Stanford University Libraries
3 6105 210 245 747

БАРЛЫҚ ЕЛДЕРДІҢ ПРОЛЕТАРЛАРЫ, БІРІГІҢДЕР!

93

4г

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

1 ЯНВАРЬ 1983

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары

ЮРИЙ ВЛАДИМИРОВИЧ АНДРОПОВ

Барлық елдердің пролетарлары, бірігіңдер!

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

№ 1
январь
1983

ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫ ОРТАЛЫҚ
КОМИТЕТІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ және САЯСИ ЖУРНАЛЫ

1921 жылғы сентябрьден
бастап шығып келеді

СССР-ге АЛПЫС ЖЫЛ

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. АНДРОПОВ жолдастың КПСС Орталық Комитетінің, СССР Жоғарғы Советінің және РСФСР Жоғарғы Советінің Кремльдің Съездер сарайындағы бірлескен салтанатты мәжілісінде 1982 жылғы 21 декабрьде жасаған баяндамасы

Қымбатты жолдастар!

Құрметті меймандар!

Осыдан алпыс жыл бұрын біздің еліміздің жеңімпаз Октябрь революциясы азаттық әперген халықтары ерікті түрде Советтік Социалистік Республикалар Одағына бірікті. **(Қол шапалақтау).**

ССР Одағының құрылғанын жариялаған совет республикаларының бірінші, біріктіру съезінің жұмысын қорыта келіп, М. И. Калинин былай деген еді: «Адамзаттың озық ойлы өкілдері халықтарға алапат азапсыз, өзара күрессіз достық пен туысқандықта өмір сүру мүмкіндігін берерліктей формаларды іздестіріп, оның теориялық проблемаларын ойластырып сарсылғанына мыңдаған жылдар өтті. Бұл бағыттағы алғашқы іргетас іс жүзінде енді ғана, күні бүгін қаланып отыр». **(Қол шапалақтау).**

Капитализмнің дамуы ұлттық езгінің жойылуына жеткізген жоқ. Керісінше, ұлттық езгіге отаршылдық езгі қосылып, шиеленістіріп жіберді. Жүздеген миллион адамдарды құлдыққа салған ат төбеліндей капиталистік державалар оларды бейшаралық халге душар етті, олардың алдынан прогресс жолын жауып тастады.

Ұлт мәселесінің қоғамның әлеуметтік, таптық құрылымымен, меншіктің үстемдік етуші түрпатымен табиғи байланысты екенін марксизм тұңғыш рет ашты. Басқаша айтқанда, ұлттық қатынастардың түп-тамыры әлеуметтік негізде жатыр. Міне сондықтан да Маркс пен

©«Қазақстан коммунисі» № 1. 1983.

Энгельс мынадай іргелі тұжырым жасады: әлеуметтік езгіні жою ұлттық езгіні жоюдың қажетті жағдайы және алғы шарты болып табылады. «...Пролетариаттың буржуазияны жеңуі, — деді Маркс, — сонымен бірге барлық езілген ұлттарды азаттыққа шақырған дабыл болып табылады». Марксизмнің негізін қалаушылар жариялаған мәңгі жасайтын «Барлық елдердің пролетарлары, бірігіңдер!» деген ұран еңбекшілерді құлдықтың барлық формаларына — әлеуметтік езгіге де, ұлттық езгіге де қарсы интернационалдық күреске шақырған үндеуге айналды. **(Қол шапалақтау).**

К. Маркс пен Ф. Энгельстің ісін жаңа тарихи жағдайларда В. И. Ленин әрі қарай жалғастырды. Ол революциялық қозғалысты Россия көгінде революцияның алғашқы шұғыласы арайлаған шақта бастады. «Халықтар түрмесі» деп орынды аталған елде ұлт мәселесі большевиктер партиясының стратегиясы мен тактикасын жасау кезінде, әлбетте, алдыңғы орындардың біріне қойылды.

Ұлттардың өзін-өзі билеу правосы олардың шын мәнінде, берік жақындасуын қамтамасыз етудің бірден-бір сенімді құралы ретінде В. И. Лениннің басты назарында болды. Патша өкіметін құлату жолындағы, жаңа қоғам орнату жолындағы күресте тек өзін-өзі билеу правосы ғана барлық ұлттардың ерікті түрде топтасуының идеялық-саяси негізі бола алатын еді. Ленин мәселені осылай қойды. Лениндік партияның ұлт саясатының өзегі осындай болды. **(Қол шапалақтау).**

Октябрь революциясы саяси ұрандар мен талаптарды күнделікті ұйымдастыру жұмысының арнасына көшірді. Өмірдің өзі, аса қиын экономикалық, әлеуметтік, сыртқы саяси, қорғаныс міндеттері халықтардың топтасу, Россия империясының қираған орнында пайда болған республикалардың бірігу қажеттігін алға қойды.

Бүгінде айдан анық болып отырған нәрселер сонау дауылды, өтпелі кезеңде тіпті де айқын емес-ті. Ұлттық программаның ортақ идеялары мен алғы шарттарын тұжырымдап жүзеге асыратын нақты мемлекеттік формаларды, саяси институттарды іздестіру қатты айтыс-таластар жағдайында өтті. Республикаларды конфедерация шеңберінде бытыраңқы, бейберекет біріктіру программасынан бастап, оларды РСФСР-дің құрамына автономия негізінде жай ғана қоса салу жөніндегі талапқа дейін ең алуан түрлі пікірлер қақтығысты. Бірден-бір дұрыс жолды — социалистік федерализм жолын тауып, оны қорғап қалу үшін В. И. Лениннің даналығы мен беделі қажет болды.

Ленин нұсқаған жолдың мәні неде? Қысқаша былай деуге болар еді. Бұл — социалистік республикалар федерациясының барынша беріктігінің кепілі ретінде азат халықтар одағының толық еріктілігі. Бұл — барлық ұлттар мен халықтардың толық тең праволылығы, олардың заң жүзіндегі ғана емес, сонымен қатар іс жүзіндегі теңсіздігін жоюдың дәйекті бағыты. Бұл — әрбір республиканың, әрбір халықтың өздерінің туысқандық одағы шеңберінде еркін дамуы. Бұл — интернационалистік сананы табанды түрде тәрбиелеу және еліміздің барлық ұлттары мен халықтарының жақындасуын көздейтін бұлжымас бағыт.

Дәл Совет Одағы құрылған жылы В. И. Ленин ұлт мәселесі жөніндегі өз ойларының өрісін жарқын бейнелеген сөздерді жазды. Ол сөздер мынау: «Социалық көп ұлтты болып отырған мемлекетте, мұндай көп ұлттылық басқа елдерде табыла қоюы екіталай, біздің ұлт мәселесін бес жыл бойы шешкендегі тәжірибеміз бізді бүтіндей мынаған сендіреді: мұндай жағдайларда ұлттардың мүдделеріне бірден-бір дұрыс көзқарас — ол мүдделерді барынша қанағаттандыру және бұл негізде дау-жанжалдардың мүмкіншілігі атаулының бәрін болдырмайтындай жағдайлар туғызу болып табылады. Біздің тәжірибеміз, — деді бұдан кейін Ленин, — өзімізді мынадай берік сенімге жеткізді: әртүрлі ұлттардың мүдделеріне орасан зор көңіл бөлушілік қана дау-жанжалдардың негізін жояды, өзара сенбеушілікті жояды, қандайда бір интрига болып қалар ма екен деп хауіптенуді жояды, әсіресе әртүрлі тілдерде сөйлейтін жұмысшылар мен шаруалардың сенімін туғызады, мұндай сенім болмайынша халықтар арасында бейбіт қатынастар да, қазіргі цивилизациядағы барлық бағалы нәрселерді азды-көпті ойдағыдай өркендету де мүлде мүмкін емес».

Ленин өсиеттері, ұлт саясатының лениндік принциптері біз үшін қасиетті. Соларға сүйене отырып, оларды практикада дәйектілікпен баянды ете отырып, біз қуатты мемлекет — Советтік Социалистік Республикалар Одағын құрдық, оның құрылуы социализмнің дамуындағы ғана ірі қадам болып қойған жоқ, сонымен бірге бүкіл дүниежүзілік тарихтың барысында да аса маңызды бетбұрыс кезеңдердің бірі болды. **(Ұзақ қол шапалақтау).**

1. ӨТКЕН ЖОЛЫМЫЗДЫҢ ҚОРЫТЫНДЫЛАРЫ ЖӘНЕ ҰЛТ САЯСАТЫНЫҢ МІНДЕТТЕРІ

Совет Одағының 60 жыл ішінде жүріп өткен жолы, — бұл тұтас бір дәуір. Мешеулік, қайғы-қасірет және күйзеліс жағдайынан аса жоғары дәрежелі мәдениеті бар және халықтың әл-ауқаты ұдайы өсіп отырған осы заманның ұлы державасының күш-қуатына дейінгі мұншалық зымырай самғауды тарих, сірә, білмейтін болар.

Біздің дамуымыздың неғұрлым мәнді қорытындылары қандай?

— Ұлт мәселесінің шешімі тек таптық негізде ғана табыла алады деген Маркс — Ленин ілімінің тарихи дұрыстығы толығымен қуатталды. Әлеуметтік антагонизмдермен бірге ұлттық алауыздық, нәсілдік және ұлттық теңсіздік пен езгінің барлық түрлері келмеске кетті.

— Ұлт мәселесін социалистік жолмен шешудің басшы, бағыттаушы күші, осы шешімнің дұрыстығының кепілі Коммунистік партия, оның ғылыми негізделген саясаты екендігі айқын дәлелденді.

— Көбінесе әлі де феодалдық-патриархтық және тіпті рулық қатынастар басым болып келген мешеу ұлттық шет аймақтар жойылды.

— Барлық республикалардың жалпымемлекеттік жоспар арқылы бағытталып отыратын серпінді экономикалық өсуі негізінде біртұтас одақтық халық шаруашылық комплексі пайда болды.

— Республикалардың әлеуметтік құрылымы сапа жағынан өзгерді, олардың әрқайсысында осы заманғы жұмысшы табы өсіп жетілді, шаруалар жаңа, колхоз жолымен алға басып келеді, өз интеллигенциясы жасалды, мемлекеттік және қоғамдық өмірдің барлық салаларында білікті кадрлар тәрбиеленді.

— Прогресті дәстүрлер, рухани байлықтарды интенсивті түрде алмасу негізінде социалистік көп ұлтты мәдениет гүлденді.

— Бұл күнде жаңа тарихи қауымдастықты — совет халқын құрап отырған социалистік ұлттар қалыптасты. **(Ұзақ қол шапалақтау).**

Республикалардың мүдделері барған сайын тығыз астаса түсуде. Совет Одағының ұлттары мен халықтарының жасампаздық күш-жігерін бір арнаға бағыттап отырған өзара көмек, өзара байланыстар барған сайын жемісті бола түсуде. Еліміздегі социалистік ұлттардың әрқайсысының жан-жақты дамуы заңды түрде олардың барған сайын бір-бірімен жақындаса түсуіне бастайды.

Одақтас республикалардың әрқайсысы — Россия Федерациясы, Украина мен Белоруссия, Өзбекстан мен Қазақстан, Грузия мен Азербайжан, Литва мен Молдавия, Латвия мен Қырғызстан, Тәжікстан мен Армения, Түркменстан мен Эстония,— қайталап айтайын, одақтас республикалардың әрқайсысы Совет Одағының экономикасы мен мәдениетінің жалпы өрлеуіне теңдесі жоқ үлес қосып отыр. Бұл, жолдастар, тек жай ғана қосылу емес, бұл біздің творчестволық күштеріміздің сан еселеп көбеюі. **(Қол шапалақтау).**

Жиырма автономиялы республикада және он сегіз автономиялы облыс пен округте тұратын барлық ұлттар мен халықтар туысқан семьяда өз мүмкіндіктерін ойдағыдай аша түсуде. Миллиондаған немістер, поляктар, корейлер, курдтар, басқа да ұлттардың өкілдері де толық праволы совет азаматтары болып табылады, Совет Одағы әлдеқашан олардың өз отанына айналған.

Еліміздің халықтары ерекше ризалық лебізін орыс халқына арнайды. Оның қалтқысыз туысқандық көмегінсіз бірде-бір республиканың қазіргі табыстары мүмкін болмас еді. Әр ұлттың миллиондаған адамдарының өміріне табиғи түрде енген орыс тілі еліміздің экономикалық, саяси және мәдени өмірінде, оның барлық ұлттары мен халықтарының өзара жақындасуында, олардың дүниежүзілік цивилизация қазынасына қол жеткізуінде ерекше маңызды фактор болып отыр. **(Қол шапалақтау).**

СССР-дің жаңа Конституциясы совет қоғамының ұлттық-мемлекеттік тіректерін нығайтуда ірі белес болды. Бұл аса көрнекті документте бұған дейінгі дамудың қорытындылары шығарылып қана қоймай, сонымен бірге еліміздің барлық ұлттары мен халықтарының одан әрі гүлденін, жақындаса түсуінің берік те мызғымас саяси-праволық негіздері бейнеленді.

60 жыл ішінде ұлттық қатынастарда болған нақты сапалық өзгерістер бізге қанаушы құрылыстан мұра боп қалған күйдегі ұлт мәселесінің ойдағыдай шешілгендігін, біржолата және түпкілікті шешілгендігін дәлелдейді. **(Ұзақ қол шапалақтау).** Елдің көп ұлтты құрамы тарихта тұңғыш рет оның әлсіздігінің қайнар көзінен күш-қуат пен гүлденуінің қайнар көзіне айналды. **(Қол шапалақтау).**

Осыдан дәл он жыл бұрын осы залда сөйлеген сөзінде Леонид Ильич Брежнев былай деп өте жақсы айтқан еді: «Біздің елде... өзіміз шын мәнінде халықтардың лениндік достығы деп атайтын, бұрын тарихта болмаған қатынастар қалыптасты. Бұл достық — біздің баға жетпес игілігіміз, социализмнің әрбір совет адамының жүрегіне ең жақын, ең игі жеңістерінің бірі. Сондықтан біздер, совет адамдары, бұл достықты әрдайым көздің қарашығындай сақтаймыз!». **(Ұзақ қол шапалақтау).**

Бүгін, осынау салтанатты күні, біз барлық ұлттарға жататын совет адамдарының көптеген ұрпақтарына, ерлер мен әйелдерге, жұмысшылар мен шаруаларға, интеллигенцияға, партия және совет қызметкерлеріне, Қарулы Күштердің жауынгерлеріне, коммунистер мен партияда жоқтарға, — социализмді орнатып, оны алапат соғыста қорғап қалған және халықтардың теңдігі, достығы мен туысқандығы жөніндегі мыңдаған жылдар бойғы ой-арманды шындыққа айналдырған барша адамдарға лайықты ілтипат білдіреміз. **(Ұзақ қол шапалақтау),**

Жолдастар! Атқарылған істі қорытындылай келіп, біз, әлбетте, басты назарды әлі де істелетін істерге аударамыз. Біздің түпкі мақсатымыз айқын. Бұл, В. И. Лениннің сөзімен айтқанда, — «ұлттарды жақындастыру ғана емес, сонымен бірге оларды қосу». Партия бұл мақсатқа жетер жолдың ұзақ екендігін жақсы түсінеді. Бұл орайда күні бұрын ілгері кетуге де, сондай-ақ толғағы жеткен процестерді тежеуге де ешуақытта болмайды.

Ұлт мәселесін шешудегі табыстар толып жатқан ұлттар мен халықтардың біртұтас мемлекеті шеңберіндегі өмір мен еңбектің өз фактісінен туатын барлық проблемалар тіпті де жойылды деген сөз емес. Ұлттар өмір сүріп отырған кезде, ұлттық айырмашылықтар бар кезде бұлай бола қоюы екіталай. Ал ұлттар мен ұлттық айырмашылықтар ұзақ, таптық айырмашылықтардан әлдеқайда ұзақ өмір сүреді.

Міне сондықтан да кемелденген социализмді жетілдіру — ал партия мен халықтың қазіргі кезеңдегі қызметінің басты мазмұнын біз нақ осылайша анықтай аламыз — ойластырылған, ғылыми негізделген ұлт саясатын да қамтуға тиіс. Соның кейбір міндеттеріне тоқталғым келер еді.

Біртұтас одаққа бірігу біздің еліміздің халықтарына, оның республикаларына қандай орасан зор тиімділіктер мен артықшылықтар бергендігі жоғарыда айтылды. Алайда мұндай бірігу арқылы ашылатын мүмкіндіктер әсте де әлі сарқыла қойған жоқ.

Экономиканы алайық. Қазіргі өндіргіш күштер тіпті әңгіме әртүрлі елдер туралы болып отырған күннің өзінде де интеграцияны талап етеді. Одан да бетер, олар белгілібір елдегі әртүрлі аймақтар мен республикалардың күш-жігерін тығыз, іскерлікпен біріктіруді талап етеді. Әрбір республиканың табиғат және еңбек ресурстарын, климат ерекшеліктерін неғұрлым білгірлікпен пайдалану, осы потенциалды неғұрлым ұтымды түрде жалпыодақтық потенциалға қосу — міне әрбір аймаққа да, әрбір ұлт пен халыққа да, сондай-ақ бүкіл мемлекетке де неғұрлым көп тиімділік әкелетін нәрсе осы.

Біздің принциптік қағидамыз осындай. Оны жүзеге асыру үшін біздің орталық және жергілікті жоспарлау, шаруашылық органдарымыздың қыруар жұмыс істеуіне тура келеді. Өндіргіш күштердің орналастырылуын, аймақтық мамандандыру мен кооперациялауды, шаруашылық байланыстар мен тасымал схемаларын одан әрі де жетілдіру талап етіледі. Міндет, әрине, оңай емес. Алайда оның толғағы жетті және оны шешу елеулі ұтыс береді.

Бүкіл еліміз қазір Азық-түлік программасын орындау жолында жұмыс істеуде. Онда барлық одақтас республикалар үшін нақты міндеттер айқын анықталған. Сондықтан олардың әрқайсысына совет адамдарын азық-түлікпен үздіксіз жабдықтаудың аса маңызды ісіне нақты — оның үстіне таяу уақыттың өзінде — үлес қосу үшін мықтап еңбектенуіне тура келеді.

Қабылданған программада әңгіме, баршамызға мәлім, бірінші кезектегі, кезек күттірмес міндеттер туралы болып отыр. Ал бірақ егер перспектива жөнінде ойланар болсақ, онда біздің аграрлық-өнеркәсіптік комплексіміздің, — сондай-ақ, жалпы алғандағы ел экономикасының да, — одан әрі дамуы бүкіл ел ауқымында ауыл шаруашылығын неғұрлым терең де дәйекті түрде мамандандыруды қажет ететіндігін көрмеу мүмкін емес.

Және тағы бір мәселе. Біздің мемлекетіміздей осыншама ұлан-байтақ мемлекетте транспорт тіпті айрықша роль, экономикалық та, саяси да және, керек десеңіздер, психологиялық та роль атқарады.

Жақсы жұмыс істейтін транспорт болмайынша барлық республикалардың жеделдете дамуын да, олардың экономикалық ынтымақтастығын одан әрі тереңдетуді де қамтамасыз ету өте қиын. Бірақ транспорт бірыңғай шаруашылық міндеттерін шешу үшін ғана маңызды емес. Транспорттың, жол жүйесінің дамуы селоны қалаға жақындата отырып, мысалы, селода кадрлардың тұрақтануына да едәуір дәрежеде септігін тигізеді. Мұның өзі, әрине, зор әлеуметтік міндетті шешуге, — еңбек ресурстарын ұтымды және икемді пайдалануға да көмектеседі. Бүкіл Совет Одағының ауқымында адамдардың күнделікті қарым-қатынасын, еліміздің барлық республикалары мен аудандары арасындағы жанды байланысты қамтамасыз ете отырып, транспорт сөздің ең кең мағынасында адамдарды социалистік цивилизацияның жетістіктеріне тартуға қызмет етеді.

Одакка бірігу совет халкының материалдық кана емес, сонымен бірге рухани байлығының да косымша кайнар көздерінің біріне айналды. Алайда мұнда да біз барлык мүмкіндіктерді әлі де болса толык пайдаланбай келеміз. Мәдениеттердің өзара баюын онан сайын жемісті етуге, біздің халыктарымыздың әркайсысының мәдениеті беріп отырған жаксы атаулының бәрінен барлык адамдардың сусындауына бұрынғыдан да кең жол ашуға мүмкіндік беретін жұмыстың жаңа, бүгінгі талаптарға сай келетін әдістері мен формаларын табанды түрде іздестіру керек. Бұл игілікті істе радио мен телевизия, сондай-ак, әдебиет, бұкаралық информацияның баска да куралдары барған сайын өскелең роль аткаруға тиіс.

Әрине, сонымен бірге әрбір ұлттың рухани мұрасында, дәстүрлерінде, тұрмысында тек жаксы ғана емес, сондай-ак жаман, ескірген нәрсе де бар екенін естен шығармау кажет. Осыдан келіп тағы бір міндет — сол жаман нәрсені сақтай бермей, ескі атаулыдан, советтік ортақ тұрмыс, социалистік адамгершілік нормаларына, біздің коммунистік мұраттарымызға кереғар нәрсенің бәрінен арылу керек.

Барлық ұлттар мен халықтардың экономикалық және мәдени прогресімен бірге олардың ұлттық сана-сезімі де ұдайы өсе түсетінін өмір көрсетіп отыр. Бұл — заңды, объективті процесс. Алайда, кол жеткен табыстар үшін табиғи мактаныш ұлттық аскақтаушылық пен дандайсушылыкка айналмауы, окшаулану тенденциясын, баска ұлттар мен халықтарды құрметтемеушілік көзқарасын туғызбауы қажет. Ал бұл сияқты жағымсыз кұбылыстар әлі де кездеседі. Мұны тек өткеннің сарқыншактары деп кана түсіндіру дұрыс болмас еді. Бұларға кейде жұмыстағы өз ағаттыктарымыз да корек болады. Бұл жерде, жолдастар, ұсақ-түйек жоқ. Бұл жерде бәрі де — тілге, өткен заманның ескерткіштеріне деген көзқарас та, тарихи окиғаларды түсіндіру де, селолар мен калаларды біздің калай өзгертіп, адамдардың еңбек және тұрмыс жағдайларына калай ықпал жасап жатканымыз да маңызды.

Халықтың табиғи коныс ауыстыруының нәтижесінде біздің әрбір республика, белгілібір мөлшерде — әрбір облыс, әрбір қала бұрынғыдан да көп ұлтты болып келеді. Демек, жергілікті жерлердегі партия және совет органдары, біздің барлық кадрларымыз барған сайын партияның ұлт саясатын жүзеге асырушыларға, оны орындаушыларға айналып келеді. Сонымен бірге барлық — үлкен де, шағын да — ұлттар мен халықтар өкілдерінің үйлесімді, туысқандық карым-қатынастарын еңбекте де, тұрмыста да камтамасыз ете отырып, олардың бұл саясаттың мәртебелі принциптерін күн сайын жүзеге асыруларына тура келеді.

Партия коғамымыздың жетекші күші — совет жұмысшы табының ұлттық отрядтарының өсуіне әркашан да орасан зор назар аударып келді. Оның нәтижелері де көз алдымызда. Бүгінде барлық одактас республикаларда жұмысшылар ең ірі әлеуметтік топ болып отыр. Алайда олардың кейбіреулерінде жұмысшы табының кұрамында жергілікті ұлт өкілдері неғұрлым толығырақ болуға тиіс. КПСС XXVI съезі алға қойған міндет — республикаларда тұратын барлық ұлттар мен халықтардан білікті жұмысшылар даярлауды ұлғайтып, жаксарту міндеті осыдан келіп туындайды. Бұл экономиканы дамыту үшін кажет. Бұл саяси жағынан да маңызды. Көп ұлтты еңбек коллективтері және ең алдымен жұмысшы коллективтері — интернационалистік рух бәрінен де жаксы тәрбиеленетін, СССР халықтарының туыскандығы мен достығы нығая түсетін орта нақ осы. **(Ұзақ қол шапалақтау).**

Сондай-ак республикалардың және жалпы Одақтың партия және мемлекет органдарындағы еңбекшілердің өкілдігі туралы мәселе де өте маңызды. Әңгіме, әрине, өкілдіктің әлдеқандай бір формальды нормалары туралы болып отырған жоқ. Мұндай проблемаларды шешуде арифметикалық көзқарас орынсыз. Бірақ белгілібір республикадағы бар ұлттардың бәрінің партия және совет органдарының әртүрлі буындарында тиісті дәрежеде өкілдігі болуына дәйекті түрде қол жеткізу керек. Кадрларды іріктеу мен орналастыру кезінде олардың іскерлік және моральдық-саяси қасиеттерін ескеру, оларға назар аударып, қамқорлық жасау, үлкен әдептілік көрсету одақтас және автономиялы республикалардың көп ұлтты құрамы жағдайында ерекше қажет.

Совет адамдарын еліміздің барлық ұлттары мен халықтарының өзара құрметтеуі мен достығы, өзіміздің ұлы Советтік Отанымызға деген сүйіспеншілік, интернационализм, басқа елдердің еңбекшілерімен ынтымақ рухында тәрбиелеу — өзінің маңызын жоймайтын тұрақты міндет. Бұл міндетті барлық партия және комсомол ұйымдары, Советтер мен кәсіподақтар, әрқашан да интернационализмнің жақсы мектебі болып келген біздің Қарулы Күштеріміз шешуге тиіс. Мұның өзі еліміздің барлық оқу орындарының күнделікті қам-қарекетіне айналуға тиіс. **(Қол шапалақтау).**

Бүкіл идеологиялық және бұқаралық-саяси жұмыстағы сияқты, интернационалдық тәрбие саласында да біздің алдымызда зор міндеттер тұр. Біздің жетістіктерімізді көз жеткізе, нақтылап көрсету, өмірден удайы туындап жататын жаңа проблемаларға байсалды талдау жасау, ой мен сөздің сонылығы — біздің бүкіл насихатымызды жетілдіре берудің жолы міне осы, ол әрқашанда шыншыл да ақиқат, сондай-ақ қызықты, ұғынықты, демек, неғұрлым пәрменді болуға тиіс. **(Қол шапалақтау).**

СССР халықтарының достығы мен ынтымақтастығын одан әрі дамыту едәуір дәрежеде социалистік демократияны тереңдетуге байланысты. Қоғамдық және мемлекеттік істерді басқаруға барлық ұлттар еңбекшілерінің барған сайын кеңінен қатысуы — біздің саяси өміріміздің жетекші тенденциясын барынша тұжырымдап осылай сипаттауға болады. Сондықтан партия бұл тенденцияның нығайып, дами беруі үшін бәрін де істейді.

Жоғарыда айтылғандардың бәрінен, жолдастар, туатын қорытынды — толысқан социализм жағдайында ұлттар арасындағы өзара қарым-қатынас проблемалары күн тәртібінен алынбайды. Олар Коммунистік партияның ерекше қамқорлығын, тұрақты назарын талап етеді. Партия ол проблемаларға терең үңіліп, оларды шешудің жолдарын белгілеуге, ұлт саясатының лениндік принциптерін кемелденген социализмнің практикасымен творчестволықпен байытып отыруға тиіс. **(Қол шапалақтау).**

Біздің орын алып отырған проблемалар туралы да, шешілмеген міндеттер туралы да батыл айтып отырған себебіміз — бұл проблемаларды, бұл міндеттерді шешу қолымыздан келетінін, біз оларды шеше алатынымызды және шешуге тиіс екенімізді кәміл білеміз. **(Ұзақ қол шапалақтау).** Даурықпа сөзге емес, іске бейімделу — ұлы да қуатты Советтік Социалистік Республикалар Одағының бұрынғыдан да нығая түсуі үшін бүгінде міне осы керек. **(Ұзақ, ду қол шапалақтау).** Осы залда жиналып отырған жұрттың бәрі, біздің бүкіл партия, бүкіл совет халқы осылай ойлайды деп кәміл сенемін. **(Ду қол шапалақтау).**

2. СССР—БЕЙБІТШІЛІК ПЕН ХАЛЫҚТАР БОСТАНДЫҒЫНЫҢ ҰЛЫ ІСІНІҢ ТІРЕГІ

Жолдастар! Дәл сол күні, 1922 жылғы 30 декабрьде, Москвада СССР-дің құрылуы туралы Декларация мен Шарт қабылданған кезде, Лозаннадағы конференцияда Лениннің тапсыруы бойынша мынадай мәлімдеме жасалды: жалпыға бірдей бейбітшіліктің мүдделерін басшылыққа ала отырып, совет республикалары «нәсілдер арасындағы саяси теңдік, халықтардың өзін-өзі билеу және барлық мемлекеттердің толық саяси және экономикалық тәуелсіздік праволарын құрметтеу режимін орнатуға бар күшімен жәрдемдесуді... өзінің маңызды парызы» деп есептейді.

Дүние жүзіндегі социализмнің тұңғыш елі дәйектілікпен жүргізе бастаған принципті жаңа сыртқы саясаттың мәні осылай қарапайым да түсінікті етіп баяндалған еді. **(Қол шапалақтау).**

Ал енді жаңа социалистік елдердің пайда болуына байланысты халықаралық қатынастардың да мүлде жаңа тұрпаты қалыптаса бастады. Олардың негізінде — әрбір елдің мүдделерін, ерекшеліктері мен дәстүрлерін толық құрметтеген жағдайдағы — идеялық бірлік, мақсаттардың ортақтығы, жолдастық ынтымақтастық жатыр. Олардың негізінде —социалистік интернационализм принципі жатыр.

Бұл қатынастарды дамытуда социализм елдері соны жолдармен жүрді. Өмір алға қойған мәселелерге адамзаттың өткен тәжірибесі жауап бере алмады. Бұл жерде бәрі бірден бола қоймағаны да түсінікті. Оның үстіне дүниежүзілік социализм системасын құраған елдердің бастапқы позициялары — өздерінің ішкі даму дәрежесі жөнінен де, сондай-ақ өздерін қоршаған сыртқы жағдайлар жөнінен де, — көбінесе әртүрлі болды. Социалистік дүниенің өз ішіндегі өзгерістерден әрдайым дер кезінде қорытынды жасаудың да реті келе бермеді. Оның үстіне халықаралық жағдай да ойлануға мұрша бермеді: қарым-қатынастың жаңа формаларын, былайша айтқанда, іс үстінде сынауға тура келді. Арылуға тура келген жалған елестер, зардап шегуге тура келген қателіктер болды

Алайда біздің елдеріміздің бүгінгі күнін бағалай келіп, біз қанағаттанғандықпен былай деп айта аламыз: біз көп нәрсені үйрендік, социалистік мемлекеттердің достық одағы — қазіргі дүниеде орасан зор және игілікті роль атқарып отырған қуатты, кінәратсыз организм. Туысқандық ынтымақтастық механизмі біздің елдер өмірінің барынша әртүрлі салаларын, социалистік жасампаздық ісіндегі біздің өзара іс-әрекетіміздің әртүрлі бағыттарын қамтиды. Бірлескен күш-жігермен біз достық одақтың ортақ мүдделерін оған кіретін әрбір елдің мүдделерімен ұштастырудың барған сайын сәтті жолдарын тауып келеміз. **(Ұзақ қол шапалақтау).**

Әрине, біз барлық қиыншылықтар артта қалды деп, мұратқа жеттік деп қазір де айта алмаймыз Кеше кәдеге асқан нәрсе бүгін жақсартуды қажет етеді. Біздің достық одақ елдерінің алдында көптеген елеулі міндеттер тұр. Бұл — біздің социалистік жеңістеріміз бен игіліктерімізді империализмнің тегеурінінен қорғау, бейбітшілікті нығайтып, шиеленісті бәсеңдету жолында бірлесіп күресу; бұл — саяси ынтымақтастықты одан әрі жетілдіру; бұл, ақыр-аяғында, — экономикалық интеграция процесіне жаңадан серпін беру.

Демек, алдымызда тұрған іс көп. Сондықтан мен дүниежүзілік социализмнің нығайып, гүлдене беруі үшін Совет Одағы өз тарапынан мүмкін болған нәрсенің бәрін толық істейді деп сендіргім келеді. **(Ұзақ қол шапалақтау).**

Жолдастар! Ұлт проблемасын социалистік жолмен шешудің тәжірибесін отаршылдық езгіден азат болған ондаған елдер мұқият зерттеп-үйренуде. Біздің социалистік құрылыстағы табысымыз, фашизмді талқандаған тарихи жеңісіміз, Совет Одағының барлық ұлттары мен халықтарының гүлденуі халықтардың азаттық жолындағы күресі үшін қуатты стимул болды.

Совет Одағының отаршылдықты жою жолындағы белсенді де батыл күресі, халықтардың азаттығы мен тең праволылығы ісін ұдайы қолдап отыруы олардың бостандық пен прогреске жетер жолын жеңілдетеді. Азия мен Африканың, Араб Шығысы мен Латын Америкасының халықтары мұны жақсы біледі.

Отаршылдық езгіден азат болған жас елдер қазір ұлттық қалыптасу мен әлеуметтік дамудың күрделі кезеңін бастан кешіріп отыр. Отарлық дәуірден мұра боп қалған мешеулік, өзара алауыздықтар мен жанжалдар етектен кейін тартуда. Буыны әлі қатаймаған елдерге жаңа отаршылдар нешетүрлі тұзақ құрып, қатер төндіруде. Алайда империализмге батыл қарсы тұру, экономикалық және әлеуметтік-саяси дамудың ойластырылған стратегиясы, бір-бірінің мүдделері мен праволарын өзара құрметтеу бұл елдер халықтарының өсу кезеңінің қиындықтары дейтінді жеңуіне мүмкіндік береді деп біз сенеміз. Совет адамдары олардың тәуелсіздікті нығайтуда, игілік пен прогресс жолындағы күресте зор табыстарға жетуіне тілектестік білдіреді. **(Ұзақ қол шапалақтау).**

Біз бейбітшіл саясаты халықаралық өмірге пайдалы үлес қосып отырған блоктарға қосылмау қозғалысына құрметпен қараймыз. Біз бүгін таңда әлі де болса азаттық, тәуелсіздік, өз халықтарының өмір сүруі жолында күресуге мәжбүр болып отырған, агрессордың тегеурініне тойтарыс беруге мәжбүр болған немесе агрессия қатеріне ұшырап отырған елдерді үзілді-кесілді, қалтқысыз жақтаймыз. Және біздің бұл позициямыз Совет Одағының жер бетіндегі баянды бейбітшілік жолында дәйекті де тынымсыз жүргізіп келе жатқан күресінен ажыратқысыз. **(Қол шапалақтау).**

Алпыс жылдың ішінде Совет мемлекетінің жағдайы түбегейлі өзгерді, оның беделі мен ықпалы өлшеусіз өсті. Совет Одағын барлық континенттердің елдерімен бейбіт ынтымақтастықтың берік дәнекерлері байланыстырып отыр. Оның үні халықаралық форумдарда беделді естіледі. СССР-дің сыртқы саясатының негізі — бейбіт қатар өмір сүру принциптері халықаралық көлемде кеңінен танылды, ондаған халықаралық документтерге, соның ішінде Хельсинкиде өткен жалпыевропалық кеңестің Қорытынды актісіне енгізілді, СССР-дің ұсыныстары Біріккен Ұлттар Ұйымының бейбітшілік пен хауіпсіздікті нығайту мәселелері жөніндегі аса ірі шешімдеріне негіз болды.

Бірақ бейбітшілікті нығайту жолындағы әрбір қадам оңайға түскен жоқ және түспейді де, ол империалистік «қырғиларға» қарсы қажырлы күрес жүргізуді талап етеді. Бұл күрес әсіресе қазір, Батыста ең бір қанқұйлы топтар жанданып, солардың социализмге деген таптық өшпенділігі ақиқат сезімінен, ал кейде тіпті жай ғана парасатты ақылдан басым түсіп отырған кезде, ерекше шиеленісіп кетті.

Империалистер социалистік елдерге қарсы экономикалық соғыс жүргізу, олардың қоғамдық құрылысын шайқалту дәмесімен ішкі ісіне қол сұғу ниетінен бас тартар емес, СССР-ден, социалистік достық одақтың барлық елдерінен әскери басымдыққа жетуге тырысуда.

Әрине, бұл жоспарлар жүзеге аспақ емес. Тарихи дамудың барысын кері бұру ешкімнің қолынан келмейді. Совет мемлекеті енді-енді ғана қаз тұрып, дүние жүзіндегі бірден-бір социалистік ел болған кездің өзінде де социализмді «тұншықтыру» әрекеттерінен ештеңе шыққан жоқ. Сондықтан бұл әрекеттен енді одан да бетер ештеңе шықпақ емес. **(Ұзақ, ду қол шапалақтау).**

Бірақ Вашингтонның қазіргі саясаты халықаралық жағдайды мейлінше хауіпті шекке дейін шиеленістіріп жібергендігін көрмеуге болмайды.

АҚШ-тың және ол бастаған НАТО блогының әскери әзірліктері ешбір заманда болмаған рекордты көлемде өрістеп отыр. Вашингтондағы ресми өкілдердің аузынан «шектеулі», «созылмалы» және басқа ядролық соғыс түрлерінің мүмкіндігі туралы пайымдаулар естіледі. Олар жұртты тыныштандырып, мұндай соғысты жүргізуге болады деген ойға бойларын үйреткілері келеді. Ядролық өрт қандай түрде, қай жерде лап берсе де, ол сөзсіз бақылаудан шығып кетіп, жалпыға бірдей апат туғызатын дығын сезінбеу үшін біздің дәуіріміздің шындығын көрмейтін барып тұрған көрсоқыр болу керек.

Бұл мәселе жөніндегі біздің позициямыз айқын: ядролық соғысқа — шағынына да, үлкеніне де, шектеулісіне де, жаппайына да жол беруге болмайды. **(Ұзақ қол шапалақтау).** Жаңа соғыс өртін тұтандырушыларды тоқтату керек — қазір бұдан асқан маңызды міндет жоқ. Барлық халықтардың өмірлік мүддесі осыны талап етіп отыр. Сондықтан да Совет Одағы ядролық қаруды бірінші болып қолданбау жөнінде өзіне бір жақты міндеттеме қабылдаған кезде, мұны бүкіл дүние жүзі мақұлдап, үмітпен қарсы алды. Егер ядролық қаруы бар басқа державалар да бізден үлгі алса, мұның өзі ядролық соғысты болғызбау ісіне қосылған шын мәніндегі сүбелі үлес болмақ.

Батыс өзіне мұндай міндеттеме қабылдай алмайды, өйткені Варшава Шартының жай қару-жарақ жөнінен басымдығы бар, деседі. Ең алдымен бұл олай емес, оған фактілер мен цифрлар айғақ. Ал оның бер жағында біз, баршаға мәлім, мұндай қару-жарақты шектеуді, осы мәселелер жөнінде де парасатты өзара қолайлы шешімдер іздестіруді жақтаймыз. Біз екі жақтың тек ядролық қаруды ғана емес, сонымен бірге жай қаруды да бірінші болып қолданбауы жөнінде де уағдаласуға әзірміз.

Ядролық соғыс қатерін нақты азайтуға апаратын басты жолдардың бірі — бұл, әрине, Совет Одағы мен Құрама Штаттар арасында стратегиялық ядролық қару-жарақты шектеу және қысқарту жөнінде уағдаластыққа қол жеткізу. Бұл жөніндегі келіссөзге біз барынша жауапкершілікпен қараймыз, екі жақтың ешбіріне нұқсан келтірмейтін және сонымен бірге олардың ядролық арсеналдарын қысқартуға қол жеткізетін адал келісімді іздейміз.

Әзірше біз американ жағынан, өкінішке қарай, өзгеше көзқарасты көріп отырмыз. Сөз жүзінде «түбегейлі қысқартуларға» шақыра отырып, олар іс жүзінде негізінен советтік стратегиялық потенциалды қысқартуды көздейді. Ал өзі жөнінде АҚШ стратегиялық қару-жарақты арттыра түсуге келгенде қолын емін-еркін ұстағысы келеді. Бізді осыған келіседі деп ойлаудың өзі тіпті жосықсыз. **(Қол шапалақтау).** Мұның бәрі, әрине, Пентагонның жанына жағар еді, алайда бұл Совет Одағы үшін, және бейбітшілікті сақтап, баянды етуге мүдделілердің бәрі үшін де ешбір қабылдауға келмейді. **(Қол шапалақтау).**

СССР-дің ұсыныстарын осымен салыстырып көріңіздер. Бұл ұсыныстар тепе-теңдікті сақтауға негізделген. Біз өзіміздің стратегиялық қару-жарағымызды 25 проценттен астам қысқартуға әзірміз. Екі мемлекеттің де стратегиялық қаруды ұшырғыштарының саны тең болуы үшін АҚШ-тың қару-жарағы да тиісінше қысқартылуға тиіс. Біз сондай-ақ ядролық зарядтардың мөлшерін елеулі түрде азайтуды және ядролық қаруды жетілдіру ісін мейлінше шектеуді ұсынамыз.

Біздің ұсыныстарымыз стратегиялық қарудың бірін қалдырмай барлық түрлерін қамтиды, оның арсеналдарын талай жүздеген мөлшерге қысқартуды көздейді. Олар осы саладағы одан әрі жанталаса қаруланудың барлық ықтимал арналарын бітеп тастайды. Және бұл істің бастамасы ғана: аталмыш негіздегі уағдаластық мұндай қару санын одан да ірі көлемде өзара қысқарту үшін бастапқы пункт бола алар еді, ол туралы екі жақ дүние жүзіндегі жалпы стратегиялық ахуалды ескере отырып, бәтуаға келе алған болар еді.

Ал әзірше келіссөз жүріп жатқанда, біз парасатты ақылға бағып: екі жақтың да стратегиялық арсеналдарын тежей тұрайық дегенді ұсынамыз. АҚШ үкіметі бұған көнгісі келмейді, ал оның себебі қазір баршаға түсінікті: ол ядролық қару-жарақты жаңадан елеулі түрде арттыра түсуге кірісіп отыр.

Вашингтонның қаруды осылай арттыра түсуін ақтамақ болған әрекеттері мүлде қисынсыз. СССР-ден «артта қалушылық» жөніндегі, американдықтар соның орнын толтыруға тиіс екендігі жөніндегі пайымдаулар — барып тұрған өтірік, бұл жайында талай рет айтылған. Ал енді, мәселен, «МХ» ракетасы секілді қарудың жаңа жүйелері «қарусыздану туралы келіссөздің табысты болуына көмектеседі» деген сөздерге тіпті күлкің келеді.

Қару-жарақты одан әрі арттыру программалары Совет Одағын бір жақты жеңілдіктер жасауға мәжбүр ете алмайды. Американ жағының қыр көрсетуіне біз соған сәйкес өзіміздің қару жүйелерімізді өрістетумен: «МХ» ракетасына қарсы осындай өз ракетамызды, алыс қашықтықта қолданылатын американ ракетасына қарсы бізде қазірдің өзінде сынақтан өткізіліп жатқан алыс қашықтықта қолданылатын қанатты ракетамызды өрістетумен жауап қайтаруға мәжбүр боламыз. **(Ұзақ қол шапалақтау).**

Бұл тіпті де қоқан-лоққы емес. Біз оқиғалардың бұлайша өршуін мүлде қаламаймыз және оған жол бермеу үшін қолдан келгеннің бәрін істейміз. Бірақ АҚШ саясатын белгілеп отырғандар да, қалың жұртшылық та істің нақты жайын жақсы түсінуі керек. Демек Вашингтондағылар жәна қару жүйелері келіссөздерде американдар үшін «көзір» болады деп шынымен сенетін болса, олар бұл «көзірдің» жалған екенін біліп қойсын. **(Ұзақ қол шапалақтау).** Совет Одағынан әскери басымдыққа жетеміз деп ұмтылуға негізделген саясатта болашақ жоқ, ол соғыс қатерін тек күшейте түседі.

Енді сенім шаралары деп аталатын жәйттер туралы. Біз оларга байсалды қараймыз.

Осы заманғы қарудың қимыл жылдамдығы мен қуаты жағдайында өзара күдік ахуалы айрықша хауіпті. Тіпті оғаш кездейсоқтық, қателік, техникалық ақау қасіретті зардаптарға ұшыратуы мүмкін. Сондықтан саусақты шүріппеден алып, қаруды сенімді тежегішке қойған жөн. Бұл бағытта кейбір іс, атап айтқанда, Хельсинки уағдаластықтарының шеңберінде істеліп жатыр. Совет Одағы сипаты жағынан одан да байсалды, қамтуы жағынан одан да арналы шаралар ұсынып отырғаны мәлім. Біздің бұл ұсыныстарымыз Женевадағы ядролық қару-жарақты шектеу мен қысқарту мәселелері жөніндегі совет-американ келіссөзінің столында жатыр.

Біз басқалардың, соның ішінде жуырда АҚШ президентінің айтқан осы саладағы ұсыныстарын да қарауға әзірміз. Бірақ, ол айтқан бір ғана мұндай шаралар өзара күдікті сейілтпейді, сенімді қалпына келтірмейді, бұдан да үлкенірек нәрселер қажет: жағдайды қалыпқа келтіру, дұшпандық пен өшпенділікті уағыздаудан, ядролық соғысты насихаттаудан бас тарту қажет. Сонсоң, әлбетте, сенімге, соғыс атаулыны, соның ішінде кездейсоқ туып кетуі мүмкін соғысты болдырмауға жеткізетін басты жол — жанталаса қарулануды тоқтату, мемлекеттер арасындағы салиқалы, сыпайы қатынастарға, бәсеңдікке қайтып оралу. **(Қол шапалақтау).**

Біз мұны планетаның барлық аймақтары үшін маңызды деп санаймыз. Бірақ бұл кез-келген ұшқын бүкіл дүниежүзілік жарылысқа ұшыратуы мүмкін болып отырған Европа үшін айрықша маңызды.

Қазір бұл континентке жаңа хауіп — Батыс Европада бірнеше жүздеген американ ракеталарын орналастыру хауіпі төнді. Турасын айтуға тиіспін: мұның өзі бейбітшілікті бұрынғыдан да бетер әлсірете түсер еді.

Біз Европа халықтарына, сондай-ақ бүкіл дүние жүзінің халықтарына төнген қатерді болғызбауға болады деп санаймыз. Европадағы бейбітшілікті — ешкімнің де қауіпсіздігіне нұқсан келтірмей-ақ [illegible] тап, нығайтуға әбден болады. Нақ осы үшін біз бір жылдан [illegible] қыттан бері Женевада Европа аймағындағы ядролық қару-жарақ [illegible] лайша шектеп, кыскартуға болатыны жайында АҚШ-пен келіссөз жүргізіп келеміз.

Совет Одағы өте алыска баруға әзір. Баршаға мәлім, біз Европадағы нысаналарды талкандай алатын ядролық карудың барлық түрлерінен — орташа кашыктыкта колданылатын карудан да, сондай-ак тактикалык карудан да — бас тарту туралы келісім ұсындык. Бірак бұл инициатива меңіреу үнсіздікке тап болды. Тегінде, бұл ұсынысты кабылдағылары келмейтін болар да, ал ашыктан-ашык кабылдамауға жасканатын болар. Біздің бұл ұсынысымыз әлі күшінде екенін тағы да қуаттағым келеді. **(Қол шапалақтау).**

Біз баска да бір вариант ұсындык: СССР мен НАТО елдері өздерінің орташа кашыктыкта колданылатын кару-жарағын үш еседен астам кыскартсын, дедік. АҚШ әзірше бұған көнбей отыр. Олар өз тарапынан кәдімгі бір мазак сиякты «нульдік» вариант деп аталған ұсынысты жасады. Бұл ұсыныс НАТО-ның Европадағы ракеталык-ядролык арсеналын сактап калып және оны тіпті көбейте отырып, СССР-дің европалык бөлігінде және сондай-ак азиялык бөлігінде де орташа кашыктыкта колданылатын барлык совет ракеталарын жоюды көздейді. Совет Одағы осыған келісе кояды деп біреулер шынымен-ак ойлай ма екен? Сірәғысы, Вашингтон келіссөз сәтсіз болды дегенді сылтауратып, өз ракеталарын Европа жерінде кайткенде де орналастыру үшін келісімге жол бергісі келмейтін сиякты.

Осылай ма, әлде жок па — болашак көрсете жатар. Ал біз алдағы уакытта да екі жакка бірдей әділетті негіздегі келісімге жетуге күш салатын боламыз. Біз, атап айтканда, Англия мен Францияның Европада канша ракетасы болса, Совет Одағының сонша ракета сактауына — одан бірде-бір ракета артык ұстамауына дейін баруға әзірміз. Мұның мәнісі — Совет Одағы жүздеген ракеталарды, соның ішінде Батыста СС—20 деп аталатын ондаған ең жаңа ракеталарды кыскартатын болады деген сөз. СССР мен АҚШ-ка катысты, орташа кашыктыкта колданылатын ракеталар жөнінен — мұның өзі шын мәнінде адал «нульдік» вариант болар еді. Ал егер ағылшын мен француз ракеталарының саны алдағы уакытта азайтылатын болса, онда совет ракеталарының саны да сонша мөлшерде косымша кыскарған болар еді.

Сонымен катар осы аймакта СССР-де де, НАТО елдерінде де бар орташа кашыктыкта колданылатын ядролык каруды алып ұшатын самолеттер санын да екі жактан бірдей тең дәрежеге дейін кыскарту туралы уағдаластыкка да кол жеткізілуге тиіс.

Біз өзіміздің әріптестерімізді осындай айкын да әділетті уағдаластык жасауға, әзірше осындай мүмкіндік болып тұрғанда, оны пайдаланып калуға шакырамыз. Бірак ешкім де адасып жүрмесін: біз өзіміздің хауіпсіздігімізге, өз одактастарымыздың хауіпсіздігіне катер төнуіне ешкашан жол бермейміз. Орташа кашыктыкта колданылатын жаңа американ каруының Европада орналастырылуы жалпы ядролык кару-жаракты шектеу жөніндегі бұдан былайғы барлык күш-жігер үшін кандай ауыр зардаптарға сөзсіз душар ететіні жайында да ойластырған жөн болар еді. Кыскасы, казіргі жауап АҚШ-та.

Қорытындыда мынаны айтпакпын: біз — планетаның барлык халыктарының өзара пайдасы мен бүкіл адамзаттың игілігін көздеп, олардың кең көлемді, жемісті, өктемдіктен және бөтеннің істеріне араласудан ада ынтымактастығын жактаймыз. **(Ұзақ қол шапалақтау).** Казіргі және болашак ұрпактарға тыныш бейбіт болашакты камтамасыз ету үшін Совет Одағы өзіне байланысты нәрсенің бәрін де істейтін болады. Бұл біздің саясатымыздың максаты, біз одан бас тартпаймыз. **(Ұзақ қол шапалақтау).**

* * *

Жолдастар! Советтік Социалистік Республикалар Одағының 60 жылда жүріп өткен жолына көз жібере отырып, біз жетістіктеріміз бен жеңістеріміздің бәрі коммунистердің лениндік партиясының қызметімен ажырағысыз байланысты екенін айқын көреміз. Қоғамдық прогрестің барлық бағыттарында толассыз алға жылжуды қамтамасыз етіп отырған қуатты творчестволық, жұмылдырушы күш нақ осы партия болды және солай бола береді.

Өзінің идеологиясы жөнінен, өзінің құрамы мен құрылымы жөнінен біздің партия — Совет Одағындағы барлық ұлттар мен халықтар бірлігінің, топтасқандығының жанды бейнесі. Өзінің саясатын ұлттық және интернационалдық мүдделерді үйлесімді ұштастыруға бағыттай отырып, партия әрбір ұлттың гүлденуі, жан-жақты дамуы біздің бүкіл туысқандық одақтың өрлеуі мен гүлденуінің алғышарты болып табылатын әлеуметтік жағдайлар жасауда.

Біз: «Халық пен партия біртұтас!» десек — мұның өзі партияның алдына қойған мақсаттары мен міндеттері барлық совет адамдарының арман-мүддесі мен қажетін дәл бейнелейді деген бұлжымас фактіні атап көрсеткендік. Сондықтан біздің сан миллиондаған халқымыз өз істерімен партия саясатын жүзеге асырады. Мұның ең айқын дәлелдерінің бірі — барлық республикалардың осы юбилейді қарсы алып отырған табыстары. **(Қол шапалақтау).**

Жолдастар, ССР Одағының 60 жылдығы құрметіне қабылдаған социалистік міндеттемелерін толық және асыра орындаған миллиондаған өндіріс озаттарына зор ризашылық білдіріп, алғыс айтуға рұқсат етіңіздер. **(Ұзақ қол шапалақтау).**

Совет Одағы Коммунистік партиясы Орталық Комитетінің, СССР Жоғарғы Советі Президиумының және Министрлер Советінің атынан барлық совет адамдарын зор мерекемен — біздің ұлы Одағымыздың туған күнімен қызу құттықтауыма рұқсат етіңіздер. **(Ұзақ, ду қол шапалақтау).**

Коммунизм орнатып жатқан халықтардың достығы жасасын! **(Ду қол шапалақтау).**

Пролетарлық, социалистік интернационализм жасасын! **(Ду қол шапалақтау).**

Бүкіл дүние жүзіндегі бейбітшілік жасасын! **(Ду қол шапалақтау).**

Советтік Социалистік Республикалар Одағы гүлденіп, көркейе берсін! **(Ұзақ, ду қол шапалақтау. Жұрттың бәрі орындарынан тұрды).**

ДҮНИЕ ЖҮЗІНІҢ ПАРЛАМЕНТТЕРІНЕ, ҮКІМЕТТЕРІНЕ, САЯСИ ПАРТИЯЛАРЫ МЕН ХАЛЫҚТАРЫНА

Біз, Советтік Социалистік Республикалар Одағы құрылуының алпыс жылдығын салтанатпен атап өту үшін Москваға жиналған СССР-дің барлық халықтарының өкілдері, екі жүз жетпіс миллион совет адамдарының атынан жер бетінің парламенттеріне, үкіметтеріне, саяси партиялары мен халықтарына бейбітшіліктің осынау үндеуін жолдаймыз.

Адамзаттың озық ойлы өкілдері ғасырлар бойы арман еткен нәрселер — ұлттық араздық пен алалықты жою, әртүрлі ұлттардың шынайы тең праволылығы мен достығы — Коммунистік партия мен Совет мемлекетінің лениндік саясатының арқасында, ұлттық және әлеуметтік бостандықтың социалистік принциптерін жүзеге асырып, езгі мен қанаудың барлық формаларын жоюдың арқасында біздің елімізде нақты шындыққа айналды.

Социалистік мемлекеттегі адамдар арасындағы, ұлттар арасындағы жаңа қатынастар СССР-дің сыртқы саясатын да айқындайды. Біздің мұратымыз, біздің айнымас мақсатымыз бен тұрақты қамқорлығымыз— жалпыға бірдей бейбітшілік, халықтар арасындағы достық пен ынтымақтастық.

Ұлы Октябрь социалистік революциясы жаңа тарихи дәуірді бастап берді. Еңбек адамдары әлеуметтік және ұлттық езгіні лақтырып тастап, Советтер Елін — халықтардың туысқандық достығы мен тең праволы қатынастарын орнықтырған, барлық ұлттар үшін шынайы бостандықты, прогресс пен гүлденуді қамтамасыз еткен мемлекетті құрды.

Баянды, сенімді, тұрақты бейбітшілік — барлық адамдардың, барлық халықтардың, бүкіл адамзаттың бірінші және ең зәру қажеті.

Қазіргі жағдайда, мемлекеттер адамзат цивилизациясын, жер бетіндегі өмірдің өзін құртып жібере алатын қаруға ие болып отырған кезде, 70-ші жылдары айтарлықтай кері ығыстырудың сәті түскен соғыс қатері қайтадан күшейіп, ал халықаралық шиеленіс айтарлықтай өрши бастаған кезде бейбітшілік талабы ерекше зор маңызға ие болып отыр.

Мемлекеттердің барлық күш-жігері, үкіметтердің, ұйымдасқан саяси күштердің, әрбір елдің барша азаматтарының белсенділігі қазір ядролық апатқа жол бермеу ісіне жұмсалуға тиіс. Бұдан асқан маңызды мәселе жоқ, болуы да мүмкін емес.

Біз, совет халқының өкілетті өкілдері: Совет Одағы бейбітшілік пен халықаралық ынтымақтастықтың лениндік саясатын басшылыққа ала отырып, соғысқа жол бермеу үшін өзіне байланысты нәрсенің бәрін істейді, деп салтанатты түрде мәлімдейміз.

Біз Совет Одағы өзіне қабылдаған міндеттемеге сәйкес бірінші болып ядролық қаруды қолданбайтынын қуаттаймыз, сондықтан да басқа ядролы державаларды өздеріне дәл осындай міндеттеме қабылдауға тағы да шақырамыз.

Біз Совет Одағының Америка Құрама Штаттарымен өзара негізде өзінің ядролық қару арсеналдарын тежеуге әзір екенін мәлімдейміз.

Біз стратегиялық қару-жарақты шектеп, қысқарту туралы және Европадағы ядролық қару-жарақты шектеу туралы совет-американ келіссөздерінің тез әрі нәтижелі аяқталуын, Орталық Европадағы қарулы күштер мен қару-жарақты қысқарту туралы уағдаластыққа тезірек жетуді жақтаймыз.

Біз ядролық қарудың жаңа түрлері мен үлгілері ендігі жерде жасалмауы үшін оны сынауға толық және жаппай тыйым салу жөнінде дереу уағдаласуды ұсынамыз.

Біз химиялық қаруға тыйым салынуын және оның жойылуын жақтаймыз.

Біз қару-жарақты шектеу мен қысқартудың басқа да барлық мәселелері бойынша үзіліп қалған келіссөздерді тездетіп қайта бастауға шақырамыз.

Біз дүние жүзінің барлық мемлекеттерінің заң шығарушы органдары мен үкіметтерін жанжалды жағдайлар мен шиеленіс ошақтарының тек қана саяси құралдар арқылы реттелуіне белсенді түрде көмектесуге шақырамыз.

Біз Біріккен Ұлттар Ұйымын нығайтуды, халықаралық бейбітшілік пен хауіпсіздікті баянды етудегі оның ролін арттыруды жақтаймыз.

Осы мақсаттарға жету үшін Совет Одағы саяси және әлеуметтік системаларына қарамастан дүние жүзінің барлық мемлекеттерімен ынтымақтастық жасауға әзір.

Қазір дүние жүзінің барлық мемлекеттеріне жүктеліп отырған тарихи жауапкершілік, бүгінгі күн мен болашақ жөніндегі жауапкершілік аса зор.

Совет адамдары мемлекеттер мен халықтар өздерінің күш-жігерін біріктіріп, соғыс қатерін жеңе алатынына, жер жүзінің бейбітшілікті сақтап, баянды ете алатынына, адамның өмір сүру правосын қамтамасыз ете алатынына кәміл сенеді. Біз жер бетінің парламенттерін, үкіметтерін, саяси партиялары мен халықтарын күш-жігерді осылай біріктіруге шақырамыз.

СОВЕТТІК СОЦИАЛИСТІК РЕСПУБЛИКАЛАР ОДАҒЫНЫҢ ЖОҒАРҒЫ СОВЕТІ	**СОВЕТ ОДАҒЫ КОММУНИСТІК ПАРТИЯСЫНЫҢ ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІ**

«Дүние жүзінің парламенттеріне, үкіметтеріне, саяси партиялары мен халықтарына» Үндеу 1982 жылғы 22 декабрьде КПСС Орталық Комитетінің, СССР Жоғарғы Советінің және РСФСР Жоғарғы Советінің бірлескен салтанатты мәжілісінде бірауыздан қабылданды.

КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросында

КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросы өзінің мәжілісінде соңғы уақытта КПСС Орталық Комитеті мен СССР Жоғарғы Советінің Президиумына келіп түскен еңбекшілердің хаттары туралы мәселе қарады.

Саяси Бюро мынаны атап өтеді: еңбекшілердің хаттарында КПСС-тің ішкі және сыртқы саясатын қалың бұқараның бірауыздан қолдайтындығы, Отанымыздың экономикалық және қорғаныс қуатын күшейтуге, бейбітшілік пен халықаралық хауіпсіздікті нығайтуға олардың терең мүдделілігі білдірілген.

Хаттар партия мен халықтың мызғымас бірлігін, совет адамдарының Коммунистік партия мен оның Орталық Комитетінің төңірегіне тығыз топтасқандығын, КПСС XXVI съезі мен КПСС Орталық Комитеті Пленумдарының шешімдері белгілеп берген еліміздің экономикалық, әлеуметтік және мәдени даму міндеттерін жүзеге асыру үшін олардың барлық күштерін жұмсауға бекем бел байлап отырғанын дәлелдейді.

КПСС Орталық Комитеті мен СССР Жоғарғы Советіне келіп түскен хаттарда ССР Одағы құрылуының 60 жылдығы құрметіндегі еңбек вахтасына тұрған қала мен село еңбеккерлерінің патриоттық өрлеуі, олардың жоспарлы тапсырмалар мен социалистік міндеттемелерді ойдағыдай толық және асыра орындауға мүдделілігі көрініс тапқан.

Еңбекшілер халық шаруашылық проблемаларын терең түсінетіндігін, біздің экономиканың қолда бар резервтері мен мүмкіндіктерін неғұрлым толық пайдалануға ұмтылатындығын көрсеткен. Көптеген хаттарда Азық-түлік программасын жүзеге асыру жөнінде белгіленген шараларға қанағаттанғандық білдірілген.

Хаттардың авторлары еңбек ұйымдастыруды жақсартуға, үнем мен ұқыптылық жолында күресуге, әрбір азаматтың бойында қоғамдық игілікке иелікпен қарау сезімін тәрбиелеуге бағытталған ұсыныстар мен ескертпелер айтқан. Мемлекет, еңбек және өндіріс тәртібін нығайту жөніндегі партия мен үкімет талаптарын қатаң сақтау, бұл талаптарды бұзушыларға ықпал жасаудың заңдық және қоғамдық шараларын белсене қолдану қажеттігі туралы мәселелер әділ қойылып отыр.

Көптеген хаттарда бірқатар жерлерде иесіздікке, көзбояушылыққа, асырып көрсетушілікке, материалдық ресурстарды үнемдеп жұмсамаушылыққа, ысырапқорлыққа жол беретін адамдарға қарсы әлі де болса тиісті күрес жүргізілмей отырғанын көрсететін фактілер келтірілген. Сондай-ақ қоғамдық тәртіпті бұзушыларға, социалистік меншікті талан-таражға салушылыққа қарсы күресті күшейту қажеттігі туралы дабылдар келіп түсуде.

Хаттарда тұрғын үй қорын ұстауға жауап беретін бірсыпыра жергілікті Советтердің, кәсіпорындардың, мекемелер мен ұйымдардың атына сын, ескертпелер айтылған. Атап айтқанда, СССР мен одақтас республикалардың тұрғын үй заңдарын дұрыс қолдану әлі де болса барлық жерде бірдей қамтамасыз етілмей отырғанын көрсететін мысалдар келтірілген.

Көптеген хаттарда халық депутаттары жергілікті Советтерінің тұрмыс, жабдықтау, денсаулық сақтау және еңбекшілердің тынығуы жөнінде қабылдаған шешімдерінің орындалуын бақылау мен тексеру ісін ұйымдастыруды үзілді-кесілді жақсарту қажеттігі туралы ой-пікір айтылған.

КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросы: хаттар — еңбекшілердің саяси белсенділігінің, олардың социалистік шаруашылықты басқару формаларын жетілдіруге тікелей қатысуының айғағы екендігін атап өтті. Хаттар еңбекшілердің партия және совет органдарына тапсырған аманаты болып табылады.

КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросы партия және совет органдарын, СССР министрліктері мен ведомстволарын еңбекшілер хаттарымен жұмыс істеу және оларды қабылдауды ұйымдастыру жөнінде бұрын қабылданған шешімдердің сөзсіз орындалуын қамтамасыз етуге, хаттарда айтылған мәселелерді мұқият қарап, шешу үшін партия, мемлекет және шаруашылық органдарының қызметінде совет азаматтарының орынды реніштері мен шағымдарын туғызатын кемшіліктерді жою үшін қажетті қосымша шаралар қолдануға міндеттеді. Әрбір жағдайда шағым туғызған себептерді жан-жақты және әділ қарауға күш салынып, кінәлі адамдарға принципті баға берілсін.

Қалалар мен селолық елді мекендерде право тәртібін қорғауды күшейту мәселелері еңбекшілердің хаттарында ерекше өткір қойылатыны және оларды елеулі түрде толғандыратыны ескеріле отырып, бұл жөнінде шаралар қолдану қажеттігіне СССР Прокуратурасы мен СССР Ішкі істер министрлігінің назары аударылды.

КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросы демократияның лениндік принциптерін одан әрі дамыту ісінде еңбекшілердің хаттары мен ұсыныстарына жауаптылықпен, шын мәніндегі партиялық тұрғыдан қараудың зор маңызы бар екенін атап өтеді. Әрбір партия, совет қызметкері, кәсіпорын мен мекеменің әрбір басшысы бұл жұмысты өзінің халық алдындағы, партия алдындағы парызы деп қарауға міндетті.

КПСС Орталық Комитетінде

ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫНЫҢ ФЕДОРОВ АУДАНЫНДАҒЫ «ПУТЬ К КОММУНИЗМУ» КОЛХОЗЫ ПАРТИЯ ҰЙЫМЫНЫҢ КПСС ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ 1982 ЖЫЛҒЫ МАЙ ПЛЕНУМЫНЫҢ ШЕШІМДЕРІН ОРЫНДАУ ЖӨНІНДЕГІ ЖҰМЫСЫ ТУРАЛЫ

КПСС Орталық Комитеті Қостанай облысының Федоров ауданындағы «Путь к коммунизму» колхозы партия комитетінің КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерін орындау жөніндегі колхоз партия ұйымының жұмысы туралы есебін тыңдады.

Қабылданған қаулыда былай деп атап өтілген: колхоздың партия ұйымы коллективтің жетекші күші ретінде көрініп, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдері мен еліміздің Азық-түлік программасынан туындайтын міндеттерді жүзеге асыру жөніндегі ұйымдастырушылық және бұқаралық-саяси жұмысты белсенді жүргізіп келеді.

КПСС Орталық Комитетінің шешімдері партия, кәсіподақ және комсомол ұйымдарында, колхозшылар жиналыстарында талқыланды. Олардың ұсыныстары ескеріле отырып, шаруашылықты 1990 жылға дейін дамытудың комплексті жоспары жасалды. Үстіміздегі бесжылдықта дәнді дақылдардың шығымдылығын 4—5 центнер арттырып, әрбір гектардан 23—24 центнер өнім алу, ет өндіруді 10 процент ұлғайтып, жылына 1000 тоннаға, сүтті 12 процент арттырып, 6 мың тоннаға дейін жеткізу белгіленді. Селоны әлеуметтік жағынан қайта құру шаралары жүзеге асырылады.

142 коммунистен құралған партия ұйымы колхоз басқармасының, мамандардың, бүкіл коллективтің күш-жігерін жерді неғұрлым жақсы пайдалану, материалдық-техникалық базаны одан әрі нығайту, ғылым жетістіктері мен озық тәжірибені, прогрестік технологияны енгізу ісіне шоғырландырып отыр.

Шаруашылықта егіншіліктің ғылыми негізделген топырақ қорғау жүйесі енгізілуде. Дәнді дақылдардың өнімділік дәрежесі жоғары және аудандастырылған сорттарының бірінші кластық тұқымы себіледі. Минералдық және органикалық тыңайтқыштарды қолдану ұлғайып келеді, ылғал жинау жөнінде агротехникалық шаралар жүргізіледі. Мал шаруашылығындағы еңбекті көп тілейтін процестер негізінен механикаландырылған, мал бордақылаудың интенсивті әдістері енгізілуде, бүкіл жай жемшөп ұқсатылып, малға әзірленіп беріледі. Механизаторлар мен малшылардың біліктілігін арттыру шаралары жүзеге асырылуда.

Осының барлығы шаруашылықты рентабельді жүргізуге, өнім өндіріп, мемлекетке сатуды ұлғайтуға мүмкіндік береді. Оныншы бесжылдықта жалпы өнімнің көлемі 1,7 есе, ал еңбек өнімділігі 66 процент артты. Мемлекетке астық, соның ішінде қатты және күшті сортты бидай сату екі есе өсті. Ірі қара малдың етке өткізердегі орташа салмағы 500 килограмнан асты.

Қаулыда колхоз партия комитетінің коллективтегі идеялық-тәрбие жұмысына, әлеуметтік мәселелерді шешуге ұдайы көңіл бөліп отыратыны атап көрсетілген. Өндірістік және еңбек тәртібі, қоғамдық тәртіп едәуір нығайды. Шаруашылықты дамытуға бөлінетін қаржының үштен бірі мәдени және тұрмыстық объектілер құрылысына жұмсалады. Жастар селода ықыласпен қалады және еңбек ететін колхозшылардың 40 проценттен астамын құрап отыр. Шаруашылық өзінің білікті механизатор және малшы кадрларымен жеткілікті мөлшерде қамтамасыз етілген.

Колхоз еңбеккерлері ССР Одағының құрылуының 60 жылдығын лайықты қарсы алу жолындағы социалистік жарысты кеңінен өрістетіп, биыл 26 мың гектар жердің әрқайсысынан 19,3 центнерден астық жинады, сөйтіп, мемлекетке 40,3 мың тонна астық сатты, мұның өзі жоспардан 13 мың тонна көп. Мемлекетке ет сатудың жылдық жоспары орындалды, сүт дайындау жоспарын орындау аяқталып келеді.

Сонымен бірге қаулыда колхоз партия ұйымының жұмысы КПСС Орталық Комитеті май Пленумының өндірісті интенсивті даму жолына көшіру туралы нұсқауларына әлі де толық дәрежеде сай келмейтіні атап көрсетілген. Шаруашылықта өнім өндіруді одан әрі ұлғайтудың зор резервтері мен мүмкіндіктері бар. Егін шаруашылығында ауыспалы егіс әлі толық игерілмеген. Дәнді-бұршақты және жемдік дақылдардың шығымдылығы төмен күйінде қалып келеді. Егін жинау мерзімдері көбіне ұзаққа созылады, оның ысырабына жол беріледі. Шаруашылық есеп өндірістік учаскелердің бәрінде бірдей енгізілмеген, бригадалық мердігерлікке көшу баяу жүзеге асырылуда.

Партия ұйымы, КПСС XXVI съезі талап еткеніндей, мал шаруашылығының селодағы шын мәніндегі екпінді майданға айналуына қол жеткізе алған жоқ. Әсіресе сауын мал шаруашылығында елеулі кемшіліктер бар. Соңғы жылдары сүт сауу кеміп кетті, сүт өндіру баяу артып отыр, оның бәрі сортсыз тапсырылады. Зоотехникалық-малдәрігерлік жұмыс нашар жүргізіледі, малдың жұқпалы ауруларға шалдығуы көп ұшырасады. Колхозда 100 сиырға шаққанда 65—70 бұзау ғана алынады. Колхоз шошқа шаруашылығымен айналыспайды. Жемшөп үшін белогі мол дақылдар, тамыр-жемістер аз өсіріледі, іс жүзінде жемшөп қоймалары жоқ. Жемшөп сапасының төмендігі салдарынан өнім өлшеміне шаққанда оның шығыны нормадан едәуір асып түседі.

Колхоз партия комитеті мен басқармасы қол жеткен нәтижелерге барлық уақытта бірдей сын тұрғысынан баға бермейді, өндірістік бөлімшелердің басшылары мен мамандарға қолда бар резервтерді негұрлым толық пайдалану үшін тиісті дәрежеде талап қоймайды. Қабылданатын шешімдердің орындалуын бақылау мен ұйымдастыру нашар жолға қойылған. Кейбір цехтық партия ұйымдары мен партия топтары коллективтердегі тәрбие жұмысын жеткілікті дәрежеде мақсаткерлікпен жүргізбейді, коммунистерді өндірісте, әсіресе мал шаруашылығында орналастыруға қажетті көңіл бөлмейді. Партия қатары жалпы алғанда өсіп отырса да, партияға сауыншылар, бұзау өсірушілер, басқа да жетекші кәсіп қызметкерлері әлі де тым аз қабылданады. Кәсіподақ және комсомол ұйымдарының жұмысы одан әрі жақсартуды қажет етеді.

КПСС Орталық Комитеті «Путь к коммунизму» колхозының партия ұйымын жинақталған тәжірибені пайдалана отырып, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерін орындау жөніндегі ұйымдастырушылық және саяси жұмысты жетілдіре түсуге міндеттеді. Азық-түлік проблемасы шаруашылық тұрғысынан да, саяси тұрғыдан да үстіміздегі он жылдықтың басты проблемасы болып табылатындығын ескере отырып, қоғамдық өндірісті интенсивтендіру, оның тиімділігі мен сапасын арттыру негізінде осы проблеманы шешуге колхоздың қосатын үлесін едәуір ұлғайтуға басты назар аударылсын.

Шаруашылықтың ілгері қарай қарышты қадам басуы, жоғары қарқынмен дамуы, егіншілік пен мал шаруашылығы өнімін өндіріп, мемлекетке сату көлемін ұдайы арттырып отыруы үшін, делінген қаулыда, коллективтің күш-жігерін неғұрлым толық жұмылдыру қажет. Колхозда экономиканы нығайту, село халқы өмірінің әлеуметтік-мәдени жағдайларын жақсарту, қызметкерлердің жоғары түпкі нәтижелерге қол жеткізуге материалдық мүдделілігін күшейту бағытында жасалған шаралардың орындалуы қамтамасыз етілсін.

Колхоздың партия ұйымы мен басқармасы, деп атап көрсетілген қаулыда, жердің, еңбек және финанс ресурстарының жақсырақ пайдаланылуына күш салуға тиіс. Тың жер диқандарының жоғары біліктілігіне, дәстүрлері мен тәжірибесіне арқа сүйей отырып, топырақтың құнарлылығы табандылықпен арттырылсын, жергілікті табиғи-климаттық жағдайларды ескеретін егіншіліктің ғылыми негізделген топырақ қорғау жүйесі комплексті енгізілсін, таяу уақытта таза пардың тиімді бөлігі бар ауыспалы егісті игеру аяқталсын. Барлық ауыл шаруашылық дақылдарынан, әсіресе бидайдың күшті және қатты сорттарынан тұрақты жоғары өнім алуға бағытталған басқа да агротехникалық шаралар жүзеге асырылсын.

Мал шаруашылығын және ең алдымен сауын мал шаруашылығын дамыту жөнінде жеткіліксіз жұмыс істеліп келе жатқанына колхоз партия комитетінің, басқармасының назары аударылып, фермалардың өнімділігін арттыру, мал тұқымын асылдандыру ісін жақсарту, табынды өз төлі есебінен көбейту, осы саланы жүргізудің бүкіл мәдениетін көтеру жөнінде қосымша шаралар қолдану ұсынылды. Ет өндіруді ұлғайту мақсатында шаруашылықта мал шаруашылығының аса тез жетілетін саласы ретінде шошқа шаруашылығын дамыту мүмкіндіктерін пайдалану ұсынылды. Қаулыда жемшөп өндіру жөніндегі жұмысты күшейту қажеттігіне назар аударылған. Белогі мол дақылдар мен тамыр-жемістер көбірек өсірілсін. Жемшөп өндірудің, дайындау мен ұқсатудың прогрестік технологиялары кеңінен енгізілсін, оларды сақтаудың базасы жасалсын.

КПСС Орталық Комитеті колхоз партия ұйымы мен басқармасына экономикалық жұмысты табандылықпен жақсартуды, барлық өндірістік бөлімшелерде шаруашылық есепті барынша нығайтуды, еңбек өнімділігін одан әрі арттыруға, өзіндік құнды кемітуге және өндірістің рентабельділігін арттыруға, өнім сапасын жақсартуға күш салуды ұсынды.

Еңбекке заттай ақы төлеу практикасын жетілдіру, бригадалық және коллективтік мердігерлікті, аккордты-сыйлық жүйесін, түпкі нәтижелер үшін коллективтік мүдделілік пен жауапкершіліктің басқа да формаларын белсендірек енгізу керек, деп атап көрсетілген қаулыда. КПСС Орталық Комитетінің май Пленумында атап көрсетілгеніндей, әрбір еңбекшінің өзі атқарған іс пен тапқан жалақысының арасындағы тікелей, қарапайым да түсінікті байланысты көріп, сезе білуіне ұмтылу керек. Жарыс қорытындыларын шығарған кезде сапалық факторлардың маңызы арттырылсын. Басшы кадрлардың, бұқаралық кәсіп қызметкерлерінің экономикалық білімді меңгеруіне, істі дұрыс жүргізе білуге машықтануына көмек көрсетілсін, осы мақсатта оқудың барлық формалары кеңінен пайдаланылсын.

Ысырапқа қарсы батыл күрес жүргізу, әрбір жұмыс орнында үнем тәртібінің қатаң сақталынуына, техникаға, тыңайтқыштарға, жанармайға, электр энергиясына ұқыпты көзқарастың қамтамасыз етілуіне күш салу қажеттігіне назар аударылды.

Колхоз партия комитетіне цехтық партия ұйымдары мен партия топтарына басшылықты күшейту, олардың өндірістік бөлімшелер коллективтері арасында күнделікті ұйымдастырушылық және саяси жұмыс жүргізуіне көбірек көмек көрсетіп отыру ұсынылды. Коммунистерді орналастыру жақсартылсын, партияға озат колхозшыларды, әсіресе механизаторлар мен малшыларды іріктеп алуға баса назар аударылсын. Істің орындалуын бақылау мен тексеру жетілдірілсін, бақылауды жүзеге асыру жөніндегі комиссиялардың қызметі жандандырылсын, қабылданатын шешімдердің пәрменділігі арттырылсын. Сын мен өзара сынды дамыту, жогары талапшылдык, несіздіктің кез келген көріністеріне, еңбек және мемлекет тәртібін бұзушылыкка ымырасыздық жағдайын жасау ұсынылды.

Партия ұйымы, деп көрсетілген қаулыда, кадрлармен жұмыс істеу мәселелерін басты назарда ұстауға, колхоздың барлык салалары мен өндірістік учаскелерін білікті мамандардың, іскер ұйымдастырушылар мен тәрбиешілердің баскаруына күш салуға тиіс. Шаруашылыктың өскелең кажеттерін ескере отырып, механизаторларды, малшыларды және баска да бұқаралық кәсіп кадрларын даярлау мен олардың шеберлігін арттыру ісін жаксарту ұсынылды.

КПСС Орталык Комитетінің май Пленумы алға койған міндеттерді шешуде, пәрменді социалистік жарысты өрістетуде кәсіподақ және комсомол ұйымдарының инициативасы дамытылып, оларға барынша көмек көрсетілсін. Колхоз істерін баскарудың демократиялык принциптерін дамытып, жүзеге асыру, колхозшылар жиналыстары мен бөлімшелер советтерінің ролін арттыру кажеттігі атап көрсетілді.

Партия комитеті, цехтык партия ұйымдары, деп атап өтілген каулыда, идеологиялык жұмысты КПСС Орталык Комитеті май Пленумының шешімдеріне, еліміздің Азык-түлік программасына сәйкес шаруашылыктың алдында тұрған міндеттермен тығыз байланыстыра жүргізуі керек. Бұл жұмыстың коллективте кінәратсыз моральдык-психологиялык ахуал жасауға, еңбек және өндіріс тәртібін нығайтуға, еңбекшілерді советтік патриотизм, интернационализм және халыктар достығы рухында тәрбиелеуге жәрдемдесуіне күш салынсын. Колхозшы шаруалардың, Казакстан тыңын игерушілердің даңкты дәстүрлері еселене түссін. Жастарға идеялык, еңбек және адамгершілік тәрбиесін беруге айрыкша көңіл бөлінсін, жігіттер мен кыздардың бойында жерге сүйіспеншілік сезімі сіңірілсін, оларда колхоз меншігіне ұкыпты көзкарас калыптастырылсын. Жалпы білім дәрежесін, өндірістік біліктілігін көтеруде жастарға көмек көрсетілсін, ұстаздык дамытылсын. Жастарды селода тұрактандыру жөніндегі жұмыс колхоздың экономикалык және әлеуметтік проблемаларын шешудің маңызды факторы ретінде каралсын.

Колхоз партия ұйымына, баскармасына, кәсіподақ комитетіне, халык депутаттары Баниовка селолык Советінің аткару комитетіне селоны кайта кұру міндеттерінің комплексті шешілуін камтамасыз ету ұсынылды. Колхозшылардың мәдени-тұрмыстык мұктаждарын канағаттандыру жөнінде тұракты камкорлык жасалсын, шаруашылык құрылыстары бар усадьбалык үлгідегі жайлы тұрғын үйлердің коғамдык және жеке кұрылысы ұлғайтылсын, мектеп жасына дейінгі балалар, мәдени-ағарту, медицина мекемелерінің, мектептердің, сауда, коғамдык тамактандыру, тұрмыстык кызмет көрсету кәсіпорындарының жұмысы жаксартылсын. Колхозшылардың меншікті косалкы шаруашылыктарын дамытуға көбірек көңіл бөлу, селодағы әрбір семьяның үй маңындағы участкесі болып, мал мен кұс ұстауы үшін жағдайлар жасау ұсынылды.

КПСС Орталык Комитеті Казакстан Компартиясының Костанай облыстык комитетіне және Федоров аудандык комитетіне «Путь к коммунизму» колхозы партия ұйымының кабылданған каулыны орындауына кажетті көмек көрсетуді міндеттеді. Облыстык және аудандык ұйымдар мен кәсіпорындар басшыларының колхоздар мен совхоздардағы жоспарлар мен шартты міндеттемелерде көзделген жұмыс көлемінің дер кезінде, толык орындалуы үшін жауапкершілігі арттырылсын.

ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫ ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ ПЛЕНУМЫ ТУРАЛЫ

ИНФОРМАЦИЯЛЫҚ ХАБАР

1982 жылғы 30 ноябрьде Қазақстан Коммунистік партиясы Орталық Комитетінің VIII пленумы болды.

Пленумға қатысушылар Л. И. Брежневті бір минут үнсіз тұрып еске түсірді.

Пленум «КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдері мен КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың сонда сөйлеген сөзінен туындайтын республика партия ұйымының міндеттері туралы» КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдастың баяндамасын тыңдап, талқылады.

Баяндама бойынша жарыссөзде мына жолдастар сөйледі: А. Г. Коркин — Қазақстан Компартиясы Қарағанды облыстық комитетінің бірінші секретары, Т. Е. Есетов — Қазақстан Компартиясы Қызылорда облыстық комитетінің бірінші секретары, Н. Е. Морозов — Қазақстан Компартиясы Целиноград облыстық комитетінің бірінші секретары, Н. А. Болатбаев — Солтүстік Қазақстан облыстық атқару комитетінің председателі, А. К. Протозанов — Қазақстан Компартиясы Шығыс Қазақстан облыстық комитетінің бірінші секретары, Ә. Ә. Тыныбаев — Қазақстан Компартиясы Талдықорған облыстық комитетінің бірінші секретары, М. Б. Ықсанов — Қазақстан Компартиясы Орал облыстық комитетінің бірінші секретары, П. И. Ерпилов — Қазақстан Компартиясы Павлодар облыстық комитетінің бірінші секретары, С. А. Аққозиев — Жамбыл облыстық атқару комитетінің председателі, С. М. Мұқашев — Қазақстан Компартиясы Маңғышлақ облыстық комитетінің бірінші секретары, В. И. Перерва — Қостанай облысындағы Соколов-Сарыбай кен-байыту комбинатының экскаватор машинистерінің бригадирі, Р. Т. Шырдабаев — Қазақстан Компартиясы Гурьев қалалық комитетінің бірінші секретары, Қ. Т. Тұрысов — Қазақ республикалық кәсіподақтар советінің председателі, Т. Ф. Кузнецова — Жезқазған үй құрылысы комбинатының сылақшы-сырлаушысы, Б. А. Иванов — Ф. Э. Дзержинский атындағы Алматы трикотаж өндірістік бірлестігінің бас директоры, Н. П. Овсяник — Тың темір жолы басқармасының бастығы, С. М. Түймебаев — Қазақ ССР халық тұрмыс қажетін өтеу министрі, Б. П. Иванов — Қазақ ССР энергетика және электрлендіру министрі.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы талқыланған мәселе бойынша қаулы қабылдады, КПСС Орталық Комитетінің кезекті ноябрь Пленумының шешімдерін, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың сонда сөйлеген сөзінде баяндалған қағидалар мен тұжырымдарды түгелімен толық мақұлдады, оларды республика экономикасының, ғылымы мен мәдениетінің, қоғамдық-саяси өмірінің барлық салаларында мүлтіксіз басшылыққа алып, іс жүзіне асыруға үйғарды.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы Қазақ ССР-інің экономикалық және әлеуметтік дамуының 1983 жылға арналған Мемлекеттік жоспарының және Қазақ ССР-інің 1983 жылға арналған Мемлекеттік бюджетінің жобаларын негізінен мақұлдады.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы сондай-ақ КПСС XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдеріне, СССР-дің Азық-түлік программасына сәйкес жасалып, 1990 жылға дейінгі кезеңге арналған Қазақ ССР-інің Азық-түлік программасын мақұлдады.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы республиканың коммунистері, еңбекшілері өз қатарын Совет Одағы Коммунистік партиясы лениндік Орталық Комитетінің төңірегіне бұрынғыдан да тығыз топтастырады, бесжылдықтың үшінші жылын шаруашылық және мәдени құрылыстың барлық учаскелерінде жаңа жеңістермен атап өтеді, еліміздің, бүкіл социалистік достық одақтың экономикалық, рухани және қорғаныс потенциалын нығайтуға, КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін жүзеге асыруға лайықты үлес қосады деп КПСС Орталық Комитетін сендірді.

Осымен Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы жұмысын аяқтады.

ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫ ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ VIII ПЛЕНУМЫНЫҢ ҚАУЛЫСЫ

КПСС ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ 1982 ЖЫЛҒЫ НОЯБРЬ ПЛЕНУМЫНЫҢ ШЕШІМДЕРІ МЕН КПСС ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ БАС СЕКРЕТАРЫ Ю. В. АНДРОПОВ ЖОЛДАСТЫҢ СОНДА СӨЙЛЕГЕН СӨЗІНЕН ТУЫНДАЙТЫН РЕСПУБЛИКА ПАРТИЯ ҰЙЫМЫНЫҢ МІНДЕТТЕРІ ТУРАЛЫ

КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдастың баяндамасын тыңдап, талқылай келіп, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы былай деп атап өтеді: бүкіл совет халқы сияқты, республиканың коммунистері, еңбекшілері партияның ішкі және сыртқы саясатын, лениндік Орталық Комитет пен оның басшы ұйтқысы — КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының сан-салалы жемісті қызметін қызу мақұлдап, белсене қолдайды.

Партияның XXVI съезінің шешімдерін, он бірінші бесжылдықтың жоспарларын ойдағыдай жүзеге асыру үшін Совет Одағы Коммунистік партиясы Орталық Комитетінің 1982 жылғы 22 ноябрьде болған Пленумының төтенше зор маңызы бар. Пленумның қаулысында, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың терең мағыналы, мазмұнды сөзінде бесжылдықтың алғашқы екі жылында атқарылған жұмыс қорытындыларына жан-жақты талдау жасалып, принципті баға берілді, алдағы кезеңге айқын, нақты міндеттер қойылды, оларды жүзеге асырудың жолдары мен әдістері ашып көрсетілді.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумы мақұлдаған, СССР Жоғарғы Советінің жетінші сессиясы бекіткен СССР-дің экономикалық және әлеуметтік дамуының 1983 жылға арналған Мемлекеттік жоспары мен СССР-дің 1983 жылға арналған Мемлекеттік бюджеті партияның XXVI съезінің нұсқауларына толық сай келеді, еліміздің коммунизм орнату жолында жаңа асқарларға қарай одан әрі мүлтіксіз ілгерілеуін қамтамасыз етеді, әртүрлі аймақтардың, барлық одақтас республикалардың ерекшеліктері мен қажеттерін жан-жақты ескереді.

Еліміздің халықтарының туысқандық семьясында Қазақ ССР-інің экономикасы, ғылымы мен мәдениеті одан әрі дамиды.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы **қаулы етеді:**

1. КПСС Орталық Комитетінің кезекті ноябрь Пленумының шешімдері, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың сонда сөйлеген сөзінде баяндалған қағидалар мен тұжырымдар түгелімен толық мақұлдансын және олар республика экономикасының,

ғылымы мен мәдениетінің, қоғамдық-саяси өмірінің барлық саласында мүлтіксіз басшылыққа алынып, іс жүзіне асырылатын болсын.

2. Қазақ ССР-інің экономикалық және әлеуметтік дамуының 1983 жылға арналған Мемлекеттік жоспары мен Қазақ ССР-інің 1983 жылға арналған Мемлекеттік бюджетінің жобалары негізінен мақұлдансын. Республиканың Министрлер Советі оларды Қазақ ССР Жоғарғы Советінің қарауына енгізсін.

3. Республика партия ұйымының күш-жігері 1983 жылдың тапсырмаларын және жалпы бесжылдықты сөзсіз орындауға және асыра орындауға, өндірістің тиімділігін барынша арттырып, оны интенсивтендіру, ғылыми-техникалық прогресті жеделдету, еңбек өнімділігін арттыру, өнім шығаруды ұлғайтып, оның сапасын жақсарту, материал және еңбек ресурстарын негұрлым ұтымды пайдалану, үнем тәртібін барынша қатаң сақтау негізінде еңбекшілердің әл-ауқатының одан әрі арттырылуын қамтамасыз етуге жұмылдырылсын. Отын-шикізат базасын, энергетиканы, металлургияны, машина жасауды, химия және мұнай-химияны одан әрі дамытуға, халық тұтынатын товарлар өндіруді үздіксіз кеңейтуге, қызмет көрсету салаларының жұмысын жақсартуға айрықша назар аударылсын.

Темір жол транспортының жұмысын жақсарту, оның барлық бөлімшелерінде тәртіпті нығайту жөнінде шұғыл шаралар қолданылсын. Автомобиль және басқа транспорт түрлерін, байланыс құралдарын пайдалану тиімділігі арттырылсын. Халық шаруашылық жүктерінің толассыз жеткізілуі, олардың аман сақталуы қамтамасыз етілсін. Жолаушыларға қызмет көрсету мәдениеті арттырылсын.

4. Қазақ ССР министрліктері мен ведомстволары, партия комитеттері мен бастауыш партия ұйымдары, халық депутаттары жергілікті Советтерінің атқару комитеттері күрделі құрылыстағы істің жағдайын батыл түрде жақсартатын болсын, күш пен қаржы іске қосылатын объектілерге, жұмыс істеп тұрған кәсіпорындарды қайта құруға және техникамен қайта жарақтандыруға шоғырландырылсын. Өндірістік қуаттардың, тұрғын үйлердің, әлеуметтік-мәдени объектілердің дер кезінде іске қосылуына, құрылыс ұйымдарының өндірістік базасының ұтымды дамытылып, неғұрлым толық пайдаланылуына, құрылыстың техникалық дәрежесі мен сапасының, үнем тәртібі мен ұқыптылықтың арттырылуына қол жеткізілсін.

5. Облыстық, қалалық және аудандық партия комитеттері, халық депутаттарының облыстық, қалалық және аудандық Советтерінің атқару комитеттері, республика министрліктері мен ведомстволары, бастауыш партия, кәсіподақ және комсомол ұйымдары, халықтық бақылау органдары, бұқаралық информация және насихат құралдары Азық-түлік программасы тапсырмаларының орындалуына, бүкіл аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің материалдық-техникалық базасының нығайтылып, одан әрі дамытылуына, халықты ауыл шаруашылығы өнімдерімен жабдықтаудың жақсартылуына бірінші дәрежелі көңіл бөлетін болсын.

Қазіргі кезде мал қыстатуды ұйымшылдықпен өткізу, малды түгел аман сақтап, өнімділігін арттыру, көктемгі егіс жұмыстарына дер кезінде сапалы әзірлену аса маңызды міндет болып табылады.

6. Республиканың Мемлекеттік жоспарлау комитеті, Мемлекеттік жабдықтау комитеті, министрліктері мен ведомстволары шаруашылық жүргізудің барлық дәрежелерінде басқару қызметінің сапасын арттыратын болсын, партия мен үкіметтің шаруашылық механизмін жетілдіру және жоспарлауды жақсарту жөніндегі қаулыларының мүлтіксіз орындалуына күш салынсын, материалдық-техникалық қамтамасыз ету мәселелері оперативті шешілсін, жоспар және мемлекет тәртібі аса қатаң сақталсын.

7. Партия комитеттері мен бастауыш партия ұйымдары, совет, кәсіподақ, комсомол және шаруашылық органдары өз қызметінің стилі мен әдістерін табанды түрде жетілдіретін болсын, жоғары іскерлік пен творчестволық инициативаның іске ғылыми көзқараспен және социалистік іскерлікпен тығыз ұштастырылуына күш салынсын. Істің орындалуын бақылау және тексеру күшейтілсін, иесіздіктің кез-келген көріністеріне шұғыл шара қолданылсын. Мемлекеттік жоспарлардың орындалуы, қызмет парызының мүлтіксіз атқарылуы, жұмыстың әрбір участкесінде жоғары ұйымшылдықтың қамтамасыз етілуі үшін кадрлардың жеке жауапкершілігі арттырылсын.

8. КПСС Орталық Комитеті Пленумының қорытындылары, оның шешімдерінен және КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың сөзінен туындайтын міндеттер Қазақстан Компартиясының облыстық, қалалық және аудандық комитеттерінің пленумдарында, партия активінің жиналыстарында, бастауыш партия ұйымдарында және барлық еңбек коллективтерінде терең және жан-жақты талқылансын.

Партия, совет, кәсіподақ және комсомол ұйымдары, баспасөз, телевизия мен радио КПСС Орталық Комитеті Пленумының шешімдерін, Ю. В. Андропов жолдастың сөзіндегі қағидаларды, СССР Жоғарғы Советі жетінші сессиясының материалдарын, партия ұсынған әлеуметтік-экономикалық программаны нақты жүзеге асыру үшін олардың маңызын насихаттап, түсіндіруді кеңінен өрістететін болсын. Социалистік жарыс барынша дамытылсын, озық тәжірибеге қолдау жасалып, таратылсын, бүкіл идеологиялық жұмыстың пәрменділігі мен айбындылығы арттырылсын.

* * *

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы республиканың коммунистері, еңбекшілері Совет Одағы Коммунистік партиясының лениндік Орталық Комитеті төңірегіне өз қатарын бұрынғыдан да тығыз топтастырады, бесжылдықтың үшінші жылын шаруашылық және мәдени құрылыстың барлық участкелеріндегі жаңа жетістіктермен атап өтеді, еліміздің, бүкіл социалистік достық одақтың экономикалық, рухани және қорғаныс потенциалын нығайтуға, КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін жүзеге асыруға лайықты үлес қосады деп КПСС Орталық Комитетін сендіреді.

КПСС ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ 1982 ЖЫЛҒЫ НОЯБРЬ ПЛЕНУМЫНЫҢ ШЕШІМДЕРІ МЕН КПСС ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ БАС СЕКРЕТАРЫ Ю. В. АНДРОПОВ ЖОЛДАСТЫҢ СОНДА СӨЙЛЕГЕН СӨЗІНЕН ТУЫНДАЙТЫН РЕСПУБЛИКА ПАРТИЯ ҰЙЫМЫНЫҢ МІНДЕТТЕРІ ТУРАЛЫ

КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. ҚОНАЕВ жолдастың баяндамасы

Жолдастар!

Біздің бүкіл еліміз бен прогресшіл адамзат азалы күндерді бастан кешті. Леонид Ильич Брежневтің мейірбанды ізгі жүрегі соғуын тоқтатты.

Оның үлкен өмірі мен сан-салалы қызметі біздің партиямыз бен Отанымыздың тарихынан, кемелденген социализм қоғамының, бүкіл прогресшіл адамзаттың мүдделері мен ілгері ұмтылыс-құлшынысынан ажыратылмастай еді. Леонид Ильич бойына қуатты ұйымдастырушылық талант дарыған, күшті де іскер адам еді.

Біздің еліміздің өміріндегі ұлы жеңістер, деп аталып өтті КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы 12 ноябрьдегі кезектен тыс Пленумында, елді индустрияландыру мен ауыл шаруашылығын коллективтендіру, совет халқының Ұлы Отан соғысындағы тарихи жеңісі, халық шаруашылығын соғыстан кейін қалпына келтіру, космосты зерттеу, экономиканы, ғылым мен мәдениетті дамытудағы біздің табыстарымыз оның есімімен тығыз байланысты. Леонид Ильич үздік революционер және бейбітшілік жолындағы күрескер болды.

Қазақстандықтардың Леонид Ильичке деген ықыласы ерекше. Қазақстанның экономикасын, ғылымы мен мәдениетін жан-жақты өрге бастыруға, тың жерлерді игеруге оның қаншалықты күш-жігерін, білімін, тәжірибесін жұмсағанын, Қазақстанның мол астығы жолындағы ұлы шайқас жауынгерлерінің алдыңғы қатарында болғанын біздің бәріміз де білеміз.

«Тың» атты тамаша кітапта әсерлі түрде баяндалған қаһармандық тың эпопеясынан кейін де Леонид Ильич біздің республикамызда, оның астанасында, тыңда талай рет болды.

Осындай сапарлардың қай-қайсысы да біздің бәріміз үшін басшылықтың, еңбек адамдарымен жанды байланыстың нағыз университеті болатын, өзінің төтенше іскерлік, тілектестік әуенімен естен кетпестей әсер ететін, әрқашан көңілге сенім мен оптимизм ұялататын.

Баяндама қысқартылған стенограмма бойынша басылып отыр.

Леонид Ильич өмірді, адамдарды сүюші еді. Ол бізді өзінің үздік публицист және аса ірі теоретик ретінде жеке басының өнегесімен жігерлендіруші еді. Оның партия мен совет халқының алдында, бүкіл прогресшіл адамзаттың алдында сіңірген тарихи еңбегі мәңгі өшпестей жарқын, ол біз үшін ұлы коммунистің, нағыз лениншілдің мәңгілік өнегесі болып қалады, оның бейнесі біздің алғысқа толы жүрегімізде ешқашан да ұмытылмайды.

Қымбатты Леонид Ильичтің бейнесін, жолдастар, орындарыңыздан тұрып еске түсіруді өтінемін.

Жолдастар!

КПСС Орталық Комитетінің, СССР Жоғарғы Советі Президиумының, СССР Министрлер Советінің Коммунистік партияға, совет халқына арнаған Үндеуінде былай деп атап көрсетілген:

«Біз душар болған қаза ауыр, қайғымыз шексіз... Совет Одағының коммунистері, барлық еңбекшілері КПСС-тің лениндік Орталық Комитетінің, Леонид Ильич Брежневтің игі ықпалымен қалыптасқан оның жетекші ұйтқысының төңірегіне бұрынғыдан да тығыз топтасуда. Халық партияға, оның қуатты коллективтік ақыл-ойы мен ерік-жігеріне сенеді, оның ішкі және сыртқы саясатын жан-жүрегімен қолдайды. Совет адамдары жақсы біледі: бүкіл дүниежүзілік-тарихи жеңістерге жеткізген Ленин туы, Октябрь туы — сенімді қолда».

12 ноябрьде кезектен тыс Пленумда КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының тапсыруы бойынша КПСС Орталық Комитетінің секретары К. У. Черненко жолдас Коммунистік партия мен Совет мемлекетінің көрнекті қайраткері Юрий Владимирович Андропов жолдасты КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары етіп сайлау туралы ұсыныс енгізді.

Пленум Юрий Владимирович Андропов жолдасты бірауыздан КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары етіп сайлады.

Біздің бүкіл партиямыз бен совет халқы Юрий Владимирович Андроповты Леонид Ильич Брежневтің ең жақын серігі, табанды лениншіл және коммунизм мұраттары жолындағы қалтқысыз күрескер, талантты ұйымдастырушы және саяси басшы ретінде біледі.

Пленум партиямыздың ең жоғары органының құрыштай берік бірлігін, ішкі және сыртқы саясат саласында партияның XXVI съезінің дұрыс бағытын алдағы уақытта да мүлтіксіз басшылыққа алу жөніндегі КПСС-тің берік бекемдігін тағы да мейлінше айқын қуаттап берді.

22 ноябрьде КПСС Орталық Комитетінің Пленумы болып, онда 1983 жылға арналған СССР-дің экономикалық және әлеуметтік дамуының жоспары мен еліміз бюджетінің жобалары қаралды.

Пленумда КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас ұзақ сөз сөйледі. Оның сөзінде лениндік жұмыс стилінің сабақтастығы атап өтілді, бесжылдықтың кезекті жылына арналған жоспар мен бюджетке толымды сипаттама берілді, еліміздің халық шаруашылығының дамуына терең талдау жасалды, кемшіліктерді жоюдың жолдары мен тәсілдері айқын көрсетілді.

Сондай-ақ өздеріңізге белгілі ұйымдық мәселелер де қараған Пленум жұмысының қорытындыларын біздің партиямыз бен бүкіл совет халқы қызу мақұлдады, бұл қорытындылар халықаралық көлемде де зор пікір туғызды.

Екі жобаны да — жоспар мен бюджет жобасын — СССР Жоғарғы Советінің жетінші сессиясы бекітті, содан кейін олар заң күшіне енді.

Пленумда және СССР Жоғарғы Советінің сессиясында атап көрсетілгеніндей, он бірінші бесжылдықтың алғашқы екі жылы Отанымыздың күш-қуатын одан әрі нығайту жолында маңызды кезең болды. Осы мерзімде өнеркәсіп өндірісінің көлемі өткен бесжылдықтың дәл осы мерзімімен салыстырғанда 21 процент артты. Оныншы бесжылдықтың алғашқы екі жылына қарағанда 30 миллиард сомның негізгі қорлары іске артық қосылды.

Азық-түлік программасын жүзеге асыру жөнінде ыждағатты да табанды жұмыс жүргізілуде. Ғылым мен техника және мәдениет жаңа биік шептерге шықты. Елімізде совет адамдарының тұрмыс дәрежесін одан әрі арттыру үшін бәрі де жасалуда. Еңбекшілердің нақты табысы айтарлықтай өсуде. Балалы семьяларға, жұмыс істейтін аналар мен жас жұбайларға мемлекет көмегі ұлғайтылды. Халықты пенсиямен қамтамасыз ету жақсарды.

КПСС Орталық Комитетінің Пленумында сөйлеген сөзінде Ю. В. Андропов жолдас совет адамы жөніндегі, оның еңбек және тұрмыс жағдайлары жөніндегі, оның рухани дамуы жөніндегі қамқорлық партияның аса маңызды программалық нұсқауы болып қала беретінін айрықша атап көрсетті.

Бұл нұсқау еліміздің және оның әрбір республикасының ұлы жетістіктеріне берік негізделген.

Сонымен бірге КПСС Орталық Комитетінің Пленумында сіздер мен біз баса назар аударуға тиісті шешілмеген проблемалар жайында да барынша бүкпесіз, принципті тұрғыдан айтылды.

Мұның одан сайын маңызды болатын себебі, деп атап көрсетті Д. А. Қонаев, биылғы жылдың — ССР Одағы құрылуының даңқты 60 жылдығы мерекеленетін жылдың — барлық еңбек жеңістері келесі жылы және тұтас алғанда бүкіл бесжылдықта шаруашылық және мәдени құрылыстың әрбір учаскесінде баянды етіліп, дамытылуға тиіс.

Мен сіздерге айтуға тиіспін, Қазақстанның сан-салалы экономикасы, ғылымы мен мәдениеті тұтас алғанда КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясының XV съезі белгілеп берген бағытпен сенімді түрде ілгері басып келеді. Алғашқы мәліметтер бойынша, өнеркәсіп өндірісінің көлемі өткен жылмен салыстырғанда айтарлықтай артады. Жыл басынан бері қазірдің өзінде жоспардан тыс жүздеген миллион сомның өнімі өткізілді. Он бір айдың жоспары мерзімінен бұрын орындалды.

«Эмбанефть» бірлестігінің, Өскемен титан-магний және Соколов-Сарыбай кен-байыту комбинаттарының, «Актюбрентген» заводының, Алматы мақта-мата және Шымкент май-тоңмай комбинаттарының, Қарағанды кондитер фабрикасының және басқа да көптеген кәсіпорындардың коллективтері бесжылдықтың екінші жылын жоғары еңбек жеңістерімен атап өтті.

Павлодар-Екібастұз, Маңғышлақ, Қаратау-Жамбыл, Қарағанды-Теміртау және басқа да территориялық-өндірістік комплекстер сенімді түрде дамып келеді.

Бесжылдық басталғаннан бері 180 жаңа кәсіпорындар, цехтар мен өндірістер, олардың ішінде Екібастұзда ірі энергия блоктары, түсті металлургияда, «Чимкентшина» бірлестігінде, Өскемен арматура, Алматы «Поршень», Қарағанды резина-техникалық бұйымдар заводтарында, Ақтөбедегі жүн өңдеу фабрикасында жаңа қуаттар өнім бере бастады. Қазақстан Магниткасында іске қосылғалы жатқан ақ қаңылтыр цехы бүкіл еліміз үшін төтенше зор маңызды.

Қысқасы, Қазақстанның индустриялық картасындағы өзгерістер айта қалғандай.

Транспортты, байланысты, жол құрылысын одан әрі жетілдіру жөнінде мақсатты жұмыс жүргізілді.

Биылғы жылы егіншілердің үлесіне тиген аса қатал қуаңшылық олардың ерік-жігері мен табандылығын мұқалта алған жоқ. Тіпті осындай аса күрделі ауыл шаруашылық жылының өзінде де республика еліміздің азық-түлік ресурстарына зор үлес қосты.

Село экономикасы саласындағы қол жеткен нәтижелеріміз бен міндеттеріміз туралы біздің өткен пленумымызда жеткілікті түрде егжей-тегжейлі айтылған болатын. Дегенмен, Отан қоймасына 260 миллион пұттан астам астық құйған Қостанай облысы еңбеккерлерінің нәтижелі күш-жігерін тағы да ерекше атап өткім келеді.

Ақтөбе облысының совхоздары мен колхоздары мол астықпен қуантты. Қызылорда облысының күріштілері жоспарды ойдағыдай орындады. Көкшетау, Солтүстік Қазақстан, Торғай, Целиноград, Шымкент және басқа бірқатар облыстардың шаруашылықтары еліміздің астық ресурстарына сүбелі үлес қосты.

Жеміс дайындау жөніндегі тапсырма орындалды.

Картоп былтырғыдан көп сатып алынды.

Экономикалық потенциалдың дамуы он бірінші бесжылдықтың әлеуметтік программасын жүзеге асырудың материалдық негізі болып табылады. Мұны фактілер айқын дәлелдейді. Республика еңбекшілерінің материалдық және мәдени қажеттерін қанағаттандыруға екі жылдың ішінде 35 миллиард сомнан астам қаржы, яғни бүкіл ұлттық табыстың төрттен үш бөлігінен астамы жұмсалды. Осы уақыттың ішінде екі жүз мыңнан астам жайлы пәтерлер, көптеген мектептер, ауруханалар, клубтар және басқа әлеуметтік мақсаттағы объектілер салынды. Қалалар мен селолардың, соның ішінде республика астанасының архитектуралық келбеті айтарлықтай жақсаруда.

Айналадағы ортаны қорғау жөніндегі жұмыс күшейтіліп келеді.

Қысқасы, жолдастар, тындырылған іс аз емес. Республиканың 1983 жылға арналған халық шаруашылық жоспары мен бюджеті қол жеткен нәтижелердің негізінде жасалды.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумы белгілеген күрделі міндеттерді ойдағыдай шешу үшін республикада сенімді негіз бар.

Жоспар мен бюджет туралы республика Жоғарғы Советінің сессиясында егжей-тегжейлі баяндалады.

Ал менің 1932 жылғы ноябрь Пленумы мен Ю. В. Андропов жолдастың сонда сөйлеген сөзіндегі талаптарға байланысты ең басты мәселелерге тоқталып өтуіме рұқсат етіңіздер.

Келесі жылдың ерекшелігі сол — жоспар мен бюджеттің барлық тапсырмалары қауырт, бірақ оларды жүзеге асыруға әбден болады. Бүкіл он бірінші бесжылдықтың тағдыры солардың орындалуына көбіне көп байланысты болмақ.

Қазақстанның 19 облысының әрқайсысында зор оңды өзгерістер болады.

Келесі жылы ұлттық табыстың өсу қарқынын екі есе ұлғайту керек. Өнеркәсіп өндірісінің көлемі 3 проценттен астам артуға тиіс — бұл үстіміздегі жылы күтіліп отырған өсімнен бір жарым еседей артық. «Б» тобының озық қарқынмен дамуын қамтамасыз ету, халық тұтынатын товарлар өндірісін күрт ұлғайту керек.

Село экономикасында өсімнің жоғары қарқыны көзделген.

Әлеуметтік программа сан қырлы да толымды. Республиканың Мемлекеттік бюджеті 9 миллиард сомнан астам мөлшерде болмақ.

Қоғамдық тұтыну қорлары 6,8 миллиард сомнан асады. Халықтың жан басына шаққандағы нақты табыс 2,8 процент артады.

Мұның бәрі, өз-өзінен-ақ күрделі де ауқымды міндеттер. Мұның үстіне дамудың жоспарланған қарқынына күрделі қаржы мен еңбек ресурстарын көбейтпестен жету керек.

Бұдан туатын қорытынды, жолдастар, біреу ғана. Біздің көп салалы шаруашылығымыздың барлық буындары, әрбір еңбек коллективі түп-түгел жіті, ұйымшыл және мүлтіксіз жұмыс істегенде ғана табысты қамтамасыз етуге болады және оны солай қамтамасыз ету керек те. Мұның үстіне, Ю. В. Андропов жолдастың Пленумда атап көрсеткеніндей, бесжылдықтың алғашқы екі жылында жоспарлы тапсырмалар бірқатар аса маңызды көрсеткіштер бойынша орындалмай қалды. Мұның едәуір дәрежеде біздің республиканың экономикасына да қатысы бар, бұл туралы КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының талаптарына сәйкес төменде нақты әңгіме болады.

Табыс көбінесе күш-жігерді шешуші бағыттарға жұмылдыру шеберлігіне байланысты екені мәлім.

Олар қандай бағыттар? Олардың ерекшелігі неде? Осы проблемаларға толығырақ тоқталғым келеді.

Индустрияның өзекті саласы — **энергетиканы** алайық. Тындырылған жұмыстың нәтижесінде Қазақстан орасан зор энергетикалық қуаттарға ие болды. Қазір республикада электр энергиясы революциядан бұрынғы бүкіл Россиядағыдан көп өндіріледі. Бірақ соңғы кезде біздің энергетиктеріміз өздерінің позициясын едәуір әлсіретіп алды.

Жылу электр станцияларында, соның ішінде Екібастұзда, Ермак ГРЭС-інде жұмыс істеп тұрған қуаттар толық пайдаланылмайды. Целиноград, Петропавл, Жезқазған электр станцияларының жұмысында іркілістер болып тұрады.

Мұндай жағдайды дереу жою керек. Барлық электр станцияларының жұмысын біз ерекше бақылауға алуға міндеттіміз.

Бүгін біздің Павлодар, Целиноград және басқа облыстық партия комитеттерінен, республиканың Энергетика және электрлендіру министрлігінен, оның коллегиясынан, тікелей министр Иванов жолдастан өз қызметін түбегейлі қайта құруды, энергиямен іркіліссіз жабдықтау үшін өзіне қарасты кәсіпорындар басшыларының жауапкершілігін арттыруды талап етуге хақымыз бар. Сонымен бірге электр энергиясын өндіруді келесі жылы 76 миллиард киловатт-сағатқа жеткізу жөніндегі міндетті ең бергі тапсырма деп қарау керек.

Бүкіл халық шаруашылық комплексінің іркіліссіз жұмыс істеуі үшін отын салаларына үлкен жауапкершілік жүктеледі. Келесі жылы көмір өндіруді 122,6 миллион тоннаға жеткізу керек, мұның өзі үстіміздегі жылғыдан 2,4 миллион тонна көп. Бұл үшін Қарағандыда, Екібастұзда қуаттарды арттыру жөніндегі жұмысты күрт күшейту, Торғай бассейнін игеру ісіне кірісу қажет. Сонымен бірге жұмыс істеп тұрған шахталар мен разрездердің, ең алдымен «Карагандауголь» бірлестігіндегі шахталардың жұмыс ырғағы мен тиімділігін арттыру қажет, бұл бірлестікте «мыңшылар» бригадаларының саны азайып барады, ал өндірісте орын алып отырған олқылықтар дүрбелеңшілдікпен, жоспарларды жиі-жиі өзгертумен бүркемеленеді.

«Экибастузуголь» бірлестігі өз мүмкіндігінен төмен жұмыс істейтін болды, ал мұнда «Восточный» разрезін салу мен «Северный» разрезін қайта құру қарқынын арттыру үшін, экскаватор паркі мен карьердегі темір жол транспортында аварияларға жол бермеу үшін, бірлестіктің жөндеу базасының артта қалуын жою үшін қажет нәрсенің бәрі де бар.

Қарағанды және Павлодар облыстық партия комитеттерінің, бірлестіктердің басшылары Дрижд және Куржей жолдастардың көмір өндіруге байланысты істің жағдайын шұғыл түрде күрт жақсартуы керек.

Отын ресурстарын ұлғайтудың тағы бір резерві мұқият назар аударуға лайық. Қазақстанда көмірдің шағын-шағын кен көздері көп. Соларды пайдалану коммуналдық-тұрмыстық кәсіпорындар мен халықты отынмен жабдықтау ісін айтарлықтай жақсартуға мүмкіндік берер еді. Олардың кейбіреулері бұрын пайдаланылған да болатын. Республиканың отын балансына таяу уақыттың өзінде үстеме қосу үшін республиканың Мемлекеттік жоспарлау комитеті, облыстық партия комитеттері, министрліктер мен ведомстволар бұл проблемамен шаруақорлық тұрғыда шұғылдануға тиіс.

Мұнай туралы. Қазақстанда мұнай өндірудің ролі мен маңызы жылдан-жылға арта түсуде. Келесі жылы оны өндіруді бұрынғыдан да ұлғайту керек. Бұл үшін Жаңажол мен Бозашы түбегіндегі кен көздерін игеру қарқынын едәуір жеделдету, Батыс Қазақстанда мұнай өндіретін жаңа аудандар құру қажет.

Жаңа кен көздерін игерумен қатар жұмыс істеп тұрған кәсіпшіліктердің тиімділігін арттыруға ұдайы қамқорлық жасап отыру керек. Мұның өзі ең алдымен «Маңғышлакнефть» бірлестігіне (Дергачев жолдас) катысты.

Маңғышлак, Гурьев, Орал және Актөбе облыстык партия комитеттері Казакстанның мұнай потенциалын одан әрі арттыру үшін көп нәрсе істеуге міндетті. Республика мен елдің мүдделері осыны табанды түрде талап етеді.

Республиканың экономикасына, бұрынғысынша, **түсті металлургия** ірі үлес косуға тиіс. Келесі жылы магний, мырыш, титан және әсіресе глинозем өндіруді едәуір ұлғайту керек.

Ішкі резервтерді барынша толык жұмылдыру, кен көздерін игерудің комплекстілігін арттыру республика Түсті металлургия министрлігінің, саланың барлык мамандары мен жұмысшыларының жұмысындағы басты бағытка айналуға тиіс. Руда өндіру кезінде ысырапка жол берілуін, байыту фабрикалары мен металлургия заводтарында металл алу жөніндегі жоспардың орындалмауын батыл жоюдың маңызы зор.

Байыту фабрикаларын салу мен кайта құруды аяктау, Жәйрем рудасын байыту технологиясын игеру, Николаев байыту фабрикасында мыс-мырыш концентраттарын ұксату, Ертіс, Өскемен және Балкаш комбинаттарында автогенді процестерді енгізу сиякты түйінді проблемаларға бірінші кезекте көңіл бөлу керек.

Осының бәрі Шығыс Казакстан, Жезказған, Шымкент, Карағанды және баска облыстык партия комитеттерінің, сонымен бірге, әлбетте, Тәкежанов жолдас баскаратын министрліктің басты назарында болуға тиіс.

Келесі жылы **кара металлургияда** ілгері карай ірі кадам жасау — шойын балкытуды 5,6 процент және болат өндіруді 2,1 процент ұлғайту керек. Үстіміздегі жылмен салыстырғанда шындағыш коспалар шығару айтарлыктай артады. Республика тұңғыш рет кара каңылтыр мен калайыланған каңылтыр жөнінен аса ірі өндірушілер катарына косылады. Ал мұның өзі, жолдастар, айрыкша жауапкершілік жүктейді.

Металл өнімдерін өндірудің бүкіл өсімі тек жұмыс істеп тұрған куаттардан ғана алынуға тиіс екендігін есте ұстау керек. Демек, оларды пайдалануды жаксарту, өндірістің бос кара тұруын күрт кыскарту, Казакстан Магниткасындағы (Акбиев жолдас), Ермак және Актөбе ферросплав заводтарындағы (Донской, Кошкин жолдастар) барлык металлургия агрегаттарының өнімділігін арттыру кажет.

Саланың шикізат базасын нығайтуға айрыкша көңіл бөліп, ең алдымен Кашар кен-байыту комбинатының және Коржынкөл руднигінің құрылысында жұмыс каркынын күшейту керек. Актөбе, Костанай, Жезказған, Карағанды және Павлодар облыстык партия комитеттері осы аса маңызды саланың үздіксіз дамуын ұйымдастыру жағынан камтамасыз етуді күрт күшейтуі кажет.

Үстіміздегі бесжылдыкта біз үлкен **химия мен мұнай-химиянын** сенімді түрде дамуын камтамасыз етуге тиіспіз. Бұл бағытта казірдің өзінде бірсыпыра іс тындырылды. Бесжылдыктың басынан бері өндіріс көлемі 20 процент өсті. Казакстанда тұңғыш рет ауыл шаруашылык техникасы мен автомобильдерге арналған шиналар, айрыкша берік тростык резина лепталар, астык жинау комбайндарына арналған тартпалар шығару игерілді.

Алайда, сала алдында тұрған және, ең алдымен, еліміздің Азык-түлік программасын жүзеге асыруға байланысты міндеттер, деп атап көрсетті баяндамашы, кол жеткен табыска негүрлым катаң өлшеммен карауға мәжбүр етеді.

Бұл «Чимкентшина» бірлестігіндегі, Бүкілодактык «Союзфосфор» бірлестігіндегі, Жаңатас руднигіндегі, Гурьев және Павлодар облыстарындағы істің жайына катысты.

Казакстанның үлкен химиясы оның алдына койылған міндеттер деңгейінде бола алады және болуға тиіс.

Машина жасау туралы. Тұтас алғанда ол бізде серпінді дамып келеді. 1983 жылға арналған жоспардың жобасында осы маңызды саланың өнімін шығаруды тағы да 5,4 процент ұлғайту көзделген. Мұның үстіне өндіріс көлемінің бүкіл өсімі еңбек өнімділігін арттыру есебінен қамтамасыз етілуге тиіс. Бірқатар жаңа бұйымдардың сериялап шығарылуын игеру керек. Олардың ішінде жоғары өнімді әрі үнемді прокат стандары, қалдықсыз және қалдығы аз технология бойынша бөлшектер мен дайындамалар алуға арналған сым тартатын және ұста-пресс жабдықтары бар. Бульдозерлер, металл кесетін станоктар, қуат трансформаторларын, темір жол подшипниктерін, приборлар, автоматтандыру құралдарын және басқа өнім өндіру айтарлықтай ұлғайтылатын болады.

Осы маңызды міндеттерді ойдағыдай шешу үшін ішкі резервтерді толығырақ ашу қажет. Ал олар аз емес, көптеген кәсіпорындарда жабдықтардың жұмыс көлемін арттыру, бағалы шикізат қалдықтарының ысырабын жою, прогресті технологиялық процестерді, соның ішінде ұнтақ металлургия әдісімен бөлшектер жасауды енгізу қажет.

Ауыл шаруашылық машиналарын жасау туралы айрықша айтқан жөн. Бұл сала — республиканың аграрлық-өнеркәсіптік комплексінің негізгі буындарының бірі. Бесжылдықтың екі жылы ішінде оның өндірістік қуаттары айтарлықтай өсті. Машиналар мен жабдықтардың жаңадан он түрін шығару игерілді.

Мұның бәрі жақсы, бірақ бұл тіпті де шек емес. Келесі жылы республика тракторлар өндіруді 2,1 процент, ауыл шаруашылық машиналарын — 6,6 процент, мал шаруашылығына арналған техника өндіруді 7,9 процент ұлғайтуға, олардың сапалық сипаттамаларын едәуір арттыруға, эрозияға қарсы комплекстің жаңа машиналары мен құралдарын, өздігінен жүретін кең алымды шөп машиналарын шығара бастауға тиіс.

Сондықтан да, жолдастар, алға қойылған міндеттерді орындауға барынша байсалды қарап, бүкіл еліміздің Азық-түлік программасының жүзеге асырылуы едәуір дәрежеде осыған байланысты болатындығын естен шығармау қажет.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында өндірістің барлық салаларының **халық тұтынатын товарлар өндіруді ұлғайтуы,** мата, тігін өнімдерін, ыдыс-аяқ, тұрмыстық химия товарларын, басқа да бұйымдар шығаруды айтарлықтай өсіру бұрынғысынша келесі жылдың басты міндеттерінің бірі болып табылатындығы атап өтілді.

Бірақ, жолдастар, жоспарлау бар да, өнім алу бар. Белгіленген межеге тек әрбір кәсіпорын мен өндірістің мінсіз жұмыс істеуін қамтамасыз ету негізінде ғана, Ю. В. Андропов жолдастың сөйлеген сөзінде атап көрсетілгеніндей, шикізат пен ұқсату салаларының толық сәйкестілігі арқылы ғана қол жеткізуге болады. Өкінішке қарай, бізде бұл барлық жерде бірдей ойдағыдай емес.

Республиканың Жеңіл өнеркәсіп министрлігінде (Ибрагимов жолдас) «дімкәс» буындар көп. Сала биылғы жылы сырт киімдік трикотаж, хром және жұмсақ былғары товарлар шығаруды кемітіп алды.

Жергілікті өнеркәсіп министрлігінде (Мырзағалиев жолдас) істі шұғыл түзету керек. Мұнда кір жуатын ұнтақтар, тұрмыстық химия товарларын, алюминий ыдыс шығару кеміп кетті.

Тамақ өнеркәсібі министрлігі (Танцюра жолдас) жүйесінде кондитер тағамдарын, өсімдік майын, алкогольсіз сусындар шығару азайтылған.

Халық тұтынатын товарлар өндіру жөнінде белгіленген тапсырмаларды орындап қана қоймай, одан едәуір асып түсуге республиканың нақты мүмкіндіктері бар. Партия мен үкіметтің белгілі шешімдеріне сәйкес барлық кәсіпорындарды, олардың қайда бағынатынына қарамастан, халық тұтынатын товарлар өндіруге қатыстыру қажет.

Оларды шығару көлемін ұлғайтуға машина жасау мен металл өңдеу, ауыл шаруашылығы, құрылыс индустриясы, басқа да салалар кәсіпорындарының коллективтері айрықша сүбелі үлес қосуға тиіс. Мәдени-тұрмыстық және шаруашылық товарларын өндіру жөнінде оларға белгіленген жоспарларды ең төмен жоспар деп қарау керек.

Пленум халық депутаттары Советтерінің жергілікті бағыныстағы, сондай-ақ одақтық бағыныстағы кәсіпорындарға ықпалын арттыру қажеттігін әділ атап көрсетті. Советтер халық тұтынатын товарлар өндірудің жиынтық жоспарларын бекітеді және олардың жоспардан тыс шығарылған бір бөлігін жергілікті мұқтаждарға пайдалана алады.

Жолдастар! Республиканың көп салалы өнеркәсібінің ірі ауқымды міндеттерді шешуі біздің бәрімізден жоғары жинақылық пен ұйымшылдықты талап етеді.

Әңгіме ең алдымен **жоспарға көзқарас туралы, жоспар тәртібін мүлтіксіз сақтау туралы** болып отыр.

Бізде уәдемен қарық қылатын, ал содан кейін барлық күш-жігерін жоспарды кемітуге жұмсайтын басшылар әлі де аз емес. Ет-сүт өнеркәсібі министрлігінде, Энергетика және электрлендіру министрлігінде, Тамақ өнеркәсібі министрлігінде, Жеңіл өнеркәсіп министрлігінде, химия, машина жасау кәсіпорындарында және басқаларында мұндай жағдайлар жиі болып тұрады.

Оның үстіне мұндайда «түзету» деген сыпайы сөз қолданылады. Бір таңданарлық жері, республиканың Мемлекеттік жоспарлау комитеті (Мұхаммед-Рахимов жолдас) кейде принципсіз позиция ұстанады, ал нәтижесінде республиканың экономикасы зардап шегеді.

Бұдан былай, жолдастар, жоспарлардың өзгертілуіне жол бермеу туралы біздің біржола уағдаласып алуымыз қажет. Жоспар тәртібіне былық енгізетіндерді қатаң жазалау керек.

Өндірістік қуаттарды пайдалану ең актуальды проблема болып келді және әлі де солай болып отыр. Республикада орасан зор өнеркәсіптік потенциал бар. Алайда, оны шаруақорлықпен пайдалануға әлі де болса барлық жерде бірдей үйрене алған жоқпыз.

Тамақ өнеркәсібі министрлігі жүйесінде озық техника мен технология негізінде құрылған қуаттар жұмыс істемейді. Онда механикаландырылған тасқынды және автоматты жүйелердің үштен бірі босқа қарап тұр. Түсті металлургия министрлігінде, Орман және ағаш өңдеу өнеркәсібі министрлігінде, Жеміс-овощ шаруашылығы министрлігінде де жағдай осындай.

Жаңа техниканы енгізу жайын сөз қылғанда, Ю. В. Андропов жолдастың КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде айтылған партияның дәлме-дәл нұсқауын есте ұстау, нақтылап айтқанда: жер-жердің бәрінде жаңа техниканы өндірістік көрсеткіштердің нашарлауына жол бермейтіндей етіп енгізу қажет.

Жағдай орнатылмай қалған жабдық қалдықтарын да егжей-тегжейлі саралап, оларды қысқарту жөнінде барлық шараларды қолдануды талап етеді.

Бұрынғысынша, жолдастар, **сапа проблемасы** өткір күйінде қалып отыр. Қазақстан Компартиясының XV съезінде бұл жөнінде принципті түрде айтылды. Бұл мәселе Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің IV пленумында да егжей-тегжейлі қаралды.

Сөз жоқ, тұтас алғанда республика бойынша сапасы жоғары категориялы бұйымдардың үлес салмағы өсті. Сапаны комплексті негізде басқару белсендірек және неғұрлым ойластырылып жүргізіле бастады. Бұл жақсы. Бұл солай болуға тиісті де.

Алайда, бірқатар жерлерде жеңіп алынған позициялардан айрыла бастағандар бар. Құрылыс индустриясының, ауыл шаруашылық машиналарын жасаудың, Госкомсельхозтехниканың, халыққа тұрмыстық қызмет көрсету саласының көптеген кәсіпорындарының өнімдерінде стандарттар талаптарынан және техникалық шарттардан ауытқушылық байқалады.

Жеңіл өнеркәсіп министрлігі кәсіпорындарының тігін бұйымдарын алуға жұрт онша құмар емес. Қостанай мәуіті-шұға комбинаты өнімдерінің едәуір бөлігі өтпейді. Аяқ киім шығарудың жайы да оңып тұрған жоқ.

Жергілікті өнеркәсіп пен тамақ өнеркәсібі салаларының бұйымдарына талай-талай орынды наразылық білдірген шағымдар түсіп жатады. Жуырда болған тексеру кезінде ет-сүт өнеркәсібінің біркатар кәсіпорындарында және нан комбинаттарында технологиядан елеулі ауытқушылық, өнімнің ақаулығы мен бүліну фактілері ашылды. Алыбаев және Танцюра жолдастар басқаратын министрліктерде мұның бәрімен көбінекөп тек қағаз жүзінде ғана күреседі.

Өнім сапасын арттыру — комплексті міндет. Оны үндеулер немесе жекелеген шаралар арқылы шешуге болмайды. Бұл жалпымемлекеттік, жалпыпартиялық іс. Бұл істе тәртіп орнату жұмысымен республикалық Мемлекеттік стандарт басқармасы, халықтық бақылау органдары, баспасөз, телевизия мен радио айналысуға тиіс. Ақау жібергіш қыңырларды экономикалық және әкімшілік санкциялардың, бүкіл жұртшылықтың көмегімен ауыздықтау үшін бізде бәрі де бар.

Жолдастар! Республика экономикасын одан әрі серпінді дамыту және он бірінші бесжылдық тапсырмаларын ойдағыдай орындау көбінекөп **күрделі құрылыстың** дәрежесі мен ұйымдастырылуына байланысты.

1983 жылға арналған құрылыс программасы өнеркәсіптің, аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің, транспорттың барлық салаларын одан әрі дамыту, әлеуметтік проблемаларды шешу міндеттеріне толық сәйкес әзірленген. Оны толық жүзеге асыру—республика партия ұйымының басты міндеттерінің бірі. «Сапалы салып, мерзімінен бұрын игереміз» деген ұран әрбір облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттерінің, құрылыс партия ұйымдарының, совет, кәсіподақ, комсомол органдарының, құрылыс ведомстволары мен өнеркәсіп орындары басшыларының жұмыс өзегіне айналуға тиіс.

Алғашқы екі жылда күрделі құрылыста бірсыпыра іс тындырылды. Дегенмен, жағдайды әзірше қанағаттанарлық деп санауға болмайды.

Бесжылдықтың басынан бері бөлінген қаржыны игеру ісінде, әсіресе энергетика, қара және түсті металлургия, құрылыс материалдары өнеркәсібі, құрама жем, ет-сүт және тамақ өнеркәсібі объектілерінде елеулі артта қалушылыққа жол берілді. Торғай, Ақтөбе, Қызылорда, Семей, Павлодар, Шығыс Қазақстан, Алматы облыстарында құрылыс тым баяу қарқынмен жүргізілуде.

Көптеген тұрғын үйлерді, мектептерді, балалар бақшаларын, ауруханалар мен емханаларды пайдалануға беру жылдың аяғына қалдырылды, ал мұның өзі олардың іске қосылатынына күмән туғызады.

Тұрғын үй құрылысы туралы ерекше айту керек.

Республикада пәтерлері жақсы жоспарланған жаңа сериядағы үйлер салуға көптен бері бағыт алынғаны мәлім. Алайда Алматы, Жамбыл және Шымкент комбинаттары оларды нашар игеруде. Целиноградта, Көкшетауда, Жезқазғанда, Қызылордада жаңадан салынған үй құрылысы комбинаттарының қуаттары жартылай ғана пайдаланылуда.

Құрылысшылар аяқтамаған өнеркәсіптік және азаматтық объектілерді пайдалануға қабылдаудың зиянды практикасы тоқтатылған жоқ.

Ішкі істер, Денсаулық сақтау және Дайындау министрліктері (Платаев, Әлиев, Клевцов жолдастар) жүйелерінде үйлерді электр желісінсіз және санитарлық техникасыз өткізудің де амал-айласы табылған.

Күрделі құрылыстағы істің жайы көбінесе құрылыс министрліктерінің қызметіне байланысты. Мұның өзі ең алдымен Ауыр индустрия кәсіпорындары құрылысы министрлігіне қатысты, ал оның атына талай рет елеулі сын айтылған болатын. Алайда бұл министрлік біркатар аса маңызды құрылыстарда тапсырманы биыл да орындаған жоқ. Ломов жолдас қалыптасқан жағдайды түзету ісін тым сылбырлықпен қолға алын отыр. Жұмыстың шалағай ұйымдастырылуы салдарынан көптеген материал және адам ресурстары нашар пайдаланылуда. Құрылысшы кадрлар өте тапшы болып отырған кезде осы министрліктің базалық кәсіптік-техникалық училищелерінде шоферлер мен басқару пульттерінің операторлары көптеп даярланады. Қысқасы, кім болса ол болсын, әйтеуір құрылысшылар өте зәру мамандар емес.

Монтаждау және арнаулы құрылыс жұмыстары министрлігі жұмысты өз мүмкіндігінен төмен істейді, мұның өзі Жаңа Жамбыл фосфор заводында азот-оттегі цехын, Ақтөбе жүн өңдеу фабрикасының қуаттарын іске қосу мерзімдеріне кері әсерін тигізді. Ержанов жолдас монтаждау бөлімшелерінің қызметін жақсарту жөнінде шұғыл шаралар қолдануы керек.

Құрылыс материалдары өнеркәсібі министрлігінің (Парымбетов жолдас) көптеген кәсіпорындарында келеңсіз жай орын алып отыр, министрлік пен оның коллегиясы басшылық дәрежесін төмендетіп жіберді, келелі мәселелерді назардан тыс қалдыратын болды, соның салдарынан цемент, құрастырмалы темір-бетон, рудасыз материалдар өндіру жөніндегі қуаттар нашар пайдаланылуда, бұл өнімдердің сапасы едәуір төмендеп кетті. Семей және Өскемен цемент заводтары нашар жұмыс істеді. Қарағандыдағы, Қызылордадағы, Оралдағы және Алматыдағы жаңа кірпіш заводтарының қуаттары небәрі жартылай ғана игерілген.

Жақында Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің Бюросында министрлік қатты сыналды. Сондықтан біз Парымбетов жолдас түбегейлі шаралар қолданады деп күтеміз.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бұдан бұрынғы екі пленумында село құрылысшыларының міндеттері егжей-тегжейлі қаралған болатын. Селолық құрылыс министрлігінің басшылығы (Мусин жолдас) соларды негізге ала отырып, өндірісті индустрияландыру және механикаландыру ісімен неғұрлым мақсатты шұғылдануға, қолда бар резервтердің бәрін іске қосуға тиіс.

Құрылыстағы міндеттер туралы айтқанда, заказшылардың ролі мен жауапкершілігін арттыру қажет, олардың көбісі өз міндеттерін, әсіресе жобалау-смета документтерімен дер кезінде қамтамасыз етуге және қаржыландыруға байланысты міндеттерін нашар орындайды.

Жабдық беру көбінесе жылдың аяғына қалдырылады, монтаждауға комплектілі түрде берілмейді. Мәселен, үстіміздегі жылғы аса маңызды объектілер — Павлодар мұнай өңдеу, Шымкент шина, Жаңа Жамбыл фосфор заводтарына арналған жабдық осы кезге дейін толық берілген жоқ.

Келесі жылдың міндеттерін айқындай келіп, баяндамашы барлық аса маңызды участкелерде қарбалас пен дүрбелеңге жол бермей, оған бірқалыпты көшуді қамтамасыз ету үшін үстіміздегі жылдың құрылыс программасын барлық жерде бірдей аяқтау, жоспарсыз құрылысқа қарсы батыл күресу керек екенін ерекше атап көрсетті.

Келесі жылы республика халық шаруашылығын дамытуға 7 миллиард сомнан астам күрделі қаржы жұмсалады.

Екібастұз отын-энергетика комплексін дамыту қарқынын жеделдету қажет, оның маңызы туралы СССР Жоғарғы Советінің жетінші сессиясында тағы да айтылды. Бірінші ГРЭС-тің барлық энергия блоктарын салуды аяқтау, екінші ГРЭС-тегі жұмыс қарқынын күшейту керек. Құрылыстың өндірістік базасын нығайту, адамдарға тиісті жағдайлар жасау қажет.

Түсті металлургияның шикізат және ұқсату базасын дамыту ісінде ілгері қарай ірі қадам жасау керек. Келесі жылы Павлодар алюминий заводында, Жезқазған кен-металлургия, Лениногор полиметалл, Қарағайлы кен-байыту, Өскемен титан-магний комбинаттарында, Жәйремде және басқа кәсіпорындарда ірі қуаттардың іске қосылуын қамтамасыз ету керек. Қара металлургияда, көмір, химия, жеңіл және тамақ өнеркәсібінде, машина жасау саласында бірқатар қуаттар іске қосылады.

Азық-түлік программасын ойдағыдай жүзеге асыру мақсатында аграрлық-өнеркәсіптік комплекс бойынша зор жұмыс көлемі атқарылуға тиіс. Оны дамытуға қыруар қаржы бөлініп отыр.

Көлемі 6,3 миллион шаршы метр тұрғын үйлер, көптеген мектептер, ауруханалар, балалар мекемелерін салу керек. Бұл мақсаттарға бөлінген қаржының бір сомы да қалдырылмай сөзсіз игерілуге тиіс екенін айтып жатудың қажеті болмас.

Күрделі құрылыс программасын ойдағыдай орындау үшін барлық мүмкіндіктер бар. Бірақ ешнәрсе де өзінен-өзі істелмейтіні мәлім. Міне сондықтан объектілерді іске қосу программасының сөзсіз орындалуына облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттері, совет, кәсіподақ және комсомол органдары, баспасөз, телевизия мен радио ұдайы басты қамқорлық жасап отыруға тиіс.

Жолдастар! Қазіргі жағдайда **транспорттың барлық түрлерінің** ролі мен маңызына баға жеткізу қиын. Елеулі жұмыс атқарылғанына қарамастан, Қазақстанның темір жолдарында, әсіресе биыл, турасын айтайық, қиын жағдай қалыптасты. Ол әсіресе Алматы темір жолында нашар. Соңғы жылдары мұнда әкімгершілікке салыну, кадрларды іріктеудің, орналастыру мен тәрбиелеудің партиялық принциптерін бұзу фактілері жиілеп кетті. Темір жол тораптарын басқару салақсытып жіберілген. Ал жол коллективі бір кездерде социалистік жарыстың жаршысы болған еді. Ауыр салмақты поездар жүргізу осында басталған болатын. Қазір мұның бәрі ұмыт қалған.

Облыстық, қалалық, аудандық, партия комитеттері темір жолдардың жұмысын ерекше бақылауға алуға тиіс.

Соңғы жылдары **автотранспортпен қызмет көрсетудің** озық тәсілдерін жасап, енгізу жөнінде елеулі жұмыс жүргізілді.

Биылғы орақ науқанында автомобилистер айналымды тіркемелерді пайдалана отырып, 11 мың комбайнның астығын тасыды, мұның өзі автомобиль жөніндегі қажеттікті он мың автомобиль көлемінде қысқартуға мүмкіндік берді. Әсерлі көрсеткіш. Бірақ, өкінішке қарай, жұмыс істеген комбайндардың 8 процентінің ғана астығы осындай әдіспен тасылды.

Келесі жылы барлық жерде оны жаппай енгізе бастау, қолда бар барлық автомобиль тіркемелері мен трактор арбаларын жоғары өнімділікпен пайдалануды қамтамасыз ету керек. Мұның өзі экономикалық көп пайда береді, басқа салаларға қажетті автомашиналарды көптеп босатады.

Үстіміздегі бесжылдықта **республиканың жол шаруашылығы** тұрақты дамып келеді. Алайда автомобиль жолдарын жөндеуді жақсарту және күтіп-ұстау, жол-құрылыс материалдарын шығаратын қуаттарды арттыру, жол техникасын неғұрлым тиімді пайдалану жөнінде көп жұмыс істеу керек. Тағы да 8 мың километр жол салып, пайдалануға тапсыру қажет.

Осының бәрі совет және шаруашылық органдарын жол құрылысшыларына пәрменді көмек көрсетуге міндеттейді.

1983 жылы **азаматтық авиация** дамып, ең жаңа техникамен жарақтандырылатын болады. Бұл салада өндірістік-техникалық базаны одан әрі нығайту, жергілікті әуе линияларының аэропорттары мен ауыл шаруашылық авиациясының аэродромдарын кеңейтіп, көркейту қажет.

Электр және почта байланысын техникалық жағынан жетілдіру, селолық жерлерді телефондандыруды одан әрі дамыту жөнінде қыруар іс тындыруға тура келеді.

Жолдастар! КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында **біздің барлық экономикалық міндеттерімізді әлеуметтік бағыты** тағы да айрықша атап көрсетілді. Олардың мақсаты — совет

адамдарының әл-ауқатын одан әрі арттыру. 1983 жылға арналған халық шаруашылық жоспарында, жалпы еліміздегі секілді, республикада да еңбек және тұрмыс жағдайларын жақсарту жөнінде қыруар жұмыс жүргізу көзделіп отыр.

Келесі жылға белгіленген шаралардың ішінде — балалы семьяларға мемлекеттің көмегін одан әрі күшейту, пенсиямен қамтамасыз етуде, пионер лагерьлеріне берілетін жолдамаларды төлеуде қосымша жеңілдіктер жасау, орта мектептерде тегін оқулықтар беру, мемлекеттік заем облигацияларын өтеудің кезекті тираждарын өткізу, тағы басқа да шаралар бар.

Денсаулық сақтау, оқу-ағарту, мәдениет және әлеуметтік қамсыздандыру мекемелерінің қызметі жетілдірілуде. Мектеп жасына дейінгі балалар мекемелерінің, басқа да әлеуметтік-тұрмыстық объектілердің жүйесі кеңейтіліп келеді.

Үстіміздегі жыл **қызмет көрсету және сауда** саласындағы жұмыстың белгілібір ілгерілеушілігімен аталып өтті. Республика еңбекшілері өткен жылмен салыстырғанда 700 миллиондай сомның товарларын көп сатып алатын болады. Товар айналымының жоспары 15 миллиард сом мөлшерінде көзделіп отыр. Өкінішке қарай, Сауда министрлігі мен Қазақстан Тұтынушылар одағы үстіміздегі жылдың товар айналымы жоспарын айдан айға орындамай келеді. Иванов және Тәнекеев жолдастар ылғи объективті себептерді көлденең тартады, бірақ біздің сауда орындарымызда жоспарды орындау үшін товар ресурстары жеткілікті екені айдан-анық. Тек соларды дұрыс бөліп, ұрлыққа, талан-таражға қарсы мейлінше батыл күресу қажет, ал мұндай күрес күні бүгінге дейін нашар жүргізілуде. Торғай, Семей, Қарағанды, Шымкент және басқа облыстарда сауда ережелерін бұзудың елеулі фактілері анықталды.

Өнеркәсіп товарларының комиссиялық саудасы, баспасөздің талай рет өткір сынағанына қарамастан, барлық жерде де нашар күйде болып шықты.

Күні бүгінге дейін тіпті Алматы қаласының көптеген магазиндерінде өнім әкелу графиктерін бір ізге салмау салдарынан ол ондаған тонналап бүлініп жатады. Мынадай жағдайлар да болады: азық-түлік магазиндері мен өнеркәсіп товарлары магазиндерінің сатушылары бір-біріне ғана жақсы қызмет көрсетіп, ал қалған көпшілік шетқақпай қалып қояды. Осының бәріне көзді жұмып қарауды қоятын мезгіл жетті. Сауда мәселелері — үлкен саясат, сондықтан бұл мәселелер әрқашан тиісті дәрежеде шешілуге тиіс.

Әсіресе Гурьев, Қарағанды, Павлодар, Алматы облыстарында комиссиялық негіздегі азық-түлік саудасы одан әрі жақсартуды, оның түр-түрін көбейтуді қажет етеді.

Жеміс-овощ шаруашылығы министрлігінің (Жерембаев жолдас) жұмысын жақсарту керек. Бұл министрліктің міндетіне өндіріс көлемін ұлғайту ғана емес, сонымен бірге сауданы үлгілі ұйымдастыру да кіреді. Министрлік бұл екі міндеттің ешқайсысын да әзірше орындай алмай келеді. Тіпті өнім жинау маусымы кезінде де картоп пен овощ сатуда, оның ішінде Алматыда да кідіріске жол берілді. Балалар тағамына арналған жеміс-овощ консервілерін өндіру жоспары орындалмады, олардың түр-түрі өте жұтаң, сапасы да төмен.

Тұрмыстық қызмет көрсетуде де кемшіліктер аз емес. Көптеген қызмет түрлері бойынша қол жеткен дәреже еңбекшілердің қарапайым талап-тілегінен артта қалып келеді. Халыққа қолайлы қызмет түрлері әлі де болса жеткілікті дәрежеде енгізілмейді. Олардың тізімі селода өте-мөте шектеулі. Тұрғын үй қорын, коммуналдық жабдықтарды, тоңазытқыштарды, телевизия-радио аппараттарын сапалы жөндеу сол проблема күйінде қалып отыр. Коммуналдық шаруашылық министрлігі мен Халық тұрмыс қажетін өтеу министрлігінің басшылары (Черныщев, Түймебаев жолдастар) біртоға «орташа» цифрларды қанағат тұтуда, ал бұл цифрлардың аржағында ірі-ірі олқылықтар, алдау және қызмет бабын теріс пайдаланушылық фактілері жатады. Осының бәрі тіпті де ұсақ-түйек емес, сондықтан да еңбекшілердің тұрмысы, олардың көңіл-күйі жайында әңгіме қозғалған жерде мұндайға көз жұмып қарауға болмайды.

Келесі жылы тұрмыстық қызмет пен тұрғын үй-коммуналдық шаруашылықтың алдында жауапты міндеттер тұр. Халыққа көрсетілетін тұрмыстық қызметтің көлемі 422 миллион сом болады. Бұған қол жеткізумен қатар қызмет көрсету мәдениеті үздіксіз арттырылуға, жұмыстың прогрестік формалары енгізілуге, орын алып отырған кемшіліктермен және қызмет бабын пайдаланушылықпен мейлінше батыл күрес жүргізілуге тиіс.

Қысқасы, жолдастар, жергілікті партия және совет органдарының, еңбекшілерге қызмет көрсету саласына қатысы бар ұйымдардың түгелдей жер-жерде сауданың, қоғамдық тамақтандырудың, халыққа медициналық, мәдени-тұрмыстық және коммуналдық қызмет көрсетудің жақсы жолға қойылуы үшін қолдан келгеннің бәрін істеуі өте маңызды, мұның өзі — партияның әлеуметтік программасын орындаудың аса маңызды шарты.

Жолдастар! **Аграрлық-өнеркәсіптік комплексті** дамыту мәселелері толық көлемінде бірінші рет қойылып отырған жоқ, ал оның басты міндеті елімізді азық-түлікпен кідіріссіз жабдықтау болып табылады.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының актуальды талаптары, Леонид Ильич Брежневтің ауыл шаруашылығы мәселелері жөніндегі нұсқаулары тұрғысынан алғанда осы саладағы істің жайы және оны одан әрі дамыту жолдары Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің VI және VII пленумдарында егжей-тегжейлі қаралды. Біздің республикамыздың коммунистері, барлық еңбекшілері қазір осы пленумдардың шешімдерін орындау бағытында жұмыс істеуде.

Жоспар бойынша біз 1983 жылы кемінде 28,5 миллион тонна астық өндіруіміз керек. Бірақ қарыздың орнын толтыру үшін астықтың жалпы түсімін кем дегенде 34 миллион тонна мөлшерінде алу қажет. Республиканың мұндай шептерді бұрын да талай рет алғаны белгілі.

Жаңа егіннің негізін қалауға айрықша назар аударылуға тиіс. Бұл үшін барлық шаруашылықтарда техниканы дер кезінде сапалы әзірлеу, кадрларды оқыту, қысқы агротехникалық шаралардың бүкіл комплексін атқару, Азық-түлік программасында көзделген өндірістің барлық көрсеткіштері жоспарының орындалуын қамтамасыз ету қажет.

1983 жылға арналған мал шаруашылығы өнімдерін өндіру мен дайындау жоспарлары, өткен жылдарға қарағанда, облыстардың нақты мүмкіндіктерін ескере отырып белгіленді. Сондықтан әрбір облыс, әрбір аудан және әрбір шаруашылық мал шаруашылығы өнімдерін дайындау жоспарын барлық көрсеткіштер бойынша толық және асыра орындауға міндетті.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдеріне сәйкес келесі жылдан бастап ауыл шаруашылық өнімінің негізгі түрлерінің сатып алу бағасы едәуір арттырылады. Осы маңызды шараны біздің бәріміз ауыл шаруашылық өндірісін сенімді түрде өсіру, селода шаруашылық есепті жақсарту, жер-жерде село экономикасының рентабельділігін арттыру мүддесіне қарай бағыттауға міндеттіміз.

Биылғы **мал қыстату науқаны** зор күш-жігер жұмсауды қажет етеді. Жекелеген облыстар оған жәй, балғын және құрама жемшөптің үлкен тапшылығы жағдайында кірісіп отыр. Жасалған талдау осындай жағдайдың өзінде де әрбір облыста, әрбір ауданда жұмысты жақсы ұйымдастырса, мал басын толық аман сақтаудың, мал шаруашылығы өнімдерін өндіру мен мемлекетке сату мөлшерін азайтып алмаудың нақты мүмкіндіктері бар екенін көрсетеді. Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бюросы Қостанай облысы село еңбеккерлерінің мал қыстатуды ұйымшылдықпен өткізу, қыс кезінде мал шаруашылығы өнімдерін өндіру мен дайындауды ұлғайту жөнінде республика совхоздары мен колхоздарының барлық коллективтеріне, еңбекшілеріне арнаған үндеуін мақұлдады. Осыған байланысты барлық жерде жоғары еңбек өрлеуін және барынша жақсы нәтижелерге қол жетуін қамтамасыз ету керек.

Отанды Қазақстанның мол жаңа астығымен, егіншілік пен мал шаруашылығының басқа да өнімдерін ұлғайтумен қуанту, Азық-түлік программасын шешуге лайықты үлес қосу — республика партия ұйымының қиын да болса құрметті міндеті, сондықтан біздің бәріміз партияның және оның лениндік Орталық Комитетінің жоғары сенімін ақтау үшін барынша толық қайтарыммен еңбек етуіміз керек.

Жолдастар! **Материал, финанс және еңбек ресурстарын үнемдеу, ұтымды пайдалану, айналадағы ортаға мұқият қарау** өндірісті интенсивтендіру, оның тиімділігін арттыру міндеттерін шешудің маңызды тұтқасы болып табылады.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумы осыған тағы да мейлінше баса назар аударды. Халық байлығына шаруақорлықпен коммунистік тұрғыдан қарау — мемлекеттік және саяси маңызы зор міндет. Сондықтан да біздің әрқайсымыз өзіміздің барлық іс-қимылымызды аса қатаң үнем мен ұқыптылық жөніндегі қамқорлықпен өлшестіріп отыруға тиіспіз.

Бізде шаруашылықты ұқыпты жүргізудің мол тәжірибесі жинақталған. Түсті металлургияның таңдаулы кәсіпорындарындағы шикізатты комплексті пайдалану жөніндегі жетістіктер жұрттың бәріне белгілі. Қалдықтар, ұқсатуға қиын және жергілікті материалдар өндіріске барған сайын белсенді түрде пайдаланылуда.

Әйтсе де жалпы алғанда электр энергиясын, отынды, шикізатты, материалдарды пайдалануда көбінесе шектен тыс ысырапқорлыққа жол беріледі. Кейбір басшылар металға, цементке, жанар майға, техникаға басы артық қор алу керек болған кезде зор қабілет пен күш-жігер танытады. Ал әңгіме ресурстарды үнемдеуге келіп тірелгенде, бұл күш-жігер зым-зия жоғалады. Бұл жерде бізде көбінесе салдыр-салақтық пен бей-берекетсіздік жайлаған. Целиноград облысының «Астрахань» совхозында есептен шығарылған ауыл шаруашылық машиналарын тапсырудың орнына оларды көл жағасындағы қамыс арасына апарып тығып тастаған.

Республиканың ауыл шаруашылығында бензин мен дизель отыны тым орынсыз артық жұмсалады. Оны былай қойғанда, олармен кейде су айдындары алам айтқысыз ласталады. Табиғи ортаның ластануын зерттеу мен бақылау жөніндегі Алматы орталығының мәліметтері бойынша, Іле өзенінің сағаларында мұнай өнімдерінің мөлшері көбейіп кеткен, мұның өзі жергілікті өкімет органдарының (Аухадиев, Беляков жолдастар) дереу араласуын талап етеді.

Пайдалы қалдықтарға көзқарасты түбегейлі өзгерту керек. Өскемен май-экстракт заводында (Букин жолдас) жыл сайын 6 мың тоннадай күнбағыс дәнінің қабығы отқа жағылады, ал бұдан бағалы құрама жем алуға болады.

Ет-сүт өнеркәсібі министрлігі жүйесінде (Алыбаев жолдас) іркіттің кисапсыз ысырабына жол беріледі. Ескі қағаздарды жинау да жөнді ұйымдастырылмаған.

Мұндай фактілерді 19 облыстың қай-қайсысынан да келтіруге болар еді. Бірақ олар әсіресе Жезқазған, Қызылорда, Талдықорған облыстарында, Солтүстік құрылыс министрлігі, Ауыл шаруашылығы министрлігі жүйелерінде тым көп.

«Казвторчермет» (Бакауов жолдас) және «Қазвторцветмет» (Бәкіров жолдас) бірлестіктерінің жұмысы әлі күнге дейін екі аяғынан бірдей ақсап келеді. Ресурстар екінші қайталама болғанымен, ал, іс, жолдастар, екінші дәрежелі емес екендігін ұғынатын мезгіл жетті.

Социалистік және кооперативтік меншікті талан-таражға салу едәуір материалдық және моральдық нұқсан келтіреді. Мұндай фактілер Гурьев, Қарағанды, Көкшетау, Қызылорда және басқа облыстарда жиі ұшырасады.

Тиісті бақылау жоқ жерде «жымқырушылар» өздерін еркін сезінеді. Жуырда «Индустриальная Караганда» газеті (Игнатов жолдас) бұлар жөнінде өте әділетті түрде ашу-ызамен жазды. Шынында да, олар комбинаттардан, фабрикалардан, заводтардан, құрылыстардан қолға ілігер нәрсенің бәрін дерлік өз үйлеріне, гараждары мен дачаларына алып кете беретін болған.

Жолдастар, несіздіктің, халық игілігіне ұқыпсыз қараудың барлық арналарын жабатын, кереңауларды аяусыз жазалайтын, ең күрделі жағдайда жедел де дұрыс іс-қимыл жасай білетін кез жетті.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдерін орындауда **идеология майданының** қызметкерлеріне айрықша жауапкершілік жүктеледі. Партия экономикалық және идеялық-саяси міндеттерді шешу бірлігін іс жүзінде қамтамасыз ету, оларды бір-бірінен ажыратпау қажеттігін атап көрсетіп отыр.

Қазір, Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің Пленумында сөйлеген сөзінде атап көрсеткеніндей, әрбір участкеде сапалы еңбекті, инициативаны және социалистік тапқырлықты ынталандыратын экономикалық және ұйымдық жағдайларды жер-жердің бәрінде жасау қажет.

Социалистік жарыстың пәрменділігіне айрықша көңіл бөлу керек. Ең алдымен оны ұйымдастырудың лениндік принциптерін — жариялылығын, салыстырмалылығын, нәтижелердің іс жүзінде қайталану мүмкіндігін басшылыққа алу керек.

Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын қайта құру және жетілдіру дегеніміз — бұл ең алдымен оның пәрменділігін арттыру. Бірақ, айталық, Алматы облысының Еңбекшіқазақ ауданында кейде жастардың ұстазы етіп баптистерді бекітетін болса, қандай пәрменділік туралы сөз болуы мүмкін? Бұл жерде түсініктеме беру артық.

Өндірістік жоспарларды идеологиялық жағынан қамтамасыз етуде баспасөздің, телевизияның, радионың, мәдениет мекемелерінің, творчестволық ұйымдардың бүкіл күшін пайдалану маңызды.

Бұл жағынан алғанда партиялық баспасөз бен жастар баспасөзі, республикалық телевизия, «Жұлдыз» және «Простор» журналдары, баспалар белгілібір тәжірибе жинақтады. Алайда, жалпы алғанда творчестволық одақтар және ең алдымен жазушылар, журналистер, кинематографистер одақтары КПСС XXVI съезі, Қазақстан Компартиясының XV съезі нақты айқындап берген міндеттерді шешу тұрғысынан өз қызметін жандандыра түсуге міндетті.

Бұқаралық информация және насихат құралдары, бүкіл идеологиялық актив халықаралық аренадағы айтарлықтай шиеленісін кеткен идеялық күрес жағдайында оқиғаларға таптық тұрғыдан баға беруге, насихаттың барлық формаларының оперативтілігі мен ұғыныктылығына, олардың дәлелділігіне айрықша көңіл бөлуге тиіс.

Жолдастар! КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумы алға қойған міндеттердің ауқымдылығы мен күрделілігі облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттерінің қызметіне жоғары талаптар қояды.

Ю. В. Андропов жолдастың атап көрсеткеніндей, тек қана ұрандармен істі бір орнынан жылжыта алмайсың — міндеттердің әрқайсысын әрбір саланың ғана емес, сонымен бірге әрбір заводтың, әрбір цехтың, участкенің, тіпті керек десеңіз, әрбір жұмыс орнының көлемінде алып қарау үшін барлық жерде партия ұйымдарының, шаруашылық басшыларының, инженер-техник қызметкерлердің зор ұйымдастырушылық жұмысы қажет. Бұл істе барлық буындардағы партия комитеттері, бастауыш партия ұйымдары ең бірінші ұйымдастырушы күш болуға міндетті. Республикада олардың арасында өзінің жұмыс стиліне табандылық, болашақты көре білу, коммунистер мен партияда жоқтардың творчестволық күш-жігеріне сүйене білу қасиеті тән партия ұйымдары аз емес.

Мәселен, Қостанай облысындағы Федоров аудандық партия комитеті егіншілік мәдениетін көтеру және мал шаруашылығын өрге бастыру жөнінде мақсатты жұмыс жүргізіп келеді.

Павлодар, Балқаш, Кентау қалалық, Қамышнин, Таран, Еңбекшілдер, Мақтаарал аудандық партия комитеттерінің қызметіне жоғары іскерлік, уақытқа ілесе білу шеберлігі тән.

Бізде жақсы өнеге үлгілері баршылық. Бірақ, өкінішке қарай, мұндай мысалдардың молдығына қарамастан, кейбір қалалық және аудандық партия комитеттері ескіше, енжар, инициативасыз жұмыс істейді. Олардың аппаратындағы қызметкерлер көп уақытын кеңесшілдікпен өткізеді, совет және шаруашылық органдарының жұмысын атқарады.

Істің орындалуын бақылау және тексеру әлі де осал буын болып отыр. Шығыс Қазақстан облысындағы Ұлан аудандық партия комитеті соңғы жылдары бюро мен пленумдарда егін шаруашылығындағы жағдайды 20 рет қараған, ал ауданда егіншілік мәдениеті құлдырап барады, ауыспалы егіс нашар игеріледі, суармалы жерлер тиімді пайдаланылмайды.

Партияның тиімділік пен сапа жөніндегі бағыты қабылданатын қаулылар мен жүргізілетін шаралардың тереңдігі, ғылымилығы, пәрменділігі жөнінде ерекше қамқорлық жасауды қажет етеді. Біздің қызметіміздің жалпыға бірдей өлшемі — қағаздар мен мәжілістердің саны емес, пәрменді бақылау, практикалық нәтижелер.

Осыған байланысты В. И. Лениннің бір өтінішін еске түсіре кеткен орынды болар. Ол былай деп жазған еді: «Құдай ақы, сіз сөзбұйдалылығы үшін біреуді түрмеге отырғызыңызшы! Шынында да, онсыз ешнәрсе де өнбейді».

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының актуальды, принципті жаңа қағидаларын жүзеге асыру ісінде кадрлардың ролі мен жауапкершілігі өлшеусіз артады, ол туралы Ю. В. Андропов жолдас айрықша тоқталып айтты.

Облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттері, бастауыш партия ұйымдары оларды жоғары біліктілік, мінсіз тәртіп, кіршіксіз адалдық рухында тәрбиелеуді күшейтуге тиіс.

Партия органдарына жекелеген басшылардың теріс қылықтары туралы дабылдар түсіп жатады. Атап айтқанда, мұндай жағдай Ақтөбе облысында байқалған еді. Бірақ қажетті қорытындылар шығару үшін Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің араласуы қажет болды. Сөйтіп, жұмыстан алуға, партиядан шығаруға дейін шаралар қолданылды.

Сонымен бірге қолынан іс келетін қызметкерлердің принциптілігін, сенімділігі мен дербестігін ленинше бағалау керек. «...іске басқаша қарайтындардан «айла-шарғы» немесе «қарсы әрекет» іздемей, қайта дербес пікірлі адамдарды бағалау керек», — деп атап көрсеткен болатын В. И. Ленин.

Және де: «Адамдарды «тәлкек қылуға» болмайды. Оларға сергегірек қарау керек».

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумы халық депутаттары Советтерінің, кәсіподақтар мен комсомолдың, халықтық бақылау органдарының алдына зор міндеттер қойды. Өндіріс тиімділігін арттыруда, әлеуметтік мәселелерді шешу ісінде олардың ролін барлық жерде көтеру қажет.

Жолдастар! Біздің еліміз бен бүкіл прогресшіл адамзат жақында адамзат тарихында жаңа дәуірді ашып берген Ұлы Октябрьдің 65 жылдығын салтанатпен атап өтті.

Қазір біз заманымыздың аса көрнекті оқиғасы — дүние жүзіндегі тұңғыш біртұтас көп ұлтты мемлекет—Советтік Социалистік Республикалар Одағы құрылуының 60 жылдығы қарсаңында тұрмыз. Туысқан республикалардың жарық жұлдыздар шоғырында Советтік Қазақстан өзінің лайықты орнына ие болып отыр.

Біздің көп ұлтты және біртұтас ұлы Отанымыздың қалыптасу және даму жолы қиын да күрделі болды. Бірақ барлық кезеңдерде Ленин партиясының басты мақсаты — совет халқының мүддесі мен игілігі, планетаның барлық еңбекшілерінің бейбітшілігі мен бақыты өзгеріссіз қалып отырды. Бұл адамгершілік мақсаттар КПСС-тің сыртқы саяси бағытында бейнеленген. Бесжылдықтың үшінші жылына арналған жоспар мен бюджет те дәл осыны айқын дәлелдейді.

Жолдастар!

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөз сөйлеп, Ю. В. Андропов жолдас барынша жауапкершілікпен былай деп атап көрсетті: «...Советтік сыртқы саясат партиямыздың XXIV, XXV және XXVI съездерінің шешімдерінде қалай белгіленсе, солай болып келді және солай болып қала береді. Баянды бейбітшілікті қамтамасыз ету, халықтардың тәуелсіздік пен әлеуметтік прогреске деген праволарын қорғау — біздің сыртқы саясатымыздың айнымас мақсаттары. Бұл мақсаттар жолындағы күресте партия мен мемлекет басшылығы принципті, дәйекті және байсалды іс-қимыл жасайтын болады.

Біз қазіргі халықаралық жағдайға тән қиыншылықтар мен шиеленіс жойыла алады және жойылуға тиіс деп есептейміз».

Адамзатқа төнген ядролық соғыс қатеріне қарсы күресте біз жер бетіндегі бейбітшілікті қымбат санайтындардың бәрімен өзара байланысымызды ұлғайтуға тиіспіз. Совет елі ықылас білдірген елдердің бәрімен ашық, адал ынтымақтастыққа әзір.

Республика еңбекшілері бүкіл совет халқымен бірге партия мен үкіметтің дәйекті де берік сыртқы саяси бағытын қызу қолдай отырып, сүйікті Отанымыздың, бүкіл социалистік достық одақтың экономикалық, рухани және қорғаныс қуатын өзінің ынтымақты еңбегімен алдағы уақытта да нығайта беретін болады.

Баяндамасын аяқтай келіп, Д. А. Қонаев былай деді: сіздер мен біздің бәріміз істі әрбір учаскеде тәртіп пен ұйымшылдықты, еңбектің сапалық нәтижелері үшін адамдардың жауапкершілігін бұрынғыдан да жоғары көтеретіндей, салдыр-салақтық пен несіздіктің қандай да болсын көріністеріне қатаң тыйым салатындай, бүкіл ұлы Советтер Елі біздің қарыштай дамып келе жатқан республикамыздан, оның көп салалы экономикасынан, ғылымы мен мәдениетінен нені күтіп отырғанын білетіндей және еске сақтайтындай етіп жолға қоюға міндеттіміз.

Арта түскен осы талаптар алдында сіздердің атыңыздан партияның XXVI съезі, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумы алға қойған әлеуметтік-экономикалық міндеттерді ойдағыдай жүзеге асыру үшін Қазақстан еңбекшілері барлық күш-жігерін, тәжірибесі мен білімін жұмсайды деп КПСС-тің лениндік Орталық Комитеті мен оның басшы ұйтқысы — Орталық Комитеттің Саяси Бюросын сендіруге рұқсат етіңіздер.

КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

СОЦИАЛИСТІК ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМНІҢ ҚҰДІРЕТТІ КҮШІ

В. АГАФОНОВ,
философия ғылымының докторы, профессор

Совет халқы, бүкіл прогресшіл адамзат кеңінен атап өткен СССР-дің алпыс жылдығы партияның лениндік ұлт саясаты салтанатының, социализмнің тарихи жетістіктерінің жарқын көрінісі болды. Бұл айтулы оқиға көп ұлтты социалистік Отанымыздың экономикалық потенциалы қай кездегіден де қуатты, қоғамымыздың әлеуметтік-саяси және идеялық бірлігі мызғымастай берік екенін, совет адамдары СССР-дің құрылуының бастауында болған және еліміздің халықтарын коммунизм орнату жолымен кемеңгерлікпен алға бастап келе жатқан сүйікті партиямыздың, оның лениндік Орталық Комитетінің төңірегіне бұрынғыдан да тығыз топтаса түсіп отырғанын тағы да паш етті.

Совет елі халықтарының өз тәжірибесінде көз жеткеніндей, біртұтас одаққа топтасу олардың күшін еселей арттырып, әлеуметтік-экономикалық дамуын тездетті. Ғасырлар бойы мешеулікке душар болған бұрынғы ұлттық шет аймақтар халықтары елдегі барлық ұлттардың еңбекшілерімен бір сапта: капитализмге соқпастан, социализмге өтіп, әлеуметтік прогрестің биік белестеріне көтерілді. Осы тұрғыдан да СССР-дің құрылуының бүкіл дүниежүзілік-тарихи маңызы зор. Бұл озық ойлы адамзаттың дүниені революциялық негізде жаңарту жолындағы ғасырлар бойғы күресінде маңызды тарихи шеп болып отыр.

Елімізді мекендеген ұлттар мен барлық халықтарды біртұтас одақтық мемлекетке біріктіру идеяларын белгілеп, жүзеге асыруда В. И. Лениннің сіңірген еңбегі ерекше. Ұлы көсеміміз социалистік құрылысты, Отанды империализмнің қастандықтарынан қорғау міндеттерін шешу үшін советтік республикалардың мейлінше тығыз одағы қажеттігін терең негіздеді. Толық өзара сенімді, ерікті келісімді, ұлттар арасындағы қарым-қатынаста теңсіздіктің кез келген түрінің болмауын В. И. Ленин осы одақтың беріктігінің кепілі деп санады.

Совет өкіметінің алғашқы күндерінен бастап-ақ В. И. Ленин әлеуметтік-экономикалық жағынан артта қалып келген шеткері аймақтардың социализм жолымен дамуын жан-жақты қарастыра келіп, олар «алдыңғы қатарлы елдердің пролетариатының көмегімен дамудың капиталистік сатысына соқпай өтіп, советтік құрылысқа және дамудың белгілі сатылары аркылы коммунизмге өте алады» (Шығармалар толық жинағы, 41-том, 269-бет) деген тұжырым жасады. Социалистік революцияның және елімізде социализм орнатудың негізгі заңдылықтары, деп санады ол, ұлт республикаларында да іске асырылады, бірақ бұл заңдылықтар шеткері ұлт аймақтарына тән ерекше заңдылықтармен толықтырылатын болады. Атап айтқанда ұлт республикаларында өзінің мемлекеттігі құрылады; елдің алдыңғы қатарлы халықтары шеткері ұлт аймақтарының экономикалық және мәдени теңсіздігін жою мақсатында оларға материалдық, техникалық және мәдени жағынан нақты көмек көрсетеді.

Елімізде ұлт мәселесін шешу үшін, деп атап көрсетті В. И. Ленин, біріншіден, бұрынғы патшалық Россиядағы барлық халықтарды біріктіретін орталықтандырылған социалистік мемлекет болуы керек; екіншіден, шеткері аймақтарда советтік социалистік республикалар формасында ұлт мемлекеттігі құрылуы қажет, мұның өзі олардың капитализмге соқпай, бірден социализмге өтуін қамтамасыз ететін аса маңызды саяси орган болып табылады. Осыған орай қазақ, өзбек, қырғыз сияқты Шығыс халықтарының советтік ұлттық мемлекеттігі болуын теріске шығарған, оның орнына құрама түріндегі «Түрік республикасын» құруды жақтаған буржуазиялық-ұлтшылдық концепцияны данышпан көсеміміз қатаң сынға алып, оған үзілді-кесілді қарсы шықты.

Бірақ В. И. Ленин, Коммунистік партия ұлттардың өзін өзі билеу правосын, көп ұлтты ірі мемлекеттердің ұсақ суверенді мемлекеттерге бөлшектенуін ешуақытта тар мағынада қараған емес. «Біз езілген ұлттардың өзін өзі билеуге ерікті болуын, яғни тәуелсіздігін, яғни бөлініп шығуға ерікті болуын талап еткенде, — деп жазды В. И. Ленин, — шаруашылық жағынан бөлшектену туралы немесе ұсақ мемлекеттер мұраты туралы арман ететіндігімізден талап етіп отырғанымыз жоқ, қайта, керісінше, біз ірі мемлекеттер болуын және ұлттардың жақындасуын, керек десе, олардың қосылуын, бірақ бөлініп шығуға ерікті болмайынша ақылға сыйымсыз, шын демократиялық, шын интернационалистік негізде қосылуын тілегендіктен талап етіп отырмыз» (Шығармалар толық жинағы, 27-том, 73-бет).

Шынында да ұлт республикаларының бірде-біреуі жеке-дара империалистік державаларға қарсы күресте өзінің тәуелсіздігін қорғап қала алмас еді. Тек советтік социалистік республикалардың біртұтас одақтық мемлекетке бірігуі арқасында ғана барлық халықтардың іс жүзіндегі әлеуметтік-саяси теңдікке қолы жетті, олардың бір-біріне деген риясыз сенімі, интернационалистік ынтымағы, достық қарым-қатынасы қалыптасты. Осының бәрі бұрын патшалық Россия тұсында артта қалып келген халықтардың тарихи прогрестің даңғыл жолына түсуіне қолайлы жағдайлар жасады. «Талассыз негізге сүйене отырып, былай деуге болады,— деді В. И. Ленин,— Советтердің үшінші съезі бүкіл дүниежүзілік тарихтың жаңа заманын ашты... Енді біз тарихи қоқыстан тазартылған жолға түстік, социалистік қоғамның қуатты, сәулетті сарайын салатын боламыз» (Шығармалар толық жинағы, 35-том, 304—305-беттер).

Коммунистік партия мен Совет мемлекеті елімізде жаңа қоғам орнатудың барлық кезеңінде ұлт мәселесін шешу туралы лениндік қағидаларды ұдайы басшылыққа алып келеді. КПСС XXVI съезінде атап көрсетілгеніндей, Совет өкіметінің алғашқы жылдарынан бастап партияның экономикалық және әлеуметтік саясаты Россияның бұрынғы ұлттық шет аймақтарын оның орталығының даму дәрежесіне мүмкіндігінше тезірек көтеретіндей етіп құрылды. Бұл міндет ойдағыдай шешілді де. Еліміздің барлық ұлттарының тығыз ынтымақтастығы, ең алдымен орыс халқының риясыз көмегі бұл істе аса маңызды роль атқарды. Сондықтан да бүкіл еліміздің еңбекшілері сияқты Советтік Шығыс халықтарының ұлы Ленинге, партия мен Совет мемлекетіне деген ризашылық сезімі шексіз.

Бұл жөнінде КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас 1977 жылғы июньде Алматыда өткен Бүкілодақтық ғылыми-теориялық конференцияда жасаған баяндамасында былай деді: «Риддер рудниктері, Қарағанды көмір кендері, Ембі мұнай кәсіпшіліктері, Көкшетау — Петропавл темір жол құрылысы, Арал балықшылары мен алғашқы ауыл шаруашылық коммуналарының істері — міне осылардың бәрі де Владимир Ильич Лениннің назарынан тыс қалған жоқ. Ол Орта Азия мен Қазақстан проблемаларына өзінің көптеген еңбектерінде тоқталған. Ол Орта Азия мен Қазақстанның тамаша болашағын және еліміздің экономикалық потенциалынан алатын орнын көрегендікпен айқындап берді, түбегейлі әлеуметтік-мәдени өзгерістер программасын жасады. Міне сондықтан да Советтік Шығысты жүзеге асқан лениндік идеялар өлкесі деп орынды атайды» («КПСС лениндік ұлт саясатының салтанаты», 293-бет).

Ленин өсиеттеріне адал Коммунистік партия халық шаруашылығын социалистік жолмен қайта құра отырып, өнеркәсіп өндірісін шикізат көздеріне таяу, тиімді орналастыруға, ұлт республикаларында өндіргіш күштерді өркендетуге, осының негізінде шеткері аймақтардағы халықтардың экономикасы мен тұрмысындағы артта қалушылықты жоюға айрықша назар аударды.

РКП(б) X съезі «Партияның ұлт мәселесіндегі кезекті міндеттері туралы» өзінің қарарында іс жүзіндегі ұлттық теңсіздікті жою жолдары туралы лениндік нұсқауларға сүйене отырып, алда тұрған міндеттерді нақты белгілеп берді. «Қоғамдық және шаруашылық өмірдің барлық салаларында, — деп көрсетті съезд, — ұлттық теңсіздіктің барлық қалдықтарын дәйекті түрде жою және ең алдымен фабрикаларды шикізат көздеріне жақын жерлерге көшіру жолымен шеткері аймақтарда өнеркәсіпті жоспарлы түрде орналастыру (Түркстан, Башқұртстан, Қырғызстан, Кавказ — тоқыма, жүн, былғары өнеркәсібі, т. т.) ең басты міндет болып табылады».

Бұдан кейінгі қадам, —деп атап көрсетті РКП(б) X съезі осы қарарында, — жергілікті кедейлерді аралас кәсіптік-кооперативтік түрде экономика жағынан ұйымдастыру болу керек; мұның өзі жергілікті еңбекшілер бұқарасының артта қалған экономикалық формалардан неғұрлым жоғарырақ формаларға — көшпенді өмірден егіншілікке, еркін рынок үшін жұмыс істейтін цехтық қолөнерден Совет мемлекетіне жұмыс істейтін артельдік жұмысқа (майдагер-жартылай пролетарларды кәсіподақтарға тарту), майдагерлік-артельдік өндірістен фабрика-заводтық өндіріске, ұсақ егіншіліктен қоғамдасып, жоспарлы түрде жер өңдеуге көшуіне байланысты туып отыр («КПСС съездерінің, конференцияларының және Орталық Комитет Пленумдарының қарарлары мен шешімдері, 2-том, 264-бет).

Партияның ұлттық саясатының кемеңгерлігі, социалистік интернационализмнің құдіретті күші Орта Азия республикалары мен Қазақстанды индустриялық жағынан дамыту кезінде айқын көрінді. Өйткені бұл республикаларда ірі өнеркәсіптің іргесін жаңадан қалап, отын мен энергетика базасын түбегейлі қайта құру қажет болды; оның үстіне жергілікті жұмысшы табы әлі жас еді, ал инженер-техник кадрлар мүлдем болған жоқ. Міне осындай жагдайда партия ұлт республикаларының индустриялық дамуын, бүкіл елдің өндіргіш күштерінің қауырт өсуін ескере отырып, одақтас республикалардың социалистік интеграциясын жүзеге асырды. Алғашқы және одан кейінгі бесжылдықтар тұсында экономикалық аудандар арасындағы еңбек бөлінісін қамтамасыз ету, олардың әрқайсысын шаруашылықтың жалпыодақтық жүйесі шеңберінде мамандандыру шаралары ойдағыдай іске асырылды. Мұның өзі еліміз халықтарының арасындағы экономикалық байланысты одан әрі күшейтуге, бұрын артта қалған республикалардың индустриясын өнеркәсібі дамыған аудандарға қарағанда анағұрлым шапшаң өркендетуге мүмкіндік берді.

Орта Азия республикалары мен Қазақстанның социалистік индустриясын жолға қоюда, бұларда жұмысшы табын қалыптастыруда әсіресе РСФСР мен Украинаның тигізген көмегі орасан зор. Тек соғысқа дейінгі бесжылдықтар тұсында ғана бұлардан Советтік Шығыс республикаларына жүздеген мың жұмысшы келді. Айталық, осы кезең ішінде Өзбекстанға сырттан 110 мың жұмысшы келген болса, соның 94,3 мыңы — Россия Федерациясының өкілдері. Мұның өзі Орта Азия мен Қазақстанда жұмысшы табының көп ұлтты отрядтары қалыптасуына, ұлт кадрларының Россия пролетариатының революциялық, интернационалдық дәстүрлерін қабылдап, одан әрі дамытуына жағдай жасады.

Сонымен бірге СССР-дің орталық аудандарындағы өнеркәсіп орындары Орта Азия мен Қазақстандағы машина жасау, металл өңдеу, тоқыма өнеркәсібі үшін маман кадрлар даярлаудың шын мәніндегі мектебіне айналды. Шығыс республикаларының мыңдаған жастары Москвада, Ленинградта, Киевте және басқа қалаларда оқып, экономиканың әртүрлі саласынан жоғары білім алды, ғылым мен мәдениеттің білікті мамандары болып шықты. Партияның ұлттық саясатының дәйектілікпен жүзеге асырылуы нәтижесінде басқа республикалар сияқты Орта Азия мен Қазақстанда да ғылыми-техникалық және творчестволық интеллигенция қалыптасты.

Өнеркәсіп кадрларын даярлау мен тәрбиелеу ісінде партия, совет органдарының жергілікті кедей шаруалар, әсіресе әйелдер арасындағы ұйымдастыру-саяси жұмысы зор роль атқарды. Осының нәтижесінде бұрынғы малшылар мен диқандар, от басы, ошақ қасынан әрі аса алмаған әйелдер бірте-бірте индустриялық еңбекке араласып, орыс және басқа ұлттардың байырғы жұмысшыларының көмегімен алуан түрлі жаңа мамандықтарды меңгерді. Мәселен, 1931 жылы Шығыс республикаларындағы өнеркәсіп салаларында жұмыс істеген әйелдердің тең жартысына жуығы жергілікті ұлттардың өкілдері болды.

Сөйтіп, Советтік Шығыс республикаларының жұмысшы табы алғашқы бесжылдықтар тұсында-ақ шешуші экономикалық және саяси күшке айналды, ол бұрын артта қалып келген шеткері аймақтардың индустриялық жағынан қарыштай дамуын қамтамасыз етті, шаруаларды кооперациялауда маңызды роль атқарды, мәдени революцияны жүзеге асыру үшін қажетті материалдық және моральдық-саяси алғышарттар жасады, ұлт республикаларында социализм құрылысын кеңінен өрістетудің негізгі ұйтқысы, жетекші күші болды.

Советтік алғашқы бесжылдықтар тұсында Коммунистік партияның басшылығымен, бүкіл елдің көмегімен Қазақстан индустриясын өркендетуде қыруар жұмыс атқарылды. Республиканың бүкіл әлеуметтік-экономикалық бейнесін түбегейлі өзгерткен, өмір өзегіне айналған Түрксиб, Бүкілодақтық үшінші көмір ошағы атанған Қарағанды бассейнінің шахталары, М. И. Калинин атындағы Шымкент қорғасын заводы, Ащысай полиметалл комбинаты, халықтар достығы мен туысқандық ынтымақтастығының айқын айғағындай болған жалпыодақтық басқа да екпінді құрылыстар Қазақстан индустриясының даму жолындағы елеулі кезеңдер болып табылады. Алғашқы бесжылдықтар ішінде республикада 150-ден астам әртүрлі өнеркәсіп орындары салынып, іске қосылды.

Отан соғысы жылдарында және одан кейінгі кезеңде туысқан республикалардың жан-жақты көмегі арқасында Қазақстанның өндіргіш күштері одан әрі қарыштай дамыды. Теміртау, Ермак пен Ақтөбе қара металлургияның, кенді Алтай мен Жезқазған, Балқаш пен Шымкент түсті металлургияның ірі орталықтарына айналды. Алматы мен Өскеменде, Кентау мен Павлодарда машина жасау өнеркәсібі, Қаратау мен Жамбылда химия, Маңғышлақта мұнай өнеркәсібі кең құлаш жайды. Республиканың сан-салалы халық шаруашылығын электрлендіру, бұл үшін энергетика жүйесін шапшаң қарқынмен кең көлемде дамыту бағытында зор ұйымдастыру-техникалық шаралар жүзеге асырылды. Соның нәтижесінде электр энергиясын өндіру күрт алға басты. Егер революцияға дейін Қазақстанда небәрі 1,3 миллион, бірінші бесжылдықтың қарсаңында 4,2 миллион киловатт-сағат электр энергиясы өндірілген болса, 1981 жылы бұл көрсеткіш 68 миллиард киловатт-сағатқа дейін өсті. Қазір республикада жалпы қуаты 13 миллион киловаттан астам 37 жылу, 28 гидравликалық энергетикалық кәсіпорын жұмыс істейді. Ал Екібастұз отын-энергетика комплексі толық іске қосылғаннан кейін энергетикалық қуаттар тағы да 20 миллион киловатт арттырылмақ.

КПСС XXV съезінің шешімдеріне сәйкес елімізде, әсіресе оның шығыс аудандарында территориялық-өндірістік комплекстер қалыптаса бастады. Бір ғана Қазақстанның өзінде аз-ақ уақыт ішінде бүкіл еліміз үшін аса маңызды үш комплекс — Павлодар-Екібастұз, Қаратау-Жамбыл және Маңғышлақ территориялық-өндірістік комплекстері жасалды. Бұл экономикалық аймақтарда, әсіресе энергетика, машина жасау, қара металлургия, химия, мұнай өнеркәсібі шапшаң дамып, республика индустриясының техникалық прогресті айқындайтын жетекші салаларына айналып отыр. Бүгінде Павлодар-Екібастұз комплексінің өзі өнеркәсіп өнімінің 900-ден астам түрін өндіреді, ал одақ бойынша өндірілетін барлық сарғыш фосфор, фосфаттың 60 проценті Қаратау рудасынан шығарылады. Маңғышлақ комплексі еліміздегі мұнай өндіретін аудандардың ішінде екінші орынға шықты.

Сондай-ақ Сібір мен Қиыр Шығыстағы, Солтүстік өңір мен Орта Азиядағы отын-энергетика және басқа табиғат байлықтары да комплексті игеріліп жатыр. Еліміздің біртұтас халық шаруашылық организмі туысқан халықтардың достығы мен ынтымақтастығының берік материалдық негізіне айналды. Қазір басқа одақтас республикалар экономикасының 74 саласы Қазақстан халық шаруашылығының белгілібір өнімдерімен қамтамасыз етіледі. Сонымен бірге Қазақстан индустриясының, оның экономикасының басқа да салаларының бірқалыпты серпінді дамуы РСФСР, Украина, Белоруссия, Орта Азия мен Закавказье республикалары өнеркәсібінің 96 саласынан келіп түсетін әртүрлі өнімдерге тікелей байланысты. Мәселен, Екібастұз отын-энергетика комплексін жасауға Москва мен Ленинградтың, Киев пен Харьковтың, Подольск мен Коломнаның, Новокраматорск мен Свердловскінің, басқа да көптеген индустриялық орталықтардың жүзден астам ірі кәсіпорны мен құрылыс ұйымы, ғылыми және жобалау институты қатысады.

Бүгінде Қазақстанның негізгі өнеркәсіп қорының құны 90 миллиард сомнан астам. Өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығының индустриялық өркендеуі мен техникалық жарақтандырылуы жағынан ол дүние жүзіндегі ең дамыған капиталистік елдердің деңгейіне жетіп қана қойған жоқ, сонымен бірге солардың бірқатарын едәуір артта қалдырды. Қазір Қазақстанның өнімі Европа мен Азияның, Африка мен Американың 80-нен астам еліне шығарылады.

Советтік Шығыс республикалары шаруаларды кооперациялау, ауыл шаруашылығын социалистік негізде жүргізу жолында орасан зор қиыншылықтарға кездесті. Өйткені Орта Азия мен Қазақстан өзінің шаруашылық дамуы жағынан Ұлы Октябрь революциясына дейінгі кезеңде отар елдерге тән жағдайда болатын. Халықтың басым көпшілігінің еншісіне қайыршылық, ауру-сырқау, қараңғылық қана тиді. Тіпті 20-шы жылдардың басында Орта Азия республикаларында мүлде хат танымайтын адамдардың саны 90—96 процент, ал Қазақстанда 82 процент болғанын айтса да жеткілікті. Бұл республикалардағы жүздеген мың шаруалар (бір миллионға жуық үй) көшпелі өмір сүріп, дүние жүзі цивилизациясының жетістіктерінен түгелдей сырт қалып келді.

В. И. Ленин шаруалардың социализмге барар жолында кездескен барлық қиыншылықтарды жеңуде жұмысшы табының, оның Коммунистік партиясының басшылық роліне ерекше зор маңыз бергені мәлім.

Партия лениндік кооперативтік жоспарды басшылыққа ала отырып, ауыл шаруашылығын социалистік негізде дамыту жолында қажырлы күрес жүргізді. Лениндік жоспарға сәйкес дамудың капиталистік сатысынан өтпеген аймақтарда ең алдымен жер-су реформасын жүзеге асыру, содан кейін жерді национализациялау, көшпенді шаруаларды отырықшы тұрмысқа көшіру және аралық сатылар арқылы социалистік негізде кооперациялау, ауыл шаруашылығын трактормен және басқа техникамен жарақтандыру, ұлт интеллигенциясы кадрларын, ең әуелі мемлекеттік аппарат қызметкерлерін, инженерлер мен техниктерді даярлау, осының негізінде село халқының жалпы мәдени дәрежесін көтеру қажет болды.

Советтік Шығыс республикаларының және басқа шеткері аймақтардың еңбекшілері партияның ауыл-селода жүзеге асырған әлеуметтік-саяси шараларын, Россия жұмысшы табының қамқорлық көмегін зор қанағат сезімімен қабыл алды. Өйткені партия мен мемлекеттің жан-жақты қолдауы мен көмегі, сан миллион село халқына ұйымдастырушылық ықпалы арқасында ғана ауыл шаруашылығындағы жаңа социалистік қатынастарды ойдағыдай дамытуға болатын еді. Деревняда ертеден қалыптасқан патриархтық және рулық-тайпалық қатынастарды жоюда өнеркәсіп орындары мен мәдени мекемелердің ауыл-селоға ұдайы қамқорлық көмек көрсетуінің маңызы зор болды.

Партияның ауыл шаруашылығын коллективтендіру жөніндегі дәйекті саясаты жер-жерде қызу қолдау тауып, кедей шаруалар өз еркімен колхоздарға біріге бастады. 1928 жылдың өзінде Қазақстанда 2354 коллективтік шаруашылық құрылды. Партия ұлт республикаларында ауыл шаруашылығын коллективтендіруді объективті тарихи қажеттілік деп санады. Бірақ ол Советтік Шығыс республикаларындағы өндіргіш күштер мен өндірістік қатынастардың өзіндік даму ерекшеліктерін ұдайы ескеріп отырды.

1935 жылы Қазақстанның, Түркменстанның мал шаруашылығы басым аудандарында жерді қоғамдасып өңдеу серіктіктерінің ауыл шаруашылық артелі Уставын қабылдау жолындағы жаппай қозғалысы басталды, ол 1938 жылы ойдағыдай аяқталды. Осы кезден бастап Шығыс республикаларындағы колхоз құрылысының РСФСР мен Украинадағыдан пәлендей айырмашылығы болған жоқ. Ауыл шаруашылық артелі коллективтік шаруашылықтың негізгі формасына айналды. Ал кейін социалистік ауыл шаруашылығының дамуы барысында механикаландырылған ірі шаруашылықтар — колхоздар, совхоздар, машина-трактор станциялары құрылды.

Орта Азия мен Қазақстанда ауыл шаруашылығын коллективтендіру, оны экономиканың маңызды саласына айналдыру жөнінде Россия Федерациясының және басқа советтік республикалардың елеулі көмегі тигенін ерекше атап өткен жөн. Мәселен, Қазақстандағы тың эпопеясы социалистік интернационализмнің, бауырлас халықтардың лениндік достығының тамаша көрінісі болды. Тың игерудің алғашқы 16 жылы ішінде ғана бүкіл елдің күш-жігерімен республикада 1340 совхоздың орталық усадьбасы салынды, 13 миллион шаршы метр тұрғын үй пайдалануға берілді. Бүгінде Қазақстан еліміздің шығысындағы аса ірі астықты және мал шаруашылықты аймаққа айналып отырғаны аян.

Советтік Шығыс еңбекшілерінің рухани дамуында қолы жеткен тарихи табыстары да еліміз халықтарының, ең алдымен ұлы орыс халқының риясыз көмегімен тығыз байланысты. Бұл көмек РСФСР-дің, басқа бірқатар республикалардың жоғары оқу орындарында мұғалімдер, дәрігерлер, инженерлер, агрономдар және басқа мамандар даярлау жолымен орталықта және жергілікті жерлерде құрылған партия мектептерінде ұлт республикаларынан келген партия, совет, кәсіподақ кадрларын оқытыл, оларды идеялық-теориялық жағынан шыңдау арқылы жүзеге асырылды. Партия мен үкімет жүзеге асырған осындай маңызды шараларлын арқасында Советтік Шығыс республикаларында халыққа білім беру жүйесі жедел дамып, айтарлықтай нәтижеге қол жеткізді. Мектеп ісінің тез дамығаны сонша, Орта Азия мен Қазақстан балаларды мектепке тарту жөнінен соғысқа дейінгі кезенде-ақ РСФСР-дің орталық аудандарымен теңесті, халқы жаппай сауатты республикаларға айналды.

Сол жылдары Қазақстанда, Орта Азия мен Закавказье республикаларында жоғары және арнаулы орта білім беру жүйесі кең өріс алып, халық шаруашылығының салалары үшін маман кадрлар даярлау ісі жолға қойылды. Жоғары мектеп саласында қол жеткен табыстар соғыстан кейінгі кезенде СССР Ғылым академиясының филиалдары негізінде барлық одақтас республикаларда ұлттық академиялар құруға мүмкіндік берді. Бүгін советтік ғылымның данқты ұлттық отрядтарының аса көрнекті жаңалықтарын есепке алмайынша, совет ғалымдарының жетістіктері туралы әңгіме етудің өзі мүмкін емес.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың СССР-дің құрылуының 60 жылдығына арналған салтанатты мәжілісте жасаған баяндамасында атап айтқанындай, біз жетістіктеріміз бен жеңістеріміздің бәрі коммунистердің лениндік партиясының қызметімен ажырағысыз байланысты екенін айқын көреміз. Қоғамдық прогрестің барлық бағыттарында толассыз алға жылжуды қамтамасыз етіп отырған қуатты творчестволық, жұмылдырушы күш нақ осы партия болды және солай бола береді.

Кемелденген социализм еліміздің барлық ұлттары мен халықтарының гүлденуі мен жақындасуы социалистік демократияның терендеуімен тығыз байланысты екенін айқын көрсетіп отыр. СССР-дің жаңа Конституциясы ұлттардың үздіксіз жақындасуын бейнелей отырып, көп ұлтты мемлекеттің одақтық негіздерінің одан әрі нығайтыла беруіне қызмет етеді, социалистік федерализмді демократиялық централизммен табиғи түрде ұштастырады. Мұны партия жершілдік пен ұлттық томаға-тұйықтық көріністеріне де, ұлттар мен халықтардың өзіндік мүдделеріне немқұрайды көзқарасқа да қарсы қойылған сенімді тосқауыл деп біледі.

Орта Азия мен Қазақстанда шынайы мәдени революцияның жеңісі, ұлттық мәдениеттердің гүлденуі, — деп атап көрсетті КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас,—партияның басшылығымен батыл түрде жүзеге асырылған әлеуметтік-экономикалық өзгерістердің нәтижесі, халықтардың теңдігі мен достығын, олардың берік туысқандығын орнату саясатының нәтижесі, ал мұндай саясат жүргізген кезде бір халықтың мәдениеті екінші халықтың мәдениетін өшірмейді, қайта онымен өзара байланыста бола отырып, тез толысады және өз тарапынан бойындағы барлық асылын бауырлас мәдениетке береді. Осындай процестің нәтижесінде екі халықтың мәдениеті бірін-бірі мейлінше байытады, ал мұның өзі бүкіл жалпы совет мәдениетінің өркендеуіне мол көмегін тигізеді. Мұны бүгінгі советтік өмір шындығы айқын дәлелдеп отыр.

Партияның XXVI съезі мен КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдары елімізді, оның әрбір республикасын экономикалық және әлеуметтік-мәдени жағынан дамытудың кең ауқымды программасын белгілеп берді. Бұл программаны ойдағыдай жүзеге асыру партия ұйымдарының еңбекшілер арасындағы ұйымдастыру, идеялық-саяси жұмысты барған сайын жетілдіре түсуіне, оларды коммунизм ісіне адалдық, советтік патриотизм мен социалистік интернационализм рухында тәрбиелей білуіне тікелей байланысты. Өйткені кемелденген социализм жағдайында қалыптасқан аса ұлы жетістігіміз — советтік патриотизм мен социалистік интернационализм — қоғам дамуының қуатты қозғаушы күші, көп ұлтты еліміз еңбекшілерінің коммунизм құрылысында жаңа табыстарға жете беруінің даусыз кепілі.

БЕЙБІТШІЛІК ПЕН ӘЛЕУМЕТТІК ПРОГРЕСТІҢ ТІРЕГІ

Б. ЕРМҰХАНОВ,
тарих ғылымының докторы, профессор

Бүкіл совет халқы, әлемнің күллі адал ниетті адамзаты айтулы оқиға — тарихтағы тұңғыш жұмысшылар мен шаруалардың көп ұлтты мемлекеті — СССР-дің құрылуының 60 жылдық мерекесін асқан салтанатпен атап өтті. «ССР Одағының дүниеге келуі — Ұлы Октябрь социалистік революциясы жеңісінің нәтижесі,— делінген КПСС Орталық Комитетінің «Советтік Социалистік Республикалар Одағы құрылуының 60 жылдығы туралы» қаулысында,— Октябрь әлеуметтік және ұлттық езгінің бұғауын үзіп, еліміздің барлық халықтарын дербес тарихи творчествоға жұмылдырды».

СССР-дің құрылуы мен дамуының халықаралық зор маңызы бар. Өзінің экономикалық, әлеуметтік, мәдени және әскери саладағы теңдесі жоқ табыстарының арқасында СССР бейбітшілік пен әлеуметтік прогрестің қуатты тірегіне айналды. Халықаралық және итальян коммунистік қозғалысының көрнекті қайраткері Л. Лонго өзінің соңғы кітаптарының бірінде совет халқына, біздің елімізге деген шексіз алғысын білдіре отырып, Советтер Еліне, ұлы Лениннің Отанына деген адалдықтан айнымауды өз партиясына аманат етіп қалдыратынын айта келіп, былай деп жазған еді: «Бұл кітаптың орыс тілінде басылып шығуы, менің ойымша, совет оқушысы үшін оның ұлы елінің фашизм мен соғыс жылдарында және оның қазір де бүкіл дүние жүзіндегі бейбітшілік жолындағы күресте зор роль атқарып отырғандығының тағы бір айқын айғағы болуға тиіс. Планетадағы халықаралық жұмысшы, коммунистік және ұлт-азаттық қозғалысы Октябрь революциясы мен дүние жүзіндегі алғашқы социализм елінің алдында өте-мөте үлкен қарыздар. Совет Одағы дәйекті жүргізіп отырған бейбітшілік пен халықаралық ынтымақ саясатының беделі, ықпалы болмаса, біздің бүгінгідей күш-қуатқа қолымыз жетпеген де, үнемі ілгері өрлеуіміз мүмкін болмаған да болар еді» (Л. Лонго және К. Салинари. Реакция мен революция арасында. М., 1974 ж. 12-бет).

Бейбітшілік — адамзаттың өмірлік мүддесі. Жер бетінде бейбітшілік орнатуға, миллиондарды қырғынға ұшырататын, адамдарды қисапсыз қайғы-қасіретке душар ететін соғыс атаулыны жоюға жер бетіндегі барлық халықтар әрқашан мүдделі болып келді және мүдделі болып отыр. Айталық, 60 миллионнан астам адамды құрбан еткен XX ғасырдағы екі дүниежүзілік соғыстың қанды оқиғаларын олар әлі де ұмытқан жоқ. Тіпті, екінші дүниежүзілік соғыстан кейін де саналуан шектеулі соғыстардың өзінен он миллионнан астам адам қырылды. Олай болса, жаппай қырып-жоятын термоядролық қару-жарақ қолданылатын соғыстың адамзат тағдырына қандай апатты қатер төндіретіні өз-өзінен түсінікті.

Гуманизмді ту етіп көтерген Советтер Елі өзі өмір сүріп отырған 65 жыл бойы көп ұлтты мемлекетіміздің негізін қалаушы—В. И. Лениннің бейбітшілік жөніндегі өсиеттеріне айнымас адалдығын танытып келеді. Бейбітшілікті сақтау — Совет Одағы саясатының басты буыны.

Мұның өзі КПСС XXVI съезі ұсынған 80-жылдарға арналған Бейбітшілік программасына негізделген Совет мемлекетінің сыртқы саясат саласындағы бүкіл қызметінің басты бағытын айқындап береді. XXVI съезд бейбітшілік жолындағы күрестің қазіргі уақытта айрықша маңызға ие болуының екі себебін атап көрсетті: біріншіден, әскери техниканы дамытуда жедел және терең өзгерістер болып жатыр, сапа жағынан қарудың жаңа түрлері, әсіресе жаппай қырып-жоятын қарулар жасалуда, қарудың бақылау, демек, келісім шектеу өте-мөте қиынға түсетін, тіпті олай етуге мүмкін емес түрлері жасалуда. Мұның өзі соғыстың шығу қаупін әлдеқайда күшейтеді. Екіншіден, агрессияшыл империалистік күштердің саясаты қазірдің өзінде халықаралық шиеленісті бұрынғыдан едәуір күшейтіп, жағдайды одан бетер ушықтыра түсуде.

Әрине, соғысты болдырмауға әбден болады, оны қалайда болдырмау керек. Совет Одағының Коммунистік партиясы өзінің XX съезінде-ақ осындай қорытынды жасады. Өйткені екінші дүниежүзілік соғыстан кейін әлемдегі күштердің арақатынасы жаңаша қалыптасты, мұның өзі бейбітшілік пен бейбіт қатар өмір сүру жолындағы күресті күшейтуге қолайлы жағдай жасады. Бұл күрестің тегеурінді күші, авангарды Совет Одағы, басқа да социализм елдері болды.

Халықаралық жағдайдағы оң өзгерістер, халықаралық қатынастарға бейбіт қатар өмір сүру принциптерін енгізуге бағытталған СССР-дің, социалистік достық одақ елдерінің күш-жігері 70-жылдардың басында халықаралық шиеленісті бәсеңдету жөніндегі жаңа, жан-жақты, әрі терең процеске қол жеткізді. Біздің партия бұл процестің инициаторы ғана емес, сонымен бірге оның ғылыми мазмұнын айқындаушы да болды. «Біз үшін бәсеңдік — өте кең ұғым,— деп атап көрсеткен еді Л. И. Брежнев. — Бұл ең алдымен — мемлекеттер мен олардың басшыларының жалпы алғанда әскери әзірліктерге және басқа мемлекеттер жөнінде дұшпандық ниетке бейімделмей, қайта олармен бейбіт ынтымақтастық жасауға бейімделуі. Бұл — елдер арасындағы, халықтар арасындағы қалыпты қатынас, халықаралық право нормаларын адал сақтау, әрбір елдің суверенитетін құрметтеу және бір-бірінің ішкі істеріне араласпау. Бұл ақыр аягында — дүние жүзінде етек жайған жанталаса қарулануды ауыздықтау үшін практикалық істермен жәрдемдесуге ұдайы ұмтылу, әділетті және екі жаққа бірдей негізде өзара сенімді бірте-бірте тереңдету негізінде хауіпсіздікті нығайтуға ұмтылу. Біз бәсеңдікті осылай түсінеміз, біз осындай бәсеңдікке ұмтыламыз. Әңгіме іс жүзінде адамзат үшін бейбіт болашақты қамтамасыз ету туралы болып отыр».

Бәсеңдік жылдарында қабылданған екі жақты және көп жақты келісімдерде, шарттарда және басқа халықаралық праволық документтерде бейбіт қатар өмір сүру принциптерінің маңызды қағидалары айқын белгіленіп, ашық жарияланды, бұларда өзара ынтымақтастықтың, дүние жүзінің хауіпсіздігін сақтаудың қажеттігі атап көрсетілді. Осы кезде бәсеңдікті материалдандырудың екі бағыты айқындалды. Бірінші бағыт — жанталаса қарулануға тыйым салу, ең алдымен ядролық қаруды шектеу. Бұл салада едәуір іс тындырылды да. Айталық, 1972 жылғы майда жоғары дәрежеде болған совет-американ кездесуі кезінде ракетаға қарсы қорғаныс жүйесін шектеу жөніндегі шарт пен стратегиялық шабуыл қару-жарақтарын шектеу саласындағы кейбір шаралар жөніндегі уақытша келісімге (ОСВ-1) қол қойылған болатын. Совет Одағы мен АҚШ өкілдері арасындағы бірнеше жылға созылған келіссөздер, акыры 1979 жылы июньде аякталып, Венада жогары дәрежеде болған совет-американ кездесуі кезінде стратегиялык шабуыл кару-жарактарын шектеу жөніндегі Шартка (ОСВ—2) кол койылган-ды. ОСВ—2 тендік пен екі жакка бірдей хауіпсіздік принципіне негізделді және соган құрылды.

ОСВ—2 ракеталык-ядролык карулар арсеналын кыскарту жолындагы және стратегиялык каруларды шектеу жөніндегі келіссөздердің келесі кезенін таяу арада кайта бастау үшін алгышарт жасай отырып, накты карусыздануды одан әрі жалгастыру жолындағы маңызды кадам болатын. Шынында да ОСВ—2 жөніндегі Шартпен бірге СССР мен АҚШ екеуі кол койган совет-американ мәлімдемесінде келіссөздердің барысында екі жактың бірдей стратегиялык шабуыл каруларының санын едәуір және елеулі мөлшерде кыскартуға жетуге тырысатыны атап көрсетілді. Сонымен катар онда әскери басымдыкка ұмтылудың акыры хауіпті тұрақсыздыкка әкеп соктыруы мүмкін болғандыктан, екі жактың оган казір де, келешекте де әскери басымдыкка ұмтылмайтыны ашып айтылған болатын.

Ядролық соғыс катерін жоюға бағытталған шаралар ішіндегі маңызды бір проблема ядролық каруды сынауға жаппай толық тыйым салу болып табылатыны белгілі. Бұл проблеманы шешу, әрине, ядролық каруды одан әрі жетілдіруге, оның жаңа түрлері мен жаңа жүйелерін жасауға жол бермеген болар еді. Сонымен бірге мұның өзі ядролық каруды таратпау жөніндегі режимді едәуір күшейте түсер еді. Неге десеңіз, ондай карұларды жасау үшін аса кажетті сынау жұмысына тыйым салынғандыктан оған ие болуға ұмтылып отырған кейбір мемлекеттер де мұндай мүмкіндіктен айрылады. Кезінде бұл мәселеде кейбір прогреске қол жеткенін де айта кету керек. Мәселен, 1977 жылы халықаралык жұртшылыктың ыкпалымен Америка Құрама Штаттары (кейін оған Англия да косылды) ядролық каруды сынауға толық тыйым салу жөнінде Совет Одағымен келіссөздер жүргізуге кірісті. Келіссөздердің барысында болашақ шарттың бүкіл тексті іс жүзінде түгелдей дерлік макұлданды.

Бәсеңдікті материалдандырудың екінші бағыты экономикалык, ғылыми-техникалық және мәдени саладагы өзара ынтымактастыкты дамыту болып табылады. Мысалы, 1970 жылдан 1976 жылға дейінгі аралыкта совет-американ сауда катынасында шұғыл өзгерістер болды, екі елдің арасындагы сауданың көлемі 161 миллион сомнан 2,2 миллиард сомға дейін жетті. 1975 жылдан 1980 жылға дейінгі кезеңде СССР-дің баска капиталистік елдермен товар айналымы 50 миллиард сомнан 94 миллиард сомға дейін өсті, сөйтіп, еліміздің товар айналымының 33 процентін құрады.

Әйтсе де 70-жылдардың аяғында империализм, ең алдымен американ империализмі, бейбітшілік ісіне, бәсеңдікке катерлі, «кырғи-кабақ соғысты» кайта ушыктыруға бағытталған бірката әрекеттер жасады. 1977 жылдан бастап АҚШ совет-американ саудасын шұғыл кыскартуды колға алды, жасалған келісім шартка, американ фермерлерінің кыруар шығынға ұшырауына карамастан Совет Одағына жемдік астык сатудан бас тартты. СССР мен Польша Халык Республикасына экономикалык «санкциялар» жариялап, АҚШ енді осы бір шектен аскан сұркиялык науканға батысеуропалык одактастарын да тартуға ұмтылып отыр. Бірак бәсеңдікке, бейбіт катар өмір сүруге, Шығыс пен Батыс арасында пікір алысудың кажеттігіне ашык карсы шыға алмай, Америка Құрама Штаттарының билеп-төстеуші топтары жанталаса карулану саясатын уағыздап, оны калайда жүзеге асыруға күш салуда. Мәселен, АҚШ алғашкыда ОСВ—2 шартын ратификациялауды «тежеп» жүрді де, кейін мүлдем жылы жауып койды. 1982 жылы Америка Құрама Штаттарының казіргі президенті Рейган АҚШ үзіп тастаған ядролык каруды сынауға жаппай және толык тыйым салу жөніндегі совет-американ келіссөздерін кайта жалғастырмауға ұйғарғанын жариялады. Сонымен бірге 1974 және 1976 жылдарда кол койылған ядролык каруды сынауды шектеу жөніндегі және бейбіт максаттағы ядролык копарылыстар жөніндегі совет-американ шарттарын ратификацияламау жөнінде де шешім кабылданған болатын. АКШ жыл сайын әскери шығындарын тұракты түрде ұлғайтып отыруға, ал бір жылдан соң Батыс Европа елдерінде орта кашыктыкта колданылатын 600-ге жуык жаңа ракеталарды орналастыру туралы шешім кабылдауға өзінің НАТО-дағы одактастарын тұп-тура зорлап көндірді. АКШ-тың ғаламат әскери бюджеті (1983 жылы 263 миллиард доллар жұмсау көзделіп отыр) «МХ» континентаралык баллистикалык ракеталар, ракеталы сүңгуір кайыктар, жаңа стратегиялык бомбардировщиктер сиякты стратегиялык кару-жарактың жаңа түрлерін шығаруға жұмсалатын болады. Ак үйдің казіргі басшылығы АКШ-тың СССР-ден әскери басымдығына жетуді міндет етіп койып, ядролык арсеналды үдету жөнінде кең көлемді программа кабылдады. Бұл туралы 1981 жылғы 2 октябрьде АКШ президенті жариялаған болатын. Америка Құрама Штаттарының корғаныс министрі бұл программаның мәнін түсіндіре келіп, алдағы он жылдың ішінде кемінде 23 мың жаңа ядролык боеголовкалар шығару көзделіп отырғанын айтты. Империалистік насихат болса, мұның бәрін «корғаныс шаралары», «АКШ пен оның одактастарының ұлттык хауіпсіздігін нығайту» әрекеті деп дәлелдеуге тырысады. Сонымен бірге олар өз пікірлерінің «салмактырак» болуы үшін Совет Одағының Батыс елдерінен «әскери басымдығы» деген ойдан шығарған өсекті де пайдаланады.

Әрине, біздің еліміздің өзін, социалистік достык одак елдерін корғауға әскери күш-куаты жетеді. Бірак экономиканы дамытып, халыктың әл-аукатын мейлінше арттыруды көздеп отырған Совет Одағы әскери басымдыкка ешкашан ұмтылған емес, ұмтылмайды да. Мұны империалистік елдердің өздері де жаксы біледі. «Шектеулі ядролык соғыс» доктринасын «жасаушы», жанталаса каруланудың бұрынғыдан да бетер хауіпті кезеңін өршіткендердің бірі, АКШ-тың бұрынғы президенті Дж. Картердің 1982 жылғы 11 майда «Европа—1» радио станциясы аркылы сөйлеген сөзі бұған айкын дәлел бола алады. Сонда ол: «Әскери мүмкіндіктер тепе-теңдігіне келетін болсак, жалпы алғанда біз бұл жөнінен ешкандай артта калып отырғанымыз жок» деп ашык мойындаған еді. Ендеше, казіргі американ әкімшілігінің позициясы әлемдегі калыптаскан стратегиялык тепе-теңдікті бұзудан, империализмнің реакцияшыл топтарының дүние жүзін уысында ұстау жөніндегі арам пиғылын калайда жүзеге асырудан, адамзат коғамының прогресті дамуын тежеуден баска ештеңе де емес.

Совет Одағының бейбітшіл сырткы саясаты АКШ билеуші топтарының соғыскұмарлык, агрессиялык позициясынан мүлдем өзгеше. Совет коммунистерінің форумы, КПСС XXVI съезі әлем жұртшылығы 80-жылдардың Бейбітшілік программасы деп таныған, бейбітшілікті нығайтуға, бәсеңдікті тереңдетуге, жанталаса каруланууды ауыздыктауға бағытталған накты шаралардың біртұтас комплексін кабылдағаны белгілі. Бұл программаны дәйекті жүзеге асыра отырып, Совет мемлекеті әлемдегі жағдайды сауыктыру, ядролык соғыс хауіпін бәсеңдету жөнінде жаңа инициативалар ұсынып отыр. КПСС XXVI съезінен кейін іле-шала біздің еліміз ядролык апат катерін жоюға, жаппай карлануды ауыздыктауға бағытталған ұсыныстар жасады.

Сондай-ак 1982 жылғы июнь айында болған Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының карусыздану жөніндегі арнаулы екінші сессиясына жолдаған өзінің хатында Л. И. Брежнев: «Советтік Социалистік Республикалар Одағы ядролык каруды бірінші болып колданбауға өзіне міндеттеме алады» деп жазды. Дүние жүзі халыктарының мүддесін көздеген бұл шешімді әлем жұртшылығы асқан ризашылықпен қарсы алды. 1982 жылғы октябрьде болған Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының XXXVII сессиясында СССР «Ядролық қаруды сынауды дереу тоқтату және оған тыйым салу туралы» мәселені күн тәртібіне енгізу жөнінде тағы да маңызды инициатива көтерді. Мұндай шартқа қол қоюды жеделдету үшін Совет Одағы «Ядролық қаруды сынауға толық және жаппай тыйым салу шартының негізгі қағидаларын» қоса ұсынды. Шарт жасауға қолайлы жағдай туғызу мақсатында СССР ядролық қаруы бар елдердің бәрі өзара келісе отырып, белгіленген күннен бастап қандай да болсын ядролық жарылысты, оның ішінде бейбіт мақсатты көздейтін жарылысты да кідірте тұруын ұсынған болатын.

Совет Одағының бейбітшілік, бәсеңдік үшін белсенді күресі АҚШтың билеуші топтарын белгілібір шегіністерге баруға мәжбүр етіп отыр. Айталық, 1981 жылғы 31 ноябрьден бері Женевада бұрын да бұл екі елдің арасында талқыланған қару-жарақты, оған қоса ядролық қаруды да шектеу мәселесіне байланысты келіссөз, ал 1982 жылғы 29 июньнен бері стратегиялық қаруларды шектеу және қысқарту жөніндегі мәселе бойынша келіссөз жүріп жатыр. Әрине, егер американ әкімшілігінің қазіргі позициясын ескеретін болсақ, онда келіссөздердің жүргізілу фактісінің өзі, сөз жоқ, игі құбылыс деуіміз керек. Бірақ бұл жеткіліксіз, басталған істі аяқтауға, бір пәтуаға келуге ұмтылу керек.

Бүгін таңда халықаралық жағдайдың шиеленісіп тұрғаны анық. Бірақ одан үрейленуге де, оған немқұрайды қарауға да болмайды. Халықаралық жағдайдағы қазіргі ең басты мәселе ядролық соғыс қатерін жою болып табылатыны күмәнсіз. Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының XXXVII сессиясында КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, СССР сыртқы істер министрі А. А. Громыко жолдас былай деп атап көрсетті: «Күшті дәріптеуге негізделген саясатқа Совет Одағы тойтарыс беріп келді және әлі де тойтарыс беретін болады. Ал енді кімде-кім ядролық апатқа жол бермеу жолында, бейбітшілікті нығайту жолында күресетін болса, оның қолдауы мен ынтымақтастығына әрдайым үміт арта алады».

Бейбітшілік — адамзаттың баға жетпес игілігі, прогреске жетудің алғышарты. Міне сондықтан да Совет Одағы ядролық апатты болдырмау, бейбітшілікті нығайту жолында дәйекті түрде күресіп келді және күресіп отыр. Француз Коммунистік партиясының XXIV съезінде Француз Компартиясының Бас секретары Ж. Марше СССР-дің бейбітшілік үшін күреске қосып отырған орасан зор үлесін айта келіп, былай деген еді: «Таптық күрес бүкіл дүниежүзілік көлемде жүріп жатыр. Мұнда социалистік елдер де басты роль атқарады. Олар өздерінің беделімен және ықпалымен соғыс өртін тұтандырушылардың ядролық авантюрасына жол бермей келеді. Олар қиын да болса, халықаралық қатынастарда бейбіт қатар өмір сүрудің орнығуына жетті. Демек, олар бейбітшіліктің кепілі болып табылады». СССР-дің, туысқан социализм елдерінің жер бетінде бейбітшілікті нығайту жолындағы күрестің инициативасын өз қолдарында берік ұстап отырғанын өмірдің өзі кәміл растауда. Л. И. Брежнев атап айтқандай, егер коммунистер, революционерлер, барлық демократияшыл, бейбітшіл күштер өздеріне жүктеліп отырған жауапкершілікті айқын сезініп, өзара ынтымақтаса отырып, біртұтас майдан құрса, бейбітшілік дұшпандарының қара ниеті, сөз жоқ, іске аспай тасталар еді. КПСС XXVI съезінің биік мінбесінен айтылған бұл сөздер әлем халықтарын бейбітшілік жолындағы қажырлы күреске бұрынғыдан да құлшындырып, бұл күрестің жемісті болатынына олардың сенімін нығайта түсері даусыз.

Әлеуметтік прогресс пен бейбітшілікті қамтамасыз етуді Ұлы Октябрь социалистік революциясының жеңісінен, социалистік достық одақтың басты күші — Совет Одағының өмір сүруінен бөліп қарауға болмайтынын дүние жүзінің халықтары барған сайын айқын түсініп отыр. Совет Одағының, басқа да социализм елдерінің жасампаздық өнегесі капитализм дүниесіндегі жұмысшы табының, еңбекшілердің қалың бұқарасының санасына орасан зор әсер етуде. Халықаралық және фин жұмысшы, коммунистік қозғалысының ардагері Вилле Песси социалистік құрылыстың жетістіктері жөнінде айта келіп, былай деген еді: «Халық, жұмысшы табы бізден — социализм деген не? Коммунизм деген не? — деп сұрайды. Біз енді бұл сұрақтарға тек марксизм-ленинизм идеяларына ғана емес, сонымен қатар ең алдымен социализм мен коммунизмнің практикасына сүйеніп жауап бере аламыз. Бұл практиканың қол жеткен әрбір табысы өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығы, ғылым мен мәдениет саласының әрбір жетістігі, социалистік елдер еңбекшілерінің өміріндегі қандай да болсын игі өзгеріс, социалистік демократия жолындағы әрбір жаңа қадам — міне осының бәрі социализм мен коммунизм үшін ең пәрменді үгіт».

Ауғанстанның Халықтық-демократиялық партиясының бас секретары Бабрак Кармаль КПСС XXVI съезінде сөйлеген сөзінде Совет Одағының қол жеткен табыстарының, КПСС-тің бай тәжірибесінің дүниежүзілік социалистік система мен халықаралық коммунистік және жұмысшы қозғалысы үшін ғана емес, сонымен бірге ұлт-азаттық қозғалысы үшін де тарихи маңызы бар екенін атап көрсетті. Өйткені бұлар ұлт-азаттық және қоғамдық қозғалыстардың, ішкі реакцияны жеңіп, шетелдік монополиялардың қанауын жойған, еңбекшілердің мүддесін көздейтін әлеуметтік-экономикалық, саяси-мәдени түбегейлі терең өзгерістер жасау жолында күресіп жатқан жас мемлекеттерге дем береді және олардың қуатты тірегі болып табылады.

Өткен алпыс жыл ішінде Совет Одағы әлеуметтік-экономикалық самғаудың биік шыңына көтерілді. Дүниежүзілік өнеркәсіп өндірісіндегі СССР-дің үлесі 1922 жылы бір ғана процент болса, қазір ол 20 процентке жетіп отыр. Дағдарыс пен тоқырауды білмейтін, ұдайы қарышты қарқынмен дамып отыратын кемелденген социализмнің қуатты экономикасы ғана халықтың әл-ауқатын арттыру, тұрмыс және жұмыс жағдайларын жақсарту, білімі мен мәдениетін көтеру, әлеуметтік қамсыздандыру, медициналық және тұрмыстық қызмет көрсету, айналадағы ортаны қорғау сияқты көкейтесті әлеуметтік мәселелерді ойдағыдай шешуге мүмкіндік береді.

Коммунистік партия мен Совет үкіметі 70-ші жылдарда социалистік экономиканы жан-жақты өркендете отырып, халықтың материалдық әл-ауқаты мен мәдени-тұрмыс дәрежесін мейлінше арттыруға, «Бәрі де адам үшін, адамның игілігі үшін» деген программалық талапты дәйекті жүзеге асыруға айрықша көңіл бөлді. Соның нәтижесінде халықтың жан басына шаққандағы нақты табысы бір жарым еседей көбейді. Партияның экономикалық саясатының түпкі мақсаты совет адамының мүддесі мен игілігін көздейді. Сондықтан үстіміздегі бесжылдықта бұрынғыдан да ауқымды әлеуметтік программа белгіленді. Оның басты нысанасы еңбек жағдайларын жақсарту, еңбекшілердің нақты табысын арттыру, халықтың азық-түлік, товар, тұрғын үй жөніндегі қажеттерін өтеу, бос уақытты тиімді пайдалану, айналадағы ортаны қорғау болып табылады.

Совет мемлекетінің жалақыны, пенсияны, жәрдем ақыны, басқа да маңызды шараларды жүзеге асыруға бағытталған сан-салалы әлеуметтік саясатына терең талдау жасап жатпай-ақ, оның бір қырына — халықтың денсаулығын қорғау мен нығайту мәселесіне ғана тоқталып өтейік. Бұл арада әңгіме еңбекшілерді санаторийлер мен курорттарда емдеу, олардың демалысын ұйымдастыру жөнінде болып отыр. Қазір елімізде санаторийлер мен профилакторийлерде бір мезгілде 800 мың адам дем алады. Өткен бесжылдықта ғана 44 миллион адам емделіп, денсаулыгын нығайтты. Пансионаттар мен туристік базаларда 130 миллионға жуық адам болып қайтты. 60 миллионнан астам адам санаторийлер мен курорттарға тегін жолдама алды. Осының өзінен-ақ партияның әлеуметтік саясатының басты мақсаты — совет адамдарының игілігі мен бақыты екенін айқын көреміз.

Ал еңбек адамдары аяусыз қаналып отырған капиталистік елдерде, оның ішінде Америка Құрама Штаттарында жағдай мүлдем басқаша. Батыстың бөспе насихатшылары өмір салтын жер-көкке сыйғызбай мақтайтын, солардың сөзімен айтқанда «ит басына іркіт төгіліп жатқан» АҚШ-та бүгін таңда 11 миллионнан астам адам жұмыссыздықтың ауыр азабын тартып отырса, ресми мәліметтер бойынша 32 миллионға жуық адам ішер асқа, киер киімге жарымай, қайыршылық өмір сүруде. Ал зәулім үйлерімен, қыруар банкілерімен әлемге аты шыққан Нью-Йорк қаласында ғана 36 мың баспанасыз адам күн сайын көшелерде, алаңдарда түнеп шығады.

Совет Одағының әлеуметтік-экономикалық өркендеу саласындағы халықтың материалдық және мәдени дәрежесін көтерудегі табыстарының, шынында да ғаламат мәні бар. КПСС Орталық Комитетінің «Советтік Социалистік Республикалар Одағы құрылуының 60 жылдығы туралы» қаулысында: «Совет Одағы өзінің, өмір сүру фактісінің өзімен, жаңа түрпатты әлеуметтік, ұлтаралық қатынастардың нақты практикасымен, капитализм шеше алмайтын аса күрделі проблемаларды шеше алатын өнегесінің күшімен тарихтың барысына пәрменді ықпал етіп отыр» деп атап көрсетілді.

СССР-дің құрылуының 60 жылдық мерекесін совет халқы КПСС XXVI съезінің тарихи шешімдерін жүзеге асыру жолындағы жаппай жарыспен, шабытты еңбекпен, экономиканы дамытуда, еңбекшілердің әл-ауқатын арттыруда жаңа табыстармен қарсы алып отыр. Ол әлемде тұңғыш кемелденген социалистік қоғам орнатқан өз Отанының дүние жүзіндегі баянды бейбітшілік пен әлеуметтік прогрестің тірегі болып отырғанын орынды мақтан етеді.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас СССР-дің құрылуының 60 жылдығына арналған салтанатты мәжілісте жасаған баяндамасында былай деп атап көрсетті: «...біздің позициямыз айқын: ядролық соғысқа — шағынына да, үлкеніне де, шектеулісіне де, жаппайына да жол беруге болмайды. Жаңа соғыс өртін тұтандырушыларды тоқтату керек — қазір бұдан асқан маңызды міндет жоқ. Барлық халықтардың өмірлік мүддесі осыны талап етіп отыр. Сондықтан да Совет Одағы ядролық қаруды бірінші болып қолданбау жөнінде өзіне бір жақты міндеттеме қабылдаған кезде, мұны бүкіл дүние жүзі мақұлдап, үмітпен қарсы алды. Егер ядролық қаруы бар басқа державалар да бізден үлгі алса, мұның өзі ядролық соғысты болғызбау ісіне қосылған шын мәніндегі сүбелі үлес болмақ».

Партияның лениндік аграрлық саясатын жүзеге асырудың жаңа кезеңі

МАҢЫЗДЫ БУЫН

С. БЕЙСЕНОВ,
халық депутаттары Теміртау қалалық Советі атқару комитетінің председателі

Еліміздің экономикалық және әлеуметтік дамуының он бірінші бесжылдыққа, жалпы сексенінші жылдарға арналған кең көлемді программасында совет адамдарының өскелең тұтыну қажеттерін ойдағыдай өтеудің нақты жолдары мен шараларына айрықша орын берілген. «Нақты адам, оның мұқтаждары мен қажеттері жөніндегі нақты қамқорлық, — деді Л. И. Брежнев партияның XXVI съезінде жасаған Есепті баяндамасында,— партияның экономикалық саясатының бастауы және түпкі нүктесі» («Ленин жолымен», 8-том, 749-бет). Ал осы талаптарды жүзеге асыруда жергілікті Советтерге аса жауапты міндеттер жүктелумен бірге, бұл олардың жұмысындағы маңызды буын болып саналады.

Еңбекшілердің өскелең мәдени-тұрмыстық қажеттерін өтеуді одан әрі жақсарта түсуде КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының тарихи шешімдері жаңа бағыт-бағдар белгілеп берді. Сондықтан қалалық және аудандық Советтердің сессияларында май Пленумының шешімдерін орындау жөнінде жан-жақты кең әңгіме қозғалды. Еңбекшілердің күнделікті өскелең талап-тілегін ойдағыдай өтеу үшін ішкі мүмкіндіктер мен резервтерді тиімді пайдаланудың жолдары мен нақты шаралары анықталды. Ең алдымен сауда және тұрмыстық қызметті жолға қою, азық-түлік ресурстарын дұрыс пайдалану, еңбек адамдарына мәдениетті мінсіз қызмет көрсету жөнінде бағалы ұсыныстар айтылды. Сессияларда, атқару комитеттерінің мәжілістерінде сауда, қоғамдық тамақтандыру, тұрмыстық қызмет және басқа да ұйымдар басшыларының есебі тыңдалып, олардың жұмысына жан-жақты талдау жасалады, жұмыстағы кемшіліктер ашылып, оларды жоюдың шаралары белгіленеді. Сондай-ақ сауда ұйымдары басшыларымен апта сайын кеңес өткізіледі, онда еңбекшілерге қызмет көрсетудің, товар, азық-түлік қорларын пайдаланудың, сауда тәртібін берік сақтаудың жәйі сын мен өзара сын тұрғысынан талқыға салынады.

Қалалық Советтің жанынан баға жөніндегі комиссия және қоғамдық негізде жұмыс істейтін инспекторлар советі құрылған. Ал ірі сауда орындарының жұмысына бақылауды күшейту мақсатымен оларға қалалық және аудандық Советтердің депутаттары бекітілді. 1979 жылдан бастап қалада еңбекшілерді күнделікті тұрмысқа қажетті көпшілік қолды товарлармен үзіліссіз қамтамасыз ету ісін үйлестіріп отыратын диспетчерлік қызмет ұйымдастырылды. Бұлардың жұмысына қалалық Советтің сауда бөлімі мен сауда және қоғамдық тамақтандыру жөніндегі тұрақты комиссиясы бақылау жасап, нақты бағыт-бағдар беріп отырады. Мұның өзі қаланың барлық ауданында, дәлірек айтқанда, орталығында да, шеткері аймағында да сауда және коғамдық тамақтандыру орындарының өскелең талапка сай жұмыс істеуін камтамасыз етіп отыр.

Каламызда азык-түлік және өнеркәсіп товарларын сату жұмысы белгілібір жүйе бойынша мамандандырылды. Айталык, азык-түлік товарларын сататын бірлестік жүйесінде сексенге жуык, ал өнеркәсіп товарлары бірлестігінде қырықтан астам, овощ-жеміс базасы камтуында жиырма төрт магазин бар. Қалалық, аудандық Советтердің тұракты комиссиялары осы сауда орындарының жұмыс мерзімін тұтынушылар талабын қатаң ескеру негізінде белгілеуге белсенділік көрсетуде. Сол сияқты қоғамдық тамақтандыру орындары коллективтеріне талап күшейтілді. Советтердің тұрақты комиссиялары мен депутат топтары асханаларда, ресторандарда тағамның түр-түрін көбейту, олардың дәмділігін арттыру ісімен үздіксіз шұғылданады.

Қазір көптеген сауда орындарының коллективтері өздерінің жұмысын күнбе-күн жетілдіре отырып, товар айналымын ұлғайта түсті. Мысалы, «Промтовар» бірлестігінің (директоры Л. И. Нумалова), овощ-жеміс саудасының (директоры Э. П. Орлова), тамақ комбинатының (директоры Р. Н. Рагозина) коллективтері бірқалыпты жүйелі жұмысымен тұтынушылар арасында үлкен беделге ие болды.

Бізде көптеген қоғамдық тамақтандыру орындары жақсы жұмыс істейді. Әсіресе мектеп оқушылары ыстық тамақпен, витаминді сусынмен қамтамасыз етілді. Ал кәсіпорындар жанындағы асханаларда орын саны көбейтілді. Бірқатар асханалар тәулік бойы жұмыс істейді, оларда ыстық тамақты тікелей жұмыс басына жеткізіп беру әдісі кеңінен колданыла бастады.

Совет органдары қалада сауда, тұрмыстық қызмет және қоғамдық тамақтандыру орындарын ұлғайту, оларды дұрыс орналастыру, жаңадан салу мәселесімен де түбегейлі шұғылданады. Әсіресе кәсіпорындар мен құрылыс алаңдарында, транспорт ұйымдарында магазиндер, киоскілер, асханалар, буфеттер ашу жөнінде бірқатар шара жүзеге асырылды. Советтердің тікелей араласуы нәтижесінде соңғы бес жыл ішінде жаңадан жалпы аланы 7 мың шаршы метрдей 17 магазин салынды. 1004 орны бар 15 қоғамдық тамақтандыру орны іске қосылды. Сондай-ақ «Экран», «Мебель», «Аяқ киім», «Жас жұбайлар салоны» тәрізді мамандандырылған магазиндер ашылды.

Біз сауда жүйесінде азық-түлік ресурстарын молайту резервтерін толық пайдалануға күш салып отырмыз. Мысалы, бау-бақша кооперативтері мүшелерінен артық өнімдерді сатып алатын қабылдау пункттері ұйымдастырылды. Қаладағы екі колхоз базарының жұмысын жетілдіру жөнінде де бірқатар іс тындырылды.

Тұрғындарды сапалы азық-түлікпен үзіліссіз жабдықтау ісінде тамак өнеркәсібі орындарының жұмысын одан әрі жетілдіре түсудің мәні ерекше. Сондықтан қалалық, аудандық Советтер тамақ өнімін шығаратын кәсіпорындарда өндіріс технологиясын жетілдіріп, өнім сапасын жақсартуға бағытталған шаралардың жүзеге асырылуын қатаң бақылап отырады. Осындай мақсатпен сүт заводында бүкіл технологиялық линияның бірқалыпты жұмыс істеуін камтамасыз ету үшін бу казаны салынуда. Қалалық өнеркәсіп комбинатында сусынның түр-түрін шығаратын цехты қайта құру басталды. Нан заводындағы кондитер цехы өскелең талапка сай қайта құрылды. Ал ет комбинатында құс етін өңдейтін арнаулы цех салу қолға алынды.

Қолдағы азық-түлікті дұрыс сақтауға да айрықша көңіл бөлген жөн. Біз картоп-овощ өнімдері сакталатын коймаларды кеңейту, жаңадан салу жұмысын жоспарлы түрде жүзеге асыра бастадық. Соңғы жылдары көптеген жаңа қоймалар салынды, азық-түлік сақталатын тоңазытқыштардың көлемі ұлғайтылды. Бұл жөнінде кәсіпорындар мен құрылыс ұйымдары қаржысы есебінен солардың өздеріне қажетті сауда орындарын, түрлі коймалар салу жұмысы жүйелі жүргізіле бастады. Айталык, Караганды металлургия комбинаты өзінің жұмысшыларды жабдыктау бөлімі үшін жалпы күны 4 миллион 314 мың сомдык үлкен койма салып жатыр. «Казбакалейторг» жүйесінде де азык-түлік товарларын сактау ісі талапка сай емес еді. Калалык Совет аткару комитеті бұл жүйенің базасын ныгайту мәселесімен арнайы шұғылданып, накты шешім кабылдады. Жана коймалар салу үшін күрделі каржы бөлінді. Казір күрылыс кызу жүргізілуде.

Партия, совет, кәсіподак және шаруашылык органдары өнеркәсіп, күрылыс, транспорт және баска да мекемелер мен ұйымдар жанында косалкы шаруашылыктар күру, оны жедел өркендету мәселесімен де байыпты шұғылдануда. Казір калада біркатар ірі өнеркәсіп орындары косалкы шаруашылыктар ұйымдастырды. Оларға кажетті жер бөлініп берілді. Мал, күс, картоп-овощ, жеміс-жидек өсіруге жағдай жасалуда. Мысалы, Караганды металлургия комбинаты, синтетикалык каучук заводы, «Казметаллургстрой» тресі, ет комбинаты және «Карагандацемент» бірлестігі косалкы шаруашылыктарын өркендете бастады. Осы коллективтердің косалкы шаруашылыктары он бірінші бесжылдыкта өз күшімен 1078 тонна ет, 4170 тонна овощ өндіретін болады. Әсіресе металлургия комбинатында аграрлык цех іргелі шаруашылыкка айналғалы отыр. Металлургтер казірдің өзінде-ак косалкы шаруашылыктың игілігін көре бастады. Комбинаттың теплицасында 500 центнерге жуык кияр мен помидор өндірілді. Бұл өнім негізінен комбинат жанындағы балалар мекемелеріне, когамдык тамактандыру орындарына берілді. Осының аркасында жұмысшылар асханасында тағамның түр-түрі едәуір көбейді. Комбинаттың косалкы шаруашылығында 2600 шошкаға, 400 ірі карага, 200 жылкы және 400 үй коянына арналған кора салу жоспарланды. Сол сияқты мал азығын дайындайтын, оны өндейтін жемшөп цехы, мал азығы, тұкым, минералдык тыңайткыш сакталатын коймалар салынып, іске косылады.

Азык-түлік корын одан әрі молайтудың тағы бір көзі — азаматтардың өз меншігіндегі шаруашылыктар. Жұмыстан бос уакытында картоп-овощ, жеміс-жидек өсірумен шұғылданушы жұмысшылар мен кызметшілер бау-бакша өсіретін кооперативтер құрамына тартылды. Олар өз бакшаларында тұтынуга кажетті картоптың төрттен бірін, екі мың тоннадан астам овощ, 500 тонна жеміс-жидек өндірді.

Кала тұрғындарының ішінара өз меншігінде мал, күс, үй коянын өсіруге мүмкіндігі бар. Мысалы, Актау поселкесінде жүздеген семья өз меншігінде ірі кара, күс, үй коянын өсіреді. Коян өсірушілер бір жылдың ішінде мемлекетке 1100 килограмм ет өткізді.

Калада азаматтардың өз меншігіндегі косалкы шаруашылыкка кажетті құрал-жабдыктар, құрылыс материалдарын, жем, минералдык тыңайткыш сататын арнаулы магазин ашылды. Былтыр осы магазин аркылы азаматтарға 643 тонна құрама жем, 430 тонна мал азығы сатылды. Сонымен бірге өз меншігінде мал өсірушілер үшін шабындык пен жайылымдык жерлер бөлініп берілді.

Бізде когамдык тамактандыру орындарындағы тамак калдыктарын тиімді пайдалану мәселесі де жан-жакты ойластырылды. Казір тағам калдыктары жиналып, косалкы шаруашылыктарга, кала іргесіндегі совхоздарға берілетін болды.

Қала мен селоның күнбе-күнгі байланысы да барған сайын нығайып, барынша дами түсуде. Каланың өнеркәсібі селоның заказдарын дер кезінде орындауды өздерінің абзал борышы деп санайды. Саратов облысының жергілікті Советтері депутаттарының патриоттык бастамасын бірауыздан кызу коштаған теміртаулыктар облыстың совхоздарына жаңа егінді, картоп-овощты ысырапка ұшыратпай, түгел жинап алу жөнінде көмек көрсетті. Қалыптаскан дәстүр бойынша жүздеген металлургтер мен қызметшілер, автомобиль жүргізушілер егін ору, кырмандарда астық тазарту, картоп-овощ жинау жұмысында селолык әріптестерімен қоян-қолтық еңбек етуде. Қаланың өнеркәсіп, транспорт және құрылыс ұйымдары селолық жерлерде көптеген құрылыс объектілерін салуда.

Алайда біздің жұмысымызда әлі де болса шұғыл шешуді қажет етіп отырған мәселелер аз емес. Мысалы, бізде азық-түлік сақтайтын қоймалар жетіспейді. Мұндай жағдайда, әрине, тамақ өнімін жоғары сапада сақтау қиын. Міне, осы кемшілікті жою жолында бізге салалық министрліктердің кәмегі қажет-ақ. Олар сауда, дайындау, жабдықтау орындарының материалдық-техникалық базасын нығайту үшін қосымша қаржы бөлсе нұр үстіне нұр.

Жасыратыны жоқ, кейбір министрліктер өздерінің жер-жердегі кәсіпорындары коллективтерінің тілек-талабын кейде ескере бермейді. Мысалы, синтетикалық каучук заводының әкімшілігі мен қоғамдық ұйымдары одақтық химия өнеркәсібі министрлігі алдына қосалқы шаруашылықты дамыту үшін көмек көрсету жөнінде талай рет мәселе қойды. Бірақ бұл талап ескерілмей, аяқсыз қалып келеді. Сол сияқты республикамыздың тиісті министрліктері мен ведомстволары Теміртау қаласындағы кәсіпорындар мен мекемелердің қосалқы шаруашылықтарын қаржыландыруға, оларды техникамен, басқа да қажетті құрал-жабдықтармен қамтамасыз етуге қол ұшын берсе, мұның өзі ортақ істің тағдырын ойдағыдай шешуге мүмкіндік жасар еді.

Партия мен үкімет совет адамдарына ұдайы әкелік қамқорлық жасап келеді. Қазақстан металлургиясының орталығы — Теміртау қаласының кең қанат жайып, сәулеттене түсуі осы тамаша қамқорлықтың айғағы. Сондықтан да теміртаулықтар өз болашағына зор сеніммен қарайды, олар қоғамдық өндірісті жедел өрге бастыру жолында жемісті жұмыс істеуде. Демек, қаланың совет ұйымдары еңбекшілердің еңбек шабытын тасыта түсіп, олардың әл-ауқаты мен тұрмыс күйін жақсарта беру, Азық-түлік программасын орындау ісіне лайықты үлес қосу жолындағы өз жұмысын одан әрі жетілдіре береді.

Қарағанды облысы.

МОЙЫНҚҰМ САПАРЫ

Ә. НҰРШАЙЫҚОВ,
жазушы, Қазақ ССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты

Аудандық партия комитетінің бірінші секретары Айтбай Назарбеков насихат және үгіт бөлімінің меңгерушісі Жиенқұл Кемелқұловқа бұрылды да:

— Сіздер бұл кісіге біздің кәсіпшілік комбинатымызды көрсеттіңіздер ме? — деп сұрады.

— Жоқ.

— Меніңше, бұл кісіге керекті бір әңгіме сол жерден табылады. Оны да көрсеткеніміз жөн.

— Көрейік, — дедім мен.

Ол үшін қайтадан аудандық партия комитетіне барып, машинаға мінуіміз қажет екен. Жолшыбай мен бағана айтылған «Отынбайдың ерлігі» дегеннің не оқиға екенін сұрадым.

— Ә, оны айтайық,— деп Айтбай қайтадан әңгіме бастады.— Отынбайды өзіңіз көрдіңіз, білесіз, Аманкелді атындағы совхоздың директоры. Осыдан он жеті жыл бұрын Мойынқұм ауданы алғаш құрылғандағы тұңғыш кадрлардың бірі. Бағана осы Жиенқұл мен Жұмабек бастаған бір топ жас жігіттер ауданда тұрғын үй салынғанша екі жылдай аудандық партия комитетінің бір бөлмесін жатақхана етіп жатты дедім ғой. Солардың ішінде Отынбай да бар. Бір күні қызметтен кейін жатақханадағы жігіттердің жайы қалай екен деп, бөлмелеріне кірдім. Келсем жігіттерім жолбарыстай атылып, аңыр-жұңыр болып жатыр екен.

— Немене, жігіттер, бала күнде асыр салғандарың естеріңе түсіп кетті ме? — дедім мен күліп.

— Бізге мына Отынбайдың қорлығы өтіп барады, — деді Жұмабек бір кезде күлімсіреп.

— Неге?

— Қолына суретші Брюлловтың «Вирсавия» деген картинасының көшірмесін түсіріп алыпты. Қызметтен кейін соны жалғыз өзі көреді де жатады. Біз де көрейік десек, маңайлатпайды.

— Менің неге өйтіп жүрген себебімді сұрасаңдаршы, — дейді Отынбай жайдары күліп. — Мен осы суретшінің бұдан басқа тағы да атақты екі суретін айтып беріңдер десем, бұл жігіттер айта алмайды.

— Айтса көрсетесің бе?

— Көрсетемін. Тіпті бір күн қолдарыңа ұстатып қояйын деймін бұларға.

—Ол екі сурет: «Помпейдің соңғы күні» мен «Салт атты әйел» болар, — дедім мен күліп. — Жігіттердің энциклопедиядан қарап алуға уақыттары болмаған шығар. Солай ма еді, Отынбай?

— Дәл солай, — Отынбай орнынан ұшып тұрды. — Енді сізге көрсетуіме болады.

— Маған емес, мына Жұмабекке, ана Жиенқұлға көрсет. Осындай жақсы жігіттер бір-бірінен суретті де қызғана ма екен, — дедім мен оларға әзілдеп...

Әрине, қазір, Фурмановкада мынадай үйлер салынып, азаматтар сағынған семьяларымен қауышқаннан кейін біз өткен күндерді күліп еске аламыз. Кезінде жігіттердің қиналған шақтары да болған.

Жиенкүл артта қалып қойып, мырс-мырс күледі.

— Айтекен оны әлі ұмытпапты ғой, — дейді ақырын.

* * *

Секретарь әңгімесінің одан кейінгі жалғасын машина ішінде айтты. Оның ұзын-ырғасы мынадай еді.

Сол Отынбайдың әкесі Ысқақ деген кісі қыран аңшы, құралайды көзінен атқан мерген, шебер ұста болған кісі екен. Сонау 1916 жылы Балқаш бойындағы көтерілісші қауым Торғайдағы Аманкелді батырдың жасағына барып қосылуға қамданады. Сонда Ысқақ ұста ереуілші жігіттерге қылыш соғып берген екен деседі.

Аңшының баласы Отынбай да ат құмар, аң құмар, мерген болып өскен. Бірде құмда келе жатқанда қасындағы жолдасы жиденің басында отырған қырғауылдың қоразын атып, тигізе алмайды. Сонда Отынбай оның қолындағы мылтықты іліп алып, ұшып, ұзап бара жатқан қырғауылды қосауыздың екінші оғымен жалп еткізеді. Мылтықты жүре оқтап, құлаған қырғауылға қарай жүгіріп келе жатса, шөп ішінен қырғауыл мекиенінің қылқиған мойнын көреді. Оны тартып жіберіп, тағы да құлатады. Мылтығын оқтай ұмтылып, ілгері баса бергенде мылтықтың даусынан шошыған бір қоян тапырандап алдынан тұра қашады, оны да атып алады. Осылай Отынбай әп-сәттің ішінде үш оқпен екі қырғауыл, бір қоян атып алғанда, жолдас жігіттерінің бір-екеуі қасында болады. Артынан сол жігіттер оны Отынбай бір оқпен екі қырғауыл, бір қоян атып алдым деп мақтанады екен деп жұртқа әзіл таратып жібереді. «Аңшының айтқанына емес, атқанына сен» деген қағида бола тұрса да, көзі көрмеген көлденең жұрт оған сенбейді. Аңшының көп өтірігінің бірі ғой деп, қолдарын сілтей салады.

Содан кейін бір күні: «Отынбай бандылармен атысып, үшеуін қолға түсіріпті» деген хабар Мойынқұм ауданында дүңк ете қалды. Бұл өткен жылғы ноябрьдің бас жағы еді. Оған біреу сеніп, біреу сенбеді. Ел аман, жұрт тыныштa қайдағы банды? Отынбайдың аңшылық көп өтірігінің бірі шығар дескендер де болды.

Түнгі сағат он бірде, совхоз директоры Отынбай Ысқақов үйінде демалып жатқан кезде телефон шылдырлады. Совхоздағы учаскелік милиционер Зейнолла Асылов екен.

— Совхоздың мал бордақылау пунктінен ұрылар үш атты алып кетіпті. Бақташы Бадарбек Құлсейітов жаңа ғана келіп хабарлады, — деді Зейнолла директорға аптыға сөйлеп.

«Тағы да сол сойқан болды ғой! — деп ойлады директор бірден. — Қалай да оны қолға түсіру керек».

— Дереу жігіттерді алып шық. Мен де қазір барамын, — деді.

— Не боп қалды? — деді Отынбайдың келіншегі Мариякүл елең етіп.

— Совхоздың үш жылқысын ұры алып кетіпті. Тегі, баяғы қудың өзі болуы керек.

«Баяғы қу» бұдан төрт-бес жыл бұрын осында келіп шопан болған Асқар Ақынов деген еді. Документі де дұрыс, өзі де тіл алғыш жігіт сияқты көрінген. Сол «тіл алғыш» жігіт совхозда бес айдай шопан болып жүріп, жер жағдайын, елдің егжей-тегжейін біліп алғаннан кейін, бір түнде бірнеше машина әкеліп, өзі бағып жүрген отардан ең семіз жүз елу қойды тиеп алып, тайып тұрған. Совхозда қалған документі бойынша іздеу салғанда Ақыновтың Аманкелді атындағы совхозға келгенге дейін үш рет сотталып, екі рет бүкілодақтық іздеуге берілгені, оның қарусыз жүрмейтін атақты ұры екені анықталған. Аманкелділіктер заң орындары арқылы оған екі ай іздеу салып, оны таба алмаған. Суреті салынып, үшінші рет бүкілодақтық іздеу жарияланды. Табылу орнына ол келесі жылы осы совхоздан жеке меншіктің он төрт ірі қарасын тағы да урлап әкетті. Одан кейін ол ауылдан және сегіз сиыр жоғалды. Бүгінгі үш жылқыны ұрлаған да сол әккі қудың өзі екенін Отынбайдың жүрегі бірден сезген еді. Күйеуі «Баяғы қудың өзі болуы керек» дегенде Мариякүлдің де жүрегі су ете түсті.

— Ойбай, ол мылтықсыз жүрмейді деп еді ғой, — деп Отынбайға бақырая қарады.

— Біз қасымызда милиционер бар, бір топ адамбыз, не істей қояр дейсің, — деді Отынбай қабырғада ілулі тұрған қос ауыз мылтығымен оқшантайын алып жатып.

Отынбайға бір ой келді. Ұрылар ауылдан бес—он шақырым жердегі қалың жиде, сексеуілдің тоғайына апарып, жылқыларды сойып, машинаға сол жерден тиеп әкетуі мүмкін ғой. Отынбай шофер Қазбекті оятып алып, рульге отырғызды. Содан кейін милиционер Асыловты, гараж меңгерушісі Сайын Жұмабаевты және бөлімше меңгерушісі Серік Әбдікәрімовті алып, ол үшеуін «Газ-53» автомашинасына отырғызып, барлығы мал ұрлаған базаға келді. Бұл түнгі сағат бірдің тұсы еді. Сол арада бәрі жабыла із кесті. Кәнігі аңшы Отынбай ізді өзгелерден бұрын тапты. Ұрының бір атқа мініп, екі атты жетелеп, шоқыта шауып кеткен ізін он екі тұяқ артқа қарай лақтырған топырақтан таныды. Бізден қалмаңдар деп «Газ-53»-тегілерге ескертті де, фургон «Москвичтегілер» алға тартты. Бұта-бұтаның арасымен бұлталақтаған «Москвич» ілгері ұзап кетті де, арттағылар неге екені белгісіз, біржола қалып қойды.

Отынбай тоқтап, арттағыларды тоспады. Өйткені із бұлардың алдында, ендеше ұры да, мал да артта емес, ілгеріде. Таңғы сағат төрт жарым шамасында бұлар үлкен фургон — «ЗИЛ» машинаға екі жылқыны тиеп, үшіншісін шығара алмай әлектеніп жатқан ұрылардың үстінен түсті. Отынбай есікті ашып жіберіп, мылтығын кезей ұстап, әзір отырды да, Қазбекке «Беріліңдер!» деп қатты айқайла деді. Қазбек есікті ашып жіберіп, айқай салды.

Сол-ақ екен, ұрылар үшінші жылқыны тастай салып, жан ұшыра жүгіріп келіп, машиналарының кабинасына кірді. Ұрылардың үшеу екені аңғарылды. Олар дереу от алдырып жіберіп, бар шапшаңдықпен «Москвичке» қарай тіке ұмтылды. Таудай «ЗИЛ» биіктен төменде тұрған «Москвичке» қарай төңкеріліп келе жатқанда Қазбектің жүрегі аузына тығылып, алқына берді.

— Мыналар бізді таптап кеткелі келе жатыр, аға, — деді ол Отынбайға.

Ұрылардың бұл ойын Отынбай да түсінген еді. Ол «Москвичтен» атып шығып, оның қасында мылтығын ұрыларға кезеп тұра қалды. «Екінші оқты көздеп атамын!», «Көздеп атамын!» деген ой ғана болды оның басында. «ЗИЛ» қоянға төнген арыстандай ақырып, «Москвичке» қарай зымырап келеді. Ара қашықтық сәт сайын қысқара берді. Елу метр. Жиырма метр. Осы кезде Отынбайдың қолындағы қос ауыз гүрс ете түсті. Бірінші оқты шофердің басынан сәл асыра атып, енді оның өзін тура көздей берген еді. «Батырға да жан керек» деген емес пе, кабинаның маңдайына кесек бытыралар бұршақтай жауғанда, ұры шофер келесі оқтың өзіне тиетінін түсініп, жан-дәрменмен машинасын Отынбайдың оң жағына қарай бұрып кеп жіберді. Таудай машина қасынан гүр етіп өте шыққанда Отынбай артқы доңғалағын осы-ау деп мөлшерлеп, екінші оқты және тартып жіберді. Содан соң аңшылық әдеті бойынша жалма-жан қосауызды қайта оқтады. Оқтап жатып, машина жүрісінің баяулап қалғанын байқап, баллонға оқтың тигенін білді.

— Ағатай-ай, бір ажалдан қалдық-ау,— деп Қазбек кеудесін басты.

— Қазбек, бұр машинаны, енді ұрыларды құтқармаймыз, — деп Отынбай асығыс машинаға мінді. «Москвич» қуып жете бергенде, құтылмасын білген «ЗИЛ» жолдан шығып, бір тұйыққа қарай тартты. Жан-жағында жол жоқ, алдағы қалың жыныска барып тірелді.

Отынбай машинасын «ЗИЛ» бұрылған жерден тоқтатты да, Қазбекті артта қалған жігіттерді ертіп келуге жіберді. Өзі мылтығын ұстап, сол жерде қалып қойды. Жарты сағаттан кейін жігіттер де жетті.

— Ал Зейнолла, ұрылардың машинасын Қазбек екеуміз әне жерге байлап қойдық. Енді сендер барып, өздерің ұстап әкеліңдер. Мен оларды осы жерде қабылдайын,— деді Отынбай.

Үш жігіт өз машинасымен ілгері кетті.

Олар ұрылардың машинасына жете бергенде, тарс-тұрс мылтық атылды. Едел-жедел екі рет атылды да, сәл бөгеліп, қайтадан екі рет мылтық үні естілді. Отынбай ұрылардың қолындағы қос ауыз мылтық дейін десе, дауысы гүмпілдемей, шаңқылдап шығады. Тегі, оқпанын кесіп, қысқартқан бір пәле болар деп ойлады. Олар екі-үш рет атқаннан кейін біздің милиционер де пистолеттен оқ шығара бастады. Ұрылар оннан аса оқ боратты, милиционер жеті оқ жұмсады. Сол сәтте Отынбайдың есіне біздің үш жігітте Зейнолладан басқасында қару жоқ екені түсті. Өзінің мылтығын оларға беріп жіберу ойына келмегеніне өкінді.

— Жүр, Қазтай, Зейнолланың оғы бітті, біз барып көмектесейік, — деді Отынбай шоферіне.

«Москвич» артқы машинаның қорабына келіп тірелді. Жігіттер машина тасасында жасырынып тұр екен.

— Екеуі машинадан шығып қашып кетті. Біреуі машина ішінде калды. Оған барайын десем, мылтығымда оқ жоқ, — деді Зейнолла.

Отынбай еңкеңдеп, ұрылардың машинасының артына жетті. Содан соң кабинаның жолаушы отыратын жағына жанасалап барды да, есіктің терезесін мылтықтың оқпанымен тықылдатып:

—Аш есікті, көтер қолыңды! — деп әмір етті.

Бір кезде кабинаның есігі ашылып, көсеудей ұзын қол сорайды.

— Түс жүрге, — деді қайтадан қатуланып.

Еңгезердей біреу сүйретіліп, кабинадан жерге түсті. Отынбай оны қолын көтертіп, теріс қаратып қойды да, жігіттерді шақырды. Олар ұрының өн бойын тінтіп жіберіп, қойнынан құлаштай қанжар суырып алды да қол-аяғын мықтап таңып тастады. Бұл шофер де, Ақынов та емес, сол екеуінің көмекшісі екен. Бір жігітті соның қасында қалдырып, өзгелері дереу екі машинамен жолға шықты. Ұрылар арлы-берлі ағылып өтіп бара жатқан машиналардың біріне мініп, қашып кетпесін деп ойлады. Шынында да олар бір жүк машинасын тоқтатып, мініп жатқанын көрді.

— Әне кетті, — деді Отынбай шоферіне, — бас жылдам.

Құстай ұшқан «Москвич» жүк машинасын қуып жетіп, алдына шықты да, белгі берді. Машина тоқтай қалды. Отынбай мылтығын кезеп, жүк машинасы шоферінің қасында отырғанға:

— Шық! — деп бұйрық берді. Оның Ақынов екенін анық таныды. Осы кезде арттағы машина да жетіп, қабырғалас ол тоқтады. Оқсыз пистолетін кезеп, Зейнолла милиционер жерге секіріп түсті.

Бес жылдан бері қолға түспей жүрген бандитті Отынбай осылай ұстады. Бандит заң орнына тапсырылды. Ол тоғыз жыл бас бостандығынан айрылып, қатаң режиммен ұсталуға сотталды. Сот оның Аманкелді атындағы совхоздан ұрлап әкеткен жүз елу қой еңбегінен өндірілсін деген үкім шығарды.

Біз қала шетіндегі аудандық кәсіпшілік комбинатының қасына келіп тоқтағанда, Айтекең сөзін жинақтады.

— Бұл — Отынбайдың азаматтығының, адамгершілігінің, қоғам үшін жан аямайтын жанпоздығының белгісі. Ұрланған қоғамдық малды жоқтайтын заң орны бар деп, оның үйінде жата беруіне болатын еді. Бірақ ол жатпады. Ұрылардың оны таудай «ЗИЛ» мен «Москвичті» ішіндегі шоферімен қосып, таптап кетуі ықтимал еді ғой. Отынбай одан да тайынбады. Нағыз азаматтық ерлік дегеніміздің үлгісі осылай болуға тиіс. Солай ғой, Аха, — деп Назарбеков қасында отырған Ахметәліге мойнын бұрды.

— Солай, солай! — деді Ахметәлі. — Осы оқиғадан кейін мен Отынбаймен әзілдеуді қойдым, Айтеке. Жеңілдім, жеңді Отынбай. Аңшының айтқанына емес, атқанына сен дейді ғой жұрт. Мен Отынбайдың атқанына ғана емес, айтқанының өзіне де сенетін болдым.

— Өздеріңіз сияқты осындай жанқияр жігіттердің арқасында ауданымыздың атағы шыққан болар, — деп Назарбеков әңгімесін аяқтады.

Біз машинаның есігін ашып, жерге түстік...

* * *

Мойынқұм — мал шаруашылықты өңір. Аудан совхоздарының тең жартысы жазда малын Сарыарқаға шығарады. Ең алдымен киіз үй, ертоқым керек. Осы мақсатпен аудандық кәсіпшілік комбинаты жанынан бұл бұйымдарды жасайтын арнаулы цех ұйымдастырылды. Ол үшін аудан басшыларының республика жергілікті өнеркәсіп министрлігінің алдына бірнеше дүркін мәселе қоюына тура келген.

Комбинат директоры, Жамбыл технологиялық институтын бітірген жас коммунист Бекмұрат Асанбаев пен цех бастығы Уайдаш Мансуров ең алдымен бізді ертоқым жасайтын шеберлермен таныстырды. Бас шебер Әзімбай Нұрбеков болса, оның ұлы Марат ер жонады, ал қызы Мария ер қаптайды. Бір семьядан шыққан бұл үш ершінің еңбегі бүкіл ауданға мәлім екен. Өйткені ат арқасына тимейтін жеңіл ер жасау екінің бірінің қолынан келе бермейді. Қазір ершілер тобы жылына 600—700 ертоқым жасап шығарады. «Мойынқұм ертоқымы» аталған өзгеше пішінді бұл ертоқымдарды республикадан тысқары жерлерден сұраушылар көп. Тұтас бір ертоқымның бағасы 178 сом. Бұл жұмыстың барлық сатыларын қолмен атқаратын шеберлер халықтың тұтыну тілегін қанағаттандыра алмайтын болғандықтан комбинат механикаландырылған жаңа цех салуға кірісті. Ол цех іске қосылғаннан кейін жылына 5—6 мың «Мойынқұм ертоқымы» облыс, республика шопандарының қолына тимекші.

Бұдан кейін біз киіз үй шеберлерінің өнерін тамашаладық. Өрмекшілер Жұмакүл Таева мен Базаркүл Таңатарова қолы-қолына жұқпай өрмек тоқып жатыр. Осы арада бір кездегі көшпелі қазақ елінің фабрикасы тәрізді болған өрмек өнерінің өміршеңдігін сөз етті. Содан кейін комбинат шеберлері жасаған тоқыма ши, сырмақ, түскиіз түрлерін көрдік. Бір қанаты екі керегеге жететін үш қанат тоқыма шидің бағасы бес жүз сом екен.

Осыдан соң бізді комбинат ауласында тігулі тұрған алты қанат киіз үйге кіргізді. Үйдің сырты жайлаудағы шопандар басынан көбірек көретін қоңыр үйлерден өзгеше етіліп,уыздай ақ киізден жасалыпты. Уығы, керегесі, шаңырағы талдан істеліпті. Бұл өңірдегі Талдыөзек, Талдыбұлақ, Байтал, Бозтал деп аталатын жер аттарының осындай киіз үйлер жасауда таптырмайтын баға жетпес материалға байлығынан қойылғаны енді ғана есімізге келді. Уықтар қазіргі кейбір комбинаттар жасап жүрген найзадай түзу емес, иіні иіктеле жасалған. Бұл киіз үйдің ежелгі архитектуралық пішінін де сақтайды. Сонда бір түндік, бір үзік, төрт туырлықтан тұратын, басқұр, үзік бау, таңғыш, уық шалма, жел бау, шашақ бау, уық бау сияқты әбзелдері бар жұмыртқадай аппақ алты қанат үйдің бағасы 5300 сом екен.

Кәсіпшілік комбинаты жасап, жабдықтап шығарған осы үй жұрттың көруі үшін көрмеге тігіліпті. Оны ауданның барлық совхоз директорлары, жекелеген малшылар келіп көріп, ұнатып, әр совхоз өз қажетіне қарай заказдар беріпті.

Мойынқұм ауданы азаматтарының құмға орнатқан шифер шатырлы кірпіш үйлері, еңселі клубтары тәрізді бұл киіз үйлердің малшылар үшін жазды күнгі жан рақаты екеніне ден қойдық.

* * *

Мойынкұм ауданын бес-алты күн аралағаннан кейін, Алматыға қайтар алдында аудандық партия комитетіне кіріп, аупартком секретарьлары Айтбай Назарбековпен, Біліибай Кашарановпен, Жұмабек Орынбаевпен және Жиенкұлмен қоштастым.

Ауданды аралап, елмен, жермен танысуыма толық мүмкіндік жасағаны үшін рахмет айта отырып, Назарбековке мынадай бір сұрақ қойдым.

— Ежелгі шөл дала Мойынкұмды көркейтіп, оның құмын күміске айналдырдыңыз. Түн ұйқыны төрт бөліп, тынымсыз жортқан жерлеріңіздің бәрінде калашықтар орнады. Алма, жүзім, қауын, қарбыз өсіп, тоғай боп жүгері жайқалды. Басқан ізіңіздің бәрі асфальт жолға айналып, лек-легімен машиналар жүйткіді. Бір кезде өзіңіз құрылысына қатысып, ірге тоңырағын көтеріскен Мойынты — Шу темір жолы дүбірлеп қасыңызда тұр. Бүгінде сіздің ауданыңызды Мойынкұм емес, Күміскұм немесе Алтынкұм ауданы деп атауға боларлық. Жаңа туған жас аудан Мойынкұмды сіз он жеті жыл арқаласаңыз, Мойынкұм енді өзіңізді көтерді: өткен жолы Қазақ ССР Жоғарғы Советіне екінші рет депутат болып сайландыңыз, КПСС XXVI съезіне делегат болып қатыстыңыз. Енді орындалмаған қандай арманыңыз бар, Айтеке? — дедім.

Назарбеков менің сала құлаш ұзын сұрағымды саралағандай болып, сәл ойланды да, былай деп жауап берді:

— Алдымен «із» дегенге жауап іздер болсақ, мұның бәрі жалғыз мен істеген іс емес қой. Коммунистер істеген, ел атқарған іс. Еңбекқор жастардың қайраты. Мінеки бюро мүшелерінің бірі өзіңіздің қасыңызда отырған Жиенкұлды алыңыз, — деп ол Кемелкұловты нұсқады. — Аудан алғаш құрылғанда осы Жиекен, кешегі ерлік оқиғасын өзіміз сөз еткен Отынбай Ысқақов, осы Жұмабек Орынбаев, аудандық оқу бөлімінің қазіргі меңгерушісі Жақан Ақатаев бәрі аудандық партия комитетінің нұсқаушылары еді. Кеше де айттым ғой өзіңізге, аудан орталығы боп белгіленген осы жерге тұрғын үйлер салынғанша осы қылшылдаған жас жігіттер екі жылдай үйсіз-күйсіз тұрды. Сонда осы жігіттер бала-шағаларын, сүйген жарларын сағынбады дейсіз бе? Сағынды, әрине, «Сабыр түбі сары алтын, сарғайған жетер мұратқа» дегендей, азаматтар қиыншылықтың бәріне де көнді. Сол шыдамның ақыры жігіттерді осындай үлкен жеңіске жеткізді.

— Өзіңіз де екі жыл үйсіз тұрдыңыз ғой, Айтеке, — деді Жұмабек күліп.

— Мені қойшы, мен дәл сендердей жас емес едім ғой ол кезде, — деді Айтбай оған бұрылып. — Немесе сол кездегі партком секретарьлары, кеше өзіңізге ескерткіш басында әңгіме айтқан, аңқылдаған азамат Ахметәлі Жанғозиевты, анау Қырғызбай Інкәрбековты, бүгінде марқұм болып кеткен Балықбай Әбдіқадыров пен Әшім Тоқсейітовты және басқаларын алайық. Бұлар бала-шағасының қасында болды деген аты болмаса, рақаттанып бір күн еркін ұйықтай алды ма екен ол кезде? Олай ете алған жоқ. Ендеше Мойынкұмда атқарылған істі артта қалған із дейтін болсақ, онда осы елдің Отаншыл, ұйымшыл, асыл азаматтарының ізі дейік.

Секретарь өз жауабын осылай бір түйді де, сөзін қайтадан жалғады.

— Ал енді «арман» дегенімізге келсек, «армансыз адам болмайды», «арман арымаса, адам шаршамайды» демейміз бе? Ендеше ондай арман менде де болуға тиіс қой, — деді Назарбеков маған күлімсірей қарап. — Қазір Мойынкұмда біз 15 мың гектар жерді суландырып отырмыз. Енді оның үстіне тағы 20 мың гектар жерді суландыратын су торабын тезірек іске қоссақ дейміз. Бұл — бір арман. Анау Көктеректен тартылып, қазір мынау Талдыөзекке жеткен тұщы су құбырын ұзартып, сонау Ұланбелге жеткізу — екінші арман. Бұлар — бүгін болмаса, ертең жетер жақын армандар. Ал қашан жетеріміз белгісіз алыс арман тағы бар. Біз сонау алпыс бесінші жылдың басында жаңа аудан болып құрылғаннан қазіргі күнге дейін 56 мың шаршы километр Мойынқұм шөлін игердік. Нәрсіз шөл даланы адамға қызмет ететін құнарлы өлке еттік. Енді қасымызда көлемі 75 мың шаршы километрлік Бетпақдала шөлі жатыр. Бетпақдаладан бес жүзден астам құдық қазып, қой суарғанға қуаныштымыз. Бетпақдаланың бетіне су шығарып, оны халықтың құтына айналдырар күн қашан? «Бір жол бар — жақын, жақын да болса — алыс» дегендей, біздің жақын жерде тұрған алыс арманымыз осы.

Мұны айтатын себебім, біз ауыл-село коммунистеріміз. Ал ауыл-село коммунистерінің қолында екі түрлі тағдыр бар, ол жер тағдыры мен ел тағдыры. Біздің адамдарымызды «шаруалар» немесе «ауыл шаруашылық жұмысшылары» деп атайды. Біле білген кісіге бұл — ұлы сөз. Олай болатыны, осы екі атаудың екеуі де халықтың асыраушысы деген мағынаны білдіреді. Өз үйінің ішін әркім асырайды. Ал халықтың асыраушысы деген ұлы атаққа ие болу — үлкен абырой. Ауыл-село коммунистері жер тағдырын дұрыс шеше білгенде ғана ел тағдырына тұтқа бола алады. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының тарихи шешімдері бәрімізге осыны ұқтырып отыр. Ендеше ең үлкен арман — халықтың асыраушысы деген абыройлы атқа әрқашан лайық бола білу, сөйтіп, СССР-дің Азық-түлік программасын жүзеге асыруға тынбастан үлес қосу. Биыл ауданымыз 178 мың саулықтан 211 мыңнан аса қозы алды, әр жүз саулыққа 119 қозыдан келді. Ал Социалистік Еңбек Ерлері Шоман Шәріпбаев, Құдайберген Біртаев, сол сияқты саңлақ шопандарымыз Тойбек Қозыбақов, Тұңғышбек Жүнісов, Шәмші Оңғарбеков, Майбасар Сүйінбаев, Елмұрат Мырзағалиев, Базарбай Қалиев, Мешітбай Қойшыбеков, Ақыл Қыстаубаев, Дәулет Шыныбаев, Елтай Төлепбергенов қарамағындағы саулықтардың әр жүзінен 150 — 180 қозыдан алып, аудан шаңырақтары атанды. Бұлардың басым көпшілігі коммунистер.

Үстіміздегі жылы аудан бойынша мемлекетке 5520 тонна ет, 1500 тонна сүт, 1100 тонна жүн, 114 мың қаракөл елтірісі тапсырылуға тиіс. Бұл зор міндеттің абыроймен орындалатынына күмән жоқ. Сонымен, он бірінші бесжылдықтың аяғына ауданымызда қой санын 400 мыңға, ірі қараны 30 мыңға, жылқыны 9 мыңға, түйені 2400-ге жеткізу көзделіп отыр. Азық-түлік программасын жүзеге асыру жөніндегі бүкілхалықтық күреске Мойынқұм ауданының қосар үлесі міне осындай.

* * *

Қайтып келе жатып, «Мойынқұм» совхозының директоры (қазір Мойынқұм аудандық ауыл шаруашылық басқармасының бастығы) Оқас Бейімбетовтың жүрерде айтқан соңғы сөзін есіме алдым. Бұл жолы Жұмабек Орынбаев екеуміз «Мойынқұм» совхозына да соққанбыз. Сонда Оқас өз өмірінен тағы да сыр шертіп, Бетпақдала хикаяларын, өзінің Үндістан сапарын әңгімелеп берген-ді. Ал Жұмабек болса, аудандық «Мойымқұм» ансамблімен Португалияға барғанын, қазақ халқының өнеріне сол ел тұрғындарының қалай тәнті болғанын қызықтыра айтқан. Ертеңінде Жұмабек екеуміз машинаға мініп, Фурмановкаға қайтқалы тұрғанымызда Оқас былай деген еді:

— Мойынқұмға жазушылар көп келеді. Олар көргендерін журналдарда жазып та жатады. Ал сіз біздің аудан коммунистері туралы очерк жазуға арнаулы тапсырмамен келген екенсіз. Очеркіңіз мынау Мойынқұмды тұлпардай тулатып ерттеп мінген ерлерімізге лайық болсын. Осыны есіңізде сақтаңыз.

Оқастың осы сөзі менің көкейімнен кетпеді. «Осыны есіңізде сақтаңыз» деп, өз-өзімнен күбірлеп қалған кездерім де болды. «Мойынқұмды тұлпардай тулатып ерттеп мінген ерлерді» қалай дұрыстап көрсетсем екен деп қиналдым...

ОТАНШЫЛДЫҚ—ОТТЫ СЕЗІМ

Т. МОЛДАҒАЛИЕВ,
ақын, Қазақ ССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты

Отыз күн бойы Отаннан алыстап, Тынық мұхит үстінде жүзіп келеміз. Ойымыздан өзіміздің туған жеріміз, туған үйіміз, достарымыз бір кетпейді. Олар да бізбен бірге Оңтүстік Шығыс Азияның мемлекеттерін аралап, туған елге қайтып келе жатқан секілді.

Мұхит тынық деп аталғанымен, тыныш жатқан мұхит жоқ. Арыны басылмай аласұрады, бірде бізді тербейді, бірде түпсіз тұңғиығына батырардай айбын танытады. Асау аттай тулайды. Күш қуатын шақырады. Сол сұрапылдың қақ төрінде біздің Ұлы Отанымыздың бір бөлшегі — «Феликс Дзержинский» теплоходы жүзіп келеді. Біз оған біртүрлі үйреністік, лезде бауыр басып кеттік.

Нагасакиден шығып, туған жерге бет алды біздің «Феликс Дзержинский». Туристердің бәрі де қуанышты. Бәріміз де туған жерге тезірек жетсек екен деп мұхиттың өріне қараймыз. Бейне аласұрған толқынның аржағынан өзіміздің туған жаға көріне қалатындай елеңдейміз. Бәріміз де палубада тұрмыз. Нагасаки жаққа ешкімнің мойын бұрғысы келмейді. Осыдан бір ай бұрын бізді осы сапарға шығарып салған Находка жаққа қараймыз. Телміре қараймыз. Тесіле қараймыз. Өз Отанымызды, отымыздың басын сағынғанымызды әрқайсымыздың көзімізден оқуға болатын еді. Мен каютаға келіп, көңіліме оралған өлең жолдарын қағазға түсіре бастадым.

Келеміз туған Отанға
Абыройы асқан, бағы асқан,
Шақырып тұрды от алдан
Жап-жасыл орман, көк аспан

Шақырды тұз бен татар дәм,
Шақырды тойым, қызығым,
Орал деп, аға, сапардан
Шақырды талай қыз, інім, —

деген жолдар қағазға түсті. Бір қуаныштың, жан толқынының құшағында отырып, ұзақ жыр жаздым. Оны «Россияны аңсау» деп атадым. Осы алыс сапарға да бізді Россияның бір қаласы аттандырып еді, енді сол қала күтіп тұр.

Теплоход тынымсыз жүзіп келеді. Бір түн өтсе, ертең түс ауа туған жерге жетеміз. Бұл түнді ұйқысыз өткіздік. Жұрттың бәрі көңілденіп жүр. Бәрі де өз анасына, Ұлы Отанымыз — СССР-ге асығулы. Тезірек жетсек дейміз. Кіндік кесіп, кір жуған аяулы Отан, сенің ұлылығыңның арқасында бізді қай жерде де қуанышпен қарсы алды жұрт. Жақсы әкенің ерке балаларындай еркін жүрдік біз. Сенің намысыңды, сенің абыройыңды қорғадық, сенің атағыңа кір келтірмей жүрсек, бізге одан артық бақыт бар ма?! Сөйтіп, отыз үш күн дегенде біздің кеме туған жағаға жақындай түсті. Өз анамның құшағына кірердей сәби шағымды кайта тауып, нұрланып тұрдым мен, маркайып тұрдым. Отан-ана құшагына үш жүз жолаушы кешкұрым келіп кіріп едік. Сол сәтті ойласам, Отанымның ұлы касиетіне кайта-кайта басымды ие бергім келеді.

«Семья — шағын мемлекет» деген канатты сөзді Қасым Аманжолов кандай дәл тауып айткан! Сол үй деген сөзді Отан деген ұлы сөзбен ауыстырсақ, киялына ұшкыр канат біткендей болады. Бүкіл Отанынды көз алдыңа келтіресің, мактанышпан, куанышпан көңілің шалқиды. Кеудеңде әулие жыр күмбір кағады. Ұшар құстай қомданып, аспанға карайсың.

Менің жеті жасымда әкем майданға аттанды. Біз шешем екеуміз оны ауылдан біраз жерге ұзатып салдық. Өзі секілді ағалармен бірге әкем де нан салған капшығын иығына іліп, аудан орталығына карай жүріп кетті. «Әкең Отанын корғауға аттанды» — деді апам көзінің жасын маған көрсеткісі келмей. «Отан деген әкемнің әкесі ме, әлде әжесі ме, әлде бір туысканы бар ма екен» деп ойладым мен.

Балалық ойым бағытынан көп жаңылыспапты. Отан деген Москва шығар деп ойладым мен. Ол ойымның да катесі жоқ екенін кейін есейген соң ұқтым.

Әкем кайтып үйге келген жоқ. Оның Отан қорғау жолында ерлікпен каза тапканын хабарлаған «кара қағазды» менің бір түрлі көргім келмейді. Қырық жаска жаңа шыккан, екі иығына екі кісі мінердей алып денелі әкемнің жау оғынан мерт кеткені мен үшін заңсыздық сияқты.

Мен кейін акын боп колыма калам алғанда, әкем туралы көп-көп жыр толғадым, менің алғашкы өлеңімнің өзі де әкемді іздеген жүрек сағынышынан туған еді. Кеудесіне Ұлы Отанның наградаларын тағып, иығына көтерген жол дорбасына маған деген неше түрлі ойыншыктарын салып алып, мен ұйыктап жатканда әкем терезе кағатындай өмір бойы елеңдеумен келемін.

Басы кедей өмірімнің, аяғы бай,
Күннің намаздігерге таянуы-ай.
Екі көзі от шашкан жас жігітке
Еркелегім келеді баягыдай.

Бірақ кайда, ол жігіт бірақ кайда,
Мына жердің бетіне тұрақтай ма?
Көшкен бұлтпен кашанғы көшеді ол,
Енді ескі арыктан су акпай ма?

Көз кәруін азайтса еті өседі,
Жетім ұлдың шыгулы жеті есебі.
Европадан іздедім,
Азиядан
Іздемеген жерім аз, әкем, сені.

Көшелерден карадым, метродан,
Арасында болмадың нөпір адам.
Сенің атың кездесіп кала ма деп
Кітабым аз бұл күнде окымаган.

Күтіп жүрмін кездесер кезенімді,
Қаламаймын тез гүлдеп, тез өлуді.
Бейіттерден мен сені іздегем жок,
Өлген батыр өртер деп өзегімді.

Бұл менің тұрғыластарымның, құрдастарымның жан сезімі екеніне өз басым шүбәланбаймын. Отан үшін, жан карындас, кимас перзент үшін, асыл жар, аяулы ана үшін, солардың бүгінгі шуакты күні үшін мерт болғандардың рухын жаңғырта береміз. Отаншылдық туын тік көтеріп, бақытты болашақ жолында қаза тапқан ардагерлерді көңілмен іздесек, есімдерін жұдырықтай жүрегімізде сақтай білсек — сол ерлердің өлмегені, мәңгі жасағаны деп осыны айтуға тиіспіз. Демек, Отаншыл ерлердің жер бетіне қалдырған белгісі біз екенбіз.

1948 жылы октябрь айының бас кезінде біздің Есік пансионында жататын балаларды тәрбиешіміз түстен кейінгі бір мезгілде клубқа жаңа картинаны көруге апарды. Картинаның аты «Жас гвардия» екен. Александр Фадеевпен мен алғаш экран арқылы осылай табыстым. Оның «Тас талқанын», «Жас гвардиясын» ол кезде оқымаппын. Орыс тілінде қойылса да қазақ ауылынан келген маған картина түгелдей түсінікті еді. Олег Кошевой да, Сергей Тюленин де, Иван Земнухов та, Ульяна Громова мен Любовь Шевцова да маған бірге туған адамдарымдай әсер етті. Мен киноднан жылап шықтым. Өрімдей жас жігіттер мен қыздардың қатал тағдыры, олардың уыздай жас қалпында жау алдында бас имей, ажал сағатын қабылдауы бойыма жігер қосқандай ауыр ойдан, жүдеуліктен тез сергідім. Өзім сол жас жігіттер мен қыздардың жердегі тірі қалған жалғасындай, солардың ісін алға апарушыдай алыптанып, биіктеп кеттім. Біздің кластың өжет баласына Сергей Тюленин деп ат бердік, ақылдымызға Олег Кошевойдың, сабырлы сырбазымызға Иван Земнуховтың есімін бердік. Мен олардың абыройлы атын өзіме иемдене алмадым. Оқуым жақсы болғанмен, өжеттігім кем соқты ма, қайдам, мені Сережа, Олег, Иван деп ешкім атай қойған жоқ. Бірақ біздің класта Тюленин, Кошевой есімдерін иемденген, әрі оқуда, әрі спортта озып жүретін балалар болып еді. Мен оларға біртүрлі қызығып қарайтынмын. Сол жігіттердің бәрі де қазір — бейбіт өмір аспанында алып лайнерді меңгерген қырандар. Елуге енді жақындаған осы құрбыларды көре қалсақ көңіліміз асқақтап, өзіміз де, ойымыз да түлеп, біртүрлі биіктеп кетеміз.

Туынды көруге қатысқан біздің ұрпақтың қай-қайсысы да өздерін «Жас гвардияшылмыз» деп сезінгеніне мен кепілдік бере аламын. Біз — ерлік мектебінде, әкелер мектебінде, «Жас гвардияшылардың» мектебінде тәлім алыппыз. Біздің жүрегімізде әкелеріміз де, Олег, Сергей сияқты ағаларымыз да әлі күнге дейін өмір сүріп келе жатыр, мәңгі солай бола береді де. Өміріміздің негізгі бір мақсаты — бойымыздағы Отаншылдық сезімін өз балаларымыздың жүрегіне еге беру. Оларға да ерліктің, еңбектің жырын үйретіп, болашақ жылдарына сеніммен баруына көмектессек, өз әкеміздің рухының алдында, Отан үшін жанын қиған сан миллион аға-апаларымыздың рухының алдында арымызға дақ түспей, дақпырт үшін емес, жақсылық үшін, партияның сара жолы үшін қызмет еткенімізге өзіміз де, келешек жылдар да риза болар еді.

Совет халқының ұлы перзенті, заманымыздың аса үздік саяси қайраткері Леонид Ильич Брежневтің өмірі Отанға деген патриотизмнің үлгісі болып отырғанын күнделіктіісімізден көріп келеміз. Жұмысшы семьясында туып, өзі де өмір жолын қатардағы жұмысшыдан бастаған Л. И. Брежневтің бүкіл қызметі, халық алдындағы, бүкіл прогресшіл адамзат алдындағы жемісті де игілікті еңбегі — баршамызға үлгі-өнеге.

Күллі Совет елі бақытты болсын деп, балалар өмір бағында күліп жүрсін деп, келешек күндер ашық, жарқын болсын деп Л. И. Брежнев өз бойындағы барлық асыл қасиетін коммунистік еңбек үлгісін көп жылдар бойы бүкіл дүние жүзіне танытып келді. Дүние тыныштығы, әлем амандығы, баянды бейбітшілік, Советтік Ұлы Отанының мерейі, өзінің советтік халқының тұрмыс-халі — Л. И. Брежнев өмірінің нысаналы жарқын жұлдызы екені оның жазған «Кіші жер», «Қайта өрлеу», «Тың», «Естеліктер» атты тамаша тарихи кітаптарынан да айқын көрініп тұр. Отаншылдық ұлы сезім Л. И. Брежневті бүкіл прогресшіл адамзаттың ең сүйікті перзенті етіп отырғанын да біз мақтанышпен айтамыз.

Қазақ әдебиетінде Отаншылдықты жырлаған ақындар толып жатыр Осыдан бес-алты жыл бұрын Ленинград қаласына қазақ жазушыларының делегациясы құрамында бардым. Нева жағасындағы қаһарман қаладағы Жамбыл атамның атақ-абыройы қазақтың сондағы барған ақын-жазушысының бәрін зор қуанышқа бөледі. Жамбыл ақын бізге азаматтық паспорт болды. Алатаудай биік ақын атамның ұрпағы екенім есіме түскенде, мен Жамбыл үшін де, оны дүниеге әкелген қазақ халқы үшін де, біртүрлі мақтанып қаламын. «Жамбыл Ленинградтың ауыр күндерінде қаланы қорғаушылардың қатарында болды. Жамбыл ашқа — нан, жаурағанға — киім, үмітсізденгендерге үркер жұлдызындай жол көрсетті. Оның Ленинградқа арналған атақты өлеңін үлкен діңгектің бойына алтын әріппен жазып қоюымыз керек» деген Социалистік Еңбек Ері, орыстың Ленинградта тұратын атақты ақыны М. Дудиннің сөзіне оны тыңдаушылардың бәрі де ду қол шапалақтады.

Отаншыл атам, жүрегіне бір ғасыр түгел сыйған ұлы жыршы Ленинградтың өз азаматындай Нева проспектісімен жаяулап кетіп бара жатқандай мен біз отырған жазушылар үйінің әйнегінен көшеге қарай беріппін. Өміріңмен, өнеріңмен, іштегі нұрыңмен, өлмес жырыңмен өзіңнен кейінгі ұрпақтың аузында қалу — ілуде біреудің маңдайына бұйырар бақыт қой, әрине. Ұлы ақындардың бәрі де ең алдымен Отаншыл болған, Пушкин, Некрасов өз Россиясын жанындай көрсе, домбрасын қолға алып, қыран құстай қомданып өткен ұлы Жамбыл бүкіл СССР-ін өзінің Қаракәстегіндей елжірей сүйген. Отан еңсесіндей өз еңсесін де биік ұстаған. Отаншылдыққа, елді, жерді сүюге үйрететін Жамбыл жырларын жас ұрпақ қолынан түсірмей оқыса, жақсылыққа қарай, биіктікке, елдікке қарай қадам баса беретініне ешқандай шүбә жоқ.

1956 жылы қысты күні «Лениншіл жас» газетіне әдеби қызметкер болып орналастым. Қызмет істей бастағанымның алғашқы күндері еді. Жігіттер Бауыржан Момышұлы Алматыға әскерден босап біржола келіпті деп әңгімелеп отырды. Құлағым елең ете қалды. Бауыржанды бір көрсем деп армандайтынмын. Москва үшін шайқастағы оның батальонының ерлігін А. Бектің «Волокалам тас жолы», М. Ғабдуллиннің «Менің майдандас достарым», Бауыржан ағаның өзінің «Офицер күнделігі» арқылы жақсы білетінмін. Кештерде жатақхана бөлмелерінде осы бір жауынгер аға туралы әртүрлі әңгімелер айтылып барып, тоқтай қалатын. Отан басына күн туған шақта бойына болат асынып, дұшпанның үрейін қашырып жүрген батыр аға жайында аңыз-әңгімелер тіпті көп-ақ еді. Бірде оны тәкаппар биік етіп, бірде оны аңғал, бірде ақылды тапқыр етіп көрсеткен сол әңгімелер біздің жанымызға ерекше бір әсер ететін. Осы қыран адамды, осы бір аты еліне аңыз болған адамды, ақынға жыр, анаға сыр болған жауынгер офицерді бір көру арманы қол созым жерге келіп-ақ қалған екен. Өйткені батырдың жары Жамал апай «Лениншіл жас» газетінде қызмет істейтін еді. Өзі мені іш тартып, біртүрлі жақсы көретін сияқты. Сол кісіге бардым да:

— Апа, маған Бауыржан ағаны көрсетіңізші! — дедім.

Апай мәз боп күліп алды.

— Ағаң жаңа түскен келіншек дейсің бе көрсететін. Үлкен ағама сәлем берем, алыстан келіпті десең, қолқаң көңілге қонатын сияқты, — деді апай.

Мен өзімнің дөрекілеу, ебедейсіздеу айтқан сөзіме қысылып, қызарып кеттім білем, үндемей қалдым. Көңіл күйімді дереу түсінген қағылез Жамал апай:

— Жұмыстан кейін менімен бірге біздің үйге жүре ғой,— деп салды.

Қорыққанымды да, қуанғанымды да білмеймін. Кешкілік апайға еріп, Бәукеңдердің Фурманов көшесіндегі пәтеріне бардым. Кішірек бір бөлмеге көзінде қара көзілдірігі бар, ұзын бойлы, ақ сұр, жасы қырықтың ішіндегі жігіт ағасы келіп кірді. Мен лып етіп орнымнан тұрдым.

Сәлем бердім. Ол кісінің сөзінен ұққаным—әскерден біржола босағаны, енді өзінің көрген-білгенін жазатыны. Одан басқа ешнәрсе есімде жоқ. Тек балалықпен бір сұрақ бердім. Сұрағым ыңғайсыздау, жетесіздеу сұрақ екен, бүгін ойласам. Бәукең мығынан күліп, әзілдей тіл қатты сонда.

Тым биік, ақыл-парасаты маған аға емес, әке орнына жүрердей үлкен адамның алдында отырғанымды сол сағатта-ақ жақсы түсіндім. Салмақты жүзіне жаутаңдап қарай бердім. Ол да мені біртүрлі аяды-ау деймін, телефонды сылтауратып, басқа бөлмеге шығып кетті. Мен елдің даңқын өзінің ерлігімен, үлкен жүрегімен шығарған, интернационалдықтың туын берік ұстаған гвардия полковнигімен осылай ұшырасып едім. Оның өзі жайында, өзінің қарулас достары туралы жазылған кітаптарының бәрін ерліктің мектебі, патриоттың мектебі деп ойлаймын. Отанға ең қымбатын — өмірін қиған жауынгерлер жөніндегі жырды мен Бауыржан аға кітаптарынан оқып, қанаттана түскендей болдым.

Бауыржан ағаның Алматыда, Қарағандыда халықпен кездесулеріне қатыстым. Елдің өз еріне деген махаббатын айтып шығу үшін де жырдың тілі керек. Өз өмірін Отанының бостандығы үшін жұмсаған ердің бірі осы Бауыржан Момышұлы еді. Ол — совет әскерінің батырлық жолын үлкен ақындық шабытпен жырлап өткен аяулы ақындарымыздың да бірі.

Ақын демекші, атақты Қасым ақынның «Абдолла» поэмасы, СССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, ақын Жұбан Молдағалиевтың «Жыр туралы жыры» бірімен-бірі үндес, тағдырлас поэмалар. Екі поэманың да бас геройы — ақын адамдар. Біреуі өз гүлін толық аша алмай, ерте сөнген қазақтың жас ақыны — Абдолла Жұмағалиев, екіншісі — татардың ғажайып перзенті Мұса Жәлил. Осы екі поэманы да мен ерлік туралы, азаматтық туралы жазылған теңдесі жоқ шығармалар деп ойлаймын.

Құдіреттің күші бар өз бойында, найзағайдың отынан жаралған Абдоллалар, Мұсалар есімі халық жүрегінде сақтаулы. Ерлер туралы дастандарды жаза беруіміз керек. Отаншылдықты ойда қалдыратындай етіп жырлай білу де ақын тірлігінің алтын айнасы болуға тиіс. Бұл салада қазақ поэзиясының қарт тарландары Әбділда Тәжібаев, Қалижан Бекхожин, Хамит Ерғалиев есімдерін ерекше атағым келеді. Осы буынға ілесе шыққан Жұбан Молдағалиев, Сырбай Мәуленов жырлары да патриоттық сезімдерімізді ұштай түсуге көп көмектесті.

Мен Маяковскийдің «Советтік паспорт туралы жырын» бір кезде жұрт алдында жатқа оқуды жақсы көруші едім. Өзінің Советтік Отанына деген мақтанышпен туған бұл жырда бүкіл Маяковскийдің отты жүрегі, Отаншылдығы бар секілді. Сондықтан да біз осы бір Отаншылдықтың нұрлы бастауынан қанып іштік.

Сонау азамат соғысында, кешегі Ұлы Отан соғысында, бейбіт еңбек майданы — тың көтеруде де біз Ұлы Отанымызға деген осы сезімнің арқасында жеңіске жеттік.

Орыс, украин даласында қазақтар да, өзбектер де, қырғыз, түркмендер де, советтік барлық ұлттың өкілдері де өзінің Ұлы Отаны үшін, өз балаларының, келешек ұрпақтарының бақыты үшін аяулы жаумен аянбай арпалысты. Шегінбедік шерулі сол жылдарда. Берілмедік белімді сындырмақ болған жауыма.

Мен мереке күндері көшеде ілулі тұрған қызыл жалауларға қарап, соғыстан оралмаған сол бір азаматтардың, ерлердің бейнесін көргендей боламын. СССР азаматтарының бірге соққан жүрегі, бір арнаға тоғысқан тілегі қызыл жалаудай желбірейді. Жеңіске бастайтын сол туымыздың құдіретін, қадыр-қасиетін шетелге шыққан сапарларымда өзім бұрынғыдан да терең сезіне түсемін. Шекарадан әрі қарай өтісімен-ақ мен жетімсірей бастаймын. Анасынан аз уақытқа болса да ажырап қалған жас баланың жаутаң күйін кешкендей, өз шекарамызға қайта жеткенге дейін желкемнен бір ауыр жүк басқандай бойым көтертпей қойды.

Бабаларым өткен, аталарым қорғап, әкем өз өмірін қиған Советтік Отанның перзенті екенімді мақтаныш етемін. Өз бойымдағы елге, жерге, Ұлы Отанға деген ыстық сезімімді өз балаларымның, жас ұрпақтың көңіліне құя білсем, менің азаматтық, ақындық парызым өтелді деп ұғар едім. Өз үйімдей көңіліме ыстық Ұлы Отанымның шыққан әр биігі — менің ақындық өмірімнің сәтті сағаттары.

Ел жеткен жеңіс — ел терген жемісім. Тіпті совет хоккейшілері жеңіске жетсе, мерейім көтеріліп көшеге сыймай кететіндердің бірі өзіммін.

Тағдырым да, жан жырым да Ұлы Отаныммен бірге. Онсыз менің күнім күн емес — қара түн. Мен Москвада жүргенде өте бір көңілді әсерге бөленемін. Кремльдің қасына барып тұру, Қызыл алаңда серуендеу өмірімнің мазмұн-мағынасы сияқты. Киев те, Баку де, Ташкент те, Ашхабад та өзім өскен Алматымдай ыстық маған. Көңіліме Отаншылдықтың ұлы сезімін кім құйды екен? Туған әкем бе, әлде өмір бойы сауыншы болып ғұмыр кешкен асыл анам ба, әлде жас гвардияшылар ма, әлде Бауыржан аға ма — мен бұл сұраққа толық жауап бере алмауым да мүмкін. Бірақ советтік өмірдің кезеңдері, келелі жылдары біздің бәріміздің бойымызға да Отаншылдықтың мәңгілік гүлдерін еккеніне ешбір шүбәм жоқ.

Советтік Отанның мерейі — оның әр перзентінің мерейі. Советтік Отанның ғарышқа шығуы — бүкіл совет азаматтарының қарыштап өсуі.

Бүгін сүйікті Отанымыздың ғасырларға барабар асқаралы алпыс жылының биігінен кешегі жүріп өткен даңқты жолына зер салып қарайтын болсақ, зор мақтаныш сезіміне бөленеміз. Еліміздің Совет өкіметі жылдарында өмірдің барлық саласында қол жеткен тамаша табыстары КПСС Орталық Комитетінің «Советтік Социалистік Республикалар Одағы құрылуының 60 жылдығы туралы» қаулысында жан-жақты көрініс тапқан. Жасампаз дәуіріміздің осы шежірелі дастанындағы: «СССР-дің құрылуы, халықтардың арасында достық, сенім, өзара көмек қатынастарының орнатылуы Ұлы Октябрь туғызған қоғамның рухани дамуына ғаламат шапшаңдық берді. Социализм шын мәнінде тарихи маңызы бар міндетті: еңбек адамдарының сан миллиондаған бұқарасын мәдениет жетістіктерімен қаруландыру, әлеуметтік жағдайы мен ұлтына қарамастан әрбір адам үшін барлық білім көзін ашу міндетін шешті. Елімізде талант пен дарынды таныту, барлық ұлттар мен халықтардың мәдениетін гүлдендіру үшін, ғылым мен өнер саласында бұқараның творчестволық қызметі үшін кең мүмкіндіктер жасалды.

Толысқан социализмнің құнарлы қойнында совет халқының біртұтас интернационалдық мәдениеті өркендеп, нығайып келеді, ол барлық еңбекшілерге қызмет етіп, олардың ортақ мұраттарын бейнелейді. Бұл мәдениет өз бойына ұлттық мәдениеттердің жетістіктері мен олардың байырғы дәстүрлеріндегі жалпы маңызы бар нәрсенің бәрін жинақтайды. Мазмұны жағынан социалистік, өзінің ұлттық формалары жағынан алуан түрлі, рухы мен сипаты жағынан интернационалистік совет мәдениеті Совет Одағының ұлттары мен халықтарының идеялық-адамгершілік топтасуының ұлы күшіне айналды» деген жолдар бізге, қалам қайраткерлеріне айрықша қымбат, айрықша ыстық,

Алпыс жасқа толған СССР мен бірге алға қарай адымдай беру бақытының өзі ғана менің қолыма қалам ұстатып, ақ қағазға үңілдірді. Отанымыз үшін отты жырымыз да, құлпырған гүліміз де дайын. Отан-анадан өз баласы несін аясын!

ЫРЫС АЛДЫ — ЫНТЫМАҚ

А. КИМ,

Қармақшы ауданындағы «III Интернационал» колхозының бригадирі

Отызыншы жылдардың аяқ кезі. Жиырма беске енді шыққан жас жігіт Цай Ден Хак шағын артель — «III Интернационал» колхозын басқаратын. Сондағы күш көлік саны сегіз ат, бірер өгіз және ағаш түрен еді. Ауылда 46 түтін болды. Бірде жас басшымен сұхбаттасқан көпті көрген қарт диқан:

— Бұл жер құтты қоныс орны, балам. Тер төксең, еңбегіңді еселеп қайтарады. Аяғыңа майдай жабысқан май топырақтан береке-байлық табарың даусыз, — деп ағынан ақтарылған.

Өткен күндерді еске түсіре сөйлегенде Цай Ден Хак әлгі қарт әңгімесін қайталап:

— Аузы дуалы жан екен. 1938 жылы 18 гектар күріш, 50 гектар бидай еккенімізде, топырақ төсіне тиген дән андыздай көтеріліп, қаулап өсті. Бұған қуанған колхозшылар келер жылы егіс көлемін одан әрі ұлғайта түсуге бекем бел буды, — деп өткен жылдардағы еңбегінің еш болмағанына ризалық сезімін білдіреді.

«Ырыс алды — ынтымақ» дейді халық. Осы сөздің терең сыршылдығын Қашқансу жұрты да жақсы сезінеді. 1940 жылдың басында үй саны екі есе өсіп, тұрғындардың негізгі кәсібіне айналған күріш дақылы 140 гектарға жетті. Сол жылы мемлекетке екі мың центнердің үстінде астық жөнелтілген.

Ұлы Отан соғысы жылдарында «Тыл да майдан» деген ұранмен еңбек еткен колхозшылар күріш, бидай, арпа өсіріп, күзде оның өнімін ауылдан қырық шақырым қашықтықтағы ауданға өгізге жегілген арбамен тасушы еді.

Ауыр кезең еді ол. Барлық жұмыс түрі қолмен атқарылатын. Майдан даласына жөнелтіліп жатқан азық-түлік эшелондарында біздің колхоз диқандарының да өз қолымен өсірген алтын дәні бар болатын. Олар осыны мақтан тұтты. Жеңіс үшін шайқастағы өз борышын айқын сезінді әркім.

Өткен күндердің бедерлі белгісі көп. Шағын артельден шаңырақ көтерген колхозды ауыл қазір облысымыздағы ең озық шаруашылықтардың бірінен саналады. Әу бастағы үй саны сегіз есеге жуық өсіп, 350-ге жетті. Егіс көлемі 6500 гектар. Оның ішінде инженерлік жүйеге келтірілген егістік — 4500 гектар.

Ынтымағы жарасқан ауылда он екі ұлттың өкілі тұрады. «Тілі басқа тілегі бір, жүзі басқа жүрегі бір» дегендей, олардың ұйымшыл еңбегінің, жарасымды мол сыйластығының түп қазығы, нық арқауы да — интернационалдық ұлы достық.

Кәне, бағдарлап қараңыз. Колхозымыздың бір өзінің ғана негізгі қоры 12 миллион сом! Жыл сайын түсетін табыс орта есеппен 4 миллион 500 мың сом! Шаруашылықта 133 трактор, астық жинайтын 47 комбайн, 34 жүк машинасы бар.

Әр колхозшы қазір жыл сайын 6215 сомның орнына 8 337 сомның жалпы өнімін өндіреді. Әр еңбеккердің орташа айлығы 215 сомнан кем түсіп көрген емес. Науқанды жұмыс кезінде ай сайын 500 сомнан қаржы табатын механизатор үй сайын кездеседі. Жыл сайын құрылысқа колхоздың өз есебінен 350—400 мың сом қаржы жұмсалады. Ауыл көк желекпен көмкерілген. Бір мың орындық мәдениет сарайы, әсем салынып, әрлі безендірілген қонақ үй, орта мектеп, балалар комбинаты, сауда комплексі — бәрі де жарасты тұрмыстың айғағындай. Әр оныншы семьяда «Жигули», «Москвич» жеңіл автомашиналары, «Урал» мотоциклдері бар. Колхозшылар үйінде «көгілдір от» лаулайды, тұрмыста телевизор, тоңазытқыш, тағы басқалары кеңінен пайдаланылады. Ауылдағы музыка мектебінен П. Чайковский мен М. Төлебаев, басқа да композиторлардың адам жанын тербейтін әуендері қалықтайды.

Иә, «Интернационал» — нағыз интернационалды ауыл. Мұндағы ұлт өкілдері әбден араласа-құраласа келе, құда-құдағи, бажа-бөле, күйеу-балдызға айналған да кеткен. Украин мен қазақ, белорус пен әзербайжан, грузин мен түрік, өзбек пен татар, корей мен чуваш — бәрі де — іргесі мықты, терезесі тең, керегесі кең, балдай тәтті, бір жеңнен қол, бір жағадан бас шығара атқарған жасампаз еңбегінің жемісін молынан теріп жатқан бақытты семьялар.

Шаруашылық үстіміздегі жылы 2800 гектар күріштің әр гектарынан 58 центнерден өнім жинады. Осының үштен бірі біздің бригада коллективінің үлесіне тиді.

Мол өнім жинаған диқандар да әр ұлттың өкілі. Мәселен, Ето Мұзапарова — түрік, Николай Ким — корей, Хамид Гочалиев — әзербайжан, Узиер Башатов — өзбек, Шалым Арипов — татар. Бұлар биыл гектар сайын 73—83 центнер аралығында өнім жинаған және жыл сайын озат атанып жүрген еңбеккерлер.

Қазір осы ауыл тұрғындарының бәрінің де бес-алты бөлмелі, баубақшалы үйі бар. Мұғалім, колхозшы, дәрігер болсын, мейлі қайсысының үйіне бас сұқсаңыз да, қаладағыдан бір де кем емес. Дәулетті тұрмыстың жарқын көріністерін байқап, көңілің марқая түседі.

Ауыл ортасындағы әсем мәдениет үйінде кино, концерт үзілмейді. Кітапханалардағы кітап қорының өзі 15 мыңнан асады. 55 орындық аурухана, емхана жұмыс істейді. Мұнда 15 дәрігер қызмет атқарады. Ауылымызда өз аптекамыз да бар.

КПСС Орталық Комитетінің «Советтік Социалистік Республикалар Одағы құрылуының 60 жылдығы туралы» қаулысында: «Жаңа, әділетті дүние жолындағы бірлескен күресте бұқараның жасампаздық творчествосының сарқылмас қайнар көздері — еңбек адамдарының ұлы туысқандығы, біртұтас семья сезімі туды, халықтардың мызғымас лениндік достығы қалыптасты» деп атап көрсетілген. Біздің «III Интернационал» колхозының еңбекпен мерейленген толассыз тыныс-тіршілігі — соның жарқын мысалы. Партия белгілеген асқаралы асуларға құлаш ұрған шаруашылық еңбеккерлері өздерінде қалыптасқан лениндік ұлы достық негізінде бұл күндері творчестволық еңбектің қайнар бұлағын тасыта түсу үстінде.

Қызылорда облысы.

АҒАЛАР АМАНАТЫНА АДАЛДЫҚ

Т. ШЕГЕБАЕВ,

«Севастополь» совхозы трактор-егіс бригадасының бригадирі, Қазақ ССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты

Менің жастық шағым соғыстың қиын-қыстау жылдарымен тұспа-тұс келді. Майданға аттанып бара жатқан ауыл азаматтарының аузынан: «Шамаларыңа қарай ауылдағы еңбек адамдарына көмектесіңдер. Қарт әке мен шеше енді сендерге сүйенеді» — деген сөзін естігенде көзімізге жас толып, бас изей беретінбіз...

Ағалар аманатына әрқашан адал болдық. Біздер, жасөспірімдер еңбекке ерте араластық, мал бағуға көмектестік, жауынгерлерге жылы киім жинадық. Әлі есімде, бір боранды күні үйге жейдешең кіріп келгенімде, анам байғұс шошынып қалды. Бәрін түсініп тұрмын. Су жаңа сырма күртені қорғаныс қорына қосып жібергенімді естігенде анам ләм деместен мені бауырына басып, маңдайымнан сүйді.

— Көптің ұлы бол! — деді ол көз жасын маған білдіртпей сүртіп тастап. Сол сөз күні бүгінге дейін есімнен кетпейді. Ал әлгі сырма күрте бір жауынгердің кәдесіне жараған болар...

1943 жылдың ноябрінде сүйікті Отанды қорғауға аттандым. Біздің бөлімше қасиетті жерімізден жауды өкшелей қуып бара жатқан кез еді. Сонда біз жолшыбай өртенген, қираған қалалар мен селоларды көрдік. Қанқұйлы сұмырайлар аштық-жалаңаштыққа душар еткен жандардың көкейіндегі «Бір үзім нан!» деген арманын аңғару әсте қиын болмайтын. Сол кезде-ақ мен өзіме-өзім: «Егер жер басып жүрсем, егін салып, ел дәулетін тасытармын» деп іштей серт еткен едім.

1945 жылы елге жеңіспен аман-сау оралған соң колхоз өндірісіне бел шеше араласып кеттім. Бейбіт еңбекті диқандықтан бастадым. Содан бері ару көктем әр айналып келген сайын Жеңіс күнін тойлай отырып, мен өзімнің бұрынғы тамаша командирімнің «жау ажал оғын сепкен алқапқа, біздер дән себетін болайық» деген сөзін әрқашан қайталап айтуды абзал борыш санаймын.

«Бірлік болмай — тірлік болмас» дегендей, біз бірліктің ұлы күшін қоғамдық өндірістің, күнделікті өмірдің шындығынан айқын көріп келеміз. Тың және тыңайған жерлерді игеру жорығы басталған кез еске түскенде совет адамдарының бірлігі мен достығының тамаша өнегесі көңіліңді ерекше толқытады. Сол елу төртінші жылдың көктемінде Қостанай облысына, оның ішінде біздің колхозға да тың игеруге тілек білдірген жас патриоттар келді. Осы жүрек әмірімен ел дәулетін молайтуға, құлазыған даланы астықты өңірге айналдыруға келген бауырларды біз құшақ жая қарсы алдық. Оларды төрімізге отырғыздық, бір дастарқаннан ас іштік. Кешікпей тың көтерудің қауырт шағы басталып кетті.

Жалын атқан жастардың еңбегі жемісті болды. Қысқа мерзімде даламыз құлпырып, астықты алқапқа айналды. Бұрынғы колхозымыз негізінде «Севастополь» совхозы ұйымдастырылды. Егіс көлемі қырық мың гектарға жетті. Тек бидайдың өзі 22 мың гектар. Мен жетекшілік ететін бригадада тоғыз мың гектар жер бар.

Біздің совхозда достығы жарасқан он бір ұлттың, ал менің бригадамда алты ұлттың өкілі жұмыс істейді. Бәрі өзара туысқандық сезіммен, тату-тәтті қоян-қолтық еңбек етеді. Әруақыт бір-бірінен көмегін аямайды. Мәселен, дала жұмысының қызған кезінде Василий Николаевич Маркиннің тракторы істен шықты. Ал тракторды қалыпқа келтіру үшін Василий Николаевичтің бір аптадан артық уақыты кетер еді. Соны түсінген біз сменадан соң дем алмастан оған көмектестік. Фардың жарығымен түні бойы бірлесе жұмыс істеп, ақауды қалыпқа келтірдік. Ертеңіне Храмцов, Шефнер, Құсымбаев секілді әріптестерін Василий Николаевич беттерінен алма-кезек сүйіп жатты... Немесе мына бір фактіні алайық. Совхозымызда Иван Сергеевич Могилко деген комбайншы бар. Қазір еңбек ардагері. Ол — аңқылдаған, таза жанды кісі, жастарды қанатының астына алуға, оларға механизаторлық өнерді үйретуге құштар. Могилконың сүйікті шәкірттерінің бірі Ғазиз Сексенов. Ол механизаторлықтың қыры мен сырын Могилкодан үйренді. Комбайншы болғаннан соң да ұстазымен бір танапта, қаз-қатар жүріп егін жинасты. Могилко біздің бригада механизаторларының да ұстазы болды. Ол еңбекте, коллективтің қоғамдық өмірінде іскерлігімен, белсенділігімен көзге түсті. Озат комбайншының еңбегі жоғары бағаланды. 1967 жылы Могилкоға Социалистік Еңбек Ері атағы берілді. Одан үлгі алған Сексеновтың да ізденісі, еңбек құлшынысы даңқын шығарды. Ол да омырауына «Алтын Жұлдыз» тақты.

Біздің тағы бір жолдасымыз Григорий Артемьевич Кравченконың Социалистік Еңбек Ері атағын алғаны туралы хабар жеткенде, қалай қуандық десеңізші! «Мың рахмет сендерге, бауырларым! — деген еді сонда толқи сөйлеп Григорий Артемьевич. — Сендердің күнделікті көмектеріңсіз мен мұндай жоғары атаққа жете аламын ба?».

Сөйтіп, біздің бригададан үш Социалистік Еңбек Ері шықты, ал Антон Иванович Вотчелдің омырауында қос Ленин ордені жарқырайды. Былайша айтсақ, барлық механизаторларымызда Отан наградалары бар. Халық игілігіне арналған адал еңбек осылай абырой әкеліп, сый-құрметке бөлейтіні анық.

Совхоз құрылған алғашқы күннен бастап Николай Иванович Ближинский бас инженер болып істейді. Айтулы маман, аса мейірімді жан. Менің механизатор болуыма ерінбей-жалықпай көмектескен де сол кісі. Ол маған ауыл шаруашылық машиналары туралы кітаптар тауып беріп қана қойған жоқ, қайта тракторға бірге отырып, бәрін үйретті. Мен ол кісіге әрқашан қарыздармын. Осы күнге дейін ұстаз, дос санаймын. 1962 жылы Николай Иванович мені бригадирлікке ұсынды. Содан бері осы міндетті ойдағыдай атқарып келемін.

Партия мен үкіметіміз совет адамдарының тұрмыс күйін жақсарта беруді асқаралы міндет санап отыр. Азық-түлік программасының қабылдануы — міне осындай шынайы қамқорлықтың айғағы.

Азық-түлік программасын жүзеге асыруға біздің бригадамыз да шама-шарқынша үлес қоспақ. Бригадада егіс көлемінің құрылымы қайта қаралып, пар жүйесі кеңейтілді. Топырақ өңдеу тек қана эрозияға қарсы қолданылатын құралдармен жүргізіледі. Осының нәтижесінде егін шығымы артып отыр. Оныншы бесжылдықта совхоз бойынша әр гектардан орта есеппен 16,9 центнер өнім жиналса, біздің бригадада бұл көрсеткіш он тоғыз центнерге жетті. Былтырғы табысымыз да қомақты. Бригада мүшелері: «Мерекелі жылға — әр танаптың мол шығымы» деген ұранмен еңбек етіп, бітік өскен егінді ысырапсыз жинап алды. Демек, біз алдағы уақытта да достық пен бірліктің нұрлы жолымен сүйікті Отанның қуатын арттырып, даңқын асыра береміз.

Қостанай облысы,
Урицкий ауданы.

ШЫҢДАЛҒАН ДОСТЫҚ

Н. ІЛИЯСОВ,

Совет Одағының Батыры

Отан! Осы бір сөздің бойына тасқын жігер мен қуатты рух берер, қиялына қанат бітірер ұлылығын, жүрек толқытып, жан тебірентер жылылығын тілмен айтып жеткізу тіптен қиын. Тағдыр тәлкегіне ұшырап, тірлік тауқыметі басына түскен талай түстастарым тәрізді мен де оның құдіреті мен ұлылығын, әкедей қамқор, анадай мейірбан жүрегін өзге құрбы-құрдастарымнан гөрі ертерек сезіндім. Әкеден жастайымыздан айрылып, жалғыз анамыздың шиеттей бала-шағаны асырауға дәрмені жетпеді. Бірақ Отан-ана мені ешкімнің де жүзіне жәутеңдетіп, табалдырығына телміртken жоқ, өмірдің осындай қиын кезеңінде өзінің аялы құшағын ашып, карлығаштай канатының астына алды.

Сөйтіп, Сыр бойында кіндік қаным тамған мен Ташкенттегі балалар үйінен бір-ақ шықтым. Мұнда казақ, орыс, өзбек, татар және басқа көптеген ұлттардың ұл-қыздары бір ананың баласындай туысып, бір еменнің бұтағындай тел өсіп, калтқысыз қамқорлыққа бөлендік. Отан деген сөздің мән-мағынасын да, қадір-қасиетін де осы балалар үйінде ұқтым. Өйткені Отан менің тағдырымның жарық күні болып, шексіз мейірімін төкті, білім бұлағынан сусындатып, кәмелетке жеткізді.

Бірақ туған жерімізге тұтқиылдан шабуыл жасап, баса көктеп кірген гитлершіл басқыншылар бейбіт өмірімізге қанды шеңгелін салып, сүттей ұйыған елдің шырқын бұзды. Қасиетті де сүйікті Отанға үлкен катер төніп, ел сыналар, ер сыналар күн туды. Отан алдындағы борышымды өтеу үшін мен де ел азаматтарымен бірге майданға аттанып, 1942 жылдың январында Орал қаласында жасақталған, 152-ші атқыштар бригадасының құрамында сұрапыл майдан шебіне қарай бет түзедік. Аз уақыттың ішінде талай жорық жолдарын бастан кешірдік...

1942 жылғы 2 сентябрьде сәл тыныс алып, аялдаған сәтте жауынгерлер арасында әңгіме өткізіліп, жағдайдың ауырлығы, алда қанды шайқас күтіп тұрғаны сөз болды. Мен ол кезде 76 миллиметрлік артиллерия дивизионында барлаушы едім. Біз «Отан үшін өліспей берісрейміз!» деп ант еттік. Ертеңіне таң ата Қалмақ АССР-інің Халхута дейтін шағын хуторында жойқын шайқас басталды. Аузынан от шашып, ажал оғын төпеген жаудың сансыз зеңбірегі төбемізден ауыр снарядтарын гүрсілдеткенде, жер қайысып, төңірек теңселіп кетті. Осыны пайдаланып, қарақұрымдай қаптаған жау әскерлері танкілерін бетке ұстап, өршелене алға ұмтылды. Біз қарудың барлық түрінен оқ жаудырып, орнымыздан тапжылмай, табанды қарсылық көрсеттік. Жаудың алғашқы шабуылы тойтарылды. Әйтсе де шабуылын үсті-үстіне үдетіп, бізді мүлдем жойып жібергісі келген жендеттер аш бөрідей аласұрып, жанталасып бақты. Қатарымыз да сиреп, қаншама жауынгер достарымыз көз алдымызда мерт болып жатты. Шынында, жау күші — адам саны, артиллериясы мен танкісі жағынан да әлденеше есе басым еді. Бұл шайқас бірнеше күнге созылды. Біздің 152-ші бригада немістердің 12-ші моторлы механикаландырылған дивизиясына, румындардың 24-ші атты әскер корпусының бірнеше бөлімдеріне қарсы соғысқанын білдік. Бірақ соған қарамастан біздер артымыздан көмек келіп жеткенше жауды бір адым да ілгері жылжытқан жоқпыз. Бұл менің жаумен бетпе-бет келген ең алғашқы шайқасым еді.

Совет жауынгерлері аңызға айналған талай таңғажайып ерліктің үлгісін көрсетті, Отанға шексіз берілгендігін, шынайы интернационализмі мен асқақ патриотизмін, құрыштай берік бірлігі мен мызғымас достығын паш етті. Осы орайда естен кетпес ерліктің бір ғана мысалын айта кеткім келеді. Сол сентябрь айының аяқ кезінде Сталинградтағы бір қырғын соғыста 62-ші армияның жауынгері, комсомол мүшесі Понипахи деген украин жігіті танк өртегіш шөлмекті жау танкісіне лақтырмақ болып қолын сермей бергенде, оған жау оғы тиеді. Ол жараланып, үсті-басының лаулап жанғанына да қарамай, алға ұмтылып, жанкештілікпен фашист танкісіне қарғып мінеді де, екінші шөлмекпен оны өртеп, өзі де ерлік үстінде қаза табады. Ержүрек жігіттің өшпес ерлігін естіген біздер бұрынғыдан да тас-түйін бекініп, жауынгер жолдасымыздың кегін қайтару үшін жауға күйрете соққы бердік...

Кейін біздің артиллерия дивизионы 99-шы атқыштар дивизиясының құрамында қиян кескі ұрыстар жүргізе отырып, Украинаның 11 қаласын азат етті. 1944 жылғы 16 июньде барлаушылар орыс Паромонов, украин Ланчук және мен үшеуміз Львов қаласының маңындағы Гуговерхобужи селосының іргесіндегі қалың орман арасында жаудың қорғаныс шебін барлау үшін тапсырма алдық. Жолсыз орман арасымен жүре отырып, жау шебінің сол жақ қанатын бақылап тұрған жауынгерлік қорғаныс тобының үстінен шықтық. Күннің жауып тұрғанын пайдаланып, кенеттен шабуыл жасаудың қолайлы сәтін күттік. Сөйтсе, олар бірі палатка жамылып, бірі қарағай түбін паналап отырыпты. Нөсер жауыннан ашық окопта жасырына алмай, сыртқа шыққандығы байқалады. Бекінісі де мәз емес тәрізді көрінді. Аса сақтықпен қимылдап, телефон кабелін үздік те, әлгі фашистер консервілерін ашып, біржола тамақтануға кіріскен кезде тарпа бас салып, оқты қарша бораттық. Жау ес жиып та үлгіре алмады. Операциямыз өте сәтті болып, фашистердің төртеуі бірден оққа ұшты, бесеуі жараланды, қалғандарын тұтқынға алып, штабқа жеткіздік.

Шайқас мұнымен де толастаған жоқ. 17 июль күні тіпті өршіп кетті. Сол шайқас үстінде жаудың алғы шебін бұзып-жарып, тықсыра отырып, Гуговерхобужи селосына кірдік. Селодағы шіркеу маңына келе бергенімізде ту сыртымнан жарылған мина жарықшақтары тиіп, қатты жараландым. Жүруге жарамай қалған мені жанымдағы барлаушы досым Алексей Мохнаткин әй-шәйға қарамай иығына салып, бір жамбастай жылжи отырып, жаңбырдай жауған дұшпан оғының астынан аман алып шықты, сөйтіп, санитарлық бөлімшеге жеткізді. Содан Тернополь маңындағы госпитальда емделдім...

Мен госпитальда жатқанымда арада бір апта өткен соң бұрынғы дивизион командирі Радуцкийдің ауыр жараланғанына байланысты оның орнына тағайындалған біздің І-ші батареяның командирі Д. И. Семенов әдейі мені іздеп келіп, хал-жағдайымды білді. Сонсоң 16—17 июльдегі шайқастар үшін менің үшінші дәрежелі Даңқ орденімен наградталғанымды айтып, құттықтады да, қоштасар сәтте:

— Сен бізден бөлініп қалма, жазылып шығысымен қалайда өзімізді тауып ал, соңымыздан жет. Отанымыздың шекарасына таяп қалдық. Содан кейін интернационалдық борышымызды өтеу үшін Польша жеріне өтеміз, — деді де қолымды қысып, жүріп кетті.

Ол 1942 жылдың январында Орал қаласында алғаш рет танысып, содан бері жұбымыз жазылмай, жорық жолдарының небір қысталаң кезеңдерінен бірге өтіп келе жатқан қанды көйлек жолдас еді... Госпитальда жатсам да, күн сайын радиоға құлағымды түріп, майдан газеттерінен көз алмаймын. Ондағы ойым — қимас туысымдай болып кеткен командирімнің аманатын орындау, олардың бөлімінен бір дерек білу. Ақыры бір күні 99-шы дивизия шекарадан өтіп, поляк халқын азат ету үшін шайкаска кіргенін окыдым. Жаракатым толык жазылып кетпесе де, дәрігерлерден кийла сұранып, жолға шыктым. Жол-жөнекей кез келген машинаға ілесе отырып, үшінші тәулікке караганда Польшаның Жешуб каласының манында каруластарыммен, канды көйлек жолдастарыммен табыстым.

Содан Польшаның Жешуб, Дембица калаларын азат етуге катысып, Сандомирге жеткенімізде, баска жауынгерлік тапсырмамен Венгрияға өттік. Венгрия жерін жаудан азат етудегі канды кырғынды бастан кешіріп, 1944 жылдың ноябрь айында оның астанасы — Будапешт үшін кескілескен ұрыстар жүргіздік.

...Шайкас көгілдір Дунай бетіне шығысымен-ақ басталды. Құрғакта, жардың жағасында алдын-ала ойластырылып құрылған мыкты бекіністерге орналасып алған жау өзінің пулеметтері мен автоматтарынан окты жанбырша төпеді. Төбемізден снарядтар ыскырып, жарк-жұрк еткен прожекторлар судың бетін күндізгідей жап-жарық етіп жіберді. Бірак біз сонда да кері шегінбей, арпалыса отырып, алға ұмтыла бердік. Дунай беті кып-кызыл канға боялды. Мен де аяғымнан жараландым. Жау карсылығына аянбай тойтарыс бере жағаға да шықтық. Мылтык даусына жауынгерлік айбынды «Урамыз» ұласып, жаудың корғаныс шебіне лап койдык. Жау совет жауынгерлерінің тегеурінді соккысына төтеп бере алмай, ығыса бастады. Біздер, майор Семенов бастаған барлаушылар тобы Марианхаза шағын елді мекеніне орналаскан фашистер дивизиясының штабына шабуыл жасап, оны талкандадык. Мен жаралы аягыммен соғыса жүріп, дивизияның радиостанциясын киратып, істен шығардым. Тан ата аспан мен жер тұтасып кеткендей болды. Сұрапыл соғыс бір сәт те толастамай, күн батканша созылды. Біз де каская карсы тұрып, бекіністі ұстап калдык. Артымыздан негізгі күштер де жетіп, жоспар жүзеге асырылды. Сөйтіп, 1944 жылғы 26 декабрьде Будапешті толық коршауға алдык. 1945 жылдың 1 январына караған түні каланың Буда жак шетінен кіріп, әрбір көше, әрбір үй үшін ұрыс жүргіздік. Ал 13 февральда жауды күйрете талкандап, Будапешті азат еттік. Осы Дунай операциясы үшін көрсеткен ерлігіміз үшін майор Семенов, барлау бастығы, лейтенант Амосенков, 2-батареяның командирі, лейтенант Шаров, офицерлер Забабонов, Серых, Поляков, барлаушылар Паромонов, Журило, Федин және мен, баска да көптеген жауынгерлер Совет Одағының Батыры атағына ие болдык.

Иә, Ұлы Отан соғысы жылдарында жүріп өткен жорык жолдарымыздың, ғаламат шайкастардың бәрін тізіп шығу мүмкін емес. Бірак бұлардың бәрі күні кешегідей көз алдымызда. Өйткені бұлардың әркайсысы біздің жүрегімізде өзіміздің, жауынгер достарымыздың канымен жазулы. Мен соғыстың соңғы айларында Австрия, Чехословакия жерін азат етісіп, Ұлы Жеңісті Прагада карсы алдым. 1945 жылғы 24 июньде Москвада өткен Жеңіс парадына катыстым. Бұл менің өмірімдегі ең кымбатты да куанышты күн болып мәңгі есімде калды... Осы парад кезінде совет жауынгерлеріне гүл шоктарын лактырған ак шашты аналардың ағыл-тегіл көз жасын көрдім. Олар бізге:

— Қан майданда төгілген сендердің кандарың мен тылдағы біздің еңбегіміз боска кеткен жок. Біздің көзіміздің жасы — куаныштың селі, карақтарым! — деп қайта өзімізді жігерлендіріп жатты.

Неткен рух десеңізші! Канshaма хауіп пен катерді, кайгы мен касіретті, азап пен михнатты басынан өткеріп, кыршын боздактарынан айрылса да, ортак куаныш — Ұлы Жеңіске кол соғып тұр! Бізді жеңіске жеткізген де Совет Қарулы Күштерінің каһармандык ерлігімен коса халыктарымыздың құрыштай берік бірлігі мен достығы, осы абзал аналардың ак тілегі мен адамдарымыздың ертеңгі жаркын болашакка деген сенімі мен куштарлығы екенін бүкіл жан дүниемізбен, жүрегімізбен тағы да сездік.

Алматы каласы.

Ол күндердің өшпес даңқы

ХАЛЫҚТАР ҚАҺАРМАНДЫҒЫНЫҢ ӨНЕГЕСІ

Дүбіріне дүние жүзі құлақ түріп, әлемнің барша халықтары демін ішіне тартып қадағалаған Сталинград түбіндегі сұрапыл шайқастан бері қырық жыл өтті. Орыстың ұлы өзені Волга мен Дон аралығында толассыз екі жүз тәулікке созылған бұл алапат айқас совет халқының даңқын асырып, совет жауынгерлерінің асқан қаһармандығы мен қайсарлығын, табандылығы мен тапқырлығын тағы да әлемге паш етті. Сталинград түбіндегі жеңіс жауды талқандаудың басы ғана емес, фашизмнің ордасын ойрандар жолдағы үлкен бетбұрыс болды, бұл әлемді апатқа душар еткен екінші дүниежүзілік соғыстың барысында да шешуші ықпал жасады.

Дем берушісі және ұйымдастырушысы кемеңгер Коммунистік партия болған Сталинград түбіндегі ұлы жеңіс совет қаруының, совет әскери өнерінің басымдығын көрсетті. Алдын-ала жасалған әскери жоспар бойынша, қорғаныс ұрыстарының кезінде совет жауынгерлері жаудың негізгі бөлімдерінің сілікпесін шығарып, әбден титықтатты да, сонан соң қауырт қарсы шабуылға шығып, гитлершілдердің бақайшағына дейін қаруланған ең сенімді деген әскери тобын тас-талқан етті. Сөйтіп, Сталинград түбіндегі жеңіс біздің халықтың қаһарман шежіресіне алтын әріппен жазылған тарихи ерлік болды.

Совет жауынгерлерінің Сталинград түбіндегі жеңісі совет халқының бірлігін шыңдап, тылдағы еңбекшілер арасында зор саяси және еңбек өрлеуін туғызды. Олар майдан үшін, жеңіс үшін бұрынғыдан да қажырлы еңбек етуге жаңа міндеттемелер қабылдады. Күн демей, түн демей, егіс даласында, мал фермасында, өндіріс саласында жанқиярлық еңбектің үлгісін көрсетті. Сөйтіп, ұлы жеңіс күнін жақындата түсуге өлшеусіз үлес қосты.

Иә, бұдан қырық жыл бұрынғы, Сталинград түбіндегі жеңіс миллиондарды азап пен ажалға душар еткен сұрапыл соғыстың тағдыры шешілер күн жақын екендігі жөнінде әлемнің адал ниетті адамдарының жүрегінде үміт ұшқынын тұтатты. Сол кезде Америка Құрама Штаттарының президенті Ф. Рузвельт Сталинградты қорғаған жауынгерлердің қаһармандығы мен қайыспас қайсарлығы күллі азат адамдар жүрегінде мәңгі сақталатын болады, деп жазды. Ал американ астронавы Д. Слейтон екінші дүниежүзілік соғысты еске ала келіп, Сталинградта гитлершілдер тізе бүккенде біздің қуанышымызда шек болған жоқ. Өйткені бұл фашизмнің күйреуінің басы екенін жақсы түсіндік, деген еді. Тіпті Советтер Елінің ежелгі дұшпаны У. Черчилль де бұл тарихта теңдесі жоқ жеңісті мойындауға мәжбүр болды.

Сталинград шайқасы Ұлы Отан соғысының екінші кезеңін қорытындылады. Осы сұрапыл шайқаста фашистік одақ совет-герман майданындағы қарулы күштерінің төрттен бірінен айрылды. Сталинград түбінде жауды талқандағаннан кейін совет әскерлері стратегиялық инициативаны қолға алып, 1943 жылы Солтүстік Кавказда, Жоғары Донда, Ленинград түбінде, Курск мен Харьков бағыттары мен Донбаста шабуыл операцияларын сәтті жүзеге асырды.

Совет Армиясының жауды талқандаудағы жеңістерін партия мен үкімет жоғары бағалады. 45 әскери бөлімге сталинградтық, дондық, кантемирлік деген құрметті атақтар берілді, 55 әскери бөлім үкімет награларына ие болды. Жүздеген, мыңдаған жауынгерлер ордендермен және медальдармен наградталды, солардың ішінде ересен ерлігімен ерекше көзге түскен 112 жауынгерге Совет Одағының Батыры атағы берілді. 700 мыңнан астам жауынгер «Сталинградты қорғағаны үшін» медалімен наградталды. Бұл кезде бүкіл әлемге әйгілі болып отырған ерен ерліктің мәңгілік ескерткіші Мамай қорғанында орнатылған мемориальдық комплексі және қалаға Батыр қала атағының берілуі Сталинградты қорғау жолында қаза тапқандар мен сол жорықты жеңіспен Берлинде аяқтағандар үшін сүйікті Отанның ең жоғары наградасы болып табылады.

Иә, Сталинград шайқасының жойқын болғаны соншалық, дамылсыз зіркілдеген жау зеңбіректерінің снарядынан қара жердің көбесі қақ айрылып, аспан мұнартып кетті. Қалада қирамаған үй, қопарылмаған көше қалмады. Бораған бомба, қаулаған өрт бетонды балқытып, жерді қоламтаға айналдырып жатты. Бірақ совет жауынгерлері қаймықпады, қайыспады, қас батырдай қасқайып қарсы тұрды, жаралы жыртқыштай аласұрған жауды жайрата соғып, жеңіске ие болды.

Осынау сұрапыл шайқастың жеңіспен аяқталуына қазақстандықтар да елеулі үлес қосты, майданда ерлікпен күресті, тылда жанқиярлықпен еңбек етті. Қазақстан майданның негізгі тірек базасы болды. Мұнда жасақталған бөлімдер сталинградтықтарға дер кезінде көмекке келіп, майдан шебінде ерліктің үлгісін көрсетті. Солардың бірі Жоғары Бас командование резервіндегі 129-ші миномет полкі болатын. Шайқастың қызу шағында полк Клетскінің оңтүстік-батыс жағынан шабуылға шығып, жаудың 4 миномет батареясын, көптеген зеңбірегі мен танкке қарсы ататын қаруын жойып жіберді. Бұл бөлім кейінгі шайқастарда да ерлігімен көзге түсті. Ал 27-ші гвардиялық атқыштар дивизиясы да сол Клетск плацдармынан шабуылға шыққан еді. Өзі шабуылға кірген үш аптаның ішінде бұл дивизия жаудың бекініс шебін бұзып өтіп, 3300 солдаты мен офицерін жойып, 1900-ге жуық адамын тұтқынға алды.

Қаншама жерлестеріміздің қаһармандығы халықтың мәңгі есінде қалды. Қарағандылық жас коммунист Нүркен Әбдіровтың Сталинград аспанындағы асқан ерлігі аңызға айналды. Өртенген самолетінің өзіміздің аэродромға жете алмайтынын білген жауынгер оны тура жау танкілерінің арасына апарып түсірді, қыруар техникасының күлін көкке ұшырды. Сөйтіп, 16 рет әуе шабуылына қатысып, жаудың 16 танкісін, 28 автомашинасын, 18 ат-арбасын, 3 дзотын, 50-ден астам солдатын жайратқан асыл азамат ерлікпен қаза тапты. Ол Отан үшін, елінің жарқын болашағы үшін жанын пида етті. Сол үшін оны халқы да айрықша қастерлеп, Совет Одағының Батыры деген жоғары атақ берді. Бұл күнде оның туған жері—Қарағанды қаласындағы Н. Әбдіров атындағы алаң мен батырға орнатылған ескерткіш ерліктің бейнесіндей жас ұрпақтың тағзым етер қасиетті орнына айналған. Сталинград шайқасында даңққа бөленген сондай ержүрек ұлдарымыздың бірі — минометші Қарсыбай Сыпатаев. Ол бүкіл расчетінен жалғыз өзі ғана тірі қалса да, жаумен шайқасын тоқтатпай, өршеленген қанқұйлы құзғындарды жер құштырып жатты. Шайқастың қиын сәтінде ол жәшіктегі минаны алып, алдыңғы шепке келіп қалған жау танкісіне қарсы ұмтылды. Жау танкісін жайратқан жас азаматтың өзі де мерт болды. Елі үшін, қасиетті жері үшін өмірін құрбан еткен Қарсыбай Сыпатаевқа СССР Жоғарғы Советі Президиумының 1943 жылғы 17 апрельдегі Указы бойынша Совет Одағының Батыры атағы берілді. Маңқыстау ауданының бұрынғы колхозшысы, жауынгер И. Сүйеубаевтың ерлігі де бүкіл Сталинград майданына әйгілі болды. Жау тылына десант ретінде түсірілген оның автоматшылар бөлімшесі фашистерге қарсы тұтқиылдан шабуыл жасап, олардың танктерін, бекініс шебін, әскерлері мен офицерлерін жойып жіберді. Осы ерлігі үшін ол Ленин орденімен наградталды.

Қаһармандық пен қайсарлық жекелеген ержүрек жауынгерлердің ғана емес, көптің үлесі болды. Сондай әскери бөлімнің бірі — 1-ші механикаландырылған корпустағы полковник Т. Позолотин басқарған 17-ші гвардиялық полкі. Бұл полк «Кіші Сатурн» операциясы кезінде жанталаса қарсыласқан жаудың мыңдаған солдаттары мен офицерлерін жойып жіберді, фашистердің жаяу әскер полкінің штабын талқандап, көптеген адамдары мен техникасын қолға түсірді. Осы және басқа да ерліктері үшін полк Қызыл Ту орденімен наградталып, ал оның командиріне Совет Одағының Батыры атағы берілді. 29-шы, 38-ші, 387-ші атқыштар, 81-ші атты әскерлер дивизияларының, 152-ші атқыштар бригадасының, 129-шы миномет полкінің жауынгерлері де майданда қанқұйлы жауға карсы ерлікпен шайқасты. Қаһармандығымен көзге түскен мыңдаған казақстандықтар жоғары наградаларға ие болды.

Қорғаныс халық комиссарының 1943 жылғы 1 марттағы бұйрығы бойынша ерлігі мен батылдығы, әскери жоғары шеберлігі мен ұйымшылдығы үшін 29-шы атқыштар дивизиясы 72-ші гвардиялық дивизия, ал 38-ші дивизия 73-ші гвардиялық атқыштар дивизиясы болып өзгертілуі де осынау Отанға деген шексіз сүйіспеншілік пен асқан патриотизмнің нәтижесі екендігі айғақ.

Қазақстан еңбекшілері тылда майдан үшін, жеңіс үшін жанқиярлықпен еңбек етумен бірге Сталинградты қорғауға аттанған ұл-қыздарының жауынгерлік қимылдарын да асқан ынтамен айрықша қадағалап отырды. Олар жауынгерлерді табандылыққа, жауды жайратуға шақырып, ерлікке рухтандырды. «Сталинград — Шығысқа барар жолдағы қақпаның құлпы. Сталинград түбіндегі қазақ жауынгерлері де орыс жауынгері сияқты өз ошағын, намысын, қасиетті жерін қорғауда. Ол өз ата-анасын, жары мен баласын фашист басқыншыларының құлдыққа салуына ешқашан жол бермейді... Біздің жерлестеріміз — гвардиялық панфиловшылар дивизиясының жауынгерлері Москва түбінде қалай шайқасқан болса, сендер де солай шайқасыңдар, 28-гвардияшы-панфиловшылар секілді қайсарлық пен қаһармандық көрсетіңдер», деп жазды Қазақстан еңбекшілері Сталинградты қорғаушыларға жолдаған хатында.

Бұған қазақстандық жауынгерлер былай деп жауап берді: «Бізге Волга туған Алатаудай қымбат. Қазақстан даласындай бізге Дон мен Украинаның жазира жазығы да қымбат... Біз барлық күш-жігерімізді, өмірімізді аямай, қасық қанымыз қалғанша күресеміз, жауға өлтіре соққы береміз деп ант етеміз. Біз Сталинград түбінде қазақ халқының намысы мен бостандығын қорғап қаламыз».

Ұлы Отан соғысының барысына түбірлі бетбұрыс жасаған Сталинград түбіндегі жеңіс совет жауынгерлерінің өшпес ерлігін, шынайы достығы мен құрыштай берік бірлігін әлемге паш етті. Бұл жеңістің ұйтқысы — еліміздің кемеңгер көсемі — Коммунистік партия болды. Сталинград түбіндегі жеңіс — совет халқының құрыштай бірлігінің, жанқиярлық еңбегінің нәтижесі. Сұрапыл соғыс жылдары елдегі еңкейген кәрі, еңбектеген балаға дейін еңбекке жұмылды. «Бәрі де майдан үшін, бәрі де жеңіс үшін» деген ұран дабыл қақты. Л. И. Брежнев сол кездегі ерен еңбек өрлеуін айта келіп: «Егер Урал мен Сібірдің заводтары күндіз-түні жұмыс істемесе, егер колхоз танабының еңбеккерлері күн сайын өздерінің сырттай қарағанда елеусіз көрінетін ерлігін жасамаса, Сталинград жеңісі де болмас еді» («Ленин жолымен», 2-том, 79-бет) деп жазды.

Сталинградты бүкіл еліміз қорғады. Оған жер жағынан көршілес орналасқан Қазақстан еңбекшілері елеулі үлес қосты. Оның Ақтөбе, Гурьев, Орал облыстары Сталинградтың тылдағы негізгі тірегіне, базасына айналды. Майданға қажетті қару-жарақтар мен азық-түліктер Қазақстанның территориясы арқылы жеткізіліп отырды. Мұнда көптеген жабдықтау базалары орналастырылды. Сөйтіп, шайқастың жеңіспен аяқталуына бүкіл еліміз сияқты біздің республика да белсене ат салысты.

Бұл жеңістің дүниежүзілік тарихи маңызы зор болды. Мұның өзі социалистік құрылыстың капиталистік құрылыстан артықшылығын әлемге танытқан жеңіс болды.

Әскери тұрғыдан алып карағанда, Сталинград түбіндегі тарихи жеңіс — әділдікті, халыктардың бостандығы мен тәуелсіздігін корғаған Совет Карулы Күштерінің, совет әскери өнерінің әлемге ажал сепкен фашистік одактың әскери өнерінен артыкшылығын дәлелдеді.

Сталинград бүкіл Европаны басып алып, енді бүкіл дүние жүзіне билік құруға ұмтылған неміс-фашист баскыншыларының кара түнегіне айналды. Бұл ғаламат соккыдан кейін есеңгіреген гитлершілдер естерін жия алмады.

Совет әскерлерінің Сталинград түбіндегі жеңісі СССР-дің халыкаралык беделін арттырып, антигитлерлік коалицияны нығайтумен катар фашистік одакка күйрете сокқы берді. Түркия мен Жапония Совет Одағына карсы соғыс ашудан каймыкты. Агрессияның құрбаны болған Европа елдерінде антифашистік, ұлт-азаттык козғалысы күшейе бастады. Интернационалдык борышка адал Совет Армиясы әлемге азаттык әкелуші күш ретінде танылды.

«...Тыңдаңыздар, париждіктер! — деді француз жазушысы антифашист Жан—Ришар Блок 1943 жылғы февральда радиодан сөйлеген сөзінде. — 1940 жылғы июньде Парижге басып кіріп, біздің касиетті астанамызды такасымен таптаған фашистердің үш дивизиясының күлі көкке ұшты! Олар Сталинград түбінде талкандалды: орыстар Париждің кегін алды. Орыстар Франция үшін кек алуда».

Поляк Жұмысшы партиясы Орталык Комитетінің 1943 жылғы январьдағы пленумының шешімінде былай делінген еді: «Шығыс майдандағы бетбұрыс Сталинградтағы каһармандык корғаныстың, ...гитлерлік армияның совет жерінде зор шығынға ұшырауының нәтижесі болып табылады». Ал Югославия коммунистерінің «Борба» газеті фашистерге күйрете сокқы берген совет әскерлерінің бұл шабуылы жөнінде: «Барлык тоскауылдардан, барлык шекаралардан өтіп, бізге куанышты хабар жетті... Мереке біздің де жүректерімізді шаттыкка, көшелерімізді салтанатка бөледі...» деп жазды.

Совет жауынгерлерінің Волгадағы жеңісіне Бельгия мен Болгария, Греция мен Норвегия халыктары да, кімге бейбітшілік, әділет пен бакытты өмір кымбат болса, соның баршасы да куана кол сокты. «1942 жылдың сол бір от-жалынды күндерінде орыстарға бірте-бірте ұлғая түскен жылы сезім Сталинград түбіндегі жеңістен кейін ыстык ыкылас пен ілтипатка айналды» деген еді сол кезеңде американдык профессор Г. Херинг. Мұның өзі Сталинград түбіндегі жеңіс Октябрьдің Отаны — Совет мемлекетінің саяси беделі мен әскери даңкын асырғанын көрсетеді.

Енді гитлерлік Германия мен оның одактастарының халі мүлде мүшкіл бола бастады. Өйткені олар бұл шайкаста бакайшағына дейін каруланған бес армиясынан ғана емес, өздерінің сенімінен айрылды. Неміс генералдарының бірі Дерр Волгадағы шайкастан кейін: «Сталинград түбіндегі шайкас Германия үшін ең сұмдык жеңіліс, ал Россия үшін ұлы жеңіс болды» деп амалсыз мойындады.

Әрине, гитлершілдер Сталинград шайкасының аяк алысынан, совет жауынгерлерінің айбарлы кимылынан коркатынын ашык мойындауға батылдары бармаса да, олар астыртын бұйрыкпен өздерінің барлык адам және материалдык ресурстарын жаппай жұмылдыра бастаған болатын. Бірак олардың бұл далбасасы да майдандағы мүшкіл халдерін түзете алмады. Қаһарман совет жауынгерлері шабуылды үдете отырып, жауды жерде де, көкте де күйрете сокты. Сталинград түбіндегі маскара жеңілісті айта келіп, неміс-фашист баскыншыларының генералы Э. Бутлар былай деп күйіне жазады: «Германия тек шайкаста жеңіліп кана койған жок, сонымен бірге ол ұрыстарда сынnan өткен армиясынан, соғыстың бастапкы кезіндегі даңкынан айрылды... Бұл соғыстың барысына ыкпал еткен және ең алдымен Германияның сырткы саясаттағы позициясын әлсіретуге себепкер болған жеңіліс еді».

Алайда соңғы кездері империализмнің итаршылары — буржуазия идеологтері тарихи шындықты бұрмалап, Сталинград шайқасының маңызын кемітуге, совет жауынгерлерінің қаһармандығы мен ерлігіне шүбә келтіруге тырысып бағуда. Алпысыншы жылдары Г. Якобсен, Г. Доллингер тәрізді көптеген батыстық тарихшысымақтар ағылшын-американ әскерлерінің Тунисте, Гуадалканал мен Эль—Аламейнде жүргізген ұрыстарын екінші дүниежүзілік соғыстың тағдырын шешті деп те жазды шімірікпей. Бұл алуандас өтіріктердің кисынсыздығын, дәйексіздігін мынадан-ақ көруге болады. Мысалы, Сталинградтағы шайкас жарты жылдан астам уакытка созылып, соғыс кимылдары 100 мың шаршы метр территорияны камтыды. Екі жақтан 2 миллионнан аса адам, 2 мыңнан астам танк, 2 мың самолет, 26 мыңға жуық зеңбірек пен миномет катысты. Фашистік одақтастар жалпы алғанда 1,5 миллион адамынан айрылса, тек осы Сталинград түбінде ғана олардың 800 мыңнан астам адамы кырылды. Вермахтың 32 дивизиясы мен 3 бригадасы күйреді, 16 дивизиясы біржолата тас-талкан етілді.

Ал ағылшындарға карсы 1942 жылдың ноябрінде құрамында небәрі 80 мыңға жуық адамы бар 4 неміс және 8 итальяндық дивизия ғана соғысты. Оның үстіне бұл бөлімдердің негізгі күштері осы ұрысқа дейін-ақ шегініс жасап үлгірген еді.

Тарихи шындық осылай бола тұрса да, буржуазия идеологтері екінші дүниежүзілік соғыстың тағдыры ағылшын-американ әскерлері ұрыс жүргізген майдандарда шешілген еді дегісі келеді. Алайда олардың АҚШ-тың кыркыншы жылдардағы мемлекеттік секретары Э. Стеттиниустің: «Америка халкы 1942 жылы құрып кетуге шақ қалғандығын ұмытпауға тиіс. Егер Совет Одағы майданды ұстап тұрмағанда, немістер Ұлыбританияны тізе бүктіруі де мүмкін еді. Олардың Африканы басып алып, сонан соң Латын Америкасында плацдарм құратыны даусыз болатын. Президент Рузвельт бұл хауіп-катерді көре білді» деген сөзін ұмытпағаны жөн болар еді.

Сонымен Сталинград түбіндегі тарихи жеңіс Гитлердің, оның генералдарының кездейсоқ кателігінің де, орыс қысының каталдығының да салдары емес. Бұл жеңіс — Коммунистік партияның кемеңгерлігінің, советтік құрылыстың беріктігінің, СССР халықтарының құрыштай бірлігі мен мызғымас достығының, шынайы интернационализмі мен асқан патриотизмінің жарқын нәтижесі. Сталинград шайқасы — ерлік символы! Оны қорғаушылардың ерлік даңқы мәңгі өшпейді, ұрпақтан-ұрпаққа жалғаса береді.

К. СЕРІКБАЕВ,
әскери ғылым кандидаты, полковник.

ЕСТЕН КЕТПЕС ЕЛУ СЕГІЗ КҮН

Халықаралық империализмнің қарғылы төбеті — гитлершіл фашистер Отанымызға 1941 жылы тұтқиылдан опасыздықпен шабуыл жасады. Отан тағдырына үлкен катер төнді. Кеменгер Коммунистік партия осы тарихи сын сағатта халкымыздың күш-жігерін фашист баскыншыларға карсы күреске жұмылдырды. Совет халкы жауға қарсы жанқиярлыкпен соғысып, тарихта теңдесі жоқ қаһармандық пен өшпес ерлік көрсетті, сөйтіп, өз Отанының бостандығы мен тәуелсіздігін қорғап, бүкіл адамзатты апаттан аман сақтап қалды. Қан майдандарда, ұлы шайкастарда совет адамдарының асқан патриотизмі, Отанға, партияға деген сүйіспеншілдігі, бауырмалдығы, мызғымас достығы, адамгершілік абзал касиеттері өр тұлғасымен көрінді. Зұлым жаумен шайқаста совет жауынгерлері ересен ерліктің, қажымас қайсарлықтың не бір тамаша, таңғажайып үлгі-өнегесін танытты. Бұл туралы талай дастандар мен кітаптар жазылды. Келешекте де жазылатын болады. Өйткені елдің елдігін, ердің ерлігін дәріптеу — ертең үшін, болашақ ұрпақ үшін өтемөте кажет өнеге.

Мен сол сұрапыл жылдарда қаһармандық қамалы болған, бұл күнде аты аңызға айналған Сталинград шайқасы, оның ішінде канды көйлек каруластарыммен бірге өзім қорғаскан «Павлов үйі» туралы, сондағы солдаттардың ерлігі туралы ғана айтпақпын. Еліміздің тарихына алтын әріппен жазылған бұл шайқасты баяндамас бұрын өзім туралы бір-екі ауыз айта кетейін. Мен «Ынтымақ» колхозында туып, өстім. Ол кезде албырт көңіл азаматтық борышты өтеуді арман ететін. Сөйтіп жүргенде 1941 жылы әскер қатарына шақырылдым. Соғыс деген суык хабарды Москва түбіндегі Истринск дегенауданда азаматтық борышымды өтеп жүргенде естідім. Өз еркіммен майданға аттандым.

Содан сұрапыл соғыстың небір қиын кезеңдерін бастан кешуге тура келді. Өлігін таптап ұмтылған жауға қарсы қорғаныс шайқастарына қатыстым. Күші басым жаудан лажсыз шегінген де, жан берісіп, жан алысып жағаласкан кез де аз болған жоқ. Ақыры майдан шебі ығысып, Волганың бойына жетті. Енді шегінер жер қалмады. Есірген жауды осы жерде талқандау керек болды. Сол кезде Сталинградта, от-жалынға оранған Республика алаңында өткен комсомол жиналысы әлі есімде. Онда Ленин орденді 13-ші гвардия атқыштар дивизиясының комсомолецтері Волга бойындағы осы ежелгі орыс қаласын қасық каны қалғанша корғауға ант етті. Қаланың әрбір көшесі, әрбір үйі, әрбір үйдің қабаты, тіпті сүйем жері қамалға айналды. Жау аяғын аттап баскан сайын топ-тобымен ажал құшып жатты. Жауынгерлер, комсомолецтер жойқын соғыста аскан ерлік көрсетті. Солардың ішінде «Павлов үйі» корғаушыларының көрсеткен қаһармандығы ғаламат.

«Павлов үйі» фашистердің шабуылын тоқтатуға ыңғайлы, ұрымтал жерге орналасқан еді. Сондықтан ол бекініс қамалына айналдырылды. Әйтсе де оны корғау жауынгерлерден аса қырағылықты, әскери тапқырлықты талап етті. Өйткені фашистер өңменін салып, өлігін таптап, қалайда калаға кіруге ұмтыла берді. Бірақ олар осы даңқты үйге бекінген совет жауынгерлерінің күшті қаһармандығына тап болып, үлкен тойтарыс алды, жер қапты. Сержант Павлов қорғаған үй — кәдімгі бірнеше қабатты қызыл үй. Айналадағылардан айырмашылығы, батысында —

9-шы январь аланы, шығысында — Волга өзені, теріскей бетінде — темір жол торабына барып косылатын тұйық жолдын тармағы бар, түскей жақ беті темір жол баскармасының үйіне карап тұрған-ды. Әрине, үй деген аты болмаса, күні-түні толассыз жүріп жаткан ұрыстан онын әбден тамтығы калмаған, тек бомба бұзып, снаряд тескен каңкиған кабырғасы ғана болатын. Біз мұнда 1942 жылдың сентябрінде Воронежден келдік. Каранғы түнде кираған үйдің қаңкиған бейнесі карауытып кана көрінеді. Снаряд ойып кеткен бір тесіктен ішке кірдік. Сержант Павлов келіп бекініп те үлгерген екен. Танысып болған соң жауға соккы берудің жай-жапсарын акылдастық: атыс ұялары қай жерге орналастырылады, кім қай тұсты бакылауға алады, окты кім жеткізеді, байланыска кім шығады — міне осының бәрі ойластырылды.

Соның нәтижесінде 1942 жылдың 27 сентябрінде осы үйге келіп бекінген біздің шағын ғана тобымыз 1943 жылдың 16 январына дейін өз позициясына жауды жақындатпады. Өшіккен фашистер бұл үйге күніне әлденеше мәрте өршелене шабуыл жасады, бізді дүмпеген мина мен снарядтың астына алды. Ол кезде жас болсак та, қиындыктан корыкпадық, Отан үшін жаумен жағаласып, басымызды өлімге тіктік. Қасиетті жерімізді таптаған, елімізді қайғы-касіретке душар еткен дұшпанға деген өшпенділік жанға жігер, бойға қуат берді. Сол күндердегі мына бір оқиғалар әлі есімде.

Біз бұл үйге келіп, бекінгелі біраз болған-ды. Талай шабуыл тойтарылған. Аз толастан кейін кенет жау әуелі каланы зеңбірекпен үстіүстіне төпеп атқылап алды да, «Павлов үйіне» қарай танктерін қаптатып жіберді, капталдастыра жаяу әскерлерін төкті. Тіпті бір танк ойқастап озып шығып, туралап үйді атқылай бастады.

Оның соңында ентелеп жаудың жаяу әскерлері келе жатыр. Жағдай мүлдем ауырлап, хауіп-қатер күшейе түсті. Оқ кагардай корған болып тұрған кабырға құласа, үйдің жау жақ беті ашылып қалады да, корғаныс шебі жалаңаштанады. Сол кезде комсомолец Ефремов атыс ұясын тастай салып, колына граната, танкке карсы қолданылатын мина алып, әлгі танкке карай еңбектей жөнелді. Біз алғашында атыс үстінде оны аңғармай да калдык. Алғы шептен тосын гүрс етіп граната жарылып, танк лап етіп жанған кезде ғана барып білдік. Жау танкісінің күлі көкке ұшты. Бірақ алғы шепке таяу келіп, бұғып жаткан жаудың жаяу әскерлері алға лап қойды. Ал біз оқиғаның осылай боларын тосып жатканбыз. Қаймықпастан карсы алып, қарудың барлык түрінен ок жаудырдық. Өткел бермес ок-нөсер фашистерді баудай түсіріп жатты. Жау өлігіне қарамай тым-тыракай қаша жөнелді. Сөйтіп, олардың шабуылы тойтарылды. Бірақ ауыр жарадар болған Ефремов қираған танктің касында қимылсыз жатып калды. Осы шайқастан кейін сержант Я. Ф. Павлов менің Ефремовты карша бораған оқ астынан қалай алып шыққанымды айтып, «Красная Звезда» газетіне макала жазды.

Ал Ленин орденді 13-ші гвардия атқыштар дивизиясының командирі генерал-полковник А. И. Родимцев осы окиға жөнінде жазған естелігінде былай деген екен: «Танк жанып, түтін сейілгенде барып байкадык, Ефремов танк жанында қимылсыз жатыр екен. Не болды: — жаралы ма, тірі ме, әлде...? Осы кезде комсомолец Мырзаев карша жауып тұрған оқтың арасына сүңгіп кетті. Ол да жан ұшыра еңбектей отырып, жолдасына жетіп барды. Дереу оны аркасына салып, кері қарай қайтты. Әлгінде ғана соққы жеп, өшіккен жау алғы шепке, әсіресе Мырзаевты нысанаға алып, өршелене оқ жаудырды. Тәлібай аман-есен жолдасын аркалап, ыктасынға жетті. Сөйтсек оқ тиіп, оның өзі де екі жерінен жараланыпты. Сонда да жолдасын тастамай, хауіпсіз жерге алып келді. Міне, бұл нағыз ерлік. Яков Павлович Ефремовтың көкірегіне кол салды. Дем жоқ. Ол гимнастерканың төс калтасынан комсомол билетін алды. Бетін кызыл кан жуып кеткен...» Иә, мұндай оқиғаның болғаны рас.

Менің орнымда болса, әрине, солдаттардың қай-қайсысы да тап солай істер еді. Қазір сол оқиғаны еске түсіріп көрсем, Ефремов жарадар болып жатқан жерге ең жақын тұрған, сірә, мен болсам керек, сондықтан да қансырап жатқан жауынгер досымызды басқалардан бұрын менің көруім әбден мүмкін екен-ау. Шынын айтсам, сол кезде оққа ұшармын-ау деген ой қаперіме де кірген жоқ. Өйткені бар ойым қансырап жатқан қарулас жолдасымды оқ астынан алып шығу еді. Мен сонда көзге түсіп, ер атанайын дегенім де жоқ, тек солдаттық борышымды адал атқаруға тырыстым.

Тағы бірде жоғарыда өзім айтқан темір жол үйін жаудан босатып алу үшін болған шабуылға біздің топтың бес-алты жауынгері қатысты. Соның ішінде мен де бармын. Бекініп алған фашистер ол арадан біздің алғы шептегі қимыл-әрекетімізді алақанындағыдай көріп отыратын да, қыт етсе зеңбіректен снарядпен атқылап, әбден зықымызды кетіруші еді. Сол себепті қалайда осы объектіні жаудан тартып алу қажет болды.

Қауырт шабуылдың жоспары жасалды. Таң сәріде шағын екпінді топ тосын шабуылға шықты. Үдете соққан зеңбірек атысынан кейін жауынгерлеріміз оқ жаудырып, жау бекінген үйдің астыңғы қабатына басып кірдік. Енді сол жерге бекіну керек еді. Ротаның саяси жетекшісі маған дереу батальонға барып, станокті пулемет әкелуді, оны осы араға орнатуды бұйырды. Жүгіріп сыртқа шықтым. Айнала қызу атыс, жан-жағымнан зуылдап оқ өтіп жатыр. Кенет ту сыртымнан біреу бұзаутіс қамшымен осып жібергендей болды. Оған қарауға уақыт жоқ, төңіректі бәрлап алып, алға қарай жүгіре жөнелдім. Содан әйтеуір, әрен дегенде «Павлов үйіне» де жеттім. Мені көргенде жолдастарымның қуанышы қойнына сыймады. Өйткені олар менің құлағанымды көріп, оққа ұшты деп ойлаған екен. Келген соң қарасам, сырмағымның жауырын тұсын оқ жұлып әкеткен екен.

1942 жылғы октябрьдің екінші жартысы Сталинградты қорғаушылар үшін қауырт сын болды. Фашистер күніне әлденеше рет шабуылға шықты. Әсіресе көздеріне шыққан сүйелдей болған «Павлов үйін» жермен-жексен еткісі келді. Сол мақсатпен олар үйді үш жақтап қаусырмалап, шабуыл жасады да, қарудың барлық түрінен оқ жаудырды. Республика көшесінен жаудың екі танкісі көрінді. Бұлар үйдің батыс қабырғасын нысанаға алып, атқылай бастады. Атыс ұясынан айналадағы аласапыранды бағып тұрған біздің топтағы татар Рамазанов пен украин Сабгайда танкіге қарсы қолданатын мылтықпен әспай-саспай дәл көздеп, екі танкті лезде жайратып салды. Сөйткенше болған жоқ, үйдің екінші бүйірінен шабуылдаған танктер көрінді. Бұлардың соңында автоматын кезенген фашистер. Қос мерген дереу орын ауыстырып, үйге таяп қалған алдыңғы танкті нысанаға алды. Құлақ тұндырған тынымсыз гүрсілдеп атылған мылтық даусы естілмесе де, ентелеп келген жау танкісі лап ете қалғанда, қорғаныстағы біздің жауынгерлер қуанғаннан орындарынан атып-атып тұрды. Содан соң пулеметтер мен автоматтар сақылдай жөнелді, граната гүрс-гүрс жарылып жатты...

Шайқас ішін тартып соққан дүлей дауылдай бір өршіп, бір саябырлап, ұзаққа созылды. Александров пен Сабгайда ұрыс үстінде жарақат алды. Бірақ майдан шебін — атыс ұясын тастамады. Өйткені кетсе орнын басар ешкім жоқ екенін, мұндай қиын сәтте ажалмен сан мәрте бетпе-бет келіп, шыныққан жалғыз жауынгердің зор күш екенін олар жақсы білді. «Павлов үйінің» төңірегі фашистер өлігіне толды. Бірақ жау жаралы жыртқыштай өршеленіп, ілгері ұмтыла берді. Дәл осы сәтте күтпеген оқиға болды. Алаңның фашистер шабуылдап келе жатқан бетінің өнбойы өрт болып жанып кетті. Сөйткенше болған жоқ, алаңның астан-кестені шықты. Үрейі ұшқан фашистер паналайтын жер іздеп, сүмеңдей қашты. Сөйтсек, бұл бізге көмекке келген «Катюша» екен.

Осылай мызғымас камалдай болған «Павлов үйі» жаумен 58 тәулік бойы айқасты. Сонда оны небәрі он алты жауынгер қорғады. Бірак олар қайыспас кайсарлыктың, ересен ерліктің өнегесін көрсетті. Сөйтіп, Отанымыздың данкын асырды.

Біздер, совет жауынгерлері, еліміздегі әртүрлі ұлттардың өкілдері зор майданның өзіміз қорғаған шебінде жауды бір адым да бастырмай, сол кезде әлем жұртшылығы айрықша көз тіккен қаһарман кала — Сталинградта фашистерді талқандауға аз да болса үлес косканымызды мақтан етеміз. Майдандағы колбасшымыз, Совет Одағының Маршалы В. И. Чуйков өзінің «Жол басы» деген кітабында Волга жағасындағы ғаламат шайкас жайында айта келіп, біз туралы: «Бір үйді қорғаған шағын ғана топтың өзі жарақты жаудың кыруар солдаттарының көзін жойды. Гитлершілдер Парижді басып алған кездің өзінде де мұндай зиян шекпеген еді», — деп жазды.

Бұл шайқаста біз жеңіп шықтық. Өйткені біздің ісіміз әділ болды, біз бейбітшілікті көкседік, туысқандыкты, достыкты кастерледік. Бұл біздің бойымызға сарқылмас күш-жігер берді. Біздің женісіміз көп ұлтты Отанымыздағы мақсаты бір, мүддесі ортақ қаһарман халықтарымыздың мызғымас достығының женісі еді.

Соғыстан соң волгоградтықтардың шақыруы бойынша, Волгоградта талай рет болып, майдандас достарыммен кездестім. Бұл кездесулер, ыстық қауышулар ешуақытта есімнен кетер емес. Қазіргі кезде мен туған ауылымда байланыс бөлімінде істеймін. Семьямыз үлкен: жұбайым Мейіркүл екеуміз алты ұл-қыз және алты немере сүйіп, бақытка кенеліп отырмыз. Үлкен ұлымыз Күмісбай Қазак ССР-інің еңбек сіңірген экономисі, баға жөніндегі комитеттің бөлім меңгерушісінің орынбасары. Келінім Мәрзия Шымкенттің Сыпатаев атындағы № 7 казақ орта мектебінде мұғалім, қызымыз Рахима Ленгір ауданында тұрмыста, ұлымыз Алтынбек Қазақ химия-технология институтын бітіріп, Шымкент құрылыс материалдары комбинатында инженер, ұлымыз Қожабек Жамбыл гидромелиорациялық-құрылыс институтын бітіріп, Сарыағашта № 39 жылжымалы механикаландырылған колоннаның прорабы болып істеп жүр, қызымыз Әлима Шымкент жіп иіру-тоқу фабрикасында бухгалтер, ал кенжеміз Болат Отан алдындағы азаматтық борышын өтеп жатыр.

Сұрапыл соғысты бастан кешкен біздердің бар тілегіміз — енді еліміздің аспанын бұлт торламаса, бейбіт те берекелі өміріміздің шырқы бұзылмаса екен дейміз. Біздің осы ойымызды Леонид Ильич Брежнев кезінде өте тамаша айтқан болатын. Ол: «Отанды қорғап, фашизмге қарсы шайқасып жүргенде де біздің солдаттарымыз, біздің совет адамдары бейбітшілікті ойлады. Біз енді соғыс өрті болмасын деп шайқастық. Біз аналар өздерінің ұлдарын жоктап аңырамасын деп соғыстық. Біз өз халқымыздың және басқа елдер халықтарының бостандығын қорғап қалу үшін, олардың өмір сүру, бейбіт еңбек ету, бақытты болу правосын қорғап қалу үшін соғыстық» («Ленин жолымен», 7-том, 258-бет), деп жазды. Коммунистік қоғам орнатып жаткан Совет Елі бүгінде баянды бейбітшіліктің тірегі болып отыр.

Т. МЫРЗАЕВ,
Сталинград шайқасына қатысушы.

Шымкент облысы,
Бөген ауданы.

Публицист трибунасы

БІРЛІГІМІЗ БОЛАТТАЙ БЕРІК

Жұмағали ЫСМАҒҰЛОВ

1982 жыл Советтік Социалистік Республикалар Одағының құрылғанына алпыс жыл толған торқалы тойдың ұлы дүбірімен дүйім дүниені елең еткізіп аяқталды. Декабрьдің шытқыл аспанын шымқай Қызыл Ту шұғыласымен нұрландырған осынау айтулы күндері жер жүзінің адал ниетті барлық адамдарының аңсары тағы да біздің елімізге қарай ауды.

Социалистік достық одақта ортақ тілекпен табысып, биік мақсатпен біріккен бауырлас елдердің халықтары бұл жарқын оқиғаны өздерінің төл мерекесіндей бізбен бірге тойлады. Демократия, прогресс, бейбітшілік деген ұлы ұғымдар төңірегінде түсінісіп, ұғысқан талай-талай бағдарлас, ынтымақтас елдер мен ұйымдардың өкілдері біздің сәулетті астанамызда болған зор салтанатқа өздерінің адал көңілдері мен игі тілектерін ала келді.

Дүниеде адам баласына азаттық пен теңдік болсын, баршаға бірдей алаңсыз, мұңсыз, бақытты өмір орнасын, нұрлы болашаққа қарай ілгері басқан Отанымыздың аспанын ешқашан бұлт шалмасын, бейбітшілік мерейі әрдайым үстем болсын деген ұлы тілек үстінде сүттей ұйыған біздің елдің мәртебелі мұраттарына шартараптың шақырулы мейманлары тағы да айқын көз жеткізіп, өздерінің қалтқысыз құрмет сезімдерін білдірді.

Иә, біздің елдің аспаны ашық, көкжиегі көтеріңкі. Көші түзудің көлігі болдырмайтыны секілді, жарқын жағалауға бет алған үрдіс сапарымызда қуйысқанымыз берік, құбыламыз айқын. Коммунистік партия мен совет халқының ұзақ жылдар бойы ұлы істер үстінде сыннан өткен басшысы, заманымыздың аса көрнекті саяси және мемлекет қайраткері Леонид Ильич Брежневті соңғы сапарға аттандырып салған азалы күндерде бұл ақиқат бар күшімен тұлғалана танылды. Совет адамдары аза тұтса да, абдыраған жоқ, қайта Коммунистік партия мен оның лениндік Орталық Комитетінің төңірегіне, бірлескен ақыл-ой мен кемеңгерліктің бейнесі ретінде танылған өзінің коллективтік көсемі — Саяси Бюро төңірегіне бұрынғыдан да тығыз топтаса түсті. КПСС Орталық Комитетінің кезектен тыс Пленумының шешімдеріне бірауыздан қолдау білдіріп, Коммунистік партияның адал ұлы Ю. В. Андропов жолдастың КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары болып сайлануын қызу мақұлдап қарсы алды.

Совет халқы Коммунистік партияға қалтқысыз сенеді. Өйткені онда халықтың мүддесінен басқа мүдде, совет адамдарының игілігі мен бақытынан асқан мақсат жоқ екеніне ол талай ауыр кезеңдер мен бұралаң бұрылыстарда кәміл көз жеткізген. Халық партияға қандай сенсе, партия да халыққа сондай шүбәсіз. Өзінің алдына қандай келелі міндет қойып, қандай күрделі істің шешімін қолға алса да, ол ең алдымен халықтың қолдауына сүйенеді, оның бірауызды бірлігі мен өз төңірегіне топтасқан ұйымшыл күшін тірек етеді.

Халық пен партия біртұтас. Партияның күші халықпен бірлікте, соның қолдауында болса, халықтың күші — партиямен бірлікте, соның сара да дана басшылығында. Советтік болмыстың табиғатына сіңген және сол табиғаттың өзінен туындайтын бұл ақиқат, алысқа бармай-ақ, былтырғы ноябрь күндерінен бергі кезеңде де өте айқын танылды. Коммунистік партия бұл жолы да өзінің ежелгі жігерлендіргіш, ұйымдастырғыш күші мен қабілетін айдай әлемге паш етті. Совет халқының тағдыры, оның бүгіні мен болашағы сенімді қолда екенін бүкіл дүние жүзіне ерекше бір әсерлі күшпен дәлелдеп берді.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдері — осы ақиқаттың айғағы. Онда совет халқының таяу болашақтағы атқарар міндеттері де, қол жетер игіліктері де жете анықталып, берік белгіленген. Негізгі қағидалары партияның соңғы съездерінде тұжырымдалған коммунистік жасампаздықтың асқаралы программасынан туындайтын бұл шешімдер: партия ел ішінде қандай ұран көтеріп, халықты қандай міндетке бағдарласа да, оның көздейтін негізгі мақсаты — халықтың өз қамы, өз игілігі екенін дәлелдейді. Егер партия еңбекшілерді елдің өндіргіш күштерін жеделдете дамытуға, өндірістің тиімділігін арттыруға, өнімнің сапасын жақсартуға шақырса, жұртшылықты Азық-түлік программасын жүзеге асыруға жұмылдырса, бұл, сайып келгенде, халықтың өз тұрмысын өрлету, өз өмірін көркейту жөніндегі қамқорлықтан туады.

Коммунистік партияның саяси-тәрбие саласындағы шараларында да осындай абзал адамгершілік мән-мағына бар. Елімізде жұмысшы табының, колхозшы шаруалар мен халықтық интеллигенцияның одағын барған сайын шыңдай беру, советтік қоғамның әлеуметтік-саяси және идеялық бірлігін барынша нығайту, елімізді мекендеген халықтардың тату-тәтті достығын одан сайын жарастыра беру, еңбекшілерді марксизм-ленинизм, пролетарлық, социалистік интернационализм, патриотизм рухында тәрбиелеу — партияның күнбе-күн жүргізіп отырған сан-салалы жемісті жұмысының негізі, өзек-арқауы.

Ал енді партияның сыртқы саясат саласындағы мызғымас бағытын алатын болсақ, бұл да халықтың көкейтесті тілегінен туындайтыны, тіпті бір ғана совет халқы емес, бүкіл дүние жүзіндегі ақ тілеулі адамдардың ой-арманымен ұштасып жатқандығы бұл күнде баршаға аян шындық.

Социализм мен бейбітшілік —бір-бірінен ажырамайтын тұтас ұғымдар. Сондықтан Коммунистік партияның бейбітшіл саясаты социализмнің өз табиғатынан туады. Ленин партиясы, Совет мемлекеті Октябрь революциясынан бергі алпыс бес жылдың беделінде бұл саясатты ешбір мүлтіксіз жүргізіп келеді. КПСС XXVI съезінде сексенінші жылдардың өн бойына өзек етіп белгіленген Бейбітшілік программасы — партияның лениндік бағытының сыртқы саясат саласындағы ең бір шоғырланған, халықаралық өмірдің нақты қалыптасуына барынша сәйкестендірілген салиқалы көрініс.

Міне осы бағыттардың қай-қайсысы болсын бұдан былайғы кезеңдерде де табандылықпен бұлжымай жүргізіле беретіні, партия саясатының сабақтастығы сақталатыны КПСС Орталық Комитетінің кезектен тыс Пленумы мен 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдерінде шегеленіп айтылды.

Партияның осындай асқаралы жоспарларымен жігерленген совет адамдары 1982 жылды аса бір көтеріңкі шабытпен аяқтап, жаңа, 1983 жылды, он бірінші бесжылдықтың үшінші жылын жаңа күш, жаңа жігермен бастады. Жыл қорытындысымен тұспа-тұс келген СССР-дің 60 жылдық мерекесі де біздің елде жүрек тебірентерлік саяси өрлеу туғызып, барша жұртты серпілте, желпінте түсті.

Халқымыздың өткен жылғы тындырған істері қаншама қомақты, қол жеткен табыстары қаншама толымды болса, оның алдында тұрған жаңа міндеттер де соншалықты күрделі, шығар белесіміз соншалықты биік. Бұл орайда ауызға алдымен ілінетін алғашқы тұжырым — ноябрь Пленумы мақұлдап, СССР Жоғарғы Советінің жетінші сессиясы бекіткен 1983 жылдың жоспары мен бюджеті КПСС-тің XXVI съезінде ұзақ мерзімге арнап белгіленіп, сексенінші жылдардың аяғына дейін түгел қамтитын жүйелі стратегияның ажырамас бір буыны болып табылатындығы. Сондықтан ол жаңағыдай кеңірек болашақты көздейтін келелі мақсаттың аумағына кіре отырып, таяу бір жылдың ішінде ел өмірінің қай саласында да қарышты қадам жасалуын қамтамасыз етуді көздейтіні заңды.

Біздің социалистік қоғамның адамгершілік мәнін, жасампаздық мүмкіндіктерін неғұрлым толығырақ ашуға кезекті бір өріс беретін бұл жоспарларда еліміздің ұлттық байлығын одан сайын молайтып, экономикалық және қорғаныс қуатын арттыра түсудің, әрбір одақтас республиканың халық шаруашылығын қарышты өрге бастырудың жан-жақты шаралары көзделген.

Мәселен, жаңа жылда елдің тұтыну және қор жинау қажеттеріне жұмсалатын ұлттық табыс көлемі 3,3 процент артады. Ал енді осынау цифрдың мәніне сәл ғана үңілсек болғаны, халықтың тұтыну қажеті мен қор жинауға бөлінетін қаржының үстеме өсімінің өзі ғана өткен жылғы 9 миллиард сомнан биыл 15 миллиард сомға артатындығына көз жеткіземіз. Өсу деген сөздің бір саладағы ғана мәні осындай! Ел экономикасының қай-қай тарауын алсақ та — мейлі ол өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығы немесе күрделі құрылыс болсын, немесе ғылым мен мәдениет саласы болсын, соның барлығынан да дәл осы тәрізді өсуді, қайталап айтайық, үдете үстемелеп өсуді көреміз.

Бұл жоспарлардың бізді ерлікке жігерлендіріп, жанымызды марқайта түсетін тағы бір ерекшелігі — ол жай қағаз бетіндегі жоба немесе тек көңілдегі ниет қана емес, түптеп келгенде, күні ертең шындыққа айналатын ақиқат. Өйткені оны жүзеге асыратын совет адамының өзі, ал оны ұйымдастыру жағынан қамтамасыз ететін — Коммунистік партия мен Совет үкіметі.

Ал табыстың өздігінен келмейтіні де белгілі. Бұл үшін ең алдымен әрбір совет азаматының саналы еңбегі, жанашыр қамқорлығы, жауапты көзқарасы талап етілетіні КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында баса айтылды. «Жоспардың орындалуы, — деді КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас, — өзінің еңбек үлесіне де байланысты екенін әрбір еңбекшінің түсінуі, біз неғұрлым жақсы еңбек етсек, солғұрлым жақсы өмір сүреміз деген қарапайым шындықты жұрттың бәрінің жақсы түсінуі қазір ерекше маңызды және қажет».

Бұл айтылған талаптар, барлық совет адамдары сияқты, біздің республика еңбекшілері үшін де ортақ парыз. Өйткені бесжылдықтың үшінші жылында Қазақстан алдында тұрған міндеттер де, соған сәйкес туған республикамыздың ілгері қарай қарыштап даму қарқыны да ерекше ауқымды. Бұл жөнінде Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің VIII пленумында жасаған баяндамасында КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас барынша толымды етіп саралап айтты.

Бүкіл Одақ көлемінде күллі туысқан совет халықтарының ортақ мерекесіне айналған Қазақстанның Россияға өз еркімен қосылуының 250 жылдығын лайықты тартулармен атап өткен республика еңбекшілері СССР-дің құрылуының 60 жылдығы құрметіне өрістетілген Бүкілодақтық социалистік жарысқа да белсене қатысып, қыруар табысқа ие болды. Одақтас республикалар шоғырында жұлдызы жарқырай түскен Қазақстанның сан-салалы экономикасы, ғылымы мен мәдениеті өткен жылы да сенімді түрде ілгері басты. Өнеркәсіп өндірісінің көлемі бұрнағы жылмен салыстырғанда айтарлықтай артты. Жыл қорытындысында жоспардан тыс жүздеген миллион сомның өнімі өткізілді. Ірі-ірі кәсіпорындар, цехтар мен өндірістер көптеп жаңадан қатарға қосылды.

Бір сөзбен жинақтап айтсақ, Қазақстанның индустриялық картасында жан сүйсінтерлік жақсы өзгерістер мол болды.

Өткен жыл республиканың ауыл шаруашылығы үшін өте қатал болғаны бәрімiздің есімізде. Бірақ табиғаттың құбылмалы кінәмшілдігі ауыл-село еңбеккерлерінің, атақты тың игерушілер ұрпағының ерік-жігерін мұқалта, қажыр-қайратын жасыта алған жоқ. Сөйтіп, осындай қуаншылықты жылдың өзінде де республикамыз еліміздің азық-түлік қорына сүбелі үлес қосты. Әсіресе Отан қоймасына 260 миллион пұттан астам астық құйған Қостанай диқандарының ерлігі бүкіл елді риза қылды. Ақтөбе облысының шаруашылықтары да мол астықпен қуантты. Қызылорда күрішшілері жоспарды ойдағыдай орындап шықты.

Халық шаруашылығының өзге де салаларында, сондай-ақ ғылым мен мәдениетті дамытуда, еңбекшілердің әлеуметтік өмірінде татымды табыстарға қол жетті. ССР Одағы құрылуының 60 жылдық мерекесі құрметіне өрістетілген социалистік жарыста қол жеткен жетістіктері үшін Қазақ ССР-іне басқа одақтас республикалармен бірге КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС пен ВЛКСМ Орталық Комитетінің Ескерткіш туы беріліп, республикамызда мәңгі сақтауға қалдырылды. Жекелеген облыстар, бірсыпыра қалалар мен аудандар, көптеген еңбек коллективтері ауыспалы Қызыл тулармен наградталды. Осының бәрі бүкіл республика еңбекшілері үшін үлкен абырой, зор құрмет.

Біздің бүгінгі асқан асуымыз қаншалықты биік болса, одан әрі көз жетер көкжиегіміз одан да өрісті. Қол жеткен нақты нәтижелер негізінде жасалған жаңа жылдың жоспары мен бюджетінен бұл болашақ өте айқын көрінеді. Жаңа жылда республиканың 19 облысының қай-қайсысында да игілігі мол ірі өзгерістер болады.

Бұл орайда тағы да кейбір цифрларды сөйлете кеткен артық емес. Барлық байлықтың ортақ өлшеміндей ұлттық табыстың өсу қарқыны бір жылда екі есе артады екен. Ал бүкіл халық шаруашылығының өзекті саласы — өнеркәсіп өндірісінің көлемі үш проценттен астам артуға тиіс. Бұл өткен жылғы өсімнен бір жарым еседей көп. Ал енді ойға салып көрейік, өткен жылдың деңгейі бұрнағы жылғыдан едәуір көтеріңкі болса, әрбір жаңа жыл әрбір өткен жылдан ылғи да осылай үстемелеп, еселей артып отыратын болса, мұндай өсу қарқынына тегеурінді дегеннен басқа қандай теңеу айтылмақ!

Республикамыздың ауыл шаруашылығын өркендету болашағы тіпті әсерлі. Қазірдің өзінде еліміздің аса ірі астықты өлкесіне айналған Қазақстан үшін биылғы жыл таяуда мақұлданған республика Азық-түлік программасын жүзеге асырудың белесті бір кезеңі болмақ. Аграрлық-өнеркәсіптік комплексті дамыту, ауыл шаруашылығын өнеркәсіптік негізге жеделдете көшіріп, оның барлық салалардағы көрсеткіштерін молайту — бүгінгі күннің ең көкейтесті мәселелері.

Әлеуметтік программа биылғы жылы да сан қырлы және өте толымды. Республиканың жылдық мемлекеттік бюджеті 9 миллиард сомнан астам болса, соның 6,8 миллиард сомы қоғамдық тұтыну қорларына бөлінетіні бұл бағытта өте көп нәрсені аңғартады. Өзгені айтпағанның өзінде, халықтың жан басына шаққандағы нақты табыстың 2,8 процент артатыны көңілге көп-көп қуаныш ұялатады.

Алда тұрған қыруар міндеттер мен қызықты болашақтың бір алуаны міне осындай. Мақсат биік, жол ұзақ. Ілгері басқан қадамы тегеурінді совет адамдарының, коммунистердің шықпайтын шыңы, алмайтын шебі, жетпейтін нысанасы жоқ. Партияның парасатты басшылығы, оның халықпен берік, тастүйін бірлігі, совет адамдарының лениндік партия төңірегіне тығыз топтасқандығы — осының ай мен күндей айғағы.

МАЗМҰНЫ

СССР-ге алпыс жыл. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. АНДРОПОВ жолдастың КПСС Орталық Комитетінің, СССР Жоғарғы Советінің және РСФСР Жоғарғы Советінің Кремльдің Съездер сарайындағы бірлескен салтанатты мәжілісінде 1982 жылғы 21 декабрьде жасаған баяндамасы . . . 1

Дүние жүзінің парламенттеріне, үкіметтеріне, партиялары мен халықтарына. . 14

КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросында 16

КПСС Орталық Комитетінде. Қостанай облысының Федоров ауданындағы «Путь к коммунизму» колхозы партия ұйымының КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерін орындау жөніндегі жұмысы туралы . . 18

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы туралы информациялық хабар. 22

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің VIII пленумының қаулысы. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдері мен КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В Андропов жолдастың сонда сөйлеген сөзінен туындайтын республика партия ұйымының міндеттері туралы . . . 24

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдері мен КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың сонда сөйлеген сөзінен туындайтын республика партия ұйымының міндеттері туралы. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. ҚОНАЕВ жолдастың баяндамасы. 27

КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

В. АГАФОНОВ — Социалистік интернационализмнің құдіретті күші 44
Б. ЕРМҰХАНОВ — Бейбітшілік пен әлеуметтік прогрестің тірегі 51

ПАРТИЯНЫҢ ЛЕНИНДІК АГРАРЛЫҚ САЯСАТЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ЖАҢА КЕЗЕҢІ

С. БЕЙСЕНОВ — Маңызды буын 58
Ә. НҰРШАЙЫҚОВ — Мойынқұм сапары 62

БІЗ — СОВЕТ ХАЛҚЫМЫЗ

Т. МОЛДАҒАЛИЕВ — Отаншылдық — отты сезім 69
А. КИМ — Ырыс алды — ынтымақ 75
Т. ШЕГЕБАЕВ — Ағалар аманатына адалдық 77
Н. ІЛИЯСОВ — Шыңдалған достық 79

ОЛ КҮНДЕРДІҢ ӨШПЕС ДАҢҚЫ

Қ. СЕРІКБАЕВ— Халықтар қаһармандығының өнегесі 82
Т. МЫРЗАЕВ — Естен кетпес елу сегіз күн 87

ПУБЛИЦИСТ ТРИБУНАСЫ

Ж. ЫСМАҒҰЛОВ — Бірлігіміз болаттай берік 91

СОДЕРЖАНИЕ

Шестьдесят лет СССР. Доклад Генерального секретаря ЦК КПСС товарища Ю. В. АНДРОПОВА на совместном торжественном заседании Центрального Комитета КПСС, Верховного Совета СССР и Верховного Совета РСФСР в Кремлевском Дворце съездов 21 декабря 1982 года 1
К парламентам, правительствам, политическим партиям и народам мира. . . 14
В Политбюро ЦК КПСС 16
В Центральном Комитете КПСС. О работе партийной организации колхоза «Путь к коммунизму» Федоровского района Кустанайской области по выполнению решений майского (1982 года) Пленума ЦК КПСС 18
Информационное сообщение о пленуме Центрального Комитета Компартии Казахстана 22
Постановление VIII пленума Центрального Комитета Компартии Казахстана. О задачах республиканской партийной организации, вытекающих из решений ноябрьского (1982 года) Пленума ЦК КПСС и речи на нем Генерального секретаря ЦК КПСС товарища Ю. В. Андропова. 23
О задачах республиканской партийной организации, вытекающих из решений ноябрьского (1982 года) Пленума ЦК КПСС и речи на нем Генерального секретаря ЦК КПСС товарища Ю. В. Андропова. Доклад члена Политбюро ЦК КПСС, первого секретаря ЦК Компартии Казахстана тов. Д. А. КУНАЕВА . . . 27

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИЗМА

В. АГАФОНОВ — Могучая сила социалистического интернационализма . . . 44
Б. ЕРМУХАНОВ — Оплот мира и социального прогресса 51

НОВЫЙ ЭТАП В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ЛЕНИНСКОЙ АГРАРНОЙ ПОЛИТИКИ ПАРТИИ

С. БЕЙСЕНОВ — Важное звено 58
А. НУРШАИХОВ — Моинкумские встречи 62

МЫ — СОВЕТСКИЙ НАРОД

Т. МОЛДАГАЛИЕВ — Пламенное чувство Родины 69
А. КИМ — Куем мы счастье сообща. 75
Т. ШЕГЕБАЕВ — Верность делу старшего поколения 77
Н. ИЛЬЯСОВ — Нерушимая дружба 79

ЭТИХ ДНЕЙ НЕ СМОЛКНЕТ СЛАВА

К. СЕРИКБАЕВ — Беспримерный подвиг народа 82
Т. МЫРЗАЕВ — Незабываемые пятьдесят восемь дней 87

ТРИБУНА ПУБЛИЦИСТА

Ж. ИСМАГУЛОВ — Монолитное единство 91

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КОЛЛЕГИЯ:

М. Мамажанов (бас редактор), **Ә. Ахметов, Ә. Р. Ахметов, Қ. Әбілдаев, Б. Баймаханов, О. Батырбеков, Ә. Қалмырзаев, Т. Қызықбаев, А. Мұхамбетов, О. Смағұлов, Т. Ыдырысов** (жауапты секретарь).

Телефондар: бас редактордың қабылдау бөлмесі —33-29-52, жауапты секретарь — 33-84-33, маркстік-лениндік теорияны насихаттау және нақты экономика бөлімдері — 33-84-32, ұйымдастыру-партия жұмысы, ғылым және мәдениет бөлімдері —33-80-89, әдеби қызметкерлер — 33-80-93, 33-92-01, бас редактор —33-86-89, бас редактордың орынбасары — 33-83-61.

УГ06004. Сдано в набор 15.12.82. Подписано к печ. 4.01.83. Бум. тип. № 3. Формат издании. 70×108$^{1}/_{16}$. Физ. п. л. 6,0. Усл. п. л. 8,4. Уч. изд. л. 8,6 Печать высокая. Заказ 13. Тираж 55884. Цена 25 коп.

Технический редактор **Д. Токтарбекова.**

Ордена Трудового Красного Знамени типография Издательства ЦК Компартии Казахстана, г. Алма-Ата, пр. Ленина 2/4.
«Қазақстан коммунисі» — «Коммунист Казахстана» — теоретический и политический журнал ЦК Компартии Казахстана на казахском языке.

Адрес редакции: 480044, Алма-Ата, ул. М. Горького, 50, 8-этаж.

Бағасы 25 тиын.
Индекс 75738.

ISSN 0135—1117.

БАРЛЫҚ ЕЛДЕРДІҢ ПРОЛЕТАРЛАРЫ, БІРІГІҢДЕР!

93 Sovet əyelderi

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

2

ФЕВРАЛЬ
1983

Барлық елдердің пролетарлары, бірігіңдер!

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

№ 2
февраль
1983

ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫ ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ және САЯСИ ЖУРНАЛЫ

1921 жылғы сентябрьден бастап шығып келеді

МАЗМҰНЫ

КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросында, СССР Жоғарғы Советінің Президиумында және СССР Министрлер Советінде 3
БАС МАҚАЛА — Асқар асу, айбынды міндет 5

КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

В. АРАПОВ — Жауынгерлік дәстүрлер сабақтастығы 12
С. ТҮЙМЕБАЕВ — Халыққа қызмет көрсетуді жақсарта береміз 18
А. САРМҰРЗИН — Тарихи-партиялық ғылымның орталығы 23
Н. ЗІКІРИНОВА — Совет әйелдерінің әлеуметтік белсенділігі 29

ПАРТИЯНЫҢ ЛЕНИНДІК АГРАРЛЫҚ САЯСАТЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ЖАҢА КЕЗЕҢІ

О. ҚОЗЫБАЕВ — Ауыл шаруашылығын интенсивтендіру жолымен 34
В. ШЕКЕРА — Табыс кілті өз қолымызда 41

ИДЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

Н. СӘДУАҚАСОВ — Айналадағы ортаны қорғау жауапкершілігі 44
Т. ҚҰСМАНҒАЛИЕВА — Қоғамдық тәртіпті сақтау — баршаның ісі . . . 48
Н. АХМЕТОВА, Қ. ҚҰСНИДЕНОВ — Оқушыларға праволық білім беру мақсатында 52

ПАРТИЯ ҰЙЫМДАРЫНЫҢ БҰҚАРАЛЫҚ-САЯСИ ЖҰМЫСЫ

Ғ. ҚҰМАРОВ — Патриоттық және интернационалдық тәрбие ықпалы. Қ. ОМАРОВ — Үгіт коллективтері жұртшылық арасында 57

ОЛ КҮНДЕРДІҢ ӨШПЕС ДАҢҚЫ

В. ЕРШОВ — Ерлікпен елдің даңқын асырған 65

«КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМ: ТЕОРИЯ МЕН ПРАКТИКА ПРОБЛЕМАЛАРЫ» КУРСЫН ОҚЫП-ҮЙРЕНУШІЛЕРГЕ КӨМЕК

З. МҰҚАШЕВ — Табиғат пен қоғамның өзара қатынасын үйлестіру мәселелері . 71

ОЗЫҚ ТӘЖІРИБЕГЕ — КЕҢ ӨРІС

Б. ИВАНОВ — Бағалы бастама — ортақ игілік 77

БАСПАСӨЗ. ТЕЛЕВИЗИЯ. РАДИО

С. ОРАЗАЛИНОВ — Көгілдір экранда — көркем өнер 82

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕР

Ғ. БЕКТҰРОВ — Селодағы еңбектің интернационалдануы 88
Қ. ӨТЕМІСОВ — Қаһармандықтың эстетикалық мәні 92

© «Қазақстан коммунисі» № 2. 1983.

СОДЕРЖАНИЕ

В Политбюро ЦК КПСС, Президиуме Верховного Совета СССР и Совете Министров СССР 3
ПЕРЕДОВАЯ — К новым свершениям 5

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИЗМА

В. АРАПОВ — Преемственность боевых традиций 12
С. ТЮМЕБАЕВ — Совершенствуя бытовое обслуживание населения 18
А. САРМУРЗИН — Центр историко-партийной науки 23
Н. ЗИКРИНОВА — Социальная активность советских женщин 29

НОВЫЙ ЭТАП В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ЛЕНИНСКОЙ АГРАРНОЙ ПОЛИТИКИ ПАРТИИ

О. КОЗЫБАЕВ — Путем интенсификации сельскохозяйственного производства . 34
В. ШЕКЕРА — Залог успеха 41

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ИДЕОЛОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ

Н. САДВАКАСОВ — Высокая ответственность охраны окружающей среды . . 44
Т. КУСМАНГАЛИЕВА — Соблюдение общественного порядка — дело каждого 48
Н. АХМЕТОВА, К. КУСНИДЕНОВ — Правовые знания — учащимся . . . 52

ПОЛИТИКО-МАССОВАЯ РАБОТА ПАРТИЙНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ

Г. КУМАРОВ — Действенность патриотического и интернационального воспитания. К. ОМАРОВ — Работа агитколлектива по месту жительства 57

ЭТИХ ДНЕЙ НЕ СМОЛКНЕТ СЛАВА

В. ЕРШОВ — На земле легендарного подвига 65

В ПОМОЩЬ ИЗУЧАЮЩИМ КУРС «РАЗВИТОЙ СОЦИАЛИЗМ: ПРОБЛЕМЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ»

З. МУКАШЕВ — Вопросы оптимизации взаимодействия общества и природы . 71

ПЕРЕДОВОМУ ОПЫТУ — ВНИМАНИЕ И ПОДДЕРЖКУ

Б. ИВАНОВ — Ценные начинания — наше достояние 77

ПЕЧАТЬ. ТЕЛЕВИДЕНИЕ. РАДИО

С. ОРАЗАЛИНОВ — Литературный телеэкран 82

НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Г. БЕКТУРОВ — Интернационализация сельскохозяйственного труда 88
К. УТЕМИСОВ — Эстетическая сущность героизма 92

КПСС ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ САЯСИ БЮРОСЫНДА, СССР ЖОҒАРҒЫ СОВЕТІНІҢ ПРЕЗИДИУМЫНДА ЖӘНЕ СССР МИНИСТРЛЕР СОВЕТІНДЕ

КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросы, СССР Жоғарғы Советінің Президиумы және СССР Министрлер Советі Варшава Шартына қатысушы мемлекеттердің Саяси консультациялық комитеті кеңесінің (Прага, 1983 жылғы 4—5 январь) қорытындыларын қарай келіп, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов бастаған совет делегациясының қызметін түгелімен және толық мақұлдайды.

Саяси консультациялық комитеттің Прагадағы кеңесі халықаралық маңызы бар ірі оқиға болды. Қалыптасқан дәстүрге сәйкес одақтас социалистік мемлекеттердің мәртебелі басшылары Европадағы және жалпы дүние жүзіндегі қазіргі жағдайға бірлесіп талдау жасады, туысқан елдердің әскери қатерге қарсы, бәсеңдікті сақтап, тереңдету, халықаралық ынтымақтастықты дамыту жолындағы күрестегі бұдан былайғы келісілген іс-қимылдарын белгіледі.

Дүние жүзіндегі жағдайға агрессияшыл империалистік топтардың, ең алдымен АҚШ-тың дүниежүзілік оқиғалар барысын өз ырқына бағындыру үшін дүние жүзінде қалыптасқан стратегиялық тепе-теңдікті бұзу, өзі үшін әскери басымдықты қамтамасыз ету жөніндегі тоқтатылмай отырған әрекеттерінен туындаған елеулі шиеленіс тән болып отыр. Олар өршіткен ядролық және жай қарумен жанталаса қаруланудың жаңа кезеңі дүние жүзінде бұрынғыдан да хауіпті тұрақсыздыққа әкеліп соғуы, жекелеген елдердің және жалпы адамзаттың алдында тұрған көкейкесті экономикалық және әлеуметтік проблемалардың шешілуін елеулі түрде қиындатуы мүмкін.

СССР, одақтас социалистік мемлекеттер империализмнің осы милитаристік бағытына бейбітшіліктің, халықаралық хауіпсіздіктің және бәсеңдіктің дәйекті сындарлы бағытын қарсы қояды. Жаңа, 1983 жылдың шежіресін Варшава Шартына қатысушы елдер жер бетіндегі саяси ахуалды сауықтыру пайдасын көздейтін ауқымды қадаммен ашты. Прагада қабылданған Саяси декларацияда олар ядролық апатқа қарай ойысуға жол бермейтін нақты альтернатива ұсынды.

Екі әскери-саяси топ — Варшава Шарты мен НАТО-ға қатысушы мемлекеттердің арасында өзара әскери күш қолданбау және бейбітшілік қатынастарын сақтау туралы шарт жасау жөніндегі социалистік елдердің жаңа ұсынысының ерекше маңызы бар. Ең алдымен осы ірі бейбіт инициатива өздеріне арналған мемлекеттердің оған барынша мұқият қарауынын маңызы зор.

Оқиғалардың қазіргі хауіпті дамуын тоқтатудың, оларды кінәратсыз арнаға бұрудың, өзара сенімді нығайтудың, қару-жарақ, әсіресе ядролық қару арсеналдарын шектеу мен қысқарту міндеттерін бірінен соң бірін шешудің практикалық мүмкіндігі ашылып отыр.

Европада ракеталық-ядролық қаруды молайтуға жол бермеудің мүмкіндігі жүзеге асырыла ма, жоқ па, континенттің, оның ғана емес, жалпы дүние жүзінің халықтарына төніп отырған қатер бәсеңдей ме, әлде, керісінше күрт күшейе бере ме, бұл қазір АҚШ-қа және оның НАТО-дағы одақтастарына байланысты болып отыр.

Совет Одағы халықаралық істерде ақыл-парасат салтанат құруы үшін өзіне байланысты нәрсенің бәрін істеуде. Ол социализм мен бейбітшілік жауларының тіміскі әрекеттері жөнінде қырағылықты сақтай отырып, ел хауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін тиісті шараларды қолдана отырып, әлеуметтік системасы басқа мемлекеттермен бейбіт қатар өмір сүрудің лениндік саясатын алдағы уақытта да дәйекті жүргізе беретін болады.

Саяси консультациялық комитеттің кеңесі қазіргі жағдайда социалистік мемлекеттердің жан-жақты ынтымақтастығының, дүниежүзілік аренада ортақ мақсаттар жолындағы олардың бірлескен күресінің, социалистік, коммунистік құрылыс тәжірибесін алмасудың, экономикада, ғылым мен техникада күштерді кооперациялаудың ролі артып келе жатқанын көрсетті. Осының бәрі жалпы алғанда социалистік достық одақтың күшін еселей түседі, оған қатысушылардың бәрінің алдында тұрған жасампаздық міндеттерді шешуге көмектеседі.

КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросы, СССР Жоғарғы Советінің Президиумы және СССР Министрлер Советі туысқан елдермен арадағы достық пен ынтымақтастық ісі партия мен Совет мемлекетінің халықаралық саясатында әрқашан ерекше, беделді орын алып келгенін және ала беретінін атап көрсетуді қажет деп санайды.

АСҚАР АСУ, АЙБЫНДЫ МІНДЕТ

Совет халқы он бірінші бесжылдықтың үшінші жылына асқан шабытпен құлшына кірісті. Өз күшіне деген кәміл сенім, сүйікті Отанға деген мақтаныш сезімі, болашаққа деген үлкен үміт — оның тағы да биік асуларға шығып, лениндік жолмен алға баса беретіндігінің берік кепілі. Жаңа жыл қарсаңында совет адамдары, күллі әлемнің прогресшіл жұртшылығы даңқты оқиғаны — Советтік Социалистік Республикалар Одағы құрылуының 60 жылдығын қуаныш пен шаттық мерекесі ретінде атап өтті. Ал бұл мереке — социализмнің ұлы жетістіктерінің, лениндік ұлт саясаты салтанатының, СССР-дің барлық халықтарының мызғымас достығы мен туысқандығының, жаңа қоғам орнатудағы қаһармандық күресі мен жеңістерінің жарқын көрінісі. СССР-дің құрылуы — В. И. Лениннің кемеңгер идеялары мен өсиеттерін, ұлт саясатының ол жасап берген принциптерін нақты жүзеге асыра білген Коммунистік партияның, интернационалистер партиясының аса ұлы еңбегі.

Тарихи жаңа мемлекеттік одақ құру идеясын Владимир Ильич Ленин ғылыми тұрғыдан дәлелдеп берді. Данышпан көсемнің пікірінше, ұлттардың өзін-өзі билеу правосы олардың шын мәнінде жақындасуын қамтамасыз етудің бірден-бір құралы, олардың ерікті түрде топтасуының идеялық-саяси негізі. Ал бұл жаңашыл, соны идея лениндік партияның ұлт саясатының өзегіне айналды, еліміздегі ұлттық-мемлекеттік құрылыстың негізіне алынды. Демек, СССР-дің құрылуы арқасында барлық ұлттар мен халықтар еркін де жан-жақты даму жолына түсті, өзін-өзі билеу правосын нақты жүзеге асырды. Жаңа, социалистік тұрпаттағы мұндай федерацияның құрылуы қоғамдық прогресті тездете түсті.

Біздің қуатты Совет Одағы өте бір қиын кезеңде қалыптасты. Оны құрар тұста ұлт мәселесін шешудің дайын үлгілері жоқ еді. Сондықтан бірден-бір дұрыс жолды — социалистік федерализм жолын тауып, оны қорғап қалу үшін В. И. Лениннің даналығы мен беделі қажет болды. «Ленин нұсқаған жолдың мәні неде? — деді КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас Кремльдің Съездер сарайындағы бірлескен салтанатты мәжілісте 1982 жылғы 21 декабрьде жасаған «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамасында.— Қысқаша былай деуге болар еді. Бұл — социалистік республикалар федерациясының барынша беріктігінің кепілі ретінде азат халықтар одағының толық еріктілігі. Бұл — барлық ұлттар мен халықтардың толық тең праволылығы, олардың заң жүзіндегі ғана емес, сонымен қатар іс жүзіндегі теңсіздігін жоюдың дәйекті бағыты. Бұл — әрбір республиканың, әрбір халықтың өздерінің туысқандық одағы шеңберінде еркін дамуы. Бұл — интернационалистік сананы табанды түрде тәрбиелеу және еліміздің барлық ұлттары мен халықтарының жақындасуын көздейтін бұлжымас бағыт».

Біздің бүгінгі күндеріміз бен 1922 жылғы декабрь арасында тұтас бір дәуір жатыр. Бұл дәуір, алпыс жыл ішінде жүріп өткен жолымыздың қорытындылары ұлт мәселесін шешудің мүмкіндіктері тек таптық негізде ғана ашылады, оның басшы, бағыттаушы күші, осы шешімнің дұрыстығының кепілі Коммунистік партия, оның ғылыми негізделген саясаты болып табылады деген Маркс — Ленин ілімінің ақиқаттығын даусыз дәлелдеді. Совет өкіметі жылдарында әлеуметтік антагонизмдермен қоса ұлттық алауыздық, нәсілдік пен ұлттық теңсіздіктің және езгінің барлық түрлері келмеске кетті. Ұлттық шет аймақтар деген толық жойылды, ал бұларда социализмге өту жолы көбінесе феодалдық-патриархтық, тіпті рулық қатынастардан басталған-ды. Бұл дәуірде барлық республикалардың экономикасындағы аса терең өзгерістер нәтижесінде біртұтас одақтық халық шаруашылық комплексі пайда болды. Өткен алпыс жыл ішінде республикалардың әлеуметтік құрылымы сапа жағынан өзгерді; олардың әрқайсысында осы заманғы жұмысшы табы өсіп жетілді, олардың жаңа, колхоз жолымен алға басып келе жатқан шаруалары, өз интеллигенциясы, білікті кадрлары бар. Көп ұлтты социалистік мәдениет көркейіп, гүлденді. Бүгінде адамдардың жаңа тарихи қауымдастығы — совет халқын құрап отырған социалистік ұлттар қалыптасты.

СССР-дің құрылуы әрбір республиканың, тұтас алғанда бүкіл еліміздің әлеуметтік, экономикалық және мәдени прогресіне даңғыл жол ашты. Мынаны айтсақ та жеткілікті. Алпыс жыл ішінде Совет Одағында өнеркәсіп өнімінің жалпы көлемі 530 есе өсті. Барлық одақтас республикалар серпінді, әрі жан-жақты дамып келеді. Бұлардың қай-қайсысына да бұл күндері осы заманғы өнеркәсіп, механикаландырылған ауыл шаруашылығы, өркен жайған ғылым мен мәдениет тән сипат болып отыр. Сонымен қатар олардың қайталанбас өзіндік бейнесі, өзіндік ұлттық нышандары бар.

Отанымыздың игілігі жолындағы бірлескен еңбекте Советтер Елінің халықтары тату-тәтті, біртұтас семьяға бірікті, жаңа әділетті дүние жолындағы бірлескен күресте бұқара творчествосының құдіретті қайнар көзі — халықтардың лениндік достығы қалыптасты. Міне осының нәтижесінде азат халықтардың мызғымас одағы талай сындардан, қиын-қыстау кезеңдерден мүдірмей өтті. Айталық, совет халқы капиталистік мемлекеттердің тарапынан болған экономикалық блокадаға төтеп берді, фашизммен қиян-кескі шайқаста жеңіп шықты. Қазіргі уақытта біздің Отанымыз өзінің күш-қуатын нығайта отырып, прогресс және бейбітшілік жолымен коммунизмнің нұрлы болашағына қарай қарышты қадам жасауда.

Алпыс жылдық асқар асуда совет халқы қаншама тарихи іс тындырды, қаншама жетістіктерге жетті десеңізші! Ағаш соқадан зымыран ғарышқа дейінгі ғажайып жолдан өтті ол. Сауатсыздықтан, қараңғылық шырмауынан мәдениеттің заңғар шыңына шықты ол. Сол сияқты ол патша өкіметі ушықтырып, қоздырған ұлт араздығынан құрыштай берік туысқандық одаққа дейінгі жолдан өтті.

Совет Одағының ұлттары мен халықтарының жасампаздық күш-жігерін бір арнаға тоғыстырып отырған өзара көмек, өзара байланыс барған сайын жемісті болып келеді. Он бес одақтас республикада, жиырма автономиялы республикада және он сегіз автономиялы облыс пен округте тұратын барлық ұлттар мен халықтар бір-біріне көмектесіп, коммунизм құрылысының міндеттерін ойдағыдай жүзеге асыруда, экономика мен мәдениеттің жалпы өрлеуіне лайықты үлес қосуда. Мәселен, Украинадағы Кременчуг су-электр станциясын 12 одақтас республиканың 620 кәсіпорны салысты. Ал Қазақстандағы Қарағанды металлургия комбинатының құрылысына 11 одақтас республиканың 300 кәсіпорны қатысты. Сондай-ақ бұл күндері Оренбор-Ужгород газ құбыры, Кара[illegible] сияқты құрылыстары, «Атоммаш», Байкал—Амур магистралі әрбір республика өкілдерінің ерен еңбегінің символына айналды.

Мақсат-мүдде ортақтығы, міндет ортақтығы... Міне бұл — социалистік өмір салтының өзгеше белгілерінің бірі. Әрбір совет адамы, қандай ұлттың ұл-қызы екеніне қарамастан, өз еңбегі, өз табыстарының қожасы екенін, жалпымемлекеттік жоспарларды орындау оның жеке басының қосар үлесіне байланысты екенін жақсы біледі. Біздің жоспарларымызлық, біздің міндеттеріміздің аумағы неғұрлым ұлғайған сайын совет азаматының, еңбеккер, әрі күрескер, патриот, әрі интернационалист замандастың шалқар шабыты мен творчестволық мүмкіндігі соғұрлым ашыла түседі, өйткені оның күнделікті істеріне жасампаздық, жаңкиярлық, шеберлік өнегесі тән.

Совет өкіметінің алғашқы жылдарынан бастап біздің экономикалық және әлеуметтік саясатымыз Россияның бұрынғы ұлттық шет аймақтарын оның орталығының даму дәрежесіне мүмкіндігінше тезірек көтеретіндей етіп құрылды. Бұл міндет ойдағыдай шешілді де. Еліміздің барлық ұлттарының тығыз ынтымақтастығы, ең алдымен ұлы орыс халқының риясыз көмегі бұл істе аса маңызды роль атқарды. Ұлы орыс халқының туысқандық қолғабыс жәрдемінсіз бірде-бір республиканың қазіргі табыстары мүмкін болмас еді. КПСС Орталық Комитетінің «Советтік Социалистік Республикалар Одағы құрылуының 60 жылдығы туралы» қаулысында атап көрсетілгеніндей, ұлтаралық қатынас тілі ретінде совет адамдары ерікті түрде қабылдап отырған орыс тілі совет халқының әлеуметтік-саяси және идеялық бірлігін нығайтудың, ұлттық мәдениеттерді дамыту мен олардың бірін-бірі байытуының маңызды факторына айналды.

Партияның XXVI съезі, КПСС Орталық Комитетінің одан кейінгі Пленумдары белгілеген ауқымды программада әрбір республиканың материалдық және рухани потенциалын еселеп арттыру, сонымен бірге оны бүкіл еліміздің үйлесімді дамуы үшін мейлінше толық пайдалану көзделді. Бұл жолда біз шын мәнінде тарихи жеңістерге жеттік. Мұның жарқын бір мысалы — Советтік Қазақстанның жетістіктері.

Өткен 60 жыл ішінде еліміздегі біртұтас халық шаруашылық комплексінің құрамына табиғи түрде кіретін Қазақ ССР экономикасы дамудың бұрын болып көрмеген деңгейіне жетті. Қазір республикада бір күн ішінде СССР құрылған жыл — күллі 1922 жылғыдан екі есе көп өнеркәсіп өнімі өндіріледі. Он бірінші бесжылдықтың екі жылы ішінде 180 жаңа кәсіпорын, цех пен өндіріс іске қосылды. Республика еліміздің ең ірі астықты өлкесіне айналды. Оныншы бесжылдықта Қазақстан мемлекетке жыл сайын орта есеппен бір миллиард пұттай сапалы астық тапсырып отырды. Ал тың жорығы басталғаннан бері біздің республикамыз Отан қоймасына 20 миллиард пұттан астам астық құйды. Сол сияқты әлеуметтік және мәдени өмірде де түбегейлі өзгерістер болды. Қазір республикамызда жұмыс істейтін әрбір 100 адамның 80-і жоғары және орта білімді.

СССР-дің құрылуының 60 жылдығы құрметіндегі Бүкілодақтық социалистік жарысқа белсене қатыса отырып, көптеген бірлестіктердің, заводтар мен фабрикалардың, құрылыстардың, колхоздар мен совхоздардың коллективтері шаруашылық және мәдени құрылыста ірі табыстарға жетті, жылдық жоспарларын, социалистік міндеттемелерін мерзімінен бұрын орындады. Мысалы, Қарағанды металлургия комбинатының коллективі КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін жүзеге асыра отырып, жылына 445 мың тонна прокат, соның ішінде 375 мың тонна ақ қаңылтыр өндіретін ақ қаңылтыр цехының бірінші кезегінің құрылысын аяқтады. КПСС Орталық Комитеті Қазақстан Магниткасының құрылысшыларын, монтажшылары мен металлургтерін осы тамаша еңбек жеңісімен құттықтады.

Ең үздік, таңдаулы коллективтер КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туларымен наградталды. Таяуда жоғары өнімді жанкиярлық еңбегі, ССР Одағы құрылуының 60 жылдығы құрметіндегі Бүкілодақтық социалистік жарыста қол жеткен зор табыстары, бір кәсіпорында, ұйымда, колхозда, совхозда ұзақ жыл мінсіз жұмыс істегені үшін В. И. Ленин атындағы Өскемен қорғасын-мырыш комбинатының жұмысшылары Қайырбек Айжігітов пен Дмитрий Григорьевич Опищенко, Алматы облысы, Қаскелең ауданындағы «Ақсай» асыл тұқымды мал заводының сауыншысы Ағиба Дүйсенбекова, Қостанай облысы, Боровской ауданындағы Тыңның 25 жылдығы атындағы совхоздың механизаторы Николай Андреевич Синенко Бірінші дәрежелі Еңбек Даңқы орденімен наградталды.

«Біздің республикада, — деді КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас Кремльдің Съездер сарайында ССР Одағы құрылуының 60 жылдығына арналған салтанатты мәжілісте сөйлеген сөзінде, — жүзден астам ұлт пен халықтың өкілдері өмір сүріп, еңбек етеді. Біздің коллективтеріміз көп ұлтты, олардың тілдері де әртүрлі. Бірақ біздің бәріміз — ал осының өзі-ақ тамаша — бір-бірімізді өте жақсы түсінеміз, өйткені біз сөнбейтін бір күннің — халықтардың лениндік достық шапағының астында өмір сүреміз, жан жүрегіміздің бір ғана тілінде — интернационализм тілінде, Ленин тілінде сөйлейміз және коммунизм үшін бірлесіп еңбек етеміз».

Алпыс жыл ішінде ұлттық қатынастарда болған нақты сапалық өзгерістер мынаны дәлелдейді: бізге қанаушы құрылыстан мұра боп қалған күйдегі ұлт мәселесі ойдағыдай шешілді, біржолата, әрі түпкілікті шешілді. Салтанатты мәжілісте айтылғанындай, елдің көп ұлтты құрамы тарихта тұңғыш рет оның әлсіздігінің қайнар көзінен күш-қуат пен гүлденуінің қайнар көзіне айналды.

Талай жылдардағы атқарылған істердің қорытындысын шығара келіп, партия данышпан көсеміміз В. И. Ленин айтқан, ұлттарды жақындастыру ғана емес, сонымен бірге қосу жөніндегі мақсатқа жетудің оңай еместігін, қайта оның әлі де ұзаққа созылатынын ескертті. Бұл орайда күні бұрын ілгері кетуге де, сондай-ақ толғағы жеткен процестерді тежеуге де болмайды. «Ұлт мәселесін шешудегі табыстар, — деді Ю. В. Андропов жолдас, — толып жатқан ұлттар мен халықтардың біртұтас мемлекеті шеңберіндегі өмір мен еңбектің өз фактісінен туатын барлық проблемалар тіпті де жойылды деген сөз емес. Ұлттар өмір сүріп отырған кезде, ұлттық айырмашылықтар бар кезде бұлай бола қоюы екіталай. Ал ұлттар мен ұлттық айырмашылықтар ұзақ, таптық айырмашылықтардан әлдеқайда ұзақ өмір сүреді».

Міне сондықтан кемелденген социализмді жетілдіру — партия мен халықтың қазіргі кезеңдегі қызметінің басты мазмұны. Демек, совет халқының, барлық туысқан ұлттар еңбекшілерінің алдында халық шаруашылығын интенсивтендіру жолына көшіру, өндіріс тиімділігі мен жұмыс сапасын арттыру, ғылыми-техникалық прогресті жеделдету, СССР-дің Азық-түлік программасын орындауды қамтамасыз ету, экономика мен қоғамдық өмірдің барлық саласында ұйымшылдық пен тәртіпті нығайту міндеті тұр. Әрбір республиканың табиғат және еңбек ресурстарын, климат ерекшеліктерін ұтымды пайдалану, бұларды жалпыодақтық потенциалға аса білгірлікпен қосу халыққа да, мемлекетке де пайдалы. Бұл үшін өндіргіш күштердің орналастырылуын, аймақтық мамандандыру мен кооперациялауды, шаруашылық байланыстар мен тасымал схемасын одан әрі жетілдірудің орны бөлек.

Даңқты алпыс жылдыққа байланысты Москвадағы, сондай-ақ одақтас республикалар астаналарындағы салтанат кезінде еліміз халықтарының рухани өмірде, мазмұны социалистік, түрі ұлттық мәдениетті өркендетуде биік белеске көтерілгені атап көрсетілді. Коммунистік құрылыс барысында әрбір республиканың рухани байлығы молая түседі, оның бер жағында, әрбір халықтың мәдениетіндегі, творчествосындағы нағыз халықтық, талантты атаулының, жақсылық, жаңалық атаулының бәрі барлық ұлттардың игілігіне айналады. Мұның өзі қазір ғылымның, әдебиет пен өнердің жетістіктерінен айқын көрініп отыр. Сондықтан ұлттық қатынастарда ұлттық байлықты ескере түсудің, өзара алмасудың маңызы күшті.

Әйтсе де әрбір ұлттың рухани мұрасында, дәстүрлерінде, тұрмысында тек жақсы нәрсе ғана емес, сонымен қатар жаман, ескірген нәрсе де бар. Ендеше ескі атаулыдан, советтік ортақ тұрмыс, социалистік адамгершілік нормаларына, біздің коммунистік мұраттарымызға кереғар атаулыдан арылу мақсатында партия ұйымдары, бұқаралық информация құралдары, ғылым мен мәдениет мекемелері идеялық-тәрбие, ұйымдастыру жұмысын күшейтуге тиіс.

Совет адамдарын халықтар достығы, ұлы Советтік Отанымызға деген сүйіспеншілік рухында, интернационализм, басқа елдердің еңбекшілерімен ынтымақ рухында тәрбиелеу — партия, комсомол ұйымдарының, Советтер мен кәсіподақтардың, Қарулы Күштердің абыройлы борышы. Біздің жетістіктерімізді нанымды, нақты көрсету — патриоттық және интернационалдық тәрбиенің пәрменді құралы. Ал Совет Елінің тарихы мен бүгінгі тіршілік-тынысы өнегелі фактілерге толы. Халықтардың мызғымас достығын бейнелейтін жарқын мысалдарды әрбір республикадан ғана емес, тіпті әрбір ауданнан, қаладан, әрбір еңбек коллективінен табуға болады. Бұл жөнінде СССР-дің құрылуының 60 жылдығы тұсында көптеген тәжірибе жинақталды. Барлық жерде теориялық, ғылыми-практикалық конференциялар, Лениндік оқулар, соғыс және еңбек ардагерлерімен кездесулер өткізілді. Баспасөздің, радио мен телевизияның мазмұны едәуір байыды. Алдағы уақытта да осындай игі тәжірибені біздің насихат шебер пайдаланғаны мақұл.

Совет адамы патриоттық, интернационалдық сезімдерді бала кезінен-ақ бойына сіңіреді. Өйткені бұған мектептердегі, кәсіптік-техникалық училищелердегі, жоғары оқу орындарындағы оқыту мен тәрбие жұмысы бағытталған. Бұларда мыңдаған интернационалдық достық клубтары бар. Пионерлер мен комсомолецтер жылма-жыл революциялық, жауынгерлік және еңбек даңқы орындарына жорыққа шығып, аға ұрпақтың ерлігінен, лұғатты өмірінен тәлім алады.

СССР халықтарының достығы мен ынтымақтастығын одан әрі дамыту көбінесе социалистік демократияны тереңдетуге байланысты. Қоғамдық және мемлекеттік істерді басқаруға барлық ұлттар еңбекшілерінің барған сайын кеңінен қатысуы — біздің саяси өміріміздің жетекші тенденциясы. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының мүшесі Ю. В. Андропов жолдас жақында СССР Жоғарғы Советі Президиумының мәжілісінде сөйлеген сөзінде мемлекеттік және әлеуметтік-мәдени құрылыс мәселелерін шешкен кезде Советтердің ұлттық ерекшелікті нақтырақ, әрі тереңірек ескеріп отыруы, барлық ұлттар мен халықтардың, әсіресе шағын халықтардың жан-жақты дамуына көбірек қамқорлық жасауы керек екенін тағы да қадап айтты.

Сөйтіп, толысқан социализм жағдайында ұлттар арасындағы қарым-қатынас проблемалары Коммунистік партияның айрықша қамқорлығында, басты назарында болып отыр. Бұл проблемаларды, бұл міндеттерді шешу, делінді КПСС Орталық Комитетінің, СССР Жоғарғы Советінің және РСФСР Жоғарғы Советінің бірлескен салтанатты мәжілісінде, қолымыздан келетінін, біз оларды шеше алатынымызды және шешуге тиіс екенімізді кәміл білеміз. Даурықпа сөзге емес, іске бейімделу — ұлы да қуатты Советтік Социалистік Республикалар Одағының бұрынғыдан да нығая түсуі үшін бүгінде міне осы керек.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумы партияның XXVI съезі алға қойған аса маңызды міндетті жүзеге асыруға — қоғамдық өндірістің интенсивтендірілуін күшейтіп, халық шаруашылығының тиімділігін арттыруға барлық күш-жігерді бағыттау қажеттігіне партия, совет, шаруашылық ұйымдарының, еңбек коллективтерінің назарын аударды. Осы тұрғыдан 1983 жылға арналған экономикалық және әлеуметтік даму жоспарын ойдағыдай орындаудың бүкіл бесжылдық үшін айрықша мәні бар. Сондықтан шаруашылық қызметті жолға қойып, ғылыми-техникалық прогресті жеделдету үшін, еңбек өнімділігін арттыру, өнім шығаруды ұлғайтып, сапасын жақсарту үшін қолда бар мүмкіндіктерді мейлінше толық пайдалану қажет. Ең бастысы — экономикаға басшылық жасаудың барлық салаларын — басқаруды, жоспарлауды, шаруашылық механизмін онан сайын жетілдіру. Он бірінші бесжылдықтың үшінші жылында өмірлік маңызы зор міндеттер ойдағыдай шешілетін болса, біздің экономикамыз да сөзсіз өседі, халықтың әл-ауқаты да бұрынғыдан арта түседі.

Осыған байланысты ноябрь Пленумында өндіріс тиімділігі, оны интенсивтендіру бағыты баяу жүзеге асырылып келе жатқаны, еңбек өнімділігін арттыру қарқынының қанағаттандырмай отырғаны, жоспарлардың әлі де көп шығын, өндірістік ысырап күшімен орындалатыны атап көрсетілді. Пленумда сапалы, өнімді еңбекке, инициатива мен тапқырлыққа ынталандыратын жағдайлар — экономикалық, әрі ұйымдастырушылық жағдайлар жасау қажеттігіне назар аударылды. Ал, керісінше, нашар жұмыс, бойкүйездік, жауапсыздық қызметкерлердің материалдық жағынан көтермеленуіне де, қызмет бабына да, моральдық беделіне де барынша ықпал етуі керек. Пленум жалпымемлекеттік, жалпыхалықтық мүдделерді сақтау үшін жауапкершілікті күшейтуді, ведомстволық пен жергіліктшілдікті үзілді-кесілді жоюды талап етті. Мұның өзі ең алдымен шаруашылық басшыларына, өндіріс командирлеріне келелі міндет жүктейді. Өйткені кәсіпорынның, саланың қызметі көбінекөп солардың іскерлігіне, инициативасына байланысты.

Он бірінші бесжылдықтың үшінші жылындағы жоспарлар мен атқарылар істер КПСС-тің әлеуметтік-экономикалық стратегиясына сәйкес белгіленгені мәлім. Ал бұл стратегия қоғамдық өндірісті интенсивтендіруді тездетуге, оның тиімділігін арттыруға, ғылым мен техника жетістіктерін өндіріске кең енгізуге, аграрлық-өнеркәсіптік комплексті дамытуға, халық тұтынатын товарларды көп шығаруға, халық шаруашылығында үнем тәртібін қатаң сақтауға бағытталған.

Партия, совет, кәсіподақ және комсомол ұйымдары еңбек коллективтерін өзекті бағыттарға жұмылдыра отырып, жаңалықты, озаттықты барынша қолдауға, жаңашылдар мен озаттардың тәжірибесін кең таратуға борышты. Барлық жерде, халық шаруашылығының барлық саласында — өнеркәсіпте, ауыл шаруашылығында, құрылыста, транспортта социалистік жарысты өрістету, еңбекшілердің белсенділігін арттырып, тапсырылған іс үшін жауапкершілігін күшейту парыз.

Совет адамдары КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында алға қойылған, партиялық, мемлекеттік және еңбек тәртібін қандай да болсын бұзуға қарсы күресті батылырақ жүргізу керек деген талапқа бүтіндей ден қойды. Мәселен, Москваның озат коллективтері еңбек тәртібі мен өндірістік тәртіпті онан сайын нығайту жолындағы қозғалысты өрістетті. Олар еңбекті ұйымдастыруды жақсартуға, несіздікпен, өндірістік және мемлекеттік тәртіпті бұзушылықпен күресті күшейтуге бағытталған міндеттемелер қабылдады. Олар қазір «Еңбегіне қарай — құрмет пен даңқ!» деген ұранмен жұмыс істеп жатыр. Ал бұл патриоттық бастама қолда бар резервтерді пайдалану, өзара талапшылдықты орнықтыру, өндірісте үлгілі тәртіп орнату негізінде жоғары көрсеткіштерге жету қамын ойлаудан туған. Мұның түпкі мәнісі — еңбек тәртібі мен қоғамдық тәртіпті бұзушылықтың қандай да болсын фактісіне төзбеу, жұмысқа шықпай қалуға, кешігуге, өндірістен өз бетімен зытып кетуге төтенше оқиға ретінде қарау.

Бүгінде жер-жерде қанат жая түскен, еңбек тәртібі мен өндірістік тәртіпті нығайту жолындағы қозғалыс әрбір кәсіпорында, әрбір жұмыс орнында еңбектің өнімділігі мен сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Өндірістік тапсырмалардың сөзсіз орындалуы әрбір коллектив үшін заңға, жұмысшының абыройы мен ар-намысына айналса, нұр үстіне нұр.

Саналы тәртіп пен ұйымшылдық, іске жауапкершілікпен қарау, жолдасына әрдайым көмекке келу тәрізді еңбек адамының абзал қасиеттерін коллективтерде де, кәсіпорыннан тыс жерлерде де орнықтыру шарт.

Партиялық-ұйымдастыру жұмысының өзекті буыны — кадрларды іріктеу мен орналастыру. КПСС Орталық Комитетінің ноябрь Пленумы шешуші учаскелерде саяси кемелді, білікті, инициативалы, ұйымдастыру қабілеті бар және жаңаны сезе білетін адамдардың болуы үшін кадрларды дұрыс орналастыру керек, қазіргі кезде осы заманғы өндірісті мұнсыз ойдағыдай басқаруға болмайды деген талап қойды. Кадрларды дұрыс тәрбиелеуге тыңғылықты да пәрменді бақылау және істің орындалуын, қабылданған шешімдердің мүлтіксіз жүзеге асырылуын тексеру үлкен септігін тигізеді. Істің орындалуын бақылау мен тексеру — партия комитеттерінің ұйымдастыру қызметінің құрамдас бөлігі. Кадрларға қатаң талап қою, олардың іскерлік пен инициатива көрсетуіне бағыт-бағдар сілтеу — партия ұйымдарының, халық депутаттары Советтерінің, кәсіподақтардың төл ісі.

Бұл күндері партиямыздың, күллі совет халқының қызу қолға алып отырған ісі — Азық-түлік программасын жүзеге асыру. Ал мұнда селолық партия комитеттері, ең алдымен колхоз, совхоз партия ұйымдары шешуші роль атқарады. Өйткені олар ауыл шаруашылығын өрге бастыру күресінің ұдайы алғы шебінде. Жақында КПСС Орталық Комитеті «Қостанай облысының Федоров ауданындағы «Путь к коммунизму» колхозы партия ұйымының КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерін орындау жөніндегі жұмысы туралы» қаулы қабылдады. Онда колхоз партия ұйымының қазіргі кезеңдегі қызметіне жан-жақты талдау жасалып, барлық село коммунистеріне қатысты тұжырымдар белгіленген. КПСС Орталық Комитеті «Путь к коммунизму» колхозы партия ұйымын жинақталған тәжірибені пайдалана отырып, ұйымдастырушылық және саяси жұмысты жетілдіре түсуге міндеттеді. Азық-түлік проблемасы шаруашылық тұрғысынан да, саяси тұрғыдан да үстіміздегі он жылдықтың басты проблемасы екені ескертіліп, осы проблеманы шешуге колхоздың қосатын үлесін ұлғайту алға тартылды. Ал бұл — бүгінгі күндері әрбір село партия ұйымдары үшін ең шұғыл, көкейтесті міндет. Қазіргі уақытта ауыл шаруашылығы еңбеккерлерінен, село коммунистерінен мал қыстату, көктемгі егіске әзірлік науқандарын ойдағыдай өткізу талап етіледі.

Қорыта айтқанда, алда тұрған міндеттер ауқымды, әрі жауапты. Бұл міндеттерді орындау жолында әрбір совет адамы, әрбір коммунист қауырт та қажырлы еңбек етіп, жоғары ұйымшылдық пен саналылық үлгісін көрсеткені құба-құп. Жоспарлы тапсырмалардың, социалистік міндеттемелердің орындалуы өзінің еңбек үлесіне байланысты екенін әрбір еңбекшінің түсінуі, біз неғұрлым жақсы еңбек етсек, соғұрлым жақсы өмір сүреміз деген қарапайым шындықты жұрттың бәрінің жете сезінуі қазір ерекше маңызды. В. И. Ленин үйреткендей, партияның идеялары, жоспарлары, ұрандары бұқараны баурап алғанда ғана материалдық күшке айналады.

Ал біздің жасампаздық жоспарларымызды жүзеге асыру үшін бейбітшілік қажет, бәсеңдікті сақтап, тереңдету қажет. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында, СССР-дің құрылуының 60 жылдығына арналған Кремльдің Съездер сарайындағы салтанатты мәжілісте сыртқы саясат мәселелеріне үлкен орын берілді. Советтік сыртқы саясат партиямыздың XXIV, XXV және XXVI съездерінде қалай белгіленсе, солай болып қала береді. Біздің мұратымыз, біздің айнымас мақсатымыз — жалпыға бірдей бейбітшілік, халықтар арасындағы достық пен ынтымақтастық!

КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМНІҢ
ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

ЖАУЫНГЕРЛІК ДӘСТҮРЛЕР САБАҚТАСТЫҒЫ

В. АРАПОВ,

Қызыл тулы Орта Азия әскери округі саяси басқармасының бастығы, генерал-лейтенант

Жұмысшылар мен шаруалардың дүние жүзіндегі тұңғыш көп ұлтты мемлекеті — СССР-дің 60 жылдығы лениндік ұлт саясатының тамаша салтанаты, социализмнің тарихи жетістіктерінің жарқын айғағы болды. Коммунистік қоғам орнатып жатқан советтік республикалардың тең праволы туысқан семьясы осынау айтулы мерекені қоғамдық өмірдің барлық саласындағы кемелдікпен, социалистік қоғамның мызғымас берік бірлігі, совет халқының Коммунистік партия төңірегіне тығыз топтасқандығы, КПСС XXVI съезінің шешімдерін жүзеге асыру жолындағы қажырлы күреске бір кісідей жұмылуға әзірлігі жағдайында қарсы алғанын бүкіл әлемге паш етті.

Совет Одағының 60 жыл ішінде жүріп өткен жолы — тұтас бір дәуір. СССР тарихи қысқа мерзім ішінде ғасырлар бойғы мешеуліктен осы заманғы үздік дамыған қуатты державаға дейін самғады. Мұндай қарышты самғауды тарих бұрын-соңды білген емес. Біздің барлық жетістіктеріміз бен жеңістеріміз коммунистердің лениндік партиясының қызметімен тығыз байланысты. Өйткені совет халқының саяси көсемі — Коммунистік партия қоғамдық прогрестің барлық бағыттарында үздіксіз алға басуымызды қамтамасыз ететін қуатты творчестволық, жұмылдырушы күш болып табылады.

Барша халқымызбен бірге совет жауынгерлері де бұл даңқты мерекені салтанатты түрде атап өтті. Олар өздерінің әскери-саяси даярлықтағы тамаша табыстарымен Коммунистік партияның ісіне, еліміздің революциялық, жауынгерлік және еңбек дәстүрлеріне адалдығын, совет халқының бақытты өмірінің шырқын бұзбақ болған агрессорлардың барлығына да тойтарыс беруге әрқашан әзір екендігін танытты. Коммунистік партия, бүкіл совет халқы жауынгерлерге берілген қарудың социалистік Отанымызды қорғаушылардың сенімді қолында екеніне кәміл сенеді.

Әлемдегі алғашқы социалистік мемлекеттің негізін қалаушы В. И. Лениннің тікелей қамқорлығымен осыдан 65 жыл бұрын құрылған Совет Қарулы Күштері теңдесі жоқ ерліктің даңқты жолдарынан өтті. Революцияның от-жалынында, еліміздің бостандығы мен тәуелсіздігі жолындағы шайқастарда шыңдалған Совет Армиясы партияның басшылығымен кемелденген социализмді орнатып, енді коммунистік қоғамның сәулетті сарайын тұрғызып жатқан жасампаз халқымыздың бейбіт еңбегін, еліміздің суверенитеті мен территориялық тұтастығын көздің қарашығындай қорғап келеді.

СССР Қарулы Күштерінің өткені ерен ерлікке, бүгіні даңқты істерге толы. Совет Армиясы өз бойына біздің ұлы халқымыздың қаһармандық пен адамгершілік абзал қасиеттерін сіңірген, оның тарихы жауынгерлік дәстүрлерге бай. Ол — совет жастары үшін тамаша өмір мектебі. Сонымен бірге армия қатарында қызмет ету жастарды идеялық-рухани жағынан шыңдауға, олардың белсенді өмірлік позициясын қалыптастыруға көмектеседі. Алдыңғы толқын ағалардан ерлік эстафетасын қабылдай отырып, солдаттардың жаңа ұрпағы жауынгерлік дәстүрлердің мирасқоры, оларды жалғастырушы болып қалыптасады.

Совет жауынгерлері үшін Отанға деген сүйіспеншіліктен артық асқақ сезім, туған елден асқан қасиетті ұғым жоқ! Елдің тағдыры — баріміздің ортақ тағдырымыз. Ал оның тағдыры шынында да ғажап. Біздің Отанымыз әлемге ұлы Ленindей данышпанды берді, адамзат тарихының жаңа бетін ашты — дүниені революциялық жолмен өзгерту, капитализмнен социализмге өту заманын бастады. Дүние жүзіндегі тұңғыш кемелденген социалистік қоғам орнатты.

Мұндай Отанды қалайша сүймессің, қалайша қастерлемессің! Қан айналымынсыз жүректің соғуы мүмкін еместігі сияқты қасиетті туған жерге деген ыстық махаббатсыз өмірдің өзі мән-мағынасынан айрылар еді. Бұл жай ғана айтыла салған сөз, әншейін ғана дәстүр емес. Мұның өзі — біздің әрқайсымыздың, барша совет халқының болмысы.

Жауынгерлік дәстүрлер! Бұл сөздерде зор мағына жатыр! Олардан сонау көне заманның табы сезіледі, социалистік Отанды қаһармандықпен қорғаған ерен ерлердің отты лебі еседі. Совет жауынгері — даңқты революциялық дәстүрлердің мұрагері, оның жалғастырушысы. Оның бойында Ұлы Октябрь солдатының қаһармандығы, Ұлы Отан соғысы жауынгерлерінің батылдығы мен қайсарлығы бар. Ол ұлы Ленин туының астында, Коммунистік партияның жеңімпаз идеяларынан нәр алып, Отан үшін сұрапыл шайқастарда қалыптасқан Совет Қарулы Күштерінің даңқты жауынгерлік дәстүрлерімен қаруланған. Бұл игі дәстүрлердің сабақтастығын ұлы көсеміміз В. И. Ленин өсиет еткен болатын. Октябрь революциясының күрескерлеріне арналған ескерткіш тақтаны ашарда 1918 жылғы 7 ноябрьде сөйлеген сөзінде Владимир Ильич былай деген еді: «Октябрь күрескерлерін есімізге түсірейік: олардың ескерткіші алдында біз солардың ізімен жүруге, солардың ержүректігінен, солардың ерлігінен өнеге алуға серт берейік» (Шығармалар толық жинағы, 37-том, 184-бет). Ұлы көсем өсиетіне адалдықты совет адамдары берік сақтап, ұрпақтан ұрпаққа жеткізіп келеді. Совет Қарулы Күштерінің жауынгерлері бұл дәстүрлерді ерен ерлігімен, еңбектегі игі істерімен молайта түсуде.

КПСС XXVI съезінде жасалған Есепті баяндамада: «Жоғары техникалық жарақтанудың, әскери шеберліктің және мызғымас моральдық рухтың құрыштай берік астасуы — міне Совет Қарулы Күштерінің айбынды потенциалы осындай» деп атап көрсетілді. Бүгінде біздің армиямыздың совет адамдары жасаған игілікті, бейбіт өмірді, жасампаздық еңбекті, барлық достық одақ елдерінің хауіпсіздігін сенімді түрде қорғауына толық мүмкіндігі бар.

Совет жауынгерлері азаматтық парызға әрқашан адал. Жаппай ерліктің өшпес өнегесін көрсеткен біздің Совет Армиясының даңқты тарихы бұған айқын айғақ. Кезінде Владимир Ильич социалистік революцияның жеңісі жолындағы күресте Россия жүздеген, мыңдаған ерлерді шығарады деген еді. Оның бұл даналығын өмірдің өзі дәлелдеп берді.

Совет жауынгерлерінің асқан патриотизмі Ұлы Отан соғысы жылдарында барынша айқын көрінді. Сол жылдардың шежіресі, совет жауынгерлерінің туысқан Коммунистік партияға сүйіспеншілігі мен коммунизм мұраттарына адалдығы жарқын мысалдарға толы. Отан үшін шайқаста совет жауынгерлері біздің ұлы ісімізге, интернационалдық парызға адалдықтың өнегесін көрсете білді.

Ұлы Отан соғысы адамзат тарихында бұрын-соңды болып көрмеген ең сұрапыл, ең ауыр соғыс болды. Брест қамалын қорғау эпопеясы, 900 тәулік қоршауда қалса да жауға бас имеген Ленинградтың асқан қайсарлығы, теңізшілер даңқын асырған Севастополь мен Одесса, Керчь пен Новороссийск қалаларындағы, Москва түбіндегі, Сталинградтағы және Курск иініндегі қаһармандық шайқастар совет жауынгерлерінің теңдесі жоқ батырлығы мен батылдығын, табандылығы мен тапқырлығын тарих бетіне алтын әріппен жазып қалдырды.

Сталинград түбіндегі тарихи жеңіс СССР Қарулы Күштерінің құдіретін, совет әскери өнерінің артықшылығын танытты. Бұл жеңіс Ұлы Отан соғысының, екінші дүниежүзілік соғыстың барысына зор ықпал еткен ғаламат оқиға болды. Сталинград шайқасынан кейін Совет Армиясы бел алып, шабуылды үсті-үстіне үдете түсті, ойсырата соғылған жау есеңгіреп, оның одақтастарының қабырғасы қаусай бастады. Сталинград шайқасында біздің халқымыздың қаһармандығы, Коммунистік партияның кемеңгерлігі, ол құрған Қарулы Күштердің айбындылығы барша әлемге әйгілі болды.

Соғыс жылдары ерлік жалпыхалықтық сипат алды. Отанның азаттығы жолында өр кеудесін оққа тосқан Александр Матросовтың ерен ерлігі майданда 200-ден астам рет, Николай Гастеллоның ерлігі 70 рет қайталанды. Майдандағы жауынгерлік ерлігі үшін 5300 мың адам ордендермен наградталды. Солардың ішінде 11605 адамға Совет Одағының Батыры деген атақ берілді. Сүйікті Отанды, қасиетті туған жерді қорғауда көрсеткен асқан ерлігі үшін ең жоғары, мәртебелі бұл атаққа 104 адам екі рет, 3 адам үш рет ие болды.

Ұлы Отан соғысының басты қаһарманы тілегі бір, мұраты ортақ, достығы жарасқан бауырлас совет халықтары болды. Еліміздің барлық ұлттарының ұл-қыздары қолына қару алып, жаумен шайқасты. Олар өздерінің Отан алдындағы парызын толық сезініп, әлемге ажал сепкен фашист басқыншыларын талқандау жолындағы күреске өлшеусіз үлес қосты. Майдандағы асқан ерлігі мен қаһармандығы үшін Қазақстанның 500-ден астам өкіліне, солардың ішінде қазақтың 98 ұл-қызына Совет Одағының Батыры атағы берілді. Жанған самолетін жау колоннасының ортасына түсірген Нүркен Әбдіровтің, өр кеудесін оққа тосқан Ақәділ Сухамбаев пен Сұлтан Баймағамбетовтің, Шығыстың қос шолпаны атанған Мәншүк Мәметова мен Әлия Молдағұлованың есімдері мен ұрпақтар игілігіне айналған мәңгі өшпес ерлігі бүкіл елімізге әйгілі. Астанамыз Москва мен Алматыдағы сияқты әр қалада маздаған мәңгілік алаулар — халықтың соларға деген шексіз сүйіспеншілігінің айғағы.

Ұлы Отан соғысы жылдарында Ұлы Жеңіс үшін шайқасқандардың ұлдары мен қыздары, немерелері өсіп, бүгінде бейбіт өмірімізді қорғаушы қуатты ракеталарды, ұшқыр самолеттер мен айбарлы танктерді солар басқаруда. Совет халқы қаһарлы қаруды Отанымызды қырағылықпен қорғау үшін соларға сеніп тапсырып отыр. Олардың көпшілігі алқызыл туы жауынгерлік даңққа бөленген, ордендермен наградталған айтулы бөлімдерде азаматтық парызын өтеуде.

Міне солардың бірі — Ұлы Отан соғысында ерлігімен елді сүйсіндірген Совет Одағының Батыры генерал-майор И. В. Панфилов атындағы Ленин орденді, Қызыл тулы, Суворов орденді біздің Режицк гвардиялық мотоатқыштар дивизиясы. Ұлы Отан соғысының ұрыс даласында панфиловшы-жауынгерлер өшпес даңққа бөленді. Қырылғанына қарамай, өлігін таптап, аласұра Москваға ұмтылған есірік жауға олар алғаш қансырата соққы берді. Дубосеково разьезінің түбінде 28 гвардияшы-панфиловшылар гитлершіл басқыншылардың 50 танкісіне қарсы тұрып, жауды бір адым ілгері бастырмай қойды. Рота саяси жетекшісі В. Клочковтың «Россия кең байтақ, бірақ шегінуге жер жоқ, артымызда Москва!» деген жалынды сөздері бүкіл майдан шебінде дабыл қақты. Жау Москваға өте алмады!

Неміс-фашист басқыншылардың Москва түбінде талқандалуы майданда жауынгерлерді жаппай ерлікке, тылда еңбекшілерді қажырлы еңбекке жігерлендірді. Москваны қорғау бүкілхалықтық іске айналды. Майдан шебіне еліміздің шығыс аудандарынан әскери көмек, киім-кешек, қару-жарақ үздіксіз ағылып жатты. Совет Армиясының жауынгерлері партиямыздың, бүкіл халқымыздың үмітін абыроймен ақтады, Москва үшін шайқаста өздерінің жауынгерлік туларын өшпес даңққа бөледі, майдандағы асқан ерлігі үшін 36 мың адам ордендермен және медальдармен наградталды, 110 адам Совет Одағының Батыры деген жоғары атаққа ие болды.

Бұл күндері Москваны қаһармандықпен қорғаушылардың ұлдары мен немерелері осы жауынгерлік дәстүрлерді жалғастыра түсуде.

1918 жылғы 18 мартта жасақталған гвардиялық Қызыл туды мотоатқыштар полкы да даңқты дәстүрлерге бай. Азамат соғысынан кейін полк жауынгерлері енді орнай бастаған жаңа өмірдің шырқын бұзған бандыларды жоюға қатысты. Кейін бейбіт өмірге оралған кезде бөлім жауынгерлері әскери өнерді шебер меңгере бастады. Жапон самурайлары Хасан көлінде агрессия жасағанда Қызыл туды полк жауынгерлері бөлімнің қаһармандық шежіресіне жаңа ерлік беттерін жазды. Жорықта шыңдалған осы полк Москва түбіндегі шайқаста, атақты Бородино даласындағы айқаста ерекше көзге түсті. 1942 жылғы 24 майда гвардиялық болып қайта құрылған бұл бөлім кейін де жауды талай рет сілейте соқты.

Совет жауынгерлері мен командирлері жауға қарсы күресте жаппай ерліктің өнегесін көрсетті. Батырлығымен, тапқырлығымен танылған А. Дятлов, С. Рассоха, Е. Чуйков, И. Третьяк сияқты Совет Армиясы командирлерінің есімдері майдан шебіне ғана емес, сонымен бірге бүкіл елімізге әйгілі болды. Ержүректілігі мен батылдығы үшін оларға Совет Одағының Батыры атағы берілді. Солардың бірі — Иван Моисеевич Третьяк, қазір армия генералы, Қызыл туды Қиыр Шығыс әскери округі әскерлерінің қолбасшысы. Бір кезде өзі жауынгерлік жолдан өткен полкпен ол әлі де тығыз байланыс жасап тұрады, жас жауынгерлермен дидарласып, өзінің майдандас, қарулас достарының қаһармандығы жайында тебірене әңгімелейді.

Гвардияшылар полктен шыққан батырлардың жауынгерлік дәстүрлерін лайықты жалғастырып келеді. Әскери және саяси даярлықтағы табыстары үшін бөлімше СССР қорғаныс министрінің «Ержүректігі мен жауынгерлік ерлігі үшін» вымпелімен наградталды.

Жылдар жылжып өткен сайын сол бір сұрапыл соғыс кезеңі де алыстай түсуде. Бірақ империализмнің қанқұйлы қолшоқпары — гитлерлік фашизмді күйретіп, еліміздің бостандығы мен тәуелсіздігін ғана емес, сонымен бірге күллі әлемді апаттан аман сақтап қалған қаһарман совет халқының Ұлы Жеңісінің өр тұлғасы бұрынғыдан да асқақтай береді. Бұл — жас ұрпақ үшін мәңгі өшпес өнеге, ерліктің, отаншылдықтың сөнбес жарық жұлдызы.

Жауынгерлер мен командирлерді сонда ажал оғын сепкен дзот амбразурасын кеудесімен жабуға, гранатпен танк табанына түсуге, лапылдап жанған самолетімен жау колоннасына шүйілуге бастаған қандай күш? Ондай құдіретті күш — Отанға, қасиетті туған жерге деген шексіз сүйіспеншілік, азаматтық борышқа деген адалдық, басқыншыларға деген ыза-кек, жарқын болашаққа деген сенім! Ал, бұл — азаттық таңын әкелген Ұлы Октябрь елінің перзенттеріне ғана тән қасиет!

«Совет жауынгерлері, — деп атап көрсетті СССР қорғаныс министрі, Совет Одағының Маршалы Д. Ф. Устинов, — өз халқының революциялық және жауынгерлік дәстүрлеріне адалдығын қастерлеп сақтайды». Айтса айтқандай, біздің округтің жауынгерлері де еліміздің ерлік дәстүрлерін жан-жүрегімен қастерлейді, өздерін туған Отаны үшін жасалатын сол ерліктің биік шыңдарына бастайтын даңқты жолды — ерлік пен қаһармандық эстафетасын одан әрі жалғастыра береді. Қаһармандық істер жөніндегі естеліктер солдат жанын баурап алып, олардың бойында белсенді өмірлік позицияны қалыптастыруға, әскери және саяси даярлықта олардың табыстарға жетуіне жәрдемдеседі.

Округ партия ұйымдары мұны жақсы түсіне отырып, Совет Қарулы Күштерінің жауынгерлік дәстүрлерін насихаттауға, оларды солдаттардың бойына сіңіруге байланысты көптеген іс атқаруда. Жас жауынгерлер алғашқы күннен бастап өздері қызмет ететін бөлімнің тарихымен, жорық жолымен, жауынгерлік даңқ бөлмесіндегі экспонаттармен танысады. Тақырыптық кештер мен ертеңгіліктер, совет солдаттарының ерлігі мен қаһармандығы жөнінде жазылған кітаптар бойынша оқушылар конференциялары ұйымдастырылады. Майдангерлермен, Қарулы Күштердің ардагерлерімен кездесулер жауынгерлерге зор әсер қалдырады. Бастауыш партия ұйымдары секретарьларының VI Бүкіларміялық кеңесіне қатысушы, аға лейтенант С. Торгашов қызмет ететін әскери коллективте бұл жұмыс жақсы жолға қойылған. Сондай-ақ мұнда рота жауынгерлерінің тізіміне мәңгі тіркелген Совет Одағының Батыры, аға лейтенант А. И. Спирин үшін нысана ату, машина жүргізу правосына ие болу жолындағы жарыстар жүйелі өткізіліп тұрады. Мұндай құрметке қару мен әскери техниканы ойдағыдай меңгерген, тәртіпті, қоғамдық жұмысқа белсене қатысатын жауынгерлер ие бола алады.

Жүйелі, дәйекті жүргізілген тәрбие жұмысы қашан да игі жемісін береді. Ал бұл ретте жауынгерлік дәстүрлер — қуатты құрал. Әкелер мен аталардың ерлігіне лайық болу — әрбір жас жауынгердің асқақ арманы. Міне осындай абзал сезімдерді олардың жүрегіне ұялата білу— тәрбиеші-командирлердің, саяси қызметкерлердің басты міндеті. Сондықтан да әскери даярлықтың барлық шаралары өмірде ерлікке әрқашан орын бар деген идеяға саяды. Мұның өзі игі нәтижелерін беруде.

Аға лейтенант Александр Киселев мотоатқыштармен бірге тактикалық жаттығуға шыққан болатын. Солдаттардың бірі абыржып, қолындағы сырғасы жұлынған гранатты жерге түсіріп алды. Бір сәт... Сол қатерлі сәтте офицер бірінші болып гранатқа ұмтылды. Ол ауыр жарақаттанды. Ержүректігі үшін Киселев жолдас Қызыл Жұлдыз орденімен наградталды. Қазір ол В. И. Ленин атындағы Әскери-саяси академияның тыңдаушысы.

Жауынгерлік өмірде игі дәстүрлер жаңарып, жалғасып жатады. Жауынгерлер майдангерлерге ұқсауға, солардың өмірін өнеге тұтуға ұмтылады. Олар — біздің тәрбие жұмысымыздағы шамшырақтарымыз. Әскери техника мен қаруды шебер меңгерген, әскери және саяси даярлықтағы табыстары үшін ордендермен және медальдармен наградталған ондай командирлер мен солдаттар аз емес. Жуырда ғана өзінің жауынгерлік парызын мүлтіксіз орындағаны үшін офицер В. Кот Совет Одағының Батыры деген жоғары атаққа ие болды.

Әскери шеберліктің шыңына жету оңай міндет емес. Ол тек білімді, еңбексүйгіш, қажырлы да қайратты адамдардың ғана қолынан келеді. Округтің әскери бөлімдері жауынгерлерді осындай білгірлігіне шеберлігі сай азаматтар етіп баулуға тырысады. Алуан түрлі жарыстар мен жорықтар, байқаулар мен конкурстар солдаттардың бойына осы абзал қасиеттерді дарытуға қызмет етеді. Ал соларда озып шығып, жүлдеге ие болып жүрген шамшырақтар қаншама! Олардың қатарына майор В. Кашинді, капитан В. Прянишниковты, аға лейтенант В. Бурьянды және басқаларын қосуға болады.

Жауынгерлік дәстүрлер — өткен қаһармандық жолдарды еске алу ғана емес, сондай-ақ бүгінгі жауынгерлер ұрпағының солармен жанды байланысы, революция жеңісі үшін келер ұрпақ алдындағы олардың жауапкершілікті сезіне білуі. Сондықтан да біздің командирлер мен саяси жетекшілер жеке адам құрамын ерлік дәстүрлеріне тәрбиелей отырып, жас жауынгерлер бойында табандылық, қайсарлық, тапсырылған іске жауапкершілік сезімін қалыптастыруға тырысады. Бұл да өз жемісін беруде. Біздің Қызыл тулы округіміздің әскерлері арасында социалистік жарыстың жеңімпаздары, оқу озаттары, әскери техника мен қаруды жете меңгерген тамаша жауынгерлер аз емес.

Моральдық ынталандырудың түрлі формалары мен тәсілдері жауынгерлердің белсенділігін көтеруге, оларды жауынгерлік дәстүрлерге адалдық рухында тәрбиелеуге ойдағыдай ықпал етеді. Озат бөлімдер Совет Одағының Батырлары атындағы ауыспалы вымпелдермен наградталып отырады. Ай сайын озат рота немесе батарея құрметіне жауынгерлік даңқ жалауы көтеріледі, салтанатты кештер өткізіледі. Үздік жауынгерлерге грамоталар тапсырылады, олардың ата-аналарына алғыс хаттары жолданады.

Ерлік дәстүрлеріне тәрбиелеп, аға ұрпақтың даңқты істеріне лайық болуды қолдай отырып, жауынгерлерді біз әрқашан ерлікке әзір тұруға баулудың қайнар көзі — олардың бойында идеялық сенімділікті, коммунистік мұраттарға адалдықты, жалынды советтік патриотизмді қалыптастыру деп білеміз.

Жауынгерлер арасындағы идеялық-саяси тәрбие жұмысының өзегі партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдері, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың сонда сөйлеген сөзі мен СССР-дің құрылуының 60 жылдығына арналған салтанатты мәжілісте жасаған баяндамасы болып табылады.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің, СССР Жоғарғы Советінің және РСФСР Жоғарғы Советінің Кремльдің Съездер сарайындағы біріккен салтанатты мәжілісінде 1982 жылғы 21 декабрьде жасаған баяндамасында былай деп атап көрсетті: «Совет адамдарын еліміздің барлық ұлттары мен халықтарының өзара құрметтеуі мен достығы, өзіміздің ұлы Советтік Отанымызға деген сүйіспеншілік, интернационализм, басқа елдердің еңбекшілерімен ынтымақ рухында тәрбиелеу — өзінің маңызын жоймайтын тұрақты міндет. Бұл міндетті барлық партия және комсомол ұйымдары, Советтер мен кәсіподақтар, әрқашан да интернационализмнің жақсы мектебі болып келген біздің Қарулы Күштеріміз шешуге тиіс».

Округтің саяси жетекшілері, партия ұйымдары жергілікті партия және совет органдарымен ұдайы байланыс жасап отырады. Облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттерінің қызметкерлері, халық депутаттары Советтері атқару комитеттерінің өкілдері, сондай-ақ ғалымдар, мәдениет қайраткерлері, өнеркәсіп орындарының, колхоздар мен совхоздардың басшылары жауынгерлермен жиі кездесіп тұрады. Мұның бәрі армия мен халықтың бірлігін нығайтып, жауынгерлерге әскери-патриоттық тәрбие беру ісінің пәрменділігін арттырады, Отанымыздың қорғаныс қабілетін күшейту жолындағы күреске жауынгерлерді жұмылдыра түсуге ықпал етеді.

Даңққа бөленген жауынгерлік тулардың астында азаматтық, әскери борышын өтеп жатқан, бұрынғы майдангерлердің ұлдары мен немерелері аға ұрпақтың ерлік дәстүрлерін жалғастыра отырып, еліміздің бейбіт өмірі мен берекелі тынысын қорғауға әрқашан әзір. Біздің айбынды Қарулы Күштеріміздің жауынгерлік даңқы мәңгі өшпейді.

ХАЛЫҚҚА ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУДІ ЖАҚСАРТА БЕРЕМІЗ

С. ТУЙМЕБАЕВ,

Қазақ ССР халық тұрмыс қажетін өтеу министрі

Партиямыздың сан салалы сындарлы қызметінің басты мақсаты — халықтың материалдық және тұрмыс жағдайын үнемі жақсартып отыру. КПСС XXVI съезінде атап көрсетілгеніндей, нақты адам, оның мұқтаждары мен қажеттері жөніндегі нақты қамқорлық — партияның экономикалық саясатының бастауы мен түпкі нүктесі. Халыққа қызмет көрсету саласын дамыту — аса маңызды партиялық іс.

Қала мен село еңбеккерлері тұрмысындағы айырмашылықты жою, жұмысшы күшінің өндіріске кеңінен қамтылуын қамтамасыз ету, қоғамның еңбек шығынын азайту сияқты әлеуметтік-экономикалық проблемаларды шешуде, сөйтіп, халықтың әл-ауқатын көтеруде тұрмыстық қызметті ұдайы дамытып, оны мейлінше жетілдірудің мәні айрықша. К. Маркстің сөзімен айтқанда, ол қоғам байлығының өлшемі — бос уақытты көбейтудің негізгі жолдарының бірі. Тыңғылықты ұйымдастырылған тұрмыстық қызмет еңбеккерлердің алаңсыз жұмыс атқаруын қамтамасыз етеді, әсіресе әйелдерді үй шаруашылығындағы өнімсіз, күйбең тіршіліктен босатады, олардың өндіріске белсене қатысуына мүмкіндік жасайды.

Халық шаруашылығы күрделілене түскен, оның салалары қарышты дамыған қазіргі кезеңде жалпы еңбек адамдарын, оның ішінде село тұрғындарын өндіріске барынша кеңінен тарту үшін тұрмыстық қызметті жедел, әрі жан-жақты жақсарта берудің маңызы зор. Кезінде көсеміміз В. И. Ленин: «Халықтың орасан көпшілігінің—шаруа халқының—тұрмысын жөнге салу туралы мәселе — біз үшін түбегейлі мәселе» (Шығармалар толық жинағы, 45-том, 279-бет) деген болатын. Сондықтан да партия мен үкімет адамдардың сәнді де мәнді тұрмысына күнбе-күн әкелік қамқорлық жасап келеді.

Тұрмыс қажетін өтейтін қызмет саласы біздің республикамызда да тез қарқынмен өркендеуде. Ол қысқа мерзімде өнеркәсіптік негізде жүргізілетін ірі салаға айналды. Сала кәсіпорындары жыл сайын жеті миллионға жуық тігін, трикотаж бұйымдарын, миллион данадан астам былғары және жүннен бастырылған аяқ киімдер шығарады, миллионнан астам телевизор мен радиоқабылдағыш, жүздеген мың тоңазытқыш пен кір жуатын машина жөндейді. Сөйтіп, 1960 жылы бүкіл бір ай бойы атқарылатын тұрмыстық қызмет қазір бір күннің ішінде жүзеге асырылады.

Соңғы он жылда саланы дамытуға жүз миллион сомнан астам күрделі қаржы бөлінді, екі жүзден астам кәсіпорын жаңадан салынды, қайта құрылды. Іске қосылған комбинаттар мен облыс орталықтарындағы тұрмыстық үйлердің көпшілігі бірнеше қатарлы, қазіргі заманның сәулет өнерімен айшықталған ғимараттарға орналастырылды.

Сала өндірісін шоғырландыру, мамандандыру дәрежесі едәуір артты, совхоз бен колхоз орталықтарында тұрмыстық қызмет үйлері мен комплексті қабылдау пункттерін ұйымдастыру бағытында ауқымды жұмыс жүргізілді. Бүгінде республика шаруашылыктарының 94 процентінде осындай қызмет көрсету орындары бар. Осының нәтижесінде кала мен селоның әрбір тұрғынына шакканда тұрмыстық қызмет деңгейі арасындагы алшақтыкты екі есе қысқартуға, село тұргындарына да қаладағыдай комплексті түрде сапалы қызмет ұйымдастыруға қол жетіп отыр.

Өскелең өмір талабына орай сала қызметкерлері жұмысты жаңаша, аса тиімді әдіспен атқаруға күш салуда. Мәселен, біздің шеберханаларымызда ақаулы бұйымдарды алдын ала жөнделген сондай заттармен қолма-қол алмастыру, тұрмыстық техника, радио мен телевизия аппараттарын жөндеуді абономенттік әдіспен жүргізу сияқты қызмет түрлері тұрғындар арасында барған сайын кеңінен тарап келеді. Мұның өзі жабдықтарды жөндеу мерзімін қысқартуға, оларды пайдалану уақытын ұзартуға, кәсіпорындардың өндірістік жоспарды тұрақты орындауына елеулі ықпал жасағанын атап айтуымыз керек. Жоғары разрядты ательелер мен салондарда заказдарды жедел орындау ісі де ойдағыдай шешіле бастады.

Еңбекшілерге қазір тұрмыстық қызметтің 720, оның ішінде ауыл-селода 430 түрі көрсетіледі. Сондай-ақ бұрын тек қала тұрғындарына ғана мәлім қызмет түрлері енді селоларда да кең өріс алды. Ал Солтүстік Қазақстан, Жамбыл, Семей облыстарында әрбір тұрғынға шаққанда мұндай қызмет түрлері тіпті қаладағыларға қарағанда едәуір көп.

Өткен бесжылдықта республикада тұрмыстық қызметтің жалпы көлемі 1,4 есе, ал селолық жерлерде 1,5 еседен астам артты, ал пайда мөлшері 2,5 есе өсті. Өндіріс өсімінің 65 проценті еңбек өнімділігін арттыру есебінен алынды. Сол сияқты он бірінші бесжылдықтың бірінші жылының жоспары да, социалистік міндеттемесі де ойдағыдай орындалды. Бұл жетістіктер — кәсіпорындар мен ұйымдарда ұйымдастыру-техникалық шараларды комплексті түрде жүзеге асырудың, социалистік жарысты кең өрістетудің жемісі. Социалистік жарыс инициаторлары — Алматы «Горбытрадиотехника» кәсіпорны, Павлодар аудандық фабрикасы өндірісте жоғары көрсеткіштерге жеткені үшін КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туларымен наградталды.

КПСС Орталық Комитеті мен СССР Министрлер Советінің 1982 жылғы «Село халқының тұрғын үй, коммуналдық-тұрмыстық және әлеуметтік-мәдени тұрмыс жағдайларын одан әрі жақсарту жөніндегі шаралар туралы» қаулысында селолық елді мекендерді көркейтіп, қайта құрудың, ауыл-село еңбеккерлерінің әл-ауқатын жақсартудың нақты шаралары атап көрсетілді. Мұның өзі бүкіл село өмірін әлеуметтік-экономикалық тұрғыда қайта құрудың кең программасы болып табылады. Сондықтан селолық аудандар орталықтарында кір жуатын, бұйымдарды химиялық жолмен тазартатын фабрикалар және тұрмыстық техника, радио-телевизия аппараттарын жөндеу кәсіпорындарын салу, барлық жерде бүгінгі күн талабына толық сәйкес келетін комплексті қабылдау пункттерін ұйымдастыру шаралары жүзеге асырылады. Қазірдің өзінде осы бағытта көптеген игі жұмыстар атқарылуда. Мысалға Қостанай облысындағы Боровской ауданының «Каменск-Уральский» совхозын алалық. Мұнда жұртшылықтан заказдар қабылдайтын комплексті пункт бірнеше бөлмелі кең үйге орналастырылған. Қабылдаушы Г. Антоненкованың мінсіз қызмет істеуіне тиісті жағдай жасалған. Ол совхоз жұмысшыларына көрсетілетін жеңілдіктермен пайдаланады. Әр шаруашылық жылының қорытындысына сәйкес совхоз дирекциясы оған да материалдық ынталандыру сыйлығын береді.

Семей облысындағы Бесқарағай ауданының «Конанерский», «Семеновский», «Балапановский» совхоздарындағы шаруашылық қаржысы есебінен тұрмыс үйлерін салу жөніндегі бастама да қолдауға әбден лайықты. Осындай қамқорлық аясындағы шаруашылықтардың еңбеккерлеріне қаладағыдай жоғары сапалы қызмет көрсетіледі. Олар қандай да бір заттарын жөндеу немесе киім тіктіру үшін алыска сапар шекпейді.

Селолық комплексті кабылдау пункттерінің жұмысын үлгілі түрде жолға қою ісінде бай тәжірибе жинақталып келеді. Оны Торғай облысының Есіл ауданындағы «Октябрьдің 37 жылдығы» совхозының Л. Рудакова, Ақтөбе облысындағы Қобда ауданының Ново-Алексеевка поселкесіндегі Е. Перепелица, Павлодар облысындағы Ертіс ауданының Ленин атындағы совхоздағы Ш. Нұрмұхаметова, Алматы облысының Қаскелең ауданындағы Каменка селосындағы Ф. Кувалкин сияқты озат кабылдаушылардың тамаша еңбек көрсеткіштерінен-ақ байқауға болады. Олар тапсырмаларын үнемі артығымен орындап отырады, өздері қамтитын шаруашылықтардың әрбір тұрғынына жылына орта есеппен 30—40 сомның тұрмыстық қызметін көрсетеді.

Мұндай жетістік сыры неде? Олар өздеріне жүктелген іске үлкен жауапкершілікпен қарайды, барлық шеберлігі мен өнерін, ыстық ықыласын жерлестерінің шат тұрмыс құруына арнайды. Фермаларды, мал шаруашылығы комплекстерін, далалық қостарды жиі аралап, тұрғындардың күнделікті мұқтаждары мен талап-талғамын тұрақты түрде зерттеп отырады. Заказдарды тек комплексті пунктте ғана емес, еңбек адамдарының үйлеріне барып та, телефон арқылы да қабылдай береді. Мұның өзі тұрғындармен өзара байланысты нығайтып, олардың талап-тілегін қолма-қол орындауға жағдай туғызып жүр.

Бізде халық тұрмыс қажетін өтеу мекемелерінің өнеркәсіп орындарымен, совхоздармен және колхоздармен үйлесімді, өзара келісім бойынша жұмыс істейтін жүйесі де кең дами бастады. Шаруашылық басшылары қабылдау пункттеріне жаңа үй бөліп, немесе ескісін кеңейтуге нақты көмек көрсететін болды. Сонымен бірге орындалған заказдарды үйді-үйге жеткізіп беру үшін арнаулы транспорт бөлу дәстүрге айналды.

Алайда жағдай барлық жерде бірдей емес. Қабылдау пункттерінің республика бойынша қырық процентке жуығы әлі де тар, өндіріс талабына қолайсыз бөлмелерге орналастырылған. Сондықтан мұндай жерлерде тұрмыстық қызметтің түр-түрін көбейтуге ешбір мүмкіндік жоқ. Соның салдарынан село тұрғындары аудан, кейде тіпті облыс орталықтарына барып, заказдар беруге мәжбүр болып жүр.

Тәжірибе көрсеткеніндей, комплексті қабылдау пунктінің сан жағынан аздығы шаруашылық мүмкіндігінің шектеулілігінен емес, әділін айтсақ, мұның өзі халыққа тұрмыстық қызмет көрсету ісін дамыту жөніндегі қамқорлықтың әлі де болса жеткіліксіздігінен болып отыр. Сондай-ақ мұның өзі тұрмыстық қызмет көрсету кәсіпорындары басшыларының тиісті дәрежеде оралымдылық, іскерлік көрсете алмай жүргенін де дәлелдейді.

Егер фактіге жүгінсек, әрбір совхоз бен колхоз орталықтарындағы комплексті қабылдау пункттері тиімді жұмыс істеген жағдайда еңбек адамдарының түрлі тұрмыс қажеттері үшін жұмсайтын уақытты орта есеппен 3,1 мың жұмыс күн мөлшерінде қысқартуға мүмкіндік туады. Екінші сөзбен айтқанда, бұл құрамында он екі адамы бар бір бригаданың жылдық жұмыс уақытына тең. Сол сияқты материалдарды, еңбек ресурстарын ұқыпты да үнемді пайдалану ісінде де кемшілік бар. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында атап көрсетілгеніндей, экономика үнемді болуға тиіс деген қанатты сөздерді жиі қайталағанымен, үнемшілдік, ұқыптылық пен тиімділік жолында белсенді қызмет атқара алмай жүрген басшылар біздің салада да жоқ емес. Сонан да жұмыста қырсыздық, қарабайырлық жойылмай жүр. Бұл қызмет ауқымын ұлғайтуға кері әсерін тигізуде.

Осының өзінен-ақ республиканың тұрмыстық кәсіпорындарының қызметі КПСС XXVI съезінің және Қазақстан Компартиясы XV съезінің нұсқауларына, еңбекшілердің өскелең тілек-талабына әлі де болса толық жауап бере алмай отырғанын көреміз. Бізде қол жеткен табыстар көлеңкесінде назардан тыс калып, жұртшылык игілігіне пайдаланылмай отырған резервтер мен мүмкіндіктер аз емес. Мысалы, біркатар жерде жұмыс мәдениетінің, жұмыс сапасының төмендігіне байланысты тұтынушылар тарапынан реніш, өкпе-наз жойылмай отыр. Киімді химиялык әдіспен тазарту, тұрғын үй жөндеу және баска біркатар кызмет түрлерін дамыту ісі канағаттандырмайды. Айта берсек, баска да олкылыктарымыз аз емес. Сондыктан да Қазакстан Компартиясы Орталык Комитетінің VIII пленумында біздің министрліктің атына катаң, әрі барынша әділ сын айтылды. Әсіресе әңгіме біртоға, «орташа» цифрларды канағат тұтуда емес, бұл цифрлардың аржағында ірі-ірі олкылыктар жатканы, ал бұл ұсак-түйек емес екені атап көрсетілді. Сондай-ак көптеген кызмет түрлері бойынша кол жеткен дәреже еңбекшілердің карапайым талап-тілегінен артта калып келе жатканына да баса назар аударылды. Министрліктің күш-жігері осы сыннан корытынды шығаруға бағытталып отыр..

Әрине, күнделікті өмірімізде ішінара олкылыктардың орын алуының дәлелді себептері де бар. Бірақ жұмыстың барысын тереқ талдау кемшілік негізінен ұйымдастыру саласындағы шалағайлыктан, тапсырманы дәл мерзімінде, сапалы орындау жөніндегі жауапкершілікті біркатар жолдастардың әлі де жете сезінбеуінен, тұрмыстық кызмет көрсету баскармаларында өндіріске басшылыкты жетілдіру ісінің ойдағыдай болмауынан орын алып отырғанын да көрсетіп берді. Сондыктан еңбек адамдарының мұқтаждары мен өтініштеріне аса мұкият карап, оларға мінсіз кызмет көрсету жолында накты кам-карекеттер жасаудамыз. Соның ішінде таяудағы жылдарда село өмірін әлеуметтік-экономикалық тұрғыдан кайта құрудың кең программасы жасалып отыр. Мұнда селолық елді мекендерді кайта құру, мәдени-тұрмыс саласындағы құрылысты дамыту, осы негізде еңбек адамдарына өндірістік және тұрмыстық жағдай туғызу кажеттігі атап көрсетілген. Түптеп келгенде, мұның өзі, кала мен село арасындағы айырмашылыкты жоюға бағытталған аса күрделі шара. Сондыктан бұл программаны мүлтіксіз жүзеге асыру төл ісіміз.

Алдағы уакытта саланы дамыту максатында, материалдык-техникалык базаны кеңейтуге 65 миллион сом күрделі каржы бөлінеді. Бес облыс орталығында ірі тұрмыстық үйлер, аудан орталыктарында 34 тұрмыс кажетін өтеу комбинаттары салынып, пайдалануға беріледі. Сондай-ак күрделі тұрмыстық техника, радио және телевизия аппараттарын жөндейтін он, киім-кешекті химиялық жолмен тазартып, бояйтын жеті кәсіпорын, төрт жөндеу-құрылыс базасы, мебель жөндеуге арналған үш фабрика салу белгіленді. Республиканың барлық шаруашылыктары мен ірі елді мекендерінде комплексті кабылдау пункттерінің жүйесі дамытылуда.

Әрбір тұрмыстық кәсіпорынның кызметі барлық жерде ең алдымен еңбек ресурстарын мейлінше тиімді пайдалануға, оны үнемді жұмсауға бағытталуда. Тұрмыстық кызмет көлемінің 80 проценттен астам өсімі еңбек өнімділігін арттыру аркылы камтамасыз етіледі.

Қезек күттірмей шешетін тағы бір маңызды мәселе — кадр мәселесі. Біз кадрларды іріктеу, тәрбиелеу, оларды дұрыс орналастыру жөнінде біркатар игі істерді жүзеге асырып келеміз. Мұнда кадрлардың іскерлігі мен кәсіптік мамандығын арттыруға айрыкша көңіл бөлінеді. Өйткені заказ берушілердің көңіл-күйі көбінесе оларға көрсетілетін кызмет сапасына, карым-катынаска тікелей байланысты. Қабылдаушының тұтынушыға деген мол ілтипаты, сыпайыгершілігі жаксы жемісін беріп жүр. Сондыктан министрлік мәселенің осы жағына айрыкша ден коятын болды. Соңғы жылдары біздегі саланың жұмысшы кадрларының кәсіптік шеберлігін арттырумен шұғылданатын Алматы, Актөбе, Қарағанды және Шымкент оку комбинаттары оку-тәрбие жұмысын одан әрі жаксарта түсті. 1982 жылдың алғашкы жартысында ғана 1052 адам тиісті дайындыктан өтті. Сонымен катар жыл сайын жүзге жуык адам Рига, Львов, Свердловск, Ленинград және Ереван қалаларына үлгі жасаушылар курсына барып, білімін, мамандығын арттырып тұрады.

Халық қажетін өтеу ісінде жер-жердегі инициативаның зор маңызы бар. КПСС XXVI съезі шешімдерінде көрсетілгеніндей, халық шаруашылығының басқа бірден-бір саласында жергілікті мүмкіндіктер мен резервтер тұтынушылардың күнделікті сұранымын қанағаттандыру, халыққа қызмет көрсету саласындағыдай роль атқармайды. Барлық дәрежедегі халық депутаттары Советтері қызмет көрсету саласын дамыту үшін нақты шараларды жүйелі қолданып отыруға тиіс.

Үстіміздегі бесжылдықта тұрмыстық қызмет көрсету көлемі шамамен 1,4—1,5 есе артады. Селолық жерлерде ол жедел қарқынмен дамып, еңбек өнімділігін көтеру есебінен кем дегенде 80 процент өсетін болады. Киім-кешекті химиялық жолмен тазартып, бояу 1,72 есе, оның ішінде селолық жерлерде — 2,9 есе, тұрмыста қолданатын машиналар мен приборларды жөндеу тиісінше 1,6 және 1,8 есе, тұрғын үй салу, пәтерлерді жөндеу — 1,88 және 2,5 есе, заттарды жалға беру 2 және 2,7 есе өседі. Қызметтің басқа да түрлері бүгінгі өскелең өмір талабына сай қарышты өркендейді. Сөйтіп, республиканың әрбір тұрғынына шаққанда 1985 жылы 28 сомнан астамның қызметі көрсетіледі. Сала өндірісінің тиімділігін арттыру арқылы он бірінші бесжылдық аяғында пайда мөлшері 1980 жылғыдан 1,48 есе көбейеді.

Саланы басқарудың комплексті жүйесін өндіріске батыл енгізуді белсенді түрде жүргізуге де мықтап назар аударылып отыр. Кейбір кәсіпорындардың тәжірибесі көрсеткендей, оны енгізу қызмет сапасын жақсартып, жұмыс мәдениетін көтеруге ғана емес, сонымен бірге жалпы өндіріс көлемін, оның тиімділігін арттыруға да қолайлы жағдай жасайды. Осы мақсатты жүзеге асыру үшін белгіленген шаралардың ішінде киім, аяқ киім, трикотаж бұйымдарын тігетін жоғары разрядты ательелер санын көбейтіп, сәндік салондар жүйесі мен фотостудияларды кеңейтуге айрықша мән берілуде.

Он бірінші бесжылдық еліміздің барлық еңбеккерлерінің, оның ішінде халық қажетін өтеу саласында істейтіндердің де творчестволық белсенділікпен, тапсырылған іске асқан жауапкершілікпен қарап, тұтынушы қажетін ойдағыдай өтеу жолында екпінді еңбек етуін талап етеді. Бүкіл еліміздегі сияқты, біздің республика еңбекшілері де КПСС XXVI съезінің, Орталық Комитеттің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерін жүзеге асыру бағытында екпінді еңбек өрлеуімен жұмыс істеуде.

Халыққа қызмет көрсетумен шұғылданатын кәсіпорындардың, ұйымдардың және мекемелердің жұмыс тәртібін ретке келтіруге байланысты СССР Министрлер Советінің жақында қабылдаған қаулысына сәйкес біздегі тұрмыс қажетін өтейтін кәсіпорындардың бұрынғы жұмыс графигі өзгертілді. Айталық, қабылдау пункттері, ательелер, шеберханалар, салондар қызметін еңбекшілер өздерінің негізгі жұмысы басталар алдында да, түскі үзіліс кезінде де, жұмыстан кейінгі уақытта да пайдалана алатын болады. Селолық жерлердегі тұрмыстық кәсіпорындарының жұмысы еңбекшілердің тілек-талабына орай жаңаша құрылды. Ал қалалар мен селолардағы тұрмыстық кәсіпорындар сенбі және жексенбі күндері жылжымалы график бойынша қызмет атқарады.

Халықтың сайлы да жайлы тұрмыс құруы үшін мыңдаған қызметкерлер өздерінің барлық күш-жігерін, іскерлігі мен ұйымдастырушылық қабілетін еңбек адамдарының шалқар шабыт сезімімен өнімді жұмыс істеуіне қамқорлық жасауға бағыттай беретін болады.

ТАРИХИ-ПАРТИЯЛЫҚ ҒЫЛЫМНЫҢ ОРТАЛЫҒЫ

Коммунистік партия, В. И. Лениннің тікелей өзі Совет өкіметінің алғашқы күндерінен бастап-ақ тарихи-партиялық ғылымды дамытуға, Россиядағы революциялық қозғалыстың, Ұлы Октябрь социалистік революциясының және большевиктік партияның тарихы жөніндегі документтерді жинастырып, зерттеуге зор көңіл бөлді. Осы мақсатпен 1920 жылғы 21 сентябрьде РСФСР Халық Комиссарлары Советі «Октябрь революциясының тарихы және Россия Коммунистік партиясының тарихы жөніндегі материалдарды жинастыру және зерттеу үшін Комиссия құру туралы» В. И. Ленин қол қойған қаулы қабылдады. 1921 жылдың аяқ шенінде партияның Орталық Комитетінің қаулысына сәйкес осы Комиссия РКП(б) Орталық Комитетінің бөлімі ретінде оның құрамына енді. Сөйтіп, КПСС Орталық Комитеті жанындағы Марксизм-ленинизм институты мекемелерінің тұтас жүйесі құрыла бастады.

Ал РКП(б) Орталық Комитетінің 1922 жылғы январьда қабылдаған шешіміне сәйкес облыстық және губерниялық партия комитеттері жанынан партия тарихы бюролары құрылды. Сол жылғы 20 декабрьде РКП(б) Қырғыз (Қазақ) облыстық комитеті секретариатының мәжілісінде партия тарихы бюросы бекітілді, бұл Қазақстандағы қоғамдық ғылымдар жөніндегі тұңғыш ғылыми-зерттеу мекемесі болып табылды және Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті жанындағы қазіргі Партия тарихы институтының негізін құрады.

Институт өзінің алғашқы қадамын партия конференцияларының протоколдары мен стенографиялық есептерін жариялаудан, Қазақстанда Совет өкіметінің орнауына, өлке партия ұйымының тарихына қатысты документтерді жинастырудан, марксизм-ленинизм классиктерінің шығармаларын қазақ тіліне аударудан бастады. Соғыстың алдындағы он жыл ішінде институт коллективі Қазақстандағы ұлт-азаттық қозғалысының, Совет өкіметі жеңісін қамтамасыз ету жолындағы күрестің, социалистік құрылыстың аса маңызды проблемалары бойынша бірқатар кітаптар мен кітапшалар әзірлеп, басып шығарды, марксизм-ленинизм классиктерінің 60 шығармасын қазақ тіліне аударып, оларды қалың жұртшылықтың оқып-үйренуіне мүмкіндік берді.

Соғыс жылдарында институт қызметкерлерінің күш-жігері майданға қызмет еткен халық шаруашылығына партиялық басшылық, еңбекшілерді советтік патриотизм мен пролетарлық интернационализм рухында тәрбиелеу мәселелерін зерттеуге, марксизм-ленинизм классиктерінің жұмысшы табы мүдделерін, социалистік революция жеңістерін қолға қару алып қорғау идеяларын баяндайтын еңбектерін қазақ тіліне аударуға бағытталды.

Соғыстан кейінгі кезеңде Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің ұдайы көңіл бөліп, тікелей басшылық етуі арқасында институт республикадағы тарихи-партиялық ғылымның ірі орталығына айналды. 1945 жылғы июльде партияның Орталық Комитеті «Қазақстан КП(б)

Орталық Комитеті жанындағы Партия тарихы институты туралы Ережені» бекітті, Республикалық партия архивін сектор правосымен институт құрамына енгізді, ал 1952 жылғы июньде «ВКП(б) Орталық Комитеті жанындағы Маркс-Энгельс-Ленин институтының филиалы — Қазақстан КП(б) Орталық Комитеті жанындағы Партия тарихы институтының жұмысын жақсарту шаралары туралы» қаулы қабылдады. Бұл қаулы республика партия ұйымы қызметінің, партия құрылысының теориясы мен практикасының аса маңызды проблемалары, марксизм-ленинизм классиктерінің шығармаларын қазақ тіліне аудару мәселелері жөніндегі ғылыми-зерттеу жұмысының негізгі бағыттарын айқындап берді.

Соңғы жиырма жылдан астам уақыт ішінде институт коллективі өзінің практикалық қызметінде партияның XXIII—XXVI съездерінің шешімдерін КПСС Орталық Комитетінің «Қоғамдық ғылымдарды одан әрі дамыту және олардың коммунистік құрылыстағы ролін арттыру жөніндегі шаралар туралы» қаулысын және басқа партиялық документтерді басшылыққа алып келеді. Қазақстан Компартиясының Орталық Комитеті партия съездерінің шешімдерін орындай отырып, институттың ғылыми-зерттеу қызметінің даму перспективаларын белгіледі, партия архивтерінің жұмысын жақсарту, қоғамтану қызметкерлеріне методикалық және практикалық көмек мәселелерін қарап, тиісті шаралар қолданды.

Республикада тарихи-партиялық ғылымды дамыту, бұл саладағы ғылыми-зерттеу жұмысының дәрежесін көтеру ісінде Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің «КПСС Орталық Комитеті жанындағы Марксизм-ленинизм институтының филиалы — Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті жанындағы Партия тарихы институтының және партия архивтерінің міндеттері туралы» 1969 жылғы қаулысы маңызды роль атқарды. Соңғы жиырма жыл ішінде институт жұмысына қатысты әртүрлі мәселелердің Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің Бюросы мен Секретариатында 15 реттен астам қаралуы — республикада тарихи-партиялық ғылымды дамытуға жасалып отырған қамқорлықтың айқын айғағы.

КПСС Орталық Комитеті жанындағы Марксизм-ленинизм институты өзінің Қазақстандағы филиалына да зор ғылыми-методикалық көмек көрсетіп келгенін атап айтуымыз керек. Институт өз қызметкерлерін Қазақ филиалына ұдайы жіберіп тұрады, олар филиал жұмысымен егжей-тегжейлі танысып, оған терең талдау жасайды, байқалған кемшіліктерді нақты да дәлелді ашып көрсетіп, филиалдың ғылыми қызметінің дәрежесі мен сапасын арттыруға бағытталған ақыл-кеңестерін айтады, жөн-жоба сілтейді.

Институт коллективі партия органдарының шешімдеріне сәйкес соңғы жылдары тарихи-партиялық ғылымның негізгі бағыттарында елеулі жұмыс жүргізді. Әсіресе КПСС-тің және оның айбынды отряды — Қазақстан Компартиясының тәжірибесін терең зерттеу, социалистік және коммунистік құрылыстың барлық кезеңдеріндегі партияның басшы және бағыт сілтеуші ролін жан-жақты ашып көрсету мәселелеріне баса назар аударылады. Осыған орай жергілікті материалдарды кеңінен пайдалану негізінде Қазақстан Лениннанасын жасау, Қазақстанда Октябрь революциясының жеңісін әзірлеп, ұйымдастыру, индустрияландыру, ауыл шаруашылығын коллективтендіру, мәдени революция, лениндік ұлт саясатын жүзеге асыру, халықтардың туысқандық достығы мен ынтымақтастығын нығайту бағытындағы партияның жемісті қызметін көрсетерліктей іргелі еңбектер туғызу институттың ғылыми-зерттеу жұмысының негізгі бағыттарына айналды.

Сонымен бірге кемелденген социализм жағдайындағы партия қызметінің актуальды проблемалары: ұйымдастыру-партия және идеологиялық жұмысты жетілдіру және оның деңгейін көтеру, ғылыми-техникалық прогресті тездету, КПСС-тің аграрлық программасын дәйекті жүзеге асыру негізінде Қазақстанның экономикасын одан әрі дамыту, партия ұйымдарының еңбекшілерге коммунистік тәрбие беру жөніндегі жұмысын күшейту институт қызметінде өзекті орын алды. В. И. Лениннің туғанына 100 жыл толуына, Ұлы Октябрь социалистік революциясы жеңісінің, СССР-дің құрылуының 50 және 60 жылдығына, Қазақ ССР-і мен Қазақстан Компартиясы құрылуының тарихи даталарына орай республика партия ұйымы тарихының бұрын жете зерттелмеген, актуальды проблемалары мен кезеңдері бойынша ірі-ірі монографиялық зерттеулер жасау міндеті алға қойылды.

1963 жылы «Қазақстан Коммунистік партиясы тарихының очеркі» басылып шығуы республиканың идеялық-саяси өміріндегі елеулі оқиға болды. «Очеркте» республика партия ұйымының құрылу және даму тарихы тұжырымды баяндалды, ал оның қызметі КПСС өз тарихының әралуан кезеңінде шешкен ортақ міндеттермен тығыз байланыстырыла көрсетілді. «Очеркті» әзірлеу кезінде алға қойылған басты міндет Коммунистік партияның басшылығымен, ұлы орыс халқының, Отанымыздың басқа да туысқан халықтарының риясыз көмегімен Қазақстанның феодалдық-патриархтық дәуірден қалған экономикалық және әлеуметтік мешеулігін жойып, қазақ халқының капитализм сатысына соқпай, алдыңғы қатарлы социалистік ұлттардың қатарына қосылуын нақты да нанымды көрсету еді. Институттың ғалымдары бұл міндетті абыроймен орындап шықты.

Республика партия ұйымының тарихын ғылыми қорытындылау барысында қалыптасқан, мол тәжірибе жинақтаған институт коллективі аса маңызды, іргелі зерттеулерді қолға алып, жүзеге асырды. Бұл ғылыми зерттеулердің бірқатары тарихи-партиялық ғылымға елеулі үлес болып қосылды. Мұның өзі институт коллективінің кемелділігін танытып, беделін көтерді. 1965 жылдан бергі жердің өзінде институт отызға жуық ірі монографиялық еңбектерді әзірлеп, жариялады. Тарихи-партиялық ғылымды дамытуда, марксизм-ленинизм классиктерінің идеялық-теориялық мұрасын насихаттауда сіңірген қызметі үшін 1972 жылы институт Еңбек Қызыл Ту орденімен наградталды.

Институт жүргізген ғылыми зерттеулердің ішінде Қазақстанда маркстік-лениндік идеялардың таралу, Коммунистік партияның туу тарихына байланысты проблемалар елеулі орын алады. «Қазақстандағы 1905—1907 жылдардағы революциялық қозғалыс», «Қазақстандағы 1907—1914 жылдардағы жұмысшы және аграрлық қозғалыс» деген деректі жинақтарда, С. Н. Имашевтің «Қазақстанда коммунистік баспасөздің тууы», П. М. Пахмурныйдың «Қазақстан большевиктері 1905—1907 жылдардағы революцияда» атты монографияларында, тағы басқа еңбектерде революцияға дейінгі Қазақстанда маркстік-лениндік идеялардың таралуы, социал-демократиялық ұйымдар мен топтардың пайда болуы, олардың 1905—1907 жылдардағы революция тұсындағы қызметі нақты материалдар негізінде баяндалған, большевиктік баспасөздің халық бұқарасын революцияландырушы ролі байыпты ашып көрсетілген.

Қазақстан жағдайында Октябрь революциясын әзірлеп, оның жеңісін қамтамасыз ету, Совет өкіметін орнатып, нығайту жөніндегі проблемаларға институт коллективінің еңбектерінде ерекше орын берілген. 70-ші жылдары жарияланған бірқатар монографиялық зерттеулерде («Ленин идеяларының туы астында», «Капитализмге соқпай, социализмге өту»), деректі жинақтар мен арнаулы еңбектерде Қазақстандағы Октябрь оқиғалары жаңа документтер мен материалдар негізінде, тарихи-партиялық ғылымның қазіргі талаптары тұрғысынан баяндалған.

Қазақстанда Совет өкіметін орнату жолындағы қажымас күрескерлер, жалынды большевиктер жайында институт қызметкерлері елеулі зерттеу жүргізді. Соның нәтижесінде «Әліби Жанкелдин», «Амангелді Иманов» атты документтер мен материалдар жинақтары жарық көрді, Я. Ушанов, Т. Жүргенов, И. Ружейников, С. Царев, С. Шарипов, Ф. Рузаев, Т. Рысқұлов, П. Петровский, А. Ярмұхамедов, М. Масанчи, тағы басқалары туралы кітапшалар шығарылды. Бұл еңбектерде жекелеген адамдардың тағдыры арқылы Октябрьдің Қазақстандағы салтанатты жеңісі, республика партия ұйымдарының қалыптасып, нығаюы бейнелі де бедерлі баяндалған.

Советтік Қазақстанның қалыптасып, дамуында В. И. Лениннің атқарған жетекшілік, ұйымдастырушылық ролін ашып көрсету—институт коллективі ұдайы байыпты шұғылданып келе жатқан басты проблемалардың бірі. Қазақстан Лениннанасы — одақтық Лениннананың ажырамас құрамдас бөлігі. Лениндік тақырыпты зерттеу институт құрылғаннан кейін іле-шала қолға алынып, бұл салада әртүрлі ғылыми еңбектер жарияланды, әсіресе 60-шы жылдардың аяқ шенінде, В. И. Лениннің туғанына 100 жыл толуына орай қыруар жұмыс атқарылды. Республикада лениндік тақырыпқа байланысты басып шығарылған еңбектердің басым бөлігі институт қызметкерлерінің күшімен әзірленді.

Солардың ішінен «В. И. Ленин Орта Азия мен Қазақстан туралы», «Олар Ленинмен кездескен», «Қазақстандағы лениндік шақыру» атты және басқа бірқатар деректі жинақтарды атап өткен жөн. С. Бейсенбаевтың «Ленин және Қазақстан» атты монографиясы Қазақстан Лениннанасын жасау бағытындағы көп жылғы ғылыми зерттеудің заңды нәтижесі болды.

В. И. Лениннің туғанына 100 жыл толуына әзірлену кезінде Қазақстан Лениннанасына арналған он шақты монография мен жинақ шықты. Осы тақырыпты одан әрі терең зерттеудің игі нәтижесі ретінде былтыр «В. И. Ленин Қазақстан туралы» деген деректі жинақ жарық көрді. Өткен жылы Ташкентте басылып шыққан «В. И. Ленин Орта Азия мен Қазақстан туралы» атты жинақты әзірлеуге біздің институттың ғылыми қызметкерлері де белсене ат салысты. Бұл — Орта Азия мен Қазақстан халықтарының тағдыры жөнінде жасалған лениндік қамқорлықты айқын бейнелейтін, бұған дейін жарық көрген жинақтардың ішіндегі ең толығы. Республика тарихына қатысты лениндік мұраны бұдан былай да тереңірек зерттеп, Қазақстан Лениннанасын жасау бағытындағы игі жұмысты дәйекті түрде жалғастыра беру — институт коллективінің абыройлы борышы.

Соңғы жылдары республиканың тарихи-партиялық ғылымында партияның ұлт мәселесін шешу, совет халықтарының достығы мен ынтымақтастығын нығайту, еңбекшілерге интернационалдық тәрбие беру жөніндегі тәжірибесін қорытуға баса көңіл бөлініп келеді. Институт әзірлеген бірқатар еңбектерде пролетарлық интернационализм мен халықтар достығының лениндік идеяларының өміршең күші, Советтік Қазақстанның туысқан республикалар семьясында қолы жеткен ғаламат жетістіктері нақты материалдар негізінде кеңінен ашып көрсетілді. Бұл маңызды проблема «СССР халықтарының туысқандық бірлігі (Советтік Қазақстанның мемлекеттік құрылысы. 1920—1937 жылдар)», «Қазақстандағы лениндік ұлт саясатының шындығы мен салтанаты» атты жинақтарда, «Ұлы достық одақ жемістері», «Күшіміз ұлы достықта» деген коллективтік монографияларда бейнеленді.

Ұлы Отан соғысы жылдарында басқа туысқан халықтармен бірге қазақ халқы да социалистік Отанын қорғауға белсене қатысып, өзінің интернационалдық борышын абыроймен орындағаны аян. Бұл проблема да институт еңбектерінен лайықты орын алды. М. Қозыбаевтың «Қазақстан Компартиясы Ұлы Отан соғысы кезеңінде», «Қазақстан — майдан арсеналы» деген монографиялары республикадағы осы айтулы кезеңге арналған алғашқы тарихи-партиялық зерттеулер болып табылады. Институт ғалымдары Қазақ ССР Ғылым академиясының тарих, археология және этнография институтымен және Қазақ ССР Орталық мемлекеттік архивімен бірлесе отырып, Ұлы Отан соғысына арналған бірқатар жинақтар әзірледі.

Біздің институт Совет Одағы Коммунистік партиясының тың және тыңайған жерлерді игеру жөніндегі тәжірибесін зерттеп, қорытуды елімізде алғашқылардың бірі болып қолға алды. Өйткені тың жерлерді көтеру және игеру бүкіл аграрлық саясат сияқты партияның жалпы саяси-экономикалық бағытының құрамдас бөлігі болып табылады. Институт бұл тақырыпқа «Қазақстан Коммунистік партиясы тың және тыңайған жерлерді игеру жолындағы күресте», «Қазақстан Компартиясы тың жерлерді игерудің екінші кезеңінде», «Қазақстан Компартиясы ауыл шаруашылығын одан әрі өрге бастыру жолындағы күресте», «Тың игерудің 10 жылдығы» атты және басқа бірқатар жинақтар әзірледі. «Коммунистік партия Қазақстандағы тың жерлерді игеру жолындағы күресте» деген коллективтік монография көп жылғы ғылыми зерттеудің игі нәтижесі болып табылды.

Институт коллективі республика партия ұйымының социалистік және коммунистік құрылыстың әралуан кезеңіндегі қызметін жан-жақты қорытындылайтын іргелі монографиялық еңбектер жасауға ерекше зор маңыз беріп келеді. Көп жылғы коллективтік жұмыстың нәтижесінде «Қазақстан Коммунистік партиясы тарихының очеркі» қайта қаралып, толықтырылды, оның екінші басылымы биыл баспадан шығады. Сондай-ақ институт әзірлеген «Октябрь туғызған одақ (Партия — жұмысшы табының Қазақстан ауыл шаруашылығына көмегін ұйымдастырушы)», «Шындықтың күші және жалғандықтың дәрменсіздігі» деген коллективтік монографиялар, Х. Мадановтың «КПСС-тің Қазақстанда лениндік аграрлық саясатты жүзеге асыру жөніндегі қызметі» атты монографиясы республика тарихының елеулі кезеңдерін қамтитын еңбектер.

Жетпісінші жылдары институт ғалымдары туысқан республикалардағы ғылыми мекемелермен, жоғары оқу орындарымен творчестволық байланысын ұлғайтып, одан әрі дамыта түсті. Бұл салада КПСС Орталық Комитеті жанындағы Марксизм-ленинизм институтының партия құрылысының өзекті проблемалары бойынша іргелі монографиялық зерттеулер жасауға өз филиалдарын кеңінен қатыстыру жөніндегі ұстанған бағыты маңызды роль атқарды. Қазақ филиалының ғылыми қызметкерлері әсіресе оныншы бесжылдық тұсында жемісті жұмыс істеп, жалпыодақтық төрт коллективтік монографияны әзірлеуге қатысты.

Соңғы жылдары біздің институт ғалымдарының қатысуымен әзірленіп, басылып шыққан коллективтік еңбектердің ішінен «Көп ұлтты советтік мемлекет», «КПСС құрылысы мен қызметіндегі интернационалдық принцип», «Ұйымдастыру-партия жұмысының кейбір мәселелері», «Интернационалдық біріктің ұлы күші (Интернационалдық бірлікті одан әрі нығайту және СССР халықтарының ынтымақтастығын дамыту жөніндегі КПСС-тің қызметі)» атты монографияларды атап көрсеткен жөн. Мұның өзі — Қазақ филиалының творчестволық коллективіне көрсетілген зор сенімнің және оның ғылыми кемелділігінің айғағы.

КПСС Орталық Комитеті жанындағы Марксизм - ленинизм институтының тікелей басшылығымен оның Орта Азия республикалары мен Қазақстандағы филиалдарының аймақтық монографиялық зерттеулер жүргізу жөніндегі творчестволық ынтымағы берік орнықты. Мәселен, біздің институттың ғалымдары Марксизм-ленинизм институтының Орта Азия республикаларындағы филиалдары коллективтерімен бірлесе отырып, «Орта Азияның коммунистік ұйымдарының тарихы», «Капитализмге соқпай, социализмге өту (Орта Азия республикалары мен Қазақстандағы социализм құрылысына КПСС-тің басшылық ету тәжірибесі)», «Кемелденген социализмге жету жолында (1938—1958 жылдар)» атты іргелі еңбектерді әзірледі. Бұл монографиялар еліміздің ғылыми жұртшылығынан тәуір баға алды.

Бүгінде институт қызметкерлері «Орта Азия республикалары мен Қазақстан партия ұйымдарының кемелденген социализм кезеңіндегі КПСС-тің экономикалық және әлеуметтік саясатын жүзеге асыру жөніндегі қызметі», «КПСС-тің қала мен деревня арасындағы елеулі айырмашылықтарды жою жөніндегі қызметі (Орта Азия республикалары мен Қазақстанның материалдары негізінде)» атты коллективтік монографияларды әзірлеуге белсене қатысып жүр. Бұл еңбектерде партияның экономикалық стратегиясының негізгі бағыттары және кемелденген социализм кезеңіндегі КПСС-тің әлеуметтік саясатының ерекшеліктері байыпты баяндалмақ

Институтта 1969 жылы партия құрылысы секторы құрылуына байланысты партия құрылысының теориясы мен практикасын, республика партия ұйымының сан қырлы қызметін жан-жақты зерттеп, қорытуға кең мүмкіндік жасалды. Қазақстандағы тарихи-партиялық ғылымның өзекті проблемаларын зерттейтін тарихшылардың күш-жігерін біріктіруде институт жанындағы Республикалық үйлестіру советі елеулі жұмыс жүргізіп келеді.

Марксизм-ленинизм классиктерінің шығармаларын, КПСС-тің аса маңызды документтерін қазақ тіліне аударып басу — институт коллективі қызметінің көрнекті саласы. В. И. Ленин шығармаларының 45 томдық жинағының қазақ тілінде жарық көруі республикамыздың идеялық-саяси өміріндегі ірі оқиға болды. Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің 1972 жылғы қаулысына сәйкес көсем шығармаларының 55 томдық толық жинағы қазақ тіліне аударылды, қазірдің өзінде оның 49 томы оқушылардың қолына тиді, биыл барлық томы түгел басылып шығады. К. Маркс пен Ф. Энгельстің көптеген еңбектері қазақ тіліне аударылып, басылып шығарылды.

Өткен жылдар ішінде институт қызметкерлері мен аудармашыларының қатысуымен марксизм-ленинизм классиктерінің бес жүзден астам шығармасы қазақ тіліне аударылып, бес миллион данадан астам тиражбен басылып шықты. Сондай-ақ Л. И. Брежневтің «Ленин жолымен» атты еңбектерінің 9 томы, «КПСС съездері мен Орталық Комитет Пленумдарының қарарлары мен шешімдері» атты 13 томдық документтер жинағы жарық көрді.

Бүгінде институт коллективі Ұлы Октябрь социалистік революциясының 70 жылдығына үлкен әзірлік жұмысын жүргізуде. Осы айтулы оқиғаға дейін «Ұлы Октябрь және еңбекшілерге идеялық-саяси тәрбие беру (1917—1927 жылдар)», «Ұлы Октябрь және Қазақстандағы лениндік ұлт саясатының салтанаты» атты екі коллективтік монографияны әзірлеп, басып шығару жоспарланып отыр.

Партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдеріне, басқа да партиялық документтерге сәйкес институт қызметкерлерінің алдында тұрған міндет аса зор, әрі жауапты. Олар КПСС-тің және Қазақстан Компартиясының шаруашылық пен мәдени құрылысқа басшылық ету, еңбекшілерге коммунистік тәрбие беру жөніндегі қызметін жан-жақты зерттеп, қорыту, тарихи-партиялық ғылымды одан әрі дамыту бағытындағы жұмысын бұдан былай да жетілдіре беруге міндетті.

А. САРМУРЗИН,
Қазақстан Компартиясының Орталық Комитеті жанындағы
Партия тарихы институты секторының меңгерушісі,
тарих ғылымының докторы.

СОВЕТ ӘЙЕЛДЕРІНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЛСЕНДІЛІГІ

Жаңа қоғам орнатуда халық бұқарасының творчествосы, оның әлеуметтік белсенділігі шешуші роль атқарады. В. И. Ленин бұқараның тарихи творчествосы мен жаңа, социалистік қоғам орнату арасындағы ішкі байланысты айқындай келіп, «жанды, творчестволық социализм халық бұқарасының өзі жасаған игілігі болып табылады» (Шығармалар толық жинағы, 35-том, 60-бет) деп атап көрсеткен еді.

Социалистік қоғам жеке адамның белсенді қызмет етуіне, оның жан-жақты жетілуіне мүдделі, бұл үшін ол адамдарға неғұрлым қолайлы жағдайлар жасайды: халықтың әл-ауқатының артуын, еңбек және тұрмыс жағдайларының жақсаруын, рухани өсуін қамтамасыз етеді. Сонымен бірге социалистік қоғам жеке адамға нақты талаптар қояды, оның творчестволықпен, саналы қызмет етуін, азаматтық кемелділікке жетуін, ұйымшылдық, тәртіптілік, жауапкершілік рухын орнықтыруын талап етеді. Өйткені қоғамның даму дәрежесі неғұрлым өскен сайын оның жеке адамға қоятын талаптары да жоғары болмақ. Мұнсыз қоғамның да, жеке адамның да дамуы, жетілуі мүмкін емес.

Сондықтан да партия социалистік құрылыстың күші бұқараның саналылығы мен белсенділігінде екенін ескере отырып, совет адамдарын коммунизм орнатуға әзірлік, саяси кемелділік, принциптілік, табандылық рухында тәрбиелеуді өзінің ұдайы қамқорлық жасайтын келелі ісі санайды. «Біздің коммунизмге қарай алға басуымыз үшін, — деді Л. И. Брежнев, — сан миллиондаған жүректердің отты жалыны керек, олардың большевиктік ынта-пейілі керек. Коммунистік қоғамды селқос адамдардың қолымен орнату мүмкін емес. Осы ұлы мақсат үшін белсенді және саналы құрылысшылар, шын мәніндегі энтузиастар мен күрескерлер керек» («Ленин жолымен», I-том, 497-бет).

Коммунизм құрылысына әйелдер белсене қатысып келеді. Қоғам өмірі мен өндірісте олардың қажырлы еңбегі, творчестволық ізденісі, ақыл-ойы мен ынта-жігері қолданылмайтын бірде-бір участке жоқ. Тіпті әйел еңбегі араласпайтын коллективтің өзін кездестіру мүмкін емес. Әйел — ана, ұстаз, әйел — еңбеккер, маман, әйел — қоғам қайраткері. Бұл — тек социалистік құрылыс жағдайында, партия мен үкіметтің шексіз қамқорлығы арқасында ғана мүмкін болып отырған ұлы жетістік.

К. Маркс пен Ф. Энгельстің теориялық мұрасына сүйене, оны тарихи жаңа жағдайда дамыта отырып, В. И. Ленин әйелдерді шын мәнінде азат ету үшін күрес —қоғамды социалистік жолмен қайта құру жолындағы жалпы күрестің ажыратқысыз бөлігі, тек социализм мен коммунизм ғана әйелдерге тең право береді, олардың қоғамдық өндіріске қатысуына кең жол ашады деп санады. Бұл теориялық тұжырым елімізде Совет өкіметі орнағаннан кейін толық жүзеге асты. Коммунистік партия әйелдерді азат ету мәселесін шешудің толып жатқан ерекшеліктерін ескере отырып, олардың тең праволылығын, қоғамдық өндіріске белсене қатысуын іс жүзінде қамтамасыз етті.

Революцияға дейінгі Россияда әйелдер ел халқының ең артта қалған, ерік-хұқы жоқ бөлігі болып келгені аян. Жұмыс істеген әйелдердің 80 проценті күншілікпен күн кешті немесе үй қызметшісі болып жүрді, 13 проценті кәсіпорындар мен құрылыстарда, тек 4 проценті ғана оқу, денсаулық сақтау орындарында еңбек етті. Тіпті жұмыс істеген әйелдердің 16,6 процентінің ғана сауаты бар еді. Әсіресе патшалық Россияның шеткері ұлт аймақтарындағы әйелдердің халі өте-мөте мүшкіл болатын.

Совет өкіметі орнағаннан кейін дүние жүзінде тұңғыш рет әйелдер неке-семья жағдайында еркектермен бірдей саяси правоға, заң жүзіндегі теңдікке ие болды. Жұмысшылар мен шаруалар мемлекеті алғашқы айлардың өзінде-ақ әйел еңбегін және ананы қорғау жөнінде заңдар шығарды. Әйел мәселесін шешудің нақты жолдары туралы маркстік-лениндік ілімнен туындайтын аса маңызды екі талап жүзеге асырылды. Біріншіден, әйелдің физиологиялық ерекшеліктері, ең алдымен ана ретіндегі мүдделері қатаң ескерілді, мұның өзі ана мен баланы жан-жақты қорғай отырып, әйелдерді қоғамдық өндіріс пен қоғамдық қызметке тартуға объективті жағдайлар туғызды. Екіншіден, барлық қанаушы құрылыс тұсында семьяда бағынышты, қоғам ішінде правосыз немесе жартылай праволы жағдайда болып келген еңбекші әйелдің тарихи тағдыры ескерілді, мұның өзі әйелдер арасында арнаулы жұмыс жүргізу, олардың мәдени мешеулігін жою мақсатында ерекше шаралар белгілеп, жүзеге асыру, ескіліктің сарқыншақтарына қарсы күресті күшейту қажеттігін талап етті.

Біздің елімізде әйелдердің тең праволылығын қамтамасыз ету, оларды қоғам өмірінің барлық салаларына кеңінен қатыстыру жөніндегі партияның лениндік саясаты дәйекті жүзеге асырылып келеді. Сан миллиондаған әйелдерді қоғамдық өндіріске тарту оларды азат етудің экономикалық негізі, жаңа, социалистік семья құрудың негізі болды. Сонымен бірге мұның өзі барған сайын қарыштай өркендеген халық шаруашылығын жұмысшы күшімен қамтамасыз етудің негізгі көздерінің біріне айналды.

Біздің елімізде әйелдер саяси және азаматтық праволарға толық ие болып отыр. СССР-дің жаңа Конституциясында жазылғанындай, бұл праволардың жүзеге асырылуы қоғамдық-саяси және мәдени қызметте әйелдерге еркектермен бірдей мүмкіндіктер беру, олардың еңбегі мен денсаулығын қорғау арқылы қамтамасыз етіледі. Еліміздегі ана мен баланы қорғаудың мемлекеттік жүйесі — Совет өкіметінің ең тамаша жетістіктерінің бірі. Конституцияда мемлекеттің семьяны қорғап, оған қамқорлық жасайтындығы баянды етілген.

Бүгінде миллиондаған совет әйелдері өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығының, ғылым мен мәдениеттің барлық салаларында белсенді еңбек етіп, коммунизм құрылысына лайықты үлес қосып келеді. СССР-дегі барлық жұмысшылар мен қызметшілердің 51 проценті, колхозшылардың 49 проценті — әйелдер. Олардың үлес салмағы сауда мен қоғамдық тамақтандыру (84 процент), денсаулық сақтау, физкультура мен спорт, әлеуметтік қамсыздандыру жүйесінде (83 процент) айрықша басым. Халық шаруашылығы мен мәдениеттің барлық салаларында үздік табыстарға ие болғаны үшін бес мың әйелге Социалистік Еңбек Ері атағы берілді, екі миллионнан астам әйел СССР ордендерімен және медальдарымен наградталды. Көп балалы әйелдер үшін мемлекеттік айрықша наградалар белгіленді. Бүгінде 305 мың әйел «Ардақты Ана» деген құрметті атаққа ие.

Бүкіл еліміздегі сияқты Орта Азия мен Қазақстанда лениндік ұлт саясатының жүзеге асырылуы бұл республикалар әйелдерінің шын мәнінде азаттық алуына даңғыл жол ашты. Мұның өзі СССР-дегі бұрын артта қалып келген халықтардың капитализмге соқпай, бірден социализмге өтуін қамтамасыз еткен аса күрделі экономикалық, саяси және идеологиялық міндеттердің шешілуімен тығыз байланысты еді. Қазақ әйелдерінің өткен жолы — республикамыз дамуының барлық кезеңдеріндегі олардың күресі мен ерлік еңбегінің, жасампаздығының тарихы.

Бұл жөнінде КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас Ұлы Октябрь социалистік революциясының 50 жылдығына арналған салтанатты мәжілісте жасаған баяндамасында былай деп атап көрсетті: «Біз бүгін тамаша әйелдер жайында терең құрмет және шын жүректен шыққан ризашылық сезімімен сөз етеміз. Елу жыл ішінде олар үлкен, әрі даңқты жолдан өтті. Бұрын езіліп келген, теңдік тимеген қазақ әйелдері Ұлы Октябрьдің арқасында азаттыққа қолы жетіп, тең праволы болды. Бүгін өткен жолды оймен шолсақ, әйелдердің Совет мемлекетінің барлық кезеңдеріндегі өмірінің, күресі мен еңбегінің қаһармандық эпопеясы көз алдымызға келеді».

Патшалық Россияның бұрынғы шеткері ұлт аймақтарындағы әйелдерді азат ету мәселесі Совет өкіметінің алғашқы күндерінен бастап ерекше қолға алынды және ол ұдайы партияның назарында болды. Советтік Шығыстың басқа әйелдері сияқты қазақ әйелдерінің де жаңа өмірге қадам басуы оңай болған жоқ. Шығыс әйелдеріне тең право беру талабы мұсылман дінінің әлі сақталып келген әдет-ғұрыптарының, патриархтық-рулық және феодалдық қатынастардың қарсылығына килікті.

Сондықтан Қазақ АССР Орталық Атқару Комитеті мен Халық Комиссарлары Советінің «Қалың малды жою туралы» 1920 жылы арнаулы декрет қабылдауы тегін емес еді. Бұл декретте былай деп атап көрсетілді: «Әйел күңшілікте қалып отырғанда қоғам өзін азатпын деп санай алмайтынын негізге ала отырып, осы күнге дейін қоғам және семья өмірінде күңшілікте жүрген, сонымен бірге шаруашылықта қабақ шытпай жұмыс істеп келген қазақ әйелі бүгіннен бастап қоғамның тең праволы мүшесі болып саналсын, еңбекшілер бұқарасының игілігі мен жетістігі болып табылатын барлық саяси және азаматтық праволар оған да берілсін».

1924 жылғы май айында болып өткен РКП(б) XIII съезі Советтік Шығыс әйелдерінің арасындағы жұмысқа зор көңіл бөлді. Съездің шешімдері ұлт республикалары партия ұйымдарының әйелдерге коммунистік тәрбие беру жөніндегі бүкіл жұмысының өзегіне айналды. Съезд жергілікті жағдайларды ескере отырып, әйелдер арасындағы жұмыстың нақты формаларын ұсынды, ұлт кадрларын өсіру, патриархтық-феодалдық кертартпа қалдықтарға қарсы табанды күрес жүргізу, әйелдерді қоғамдық өндіріске және партия қатарына тарту қажеттігін атап көрсетті. Сол кездегі еліміз экономикасындағы орасан зор қиыншылықтарға қарамастан съезд ұлт аймақтарындағы әйелдер арасында саяси жұмыс жүргізуді ұйымдастыру мақсатына арнап орталықтың қаржысы мен жергілікті қаржыдан белгілібір қор жасауға қаржы бөлу қажет деп тапты.

Республика партия ұйымдары барлық еңбекшілер сияқты әйелдерді де партияның саяси бағытын жүзеге асыруға жұмылдыра отырып, бұл іске творчестволықпен қарады, әйелдердің жасын, ұлттық дәстүрін, семьялық жағдайын, өндірістегі бейімділігі мен мұң-мұқтажын мұқият ескеріп отырды. Әсіресе балалы әйелдер партия мен үкіметтің ерекше қамқорлығына бөленді.

Әлеуметтік, экономикалық және рухани езгіден азат етілген қазақ әйелдері социалистік құрылыс жылдарында совет қоғамының тең праволы мүшесіне айналды, олардың өндірістік, қоғамдық-саяси белсенділігі артты.

Республикамыздың сан салалы халық шаруашылығында әйелдердің үлес салмағы жылдан жылға артып келеді. Айталық, 1928 жылы республикадағы жұмысшылар мен қызметшілер арасында әйелдер тек

15-ақ процент болса, бұл көрсеткіш 1976 жылы 48 процентке дейін өсті, ал қазір 49 процент болып отыр. Олардың үлес салмағы әсіресе халық ағарту саласында (73 процент), денсаулық сақтау жүйесінде (84 процент) анағұрлым көп. Әйелдердің үлесі ауыл шаруашылығында, оның ішінде мал шаруашылығында да басым.

Социализм мен коммунизм құрылысының барысында республикамыздың халық шаруашылығында жүз мыңдаған әйелдер қажырлы еңбек етіп, осы заманғы өндірістің озық әдістері мен прогрестік технологиясын шебер меңгеріп келеді. Халық шаруашылығының қай саласында болсын өз ісін жетік білетін, тәжірибелі маман әйелдер өте көп. Өзі еңбек етіп жүрген салада үздік табысқа жетіп, республиканың экономикасы мен мәдениетін одан әрі гүлдендіруге лайықты үлес қосқаны үшін 251 әйелге Социалистік Еңбек Ерінің құрметті атағы берілді. Солардың ішінде Қостанай облысындағы «Харьков» совхозының атақты механизаторы, СССР Жоғарғы Советінің депутаты Қ. Дөненбаеваның, Қызылорда облысындағы Ленин атындағы совхоздың таңдаулы күрішшісі, СССР Жоғарғы Советінің депутаты С. Жұмабекованың, Қостанай аудандық партия комитетінің бірінші секретары, Қазақ ССР Жоғарғы Советінің депутаты В. Сидорованың, Талдықорған облысындағы «Еңбекші» совхозының директоры, Қазақ ССР Жоғарғы Советінің депутаты З. Тамшыбаеваның, тағы басқаларының есімдері бүгін таңда зор құрметпен аталады.

Қазақстанда революцияға дейін халықтың тек екі проценттейі ғана сауатты, оның ішінде білім алған әйелдер саусақпен санарлық болғаны мәлім. Ал қазір республиканың ғылыми мекемелерінің өзінде 15 мыңнан астам әйел жұмыс істейді, олардың 131-і ғылым докторы, 3639-ы ғылым кандидаты. Қазақ әйелдері арасынан шыққан алғашқы академик, биология ғылымының докторы Н. Базанованың, Қазақ ССР Ғылым академиясының корреспондент мүшесі, геология-минералогия ғылымының докторы П. Тәжібаеваның, медицина ғылымының докторлары Сәтбаевалардың есімдері елімізге кеңінен танымал. Атап өтерлік бір жағдай қазір республиканың барлық оқу орындарындағы студенттердің 52 проценті—қыздар.

Әйелдердің қоғамдық-саяси белсенділігі өсіп, олардың мемлекет істерін басқаруға қатысуы барған сайын арта түскенін атап көрсеткен жөн. Республикамызда 182 әйел — Қазақ ССР Жоғарғы Советінің депутаты. Былтырғы жылы 63 066 әйел жергілікті Советтердің депутаты болып сайланды, бұл — барлық депутаттардың 49,1 проценті.

Қазақстан әйелдерінің саяси кемелділігін сипаттайтын тағы бір жәйт —олардың КПСС құрамындағы саны ұдайы өсіп отырғандығы. Егер 1926 жылы Қазақстан партия ұйымының құрамында әйелдер небәрі 6,6-ақ процент болса, 1972 жылы ол 19,5 процентке жетті, ал қазір 24,9 процент болып отыр. 1924 жылы Бүкілқазақстандық IV облыстық партия конференциясына небәрі 10 әйел қатысқан екен, ал Қазақстан Компартиясының 1981 жылы өткізілген XV съезіне 450 әйел делегат болып сайланды, бұл — съезд делегаттарының 27,6 проценті.

Партия, совет органдары аппаратында жемісті жұмыс істеп жүрген әйелдер аз емес. 1923 жылы Қазақстан партия ұйымының губерниялық комитеттерінің құрамында 5-ақ әйел болған екен. Қазір қалалық партия комитеттері секретарьларының 27,1 проценті, аудандық партия комитеттері секретарьларының 21,4 проценті — әйелдер. Олардың дені — саяси даярлықтан өткен, халық шаруашылығының әртүрлі салаларының мамандары. Әйелдердің әлеуметтік белсенділігі арта түскендігін бейнелейтін басқа да көптеген мысалдарды келтіруге болар еді.

КПСС XXIV—XXVI съездерінің шешімдерінде тұжырымдалған саяси-тәрбие жұмысының жалпы мақсаттарын нақтылай отырып, Коммунистік партия кемелденген социализм дәуірінде совет әйелдеріне тәрбие берудің формалары мен әдістерін ұдайы жетілдіріп келеді. Сонымен бірге ұлт республикаларындағы әйелдермен жұмыс жүргізуде де олардың өзіндік ерекшеліктері, дәстүрлері, әдет-салттары ескеріліп отырады. Мәселен, қоғамдық негізде жұмыс істейтін облыстық, аудандық әйелдер советтері әйелдерді қоғамдық өндіріске кеңінен тартуға, семья мен тұрмыс мәселелеріне, медициналық қызмет көрсетуді жақсартуға, жас келіншектер мен аналар клубын ұйымдастыруға айрықша көңіл бөледі. Сондай-ақ әйелдердің съездері, слеттері, кенестері ұдайы өткізіліп тұрады. Әйелдердің әлеуметтік белсенділігін арттыруда бұл шаралардың маңызы зор.

Әйтсе де, кемелденген социализм дәуірінде, қала мен деревня арасындағы, ой еңбегі мен дене еңбегі арасындағы елеулі айырмашылықтар әлі сақталып отырған кезде, әйелдердің әлеуметтік белсенділігін барған сайын арттыру бағытында көп жұмыс жүргізуге тура келеді.

В. И. Ленин бұл жөнінде былай деп атап көрсеткен болатын: «Осы ұсақ-түйек үй шаруашылығына қарсы бұқаралық күрес (мемлекеттік өкіметке ие болып отырған пролетариаттың басшылығымен) басталған жерде және сол уақытта ғана, немесе, дұрысырақ айтқанда, осы ұсақтүйек шаруашылықты ірі социалистік шаруашылыққа айналдыратын *бұқаралық қайта құрылыс* жұмысы басталған жерде және сол уақытта ғана шынайы *әйелдер азаттығы*, шынайы коммунизм басталады» Шығармалар толық жинағы, 39-том, 25-бет). Сонымен бірге В. И. Ленин әйелдердің тұрмыстағы толық теңдігі жолындағы күрес «қоғамдық техниканы да, мінез-құлықты да түбегейлі өзгертуді талапететін, ұзаққа созылатын күрес» екенін, «бұл күрес коммунизмнің толық жеңісімен аяқталатынын» (Шығармалар толық жинағы, 40-том, 210-бет) ескерткен болатын.

Партия мен үкіметтің қалтқысыз қамқорлығы арқасында біздің елімізде үй шаруасын жеңілдететін, әйелдердің аналық міндетін өнімді еңбекке, қоғамдық қызметке қатысумен ұштастыруына мүмкіндік беретін қолайлы жағдайлар жасау жөнінде тындырылған іс орасан зор. Әйтсе де бұл салада қол жеткен табыстармен бірге әйелдің қоғамдық еңбекке белсене қатысуына, аналық міндетін атқарып, бала тәрбиесіне көбірек көңіл бөлуіне кедергі келтіріп отырған, әлі де шешімін таппаған проблемалар да баршылық. Балалар мекемелері мен тұрмыс қажетін өтеу кәсіпорындары әлі де тапшы. Сондай-ақ ескіліктің тұрмыстағы қалдықтары да толық жойылып біткен жоқ.

Сондықтан еңбек етіп жүрген әйелдердің мұң-мұқтаждары мен талап-тілектерін қанағаттандыруға ұдайы қамқорлық жасау бұрынғысынша партиямыздың келелі міндеттерінің бірі болып отыр.

Демек, республиканың партия, совет және шаруашылық органдары КПСС XXVI съезінің шешімдеріне сәйкес аса маңызды әлеуметтік-экономикалық міндеттерді жүзеге асыра отырып, барлық еңбекшілер сияқты әйелдердің де қоғамдық өндіріске белсене қатысуын қамтамасыз ету, олардың еңбегін, ана мен баланың праволарын қорғау, халыққа қызмет көрсету жүйесін дамытып, оның жұмысын жақсарту барысында қыруар іс тындырып келеді.

Бүкіл еліміздегі сияқты Советтік Қазақстанда да КПСС XXVI съезінің шешімдері, сондай-ақ КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумы мақұлдаған Азық-түлік программасы ойдағыдай жүзеге асырылуда. Бұл партиялық тарихи документтерде әйелдердің әлеуметтік белсенділігін арттыруға бағытталған маңызды шаралар белгіленген. Ал әйелдердің әлеуметтік белсенділігін арттыру — коммунизм құрылысының заңдылығы.

Н. ЗІКІРИНОВА,
тарих ғылымының кандидаты.

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН ИНТЕНСИВТЕНДІРУ ЖОЛЫМЕН

О. ҚОЗЫБАЕВ,
халық депутаттары Ақтөбе облыстық Советі атқару комитетінің председателі

Совет адамдарының өмірлік қажеттерін қанағаттандыру партиямыздың аса маңызды программалық талабы болып келді және солай болып қала береді. Еліміз халқын мүмкіндігінше қысқа мерзімде тамақ өнімдерімен сенімді түрде қамтамасыз ету мақсатын көздейтін СССР-дің Азық-түлік программасы — осы партиялық қамқорлықтың тағы бір айқын көрінісі. Партияның XXVI съезінің шешімдеріне сәйкес жасалып, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумында мақұлданған бұл программа социалистік Отанымызды мекендеген барлық ұлттар мен халықтардың зор күш-жігерімен жүзеге асырылып жатыр.

«Бүкіл еліміз қазір Азық-түлік программасын орындау жолында жұмыс істеуде,— деп атап көрсетті КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас СССР-дің құрылуының 60 жылдығына арналған салтанатты мәжілісте жасаған баяндамасында. — Онда барлық одақтас республикалар үшін нақты міндеттер айқын анықталған. Сондықтан олардың әрқайсысына совет адамдарын азық-түлікпен үздіксіз жабдықтаудың аса маңызды ісіне нақты — оның үстіне таяу уақыттың өзінде — үлес қосу үшін мықтап еңбектенуіне тура келеді».

Осы тұрғыдан партия белгілеген программаны жүзеге асыру жөнінде Советтерге жүктелетін міндет зор. Өйткені қоғамды дамытудың экономикалық стратегиясын жүзеге асыру советтік саяси системаның барлық буындарының қатысуын қажет етеді. Ал территориялық және салалық басқаруды бейнелейтін нақ осы Советтер қоғамдық өндірістің дамуына да, адамдарға қызмет көрсету сапасының артуына да жауап береді. Демек, социалистік қоғам неғұрлым кемелдене түскен сайын осы проблемалардың бәрі неғұрлым жақсырақ, әрі комплексті түрде шешілуге тиіс.

Ақтөбе облысы Советтерінің күнделікті басты назар аударып отырған мәселесі — ауыл шаруашылық өнімін өндірудің үдетілуін, әрбір колхоз бен совхоздың жоспарлы тапсырмаларды орындау жөніндегі жұмыс деңгейінің арттырылуын қамтамасыз ету. Өйткені облыс экономикасында ауыл шаруашылық өндірісінің үлесі басым. Сондықтан жергілікті Советтер, олардың атқару комитеттері партия ұйымдарының басшылығымен ауыл шаруашылығын одан әрі өркендету, оның тиімділігін арттыру жөнінде зор ұйымдастыру, саяси жұмыс жүргізіп келеді. Олар колхоздар мен совхоздардың финанс-шаруашылық қызметіне терең талдау жасайды, пайдаланылмай жатқан резервтерді ашып, іске қосуға көмектеседі. Бұған тұрақты комиссиялар мен депутат топтарының да тигізіп отырған ықпалы едәуір.

КПСС Орталық Комитетінің 1965 жылғы март Пленумы белгілеп берген, партияның XXIV—XXVI съездерінде дамытылған лениндік аграрлық саясатты дәйекті жүзеге асыру нәтижесінде облыста оныншы бесжылдықта жетінші бесжылдықпен салыстырғанда мемлекетке астық сатудың орташа жылдық мөлшері 71 процент, картоп 12 есе, овощ 8 есе, ет 35 процент, сүт 50 процент, жүн 53 процент және жұмыртқа 6 есе өсті. Селодағы құрылыстың көлемі мен қарқыны артты. Ауыл шаруашылығына қызмет көрсететін жаңа салалар: мал шаруашылығы үшін машина жасау және жемшөп өндіру салалары құрылды. Мамандандырылған мал шаруашылығы комплекстері, ірі құс фабрикасы, өнімді өнеркәсіп технологиясымен өндіретін құс совхозы жұмыс істей бастады. Мал бордақылайтын шаруашылықаралық мамандандырылған бірлестіктер мен аграрлық-өнеркәсіптік бірлестік дамытылуда. Осының бәрі совхоздар мен колхоздарда еңбек өнімділігін екі еселей арттыруға мүмкіндік берді.

Облыстың жергілікті Советтері КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін басшылыққа ала отырып, ауыл шаруашылығын интенсивтендіру бағытындағы жұмысты үнемі жетілдіріп келеді. Қазір облыста 150 селолық және поселкелік Совет, 16 селолық, аудандық Совет жұмыс істейді. Бұларда ауыл шаруашылығы жөнінде 160 тұрақты комиссия құрылған, олар 1500-ден астам депутат пен активті біріктіріп отыр. Бұл — село экономикасын интенсивтендіруге, оның тиімділігін арттыруға пәрменді ықпал жасай алатын елеулі күш.

Халық депутаттары Советтерінің жұмыс практикасы көрсетіп келгеніндей, олар ауыл шаруашылығын интенсивтендіруді ғылыми негізде, комплексті жүргізуге ерекше мән береді. Ең алдымен егіншілік мәдениетін көтеру, мелиорацияны ұлғайту, өндірісті мамандандыру мен шоғырландыруды тереңдете түсу, техниканы, тыңайтқышты тиімді пайдалану, басқару қызметі мен еңбек ұйымдастыруды жетілдіру мәселелеріне баса назар аударылады. Кейінгі кезде барлық шаруашылықтарда топырақ құнарлылығын арттырудың комплексті шаралары қолданылды. Ауыл шаруашылық дақылдарын әрбір аудан мен шаруашылықтың табиги-климаттық жағдайына қарай орналастыру жөнінде нақты ұсыныстар жасалды.

Соңғы жылдары жергілікті Советтер жұмысында пайда болған жаңалықтардың негізгі сипаттамасы — олардың село экономикасына терең зер сала түскендігі. Бұл жөнінде 1981 жылы Советтердің сессияларында ауыл шаруашылығы жөнінде 432 рет мәселе қаралғанын айтсақ та жеткілікті. Халық депутаттарының Советтері, олардың атқару комитеттері мен тұрақты комиссиялары ауыл шаруашылығының ағымдағы істерімен бірге совхоздар мен колхоздардың экономикасын нығайтуға, ғылым жетістіктері мен озық тәжірибені өндіріске енгізуге байланысты мәселелерді бұрынғыдан да жиірек талқылап, байыпты шешіп отыратын болды. Мәселен, соңғы екі жылда барлық аудандық Советтер, селолық Советтердің көпшілігі өздерінің сессияларында колхоздар мен совхоздардың экономикасын нығайту жөніндегі шараларды талқылап, тиісті шешімдер қабылдады.

Осы орайда Комсомол, Байғанин, Шалқар, Ленин, Октябрь аудандық Советтері ауыл шаруашылығын интенсивтендіру мәселелерін жан-жақты ойластырып, шешіп келе жатқанын атап көрсеткен жөн. Мысалы, Комсомол ауданындағы халық депутаттары Советтерінің сессияларында, атқару комитеттерінің мәжілістерінде егіншілік мәдениетін көтеру, машина-трактор паркін пайдалануды жақсарту, депутаттардың өндірістегі белсенділігі мен ролін арттыру жайы ұдайы толғамды сөз болып отырады. Партия, совет органдарының зор ұйымдастырушылық жұмыс жүргізуі арқасында аудан экономикасы жыл сайын нығая түсуде. Бұл өңірде бұдан жиырма сегіз жыл бұрын тың жерлерді игеру ауданда егіс көлемін 400 мың гектарға дейін жеткізуге мүмкіндік берді, сөйтіп, ол товарлы астық өндіретін ірі аудандардың біріне айналды. Үстіміздегі бесжылдықтың алғашқы екі жылында аудан Отан коймасына 38,2 миллион пұт алтын дән құйып, облыстың астық қорына сүбелі үлес қосты.

Он бірінші бесжылдықтың екінші жылы ерекше жыл болды. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдеріне сәйкес ауыл шаруашылығын интенсивті дамыта отырып, оның өнімдерін өндіруді Азық-түлік программасы қабылданған жылдың өзінде едәуір арттыру міндеті алға қойылды. Оның бер жағында, облыс диқандарының ауа райының қолайсыздығынан туған көптеген қиыншылықтарды жеңуіне тура келді. Партия ұйымдары, совет, шаруашылық органдары ауыл-село еңбеккерлерінің күш-жігерін ауыл шаруашылық науқандарын ойдағыдай өткізуге бағыттай отырып, егіннің шығымдылығын, астықтың жалпы түсімін арттыру үшін мүмкін болғанның бәрін істеді.

Ал егін жинау мен астық дайындау науқанына тек егіншілер ғана белсене қатысып қойған жоқ, сонымен бірге бүкіл облыс еңбекшілері жаппай ат салысты. Әрбір ауданда, совхоз бен колхозда алдын ала жасалған ұйымдастыру-саяси шаралардың жоспары партия, совет органдарының басшылығымен тыңғылықты жүзеге асырылды. Егін орағын ойдағыдай өткізуге еңбекті ипатовтық әдіспен ұйымдастыру көп септігін тигізді. Облыс шаруашылықтарында 1210 орақ-транспорт комплексі мен звеносы құрылып, өнімді еңбек етті. Актөбе қаласы мен аудан орталықтарында ұйымдастырылған жүзге жуық бригада егін орағына белсене қатысты. Астық қабылдау кәсіпорындарында сағаттық график бойынша жұмыс істейтін мамандандырылған автоотрядтар ұйымдастырылды. Жүзден астам комбитрейлерлік бригада, ауыр салмақты 20 поезд астық тасымалын тоқтаусыз қамтамасыз етіп тұрды.

Осындай шешуші, әрі жауапты кезеңде Советтердің ұйымдастырушылық ролі, халық қалаулыларының белсенділігі айқын аңғарылды. Облыстың жергілікті Советтері Саратов облысындағы халық депутаттары Советтерінің: «Өсірілген өнімнің бәрі сақталсын!» деген патриоттық бастамасын қызу қолдады. Олардың инициативасы бойынша егінді дер кезінде, ысырапсыз жинап алып, өнімді толық сақтау жолындағы күреске депутат топтары мен постыларының, халық бақылаушыларының, «Комсомол прожекторлары» мен кәсіподақ активистерінің күш-жігері біріктірілді. Егін орағының шешуші учаскелерінде 9 мыңға жуық депутат топтары мен постылары жұмыс жүргізді.

Совхоз жұмысшылары мен колхозшылардың, дайындау, транспорт ұйымдары коллективтерінің қажырлы еңбегі, партия, совет, кәсіподақ, комсомол органдарының зор ұйымдастыру-саяси жұмысы айтарлықтай нәтиже берді. Облыстың ауыл-село еңбеккерлері былтыр егінді төкпейшашпай жинап алып, мемлекетке 61,9 миллион пұт астық сатты, сөйтіп, көтеріңкі социалистік міндеттемелерін абыроймен орындап шықты. Облысымыз бесжылдықтың алғашқы екі жылында мемлекетке астық сату жөніндегі үш жылдық тапсырманы асыра орындап, қатарынан екі жыл бойы КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туына ие болды.

Тәжірибе көрсетіп келгеніндей, жергілікті Советтер, депутаттар мен активистер іске ынта қойып, өздеріне берілген бақылау правосын толық пайдаланып отырса, олардың ауыл шаруашылығының тиімділігін арттыруға тигізер ықпалы да жоғары болмақ.

Мәселен, Алға ауданындағы Гагарин селолық Советі ауыл шаруашылық өндірісіне айрықша ден қояды. Бұл Советтің атқару комитеті «Красный колос» колхозының басқармасымен іскерлік байланыс орнатқан. Селолық Совет атқару комитетінің председателі А. Черепнева колхоз басқармасының мәжілісіне ұдайы қатысып, өндіріс мәселелеріне зер салып отырады. Ол жұмыс күнін көбіне ферманы, бригаданы аралаудан, адамдармен кездесуден бастайды. Ал колхоз председателі П. Шерстюк те селолық Совет атқару комитетінің ауыл шаруашылығы жөніндегі тұрақты комиссияның ұсыныстарына мұқият зер салып, бұларды бірлесе шешіп отырады.

Селолық Советтің сессияларында, атқару комитетінің мәжілістерінде қарау үшін, әдетте, өндірістің өзекті мәселелері іріктеліп алынады. Оларды әзірлеуге депутаттар мен мамандар кеңінен қатыстырылады, қабылданған шешімдердің орындалуына қатаң бақылау қойылады. Колхоз 1982 жылы мемлекетке бір миллион пұттан астам астық сатып, өндіріс тиімділігін едәуір арттырды, ал бұл ортақ іске халық қалаулыларының да қосқан үлесі аз емес.

КПСС Орталық Комитеті май Пленумының шешімдеріне сәйкес ауыл шаруашылығын интенсивтендіруге байланысты біздің облыс халық депутаттары Советтерінің алдында аса маңызды міндеттер тұр. Бұл — ең алдымен жердің пайдаланылуын жақсарту, егіншілік мәдениетін көтеру, сөйтіп, бүкіл саланың тиімділігін арттыру. Осы мақсатпен 1983 жылы ауыспалы егісті игеруді жалғастыра түсу, тыңайтқыш енгізуді молайту, тұқым шаруашылығын жақсарту, егіншіліктің топырақ қорғау жүйесін енгізу, дәнді және басқа дақылдардың шығымдылығындағы ала-құлалықты жою, өндірістің ғылыми негізделген технологиясын қолдану шаралары көзделіп отыр. Суармалы егіс көлемін ұлғайтуға, оны бесжылдықтың аяғында 50 мың гектарға дейін жеткізуге айрықша көңіл бөлінеді.

Сол сияқты облыс ауыл шаруашылығы қызметкерлерінің алдына 1983 жылы ауыспалы егісті толық игеру міндеті қойылып отыр. Бұл үшін ауыспалы егіс алқаптарында 410 мың гектар пар болуы, қосымша 65 мың гектар жаңа алқап жыртылуы, бидайық егу үшін 21 мың гектар жер әзірленуі керек. Биыл ауыл шаруашылық дақылдары егісінің көлемі 3 миллион 145 мың гектарға, жемдік дақылдар 1 миллион 366 мың гектарға жеткізілмек. 4400 гектар жерге картоп, 1906 гектарға овощ, 2 мың гектар жерге бақша дақылдары егіледі.

Сонымен бірге дәнді дақылдардың мол өнімді перспективалы сорттарының егіс көлемі ұлғайтылады. Атап айтқанда «Донецкий — 8» сортының егіс көлемі 150 мың гектарға, тарының «Старт» сорты — 60 мың гектарға жеткізілмек. Совхоздар мен колхоздарда мал азығы дақылдарының шығымды сорттары, әсіресе судан шөбі, жоңышқа егісінің көлемі ұдайы арттырылып келеді. Бізде шөп тұқымы шаруашылығы біраз жақсарды, қазірдің өзінде 22 мың гектар жемдік дақылдар суармалы жерлерге орналастырылған.

Облыс шаруашылықтары биылғы егіннен мол өнім алу негізін ерте күзден қалай отырып, бидай септі, оның 61 мың гектары астық үшін себілді. Биылғы егіс үшін 248,7 мың тонна дәнді дақылдар тұқымы құйылды, кең алқапта сүдігер жыртылды, пар көтерілді. Көктемгі дала жұмыстарына техниканы дер кезінде, сапалы әзірлеу, қажетті агротехникалық шараларды жүзеге асыру жөнінде қыруар іс атқарылып жатыр.

Бізде село экономикасының маңызды саласы — мал шаруашылығы. Бұл саланың болашағы мал шаруашылығын өнеркәсіптік негізге көшіруге, комплекстер салуға тығыз байланысты. Сондықтан мал шаруашылығын өркендету, оның өнімін өндіруді молайту, сапасын арттыру ісі Советтердің тұрақты бақылауына алынып отыр. Бұл мәселелер Советтердің сессияларында, атқару комитеттері мен тұрақты комиссиялардың мәжілістерінде ұдайы қаралып отырады. Соңғы жылдары облыста бұл саланы одан әрі өрге бастырудың комплексті программасы белгіленіп, жүзеге асырыла бастады. Осының нәтижесінде 1982 жылы 1976 жылмен салыстырғанда ірі қара саны 3700, қой 146,9 мың, шошқа 28,4 мың көбейді. Сондай-ақ мал шаруашылығының өнімділігі артты.

Партия, совет органдарының ауыл шаруашылығын интенсивтендіру бағытын табандылықпен жүзеге асыруы арқасында өндірісті мамандандыру мен шоғырландыру тереңдей түсті. Қазір мамандандырылған совхоздарда астық өндіру жалпы ауыл шаруашылық өнімінің 90 процентін құрайды. Облыста мамандандырылған 11 шаруашылық бірлестігі құрылды, барлық шаруашылықтарда дерлік малды жеделдете бордақылайтын алаңдар бар. Сүт өндірумен 59 шаруашылық айналысады. Бұлардағы өндіріс осы заманғы технология негізінде ұйымдастырылған.

Малды жеделдете бордақылауды тыңғылықты ұйымдастыра білген көптеген шаруашылықтар мемлекетке қоңды мал тапсырып келеді. Мәселен, «Қарабұлақ» мамандандырылған шаруашылық бірлестігі былтыр етке өткізілген әрбір ірі қараның орташа салмағын 454 килограмға, «Құдықсай» совхозы — 452, «Передовик» колхозы — 426 килограмға жеткізді. Мұндай шаруашылықтардың саны жыл сайын көбейе түсуде. 1982 жылы мемлекетке тапсырылған ірі қараның тірілей орташа салмағы 1976 жылмен салыстырғанда 71 килограмм артты.

Облыста мал шаруашылығының дәстүрлі саласы — қой шаруашылығы. Байғанин, Ойыл және Шалқар аудандарының қой өсірушілері бұл саланы жолға қойып, жыл сайын жақсы нәтижелерге жетіп келеді. Осы аудандардың шаруашылықтары негізінен қой өсіруге мамандандырылған. Өткен жылы Шалқар ауданындағы сегіз совхоздың жетеуі әрбір жүз саулықтан жүзден және одан да көп қозы алды.

Жергілікті өкімет органдарының село экономикасына, оның ішінде мал шаруашылығына қалай басшылық етіп, игі ықпал жасап отыратындығын Шалқар ауданындағы Сарыбұлақ селолық Советінің қызметінен айқын көруге болады. Совет территориясына «Сарыбұлақ» совхозы орналасқан. Селолық Совет совхоз басқармасымен, партия, кәсіподақ ұйымдарымен бірлесе отырып, мал шаруашылығын өркендету, еңбекшілерге мәдени-тұрмыстық жағдай жасау мәселелерін байыпты шешіп отырады, бұқара арасындағы ұйымдастыру, идеялық-тәрбие жұмысын жандандыруға, депутаттардың еңбек коллективтеріндегі өндірістік, қоғамдық-саяси белсенділігін арттыруға ерекше көңіл бөледі.

Селолық Советтің депутаттары болып сайланған малшылар, механизаторлар, өндірістің жоғары және орта буынындағы мамандар— ауыл шаруашылығын, оның әртүрлі салаларындағы істің жайын жақсы білетін, өз ісіне жетік адамдар. Мұның өзі халық қалаулыларының өндірісті терең зерттеуіне, резервтерді ашып, іске қосуына, жалпы совхоз бойынша экономикалық тиімділікке қол жетуін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Совхоз коллективі 1981 жылғы көрнекті табыстары үшін КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туымен наградталды. Совхоз өткен жылы төлдейтін әр жүз малдан 113 қозы, жүз құлын, жүз бұзау өсіріп, төл алу жөнінде облыс бойынша бірінші орынға ие болды, 217 мың сомға жуық пайда келтірді. Ауыл шаруашылық өндірісін интенсивтендіру проблемаларын басқа қоғамдық ұйымдармен бірлесе шешіп жүрген селолық Советтер облысымызда аз емес.

Советтердің жұмыс практикасынан көрініп отырғанындай, мал шаруашылығын мамандандыру мен шоғырландыруды тереңдете жүргізуге, оны өнеркәсіптік негізге көшіруге халық қалаулылары қамқорлықпен қарап, экономиканың тиімділігін арттыру мәселелеріне баса көңіл бөліп келеді. Өндірісті шоғырландыру еңбек шығындарын күрт азайтуға, өнімнің өзіндік құнын кемітуге, мал шаруашылығының рентабельділігін арттыруға елеулі ықпал етуде. Айталық, 1500 және одан да көп сиыры бар шаруашылықтарда бір центнер сүттің өзіндік құны 22—24 сомнан айналды, рентабельділігі 25—30 процентке жетті, ал 500-ге дейін сиыры бар шаруашылықтарда сүттің өзіндік құны 30 проценттен жоғары, бір центнер өнімге жұмсалған еңбек шығыны 2,7—3 адам-күнге тең, ал рентабельділігі 3—5 проценттен аспайды.

Әйтсе де жүзеге асырылған шараларға сын көзбен баға бере отырып, облыста ауыл шаруашылық өндірісін шоғырландыру мен мамандандыру проблемасы тұтас алғанда түбегейлі шешімін таппағанын атап айткан жөн. Шаруашылыктардың біраз бөлігінің экономикасы әлі де сан салалы болып қалуда, мұның өзі түптеп келгенде өнім өндіруді молайтуға, еңбек өнімділігін арттыруға елеулі кедергі келтіріп жүр. Өкінішке орай, бізде өндірісті мамандандыру мен шоғырландыру барлық жерде бірдей талапқа сай жүргізіліп отырған жоқ, мұның өзі қажетті өнімнің алынбай қалуына әкеп соқтыруда.

Талдау көрсеткеніндей, уақыт талабын ескермейтін, шаруашылықты басқарудың ескі, қарадүрсін әдісінен әлі арылып болмаған, ауыл шаруашылығын жүргізудің ғылыми негізделген жүйесін енгізуге енжар қарайтын, тапсырылған іс үшін өзінің жеке жауапкершілігін сезінбейтін кейбір басшы кадрлар өндірісті мамандандыру мен шоғырландыруды тереңдетуге, ірі комплекстер салуға жете мән бермей келеді. Мұндай жағдайды олар «орынды себептер болды» деген бос желеумен түсіндіріп жүр. Ал шын мәнінде мал шаруашылығын тиімді жүргізу үшін барлық жерде де мүмкіндіктер мен резервтер жеткілік. Қажет болған жағдайда шаруашылықтарға нақты көмек те көрсетіледі. Селоның материалдық-техникалық базасын нығайтуға бөлінетін күрделі қаржы үздіксіз өсуде. Сондықтан бұл ресурстар мен мүмкіндіктерді істің мүддесі тұрғысынан барынша тиімді пайдаланған жөн.

Турасын айту керек, ауыл шаруашылығына басшылықты жетілдіруде, озық тәжірибені таратуда, суармалы жердің тиімділігін арттыруда әлі де болса елеулі кемшіліктер орын алып келеді, пайдаланылмай жатқан резервтер де аз емес. Шаруашылықтардың бірсыпырасы өнімді әлі зиянмен өткізеді. Совхоздар мен колхоздар жұмысындағы ең әлсіз буын — олардың құнарлы жемшөппен толық қамтамасыз етілмей келе жатқандығы. Сондай-ақ еңбекке ақы төлеу, материалдық ынталандыру, өнім өндіру мен дайындауды жоспарлау, материалдық-техникалық жабдықтау мен басқару жүйесі одан әрі жетілдіруді қажет етіп отыр.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерінен туындайтын міндеттерді талқылаған Советтердің сессияларында осы мәселелерге баса назар аударылды, кемшіліктердің орын алу себептеріне жан-жақты талдау жасалды. Облыстың жергілікті Советтері ауыл шаруашылық өндірісін одан әрі мамандандыру мен шоғырландыру, еңбекті ғылыми тұрғыда ұйымдастыру, озық тәжірибені енгізу, мал шаруашылығы комплекстерін салу жөнінде қажетті шаралар белгілеп, жүзеге асыруда.

Ауыл шаруашылығының перспективасын әңгіме еткенде, қалыптасып келе жатқан демографиялық жағдайдың ерекшелігіне байланысты кадр проблемасын да қозғамай кетуге болмайды. Облыстың жергілікті Советтері механизатор кадрларын даярлау, өндірістің орта буынын білікті мамандармен нығайту, жастарды ауыл-селода тұрақтандыру, олар үшін қажетті тұрғын үй, тұрмыстық-өндірістік жағдайлар жасау, жалпы селоны әлеуметтік жағынан қайта құру жөнінде жан-жақты ойластырылған, комплексті шараларды бұдан былай да нақты жүзеге асыру мақсатын көздеп отыр.

Біздің егіншілеріміз астық өндірудің орташа жылдық мөлшерін он бірінші бесжылдықтың аяғында кемінде 1 миллион 440 мың тоннаға, он екінші бесжылдықта 1 миллион 540 мың тоннаға жеткізу керек. Овощ пен бақша дақылдарын өндіруді молайту, бұл үшін суармалы егіншілікті одан әрі дамыту бағытында да атқарылатын іс қыруар.

Мал шаруашылығы саласында да белгіленіп отырған меже биік. Он бірінші бесжылдықта облыс мемлекетке ет сатудың орташа жылдық мөлшерін малдың тірілей салмағымен есептегенде 89,8 мың тоннаға жеткізіп, оныншы бесжылдықтағымен салыстырғанда 19 процент ұлғайтуы керек. Ет ресурстарын молайтудың басты бағыты, КПСС Орталық Комитетінің май Пленумында атап көрсетілгендей, сиыр етін өндіруді жедел арттыру болып табылады. Үстіміздегі бесжылдықтың аяғына қарай сиыр етін өндіруді 36,4 мың тоннаға жеткізу, яғни 1980 жылы қол жеткен дәрежеге қарағанда 23 процент арттыру көзделіп отыр. Мемлекетке ет тапсыру жөніндегі жоспарды орындап отыру үшін 1984 жылы ірі қара санын 400 мыңға, оның ішінде сиырды 125 мыңға жеткізуіміз қажет.

Облыстың ет ресурсында қой еті жетекші орын алады. Үстіміздегі бесжылдықтың аяғына қарай қой етін өндіруді 43,6 мың тоннаға жеткізу, яғни 1980 жылғыға қарағанда 21 процент арттыру жоспарланып отыр. Бізде бесжылдықтың аяғында қой саны 3 миллион 35 мыңға, оның ішінде саулық 1 миллион 831 мыңға жеткізілмек.

Облыстың табиғи-климат жағдайы жылқы мен түйе шаруашылығын жедел өркендетуге мүмкіндік береді. Біздің алдымызда осы бесжылдықтың аяқ шеніне қарай жылқы санын 75 мыңға жеткізу, кемінде 5 мың тонна құс етін өндіріп, 100 миллион жұмыртқа тапсыру міндеті тұр. Шошқа шаруашылығы да одан әрі өркендетілмек.

КПСС Орталық Комитеті май Пленумының шешімдеріне сәйкес жемшөп базасын нығайту, жерді мелиорациялау, химияландыру, селоны әлеуметтік жағынан қайта құру жөнінде облыс Советтерінің алдына жауапты міндеттер қойылып отыр. 1983—1985 жылдары бұл мақсатқа 222 миллион сомнан астам күрделі қаржы жұмсалады. Сондай-ақ 226 миллион сомның негізгі қорларын іске қосу жоспарланды. Өмірлік маңызы зор бұл істе жергілікті Советтердің, халық депутаттарының инициативасы үлкен роль атқаратынында күмән жоқ.

Облыс еңбекшілері бесжылдықтың екінші жылын ойдағыдай аяқтап, оның үшінші жылына сеніммен аяқ басты. Шаруашылық пен мәдени құрылыста көрнекті табысқа жетіп, СССР-дің құрылуының 60 жылдығы құрметіндегі Бүкілодақтық социалистік жарыста жеңіп шыққаны үшін облысымыз және Ленин, Шалқар аудандары, бірнеше еңбек коллективтері КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің Қызыл туларымен наградталды.

Қорыта айтқанда, Ақтөбе облысының халық депутаттары Советтері, барлық еңбекшілері партия белгілеген шараларды, СССР-дің Азық-түлік программасын жүзеге асыруды өзінің абыройлы борышы санайды. Олар партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерін басшылыққа ала отырып, ауыл шаруашылығын одан әрі интенсивтендіру, колхоздар мен совхоздардың экономикасын нығайту жөнінде барлық шараларды қолданатын болады. Рас, әлі де қыруар іс тындыруға тура келеді. Мұның өзі жергілікті Советтердің ауыл шаруашылығына басшылықты барынша жақсартуды, өз жұмысының стилі мен әдістерін үздіксіз жетілдіруді талап етеді. Облыстың жергілікті Советтері партия ұйымдарының басшылығымен ауыл шаруашылығын одан әрі интенсивтендіре, оның тиімділігін арттыра отырып, Азық-түлік программасын орындауға лайықты үлес қосатындығында ешбір күмән жоқ.

ТАБЫС КІЛТІ ӨЗ ҚОЛЫМЫЗДА

Адамдар бойында қоғамдық парызды терең сезіну, еңбекке деген коммунистік көзқарасты қалыптастыру жолында социалистік жарыстың атқарар ролі айрықша. Осы орайда көсеміміз В. И. Ленин «Социализм жарысты өшірмейді, қайта, керісінше, оны нағыз *кең* түрде, нағыз *бұқаралық* көлемде қолдануға тұңғыш рет мүмкіншілік туғызады, еңбекшілердің көпшілігін өзін көрсете алатын, өзінің қабілеттілігін өрістете алатын, талантын таныта алатын жұмыс майданына шын мәнісінде тартуға мүмкіншілік туғызады, ал таланттар халық ішінде ушан-теңіз...» (Шығармалар толық жинағы, 35-том, 208-бет) деп атап көрсеткен болатын.

Біздің «Ешім» совхозының партия комитеті социалистік жарыстың ықпалын, жариялылығы мен бұқаралық сипатын қоғамдық өндіріс мүддесіне орай дамыту жөніндегі лениндік принциптерді басшылыққа ала отырып, коллективтің ынта-жігерін егіншілік пен мал шаруашылығын жедел өркендету ісіне бағыттауда. Коллективтік еңбек жағдайында социалистік жарыстың жаңа формалары туындап, ол адамдардың қоғам байлығын молайтуға деген өршіл талабын күшейте түсуде. Айталық, бізде «Сапа бесжылдығына — жұмысшы кепілдігі», «Әркімнің жоғары сапалы еңбегінен — коллективтің жоғары тиімді еңбегіне жетейік» ұранымен құлаш жайған социалистік жарыс совхоз өндірісінің барлық буынында қозғаушы күшке айналды. Мұның өзі ішкі резервтерді мейлінше тиімді пайдалануға, шығынды азайтып, өнімді мол өндіруге ықпал жасауда.

Біздің шаруашылық тұрғысынан алғанда, социалистік жарыстың түпкі экономикалық мақсаты — астықты, етті, жүнді, басқа да өнімді мол, әрі арзан өндіруді қамтамасыз ету. Сондықтан да совхоз партия комитеті және кәсіподақ ұйымы социалистік жарысты өндірістің өскелең талаптарына лайық өрістетуге, оның ынта-жігерді дамытушы ықпалын күшейтуге айрықша көңіл бөлуде. Біз социалистік міндеттемелер қабылдау кезінде барлық еңбеккердің ой-пікірін бір арнаға тоғыстыру мәселесіне ден қоямыз. Өйткені социалистік міндеттемелерде ішкі резервтерді тиімді пайдаланудың, коллективтің еңбектегі белсенділігін өрелі іске бағыттаудың, сөйтіп, өндірісті табысты жүргізудің негізгі жолдары айқын сараланады. Осыдан да міндеттемелердегі экономикалық басты-басты көрсеткіштерді дәлме-дәл тұжырымдау кезінде қолдағы материалдық, еңбек ресурстарын толық пайдалану жағы жан-жақты қарастырылады.

Әдетте, міндеттеме алу үлкен абырой болса, ал оны іс жүзіне асыру мың абырой. Демек, партия комитеті социалистік жарыстың экономикалық та, әлеуметтік-саяси да мәнін адамдар көкейіне терең ұялатып, оның ықпалды күшін дамытумен шұғылдануды өз жұмысының басты бір буыны санайды. Көрнекі үгіт материалдары, ауызша саяси үгіттің жалынды сөзінің күші міндеттемелерді орындауға бағытталуда. Мәселен, өндірістің әрбір процесін технологиялық талапқа сай орындаған жағдайда, қаржының, тыңайтқыштың, жанармайдың әр тоннасын мейлінше тиімді пайдаланғанда шаруашылық бойынша не ұтатынымыз көрнекі үгіт материалдары арқылы насихатталады. Бұл әрбір шопан мен бақташының, механизатор мен құрылысшының өз еңбегінің түпкі нәтижесін айқын көруіне көмектеседі. Міне, «Жұмысшы арифметикасы» деген осы. Жарыстың ықпалы да, ұйымдастырушылық күші де, нәтижелілігі де осыдан туындайды. Ол адамдардың жігерін тасытып, қоғамдық байлықты молайтуға ынталандырады.

Совхоз өндірісінде егіншілік — жетекші сала. Сондықтан егін шығымдылығын арттыру, астық өндірісін ұлғайта беру әрқашан коллектив алдындағы аса жауапты міндет болып қала береді. Ал бұл міндетті іске асыру жолында социалистік жарыс мамандардың, дикандар мен механизаторлардың еңбек құлшынысын дамытып, іске деген жауапкершілігін күшейтуге үлкен қозғау жасайды. Олардың өздеріне жүктелген міндеттерді орындау барысында қолдағы материалдық, еңбек ресурстарын дұрыс пайдалану жөнінде творчестволық ізденісін өрістетеді.

Коллектив егіншілікті ғылыми негізде жүргізудің, топырақ қорғаудың прогресті әдістерін кеңінен қолданудың арқасында егіннен тәп-тәуір өнім алып жүр. Мәселен, он бірінші бесжылдықтың алғашқы жылында дикандар шеберлік пен озық тәжірибені табиғат қаталдығына қарсы қоя отырып, елеулі табысқа жетті. Жаздық дәнді дақылдардың әр гектарынан алынған өнім жоспардағыдан үш центнер жоғары болды. Осының нәтижесінде мемлекетке астық сату жоспары бір жарым есе орындалды. Астықты ұшыру, тазарту, тиеу жұмысын механикаландыру арқылы оның түсер бағасы едәуір арзандатылды.

Коллективіміз ет, жүн тапсыру жоспарларын да асыра орындады. Совхоз осы шаруашылық жылын 1108 мың сом пайдамен аяқтады.

Еңбек сайысында өндірістік құрал-жабдықтарды тиімді пайдалану, жұмыстың сапасын арттыру жолында жарыс жеңімпаздары атанған, бай тәжірибе жинақтаған озаттар да аз емес. Мысалы, А. Горбань жетекшілік ететін № 1 бөлімше коллективінде бәрі бірі үшін, ал бірі бәрі үшін жұмыла еңбек ету, тәжірибені ортақ игілікке айналдыру дәстүрі қалыптасқан. Ұйымшылдық пен қоғамшылдық табысқа жеткізді. Бөлімше коллективі жарыста алда келеді. Коммунист И. Яцко басқаратын № 5 трактор-егіс бригадасында механизаторлар арасында топырақ баптаудың агротехникалық ережелерін берік сақтау, тұқымның өніп-өсу процестерін ұқыптылықпен зерттеп, оны өндіріс жағдайына сәйкес қолдану жолындағы жарыс қанаттана түскен. Осындай творчестволық іскерлік, ұйымшылдық нәтижесінде бригада егіннен тәуір өнім алып жүр. Әрі бригада «Егіншіліктің жоғары мәдениетін игерген бригада» деген құрметті атаққа ие.

Социалистік жарыс — жеке адамның мүддесін қоғамдық, жалпы коллективтік мүддемен тығыз ұштастырудың да сбдейлі құралы. Еңбек сайысы әрбір еңбеккердің материалдық та, рухани да қажеттерін ойдағыдай өтеу үшін қоғамдық өндірісті жедел өркендетуге бастайды. Осыдан да еңбеккер бойында қоғамшылдық сезім нығая береді. Айталық, шопан Ә. Біргебаевты ауылдастарының ерекше құрметтейтіні неліктен? Себебі, ол әрдайым қоғамдық мүддені жеке мүддеден жоғары қояды. Өзінің шеберлігі мен өнерін халық игілігі жолындағы күреске жұмылдыруды өмір мақсаты санайды. Оның омырауындағы Социалистік Еңбек Ерінің Алтын Жұлдызы патриоттық,, жанқиярлық еңбектің, қоғамдық парызға берілгендігінің айғағы. Ол облыстық Советтің депутаты, аудандық партия комитетінің және совхоз парткомының мүшесі. Облыс шопандары арасында социалистік жарыстың жүлдегері.

Бақташы Қ. Ермұқанов, шошқа өсірушілер Э. Григорьева мен Б. Махляндт, техниканың бапкері, механизаторлар арасындағы еңбек сайысының ту көтерушісі, қос Ленин орденінің иегері И. Балынский, егіншілік саласында елеулі еңбегімен көзге түскен В. Лукьяненко, А. Бражник, А. Гуща, С. Оралбаев, Ю. Бальцер және басқалар қоғамдық өндірісті биік белеске көтеру жолында үлгі-өнеге көрсетуші жарыс жеңімпаздары. Осындай шамшырақтардың екпінді еңбегі басқаларды да табысқа бастауда.

Жаппай өріс алған қауырт қимыл ауыл шаруашылығы өнімін өндіруді молайтудың, коллектив даңқын арттырудың кепілі болды. Соның нәтижесінде совхозымыз 1981 жылы Бүкілодақтық социалистік жарыстың жеңімпазы атанды. КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туымен наградталды, біздің совхоз СССР Халық шаруашылығы жетістіктері көрмесінің Құрмет кітабына жазылды. Ал 25 жүлдегер арнаулы жолдама бойынша осы көрмені көріп қайтты. Көптеген еңбек озаттары СССР ордендерімен және медальдарымен наградталды.

Партия комитеті социалистік жарыстың жариялылығы мен нәтижелілігін арттыруға үнемі көңіл бөледі. Мұның өзі жарыс қорытындысын уақтылы шығарып, оның нәтижесін жан-жақты талдауды, озық тәжірибені кең таратуды талап етеді. Бұл істе де бізде айтарлықтай тәжірибе бар. Мәселен, механизаторлар арасында әрбір агрегаттың жұмыс өнімділігін арттыру жөніндегі жарыс берік орнықты. Қазір жарыстың осы формасын көпшіліктің ортақ игілігіне айналдырып, коллективтік сипат беру мәселесі басты назарда. Ол үшін жұмыс қорытындысы күн сайын шығарылады, міндеттемелердің орындалуына талдау жасалады. Сонан соң жеңімпаздар анықталып, оларға ауыспалы қызыл жалаушалар тапсырылады, озаттар құрметіне Еңбек Даңқы жалауы көтеріледі, құттықтау хат жолданады. Ал бөлімшелер мен бөлімшелер арасындағы жарыстың нәтижесі көрсеткіш тақтаға жазылады.

Біз патриоттық бастамалардың өрісін кеңейту, нақты іс-тәжірибені жан-жақты зерттеп, өндіріске енгізу мәселесін қатаң бақылауға алдық. Мәселен, совхозда мал бордақылау жұмысын шапшаңдатылған әдіспен жүргізу үшін арнайы ферма ұйымдастырылды. Бұл ферма жұмысына жастар кең тартылуда. Жоғары кластардың оқушылары мал бордақылауға көмектеседі. Олар тәжірибелі малшылардың қамқорлығымен жаңа кәсіпті меңгеруде. Біздегі осы патриоттық бастаманы аудандық партия комитеті мен ВЛКСМ Орталық Комитеті қолдады. Қазір құрамында жастар мен тәжірибелі малшылар бар фермалар облыс шаруашылықтарында да құрыла бастады.

Он бірінші бесжылдықтың өткен екі жылы ішінде шаруашылықта дәнді дақылдың әр гектарынан орта есеппен 11,6 центнерден өнім жиналып, Отан қоймасына 38,3 мың тонна орнына 43,5 мың тонна астық өткізілді. Сонымен бірге мемлекетке ет, сүт, картоп, овощ және басқа өнімдер сату жоспары асыра орындалды. Тұрғын үйлер, мәдени-тұрмыстық және өндірістік объектілер салу қарқынды жүргізілуде. Сөйтіп, еңбеккерлерді кең қамтыған, олардың әрқайсысының бойында коллективтік сезімді нығайтып, еңбекке деген зор ынтаны дамыта түскен социалистік жарыс өріс жаюда.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің 1982 жылғы V пленумында біздің «Ешім» совхозы партия комитетінің де азды-көпті жұмысы жөнінде жылы лебіз білдірілген болатын. Республика коммунистері штабының биік мінбесінен айтылған жылы лебізді біз алдағы көп салалы жұмысымыздың бағыт-бағдары деп санап, өз қызметімізді одан әрі жетілдіре береміз.

В. ШЕКЕРА,
«Ешім» совхозы партия комитетінің секретары.

Торғай облысы,
Қима ауданы.

Идеологиялық жұмыстың теориясы мен практикасы

АЙНАЛАДАҒЫ ОРТАНЫ ҚОРҒАУ ЖАУАПКЕРШІЛІГІ

Қазіргі ғылыми-техникалық прогресс жағдайында табиғат байлығын ұтымды пайдалану мен айналадағы ортаны қорғау проблемаларының маңызы ерекше артып отыр. Өндіргіш күштердің дамуына байланысты табиғи ресурстар шаруашылық айналымына көптеп қосылуда. Бірақ олардың қоры тіпті де шексіз емес. Сондықтан бұл мәселеге әрқашан да ерекше көңіл бөліп, тиісті қамқорлық жасау керек.

Айналадағы ортаны табандылықпен қорғау мен табиғи ресурстарды барынша тиімді түрде пайдаланудың арта түскен ролі бұл саладағы қоғамдық қатынастарды реттеп отырудың заңдық негіздерін кеңейтіп, күшейте беруді талап етеді. КПСС XXV съезінде жасалған Есепті баяндамада былай делінді: «Қоршаған орта мен халық орналасуының соңғы кезде күрделілене түскен проблемалары совет ғалымдарының назарынан тыс қалмауға тиіс. Социалистік табиғатты пайдалануды жақсарту, тиімді демографиялық саясат әзірлеу — жаратылыс тану және қоғамдық ғылымдардың тұтас комплексінің маңызды міндеті» («Ленин жолымен», 5-том, 596-бет).

Табиғат қорғауда елімізде көптеген игілікті жұмыс тындырылды. Алайда болашақта мұнан да көп іс атқаруымыз қажет. КПСС XXVI съезінің шешімдерінде табиғатты, жерді және оның қойнауын, атмосфералық ауаны, су айдындарын, жануарлар мен өсімдіктер дүниесін қорғау, табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану қажеттігі ерекше атап көрсетілді. Соңғы уақытта да табиғат қорғау жөнінде арнаулы заңдардың қабылдануы бұл істі одан әрі жақсарту бағытындағы игі қадам болды.

Республикамызда да табиғатты қорғауға ерекше назар аударылуда. Д. А. Қонаев жолдас Қазақстан Компартиясының XV съезінде жасаған есепті баяндамасында былай деді: «Айналадағы ортаға қамқорлық жасау — аса маңызды міндет. Бүгінде совет адамдарына туған жердің табиғатын қорғауды СССР-дің жаңа Конституциясы міндет етеді. Өткен бес жылда бұл мақсатқа арнап 600 миллион сом бөлінді. Тындырылған іс көп, бірақ қолымыздан келетін нәрсенің бәрі бірдей істелген жоқ. Өнеркәсіпті орталықтардың, оның ішінде республика астанасының ауа бассейнінің ластануына қарсы күресті күрт күшейту, топырақты әртүрлі қалдықтармен ластанудан, су мен жел эрозиясынан, қайта сортаңданудан қорғауды жақсарту, өзендер мен басқа да су айдындарының тазалығы үшін күресті жандандыру, орман өсіруді ұлғайту, сел мен су тасқындарынан сақтауды қамтамасыз ету, браконьерлікке сенімді тосқауыл қою, табиғат пен оны қорғаушыларды қандай да болсын қасқүнемдіктен қорғау өте маңызды».

Біздің елімізде табиғатты қорғау негізінен ғылыми-техникалық, экономикалық және идеялық-тәрбие құралдары арқылы жүзеге асырылады. Бұл бағытта мәселені заң жолымен реттеуге де ерекше көңіл бөлініп келеді. Соңғы жылдары елімізде жер, су, тау, орман туралы заң шығарылып, күшіне енді. Табиғат қорғау жөнінде республикалық заңдар да қабылданды. Бұл заңдарда айналадағы ортаны қорғау мен табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану жолдары, табиғат қорғау нормаларын бұзушыларға қарсы күрес және кәсіподақтар мен басшы қызметтегі адамдардың айналадағы ортаны ластанудан қорғау жауапкершілігі, сондай-ақ азаматтардың айналадағы ортаны қорғау нормаларын қатаң сақтау жөніндегі принциптер жинақталған. Табиғат қорғау ісін праволық реттеу экологиялық факторларды есепке ала отырып, ғылым мен техника жетістіктерін жүзеге асыруды қамтамасыз етеді.

СССР-дің жаңа Конституциясының 18-статьясында былай делінген: «Қазіргі және болашақ ұрпақтардың мүдделері үшін СССР-де жер мен оның қойнауларын, су ресурстарын, өсімдік пен жануарлар дүниесін қорғау және ғылыми негізде ұтымды пайдалану, ауа мен суды таза сақтау, табиғат байлықтарының ұдайы молаюын қамтамасыз ету және адамның айналасындағы ортаны жақсарту үшін қажетті шаралар қолданылады». Ал 67-статьяда СССР азаматтарының табиғатты аялауы, оның байлықтарын қорғауға міндетті екені көрсетілген. Бұдан шығатын қорытынды, табиғатты қорғау өзінің әлеуметтік және экономикалық мәні жағынан Совет мемлекеті қызметінің негізгі бір тармағы деңгейіне көтерілсе, азаматтар үшін ол аса маңызды конституциялық міндет болып табылады.

Ғылыми-техникалық прогрестің одан әрі дамуы нәтижесінде заң жүзінде шешімін тауып, бекітілуге тиісті көптеген проблемалар туындап отыр. Сондықтан да жаңа праволық актыларды дайындау, заңды, жарлықтарды үйлестіру, айналадағы ортаны қорғау төңірегіндегі анықтама актыларды табиғат туралы заң шығарудың біртұтас жүйесіне айналдыру — негізгі міндеттің бірі.

СССР Конституциясы айналадағы ортаны қорғаудың берік негізін қалаумен бірге табиғи ресурстарды ұтымды пайдаланудың аса маңызды принциптері мен қағидаларын белгілеп берді. Ол тарихта тұңғыш рет айналадағы ортаны қорғаудың нормаларын конституциялық деңгейге көтеріп, табиғат қорғау заңдарының негізін құрайтын бүтіндей біртұтас жүйе жасады.

Тоғызыншы сайланған СССР Жоғарғы Советінің үшінші сессиясы атмосфералық ауаны қорғау, сондай-ақ жануарлар дүниесін пайдалану мен қорғау туралы заңдар қабылдады. Бұл заңдардың әрбір статьясынан партия мен үкіметіміздің ғылыми-техникалық прогрестің дамуымен байланысты табиғат ресурстарын игеруді үйлестіре жүргізуге деген қамқорлығын анық байқауға болады. Әңгіме жердің, ауаның, судың ластануына жол бермеуде. Атмосфералық ауаны қорғау туралы жаңа заң қабылданғаннан кейін ауаның ластануы төңірегіндегі түйінді мәселелер тез арада өзінің тиісті шешімін таба бастады. Бұл шаралардың басты мақсаты да түптеп келгенде, адам денсаулығын қорғау. Демек, бұл мақсат жолындағы тынымсыз жұмыс — барлық мемлекеттік органдар мен қоғамдық ұйымдардың мәртебелі міндеті.

Жануарлар дүниесін пайдалану және қорғау жөніндегі заң жер бетіндегі барлық жануарларды қамтиды. Мұндай заң дүние жүзінің бірде-бір елінде жоқ. Бұл заң жануарларды қорғап қана қоймай, сонымен бірге олардың көбеюін, тіршілік ететін мекенін, миграциялық орын ауыстыру өрісін сақтауды да қарастырады.

Көптеген жануарлар белгілібір орта мен табиғат жағдайына бейімделіп күн көреді. Үйреншікті жағдайдан ауытқу олардың өміріне хауіп төндіреді. Осыған байланысты заңның 20-статьясында қорықтарды кеңейту мен олардың жүйесін одан әрі жетілдіру және ерекше қорғаудағы территориялар бөлу көзделген.

Қазіргі кезеңде ең маңызды мемлекеттік міндеттің бірі табиғатты қорғау, табиғат қорларын тиімді пайдалану, жер мен оның байлығын, орман мен суды, өсімдіктер мен жануарлар дүниесін, атмосфералық ауаны қорғау жөнінде шығарылған заң талаптарын қатаң түрде сақтау болып табылады.

Қазақ ССР Қылмыстық істер кодексінде табиғатқа қарсы жасалған қылмысты әрекеттер үшін жауапқа тарту шаралары қарастырылған. Атап айтқанда, заңсыз ағаш кескені немесе қиратқаны, ауыл шаруашылық алқаптарын және басқа жерді заңсыз иемденгені, егісті немесе отырғызылған ағаштарды қасақана бүлдіргені, суды лайлағаны, жерді және ауаны улағаны, заңсыз аң аулағаны, бағалы аң терісін заңсыз сатқаны, сатып алғаны, айырбастағаны немесе өңдегені, тағы басқа да әрекеттер үшін адамдар қылмысты деп танылып, жауапқа тартылады.

Қазіргі кезде табиғатты қорғау проблемаларының тиімділігін арттыру және қылмыстың алдын алу мақсатында тиісті заң шығарудың ролiне және азаматтардың жауапкершілігін арттыруға мән беріліп отыр.

Партия мен үкімет директиваларында тәртіп бұзушыларға қарсы күресте ғылыми және практикалық жұмыстарды тығыз байланыста жүргізу тиімді екені талай рет атап көрсетілді. Осыған орай, әрі ғылыми-зерттеу жұмыстарының жоспарына сәйкес, Қазақ ССР Ғылым академиясы Философия және право институтының қызметкерлері сот органдарының соңғы жылдары табиғат туралы заңды бұзған қылмыскерлерге қарсы күресінің тиімділігі жөнінде зерттеу жұмысын жүргізіп келеді.

Зерттеу барысында соттардың істі негізінен дұрыс жүргізетіні, дегенмен кейбір жағдайларда қателіктер де жіберетіні анықталды. Мәселен, кейде тәртіп бұзушы келтірген материалдық зиян мөлшері дұрыс анықталмайды, соның салдарынан қылмысқа дәл баға берілмейді. Кейбір сот орындары тәртіп бұзушыларға қоғамдық ықпал жасауға әлі де жете көңіл бөлмей жүр.

Табиғатқа зақым келтіру барысында ең көп тараған қылмыс — браконьерлік. Аң аулаумен көбінесе автотранспорт жүргізушілері айналысатыны анықталды. Мысалы, Қызылорда облысындағы № 1 және № 2 Шиелі автобазасының шоферлері П. Әбдірахманов, О. Сахиев, Т. Ерімбетов (барлығы 12 адам) үш автомашинамен қуып жүріп 94 киік атып, 9400 сом зиян келтірді. Осындай қылмыс жасаған браконьерлер С. Тұрлыбеков, В. Байтурин, Г. Шипилов және басқалардың мемлекетке тигізген залалы 1700 сомға жеткен.

Заңсыз аң аулауда транспортты пайдалану, сондай-ақ автомобиль шаруашылығына да зиян келтіреді. Осындай жағдайда автомобиль апаты да жиі кездеседі, көп мөлшерде жанар май ысырап болады, оның үстіне жолсыз жермен жылдам жүру механизмдер мен двигатель бөлшектерінің тез бүлінуіне әкеп соғады. Осыларды ескере келіп, Қазақ ССР Қылмыстық істер кодексінің 163-статьясының екінші тармағына толықтыру енгізілді, автотранспорт құралдарын заңсыз аң аулауға пайдаланудың қылмысқа жататыны атап көрсетілді. Бұл шара, сөз жоқ, аң аулау ережесін бұзушыларға қарсы күрестің тиімділігін арттыра түсуге әсер етеді, сондай-ақ қылмыстың алдын алуға да септігін тигізбек.

Бүгінде жортқан аң мен ұшқан құстың саялы мекеніне айналған, ғылыми әрі мәдени байлық болып табылатын қорықтарға праволық қамқорлықты да күшейте берген жөн. Қорықтарды қамқорлыққа алудағы негізгі мақсат — бүкіл табиғат комплекстерін ешқандай нұқсан келмеген күйінде болашақ ұрпаққа жеткізу. Қорықтар территориясында шаруашылықтың қай түрімен болса да шұғылдануға тыйым салынады. Мұнда адамдардың келіп-кетуінің өзі де шектеулі. Өкінішке орай, қорықтар маңынан да браконьерлік фактілерді әлі де ұшыратуға болады. Бұған үзілді-кесілді тыйым салу керек.

Қазақстанда қазір алты қорық бар. Бұл, әрине, әлі де болса аз. Біздің ойымызша, республикада қорықтар санын көбейте түсу қажет. Қазақстанда қорықтар жасап, қамқорлыққа алуды қажет ететін табиғат объектілері көптеп саналады.

Зансыз аң немесе балық аулауда пайдаланылған жеке транспорт құралдары заң бойынша қылмыс құралы ретінде конфискеленуге тиіс. Әйткенмен де бұл талапты соттардың бәрі бірдей орындап жүрген жоқ. Мәселен, Т. Тарасенко мен М. Алексеенко өздерінің жеке меншік мотоциклдерімен екі бұланды қуып жүріп өлтірді. Қостанай облысының Федоров аудандық халық соты оларды кінәлі деп тапты. Алайда жауапқа тартылғандардың жеке меншік мотоциклдері қылмысты істердің құралы ретінде конфискеленген жоқ.

Браконьерлікке карсы күресте тергеу мен сот орындарының қылмыстың алдын алу жөніндегі жұмысына да үлкен маңыз беріледі. Мұнда аң мен балық аулау тәртібін бұзуға итермелейтін себептерді ашу және жою, мәселен, қоғамдық өкілдерді қатыстыра отырып, көшпелі сессияларда карау, шығарылған үкімді жұмыс орнында талқылау тәрізді шаралар жүзеге асырылады. Өкінішке орай, қылмыстың алдын алудың бұл формаларын халық соттары тиісті дәрежеде жүргізе бермейді.

Табиғатты қорғау туралы заңдарды насихаттау мен түсіндіру әрбір азаматтың бұл игілікті жұмысқа деген жауапкершілігін арттыра түсуге мүмкіндік туғызады. Өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығы салаларында жауапты қызмет атқаратын бірсыпыра басшылардың өзі кей жағдайда айналадағы ортаны қорғау жөніндегі заңдарды жетік біле бермейді. Сол себепті табиғатты қорғау тәртібін жан-жақты насихаттау мақсатында үгіт-түсінік жұмысын кеңінен жүргізудің маңызы зор. Экологиялық білімдер негізін мектеп оқушыларынан бастап, кәсіпорындар мен әкімшілік мекемелерінің басшыларына дейін түгел білуге тиіс.

Біздің айналамыздағы ортаға қамқорлық барлық ұйымдарда, әсіресе жастар арасында жүргізілетін идеялық-тәрбие жұмысында лайықты орын алуы қажет. Жас ұрпақты табиғатқа деген терең сүйіспеншілік рухында тәрбиелеу керек. Олардың әрқайсысы табиғат сыйы совет халқының игілігі, кемелденген социализмнің экономикасын нығайтудың материалдық негізі екенін терең түсінуі қажет. Ғылыми-техникалық революция дәуірінде адамдардың табиғатқа залалын тигізбей іс-әрекет етуіне әбден болады. Әсіресе оған біздің социалистік қоғамымыздың жоспарлы өндірісі барынша кең мүмкіндіктер жасайды.

СССР-дің экономикалық және әлеуметтік дамуының 1981-1985 жылдарға және 1990 жылға дейінгі кезеңге арналған Негізгі бағыттарында айналадағы ортаны қорғауды, табиғи ресурстарды ұтымды пайдалануды жүзеге асырудың көлемді программасы белгіленіп берілді. Осы программа негізінде табиғат қорғау ісіне қалың жұртшылықты кеңінен қатыстыру — маңызды міндет, абыройлы борыш.

Н. СӘДУАҚАСОВ,
Қазақ ССР Ғылым академиясы Философия және право институтының ғылыми қызметкері.

ҚОҒАМДЫҚ ТӘРТІПТІ САҚТАУ — БАРШАНЫҢ ІСІ

Коммунизм құрылысының казіргі кезеңі социалистік демократияның одан әрі дамуымен, еңбекшілер бұқарасының саяси және еңбектегі белсенділігінің артуымен, коммунистік тәрбие ролінің күшеюімен сипатталады. Кемелденген социалистік қоғамның негізгі ерекшеліктерінің бірі — сенімді праволық және жоғары қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету, совет адамына асқан сергектікпен, құрметпен қарау. Мәселен, СССР-дің жаңа Конституциясының 4-статьясында былай делінген: «Совет мемлекеті, оның барлық органдары социалистік заңдылық негізінде жұмыс істейді, право тәртібін, қоғамның мүдделерін, азаматтардың праволары мен бостандықтарын қорғауды қамтамасыз етеді.

Мемлекеттік және қоғамдық ұйымдар, лауазымды адамдар СССР Конституциясы мен совет заңдарын сақтап отыруға міндетті».

Қоғамдық өмірімізде совет заңының араласпайтын саласы жоқ. Ол шаруашылықтардың байланысын реттейді, қоғамдық тәртіпті бұзушыларды, еңбекшілер правосына қол сұғушыларды, қоғам мүлкін талан-таражға салушыларды, қызмет бабын пайдаланып, қара басының камын көздеушілерді тезге салады. Совет заңдары қоғамдық қатынастардың жетілуіне, бұқараның творчестволық инициативасының өрістеуіне игі әсерін тигізеді.

Түптеп келгенде, мемлекеттік және қоғамдық тәртіпті сақтау мен социалистік заңдылықты жүзеге асыру коммунистік құрылысты одан әрі дамытуда маңызды роль атқарады. Кемелденген социализмнің саяси, экономикалық және әлеуметтік жеңістеріне, жоғары идеялылық пен адамгершілікке, адамдар арасындағы қарым-қатынастың мәдениеттілігі мен шынайылығына негізделген праволық тәртіп пен заңдылық совет халқының тарапынан үнемі қолдау табатыны да сондықтан.

Партия мен үкімет еңбек коллективтерінің, еңбекшілердің мүддесін қорғай отырып, соңғы жылдары праволық тәртіпті одан әрі нығайтуға бағытталған көптеген шараларды жүзеге асырды. Атап айтқанда, КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысында праволық тәртіпті нығайту мәселелері кең көрініс тапты. Қаулыда сұғанақтық пен паракорлық, қоғамға ешнәрсе берместен, одан көбірек қармап қалуға ұмтылу, шаруаға қырсыздық пен ысырапкорлық, маскүнемдік пен бұзақылық, бюрократтық пен адамдарға енжар қарау, еңбек тәртібі мен қоғамдық тәртіпті бұзу сияқты өткеннің әлі де кездесіп қалып жүрген, социализмге жат жиіркенішті сарқыншақтарының тамырына балта шабу үшін насихат пен тәрбиенің барлық құралдарын пайдаланып, жүйелі, мақсатты және ымырасыз күрес жүргізілуі керек екені, ал бұл ретте сөзбен иландыру әдісін де, заңның қатаң күшін де пайдалану қажеттігі айтылған.

Сол сияқты КПСС Орталық Комитетінің «Право тәртібін бұзушыларға қарсы күресті күшейту және право тәртібін қорғау жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысында да социалистік заңдылық пен право тәртібін күшейте түсуге, право қорғау органдарының қызметін жақсартуға, қоғам мүшелерінің право тәртібін қорғаудағы белсенділігін арттыруға баса назар аударылған. Бұл документте партия, совет, шаруашылық, қоғамдық ұйымдар мен право қорғау органдарының право тәртібін бұзушыларға қарсы күрес тәжірибесі жинақталып, қылмыстың, қоғамға жат тағы басқа да көріністердің алдын алудың нақты шаралары айқын тұжырымдалған.

Право тәртібін қорғау органдарының қызметін жетілдіруде, еңбекшілерді идеялық-саяси, еңбек және адамгершілік рухында тәрбиелеуде республикамыздың партия, совет ұйымдары, милиция органдары арасан зор жұмыс жүргізіп келеді. Бұл мәселелер облыстық және қалалық партия комитеттерінің бюро мәжілістерінде, право қорғау органдары қызметкерлерінің кеңестерінде жиі талқыланып жүр.

Соңғы жылдары ішкі істер органдары қызметінің құрылымы, формалары мен әдістері сапалық жағынан едәуір жетіле түсті. Атап айтқанда, оның материалдық-техникалық және ғылыми базасы нығайды. Озық тәжірибені жинақтау мен практикада қолдану ғылыми негізде жүргізіледі. Қоғамдық ұйымдармен байланысты нығайта отырып, ішкі істер органдары тәртіп бұзуды болдырмауға, оның алдын алуға ерекше назар аударады. Бұзақыларға, маскүнемдерге, алыпсатарларға, арамтамақтарға, социалистік меншікті талан-таражға салушыларға қарсы күрес күшейіп отыр.

Бүгін таңда алда тұрған өзекті мәселелердің бірі қалалар мен басқа да елді мекендерде қоғамдық тәртіпті жақсарту болып табылады. Бұл орайда республикада жүргізіліп жатқан игі істердің бір саласы — үлгілі қоғамдық тәртіп пен жоғары мәдениетті қала, аудан, коллектив атағын жеңіп алу жолындағы патриоттық қозғалыс. Бұл патриоттық бастаманың инициаторы Алматы үй құрылысы комбинаты коллективінің: «Праволық тәртіпті бұзбай жұмыс істеп, өмір сүрейік» деген үндеуі көптеген кәсіпорындарда қызу қолдау тапты. Қазір астанамыздағы 150-ден астам еңбек коллективтері осы ұран бойынша жұмыс істейді. Олардың қатарында төменгі вольт аппаратуралары, «Қазгеофизприбор» заводтары, архитектуралық-құрылыс институты, жеңіл өнеркәсіп техникумы, тағы басқалары бар.

Тәртіп бұзушылық пен қылмысты болдырмауда, оның алдын алуда комплексті жоспарлауды жетілдірудің тағы бір жарқын көрінісі — үлгілі қоғамдық тәртіпке арналған социалистік жарыстың ұйымдастырылуы. Жарыс қорытындысы жыл сайын шығарылып, жеңімпаздар Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің, Қазақ ССР Министрлер Советінің, кәсіподақтардың Қазақ республикалық Советінің, Қазақстан ЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туымен, ақшалай сыйлығымен наградталады.

Қоғамға жат көріністерді әшкерелеуде, оларға тойтарыс беруде, қылмыстың алдын алуда Талдықорған облысының партия, совет, кәсіподақ, комсомол ұйымдары бағалы тәжірибе жинақтады. Мұнда жоғары мәдениет пен үлгілі қоғамдық тәртіп жолында еңбекшілердің коллективтік қозғалысы кең өріс алған. Ерікті халық жасақшылары, тәртіпті қорғаудың қоғамдық тірек пункттері, праволық тәртіпті бұзушылықтың алдын алу советтері мен жолдастық соттар игілікті іс атқарады. Право қорғау органдары жұртшылықпен тығыз байланыс жасайды, халық арасында праволық білімді кеңінен насихаттайды.

Право тәртібін бұзушыларға қарсы күресте право тәртібін қорғаушы органдар жұмысының табысты болуы көбіне-көп партиялық басшылық деңгейіне байланысты. Партиялық бақылауға алынған, право тәртібін қорғау мәселесі үнемі назарда болатын жерлерде нәтиже де тәуір.

Бұл орайда Жезқазған облысындағы Никольск қалалық партия ұйымының тәжірибесі құптарлық. Қалалық партия комитеті жасаған жоспарда право тәртібін бұзушылармен күрестің негізгі бағыттары белгіленеді, еңбекшілер коллективтерін бұл мәселелерді шешуге қатыстыру жолдары қарастырылады. Қалада праволық тәртіпті бұзудың алдын алу советі жұмыс істейді. Оған қалалық партия комитетінің секретары басшылық етеді. Совет мүшелері жоғары қоғамдық тәртіптің қалыптасуына өз үлесін қосып келеді. Ұдайы өткізіліп тұратын совет мәжілістерінде еңбек коллективтері мен оқу орындарындағы тәрбие жұмысының хал-жайы, аула клубының жоспарлары, тағы басқа мәселелер қаралып, участкелік милиция инспекторының хабарламасы тыңдалады. Совет мәжілісін тікелей еңбек коллективтерінде өткізу тәжірибесі қолданылып жүр. Мұндай советтер республиканың барлық қалалары мен аудандарында дерлік жұмыс істейді.

Право тәртібін бұзуды болдырмауда оның алдын алудың ролі айрықша. Табанды да тұрақты жүргізілген жағдайда бұл істің тиімділігі арта түседі. Бұған еңбек коллективтерін қатыстырып отыру да маңызды. Мәселен, Шығыс Қазақстан облыстық партия комитеті жинақтаған тәжірибе құптарлық. Мұнда социалистік заңдылықты сақтау мәселелері әдетте еңбекшілер жиналыстарында талқыланады. Бұл шаралар еңбек коллективтерінің әлеуметтік және экономикалық даму жоспарларында көрініс табады. Социалистік жарыс қорытындысы шығарылған кезде еңбек және қоғамдық тәртіпті сақтау көрсеткіштері есепке алынады. Кәсіпорындар мен ұйымдарда, колхоздар мен совхоздарда қоғамдық тәртіпті бұзуға бейім адамдар коллективтің ұдайы бақылауында болады.

Қоғамдық орындарда право тәртібін бұзудың алдын алу мақсатымен ұйымдастырылған жылжымалы милиция пункттерінің құрылып, жұмыс істей бастағанына да міне екі жылдан асты. Мұндай пункттердің саны барған сайын көбейіп келеді.

Қазіргі кезде республикада жиырма мыңнан астам халық жасақшылары бар. Ерікті халық жасақшыларының қызметіне бағыт беріп, басшылық жасауда Маңғышлақ облысындағы Жаңаөзен қалалық партия комитеті мен қалалық атқару комитетінің игілікті істерін атап көрсету орынды. Қалалық партия комитетінің секретарының және қалалық Совет атқару комитеті басшыларының қатысуымен халық жасақшылары күн сайын жиналып, өзара пікір алысып тұрады. Соңғы кезде қала бойынша қоғамдық тәртіпті бұзу фактілері едәуір азайды.

Бүгінде қалалар мен ірі елді мекендерде тұрақты жұмыс істейтін тәртіп қорғаудың қоғамдық пункттері де право тәртібін бұзушыларға қарсы күрестің тиімді формасына айналды. Бір ғана мысал келтірейік. Петропавл қаласының темір жол торабындағы қоғамдық пункт туралы жылы лебіз білдірушілер көп. Айтса айтқандай, мұнда қоғамдық совет, халық жасақшылары, жолдастық сот, депутаттар тобы, ішкі істер органының қызметкерлері бірлесе қимыл жасайды. Қоғамдық пайдалы еңбекке араласпайтындар, семьяда ұрыс-жанжал шығаратындар, маскүнемдер, бұрын қылмыс жасағандар мен қылмысқа бейім тұратындар қатаң есепке алынады. Сөйтіп, бұлар үнемі совет мүшелерінің назарында болады, олармен тиісінше тәлім-тәрбие шаралары жүргізіледі. Осындай нәрменді праволық тәрбиенің нәтижесінде еңбек тәртібін бұзушылардың саны күрт азайды.

Еңбекшілер арасында праволық білімдерді неғұрлым жоғары деңгейде насихаттауды өмірдің өзі талап етіп отыр. Әсіресе право тәртібін бұзғаны үшін жазасын өтеп жүрген немесе балаларды тәрбиелеудің арнайы мекемесінен оралған жасөспірімді назардан тыс қалдырмаған жөн. Мұндай жеткіншектердің өмірін жаңа арнаға бұру жолында аянбай еңбек ететін тәжірибелі қоғамдық тәрбиешілер бізде аз емес.

Қалың жұртшылыққа праволық тәрбие беруде Қызылорда облысының партия комитеттері елеулі шараларды жүзеге асырып келеді. Мұндағы праволық білімнің халық университеті кеңінен танымал. Кәсіподақ ұйымдарының, юстиция, прокуратура және сот органдарының қатысуымен болған баспасөз конференциясын, ашық хат күндерін жұртшылық жылы қабылдады.

Республикамызда право тәртібін қорғау мекемелерінің жұмысын жетілдіруге милицияны, прокуратураны, сот пен юстиция органдарын өз ісіне шебер, идеялық жағынан шыңдалған кадрлармен толықтыруға, олардың жауапкершілігі мен кәсіптік шеберлігін арттыруға айрықша көңіл бөлініп келеді.

Халық пен заң орындарының, оның ішінде милицияның сан салалы байланысын одан әрі нығайту мақсатымен соңғы кезде жергілікті жердегі милиция бөлімдері халық депутаттары жергілікті Советтерінің милиция бөлімдері болып қайта құрылды. Милиция бөлімдерінің бастықтары Советтердің сессияларында бекітіліп, жергілікті Советтердің атқару комитеттерінің мәжілістерінде есеп беріп отырады.

Депутаттар, солар арқылы еңбекшілер осылайша милиция органдарының жұмысына белсене араласады, олардың қызметіндегі кемшіліктерді жоюға, алдағы кезеңдегі нақты міндеттерді айқындауға ат салысады. Сөйтіп, праволық органның халықтығы, олардың қызметіне еңбекшілердің белсене қатысуы праволық тәртіптің нығаюы мен жетіле түсуінің қайнар көзіне айналды.

Партияның XXVI съезінде жасалған Есепті баяндамада социалистік заңдылық пен право тәртібін нығайтуда заң, сот, прокуратура, советтік милиция органдарының ролі туралы былай делінген: «Совет халқы олардың жұмысы барынша пәрменді болуын, әрбір қылмыстың тиісінше тергеліп, кінәлі адамдардың лайықты жазасын алуын талап етуге хақылы. Бұл істе право тәртібін қорғайтын органдар партия тарапынан және, күмән жоқ, күллі жұртшылық тарапынан толық қолдау табады».

Право тәртібін бұзушыларға, қылмысқа қарсы күресте еңбекшілер бұқарасына арқа сүйеу, солардың мүддесін қорғай отырып, қоғамдық тәртіпті қорғау ісіне жұртшылықтың барынша кең араласуына жағдай жасау — праволық органдардың абыройлы борышы.

Т. ҚҰСМАНҒАЛИЕВА,
заң ғылымының кандидаты.

ОҚУШЫЛАРҒА ПРАВОЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ МАҚСАТЫНДА

Праволық насихат пен праволық тәрбие мәселелері СССР Конституциясында және одақтас республикалар конституцияларында, КПСС XXIV, XXV және XXVI съездерінің шешімдерінде, КПСС Орталық Комитетінің «Право тәртібін қорғау жөніндегі жұмысты жақсарту және право бұзушылыққа қарсы күресті күшейту туралы», «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулыларында, өскелең талапқа сәйкес халықтық бақылау, прокуратура, Жоғарғы сот, арбитраж, адвокатура туралы заң қабылдаған оныншы сайланған СССР Жоғарғы Советі екінші сессиясының шешімдерінде, басқа да партиялық және мемлекеттік документтерде одан әрі дамытыла түсті.

Совет правосының негіздерін кеңінен насихаттаудың, біздің өміріміздің барлық салаларында право жөніндегі құралдарды шебер пайдаланудың маңызы зор. «Бізде,— делінді КПСС XXVI съезінде жасалған Есепті баяндамада — қабылданған жақсы заңдар аз емес. Ендігі мәселе ең алдымен бұларды дәлме-дәл және бұлжытпай жүзеге асыруда. Өйткені қандай да болса заң орындалған күнде — барлық адамдар, барлық жерде орындаған күнде ғана өмір сүреді» («Ленин жолымен», 8-том, 770-бет).

Жоғары праволық мәдениет өзінен өзі қалыптаспайды. Оны бойға сіңіру керек. Бұл — ең алдымен елімізде сындарлы право тәрбиесі жүйесін құруды талап ететін күрделі де ұзақ процесс. Осы бағытта бірталай іс те тындырылғанын атап айтқан жөн. Праволық тақырыпта оқылған лекциялар мен жасалған баяндамалардың саны үздіксіз өсіп келеді. Елімізде право білімдерінің 4150 халық университеті жұмыс істейді. Бұларда 1.300 мыңдай жұмысшылар, колхозшылар, жұртшылық өкілдері мен депутаттар активі оқиды. Орта мектептің 5,5 миллион сегізінші класс оқушылары, кәсіптік білім жүйесі оқу орындарының 1,5 миллион оқушылары және жоғары оқу орындарының бір миллионнан астам студенттері міндетті курстан өтеді. Праволық білім партия және комсомол саяси оқуы жүйесінің программаларына, институттар мен мамандық арттыру курстарының оқу жоспарларына енгізілген.

Праволық тәрбиенің нәтижелілігі еңбек коллективтерінде, оқу орындарында, азаматтардың тұрғылықты жерлерінде оны комплексті түрде жолға қоюмен қамтамасыз етіледі. Бұл арада праволық насихаттың саяси жағынан өткірлене түсуі, оның жауынгерлілігі айрықша маңызға ие болады. Ал кейбір жерлерде көбіне заңдар туралы жалпылама айтылады да, масқүнемдік, еңбек тәртібін бұзу, мемлекет мүлкін талан-таражға салу мен шаруаға қырсыздық салдарынан қоғамға, нақтылы коллективке, жеке адамға келетін зиянды көрсетіп түсіндіруде ашық пікір алысу жетіспей жатады.

Адамгершілік, право тәрбиесін жетілдіре түсу көп жағдайда түрлі шараларды коллективтердің, аудандар мен қалалардың әлеуметтік-экономикалық даму жоспарларымен үйлестіруге, право және адамгершілік тәрбиесін идеологиялық жұмыстың баска бағыттарымен етене, өзара ұштастыруға тығыз байланысты.

Жас ұрпакты, атап айтқанда, оқушыларды право жағынан баулу — жастарға коммунистік тәрбие берудің маңызды буыны, ажырамас бөлігі. Сондықтан Қарағанды облысының халық ағарту органдары мен қоғамдық ұйымдары осы салаға үлкен көңіл бөледі. Мұнда право пәндерін оқытуды жақсарту жөнінде түрлі шаралар, саналуан кластан тыс жұмыс жүйелі жүргізіледі. Мұғалімдердің, юристердің, баска да мемлекеттік органдар мен қоғамдық ұйымдар қызметкерлерінің біріккен күш-жігері жас адамның бойында азаматтық жауапкершілік пен саналылықты, қоғамға жат құбылыстарға төзбестік сезімін тәрбиелеуге бағытталған.

Еңбекшілерді идеялық жағынан тәрбиелеудің партия алға қойып отырған міндеттерін ойдағыдай шешу, жаңа адамды, коммунизм құрылысшысын қалыптастыру проблемасына белгілібір дәрежеде жалпы білім беретін мектеп курсына «Совет мемлекеті және право негіздері» пәнін енгізу себін тигізеді. Идеялық-саяси, еңбек және адамгершілік тәрбиесін комплексті ұштастыра отырып, бұл пәнді оқыту оқушылардың бойына біздің Отанымыз үшін мақтаныш сезімін, жоғары қоғамдық мақсатқа ұмтылып, заңға, правоға құрметпен қарауды дарытуға мүмкіндік береді.

Жаңа пәнді оқыту — оқу-тәрбие жұмысының негізгі бір бөлігі. Заңды білмеудің, кейде тосыркай қараудың орнына оның терең моральдық мәнін түсіну, ал осы арқылы оны бұлжытпай орындау тілегі де туады. Оқушыларға праволық білім берудің қажеттігіне қазір жұрттың бәрінің көзі жетіп отыр.

Қарағанды облысының жалпы білім беретін мектептерінде правоны оқытудың тиімділігін арттыруға облыстық Совет атқару комитеті юстиция бөлімінің жанындағы право насихаты жөніндегі үйлестіру-методикалық совет бірқыдыру көмек береді. Бұл совет жасаған жоспарларда баска шаралармен қатар оқушыларға көмек көрсету жөніндегі жұмыс та ескерілген. Мектеп педагогикалық коллективтері оқу процесін жетілдіре түсіп, оқушылардың маркстік-лениндік дүниетанымын қалыптастыруда, олардың бойында жоғары моральдық қасиеттерді, социалистік интернационализм мен советтік патриотизм сезімін орнықтыруда жүйелі жұмыс жүргізеді. Барлық мектептердің жылдық жұмыс жоспарында «Оқушылардың право тәрбиесі» деген бөлім бар. Мұнда право насихаты жөніндегі үйлестіру-методикалық советтің ұсыныстарына сәйкес бірінші-үшінші, төртінші-жетінші және сегізінші-тоғызыншы кластар үшін әңгімелер мен лекциялардың тақырыптары көрсетілген.

Бірінші-үшінші класс оқушылары совет правосының негіздерімен класс жиналыстарында, ал пионерлер тақырыптық жиындарда таныстырылады. Советтік правоға байланысты тақырыптарды заң қызметкерлерімен бірлесе отырып, класс жетекшілері жасаған. Әңгімені класс жетекшілері, милиция қызметкерлері, лекторлар тобының мүшелері жүргізеді.

Төменгі класс оқушылары мектептегі, үйдегі, қоғамдық орындардағы тәртіп ережелерін оқып-үйренеді. Олар үшін Отан, СССР Конституциясы, советтік милиция, халық депутаты, табиғатты қорғау туралы әңгімелер ұйымдастырылған. Мектептерде әңгімеге әзірленуге көмек көрсету үшін арнайы іріктеліп алынған әдебиет, көрнекі үгіт құралдары мен кинофильмдер пайдаланылады. Ал жоғары класс оқушылары арасында право насихатын мұғалімдер, халық соттары, прокуратура органдарының қызметкерлері жүргізеді.

Төртінші-сегізінші класс оқушылары үшін әңгімелерде право терминдері түсіндіріледі. Жоғары класс оқушыларымен жүргізілетін право тәрбиесінің міндеті — бұрынғы алынған право білімін тереңдетіп, кеңейте беру. Олармен сабақ өткізгенде мемлекеттік, әкімшілік, еңбек, азаматтық және қылмыстық праволардағы, неке-семья заңдарындағы негізгі қағидалардың мазмұны ашылады. Барлық мектептерде жоғары класс оқушылары үшін лекторийлер ұйымдастырылған.

Облыстық оқу бөлімінің қызметкерлері мектептерге тексеру жасауды жүзеге асыра отырып, ең алдымен басқалардың игілігіне айналдыру үшін мұғалімдердің іске творчестволықпен қарау тәжірибесін зерттеп үйренуге тырысады. Советтік правоның мән-жайын аша отырып, мұғалімдер адамгершілік мәнін баса көрсетеді, нақты мысалдармен совет азаматтарының праволары мен бостандықтарының кеңдігі мен кепілділігін, бұлардың қоғам алдындағы міндеттермен ажырамас бірлігін ашып береді, айқын мысалдар мен фактілер арқылы социалистік өмір салтының капиталистік өмір салтынан әлдеқайда артықшылығын айқын дәлелдейді

Право білімін оқыту тәжірибесін таратуға аудандық, қалалық оқу бөлімдері инспекторларының, методистерінің, мектеп директорлары мен оқу ісі меңгерушілерінің семинарлары, мектептердегі педагогикалық оқулар, осы мәселелер талқыланатын аудандық және қалалық тақырыптық конференциялар септігін тигізеді. Облыстық телевизияның «Заң, коллектив, жеке адам» деген хабарлар циклінде облыс мектептерінің оқушыларға праволық тәрбие берудегі жұмыс тәжірибесі үнемі баяндалып отырады. Жас адамды қалыптастыруда мектеп коллективінің роліне арналған «Арыңды жастан сақта» деген хабар жұртшылық назарына бірден ілікті.

Зор ұйымшылдықпен өткізілген облыстық ғылыми-практикалық конференцияда озық тәжірибені жинақтау қорытындысы шығарылды. Жаңа курсты оқыту барысындағы право және адамгершілік тәрбиесінің біртұтастығы, оқушылардың білімін тексеру методикасы, мектеп комсомол және пионер ұйымдарының право тәртібін нығайтудағы ролі, оқушылардың право тәрбиесіне мектеп кітапханаларының қатысуы сияқты мәселелерге конференцияға қатысушылар баса назар аударды.

Жүзден аса оқушыны біріктірген жас дзержинскийшілердің отряды көптеген игі іс тындырып келеді. «Қиын» жасөспірімдерді қамқорлыққа алу жөнінде Қарағанды қаласындағы № 27 орта мектепте жақсы тәжірибе жинақталған. Микроаудан мектептеріне рейдтер жасау және операциялар өткізу, үйірмелерге басшылық ету, Ұлы Отан соғысының мүгедектеріне көмектесу, мемлекеттік автоинспекция жұмысына қатысу, жасыл желекті қорғау, Ф. Э. Дзержинский атындағы мектеп музейіндегі материалдарды толықтыру — міне осының бәрін отряд мүшелері бірлесіп атқарады.

Қазір семьяның тәрбие қызметіндегі ролі арта түсуде. Халық ағарту қызметкерлері балалардың тәрбиесі туралы конституциялық міндеттерді ата-аналарға түсіндіріп отыруды, жас ұрпақты қоғамдық пайдалы еңбекке даярлауды, социалистік қоғамның лайықты мүшесі етіп өсіруді, ата-аналардың педагогикалық білімін үнемі тереңдете беруді төл міндет деп біледі. Мұның өзі мектеп шәкірттерін семьяда жан-жақты тәрбиелеуге септігін тигізеді. Осы бағытта облыс мектептері көп іс атқарды. Үздік мектеп коллективтерінің ата-аналармен жұмыс тәжірибесін мұғалімдердің білімін жетілдіру институты қорытып, барлық мектептердің игілігіне айналдырды.

Оқушыларға праволық білім беру қолға алынғаннан бері өткен жеті жыл ішінде облыста право тәртібін бұзатын, жасы жетпегендер ісі жөніндегі инспекцияда есепте тұратын жасөспірімдердің саны күрт азайды. Оқушылардың право тәртібін түсіну дәрежесі едәуір артты. Мектептердің көпшілігінде жоғары класс оқушыларының белсенділігі күшейді. Право негіздерін үйренетін сегізінші класс оқушылары кластан тыс жұмыстың түрлі формаларын ұйымдастырып, педагогтер мен юристердің көмекшілері болып алды. Мектеп оқушыларының білім дәрежесі жылдан жылға өсіп келеді, облыстың көптеген мектептерінде екінші жылға қалушылар мүлде дерлік жойылды.

Право білімін насихаттаудың дәстүрлі формаларымен қатар (лекция, әңгіме, заң консультациясы, тақырыптық кеш, оқушылардың заң, сот, прокуратура, милиция органдарының қызметкерлерімен кездесуі) Қарағанды қаласында соңғы жылдары праволық тәрбиенің көптеген қызықты формалары өмірге келді. Бұған, ең алдымен, жас право танушының тұрақты жұмыс істейтін мектебін, «Жас дзержинскийші» факультеттері мен мектептерін, жастардың заң клубтарын, лекторийлерін және кинолекторийлерін қосуға болады. Оперативті комсомол отрядтарында, ерікті халық жасақтарында, «Милицияның жас достары» отрядтарында право тануда көп жұмыс жүргізіледі.

Қазір заң қызметкерлері, ғалымдар белсене қатысып отырған право тәрбиесінің мектептен тыс формаларының оңды тәжірибесі жинақталған. Бірнеше жылдан бері Қарағанды мемлекеттік университетінің заң факультеті мен Ленин және Совет аудандары право білімі халық университетінің жанында қоғамдық негізде жас право танушылар мектебі жұмыс істейді. Бұл мектептердегі оқу лекцияларды, семинарларды және практикалық сабақтарды ұштастыру жолымен жүргізіледі. Оқу жоспары диспуттар өткізуді, кинофильм көрсетуді, милиция бөлімдерінің жұмысымен танысуды, сот процесіне қатысып отыруды, право білімінің олимпиадаларына қатысуды белгілейді. Сол сияқты Қарағанды қалалық пионерлер сарайы жанындағы жас право танушылардың «Заң және біз» деген мектебі зор ынта тудырып отыр. Бұл мектепте сабақты Қарағанды мемлекеттік университетінің ғалымдары мен студенттері өткізеді. Жас право танушылар мектебінде шәкірттер право туралы жалпы түсінік алып қана қоймайды, сонымен бірге кейбір заңдар мен нормативтік актілер жөнінде мағлұмат алады. Оқу процесінде киноның мүмкіндігі кеңінен пайдаланылады, барлық сабақтарда немесе семинарларда оқу фильмдері көрсетіледі.

Оқушыларға мектептен тыс право тәрбиесін беруді ұйымдастыру жөнінде қалада жинақталған тәжірибе юрист-лекторлардың жалпы қалалық семинарында кеңінен талқыланды. Семинарда шығып сөйлеген Қарағанды мемлекеттік университетінің ғалымдары, милиция, прокуратура органдары мен басқа да мемлекеттік және қоғамдық ұйымдардың қызметкерлері право білімін насихаттаудың өзін ақтаған формаларын дамытып, жетілдіре беру, правоны, заңды құрметтеу әр адамның парызы екені туралы айтты.

Оқушылардың СССР Конституциясы мен Қазақ ССР Конституциясын неғұрлым терең оқып-үйрену мақсатын көздеп, облыстық оқу бөлімі 1980—1981 жылдан бастап жоғары класс оқушылары арасында жас право танушылардың олимпиадаларын өткізіп келеді. Олимпиадаларды өткізу қалалық және аудандық оқу бөлімдері мен мектеп директорларына жүктелген. Барлық мектептерде олимпиаданы ұйымдастыру жөнінде жюрилер құрылған, бұлардың құрамына мектеп директорлары, олардың оқу ісі жөніндегі орынбасарлары, «Совет мемлекеті және право негіздері» пәнінің оқытушылары, халық соттары, прокурорлар, адвокаттар, ішкі істер органдарының қызметкерлері енгізілген. Ал олимпиада туралы ережеде мектептегі олимпиаданы үш турда өткізу белгіленген. Әрбір тур оның алдындағымен салыстырғанда анағұрлым күрделі программамен жүргізіледі. Барлық мектептерде олимпиада қорытындылары класс жиналыстарында, жалпы мектеп линейкаларында талқыланады. Жеңіп шыққандардың есімдері мектеп радиосы арқылы жедел хабарланып, қабырға газеттеріне жазылады.

Жастарға право тәрбиесін беру комсомол ұйымдарымен тығыз байланыста жүргізіледі. Ал комсомол ұйымдарының алдына әрбір комсомолецтің біздің қоғамымызда қолданылып отырған заңдарды, коммунистік мораль нормаларының мәні мен маңызын жақсы біліп, қоғамымыздың барлық мүшелерінің осы заңдарды, ережелер мен нормаларды дәл сақтап отыруы жолында белсенді күрескер болуына жету міндеті қойылып отыр.

Сонымен қатар бізде әлі де болса шешілмеген проблемалар бар. Көптеген кемшіліктерді жою жолдары КПСС Орталық Комитеті мен СССР Министрлер Советінің «Жалпы білім беретін мектептерде оқушыларды оқыту мен тәрбиелеуді және оларды еңбекке даярлауды одан әрі жетілдіру туралы» қаулысында белгіленген.

Қазір «Совет мемлекеті және право негіздері» курсына бөлінген оқу сағаттарының саны жеткіліксіз екені барған сайын айқын болып отыр. Бұларды оқып-үйренуді мұғалімдерге арналған басылым құралдарының жоқтығы да қиындата түседі. Біздің пікірімізше, үш-төрт жылға есептелген және міндетті де дербес оқылатын пән ретінде СССР Конституциясын оқып-үйренуді қамтитын бірыңғай курс енгізу қажет сияқты.

Оқушыларға праволық білім беруге ата-аналарды кеңінен қатыстыру проблемасы да көкейтесті болып отыр. Ал бұл үшін, мәселен, ата-аналардың право университеттерін құру, ата-аналар жиналыстарында юристердің шығып сөйлеуі, үй басқармасы жанындағы клубтардағы әңгімелер, лекциялар, сондай-ақ осы мақсатты көздеп, баспасөзді, радионы, телевизияны пайдалану аса қажет.

Сайып келгенде, еңбекшілерге право тәрбиесін беруге белсене ат салысу — совет органдарының, комсомол, кәсіподақ ұйымдарының, «Білім» қоғамының, бұқаралық информация құралдарының, мәдениет мекемелерінің, әдебиет пен өнер қайраткерлерінің мәртебелі борышы.

Н. АХМЕТОВА,
Қарағанды мемлекеттік университеті заң факультеті деканының орынбасары, заң ғылымының кандидаты.
Қ. ҚҰСНИДЕНОВ,
кафедра меңгерушісі, Қазақ ССР-інің еңбек сіңірген юрисі, доцент, заң ғылымының кандидаты.

ПАТРИОТТЫҚ ЖӘНЕ ИНТЕРНАЦИОНАЛДЫҚ ТӘРБИЕ ЫҚПАЛЫ

Совет адамдарына, әсіресе жастарға коммунистік тәрбие беру, оларды Отанға, партияға адал, патриотизм мен интернационализм рухында баулу — әрқашан өзінің маңызын жоймайтын келелі міндет, идеологиялық жұмыстың өзекті саласы. Сондықтан да КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас өзінің «СССР-ге алпыс жыл» атты баяндамасында: «Бүкіл идеологиялық және бұқаралық-саяси жұмыстағы сияқты, интернационалдық тәрбие саласында да біздің алдымызда зор міндеттер тұр. Біздің жетістіктерімізді көз жеткізе, нақтылап көрсету, өмірден ұдайы туындап жататын жаңа проблемаларға байсалды талдау жасау, ой мен сөздің сонылығы — біздің бүкіл насихатымызды жетілдіре берудің жолы міне осы...» деп атап көрсетті.

Осы орайда Шығыс Қазақстан облыстық партия комитеті сан салалы идеологиялық жұмыстың пәрменділігін арттыра отырып, еңбекшілерге, әсіресе қоғамымыздың болашағы — жастарға идеялық-саяси және адамгершілік тәрбие беруге баса назар аударып келеді. Мұнда жас ұрпаққа патриоттық және интернационалдық тәрбие беру мәселесі өзекті орын алуда. Бұл ретте партия ұйымдары тәрбие жұмысының соны формалары мен тиімді әдістерін іздестіруде. Сонымен қатар еліміздің өмірінде болып жататын маңызды оқиғалар мен айтулы мерекелердің жастарды отаншылдыққа тәрбиелеу ісіне елеулі ықпал ететінін атап айту керек. Партия ұйымдары бұларды әрқашан тәрбие процесімен тығыз ұштастыруға ұмтылады. Мәселен, өткен жыл еліміз өмірінде саяси оқиғаларға толы жыл болды. Осы даңқты мерекелердің салтанатты шеруі біздің көп ұлтты халықтарымыздың туысқандық достығы мен құрыштай бірлігін, интернационалдық ынтымақтастығы мен асқан патриотизмін тағы да паш етті. Қазақстанның Россияға өз еркімен қосылуының 250 жылдығын мерекелеу барысында барлық салада — еңбекте, тұрмыста, қоғамдық өмірде интернационалдандырудың игі процесі жүріп жатқан, «жүз тілдің планетасы» атанған біздің республикамыздың еңбекшілері кемеңгер Коммунистік партияның төңірегіне бұрынғыдан да тығыз топтаса түскенін, Отанға, лениндік асқақ мұраттарға адалдығын айқын танытты. Пейілі кең, жүрегі жомарт ұлы орыс халқының аялы қамқорлығымен шыңдалған екі елдің айнымас достығы барқырымен айшықтана көрінді. Халықтардың лениндік достығы, елімізде лениндік ұлт саясатының салтанат құруы, кемелденген социализм елінің тарихи табыстары — осы мереке тұсындағы бүкіл идеологиялық жұмыстың, саяси тәрбиенің өзекті арқауы.

Мерекелі жыл екпінді еңбек жылы болды. СССР-дің құрылуының 60 жылдығы құрметіне өрістеген социалистік жарысқа облысымызда 542 өнеркәсіп орны, совхоз бен колхоз, 5800 цех пен бригада, 30 мыңнан астам адам қатысты, олар өздеріне көтеріңкі міндеттемелер қабылдап, асқан шабытпен еңбек етті.

Шығыс Қазақстанның еңбек коллективтері — көп ұлтты. Бірақ олар халықтар достығының нұрлы шұғыласымен өмір сүреді, бірлесіп еңбек етеді, ынтымақтаса отырып, коммунизмнің сәулетті сарайын салады. Соңғы жылдары ғана облыста достықтың символындай болған Өскемен жібек маталар комбинаты, Шығыс Қазақстан мыс-химия комбинаты іске қосылды. Ал бұларды іске қосып, толық игеру оңай болған жоқ. Тіпті бізде маман кадрлар да, шебер жұмысшылар да, өндіріс басшылары да жетіспейтін. Бірақ совет халықтарының ынтымақтастығы мен достығының арқасында бұл проблема да шешілді. Еліміздің түкпір-түкпірінен одақтас республикалардың өкілдері — энтузиастар келді, қол ұшын берді. Оларды біз де бауырластарымыздай құшақ жая қарсы алдық. «Жақсыда жаттық жоқ» демекші, жастар да өзара тез табысып, біте қайнасып кетті. Осының нәтижесінде комбинат толық қуатында іске қосылды. Мұның өзі облыс экономикасын интенсивті дамытуға мүмкіндік жасады.

Достық пен ынтымақтастықтың жарқын мысалдары бізде аз емес. Облыс орталығындағы Бүкілодақтық түсті металлургия ғылыми-зерттеу институтын алайық. Бұл — ірі өндіріс орны, үлкен коллектив. Оның өз заводы, 30 лабораториясы бар, онда орыстар мен қазақтар, украиндар мен татарлар, чуваштар мен басқа да көптеген ұлттың өкілдері бірлесе еңбек етіп, ынтымақтастықтың тамаша үлгісін көрсетуде.

Ынтымағы жарасып, коммунизм орнату үшін бірлесе еңбек етіп жатқан үлгілі интернационалдық коллективтер облыста аз емес. Олар мерекелі жылды табыспен шығарып салып, он бірінші бесжылдықтың үшінші жылын да шабытты еңбекпен бастап отыр. Солардың ішінде титан-магний комбинатының В. Семьянов пен В. Рахымбердин, қорғасын-мырыш комбинатының В. Паревский мен Н. Шекерімов басқаратын комсомолец-жастар сменаларының, сондай-ақ конденсатор заводының құрастыру цехындағы В. Қоханов басқаратын учаскенің коллективтерін атап айтуға болады. Еңбек ардагерлерінің эстафетасын жалғастырушы жастар өндірісті өрге бастыру жолындағы жаңа бастамалардың жаршысы болып отыр.

Айталық, Белогор кен-байыту комбинатының Ақтау руднигінің Александр Русаков пен Төлеш Қаптаев басқаратын комсомолец-жастар забойшылар бригадалары жыл басында «СССР-дің құрылуының 60 жылдығын жылдық жоспарды мерзімінен 60 күн бұрын орындаумен қарсы алайық!» деген патриоттық бастама көтерді. Бастама кең қанат жайды. Кәсіподақ комитеті оны барлық еңбек коллективтеріне таратты. Игі бастама жөнінде өндірістік жиналыстар өткізілді. Бастамаға бүкіл комбинат коллективі қызу үн қосты. Ал инициатива көтерушілер өндірісті ұйымдастыруды жақсарта отырып, еңбек өнімділігін еселей түсті. Соның нәтижесінде А. Русаковтың бригадасы 24 октябрьде, Т. Қантаевтың бригадасы 28 октябрьде жылдық жоспарларын орындағаны жөнінде рапорт берді. Бұлардан үлгі алған Огневка руднигіндегі В. Кузнецов басқаратын забойшылар, В. Воробьев басқаратын проходкашылар бригадалары жылдық жоспарларын 4 ноябрьде орындап шықты. Мұның өзі — жастар арасындағы еңбек тәрбиесінің, идеялық-саяси жұмыстың нәтижесі.

Облыс партия ұйымдары еңбекшілерді жасампаздық істерге жұмылдырумен бірге оларды идеялық жағынан шыңдауды, советтік патриотизм мен социалистік интернационализм, туған Отанға деген мақтаныш сезімі рухында тәрбиелеуді тығыз бірлікте жүргізді. Бұл бағыттағы партия ұйымдарының бұқаралық-саяси жұмысының өзегі — лениндік ұлт саясатының салтанат құруы, ұлы көсемнің социалистік Отанды қорғау жөніндегі идеяларын насихаттау. Сонымен қатар облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттерінің пленумдары мен актив жиналыстарында, халық депутаттары жергілікті Советтері атқару комитеттерінің мәжілістерінде еңбекшілерге интернационалдық, патриоттық тәрбие беру мәселелері ұдайы талқыланып отырады. Бұл тақырыпта облыстық, аудандық актив жиналыстары мен семинар-кеңестер өткізілді. Ал жастарға әскери-патриоттық тәрбие беруге келетін болсақ, бұл шаралар облыстық партия комитеті жанындағы комиссия бекіткен перспективалық жоспарға сәйкес дәйекті жүргізіледі.

Совет жастарын патриоттық және интернационалдық рухта, адамгершілік абзал қасиеттерге тәрбиелеуде партия және комсомол саяси оқу жүйелері елеулі роль атқарады. Бұларда тыңдаушылар марксизм-ленинизм классиктерінің шығармаларын, Коммунистік партияның даңқты тарихы мен оның ішкі және сыртқы саясаты, советтік өмір салты жөніндегі еңбектерін, сонымен бірге аға ұрпақтың революциялық, жауынгерлік және ерлік еңбек дәстүрлерін оқып-үйренуде. Мұның өзі олардың еңбектегі, қоғамдық өмірдегі белсенділігін арттыра түсуде. Мәселен, жерлестеріміз жөнінде жазылған Қ. Қайсеновтың «Партизан қызы», А. Потаповтың «Майдан мен тыл гвардияшылары», П. Белан, А. Потапов, С. Честнов жазған «Солдат даңқы» атты кітаптарды жас ұрпақтың бойында отаншылдықтың абзал қасиеттерін қалыптастыруға ықпал ететін шығармалар қатарына жатқызуға болады.

Насихатшылар жастарға патриоттық тәрбие беруде өнеркәсіп орындары мен мекемелер жанындағы музейлерді де пайдаланады. Бұлардағы жауынгерлерге арналған стендтер, солдат хаттары, от шалған комсомол билеттері, соғыс жылдарындағы сарғайған газет тігінділері, бүгінгі күннің ерен табыстары мен айшықты асуларын бейнелейтін диаграммалар тыңдаушыларға зор әсер қалдырады. Сол сияқты еңбек және соғыс ардагерлерімен кездесу кештерін өткізу, олардың семинарлар мен конференцияларда сөйлеуі, жарыс озаттарын көпке үлгі ету, құрметті демалысқа шығарып салу салтанаттарын ұйымдастыру берік дәстүрге айналды.

Жастарға патриоттық және интернационалдық тәрбие берудегі лекциялық насихаттың да маңызы айтарлықтай. Облыстың қалалары мен селоларында осынау маңызды тақырыпта жүйелі түрде 16 лекциялар циклы оқылады. Сондай-ақ болашақ жауынгерлердің 22 халық университетіне алты мың жас қатысып, өз білімін көтеруде. Мұнымен қатар «Запастағы офицер», «Отан күзетінде», «Патриот» атты кинолекторийлер жұмыс істейді. Өткен жылдың май айында облыс көлемінде «Қазіргі халықаралық жағдай және Отанды қорғауға әзірлік пен қырағылықты күшейту міндеттері» деген тақырыпта өткізілген бірыңғай саяси күнге барлығы 75 мың адам, оның ішінде 715 саяси баяндамашы мен лектор қатысты.

Марқакөл ауданының орталығы Алексеевка селосында соңғы он жылдан бері «Саяси хабарлар клубы» жұмыс істеп келеді. Клуб советінің мүшелері жүзеге асырып келе жатқан бұқаралық-саяси шараларға партия, совет, комсомол қызметкерлері, соғыс және еңбек ардагерлері белсене қатысады. Лениногор қаласында жыл сайын өнеркәсіп, оқу орындары, мекемелер арасында жастарға әскери-патриоттық тәрбие беру жөнінде байқау-конкурс өткізіліп, Совет Армиясы күні қарсаңында жеңімпаздар анықталады. Мұнда озып шыққан коллективтерге қалалық партия комитетінің, қалалық Совет атқару комитетінің және қалалық комсомол комитетінің ауыспалы Қызыл туы табыс етіледі.

Партия комитеттері еңбек коллективтері мен жауынгерлер арасында достық байланысты одан әрі нығайта түсуге ықпал жасап отырады. Әсіресе бұл достық СССР-дің құрылуының 60 жылдығын, Қазақстанның Россияға өз еркімен қосылуының 250 жылдығын мерекелеу кезінде бұрынғыдан да шыңдала түсті. Жауынгерлердің еңбек коллективтерімен бірлесе отырып, түрлі слеттер, эстафеталар өткізуі, спорт ойындарын, концерттер ұйымдастыруы дәстүрге айналды. Мәселен, Лениногор мырыш заводы коллективі шекарашылармен өзара шарт жасасқан, жұмысшылар өндірісте, қоғамдық өмірде, ал жауынгерлер әскери және саяси даярлыкта қол жеткен табыстарымен бір-бірін хабардар етіп отырады. Мұндай ынтымақтастықтың екі жақ үшін де тиімді екенін өмірдің өзі көрсетуде. Бұл, біріншіден, еңбек коллективінде жұмыс сапасын жақсартуға, творчестволық ахуал туғызуға әсер етсе, екінші жағынан, оның тәрбиелік ықпалы күшейе түседі.

Облыс жастары арасында революциялық және әскери даңқ маршруттары бойынша жүйелі түрде жорыққа шығу кең өріс алған. Соңғы екі жылда 30 мың жас жігіттер мен қыздарды қамтыған осы тектес 232 жорық ұйымдастырылды. Бұл жорықтар барысында облысымыздың азамат және Ұлы Отан соғыстары кезінде от кешкен абзал азаматтары, елі үшін құрбан болған боздақтары туралы сыр шертетін бай материалдар жинақталды. Соның нәтижесінде жоғары және арнаулы орта оқу орындарында 65 музей, 225 жауынгерлік және еңбек даңқы бөлмелері жабдықталып, бүгінде олар жас ұрпаққа патриоттық және интернационалдық тәрбие берудің орталық орнына айналып отыр.

Қорыта келгенде, облыс партия ұйымдары жастарды советтік патриотизм мен социалистік интернационализм, біртұтас Ұлы Советтік Отанымыздың перзенті болудың мақтаныш сезіміне тәрбиелеуді, олардың бойында социализм жеңістерін қорғауға әрқашан әзір тұру қасиетін қалыптастыруды өзінің айбынды міндеті деп біледі. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Юрий Владимирович Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы кезектен тыс Пленумында былай деп көрсетті: «Бейбітшілікті империалистерден сұрап ала алмайсың, біз мұны жақсы білеміз. Оны тек қана советтік Қарулы Күштердің жеңілмейтін қуатына сүйене отырып, қорғап қалуға болады». Міне сондықтан да империализмнің агрессияшыл топтары халықаралық жағдайды барған сайын шиеленістіріп, СССР-ге және социалистік достық одақ елдеріне қарсы түрлі арандатушылық, дұшпандық жымысқы әрекеттерді өршітіп отырған қазіргі жағдайда жастарды идеялық-саяси жағынан шыңдап, оларды Отанға адал, патриотизм мен интернационализм рухында тәрбиелеу бүкіл идеологиялық жұмыстың өзекті арқауы болып табылады.

Ғ. ҚҰМАРОВ,
Қазақстан Компартиясы Шығыс Қазақстан облыстық комитеті насихат және үгіт бөлімінің меңгерушісі.

ҮГІТ КОЛЛЕКТИВТЕРІ ЖҰРТШЫЛЫҚ АРАСЫНДА

Партияның XXVI съезі идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсартуды, оның мазмұны неғұрлым актуальды, ал формалары совет адамдарының қазіргі өскелең талап-тілектеріне сай болуын айрықша талап етті. Бұл ретте еңбекшілердің тұрғылықты жерлерінде ұйымдастырылатын алуан түрлі бұқаралық-саяси шаралардың елеулі роль атқаратынын айтуымыз керек. Өйткені идеялық-тәрбие жұмысының нақты міндеттері белгіленген КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысында былай деп атап көрсетілді: «Тұрғылықты жерлерде, жатақханаларда, адам саны аз коллективтерде, шалғай елді мекендерде тәрбие жұмысының жиі әлсіретілуіне төзуге болмайды. Заводтарда, колхоздар мен совхоздарда, оқу орындарында, құрылыстарда, тұрмыстық қызмет көрсету саласында жастар арасында идеялық-тәрбие жұмысы неғұрлым әсерлі, нақты, қызықты және нанымды болуға тиіс».

Петропавл қалалық партия ұйымы осы қағидалар мен тұжырымдарды басшылыққа ала отырып, еңбекшілердің тұрғылықты жерлерін бұқаралық-саяси, мәдени жұмыстың орталығына айналдыруға күш салып келеді. Бұл салада белгілібір дәрежеде тәжірибе жинақталды да. Қала микроаудандарға бөлініп, оларда саяси-тәрбие, мәдени-бұқаралық жұмысын комплексті жүргізуге басшылық ету үшін үйлестіру советтері құрылды. Бұларға аудандық партия комитеттерінің бірінші секретарьлары жетекшілік етеді. Мұның өзі бүкіл идеологиялық жұмысты жүйелі жүргізуге, тәуір тәжірибелер мен соны бастамаларды өзгелердің игілігіне айналдыруға, насихаттың пәрменділігін арттыруға мүмкіндік беруде. Бастауыш партия ұйымдарының жағдайы мұқият зерттеле келіп, қала 20 микроауданға, ал оның әрқайсысы микроучаскелерге бөлінді. Ондағы мақсат тәрбие процесіне тұрғылықты халықты мейлінше толығырақ қамту болды. Сонымен қатар мұндағы барлық жұмысты осы микроаудан территориясына орналасқан кәсіпорындар мен мекемелердің партия ұйымдары мен секретарьлар советі ұйымдастырып, үйлестіріп отырады.

Әрбір микроауданның өз үгіт коллективі бар. Олардың жұмысына секретарьлар советі басшылық жасап, күнделікті бағыт-бағдар сілтеп отырады. Үгіт коллективінің құрамына сол тұрғылықты жердегі халықтың тіршілік-тынысымен жақсы таныс, еңбекшілер арасында саяси жұмыс жүргізуден тәжірибесі бар адамдар кірген. Олар өз жұмысын жетекші партия ұйымы бекіткен перспективалық жоспарға орай белгіленген кесте бойынша жүргізеді. Қай күні қандай тақырыпта әңгіме, қандай кеш немесе кездесу өткізіледі, оған кімдер қатысады? Соның бәрі жұртшылыққа алдын ала хабарланып отырады.

Микроаудандағы бұқаралық-саяси жұмысты дұрыс жоспарлап, оның пәрменділігін арттыру үшін қалалық комитет үгітшілердің көмегімен халықтың әлеуметтік-демографиялық құрылымын көрсететін алдын ала зерттеулер жүргізді. Ал соның нәтижесінде темір жол микроауданында 23 мың адам тұратыны, оның ішінде 30-ға тарта адамның дінге сенетіні, тұрғындардың 10 проценті ғана спортпен шұғылданатыны анықталды. Мұның өзі идеялық-саяси тәрбие жұмысының қай саласына баса көңіл аудару керектігін айқындауға мүмкіндік берді. Кейін идеологиялық жұмыстың комплексті перспективалық жоспарында да бұл жағы мұқият ескерілді.

Әрине, үгіт коллективінің жүйелі жұмыс істеуі жетекшіге байланысты. Сондықтан жетекшілерді іріктеуге қалалық комитет баса көңіл бөледі. Бұл іске білімді, тәжірибелі коммунистер мен байырғы үгітшілер, коллективтің беделді басшылары тағайындалды. Сондай-ақ үгітшілердің өздерін іріктеуге де зор маңыз беріледі. Мұнда теориялық әзірлігі бар, білімі мол, еңбекте де, тұрмыста да өнегелі адамдар іріктелген.

Қазір тұрғылықты жерлерде ұйымдастырылған үгіт коллективтерінің құрамына кірген 2 мыңнан астам үгітшінің 60 проценті жоғары білімді мамандар, жартысынан астамы коммунистер. Партия ұйымдары үгіт коллективтері құрамының тұрақты болуына ұдайы назар аударады. Өйткені үгітші тұрақты жұмыс істесе, өз объектісіндегі тұрғындардың тыныс-тіршілігі мен тұрмыс жағдайын жетік білетін болады. Мұның өзі үгіт-насихат жұмысының пәрменді болуына игі ықпал етеді.

Қаладағы Куйбышев атындағы және Киров атындағы заводтар мен темір жол торабы тәрізді жетекші өнеркәсіп орындарының партия ұйымдары тұрғылықты жерлердегі идеялық-саяси тәрбие жұмысын еңбекшілер талабы мен талғамына орай мазмұнды жүргізуде. Бұлардың әрқайсысында жақсы жабдықталған үгіт алаңдары, балаларға арналған спорт комплекстері бар. Сонымен қатар бұларда қоғамдық негізде ұйымдастырылған әртүрлі клубтар жұмыс істейді, ойын-сауық, тақырыптық кештер мен кездесулер болып тұрады. Әсіресе жасөспірімдердің көркем өнерпаздар коллективі ұйымдастырған концертке жұрт көп жиналады.

Осы орайда микроаудандағы Т. Стащук басқаратын вагон депосы үгіт коллективінің жұмыс тәжірибесі назар аударарлық. Бұл коллективтің құрамында 32 үгітші бар, олардың басым көпшілігі КПСС мүшесі, ал жартысынан астамы жоғары білімді мамандар — инженерлер, мастерлер, бригадирлер мен озат жұмысшылар. Мамандығы мен қызмет дәрежесі әртүрлі болғанымен олардың бәрінің мақсаты бір, мүддесі ортақ. Бұл үгітшілердің әңгімелеріне партия мен үкіметтің ішкі және сыртқы саясаты, съезд шешімдері мен документтері ғана арқау болып коймайды, сонымен қатар олар туған қаланы көркейту мен еңбекшілер тұрмысын одан әрі жақсарту мәселелеріне де айрықша назар аударады. Үгітшілердің депутат топтарымен бірлесіп жұмыс жүргізуі нәтижесінде № 31 мектепті жөндеу және оның территориясын көркейту шаралары жүзеге асырылды, микроаудан көгалдандырылып, көшелер сән түзеді.

Киров атындағы завод үгіт коллективінің де көпке үлгі болар істері аз емес. Ол ай-айға бөлініп жасалған нақты жоспар бойынша жұмыс істейді. Коллективте инициативалы, тәжірибелі үгітшілер көп. Мәселен, Дина Ашмарина үгітшілік қызметін осыдан он жыл бұрын, завод табалдырығын аттаған күнінен бастаған екен. Дина Дмитриевнаны өз микроауданының тұрғындары жақсы біледі. Ол әлемде, елімізде болып жатқан ірі-ірі оқиғалар жайында тыңдаушыларын үнемі хабардар етіп отырады. Сонымен қатар еңбек, тұрмыс, мәдениет, адамгершілік мәселелері де оның әңгімелерінен тыс қалмайды. Үгітші тұрғындармен етене араласып, қалыпты қарым-қатынас жасап отырғандықтан да олардың талап-тілектерін жақсы біледі және бұл жөнінде қоғамдық ұйымдар мен кәсіпорын басшыларына дер кезінде хабарлайды, қажет кезінде нақты көмек көрсетіп, қол ұшын береді. Сондықтан да адамдар онымен ағынан жарылып сырласуға дайын тұрады. Айталық, өткен жылы бір әңгіме кезінде тұрғындар су құбырларының бұзылып қалғанын айтты. Үгітші бұл шағымға жедел құлақ түрді. Сондай-ақ еңбек ардагерлерінің семьяларын қысқы отын-сумен қамтамасыз етуге де көмектесті. Осыған орай бұл учаскенің тұрғындары да бұқаралық-саяси шараларға белсене қатысады. Айталық, учаске тұрғындары «үлгілі аула» байқауына ат салысты.

Әрине, ауызша саяси үгіттің мұндай шеберлері бізде аз емес. Үгітшілер жұмысының нәтижелі болуының сыры да олардың өз міндетін творчестволықпен атқаратынында, жұрт жүрегін баурап алар жалынды сөзі мен жеке өнегесінде жатыр. Барлығы дерлік аттестациялаудан өткен бұл жалынды сөз жаршылары өздерінің жеке творчестволық жоспарлары бойынша жұмыс жүргізеді.

Барлық микроаудандардағы үгіт алаңдары тұрғылықты жерлердегі тәрбие жұмысының нағыз орталығы болып отыр. Көптеген партия ұйымдары еңбекшілер арасындағы бұқаралық-саяси жұмысты негізінен осында өткізеді. Үгіт алаңдары тақырыптық кештер өткізудің, лекциялар оқудың, әңгімелер және басқа да бұқаралық шаралар ұйымдастырудың орнына айналды. Мәселен, Қазақстанның Россияға өз еркімен қосылуына 250 жыл толуына, Петропавл қаласының 230 жылдығына, СССР-дің құрылуының 60 жылдық торқалы тойына арналған салтанатты жиындар осы аудандарда қалың жұртшылықтың қатысуымен ұйымдастырылды. Бұл игі істер халықтардың достығын шыңдауға, жас ұрпақты советтік патриотизм мен социалистік интернационализм рухында тәрбиелеуге елеулі үлес қосты.

Әрине, қаланың тұрғындары арасындағы бұқаралық-саяси шаралардың көпшілігі әдетте демалыс күндері өткізілетіні белгілі. Сондықтан үгіт коллективтері де өз жұмысын соған орай жүргізуге тырысады. Мәселен, қаланың микроаудандарында жаз айларында үгіт коллективтерінің қатысуымен мыңнан астам түрлі шаралар ұйымдастырылды.

Солардың бірі — партия ұйымдарының жұмыс практикасына берік енген — «Кәсіпорын күні». Мұның өзі еңбек коллективтерінің қала тұрғындары алдында беретін өзіндік есебі тәрізді. Мұндай шаралар бұрын мәдениет пен демалыс парктерінде ұйымдастырылса, соңғы кезде үгіт алаңдарында, көпшілік бас қосатын аулаларда өткізу дәстүрге айналып келеді. Жұрт ондай күндерге ынта-ықыласымен қатысады.

Адамдардың демалысы мен бос уақытын мазмұнды, әрі қызғылықты өткізу мақсатында біз тікелей тұрғылықты жерлерде лекциялар мен әңгімелер, сұрақ-жауап кештерін, еңбек әулетін қастерлеу жиынын, көше, үй мерекелерін ұйымдастыруды практикаға айналдырдық.

Еңбекшілерді идеялық жағынан шыңдауда, оларға коммунистік тәрбие беруде «бірыңғай саяси күндердің» атқарар ролі зор. Әр айдың төртінші жұмасында кәсіпорын, аудан, қала және облыс басшылары еңбек коллективтерімен ғана емес, сонымен қатар тұрғылықты жерлердегі қалың бұқарамен дидарласады. Онда өндіріске, еңбекшілердің мәдени-тұрмыс жағдайына байланысты проблемалар талқыланады, халықтың талап-тілектеріне ден қойылады, сұрақтарына жауап беріледі.

Әрине, барлық көкейтесті мәселелер сол жерде бірден шешімін тауып кетпейтіні белгілі. Әйтсе де ашық әңгіменің, келелі ой-пікірдің екі жаққа бірдей игі ықпал етері сөзсіз. Өйткені мұндай пікірлесу кейбір орын алған олқылықтардың бетін ашып, оны алдағы уақытта болдырмауға, адамдардың көңіл-күйін, коллективтің психологиялық ахуалын тереңірек білуге көмектеседі. Бірыңғай саяси күн барысындағы сын ескертпелер мен ұсыныстар есепке алынып, оларды жүзеге асырудың нақты шаралары белгіленеді. Мәселен, осындай кездесулердің біріндегі тұрғындар өтініші мен оған үгітшілердің ат салысуы нәтижесінде қаладағы № 7 және № 16 автобустардың маршруттары өзгертіліп, жұмысшы поселкесі мен Бензострой ауданына маршрутты таксилер жүретін болды.

Мұндай шаралардың адамдарды бір-біріне бұрынғыдан да жақындастыра, топтастыра түсетіні белгілі. Айталық, микроаудан үгітшілерінің инициативасымен, тұрғындардың қолдауымен Ленин көшесінің мерекесі өткізілді. Оған сол көшеге орналасқан барлық партия ұйымдары қатысты, активистердің көмегімен В. И. Ленин еңбектерінің кітап көрмесі ұйымдастырылды. «Ленин көшесі — біздің қаламыздың жүрегі» деген тақырыпта өткізілген экскурсия да үлкен әсер қалдырды. Көшенің байырғы тұрғындары өз естеліктерін айтып, мұнда партия мен еңбек ардагерлерінен, қадірменді адамдардан кімдер тұратынын, олардың өмір жолын әңгімеледі. Ал өндіріс озаттары болса, өз коллективтерінің еңбектегі табыстары, КПСС XXVI съезінің шешімдерін ойдағыдай жүзеге асыру жолындағы игі істері жөнінде сыр шертті. Салтанатқа жиналғандарды В. И. Лениннің жақын серіктері В. В. Куйбышевтің, С. М. Кировтың, Ф. Э. Дзержинскийдің есімімен аталатын көшелерден келген қонақтар құттықтап, мерекеге қатысушылар көсем ескерткішіне гүл шоқтарын қойды. Сонан соң осы көше бойына орналасқан облыстық драма театрында партия, еңбек және соғыс ардагерлерінің жастармен кездесуі болды, театр коллективі В. И. Ленин өмірінің бір күнін бейнелейтін «Революциялық этюд» спектаклінен үзінді қойып берді.

Үгіт коллективтері жұмысының ауқымы мен аясы да кең. Мәселен, олар жасөспірімдер тәрбиесіне айрықша көңіл бөліп отырады. Балалар арасында жұмыс жүргізуге бұл істен тәжірибесі бар арнаулы үгітші-педагогтер бөлінген. Олар мектеппен, ата-аналармен, қоғамдық ұйымдармен бірлесе жұмыс істейді.

Тұрғылықты жердегі халықтың едәуір бөлігі қарттар, құрметті демалысқа шыққан адамдар. Қалада олардың саны 30 мыңға жуық. Үгіт коллективтері солардың арасындағы бұқаралық-саяси жұмысты дұрыс жолға қойды. Үгітшілер партия, еңбек ардагерлеріне айрықша ілтипат көрсетеді, ұйымдастырылатын кештерден, лекциялар мен кездесулерден әсте шет қалдырмайды. Тіпті олардың көпшілігін өздері тұрған жерлерде өткізілетін алуан түрлі шараларды ұйымдастыруға қатыстырып отырады. Өйткені көргені көп, түйгені мол карттардың жастарға айтар ақылы, берер өнегесі мол. Ал мұны пайдалану тәрбие ісінің жемісті болуына жәрдемдеседі.

Үгіт пункттерінде көпті толғандыратын тақырыптағы консультациялар ұйымдастыру барған сайын кең қанат жайып келеді. Мамандардың қабылдау уақытын жақсы білетін тұрғындар олармен жүздесіп, ақыл-кеңес алуға ұдайы келіп жатады. Сондай-ақ біз тұрақты жұмыс істейтін үгіт пункттерін анықтама-консультациялық орталық ретінде пайдалануға ұмтылып отырмыз. Демек, тұрғындар бұлар арқылы өздерін қызықтыратын проблемалардың кең ауқымы бойынша, қаланың, ауданның экономикалық және әлеуметтік дамуы жайында мол мағлұмат алып, еңбек, праволық және семьялық тәрбиенің негіздерімен таныса алады. Анықтама консультациялық орталығына тиісті кәсіпорындардың мамандары, совет және шаруашылық басшылары, педагогтер, дәрігерлер мен заң қызметкерлері көмектеседі.

Қалалық партия комитеті өз алдына дербес партия ұйымы жоқ, адам саны аз коллективтерде үгіт топтарын құруға ерекше мән беріп, еңбекшілер арасында бұқаралық-саяси жұмысты солардың көмегі арқылы жүргізуде.

Үгіт коллективтерінің оқуын ұйымдастыру да назардан тыс қалған емес. Қалалық, аудандық партия комитеттерінің, ірі парткомдардың жанында тұрғылықты жерлердегі тәрбиемен айналысатын активистердің семинарлары жұмыс істейді. Бұларда үгітшілер педагогика мен психологияның негіздерін оқып-үйреніп, адамдармен қарым-қатынас жасау өнерін меңгереді, өзара тәжірибе алмасады.

Қазір бұқаралық-саяси шаралар қыс маусымына орай үгіт алаңдарында емес, негізінен мәдениет сарайларында, клубтар мен кітапханаларда өткізіліп келеді. Жуырда ғана СССР-дің құрылуының 60 жылдық мерекесін зор еңбек өрлеуі үстінде қарсы алып, салтанатпен атап өткен, жылды табысты қорытындылаған қала еңбекшілері енді КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдерін, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың сонда сөйлеген сөзінен туындайтын міндеттерді жүзеге асыру, үстіміздегі 1983 жылдың, тұтас бесжылдықтың тапсырмаларын мерзімінен бұрын орындау жолындағы жасампаздық шеруін одан әрі жалғастыра түсуде. Осыған орай үгіт коллективтері де тұрғылықты жерлерде саяси-тәрбие жұмысына мейлінше әрменді серпін беріп, бұқараны ерен еңбекке, ел байлығын еселей түсуге жұмылдыруға өздерінің жалынды сөзімен, өнегелі ісімен ат салысуда.

Қ. ОМАРОВ,
Петропавл қалалық партия комитетінің секретары.

Ол күндердің өшпес даңқы

ЕРЛІКПЕН ЕЛДІҢ ДАҢҚЫН АСЫРҒАН

Біздің кең-байтақ елімізде Отан тағдыры тайталасқа түскен тарихи жерлер аз емес. Олардың бірқатары Ұлы Отан соғысының отты жылдарымен тікелей байланысты. Совет халқының елдігі мен ерлігін әлемге танытқан сондай қасиетті жердің бірі — Волга бойындағы қала. Бұдан қырық жыл бұрын осы қалада әрбір көше, әрбір үй үшін кескілескен ұлы шайқас болды. Екінші дүниежүзілік соғыстың барысына зор ықпал еткен бұл шайқас — «Сталинград үшін шайқас» деген атпен тарих бетіне алтын әріппен жазылды.

Жеңіс оңайлықпен келген жоқ. Сталинград шайқасы алты айдан астам уақытқа — 1942 жылдың 17 июлінен 1943 жылдың 2 февраліне дейін созылды. Ол Волга мен Дон аралығындағы мыңдаған шаршы километр территорияны алып жатты. Шайқастың шиеленіскен сәттерінде оған екі жақтан 2 миллионнан астам адам, 2 мың самолет, 2 мыңнан астам танк пен артиллерия қондырғылары, мыңдаған минометтер қатысты.

Ал Сталинград шайқасы Совет Қарулы Күштерінің жеңісімен аяқталды. Москва түбіндегі «қапылысының» қарымын қайтаруға өзеурей ұмтылған неміс-фашист басқыншыларының 32 дивизиясы талқандалып, қисапсыз көп әскери техникасы жойылды, тіпті жеңіс түгіл, тіршіліктен түңілген фельдмаршал Паулюс бастаған 330 мың солдат жан сауғалап тұтқынға түсті.

Сталинград шайқасының әрбір кезеңі, Совет Армиясының ұрыс тактикасы, жауынгерлердің батылдығы мен тапқырлығы жайында соғыс ардагерлері, тарихшылар талай рет жазды. Алдағы уақытта да бұл шайқастың зор маңызы, тарихи тағылымы жөнінде талай рет жазылары сөзсіз. Сондықтан біздің мақсатымыз — аты аңызға айналған Волгадағы қаланың бүгінгі келбеті жөнінде, бұдан қырық жыл бұрын сұрапыл шайқаста тас балқып, топырақ қоламтаға айналған жердің, ондағы жасампаз еңбек адамдарының тіршілік-тынысы жайында ғана сұхбаттасу болмақ.

Илья Эренбургтің Сталинград тағдыры сынға түскен 1942 жылы жазған бір мақаласында мынадай жолдар бар: «Құтырынған фюрер «Биыл біз жеңеміз» деп көкіді. Сентябрьде неміс фашистері күні ертең Сталинградты, Бакуді, Грозныйды басып алатындай айрықша масайрады...»

Шынында 1942 жыл бізге ауыр тиді. Бүкіл Европаны обадай обып қойған фашистер өлексе көрген құзғындай қырылғанына қарамастан Волгаға қарай ұмтылды. Батыстың сәуегейлері Гитлердің қанқұйлы тобырын енді тоқтатар күш жоқ деп сандырақтады. Бірақ құтырған жауға күйрете соққы беретін алып күш бар еді. Ол — әлемде алғашқы социалистік қоғам орнатып жатқан совет халқы, оның отаншыл ұл-қыздары. Олар қасиетті туған жерді жаудан қорғау үшін өр кеуделерін оққа тосты. Сталинград түбінде фашистердің бақайшағына дейін қаруланған, ең таңдаулы әскери топтарының күлін көкке ұшырған да солар, әлемді апаттан аман сақтап қалған Ұлы жеңіске барар жолды бастаған да солар. Сондықтан Сталинградтағы жеңісті әлемнің адал ниетті адамдары бейбітшіліктің жаршысындай қабыл алды.

Қазір Волгоградта қаланы солтүстіктен оңтүстікке қарай қақ жарып өтетін В. И. Ленин атындағы проспект бар. Ал соғыс жылдарында бұл арада кескілескен шайқастар болған-ды. Кей тұста Волганың жағасын жанап өтетін қаз-қатар мына тұғырға қойылған танктердің самсаған мұнарасы—соның куәсі. Сол тұғыр тұрған жерде қаланың қорғаныс шебі болатын, Сталинградты қорғаушылар жауды қаншама жанталасса да осы арадан әрі асырмады. Енді бір сәт сол кезді еске алайықшы...

Қаланың солтүстігіндегі Спартановка мен Рынок поселкелерінде полковник Гороховтың әскерлері қорғаныс шебінде тұрды. Онда бұл поселкелер қала сыртында болатын. Қазір мұнда қаладағы ең әсем тұрғын үйлер салынған жаңа аудан орналасқан. Жағалаудағы көрікті де бник үйлер бейнебір Волгоград теңізінің айшықты алқасы тәрізді.

Гороховтың әскери бөлімшесі өз адамдарымыздан бөлініп те қалды. Әйтсе де 62-ші армияның солтүстік қанаттағы шебін жау жапырып кете алмады. Оған өзеннің арғы бетінен жасалған тұрақты қатынас көмектесті. Өзеншілер майдан шебін қару-жарақпен, оқ-дәрімен үздіксіз қамтамасыз етіп тұрды. Бүгінде осы тұстағы өзеннің екі жағасын Волгадағы, тіпті Европадағы ең ірі ГЭС--КПСС XXII съезі атындағы су электр станциясы жалғастырып отыр.

Плотинаның төменгі жағында Мокрая Мечетка өзені ағып жатыр. 1942 жылғы 23 августа қала үшін шайқас осы өзен жағасында, трактор заводының іргесінде болды. Сол күннен бастап майданның алғы шебіне айналған завод жұмысшылары қаруды қолдан тастаған жоқ. «Красный Октябрь» металлургия заводы барлық қуатында жұмыс істеп тұрды. Зеңбіректер «Баррикада» заводының қақпасынан тура майданға жөнелтіліп жатты. Волга жағасына орналасқан осы үш кәсіпорын Сталинградтың солтүстік бөлігін құрайтын, ол кезде бұл жақты «темір қала» деп атайтын еді. Қаланы қорғаушылар сол заводтарға арқа сүйеді. Күн сайын бұл кәсіпорындар майданға он алты «Т-34» танкісі мен артиллерия полкін жарақтандыруға жетерлік зеңбіректер жөнелтіп жатты. Иә, сол күні, 1942 жылғы 26 августа таңертең қаладағы жұрттың бәрі қорғаныс шебін салуға аттанды. Өйткені жау Доннан өтіп, қалаға қарай қаптап келе жатты. Жағдай ауырлай түсті...

Жолдағы тосқауылды, қорғаныс шебін жарып өткен гитлершілдерді еткел бермес оқ нөсерімен алғаш қарсы алған да біздің зенитшілер. Жау жолына тосқауыл болған атқыштар батальондарының біріндегі пулеметшілер ротасының командирі Долорес Ибарруридің ұлы Рубен Руис Ибаррури еді. Батальон командирінің қапыда мерт болғанын байқап қалған Рубен орнынан атып тұрып, жауынгерлерді жауға қарсы шабуылға көтерді. Сол ұрыста оның өзі де ауыр жараланды. Бірақ совет жауынгерлері апталаған дұшпанды кейін серпіп тастады, сөйтіп, қорғаныс шебін қайта нығайтуға көмектесті.

Волгоградтың орталығындағы ерлікпен қаза тапқан жауынгерлердің бауырластар бейітінде сталинградтық ұшқыш Владимир Каменщиковпен, артиллерист Хафиз Фаттяхутдиновпен бірге испан халқының абзал перзенті Рубен Руис Ибаррури де жатыр...

Әйтсе де сұрапыл шайқастардан кейін жау қорғаныс шебін бұзып өтті. Қаланың солтүстік шетіндегі трактор заводынан бір жарым километр жерде фашист танкілері көріне бастады. Қалалық қорғаныс комитеті халық жасақтарын түгел Сталинградты қорғауға жұмылдырды. Трактор заводындағы 60 танкі мен 1200 автоматшы алғы шепке жөнелтілді. Сол бір қатерлі шақта қала тұрғындары — еңкейген кәріден еңбектеген балаға дейін қолына қару алып, зұлым жауға аттанды. Завод цехтарынан шығып қолына қару ұстаған жұмысшылар қайткенде де Сталинградты қорғап қалуға бекем бел байлады. Санаулы сағат ішінде Мокрая Мечетка өзенінің бойындағы қорғаныс шебіне мыңдаған адам жиналды. Зұлым жауға күйрете соққы беруге тілек білдірушілер тіптен көп болды. Бірақ майданға қару-жарақ, танк, зеңбірек те қажет еді, заводтар тәулік бойы толассыз жұмыс істеп жатты.

Қызыл Армия бөлімшелерімен бірге жұмысшы отрядтары да, халық жасақшылары да жауға қарсы шабуылға шығып, тез арада оны шегінуге мәжбүр етті. Қазір қаладағы Трактор заводы ауданының бір көшесі солардың құрметіне жасақшылар көшесі деп аталады.

Қала шетінде қиян-кескі ұрыстар жүріп жатқан кезде Геббельстің итаршылары «Сталинград алынды, біздің солдаттар Волганың жағасына жетті» деп даурықты. Ал, Сталинградты қорғаушылардың тегеурінді соққысын көрген неміс танк корпусының командирі генерал фон Виттерсгейм болса, «Сталинград халқының қолдауына сүйенген Қызыл Армия бөлімдері қарсы шабуылға шығуда. Бүкіл халық қолына қару алды. Ұрыс даласында мерт болғандар арасында қарапайым жұмысшы киімін кигендер аз емес. Мұндайды біз бұрын-соңды көрген емеспіз» деп Паулюске үрейлене жазды.

Трактор заводының жанында № 4 мектеп-интернат бар. Мұнда еліміздегі ең тәуір музейлердің бірі орналасқан. Оқушылар музейге трактор заводы үшін болған ғаламат шайқастар мен халық жасақшыларының ерен ерлігі жөнінде қыруар материал жинапты. Сол кезде трактор заводы қаланың терістіктегі қамалына айналды. Жау оны тіке шабуылдап ала алмаған соң бомбалап қиратып тастағысы келді. Бірақ онысынан да түк шыққан жоқ. Трактор заводы бұрынғысынша танктер шығарып, танктер жөндеп, жұмыс істей берді. Музейде осы өшпес ерлікті баяндайтын экспонаттар көп.

1943 жылғы 2 февральда Сталинград шайқасының соңғы оғы атылды. Бұл шайқас совет халқы мен оның Қарулы Күштерінің тамаша жеңісімен аяқталды. Сол күні аудандық комсомол комитетінің секретары Лидия Пластикова бастаған алты комсомол мүшесі өз заводтарына оралды. Келесі күні кәсіпорын басшылары келе бастады. Содан кейін заводты қайта қалпына келтіру үшін Уралдан, Сібірден, Алматыдан сталинградтықтар ағылды.

Содан бері міне қырық жыл өтті. Трактор заводының қуаты еселеп өсті. Еліміздің егіс алқаптарында жүрген шынжыр табанды, жер жыртатын тракторлардың жартысынан астамы осы завод қақпасынан шықты. В. И. Лениннің туғанына 100 жыл толуы қарсаңында мұнда миллионыншы трактор сапқа тұрды.

Соғыс жылдарында совет адамдары жиған-тергендерін Қызыл Армия қорына берген-ді. Бүгінде олар жер бетінде баянды бейбітшілікті орнату үшін күресуде. Қазір Волгоградта батырлар атындағы бригада атану жолындағы жарыс кең қанат жайды. Мұның өзі — жастарға тәрбиелік мәні зор, игілікті іс. Жарыста озып шыққан бригадаларға өздерінің қалауы бойынша Сталинград шайқасы батырларының, космонавтардың, бейбітшілік жолындағы күрескерлердің есімдері беріледі. Бұл батырлар, күрескерлер сол еңбек коллективінің бір мүшесі болып есептеледі. Олардың жалақысын бригада мүшелері бейбітшілік қорына аударады. Трактор заводындағы осындай озат коллективтердің бірі — Ленин комсомолы сыйлығының лауреаты Петр Федотовтың құрастырушы-слесарьлар бригадасы. Бригадаға туған қаласын жаудан қорғау үшін ерлікпен қаза тапқан завод жұмысшысы П. Тупиковтың есімі берілген.

Қаланың ортасында биіктігі жүз метрге жуық келетін Мамай қорғаны тұр. Оған жұрт ағылып келіп жатады. Мамай қорғаны кескілескен шайқастардың орны болды. Сол кезде осы қорғанның етегінде партия билетін алып тұрып, 62-ші армияның атақты мергені Василий Зайцев: «Біз үшін Волганың аржағында жер жоқ» деген еді. Оның бұл сөзі қаланы қорғаушылар үшін дабылға, жалынды ұранға айналды. Өйткені олардың бәрі де солай деп ойлады. Соған лайық ерлікпен шайқасып, жарақты жауды талқандады.

Мамай қорғаны ашылғаннан бергі он бес жылдың ішінде мұнда 60 миллионнан астам адам болды. Олар өздерінің бақытты өмірін қорғап қалған жайсаң ерлерге деген шынайы алғысын білдіріп, рухына бас иіп, тағзым етеді.

Бір кезде Сталинград үшін шайқастағы Мамай қорғанының әскери-тактикалық маңызы қаншалықты зор болса, оның бүгінгі ұрпақ үшін тәрбиелік мәні де одан әсте кем емес. Ол бұрынғысынша жас ұрпақты ерлікке, өрлікке баулиды.

Сталинград шайқасының 40 жылдығы қарсаңында қалада полк, дивизия, армия ардагерлерінің көптеген кездесулері ұйымдастырылды. Ал «Волгоградская правда» газеті бұл айтулы оқиғаны лайықты атап өтуге айрықша көңіл бөлді. Редакцияға жүздеген хаттар келіп түсті. Сол хаттардың бірінде Волгоградтағы авиация училищесінің курсанты Л. Кулимов: «Сталинград жерінде менің жерлестерім — қазақстандықтардың қалай соғысқанын айтып берсеңіздер екен» деп жазған болатын. Осыған орай газет бетінде көлемді мақала жарияланды. Онда былай деп жазылды: «Біздің қаламыздың іргесінен, Волганың арғы бетінен кеңбайтақ Қазақстан жері басталады. Сол бір қиын-қыстау шақта қаланы қорғауға сол жақтан толассыз тың күштер келіп жатты. Олардың ішінде көптеген қазақстандық ұландар да бар еді. Айталық, 1942 жылдың сентябрінде Сталинград майданы шайқасқан он үш дивизияның құрамында 8280 қазақ жауынгері мен командирі болды. Олардың басым көпшілігі 116-шы, 196-шы атқыштар дивизиясында шайқасты. Ал полковник Ғ. Сафиулин басқарған 38-ші атқыштар дивизиясының төрттен үш бөлігі қазақ жігіттері еді. Олар генерал фон Дреббердің фашистік гренадерлік дивизиясын талқандап, жаудың танк корпусын тізе бүктірді, 8 мыңға жуық гитлершілдерді тұтқынға алды.

1942 жылғы ноябрьде майдандық «Сталинское знамя» газетінде жарияланған Нұрахмет Рымбековтың хатында Сталинградта шайқасқан қазақ жауынгерлерінің ой-пікірі айқын баяндалды. «Қазақстанның мыңдаған ұлдары туған елді қорғауға аттанды. Біз Сталинград түбінде орыстармен, украиндармен, белорустармен, өзбектермен, грузиндермен, армяндармен, түркмендермен, басқа да ұлт өкілдерімен бірге қоянқолтық өзіміздің қалаларымызды да, селоларымызды да, кишлактарымызды да, ауылдарымызды да, өз семьямызды да, әкелеріміз бен аналарымызды да қорғаймыз» деп тебірене жазды ол. Неміс-фашист басқыншылардың толассыз шабуылының бірінде жау танкісі қорғанысшылардың шебіне өтіп кетті. Шайқас кезінде бір қолынан айрылған жауынгер Сағынов сау қалған қолына гранат алып, неміс танкісінің күлін көкке ұшырды. Сөйтіп, қазақ халқының Сталинградты қорғаушыларға берген аманатын орындап шықты.

Сталинград шайқасының от-жалынында түрлі ұлт жауынгерлерінің достығы шыңдалды. Қатардағы жауынгер Әбдірахман Саматбатиев Алматы облысындағы Панфилов ауданының «Ават» колхозындағы зайыбы Хасият пен ұлы Абайдуллаға Сталинградтан жазған хатында былай деді: «Мен Сталинградты ерлікпен қорғаушылармен бірге шайқасып жүргенімді мақтаныш етемін. Жанымда достарым: орыс автоматшысы Михаил Давыдов, қазақ Жансарбай Шәбіперов, латыш артиллерист Андрей Клава, қырғыз пулеметші Атақанов бар. Күн сайын шайқастан кейін біз қанша жауды жайратқанымызды, қанша шақырым жер жүргенімізді есептейміз. Өлген әрбір гитлершіл, алға басқан әрбір қадам біздің жеңісімізді жақындатады. Шайқасқа шығар алдында біз бірбірімізді қатты құшамыз, адал дос болуға ант етеміз. Біздің достығымыздың дәнекері Отанға деген сүйіспеншілік, жауға деген өшпенділік».

Қазақ халқы еліміздің басқа да халықтарымен бір сапта жеңіс күнін жақындатуға үлес қосты. Республикадан қару-жарақ, киім-кешек, азық-түлік үздіксіз ағылып жатты. Қала мен село тұрғындары жауынгерлерге сыйлық жіберіп тұрды. Күні-түні жаумен жағаласып жатқан алғы шептегі солдаттар арасына өнер шеберлері жиі келіп жүрді.

Қазақстандық жауынгерлердің Сталинград шайқасындағы көрсеткен ерен ерлігін атай келіп, Дон майданының қолбасшысы К. Рокоссовский Қазақ ССР еңбекшілеріне 1943 жылғы февральда былай деп жазды: «Қазақ халқы өзінің жанкиярлық ерлік еңбегімен неміс-фашист басқыншыларды тас-талқан етіп жеңіп шығуымызға бұдан былай да өлшеусіз көмек көрсететініне майдан кәміл сенімде».

Алыстан атой салып тұратын асқақ ескерткіш — Мамай қорғанына Сталинград түбіндегі сұрапыл шайқастарда ерлігімен ерекше көзге түскен жауынгерлердің есімдері ойып жазылған мәрмәр тақталарды көресің. Бірінші тақтада Совет Одағының Батыры, қазақ халқының адал ұлы, ұшқыш Нүркен Әбдіровтің есімі тұр. Оның есімі елдің есінде, оның ерлігі — жас ұрпаққа өшпес өнеге!

Бүгін Волгоградтың қасиетті жерінде ұлы ерлік дәстүрлеріне адал, Ұлы Отан соғысы ардагерлерінің ұлдары мен немерелері өздерінің азаматтық борышын өтеп жүр. Тек Качинск училищесінде 29 ұлттың өкілі оқып, білім алуда. Оның ішінде қазақстандықтар да аз емес.

Волгоградтың В. И. Ленин атындағы алаңында «Павлов үйі» деген атпен әлемге әйгілі болған бір үй бар. Бұл үйдің бір кезде Сталинград шайқасындағы тактикалық маңызы болғаны сияқты қазіргі уақытта патриоттық-тәрбие саласындағы маңызы да зор болып отыр.

Сержант Павлов бастаған үш жауынгер Александров, Глущенко және Черноголов оқшау тұрған үйдің маңын барлап көруге шығады. Сол сапарында төрт жауынгер үйге бекініп алған бір топ фашисті қуып тастап, оған өздері бекініп алады. Әрине, ол үйге бекінуге ешкім бұйрық берген жоқ еді. Бірақ үйдің подвалына паналаған балалар мен аналарды қорғау керек болды. Арада аз уақыт өткеннен кейін лейтенант Афанасьевтің взводы көмекке келді. Жау оқшау тұрған бұл үйдің тактикалық маңызын түсініп, кейін оған үсті-үстіне шабуылды үдетті. Өйткені ол Волгаға шығатын жолды қорғап тұрған-ды. Үй үшін шайқас тәулік бойы тоқтамады. Оны өліспей беріспеуге ант еткен совет жауынгерлері өшіккен жаудың өршеленген шабуылын үздіксіз тойтарып тастап отырды. Алаңдағы үйді олар 58 тәулік бойы ұстап тұрды. Ұстап қана тұрған жоқ, ноябрьде гарнизон шабуылға шығып, жауды өкшелей қуды.

Шайқастың ғаламат алаңына айналған Сталинградта трактор заводынан Ельшанкаға дейінгі аралықта қирамаған бірде-бір үй қалмады. Сондықтан Волга жағасындағы қаһарман қаланы қайта қалпына келтіру керек еді. Осы кезде сталинградтық Александра Максимовна Черкасова бүкіл елімізге үндеу тастады. Ол өз құрбыларымен бірге жұмыстан кейін Павлов үйін қайта тұрғызды. Кейін Совет Одағының Батыры Яков Федотович Павлов келіп, мыңдаған патриот қыздардың бірі — Александра Максимовнаның қолынан қалада қайта қалпына келтірілген алғашқы үйді қабылдап алды.

Қаладағы қорғаныс музейінде ерекше бір экспонат бар. Бұл атқыштар ротасы командирінің орынбасары В. Саяпиннің оқ тескен, қанға боялған партия билеті. Коммунист ұрыста жауынгерлерді шабуылға көтерген кезде оққа ұшты. Ал оның ерлігі ұрпақтан ұрпаққа үлгі болып қала беретіні сөзсіз.

Ұлы Отан соғысы қарсаңында Сталинград облыстық партия ұйымында 58 мың коммунист есепте тұратын. Оның 33 мыңнан астамы майданға аттанды, қалғандары күн демей, түн демей майдан үшін, жеңіс үшін заводтарда, фабрикаларда қажырлы еңбек етті. Қызыл Армия жауынгерлері мен командирлері майданға, қорғаныс шебіне аттанар алдында партияға қабылдауға берген өтініштерінде «мені коммунист деп санауларыңызды сұраймын» деп жазды. Солардың көпшілігі Отанымыздың нұрлы болашағы үшін неміс-фашист басқыншыларымен ұрыста қаза тапты. Бірақ олардың есімдері елдің мәңгі есінде. Сталинград шайқасы кезінде бір жарым миллионға жуық адам Ленин партиясының қатарына қабылданды. Ақ ниетті адамдардың бәрі олардың алдында бас иеді.

Сталинградты қорғаушылардың ғаламат ерлігіне бүкіл әлем сүйсінді. Дүние жүзінің мың-мыңдаған ақ ниетті адамдары келіп оған тағзым етті. Солардың арасында Хо Ши Мин, Джавахарлал Неру, Абдель Насер, Шарль де Голль, Индира Ганди сияқты әлемге әйгілі қайраткерлер бар. Сондай-ақ мұнда аты аңызға айналған Карлос Престес, жаңа өмір орнатып жатқан Вьетнамның ержүрек ұл-қыздары, Чили мен Никарагуаның жалынды патриоттары болды. Поль Робсон, Жоржи Амаду, құрметті қонақтар қол қоятын кітапқа «Мен Сталинградты жырлау үшін туғанмын» деп айшықтап жазып кеткен ақын Пабло Неруда Волга жағасында қайта түлеген жайсаң қаланың жасыл желек жамылған көшелерін аралады.

Осынау қаһарман қалаға еліміздің түкпір-түкпірінен адамдар ағылып келіп жатады. Солардың ішінде кешегі сұрапыл шайқасты басынан кешірген соғыс ардагерлері де аз емес. Олар қаруластарымен табысады, ел үшін етігімен су кешкен күндерді, шайқаста мерт болған қанды көйлек достарын еске алады. Міне солардың бірі — атақты мерген Василий Зайцев. Арада талай жылдар жатса да, ол 1942 жылдың ноябрінде өзі мұрттай ұшырған, Берлиндегі фашист мергендер мектебінің бастығы майор Конгстің темірмен құрсалған ұясын жазбай тауып бергені бар. Атақты қолбасшы Василий Иванович Чуйковтың Волганың жар жағасына жақын жердегі командалық пунктіне қарулас достарын ертіп келіп, шайқас күндері жөнінде тебірене әңгімелегенін естігендер де аз емес. Бірде жолдастарымен Федор Ильченконың қаладағы айтулы универмагтардың бірінің подвалына түсіп бара жатқанын көріп, айналадағы жұрт аң-таң қалысқан болатын. Сөйтсе, осы магазиннің шыныаяқ-ыдыстар тұрған қоймасында Сталинград үшін шайқастың соңғы күндерінде ол фашист генералы Росскеге тізе бүктіру шартын тапсырыпты.

Иә, мұның бәрін сірә ұмытуға болар ма? Жоқ, ұмытылмайды. Бұлар тарихи жеңістің жарқын бейнесін тұлғаландырады. Бұлар барда өшпес ерлік елдің есінде мәңгі сақталады.

* * *

Волгоградтың төңірегіндегі кесілген кең жазыққа көз тастасаң, одан бір кездегі шайқастардың орнын да, ерліктің куәсіндей асқақ ескерткіштерді де, бүгінгі бейбіт өмір, жасампаз еңбек жемісін де көресің!

Сонау Донда, 1942 жылғы 19 ноябрьде біздің әскерлеріміз шабуылға шыққан тұста қазір облыста мол өнімімен даңқы шыққан «Красный Октябрь» колхозының егіс алқаптары орналасқан. Бір кезде шөліркеп жатқан осы өңірге өмір әкелген В. И. Ленин атындағы ауқымы кең, айдыны мөлдір Волга-Дон каналымен керуендей жүзген кемелер де кешегі сұрапыл шайқас шебін кесіп өтеді...

...Қаһарман қаланы қорғауға қатысқан әрбір адам өмір мен өлім тайталасқа түскен сол бір сұрапыл шайқастарда қаза болған қарулас достарын, жеңіс күндерін еске алады. Сол күндерді еліміз де, халқымыз да еске алады. Өйткені Берлинге, Ұлы Жеңіске барар жол осы арадан — Сталинградтың іргесінен басталған еді.

В. ЕРШОВ,
«Волгоградская правда» газеті
редакциясының бөлім меңгерушісі.

Бұл мақала «Қазақстан коммунисі» журналы үшін арнайы жазылды.

«Кемелденген социализм: теория мен практика проблемалары» курсын оқып-үйренушілерге көмек

ТАБИҒАТ ПЕН ҚОҒАМНЫҢ ӨЗАРА ҚАТЫНАСЫН ҮЙЛЕСТІРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қоғам дамуының қазіргі кезеңінде табиғат деген ұғым әртүрлі мағынада — айталық, адам психикасының табиғаты, жұлдыз табиғаты, электр өрісінің табиғаты деген сияқты мағынада да қолданылып жүр. Алайда оның тура мағынасын алатын болсақ, табиғат деген сөз диалектиканың заңдарына сәйкес үздіксіз дамып отыратын бүкіл ғаламды танытады. Ал адам — сол табиғаттың перзенті, мүшесі. Оның өзге тіршілік иелерінен ерекшелігі, жер бетіндегі табиғатқа қарсы тұра алатын бірден-бір күш болып табылатындығы. Былайша айтқанда, табиғат дамуындағы елеулі өзгеріс адам қоғамының пайда болуымен, оның дамуымен тікелей байланысты. Табиғат пен қоғамның өзара қатынасы — дамудың сан сатысынан өткен мейлінше күрделі процесс. Сондықтан да олардың өзара қатынасының үйлесімділігі жөнінде сөз еткенде, біз бұл байланыстың қазіргі кездегі деңгейін айтамыз. Демек, табиғат деген сөздің ұғымы бұл арада адам өмір сүріп, тіршілік ететін жер бетіндегі белгілібір жағдайларды білдіреді. Әрине, бұл ауқымы кең, күрделі тақырып. Біз оны түгел қамти алмаймыз. Бұл мақалада соның бір қырын ғана қарастырамыз. Ал кімде-кім табиғаттың дамуы жөніндегі мәселемен жете танысқысы келсе, оған соңғы басылымдардың ішінен В. С. Мурманцев пен Н. В. Юшкиннің 1982 жылы Москвада «Советская Россия» баспасында басылып шыққан «Адам және табиғат: үйлесімділік пе, әлде қарама-қайшылық па?» деген еңбегін ұсынуға болады.

Табиғат пен қоғамның өзара қатынасының алғашқы кезеңінде енді-енді қалыптаса бастаған адамдар айналадағы ортадан тамақ, киім, баспана тәрізді тіршілігіне аса қажетті дайын нәрселерді ғана алып отырды. Алайда, ғалымдардың айтуына қарағанда, олардың табиғат сыйы ретінде жиған-тергендерінің бәрінен мықтаса 10 миллиондай ғана адам күнелте алар еді.

Бұдан кейінгі кезеңді қоғамның өндіргіш күштері жедел дами бастаған өнеркәсіпке дейінгі кезең деп атауға болады. Бұл кезеңде қоғамның мүмкіндіктерін едәуір кеңейте түскен әртүрлі құралдар пайда болды. Хайуанаттарды қолға үйрету, өсімдіктерді егіп өсіру, жерді өңдеуге дағдылану, құрылыс салу, көлік ұстау сияқты қам-қарекеттер табиғат пен қоғам арасындағы қарым-қатынастың келесі өнеркәсіптік кезеңіне көшуді аяқтады. Сөйтіп, байланыс жүйесіндегі сапалық бетбұрыс та міне осы кезеңде болды. Бұл секірістің өзі — диалектикалық-материалистік құбылыс. Ал әртүрлі құбылыстардың ерекше ұтырласуы ретінде жер бетіндегі табиғат ұзақ мерзімді дамудың жемісі болып табылады. Литосфера, гидросфера, атмосфера және биосфера түріндегі оның қат-қабаттары миллиондаған жылдар бойы қалыптасқан. Бұлардың бәрі өзара тығыз байланысты және алуан түрлі алмасулар арқылы серпінді дамып, үнемі тепе-теңдікте болып отырады. Адам өз тіршілігінің бастапкы кезеңінде бұл байланысқа елеулі ықпал ете алмайды. Алайда оның тіршілік-қарекеті, қызметі ерекше табиғи-тарихи ортаны — табиғат пен қоғамның өзара қатынасының аясын қалыптастыруға әкеп соқтырмай қоймайды. Сонымен, жиырмасыншы ғасырдың басында қоғамның табиғатқа ықпалы жөнінде алуан пікірлер ашық жазыла бастады. Ғалымдар түрлі-түрлі болжаулар жасап, техносфера, антропосфера, социосфера, ноосфера туралы көптеген еңбектер жазды. Айталық, ноосфера ұғымын ғылымға атақты ғалым В. И. Вернадский енгізген болатын. Бұл өзі гректің «ақыл-парасат» деген сөзінен алынған еді. Мұнда табиғат пен қоғамның арасындағы қатынас процесінде сананың, ғылымның тікелей және белсенді роль атқаратыны атап көрсетілді.

Алайда қоғам дамуының өнеркәсіптік кезеңінде сырт қарағанда жалпы ол дербес, өзінше болып көрінгенімен, шын мәнінде оның табиғатқа тәуелділігі арта түседі. Егер тағы адам әртүрлі жеміс-жидек, өсімдік тамырларын жинап, ұсақ хайуанаттарды ұстап жеп, тіршілік еткен болса, осы заманғы адам өндірісті қамтамасыз ету үшін жер қойнауының тереңінде жатқан табиғат байлықтарын мол көлемде пайдалануға мәжбүр болып отыр. Ал табиғат байлықтарының қоры мол болғанымен, шексіз емес екені белгілі. Сондықтан да қоғам табиғат өнімдерін қалай болса солай беталды пайдалана бермей, оларды өндіруді ұтымды ұйымдастыруға көшуге тиіс. Бірақ бұл жолда өндіріс құрал-жабдықтарына жеке меншік түріндегі әлеуметтік кедергілер бар. Сол себептен де қазіргі адамзат алдына күрделі, әрі көкейтесті міндеттер қойылып отыр. Айталық, адамға қолайлы табиғи жағдайлар жасау табиғаттың өзіндік заңдылықтарын түбірлі өзгерту деген сөз емес. Кезінде Ф. Энгельс біздің табиғаттағы өзге заттардан айырмашылығымыз оның заңдарын біле алатындығымыз және оларды дұрыс қолдана алатындығымыз екендігін айта келіп, табиғатқа орынсыз үстемдік етуге ұмтылушылық орны толмас зардапқа әкеліп соқтыратынын ескерткен болатын. Бұған қазір толық көз жетіп отыр.

Шынында қазір жер бетінде адам ықпал етпеген, тылсым табиғатта аядай жер жоқ десе болады.Планетаның барлық түкпірінде табиғат түгелдей адам игілігіне қызмет етуде. Ал қарышты ғылыми-техникалық революция жағдайында қуатты өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығы барған сайын пайдалы қазбаларды, отынды, суды, ауаны, орманды, басқа да табиғи шикізат пен материалдарды барынша мол пайдалануды талап етіп отыр. Бірақ табиғат ресурстары шексіз емес. Мәселен, бір тонна болат қорыту үшін темір рудасынан басқа көптеген әртүрлі қоспалармен бірге 20 тонна су қажет. Ал бір тонна каучук өндіру үшін 200 тонна су жұмсалады. Міне осының өзінен-ақ қазіргі өнеркәсіп саласы үшін қаншалықты табиғи ресурстар керек екені айқын аңғарылады. Әрине, өзгесі өзге, ал жер бетінде су жеткілікті емес пе деушілер де табылар. Иә, планетада құрылықтан су басым жатыр. Әйтсе де әлемде су, әсіресе тұщы су тапшы. Соның салдарынан небір құнарлы алқаптар, байлықтар игерілмей жатыр. Тіпті жер бетінде өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығының әркилы орналасуының өзі сол тұщы судың тапшылығына байланысты. Ал тұщы судың мол бөлігі сонау Антарктидада мұз болып қатып, екінші бөлігі жер қабатының тереңінде жатыр. Тарихи қалыптасқан ірі өнеркәсіп орталықтары мен ауыл шаруашылық аудандары судан тапшылық көріп отыр. Әлемдік мұхит суын тұщытуға болар еді. Бірақ оған әзірге күш жетпейді. Тіпті мұхиттардағы иен байлықты игеруге де осы себептен қол жетпей отыр.

Шикізат пен материалдарға деген сұраныстың күннен күнге артып отырғаны белгілі. Мұның техникалық жағы да оңайлыққа түспейді. Айталық, өнеркәсіп пен осы заманғы ауыл шаруашылығы өнім өндіре отырып, айналадағы ортаға зиянды қаншама қалдықтар тастайды. Көмір мен пайдалы қазбалар өндіретін шахталар жанындағы бос жыныстар үйінділері барған сайын тау болып өсіп барады. Олар ауаны ластаумен бірге құнарлы жерлерді бекерге алып жатыр. Сол сияқты заводтар мен фабрикалар трубаларынан миллиондаған тонна көмір-қышқыл газы, сынап, күкірт, азот, тотияйын сияқты өндіріске қажетті шикізат қоспалары ауаға кетіп жатады. Өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығының қалдықтары, ең алдымен, сол өндірістің өзіне қажет қосалқы заттарды ластайды. Мәселен, өндіріске пайдаланылған сулардың құрамы 40 процентке дейін өзгереді екен. Әрине, ондай суды таза су деп айта алмайсың. Ғалымдардың болжауына қарағанда, егер атмосферадағы көмір қышқыл газының мөлшері небәрі бірнеше процент қана көбейетін болса, оның салдары адам айтқысыз қатерлі болуы ықтимал көрінеді. Мұндай жағдайда жер бетінің температурасы көтеріліп, мәңгі мұздар мен қарларды ерітіп, атмосферадағы су буын молайтып жібереді екен. Ал егер Антарктида мен Мұзды мұхитты ерітсе, жер бетіндегі судың деңгейі шамамен 80 метр көтеріледі, яғни қазір адамдар мекендеген құрылықтың едәуір бөлігін су басып қалады деген жорамал бар.

Айналадағы ортаны зиянды заттармен ластаудың жер бетіндегі тіршілік атаулыға тигізер зардаптары да аз болмақ емес. Биосфера— бүкіл тіршілік атаулының ғаламат өрісі, сан миллиондаған жылдардағы эволюциялық дамудың жемісі. Демек, ол зат алмасу процесі арқылы өмір сүретін биологиялық массаның арқасында серпінді тепе-теңдікті сақтай алмақ. Өйткені әрбір организм белгілібір жағдайда ғана тіршілік ете алады. Олардың әрқайсысының өмірде өз орны бар, айналамен қарым-қатынасының өзіндік заңдылықтары бар. Осы күрделі байланыстар мен заңдылықтар тіршілік әлемін танытады. Биосфера — белсенді табиғи құбылыс. Оттегі мен пайдалы қазбалар — соның тіршілік-қарекетінің нәтижесі. Ол атмосферадағы көміртегінің, азоттың, басқа да заттардың қайта қалпына келуін реттеп отырады. Сонымен, адамның, бүкіл тіршілік дүниесінің өмір сүруі биосфераға, оның қалыпты қызметіне тікелей байланысты.

Өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығының қалдықтары биосферада ғасырлар бойы қалыптасқан осы байланысты бұзады, соның салдарынан көптеген хайуанаттар мен өсімдіктер жойылады. Апатқа ұшыраған кемеден мұхитқа құйылған мұнай оттегін шығаруға тікелей қатысатын көптеген ұсақ өсімдіктер мен жәндіктерді жойып жібереді. Сөйтіп, әлемнің тіршілік тізбегіне зиянын тигізеді. Немесе өндіріс қалдықтарымен бірге өзенге ағызылған сынап қосындылары, басқа да улы заттар әуелі ұсақ организмдердің бойына жиналып, кейін әртүрлі тамақ өнімдері арқылы адамның денсаулығына хауіп-қатер төндіреді. Соңғы кезде өнеркәсіптің қауырт дамуына байланысты, айталық, ауыз су тапшылығы, ауа мен мұхиттардың, өзендер мен көлдердің ластануы әлемдік көлемде айрықша сезіле бастады деуге болады. Тіпті кейбір жерлерде, өз құлқыны, өз қамы үшін табиғатты тағылықпен тонап жатқан капиталистік елдерде атмосфера ластанып қана қоймай, сонымен бірге оның химиялық құрамы мен физикалық қасиетінің өзі елеулі өзгерістерге ұшырай бастағаны аңғарылады. Мұның өзі, әрине, сол аймаққа ғана емес, бүкіл әлемге қатерлі екені белгілі. Сондықтан соңғы кезде айналадағы ортаны қорғауға әлем жұртшылығы белсене ат салысып отыр. Ал баянды бейбітшілік пен әлеуметтік прогрестің тірегі — социализм елдерінде бұл бағытта пәрменді шаралар жүзеге асырылуда.

Егер тарихтың өткен кезеңдеріне ой жіберіп, байыппен сарапқа салсақ, адамдардың айналадағы табиғи ортамен әрқашан тығыз бірлікте болғанын аңғару қиын емес. Мұның өзі заңды да. Өйткені адамның өзі — табиғаттың жемісі. Оның тіршілігі, дамуы, кемелденуі табиғи ортаға тікелей байланысты. Сондықтан адам табиғатқа айрықша қамқорлық жасауға тиіс, оның бергенін алып, берерін молайтуға, оны жұтатпай, түлетуге тиіс. Совет Одағы, социалистік достық одақ елдері — табиғатқа осындай көзқарастың жарқын үлгісі.

Алайда өндіріс құрал-жабдықтарына жеке меншікке, азшылықтың қалың бұқараны қанауына негізделген капиталистік қоғамда табиғат тағылықпен тоналуда. Оны дәлелдеу үшін алысқа бармай-ақ капиталистік дүниеге атағы әйгілі, АҚШ Жоғарғы сотының байырғы мүшесі Уильям О. Дугластың пікіріне назар аударып көрейік. Капиталистік кәсіпорындардың шексіз өсуімен байланысты адамның өміріне қатерлі экологиялық зардаптардың өлшеусіз өсіп отырғанын, бұған қара басының ғана қамын ойлайтын бизнесмендердің кінәлі екенін айта келіп ол: «Пайда табудың әлегі енді бізді апаттың тұңғиығына тіреді» деп ашына жазады. Табиғатты қорғау жөніндегі өз ойын Дуглас былайша түйеді: «Егер пайда табу қоғамның бірден-бір қозғаушы күші болып қала беретін болса, онда әрбір шарасы қыруар қаржы жұмсауды қажет ететін табиғат қорғау шайқасында біздің ұтыларымыз айдан анық». Бұл саясат жалғыз американ империализміне ғана емес, сонымен бірге табиғат ресурстарын тағылықпен тонайтын барлық капиталистік құрылысқа тән.

Табиғи ресурстарды тиімді пайдалану мен айналадағы ортаны қорғау — қазіргі кезеңде дүниежүзілік маңызы бар келелі мәселе. Өйткені ғылыми-техникалық прогресс жетістіктеріне сүйенген адам жер бетін ғана емес, сондай-ақ ғарыш кеңістігін игеруді де қолға ала бастады. Демек, мұның жалпы табиғатқа белгілі дәрежеде әсері болатыны сөзсіз.

Қоғамды жоспарлы дамытып, жарқын болашақты айқын болжап отырған біздің еліміз, әрине, табиғатты қаз-қалпында сақтауға да зор көңіл бөлуде. Бұл ретте Коммунистік партия кемеңгер көсеміміз В. И. Лениннің нұсқауларын қатаң басшылыққа алып, бұлжытпай жүзеге асырып келеді. В. И. Ленин өзінің сонау революцияға дейін жазған «Россияда капитализмнің дамуы» деген еңбегінде елдің табиғи байлығын, әсіресе орман-тоғайын капиталистердің жыртқыштықпен талан-таражға салып отырғанын атап көрсеткен болатын. Азамат соғысынан кейін, соғыстан қираған халық шаруашылығын қалпына келтіру кезінде ол табиғат байлықтарын ұқыптылықпен пайдалануды, бұл арада ғылыми-техникалық ережелерді қатаң сақтауды талап етті. Сөйтіп, табиғатқа аялы қамқорлық жасау, табиғат байлықтарын ысырап қылмай, неғұрлым толық, әрі тиімді пайдалану Совет өкіметінің алғашқы күндерінен бастап-ақ айрықша міндет болып қойылды.

1918 жылы қабылданған РСФСР Конституциясы Совет мемлекетінің табиғат қорғау жөніндегі саясатын белгілеген алғашқы тарихи документ еді. Ол жерге, жер қойнындағы ресурстар мен табиғат байлықтарына жеке меншікті жойып, оның бәрін қоғам игілігіне айналдыруды заң жүзінде баянды етті. В. И. Ленин мен Я. М. Свердлов қол қойып, сол жылы қабылданған «Орман туралы негізгі заңда» орманның өнеркәсіптік маңызымен қатар оның топырақты қорғауға, сондай-ақ жергілікті жердің су режиміне, яғни өзендер мен көлдердің, олардың жағалауларын қорғауға, құмдар мен сай-салаларды сақтауға ықпал ететін фактор ретіндегі ролі де атап көрсетілді. Бұл заңда орманның ауа райына ықпалы, адам денсаулығын сақтаудағы гигиеналық ролі, сол сияқты эстетикалық және мәдени ролі айтылды. Қысқасы, орман табиғат ресурстары ретінде маңызды роль атқарады. Сонымен қатар заңда жердің барлық байлықтарына қандай жанашырлықпен қарау керектігіне де ерекше назар аударылды.

Толысқан социализмде еңбекшілердің қоғамдық санасын көтеруге, сонымен бірге экологиялық білімін тереңдетуге айрықша көңіл бөлінеді. Мәселен, жұртшылық кезінде кеңінен талқылап, келелі пікір қосқан табиғатты қорғау жөніндегі заң халықтың праволық санасын көтеруге қызмет етеді. Сондай-ақ СССР Конституциясының он статьясы мемлекетті халықтың меншігі ретінде табиғатты қорғауға міндеттейді. Одақ көлемінде айналадағы ортаны қорғау, жер, су, пайдалы қазбалар, орман жөніндегі, жануарлар дүниесін қорғау және пайдалану, атмосферадағы ауаны қорғау туралы Заң негіздері арқылы жүзеге асырылады. Мұндай заңдар тарихта тұңғыш рет біздің елімізде қабылданып отырғанын атап айтуымыз керек. Бұл заңдарды жүзеге асыруға өкіметтің заң органдары ғана емес, сонымен бірге халықтың қалың бұқарасы да белсене ат салысады. Былайша айтқанда, табиғаттанудың праволық қырлары адамгершілік нормаларымен астасып жатады. Қысқасы, табиғи ортаға қамқорлықпен, жанашырлықпен караудың барлығы да КПСС Орталық Комитеті тарапынан үнемі қолдау тауып отырады.

КПСС пен Совет мемлекетінің басшы органдары табиғи ортаны қорғау проблемаларын осы заманғы ғылымның ең соңы жетістіктеріне сүйене отырып шешуде. Партияның XXV съезінде атап көрсетілгеніндей, айналадағы орта мен халық орналасуының соңғы кезде күрделілене түскен проблемалары совет ғалымдарының назарынан тыс қалмауға тиіс. Демек, біз табиғатты ұқыптылықпен пайдалануымыз керек.

Қазіргі жағдайда айналадағы табиғи ортаны қорғау заңдылықтарын ескере отырып, ұлғаймалы ұдайы өндіріске жұмсалатын қаржы көлемі барған сайын молая түсуде. Өйткені табиғатты қаз-қалпында сақтау мен өндірісті өркендетуді ұштастыру белгілі дәрежеде қосымша қаржы жұмсауды қажет ететіні белгілі. Ал социализм жағдайында мұның өзі шаруашылықты жоспарлы, әрі ғылыми негізде жүргізудің арқасында баянды етіледі. Мұнда, сөз жоқ, экологияның қазіргі жағдайы мен ертеңгі талаптары да ескеріледі. Мәселен, КПСС XXV съезінің шешімдеріне орай табиғи ортаны қорғауға байланысты жүргізілетін шараларға 11 миллиард сом қаржы бөлінген еді. Мұның үстіне тиісті ведомстволар есебінен 50 миллиард сом мөлшерінде қосымша қаржы бөлу ұйғарылды. Соның нәтижесінде оныншы бесжылдықта еліміздің өнеркәсіпті аудандарында айналадағы ортаның ластануы бұрынғыдан едәуір кеміді. Айталық, өндірісте пайдаланылған суды тазартпай өзен-көлдерге ағызу мөлшері 28 процент азайды. Суды тазартып, қайта пайдаланудың өзінен қыруар қаржы үнемделді. Әрине, бұл бір ғана мысал. Жалпы табиғи ортаны қорғаудың басқа да тиімді тәсілдері мен өндірістің жабық жүйесін орнатудың жолдары қарастырылуда. Мәселен, бұрын Запорожье қаласында өнеркәсіп қалдықтары табиғат комплексіне үлкен нұқсан келтірген еді. Мұқият зерттеу барысында өнеркәсіп орындары шығарған қалдықтар құрамында 66 түрлі зиянды заттар кететіні анықталды. Енді соларды пайдаланудың жолы іздестірілді. Ақыры ол да табылды. Қазір бір кезде өндіріс қалдықтары саналған заттардан тамаша тыңайтқыш өндірілетін болды. Есептей келгенде, сол аймақтағы қалдықтарды қайта өңдейтін завод салу үшін 200 миллион сом қажет екендігі анықталды. Ал бес жыл ішінде сол шығынның бәрі өтеліп, кәсіпорын рентабельді бола бастайды екен.

Өндірісті экологиялық жүйелерге нұқсан келтірмей-ақ өрге бастырудың өзге де әдістері белгіленуде. Бұл ретте «СССР-дің экономикалық және әлеуметтік дамуының 1981—1985 жылдарға және 1990 жылға дейінгі кезеңге арналған Негізгі бағыттарында» былай делінген: «Шикізатты өңдеудің комплексті тәсілдері, ресурстарды сақтайтын техника, қалдығы аз, мүлде қалдықсыз және энергияны үнемдейтін технология кеңінен пайдаланылсын, шикізат пен материалдардың жергілікті түрлері айналымға барынша мол қамтылсын, қайталама ресурстар пайдаға асырылсын». Мұндай ұсыныстар еліміздің жекелеген кәсіпорындарында қазірдің өзінде жүзеге асырылып отыр. Мәселен, «Азовсталь» металлургия комбинаты құрылыс материалдары қалдықтарынан халық шаруашылығына қажетті миллиондаған тонна өнім алды. Бір кезде бұл кәсіпорын өз қоқыстарын Азов теңізіне төгіп келген еді. Мұның табиғатқа келтірген зияны былай тұрсын, тіпті қыруар байлық ысырап болатын. Ғалымдар мен мамандар бұл істі қолға алды. Соның нәтижесінде соңғы он жылдан бері кәсіпорын қалдықсыз жұмыс істеуге көшті. Өндіріс технологиясына бірсыпыра жаңалықтар енгізілді. Шикізат пен материалдар толық пайдаланылатын болды. Бұрын өндіріс қалдықтары саналып келген материалдардан халық шаруашылығына қажетті өнімдер шығарыла бастады. Мұның өзі айналадағы ортаны тазартуға септігін тигізді.

Жалпы бізде табиғи ресурстар мен айналадағы ортаның тазалығын сақтау жұмысы біртұтас комплексті жоспар бойынша жүргізіледі. Бұл шаралар бүкіл Одақ көлемінде жүзеге асырылады. Айталық, соңғы кезде елімізде күкірт қышқылының үштен бірі өнеркәсіп газының қалдықтарынан өндіріледі. Мыс қорыту заводтары оны енді өздерінің негізгі өніміне қосымша, бұрын ауаға кетіп жатқан өндіріс қалдықтарынан алады. Осының арқасында күкірт қышқылының өзіндік құны химия заводтарында өндірілгендегіге қарағанда төрттің біріндей арзанға түсіп отыр. Түсті металлургия кәсіпорындарында өндірілетін 70 химиялық элементтің жартысына жуығы осындай тәсілмен өндіріс қалдықтарынан алынады. Мұның өзі түсті металлургия саласында өндірілетін өнімдердің өзіндік құнын арзандатуда. Оның бер жағында айналадағы табиғи ортаны сауықтыру арқылы да халық шаруашылығына қыруар пайда келтірілуде.

Сол сияқты жылу-энергетика ресурстарын екінші қайтара пайдалануды да осы комплексті шаралар қатарына қосуға болады. Оның материалдық пайдасынан табиғатты қорғауға тигізер пайдасы әлдеқайда артық. Мәселен, Магнитогор металлургия комбинаты, Волхов алюминий заводы мен Новополоцк «Полимер» бірлестігі оныншы бесжылдықта ғана 25 миллион тонна шартты отын үнемдеп, бұл аймақтағы табиғи ортаның тазалығы айтарлықтай арта түсті.

Сондай-ақ Волжск қаласының табиғатты қорғау жөніндегі тәуір тәжірибесі бүкіл елімізге мәлім. Бұл — атақты Волга өзенінің жағасына орналасқан 200 мыңнан астам халық тұратын ірі өнеркәсіп орталығы. Мұнда қуатты мұнай-химия заводтары бар. Олардың шығарған алуан түрлі өнімдері еліміздің түкпір-түкпіріне жөнелтіліп жатады. Мұндағы өнеркәсіп орындары алғашқы күннен бастап өндірісті айналадағы табиғи ортаны ластамайтын жабық жүйеге көшірді. Заводтарда пайдаланған суды тұндырып, қайта өндіріске қолдануға мүмкіндік беретін тоғандар жүйесі жасалды. Кейін сол тоғандарда балық-құс өсірілетін болды. Қазір бұл тәжірибе еліміздің көптеген кәсіпорындарының игілігіне айналып отыр.

Қорыта айтқанда, біздің елімізде әлі де пайдаланылмай жатқан орасан зор табиғи, шикізат, жылу-энергетикалық ресурстары бар. Бұл партияның XXVI съезінде де атап көрсетілді. Әрине, оларды ұтымды пайдалану халық шаруашылығын өркендетуге елеулі үлес қосумен бірге адамның өмір сүруі үшін аса маңызды табиғи ортаны қорғауға да зор ықпал етеді. Демек, бұл да — коммунистік жасампаздық жолындағы кезек күттірмейтін келелі міндет.

З. МҮҚАШЕВ,
философия ғылымының кандидаты.

Озық тәжірибеге кең өріс

БАҒАЛЫ БАСТАМА— ОРТАҚ ИГІЛІК

Б. ИВАНОВ,
Ф. Э. Дзержинский атындағы Алматы трикотаж өндірістік бірлестігінің бас директоры, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің мүшесі

«Адамда бәрі де: бет-бейнесі де, киімі де, жан-дүниесі мен ой-қиялы да тамаша болуы керек». Мақаланы жазуға отырғанымда атақты суреткер А. П. Чеховтың осы қанатты сөзі ойымнан кетпей қойды. Ойын да, тұла бойын да түзеп, тамаша тұрмыс құру ықылым заманнан бері адамзат баласының қиялында әлдилеген арманы болып келген-ді. Осы арман жүзеге асып, әр совет азаматының мәнді де сәнді өмір жайындағы түсінігі, талғамы мен талабы мейлінше өскен қазіргі кезеңде біздерге, жеңіл өнеркәсіп саласының қызметкерлеріне де жүктелген міндеттің соншалықты жауапты екендігі, әрине түсінікті. КПСС XXVI съезінде де тұтынушылардың қалың көпшілігі қажет ететін бұйымдар түрін көптеп шығарып, оның сапасын барынша жақсартуға мықтап назар аударылды. Ал осы бағытта белгіленген шараларды жүзеге асырудың тиімді жолдары қандай?

1.

Қалың көпшілік тұтынатын бұйымдардың түр-түрін көбейтіп, олардың сапасын барынша жақсарта беру үшін ғылым мен техника жетістіктеріне, өндірісті ұйымдастырудың озық әдістеріне сүйенудің артықшылығын дәлелдеп жатудың қажеті бола қоймас. Ғылыми-техникалық революция шаруашылық қызметінің стилі мен әдістеріне түбегейлі өзгерістер енгізіп отыр. Жаңа идеялардың барлық тізбек бойынша — өнертапқыштықтан бастап дайын бұйымға дейін — тез өтуіне барынша мол ықпал жасалып, ескірген өнімдер шығаруға сенімді экономикалық тосқауылдар қойылуда. В. И. Ленин айтқандай: «...өндірістің толып жатқан бытыраңқы процестерінің бір қоғамдық өндіріс процесіне бірігуі» (Шығармалар толық жинағы, 1-том, 183-бет) ғылыми-техникалық прогресс жағдайында еңбек өнімділігінің еселеп артуын мейлінше тездетеді. Сондықтан бірлестік коллективі ең алдымен өндірісті техникалық жағынан қайта жабдықтауға айрықша назар аударып отырады. Өткен бесжылдықта кәсіпорынның техникалық қуатын арттыруға 1 миллион 920,5 мың сом жұмсалып, жаңа технологиялық жабдықтардың 580 түрі өндіріске енгізілді. Осы мерзім ішінде жоғары сапалы өнім көлемі бес есе өсті.

Ал он бірінші бесжылдық — социалистік экономиканы үрдіс өркендетудің жаңа кезеңі. Қазір ғылыми және инженерлік ой негізінде қол жеткен жетістіктерді жедел игеріп, бұл жетістіктерді өндірісте мейлінше кеңінен қолдану қажеттігі барынша артты. Яғни ғылым мен өндірістің интеграциясы бүгінгі күннің көкейтесті талабына айналып отыр. Осыған орай бірлестіктің ғылыми-зерттеу институттармен өзара ынтымағы нығая түсті. Осының нақты бір көрінісі мынадай. «Казгипротехнологпром» институтының коллективімен бірлесе жүргізілген творчестволық ізденістің нәтижесінде дүниеге келген тоқылатын бұйымдардың өлшемін жүйелеу мен бақылаудың статистикалық әдісі осыдан екі жылдай бұрын өндіріске енгізілді. Осы мерзімде оның экономикалық тиімділігі 120 мың сомға жуықтады.

Терең білім, алғыр ой, қажымас қайрат пен асқан еңбекқұмарлық бірінен бірі ажырамастай тұтастықпен өмірден өз орнын тапқанда ғана екпінді еңбек ырғағы бұзылмайды. Ал бұған азаматтық парызды қосып, соның нәтижесіне зер салып байқайықшы?! Өндірістің шын мәніндегі қожасының нағыз шабыттанған сәтін сонда сезінесіз. Мысалы, КПСС мүшесі С. Әуелбаеваның қол жеткен табыс сыры неде? Атақты тоқымашы технологиялық жаңалық атаулыға аса сергек қарап, үзбей ізденуі, қажымай талмай еңбектенуі арқасында кәсіби шеберлікке жетті. Әр совет азаматына тән мінез — табысқа тоқмейілсімеу С. Әуелбаеваға да тән сипат. Кешеден бүгін, бүгіннен ертең жақсы жұмыс істеуге талпынып жүретін тоқымашы әріптестерін тағы бір еңбек жеңісіне шақырып бір бесжылдықта екі жоспар орындау жөнінде азаматтық бастама көтерді. Өзінің бұл бастамасы ойдан, қиялдан туған жалаң серт емес екендігін ол күнделікті қызметінде, іс жүзінде үнемі дәлелдеп те келеді. СССР-дің және Қазақ ССР-інің Мемлекеттік сыйлықтарының лауреаты, атақты тоқымашы СССР-дің құрылуының 60 жылдығына төрт жылдың жоспарын орындап шықты. Мұндай мәреге ол жалғыз емес, Н. А. Антонова, В. В. Лагузина, Е. М. Стельникова сияқты әріптестерін ерте келді. Осы азаматтық бастама шағын шоғырды іріктеп қана шығарып қойған жоқ, ең бастысы — көпшіліктің көкейінде шабыт отын лаулатып, екпінділердің тұтастай бір шебін түлетті. Он бес еңбек коллективі екі жылдың жоспарын бір айдай бұрын, ал 185 жекелеген еңбек шамшырақтары үш жылдың тапсырмасын екі жылда орындады. Озық тәжірибе — көпке ортақ деген міне, осы емес пе!

Әрине, мұндай жетістікке жету үшін бәрі де, іскер ұйымдастырушылық қызмет те, тұрмыстық жағдай да, әр еңбеккердің жеке ынтасы да ауадай қажет. Мұның сыртында ғылым өндіргіш күшке айналып отырған қазіргі кезеңде техникалық білімнің, оның практикалық көмегінің алатын орны да айрықша.

Әр жұмысшы мен қызметкердің мөлшерлі жоспар мен міндеттемесін үнемі мүлтіксіз орындап жүруі әрине ғанибет-ақ. Осыған қоса-қабат олардың іскерлігі мен білімі әрқашан ұштала беруі, олардың озық атаулыға әмісе арынмен ұмтылып, әрі озық істі бүкіл коллективтің игілігіне айналдырып отыруы да қуаныш. Бұл қағида біздің бүкіл жұмысымыздың арқауы іспеттес. Соның нәтижесінде бірлестікте жыл сайын бес жүзге жуық өнертапқыштық ұсыныс өндіріске енгізіліп, одан өндіріске жарты миллионға жуық таза пайда түседі. Жұмысшылар мен қызметкерлердің озық ойын ұштап, оны өндіріспен тікелей сабақтастырудан, технологиялық процесті жетілдіруден бірлестікке қарасты кәсіпорындар жылына он екі тоннадай шикізат, 150 мың киловатт-сағаттан астам электр энергиясын, екі мың гекта-калорий жылу үнемдейді. Біз жыл сайын бір күн осы үнемделген энергиямен жұмыс істейміз.

Бұйымдардың түрін көбейтіп, оны сапалы дайындау технологиясын жетілдіре түсуде бірлестіктің ғылыми-зерттеу лабораториясының творчестволық коллективі де жемісті жұмыс жүргізіп келеді. Үстіміздегі бесжылдықтың алғашқы екі жылында ғана 1 миллион 128 мың сомның жаңа технологиялық жабдықтары іске қосылды. Жаңа техниканы қолдану мен оның бұрынғыларының технологиясын жетілдіруден ғана бірлестік осы уақыт ішінде 597 мың сом пайда тапты.

Жаңашылдар мен өнертапқыштардың, еңбек екпінділерінің табысы мыңдаған сомдармен ғана өлшенбейді. Мәселен, бізде спорт киімдерін тоқудың соңғы кезде өндіріске енгізілген тасқынды жүйесі сияқты технологиялық жаңа әдістер аз емес. Иә, біздің тілге тиек етерліктей соны табыстарымыз баршылық.

Ол — жыл сайын 36 бұйым бетіне жаңадан таңбаланатын айшықты өрнектер мен әсем әдіптер.

Ол — жыл сайын сексен проценті жаңартылып шығарылатын жаңа өнім түрлері.

Ол — тек өткен жылы мемлекеттік Сапа белгісімен шығарылған 16,5 миллион сомның тоқыма бұйымдары.

Ол — тек өткен жылы ғана тұтынушылар қолына жоспардан тыс тиген 330 мыңнан астам сомның өнімдері мен жоспардағыдан 2,3 процент артық орындалған еңбек өнімділігі.

2.

Техникалық қарыштау, әсте өзінен өзі орындалатын дербес процесс емес. Ол қаншалықты қуатты болғанымен оның тетігі, ең алдымен адамның қолында. Ендеше техника адамның шебер басқара білуі арқылы ғана құдіретті күшке айналады. Яғни істің ғылыми ұйымдастырылуы жеңіске бастар ең төте жол. Сондықтан бірлестіктің партия, кәсіподақ, комсомол органдары, әкімшілігі еңбек ұйымдастырудың байырғы қарадүрсін әдісін творчестволықпен жаңартуға айрықша назар аударады.

Осындай ұмтылыстың нақты бір көрінісі — 1978 жылы өндіріске енгізілген өнім сапасын басқарудың комплексті жүйесі. Ол еңбек процесіндегі барлық кінәратты қалт жібермеуге машықтандырды. Өндірістің барлық буындарында да өнім сапасын нақты бақылау орнатылды. Сөйтіп, өнім сапасын басқарудың барлық қызметі арнайы құрылған бөлімге шоғырландырылды. Бұл бөлім өнімді стандарттау, сапаны жобалау мен өнімді әзірлеу, тұтынушы өтінішін зерттеу мен хабарлау және экономика секцияларынан тұрады. Әр секцияның сапаны басқарудағы орны дәл белгіленді. Мұның өзі бірлестік пен жабдықтаушы кәсіпорындардың үйлесімді қызметін де жақсарта түсті.

Өнім сапасын басқарудың комплексті жүйесі сан тарау қызметпен байланысты. Соның бірі — тұтынушылар талабын үнемі зерттеп, соның негізінде жасалған шараларды жүзеге асыру. Осы мақсатта бірлестікте сауда ұйымдарының қатынасуымен коньюнктуралық кеңес тұрақты өткізіліп келеді. Біздің бұйымдармен сауда жасайтын қаладағы магазиндерде тұрақты сауда көрмесі ұйымдастырылып тұрады. Сондай-ақ мамандарымыз осы магазиндерге үнемі барып, тұтынушылармен кездесулер өткізеді. Бірлестік өнімдерінің қайсысы ұнайды, қайсысы ұнамайды? Айтатын ұсыныс-пікірлері бар ма, соған зер салады. Мамандардың қатысуымен әр кездесудің қорытындысы талқыланады. Соның негізінде нақты шаралар белгіленіп, олардың қалтқысыз орындалуы қатаң бақылауға алынады. Халық сұранысынан шығып қалған өнім түрлері өндірістен қысқартылып, оның орнына көпшілік ойын дөп басатын жаңа үлгілер игеріледі.

Бірлестікте өнімді сапасына қарап аттестациялау қазір бұрынғыдан да жоспарлы және мақсатты түрде жүргізіле бастады. Бұл өнім сапасын объективті түрде бағалауды жақсартып қана қоймады, сонымен бірге өндіріс технологиясын жетілдіруге, жоғары сапалы бұйым шығаруды көбейтіп, өнім түрлерін тұрақты түрде жаңартып тұруға да қолайлы мүмкіндіктер жасады. Ал мұның өзі трикотаж бұйымдарының көптеген түрлеріне, әсіресе бүлдіршіндердің іш киімдері мен спорт киімдеріне, сыртқы трикотаж өнімдеріне халық сұранысын күшейтті. Сапаны басқарудың комплексті жүйесі енгізілгелі бері бірлестік коллективі жоғары сапалы бұйымдарды көптеп шығарудан ғана жыл сайын 600 мыңға жуық сом пайда табатын болды.

Өнім сапасына деген жоғары талап — бақылауды жақсартуға да ықпал жасап келеді. Бақылаудың жетілдірілген бір түрі — өнімді эп дегеннен ақаусыз шығару. Елімізде алғашқылардың бірі болып саратовтықтар қолданған бұл тиімді әдіс біздің коллективте де кең қанат жая түсті. Ол өндірісті басқарудың төменгі буынынан жоғары буынына дейінгі барлық құрылымын қамтыды. Осының нәтижесінде әрбір дербес басшы мен дербес орындаушының жеке жауапкершілігі артты, олардың әрқайсысының дербес белсенділігі күшейді. Межелі тапсырмалардың орындалуын дәл анықтау да жеңілдетілді. Коллектив мүшелерін материалдық және моральдық жағынан ынталандыру да осы жүйені енгізудегі істің барысына қарап белгіленеді.

Бірлестіктің партия, кәсіподақ ұйымдары социалистік жарыстың пәрменділігін барынша арттыруға күш салып келеді. «Алтын қолды шеберлер», «Сапа саңлағы», «Сапаның үздік бригадасы», «Өз кәсібінің үздік жұмысшысы», «Жастардың үздік ұстазы», «Үздік мастер», «Үздік технолог», «Еңбек ардагері», «Үздік жас жұмысшы» және басқа құрметті атақтарға ие болу сайыстары барынша игі ықпал жасап отыр. Қазір коллективте 3560 коммунистік еңбектің екпіндісі, 107 сапа саңлақтары, 705 алтын қолды шеберлер және 36 коммунистік еңбек бригадасы жұмыс істейді.

Ростовтықтардың артта қалушыларсыз жұмыс істеуге шақыруы біздің де көкейімізге қона кеткен бағалы бастама болды. Ол еңбек өнімділігін арттырудың жаңа көзін ашып, ішкі еңбек және материал ресурстарын іске қосқан бригадалық әдіс енгізілгеннен кейін шын мәніндегі аса қуатты бұқаралық қозғалысқа айналды. Қазір бұл тиімді әдіс екі мың жұмысшыны, яғни бірлестіктегі барлық жұмысшының жартысын қамтыды, ал бесжылдықтың соңында бұл қозғалысқа үш мыңның үстіне жұмысшы қосылатын болады.

Өндірісті электрлі есептеу машиналары арқылы автоматты басқару жұмысы да қолға алынды. Қазір осылайша басқарудың 32 тәсілі игеріліп отыр. Бұл бағытта атқарылатын жұмыстар көлемі үлкен.

КПСС XXVI съезінде айрықша айтылғандай, барлық өндірістік буында да ешқандай қалдықсыз жұмыс істеу — қазіргі шұғыл міндеттердің бірі. Табиғат сыйын үнемдеп, ұқыпты пайдалану үшін де оның маңызы зор. Сондықтан бірлестіктің көпшілік қолды бұйымдар тоқу цехында шикізат қалдықтарынан балалар шұлықтарын, алжапқыштар, мектеп оқушыларының киімдеріне жаға, манжет және басқа әртүрлі уақ-түйек бұйымдар тоқылатын болды. Аздан да, көптен де үнемдеу қажеттігі өсіп отырған кезде бұған уақ-түйек деп қарауға мүлдем болмайды. Қайта, керісінше, біз оны ішкі резервті іске қосудың қайнар көзі ретінде берік назарымызға алып отырмыз. Мұның нақты бір мысалы — жақында трикотаж өндірісінің қалдықтарынан жасалған бұйымдардың конкурс-көрмесі өткізілді. Онда қол өнерінің мол мүмкіндіктерін әйгілеген 76 бұйым көрсетілді.

Үнем мен ұқыптылық үшін күрес — экономиканы үдемелі дамытудың тиімді жолдарының бірі. Бірлестік коллективі өндіріс резервін ашып, ұйымдастыру-техникалық шаралар мен үнемшілдік жөнінде белгіленген тапсырмаларды ойдағыдай орындау мақсатында өнімді еңбек етуде. Шикізат материалдары мен жылу-энергия ресурстарын тиімді пайдаланудың Бүкілодақтық қоғамдық байқауына біз тұрақты түрде қатысып келеміз. Қазір әр цехтан, учаскеден, бригададан, тіпті әр жұмысшы орнынан жеке есеп кітапшасын көруге болады. Үнем мен ұқыптылық межесі ғылыми-техникалық қоғам мүшелерінің творчестволық жоспары мен міндеттемесінен де берік орын алды.

Партия, кәсіподақ ұйымдары және әкімшілік бірлестік пен жабдықтаушы кәсіпорындар арасындағы үйлесімді қызметті орнықтыру мақсатында да игі шараларды жүзеге асырып келеді. Жабдықтаушылардың қатысуымен біз әртүрлі тақырыптық ғылыми-техникалық конференциялар өткізіп тұрамыз. Мысалы, былтыр июнь айында «Шикізатты ұтымды пайдалану — өндіріс тиімділігін арттырудың негізі» деген тақырыпта өткізілген конференцияда өндірісті ұйымдастыру мен өндіріс технологиясын жетілдірудің келелі міндеттері кең сөз болды. Конференцияның соңында ғылыми ойластырылған ұсыныстар қабылданды.

Коммунизм құрылысшысының белсенді өмірлік позициясын қалыптастыру жайында қазір жиі айтылып жүр. Ол орынды да. Өйткені енжарлық пен самарқаулық, қол жеткен табысқа тоқмейілсу совет адамына мүлдем жат қасиет. Бірлестікте әр коллектив мүшесінің қызметте де, үйде де, түзде де саналы, белсенді өмір сүруіне қолайлы жағдайлар жасауға ерекше көңіл бөлінеді. Солардың ішінде коллектив мүшелерінің саяси, техникалық және жалпы білімін көтеруіне деген қамқорлықтың орны айрықша. Қазір өндірістен қол үзбей жоғары оқу орындарында 75, арнаулы оқу орындарында сексенге жуық жігіттер мен қыздар білімін көтеріп жүр. «Техникалық прогресс» университетінде 135 инженер-техник қызметкерлер, халық университетінің «Жетекшілік» факультетінде 40, жас жұмысшылар мектебінде 93 жас жігіттер мен қыздар оқиды.

3.

Тұрмыс барған сайын жақсарып келеді. Осыған орай талғам да өсіп, талап та күшейе түсуде. Мұны біз өз жұмысымызда әрқашан да ескеріп отырамыз. Үстіміздегі бесжылдықтың өзінде ғана жаңадан 225 жабдық өндіріске енгізіледі. Ягни бұйымдарды зерлеп тоқитын, түрлі-түсті әсем бояулармен сәнін келтіретін КЛК—6, КЛК—9, КТ—3П, «Диамант», «Комец», «Тотекс», «Циммер» сияқты мүлдем жаңа машиналар игеріледі. Қол еңбегі өндірістен ығыстырыла береді. Бесжылдықтың соңында еңбектің 67,2 проценті автоматтандырылып, механикаландырылады.

Уақыт талабына ілесіп, талай асулардан асқан бірлестік коллективінде озық тәжірибе, берік тәртіп қалыптасты. Осы дәстүрдің алда да жемісті жалғасатынына сеніміміз мол. Сөз соңында біздің екпінді еңбек ырғағымызға елеулі кедергі келтіріп жүрген, «әттеген-ай» дегізетін қайсы бір жайларға да тоқтала кеткенді мақұл көрдім.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында партиямыздың Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас шикізат және ұқсату салаларын дамытудағы сәйкессіздік проблемасы әлі орын алып отырғандығын әділ де өткір сынап, етектен тартатын үйреншікті әдеттен, инерция күшінен арылуды талап етті. Шынында да осындай сәйкессіздіктен біздің де залал шегіп жүргенімізге аз уақыт болған жоқ. Тек үстіміздегі бесжылдықтың алғашқы екі жылында ғана жабдықтаушы кәсіпорындардан 200 тонна шикізатты ала алмадық. Ал мұның өзі бес миллион сомның бұйымы тоқылмай қалды деген сөз. Бұл орайда, бізді әсіресе Семей мәуіті-шұға комбинатының жұмысы қанағаттандырмайды. Шикізаттың кейде сапасыз болуы, немесе жабдықтау жүйесінің өнімсіз қызметі бірлестіктің екпінді еңбек ырғағын бәсеңдетуге, тіпті кей жағдайда ассортиментті өзгертіп, қосымша еңбек және материалдық шығын жұмсауға мәжбүр етеді. Мұның өзі сайып келгенде бүкіл өндірістің дамуына кері әсерін тигізеді. Ал бұған ешбір төзуге болмайды.

* * *

Қол жеткен табыстары үшін біздің бірлестік республиканың Алтын Құрмет кітабына жазылды, коммунистік еңбек коллективі құрметті атағына ие болдық. Үстіміздегі бесжылдықтың өткен кезеңі де екпінді еңбек өрлеуіне, айтулы табыстарға толы болды. Ғылым мен техника жетістіктерін, озық тәжірибені өндіріске енгізіп, еңбек өнімділігін ұдайы арттыра беру құлшынысы алда да еш бәсеңдемек емес.

БАСПАСӨЗ. ТЕЛЕВИЗИЯ. РАДИО

КӨГІЛДІР ЭКРАНДА—КӨРКЕМ ӨНЕР

Бүгін таңда қалың бұқара арасында идеологиялық және саяси-тәрбие жұмысын жүргізудегі ең қуатты құралдардың бірі — телевизия. Бір сәттің ішінде миллиондаған адамдардың басын қосып, кез келген оқиғаға куә ете алатын шағын экран арқылы жұртшылықтың ақыл-ойын баурап алу жолындағы идеялық майдан, шындық үшін күрес әсте толастаған емес. Техникалық жағынан барынша дамыған, қазіргі жер шарының кез келген түкпіріне оның көгілдір сәулесі жетіп, тіпті ғарыштан телерепортаждарды көріп отырған заманда телевизияның адам өміріндегі мәнін бірер ауыз сөзбен айтып жеткізу қиын. Сондықтан да оның проблемасымен ғылымның алуан түрлі салалары айналысады. Ол техникалық, идеологиялық, философиялық, психологиялық фактор болумен бірге өнердің жаңа саласы ретінде де қалыптасты. Телевизия эстетикасы мен көркемдік ерекшелігі әдебиетшілер мен өнер қайраткерлерінің назарын аударса, оның туу, қалыптасу, даму жолдары тарихшылардың зерттеу объектісі болып отыр. Дегенмен, өмірдің барша саласына етене араласып кеткен бұл ғажайып құбылыстың қыр-сыры толық анықталып, ол жайында түйінді пікір айтылды деу әлі ерте. Сондықтан әрбір творчестволық коллективтің қызметіне талдау жасау, жетістік, кемшіліктерін саралау, практикалық, теориялық мәселелері туралы ой қозғау — қазіргі күнде толғағы жеткен мәселе. Ол жаңа өнердің бірталай сырларын тануға, экраннан толассыз көрсетіліп жатқан мыңдаған хабарлардың ішіндегі сәтті ізденістерді ескерусіз қалдырмай, ілгері дамытуға едәуір септігін тигізер еді.

Біздің еліміз — телевизияның отаны. Оның алғашқы толқындары совет жерінде басталды. Сөйлеп отырған адамның бейнесін, басқа да суреттерді алыс қашықтыққа жеткізудің техникалық мүмкіндігін хабарлаған Нижегородск лабораториясының жұмысына В. И. Лениннің өзі ерекше назар аударып, 1921 жылғы 18 апрельде оны жетілдіре түсуге кеңес берді. Содан бері партиямыз бен үкіметіміз «XX ғасырдың кереметін» өз назарынан тыс қалдырған емес. ВКП(б) XVIII съезінен бастап, партиямыздың барлық ұлы форумдарында, Орталық Комитеттің арнаулы қаулыларында телевизияны жан-жақты дамыту шаралары белгіленді. Оның материалдық-техникалық базасы нығайтылып, коммунистік идеяларды насихаттаудағы, жаңа адамды қалыптастырудағы ролі артты. «Елімізде күн сайын 75 миллион телевизия экраны сәуле шашады,—делінді КПСС XXVI съезінде. — Ал мұның өзі күн сайын ондаған миллион семья партия саясаты туралы қажетті түсінік алуға да, білімін толықтыруға да, ойына ой қосып, рухани дүниесін байытуға да мүмкіндік алады деген сөз» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 100-бет).

Бұдан телевизияның идеялық-эстетикалық тәрбие берудегі зор ролін де танимыз. Социалистік қоғамда өнерді жасау мен оны насихаттау — маркстік-лениндік дүниетанымды қалыптастыру процесінің ажыратқысыз бөлігі. Сондықтан телевизия мен көрермендер арасындағы қарым-қатынас ұлы Лениннің өнерді халыққа барынша жақындата түсу принципіне негізделіп, совет әдебиеті мен өнерінің ең таңдаулы шығармаларын халық игілігіне айналдыруды көздейді. Совет телевизиясының басты ерекшелігі де осында. Оның көркем өнер жайындағы хабарлары белгілібір білімді топқа, яки талғамды жұртқа ғана арналмайды, қайта ол жалпы халықтың жан дүниесін байытып, рухани өсуін, эстетикалық талғамын тәрбиелеуді мұрат етеді.

«Мәдениеттердің өзара баюын одан сайын жемісті етуге, біздің халықтарымыздың әрқайсысының мәдениеті беріп отырған жақсы атаулының бәрінен барлық адамдардың сусындауына бұрынғыдан да кең жол ашуға мүмкіндік беретін жұмыстың жаңа, бүгінгі талаптарға сай келетін әдістері мен формаларын табанды түрде іздестіру керек, — деді «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамасында КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас. — Бұл игілікті істе радио мен телевизия, сондай-ақ әлбетте, бұқаралық информацияның басқа да құралдары барған сайын өскелең роль атқаруға тиіс».

Қазақ телевизиясының әдеби-драмалық хабарлар Бас редакциясының коллективі өзінің творчестволық жұмысын осы талаптар тұрғысында жүргізіп келеді.

Көркем телевизия негізінен екі түрлі міндет атқарады. Біріншісі, әдебиет пен өнердің үздік үлгілерін, халық творчествосын кеңінен насихаттау болса, екіншісі, өзінің төл шығармаларын тудыру. Қазіргі күнде бұл екі салада да бірталай іс тындырылды.

Сонау 1958 жылдың өзінде-ақ Қазақ телевизиясының экранынан жазушылар мен артистер, бейнелеу өнерінің шеберлері сөз алып, тұңғыш рет театр спектаклі көрсетіле бастаған-ды. Ара-тұра шағын экранға лайықталған спектакльдер де қойылып жүрді. Бірақ телевизияның алғашқы бес-алты жылында маман кадрлардың аздығы, телевизия техникасының әлі де жетілмеуі себепті әдеби-көркем хабарлар программадан тұрақты орын ала қоймады. Сол кезде көрсетілген әдеби хабарлар мен спектакльдер эфирге бірден беріліп, жазбалары сақталмағандықтан, техниканың ондай мүмкіндігі жоқ еді, тіпті қазір оның көркемдік сапасы туралы пікір айту да қиын. Алайда соңғы он-он бес жылдың ішінде дүниеге келген көптеген циклдар, тұрақты рубрикалардың негізі сол жылдарда қаланғаны айқын. Телевизияның өзі ғылыми-техникалық прогрестің нәтижесінде туған өнер саласы болғандықтан әртүрлі түсіру аппараттарының пайда болуы, электронды монтаж жасау мүмкіндігі, студиядағы техниканың жаңғыртылуы көркемдік-бейнелеу тәсілдерін молайтып, творчестволық жаңа ізденістерге кең жол ашты. Хабарлар эфирге бірден көрсетілетін тұста автор мен режиссердің ізденуі студияның ішінде шектеулі, көзге көрініп тұрған кемшіліктің өзін түзеу қиын болса, қазір әрбір хабарды кең ойластырып, күні бұрын жазылған кадрлардың таңдаулысын іріктеп алуға, сәтсіз болған жағдайда қайта түсіруге, кеңістік пен уақытқа тәуелсіз күйде іздenуге мүмкіндік туды.

Телевизия — синтездік өнер. Оның бойынан басқа өнер салаларының көптеген белгілерін көреміз. Алайда ол — кино мен театрдың, фото мен радионың, бейнелеу мен музыка өнерінің құрамдас жиынтығы емес, қайта солардың үздік қасиетін өз бойына сіңіріп, жаңа сапалық белгіге ие болған сала. Таңдаулы әдеби шығармалардың негізінде түсірілген көп сериялы телефильмдер мен телеспектакльдерді бағдарласақ, телевизияның эстетикалық заңдары әдебиет эстетикасының заңдарына жақындығын байқаймыз. Бүгінгі телехабарларды жасаған кезде шағын экран бойындағы осы ерекшелікті, оның психологиялық қабылдау өзгешелігін, өмір шындығын эстетикалық талғам тұрғысынан игерудегі өзіндік қасиетті жете білу шарт.

Эфирдегі хабар жүргізушінің қабілеті, режиссердің сәтті шешімі, актердің шебер ойыны, жазушының ойлы сөздері жұрт назарынан тыс қалмайды. Сондықтан да Қазақ телевизиясының әдеби-драмалық хабарлар редакциясы бұл салада республикамыздың творчестволық күштеріне сүйенеді. Олардың әртүрлі программалар жасауға белсене араласуы көгілдір экранның өрісін кеңейтіп, хабар мазмұнын байытатыны анық.

Көгілдір экранда әдебиет пен өнерді насихаттайтын көптеген хабарлар циклы ұйымдастырылды. Олардың кейбіреуі біраз жыл көрсетілген соң басқа хабарларға орын ығыстырды, көпшілігі әлі де экраннан түспей келеді. Көп серниялылық, тұрақты циклдар телевизия табиғатына тән болғандықтан, біз көбінесе хабарлардың мазмұн байлығына, формалық ізденістеріне басты назар аударамыз, сөйтіп, негізгі циклдардың тұрақтануын қадағалаймыз. Мысалы, «Шұғыла» атты телевизиялық альманах он жыл бойы экраннан түспей, әдебиет пен өнер жаңалықтарын насихаттауда үлкен роль атқарды. Бұл альманахтың 85 санында 500-ге жуық шағын хабар көрсетіліп, жүздеген ақын, жазушы, өнер қайраткері жұртшылықпен кездесті. Ал «Творчестволық портреттер», «Халық қазынасы» циклдарының алғаш эфирге шыққанына он бес жылдан асып кетсе де, көрерменді әлі жалықтырар емес. Өйткені белгілі сөз зергерлері мен өнер қайраткерлерінің өмір жолын, творчестволық ерекшелігін, шығармаларының көркемдік сапасын кеңінен талдап, олардың адамгершілік, азаматтық қасиеттерін ашып көрсететін «Портрет» циклының жұртқа тигізер ықпалы ерекше. Бұл хабарларға негізінен атақты ғалымдар, өнер зерттеушілері шақырылып, суреткердің туындыларын бағалау арқылы көрермендердің талғамы қалыптастырылады. Әдебиет пен өнер иесінің өмір жолынан, дүниетанымынан алатын өнеге де аз емес. Рас, бұл цикл бойынша көрсетіліп келе жатқан хабарлардың көркемдік сапасы біркелкі емес. Түрлі мүшелтой кезінде жасалатын хабарларда асыра мақтау жағы басым. Кейде талдаудан гөрі жалаң баяндау, адам портретін асқан көркемдікпен жасаудың орнына көңілсіз суреттердің белең алып кететіні байқалады. Дегенмен, М. Әуезов, Ғ. Мүсірепов, Ғ. Мұстафин, Е. Өмірзақов, Ы. Ноғайбаев, Қ. Қармысов және басқалардың орыс, қазақ тілдерінде жасалған портреттері — творчестволық ізденістің жемісі.

Халқымыздың зергерлік өнерін, ауыз әдебиетін, көне ескерткіштерін насихаттауда «Халық қазынасы», «Дәуір үні» атты хабарлар циклының орны бөлек. Бұл — жас ұрпақты халқымыздың ғасырлар бойы жасаған асыл мұрасын қастерлеуге, жақсыларын бойға сіңіруге баулитын туындылар. Редакция қызметкерлері авторлармен бірлесе отырып, музей экспонаттары мен архив деректерін кеңірек пайдалануды, ел ішіндегі таланттарды іздеп тауып, олардың өнерін халыққа таныстыруды мақсат етеді. Қазір көгілдір экраннан айтыс ақындарының творчествосы, жыраулық, жыршылық, термешілік өнердің жиі көрсетілуі жастардың арасынан жаңа таланттардың көптеп шығуына септігін тигізіп отыр. Халықтың жан дүниесіне жақын өнер болғандықтан жұртшылықтың оған деген ынта-ықыласы да ерекше. Сондықтан алдағы уақытта мұндай хабарлардың аясын кеңейтіп, айтыс өнерін көрсетудің жаңа формаларын іздестірудеміз.

Буржуазияшыл сыншылар телевизия мен әдебиеттің, басқа да өнер салаларының арасында бітіспес қайшылық бар деп жиі жазады, телевизияның өмірге келуі театр мен киноның құрып кетуіне, кітаптың адамның рухани өмірінен ығысып шығуына себепші болады деген пікір айтады. Бұл теорияның жалғандығын өмірдің өзі көрсетіп отыр. Керісінше, телевизия — басқа өнер салаларының одақтасы, насихатшысы, әрі оны жан-жақты байытушы. Әдебиет пен өнер жайындағы телехабарлар кітап пен театрды, кино мен бейнелеу өнерін алмастырмайды, қайта жұртшылықтың назарын таңдаулы шығармаларға аударып, әдеби кітаптардың көптеп өтуіне, театр мен киноға, көрме залдарына жұртшылықтың жиі баруына кең жол ашады. ЮНЕСКО-ның халықаралық кітап жылындағы зерттеулерінде 1951 — 1970 жылдар арасында әртүрлі кітаптар саны дүние жүзінде екі есе, оның тиражы үш есе өсіпті. Мұндай игілікті ықпалды Қазақ телевизиясының әдеби хабарларынан кейін де байқауға болады. Осыдан оншақты жыл бұрын поэзия кешіне халық аз жиналып, хабар кезінде сатылатын кітап саны мардымсыз болса, қазіргі «Кездесу» циклы өтетін 500—600 кісілік залда ине шаншыр жер табылмай, жұртпен дидарласқан қаламгердің кітабы бірер сағатта сатылып бітетінін көріп жүрміз. Театр мен кино туралы да осындай деректер аз емес.

Ақын, жазушымен, өнер иесімен байланыс телевизия хабарларының да мазмұнын байытып, эстетикалық әсер-күшін арттырып келеді. «Кездесу», «Сұхбат» циклдарынан көрсетілген бірсыпыра хабарларда өмір мен өнердің, әдебиеттің алуан мәселелері туралы ой-пікір ортаға салынады. Бұл ретте творчестволық тұлғаның жеке басы, өз шығармасын шебер оқуы, ойын ашық, шебер, шешен айта білуі, шыншылдық пен сыршылдықтың астасуы, мінез ерекшелігі, бір сөзбен айтқанда, өнер, әдебиет саласындағы замандасымыздың бейнесін жасау телеэкран үшін өте маңызды. Орталық телевизиядан көрсетілген А. Чаковскийдің, А. Вознесенскийдің, В. Каверинның, Р. Рождественскийдің, Е. Евтушенконың, Қазақ телевизиясы өткізген Ә. Тәжібаевтың, С. Мәуленовтың, Ғ. Қайырбековтың, Х. Ерғалиевтің, Т. Әбдірахманованың, Т. Молдағалиевтің, М. Шахановтың авторлық кештері мен «Сұхбат» циклынан берілген тоғыз видеофильмдегі адамдардың әңгімелері, өзін ұстау, сөйлеу, ойлау мәнері, өмірдегі, өнердегі принциптері, көзқарастары арқылы олардың тұтас бейнесі сомдалып шыққанын аңғарамыз.

Әрине, осындай хабарларды әзірлеу телевизия қызметкерлерінен де творчестволық ізденісті, үлкен шеберлікті талап етеді. Сценарийдің жазылуынан бастап, экрандық бейнені жасауға дейінгі аралықта көптеген творчестволық мәселелерді шешу, әр хабардың өзіндік түрін табу оңай міндет емес. Үлкен залда өтіп жатқан ақын кешін талғаусыз тізіп көрсеткеннен өнер шықпайды. Оны суреткерлік електен өткізіп, негізгі объектінің басты қасиетін ашатын жеке детальдарды дәл тауып, биік талғаммен композициялық жүйеге келтіру режиссер мен операторлардың ой жүйріктігін, шешім жылдамдығын, аңғарымпаздық пен алғырлықты қажет етеді. Өлең оқушы ақынның, яки жазушының психологиялық күйін, тыңдаушының пейілін дөп басқан сәтті кадр сөздің астарын ашып, қосымша эмоциялық әсер береді.

«Сұхбат» циклы міне осындай принцип негізінде әзірленіп жүр. Әр хабар әлденеше сағатқа жазылып алынып, соның ішінен ең керектілері ғана видеофильмге кіреді. Белгілібір сөз зергерлері мен өнер қайраткерлерінің мұндай әңгімелерін қастерлеп сақтау болашақ үшін де қажет. Қазір арамызда жоқ көптеген ардагерлердің кино-видео пленкаларға жазылған сөздерінің сақталмағанын ескерсек, сол орны толмас олқылыққа енді жол беруге ешбір хақымыз жоқ.

«Өнер алды — қызыл тіл» — дейді халқымыз. Сөз — телевизияның да басты қаруы. Сондықтан экрандағы сөйлеу мәдениетіне салғырт қарауға болмайды. Ара-тұра кездесіп қалатын қойыртпақ сөз көңілге кірбің түсіреді. Әрине, жұрттың бәрі бірдей шешен сөйлей бермеуі ықтимал. Бірақ телеэкранға шыққан соң сөз қадірін кетірмеген абзал. Телеэкран тіліміздің асыл қазынасын барынша таныстуға да, дамытуға да кең жол ашып отыр. Сондықтан хабарды әзірлейтін телевизия қызметкерлері де, экранға шыққан адамдар да, жалпы жұртшылық болып, халық тілін қадірлей білуіміз керек.

Қазақ телевизиясының программасында театр өнеріне байланысты хабарлар да едәуір орын алып жүр. Театр мен телеэкран арасындағы қарым-қатынас ежелден қалыптасқан. Социалистік қоғамда бұл екі өнердің де идеялық негізі, мақсат-мұраты бір. Ол — халықты коммунистік рухта тәрбиелеу. Туыстас екі өнердің идеялық-көркемдік мұрамызды насихаттауда, көпшілікке таратуда өзіндік ерекшеліктері мен артықшылықтары болғанымен, олар бәрібір бір-бірін байытып, дамытуда. Мәселен, телевизия театрдың көркемдік-бейнелеу тәсілдерін пайдаланса, театр шағын экран шартына ыңғайланған рай танытады. Бұған еліміздің үлкен театрларының кейбір туындыларын телевизия ерекшеліктеріне сай жасауды дәстүрге енгізгені дәлел. Бұл өзгеріс драматургияда да байқалады.

Сондықтан театр спектакльдерін телеэкранға жазған кезде оның әрін жоғалтпай, көркемдік бояуын солғындатпай көрсету үшін телережиссердің творчестволық ізденісі, батыл шешімі қажет. Бұл жерде әңгіме болашақ ұрпаққа артистердің шабытты ойынын, театр залындағы көңіл күйді жеткізуде ғана емес, сол театр сахнасындағы таңдаулы туындының экрандағы көркем нұсқасын жасауда. Телевизия камерасы кейіпкер жүзіндегі құбылыстарды, ішкі жан дүниесіндегі өзгерістерді жан-жақты көрсете алатындықтан, актерден асқан шеберлікті, психологиялық күйді нәзік жеткізуді талап етеді. Сондай-ақ телекөрермен декорация мен актер костюмін жақыннан бақылайды. Бұл да спектакль қоюшылардан ұқыптылықты, әрбір детальға мән беруді қалайды. Ең бастысы, экрандағы кеңістік пен өлшем, шарттылық театрдан бүтіндей өзгеше болғандықтан, телережиссер өз нұсқасын жасағанда театрдағы әріптесімен тең тұруы шарт. Сонда ғана сахналық туынды өзекті ойын сақтай отырып, барша болмысымен шағын экраннан орын табады. Қазақ телевизиясы өз тарихында жүздеген театр спектакльдерін көрсету арқылы мол тәжірибе жинақтады. Тек соңғы бес жылдың ішінде ғана орыс, қазақ тілдерінде алпыстан аса театр спектаклі көрермендерге ұсынылды. Бұлардың ішінде Москва, Ленинград, Алматы театрларымен қоса көптеген облыстық театр коллективтері де өз туындыларын көгілдір экранға шығарды.

Әйтсе де осы бір маңызды істе қиыншылықтар да аз емес. Ең алдымен, Қазақ ССР Мәдениет министрлігі тарапынан барынша енжарлық байқалады. Өз қарамағындағы творчестволық коллективтердің телеэкранға келу-кетуі, көрсетілу-көрсетілмеуі бұл министрлік қызметкерлерін онша толғандырмайтын тәрізді. Сол себепті облыстық театр коллективтерін телеэкранға шақыру оңайға түспейді. Осындай қолайсыз жағдай Москва, Ленинград театрлары келгенде де байқалып жүр. «Қазақконцерт» бірлестігінің басшылары телекамералар қойылатын он, он бес орынды қорғаштап (тиісті ақша төленсе де) миллиондаған телекөрермендердің тілегін ұмытып кетеді.

«Сахна» атты хабарлар циклы да театр өнерін насихаттауда маңызды міндет атқарады. Бірнеше жылдан бері жаңадан қойылған спектакльдерді талдау, республикалық, облыстық театрлардағы жаңалықтар, белгілі сахна шеберлерінің творчествосы осы циклдан көрсетіліп келеді. Әрине, барлық хабарлардың көркемдік сапасы біркелкі емес, ішінде асығыс әзірленген, мазмұны жұтаңдары да кездесіп қалады. Бірақ көпшілігі көрермен көңілінен шығып, жақсы пікірлерге ие болып жүр. Сахна өнерінің қыр-сырын, актер, режиссер, драматург творчествосының ерекшелігін ашуда, таңдаулы туындылар арқылы көрермен талғамын тәрбиелеуде сәтті шыққан хабарлардың мәні зор. «Сахнаны» жүргізуші белгілі актерлер, режиссерлер, театр сыншылары спектакльдің үзінділері мен көптеген фото, кино документтерді пайдалана отырып, өз әріптестерінің өнері жайында келелі ой толғайды. Мұндай нақты деректерге құрылған хабарлардың әсері де ерекше. Алдағы уақытта бұл хабарлардың көркемдік сапасын жақсартып, тақырып ауқымын кеңейту, сахна өнерінің өзекті проблемаларын көтеру, драматургиямыздағы табыстармен қоса кемшіліктердің сырын ашу — абзал борышымыз.

Телевизиялық өнер өзінің төл туындысы — телеспектакльдерімен құнды. Бірақ, өкінішке қарай, теледраматургия республикамызда тым баяу дамып келеді. Редакцияға келіп түсетін пьесалардың көпшілігінен олардың телевизия ерекшелігінен бейхабар адамдардың қолынан шығатыны байқалады. Көп ретте театрға арналып жазылған пьесаларды көп өңдеуден, жөндеуден кейін телеэкранға шығарып жүрміз.

Дегенмен, қол қусырып қарап отырмай, прозалық шығармалардың инсценировкасы мен телевизия шартына жақындау тұрған пьесаларды өңдеу арқылы бірталай телеспектакльдерді экранға шығардық. Бұлардың ішінде көзге түскен сәтті туындылар да баршылық. Мысалы, М. Әуезовтің «Шатқалаң», М. Горькийдің «Челкаш» әңгімелері бойынша жасалған телеспектакльдер, О. Бөкеевтің «Құлыным менің», И. Щеголихиннің «Орақ», Р. Сейсенбаевтың «Майдан әндері», тағы басқа туындылар — көңіл бөлуге тұрарлық еңбектер. Қазақ телевизиясының тарихында тұңғыш рет жиырма бес сериялы «Қымызхана» атты әзіл-сықаққа құрылған спектакльдер қойылды. Егер ұлттық драматургиямызда комедия жанрында жазылған пьесалардың тым аз екенін ескерсек, бұл спектакльдердің жасалуы қаншалықты ауыр-қиынға түскені өз-өзінен түсінікті. «Қымызханаға» көрермендерден мыңнан аса хат келіп түсті. Оның кейіпкерлері халықтың арасына кең тарап кетті. Әлі күнге Өкірештің, Шөңгебайдың, Жазғанқұлдың атына жазылған хаттар редакцияға келіп жатады. Әрине, үлкен іс кемшіліксіз де болмайды. Бірақ көздеген нысанасына дөп тиген, келеңсіз құбылыстарды өткір түйреген спектакльдер «Қымызханада» аз болған жоқ.

Алдағы уақытта бірталай жаңа спектакльдер қою жоспарланып отыр. Драматургтер Ә. Әбішев, Д. Исабеков, М. Шаханов, Б. Мұқаев жаңа пьесаларын ұсынды. Бүгінгі күннің өзекті мәселелерін қозғайтын «Көршілер» атты көп сериялы спектакльдер жасау үшін үлкен творчестволық топ құрылды. Биыл оның алғашқы сериялары телеэкранға шығарылғалы отыр.

Бейнелеу өнерін халыққа жеткізіп, сұлулық сырын танытуда да бірталай жұмыс істелуде. Көрме залдарынан, өнер музейінен тұрақты жүргізіліп келе жатқан телерепортаждар мен суретші, мүсінші, архитектор творчествосына арналған хабарлардың эстетикалық тәрбие берудегі маңызы ерекше. Түрлі-түсті экран мүсін, сәулет, кескін өнерінің әрін кетірмей, керісінше оның барша қадір-қасиетін ашуға мүмкіндік туғызып отыр. Өнердің әр саласын насихаттауда «Кеш жарық» клубы да игілікті іс тындырды.

Соңғы жылдары елімізде әдеби хабарлар мен телеспектакльдердің Бүкілодақтық фестивальдері жиі өткізіле бастады. Біздің журналистеріміз, режиссерлеріміз де бұларға белсене қатысып, Кемерово, Кишинев қалаларынан жүлделі орын алып қайтты. Былтыр редакция қызметкерлері әзірлеген Ғ. Мүсірепов, Ғ. Мұстафин творчествосы мен Қазақстан бейнелеу өнері жайындағы хабарлар Орталық телевизиядан берілді. Алдағы уақытта да мұндай өнер бәйгесіне араласып, республикамыздың әдебиеті мен өнерін Орталық телевизиядан жиі көрсету жоспарланып отыр. Сөз соңында айтарымыз, алда атқарылатын жұмыс көп. Ол — халқымыздың өскелең талабына сай туындылар беру, болмысты тереңірек ұғынып, оның тынысын бұдан да гөрі сергек сезіну, біздің жерімізде жасалып жатқан қыруар істер туралы айқынырақ баяндау.

С. ОРАЗАЛИНОВ,
Қазақ телевизиясы әдеби-драмалық хабарлар программасы Бас редакциясының бас редакторы, Қазақ ССР-інің еңбек сіңірген мәдениет қызметкері.

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕР

СЕЛОДАҒЫ ЕҢБЕКТІҢ ИНТЕРНАЦИОНАЛДАНУЫ

Советтік өмір салтының интернационалдану заңдылығы кемелденген социализмнің объективті заңдарының ішінде жетекші орын алады. Өйткені ол—қоғам өміріндегі күрделі де прогрестік құбылыс. Марксизм-ленинизм классиктері кезінде оны танып-білудің негізгі принциптерін де белгілеп берген болатын. Оның пайда болуының түпкі негізі — өндіргіш күштердің, ең алдымен ірі машиналық өндірістің дамуы, бұлардың ұлттық шеңберден шығып кетуі, өзара материалдық және рухани игіліктер өндірісінің өнімін алмасуды күшейтуге себепкер болатын халықтар арасындағы еңбек бөлінісі, ұлттық томаға тұйықтық пен оқшаулануды жеңу, сондай-ақ бұлардың әртүрлі өмір саласындағы ортақ сипаттарының пайда болуы.

Бұл процесс капиталистік қоғам жағдайында көріне бастайды, бірақ қоғамдық қатынастардың сипатынан, таптық мүдделердің антагонизмінен, ұлтшылдық идеологияның үстемдігінен мұның өзі қайшылықты формада өтеді. Интернационалдану тек социализм тұсында ғана қоғам өмірінің барлық саласында мейлінше өріс алатын болады. В. И. Ленин былай деп атап көрсеткен еді: «...Адамзаттың бүкіл шаруашылық, саяси және рухани тұрмысы капитализмнің тұсында-ақ біртіндеп интернационалданып келеді. Социализм оны түгелімен интернационалдандырады» (Шығармалар толық жинағы, 23-том, 348-бет).

Ұлы Октябрь социалистік революциясының жеңісі, өндіріс құрал-жабдықтарына қоғамдық меншіктің орнауы, әлеуметтік және ұлттық езгінің барлық түрінің жойылуы, әртүрлі ұлттардың біртұтас туысқандық одаққа бірігіп, ынтымақтасуы мен өзара көмегі — социалистік өмір салтының өскелең интернационалдануының маңызды шарты, халықтардың бір кездегі нақты теңсіздігін жоюдың, олардың экономикалық, саяси және мәдени дамуының, қоғамдық прогрестің осы заманғы дәрежесіне көтерілуінің негізі.

Социалистік қоғам дамуының қазіргі кезеңінде басқа да көкейтесті проблемалармен қатар село еңбеккерлерінің өмір салтын интернационалдандыру мәселесін терең зерттеу міндеті алға қойылып отыр. Өйткені кемелденген социализмде қоғамдағы таптар арасындағы елеулі айырмашылықтар бірте-бірте жойылып келеді, КПСС XXVI съезінде атап көрсетілгеніндей, қоғамның тапсыз құрылымының қалыптасуы түбірінен және негізінен толысқан социализмнің тарихи шеңберінде өтеді. Осыған орай ұлттар мен халықтардың өмір салтындағы өзіндік ерекшеліктер олардағы қала мен село еңбеккерлерінің арақатынасымен сипатталады, өйткені қала мен село тұрғындарының тіршілігі мен қызметінде әлі де жекелеген айырмашылықтар бар. Сонымен қатар село еңбеккерлері өмір салтының интернационалдануы ауыл шаруашылық өндірісіндегі практикалық міндеттерге тікелей байланысты. Айталық, еліміздің экономикалық жағынан дамып, әлеуметтік прогрестің биігіне өрлей түсуіне, халықтың әл-ауқатын, материалдық, рухани дәрежесін көтере беруге қызмет ететін СССР-дің Азық-түлік программасын ойдағыдай жүзеге асыру совет адамдарының айбынды міндеті болып табылады.

Социализмнің әлеуметтік-экономикалық және саяси жағдайлары село еңбеккерлерінің социалистік өмір салтын, оның мәнді сипатын айқындайды. Алайда социализм тұсында село еңбеккерлерінің өмір салтына кейбір ерекше жағдайлар да ықпал етеді. Мұның өзі өндіргіш күштердің жедел өркендеу дәрежесіне, өндірістің шоғырлануы мен мамандануының қарқынына, меншіктің екі түрінің сақталуына, сондай-ақ тарихи, табиғи және әлеуметтік жағдайлардағы айырмашылықтарға байланысты. Әрине, бұл ерекшеліктер өмір салтының дамуында шешуші роль атқармағанымен де, селоның тіршілік-тынысының жедел, әрі терең интернационалдануына едәуір әсер етеді.

Совет адамдарының тіршілік-тынысы негізгі үш формада: еңбек, әлеуметтік-саяси және рухани формаларда көрінеді. Соның ішінде ең бастысы — еңбек. Сондықтан да оның интернационалдануы бұл процесте шешуші роль атқарады.

Село еңбегін интернационалдандырудың белгілібір объективтік алғы шарттары бар. Біздің қоғамымыздың қазіргі даму кезеңінде оған біртұтас халық шаруашылығы комплексінің қалыптасуы мен одан әрі жетілдіріле түсуі, өскелең ғылыми-техникалық революция, экономиканы дамытудың интенсивті әдісіне шұғыл бетбұрыс жасау, халық шаруашылығының барлық саласын осы заманғы техникалық базамен нығайту сияқты факторлардың барған сайын ықпалы арта түсіп отыр.

Тарихи жағдайларға байланысты социализм орнатудың бастапқы кезеңінде елімізде ауыл шаруашылық өндірісінің материалдық негізі, оның техникалық жарақтануы тым төмен дәрежеде болды. Патшалық Россиядан мұраға қалған ауыл шаруашылығының өндіргіш күштері село еңбеккерлерінің еңбегін, өмір салтын интернационалдандыруға мүмкіндік бермеді. Ал Қазақстанның ауыл шаруашылығы одан да мүшкіл еді. Мәселен, оның «техникалық жарақтандырылуын» алатын болсақ, ресми мәліметтерге қарағанда, өлкенің ауыл шаруашылық өндірісінде небәрі 318 мың соқа, 229 мың атқа жегілетін плуг, 271 мың ағаш тырма болатын.

Міне сондықтан да, В. И. Ленин атап көрсеткендей, социалистік қоғамның маңызды міндеттерінің бірі «...техника күштерін ең артта қалған өндірісті — егіншілік, ауыл шаруашылық өндірісін жаңа жолға қоюға, ол өндірісті қайта құрып, егіншілікті санасыз, ескіше жүргізіліп келген кәсіптен ғылымға және техниканың табыстарына негізделген кәсіпке айналдыруға бағыттау» (Шығармалар толық жинағы, 37-том, 388-бет) болып табылады.

Коммунистік партияның селодағы қоғамдық өмірді одан әрі жетілдіру бағытында жүргізген терең ғылыми талдаулары ауыл шаруашылығын жан-жақты өркендету үшін толысқан социализмнің артықшылықтарын пайдалану, соның негізінде село еңбеккерлерінің өмір салтын өзгертуді жедел қарқынмен жүзеге асыру жөніндегі мәселені күн тәртібіне қоюына мүмкіндік берді. КПСС Орталық Комитетінің 1965 жылғы март Пленумы партияның лениндік аграрлық саясатын жүзеге асырудың аса маңызды кезеңі болды. Партия ауыл шаруашылығының материалдық-техникалық базасын мейлінше нығайтуға, оны өндірістік негізге көшіруге бағыт ұстады. Соның нәтижесінде селоның өндіргіш күштері сапалық жағынан нығайды. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің VI пленумында жасаған баяндамасында атап көрсеткендей, соңғы он бес жыл ішінде республиканың ауыл шаруашылығындағы негізгі қорлар үш есе артты. Совхоздар мен колхоздарда еңбектің энергиямен жарақтандырылуы екі есе дерлік өсті. Селоға қуатты техника келді. Өндірістің өнеркәсіптік технологиясына негізделіп мамандандырылған мал шаруашылығы комплекстері мен ірі-ірі құс фабрикалары іске қосылды. Шаруашылықаралық аграрлық-өнеркәсіптік кәсіпорындар мен бірлестіктер дамытылуда.

Осының бәрі совхоздар мен колхоздардың өндірістік күш-қуатын еселеуге, экономикасын нығайтуға, еңбек өнімділігін арттыруға, село мәдениетін көркейтіп, әлеуметтік бейнесін өзгертуге мүмкіндік берді.

КПСС Орталық Комитетінің 1965 жылғы март және 1978 жылғы июль Пленумдарының шешімдерін жүзеге асырудың барысында Қазақстанда жер жырту, тұқым себу, астық жинау жұмысы толығынан механикаландырылды деуге болады. Ал мал шаруашылығында да мал суару, сиыр сауу, қой қырқу, жемшөп дайындау сияқты көптеген жұмыс процестерін механикаландыру аяқталып келеді. Бұл салада атқарылар ауқымды міндеттер СССР-дің Азық-түлік программасында айқын белгіленген. Онда 1990 жылға дейін егіншілік пен мал шаруашылығын қуатты да жоғары өнімді техникамен жабдықтап, оларды комплексті түрде механикаландыруды негізінен аяқтау көзделген.

Ауыл шаруашылық өндірісін индустриялық негізге көшіру барысында село еңбеккерлерінің қызметін одан әрі интернационалдандыруға кең өріс ашылады. Ауыл шаруашылығындағы еңбектің өнеркәсіптік сипаты артады, адамды мезі ететін бірсарынды, өнімсіз жұмыс түрлері жойылады немесе олар механикаландырылады.

Осы заманғы машиналардың техникалық базасының ортақтығы, ауыл шаруашылығында қолданылатын, өнеркәсіпке тән, өндіріс технологиясы мен еңбекті ұйымдастыру әдістері принциптерінің бірлігі еңбек қызметінің мазмұн және түр бірлігін туғызады. Сондықтан да селодағы еңбектің интернационалдануы тұрғысынан алғанда еңбекті индустрияландыру өндіріс процесін бірыңғайлауға жеткізеді, соның нәтижесінде еліміздің көп ұлтты ауыл шаруашылығы еңбеккерлері үшін өндірістік қатынастар мен еңбекті ұйымдастыру формалары бірдей болады.

Мұндай жағдайда еңбек құралдары ғана интернационалданып қоймайды, сонымен бірге осы техникалық негізде интернационалдық тәжірибе мен еңбек дағдысы қалыптасады. Ал бұл процесті дамытудың қуатты базасы — біздің еліміздің халықтарының өзара туысқандық көмегі, өмірдің барлық саласында кеңінен тәжірибе алмасу.

Тың және тыңайған жерлерді игеру СССР халықтары достығының шежіресіне жаңа бет болып жазылды. Россия мен Украинаның, басқа да одақтас республикалардың талай жылдық тәжірибесі Қазақстан тыңындағы көп ұлтты коллективтердің интернационалдық еңбек тәжірибесіне айналды.

Бұған Павлодар облысындағы көп ұлтты еңбек коллективтерінде жүргізілген әлеуметтік зерттеулердің материалдары айғақ бола алады. «Сізге басқа ұлт өкілдері тарапынан берілген көмекті сезесіз бе, ол көмек неден көрінеді?» — деген сұраққа село еңбеккерлерінің 40 процентке жуығы: «Озық тәжірибеден және соны игеруден сезінеміз» — деп жауап берсе, сұрақ қойылғандардың 30 проценттен астамы өздеріне жаңа техниканы, машина мен механизмді игеруге көмектескенін айтады.

Айталық, соңғы жылдары тың игерілген аймақта астық жинаудың ипатовтық әдісі, егіншіліктің ямпольдық жұмыс әдісі, Прибалтика мен Белоруссия малшыларының тәуір тәжірибесі қызу қолдау тапты. Сол сияқты тың игерген Қазақстанның диқандары мен механизаторларының бай тәжірибесі басқа республикаларда кең пайдаланылуда. Мәселен, топырақты қайырмасыз жырту әдісі Алтай, Урал, Волга бойы диқандарының егін шығымдылығын арттыру жолындағы күресте қуатты құралына айналып отыр.

Сонымен қатар ауыл шаруашылығының материалдық-техникалық базасының нығайып, индустриялануы ауыл шаруашылығы еңбегін тек интернационалдандырудың объективті шарты ғана болып табылады, өйткені бұлар әлі де осы жағдайлардың белгілібір халықтың нақты кәсіптік қызметіне айналғанын айқын көрсете алмақ емес.

Тың жерлерді игеру нәтижесінде Қазақстанда село халқының әлеуметттік дамуында да елеулі өзгерістер болды, еңбеккерлердің кәсіптік мамандығы артты, көп жылдар бойы қалыптасқан еңбек дағдысы өзгерді. Кезінде Л. И. Брежнев өзінің «Тың» атты кітабында былай деп атап көрсетті: «Тың көтеру қазақтар үшін оңай міндет болған жоқ, өйткені қазақ халқы жүздеген жылдар бойы мал шаруашылығымен айналысып келді ғой, ал енді болса олардың көбі көбіне-ақ сахараның байырғы тұрмыс ғұрпын бұзып, егінші, механизатор, астық шаруашылығының мамандары болуына тура келетін еді».

Кемелденген социализм кезеңінде әртүрлі ұлттың село еңбеккерлеріне ауыл шаруашылық еңбегінің ең прогрестік түрлерін меңгеруге мол мүмкіндік туады. Механизатор — бүкіл еліміздегі сияқты біздің республиканың ауыл шаруашылық өндірісінде де басты тұлға. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас ауыл шаруашылығының қарышты қадам жасап отырғанын айта келіп: «Ауыл шаруашылығының өрге басуымен бірге оның адамдары да танымастай өсті. Селода ірі-ірі әлеуметтік өзгерістер болды, мұнда бұрын беймәлім мамандықтар пайда болды. Қазір әрбір совхоз бен колхозда жоғары және арнаулы орта білімі бар ондаған маман жұмыс істейді. Қала мен деревня арасындағы шек барған сайын жойылып, ауыл шаруашылығы еңбегі индустриялық еңбекпен барған сайын жақындаса түсуде («Таңдамалы сөздер мен мақалалар» 136-бет) деп көрсетті.

Әсіресе атап айтарлық бір жәйт, республика селосының индустриялық ұйтқысы — механизаторлар қатары көбейді. Олар еңбегінің мазмұны жағынан индустриялық жұмысшыларға жақын. Сондықтан механизаторлар село еңбеккерлерінің білімі мен мәдениеті жоғары, белсенді бөлігі болып табылады. Еңбектің интернационалдану процесі де осы мамандықтағылар арасында жедел өрістейді. Олар село еңбеккерлерінің қалың бұқарасына индустриялық еңбек пен тұрмыстың прогрестік, интернационалдық сипатын жеткізеді, еңбекке коммунистік көзқарастың үлгісін көрсетеді.

Бірақ қалаға, индустриялық жұмысшылардың еңбегіне қарағанда ауыл-селолардағы еңбеккерлер қызметінің интернационалдану процесінің дамуы біршама баяу. Өйткені ауыл шаруашылық өндірісінің механикаландырылу және автоматтандырылу дәрежесі өнеркәсіптен едәуір төмен. Аграрлық сектордағы қызметкерлердің төрттен үш бөлігі әлі де қол еңбегімен айналысады. Еңбектің энергиямен жарақтандырылуы да әлі талапқа сай емес. Соның салдарынан технологиялық жүйенің бір буыны толық механикаландырылса, ал екінші буынында жұмыс түгелдерлік қолмен атқарылады. Мұның өзі ауыл шаруашылығындағы жұмыстың барлық түрлеріне қажетті механикалық құралдар шығаруды өнеркәсіптің қамтамасыз ете алмай отырғанына байланысты. Айталық, 1980 жылы ауыл шаруашылық машиналарының жүйесіне енгізілген әралуан 3 мың техникалық құралдың 1800 түрі ғана шығарылған.

Алдағы жылдарда республика ауыл шаруашылығының материалдық-техникалық базасы нығайтылып, оны индустриялық негізге көшіру ісі одан әрі жүргізіледі. Он бірінші бесжылдықта колхоздар мен совхоздар 148 мың трактор, 109 мың жүк машинасын, 93 мың астық комбайның, басқа да көптеген механизмдер алады. Селодағы еңбекті энергиямен жарақтандыру, мал фермаларын механикаландыру дәрежесі едәуір арттырылады. Мұның бәрі село еңбеккерлерінің қызметін интернационалдандыра түсуге ықпал етеді.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумы бекіткен, СССР-дің Азық-түлік программасын жүзеге асыру селодағы еңбекті одан әрі интернационалдандыруға даңғыл жол ашады. Өйткені онда ауыл шаруашылығын интенсивті түрде өркендету, ғылыми-техникалық прогресті жеделдету, совхоздар мен колхоздардың, шаруашылықаралық және аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктер мен комплекстердің материалдық-техникалық базасын сапалық жағынан нығайту, өндіріс потенциалын барынша тиімді пайдалану, сөйтіп, халықтың материалдық және рухани талап-тілектерін толық қанағаттандыру көзделіп отыр.

Совет халқы бұл келелі міндеттерді шешу жолында қажырлы күрес жүргізуде. «СССР-дің 60 жылдығына — 60 екпінді апта!» деген ұранмен өрістетілген социалистік жарыста бүкіл еліміздегі сияқты республика еңбекшілері де екпінді еңбектің тамаша өнегесін көрсетті. Олар үстіміздегі жылдың жоспарларын, СССР-дің Азық-түлік программасында белгіленген міндеттерді ойдағыдай орындау үшін қолдан келгеннің бәрін істеуде.

Сонымен, кемелденген социализм жағдайында ауыл шаруашылық еңбегін интернационалдандыруға мол мүмкіндік туады. Мұның өзі село еңбеккерлерінің әлеуметтік-кәсіптік құрылымын прогрестік тұрғыдан өзгертуге, сөйтіп, олардың еңбек және әлеуметтік белсенділігін арттыруға игі ықпал ететін болады.

Ғ. БЕКТҰРОВ,
СССР Ғылым академиясы Философия
институтының аспиранты.

ҚАҺАРМАНДЫҚТЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ МӘНІ

Отан игілігі, халық игілігі жолында жан аямай еңбек етіп, ерлік жасау — қашаннан совет адамының бойына сіңген асыл қасиет. Совет өкіметі жылдарында жаңа дүние орнатушы адамның өзіне тән мінез-құлқы қалыптасты. Ал елімізде кемелденген социалистік қоғамның орнатылуы, еліміздің материалдық және рухани потенциалының орасан өсуі, КПСС пен Совет мемлекетінің бейбітшілік пен халықаралық ынтымақтастық жолындағы, халықтардың бостандығы мен тәуелсіздігі жолындағы күресте жеткен табыстары адамдардың коммунистік санасын қалыптастыру саласындағы партияның программалық мақсаттарын жүзеге асыру үшін барлық жағдайлар жасап отыр. Бұл мақсаттар — барлық еңбекшілерді жоғары идеялылық және социалистік Отанға, коммунизм ісіне берілгендік, еңбек пен қоғамдық меншікке коммунистік көзқарас рухында тәрбиелеу, буржуазиялық көзқарастар мен салттардың сарқыншақтарын толық жою, жеке адамды жан-жақты, үйлесімді дамыту, рухани мәдениеттің шынайы қазынасын жасау. Совет адамының бойына міне осынау мұраттар барынша молынан дарытылып келеді. Оның сүйікті Отанына, халқына деген заңды мақтанышы, патриоттық ұлы сезімі өлшеусіз зор. Сондықтан да халқымыздың революция жылдарында, азамат соғысы мен Ұлы Отан соғысының сын сағаттарында, сондай-ақ бейбіт еңбек майданында көрсеткен әлемге әйгілі ерлігі, жалпы совет адамдарының батырлық мұраты, оның ішінде жастардың қаһармандық романтикасы ғалымдардың, әдебиет пен өнер қайраткерлерінің назарын үнемі өзіне аударып келеді.

Қазіргі заманда, яғни дүние жүзінде барған сайын өріс алып, қанатын кеңінен жайған революциялық және ұлт-азаттық қозғалыстың жеңісін қамтамасыз ету барысында, сондай-ақ қарама-қарсы тұрған екі лагерьдің — социалистік және империалистік лагерьдің арасындағы ешбір ымыраға келмейтін идеологиялық күрес жағдайында ерлік проблемасының прогрестік мән-жайын ашып көрсетудің мәні үлкен.

Буржуазия идеологтерінің ерлік проблемасын зерттеудегі алға қойған негізгі мақсаты — ерлікті буржуазиялық тұрғыдан өлшеп, оны қайткен күнде де жалған бағытта түсіндіру, бұрмалау. Сөйтіп, олар жұмысшы табының, оның алдыңғы қатарлы авангарды — Коммунистік партияның, сондай-ақ бүкіл еңбекші бұқараның ерлік істерін және олардың тарихта атқаратын прогрестік ролін жоққа шығаруға тырысып бағады. Олардың мұндағы қолданып отырған басты қаруы, айла-тәсілі — қандай да болсын жауыздық әрекеттерді мадақтау. Осы тұрғыдан ұрыларды, кісі өлтірушілерді дәріптеп, солардың «ерлігін» уағыздайтын қым-қиғаш оқиғаларға толы кинофильмдер шығарады.

Империализм насихатшылары ерлікті негізінен екі бағытта бұрмалайды. Бір жағынан, шынайы ерлікке үш қайнаса сорпасы қосылмайтын әлгіндей жаңсақ әрекеттерді дәріптеу арқылы бұрмаласа, екінші жағынан, нағыз ерлік ескірді, ол қазір мүлде жоқ деп дәлелдемекші болады. Сөйтіп, олар өмір болмысындағы ерлік атаулының бәріне қарсы шығады.

Буржуазия идеологтерінің осылайша қайткен күнде де ерліктің таптық мәнін жоққа шығарып, оны буржуазиялық қанаушы тап мүддесі тұрғысынан түсіндіргісі, сөйтіп, жұмысшы табының, еңбекшілердің өз праволары үшін күресінен олардың назарын басқа жаққа аударғысы келеді. Себебі, «ерлік» деген сөздің өзі капиталистердің үрейін ұшырады. Өйткені бұл түсінік — тек адамзат прогресі мен бостандығы жолында күресуші жұмысшы табына, бұқара халыққа ғана тән ізгі қасиет.

Сонымен бірге буржуазия идеологтері екінші дүниежүзілік соғыс тарихын қасақана бұрмалап көрсетуге күш салып бағады. Мысалы, екінші дүниежүзілік соғыс туралы Америка Құрама Штаттарында, Германия Федерациялық Республикасында жарық көрген бірқатар кітаптарда совет халқының ерлігін елемеу әрекеті әр қырынан байқалады. Коммунизмнің қас дұшпандары азаттық үшін күрескен совет жауынгерлерінің қаһармандығын, парасаттылығын тіптен назардан тыс қалдырғысы келеді.

Міне осының бәрі ерлік проблемасына ат үсті қарауға болмайтынын, оның таптық, әлеуметтік және саяси маңызы зор екенін көрсетеді.

Қазіргі кезде ерлік жайында, оның табиғаты, ерекшелігі, заңдылықтары, категориялары жөнінде жарияланған зерттеулер аз емес. Бірақ олардың басым көпшілігі ерлікті этика, мораль, социология тұрғысынан қарастырады да, оның эстетикалық жағына терең бойлап бара бермейді.

Алайда соғыстан кейінгі жылдары, әсіресе соңғы он-он бес жылдар шамасында жарияланған бірқатар ғылыми зерттеулер ерлікті эстетикалық категория етіп бөлу қажеттігіне ден қойып жүр. Сонымен бірге жалпы ерлік проблемасын социология, әдебиет тану, өнер салалары тұрғысынан бағалаған бірсыпыра елеулі монографиялық еңбектер де жарық көрді.

Жалпы, ерлік туралы әңгімелегенде, ең алдымен еске аларлық нәрсе, ерлік деп тек адамзаттың жарқын болашағы, адамзат прогресі, социалистік Отан, халық игілігі, бақытты өмір үшін күресушінің үздік өнегесін айтамыз.

Ерлік проблемасын жан-жақты және терең зерттеу барысында оны бірнеше топқа бөліп қараған орынды тәрізді. Алдымен оны бұқаралық ерлік және жеке адам ерлігі деп топтаған жөн. Бұқаралық ерлік — бұл ерліктің баршаға ортақ жалпылама түрі. Бұған бір елдің, халықтың Отан қорғаудағы, революциялық қозғалыстағы, еңбектегі баршаға бірдей міндеттер жиынтығы жатады. Басқаша айтқанда, мұның өзі ерліктің этикалық категориясы тұрғысынан қарастырылады да, бүкіл қоғам, мемлекет алдындағы барша азаматқа ортақ ұлы мақсаттан туындайды.

Ал жеке адамның ерлігіне келсек, бұл әрбір қоғам мүшесінің мінез-құлқына, сана-сезіміне, психологиялық ерекшелігіне сәйкес жіктеп, топтауды талап етеді. Өйткені мемлекеттің алдында тұрған міндеттердің негізінде, сол ел азаматтарының алдына қояр қоғамдық талап баршаға бірдей болғанымен, оны әркім өз шама-шарқына қарай атқаратыны мәлім. Олай болса, жеке адамның ерлігін де екі топқа бөліп талдаған жөн сияқты. Біріншіден, совет адамдарының еңбектегі, әсіресе Отан қорғаудағы ерлігін этикалық және эстетикалық ерлік түрлері ретінде қарауға болар еді. Өйткені бұлардың арасында едәуір айырмашылық бар. Мәселен, ерліктің этикалық түрі — барлық қоғам мүшелеріне ортақ құбылыс. Себебі, қоғамның алдында тұрған міндеттерді орындау барысында әрбір азаматқа жеке талап қойылып, соны адал атқару, жүзеге асыру әркімнің абыройлы борышына айналады. Мысалы, Ұлы Отан соғысында ерлікпен шайқасқан совет халқының негізгі мақсаты фашизмді талқандау, оған күйрете соққы беру болды. Бұл міндетті орындау жолында әрбір совет азаматы майданда да, тылда да ерліктің сан қилы үлгісін көрсетті. Сол ерліктің басым көпшілігі моральдық-этикалық нормалар көлемінде, яғни қоғам алдындағы азаматтық борышты атқару түрінде жүзеге асты. Сондықтан да ерліктің бұл түрін біз этикалық категория деп қараймыз. Этикалық категория ретіндегі ерлік — жеке адамның әлеуметтік және моральдық право нормаларының талабына сай азаматтық борышты адал атқаруда ерекше көзге түсетін батылдық, батырлық, табандылық күресі.

Ал ерліктің осы этикалық категория шеңберінен асып түсетін озық, шоқтығы биік, эмоциялық әсерлі түрін эстетикалық категория тобына жатқызамыз. Сондықтан ерліктің бұл түріне қысқаша тоқтала кеткеніміз абзал.

Ұлы Отан соғысының сұрапыл жылдарында совет адамдары Отан үшін қажет болса жан пида етуді өзінің азаматтық парызы, борышы деп білді. Мысалы, Александр Матросов пен Сұлтан Баймағамбетов, Николай Гастелло мен Нүркен Әбдіров, тағы басқа жүздеген совет жауынгерлері тарихта теңдесі жоқ ерлік жасау үстінде өздерінің өмірін Отан, халық мүддесі жолында, басқалардың бақыты жолында пида етті. Міне ерліктің мұндай ғажайып түрі — совет халқының ұрпаққа мұра болып келе жатқан дәстүрлі ерлігінің заңды жалғасы. Демек, бұл өжеттік қарапайым этикалық категорияның шеңберінен асып түсетін әрекет екені даусыз ақиқат.

Ерліктің бұл түрі өзінің табиғатында сирек кездесетін ғажайып көрініс бола тұрса да, олардың саналуан үлгілері тарихта аз емес. Мәселен, еңбекшілердің ұлы көсемдері Маркстің, Энгельстің, Лениннің және ондаған, жүздеген революционерлердің бұқара халықтың бақыты, адамзат прогресі жолында жасаған ұлы ерлігі, табанды күресі, қайтпас қайсар жігері бұған айқын айғақ.

Сол сияқты ғылымға, өнерге тыңнан жол салған алғашқы ұлы ғалымдардың, өнер қайраткерлерінің басым көпшілігі адамзат прогресі үшін аянбай еңбек етудің нәтижесінде нағыз ерліктің өнегесін көрсетті. Айталық, мейірімсіз діни инквизиция мен қараңғылық үстемдік етіп тұрған сонау ортағасырлық қаратүнек заманда өмір сүрген итальян ғалымы Джордано Бруноны (1547—1600) планеталарды ешқандай құдай жаратпағанын, олардың табиғаттың физикалық заңдарына сәйкес үнемі қозғалыста болатынын ашқаны, сөйтіп, діни уағыздарға соққы бергені және сол көзқарасынан бас тартпағаны үшін Римнің шіркеу басылары ұзақ жылдар бойы қуғындап, ақыры тірідей отқа жағып тынды. Сол сияқты көне Шығыстың ұлы ғалымдары Әбунасыр әл-Фараби, Ибн-Сина, Европа ғалымдары Николай Коперник, Галилео Галилей, орыстың ұлы ғалымдары мен революционер-демократтары М. В. Ломоносов, А. Н. Радищев, А. И. Герцен, Н. И. Пирогов, В. Г. Белинский, Н. Г. Чернышевский және басқалары — ұлы мақсат жолында табандылықпен күресе білген өнегелі өмір иелері.

Көп жағдайда басқалар үшін өз өмірін саналы түрде қию — әркімнің қолынан келе бермейтін күрделі құбылыс. Мұндай ерлік тек сана-сезімі жоғары, жан дүниесі кіршіксіз таза, жігер-қуаты мол, адал адамдардың қолынан келетіні даусыз.

Жоғарыда айтылғандай, кешегі Ұлы Отан соғысы жылдарында ерліктің мұндай сирек кездесетін лұғатты түрлерін көрсеткен совет адамдарының есімдерін мыңдап атауға болады. Бұл Ұлы Октябрьдің жемісі, тек біздің советтік өмір болмысымызға ғана тән құбылыс еді. Соның жарқын мысалы ретінде қатардағы жауынгер Александр Матросовтың ерлігін тағы да еске сала кетейік.

Бұл ерлік 1943 жылғы февральда Совет Армиясы шабуылының кезінде жасалғаны мәлім. Даңқты Москва, Сталинград жеңістерінен кейін жауынгерлік рухы көтеріле түскен біздің ержүрек әскерлеріміз туған жерімізді фашист басқыншыларынан азат етіп, жауды батысқа қарай дүркірете қуып бара жатты.

Александр Матросов шайқасып жүрген полк Қызыл Армияның 25 жылдығының құрметіне 1943 жылы 23 февральда Чернушка деревнясын фашист басқыншылардан азат ету туралы бұйрық алды. Таңертең полк шабуылға шықты. Бірақ жау дзотынан қарша бораған пулемет оғы солдаттардың бас көтеруіне мұрша бермеді.

Сол дзот пулеметінің үнін өшіруге А. Матросов командирден рұқсат сұрады. Бұдан кейін ол жау дзотына жақындап барып, амбразураға бірінен соң бірін жеделдете екі-үш граната лақтырды, автоматының оғы біткенше атқылады, сөйтіп, жау пулеметінің үнін өшірді. Алайда біздің жауынгерлер шабуылға көтеріле бергенде, пулемет қайтадан атқылай бастады. А. Матросов жолдастарының оққа ұшып құлап жатқанын көрді де, көп ойланып-толғанбастан, жүгірген бойы жау пулеметін өз денесімен жапты.

Міне бұл басқалар үшін өз өмірін саналы түрде қиюдың нақты үлгісі еді. Сондықтан да ерліктің мұндай түрін моральдық-этикалық нормалардан асып түсетін ерекше құбылыс деп бағалаймыз.

Эстетикалық категория ретіндегі ерлік дегеніміз — бұл ерліктің дәстүрлі моральдық-этикалық категориялар деңгейінен жоғары, сондайақ адамзатты үнемі ерлік істерге рухтандырып отыратын, болашақ ұрпақтарға мәңгі-бақи үлгі-өнеге болатын, әрі өте сирек кездесетін ең бір көрнекті түрі. Ерліктің бұл түрі — асқақ мұраттармен рухтанған, қоғам ісі мен адамзат прогресіне шексіз беріле, әрі риясыз қызмет етуді өз басына бақыт деп санайтын, адамгершілік сезімі асқақ адамдарға тән асыл қасиет.

Әлбетте, ерліктің осы бір эстетикалық түрі каншама сирек кездесетін және тек каһарман адамдардың ғана колынан келетін іс бола тұрса да, біздің еліміздің өрендері Отан қорғау жолында мұндай батырлықтың тарихта теңдесі жоқ талай үлгісін көрсетті. Мысалы, А. Матросовтың ерлігі 363 рет, Н. Гастеллоның ерлігі 250 рет қайталанды. Мұның өзі советтік қоғамның шынайы табиғатынан туындап, бүгінде әкелер ісін абыроймен алға апарушы ұрпақтар үлесіне тиіп отырған ерліктің аса тұлғалы, өзгеше болмыс-бітімі деуге лайық.

Сондыктан да ерліктің бұл түрі жазушы кітаптарына, ақын өлеңдеріне, суретші туындыларына, кино, драматургия кайраткерлерінің шығармаларына аркау болып, әдебиет пен өнерде кеңінен насихатталып жүр. Қорыта айтканда, совет адамдарының отаншылдық, патриоттық сезімі мен өмірге интернационалдык көзқарасы, оның коммунизм мұраттары жолындағы жанкиярлык ерлігі ғалымдардың, әдебиетшілердің, өнер кайраткерлерінің бұдан былай да терең зерттеп, тұжырымды пікірлер айтатын объектісіне айнала берері сөзсіз.

Қ. ӨТЕМІСОВ,
С. М. Киров атындағы Еңбек Қызыл Ту орденді
Қазақ мемлекеттік университеті журналистика
кафедрасының аға оқытушысы.

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КОЛЛЕГИЯ:

М. Мамажанов (бас редактор), **Ә. Ахметов, Ә. Р. Ахметов, К. Әбілдаев, Б. Баймаханов, О. Батырбеков, Ә. Қалмырзаев, Т. Қызыкбаев, А. Мұхамбетов, О. Смағұлов, Т. Ыдырысов** (жауапты секретарь).

Телефондар: бас редактордын кабылдау бөлмесі —33-29-52, жауапты секретарь — 33-84-33, маркстік-лениндік теорияны насихаттау және накты экономика бөлімдері — 33-84-32, ұйымдастыру-партия жұмысы, ғылым және мәдениет бөлімдері —33-80-89, әдеби кызметкерлер — 33-80-93, 33-92-01, бас редактор —33-86-89, бас редактордың орынбасары — 33-83-61.

УГ06065. Сдано в набор 14.01.83. Подписано к печ. 3.02.83. Бум. тип. № 3. Формат изданий $70\times108^{1}/_{16}$. Физ. п. л. 6,0. Усл. п. л. 8,4. Уч. изд. л. 8,6. Печать высокая. Заказ 14. Тираж 55915. Цена 25 коп.

Технический редактор **Д. Токтарбекова.**

Ордена Трудового Красного Знамени типография Издательства ЦК Компартии Казахстана, г. Алма-Ата, пр. Ленина 2/4.

«Казакстан коммунисі» — «Коммунист Казахстана» — теоретический и политический журнал ЦК Компартии Казахстана на казахском языке.

Адрес редакции: 480044, Алма-Ата, ул. М. Горького, 50, 8-этаж.

Бағасы 25 тиын.
Индекс 75738.

ISSN 0135—1117.

«Казахстан коммунисi», Алма-Ата, № 2, 1983, 1—96.

БАРЛЫҚ ЕЛДЕРДІҢ ПРОЛЕТАРЛАРЫ, БІРІГІҢДЕР!

93

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

3

МАРТ
1983

Барлық елдердің пролетарлары, бірігіңдер!

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

№ 3
март
1983

ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫ ОРТАЛЫҚ
КОМИТЕТІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ және САЯСИ ЖУРНАЛЫ

1921 жылғы сентябрьден
бастап шығып келеді

МАЗМҰНЫ

Ю. АНДРОПОВ — Карл Маркс ілімі және СССР-дегі социалистік құрылыстың кейбір мәселелері 3

КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Ю. ЖЕКСЕНОВ — Транспорттың жұмысын жақсарту — уақыт талабы . . 19
Т. ӘШІМБАЕВ — Экономикалық ойлау және түпкі нәтиже 27
Б. ШОЛАНОВ — Еңбек тәртібі — өрлеу кепілі 35

ПАРТИЯНЫҢ ЛЕНИНДІК АГРАРЛЫҚ САЯСАТЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ЖАҢА КЕЗЕҢІ

Л. БЕКЖАНОВ — Мал шаруашылығына басшылықты жетілдіре береміз . . 40
Қ. ТОҚМЫРЗИН — Өмір өткелдері 46

ИДЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

А. ҚАСАБЕКОВ — Дүниені өзгертуші ғылым 50
Ж. БОДАНОВ — Тәлімділік тәрбиелі ортадан 55
С. ХАРЧЕНКО, С. ҚАЛДЫБАЕВ — Әрі ұйымдастырушы, әрі тәрбиеші, . . 60

«ЖАС КОММУНИСТ МЕКТЕБІ» КУРСЫН ОҚЫП-ҮЙРЕНУШІЛЕРГЕ КӨМЕК

С. САПАРҒАЛИЕВ — Коммунистердің авангардтық ролі 66

ХАЛЫҚТЫҚ БАҚЫЛАУШЫЛАР МЕКТЕБІ

Ө. ҚЕСІКБАЕВ — Бақылаудың лениндік принциптері 72

ҮНЕМДІ ЭКОНОМИКА ҮШІН

Е. БАЯДІЛОВ — Бәрі де жобадан басталады 79

ӘДЕБИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР

Ф. ОҢҒАРСЫНОВА — Замана ұлылығын жырлайық 83

БАСПАСӨЗГЕ ШОЛУ

Экономика мәселелері байыпты жазылсын 87

ЖУРНАЛИСТ ШЕБЕРЛІГІНІҢ ҚЫРЛАРЫ

Ф. МУСАБЕКОВА — Сөз — үлкен өнер 93

© «Қазақстан коммунисі» № 3. 1983.

СОДЕРЖАНИЕ

Ю. АНДРОПОВ — Учение Карла Маркса и некоторые вопросы социалистического строительства в СССР 3

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИЗМА

Ю. ДЖЕКСЕНОВ — Улучшение работы транспорта — веление времени. . . 19
Т. АШИМБАЕВ — Экономическое мышление и конечные результаты . . . 27
Б. ЧУЛАНОВ — Дисциплина труда — важный фактор организованности и активности 35

НОВЫЙ ЭТАП В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ЛЕНИНСКОЙ АГРАРНОЙ ПОЛИТИКИ ПАРТИИ

Л. БЕКЖАНОВ — За дальнейшее совершенствование руководства животноводством 40
Қ. ТОҚМЫРЗИН — Годы становления 46

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ИДЕОЛОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ

А. ҚАСАБЕҚОВ — Наука, преобразившая мир 50
Ж. БОДАНОВ — Воспитывает среда 55
С. ХАРЧЕНҚО, С. ҚАЛДЫБАЕВ — И организатор, и воспитатель. 60

В ПОМОЩЬ ИЗУЧАЮЩИМ КУРС «ШКОЛА МОЛОДОГО КОММУНИСТА»

С. САПАРГАЛИЕВ — Авангардная роль коммунистов 66

ШКОЛА НАРОДНЫХ КОНТРОЛЕРОВ

У. ҚЕСИҚБАЕВ — Ленинские принципы контроля 72

ЗА ЭКОНОМНУЮ ЭКОНОМИКУ

Е. БАЯДИЛОВ — Все начинается с проекта 79

ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО

Ф. УНГАРСЫНОВА — Воспевать величие эпохи 83

ОБЗОР ПЕЧАТИ

Глубже освещать вопросы экономики 87

ГРАНИ ЖУРНАЛИСТСКОГО МАСТЕРСТВА

Ф. МУСАБЕКОВА — Слово — критерий художественности 93

Ю. АНДРОПОВ, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары

КАРЛ МАРКС ІЛІМІ ЖӘНЕ СССР-дегі СОЦИАЛИСТІК ҚҰРЫЛЫСТЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

ҚАРЛ МАРКС есімді адамның дүниеден өткеніне жүз жыл толды. Тұтас бір ғасыр. Қиян-кескі сілкіністер, революциялық дауылдар, адамзат тағдырындағы түбегейлі өзгерістер ғасыры. Көптеген философиялық концепцияларды, әлеуметтік теорияларды, саяси доктриналарды төңкеріп, ысырып тастаған ғасыр. Және де марксизмнің бір-біріне ұласқан жеңістерінің, оның қоғамдық дамуға жасаған өскелең ықпалының ғасыры.

Уақыт неғұрлым алға жылжыған сайын Маркстің өмірлік ерлігінің мән-мағынасы мен ауқымы да соғұрлым айқын бола түседі.

Адамдар мыңдаған жылдар бойы қоғамды әділетті түрде қайта құрудың қанаудан, зорлық-зомбылықтан, материалдық және рухани қайыршылықтан құтылудың жолдарын іздестірумен болды. Асқан ақыл-ой иелері өздерін түгелдей осынау ізденіске арнады. Халық бақыты жолындағы күрескерлер ұрпақтан ұрпаққа жалғасып, осы мақсат жолында өз өмірін сарп етті. Әйтсе де нақ Маркстің алып қызметінде ұлы ғалымның еңбегі тұңғыш рет бұқараның революциялық қозғалысы көсемінің және ұйымдастырушысының қажырлы күрес практикасымен біртұтас кірігіп кетті.

Марксті шын мәнісінде классикалық неміс философиясы, ағылшын саяси экономиясы, француз утопиялық социализмі жасаған барлық жақсы атаулының мұрагері деп орынды санайды. Бірақ ол, әлгілердің жетістіктерін сын көзбен қайта өңдеп, әлдеқайда ілгері кетті. Өйткені, ең алдымен, өзі тұжырымдаған міндетті, данышпанға тән қасиетпен, терең, әрі қарапайым шешуге кірісті: «Философтар дүниені түрліше түсіндірумен ғана болып келді, ал мәселе оны *өзгертуде* жатыр» (*Қ. Маркс* пен *Ф. Энгельс.* Таңдамалы шығармалары, 1-том, 9-бет). Сөйтіп, дүниені революциялық жолмен өзгертуге Маркс өзінің ғажайып ақыл-ойының күллі құдірет-күшін, өзінің өмірін түгел арнады.

Дәйекті ғылыми теория мен революциялық практиканың бірлігі — марксизмнің өзгеше белгісі. Маркстің ғылыми творчествосының өзі де сол кездегі тарихи жағынан әлі мүлдем жас тап — пролетариаттың саяси аренаға дербес шығуымен тығыз байланыссыз өрістей алмаған еді. Ал Маркс өзінің тіптен жас шағында айтқан: «Философия пролетариаттан өзінің *материалдық* қаруын табатыны сияқты, пролетариат та философиядан өзінің *рухани* қаруын табады...» (*Қ. Маркс* пен *Ф. Энгельс.*

Шығармалар, I-том, 428-бет) деген көрегендік сөздерінің жүзеге асқанын, шындыққа айналғанын көріп-білу бақытына ие болды.

Жұмысшы табына Маркс берген философия — қоғамдық ойдың тарихындағы төңкеріс. Адамзат өзі туралы марксизмнің арқасында білгенінің болмашы бөлігін де білген жоқ еді. Диалектикалық және тарихи материализмнің, саяси экономияның, ғылыми коммунизм теориясының табиғи тұтастығы арқылы көрінген Маркс ілімі дүниетанымдағы нағыз революция болып табылды және сонымен бірге аса терең әлеуметтік революцияларға апаратын жолды нұрландырды.

Маркс тарих қозғалысының объективті, өз негізінде материалдық заңдарын ашты, бұларды бұрын бәр-бәрі әлде кездейсоқ жағдайдың тәлкегі, жеке адамдардың озбырлығы болып көрінетін, әлде қайдағы жоқ әлемдік рухтың өзіндік көрінісі ретінде түсіндірілетін жерлерден тапты. Ол көзге түсетін де, түспейтін нәрсенің тасасынан, құбылыстың тасасынан оның мәнін көре білді. Ол капиталистік өндіріс, капиталдың еңбекті қанауы құпиясының пердесін жұлып тастады — қосымша құнның қалай жасалатынын және оны кімдердің иеленетінін көрсетті.

Маркстің осы ең ірі екі жаңалығына — тарихты материалистік тұрғыдан түсінуге және қосымша құн теориясына — оның ұлы серігі, әрі досы Фридрих Энгельс ерекше маңыз берді. Ал мұның неге олай екенін ұғыну қиын емес. Тап осы жаңалықтар социализмді утопиядан ғылымға айналдыруға, тап күресіне ғылыми тұрғыдан түсінік беруге мүмкіндік туғызды. Тап солардың негізінде В. И. Ленин Маркс іліміндегі басты нәрсе,—«пролетариаттың социалистік қоғамды жасаушы ретіндегі бүкіл дүниежүзілік-тарихи ролін анықтау» (Шығармалар толық жинағы, 23-том, 1-бет) деп айта алған-ды.

Иә, Маркс — асқан ұлы ғалым. Бірақ сонымен қоса Маркс асқан ұлы революционер-практик те. Ал оның өзі көрсетіп берген мақсаттарға жету үшін қаншама іс тындырып үлгіргеніне тек қайран қаласың.

Энгельспен бірге Маркс саналы, революцияшыл пролетариаттың тарихтағы тұңғыш саяси ұйымы — Коммунистер одағын құрды. Сөйтіп, ол дәл қазіргі түсінігіміздегідей нағыз бірінші коммунист, біздің қазіргі бүкіл дүниежүзілік қозғалысымыздың бастаушысы болды.

«Тек жұмысшы табының интернационалдық одағы ғана оның түпкілікті жеңісін қамтамасыз ете алады», — деп жазды Маркс (*К. Маркс* пен *Ф. Энгельс.* Шығармалар, 16-том, 336-бет). Бірінші Интернационалдың негізін қалаушы болған оның өзі қажымай-талмай, жұмысшылардың халықаралық бірлігін шыңдады. Маркс пен Энгельстің дүние жүзі коммунистеріне саяси өсиеттерін «Барлық елдердің пролетарлары, бірігіңдер!» деген жалынды ұрансыз көз алдыңа келтіру мүмкін емес.

Басқа ешкім емес, тек сенімді интернационалист Маркс қана Англиядан Үндістанға, Франциядан Қытайға, АҚШ-тан Ирландияға дейінгі мейлінше әртүрлі елдер жағдайының ерекшеліктеріне үңіле білді. Сонымен бірге жеке халықтардың өміріне мұқият зер сала отырып, ол бүкіл дүние жүзінің өмірімен оның өзара байланысын үнемі іздеумен болды. Сөйтіп, бұл арада оның алдында: капиталистік тәртіптерді революциялық жолмен қиратуды кім бастайды және адамзаттың коммунистік болашағына апаратын жолмен кім бірінші болып жүреді? — деген түбегейлі сұрақ тұрды.

Бұл сұраққа жауапты тарих берді. Революцияшыл тұңғыш жол бастаушы болу Россия пролетариатының үлесіне тиді. Октябрь революциясы Маркстің бүкіл үмітіне қарамастан болды деп бұл революцияны «сынаушылар» тіпті осы күндері де табылады. Бейне өзінің революциялық болжамдарында Маркс тегі Россияны есептен шығарып тастады деген сыңай танытады. Ал шынында ол Россия істеріне орасан зор ынта-ықылас білдірген ғой. Бұл істерді жақсылап біліп алу үшін Маркс орыс тілін үйренді. Патша өкіметінің қас дұшпаны ол Россияда өрлеп отырған қоғамдық қозғалыстың перспективасын көрегенлікпен бағалады, онда бүкіл дүниежүзілік маңызы болатын «асқан керемет әлеуметтік революция» (*қараңыз: К. Маркс* пен *Ф. Энгельс.* Шығармалар, 32-том, 549-бет) пісіп келе жатқанын көріп білді. Шынтуайтқа келгенде, тіпті болашақ оқиғалар туралы Маркс қазіргі біздің «сыншыларымыздың» өткен заман туралы айтқандарынан әлдеқайда дәлме-дәл пікір айтты.

Маркстің өлімімен байланысты күресуші пролетариаттың қатарында үнірейген қуыс пайда болды деген Энгельстің сөзі бар. Қаза шынында да орны толмас ауыр еді. Бірақ Маркстің туы сенімді қолдарда қалды. Оны күш-қуат алып келе жатқан революцияшыл жұмысшы қозғалысын бастаған Энгельстің өзі жоғары көтерді. Ал тіпті Энгельстің тірі кезінде пролетариаттың тап күресінің аренасына Владимир Ильич Ленин шықты.

Ленин Маркс пен Энгельстің адал ізбасары болды. Ол, өзі айтқандай, өзінің ұлы ұстаздарын титтей де жамандауға төзе алмайтын. Мұны жаңа тарихи жағдайда марксизмнің барлық құрамдас бөлімдерін қорғап қалу үшін ғана емес, сонымен бірге творчестволықпен дамыту үшін, оны іс жүзіне асыру үшін жұрттың бәрінен көп іс тындырған адам ғана айта алды. Ол марксизмді жаңа, жоғары сатыға көтерді. Лениннің есімі Маркстің есімінен ешбір ажыратқысыз. Ленинизм — империализм және пролетарлық революциялар заманының, отарлық системаның күйреуі, адамзаттың капитализмнен социализмге өту заманының марксизмі. Біздің заманымызда ленинизмнен тысқары және одан бөлек марксизм болуы әсте мүмкін емес.

Ленин мен ол құрған большевиктер партиясы дүние жүзінің әлеуметтік-саяси бейнесін түбегейлі өзгерткен тұңғыш жеңімпаз социалистік революцияны басқарды. Сөйтіп, жаңа заман — жұмысшы табының, халық бұқарасының ғаламат жасампаздық істері мен тарихи жеңістерінің заманы басталды. Сөйтіп, Маркс жасаған ғылыми социализм жаңа қоғам орнатып жатқан миллиондаған еңбекшілердің жанды практикасымен ұштасты.

БҮГІНДЕ БІЗДІҢ АЛДЫМЫЗДА, Маркстің замандастарына қарағанда, оның ілімінің аса бай мазмұны әлдеқайда кең, әрі терең ашылып тыр. Өйткені социализмнің тарихи қажеттілік идеясын оның теориялық рінде қабылдау бір басқа да, ал осы идеяның іс жүзіне асырылу оцесінің қатысушысы және куәгері болу мүлдем басқа.

Социализмнің қалыптасуының нақты тарихи жолдары барлық істе бірдей біздің революциялық теорияның негізін қалаушылар көздегендей болған жоқ. Алғашында ол тек бір елде, оның үстіне экономикалық жағынан социалықты дамымаған елде жеңіп шықты. Мұндағы бар түйін мынада: Октябрь революциясы Маркстің тірі кезінде әлі болмаған, жаңа тарихи жағдайларда, империализм заманында жасалды, ал ол өмір толық растаған, социалистік революцияның лениндік теориясында өз көрінісін тапты.

Буржуазия мен реформизмнің идеологтері күні осы уақытқа дейін СССР-де, басқа да туысқан елдерде құрылған жаңа қоғам социализмнің Маркс елестеткендей бейнесіне сай келмейді-міс деп дәлелдеуге тырысып, толып жатқан айғақтар келтірмек болады. Нақты болмыс, бейнебір, мұрат-мақсаттан басқаша болып шықты деп түсіндірмек болады, Маркс өз ілімін жасағанда оның өзі де тап-таза, тап-түйнақтай «социализмнің» қайдағы бір дерексіз мұратының талаптарын онша басшылыққа ала бермегенін олар әдейі немесе білместіктен естен шығарады. Болашақ құрылыс туралы өзінің ұғымдарын Маркс ірі капиталистік өндірістің объективті қайшылықтарын талдаудан саралап шығарды. Міне тап осындай, бірден-бір ғылыми көзқарас оған қоғамның негізгі белгілерін дұрыс айқындауға мүмкіндік берді, ал бұл қоғам әлі алда XX ғасырдағы әлеуметтік революциялардың жан сергітер дауылдарында тууға тиіс болды.

Капитализмнің орнына келетін әлеуметтік-экономикалық құрылыстың негізгі іргетасы, Маркстің пікірінше, өндіріс құрал-жабдықтарына қоғамдық меншік болып табылады. «Коммунистік партия Манифесінің» шар болаттай шымыр сөздері өндірістік қатынастардағы осы қажетті төңкеріске марксизмнің былай деп маңыз бергенін атап көрсетеді: «...Коммунистер өздерінің теориясын: жеке меншікті құрту — деген бір-ақ қағидамен айта алады» (*К. Маркс* пен *Ф. Энгельс.* Таңдамалы шығармалары, 1-том, 119-бет).

Нақты социализмнің тарихи тәжірибесі «менікінің», жеке меншікшілдіктің «біздікіне», ортақ мүддеге айналуының оп-оңай іс емес екенін көрсетеді. Меншік қатынастарындағы төңкеріс өндірістің негізгі құрал-жабдықтарын жалпыхалықтық игілікке айналдыра қоятын әсте де бір жолғы әрекет емес. Қожайын болу правосын алу және нағыз, парасатты, ұқыпты қожайын болып шығу деген әсте бір ұғым емес. Социалистік революцияны жасаған халыққа әлі де күллі қоғамдық байлықты ең жоғарыдан және тұтастай меншігіне алу жөніндегі өзінің жаңа жағдайын ұзақ уақыт игеруге —коллектившілдік сана мен мінез-құлық қалыптастырып, экономикалық та, саяси да, тіпті керек десеңіз, психологиялық та тұрғыдан игеруге тура келеді. Өйткені тек өзінің төл еңбек табыстарына, өз басының қамына, беделіне ғана емес, сонымен бірге еңбектес жолдастарының, еңбек коллективінің істеріне, бүкіл елдің, бүкіл дүние жүзі еңбекшілерінің мүдделеріне енжар қарай алмайтын адам ғана социалистік тұрғыдан тәрбиелі болып саналады.

«Менікінің» «біздікіне» айналуы туралы айта келіп, мұның ұзақ та сан салалы процесс екенін, оны жадағайлатып жіберуге болмайтынын ұмытпау керек. Тіпті социалистік өндірістік қатынастар түпкілікті орнаған күннің өзінде бағзы біреулердің бойында жеке өзімшіл әдеттер, басқалардың есебінен, қоғамның есебінен күн көру ниеті әлі де сақталады, ал кейде жаңадан көрініс береді. Осының бәрі, Маркс терминологиясымен айтқанда, еңбекті жатырқаудың салдары, ал жатырқаудың өзі жойылғанмен де, ол санадан өз-өзінен, әрі кенет шығып қалмайды.

Мұның бәрін біз қазір социалистік және коммунистік құрылыс практикасынан жақсы білеміз. Бірақ басқасын да білеміз. Ал, атап айтқанда, Маркстің көрегендік болжауларына толық сәйкес пролетарлық революциялар жеңген барлық жерлерде, белгілібір формаларда орныққан өндіріс құрал-жабдықтарына қоғамдық меншік социализмнің тіршілік етуінің негізгі факторына да, оның тірегіне де, оның прогресінің басты қайнарына да айналды.

Социалистік меншік негізінде бізде қуатты, жоспарлы дамып отырған экономика құрылды, ал мұның өзі аумағы жөнінен ірі, мазмұны жөнінен күрделі халық шаруашылық және әлеуметтік міндеттерді алға қойып, шешуге мүмкіндік береді. Әлбетте, біздің бұл мүмкіндіктеріміз өз-өзінен жүзеге асырылмайды. Мұнда проблемалар да, елеулі қиыншылықтар да туып жатады. Бұлардың туу себептері де әртүрлі болып келеді, бірақ бұлар орныққан және өзінің артықшылықтарын дәлелдеп көрсеткен қоғамдық, коллективтік меншіктің түпкі мәнісіне байланысты емес. Керісінше, біздің халық шаруашылығының белгілібір учаскелеріндегі бірқалыпты жұмыстың кей-кейде шырқын бұзатын кемшіліктердің едәуір бөлегі өндіріс құрал-жабдықтарына социалистік меншік түп қазық болып табылатын экономикалық өмірдің нормаларынан, талаптарынан ауытқу салдарынан болып отыр.

Айталық, материал, финанс, еңбек ресурстарын үнемдеу, ұтымды пайдалану туралы мәселені алайық. Үстіміздегі бесжылдық міндеттерінің орындалуы да, экономикамыздың болашақтағы дамуы да көбіне-көп оның шешілуіне байланысты. Егер ой жүгіртіп көрсек, мұндағы әңгіме социалистік меншік белгілейтін, түпкі мәнісі жалпыхалықтық байлыққа жанашыр көзқарасқа, оны инициативалы, әрі жігерлі түрде молайтуға келіп тірелетін шаруашылық жүргізудің қажетті нормасын сақтау туралы болып отыр. Бұл норманы бұзудың зардабы бүкіл қоғамға тиеді, сондықтан қоғам өз байлығын салдыр-салақтығынан, олақтығынан немесе бас пайдасын ойлау ниетінен талан-таражға салушыларды қатаң тәртіпке шақыруға праволы.

Біз қазір өндірістің, тұтас алғанда экономиканың тиімділігін арттыруға баса назар аударып отырмыз. Бұл проблеманың маңызын партия, совет халқы терең түсінді. Алайда оны практикалық тұрғыдан шешуге келетін болсақ, іс қажет етерліктей, ойдағыдай алға баспай отыр. Ал бұған кедергі не? Неліктен қазір біз орасан зор күрделі қаржыдан тиісінше қайтарым алмаймыз, неліктен өндірісте ғылым, техника жетістіктері бізді қанағаттандырмайтын қарқынмен игеріледі?

Әрине, көптеген себептерді атауға болар еді. Ең алдымен шаруашылық механизмін, басқарудың формалары мен әдістерін жетілдіруге және қайта құруға бағытталған біздің жұмысымыз совет қоғамының материалдық-техникалық, әлеуметтік, рухани дамуының қол жеткен дәрежесі қойып отырған талаптарға ілесе алмай келе жатқанын көрмеске болмайды. Ал бұл басты нәрсе. Сонымен бірге, әрине, мәселен, соңғы төрт жыл ішінде ауыл шаруашылық өнімінің едәуір мөлшерін кем алу, үсті-үстіне өсе түскен финанс және материалдық қаржыны еліміздің солтүстік және шығыс аудандарында отын-энергетика мен шикізат ресурстарын өндіруге жұмсау қажеттігі сияқты факторлар да әсер етіп отыр.

Өндіргіш күштердің прогресін жеделдету үшін экономикалық өмірді ұйымдастырудың тиісті формалары керек деген Маркстің түбегейлі идеясын қайта-қайта пысықтап айта беруге болады, бірақ әзірге осы теориялық ақиқат нақты іс жүзіне айналдырылмаса, іс орнынан қозғалмақ емес. Бүгінде біздің экономикамыздың түп негізінде жатқан ұланасыр жасампаз күштердің қимылына кең өріс аша алатын шараларды ойластырып, дәйекті жүзеге асыру міндеті алға қойылып отыр. Бұл шаралар егжей-тегжейлі әзірленген, нақты шынайы болуға тиіс, демек, бұларды белгілеген кезде социализмнің экономикалық системасының даму заңдарына мүлтіксіз сүйену қажет. Бұл заңдардың объективті сипаты оны экономиканың табиғатына жат әдістер арқылы басқарудың қандай да болсын әрекеттерінен арылуды талап етеді. Бұл жерде Лениннің өз міндеттерінің бәрін «коммунистік декреттер шығару арқылы» (*қараңыз:* Шығармалар толық жинағы, 44-том, 188-бет) шеше аламыз деп ойлайтын кейбір қызметкерлердің аңғал сенімнен болатын хауіп туралы ескертуін еске түсіре кеткен артық емес.

Екінші жағынан, қажетті шаралар туралы келісе, тиісті шешімдер қабылдай отырып, істі жарты жолда қалдыруға болмайды. Ұйғарылған нәрсенің бәрі орындалуға тиіс. Мұның өзі партиямыздың лениндік дәстүрі, сондықтан одан ауытқу біз үшін кешірімсіз.

Тұтас алғанда қоғамның мүдделері — социалистік меншікке сүйенген экономиканы дамыту үшін аса маңызды бағдар-нысана. Бірақ бұдан, әлбетте, ортақ игілік үшін социализм бейне жеке адамның мүдделерін, әртүрлі әлеуметтік топтардың жергілікті, өзіне тән қажеттерін тұншықтырады немесе елемейді деген ұғым тумаса керек. Мүлдем олай емес. *«Идея,* — деп атап көрсетті Маркс пен Энгельс, — *«мүддеден»* бөлектенісімен-ақ, әрдайым өзін әбден масқара етіп отырды» (*К. Маркс* пен ***Ф. Энгельс.*** Шығармалар, 2-том, 89-бет). Біздің халық шаруашылық механизмді жетілдірудің аса маңызды міндеттерінің бірі осы мүдделерді дәлме-дәл ескеруді қамтамасыз ету, бұларды жалпыхалықтық мүдделермен тиімді ұштастыруға қол жеткізу, сөйтіп, бұларды совет экономикасын өсірудің, оның тиімділігін, еңбек өнімділігін арттырудың, Совет мемлекетінің экономикалық және қорғаныс қуатын жан-жақты нығайтудың қозғаушы күші ретінде пайдалану болып отыр.

Социалистік халық шаруашылығының тиімділігіне баға бергенде, әрине, тек қоғамдық өндірістің түпкі мақсатын еске ала отырып, төл экономикалық өлшемдерді ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік өлшемдерді де ескеру арқылы баға беру қажет. Капитализм тұсында мұндай мақсат капиталдан түсетін пайда; социализм тұсында мұндай мақсат, Маркс теориялық тұрғыдан дәлелдегендей, — еңбек адамдарының әл-ауқаты, жеке адамның жан-жақты дамуы үшін жағдайлар жасау болып табылады. Нақты социализм Маркс теориясының осы қағидасын ақиқат шындыққа айналдырады.

Шындығында, совет экономикасының алдында тұрған міндеттер қаншалықты сан салалы болса да, түптеп келгенде бұлардың бәрі бір арнаға — еңбекшілердің әл-ауқаты өсуін қамтамасыз етуге, олардың рухани, мәдени өмірін, қоғамдық белсенділігін одан әрі гүлдендіру үшін материалдық жағдайлар жасауға тоғысады. КПСС-тің экономикалық саясатының сара бағыты да осымен айқындалады, ал бұл бағыт партияның XXVI съезінің документтерінде, қазір жүзеге асырылып жатқан Азық-түлік программасында, нақты халық шаруашылық мәселелері жөніндегі партия шешімдерінде бейнеленген. Сондай-ақ өндірісті тиімді ету, оны интенсивтендіру жөніндегі біздің көзқарасымыздан да осы арқылы көптеген, тіптен көптеген нәрсе айқындалатыны анық. Басқаша айтқанда, экономикалық тиімділікті арттыру проблемалары бізде еңбекшілердің есебінен емес, қайта нақ олардың мүдделері тұрғысынан шешіледі. Мұның өзі біздің жұмысымызды жеңілдетпейді, қайта оның есесіне оны бүкіл совет халқының ұшан-теңіз күшіне, білімі мен творчестволық шабытына сүйене отырып жүргізуге мүмкіндік береді.

Маркс капитализмнің орнына келетін формацияның тарихи парызы еңбекті азапты, еріксіз міндеттен жеке адамның бірінші өмірлік қажетіне айналдыру деп білді. Біз қазір осы идеяны барынша толымды күйінде жүзеге асырудың ұзақ жолында көп нәрсе істеу керек екенін өз тәжірибемізден білеміз. Әйтсе де шешуші шеп қазірдің өзінде алынды. Еңбектің өнімі еңбеккерге жат, тіпті оған дұшпандық мән ретінде қарсы қойылатын, жұмысшы өзінің дене еңбегі мен ақыл-ой күшін неғұрлым көп жұмсаса, соғұрлым ол өз қанаушыларының күш-қуатын молайта түсетін, капитализм үшін заңды болып табылатын жағдай келмеске кетті. Социализмнің маңызы жағынан алғанда асқан ұлы, әрі даусыз жеңісі — әрбір адамның еңбек ету правосын қамтамасыз ететін жағдайлар жасауында. Нақ еңбек, қоғам игілігі жолындағы саналы, адал, шабытты еңбек бізде жеке адамның абырой-атағы мен қоғамдық беделінің ең жоғары көрсеткіші болып табылады.

Сондай-ақ еңбек құралдары мен саймандарын қоғамдастыру — нақ социализмге тән қоғамдық ахуалды қалыптастырудың қажетті, әрі пәрменді факторы екенін практика дәлелдеді, ал мұнда адам ертеңгі күнім не болады деп ешбір қапаланбайды, мұнда коллектившілдік рух пен жолдастық өзара көмек, адамгершілік салауаттылық пен әлеуметтік оптимизм үстем болады. Тұтас алғанда мұның бәрі еңбекшілер бұқарасы өмірінің принципті жаңа қадір-қасиетін білдіреді, ал мұның өзі әсте де материалдық үптелген-баршылдыққа саймайды, қайта адамның толымды тұрмысының бар жиынтығын қамтиды.

Міне осының бәріне қоғамдық меншік орнатылған күннің ертеңінде-ақ қол жетпейтіні түсінікті. Сондықтан оған «дап-дайын», аяқталған социализм ретінде бірден баға беру мүмкін емес. Меншік қатынастарындағы төңкеріс адамдардың жүздеген жылдар бойы жинақталған тұрмыс ережесінің ұнамсыз көріністерін өз-өзінен жоя алмайды. Әңгіме басқа жөнінде болып отыр. Әңгіме қаншама сәндеп, әрлендіргенмен, социализмнің кез келген «үлгісі» мұндай төңкеріссіз бәрібір өміршең бола алмайтыны, тек оны қиюластырушылардың қиялындағы елес болып қалатыны жөнінде болып отыр. Бұл марксизмнің айдан анық ақиқаты. Ал бұл ақиқат бұдан жүз жыл бұрынғы сияқты, бүгін таңда да әділетті.

МАРКСИЗМНІҢ ОСЫНДАЙ АЙДАН АНЫҚ АҚИҚАТТАРЫ ДЕЙТІНДЕРГЕ жалпы мұқият қараған жөн, өйткені өмір бұларды түсінбеушілікке немесе ұмытушылыққа қатты сазайын береді. Мысалы, Маркстің бөліс жөніндегі көзқарастарының бүкіл маңызын түсінуге қаншама еңбекпен, тіпті қателіктерге ұрынып барып жетуге тура келді. Ол коммунизмнің бірінші фазасында әрбір еңбеккер «өзінен ұсталып қалғанын қоспағанда қоғамға өзі қаншама берген болса, одан дәл сонша қайырып алады», бір сөзбен айтқанда, өз еңбегінің саны мен сапасына толық сәйкес алады (*қараңыз: К. Маркс* пен *Ф. Энгельс.* Таңдамалы шығармалары, 3-том, 14-бет) деп дәйектілікпен көрсетті, ал мұның өзі «әркімнен — қабілетіне қарай, әркімге — еңбегіне қарай» деген социализмнің негізгі принципіне сай келеді. Кіршіксіз таза демократ, әрі гуманист Маркс теңгермешілікке барынша қас болды, социализмді бөліс пен тұтынудағы «жалпыға бірдей теңдік» деп түсінетін, өзінің тұсында жиі айтылған, даурықпа немесе аңғырт пайымдауларды бүтіндей қабылдамай тастады.

Енді міне көптеген социалистік елдердің практикасынан, тәжірибесінен ғылыми коммунизмнің негізін қалаушының осы пікірлерінің тек әлеуметтік-экономикалық қана емес, сонымен бірге орасан зор саяси салмағы айқын болып отыр. Өйткені бөліс қатынастарының жұрттың бәрінің және әрбір адамның мүдделеріне тура, әрі тікелей қатысы бар. Бөліс сипаты шынтуайтқа келгенде социализм тұсында мүмкін боларлық әлеуметтік теңдік деңгейінің аса маңызды көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Ырыққа салып, осы мүмкін боларлық деңгейден асып кетуге тырысқан әрекет атаулының бәрі де, әрбір адамның материалдық және рухани игіліктер жасауға қосатын еңбек үлесін дәлме-дәл есепке алмай, бөлістің коммунистік формаларына күні бұрын бару қолайсыз құбылыстар туғызуы мүмкін және туғызады да.

Мәселен, еңбек өнімділігін оздыра өсірудің объективті экономикалық талабын бұзуға жол бермеу керек екені өте-мөте айқын болып отыр. Осы шешуші фактормен берік байланыстырмай тұрып жалақыны арттыру, алғашында сырттай игі әсер қалдырғанымен, түптеп келгенде, бүкіл экономикалық өмірге жайсыз ықпал етеді. Мұның өзі, атап айтқанда, өндірістің қазіргі деңгейінде толық қанағаттандыру мүмкін болмайтын сұраныстар туғызады, еңбекшілердің әділетті ашу-ызасын келтіретін толып жатқан зиянды зардаптарға соқтыратын тапшылықты жоюға кедергі жасайды.

Социализм тұсында бөліс проблемаларын дұрыс шешу, әрине, тұтыну мен қызмет көрсетудің әртүрлі бұйымдары арқылы халықтың ақша қаражатын заттай қамтамасыз етуді көздейді. Сондықтан өндіргіш күштердің даму дәрежесі айқындаушы болып табылады. Әлбетте, біздің мүмкіндіктерімізден асып түсетін қажеттерді өтеуге болмайды. Сонымен бірге мынадай екі түрлі бағыттағы жұмыс біздің бұлжымас міндетіміз болып келді және бола береді: біріншіден, қоғамдық өндірістің үздіксіз өсуі және осының негізінде халықтың материалдық және мәдени тұрмыс дәрежесін көтеру; екіншіден, совет адамының материалдық және рухани қажеттерін арттыруға барынша көмектесу.

Толық әлеуметтік теңдік кенеттен, әрі дайын күйінде пайда бола қалмайды. Қоғам бұған ұзақ уақыт, қиындықпен, орасан зор күш-жігер жұмсап барып жетеді, әрі жетілдіріле береді. Ол өзінің өндіргіш күштерін коммунизмнің материалдық-техникалық базасының деңгейіне дейін дамытуға тиіс. Ол әрбір еңбеккердің бойында жоғары сана мен мәдениетті, кәсіпкерлікті, социализм игіліктерін парасатты түрде пайдалану қабілетін қалыптастыруға тиіс.

Әзірше бұл жағдайлар болмай тұрғанда бөліс қатынастары, еңбек өлшемі мен тұтыну өлшеміне аса қатаң бақылау қою социалистік қоғамға басшылық етуші партияның басты назарында болуға тиіс. Міне сондықтан да КПСС өнімді бөлудің Маркс ашқан социалистік принципінің жер-жердің бәрінде және мүлтіксіз жүзеге асырылуына, практикада жақсырақ, толығырақ қолданылуына ұдайы қамқорлық жасап отырады. Егер бұл принцип бұзылса, онда еңбексіз келген табыстармен де, шындығында қоғамның мойнындағы масылдарға айналып, адал еңбек ететін қызметкерлер бұқарасы есебінен күн көретін ұшып-қонбалар дейтіндермен, жұмысқа шықпай қалушылармен, жалқаулармен, брак жасаушылармен істес болуға тура келеді. Бұл төзуге болмайтын құбылыс, біздің құрылысымыздың гуманизміне жабысқан өзінше бір кесел.

Әрбір азаматтың әл-ауқат дәрежесін әлдекімнің субъективтік тілегі немесе ізгілік еркі емес, еңбек, тек қана еңбек, сол еңбектің нақты нәтижелері ғана айқындауға тиіс. Мәселеге осы тұрғыдан қарау социализм тұсында өнімді бөлудің Маркстің көзқарастары рухына да, мазмұнына да толық сай келеді.

Еңбекке материалдық және моральдық жағынан ынталандыру жүйесі бізде әлдеқашан қалыптасқан. Ол социализм мен коммунизм жолындағы күреске тәп-тәуір қызмет етіп келді және қызмет етіп келеді. Алайда бүгін таңда осы жүйенің өзі де, сондай-ақ оны қолданудың формалары, практикасы да онан әрі жақсарта түсуге ділгер болып отырғаны даусыз. Жақсы еңбектің жақсы көтермеленуі ғана емес, сонымен бірге қоғамдық лайықты бағасын алуы да маңызды. Материалдық және моральдық көтермелеу практикасы еңбекті үлгілі ұйымдастырумен ұштасып, адамдардың бойында өздерінің күш-жігерінің, шығаратын өнімдерінің пайдалылығын, қажеттігін ұғыну сезімін қолдап, әрі дамытып отыруы керек. Сайып келгенде бұл практика адамдардың өз коллективінің, бүкіл халықтың істері мен жоспарларына өздерінің етене ортақтастық сезімін орнықтыруы керек. Ал кез келген шақырулар мен үндеулерден гөрі осы сезім жұртты көбірек жұмылдырып, көбірек тәртіпті етеді.

Бөліс қатынастарын жетілдіре түсіп, еңбек процесіндегі өзара қатынастардың бүкіл комплексін ескеріп отыру қажет. Бұл арада ең алдымен әңгіме не жайында болып отыр? Бұл — халық шаруашылығының барлық сфераларында, Маркстің сөзімен айтқанда, «реттелгендік пен тәртіпті» дәйекті түрде нығайту; бұларды Маркс «белгілібір өндіріс әдісін қоғамдық нығайтудың» (*қараңыз: К. Маркс* пен *Ф. Энгельс.* Шығармалар, 25-том, II-бөлім, 356-бет) формалары деп есептеген болатын. Бұл бағыттағы жұмысқа, әсіресе жалаң әкімшілік пен даурықпа сөз, нақты істің орнына сөзуарлыққа әуестік мейлінше жат нәрсе. Мұны түсінбейтін, ұдайы әрі тынбастан күш-жігер жұмсауды керек ететін ұйымдастыру жұмысының орнына сырт көзге тиімді сияқты болып көрінетін, бірақ түк те тиімділігі жоқ науқандармен шұғылдануға тырысатын басшы мардымды іс тындыра алмақ емес. Партияның басқаруды жақсарту, ұйымшылдықты, іскерлікті, жоспар, мемлекет және еңбек тәртібін күшейту жөнінде қолданып жатқан күш-жігерінің мәнісі белгілібір кемшіліктер мен қиыншылықтардан арылуда ғана емес,—өз тұрғысынан алғанда мұның да орасан зор маңызы бар,—сонымен бірге оның мәнісі сайып келгенде социалистік өмір салтының өзегі болып саналатын негіздерді онан сайын нығайтуда да болып отыр.

Әлбетте, бұл ретте партия совет қоғамы дамуының қазіргі кезеңіндегі еңбекті басқарудың нақты жағдайларына сүйенеді. Маркс коллективтік өндіріс негізіндегі бірінші заң деп есептеген экономикалық заң — жұмыс уақытын үнемдеу заңы бізде әзірше әлі толық қуатында қолданылмайтын жағдайлар орын алуда. Мұның себебі едәуір дәрежеде ауыр дене жұмыстарының, тартымсыз, ығыр ететін жұмыстардың көптігі, оларды механикаландыру, әсіресе автоматтандыру қарқындарының баяулығы болып отыр.

Ал оның бер жағында өнеркәсіпте ғана 40 процент болып отырған механикаландырылмаған, қол еңбегінің едәуір үлесін бұдан былайғы жерде сол қалпында қалдыруға, экономикалық тұрғыдан төзуге болмайтындығы айқын болу үшін еңбек ресурстары жөніндегі ауыр жағдайды, елдегі демографиялық ахуалды көзге елестетудің өзі жетіп жатыр. Міне сондықтан да ғылыми-техникалық прогресс қарқынын барынша тездету, оның жетістіктерін неғұрлым молынан пайдалану, ең алдымен еңбек шығыны әлі өте көп учаскелерде пайдалану бүгін таңда соншама актуальды болып отыр. Бұл үшін бізде негіз бар. Бұл — социалистік халық шаруашылығы дамуының жоғары дәрежесі. Бұл — совет жұмысшы табының кәсіби тәжірибесі, біліктілігі. Бұл — халық шаруашылығының ісіні жете білетін мамандары мен басшы кадрларының болуы, қазіргі жағдайда өндіргіш күші барған сайын айтарлықтай өсіп отырған қуатты ғылыми, интеллектілік потенциалдың болуы. Ендігі міндет біздің барлық мүмкіндіктерімізді жақсырақ, тезірек пайдалануда, еңбек мәдениеті мен өндірісті ұйымдастыру ісін көтеруде болып отыр.

Өндірісті механикаландыру және автоматтандыру міндеттерін шешу ісімен біз олардың әлеуметтік-саяси маңызы бар екендігі себепті де тынбастан шұғылдануымыз қажет. Өйткені діңкені құртатын, ауыр қол еңбегінен құтылған адам, әдетте, көбірек инициатива көрсетіп, тапсырылған іске анағұрлым жауапкершілікпен қарайды ғой. Ол оқу мен тынығу үшін, қоғамдық қызметке, өндірісті басқаруға қатысу үшін қосымша мүмкіндіктерге ие болады. Сөйтіп, ол еңбек адамдарына социалистік революция берген өзінің саяси, демократиялық праволарын, — өз қоғамының, өз мемлекетінің толық билікті қожайындары праволарын да толығырақ іске асыра алады.

КАПИТАЛИЗМНІҢ ОРНЫНА келетін қоғамның қалыптаса бастауынан көп уақыт бұрын Маркс оның өмір сүруінің саяси формаларының мәнісін де ашып берген болатын. «Коммунистік партияның Манифесінің» өзінде-ақ «жұмысшы революциясындағы алғашқы адым—пролетариатты үстем тапқа айналдыру, демократияны жеңіп алу болып табылады». (*К. Маркс* пен *Ф. Энгельс.* Шығармалар, 4-том, 446-бет) деп атап көрсетілген болатын. Берік саяси өкімет болмайынша, социализм орнықтыру мүмкін емес; мұндай саяси өкіметтің таптық мазмұнын Маркс «пролетариат диктатурасы» деген ұғыммен айқындап берді. Маркстің іліміне сәйкес, түптеп келгенде коммунистік қоғамдық өзін өзі басқаруға бастайтын саяси даму жолы нақ осы пролетариат диктатурасынан басталады.

Социализмнің нақты тарихы Маркстің осы болжамдарымен қалай үйлеседі?

Біздің елімізде, сондай-ақ өкімет билігі жұмысшы табының, еңбекшілердің қолына көшкен елдердің бәрінде мұның өзі сөздің тура әрі дәл мағынасындағы демократияның салтанатын — халық билігінің шынайы жеңісін білдірді. Еңбек адамдары ақырында капитализм оларға беруден әрқашан бас тартып келген, формальды жағынан болмаса, шын мәнінде беруден бас тартып отырған праволар мен бостандықтарды алды.

Ішкі де, сыртқы да контрреволюциялық күштердің ерекше өршеленген қарсылығына тап болған советтік демократия өзінің таптық сипатын жасырмастан, жаңа өкіметке қарсы күрескен қанаушы таптар өкілдерімен салыстырғанда еңбек адамдарының артықша жағдайға қойылатындығын заң жүзінде баянды етуден тартынбастан, өмірге адал аяқ басты. Өзінің мәні жөнінен ол еңбекшілердің ең кең көлемді праволарына кепілдік беретін және олардың мүдделерін қорғайтын, халықтың социалистік жеңістеріне қарсы қол көтеретіндерді тәртіпке шақыруға әзір тұрған демократия болып табылады және әрқашан солай болып қала береді.

Жаңа қоғам құрылысының барысында социалистік демократияның мазмұны байи түседі, тарихи жағынан қалыптасқан шектеулер жоғалады, халық билігін жүзеге асыру формалары сан салалы бола түседі. Бұл процесс өзі де сапалы өзгерістерге ұшырайтын социалистік мемлекеттіліктің дамуымен тығыз байланыста өрістейді. Бұл өзгерістердің ішіндегі ең маңыздысы—пролетариат диктатурасы мемлекетінің жалпыхалықтық мемлекетке ұласуы. Бұл социализмнің саяси системасы үшін аса зор маңызы бар ілгерілеу болып табылады. Ол 1977 жылы бүкіл халық болып қабылдаған СССР Конституциясында өз бейнесін тапты; СССР Конституциясы социалистік демократизмді одан әрі тереңдету үшін заңдық негіз жасайды.

Біз елімізде бұл салада не істелгенін және не істеліп жатқанын әсірелеп көрсетпейміз. Совет демократиясының қоғамның материалдық мүмкіндіктерінен, бұқара сапасының, оның саяси мәдениетінің дәрежесінен, сондай-ақ біздің қоғамымыз жанға жайлы мінсіз жағдайда, өзімізге дұшпан дүниеден оқшау жағдайда дамып отырмағанынан, қайта империализм ашқан «психологиялық соғыстың» үскірік желі өтінде дамып отырғанынан туындайтын өсу үстіндегі қиыншылықтары болып келді, болып отыр және әлі де болады деп те ойлауымыз керек. Біздің демократиямызды жетілдіру бюрократиялық «әсіре ұйымшылдық» пен формализмді — бұқараның инициативасын тұншықтырып, тұқыртатын, еңбекшілердің творчестволық ойы мен жанды ісіне тұсау салатын нәрсенің бәрін жоюды талап етеді. Біз мұндай құбылыстарға қарсы күресіп келдік және алдағы уақытта бұрынғыдан да зор жігермен әрі табандылықпен күрес жүргізетін боламыз.

Социалистік мемлекеттілік пен демократияның қазіргі заманғы бейнесі коммунистік өзін-өзі басқарудың Маркс көрсеткен перспективасына бейнебір сай келмейді-міс деген сияқты сөздерді кей-кейде естуге тура келеді. Алайда біз жүріп өткен жол, біз жинақтаған тәжірибе жағдайдың бұл сөздерге керісінше болып отырғанын сипаттайды.

Айталық, Маркстің жаңа қоғамды басқару —«коммуналарға ұйымдасқан халықтың» ісі, жаңа өкіметтің мәні— «халықты халықтың өзі арқылы басқару» (*қараңыз: К. Маркс* пен *Ф. Энгельс.* Шығармалар, 17-том, 344, 350-беттер) деген пайымдауын алып қарайық. Бұл идеялардың өмірден, Париж коммунарларының қаһармандық ұмтылысынан алынғаны мәлім. Әйтсе де бұл идеялар алыстағы мақсатты мейлінше жалпылама түрде мезгеу болатын. Бұл мақсатқа жету әдістерін бұқараның шын революциялық творчествосы ғана нақтылай алатын еді. Бұқараның бұл творчествосы Октябрьдің қарсаңында-ақ біздің ел жағдайында Маркстің формулаларын іске асыруға бастайтын практикалық қадамды Лениннің белгілеуіне мүмкіндік жасаған материал берді: «Советтер біріктірген *халық*,... — міне соның өзі мемлекетті басқаруға тиіс» (Шығармалар толық жинағы, 31-том, 207-бет).

Өз бірлестігінің өкіметінен басқа, өзге өкіметті білмейтін халық, — Маркстің, Энгельстің, Лениннің осы идеясы заң шығаруды, басқару мен бақылауды ұштастырып отырған Советтердің қызметінен өз бейнесін тауып отыр. Бұл идея кәсіподақтардың және басқа қоғамдық ұйымдардың жұмысынан, еңбек коллективтерінің өмірінен, қоғамымыздың бүкіл саяси системасының дамуынан көрініс табуда. Бұл арада әңгіме әсте де осы идеяның коммунистік өзін өзі басқару мұратынан өзгешелігін әдейілеп іздеуде емес, — бізді коммунизмнің екінші фазасынан алшақтатып тұрған тарихи қашықтыққа байланысты мұндай өзгешеліктердің талайын көрсетуге болар еді. Басқа жағы, атап айтқанда, бұл системаның жұмыс істеп және жетіле түсіп отырғаны, демократизмді дамытудың, жұмысшы адамның өндірістегі, депутаттық комиссиялар мен халықтық бақылаудан бастап тұрақты жұмыс істейтін өндірістік кеңестерге дейінгі бүкіл қоғамдық-саяси практикадағы қожайындық праволары мен мүмкіндіктерін ұлғайтудың барған сайын үсті-үстіне жаңа формалары мен әдістерін тауып отырғаны әлдеқайда маңызды. Халықтың коммунизм құрылысы барысында дами түсіп отырған шынайы социалистік өзін өзі басқаруы дегеніміздің өзі де міне осы.

СССР-дің жаңа Конституциясына сәйкес біздің демократиялық дамуымыздың тәжірибесі айрықша көңіл бөліп, қорытуды талап етеді. Мұның ең алдымен жергілікті инициативаны жандандыруға және неғұрлым кеңінен пайдалануға, барлық еңбек коллективтерін біздің жалпымемлекеттік жұмысымызға неғұрлым етене тартуға қатысы бар. Соңғы жылдары жергілікті Советтердің өз территориясында орналасқан кәсіпорындар, мекемелер мен ұйымдар жөніндегі өкілеттігі айтарлықтай ұлғайтылды. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының Советтердің қарамағында болатын аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктер құру туралы шешімін орындау барысында аудандық, облыстық, өлкелік және республикалық (АССР) Советтерінің мүмкіндіктері де өсе түсетін болады. Сөйтіп, социалистік мемлекеттің ең басты, шаруашылық-ұйымдастырушылық функциясын іске асыруда өкілетті органдардың ролі арта түседі. Өндірісті басқарудың шаруашылық есептегі бригада сияқты бұқараның өзі тапқан бастауыш формасын да атап өтпеуге болмайды.

Әлбетте, анархо-синдикализмге, қоғамды бір-біріне тәуелсіз, өзара бәсекелес корпорацияларға бөлшектеуге, тәртіп болмайтын демократия, міндеттері болмайтын праволар болады деп ұғынуға қарай бұратын өзін өзі басқару түсінігі бізге мейлінше жат. Социалистік қоғамның бүкіл тіршілігін ұйымдастырудың сыннан өткен принципі—бұл бұқараның еркін творчествосын ғылыми басшылықтың, жоспарлаудың, басқарудың біртұтас жүйесінің артықшылықтарымен ойдағыдай ұштастыруға мүмкіндік беретін демократиялық централизм.

Социалистік құрылыс еңбекшілердің коллективтік праволары мен міндеттерін жүзеге асыруды қоғамдық прогрестің жетекші өзегі етеді. Мұның өзінде жеке адамның мүдделері әсте де ескерусіз қалмайды. Біздің Конституциямыз совет азаматына кең праволар мен бостандықтар береді, сонымен бірге қоғамдық мүдделердің артықшылығын да атап көрсетеді; ал қоғамдық мүдделерге қызмет ету азаматтық борышты орындаудың жоғары көрінісі болып табылады.

Мемлекет пен азамат мүдделері арасында капитализм тұсында болатын түпсіз тұңғиық бізде жойылған. Бірақ, өкінішке қарай, өздерінің эгоистік мүдделерін қоғамға, оның басқа мүшелеріне қарсы қоюға тырысатын адамдар әлі де кездесіп қалады. Осы тұрғыдан алғанда жекелеген адамдарды тәрбиелеу, ал кейде қайта тәрбиелеу жөніндегі, социалистік право тәртібіне, біздің коллектившілдік тұрмысымыздың нормаларына қол сұғу әрекеттеріне қарсы күресу жөніндегі жұмыстың қажеттігі айқын бола түседі. Ал мұның өзі буржуазиялық насихат екіжүзділікпен қақсап жүрген «адам праволарын аяққа басу» емес, қайта көпшіліктің еркі бойынша, барлық еңбекшілердің мүдделеріне сай басқаруды білдіретін ең шынайы гуманизм мен демократизм.

КПСС халықтың мүддесін, тұтастай қоғамның мүддесін бәрінен де жоғары қояды. Партия еңбекшілердің творчестволық өнерпаздығына, олардың әлеуметтік белсенділігіне өріс ашатын, өнеркәсіп орындарының, совхоздардың, колхоздардың дербестік шеңберін кеңейте түсетін жағдайлар жасауға күнбе-күн көңіл бөліп отырады. Партия жоспарларының іске асуы, партияның күш-қуатының артуы осы белсенділікке, осы инициативаға байланысты; сайып келгенде — бұл коммунистік құрылыс программасын жүзеге асырудың кепілі.

Партия совет қоғамының саяси системасының ұйтқысы бола отырып, өзінің бүкіл қызметін демократиялық жолмен ұйымдастырудың өнегесін көрсетуде; партия біздің социалистік болмысымыздың барлық сферасына еніп отырған демократиялық принциптерді белгілеп, дамытып отырады. Мұның өзі партияның қоғам өмірінде атқаратын басшылық ролінің, оның бұқараға жасайтын жігерлендіруші ықпал-әсерінің аса маңызды көріністерінің бірі.

ЖАҢА ҚОҒАМНЫҢ негізгі белгілерін анықтауға Маркстің қолданған методологиялық әдісіне талдау жасай келіп, Ленин бір кезде былай деп жазған еді: «Маркс утопия ойлап шығаруға ешқандай әрекет етпеген, білу мүмкін емес нәрсені беталды топшылап бал ашпаған... Ойдан шығарылған, «қиыстырылған» схоластикалық анықтамалардың орнына, сөздің мәнісі туралы (социализм не, коммунизм не деген) нәтижесіз таластардың орнына Маркс коммунизмнің экономикалық кемелдену сатылары деп аталарлық нәрселерді талдап отыр» (Шығармалар толық жинағы, 33-том, 93, 108-беттер). Нақ осылайша талдау жасау негізінде Маркстің КПСС және басқа туысқан партиялар қаруланып отырған бірыңғай коммунистік формация дамуының екі фазасы туралы өз ілімін жасағаны мәлім. Нақ осының негізінде, жаңа тарихи тәжірибені жинақтай келіп, Ленин социализм мен коммунизм құрылысының теориясын жан-жақты дамытты. Маркстің, Энгельстің, Лениннің пікірі бойынша, ең қиын мәселелердің бірін — коммунизмге өтудің нақты формалары туралы мәселені шешкен кезде біз бүгін таңда да осы қағидаларға сүйенеміз.

Қазіргі заманғы совет қоғамының аса маңызды белгілері кемелденген социализм концепциясында өз бейнесін тапты. Онда социалистік құрылыстағы, коммунизмнің бірінші фазасының көптеген экономикалық, әлеуметтік және мәдени міндеттерін іске асырудағы диалектикалық бірлік пен нақты табыстар, коммунистік болашақтың нығая түскен өркендері мен бізге кешегі күннен қалып, әлі шешілмей келе жатқан проблемалар айқын көрсетілген. Ал мұның мәнісі артта қалған тылдарды алға шығарып, одан әрі өрге басу үшін белгілі уақыт керек болады деген сөз. Біз өзіміздің қай тұста тұрғанымызды парасаттылықпен көре білуіміз керек. Тым ілгері кетіп қалу — іске аспайтын міндеттерді алға қою деген сөз; қол жеткенмен тоқтап қалу дегеніміз өзіміздің қолымызда бардың бәрін пайдаланбау деген сөз. Біздің қоғамымызды нақты серпінді күйінде, оның барлық мүмкіндіктерімен және мұқтаждарымен қоса көре білу — қазір міне осы талап етіледі.

КПСС XXVI съезі кемелденген социализм концепциясын талдап жасауды соңғы жылдары маркстік-лениндік теория саласында атқарылған істердің арасында бірінші орынға қойды. Осыған сүйене отырып, партия таяудағы жылдарға және неғұрлым алыс перспективаға арналған өз стратегиясы мен тактикасын белгіледі, еліміздің коммунизмнің жоғары фазасына жақындау дәрежесін түсінудегі мүмкін болатын асыра сілтеулерден сақтандырды. Осының бәрі біздің программалық мақсаттарымызды жүзеге асырудың жолдары мен мерзімдерін дәлдей және нақтылай түсуге мүмкіндік берді.

XX ғасырдың соңғы ондаған жылдарында партия мен халықтың алдына ірі, ауқымды міндеттер қойылып отыр. Комплексті тұрғыдан алғанда бұл міндеттер кемелденген социализмді жетілдіру деп атауға болатын ұғымға барып саяды, коммунизмге бірте-бірте өту ісі де кемелденген социализмнің жетілуіне қарай жүзеге асырылатын болады. Біздің еліміз осы ұзақ тарихи кезеңнің басында тұр; бұл кезеңнің, өз кезегінде, өз дәуірлері, өзінің өсу сатылары болатыны, әрине, сөзсіз. Олардың қанша ұзақ уақытқа созылатынын, қандайлық нақты формалар алатынын тек қана тәжірибе, нақты практика көрсететін болады. Бірақ партияның XXVI съезі кемелденген социализмнің тарихи шеңберінде қоғамның тапсыз құрылымының басты және негізгі жағынан қалыптасуы туралы қағиданы ұсынып, бұл жолдағы аса ірі, сапалы деп айтуға болатын нысаналардың бірін айқын көрсетті.

Бір сипатты жері, нақты практика негізінде шығарылған бұл қорытынды таптық айырмашылықтар дегенді атымен білмейтін қоғам ретінде социализмді Маркстің түсінуімен тікелей үндеседі (*қараңыз: К. Маркс* пен *Ф. Энгельс.* Шығармалар, 19-том, 19-бет). Сөз ретіне қарай айтсақ, Маркс көзқарастарының ақиқаттығын бұдан бұрын өткен нешеме ондаған жылдардың тәжірибесіне қарап қана бағаламай, оларды неғұрлым ұзақ перспектива тұрғысынан да бағалау керек екендігінің тағы бір дәлелі міне осы.

Бүгін таңда «социализм деген не?» — деп өзіне сұрақ қойып, оның жауабын ең алдымен Маркстің, Энгельстің, Лениннің еңбектерінен іздейтін адам дұрыс істейді. Алайда мұнымен ғана шектеліп қалуға болмайды. Бүгін таңда «социализм» деген ұғым Совет Одағы халықтарының, басқа да туысқан елдердің аса бай практикалық тәжірибесін ескермейінше ашыла алмақ емес. Бұл тәжірибе социалистік жасампаздық жолында алға қойылатын көптеген проблемалардың тым оңай емес екендігін көрсетеді. Бірақ бұл тәжірибе қоғамдық болмыстың ең күрделі мәселелерін шешу тек социализмнің ғана қолынан келетінін де сипаттайды.

Нақ социализм еңбек пен мәдениетті ғасырлар бойы бөліп тұрған бөгеттерді жояды, жұмысшы табы жетекші роль атқарған жағдайда жұмысшылардың, шаруалардың, интеллигенцияның, дене еңбегі мен ой еңбегінің барлық қызметкерлерінің құрыштай берік одағын жасайды. Ол еңбекшілер бұқарасын ғылым мен техниканың, әдебиет пен өнердің жетістіктерімен сусындатады, интеллигенцияның творчестволық қызметінің қоғам тарапынан бұрын-соңды болып көрмеген дәрежеде танылуын қамтамасыз етеді. Нақ социализм бұрын ұлт араздығымен бөлшектенген халықтарды тату-тәтті семьяға топтастырады, қанаушылық құрылыс туғызған ұлт мәселесін әділетті түрде шешуді қамтамасыз етеді. Нақ социализм өмірдің ұлттық формаларының гүлденіп, көркеюіне жағдай жасай отырып, тең правосыздық атаулыға жол қалдырмайтын, туысқандық ынтымақтастық пен өзара көмекке негізделген халықаралық, мемлекетаралық қатынастардың жаңа типін де қалыптастырады.

Қапитализмнен социализмге өту дәуірінің аяқталуымен, жаңа, социалистік өмір укладының орнығуымен бірге түп негізінде қоғамның дұшпан таптарға бөлінуі жататын ондағы аса шиеленіскен әлеуметтік қақтығыстар жойылады. Алайда бұл қорытындының социализм жалпы қайшылық, пікір алалығы атаулының бәрінен, өмірдің кез келген шырғалаңдарынан құтқарады-мыс дейтін жадағай, саяси жағынан аңғал түсінікке үш қайнаса сорпасы қосылмайды. Айтпақшы, біздің идеялық дұшпандарымыз да жаңа құрылысты даттауға тырысып, ондай құрылыс тұсында да адамдардың өмірінде қиыншылықтар да, өмірден түңілулер де болады, кей-кейде жаңаның ескімен күресі тым оңай бола бермейді дегенді айтып, осы түсінікті өздерінше пайдаланып бағады.

Иә, бізде қайшылықтар да, қиыншылықтар да бар. Дамудың кейбір басқа бағдары бар шығар деп ойлау ақиқат өмір шындығының қайсыбірде қатал бола тұрса да, бірақ сенімді негізінен жалтару, маркстік диалектиканың ең қарапайым қағидаларынан безіп шығу деген сөз. Теориялық тұрғыдан бұл мәселені Маркстің іліміне сүйене отырып, Ленин ашып көрсетті. «Антагонизм мен қайшылық, — деп жазды ол, — әсте де бір нәрсе емес. Социализм тұсында біріншісі жоғалады, екіншісі сақталып қалады» (Лениннің XI жинағы, 357-бет). Қазір бұл қағиданы практика қуаттап отыр. Алайда бұған қарап антагонистік емес қайшылықтарды көрмеуге болады, оларды саясатта елеп-ескермеуге болады деген пікір тумайды. Өзінің табиғаты жөнінен антагонистік емес қайшылықтар да осылайша назар аудармаған жағдайда елеулі қиыншылықтар туғызатынын өмір үйретіп отыр. Мәселенің басқа және аса маңызды бір жағы — социализм қайшылықтарын оның үдере дамуының қайнар көзі әрі стимулы ретінде дұрыс пайдалануда болып отыр.

Билеуші коммунистік партияның саясаты берік ғылыми негізге сүйенгенде ғана социалистік құрылыста табыстарға жетуге болатынын біздің тәжірибеміз көрсетіп отыр. Маркстік-лениндік ғылымның ролін, оны творчестволықпен дамытуды жете бағаламау атаулының бәрі, оның міндеттерін тар шеңберлі прагматикалық тұрғыдан пайымдау, теорияның іргелі проблемаларын елемеу, коньюнктюрашылдықтың немесе схоластикалық теорияға салынушылықтың белең алуы елеулі саяси және идеологиялық зардаптарға ұшыратуы мүмкін. Лениннің мына нұсқауының дұрыстығын тәжірибе, практика талай рет қуаттап берді: «кімде-кім жалпы мәселелерді алдын ала шешіп алмай тұрып жекелеген мәселелерді қолға алса, ол әрбір қадам басқан сайын өзінен-өзі еріксіз сол жалпы мәселелерге қалайда «тіреле береді». Ал осы мәселелерге әрбір жеке ретте еріксіз тіреле беру — өз саясатын ең жаман солқылдақтыққа және принципсіздікке ұшыратып отыру деген сөз» (Шығармалар толық жинағы, 15-том, 405-бет).

КПСС марксизм-ленинизм теориясын дамытуға зор маңыз береді, оның творчестволық мәнісінің өзі де осыны талап етеді. Біздің практикалық мәселелерімізді шешу үшін бұл өмірлік қажетті нәрсе. Мәселен, социализмнің саяси экономиясы саласындағы күрделі зерттеулерді біз барған сайын көбірек қажет етіп отырмыз. Бұл ретте де біздің ғылымымыз үшін экономикалық өмір құбылыстарының мәніне терең бойлап енудің мәңгі өшпес үлгісі Маркстің «Капиталы» болып келді және солай болып қала береді.

Социализмнің туысқан елдерінің сан салалы, бірақ барлық жағынан бірдей үйлесе бермейтін тәжірибесі теориялық ой түйіндеуге аса зор материал береді. Осыған байланысты Лениннің «тек бірқатар әрекеттер жасау жолымен ғана, — әрқайсысын жеке алғанда сыңаржақ болатын, белгілібір сәйкессіздікке ұшырайтын, — *барлық* елдер пролетарларының революциялық ынтымағынан келіп сындарлы социализм туады» (Шығармалар толық жинағы, 36-том, 330—331-беттер) деген сөздерін еске алмасқа болмайды. Бұл міндет біздің заманымызда жер шарының ұланасыр өңірінде, адамзаттың әлеуметтік прогресінің айқындаушы факторы болып отырған дүниежүзілік социализм системасы шеңберінде іс жүзінде шешілуде. Және де ол Маркс алдын ала болжап айтқан принципті бағытқа сай шешілуде.

ЛЕНИН ӨЗІМНІҢ БҮКІЛ ҚЫЗМЕТІМДІ үнемі Маркспен салыстырып отырамын деп жиі айтушы еді. КПСС өзінің әрбір қадамын Марксπен, Энгельспен, Ленинмен салыстырып отырады.

Маркспен, марксизм-ленинизммен салыстыру дегеніміз — өзгеріп жатқан өмірді қайсыбір формулалармен, әсте де мағынасына бойламай «салғастырып» қарау деген емес. Егер біз өз ұстаздарымыз ашқан ақиқаттарды қайталаумен ғана шектеліп, бір кезде жаттап алған цитаттардың сиқырлы күшіне сүйенетін болсақ, біз олардың түкке тұрғысыз ізбасарлары болар едік.

Марксизм — догма емес, қайта іс-қимылға, тарихтың әрбір жаңа бұрылыстары біздің алдымызға қоятын күрделі міндеттерді шешу жолында дербес жұмыс істеуге жол сілтейтін жанды басшылық. Сондықтан да өмірден кейін қалып қоймау үшін коммунистер барлық бағыттарда Маркстің ілімін ілгері бастырып, байыта беруге, ол талдап жасаған, марксизмнің жан жүрегі деп орынды аталатын материалистік диалектика методын практикада творчестволықпен қолдана білуге тиіс. Үлгісін Ленин көрсетіп берген өзіміздің баға жеткісіз идеялық мұрамызға осылай қарау ғана, революциялық практиканың ықпалымен революциялық теорияның осылайша үздіксіз өз-өзінен жаңаруы ғана марксизмді революциялық творчествоның шынайы ғылымы әрі өнері етеді. Марксизм-ленинизмнің қуатты күшінің, оның ескіруді білмес сонылығының құпия сыры, міне, осында.

Қоғамдық өмірдің жаңа құбылыстары марксизм-ленинизм концепциясына бейнебір «кірікпейді-міс», ол «дағдарысқа» ұшырап отырмыс, сондықтан батыстың социологиясынан, философиясынан немесе политологиясынан алынған идеяларды сіңіру арқылы оны, былайша айтқанда, «жандандыру» керек деген сияқты сөздерді кей-кейде есітуге тура келеді. Алайда бұл жерде істің жайы әсте де марксизмнің жалған «дағдарысы» жайында болып отырған жоқ. Істің жайы басқада — өздерін марксистерміз деп атайтын бағзыбір теоретиктердің Маркстің, Энгельстің, Лениннің теориялық ойының ақиқат ауқымдарына дейін көтерілуге өресі жетпей жатқандығында, нақты мәселелерді нақты зерттеу процесінде олардың ілімінің ұлан ғайыр интеллектілік қуатын пайдалана білмеуінде болып отыр. Философия, социалогия, саяси экономия саласындағы көптеген буржуазиялық теоретиктердің басым бөлегінің маркстік идеяларды өз үлгісіне салып өңін айналдырумен әуестеніп өздерінің атын шығарғанын айта кеткен артық болмайды.

Коммунистер Маркстi неше түрлі «жақсартушылардың» ащы сөздеріне жабысып еліккен емес, буржуазиялық ғылымның шала-шарпы дүниесіне жабысқан емес. Маркстік ілімді іріту емес, қайта оның тазалығы жолында күресу керек, оны творчестволықпен дамыту керек — жаңа проблемаларды танып-білу мен шешуге бастайтын жол міне осы. Мәселеге осылай қарау ғана біздің іліміміздің дәстүрлері мен рухына, коммунистік қозғалыстың талап-тілектеріне сай келеді.

Біздер, совет коммунистері, дүниежүзілік цивилизацияның бүкіл тарихындағы ең ықпалды идеялық ағымға — марксизм-ленинизмге жататындығымызды мақтан етеміз. Қазіргі заманғы ғылым мен мәдениеттің бойындағы таңдаулы, озық атаулының бәріне құлаш жаятын ол бүгін таңда әлемнің рухани өмірінің өзегі болып отыр, сан миллиондаған адамдардың ақыл-ойын билеп отыр. Бұл бүкіл адамзатты азат ететін өрлеу үстіндегі таптың идеялық кредосы. Бұл әлеуметтік оптимизм философиясы, қазіргі және болашақ заманның философиясы.

Бүгін таңда әлемді әлеуметтік жағынан жаңарту жолында, жұмысшы табының революциялық мақсаттары мен мұраттарын іске асыру жолында үлкен бел-белестен өтіп отырмыз. Жер шарының саяси картасы мүлде жаңарып отыр. Ғылым асқан ұлы жаңалықтар ашты, техниканың жетістіктері қайран қалдырады. Сонымен бірге адамзаттың алдында көптеген жаңа проблемалар туып отыр, олардың ішінде тым оп-оңай шешіле қоймайтын проблемалар да бар. Шикізат, энергетика, азық-түлік, экология проблемаларының және басқа ғаламдық ауқымдағы проблемалардың күрделілене түсуіне байланысты адамзаттың алаңдап отырғаны орынды. Ал қазір халықтарды толғандырып отырған ең басты мәселе — бейбітшілікті сақтау, термоядролық апатқа жол бермеу қажеттігі. Халықаралық тұрғыдан алғанда біздің партиямыз, Совет мемлекеті, планетаның барлық халықтары үшін бұдан асқан маңызды іс жоқ.

Қазіргі заманғы дүниенің барлық күрделі жағдайларын жете ұғыну, жұмысшы табының, барлық еңбек адамдарының революциялық әлеуметтік-тарихи творчествосын ұйымдастырып, бағыттап отыру — бүгін таңда марксизм-ленинизм теориясы мен адамзаттың прогресі жолындағы күрестің практикасы шешіп жатқан аса зор міндет, міне, осы. Өзінің алдына, өзінің идеялық және саяси пікірлестері мен ізбасарларының алдына Маркс қойған міндет, — әлемді түсіндіру және өзгерту міндеті, міне, осы.

(«Коммунист» журналы, № 3, 1983 ж.).

КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

ТРАНСПОРТТЫҢ ЖҰМЫСЫН ЖАҚСАРТУ—УАҚЫТ ТАЛАБЫ

Ю. ЖЕКСЕНОВ,

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің Транспорт және байланыс бөлімінің меңгерушісі

Экономиканың күре тамыры болып табылатын транспорттың халық шаруашылығындағы, жалпы қоғам өмірі мен күнделікті тұрмысымыздағы алатын орны ерекше. Өйткені қатынас жүйесінсіз ұлан-байтақ еліміздегі территориялық-өндірістік комплекстерді, аса ірі экономикалық аудандар мен индустрия орталықтарын жан-жақты дамыту, өзара транспорттық байланысын қамтамасыз ету мүмкін емес.

Сондықтан да В. И. Ленин, Коммунистік партия Совет өкіметінің алғашқы күндерінен бастап-ақ транспорттың, оның ішінде темір жол транспортының ел өміріндегі айрықша роліне зор маңыз бергені мәлім. Мұны РКП(б) Орталық Комитетінің 1920 жылғы 14 январьдағы транспортты қалпына келтіруге бар күшті жұмылдыру туралы барлық жергілікті партия ұйымдарына жолдаған нұсқау хатынан да айқын көруге болады. Онда былай делінген: «Темір жолдардың барлық жүйесінде мінсіз тәртіп, қатаң орындаушылық пен сөзсіз жауапкершілікті орнату үшін үлкенді-кішілі көлемде инициативалы, табанды ұйымдастырушылар тасқындап келетін болуы керек» (КПСС қарарлары мен шешімдері, 2-том, 150-бет).

Сол 1920 жылдың өзінде В. И. Лениннің инициативасымен жасалып, қабылданған ГОЭЛРО жоспарында жүк тасылатын темір жол магистралдарын, таулы өңірдегі және қала төңірегіндегі темір жол учаскелерін электрлендіру, жаңа линиялар салу көзделуі де — транспортты дамытуға жасалған партиялық қамқорлықтың айқын айғағы.

Соңғы жылдары транспорт саласын дамытудың маңызы бұрынғыдан да арта түсті. Әсіресе темір жол транспортын жедел дамытып, оның жұмысын барынша жақсарту келелі міндет ретінде алға қойылып отыр. Өйткені бүкіл жүк айналымының жартысынан астамы темір жолдың үлесіне тиеді. Осыған орай үстіміздегі бесжылдықта темір жолды дамытуға бөлінген қаржы 30 проценттен астам көбейтілді. Мұның өзі жылжымалы составты жаңғыртуға, жол шаруашылығын жақсартуға мүмкіндік береді. Станция басындағы жолдарды дамытуға баса назар аудару маңызды іс болып отыр, мұның өзі — жолдардың поезд өткізу қабілетін арттырудың үнемді де шапшаң құралы.

КПСС XXVI съезінде атап көрсетілгеніндей, көптеген проблемалар сияқты транспорт проблемасын да оқшау шешуге болмайды. Транспорт шығындарын азайту — жалпымемлекеттік үлкен міндет. Оны шешудің жолы — өндіргіш күштерді ұтымды орналастыру, жүк тасқынының ұтымды схемаларын жасап шығару, қарсы тасымалды болғызбау.. Әрине, жолаушы тасымалын елеулі түрде жақсарту — кестенің бұзылуын барынша азайту, вокзалдар мен аэропорттарды жолаушылар үшін неғұрлым қолайлы ету, жалпы қызмет көрсету мәдениетін арттыру шарт, «Біздің мемлекетіміздей осыншама ұлан-байтақ мемлекетте транспорт тіпті айрықша роль, экономикалық та, саяси да және, керек десеңіздер, психологиялық та роль атқарады, — деп атап көрсетті КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас СССР-дің құрылуының 60 жылдығына арналған салтанатты мәжілісте жасаған баяндамасында. — Жақсы жұмыс істейтін транспорт болмайынша барлық республикалардың жеделдете дамуын да, олардың экономикалық ынтымақтастығын одан әрі тереңдетуді де қамтамасыз ету өте қиын. Бірақ транспорт бірыңғай шаруашылық міндеттерін шешу үшін ғана маңызды емес. Транспорттың, жол жүйесінің дамуы селоны қалаға жақындата отырып, мысалы, селода кадрлардың тұрақтануына да едәуір дәрежеде септігін тигізеді. Мұның өзі, әрине, зор әлеуметтік міндетті шешуге, — еңбек ресурстарын ұтымды және икемді пайдалануға да көмектеседі».

Демек, еліміздің республикалары мен облыстары арасындағы транспорттық-экономикалық байланысты нығайту, осының негізінде біртұтас халық шаруашылық комплексіндегі өндірісті мамандандыру мен кооперациялауды тереңдету үшін қажетті жағдайлар жасау, экономиканың сенімді де тиімді дамуын қамтамасыз ету — аса маңызды міндеттердің бірі. Мұның өзі партия, совет және шаруашылық органдарынан экономика мен мәдениетті дамытуға, еңбекшілердің әл-ауқатын арттыруға айрықша қамқорлық жасай отырып, халық шаруашылығының транспорт сияқты жетекші саласына ұдайы көңіл бөлуді, оның жұмысының тиімділігі мен сапасын арттыру жөнінде дер кезінде нақты шаралар қолдануды талап етеді.

Республиканың транспорт пен жол құрылысы кәсіпорындарының коллективтері КПСС XXIV—XXVI съездерінің шешімдерін орындай отырып, соңғы жылдары транспорт жүйесін ұлғайту, оның жұмыс тиімділігін арттырып, қызмет көрсету мәдениетін көтеру жөнінде елеулі шараларды жүзеге асырды. Соның нәтижесінде транспорттың барлық түрлері одан әрі шапшаң қарқынмен дамып, олардың жұмысы біраз жақсара түсті. Мәселен, оныншы бесжылдықтың өзінде 900 километрге жуық жаңа темір жол желілері мен қосар жолдар салынды. Электрлендірілген учаскелердің ұзындығы арта түсті. Жаңа Саяқ-Ақтоғай линиясын салу қолға алынды. Қазақ магистралін үш темір жолға бөлу оңды нәтижелер берді.

Ал он бірінші бесжылдықта бұл салада қыруар жұмыс атқарылуға тиіс. Темір жол линиялары мен станцияларының басты бағыттарын дамыту, локомотив депосының, осынау ірі шаруашылықтың басқа да салаларының өндірістік базасын нығайту жөнінде қазірдің өзінде маңызды шаралар жүзеге асырылып жатыр. Алда 1100 километрден астам қосар жолдар төсеу, жүк көп тасылатын мың километрге жуық учаскені электрлендіру, локомотив және вагон шаруашылығын нығайту, тасымал жоспарының барлық жерде орындалуын, жұмыстың жаңа прогрестік формаларын енгізуді қамтамасыз ету міндеті тұр. Демек, бұл — өткен бесжылдықтағыдан да көп жұмыс тындыруға тура келеді деген сөз.

Республика темір жол транспортының қызметкерлері КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін жүзеге асыра отырып, он бірінші бесжылдықтың алғашқы екі жылында аса маңызды жүктер мен жолаушылар тасымалының едәуір өсуін қамтамасыз етті, сөйтіп, өнеркәсіп, құрылыс пен ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының бірқалыпты жұмыс істеуіне жағдай жасады, жылжымалы состав пен транспорт құралдарын пайдаланудың бірқатар техникалық-экономикалық көрсеткіштерін біраз жақсартты. Республикадағы бүкіл жүк айналымының 80 проценттен астамы, жолаушылар тасымалы айналымының 30 проценті темір жол транспортының үлесіне тиетінін ескерсек, бұл сала қызметкерлерінің халық шаруашылығының өскелең қажетін өтеу жөнінде зор жұмыс жүргізіп отырғаны айқын.

Мысалы, Тың темір жолының Сороковая, Екібастұз станциялары коллективтерінің жұмысы тәп-тәуір. Бұларда станция қызметкерлері мен жолшылар өз күшімен 5 қабылдау-жөнелту жолын төсеп, іске қосты. Партиямыздың қамқорлығына сәйкес темір жол жүйесін дамыту бағытында белгіленген шараларды жүзеге асыруда партия комитеттері тарапынан зор көмек көрсетіліп отырғанын атап айтуымыз керек. Айталық, Ақтөбе облыстық партия комитеті бөлімше станциялары мен учаскелерін дамытуға байланысты объектілер құрылысына басшылық жасайтын арнаулы штаб құрған.

Алматы темір жол торабын дамыту жөніндегі жұмыс кең қанат жаюда, өйткені бұл торап осы магистральдің ең бір осал буыны болып отыр. Алматы қалалық партия комитеті теміржолшылардың І-ші Алматы станциясындағы сұрыптау және транзит паркінің қуатын ұлғайтуға, тораптың вагон өңдеу жөніндегі жұмысын жақсартуға бағытталған ұсыныстарын қарап, тиісті шаралар белгіледі. Сонымен бірге қалалық комитет станцияға қосымша механизмдер бөлу жөнінен үлкен көмек көрсетті. Қажетті техниканың бөлінуіне, құрылыстың барысына нақты бақылау орнату объектілердің дер кезінде іске қосылуын қамтамасыз етті. Мұның өзі жылжымалы составты пайдалану тиімділігін арттыру, сөйтіп, вагондардан жүк түсіруді тездету, жүк тасымалы жоспарын орындау жөнінде оңды нәтижелерге қол жеткізді.

Республика жолдарында жолаушылар тасуды одан әрі дамыту, вокзалдарда және жол үстінде халыққа қызмет көрсетуді жақсарту жөнінде бірқатар шаралар жүзеге асырылуда. Соңғы жылдары Көкшетау мен Павлодарда жолаушыларға арналған осы заманғы сәнді ғимараттар салынып, іске қосылды. Оралдағы вокзалдың құрылысы аяқталуға таяу. Бұл тамаша ғимараттар осы қалалардың ажарын ашып, оларды сәулеттендіре түскенін атап айту орынды.

Бізде соңғы кезде темір жол жүйесін дамытуға жұмсалатын күрделі қаржы едәуір артты. Бұл жұмыс негізінен СССР Транспорт құрылысы министрлігі кәсіпорындарының күшімен атқарылады. Осы орайда өткен екі жылда бүкіл сегізінші бесжылдықты тұтас алғандағымен барабар қаржы игерілгендігін айтсақ та жеткілікті. Магистральдар бойында көптеген объектілер салынып, 800 километрден астам екінші жол, 500 километр электрлендірілген линиялар іске қосылды. Теміржолшылардың әлеуметтік-экономикалық жағдайын одан әрі жақсарту мақсатында азаматтық және тұрғын үй құрылысы едәуір ұлғайтылды. Бұл жөнінде әсіресе «Целинтрансстрой», «Павлодартрансстрой», «Казахтрансстрой» трестерінің коллективтері көп іс тындырды. Республикада екі жалпықұрылыстық және бір мердігерлік тресттің құрылуы бөлінген қаржының толық игерілуіне жағдай жасады. Бұл коллективтерді қалыптастыруда Ақтөбе және Көкшетау облыстық партия комитеттері зор ұйымдастырушылық жұмыс жүргізді. Олар жаңа құрылған трестерді маман кадрлармен, қолайлы үйлермен қамтамасыз етті, қай мәселеде болсын ұдайы көмектесіп, қолдап отырды.

Бесжылдықтың екі жылының жоспарларын орындауда автомобиль транспорты кәсіпорындарының қосқан үлесі де қомақты. Осы орайда Қазақстандағы транспортпен тасылатын жүк көлемінің 87 процентке жуығы соның үлесіне тиетінін айтсақ та жеткілікті. Өткен екі жыл республика автомобилистері үшін транспорт жөнінен қызмет көрсетудегі барған сайын арта түскен қажеттілікті өтеудің қауырт кезеңі болды. Осы кезеңде жылжымалы составты тиімді пайдалану арқылы халық шаруашылығы салалары мен жолаушыларға қызмет көрсетудің сапасын арттыруға айрықша көңіл бөлінді.

Республикада автотранспортпен жүк, жолаушы тасу көлемі 1980 жылғы деңгейге қарағанда 11 процент өсті. Оның үстіне жүк тасу өсімінің үштен екісінең астамы еңбек өнімділігін арттыру есебінен қамтамасыз етілгенін айта кеткен жөн. Жалпы жұрт пайдаланатын автомобиль транспортымен атқарылған жүк тасымалының үлес салмағы да арта түсті. Ол 1980 жылы республиканың бүкіл автопарк жұмысы көлемінің 42 процентіне тең болса, қазір 45 процентке жетіп отыр. Бүкіл жүк тасымалы көлемінің жартысынан астамын автопоездар атқарады.

Соңғы кездері контейнерлік тасымал жедел дамып келеді. Мұның өзі әсіресе овощты, картоп пен жемісті тұтынушыға тікелей егіс алқабынан жеткізіп беруге жағдай жасауда. Республиканың Автомобиль транспорты министрлігі жұмыс тиімділігін арттыру мақсатында соңғы жылдары 18 мыңға жуық автотіркеме, 10 мыңнан астам контейнер, портальді крандармен, жүк көтергіш қораптармен жабдықталған 700-ден астам автомобильді іске қосты. Бұл салада жөндеу базасын ұлғайтуға, машиналардың ескірген тетіктері мен тораптарын қалпына келтіруге де зор маңыз берілуде. Қазақ ССР Автомобиль транспорты министрлігіне қарасты кәсіпорындар коллективтерінің әсіресе егін жинау мен астық дайындау науқаны кезіндегі жемісті жұмысын атап өткен абзал.

Республиканың автомобилистері Азық-түлік программасын белгілеп берген КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерін жүзеге асыра отырып, орақ науқаны кезінде астық тасудың аса тиімді әдістерін кеңінен енгізіп келеді. Мұның өзі автомобиль транспорты жөніндегі тапшылықтың зардабын едәуір азайтуға, комбайндардың автомашина күтіп босқа тұрып қалуын болдырмауға, олардың жұмыс өнімділігін арттыруға мүмкіндік беріп отыр. Ал бүкілхалықтық іске айналған Азық-түлік программасын жүзеге асыруда астықтың, егіншіліктің басқа да өнімдерінің ысырабына жол бермеудің, оларды дер кезінде тасып алудың маңызы ерекше.

Қазақ ССР Автомобиль транспорты министрлігіне қарасты кәсіпорындарда еңбек ұйымдастырудың бригадалық әдісі кең қанат жаюда. Мұнда автомобиль жүргізушілердің 60 проценттен астамы, мыңнан астам жүргізушілер бригадасы жұмыстың мердігерлік әдісіне көшіп, бүкіл тасымалдың 33 процентін атқарып жүр.

Бұл министрлік соңғы екі жыл беделінде жолаушыларға қызмет көрсетуді біраз жақсартты. Бұл үшін жаңадан 500-ден астам автобус маршруттарын ашу, автобустардың ұдайы қатынап тұруын жолға қою жөнінде айтарлықтай жұмыс жүргізді. Мұнда жолаушы тасымалын басқарудың автоматты жүйесін енгізуге елеулі маңыз берілуде. Қазір барлық аудандардың, колхоздар мен совхоздардың, басқа да елді мекендердің облыс орталықтарымен, ірі қалалармен автобус қатынасы жолға қойылған. Республикамызда жолаушыларға қызмет көрсететін 264 автовокзал мен автостанция бар. Тек үстіміздегі бесжылдықтың өзінде Ақтөбе, Орал, Арқалық, Көкшетау қалаларында, Сарыөзек станциясында сәнді автовокзалдар, сондай-ақ 4 автостанция салынды.

Бұл саладағы жоспарлы тапсырмаларды ойдағыдай орындауда көптеген автотранспорт пен жөндеу кәсіпорындарын қайта құру, техникалық жағынан қайта жарақтандыру жөнінде жүргізілген елеулі жұмыстың ықпалы зор болды. Соңғы екі бесжылдық бойына Қазақ ССР Автомобиль транспорты министрлігі өзін-өзі толық ақтау, басқарудың екі буынды жүйесі жағдайында жұмыс істеп келеді. Мұнда салалық автоматты жүйе енгізіліп, тыңғылықты қызмет атқаруда. Жүк және жолаушы тасымалының технологиялық процестерін басқарудың автоматты жүйелерін енгізу жөніндегі жұмыс кең өрістей түсті. Бұл жүйелердің жұмысына жасалған талдау автотранспорттың тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз етуде, өндірістік жоспарлау мен басқаруды жетілдіруде экономикалық-математикалық әдістер мен электронды-есептеу техникасын пайдаланудың зор мүмкіндіктері бар екендігін көрсетіп отыр.

Әрине, автомобилистердің табысы көп ретте жол шаруашылығы қызметкерлерінің жұмысына тікелей байланысты. Республиканың жол салушылары он бірінші бесжылдықтың өткен екі жылында жоспарлы тапсырмаларын ойдағыдай орындап, 4 мың километрге жуық автомобиль жолдарын пайдалануға берді, мұның өзі автомобиль транспортын пайдаланудың тиімділігін едәуір арттыруға мүмкіндік туғызды. Өткен жылы республикадағы қатқыл табанды автомобиль жолы 1800 километрден астам ұзарды, 13 мын километр жол жөндеуден өткізілді, 400 миллиондай сомның мердігерлік жұмысы атқарылды. Жол құрылысы саласына 800 миллион сомнан астам қаржы жұмсалды.

Бұл саланың еңбеккерлері осы заманға лайық автомобиль жолдары жүйесін одан әрі дамыта отырып, оның сақталу, көріктендірілу дәрежесін бұдан былай да арттыра түсуге тиіс. Бұл үшін қол жеткен табысты баянды ете отырып, еңбекті интенсивтендіру, ішкі резервтерді жете пайдалану, өндірістік, техникалық тәртіпті күшейту, еңбекті көп тілейтін процестерді механикаландыру мақсатындағы ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарды кеңінен енгізу, жергілікті материалдар мен өнеркәсіп қалдықтарын қолдану, шығарылатын өнім мен атқарылатын жұмыс сапасын арттыру жолдарын ұдайы творчестволықпен іздестіріп отыру қажет.

Халыққа қызмет көрсету саласында әуе транспортының да маңызы зор. Осы тұрғыдан алғанда Еңбек Қызыл Ту орденді Қазақ азаматтық авиациясы басқармасына жүктеліп отырған міндет пен жауапкершілік ерекше. Оның Алматыны, республиканың облыс орталықтарын Мәскеумен, одақтас республикалар астаналарымен, еліміздің курортты қалаларымен және аймақтарымен байланыстыратын әуе жолы 78 мың километрге жетіп отыр. Қазір әуе транспортының қызметі халыққа өте қолайлы, әрі тиімді. Республиканың азаматтық авиациясы әуе қатынасымен бірге ауыл шаруашылығына да, мұнай өндеу және газ өнеркәсібіне де, денсаулық сақтау ісіне де елеулі қызмет көрсетеді, геологиялық-барлау, орман байлықтарын қорғау жөніндегі жұмыстарға қатысады.

Қысқасы, сан салалы халық шаруашылығын одан әрі өркендетуде республикамыздың біртұтас транспорт жүйесінің атқарып отырған ролі орасан зор. Ал бұл саланың қызметіне КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының талаптары, Ю. В. Андропов жолдастың сонда сөйлеген сөзінде айтылған қағидалар мен тұжырымдар тұрғысынан талдау жасайтын болсақ, транспорт жүйесінің, әсіресе темір жол транспортының жұмысында орын алып отырған елеулі кемшіліктерді тез арада жойып, оның тиімділігін барынша арттыру үшін әлі де зор күш-жігер жұмсауға тура келіп отырғаны сөзсіз.

Партия экономикалық саясатты белгілеп, оны жүзеге асыру барысында транспорттың, әсіресе темір жол транспортының жұмысына ерекше мән беріп, айрықша қамқорлық жасап отырғаны белгілі. Әйтсе де Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында атап көрсеткеніндей, Қатынас жолдар министрлігіне үкіметтің елеулі көмек көрсетіп отырғанына қарамастан, темір жолдар жұмысының көрсеткіштері, өкінішке қарай, жылдан жылға нашарлап барады.

Республиканың темір жолдарында да елеулі олқылықтарға жол беріліп отырғанын ашып айтуымыз керек. Халық шаруашылығы жүктерін тасымалдауда, оларды тұтынушыларға дер кезінде толық жеткізуде ірі-ірі кемшіліктерге жол берілуі салдарынан бірқатар кәсіпорындар мен құрылыс ұйымдары көптеген қиыншылықтарға душар болып, мұның аяғы жұмыс ырғағының бұзылуына әкеп соғып жүр. Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің VIII пленумы КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдерінен, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың сонда сөйлеген сөзінен туындайтын республика партия ұйымының міндеттерін талқылай келіп, транспорт жүйесіндегі кемшіліктердің орын алу себептеріне де терең талдау жасады.

КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас осы пленумда жасаған баяндамасында республиканың темір жолдарында қиын жағдай қалыптасқанына баса назар аудара келіп, былай деп атап көрсетті: «Ол әсіресе Алматы темір жолында нашар. Соңғы жылдары мұнда әкімгершілікке салыну, кадрларды іріктеудің, орналастыру мен тәрбиелеудің партиялық принциптерін бұзу фактілері жиілеп кетті. Темір жол тораптарын басқару салақсытып жіберілген. Ал жол коллективі бір кездерде социалистік жарыстың жаршысы болған еді. Ауыр салмақты поездар жүргізу осында басталған болатын. Қазір мұның бәрі ұмыт қалған. Облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттері темір жолдардың жұмысын ерекше бақылауға алуға тиіс».

Транспорт жұмысының нашарлап кетуінің басты себебі, өндіріс жетекшілерінің тапсырылған жұмыс учаскесінде саналы тәртіпті, жоғары ұйымшылдық пен жауапкершілікті қамтамасыз етпейтіндігінен болып отыр. Сондықтан бүгін таңда орындаушылық тәртіпті нығайту, ұйымшылдық пен жауапкершілікті күшейту — бірінші дәрежелі міндетіміз. Міне сонда ғана қосымша күрделі қаржы мен материалдық ресурссыз-ақ істі жолға қоюға, ішкі резервтерді бесжылдық игілігіне жаратуға болады. Бірақ бұл үшін іске көзқарасты түбегейлі өзгертіп, оған жанашырлықпен, мүдделілікпен қарау парыз. Сонымен қатар әрбір еңбек коллективінде моральдық-психологиялық ахуалды қалыптастыру, табанды да дәйекті саяси-тәрбие жұмысын жүргізу, әрбір басшыға, әрбір еңбеккерге қатаң талап қоя білу қажет.

Өкінішке қарай, өндіріс жетекшілерінің бәрі бірдей өз жұмысын өскелең талаптарға сай жүргізіп отырған жоқ. Олардың кейбіреулері салдыр-салақтықтан, бойкүйездіктен, қарадүрсіндіктен әлі арыла алмай-ақ келеді. Мұндай берекесіздік пен жауапсыздықтың транспорт сияқты тиянақтылықты, жинақтылықты, ұйымшылдықты ерекше талап ететін маңызды салаға, бүкіл халық шаруашылық комплексіне тигізіп отырған қырсығы аз емес. Ал транспорт коммунизмнің материалдық-техникалық базасының аса маңызды элементтерінің бірі, қоғамдық өндірістің ойдағыдай дамуының қажетті шарты болып табылады.

Осыған байланысты республика партия ұйымдарының алдында транспорттың, ең алдымен темір жол транспортының жұмысын жақсарту міндеті тұр. Сондықтан жылжымалы составтың барлық түрінің шығынын, тұрып қалуын азайту, оның толық тиелуін қамтамасыз ету, жүріс айналымын шапшаңдату есебінен транспорт құралдарының тиімділігін арттыру жолында батыл күрес жүргізу қажет. Сондай-ақ жол-жөнекей жүк тиеуге, бос жүрісті болдырмауға баса назар аудару керек.

Транспорт кәсіпорындарының партия ұйымдары жоспардың орындалуын қамтамасыз ете алмай отырған басшыларға талапты күшейтіп, локомотив паркінің жөнделуіне, пайдаланылуына және сақталуына баса назар аударуы керек. Өйткені мұның өзі республика темір жолы жұмысындағы ең осал буын болып отыр. Бұл ретте партия ұйымдарындағы әкімшілік қызметін бақылау комиссиялары елеулі роль атқаруға тиіс. Тепловоз паркінің техникалық жағдайын, пайдаланылуын жақсарту жөнінде локомотив бригадаларының жауапкершілігін арттыру қажет.

Осынау маңызды саланың жұмысын жақсартуы, жоспарын орындауы әрбір теміржолшының күш-жігері мен творчестволық белсенділігіне байланысты. Сондықтан сан қырлы локомотив шаруашылығының барлық учаскелері мен буындарында, әрбір жұмыс орнында творчестволық инициативаны дамытудың, тәртіпті күшейтудің маңызы ерекше. Демек, тепловоз паркінің техникалық жағдайын, жолдардың пайдалану қызметінің деңгейін көтеру — станциялар мен локомотив деполарындағы, темір жол басқармаларындағы коммунистердің, барлық қызметкерлердің бірінші кезектегі міндеті.

Транспорт жүйесінде ұйымдастыру-техникалық шараларды жүзеге асырумен қатар коллективтердегі саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсартудың да маңызы зор. Осы орайда КПСС Орталық Комитетінің «Темір жол транспортында партиялық-саяси жұмысты жақсарту шаралары туралы» қаулысы партия комитеттерінің алдына зор міндеттер қойып отыр. Бұл — сонымен қатар темір жол транспортының жұмысын жолға қою жөніндегі партиялық қамқорлықтың тағы бір айқын айғағы.

КПСС Орталық Комитетінің осы қаулысына сәйкес транспорт кәсіпорындары партия ұйымдарының құрылымы жетілдіріліп, жауынгерлік қабілеті арта түсті. Қазір республика магистральдарының шешуші тораптарында 41 партком жұмыс істейді. Олардың көпшілігінде коллективтерді КПСС XXVI съезінің шешімдеріне сәйкес халық шаруашылығының жүк тасымалына байланысты қажеттерін неғұрлым толық қанағаттандыру, жоспар мен міндеттемені толық және асыра орындау мақсатына жұмылдыру жөнінде белгілібір тәжірибе жинақталған.

Темір жол транспорты тораптарында жаңадан құрылған тоғыз парткомның да кәсіпорындар қызметіне ықпалы артып, бұқара арасындағы саяси-тәрбие жұмысы жандана түсті. Станцияларда бастауыш партия ұйымы секретарьларының советтерін құру жөніндегі жұмыс та назар аударарлық. Бұл советтер партия ұйымдарындағы жоғары түпкі нәтижелерге жетуге, транспорт құралдарын тиімді пайдалануға, тапсырмалар мен міндеттемелерді орындау жолында ішкі резервтерді іздестіруге бағытталған жұмысты шебер үйлестіріп отырады.

Біркатар облыстық партия комитеттерінде құрылған транспорт пен байланыс бөлімдері (секторлары) транспорт бөлімшелерінің жұмысын жақсартуға жәрдемдесіп, ұдайы қамқорлық жасап келеді. Олар өнеркәсіптік және магистральдық транспорттың ынтымақтастығын дамытып, қамқорлық көмекті күшейте түсуде.

Сонымен бірге партия комитеттерінің жұмысын қайта құруға, темір жол транспортының қызметіне партиялық ықпалды күшейтуге бағытталған бұл маңызды қаулыны жүзеге асыруда әлі де атқарылар іс, шешімін таппаған шаралар аз емес. Партиялық-саяси жұмысты түбегейлі жақсарту үшін бүкіл идеялық-тәрбие ісін жандандыра түсу, оған жоғары және орта буындағы әрбір басшыны белсендірек тарту қажет, өкінішке қарай, транспорт кәсіпорындарының кейбір басшылары көбінесе кеңсешілдікке, мәжілісқұмарлыққа салынып, еңбек коллективтерімен кездесуге, лекция оқуға, әңгіме өткізуге самарқау қарайды.

Транспорт кәсіпорындарының қызметіне партиялық басшылық күнбе-күн, нақты, әрі тиянақты жүзеге асырылуы керек. Ең алдымен жоспарлы тапсырмалардың әрбір көрсеткіш бойынша орындалуына баса көңіл бөліп, алда тұрған мақсатқа жету үшін барлық шараларды қолдану қажет. Бірақ бір өкініштісі сол, кейбір партия комитеттері жоспардың орындалмай қалу фактілерін болымсыз себептермен түсіндіруге тырысып, бұл үшін кінәлі басшыларды партиялық жауапкершіліктен арашалап қалуға бейім тұрады. Мұндай ымырашылдыққа, принципсіздікке ешбір төзуге болмайды.

Бұл жөнінде Алматы темір жолындағы ең осал буын болып отырған Шу торабындағы (Жамбыл облысы) партия комитеттерінің жұмыс стилін мысалға алуға болады. Мұнда партия ұйымдарының өндіріске басшылығы, ұйымдастырушылық ықпалы ойдағыдай емес. Олар өндірістік жоспарлардың мүлтіксіз орындалуын, белгіленген шаралардың жүзеге асырылуын коммунистерден, басшы кадрлардан қатаң талап етіп отырмайды. Соның салдарынан локомотив деносының жұмысы ойсыраған олқылықтан шыға алмай келеді. Ал осы деподағы аса күрделі міндеттерді шешуге тиісті тепловоз паркі мейлінше төзгісіз жағдайға душар болып отыр. Мұның, әрине, объективті де, субъективті де факторлары бар. Бірақ бір өкініштісі, өндірісте тәртіп орнату, жөндеу сапасын арттыру, тепловоздарды пайдалану кезінде күтіп ұстауға бақылауды күшейту, коллективтің, қоғамдық ұйымдардың күш-жігерін кемшіліктерді жоюға, жоспарларды орындауға жұмылдыру жөнінде тораптың партия ұйымдары шын мәніндегі іскерлік, табандылық көрсете алмай келеді.

Транспорттың, оның ішінде темір жол транспортының тиімді жұмыс істеуі халық шаруашылығының басқа да салаларының қызметіне тығыз байланысты. Сондықтан темір жол транспорты кәсіпорындарының партия ұйымдары қоғамдық өндірістің басқа салаларына қатысты, әсіресе өнеркәсіп, құрылыс, сауда орындары партия ұйымдарымен бірлесе, ынтымақтаса жұмыс істеп, вагондардың тұрып қалуын қысқарту, тиімсіз тасымалды жою, творчестволық өзара көмекті дамытуға, ішкі резервтерді іске қосуға бағытталған бастамаларды қызу қолдау жөнінде нақты шараларды жүзеге асыруға тиіс. Ал творчестволық инициативаның қозғаушы күші, коллективтердің күш-жігерінің қайнар көзі болып табылатын социалистік жарысты транспорт жүйесінің барлық салаларында кеңінен өрістету қажет.

Транспорт жұмысының деңгейін арттыру — бүкілхалықтық міндет. Сондықтан табыс тұтқасы, резервтеріміздің қайнар көзі өнеркәсіптік және магистральдық транспорттың өзара ынтымақтастығын нығайтуға, республика министрліктері мен ведомстволары кәсіпорындарының жылжымалы составты тиімді пайдалануға деген мүдделілігін арттыруға баса назар аударған жөн. Осы орайда жылжымалы составтың босқа тұрып қалуын 1 процент кемітудің өзі қосымша жүк тасу үшін 2 мыңнан астам вагонды босатуға мүмкіндік беретінін айтсақ та жеткілікті. Вагондар мен контейнерлерді өздерінің кіріс жолдарында жөндеуді ұйғарған Москва өнеркәсіп орындарының инициативасы — транспорт құралдарының тиімділігін арттыру жөніндегі жұмыстың жаңа бағыты. Тасымал жоспарларын ойдағыдай орындауға, жылжымалы составтың сақталуын жақсартуға сенімді жол ашатын бұл бастаманы республиканың өнеркәсіп орындары мен құрылыс ұйымдары да кеңінен қолдайды деп сенеміз.

Бүгінгі таңда бүкіл транспорт қызметкерлері тәрізді теміржолшылардың алдында да аса жауапты міндеттер тұр. Ол — халық шаруашылығы жүктерін тиісті жеріне кідіріссіз жеткізіп беру, тасымал тиімділігін арттыру. КПСС Орталық Комитеті мен СССР Министрлер Советінің «Халық шаруашылығы жүктері мен жолаушылар тасымалын жоспарлауды, ұйымдастыруды жақсарту және шаруашылық механизмінің транспорт кәсіпорындары мен ұйымдары жұмысының тиімділігін арттыруға тигізетін ықпалын күшейту туралы» қаулысы да осы игі мақсатты жүзеге асыруға бағытталған. Ал транспорт жүйесінің жұмыс тиімділігін арттыру халық шаруашылығын одан әрі өрге бастырудың, партияның XXVI съезі мен КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдерін ойдағыдай орындаудың маңызды факторы болып табылады.

◆

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОЙЛАУ ЖӘНЕ ТҮПКІ НӘТИЖЕ

Т. ӘШІМБАЕВ,
Қазақ ССР Ғылым академиясы Экономика институтының директоры, Қазақ ССР Ғылым академиясының корреспондент мүшесі

КПСС XXVI съезі мен партиямыздың Орталық Комитетінің съезден кейін болып өткен Пленумдарының шешімдерінде халық шаруашылығын қарышты өркендету, ғылыми-техникалық прогресті жеделдету, экономиканы интенсивті даму жолына көшіру міндеті айрықша атап көрсетілді. Бұл міндетті ойдағыдай шешу жолында іс жүзінде тындырылуға тиісті сан-алуан шаралардың ішінде кәсіптік білгірлікті экономикалық ой-парасатпен ұштастырып, перспективаны көре білуді, табандылық пен социалистік алғырлықты, іскерлікті одан әрі дамытудың маңызы да айрықша. Журналымыздың бұл номерінде профессор Т. Әшімбаевтың экономиканың бүгінгі таңдағы өзекті де өрелі мәселелерін тілге тиек еткен осы мақаласын жариялай отырып, басқару аппаратының кадрлары, кәсіпорын, колхоз бен совхоз басшылары, мамандар мен еңбек адамдары шаруашылық механизмін, басқару мен жоспарлауды жетілдіру бағытындағы жинақтаған тәжірибелерін ортаға салады деп ойлаймыз.

1.

СССР құрылғалы бергі алпыс жылдан астам уақыт ішінде советтік экономика өзінің дамуы барысында орасан зор табыстарға жеткені жұртқа аян. Бұған мысал ретінде бүкіл 1922 жылғы ұлттық табыс қазір біздің елімізде небәрі 2,2 күнде ғана, ал 1940 жылғы ұлттық табыс бір айда ғана өндіріліп отырғанын айтудың өзі-ақ жеткілікті. Дүние жүзіндегі тұңғыш көп ұлтты Совет мемлекетінің бұл ғажайып жетістіктері Ұлы Октябрьдің тарихи жеңісі, барлық ұлттар мен халықтардың әлеуметтік-экономикалық жағынан жоғары қарқынмен дамуға, өнімді де творчестволық еңбек етуге деген мүдделілігін көздейтін социалистік өндіріс әдісінің берік орнығуы арқасында қамтамасыз етілді. Нақ осы ортақ мақсат-мүдде жолында совет халқы марксизм-ленинизм идеяларымен жігерлене отырып, өздерінің ресурстарын бауырмалдық сезіммен біріктірді, бірыңғай мемлекеттілікті қалыптастырып, бірі-біріне туысқандық риясыз көмек көрсетті, достықты нығайтты. Осының нәтижесінде елімізде кең ауқымды экономика және салалар бойынша да, экономикалық аудандар бойынша да қоғамдық өндірістің барлық буынын қамтитын бірыңғай халық шаруашылығы комплексі қалыптасты. Сонымен бірге халық шаруашылығын өркендету саласында жаңа ахуал да бой көрсетті. Мұның өзі қоғамдық еңбек бөлісінің тереңдей түсуімен, экономикалық байланыстар мен өзара қарым-қатынастын күрделіленуімен сипатталады. Ал бұл, бір жағынан, дамудың жоғарғы деңгейіне жеткен өндіріс жағдайына, екінші жағынан, әлеуметтік факторлар ролінің арта түсуіне, ресурстарға деген сұранымның бұрынғыдан да ұлғаюына байланысты табиғи құбылыс.

Әдетте, экономика экстенсивті және интенсивті жолмен, яғни, сандық та, сапалық та факторларды игеру негізінде дамиды. Экстенсивті даму жағдайында экономика өндіріске басы артық ресурстарды, былайша айтқанда еңбек ресурсын, тың жерлерді игеру, жаңа қуаттарды іске қосу есебінен өркендетіледі. Ал интенсивті даму кезінде экономика өндірісті жетілдіру, оны рационализациялау, қолдағы ресурстар мен қуаттарды тиімді пайдалану арқылы ілгері басады. Дамудың осы екі бағыты іс жүзінде өзара ұштастырыла жүзеге асырылып отырылады. Ал экстенсивті әдіс тарихи жағынан алғанда интенсивті дамудан бұрынырақ, әсіресе қандай да бір елдің болсын индустриялық дамуының алғашқы кезенінде қолданылады.

Біздің елімізде индустрияландыру және коллективтендіру кезінде, соғыстың алдындағы жылдары, біршама соғыстан кейінгі алғашқы бесжылдықтар тұсында шаруашылықты жүргізудің негізінен экстенсивті әдісі қолданылды. Әйтсе де сол кездің өзінде-ақ, мейлі аз көлемде болса да халық шаруашылығында интенсивті факторлар да пайдаланылып келді.

Кемелденген социализм экономикасын жедел дамыту барысында жетпісінші жылдары өндіріс жағдайында елеулі өзгерістер болды. Мысалы, экстенсивті факторлардың шектелуі, Ұлы Отан соғысынан кейінгі жылдары халықтың өсуінің баяулай түсуіне байланысты еңбек ресурстарының тапшылығы айқын сезіле бастады. Сол сияқты қоғамдық өндірістің территориялық тепе-теңдігі жөнінде де елеулі өзгерістер болып өтті. Отын-энергетика ресурстарының негізгі тұтынушылары еліміздің орталық және батыс аудандарында орналаса тұрса да осы ресурстар өндірілетін географиялық аймақтар Сібір және Қиыр Шығысқа қарай ойысты. Оның үстіне кен-геологиялық жағдайларының біршама нашарлап, түсті металлургия рудалары құрамында пайдалы компоненттердің азайғаны да байқалды. Сайып-келгенде, осының бәрі күрделі қаржының көп жұмсалуына, транспортта шығынның артуына, өнімнің өзіндік құнының қымбаттауына әкеп соқтырды. Сондай-ақ бұл факторлардың сыртында табиғи ортаны қорғауды күшейту, инфрақұрылымды барынша өркендету, халықтың тұрмыс дәрежесін одан әрі көтеру мақсатын көздейтін қаржыға қажеттілік өсе түсті.

Осы жағдайларға орай дамудың экстенсивті факторларының шектелген орнын толтыратын, сөйтіп, ресурстар жөніндегі туып отырған қосымша қажетсінулерді болдырмауға мүмкіндік беретін қаржы көздерін іздеп табу міндеті алға қойылды. Ал ондай мүмкіндіктер бізде бар. Ол — өндірісті интенсивтендіру, халық шаруашылығын интенсивті даму жолына көшіру. Экономиканы алға бастырудың бұл бағытын жүзеге асырудың алғы шарттары советтік бесжылдық жоспарларды ойдағыдай орындау арқылы социалистік құрылыстың бүкіл дамуы барысында әзірленген болатын. Осының нәтижесінде елімізде қуатты экономикалық потенциал — өндірістік және ғылыми-техникалық потенциал жасалды. Мұның айғағы ретінде еліміздің халық шаруашылығындағы негізгі өндірістік қордың жалпы құны 1965 жылмен салыстырғанда 3,4 есе өсіп, 1982 жылдың басында ол 1 триллион 220 миллиард сомға жеткенін айтсақ та жеткілікті. Қазір халық шаруашылығында істейтін әрбір адамға шаққанда негізгі өндірістік қор 1970 жылғы 5 мың сом орнына 9,7 мың сомнан келеді. Ғылыми-техникалық потенциалдың өсімі де ғажап. Бүкіл әлемдегі барлық ғылыми қызметкерлердің төрттен бірі біздің елімізде жұмыс істейді. Елімізде жаңа техникамен жарақтандырылған ауыр индустрия және жоғары механикаландырылған ауыл шаруашылығы өндірісі жедел өркендетілуде. Еңбектің электр энергиясымен жарақтандырылуы қарқынды өсуде.

Алайда экономикалық потенциалды пайдалану жайы әлі де болса ойдағыдай емес. Еңбек өнімділігі баяу өсуде, ғылым мен техника жетістіктері өндіріске толық енгізілмейді. Өндірістік қуаттар мезгілінде игерілмейді. Негізгі қордың қайтарымы әлі төмен. Жұмыс уақытының зая кетуі, шикізаттың, отын-энергетика және басқа ресурстардың нормадан артық шығыны жойылмай отыр. Экономикалық талдаулар көрсеткендей, қор қайтарымының тұрақтылығын толық қамтамасыз еткен жағдайда, яғни 1981 жылы қол жеткен деңгейді сақтаған болсақ, онда оның алдындағы жылмен салыстырғанда ешқандай қосымша шығынсыз-ақ ұлттық табысты 12 миллиард сом мөлшерінде ұлғайтуға мүмкіндік туар еді. Ал қор қайтарымын тек бір тиын мөлшерінде ғана арттырғанның өзінде ұлттық табыс 17 миллиард сомға жетеді. Озық кәсіпорындардың тәжірибесіне қарағанда, мұндай толымды кіріс көзін табуға әбден болады. Бірақ бірқатар объективті және субъективті себептерге байланысты бұл резервтер назардан тыс қалып келеді. Сондықтан да экономиканы дамытудың экстенсивті әдісінен интенсивті әдісіне көшу қазіргі кезеңде ең көкейтесті міндеттердің бірі болып отыр.

Партия өндірісті интенсивтендіру, оның тиімділігін арттыру концепциясын белгілеп берді. Оның мәні — экстенсивті факторлардың шектелуіне байланысты өндірістің интенсивті факторларын қолданудан басқа жол жоқ екенін өмір көрсетіп отыр. Сонан да еліміздің қазіргі жағдайында халық шаруашылығы проблемасын шешудің ең ұтымды жолы — қоғамдық өндірістің тиімділігін, ең алдымен еңбек өнімділігін арттыру. Бұл шаруашылық қызметі нәтижесінің шығынға қарағанда шапшаң өсуін қамтамасыз ету деген сөз. Өндіріс тиімділігін арттыру экономикалық қажеттілік болып табылады.

Экономикалық қажеттілік дегеніміз, бұл өндірістік нақты жағдайлардың қалыптасуына байланысты шаруашылықты жүргізу проблемаларын экономикада объективті түрде туындайтын талаптарды ескермей шешу енді мүмкін емес деген сөз. Экономикалық қажеттілік алда тұрған проблемаларды шешуді, жүзеге асыруды талап етеді. Бұл арада әңгіме аса ірі, түбегейлі проблемалар жөнінде болып отыр. Әдетте, экономика саласындағы қандай да бір қажеттілік жиі сөз болғанымен, ал оны материалдық күшке айналдыруға келгенде тиісінше күш-жігер жұмсала бермейді. Өйткені экономикалық қажеттілік мәселесі үстірт түрде жалпылай сөз болады да, шаруашылық қызметкерлерінің сана-сезіміне, ой-зердесіне терең дари бермейді. Былайша айтқанда, экономикалық сана , өмірдің өзі ұсынып отырған экономикалық қажеттілік деңгейіне дейін биікке көтеріле алмайды.

2.

Экономикалық қатынастар, яғни өндіріс, бөліс, айырбас және материалдық игіліктер өндіру жөніндегі қатынастар базистік қатынастар болғандықтан, адамдардың сана-сезімінде идея, көзқарас, ой-түсінік, талап-ізденіс, басқа да құбылыс ретінде көрініс табады.

Экономикалық сана қоғамдық өндірістің нақты жағдайының тікелей әсері арқылы қалыптасады. Ол өндіріс жағдайының мән-мағынасына, ішкі сырына неғұрлым терең бойлап, істің қозғаушы күшіне айналса, экономикалық қажеттілік те солғұрлым ойдағыдай жүзеге асырылатын болады. Бірақ бұл процесс өз-өзінен іске аса қоймайды. Экономикалық қажеттіліктің экономикалық санада дәлме-дәл көрініс табуы, бұл көбіне-көп экономикалық ойлаудың, экономикалық пайымдаудың кемелділігіне тікелей байланысты.

Экономикалық ойлау дегеніміз адамдардың экономикалық құбылыстарды танып, түсінуі, экономикалық тұжырымдар мен категорияларды меңгеруі, экономикалық заңдар мен экономикалық саясатты терең ұғынуы, өндіріс экономикасын дұрыс талдап, өздерінің экономикалық білімін нақты жағдайға орай іс жүзінде қолдануы жөніндегі қабілетін анықтап береді.

Экономикалық ойды ұштаудың қайнар көзі — бір жағынан, экономиканың теориялық негіздерін, социализмнің экономикалық заңдарының мәнін зерттеп, ұғыну болса, екінші жағынан өмірді, нақты практиканы білу, өндірістік қызметті тәжірибемен байыту, сөйтіп, КПСС-тің экономикалық саясатын жүзеге асыру жолында тікелей атсалысу болып табылады. Экономикалық құбылыстардың бірі-бірімен сабақтас осы танымның екі арнасын да өзара тығыз ұштастыра білу — экономикалық ойлауды ұштай түсіп, оны жетілдіре берудің кепілі.

Экономикалық ойлау объектілері де қоғамдық өндірістің дәл өзі сияқты сан қырлы. Экономикалық ойлауды жинақтап айтар болсақ, ол — шығынды аз жұмсай отырып, сандық және сапалық жағынан да анағұрлым жақсы нәтижелерге жету. Мұның өзі еңбек тиімділігінің өлшемі болып табылады. Әрине, бұл міндет бірден шешіле қоймайды, ол творчестволық ізденуді талап ететін, өзара тығыз байланысты көптеген әдістер арқылы жүзеге асырылады.

Өндірістік мәселеге творчестволық тұрғыдан қарау дегеніміз — бұл ең алдымен экономикалық категориялар мен қағидалар тұрғысынан толғана, пайымдай білу, проблеманы шешудің анағұрлым ұтымды тәсілдерін іздестіре білу деген сөз.

Сексенінші жылдар жағдайында сан қырлы нақты шаруашылық міндеттер тұрғысынан алып қарағанда — интенсивтендіру негізінде өндіріс тиімділігін арттыруды қамтамасыз етуге жеткізетін мәселе — ең көкейтесті мәселе болмақ. Ал өндірісті техникалық жағынан жетілдіру, ішкі ресурстарды ұтымды пайдалану өндіріс тиімділігінің арқауы, өзегі болып табылады. Міне бірі-бірімен аса тығыз байланысты осы екі проблема ең алдымен еңбек өнімділігін интенсивті түрде арттыра беру арқылы жүзеге асырылуға тиіс. Мұның өзі тиімділік жөніндегі басты көрсеткіш екені КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында атап айтылды.

Экономикалық өсімнің қайнар көзі әр кездегідей жұмысшы санының көбеюі мен еңбек өнімділігінің артуы болып келді және солай болып қала береді. Бұл көрсеткіштердің арақатынасының өзгеруі нақты жағдайға байланысты. Мысалы, елімізде бірінші бесжылдықта өнеркәсіп өнімі өсімінің 51 проценті, жетінші бесжылдықта — 62 проценті, тоғызыншы бесжылдықта — 84 проценті, оныншы бесжылдықта — 75 проценті еңбек өнімділігінің артуы есебінен алынды. Ал он бірінші бесжылдықта ұлттық табыс пен өнеркәсіп өнімі өсімінің 90 процентке жуығы, ауыл шаруашылығы мен құрылыс салаларындағы өнімнің барлық өсімі тек қана еңбек өнімділігін арттыру арқылы қамтамасыз етіледі.

Бұл деректерден қазір еңбек ресурстарының өсімі азайып отырған жағдайда еңбек өнімділігі өнім өндіруді арттырудың ең шешуші шартына айналғанын айқын көруге болады. Ал осы объективті тұжырым шаруашылық қызметкерлерінің күнделікті ісінде қандай көрініс тауып отыр деген заңды сұрақ туады. Амал қанша, олардың бірқатары әлі де болса өздерінің ой-зердесін, пайымдауларын түбірінен қайта құра алмай отыр. Соның салдарынан бірқатар кәсіпорындар жоспарлау кезінде жұмысшы күшіне деген сұранымды көбірек алға тарта береді де, оның есесіне еңбек өнімділігін арттыру қарқынын төмен деңгейде көрсетуге тырысып бағады.

Әрине, кәсіпорында қосымша жұмысшы күші жөнінде зәруліктің тууы әбден мүмкін. Бірақ бұл талапты қанағаттандыру күннен күнге қиындап барады. Өйткені басы артық еңбек ресурсы қазір тым аз десе де болады. Сайып келгенде, қолдағы жұмысшы күшінің өзімен кез келген шаруаны ойдағыдай тындырудың амалын ойластырған жөн. Тәжірибе көрсеткендей, бұл салада мүмкіндіктер аз емес. Ол үшін ең алдымен жұмыс уақытын барынша тиімді пайдаланып, уақыттың зая кетуін, жұмысқа шықпай қалу фактілерін үзілді-кесілді жойып, еңбек тәртібін мейлінше нығайта түскен жөн. Сонымен бірге аз күшпен көп іс тындырудың да жолдары бар. Солардың бірі — өндірісті механикаландырып, автоматтандыру. Егер бұл шара өскелең талапқа сай іскерлікпен жүргізілсе, тек осы арқылы ғана біраз қызметкерлерді басқа жұмысқа ауыстыруға мүмкіндік туар еді.

Совет өкіметінің алғашқы жылдарында В. И. Ленин былай деді: «Социализм... жоғары еңбек өнімділігіне қарай саналы түрде, жаппай алға басуды талап етеді. Бұл алға басуды социализм *өзінше,* өз тәсілдерімен — нақтылырақ айтайық, *советтік* тәсілдермен — іске асыруға тиіс» (Шығармалар толық жинағы, 36-том, 193-бет).

Еңбек ұйымдастырудың тиімді әдістерінің бірі — щекиндік әдіс. Оның мәні — жұмысшы санын азайта отырып, еңбек өнімділігін арттыру, сөйтіп, өнімді мейлінше көп өндіру. Қазір бұл әдіс еліміздің көптеген кәсіпорындарында қызу қолдау тауып, кеңінен тарап отыр. Шаруашылық басшылары еңбек ұйымдастырудың озық әдістерін өндіріске кеңінен енгізу мәселесіне творчестволық тұрғыдан, мейлінше жауапкершілік сезімімен қарауы қажет-ақ. Әсіресе бұрыннан етене болған, әдетте тиісті жұмысты қолы бос адамдарды көбірек қатыстыру есебінен тындыру тәрізді «үйреншікті, күні өткен әдістен» бойды аулақ салу керек. Қазір экономикалық терең пайымдаусыз, экономикалық ойға жүгінбей ішкі резервтердің жаңа көздерін ашып, іске қосу, басқару ісінің толғағы жеткен мәселелерін шешудің сантүрлі амалдарын ұштастыра жүргізу мүмкін емес. Егер белгілібір кәсіпорнында, тіпті басы артық еңбек ресурстары бола тұрса да, кезектегі шаруашылық міндеттерді осы басы ашық ресурстарға ғана арқа сүйеп емес, керісінше еңбек өнімділігін арттырудың, ішкі резервтерді іске қосудың есебінен шеше білсе, онда бұл өндіріс басшысының экономикалық ой-зердесінің біліктілігін танытпақ. Мұндайда өндіріс тиімділігі анағұрлым жоғары болатыны өзінен өзі түсінікті.

Мүмкіндігі орасан мол ғылыми-техникалық прогресс әрқашан экономикалық пайымдаудың өзегіне айналып, ол тұрақты түрде назарда болуға тиіс. Ал кәсіпорындарда бұған кейде жеткілікті мән берілмейді де, жаңа техниканы өндіріске енгізу жөнінде тыңғылықтылық көрсетілмейді. Ғылыми-техникалық прогреспен байланысты қиындықтардың аз кездеспейтіні де рас. Оның шұғыл түрде мол қайтарым беруі де қиын. Бірақ жаңа, прогресті техниканың тиімділігі де күмәнсіз. Әрине, бұл үшін оны өндіріске дер кезінде енгізе білу, сөйтіп, жаңа техниканы игеру барысында, алғашқы кезеңде жұмсалатын шығынның көптігінен де, әрі ағымдағы жоспарды орындауға бұл шығынның тигізуі мүмкін теріс көріністен де тайсалмай, іске батыл кірісу керек. Әйтсе де жаңа техниканы өндіріске енгізуден «үрейленушілер» де жоқ емес. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде былай деді: «...Өндіріс жоспарынын орындалмағаны үшін жауап талап етіледі, ал жаңа техниканы баяу енгізгені үшін әрі салғанда, ұялтады да қояды». Бұл тұжырым жаңа техниканы қолдану жолындағы кедергілерді жою ісінде мейлінше дәйектілікті талап етеді.

Шаруашылықты жүргізудің барлық деңгейінде тек нәтиже мен шығынды ғана салыстырып қоймай, сонымен бірге өндірістің ағымдағы және болашақтағы мүдделерін де, соңынан кіріс болып оралатын, бірақ уақытша орын алуы мүмкін шығындарды да ой елегінен өткізіп, таразылай білу — экономикалық пайымдауға қойылатын маңызды шарттардың бірі. Осы бағытта істің бүге-шігесін салыстыра отырып пайымдаудың, толғанудың әсіресе жаңа техникаға байланысты мәселелерді шешу үстінде маңызы зор.

Өндіріс тиімділігін анықтау барысында экономикалық жағынан талдау жасаған кезде өнім өндіруге жұмсалған еңбек пен затқа айналған еңбек деңгейін өзара салыстырудың аса маңызды екенін естен шығармаған мақұл. Ал мұның негізгі көрсеткіші — еңбек өнімділігінің өсуі мен оның қаржымен жарақтандырылуы.

Кәсіпорындарда күрделі қаржы мөлшерін көбейтіп, жаңа негізгі қорларды іске қосу арқылы еңбек өнімділігін едәуір арттыруға болады. Міне осыған қарап жұмысшы күші тиімді пайдаланылды деген қорытынды жасауға бола ма? Әдетте, экономикалық пайымдауға жете мән берілмейтін кәсіпорындарда нақ осылай ойлайды. Тіпті жоғары табысқа жеттік деп топшылайды. Ал шындығында мұндай табыс сырына тереңірек бойлап, зер салсақ ешқандай да табысқа жетпегенін немесе оның мардымсыз табыс екендігін оп-оңай аңғара қояр едік. Бұған еңбек өнімділігінің өсуі мен оның қаржымен жарақтандырылуын салыстыру арқылы әбден көз жеткізуге болады. Егер еңбектің қаржымен жарақтандырылуы еңбек өнімділігінің өсуінен озығырақ болса, онда бұл негізгі қорды көп жұмсау есебінен табыс тауып, қор қайтарымын төмендету деген сөз. Дамудың экстенсивті әдісі дегеніміздің өзі де нақ осы. Ал интенсивтендіру әдісі сөз болып отырған көрсеткіштердің өсімін оған қарама-қарсы тәсілмен қамтамасыз етуді көздейді.

3.

Біздің социалистік шаруашылықта жоспар — заң. Бірақ жекелеген кәсіпорын басшылары бұл қағиданың мәнін теріс ұғады да, жоспарды өндіріске зардабын тигізетін тәсілдермен орындауға да бой ұра береді. Мұндай әрекет өндірістік процестерді рационализациялау, өндірістік барлық ресурстарды тиімді пайдалану және үнем тәртібін сақтау қажеттігі ескеріліп жасалатын жоспардың бүкіл мәніне де, өндірісті интенсивтендіру мақсаты мен мүддесіне де қайшы келеді. Демек, жоспарлы тапсырмаларды ойдағыдай орындау үшін өндіріс жетекшілері әрқашан интенсивті даму бағытының талаптарына сәйкес әрекет жасауға тиіс. Әлбетте, кейде нақты жағдайлармен санасуға тура келетін сәттер де болуы ықтимал. Мысалы, өте-мөте зәру өнімдерді өндіруге байланысты немесе табиғатты қорғау мүддесі жолында тосын шығындарға саналы түрде баратын кездер де болады. Бірақ мұны жоспар жасаған кезде күн ілгері болжай білу керек.

Қазір шикізат пен материалды, отын-энергиясын барынша үнемді жұмсау қажеттігі арта түсті. Мұның бірқатар себептері де бар. Біріншіден, аталған осы ресурстарға деген сұраным айрықша зор. Деректерге ой жіберсек, материалдық және отын-энергетикалық ресурстарды адамзат тарихындағы барлық кезеңдерге қарағанда соңғы ширек ғасырдың ішінде көбірек жұмсалғанын көреміз; екіншіден, бұл ресурстардың табиғат қойнауындағы қоры шексіз емес, сондықтан оларды оңды-солды жұмсай берсе, бұл қордың сарқылып қалуы да таңқаларлық жай емес; үшіншіден, минералдық шикізатты өндіру-өңдеу барған сайын қымбаттап та барады. Мысалы, шикізат өндіретін сала үшін қаржы орта есеппен алғанда өнеркәсіптегіден бір жарым-екі есе, тіпті кей жағдайда екі жарым-үш есе көп жұмсалып жүр. Осыған қарамастан материалдық ресурстар халық шаруашылығында әлі де тиісті дәрежеде тиімділікпен пайдаланылмай келеді. КПСС Орталық Комитетінің ноябрь (1982 ж.) Пленумы атап көрсеткендей, өнімге жұмсалатын материал іс жүзінде кеміген жоқ. Сондықтан қазір материалдық ресурстарды үнемдеу жөніндегі мәселе жаңаша қаралуға тиіс екеніне назар аудара келіп, Ю. В. Андропов жолдас былай деп атап көрсетті: «Бүгінгі таңда үнемдеу, халық игілігіне ұқыпты көзқарас — бұл біздің жоспарларымызды нақты жүзеге асыру мәселесі».

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумында қабылданған СССР-дің Азық-түлік программасы — күрделі проблемаларды комплексті тұрғыдан шешудің тамаша үлгісі. Мұнда ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру, оны тасымалдау, сақтау, өнеркәсіпте қайтадан өңдеу, сондай-ақ машина құрылысы, сауда, ауыл шаруашылығына қызмет көрсететін салаларды жедел өркендету ісі аграрлық-өнеркәсіптік комплекс шеңберінде, біртұтас процесс ретінде қаралды. Соның өзінде ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіруді ұлғайту, осы сала тиімділігін арттыру ең жетекші буын екендігі атап көрсетілді.

Қол жеткен табысқа тоқмейілсімей, оны еселей түсіп, жаңа биік-белестерге көтерілу мәселесі экономикалық ақыл-оймен пайымдауға тән басты сипаттардың біріне айналуға тиіс. Экономика ғылымы өндірісті рационализациялау, оның тиімділігін арттыру жөнінде тәжірибеде сыналған көптеген әдістерді белгілеп берді. Мысалы, кәсіпорындарды қайта құру, техникамен қайта жарақтандыру, мамандандыру, кооперациялау, ғылым мен өндірістің интеграциясы тәрізді өзекті мәселелер ғылыми негізделді. Жұмысшылар мен инженер-техник қызметкерлердің өнертапқыштық және рационализаторлық ұсыныстарын, озық тәжірибені, пәрменді социалистік жарысты ұтымды пайдалану мүмкіндіктері де аса зор. Міне осындай зор мүмкіндіктерді қай кәсіпорында болсын жедел дамытып отырса, өнім өндіру қарқынын ұдайы өсіруге қолайлы жағдай жасайды. Осы тұтқаларды тиімді пайдалана білу көбіне-көп экономикалық ойлаудың, пайымдаудың өскелең талапқа сәйкес икемділігіне, оның нысаналылығына, кәсіпкерлік пен инициативаны, іскерлік пен ұйымшылдықты шебер ұштастыруға байланысты.

Экономикалық тұрғыдан ойлау — бұл ең алдымен қоғамдық мүддені бірінші кезекке қоя білу деген сөз. Жалпымемлекеттік, жалпыхалықтық мүдделерді көздейтін жауапкершілікті күшейту, ведомстволық пен жергілікшілдікті үзілді-кесілді жою қажет. Еңбекті кеңінен кооперациялау және технологиялық процестері езара байланысты өндіріс салаларын біріктіру жағдайында кәсіпорындар коллективтері қоғам үшін, күллі халық шаруашылығы үшін жоғары сапалы өнімді мол беруге, сөйтіп, түпкі нәтижелердің аса тиімділігі үшін батыл күрес жүргізуге тиіс.

* * *

Экономикалық сана, экономикалық ойлау да экономикалық тәрбиені жан-жақты өрістетпейінше өзінен өзі қалыптаспайды. Демек қалың бұқараның бойында коммунистік саналылықты, іскерлікті, өршіл талапты орнықтырушы саяси-тәрбиенің деңгейі неғұрлым жоғары болса, экономикалық тәрбиенің нәтижесі де солғұрлым жемісті болмақ. Саяси тәрбие сияқты экономикалық тәрбиенің өрісі де шексіз-шетсіз, оның аясы кең. Айталық, материалдық игіліктерді өндіру құрамы қалай қалыптасады, бұл игіліктерді жасау жолында қандай мөлшерде қаржы жұмсау керек, ресурстарды, шаруашылық есеп пен ынталандыру тетіктерін қалай және қандай тәсілдермен тиімді пайдалануға болады, кәсіпорындар арасындағы қол қойылып бекітілген шарттарда тұжырымдалған міндеттемелерді қалай мүлтіксіз орындау керек, ғылымды, оның беретін жемістерін қалай бағалай білген абзал, еңбек өнімділігі мен өнім сапасын арттыра беруді әр адамның төл ісіне қалай айналдыру керек, еңбекшілердің еңбек жағдайын жақсартуға, бұқараның творчестволық жасампаздық қабілетін дамытуға және үнемшілдікке баурайтын өнегелерге үнемі қамқор болу, осының бәрін өндірістік қызметтің әдеттегі нормасына айналдыру — экономикалық тәлім-тәрбие жұмысының негізгі арқаулары міне, осылар.

Шаруашылықты тиімді жүргізу ісінде еңбекшілердің экономикалық білімін жетілдіре берудің мәні зор. Кейде экономикалық заңдармен тек қана үлкен ғалымдар, яки басшы қызметкерлер ғана істес болуы тиіс деген жаңсақ пікірді естуге тура келеді. Әрине, бұлай ойлау түбірінен қате. Қоғам дамуының заңдарын терең меңгеру өндіріс басшысына, инженерге, ғалымға ғана емес, сонымен бірге қатардағы жұмысшыға да, колхозшыға да аса қажет. Экономикалық заңдарды меңгере отырып, әрбір еңбеккер өз жұмысының нәтижесін талдай білумен бірге, өндірістегі ішкі резервтер мен мүмкіндіктерді мейлінше ұтымды пайдаланудың жолдарын да белгілей алады. Сондықтан да КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің 1982 жылғы «Еңбекшілерге экономикалық білім мен тәрбие беруді одан әрі жақсарту туралы» қаулысындағы атап көрсетілген шаралар қалың бұқараның экономикалық білімін одан әрі жетілдіруге кең жол ашады. «Экономикалық білім, — делінген бұл документте, — осы заманғы эксномикалық ой-өрісін, социалистік алғырлық пен іскерлікті қалыптастыруға, еңбекшілердің өндірісті басқаруға кеңінен қатысуына, тәртіпті нығайтуға, өндіріс тиімділігін арттыру жолындағы жаппай шабуылды өрістетуге белсенді түрде көмектесуге тиіс». Міне осыған орай экономикалық білімнің нысаналылығын барлық жерде де күшейту, еңбеккерлердің санасында халық шаруашылығын интенсивті даму жолына көшіру идеясын берік ұялата беру қажет. Ал қалың бұқараны жаппай баурап алған идея іс жүзіне асқанда, ол материалдық күшке айналады. Демек, экономикалық ойлауды дамытумен бірге, оның ұйымдастырушылық қабілетті, белсенділікті өрістетуші ықпалын күшейте түскен жөн. Мұның өзі қоғамдық өндірістің, еңбектің тиімділігін арттыра беруге бастайтындығы күмәнсіз.

ЕҢБЕК ТӘРТІБІ—ӨРЛЕУ КЕПІЛІ

Социалистік қоғамымызда байлықтың бәрі совет адамдарының қажырлы еңбегі арқылы жасалады. Демек, халық шаруашылығының барлық саласын жедел дамытып, оның тиімділігін арттыруда қоғамдық еңбекті ғылыми ұйымдастырудың, мемлекеттік және өндірістік тәртіпті мейлінше нығайтудың, жұмыс уақытын ұтымды пайдаланудың маңызы зор. Мұның өзі — экономиканы жаңа белеске көтерудің, халықтың әл-ауқатын одан әрі жақсартудың басты шарты. Сондықтан да В. И. Ленин «...Еңбекшілердің тәртібін күшейту, жұмыс істей білушілікті, еңбектің қарқынын, интенсивтілігін арттыру, еңбекті жақсы ұйымдастыру да экономикалық өрлеудің шарты болып табылады» (Шығармалар толық жинағы, 36-том, 203—204 беттер) деп үйретті.

Партиямыз коммунистік құрылыстың аса ірі міндеттерін жүзеге асыру жолында көсеміміз В. И. Лениннің мәңгі өшпес өсиеттерін әрдайым басшылыққа алып келеді. В. И. Лениннің «Аз болса да, жақсы болсын» деген мақаласында ресурстарды барынша үнемді пайдалану, еңбектің жоғары сапалылығын қамтамасыз ету, ғылымды дамыту, оның жетістіктерін экономикалық және әлеуметтік прогресті одан әрі өркендету мақсаты үшін пайдалану бүгінгі таңда да актуальды болып отыр.

Бұл күндері бүкіл еліміздегі сияқты Советтік Қазақстанның да еңбекшілері партияның XXVI съезінің және КПСС Орталық Комитетінің одан кейінгі Пленумдарының шешімдеріне сәйкес экономика мен мәдениетті жедел дамыту, халық шаруашылығының барлық саласында материалдық, еңбек және финанс ресурстарын ұтымды пайдалана отырып, қоғам байлығын еселеп молайту жолында жемісті жұмыс істеуде. Осындай қажырлы да шабытты еңбектің нәтижесінде республикамыздың халық шаруашылығында ірі табыстарға қол жетті.

Қоғамдық өндірістің ауқымы ұлғайып, шаруашылық байланыс күрделілене түскен, ғылыми-техникалық прогресс кең құлаш жайған қазіргі кезеңде жұмыс уақытының әрбір сағаты мен минутын зая кетірмей, еңбек коллективтерінде ішкі тәртіпті нығайтып, оны қатаң сақтаудың маңызы айрықша. Қай коллективте болсын іске алғырлық пен белсенділік, тапқырлық пен ұйымшылдық танытып, еңбек адамдарының күш-жігерін коммунизмнің материалдық-техникалық базасын жасау мақсатына бағыттай беру басты парыз. Осы орайда республикамызда көптеген кәсіподақ ұйымдары партия ұйымдарының күнбе-күнгі басшылығына сүйене отырып, өздерінің шаруашылықты басқару мектебі, коммунизм мектебі ретіндегі праволары шеңберінде жемісті жұмыс жүргізіп, еңбек адамдарының іскерлігін ұштай түсуде.

Қоғамдық еңбектің мәні мен мазмұнын, өрістілігі мен нәтижелілігін арттыру, адамдардың бойында коммунистік дүниетанымды қалыптастыру, қоғамдық мүддені бәрінен де жоғары қою, жеке жауапкершілік сезімін күшейту ісінде еңбек ұйымдастырудың және оны ынталандырудың бригадалық әдісі әбден құптарлық. Мысалы, кәсіптік шеберлігі жоғары, өндірісте мол тәжірибе алған, білікті, әрі жұмысшылармен қоянқолтық араласып, олармен тіл табыса жұмыс істей білетін адамдар басқаратын бригадаларда еңбек сапалы, нәтижелі болуда. Бұларда атқарылатын жұмыс дұрыс жоспарланады, жалақы түпкі нәтижеге, әрі әркімнің еңбекке қатысу үлесіне қарай бірыңғай наряд бойынша төленеді. Өндірістік жұмыс барысын, адамдардың іске араласуын, еңбек тәртібін бригадалық совет бақылап, нақты басшылық жасап отырады. Мұның өзі бригада мүшелерінің өндірістегі өзара қарым-қатынасын күшейтуге, бар ынта-ықыласпен, ар-ождақмен жұмыс істеуге тырысып, коллективтегі орны мен үлесін жете сезінуіне кең жол ашады. Еңбек ұйымдастырудың бригадалық әдісін кеңінен енгізіп, өндіріс процесін ілгері бастырып отырған еңбек коллективтері біздің республикамызда да аз емес.

«Актюбрентген» өндірістік бірлестігінде «Әрбір жұмыс орнында жоғары қайтарымға жетейік». «Кәсіподақ тобында бірде-бір еңбек тәртібін бұзушы болмасын» деген патриоттық қозғалыс кең өріс алып отыр. Соған орай бірлестікте жұмыс уақытының зая кетуі, жұмысқа кешігу немесе келмей қалу тәрізді фактілер жойылды. Өндірістің барлық буынында еңбек өнімділігі артып, жұмыс тиімді бола бастады. Әсіресе өнімнің сапасы үшін күрес күшейді. Қазір бірлестік жүйесіндегі бригадаларда әзірленетін өнімнің 92,3 проценті алғаш ұсынғанда-ақ қабылданатын болды. Міне бұл коллектив абыройы үшін әр жүректе намыс отын маздатты, бірлестік өнімінің маркасы үшін жауапкершілікті күшейтті.

Сол сияқты Шымкент, Қостанай қалаларындағы «Восход» пен «Большевичка» тігін фабрикалары коллективтерінде де еңбек тәртібі нығайып отыр. Бұлар жоғары еңбек көрсеткіштеріне ие болуда. Әсіресе кадрлардың тұрақтамаушылығы күрт азайды.

Сонымен бірге республиканың мұнай, көмір, түсті металлургия, жеңіл және тамақ өнеркәсібінің, машина жасау, құрылыс, транспорт және басқа да салалардың кәсіпорындарында да еңбек ұйымдастырудың бригадалық әдісі кеңінен қолдау тапқан. Осының арқасында өндіріс жұмысы нәтижелі бола түсуде.

СССР Кәсіподақтарының XVII съезінде Ленинград қаласындағы және біздің республикамыздағы бірқатар озат кәсіпорындардың кәсіподақ топтарының «Кәсіподақ тобында бірде-бір еңбек тәртібі мен қоғамдық тәртіпті бұзушы болмасын» деген ұран бойынша социалистік еңбек тәртібін нығайтуға бағытталған тамаша бастамасы бірауыздан мақұлданған еді. Еңбек коллективтерінің жігеріне жігер қосып отырған осы игілікті бастаманы Алматы, Шығыс Қазақстан, Көкшетау, Маңғышлақ, Солтүстік Қазақстан облыстарында кәсіподақ топтарының 60 проценттен астамы қызу қостап, өздерінің ұйымдастыру және бұқаралық-тәрбие жұмысын мемлекеттік, өндірістік тәртіпті барынша нығайту мақсатына бағыттауда. Бірақ осы тамаша бастамаға Гурьев, Жамбыл, Талдықорған, Орал облыстарындағы кәсіподақ топтарының небәрі бестен бірі ғана үн қосқан. Сол сияқты авиация қызметкерлері, автомобиль транспорты мен тас жолдар және тамақ өнеркәсібі жұмысшылары кәсіподақтарының республикалық комитеттері бұл жөнінде әлі де мардымды жұмыс жүргізе алмай отыр.

Мемлекеттік және өндірістік тәртіпті нығайту, адамдардың ынта-жігерін одан әрі дамыту жолында еңбекке коммунистік көзқарасты өрістетуге бағытталған қозғалыстың маңызы өте зор. Бұл қозғалыс адамдар бойында советтік патриотизм рухын қалыптастыруға, оларды өздерін елдің қожасы ретінде сезінуге тәрбиелеуде елеулі роль атқарады. Республикамызда 1621 мыңнан астам адам өздерінің қажырлы, әрі жемісті еңбегі арқылы «Коммунистік еңбек екпіндісі» атағына ие болды. Ал 70 мың бригада, цех, бөлім, учаске мен бөлімше коллективтері «Коммунистік еңбек коллективі» атанып отыр. Сондай-ақ 3357 мың адам коммунистік еңбек екпіндісі атағын жеңіп алу жолында жарысты өрістетуде.

Коммунистік еңбек коллективі атанған кәсіпорындарда жұмыс тиімді болып отыр. Мысалға Павлодар алюминий заводын алайық. Мұнда жұмыска шыкпай калу салдарынан зая кететін уакыт мөлшері 1975 жылмен салыстырганда қазір жеті есе кемітілді. Кәсіпорында И. Гороуов баскаратын бригада коллективі «Еңбек тәртібінің жайы және тұрмыстағы мінез-құлык коллективтік жауапкершілікке алынатын болсын» деген бастама көтерген еді. Бұл жұмысшылар ортасында қызу қолдау тапты. Сөйтіп, заводта кандай да бір коллектив үш жыл бойы еңбекте де, тұрмыста да үлгілі тәртіптілігімен көзге түсетін болса, онда оған «Тәртібі жоғары мәдениетті коллектив» атағы беріледі, вымпел, диплом, ақшалай сыйлык тапсырылады. Міне бұл қозғалыс кәсіпорында еңбек адамдарын жоғары саналылык, адамгершілік рухында тәрбиелеудің маңызды құралына айналды.

Алайда көптеген коллективтерде әлі де еңбек тәртібі берік сақталмайды, ешбір себепсіз жұмыска шыкпай қалу, салдыр-салактық фактілері жойылмай жүр. Жұмыс уақытының зая кетуі, техника хауіпсіздігінің сақталмауы қоғамдық өндіріске кері әсерін тигізуде. Әсіресе ет және сүт, тамақ, жергілікті өнеркәсіп, автомобиль транспорты және баска да министрліктер жүйесінде кадрлардың тұрақтамаушылығы әлі де жойылған жоқ. Осындай кемшіліктердің салдарынан республиканың өнеркәсібі мен құрылыс саласында соңғы жылдары жүздеген адам-күн зая кетті.

Бірқатар кәсіпорындарда, цехтар мен учаскелерде берекесіздікке, тәртіпті бұзушылыққа карсы күрес талапка сай емес. Кейбір өндіріс жетекшілері жұмыстың токтап калу фактілерін материалдық-техникалық жабдыктау ісіндегі оралымсыздық, транспорттың нашарлығы деген желеумен бүркемелеуге тырысады. Жер-жерде жүргізілген зерттеудің көрсеткеніндей, жұмыс уакытының зая кетуі, құрал-жабдыктардың тиімді пайдаланылмауы көбінесе жоспарлау мен өндірісті ұйымдастырудағы кемшіліктерден, еңбек тәртібінің берік сакталмауынан болып отыр. Сондыктан да КПСС Орталык Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде сапалы, өнімді еңбекке, инициатива мен тапкырлыкқа ынталандыратын жағдайлар — экономикалық және ұйымдастырушылық жағдайлар жасау қажет. Және керісінше, нашар жұмыс, бойкүйездік, жауапсыздық қызметкерлердің материалдық жағынан көтермеленуіне де, оның қызмет бабына да, моральдық беделіне де мейлінше тікелей және бұлтартпастай әсер етуі қажет деп атап көрсетті.

КПСС Орталык Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының корытындыларын талкылауға арналған жұмысшылар жиналыстарында еңбек тәртібін нығайтудың негізгі факторларының бірі — өндірісте қатаң тәртіп орнату, еңбекті дұрыс ұйымдастыру, коллективтерде моральдык-психологиялык ахуал орныктыру, әрбір қызметкерге жоғары талап кою, еңбек тәртібін бұзушылыққа ешбір төзбеу қажеттігіне назар аударылды. Еңбек тәртібін бұзушыларға әкімшілік тарапынан да, коғамдық тезге салу аркылы да батыл шаралар қолдану керек екені айтылды.

Жас жұмысшыларды социалистік еңбек дәстүрі рухында тәрбиелеу, олардың бойында коғамшылдыкты, іскерлікті калыптастыруда ұстаздық қозғалыс елеулі роль аткарады. Қазір республикада 150 мыңға жуық жұмысшы-ұстаз жастардың кәсіптік шеберлігін арттыру жолында үлкен өнеге көрсетіп келеді. Мысалы, «Актюбсельмаш» заводында ұстаздардың игілікті жұмысы аркасында соңғы уақытта жас жұмысшылар арасында еңбек және коғамдық тәртіпті бұзушылық фактілері екі есе азайды, ал өндірісте тұрақтамаушылық үштің біріндей кеміді, әрбір екінші жас жұмысшы қоғамдық іске белсене катысатын болды.

Алайда қоғамдық, мемлекеттік және еңбек тәртібін нығайту шаралары барлық коллективте бірдей өмір талаптарына сай жүргізіле бермейді. Кейде кәсіпорын басшылары еңбек заңы талаптарын берік сактамайды. Осының салдарынан жұмыска шыкпай калушылык, өндірісте ішкілікке салынушылық фактілері жөнінде шара қолданған кезде кейде заң талаптары орынсыз бұрмаланады. Мәселен, Алматы «Асфальтобетон» өндірістік бірлестігінің әкімшілігі 1982 жылғы октябрь айында қызмет бабында ішкілікке салынғаны үшін цемент қоймасының операторы В.Грицайды жұмыстан шығарды. Осы еңбек тәртібін бұзушыны жұмыстан шығару жөнінде бірлестік әкімшілігі кәсіподақ ұйымымен алдын ала келіспей, өз бетінше заң талабына қайшы келетін шешім қабылдаған. Соның салдарынан жұмыстан шығарылған В. Грицай қайта қабылданып, оның бос жүрген уақытына мемлекет қаржысы есебінен 321 сом төленді. Сонымен бірге әкімшілік еңбек тәртібін бұзушыларға қатаң шара қолдану орнына кейде оларға орынсыз «қамқорлық» жасайды. Сол сияқты кейбір өндіріс жетекшілері еңбек тәртібін бұзушылыққа немқұрайды қарайды. Талдықорған облысындағы Панфилов аудандық тұрмыс комбинатында қызмет уақытында ұйымдасып ішімдік ішу немесе жұмысқа келмей қалу етек алып келген. Бірақ мұндай тәртіп бұзушылардың бірде-біреуіне шара қолданылмаған, тіпті кейін олар өздерінің өтініші бойынша жұмыстан шығарылған. Әрине, мұндай «қамқоршылардың» заңға қайшы әрекеті қоғамға да, коллективке де ешбір пайда келтірмейтіні өз-өзінен түсінікті.

Сондықтан еңбек тәртібін нығайту, жұмыс уақытын тиімді пайдалану бағытында атқарылатын комплексті ұйымдастыру және бұқаралық-саяси жұмысты кең өрістетуде, тәртіп бұзушылықтың қандай да болсын көріністеріне қарсы күрес жүргізуде жолдастық соттар елеулі роль атқарады. Жолдастық соттардың жұмысы жолға қойылған жерде, еңбек тәртібін бұзушыларға, маскүнемдерге қарсы күрес ойдағыдай ұйымдастырылған коллективтерде ұнамсыз көріністердің өрісі күннен күнге тарылып келеді. Мысалы, Шымкент облысы, Сарыағаш ауданының «Дарбаза» совхозының жолдастық соты көпшілік құрметіне бөленіп жүр. Сот мәжілісі әрқашан коллективтің барлық мүшесінің белсенді қатысуымен өтеді. Жолдастық сот шешімі жұртшылыққа хабарланады.

Талдықорған аккумулятор, Көкшетау облысының Пески темірбетон конструкциясы заводтарындағы, Орал облысы, Жымпиты ауданының «Правда» газеті атындағы және «Жетікөл» совхоздарындағы жолдастық соттар да еңбек тәртібін бұзушыларға қарсы белсенді күрес жүргізуде.

Алайда жолдастық соттар шешімдерінің тәрбиелік ықпалын көтеру жайы барлық жерде бірдей емес. Көптеген кәсіпорындарда қоғамдық тәртіптен ауытқушылыққа, еңбек және өндірістік тәртіпті бұзушылыққа жол бермеу үшін жолдастық соттардың мүмкіндігі өміріміздің бүгінгі өскелең талаптарына сай пайдаланыла бермейді. Көптеген кәсіпорындар мен ұйымдардың басшылары әлі күнге дейін тек әкімшілік жолымен ғана шара қолдануға құштар. Олар тәртіп бұзушылық фактілерін қоғамдық талқыға салу ісіне жеткілікті мән бермейді.

«Қазсельхозтехниканың» Теректі аудандық бөлімшесінде маскүнемдік салдарынан тәртіп бұзушылар аз емес. Осы бөлімшенің жұмысшылары Н. Ивановқа, В. Колбасенкоға, В. Скрипченкоға еңбек тәртібін ұдайы бұзғаны үшін талай рет шара қолданылды. Өткен жылы тек осындай себептермен ғана алты адам жұмыстан шығарылды, ал 17 адам тәртіпке шақыру жолымен жазаланды. Бірақ жолдастық сотқа бірде-бір материал түскен жоқ.

Алдағы уақытта барлық еңбек коллективтерінде жолдастық соттардың қызметін түбегейлі жақсартып, олардың іскерлігін, беделін мықтап арттыру парыз. Ол үшін кәсіподақ ұйымдары жолдастық соттардың әрбір кезекті мәжілістерге мұқият әзірленіп, белсенділікпен өткізілуіне, олардың шешімдерінің ықпалын арттыруға қамқорлық жасауға міндетті. Жолдастық соттардың жұмысына тәжірибелі, іскер жұмысшылар мен еңбек ардагерлерін кең қатыстыру керек.

Социалистік жарыстың тәрбиелік-жұмылдырушылық ролін, әсіресе еңбекке коммунистік көзқарас қозғалысын одан әрі барынша өрістету —

еңбек тәртібін нығайту, өндіріс жағдайын жақсарту жөніндегі жұмыстың негізгі өзегі. Бүкілодақтық Құрмет тақтасына енгізілген, КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туларына ие болған — «Целиноградсельмаш» өндірістік бірлестігі, Алматы ауыр машина жасау заводы мен мақта мата комбинаты, «Қарағанды» шахтасы, Жезқазған кен-металлургия комбинаты сияқты коллективтердің озық тәжірибесі көрсеткеніндей, социалистік жарыстың ықпалы, жариялылығы тек экономикалық қана емес, сонымен бірге әлеуметтік тәрбие мәселелерін де ойдағыдай шешуді көздейтін жарыс шарттарын белгілеуге бағытталып отыр. Бұларда жарысқа қосылған әрбір жұмысшы мен еңбеккер өз ісінің нәтижесіне әрқашан терең талдау жасай білуге, ішкі резервтерді тауып, оны тиімді пайдалануға, еңбектес достарымен қоян-қолтық өнімді жұмыс істеуге тәрбиеленеді.

Қазір барлық жерде коллективтік шарттар жасалуда. Үстіміздегі жылдан бастап ол шарттар жоғарғы шаруашылық және кәсіподақ органдарында тіркелетін болады. Бұл — аса маңызды, әрі жауапты жұмыс. Сондықтан коллективтік шарттарда еңбек тәртібін нығайту, жұмыс уақытын ұтымды пайдалану, кадрларды тұрақтандыру жөнінде нақты шаралар белгілеуді естен шығармаған мақұл. Жұмысшылар мен қызметкерлерге айына екі рет авансcыз жалақы төлеу тәртібіне көшу, тәжірибе көрсеткеніндей, өндірістегі екпінді еңбек ырғағының бұзылмауына, әсіресе жұмыс уақытын зая кетірмеуге игі әсер етеді. Бұл орайда Белоруссия кәсіпорындарында озық тәжірибе жинақталды. Сондықтан еңбек ақы төлеу тәртібі жөніндегі мәселені қазір коллективтік шарттарды талқылау барысында нақтылай түскен жөн.

Қазіргі уақытта еліміздің көптеген еңбек коллективтері Москваның алдыңғы қатарлы кәсіпорындарының еңбектегі және өндірістегі тәртіпті онан әрі нығайтуға, еңбек тәртібі мен қоғамдық тәртіпті бұзушылыққа мүлдем төзбестік, жұмысқа кешігіп келушілікке, маскүнемдікке, өндірістен өз бетімен кетіп қалушылыққа төтенше жағдай ретінде қарау сезіміне, «сырғымалар» мен маскүнемдерге, сұғанақтарға арамызда ешқандай саңлау қалдырмауға, бейнелеп айтқанда, олардың аяғының астындағы жердің өртеніп жатуына шақырған, «Еңбегіне қарай — құрмет пен даңқ!» деген ұранын қызу қолдап отыр.

Москвалықтардың коллектившілдік, яғни бірі бәрі үшін, бәрі бірі үшін принципін барлық жерде бірдей берік орнықтыруға, қоғамдық және еңбек тәртібін нығайту жолында бүкіл иландыру күші мен іскерлік қабілетті жұмсауға, кейбір жаңылыс басқандардың қатесін ақыл-кеңеспен, ілтипатпен ұғындыруға, өмір салтымыздағы жат қылықтарға — ұқыпсыздыққа, ысырапшылдық пен қырсыздыққа мықты тосқауыл қоюға шақырған осы патриоттық бастамасы біздің республикамыздың да көптеген еңбек коллективтеріне соны серпін берді. Қазір олар көтеріңкі социалистік міндеттемелер қабылдап, он бірінші бесжылдықтың өзекті жылын екпінді еңбек, үлгілі тәртіп жылына айналдыру жолында қажырлылықпен жұмыс істеуде.

Осы тұрғыдан республика кәсіподақ ұйымдарының қазіргі айбынды міндеті — қалың бұқара инициативасының өрісін онан әрі кеңейтіп, коллективтердің творчестволық белсенділігі мен ұйымшылдығын, сапалылығын барынша көтеру, сөйтіп, КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін, үстіміздегі жылдың, сондай-ақ тұтас бесжылдықтың жоспарлары мен тапсырмаларын абыроймен орындап шығу.

Б. ШОЛАНОВ,
Кәсіподақтардың Қазақ республикалық советінің секретары.

Партияның лениндік аграрлық саясатын жүзеге асырудың жаңа кезеңі

МАЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫНА БАСШЫЛЫҚТЫ ЖЕТІЛДІРЕ БЕРЕМІЗ

Л. БЕКЖАНОВ,

Шардара аудандық партия комитетінің бірінші секретары

Бүгін таңда ауыл шаруашылығын шұғыл өрге бастырып, оның өнімдерін молайтуға бұрынғы қай кездегіден болсын зор маңыз беріліп отырғаны мәлім. Мұндағы мақсат — еліміздің халқын мүмкіндігінше неғұрлым қысқа мерзімде тамақ өнімдерімен сенімді түрде қамтамасыз ету. Бұл тек бірінші дәрежелі экономикалық қана міндет емес, сонымен қатар актуальды әлеуметтік-саяси да міндет. Өйткені совет адамдарының өмірлік талап-тілектерін қанағаттандыру партиямыздың аса маңызды программалық талабы болып келді және солай болып қала бермек. Осы орайда КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумында мақұлданған СССР-дің 1990 жылға дейінгі кезеңге арналған Азық-түлік программасы айрықша роль атқарады.

Бұл программада ауыл шаруашылығын одан әрі өркендетудің таяудағы бесжылдықтар тұсындағы негізгі бағыттары белгіленді. Бұл бағыттар азық-түлік проблемасын шешуге нысаналы, комплексті көзқарасты бейнелейді. Ал мұндай көзқарастың аса маңызды ерекшелігі — ауыл шаруашылығының, сондай-ақ оған қызмет көрсететін өнеркәсіп салаларының, транспорттың, сауданың жұмысын өзара байланыстырып, біріктіруді, олардың бүкіл қызметін ортақ түпкі мақсатқа — жоғары сапалы тамақ өнімдерін өндіруге және оларды тұтынушыға жеткізуге бағындыруды көздейтіндігінде.

Партия белгілеген осы маңызды шараларды жүзеге асыру біздің ауданымыздың коммунистеріне де, барлық еңбеккерлеріне де келелі міндет, зор жауапкершілік жүктеп отыр. Шардара—облыстағы ауыл шаруашылық өнімдерін мол бере алатын, перспективалы аудандардың бірі. Әсіресе соңғы он бес жыл ішінде Қызылқұм өңірін суландырып, игеру, егіс көлемін ұлғайту, мамандандырылған жаңа шаруашылықтар құру нәтижесінде ол егіншілік пен мал шаруашылығы қатар дамыған ірі ауданға айналды. Тек тоғызыншы және оныншы бесжылдықтар тұсында ғана бізде жаңадан 10 совхоз ұйымдастырылды. Негізгі дақылдар — күріш пен мақта өндірісінің көлемі барған сайын ұлғайып келеді.

Қызылқұм өңірі игеріле бастаған 1965 жылдан бергі кезеңде аудан экономикасы жылдан жылға нығайып, оның берер өнімі молая түсті. Айталық, өткен жылдың өзінде ғана аудан мемлекетке 91,8 мың тоннадай астық, оның ішінде 78 мың тоннадан астам күріш, 7,6 мың тонна шитті мақта, 17,9 мың тоннадай овощ, 3,5 мың тоннадан астам бақша өнімдерін тапсырды, сондай-ақ 2,5 мың тонна ет, 2,1 мың тонна сүт, 726 тонна жүн, 129,5 мың қаракөл елтірісін сатты, сөйтіп, егіншілік пен мал шаруашылығы өнімдерін дайындау жоспарларын асыра орындады. СССР-дің құрылуының 60 жылдық мерекесін лайықты қарсы алу жолындағы Бүкілодақтық социалистік жарыста көрнекті табыстарға жеткені үшін ауданымыз КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туымен наградталды.

Бұл табыстар — ең алдымен ауыл-село еңбеккерлерінің Азық-түлік программасын жүзеге асыру жолындағы қажырлы күресінің жемісі, аудан партия ұйымдарының, совет, кәсіподақ және комсомол органдарының зор ұйымдастырушылық, саяси жұмысының нәтижесі. Ауыл шаруашылығын интенсивтендіре отырып, оның өнімдерін өндіруді молайтуда суармалы жерлерді тиімді пайдаланудың, егіншілік мәдениетін көтерудің маңызы ерекше. Сондықтан да аудан партия ұйымы бұл мәселеге баса көңіл бөліп, айрықша қамқорлық жасап келеді. СССР Азық-түлік программасында да бұл жөнінде нақты міндеттер алға қойылған. Мәселен, онда былай делінген: «Қызылқұм даласында жерді суландыру жөніндегі жұмыс, сондай-ақ ауыл шаруашылық мақсатындағы топтық су құбырлары жүйелерін салу жалғастырылсын». Осыған орай он бірінші бесжылдықтың аяғына қарайауданда күріш егісінің көлемін 21 мың гектарға, мақтаны — 12 мың, жүгеріні — 10 мың, овощ пен бақша дақылдарын 1 мың гектарға жеткізу көзделіп отыр.

Аудандық партия комитеті Азық-түлік программасын жүзеге асыруда шаруашылық басшыларының инициативасы мен тапсырылған іс үшін жауапкершілігін күшейтуге, партия ұйымдарының жауынгерлік белсенділігін, өндіріске ықпалын арттыруға айрықша назар аударып келеді. Партияның маңызды документтеріне, КПСС Орталық Комитетінің «Қостанай облысының Федоров ауданындағы «Путь к коммунизму» колхозы партия ұйымының КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерін орындау жөніндегі жұмысы туралы» қаулысына сәйкес партия ұйымдарының коллективтегі жетекшілік ролін көтеруге байланысты бірқатар шаралар белгіленіп, жүзеге асырылуда.

Бізде коллективтің шын мәніндегі ұйтқысына, бүкіл ұйымдастыру, саяси-бұқаралық жұмыстың орталығына айналған бастауыш партия ұйымдары аз емес. Мәселен, негізінен күріш өсірумен айналысатын «Қазақстан» совхозының партия комитеті коммунистерді өндірістің шешуші салаларына дұрыс орналастыру, олардың белсенділігі мен жауапкершілігін арттыру, ауыл шаруашылық жұмыстарының дер кезінде сапалы атқарылуын қамтамасыз ету мәселелеріне баса көңіл бөледі. Өткен жылы партком саратовтықтардың «Өсірілген өнім толық сақталсын!» деген бастамасын қызу қолдады, барлық күшті егін жинауға жұмылдыра отырып, 60-тан астам коммунисті тікелей орақ-транспорт отрядтарына топтастырды, олардың өнімді еңбек етуіне жағдай жасады, партия, комсомол, депутат топтарының, халықтық бақылау посттарының өнім ысырабына қарсы, тиімділік пен сапа үшін күресін шебер басқара білді. Міне осындай игі шараларды жүзеге асыру арқасында совхоз коллективі егінді төкпей-шашпай жинап алып, 3 мың гектардан астам күріш алқабының әр гектарынан 70 центнерден өнім келтірді. Осындай көрнекті табысы үшін совхоз коллективі Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің, Қазақ ССР Министрлер Советінің, Кәсіподақтардың Қазақ республикалық советінің және Қазақстан ЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туына ие болды.

Сол сияқты «Восход» күріш совхозының партия комитеті де өз жұмысын ауыл шаруашылық өндірісін одан әрі дамытуға, оның тиімділігін арттыруға бағыттай отырып, ең алдымен кадрларды, әсіресе орта буындағы мамандарды іріктеу, орналастыру және тәрбиелеу ісіне зор маңыз береді. Мәселен, бұдан үш жыл бұрын совхоз парткомы өндірісті артқа тартып келген үшінші бригададағы істің жай-күйіне жан-жақты талдау жасап, оны өз мәжілісінде қарады. Бригадаға жетекшілік ететін лайықты кадр іріктеу қажет болды. Партком мүшелері ақылдаса келіп, оған товарлы сүт фермасының бухгалтері, өндірісті жақсы білетін С. Батыршаевты жіберуді жөн көрді. Бригада мүшелерімен арнайы әңгіме өткізілді. Көп ұзамай бұл бригададағы жағдай бірте-бірте жақсара бастады. Өткен жылы коммунист С. Батыршаев басқарған бригада егін орағын ауданда бірінші болып аяқтап, астық дайындау жоспарын асыра орындап шықты. Бригада бойынша әр гектардан 67 центнерден өнім жиналып, Отан қоймасына 3200 тонна күріш құйылды.

Соңғы жылдары ауданда мақта шаруашылығы да өркендеп келеді. Мақта өсірумен айналысатын үш шаруашылықтың —«Достық», «Ақ алтын» және Қазақ ССР-інің 60 жылдығы атындағы совхоздардың тың жерде шаңырақ көтеруі — осының айғағы. Бұл шаруашылықтардың диқандары өткен жылы 5700 гектар жерге мақта егіп, ауа райының қолайсыздығына қарамастан оны біршама бітік өсірді. Мұның өзі аудан бойынша мемлекетке 7300 тоннадан астам мақта тапсырып, белгіленген халық шаруашылығы жоспарын асыра орындауға мүмкіндік берді. Әсіресе құрылғанына үш-ақ жыл болған Қазақ ССР-інің 60 жылдығы атындағы совхоз еңбеккерлерінің табысы айтарлықтай. Олар мемлекетке мақта тапсыру жоспарын едәуір асыра орындап, гектар түсімін арттыру үшін резервтердің әлі мол екенін дәлелдеді.

Азық-түлік программасында мал шаруашылығы өнімдерін өндіруді арттыруға айрықша назар аударылған. Мұның өзі партия, совет және ауыл шаруашылық органдарынан, колхоздар мен совхоздардың басшылары мен партия ұйымдарынан мал санын көбейтіп, оның өнімділігін арттыруды, барлық жерде мал шаруашылығын жүргізудің интенсивті әдістеріне көшуді, саланың проблемаларын жан-жақты ойластыра, түбегейлі шешуді, фермалар мен комплекстерді білікті кадрлармен нығайтуды талап етеді. Бұл жөнінде біздің аудан шаруашылықтарында да елеулі жұмыс жүргізіліп келеді.

Аудан партия ұйымы халықты тамақ өнімдерімен сенімді түрде қамтамасыз ететін негізгі салалардың бірі мал шаруашылығы екенін ескере отырып, оның өнімдерін арттыру бағытында комплексті шараларды жүзеге асыра бастады. Қазір ауданда қаракөл қойын өсіруге мамандандырылған үш совхоз, бір завод, сондай-ақ барлық шаруашылықтарда товарлы сүт фермалары бар. Қоғамдық мал санын көбейтуге және одан алынатын өнімді молайтуға байланысты көкейтесті мәселелер аудандық партия комитетінің пленумдарында, бюро мәжілістерінде, бастауыш ұйымдарының жиналыстарында қаралып, тиісті шаралар белгіленеді. Сондай-ақ мал шаруашылығының проблемалары өндіріс жетекшілері мен озаттары, партия активистері қатысқан аудандық кеңестерде, теориялық-практикалық конференцияларда талқыланып, қол жеткен табыстармен қатар орын алған кемшіліктерге жан-жақты талдау жасалады, пайдаланылмай жатқан резервтерді іске қосудың, өндірісті ғылыми негізде ұйымдастырудың жолдары ұсынылады.

Соның нәтижесінде ауданымызда мал шаруашылығы соңғы жылдары, әсіресе үстіміздегі бесжылдықта жедел өркендеп келеді. Бесжылдықтың алғашқы жылында аудан бойынша төлдейтін әр жүз малдан орта есеппен 120 қозы, 88 бұзау, 71 құлын, 48 бота алынып, әр қойдан 3,1 килограмнан жүн қырқылды. Қоғамдық малды аман сақтап, оның өнімдерін өндіру мен дайындауды арттыруда қол жеткен көрсеткіштері үшін ауданымызға 1980—1981 жылдардың қысқы кезеңіндегі сегіз айдың қорытындысы бойынша Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің, Қазақ ССР Министрлер Советінің, Кәсіподақтардың Қазақ республикалық советінің және Қазақстан ЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туы қатарынан үш рет берілді.

Аудан малшылары бесжылдықтың екінші жылын да табысты аяқтады. Былтыр аудан бойынша тұңғыш рет әр жүз саулықтан 128-ден төл алынды. Ал «Шардара» совхозының шопандары әр жүз саулықтан 137-

лен қозы алып, жоғары нәтижеге жетсе, «Көксу» совхозы мен «Сүткент» асыл тұқымды мал заводының коллективтері 125—126 аралығында төл өргізіп, аман өсірді. Сондай-ақ басқа да төлдейтін малдың әр жүзінен өткен жылы 84 бұзау, 86 құлын, 53 бота алынды.

Қой санын өз төлі есебінен өсіруде осы салада көп жылдан бері жемісті еңбек етіп келе жатқан байырғы шопандарымыздың табысы айтарлықтай. Мәселен, осы орайда «Байырқұм» совхозынан С. Сейдахметов, «Шардара» совхозынан коммунистер С. Әлмұратов, Ж. Телеуов, «Сүткент» асыл тұқымды мал заводынан Н. Түйықбеков, І. Бозымбаев, аудандық партия комитетінің мүшесі П. Батырбеков, «Көксу» совхозынан Қ. Жолдыбаев, . Қ. Аманкелдиев тәрізді бүкіл облысымыздың мақтанышына айналған, озат шопандарымыздың есімдерін айрықша атап өткен абзал. Олар өздеріне бекітілген әр жүз саулықтан 170—180 аралығында қозы өсіріп, бесжылдық озаттарының қатарын толықтыра түсті.

Аудан партия ұйымдары мал шаруашылығы озаттарының бағалы бастамалары мен инициативаларын дер кезінде қолдап, олардың кеңінен өріс алуына ұйтқы болып отырады. Бұл салада әсіресе коммунистер авангардтық роль атқарып, ел байлығын еселей түсуге белсене ат салысып жүр. Мәселен, «Шардара» совхозының аға шопаны, коммунист Ж. Телеуовтің бесжылдықты төрт жылда орындау жөніндегі патриоттық бастамасы ауданның барлық малшылары арасында қызу қолдау тапты. Әрбір шопан өзіне биік межелер белгілеп, Азық-түлік программасын жүзеге асыруға лайықты үлес қосу үшін қажырлы күрес жүргізді. Жер-жерде мал санын өсіру, оның өнімділігін арттыру жолындағы социалистік жарыс қанат жайды. Соның нәтижесінде өткен жылы төлдеуге түскен барлық 186 отардың 22-сі әр жүз саулықтан 160—190 аралығында, 51-і— 140 — 150, 52-сі —120—140 аралығында төл алынуын қамтамасыз етті.

Партия ұйымдарының басшылығымен жүзеге асырылған күрделі шаралар товарлы сүт фермаларындағы жұмысты жолға қоюға, сауын сиырлардың сапалық құрамын жақсартуға мүмкіндік туғызды. Соңғы екі жылда аудан шаруашылықтары асыл тұқымды бір мың мал сатып алды. Мұның өзі сүт өндіруді молайтуға, бұл салада қалыптасып келген қиыншылықтарды жоюға едәуір септігін тигізуде. Былтыр ауданда мемлекетке сүт тапсырудың жылдық жоспарының артығымен орындалуы да — осындай нақты шаралардың нәтижесі. Осы кезең ішінде әр сиырдан сауылған сүт мөлшері 1979 жылмен салыстырғанда 400 килограмм артты. Бүгінде сауыншыларымыз әр сиырдан кемінде 3 мың килограмм сүт сауу үшін күресуде.

Соңғы кезде мал шаруашылығының тағы бір табысты саласын — жылқы мен түйе шаруашылығын өркендетуге де баса көңіл бөліп келеміз. Бұл орайда аудандық партия комитеті таяу жылдары әрбір шаруашылықта 1,5 мыңға дейін жылқы, бір мың түйе болуын қамтамасыз ету міндетін алға қойып отыр.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде былай деген еді: «Әрине, Азық-түлік программасын жүзеге асыру бір жылдың ғана ісі емес екендігін жұрттың бәрі түсінеді. Бұл солай. Бірақ біз басқа бір нәрсені де: Азық-түлік программасын орындауды кешеуілдетуге болмайтындығын да ашық айтуға тиіспіз. Аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің қызметкерлері күш-жігерін күннен күнге арттырып, осы міндетті шешуге жұмсалып жатқан орасан зор қаржы бүгіннің өзінде және ертең одан да көп қайтарым беретіндей етіп еңбек етуі керек».

Мал шаруашылығы өнімдерін өндіруді арттыру жөнінде біздің алдымызда да жауапты міндеттер тұр. Осы міндеттерді жүзеге асырудың сенімді жолы — жемшөптің берік қорын жасау. Мұны біз жақсы түсінеміз. Аудан партия ұйымы партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерін жүзеге асыра отырып, қоғамдық малды жемшөппен жеткілікті қамтамасыз етуге айрықша күш салуда. Бұл үшін ең алдымен суармалы жерлерді тиімді пайдаланып, көп жылдық шөп егістігінің көлемін ұлғайтуға және оның шығымдылығын арттыруға тиіспіз.

Жемшөптің мол қорын жасау мақсатында аудандық партия комитетінің пленумы «Суармалы жерлерді тиімді пайдалану және ауыспалы егіс танабын жақсарту жөніндегі аудан партия ұйымының міндеттері туралы» мәселе қарап, бұл өзекті проблеманы шешудің нақты шараларын белгіледі. Мал азығын өндіру мәселелері аудан партия-шаруашылық активінің жиналыстарында да егжей-тегжейлі сөз болды. Бірінші кезекте мал азығын дайындауды мамандандырылған салаға айналдыру, жемдік дақылдар егісінің көлемін ұлғайту, оның түсімін молайту, соның негізінде қажетті жемшөпті әрбір шаруашылықтың өзінде дайындау міндеті алға қойылып отыр.

Соңғы екі жыл ішінде аудандық партия комитетінің бюросы «Достық», «Байырқұм», «Шардара» совхоздары партия ұйымдарының коллективтерді жемшөптің берік қорын жасауға жұмылдыру жөніндегі есептерін тыңдады. Бұл маңызды мәселені талқылау көрсеткеніндей, жемшөп өндіруді молайту жөнінде аудан шаруашылықтарында атқарылған жұмыс аз емес. Мәселен, «Сүткент» асыл тұқымды мал заводы соңғы жылдары жемдік дақылдар егісінің көлемін едәуір ұлғайтып, оның әр гектарынан алынатын өнім мөлшерін 51 центнер арттырды. Мұның өзі шаруашылыққа қажетті жемшөпті сырттан сатып алмай, өздерінде дайындауға мүмкіндік берді. «Қызылқұм» совхозының дирекциясы мен партия комитеті жоңышқа және жүгері өсірумен тұрақты шұғылданатын семьялық звенолар құрды.

Соңғы кезде ауданымызда жемшөп өндірісімен тұрақты шұғылданатын комплексті отрядтар құрылып, оларға басшылық жасау үшін маман кадрлар, коммунистер жіберілді. Қазір бұл салада екі жүзге жуық коммунист еңбек етеді. Отрядтарға 120 трактор, 49 жатқалы комбайн, шөп ұнын өндіретін 19 агрегат, тағы басқа әртүрлі техника бекітіліп берілді.

Сонымен бірге былтыр ауданда жүгері өсірумен шұғылданатын 35 семьялық, 16 комсомолец-жастар звенолары құрылды. Совхоз дирекциялары мен звенолар арасында еңбек шарты жасалып, алынатын өнім мен оған жұмсалатын қаржы, еңбек ақы мен жоспардан тыс өндірілген әрбір центнер өнім үшін берілетін сыйлық мөлшері бекітілді.

Аудандық партия комитеті ұйымдастырған тұрақты сапа комиссиясы жер дайындау, тұқым себу, дақылдарды күтіп-баптау жұмыстарын үнемі қадағалап, оның қорытындысын әрбір шаруашылықтың өзінде дер кезінде талқылап отырады. Мұның өзі еңбек ұйымдастыруды жетілдірудің, кадрлардың тапсырылған іс үшін жауапкершілігін арттырудың маңызды формасына айналды.

Сонымен қатар ауданымызда жемшөп базасын нығайтудың басты резерві болып табылатын ауыспалы егісті игеруде де үлкен бетбұрыс жасалды. Осы орайда негізінен күріш өсірумен шұғылданатын және дақылдың осы түрінен жыл сайын жоғары өнім алып жүрген «Қазақстан», «Комсомол», «Восход», «Қызылқұм» совхоздары коллективтерінің жақсы өнегесін атап көрсеткен жөн. Аудандағы барлық ауыспалы егістің 65 проценті осы шаруашылықтарға орналасқан. Совхоздардың партия ұйымдары мен дирекциялары күріш өндіруді молайтудың сенімді жолы — ауыспалы егісті жетілдіруге және оны ғылыми негізде игеруге айрықша ден қойып отыр. Өткен жылы бұл шаруашылықтарда 3,3 мың гектар жерге арпа аралас жоңышқа тұқымы себіліп, оның әр гектарынан 19 центнерден дән, 25 центнерден құнарлы шөп жиналды. Ал көп жылдық дақыл — жоңышқаның әр гектарынан 170—180 центнер өнім алынды.

Осындай нақты шаралардың нәтижесінде көп жылдық екпе шөп пен жемдік дақылдар егісінің көлемі бұрынғы жылдармен салыстырғанда едәуір ұлғайып, оның өнімділігі арта түсті. Қазір ауданда 20 мың гектардан астам жоңышқа, 3 мың гектар дәндік дақылдар мен 860 гектар сүрлемдік жүгері алқаптары бар. Егер 1979 жылы жоңышқаның әр гектарынан небәрі 63 центнерден өнім алынса, бұл көрсеткіш өткен жылы 180 центнерге жетті. Жүгерінің әр гектарынан 100 центнерден дән жиналып, 500 центнерден сүрлемдік балауса алынды, мұның өзі 1979 жылмен салыстырғанда едәуір көп.

Мал азығы өндірісінде құрылған комплексті отрядтар мен звеноларды ұйымдастырушылық қабілеті мол, іскер кадрлар басқарады. Мәселен, «Целинный» совхозынан С. Ораков, Б. Қошкелдиев, «Комсомол» совхозынан Ж. Төлепов, «Восход» совхозынан Б. Садыков, «Қазақстан» совхозынан Н Мырзабеков сияқты өндіріс буындары жетекшілерінің есімдері қазір бүкіл ауданға таныс. Олар басқарған звено, бригада коллективтері жоңышқа мен жүгеріден жыл сайын мол өнім алып келеді.

Әрине, мал шаруашылығы өнімдерін өндіруді арттыруда мал қыстату науқанын ойдағыдай өткізудің маңызы зор. Бұл бағытта аудан партия ұйымдары мал қыстату науқанына үлгілі әзірлікпен кірісіп, шопан үйлері мен мал қораларының дер кезінде жөнделуін, жемшөптің қыстауларға тасып жеткізілуін тыңғылықты ұйымдастырды. Отарлар жеммен жеткілікті мөлшерде қамтамасыз етілді. Мал қыстатудың барысы аудандық партия комитетінің пленумы мен бюро мәжілістерінде, шаруашылықтардағы партия жиналыстары мен ферма қызметкерлерінің өндірістік кеңестерінде арнайы қаралып, байқалған кемшіліктерді жою жөнінде қолма-қол нақты шаралар қолданылды. 1982 — 1983 жылдардағы қысқы кезеңде мал қыстатуды үлгілі өткізу, мал шаруашылығы өнімдерін өндіру мен сатуды ұлғайту жөнінде облыстың барлық ферма қызметкерлеріне үндеу қабылдаған аудан малшылары бұл жауапты науқанды ұйымшылдықпен өткізіп отыр.

Аудан малшыларының алдында он бірінші бесжылдықтың үшінші жылында бұрынғыдан да биік асу тұр. Олар биыл төлдейтін әр жүз малдан 120 қозы, 80 бұзау, 75 құлын, 45 бота алуды, мемлекетке 2510 тонна ет, 1850 тонна сүт, 686 тонна жүн, 70 мың жұмыртқа, 99 мың қаракөл елтірісін тапсыруды межеледі.

Міне жыл мерейін тасытар — малшылар шеруіне жол ашар көктемнің қарбалас шағы да басталды. Егіншілік пен мал шаруашылығы өнімдерін молайтып, он бірінші бесжылдықтың үшінші жылына белгіленген жоспарлар мен қабылданған міндеттемелерді ойдағыдай орындаудың негізі де осы көктем кезінде қаланады. Қазір диқандар қауымы қызу қимыл үстінде. Олар көктемгі егіске қызу кірісіп, уақытпен санаспай еңбек етуде. Егіс даласын жаңғыртып жатқан тракторлардың гүрілі ертеңгі ырыс-құттың дабылы іспетті. Шынында да солай. Өйткені егіншінің маңдайынан төгілген бүгінгі тер — ертеңгі баданадай дән, үлпілдеген ақ мақта. Халық көктемді шопан күзі деп те атайды. Малшы қауымның еңбегі жанып, төскейде төл өріп, табысқа бастар нағыз қауырт кезең бұл.

Демек, ауыл-село еңбеккерлері партия ұйымдарының басшылығымен қажырлы еңбек етіп, партияның XXVI съезі мен КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерін, он бірінші бесжылдықтың тапсырмаларын ойдағыдай орындауға жаппай жұмылған. Аудан партия ұйымы ауыл шаруашылығына басшылықты жақсарта отырып, еңбеккерлерді егіншілік пен мал шаруашылығы өнімдерін өндіруді молайту мақсатына жұмылдыра береді.

Шымкент облысы.

ӨМІР ӨТКЕЛДЕРІ

Қуаныш ұзақ таңға көз ілмеді. Қиялы баяғы жігіт кезіндей қияға самғап, өткен күндерді еске түсіре берген... Уақыт деген жүйрік екен-ау, оның Социалистік Еңбек Ері атағын алғаны да кеше ғана сияқты еді. Енді бүгін соған дәл отыз жыл толыпты. Шіркін-ай, ол кезде қырықтың қырқасына жаңа шыққан жігіт емес пе еді?! Енді міне, жетпіс деген жастың желкесіне мініпті. Әрине, ол жылдары кейін өзінің жетпіс жасқа толуын бүкіл облыс болып атап өтер деген ой майданнан жарақатты оралған солдаттың үш ұйықтаса түсіне кірді ме екен?! Әй, жоқ кірмеген шығар?!

Тағы да сонау жылдарды еске алды...

Ұлы Отан соғысынан кеудесіне бірнеше орден, медаль тағып оралған бұрынғы колхозшы, Ойыл ауданындағы «Құмсай» колхозының маңдайалды шопаны Қуаныш Ержановқа аудандық партия комитеті әртүрлі қызмет ұсынған-ды. Бұлардың ішінде колхоз председателі, ауылдық Совет председателі, ферма меңгерушісі, тағы басқалары бар еді. Бірақ Қуаныш мұның біріне де қызықпады.

Сонымен, соғыстан бұрынғы кәсібіне қайта оралып, Қуаныш бір отар қойды қабылдап алды. Бұл келесі жылы көктемде қоздайтын саулық отары екен. Бұрын оны жасы жетпісті алқымдаған бір қарт бағыпты. Бірақ қойдың күйі жақсы. Қалың қарды жылқыша теуіп жайылатын еділбай тұқымды саулықтар. Қарт шопан Қуанышты бала кезінен танитын. Сондықтан ба, әйтеуір жанашыр ақылын аяған жоқ.

— Шырағым, жұрт қатарлы еңбек етем деуің өте дұрыс талап екен. Мына ел ырысы — өз ырысың! Көзіңнен таса етпе. Амандық болса, абыройды осыдан табасың!

Сөйтіп, бір отар қой санап алған Қуаныш қиыр жайлаудан бірақ шықты. Әлі жазылып кетпеген жарақаты жанға батса да мойнындағы міндетін беріле атқарды.

Ол кезде колхоздар өте әлсіз еді. Жұмыстың бәрі қолмен атқарылатын. Қыстақ басында үйілген пішені тіреліп тұру дегенді ол жылдары шопандар түсінде де көрмейтін. Отардағы саулықтар қыс бойына күртік қарды теуіп жайылатын. Егер қыс орталай бере қар қалыңдап, беті мұздақпен, борасынмен қатқыл тартса, қойдың жайылуына алдымен жылқы әкелінер еді. Жылқы теуіп қопсытқан тебінге ізінше қой салынатын. Ал қора маңына мініс аттарына ғана арналған бірер көлік шөп сақталушы еді. Қуаныш сол қиындықтың бәріне төзді, қиындықты еңбегімен жеңе де білді...

Міне жуықта ғана жетпіс жасқа толғанын бүкіл облыс атап өткен шопан қарттың бүгінгі түні ұзақ таңға көз ілмей, өмір жолының қилы-қилы соқпақтарын есіне түсіргенінің осындай бір реті бар еді. Өйткені абырой-атақтың еңбекпен келгені елге аян. Қуаныш туралы білгісі келгендер оны жайлауында, қыстағында кездестіріп, шопанның әр ісіне еркін қаныққан, ел құрметтейтін дәрежеге қандай қиындықпен жеткенін көзбен көрген.

Сол жылдары көрген бейнеті ойға оралса, Қуаныш қазіргі жастардың қой бағуына тіпті қызыға қарайды. Қыстақ маңына жеткілікті етіп үйілген пішенінен бастап, қамқорлықтың бәрі жасалып отыр емес пе.

Ал өзі саралай ойласа, елу жылға жуық уақыты қоғамдық қой шаруашылығын өркендетуге жұмсалыпты да сол еңбегінің арқасында талай мәртебелі жиындарға қатысыпты. Сонау Москвадан, Алматыдан бастап, облыс орталығы Ақтөбе мен аудан орталығы Ойылға жылына сан рет жолы түскен. Сөйтіп, қарапайым шопан мемлекеттік істерді шешуге араласқан. Ал Қуаныштың Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің мүшесі болып сайлануына дейінгі еңбек жолы қаншама ұланғайыр табыстарға толы десеңізші!

...Қуаныш осы ғұмырында талай атақты адамдарды көрді. Солардың көбімен достасып кетті. Өзінің қағылездігі, конақжайлығы, аққөңіл, жомарттығы арқасында ел азаматтарының құрметіне бөленіп, ауызға ілікті. Анада еңбек ардагерінің жетпіс жылдығын тойлау үстінде жігіттер оның елу жылға жуық шопандық өмірінде қоғамға келтірген пайдасын цифр тілімен шағып айтқанда: «Япыр-ай, ә, қармана берсе, бір адамның да қолынан қыруар нәрсе келеді екен-ау» деген оймен өзі таң қалған. Қоғам малына жылына шамамен мыңға жуық қозы өсіріп қосқанда, елу жылда жалғыз өзі қаншама қой өсірген?! Қуаныш тапсырған жүн мен еттің мөлшері ше?! Жігіттерге рахмет, соның бәрін ерінбей-жалықпай қағазға түсіріп, айтып жүргендеріне! Бәрі — партияның қамқорлығы. Әйтпесе о заманда бұ заман шопанның жетпіс жасқа толғаны сірә тойланып көріп пе еді?! Бұл тек Совет өкіметінің арқасында, социализмнің жеңісі арқылы жүзеге асқан арман ғой.

Қуаныш мүшелтойы үстінде жұртқа ағынан жарылып, тебірене сөйледі.

— Ау, ағайын. Жас-кәрің бар, бәрің де бауырымсың. Мен бүкіл ғұмырымды қоғамдық мал шаруашылығын өркендетуге арнағанда атақ алайын, иә жұрт алдына шығайын деген жоқпын. Қалайда елге пайда тигізуді ойладым. Міне сол еңбектің өтеуі, менің туған күнімді атап өтіп отырсыңдар. Рахмет! Әлі де көштен қала қоймаспын.

— Шалың жарайды. Тіпті сексеннен асқан Жазылбекті де еске алып өтті ғой. Демек, бұл қой бағуды жалғастыра беремін дегені шығар. Өзі әлі қунақ екен, — десіп жатты біреулер.

Жасы ұлғайса да, пенсияға шықпай жұмыс істеп жүрген Қуаныш тұғырдан таяр емес. Ойыл ауданының шаруашылықтарын аралай қалса, облыстық партия комитетінің секретарьлары, жауапты қызметкерлері оның отарына соқпай өтпейді. Қарт шопанға сәлем берген азғана сәттік жолығыстың өзінде көңілге медеу тұтар бір нәрсе ала кеткісі келеді. Егер Қуаныштың еңбегінен жылт еткен жақсылық сезілсе, соны елге үлгі етіп айта жүреді. «Ойыл ауданы, Берсиев атындағы совхоздың аға шопаны, Социалистік Еңбек Ері Қуаныш Ержановтың мынадай жаңалығы бар. Ол СССР-дің Азық-түлік программасын жүзеге асыруға үлкен үлес қосып келеді» деген сөздер қой шаруашылығына байланысты жиын-кеңестерде талай айтылды.

...Түннің едәуір уақыты болған сияқты. Қой қорасының үстінде электр шамы самаладай жарқырап тұр екен. Таң атуға таяу қалған тәрізді. Аспандағы жұлдыздар сиреген. Бозамық сәуле шығыс жақты түріп келе жатқанға ұқсайды.

«Ертең бір қалт еткенде мызғып алармын. Қойды бақылап қайтайын» деп ойлаған Қуаныш ауланы айналып өтіп, қораға қарай беттеді. Ұлы Батыр да осында екен. Алдынан қарсы шықты.

— Мал тыныш. Кешегі жайылысы шүйгін болған-ау. Қойдың семіретін айы ғой бұл. Шыбын-шіркей жоқ, алаңсыз жайылады, — деді Батыр. Бұл — әкесінен сыр тартқаны. Ұнай ма, ұнамай ма сөзі? Оны қарттың қимыл-қозғалысы байқатады.

— Көкпек пен изен қалай екен? Соңғы жауынға бөрткен шығар? Бір кезек бетегеге жайған соң ащыға сал, — деді Қуаныш. Ондағы ойы осы кешеу күзде қойды ащылы отқа жайып, жедел семіртсе, ертең қыс суығын оңай көтереді.

Соңғы кезде отарда саулықтарды қолдан ұрықтандыру басталған. Бұлар науқанға жаздың аяғынан бастап әзірленіп еді. Өйткені шопанның саулықтары жылдағыдай ерте қоздайды. Қыс ортасында туған қозыларды жаздың басында етке өткізуге болатындықтан Қуаныш біраз жылдан бері осы әдісті қолданып жүр.

Кеше бұл ауыл қонақ күткен. Сондықтан Қуаныш Батырмен дұрыстап сөйлесе де алмап еді. Аудандық партия комитетінің бірінші секретары Әнуар Бекмұхамбетов шаруашылықты аралай жүріп, қадірменді қартқа сәлем бергелі бұрылған. Және де биылғы ауа райының қалай құбылатынын сұрамақ та ойы бар. Бүкіл саналы өмірін мал бағумен өткізген Қуаныш ауа райының қашан, қалай өзгеретінін қалт жібермей танитын. Кейде күз бен көктемнің жауын-шашынды кезін дәптеріне жазып та жүретін әдеті бар. Сол тәжірибесі көбіне қолмен қойғандай дәл шыға береді. Соны ұлы Батырдың да құлағына құяды.

— Таяуда, осы бүгін-ертең бе екен, бір амал бар, — деген ол Батырға кеше. «Амал» деп бұлар күннің құбылмалы, жауын-шашынды шағын айтатын. — Сол аласапыран өткенше отарыңды онша алыстатпассың. Қазір күйек мезгілі ғой.

Батыр да әке сөзін жете ұғынған. Зер сала тыңдап, құптаған. Әйтпесе болмайды. Қарт шопан кейісе шатақ шығады. Сондықтан үй-іші Қуаныштың қас-қабағын бағады.

Қуаныш Батырға қарай бұрылды.

— Шырағым, таң атып қалған сияқты. Үйге барып мызғып алсайшы. Малды өріске өзім шығарайын. Оған дейін тынық. Шай-суыңды ішіп, асықпай атқа қонарсың. Жылы киінуді ұмытпа! Бүгін ауа райы бұзылғалы тұр ма, қалай? Мына аспанның түрі онша ұнамайды маған.

Батыр үйге кеткен соң Қуаныш қораны аралап, күйіс қайырып жатқан отарын көріп, көңілі көншіді. Содан кейін атын жайғады. Бұл әрлі-берлі күйбеңдеп жүргенде, таң да атқан екен. Бірақ жарық сәуле түсісімен аспанға қараған қартқа шығыс жақ онша ұнамады. «Пай-пай, ауа райы бұзылғалы тұр екен!» деп күбірледі. Күздің күні ұясынан құлақтана шыққан. Қуаныштың болжамы расқа айналды. Күн көтеріле баяу жел ызғырыққа ұласып, батыс жақтан кесек-кесек қара сұр бұлттар қанатымен жерді соғардай түйдектеліп, шығысқа қарай жөңкіле көшті...

Қарт үйге барып, қалың киінді де, атқа қонды. Ауладан еріншектене өрген отарының алдын желге қарай бағыттады. Кешке таман ауылға қайтарғанда оңай болсын дегені бұл.

Өріске беттеген қойдың алды жаңа жайыла бастағанда, ауыл жақтан Батыр да жетті.

Бұл кезде түйдек бұлттар әбден тұтасып, бауыр жүні түлеген қаздай ақ мамық түсе бастаған. Сәлден кейін әлгі ұсақ мамықтар қиғаштай соғып, әудем жерді көрсетпеуге айналды. Кешеу күздің алғашқы бораны. «Қарашаның қанат жуары» деп өзін жұбатты Қуаныш. «Қыс түсуге әлі қайда, талай уақыт бар».

Батырмен сөйлесіп тұрып аңдамапты, жайылған қойдың маңдайы ыққа қарай бұрылыпты. Қарсы соққан ызғырыққа шыдамай, әлден ықтағысы келетіндей. Изен мен бетегенің түбін бір қырындай үзіп, бытырап жайыла алмай, бүгежектей беретінге ұқсайды.

Қуаныш ойланып қалды. Күздің қара басынан қар ұшқындап, күн суытқанын көргені бір биыл емес қой. Әйтсе де қыс ерте түсер ме екен? Жылда отарың ай жарым, екі ай бойы, жайып, қыруар пішен үнемдейтін еді. Қой ерте бастан қолға қараса, пішен шақ келе ме? Ауа райының мына сыңайынан сезіктенген қарт шопан баласына:

— Шырағым, малыңа сақ бол! Егер күн қатты бұзылатындай сыңай танытса, мен алдыңнан шығармын. Әзірге маңдайды ыққа бұрма, Жаман үйреніп кетеді. Желге қарай жая бер. Ал жел бағытын өзгертсе, қапы қалма! Ауылға тура тарт, — деп қатты тапсырды.

Өзі енді үйге жақындағанда байқаса, жусан арасына іздік қар түсіп, айнала ақ мұнарға ораныпты. Кәдімгі ақ түтек боран. Жылымық, жабысқақ қар төпеп тұр. Қашанға дейін жауары белгісіз. «Япырай, балаға несіне сендім. Мына боранда малдан айрылып қалмаса игі еді!» деп ойлады. «Қой, босқа алаңдамайын. Көзін ашқалы мал ішінде келе жатқан Батырға сенбегенім бе? Өзім Алматыға, Ақтөбеге сапар шеккенде, осындай талай бұрқасын соқпады ма? Сонда аман шыққан Батыр» деп бір сәт көңілін орнықтырады.

Солайы солай-ау. Батырдың да азамат болып, бала сүйгеніне көп уақыт өтіпті. Анау Құрманов атындағы совхоздың аға шопаны, Социалистік Еңбек Ері Бекіш Ғалымовтың әкесі Ғалымның жасы ғой қазір сексеннен асты, Жұрттың айтысына қарағанда, Бекішке әлі күнге көмектесетін көрінеді.

Қуаныш Ғалым ақсақалды талай көрген. Қой шаруашылығы жөнінде сыр шертісіп, әңгімелескен де. Ғалым, тегінде, ауыл ақсақалының даналығын бойына сіңірген инабатты адам екен. Сондағы көкейіне ең қонғаны — Ғалымның баяғы Шығанақ қарттың ақ тары тұқымын жақсартуға қолданған сұрыптау әдісін қой тұқымын асылдандыруға да қатысты ете сөйлеуі.

Манадан борап жауған қар арасынан қылаңытып шопан ауылы көрінген. Аула маңынан біреу қараңдады. Құлса екен. Осы ауылдың кәдімгі шарбақшы шалы Құлса! Қуаныштың шопан болғанына қанша жыл толса, Құлсаның шарбақ тоқығанына да сонша жыл. Өз малы үшін емес, қоғам малы үшін мынау іргедегі Баршақұм, Барқын құмдарының боз талын кесіп, ол шарбақ тоқығалы не заман! Талай шопан оның шарбағын қора қылып, күзде жел жаққа ұстап, отар-отар қой өсірген. Сол еңбегі үшін Қуаныш Құлсаны қатты құрметтейтін. Шал едәуір еңкейіп қалыпты. Қартайғаны ғой. Қолын көзіне апарып, Қуанышты тани алмай тұр.

— Е, сен екенсің ғой, — деді аздан кейін.

Бар сәлемдескені осы. Мінезі қызық адам. Аққөңіл, адал. Әсіресе қоғамдық шаруаны тындырғанда алдына жан салмайтын осы ауылдың бес-алты шалының бірі...

Құрбысы Құлсамен амандық-саулық сұрасқаннан кейін саулық қой тұрған қораның есігін ашуға беттеп бара жатып, Қуаныш маңдайшасында «Азық-түлік программасын орындау — айбынды міндет» деген жазуы бар үйдің жылы да жарық бөлмесіне өтіп, сыртқы киімін шешті, Ақ халат киіп, қолына түрлі аспап пен дәрі-дәрмек алды. Жәрдемшісін шақырды. Өзі осы мезетте аға шопан емес, ғылыми қызметкерге немесе дәрігерге ұқсай қалғанын мүлде сезген жоқ еді...

Құрал ТОҚМЫРЗИН.

Ақтөбе облысы.

Идеологиялық жұмыстың теориясы мен практикасы

ДҮНИЕНІ ӨЗГЕРТУШІ ҒЫЛЫМ

(В. И. ЛЕНИННІҢ «КАРЛ МАРКС ІЛІМІНІҢ ТАРИХИ ТАҒДЫРЛАРЫ» ДЕГЕН МАҚАЛАСЫ ЖАРИЯЛАНУЫНЫҢ 70 ЖЫЛДЫҒЫНА ЖӘНЕ КАРЛ МАРКСТІҢ ҚАЙТЫС БОЛУЫНЫҢ 100 ЖЫЛДЫҒЫНА)

1983 жылғы 14 мартта ғылыми коммунизм теориясының негізін салған, асқан революционер, дүние жүзі пролетариатының көсемі, ақыл-ойдың алыбы Карл Маркстің қайтыс болғанына жүз жыл толды. Бұдан 70 жыл бұрын 1913 жылғы март айында «Правда» газетінде В. И. Лениннің «Карл Маркс ілімінің тарихи тағдырлары» деген мақаласы жарияланған болатын. Сол кездегі Россиядағы жұмысшы қозғалысының жағдайын ескере отырып, ұлы көсем бұл мақаланы Карл Маркстің қайтыс болуының 30 жылдығына арнап жазған еді. Өйткені Ленадағы оқиғалардан кейін жұмысшы қозғалысы қайта өрлей бастады. Владимир Ильич жария баспасөзді пайдаланып, енді партия активінің назарын революциялық жұмысты марксизм теориясымен ұштастыра жүргізуге аударуды жөн көрді.

В. И. Ленин бұл шағын еңбегінде Карл Маркс ілімінің мәніне, адамзат тарихының даму барысына еткен ықпалына талдау жасай келіп, пролетариаттың революциялық күресінің практикасына оның өміршең теориясының қатысы жөніндегі мәселеге айрықша ден қояды. Өйткені мұның өзі — К. Маркстің теориялық мұрасындағы өзекті проблема. Шынында дүниені революциялық жолмен өзгерту, еңбекшілердің өз күшімен еңбекті азат ету, теорияның әлеуметтік практикаға қызмет ету идеясы диалектикалық және тарихи материализмге етене тән.

Алғашқы орыс революциясының жеңілісінен кейінгі ауыр жылдарда Ленин партияны жойымпаздардан қорғап, «сөз жүзіндегі революционерлер» — оппортунистерді аяусыз әшкереледі, олардың екіжүзділік, тап күресінен бас тартуды уағыздайтын сатқындық әрекеттеріне күйрете соққы берді. Ол маркстік философия мен теорияны ілгері дамытып, партия кадрларын алдағы шайқастар үшін шыңдады. Сонымен қатар революциялық қозғалыстың тәжірибесін мұқият зерттей отырып, елдегі жаңа жағдайларға орай партияның күрес тактикасы мен міндеттерін белгіледі. Ұлы көсем кадрларды партия ішінде принципті мәселелер жөнінде туған алауыздықтарды дер кезінде батыл ашуға және жойып отыруға, коммунистерді маркстік ілімді дәйекті игеруге, партия ұйымдарын жұмысшы қозғалысының барлық күрес формалары мен әдістерін жете меңгеруге шақырды. Революциялық қозғалыстағы Маркс ілімінің орнын айқындай келіп, В. И. Ленин былай деп жазды: «Маркс өз теориясының мейлінше құндылығын оның «өзінің мәні жағынан сыншыл және революцияшыл» болуында деп білді... Шынында бұл жерде теорияның міндеті, ғылымның мақсаты — езілгендер табының жүріп жатқан шын экономикалық күресіне көмектесу ретінде тікелей алға қойылып отыр» (Шығармалар толық жинағы, 1-том, 360—361-беттер).

Шынында марксизм философиясы жұмысшы табының ғана емес, сонымен бірге бүкіл адамзаттың болмысты танып-білуінің қуатты құралы болды. Маркстің тарихи материализмін Ленин ғылыми ойдың теңдесі жоқ тамаша жетістігі деп бағалады. Өйткені бұл ілім бір қоғамдық-экономикалық формацияның екінші формацияға, неғұрлым жоғары формацияға өтуінің заңдылықтарын ашып беретін қоғам дамуының осы заманғы ғылыми теориясы болып табылады.

Қоғамдық ойдың тарихында тұңғыш рет маркстік теорияда тарихи шындықты талдауда практика мен таным бір-біріне қарама-қарсы қойылмай, қайта олардың арақатынасы дәл белгіленеді. Осыған орай К. Маркс объекті мен субъектінің өзара байланысына тән мынадай сипаттарды ашып көрсетеді: біріншіден, өндірістік іс-әрекет процесі арқылы болатын адамның табиғатпен байланысы, екіншіден, субъективтінің объективті қоғамдық қатынастарды өзгертуі. Бұл қатынастардың бір-бірінен айырмашылығы бар. Адамның қызметі ықпал ететін табиғат сол субъектінің өзі дүниеге келмей тұрып пайда болған. Ал қоғамдық қатынастар адамның өзімен бірге қалыптаса бастайды. Сондықтан қоғамдық қатынастар субъектінің ерекше қызметі нәтижесінде ғана дамып отырады деуге болады.

Маркстік дүниетанымның пайда болуы тарихи процесті материалистік тұрғыдан түсінумен, оны дәйекті жүзеге асырумен тығыз байланысты. Мұның өзі Маркске субъектінің қоғамдық табиғаты оның негізгі ерекшелігі болып табылатынын алғаш рет ашуға мүмкіндік берді. Бұл мәселені жан-жақты зерттей келіп, ол іс-әрекет субъектінің тіршілік тәсілі, оның мәні мен белсенділігінің көрінісі деген қорытынды жасайды.

Маркстің философия тарихындағы еңбегі мұнымен ғана шектелмейді. Ол сонымен бірге өз тарихын адамдардың өздері жасайтынын, оны материалдық дүниенің объективті заңдылықтарын терең ұғына отырып, жасайтынын материалистік тұрғыдан терең талдап берді. Адамның ақыл-ой тарихын әлемді іс жүзінде игеріп жатқан субъекті қызметінің құралы мен нәтижесі ретінде қарастыра отырып, Карл Маркс адамның ойлауы жөнінде мәселе, бұл мүлдем теорияның мәселесі емес, қайта практикалық мәселе, өйткені адам өз ойының шындығын, былайша айтқанда оның пәрменділігін, құдіреттілігін іс жүзінде дәлелдеуге тиіс деген пікір айтады. Шынында практикамен байланысы болмаған жағдайда қандай да болсын әлеуметтік теория жалаң абстракциядан аса алмайды, ал қоғамдық практикада сынала бастаған кезде ол нысаналы қызметтің мегзеуші сәті ретінде көрінеді.

Белсенді қызметті жете бағаламау және объективті жағдайды асыра бағалау фатализмге апарып соқтырады. Объективті жағдайларды елемеу немесе жете бағаламау тегінде субъективизм мен волюнтаризмге әкелуі ықтимал. Ал объективтік жағдайдың маңызын сыңаржақ асыра көрсету сол жағдайға селқос бейімделушілікке итермелейді. Қысқасын айтқанда, мұның бәрі коммунистік теория мен практиканың принциптерінен ауытқушылық болып табылады.

Коммунистік теория мен оның жұмысшы қозғалысындағы ролі жөніндегі проблеманы талдап шешуге В. И. Ленин өлшеусіз зор үлес қосты. XIX ғасырдың аяқ кезінде жарық көрген алғашқы шығармаларынан бастап, өзінің соңғы еңбектеріне дейін ол капитализмге қарсы тап шайқасының аса маңызды формасы ретіндегі жұмысшы табының теориялық күресінің принциптік мәнін үнемі атап көрсетіп отырды.

Сонымен қатар В. И. Ленин теорияға қарағанда практиканың алдыңғы орында тұратынын, абстракциялық дәрежесі қаншалықты жоғары болғанымен, теориялық ой-пікір әлеуметтік тәжірибе арқылы сыналып, қоғамдық өмірдің қажеті мен мүддесіне, адамзаттың материалдық және рухани практикасына қызмет еткенде ғана тиісінше дами алатынын ұдайы ескертті. Ұлы көсем теориялық еңбектің мәнін кемсітудің қандай түріне болса да қарсы шығып: «Біздің пікірімізше, теорияның болмауы революциялық бағытты өмір сүру правосынан айырады, ерте болсын, кеш болсын, оны саяси күйреліске ұшыратпай қоймайды» (Шығармалар толық жинағы, 6-том, 410-бет) деп жазды.

Теорияның мәнін сөз жүзінде мойындағанмен, оны тым қарапайым, жеңіл-желпі түсіну, теориялық абстракциядан нақты практикалық шешімге барар жолдағы оның саналуан байланыс буындарын ескермеу, әділіне келгенде, теорияны жете бағаламаудың бір көрінісі болып табылады. Өйткені, Ленин айтқандай, теориядан практикаға, практикадан теорияға өтер жолды тым түрпайы етіп көрсетуге тырысушылық философиялық ойдың қоғамдық өмірдегі ролін кемсітумен бірдей.

Осыған сүйене отырып, В. И. Ленин социализм теориясын жұмысшы қозғалысымен ұштастыру міндетін айқындады, оны ғылыми теориялық тұрғыдан негіздеп берді. Айталық, В. И. Ленин өзінің «Карл Маркс ілімінің тарихи тағдырлары» деген мақаласында Маркс ілімінің революциялық мәнін, оның құдіретті күші мен өміршеңдігін ашып көрсете келіп, Россия жұмысшы табы мен халықаралық жұмысшы қозғалысының жаңа күрес тәжірибесінің негізінде маркстік теорияның маңызды қағидасын тұжырымдайды да, осыдан барып келелі екі тұжырым жасайды: біріншіден, дүниежүзілік оқиғалардың даму барысы «пролетариаттың социалистік қоғамды жасаушы ретіндегі бүкіл дүниежүзілік-тарихи ролі» жөніндегі марксизм ілімін растады, екіншіден, қоғамды революциялық жолмен өзгерту дәуірі басталды.

Бұл тұжырымдардың дұрыстығын Ленин тап күресі тарихына талдау жасау арқылы дәлелдейді. Ол дүниежүзілік тарихты революциялық қозғалыстың даму кезеңдеріне сәйкес үш дәуірге бөледі: 1848 жылғы революциядан 1871 жылғы Париж Коммунасына дейінгі дәуір, Париж Коммунасынан 1905 жылғы орыс революциясына дейінгі дәуір, орыс революциясынан кейінгі дәуір. Ұлы көсем Маркс ілімінің осы дәуірлердегі тағдырына терең талдау жасайды; тап күресі жөніндегі ілімнің диалектикалық-материалистік көзқараспен тығыз байланысын аша отырып, теорияның шығуы мен дамуын оның материалдық негізі — тап күресімен бірлікте қарастырады.

Дүниежүзілік тарихты пролетариаттың революциялық қозғалысының даму кезеңдеріне орай дәуірге бөлу әдісін Владимир Ильич «Август Бебель», «Мемлекет және революция» сияқты өзінің кейінгі еңбектерінде де қолданды. Бұл ретте ол методологиялық негіз ретінде марксизм іліміне сүйенеді.

Ленин белгілеген әрбір дәуірдегі тап күресінің практикасы марксизм теориясының дұрыстығын дәлелдеді. Өйткені мұның өзі өмірді, жұмысшылардың революциялық қозғалысын терең, әрі жан-жақты зерттеу арқылы жасалған еді. Бірінші дәуірде Европаның пролетариаты буржуазиямен кескілескен шайқаста саяси тап болып қалыптасты. Рас, бұл дәуірдің бастапқы кезінде Маркс ілімі әсте үстем болған жоқ. Ол социализмнің көп ағымдарының бірі ғана болды. 1848 жылғы революция Маркске дейінгі социализмнің сол ала-құла формаларына өлтіре соққы берді. Елдердегі революция қоғамның түрлі таптарын қимыл үстінде көрсетумен бірге олардың табиғатын да айқындады. В. И. Ленин атап көрсеткендей, дауылдар мен революциялар дәуірінің аягына қарай «Таптық емес социализм мен таптық емес саясат туралы ілімдердің бәрі де бос сандырақ болып шығады...» (Шығармалар толық жинағы, 23-том, 2-бет).

Екінші дәуірдің ерекшелігі — оның «бейбіт» өтуі болды. Барлық жерде өзінің негізі жағынан пролетарлық социалистік партиялар қалыптасып, олар өз баспасөзін, ағарту мекемелерін, кәсіподақтарын, кооперативтерін құруды үйренді. Пролетариат күшін жинап, келешектегі шайқастарға даярлана бастады. Марксизм жеңіп, өрісін кеңейтті. В. И. Ленин айтқандай, «Марксизмнің теория жүзінде жеңіп шығуы оның дұшпандарын марксист болып өңін айналдыруға мәжбүр етеді» (сонда, 3-бет). «Әлеуметтік татулықты» уағыздаған оппортунистерге карсы ымырасыз күрес «күштерді ұлы шайкастарға даярлау дәуірінің» карсаны болды.

Үшінші дәуір Россия мен Азия елдеріндегі революциядан басталды. Бейбіт кезең аякталды, дауылдар мен революциялар дәуірі туды — 1905—1907 жылдардағы орыс революциясының, одан кейін іле-шала болған түрік, кытай революцияларының және бұлардың Европага қайта әсер етуінің халықаралық маңызы да міне осында болатын. «Азиядағы революциялар, — деп жазды В. И. Ленин, — бізге... демократшыл бұқараның дербестігінің нақ сол ерекше маңыздылығын, буржуазия атаулыдан пролетариаттың нақ сол айқын бөлектенгенін көрсетті» (сонда, 4-бет). Лениннің пікірінше, пролетариаттың тап күресін марксистік тұрғыдан талдауға сүйенетін өзіндік дербес саясат жүргізу кажеттігі ешкандай күдік тудырмайды. Мұның әділдігін жұмысшы табының күрес жолы, ерлік тарихы айқын дәлелдеп берді.

Халықаралық жұмысшы козғалысының тәжірибесін диалектикалық-материалистік әдіс тұрғысынан зерттеу В. И. Ленинге оқиға барысын дұрыс болжауға, тарихи дамудың заңдылықтарын айқындауға мүмкіндік жасады. «Марксизм пайда болғаннан кейін, — деп жазды ол, — бүкіл дүниежүзілік тарихтың осы ұлы үш заманының әрқайсысы оны жаңадан растап берді және жаңадан тамаша жетістіктерге жеткізді. Ал келешектегі тарихи заман пролетариаттың ілімі болып табылатын марксизмді мұнан да зор тамаша жеңіске жеткізеді» (сонда, 4-бет). Адамзат тарихында жаңа заманды бастаған Ұлы Октябрь социалистік революциясының жеңісі, Советтер Елінде кемелденген социализмнің орнап, дүниежүзілік социалистік системаның калыптасуы В. И. Лениннің бұл даналық пікірінің дәлдігін әлемге паш етті.

Халықтың калың бұкарасының тарихи творчествосын саналы түрде калыптастыруды кажет ететін социализм жағдайында К. Маркс пен В. И. Ленин ұсынған бұл методологиялық проблемалардың маңызы бұрынғыдан да арта түсті. Совет қоғамының қарышты даму барысында экономикалық күрделі проблемалар пайда болады, әлеуметтік өмірдің формалары молая түседі. Тарихи қысқа мерзім ішінде адамдардың жаңа кауымдастығы — көп ұлтты совет халқы пайда болды. Коммунистік партияның аялы қамкорлығымен жеке адамды жан-жақты дамытып, жетілдіру процесі жүріп жатыр, қоғамдық өмірдің барлық саласында коллективтің ролі артып, социалистік жарыстың жаңа формалары туындады. Осындай жағдайда әлеуметтік білімнің көлемі ұлғайып, толысқан социализмнің бүкіл системасындағы теориялық ғылымның ролі күшейіп отыр. Сонымен катар бұдан былайғы әлеуметтік прогресс өзара байланысты, тіпті кейде қарама-қайшы көптеген факторларды терең зерттеуді талап етеді. Мұның өзі халықаралық аренада идеологиялық күрестің күрделілене және шиеленісе түсіп отырғанына да байланысты. Сондықтан Коммунистік партия идеялық-теориялық жұмысқа, социалистік, коммунистік процестердің принциптері мен заңдылықтарын терең танып-білуге ерекше мән береді. Өйткені мемлекет бұқараның саналылығымен күшті, ол бұқара бәрін білетін, бәріне де пікір айта алатын және бәріне де саналы түрде бара алатын болғанда ғана күшті деген лениндік кағиданың актуальдылығы кемелденген социализм жағдайында кай кездегіден болсын арта түседі. Бұл ретте КПСС Орталык Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» каулысында былай деп атап көрсетілген еді: «Революциялық теорияны, партия саясатын білу совет адамдарының кәміл сеніміне, коммунизм жолындағы жат идеологияның кез келген көріністеріне карсы табанды күрескердің белсенді өмірлік позициясына, кемелденген социализмнің актуальды проблемаларын шешу үшін іс-кимыл басшылығына айналуға тиіс». Бұл — партиялық насихаттың ғылыми дәрежесін көтерудің, пәрменділігін арттырудың айбынды міндеті.

Қазіргі кезде, СССР-де кемелденген социализм орнап, бірқатар туысқан социалистік елдер оған нақты қадам басып отырғанда, халықаралық жағдай шиеленісіп, капитализмнің отаршылдық жүйесі күйреп, Азияда, Африка мен Латын Америкасында ұлт-азаттық-революциялық процесс күшейіп отырғанда осы заманғы халықаралық жұмысшы қозғалысындағы әлеуметтік теория мен практиканың алар орны жөніндегі мәселенің мәні мен актуальдылығы бұрынғыдан да арта түсетіні өзөзінен түсінікті.

Ленинизмді одан әрі дамытып, творчестволықпен қолдана отырып, КПСС бұқараның жаңа тарихи тәжірибесін жинақтап қорытады, оны теориялық тың қағидалармен, тұжырымдармен қаруландырады. Бұл ретте марксизм-ленинизмнің теориялық және практикалық қазынасына елеулі үлес болып қосылған кемелденген, толысқан социализм жөніндегі ілімді айтуға болады. Өйткені кемелденген социализм совет халқының қажырлы еңбегінің, Коммунистік партияның кемеңгерлігі мен сан қырлы жасампаздық қызметінің нәтижесінде орнады. Еңбекшілердің қалың бұқарасын төңірегіне берік топтастырып, жарқын істерге жұмылдыра білген, халыққа қызмет етуді асқан мұрат санайтын біздің партиямыз марксизм- ленинизмді терең меңгеріп, оны практикада, өмірде дұрыс қолдана білді, ол өзінің ұлы көсем өсиеттеріне адалдығынан ешқашан айныған емес, оның халықпен құрыштай бірлігінің қайнары да міне осында.

КПСС XXVI съезі маркстік-лениндік методологияны жаңа құбылыстарды танып-білуге шебер қолданудың, оны еліміздің жаңа әлеуметтік практикасы, дүниежүзілік социализм мен халықаралық революциялық қозғалыс тарихы негізінде одан әрі байытудың тамаша өнегесі болды. Совет халқының практикалық ісіне айналған коммунизмнің материалдық-техникалық базасын жасаудың ғылыми концепциясы, әлеуметтік процестерді материалдық, саяси, рухани, адамгершілік факторларды ескере отырып, былайша айтқанда, комплексті түрде, теория мен практиканың бірлігі негізінде жоспарлау мен басқару бағыты кең өрістеп отыр.

Коммунистік партияның қамқорлығы арқасында совет халықтарының туысқан семьясында Советтік Қазақстанның экономикасы қарыштап, социалистік мәдениеті гүлденіп өркен жаюда. Оның өрлеу, самғау тарихы ұлы Ленин есімімен тікелей байланысты. Өйткені Ұлы Октябрь социалистік революциясы әкелген азаттық таңынан кейін ғана іргелі елге айналған қазақ советтік мемлекеттілігінің қайнар бастауында кемеңгер көсемнің өзі болды. Совет өкіметі жылдарында Қазақстанда экономикалық, әлеуметтік түбегейлі терең өзгерістер жүзеге асырылды. Бүкіл елімізбен бірге ол кемелденген социалистік қоғам орнатып, әлеуметтік прогрестің шырқау биігіне көтерілді. Мұның бәрі Коммунистік партияның лениндік ұлт саясатының, еңбекшілердің тіршілік-тынысына айналған социалистік интернационализм идеяларының жүзеге асырылуы нәтижесінде ғана мүмкін болды.

А. ҚАСАБЕКОВ,
философия ғылымының кандидаты.

ТӘЛІМДІЛІК ТӘРБИЕЛІ ОРТАДАН

Біздің қоғамымыз — нағыз еңбек адамдарының қоғамы. Коммунистік партия мен Совет мемлекеті адамның еңбегін неғұрлым өнімді ғана емес, сонымен бірге мазмұнды, қызықты ету, творчестволық еңбекке айналдыру үшін үлкен күш-жігер жұмсап келеді. Себебі еңбек — біздің қоғамымыздың басты тәрбиешісі. Міне сондықтан нұрлы болашақ иелері — жасөспірімдердің мектеп қабырғасында тиянақты, терең білім алып, оны жоғары және арнаулы орта оқу орындарында одан әрі жетілдіруінің, білімді еңбекпен ұштастырып, өмірден өз қабілетіне лайық орнын тауып қалыптасуының, коммунизмнің белсенді құрылысшысы бола білуінің маңызы ерекше.

Еңбек тәрбиесі бізде жүйелі, әрі комплексті жүргізіледі, яғни саяси-идеялық, адамгершілік және еңбек тәрбиесі тығыз ұштастырылады. КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысы семьяның, мектептің, жұртшылықтың байланысын ұдайы нығайта беру қажеттігіне назар аударды. Демек, жеткіншектердің еңбек тәрбиесі жүйесінде семьяның алатын орны бөлек. «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілесің» дейді халық даналығы. Бұл тұрғыда ата-ананың баланы кішкентай кезінен еңбекке тәрбиелеп, мамандыққа баулып отыруының пайдасы үлкен. Еңбек процесіндегі жұмыстың басты мақсаты да — адам бойына еңбек дағдысын қалыптастыру. Ендеше баланың еңбекке деген дағдысын үй шаруасынан бастаудың айрықша тәрбиелік маңызы бар.

Семьяда баланы еңбекке тәрбиелеу ата-ананың қоғам алдындағы жауапкершілігін күшейтеді. Өйткені бала тек бір үйдің перзенті ғана емес, сонымен қатар қоғам мүшесі. Ендеше ата-ана баласын қоғам мақсатына сай етіп тәрбиелеуге міндетті.

Осы орайда біздің облысымыздағы көптеген партия, кәсіподақ, комсомол және басқа қоғамдық ұйымдар ата-аналардың балаларды жан-жақты, оның ішінде еңбекке тәрбиелеудегі жұмысын пәрменді ұйымдастырып, бағыт-бағдар сілтеп отырады. Мәселен, өткен жылы Жамбыл қалалық партия комитетінің шешімі бойынша бастауыш партия ұйымдарында «Ата-ананың бала тәрбиелеудегі міндеті және жауапкершілігі» деген тақырыпта ашық партия жиналыстары өтіп, онда еңбектің бала тәрбиесіндегі ролі жан-жақты әңгіме болды. Көптеген жиналыстардың материалдары облыстық «Еңбек туы» және «Знамя труда» газеттерінде жарияланды.

Жамбыл қаласындағы Завод аудандық партия комитеті мен халық депутаттары аудандық Советі атқару комитеті жергілікті тұрғындармен жұмыс жүргізетін арнайы совет құрды. Осы советтің инициативасымен «КПСС XXVI съезінің шешімдеріне сәйкес семьяның, мектептің және жұртшылықтың бірлескен жұмысының тиімділігін, оқушылардың идеялық-саяси, адамгершілік және еңбек тәрбиесін одан әрі жақсарту туралы» деген тақырыпта аудандық ата-аналар жиналысы өткізілді. Ата-аналардың осы жиналыста айтылған талап-тілектері аудандық партия комитетінің бюро мәжілісінде қаралып, олардың қабылдаған үндеулері барлық кәсіпорындар мен мекемелердің партия жиналыстарында кеңінен талқыланды.

Сондай-ақ аудандық Совет атқару комитеті жанынан жастар ісі, халық ағарту, физкультура мен спорт және кәмелетке толмағандар ісі жөнінде тұрақты комиссиялар құрылды. Комиссия мүшелері аудандық Советтің сессиясы мен атқару комитетінде жүзеге асырылған шаралар туралы есеп беріп тұрады. Мұның өзі комиссиялардың қызметін үйлестіруге, кемшіліктерді дер кезінде ашуға және оларды жою жөнінде нақты шаралар белгілеуге мүмкіндік береді. Кәмелетке толмағандарды право тәртібін бұзудан сақтандыру бағытындағы алдын алу, оларды жұмысқа орналастыру, бос уақытты ұйымдастыру комиссия қызметінің басты міндеті саналады. Комиссия жанында өндіріс озаттары, қамқоршы ұйымдардың комсомол активистері есебінен қоғамдық тәрбиешілер бар. Бұл іске халық ағарту, ішкі істер бөлімдерінің, прокуратураның, тұрғын үй басқармасының қызметкерлері кеңінен тартылған. Сөйтіп, жасөспірімдерді тәрбиелеуге қатысты адамдардың күш-жігерін жоғарыда аталған комиссия үнемі бақылауға алып отырады.

Еңбектің жас балаларды тәрбиелеудегі ролі баға жеткісіз. Еңбек үстінде жасөспірімдер жан-жақты жетіледі, коллективтік ынтымағы, достығы нығаяды. Ата-ананың сөзі, атқарған нақты ісі балаларға әрқашан да қатты әсер етеді. Сондықтан көп жағдайда балалар өмір жолын таңдағанда ата-анасының мамандығын қалайды. Егер ата-ана баласын өзінің еңбек ететін заводына, фабрикасына, құрылыс алаңына және басқа қызмет орнына апарып тұрса, бала әке-шешесінің мамандығымен танысады, олардың күнделікті қарбалас жұмысының қызу сәтін көз алдынан өткізеді. Бұл тарапта «Әкеге қарап ұл өседі, шешеге қарап қыз өседі», «Әке көрген оқ жонар, шеше көрген тон пішер» деген сөздер тегін айтылмаған.

Жасөспірімдерді еңбекке тәрбиелеуде мектепке дейінгі балалар мекемелері мен мектептердің атқаратын ролі зор. «СССР-дің экономикалық және әлеуметтік дамуының 1981—1985 жылдарға және 1990 жылға дейінгі кезеңге арналған Негізгі бағыттарында» мектепте еңбек, адамгершілік және эстетикалық тәрбие берудің формалары мен әдістері жетілдірілсін, жасөспірімдерді кәсіпке бағдарлау жөніндегі жұмыс күшейтілсін деп атап көрсетілген болатын.

Семьядағы және мектепке дейінгі балалар мекемелеріндегі жұмыс мектептегі тәлім-тәрбиемен тікелей астасып жатса, еңбек тәрбиесі нығайған үстіне нығая береді.

Бірде қызмет бабымен Талас ауданындағы «Шолақтау» совхозына жолымыз түскен еді. Кешкісін осындағы мектептің мұғалімі Серік Тоқбергеновтың үйіне ат басын тіредік. Жып-жинақы үй мүлкі, тап-таза етіп жуылған еден, айнадай жарқыраған ыдыс-аяқ үй иесінің ұқыпты, әрі таза жан екенін аңғартқандай. Дастарқан жайылды. Алдымызға буы бұрқыраған қызыл күрең ыстық шай келді. Байқаймыз, бізге жеті-сегіз, он-он екі жас мөлшеріндегі қыз балалар құрақ ұшып, сый-сияпат көрсетіп жүр. Ертеңгісін сыртқа шыққанымызда бірі күрек, екіншісі айыр ұстаған балаларды көрдік. Қыстың ызғырық аязына қарамастан буы бұрқыраған жасөспірім жеткіншектер әп-сәтте өздеріне тиесілі жұмыстың бәрін жапырып атқарып тастады. Үй иесіне қарап: «Балаларыңыз шетінен еңбекқор екен» дестік. «Жұбайымыз екеуміз сегіз бала тәрбиелеп өсіріп отырмыз, — деді Серік балаларының қимылына сүйсіне көз тастап. — Олар еңбекке жас кезінен үйренген. Үлкені кішкентайына қамқорлық жасайды. Осы айналайындардың арқасында үй шаруасына ешбір алаңдамаймыз. Ал жаз айларында совхоздың түрлі науқандарына көмектеседі. Өздері еңбегімен тапкан каржыға оқу құралдарын, киім-кешек сатып алады».

Міне көп балалы семьядағы жасөспірімдердің еңбек сүйгіштігіне ата-анасы дән риза. Серіктің шаңырағынан біз де көңіліміз толып, маркайып аттандық. Ал мұндай мысалдарды көптеп келтіруге болады. Шындығына келсек, семьяда жақсы тәрбие алған бала ертеңгі күні мектепте де өнегелі, озат оқушының қатарына қосылады, өмірге еркін бейімделеді, болашақ мамандығын басқалардың араласуынсыз-ақ өзі таңдайды. Демек, семьядағы еңбек тәрбиесінің орны ерекше. Ал мектеп жеткіншекті еңбекке тәрбиелеуде, оған кәсіптік бағдар беруде дәйекті және тиянақты жұмыс атқарады. Жалпы, балаларды еңбекке тәрбиелеуде мектеп өмірінде көптеген ізденістер бар. Осының нәтижесінде оқу-өндірістік комбинаттар өмірге келді.

Қазір біздің облысымызда жеті оқу-өндірістік комбинаты, 247 қол еңбегі бөлмесі, 131 кәсіптік бағдар беру кабинеті және өнеркәсіп орындарындағы 16 оқу цехы мектеп оқушыларының игілігіне берілген.

Мектеп қабырғасында шаруаға белсене араласқан балалар өздерінің еңбегі халыққа керекті материалдық байлық жасауға қажет екенін кәміл сезінеді, сөйтіп, өткізілген өндірістік практикаға, сеніп тапсырылған іске жауапкершілікпен қарайды. Кейінгі кезде біздің облысымызда балаларды еңбекке баулуда жазғы еңбек және демалыс лагерьлері, еңбек отрядтары елеулі роль атқарып келеді. Осындай лагерьлер мен отрядтарға былтыр елу мыңға жуық жасөспірім қатысты.

Өткен жылы Целиноград қаласында мектеп оқушылары еңбек бірлестіктерінің Бүкілодақтық слеті болып өтті. Слет күндерінде мектеп оқушыларының КПСС XXVI съезі шешімдерін орындау жолындағы жалпыхалықтық күреске мектеп қабырғасынан бастап-ақ қатысуға деген жалынды жігері, совет жастарына тән тамаша қасиет — коммунизм орнатудың лениндік ұлы ісіне шексіз берілгендік, өзінің көп ұлтты Отанына деген сүйіспеншілік аңғарылды.

Иә, бүгінде егін алқаптары мен мал фермаларындағы, завод цехтарындағы, қызмет көрсету саласындағы, қалалар мен селоларды көркейтудегі саналуан жұмыс оқушылардың шын мәніндегі өмір мектебіне айналды. Жас жеткіншектердің туған жерге, аға ұрпақтың қолымен жасалған игіліктің бәріне ыстық сүйіспеншілігі мен ұқыпты көзқарасы партия, совет, кәсіподақ, комсомол ұйымдары, еңбек коллективтері тарапынан кең қолдау тауып отыр.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумы мақұлдаған СССР-дің Азық-түлік программасы оқушылардың еңбек тәрбиесіне кең өріс ашып берді. Қазіргі кезде оқушылардың өндірістік бригадаларының қызметі, олардың құрамында мал өсірушілер звеноларын құру, мектеп оқушыларының жемшөп дайындауға, егін жинауға жаппай қатысуы олардың Азық-түлік программасын орындауға өзіндік үлес қосуға ұмтылған асқақ талабын аңғартады.

Шу ауданындағы «Белбасар» совхозында оқушылардың өндірістік бригадасы алғаш рет 1960 жылы құрылды. Сол жылы құрамында 20 оқушысы бар өндірістік бригада бес гектар алқаптың әр гектарынан 173 центнерден тәтті тамыр жинады. Республикамыздағы алғашқы қарлығаштардың бірі — белбасарлық өндірістік бригаданың бұл табысы мектеп оқушыларының өміріне жыл құсындай жаңалық ала келген еді. Міне содан бері ширек ғасырға жуық уақыт өтті. Өндірістік бригаданың буыны бекіп, мол тәжірибе жинақталды. Қазіргі таңда 120 мүшесі бар өндірістік бригада елу гектар қант қызылшасын күтіп-баптайды. Олар өткен жылы ауа райының қолайсыздығына қарамастан қызылшаның әр гектарынан 300 центнерден астам тәтті тамыр жинады. Ал бұл — аудандағы жоғары көрсеткіштердің бірі. Бригада коллективінің мұндай еңбегі ескерусіз қалған жоқ. Коллектив облыстық комсомол комитетінің

Құрмет грамотасымен, бір топ оқушы СССР Халық шаруашылығы жетістіктері көрмесінің үшінші дәрежелі дипломымен, күміс медальмен наградталды. 1970 жылы еңбектегі жоғары табыстары үшін коллективке Қазақстан ЛКСМ Орталық Комитетінің Құрмет грамотасы тапсырылды. Ал 1975 жылы оқушылардың өндірістік бригадасының байырғы тәрбиешісі Сәдуақас Қомаев СССР Халық шаруашылығы жетістіктері көрмесінің алтын медаліне ие болды.

Мектеп оқушыларының осы өндірістік бригадасында жақсы дәстүр қалыптасқан. Оқу бітіргеннен кейін бригаданың мүшелері негізінен туған ауылында қалып, еңбек етеді. Совхоздың экономикасын көтеруде жемісті жұмыс істеп жүрген майталман механизаторлар, озат қызылшашылар аз емес. Олардың көпшілігі өздерінің тұңғыш еңбек жолын Ш. Уәлиханов атындағы мектептің жанындағы оқушылардың өндірістік бригадасында бастаған еді. Жақсы еңбек дәстүрі қалыптасқан бұл коллективті қалай мақтасаң да артық емес. Оқушылардың өндірістік бригадасы ауыл шаруашылығы жұмысына айтарлықтай көмек көрсетеді. Депутаттар мен активистер балалардың өнеркәсіп орындарына, ірі комплекстерге саяхат жасауын ұйымдастырады. Мұнда олар озат жұмысшылармен, социалистік жарыстың жеңімпаздарымен, коммунистік еңбек екпіндiлерімен кездеседі. Жасөспірімдер еңбек даңқы музейлерінде кәсіпорындардың тарихымен, оларда қалыптасқан дәстүрлермен, өндірістік коллективтердің күнделікті істерімен, алдағы жоспарларымен танысады.

Жасөспірімдермен жұмыс жүргізудің аулалық клубы секілді форма да өзін ақтады. Қамқоршы ұйымдар мен мектептердің өкілдерінен клуб советтері құрылды. Клубтарда түрлі үйірмелер, секциялар жұмыс істейді. Аулалық клубтарда «Өз көшеңді сүйе біл және қадірлей біл», «Құстар келді», «Айналадағы ортаны қорғайық» деген тақырыптарда қызықты кештер ұйымдастырылып тұрады. Өндірістік бригада мен клуб мүшелері — жасөспірімдер айналадағы ортаны қорғауға, жануарлар мен өсімдіктер дүниесін аялауға белсене қатысады.

Міне осының бәрі еңбек тәрбиесінің дұрыс қалыптасуына байланысты. Еңбекті сүйген, еңбек адамдарын құрметтеп өскен жеткіншек болашақта саналы, тәрбиелі азамат болып қалыптасады, қоғам мүлкін көздің қарашығындай сақтауға көмектеседі, ұнамсыз әдеттерден бойын аулақ ұстайды. Талас ауданындағы «Ойық» совхозының мектеп оқушысы Ұлбосын Оспанованың есімі бүкіл республикаға, қала берді Одаққа мәлім. Тоғызыншы кластың түлегі үлкен ерлік жасады. Су тасқыны кезінде отардан бөлініп қалған қойларды құтқарам деп жүріп қазаға ұшырады. Жап-жас қыздың осынау ерлігі әркімнің жанын тебірентеді. Ұлбосын сол күнгі су тасқынынан талай қойдың қырылуы қоғам мүддесіне, шопан әкесінің абыройлы еңбегіне нұқсан келтіретінін сезді, сөйтті де осындай ерлікке барды. Қазір «Ойық» совхозындағы мектептің пионер дружинасы Ұлбосын Оспанованың есімімен аталады.

КПСС XXVI съезінің шешімдерінде кәсіптік білімді жетілдіріп, тереңдете түсуге айрықша назар аударылды. Мұның өзі өскелең өмір талабынан туған. Соңғы жылдары жастарға кәсіптік-техникалық білім беруде облыста бірқатар жетістіктерге қол жетті. Жыл сайын мыңдаған жасөспірімдер училище қабырғасынан қанаттанып, мәртебелі жұмысшы табының қатарына қосылып жүр. Өткен жылы кәсіптік-техникалық училищелерге тоғыз мыңға жуық оқушы қабылданды.

Соңғы жылдары қоғамдық мал шаруашылығына келген жастарға байырғы, тәжірибелі малшылар қамқорлық жасайды, шопандар өздерінің құтты таяғын ізбасарларына салтанатты түрде табыс етіп, игі істің ұйтқысы болып жүр. Луговой жылқы заводының аға шопаны, Социалистік Еңбек Ері Н. Бигазиев, «Восток» колхозының сауыншысы А. Әбдірайымова, Шу ауданындағы «Далақайнар» совхозының аға шопаны, Социалистік Еңбек Ері, СССР Жоғарғы Советінің депутаты Ж. Оспанбеков және басқалар — жастардың қадірменді ұстаздары.

Біздің облысымызда даңқты шопан, екі мәрте Социалистік Еңбек Ері Ж. Қуанышбаев, Қазақ ССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты Г. Свинковская, Социалистік Еңбек Ерлері картоп өсіруші А. Манченко, трактор-егіс бригадасының бригадирі Н. Трощинский, қызылша өсірудің шебері С. Оңғарбаева атындағы жүлделердің белгіленуі және бұлардың еңбек озаттарына салтанатты жағдайда тапсырылуы жастарды еңбекке тәрбиелеуде елеулі роль атқарып отыр. Бұлардан басқа «Мамандығы бойынша ең таңдаулы», «Үздік сауыншы», «Үздік комбайншы», «Жастардың үйретуші ұстазы» деген конкурстар әрбір жас маманның шеберлігін шыңдауға үлкен септігін тигізіп жүр. Сонымен қатар үш ұрпақ өкілдерінің кездесу кештерінің, еңбек әулеттерін құрметтеу, жұмысшы қатарына қабылдау, еңбек кітапшасын беру, тағы басқа тақырыптық кештердің де еңбек тәрбиесін жақсы жолға қоюға ықпалы аз емес. Мұндай дәстүрлі салт-мейрамдарға қатысу адамның бойында коллективтің және бүкіл халықтың істеріне қатысты болу сезімін туғызады, қоғам алдындағы парыз бен жеке жауапкершілікті тәрбиелейді. Еңбек дәстүрлерінің негізгі әлеуметтік мақсаты — біздің адамдарымыздың сана-сезімі мен мінез-құлқында социалистік өмір салтын орнықтыру. Жастарға коммунистік еңбек тәрбиесін беруде мұндай ізгі әдет-ғұрыптар мен өнегелі дәстүрлер айрықша роль атқарады. Бұлар социалистік мәдениеттің ажырамас бөлігіне айналды.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде бүгінгі таңда үнемдеу, халық игілігіне ұқыпты көзқарас біздің жоспарларымызды нақты жүзеге асырудың өзекті мәселесі екенін атап көрсетті. Партия жалпымемлекеттік, жалпыхалықтық мүдделерді сақтау үшін жауапкершілікті күшейтуге, партиялық, мемлекеттік және еңбек тәртібін қандай да болсын бұзуға қарсы күресті батылырақ жүргізуге шақырды.

Бұл жерде еңбектің тамаша бір формасы — коллективтік тәрбиенің маңызы зор. Ал мұны еңбек тәрбиесінен әсте бөле қарауға болмайды. Түптеп келгенде, коллективтік тәрбиенің негізгі мақсаты — еңбекшілерді ізгі, абзал қасиеттерге баулу. Сондықтан да жер-жердегі комсомолец жастар бригадаларына әрқашан қамқорлықпен қараған жөн. Ендеше жастарды партиямыздың талаптарына сай еңбекке тәрбиелеп, коммунизмнің белсенді құрылысшысы етіп өсіру — ардақты міндет, биік мәртебе.

Ж. БОДАНОВ,
Жамбыл облыстық партия комитеті
насихат және үгіт бөлімінің меңгерушісі.

ӘРІ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫ, ӘРІ ТӘРБИЕШІ

Бүгін таңда совет адамдарын идеялық-саяси жағынан шыңдап, олардың коммунистік саналылығын арттыру партияның программалық мақсаты болып отыр. Өйткені тиісті материалдық-техникалық база жасалмай, коммунистік қоғамдық қатынас қалыптаспай коммунизмнің болмайтыны сияқты, адамдардың білімінің, мәдениетінің, қоғамдық санасының, рухани жетілуінің дәрежесі жоғары болмайынша да, коммунизмнің болуы мүмкін емес. Ал еңбекшілердің қоғамдық санасын көтеруде идеологиялық қызметкерлермен бірге басшылар да, маман кадрлар да тиісінше маңызды роль атқарады. Неге десеңіз, экономикаға басшылық ету жай ғана шаруашылық мәселе емес, сонымен қатар адамдарды қоғамдық еңбекке жұмылдыруға, олардың әлеуметтік белсенділігін көтеруге байланысты саяси, партиялық мәселе. Әділін айтсақ, экономикалық келелі міндеттерді жүзеге асыру осы екі ұдай мәселені шебер ұштастыра білуге тікелей байланысты.

Бұл ретте КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде былай деп атап көрсетті: «Жалпы алғанда, жолдастар, халық шаруашылығында толғағы жеткен міндеттер көп. Әлбетте, менде оларды шешудің дайын рецептері жоқ. Бірақ нақ біздің бәріміздің— партияның Орталық Комитетінің — осы жауаптарды табуына тура келеді. Отандық және дүниежүзілік тәжірибені қорыта отырып, таңдаулы практикалық қызметкерлер мен ғалымдардың білімін жинақтай отырып табу қажет. Қысқасы, тек қана ұрандармен істі бір орнынан жылжыта алмайсың. Осы орасан зор маңызды міндеттердің әрқайсысын әрбір саланың ғана емес, сонымен бірге әрбір заводтың, әрбір цехтың, участкенің, тіпті керек десеңіз, — әрбір жұмыс орнының көлемінде алып қарау үшін партия ұйымдарының, шаруашылық басшыларының, инженер-техник қызметкерлердің зор ұйымдастырушылық жұмысы қажет».

Әрине, адам өндіріс табалдырығын аттап, еңбек процесіне араласса-ақ өзінен өзі тәрбиелене береді деп ойлау ағаттық болар еді. Социалистік өндірістің, еңбек коллективінің тәрбиелік ролі зор екені сөзсіз. Сондай-ақ социалистік сананы қалыптастыруда өндірістің ұйтқысы болып табылатын мамандардың, инженер-техник қызметкерлердің де орны ерекше. Жасыратыны жоқ, кейбір кәсіпорындарда тәрбие жұмысын тек идеология кадрларының, партия қызметкерлерінің ғана ісі деп қарайтын сияқты. Бұл мүлдем қате. Бұл — қоғам алдындағы, коллектив алдындағы парызды, жауапкершілікті түсінбеушілік, тіпті идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысының мәнін жете бағаламаушылық. Өйткені тәрбие — баршаның төл ісі. Сондықтан саяси-тәрбие жұмысына идеология қызметкерлерімен бірге өндіріс басшылары да, маман кадрлар да белсене ат салысуға тиіс. КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысында былай делінген: «Басшылардың, шаруашылық кадрларының жұмысына баға берген кезде өндірістік жоспарлардың орындалу көрсеткіштерін ғана емес, сонымен қатар коллективтегі тәртіп дәрежесін, моральдық-саяси ахуалды, еңбек пен тұрмыс жағдайын да ескеру қажет».

Өндіріс процесіне басшылық ету арқылы еңбекшілермен етене араласып отыратын инженер-техник қызметкерлер саяси-тәрбие жұмысын жақсарта беру ісінде елеулі роль атқарады. Өйткені олардың арнаулы техникалық білімімен қоса саяси даярлығы, адамдар арасында жүргізілетін тәрбие жұмысында жинақталған бағалы тәжірибесі де бар, оның бер жағында, өздері атқаратын қызмет жағдайына орай коллектив алдында тұрған міндеттерді де жақсы біледі. Демек, олардың өндіріс процесін жетілдіруде, еңбекті ұйымдастыруда ғана емес, сонымен бірге жұмысшылардың еңбек және тұрмыс жағдайларын жақсарту проблемаларына байланысты коллектив мүшелерімен әңгіме өткізуіне, еңбекшілердің сұрақтарына жауап беруіне де мүмкіндіктері мол. Мұндай дидарласулар мен әңгімелер коллективтің бірлігін, ұйымшылдығын күшейтуге себін тигізеді. Ондағы туындап жататын инициативаларды, кейбір оралымсыздықтан, қырсыздықтан орын алатын кемшіліктер мен ағаттықтарды білуге, оларды жоюға көмектеседі. Қысқасы, мұндай кездесулер мен пікірлесулер — еңбек коллективінде қалыпты моральдық-психологиялық ахуал жасаудың ұтымды жолдарының бірі.

Сондықтан да өндіріс басшысы мен маман кадрлардың қызметінде еңбекшілерге тәрбие беру мәселесі олардың негізгі жұмысының ажырамас бөлігі болып табылады. Бұл, керек десеңіз, социалистік өндірісті ұйымдастырудың басты қағидасы. Өйткені еңбек адамының өнімді жұмыс істеуі үшін материалдық қажеттілікпен қоса адамгершілік қарым-қатынастар да зор роль атқарады. Моральдық-психологиялық жақсы ахуал қалыптасқан коллективте еңбек адамдарының идеялық кемелділігі мен өндірістік белсенділігі бірдей артатынын, кадрлардың тұрақтамаушылығы жоққа саятынын тәжірибе көрсетіп отыр.

Мәселен, социологиялық зерттеулердің облыстық советі басшы және инженер-техник қызметкерлердің коллективтегі тәрбие жұмысына қатысын айқындау мақсатында Қостанай, Рудный қалаларындағы бірқатар кәсіпорындарға 700-ге жуық арнаулы анкета таратты. Әрине, бұларға алуан түрлі жауаптар да алынды. Соның сыртында төрт ай бойы партия ұйымдарының документтері мен статистикалық мәліметтер терең зерттелді. Алынған жауаптар ішінен «Кустанайстройдеталь» бірлестігінің, Рудный жылу-электр орталығының, «Кустанайэнерго» және мәуіті-шұға комбинатының басшылары мен мамандарының ой-пікірлері ерекше назар аударарлық. Олардың басым көпшілігі өндірісті ұйымдастыру жөніндегі міндеттер мен тәрбие мәселелерін ұдайы ұштастырып отыратынын, ал 58 проценттен астамы партия, кәсіподақ және комсомол ұйымдарының көмегі мен қолдауына сүйенетінін атап көрсетеді. Бұл арада әңгіме, әрине, басшы кадрлардың цех пен учаскедегі, смена мен бригададағы идеялық-саяси жұмысқа тікелей қатысатыны жөнінде болып отыр.

Ал партия ұйымдары болса, өз кезегінде кадрлармен жұмысты жетілдіре отырып, олардың әлеуметтік белсенділігін арттыруға ұмтылады. Бұл тұрғыдан «Кустанайэнерго» парткомының өнегелі тәжірибесін тілге тиек етуге болады. Партия комитеті, ең алдымен, өндірісті басқаратын, ұйымдастыратын кадрлар арасында жүргізілетін бұқаралық-саяси, идеялық-тәрбие жұмысының пәрменділігіне назар аударады. Өйткені коллективті игі бастамаларға жұмылдыру үшін олардың өздері іскер, саяси кемел болуға тиіс. Сондықтан жас мамандар мен өндірістің орта буын кадрларын іріктеу, орналастыру мен тәрбиелеу мәселесі партком мәжілістерінде тұрақты талқыланып отырады. Бұларда қабылданған шешімдер тәрбие жұмысының тиімділігін арттыруға көмектеседі.

Партком мәжілістерінде, партия жиналыстарында басшылар мен маман кадрлардың өздеріне жүктелген міндеттер мен уставтық талаптарды орындау жөніндегі есептерін тыңдау практикаға енгізілген. Айталық, Қостанай жылу-электр орталығының директоры А. Шугайкин, кәсіпорынның бас инженері В. Шестаков еңбекшілермен жиі кездесіп, өндірісті өрге бастырудың, коллективте моральдық-психологиялық оңды ахуал орнықтырудың келелі проблемалары жайында ақылдасып, кеңесін отырады. Мұның өзі, бір жағынан, коллективтің ұйымшылдығын нығайтуға, еңбектің өнімділігін арттырып, өнім сапасын жақсартуға, екінші жағынан, маман кадрлардың әлеуметтік белсенділігін көтеруге мүмкіндік жасауда. Соңғы кезде орта буын мамандар мен инженер-техник қызметкерлердің кәсіптік және саяси білімін көтеруге жаппай ден қоюына мұның елеулі ықпалы болып отыр.

Өздерінің саяси білімін шыңдау басшы кадрлардың негізгі міндеттерінің біріне айналды. Соңғы жылдарда ғана облыстағы өндірістің әр саласында істейтін 70-тен астам инженер-техник қызметкер мен басшы кадрлар марксизм-ленинизм университетінің кешкі бөлімін бітіріп шықса, 60 адам өндірістен қол үзбей мамандығын көтерді. Қазір еңбекшілерге экономикалық білім беру жүйесінде 175 маман оқып жүр.

Деректерге ой жүгіртсек мамандар мен басшы кадрлардың көпшілігі жеке творчестволық жоспармен жұмыс істейтінін және олардың коллективтегі социалистік жарыстың ұйтқысы болып отырғанын көреміз. Мәселен, «Коммунистік еңбектің екпіндісі» атағын алу жолындағы қозғалысқа қатысқан 154 инженер-техник қызметкердің 85-і қазірдің өзінде осы атаққа ие болған.

Саяси жағынан шыңдалған коллектив басшылары мен мамандар бұл күнде еңбек адамдарын тәрбиелеу ісінде белсенділік көрсетуде. Олар жұмыстан тыс уақытында еңбекшілер арасында, халықтың тұрғылықты жерінде өздері маманданған тақырыптар бойынша лекциялар оқып, экономикалық-әлеуметтік мәселелер жөнінде әңгімелер өткізеді, ұстаздар советінің, қоғамдық кадр бөлімдерінің, жолдастық соттардың жұмысына қатысады. Әлеуметтік зерттеулер советі таратқан анкеталарға берілген жауаптардан мамандар мен басшы кадрлардың басым көпшілігі өздерінің басты міндеттерін еңбекшілерді өндіріске жұмылдыру жолындағы ұйымдастырушылық қызметті саяси тәрбиемен ұштастыру деп түсінетіні аңғарылады.

Демек, басшы, инженер-техник қызметкер — тек өндірісті ұйымдастырушы ғана емес, сонымен бірге коллектив мүшелерін жарқын істерге бастаушы — тәрбиеші де. Бұлай болуы заңды. Өйткені өндірістің өрге басуы, ең алдымен, өнімді еңбекке байланысты, ал өнімді еңбек адамдардың қоғамдық санасының жоғары болуына, көңіл күйіне, жұмыс, тұрмыс жағдайына тікелей қатысты. Ал бұл салада мамандар мен басшы кадрлар қыруар іс тындыра алады.

Әсіресе жұмысшылар мен қызметкерлерді еңбекке құлшындыруда, олардың әлеуметтік белсенділігін көтеруде өндірістің басты тірегі — орта буын мамандардың — мастерлер мен бригадирлердің атқаратын ролі елеулі. Бұл ретте Қостанайдағы мәуіті-шұға комбинатының тәуір істерін айтуға болады. Мұнда екі жүзге жуық мастер жұмыс істейді. Солардың ішінде өндірістің шебер ұйымдастырушысы, коллективтің, әсіресе жастардың лұғатты ұстазы болып жүрген А. Захаров, Д. Черкасов, Л. Чередниченко, Г. Кузнецова сынды мастерлер аз емес. Оларды еңбектес достары да ерекше құрметтейді. Мәселен, орталық жөндеу шеберханасындағы құю участкесінің мастері Ю. Кудрявцевты алайық. Ол іске творчестволықпен, қарауындағы еңбек адамдарына сергектікпен қарайды, әрбір адамның өнімді еңбек етуіне, өз бойындағы қабілетін танытуына үнемі қамқорлық жасайды. Ол коллектив мүшелерінің шеберлігін шыңдаудың да, кәсіптік, саяси білімін көтерудің де ұйтқысы. Сондықтан бұл участкеден басқа жаққа жұмысқа ауысушылар аса сирек кездеседі. Ал коллективтің тұрақтылығы оның өндірістік көрсеткішінің жоғары болуына септігін тигізуде.

Комбинатта мамандардың ролін көтеруге айрықша көңіл бөлінеді. Облыста алғашқылардың бірі болып мұнда мастерлер арасындағы социалистік жарысты ұйымдастырудың және оларға бірінші, екінші дәрежелі мастер атағын берудің ережелері белгіленді. Сондай-ақ кәсіпорында 1978 жылы арнаулы мастерлер қоры ұйымдастырылды. Бұл қаржы өндірістік тапсырмаларды және еңбекшілерді тәрбиелеу жөніндегі өз міндеттерін ойдағыдай атқарған мастерлерді көтермелеп отыруға пайдаланылады. Комбинатта ай сайын жүйелі түрде мастер күні өткізіліп тұрады. Мұның қажеттігін тәжірибе көрсетті. Бұл күні олар өз коллективтері алдында есеп береді. Мастерлер өндірісті ұйымдастыруға, еңбек тәртібін жақсартуға байланысты ойларын ортаға салады, сөйтіп, коллективті ынтымақтастыруға тікелей ықпал етеді. Өндірісті ұйымдастыру, еңбек тәртібін нығайту, озық тәжірибені тарату дұрыс жолға қойылған бұл кәсіпорын — облыстағы тірек кәсіпорындардың бірі. Сондықтан да жеңіл, тамақ, ет-сүт және жергілікті өнеркәсіп орындары партия ұйымдары секретарьлары мен басшыларының семинарлары осында өткізіліп тұрады. Таяуда өткізілген осындай бір семинарда орта буын мамандардың коллективтегі идеялық-саяси жұмысына араласу мәселелеріне айрықша ден қойылды.

Облыс көлемінде әртүрлі өнеркәсіп орындарында жүргізілген зерттеулерге қарағанда, басшы, инженер-техник қызметкерлердің еңбекшілерге идеялық-саяси ықпал етудің көбінесе әңгіме түрін пайдаланатыны байқалады. Бұл, әрине, олардың жұмысшылармен етене араласуына оңтайлы. Еркін әңгіме жұртты баурап алатыны сөзсіз. Оның өзге де ұтымды жақтары бар. Әйтсе де еңбекшілерді саяси хабардар ету мәселесін де ұмытуға болмайды. Әңгіме формасын саяси хабарлар мен саяси баяндамаларға да, өндірістік проблемаларды талқылауға да пайдаланған жөн. Зерттеулер мамандар мен басшылардың идеялық ықпал етудің баяндама, лекция оқу сияқты формаларын сирек қолданатынын аңғартады. Әсіресе олар еңбекшілердің тұрғылықты жерлерінде жүргізілетін идеялық-тәрбие жұмысына жеткілікті түрде қатыса бермейді. Басшы және инженер-техник қызметкерлердің бірсыпырасы еңбекшілермен кездескенде көбіне өндірістік мәселелерден аса алмайды, сөйтіп, қоғамдық-саяси проблемаларды қозғауға бара бермейді. Ал коллективтегі тәрбие жұмысының күрделі проблема екенін, оған еңбектің де, саяси жағынан шыңдаудың да, адамгершілік абзал қасиеттерге баулудың да қатысы бар екенін ескерсек, мұның да маңызды міндет екенін түсіну қиын емес.

Облыстық партия комитетінің насихат және үгіт бөлімі соңғы кезде жүргізілген осындай социологиялық зерттеулерді ескере келіп, коллектив мүшелеріне еңбек, идеялық-саяси және адамгершілік тәрбиесін берудегі басшылар мен инженер-техник қызметкерлердің ролін арттыруға байланысты бірқатар шаралар белгіледі. Осы орайда партия, совет, кәсіподақ және комсомол қызметкерлерінен, облыстық ұйымдар мен ведомстволардың басшылары мен олардың орынбасарларынан жасақталған, құрамында 170-тен астам адамы бар 17 үгіт-насихат тобы құрылды. Әрбір топтың ай сайын қалалар мен аудандарда, кәсіпорындар мен құрылыстарда, совхоздар мен колхоздарда өткізетін әңгімелері мен оқитын лекцияларының тақырыптары көрсетілген нақты жоспарлары мен жұмыс кестелері бар. Осыған сәйкес әлеуметтік-экономикалық даму перспективалары туралы лекциялар оқып, баяндамалар жасау, еңбекшілермен дидарласып, әңгімелер өткізу жүйесі жолға қойылды. Әсіресе бұдан екі жыл бұрын құрылған қалалық және аудандық партия комитеттерінің жанынан ұйымдастырылған топтар жақсы жұмыс істеп келеді. Солардың белсене қатысуымен идеялық-саяси, тәрбие жұмысынан тыс көптеген өндірістік және әлеуметтік-тұрмыстық мәселелер де шешімін тауып коллективтердегі моральдық-психологиялық ахуал жақсара түсуде.

Облыста еңбекшілер арасында лекциялық насихатты өрістетуге инженер-техник қызметкерлер белсене ат салысады. Төрт мыңнан астам адам «Білім» қоғамының жолдамасы бойынша Коммунистік партия мен Совет мемлекетінің ішкі және сыртқы саясат мәселелері, СССР Конституциясы, советтік өмір салты, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың СССР-дің құрылуының 60 жылдығына арналған салтанатты мәжілісте жасаған баяндамасында алға қойылған айбынды міндеттер туралы лекциялар оқып тұрады. Сонымен бірге олар еңбекшілердің белгілібір топтарының тілегін ескере отырып, солардың сұраулары бойынша циклды лекциялар оқуды да практикада қолданып жүр. Лекция алдында немесе соңында пікірлесу саяси баяндамалар мен лекциялардың тақырыбын белгілеуге, ондай жиындарға жұрттың белсене қатысуына ықпал етуде.

КПСС XXVI съезінде идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын мейлінше жетілдіре отырып, оның пәрменділігін арттыру талап етілгені белгілі. Бұл жөніндегі ізденістердің игі нәтижесі ретінде партия ұйымдарының практикасына берік енген бірыңғай саяси күнді, тұрғылықты жерлердегі бұқаралық жұмыстың ұйтқысы — үгіт алаңдарын, информациялық-анықтама орталықтары мен еңбекшілер бас қосатын алуан түрлі клубтарды айтуға болады. Мәселен, Қостанай жөндеу-механикалық заводы партия ұйымының жұмысын алайық. Партия ұйымы өз ісінде үнемі жеті цехтық партия ұйымына сүйенеді. Партия ұйымының перспективалық, айлық жоспарларында солардың бәрінің атқарар қызметі мұқият үйлестірілген. Онда әсіресе жұмысшылардың еңбек және тұрмыс жағдайын жақсартуға баса көңіл бөлінген. Цехтық партия ұйымдарымен бірлесе отырып партбюро «Жұмысшы мәртебесінің кодексін» жасады, енді оны тыңғылықты жүзеге асыруда. Соның нәтижесінде коллективте ықпалды күшке айналған социалистік жарыс қорытындысы ай сайын шығарылып тұрады. Жарыстың жариялылығы жөндеушілердің саяси және еңбек белсенділігін күшейтуге септігін тигізді. Коллективтің көптеген мүшелері екпінді еңбекті қоғамдық жұмыспен ұштастыруда. Айталық, озаттар, жаңашылдар жиыны, ұстаздар слеті, жастарды жұмысшы қатарына қабылдау, әртүрлі тақырыптық кештер олардың қатысуынсыз өткізілмейді. Сөйтіп, идеялық-саяси тәрбие коммунистерді, бүкіл коллектив мүшелерінің күш-жігерін өндірісті өрге бастыруға, оны мейлінше интенсивтендіруге жұмылдыруға ықпал етіп отыр. Бұған завод коллективінің өткен мерекелі жылғы мол еңбек табысы айқын айғақ.

Бұл күнде облыс халық шаруашылығында идеялық-тәрбие жұмысына белсене қатысатын басшылар мен мамандар саны 1978 жылмен салыстырғанда екі есеге жуық өсті, Олардың ішінде «Большевичка» тігін фабрикасының, Соколов-Сарыбай, Лисаков, Жітіқара кен-байыту комбинаттарының директорлары Л. Нездойменко, А. Онищенко, Д. Шарыгин, В. Пискунов, «Москва», КПСС XXIII съезі атындағы, Ломоносов атындағы, Алтынсарин атындағы, «Баринов» совхоздарының басшылары Н. Веклич, А. Перевозный, К. Григорьев, А. Щеглов, Е. Акопян сияқты іскер ұйымдастырушы, лұғатты ұстаз ретінде коллектив құрметіне бөленгендер бар. Олар сөз бен істің бірлігі жөніндегі лениндік принципті жүзеге асыра отырып, өздерінің шаруашылық қызметін тәрбиешілік міндетімен шебер ұштастырып келеді.

Әйтсе де идеялық-тәрбие жұмысын жаңа сатыға көтеріп, оны бүгінгі талапқа сай жүргізуде оралымсыздық пен олқылақтар да орын алып отыр. Мәселен, Қостанай қаласында, Қостанай, Федоров аудандарында кейбір бастауыш партия ұйымдары идеологиялық жұмыстың формалары мен әдістерін жетілдіруге, оның пәрменділігін арттыруға әлі де жеткілікті мән бермейді. Практикада сыналған, еңбекшілермен етене араласудың, идеялық-саяси ықпал етудің ауызша үгіт сияқты тиімді түрі кең өрістетілмей келеді. Ауызша саяси үгіт кадрларын іріктеу мен тәрбиелеу ісі мәз емес. Мәселен, облыстағы орта білімі жоқ барлық үгітшілердің жартысынан астамы осы екі аудан мен Қостанай қаласы партия ұйымдарының үлесіне тиіп отырғаны ойланарлық жәйт.

Сол сияқты Камышнин, Науырзым, Урицкий аудандарындағы кейбір бастауыш партия ұйымдары да идеологиялық жұмысқа басшыларды, әсіресе ауыл шаруашылығы мамандарын көптеп қатыстыруға, олардың кәсіптік, саяси білімін көтеруге, тәрбиешілік, ұстаздық шеберлігін шыңдауға тиісінше қамқорлық жасамайды. Партия комитеттері тарапынан да олардың жұмысына, қоғамдық тапсырмаларды атқаруына бақылау шамалы. Тіпті тұрақты түрде саяси хабаршы, үгітші, насихатшы, әртүрлі советтердің жетекшісі болып істеп жүрген басшылар мен маман кадрлардың коллективтегі тәрбие шараларына қатысуы жөніндегі есептері де сирек тыңдалады.

КПСС XXVI съезінде еңбекшілерге идеялық-саяси тәрбие берумен бірге бастауыш партия ұйымдарына әкімшілік қызметін бақылау правосы берілгені де, әңгіме кадр мәселесі, әлде шаруашылық жоспарларын орындау туралы бола ма, әлде адамдардың еңбек және тұрмыс жағдайларын жақсарту туралы бола ма, партия ұйымдары әрқашан принциптілік көрсетуге тиіс екендігі атап айтылған болатын. Сонымен бірге съезд идеологиялық жұмыстың көптеген учаскелері мен салаларын қайта құруды міндеттеді. Бірақ бұл қайта құру идеялық-саяси тәрбиенің қалыптасқан формалары мен әдістерін қалай болса солай өзгерте салу емес, қайта оларды совет адамдарының өскелең талаптарына сай келетіндей етіп жетілдіру болып табылады.

Мұның өзі КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумы мақұлдаған СССР-дің Азық-түлік программасында белгіленген ауқымды міндеттерді жүзеге асырудың да кепілі болмақ. Ал мұнда ауыл шаруашылығы өндірісінің жетекшілері еңбекшілерді жасампаздық енбекке жұмылдыра білетін іскер басшы ғана емес, сонымен бірге коллективтегі тәрбие жұмысының ұйымдастырушы, ұйтқысы да болуға тиіс екендігі атап көрсетілді. Онда былай делінген: «Колхоз және совхоз өндірісінің барлық учаскелері даярлығы жақсы басшылармен, мамандармен, бұқаралық кәсіп кадрларымен нығайтылсын, олардың біліктілігінің одан әрі арттырылуы және тұрақтамаушылығының қысқартылуы қамтамасыз етілсін».

Демек, партия ұйымдары жаңа адамды қалыптастыруды комплексті шешу үшін коллектив басшыларының, мамандары мен инженер-техник қызметкерлерінің жауапкершілігін күшейтіп, тәрбиешілік ролін бұрынғыдан да арттыра түсуге күш салуы қажет. Өйткені өндірістің қайнаған ортасында адамдармен қоян-қолтық араласып жүретін олардың коллективті жасампаздық еңбекке жұмылдырудағы, игі істерге бастаудағы ролі мен ықпалы ерекше зор.

С. ХАРЧЕНКО,
Қостанай облыстық партия комитетінің нұсқаушысы,

С. ҚАЛДЫБАЕВ,
философия ғылымының кандидаты.

«Жас коммунист мектебі» курсын оқып-үйренушілерге көмек

КОММУНИСТЕРДІҢ АВАНГАРДТЫҚ РОЛІ

Совет адамдары он бірінші бесжылдықтың әлеуметтік-экономикалық ауқымды міндеттерін абыроймен орындау жолында еселі еңбек етуде. Қарышты коммунистік құрылыстың барлық саласында шабытты жарыстың, жарқын істердің басында коммунистер келеді. Олар өздері қажырлы еңбек етумен бірге өндірісті өрге бастыруға қалың бұқараны жұмылдырып отырады. Өйткені халық шаруашылығына белсене қатысу, экономиканы өркендетуге мұрындық болу — коммунистердің айбынды міндеті. Сондықтан да В. И. Ленин жаңа қоғам орнатудың алғашқы жылдарында-ақ: «Партия мүшелері еңбек тәртібі мен ынта-жігер жөнінде жұрттың бәрінің алдында болуға тиіс» (Шығармалар толық жинағы, 39-том, 334-бет) деген болатын.

Қоғамымыздың дамуымен бірге халқымыздың саяси көсемі — Коммунистік партияның қатары да нығайып отыр. Қазір оның қатарында 17 миллионнан астам коммунист бар. Еңбек коллективтеріндегі партия мүшелерінің жартысынан көбі материалдық игіліктер өндіруге тікелей қатысады. Қалғандары техникалық, ғылыми және творчестволық интеллигенция өкілдері, оқу-ағарту, денсаулық сақтау, мәдениет, басқару аппараты мен әскери қызметкерлер. Олар қоғам өмірінің барлық саласына белсене араласады.

Партия мүшелері — еңбек коллективінің ұйтқысы. Олардың коллектив өміріндегі авангардтық ролі қазіргі кезде айрықша маңызды болып отыр. Өйткені сексенінші жылдардың коммунисі — елдің экономикалық күш-қуатын еселеп арттыру, қоғамдық өндірісті интенсивтендіріп, жұмыс сапасын жақсарту жолындағы, ғылыми-техникалық прогресс жолындағы қажырлы күрескер. КПСС XXVI съезі атап көрсеткеніндей, коммунистер — біздің қоғамымыздың қайыспас өзегі, халықтың нағыз революциялық авангарды.

Жасампаздық еңбегімен коммунизм орнатып жатқан совет адамы партияға өткенге дейін де, әруақытта әлеуметтік белсенділік көрсетуге тиіс болса, ал ол коммунистер қатарына өткен соң да авангардтық роль атқаруға міндетті деуіміз керек. Өйткені коммунистің үлгілі, инициативалы, творчестволық еңбегі қоғамдық факторға айналады. Коммунистік құрылыстың белгіленген жоспарларын жүзеге асыру жолындағы күресте коммунистер мен партияда жоқтар идеялық-саяси тәрбие мен ұйымшылдық, шыңдалу мектебінен өтеді. Ал ең лұғатты ұстаз, тамаша тәрбиеші — өмір, өндірістік және қоғамдық қызмет екені баршаға аян. Саяси-шаруашылық міндеттерді шеше отырып, коммунистер партия саясатының мән-мақсатын жете түсінеді. Өздерінің ерік-жігерін шыңдап, ой-парасатын ұштайды, бойына нағыз саяси күрескердің абзал қасиеттерін қалыптастырады.

Партия әрбір коммунистен өз ісіне жауапкершілікпен, творчестволықпен қарауын, инициатива көрсетуін талап етеді. Өйткені КПСС Уставында коммунизмнің материалдық-техникалық базасын жасауға белсене араласу әрбір коммунистің айбынды міндеті деп жазылған. Демек, еңбекке коммунистік көзқарастың үлгісін көрсету, өндіріс тиімділігі мен еңбек өнімділігін арттыру, жаңалық атаулының жаршысы болу, кәсіптік және саяси білімін көтере отырып, мамандығын мейлінше жетілдіру, Отанымыздың күш-қуаты мен гүлденуінің негізі — социалистік экономиканы нығайтып, қоғамдық меншікті көздің қарашығындай сақтау үшін күресу партия мүшелерінің уставтық міндеттері болып табылады. Насихатшы мен тыңдаушы бұл мәселені тереңірек талдау үшін КПСС Уставы мен партияның Программасын пайдалануына әбден болады. Бұл материалдар тақырыптың аясын, тыңдаушылардың ой-өрісін кеңейтуге көмектеседі.

Коммунистің еңбектегі белсенділік жөніндегі мәселені қазіргі жағдаймен байланыстырған кезде насихатшының КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдеріне, оның еңбек коллективтерінің алдына қойған келелі міндеттері жөнінде кеңірек тоқталып өткені жөн. Коммунизмнің материалдық-техникалық базасын жасауға елеулі үлес болып қосылатын бұл міндеттердің жүзеге асырылуы ең алдымен коммунистердің авангардтық, ұйымдастырушылық ролiне тікелей байланысты. Өйткені мейлі ол жұмысшы немесе директор болсын, мейлі ғалым немесе колхозшы болсын — бәрібір оның басты міндеті — ортақ іске барынша мол үлес қосу, басқаларды соңына ерте білу, игі істердің ұйтқысы болу, коллективті жоспарлы тапсырмаларды ойдағыдай орындап шығуға жұмылдыру. Коммунист қол жеткенді қанағат тұтып, тоқмейілсіп отыра алмайды. Ол асқан табандылықпен алға ұмтылады, өзі шыққан биікке өзгелердің, бүкіл коллективтің көтерілуі үшін күреседі.

Әрбір еңбек адамы мен коммунистің он бірінші бесжылдықтың өзекті жылының тапсырмаларын орындауға қосар үлесін молайтуда жылдық жоспарын Ұлы Октябрь мерекесі қарсаңында орындап шыққан Жамбыл «Химпром» бірлестігіне қарасты монокальцийфосфат цехының партия ұйымы игі іс тындырып отыр. Бір кезде цех өндірістік көрсеткіштері жөнінен артта қалып келді, белгіленген жоспарды орындамағаны үшін өткір сынға да ілігіп жүрді. Ал қазір цех коллективі бірлестікте жарыс көшін бастап отыр. Мұның сыры неде? Цех коммунистері бас қосып, ең алдымен артта қалушылықтың себебін талқылады. Әңгіме өндірісті ұйымдастыруды жақсартуға, еңбек тәртібін нығайтып, тапсырылған іске жауапкершілікті күшейтуге сайды. Г. Чуева жетекшілік ететін цехтық партия ұйымы коммунистердің, жұмысшылардың, басшылар мен маман кадрлардың өздеріне тапсырылған іске жауапкершілігін арттырып, артта қалған учаскелерді тәжірибелі, беделді, ысылған партия мүшелерімен нығайтты. Айталық, түйіршіктеу бөлімшесінің бірінші сменасына озаттар сапындағы үшінші сменаның жетекшісі М. Каряжкин жіберілді. Инициативалы маман жаңа коллективте ең алдымен берік тәртіп орнатты, еңбек ұйымдастыруды жақсартты, өндіріс процестерін жетілдірді, сөйтіп, коллективті озаттар қатарына қосты.

Жабдықтарды техникалық жағынан қайта жарақтандыру, күрделі жөндеуден өткізу мәселелерін шешуде бөлімше бастықтары Б. Байжанов пен К. Тараненко де игі инициатива көтерді. Цехта мамандық жетілдіру, шеберлік шыңдау ісі жолға қойылды. Озық тәжірибеге өріс ашылды. Ең бастысы коллективтің ынтымақтастығы күшейді. Мұның бәрі өндірістің тиімділігін, еңбек өнімділігін арттыруға, әсіресе жұмыс уақыты мен материалдарды ұқыпты пайдалану нәтижесінде өнімнің өзіндік құнын кемітуге, сөйтіп, белгіленген жоспар мен қабылданған міндеттемелерді мерзімінен бұрын орындап шығуға ықпалын тигізді.

Коммунистің авангардтық ролі оның белсенді өмірлік позициясымен астасып жатады. Өйткені ол екпінді еңбек етумен бірге істегі кемшіліктерге төзе алмайды, коллектив үшін жаны ауырады. Сондықтан ол ағаттық пен кемшілікті жоюға білек сыбана кіріседі. Коллективте мұндай жандарға, әрине, сый-құрметтің барлық түрі көрсетіледі, мұндай үлгі-өнегенің өзгелерге жұмылдырушылық ықпалы да күшті болады. Айталық, Ермак ферросплав заводының цех бастығы коммунист А. Григорьев бірде партия комитетіне келіп, көптен артта қалып келе жатқан көршілес цехқа жұмысқа ауысуға тілек білдірді.

— Ондағы жігіттердің бірсыпырасын танитын едім. Солардың көмегімен мүмкін бірдеңе шығарармын, — деді ол.

Бұл цех парткомын да көптен ойландырып жүрген. Сондықтан партком ұсынысты қолдады. А. Григорьевтің үлгісімен көп ұзамай тәжірибелі металлург, төртінші цехтың партбюро секретары И. Мырзабеков, одан кейін басқа да партия мүшелері заводтағы басты цех — балқыту цехына жұмысқа ауысуға тілек білдірді. Олардың инициативасы әрбір цехтың өміріне жаңа леп, жаңа серпін әкелді. Коллективте еңбек өнімділігі еселеп артты, ынтымақ, достық карым-қатынас нығая түсті. Міне бұл мысалдардан бесжылдықты орындау жолындағы күресте кез келген коллективтің үлес салмағы коммунистердің іс-қимылына, авангардтық роліне байланысты екені айқын көрінеді.

Әрбір коммунист социалистік жарыстың белсенді ұйымдастырушысы болуға тиіс. Ол еңбек бәсекесіне қатысушылардың қолда бар резервтерді толық ескеріп отыруына, өз мүмкіндіктерін дұрыс айқындауына, еңбекшілердің қабылдаған міндеттемелерін ойдағыдай орындап шығуына көмектесуге борышты. Коммунист социалистік жарысты ұйымдастыруға байланысты халықтың қалың ортасында туындап жататын игі инициативаларды үнемі қолдап, партиялық тапсырмаларды творчестволықпен орындап отыруға тиісті.

Халық шаруашылығының барлық саласында еңбек ететін коммунистердің жеке инициативасы мен ізденісі, зор ұйымдастырушылық қызметі жөнінде көптеген мысалдар келтіруге болады. Айталық, өткен жылдың аяғында Қостанай облысының енбекшілері биылғы мал қыстатуды ұйымшылдықпен өткізу, мал өнімдерін өндіру мен дайындауды арттыру, Целиноград облысының ауыл шаруашылық еңбеккерлері көктемгі егіске дер кезінде сапалы әзірлену, Алматы мақта мата комбинатының коллективі өндіріс тиімділігі мен жұмыс сапасын одан әрі арттыру, қолда бар резервтерді толық іске қосу негізінде тұтыну товарларын шығаруды ұлғайту. «Казгидрогеология» бірлестігінің геологтері ауыл шаруашылығының қажеттері үшін жер асты суларын барлауды жеделдету, «Целиноградсельмаш» заводының инженер-техниктері мен жұмысшылары эрозияға қарсы қолданылатын жаңа техниканы сапалы шығару жөнінде бастама көтерді. Жаңа бастамалар социалистік жарыста, еңбекте ерекше өрлеу туғызды.

Адамдардың қоғамдық санасын биік сатыға көтеріп, гуманистік қатынастарды қалыптастырған советтік құрылыстың перзенті — социалистік жарыс миллиондарды еңбекке творчестволық көзқарасқа, өзара достыққа, ынтымақтастыққа тәрбиелеудің қуатты құралы болып алды. Бұл азат еңбектің жарқын көрінісі болған сонау стахановшылар қозғалысы мен екпінді еңбек бригадаларынан басталып, бүгінде еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қуатты қозғалысқа ұласып отыр. Мұның өзі коммунистік еңбектің мәртебелі мектебі десе болғандай. Ал бұл қозғалыстың көш басында да коммунистер келеді. Шабытты жарыстың ұйтқысы да солар. Бір мысал келтірейік. Семей облысы, Шұбартау ауданының Шоқан Уәлиханов атындағы совхозында қой шаруашылығының жедел өркендеуі коммунистер мен комсомолецтер бастаған коллективтік еңбектің жемісі болды. Өйткені партия ұйымының көтермелеуімен совхоз жастары еңбекті ұйымдастырудың жаңа формасын іздестірді. Ақылдаса келе олар бригадалар ұйымдастыруға ұйғарды. Мұның өзі малшылардың еңбегін, тұрмысын жаңаша ұйымдастыруға мүмкіндік берді. Бүгінде совхозда сол кезде құрылған қой өсіруші «Тұлпар» комсомолец-жастар бригадасының даңқы бүкіл республикаға таралып отыр. Коммунист, айтулы шопан, Социалистік Еңбек Ері, СССР Жоғарғы Советінің депутаты Ж. Шүленбаев басқаратын коллектив үнемі жоғары көрсеткіштерге ие болып келеді. Қыс қытымыр, жаз жайсыз, шөп жұтаң, қуаңшылық болған өткен жылдың өзінде «Тұлпар» бригадасының жас шопандары әр жүз саулықтан 117 қозы алып, аман өсірді, сөйтіп, ауданда социалистік жарыстың көшін бастады. Өнегелі іс өрісін тапты. Бұл күнде «екінші тыңға» қамқорлық жастардың төл ісіне айналды.

Республикамызда ерен еңбегімен елге сыйлы болып жүрген шамшырақтар көптеп саналады. Бұл жөнінде Қарағанды металлургия комбинатындағы С. Дрожжин басқаратын вальцовщиктер бригадасын, Қостанай облысындағы «Харьков» совхозының атақты механизаторы, Социалистік Еңбек Ері Қ. Дөненбаеваны, «Экибастузэнергострой» тресіндегі В. Моисеевтің монтажшы-слесарьлар бригадасын атауға болады. Еңбекке коммунистік көзқарас дегенде осындай саңлақтардың еңбегін айтуымыз керек. Өйткені олар социалистік жарыстың жүлдегерлері ғана емес, сонымен бірге еңбекті жаңаша, ал жарысты пәрменді ұйымдастырудың жаршылары.

Әрине, өндіріс озаты деген атақ түпкілікті берілмейді. Оған ие болудың да, оны сақтаудың да бір-ақ жолы бар. Ол — қажырлы еңбек ету. Оның үстіне егер сен еңбек озаты ғана емес, сонымен бірге коммунист болсаң, онда сенің борышың — қиыншылықтан тайсалмау, жаңалықты жақтау, партияның саналы және белсенді жауынгері болу.

Сонымен социалистік жарыс мәселесіне талдау жасаған кезде еңбек коллективін жарқын істерге жұмылдырып отыратын партия ұйымының жетекшілік ролін ашып көрсету керек. Бұл ретте жарысты ұйымдастыру, жаңа бастамаларды қолдау, оған партиялық басшылық жөніндегі ұлы көсеміміз В. И. Лениннің еңбектерін пайдалануға болады. Әрине, бұл еңбектердегі тұжырымдар мен талаптарды қазіргі жағдаймен, кәсіпорынның, коллективтің өмірімен байланыстыру шарт. Сонымен қатар жарысты ұйымдастыруға байланысты партия ұйымдарының тәуір іс-тәжірибесін талдау да артық болмайды. Ал ондай тәжірибе әрбір облыста, қалада, ауданда баршылық. Сонымен қатар кейбір партия ұйымдарында кездесетін кемшіліктерді де, бұлардың орын алу себебін де ашып көрсеткен жөн. Осы тұста партия ұйымдарының іскерлігін арттыру, коммунистердің КПСС Программасы мен Уставын бұлжытпай орындауы мен әлеуметтік белсенділігін көтеруді талап еткен КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдеріне және КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың сонда сөйлеген сөзінен туындайтын міндеттерге кеңірек тоқталған жөн. Өйткені бұлар партияның, коммунистердің авангардтық ролін терең түсінуге көмектесетін маңызды документтер саналады.

Коммунистердің авангардтық ролі, әрине, өндірістің, жұмыстың тиімділігімен байланысты, ал мұның өзі еңбек процесін жетілдірумен, жұмыс уақытының әрбір сағаты мен минутын ұтымды пайдаланумен, еңбек тәртібін барынша нығайтумен сабақтасып жатады. Мұнсыз қоғамдық өндірістің тиімділігін арттыру да, өнімнің сапасын жақсарту да, керек десеңіз, экономиканы дамыту да мүмкін емес. Сондықтан КПСС Орталық Комитеті бұл мәселеге айрықша көңіл бөліп, партия ұйымдарынан өндірісті өрге бастырудың резервтері мен мүмкіндіктерін тиімді пайдалануды талап етіп отыр. Әрине, еңбектің өнімді болуы коллективте өзара түсінушілік, ынтымақтастық, қалыпты моральдық-психологиялық ахуалдың болуына да байланысты екені сөзсіз. Социологиялық зерттеулер бұған әбден көз жеткізіп отыр, Сонымен қатар еңбекшілер арасындағы ынтымақтастықты қалыптастыруға партия ұйымы жүргізіп отырған саналуан идеялық-саяси, мәдени-бұқаралық жұмыстың зор ықпал ететіні анық.

Кәсіпорындар мен колхоз, совхоздардың партия комитеттері цехтар мен учаскелердегі, бөлімшелер мен бригадалардағы коммунистерді қоғамдық жұмысқа белсенді түрде араластыра отырып, идеологиялық шараларды жүзеге асыруда ең алдымен соларға сүйенеді, еңбекшілерге солар арқылы ықпал етеді. Демек, сонда коммунистер цехтық ұйымдардың ұйтқысы ғана емес, сонымен бірге бүкіл коллективтің ұйтқысы болады. Сөйтіп, бірлікті шыңдау арқылы олар берекелі істерді молайтады. Мәселен, Петропавл қалалық партия ұйымы әрбір коммунисті өзінің жауынгер көмекшісі етіп тәрбиелеуге тырысады. Сондай коммунистердің бірі — слесарь Юрий Трофимович Герасимов. Оны достары еңбек сүйгіштігі, партиялық принципшілдігі үшін құрметтейді. Коллектив өміріндегі бірде-бір елеулі оқиғадан ол шет қалмайды. Елімізде кең құлаш жайған ұстаздық қозғалысқа орай озат слесарь партия жиналысында лайықты ізбасарлар тәрбиелеу жөнінде мәселе көтерді, коммунистерді іске мұрындық болуға шақырды. Мұны партия мүшелері қолдады. Әрбір цехта ұстаздар, олардан тағлым алатын жастар да табылды. Кейін тәжірибе жинақтай келіп, Герасимов жас ізбасарларды тәрбиелеуде бригаданың жауапкершілігін көтеру жөнінде ұсыныс жасады. Бұл өрелі пікір өзгелерге де ой салды. Кейін завод әкімшілігі мен партия ұйымы жас жұмысшыларды тәрбиелеудегі коллективтің жауапкершілігін және ролін арттыруға бағытталған нақты шаралар белгіледі.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында: «Сапалы, өнімді еңбекке, инициатива мен тапқырлыққа ынталандыратын жағдайлар — экономикалық, әрі ұйымдастырушылық жағдайлар жасау қажет» деп атап көрсетілді. Бұдан біз атқарылар міндеттердің ауқымы артып, күрделілене түсуіне байланысты басқару, ұйымдастыру қызметін жетілдірудің алдыңғы кезекке қойылып отырғанын көреміз. Бұл — бүгінгі күннің өскелең талабы. Бірақ мұның өзі жеңіл-желпі міндет те емес.

Елімізде ірі-ірі территориялық-өндірістік аймақтар мен комплекстер, көптеген жаңа салалар пайда болды. Бұларды жоспарлау, басқару, өндірісті ұйымдастыру, өзара байланысын қалыпты жүйеге келтіру терең зерттеуді, жан-жақты ойластыруды, шебер үйлестіруді талап етеді. Демек, бұл жұмыс төменгі буыннан бастап жоғарғы сатыға дейін тыңғылықты ұйымдастырылуға тиіс. Әрбір салаға, әрбір буынға творчестволық толғаныс, талмай ізденіс керек. Мәселенің бұлайша қойылуы — халық шаруашылығының басшылары мен мамандарына, коммунистерге қосымша міндеттер жүктейді. Мұның өзі түсінікті. Өйткені партия өзінің экономикалық саясатын жүзеге асыруда, оған еңбекшілер бұқарасын жұмылдыруда ең алдымен соларға сүйенеді, Олар — партияның еңбек коллективтеріндегі тірегі. Сондықтан еңбек коллективтеріндегі моральдық-психологиялық ахуал, ғылым мен техника жетістіктерін өндіріске кеңінен енгізу, өндіріс тиімділігін арттыру, өнім сапасын жақсарту, қоғамдық байлықты көздің қарашығындай сақтау, жақсы дәстүрлердің жалғаса түсуі — бәр-бәрі міне солардың саяси кемелділігіне, әлеуметтік белсенділігі мен ұйымдастырушылық шеберлігіне байланысты.

Ал басшы кадрлардың саяси кемелділігін, іскерлігі мен ұйымдастырушылық қабілетін қалыптастыру — күрделі іс. Бұған оның кәсіптік және саяси білімін жетілдірудің де, мамандығын көтерудің де, партия ұйымының сан салалы идеялық-тәрбие жұмысының да, коммунистерге партиялық ықпал ету шараларының да тікелей қатысы бар. Мәселен, коммунистердің саяси оқуы мен еңбекшілерге экономикалық білім беру жүйесінің, халық университеттерінің жұмысы, немесе партия комитетінің арнаулы мәжілістері — коммунистер жиналыстары басшы және маман кадрларды тәрбиелеудің тиімді құралы.

Тәжірибе көрсетіп отырғанындай, басшы кадрлардың жұмыс стилі мен әдістерін талқылау олардың тапсырылған іске жауапкершілігін арттыруға ықпал етеді. Кезінде В. И. Ленин партиялық, мемлекеттік, шаруашылық органдарының жұмыс стилін негіздей отырып, іске жеке жауапкершіліктің болуын талап еткен еді. Оның бер жағында КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында бұл мәселеге айрықша көңіл бөлінді. Онда кімде-кім жұмысты нашар істейтін болса, бойкүйездікке, жауапсыздыққа жол берсе, ондай қызметкердің материалдық жағынан көтермеленуіне де, оның қызмет бабына да, оның моральдық беделіне де мейлінше тікелей және бұлтартпастай әсер ету кажет екені атап көрсетілді.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас Москва станок жасаушыларымен кездесуде сөйлеген сөзінде былай деді: «Бізге өндірісті ілгері бастыратындай саналы, жұмысшы тәртібі қажет. Тәртіп жолындағы күресті біздің үлкен мазмұнмен толықтыруымыз, оны өндірістік тапсырмаларды орындаумен тікелей байланыстыруымыз қажет, сонда, былайша айтқанда, бос даңғаза болмайды. Сонда партияның Орталық Комитетінің ноябрь Пленумы белгілеген нәрселер орындалатын болады». Мұның өзі — қазіргі кездегі партия ұйымдарының, коммунистердің, еңбекшілердің алдында тұрған айбынды міндет. Насихатшы бұл мәселеге тоқталған кезде нақты кәсіпорындағы жағдайға, партия ұйымының жұмысына жан-жақты талдау жасауға тиіс. Сонда сабақтың практикамен бірлігі, коллектив өмірімен байланысы, демек, өткізілген әңгіменің пәрменділігі, тыңдаушыларға әсері арта түсетін болады. Әрине, бұл арада насихатшының педогогикалық шеберлігі мен тапқырлығын да ұмытуға болмайды.

Еңбекшілерді материалдық игіліктер өндіруге жұмылдыруда, оларға коммунистік тәрбие беруде партия ұйымдары кәсіподақ, комсомол және басқа қоғамдық ұйымдарға сүйенеді. Олардың жұмысына өзінің өкілдері — коммунистері арқылы басшылық етеді. Қоғамдық ұйымдар өздерінің күш-жігерін еңбекшілердің өндірістік және азаматтық белсенділігін арттыруға, олардың коллективті басқаруға, өндірісті ұйымдастыруға қатысу формалары мен тәсілдерін жетілдіруге, халыққа мәдени және тұрмыстық қызмет көрсетуді одан әрі жақсартуға бағыттайды.

Ленин партиясының қатарында болу коммунистерден КПСС шешімдерін табандылықпен жүзеге асыруды, оның саясатын бұқараға кеңінен түсіндіруді, халық пен партияның бірлігін нығайтуға барынша ықпал етуді талап етеді. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумы коммунистердің авангардтық ролін бұрынғыдан да биікке көтеруді, партия ұйымдарының еңбекшілер арасындағы идеялық-саяси тәрбие жұмысының пәрменділігін арттыруды күн тәртібіне қойып отыр. Демек, Пленум материалдары коммунистердің авангардтық ролі жөніндегі әңгіменің өзекті арқауы болуға тиіс.

Сонымен, қорыта айтқанда, коммунистер — халықтың шын мәніндегі авангарды, партияның белсенді жауынгерлері, бұқараның ұйымдастырушылары және тәрбиешілері. Сондықтан коммунистерді КПСС Программасы мен Уставының талаптарына сай тәрбиелеп, шыңдау — партия ұйымдарының абыройлы борышы.

С. САПАРҒАЛИЕВ,
тарих ғылымының кандидаты.

Халықтық бақылаушылар мектебі

БАҚЫЛАУДЫҢ ЛЕНИНДІК ПРИНЦИПТЕРІ

Ө. КЕСІКБАЕВ,
Қазақ ССР Халықтық бақылау комитетінің мүшесі

Халықтық бакылау органдарының кемелденген социалистік қоғам өміріндегі ролі барған сайын артып, жұмыс стилі жетілдіріле түсуде. Еліміздің жаңа Конституциясына сәйкес «СССР-дегі халықтық бақылау туралы Заң» қабылданды. Бақылау жұмысының пәрменділігін арттыру мақсатында бұл жүйеде халықтық бақылаушылардың мектептері құрылып, тұрақты жұмыс істеп келеді. «Қазақстан коммунисі» журналының редакциясы партияның шешімдеріне сәйкес халықтық бақылаушылар мектептерінің насихатшылары мен тыңдаушыларына көмек ретінде жүйелі түрде методикалық материалдар беріп отыруды ұйғарды. «Халықтық бақылаушылар мектебі» деген рубрикамен бұдан былай ұдайы беріліп тұратын материалдар Қазақ ССР Халықтық бақылау комитетінің мүшесі Ө. Кесікбаев жолдастың мақаласымен ашылып отыр.

Коммунистік партия, совет халқы қоғамымызды Ленин жолымен сенімді түрде одан әрі ілгері бастырудың ғылыми негізделген программасын жүзеге асыру жөнінде орасан зор, дәйекті жұмыс жүргізіп келеді. Бұл міндет еңбекшілердің барлық күш-жігерін жұмылдыруды, олардың творчествосы мен инициативасын дамытуды, қызметтегі ерекше ұйымшылдықты, саналылықты, тапқырлықты талап ететіні сөзсіз. Міне осы жағдайда халық шаруашылығын басқаруды жетілдіруге, мемлекеттік және шаруашылық аппараттың барлық буындарында тәртіпті нығайтуға зор көңіл бөлінеді.

Істің орындалуын бақылау мен тексеру басқарудың ажырамас бөлігі, қабылданған шешімдерді бұлжытпай орындаудың аса маңызды шарты болып табылады. Бүкіл жұмыстың түйіні, партияның ең маңызды міндеттерінің бірі, деді В. И. Ленин, адамдарды іріктеуде және істің нақты орындалуын тексеруде. Сондықтан да партия халықтық бақылау органдарының советтік социалистік демократия системасында, халық шаруашылығын басқару ісінде атқаратын ролі мен орнына зор маңыз беріп келеді. «Советтік демократияның қажетті құрамдас бөлігі, — деп атап көрсетті КПСС XXVI съезі, — басқару органдары мен қызмет адамдарының жұмысына бәрін де қамтитын **халықтық бақылау»** (КПСС XXVI съезінің материалдары, 87-бет).

Халықтық бақылау системасы қоғам өмірінің барлық жақтарын қамтиды және оның социалистік демократияны дамыту, бұқараның творчестволық белсенділігін арттыру жөніндегі мүмкіндіктері шексіз. Халықтық бақылау — мемлекетті, өндірісті және қоғамдық істерді басқаруға миллиондаған адамдарды үйретудің шын мәніндегі мектебі. В. И. Ленин социализм мен коммунизм құрылысының теориясы мен практикасы мәселелерін белгілей отырып, бақылауды ұйымдастыруды қоғамды революциялық жолмен қайта құрудың, жаңа құрылысты нығайтудың маңызды бағыты деп қарады. «...Есеп пен бақылау ісін мұқият жолға қойғанда ғана, — деп атап көрсетті В. И. Ленин. — ең қатаң ұйымдастыру жұмысы мен еңбек тәртібі ғана бізді социализмге жеткізеді. Ал мұнсыз социализм жоқ» (Шығармалар толық жинағы, 36-том, 278-бет).

Мемлекеттік және қоғамдық бақылауды табиғи ұштастыратын социалистік бақылау системасы Совет мемлекетінің дамуына және шаруашылық құрылысы міндеттерінің өсуіне қарай түр жағынан өзгеріп, жетіліп отырды. Бірақ бақылаудың мәні өзгермей, ол бұрынғысынша халықтық, социалистік сипатын сақтап қала берді, партияның социализм мен коммунизм орнатудағы қуатты құралына айналды. Істің орындалуын бақылау мен тексерудің лениндік принциптері партияның шешімдерінде, коммунистік құрылыстың практикасында одан әрі дамытылды.

Оныншы сайланған СССР Жоғарғы Советінің 1979 жылғы ноябрьде болып өткен екінші сессиясы СССР Конституциясына сәйкес жасалған СССР-дегі халықтық бақылау туралы Заңды қабылдады. Бұл Заң халықтық бақылау органдарының қызметіндегі жаңа кезең болды. Біздің елімізде тұңғыш рет халықтық бақылау органдарының мемлекеттік-праволық ережелері, олардың өкілеттіктері, қызметінің негізгі бағыттары заң жүзінде бекітілді. Заңда халықтық бақылау комитеттерін, топтары мен постыларын құру мәселелері бейнеленді, олардың праволары мен міндеттері, жұмысты ұйымдастыру тәртібі тұжырымдалды. Сонымен бірге лауазымды адамдардың халықтық бақылау органдары ашқан кемшіліктерді жою жөніндегі міндеттері айқындалды. Бұл ережелер мен тұжырымдар СССР Конституциясында, СССР Жоғарғы Советінің Регламентінде және СССР-дегі халықтық бақылау туралы заңда тұңғыш рет бейнеленді.

КПСС Орталық Комитетінің «Халықтық бақылау органдарының жұмысын одан әрі жақсарту және СССР-дегі халықтық бақылау туралы Заңның қабылдануына байланысты оларға партиялық басшылықты күшейту жөніндегі шаралар туралы» 1980 жылғы 17 январьдағы қаулысы қазіргі кезеңдегі халықтық бақылау органдарының жұмысын жетілдіру жолдарын айқындайтын маңызды документ болып табылады. Бұл қаулыда істің орындалуын бақылау мен тексеруді одан әрі жетілдіру, елімізде халықтық бақылауды жолға қою жөніндегі шаралардың ауқымды, әрі нақты программасы белгіленген.

Қазіргі кезде бақылау қоғамның саяси ұйымының әртүрлі буындары — мемлекеттік, сондай-ақ қоғамдық ұйымдар арқылы жүзеге асырылады және ол мынадай негізгі түрлерге бөлінеді: партия жүзеге асыратын бақылау, ол барлық мемлекеттік және қоғамдық ұйымдардың қызметін қамтиды; мемлекеттік бақылау, ол мемлекеттік өкілеттіктерді пайдалана отырып, мемлекет атынан жүргізіледі; қоғамдық ұйымдар жүзеге асыратын бақылау; халықтық бақылау органдары жүзеге асыратын бақылау, ол мемлекеттік және қоғамдық бақылауды ұштастырады.

Халықтық бақылау органдары системасына мыналар кіреді: СССР Халықтық бақылау комитеті, одақтас республикалардың халықтық бақылау комитеттері, автономиялы республикалардың, өлкелердің, облыстардың, автономиялы облыстардың, округтердің халықтық бақылау комитеттері, қалалық және аудандық халықтық бақылау комитеттері, сондай-ақ халық депутаттары селолық және поселкелік Советтері жанындағы, кәсіпорындардағы, совхоздар мен колхоздардағы, мекемелер мен ұйымдардағы және әскери бөлімдердегі халықтық бақылау топтары мен постылары.

Бұлардың бәрінің қызметі негізіне социалистік бақылаудың лениндік принциптері алынған. Бұл принциптердің басты-бастылары мыналар: КПСС-тің бақылау системасындағы басшылық және бағыт берушілік ролі, оның бұқаралық және бәрін тегіс қамтитын сипаты; қабылданған шешімдердің орындалуын жүйелі түрде, ұдайы тексеру; коллективтілік; кең жариялылық; демократиялық централизм; әділдік және пәрменділік; кемшіліктерді тексерудің, алдын алудың және түзетудің бірлігін қамтамасыз ету. Бұл принциптер «СССР-дегі халықтық бақылау туралы Заңның» негізіне алынған.

В. И. Ленин бақылаудың негізгі принциптерінің бірі **партиялық басшылық** деп санады. Ұлы көсем бақылау органы партияның Орталық Комитетінің тікелей басшылығымен жұмыс істеуге тиіс, партияға осы жақындығы бақылау органдарына ерекше күш береді деп үйретті.

Халықтық бақылауға партиялық басшылықтың формалары әралуан. Солардың ішіндегі ең маңыздылары мыналар: халықтық бақылау органдарын қалыптастыруға басшылық, оларды ұйымдық жағынан нығайту және жүргізілетін жұмысқа еңбекшілердің қалың бұқарасын тарту; халықтық бақылаушылар қызметінің нақты міндеттерін айқындау; халықтық бақылаушыларды партия шешімдерінің орындалуын тексеруге және ұйымдастыруға қатыстыру; халықтық бақылау органдарының лениндік жұмыс стилін меңгеруіне көмектесу; олардың жұмысының кең жариялылығын қамтамасыз ету; халықтық бақылау қызметкерлері мен активистерінің, топтары мен постылары мүшелерінің оқуын ұйымдастыру.

Партия органдары КПСС Орталық Комитетінің «Халықтық бақылау органдарының жұмысын одан әрі жақсарту және СССР-дегі халықтық бақылау туралы Заңның қабылдануына байланысты оларға партиялық басшылықты күшейту жөніндегі шаралар туралы» қаулысының талаптарын басшылыққа ала отырып, халықтық бақылау комитеттеріне, топтары мен постыларына өз ықпалын күшейтіп отырады. Олар халықтық бақылау органдарының жұмысы туралы мәселелерді жүйелі түрде тыңдайды, олардың инициативасы мен белсенділігін барынша қолдайды, ал мұның өзі комитеттер мен топтар қызметінің тиімділігін арттыруға септігін тигізеді. Мәселен, Қостанай облыстық партия комитеті Алтынсарин атындағы совхоздың халықтық бақылаушыларының егін жинау жұмысының барысына бақылауды күшейту жөніндегі үндеуін мақұлдады, ал Ақтөбе облыстық партия комитеті «Щербаковский» совхозы халықтық бақылаушыларының егін орағына бақылауды тыңғылықты ұйымдастыру жөніндегі инициативасын қолдады. Бұл бастамаларды басқа шаруашылықтардың сақшылары қызу іліп әкетті, мұның өзі былтырғы егін орағына бақылау дәрежесін көтеруге көмектесті.

Партия ұйымдары тарапынан халықтық бақылауға басшылық кадрлар мен активті іріктеу, орналастыру және тәрбиелеу мәселелерінде де айқын көрінеді. Қазір республикадағы әрбір үшінші халықтық бақылаушы — коммунист. Партия мүшелері мен кандидаттарының топтар мен постыларда жұмыс істеуі маңызды партиялық тапсырма болып саналады. Атап өтерлік бір жағдай, кәсіпорындар мен ұйымдардағы, совхоздар мен колхоздардағы халықтық бақылау топтарының көпшілігін коммунистер басқарады, олардың 90 проценттен астамы партком мен партбюро мүшелері, секретарьдың орынбасарлары болып сайланып, партия ұйымдарының үлкен сеніміне ие болды.

Парткомдар, бастауыш партия ұйымдары халықтық бақылау топтары мен постыларының жұмысына бағыт береді, тексеру қорытындысы туралы хабарламаларын талқылайды, халықтық бақылаушы болып сайланған коммунистердің есептерін тыңдайды, олардың оқуын ұйымдастыруға, информациялық-методикалық жұмыстың жариялылығын қамтамасыз етуге көмектеседі. Партиялық басшылықтың осындай сыннан өткен формалары бақылаудың пәрменділігін, оның партия алға қойған міндеттерді шешуге нысаналы бағытталуын қамтамасыз етеді.

В. И. Ленин бақылаудың бұқаралық сипатына, еңбек ететін барлық халықтың бақылау органдары арқылы өтуіне айрықша қамқорлық жасады, бұл еңбекшілер бұқарасын мемлекетті, шаруашылықты басқаруға тартудың, олардың бойында еңбек тәртібін нығайту, ұйымшылдық пен іскерлікті дамыту сезімін тәрбиелеудің басты құралының бірі деп білді.

Бақылаудың бұқаралық принципін қатаң сақтаудың орасан зор саяси маңызы бар, өйткені бұл бақылаудың демократиялық сипатын, оның халық атынан және халықтың тапсыруы бойынша жүзеге асырылатынын айқын дәлелдейді. Еңбекшілерді істің орындалуын тексеруге қатыстыру туралы лениндік идеялардың объективті әлеуметтік негізі бар. Бұл идеялар бүкіл елімізде, әрбір туысқан одақтас республикада іс жүзіне асырылып келеді. «Халықтық бақылау» деген атының өзінен-ақ жаңа түрпатты бақылаудың саяси мәні мен орасан зор маңызы байқалады. Мәселен, республикамыздағы кәсіпорындар мен ұйымдарда, совхоздар мен колхоздарда, цехтар мен учаскелерде 51 мыңдай топ пен посты құрылып, тұрақты жұмыс істейді, олардың құрамына жарты миллионнан астам халықтық бақылаушы сайланған. Істің орындалуын бақылау мен тексеруге еңбекшілердің шын мәніндегі жаппай қатысуының даусыз айғағы осы емес пе?

Халықтық бақылаушылардың басым бөлігі совет заңдарын бұзатын, бақылаусыздыққа жол беретін, еңбек тәртібін нығайтуға, белгіленген ережелерді сақтауға немқұрайды қарайтын адамдарға қарсы ашықтан-ашық күреске шығып, жұмыстағы кемшіліктер мен қателіктерді түзетуге айрықша күш салады. Мәселен, Қарағандыдағы асбест-цемент бұйымдары заводының, Алматы облысындағы «Ленинский» совхозының, Жамбыл гидромелиорациялық институтының халықтық бақылау топтары тексеруді тыңғылықты жүргізеді, сондай-ақ Талдықорған облысының Көксу селолық Советі жанындағы халықтық бақылау тобы да белсенді жұмыс істейді. Мұндай мысалдарды көптеп келтіруге болар еді.

Бірақ ұнамсыз құбылыстарға қарсы күресте жеткілікті дәрежеде белсенділік көрсетпейтін топтар әлі де баршылық. Бұларда принциптілік, істі ұйымдастыра білу, әрбір бақылаушыға өзі ұнататын жұмысты тауып беру жағы жетіспей жатады. Ал мұның аяғы бірқатар топтар мен постылар қызметінің өрісі тарылуына, олардың өз коллективтеріндегі істің жай-күйіне қоғамдық ықпалы нашарлауына әкеп соғады.

Мұндай кемшіліктерді жою үшін халықтық бақылау комитеттері топтармен жұмысты жолға қоюды жан-жақты ойластыруы, олармен ұдайы байланыс жасап, нақты көмек көрсетіп отыруы керек. Топтар өз жұмысын жоспарлағанда әрбір халықтық бақылаушы белгілібір нақты тапсырма орындауын мұқият ескергені жөн. Бұл арада В. И. Лениннің бақылауға қатысатын адамдарға олардың «әрқайсысы үшін оның қабілетіне сай келетін, *әбден қолайлы* іс» (Шығармалар толық жинағы, 53-том, 67-бет) тауып беру қажет деген ақыл-кеңесінің маңызы ерекше.

Демократиялық централизм, СССР-дегі халықтық бақылау туралы Заңда атап көрсетілгеніндей, халықтық бақылау органдары қызметін ұйымдастырудың жетекші принципі болып табылады. Бұл халықтық бақылау органдары Советтердің және еңбек коллективтерінің алдында, сондай-ақ жоғарғы комитеттердің алдында ұдайы есеп беріп отырады деген сөз; жоғарғы органдардың шешімдерін төменгі органдар орындауға міндетті. Жоғарғы органдардың басшылығы жергілікті жердегі халықтық бақылау органдарының инициативасымен, творчестволық белсенділігімен, олардың әрқайсысының өздеріне жүктелген міндеттерді орындау жөніндегі жауапкершілігімен ұштастырылады. Кәсіпорындардың, совхоздар мен колхоздардың, мекемелер мен ұйымдардың халықтық бақылау топтарын еңбек коллективтері сайлайды.

Халықтық бақылау комитеттері мен топтарын қалыптастырудың демократиялық тәртібі олардың құрамына белсенді де беделді адамдарды ұсынуға мүмкіндік береді. Қазір республиканың халықтық бақылаушылары арасында 300 мыңдай озат жұмысшылар мен колхозшылар бар. Солардың ішінен Жезқазған облысындағы «Алғабас» совхозынан

А. Әбеев, «Гурьевнефтехимстрой» тресінен А. Кесімов, Орал локомотив депосынан КПСС XXVI съезінің делегаты А. Беребин, Целиноград облысының Аманкелді атындағы совхозынан Қазақстан Компартиясы XV съезінің делегаты Н. Геллерт сияқты халықтық бақылаушылардың игі істерін атап өткен жөн. Олар өздерінің негізгі жұмысын қоғамдық қызметпен шебер ұштастырып отырады.

Лениндік принциптерге сәйкес жасалып, қабылданған Заңда халықтық бақылау органдары **коллективтік негізде** жұмыс істейді деп көрсетілген. Бұл еңбекшілердің бақылауға кең қатысуынан, тексеру қорытындысын талқылау, кемшіліктерді жою жөнінде шаралар белгілеу, кінәлі адамдардың жауапкершілігін талап ету мәселелерінің коллегиялық түрде жүзеге асырылуынан айқын көрінеді.

В. И. Ленин бақылаудың әділдігін оның маңызды принципі деп санады. Ол халықтық бақылау органдарынан істі әрдайым мұқият, әділ тексеріп, оның барлық жағдайын зейін қоя жан-жақты ескеруді талап етті. Халықтық бақылау органдарының қызметкерлері мен активистері қандай мәселені болсын, қандай қылмысты болсын зерттеп, қараған кезде, В. И. Лениннің сөзімен айтқанда, «жұрттың бәріне де сөзсіз сенім туғызарлық» (Шығармалар толық жинағы, 45-том, 433-бет) жағын ұдайы ескеруге тиіс.

Міне, лениндік осы қағидалар халықтық бақылау органдары қызметінің өзегіне айналып отыр. Мәселен, өз жұмысын осы талаптарға сай құрған Жамбыл қаласындағы Завод аудандық халықтық бақылау комитеті кәсіпорындар мен ұйымдардағы істің жай-жапсарына терең тексеру жүргізіп, заңсыздыққа жол берген адамдарға қатаң талап қояды, кемшіліктердің орын алу себептерін ашып, оларды түзетудің нақты шараларын ұсынады. Сондай-ақ Теміртау қалалық, Большенарым аудандық және басқа халықтық бақылау комитеттері де өз жұмысын өскелең талаптарға сай жүргізіп келеді.

Бақылау жұмысында барлық еңбек коллективтерінде құрылған халықтық бақылау топтары мен постыларының ролі ерекше және олардың атқарып жүрген игі істері де аз емес. Топтар мен постылар ұйымдастырған тексерудің қорытындысы бойынша жүзеге асырылған шаралар Жамбыл суперфосфат заводының тыңайтқыш өндіру жөніндегі жоспарды толық орындауына, «Карагандауголь» бірлестігінің көмір шығаруды көбейтуіне, Алматы мақта мата комбинатының көпшілік қолды товарлар өндіруді ұлғайтуына, Қостанай химия талшығы заводының әрбір жабдыққа келетін жұмыс көлемін екі есе ұлғайтуына септігін тигізді.

В. И. Ленин совет заңдарын бұзушыларға, парақорларға, халық дәулетін талан-таражға салушыларға, шаруашылықтағы қырсыздыққа, бюрократизмге, әртүрлі қылмысты істерге жол берушілерге мейлінше қатал қарағаны мәлім. Ол халықтық бақылау органдарынан да кемшіліктер мен заң бұзушылыққа нақ осылай ымырасыздықпен қарауды талап етті. Бірақ сонымен бірге В. И. Ленин бақылаушылардың ісі тексерілетіндерге айыпты, теріс ниғылды адамдар ретінде қарамауын, тексеру кезінде байыптылық, әділдік сақталуын қатаң ескертті. Халықтық бақылау органдары ашқан қателіктер мен олқылықтар өзінің сипаты, көлемі, жол берілу жағдайы және тигізген зардабы жағынан әркилы. Сондай-ақ кінәлі адамдар да әртүрлі болып келеді. Айталық, кейбіреулер қылмысты жеке басының пайдасы үшін әдейі жасайды, ал енді біреулер қылмысты іске білместіктен, тәжірибесіздіктен немесе салдыр-салақтықтан жол береді.

Сондықтан тексеруге мейлінше мұқият, әрі әділ қарау парыз. Бұған мамандарды тарту, тексеру қорытындысын еңбек коллективтерінде талқылау кемшіліктердің орын алу себептерін терең ашуға мүмкіндік береді. Шаруашылықта қырсыздыққа жол берген немесе тапсырылған іске немқұрайды қараған кейбір қызметкерлер жауапкершіліктен жалтармақты болғанда, коллектив талқысы олардың өз кінәсін бас бұлтартпай мойындатқанын, сөйтіп, әділ жазасын бергенін бақылау жұмысының практикасынан талай көріп жүрміз. Республиканың облыстық, көптеген қалалық және аудандық халықтық бақылау комитеттері кінәлі қызметкерлердің теріс қылықтарын еңбек коллективтерінің талқысына салу жөніндегі правосын ұтымды пайдаланып, бақылаудың пәрменділігін барған сайын арттыра түсуде.

Бақылау бәрін тегіс қамтитын, тұрақты болуға тиіс — бақылауды ұйымдастырудың маңызды лениндік принципінің бірі. Халықтық бақылау органдарының қоғамдық өндірістің барлық салаларын қырағы көзбен қарап отыруға толық мүмкіндігі бар. Міне осының өзі бәрін тегіс қамтитын бақылауды ұйымдастыру үшін қажетті алғышарттар жасайды. Республикада болып өткен үнемшілдік пен ұқыптылық жолындағы бұқаралық тексеруге 105 мың халықтық бақылаушы қатысты. Олар кәсіподақ, комсомол ұйымдарының өкілдерімен бірлесе отырып, жер-жерде 6 мыңға жуық тексеру жүргізді. Ал оның қорытындысы бойынша шаруашылықта қырсыздық пен ысырапқорлық фактілерін жою жөнінде нақты шаралар қолданылды. Халықтық бақылаушылар мәдени-тұрмыс қызметін көрсету кәсіпорындары мен денсаулық сақтау орындарының жұмысын тексеріп, көптеген кемшіліктердің бетін ашты.

Басқарудың тұрақтылығы — оның пәрменділігін қамтамасыз етудің қажетті шарты. Өмір өндіріс процесін күнбе-күн басқаруды талап етеді. Демек, басқару тұрақты процесс болғандықтан, оның ажырамас бөлігі ретінде бақылау да тұрақты болуға тиіс. Бұл — шешім қабылданғаннан кейін іле-шала бақылау да бірден басталып, ол халық шаруашылығының барлық буындарында күнбе-күн жүзеге асырылып отыруы керек деген сөз. Республиканың халықтық бақылау комитеттері қоғамдық өндірістің барлық салаларын, мыңдаған кәсіпорындар мен ұйымдарды қамти отырып, жыл сайын әртүрлі мәселелер бойынша 17 мыңнан астам тексеру жүргізеді.

Бұл жөнінде Шымкент облысы халықтық бақылау комитеттерінің жүргізіп отырған жұмысы елеулі. Олар өткен жылдың өзінде көптеген маңызды әлеуметтік-экономикалық мәселелерді қамтыған 1300-ден астам тексеру жүргізді. Тексеру барысында шаруашылықтағы қырсыздық пен талан-тараждың көптеген фактілері ашылып, бұл үшін мыңнан астам қызметкер жауапқа тартылды, олардың кейбіреулері қызметінен алынды. Кейбір қызметкерлердің кінәсінен мемлекеттік немесе кооперативтік меншікке келтірілген зиянды өтеу үшін оларға ақшалай айып салынды. Кінәлі адамдар жөнінде қылмысты іс көтеру үшін бірқатар тексеру материалдары прокуратура органдарына жіберілді.

Халықтық бақылау органдарының қызметі республикалық газеттер мен журналдарда, жергілікті баспасөз бетінде, телевизия мен радио арқылы баяндалып отырады. Бірнеше жылдан бері Қазақ радиосы арқылы ай сайын орыс және қазақ тілдерінде «Тікенекті толқында» («Көреген») атты сатиралық хабарлар, ал Алматы мен Жезқазған телевизиясы бойынша — «Халықтық бақылау іске асырылуда» деген арнаулы программа беріліп келеді.

Кәсіпорындарда, шаруашылықтар мен мекемелерде ұйымдастырылған халықтық бақылау мүйістері мен стендтері, шығып тұратын қабырға газеттері, «Жауынгерлік листоктар», «Молниялар», «Дабылдар», сатиралық листоктар топтар мен постылар жұмысының жариялылығына жәрдемдесіп келеді. Өйткені **жариялылық** — бақылауды ұйымдастырудың лениндік принциптерінің бірі.

Әйтсе де халықтық бақылаудың жариялылығын көтеруде әлі де болса елеулі кемшіліктердің орын алып отырғанын атап көрсетуіміз қажет. Көптеген комитеттер жергілікті газеттерде «Халықтық бақылау листогінің» жүйелі түрде шығып тұруын, бұларда өткір, сын материалдардың көбірек басылуын жолға коя алмай-ақ келеді. Өйткені халықтық бақылау органдарының жергілікті газет редакцияларымен байланысы нашар. Ал кейбір халықтық бақылау топтарында жариялылық стендтері атымен жоқ, «Дабылдар», информациялық листоктер оқта-текте ғана бір көрінеді.

В. И. Ленин социалистік бақылаудың бұлжымас принципі ретінде оның **пәрменділігіне** ерекше мән берді. Ол «Рабкриннің міндеттері, оларды түсіну және оларды орындау туралы мәселе жөнінде» деген мақаласында былай деп атап көрсетті: «Жұмысшы-шаруа инспекциясының міндеті — тек «ұстап алу», «әшкерелеу» ғана емес, тіпті де ол емес... оның міндеті — *түзей білу*. Дер кезінде шебер түзеп отыру — Рабкриннің басты міндеті міне осы» (Шығармалар толық жинағы, 44-том, 136-бет). Сонымен бірге данышпан көсеміміз тексерудің пәрменділігін арттырудың нақты жолдарын да көрсетті.

Бақылау жұмысының пәрменділігі көбінесе оның мақсаттылығына, қоғам өмірі мен өндірістің маңызды салаларын кең қамтуына байланысты. Сондықтан да республиканың комитеттері мен топтары халық шаруашылығының өмірлік маңызы зор салаларына баса назар аударып, бұларда орын алып отырған кемшіліктерді жоюға айрықша күш салады. Бүкіл бақылау жұмысын одан әрі жетілдіріп, оның пәрменділігін арттыруға байланысты міндеттер КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдерінде, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың сондағы сөзінде нақты көрсетілген.

Азық-түлік программасын жүзеге асыруға, ауыл шаруашылық өндірісінің тиімділігін арттыруға байланысты халықтық бақылау органдарының алдында тұрған міндеттер де зор, әрі жауапты. Әңгіме ең алдымен бақылау жұмысының пәрменділігін арттыра отырып, ауыл-селоға бөлінген материалдық және финанс ресурстарын, жерді, техниканы, тыңайтқышты неғұрлым ұқыпты, әрі тиімді пайдалануда, егіннің шығымдылығын, малдың өнімділігін барынша арттыруда, осының негізінде ауыл шаруашылық өнімдерін өндіру мен дайындауды одан әрі молайтуда болып отыр.

Республиканың халықтық бақылау органдары КПСС Орталық Комитеті ноябрь Пленумының шешімдерін орындай отырып, күрделі құрылысқа, транспорт, сауда, тұрмыстық және медициналық қызмет көрсету жүйесінің жұмысына бақылауды барынша күшейтуге тиіс. Өйткені бұл салаларда әлі де елеулі кемшіліктерге жол беріліп жүр. Халықтық бақылау комитеттері, топтары мен постылары мемлекеттік, өндірістік және еңбек тәртібін бұзу, іске жергілікшілдік, ведомстволық тұрғыдан қарау, бюрократизм мен созбұйдалық көріністеріне жол беру, социалистік меншікті талан-таражға салу сияқты ұнамсыз құбылыстарға қарсы күресті батыл да пәрменді жүргізуі керек.

КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің VIII пленумында жасаған баяндамасында партия, совет және шаруашылық ұйымдарымен бірге халықтық бақылау органдарының алдында тұрған міндеттерді де атап көрсете келіп, былай деді: «Өндіріс тиімділігін арттыруда, әлеуметтік мәселелерді шешу ісінде олардың ролін барлық жерде көтеру қажет».

Партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитеті ноябрь Пленумының шешімдерін жүзеге асыру әрбір халықтық бақылау комитетінен, бақылау тобы мен постысынан, барлық халықтық бақылаушылардан өз жұмысын нысаналы, әрі тиімді жүргізуді, бақылауды ұйымдастырудың лениндік принциптерін бұлжытпай сақтауды, сөйтіп, коммунистік жасампаздық жоспарларының ойдағыдай орындалуына лайықты үлес қосуды талап етеді.

ҮНЕМДІ ЭКОНОМИКА ҮШІН

БӘРІ ДЕ ЖОБАДАН БАСТАЛАДЫ

Кемелденген социалистік қоғамның қазіргі қарышты дамуына сәйкес өндірістік қуаттарды одан әрі арттырудың, соның негізінде материалдық игіліктер өндіруді мейлінше ұлғайтудың маңызы зор. Бұл — социалистік ұлғаймалы ұдайы өндірісті қарқынды да серпінді өркендетудің басты бір шарасы. Сондықтан елімізде жыл сайын көптеген жаңа ірі кәсіпорындар, заводтар мен фабрикалар салынып, іске қосылуда. Ал бұрыннан жұмыс істеп тұрған кейбір кәсіпорындар осы заманғы ғылыми-техникалық прогрестің талаптарына сәйкес қайта құрылып, өнім шығару мүмкіндігі арттырылып келеді. Ал осы жаңа кәсіпорындарды салу немесе бұрынғыларын жаңғырту ең алдымен сол объектілердің жобасын жасаудан басталады.

Жоба — болашақ құрылыс объектісінің нақты үлгісі. Онда барлық атқарылатын жұмыстың түр-түрі дәлме-дәл көрсетіледі. Демек, құрылыстағы бар іс жобадан басталады деу әбден орынды. Ғылым мен техниканың жетістіктерін, құрылыс индустриясының озық әдістерін ескеру негізінде жасалған жоба белгілібір объектіде жұмысты шапшаң да сапалы әрі тиімді жүргізуге себін тигізеді.

«СССР-дің экономикалық және әлеуметтік дамуының 1981—1985 жылдарға және 1990 жылға дейінгі кезеңге арналған Негізгі бағыттарында» жоба-смета ісін жақсарту, құрылысты неғұрлым прогресті және үнемді үлгілер бойынша салу мәселесі айрықша атап көрсетілген болатын. «Жоба-смета ісі жақсартылсын, — делінген Негізгі бағыттарда, — құрылыс неғұрлым прогресті және үнемді жобалар бойынша салынсын. Оларда ғылыми-техникалық прогресс жетістіктері мен озық тәжірибені пайдалану, материалдар мен еңбекті үнемдеу негізінде күрделі қаржының тиімділігін арттыру көзделсін. Жоспарлау, архитектура және құрылыс шешімдерінің сапасы арттырылсын, ғимараттар мен құрылыстар, сондай-ақ тұрғын үйлер құрылысының құны кемітілсін, іске қосылатын қуаттар өлшеміне жұмсалатын үлесті күрделі қаржы мөлшері қысқартылсын. Құрылыс салу кезінде жер ұтымды пайдаланылсын».

Жаңа объектілердің үлгісін сызуда жобалаушыларға жүктелетін міндет зор. Өйткені олар жобаны жасау кезінде жаңа құрылыс үшін қажетті материалдарды, күрделі қаржыны және еңбекті үнемді, әрі тиімді пайдалану жолдарын да белгілеп береді. Мұның өзі жаңа объектілерді уақтылы іске қосуға, өндіріс пен еңбек шығынын азайтуға көмектеседі. Осылай творчестволықпен, асқан жауапкершілікпен жасалған жобалар бойынша салынған, құрылысшылар мақтанышына айналған бірегей ғимараттар, мәдени және спорт комплекстері, ірі өнеркәсіп орындары біздің республикамызда да аз емес.

Ақбас Алатаудың Медеу шатқалындағы сонау көк мұз бен қар жамылған құздардан бастау алатын ағын суларды тосып алып, оның тасқынды апатын жоятын үлкен бөгет, жасанды көл өзінің сұлу көркімен айрықша көз тартады. Бұл бірегей құрылыс табиғаттың төл туындысы тәрізді сол өңірдің ғажап келбетімен астасып кеткен. Сол сияқты жылына ондаған миллион тонна көмір өндіруге бейімделген «Богатырь» және «Центральный» разрездері дүние жүзінде ешбір теңдесі жоқ құрылыс екені белгілі. Сонымен бірге Павлодар-Екібастұз территориялық-өндірістік комплексіндегі кернеуі аса жоғары электр тогін басқа аудандарға беруге бейімделген электр желілері қандай десеңізші! Ал осы аталған объектілердің қай-қайсысының болсын нұсқа-үлгісі — жобалау орындары коллективтерінің ғылым мен техника жетістіктерін пайдалануының, үлгілер сызу, оны ғылыми негіздеуде жинақтау тәжірибесін творчестволықпен қолдана білуінің нәтижесі.

Алматы қаласындағы № 2 жылу-электр орталығын жобалауда да дүние жүзінде бұрын-соңды болмаған әдіс қолданылды, жылу жүйесі жаңаша құрылды. Мұның өзі құрылыста қажетті трубалардың едәуір бөлігін үнемдеуге себін тигізді. Қазір осы жылу электр орталығының тағы бір кезегінің үлгісі өскелең талаптарға, өндіріс технологиясының ерекшелігіне сәйкес жасалуда.

Алайда, шынын айту керек, республикамыздағы жобалау ұйымдарының бәрі бірдей өздерінің алдына қойылған міндеттердің үдесінен шығып отырған жоқ. Кейде жобаларды сызу, бұларды өндіріске тапсыру мерзімі қатаң сақталмайды немесе талапқа сай болмай қалады. Мысалы, оныншы бесжылдықта осындай себептерге байланысты өндірісте пайдаланылмай, шаң-тозаңға көміліп, босқа қалған үлгілер кездесті. Сондай-ақ кей ретте объектілер тиісті орындар бекітпеген жобалар бойынша салынады. Ал жобаның белгілібір объект ерекшелігіне сәйкес келмейтін тұжырымдары құрылыс жұмысы үстінде анықталады. Сөйтіп, жобаға түзетулер енгізуге тура келеді. Осының салдарынан объектіде жұмыс тоқтатылады. Осыдан аяқталмаған объектілер саны орынсыз көбейеді, әрі жобадағы кемшілік күрделі қаржының шашырап кетуіне әкеп соғады. Айталық, мамандардың есебіне қарағанда соңғы жылдары елімізде әрбір үшінші объекті ғана белгіленген мерзімінде іске қосылған.

Жобаларды дер кезінде сапалы әзірлеудің экономикалық жағынан аса тиімді екенін тәжірибе көрсетіп отыр. Ол құрылыс индустриясы жүйесінде өндірісті жедел өркендетуге, халық шаруашылығында салааралық және территориялық байланыстарды нығайта отырып, ішкі резервтерді тиімді пайдалануға елеулі үлес қосады. Бірақ кейбір жобалау ұйымдары өздеріне жүктелген міндеттерді ойдағыдай орындау, үлгілердің сапалы болуы жолында кейде творчестволық іскерлік көрсете бермейді. Жобалаушылар мен құрылысшылар арасындағы байланыстың нашарлығы көбіне-көп объектілердің дер кезінде іске қосылуына кері әсерін тигізіп жүр. Мәселен, Алматы металл-фурнитур заводын 18 ай ішінде салып, іске қосу жобаланған еді. Бірақ бұл құрылыс 48 ай бойы жүргізілді. Ал Алматы бас киім тігу фабрикасының құрылысы да төзгісіз ұзаққа созылды. Сол сияқты Семей, Петропавл қалаларындағы тері өңдеу заводтары да белгіленген уақытында пайдалануға берілмеді. Ал, мұның өзі құрылыстың құнын қымбатқа түсіреді, қор қайтарымын төмендетеді. СССР Мемлекеттік жоспарлау комитеті мамандарының есептеріне қарағанда, объектіні салу мерзімі тек он процент мөлшерінде ғана ұзартылатын болса, бұл жеңіл өнеркәсіп саласында құрылыс-монтаж жұмысының құнын едәуір қымбаттатады екен.

Әдетте, жаңа объектілерді жобалауда, оны салуда құрылыс ұйымдарының ішкі мүмкіндіктеріне баса назар аударған жөн. Бірақ республиканың жеңіл өнеркәсібі жүйесінде бұл жағдай көбінесе ескеріле бермейді. Мәселен, 1970—1976 жылдары осы сала бойынша жаңадан 15 кәсіпорын салу қолға алынған еді. Осы бірнеше құрылыстың қат-қабат жүргізілуі материалдық, техникалық жағынан, сол сияқты еңбек ресурстары жағынан белгілі дәрежеде қиындық келтірді. Соның салдарынан Қостанай мәуіті-шұға комбинаты он бес жыл бойы салынды. Ал Өскемен жібек маталар шығаратын комбинаттың тоқу-іиру фабрикасының құрылысы алты жылға созылды.

Шынында жобаның сапасы болсын, тиімділігі болсын кәсіпорын салынып, пайдалануға берілгеннен кейін өндірістік технология негізінде анықталады. Мұнда да жекелеген кемшіліктер кездесіп қалады. Ал мұның өзі кәсіпорын қуатын толық пайдалануға кедергі жасайды. Көкшетау қаласындағы лента тоқу фабрикасында жобаға сәйкес орнатылған өндірістік жабдықтар өзінің саны мен сапасы жағынан технологиялық процеске сәйкес болмай шықты. Ал осыдан іске нұқсан келді. Белгіленген норма бойынша 1979 жылы фабрикадағы жобалық қуаттың 60 проценті, 1980 жылы 90 проценті игерілуге тиіс еді. Бірақ үлгідегі түрлі кемшіліктердің салдарынан фабрика қуатының небәрі 36,8 проценті ғана қалыпты өндіріс ырғағына түсті. Сол себепті өнім шығарудың көлеміне қарай жаңадан қуатты тоқу машиналарына заказ берілді, өндіріс алаңы ұлғайтылды, бірсыпыра буындар қайта құрылды.

Жоба-смета документтерін әзірлеген кезде күрделі қаржыны тиімді пайдалануға айрықша маңыз берген жөн. Бірақ бұл істе де кемшіліктер аз емес. Семей тері-мех бірлестігінде өндіріс алаңын ешбір негізсіз кеңейтудің салдарынан күрделі қаржы нормадағыдан едәуір көп жұмсалды. Сол сияқты Талдықорған облысының бірқатар құрылыс объектілерінде, Қарағанды жіп иіру фабрикасында құрылыстың сметалық құны орынсыз қымбаттатылды. Жоба-смета документтеріндегі кемшіліктердің неге әкеп соғатынын осы мысалдардан аңғаруға болады.

Қазіргі уақытта тиімділік пен сапа — басты ұран. Демек, жобалау ұйымдары жұмыс сапасы үшін батыл күрес жүргізуге міндетті. Ғылым мен техниканың жетістіктеріне сәйкес, өндіріс салаларының өзіндік ерекшеліктеріне орай әзірленген жақсы жоба өнеркәсіпте еңбек өнімділігін кемінде 5—12 процент арттыруға ықпал етеді. Алайда осындай резерв барлық жерде бірдей іске қосылмайды. Кейбір министрліктер өздерінің жобалау бөлімшелерінің күш-жігерін ең маңызды міндеттерді шешуге жұмылдырудың орнына бұларға ұсақ-түйек жұмыс тапсырады. Соның салдарынан жобалаушылар негізгі ісінен қол үзіп қалады.

Жобаның ғылыми-техникалық дәрежесін, оның экономикалық тиімділігін арттыру жөнінде Москвадағы С. Я. Жук атындағы «Гидропроект» институтының коллективі айтарлықтай тәжірибе жинақтады. Институт коллективі жобалау саласында ресурстарды үнемдеу, құрылыс объектілерінің сметалық құнын арзандату жөнінде бағалы бастама көтерген еді. КПСС Орталық Комитеті бұл бастаманы мақұлдап, оны жобалау ғылыми-зерттеу мекемелері мен конструкторлық ұйымдарда кеңінен қолдануды ұсынды. Қазір бұл бастама біздің республиканың көптеген жобалау ұйымдарында да қызу қолдау тапты.

Шынында да жобалаушылар тар шеңберлі дәрежеде қалмауға тиіс. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас республика коммунистерінің XV съезінде атап көрсеткеніндей, біздің жобалаушылар социологияны, демографияны, экологияны, әсіресе экономиканы білмейінше ештеңе істей алмайды. Сондықтан ең бастысы — кәсіптік білгірлікті кез келген жобаның сапасы жөніндегі жеке жауапкершілікпен ұштастыру.

Бұл арада ерекше айта кететін нәрсе қазір жобалау ұйымдары сан салалы жұмысқа қажетті оңтайлы құрал-жабдықтармен қамтамасыз етілуге тиіс. Айталық, таяу жылдарда іске қосылатын ірілі-уақты объектілердің үлгілерін ойдағыдай жасау үшін жобалаушылардың ынта-жігерін, творчестволық шабытын арттырудың маңызы зор. Бұл үшін жобалау ұйымдарында электронды-есептеу машиналары, микрофильмдер түсіру, чертеждерді электрографиялық әдіспен әзірлеу, көлемді үлгілер жасау тәрізді жұмыс тәсілі кең қолданылса нұр үстіне нұр.

Еліміздің Москва, Ленинград, Киев және басқа қалаларындағы жобалау коллективтерінде тағлым аларлық тәжірибелер аз емес. Экономикалық Өзара Көмек Советіне мүше елдердегі жобалау процестерін жетілдіру саласындағы тәжірибеден де көп нәрсені үйренуге болады. Мұның ішінде Герман Демократиялық Республикасындағы технологиялық жүйелер бойынша жобалау әдісі ерекше назар аударарлық. Осы озық әдіс әртүрлі буындардың қызметін өзара тиімді ұштастыруға көмектеседі, әрі мамандардың еңбек өнімділігі үш есе артады. Егер жоба жөнінде заказ беруші жаңа объектіні немесе кәсіпорынды қайта құру ісін дер кезінде аяқтай алмайтын болса, онда жобалау ұйымдары объектінің үлгісін жасауға бірден кіріспейді.

Жобалау саласындағы еңбекті механикаландырып, автоматтандыру — тиімділік пен сапа жолындағы күрестің бір қыры. Сапалы жасалған үлгіні кейін тағы да қолдануға болады. Демек, жобаны әзірлеу мерзімін қысқарту — объектіні пайдалануға беруді тездетудің маңызды жолдарының бірі. Мамандардың есебіне қарағанда, еліміздің халық шаруашылығының қазіргі жағдайында жаңа қуатты іске қосуды бір ай кешіктіру — ұлттық табыстың екі миллиардтан астам сомын жоғалтумен бірдей.

Халық шаруашылығы салаларын дамыту мен орналастыру схемасын сапалы жасау — жобалық шешімнің тиімділігін арттырудың негізгі шарты. Сондықтан жобалық шешімдерді комплексті тұрғыдан қарастыру, яғни жаңадан салынатын кәсіпорынды жеке-дара бөліп алмай, оның салалық, салааралық және территориялық өнеркәсіппен байланысын қатаң ескерген жөн сияқты.

Құрылысқа жұмсалатын күрделі қаржының мөлшері жоба мен смета арқылы анықталады. Соның негізінде жобаның техникалық-экономикалық көрсеткіштері айқындалады. Демек, күрделі қаржының тиімділігін талдаған кезде бұл жөніндегі негізгі көрсеткіштер озық кәсіпорындардың және бұрын жасалған жобалардың ұқсас көрсеткіштерімен өзара салыстырылуға тиіс. Осы орайда КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында материалдық және еңбек ресурстарын мейлінше тиімді пайдалану, экономиканың барлық саласында үнем мен ұқыптылықты арттыру атап көрсетілді.

Сөйтіп, мұның жобалаушыларға да тікелей қатысы бар. Өйткені олардың творчестволық еңбегінің нақты жемісі — белгілібір объектінің болашақ үлгісі. Ендеше жобалаушы ұйымдардың коллективтерінде мамандардың іскерлігін, олардың тапсырылған іс үшін жауапкершілігін арттырудың, социалистік жарысты өрістетудің маңызы айрықша.

Үнемі ізденіп, өзінің іскерлік қабілетін әрдайым көрсетіп отыратын жобалаушыны материалдық-техникалық базаны нығайту жолындағы белсенді күрескер деуге болады. Өйткені жақсы жоба — сәнді де сапалы құрылыстың негізі, жобалаушылардың алғыр ой-қиялының жемісі. Қарышты өндірістің болашақ кәсіпорындарының үлгісі де ең әуелі солардың қолымен сызылады. Ендеше олар өздеріне жүктелген сенімнің қаншалықты зор, жауапты екенін ешқашан есінен шығармауға тиіс.

Е. БАЯДІЛОВ,
экономика ғылымының кандидаты.

Әдебиет және өнер

ЗАМАНА ҰЛЫЛЫҒЫН ЖЫРЛАЙЫҚ

Былтыр Италияның Палермо қаласында өткен «Цивилизация және әдебиет» деген тақырыптағы дүниежүзілік әдеби жиын кезінде жергілікті оқырмандармен кездесу сәттерінде, сондай-ақ поэзия кештерінде Совет Одағынан келген жазушылардың бірі ретінде маған да көптеген сұрақтар қойылды. Солардың ішінде «Сіздің қоғамда ақын, жазушы қандай орын алады? Творчество бостандығы туралы әңгімелесеңіз» деген сияқты сауалдар да бар еді.

Мен біздің қоғамда ақын, жазушылардың мемлекеттік аса күрделі мәселелерді талқылауға, халық мүддесін көздейтін талай түйінді проблемаларды шешуге белсене араласатын қоғам қайраткері екенін айтып бердім. Сөйтіп, халықтық әдебиет, партиялық әдебиет деген қастерлі де қасиетті ұғымдардың шын мәніне, терең мағынасына тағы да мейлінше көз жеткізе түскендей ұмытылмас әсер алғаным есімде.

Демек, қоғамнан тыс, таптық мүдделен тыс әдебиет, өнер болмайтындығы туралы данышпан көсем В. И. Ленин айтқан қағида ешқашан да өз мәнін жоймайтын ақиқат екенін барған сайын терең ұғынасың. Тек халықтың мақсат-мұратын көрсете алатын, көптің көкейінен шығатын шығарма ғана әдебиет қазынасына өз үлесін қосатыны хақ. Әйтпесе жеке күнделік дәптерге, альбомға ескерткіш тәрізді, өмірбаянының бір сәтін елестетер жазбалар кең тынысты әдебиет арнасында көзге көрінбей елеусіз қала беретіні түсінікті.

Суреткер өзі өмір сүріп отырған ортадағы тіршілік-тынысының айнасы деп бекер айтылмаған. Жеке басының жүрек лүпілінен, сезім қайнарынан өтіп, халықтық мұраға айналатын көркем туынды ғана уақыт талабына сай оқушы қауымның талғамынан, мүддесінен шыға алса керек. Шын суреткердің биік мұраты да осы.

Советтік дәуір шындығы адам баласының бойындағы қабілет пен қасиеттің мейлінше жан-жақты ашылуына толық мүмкіндік туғызды. Ұлттық өнер мен әдебиет кеңінен өркен жайып, өз топырағының ғана емес, сонымен қатар көп ұлтты Советтік Отанымыздың қалың оқырманы мен көрерменінің игілігіне айналды. Бұл күнде қазақ жазушыларының қаламынан туған шығармалар дүние жүзінің көптеген елдеріне белгілі. Сондай-ақ ұлт әдебиеттерінің сан тілде жазылған көркем шығармаларын қазақ оқырманы өз тілінде оқып, ләззат алуға қолы жетті. Әдебиеттер достығы халықтар достығына айналып, совет әдебиеті атты үлкен біртұтас қазынаның алтын қорын толықтырып отыр.

Ұлттық әдебиетіміздің кең құлаш жаю процесінде тіршілік қажеттілігіне орай әр халықтың екінші ана тіліне айналған орыс тілі, айдын мен айдынды жалғастырған көпір сияқты, дәнекер байланысшы ролін атқарып келеді. Біздің шығармаларымыз ұлы Пушкиннің тілі арқылы басқа оқырман жүрегіне жол шегеді.

Бұл — сан ұлттардың берік сарайына айналған іргелі мемлекетіміздің 60 жылдық тойын күні кеше ғана бүкіл ел болып үлкен салтанатты жағдайда атап өткен, бір мақсатпен бір тудың астында қол ұстасқан Совет Одағы атты ерікті Отан нұры, лениндік ұлт саясатының жеңісті ақиқаты.

Құдіретті күй атасы Құрманғазының әрқайсысы бір симфониядай күйлері, Ақансерінің тұла бойындағы қан тамырларын тұтас шымырлатар әндері мен ақын Сараның тума бұлақтай атқылаған жыр дестелері, Махамбеттің алмас семсердей жарқылдаған наркескен өлеңдері мен даналықтың дариясындай Абай шығармаларын туғызған қазақ поэзиясы одақтық қана емес, сонымен бірге дүниежүзілік оқырманға қол соқтыруы — революция жеңісі, Совет өкіметі ғана әперген самғау.

Совет қоғамының рухани өмірі барған сайын сан салалы, әрі бай болып отырса — мұның өзі біздің мәдениет қайраткерлерінің, біздің әдебиет пен өнер иелерінің сіңірген зор еңбегі. КПСС Орталық Комитетінің партияның XXVI съезіне Есепті баяндамасында былай деп атап көрсетілді: «Лениндік мәдени саясатқа адал біздің партия суреткер интеллигенцияға қамқоршыл, ілтипатты көзбен қарайды, оларды творчестволық жоғары міндеттерді шешуге бағыттайды. Мұның өзі творчестволық күштерді одан әрі топтастыруға, қоғамның рухани өмірін өрге бастыруға септігін тигізеді. Ал совет мәдениетінің шеберлері бізді жаңа көркем шығармалармен қуантатынында күмән жоқ!» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 84-бет).

Мұның бәрі әр суреткерге үлкен жауапкершілік жүктеп, заман рухына, ой-санасы өскен адам рухына сай шығармалар беру талабын заңды түрде алға қойып отыр. Ақын, жазушының шығармаларынан замана тынысы, замандастар бейнесі, сол суреткер өмір сүрген ортаның толыққанды көрінісі шынайы орын таппаса, ол тамырлы туындылар қатарына қосыла алмасы белгілі.

Алдымен, ашық мойындауымыз керек, біз бүгінгі әр саладағы еңбек адамының өміріне, оның ішкі жан дүниесіне әлі де еркін бойлай алмай жүрміз. Мәселен, мұнай қондырғысындағы өлшеуші немесе оператордың, болмаса нан заводындағы қатардағы жұмысшының немен тыныстайтынын, ішкі жан дүниесі немен қоректенетінін зерделей бермейміз. «Жазушы алдымен өмірді білуі керек» деген тіркесті жиі естігенімізбен, мән-мағынасына үңілу жетіспейтін сияқты. Осыдан келіп, еңбек адамын сырттай тамашалау, күнделікті өмірге тән қиыншылықтардың бәрін шынашағымен серпіп тастайтын ертегінің батырындай етіп суреттеу, шындыққа жанаспайтын теңеулермен әсірелеп мадақтау туады. Ал өмір болған соң, оның өзекті проблемалары, әр дәуірдің өзіне тән ерекшеліктері мен қиындықтары, көкейтесті мәселелері болады. Онсыз өмір де болмайды, онсыз қоғам да өмір сүруі мүмкін емес. Бірақ әр қоғамның, әр кезеңнің проблемалары әр басқа. Біз осы жағын жете ескермейміз де, ойдан шығарылған проблемаларға, жасанды кейіпкерлерге ұрынамыз.

Тағы бір айтатын нәрсе, бүгінгі заманның қарышты қадамы, өміріміздің әр саласында қол жеткен жеңістеріміздің салтанаты жайында азаматтық (бұл әсіресе поэзияға тән) тақырыптарға келгенде, өзіміздің тарапымыздан жауапсыздық сездіріп алатынымыз жасырын емес. Мәселен, Ленин тақырыбы — әдебиеттегі мәңгілік тақырыптардың бірі. «Әйтеуір, осы тақырыпқа жазсам, шығармам өтімді боларына көзім жетеді» деп жасанды сюжеттерге құрып, поэмалар, мағынасыз, оқырман жүрегін дір еткізбейтін өлеңдер жазуға ешкімнің де қақысы жоқ. Әлі де кездесіп қалатын сырттай тамсанып, таңдану, әсіре қызыл теңеулермен жалпылама мадақтау, мақтанудан арылатын уақыт жеткен сияқты.

Тегінде, көркем әдебиеттің, оның ішінде поэзияның міндеті өз дәуірінің жақсысына қол соғып, тамашалау ғана емес. В. Маяковский өзінің атышулы «Советтік паспорт туралы жырымен» немесе «В. И. Ленин» поэмасымен қатар «Мәжілісқорлар» секілді өлмес туындыларын да жазды ғой.

Демек, поэзия — қоғамның дамуына, адамзаттың рухани өсуіне бөгет жасайтын көріністердің барлық түрімен қиян-кескі күресте шын мәніндегі қуатты құрал.

Әдебиет тарихындағы ұлы ақындардың ұлылығы неде? Олар «Мына таудың әсемдігі ғажайып, анау бұлақ сыңғырап жатыр» деген бірыңғай шаттыққа толы жолдары арқылы мәңгілік оқырманмен серіктескен жоқ. Әңгіме олардың өз ортасындағы көлеңкелі-күнгейлі өмір шындығын өз жүрегінің лүпілі—сезіміне орап, поэтикалық тілмен әдемі өрнектеп жеткізуінде, өмірге ғана тән тіршілік проблемаларын суреткер көзқарасымен қоюында.

Коммунистік партия жазушылардың, суретшілердің, композиторлардың, театр мен кино қайраткерлерінің, журналистердің бойында жоғары идеялылық, азаматтық қасиеттер тәрбиелеуге, олардың творчестволық белсенділігін күшейтуге ұдайы қамқорлық жасап келеді. КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысы — осының айқын дәлелі. Қаулыда былай делінген: «Совет халқының қаһармандық жеңістерін, социалистік қоғамды өркендетудің проблемаларын талантты түрде бейнелейтін, біздің идеялық дұшпандарымызды тіліп түсетін әдебиет пен өнердің елеулі жаңа шығармаларын жасауға көңіл бөлінсін. Әдебиет пен өнердің даму тенденцияларын талдау, шығармаларға биік талап пен жолдастық баға беру, жас творчестволық кадрларды тәрбиелеу ісінде творчестволық одақтардың қызметі жандандырылсын; театрлардың, музыкалық коллективтердің қызметіне, бейнелеу өнерінің, көркем өнерпаздықтың жайына осы тұрғыдан терең бойлап, олардың одан әрі дамуына барынша қамқорлық жасалсын». Бұл —біздің бүкіл қалам қайраткерлеріміздің бүгін таңда өз творчествосында әрдайым басшылыққа алатын, бұлжытпай жүзеге асыратын сара қағидасы.

«Жазушы өмірді білуі керек» деген қағиданың, әлде көп айтыла бергендіктен бе, жаттанды ұғымдай естілгенмен, мәні, шын барлап қарасақ, тереңде жатыр. Біз кейде, баяғы бала кездің елесі арқылы, балғын шақтың сезінуі арқылы ауылдағы бүгінгі өмірді, кең байтақ еліміздің өзгерген даласында еңбек еткен замандастарды суреттей береміз, олардың бүгінгі тіршілік-қаракетін, күнделікті өмір тынысын жете білмей тұрып, долбарлап әңгімелейміз.

Бұл орайда жазушыларға партиямыз бен үкіметіміз тарапынан шын мәніндегі қамқорлық жасалып, мол мүмкіндіктер туып отыр. Творчестволық командировкалар, соңғы жылдары әрбір облыста, аймақтарда дәстүрлі түрде өткізіліп жүрген әдебиет күндері жазушылардың халықпен араласуына, тың ойлардың тууына мүмкіндік берді. Еңбекші халық әдебиетпен, оны туғызушылармен жүздеседі, өздерінің рухани жетілуіне және жазушыға ойларын айтуға мүмкіндік алады. Екінші жағынан, жазушы өз оқырмандарымен ойша емес, кәдімгідей жүзбе-жүз дидарласады, оқырман емтиханынан өтеді. Мен де соңғы бірер жылда Қазақстан Жазушылар одағы Торғай, Маңғышлақ облыстарында өткізген әдеби күндерден кейін сол аймақтардан алған әсерлерім бойынша «Торғайдың торғын түндері», «Маңқыстау монологтары» деген жалпы тақырыппен біраз өлеңдер жаздым.

Тегінде, ақын-жазушының сезіміне, ойына сәл нәрсе үлкен әсер етеді, сол әсерден өлмес дүниелер туындайды. Творчество адамының психологиялық ерекшелігі де осында. Шын мәніндегі талант иесін табиғаттың байлығымен салыстыруға болар еді. Демек, әрбір байлықты қорғамаса, оған аялы көңіл бөлмесе, байлық болудан қалатыны белгілі жай. Біздің сүйікті партия суреткер творчествосына әрқашан ілтипатпен қарайтыны сондықтан.

Бүгін таңда елімізде коммунистік қоғам орнатып жатқан совет адамдарының кесек бейнесін әдебиетте көрсету, сөйтіп, өз замандастарымыздың ішкі жан дүниесі мен тіршілік тынысы жайында көркем туынды арқылы болашақ ұрпаққа шежіре қалдыру, шежіре болғанда да лұғатты шежіре қалдыру — жазушының абыройлы парызы. Ал енді ондай шығарма жазу үшін тек талант иесі болып қана қою мүлдем жеткіліксіз. Түптеп келгенде, өмірді, қазіргі кездің көкейтесті мәселелерін ұңғыл-шұңғылына дейін жетік білмейінше, өрелі шығарма да туа қоймайтыны дәлелдеуді қажет етпейтін ақиқат. Осы орайда жазушы мен еңбек адамының арасындағы алтын көпір — жергілікті партия, совет ұйымдары мен мекемелері. Командировкамен әр жерден желіп өтіп, жазушылық сапарға шығу өмірді егжей-тегжейлі үңіле зерттеуге мүмкіндік бере бермейді. Бір сарынды, жалаң, ақылгөй шығармалардың дүниеге келетіні де сондықтан. Бізде қазіргі заман тақырыбына жазылған жекелеген шығармаларда ылғи да бір төрт жағы тең құбыла күн кешу, өмірден туған барлық проблемаларды жадағай шеше салу, жалған, нанымсыз, кездейсоқ тартысқа құрылған оқиғалар басым болып жүр деген пікірлер жалпы негізсіз, ойдан шығарылған нәрсе емес. Бірқатар талантты жазушылардың бүгінгі күннен гөрі, тарихи тақырыпқа көңіл қоятыны сияқты шындық тағы бар.

Қазіргі заман тақырыбына жазылған шығармаларда сан салалы өміріміздің шынайы көріністері шеберлікпен, жауапкершілікпен суреттелгенде ғана толыққанды, толғамды шығарма тууы мүмкін. Мәселен, жазушының мақта өсірушілер жайында қалам тербеуге құлшынысы бар екен делік. Он шақты күн мақталы ауданға барып, әр ауылда қонақтап жүргеннен, сол өңірдің барлық тіршілік-тынысы жан-жақты түсінікті бола қалмайды. Апталап, айлап, әбден зерттеудің нәтижесінде ғана жазушы өз жүрегінен өткізер мәселелерге қанығуы ықтимал.

Жазушы — өз заманының озық ойлы, алдыңғы қатарлы азаматы, әділет пен шындықтың жаршысы, демек, идеология майданында лениндік принциптердің салтанат құруы үшін күрескер. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас өткен жылдың аяқ шенінде одақтық «Дружба народов» журналының тілшісімен әңгімесінде республикамыздың бүгінгі халық шаруашылығының, мәдениеті мен өнерінің өркендеу дәрежесі мен алда тұрған міндеттерін саралап айта келіп: «Біздің партияның жазушыға беріп отырған басты бағыт-бағдары — оның шығармалары әрқашан идеологиялық күрестің алдыңғы шебінде болып, халықтың өмірімен, коммунистік құрылыс практикасымен байланысты нығайтып, біздегі әлі де орын алып отырған кемшіліктерді жоюға көмегін тигізуге тиіс» деген болатын. Ал шын мәнінде халық мүддесінен көрінетін шығарма тудырар суреткердің басты мұраты да міне осы.

Фариза ОҢҒАРСЫНОВА.

БАСПАСӨЗГЕ ШОЛУ

ЭКОНОМИКА МӘСЕЛЕЛЕРІ БАЙЫПТЫ ЖАЗЫЛСЫН

Уақыт өткен сайын көркейіп гүлденген, қойнауы шалқыған ырысқазынаға толы берекелі аймақ — Жезқазған облысының еңбекшілері де күллі совет адамдары сияқты бұл күндері шабытты да қауырт еңбек үстінде. Олар КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін жүзеге асыру жолында қажырлы қайрат танытып, халықтар достығының қос мейрамы — Советтік Социалистік Республикалар Одағы құрылуының 60 жылдығы мен Қазақстанның Россияға өз еркімен қосылуының 250 жылдығы тойланған даңқты мерекелер жылын жаңа табыстармен атап өтті. Облыс өнеркәсіп орындары жылдық жоспарға қосымша 6,7 миллион сомның өнімін өткізді. Шығарылған өнімнің 24 проценті мемлекеттік Сапа белгісіне ие болды. Ауыл шаруашылығында да жақсы нәтижеге қол жетті. Мемлекетке ет тапсырудың жылдық жоспары 100,3 процент, сүт — 100, жұмыртқа—106, жүн тапсыру 104 процент орындалды. Ауа райының қолайсыздығына қарамастан овощ пен картоптан да мол өнім жиналды.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдері, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың сол Пленумда сөйлеген сөзінде, «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамасында айтылған қағидалар мен тұжырымдар тың серпін берді. Халық шаруашылығының барлық саласында жұмыс сапасын арттыруға және экономикалық-әлеуметтік міндеттерді шешуде кемелденген социализмнің мүмкіндіктерін неғұрлым тиімді пайдалануға ерекше назар аударылып отырған қазіргі кезеңде жезқазғандықтар да он бірінші бесжылдықтың тапсырмаларын, оның өзекті жылы — 1983 жылдың жоспарлары мен қабылданған көтеріңкі социалистік міндеттемелерді абыроймен орындап шығуға бекем бел байлап, еңбек қарқынын еселей түсті.

Облыстық **«Жезқазған туы»** газетінің өткен жылғы және биылғы жылдың алғашқы айларындағы тігіндісіне көз жіберсек, облыс еңбекшілерінің бүгін таңдағы толассыз іс-қимылы, олардың нендей түйінді, көкейтесті мәселелермен шұғылданып жатқаны, қосымша резервтер мен мүмкіндіктерді анықтап, кәдеге жаратудағы творчестволық ізденісі айқын аңғарылады. Газет редакциясы өнеркәсіп орындарында, құрылыс, транспорт ұйымдарында, шаруашылықтарда кеңінен өркен жайған социалистік жарысты жариялы етіп жан-жақты көрсетуде, өндіріс озаттарының жетістіктерін, советтік өмір салтын насихаттауда бірсыпыра игілікті іс тындырды. «КПСС XXVI съезінің шешімдерін жүзеге асырайық», «Міндеттеменің орындалуын тексереміз», «Жарыс жеңімпаздары сөйлейді», «Бесжылдық озаттары» деген тұрақты рубрикалармен жарияланған көптеген ұтымды мақалалар сол сөзіміздің нақты дәлелі.

«Партия жоспарлары орындалады» — осындай жалпы тақырыппен «Жезқазған туының» 1982 жылғы 26 ноябрьдегі номерінде бір топ еңбек озаттары КПСС Орталық Комитеті ноябрь Пленумының шешімдері мен СССР Жоғарғы Советі жетінші сессиясының материалдары жөніндегі толғамды ой-пікірлерін ортаға салды. Балқаш мыс заводы анод учаскесінің смена мастері А. Көмекбаев: «Партия жоспары — халық жоспары. Жоспарды орындау — әрбір коммунистің, әрбір саналы совет адамының қасиетті борышы» деп жазса, «Джезказгансельстрой» трестінің құрылысты механикаландыру басқармасының жүргізушісі Г. Тихонович транспорттың тиімділігі туралы баяндай келіп, «Жыл аяғына дейін бесжылдықтың үшінші жылының төрт айының жоспарын орындап шығуға серт беремін» деп мәлімдеді. Ал Приозерный ауданы, «Айыртас» совхозының аға шопаны, Октябрь Революциясы мен Еңбек Қызыл Ту ордендерінің иегері Т. Нәдірбеков қарауындағы малды қыста толық аман сақтап, әр 100 саулықтан 112-ден қозы алатынын, әр қойдан 2,8 килограмнан жүн қырқатынын тілге тиек етті. Бұдан кейінгі мезгілде жарық көрген еңбекшілер хаттарында да ғылыми-техникалық прогресті жеделдету, материалдық және еңбек ресурстарын неғұрлым ұтымды пайдалану, халық игілігіне шын мәнінде иелік көзқарас, ысырапшылдыққа қарсы батыл күрес және басқа маңызды мәселелер жан-жақты көрініс тапты.

«Сапалы, өнімді еңбекке, инициатива мен тапқырлыққа ынталандыратын жағдайлар — экономикалық әрі ұйымдастырушылық жағдайлар жасау қажет, — деді КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас ноябрь Пленумында жасаған баяндамасында. — Және керісінше, нашар жұмыс, бойкүйездік, жауапсыздық қызметкерлердің материалдық жағынан көтермеленуіне де, оның қызмет бабына да, моральдық беделіне де мейлінше тікелей және бұлтартпастай әсер етуі қажет». Баяндамада сонымен бірге партиялық, мемлекеттік және еңбек тәртібін қандай да болсын бұзуға қарсы күресті батылырақ жүргізу керектігі ерекше атап көрсетілді. Шынында да белгіленген жоспарлар мен қабылданған социалистік міндеттемелердің ойдағыдай орындалуы, түптеп келгенде, берік, саналы, тиісті жолға қойылған тәртіпке тығыз байланысты. Міне осы тұрғыдан алып қарағанда москвалықтар көтерген «Еңбегіне карай — құрмет пен даңқ!» деген бастаманың ролі зор. Қазір жер-жердегі еңбек коллективтерінің бәрінде де бұл бастама қызу қолдау тауып отыр.

«Жезқазған туы» газетінің үстіміздегі жылғы 18 январьдағы номерінде облыстық партия комитетінің бюро мүшесі, Ленин және «Құрмет Белгісі» ордендерінің иегері, Қазақ ССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, СССР-дің құрметті металлургі Оразалы Мейрамовтың «Бәрі де еңбек тәртібінен басталады» деген көлемді мақаласы жарияланды. Мақала авторы өзі еңбек ететін Жезқазған мыс қорыту заводында еңбек тәртібін нығайту бағытында атқарылып жатқан игілікті шаралар жайында егжей-тегжейлі әңгімелеген. Мұнда кадрлардың тұрақтамаушылығы сирек кездеседі. Ал негізгі мамандық иелері арасында бір кәсіпорыннан екінші кәсіпорынға ауысып жату фактілері жоқ десе де болады. Алайда еңбек тәртібін бұзатындар әлі де кездесіп қалады. «Әрбір еңбек тәртібін бұзушыға ынталандыру сыйлықтары жыл бойы берілмей, жұмысқа кешігіп келушінің, өнімсіз жұмыс істеп, жоспарын орындамағанның айлық жалақысы қысқартылуы дұрыс сияқты» деп пікір түйеді құрметті металлург.

«Жезқазған туы» газетінде «Жарыс — табыстың сарқылмас қайнары» деген тақырыппен социалистік жарыс беті ай сайын жарияланып тұрады. Әйтеуір беру қажет екен деп, бұл бетті еңбек сайысына қатысы шамалы жөн-жосықсыз мақалалармен қалай болса солай толтыра салу, әрине, пәлендей қиынға соқпайтыны белгілі. Бірақ әңгіме әр бетті бір-біріне ұқсатпауға тырысып, қайткен күнде де мейлінше түрлендіре, әжарландыра білуде, онда басылатын материалдардың пәрменділігін, ықпалдылығын арттыруда. Осы талап тұрғысынан алып қарағанда, жезқазғандық журналистердің кейбір сәтті ізденістері, мысалы, жарыс әкелген жаңалықтарға дендеп көңіл бөлінуі, жариялылық, салыстырмалылық, бесжылдық озаттары суреттерінің айшықты орналастырылуы, жылдық жоспарлардың орындалу барысы жөнінде деректер келтіріліп, тиісті түсініктеме берілуі назар аудармай қоймайды.

Он бірінші бесжылдықтың басты міндеті — халық шаруашылығын тұрақты, қарышты өркендету, ғылыми-техникалық прогресті жеделдету және экономиканы интенсивті даму жолына көшіру, еліміздің өндірістік потенциалын неғұрлым ұтымды пайдалану, барлық ресурс түрлерін барынша үнемдеу және жұмыс сапасын жақсарту негізінде совет адамдарының әл-ауқатының одан әрі өсуін қамтамасыз ету. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында атап көрсетілгеніндей, халық шаруашылығында біздің зор резервтеріміз бар. Толғағы жеткен маңызды міндеттердің әрқайсысын әрбір саланың ғана емес, сонымен бірге әрбір заводтың, әрбір цехтың, учаскенің, тіпті әрбір жұмыс орнының көлемінде алып қарау үшін партия ұйымдарының, шаруашылық басшыларының, инженер-техник қызметкерлердің зор ұйымдастырушылық қызметі қажет.

Еліміздің экономикасын одан әрі дамытып, Отанымыздың күш-қуатын еселей түсуге Жезқазған еңбекшілері де қызу ат салысып, лайықты үлес қосып келеді. Қол жеткен табыстарды молайтуға мүмкіндік туғызатын шұғыл шаралар жүзеге асырылып жатқан облыс халық шаруашылығының көкейтесті мәселелерін тиянақты жазып, жан-жақты көрсету «Жезқазған туының» журналистеріне үлкен жауапкершілік жүктейді. Бұл бағытта олардың жетістіктерімен қоса орын алған елеулі кемшіліктері де бар екенін баса айтқан жөн.

Былтыр тоғыз кәсіпорын, 456 цех, ферма мен бригада коллективі, 3500 өндіріс озаты он бірінші бесжылдықтың екі жылының жоспарларын мерзімінен бұрын және артығымен орындады. Бірсыпыра еңбек коллективтері мерекелі жылғы Бүкілодақтық социалистік жарыста жоғары көрсеткіштерге жеткені үшін КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туларымен наградталды. Демек, облыстың өнеркәсібінде де, ауыл шаруашылығында да жинақталған озық тәжірибе аз емес. Ал «Жезқазған туының» беттерінде осы тәжірибені таратуға, оны бұқара игілігіне айналдыруға байланысты бірде-бір бедерлі рубриканың ұшыраспауы, әрине, өкінішті. Іргелі кәсіпорындардың басшылары, олардың жетекші мамандары газетте өте-мөте аз сөйлейді.

Өткен жылы облыста 14 коллектив өнім тапсыру жөніндегі міндеттемелерін орындай алмады. Әрбір жетінші кәсіпорын өнімді белгіленген көлемде шығаруды қамтамасыз етпеді. Олар ондаған миллион сомның өнімдерін кем берді, Ауыл шаруашылығында да мүмкіндіктер мен резервтер сарқа пайдаланылмады. Үстіміздегі бесжылдықтың өткен екі жылында 62 ауыл шаруашылық кәсіпорнының 49-ы мемлекетке 39 миллион сомнан аса зиян келтірді. Мұның едәуір бөлігі Ақадыр және Жаңаарқа аудандары шаруашылықтарының үлесіне тиеді. «Босаға», «Ортау», «Ақшағыл», «Балқаш», «Қаратал», «Ақадыр» совхоздары, облыстық ауыл шаруашылық тәжірибе станциясы, совхоз-техникум бір миллион сомнан аса зиян шекті.

Ендеше артта қалған кәсіпорындардың, шаруашылықтардың экономикасына неге тереңдеп үңілмеске, олардағы қырсыздықты, икемсіздікті неге өткір түйремеске, пайдаланылмай жатқан резервтер мен мүмкіндіктерді неге ашып көрсетпеске? Алайда «Жезқазған туында» кемшіліктердің бетімен қалқыған кейбір тиіп-қашты сын материалдардан басқа, шешілмеген проблеманы дөп басып, оны білгірлікпен көтерген салиқалы материалдардың жиі ұшырасып тұрмауы қынжыларлық.

Сол сияқты газет өндіріс тиімділігін, жұмыс сапасын жақсарту, еңбек өнімділігін арттыру, түсті металлургияның шикізат базасын дамытудағы, күрделі құрылыстағы, энергетикадағы артта қалушылықты жою мәселелерін өскелең талап деңгейінде жүйелі жазып келеді деп айта алмаймыз. Ай сайын беріліп тұратын социалистік жарыс, халықтық бақылау беттерінің нысаналылығын, пәрменділігін қамтамасыз етіп, мақсаткерлік өрісін мейлінше кеңейте түскен жөн сияқты. Осы тұста фельетонның, сықақ-оспақтың үлкен роль атқаратынын ұмытпаған ләзім.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерін насихаттауда «Жезқазған туының» едәуір тәжірибесі бар. Өткен жылы газетте «Азық-түлік программасы — бүкілхалықтық іс» деген тақырыппен редакция коллективінің едәуір ізденісін байқатқан бірнеше арнаулы бет жарық көрді. Өкініштісі сол, «Жезқазған туынан» облыстық және аудандық ауыл шаруашылық басқармалары қызметкерлерінің, жергілікті шаруашылық басшылары мен мамандарының Азық-түлік программасын орындау жайындағы салмақты ой-пікірлері тұжырымдалған мақалалары тым сирек ұшырасады.

«Мал шаруашылығы — екпінді майдан» деген тұрақты рубрикамен жарияланып жүрген топтамаларға, жеке материалдарға қарағанда, газетте мал шаруашылығындағы істің жай-күйі жүйелі жазылатын сияқты. Әйткенмен де тереңірек көз жіберсек, бұл материалдардың аясы түрлі науқандардың барысына құрылған әңгімеден ұзаңқырап, әріге құлаш сілтеп кете бермейтіні сезіледі. КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясының XV съезі мал шаруашылығын біртіндеп өнеркәсіптік негізге көшіру, ондағы мамандандыру мен шоғырландыру процесін жедел жүргізу арқылы мал санын одан әрі көбейту міндетін алға қойғаны белгілі. Бұл міндетті ойдағыдай жүзеге асыруда мал тұқымын асылдандыру, түліктерді өз төлі есебінен өсіруді түбегейлі жақсарту, малды аман сақтау, бордақылауды жетілдіру, мол да сапалы жемшөп қорын жасау маңызды роль атқарады. Алайда «Жезқазған туы» бұл түйінді мәселелерге тиісінше көңіл бөлмей отыр.

Өткен жылғы Бүкілодақтық социалистік жарыста Ақтоғай ауданы мен Жезді ауданындағы «Байқоңыр» совхозының, республикалық социалистік жарыста Жезді ауданы мен Балқаш құс фабрикасының коллективтері жеңімпаз атанды. Сондай-ақ Жаңаарқа ауданындағы «Бидайық», Шет ауданындағы «Нұраталды», Ақадыр ауданындағы Мыңбаев атындағы совхоздар да мал шаруашылығын өрге бастыруда жақсы нәтижелерге жетті. Бірақ амал не, «Жезқазған туының» беттерінде, міне осы коллективтердің игілікті істері туралы жұртшылыққа толғамды сыр шерткен, озық тәжірибені таратуға арналған сүбелі мақалалар мүлде тапшы.

Газеттің 1982 жылғы 28 октябрьдегі номерінде Жезді ауданындағы «Байқоңыр» және Шет ауданындағы «Ақшоқы» совхоздары коллективтерінің мал қыстатуды ұйымшылдықпен өткізу, 1982—1983 жылғы қысқы кезеңде мал шаруашылығы өнімдерін өндіру мен сатып алуды молайту жөнінде облыстың барлық мал өсірушілеріне арнаған үндеулері жарияланды. Бұл үндеулерді облыстық партия комитеті мақұлдап, жергілікті баспасөз органдарының назарын малшылар социалистік жарысының барысын үнемі көрсетіп отыруға, шаруашылықтардың, фермалардың, бригадалардың озат коллективтерінің және өндіріс озаттарының тәжірибесін насихаттауға аударған болатын. Демек, «Жезқазған туында» қозғалатын келелі әңгіменің бір желісі осы үндеулердің орындалу барысы төңірегінде өрбісе керек еді. Әйтсе де газет редакциясы мал қыстатуды ұйымшылдықпен өткізу, мал шаруашылығының өнімділігін молайту, оның тиімділігін барынша арттыру және мал шаруашылығының резервтерін толық пайдалану жолындағы социалистік жарысты, хабар-ошар деңгейіндегі топтамаларды, кейбір жеке рейд материалдарын қоспағанда, жүйелі жазып келеді дей алмаймыз.

Сөз орайына қарай айта кету керек, партия құрылысы мәселелерінің жазылуы елеулі жақсартуды қажет етеді. Рас, «Жезқазған туының» беттерінде «Партия тұрмысы: бастауыш ұйым — ұйымдастырушы және тәрбиеші», «Партия тұрмысы: жиналыс беделі», «Партия тұрмысы: есеп беру, сайлау», «Партия тұрмысы: комитеттің жұмыс стилі мен әдісі» деген сияқты рубрикалар аз емес. Түптеп келгенде, осылардың қай-қайсысы да өте қажет рубрикалар. Бірақ олардың бәрі бірдей тұрақты жүргізіліп келе жатқан жоқ. Мысалы, «Партия тұрмысы: коммунистің сөзі мен ісі» деген рубрика ара-кідік жарқ етеді де, одан соң көпке дейін көзге көрінбей кетеді. Газетте облыстық, қалалық, әсіресе аудандық партия комитеттері секретарьларының мақалалары сирек кездеседі.

Жақында КПСС Орталық Комитеті «Қостанай облысының Федоров ауданындағы «Путь к коммунизму» колхозы партия ұйымының КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерін орындау жөніндегі жұмысы туралы» қаулы қабылдады. Қаулыда колхоз партия ұйымы коллективтің жетекші күші ретінде көрініп, еліміздің Азық-түлік программасынан туындайтын міндеттерді жүзеге асыру жөніндегі ұйымдастырушылық және бұқаралық-саяси жұмысты белсенді жүргізіп отырғаны атап көрсетілді. Жезқазған облысында да көптеген шаруашылықтардың партия ұйымдары ауыл шаруашылығын одан әрі өрге бастыру жолындағы күрестің алдыңғы шебінен табылып, коллективтерді өндіріс тиімділігін қамтамасыз етуге жұмылдыруда жемісті іс тындырып келеді. Ал «Жезқазған туының» журналистері олардың озық тәжірибесін көрсетуде әлі сәтті талпыныс байқатып отырған жоқ.

Облыстық газет тігіндісін ақтарсақ, Ұлы Отанымыздың және бүкіл прогресшіл адамзаттың өміріндегі даңқты оқиғаға — Советтік Социалистік Республикалар Одағы құрылуының 60 жылдығына әзірлікке байланысты біраз жұмыс атқарылғанын айқын аңғаруға болады. Бұған «СССР-дің 60 жылдығына», «Мерекелі жылдың биік белестері», «СССР-дің 60 жылдығына — 60 екпінді вахта» деген рубрикалармен жарияланған мақалалар дәлел. ТАСС тілшілері даярлаған материалдар негізінде одақтас республикаларға арналған тақырыптық беттер де газеттің мазмұнын байыта түсті. Сондай-ақ редакцияның өз күшімен де мерекелік еңбек вахтасындағы облыстың жеке қалалары мен аудандары жөнінде бірнеше бет жарық көрді. Әрине, шаруашылық және мәдени құрылыста қол жеткен тамаша жетістіктерді бұдан да жарқынырақ, бұдан да әсерлірек етіп көрсетуге, интернационалдық және патриоттық тәрбиеге баса көңіл бөлуге әбден болатын еді. Осы тұста мынаны айта кеткен жөн. Облыста еліміздегі ұлттар мен халықтардың көптеген өкілдері тату-тәтті семьяда ынтымақтаса жұмыс істейтін, ежелден даңқты еңбек дәстүрлеріне бай интернационалдық коллективтер қаншама! Міне сол коллективтердің жемісті еңбек тынысы — газет бетінен түспейтін өрелі тақырып. «Жезқазған туының» «Осындай совет адамы», «Тілі басқа — тілегі бір, жүзі басқа — жүрегі бір», «Екі дүние, екі өмір салты» деген рубрикалары тұрақты сипат алса, нұр үстіне нұр болар еді. Сондай-ақ он бірінші бесжылдық шептерінде үрдіс қимыл танытқан қарапайым еңбек адамдары туралы очерктер мен суреттемелер де жиі кездесе бермейді.

Мұның есесіне «Жезқазған туы» облыста өтіп жататын жиналыстар мен мәжілістерден, слеттер мен конференциялардан құлаш-құлаш есеп жариялауға тым әуес. Мысалы, газеттің өткен жылғы 9 июльдегі номеріне көз салайық. Оның екінші бетінде Ұлытау ауданы механизаторларының IV слетінен есеп және облыс совет қызметкерлерінің оқуы жайында хабар жарияланған. Ал үшінші бетте ауыл шаруашылығы кәсіподақтары облыстық комитетінің пленумынан көлемді есеп берілген. Керек десеңіз, төртінші бетте ДОСААФ қалалық және аудандық ұйымдарының конференцияларынан да есеп басылған. Жалпы, газет тігіндісін ақтару кезінде мұндай есептер жиі ұшыраспаса, жалғыз бұл номер жайында әңгіме қозғамас та едік. Тіпті газеттің өткен жылғы 10 октябрьдегі номерінде жастар ұстаздарының облыстық I слетінен есеп тұтас қос бетті алып жатыр. Редакция түрлі жиналыстардан берілетін мұндай материалдарды тиімді формалар табу арқылы оқушыларға қызғылықты етіп ұсыну жағын жете ескере бермейтін тәрізді.

Он бірінші бесжылдықтың өзекті жылында облыс еңбекшілерінің алдында аса күрделі міндеттер тұр. Партия ұйымдары мемлекеттік жоспарлар мен социалистік міндеттемелерді ойдағыдай орындау үшін социалистік жарысты кеңінен өрістетіп, халық шаруашылығының барлық учаскесінде ұйымшылдық пен үйлесімділікті қамтамасыз ету, иесіздікпен, қырсыздықпен, еңбек тәртібі мен өндірістік тәртіпті бұзушылармен бұрынғыдан да барынша батыл күрес жүргізу шараларын табандылықпен жүзеге асыруға тиіс. Еліміздің Азық-түлік программасын орындауға сүбелі үлес қосуды көздеген ауыл-село еңбеккерлері де социалистік жарысқа белсене қатысып, ауыл шаруашылығы өндірісінің тиімділігін одан әрі арттыра түсуге жұмылып отыр. Бұл саладағы өзекті проблемалар төңірегінде журналистердің қарпып алатын тақырыптары бірқауым.

Уақыт кадрларға биік талап жүктейді. Көп нәрсе олардың жұмыс стиліне, жауапкершілігіне, іскерлігіне байланысты. Өндіріс тиімділігін, біздің бүкіл жұмысымыздың сапасын одан әрі арттыру зор күш-жігер жұмсауды қажет етеді. Тиімділіктің басты көрсеткіші де еңбек өнімділігін арттыруға келіп саяды. Үнем мен ұқыптылықтың мәні үлкен. Міне осы мәселелер де әрдайым баспасөз қызметкерлерінің назарында болуы шарт.

«Ішкі және халықаралық өмір туралы хабарлардың тақырыбы, ауқымы және географиясы едәуір ұлғайтылсын, газеттер мен журналдарда жарияланатын материалдардың, телевизия мен радиохабарларының информациялық мазмұндылығы арттырылсын, — делінген КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысында. — Жанрлар түрі көбейтілсін, стильге, тілге ерекше көңіл бөлінсін, көп сөзділік пен жаттандылық жойылсын, мақалалардың оперативті, нанымды және түсінікті болуына қамқорлық жасалсын».

Халық шаруашылығындағы түйінді мәселелерді шешуде облыс партия ұйымына жан-жақты іскерлік көмек көрсету — «Жезқазған туы» журналистерінің абыройлы борышы. Ендеше творчестволық ізденіс үстіндегі редакция коллективі он бірінші бесжылдықтың үшінші жылындағы социалистік жарысты өрістетуге лайықты үлес қосатындығына, сөйтіп, экономика мәселелерін жазуда қалам қарымын танытатындығына сенім мол.

СӨЗ—ҮЛКЕН ӨНЕР

Партия алға қойып отырған келелі міндеттерді жүзеге асыруда бұқаралық информация мен насихат құралдары орасан зор роль атқаратыны белгілі. Бүгін таңда олардың жұмыс формалары мен әдістерін одан әрі жетілдіруге ерекше назар аударылып отыр. Баспасөзде жарияланған әр мақала өзінің ықпалдылығымен, әсерлілігімен күшті болуға тиіс. Алайда кейбір ретте көңілді тербеп, жанды баурамайтын, ойға олақ, тілге шолақ құрылған материалдардың жарық көріп қалатыны да жасырын нәрсе емес. Мұндай мақалаларда өміріміздің өзекті мәселелері кеңінен қамтылмайды, жаттанды жалаң сөздер мен әсіре қызыл тіл қойыртпағы араласып, оқушыны мезі етеді. Бұл туралы КПСС Орталық Комитетінің партияның XXVI съезіне Есепті баяндамасында былай делінген: «...Газеттегі немесе журналдағы әрбір мақаланы, телевизия немесе радио арқылы берілетін әрбір хабарды фактілердің шынайы, жедел баяндалуын ғана емес, сонымен қатар олардың терең талданып, байыпты пайымдаулар жасалуын күтетін адамдармен салиқалы әңгіме деп қарау керек» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 101-бет).

Тіл мәдениетін сөз еткенімізде, көп нәрсе көңілге оралады. Түптеп келгенде, ойымызды ауызша айтсақ та, қағаз бетіне түсірсек те, сол жазғанымызды, айтқанымызды басқалар қалай қабылдайды дегенді естен шығармауға тиістіміз. Белгілі жазушымыз Ғ. Мүсірепов — тіл мәдениеті туралы көптеген толғамды ойларын ортаға салып жүрген қаламгерлеріміздің бірі. Ол бұл орайда былай деп жазған еді: «Газет-журналдарымызда жарияланып жүрген, кейде тіпті оқу құралдарына «таңдап кіргізген» шығармаларға аузың тұшымайды: ой, сезімі таяз, көркемдігі алабажақ, ойландырмайтын, сендіре алмайтын, қызықтырмайтын, әншейін ыза қылатын жасанды нәрселер етек алып барады...»

Ал орыстың тамаша педагогі Қ. Д. Ушинский былай деген еді: «Тіл арқылы халық және оның бүкіл отаны рухтанып отырады. Отанның әсем аспаны, табиғи құбылыстары, оның климаты, даласы, тауы және алқабы, оның орманы мен өзені, дауылы мен найзағайы терең ойлы, көркем суретті сөз арқылы, тіл арқылы көрінеді».

Сөз — үлкен өнер. Халық асыл сөзді ардақтап, бағалай білген, кестесі келіскен әдемі сөзді қасиеттеп, өнер тұтқан. Өткір сөзді үшкір найзам деп, қисынды сөзді қиып түсер қылышым деп сөз сайысына түскен, соған байланысты «малға жарлы қылсаң да, сөзге жарлы қылма», «тіземнен сүріндірсең сүріндір, тілімнен сүріндірме» деп тілек еткен. Қалам иелері сөзді бағалау, сөзден мағына іздеудің қадір-қасиетін жете ұғынып, тілге тірелмейтін еш нәрсе жоқ екенін білген. Өйткені инеден өткір икемді тіл — ойдың тікелей шындығы, тіл — ойдың көркі, ал сөз— тілдің көркі. Тіл — тіліп түсер наркескен, сөз — өткір жебе тау тескен немесе «тереңнен шыққан сөз темір есікті ашады», «жылы киім тәнді жылытар, жылы сөз жанды жылытар», «жақсы сөзге жан семіреді» деп ой тұжырымдаған.

Міне осы айтылған пікірлер әр сөздің жаны, бояуы, мың түрлі әуені бар екеніне дәлел. Сондықтан қаламды оңды-солды сілтеуге, сөзді топырақша бората салуға болмайды. Әр сөз тартқан садақтай, ұста қаққан шегедей дәл түсіп, орнатқан жеріне қорғасындай құйыла қалатын орнықты болуы керек. Шынында жоғарыда атап өткеніміздей, халық дүниенің сәнін сөз деп біліп: «ескі сөз — жаңа сөздің қазығы», «оттың шаласынан сөз шаласы жаман», «сөз де бір ойланбай айтқан, оқ та бір көздемей атқан...» — дейді.

Сөзді дұрыс қолдана білу — мағына айқындығының талабы, мағыналық дәлдік, мәнерлілік сөзді орынды қолданумен, дұрыс орналастырумен тығыз байланысты. Қиюын тауып қаламасаң, сөз бөлшектері де сөгіліп кетеді.

Кейбір жазушы-журналистер нәзік көңіл күйін, ой толқынын, сезім ырғағын тың тілмен, өзінше бір ораммен әсірелеп бергісі келетіні рас. Бірақ онысы кейде өте сәтсіз шығады. Ал жер ерекшелігіне қарай тілде де толып жатқан ерекшелік болатыны рас. Тіпті бір облыста тұратын адамдардың өзінің тілінде де ала-құлалық бар. Тілде мұндай айырмашылық көп кездеседі. Бірақ соның әдеби тілдегі нұсқасын талғап, таңдап алған орынды. «Зіңки» деген сөз — диалект. Оның беретін мағынасы — сораю, биіктеу, шығандау. Осы сөз газет, журналдарда жиі қолданылады. Сол сияқты «Діт» деген сөз де — диалект. Бұл сөз бірде ой, көңіл, ойлаған мақсат деген мағынада жұмсалады. Әдеби тіл — сөз шеберлері өңдеп толықтырған, белгілі нормаға түскен ерекше тіл өрнегі. Халық тілі мен әдеби тіл бір-бірімен байланысты екені сөзсіз. Бірақ әрқайсысының өзіндік ерекшелігі бар. Халықтық тіл әдеби тілге айналуы үшін белгілі нормаға түсуі керек. Онда стильдік құбылыстар пайда болуы қажет.

Сауатты әр азаматқа жақсы аян осы екі мәселенің көбіне аяқ асты етіле беруінің салдарынан кейбір ақын-жазушылар, авторлар өздерінің баспадан шыққан еңбектерінде тіл мәдениетін көтеруге, тіл байлығына талғаммен қарамайды, әдеби нормаға мән бермейді. Осыдан барып сөйлемдегі сөздер дұрыс алынбайды. Мысалы, кірме сөздердің де қолданылу мақсаты, стильдік ерекшелігі бар.

«Стилистика» дегеніміз — стиль туралы ғылым екенін бәріміз жақсы білеміз. Сөйтсе де тілге және әдебиетке қатысты қолданылатын «стиль» деген сөздің мән-мағынасы ауқымды. Тілге қатысты «стиль» сөзі белгілібір тілдегі лексикалық, грамматикалық және фонетикалық тәсілдердің қолданылу принциптерін қарастырады емес пе. Ал әдебиетке байланысты «стиль» сөзі екі түрлі мағынада жұмсалады ғой. Бірі әдебиет әдісі ұғымында, екіншісі әр жазушының өзіне тән ерекшелігін ұғыну мағынасында.

Кейбір жазушылардың роман, повестерінде «тікі», «бәшірем», «алап», «бір нәсте», «кейінді» тәрізді сөздер жиі ұшырайды. Мұның өзі айтайын деген көрікті ойдың берекесін кетіреді. Өйткені тіл шығарманың көркемдік қабатын жасайтын материал емес пе?! Олай болса оқырманға әр сөздің жаны бар екенін, әр сөзде мың әуен, мың түрлі бояу барын қатты ескерте отырып, оларға үлгі болатындай тәрбиелік мәні бар сөз тіркестері мен сөйлемдерді ұсынған жөн.

Айтайын деген ойын дәл бере алмай, түрлі ой жұтаңдығына ұшырау тіліміздегі асыл сөздердің жүзін мұқалтатыны да, ұшын майыратыны да рас. Кім қалай жазамын десе, солай жазсын деп қоя берсек, тіл мәдениетінде қандай береке болмақ?! М. Әуезов айтқандай, «...тілдегі жетіспеген олқылық, олақтық, дәмсіз, нәрсіз, сұрғылт жүдеулік пен штамп тәрізді арзан қолды схемалық көп болса, сондай міндерді де түзеп отыру керек». Ал баспасөз бетінде де, ауызекі сөйлеуімізде де айтайын деген ой кейде дәл беріліп жатпайды. Мысалы, «сиыр босанатын үй», «аяғы ауыр қойлар», «ешкінің күйеуі — теке», «орманға қарай аяғыммен жүрдім», «жиырмаға биыл күздікте шығам», «жүзікті шынтаққа салды», т. б. Бұлар әдеби де, мәдени де тіркестірілген сөздер емес. Ойланбай, қаламды оңды-солды сілтей беру деп міне осындайды айтар болар. Тіл сөз қорының ең жақсысын, айқынын, дәмдісін мұқият таңдап алуды және аялап дамытуды талап етеді. Ойды дәл жеткізу үшін тілдік тәсілдерді сұрыптап қолдана білген абзал.

Данышпан көсеміміз В. И. Ленин сөзді дұрыс қолдануға ерекше көңіл бөлген. Мысалы, «мұғалімдер» деген сөзді А. В. Луначарский В. И. Ленинмен әңгімелесіп отырып, «шкраб» («школьный работник» дегенді қысқартып айтқаны) десе керек. Сонда Владимир Ильич «Народный учитель» деген сөздің өзі әдемі, «шкраб» деп айтуға болмайды деп, түзету жасаған екен. Ал Л. Толстой «Егер әкім билігі бар адам болсам, бір сөзді дұрыс қолданбаған жазушыны жазу правосынан айырып, жүз рет дүре соқтырар едім» деп тегін айтпаған-ау осы.

Біз тіліміздегі сөздер бір ғана мағынаға ие болмайтынын, әр сөз көп мағыналылыққа бейім тұратынын да жақсы білеміз. Мысалы, «жатақ» деген сөз бір сөйлемде көшуге көлігі болмағандықтан жайлауға шыға алмай, қыстауда қалып қойған кедейлер тобын білдірсе, екінші бір сөйлемде қала мен село маңына қоныс теуіп, отырықшыланған шаруалар тобы дегенге саяды. Мұндай сөздер өте көп. Мысалы, «тың», «көк», «суық», «жас», «ауру», «жетім» сөздері бір сөйлемде заттың атын атап жатса, екінші бір сөйлемде заттың сынын білдіріп жатады.

Мысалы, көп мағыналы сөздің бірі — жебе. Бұл сөздің бірнеше зат атауын айқындайтын кезі болады. Мәселен, бір сөйлемде «жебе» деген садақ оғының масағы ретінде қолданылса, екінші бір сөйлемде найзаның ұшын білдіреді, ал үшінші бір сөйлемде жау қолына кедергі үшін құрылатын тікенекті темірді атап тұрады, кейде тағы басқа мағынада да жұмсалады. Мысалы, «жебе сауса, бие сүтті көп береді» дегендегі «жебе» сөзі «жиілетіп», «жеделдетіп» деген етістіктердің орнына қолданылып тұр. Сонда «жиі сауса» десе де, «жеделдетіп сауса» десе де болғандай. Бірақ аздаған мағыналық айырмашылық бар. Бір сөздің бұлайша бірнеше мағынаға ие болуы тілдің лексикалық арнасын байытады, тілдегі сөздерді көркемдеп қолдануға себін тигізеді, тілдің стилистикалық аясын кеңейтеді, әрі сөздің әсерлілігін арттырады.

Қатесіз жаза білу — тіл мәдениетінің басты бір шарты. Орфографиялық ережелерге мән бермегендіктен, жеке сөздердің теріс жазылып жүрген фактілері жоқ емес. Қосарлы «ый» әріптері тек «сый», «тый» сөздерінде (оларға қосымша жалғанғанда да) жазылады. Осы ереже ескерілмей, «сыятын» сөзі «сиятын» болып кетеді. Бірге жазуға болмайтын сөздер біріктіріліп жазылады. Мысалы, «сахнағашықты», «пікірталасы», т. б. Мұндайдан аулақ болған жөн.

Тыныс белгілері жөнінде Н. К. Крупская «Искра» газетінің корректурасы қалай оқылғанын еске түсіре келіп, өзінің «Ленин — редактор» деген еңбегінде былай деген еді: «В. И. Ленин... әрбір үтірге мән беретін. Сондықтан былай болушы еді: әуелі корректураны мен оқитынмын, сонан соң Владимир Ильич алып, басынан аяғына дейін оқып шығатын. Егер ол тағы бір қате тапса, риза болып қалатын. Бұдан кейін ол маған тағы да қарап шығуға беретін. Жұмысқа деген осындай ықтияттылық Владимир Ильичтің бойына біткен қасиеті еді. Сондықтан «Искра» ешбір қатесіз, сауатты шығып жүрді. Үтір алғаш қарағанда ұсақ нәрсе сияқты, бірақ газеттің бейнесі осындай ұсақ-түйектен құралады ғой».

Демек, тыныс белгілері дұрыс оқуға, ойды дұрыс түсінуге көмектеседі. Сондықтан оларды орынды қолдана білу — қатесіз жазудың басты шарты. Тыныс белгілерінің дұрыс қолданылмауы ойды бірден дәл түсіндірмейді, сөйлем мүшелерін ажырата білуді қиындатады.

Сонымен, айтайын деген ой кедір-бұдыр, жансыз, жасық болмай, дәл, әрі әсерлі берілсе нұр үстіне нұр. Ауызекі тіліміздің де, жазба тіліміздің де негізі — грамматика. Грамматика дұрыс жаза білуге, дұрыс сөйлей білуге үйретеді. Сөйлеген сөзіміздің, жазған ойымыздың әдемі, нақты берілуі үшін әр сөз, әр сөйлем айтайын деген оймен шебер қабысып жатуға тиіс.

КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысында біздің баспасөзіміздің алдында тұрған келелі міндеттер нақты тұжырымдалған. Қаулыда былай деп атап көрсетілген: «Газеттердің, журналдардың өзіндік «беті», өздерінің негізгі тақырып шеңбері болуға тиіс, олар материалдарды өз бағдарларына тән стильмен түрлендіріп беруі керек». Осыған орай баспасөз қызметкерлері өздерінің күн сайынғы творчестволық қызметінде үрдіс ізденіс танытып, өскелең уақыт талабының үдесінен көрінуі қажет. Тіл ұстартып, шеберлікті шыңдай беру — әр қаламгердің парызы.

Ф. МҰСАБЕКОВА,
филология ғылымының докторы, профессор.

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КОЛЛЕГИЯ:

М. Мамажанов (бас редактор), **Ә. Ахметов, Ә. Р. Ахметов, Қ. Әбілдаев, Б. Баймаханов, О. Батырбеков, Ә. Қалмырзаев, Т. Қызықбаев, А. Мұхамбетов, О. Смағұлов, Т. Ыдырысов** (жауапты секретарь).

Телефондар: бас редактордың қабылдау бөлмесі — 33-29-52, жауапты секретарь — 33-84-33, маркстік-лениндік теорияны насихаттау және нақты экономика бөлімдері — 33-84-32, ұйымдастыру-партия жұмысы, ғылым және мәдениет бөлімдері — 33-80-89, әдеби қызметкерлер — 33-80-93, 33-92-01, бас редактор — 33-86-89, бас редактордың орынбасары — 33-83-61.

УГ06109. Сдано в набор 15.02.83. Подписано к печ. 11.03.83. Бум. тип. № 3. Формат издании 70×108¹/₁₆. Физ. п. л. 6,0. Усл. п. л. 8,4. Уч. изд. л. 8,6. Печать высокая. Заказ 15. Тираж 55921. Цена 25 коп.

Технический редактор **Д. Токтарбекова.**

Ордена Трудового Красного Знамени типография Издательства ЦК Компартии Казахстана, г. Алма-Ата, пр. Ленина 2/4.

«Қазақстан коммунисі»—«Коммунист Казахстана»— теоретический и политический журнал ЦК Компартии Казахстана на казахском языке.

Адрес редакции: 480044, Алма-Ата, ул. М. Горького, 50, 8-этаж.

Бағасы 25 тиын.
Индекс 75738.

ISSN 0135—1117.

«Казахстан коммунисі», Алма-Ата, № 3, 1983. 1—96.

БАРЛЫҚ ЕЛДЕРДІҢ ПРОЛЕТАРЛАРЫ, БІРІГІҢДЕР!

93

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

4
АПРЕЛЬ
1983

Барлық елдердің пролетарлары, бірігіңдер!

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

№ 4
апрель
1983

ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫ ОРТАЛЫҚ
КОМИТЕТІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ және САЯСИ ЖУРНАЛЫ

1921 жылғы сентябрьден
бастап шығып келеді

МАЗМҰНЫ

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы туралы информациялық хабар 3
Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті IX пленумының қаулысы. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерін, СССР-дің Азық-түлік программасының тапсырмаларын, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың нұсқауларын орындау жөніндегі Қазақстан Компартиясы Алматы және Көкшетау облыстық комитеттерінің ұйымдастыру және саяси жұмысы туралы 5
КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. КОНАЕВ жолдастың сөзі . . 8
БАС МАҚАЛА — Бейбітшілік пен жасампаздық саясаты 18

ПАРТИЯНЫҢ ЛЕНИНДІК АГРАРЛЫҚ САЯСАТЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ЖАҢА КЕЗЕҢІ

Р. МЫРЗАШЕВ — Өркенді істер өрісі 25
С. НИЯЗОВ — Өндірісті дамыту — басты парыз 32
С. КЕНЖЕБЕКОВ — Село мәдениетінің көкжиектері. 36

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ — ИДЕЯЛЫҚ ҚАРУЫМЫЗ

С. НҰРҚАСЫМОВ — Марксизмнің тарихи маңызы. 41
Ч. МУСИН — Социализм орнатудың лениндік бағытымен 45

ИДЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

А. ҚАСЫМЖАНОВ, К. САТЫБАЛДИНА — Коммунистік мораль мен буржуазиялық мораль 50
Н. КӘМӘЛИЕВ — Білікті маманға зәрулік қайдан туады? 57
Ш. ҚҰТТАЯҚОВ — Көңіл кілті 62

ЕКІ ДҮНИЕ — ЕКІ ӨМІР

Я. ӘМБӘКІРОВ — Социализм экономикасының қарышты қадамы 68

ПАРТИЯНЫҢ НЕГІЗІ, КОЛЛЕКТИВТІҢ ҰЙТҚЫСЫ

М. ЫСҚАҚОВ — Цехтық партия ұйымдарының іскерлігі 74

ОЗЫҚ ТӘЖІРИБЕГЕ — КЕҢ ӨРІС

Э. АЙДАПКЕЛОВ — Бригадалық әдіспен 78

ӘДЕБИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР

С. ӘСІПОВ — Жырлайды халық Ленин деп! 82

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТАҚЫРЫПҚА

Н. ИСАЕВ — Мемлекетаралық қатынастардың жаңа тұрпаты 88

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕР

Б. КӨШЕНОВА — Шаруашылық механизмінің пәрменді құралы 94

© «Қазақстан коммунисі» № 4. 1983.

СОДЕРЖАНИЕ

Информационное сообщение о пленуме Центрального Комитета Компартии Казахстана . . . 3

Постановление IX пленума ЦК Компартии Казахстана. Об организаторской и политической работе Алма-Атинского и Кокчетавского обкомов Компартии Казахстана по выполнению решений майского и ноябрьского (1982 г.) Пленумов ЦК КПСС, заданий Продовольственной программы СССР, указаний Генерального секретаря ЦК КПСС товарища Ю. В. Андропова . . . 5

Речь члена Политбюро ЦК КПСС, первого секретаря ЦК Компартии Казахстана тов. Д. А. КУНАЕВА . . . 8

ПЕРЕДОВАЯ — Политика мира и созидания . . . 13

НОВЫЙ ЭТАП В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ЛЕНИНСКОЙ АГРАРНОЙ ПОЛИТИКИ ПАРТИИ

Р. МЫРЗАШЕВ — Новые рубежи работы Советов . . . 25

С. НИЯЗОВ — Интенсивное развитие производства . . . 32

С. КЕНЖЕБЕКОВ — Культура села: ясные горизонты . . . 36

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ — НАШЕ ИДЕЙНОЕ ОРУЖИЕ

С. НУРКАСЫНОВ — Историческое значение марксизма . . . 41

Ч. МУСИН — Курс партии: строительство социализма . . . 45

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ИДЕОЛОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ

А. КАСЫМЖАНОВ, К. САТЫБАЛДИНА — Коммунистическая мораль и буржуазная мораль . . . 50

П. КАМАЛИЕВ — Почему не хватает специалистов? . . . 57

Ш. КУТТАЯКОВ — Радость общения с людьми . . . 62

ДВА МИРА — ДВА ОБРАЗА ЖИЗНИ

Я. АУБАКИРОВ — Высокие темпы развития экономики социализма . . . 68

ОСНОВА ПАРТИИ, ЯДРО КОЛЛЕКТИВА

М. ИСКАКОВ — Повышать активность цеховых парторганизаций . . . 74

ПЕРЕДОВОМУ ОПЫТУ — ВНИМАНИЕ И ПОДДЕРЖКУ

А. АЙДАПКЕЛОВ — Бригадным методом . . . 78

ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО

С. АСИПОВ — Народ славит Ленина! . . . 82

НА МЕЖДУНАРОДНЫЕ ТЕМЫ

Н. ИСАЕВ — Новый тип межгосударственных отношений . . . 88

НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Б. КУШЕНОВА — Важный инструмент хозяйственного механизма . . . 94

ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫ ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ ПЛЕНУМЫ ТУРАЛЫ

ИНФОРМАЦИЯЛЫҚ ХАБАР

1983 жылғы 15 мартта Қазақстан Коммунистік партиясы Орталық Комитетінің IX пленумы болды.

Пленум «КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерін, СССР-дің Азық-түлік программасының тапсырмаларын, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың нұсқауларын орындау жөніндегі Қазақстан Компартиясы Алматы және Көкшетау облыстық комитеттерінің ұйымдастыру және саяси жұмысы туралы» мәселе талқылады. Алматы, Көкшетау облыстық партия комитеттерінің бірінші секретарьлары К. М. Аухадиев, О. С. Қуанышев есеп берді.

Баяндамалар бойынша жарыссөзде мына жолдастар сөйледі: В. П. Демиденко — Қазақстан Компартиясы Қостанай облыстық комитетінің бірінші секретары, А. А. Асқаров — Қазақстан Компартиясы Шымкент облыстық комитетінің бірінші секретары, В. А. Ливенцов — Қазақстан Компартиясы Ақтөбе облыстық комитетінің бірінші секретары, Е. Н. Әуелбеков — Қазақстан Компартиясы Торғай облыстық комитетінің бірінші секретары, В. Т. Степанов — Қазақстан Компартиясы Солтүстік Қазақстан облыстық комитетінің бірінші секретары, Н. Е. Морозов—Қазақстан Компартиясы Целиноград облыстық комитетінің бірінші секретары, М. Б. Ықсанов — Қазақстан Компартиясы Орал облыстық комитетінің бірінші секретары, Т. Е. Есетов — Қазақстан Компартиясы Қызылорда облыстық комитетінің бірінші секретары, Т. И. Шолькина — Шығыс Қазақстан облысының «Красный партизан» совхозындағы шошқа өсірушілер бригадасының бригадирі, Қ. Н.

Мусин — Қазақ ССР селолық құрылыс министрі, Ә. А. Алыбаев — Қазақ ССР ет және сүт өнеркәсібі министрі, А. В Милкин — Қазақ ССР Халықтық бақылау комитетінің председателі, А. М. Егоров — Қазақ ССР Ауыл шаруашылығын өндірістік-техникалық жағынан қамтамасыз ету жөніндегі мемлекеттік комитетінің председателі, Н. Д. Танцюра — Қазақ ССР тамақ өнеркәсібі министрі.

Пленумға қатысушылар жылы шыраймен қарсы алған КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас ұзақ сөз сөйледі.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы талқыланған мәселе бойынша тиісті қаулы қабылдады, ол баспасөзде жарияланып отыр.

Осымен Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы жұмысын аяқтады.

ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫ ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІ IX ПЛЕНУМЫНЫҢ ҚАУЛЫСЫ

КПСС ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ 1982 ЖЫЛҒЫ МАЙ ЖӘНЕ НОЯБРЬ ПЛЕНУМДАРЫНЫҢ ШЕШІМДЕРІН, СССР-дің АЗЫҚ-ТҮЛІК ПРОГРАММАСЫНЫҢ ТАПСЫРМАЛАРЫН, КПСС ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ БАС СЕКРЕТАРЫ Ю. В. АНДРОПОВ ЖОЛДАСТЫҢ НҰСҚАУЛАРЫН ОРЫНДАУ ЖӨНІНДЕГІ ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫ АЛМАТЫ ЖӘНЕ КӨКШЕТАУ ОБЛЫСТЫҚ КОМИТЕТТЕРІНІҢ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ САЯСИ ЖҰМЫСЫ ТУРАЛЫ

Алматы және Көкшетау облыстық партия комитеттерінің есептерін тыңдап, талқылай келіп, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы мынаны атап көрсетеді: осы облыстардың партия ұйымдары партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерін, СССР-дің Азық-түлік программасының тапсырмаларын орындау жөнінде белгілібір ұйымдастыру және саяси жұмыс жүргізіп келеді. Бесжылдықтың екі жылы ішінде облыстардың экономикалық потенциалы едәуір нығайды. Өнеркәсіп өнімін өндіру көлемі өсті. Алматы облысының совхоздары мен колхоздары жүгері дәнін, соя, картоп, жүн мен жұмыртқа, Көкшетау облысы — күшті бидай, арпа мен жұмыртқа сату жөніндегі жоспарларды орындады. Селоны әлеуметтік жағынан қайта құру жөнінде едәуір жұмыс жүргізілді.

Сонымен қатар Алматы және Көкшетау облыстық партия комитеттерінің ауыл шаруашылығын дамыту жөніндегі ұйымдастыру және саяси жұмыс дәрежесі КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің талаптарына әлі де сай емес. Ауыл шаруашылық өнімін өндіруді одан әрі молайтудың совхоздар мен колхоздарда бар зор резервтері мен мүмкіндіктері жеткілікті жүзеге асырылмайды. Күрделі қаржы, техника мен тыңайтқыш барлық жерде бірдей тиімді пайдаланылмайды. Жемшөп базасының нығайтылуы нашар. Бірқатар өндірістік учаскелерде шаруашылық есеп енгізілмеген, бригадалық мердігерлікке көшу барысы баяу.

Өткен екі жыл ішінде облыстар мемлекетке астық, ет, сүт және басқа да өнім сату жөніндегі жоспарларды орындай алмады. Бесжылдықтың үстіміздегі жылының тапсырмаларын орындау жолындағы күрес шаруашылықтардың бәрінде бірдей қажырлы түрде жүргізілмейді. Қейбір аудандарда көктемгі егіске әзірлікте елеулі кемшіліктер бар. Техника толық жөнделмеген. Көптеген шаруашылықтарда мал шаруашылығы өнімін өндіру мен сатып алу өткен жылғыға қарағанда кеміп кетті, ішкі шаруашылық мұқтаждарға малдың көп жұмсалуына жол беріледі.

Алматы және Көкшетау облыстық партия комитеттері, осы облыстардың көптеген аудандық партия комитеттері КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының талаптарына, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың нұсқауларына сәйкес өз жұмысының стилі мен әдістерін жетілдіруді баяу жүргізуде. Қейбір партия комитеттері бұрынғысынша толып жатқан қаулылар қабылдаумен, түрлі кеңестер өткізумен әуестенеді, совет және шаруашылық органдарымен қосарласады.

Жекелеген аудандық партия комитеттері мен бастауыш партия ұйымдары кадрлар арасындағы жұмысты жақсарта алған жоқ, коммунистерді орналастыруға, әсіресе оларды мал шаруашылығына орналастыруға тиісті назар аудармайды. Бұқаралық-саяси жұмыс село экономикасының нақты міндеттерімен ылғи да байланыстырыла бермейді. Еңбек және өндіріс тәртібін бұзушылыққа қарсы, қатаң үнем тәртібі мен ұқыптылық жолындағы күрес нашар жүргізіледі.

Орталық Комитеттің пленумы осындай олқылықтар республиканың басқа да бірқатар облыстық, аудандық партия комитеттерінің жұмысында да орын алып отырғанын атап көрсетеді.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы қаулы етеді:

1. Партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерін, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың нұсқаулары мен ұсыныстарын ойдағыдай жүзеге асыруға, халықты азық-түлікпен жабдықтауды жақсартуға коммунистерді, барлық еңбекшілерді жұмылдыру жөніндегі ұйымдастыру және саяси. жұмыс дәрежесін одан әрі арттыру Алматы және Көкшетау облыстық партия комитеттерінің аса маңызды міндеті деп саналсын.

Ауыл шаруашылығын барынша интенсивтендіру, резервтерді неғұрлым толық пайдалану негізінде егіншілік пен мал шаруашылығы өнімдерін өндіріп, мемлекетке сату жөнінде 1983 жылға және тұтас бесжылдыққа арнап белгіленген жоспарлардың сөзсіз толық және асыра орындалуы қамтамасыз етілсін.

Көктемгі егіс, агротехникалық шаралардың бүкіл комплексі ұйымшылдықпен жоғары сапалы өткізілсін, барлық ауыл шаруашылық дақылдарының шығымдылығы мен жалпы түсімі арттырылсын. Мал шаруашылығындағы істің жайы түбегейлі жақсартылып, ол селодағы шын мәніндегі екпінді майданға айналдырылсын. Мал санын көбейтіп, оның өнімділігін арттыру қамтамасыз етілсін. Ет, сүт және жүн өндіру молайтылсын, олардың сапасы арттырылсын. Төл алу науқаны ойдағыдай өткізілсін.

Өнеркәсіп орындары мен ұйымдардың қосалқы шаруашылықтарын, азаматтардың меншікті шаруашылықтарын дамыту, халықтан артық өнімдерді сатып алу жөніндегі жұмыс жандандырылсын.

Жемшөптің барлық түрін өндіру ұлғайтылып, олардың сапасы арттырылсын, интенсивті сауын мал шаруашылығы аймақтарында кемінде бір жарым жылдық балауса жемшөп қоры жасалатын болсын.

Дайындау, транспорт және сауда ұйымдарының жұмысы қайта құрылсын, сөйтіп, өнім егістіктер мен фермалардан тұтынушыларға дейін неғұрлым қысқа жолмен тез әрі ысырапсыз жеткізілетін болсын.

2. Облыстық партия комитеттері мен облыстық атқару комитеттеріне, республика министрліктері мен ведомстволарына жергілікті жерлерде Азық-түлік программасының орындалу барысын қарау міндеттелсін. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының талаптарына. КПСС Орталық Комитетінің «Қостанай облысының Федоров ауданындағы «Путь к коммунизму» колхозы партия ұйымының КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерін орындау жөніндегі жұмысы туралы» қаулысына сәйкес басшылық стилі мен әдістері табанды түрде жетілдірілсін, үстіміздегі жылы әрбір облыс, әрбір аудан және әрбір шаруашылық егіншілік пен мал шаруашылығы өнімдерін өндіріп, мемлекетке сату жөніндегі социалистік міндеттемелерін асыра орындауы, еліміздің азық-түлік ресурстарына барынша мол үлес қосуы үшін барлық шаралар қолданылсын.

Партия мен үкімет директиваларының орындалуын бақылау мен тексеру күшейтілсін. Облыстық және аудандық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктер советтерінің қызметі жандандырылсын. Өндірістің шешуші участкелері тәжірибелі, білікті, инициативалы қызметкерлермен нығайтылсын. Селода бригадалық мердігерлік тиімдірек енгізілсін.

Берекесіздікке, несіздікке, еңбек тәртібі мен өндірістік тәртіпті бұзуға, социалистік меншікті талан-таражға салуға қарсы батыл күрес жүргізілсін. Бұл істе халық депутаттары Советтерінің, кәсіподақ және комсомол ұйымдарының, әкімшілік органдарының және халықтық бақылау органдарының жауапкершілігі арттырылсын.

3. Село еңбеккерлерін жоғары коммунистік саналылық рухында тәрбиелеу күшейтілсін. «Еңбегіне қарай — құрмет пен даңқ!» ұранымен бұқаралық қозғалыс кеңінен өрістетілсін, үнем тәртібін сақтау мен ұқыптылық жөніндегі партия бағыты тынымсыз жүргізілсін. Барлық бұқаралық информация, насихат пен үгіт құралдары арқылы, партиялық және экономикалық білім беру жүйесі арқылы әрбір еңбеккердің Азық-түлік программасын орындау жөніндегі өзінің тікелей жауапкершілігін терең түсінуіне күш салынсын.

4. Республиканың өнеркәсіп, құрылыс, транспорт, қызмет көрсету саласының кәсіпорындары Азық-түлік программасының міндеттерін жүзеге асыруға барынша көмектесетін болсын, селоға материалдық-техникалық құралдар беру жақсартылсын, аграрлық-өнеркәсіптік комплекс объектілерін бірінші кезекте іске қосу қамтамасыз етілсін, ауыл шаруашылық жүктерін тасымалдау жеделдетілсін, село еңбеккерлерінің жұмыс уақытын үнемдеу жөнінде қамқорлық жасай отырып, оларға қызметтің алуан түрі көбірек көрсетілетін болсын. Қала мен селоның өзара тиімді қамқоршылық байланысы дамытылсын.

5. Қазақ ССР Мемлекеттік жоспарлау комитеті мен Материалдық-техникалық жабдықтау жөніндегі мемлекеттік комитеті тиісті министрліктермен және ведомстволармен бірлесе отырып, Алматы және Көкшетау облыстық партия комитеттерінің есептерінде қойылған облыстардың халық шаруашылығын дамыту мәселелерін, сондай-ақ пленумда айтылған сын-ескертпелер мен ұсыныстарды қарап, қолданылған шаралар жөнінде Қазақстан Компартиясының Орталық Комитетіне баяндайтын болсын.

* * *

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы республика коммунистері, барлық еңбекшілері 1983 жылдың тапсырмалары мен социалистік міндеттемелерін және тұтас он бірінші бесжылдықты орындау үшін қолдан келгеннің бәрін істейді, СССР-дің Азық-түлік программасын жүзеге асыруға, социалистік Отанымыздың күш-қуатын одан әрі нығайтуға сүбелі үлес қосады деп сенім білдіреді.

КПСС ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІ САЯСИ БЮРОСЫНЫҢ МҮШЕСІ, ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫ ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ БІРІНШІ СЕКРЕТАРЫ Д. А. ҚОНАЕВ ЖОЛДАСТЫҢ СӨЗІ

Жолдастар!

КПСС XXVI съезінің, Орталық Комитеттің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерін орындай отырып, біздің партиямыз басшылық еткен совет халқы Азық-түлік программасын практикалық іс жүзіне асыру жөнінде, еліміздің экономикасын, ғылымы мен мәдениетін одан әрі өрге бастыру жөнінде орасан зор жемісті жұмыс атқарды.

КПСС-тің лениндік Орталық Комитеті партияның XXVI съезі белгілеп берген ішкі және сыртқы саясаттың жемісті бағытын ұдайы дәйектілікпен жүзеге асырып келе жатқанын бүкіл дүние жүзі көріп отыр.

Біздің еліміздің табыстары әсерлі де даусыз.

Осының барлығы жайында КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Юрий Владимирович Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында және ССР Одағы құрылуының 60 жылдығына арналған салтанатты мәжілісте егжей-тегжейлі айтты.

Үстіміздегі бесжылдықтың өткен екі жылы ішінде бүкіл елімізбен бірге біздің республиканың еңбекшілері де партия органдарының басшылығымен жасампаздық зор жұмыс атқарды.

Осы уақыттың ішінде республиканың экономикасын дамытуға 16,6 миллиард сом қаржы жұмсалды. Осы қаржының үштен бірі ауыл шаруашылығына бөлінді.

Өнеркәсіп өндірісінің көлемі 5,6 процент өсті. 15,6 миллиард сомның негізгі қорлары іске қосылды. 180 ірі кәсіпорын, өндіріс пен цех пайдалануға берілді.

Аграрлық-өнеркәсіптік комплекс сенімді түрде дамып келеді. Ауа райының қолайсыз болғандығына қарамастан, республика екі жылдың ішінде мемлекетке 27 миллион тоннадан астам астық сатты. Күшті бидай дайындау жоспары 119 процент орындалды.

Күріш, жүгері, қара бидай, арпа, сұлы, бақша дақылдарын сату жөніндегі тапсырмалар асыра орындалды.

Мал шаруашылығында оңды өзгерістер болды. Ірі қараның, шошқа мен құстың саны көбейді. Жұмыртқа мен қаракөл елтірісі жоспардағы-

---

* Қысқартылған стенограмма бойынша басылып отыр.

дан артық сатылды. Бірқатар облыстар сүт, ет және басқа мал шаруашылығы өнімдерін өндіру мен мемлекетке сатуды ұлғайтты.

Өнеркәсіп орындары мен транспорттың қосалқы шаруашылықтары күш жинап келеді.

Бесжылдықтың әлеуметтік программасы дәйекті жүзеге асырылып жатыр. Қоғамдық тұтыну қорынан берілетін төлемдер мен жеңілдіктер 13 миллиард сомдай мөлшерге жетті. Бір миллион екі жүз мыңға жуық адам тұрғын үй жағдайларын жақсартты. Республикада көптеген жаңа мектептер, мектеп жасына дейінгі балалар мекемелері, магазиндер, тұрмыс үйлері салынды.

Көріп отырсыздар, жолдастар, атқарылған жұмыс аз емес. Бүгінде республика бұрынғы қай кездегіден болса да жоғары өндірістік және рухани потенциалға, биылғы жыл мен тұтас он бірінші бесжылдықтың жоспарларын ойдағыдай орындау үшін ең басты қуатты негізге ие болып отыр.

Алайда үстіміздегі бесжылдықтың екі жылы ішіндегі жұмысқа жасалған талдау халық шаруашылық жоспарларын ойдағыдай орындау үшін және халық шаруашылығының барлық салалары бойынша өнім шығаруды одан әрі молайту үшін барлық резервтер мен мүмкіндіктер әлі де болса КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдері талап ететіндей дәрежеде толық пайдаланылмай отырғанын көрсетеді.

Ең алдымен, мұны астық пен мал шаруашылығы өнімінің жалпыодақтық өндірісінде ерекше елеулі үлес салмағы бар біздің аграрлық секторымыз жөнінде айту керек.

Село экономикасын одан әрі дамытудың түбегейлі мәселелерін қарап, СССР-дің Азық-түлік программасын бекіткен КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумына осы таяуда бір жыл толады.

Партияның бұл бағыттағы түбегейлі нұсқаулары КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының материалдарында және Юрий Владимирович Андропов жолдастың сондағы программалық сөзінде тереңдетіліп, нақтылана түсті. Жаңа міндеттерді аграрлық-өнеркәсіптік комплексті дамытудың түбегейлі бағытымен тығыз байланыстыра отырып шешуге көшу қажеттігі ерекше атап айтылды, бұл жерде әңгіме нақ комплекс жайында болып отырғаны, онда екінші дәрежелі міндет болмайтындығы және болу да мүмкін еместігі ескерілді.

КПСС Орталық Комитеті Пленумдарының, сондай-ақ Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті пленумдарының шешімдерін орындау мақсатымен республиканың партия ұйымдары жүздеген шаруашылықтардың, көптеген аудандардың, бірқатар облыстардың ауыл шаруашылық өнімінің барлық түрлерін өндірудің екі жылдық жоспарын ойдағыдай орындауына белсене ықпал етіп отырды.

Қостанай облысы екі жылдың жоспарын асыра орындап, астық жөнінде сенімді түрде алдыңғы сапқа шықты. Сондай-ақ Ақтөбе және Шымкент облыстары да астық өндіру мен дайындау жоспарын асыра орындады. Қызылорда облысының еңбеккерлері елімізді толымды күріш өнімімен қуантты. Ет, сүт, жүн дайындауда Қостанай, Гурьев, Жезқазған, Маңғышлақ облыстары және Солтүстік Қазақстан, Торғай, Семей, Қарағанды облыстарының озық шаруашылықтары жақсы нәтижелерге жетті.

Осының барлығы, қымбатты жолдастар, лениндік партия белгілеген еліміздің Азық-түлік программасы сияқты шын мәніндегі ұлы істі практикалық іс жүзіне асыруда біздің орасан зор мүмкіндіктеріміздің бар екенін тағы да көз жеткізе растайды.

Республиканың барлық облыстарымен бірге оның селолық экономикасына Алматы және Көкшетау облыстары елеулі үлес қосып келеді.

Республикадағы осы саланың жалпы өнімінде бұл облыстардың әркайсысының үлес салмағы 7 проценттен асады.

Алайда өткен екі жылдың ішінде Алматы және Көкшетау облыстарында село экономикасын өркендетудің қол жеткен жалпы дәрежесі жоспардағыдан төмен болып шықты. Сондай-ақ күрделі құрылыстағы, транспорттағы, халыкка сауда, медициналық және мәдени-тұрмыстық қызмет көрсетуді ұйымдастырудағы жоспарларды неғұрлым толық жүзеге асыру жөнінде пәрменді ұйымдастыру және саяси жұмыс камтамасыз етілмеді, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерін орындауда сылбырлыкка жол берілді.

Міне сондықтан да, деді Қонаев жолдас, Қазақстан Компартиясының Орталық Комитеті осы пленумда Алматы және Көкшетау облыстық партия комитеттерінің облыс еңбекшілерін үстіміздегі бесжылдықтың халық шаруашылық жоспарлары мен Азық-түлік программасын орындауға жұмылдыру жөніндегі қызметін карауды кажет деп тапты.

Әрине, соңғы екі жылдағы куаншылық аз нұқсан келтірген жоқ. Бірақ істің бәрін тек ауа райымен байланыстырып түсіндіру дұрыс болмас еді. Көкшетау және Алматы облыстарының басшылары қол жеткен табыстарды баянды ете алмады. Алматы облысында суармалы жерлердегі егіннің шығымдылығы азайып кетті. Ал оның бер жағында Талдыкорған облысының Панфилов ауданындағы Киров атындағы колхоздың жалғыз өзі ғана өткен жылы жүгері дәнін көршілес Алматы облысының Ұйғыр ауданындағы барлық шаруашылыктардың тапсырғанынан әлдекайда көп тапсырды. Шындығын айтсак, сол жүгерішілер бір күннің астында, барлығы бір жағдайда жұмыс істеп келеді ғой.

Екі облыста да астық және баска өнімдерді өндірудің орташа жылдық мөлшері төмендеп кетті. Бұл облыстардың партия ұйымдары мал шаруашылығын, КПСС XXVI съезінің талап еткеніндей, селодағы шын мәнінде екпінді майданға айналдыра алмады.

Алматы облыстық партия комитеті мен облыстық аткару комитеті сауын мал шаруашылығын одан әрі дамыту жөнінде пайдалы шешімдерді аз кабылдамапты. Алайда әзірше жағдай айтарлықтай жақсара қойған жоқ.

Мұнда санта-гертруда және галловей тұкымдас сойыстық малдың көптеп шоғырланғанына қарамастан, облыс мемлекетке мал мен құс сату жөніндегі екі жылдың жоспарын да орындай алмады. Өкінішке карай, аталған мал тұқымдарын өсіріп, көбейтумен ешкім де шындап айналыспай келеді. Облыста қазақтың акбас сиыры ұмыт калдырылған.

Қойдың саны мен өнімділігі жөнінен облыс көптен бері бір орыннан жылжыған жоқ. Бұл сала әсіресе Жамбыл, Кеген және Шелек аудандарының көптеген шаруашылыктарында канағаттанғысыз жүргізілуде.

Көкшетау облысы да мал шаруашылығы саласында не болған шептерінен айрылып қалды.

Ол мемлекетке 20 мың тоннаға жуық мал мен құсты, 47 мың тоннадан астам сүтті және 1200 тонна жүнді кем берді. Ал осының өзі ауыл шаруашылық өндірісінің барлық салаларын дамыту үшін тамаша жағдайлары бар облыста орын алып отыр.

Екі облыста да ауыл шаруашылығы мамандарының өз орнында пайдаланылмауы, агрономдардың автобустағы жолаушыларға қызмет етуі, ал зоотехниктердің шаштараздарда жұмыс істеуі сияқты көптеген фактілері кездеседі.

Көптеген қосалқы шаруашылыктар әлі күнге дейін толық қайтарым бермей отыр.

Облыстық партия ұйымдары, Аухадиев, Қуанышев, Беляков және Моисеенко жолдастардың тікелей өздері бұл айтылғандардан тиісті корытынды жасайтын болар деп ойлаймыз.

Өткен екі жылдың ішіндегі жұмыска талдау жасағанда, деді бұдан кейін шешен, Қазақстанның баска облыстарында да ауыл шаруашылығына басшылық етуде елеулі олқылыктардың орын алып отырғаны байқалады.

Павлодар, Целиноград, Орал, Шығыс Қазакстан, Жамбыл, Семей, Торғай, Қарағанды, Солтүстік Қазакстан және Талдықорған облыстары астық пен мал шаруашылығы өнімін өндіру жөніндегі өздерінің мемлекет алдындағы борышын өтеуге міндетті.

Азық-түлік программасын ойдағыдай жүзеге асыру үшін Қазакстанның 19 облысының әркайсысында да кажет нәрсенің бәрі бар. Партия мен үкімет біздің республикамызға зор көмек көрсетті. Жоғарыда айтылып өткеніндей, екі жылдың ішінде ауыл шаруашылық өндірісін дамытуға 6 миллиард сомдай қаржы жұмсалды және биыл да үш миллиард сомға жуық қаржы бөлініп отыр.

Селоны экономикалық және әлеуметтік жағынан дамытуда көптеген проблемалар шешілді. Оны алуан түрлі техникамен, тыңайтқыштармен жабдықтау едәуір жақсартылды.

Аграрлық-өнеркәсіптік комплексті басқарудың құрылымы жетілдірілуде. Өнімнің аса маңызды түрлерінің дайындау бағасы арттырылды. Шаруашылықтардың көпшілігі білікті кадрлармен толықтырылды. Біз тыңдағы егіншіліктің аса бай тәжірибесіне, ауыл шаруашылығының жетік мамандарының үлкен армиясына ие болып отырмыз.

Село экономикасында 400 мыңға жуық коммунист, оның ішінде 300 мыңдай адам тікелей материалдық өндіріс саласында жұмыс істейді.

Бұл, деп атап көрсетті Конаев жолдас, біздің басты, шешуші күшіміз, түпкі нәтиженің сүбелі болуы соған байланысты. Еңбекті ұйымдастыруды жетілдіру, тәртіпті нығайту және тапсырылған іс үшін жауапкершілікті күшейту негізінде жерді, өндірістік қорларды, материал, финанс және еңбек ресурстарын пайдаланудың тиімділігін арттыруға, барлық шаруашылықтардың рентабельділігіне қол жеткізетін де нақ осы күш.

КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросы міндеттеп отырғанындай, совхоз және колхоз өндірісіне коллективтік мердігерлікті енгізу жөніндегі ұйымдастыру жұмысын күшейту қажет. Ал мұның өзі неғұрлым мұкият жоспарлау мен экономикалық талдауды, технологиялық тәртіптің қатаң сакталуын, толық өзара жауапкершілікті талап етеді.

Қала мен селоның қамқоршылық байланысын тәртіпке келтіретін, олардың тиімділігін арттыратын, сөйтіп, масылдық пен несіздіктің кез келген көріністерін жоятын, бұл байланысты Азық-түлік программасын практикалық іс жүзінде орындаумен тығыз ұштастыратын мезгіл жетті.

«Қостанай облысының Федоров ауданындағы «Путь к коммунизму» колхозы партия ұйымының КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерін орындау жөніндегі жұмысы туралы» КПСС Орталық Комитеті қаулысының принципті зор маңызы бар.

Бұл документ Қостанай облысының жағдайында ғана емес, сондайақ барлық жерде де ауыл шаруашылық өндірісінің тиімділігін ойдағыдай арттырудың кілтін қолға ұстатып отыр, өйткені онда белгіленген мақсаттарға жетудің нақты жолдары айқын да анық көрсетілген.

Азық-түлік программасын ойдағыдай жүзеге асыру үшін біз КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы тарихи ноябрь Пленумының шешімдерімен, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Юрий Владимирович Андропов жолдастың шаруашылық-экономикалық және әлеуметтік саясатымыздың барлық бағыттары жөнінде айткан принципті нұсқауларымен қаруланып отырмыз, ал бұл саясаттың мәртебелі мақсаты — совет халкының игілігі.

Біз ең алдымен не істеуіміз керек?

Ең алдымен — Азық-түлік программасының барлық тармақтары бойынша жоспардың сөзсіз орындалуын жер-жердің бәрінде ұйымдастыру керек.

Әрбір облыстың биылғы жылға қабылдаған міндеттемелері әбден айқын.

Қазақстанның мол астығы жолындағы күрес — бүкіл ұйымдастыру және партиялық-саяси жұмыстың ең екпінді учаскесі, басты бағыты болып келді, қазір де, болашақта да солай бола береді. Биыл барынша мол астық беру — әрбір шаруашылықтың, ауданның және облыстың абыройлы ісі.

Астықты алқаптың барлық резервтерін жұмылдыру жөнінде біздің орасан зор жұмыс атқаруымызға тура келеді.

Биылғы жылдың егініне арнап қазірдің өзінде 26 миллион тоннаға жуық органикалық тыңайтқыш сіңірілді. Дәнді дақылдарға минералдық тыңайтқыштар өткен жылғыдан екі еседей көп сіңіріледі. Іс жүзінде бүкіл жаздық егіс үшін жер мен жоғары сапалы тұқым толық әзірленді. 31 миллион гектардан астам алқапқа қар тоқтатылды.

Күзден бері жердің ылғалы жаман емес. Күздік егіс барлық алқаптарда дұрыс сақталып, қазір үстеме қоректендіріліп жатыр.

Егіннен мейлінше жоғары өнім алып, астық дайындаудың үш жылдық жоспарын сөзсіз орындау жолында күрес жүргізу үшін бізде не қажеттің бәрі де бар.

Мұның сыртында шитті мақта, қант қызылшасын өндіру жөніндегі үш жылдың тапсырмасын орындау қажет. Жүгері дәнінен, күріштен, егіншіліктің басқа да өнімінен мол түсім алуға қол жеткізу маңызды.

Биылғы жылдан бастап картоп пен овощты сырттан әкелмей-ақ, онымен республика халқын толық қамтамасыз ету қажет. Сондай-ақ өсімдік майын, ең алдымен, Шығыс Қазақстан, Павлодар және Семей облыстарында (Протозанов, Әбенов, Ерпилов, Мырзашев, Құбашев, Еременко жолдастар) өндіруді ұлғайту маңызды.

Азық-түлік программасының орындалуы көбіне-көп ауыл шаруашылық өнімінің барлық түрлерін өндіру мен дайындау жоспарларын жүзеге асыруға байланысты болмақ. Сонымен бірге тасымалдау мен сақтау кезінде оның ысырабын барынша азайту, қоймалар мен тасымал ыдысы жөніндегі толғағы жеткен проблемаларды шешу маңызды.

Осыған байланысты кәсіпорындардың шаруашылықтармен тікелей байланыстарын белсене ұлғайтудың, қалдықсыз технологияны іс жүзінде енгізудің, шикізат ресурстарын рәсуа ететін, ұқсату мен тасымалдау кезінде ысырапқа жол беретін, үнемі ақауды үдетіп отырған адамдарға ымырасыздықтың қажеттігін Жерембаев, Алыбаев және Танцюра жолдастарға барынша қатаң атап көрсету қажет.

Қазір қоғамдық малдың барлық түлігінің жоспарлы өсуін қамтамасыз ету, оның өнімділігін арттыру, кәсіпорындардың, мекемелердің, ұйымдардың, құрылыстардың қосалқы шаруашылықтар жүйесін ұлғайтып, жетілдіру, халықтан өнім сатып алуды көбейту есебінен мүмкіндігінше мол өнім алу қай кездегіден де маңызды болып отыр.

Түйінді мәселелерді іс жүзінде шешу үшін, ең алдымен, мал қыстатуды шығынсыз және малдың өнімділігін төмендетпей, ойдағыдай аяқтау, төл алу науқанын ұйымшылдықпен өткізу қажет.

Аталған мәселелерді шешуде бізде бәрі бірдей орнына келіп тұрған жоқ, мұны Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің Бюросындағы Семей, Шығыс Қазақстан және Талдықорған облыстық партия комитеттерінің есептері де дәлелдеді. Мал шаруашылығы — республиканың ауыл шаруашылығындағы жетекші сала екенін, сондықтан оны дамыту жоспарларын орындамауға хақымыз жоқ екенін біз жақсылап түсініп алуымыз керек. Бұдан былай осы саладағы әрбір олқылық төтенше оқиға ретінде қаралатын болады.

Зор міндеттер өзіне айрықша назар аударуды қажет етеді, мал шаруашылығын одан әрі өркендету үшін өзімізге байланысты нәрсенің бәрін істеуге міндеттейді, мұның өзі барлық партия, совет, кәсіподақ, шаруашылық және комсомол органдарының, халықтық бақылаудың, неғұрлым қалың жұртшылықтың бірінші дәрежелі мақсаты болуға тиіс.

Қазір партия алға қойған міндеттерді шешуде істің бәрі маңызды.

Бірақ, ең алдымен оларды орындау үшін ұйымшылдық пен тәртіпті барынша нығайта отырып, артта қалған шаруашылықтарды олқылықтан алып шығуымыз қажет.

Бізде бағалы тәжірибені, ғылым мен озық практиканың жетістіктерін батылырақ енгізуге дабыралап шақырудан кемістік жоқ. Бірақ, жолдастар, мұнымен жергілікті жерлерде айналысатын мезгіл баяғыдан-ақ жетті, өйткені көптеген шаруашылықтар мен аудандарда шын мәнінде пайдалы тәжірибе бар.

Жергілікті жерлерде техникалық-экономикалық және финанстық көрсеткіштерді жақсарту жөнінде әлі де нашар қамқорлық жасалады.

Совхоздар мен колхоздар артта қалушылардың қатарына әдетте негізінен мал шаруашылығындағы қырсыздықтың салдарынан тап болады, өйткені сенімді жемшөп базасы жөнінде барлық жерде бірдей шындап қамқорлық жасалмайды. Егер қостанайлықтар үстіміздегі мал қыстату науқанына арнап әрбір сиыр үшін 19 тоннадай сүрлем дайындаса, ал жамбылдықтар мен талдықорғандықтар оны екі есе кем әзірледі.

Жемшөп проблемасын шешуде, жолдастар, Қостанай облысынан үлгі алыңыздар, сүрлем салуды шұғыл ұлғайтыңыздар, жүгерінің және басқа дақылдың егісін кеңейтіңіздер, пішен жайында да ұмытпаңыздар.

Бұл, ең алдымен, Алматыны, Қарағандыны, Өскеменді, Екібастұз бен Павлодарды және басқа өнеркәсіп орталықтарын сүтпен, етпен, овощпен іркіліссіз қамтамасыз етуге тиісті шаруашылықтарға қатысты мәселе.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының талаптарына, Юрий Владимирович Андропов жолдастың кеңестері мен нұсқауларына сәйкес біз селолық құрылыста тәртіп орнатуға, селоны әлеуметтік жағынан қайта құру ісінің ауқымын едәуір ұлғайтуға тиіспіз.

Біздің бәріміз де КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының село экономикасындағы әрбір қадамымыз, барлық практикалық іс-қимылдарымыз Азық-түлік программасымен, оның сан және сапа жағынан орындалуының нақты барысымен мүлтіксіз жалғастырылып отырсын деген принципті нұсқауын басшылыққа алуға міндеттіміз.

Жолдастар!

Республиканың көп салалы өнеркәсібіндегі, күрделі құрылыстағы, байланыс жүйесіндегі және әсіресе қазір бәріміз баса көңіл бөлуге міндетті болып отырған транспорттағы істің жағдайын да біз нақ осы комплексті тұрғыдан қарастыруымыз керек.

Жыл ерекшеліктерін ескере келгенде, біздің бірінші кезектегі міндетіміз — өнеркәсіп пен күрделі құрылыстың барлық салаларында қабылданған социалистік міндеттемелерді орындап шығу.

Жалпы алғанда республиканың өнеркәсібі қалыпты жұмыс істеуде.

Бірақ сонымен бірге Құрылыс материалдары, Жеміс-овощ шаруашылығы, Селолық құрылыс министрліктерінің (Парымбетов, Жерембаев, Мусин жолдастар) жүйесінде әлі күнге дейін артта қалып келе жатқан кәсіпорындар бар.

Республика Ауыл шаруашылығын өндірістік-техникалық жағынан қамтамасыз ету жөніндегі мемлекеттік комитет (Егоров жолдас), «Актюбинсксельмаш» (Алимпиев жолдас), Октябрьдің 20 жылдығы атындағы Алматы станок жасау (Ахметов жолдас) заводтары селоға зәру запас бөлшектерді уақтылы бермейді.

Оның есесіне бұрқыратып қағаз жазуда кемшілік жоқ. Мәселен, Алматы облыстық «Сельхозтехника» (Шаламов жолдас) бесжылдықтың басынан бері 35 мың бұйрық-жарлық шығарып, қатынас-қағаз жазған да, соған жауап ретінде 22 мың қатынас-қағаз алған. Бұған қалай төзуге болады?

Өнеркәсіп саласында артта қалушы кәсіпорындар санын барынша азайту, жаңа қуаттарды дер кезінде, неғұрлым толық игеру, еңбектің және шығарылатын өнімнің жоғары сапалылығы жолында нәтижелі күрес жүргізу басты міндеттердің бірі болып қала береді.

Сондай-ақ энергетикадағы жағдайды да үзілді-кесілді түзетудің маңызы зор.

Құрылыс жайында айта келіп, шешен қаржы мен ресурстарды шашыратып жіберудің, жоспарсыз құрылыс салудың зиянды практикасына төзуге болмайтынын, бұл істе Орал облысы (Ықсанов, Подьяблонский жолдастар) айрықша көзге түсіп отырғанын көрсетті. Ауыр индустрия кәсіпорындары құрылысы министрлігі (Ломов жолдас), Түсті металлургия министрлігі (Тәкежанов жолдас), Монтаждау және арнаулы құрылыс жұмыстары министрлігі (Ержанов жолдас), Ет және сүт өнеркәсібі министрлігі (Алыбаев жолдас), Жеміс-овощ шаруашылығы министрлігі (Жерембаев жолдас), Балық шаруашылығы министрлігі (Саржанов, Завдовьев жолдастар), Селолық құрылыс министрлігі (Мусин жолдас) және басқалар жаңа қуаттарды іске нашар қосып, баяу игеруде.

Тұрғын үй және мәдени-тұрмыстық құрылысқа, деді шешен, ерекше көңіл бөлу керек. Нақ осы тұрғын үй мен әлеуметтік, мәдени-тұрмыстық объектілердің, әсіресе балалар яслилері мен бақшаларының, мектептердің, кәсіптік-техникалық училищелердің,мәдениет мекемелерінің жетіспеуі салдарынан көптеген кәсіпорындар мен аса маңызды құрылыстар, атап айтқанда, Екібастұз отын-энергетика комплексі кадрлар жөнінен қиыншылықтарға душар болып отырғаны құпия емес. Бұл орайда селолық жерлерде де кемшіліктер аз емес. Құрылыс, өнеркәсіп және ауыл шаруашылық министрліктері, партия және совет органдары аталған мәселелермен түбегейлі айналысып, олардың сапалы шешілуін іс жүзінде қамтамасыз етулері керек.

Барлық жерде, селода да, қалада да, Азық-түлік программасын орындауға байланысты объектілердің салыну барысын қатаң партиялық бақылауға алудың маңызы зор. Республиканың Мемлекеттік жоспарлау комитеті (Мұхамед-Рахимов жолдас), барлық министрліктері мен ведомстволары бұл жерде ең жоғары тиімділікті, мердігерлік әдістің шаруашылық тәсілмен пәрменді ұштастырылуын қамтамасыз еткендері жөн.

Сонымен бірге материал және еңбек ресурстарын ұтымды пайдаланудың, үнем тәртібі мен ұқыптылықты қатайта түсудің, аграрлық-өнеркәсіптік комплекс пен күллі халық шаруашылығының әрбір учаскесіндегі жоғары тәртіп пен ұйымшылдықтың қажеттігі атап өтілді.

Әрбір облыстық партия комитеті мен облыстық атқару комитеті халық тұтынатын товарлар өндірудегі істің жайын егжей-тегжейлі анықтап, бұл жөнінде қабылданған қаулылардың орындалуын қамтамасыз етуге тиіс. Ең алдымен бұл Шығыс Қазақстан, Целиноград, Көкшетау, Қызылорда облыстарында істелуге міндетті. Халық тұтынатын сапалы товарларды тек салалық заводтар, фабрикалар, комбинаттар мен бірлестіктер ғана емес, сондай-ақ барлық өнеркәсіп орындары түгелдей шығаруға міндетті. КПСС Орталық Комитеті мәселені осылай қойып отыр, сондықтан бұл жерде екі ұшты ұғым болмауға тиіс.

Бүгінгі талкыланып отырған міндеттерді жүзеге асыруда Ауыл шаруашылығы, Дайындау, Жеміс-овощ шаруашылығы, Су шаруашылығы, Автомобиль транспорты министрліктерінің, Мемлекеттік жабдыктау комитетінің, темір жол баскармаларының, Главриссовхозстройдың және ВАСХНИЛ-дің Шығыс бөлімшесінің (Моторико, Клевцов, Жерембаев, Кыпшакбаев, Кадырбаев, Таңкыбаев, Көпжасаров, Тұрғанбаев, Овсяник, Гончаров, Медеубеков жолдастар) ролі мен жауапкершілігі ерекше зор. Бүгінгі айтылған орынды сыннан бұл министрліктер мен ведомстволар тиісті корытынды шығарып, бүкіл аграрлык-өнеркәсіптік комплекске неғұрлым тиімді ыкпал ететін болуға тиіс. Кабылданған шаралар туралы олар Казакстан Компартиясының Орталык Комитетіне баяндауға тиіс.

КПСС Орталык Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерін республикамыздың көлемінде нәтижелі орындау үшін біздің бәріміз де партиялык, мемлекеттік тәртіпті және еңбек тәртібін барынша нығайту, иесіздік пен берекесіздіктің кандай да болсын көрінісіне ымырасыздык жағдайын жасау жөніндегі партияның сара бағытын мүлтіксіз жүзеге асыруға міндетті екенімізді барынша катаң айту кажет.

Казір партия, совет, комсомол органдарының, халыктык бакылаудың көмегімен кадрлардың ресурсын тиімдірек пайдаланудың, жұмыс уакытын кадірлеудің, әрбір маманға толык күшінде жұмыс істеттірудің маңызы зор.

Кейбір жобалау институттарында істеліп жүргеніндей етуге болмайды: оларда жұмысы аз адамдар кыскартылады, ал олар болса көшенің арғы бетіндегі жалакысы көбірек, бірак істейтін түк жұмысы жок баска кеңселерге барып орналаса кояды.

Коғамдык ыкпал мен заңның барлык күшін пайдаланып, кажет болған жерде ең катаң шаралардан да тартынбай, халык шаруашылык механизмінің әрбір бөлімшесінде тәртіпті нығайтудың маңызы зор.

Әсіресе халык игілігін талан-тараж етушілерге, коғам есебінен пайда тапкысы келетіндердің, социалистік право тәртібін бұзатындардың бәріне аяусыз болу керек.

Біздің бәріміз де денсаулык сактау, мәдениет, сауда және тұрмыстык кызмет саласының барлык кызмет орындарының жұмысын тәртіпке келтіріп, одан әрі жаксарту жолындағы күресті жалғастыра беруге, сөйтіп, барлык жерде жоғары мәдениетті кызмет көрсетілуіне, еңбекшілердің басым көпшілігіне колайлы, мінсіз жұмыс кестесінің болуына күш салуға міндеттіміз. Бұл Тұрғын үй-коммуналдык шаруашылык (Чернышов жолдас), Байланыс (Байжанов жолдас) министрліктері мекемелерінің жұмысына да сөзсіз катысты болуға тиіс.

Көпшілік колды товарлар саудасындағы іркілістерге, советтік сауда ережелерінің бұзылуына кінәлі лауазым иесі адамдарға койылатын талапты барлык жерде катайту керек. Барлык жерде, калада да, селода да, ауыл шаруашылык өнімдерінің комиссиялык саудасын дұрыс ұйымдастыру жөніндегі жауапкершілікті арттыру кажет.

Мәдени, медициналык кызмет көрсету, сауда мен тұрмыстык кызмет, коммуналдык шаруашылык салаларының бәрі үлгілі жұмыс істеп, адамдарға куаныш сыйлауға тиіс. Көп нәрсе еңбекшілердің талап-тілегіне жанашырлыкпен сергек карауға байланысты, деп атап өтті шешен. Түптеп келгенде — бұл да саясат, сондыктан бұл жерде пайдакүнемдік былай тұрсын, тіпті немкұрайдылыкка, мәдениетсіздікке орын жок. Шын ыкыласпен көрсетілген кішкентай ғана кызметтің өзі адамның көңіл-күйіне, демек, бүкіл моральдык-психологиялык ахуалға игі әсер етеді. Мұны естен шығаруға болмайды.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерін, Азық-түлік программасын орындау жөніндегі міндеттер жайында айта келіп, Қонаев жолдас бүкіл шаруашылық жұмысты, ең алдымен село экономикасын идеологиялық жағынан пәрменді қамтамасыз етудің маңыздылығына айрықша назар аударды.

Алайда, деді ол, осы аса маңызды учаскеде әзірше жадағай көзқарас басым.

Село өмірі «Казахстанская правда» және «Социалистік Қазақстан» газеттерінде тым үстірт көрсетіледі. Оларда жарияланатын материалдардың көпшілігіне елеулі редакторлық көмек қажет.

Идеологиялық жұмыста, «шындықтан қорқу зиянды» деген лениндік қағиданы есте сақтап, белгілі партиялық қаулылардың талаптарына толық сәйкес оның пәрменділігін арттыратын, бірсарындылықты, формализмді, даңғазалықты, көпірме сөзді батыл жоятын мезгіл баяғыдақ жетті.

Бисаясаттық пиғылдарға, әртүрлі қауесет пен өсек таратушыларға қарсы барынша белсенді күрес жүргізу керек. Кейбір жерлерде өздерін емін-еркін сезінетін арамтамақтарға, қыдырымпаздарға, жалқауларға, жұмыста ақау жіберушілерге, ұшып-қонбаларға, маскүнемдерге қарсы ымырасыз болу қажет. Бұл жерде істің мәнісі фактілерді жай ғана тіркеуде емес, оларды тудыратын себептерді батыл жоюда болып отыр.

Ұйымшылдық пен тәртіпті барынша нығайту — уақытша науқан емес, партияның бұрыннан келе жатқан талабы. Бүгін таңда оның ерекше өткір естілетін себебі — біздің қоғамның, әрбір семьяның, әрбір совет адамының игілігі сайып келгенде жалпы жұрттың жинақылығына байланысты болмақ. Міне сондықтан да адал, екпінді еңбек жеке адамның және әрбір коллективтің қоғамдық беделінің ең жоғары көрсеткіші екенін барлық жерде, әрдайым атап көрсетіп отыру маңызды.

Біздің идеологиялық қызметтеріміз мейлінше білгірлік, саяси принциптілік танытып, Юрий Владимирович Андроповтың «Коммунист» журналында әділ атап көрсеткеніндей, «қоғамның мойнындағы масылдарға айналып, адал еңбек ететін қызметкерлер бұқарасы есебінен күн көретіндерге» ымырасыз болуға міндетті.

Қандай да болсын теріс фактілерге бірден қатаң партиялық баға беру, әрбір идеологиялық коллективте мінсіз таза моральдық-психологиялық ахуал болуы жөнінде нақты қамқорлық жасау маңызды, онда партиялық кадрлардың сенімді резерві де болуы керек.

Жекелеген творчестволық одақтар, көптеген мәдениет мекемелері селоның көкейтесті проблемаларынан әлі де алшақтау жатыр. Кейбір әдебиетшілер, суретшілер, кинематографистер, архитекторлар сөз жүзінде село еңбеккерлерімен тығыз байланысты түгелдей жақтайды, ал іс жүзінде ауық-ауық «десанттармен» ғана шектеледі, бұл жөнінде Қазақстан Компартиясының XV съезінде де айтылған болатын.

Бізде атқарар іс көп. Біздің алдымызда тұрған проблемалар өздерінің шешімін күтеді және ол шешім сөзсіз жоғары тиімді болуға тиіс. Сондықтан осы тұрғыдан алғанда ынтымақты, жинақы жұмысқа бөгет болатын нәрсенің бәрінен біржолата арылу, уақытты босқа өткізбеу керек, ал кейбір министрліктер, ведомстволар мен мекемелер бұған әлі де тым әуес.

Таяуда Қазақ ССР Ауыл шаруашылығы мен Жеміс-овощ шаруашылығы министрліктері Ерікті кітапқұмарлар қоғамының басқармасымен бірлесіп, «республикалық ғылыми-практикалық конференция» дейтінді өткізіпті. Конференция күні бойы мәжіліс құрып, ақырында: село туралы жақсы кітап керек, ондай кітап пайдалы болады деген сияқты «құнды» қорытындыға келген.

Мұндай «жаңалық» ашу үшін ұзақ күнге мәжіліс құру керек пе екен?

Жұмысшыдан бастап министрге дейін жұмыс уақытын үнемдеу керек, еңбек тәртібін нығайту керек, барлық істе мемлекеттік тәртіпті қатаң сақтау керек, сөйтіп, тек осының негізінде ғана, қосымша қаржы жұмсамастан, біздің бүкіл экономикамыздан алынатын қайтарымды шұғыл арттыру керек деген партияның талабын жұрттың назарына барынша байыптап жеткізу керек.

Қазақстан сан салалы өнеркәсіптің мейлінше алуан түрлі өнімдерімен бірге елімізге мүмкіндігінше көбірек етіп жоғары сапалы астық, ет, сүт, овощ, жеміс бере алады және беруге тиіс. Бізде Азық-түлік программасын практика жүзінде орындаудың бүкілхалықтық ұлы ісіне қосар үлесімізді едәуір арттыру үшін не қажеттің бәрі бар.

Сөзін аяқтай келіп, Қонаев жолдас былай деді: КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумы бұл программаны орындауды ұзаққа созып жіберуге болмайтынын ерекше атап көрсетті; онда аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің қызметкерлері күш-жігерін күннен күнге еселей түсуге, осы міндетті шешуге жұмсалып жатқан қыруар қаржы күні бүгіннің өзінде қайтарым беретіндей, ал ертеңгі берерін одан сайын үдете түсетіндей етіп еңбек етуге тиіс деп тура айтылды.

Экономиканы мүлтіксіз дамыту, халықтың әл-ауқатын жақсарту — біздің совет адамдары алдындағы парызымыз екеніне, интернационалдық парызымыз екеніне, жолдастар, партия барынша өткір назар аударып отыр.

Өздеріңіз білесіздер, мәселені осылай қойғанда, партия дүниежүзілік революциялық процеске біз өзіміздің басты ықпалымызды шаруашылық саясатымыз арқылы жүргіземіз деген көреген лениндік нұсқауды басшылыққа алады.

Қазақстан коммунистері партиямыздың және оның айбынды штабы — лениндік Орталық Комитеттің ең күрделі тапсырмаларын әрқашан абыроймен орындап отырғанын республика партия ұйымының бүкіл тарихы айқын дәлелдейді.

Советтік Қазақстанның коммунистері, барлық еңбекшілері еліміздің Азық-түлік программасын ойдағыдай жүзеге асыруға бұл жолы да лайықты үлес қосатынына ешқандай күмән жоқ.

БЕЙБІТШІЛІК ПЕН ЖАСАМПАЗДЫҚ САЯСАТЫ

Жұмысшылар мен шаруалардың дүние жүзіндегі тұңғыш көп ұлтты мемлекеті — Советтік Социалистік Республикалар Одағы құрылуының 60 жылдық айтулы мерекесін жасампаз совет халқы қоғамдық өмірдің барлық саласында қарышты самғаумен қарсы алғаны белгілі. «СССР-ге алпыс жыл» атты баяндамасында КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас еліміздің өткен жолын сипаттай келіп: «Мешеулік, қайғы-қасірет және күйзеліс жағдайынан аса жоғары дәрежелі мәдениеті бар және халықтың әл-ауқаты ұдайы өсіп отырған осы заманның ұлы державасының күш-қуатына дейінгі мұншалық зымырай самғауды тарих, сірә, білмейтін болар», — деп атап көрсетті.

Кемелденген социализм орнату барысында шыңдала түскен революциялық жасампаздық совет халқының коммунизм орнату жолындағы бүгінгі істерінен ерекше айқын көрініс табуда. КПСС-тің сара басшылығымен еліміздің өндіргіш күштері қауырт өркендеп, Отанымыздың күш-қуаты нығая түсіп отыр. Совет халқы ерекше құлшыныспен жүзеге асырып жатқан үстіміздегі бесжылдықтың алғашқы екі жылының ғажап көрсеткіштері осының айқын айғағы. 1981 жылы еліміздің ұлттық табысы 14 миллиард сом артса, 1982 жылы оған тағы да 12 миллиард сом қосылып, 500 миллиард сомнан асып түсті. Енді соның 400 миллиард сомы совет халқының әл-ауқатын мейлінше жақсарта беруге бағытталып отыр. Өнеркәсіп өнімінің мөлшері 1981 жылға қарағанда 20 миллиард сомға көбейді. Бір жылдың ішінде жаңадан 200 өнеркәсіп орны іске қосылды, жүздеген кәсіпорындар техникалық жағынан қайта жарақтанды. Ал 1982 жылы 126 миллиард сомның ауыл шаруашылық өнімдері өндірілді, бұл бұрнағы жылғы мөлшерден едәуір артық. Былтыр 107 миллион шаршы метр тұрғын үй салынып, қоғамдық тұтыну қорынан берілетін төлемдер мен жеңілдіктер есебінен ғана еңбекшілер 128 миллиард сом алып отыр. 60 миллион адам санаторийлер мен демалыс үйлерінде, туристік базаларда дем алды, денсаулығын көтерді.

Бесжылдықтың өзекті жылы — үшінші жылында атқарылар міндеттер де ауқымды. Соның ең бастысы — халық шаруашылығының барлық саласында өндіріс тиімділігін арттыру, еңбекті ұйымдастыруды жетілдіру, мемлекет және еңбек тәртібін нығайту арқылы елдің дәулетін молайтып, сәулетін арттыра беру. Ал мұның өзі «Бәрі де адам үшін, бәрі де адамның игілігі үшін» деген партияның программалық талабын жүзеге асыруға қызмет ететін болады.

Совет халқының жасампаздық еңбегімен жасалатын Отанымыздың экономикалық күш-қуаты, халық шаруашылығын қарышты қарқынмен өркендетудегі тамаша табыстары — Совет Одағының халықаралық беделінің, оның лениндік бейбітшіл сыртқы саясатының негізі. Сондай-ақ Коммунистік партия мен Совет мемлекетінің сыртқы саясаттағы принципті бағытын дәйекті жүзеге асыру совет халкының бейбіт еңбек етіп, коммунизм орнатуы үшін қажетті халықаралық жағдай жасауды қамтамасыз етеді. Советтер Елінің сырткы саясатының осынау мән-мағынасы баршаға аян. Өйткені бұл саясат социализмнің гуманистік табиғатын, совет халкы мен социалистік достық одақ елдеріндегі туысқан халықтардың бейбітшілік, жасампаздық мүддесін бейнелейді. Бұл — бейбітшілік ісіне, барлық халықтардың бостандығы мен хауіпсіздігін сактауға, олардың ұлттық тәуелсіздік пен әлеуметтік прогресс жолындағы әділетті күресін колдауға кызмет ететін, әлемдегі адал ниетті адамдардың мүддесіне сай келетін адамгершілікке негізделген нағыз әділетті саясат.

Коммунистік партия мен Совет мемлекетінің ішкі және сырткы саясаты бір-бірімен біте кайнаскан, біртұтас. Ғылыми коммунизмнің негізін салушылар тап күресінің аренасына енді-енді шыға бастаған жұмысшы табын «Халықаралык саясаттың құпиясын меңгеруге» шақырғанда, міне осы екі маңызды максаттың бірлігін атап көрсеткен болатын.

Ішкі және сыртқы саясаттың табиғи бірлігі жөніндегі маркстік қағиданы В. И. Ленин тарихи жаңа жағдайға орай одан әрі дамытты. Совет мемлекетінің сырткы саясатының негізгі бағытын белгілеген кезде ұлы көсем партияның алдына халықтар арасында бейбітшілік орнату, Совет өкіметін корғау мен нығайтуға халықаралық қолайлы жағдай жасау, әлеуметтік-экономикалық системалары әртүрлі мемлекеттердің қатар өмір сүруі жағдайында елімізде социалистік қоғам орнатуды қамтамасыз ету міндетін бірінші кезекке койды. Сол кездегі жағдайға терең талдау жасай келіп, В. И. Ленин: «Сырткы саясат пен халықаралық катынастар туралы мәселе біздің алдымызға ең басты мәселе ретінде қойылып отырды» (Шығармалар толық жинағы, 37-том, 164-бет) деп ашып жазды. Әлемдегі тұңғыш социалистік мемлекеттің сырткы саясат саласындағы алғашқы программалық документі — Бейбітшілік туралы декретте соғысушы елдердің халықтары мен үкіметтерін кырғынды тоқтатып, әділетті бітімге шақырумен бірге, онда халықаралық катынастардың жаңа, демократиялық принциптері де белгіленді.

В. И. Лениннің басшылығымен Коммунистік партия Совет өкіметінің алғашқы күнінен бастап бұлжымас бұл принциптерді жүзеге асыру жолында дәйекті күрес жүргізді. Революциядан кейінгі ауыр күндерде жаңа орнаған жас Совет республикасының сәл де болса тыныс алуына мүмкіндік берген Брест бітімінің жасалуы, Советтер Елінің халықаралық аренада Генуя конференциясында жаппай карусыздану және бейбіт катар өмір сүру принципі негізінде капиталистік елдермен екі жакка бірдей тиімді экономикалық қатынастар орнату жөнінде нақты программа ұсынуы осының айкын айғағы. Дүние жүзінің еңбекшілер қауымы Ұлы Октябрь Отанынан ескен жаңа лепті — бейбітшілікке бағытталған бұл құлшынысты қызу куаттады.

Советтер Елінің сырткы саясатының өткен жолына ой жіберер болсак, мұның өзі ұлы көсеміміз В. И. Лениннің өміршең идеяларын жүзеге асыру, оны үнемі өзгертіп отыратын ішкі және сырткы жағдайларға орай творчестволыкпен қолдана білудің жолы болғанын көреміз. Советтік сырткы саясаттың барлық кезеңдерінде де оның еліміздің мүддесіне сай дәйектілікпен жүзеге асырылуына Коммунистік партия көмегерлікпен басшылық жасап келеді. Мәселен, СССР-де социализм орнату кезінде, капиталистік коршаудағы біздің еліміз бейбітшілік ісін табандылықпен қорғап, фашистік агрессияға коллективті түрде тойтарыс беру үшін, дүниежүзілік революциялық козғалыспен байланысты нығайту үшін қажырлы күрес жүргізген кезде дәл солай болды. Ұлы Отан соғысының оты жылдарында, қаһарман совет халқы фашизмді талкандап, еліміздің бостандығы мен тәуелсіздігін, бүкіл дүние жүзін апаттан аман сақтап қалған Ұлы жеңісті ұйымдастырған кезде де дәл солай болды. Соғыстан кейін, қираған халық шаруашылығын калпына келтірудің ауыр жылдарында да, дүние жүзі соғыс апатынан арылып, халықтар енді-енді еңсесін көтере бастаған кезде империализм ядролық қаруды алға тартып, «қырғи-қабақ соғысты» өршіткен кезде де солай болғанын білеміз.

Совет Одағының фашистік Германия мен милитаристік Жапонияны тізе бүктірген Ұлы жеңісінен кейін әлемдегі күштердің арасалмағы өзгерді де, дүниежүзілік социализм системасы қалыптасып, бейбітшілікті нығайтуға, прогресті дамытуға қолайлы жағдай туды. Осы кезде Совет Одағы бастаған туысқан социалистік елдердің дәйекті жүргізген байсалды сыртқы саясатының арқасында «қырғи-қабақ соғыс» шегініп, халықаралық шиеленісті бәсеңдетуге бетбұрыс жасалды. Соның нәтижесінде халықаралық қатынастарды қалыпты жағдайға келтіруге бағытталған бірқатар келісімдер мен шарттарға қол қойылды.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас айтқандай, баянды бейбітшілікті қамтамасыз ету, халықтардың тәуелсіздігі мен әлеуметтік прогреске деген праволарын қорғау — сыртқы саясатының айнымас мақсаттары болып отырған Совет мемлекетінің беделі мен ықпалы бүгінде өлшеусіз өсіп, оны барлық континенттердің елдерімен бейбіт ынтымақтастықтың берік дәнекерлері байланыстырылып отыр. Оның үні халықаралық форумдарда беделді естіледі.

Бірақ бейбітшілік жолындағы әрбір қадам оңайлыққа түскен жоқ және түспейді де. 80-жылдардың басында халықаралық жағдайдың көкжиегінде бір сәт бәсең тартқан шиеленістің қара бұлты қайта шоғырлана бастады. Оған дем беруші — о бастан халықаралық қатынасқа бейбіт қатар өмір сүру принципін енгізуге қарсы болған, социализмге деген таптық өшпенділік ақиқат сезімінен айырып, көзін шел болып басқан империализмнің ең бір қанқұйлы топтары. Өздерінің күйкі мақсаттары үшін дүниені түгел үйітіп жіберуге әзір империализмнің сол есірік топтары енді АҚШ-тың Р. Рейган басқаратын қазіргі әкімшілігінің қолдауымен халықаралық шиеленісті бұрынғыдан бетер ушықтырып, бейбітшілік, демократиялық, прогресшіл күштерге қарсы шабуылды өшпенділікпен өршітіп отыр. Сондағы олардың дәмесі — дүниедегі прогресті өзгерістерді бөгеу, азаттық жолындағы қозғалыс атаулыны тұншықтыру, сөйтіп, халықтар тағдырын қалайда уыстарында ұстау. Осы мақсаттарына жету үшін империализм «құзғындары» адамзатты ядролық соғыс апатына итермелеуде. Олардың бұл есуастық ниеттерін жүзеге асыруға барған сайын қатары толығып отырған әлемнің прогресшіл күштері батыл түрде қарсы күресуде. Әйтсе де АҚШ-тың қазіргі озбырлық, өктемдік саясаты халықаралық жағдайды мейлінше хауіпті шекке дейін шиеленістіріп жібергенін елемеуге, көрмеуге болмайды.

АҚШ-тың, НАТО блогінің әскери әзірлігі қисапсыз өсіп, бұрын-соңды болмаған дәрежеге жетті. Мынадай фактілер бізді алаңдатпай қоймайды. Мәселен, 32 миллионнан астам адам қайыршылықта өмір сүріп отырған Америка Құрама Штаттарында әскери шығындар жылдан жылға өсіп, биыл 263 миллиард долларға жетті. АҚШ халықты жаппай қырып-жоятын қару-жарақтың жаңа түрлерін — «МХ» ракетасын, «Трайдент» сүңгуір қайығы мен стратегиялық бомбардировщиктер жүйесін жасап шығаруға ғана 56 миллиард доллар бөлуді белгілесе, өткен жылы ол космосты әскери мақсатқа пайдалануға қызмет ететін лазерлік қондырғысы бар космостық станция жасауға 433 миллион доллар жұмсады. Оның әскери арсеналдарында қазірдің өзінде улы газ толтырылған 150 — 300 мың тонна бомба, гранат, мина жатыр. Алдағы бесжылдықта «Американы қайта қаруландыру» программасын жүзеге асыруға 1,6 триллион доллар мөлшерінде қаржы бөлу белгіленіп отыр. Әрине, бұл қыруар қаржының бәрі ең алдымен халықты жаппай қырып-жоятын қару-жарақ жасап шығаруға жұмсалатын болады.

Жанталаса қарулануды қайта өршіткенде империалистік топтар НАТО мен Варшава Шартына қатысушы елдер, АҚШ пен СССР арасында қалыптасқан әскери күштердің тепе-теңдігін өз пайдасына өзгертуді көздеп отырғаны айдан анық. Сол үшін де алуан түрлі агрессиялық жоспарлар ұсынып, шектеулі, созылмалы, қауырт, жаппай ядролық соғыс ашуға ұмтылып отыр. АҚШ-тың Рейган бастаған әкімшілігі әлемнің ауқымды аудандарын «ықпал аймақтары», «Өмірлік мүдделер өрісі» деп жариялап, өктемдік жасап, өзге елдердің ішкі істеріне қол сұғып, ұлттық тәуелсіздігі мен суверенитетіне нұқсан келтіруге дейін баруда. Осы озбырлықтың зардабын қазір Таяу Шығыстың, Африка мен Латын Америкасының бірсыпыра халықтары тартуда. Айталық, Израиль агрессорларының араб елдері мен халықтарына жасаған агрессиясы бұған айқын дәлел. Әрине, АҚШ сияқты сыбайласы қолдамаса, қолына қару ұстатпаса, Тель-Авивтің Бегин мен бұрынғы қорғаныс министрі Шарон бастаған қарақшыларының мұндай қанды қырғынға бара алмайтынын әлем жұртшылығы жақсы түсінеді.

Алайда халықаралық шиеленісті ушықтырып, әлемге ядролық апат қатерін төндіріп отырған АҚШ пен НАТО-ның агрессиялық блогінің зұлымдық әрекеттері мен арам пиғылын бүркемелеу үшін Батыстың жалдап насихатшылары қайдағы бір ойдан шығарылған, сілікпесі шыққан «советтік қатер», «терроризм» төңірегінде даңғаза көтеріп, әлем жұртшылығының көңілін қасақана басқа жаққа аударуға әлек болуда. Олол ма, империализмнің агрессияшыл топтары әртүрлі экономикалық «санкциялар» мен эмбарголар қолданып, Совет Одағына, социалистік достық одақ елдеріне қарсы «психологиялық соғыс» ұйымдастыруғааласұрып отырғанын да көрмеуге болмайды.

Империализмнің, әсіресе америкаи империализмінің реакцияшыл күштерінің агрессиялық саясатының салдарынан халықаралық жағдай мейлінше шиеленісіп, әлемге ядролық соғыс қатері төніп отырған кезде Совет мемлекеті жалпыға бірдей бейбітшілік пен хауіпсіздікті сақтап, нығайту үшін бұрынғыдан да қажырлы күрес жүргізуде. Ол бұл ретте КПСС XXVI съезі белгілеп берген 80-жылдарға арналған Бейбітшілік программасын басшылыққа алады. Съезде: «Бейбітшілікті қорғап қалу керек — бүгінгі таңда халықаралық тұрғыдан біздің партиямыз, біздің халқымыз, сондай-ақ планетадағы барлық халықтар үшін бұдан асқан маңызды міндет жоқ», деп атап көрсетілгені әлемге аян. Бұл — Совет Одағының гуманистік сыртқы саясатының биік мақсаты, оның бұлжымас берік позициясы. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде былай деп мәлімдеді: «Мынаны жауапкершілікпен айтуға тиіспін: советтік сыртқы саясат партиямыздың XXIV, XXV және XXVI съездерінің шешімдерінде қалай белгіленсе, солай болып келді және солай болып қала береді. Баянды бейбітшілікті қамтамасыз ету, халықтардың хауіпсіздік пен әлеуметтік прогреске деген праволарын қорғау — біздің сыртқы саясатымыздың айнымас мақсаттары».

СССР өзінің бұл бағыттағы принципті және дәйекті саясатын іс жүзінде дәлелдеп отыр. Біздің еліміз ядролық қаруды бірінші болып қолданбау жөнінде өзіне бір жақты міндеттеме қабылдады, мұны бүкіл дүние жүзі қызу мақұлдап, зор үмітпен қарсы алды. Егер ядролық қаруы бар басқа державалар бізден үлгі алса, ядролық соғыс қатерінен баянды бейбітшілікке бетбұрыс жасалған болар еді.

Бірақ Батыс бұған бармай отыр. Ондағы сылтаулары — Варшава Шартына қатысушы елдердің жай қару-жарақтан басымдығы бар-мыс. Іс жүзінде мүлдем бұлай емес. Оның бержағында, біз мұндай қару-жарақты шектеуді, бұл жөнінде парасатты шешімдер іздестіруді жақтаймыз. Тіпті біз екі жақтың қару атаулыны бірінші болып қолданбауы жөнінде де уағдаласуға әзірміз. Бұл мәселені іс жүзінде шешу үшін Совет Одағы 1976 жылдың өзінде халықаралық қатынастарда күш қолданбау туралы дүниежүзілік шарт жасауды, ондай шарттың жобасын Біріккен Ұлттар Ұйымына ұсынғаны барша жұртқа мәлім.

Сондай-ақ Совет Одағы мен Америка Құрама Штаттары арасында стратегиялық ядролық қару-жарақты шектеу және қысқарту жөнінде уағдаластыққа қол жеткізудің де ядролық соғыс қатерін азайтуға елеулі ықпалы тиген болар еді. Бұл жөніндегі біздің позициямыз айқын — екі жақтың да мүдделеріне нұқсан келтірмейтін адал келісімді жақтаймыз. Женевада жүріп жатқан кездесулерде әзірше американ жағынан сөз жүзінде болмаса, іс жүзінде келісімге келу жөнінде ниет білінбейді. Тіпті парасатты ақылға бағып, біз әзірше келіссөз жүріп жатқанда екі жақтың да стратегиялық арсеналдарын тежей тұру жөнінде де ұсыныс жасап көрдік. АҚШ үкіметі бұған да көнгісі келмейді. Бірақ Совет Одағынан әскери басымдыққа ұмтылған саясатта болашақ жоқ, ол тек соғыс қатерін күшейте түседі.

Енді сенім шаралары деп аталып жүрген жәйттерге келетін болсақ, бұл жөнінде Совет Одағы Хельсинки уағдаластықтарының шеңберінде іс-қимыл жасап отыр. Оның бұл реттегі байсалды да ауқымды шараларға байланысты ұсыныстары қазірдің өзінде Женевадағы ядролық қару-жарақты шектеу мен қысқарту мәселелері жөніндегі совет-американ келіссөзінің столында жатыр.

НАТО блогінің Батыс Европадағы бірқатар елдерде орта қашықтықта қолданылатын жаңа американ ракеталарын орналастыру жөніндегі ниеті бұл континенттегі хауіпті күшейте түсіп отыр. Әрине, ондай қатерден құтылуға да болады. Сол үшін де Совет Одағы бір жылдан бері бұл аймақтағы ядролық қару-жарақты қалайша шектеп, қалайша қысқартуға болатыны жөнінде АҚШ-пен келіссөз жүргізіп келеді. Келіссөздің жемісті болуына ұмтылатын ниетін танытып, біздің еліміз Европадағы нысаналарды талқандай алатын ядролық қарудың барлық түрінен бастарту жөнінде келісім ұсынды. Оған жауап болмаған соң, СССР мен НАТО елдерінің орта қашықтықта қолданылатын қару-жарағын үш еседен астам қысқарту жөнінде ұсыныс жасалды. АҚШ әзірше оған да көнбей отыр. Ал АҚШ президенті ұсынған «нульдік» вариант тек НАТО-ға ғана біржақты басымдылық береді. Әрине, өз мүддесіне нұқсан келтіретін «ұсынысқа» Совет Одағының келісе алмайтыны заңды. Өйткені біз жанталаса қарулануды тежеу мен қарусыздану жөніндегі келіссөздердің басты шарты — тепе-теңдік пен екі жаққа бірдей хауіпсіздіктің тиімді жолын іздестіру деп санаймыз.

Бейбітшілікті сақтап, нығайту, әлемді ядролық соғыс апатынан қорғау — жер бетіндегі цивилизацияны, өмірді сақтап қалуға мүдделі барлық елдер мен халықтардың мәртебелі міндеті екенін түсінген дүние жүзінің прогресшіл және бейбітшіл күштері Совет Одағы бастаған социализм елдерінің бейбітшілік саясатын барған сайын қызу қолдауда.

Әлем жұртшылығының осы үміті жүктеген жауапкершілік сезімін басшылыққа алған Варшава Шартына қатысушы мемлекеттер өздерінің соңғы бас қосқан кеңесінде қабылдаған Саяси декларациясында агрессияшыл күштердің арам пиғылды әрекеттерінің салдарынан дүниежүзілік оқиғалардың дамуы хауіпті сипат алып бара жатқанына алаңдаушылық білдіріп, күрделі халықаралық жағдайды сауықтыруда байсалды іске бастайтын бірқатар мәселелер жөнінде салиқалы мәлімдемелер жасады.

Саяси консультациялық комитеттің кеңесіне қатысушы мемлекеттер, ең алдымен соғысты болдырмау жолындағы күресте жанталаса қарулануды ауыздықтап, қарусызданудың, әсіресе ядролық қарусызданудың басты орын алатынын ескере отырып, бүкіл адамзат тағдырын қастерлейтін барлық мемлекеттерді, әсіресе ядролық державаларды бұл салада ынтымақтастық, саяси жігер мен әзірлік көрсетуге шақырды. Осыған байланысты кеңеске қатысушылар Совет Одағының жанталаса қаруланууды тоқтату мен қарусыздану саласындағы ұсыныстарын, оның ядролық қаруды бірінші болып қолданбау жөніндегі міндеттемесін мейлінше қолдайтынын, ядролық державалардың бәрі де солай істейді деп күтетінін мәлімдеді.

Сондай-ақ олар бірқатар нақты мәселелер бойынша уағдаластыққа қол жетуін жеделдету қажет деп санайды. Мәселен, қарусыздану жөніндегі Женева комитеті шеңберіндегі келіссөздерге мына мақсатпен жаңа серпін беруге шақырады:

— Ядролық қаруды сынауға толық және жаппай тыйым салу туралы шартты барынша қысқа мерзімде әзірлеу;

— химиялық қаруға тыйым салу және оны жою туралы халықаралық конвенция әзірлеуді жеделдету;

— нейтрон қаруына тыйым салу туралы конвенцияны әзірлеуге көшу;

— космос кеңістігінде қандай да болсын қару орналастыруға тыйым салу туралы келіссөзге дереу кірісу...

Әрине, кеңесте кеңінен талқыланған бейбіт ядролық энергетиканың хауіпсіз дамуын қамтамасыз ету, ғаламдық көлемде де, жекелеген аудандарда да қару-жарақтың, қарулы күштердің қазіргі дәрежесін төмендету, жай қару-жарақты сату мен беруді шектеу туралы келіссөздерді қайта бастау проблемалары да барлық мемлекеттердің байыпты көңіл бөлуіне тұрарлық екені даусыз.

Өсіп келе жатқан әскери шығындар жанталаса қаруланудың күшеюіне тікелей байланысты екенін ескере отырып, кеңеске қатысушылар НАТО елдерін әскери шығындарды қысқартуға байланысты уағдаластыққа жетуге шақырады. Бұл жөніндегі игі істер, әрине, одан босаған қаржыны әлеуметтік-экономикалық даму мақсатына пайдалануға мүмкіндік береді. Тіпті ең болмағанда бұл қазір капиталистік елдерде 30 миллион адамнан асып отырған жұмыссыздардың мүшкіл халін едәуір жеңілдетуге жәрдемдесер еді.

Кеңеске қатысушылар халықты жаппай қырып-жоятын ядролық, химиялық қарудан Европаны құтқаруды жақтайды және ондағы қарулы күштер мен қару-жарақты қысқартуға байланысты талай жылдардан бері жүргізіліп келе жатқан Вена келіссөзінің ілгерілеуіне, жұмысын қайта бастаған Мадридтегі кездесуде әскери тайталасты бәсеңдетуге, сенімсіздікті кемітуге, қарулы күштер мен қару-жарақты қысқарту мәселелерін шешуге ірі үлес қосуға тиіс Европада сенім мен хауіпсіздікті нығайту шаралары мен қарусыздану жөнінде конференция шақыру туралы уағдаластыққа жетуді аса қажет деп біледі. Олар сонымен қатар континенттің солтүстігінде, Балқанда, басқа да аудандарда ядролық қарусыз аймақтар құру, Жерорта теңізін бейбітшілік пен ынтымақтастық аймағына айналдыру жөніндегі ұсыныстарды қолдайды.

Европадағы барлық мемлекеттердің өзара байланысын дамыту жөніндегі мәселеге тоқтала келіп, Саяси декларацияда былай деп атап көрсетілді: «Кеңеске қатысқан мемлекеттер... АҚШ пен кейбір батыс елдері Польшаға қарсы енгізген «санкцияларды» батыл айыптайды. Польшаның ішкі істерін, осы кезге дейінгідей, тек Польша ғана шешетін болады. Социалистік Польша туысқан социалистік елдердің моральдық, саяси және экономикалық қолдауына әрқашан да сүйене алады».

Кеңеске қатысушылар дүние жүзіндегі жағдайды сауықтыру Азияда, Африкада, Латын Америкасында, басқа да аудандарда орын алып отырған әскери жанжалдарды жоюға және олардың жаңа ошақтары пайда болуына жол бермеуге байланысты екенін атап өтті. Араб елдерін ғана емес, басқа да көптеген мемлекеттерді айтарлықтай алаңдатып отырған Таяу Шығыс жанжалын шешудің ерекше маңызы бар екені белгілі. Израильдің Ливанға басып кіруін, оның Палестина мен Ливан халықтарына қарсы агрессиясын, Батыс Бейруттың жай халқын айуандықпен қырғынға ұшыратуын әлем жұртшылығы айыптайды.

Кеңеске қатысушылар Израиль әскерлерінің Ливаннан дереу және толық әкетілуін, бұл елдің тәуелсіздігі, суверенитеті, бірлігі және территориялық тұтастығы қамтамасыз етілуін талап ете отырып, бұл міндеттерді шешу үшін барлық мүдделі жақтардың, палестиналық араб халқының заңды өкілі ретінде Палестинаны азат ету ұйымының қатысуымен халықаралық конференция шақыру қажет деп санайды.

Мемлекеттер арасында сенімге негізделген қалыпты қатынастар болмайынша әскери қатерді бәсеңдету мүмкін емес. Бірақ соңғы кезде реакцияшыл империалистік топтар социализм елдеріне, ұлт-азаттық және прогресшіл қозғалыстарға қарсы кең көлемді насихат науқанын өршітті. Ондағы мақсаттары — егес пен жанталаса қарулану, әртүрлі мемлекеттердің тәуелсіздігін аяққа басу: олардың ішкі ісіне қол сұғу, бәсеңдік процесіне қарсы тұру жолындағы өздерінің астамшылық арам пиғылдарын бүркемелеу. Бұл саясат барлық адамдар мен халықтардың заңды праволарымен, ең алдымен олардың өмір сүру правосымен сыйыспайды. Халықтардың бостандықтары мен праволарын аяққа басатын жаңа антикоммунистік мұндай жорық барлық елдердің мүдделеріне қатер төндіретін халықаралық шиеленісті ушықтырудың құралы болып табылады.

Алайда жалған хабарлар мен жала жабу арқылы социалистік құрылысты бүлдіру ешкімнің қолынан келмейді. Социализм экономика мен мәдениетте, ұлттардың тең праволылығы мен достығын орнықтыруда үздік жетістіктерге жетті. Социалистік елдердің ерікті тең праволы, интернационалдық ынтымағы құрыштай берік. Бұл топтасқандық, берік ынтымақтастық пен бірлік бейбітшілік пен прогресс ісіне қалтқысыз қызмет етуде. Мұны дүние жүзінің адал ниетті адамдары бейбітшілік пен халықаралық хауіпсіздікті сақтап, нығайтудың пәрменді шарасы ретінде қарсы алған Варшава Шартына қатысушы мемлекеттердің Саяси декларациясы әлемге тағы да паш етіп отыр.

Коммунистік қоғам орнатып жатқан совет халқы өз елінің алтын заңы — СССР Конституциясында баянды етілген лениндік бейбітшілік саясатынан айнымай, бейбітшілік пен халықтардың хауіпсіздігі жолындағы күрестің алдыңғы шебінде келе жатқанын айрықша мақтан етеді. Әділдіктен айнымайтын, адамгершілік пен әлеуметтік прогресті қастерлейтін Советтер Елі өзінің экономикалық және қорғаныс күш-қуатына сүйене отырып, совет халқының, туысқан социализм елдері мен достас мемлекеттер еңбекшілерінің бейбіт өмірі мен жасампаздық еңбегін бұдан былай да дәйекті түрде қорғай беретін болады.

ӨРКЕНДІ ІСТЕР ӨРІСІ

Р. МЫРЗАШЕВ,

халық депутаттары Павлодар облыстық Советі атқару комитетінің председателі

Бүгінде Ертіс өңірі — қауырт қимылдың, асқан ынта-жігердің, атойлы еңбек дүбірінің аймағы. Мұнда еліміздегі аса ірі территориялық-өндірістік комплекстердің бірі — Павлодар-Екібастұз комплексі өзінің қарышты қадамымен, тасқынды табысымен күн санап тұлғалана, өресі биіктей түсуде. Ал социалистік ауыр өнеркәсіптің трактор, алюминий, ферросплав, мұнай өңдеу заводтары тәрізді алыптары шығарған өнімдері халық игілігіне асырылып отыр.

Өнеркәсіп пен егіншілікті өзара тығыз ұштастыра өркендету жөніндегі лениндік қағиданы басшылыққа алған облысымыздың ауылшаруашылығының еңбеккерлері он бірінші бесжылдықтың өзекті жылын мол табысты жыл ету жолында социалистік жарыс туын желбірете түсті. Ал осы асқақ өрлеу, зор ұйымшылдық пен іскерлік Азық-түлік программасын орындауға бағытталуда.

«СССР-дің Азық-түлік программасының міндеттерін жүзеге асыру, — делінген осы документте, — бүкілхалықтық іс, барлық партия, совет және шаруашылық органдарының, кәсіподақ және комсомол ұйымдарының, колхоздар мен совхоздардың, аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің басқа да кәсіпорындарының барлық еңбеккерлерінің, әрбір совет адамының ең бірінші парызы». Міне Павлодар облысының Советтері де елімізде азық-түлік проблемасын ойдағыдай шешу жөнінде партия мен үкіметіміз алға қойған асқаралы міндеттерді жүзеге асыру жолында өздерінің ұйымдастыру және бұқаралық-тәрбие жұмысын мейлінше жандандыруда. Осы айқын да айбынды міндеттерді іске асыруға бағытталған қажырлы еңбектің қанат жайғанына бір жылдай уақыт өтті. Өткенге көз жіберсек, не істелді, қол жеткен табыстар қандай деген сауал ойға оралады. Атап айтар болсақ, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумынан бергі жерде облыста ауыл шаруашылығын дамытуда қол жеткен табыстарымыз да аз емес сияқты. Мысалы, өткен жылы облыста 80,5 мың тонна ет, 194,3 мың тонна сүт, 4,6 мың тонна жүн және 141 миллионнан астам жұмыртқа өндірілді. Бізде былтыр ет өндіру оныншы бесжылдықтың жылдық орта көрсеткішімен салыстырғанда он процент артты.

Советтердің мал санын көбейту, оның тұқымын жақсарту, қондылығын арттыру жайындағы нысаналы жұмысы өз жемісін бере бастады. Облыстың әрбір төртінші ауданы үстіміздегі жылдың алғашқы тоқсанында мемлекетке ет тапсырудың жоспарын мерзімінен бір ай бұрын орындады. Шаруашылықтарда тел алу ойдағыдай жүріп жатыр. Қазір өткен жылдың осы мерзімімен салыстырғанда 40,5 мың қозы, 1800 бұзау артық алынды.

Бүкіл еліміздегі сияқты тың игерген біздің облысымыз үшін де астық өндірісін ұлғайту әрқашан кезек күттірмейтін міндет болып қала береді. Демек, облыстың селолық, поселкелік және аудандық Советтері, күллі шаруашылық органдары егіншілік мәдениетін одан әрі көтеру, егіс құрылымын жақсарту, аудандастырылған дақылдардың мол өнімді, сортты тұқымын кеңінен пайдалану, топырақ қорғаудың ғылыми негізделген жүйесін дамыту ісінде бірқатар шараларды жүзеге асырды. Облыста егіс көлемінің басым бөлігінде, яғни 2,7 миллион гектар алқапта ауыспалы егіс игерілді. Осы өңірдің тең жартысына жуығы топырақ қорғаудың прогрестік әдісі бойынша өңделді. Әсіресе таза пардың үлесін дұрыс анықтап, оны сапалы өңдеуге, тиімді пайдалануға айрықша көңіл бөлінді. Сөйтіп, пар жырту жоспары ойдағыдай орындалып отыр.

Облысымыздың табиғат-топырақ жағдайына сәйкес егіс құрылымын қайта саралау жөнінде біршама іс тындырылды. Жармалық дақылдардың, оның ішінде тары мен қарақұмықтың егіс көлемін ұлғайтуды мақсат етіп отырмыз. Біздің жағдайымызда бұл дақылдардың мол өнімді, шаруашылық тұрғыдан тиімді екенін тәжірибе сан рет көрсетті. Тіпті ауа райы қолайсыз, кейбір қуаңшылық жылдардың өзінде-ақ жармалық дақылдардың түсімін гектар басы 3—4 центнер арттыруға болатыны дәлелденді. Мысалға Качиры ауданындағы «Бобровка» совхозын алайық. Бұл шаруашылық қарақұмық өсіру жөнінде айтарлықтай тәжірибе жинақтады. Совхоз диқандары қарақұмық егісіне фосфорлы тыңайтқыш енгізіп, дақылдың әр гектарынан аудандық орта көрсеткішпен салыстырғанда өнімді 2—3 центнер артық жинады. Сөйтіп, осы қосымша өнім есебінен алты мың центнер қарақұмық өндіріліп, 180 мың сом табыс келтірілді. Шаруашылықтың бұл тәжірибесін биыл облыста 95 мың гектар қарақұмық егісі алқабында қолдану ұйғарылды.

Облыстың партия, совет және шаруашылық органдарының егіншілік жүйесін жетілдіру бағытындағы шараларына байланысты бізде оңтүстік және орталық өңірдегі 12 ауданның сегізінде жармалық дақылдар мен тары өсіріледі. Ал облыстың солтүстік аудандарында қарақұмыққа маңыз беріліп отыр. Оның егіс көлемі 220 мың гектарға дейін арттырылды. Жекелеген шаруашылықтарда дәнді егістің тең жартысы қарақұмық болмақ. Сайып келгенде, республикамыздағы қарақұмық егісінің 40 проценті, ал тарының төрттен бірі біздің облыстың үлесіне тиіп отыр.

Коммунистік партияның кемелденген социализмнің қазіргі кезеңіне арналған лениндік аграрлық саясатының тамаша өміршеңдігін қоғамдық дамуымыздың барысынан, Павлодар облысының өмірінен айқын көруге болады. КПСС Орталық Комитетінің 1965 жылғы март Пленумының шешімдерін дәйекті жүзеге асырудың нәтижесінде облыс экономикасында аграрлық сектор бұрын-соңды болмаған белеске көтерілді. Ол жоғары механикаландырылған, болашағы зор салаға айналды. Бұған бір ғана мысал келтірейік. Ауа райы қолайсыз болған өткен жылдың өзінде-ақ облыста ауыл шаруашылығының жалпы өнімі 240 миллион сомға жетті, яғни 1965 жылмен салыстырғанда 67 процент артты. Оныншы бесжылдықта жетінші бесжылдықпен салыстырғанда астық дайындау 1,6 есе, сүт пен ет дайындау 1,8—1,9 есе, күнбағыстың майлы тұқымы мен картоп 12 есе, овощ пен жұмыртқа дайындау 6 еседен астам ұлғайды.

Қазір облыстың халық депутаттарының Советтері аграрлық өндірісті экономиканың жоғары дамыған саласына айналдыру, Азық-түлік программасын жүзеге асыру үшін өзінің басқару саласындағы жұмыс стилі мен әдістерін одан әрі жетілдіріп, еңбекші бұқараның өскелең ынта-жігерін өрелі міндеттерді ойдағыдай орындауға жұмылдырып келеді. Әсіресе селолық және поселкелік, аудандық Советтер, олардың атқару комитеттері, ауыл шаруашылығы мәселесімен шұғылданатын тұрақты комиссиялары өз жұмысын жаңаша құрып, бұқара арасында ұйымдастыру, саяси тәрбиені күшейту ісінде үлкен белсенділік, тапқырлық көрсетуде. Әсіресе олар аграрлық-өнеркәсіп бірлестіктерімен байланысты өндірістік салалардың кең көлемді қызметін өзара тығыз үйлестіруге, жетілдіруге, өндіріс мәселелерін шешуге байыптылық, экономикалық тиімділік тұрғысынан қарау, көзқарасын орнықтыруға, жауапкершілікті күшейтуге әрдайым көңіл бөлуде.

Советтердің сессияларында КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерінен туындайтын міндеттер талқыланып, оны жүзеге асырудың нақты жоспары жасалды. Сөйтіп, Советтер облыстың ауыл шаруашылығын жедел өркендетуге ықпал ететін буындардың жұмысын жандандыруға барынша күш салып отыр. Әсіресе өндірістің кезек күттірмейтін мәселелерін дұрыс бағдарлап, оны қолма-қол шешу, сол негізде бүкіл салаға қатысты проблеманы терең талдап отыруды дәстүрге айналдырды. Мысалы, бізде, атқару комитетінің мәжілісінде облыс шаруашылықтарына биязы жүнді қойдың асыл тұқымды төлін өсіріп беретін «Бесқарағай» асыл тұқымды қой заводы жөнінде мәселе осы талап тұрғысынан қаралған еді. Облыстық Советтің атқару комитеті көпжылдық шөп тұқымын өсіруге мамандандырылған Октябрьдің 25 жылдығы атындағы жайлым-шабындық институтының, облыстық құс өнеркәсібі бірлестігінің, мал шаруашылығы комплекстерінің жұмысын талқылады. Жемшөп қорын жақсарту, қоғамдық малдың өнімділігін арттыру жөнінде нақты программа белгіленді.

Советтердің ауыл шаруашылығының көкейкесті проблемаларымен шұғылданатын тұрақты комиссияларының да белсенділігі артты. Қазір облыста осындай 169 тұрақты комиссия бар. Облыстық Советтің комиссиясы Ертіс аудандық мамандандырылған шаруашылық бірлестігінің ірі қараны өсіріп, жедел бордақылап семірту ісімен егжей-тегжейлі танысып, оның озық тәжірибесін кеңінен таратты. Осы комиссияның тікелей араласуымен Ертіс ауданы еңбеккерлерінің «Әр комбайнның өз қожасы болсын» деген бастамасы да облыста кең қолдау тауып отыр. Дәлірек айтар болсақ, бұл бастама ішкі мүмкіндіктерді тиімді пайдалануға қозғау салды. Көптеген шаруашылықтар егін жинауды өз күшімен өткізді. Сонан комбайндардың жұмыс өнімділігі 40 процент артты. Егін орағы қысқа мерзімде аяқталды. Өндірісте озық әдістер мен патриоттық бастамаларды енгізу арқасында елеулі табысқа қол жетті. Ертіс ауданы келелі табыстары үшін Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің, республика Министрлер Советінің ауыспалы Қызыл туымен наградталды.

Ертістіктердің бұл патриоттық бастамасы қазір облыс шаруашылықтарында техниканы жақсы күтіп, сақтауға, оны тиімді пайдалануға үлкен ықпал жасап отыр. Советтердің осындай өнегені қызу қостап, бұқара игілігіне айналдыруы өндірісте тиімділік пен сапаны, үнем мен ұқыптылықты күшейтуге деген ынта-жігерді дамыта түсті.

Май ауданының селолық және поселкелік Советтері де халық қалаулыларының белсенділігі мен іскерлігін арттыруға, олардың бұқара арасында жалынды ұйымдастырушы ретіндегі беделін көтеруге мықтап зер салған. Мұның өзі бұқараның еңбек жігерін дамытуға да ықпал жасады. Мысалы, аудан диқандары өткен жылдардың тәжірибесін табиғат қытымырлығына қарсы қоя отырып, былтыр жақсы егін өсірді. Аудан мемлекетке астық және мал өнімдерін тапсыру жоспарын ойдағыдай орындады. Мұнда оныншы бесжылдықтың жылдық орта көрсеткішімен салыстырғанда ет дайындау — 10 процент, сүт дайындау — 26 процент артты. Өткен жылдың қорытындысы бойынша ауданға КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туы берілді. Екпінді еңбек он бірінші бесжылдықтың биылғы өзекті жылында да жемісті жалғасып отыр.

Советтер өздерінің күнделікті жұмысында облыстық және аудандық аграрлық-өнеркәсіп бірлестіктерін ұйымдық жағынан нығайтуға, олардың басқару саласындағы стилі мен әдістерін өскелең талапқа сәйкес жетілдіруге барынша күш салуда. Қазір аграрлық-өнеркәсіп бірлестіктердің советтері өндіріс өміріне қызу араласты, олар өз жұмысына белсенділік пен іскерлікті арқау етіп, егіншілік пен мал шаруашылығын табысты жүргізу, ішкі материалдық, еңбек және финанс ресурстарын тиімді пайдалану, өз қамтуындағы салалардың үйлесімді қызмет атқаруы жөнінде талапты күшейтті.

Совет органдары басқарудың жаңа стилін игеру барысында аудандық буындар қызметіне айрықша ден қоюда. Өйткені ауыл шаруашылығы өндірісін интенсивті дамыту, колхоздар мен совхоздар экономикасын жедел өркендету, олардың Госкомсельхозтехника, «Сельхозхимия» кәсіпорындарымен, жерді суландыратын, ауыл шаруашылық өнімдерін өңдейтін, дайындайтын және басқа да салалармен өзара байланысын нығайту жөніндегі сан сала жұмыстың жемісті болуы осы аудандық буындарға тікелей қатысты. Қазір шаруашылықтарда жоспар тәртібін қатаң сақтау, аграрлық-өнеркәсіп бірлестіктерінің әрбір буынында өндірістік қуатты тиімді пайдалану, үнем мен ұқыптылықты күшейту, еңбек ұйымдастыру мен ақы төлеудің прогрестік тәсілдерін енгізу, жергілікті жерде өріс алған бағалы бастамалар мен инициативаларды батыл қолдау мәселесіне зор маңыз беріліп отыр.

Сонымен қатар аграрлық-өнеркәсіп бірлестіктерінің алғашқы жігерлі жұмысы барысында-ақ бірін-бірі қайталайтын буындарды қысқартуға, бұрынғы ведомствоаралық алшақтықты жоюға, сөйтіп, территориялық және салалық басқаруды барынша тығыз ұштастыруға, бірлестікпен байланысты басқа салалардың қызметін ойдағыдай үйлестіруге мүмкіндік туды. Осыған орай колхоздар мен совхоздарға техникалық қызмет көрсету ісін, ауыл шаруашылық өнімдерін өңдеуші кәсіпорындармен шаруашылық қарым-қатынас мәселелерін аграрлық-өнеркәсіп бірлестіктерінің аудандық советтері байсалды түрде шешуде. Ауыл шаруашылығына қызмет көрсететін салалар өз жұмысын жаңаша құрып, аграрлық өндірістің нәтижелілігі үшін ынталы болып отыр.

Соңғы бес жылда бізде селоның энергетикалық қуаты мықтап артып, 4,3 миллион аттың күшіне жетті. Облыста машина-трактор паркінің базасы нығайтылды, ауыл шаруашылығында қол еңбегін қажет ететін негізгі өндірістік процестер механикаландырылды, қуатты техниканың түр-түрін, машинаның негізгі тораптарын жөндеуді комплексті жүргізетін мамандандырылған кәсіпорындар жүйесі дамытылып отыр. Қазір облыста ауыл шаруашылық өндірісінің көптеген жұмысы механизм күшімен атқарылады. Сайып келгенде, бұл күнде Госкомсельхозтехника бірлестігінің тарапынан облыстың аграрлық өндірісіне 33 миллион сомның қызметі көрсетілуде.

Колхоздар мен совхоздар Госкомсельхозтехника бірлестігімен бір салада күш қоса отырып, техниканы ұтымды пайдалану, ауыл шаруашылық жұмысын тиімді атқару жолында елеулі табысқа жетіп келеді. Мысалы, өткен егін жинау мен астық дайындау кезінде шаруашылықтарда комбайндар прогрестік әдіс бойынша өнімді пайдаланылды, 129 бригада астық тасымалдауды комбитрейлерлік жүйемен ұйымдастырды. Осы озық әдіс 220 жүк машинасын астық тасымалынан босатып, басқа учаскеге жіберуге себін тигізді. Жалпы астық тасымалында еңбек өнімділігі 34,1 процент артты.

Госкомсельхозтехника бірлестігі облыс шаруашылықтарын аса қажетті запас бөлшектермен кідіріссіз жабдықтайтын болды. Ол колхоздар мен совхоздарды қажетті заттармен қамтамасыз етудің кепілді жүйесі бойынша жұмыс істеу әдісіне көшті. Мұның өзі алғашқы сәтте-ақ бөлінген қорды ұтымды пайдалануға елеулі ықпал жасады. Ал бұрын

«Сельхозтехника» запас бөлшектерге заказ беру кезінде шаруашылық қоймаларында не жатқанын білмейтін. Осының салдарынан бір ауданның қоймасында ауадай қажет бөлшектер үйіліп жатса, екінші жер онан зәрулік көріп отыратын. Қазір бұл кемшілік жойылды. Енді бірлестік қай шаруашылыққа не қажет екенін дәл біліп, материалдық игіліктерді дұрыс бөлетін болды. Әрі бұл жылдық заказ көлемін екі миллион сом мөлшерінде кемітуге көмектесті. Сондай-ақ шаруашылықтардың сұранымын бір жарым-екі есе асыра өтеуге, сонан әрбір ауданның орта есеппен 100 мың сом мөлшерінде экономикалық тиімділік алуына үлес қосады.

Облыстың Совет ұйымдары егіншілік мәдениетін жетілдіру, суармалы егіншіліктің мүмкіндіктері мен резервтерін толық іске қосу жөнінде көптеген іс тындырды. Әсіресе біздің облыста жер асты суы қорын пайдалану жөнінде елеулі тәжірибе бар. Бұл тәжірибе назардан тыс қалмайды. Сондықтан селолық, поселкелік және аудандық Советтер суармалы жердің көлемін де, оның құнарын да арттыруға күш салуда. Мысалы, «Заря» совхозының коллективі суармалы жерге егілген дақылдардан жақсы өнім жинады. Осындай табысымен совхоз Бүкілодақтық жарыстың жеңімпазы атанды.

Үстіміздегі бесжылдықта облыста суармалы егіншілік пен шабындық көлемін ұлғайту бағытында жұмыс одан әрі қарышты жүргізіледі. Қазір бізде суармалы жерлердің көлемі 110 мың гектардан асты. Картоп пен овощ, бақша дақылдары түгелдей, ал жүгері балаусасының тең жартысы суармалы алқаптан өндірілуде. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің VII пленумында жасаған баяндамасында суармалы және тәлімі егіншілік саласындағы аса ірі резервтер жөнінде айта келіп: «Егер біз соларды әрбір облыста байыптылықпен, ақылмен, ұтымды әрі жоғары мәдениетті пайдаланатын болсақ, еліміздегі ең ірі астықты аймақтың бірі ретіндегі республикамыздың еңбек беделін, сөз жоқ, бұрынғыдан да арттыра аламыз» деп атап көрсетті.

Суармалы жер көлемін ұлғайтумен бірге, бұл жерлерде ауыл шаруашылық дақылдарының өнімділігін арттыру шаралары да белгіленді. Үстіміздегі бесжылдықта бізде осындай алқаптардан өндірілетін овощ 1,6 есе, оның ішінде ерте пісетіні 2,5 есе, картоп бір жарым есе ұлғайтылады, суармалы шабындықтың әр гектарынан 40—45 центнерден шартты мал азығы алынатын болады. Ертіс өзені бойындағы үлкен алқапты қуатты насос станциялары арқылы суару тыңғылықты атқарылады. Бұл үшін секундына 7,5 текше метр су айдайтын жүзбелі «Шкода» насос станциясы іске қосылады. Сонымен қатар он бірінші бесжылдықтың аяғына дейін көлемі 53 мың гектар жерде суару жүйесі құрылады, 750 мың гектар табиғи жайылым суландырылады, ұзындығы 280 километр селолық су құбыры салынады. Бұл шаралар суармалы егіншілікті жаңа деңгейге көтеруге, село тұрғындарын сумен жабдықтау мәселесін ойдағыдай шешуге себін тигізеді.

Ауыл шаруашылық өнімдерін өңдейтін салалардың жұмысын жақсарту — өзекті мәселенің бірі. Әсіресе ет және сүт комбинаттарының коллективтері өз қызметін жаңа жағдайдың өскелең талабына сай құрып, шаруашылықтардан қабылданған өнімдерді өңдеуді ойдағыдай ұйымдастыруда. Мысалы, біздегі қуаттар тәулігіне 643 тонна сүт өңдей алады. Өңдеуші кәсіпорын коллективтері озық технологияны енгізіп, іскерлікті ұштау негізінде қазір тәулік сайын бір мың тоннадан астам сүт қабылдайды. Ал Павлодар ет комбинатының коллективі де қарқынды жұмыс істеуде. Мұнда да тәулік сайын ет малын қабылдау тапсырмасы екі еседей асыра орындалуда.

Советтердің, оның тұрақты комиссияларының жігерлі ісі арқасында құрылыс, транспорт және жол қатынасы ұйымдары да өздерінің жұмысын жаңаша құра бастады. Облыста былтыр жол құрылысы үшін 36 миллион сом, ал өткен екі жылда селодағы құрылысқа 263 миллион сом қаржы игерілді, өндірістік объектілер салу жоспары едәуір асыра орындалды. Сол сияқты астық өнімдері басқармасына қарасты кәсіпорындар ондаған миллион сомның товарлы өнімін шығарды. Ауыл шаруашылығын химияландыру коллективтері де табысты еңбек етуде. Олар танаптарды тыңайтуды, минералдық және органикалық тыңайтқыштар енгізуді жүйелі атқара бастады.

Облыстың аграрлық-өнеркәсіп комплексі алдында аса зор міндеттер тұр. Бізде астық өндіру 1985 жылы оныншы бесжылдықта қол жеткен деңгейден 3—4 процент, ал 1990 жылы 15 процент, ет өндіру тиісінше 15 және 35 процент, сүт 10 және 30 процент, жұмыртқа 15 және 38 процент артады. Он екінші бесжылдықтың аяғында ет пен қаймағы алынбаған сүт өнімдерін өнеркәсіптік негізде өңдеу 1,4 есе, мал майы— 10 процент, сыр — 20 процент ұлғайтылады. Демек, облыстың Советтері бұл күрделі міндеттерді ойдағыдай жүзеге асыру жолында өздерінің ауыл шаруашылығына басшылық стилі мен әдістерін жетілдіре беруге тиіс. Біз ауыл шаруашылығын басқарудың жаңа органдары алғашқы кезеңнен-ақ өз ісіне дұрыс бағыт-бағдар алуына, өндірістің кезек күттірмейтін міндеттерін творчестволық, іскерлік тұрғыдан шешуіне, аграрлық-өнеркәсіп бірлестіктердің барлық саласының бірыңғай жоспар шеңберінде үйлесімді жұмыс атқаруын қамтамасыз етуіне баса назар аударып келеміз. Сондай-ақ қолдағы материалдық және финанс ресурстарын өз мақсатында ұтымды пайдалану, өндірісті мамандандыру мен шоғырландыру мәселесін комплексті тұрғыдан шешу үшін жауапкершілік арттырылуда.

Аграрлық-өнеркәсіп бірлестіктерінде шаруашылықты басқарудың экономикалық әдістері мен коллективтік демократиялық негізге сәйкес белгіленген жұмыстың жаңа стилін тезірек меңгеру бағыты дәйекті түрде жүзеге асырылуда. Әсіресе басқару стилінде қағазбастылық, кеңсешілдік, кеңес өткізуге құмарлық барынша қысқартылды. Шаруашылық басшыларының, мамандардың күш-жігерін, тәжірибесін өндірісті жедел өрге бастыруға жұмылдыру үшін талап күшейтілді. Мұның өзі құрылысшылардың, мелиораторлардың, аграрлық-өнеркәсіп бірлестіктері жүйесіндегі кәсіпорындар мен ұйымдардың барлық еңбеккерлерінің бірлесіп, ұйымшылдықпен өнімді жұмыс істеуіне кең жол ашып отыр.

Дегенмен, ауыл шаруашылық өндірісін жедел өркендету ісінде кемшіліктер де аз емес. Мәселен, облыста жоғары өнімді техниканың түр-түрімен жабдықтауда да шешілмеген мәселелер бар. Айталық, бізде өнімділігі жоғары, секундына 10—12 килограмм масақ бастыра алатын комбайндар жетіспейді, ал шаруашылықтардағы қуатты К-700 тракторлары тиісінше қажетті тіркеме, шөмішті жүк түсіргіш, жер тегістегіш тәрізді механизм түрлерімен жабдықталмай келеді. Бұл жөніндегі өтініш толық орындалмайды. Сондай-ақ доңғалақты «Беларусь» тракторлары, өздігінен жүретін жемшөп жинайтын комбайндар, жүк автомобильдері де жетіспейді.

Колхоздар мен совхоздардың энергетикалық жабдықтарын жөндеуде «Сельхозэнергоның» облыстық бірлестігі «Сельхозтехника» бірлестігімен бір бағытта қызмет атқаратын ұйымдар. Бірақ «Сельхозэнерго» өндірістің жас саласы. Сондықтан таяу уақытта бұл бірлестіктің 12 жөндеу-өндірістік базасы болуға тиіс. Бірақ қазір оның бірде-бірі жоқ. Ал республиканың Селолық құрылыс және Ауыл шаруашылығы министрліктері кінәсінен жоспарланған алты базаның бірде-бірі салынып, іске қосылған жоқ. Осының салдарынан бұл жүйе облыс шаруашылықтарының үштен біріне ғана қызмет көрсетіп отыр. Село үшін аса қажетті жоғары өнімді насос станцияларының электр двигательдерін жөндеу тіпті де қолға алынбай жүр. Сол сияқты Қазақ ССР Энергетика және электрлендіру министрлігіне қарасты трансформаторлық қуаттарды ұлғайтудың да, электр желілерінің қабілетін арттырудың да мерзімі жеткен тәрізді. Бізде қазір 630-дан астам мал шаруашылықты елді мекен мемлекеттік электр жүйесіне қосылмай отыр. Мұның өзі мал фермаларындағы жұмысты механикаландыруға, өндіріс жағдайын жақсартуға кері әсерін тигізуде.

Сол сияқты облыста мал шаруашылық өнімдерін өңдейтін, овощ, картоп сақтайтын салалардың материалдық-техникалық базасын нығайту мәселесіне республиканың тиісті министрліктері нақты көңіл бөлуге тиіс. Мәселен, Екібастұз қаласындағы сүт заводын кеңейту мәселесі өз шешімін таппай келеді. Сонымен бірге облыстық партия комитеті мен облыстық Совет атқару комитетінің селода құрылысты шаруашылық әдіспен жүргізу жөнінде белгілеген шаралары ойдағыдай жүзеге асырылуда. Айталық, бізде үстіміздегі бесжылдықтың аяғына дейін селода кірпіш өндіру 3,5 есе, жартылай рамалы құрастырма шығару 2,5 есе ұлғайтылады. Бұл селода құрылыс көлемін едәуір ұлғайтуға, осы саладағы шығынды біршама кемітуге себін тигізеді. Ал бұл үшін кемінде 6—8 миллион сом қосымша қаржы қажет. Сондықтан республиканың Ауыл шаруашылығы министрлігі облыстың бұл мұқтажына құлақ асады деп ойлаймыз.

Облыстың барлық кәсіпорындары мен ұйымдарының коллективтері москвалықтардың берік еңбек тәртібін орнатуға шақырған патриоттық бастамасын қызу қолдады. «Еңбегіне қарай — құрмет пен даңқ!» ұраны әр коллективте творчестволық шабытты тасытушы қуатты күшке айналды. Сондықтан аудандық, селолық және поселкелік Советтер еңбек коллективтерінде іске творчестволық, жаңашырлық, жауапкершілік тұрғыдан қарау сезімін күшейтіп, мемлекеттік және еңбек тәртібін нығайту жолында бұқаралық-саяси тәрбие жұмысын жандандыра түсуі қажет. Бұл үшін іскерлік пен алғырлықты дамытуға, еңбек адамдарына өндірістік және әлеуметтік жағдай жасауға, моральдық, материалдық жағынан ынталандыру әдістерін жетілдіруге маңыз берген жөн.

Бұл күндері облыстың ауыл шаруашылығының еңбеккерлері мал қыстатуды ойдағыдай аяқтап, көктемгі егіс жұмысын ұйымшылдықпен өткізу үшін қажырлы күрес жүргізуде. Осы салада күрделі істерді қызу қолға алған аграрлық-өнеркәсіп бірлестіктерінің облыстық, аудандық советтері село экономикасын жаңа белеске көтеру, он бірінші бесжылдықтың өзекті жылында зор табыстарға жету үшін ішкі резервтер мен мүмкіндіктерді тиімді пайдалану жолында ұйымдастыру жұмысын жандандыра түсуде. Советтер өндірісті басқару мен жоспарлауды жақсарту, шаруашылық механизмін одан әрі жетілдіру ісін өскелең талапқа сай өрістетуде.

Облыстың халық депутаттары Советтері партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің съезден кейінгі Пленумдарының шешімдерін басшылыққа ала отырып, аграрлық өндірісті экономиканың жоғары дамыған саласына айналдыру, ауыл шаруашылығына қызмет көрсететін салалардың жұмысын үйлестіру, жетілдіру, осы екі жақты экономикалық байланысты жаңа белеске көтеру, сөйтіп, өндірістің түпкі нәтижелерінің табысты болуы, Азық-түлік программасын орындау жолында село еңбеккерлерінің өскелең еңбек жігерін дамыта береді.

ӨНДІРІСТІ ДАМЫТУ — БАСТЫ ПАРЫЗ

С. НИЯЗОВ,
Казталовка аудандық партия комитетінің бірінші секретары

Ақжайық атырабының оңтүстік батысын алып жатқан біздің Казталовка ауданы негізінен мал шаруашылығымен, соның ішінде қой өсірумен айналысады.

Аудан партия ұйымдары КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумы шешімдеріне сай мал басының көбейтілуі мен аман сақталуына қамқорлық жасай отырып, мал шаруашылығын жүргізудің интенсивті әдістеріне көшуді және малдың өнімділігін арттыруды қамтамасыз етуге, бұл саланы білікті кадрлармен нығайтуға баса назар аударуда. Әсіресе мал басын өз төлі есебінен көбейтіп, оның өнімдерін молайтудың маңызы айрықша. Он бірінші бесжылдықтың екінші жылын табысты қорытындылап, жақсы көрсеткіштерге жеттік. Яғни, бұрнағы жылмен салыстырғанда былтыр бізде 17 мыңдай қозы, 700-ге жуық бұзау, 160-тан астам құлын артық алынды. Сөйтіп, мал басы: қой — 257076 басқа, ірі қара — 19525, жылқы — 3914, түйе — 438 басқа жетіп, бұл жөніндегі жоспарлар едәуір артығымен орындалды. Мемлекетке мал өнімдерін тапсыру міндеттері де ойдағыдай жүзеге асты.

Он бірінші бесжылдықтың биылғы өзекті жылында да алда зор міндеттер тұр. Атап айтқанда, биыл аудан бойынша төлдейтін әр жүз малдан кем дегенде 83 бұзау, 100 қозы, 75 құлын алуға, мемлекетке өткізілетін әрбір ірі қараның тірілей орташа салмағын 400 килограмнан келтіріп, барлығы 49 мың центнер ет, 10300 центнер жүн, 4400 центнер сүт, 50 мың жұмыртқа сатуға міндеттеме қабылдап отырмыз.

Біз бұл міндеттерді ойдағыдай жүзеге асыруда мал қыстату науқанының шешуші роль атқаратынын күні ілгері ескеріп, оны ұйымшылдықпен өткіздік. Барлық шаруашылықтар жеткілікті жемшөп қорымен толық қамтамасыз етіліп, ол мал қыстаулары мен қора бастарына жеткізілген болатын. Сонымен бірге 2 мың гектарға жуық суармалы дақылдардан 200 мың центнердей сүрлем салғанымыздың да пайдасын көрдік.

Партия ұйымдары мал қыстату барысында малшылар арасындағы социалистік жарысқа, оның жариялылығына ұйтқы болып, моральдық-материалдық жағынан ынталандыру шараларын ұтымды ұйымдастыра білді. Жарыс қорытындылары ай сайын шығарылып тұрды, озық фермалар мен малшыларға ауыспалы Қызыл тулар мен вымпелдер салтанатты түрде табыс етіліп, жүлдегерлер семьясына құттықтау хаттар жолданды. Сонымен қатар осы жауапты науқан кезінде малшылар мен механизаторларға мәдени-тұрмыстық қызмет көрсетуге ерекше назар аударылды. Бұған оннан астам автодүкен мен тұрмыстық қызмет көрсететін жылжымалы шеберхана, 60-қа жуық сауда орны, 19 мәдениет үйі мен клуб, 24 кинокондырғы, 25 дәрігерлік қызмет көрсету орны белсене үлес қосты.

Мал қыстатуды ұйымшылдықпен өткізу, қыс кезінде мал шаруашылығы өнімдерін өндіру мен дайындауды ұлғайту ісінде коммунистер авангардтық роль атқарып, жарыстың алғы шебінен көрінді. Бұл ретте «Казталовка» совхозынан Б. Жаңбыршин, СССР-дің 60 жылдығы атындағы совхоздан З. Мырзабаева, КПСС XXIV съезі атындағы совхоздан Х. Сағатденов, Ленин атындағы колхоздан Ж. Максотов тәрізді шопандардың, «Тереңкөл» совхозының малшысы Т. Майжанов секілді көптеген озаттардың есімдерін атаған орынды. Ал СССР-дің 60 жылдығы атындағы және КПСС XXIV съезі атындағы совхоздар мен Ленин атындағы колхоздың мал семіртушілері биылғы жылдың алғашқы айының өзінде-ақ мемлекетке ет өткізудің жоспарын орындап шықты.

Біз астық өндіруді де бірінші дәрежелі міндет етіп қойып отырмыз. Өйткені соңғы жылдардың тәжірибесі республикамыздың жартылай шөлейт аудандарына жататын біздің өңірде бабын таба білсе, жыл сайын 3 — 5 миллион пұтка дейін астық өндіруге болатындығын көрсетіп жүр.

Резервтеріміз бен мүмкіндіктерімізді жан-жақты зерттеп, саралай келіп анықтағаннан кейін бұл мәселені кезінде аудандық партия комитетінің кезекті пленумының қарауына ұсынуға тура келді. Бұдан соң әрбір шаруашылықта егіс көлемін арттырып, егіншілік мәдениетін көтерудің нақты шаралары белгіленді. Әсіресе егін шығымдылығына ылғал тапшылығының елеулі әсер етіп жүргені ескеріліп, ВАСХНИЛ-дің академигі Бараев ұсынған топырақ өңдеудің жаңа жүйесіне біржолата көшу, оған сай келетін жаңа техникаларды меңгеру бірінші кезекке қойылды. Суармалы егіс егу, әр гектардың мол қайтарым беруі мәселелеріне бақылау күшейтілді.

Партия ұйымдары егін шаруашылығын дамытудағы шаруашылық басшылары мен мамандарының тікелей жауапкершілігін арттыруға, өзара талап қоюшылықты күшейтуге баса назар аударды. Жүйелі түрде қолға алынып, іске асырылған шаралар өз нәтижелерін бере бастады, егіс көлемі де, әр гектардан алынатын өнім де жыл санап өсе түсуде.

Соның нәтижесінде аудан диқандары өткен бесжылдықта мемлекетке 872 мың центнерден астам астық тапсырып, жоспарды едәуір асыра орындады. Ал жалпы егіс көлемі бұл мерзім ішінде бір жарым еседен астам өсті. Аудан шаруашылықтарында егіншілік мәдениетін көтеру, агротехникалық шаралар комплексін жүзеге асыру жөнінде елеулі қадам жасалды. Мысалы, аудан диқандары үшін өткен жылдың өзі де онша қолайлы болған жоқ. Бірақ барлық қиыншылықтарды жене отырып, дәнді дақылдарды жоспардағыдан 37 мың гектар жерге артық ектік.

Әрбір шаруашылық бойынша ылғал жабу, егіс егу жұмыстарының барысына қатаң бақылау орнатылды. Сөйтіп, егіс алқаптары мен дала қостары партия ұйымдарының ұйымдастыру, бұқаралық-саяси жұмыстарының негізгі орталығына айналды. Ондаған партия топтары мен халықтық бақылаушылар, комсомол прожекторлары жұмыс сапасын тексеруде, кемшіліктерді түзеуде белсенді жұмыс жүргізді. Әдеттегідей жаз жауын-шашынсыз өтіп, ылғал тапшы болғанның өзінде кейбір шаруашылықтарда 8 — 10 центнерге дейін өнім алу қамтамасыз етілді.

Егін орудың ең шешуші учаскелеріне коммунистер, тәжірибелі механизаторлар бөлінді. Олардың арасында партия, партия-комсомол топтары, халықтық бақылау постылары жасақталды. Егін оруға ауданның барлық еңбеккерлері, пенсионерлер мен оқушыларға дейін қатысты.

Партия ұйымдары егіншілер арасындағы социалистік жарысты ұйымдастырудың, еңбекшілерді моральдық және материалдық жағынан ынталандырудың арнайы шараларын белгіледі. Әрбір бригадада социалистік жарысты дер кезінде қорытындылауға, озаттар тәжірибесін кеңінен насихаттауға ерекше көңіл бөлінді. Астықтың тағдыры шешіліп жатқан жерлерде жүзге жуық тәжірибелі саяси баяндамашылар мен хабаршылар, үгітшілер пәрменді жұмыс жүргізіп, егіншілерді ортақ іске жұмылдыруға елеулі үлес қосты.

Сөйтіп, партия ұйымдарының зор жұмылдырушылық белсенділігінің, агротехникалық шаралар комплексінің дер кезінде, сапалы жүргізілуінің нәтижесінде аудан еңбеккерлері ауа райының құрғақшылықты жағдайынын өзінде біркелкі жақсы егін өсіріп, мемлекетке жоспардағы 135 мың центнер орнына 247 мың центнер астық тапсыруды қамтамасыз етті. Ауданның барлық шаруашылықтары мемлекетке астық сатудың екі жылдық жоспарын орындап, тұқым қорын да құйып алды. Әсіресе Ленин атындағы колхоз диқандары ерен еңбек үлгісін танытып, мемлекетке жоспардағы 25 мың центнер орнына 75 мың центнер астық тапсырып, жоспарын үш есе артығымен орындап шықты. Немесе бұл өткен екі жылда төрт жылдың жоспары асыра орындалды деген сөз. Төгілген тер, еткен еңбек зая кетпей, ел мерейін өсірді. Колхоз коллективі СССР-дің 60 жылдығы құрметіндегі Бүкілодақтық социалистік жарыстың жеңімпазы деп танылып, КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туымен наградталды.

Әрине, табыс өздігінен келген жоқ. Колхоз партия комитеті мен басқармасы егін шаруашылығына басшылықты жетілдіріп, оны ұтымды ұйымдастыруға, барлық күш-жігерді астық молшылығын жасауға жұмылдыруға жете көңіл бөлді. Мұнда басқарудың диспетчерлік-цехтық жүйесі қалыптасқан. Егін шаруашылығы цехын басқаратын бас агроном Қ. Хайдаров — тәжірибелі де іскер маман. Ол колхозда егіншілік мәдениетін көтеру мен жер өңдеу сапасын жақсартуда ғылым жетістіктеріне сүйене отырып, көптеген шаралардың жүзеге асырылуына ұйтқы болды. Мұнда егіске қатысатын техникалар әрқашан сапалы әзірленеді. Шаруашылықта тәжірибелі комбайншылар, өз ісіне шебер, бесаспап механизаторлар жеткілікті. Олардың ішінде Қазақстан Компартиясы XV съезінің делегаты Е. Әбдірахманов, С. Жайынов, Б. Зұлхаров тәрізді коммунистерді айрықша атаған лазым. Бұл озаттар тек ерен еңбек етіп қана қоймай, шаруашылықта механизатор кадрларын даярлауға, олардың өз мамандығын меңгеруіне де ат салысып келеді.

Егіншілік мәдениетін сөз еткенде, «Қазталовка» совхозы еңбеккерлерінің табыстарына арнайы тоқтала кеткен жөн деп ойлаймыз. Бұл шаруашылықтың тәжірибесі де біздің аудан жағдайында біркелкі өнім алуға болатынын айқын көрсетті. Соңғы үш жылда ғана мұнда егіс көлемі екі есеге жуық өсті. 1981 жылдың қорытындысы бойынша егіншілік пен мал шаруашылығын өркендетудегі жоғарғы көрсеткіштері үшін республикалық социалистік жарыстың жеңімпазы атанып, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің, Қазақ ССР Министрлер Советінің, кәсіподақтардың Қазақ республикалық Советі мен Қазақстан ЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туына ие болған совхоз коллективі былтыр да жеңісті шеруін жалғастырып, мемлекетке астық тапсыру жөніндегі жоспарын орындауды 270 процентке жеткізді.

Бұл шаруашылықта жерді сапалы өңдеп, ауыспалы егіс жүйесін қатаң сақтау, ғылым жаңалығы мен озық тәжірибені өндіріске енгізу мәселелерін коммунистер өз қолдарына алған. Ең бастысы мұнда далалық жұмыстарды агротехникалық қолайлы мерзімінде сапалы өткізу, егін оруды ұйымшылдықпен жүргізу қамтамасыз етіледі. Совхоз партия комитеті мен цехтық партия ұйымдарының, партия топтарының үлкен орақ кезіндегі алуан түрлі ұйымдастыру және саяси-көпшілік жұмыстарымен қатар мұнда жыл сайын арнайы «диқандар мерекесін» өткізу, озаттарды дәріптеп, оларға мақтау грамоталары мен бағалы сыйлықтар беру дәстүрге берік енген.

Аудан өмірінен бұл алуандас мысалдарды көптеп келтіруге болады. Өрелі істердің, коммунистердің авангардтық ролі мен озаттар өнегесінің, бүкіл еңбеккерлеріміздің белсене ат салысуының арқасында ауданымыз Советтік Социалистік Республикалар Одағының құрылуының 60 жылдығын лайықты қарсы алу жолындағы республикалық социалистік жарыста жоғары нәтижелерге жеткені, ауыл шаруашылық өнімдерінің аса маңызды түрлерін өндіріп, мемлекетке сату жөніндегі жоспарларды орындағаны үшін Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің, Қазақ ССР Министрлер Советінің, Кәсіподақтардың Қазақ республикалық советі мен Қазақстан ЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туымен наградталды. Бұл жоғары награда аудан еңбеккерлері арасында зор еңбек өрлеуін туғызып, олар жаңа межелерге жету үшін күресуде. Биыл аудан еңбеккерлері дәнді дақылдар егісінің көлемін 86400 гектарға жеткізіп, мемлекетке 256 мың центнер астық тапсыруды көздеп отыр.

Мұның өзі аудан еңбеккерлері алдына бұрынғыдан да зор жауапты міндеттер жүктейтіні белгілі. Қазір әрбір шаруашылықта тек егіс көлемін ұлғайтып қана қоймай, әрбір гектар жердің өнімділігін арттырудың қосымша шаралары да белгіленуде. Оның ішінде ауыспалы егіс жүйесін толық игеру, жалпы егіс көлеміндегі таза пардың арасалмағын арттыру, топырақ өңдеудің жаңа жүйесіне көшуді аяқтау келелі міндет.

Алайда егін шаруашылығы саласында өз шешімін күтіп тұрған өзекті проблемаларымыз да аз емес. Мәселен, егінді өсіру бір міндет болса, оны төкпей-шашпай кезінде жинап алу, сапалы күйінде Отан қоймасына құю екінші міндет екені белгілі. Әйткенмен, қырмандарда дәнді ұшыру, тазарту, тиеу жұмыстарын механикаландыру әлі төмен дәрежеде қалып келеді. Оған қоса астық қабылдау орындарының шалғайлығы, колхоз, совхоздарда дән сақтайтын орындардың жеткіліксіздігі де астық өнімділігі мен сапасын арттыруға кері әсерін тигізуде. Бұл мәселелер КПСС Орталық Комитетінің май Пленумында да орынды көтерілді. Демек, мұның тезірек шешімін табуы шалғайда орналасқан біздің аудан үшін аса қажет-ақ.

Жазы құрғақшылықты, жартылай шөлейт болып келетін біздің аудан жағдайында су мәселесі шешуші роль атқарады. Мұның тек егіншілік үшін ғана емес, малды сумен, мал азығымен қамтамасыз ету үшін де маңызы ерекше. Аудан территориясын басып өтетін қос өзен — Кіші, Үлкен өзендердің суларын осы қажеттерге тиімді пайдалану жайы өз кезегін күтіп тұрған мәселелердің бірі. Егер осы өзендердің бойында су қоймалары жасалса, нұр үстіне нұр болары сөзсіз. Басқасын айтпағанның өзінде бұл суармалы егіс көлемін 5 — 10 мың гектарға дейін кеңейтуге мүмкіндік береді. Дегенмен, осы кезге дейін ауданда арнайы техникасы, маман жұмысшылары бар су шаруашылығы мекемесінің болмауы бұған қол байлау болуда.

Ауданда шағын құрама жем заводын салу жөніндегі ұсыныстарымыз да әлі күнге дейін шешімін таппай келеді. Аудан шаруашылықтарында механизатор кадрларының жетіспеушілігі де село экономикасын дамытуға аз кедергі болып отырған жоқ. Осы орайда ауданда кәсіптік-техникалық училищенің ашылуын қолға алу күн тәртібінде тұр. Бұл мәселені шешуде бізге, әрине, көмек те керек.

Қорыта келгенде, аудан партия ұйымы ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіруді арттырып, село экономикасын нығайта түсудегі түпкі нәтижелерге жету жолында қол жеткен табыстарды баянды ете отырып, еңбеккерлеріміздің күш-жігерін, қолда бар резервтер мен мүмкіндіктерді биылғы өзекті жылдың және тұтас он бірінші бесжылдықтың жоспарлары мен міндеттемелерін ойдағыдай орындауға жұмылдыруды өзінің басты парызы санайды.

«Мол өнім негізі бүгіннен қаланады» демекші, қазір ауданымызда молшылық жолындағы еңбек жорығының қуатты дүбірі басталып та кетті. Жайлаудағы жамыраған жас төлдің үніне егін алқаптарында көктемгі егіске қызу кірісіп, дабыл қаққан тракторлардың гүрілі ұласып, адам еңбегінің құдіретін, оның жасампаздығы мен жалынды жігерін паш етіп жатқандай. Біз бүгінгі жарқын істеріміздің ертеңгі күні молшылыққа кенелтіп, ел игілігін еселей түсетініне сеніммен қараймыз.

Орал облысы.

СЕЛО МӘДЕНИЕТІНІҢ КӨКЖИЕКТЕРІ

Коммунистік партия село мәдениетін одан әрі көркейтіп, гүлдендіруге әрқашан баса назар аударып, күнбе-күн қамқорлық жасап келеді. Елімізде лениндік аграрлық саясаттың ойдағыдай жүзеге асырылуы бұл жұмысты түбірінен жақсартуға мүмкіндік туғызады.

КПСС Орталық Комитетінің 1965 жылғы март Пленумының принципті бағытын одан әрі жалғастыра отырып, партия өзінің XXIII, XXIV, XXV және XXVI съездерінде, Орталық Комитеттің ауыл шаруашылығы мәселелеріне арналған Пленумдарында қазіргі аграрлық саясатты дамытып, тереңдете түсті, оны жаңа қорытындылармен, нұсқаулармен, тұжырымдармен байытты. Бүгін таңда партия мен мемлекет социалистік ауыл шаруашылығын жан-жақты өркендетуге мүмкіндік туғызатын экономикалық, материалдық-техникалық, ұйымдастыру және әлеуметтік шаралардың ұзақ мерзімге арналған программасын белгілеп отыр.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумы совет қоғамының өміріндегі маңызды оқиға болды. Пленум КПСС XXVI съезінің шешімдеріне сәйкес жасалған СССР-дің 1990 жылға дейінгі кезеңге арналған Азық-түлік программасын мақұлдады. Бұл программаның ерекшелігі ауыл шаруашылығының, сонымен бірге оған қызмет ететін өнеркәсіп, транспорт, сауда салаларының күш-қимылын біріктіруді мақсаткерлікпен, комплексті түрде шешуде жатыр.

Азық-түлік программасын орындауға бағытталған техникалық-экономикалық міндеттерді жүзеге асырумен бір мезгілде селоның әлеуметтік келбетін өзгертудің, оны қайта құрудың ауқымды шаралары көзделген. Программада былай деп атап көрсетілген: «Партия, совет, шаруашылық және кәсіподақ органдарының аса маңызды міндеті селоның әлеуметтік дамуы, село халқының әл-ауқат, мәдениет, оларға медициналық және тұрмыстық қызмет көрсету дәрежесін одан әрі көтеру жөніндегі шараларды дәйектілікпен жүзеге асыру болып табылады. Ауыл шаруашылығындағы еңбектің беделін барынша арттыра беру, совхоз қызметкерлері мен колхозшылардың ұтымды еңбек және демалыс режимін белсендірек енгізу қажет... Колхоздарда, совхоздарда және басқа ауыл шаруашылық кәсіпорындарында шаруашылық құрылыс-жайлары бар, тұрмысқа қолайлы тұрғын үйлер, мектеп жасына дейінгі балалар мекемелерін, клубтар, кітапханалар және басқа мәдени-тұрмыстық объектілер, сауда, қоғамдық тамақтандыру және халыққа тұрмыстық қызмет көрсету кәсіпорындары құрылысын, сондай-ақ жол салуды озық қарқынмен жүргізу көзделеді». СССР-дің Азық-түлік программасында сонымен бірге меншікті қосалқы шаруашылықтар мен бау-бақша кооперативтерін дамыту және кәсіпорындар мен ұйымдардың қосалқы шаруашылықтарының мүмкіндіктерін негұрлым толығырақ пайдалану мәселелері көрініс тапты.

Партиялық документтерде атап көрсетілгеніндей, ауыл шаруашылығын еліміздің экономикалық дамуының жоғары деңгейіне көтеру — коммунизмнің материалдық-техникалық базасын жасаудың негізгі проблемаларының бірі. Мұнда партия өзара тығыз байланысты екі мақсатты алға қойып отыр. Оның біріншісі — елімізді азық-түлікпен және ауыл шаруашылық шикізатымен сенімді жабдықтауға жету, бұл үшін әрқашан жеткілікті резервтер ұстау. Ал екіншісі — қала мен деревня өмірінің материалдық және мәдени-тұрмыстық жағдайларын жақындастыру жолымен одан әрі алға басу. Мұның өзі біздің программалық талабымыз болып табылады. Осы екі мақсаттың да принципті экономикалық және саяси маңызы бар.

Еңбек сипатының өзгеруі адамның да өзгеруіне әсерін тигізеді. Өйткені өндірістік жоғары мәдениет тұрмыстағы және мінез-құлықтағы мәдениеттің биік деңгейде болуын талап етеді.

Материалдық және рухани мәдениет деңгейі неғұрлым жоғары болған сайын еңбек мәдениеті, совхоз жұмысшылары мен колхозшылардың жалпы мәдениеті соғұрлым арта түспек. Ауыл шаруашылығын электрлендірудің және механикаландырудың деңгейімен айқындалатын колхоз-совхоз өндірісінің материалдық мәдениеті соңғы жылдары болған ұлангайыр өзгерістермен ерекшеленеді.

Село өндірісі КПСС Орталық Комитетінің 1965 жылғы март Пленумынан кейін қарышты қарқынмен өркендей бастады. Ауыл шаруашылығының негізгі салалары — егін шаруашылығы мен мал шаруашылығын механикаландыру дәрежесінің күрт өсуі нақ осы кезеңмен сипатталады. Мысалы, жер жырту, дәнді дақылдарды, қант. қызылшасын, жүгеріні егу, сондай-ақ астық пен сүрлемді жинау бүгінде толық механикаландырылған. Картоп отырғызу, астық тазалау, шөп шабу жұмыстарын механикаландыруда да біраз іс тындырылды. Осының бәрі еңбек өнімділігін едәуір арттыруға, село еңбеккерлерінің жұмыс уақытын белгілі дәрежеде нормалауға, олардың бос уақытын көбейтуге, мәдени жағынан өсуін жоспарлауға септігін тигізеді.

Оныншы бесжылдық жылдарында мал фермаларында қол еңбегін көп керек ететін бірқатар процестер механикаландырылды. Мәселен, мал фермаларын сумен қамтамасыз етуде ілгері басқандық бар. Сиыр сауууды механикаландыру да қызу қолға алынды. Мұның өзі көптеген шаруашылықтар сауыншыларының екі сменалық жұмысқа көшуіне мүмкіндік берді.

Соңғы он бес жылда ауыл шаруашылығын комплексті дамытуға 32 миллиард сом күрделі қаржы жұмсалды. Он бірінші бесжылдықтың қарсаңында ауыл шаруашылығының негізгі қоры 23,8 миллиард сом, оның ішінде ауыл шаруашылығы үшін белгіленген өндірістік қор 16,5 миллиард сом болды.

Ең алдымен КПСС Орталық Комитетінің 1965 жылғы март Пленумы мен Орталық Комитеттің одан кейінгі Пленумдарының және КПСС-тің соңғы съездерінің шешімдеріне сәйкес партияның аграрлық саясатын жүзеге асыру нәтижесінде Қазақстанның колхоз-совхоз өндірісі қауырт дамып, оның техникалық жарақтандырылуы жақсарды, машина-трактор паркі сапалық жағынан жаңарды, егін шаруашылығы мен мал шаруашылығы жұмыстарын механикаландырудың деңгейі артты.

Өндірісте, тұрмыста, селоның мәдениетін көтеруде электрлендірудің маңызы зор. Іс жүзінде барлық колхоздар мен совхоздар өндірістік және мәдени-тұрмыстық мақсатта электр энергиясын пайдаланады. 1975 жылдың қарсаңында республикадағы ауыл шаруашылығының энергиялық қуаты 47,8 мың ат күшіне тең болып, соның 41,6 проценті тракторлардың, 27,1 проценті автомобильдің, 20,3 проценті комбайнның, 10,3 проценті электр қондырғылары мен басқа да двигательдердің үлесіне тиді. Он бірінші бесжылдықта электр энергиясын өндіру Қазақ ССР-і бойынша 90 — 95 миллиард киловатт-сағатқа жеткізіледі.

Ауыл шаруашылығы өндірісіндегі осынау ауқымды өзгерістер, техниканың қарыштап дамуы колхоздарда механизатор кадрлары санының өсуіне себін тигізді. 1976 жылдың бас кезінде республика колхоздарында 56,8 мың механизатор еңбек етті. Бұл — колхоздардағы барлық еңбекшілердің 18,5 проценті. Ал бүкіл жұмыс көлемінің үштен екі бөлігін солар атқарады. Келтірілген мысал ауыл шаруашылығындағы ғылыми-техникалық прогрестің еңбек мәдениетін арттыруға жағдай жасайтынын, ал бұл өз кезегінде жаңа мамандықтарды игеруге себін тигізетінін және колхозшылардың жалпы мәдениетін көтере түсетінін дәлелдейді.

1982 жылы селолық жерлерде жоғары және арнаулы орта білімді 115 мың маман, 371 мың тракторшы мен машинист, комбайншы мен шофер еңбек етті. Басқа да көптеген кәсіптер бойынша маман кадрлардың саны өсті.

Алайда соған қарамастан, ауыл шаруашылығы өндірісінің маман кадрларға деген қажеті әлі де толық өтелмей отыр. Мәселен, бригада, ферма — ауыл шаруашылығы өндірісіндегі негізгі, әрі шешуші учаскелер. Ал бұларды жан-жақты даярлықтан өткен білікті мамандар басқаруға тиіс. Мұнсыз осы заманғы ауыл шаруашылық ғылымының жетістіктерін бригада мен ферманы басқару қызметінде табысты қолдану, әрине, оңай емес.

Қазіргі уақыттағы өнеркәсіптік технология жағдайында ауыл шаруашылығы жұмыстарын тиімді жүргізу үшін кадрлардың іскерлігі, олардың кәсіптік мамандануы елеулі роль атқарады. Бұл мәселеде де кемшіліктер жоқ емес. Мамандар, кейде тіпті комплекстің басшылары өнеркәсіптік технологияны игеруге арналған курстарда оқып, білімін көтеруге тиісінше мән бермейді. Сол себептен де олар жаңа орынға ауысқанда, бәз-баяғы қалпынша, қатардағы фермалар мен бригадаларда қолданылып жүрген бір сарынды ескі әдіспен жұмыс істейді.

Ауыл шаруашылығындағы комплексті жүйеге көшу барысында операторлар, сондай-ақ басқа да қызметкерлер алдын ала тиісті даярлықтан өтуге тиіс. Мұндай даярлық кәсіптік-техникалық білім беру жүйесінде ұйымдастырылатын арнаулы курстарда жүзеге асырылады.

Қысқасы, ауыл шаруашылығында резервтер мен мүмкіндіктер аз емес. Мақсат — осылардың бәрін толық іске қосып, ұқыптылықпен пайдалану. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдері, Азық-түлік программасын орындап шығудың қажеттігі бізден осыны талап етеді.

Республикамызда ауыл-село еңбеккерлерінің мәдени деңгейін көтеруге арналған берік материалдық негіз бар. Бұл туралы КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас Қазақстан Компартиясының XV съезінде жасаған есепті баяндамасында былай деді: «Село еңбеккерлерінің тұрмыс салтында таңғажайып өзгерістер болды. Олардың еңбегі индустриялық сипатқа ие бола бастады, қала мен деревнядағы өмірдің материалдық және мәдени-тұрмыстық жағдайларының жақындасу тенденциясы айқынырақ байқалуда.

Осы жылдарда көркейген жаңа поселкелер қанат жайды, мыңдаған километр жолдар салынды, селоларды электрлендіру, оларға газ беру ісі жедел жүргізілуде. 12 миллион шаршы метрге жуық тұрғын үй пайдалануға берілді, мектептердің, ауруханалардың, мектеп жасына дейінгі балалар мекемелерінің жүйесі кеңейді, жаңа клубтар, кітапханалар, денсаулық сақтау, сауда және тұрмыстық қызмет объектілері пайда болды. Мәдени-тұрмыстық қызмет көрсету, әлеуметтік қамсыздандыру ісі жақсарды, колхозшылар мен совхоз жұмысшыларының табысы артты» («КПСС лениндік ұлт саясатының салтанаты», 1981, 537-бет).

Шынында да қазіргі гүлденген өміріміз, қарыштап дамыған ғылыми-техникалық прогресс село тұрғындарының рухани кемелденуіне, жеке адамның қабілеті мен дарынының көзін ашуға айтарлықтай материалдық мүмкіндік жасап отыр. Колхозшы-шаруалардың мәдени талап-тілегін қанағаттандыру бұқаралық информация және насихат құралдары — баспасөз, радио, телевизия және мәдени-ағарту мекемелері, көркем өнерпаздар творчествосы арқылы жүргізіледі.

Еңбекшілердің эстетикалық талғамын өтеуге елеулі ықпалын тигізіп отырған теледидардың жаппай дамуы сүйсінерлік. Село мәдениетінің өркен жаюында кино зор роль атқарады. Кино ауыл-селолық жерлерде көпшілік арасына кеңінен тараған пәрменді өнер түріне айналды.

Ауыл-село мәдениетінің өсе түскендігін дәлелдейтін және бір көрсеткіш — мерзімді баспасөздің таралуы. Қазіргі кезде деревня тұрғындарының әрқайсысы газет пен журналды қала тұрғыны қанша жаздырып алса, соншалық дәрежеде алатынын социологиялық зерттеу айқын көрсетіп берді.

Еңбекшілердің өскелең мәдени талап-тілегін қанағаттандыруда кітапханалар көп іс тындырады. Кітапхана абонементтерін талдау көрсеткеніндей, селодағы кітапхана қызметін пайдалану негізінен тұрғындардың білім деңгейіне байланысты ерекшеленеді. Оқырмандардың ең көп әрі белсенді тобын маманданған еңбекке қатысты жұмыс атқаратын отыз жасқа дейінгі жоғары білімді жастар құрайды. Бұлардан кейінгі белсенді оқырмандардың негізгі бөлігі — механизаторлар, яғни арнаулы орта білімі бар еңбеккерлер.

Ауыл-село тұрғындарының мәдени өмірінде клуб ерекше орын алады. Көптеген шаруашылықтардағы клубтар көңіл көтеретін орын ғана емес, сонымен бірге қоғамдық ой-пікірді шыңдайтын, өмірдегі әрбір мәселеге коммунистік көзқарас тұрғысынан қарауға баулитын лаборатория деуге болады.

Жалпы село мәдениеті туралы сөз қозғағанда, бұл бағытта атқарылып жатқан бірқатар игі істерге тоқтала кеткен жөн секілді. Осы орайда Талдықорған облысындағы Бөрлітөбе ауданы мәдениет қызметкерлерінің тәжірибесі де назар аударарлық.

Ауданда жоғары және арнаулы орта білімі бар село интеллигенттерінің саны барған сайын көбейіп келеді. Жалпы білім беретін мектептердің, мәдениет үйлері мен клубтардың үлкен жүйесі жұмыс істейді. Әрбір үйдің төрінде теледидар орын тепіп, ошағында көгілдір от алаулайды. Соңғы жылдары аудан орталығында жаңа мәдениет үйі пайдалануға берілді. Сондай-ақ Матай мен Ақтоғай станцияларында, М. Горький атындағы совхозда клуб үйлері іске қосылды. Село тұрғындарының арасында мәдени-ағарту жұмысын жүргізуде әсіресе Матай станциясының торaптық партия ұйымы мен халық депутаттары поселкелік Советі өзгелерге үлгі-өнеге көрсетіп келеді. Мәселен, партия ұйымы Киров атындағы мәдениет үйінің қызметіне үнемі бағыт беріп отырады. Соның нәтижесінде мәдениет үйі еңбекшілерге рухани тәрбие берудің орталығына айналды. Мұнда бірнеше көркем өнерпаздар үйірмесі жұмыс істейді. Үйірмеге қатысушыларға қажетті түрлі жабдықтар мен музыкалық аспаптар жеткілікті. Сондай-ақ мұнда праволық білім, көше тәртібінің хауіпсіздігі, тағы басқа алуан түрлі тақырыптарға арналған қызықты лекциялар оқылып тұрады.

Еңбекшілерге мәдени қызмет көрсетуде «Егінсу» совхозында да жүзеге асырылған шаралар аз емес. Осының нәтижесінде ауыл жастары аудан көлемінде өткізілетін өнер жарыстарында жүлделі орындарға ие болып жүр.

Мәдениет үйлері, кітапханалар — идеялық, саяси-тәрбие орталығы. Күнделікті қарбалас жұмыстан қолы қалт еткен сәтте еңбекшілер мұнда жаңа кинофильмдер көріп, түрлі әдеби кітаптарды талқылауға, концерттерді тамашалап, көңіл көтеруге жиналады, рухани жағынан кемелдене түседі. Сондықтан да мәдениет мекемелері еңбекшілердің рухани талап-тілегін қанағаттандыратын тың формаларды ұдайы іздестіріп отыруға тиісті. Өйткені рухани мәдениет деңгейінің үздіксіз өсуі — советтік өмір салтының заңды құбылыстарының бірі. Кемелденген социалистік қоғам жағдайында еңбекшілердің рухани толысуы олардың әлеуметтік белсенділігін арттырады.

Қазіргі кезде әрбір колхоз бен совхозда жұмыс істейтін көркем өнерпаздар коллективтерінің ықпалымен еңбекшілер мәдени творчествоға белсене араласады. Дегенмен, мәдениет мекемелерінің қызметінде кемшіліктер де жоқ емес. Мұндай олқылықтардың басты себебі маман кадрлардың жетіспеушілігінде жатыр. Республикадағы клуб қызметкерлерінің біраз бөлігінің орта білімі де жоқ екенін ескерсек, еңбекшілерге мәдени қызмет көрсетудің формалары мен әдістерін жетілдіру бағытында атқарылар шаралар аз емес. Көркем өнерпаздар үйірмелеріне мыңдаған село еңбеккерлері қатысады. Көркем творчество олар үшін бос уақытты тиімді пайдалануға ғана емес, сонымен бірге білімін, мәдени ой-өрісін кеңейтуге де жәрдемдеседі. Өкінішке орай, көркем өнерпаздар коллективін кей жағдайда арнайы даярлығы жоқ адамдар басқарады. Бұдан шығатын қорытынды — қазіргі жағдайда селодағы мәдени қызметкерлерге талап күшейді. Сондықтан мәдениет майданында еңбек ететін әрбір қызметкер жан-жақты білімді, мол мағлұматты болуға тиіс.

Сондай-ақ селода саяси ағарту жүйесі мен «Білім» қоғамының бастауыш ұйымдары жемісті қызмет атқарып отыр. Саяси ағарту жүйесіндегі оқу мен лекциялық насихат еңбекшілердің саяси-идеялық жағынан шыңдалуын қамтамасыз етеді. Осы маңызды іс сонымен бірге жұртшылықтың қоғамдық проблемаларға, ғылым мен техника, өнер саласындағы жетістіктермен танысып отыруына деген ынтасын арттырады. Саяси және комсомолдық оқу жүйесінің әртүрлі формаларындағы сабақтарға село еңбеккерлері кеңінен қамтылған.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамасында айтылғанындай, бүкіл идеологиялық және бұқаралық-саяси жұмыстағы сияқты, интернационалдық тәрбие саласында да біздің алдымызда зор міндеттер тұр. Біздің жетістіктерімізді көз жеткізе, нақтылап көрсету, өмірден ұдайы туындап жататын жаңа проблемаларға байсалды талдау жасау, ой мен сөздің сонылығы — біздің бүкіл насихатымызды жетілдіре берудің жолы міне осы, ол әрқашанда шыншыл да ақиқат, сондай-ақ қызықты, ұғынықты, демек, неғұрлым пәрменді болуға тиіс. Бұл орайда халықтар достығы, советтік патриотизм мен пролетарлық интернационализм идеяларының, социалистік өмір салтының белсенді жаршылары — селолық мәдени-ағарту мекемелеріне келелі міндет жүктеледі. Демек, еңбекшілерге идеялық-саяси, еңбек, адамгершілік және эстетикалық тәрбие беруде жинақталған озық тәжірибені кеңінен насихаттаудың маңызы зор.

Қорыта айтқанда, халықтың көркем творчествосы, кітапқа, өнерге деген ерекше ынта-ықыласы советтік өмір салтының ажыратқысыз бөлігіне айналды. Бұл — кемелденген социализм жағдайында ролі үнемі арта беретін социалистік мәдениетті өркендету жөнінде Коммунистік партия мен Совет мемлекетінің ұдайы жасап отырған қалтқысыз қамқорлығының нәтижесі.

С. КЕНЖЕБЕКОВ.

МАРКСИЗМНІҢ ТАРИХИ МАҢЫЗЫ

(В. И. ЛЕНИННІҢ «МАРКСИЗМНІҢ ҮШ НЕГІЗІ ЖӘНЕ ҚҰРАМДАС ҮШ БӨЛІМІ» ДЕГЕН МАҚАЛАСЫ ЖАРИЯЛАНУЫНЫҢ 70 ЖЫЛДЫҒЫНА)

Пролетариаттың ұлы көсемі В. И. Ленин бүкіл өмірін әлемді революциялық жолмен өзгертуге арнаған ақыл-ойдың алыбы, асқан ғалым, жалынды революционер Карл Маркстің ісін алға апарушы, ізбасары болды. Ол марксизмді тап жауларынан қорғап, оны творчестволықпен дамытты, жаңа тарихи дәуірге сәйкес биік сатыға көтерді. Лениннің есімі Маркс есімімен әрқашан бірге, ленинизм — империализм мен пролетарлық революциялар заманының, отаршылдық системасының күйреу, адамзаттың капитализмнен социализмге өту заманының марксизмі.

В. И. Ленин марксизмнің барлық құрамдас бөлімін насихаттауға, творчестволықпен дамытуға, практика жүзінде байытуға айрықша көңіл бөліп, өлшеусіз зор үлес қосты. Оның «Марксизмнің үш негізі және құрамдас үш бөлімі» атты мақаласы — марксизмді насихаттауға арналған осындай данышпандық еңбектерінің бірі. Мақала Карл Маркстің қайтыс болуының отыз жылдығына арналып жазылған. Бұл кезде Россияда революциялық қозғалыс қайта өрлеп келе жатқан еді. Енді большевиктер партиясы жұмысшы табын идеялық жағынан шыңдап, революциялық теориямен қаруландыруда насихаттың жария да, астыртын да формаларын кеңінен пайдалана бастады. Соның бірі ай сайын шығып тұрған большевиктік «Просвещение» журналы болатын. Журналдың 1913 жылғы үшінші номерінде В. И. Лениннің осы мақаласы жарияланды. Ұлы көсем бұл еңбегінде марксизмнің негізіне ғылыми терең талдау жасап, революциялық мәні мен маңызын ашып көрсетеді.

В. И. Ленин өзінің мақаласын «барлық буржуазиялық ғылымның... мейлінше дұшпандығы мен өшпенділігін» туғызған марксизмнің буржуазиялық идеяларға қарсы ымырасыз күресте туып, дамып отырғанынан бастайды. Бұл күрестің себебі құлдыққа қарсы аяусыз соғыс жариялаған марксизмнің таптық сипатында еді. В. И. Ленин былай деп атап көрсетті: «Басқаша көзқарасты күтуге де болмайды, өйткені тап күресіне негізделген қоғамда «бір жағына бүйрегі бұрмайтын» әлеуметтік ғылымның болуы мүмкін емес. Қайткен күнде де, бүкіл қазыналық және либералдық ғылым жалдама құлдықты қорғайды, ал марксизм бұл құлдыққа қарсы аяусыз соғыс жариялайды» (Шығармалар толық жинағы, 23-том, 45-бет). Демек, жалдама құлдық қоғамында таптан тыс тұратын, бір жағына бүйрегі бұрмайтын ғылым болады деп үміттену көзсіз аңғалдық еді.

Ұлы көсемнің бұл тұжырымы қазір де актуальды. Өйткені ғылыми-техникалық прогресс заманында капиталистік қоғамда «ғылымның бейтараптығын» жариялағанда буржуазия идеологтері, біріншіден, жалған сөйлеп жалдаптық жасаса, екіншіден, ғылыми-техникалық прогресс жетістіктерін пайдаланып, еңбекші халықты аяусыз қанап отырған капитализмді қызғыштай қорып отыр.

Адамзаттың озық ой-пікірі алға қойған мәселелерге жауап берген марксизмнің таптық принципін сипаттай келіп, Ленин ол жұмысшы табының, еңбекшілер бұқарасының мүддесін қорғайтын құдіретті ғылым екенін дәлелдейді.

Кезінде либералдық ғылымның шындықты бұрмалап, марксизмді адамзат тарихына байланысы жоқ «зиянды секталық» ілімге ұқсас бірдене етіп көрсетуге тырысқаны белгілі. В. И. Ленин өзінің осы мақаласында казыналық ғылымның бұл екіжүзділік әрекетін батыл әшкерелеп, Маркстің іліміне жабылған жаланы бүтіндей жоққа шығарды. Ол марксизмде дүниежүзілік цивилизация дамуының даңғыл жолынан калтарыста пайда болған ешқандай томаға-тұйық «сектанттыққа» ұқсас ешнәрсе жоқ екенін ғылыми тұрғыдан дәлелдеп берді. «Керісінше, — деп жазды көсем, — Маркстің бүкіл кемеңгерлігі дәл мынада: ол адамзаттың озық ой-пікірі қазірдің өзінде алға койған мәселелерге жауап берді. Оның ілімі философияның, саяси экономияның және социализмнің асқан ұлы өкілдері ілімінің тура және тікелей жалғасы ретінде пайда болды» (Шығармалар толық жинағы, 23-том, 45-бет).

В. И. Ленин марксизмнің теориялық негізіне терең талдау жасай отырып, Маркстің ілімі — құдіретті ілім, өйткені ол дұрыс ілім, «адамдарға соқыр сенімнің қандайымен болса да, реакцияның қандайымен болса да ымыраға келмейтін сындарлы дүниетанымды беретін толық қалыптасқан және жүйелі ілім» (сонда, 46-бет) деген әділ пікір айтқан.

Мақалада марксизмнің үш негізіне: неміс классикалық философиясына, ағылшын саяси экономиясына, француз социализміне терең талдау жасалады. Сонымен қатар ол марксизмнің өзі мирасқоры болған бұл ілімдерден принципті айырмашылығы бар нағыз революциялық ғылым екенін де дәлелдеп берді.

Ұлы көсем мақаласының бірінші бөлімін марксизмнің философиялық негізін сипаттауға арнайды. Марксизм философиясы — материализм. Оның бұл саладағы теориялық негізі — неміс философтары Гегель мен Фейербахтың идеялары. Маркс Гегельдің идеалистік диалектикасын сын көзімен қарап, байыта отырып, өзінің материалистік диалектикасын жасады. В. И. Ленин айтқандай, Маркс пен Энгельс осы философиялық материализмді барынша батыл қорғады және бұл негізден ауытқу атаулының мейлінше қате екендігін үнемі түсіндіріп отырды.

Маркс философиясының екінші негізі XIX ғасырдағы көрнекті материалист Людовик Фейербахтың материалистік идеялары еді. Бірақ бұл идеялар да идеализмнен арылмаған, қоғамдық өмірдің практикасымен байланысы жоқ болатын. Фейербах материализмінің бұл кемшіліктерін жетілдіре отырып, Карл Маркс «ғылыми ойдың аса ұлы жеңісі» болған диалектикалық материализмін жасады.

Маркске дейін қоғам жөнінде, оның дамуы жөнінде ғылымның, сындарлы ғылыми теорияның болмағаны белгілі. Маркс осы олқылықтың орнын толтырды. Ол философиялық материализмді тереңдете, дамыта отырып, оны адамзат қоғамын тануға қолданды. Маркстің тарихи материализмінің арқасында Владимир Ильич айтқандай, тарихқа, саясатқа көзқараста осыған дейін үстем болып келген хаос пен озбырлықтың орнына өндіргіш күштердің өсуі нәтижесінде қоғамдық өмірдің бір укладынан екінші, неғұрлым жоғары укладқа, — мысалы, крепостниктік құрылыстан капитализм — қалай дамып шығатынын көрсететін таңғажайып сындарлы, жүйелі ғылыми теория келді.

Сонымен, тарихты диалектикалық-материалистік тұрғыдан түсіну антагонистік қоғамның мәнін, оның тарихи өтпелі сипатын ашумен қатар әлеуметтік-таптық антагонизмнің мәңгілік емес екендігін де дәлелдеп берді. Қоғамдық құбылыстарды талдаудың бұл әдісі осы заманғы адамзат дамуының келелі проблемаларын талдап шешудің де бірден-бір дұрыс революциялық әдісі болып табылады. Сондықтан империализмнің реакцияшыл күштерінің сойылын соғатын буржуазия идеологтерінің және антикоммунизмнің маркстік-лениндік ілімге қарсы тұрарлық концепция ойлап табуға ұмтылған әрекеттерінен түк шықпайды. Олардың қазіргі дүниежүзілік дамудың заңдылықтарын анықтауда жетекші роль аткарады деп дәмеленіп отырған «конвергенция», «индустриялы коғам», «экономикалык өсу сатысы» сиякты теория-сымактары коғам дамуының зандарын ғылыми тұрғыдан түсінумен үш кайнаса сорпасы косылмайтын субъективтік-идеалистік позициялар болып табылады. КПСС Орталык Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас былай деп атап көрсетті: «Коғамдык өмірдің жана құбылыстары марксизм-ленинизм концепциясына бейнебір «кірікпейді-міс», ол «дағдарыска» ұшырап отыр-мыс, сондыктан батыстың социологиясынан, философиясынан, политологиясынан алынған идеяларды сіңіру аркылы оны, былайша айтканда, «жандандыру» керек деген сиякты сөздерді кей-кейде естуге тура келеді. Алайда бұл жерде істің жайы әсте де марксизмнің жалған «дағдарысы» жайында болып отырған жок. Істің жайы баскада — өздерін марксистерміз деп атайтын бағзыбір теоретиктердің Маркстің, Энгельстің, Лениннің теориялык ойының акикат аукымдарына дейін көтерілуге өресі жетпей жаткандығында...» («Коммунист», № 3, 1983 ж.).

В. И. Ленин макаланың екінші бөлімінде XVIII ғасырда Англияда калыптаскан классикалык саяси экономияға негізделген К. Маркстің экономикалык теориясына токталады. Кезінде Адам Смит пен Давид Рикардо экономикалык құрылысты зерттей отырып, еңбек құн теориясының негізін салған-ды. Маркс бұл теорияны негіздеп, одан әрі дамытты. Сөйтіп олардың ісін жалғастыра түсті.

Буржуазияшыл экономистер заттардың катынасын ғана көрген жерден Карл Маркс адамдар арасындағы катынасты ашты. Маркстің бұл саладағы теңдесі жок каһармандык еңбегін аса жоғары бағалай келіп, В. И. Ленин: «Косымша құн туралы ілім — Маркстің экономикалык теориясының іргетасы» (сонда, 48-бет) деп түйді. Өйткені косымша құн теориясы аркылы К. Маркс буржуазия табының пайдасы мен байлығының негізі кайда жатканын, капиталистік канаудың түп тамырын ашумен бірге пролетариат пен буржуазияның таптык мүдделерінің карама-кайшылығын дәлелдеп берді. К. Маркс экономикалык теорияның революциялык күшін сипаттай келіп, өзінің ең басты еңбегі «Капиталды» тарихта бұрын-соңды болмаған буржуазияға атылған катерлі снаряд деп атағаны мәлім.

Макаланың үшінші бөлімі ғылыми коммунизмнің маркстік теориясын түсіндіруге арналған. В. И. Ленин бұл бөлімді талдауды марксизмнің теориялык негізі — утопиялык социализмнен бастайды. Утопиялык социалистік ілімдер жеке меншікке, адамды адамның канауына негізделген капиталистік коғамдык катынаска, езгінің, канаудың жана жүйесіне карсы, наразылык білдірудің өзіндік көрінісі болды. «Крепостниктік құрылыс құлатылып, жарык дүниеге *«еркін»* капиталистік коғам келген кезде, — деп жазды В. И. Ленин, — бұл еркіндік еңбекшілерді езудің, канаудың жана жүйесі екендігі бірден білінді. Осы езгіні бейнелеп, соған карсы наразылык білдіру ретінде дереу әралуан социалистік ілімдер пайда бола бастады» (сонда, 49-бет).

Әрине, утопиялык социализм ғылыми социализмнің теориялык негізі бола тұрса да осы заманғы марксизм-ленинизм жаулары пайымдап жүргендей оны ғылыми коммунизмнің маркстік теориясымен бір арнада карастыруға болмайды. Антикоммунизм азғындары ғылыми социализм XIX ғасырдың сыншыл утопистері — Сен-Симонның, Фурьенің, Оуэннің идеяларын кайталау ғана, ал К. Маркстің коммунистік көзкарасы мен утопист-социалистердің көзкарасының арасында айырма жок деп жала жабады, ондағы көздейтін максаты — Маркстің тап күресі туралы ілімінің дұрыстығына күмән туғызу. Бірак тарихи дамудың барысы маркстік бұл ілімнің дұрыстығын жыл өткен сайын айкын дәлелдеуде.

Рас, утопиялык социализмнің өз дәуірінде прогрестік роль аткарғаны даусыз. Ол капиталистік коғамды сынады, оны құртуды арман етті.

жақсы құрылыс туралы қиялдады. Бірақ утопиялық социализм капиталистік қоғамдағы жалдама құлдықтың мәнін түсіндіре алмады, даму заңдарын аша алмады, В. И. Ленин айтқандай, «жаңа қоғамның жасаушысы болуға қабілетті қоғамдық күшті таба алмады» (сонда, 50-бет).

Заманның әлеуметтік міндеттері социализмді утопиядан ғылымға айналдыруды, В. И. Ленин атап көрсеткендей, ғылыми коммунизмнің сындарлы теориясын жасауды талап етті. Ал Қ. Маркстің кемеңгерлігінің өзі тап күресінің нағыз ғылыми теориясын жасауында, капиталистік құрылысты құлатып, жаңа қоғам орната алатын бірден-бір қоғамдық күш ретінде пролетариаттың тарихи ролін аша білуінде еді. Осы орайда В. И. Ленин: «Маркс іліміндегі басты нәрсе — пролетариаттың социалистік қоғамды жасаушы ретіндегі бүкіл дүниежүзілік-тарихи ролін анықтау» (сонда, 1-бет) деп жазды.

Маркс пролетариаттың тарихи міндетін көрсетіп қана қойған жоқ, сонымен қатар оны капитализмге қарсы күрес теориясымен қаруландырды. Оның пролетариат туралы іргелі ілімінің маңызын айта келіп, В. И. Ленин былай деді:«Пролетариат өзінің тап күресін жүргізе отырып, көзін ашып, тәрбие алып келеді, барған сайын тығыз топтасып, өз табыстарының мөлшерін шамалай білуді үйреніп келеді, өзінің күштерін шынықтырып, қарыштап өсіп келеді» (сонда, 51 бет).

В. И. Ленин мақаласының соңында марксизмнің құрамдас үш бөлімінің біртұтас сындарлы методологиялық ғылым екенін дәлелдеп шықты. Ол марксизм философиясы мен саяси экономиясының ғылыми коммунизмді жасаудағы зор маңызын айта келіп: «Барлық езілген таптардың осы күнге дейін еңсесін басып келген рухани құлдықтан құтылудың жолын пролетариатқа тек Маркстің философиялық материализмі ғана көрсетіп берді. Жалпы капитализм құрылысындағы пролетариаттың шын жағдайын Маркстің экономикалық теориясы ғана түсіндіріп берді» (сонда, 51-бет) деп жазды.

В. И. Ленин өзінің «Марксизмнің үш негізі және құрамдас үш бөлімі» деген мақаласында жұмысшы табын, бүкіл дүние жүзі еңбекшілерін құлдықтан азат етудің жолдарын нұсқаған ілім — марксизмнің тарихи маңызын ашып көрсетті. Марксизмнің өміршеңдігі мен жеңімпаздығы — оның үнемі творчестволықпен дамып, революциялық жасампаздық практикасымен байытылып отыратындығында. Марксизм дамуының жаңа кезеңі көсеміміз В. И. Лениннің қызметімен тікелей байланысты. Ол Маркс ілімінің барлық саласын — философияны, саяси экономия мен ғылыми коммунизм теориясын дамытып, ілгері бастырды.

Ұлы Октябрь социалистік революциясының жеңісі, СССР-де кемелденген социалистік қоғамның орнауы, дүниежүзілік социализм системасының құрылып, нығаюы, қазіргі кездегі халықаралық коммунистік, жұмысшы, ұлт-азаттық қозғалысы марксизм-ленинизмнің өміршең, әрі жеңімпаздық құдіретін танытумен бірге оның әлем дамуына ықпалы барған сайын арта түсіп отырғанын дәлелдейді.

Марксизм-ленинизмнің теориялық мұрасы Совет Одағы Коммунистік партиясының, туысқан коммунистік және жұмысшы партияларының, күллі революцияшыл күштердің революциялық жасампаздық қызметінің идеялық-теориялық негізі болып табылады. Сондықтан да әлемнің рухани қазынасына өлшеусіз үлес қосқан ғылыми коммунизмнің негізін қалаушылардың өміршең шығармаларын оқып-үйренуге бүкіл прогрессшіл адамзат үнемі ден қойып келеді. Ал ұлы көсеміміз В. И. Лениннің «Марксизмнің үш негізі және құрамдас үш бөлімі» атты еңбегі де сарқылмас рухани қазына қатарына жатады.

С. НҰРКАСЫМОВ,
философия ғылымының кандидаты

СОЦИАЛИЗМ ОРНАТУДЫҢ ЛЕНИНДІК БАҒЫТЫМЕН

(РКП (б) XII СЪЕЗІНІҢ 60 ЖЫЛДЫҒЫНА)

Елімізде социалистік қоғам орнатудың лениндік жоспарын жүзеге асыруда РКП (б) XII съезінің тарихи маңызы орасан зор. Өйткені бұл жұмысшылар мен шаруалардың дүние жүзіндегі тұңғыш біртұтас көп ұлтты мемлекеті — Советтік Социалистік Республикалар Одағы құрылғаннан кейінгі кезеңде кемеңгер көсеміміз В. И. Ленин науқас болғандықтан қатыса алмаған алғашқы партия съезі еді. Бірақ соған қарамастан съездің бүкіл жұмысынан В. И. Лениннің басшылығы айқын көрінді. Неге десеңіз, РКП (б)) XII съезінің алдында ғана Владимир Ильич елімізде социализм орнатудың кең программасын белгілеген өзінің «Ұлттар туралы немесе «автономияландыру» туралы мәселе жөнінде», «Күнделік дәптердің беттері», «Кооперация туралы», «Біздің революция туралы», «Біз рабкринді қалай қайта құруымыз керек», «Аз болса да, мәз болсын» деген еңбектерін жазған болатын. Шындығында бұлар көсемнің партияға арналған өсиеті іспетті еді. Сондықтан да бұл еңбектер партияның XII съезі шешімдерінің басты бағыттарын айқындап берді.

РКП (б) XII съезі 1923 жылғы 17 — 25 апрельде Москва қаласында өткізілді. Оған 386 мың партия мүшесі атынан шешуші дауыспен 458 делегат, кеңесші дауыспен 417 делегат қатысты. Съезге шешуші дауыспен қатысқан делегаттардың тең жартысынан астамы жұмысшы табының өкілі болса, 80 проценттен астамының Ұлы Октябрь социалистік революциясына дейінгі партиялық стажы бар еді.

Съездің күн тәртібі: Орталық Комитеттің саяси және ұйымдық есебі; Тексеру комиссиясының есебі; Орталық комиссияның есебі; Орталық Бақылау комиссиясының есебі; Коминтерн Атқару Комитетіндегі Россия өкілдігінің есебі; өнеркәсіп туралы; партия мен мемлекет қаулысындағы ұлттық жағдайлар; деревнядағы салық саясаты; аудандастыру туралы; партияның Орталық органдарын сайлау.

РКП (б) XII съезі Орталық Комитеттің саяси және ұйымдастыру қызметін, сондай-ақ Коминтерн Атқару Комитетіндегі РКП(б) делегациясының жұмысын мақұлдады. Съезд туысқан компартияларға барынша көмектесіп отыруды РКП (б) өзінің интернационалдық борышы санайтынын атап көрсетті. Орталық Комитеттің есебінде партияның бірлігін нығайтуда, оның әлеуметтік құрамын жақсартуда, партияның еңбекшілер бұқарасымен байланысын күшейтуде қол жеткен табыстарға жан-жақты терең талдау жасалды.

Сонымен қатар елімізде жүзеге асырылып жатқан жаңа экономикалық саясат жағдайында съезд партия қатарының бірлігін нығайту жөніндегі лениндік бағытты батыл қуаттады. Съезд қоғамның басты күші ретінде партияға мемлекеттік, шаруашылық органдарын басқару міндеті жүктелетінін атап көрсетті. Мұның өзі жұмысшы табы мен шаруалардың одағын нығайтуға, еңбекшілерді өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығын өрге бастыруға жұмылдыруға мүмкіндік беретін еді. Сондықтан да РКП(б) XII съезінің қарарында революцияның бүкіл тағдырын айқындайтын партияның аса маңызды саяси міндеті — жұмысшы табының шаруалармен одағын ұқыптылықпен қорғап, дамыту екендігі атап көрсетілді. Съезд ондай одақты нығайтудың нақты жолын да белгілеп, тек социалистік мемлекеттік аппаратты құрғанда ғана жұмысшылар мен шаруалар одағының беріктігін қамтамасыз етуге болады деді.

В. И. Лениннің нұсқауларына сәйкес съезд Орталық Бақылау комиссиясы мен Жұмысшы-шаруа Инспекциясын біртұтас орган етіп біріктірді де, оған партияның бірлігін сақтау, партиялық және мемлекеттік тәртіпті нығайту, советтік мемлекеттік аппаратты жетілдіру міндеттері жүктелді. Сонымен қатар бұл салада партияның басшылық ролін әлсіретуге тырысқан оппозицияның әрекеттеріне тойтарыс берілді, партия қатарында өнеркәсіп жұмысшыларының үлес салмағын үнемі арттыру қажет деп танылды. Съезд партия мен совет ұйымдарының атқарар қызметін айқындап алудың, шаруашылық және әкімшілік саласында істейтін кадрларды мамандандырудың, әрбір адамның тапсырылған іске жеке басының жауапкершілігін арттырудың қажеттігін атап көрсетті.

РКП(б) XII съезі елімізде халық шаруашылығын қалпына келтіру мәселесін де, пролетариат диктатурасының мызғымас негізін жасайтын өнеркәсіп туралы мәселені де жан-жақты талқылады. Онда фабрикалар мен заводтарда еңбек өнімділігін арттыруда қол жеткен табыстармен бірге өндірісті өрге бастыруға бөгет болып отырған қиындықтар да айтылды. Осыған орай партияның назары халық шаруашылығын жоспарлы түрде өркендету мәселесіне аударылды. Экономикасы мен мәдениеті әлі де артта қалып отырған біздің еліміз үшін мұның маңызы зор еді. Сондықтан съезд жалпыодақтық жоспарлауды ең алдымен облыстық жоспарлау ісімен үйлестіріп отыруды, оларды сараптай келе СССР-дің бірыңғай жоспарына біріктіруді орынды деп тапты. Бұл орайда съезд қаулысында былай деп жазылды: «...Бүкіл өнеркәсіптің ауыл шаруашылығымен қарым-қатынасын қамтитын нағыз социалистік шаруашылық жоспар тек интернационалдандыру негізінде ғана, шаруашылықтардың әралуан шараларының жұмысын практика жүзінде үйлестіруге үнемі күш жұмсау және нәтижелерін дұрыс есепке алу арқылы ғана болуы мүмкін» (КПСС қаулылары мен шешімдері... 2-том, 439-бет).

Съезд жұмысшы табын өнеркәсіпті, ең алдымен социалистік құрылыстың нағыз берік негізі бола алатын ауыр өнеркәсіпті дамытуға барынша күш салуға шақырды. Елімізде ауыр өнеркәсіпті дамыту ісінде Коммунистік партия ұлы көсеміміз В. И. Лениннің нұсқауларына сүйенеді. Өйткені социалистік қоғамның басты экономикалық негізі ауыр индустрия болып табылады. Елімізде ауыр өнеркәсіпті дамыту халық шаруашылығының барлық салаларын жедел өрге бастыруға, еңбек өнімділігін арттыруға, ғылыми-техникалық прогресті жеделдетуге мүмкіндік береді. Сондықтан съезд өзінің қаулысында социалистік қоғамдық құрылысқа апаратын жол мемлекеттік өнеркәсіп арқылы болады деген.

Ауыр индустрияны дамыту ауыл шаруашылығын социалистік жолмен қайта құруға, ондаған миллион жеке шаруашылықтарды біріктіріп, ғылыми негізде социалистік коллективтік шаруашылықтар құруға, олардың материалдық-техникалық базасын нығайтуға жағдай жасайтын бірден-бір нақты жол болып табылды. Қуатты социалистік индустрияны құру арқылы Совет мемлекеті бұрынғы артта қалған ұлт аймақтарының экономикалық және мәдени мешеулігін жедел жоюға мүмкіндік алды. Бұл ауқымды міндеттерді жүзеге асыру ісін ұйымдастыруды, оның барысын үнемі тексеріп отыруды съезд партияға жүктеді.

Әрине, съезде әртүрлі оппортунистік элементтер В. И. Ленин белгілеп берген экономикалық саясатқа қарсы шығып, партияны сара жолдан тайдыруға әрекет жасап бақты. Мәселен, Троцкий өнеркәсіпті қатаң шоғырландыруды, сол кезде рентабельді болмаған бірқатар кәсіпорындарды жауып тастауды талап етті. Тіпті ол съездің алдында ғана мемлекетке зиян келтіріп отыр дегенді желеу етіп, Путилов, Брянск сияқты бірсыпыра ірі заводтарды жабуды ұсынған-ды. Сондай-ақ ол өзінің «Өнеркәсіп диктатурасы» ұранын партияға күштеп тануға тырысты. Бірақ оның бұл арамза әрекеттері іске аспады, съезд Троцкийдің «ұсыныстарын» қабылдамай тастады. Өйткені мұндай заводтарды жабу, біріншіден, ауыр индустрияны дамытудың материалдық базасын қысқартуға, екіншіден, заводтар мен фабрикалардың көптеп жабылуы социалистік мемлекеттің басты тірегі болып отырған жұмысшы табының санын азайтуға, үшіншіден, елдегі жұмыссыздар санын едәуір көбейтуге әкеп соқтырар еді. Ал Троцкийдің шаруаларды қанау есебінен өнеркәсіпті өркендетуге саятын «Өнеркәсіп диктатурасы» жөніндегі ұраны, әділін айтқанда, миллиондаған шаруаларды Совет өкіметіне, жұмысшы табына қарсы қою, олардың елімізде социалистік қоғам орнатуда алатын орнын, атқаратын қызметін жоққа шығаруды көздейтін. Мұндай бағыт, съезд шешімдерінде атап көрсетілгеніндей, жұмысшылар мен шаруалардың одағын бұзуға, пролетариат диктатурасының негізгі тұғырын әлсіретуге әкеп соқтырары сөзсіз еді. Сондықтан съезд Троцкийдің оппортунистік әрекеттерін батыл айыптады.

РКП(б) XII съезінің тарихи шешімдерін орындай отырып, партия елімізде, ұлт аймақтарында социализмнің экономикалық тірегі — өнеркәсіпті, әсіресе ауыр өнеркәсіпті дамытуға ерекше көңіл бөлді. Мұны Советтік Қазақстан өмірінен айқын көруге болады. Ұлы Отан соғысына дейін, әсіресе ұлы орыс халқының риясыз көмегінің арқасында республикада 200 ірі өнеркәсіп орны салынды. Қарағанды бассейні, Балқаш мыс, Шымкент қорғасын заводтары, Зырян қорғасын, Ащысай мен Лениногор полиметалл комбинаттары сияқты түсті металлургия өнеркәсібінің алыптары іске қосылды. Түрксіб болат жолы тартылды, Ембінің мұнай көздері қайта ашылды, сөйтіп, Қазақстанда ірі өнеркәсіп пен энергетика базасы құрылды. Мысалы, 1940 жылы Қазақстан өнеркәсібінің көлемі 1913 жылмен салыстырғанда 8 еседей, оның ішінде ірі индустрияда 20 есе асып түсті. Сөйтіп, халық шаруашылығының жалпы өніміндегі өнеркәсіп өнімінің үлесі 60 процентке жетті.

Советтік Қазақстанның индустриялық келбеті соғыстан кейінгі жылдары, әсіресе кемелденген социализм жағдайында танымастай өзгерді. Бүгінде республика өнеркәсібінің құрылымында отын-энергетика, қара және түсті металлургия, мұнай және химия, машина жасау және металл өңдеу, жеңіл және тамақ өнеркәсібі шешуші орын алып отыр. Тек соңғы 15—20 жылда ғана Қазақстан жерінде тағы да 2 мыңнан астам жаңа кәсіпорын мен ірі-ірі цехтар іске қосылды. Еліміздің экономикалық күш-қуатын еселей түсуге елеулі үлес қосып отырған бірегей территориялық-өндірістік бірлестіктер қалыптасты. Олардың қатарында Павлодар алюминий және трактор заводтары, Соколов-Сарыбай, Лисаков кен байыту комбинаттары, Екібастұз отын-энергетика комплексі, Жаңа Жамбыл фосфор заводы, Қарағанды металлургия комбинатының жаңа цехтары бар. Бүгінгі Қазақстан, КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдастың сөзімен айтқанда, «Европа мен Азияның кез келген еліне абырой әпере алатын озық индустрияның кең көлемді панорамасы».

РКП(б) XII съезінде партияның басты назары өнеркәсіп товарларын өткізу, өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығы товарларының бағалары арасындағы алшақтықты жою, қала мен деревня арасындағы байланысты нығайту қызметіне аударылды. Өйткені сол кездің өзінде товар өткізу ісін ұйымдастырудағы шалағайлық салдарынан үстеме шығындар артып, бірқатар өнімдер өтпей, іркіле бастады. Бұл кемшілікті жою үшін партия мен Совет мемлекеті ең алдымен қалыпты сауда жүйесін құруды қолға алды. Ондағы мақсат өнеркәсіп пен шаруа рыногі арасындағы байланысты қамтамасыз ету еді.

Жұмысшы табы мен шаруалардың одағын нығайту бағытын дәйекті жүргізе отырып, съезд «Деревнядағы салық саясаты туралы» және «РКП(б)-нің деревнядағы жұмысы туралы» мәселе талқылап, тиісті шешімдер қабылдады. Бұларда шаруалар шаруашылығын өрге бастырудың, деревняда социалистік негіздерді саяси және экономикалық жағынан нығайтудың нақты жолдары көрсетілді. Съездің қарарында: «Шаруалардың жағдайын жеңілдету жөнінде Совет өкіметінің қазірде жүргізіп отырған шаралары шаруа шаруашылығын тәртіпке келтіруге қарай ілгері басқан елеулі қадам болып табылады... Сонымен бірге барлық еңбекшілердің ортақ мүдделері, жұмысшы-шаруа революциясының жеңістерін қорғаудың ортақ мүдделері жұмысшылар мен шаруалардан осындай күш жұмсауды талап етеді... Жоғарыда көрсетілген шараларды табанды және жүйелі түрде жүзеге асыру қала мен деревняның өндіргіш күштерін шапшаң өрістетуге, кедей шаруалар мен орташалардың мүдделерін қорғауға, шаруаның жұмысшыларға деген сенімін күшейтуге және Совет мемлекеті тұсында еңбекші бұқараның өзі билейтін халық байлығы өсуінің берік ірге тасы негізінде жұмысшылар мен шаруалардың одағын нығайтуға бастап әкеледі» (КПСС қарарлары мен шешімдері... 2-том, 459—460-бет) деп жазылды.

Съезд шешімдерінде шаруалардың хал-жағдайын жеңілдету және елімізде товар айналымын өсіру мақсатымен шаруалардан алынатын бүкіл мемлекеттік тура салықтарды (азық-түлік салығы, үй басына түсетін ақшалай салық, еңбек, көлік салығы), сонымен қатар бүкіл жергілікті тура салықты бірыңғай тура ауыл шаруашылығы салығы етіп жіберуге кеңес берілді. Бұл салықтың бір бөлігін шаруаларға ақшалай өтеуге рұқсат етілді. Салықтың басым салмағы ауқатты шаруашылықтарға аударылды, мұның өзі кулактарды тежеу саясатының көрінісі болды, ал кейбір кедей шаруалар салықтан мүлдем босатылды. Осының нәтижесінде тура салық Совет өкіметіне кедей шаруалар мен орташалардың мүддесін қорғау саясатын мейлінше дәйекті жүргізуге мүмкіндік берді.

Коммунистік партия В. И. Ленин белгілеп берген аграрлық саясатты дәйекті жүргізе отырып, елімізде ауыл шаруашылығын коллективтендіруді жүзеге асырды. Соның нәтижесінде өндіргіш күштер жедел өрге басты. Коллективтік еңбек ауыл-селоның бейнесін, шаруалар тіршілігінің сипатын ғана емес, сонымен бірге олардың бүкіл өмірін, рухани дүниесін түбірімен өзгертті. Сөйтіп, колхозшы шаруа социалистік жаңа таптың өкіліне айналды.

Қуатты техникамен жарақтанып, озық ғылымға арқа сүйеген, материалдық-техникалық базасы мен экономикасы нығайған социалистік ауыл шаруашылығы қарыштап дамып отыр. Әсіресе партияның қазіргі аграрлық саясатын белгілеп берген КПСС Орталық Комитетінің 1965 жылғы март Пленумынан бергі жерде ауыл шаруашылық өндірісі біртебірте индустриялық негізге көшіріліп, интенсивті түрде өркендеп келеді. Мәселен, ерлік еңбекпен игерілген тың өлкесін еліміздің ырысты аймағына айналдырған Советтік Қазақстан еңбеккерлері 1959 — 1979 жылдарда 290 миллион тонна астық, көптеген басқа да ауыл шаруашылық өнімдерін дайындады, сөйтіп, совет халқының әл-ауқатын жақсартуға орасан зор үлес қосты. Мұның өзі — жұмысшы табы мен колхозшы шаруалардың одағын нығайта беру жөніндегі ұлы көсем өсиетінің қалтқысыз жүзеге асырылып, бұл одақтың елімізде коммунизмнің материалдық-техникалық базасын жасауға қызмет етіп отырғандығының айғағы.

Съезде «Партия және мемлекет құрылысындағы ұлттық жағдайлар туралы» мәселе қаралды. Онда Совет елінде ұлт мәселесінің ойдағыдай шешілуінің бүкіл дүниежүзілік-тарихи маңызы, соның ішінде Шығыс халықтары үшін маңызы ерекше атап көрсетілді. Съездің ұлт мәселесі жөніндегі қарарында Совет мемлекетінде ұлт мәселесін толық шешудің нақты жолдары мен әдістері белгіленді.

XII съезден кейін Коммунистік партия еліміздің бұрынғы шеткері аймақтарында ұлт мәселесін түбегейлі шешуге, олардағы экономикалық, мәдени теңсіздікті жоюға бағытталған көптеген маңызды шараларды жүзеге асырды. Соның нәтижесінде одақтас республикалардың советтік өмірдің барлық саласындағы қарым-қатынасы, өзара достық көмегі күшейіп, олар социализм, кемелденген социализм орнату жолында қанаттаса қатар дамыды. Коммунистік партияның сан қырлы жасампаздық қызметінің арқасында өмір тынысына айналған пролетарлық интернационализм мен халықтардың лениндік достығының құдіретті күші біздің елімізді тарихи қысқа мерзім ішінде әлеуметтік-экономикалық прогрестің шырқау биігіне көтерді.

Бұдан 60 жылдан сәл астам уақыт бұрын ерікті түрде ұлы одаққа — ССР Одағына біріккен барлық одақтас республикалар кемелденген социализм орнатылған біздің елімізде коммунизмнің материалдық-техникалық базасын жасауға жұмыла ат салысуда. Өйткені олардың мүддесі бір, мақсаты ортақ. Көгінде бақыт жұлдызы жарқыраған совет халықтары мен социалистік ұлттардың құрыштай бірлігі жөнінде айта келіп, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас өзінің «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамасында былай деді: «Ленин өсиеттері, ұлт саясатының лениндік принциптері біз үшін қасиетті. Соларға сүйене отырып, оларды практикада дәйектілікпен баянды ете отырып, біз қуатты мемлекет — Советтік Социалистік Республикалар Одағын құрдық, оның құрылуы социализмнің дамуындағы ғана ірі қадам болып қойған жоқ, сонымен бірге дүниежүзілік тарихтың барысында да аса маңызды бетбұрыс кезеңдердің бірі болды».

РКП(б) XII съезінен кейінгі 60 жыл ішінде елімізде кемелденген социалистік қоғам орнатудағы қол жеткен аса зор табыстар СССР жаңа Конституциясында баянды етілді. Ал бұл аса зор документтің совет қоғамының ұлттық-мемлекеттік тіректерін нығайтуда ірі белес болуымен бірге онда еліміздің барлық ұлттары мен халықтарының одан әрі гүлденіп, жақындаса түсуінің берік те мызғымас саяси-праволық негіздері бейнеленді.

РКП(б) съезінен бергі жерде еліміздің экономикасы қарыштай дамып, социалистік мәдениеті өрісті өркен жайды. Сонымен бірге қоғамның басты және бағыт беруші күші, халық үшін өмір сүріп, халыққа қызмет етуді басты мұрат деп білетін Коммунистік партияның қатары да толыға түсті. Қазір оның қатарында еліміздің барлық ұлттары мен халықтарының 17 миллионнан астам өкілдері бар. Еліміздегі терезесі тең барлық 15 одақтас республикада КПСС-тің айбынды отрядтары басшылық етеді. Солардың бірі — өзінің құрамында 740 мың мүшесі бар Қазақстан Коммунистік партиясы.

Демек, совет адамдарының орасан зор еңбек өрлеуі, олардың Коммунистік партия төңірегіне берік топтасуы, барлық халықтардың бірлескен іс-қимылы — коммунизмнің асқар асуларына қарай қарышты қадам басудың айқын кепілі.

Ч. МУСИН,
тарих ғылымының кандидаты, доцент.

КОММУНИСТІК МОРАЛЬ МЕН БУРЖУАЗИЯЛЫҚ МОРАЛЬ

Серпінді дамып отырған революцияларға (ғылыми-техникалық, әлеуметтік, ұлт-азаттық) толы қазіргі заманда, басқасын айтпағанда, кәдімгі тіршіліктің өзінде адамгершілік қатынастардың ролі арта түсуде. Адамдарды моральдық жағынан адамгершілік абзал қасиеттерге баулу проблемасы барған сайын күн тәртібіне шұғыл қойылуда. Әрине, бұл проблеманың ауқымы кең. Бұған соғыс пен бейбітшілік, екі системаның бейбіт қатар өмір сүруі және олардың арасындағы идеологиялық бітіспес күреске көзқарастың да, сондай-ақ қоғам мүддесіне қызмет ету немесе қара бастың қамын ойлап, дүниеқоңыздыққа салынудың да қатысы бар. Қоғамдық құрылысқа, ондағы үстем дүниетанымға байланысты бұл проблемалар буржуазиялық қоғам мен социалистік қоғамда түрліше шешіледі.

Марксизм-ленинизм классиктері моральдің таптық сипатын әрқашан атап көрсеткен болатын. Өйткені ол — таптың ерекше мүддесін танытатын «қондырманың» құрамдас бөлігі. В. И. Ленин: «Әрбір қоғамдық таптың өз «өмір салты, өз дағдысы, өз бейімділігі болады» деп жазды.

Антагонистік таптық қоғамда билеуші таптың моралі үстемдік етеді. Бірақ өзінің шын пиғылын сездіргісі келмейтін үстем тап өз мүддесін қашанда халықтың қалың бұқарасының мүддесі етіп көрсетуге тырысады. Айталық, феодалдар дін мен шіркеу арқылы еңбекті адам жанын дозақтан құтқаратын құрал ретінде көрсеткен. Бірақ өз орталарында олар еңбекті әбден кемсітіп, оны құл-құтанның үлесі деп санаған. Ал бұдан олардың екіжүзділік сұрқиялық ниетін байқау қиын емес.

Буржуазиялық қоғамның екіжүзділігі одан да асып түседі. Адамды адамның қанауына негізделген бұл қоғам өзін өзі дәріптеп, шынайы бостандық, демократия, қоғам мүшелерінің бәріне «бірдей әділдік» қоғамы деп жариялайды. Карл Маркс жұмысшы күші саудаға салынатын капитализмде кәсіп несінің бостандығы жұмысшы үшін құлдықтың, қанаушылықтың бұғауы болып табылады деген еді.

Барлық таптардың ішінде тек жұмысшы табы ғана шындық пен әділдіктің жаршысы екенін танытты. Өйткені оның тап ретінде бостандыққа жетуі адамды адамның қанауын жоюмен астасып жатады.

Марксизм-ленинизм классиктері айтқандай, революцияшыл пролетариатқа батылдық, өз абырой-мәртебесін құрметтеу, тәуелсіздік сияқты моральдық қасиеттер тән. Ал қанаушыларға қарсы күрестің барысында жұмысшы табы ұйымдық жағынан да, моральдық-адамгершілік, парасаттылық жағынан да шыңдала түседі. В. И. Ленин былай дейді: «Қаналған тапты тек күрес қана тәрбиелейді, тек күрес қана оның күшінің шамасын өзіне аңғартады, — оның ой-өрісін кеңейтеді, оның қабілетін көтереді, оның ақыл-ойын саралайды, оның ерік-жігерін шыңдайды» (Шығармалар толық жинағы, 30-том, 350-бет).

Коммунистік моральдің негізінде жұмысшы табының моральдық абзал қасиеттері жатыр. Солардың ішінде еңбекшілердің ынтымақтастығы сиякты адамгершілік принципі ерекше орын алады. Ол еңбекшілердің мүддесі мен максат бірлігіне негізделеді, ортак іс жолында күресушілердің бойында өзара көмек, колдау, бауырластык сезімін калыптастырады. Революциялык істің әділдігіне деген сенім адамдарды ерлікке, табандылыкка, кайсарлыкка, белсенділікке, коғам мүддесін жеке бастың мүддесінен жоғары коюға тәрбиелейді.

Коммунистік сенімділік болашакка, коғамға, айналадағының бәріне оптимистік тұрғыдан карауға баулып, ерен ерлік пен каһармандыкка бастайды. Қисапсыз кыиыншылыктарды бастан кешірген 20—30 жылдардың коммунистері мен комсомолецтерінің тамаша оптимистер болуы, сондай-ак В. И. Ленин ұлы бастамаға балаған еңбекшілер козғалысы — кызыл сенбіліктердің дүниеге келуі әсте тегін емес. Азамат соғысының зардабынан шаруашылығы күйзелген, халкы аш-жалаңаш елде адамзат тарихында бұрын-сонды болмаған «ұлы бастама» — коғамның игілігі үшін тегін еңбек ету бастамасы туды. Казір сол «коммунизм өркендері» — сенбіліктер совет адамдарының өмір нормасына айналды.

Коммунистік адамгершіліктің басты, әрі өзекті принципі — коммунизм ісіне адалдык, жаңа коғам құрылысшыларының идеялык сенімі. Жастарға коммунистік тәрбие беру міндеттерін айта келіп, В. И. Ленин: «Коммунистік адамгершіліктің негізі — коммунизмді нығайту және шыңына жеткізу жолындағы күрес» (Шығармалар толық жинағы, 41-том, 341-бет) деген еді.

Коммунизм ісіне адалдық коммунистік моральдың мәні мен мағынасын ашып береді. Өйткені коммунистік моральдің барлық принциптері мен нормалары, олардың адамгершілік мән-мағынасы да осы аркылы айкындалады. Айталык, еңбекке коммунистік көзкарас — коммунизм ісіне адалдыктың табиғи бір көрінісі. Ал керісінше, қоғамдык еңбектен жалтару, өзіне тапсырылған жұмысты салдыр-салақ аткару адам бойында идеялык сенімнің қалыптаспағандығын танытады. Осыған орай 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде КПСС Орталык Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас былай деп атап көрсетті: «Партияның идеялары, жоспарлары, үндеулері бұкараны баурап алғанда ғана материалдык күшке айналатыны белгілі. Жоспардың орындалуы өзінің еңбек үлесіне де байланысты екенін әрбір еңбекшінің түсінуі, біз неғұрлым жаксы еңбек етсек, солғұрлым жаксы өмір сүреміз деген карапайым шындыкты жұрттың бәрінің жақсы түсінуі казір ерекше маңызды және қажет».

Коммунистік идеялылык — адамгершілік қасиеттің, коммунизм ісіне сенімділіктің көрінісі. Ол принципсіздікке, жеке бастың мүддесін көздейтін пайдакүнемдікке, әлеуметтік парыксыздыкка карсы койылады. Коммунистік және буржуазиялык моральдің бір-бірінен түбірлі айырмашылығы бар. Бұлар бір-біріне бүтіндей карама-карсы. Буржуазиялык коғамда идеологиялык алуан түрлі айла-шарғылармен идеясыздык, әлеуметтік парыксыздык уағыздалады. Сондай әдістің бірі — тұтынушылык, дүниекоңыздык моралі, мәдениет кокыстарын тоғыту аркылы адамды рухани аздыру. Әйтсе де буржуазиялык коғамда адамды әлеуметтік парыксыздык пен идеясыздыкка тәрбиелеудің ең куатты құралы капиталистік құрылыстың өзі болып табылады. Жеке меншікке және жеке меншіктік коғамдык катынастарға негізделген коғамда еңбек адамы ешкашан да ертеңгі күніне сене алмайды, ол буржуазиялык коғамға тән дағдарыстардан үрейленеді, өзін жұмыстан куып жібереді деген ой оның көкейінен кетпейді, содан барып, жұмысшы тек өзіне ғана сенуге, тек өзін ғана ойлауға мәжбүр болады. Мұндай дарашылдык пен өзімшілдік психологиясы буржуазиялык коғамның жемісі.

Капиталистік дүниедегі әдебиет пен өнер, бұкаралык информация мен насихаттың барлык құралдары жатпай-тұрмай «тобырдан», көпшілік адамдардың моральдык нормасынан жоғары тұратын «күшті адамды», «айрықша жаралған» — «супермен» идеясын уағыздайды. Өйткені ондай «қолдан жасалған қуыршақ батырды» қалтасының қамын ойлаған капитал иелерінің кезі келгенде қолына қару ұстатып, Вьетнамға немесе азаттық үшін шайқасып жатқан Сальвадорға жіберуіне, қаласа, қоймасында жатқан нашасын беріп, есінен айрылған есірік күйінде қарақшылық пен қылмысқа айдап салуына, қысылып бара жатса, түрмеге жауып қоюына болады.

Болмысында жеке-даралыққа табынатын буржуазиялық моральға тек коллектившілдік принципі ғана қарсы тұра алады. Ал коллектившілдік — коммунистік моральдің көрінісі. Еңбекке жаңаша көзқарасты қалыптастыру туралы айта келіп, В. И. Ленин былай деген еді: «Біз: «әркім өз басының қамын ойлайды, бір құдай тағала баршамыздың қамын ойлайды» дейтін қарғыс атқан ережені жою үшін жұмыс істейміз. Біз «бірі үшін бәрі, бәрі үшін бірі» деген ережені, «әркім қабілетіне қарай, әркімге керегіне қарай» деген ережені бұқараның санасына, әдетіне, күнделікті тұрмысына енгізу үшін, бірте-бірте, бірақ бұлжытпай коммунистік тәртіп пен коммунистік еңбекті енгізу үшін жұмыс істейміз» (Шығармалар толық жинағы, 41-том, 119—120-беттер).

Бүгінде біз коллектившілдік советтік өмір салтының негізгі әлеуметтік-саяси және моральдық қазынасының бірі болып табылады деп ашық айта аламыз. Әрине, жаңаның өмірден орын тебуі оңай емес. Еңбек адамдарының ынтымақтастығын ту етіп көтерген біздің елімізде, Ұлы Октябрь жеңісінен кейін тарихи қысқа мерзім ішінде ескі дүниені қиратып, жаңа өмір — коллектившілдік заңдарына негізделген өмір орнату қажырлы күреспен жүзеге асырылды. Совет адамдарының еңбектегі және қоғамдағы белсенділігін арттыруға қызмет ететін, еңбекшілердің бойына жаңа, социалистік қасиеттерді сіңіріп, әрбір адамды қоғам алдындағы жауапкершілікке баулитын еңбек коллективтерінің ролін арттыруда социалистік демократияны, коллектившілдік принциптерін одан әрі жетілдірудің маңызы зор.

Марксизм жаулары әдетте ғылыми коммунизмге қарсы күресті ең алдымен коллектившілдіктің адамгершілік принциптеріне шабуыл жасаудан бастайды. Бұл орайда олар коллектившілдік жеке адамның дамуына, кемелденуіне кереғар келеді, адамды бостандықтан айырады, бұқараны басқару механизмінің тіл алғыш тетігіне айналдырады дегенді айтады. Мұның ойдан шығарылған түрлаусыз тұжырым екенін біздің еліміздегі социализм құрылысы дәлелдеп берді. Еңбекшілердің жасампаздық еңбегінің жемісі болып табылатын кемелденген социалистік қоғам орнатудың барысында жаңа адам қалыптасты. Совет адамына идеялық сенімділік пен азаматтық борышқа адалдық, патриотизм мен интернационализм, жолдастық пен гуманизм белгілері тән. Ал коммунистік коллектившілдік — осы жаңа адамды қалыптастырудың маңызды шарты. Коллектившілдік еңбекшілердің қалың бұқарасының өзара дәйекті қарым-қатынас жасауын, олардың өзара ынтымақтастығы мен жолдастық көмегін қамтамасыз етуге, сөйтіп, совет адамдарының рухани жағынан кемелденуіне көмектеседі.

Социалистік құрылыстың ауқымды міндеттерін жүзеге асыру миллиондаған адамдарды жасампаздық еңбекке жұмылдыруды талап етті. Мұндай жағдайда бір жеңнен қол, бір жағадан бас шығаратын асқан ынтымақтастық пен берік бірліктің қажет болатыны өз-өзінен түсінікті. Демек, әрбір адам өзгелермен бірлесіп, ұйымдасып еңбек еткенде ғана белгілібір белеске көтеріліп, алға қойған мақсатына жете алады. Өйткені «жұмыла көтерген жүк жеңіл» демекші, коллективтік еңбек әруақытта жемісті болмақ.

Тарихта тұңғыш рет социализм жағдайында ғана қоғамды әлеуметтік-экономикалық жағынан дамыту жеке адамды жан-жақты жетілдіру факторымен ұштастырыла жүргізіліп отыр. Өйткені социалистік қоғам әлеуметтік жағынан белсенді, адамгершілік абзал қасиеттері бар адамды қалыптастыруға мейлінше мүдделі. Сондықтан мұның өзі партияның, советтік қоғамның программалық міндетіне айналып отыр. Бүгінде игілігін совет адамдары көріп отырған социалистік өмір салты — міне соны жүзеге асырудың негізі. Ал әлеуметтік өмірімізден берік орын алған коллектившілдік пен ынтымақтастық, патриотизм мен интернационализм, гуманизм және әрбір адамның бойында абзал қасиеттерді қалыптастыру принциптері социалистік өмір салтының жарқын көріністері.

Социалистік құрылыстың барысында біздің елімізде миллиондаған адамдар халық үшін қажырлы да адал еңбек ете отырып, өздерінің қабілеті мен талантын танытты. Өйткені олар құлдықтан, күндіктен құтылды, шынайы бостандыққа, теңдікке ие болды, өз тағдырын өз қолына алды, дүниежүзілік мәдениеттің мол қазынасынан сусындап, әлеуметтік өмірге белсене араласты.

Кемелденген социалистік қоғам орнатудың барысында қалыптасқан, өмірі кейінгі ұрпаққа өшпес өнеге болатын адамдардың қатарына мыңдаған коммунистік еңбек екпінділерін, есімі елге әйгілі ғалымдар мен өнер қайраткерлерін, лұғатты ұстаздар мен еңбек ардагерлерін қосуға әбден болады. Әрине, әңгіме олардың бәрін тізіп, атап шығуда емес, әңгіме социалистік өмір салты жағдайында мыңдаған адамдардың жасампаздық жарқын қабілетін танытуға мүмкіндік туатындығында.

Кең мағынада алғанда коллектившілдік — адамның асқақ мұраты болып табылатын творчествоның әлеуметтік негізі. Адамды табиғаттың өзге тіршілік иелерінен даралап тұратын да міне осы творчество.

Творчествосы арқылы адам өзінің дарынын, рухани байлығын танытады, сол арқылы адам өмірінің асыл қазынасы қалыптасады. Өлмейтін адам болмайды, бірақ адам өз творчествосы, қазынасы арқылы мәңгі өмір сүреді. Социализмнің ұлы жеңістерінің бірі тарихта тұңғыш рет творчествоның жалпыхалықтық сипатқа ие болуы деуіміз керек. Өйткені бұл қоғамда шабытты еңбек, творчестволық жасампаздық істер миллиондаған адамдар тіршілігінің мән-мағынасына, өзегіне айналды.

Адамды жан-жақты үйлесімді дамыту оны творчестволық еңбекке әзірлеумен бірге оның бойында гуманизм қасиеттерін қалыптастыруды да талап етеді. Социализм мен гуманизм — бір-бірінен ажыратқысыз ұғымдар. Жеке меншікті, сонымен байланысты қоғамдық қатынастарды жоя отырып, социализм ең алдымен адамдарды бір-біріне қарама-қарсы таптарға бөлудің, адамды кемсітіп, қорлаудың негізін құртады. Өндірістің құрал-жабдықтарын қоғамдастыру процесін тереңдете, қала мен деревня арасындағы, ой еңбегі мен дене еңбегі арасындағы елеулі айырмашылықтарды жоюды жүзеге асыра отырып, социализм гуманизмнің объективтік алғы шарттарын жасайды. Өйткені социалистік өндірістің басты мақсаты — еңбекшілердің өскелең материалдық және мәдени талап-тілектерін барынша толық қанағаттандыру. Сондықтан да КПСС Программасында социализмнің гуманистік принципі — «Бәрі де адам үшін, бәрі де адамның игілігі үшін» деп жазылды.

Совет мемлекеті еңбекшілердің материалдық әл-ауқатын арттыруға үнемі қамқорлық жасап отырады; жалақы, стипендия мен жәрдем мөлшері көбеюде, тұтынудың қоғамдық қорлары барған сайын арта түсуде. Халқымыз айрықша ықыласпен қарсы алып, оны орындау жолындағы күреске жұмыла кіріскен Азық-түлік программасы Коммунистік партия мен Совет мемлекеті саясатының гуманистік сипатының жарқын көрінісі болып табылады. Өйткені бұл программаны жүзеге асыру еліміздің экономикалық күш-қуатын еселей түседі, совет халқының материалдық-рухани талап-тілегін мейлінше толығырақ өтеуге, соның нәтижесінде әрбір адамның жан-жақты кемелденуіне қолайлы жағдай жасайды.

Сөз жүзінде мойындағанымен, іс жүзінде буржуазиялық мораль гуманизм идеясына мүлдем жат. Өйткені оның мүддесі — үстем таптың мүддесі. Пролетариаттың ұлы жазушысы М. Горький былай деген болатын: «Жалпы буржуазия еңбек адамының намысын қорлайтын қайыр-садақа бергені болмаса, ол ешқашан жұмысшылардың өмірін жеңілдетуді ойламайды. Іс жүзінде мещандардың гуманизмі «филантропиядан», яғни тоналғандарға қайыр-садақа таратудан әсте асқан емес».

Буржуазиялық қоғамда «қайырымдылық» кеңінен насихатталады, ресми моральдық тұрғыдан да дәріптеледі. Шындығына келгенде мұның өзі — байлар мен кедейлер арасындағы әділетсіздікті жуып-шаю үшін жасалатын әрекет, былайша айтқанда, қайыршылық моралі. Буржуазия өзінің табысын молайту үшін әрқашан жұмыссыздар армиясын жасайды; бұл істің жырткыштық сырын жасыру үшін жұмыссыздарға жәрдем ұйымдастырған болады; буржуазия миллиардтап тонайды да, тоналғандарға қайыр-садақа ретінде соның болмашы бөлігінен азын-аулақ бірдеңені қайта үлестіреді.

Біздің елімізде жұмыссыздықтың біржолата жойылғаны әлдеқашан. Еңбек ету правосы — совет адамдарының аса маңызды әлеуметтік-экономикалық праволарының бірі. Сонымен қатар СССР-дің жаңа Конституциясында еңбек ету правосы ғана емес, сонымен бірге әрбір адамның қабілетіне, бейімділігіне, кәсіптік даярлығы мен біліміне қарай мамандықты таңдау правосы заң жүзінде баянды етілген.

Адамның праволары мен бостандықтарын толық жүзеге асыруға мұндай әлеуметтік-экономикалық, саяси кепілдік беретін бірде-бір буржуазиялық мемлекет жоқ. Мәселен, Америка Құрама Штаттарының конституциясында еңбек ету, демалу правосы, басқа да әлеуметтік-экономикалық праволар мен бостандықтар жөнінде мүлдем ауызға алынбайды. Рас, Италия, Дания, Франция сияқты буржуазиялық мемлекеттердің конституцияларында еңбек ету правосы жөнінде жазылған. Бірақ солардың ешқайсысы да адамның тіршілік етуі үшін айрықша қажетті бұл правоны жүзеге асыруға ешқандай кепілдік бермейді.

Жұмыссыздық — капитализмнің табиғатына тән құбылыс. Капиталистік өндірістің стихиялылығы «басы артық адамдарды» жүздеп көшеге шығарып тастайды. Айталық, 1977 жылы АҚШ-та жұмыссыздар саны 8 миллион адамға жуық болса, 1982 жылы 10 миллион адамнан асты. Ал жалпы капиталистік дүниеде жұмыссыздар армиясының саны қазір рекордтық көрсеткіштерге — 30 миллионға жетіп отыр.

Социализм адамның еңбек ету правосына кепілдік беріп қана қоймайды, сонымен бірге еңбекке деген жаңа қатынасты қалыптастырады. Бұрынғы өткен әлеуметтік-экономикалық формацияларда да, қазіргі буржуазиялық қоғамда да еңбек — еріксіз еңбек, күнкөрістің құралы ғана болып табылады. Буржуазиялық қоғамда адамгершілік пен еңбек екіұдай, адам еңбегіне қарай емес, қайта байлығына қарай бағаланады.

Тек социализм жағдайында ғана азат еңбек адамның қадір-қасиетінің өлшеміне айналады. Мұның өзі социализмде қоғамдық пайдалы еңбектің, оның ішінде өнімді еңбектің әлеуметтік-адамгершілік қазыналар жүйесінде алатын орнына байланысты болып отыр. Тарихта тұңғыш рет адамның қоғамдағы орны оның жеке басының қасиеттеріне, инициативасы мен әлеуметтік белсенділігіне қарай бағаланады.

Коммунистік еңбектің алғашқы көрінісі коммунистік сенбіліктер болды. Социалистік, коммунистік құрылыстың барысында оның мазмұны тереңдеп, формалары толыға түсті. Халықтың қалың бұқарасының творчестволық туындысы — социалистік жарыс соның бір жарқын көрінісі. Социалистік жарыс әрбір адамның творчестволық қабілеті мен моральдық қасиеттерін ашады, еңбекшілердің бойында қоғам алдындағы жауапкершілік, коллектившілдік, ынтымақтастық сезімін қалыптастыруға ықпал етеді. Алғашқы коммунистік сенбіліктерден басталған социалистік жарыс еліміздің өміріндегі әлеуметтік-экономикалық түбегейлі терең өзгерістерге елеулі ықпал еткен екпінділер, стахановшылар қозғалысына ұласып, қазіргі, еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қуатты қозғалысқа дейінгі асулардан өтті. Оның бұл күнде сапаға жұмысшы кепілдігі, ұстаздық қозғалыс, жұмысшы эстафетасы, үстеме жоспарлар, еңбек өнімділігі мен өндіріс тиімділігін арттыру жөніндегі жеке және коллективтік міндеттемелер тәрізді формалары бар.

Еңбекке коммунистік көзқарасты қалыптастыру — биік мақсат, әрі еңбек тәрбиесінің негізі. Бұл адам бойында еңбексүйгіштік, тәртіптілік, қажырлылық, табандылық, әлеуметтік жауапкершілік сияқты қасиеттерді тәрбиелеуге көмектеседі.

Партияның XXVI съезі мен КПСС Орталық Комитетінің одан кейінгі Пленумдары өндіріс тиімділігі мен еңбек өнімділігін арттыру, экономиканы интенсивтендіру резервтерін ашып, іске қосудың қажеттігін атап көрсетті. Солардың ішінде жауапкершілік, тәртіп, сапалы жұмыс сияқты еңбекке қатысты моральдық тетіктер де бар. Қоғам мүддесі үшін екпінді, сапалы еңбек ету бүгінде әрбір адамның ар-ожданының, азаматтық борышты өтеуінің моральдық өлшемі болып отыр.

Коммунистік мораль принциптерінің ішінен советтік патриотизм мен пролетарлық интернационализмді бөліп айтқан жөн. Өзінің объективті мазмұны жағынан алғанда советтік патриотизм — совет адамдарының бірлігі мен туысқандығының, ұлы Отанымызға деген сүйіспеншілігінің сезімі. Совет адамдарының асқан патриотизмі Ұлы Отан соғысы жылдарында өзінің биік тұлғасымен көрінді. Мақсаты бір, мұраты ортақ бүкіл совет халқы тарихта теңдесі жоқ қаһармандық жасады. Ерлік бүкілхалықтық сипат алды. Оған еліміздің 7 миллионнан астам жауынгерлерінің ордендермен, медальдармен наградталғаны айқын айғақ.

Антагонистік қоғам жағдайында патриотизм көбіне ұлтшылдық, өзімшілдікке барып саяды. Тек социализм жағдайында ғана патриотизм биік адамгершілік принципке айналып, интернационализм принципімен астасады. Коммунистік мораль интернационализммен табиғи байланысты социалистік патриотизмді орнықтырады. Социализм үшін, оның жеңісі үшін күрес адамдарды достық, өзара жолдастық көмек негізінде топтастырады. Сондықтан социализм орнату процесі сондай-ақ әлемнің еңбек адамдарын топтастыруға, бостандыққа бастауға ықпал ететін интернационалдық процесс болып табылады.

Совет өкіметі өзінің алғашқы күндерінен бастап қанаудың барлық түрін жойып, барша ұлттар мен халықтардың тең праволылығы мен суверенділігін жариялады. СССР-дің тарихы ұлтаралық, мемлекетаралық қатынастардың теңдік пен әділеттікті ту етіп көтерген жаңа үлгісі тек социалистік интернационализм принципі негізінде ғана орнығатынын дәлелдеп берді. Мұны бір кезде патшалық Россияның шеткері аймақтарының бірі болған Советтік Қазақстанның мысалынан айқын көруге болады. Партияның лениндік ұлт саясатының дәйекті жүзеге асырылуы нәтижесінде, барлық туысқан халықтардың риясыз көмегі арқасында біздің республикамыздың қуатты экономикасы қарыштай дамып, социалистік мәдениеті гүлденіп отыр.

Еңбекші халықтың мүддесін емес, қайта қанаушы таптың мүддесін қорғайтын капитализм өзінің озбырлық саясатымен ұлт мәселесін мейлінше ушықтырып жіберді. Дүние жүзінде миллиондарды ажал мен азапқа душар еткен фашистік Германия мен Италиядағы тағылық режимдер, Америка Құрама Штаттарындағы негрлер мен үндістерді кемсіту, Оңтүстік Африка республикасы мен Родезиядағы нәсілшілдік тағы басқалары — міне осының айғағы. Сондай-ақ АҚШ коммунистік партиясының мәліметтері бойынша, негр халқының 31 проценті қайыршылық өмір сүреді екен, ал елдегі жұмыссыздық зардабын тартушылардың да басым көпшілігі солар көрінеді. Міне осының өзінен-ақ буржуазиялық моральдің екіжүзділік сипаты анық аңғарылады.

Коммунистік қоғам орнатып жатқан біздің елімізде ұлт мәселесі ойдағыдай шешілген. СССР Конституциясының 36-статьясында былай делінген; «Нәсілі мен ұлты әртүрлі СССР азаматтары тең праволы. Бұл праволардың жүзеге асырылуы СССР-дегі барлық ұлттар мен халықтарды жан-жақты дамыту мен жақындастыру саясаты арқылы, азаматтарды советтік патриотизм мен социалистік интернационализм рухында тәрбиелеу арқылы, ...қамтамасыз етіледі...».

Социалистік интернационализм принципі жаңа формалармен молығып, байи түседі, өзінің мазмұнын тереңдетіп, социализм тұсында ұлттар мен халықтардың өзара қарым-қатынасының мызғымас негізі болып табылады. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас СССР-дің құрылуының 60 жылдығына арналған салтанатты мәжілісте жасаған баяндамасында былай деп атап көрсетті: «60 жыл ішінде ұлттық қатынастарда болған нақты сапалық өзгерістер бізге қанаушы құрылыстан мұра боп қалған күйдегі ұлт мәселесінің шешілгендігін, біржолата және түпкілікті шешілгендігін дәлелдейді. Елдің көп ұлтты құрамы тарихта тұңғыш рет оның әлсіздігінің қайнар көзінен күш-қуат пен гүлденуінің қайнар көзіне айналды».

Сонымен, коммунистік мораль мен буржуазиялық моральдің негізгі принциптері бір-біріне мүлдем қарама-қарсы. Мұның өзі олардың мазмұнына, қоғам өміріндегі мәні мен роліне, көздейтін мақсаты мен атқаратын қызметіне байланысты. Коммунистік мораль адамдарды жарқын болашаққа бастайды, адамгершілік абзал қасиеттерге, отаншылдыққа, ынтымақтастық пен достыққа тәрбиелеуге қызмет етеді.

Қорыта айтқанда, коммунистік моральға идеялық сенімділік, коллектившілдік, патриотизм мен интернационализм тән болса, буржуазиялық моральға идеясыздық пен бисаясаттық, ұлттық өзімшілдік пен нәсілшілдік тән.

А. ҚАСЫМЖАНОВ,
Қазақ ССР Ғылым академиясының корреспондент мүшесі,
К. САТЫБАЛДИНА,
философия ғылымының кандидаты.

БІЛІКТІ МАМАНҒА ЗӘРУЛІК ҚАЙДАН ТУАДЫ?

Жоғары және арнаулы орта білімді мамандар даярлау және оларды өз мамандықтары бойынша өндірісте тиімді пайдалану әрқашан түбегейлі, әрі маңызды міндеттердің бірі болып келеді. Өйткені халық шаруашылығы барлық салаларының одан әрі өркендеуі, әсіресе өнеркәсіп пен құрылыстың жалпы көлемінің жылдан жылға өсуіне байланысты жаңадан салынып, іске қосылып жатқан көптеген кәсіпорындар мен құрылыстар бұларда қызмет атқаратын мамандардың тек сан жағынан ғана емес, сонымен бірге сапа жағынан да уақыт талабына сай болуын қажет етеді. КПСС XXVI съезінде қабылданған «СССР-дің экономикалық және әлеуметтік дамуының 1981—1985 жылдарға және 1990 жылға дейінгі кезеңге арналған Негізгі бағыттарында» үстіміздегі бесжылдықта жоғары және арнаулы орта білімі бар 10 миллион шамасында мамандар даярлау керектігі атап көрсетілді.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас СССР-дің құрылуының 60 жылдығына арналған салтанатты мәжілісте жасаған «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамасында: «Экономиканы алайық. Қазіргі өндіргіш күштер тіпті әңгіме әртүрлі елдер туралы болып отырған күннің өзінде де интеграцияны талап етеді. Одан да бетер, олар белгілібір елдегі әртүрлі аймақтар мен республикалардың күш-жігерін тығыз, іскерлікпен біріктіруді талап етеді. Әрбір республиканың табиғат және еңбек ресурстарын, климат ерекшеліктерін неғұрлым білгірлікпен пайдалану, осы потенциалды неғұрлым ұтымды түрде жалпыодақтық потенциалға қосу — міне әрбір аймаққа да, әрбір ұлт пен халыққа да, сондай-ақ бүкіл мемлекетке де неғұрлым көп тиімділік әкелетін нәрсе осы» деген болатын. Міне бұл іргелі міндеттерді ойдағыдай шешуде, халық шаруашылығының барлық салаларын одан әрі өркендетуде бүгін таңдағы ғылыми-техникалық прогрестің талабына сай білікті маман кадрлар даярлау мен оларды тиімді пайдалану орасан зор роль атқарады.

Коммунистік партия мен Совет үкіметінің күнбе-күнгі әкелік қамқорлығының арқасында елімізде жоғары және арнаулы орта білімі бар мамандардың саны жыл сайын өсу үстінде. Мәселен, қазір республикамыздың 55 жоғары оқу орнында ширек миллионнан астам студент 195 мамандық бойынша білім алып жүр. Бұған қоса арнаулы орта білім беретін 236 оқу орны да халық шаруашылығы үшін білікті маман кадрлар даярлайды. Осы тұста кейінгі кезде Қазақстанның жоғары оқу орындарында оқитын студенттердің жалпы саны 1960 жылмен салыстырғанда, яғни соңғы жиырма жыл ішінде 3,3 есе, ал арнаулы орта білім беретін оқу орындарында болашақ мамандардың жалпы саны осы мерзімде үш еседен астам көбейгенін айтқан жөн. Тағы бір тілге тиек ететін нәрсе, жоғары және арнаулы орта оқу орындарында білікті маман кадрлар даярлаудың тек сан жағынан ғана емес, сонымен бірге сапа жағынан да едәуір жақсара түскені. Мысалы, халық шаруашылығының әсіресе Қазақстан үшін аса маңызды салалардың бірі болып саналатын ауыл шаруашылығына қажет мамандықтарды меңгеретін студенттердің жалпы саны 1960 жылы 32,1 мың болса, соңғы уақытта бұл көрсеткіш 111 мыңға дейін өсіп, 3,4 есе артты. Ал өнеркәсіп пен құрылысты алсақ, бұлар үшін даярланатын мамандардың жалпы саны 158,7 мыңға жетіп, кейінгі жиырма жыл беделінде төрт еседен артық өсті. Алпысыншы жылдары Қазақстанда транспорт саласына арнап мамандар даярлайтын бірде-бір жоғары оқу орны жоқ еді. Қазір Алматы темір жол транспорты инженерлері институты ғана жыл сайын алты жүзге жуық жас маман даярлап шығарады.

Сондай-ақ соңғы жиырма жыл ішінде халық ағарту, денсаулық сақтау саласында қызмет істейтін жоғары білімді мұғалімдер мен дәрігерлер саны күрт өсті. Мәселен, 1960 жылы республика бойынша халық ағарту саласындағы мамандардың жалпы саны 1,8 мың болса, қазір бұл көрсеткіш 15,5 мыңға жетті. Кейінгі жылдары республиканың Алматы, Қарағанды, Павлодар, Шымкент, Өскемен сияқты ірі қалаларында бірқатар оқу орындарының жаңадан шаңырақ көтеруі халық шаруашылығына іскер маман кадрлар даярлауға үлкен әсерін тигізді. Бүгін таңда Қазақстанның барлық облыс орталықтарында жоғары және арнаулы орта білім беретін оқу орындары бар.

КПСС Орталық Комитеті мен СССР Министрлер Советінің «Жоғары мектепті одан әрі дамыту және мамандар даярлаудың сапасын арттыру туралы» қаулысында білікті маман кадрлар даярлауда қол жеткен табыстармен қатар институттар мен техникумдарды бітіріп келген жас мамандарға қажетті мәдени-тұрмыстық жағдай туғызып, олардың өз мамандықтары бойынша бір жерде тұрақтап жұмыс істеуінде әлі де көптеген олқылықтардың бар екені атап көрсетілді, сөйтіп, барлық министрліктерден, ведомстволардан, өндірістік бірлестіктерден, кәсіпорындар мен құрылыс ұйымдарынан кемшіліктерді түзету үшін жедел шаралар қолдану талап етілді.

Осы бағытта жүзеге асырылып жатқан игілікті істердің нәтижесінде маман кадрларды пайдалану мәселесі едәуір жақсарды. Бұған, айталық, тек республика көлемінде ғана емес, сонымен бірге бүкіл Одақ бойынша ірі кәсіпорындар болып саналатын Қарағанды металлургия комбинаты мен көмір бірлестігінің, Өскемен титан-магний және қорғасын-мырыш комбинаттарының, Лениногор полиметалл комбинаты мен Алматы ауыр машина жасау заводының жұмыс тәжірибесі айқын дәлел. Аталған кәсіпорындарда мамандардың тек өнімді еңбек етуіне ғана емес, сонымен қатар олардың творчестволық жағынан да өсуіне және өз білімін өндірісте толығымен қолдануға қолайлы жағдай жасалған. Әсіресе институттар мен техникумдарды бітіріп келген жас мамандар ерекше қамқорлыққа алынады. Олар жұмысқа орналасқан алғашқы кезден бастап-ақ тәжірибесі мол байырғы мамандар тарапынан жылы ілтипат сезінеді. Осының нәтижесінде жас маман кадрлардың тұрақтамау фактілері жыл сайын азайып келеді.

Көптеген министрліктер мен ведомстволарда уақыт талабына сай келетін маман кадрларды керекті мөлшерде жоспарлы түрде даярлау және оларды өндірісте тиімді пайдалану жақсы жолға қойылған. Мысалы, Қазақ ССР Селолық құрылыс министрлігін алып қарайық. Бұл министрлікте жоғары және арнаулы орта білімі жоқ кадрларды арнаулы курстарда әр төрт-бес жыл сайын бір рет оқыту арқылы олардың білім деңгейін жетілдіріп отыруға баса көңіл бөлінген. Сонымен қатар бұл министрліктің құрылыс ұйымдары мен трестерінде арнаулы орта білімі жоқ практиктердің санын азайтуда да едәуір іс тындырылып келеді. Тек соңғы төрт-бес жылдың ішінде ғана бұрын басшы және инженерлік қызметте істеп келген, бірақ арнаулы білімі жоқ практиктердің саны жалпы министрлік бойынша 1200 адам кемітілген. Осындай шаралардың арқасында басшы немесе инженерлік қызмет атқаратын, дипломы бар инженерлердің саны көрсетілген мерзімде тоғыз жүзден астам, техниктердің саны бес жүз адам көбейген.

Мұндай игі жұмыс Қазақ ССР Құрылыс материалдары өнеркәсібі министрлігінде де жүргізіліп отыр. Осы министрліктің құрылыс ұйымдары мен кәсіпорындарында істейтін бес жүзден астам жас маманның 21-і басшы қызметте, бесеуі бас маман, 188-і аға инженер, технолог, инженер-конструктор, 185-і смена бастығы немесе аға мастер болып, өздерінің институттар мен техникумдарда алған мамандығы бойынша қызмет атқарады. Олардың алаңсыз еңбек етуіне барлық жағдай жасалған.

Жас мамандардың іскерлігін арттырып, шеберлігін шыңдауда және олардың білім дәрежесін көтеруде кәсіпорындар мен құрылыс ұйымдарында құрылған жас мамандар советтері үлкен роль атқарады. Мысал ретінде Қазақ ССР Монтаждау және арнаулы құрылыс жұмыстары министрлігінде құрылған 35 жас мамандар советін және олардың жанында жұмыс істейтін тұрақты 70 комиссияның қызметін айтуға болады. Мұндай советтердің жанында топтастырылған жас кадрлардың көпшілігі тәжірибелі мамандардың тікелей жетекшілік етуімен жаңа бұйымдарды жасаудағы барлық жобадан өндіріске енгізілгенге дейінгі бүкіл технологиялық процестерге бастан-аяқ қатысады. Ал бұл мәселенің жас мамандарға игі әсерін тигізіп қана қоймай, сонымен бірге қазіргі ғылыми-техникалық прогресс талабына сай жиі-жиі өзгеріп отыратын көптеген күрделі технологиялық және өндірістік процестерді толық меңгеруіне, тіпті ондай процестерді одан әрі жетілдіру жөнінде құнды ұсыныстар жасауына да зор ықпал ететіні кәміл. Мәселен, Қазақ ССР Ет және сүт өнеркәсібі министрлігінде істейтін жас мамандар тек кейінгі бір жылдың ішінде ғана өндіріске 230-дан астам жаңа рационализаторлық ұсыныстар енгізіп, сол арқылы 270 мың сомның қаржысын үнемдеді. Өскемен қорғасын-мырыш комбинатында жас мамандар соңғы уақытта өндіріске төрт жүзден аса рационализаторлық жаңалық енгізді. Мұның экономикалық тиімділігі 386 мың сом болды. Ақшатау кен-байыту комбинатында әрбір екінші жас маман—өнертапқыш.

Бір сөзбен айтқанда, жалпы еңбек ресурстарын, оның ішінде жоғары және арнаулы орта білімі бар маман кадрларды шаруашылықтың қай саласында болсын тиімді пайдалануда атқарылып жүрген шаралар бірқыдыру. Әйткенмен, өкінішке орай, бұл жұмыс министрліктер мен ведомстволардың бәрінде бірдей талапқа сай емес. Жүргізілген тексерулер мен талдаулардың қорытындысына сүйенетін болсақ, әлі бірқатар министрліктерде, ведомстволарда, өндірістік бірлестіктерде, кәсіпорындар мен құрылыс орындарында маман кадрлар даярлауды халық шаруашылығының талабына сай ғылыми негізде жоспарлау мәселесі дұрыс жолға қойылмай келеді. Кейбір министрліктер мен ведомстволар және олардың кәсіпорындары мен құрылыс ұйымдары басшыларының мұндай саяси-әлеуметтік мәні зор іске селқос, немқұрайды қарауының салдарынан халық шаруашылығының жекелеген салаларында маман кадрлар жетіспесе, керісінше, институттар мен техникумдарды бітірген бірталай жас кадрлар өз мамандықтары бойынша еңбек етпей, мүлде басқа кәсіппен айналысады. Қазір республика министрліктері мен ведомстволарының дерегі бойынша қосалқы жұмыс істеп жүрген дипломы бар мамандардың үлесі 18 процентке жетеді. Мұндай олқылық әсіресе Қазақ ССР сауда, түсті металлургия, автомобиль транспорты министрліктерінде көптеп кездеседі.

Кейінгі кезде Қазақ ССР Сауда министрлігінің құрамында жоғары білімді үш жүзге жуық маман (тіпті олардың едәуір бөлігі сауда маманы емес) әртүрлі сауда орындары мен қоғамдық тамақтандыру мекемелерінде аспаз, қойма жұмысшысы сияқты қызмет атқарып келгені анықталды. Дәл осындай жағдай Қазақ ССР Тұтынушылар қоғамдары одағында да орын алып жүр. Мұнда былтыр жоғары және арнаулы орта білімі бар сегіз мыңдай маман сатушы немесе аспаз қызметін атқарған.

Қазақ ССР Энергетика және электрлендіру министрлігінде басқа кәсіпте жүрген дипломы бар мамандардың жалпы саны 1981 жылы 2752 адамға жеткен. Ал Шығыс Қазақстан облысының шаруашылық салаларында әртүрлі себептермен басқа қызмет атқаратын маман кадрлардың саны 4074 адам болған. Бұл — облыс бойынша жалпы мамандардың 18,6 проценті. Сондай-ақ осы облыстың ауыл шаруашылығында жоғары және арнаулы орта білімі бар 540 маман өзге салада істейді. Керісінше, басшы және жоғары білімді мамандар атқаратын қызметте сегіз жүздей практик істейді.

Мұндай кемшіліктер басқа облыстардың кәсіпорындары мен құрылыс ұйымдарынан да кездеседі. Мысалы, Ақтөбе облысының шаруашылықтарында ғана 1981 жылы 1045 дипломы бар маман (олардың 526-сы инженер мен техник, 296-сы агроном, зоотехник, мал дәрігері, 194-і — экономист) өз мамандықтары бойынша қызмет істемеген.

Қазір көптеген жұмысшы мамандықтарының, мәселен, электронды есептеу орталықтары операторларының, түсті және қара металлургия кәсіпорындарында істейтін аппаратшылардың білім деңгейі техниктердің біліміне, тіпті керек десеңіз, кей уақытта инженерлердің білім деңгейіне барабар келеді. Мұның өзі — осы заманғы ғылыми-техникалық прогрестің маман кадрларға қоятын басты талаптарының бірі және объективті процесс. Келешекте мұндай жұмысшылардың саны көбейе түспесе, есте кемімейді.

Жоғары және арнаулы орта білімі бар маман кадрларды тиімді пайдалануға кесірін тигізіп келе жатқан кемшіліктің бірі— жыл сайын институттар мен техникумдарды бітіріп, халық шаруашылығының барлық салаларына жоспар бойынша жолдама алатын жас мамандардың әркилы себептермен белгіленген жұмыс орындарына бармай қалуы. 1981 жылы Гурьев облысының кәсіпорындарына жолдама алған 1029 жас маманның сол жылы нақтылы келгені 400 адам немесе ол белгіленген жоспардың 39 проценті ғана. Осы облыстың «Эмбанефть», «Гурьевнефтегазгеология» өндірістік бірлестіктерінде және «Гурьевнефтьхимстрой» сияқты құрылыс трестерінде маман кадрлар жетіспейді. Бірақ соған қарамастан жыл сайын мамандарға берілетін заявка тек 40—45 процент мөлшерінде ғана орындалады.

Осындай кемшілік республикамыздың басқа да облыстарынан табылады. Айталық, 1981 жылы Торғай облысының колхоздары мен совхоздарына жоғары және арнаулы орта оқу орындарын бітірген 946 ауыл шаруашылық маманын жіберу жоспарланса, облыс шаруашылықтарына келген жас мамандардың саны 480-нен аспады, яғни бұл белгіленген мөлшердің тең жартысы ғана. Ал Ақтөбе облысының шаруашылықтарына 1981 жылы жолдама алғандардың жұмысқа орналасқаны 597 адам.

Республиканың көптеген министрліктері мен ведомстволарына жыл сайын жоғары және арнаулы орта оқу орындарынан жолдамамен келуге тиісті жас мамандардың тек 50—60 проценті ғана ұсынылған жерлеріне барып жүр. Бұл ойландырарлық жай.

Ал енді осы мәселені түбегейлі жақсартуда институттар мен техникумдардың алатын орны зор. Бірақ көптеген жоғары оқу орындары, мәселен, Өскемен құрылыс-жол, Қарағанды политехника және Абай атындағы Қазақ педагогикалық институттарының бұл іске жеңіл-желпі қарайтыны жасырын емес. Аталған институттарды бітірген жас мамандардың жыл сайын тиісті жұмыс орындарына, өндіріске бармауы дағдыға айналып барады.

Біздің ойымызша, оқу орындарын бітірген жас мамандардың өз еркімен, өз тілегімен республиканың шалғайдағы шаруашылықтарына тұрақты жұмысқа баруын ынталандыруды қамтамасыз еткен жөн. Ең алдымен институттар мен техникумдарға сол шалғай аудандардан қабылданатын студенттердің санын біршама көбейту керек сияқты. Бұлай дейтін себебіміз, көптеген жағдайда жаңадан оқу бітірген жас мамандар тұрақты жұмыс істеу үшін өздерінің туған ауылына баруға тырысады. Қазір республиканың кейбір облыстарында мәселенің осы жағына жете көңіл бөліне бастады. Мысалы, Жезқазған облысының шаруашылықтарынан жоғары және арнаулы орта оқу орындарына баратын жастарға жолдама беріліп, оларға тиісті материалдық көмек те көрсетіліп жүр. Тек өткен жылы ғана осы облыстың Жаңаарқа ауданынан елуден астам адамға жолдама беріліп, олардың оқу орындарын бітіргеннен кейін өз ауылына қайта оралуына толық жағдай жасалды. Міне бұл — өнеге аларлық тәжірибе. Қазір республиканың бірқатар колхоздары мен совхоздары жоғары және арнаулы орта оқу орындарына өз оқушыларын жіберіп, стипендия төлеп тұрады. Бұл да нәтижелі жемісін беріп жүр.

Демек, халық шаруашылығы үшін маман кадрлар даярлауда және оларды тиімді пайдалануда шешімін күтіп тұрған мәселелер аз емес. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас Қазақстан Компартиясының XV съезінде жасаған есепті баяндамасында былай деген болатын: «Қазіргі ең маңызды нәрсе — біздің жоғары оқу орындарымыз, техникумдарымыз, училищелеріміз жәй ғана дипломы бар адамдарды даярламай, еңбекті ғылыми негізде ұйымдастыру принциптерін іс жүзінде қолдана білетін, барлық істе толық білгірлік көрсете алатын, терең білімді, өз ісіне берілген мамандар даярлауға тиіс» («КПСС лениндік ұлт саясатының салтанаты», 1981, 567-бет). Осы тұрғыдан жоғары және арнаулы орта оқу орындарының профессор-оқытушы құрамы партия ұйымдарының басшылығымен маман кадрлар даярлауды мақсатты түрде жетілдіріп, өндіріспен байланысты мейлінше нығайта түсуі қажет.

Қорыта айтқанда, коммунистік құрылыстың қазіргі кезеңінің КПСС XXVI съезі алға қойған іргелі де ауқымды міндеттері мамандарды оқыту мен тәрбиелеуді одан әрі жетілдіруді талап етеді. Өндірістің шапшаң өсуі және оның техникалық жағынан үздіксіз жарақтануы жағдайында мамандардың экономика салаларын және оның перспективаларын көре білуге қабілеттілігінің, еңбекті ғылыми негізде ұйымдастыру мен өндірісті басқаруды жетік меңгеруінің зор маңызы бар. Демек, өндіріс тұтқасын берік ұстайтын маман кадрлар даярлау және тиімді пайдалану ісін түбегейлі жақсарту — басты парыз.

П. КӘМӘЛИЕВ,
Қазақ ССР Министрлер Советінің Еңбек жөніндегі
мемлекеттік комитетінің бөлім меңгерушісі.

Идеология майданының жауынгерлері

КӨҢІЛ КІЛТІ

— Өмір деген, шырағым, қызық қой, оның өрі де, ылдиы да болады. Біздің өршіл елімізде сол биікке көтерілу әркімнің өзіне, — қабілеті мен талабына, парасаты мен қасиетіне байланысты. Бірақ өмірдің өріне шығу жұрттың бәріне биіктен қарау деген сөз емес. Биіктік кісіге айналадағы тіршілік тынысын айқын аңғару, Отанына, халыққа адал қызмет ету үшін керек. — Әкесінің осы өсиеті Сабырдың жүрегінде мәңгі ұялапты. Сонау бір жылдары Қазақтың мемлекеттік университетінің экономика факультетін бітіріп келіп, қазіргі Павлодар трактор заводына инженер болып тағайындалғанда енді-енді қаз тұра бастаған кәсіпорында өзіндей дипломды мамандар саусақпен санарлықтай еді. 1957 жылға дейін тек комбайн тетіктерін шығарып тұрған бұл завод Сабырдың келуімен дүрілдеп-ақ кететіндей оны құшақ жая қарсы алды. Мұндағы қауырт қимыл, жіті жұмыс ырғағы Сабырға бірден-ақ күшті әсер етті. Алдымен «өзім кіммін, неге қабілетім жетеді, соны көрсете білуім керек» деген ойға бекінді. Ал бұл оңай шаруа емес. Өндіріс — әншейін иіле салатын сым емес. Оның өзіндік сыры, өзіндік заңдылығы бар. Солардың «құпиясын» қолға түсіргенде ғана таралғың тең адамдай тілдесе аласың. Ал мұның ең басты кілті коллективтің сенімінде болса керек. Адамдардың жүрегіне жол таба білгенде ғана олардың сеніміне жол ашылады.

Араға бес жыл салып Сабыр Дүйсеханов Павлодар алюминий заводына ауысты. Бұл оның өмірден түйген, өндірістен хабары бар, орта қол маман дәрежесіне көтерілген кезі еді. Үлкен коллективте жас жігіт мамандығын жетілдіріп қана қоймай қабырғасы қатып, бұғанасы бекіп дегендей бір шаңырақтың иесі, бір ошақтың отағасы болды. Алматының пединститутын бітіріп, Павлодардағы № 22 орта мектепке тарих пәнінің мұғалімі болып келген Зоямен танысып, бас қосты, семья құрды. Бақыт, Қанат атты қыз бен ұл сүйді.

Жақсыда жаттық жоқ демекші, іске ынталы, ұқыпты жігітті жаңа коллектив жылы шыраймен қарсы алды. Міне содан бері қарап отырса Одаққа әйгілі алюминий заводында табан аудармай жұмыс істеп жүргеніне де жиырма жыл болыпты. Жұрт қатарлы тындырылған іс те аз емес. Ең әрісі анау тұңғышы Бақыт та Семейдің медицина институтын бітіріп, енді облыстық ауруханада дәрігер болып істеп жүр. Өткен өмірдің бір куәсі осы болса керек.

Сол жиырма жылдың әр сатысы оның өмірінде өзіндік із қалдырды. Өндіріс саласында атқарғандарын былай қойғанда соңғы алты жыл бойы Дүйсехановтар коллективтегі идеялық-саяси тәрбие жұмысына белсене ат салысып жүр. Олар тәжірибелі насихатшылар. Әділін айтсақ, айналадағы жұрт тілдесуге ынтығып тұратын лұғатты ұстаздар. Облыстық партия комитетінің жанындағы саяси-ағарту үйінің меңгерушісі Ю. Резников өзі қызмет бабымен жиі дидарласып тұратын Дүйсехановтар семьясын ерекше ілтипатпен ауызға алады.

— Сабыр Дүйсеханұлы өмірден көргені мен түйгені мол, іске ынталы адам. Өзінің білгенін өзгелер білсе деп тұрады. Адалдығы мен әділдігі үшін оны завод жұмысшылары айрықша сыйлайды. Ал жұбайы Зоя Ибрагимкызы көп жыл катарынан мектеп партия ұйымының секретары болған, СССР халық ағарту ісінің озаты, ел қадірлісі...

Осы жылы лебіз еңбекшілердің рухани жан дүниесін нұрландыруға елеулі үлес косып жүрген семьялы насихатшылардың жарқын істерімен кеңірек танысуға себепкер болды.

Завод парткомының секретары Анатолий Николаевич Кравцов біздің нендей максатпен келгенімізді білген соң-ақ көңілденіп сала берді.

— Саяси оку жүйесі идеологиялык жұмыстың өзекті саласына айналды. Өйткені білімін, кәсіптік мамандығын жетілдірмейтін адам қазір кемде-кем. Ал бұл ретте насихатшылар бірінші көмекшіміз. Олар тыңдаушыларды идеялык-саяси жағынан шыңдаумен бірге өндірісті өрге бастыруға да жұмылдыруда. Жалынды жарыстың, жаксы бастаманың ұйтқысы да солар. Мұның бүкіл коллективте еңбек өрлеуін күшейтуге ықпал ететіні сөзсіз. — Анатолий Николаевич сәл бөгеліп қалды да, стол тартпасынан кызыл папкаға салынған бір парақ қағазды алып бізге ұсынды.

— Бұл өткен жыл мен биылғы жылдың завод бойынша өндірістік көрсеткіштері. Салыстырып карауға болады. — Цифрлар шоғырына көз жүгіртіп шықтық, бұлардың мәнін Анатолий Николаевич байыптап түсіндіріп берді.

— Мысалы, өткен жылы завод бойынша 1 миллион 105 мың киловатт-сағат электр энергиясы, 35 мың гикакалориядан астам жылу энергиясы, 1470 тонна отын үнемделді, — деп бір койды ол.

— Айтарлыктай табыс екен, — деп біз де әңгімеге араластық. — Бұған заводтың барлық кызмет жүйесінің де, бүкіл коллективтің, әсіресе насихатшылардың да үлесі бар шығар?

— Мен де соған келе жатырмын, — деп секретарь сөзін сабактай түсті. — Заводта өрісі кең бастамалар туындап жатады. Соның бірі күйдіру цехының жұмысшысы Николай Софьин бастаған энергияны аз жұмсап, өнімді сапалы, әрі мол өндіру жолындағы әлгі таңдай қақтырып отырған табыстың кайнарын ашты осы козғалыс. Мұның өзі өткен жылы насихатшы Дүйсехановтың сабағы үстінде соның көмегімен өмірге келген еді...

Сабыр Дүйсехановты жұмыс орнынан кездестірдік. Аздап шашын қылау шалғаны болмаса, кағылез денесіне, үнемі күлімсіреп тұратын аккұба жүзіне карап әрі кетсе, жігіт ағасы дерсің. Жұмыс орны аға экономистің кабинетінен гөрі саяси-ағарту бөлмесіне көбірек ұксайды. Кабырғаларға әртүрлі диаграммалар, озык тәжірибе жөніндегі плакаттар, социалистік міндеттемелер ілінген. Сөрелерде соған орай тізілген кітаптар.

— Бұл сабақ өткізуге көмекші құралдар, — деді Сабыр. — Мұның бәрін жаңарту керек болып тұр. Өйткені сабақ үстінде заводтың өндірістік-экономикалык көрсеткіштері ғана емес, үлкен коллективтің әлеуметтік даму жоспары, ондағы моральдык-психологиялык ахуал жөнінде де сөз етуге тура келеді. Бұл теориялық мәселелерді практикамен ұштастыруға көмектеседі. Азаматтардың правосы мен міндеттерінің бірбірімен сабактастығы сияқты бұл да бірімен бірі тығыз байланысты мәселелер ғой. Қазір осы жағын ескеріп, көрнекі құралдарды жаңартуға әзірлік жасалып жатыр.

Насихатшы столының үстін жиыстырды да тартпасынан бір топ рефераттарды шығарып біздің алдымызға койды.

— Жакында еңбекшілерге экономикалык білім беру жүйесі бойынша завод цехтары арасында ұйымдастырылған байкау-конкурста біздің бірнеше рефераттарымыз жоғары бағаланды. Мынау сол жүлдегер рефераттар. Бұларды тыңдаушыларға үлгі етіп ұсынамыз, — деді насихатшы.

Рефераттардың тақырыптары алуан түрлі. Авторлары қатардағы жұмысшылар. Солардың бірі рационализатор Н. Климов. — Кәсіпорындағы өнертабыс пен рационализаторлық жұмысты жақсартудың жайын сөз етеді. Ол өзі жұмыс істейтін цехтағы жағдайға терең талдау жасап, өндіріс тиімділігін, өнім сапасын жақсартуға байланысты кейбір пікірлерін ортаға салады. Кезінде бұл реферат цехтық жиналыста талқыланып, еңбекті ұйымдастыру ісін жетілдіруге елеулі ықпал етіпті.

— Сонда тақырыпты тыңдаушылардың өздері таңдап ала ма, әлде сіз белгілеп бересіз бе? — дедік сөз арасында.

— Әдетте, тыңдаушының істейтін жұмысына, оның жалпы және теориялық білім дәрежесіне орай біз тақырыптарды саралап ұсынып отырамыз. Әрине, көптен көкейінде жүрген проблеманы зерттеу жөнінде өздері инициатива білдіретіндер де табылады. Бұл ретте біз оның актуальдылығына, коллектив алдында тұрған міндеттерге байланысты болу жағына көңіл бөлеміз. Кейде тыңдаушының тәп-тәуір ұсыныстары техникалық-экономикалық жағынан негізделмей жатады. Ондайда біз қосымша әдебиеттер іріктеп беруге жәрдемдесеміз, қажет болса белгілі мамандармен кездесулер ұйымдастырамыз. Қалай болған күнде де тыңдаушылардың ұсыныстары аяқсыз қалмайды, үнемі қолдау тауып отырады...

Сабыр бірде кезекті сабағын тосын тақырыптан бастады. Тыңдаушылар елең ете қалды. Олардың бірі:

— Сабыр Дүйсеханұлы, біз КПСС-тің экономикалық саясатының негіздері жөніндегі курс бойынша оқып жүрміз ғой. Бұның завод цехтары мен ауласын көгалдандыруға, гүл өсіруге қандай қатысы бар? — деп те қалды. Тыңдаушылар түгел аңтарылып отыр. Не айтар екен? Сабырдың жауабы дайын еді. Мұндай сұрақтың боларын ол күткен-ді. Осыдан бірнеше күн бұрын партия комитетінің мәжілісінде Анатолий Николаевич завод ауласын көгалдандыру туралы мәселе қозғаған болатын. Секретарь сонда он бес жыл бұрын түсірілген завод ауласының суреттерін көрсетті. Тамаша жасыл алаң, шешек атқан гүлзарлар. Құдды бір кіші-гірім парк дерлік!

— Естеріңізде ме, — деген секретарь жиналғандарға, — жұмысшылар завод қақпасын, цех табалдырығын мерекеге келгендей көтеріңкі көңілмен аттаушы еді ғой. Сол кезде әрбір цехта гүл тұратын. Ал қазір ше? Соның бірде-бірі жоқ. Цехтардың іші лас. Бұл енжарлықтың, ұқыпсыздықтың салдары. Ал енжарлық етек алған жерде не болмақ? Өндіріс эстетикасының мәні де осында. Сондықтан тазалық бар жерде тәртіп те бар, ал тәртіп бар жерде өндірістің тиімділігі де артады деп айтуға болады. Бұл мәселені ойластыру керек сияқты, жолдастар.

Осы мәселе Сабырды да қатты ойландырды. Өндіріс командирлерінен кейін еңбекшілермен етене жақын жүретін, олардың көңіл-күйін біліп отыратын, әрине, рухани ұстаз — насихатшы. Насихатшы үшін үнемі дидарласып, пікірлесіп отыратын тыңдаушылар — «сенің жан жүрегіңнің бір бөлшегі». Ендеше өз ойын ортаға салуы, ақылдасуы әбден заңды. Көптің ақылы — көл. Ол шешпейтін түйін, ол таппайтын жол жоқ. Сол адамдар насихатшы алдында отыр. Жан сезіміңді бөліс біл. Сонда ғана адамдар сені түсініп қана қоймайды, өзіңді рухани байытады. Парасаттылық биігіне көтереді. Өмір деген, адамдармен абзал қарым-қатынас дегеннің өзі осы болмақ.

Сабыр осыны өзі ұқты, өзгелерге түсіндірді. Аудитория ұйып тыңдады.

— Кешіріңіз, — бұл кезекші диспетчер Струков екен. — Цехтардағы тазалық өз деңгейінде ғой деймін. Бірақ әңгіме гүлде емес, жоспарды орындауда. Өткен айдың жоспарын он процентке кем орындадық, ал бұл айда соның орнын толтыруымыз керек. Жоспар деп, глиноземнің сапасы деп шапқылап жүргенде гүл өсіруге уақыт қайда?

Сырбаз қалпынан айнымайтын Сабыр былай деді:

— Сіздің сөзіңіз орынды, Николай Николаевич. Жоспар орындау бірінші кезектегі мәселе екені рас. Бірақ гүл өсірілген цехта еңбек қарқыны кемиді дегенді кім айтқан? Ынтамен істеген жұмыс әрқашан өнімді емес пе? Өндіріс эстетикасы ең алдымен адам бойындағы сондай құлшынысты оятады. Құлшыныс бар жерде жоспар да бар, жоғары көрсеткіштер де бар. Осыны терең сезінейік.

Сабырдың өндіріс эстетикасына арналған сабағы игі істерге бастады. Соның көбіне тыңдаушылар мұрындық болды. Бір жексенбілікте завод ауласына көшеттер отырғызылды, цехтарға әртүрлі гүлдер қойылды. Сөйтіп лезде өндіріс орны өзгеріп шыға келді. Міне содан бері де бірнеше жыл өтті. Бірақ игі дәстүр күні бүгінге дейін өзінің тамаша жалғасын тауып келеді.

Орайы келгенде айта кетейік, өткен жылдың қорытындысы бойынша алюминий заводы тоғызыншы рет Бүкілодақтық социалистік жарыстың жеңімпазы атанып, КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туымен наградталды. Мұндай жоғары құрметке облыста әзірге өзге бірде-бір кәсіпорын ие болған емес. Бұл табыстар әрине, өздігінен келген жоқ. Мұнда коллектив мүшелерінің бәрінің лайықты үлесі бар.

Осыдан екі жыл бұрын заводта сапасы төмен бокситтен жоғары сапалы глинозем айырудың жаңа технологиялық схемасы жасалды. Оны өндірісте сынау да оңайлыққа түскен жоқ. Әйтсе де жаңа технологиялық әдіс тиімділігін көрсетті. Өнім молайды, оның сапасы артты. Жаңа технологиялық схема авторлары СССР Мемлекеттік сыйлығына ие болды. Бұл зор жетістік, коллективтік ойдың игі жемісі!

Жыл қорытындысына арналған салтанатты жиналыста СССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, завод директоры Ф. Б. Алыков коллективтің қол жеткен табыстарын айта келіп, завод алдында әлі шешуін күтіп тұрған келелі міндеттерге көбірек көңіл аударды.

— Заводтың шығаратын басты өнімі — глинозем өндіру жоспары 100,2 процент орындалды, — деді ол. Әрине, күш салсақ бұдан да жоғары көрсеткіштерге жеткізуге болатын еді. Бірақ оны жасай алмадық. Енді биыл сол ағаттықтың есесін толтыру үшін товарлы өнім көлемін 7,9 процент арттыруымыз керек. Өнімнің өзіндік құнын арзандатуға тиіспіз. Бұл күллі коллективтің — жұмысшылардың, өндіріс командирлерінің, инженер-техник қызметкерлердің, маман кадрлардың айбынды міндеті. Бұл көп болып қолға алатын іс. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас Москва станок жасаушыларымен кездесуде былай деп атап көрсеткені бәріміздің есімізде: «Бізге өндірісті ілгері жылжытатындай саналы, жұмысшы тәртібі қажет. Тәртіп жолындағы күресті біздің үлкен мазмұнмен толықтыруымыз, оны өндірістік тапсырмаларды орындаумен тікелей байланыстыруымыз қажет, сонда, былайша айтқанда, бос даңғаза болмайды. Сонда партияның Орталық Комитетінің ноябрь Пленумы белгілеген нәрселер орындалатын болады». Ендеше ұйымшылдықты, іскерлікті, жауапкершілікті күшейту керек. Өндірісте әркім өз орнынан, өз биігінен табылуға тиіс. Міне осы талап биігінен көрінейік!

«Әркім өз орнынан, өз биігінен табылуға тиіс» деген сөз осыдан бірнеше жыл бұрынғы бір оқиғаны Сабырдың есіне түсірді. Онда Сабырдың марксизм-ленинизм университетін бітіріп келіп, насихатшылық жұмысқа жаңа кіріскен кезі еді. Тыңдаушылардың аты-жөнін білгенімен олармен әлі де етене араласып кете қоймаған уақыты. Оның үстіне адамдар арасында идеялық-саяси тәрбие жұмысын жүргізуден тәжірибесі де шамалы. Қысқасы уақыттың ырқымен жүріп жатқан-ды.

Тыңдаушылардың бәрі бірдей емес, араларында сабакка самаркау караушылар да кездеседі. Мұндайда Сабыр себебін іздеп жатпай-ак әдеттегідей ескертулер жасайды. Бір күні сол жылы ғана окуға тартылған А. Скворцов деген жігіттің сабаққа ішкілік ішіп келгенін байқады. Сабыр ойланып қалды. Бұл қалай?.. Жұмыста қалай екен? Сабыр келесі күні цехқа барып жігіттің жағдайын білді. Келесі сабақтан соң насихатшы оны партком секретарына ертіп келді.

— Анатолий Николаевич, мына жігіт, біріншіден, сабаққа енжар, оқуға құлқы шамалы, екіншіден, ішкілікке әуес. — Сабыр естіп білгенін бүкпесіз айтып берді.

— Қай цехта істейсіз? — деп сұрады секретарь жігітке бұрылып.

— Күйдіруші цехта.

— Ең жауапты цехта істейді, — деп Сабыр сөзге араласты.

Жігітпен арада болған әңгімеден кейін партком секретары цех бастығына телефон соғып, А. Скворцов жолдастың мәселесін қарауды тапсырды. Ол жиналысқа өзінің де қатысатынын айтты.

— Сабыр Дүйсеханұлы, — деді секретарь сол сапар Сабырмен әңгімелесіп отырып, — сіздің инженер ретіндегі өндірістің ыстық-суығына бірдей араласып жүргеніңізді құптаймыз. Бұл бәріміздің ортақ міндетіміз. Әйтсе де, сіз инженер-экономист қана емес, насихатшы, адам жанының инженерісіз. Бұл күрделі қызмет, екінің бірінің қолынан келе бермейді. Сізді насихатшылыққа тағайындағанда біз осы күрделі міндетті атқарады деп сенгенбіз. Сіздің тыңдаушыларыңыз мектеп оқушылары емес, олардың өмір жөнінде өзіндік ой-пікірі қалыптасып қалған жандар. Оларды білімге ынталандыру да оңай емес, оған өзіндік әдіс, жол таба білу керек. Оның бер жағында алған білім практикамен, коллектив алдындағы міндетпен ұштасып жатуға тиіс. Бұған да ізденбесең жол таба алмайсың. Сондықтан тыңдаушылармен сырлас та, сыйлас та бола білу керек. Ендеше, жалаң әкімшілік бұл араға жарамайды. Адамдардың жан-дүниесіне бойлай біл. Сонда ғана сөзің өтімді болады.

Бұл әңгіме Сабырға көп ой салды. Шынында әкімшілікке иек арта бермей, адамдар жүрегінің кілтін іздей білу де керек екен...

Сабыр келесі сабаққа әзірлікті әлгі Скворцовтың үйіне барудан бастады. Алғашқы кезде оған Скворцов та едәуір қырын қарап жүрді. «Ізіме шырақ алып түсті» деп ұқты. Сабыр болса, өмірден сүрініп, семьясынан ажырасып жүрген бұл жас жігітті қайта жұрт қатарына қосуға тырысты. Сөйтіп бірте-бірте екеуі жас айырмашылықтарына қарамастан дос болып кетті. Сол Скворцов қазір семьялы, коллективте құрметті. Сабырды көрген жерде жанашыр ағасын көргендей құрақ ұшады.

Заводта ондаған цех бар. Әр қайсысының міндеттері айқын. Айталық, жөндеу-механикалық базаның коллективі еліміздің 120-дан астам салалық кәсіпорындарының заказдарын орындайды. Норильск мен Теміртау металлургия комбинатына, Сібір мен Тәжікстан алюминий заводтарына түрлі запас бөлшектер жөнелтеді. Әйтсе де оның басты міндеті — заводтың технологиялық жабдықтарын жөндеу, жаңғырту. Сабыр марксизм-ленинизм негіздері мектебіндегі бір сабақты жуырда «Экономиканың барлық салаларында басқаруды жетілдіру» деген тақырыпқа арнады. Оған осы цехтағы еңбекті ұйымдастыру, өндірісті басқару тәжірибесі себепкер болды. Сабақта тыңдаушылардың назары шаруашылықты басқару, еңбекшілердің инициативасын, творчестволық белсенділігін дамыту мәселелеріне аударылды. Бұл ашық әңгіме тыңдаушылардың ынта-ықыласын тудырды. Осы сабақтан кейін көп ұзамай өндірісті тиімді ұйымдастыру жөнінде тыңдаушылардан тың ұсыныстар түсе бастады. Ол ұсыныстардың бәрі техникалық советте талкыланды, солардың ішінен тиімді дегендері өндіріске енгізілуде. Сол жаңалықтардың бірі қалыптау цехында жасалған ұйымдастыру және техникалық шаралар комплексі. Бұл комплекс участкеде табысқа қол жеткізудің кілтіндей болды.

Сырт көзге мазасыз жан болып көрінгенмен жақындай келе Сабырдың жаны жайсаң, істің адамы екенін таныйсыз. Ол үнемі ізденіп, жаналыққа ұмтылып отырады. Оның осы қасиетін таныған завод партия комитеті Сабырды қалалық кешкі марксизм-ленинизм университетіне оқуға ұсынғанда, ол жұбайы Зояны да үгіттеп көндірді. Бір үйден екі «тыңдаушы» шықты. Университетті ойдағыдай бітірген Зоя Ибрагимқызы содан бері орта мектепте лекторлар тобын басқарады, сондағы «Планетарий» үйірмесінің жұмысы да соның мойнында. Марксизм-ленинизм негіздері мектебінің насихатшысы. Соның бәріне де уақыт табады. Сондықтан да оны «өмірін бала тәрбиесіне арнаған ұстаз» дейді жұрт. Шынында да жас ұрпақты жайсаң азамат етіп тәрбиелеуге жалықпайтын сүйікті ұстаз, абзал ана. Сабырдың «Менің насихатшылық табысымның кілті осы» деуі шынында тегін емес.

Екі жылдың ішінде өндірістен қол үзбей жүріп ерлі-зайыпты Дүйсехановтар марксизм-ленинизм университетін қызыл дипломмен бітіріп шықты. Қазір сабақтарын мектептегі саяси-ағарту кабинетінде өткізеді. Өткен оқу жылы бойынша Зоя жүргізетін тарих, қоғам тану пәндерінен үлгермеген бірде-бір оқушы болған жоқ. Оқушылар ғана емес, мектептің мұғалімдері де Зоя Ибрагимқызын өздеріне ұстаз санайды.

Талайлар келіп көріп жүрген мектептегі мына саяси-ағарту кабинетін ұйымдастыруға ұйтқы болған да, оны осылайша тамаша етіп жабдықтаған да Зоя Ибрагимқызы. Еліміздің ішкі, сыртқы саясатына орай шығарылған түрлі плакаттар, сөрелерге қойылған алуан-алуан әдебиеттер өзі ісіне аса ұқыпты қарайтын жанның қолтаңбасын танытады.

Зоя Ибрагимқызы насихатшылық еткелі бері себепсіз бір сабақ өтпей қалған күні болған емес. Бір ғажабы—тыңдаушылар салтанатты сәтке ынтыққандай әр сабақты асыға күтеді. Өйткені олар оның өздерінің ой өрісін кеңейтетінін, рухани қазынасын байытатынын біледі. Соның айғағы пікірлер дәптері.

Сабаққа қатысушылардың пікірлері жазылған осы дәптерді қолға алып парақтай бастадық. «Сабақ қызықты өтті. Комсомолдық екпінді құрылыстар жөнінде біраз мәселелерге қаныктық», «Осындай сабақтар көптеп өткізілсе екен...» Жүрек толқытар жылы лебіздер Зоя Ибрагимқызының жұмысына берілген әділ баға іспетті.

Насихатшы Зоя Дүйсеханова қазір «В. И. Ленин, КПСС мектеп оқушыларын тәрбиелеу мен оқытудың бірлігі туралы» курсы бойынша мұғалімдер арасында саяси сабақ жүргізеді. Сабаққа қатысушылар, негізінен алғанда, коммунистер мен комсомолецтер. Өткен жылы елімізде тұңғыш рет аталып өткен Насихатшы күнінде Сабыр мен Зоя Дүйсехановтар қалалық партия комитетінің Құрмет грамоталарымен наградталды. Бұл награда насихатшы Дүйсехановтарға үздік насихатшылар ретінде ғана емес, үнемі қоғамдық жұмыстардың бел ортасынан табылып, адамдар жүрегіне ізгілік нұрын себуші ғазиз жандар болғаны үшін де берілді.

Таңертеңгілік ерлі-зайыпты Дүйсехановтар үйлерінен шығып, қызметке бет алады. Сабыр алюминий заводына, Зоя шәкірттеріне жеткенше асығады. Бірі — инженер-экономист, екіншісі — педагог. Олардың мәртебесі асқақ тағы да бір қызметі бар. Ол — адамдар бойында асыл қасиеттерді, коммунистік парасаттылықты қалыптастыру. Олар әр күні осы мәртебелі борыштарын абыроймен орындауға асығады.

Ш. ҚУТТАЯҚОВ,
«Қазақстан коммунисі» журналының арнаулы тілшісі.

Павлодар қаласы.

Екі дүние—екі өмір

СОЦИАЛИЗМ ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ҚАРЫШТЫ ҚАДАМЫ

Я. ӘУБӘКІРОВ,
Қазақ ССР Ғылым академиясының корреспондент-мүшесі

Совет халқы КПСС XXVI съезі белгілеп берген жасампаздық жоспарларды жүзеге асыра отырып, коммунизмнің материалдық-техникалық базасын жасау міндетін ойдағыдай орындау жолында елеулі табыстарға жетуде. Социалистік системаның артықшылығы күннен-күнге айқын көрінуде. Оның айғағы ретінде мына деректерге назар аударалық. Тек оныншы бесжылдықта ғана халық шаруашылығының тиімділігін арттырудың неғұрлым жарқын көрсеткіші — еңбек өнімділігі бір жарым еседей өсті. Өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығы өнімдерінің көлемі артты. Осы өркенді істер үстіміздегі он бірінші бесжылдықта да жемісті жалғасып отыр. Елімізде өнеркәсіп өнімі өткен жылы 1981 жылмен салыстырғанда 20 миллиард сом мөлшерінде өсіп, (кәсіпорындардың 1982 жылғы 1 январьдағы көтерме сауда бағасымен) 723 миллиард сомнан асты.

Біздің елімізде өткен жылы 200-ге жуық жаңа кәсіпорындар іске қосылды. Жұмыс істеп тұрған кәсіпорындарды қайта құру және техникамен қайта жарақтандыру кең көлемде жүзеге асырылды.

Елімізде тек өткен жылы ғана халық шаруашылығында істейтін жұмысшылар мен қызметкерлердің жылдық орташа саны 1,2 миллион адамға көбейді. Өткен жылдардағыдай еңбекке жарамды халық жұмыспен толық қамтамасыз етілді.

Ғылыми негізделген экономикалық саясат социализмнің объективті заңдарына сәйкес белгіленеді. 80-ші жылдары халықтың әл-ауқатын арттыруға бағытталған шаралар соның негізінде жүзеге асырылады.

Өндіріс тиімділігін арттыру, ғылыми-техникалық прогресті жеделдету, басқару жүйесін жетілдіру, социалистік шаруашылықтың артықшылықтарын неғұрлым ұтымды пайдалану — экономикалық саясаттың өзекті мәселелері. Кемелденген социализмнің одан әрі дамуы көптеген экономикалық проблемаларды шешуді талап етеді. Оның ең бастысы — халық шаруашылығын интенсивті дамыту жолына көшіруді аяқтау. Он бірінші бесжылдықта ұлттық табыс түгел дерлік, өнеркәсіп өнімінің 90 процентке жуығы, ауыл шаруашылық өнімінің барлық өсімі еңбек өнімділігін арттыру арқылы қамтамасыз етіледі.

Сексенінші жылдардағы экономикалық саясаттың маңызды бір ерекшелігі — комплексті ғылыми-техникалық программаларды жүзеге асыру. Осы мақсатта 1981—1985 жылдарға арналып 170 комплексті ғылыми-техникалық программа бекітілді. Бұлардың қырық бірі — мақсатты программалар. Осыған сәйкес ғылыми-техникалық прогрестің соңғы жетістіктері халық шаруашылығына кеңінен енгізіледі. Ал он екінші бесжылдықта 120-дан астам программа ғылым мен техника саласында ерекше маңызы бар мәселелерді шешуге көмектеседі.

КПСС XXVI съезі шешімдеріне сәйкес елімізде отын-энергетика балансы қайта жасалды. Мұнда мұнайдың үлес салмағы азайтылып, оны болашақта химиялық және биологиялық шикізат ретінде кеңінен пайдалану қажеттігі атап көрсетілді. Сондай-ақ отын үшін көбінесе көмір мен табиғи газды, әсіресе Сібір мен Қазақстанда негізінен ашық әдіспен өндірілетін көмірді пайдалануға баса назар аударылды. Бірақ Екібастұз көмірін еліміздің европалық аудандарына тасымалдау тиімсіз. Сондықтан электр энергиясын Екібастұздың өзінде өндіріп, оны басқа экономикалық аудандарға электр желісімен жеткізу тиімді екені тәжірибеде дәлелденді. Осыған орай совет ғалымдары электр энергиясын жеткізу кезіндегі шығынды жою мәселесімен түбегейлі шұғылдануда. Осы творчестволық ізденіс негізінде кернеуі аса жоғары электр желісі жүйесінің жобасы жасалды. Екібастұз отын-энергетика комплексіндегі осы бірегей жоба бойынша салынып жатқан аса ірі электр жүйелері үстіміздегі бесжылдықта еліміздің европалық бөлігіндегі энергетика жүйесіне қосылуға тиіс.

Ғылыми-техникалық прогресті тездету, озық технологияны кеңінен енгізу арқылы өндіріс тиімділігін, еңбек өнімділігін еселеп арттыруға әбден болады. Осы мақсатта салалық ғылыми-техникалық прогресті жедел дамыту орынды. Бірақ әлі де болса халық шаруашылығының барлық саласына ықпал ететін ғылыми жаңалықтар өндіріске баяу енгізіліп келеді. Ал экономикамызды интенсивті өркендету қажеттігі арта түскен жағдайда ғылымның өндіргіш күш ретіндегі ролін одан әрі дамытудың маңызы аса зор.

Қазір көптеген кәсіпорындарда еңбек ресурстарының тапшылығы айқын сезілуде. Сондықтан өндіріс технологиясын мейлінше жетілдіру, еңбекті ғылыми ұйымдастыру мәселесіне айрықша мән берілуге тиіс. Сонымен бірге шикізат ресурстары — мұнай, көмір өндіру қиындай түсті. Өйткені өндіріс ошақтарына жақын және жер бетінің үстіңгі қабатындағы оңай өндірілетін кен көздері азайып барады. Осындай себептерге байланысты терең қабаттарда, климаттың қолайсыз жағдайында жұмыс істеуге бейімделген жаңа техника шығару міндеті де алға қойылып отыр,

Өндірісте қол күшімен атқарылатын жұмысты механизммен алмастыру — алдағы аса маңызды міндет. Әсіресе қол еңбегінің үлесін көмір өнеркәсібі, металлургия, ауыл шаруашылығы және құрылыс саласында барынша кеміту шаралары жүзеге асырылады. Мұның өзі 1985 жылы ғылым мен техника жетістіктерін пайдалану нәтижесінде 900 мыңға жуық адамды ауыр жұмыстан босатуға себін тигізеді. Сондай-ақ өндірісті механикаландырып, автоматтандыруда роботтардың ролі арта береді. Арнаулы ғылыми-техникалық программа бойынша робот паркі 1985 жылы шамамен алты есе өседі.

Социалистік экономиканың маңызды бір артықшылығы — халық шаруашылығының жоспарлы дамуы. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында экономикаға басшылықты одан әрі жетілдіру, былайша айтқанда, басқару, жоспарлау, шаруашылық механизмін өскелең талаптарға сәйкес жақсартуға айрықша назар аударылды. Ең алдымен территориялық және салалық жоспарлауды өзара тығыз ұштастыру, перспективалық жоспарлау дәрежесін арттыру, экономикалық дамуда үйлесімділік пен сәйкестікті одан әрі жетілдірудің де мәні үлкен. Мұның өзі Қиыр Шығыс пен Солтүстік аудандарда өндіргіш күштерді дұрыс орналастыру, ғылыми-техникалық, әлеуметтік және территориялық проблемаларды ойдағыдай шешуге көмектеседі. Қазір жоспарлау жүйесінде әлеуметтік-экономикалық программаларды комплексті, жан-жақты талдап шешудің жолдары мен әдістері бел ала бастады. Ал бұл жалпымемлекеттік мүддені ведомстволық және жергілікті мүдделен әрқашан жоғары қоя білуге тәрбиелейді.

Өкінішке орай, тәжірибе көрсеткендей, қазір жоспарлар әлі де болса көп шығын және өндірістік ысырап күшімен орындалады. Шикізат өндіру және өңдеу салаларын өркендету ісіндегі сәйкессіздік жойылмай келеді. Сондықтан жоспарларда ғылым мен өндірісті өзара тығыз ұштастыру, жаңа техника мен озық тәжірибені өндіріске енгізу жолдары дәлме-дәл белгіленуге тиіс.

Жоспарлаудың территориялық принципті негізінде, дәлірек айтқанда, республикалардың, облыстардың, экономикалық аудандардың экономикалық-әлеуметтік даму жолдары белгіленеді, Ол материалдық өндіріс салаларын тиімді орналастыру, республикалардың халық шаруашылығын жоспарлауды жетілдіру, экономикалық және әлеуметтік дамуды одан әрі теңестіру, өндіргіш күштердің өсу қарқыны мен өзара сәйкестігін ғылыми негіздеп, халықтың әл-ауқатын көтеру жайын айқындайды. Қазіргі мамандандырылған салалық басқару жағдайында одақтас республикалардың жоспарлау, күрделі құрылыс, қаржы бөлу, еңбек пен жалақы ресурстарын пайдалану жөніндегі правolары ұлғайтылды. Елімізде, оның ішінде біздің республикамызда да бірегей территориялық-өндірістік комплекстер құрылды. Мұндай шара Қазақстанның ұлан-байтақ жері, оның әрбір ауданының түрлі табиғи ресурстары жағдайында еңбек шығынын үнемдеуде айрықша роль атқарады. Осы ірі комплекстер салалық және территориялық жоспарлауды тығыз ұштастыруға, халық шаруашылығында сәйкестікті жақсартуға қолайлы жағдай жасайды.

Сексенінші жылдары өндірістің барлық саласына жұмсалатын күрделі қаржы ұлғайтылады. Әсіресе «А» тобындағы өндірісті қарышты өркендетуге зор маңыз беріледі. Себебі ауыр индустрия экономикамыздың іргетасы, еліміздің күш-қуатын, қорғаныс қабілетін мықтап нығайтудың, халықтың әл-ауқатын көтерудің сенімді тірегі болып қала бермек. Сонымен бірге «Б» тобына жататын өнеркәсіп салаларын да жедел дамыту, халық тұтынатын товарларды өндіруді барынша ұлғайту мақсаты үшін де көп қаржы бөлінеді.

Сексенінші жылдардағы экономикалық саясаттың өткен уақыттың қай кезеңіндегіден болсын айрықша ерекшелігі — аграрлық-өнеркәсіптік комплексті дамытуға ірі материалдық және финанс ресурстарын бөлу, Азық-түлік программасын жүзеге асыруға байланысты жасалған шараларды жүзеге асыру болып табылады.

Партияның аграрлық саясаты ғылыми теорияға негізделген. Бұл саясат аграрлық өндірістің тиімділігін арттыруды, халық қажетін неғұрлым толық өтеуді көздейді. Біздің социалистік қоғамда жүзеге асырылып жатқан Азық-түлік программасы халықтың тұтынуындағы ауыл шаруашылық өнімдерінің құрамын жақсартуға бағытталған. СССР-де тағамның физиологиялық ғылым негіздеген калориялық нормасы қамтамасыз етілген. Қазір еліміз жан басына шаққанда нан, қант, кондитер, картоп, балық тағамдарын өндіру және тұтыну жөнінен көптеген капиталистік елдерді басып озды. Соңғы он бес жылда елімізде халық саны 37 миллионнан астам өсті. Ал жан басына есептегенде ет өндіру — 16, сүт 63 килограмм артты, жұмыртқа — 114-тен асты.

Ал үрдіс дамыған капиталистік елдерді тұтастай алғанда өнеркәсіп өнімінің жалпы көлемі 1982 жылы оның алдындағы жылғыдан бір процентке қысқарды. Америка Құрама Штаттарында бұл көрсеткіш құлдырай төмендеп, жеті проценттен де астам кеміп отыр. ФРГ-де өндіріс 1 — 2 процентке құлдилады, ал Англия мен Францияда және Жапонияда өндіріс алға жылжыған жоқ.

Америка Құрама Штаттарында қара металлургия, автомобиль индустриясы, кеме жасау, химия, резина және тоқыма өнеркәсібі барған сайын құлдырап барады. Осы жайында «Ю. С. ньюс энд уорлд рипорт» журналы: «Ескі индустриялық база ыдырауда. Завод қақпалары жан түршіктірерліктей жағдайда жабылуда. 1975 жылдан бері 13. 195 кәсіпорын жұмысты тоқтатты. Өнеркәсіпті Орта Батыс қайыршылану ауданына айналуда» деп жазды.

Батыс Европа елдерінде өнеркәсіптің тұтастан салаларын жабу көзделуде. Еуропалық экономикалық бірлестіктің комиссиясы өз-дерінің жақтастарынан 1985 жылы болат балқытуды үштің бірінен астам немесе 33—39 миллион тонна қысқартуды талап етті. Ал мұның өзі кем дегенде 20 ірі қара металлургия кәсіпорнын жабумен парапар. Тек соңғы бес-жеті жыл ішінде ғана Францияның металлургия заводтарында қызметшілердің 30 проценттен астамы, Батыс Германияда — 17 проценті, Люксембургте — 40 проценті, ал Англияда — жартысынан астамы қысқарып қалды. Америка Құрама Штаттарының өзінде ғана жұмыссыздар саны 10 миллионнан асты. Үрдіс дамыған капиталистік елдерді тұтастай алғанда, кәсіпорын қақпаларын сығалап, жұмыс таппай босып жүргендер саны 30 миллион болды.

Қазір капиталистік дүниеде тағамның жетіспегенінен әрбір секунд сайын бір адам аштықтан өледі. Бұл жан түршігерлік жәйт. Ал капиталистік елдердегі халықты жаппай қырып-жоюға арналған қару-жарақ шығаруға жұмсалып жатқан қыруар қаржының тек бір проценті ғана бейбіт өмір мақсатына жұмсалса мұндай сұмдық болмас та еді. Біріккен Ұлттар Ұйымының мәліметі бойынша қазір дүние жүзіндегі адамдардың жартысына жуығының тұтынатын тағамы өте сапасыз, 500 миллионнан астам адам үнемі аштық жағдайында өмір сүреді. Осы ұйымның сарапшылары анықтағанындай, қазір жыл сайын соғыс құралдарына жұмсалатын қаржының бір процентінен аз бөлігі-ақ дамушы елдерде тағам өндіруге және аштықты жоюға арналған экономикалық-техникалық көмек жасау программасын орындауға жетер еді.

Елімізде Азық-түлік программасын жүзеге асыру бір жылдық іс емес, сонымен бірге оны кешеуілдетуге де болмайды. Бұл міндетті абыроймен орындау жолындағы партияның аграрлық саясатының басты бағыты — ауыл шаруашылығын интенсивті дамыту. Оның мәні — әр гектар жерден, әр малдан аз шығынмен мол өнім алу. 80-ші жылдардағы аграрлық саясат егіншілікке жұмсалған қаржының қайтарымын көтеруді көздейді.

В. И. Ленин: «...Егіншіліктің интенсивтендірілуі, егіс жұмысының жоғары жүйелеріне көшу, жасанды тыңайтқыштарды қолдану ісін күшейту, құралдар мен машиналардың жақсаруы, оларды қолданудың күшеюі...» (Шығармалар толық жинағы, 27-том, 199-бет) қажет екендігін атап көрсеткен болатын. Сондықтан да партияның XXVI съезінің және КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерінде атап көрсетілгеніндей, ауыл шаруашылығы өндірісін интенсивті дамыту жолында ғылыми-техникалық прогресті негұрлым тездете отырып, ауыл шаруашылығын механикаландырып, электрлендіруге, сонымен бірге автоматтандыруға, еңбек өнімділігін арттыруға көмектесетін барлық мүмкіндіктерді ұтымды пайдаланған жөн.

Партия мен үкіметтің қамқорлығы арқасында еліміздің аграрлық өндірісінің материалдық-техникалық базасы нығая түсуде. КПСС Орталық Комитетінің 1965 жылғы март Пленумынан бергі жылдар ішінде еңбектің энергиямен жарақтандырылуы 3 еседен астам өсті, суландырылған және құрғатылған жерлер көлемі 1,7 есе, минералдық тыңайтқыштар шығару 3 есе артты. Колхоздар мен совхоздарда еңбек өнімділігі екі есе өсті.

Мал шаруашылығы мен жемшөп өндірісі үшін машина жасау, селолық құрылыс, құрама жем және микробиология сияқты жаңа салалар құрылды. Соңғы үш бесжылдықта тағам өндірісі салаларының негізгі өндірістік қоры 2,7 есе өсті.

Қазақстанда қазір 2077 совхоз бен 413 колхоз бар, олардың негізгі өндірістік қоры 19 миллиард сомға жетіп, 1965 жылғыдан 3,8 есе, көбейді. Осы кезеңде селодағы энергетикалық қуат екі есеге жуық өсті. Өткен үш бесжылдықта республикамыздың ауыл шаруашылығына жұмсалған күрделі қаржы одан бұрынғы он бес жылмен салыстырғанда үш есе артты,

Соңғы жылдары совет шаруаларының тұрмыс және еңбек жағдайында түбірлі өзгерістер болды, көптеген әлеуметтік проблемалар ойдағыдай шешілді. Мысалы, Қазақстанда ғана оныншы бесжылдықта селолық жерлерде әлеуметтік шаралар жүргізуге 2,9 миллиард сом қаржы жұмсалды. Соңғы жылдары ауыл-село көркі жақсара түсті, мыңдаған километр жолдар және магистральді су құбырлары салынды, селоны электрлендіру және газдандыру жұмысы кең көлемде жүргізіліп келеді.

Партияның қазіргі кезеңге арналған аграрлық саясатын жүзеге асыруға байланысты еліміздің социалистік ауыл шаруашылығы одан әрі қарышты өркендетіледі. Егіншілік пен мал шаруашылығының жалпы және товарлы өнімдерін өндіру ұлғайтылады. Айталық, елімізде он жыл ішінде дәнді дақылдардың шығымдылығын 6—7 центнер арттырып, оны 1990 жылға қарай гектарына 21—22 центнерге жеткізу көзделіп отыр. Сонымен бірге біздің республикамызда да ауыл шаруашылығы, оның ішінде астық шаруашылығы жедел дамытылады. Бізде он бірінші бесжылдықта астықтың жылдық орташа жалпы түсімін 28—29 миллион тоннаға, ал он екінші бесжылдықта 30,5—31,5 миллион тоннаға жеткізу ұйғарылған. Әсіресе қатты және күшті сортты бидай, жүгері, жарма, бұршақ-дәнді және басқа да дақылдар өндіру мықтап арттырылады. Сондай-ақ мал шаруашылығын жедел дамыту, мал мен құстан мол өнім алу үшін берік жемшөп қорын жасаудың комплексті программасы жүзеге асырылады. 1990 жылы елімізде жан басына есептегенде ет өндіру 70 килограмм көбейеді. Сол сияқты балық және балықтан жасалған тағамдарды — 19 килограмм, сүт және сүттен жасалған тағамдарды —330—340 килограмм, жұмыртқаны —260—266 дана, қантты — 45,5, өсімдік майын — 13,2, овощ және бақша дақылдарын 126—135, жеміс-жидекті 66—70 килограмм көбейту жоспарланып отыр.

КПСС XXVI съезінде ауыл шаруашылығын ұдайы өркендету үшін осы салаға тікелей қатысы бар шаруашылық буындарын қоса дамыту қажеттігі атап айтылды. Оның мәні — аграрлық-өнеркәсіптік комплекстер жүйесін жедел дамыту. Аграрлық-өнеркәсіптік комплекс үш буыннан тұрады. Біріншісі — трактор, комбайн заводтары сияқты ауыл шаруашылығын құрал-жабдықтармен қамтамасыз ететін салалар, екіншісі — егіншілік, мал шаруашылығы сияқты ауыл шаруашылық өнімін тікелей өндіретін салалар, үшіншісі — өнімді сақтайтын орындар: қоймалар, элеваторлар, тоңазытқыштар, транспорт жүйесі, өңдеу кәсіпорындары мен сауда мекемелері. Аграрлық-өнеркәсіптік комплексті дамыту — ауыл шаруашылығының тиімділігін арттырудың басты кепілі.

Бүкіл еліміздегі сияқты біздің республикамызда да аграрлық-өнеркәсіптік комплекс жедел дамып келеді. Қазір республика халық шаруашылығының негізгі қорларының 33 проценті осы комплекстерде шоғырландырылған. Мұнда барлық еңбеккерлердің 38 проценті жұмыс істейді, ұлттық табыстың 40 процентгейі өндіріледі.

Республика ауыл шаруашылығының еңбеккерлері оныншы бесжылдықта елеулі табыстарға жетті. Отан қоймасына 81 миллион тоннадан астам дән құйылды немесе жылына орта есеппен бір миллиард пұтқа жуық астық тапсырылды. Сонымен бірге мемлекетке овощ, картоп және бақша дақылдарын сату жоспары да асыра орындалды. Республикада мал шаруашылығының кейбір өнімдерін дайындау жоспары толық қамтамасыз етілді. Етке өткізілетін әр ірі қараның орта салмағы 400 килограмға жетті. 1975 жылмен салыстырғанда әр сиырдан сауылған сүт 175 килограмм артты.

Ауа райы қолайсыз болған өткен жылы да республика диқандары жұмысты жақсы істеді. Қостанай, Ақтөбе, Шымкент, Қызылорда облыстарының еңбеккерлері мемлекетке мол астық өткізді. Еліміздің астық қорына былтыр басқа облыстар да айтарлықтай үлес қосты.

Халық шаруашылығының басқа салалары сияқты 80-ші жылдары ауыл шаруашылығын да интенсивті жолға көшіру ісі аяқталуға тиіс. Осы кезеңде село экономикасының тиімділігі онан әрі артып, күрделі қаржының қайтарымы молаяды. Ол үшін аграрлық-өнеркәсіптік комплекс салаларының өзара байланысын жетілдіруде жұмысты әлі де ширата түсуге тура келеді. Өйткені кейбір шаруашылықтарда өнімді тасымалдау, сақтау ісіндегі қолайсыз жағдайлардың салдарынан астық, овощ және жеміс ысырап болуда. Сондықтан он бірінші бесжылдықта ауыл шаруашылық өнімдерін сақтауға қажетті орындарды ұлғайтуға 15 миллиард сом немесе өткен бесжылдықпен салыстырғанда 1,6 есе, сол сияқты ет, сүт өнеркәсібін дамытуға 4,6 миллиард сом немесе онышы бесжылдықтағыдан 26 процент көп қаржы бөлінеді. Үстіміздегі бесжылдықта тағам өнімдерін тікелей тұтынуға дайындау, жартылай фабрикаттар, жаңа тоңазытылған тағамдар өндірісі тез қарқынмен дамиды.

Совет халқының жанқиярлық қажырлы еңбегі нәтижесінде елімізде кемелденген социалистік қоғам орнатылды. Халқымыздың әлеуметтік-саяси және идеялық бірлігі барған сайын нығая түсуде. Коммунистік партия шаруашылықты жүргізудің социалистік системасын, жоспарлы экономиканың артықшылықтарын одан әрі дамыта отырып, совет адамдарының материалдық және мәдени тұрмыс дәрежесін арттыра беру бағытын дәйектілікпен жүргізуде. Сондықтан да СССР-дің экономикалық және әлеуметтік дамуының Негізгі бағыттарында: **«Сексенінші жылдары Коммунистік партия өзінің экономикалық стратегиясын одан әрі дәйекті түрде жүзеге асыра береді, оның ең жоғары мақсаты — бүкіл қоғамдық өндіріс тиімділігін одан әрі арттыру, еңбек өнімділігін ұлғайту, совет адамдарының әлеуметтік және еңбек белсенділігін өсіру негізінде халықтың материалдық және мәдени тұрмыс дәрежесін ұдайы өрге бастыру, адамның жан-жақты дамуы үшін ең жақсы жағдайлар жасау»** (КПСС XXVI съезінің материалдары, 177-бет) деп атап көрсетілген.

Коммунистік партияның саясаты — маркстік-лениндік ілімге негізделген саясат. Бұл саясатты жүзеге асыруға орай еліміздің экономикалық қуаты одан әрі нығайып, совет адамдарының әл-ауқаты мен тұрмыс күйі жақсара береді. Социалистік системаның артықшылықтарын қазіргі ғылыми-техникалық революцияның табыстарымен тығыз ұштастыру міндеті белсенді де қажырлы еңбекті, асқан зор ұйымшылдық пен қатаң тәртіпті нығайта беруді талап етеді.

Партияның негізі, КОЛЛЕКТИВТІҢ ҰЙТҚЫСЫ

ЦЕХТЫҚ ПАРТИЯ ҰЙЫМДАРЫНЫҢ ІСКЕРЛІГІ

Партияның XXVI съезі шешімдеріне сәйкес жасалып, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумында мақұлданған Азық-түлік программасының мақсаты халықты мүмкіндігінше негұрлым қысқа мерзімде тамақ өнімдерімен сенімді түрде қамтамасыз ету болып табылады. Демек, СССР-дің Азық-түлік программасының міндеттерін жүзеге асыру, Программада атап көрсетілгеніндей, бүкілхалықтық іс, барлық партия, совет және шаруашылық органдарының, кәсіподақ және комсомол ұйымдарының, колхоздар мен совхоздардың, аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің басқа да кәсіпорындарының барлық еңбеккерлерінің әрбір совет адамының ең бірінші парызы. Бұл ретте колхоздар мен совхоздардың партия ұйымдарына айрықша келелі міндет, үлкен жауапкершілік жүктелетіні айқын. КПСС Орталық Комитетінің «Қостанай облысының Федоров ауданындағы «Путь к коммунизму» колхозы партия ұйымының КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерін орындау жөніндегі жұмысы туралы» қаулысында мәселенің осы қыры тағы да ерекше атап көрсетілді. Мұнда колхоз партия ұйымының жұмысына жан-жақты талдау жасалына келіп, бүкіл село коммунистері алдында тұрған міндеттер белгіленген. Қаулыда азық-түлік проблемасы шаруашылық тұрғысынан да, саяси тұрғыдан да үстіміздегі он жылдықтың басты проблемасы болып табылатындығын ескере отырып, қоғамдық өндірісті интенсивтендіру, оның тиімділігі мен сапасын арттыру негізінде осы проблеманы шешуге шаруашылықтың қосатын үлесін едәуір ұлғайтуға басты назар аударылды.

Бұл — бүгін таңда әрбір село партия ұйымының бірінші кезекті парызы. Біздің совхоз партия комитеті де барлық күш-жігерді, резервтер мен мүмкіндіктерді Азық-түлік программасын жүзеге асыру үшін жұмылдыруды өзінің күнделікті жұмысының өзегі деп біледі. Ең әуелі өзіміздің іс-жоспарымызды шаруашылықтың жетекші өндіріс саласына орай қайта толықтыруымызға, нақтылай түсуімізге тура келді. Ал «Жалағаш» совхозының негізгі саласы — мал шаруашылығы. Совхозымызда қазір 35 мыңдай қой, 1300-ден астам түйе, 330-ға жуық ірі қара, 520-дан астам жылкы бар. Шаруашылық өткен жылды табысты қорытындылады. Мәселен, совхоз бойынша әрбір саулыктан 118 козы алынды. Жоспардағы 5 мыңның орнына 9 мыңға жуық козы өсіруге қалдырылды. Мемлекетке етке өткізілген малдың салмағы да арта түсті. Яғни, қой 51 килограммнан, ірі қара — 396, жылкы — 366, түйе 478 килограмнан орта және ортадан жоғары қондылықта өткізілді.

Сөз жоқ, бұл табыстарда совхоз өндірісінде шешуші роль атқарып отырған цехтық партия ұйымдарының елеулі үлесі бар. Өйткені цехтық партия ұйымдары әрбір коммунистің тапсырылған іске жауапкершілігін арттырып, оларды мал шаруашылығы өнімдерін мол өндіруге, ортақ мақсат жолында белсенділік пен инициатива көрсетуге жұмылдыра білді. Мұнда Ж. Шәймерденов, О. Шәмпіков, Ә. Айталиев тәрізді коммунист шопандар өздері озат атанып қана қоймай, ұйым жұмысының ұйтқысы, жақсы істердің жаршысы ретінде танылды. Сол сияқты шопандар Т. Жүсіпов, О. Маханов, түйеші Азмахановтар да өздерінің жемісті еңбегімен ел құрметіне бөленген.

Мал шаруашылығын екпінді майданға айналдыру мақсатында совхозымызда құрылған «Арай-81», «Арай-82» қой өсіруші жастар бригадаларының табысы да айтарлықтай. Оларға негізінен ет бағытындағы малға күтім жасау жүктелген. Бұл бригадалардың жетекшілігіне еңбек тәжірибесі мол, жеке басының өнегесімен қадір-құрметке бөленген коммунистер бекітілген. Партия ұйымы бұл бригадалардың мүшелеріне моральдық және материалдық жағынан көмек көрсетіп, әрдайым қамқорлық жасап отырады. Олардың еңбек етуіне, дем алуына жан-жақты жағдайлар жасалған.

Совхозымызда шабындық және шалғын-жайылымдық жерлерден жемшөп өндіруді одан әрі интенсивтендіру, барлық жемшөп танаптарының өнімділігін арттыру жөнінде қажетті шараларды жүзеге асыруға, сөйтіп, жоғары сапалы жай, балғын және жайылымдық жемшөп жөніндегі қажетімізді толық қамтамасыз ету жолында да атқарған жұмыстарымыз өзінің алғашқы жемістерін бере бастады. Шаруашылықта 13 мың тонна орнына 15 мың тонна жемшөп дайындалып, өткен жылы қыстауларға толық тасып жеткізілді. Совхоз бойынша мал азығындық дақыл — жоңышқаның әр гектарынан 40 центнерден, дәндік жүгеріден 45 центнерден өнім алынды. Осының бәрі мал қыстатуды ойдағыдай өткізуімізге көмектесті.

Қазір совхоз еңбеккерлерінің барлық күш-жігері он бірінші бесжылдықтың үшінші жылында мемлекетке 2300 центнер ет, 1066 центнер жүн, 14200 дана қаракөл елтірісін, 210 центнер шұбат сату және мал өнімдерінің басқа да түрлерін арттыру жолындағы мақсатқа жұмылдырылған. Сондай-ақ егіншілік саласындағы дақылдардың өнімдерін молайту да — басты назарымызда.

Міне бұл міндеттер совхоз партия ұйымына зор жауапкершілік жүктейтіні белгілі. Совхоз партия комитеті осы орайда цехтық партия ұйымдарының ауыл шаруашылық өндірісіндегі ролін одан әрі арттырып, олардың игі инициативалар мен бағалы бастамалардың ұйтқысы, еңбеккерлерді ерен істерге үндейтін жетекші күш болуына ықпал етуді өзінің парызы деп біледі. Осы мақсатта партком мүшелері өндірістің ең жауапты учаскелеріне бекітілген. Мәселен, фермалардағы, машина-трактор паркіндегі, әкімшілік-басқару аппаратындағы цехтық партия ұйымдарына қамқорлық жасау тапсырылған әрбір партком мүшесі бұл ұйымдардың ролін күшейтіп, жауынгерлігін арттыруға көмектеседі, тәжірибесін бөлісіп, ақыл-кеңесін береді. Сол сияқты олар партия және халықтық бақылау топтарының, әкімшілік қызметін бақылайтын комиссиялардың жұмысын да қадағалайды.

Партком мүшелерінің есебін жүйелі түрде тыңдап отыру жөнінде де біз едәуір жұмыс жүргізіп келеміз. Мысалы, соңғы уақыттың өзінде ғана ферма меңгерушілері Ж. Бегімов пен Ж. Нұрмахановтың, мал шаруашылығының мамандары Р. Тілеуімбетовтің, А. Жанабаев пен Е. Қалиевтің, механизатор С. Күзенбаев пен құрылысшы Ә. Тұрдалиевтің есептері тыңдалып, олардың атқарған жұмыстары сын көзімен талданып, орын алып отырған кемшіліктерді болдырмаудың жолдары туралы коммунистер өз пікірлерін ортаға салды, сөйтіп, жұмысты әлі де ширата түсуді мақсат еткен нақты шаралар қабылданып, оның жүзеге асуы партия комитеті тарапынан бақылауға алынды. Соның нәтижесінде аталған коммунистердің жұмыс учаскелеріндегі жағдай бұрынғыдан да жақсарып, өзінің игі жемісін беруде.

Коммунистердің есебін тыңдау цехтық партия ұйымдарының жұмысына да тұрақты еніп келеді. Бұл тұрғыда № 1 ферма цехтық партия ұйымында Ш. Боранбаев, Р. Сатуев, Ж. Нұрбаев тәрізді коммунист шопандардың есептері тыңдалғанын тілге тиек етуге болады. Жиналыс үстінде коммунистер олардың мал басының шығынға ұшырауына, төлдің аз алынуына жол беріп, өз жұмысына жауапсыз қарап келе жатқандығын өткір сынға алды. Шопандар кемшіліктерін мойындап, сыннан қорытынды шығаратындықтарын айтты. Бір қуаныштысы, олар өз сөздерін іспен дәлелдеп те берді. Мал басын аман сақтауды қамтамасыз етіп, 1982 жылы әр жүз саулықтан 120 қозыдан келтірді.

Қабылданған қаулылардың орындалуын бақылау мен тексеру — партиялық ұйымдастыру жұмысының аса маңызды буыны. Сондықтан бізде белгіленген шаралардың орындалуын бақылау берік дәстүрге айналуда. Әрбір шараларды арнайы документтерге түсіріп, оны кімнің, қашан жүзеге асыратыны және кімнің қадағалайтындығы жөнінде бақылау карточкасына жазып, оны әрқашанда назарымызда ұстаймыз. Мұның өзі коммунистердің еңбек пен қоғамдық өмірдегі авангардтық ролін арттырып, олардың партиялық және мемлекеттік тәртіпті қатаң сақтауына, тапсырылған іске жауапкершілігін күшейтуге ықпал етуде. Осыған орай № 2 ферма цехтық партия ұйымының жұмысын атауға болар еді.

Бұл ферманың коллективі оныншы бесжылдықта төл алудың жоспарын орындағанымен, социалистік міндеттемені жүзеге асыруды қамтамасыз ете алмаған еді. Мұның басты бір себебі — ұйым жиналыстарындағы қабылданған қаулылар жалпылама сипат алып, оның орындалуын бақылау өз дәрежесінде болмады. Совхоз партия комитетінде осы мәселе елеулі алаңдатушылық туғызып, істің мән-жайы сарапқа салынды. Мұнан соң ферма коллективіне көмек көрсету мақсатында партком мүшелері бекітіліп, цехтық ұйымның жиналысында жеке коммунистердің есебін тыңдап отыру дағдыға айналды, қабылданған шешімдердің орындалуы қатаң қадағаланып отырды. Коммунистердің сын ескертпелерінің орындалу барысы жөнінде ай сайынғы жиналыс үстінде хабарлама жасалып, өз ісіне жауапсыз қараған адамдарға қатаң талап қойылды. Күткендей-ақ, ұйым жұмысы бірте-бірте жақсарып, коммунистердің белсенділігі артты. Мұның өзі ферманың өндірістік көрсеткіштерінен де көріне бастады. Атап айтсақ, № 2 ферма коллективі он бірінші бесжылдықтың алғашқы жылында төлдейтін әр жүз саулықтан 115, өткен жылы 123 қозыдан алып, социалистік міндеттемелерін артығымен орындауды қамтамасыз етті. Ферма коллективі үстіміздегі жылы да қол жеткен табыстарын баянды етіп, социалистік міндеттемелерін мүлтіксіз орындау жолында басқаларға үлгі болуда.

Совхоздағы түйе өсірумен айналысатын № 4 фермада Қ. Кетебаев жетекшілік ететін партия тобы жұмыс істейді. Мұндағы коммунистер мал өнімдерін молайтуға лайықты үлес қосып, жақсы бастамалармен көзге түсуде. Мысалы, партия тобының түйе сауууға арналған стандартты қора салу жөніндегі шешімі совхоздың партия комитеті мен дирекциясы тарапынан қолдау тауып, оның жүзеге асырылғандығы да осының айғағы. Сол сияқты бұл күнде совхоз дирекциясы коммунистердің түйе сауды механикаландыру жөніндегі ұсыныс-пікірлерін де ескере келіп, мұны шешудің шараларын жасауда.

Совхоз партия комитеті кадрларды іріктеу, орналастыру және тәрбиелеу ісіне айрықша маңыз беріп келеді. Өзекті буындардың бәрінде ауыл шаруашылық мамандығы бар, тәжірибелі кадрлар іріктелген. Қазір шаруашылықта 13 жоғары білімді, 15 арнаулы орта білімді ауыл шаруашылық мамандарының жұмыс істейтіндігі де осының нәтижесі. Бізде еңбеккерлердің құрметі мен беделіне ие болған мамандар аз емес. Мәселен, № 3 ферма меңгерушісі Ж. Бегімов, № 2 ферма зоотехнигі А. Өтенәлиев, бас мал дәрігері А. Жаңабаев тәрізді өздерінің ұйымдастырушылық үлгісімен, іскерлік қабілетімен танылған басшы кадрларды атап өткен орынды. Сондай-ақ цехтық партия ұйымдарының секретарьлары да білімді, өндірісті ұйымдастырып, істің көзін таба білетін тәжірибелі, іскер мамандардан іріктелген.

Шаруашылықты маман кадрлармен толықтырып отыру — уақыт талабы. Осы мақсатта биылдың өзінде совхоз жастарының үшеуіне жоғары, екеуіне арнаулы орта білім алатын оқу орындарына жолдама беруді ұйғардық. Совхоз партия комитеті мен цехтық партия ұйымдары жастарға тұрақты қамқорлық жасап, олардың бойына адамгершілік абзал қасиеттерді, туған жерді қастерлеу сезімін сіңіруді, еңбекке баулып, ізгілікке үндеуді өздерінің борышы деп біледі. Мұнда совхозымызда соңғы екі жылдан бері жұмыс істеп келе жатқан жас коммунистер мектебінің де тәрбиелік маңызы ерекше.

Тәрбие жұмысы — партия ұйымдарының күнделікті назарында. Партияның XXVI съезінің шешімдерін, КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысын басшылыққа алған совхоз партия ұйымы еңбекшілер арасындағы бұқаралық-саяси жұмысты жоғары дәрежеде, творчестволықпен жүргізуге баса көңіл бөлуде. 40 үгітші, 13 саяси хабаршы, 12 лектор, 3 саяси баяндамашы, 8 насихатшы, «Білім» қоғамының 22 мүшесі шаруашылықтың түрлі учаскесіне бекітіліп, саяси-тәрбие жұмысының ұйтқысы болуда.

Социалистік жарысты жандандырудағы игі істеріміз бен ізденістеріміз де баршылық. Цехтық партия ұйымдары жарыстың науқандық сипат алмай, бүкіл жыл бойында жүйелі ұйымдастырылып, табыс тұтқасы болуына ерекше мән береді. Фермалар, бригадалар, шопандар мен механизаторлар арасында социалистік жарыстың қорытындысы тоқсан сайын, ай сайын шығарылып, ауыспалы қызыл тулар, жеке озаттарға вымпельдер салтанатты жағдайда табыс етіледі, ақшалай және заттай сыйлықтар беріледі. Озаттар құрметіне Еңбек даңқы жалауын көтеру, озаттар семьясына құттықтау хат жолдау да жақсы дәстүрге айналды.

Мал қыстатуды ойдағыдай өткізген шопандарымыз қазір шалғайдағы Қарақұм, Нұра жайлауларына көшіп, көктемгі төл алу науқанын ойдағыдай аяқтап келеді. Бұл — біз үшін аса жауапты сын. Мал басын өз төлі есебінен көбейтудің, оның өнімділігін арттырудың негізде осы кезде қаланатынын жақсы білетін малшылар қауымы бұл күндері саулық пен төлге ерекше күтім жасау қамына кіріскен. Ал цехтық партия ұйымдары осынау қиын да жауапты жұмыстың ұйымдастырушысы бола білуде. Олар мал төлдету науқанын егіншілік саласындағы қауырт істермен ұштастыра жүргізіп, коммунистердің, бүкіл еңбеккерлердің күш-жігері мен белсенділігін ел игілігін еселей түсуге жұмылдырып отыр.

Сайып келгенде, цехтық партия ұйымдарының, коммунистердің өндірістегі, қоғамдық өмірдегі ролін арттыруда біз өз тәжірибемізді байыта түсіп, бұл бағыттағы жұмысымызды жан-жақты жақсарта береміз. Қазіргі көктем күндеріндегі жайлау төсіндегі мыңғырған мал мен егіс даласындағы еңбек дүбірі — біздің алда тұрған мерейлі міндеттер межесінен абыроймен көрінетініміздің кепілі.

М. ЫСҚАҚОВ,
«Жалағаш» совхозы партия комитетінің секретары.

Қызылорда облысы,
Жалағаш ауданы.

Озық тәжірибеге — кең өріс

БРИГАДАЛЫҚ ӘДІСПЕН

Құрылыс индустриясы жүйесіндегі сан салалы жаңа объектілерді салуға, оларды уақтылы іске қосуға байланысты көптеген коллективтердің мүдделері тығыз ұштасады. Әсіресе бас мердігер мен мамандандырылған құрылыс ұйымы ретінде қызмет атқаратын қосалқы мердігердің, заказ берушілер мен құрылысшылардың өзара жұмысын мейлінше тиімді үйлестірудің маңызы зор. Бұл ішкі резервтер мен мүмкіндіктерді, жабдықтар мен материалдарды, еңбек ресурстарын ұтымды пайдалануды қамтамасыз етеді.

Осы міндеттерді ойдағыдай жүзеге асыруда бастауыш партия ұйымдары атқаратын істер аз емес. Айталық еңбек коллективтеріндегі жағдай, жұрттың көңіл-күйі, демек, өндірістік көрсеткіштер де көп реттерде коммунистің қалай жұмыс істегеніне байланысты болмақ. Әрбір коммунист өз участкесінде резервтерді іздестіру, еңбектің тиімділігін арттыру үшін барлық күшін, тәжірибесі мен білімін жұмсауы, еңбектегі жанқиярлықтың лайықты үлгісі болуы керек.

«Чимкентпромстрой» тресінің партия комитеті өзінің бүкіл ұйымдастыру және саяси-тәрбие жұмысын құрылысшы коммунистердің өндірістегі белсенділігін, тапсырылған іске жауапкершілігін арттыруға, олардың авангардтық ролін күшейте беруге бағыттай жүргізіп келеді.

Трестің партия комитеті — Шымкент қаласындағы аса ірі партия ұйымдарының бірі. Оның құрамында он бес цехтық бастауыш партия ұйымы, отыз партия тобы бар. Бұлардың есебінде 550 КПСС мүшесі мен кандидаты тұрады. Олардың 89 проценті тікелей материалдық өндірісте жұмыс істейді. Коммунистердің өндірістегі іскерлігін дамытып, нығайта түсуде партия жиналыстары шынайы тәрбие мектебі болып табылады. Демек, бізде партия жиналыстарында талқыланатын көкейтесті мәселелерді дұрыс саралау, оны әзірлеу жөнінде жинақталған тәжірибе де бар.

Құрылыс жұмысын қарқынды жүргізу, қолдағы материалдық және еңбек ресурстарын үнемді де ұқыпты пайдалану —басты міндет. Ал осыны жүзеге асырудың нақты жолдары мен әдістері партия жиналысында жан-жақты талқыланып, шешіледі. Партия жиналысының шешімі күнделікті істің нақты нысанасына айналды. Мұның өзі коммунистердің, жалпы құрылысшы кадрлардың ынта-жігерін дамытып, олардың белсенділігі мен іскерлігін бір арнаға шоғырландыруға, осы негізде өндіріс жұмысын өрге бастыруға мүмкіндік жасап отыр.

Партия комитеті әрбір жиналысты өткізуге творчестволық тұрғыдан қарайды. Мәселен, соңғы уақытта біз кусталық партия жиналыстарын өткізуді дәстүрге айналдырдық. Осындай жиналыста объектілерді салып жатқан құрылыс басқармасының, қосалқы мердігерлік және заказ беруші ұйымдардың коммунистері бас қосады. Жиналыста нақты объектілердегі құрылыстың барысына терең талдау жасалады, оны тездетудің резервтері мен мүмкіндіктері көрсетіліп, кемшіліктерді жоюдың нақты жолдары белгіленеді. Сонымен қатар күллі құрылысшы коллективтердің іс-қимылын тығыз ұштастырудың ұйымдық-техникалық шаралары бекітіледі. Өндірісті басқару мен жоспарлауды жетілдіру, объектілерді қажетті материалдармен уақтылы жабдықтау, еңбек ұйымдастыруды жақсарту, алуан түрлі механизмдердің тиімді пайдаланылуын қамтамасыз ету жолдары көрсетіледі. Бірнеше коллективтің жұмысын осылай үйлестіру жақсы нәтижесін берді.

Біз парткомдардың бюро мәжілістерін де бірлесе өткізіп жүрміз. Бұл өндіріске партиялық басшылықты күшейтудің басты бір әдісіне айналды. Көбінесе біз заказ беруші, бас мердігер және қосалқы мердігер ұйымдардың партия ұйымдарымен бюро мәжілістерін жиі өткізетін болдық. Осындай бір мәжілісте «Чимкентшина», «Фосфор» бірлестіктерінде, Шымкент қорғасын және Састөбе цемент заводтарында жаңа объектілерді іске қосу мәселесі талқыланды, бірқатар резервтер ашып көрсетілді, құрылыс ұйымдарының өз жұмысын шебер үйлестіре алмай отырғанына назар аударылды. Сөйтіп, мұндай кемшіліктерді жоюдың шаралары белгіленді.

Құрылыс өндірісінің бірқатар шешуші буындарында цехтық партия ұйымдары мен партия топтары үлкен күш болып отыр. Олар өндіріс басында құрылысшылармен тікелей араласып, адамдарды өнімді жұмыс істеуге, ішкі резервтерді тиімді пайдалануға баулиды. Әсіресе трест қамтуындағы мердігерлік бригадаларда еңбек ұйымдастыруды жетілдіру, құрылысшылардың белсенділігін арттыру жолында партия топтары үлкен беделге ие болды. Мысалға Қазақ ССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, Октябрь Революциясы, Еңбек Қызыл Ту ордендерінің иегері П. Холошенко басқаратын комплексті бригадада құрылған партия тобының жұмысын алайық. Топқа коммунист И. Вебер жетекшілік етеді. Ол жұмысты жоспар бойынша жүргізеді. Коммунистерді өндірістің шешуші буындарына орналастырған. Жиналыста әрбір құрылысшының тапсырылған іске жауапкершілігін күшейту мәселесі жиі талқыланады. Қабылданған шешімнің сөзсіз орындалуы үшін күрес күшейтілді. Осындай жігерлі ұйымдастыру жұмысы арқасында осы озат бригада шешуші учаскеде жұмыс істеп, төрт комплексті жақсы және өте жақсы деген бағамен қатарға қосты. Объектілерді салу мерзімі 25 процент қысқартылды. Құрылыс жұмысының түр-түрі бойынша сменалық норма орта есеппен 12—21 процент арттырылды. Жалпы құрылыс-монтаж жұмысының өзіндік құны 14 процент кемітілді. Құрылыс құнын кеміту есебінен 17 мың сом қаржы, көптеген құрылыс материалдары үнемделді.

Бригададағы әрбір құрылысшының екі-үш мамандығы бар. Қажетті жағдайда олар бірін-бірі алмастыра алады. Осының есебінен де мұнда еңбек өнімділігі артып, жұмыс сапасы жақсара түсуде.

Тресте партия топтарының инициативасы бойынша бірқатар ірілендірілген комплексті бригадалар ұйымдастырылды. Солардың бірі К. Жәйлібаев басқаратын бригада. Құрылысшылар шина заводы объектісінде еңбек етеді. Ал И. Попуциди басқаратын комплексті бригада Сайрам ауданындағы «Победа» колхозында теплица құрылысын қарқынды жүргізді.

Ұйымдастыру жұмысы саласында жақсы нәтижеге жетіп коллективте үлкен беделге ие болып отырған біздің көмекшілеріміздің бірі — барлық жүйедегі құрылысшылардың өндірістік байланысын үйлестіріп отыратын арнаулы штаб. Оның құрамына тресттің кәсіподақ, комсомол ұйымдарының, құрылыс және монтаждау басқармаларының өкілдері енгізілді. Штаб әрбір объектінің құрылысына бақылауды күшейтіп, кезек күттірмейтін мәселелерді қолма-қол шешіп отырады. Материалдық және еңбек ресурстарын объектілер бойынша дұрыс бөліп, жақсы пайдалануды ұйымдастырды. Штабтың бұл игілікті істері арқасында еңбек өнімділігі арта түсті. Құрылыс учаскесінің түрлі буынында жұмыстың сапасы мен қарқыны жөніндегі ала-құлалық толық жойылды. Барлық объектілерде жұмыстың белгіленген график бойынша жүргізілуі қамтамасыз етілді. Ал партком арнаулы штабтың жұмысына жиі көңіл бөліп, оның іскерлігін одан әрі дамытуға қамқорлық жасап отырады.

Партияның XXVI съезінің шешімдерінде социалистік жарыс қалың бұқараның өз творчествосы екені атап көрсетілген болатын. Қазір өндіріс барынша күрделіленіп, дамудың интенсивті факторлары көбірек пайдаланылып отырған шақта социалистік жарыстың ықпалы да арта түсуде. Жарыс еңбек адамдары бойында коммунистік көзқарасты берік қалыптастырумен бірге олардың күш-жігерін, ынта-ықыласын ғылыми-техникалық прогресті тездетіп, жұмыстың түпкі нәтижелерінің ойдағыдай болуына жігерлендіруде. Сондықтан біз социалистік жарысқа экономикалық өсудің, табыстың қуатты тірегі ретінде қарай отырып, оны өндіріс ерекшелігіне сай ұйымдастыруға, жариялылығын күшейтуге творчестволық тұрғыдан қарайтын болдық. Бізде социалистік міндеттемелер жалпылама емес, әрбір учаскенің өндірісіне сайма-сай қабылданады. Ол техникалық-инженерлік тұрғыдан жан-жақты негізделген. Сондықтан да еңбек өнімділігін арттырудың әр шарасы өмірге жанасымды болды. Нақты міндеттемелер құрылысшыларға айқын нысана ретінде бағыт береді. Мәселен, бас мердігерлер, заказ берушілер, жобалау институттары және трестің өндірістік-технологиялық комплектациялау басқармасы бірлесе отырып коллективтік шарт жасады. Онда өндірісте жүзеге асырылатын жұмыстың түрлері, орындалу мерзімі нақты көрсетілді. Бұл құрылысты тиімді жүргізуге үлкен ықпал жасайды.

Негізгі мамандық бойынша құрылысшылардың шеберлігі конкурсын өткізу де жұмысқа тиісінше ықпал етіп келеді. Бізде осындай үш байқау-конкурсы өткізіледі. Мұның өзі еңбек өнімділігін арттыруға, жұмыс сапасын жақсартуға, материалдарды үнемі пайдалануға көмектесті. Ал еңбек ұйымдастырудың, ақы төлеудің прогрестік әдістерін енгізуге байланысты тресте еңбек шығыны 14,7 мың адам-күн мөлшерінде кемітілді.

Біздің трест коллективінде жарыстың «Жұмысты тиімді де сапалы істейік!», «Онкүндіктің тапсырмасын — сегіз күнде орындайық!», «Жұмысшы эстафетасы — бесжылдық қызметіне» және басқа да түрлері мен әдістері өріс жайған. Ал жекелеген комплексті бригадалар бесжылдықты төрт жылда орындау жолында екпінді еңбек етуде.

Жұмысшы эстафетасы жолындағы жарыс озық әдістерді, прогрестік технологияны, бай тәжірибені кеңінен пайдалануға көмектесті. Әсіресе бұл ірілендірілген комплексті мердігерлік бригадаларда құрылысты тиімді жүргізуге, объектілерді іске қосу мерзімін қысқартуға үлкен себін тигізді. Тресте бұрын 76 бригада болатын. Солардың отыз тоғызы мердігерлік әдіс бойынша жұмыс істеуге көшіріліп еді. Олар бір жылда 9,4 миллион сомның құрылыс-монтаж жұмысын атқарды, құрылыстың жалпы құнын 397,2 мың сом кемітті. Әрбір адамға шаққанда жыл ішінде 10,4 мың сомның жұмысы орындалды, бұл мердігерлік әдіске көшірілмеген бригадалардағы көрсеткіштен 9,8 процент жоғары.

Комплексті бригадалар қатарында Социалистік Еңбек Ері Қ. Айтжанов, Ленин орденінің иегерлері Қ. Әбдіров, В. Коваленко, Қазақ ССР-інің еңбек сіңірген құрылысшылары — В. Зыкин мен А. Божко басқаратын коллективтер екпінді де тиімді жұмысымен көзге түсті. Ал Қ. Айтжанов жетекшілік ететін бригада коллективі бесжылдықты төрт жылда орындау жөнінде бастама көтерді. Осы бастаманы басқа да коллективтер қызу қостады.

Партия комитеті социалистік жарыстың нәтижелерін қорытып, оны құрылысшыларға мерзімінде хабарлап отырады. Жарыс нәтижелері «Социалистік жарыс экраны», «Коллективтің жұмыс көрсеткіштері», «Олар бүгін алда». «Артта қалғандар» деген көрсеткіш тақталарға жазылады.

Бұл материалдарды үгітшілер мен саяси хабаршылар өз әңгімелеріне пайдаланады.

Социалистік жарысты ұйымдастыру, озық тәжірибені кеңінен тарату ісінде көрнекі үгіт құралдарын пайдалану жөнінде өткізілген байқау-конкурс қорытындысында біздің «Чимкентпромстрой» тресі СССР Ауыр индустрия кәсіпорындары құрылысы министрлігі мен салалық кәсіподақ орталық комитетінің Құрмет грамотасымен наградталды.

Біз құрылысшылар арасындағы саяси-тәрбие жұмысын жүйелі өрістетуге көп көңіл бөлеміз. Құрылыс алаңдарында саяси тақырыпта әңгіме өткізілетін арнаулы пункттер ұйымдастырылды. Онда еліміздің экономикалық және мәдени дамуы, трест коллективі алдындағы міндеттер туралы лекция оқылады, баяндама жасалады, тартымды әңгіме өткізіледі. Әр айдың үшінші жұмасы күні трестің, құрылыс ұйымдарының басшы қызметкерлерінің құрылысшылармен кездесуі дәстүрге айналды. Мұнда өндірістің тиімділігін арттыру, ішкі резервтерді толық пайдалану, еңбек тәртібін нығайту және мәдени-тұрмыстық қызметті жақсарту жайында әңгіме болады. Кездесулерде коллектив өміріндегі көкейтесті мәселелерді шешу жолдары ортаға салынады.

Өндірістік міндеттермен тығыз ұштастырылған ұйымдастыру және саяси-бұқаралық жұмыс өзінің жақсы нәтижесін беруде. Біздің құрылысшылардың күшімен «Чимкентшина» және «Фосфор» өндірістік бірлестіктерінде жаңа қуаттар пайдалануға берілді. Көптеген құрылыс материалдары, электр-жылу энергиясы үнемделді.

Біздің трест коллективі министрлікте бірінші болып заказ берушілермен товарлы құрылыс өнімі бойынша есеп айырысу тәртібіне көшті. Осы жаңа жағдайдағы жұмыс құрылыс индустриясының мүмкіндіктерін тиімді пайдалануға кең жол ашты.

Трест коллективі алдында жаңа ірі объектілерді іске қосу жөнінде жауапты міндеттер тұр. Партия комитеті партияның XXVI съезінің және КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдерін басшылыққа ала отырып, құрылысшылардың күш-жігерін екпінді еңбекке жұмылдырады, сөйтіп, үстіміздегі бесжылдықтың тапсырмаларын мерзімінен бұрын орындау жолында социалистік жарысты өрістете береді.

Ә. АЙДАПКЕЛОВ,
«Чимкентпромстрой» тресі парткомының секретары.

Шымкент қаласы.

Әдебиет және өнер

ЖЫРЛАЙДЫ ХАЛЫҚ ЛЕНИН ДЕП!

Осыдан жарты ғасырға жуық уакыт бұрын ұлы Жамбыл «Ленин» атты тамаша толғауын «Үнің кетпес құлақтан» деп бастаған еді. Иә, сүйікті көсемнің жарқын бейнесі халықтың көз алдында, құдіретті үні құлақта тұрып қалды. Оған деген шексіз сүйіспеншілік ұрпақтар жүрегінде мәңгі сақтаулы. Сол қасиетті сезім бірде ән болып шырқалып, енді бірде күй болып төгіледі. Қыл қаламмен де бейнеленіп, таска кашалып, мүсінге де айналады. Әдебиет пен өнердің ұлы көсем туралы жасалған орасан мол казынасы қорында халық таланттарының шығармалары да лайықты орын алады. Бұлардың ішінде ән мен күй де жеткілікті.

Сол жүрекжарды шығармалардың бірі — «Ленин сен болмасаң» деп аталатын ән. Авторы — Торғай облысының Амангелді ауданындағы «Коммунизм жолы» совхозының тұрғыны, карапайым тракторшы Айтбай Мұздаханов. Өнерпаз ұлы көсемге сүйіспеншілігін ән арқылы білдіргісі келген. Әнді әуесқой әншілер лезде үйреніп алып, жұртшылық бас қосқан жердің бәрінде айтып жүрген. Көпшілік ұнаткан әнді біреуден біреу үйреніп, Арқалыққа жеткізген. Оны Торғай облыстык «Шертер» ұлт аспаптары ансамблі өз репертуарына енгізді. Қарағанды кеншілері мен Қостанай диқандары да, Қызылорда күрішшілері мен Каспийдің балықшылары да бұл ән орындалғанда үлкен ризашылықпен куана қол соғады. Халық таланты шығарған ән міне, осылай мыңдаған тыңдаушылар жүрегіне жол тауып келеді.

Жетпісінші жылдардың орта кезінде алыстағы ауылдан қанат қағып, профессионал өнер коллективінің репертуарына косылған бұл ән халық таланттарының көсемді жырлауы ұрпақтармен бірге жасайтын мәңгілік тақырып екенін көрсетеді. Музыкалық фольклорымызды жинаушы, әрі зерттеуші ғалым, өнертану ғылымының кандидаты Мәриям Ахметованың «Ленин туралы қазақ халық әндері» атты кітабындағы деректер ұлы көсем туралы ән мен күй халық дастан-жырларымен қатарласа, Совет өкіметінің алғашқы жылдарында-ақ туа бастағанын паш етеді. Солардың бірі—Орал облысының тұрғыны Мұхамедияр Мыңжановтың 1924 жылдың кысындағы азалы күндерде шығарған «Ленин» атты күйі. Оны белгілі өнер кайраткері Жаппас Қаламбаев 1940 жылы естіп, нотаға түсіріпті. Мәриямның талдауына қарағанда күй өзінің бастауында әлдеқандай күшті сезім толқынын туғызады. Осындай «дайындықтан» кейін домбыра өкси бастайды да, «көздің жасы» жаңбыр боп саулап кетеді. Күй сарыны өзінің шырқауында біршама өзгеше түрге ауысып, дәстүрлі жоқтау әуені еседі. Көсемнің жаркын бейнесі мадақталып, оның ісі мәңгілік деген тұжырым жасалады. Кәдімгі тоқтам айтып, сабыр сақтауға, бекінуге шақырғандай, кайрат бергендей естіледі. Домбыра қайғылы интонацияға біртіндеп қайта оралады да күй дәстүрлі жоқтаумен тәмәмдалады. Халық композиторы осы күй-жоқтау арқылы бүкілхалықтық қайғыны терең өрнектей білген.

Ал ұлы көсем туралы әндердің шығу тарихы бұдан да әрірек жатыр. Сыр бойының белгілі сүлейі Тұрмағамбет Ізтілеуов Совет өкіметінің таңсәрісінде замана туралы «Толғау» атты үлкен жыр шығарды. Оның сүбелі бір бөлігі Владимир Ильич Ленинге арналған-ды. Бұл толғау ақынның замандасы, белгілі жырау Жиенбай Дүзенбетовке қатты ұнайды. Ол жырды жаттап алып, термелеп айтып жүреді де кейін жоғарыда аталған бөлігіне «Ленин — күн» атты ән шығарады. Әнді Қызылорда облысының тұрғыны Бекболат Ойсаевтан — музыка фольклорисі Зәуре Жанұзақова жазып алған. Ән терме түрінде шығарылған. Солай бола тұра тақырып жаңалығына байланысты бірсыпыра өзгешелігі де бар екені байқалады. Мәриям Ахметованың пайымдауынша, термелер тыңдаушы назарын аударуға арналған кең тыныспен басталатыны белгілі. Одан әрі жырдың ұйқастарына орай анық та дәл музыка ырғағы бірқалыпты қайталай төгіледі. Осы процесс үстінде вариациялық өзгерістерге ұшырап отырады. Терменің орта тұсында әуен екпіні шапшаңдай түседі де, орындаушы ән мен жырды, домбыра күйін лекіте төгіп-төгіп жібереді.

Біздінше, «Ленин — күн» әнінің дәстүрлі терме әуенінен бір өзгешелігі оның жай, сабырлы басталуында болса керек. Халық композиторы ақынның ұлы көсемнің жарқын бейнесін жасаған асқақ сөздеріне лайықты әуен, саз табуға күш салған.

Жер-жаһанға жайнаған нұр,
Күн сияқты Ленин, —

деген жолдарға көп мағына сыйып, дәуірдің ұлы шындығын жариялап тұрғандай. Тегінде, күн нұры жұмыр жерге түгел тарайды. Жан-жануар, өсімдік атаулының бәрі одан қуат алып өсе береді. Ақын да, ән авторы да В. И. Ленинді дәл осындай күн деп біледі. Терме әннің «Ленин — күн» деп аталуы да сондықтан.

Мәриям Ахметованың жоғарыда аталған кітабына В. И. Ленин туралы Совет өкіметінің алғашқы жылдарында, көсемнің көзі тірі кезінде шығарылып, тарап кеткен, ел аузында сақталып, біздің заманымызға жеткен оннан астам ән енгізілген екен. Әндердің тақырыптары да халықтың сол кездегі көңіл күйін, замана тынысын білдіреді. «Жаса, жалшы!», «Октябрьдің таңы атты», «Жалшы-жарлылар әні», «Құтылдық», «Октябрь», «Жолдастар», «Ленин жолы» атты әндер еңбекші адамның В. И. Ленинге, Коммунистік партияға, Ұлы Октябрь социалистік революциясына деген сүйіспеншілігі мен алғыс сезімін музыка тілімен бейнелеп береді. Күллі әлем халқы, күллі совет халқы тәрізді қазақ халқы да ұлы көсемнің асқан даналығы, тарихи теңдесі жоқ ерлігі алдында бас иген. Ол жеткізген бостандықты ардақтаған. Ұлы Ленинге, Коммунистік партияға адал болатындығын жариялап, ант еткен. Әндер Ленин ісі үшін күреске әрқашанда әзірміз деп шырқап тұр. Мысалы, оңтүстік қазақстандық жырау Белгібай Бектұрғанов шығарған «Жаса, жалшы!» әнінде (автордың өз аузынан естіп нотаға түсірген А. Затаевич) ұлы көсемді ең жақын жанашырым, қамқоршым деп білген.

Ұлы Октябрь революциясының дауылында туған әндердің бірі — «Жолдастар». Өлеңінің де, музыкасының да авторы — белгілі революционер ақын Сәкен Сейфуллин. Бұл туынды ұлан-байтақ қазақ даласына кең тарап, халық әніне айналып кетті. «Жолдас» деген қасиетті де ыстық сөз В. И. Ленин есіміне, Коммунистік партияға, Ұлы Октябрьге байланысты дүниеге келіп, жалпақ Россияны мекендеген халықтың сөз қорынан құрметті орын алды. Қазақ ақыны кедей атаулының бәрін «Жолдастар» деп атап, азаттық үшін күреске, қызыл тудың астына шақырады. «Қайраттанар кез келді уақыттарың, өз қолыңмен жасалар бақыттарың, жолдастар!» дейді ақын. Қазақстанда Совет өкіметін орнату және оны нығайту жолындағы күресте бұл революциялық ән елеулі ұйымдастырушылық роль атқарғанын біз білеміз.

В. И. Ленин, Ұлы Октябрь социалистік революциясы туралы қазақ халық әндерінің шығу және таралу тарихы — музыка зерттеушілер үшін ғана емес, тарихшылар мен әдебиетшілер, журналистер мен насихатшылар үшін де маңызы зор мәселе. Бұл әндер кешегі және бүгінгі ұрпақтардың эстетикалық талабын өтеумен қатар азаматтық, саяси және тәрбиелік үлкен жүк көтеріп келеді. Халық өнерпаздары шығарған осы әуендер қазақ халқының большевиктер көсемін жанындай сүйіп, оның соңына ергенін, орыс пролетариаты мен шаруаларына қосылып, өктем күш иелеріне қарсы шыққанын айғақтайды. 1905 жылғы бірінші орыс революциясының жаңғырығы қазақ даласына да еркін жете бастаған-ды. Маркстік-лениндік идеялар Қазақстан қалаларына ғана емес, ауыл-селоларына да кеңінен тарады. Азаттық үшін күрескерлер мен оларға тілектестер қатары көбейе түсті. Далада туған ыза-кек жалпы Октябрь дауылына ұласқан. Бұл туралы ұлы Жамбыл:

Қазақта атты жаратқан,
Бетін Мәскеу қаратты.
Құдық біз де ортадан,
Бай мен болыс, манапты, —

деп бейнелі айтып берген-ді. Осылай Октябрь ұранымен қанаттанған кедейлер атқа қонып, қолына қару алған. Сәкен айтқандай, қайраттана аттанған жолдастар өз бақытын өз қолымен жасады. Дала әншілерінің дауысы, кәрі домбыра үні солай деп тұр.

1924 жылғы 21 январь. Бүкіл партия, бүкіл халық болып аза тұтты. Жаны жаралы, басы қаралы мыңдар мен миллиондар көз жасын көлдете күңіренді. Өз қайғысын біреу күймен, біреу әнмен білдіріп жатты. Солардың қатарында қазақ халық композиторлары да дәстүрлі жоқтау түрінде қайғылы әндер шығарды. Бірақ бұл жоқтау әндердің көпшілігі кезінде жиналып, қағаз бетіне түспегендіктен ұмытылып, жоғалып кеткен. Дегенмен, халық жүрегінде мықты сақталып, ауыздан-ауызға тарап жүргендері де аз емес. Белгілі халық композиторы Кенен Әзірбаевтың қайғылы да терең сезіммен басталатын «Ленин атам» атты жоқтауы осындай әндер қатарына жатады. Ән тексіндегі:

Ленин жер жүзінің тірегі еді,
Әлемнің соғып тұрған жүрегі еді.
Бабамның дана сөзі, жолы өлмейді,
Тірлігі еңбекші елге керек еді, —

деген жолдар күңіренген қайғылы әуен арқылы үлкен бір шындықты тыңдаушы құлағына құйып тұрғандай. Ақын ұлы көсемді жер жүзінің тірегі еді, әлемнің жүрегі еді деп толғайды. В. И. Ленин идеялары, оның ісі мыңдар мен миллиондардың санасына сіңіп, ақыл-ойын баурап алған. Олардың бәрі де көсем ойларын өз ойым, оның сөздерін өз сөзім деп біледі. Ленинше өмір сүріп, Ленинше еңбек етуді мұрат тұтады және барлық күш-жігерін сол мақсат-мұратқа жұмсайды. Ән осындай ой тастайды. Көсемнің ісі, жолы өлмейді, өйткені ол халық тағдырын өз партиясына тапсырып кетті дейді.

Музыка фольклористі А. Серікбаева Семей облысының тұрғыны Ж. Төлемісованың айтуынан жазып алған «Ленинді жоқтау» деп аталатын әнде де осындай ой тербеледі. Ақын-әнші көсемді күңірене жоқтай келіп, оның ісі өлген жоқ, көсем өсиеті коммунистер ұраны болып отыр деп сеніммен шырқайды. Батыс қазақстандық И. Дәулеткереевтің орындауы бойынша Д. Мацуцин нотаға түсірген тагы бір «Ленинді жоқтау» деп аталатын әнде де осыған ұқсас ойлар бар. Ән кәдімгі жоқтау сарынында тым мұңды басталады да сай-сүйекті сырқырата күңіренеді. Орны толмас қазаның қайғысы ащы да өкінішті зар боп қалқиды. Әннің шырқауында осынау әуен, бірте-бірте қайратты да серпінді үнге ауысады. Текстің «бірақ өзі өлгенмен үлгі қалды, жасайды жер жүзінде мәңгі бейнең» деген сөздеріне орай тыңдаушыларына оптимистік сезім туғызады. Сол сияқты Қараганды облысының тұрғыны Айтқазы Нұрбековтің орындауы бойынша Б. Ерзакович жазып алған «Ленин тірі — өлген жоқ», семейлік Ғалым Дүйсековтің Жамбыл сөзіне шығарған «Ленин күніне» деген әндері де — ұлы көсемге арналган кең арналы туындылар. Бұл туындылар ән текстерінің нотaлы жинақтарында басылып жүр. Халық арасына кең тарап, музыка қорымыздан лайықты орын алған.

Халықаралық және Россиядағы жұмысшы қозғалысының тарихында революциялық әндер елеулі роль атқарғаны белгілі. Жұмысшы әндерін В. И. Ленин кезінде жоғары бағалап, оларды социализмді насихаттау ісіне пайдалануға шақырған болатын. Қазақ халық композиторлары да бұл тақырыпқа көптеген әндер шығарған, оларды алдымен өздері орындап, басқаларға үйретіп, ауылдан-ауылға таратқан. Солтүстік Қазақстан облысының тұрғыны Үрлан Нұрмағамбетованың аузынан Б. Ерзакович жазып алған, шалқыта, ойнақы басталатын «Еңбекші ел» аталатын ән текстіне назар салайық:

Таң атты күн шығыстан бізге жарық,
Еңбекші ел, қосылайық ұран салып.
Шығатын қараңғыдан жол қаралық,
Жүрмелік басқалардан кейін қалып,

— деп шырқайды ақын. Ұран салады, күреске шақырады, қанаушылар үстемдігін, билігін құлатып, жаңа тұрмыс құрып жатқан туысқан ұлттар мен халықтар қатарына қосылуға, қалтарыста қалып қоймауға үндейді. Ән сөздерінде жүрек отын тұтатып, намысты қоздырарлық қуат бар.Мұны тыңдаған жан селқос қала алмайды. Ән қайырмасында айтылар ой алғашқыдан да күшейе түседі:

Ей, еңбекші ел, алға бас!
Қызыл туды қолға алып,
Жауыздарға қарсы бас!

— деп анық та айбынды ұран тастайды. Әннің соңғы шумағында Лениннің теңдік әпергені, сол бостандық баянды болуы үшін оқу, білім алу керектігі айтылады. Шалқыта ойнақы басталған ән қайырмасында сәл екпіндей түседі де қайта баяулап қалқып тұрып алады. Мұның мазмұнында да, әуенінде де орыс пролетариаты тудырған революциялық әндердің рухы бар. Халық таланттары шығарып таратқан «Кедейлер ұраны», «Жалпы әлем», «Жолбасшың болса партия», «Ленин атам жолымен» атты әндер де қазақ еңбекшілерін ұлы көсем өсиеттерін орындау жолындағы күреске шығуға, оқып білім алуға, өнер үйренуге, сөйтіп, социалистік жаңа тұрмыс құру ісін жемісті жүргізуге шақырады.

Әйелдерді ғасырлық күңдіктен, теңсіздіктен азат ету, оларды жаңа қоғам құрылысына белсенді қатыстыру жас республика алдына маңызды міндеттердің бірі болып қойылған-ды. Бұл мәселе кезінде халық таланттарын да терең толғандырып, ойландырғаны байқалады. Олар әсем ән шырқап, құйқылжыта күй толғап, апа-қарындас, сіңлілерінің санасын оятуға талаптанған. «Көкшетау», «Әйелдерге» атты әндер осындай игі мақсаттан туған.

Ұлы көсем және оның өсиеттері туралы әндердің музыкалық сипаты, өлеңдерінің саяси-әлеуметтік мазмұны жөнінде аз жазылып жүрген жоқ. Шығу тарихы, авторлары, орындаушылары хақында да деректер мол. Сонымен қатар әндердің таралуы да назар аударарлық. Мысалы, ілгеріде есімі аталған Үрлан Нұрмағамбетованың айтуынан Б. Ерзакович жазып алған «Еңбекші ел» әні мен батыс қазақстандық М. және К. Дәрғожиндердің орындауынан Д. Мацуцин жазып алған «Кедейлер ұраны» ән текстерінің бірсыпыра ұқсастығы бар. Біріншісіндегі:

Таң атты күн шығыстан бізге жарық,
Еңбекші, қосылайық ұран салып.
Шығатын қараңғыдан жол қаралық,
Жүрмейік басқалардан кейін қалып,

— деген шумақ екіншісінде:

Таң атты енді туды бізге жарық,

Кел жолдас, косылайык ұран салып.
Шығатын қараңғыдан жол каралык,
Жүрудің жолы болмас енді қалып,

— деп аз-кем өзгерістермен қайталанған. Дәлірек айтқанда, бірінші жолдағы «күн шығыстан», «енді туды», екінші жолдағы «еңбекші ел», «кел жолдас» болып өзгерілген. Төртінші жолдың мағынасы сақталған да басқа сөздермен айтылған. Қалған шумақтардың мағынасы, айтайын деген ойы ұқсастау болғанмен, оны әрқайсысы өзінше, өз нәшімен баяндаған. Бір қызығы, өлеңдері, мағыналары ұқсас, біріне-бірі тым жақын бола тұра ән әуендерінде елеулі айырмашылық бар. «Еңбекші ел» шалықтап, ойнақы басталады да, «Кедейлер ұраны» жігермен шырқала жөнеледі. Біріншісінде дәстүрлі «ай» деген шалқыма қайырмасында ғана келеді. Ал екіншісінде бірінші шумақтың бірінші жолының ортасында «уай» болып шалқиды да жол соңы «ай» деп қайырылады. Ән авторлары әрбір сөзге өздерінше «жан салып», жанына жақын музыкалы үн берген.

Дегенмен, ән текстіндегі ұқсастық ойландырарлық. Бұл әуелі Қазақстанның солтүстігінде туып, бірден бірге тараумен батысқа жетті ме? Әлде керісінше, әуелі республикамыздың батысында шырқалып, солтүстігіне жеткенше осындай өзгерістерге ұшырады ма? Мұндай мәселелерді анықтаумен музыка зерттеушілер, ән-күйді жинаушы фольклорист тарихшылар айналыса жатар. Ал бізді қызықтыратыны көсем туралы әндердің қиырдан қиырға тарауы, ерекше, толықтырыла келе коллективтік, нағыз халықтық туындыларға айналғаны дер едік. Бір кезде белгілі халық ақыны Иса Байзақов В. И. Ленин өліміне байланысты шығарып таратқан өлең бері келе бірсыпыра өзгерістерге ұшырап, «Ленинді жоқтау» атты халықтық әнге айналып кеткен. Мұның бәрі қазақ халқының ұлы көсемді шексіз сүйгендігін, оның есімі мен ісі ел-жұрттың аузынан түспес, құлақтан кетпес ән мен күй болғанын көрсетеді.

Ленин туралы әндер халқымыздың музыкалық қазынасын байыта түскенін жоғарыда айттық. Көсем идеяларын насихаттап, оны орындауға шақырған әндерді кезінде халқымыздың белгілі мәдениет және өнер қайраткерлері жоғары бағалаған. Атақ-даңқы жер жарған Елубай Өмірзақов, Құрманбек Жандарбеков, Қуан Лекеров, Иса Байзақов сияқты өнерпаздар «Жалпы әлем» атты әнді жиырмасыншы жылдардан бастап, өмір бойы айтып жүрген. Ленин туралы көптеген әндер көркем өнерпаздар коллективтерінің репертуарынан берік орын алған. Бұл әндер қоры жаңа әндермен толығып, молыға береді. Мысалы, ұлы көсемнің туғанына 90 жыл толуына байланысты «Ленин тоқсан жаста» атты ән туған еді. Ал жүз жылдық ұлы мереке құрметіне Шымкент облысының тұрғыны Бейісжан Қыстаубаев «Ленин жүз жаста» атты ән шығарды. Совет өкіметінің алғашқы жылдарында жырлана бастаған тақырып ұрпақтармен бірге жасасып, жаңғырып, жасарып сала беретін асқан өміршеңдікті танытады.

Халқымыздың ұлы көсемді мәңгі есте сақтап, ол туралы асқақтата ән шырқап, құйқылжыта күй толғағанын баяндап өттік. Ал осы ән мен күйлерді жинауымыз, нотаға түсіріп таратуымыз мәз емес. Рас, бір кезде халықтың музыка мұрасын жинау жөнінде жақсы талап жасалды. Александр Затаевич бастаған игі істі Ахмет Жұбанов пен Борис Ерзакович жемісті жалғастырды. Дмитрий Мацуцин де Қазақстанның біртaлай облыстарын аралап, көптеген ән мен күйді нотаға түсірді. Олардан кейінгі буын Талиға Бекхожина мен Мәриям Ахметова, Зәуре Жанұзакова мен Ғазиза Сүлейменова жинаған әндер мен күйлер халқымыздың музыка қазынасын едәуір байытты. Бұлардың бірсыпыра еңбектері жеке кітап болып басылды да. Дегенмен, осы жақсы жалғасқан бастама жетпісінші жылдарда бәсеңсіп кетті. Музыка фольклористері алыс ауылдарды аралап, әндер мен күйлерді жинаудан гөрі бұрынғы жиналып, нотаға түсірілгенін қайта-қайта аударып, төңкеріп зерттеумен көбірек шұғылданатын болып алды. Бұдан, әрине, зерттеу жұмысымен шұғылданудың қажеті жоқ деген қорытынды тумаса керек. Зерттеген дұрыс, сонымен қатар музыка фольклорымызды ұмыту да жарамас. Мәриям Ахметованың 1969 жылы жарық көрген біз жоғарыда атап өткен «Ленин туралы қазақ әндері» атты кітабына 28 ән мен күй енгізілген екен. Соның жиырмаға жуығы 1959 жылы жарияланған «Қазақ совет халық әндері» деген кітаптан, қалғаны Құрманғазы атындағы өнер институтының фольклор кабинеті қорынан алынған. Содан бері талай жыл өтті. Ал музыка фольклористеріміз бұл мәселеге қайтып оралған жоқ. Әңгімеміздің басында айтылған «Ленин сен болмасаң» сияқты жаңа әндер де, күйлер де туып жатқаны анық. Соларды жинау ісін қолға алатын уақыт жеткен сияқты.

Қазір бізде музыка мамандары жеткілікті. Құрманғазы атындағы мемлекеттік өнер институты мен М. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтында, жоғары оқу орындарының өнер факультеттері мен кафедраларында, музыка мектептерінде көптеген мамандар жұмыс істейді. Булардың арасында халық музыкасының жанашырлары да аз емес. Алыс-жақын ауылдарды жалықпай аралап, халық таланттары тудырған әндер мен күйлерді жинап, нотаға түсіруге ынталылар табылады. Әңгіме осылардың күшін, білімін дұрыс пайдалануда болып отыр. Жыл сайын фольклорлық экспедициялар ұйымдастырылса, сөз жоқ, музыка мәдениетіміздің дамуына көп пайдасы тиген болар еді.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас В. И. Лениннің туғанына 112 жыл толуына арналған Москвадағы салтанатты мәжілісте жасаған «Ленинизм — бұқараның революциялық жігері мен творчествосының сарқылмас қайнары» деген баяндамасында былай деп атап көрсеткен болатын: «Революционер және ойшыл Лениннің алып тұлғасы, оның идеялары мен оның істері адамзат тағдырындағы күрт бетбұрыс болды... Ұлы Октябрьдің жеңісі планетамыздың әлеуметтік бейнесін түбегейлі өзгертті. Біздің Отанымыз — Советтік Социалистік Республикалар Одағы социализмнің мызғымас қамалына айналды. Осы өзгерістердің бәрі Владимир Ильич Лениннің есімімен, істерімен, идеялық мұрасымен тығыз байланысты. Бұқарамен ажырамастай тығыз байланыс — Ленинге тән қасиет».

Иә, тағдыр Ленинді қайда сілтесе де, ол қайда болса да, не істесе де, оны халықпен сан мыңдаған дәнекер байланыстырып отырды. Жұмысшылармен, шаруалармен, солдаттармен, ғылым және мәдениет қайраткерлерімен кездесулер, әңгімелер Ленин үшін табиғи қажет нәрсе еді. Сондықтан да халық ұлы көсемді ардақ тұтып, оған жүрегінің терең түкпірінен шыққан өлеңдері мен жырларын, әндері мен күйлерін, поэма, дастандарын арнады.

С. ӘСІПОВ,
филология ғылымының кандидаты.

Халықаралық тақырыпқа

МЕМЛЕКЕТАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ ЖАҢА ТҮРПАТЫ

Партияның XXVI съезінде осы заманғы халықаралық саясат пен революциялық процестің проблемаларымен қатар дүниежүзілік социалистік система, социализм елдерінің ынтымақтастығы мен өзара қарым-қатынасы жөніндегі мәселелерге де терең талдау жасалды. Өйткені социалистік елдер, олардың арта түсіп отырған экономикалық күш-қуаты мен ынтымақтас сыртқы саясаты жер бетінде бейбітшілікті сақтаудың және оны нығайтудың сенімді кепілі болып келеді.

Мемлекеттер арасындағы қатынастар ежелден халықаралық қатынастар деп аталып келгенімен тек біздің заманымызда, социализм дүниесінде ғана олар шын мәнінде халықтар арасындағы қатынастарға айналып отыр. Оған миллиондаған адам тікелей қатысады. Бұл шындығына келгенде беделі мен ықпалы барған сайын арта түсіп отырған социализмнің принципті жеңісі. Сонымен социализм жағдайында тұңғыш рет халықтар мен мемлекеттер арасындағы қатынастардың жаңа үлгісі пайда болды. Мұның өзі қазір дүниежүзілік дамудың барысына терең ықпал жасап отыр.

Халықтар мен мемлекеттер арасындағы қарым-қатынастың жаңа түрпаты бүкіл тарихи дамудың барысында қалыптасты. Оның бастауы Ұлы Октябрьдің жеңісі мен дүние жүзінде тұңғыш социалистік мемлекеттің құрылуында жатыр. Екінші дүниежүзілік соғыстың, Европа мен Азияның бірқатар елдерінде демократиялық, содан соң социалистік революциялар жеңісінің нәтижесінде социализм бір елдің шеңберінен шығып, дүниежүзілік системаға айналды.

Өзінің мәні, социалистік елдерді біріктіретін байланыс сипаты жағынан дүниежүзілік социализм системасы дүниежүзілік капитализм системасынан бүтіндей өзгеше. Капиталистік система ғасырлар бойы өзге елдердің территориясын басып алу, тұтас халықтар мен жер бетіндегі континенттерді империалистік мемлекеттердің отарларына айналдыру арқылы қалыптасып, дамып келеді. Ал социалистік система әлеуметтік және ұлттық езгінің барлық түрлерін жоюдың нәтижесінде пайда болды. Осыған сәйкес мұнда халықтар мен елдер арасындағы шынайы тең праволылық пен туысқандық қарым-қатынастарды орнықтыруға мүлдем жаңа жағдайлар жасалды.

Дүниежүзілік социализм системасының құрылуы мен дамуы — өзінің терең объективті әлеуметтік-экономикалық негізі бар заңды құбылыс. Экономика саласында бұл өндіріс құрал-жабдықтарына қоғамдық меншік болып табылады. Мұның өзі бір ұлттың екінші ұлтқа үстемдік етуін, елдер арасындағы антагонизмді жоюдың алғышарттарын жасаудың объективті негізі ретінде қызмет етеді, сонымен бірге бұл дүниежүзілік социалистік системадағы елдер мен халықтардың, олардың шаруашылық және мәдени өмірлерінің өзара жақындасуының базасы болады.

Мемлекетаралық қатынастардың жаңа үлгісінің әлеуметтік негізі — барлық социалистік елдер еңбекшілерінің — жұмысшы табының, шаруалардың, интеллигенцияның жаңа қоғам орнату жолындағы түпкі мүдделерінің бірлігі. Социалистік мемлекеттердің өзара қарым-қатынастарының достық сипаты олардың саяси негізінің ортақтығына, мемлекеттік құрылымның біртектілігіне байланысты. Барлық социалистік достық одақ елдерін ортақ мұраттар — социализм мен коммунизм орнату жолындағы ұлы міндеттер біріктіреді. Олар дүниежүзілік капитализмге қарсы күресте де әрқашан бір саптан табылып отырады.

Әйтсе де социалистік елдердің берік бірлігі мен олардың арасындағы қарым-қатынастардың жаңа сипатты үлгісі өз-өзінен қалыптаспайды. Ол партия мен үкіметтің партияаралық және мемлекетаралық қатынастар саласында дәйекті жүргізген жұмысы мен нысаналы қызметінің тікелей ықпалының, пролетарлық және социалистік интернационализм принциптерін жүзеге асыруының нәтижесінде ғана орнығады.

Ғылыми коммунизмнің негізін қалаушы К. Маркс пен Ф. Энгельс белгілеп берген пролетарлық интернационализмнің басты принциптері жұмысшы табының ынтымағы, топтасқандығы мен іс-қимыл бірлігі, өзара қолдауы мен достық көмегі. Бірақ Россияда Ұлы Октябрь социалистік революциясы жеңгеннен кейін ғана еңбекшілердің халықаралық ынтымағын дамытып, шыңдауға нақты жағдай туды.

Пролетарлық интернационализм көп ұлтты Совет мемлекетінің ішкі және халықаралық саясатының басты принципі болды. Біздің елімізде лениндік ұлт саясатының ойдағыдай жүзеге асырылуының, тең праволы және азат советтік республикалардың өзара қарым-қатынасының, сондай-ақ дүниежүзілік социализм системасы құрылғанға дейінгі Совет Одағы мен Монғол Халық Республикасының мемлекетаралық қатынастарының тәжірибесі қазіргі социалистік халықаралық қатынастарды қалыптастыруда мейлінше зор роль атқарды.

Социалистік халықаралық қатынастың сипаты Совет Одағы мен халықтық демократия елдерінде түпкілікті жеңген социалистік құрылыстың табиғатына байланысты. Достық ынтымақтастық пен өзара жолдастық көмекке негізделген бұл қарым-қатынастарды сипаттай келіп КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамасында: «Жаңа социалистік елдердің пайда болуына байланысты халықаралық қатынастардың да мүлде жаңа түрпаты қалыптаса бастады. Олардың негізінде — әрбір елдің мүдделерін, ерекшеліктері мен дәстүрлерін құрметтеген жағдайдағы — идеялық бірлік, мақсаттардың ортақтығы, жолдастық ынтымақтастық жатыр», — деп атап көрсетті.

Демек, дүниежүзілік социализм системасының құрылуы мен нығаюы қоғамдық дамудың жаңа заңдылықтары, халықаралық қатынастардың жаңа түрпаты қалыптаса бастағанын танытады. Ал олардың негізінде — социалистік интернационализм принципі жатыр.

Социалистік интернационализм — пролетарлық интернационализмнің дамыған, сапалық жаңа көрінісі. Мұнда пролетариаттың ынтымақтастығы, моральдық бірлігі мен өзара саяси қолдауы ғана емес, сонымен қатар тәуелсіз, суверенді мемлекеттердің социализм мен коммунизм орнату жолындағы өзара жан-жақты көмегі, ынтымақтастығы да бейнеленеді. Демек, қазіргі жағдайда пролетарлық интернационализм ұғымының ауқымы барған сайын кеңейіп, жаңа салаларды қамтып, оның мазмұны тереңдей түсуде.

Социалистік халықаралық қатынастарға мемлекеттердің өзге халықтардың ішкі ісіне қол сұқпау, әрбір елдің теңдігін, суверенитеті мен тәуелсіздігін мойындау тән. Мұнда капитализм жағдайында болатындай, үстемдік етуші және тәуелді елдер мен ұлттарға бөлу деген атымен жоқ. Социалистік халықаралық қатынастар мемлекеттер арасында антагонистік қайшылықтардың тууына, олардың экономикалық және саяси үстемдік үшін күресіне ешқандай орын қалдырмайды. Социалистік интернационализм социализм елдерінің компартиялары мен халықтарының дүниежүзілік социализм системасының тағдыры үшін асқан жауапкершілікті, халықаралық жұмысшы қозғалысы алдындағы парызды терең сезінуіне сүйенеді. Мұнда әрбір елдің мүддесі барлық достық одақтың мүддесімен табиғи ұштасып жатады.

Совет Одағы — социалистік интернационализм принциптерін қалтқысыз жүзеге асырудың өнегесі. Мұның өзі дүниежүзілік социалистік достық одақты нығайтуға, халықаралық жұмысшы қозғалысы мен революциялық процесті өрістетуге объективті түрде ықпал етіп келеді. Сонымен қатар жасампаз совет халқы Коммунистік партияның басшылығымен адамзат тарихында тұңғыш кемелденген социализм орнатып, бірінші болып коммунизмге қарай қарышты қадам басуда. Ол өзінің озық өнегесімен, экономикалық күш-қуатымен социалистік достық одақ елдері мен социализмге бағыт ұстаған халықтарға риясыз көмек көрсетіп, өзінің интернационалдық парызын адал атқаруда. СССР-дің дүниежүзілік социализм системасындағы жетекшілік ролі достық одақ елдерінің тең праволылық принципіне ешбір нұқсан келтірмейді. Қайта мұның өзі әлеуметтік прогрестің асқар биігіне көтерілген біздің елімізге барлық туысқан елдердің, бүкіл социализм системасы мен барша адамзаттың тағдыры үшін ерекше жауапкершілік міндетін жүктейді.

Екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі тарихи-нақты жағдай, империалистік мемлекеттердің озбырлық, өктемдік саясатының өшпенділік сипат алуы социалистік елдерден бірлікті шыңдауды, ынтымақтастықтың жаңа нақты формасын табуды талап етті. Өйткені кезінде В. И. Ленин капитализмнің халықаралық күш болып табылатындығын, оны жеңу үшін халықаралық жұмысшы одағы болуы қажеттігін ескерте келіп, «міндетті түрде тығыз әскери және шаруашылық одақ керек екенін... әйтпесе... капиталистер бізді бір-бірлеп жаныштап, тұншықтырады» (Шығармалар толық жинағы, 40-том, 48-бет) деп атап көрсеткен-ді.

Ұлы көсемнің осы нұсқауын басшылыққа ала отырып, социалистік елдер Экономикалық Өзара Көмек Советі мен Варшава Шарты тәрізді өздерінің аса маңызды коллективтік органдарын құрды. Мұның өзі социалистік елдердің өзара жақындасуға, қоғамдық өмірдің барлық саласында ынтымақтастығын кеңейтуге, нығайтуға деген табиғи ынтаықыласын танытты. Өйткені мұндай ынтымақтастық әрбір елдің алдында тұрған шаруашылық-экономикалық міндеттерді ойдағыдай шешуге ғана емес, сонымен бірге социалистік елдердің экономикалық-қорғаныс күш-қуатын еселей түсуге ықпал етті.

Осы тұста біздің саяси әдебиетте жиі ұшырасатын «Дүниежүзілік социалистік система», «Социалистік достық одақ елдері» деген тіркестердің мағынасында бір-бірінен аз да болса айырмашылық бар екенін айта кеткен жөн. Әдетте дүниежүзілік социалистік системаға социализм жолына түскен, негізгі өндірістік құрал-жабдықтарға қоғамдық меншік орнаған, қанаушы таптар жойылған, біртекті мемлекеттік құрылымы бар және ортақ мақсаты — коммунистік қоғам құру болып отырған барлық елдер кіреді. Ал социалистік достық одақты алатын болсақ, бұған марксизм-ленинизм мен социалистік интернационализм принциптері негізінде саналы түрде өзара ынтымақтастық пен достық қарым-қатынастар орнатып отырған социалистік елдер жатады. Демек, социалистік достық одақ бүгін таңда дүниежүзілік социалистік системаның тығыз топтасқан, серпінді дамып отырған бөлігі болып табылады.

Әрине, социалистік революция жеңіске жеткен әрбір ел объективті түрде дүниежүзілік социализм системасының құрамдас бөлігіне айналады. Бірақ солардың бәрі бірдей социалистік достық одақтың мүшесі бола бермейді. Сол елдердегі коммунистік партиялар мен олардың басшылығы өздерінің қарым-қатынастарын социалистік елдермен саналы түрде социалистік интернационализм принциптері негізінде орнатқанда ғана олар одаққа мүше бола алады. Тек сонда ғана социалистік достық одақ ретіндегі дүниежүзілік социалистік система дүниежүзілік социалистік достық одаққа айналады. Демек, қазір социалистік елдердің бәрі достық одаққа мүше болып отырған жоқ. Бірақ бұдан кейбір достық одаққа кірмеген социалистік елдер дамудың капиталистік жолына қайта түсіп отыр яки дүниежүзілік социализм системасынан бөлініп шығып отыр деп қарауға болмайды. Әрине, бұлай оқшаулану мұндай елдердің социалистік жеңістеріне қатер төндіретіні де даусыз.

Барған сайын нығая түскен дүниежүзілік социалистік система — халықаралық істерде ықпалды да игілікті роль атқарып отырған әлеуметтік организм. Қазір оның үлесіне жер шарының 26,2 проценті, халықтың 33,4 проценті, дүние жүзіндегі өнеркәсіп өндірісінің 40 проценті тиіп отыр. Ал территориясында әлем халқының 10 проценттен сәл ғана астамы тұратын Экономикалық Өзара Көмек Советіне мүше елдерде дүние жүзіндегі өнеркәсіп өндірісінің үштен бірі орналасқан. Олардың экономикалық өсу қарқыны капиталистік елдердегіден әлдеқайда жоғары. Мәселен, 1951—1979 жылдар аралығында социалистік елдерде өнеркәсіп өндірісі 14 есе ұлғайса, капиталистік елдерде небәрі 3,9 есе ғана ұлғайып отыр. Яғни социалистік елдерде өсу қарқыны капиталистік елдерден 3,5 есе жоғары.

Қазір социалистік мемлекеттердің экономикалық ынтымақтастығы дамудың жаңа да жоғары сатысына қадам басты. Мұның өзі кемелденген социалистік қоғам орнатқан Совет Одағының енді коммунизмнің материалдық-техникалық базасын жасаудың ауқымды міндеттерін жүзеге асырып отырғанына, көптеген халықтық-демократиялық елдердің социализм құрылысын аяқтау, бірте-бірте коммунизм орнату кезеңіне көше бастауына тікелей байланысты. Бұл жағдайда экономикалық ынтымақтастық тереңдеп, шаруашылықтың барлық саласы интернационалдандырыла бастайды. Осының негізінде туысқан елдердің дәстүрлі экономикалық ынтымақтастығы бірте-бірте экономикалық интеграциялау процесіне ұласады. Соның нәтижесінде өзара экономикалық байланыстар мейлінше тереңдей, тұрақты бола түседі. Өйткені социалистік экономикалық интеграция — саналы да жоспарлы түрде реттеліп отыратын процесс, сонымен бірге ол экономиканы интернационалдандырудың жоғары сатысы болып табылады. Интеграция ғылым, техника, мәдениет салаларын да қамтып, қоғамның саяси қондырмасына да ықпал жасайды.

Социалистік экономикалық интеграцияның ауқымы кең. Ол сыртқы сауда, шаруашылық жоспарларды үйлестіру, мемлекетаралық мамандандыру мен өндірісті шоғырландыру, өндірістік объектілерді бірлесіп салу, ғылыми-техникалық ынтымақтастық саласында да көрініс тауып отыр.

Экономикалық интеграция әрбір ұлттық мемлекеттің даму мүддeлері мен міндеттеріне сай келеді. Өйткені интеграция жағдайында социалистік елдердің өз ресурстары мен табиғат байлықтарын мейлінше ұқыпты да тиімді пайдалану, мемлекеттік суверенитетін нығайту мүмкіндіктері арта түседі. Әрбір елдің экономикасындағы сыңаржақтылық жойылып, халық шаруашылығының барлық саласы жоспарлы да үйлесімді түрде дамитын болады.

Социалистік елдердегі экономикалық интеграция процесінің нәтижесінде халықаралық еңбек бөлінісінің жаңа үлгісі қалыптасады. Бұл өнеркәсібі орташа ғана дамыған елдердің индустрияландыру ісін жедел жүзеге асыруына, соның негізінде олардың экономикасын дамытып, мәдениетін үрдіс өркендетуге қолайлы жағдай жасайды.

Соңғы жылдары халық шаруашылық комплекстерін бірлесіп салу, кең өріс алып келеді. Бұл ретте СССР, Польша, Чехословакия, ГДР және Венгрия елдерінің ынтымақтастығының нәтижесінде салынған дүние жүзіндегі аса ірі «Достық» мұнай құбырын айтуға болады. Осының негізінде бұл елдерде қуатты мұнай өңдеу және химия өнеркәсібі дамып стыр. Экономикалық Өзара Көмек Советіне мүше елдер өздерінің энергетикалық жүйесін біріктіруде де едәуір табыстарға ие болды. Бірлескен еңбектің табыстары жөнінде сөз болғанда, ұзындығы 3 мың километрге жуық «Союз» газ құбырын айрықша айтқан жөн. Әрине, бүкіл достық одақтың игілігін көздейтін басқа объектілер де аз емес.

Социалистік елдер ынтымақтастығы барған сайын жаңа салаларды қамтуда. Ғылыми-техникалық прогресс, космосты игеру саласында да ынтымақтастық тереңдей түсуде. Мәселен, «Интеркосмос» программасы бойынша интернационалдық экипаждардың ғарышқа ұшуы қазір дағдылы іске айналды.

Социалистік елдердің ынтымақтастығы саясат пен мәдениет, идеология саласын да қамтып отыр. Ал соның ішінде саяси ынтымақтастыққа келетін болсақ, бұл негізгі екі бағытта — дүниежүзілік социалистік системаның өз ішінде және халықаралық аренада іс жүзіне асырылуда. Бұл ретте халықаралық саясаттың барлық келелі проблемалары бойынша достық одақ елдерде принципті көзқарастар орныққанын атап айтуға болады. Бұл туысқан коммунистік партиялардың үздіксіз жүргізген өзара іс-қимылының нәтижесі. Бұл ынтымақтастық саясатты коллективті түрде үйлестіре отырып, еңбекшілердің социалистік жеңісін бірлесе қорғауды, социализм мен коммунизм жолында күш-жігерді бірлесе жұмылдыруды көздейді. Сыртқы саясат саласында социализм елдері бейбітшілік пен халықтардың хауіпсіздігін сақтау, еңбек адамдарының мүдделері жолында күреседі. Совет Одағы мен социализм елдері жасампаздық еңбекпен жаңа қоғам орнату үшін қажетті халықаралық жағдай жасауды қамтамасыз етуге ұмтыла отырып, бейбітшілік, бәсеңдікті нығайту жолында, әлемді апатқа душар ететін жаңа соғыс хауіпіне қарсы дәйекті, табанды түрде қажырлы күрес жүргізіп келеді. Дүние жүзінің адал ниетті адамдары қызу қолдап, асқан үмітпен қарсы алып отырған Варшава Шартына қатысушы мемлекеттердің Саяси консультациялық кеңесі қабылдаған Саяси декларация бұған айқын дәлел бола алады.

Мәдениет саласындағы ынтымақтастық социализм елдеріндегі халықтардың жақындасуына жемісті қызмет етуде. Бұл достық байланыс олардың рухани өмірін кемелдендіруге, ұлттық мәдениеті мен ғылымын, әдебиеті мен өнерін гүлдендіруге елеулі ықпалын тигізіп отыр.

Туысқан социалистік елдердегі идеялық-саяси тәрбие жұмысының дәрежесін көтеріп, пәрменділігін арттыруға көмектесетін идеология майданындағы ынтымақтастық та барған сайын кеңейе түсуде. Мұның өзі империализм мен оның сыбайластарының бүлдіруші әрекеттеріне қарсы тегеурінді күрес жүргізуге көмектесуде. Өйткені империализмге, оның қолшоқпарлары, антикоммунизмге, түрлі түсті реформизм мен ревизионизмге қарсы күресті социализм елдері дүниежүзілік революциялық процестің ойдағыдай дамуының құрамдас бөлігі деп санайды.

Социалистік системаның әлеуметтік-экономикалық даму, халықаралық саясат саласындағы жетістіктері ең алдымен солардың берік топтасқандығы мен стратегиялық бағыт-бағдары бірлігінің жемісі болып табылады. Мұның әділдігін КПСС XXVI съезінің жұмысы мен туысқан партиялардың соңғы съездерінің документтері әлемге паш етті.

Алайда социализм елдерінің дамуында бірқатар қиындықтар да болды. Оның объективті де, субъективті де себептері бар. Объективті себептерге, ең алдымен, социалистік елдердің дамуындағы ерекшеліктерге байланысты қиындықтарды жатқызуға болады. Олар біртекті ел болғанымен, экономикалық, әлеуметтік-мәдени дамуының дәрежесі жөнінен әркелкі.

Мәселен, Поляк Халық Республикасын алайық. Мұнда шаруалардың үлес салмағы 27 проценттен астам. Бірақ соның 13,5 проценті ғана кооперацияланған. Осыған орай ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірудегі социалистік сектордың үлес салмағы небары 21,9 процент қана болып отыр. Мұның өзі елдегі экономикалық қиындықтардың тууына белгілі дәрежеде себеп болды.

Міне осындай қиындықтарды жеңуде маркстік-лениндік партиялардың қоғамдық даму заңдылықтарына сай, өзге елдердегі социализм құру тәжірибесіне сүйене отырып, жүзеге асыратын саясатының ролі айрықша зор. Қоғамның бірлігі өтпелі кезеңнің қарама-қайшылықтарын жою, социалистік құрылыстың лениндік принциптерін — елді индустрияландыруды, ауыл шаруашылығын коллективтендіруді, мәдени революцияны жүзеге асыру, ұлт мәселесін дұрыс шешу арқылы қалыптасатынын СССР мен социализм елдерінің тәжірибесі көрсетіп отыр,

Социалистік елдер арасындағы қатынастардағы көптеген қиындықтар дүниежүзілік екі системаның күресімен, империализмнің социалистік дүниеге қалай да экономикалық, саяси және идеологиялық қысым жасауға ұмтылуымен тығыз байланысты болып отыр. Империалистер мен олардың сыбайластары социалистік елдерге қарсы дұшпандық науқанды үдеткенде, олар социализм системасын әлсіретуді, оның арасына іріткі салуды, сөйтіп, адамдарды социализмнен айнытуды көздейді. КПСС XXVI съезінде атап көрсетілгеніндей, империализмнің зымияндық тәсілдермен жүргізген бүлдіру әрекеттеріне ішкі саясаттағы қателіктер мен жаза басулар қосылған жерде социализмге дұшпан элементтердің жандануы үшін қолайлы жағдай туады. Бұдан 15 жыл бұрын Чехословакияда дәл осылай болған еді. Туысқан Польшада да солай болды, онда социализм дұшпандары сыртқы күштердің қолдауына сүйеніп, анархия туғызып, оқиғалардың аяқ алысын контрреволюциялық арнаға қарай бұруға тырысты. Бірақ Поляк біріккен жұмысшы партиясының дер кезінде жүзеге асырған батыл шараларының нәтижесінде елдегі жағдайды қалыпқа келтіруге мүмкіндік жасалды.

Бұл оқиғалар, біріншіден, дүниежүзілік социализмнің тарихи күрделі сындардан өтіп келе жатқанын, екіншіден, халықтың социалистік жеңістерін қорғау үшін олардың өзара құрыштай бірлігі болуы қажеттігін айқын аңғартады.

Әлем дамуының барысы халықтардың бейбітшілігі мен хауіпсіздігінің әділетті ісі жолында, еңбек адамдарының мүдделері жолында табанды күрес жүргізіп келе жатқан дүниежүзілік социалистік системаның ықпалы барған сайын арта түскенін танытып отыр. Ол экономиканы, мәдениетті дамытуда, қоғамдық қатынастарды, социалистік демократияны жетілдіруде берік сеніммен алға басуда. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамасында атап көрсеткеніндей, «Социалистік мемлекеттердің достық одағы — қазіргі дүниеде орасан зор және игілікті роль атқарып отырған қуатты... организм».

Н. ИСАЕВ,
Алматы мемлекеттік медицина институтының
ғылыми коммунизм кафедрасының оқытушысы.

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕР

ШАРУАШЫЛЫҚ МЕХАНИЗМІНІҢ ПӘРМЕНДІ ҚҰРАЛЫ

Социализм адамзат тарихында қоғамдық дамудың жаңа заманын ашумен бірге материалдық өндірістің әлеуметтік табиғатын да, мақсатын да түбірінен өзгертті, сонымен бірге өндірісті басқарудың бұрын-соңды болмаған, социалистік құрылысқа тән, сапалық жағынан мүлдем жаңа механизмінің қалыптасып, дамуына кең жол ашты. Осыған орай елімізде экономиканы басқарудың қоғамдық меншікке негізделген жүйесі өріс алды, бүгінде ол өзінің кемелділігімен айрықша сипатқа ие болып отыр. Сондықтан басқару шаруашылық механизмінің басты құралына айналды.

Социализм жағдайында әлеуметтік-экономикалық және ұйымдастыру-техникалық салалардағы аса маңызды міндеттер бір-бірімен тығыз ұштастырыла отырып жүзеге асырылады. Ал қоғам дамуында елеулі орын алатын басқарудың бүкіл жүйесі социализмнің экономикалық заңдарын саналы түрде пайдалануға, материалдық өндірістің кезек күттірмейтін мәселе екенін ғылыми тұрғыдан байыпты шешуге саяды. Экономикалық басқару саласында жоспарлау, ұйымдастыру, бақылау, есеп-қисап негізінде істі реттеу, талдау және басқа әдістер айрықша роль атқарады. Осы орайда В. И. Ленин: «...өнімдерді өндіру және бөлу ісінде ондаған миллион адамдарды бірыңғай норманы қатал түрде қолдануға бағындыратын жоспарлы мемлекеттік ұйымсыз социализм орнату мүмкін емес» (Шығармалар толық жинағы, 36-том, 324-бет), сондай-ақ «...экономикалық және шаруашылық байлықты бірқалыпты пайдалануға тырыса отырып, күрделі жалпы жоспармен жүргізілген құрылыс қана социалистік құрылыс деген атаққа лайық болады» (Шығармалар толық жинағы, 37-том, 22 — 23-беттер) деп үйреткен еді.

Сөйтіп, жаңа қоғам орнатудағы аса күрделі міндеттерді ғылыми тұрғыдан талдап шешудің, шаруашылықты жоспарлы жүргізудің, материалдық мүмкіндіктерді ұтымды пайдаланудың, миллиондаған еңбекшілерді қоғамдық өндірісті басқаруға жаппай қатыстырудың жолдары мен әдістерін көсеміміз В. И. Ленин данышпандықпен тұжырымдады.

Социалистік экономиканың қарышты дамуы, еңбек бөлінісінің, өндірістік процестерді кооперациялау мем мамандандырудың тереңдеуі, тауар-ақша қатынастарының ұтымды пайдаланылуы, шаруашылық есеп механизмі мен өнеркәсіп салаларын бір орталықтан басқару принципінің арта түсуі қоғамдық өндірістің құрылымын одан әрі жетілдіруді талап етті. Сондықтан да КПСС Орталық Комитетінің 1965 жылғы сентябрь Пленумында осындай түйінді мәселелер кең талқыға салынды. Осы Пленумның шешімдері социалистік өнеркәсіпті басқаруды жақсарта түсуге орасан зор мүмкіндік туғызды. Сөйтіп, жетпісінші жылдар еліміздің өмірінде бүкіл халық шаруашылығының тиімділігін арттыру жолындағы қажырлы күрестің жылдары болды. Әсіресе экономиканың серпінді дамуының тиімділігін анықтайтын көрсеткіш — еңбек өнімділігі бұл кезеңде бір жарым есе артты. Сондай-ақ жетпісінші жылдары өндіргіш күштерді орналастыру жөнінде де аса ірі шаралар жүзеге асырылды. Қоғамдық өндірістің құрылымында да елеулі өзгерістер болды. Бүкіл елімізде, оның ішінде Советтік Қазақстанда территориялық-өндірістік комплекстер, мәселен, Павлодар-Екібастұз, Қаратау-Жамбыл, Маңғышлақ территориялық-өндірістік комплекстері құрылды. Қазір бұл комплекстер жедел өркендеп келеді.

Елімізде қазір төрт мыңнан астам өндірістік және ғылыми-өндірістік бірлестіктер бар. Бұлар барлық өнеркәсіп өнімінің жартысына жуығын шығарады. Аса қуатты комплекстерде өндірістің мейлінше жедел өрге басатынын, бұйымдардың сапасы артатынын, материалдық, еңбек және финанс ресурстарының анағұрлым тиімдірек пайдаланылатынын осы бірлестіктердің тәжірибесі айқын дәлелдеп отыр.

Өндірістік бірлестік — жекелеген кәсіпорындардың комплексі. Ал бұл комплекс өзінің ұйымдық құрылымының күрделілігімен, ауқымдылығымен, өндірістік-техникалық, ұйымдастыру және экономикалық жағынан біртұтастығымен ерекшеленеді. Бірлестік — жаңа тұрпатты кәсіпорын. Мұның экономикалық жағынан тиімділігін тәжірибе көрсетті. Мәселен, 1970 жылы біздің республика өнеркәсібі жүйесінде небәрі 28 өндірістік және ғылыми-өндірістік бірлестік болса, 1980 жылдың басындақ бұлардың саны 137-ге жетті. Бұлар өткізген өнімнің көлемі тиісінше 4 проценттен 41,5 процентке дейін артты.

Партия мен үкіметтің экономиканы басқаруды одан әрі жетілдіру жөніндегі қаулы-қарарларына сәйкес біздің республикада да бірқатар шаралар жүзеге асырылды. Атап айтқанда республиканың ет және сүт өнеркәсібі жүйесінде басқару құрылымын жетілдіруге байланысты көп іс тындырылды. Айталық, сүт өнеркәсібі саласындағы бес буынды, ал ет өнеркәсібіндегі төрт буынды басқару жүйесінің орнына екі буынды жүйе енгізілді. Осының нәтижесінде жоғары (министрлік) және төменгі (өндірістік бірлестік) буындар арасында тікелей байланыс орнады. Әрқайсысы төрт-бес буынды бұрынғы салалық бас басқармалар қысқартылды. Мәселен, құрамында 155 дербес кәсіпорны бар облыстың сүт комбинаттары негізінде 19 өндірістік бірлестік құрылды. Министрліктің орталық аппаратының құрылымында да елеулі өзгерістер болды. Министрлік аппаратында 130 адам қысқартылып, өндірістің басқа буындарына жіберілді. Басқару аппаратын ықшамдау есебінен көптеген қаржы үнемделді. Өндірістік бірлестіктерде шаруашылық-финанс қызметін жетілдіру жөнінде де атқарылған жұмыс аз емес. Сүт өнімдерінің түр-түрін шығару процесіне байланысты өндірісті мамандандыру тереңдей түсті. Мұнда көптеген құрал-жабдықтарды жаңғыртуға, өндіріс технологиясын жақсартуға қолайлы мүмкіндіктер туды. Мәселен, Қостанай сүт өнеркәсібі өндірістік бірлестігінде өндірісті ұйымдастыру, технологиялық процестерді жетілдіру саласындағы жұмыс тәуір. Осының нәтижесінде еңбек өнімділігі, қаржы қайтарымы артты, материалдық, еңбек және финанс ресурстары ұтымды пайдаланыла бастады.

Партияның XXVI съезінің және КПСС Орталық Комитетінің одан кейінгі Пленумдарынын шешімдерінде экономиканың барлық буындарында басқаруды жетілдіру, шаруашылықты жүргізу дәрежесін одан әрі көтеру қажеттігі атап көрсетілді. Мұның өзі қоғамдық өндірісте тиімділік пен сапаны арттыруға, басқару құрылымын, жұмыстың стилі мен әдістерін жақсарта түсуге ықпал етеді. «Он бірінші бесжылдықтың міндеттеріне сәйкес, — делінген «СССР-дің экономикалық және әлеуметтік дамуының 1981 — 1985 жылдарға және 1990 жылға дейінгі кезеңге арналған Негізгі бағыттарында», — салаларды басқарудың өнеркәсіпте әзірленген бас схемалары дәлдене түссін. Шоғырландыру, мамандандыру мен кооперациялау негізінде өндірістік және өнеркәсіптік бірлестіктердің ұйымдық құрылымдары жоспарлы түрде жақсартылып, олардың жұмыс тиімділігі арттырылсын» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 262-бет).

Шынында да басқарудың өнеркәсіпте әзірленген бас схемасын жетілдірудің маңызы зор, Кезінде әрбір бірлестік, заводтар мен фабрикалар бір қалада, бір министрлік қамтуында болғандықтан ғана құрыла салып жүрді. Мысалы, Қ. Сәтбаев атындағы Жезқазған кен-металлургия комбинаты құрамына Жәйрем руднигі де енгізілген болатын. Ал рудник жұмысы комбинаттың негізгі бағытына сай болмай шықты. Өндіріс технологиясына сәйкес келмейтін мұндай жағдай әрине, ұтымды емес. Кейде бірлестіктерге кірген ұсақ кәсіпорындар басшылары қалайда өз дербестігін сақтауға тырысады. Бұл да өмір талабына сай келмейді. Қазір еліміздегі өндірістік бірлестік жүйесіне 18 мыңнан астам кәсіпорын тартылды. Бұлардың тек 42 проценті ғана заңды дербестігін сақтап қалды.

«Соңғы кезде, — деді КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде, — бірлестіктер мен кәсіпорындардың, колхоздар мен совхоздардың дербестігін кеңейте түсу қажет деген сөздер аз айтылып жүрген жоқ. Бұл мәселені шешуді іс жүзінде қолға алатын уақыт жетті ғой деп ойлаймыз. Бұл жөнінде Министрлер Советі мен Мемлекеттік жоспарлау комитетіне тапсырмалар берілді. Бұл жерде сақ қимылдау, егер қажет болса, эксперименттер жүргізу, таразылау, туысқан елдердің тәжірибесін де ескеру қажет. Дербестікті кеңейту барлық жағдайда да жауапкершіліктің артуымен, жалпыхалықтық мүдделер жөніндегі қамқорлықпен ұштастырылуға тиіс».

Сайып келгенде, КПСС XXVI съезінің шешімдеріне сай бүкіл елімізде бірлестіктер құрудың және оларды дамытудың ұзақ мерзімді программасын жасау аса тиімді болмақ. Онда өндірісті шоғырландыру мен мамандандырудың салалық қана емес, сонымен бірге территориялық та ерекшеліктерін ескерудің, жұмыстың орындалу мерзімін дәлме-дәл белгілеудің, қажетті ресурс мөлшерін анықтаудың/маңызы зор.

Б. КӨШЕНОВА,
Алматы Жоғары партия мектебі саяси экономия кафедрасының ғылыми қызметкері.

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КОЛЛЕГИЯ:

М. Мамажанов (бас редактор), **Ә. Ахметов, Ә. Р. Ахметов, Қ. Әбілдаев, Б. Баймаханов, О. Батырбеков, Ә. Қалмырзаев, Т. Қызықбаев, А. Мұхамбетов, О. Смағұлов, Т. Ыдырысов** (жауапты секретарь).

Телефондар: бас редактордың қабылдау бөлмесі —33-29-52, жауапты секретарь — 33-84-33, маркстік-лениндік теорияны насихаттау және нақты экономика бөлімдері — 33-84-32, ұйымдастыру-партия жұмысы, ғылым және мәдениет бөлімдері —33-80-89, әдеби қызметкерлер — 33-80-93, 33-92-01, бас редактор —33-86-89, бас редактордың орынбасары — 33-83-61.

УГ06135. Сдано в набор 14.03.83. Подписано к печ. 31.03.83. Бум. тип. № 3. Формат изданий 70×108¹/₁₆. Физ. п. л. 6,0. Усл. п. л. 8,4. Уч. изд. л. 8,6. Печать высокая. Заказ 16. Тираж 55871. Цена 25 коп.

Технический редактор **Д. Токтарбекова.**

Ордена Трудового Красного Знамени типография Издательства ЦК Компартии Казахстана, г. Алма-Ата, пр. Ленина 2/4.

«Қазақстан коммунисі» — «Коммунист Казахстана» — теоретический и политический журнал ЦК Компартии Казахстана на казахском языке.

Адрес редакции: 480044, Алма-Ата, ул. М. Горького, 50, 8-этаж.

Бағасы 25 тиын.
Индекс 75738.

ISSN 0135—1117.

«Казахстан коммунисi», Алма-Ата, № 4, 1983. 1—96.

БАРЛЫҚ ЕЛДЕРДІҢ ПРОЛЕТАРЛАРЫ, БІРІГІҢДЕР!

93

ateist

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

5

МАЙ
1983

Барлық елдердің пролетарлары, бірігіңдер!

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

№ 5
май
1983

ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫ ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ және САЯСИ ЖУРНАЛЫ | 1921 жылғы сентябрьден бастап шығып келеді

МАЗМҰНЫ

КПСС Орталық Комитетінің қаулысы. РСДРП Екінші съезінің 80 жылдығы туралы . . . 3
БАС МАҚАЛА — Еңбек тәртібі — бүкіл шаруашылық құрылысының түйіні . . 11

КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

А. БОРОДИН — Партияның бұқарамен байланысының аса маңызды арнасы . . 18
О. КӨШЕКОВ — Тиянақтылық пен ұйымшылдық — басты талап 26

КАРЛ МАРКСТІҢ ТУҒАНЫНА 165 ЖЫЛ ТОЛУЫНА

М. ҚОЗЫБАЕВ, Н. ВАЩЕНКО — Асқан ірі ғалым, ұлы революционер . . . 34
Ө. ШЕДЕНОВ — Маркстің экономикалық ілімі және қазіргі заман 41

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ — БІЗДІҢ ИДЕЯЛЫҚ ҚАРУЫМЫЗ

Б. ҚАЛҚАМАНОВ — Лениндік кооперативтік жоспардың сара жолы . . . 47

ПАРТИЯНЫҢ ЛЕНИНДІК АГРАРЛЫҚ САЯСАТЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ЖАҢА КЕЗЕҢІ

Ә. СПАНОВ — Ауыл шаруашылығындағы коллективтік мердігерлік . . . 52
М. БУТЕНКО — Еңбек ұйымдастырудың ұтымды түрі 57

ИДЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

М. ҚАЛМАТАЕВ — Баспасөздің ықпалды күші 60
С. ДОРЖЕНОВ — Атеистік тәрбиенің пәрменділігі 65

ОЛ КҮНДЕРДІҢ ӨШПЕС ДАҢҚЫ

А. ТРЕФИЛОВ — Мұқалмаған жігер. Ғ. ҚОЙШЫБАЕВ — Елестеп өтті алдымнан... 70

ХАЛЫҚТЫҚ БАҚЫЛАУШЫЛАР МЕКТЕБІ

В. НЕНАДОВ — Азық-түлік программасы және бақылаудың негізгі бағыттары . 76

ПУБЛИЦИСТ ТРИБУНАСЫ

З. АЙТМАҒАМБЕТОВ — Енжарлық та бір дерт 83

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТАҚЫРЫПҚА

В. БРЮХОВ — «Үрей тепе-теңдігі» концепциясы, оның милитаристік мәні . . 88

ҮНЕМДІ ЭКОНОМИКА ҮШІН

А. ЛЮБОМИРСКИЙ — Комплексті жүйенің тиімділігі 93

© «Қазақстан коммунисі» № 5, 1983.

СОДЕРЖАНИЕ

Постановление ЦК КПСС. О 80-летии Второго съезда РСДРП 3
ПЕРЕДОВАЯ — Трудовая дисциплина — гвоздь всего хозяйственного строительства 11

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИЗМА

А. БОРОДИН — Важнейший канал связи партии с массами 18
У. КУШЕКОВ — Добиваться четкости и организованности в работе 26

К 165-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ КАРЛА МАРКСА

М. КОЗЫБАЕВ, Н. ВАЩЕНКО — Величайший ученый и революционер . . . 34
У. ШЕДЕНОВ — Экономическое учение Маркса и современность 41

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ — НАШЕ ИДЕЙНОЕ ОРУЖИЕ

Б. КАЛКАМАНОВ — Курсом ленинского кооперативного плана 47

НОВЫЙ ЭТАП В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ЛЕНИНСКОЙ АГРАРНОЙ ПОЛИТИКИ ПАРТИИ

А. СПАНОВ — Коллективный подряд в сельском хозяйстве 52
М. БУТЕНКО — Прогрессивная форма организации труда 57

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ИДЕОЛОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ

М. КАЛМАТАЕВ — Сила печатного слова 60
С. ДОРЖЕНОВ — Действенность атеистического воспитания 65

ЭТИХ ДНЕЙ НЕ СМОЛКНЕТ СЛАВА

А. ТРЕФИЛОВ — Высокий пример отваги. Г. КОЙШИБАЕВ — Ради жизни на земле 70

ШКОЛА НАРОДНЫХ КОНТРОЛЕРОВ

В. НЕНАДОВ — Основные направления контроля по реализации Продовольственной программы 76

ТРИБУНА ПУБЛИЦИСТА

З. АЙТМАГАМБЕТОВ — Равнодушию — бой! 83

НА МЕЖДУНАРОДНЫЕ ТЕМЫ

В. БРЮХОВ — Концепция «равновесия страха» и ее милитаристская сущность . . 88

ЗА ЭКОНОМНУЮ ЭКОНОМИКУ

А. ЛЮБОМИРСКИЙ — Эффективность комплексной системы 93

КПСС ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ ҚАУЛЫСЫ

РСДРП ЕКІНШІ СЪЕЗІНІҢ 80 ЖЫЛДЫҒЫ ТУРАЛЫ

Бұдан 80 жыл бұрын — 1903 жылғы 30 июльде РСДРП-нің Екінші съезі ашылып, онда большевиктік партия құрылды. Съезд Россияның революциялық маркстік ұйымдарын Владимир Ильич Ленин жасап берген идеялық, саяси және ұйымдық принциптерге негіздеп біріктіру процесін аяқтады. Жаңа түрпатты партия — жұмысшы табының партиясы, ғылыми коммунизмнің партиясы, социалистік революция мен коммунистік жасампаздықтың партиясы тарих аренасына шықты.

Лениндік партияның құрылуы қоғамдық дамудың заңды нәтижесі, россиялық және халықаралық пролетариаттың азаттық күресіндегі бетбұрыс кезең болды. XIX және XX ғасырлардың аралық шегінде капитализм империалистік сатысына аяқ басып, барлық әлеуметтік-экономикалық қайшылықтарды мейлінше шиеленістіріп жіберді. Бұл қайшылықтар Россияда ерекше күшпен көрінді, олар мұнда патша өкіметінің саяси, рухани және ұлттық езгісі нәтижесінде тереңдей түсті. Дүниежүзілік революциялық қозғалыстың орталығы осында ауысты. Жұмысшы табы буржуазиялық-помещиктік құрылысқа қарсы күреске көтерілді, еңбекші шаруалардың күресі күшейе түсті. Елде марксизмді таратудың интенсивті процесі жүріп жатты, мұнда «Еңбекті азат ету тобы» көрнекті роль атқарды. Жұмысшы қозғалысын ғылыми социализммен біріктіру міндеттері пролетарлық революциялық партияға деген объективті қажеттікті туғызды.

Партияның құрылуы кемеңгер ойшыл, Қ. Маркс пен Ф. Энгельстің ұлы ісінің ізбасары және жалғастырушысы — В. И. Лениннің орасан зор теориялық және практикалық қызметімен ажыратылмастай байланысты. Ол солардың ілімін империализм мен пролетарлық революциялар заманы жағдайларына бейімдей отырып дамытты, социализмнің ең әуелі жеке бір елде жеңу мүмкіндігі туралы қорытынды жасады, революциялық тәжірибені жинақтап, жан-жақты талдау негізінде жұмысшы табының азаттық қозғалысының түбегейлі мәселелеріне жауап берді. Оппортунизм мен реформизмнің қасарысқан қарсылығына тойтарыс бере отырып, В. И. Ленин нағыз революциялық партияның қажеттігін ғылыми тұрғыдан дәлелдеді және оны құру жолындағы күресті басқарды.

1895 жылы В. И. Ленин ұйымдастырған «Жұмысшы табын азат ету жолындағы күрес одағы» осындай партияның ұйтқысына айналды. 1898 жылы болған РСДРП-нің I съезі партияның негізі қаланды деп жариялады, бірақ оны біртұтас орталықтандырылған ұйым ретінде құра алмады. Бұл міндетті лениндік «Искра» газеті әзірлеген Екінші съезд орындап шықты. «Саяси ой ағымы ретінде және саяси партия ретінде большевизм, — деп атап көрсетті В. И. Ленин, — 1903 жылдан бері өмір сүріп келеді» (Шығармалар толық жинағы, 41-том, 7-бет).

Большевиктік партия революциялық іс-қимылға қабілетсіз II Интернационал партияларынан принципті түрде өзгеше болды. Алғашқы пайда болған кезден бастап оған тән болған және бұдан былайғы даму барысында шыңдала сомдалған жаңа түрпатты партияның сипатты белгілері мен ерекшеліктері мынадай болды — ол:

маркстік-лениндік ілімді басшылыққа алады және оны творчестволықпен дамытады, революциялық теория мен революциялық практиканың табиғи бірлігін қамтамасыз етеді;

жұмысшы табының коллективтік саяси көсемі, оны ұйымдастырудың ең жоғары формасы, барлық еңбекшілердің авангарды болып табылады; халық бұқарасымен мейлінше тығыз байланыс — оның сарқылмас күш-қуатының қайнар көзі;

өзінің қызметін демократиялық централизм негізінде құрады, өз қатарының идеялық және ұйымдық бірлігін, саналы тәртіпті талмай нығайтып отырады, партия мүшелерінің белсенділігін дамытады;

фракцияшылдық пен жікшілдіктің кез келген түріне, ревизионизмнің, оппортунизм мен догматизмнің көріністеріне ымырасыздықпен қарайды;

өзінің революциялық-өзгертушілік қызметінің, өз саясатының нәтижелерін сын көзімен талдайды, халықаралық коммунистік қозғалыс жинақтаған тәжірибені ұдайы зерттеп, бағалап, пайдаланып отырады;

пролетарлық интернационализм принциптерін дәйекті жүзеге асырады.

Марксизм-ленинизм ілімімен қаруланған большевиктер партиясы Россиядағы үш революцияда пролетариат пен оның одақтастарының азаттық күресін басқарып, еңбекшілер бұқарасын жеңімпаз Октябрьге алып келді. Ұлы Октябрь социалистік революциясы адамзаттың тарихи тағдырындағы түбегейлі бетбұрыс болды, жаңа дәуірді — капитализмнен социализмге өту дәуірін ашты.

Социалистік революцияның жеңісінен кейін партияның алдында дүние жүзіндегі тұңғыш жұмысшылар мен шаруалар мемлекетін, пролетариат диктатурасы мемлекетін құру және қорғау міндеттері тұрды. Ішкі контрреволюция мен халықаралық империализмнің біріккен күштерін талқандап, азамат соғысын жеңіспен аяқтап, Коммунистік партия бастаған совет адамдары социализм орнатудың лениндік жоспарын жүзеге асыру жөніндегі ғаламат қызметті өрістетті. Күйзеліс, капиталистік державалар тарапынан жасалған экономикалық және саяси блокада жағдайларында Советтер Елінің еңбекшілері түбегейлі өзгерістерді: социалистік индустрияландыруды, ауыл шаруашылығын коллективтендіруді, мәдени революцияны жүзеге асырды. Советтік Социалистік Республикалар Одағын құру, елдің барлық ұлттары мен халықтарының экономикасы мен мәдениетін жан-жақты өрге бастыру пролетарлық интернационализм идеяларының салтанаты болды.

Партия мен халықтың революциялық-өзгертушілік қызметінің нәтижесінде СССР-де социализм орнатылды. Жаңа құрылыс адамзат тарихында тұңғыш рет өндіріс құрал-жабдықтарына қоғамдық меншікті орнықтырды, таптық және ұлттық антагонизмдерді, қанау мен жұмыссыздықты жойды, шынайы бостандық берді, материалдық және рухани мәдениет жетістіктерін еңбекшілердің игілігіне жаратты. Капитализмнен социализмге өту кезеңі аяқталып, социалистік өмір уклады баянды етілгеннен кейін елде тең праволылық, коллектившілдік және жолдастық өзара көмек қатынастары қалыптасты, халықтың моральдық-саяси бірлігі орнықты, марксизм-ленинизм совет қоғамының үстем идеологиясына айналды.

Ұлы Отан соғысының қаһарлы жылдарында партия неміс-фашист басқыншыларға қарсы бүкілхалықтық күрестің дем берушісі және ұйымдастырушысы болды. Оның басшылығымен совет адамдары бүкіл дүниежүзілік-тарихи жеңіске жетті, дүние жүзінің халықтарын фашистік құлдық қатерінен құтқарды. Соғыстан кейінгі кезеңде еліміз соғыстың ауыр жарақаттарын қысқа мерзімде жазып, экономика мен мәдениет саласында тамаша жаңа табыстарға жетті.

Коммунистік партияның басшылығымен атқарылған совет халқының жасампаздық қызметінің басты қорытындысы — СССР-де кемелденген социализмнің орнатылуы. Еліміз коммунистік формацияның қалыптасуындағы осы заңды да тарихи ұзақ белестің бас кезінде тұр. Партия мен халықтың қазіргі жағдайдағы қызметінің негізгі мазмұны кемелденген социализмді жетілдіру болып табылады, оның барысында коммунизмге бірте-бірте көшу жүзеге асырылады. Мұның өзі өндіргіш күштерді одан әрі өрге бастыруды, коллективтік қоғамдық қатынастарды, совет мемлекеттігі мен демократиясын, социалистік сананы, ғылым мен мәдениетті дамытып, нығайтуды көздейді. Партия қоғамымызды нақты серпінде көру, оның жетістіктері мен проблемаларын, оның мүмкіндіктері мен мұқтаждарын дұрыс бағалау қажеттігін көрсетеді.

КПСС XXVI съезі он бірінші бесжылдыққа және жалпы 80-ші жылдарға арналған міндеттерді белгіледі. Қоғамдық өндірістің тиімділігін арттыру, оны интенсивтендіру бағытын жүзеге асыру партияның басты назарында болып отыр. Ғылыми-техникалық прогресс қарқынын барынша жеделдетіп, қол еңбегінің үлесін қысқартуға, ресурстардың барлық түрлерін үнемдеп, ұтымды пайдалануға, күрделі қаржының қайтарымын молайтуға ерекше маңыз беріледі.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдері, Азық-түлік программасы — партияның қазіргі аграрлық саясатының жаңа кезеңі. Халық шаруашылығының барлық салаларының ауыл шаруашылық өндірісін одан әрі өрге бастыру, аграрлық-өнеркәсіптік комплексті дамыту, елдің тамақ өнімдерімен іркіліссіз жабдықталуын қамтамасыз ету проблемаларын шешуге қарай неғұрлым терең бетбұрысы жүзеге асырылуда.

Қол жеткен нәтижелерге лайықты баға бере отырып, партия халық шаруашылығын дамытудағы кемшіліктерді де көруде, сол кемшіліктерді жоюға еңбекшілерді жұмылдыруда. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдерінде, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андроповтың сөзінде экономиканың жайына терең талдау жасалды, резервтер ашылды, толғағы жеткен проблемаларды шешудің жолдары көрсетілді. В. И. Лениннің сөзі бойынша, жаңа қоғамдық құрылыстың жеңіске жетуі үшін сайып келгенде ең маңызды, ең басты нәрсе болып табылатын еңбек өнімділігін арттырудың ерекше маңызы атап көрсетілді. Индустрияны, әсіресе оның базалық салаларын — отын-энергетика комплексін, темір жол транспортын, қара металлургиясы, күрделі құрылысты одан әрі дамытуға өте-мөте баса көңіл бөлініп отыр. Халықтың өнеркәсіп және азық-түлік товарлары жөніндегі сұранымын неғұрлым толық қанағаттандыру міндеті алға қойылды. Алда экономикаға басшылық етудің бүкіл саласын — басқаруды, жоспарлауды, шаруашылық механизмін жетілдіру жөніндегі жұмысты жеделдету міндеті тұр.

Социалистік өндірістің ең жоғары мақсаты — халықтың тұрмыс дәрежесін ұдайы арттыру, жеке адамның жан-жақты дамуына жағдайлар жасау. Совет адамының игілігіне қамқорлық партиямыздың сара бағыты болып келеді және солай болып қала береді. КПСС материалдық және моральдық ынталандыруды ұдайы жетілдіру бағытын жүзеге асыруда, социалистік бөліс принциптерін дәйекті түрде орнықтыруға күш салуда, жалақы тек еңбек өнімділігін оздыра арттыру негізінде ғана өсе алатынын көрсетуде. Жұмысқа немқұрайды қараушылықпен, арамтамақтықпен, еңбек етпей табыс табумен және біздің құрылысымыздың табиғатына жат басқа да құбылыстармен күресуге принципті маңыз беріліп отыр. Тек еңбек және оның нәтижелері ғана әрбір адамның әл-ауқатының көзі болуға тиіс екенін партия атап көрсетуде.

Партия алға қойған міндеттердің орындалуы еңбекшілердің — жұмысшыдан бастап министрге дейін — тапсырылған учаске үшін жауапкершілігін арттыруды, халық шаруашылығының барлық буындарында тәртіп пен ұйымшылдық орнатуды, жоспар, еңбек және мемлекет тәртібін нығайтуды қажет етеді. Істің мүдделері еңбекті ұйымдастыру мен оған ақы төлеудің прогресті формаларын енгізу, озық тәжірибені кеңінен тарату, социалистік жарыстың пәрменділігін арттыру қажеттігін талап етіп отыр.

Елімізде барлық таптар мен әлеуметтік топтардың жақындасуының объективті процесі жүріп жатыр. Партия мен мемлекет әлеуметтік біртектілікті күшейтуге жәрдемдесуде, қала мен деревнянын, ой еңбегі мен дене еңбегі қызметкерлерінің арасындағы елеулі айырмашылықтарды одан әрі жою жөнінде дәйекті бағыт жүргізіп келеді. Қоғамымыздың даму тәжірибесін бағалай келіп, КПСС қоғамның тапсыз құрылымының қалыптасуы түбірінен және негізінен толысқан социализмнің тарихи шеңберінде жүзеге асады деген ғылыми негізделген тұжырым жасады.

Ленин партиясы ұлттық қатынастар саласындағы жетістіктерді орынды мақтаныш етеді. Бізге қанаушы құрылыс қалдырған күйіндегі ұлт мәселесі біржолата және түпкілікті шешілді. Тарихта тұңғыш рет елдің көп ұлтты құрамы оның әлсіздігінің қайнар көзінен күшқуат пен гүлденудің қайнар көзіне айналды. Адамдардың жаңа тарихи қауымдастығы — совет халқының құрылып, дамуы қоғамның әлеуметтік және интернационалдық бірлігінің ең жоғары көрінісі болды. ССР Одағы құрылуының 60 жылдығын мерекелеу туысқан халықтардың мызғымас топтасқандығының жарқын көрінісіне айналды.

Біздің мемлекетіміз сияқты көп ұлтты ірі мемлекеттің дамуы зер сала назар аударуды қажет ететін жаңа процестер мен проблемаларды да туғызып отырады. КПСС біртұтас жалпыодақтық халық шаруашылық комплексінің шеңберінде өндіргіш күштердің орналасуын дәйектілікпен жетілдіруді қамтамасыз етеді, жұмысшы табының ұлттық отрядтарының өсуі жөнінде, барлық ұлттар еңбекшілерінің партия және мемлекет органдарында тиісті өкілдігі болуы жөнінде қамқорлық жасайды, совет адамдарын халықтардың достығы мен туысқандығы рухында, өздерінің біртұтас Советтік Отанына деген сүйіспеншілік рухында тәрбиелейді.

Социалистік демократияны дәйекті өрістету біздің қоғам прогресінің маңызды шарты болып отыр. Пролетариат диктатурасы мемлекетінің жалпыхалықтық социалистік мемлекетке ұласуы социализмнің саяси системасы мен халықтық өкіметті дамыту үшін орасан зор маңызы бар ілгері басқандықты білдірді. СССР-дің жаңа Конституциясы советтік демократияны тереңдетіп, оның формалары мен әдістерін байыту үшін заң шығаратын база жасады. Партия халықтың қалың бұқарасын мемлекеттік және қоғамдық істерді басқаруға тарту жөнінде, халық шаруашылық және әлеуметтік міндеттерді шешудегі халық депутаттары Советтерінің, кәсіподақтардың, комсомолдың және басқа қоғамдық ұйымдардың, еңбек коллективтерінің белсенділігін арттыру жөнінде мақсатты жұмыс жүргізіп келеді. Заңдылық пен право тәртібін нығайту жөнінде шаралар қолданылуда.

Партияның бағыт беруші қызметі совет қоғамының рухани өміріне игі ықпал етіп отыр. Жастардың жалпыға бірдей орта білім алуына көшу аяқталды, жоғары, арнаулы орта және кәсіптік-техникалық білім берудің біртұтас жүйесі құрылды, ол негізінен халық шаруашылығын мамандар мен жұмысшылардың білікті кадрларымен қамтамасыз етіп келеді. Ғылымға сүйену, оның өндіріспен байланысын нығайту, ғылымды тікелей өндіргіш күшке айналдыру — заманымызға тән сипат.

Партия социалистік мәдениетті дамытуға қамқорлық жасап, әдебиет пен өнер қайраткерлерін партиялылық пен халықтық рухы өзек болған, көркемдік дәрежесі жоғары шығармалар беруге бағдарлап отыр. Ол қалың бұқараны мәдени құрылысқа белсенді түрде тартып, адамдардың қабілеті мен дарынының ашылуына көмектеседі.

Социалистік өмір салтының материалдық және рухани негіздерін нығайта отырып, КПСС қоғам мүшелерінің маркстік-лениндік дүниетанымын қалыптастыру, олардың бойында коммунизм мұраттарына берілгендікті, өз елінің иесі сезімін, саяси және адамгершіл мәдениетті, буржуазиялық идеология мен моральға ымырасыздықты тәрбиелеу міндеттерін табандылықпен шешіп келеді. Саяси-тәрбие қызметінің идеялық-теориялық және ұйымдық дәрежесін арттыру, оның өмірмен байланысын нығайту жөніндегі жұмыс жүргізіліп жатыр. Жетістіктерімізді көз жеткізе көрсетуді, жаңа проблемаларды байыпты талдауды, ой мен сөздің соңылығын партия әрқашан да шыншыл да реалистік, қызықты да ұғынықты, демек, неғұрлым пәрменді болуға тиісті насихатты жетілдірудің жолы деп біледі.

Халқымыз өзінің барлық жетістіктерін совет қоғамының басшы және бағыт беруші күші, оның саяси системасының ұйтқысы — КПСС-тің сан қырлы қызметімен орынды байланыстырады. Сексен жылдың ішінде ол марксист-революционерлердің шағын ұйымынан қазір қатарында 18 миллионнан астам коммунист бар қуатты топтасқан партияға айналды. Кемелденген социализм жағдайында бүкіл халықтың партиясына айналған КПСС таптық сипатын жоймайды және өзінің табиғаты жағынан жұмысшы табының партиясы болып қала береді. Коммунистік партияның совет қоғамы өміріндегі ролі үздіксіз өсіп келеді.

Партия демократиялық централизм принципінің, партия тұрмысының лениндік нормаларының мүлтіксіз сақталуын қамтамасыз етеді. Солардың негізінде ол өзінің сапалық құрамын, партия қатарының топтасқандығын жақсарту, бастауыш ұйымдардың жауынгерлігін арттыру, олардың еңбек коллективтеріндегі ықпалын күшейту мәселелерін табандылықпен шешіп келеді.

Партия кадрлармен жұмыста партиялық, мемлекеттік, шаруашылық және мәдени-тәрбие қызметінің барлық учаскелерінде саяси кемелді және адамгершілігі мол, білікті де инициативалы, ұйымдастырушылық қабілеті бар, жаңалықты сезгіш адамдардың тұруына күш салып келеді. Принциптілік пен талғампаздықты арттыруды, сын мен өзара сынды дамытуды, істің орындалуын бақылау мен тексеру жүйесін жетілдіруді партия кемшіліктерді ашып, жоюдың, партиялық және мемлекеттік аппараттың барлық буындарында ұйымшылдық пен тәртіпті нығайтудың сенімді құралы деп біледі.

КПСС барлық жерде лениндік жұмыс стилін — барлық қоғамдық процестерге ғылыми көзқарасты, ұдайы бұқараға сүйенуді, жоғары дәрежедегі іскерлікті, нақтылық пен талапшылдықты, формализмнің, бюрократизмнің және даңғойлықтың қандай көріністеріне болсын ымырасыздықты қамтамасыз ететін творчестволық стильді орнықтыруға зор маңыз береді. Партия былай деп атап көрсетеді: даурықпа сөзге емес, іске бейімделу — бүгін таңда керегі міне осы.

Партия мен халықтың бұлжымас бірлігі совет қоғамының мызғымас беріктігінің, социалистік Отанның одан әрі гүлдеп көркейе беруінің қайнар көзі болып келді және бола береді. Коммунистер өздерінің авангардтық ролін неғұрлым дәйекті де толығырақ орындап отырса, партияның бұқарамен байланысы да солғұрлым баянды да жемісті бола түседі. В. И. Ленин РСДРП II съезінде «партия мүшесінің атағы мен маңызын жоғары көтерген үстіне көтере түсуге» (Шығармалар толық жинағы, 7-том, 318-бет) шақырды. Партия бұл өсиетке бүгін де адал. КПСС әрбір коммунистің оның ұлы мұраттарының салтанаты жолындағы жанқияр күрескер болуына, марксизм-ленинизм идеяларын, партияның саясатын терең біліп, түсінуіне және жүзеге асыруына қамқорлық жасайды. Партия қатарында болу ешқандай артықшылық бермейді, қайта тек қана коммунистер елде істеліп жатқанның бәрі үшін, социалистік құрылыс пен қоғамдық прогрестің тағдыры үшін неғұрлым зор жауапты деген мағынаны білдіреді.

Коммунистік партияның күш-қуаты мынада: ол өзінің бүкіл қызметін, өзінің әрбір қадамын қоғамдық дамудың аса күрделі мәселелеріне бірден-бір дұрыс жауап беретін, өмірді танып-білудің және өзгертудің пәрменді әдісі болып табылатын Маркстің, Энгельстің, Лениннің мәңгі жасайтын ілімімен салғастырып отырады. Әлеуметтік тәжірибе мен пайда болып отыратын проблемалардың мән-мағынасын байыптауды, марксизм-ленинизмнің іргелі принциптеріне адалдықты сөзсіз сақтай отырып, оны творчестволықпен дамытуды партия маңызды және әрдайымғы актуальды міндет деп санайды.

Совет Одағының Коммунистік партиясы негізі қаланған күннен бастап пролетарлық, социалистік интернационализм принциптерін бұлжытпай басшылыққа алып келеді. Оның бүкіл тарихы — ұлттық және интернационалдық мүдделерді тығыз ұштастырудың аса жарқын мысалы. Қазіргі жағдайда КПСС қос өзекті интернационалдық міндетті дәйекті шешуде: өз елінде жаңа қоғамның ойдағыдай орнатылуын жүзеге асыруда, сөйтіп, дүниежүзілік азаттық қозғалысының барысына белсенді түрде ықпал жасауда және заманымыздың революциялық, прогрестік қозғалыстарына көмек пен қолдау көрсетуде.

Дүниежүзілік социализм системасы қоғамдық прогрестің шешуші факторына айналды. Социалистік мемлекеттердің достық одағы социалистік интернационализм принциптеріне — әрбір елдің мүдделерін, ерекшеліктері мен дәстүрлерін мейлінше құрметтей отырып, идеялық бірлікке, мақсат ортақтығына, жолдастық өзара көмекке құрылатын халықаралық қатынастардың жаңа үлгісі болып табылады. Экономикалық Өзара Көмек Советінің қызметі, социалистік экономикалық интеграцияның комплексті программаларының жүзеге асырылуы социализм елдерінің күш-қуатын нығайту мен әлеуметтік прогресі ісіне қызмет етеді. Варшава Шартының Ұйымы социалистік достық одақтың сенімді қалқаны болып табылады. Туысқан елдермен достықты және ынтымақтастықты нығайту мәселелері КПСС пен Совет мемлекетінің халықаралық саясатында әрқашан ерекше, басым орын алып келді және әлі де ала береді.

Социалистік елдердің халықтары коммунистік және жұмысшы партияларының басшылығымен социализм құрылысында зор табыстарға жетті. Сонымен қатар жаңа құрылысты жетілдіру — күрделі процесс және ол қиын халықаралық жағдайда өтіп жатыр. Империализм социалистік елдерге ұдайы қысым көрсетіп, оларға қарсы бүлдіру жұмысын күшейте түсуде, өтірік пен жаланың түйдекті науқанын ұйымдастыруда. Мұндай жағдайларда саясаттағы қателіктерді, партияның басшылық ролінің сәл де болса әлсіреуін, идеологиялық жұмыстағы жаңсақтықтарды тап дұшпаны социализмнің позицияларын әлсірету үшін пайдалануы мүмкін. Марксизм-ленинизм принциптеріне адалдық, жаңа қоғам орнатудың ортақ заңдылықтарын және белгілібір елдің ерекшеліктерін дұрыс ескеру, маркстік-лениндік партиялардың бұқарамен тығыз байланысы — социалистік жасампаздық міндеттерін ойдағыдай жүзеге асырудың сөзсіз шарты.

КПСС пен Совет мемлекетінің отаршылдықты жою жолындағы батыл күресі, ұлт-азаттық қозғалысына көмек пен қолдау көрсету отарлық системаның күйреуіне жәрдемдесті. Біздің партия азат болған халықтардың өз саяси және экономикалық тәуелсіздігі жолындағы күресін белсенді түрде қолдап, социалистік бағдардағы елдермен жан-жақты байланыстарды дамытуға ерекше көңіл бөлуде. КПСС блоктерге қосылмаған елдер қозғалысын, оның антиимпериалистік бағытын, отаршылдыққа, агрессия мен соғыс хаупіне қарсы, әділетті халықаралық экономикалық қатынастар орнату жолындағы күресін жоғары бағалайды.

Революциялық күрестің, бүкіл демократиялық және антиимпериалистік қозғалыстың басты қозғаушы күші халықаралық жұмысшы табы болып отыр. Біздің партия социалистік емес елдердің жұмысшы табының көкейтесті өз мүдделері жолындағы, монополиялардың өктемдігіне карсы, демократия мен әлеуметтік прогресс жолындағы қаһармандық күресімен ынтымақтас. КПСС бейбітшілікті баянды ету және қоғамдық прогресс мүддесі үшін халықаралық коммунистік қозғалыс позицияларын, оның марксизм-ленинизм, пролетарлық интернационализм негізіндегі топтасқандығын нығайту бағытын дәйекті түрде жүргізіп келеді.

Партия идеялық дұшпандарға, олардың нақты социализмге қарсы байбаламына батыл тойтарыс беріп келеді. КПСС басқа да маркстік-лениндік партиялармен бірге жұмысшы табының мүдделері жолындағы, еңбекшілердің өкіметі жолындағы күрестегі, социализм орнатудағы коммунистік партиялардың басшылық ролін кемітуге, олардың бірлігін бүлдіруге тырысып отырған ревизионизм мен оппортунизмге қарсы белсене күресіп отыр және алдағы уақытта да күресе береді. Партия туралы маркстік-лениндік ілімді қорғап, орнықтыру — барлық коммунистердің интернационалдық парызы.

КПСС әлеуметтік құрылысы әртүрлі мемлекеттердің бейбіт қатар өмір сүруінің лениндік принципін басшылыққа ала отырып, бейбітшілікті сақтап, баянды ету жолында дәйекті де табанды күресіп келеді. КПСС XXVI съезі 80-ші жылдарға арнап қабылдаған Бейбітшілік программасы адамзатты термоядролық соғыс қатерінен құтқарудың, оны жанталаса қарулanудың ауыртпалығынан азат етудің нақты практикалық жолын көрсетіп отыр.

Партиямыздың бейбітшіл сыртқы саясаты, соңғы кезде Совет Одағы жасаған, сондай-ақ Варшава Шартына қатысушы мемлекеттердің Саяси консультациялық комитетінің Прага кеңесінің Саяси декларациясында жасалған ірі инициативалар халықаралық жұртшылықтың барған сайын кең қолдауына ие болып отыр. Совет адамдары бейбітшілік жолындағы, жанталаса қарулануға қарсы күрескерлердің басқа елдерде кең өріс алған бұқаралық қозғалысымен ынтымағын білдіреді.

КПСС, бүкіл совет халқы туысқан партиялармен, социалистік достық одақ елдерінің еңбекшілерімен, барша прогресшіл күштермен бірге империализмге, ең алдымен антикоммунистік «крест» жорығын ұйымдастыруға тырысатын, дүние жүзіне ядролық соғыс қатерін төндіретін АҚШ-тың милитаристік топтарына батыл қарсы шығуда.

Бейбітшілік пен халықтар хауіпсіздігі ісін дәйекті түрде қорғай отырып, КПСС пен Совет мемлекеті сонымен бірге қалыптасқан күштердің тепе-теңдігін бұзып, әскери басымдыққа ие болу пиғылынан империализм әлі бас тартпай отырғанда, СССР-ді, оның одақтастары мен достарын қорғау үшін Совет Қарулы Күштерін не қажеттің бәрімен қамтамасыз етудің маңызды екенін біледі. Ленин өсиеттерін орындай отырып, Коммунистік партия мен Совет мемлекеті әрдайым жоғары қырағылық көрсетеді, Отанымыздың қорғаныс қабілетін нығайту жөнінде қажетті шаралар қолданып келеді.

Ленин партиясы жүріп өткен жол — күрес пен жеңістердің шын мәніндегі қаһармандық жолы. Оның басшылығымен еліміздің тағдырына ғана шешуші ықпал етіп қоймай, сондай-ақ бүкіл дүниежүзілік тарих барысын түбегейлі түрде өзгерткен ұланғайыр өзгерістер жүзеге асырылды. Совет халқы КПСС-ті өзінің сыннан өткен авангарды, өзінің түбегейлі мүдделерін білдіруші деп біледі, партияның ішкі және сыртқы саясатын шексіз қолдайды, оны жүзеге асыру жолында белсене күресіп келеді.

КПСС Орталық Комитеті қаулы етеді:

РСДРП II съезінің 80 жылдығы партиямыз бен совет халқының тарихындағы айтулы дата ретінде кеңінен атап өтілсін. Одақтас республикалар компартияларының Орталық Комитеттері, өлкелік, облыстық, округтік, қалалық, аудандық партия комитеттері, бастауыш партия ұйымдары, совет органдары, кәсіподақ, комсомол және басқа да қоғамдық ұйымдар, Қарулы Күштердің саяси органдары осыған байланысты белсенді саяси және ұйымдастырушылық жұмысты өрістететін болсын. Бұл жұмыс партия мен халықтың мызғымас бірлігі, еңбекшілерді КПСС төңірегіне одан әрі топтастыру, бұқараны партияның XXVI съезі мен КПСС Орталық Комитетінің одан кейінгі Пленумдарының шешімдерін, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андроповтың партияның Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде, «СССР-ге алпыс жыл» атты баяндамасында, «Карл Маркс ілімі және СССР-дегі социалистік құрылыстың кейбір мәселелері» деген мақаласында және басқа сөздер мен документтерде алға қойған міндеттерді ойдағыдай орындауға жұмылдыру ұранымен жүргізілсін.

Идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмыста күш-жігер ғылыми социализм идеяларын, партия туралы маркстік-лениндік ілімді, КПСС-тің бүкіл дүниежүзілік-тарихи тәжірибесін насихаттауға шоғырландырылсын, бұл жұмыс К. Маркстің туғанына 165 жыл және қайтыс болғанына 100 жыл толуына арналған шаралармен тығыз байланыста жүргізілсін. Коммунистік партияның басшылығымен совет халқы жеткен тарихи жеңістер, КПСС-тің сан қырлы қызметі, қоғамымыздың өміріндегі оның өскелең маңызы жарқын, әрі нанымды ашып көрсетілсін. Еңбекшілердің, әсіресе жастардың арасындағы тәрбие жұмысында социализм жолындағы күрестің даңқты дәстүрлері кеңінен пайдаланылсын, коммунистер мен комсомолецтердің партия тарихын жақсы білуіне, оның шешімдері мен саясатын табанды да мүлтіксіз жүзеге асыруына күш салынсын.

Москва қаласында партияның II съезінің 80 жылдығына арналған салтанатты мәжіліс өткізілсін.

* * *

КПСС Орталық Комитеті Совет Одағының коммунистері, барлық еңбекшілері партияның тарихындағы даңқты датаны лайықты қарсы алып, оны социалистік ұлы Отанымыздың игілігі үшін, бейбітшілік пен әлеуметтік прогресс ісінің салтанат құруы үшін жаңа еңбек жеңістерімен атап өтеді деп сенім білдіреді.

ЕҢБЕК ТӘРТІБІ — БҮКІЛ ШАРУАШЫЛЫҚ ҚҰРЫЛЫСЫНЫҢ ТҮЙІНІ

Биыл еліміздің коммунистері мен еңбекшілері, жер шарындағы халықтардың бостандығы мен бақыты жолындағы барлық күрескерлер большевизмнің дүниеге келуінің сексен жылдығын салтанатты түрде атап өтеді. Бұл — партиямыз бен совет халқының өміріндегі айтулы оқиға, маңызды кезең. Осы кезең ішінде жеңімпаз Октябрь елінде Ленин партиясының басшылығымен дүниежүзілік-тарихи маңызы бар ғаламат өзгерістер жүзеге асырылды, көп ұлтты біртұтас социалистік мемлекет — ССР Одағы құрылды, кемелденген социализм орнатылды. Ал Совет Одағының Коммунистік партиясы бүкіл халықтың түбегейлі мүдделерін білдіретін, оның шексіз сенімі мен құрметіне бөленген саяси көсемі, бірден-бір билеуші партия ретінде елімізді Ленин жолымен коммунизмге қарай ілгері бастап келеді.

Партияның қазіргі кезеңдегі стратегиялық бағыты — кемелденген социалистік қоғамды жан-жақты жетілдіру. Мұның өзі өндіргіш күштерді одан әрі өрге бастыруды, коллективтік қоғамдық қатынастарды, совет мемлекеттігі мен демократияны, социалистік сананы, ғылым мен мәдениетті дамытып, нығайтуды талап етеді. Социалистік және коммунистік құрылыстың барысында партияның басшылығымен бұл бағытта тындырылған іс, қол жеткен табыс орасан зор. Сонымен бірге кездесіп отырған олқылықтар мен қиыншылықтар, шешілмей жатқан проблемалар да аз емес. Партия коммунизм құрылысының міндеттерін жүзеге асыра отырып, оның жетістіктері мен проблемаларын, оның мүмкіндіктері мен мұқтаждарын дұрыс бағалау қажеттігін ұдайы ескеріп келеді.

КПСС XXVI съезі халық шаруашылығындағы қалыптасқан жағдайға жан-жақты талдау жасап, алдағы кезеңнің өзіндік ерекшеліктерін ескере отырып, елдің экономикалық және әлеуметтік дамуының он бірінші бесжылдыққа және жалпы 80-ші жылдарға арналған программасын белгілеп берді. Қоғамдық өндірісті барынша интенсивтендіру, оның тиімділігін арттыру, ғылыми-техникалық прогресс қарқынын тездету, ресурстардың барлық түрлерін үнемді де ұтымды пайдалану, жұмыс сапасын жақсарту бесжылдықтың басты міндеті ретінде алға қойылып отыр. Бұл бағыттың дәйекті жүзеге асырылуы — Отанымыздың экономикалық күш-қуаты мен қорғаныс қабілетін нығайтудың, халықтың әл-ауқатын одан әрі көтерудің ең бірінші шарты.

Партияның XXVI съезі, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдары алда тұрған ауқымды міндеттерді жүзеге асырудың негізгі жолдарын белгілей отырып, экономикаға басшылықтың барлық салаларын — басқаруды, жоспарлауды және шаруашылық механизмін жетілдіру, іскерлік пен ұйымшылдықты арттыру, тәртіпті нығайту қажеттігіне айрықша назар аударғаны мәлім. КПСС XXVI съезі атап көрсеткеніндей, бұл үшін ең алдымен талап етілетіні — «жоғары жауапкершілік сезімі және берік, шын мәніндегі коммунистік, саналы тәртіп... Ал еркін, саналы еңбектің, адамның өзі үшін және өзінің қоғамы үшін жұмсалған еңбектің тындырмайтын ісі жоқ!» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 280—281-беттер).

Шаруашылықты жүргізудің барлық буындарында ұйымшылдықты, тиянақтылықты, инициативаны арттыру, жоспар мен міндеттеменің орындалуына, қабылданған шешімдердің іске асырылуына, еңбек тәртібінің сақталуына бақылауды күшейту туралы мәселе КПСС Орталық Комитетінің ноябрь Пленумында мейлінше ғылыми тереңділікпен қойылды. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас сол Пленумда сөйлеген сөзінде экономикаға басшылықты барынша жетілдіру жөніндегі міндеттерге ерекше тоқтала келіп, былай деп атап көрсетті: «Сапалы, өнімді еңбекке, инициатива мен тапқырлыққа ынталандыратын жағдайлар — экономикалық және ұйымдық жағдайлар жасау қажет. Және керісінше, нашар жұмыс, бойкүйездік, жауапсыздық қызметкерлердің материалдық жағынан көтермеленуіне де, оның қызмет бабына да, моральдық беделіне де мейлінше тікелей және бұлтартпастай әсер етуі қажет... Партия, мемлекет және еңбек тәртібін қандай да болсын бұзуға қарсы күресті батылырақ жүргізу керек. Бұл мәселеде біз партия және кәсіподақ ұйымдарының толық қолдауына, барлық совет адамдарының қолдауына ие боламыз деп сенемін».

Совет адамдары КПСС Орталық Комитеті ноябрь Пленумының шешімдерін, Ю. В. Андропов жолдастың сөздерінде айтылған қағидалар мен тұжырымдарды зор қанағат сезімімен қабыл алып, партияның саяси бағытын жүзеге асыруға, бесжылдықтың тапсырмаларын ойдағыдай орындауға жаппай жұмылуда. Олардың күш-жігері ең алдымен өндірісті интенсивтендіруге, тиімділік пен сапа көрсеткіштерін жақсартуға, шығынды аз жұмсай отырып, ең жоғары түпкі нәтижелерге қол жеткізуге шоғырландырылған. Экономиканы интенсивтендіруде Москваның алдыңғы қатарлы коллективтерінің еңбек пен өндіріс тәртібін одан әрі нығайту жолындағы «Еңбегіне қарай — құрмет пен даңқ!» деген ұранмен басталған, қазір бүкіл елге кең тарап отырған патриоттық бастамасының маңызы орасан зор.

Республиканың коммунистері мен еңбекшілері КПСС Орталық Комитеті ноябрь Пленумының шешімдерінен туындайтын міндеттерді жүзеге асыра отырып, халық шаруашылығының барлық салалары мен буындарында, әрбір участке мен жұмыс орнында еңбек тәртібін нығайту, өзара талапты күшейту, белгіленген тапсырманы мүлтіксіз орындау жөнінде зор белсенділік көрсетіп келеді. Бүгінде москвалықтардың бастамасы жер-жерде қызу қолдау тауып, ұйымшылдық пен саналы тәртіп рухын орнықтыру негізінде жоғары көрсеткіштерге жету жолындағы қозғалыс барған сайын кең өріс алуда.

Мәселен, москвалықтардың бастамасын алғашқылардың бірі болып қолдаған Алматы қаласындағы СССР-дің 60 жылдығы атындағы ауыр машина жасау заводының, 1 Май атындағы тігін өндірістік бірлестігінің, № 3 автокомбинаттың коллективтері партияның шешімдеріне нақты іспен жауап бере отырып, астана еңбеккерлерін «Еңбегіне қарай — құрмет пен даңқ!» ұранымен басталған қозғалысты кеңінен өрістетуге, өндірісте бірқалыпты жұмыс ырғағын қамтамасыз етіп, саналы тәртіпті, еңбекті тыңғылықты ұйымдастыруды әр күннің нормасына айналдыруға шақырды. Алматы қалалық партия комитетінің бюросы озат кәсіпорындар коллективтерінің инициативасын мақұлдап, оны кең тарату жөнінде қажетті ұйымдастыру, саяси-бұқаралық жұмыс жүргізуді аудандық партия комитеттеріне, партия, кәсіподақ, комсомол ұйымдарына міндеттеді. СССР-дің 60 жылдығы құрметіндегі Бүкілодақтық социалистік жарыстың жеңімпазы атанған Алматы қаласының еңбеккерлері өндірісте өзара талап пен тәртіпті күшейте отырып, бесжылдықтың үшінші, өзекті жылының тапсырмаларын ай сайын асыра орындап келеді.

Халық шаруашылығында ұйымшылдық пен өзара іс-қимыл бірлігін, еңбек пен өндіріс тәртібі сақталуын қамтамасыз ету жөнінде партиямыздың ұстанып отырған бағыты қысқа мерзімді науқан емес. Бұл —

біздің мемлекетіміз өмір сүре бастаған алғашқы күннен бері табанды түрде, байыпты жүргізіліп келе жатқан жұмыстың заңды жалғасы. Совет мемлекетін өз қолымен құрған ұлы Ленин жаңа социалистік еңбек тәртібін қалыптастырып, нығайту мәселелеріне зор көңіл бөлгені, еңбек тәртібі — «социализмнің бүкіл шаруашылық құрылысының түйіні» (Шығармалар толық жинағы, 40-том, 330-бет) деп атап көрсеткені мәлім. В. И. Ленин Ұлы Октябрьдің жеңісінен кейін көп ұзамай жазған «Біздің дәуіріміздің басты міндеті» атты мақаласында ел экономикасын социалистік негізде қайта құрудың аса күрделі де қиын міндеттеріне тоқтала келіп, «социалистік қоғамның іргетасын мықтап қалайтын тасты біртебірте жинау, тәртіп, өзара тәртіп жолында, барлық жерде ұйымшылдықты, тәртіпті, іскерлікті... нығайту жолында тынбай жұмыс істеу» (Шығармалар толық жинағы, 36-том, 86-бет) қажеттігіне айрықша назар аударған болатын.

Бүкіл шаруашылық құрылысының саналуан мәселелеріне байланысты басқа да еңбектерінде данышпан көсеміміз социалистік еңбек тәртібін орнықтыру міндеттеріне ерекше мән беріп отырған. Ол «Совет өкіметінің кезектегі міндеттері» деген атақты еңбегінде былай деп жазды: «Өзіміздің шайқаста жеңіп алғанымызды, өзіміздің декреттегенімізді, заңға айналдырғанымызды, талқылап, белгілегенімізді баянды ету керек — *күнбе-күнгі еңбек тәртібінің* берік формалары ретінде баянды етуіміз керек. Бұл — ең қиын, бірақ ең игілікті міндет, өйткені осы міндетті шешкенде ғана біз социалистік тәртіп орнатамыз» (Шығармалар толық жинағы, 36-том, 219-бет).

Қоғам өмірі мен өндірістің қай саласында болсын еркін, саналы, творчестволық еңбектің зор жасампаздық роль атқаратындығын сипаттайтын лениндік қағидалар елімізде жаңа қоғам құрудың барлық кезеңінде совет адамдарын ұдайы рухтандырып, осы асқақ мұрат-мақсатты жүзеге асыру ісіне қуатты қару, сарқылмас күш ретінде қызмет етіп келді және бұдан былай да қызмет ете береді. Қазір еліміздің ұлттық байлығы үш триллион сом болып отыр, ал оның үштен екі бөлігіндейі негізгі қорлардың үлесіне тиеді. Бұл байлық — социалистік Отанымыздың экономикалық күш-қуатының аса маңызды көрсеткіші. Совет халқы жасаған осы ғаламат әлеуметтік-экономикалық потенциалдың тиімді пайдаланылуы елеулі дәрежеде жұмыстағы ұйымшылдық пен тиянақтылыққа, әрбір адамның жоспарларды жүзеге асыру барысында өз ісіне қаншалықты жауапкершілікпен қарауына байланысты. Ал партия ұйымдарының өндірісті интенсивтендіру, еңбек тәртібін нығайту жөніндегі жұмысы елеулі нәтижелерге қол жеткізгені, халық шаруашылығында еңбек жағдайы жақсарып, жұмыс уақытының зая кетуі, кадрлардың тұрақтамауы біраз азая түскені соңғы жылдардың жұмыс қорытындысынан айқын көрініп отыр.

Партияның еңбекшілер бойында саналы еңбек тәртібіне тәрбиелеу бағытындағы жұмысы көп жылдар бойы дәйекті, әрі нысаналы жүргізіліп келеді және ол ешуақытта назардан тыс қалған емес. Партияның XXIV—XXVI съездерінің, КПСС Орталық Комитеті Пленумдарының шешімдерінде, басқа да партиялық документтерде халық шаруашылығының барлық буындарында ұйымшылдық пен жауапкершілікті арттыруға, еңбек тәртібін нығайтуға баса назар аударылып келгені мәлім. КПСС Орталық Комитетінің «Тула облысы партия ұйымдарының өнеркәсіп орындары мен құрылыстар коллективтерінде социалистік еңбек тәртібіне тәрбиелеу жөніндегі жұмысы туралы» (1966 ж.), «Социалистік жарысты ұйымдастыруды одан әрі жақсарту туралы», «Череповец металлургия заводының басшы және инженер-техник қызметкерлерінің коллектив мүшелеріне идеялық-саяси тәрбие беруге қатысуы туралы» (1971 ж.) және басқа қаулылары кәсіпорындарда ұйымшылдық пен тәртіпті нығайту бағытындағы бүкіл жұмысты жандандыруда маңызды жұмылдырушылық роль атқарды. Ал КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің және ВЦСПС-тің «Халық шаруашылығында еңбек тәртібін одан әрі нығайту және кадрлардың тұрақтамауын азайту туралы» 1979 жылы қабылдаған қаулысы шаруашылық қызметінің барлық салаларына зор ықпал жасады.

Әйтсе де КПСС Орталық Комитетінің ноябрь Пленумында еңбек тәртібі туралы мәселенің соншалықты терең қойылуы неліктен? Ю. В. Андропов жолдас Москва станок жасаушыларымен кездесу кезінде осы сұраққа жауап бере келіп, былай деді: «Ең алдымен — бұл өмір талабы. Өйткені тиісті тәртіпсіз — еңбек, жоспар, мемлекет тәртібінсіз — біз ілгері қарай шапшаң жүре алмаймыз. Тәртіпті жолға қою шынында да ешқандай күрделі қаржыны талап етпейді, бірақ зор пайда береді. Қыдырымпаз, ақау жіберуші, жалқау өзінен де гөрі коллективке, тұтас алғанда бүкіл қоғамға көбірек нұқсан келтіреді... Бізге өндірісті ілгері жылжытатындай саналы, жұмысшы тәртібі қажет».

Шынында да еңбек тәртібінің бұзылуынан, жұмыс уақытының зая кетуінен халық шаруашылығына келіп отырған зиян әзірге өте-мөте көп. Статистикалық мәліметтерге қарағанда өндірістен кетіп қалудың, темекі тартып, басқа уақыт өткізудің, қыдырымпаздықтың, кейбіреулердің селқос жұмыс істеуінің салдарынан миллиондаған адам-сағат зая кетеді екен. Жұмыс уақытының босқа ысырап болуының басты себебі, көптеген кәсіпорындарда еңбек ұйымдастырудың дәрежесі төмен, өндірісті жоспарлау, басқару және оны қажетті ресурстармен дер кезінде жабдықтау ісінде елеулі кемшіліктерге жол беріледі, кей реттерде шаруашылық басшыларының салдыр-салақтығының, оралымсыздығының өндіріске тигізетін қырсығы да аз емес, ал партия комитеттері барлық уақытта бірдей шалағай, енжар басшылардан тапсырылған іс үшін жауапкершілікті қатаң талап етпейді, орындаушылық тәртіптің сақталуына бақылау жасап отырмайды.

Республика партия комитеттері, бастауыш партия ұйымдары, кәсіподақ, комсомол органдары мен еңбек коллективтері өндіріс тиімділігін арттырып, жұмыс сапасын жақсарту, ұйымшылдық пен тәртіпті нығайту жөніндегі міндеттерді іскерлікпен талқылай отырып, бұл салада орын алып келген кемшіліктерге егжей-тегжейлі талдау жасады, шаруашылықтағы қырсыздық пен берекесіздіктен арылудың, еңбек ұйымдастыруды жетілдірудің жолдарын белгіледі. Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің соңғы пленумдары атап көрсеткеніндей, республикада еңбек тәртібі жөнді жолға қойылмаған, өндірісті басқаруда үстірттікке, қарадүрсіндікке жол берілетін, сол себепті де жоспарлы тапсырманы орындамайтын кәсіпорындар, егіннің шығымдылығын, малдың өнімділігін арттыру орнына оны мүлде төмендетіп жіберген шаруашылықтар әлі аз емес.

1982 жылы еңбек ұйымдастырудағы, кәсіпорындарды материалдық-техникалық ресурстармен қамтамасыз етудегі кемшіліктер, энергиямен жабдықтаудағы іркілістер, транспорттың ырғақты жұмыс істемеуі жоспарды орындауға және кейбір өнім түрлерін шығаруды ұлғайтуға кері әсерін тигізді. Соның салдарынан республиканың жекелеген өндірістік бірлестіктері мен кәсіпорындары өнімнің жалпы көлемі, еңбек өнімділігі, қор жинау, сондай-ақ жасалған шарттар мен орындауға қабылдап алынған нарядтарға сәйкес тұтынушыларға өнім беру жөніндегі жоспарлардың орындалуын қамтамасыз етпеді, электр энергиясы, көмір, ауыл шаруашылық машиналары, минералдық тыңайтқыштар, цемент, ет, мал майы, тағы басқа кейбір өнімдер жоспардағыдан кем өндірілді.

Республиканың партия комитеттері жақында болып өткен пленумдары мен партия активі жиналыстарында қол жеткен нәтижелерге өзара сын тұрғысынан терең талдау жасай келіп, экономикаға басшылық стилінде орын алып отырған елеулі кемшіліктерді атап көрсетті. Мәселен, Шығыс Қазақстан облыстық партия ұйымы активінің жиналысында бірқатар партия комитеттерінің, оның ішінде Ұлан аудандық, Зырян қалалық партия комитеттерінің өндіріс проблемаларын шешуде оралымсыздық, жайбарақаттық жасайтынын, кадрларды іріктеу мен орналастыруда төзгісіз кемшіліктерге жол бергені, мұның аяғы кейбір коллективтерде еңбек ұйымдастырудың едәуір ақсауына, өнім өндіру көлемінің кеміп кетуіне әкеп соққаны қатаң сынға алынды.

Шығыс Қазақстанда әсіресе соңғы жылдары ауыл шаруашылық өндірісінің жағдайы күрт нашарлап кетті. Өткен жылы облыс мемлекетке егіншілік пен мал шаруашылық өнімдерін сату жоспарын орындай алмады. Қырық бес колхоз бен совхоз 20 миллион сомдай зиян шекті. Шаруашылықтарда малдың өлім-жітімге ұшырауы бұрынғысынша азаймай отыр. Бұл кемшіліктердің тамыры жекелеген басшы қызметкерлердің партиялык жауапкершілігін жете сезінбей, дандайсып кетуінде, өндірісті ұйымдастырудағы дәрменсіздікте, шалағайлықта жатыр. Облыстық партия комитетінің бюросы мұндай басшылар жөнінде ұйымдық қорытындылар жасауға мәжбүр болды. Мәселен, Ұлан аудандық партия комитетінің басшылығы жаңартылды, осы аудандағы ауыл шаруашылығы басқармасының, «Юбилейный» шошқа шаруашылығы комплексінің басшылары қатаң партиялық жазаға тартылып, қызметінен босатылды.

Қоғамдық өндірісті интенсивтендіруде, оның тиімділігін арттыруда құрылыс пен транспорттың атқаратын ролі ерекше. Партия ұйымдарының бұл салаларды дамытуға, олардың жұмысын өскелең талаптар тұрғысынан жақсартуға ұдайы қамқорлық жасап отыруы да сондықтан. Әйтсе де республика халық шаруашылығының бұл маңызды салаларының, әсіресе темір жол транспортының жұмысы әлі қанағаттанарлықтай емес. Өткен жылы жүк айналымы мен тасымалы жоспары орындалған жоқ, жылжымалы составты пайдалану көрсеткіштері нашарлап кетті, ал өнеркәсіп орындарының кірме жолдарында вагондардың бос тұрып қалуы нормадағыдан әлдеқайда жоғары.

Темір жол транспорты кәсіпорындарындағы партком секретарьларының жақында болып өткен семинар-кеңесінде атап өтілгеніндей, Алматы темір жол басқармасының басшылығы нығайтылғаннан кейін транспорт жұмысы біраз жолға қойыла бастағанымен мұнда әлі кемшіліктер жоқ емес. Әсіресе Алматы, Шу темір жол тораптарында негізгі жұмыстардағы қызметкерлер еңбегінің ұйымдастырылуы ойдағыдай емес. Олардың арасында еңбек тәртібін бұзу, маскүнемдікке, қыдырымпаздыққа салыну, өкінішті оқиғаларға әкеп соқтыратын салғырттыққа, жауапсыздыққа жол беру фактілері толық жойылып біткен жоқ. Республиканың темір жол транспортында жолаушыларға қызмет көрсету мәдениеті төмен, билет сатудағы берекесіздік, қиянатшылық, аса бағалы халық шаруашылық жүктерінің талан-таражға түсуі еңбекшілердің заңды ренішін тудырып жүр.

Социалистік қоғамның өскелең тәрбиелік мүмкіндіктерін жүзеге асыру, жеке адамның асқақ азаматтық қасиеттерін, коллективтік, патриоттық және интернационалдық сана-сезімі мен мінез-құлқын қалыптастыру, осының негізінде коллективте қолайлы моральдық-психологиялық жағдай туғызу бастауыш партия ұйымдарына тікелей байланысты. Қазір елімізде 18 миллионнан астам коммунисті топтастырып отырған 426 мың бастауыш партия ұйымы бар, ал республикамызда олардың саны 21 мыңнан астам. Бұл — партияны қалың бұқарамен күнбе-күн тығыз байланыстырып отыратын, оның саясатын жүзеге асыруға белсене ат салысатын, екпінді жауынгерлік армия. Сондықтан бастауыш партия ұйымдары өздері тікелей жұмыс істейтін коллективтерде кінәратсыз моральдық-саяси ахуалды қалыптастыра отырып, еңбек тәртібін нығайту жұмысын жүйелі де мақсатты жүргізуге, тәртіп жолындағы күресті ұдайы жаңа мазмұнмен байытып, оны өндірістік тапсырмаларды орындаумен тікелей байланыстыруға тиіс.

Республикамызда ұйымдастыру-бұқаралық жұмыстың шын мәніндегі орталығына, коллективтің саяси ұйтқысына айналған бастауыш партия ұйымдары аз емес. Мәселен, Соколов-Сарыбай кен-байыту, Өскемен титан-магний, Балқаш кен-металлургия комбинаттарының, Алматы ауыр машина жасау, «Актюбрентген» заводтарының, Қостанай облысындағы «Путь к коммунизму», Талдықорған облысындағы Киров атындағы колхоздардың, Алматы облысындағы «Алматы», Қызылорда облысындағы Қазақстан Ленин комсомолы атындағы совхоздардың, басқа да көптеген кәсіпорындар мен шаруашылықтардың партия ұйымдары еңбеккерлерді өз ісіне саналы, творчестволық көзқарас рухында тәрбиелеп, оларды партия шешімдерін, бесжылдықтың тапсырмаларын ойдағыдай орындауға іскерлікпен жұмылдырып келеді. Партия комитеттері өзінің төменгі буындарының, тірек пункттерінің жауынгерлік қабілетін, коммунистердің жетекшілік ролін ұдайы арттырып, әрбір еңбек коллективінде ұйымшылдық пен саналы тәртіптің берік орнығуын, өндірістік тапсырмалардың мүлтіксіз орындалуын қамтамасыз етіп отыруға міндетті.

Әлеуметтік-экономикалық даму жоспарларын жасап, жүзеге асыру, социалистік жарысты өрістету, еңбек тәртібін нығайту, еңбеккерлерді коммунистік адамгершілік рухында тәрбиелеу, олардың саяси саналылығын, мәдениеті мен кәсіптік мамандығын көтеру жөнінде еңбек коллективтерінің ролі мен маңызы орасан зор. Әрбір адамның іскерлік қабілеті, мінез-құлқы, қадір-қасиеті мен кемшілік-міні, семья жағдайы, мұң-мұқтажы еңбек коллективіне жақсы таныс. Сондықтан да еңбек коллективтері партия ұйымдарының басшылығымен өзінің әрбір мүшесінің өндірістік және қоғамдық-саяси белсенділігін арттыруға елеулі ықпал жасай алады. Бұл жөнінде қалың жұртшылықтың талқылауына ұсынылып отырған «Еңбек коллективтері және кәсіпорындарды, мекемелерді, ұйымдарды басқаруда олардың ролін арттыру туралы СССР Заңы» жобасының маңызы зор.

Партия, совет органдары, кәсіподақ, комсомол ұйымдары өзінің бүкіл ұйымдастыру, саяси-бұқаралық жұмысын еңбекшілерге, әсіресе жастарға коммунистік тәрбие беру мақсатына шебер бағыттай отырып, тәртіп пен ұйымшылдықты қатаң сақтау, еңбек пен социалистік меншікке адал қарау әрбір адамның жеке басының сеніміне, мінез-құлқының нормасына, ең бірінші азаматтық борышы мен міндетіне айналуына айрықша күш салуы керек. Бұл үшін тәртіп бұзушыларға ықпал етудің коллективтік формалары мен құралдарын — жұмысшы жиналыстарын, өндірістік кеңестерді, жолдастық соттарды, көрнекі үгітті ұтымды да пәрменді пайдаланған жөн.

Экономикаға басшылықты жетілдіріп, оның тиімділігін арттыруда партиямыздың алтын қоры — кадрларға жүктелетін міндет айрықша. КПСС Орталық Комитетінің «РСДРП Екінші съезінің 80 жылдығы туралы» қаулысында атап көрсетілгеніндей, «Партия кадрлар арасындағы жұмыста партиялық, мемлекеттік, шаруашылық және мәдени-тәрбие қызметінің барлық учаскелерінде саяси кемелді және адамгершілігі мол, білікті де инициативалы, ұйымдастырушылық қабілеті бар, жаңалықты сезгіш адамдардың тұруына күш салып келеді. Принциптілік пен талғампаздықты арттыруды, сын мен өзара сынды дамытуды, істің орындалуын бақылау мен тексеру жүйесін жетілдіруді партия кемшіліктерді ашып, жоюдың, партиялық және мемлекеттік аппараттың барлық буындарында ұйымшылдық пен тәртіпті нығайтудың сенімді құралы деп біледі».

Республика экономикасының, ғылымы мен мәдениетінің барлық саласында өз ісіне жетік, адамдармен жұмыс істесе білетін, тәжірибелі, маман кадрлар жеткілікті. Олардың басты міндеті — партия ұйымдарының басшылығымен еңбек коллективтерін жоспар мен міндеттемені ойдағыдай орындауға жұмылдырып, бұл салада ұдайы іскерлік, принциптілік таныту, инициатива, тапқырлық, табандылық көрсетіп отыру. Өкінішке қарай, жекелеген басшы кадрлардың іс-әрекеті мен мінез-құлқы кейде жоғары талаптарға сай болып жүрген жоқ. Республикалық министрліктер мен ведомстволар басшыларының, партия ұйымдары секретарьларының жақында Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінде өткізілген кеңесінде атап өтілгендей, кейбір басшы кадрлар қағазбастылыққа, мәжілісқұмарлыққа салынып, өндіріске терең үңілмейді, оның көкейтесті проблемаларын дер кезінде шешіп отырмайды.

Қоғам өмірінің барлық саласында еңбекшілердің — жұмысшыдан бастап министрге дейін — тапсырылған іс үшін жауапкершілігін арттыру, тәртіп пен ұйымшылдықты орнықтыру—бүгін таңдағы ең басты міндет. «Бұл бағыттағы жұмысқа, — деп жазды Ю. В. Андропов жолдас «Коммунист» журналында жарияланған «Карл Маркс ілімі және СССР-дегі социалистік құрылыстың кейбір мәселелері» деген мақаласында, — әсіресе жалаң әкімшілік пен даурықпа сөз, нақты істің орнына сөзуарлыққа әуестік мейлінше жат нәрсе. Мұны түсінбейтін, ұдайы, әрі тынбастан күш-жігер жұмсауды керек ететін ұйымдастыру жұмысының орнына сырт көзге тиімді сияқты болып көрінетін, бірақ түк те тиімділігі жоқ науқандармен шұғылдануға тырысатын басшы мардымды іс тындыра алмақ емес».

Партия комитеттері қоғамдық ұйымдарға, оның ішінде комсомолға басшылықты жақсарта отырып, комсомолецтер мен жастарды еңбекке, социалистік меншікке саналы көзқарас рухында тәрбиелеу, олардың күш-жігері мен инициативасын әр алуан өндірістік және әлеуметтік-мәдени міндеттерді шешуге бағыттап отыру жөніндегі жұмысты барынша пәрменді жүргізуге міндетті. Осы орайда жастарды аға ұрпақтардың революциялық, жауынгерлік және еңбек дәстүрлері үлгісінде тәрбиелеудің, ұстаздық қозғалысын жақсарта берудің маңызы зор.

Қоғам өмірі мен өндіріс саласында ұйымшылдық пен тиянақтылықты арттыру, еңбек тәртібін нығайту жөнінде идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысының сыннан өткен құралдары мен ұтымды формалары кеңінен пайдаланылуы керек. Бұл маңызды іске баспасөз, телевизия мен радио, мәдени-ағарту мекемелері мен творчестволық одақтар белсене ат салысуға тиіс.

КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің IX пленумында сөйлеген сөзінде қоғамдық өндірісті, оның ішінде село экономикасын дамыту бағытындағы жұмыстың пәрменділігін арттыру, барлық жерде тәртіпті, тапсырылған іс үшін жауапкершілікті күшейту қажеттігін ерекше ескерте келіп, былай деп атап көрсетті: «Кейбір жерлерде өздерін емін-еркін сезінетін арамтамақтарға, қыдырымпаздарға, жалқауларға, жұмыста ақау жіберушілерге, тұрақсыздар мен маскүнемдерге қарсы ымырасыз болу қажет. Бұл жерде істің мәнісі фактілерді жай ғана тіркеуде емес, оларды тудыратын себептерді батыл жоюда болып отыр».

Совет адамдарының қажырлы еңбегі — қоғамдық байлықты молайтудың, халықтың әл-ауқатын жақсартудың қайнар көзі. Демек, еңбек тәртібін барынша нығайту жолындағы күресті күшейту аса маңызды шаруашылық-саяси міндет болып табылады.

КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

ПАРТИЯНЫҢ БҰҚАРАМЕН БАЙЛАНЫСЫНЫҢ АСА МАҢЫЗДЫ АРНАСЫ

А. БОРОДИН,

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті
Жалпы бөлімінің меңгерушісі

Халықтың әл-ауқатын ұдайы арттыруды басты мақсаты санаған Коммунистік партия КПСС XXVI съезінің шешімдеріне сәйкес социалистік демократияны жетілдіре, еңбекшілердің творчестволық инициативасын дамыта отырып, олардың бірлескен күш-жігерін коммунизм мұраттарының салтанаты жолындағы қажырлы күреске дәйекті түрде бағыттап келеді. Бүгінде еліміздің күш-қуаты қай кездегіден де мызғымастай берік, оның барлық республикаларының экономикасы қауырт, әрі серпінді дамып келе жатқанын әрбір совет адамы зор қанағат сезімімен көріп-біліп отыр. Мұны Советтік Қазақстанның мысалынан-ақ айқын көруге болады. Республикада он бірінші бесжылдықтың алғашқы екі жылында өнеркәсіп өндірісі 5,6 есе өсті, 180 ірі кәсіпорын мен цех іске қосылып, негізгі қорлар 15,6 миллиард сом ұлғайды. Аграрлық-өнеркәсіптік комплекс те сенімді түрде дамып келеді.

Бұл жетістіктер — партия, совет, шаруашылық органдары мен кәсіподақ, комсомол ұйымдарының еңбекшілерді КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін жүзеге асыруға жұмылдыру жөніндегі зор ұйымдастырушылық, саяси жұмысының нақты нәтижесі. Республиканың партия комитеттері, бастауыш партия ұйымдары өздері жинақтаған жұмыс тәжірибесін шебер пайдаланып, еңбекшілердің инициативасы мен белсенділігін өрістетуге, оларды кемшіліктер мен ұнамсыз құбылыстарға қарсы ымырасыз күрес жүргізу рухында тәрбиелеуге айрықша күш салып отырады. Бұл жұмыста еңбекшілер хаттарына ерекше маңыз беріліп отыр, өйткені еңбекшілер хаттары партияның бұқарамен байланысын нығайтудың, халықты мемлекет істерін басқаруға тартудың маңызды формаларының бірі, қоғамдық пікірді білдірудің сенімді құралы, өмірімізде болып жататын әртүрлі оқиғалар мен құбылыстар туралы информацияның қайнар көзі болып табылады.

КПСС XXVI съезі еңбекшілер хаттарын партияның бұқарамен жанды байланысының арнасы деп атады. «Әрбір партия қызметкері, әрбір басшы азаматтардың хаттарына, өтініштері мен шағымдарына сергек те мұқият қарауды өзінің халық алдындағы, партия алдындағы борышы деп санауға міндетті», — партия съезінің трибунасынан асқақ естілген осы лұғатты сөздер біздің әрқайсымыздың жадымызда.

Совет адамдары партия органдарына және басқа ұйымдарға жолдаған хаттарында саяси және халық шаруашылық маңызы зор мәселелерді көтереді, өнеркәсіп орындарының, транспорттың, аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің, мәдениет пен өнер мекемелерінің, сауда, қоғамдық тамақтандыру, халыққа коммуналдық-тұрмыстық қызмет көрсету орындарының жұмысын жақсартуға бағытталған ұсыныстар енгізеді. Сондай-ақ әртүрлі арыздар мен шағымдарда жергілікті партия, совет, шаруашылық органдары мен қоғамдық ұйымдардың жұмысындағы орын алып келген кемшіліктер ашып көрсетіледі, халық игілігіне немқұрайды қарау, заңдар мен социалистік тұрмыс ережелерін бұзу фактілері келтіріледі.

Әділ шағым, орынды дабыл — адамдардың белсенділігінің, кемшілік атаулыға ымырасыздығының, олар өз хатын жолдаған органның беделділігінің айғағы. Шынайы информацияны, дабылды қадірлеу, оларға сергек үн қату ортақ істің мүддесін ойлағандық, социалистік демократияны дамытуға ден қойғандық болып табылады. Еңбекшілер хаттары партия комитеттері мен совет, шаруашылық органдарын игілікті іс-қимылға бастайтын жаңа ойлармен, идеялармен, орынды ұсыныстармен ұдайы жігерлендіріп, рухтандырып отыратын жанды бұлақ қайнары іспетті. Мұндай хаттардың көпшілігінен оның авторларының іскерлігін, принципшілдігін, кемелділігін айқын аңғаргандай боласың. Бұл хаттардың әрбір жолы асқақ азаматтық сезімге, қандай да бір мәселелерді шешуде партияға көмектессем екен деген шынайы құштарлық рухына толы.

«Мен партияда жоқпын. Бірақ сүйікті партиямыздың жоспарларын, оның шешімдерін әрқашан да өзімнің ең жақын төл ісім деп қабылдап келдім және солай қабылдай беремін де, — деп жазады Павлодар облысындағы Шарбақты аудандық өнеркәсіп комбинатының тігінші-мотористі М. Ермилова. — Сондықтан да өзім тіккен бұйымдар мінсіз сапалы, халықтың көңілінен шығатындай болу үшін жан-тәніммен беріле жұмыс істеуге тырысамын».

Бұл — қатардағы жұмысшының шын жүрегінен шыққан, шынайы ой-пікірі, партияның саясатын барша халықтың шексіз қолдайтындығының сансыз көп мысалдарының бірі. Осы орайда еңбекшілер хаттарын В. И. Лениннің нағыз адамгершіл документ деп бағалауы тегін емес. Данышпан көсеміміз әрбір хат пен шағымға халықтың жүрек жарды ой-пікірі ретінде мейлінше мұқият, сергек қарауды, бұл жөнінде партиялық тұрғыдан қолма-қол тиісті шаралар қолдануды талап еткені мәлім. В. И. Ленин еңбекшілер хаттарында көтерілген мәселелерді іскерлікпен, нақты шешу, ауызша айтылған өтініштерге анық, әрі нанымды жауап беру қажеттігіне айрықша назар аударған, шағым мен дабыл жөнінде қабылданған шешімдердің, белгіленген шаралардың іске асырылуына тұрақты бақылау орнатуды, азаматтардың хаттарына жүрдім-бардым жауапсыз қараған, бюрократизмге жол берген лауазымды адамдарды қатаң жазалауды талап етіп отырған.

В. И. Ленин Халық Комиссарлары Советінің іс басқарушысына жолдаған хаттарының бірінде былай деп жазды: «Барлық үкімет орындары мен адамдарының үстінен Халық Комиссарлары Советінің Іс басқармасына түсіп жатқан барлық шағымдар туралы маған дереу баяндап отыруды Сізге жүктеймін, оның бер жағында жазбаша түсетін шағымдар жиырма төрт сағат ішінде, ауызшалары — қырық сегіз сағат ішінде маған баяндалуға тиіс.

Басқармада мұндай шағымдар ерекше тіркелетін болуға тиіс, ал Басқарма кеңсесін басқарушыға бұл шағымдарға менің қойған бұрыштамаларымның орындалуын мұқият бақылап отыру жүктелсін» (Шығармалар толық жинағы, 50-том, 272-бет).

Ленин өсиеттеріне адал біздің партиямыз, оның Орталық Комитеті өзінің практикалық қызметінде азаматтардың хаттарымен, ауызша айтқан өтініштерімен жұмысты барынша жетілдіру қажеттігіне партия комитеттерінің, мемлекет және шаруашылық органдарының, кәсіпорындар мен мекемелер басшыларының назарын ұдайы аударып келеді. КПСС Орталық Комитетінің «КПСС XXVI съезінің шешімдеріне сәйкес еңбекшілердің хаттарымен және ұсыныстарымен жұмысты одан әрі жақсарту жөніндегі шаралар туралы» 1981 жылғы 31 мартта қабылдаған қаулысы осы бағыттағы қызмет дәрежесін көтеруге жасалған қамқорлықтың тағы бір айқын дәлелі. Бұл қаулыда хаттармен жұмыс формалары мен әдістерін жетілдіру совет адамын тәрбиелеу, шаруашылық пен мәдени құрылыс міндеттерін кеңінен түсіндіру, халыққа право тәрбиесін беруді жолға қою міндеттерімен тығыз байланысты жүргізілуі қажеттігі атап көрсетілген.

Партия халықтың материалдық және мәдени дәрежесін көтеруді көздеген лениндік экономикалық саясатты басшылыққа ала отырып, бәрі де адам үшін, адамның игілігі үшін деген программалық талапты бұлжытпай жүзеге асырып келеді. Сондықтан совет азаматының қандай да болсын өтінішін, тіпті ол кіші-гірім болса да, өте-мөте мұқият, сергек қарап, байыпты шешу әрбір басшы қызметкер үшін міндетті талап. Бұл жөнінде КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросы КПСС Орталық Комитеті мен СССР Жоғарғы Советінің Президиумына келіп түскен еңбекшілердің хаттары туралы 1982 жылғы декабрь айында қабылдаған шешімінде тағы да атап көрсетті.

Республиканың партия, совет, шаруашылық органдары мен қоғамдық ұйымдарына жыл сайын еңбекшілерден сан мыңдаған хаттар келіп түсіп жатады. Бұл хаттарды мұқият зерттегенде олардың сипаты жылдан жылға өзгеріп отырғанын көреміз. Бұл партияның XXVI съезінен, әсіресе КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумынан кейінгі жерде келіп түскен хаттардан көбірек байқалады. Республиканың еңбекшілері барлық совет адамдары сияқты өздерінің хаттарында партияның ішкі және сыртқы саясатын, КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының сан қырлы жемісті қызметін, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың ұсынысы бойынша жүзеге асырылып жатқан шаралар мен инициативаларды толығынан қызу қолдайтындығын разы көңілмен білдіреді.

Сондай-ақ еңбекшілер Қазақстан Компартиясының Орталық Комитетіне, КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдастың өзінің атына жолдаған хаттарында республиканың әлеуметтік-экономикалық потенциалын одан әрі нығайту, халықтың тұрмыс дәрежесін көтеру бағытында қыруар іс тындырылып жатқанын қанағат сезімімен баяндайды. Хаттардың едәуір бөлігінде қала мен село еңбеккерлері он бірінші бесжылдыққа белгіленген жоспар мен қабылданған міндеттемені мерзімінен бұрын орындап шығуға бекем бел байлап отырғандығын білдірген.

1982 жылы республиканың партия комитеттері еңбекшілерден келіп түскен 90 мыңнан астам хатты қарап, шешті, 65 мыңнан астам адамды қабылдап, олардың өтініштерін еске алды. Еңбекшілердің хаттарын қарау және оларды қабылдау ісін ұйымдастыру жұмысы соңғы кезде жаңа мазмұнға ие болып, оның формалары тиімді бола бастады. Хаттарға талдау жасау ісі жақсарып, бұларда көтерілген проблемалар терең зерттелетін болды. Елуден астам партия комитеті бұл мәселелерді өз пленумдарында қарады, еңбекшілер хаттарына байланысты мәселелер облыстық партия комитеттерінің бюросы мен секретариаты мәжілістерінде 212 рет талқыланды, бұл жұмыстың жайы 147 қалалық, аудандық партия комитеттерінде, 1100-ден астам бастауыш партия ұйымдарында тексерілді. Ақтөбе, Гурьев, Жамбыл, Павлодар, Семей, Талдықорған облыстық партия комитеттерінде хаттардың бәрінің дерлік мазмұны секретарьларға тікелей баяндалады.

Партия комитеттеріне келіп түскен хаттардың 60 проценттен астамы тиісті шара қолдану үшін бақылауға алынады. Ал аппарат қызметкерлері жергілікті жерлерге барып тексерген хаттар саны жылдан жылға көбейіп келеді. Ашық хат күндері жер-жерде жиі өткізіліп тұратын болды. Сондай-ақ арыз айта келген азаматтарды қабылдау ісі де жақсара түсті. Маңғышлақ, Павлодар, Солтүстік Қазақстан облыстарында партия және совет органдарының басшылары еңбекшілерді тұрғылықты жерінде, шалғайда орналасқан жұмысшы поселкелері мен малшылар мекендерінде тікелей қабылдауды практикаға айналдырды.

Атап айтарлық бір жағдай, көптеген хаттардан совет адамдарының арта түскен саяси белсенділігі байқалады, оларды өз тағдырына қатысты жеке мәселелер ғана емес, сонымен бірге қоғамдық мәні бар күрделі проблемалар ерекше толғандыратындығы қуантады. Осы хаттарда еңбекшілер баяндаған бағалы ұсыныстар мен орынды ой-пікірлер Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті мен Қазақ ССР Министрлер Советі қабылдаған қаулы-қарарлардың негізіне алынды, жергілікті жерлерде тиісті шаралар қолдану мақсатында ескерілді.

Мәселен, инженер-мелиоратор Е. Топчиев Шевченко қаласындағы өнеркәсіп айналымынан шыққан сарқын суды овощ пен жемдік дақылдар өсіру үшін пайдалану жөнінде ұсыныс енгізді. Бұл ұсынысты республиканың Мелиорация және су шаруашылығы министрлігі зерттеп, қолдады. Қазір «Қазгипроводхоз» институтының Маңғышлақ бөлімі жобалау жұмыстарын жасауға кірісті. Ал Шульба ГЭС-інің су қоймасы алқабындағы құнарлы топырақты қазып алып, егістікке апарып төгу туралы А. Жұмағұловтың өткен жылы жасаған ұсынысы қаралып, оны іске асыру жөнінде тиісті орындарға тапсырма берілді.

Сондай-ақ «Қазсельхозмеханизация» ғылыми-өндірістік бірлестігінің қызметкері Г. Дорохов Қазақ картоп және овощ шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтының Аймақтық конструкторлық бюромен бірлесе отырып, картоптың шығымдылығын 20 процент арттыруға мүмкіндік беретін жаңа агротехникалық әдісті ойлап шығарғанын хабарлай келіп, бұл маңызды шараны тезірек іске асыруды ұсынды. Қазақ ССР Ауыл шаруашылығы министрлігінің ғылыми-техникалық советі бұл ұсынысты мақұлдап, оны жүзеге асыру жөнінде «Қазсельхозмеханизация» ғылыми-өндірістік бірлестігіне тиісті әзірлік жұмысын жүргізуді міндеттеді.

Еңбекшілер көтерген мәселелердің қалай шешіліп отырғандығын сипаттайтын мысалдарды көптеп келтіруге болар еді. Мұның өзі хаттармен жұмыстың лениндік дәстүрлері республиканың партия ұйымдарының жұмыс стиліне берік енгенін, В. И. Лениннің «...дұрыс шағымдардың елеулі маңызы бар екеніне және елеулі нәтижелерге жеткізетініне халықты міндетті түрде үйрету керек» (Шығармалар толық жинағы, 50-том, 249-бет) деген талабының ұдайы іске асырылып отырғанын дәлелдейді.

Әрбір совет азаматы тиісті органдарға, лауазымды адамдардың атына хат жазып, арыз айта отырып, олардан өз өтініштерін дер кезінде әділ қарап шешуді талап етуге ерікті, бұл — оның конституциялық правосы. Демек, еңбекшілер хаттары тек жеке адамның ғана ісі емес, сонымен бірге бұл қоғамдық, мемлекеттік маңызы бар мәселе. Өткен жылдың аяқ шенінде КПСС Орталық Комитетіне Гурьев қаласынан келіп түсіп, бақылауға алынған хатта тұрғын үйлерді жылумен жабдықтау, қаланы көріктендіру ісіндегі елеулі кемшіліктер баяндалды.

Тексерудің қорытындысы Қазақ ССР Министрлер Советінде қаралып, орын алған кемшіліктерді жою жөнінде Гурьев облыстық атқару комитетіне тиісті тапсырмалар берілді. Жылу жүйелері мен су құбырларын жөндеуге, Гурьев қаласын көріктендіруге қосымша материалдық және финанс ресурстары бөлінді.

Орталық Комитеттің атына еңбекшілерді хат жазуға мәжбүр ететін проблемалар әлі аз емес. Солардың бірі—тұрғын үй проблемасы. Республиканың партия, совет органдары бұл маңызды әлеуметтік міндетті шешуге зор көңіл бөліп отырғаны белгілі. Соңғы екі жыл ішінде республика қалалары мен селоларының еңбеккерлері үшін 11,7 миллион шаршы метр тұрғын үй салынып, пайдалануға берілді, бір миллион екі жүз мыңға жуық адам өзінің тұрғын үй жағдайын жақсартты, 170 мың шаршы метрден астам ескі үйлер мен барақтар бұзылып, мұнда тұрып келген 18 мың адам жайлы пәтерлерге көшірілді. Тұрғын үй қорын пайдалану мен жөндеуді жақсарту жөнінде елеулі шаралар жүзеге асырылуда.

Әйтсе де бұл істе орын алып отырған кемшіліктер әлі аз емес. Соның салдарынан пәтер мәселесіне байланысты шағымдар келіп түсетін барлық хаттардың үштен бір бөлігі, ал кейбір облыстарда одан да көп болып отыр. Бұлай болатын бір себебі, тұрғын үй салу жоспары ұдайы орындалмайды, кооперативтік үйлер тұрғызу нашарлап кетті, жеке үй салу көлемі азайып барады. 1982 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті мен Қазақ ССР Министрлер Советі барақтарды жою жұмысындағы елеулі кемшіліктер туралы қабылдаған шешімінде облыстар, министрліктер мен ведомстволар бойынша белгіленген тапсырмалар нашар орындалып отырғаны атап көрсетілді. Бұл жұмыс әсіресе Көкшетау, Шымкент, Қарағанды облыстарында қанағаттанғысыз жүргізіліп келеді.

Жекелеген басшы қызметкерлердің тұрғын үй заңдарын бұзу фактілері әлі орын алып жүр, мұның өзі азаматтардың орынды ренішін тудыруы заңды. Созақ аудандық атқару комитетінің бұрынғы председателі Б. Намаевтың теріс іс-әрекеттеріне байланысты Қазақстан Компартиясының Орталық Комитетіне келіп түскен хатты тексергенде, еңбекшілердің мүддесін қорғауға міндетті бұл басшының заңсыздыққа жол бергені, астамшылыққа салынғаны, басқалардан гөрі өзіне, жақын туысқандарына көбірек қамқорлық жасағаны анықталды. Төрт адамнан тұратын семьясына арналған 98 шаршы метр жайлы-жақсы жеке үйі болса да, әбден еркінсіп алған басшы бұрынғысынан екі есе үлкен тағы бір оңаша үй тұрғызған, усадьбасын темір-бетон плиталармен қоршатып, ауланың ішіне үш сарай салғызған. Сонымен бірге Б. Намаев рынок қорындағы автомашиналарды бөлуде заңсыз істерге жол берген. Шымкент облыстық партия комитетінің бюросы Б. Намаевқа есеп карточкасына жазылатын қатаң сөгіс жариялап, оны қызметінен босатты, ал оның оңаша үйі мектеп жасына дейінгі балалар мекемесіне берілетін болды.

Өзінің тұрғын үй мәселесін шешу кезінде сыпайыгерлік сақтамағаны, машина сатып алғаны, туған-туысқандарының кезектен тыс пәтер алуына жәрдемдескені, қызмет бабын жеке басының мүддесі үшін пайдалану сияқты әртүрлі ұнамсыз істерге жол бергені үшін Ақтөбе қалалық партия комитетінің бірінші секретары П. Тұрмағамбетов қызметінен босатылып, партиялық қатаң жазаға тартылды.

Пәтер мәселесіне байланысты арыздар көбінесе тұрғын үй заңдарының ең қарапайым талаптарының сақталмауы себепті де туындап жүр. Мәселен, таяуда ғана Жамбыл облысында жүргізілген тексеру кезінде бірқатар қалалық Советтердің атқару комитеттерінде тұрғын үй жағдайын жақсартуға мұқтаж азаматтардың есебі жүргізілмейтіні, қоғамдық негізде құрылған тұрғын үй мәселелері жөніндегі комиссиялардың нашар жұмыс істейтіні, жаңадан пайдалануға берілген пәтерлер кәсіпорындар мен мекемелердің нақты қажеті ескерілмей бөлінетіні анықталды. Кей ретте пәтерлер үй алуға заңды негізі жоқ адамдарға кезегі сақталмай берілетін болған.

Облыстық, қалалық ұйымдардың кейбір басшы қызметкерлері қызмет бабын пайдаланып, үйлерді күрделі жөндеуге бөлінген қаржыны жұмсау тәртібін өрескел бұзып келген, осының есебінен өздерінің тұрғын үйлеріне қосымша бөлмелер, әртүрлі күрделі құрылыстар салғызған, пәтерлерді жөндеу кезінде ысырапқорлыққа, нысапсыздыққа жол берген. Кей ретте тұрғын үйлерді жөндеуге жұмсалған қаржы тіпті олардың баланс құнынан да асып кеткен. Қазақстан Компартиясының Орталық Комитеті тұрғын үй заңдарын өрескел бұзып, астамшылыққа салынғаны үшін Жамбыл облысының бірқатар басшыларын қатаң ескертіп, олардан бұл мәселеде тиісті тәртіп орнатуды талап етті.

Орталық Комитетке келіп түскен көптеген хаттардың мазмұнынан және олар жөнінде қолданылған шаралардан мынадай қорытынды жасауға болады: шағым көбінесе басшы қызметкерлер адамдардың заңды талап-тілектеріне, орынды ұсыныстары мен өтініштеріне немқұрайды қараған жағдайда туындап, бірте-бірте сатылай келіп жоғарғы партия, мемлекет органдарына дейін жетіп жүр. Кейде жергілікті жерде қолдау таппаған еңбекшілер хаттарының қайталап келу фактілері де аз кездесіп жүрген жоқ. Ал шынында азаматтардың талап-тілектері дер кезінде мұқият ескеріліп, оларды қанағаттандыру жолдары жан-жақты ойластырылып отырса, көптеген мәселелерді жергілікті жердің өзінде-ақ шешуге болатыны және шешіліп те жүргені практикадан белгілі.

Осы орайда есте болатын бір жағдай, кейбір басшылардың жоғарғы партия, совет органдарына орынды шағым айтқан, өтінішпен барған азаматтарды жазықсыз қудалауға ұшыратуына ешбір жол беруге болмайды. Көп болмаса да, мұндай өрескел жағдайлар кездесіп қалып жүреді. Мәселен, Торғай облысындағы О. Кошевой атындағы совхоздың агрономы, КПСС мүшесі Т. Өтегенов жергілікті шаруашылық басшыларының жаласынан зәбір көріп, көп тауқымет тартқан. Адал коммунист шаруашылықта қырсыздыққа, көзбояушылыққа жол берілетіні жайында аудандық, облыстық партия, совет және әкімшілік органдарына талай рет шағым айтып, тиісті шара қолдануды өтінген екен. Бірақ оның шағымы формальді түрде тексеріліп келген. Ол ол ма, совхоз парткомы мен дирекциясы Т. Өтегеновтің соңына түсіп, оны қаралап, аз уақыттың ішінде оған бірнеше жазықсыз жаза қолданған, ақыры, қолдан жасалған жалған фактілерге сүйеніп, адал, принципшіл коммунисті партиядан шығарған, бригада агрономы қызметінен босатқан.

Қазақстан Компартиясының Орталық Комитеті Т. Өтегеновтің арызын жергілікті жерге адам жіберіп тексерту арқылы ол баяндаған фактілердің растығын толық анықтады. Совхозда 1980—1981 жылдар ішінде құрылыста атқарылмаған жұмысты атқарылды делініп, 113,4 мың сом қосып жазылған, 20,8 мың сомның өте-мөте зәру материалдары заңсыз есептен шығарылған. Коммунисті қаралау үшін қисынсыз айла-шарғылар жасалған. Тексерудің қорытындысы бойынша совхоз директоры П. Шулико қызметінен алынып, оған есеп карточкасына жазылатын қатаң сөгіс жарияланды, ал партком секретары А. Прысева қатаң партиялық жауапкершілікке тартылды. Жазықсыз адал коммунисті қаралау хикаясына қатысқан басқа да бірқатар кінәлі адамдар тиісті жазасын алды. Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті 1982 жылы Торғай облыстық партия комитетінің Т. Өтегеновті КПСС мүшелігінен шығару туралы шешімін бұзып, оны партияда қалдырды.

Еңбекшілердің жұмыстан заңсыз шығарылғандығы туралы шағымдарын қарауды барынша жақсартып, бұған талапты күшейту қажет. Мәселен, 1982 жылы право тәртібін қорғау органдарына бұрынғы жұмысында қалдыруды өтінген 1897 арыз түсіп, оның 942-сі қанағаттандырылған, жұмысқа амалсыз қатыспаған уақыты үшін өтініші қанағаттандырылғандарға кәсіпорындар мен мекемелер қаржысынан 181,3 мың сом, ал еңбек заңдарын сақтамаған басшылар есебінен небәрі 21,8 мың сом төленген. Ақтөбе, Жамбыл, Жезқазған, Шымкент облыстарында еңбек ақысын даулаған шағымдардың 50 проценттен астамы жұмыстан жазықсыз шығарылғандардың пайдасына шешілсе, Торғай облысында мұндай өтініштің барлығын дерлік қанағаттандыруға тура келді. Сондықтан партия комитеттері, совет, кәсіподақ органдары еңбек даулары туралы хаттарды қараған кезде істің мән-жайы принципті түрде мұқият зерттеліп, әділ қорытынды жасалуына күш салып отыруға міндетті.

Жалақының, сыйлық пен басқа да төлемдердің дұрыс есептелмейтіндігі жайында ауыл шаруашылығы қызметкерлерінен шағым көп түседі. Мысалы, Қостанай облысындағы «Кустанайский комсомолец» совхозының механизаторы И. Бардон және басқалары жұмысшыларға жалақы дұрыс есептелмейтіні, тапсырманы асыра орындағаны үшін сыйлық төленбейтіні туралы арыз жазған еді. Тексеру қорытындысында совхоз жұмысшыларының заңды талабы толық қанағаттандырылды. Демек, республика Ауыл шаруашылығы министрлігінің тиісті органдары бұл жұмыс саласын мықтап жақсартуы керек.

Хаттармен жұмыс істеу бұл мәселеге байсалдылықпен қарауды талап етеді. Мұнда шалағайлыққа, үстірттікке, іске сын көзбен қарамаушылыққа ешбір төзуге болмайды. Осыған байланысты Қазақстан Компартиясының Орталық Комитеті кезінде партиялық баға берген мына бір мысалды айта кетуге болады. Бұл арада әңгіме № 15 «Тургайсельстрой» тресінде пәтер бөлуде әділетсіздікке жол берілгендігі, оның бас инженері С. Новицкастың атқарылған жұмысты артық жазумен айналысып, қызмет бабын жеке басының мүддесіне пайдаланғандығы жөнінде 1982 жылы республиканың Село құрылысы министрлігіне келіп түскен арыз жайында болып отыр. Хат министрдің орынбасары А. Роденконың қолына тиеді. Ол хатты тексерместен, С. Новицкаска, яғни шағым жасалып отырған адамның өзіне жіберуге нұсқау береді. Бұл, әрине, жөнсіздік еді. Өйткені 1979 жылдан 1982 жылдың аяғына дейін осы тресten әртүрлі органдарға С. Новицкастың финанс тәртібін өрескел бұзатындығы, өндіріске нашар басшылық ететіндігі, өз орнына сай еместігі жайында 15 рет дабыл түскендігін А. Роденко жақсы білетін. Орталық Комитет трестен түскен шағымды мұқият тексеруді тапсырды. Соның нәтижесінде фактілер анықталып, Новицкас қызметінен босатылды.

Орталық Комитетке келіп түсіп жататын шағымдардың сипатын саралай отырып, қызмет бабын жеке басының мүддесіне пайдаланатын, финанс тәртібін бұзатын, көзбояушылыққа, паракорлыққа жол беретін шаруашылық басшыларына талапты бұрынғыдан да күшейте түсу қажеттігін тағы да еске сала кетуді жөн көреміз. Өйткені мұндай фактілер әлі кездесіп қалып отырады. Биыл Шығыс Қазақстан облысындағы «Комсомольская» құс фабрикасының директоры Қармановтың паракорлықпен айналысатындығы туралы шағым хат тексерілді. Шындығында көрсетілген фактілер толық анықталды. Қармановтың жеке басы баю жолына түскен, жұмыртқаны нарядсыз босатып, пара алып келген. Ал партия ұйымы бұл жағдайды біле тұра, көрнеу ымырасыздық жасаған. Директордың әйелі, балабақшаның методисі жеңілдікпен берілетін жолдама бойынша жылына екі рет санаторийға барып, сайрандап жүрген, емделуге өте-мөте мұқтаж жұмысшылардың бұған қолы жетпеген. Қарманов КПСС қатарынан шығарылып, оның ісі сотқа берілді.

КПСС мүшесі деген жоғары атаққа кір келтіретін ұнамсыз іс-әрекеті үшін коммуниске тиісті жаза қолданғандығы туралы өз шешімін партия органдары әлгі коммунист жұмыс істейтін коллективке барлық уақытта бірдей хабарлап отырмайды. Бұл, әрине, төзуге болмайтын жағдай. Еңбекшілер хаттары бойынша қолданылған шаралар туралы қалың жұртшылықты жүйелі түрде хабардар етіп отыру шарт. Кәсіпорын мен мекеме басшыларының партия комитеттерінің бюро мәжілістерінде, жергілікті Советтердің сессияларында, атқару комитеттерінде дүркін-дүркін есеп беріп, хабарлама жасауының, коллектив жиналыстарында еңбекшілердің арыздары мен шағымдарын қараудың зор тәрбиелік маңызы бар. Осы орайда баспасөздің, телевизия мен радионың мүмкіндіктерін де ұтымды пайдаланған абзал.

Арыздар мен шағымдарды дер кезінде қарауға бақылауды күшейту мақсатында КПСС Орталық Комитетінің қаулысында еңбекшілер хаттары түпкілікті шешім қабылдайтын ұйымдар мен мекемелерге келіп түскен күннен бастап әрі кеткенде бір ай мерзім ішінде қаралуға тиіс деп көрсетілген. Бұл талаптың зор маңызы бар. Ал хатта баяндалған ұсыныстарды, өтініштер мен шағымдарды қарау ұзақ мерзімді қажет ететін жағдайда, бұл жайында хат авторына дер кезінде хабарлау керек. Өкінішке орай, бұл талап барлық жерде бірдей сақтала бермейді.

Көтерілген мәселені тиісті дәрежеде жедел шешуге мойны жар бермейтін қызметкерлер бізде әлі жоқ емес. Мұндай жағдайда шағымды қарап тексеруге бірнеше мекеменің қатысуына тура келеді, мұның аяғы созбұйдалыққа әкеп соғады, осы арада шағым екінші қайтара түсе бастайды. СССР Жоғарғы Советі Президиумының «Азаматтардың ұсыныстарын, арыздары мен шағымдарын қарау тәртібі туралы» 1968 жылғы 12 апрельдегі Указы бойынша хат пен арыз авторларын әуре-сарсаңға салғаны, қуғынға ұшыратқаны үшін кінәлі адамдар әкімшілік және қылмысты жауапкершілікке тартылатынын кейбір басшылар ескере бермейтін сияқты.

Біздің елімізде әрбір адам қандай да бір кәсіпорын, мекеме немесе ведомство басшыларының қабылдауында бола алады. Олар келген кісіні зейін қоя тыңдауға, айтқан ұсыныстарының мәніне терең үңілуге, істің байыбына қарай ақыл-кеңес беруге, ал қажет болған жағдайда нақты көмек көрсетуге міндетті. Республиканың барлық облыстық партия комитеттері жанында келушілер үшін жағдай жасалған арнаулы қабылдау бөлмелері бар. Мұнда келем деушілерге әрқашан да есік ашық. Партия комитеттері секретарьларының, партия аппаратының басқа да қызметкерлерінің қабылдау күні мен сағаты белгіленген. Партия комитеттері, совет, шаруашылық органдары келушілерді қабылдау жөнінде едәуір тәжірибе жинақтады. Көптеген облыстық партия комитеттері еңбекшілерді жұмыстан тыс уақытта қабылдауды, сенбі және жексенбі күндері аппарат қызметкерлерінен кезекші қоюды практикаға айналдырды.

Әйтсе де жекелеген басшыларға, әсіресе шаруашылық қызметкерлеріне кірудің қиын екендігі, қабылдау күндері олардың көп ретте орнында болмайтындығы жөнінде еңбекшілер орынды реніш білдіріп жүр. Сондықтан басшы қызметкерлер келушілерге құрметпен қарап, қабылдау күні мен сағатында өз орнынан табылуы керек. Қабылдау графигіне ешқандай мәжіліс те, семинар да, объектілерді аралау да нұқсан келтіруге тиіс емес.

Хаттармен жұмыс мәдениетін көтеруге қамқорлық — партия аппараты қызметкерлерінің маңызды міндеттерінің бірі. Олар кәсіпорындар мен мекемелерде иесіздікке жол берілмеуіне, қызметкерлердің әрбір ұсынысқа, дабылға, өтініш пен шағымға дер кезінде, мұқият қарау жөніндегі жауапкершілігін арттыруға, бұл жұмыстың іскерлік, ұйымшылдық пен үлгілі тәртіп жағдайында өтуіне көмектесуі қажет. Партиялық, мемлекеттік және қоғамдық ұйымдарға келіп түскен еңбекшілер хаттары мен арыз-шағымдары төменнен жасалған бақылаудың көрінісі ретінде қаралуға тиіс.

Қорыта айтқанда, хаттармен жұмысты бүгінгі талап деңгейіне көтеру үшін партия аппаратының әрбір қызметкері бұл хаттардың сипатын терең де жан-жақты зерттеп, талдау негізінде одан дұрыс қорытынды жасауды ұдайы үйренуі шарт. Бұл, әрине, өз-өзінен түсінікті. Сондықтан кадрларды тапсырылған іске жоғары жауапкершілік рухында тәрбиелеуді барынша күшейте отырып, тәртіп пен талапшылдықты бұрынғыдан да нығайта түсуіміз керек.

ТИЯНАҚТЫЛЫҚ ПЕН ҰЙЫМШЫЛДЫҚ — БАСТЫ ТАЛАП

О. КӨШЕКОВ,
Гурьев облыстық партия комитетінің бірінші секретары

Бұдан сексен жыл бұрын В. И. Ленин құрған большевиктік партия күрес пен жеңістердің шын мәніндегі қаһармандық жолынан өтті, ол марксист-революционерлердің шағын ұйымынан қазір қатарына 18 миллионнан астам коммунисті біріктіріп отырған, қуатты топтасқан партияға, коммунистік жасампаздық партиясына айналды. КПСС — совет қоғамының басшы және бағыт беруші күші, оның саяси системасының ұйтқысы. Совет халқы өзінің барлық жеңістерін сыннан өткен айбынды авангарды — Коммунистік партияның сан қырлы қызметімен орынды байланыстырады. СССР-де кемелденген социализмнің орнатылуы — көп ұлтты еліміз еңбекшілерінің Ленин партиясы басшылығымен жүзеге асырған орасан зор жасампаздық істерінің басты қорытындысы.

Партия мен халықтың қазіргі жағдайдағы қызметінің негізгі мазмұны кемелденген социализмді жетілдіру болып табылады. КПСС XXVI съезі он бірінші бесжылдыққа және жалпы 80-ші жылдарға арналған асқаралы міндеттерді белгілей отырып, әлеуметтік-экономикалық дамудың мақсаттарын және оларға жетудің негізгі жолдарын нақты, әрі саралап көрсетті. Ал алға қойылып отырған аса маңызды міндет — қоғамдық өндірістің тиімділігін арттыру, оны интенсивтендіру бағытын жүзеге асыру жөніндегі проблемаларды шешу көп ретте халық шаруашылығына басшылық дәрежесіне, жоспарлау мен басқару дәрежесіне байланысты.

Партия өмір алға тартқан алуан түрлі міндеттерді іскерлікпен жүзеге асыру, бұған бүкіл қоғамымыздың өндірістік, ғылыми және творчестволық потенциалын жұмылдыру, орталықта және жергілікті жерлерде, халық шаруашылығының барлық буындарында туындаған проблемаларды жан-жақты ойластыра, байыпты да батыл шешу жөнінде орасан зор жұмыс жүргізіп келеді. Өйткені экономикаға басшылық ету мәселелері жай ғана шаруашылық мәселесі емес, саяси, партиялық мәселелер. Біз жүзеге асырғымыз келетін өзгерістер неғұрлым терең болған сайын, — деген болатын В. И. Ленин, — «оған ден қоюшылықты, саналылықпен қараушылықты соғұрлым арттыра түсуіміз керек, жаңадан миллиондаған және он миллиондаған адамдарды мұның қажеттілігіне сендіре түсуіміз керек» (Шығармалар толық жинағы, 42-том, 155-бет).

Біздің партия, оның лениндік Орталық Комитеті жергілікті партия ұйымдарының ролі мен жауапкершілігін арттыруға ұдайы көңіл бөліп отырады, олардың жұмысын жан-жақты зерттеп, мұқият талдау негізінде жалпыпартиялық мәні бар қорытындылар жасайды. КПСС XXVI съезі көптеген партия комитеттерінің жұмысындағы бағалы тәжірибемен бірге орын алып келген елеулі кемшіліктерді де нақты көрсеткені мәлім. «Әрине, облыстық немесе аудандық партия ұйымының жұмыс нәтижелері,— делінген КПСС Орталық Комитетінің партияның XXVI съезіне Есепті баяндамасында, — көптеген және сан алуан шаралардың жиынтығынан құралатыны аян. Бірақ солай бола тұрса да жігерлі де білікті партиялық басшылықтың шешуші маңызы бар. Егер әрбір партия ұйымы өз участкесінде күллі резервтерді пайдаланып, барлық жағынан тиісті тәртіп орнатса, онда бүкіл елдің ісі де [illegible]тері басады» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 94—95-беттер).

КПСС-тің айбынды отрядтарының бірі — Қазақстан Компартиясының құрамдас бөлігі болып табылатын Гурьев облыстық партия ұйымы КПСС XXVI съезінің, партияның Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерін басшылыққа ала отырып, өзінің бүкіл жұмысын коммунистердің, барлық еңбекшілердің белсенділігі мен инициативасын арттыруға, осының негізінде он бірінші бесжылдық тапсырмаларының ойдағыдай орындалуын қамтамасыз етуге бағыттай жүргізіп келеді. Өйткені партия белгілеп берген программалық міндеттерді жүзеге асыру ең алдымен партиялық басшылық дәрежесін көтеруге, оның стилі мен әдістерін барынша жетілдіруге тікелей байланысты екенін біз жақсы түсінеміз. Бұл арада әңгіме орындаушылық, тәртіптілік батыл инициативамен және алғырлықпен табиғи түрде ұштасатын жұмыс стилін қалыптастыру жөнінде болып отыр.

Партия, совет және шаруашылық органдары мен қоғамдық ұйымдардың қызметінде, халық шаруашылығының барлық буындарында іскерлік пен талапшылдықты, тиянақтылық пен ұйымшылдықты орнықтыру, нағыз творчестволық жұмыс стилін қалыптастыру — партиялық басшылықтың ең басты талаптары. Мұның өзі, түптеп келгенде, барлық жерде орындаушылық, еңбек тәртібін нығайтудан басталатыны белгілі. Шын мәніндегі қатаң тәртіп болмаған жерде, айтарлықтай нәтиже, толымды табыс болуы да мүмкін емес. Совет өкіметінің алғашқы күндерінен бастап-ақ ұлы көсеміміз В. И. Лениннің бұл мәселеге айрықша мән беріп, барлық назарды социализмнің шаруашылық құрылысының түп қазығы -- еңбек тәртібін нығайтуға шоғырландыру керек, деп көрсетуі де осыдан.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының материалдарында, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың осы Пленумда және Москва станок жасаушыларымен кездесуде сөйлеген сөздерінде экономикаға басшылық жасаудың барлық салаларын жетілдіру, партиялық, мемлекеттік және еңбек тәртібін кез-келген түрде бұзуға қарсы күресті батылырақ жүргізу қажеттігіне баса назар аударылды.

Еңбек және өндірістік тәртіпті нығайту жөнінде Москва қаласы озат кәсіпорындарының коллективтері тамаша бастама көтерді. Бұл патриоттық бастамаға үн қосқан коллективтер саны біздің облысымызда да барған сайын көбейіп, еңбек тәртібін нығайту жолындағы күрес бұқаралық сипат алып отыр. Облыстық партия комитетінің бюросы В. И. Ленин атындағы Гурьев мұнай өңдеу, Октябрь революциясының 50 жылдығы атындағы химия, кеме жөндеу заводтары, Жамбыл атындағы колхоз бен Энгельс атындағы совхоз коллективтерінің еңбек және өндірістік тәртіпті нығайту жөніндегі бастамасын мақұлдады. Бұл коллективтер еңбек тәртібін нығайту, жұмыстағы тиянақтылық пен ұйымшылдықты күшейту, ішкі резервтерді іске қосу негізінде өндіріс тиімділігін барынша арттыруды, өнім сапасын жақсартуды ұйғарды.

Қазір облыстың көптеген коллективтері еңбек тәртібін бұзушыларға қоғамдық ықпал жасаудың әртүрлі формаларын іздестіріп, ұтымды пайдалана бастады. Бірқатар кәсіпорындарда әкімшіліктің рұқсаты бойынша жұмысқа келмей қалу немесе кешігіп келу фактілері қатаң есепке алынып отыратын болды. «Қазшвейпром» тігін фабрикасының бригадаларында еңбек тәртібі жөнінде арнаулы комиссиялар құрылды, бұларға еңбек және өндірістік тәртіптің сақталуын бақылау правосы берілген. Бұл комиссиялардың шешімі әкімшілік пен қоғамдық ұйымдардың бірлескен мәжілісінде қаралады және он үшінші жалақының, басқа да қосымша көтермелеу сыйлықтарының дұрыс бөлінуіне ықпал етеді. Фабриканың кәсіподақ комитеті жұмысшылардың пәтер алу кезегін және оларға еңбек демалысы берілуін қажет болған жағдайда қайта қарап отырады.

«Гурьеврыбпром» бірлестігінің бас кәсіпорнында, басқа да коллективтерінде жұмысшыларды жұмыс орнына орналастырудың жаңа жүйесі жасалды, коллективтік шарттарға тиісті түзетулер енгізіліп, еңбек ұйымдастыру мен еңбек ақы төлеудің бригадалық формасы жүзеге асырылды, осының бәрі өндірістік тәртіпті жақсартуға елеулі ықпал ете бастады. Бұл бригадалық әдіс «Гурьеврыбпром» бірлестігіндегі жұмысшылардың 60 проценттен астамын қамтиды. Бригадаларды еңбекті ұйымдастыру мен көтермелеудің коллективтік формасына көшіру «Эмбанефть» және «Гурьевнефтегазгеология» өндірістік бірлестіктерінде де көзделіп отыр.

Облыстың партия ұйымдары КПСС Орталық Комитеті ноябрь Пленумының талаптарына сәйкес қоғамдық өндіріс пен мәдени-тәрбие қызметінің барлық саласында енбек, орындаушылық тәртібінің қатаң сақталуына, тиянақтылық пен ұйымшылдықтың берік орнығуына баса назар аударумен бірге өз жұмысының стилін де едәуір жетілдіре түсті. Ең бастысы, партия комитеттері бұқарамен байланысты нығайтуға, өндіріске тереңірек үңіліп, еңбек адамдарының мұң-мұқтажын жете зерттеуге көбірек ден қоя бастады. Әсіресе белгіленген шаралар мен қабылданған шешімдердің орындалуын бақылау және ұйымдастыру басты назарға алынып отыр. Шынын айту керек, бұрын бізде бір мәселе жөнінде бірнеше қаулы қабылдап, қағазбастылыққа, мәжілісқұмарлыққа салынатын, кабинеттен басшылық жасауға әуестенген партия комитеттері сирек кездеспейтін. Ал қазір қаулыны мейлінше аз қабылдап, оның орындалуын бақылауды күшейтуге ерекше ден қойылуда. Бұл жағынан облыстық партия комитетінің өзі өнеге көрсетіп, бюро мәжілісін бұрынғыдай айына екі рет емес, енді бір рет өткізуге көшті.

Сондай-ақ әртүрлі мәселелер бойынша өткізілетін жиналыстарды, семинарларды азайттық. Енді облыстық партия комитетінің қызметкерлері еңбек коллективтерімен тікелей қоян-қолтық араласуға, оларға жиі-жиі барып, нақты көмек көрсетуге, жоғарғы партия органдары қабылдаған шешімдердің жергілікті жерде қалай орындалып жатқанына жіті бақылау орнатуға молырақ мүмкіндік алды.

Өткен жылы облыстық партия комитетінің пленумы қабылданған шешімдердің орындалуын бақылау мен тексеруді жетілдіру жөнінде арнайы мәселе қарап, бұл саладағы істің жайына жан-жақты талдау жасады. Пленум Ю. В. Андроповтың: «Нақты бір мәселе бойынша әрбір жаңа шешім бұрын қабылданған шешімдер орындалғаннан кейін ғана, яки қандай да болсын жаңа жағдайлар туындағанда ғана қабылдануын ережеге айналдыру керек», — деген белгілі қағидасын іс жүзінде орындай отырып, қағазбастылық, кеңсешілдік дертінен тезірек арылуға, шаруашылық пен мәдени құрылысқа басшылықты жетілдіруге, қабылданған шешімдердің пәрменділігін, нәтижелілігін арттыруға бағытталған нақты шаралар белгіледі.

Сөз жоқ, осының бәрі әрбір партия қызметкерінен ерекше жауапкершілікті, жаңаны дер кезінде сезіп, перспективамен жұмыс істеуді, мейлінше іскерлікті, тиянақтылықты талап етеді. Сондықтан облыстың партия комитеттері, бастауыш партия ұйымдары коммунистердің, барлық кадрлардың инициативасын, тапсырылған іс үшін жауапкершілігін арттырып, өз аппаратында, еңбек коллективтерінде салиқалы моральдық-психологиялық ахуалды қалыптастыру, талапшылдық пен ұйымшылдық рухын орнықтыру жөнінде ұдайы қамқорлық жасап отырады. Бұл ретте партия жұмысын жоспарлауды одан әрі жетілдіруге айрықша мән беріп келеміз.

Облыстың барлық аудандарында он бірінші бесжылдыққа арналған комплексті перспективалық жоспарлар жасалып, олардың нақты жүзеге асырылуына қатаң бақылау орнатылды. Бұл саладағы жұмыс жолға қойылып, белгілібір жүйеге келтірілді. Партия комитеттерінің қолдауы арқасында еңбек коллективтерінде экономикалық және әлеуметтік комплексті даму жоспарларын жасау практикасы барған сайын өріс алып келеді. Бұл сияқты перспективалық жоспарлар нысаналы түрде, тиянақты жұмыс істеуге, проблемаларға жан-жақты талдау жасап, оларды дер кезінде байыпты шешуге елеулі септігін тигізуде. Соңғы жылдары перспективалық жоспарға сәйкес облыс халық шаруашылығын өркендетудің өзекті мәселелері егжей-тегжейлі зерттеліп, шешіле бастады. Мәселен, облыстық партия комитетінің пленумдарында мұнай өнеркәсібінің шикізат базасын дамыту, геологиялық барлау жұмыстарының тиімділігін арттыру, мал шаруашылығын өрге бастыру, оның сенімді жемшөп қорын жасау, тағы басқа да бірқатар перспективалық мәселелер қаралып, тиісті шешімдер қабылданды.

Облыстың партия комитеттері өндірісті интенсивтендіріп, оның тиімділігін арттыру үшін жергілікті жердегі оңды тәжірибеге мұқият ден қойып, оны таратуға, байқалған кемшіліктерді түзетуге айрықша күш салып отырады. Олар әсіресе артта қалған, жұмыс ырғағын қамтамасыз ете алмай келе жатқан коллективтердің қызметіне баса назар аударады. Нақты көмек көрсету үшін қалалық, аудандық партия комитеттері тарапынан мұндай коллективтерге комплексті бригада жіберу практикада жиі қолданылып жүр, әдетте бригада құрамына тәжірибелі шаруашылық басшылары, партия қызметкерлері мен мамандар енгізіледі.

Мәселен, оныншы бесжылдық тұсында Октябрь революциясының 50 жылдығы атындағы Гурьев химия заводында еңбек және технологиялық тәртіп қатаң сақталмады, елеулі кемшіліктер мен ағаттықтарға жол берілді, оның аяғы үлкен аварияға әкеп соқтырды. Облыстық партия комитетінің тікелей араласуымен заводтағы жағдай жан-жақты зерттеліп, оны жөндеуге нақты көмек көрсетілді. Маман кадрларды іріктеу мен орналастыруда жіберілген кемшіліктер қолма-қол түзетілді, бұқара арасындағы социалистік жарысты ұйымдастыру ісі жолға қойылды. Коллективте моральдық-психологиялық ахуалды жақсарту, завод партия ұйымының жауынгерлік қабілетін, коммунистердің авангардтық ролін арттыру жөнінде де көптеген шаралар жүзеге асырылды.

Соның нәтижесінде завод коллективі көп ұзамай өндірісті жолға қойып, озат кәсіпорындардың қатарынан орын алды. Ол он бірінші бесжылдықта жұмыс істейтін адам санын көбейтпей-ақ өнім өндіруді арттыру жөніндегі бағалы бастаманың инициаторы болды. «Аз адаммен көп өнім өндірейік!» деген ұранмен өріс алған бұл тамаша бастаманы облыстық партия комитетінің бюросы мақұлдады. Облыста жаңа бастаманы қолдаушылар қатары көбейе түсті. Қазір химия заводы — негізгі техникалық-экономикалық көрсеткіштер бойынша жоспарын ұдайы асыра орындайтын, өнімнің маңызды түрлерін Сапа белгісімен шығаратын, еңбек өнімділігін еселеп арттырып келе жатқан, перспективалы кәсіпорындардың бірі.

Өндіріспен, еңбек коллективтерімен тығыз байланысты нығайтудың жанды формасы ретінде партия комитеттерінің есебін ұйымдастыру бізде ұдайы жүзеге асырылып келеді. Өткен жылы қалалық, барлық аудандық партия комитеттері коммунистер алдында есеп беріп, бұларда партия комитеттерінің секретарьлары мен бюро мүшелері информациялық баяндамалар жасады. Ал облыстық партия комитетінің есебін талқылауға барлық коммунистің үштен екісі қатысып, онда 125 адам шығып сөйледі, алпыстан астам сын ескертпелер мен ұсыныстар айтылды. Бүгінде коммунистер айтқан орынды ұсыныстар мен ой-пікірлерді жүзеге асыру жөнінде жүйелі шаралар қолданылуда.

Партияның шешімдері мен саясатын жүзеге асыру бастауыш партия ұйымдарының жауынгерлік қабілетіне, ұйымдастырушылық ықпалына, коммунистердің өндіріс пен тұрмыста авангардтық роль атқара білуіне көп байланысты. Сондықтан да бұл мәселеге әрқашанда баса көңіл бөліп келеміз. Облыстық партия комитеті өзінің бюро мәжілістерінде бастауыш партия ұйымдарының есептерін тыңдап, олардың жұмысына терең талдау жасайды. Ал қалалық, аудандық партия комитеттері мұндай есепті пленумда талқылап жүр.

Тек соңғы екі жыл ішінде облыстық партия комитетінің бюросында ғана совхоздар мен колхоздардағы, өнеркәсіп, құрылыс пен транспорт кәсіпорындарындағы 16 партия ұйымы секретарының есебі тыңдалды. Біз бұл маңызды істе сан қуалауға жол бермей, бастауыш ұйымдардың есебін тыңдау талапқа сай өткізілуіне, қабылданған шешімдердің мүлтіксіз жүзеге асырылуына айрықша мән береміз. Облыстық партия комитетінің биылғы апрельде өткен IX пленумы Теңіз аудандық партия комитетінің комплексті есебін талқылап, оның бастауыш партия ұйымдарына қалай басшылық етіп отырғанын жан-жақты сарапқа салды.

Осы бағыттағы жүйелі жұмыстың нәтижесінде соңғы жылдары көптеген бастауыш партия ұйымдарының жауынгерлік қабілеті мен өндіріске ықпалы едәуір арта түсті. Мұны Қызылқоға ауданындағы Энгельс атындағы совхоз партия комитетінің жұмысынан айқын көруге болады. Партия комитеті бес цехтық партия ұйымы мен үш тұрақты партия тобының жұмысына күнбе-күн бағыт-бағдар сілтеп, оларға тиісті көмек көрсетеді, коммунистердің есебін тыңдайды. Партком мүшелері перспективалық және ағымдағы жұмыс жоспарларын жасауға, партия жиналыстарын, саяси және экономикалық оқу сабақтарын уақтылы, әрі сапалы өткізуге ат салысады.

Осыдан біраз уақыт бұрын совхоздағы № 3 ферманың жұмысы ақсап, оңға бір баспай-ақ қойды. Оның басты себебі, коллективте еңбек және өндірістік тәртіп мәз болмады, ферма басшылары жұмысқа салдыр-салақ қарады. Совхоз парткомы коммунистердің орынды талабын ескере отырып, ферма меңгерушісін де, цехтық партия ұйымының секретарын да өзгертуді, ал олардың орнына қолынан іс келетін, инициативалы, жас кадрларды ұсынды. Партком сонымен бірге өндірістің орта буынындағы кадрлардың жауапкершілігін арттырып, оларға талапты барынша күшейтті. Көп ұзамай фермадағы жағдай бірте-бірте күрт жақсара бастады. Бұл күнде № 3 ферма — совхоздағы озат коллективтердің бірі. Ал совхоз 1982 жылдың қорытындысы бойынша КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туын жеңіп алды. Бұл секілді мысалдарды көптеп келтіруге болар еді.

Бастауыш партия ұйымдарының жауынгерлік қабілетінің артуы коммунистердің авангардтық ролін көтеруге де игі ықпал жасап отыр. Қазір бізде өзінің жақсы ісімен басқаларға үлгі-өнеге көрсетіп, қоғамдық өндірістің саналуан салаларында шын мәнінде табандылық пен іскерлік танытып жүрген еңбек озаттары аз емес. Олардың арасында шопандар, Социалистік Еңбек Ері, КПСС XXVI съезінің делегаты Қ. Асабаев, СССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты Ғ. Айталиев, Қазақ ССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаттары, Қазақ ССР Жоғарғы Советінің депутаттары А. Қапетов пен Қ. Жұмағалиев, мұнайшы, СССР Жоғарғы Советінің депутаты М. Боранбаева, бұрғышы, Социалистік Еңбек Ері З. Балкенжиев, балықшы, Қазақ ССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты С. Распеков, құрылысшылар, Социалистік Еңбек Ері С. Әліпова, Қазақ ССР Жоғарғы Советінің депутаты Б. Железнов, тағы басқалары бар. Облыс коммунистерінің 73.9 проценті материалдық өндіріс саласында тікелей еңбек етіп жүргенін атап өткен жөн.

Бізде еңбекшілердің өндірісті, мемлекеттік және қоғамдық істерді басқаруға, сайламалы органдар мен қоғамдық ұйымдардың жұмысына белсене қатысуына баса көңіл бөлінеді. Еңбекшілердің өндірісті басқару ісіне қатысуының формалары әр алуан. Солардың ішінен әсіресе тұрақты жұмыс істейтін өндірістік кеңестер, коллективтік шарттарды қабылдау мен талдау, жұмысшы жиналыстары және басқалары шынайы бұқаралық сипат алып отыр. Қазір облыста тұрақты жұмыс істейтін 362 өндірістік кеңес бар. Олардың құрамына 13 мыңнан астам адам тартылған. Сондай-ақ облыстық, қалалық және аудандық партия комитеттерінің құрамына сайланғандар арасында 355 жұмысшы мен колхозшы, облыстық, қалалық және аудандық Советтерге сайланған депутаттар ішінде 669 өндіріс озаты бар. Олар партия комитеттерінің пленумдарын, Советтердің сессияларын әзірлеуге, күн тәртібіндегі мәселелерді талқылауға белсене қатысады.

Өндіріс тиімділігін арттырып, жұмыс сапасын жақсарту, ұйымшылдық пен тәртіпті нығайту басшы кадрларға тікелей байланысты. Сондықтан да облыстың партия ұйымдары кадрларды іріктеу, орналастыру және тәрбиелеу ісін өз қызметінің ең негізгі, өзекті буыны санайды. Облыстық партия комитетінің КПСС XXVI съезінен кейін өткен пленумдарының бірі кадрлар жөніндегі мәселеге арналды. Облыстың шаруашылық пен мәдениет салалары өз ісін жетік білетін, білікті де алғыр, тәжірибелі кадрлармен қамтамасыз етілген.

Партия комитеттерінің номенклатурасына кіретін 3454 қызметкердің 77,4 проценті — жоғары білімді мамандар. Ал қалалық, аудандық партия комитеттерінің секретарьлары түгелдей жоғары білімді, олардың төрттен үш бөлігі — өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығының мамандары. Партия комитеттері аппаратындағы әрбір төртінші жауапты қызметкердің жоғары партиялық-саяси білімі бар. Облыстық партия комитетінің номенклатурасына кіретін қызметкерлердің 33 проценті еңбек жолын жұмысшы немесе колхозшы болып жұмыс істеуден бастағандар. Сондай-ақ облыстағы бастауыш партия ұйымдарының секретарьлары да — түгелдей жоғары білімді, өндірістің ысылған мамандары.

Соңғы жылдары совет, кәсіподақ, комсомол және басқа қоғамдық ұйымдар қызметкерлерінің де сапалық құрамы жақсарды. Ауыл шаруашылық өндірісін білікті мамандармен қамтамасыз ету жөнінде де едәуір іс тындырылды. Қазір бізде жоғары және арнаулы орта білімді мамандар саны 35 мыңнан астам, яғни 1975 жылдағымен салыстырғанда 13 мың адам көп. Мұның өзі партия комитеттерінің белгілібір басшы қызметке кадрларды іскерлік қабілетіне, саяси кемелділігіне қарай іріктеуіне зор мүмкіндік беріп отыр.

Бізде жауапты қызметке жоғарылатылған шаруашылық басшылары арасында өзіне тапсырылған өндіріс саласын шебер басқарып, партия сенімін ақтап жүргендері аз емес. Мәселен, Ж. Есқайыров өзінің еңбек жолын Қызылқоға ауданындағы Ленин атындағы совхозда аға шопандықтан бастады. Ол институтты бітіргеннен кейін осы шаруашылықта өз мамандығы бойынша әуелі ферма зоотехнигі, совхоздың селекционері, кейін бас зоотехнигі болып істеді. Бұл қызметтерде өзін жетік маман, жақсы ұйымдастырушы, адамдармен жұмыс істей білетін, байсалды басшы ретінде таныткан Ж. Есқайыров осы совхоздың директорлығына ұсынылды. Содан бері өткен бес-алты жыл ішінде совхоз коллективі жоғары нәтижелерге ие болып, Бүкілодақтық және республикалық жарыстың жүлдегері атанып келеді. Сондай-ақ «Қазақстан» совхозының директоры Қ. Құрмановтың, «Сельхозтехниканың» Теңіз аудандық бірлестігінің басқарушысы В. Башмаковтың, тағы басқа да көптеген өндіріс жетекшілерінің ұйымдастырушылық қабілетін атап өткен абзал.

Кадрлар тәрбиесі — сан қырлы, күрделі мәселе. Бұл істе мейлінше байсалдылық, байыптылық, сергектік, талапшылдық қажет. Соңғы кезде бір байқалатын нәрсе, жекелеген басшы қызметкерлер қызыл сөзге, құрғақ уәдеге әбден үйір болып алған. Олардан жоспарлы тапсырманың орындалуын талап етсең мың түрлі сылтау айтып, кездескен кейбір қиыншылықтарды алға тарта қояды. Мұндай басшыларға қазір талапты барынша күшейтіп, олардың тапсырылған іс үшін жауапкершіліктен жалтаруына жол берілмейтін болды. Өйткені, Ю. В. Андропов жолдас айтқандай, даурықпа сөзге емес, іске бейімделу — бүгін таңда бізге керегі міне осы.

Теңіз ауданындағы «Балқұдық» совхозының директоры М. Қабиев шаруашылыққа келгеннен кейін бірер жылдан соң мүлде еркінсіп, өзіне де, өзгеге де талапты бәсеңсітіп жіберді, жеке жауапкершілігін жете сезінбеді. Оның жұмысқа салғырттығының салқыны басқа мамандарға да тимей қалған жоқ. Аудандық партия комитеті М. Қабиевпен көп жұмыс істеді, оны тәртіпке шақырды, мамандарға талапты мүлде төмендетіп жібергені үшін оған қатаң сөгіс беруге де тура келді. Бірақ бұдан кейін де дандайсыған директор біржола түзеліп кеткен жоқ, біраз уақыт серпіліс байқатып, сөгісін алдырып, аудан басшыларын алдаркатып жүрді де, көп ұзамай салдыр-салақтық, енжарлық, даңғазалық дағдысына қайта көшті. Сондықтан облыстық партия комитеті оны жұмысынан босатуға мәжбүр болды.

Гурьевтегі кәсіпорындардың бұрынғы басшыларының бірі В. Бородин де партия органдарының сенімін ақтамады, коллективті алда тұрған міндеттерді орындауға жұмылдыра білмеді, шалағайлыққа, дәрменсіздікке салынды, өндірісті жолға қою орнына заводқа белгіленген мемлекеттік жоспарды қалай да кемітуге тырысып, әртүрлі айла-әрекеттер жасап бақты. Бірақ облыстық партия комитеті завод басшысының бұл әрекетіне дер кезінде тойтарыс берді. Кейін кәсіпорын басшылығын лайықты кадрлармен нығайтуға тура келді.

Облыста кадрларды іріктеу, орналастыру және тәрбиелеу ісінде орын алып отырған кемшіліктер әлі аз емес. Жауапты қызметтегі басшы мамандарды жиі ауыстыру фактілеріне әсіресе Мақат, Индер аудандық партия комитеттері көбірек жол беріп жүр. Ал кейбір партия комитеттері жас мамандарды өсіруге тым салғырт қарайды, оның есесіне дипломы жоқ практиктерді жауапты қызметте қалдыра беруге бейім тұрады. Соның салдарынан «Гурьевнефтегазгеология» бірлестігінде жұмыс істейтін инженер-техник қызметкерлердің тек үштен бірі ғана дипломды мамандар болып отыр, ал «Гурьеврыбпром» өндірістік бірлестігінде арнаулы орта білімі бар 200 маман әзірге жай жұмысшылардың орнында жүр.

Кемелденген социализм жағдайында маңызы мен ролі барған сайын артып отырған идеялық-тәрбие жұмысы еңбекшілердің әлеуметтік белсенділігін арттырудың маңызды факторы болып табылады. КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысына сәйкес облыс партия ұйымдарында бұқара арасындағы идеялық-тәрбие жұмысын жандандыру, еңбекшілерге саяси және экономикалық білім беруді жетілдіру бағытында жүргізіліп отырған жұмыс елеулі. Бұл жұмыстың формалары жетілдіріліп, пәрменділігі арта түсті. Соңғы кезде партия, совет органдары еңбекшілер үніне сергек қарап, олармен жиі-жиі кездесуді, емін-еркін пікір алысуды, көкейтесті мәселелерді бірлесе шешуді практикаға айналдырып жүр.

Облыста бірыңғай саяси күн уақтылы өткізіліп, оған басшы қызметкер көптеп қатысатын болды. «Барлық жерде де еңбек және өндірістік тәртіпті нығайтайық!» деген тақырыпта биылғы март айында өткен бірыңғай саяси күнге партия, совет және шаруашылық органдарының. кәсіподақ, комсомол ұйымдарының 900-ден астам басшысы қатысып, еңбекшілермен кездесті. Шаруашылық басшыларының идеологиялық оперативті кеңестер өткізуі практикаға айналды. Партия комитеттері мен жергілікті Советтер өткізетін «Ашық хат күндері», село тұрғындарының жиыны қалың бұқараның ынта-ықыласын тудырып, көңілінен шығып жүр. Бұл маңызды шаралар көптеген көкейтесті мәселелерді байыпты шешуге, партия мен үкімет директиваларының жүзеге асуына бақылауды күшейтуге мүмкіндік берді. Соңғы кезде жергілікті партия, совет органдарына еңбекшілерден келіп түсетін арыз- шағымдардың жылдан жылға азайып келе жатқанын атап айтуымыз керек.

Облыстың партия ұйымдары ғылым жетістіктерін, еңбек ұйымдастырудың прогрестік әдістерін өндіріске кең енгізу мақсатында бірқатар аудандарда озық тәжірибе мектептерін құрып, олардың жұмысын жолға қойды. Мәселен, Ембі ауданындағы «Қосшағыл» совхозының аға шопаны, КПСС XXVI съезінің делегаты, Социалистік Еңбек Ері К. Асабаевтың, Мақат ауданының Қарсақ мұнай өндіру цехындағы жер асты жабдықтарын жөндеу бригадасының бригадирі, Қазақ ССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты М. Аншыбаевтың, Махамбет ауданындағы саңлақ сауыншы, облыстың бірнеше дүркін чемпионы атағын жеңіп алған С. Бәрменованың озық тәжірибе мектептері тұрақты жұмыс істеп, өз әріптестеріне еңбек жұлдыздарының озық әдістерін үйретіп келеді.

Партия ұйымдарының барлық жерде тиянақтылық пен ұйымшылдықты орнықтыру, коммунистердің, күллі еңбекшілердің белсенділігін арттыру бағытындағы мақсатты жұмысы өз жемісін беруде. Қазір облыста жоспарлы тапсырмасын, қабылдаған міндеттемесін орындамайтын коллектив жоққа тән. Облыс еңбекшілері он бірінші бесжылдықтың алғашқы екі жылының жоспарын барлық негізгі көрсеткіштер бойынша асыра орындады, осы уақыт ішінде жоспардан тыс 49 мың тонна мұнай өндірді.

Әсіресе өткен, мерекелі жылы өнеркәсіп пен құрылыс саласында қол жеткен табысымыз айтарлықтай. Былтыр жоспардан тыс 5 миллион сомның өнеркәсіп өнімі өндіріліп, мемлекеттік Сапа белгісімен шығарылған өнімнің үлес салмағы 9 проценттей артты. Өнеркәсіп өнімі өсімінің 85,6 проценті еңбек өнімділігін арттыру есебінен алынды. Құрылысшылар мемлекеттік күрделі қаржыны игеру жоспарын жыл сайын асыра орындап келеді.

Сондай-ақ өткен жылы мал санының өсімі барлық түліктер бойынша толық қамтамасыз етіліп, төлдейтін әр жүз малдан 114 қозы, 63 бұзау, 84 құлын, 41 бота алынды, мемлекетке мал өнімдерін сату жоспары барлық түрінен асыра орындалды. Өткен жылдың қорытындысы бойынша өнеркәсіпті өркендетуде қол жеткен табысы үшін облысымыз КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туымен наградталды.

Облыс еңбекшілері бесжылдықтың үшінші жылын да сенімді бастап, бірінші тоқсанда өнеркәсіп өнімін өткізу жоспарын асыра орындады. СССР Азық-түлік программасын жүзеге асыруға жұмылған облыс малшылары ауа райының қолайсыздығына қарамастан мал қыстатуды ойдағыдай аяқтап, төл алу науқанын ұйымшылдықпен өткізуде.

Еліміздің Азық-түлік программасы облыс еңбекшілері алдына аса ауқымды да жауапты міндеттер қойып отыр. Он бірінші бесжылдықта ет өндіруді жылына орта есеппен 34 мың тоннаға, сүтті 30,5 мың тоннаға, жұмыртқаны — 29 миллионға жеткізуіміз керек. Бұл, әрине, күрделі, бірақ орындауға әбден болатын міндет.

Облыстың партия ұйымдары экономикаға басшылықты жақсарта отырып, орын алып келген кемшіліктерді батыл жою, өндірістің тиімділігін барынша арттыру, бұл үшін жұмыстағы жинақылықты, ұйымшылдықты, орындаушылық тәртіпті нығайта түсу, еңбеккерлердің творчестволық белсенділігін, коммунистердің авангардтық ролін одан әрі көтеру жөнінде бұдан былай да орасан зор ұйымдастырушылық, саяси шараларды жүзеге асыра береді. Каспий өңірінің коммунистері, барлық еңбеккерлері партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерін жүзеге асыруға жұмыла отырып, бесжылдықтың үшінші, өзекті жылының тапсырмаларын мерзімінен бұрын орындап шығады, сөйтіп, РСДРП II съезінің 80 жылдығын лайықты табыстармен атап өтеді.

Карл Маркстің туғанына 165 жыл толуына

АСҚАН ІРІ ҒАЛЫМ, ҰЛЫ РЕВОЛЮЦИОНЕР

1983 жылғы 5 майда совет халқы, социалистік достық одақ елдерінің еңбекшілері мен бүкіл прогресшіл адамзат ақыл-ойдың алыбы, асқан ірі ғалым, жалынды революционер, ғылыми коммунизмнің негізін қалаушы, халықаралық жұмысшы табының ұстазы әрі көсемі — Карл Маркстің туғанына 165 жыл толуын айрықша салтанатпен атап өтті.

Қ. Маркстің ғылыми және теориялық ерекше бай мұрасының, әсіресе оның философия мен саяси экономия, тарих пен әлеуметтік ілім салаларындағы еңбектерінің тарихи мәні зор, заманалық оқиға болды. Қ. Маркстің алып қызметі мен оның өміршең ілімінен жұмысшы табы біртұтас ғылыми дүниетаным, диалектикалық- материалистік әдіс, революциялық теория, сондай-ақ революциялық стратегия мен тактиканың негізі ретіндегі өзінің қуатты қаруын тапты.

Карл Маркстің өмірі мен қызметі — асқан ғылыми ерлік. Ол өзінің ғажайып ақыл-ойының күллі күш-құдіретін, революциялық қажыр-қайратын қоғам дамуының объективтік заңдарын терең ашуға, жұмысшы табы мен барлық еңбекшілерді капитализмнің құлдығынан құтқаруға, социализм ісіне арнады. Маркс тарих дамуының барысы алға қойған сұрақтардың бәріне жауап берді. Бұл ретте ол адамзаттың ақыл-ойымен жасалған жақсы атаулының бәріне сүйенді, іс жүзінде қоғамтану мен жаратылыстану саласындағы ғылыми зерттеулерді терең талдап, сын көзімен қайта өңдеп, әлдеқайда ілгері дамытты.

В. И. Ленин өзінің «Марксизмнің үш негізі және құрамдас үш бөлімі» деген мақаласында Маркстің ілімі дүниежүзілік цивилизацияның шыңы, XIX ғасырда адамзат жасаған күллі игі де ізгі атаулының мұрагері екенін атап көрсетеді. Классикалық неміс философиясын, ағылшын саяси экономиясын, француз утопиялық социализмін сын көзімен қайта өңдеп, ілгері дамыта отырып, Қ. Маркс өзінің ұлы серігі, әрі досы Ф. Энгельспен бірге қоғамдық ойдың тарихында төңкеріс жасады.

Марксизмнің философиялық негізі — диалектикалық материализм. Маркстің диалектикалық материализмі табиғи құбылыстардың, адам қоғамы мен ойлаудың күрделі болмысын біртұтас ұғым ретінде қарастыра отырып, ол өз бойында шындықты түсіндіру мен талдаудың философиялық әдісін дүниені революциялық жолмен өзгертудің идеясымен етене ұштастырады. Маркс өзінің «Фейербах туралы тезистерінде» былай деп жазды: «Философтар дүниені түрліше *түсіндірумен* ғана болып келді, ал мәселе оны *өзгертуде* жатыр» (Қ. Маркс пен Ф. Энгельс. Таңдамалы шығармалары, 1-том, 9-бет).

Маркс пен Энгельстің қоғам дамуының заңдылықтарын ашқан дәйекті ғылыми теориясы — тарихи материализмі қоғамдық ойда түбегейлі төңкеріс жасаған олардың асқан ірі жеңісі болды. Олар қоғам дамуын табиғи-тарихи процесс ретінде негіздеді, қоғамдық өмірде материалдық өндірістің басты роль атқаратынын, қоғамның өндіргіш күштерін дамытуға бұрынғыдан гөрі молырақ мүмкіндік жасайтын әлеуметтік-экономикалық формациялардың бірін бірі алмастырып отыруының заңдылық сипатын ғылыми тұрғыдан дәлелдеп берді. Бұл тұжырым капитализмнен социализм мен коммунизмге өтудің сөзсіз болмай қоймайтын процесс екенін философиялық тұрғыдан негіздеді.

Маркс ашқан бұл жаңалықтың ерекше екі маңызы болды. Материалдық өндіріс қоғам өмірінде басты роль атқаратын болғандықтан қоғамның экономикалық негізін терең зерттей келе, соған сүйене отырып, оның даму заңдарын ашу керек еді. Демек, саяси экономияны зерттеп, талдап беру қажет болды. Бұрынғы қоғамдағы, сондай-ақ буржуазиялық қоғамдағы өндіргіш күштер мен өндірістік қатынастардың өзара байланысы мен даму диалектикасын терең талдау арқылы М. Маркс бұлардың арасындағы қайшылықтардың күшеюі жеке меншікке негізделген қоғамда қалайда объективті түрде қоғамды революциялық жолмен өзгертуге, қоғамдық меншікке негізделген қоғам орнатуға алып барады деген даналық тұжырым жасайды.

Буржуазиялық қоғамды талдауға диалектикалық материализм мен тарихты материалистік тұрғыдан түсіну әдісін қолдану К. Маркстің екінші жаңалықты — қосымша құн теориясын ашуына мүмкіндік берді. Міне бұл оның экономикалық теориясының іргетасы болды. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас айтқанындай, ол капиталистік өндіріс, капиталдың еңбекті қанауы құпиясының пердесін жұлып тастады — қосымша құнның қалай жасалатынын және оны кімдердің иеленетінін көрсетті.

Маркстің осы ең ірі екі жаңалығы — тарихты материалистік тұрғыдан түсіну және қосымша құн теориясы — социализмді утопиядан ғылымға айналдыруға, тап күресіне ғылыми тұрғыдан түсінік беруге, ғылыми коммунизмнің теориясын жасауға мүмкіндік туғызды.

Қоғамдық құбылыстарды ғылыми тұрғыдан танып білудің нәтижесінде Маркс пен Энгельс қоғамды революциялық жолмен өзгерту процесі объективтік және субъективтік алғышарттары бар процесс деген қорытынды жасады. Олар тек өнеркәсіп пролетариатын қалыптастыратын ірі машиналы өндірістің қажетті дәрежеде дамуы ғана өзінің сипаты жағынан капитализм тұсында қоғамдық меншікке айналатын өндіріс құрал-жабдықтарына жеке меншікті жоюға мүмкіндік беретінін бұлтартпастай етіп дәлелдеп шықты.

Капитализмді, жалпы қанау атаулыны жоюдың революциялық миссиясы тарих өзіне жүктеген пролетариаттың әлеуметтік қуатты күш екенін алғаш тани білген, оның социалистік қоғамды жасаушы ретіндегі бүкіл дүниежүзілік-тарихи ролін анықтаған К. Маркс пен Ф. Энгельс болды. Кезінде В. И. Ленин мұның өзі марксизм іліміндегі басты мәселе екенін атап көрсетті.

К. Маркс жұмысшы табының саяси өкіметті жеңіп алып, өз диктатурасын орнатқанда ғана жалдама құлдық системасын жойып, социалистік қоғам орната алатынын дәлелдеп берді. Бұл ретте жұмысшы табы ескі мемлекеттік машинаны қиратып, оның орнына еңбекшілерге, тек соларға ғана қызмет ететін жаңа өкімет системасын жасауға, жаңа мемлекеттік аппарат құруға тиіс.

Ғылыми коммунизм негізін қалаушылардың қоғам жөніндегі ғылымға қосқан үлесін айта келіп, В. И. Ленин былай деп жазған болатын: «Маркс пен Энгельстің жұмысшы табы алдында сіңірген еңбегін бірер сөзбен былай деп айтуға болады: олар жұмысшы табын өзін өзі тануға, өзін өзі түсінуге үйретті, сөйтіп, арманның орнына ғылымды қойды» (Шығармалар толық жинағы, 2-том, 6—7-беттер).

Маркс пен Энгельстің сіңірген еңбегі жөнінде айтқанда В. И. Ленин, ең алдымен олардың социализмді жұмысшы қозғалысымен ұштастырудың қажеттігін түсіндіретін революциялық теория жасап бергенін, пролетариаттың таптық күресін ұйымдастыруды социалистердің алдына нақты міндет етіп қойғандығын атап көрсеткен болатын.

К. Маркс коммунистік қоғамды орнатудың, оны дамытудың сындарлы ғылымын жасап, оның заңдары мен принциптерін белгілеп берді. Ол жаңа қоғамдық формация өзінің қалыптасу және даму барысында төменгі және жоғарғы фазалардан өтетіні жөнінде ғылыми тұжырым жасады.

Сонымен пролетариаттың тамаша ғалымы және ұстазы, асқан революционер-практик К. Маркстің тұтас бір ғасырға барабар қаһарман өмірінің ішінде тындырған істері мен ұрпақтан ұрпаққа ұласып отырған өміршең өнегесін былайша тұжырымдауға болады:

— Маркс бүкіл дүниежүзілік тарих қозғалысына материалистік тұрғыдан түсінік берді, әлеуметтік-экономикалық формациялардың дамуы мен алмасуы туралы ілім жасады.

— Ол бірден-бір ғылыми саяси экономия жасады, буржуазияның баюының қайнар көзін — қосымша құнды ашты, сол арқылы капитализм тұсындағы қанаудың құпия сырын әшкереледі және оның революциялық жолмен сөзсіз құлатылатынын дәлелдеді.

— Ол соңғы қанаушы құрылысты жойып, социализм құрылысына басшылық етуге тиісті жұмысшы табының тарихи миссиясын негіздеп берді.

— Ол табиғат пен қоғамды зерттеудің мейлінше ғылыми, диалектикалық-материалистік әдісін, қоғамдық процестер мен оқиғаларды пролетарлық-таптық тұрғыдан, яғни ақиқат тұрғысынан танып білудің, оларға шынайы реалистік тұрғыдан қараудың методологиясын жасап берді.

Осындай заманалық мәні бар жаңалықтардың арқасында социализм утопиядан ғылымға айналдырылды.

Марксизмді пролетариаттың тап күресінің туы етіп көтерген В. И. Ленин Маркс пен Энгельстің адал ізбасары болды. Ол тарихи жаңа жағдайда марксизмнің барлық құрамдас бөлімдерін творчестволықпен дамыта отырып, оны іс жүзіне асыру үшін қажырлы күрес жүргізді. Ол марксизмді жоғары сатыға көтерді. Оның өміршең ілімі — ленинизм—империализм және пролетарлық революциялар заманының, отаршылдық системасының күйреуі, адамзаттың капитализмнен социализмге өту заманының марксизмі. Сондықтан да дүниежүзілік коммунистік қозғалыстың тәжірибесімен байытылған марксизм-ленинизм бостандыққа, бейбітшілік пен әлеуметтік прогреске бастайтын ілім ретінде әлемнің түкпір-түкпіріндегі миллиондаған адамдардың жүрегіне жол тауып, санасын нұрландырып отыр.

Марксизм-ленинизмнің қуатты күшінің, оның ескіруді білмес сонылық құпиясының сырын айта келіп, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас өзінің «Карл Маркс ілімі және СССР-дегі социалистік құрылыстың кейбір мәселелері» деген мақаласында былай деп жазады: «Біздер, совет коммунистері, дүниежүзілік цивилизацияның бүкіл тарихындағы ең ықпалды идеялық ағымға—марксизм-ленинизмге жататындығымызды мақтан етеміз. Қазіргі заманғы ғылым мен мәдениеттің бойындағы таңдаулы, озық атаулының бәріне құлаш жаятын ол бүгін таңда әлемнің рухани өмірінің өзегі болып отыр, сан миллиондаған адамдардың ақыл-ойын билеп отыр. Бұл бүкіл адамзатты азат ететін өрлеу үстіндегі таптың идеялық кредосы. Бұл әлемдік оптимизм философиясы, қазіргі және болашақ заманның философиясы».

К. Маркс асқан ойшыл, революционер-практик те болды. Оның творчестволық еңбегінің жемісті болған себебі ол әлеуметтік әділдікті аңсады, еңбек адамдарын ерекше құрметтеді, қанаушыларды мейлінше жек көрді, тарихты жасаушы — халық бұқарасының сарқылмас жасампаздық күшіне кәміл сенді. К. Маркс ғылым жолында, жұмысшы табының революциялық теориясын жасау жолында қажымай-талмай еңбек етті. «Капиталды» жазуға ол 40 жыл өмірін жұмсады. П. Лафарг өзінің естеліктерінде «Капиталдың» Маркс оны жазған кезде шеккен темекісін де өтей алмайтынын, ал өзін өлім жазасына кескен үкім шығарғаны үшін буржуазиялық қоғамнан айтарлықтай ақы төлеуді талап етуге әсте болмайтынын айтып, әзілдейтінін ашып жазады. Маркстің өз сөзімен айтқанда, «Капитал» — оның денсаулығын, өмірі мен семьясының бақытын құрбан етіп жазған кітабы. Бұл жөнінде Женни Маркс былай деп жазған болатын: «...Мұндай ауыр жағдайда жазылған өзге кітаптың болуы екіталай, оның әлекке, әбігерге, азапқа толы жасалу тарихының сырын жазуыма да әбден болар еді. Егер жұмысшылар тек солар үшін, солардың мүдделерін қорғау үшін ғана жазылған бұл еңбекті аяқтап шығудың қандай құрбандықтарға түскенін білсе ғой...» (К. Маркс, Ф. Энгельс. 31-том, 500-бет).

Жұмысшы табы Маркстің қолынан қуатты идеялық қару алды. Маркстің өзі айтқандай, «Капитал» буржуазия мен жерді меншіктеушілердің төбесінен түскен сұмдық зеңбіректің оғындай болды.

Қ. Маркстің адамзатқа қалдырған идеялық-теориялық мол мұрасы оның асқан ғылыми дарыны мен ерекше еңбексүйгіштігін танытады. Мәселен, Қ. Маркстің негізгі еңбегі «Капиталдың» бір өзі ғана қалың-қалың 7 том, немесе 250 баспа табақ. Оны жазу үшін жиналған материалдар бұдан әлденеше есе көп. Қ. Маркс пен Ф. Энгельс еңбектері СССР-де екінші рет басылғанда 39 том болып шығарылды, кейін бұған қосымша тағы да 11 том шығару ұйғарылды. Қазір бұл қосымша басылымдарды шығару да аяқталып келеді. Қ. Маркс пен Ф. Энгельстің еңбектері Герман Демократиялық Республикасында 100 том болып басылып шығарылады.

Қ. Маркстің дәптерлерінде қыруар ескертпелер, теориялық тұжырымдар мен қағидалар бар. Біздің еліміздің архивтерінде Қ. Маркстің жалпы көлемі 150 баспатабақ келетін 200 қолжазба дәптерлері сақталған. Оларда саяси экономияға, философия мен ғылыми социализмге байланысты, сондай-ақ физиология, математика, агрономия, ғылымның басқа да салалары бойынша теориялық маңызы зор көптеген ескертпелер кездеседі.

Қ. Маркс ғылымға мейлінше адал болған адам. Ол өзі айтқан жәйттердің шындығын жан-жақты зерттеп, дәлелдемей тұрып, немесе еңбекті жазған кезде әртүрлі себептерден өзі талдай алмаған, бірақ сол проблемаға қатысы бар әдебиеттерді толық қарап шықпайынша, өз шығармаларын баспаға әсте ұсынған емес. Оған тағы да әйгілі «Капитал» мысал бола алады. Қ. Маркс «Капиталды» 1865 жылғы декабрьдің аяғында бітірген болатын. Бірақ сол кезде жарияланған бұған азды-көпті қатысы бар материалды толық қамтып, пайдалану үшін ол тағы да бір жарым жылдай еңбектеніп, ақыры кітабын тек 1867 жылғы апрельде ғана толық бітіріп баспаға ұсынады.

Қ. Маркс ғылымда партиялылықты, принципшілдікті жақтады. Ол өзінің ғылыми тұжырымдарын үстем таптың көзқарасына, былайша айтқанда, шындыққа жанаспаса да жұртшылық пікірі дегенге бейімдеуге тырысатындарды батыл сынады. «Саяси экономия сынының» алғысөзінде Қ. Маркс былай деп жазды: «Менің көзқарастарым — бұлар туралы жұрт не ойласа да және бұлар үстем таптардың өзімшілдік соқыр сенімдерімен қалайда үйлеспесе де — адал және көп жылдық зерттеулердің нәтижесі болып табылады» (Қ. Маркс, Ф. Энгельс. Таңдамалы шығармалары, 1-том, 525-бет). Қ. Маркс ғылымда батылдық, шындыққа адалдық, принциптілік, бетің бар, жүзің бар демейтін ғылыми сын болуын талап етті.

Қ. Маркс асқан ірі ғалым ғана емес, XIX ғасырдың асқан реалист-саясатшысы, революционері де болды. Оның ғылыми-зерттеу саласындағы қызметі жұмысшылар бұқарасы арасында ғылыми коммунизм идеясын тарату, пролетариаттың партиясын құру және оны нығайту ісімен ұласып жатты. Капиталистік қанауға қарсы, пролетариатты, еңбекшілер бұқарасын азат ету жолындағы күрес Қ. Маркстің бүкіл өмірі мен революциялық қызметінің мәні болды. Ол асқан ақыл-ойын, мол білімін, қажыр-қайратын, бүкіл өмірін еңбек адамының жарқын болашағы үшін қалтқысыз жұмсады.

40 жылдардың екінші жартысында Қ. Маркс пен Ф. Энгельс революцияшыл пролетариаттың тарихтағы тұңғыш саяси ұйымы — Коммунистер одағын құрды. Сол Коммунистер одағының екінші конгресінің тапсыруы бойынша олар оның программасын — «Коммунистік партияның манифесін» жазды. Ғылыми коммунизмнің алғашқы осы программалық документінде өндіріс тәсілдерінің алмасу заңдылықтары, капитализмнің қалайда күйремей қоймайтындығы, жаңа қоғамдық құрылыс — коммунизмді орнатудың жолдары ашып көрсетілді, сонымен бірге пролетариаттың тарихи міндеті айқындалды. Коммунистік партияны құру бұл тарихи міндетті ойдағыдай жүзеге асырудың негізгі шарты екенін Қ. Маркс айрықша атап көрсетті. Коммунистердің ең маңызды міндеті: «...пролетариаттың тап болып құрылуы, буржуазия үстемдігінің құлатылуы, пролетариаттың саяси өкіметті жеңіп алуы» (Қ. Маркс пен Ф. Энгельс. Таңдамалы шығармалары, 1-том, 119-бет) деп жазды олар «Коммунистік партияның манифесінде».

«Манифест» «Барлық елдердің пролетарлары, бірігіңдер!» деген жалынды ұранмен аяқталады. Бұл ұран ғылыми социализмнің маңызды принципін — пролетарлық интернационализм идеясын білдіреді. 1864 жылғы сентябрьде Бірінші Интернационал құрылған кезде бұл принцип практикада іс жүзіне асырылды. «Тек жұмысшы табының интернационалдық одағы ғана оның түпкілікті жеңісін қамтамасыз ете алады» (Қ. Маркс пен Ф. Энгельс. Шығармалар, 16-том, 336-бет), деп жазды ол. Қ. Маркс ұйтқысы, ұйымдастырушысы, көсемі болған бұл ұйым жұмысшылардың халықаралық бірлігін шыңдады.

Карл Маркс XIX ғасырдағы екі революциялық оқиғаның—1848——1849-жылдардағы Европадағы революция мен 1871 жылғы Париж Коммунасының куәсі болды. 1848—1849 жылдардағы революция кезінде ол Германияда «Жаңа Рейн Газетін» шығарып тұрды. В. И. Ленин оны «Бүгінге дейін революцияшыл пролетариаттың ең таңдаулы, теңдесі жоқ органы...» (Шығармалар толық жинағы, 26-том, 86-бет) деп бағалаған еді.

1871 жылы тарихтағы тұңғыш пролетарлық мемлекет Париж Коммунасы дүниеге келгенде Қ. Маркс қаһарман коммунарларды қызу құттықтап, оларға көмек көрсетуге ұмтылды. «Франциядағы азамат соғысы» деген еңбегінде Париж Коммунасы жүргізген шараларға талдау жасай келіп, Маркс оны еңбекті экономикалық азат етуді жүзеге асыратын саяси форма болатын еді деп жазды.

Қ. Маркс Россиядағы өрлеп келе жатқан қоғамдық қозғалыстың перспективасын да көре білді. Россияда дүниежүзілік мәні болатын ғаламат әлеуметтік революция пісіп-жетіліп келе жатқанын түсінді. Оның бұл ғылыми көрегендігі XX ғасырда жүзеге асырылды.

Маркс пен Энгельстің айнымас адал ізбасары ретінде тап күресінің дүниежүзілік аренасына шыққан Владимир Ильич Ленин өзінің ұлы ұстаздарының революциялық ілімін одан әрі творчестволықпен дамытты. Оның империализм жөніндегі, социалистік революция мен пролетариат диктатурасы туралы, партия туралы, пролетариаттың демократия мен социализм үшін күрестегі таптық одақтасы туралы, әлеуметтік және ұлттық бостандықтың өзара байланыстылығы жөніндегі, сондай-ақ әлеуметтік құрылысы әртүрлі мемлекеттердің бейбіт қатар өмір сүруі туралы ілімі барлық елдердегі революционерлердің баға жетпес идеялық-теориялық және методологиялық қаруына айналды. Социализм мен коммунизм орнатудың жолдары жөніндегі ғылым В. И. Лениннің теориялық творчествосының шыңы болды.

Әлемнің әлеуметтік-саяси бейнесін түбегейлі өзгерткен тарихтағы тұңғыш жеңімпаз социалистік революцияны басқару, социализмнің ғылыми теориясын миллиондаған еңбекшілердің жанды практикасымен ұштастыру В. И. Ленин мен ол құрып, күрестерде шыңдаған большевиктер партиясының үлесіне тиді.

Ленинизм біздің заманымызда миллиондаған қаналғандар мен езілгендер, күллі еңбекшілер үшін әлемді әлеуметтік жағынан жаңартудың революциялық туына айналды. XX ғасырдағы аса маңызды революциялық оқиғалардың бәрі де Лениннің есімімен байланысты. Ю. В. Андропов жолдас айтқандай, біздің заманымызда ленинизмнен тысқары және одан бөлек марксизм болуы әсте мүмкін емес.

Өз бойына ғылыми теория мен революциялық практиканың ажырамас жанды бірлігін қалыптастырған, социалистік революция мен жаңа қоғам орнатудың дем берушісі, көсемі болған жаңа түрпатты пролетарлық партияны ұйымдастыру В. И. Лениннің тарихи ұлы еңбегі болды. Коммунистік партияның басшылығымен совет халқы ұлы көсемнің идеяларын қалтқысыз жүзеге асырып, елімізде тарихта тұңғыш кемелденген социалистік қоғам орнатты.

Қазіргі заманғы совет қоғамының аса маңызды белгілері КПСС XXVI съезінде атап көрсетілгеніндей, кемелденген социализм концепциясында өз бейнесін тапты. Онда социалистік құрылыстағы, коммунизмнің бірінші фазасының көптеген экономикалық, әлеуметтік және мәдени міндеттерін іске асырудағы диалектикалық бірлік пен нақты табыстар, коммунистік болашақтың нығая түскен өркендері мен бізге кешегі күннен қалып, әлі шешілмей келе жатқан проблемалар айқын көрсетілген. Біздің партия ондай проблемаларды жақсы біледі және оларды шешу үшін не қажеттің бәрін жасайтын болады.

Кезінде К. Маркс көре білгендей, біздің елімізде өндіріс құрал-жабдықтарына қоғамдық меншік орнады. Соның негізінде бізде жоспарлы дамып отырған қуатты экономика құрылды. Мұның өзі мазмұны жөнінен күрделі халық шаруашылық және әлеуметтік міндеттерді белгілеп, ойдағыдай шешуге мүмкіндік берді. Мүмкіндікті мейлінше толық пайдалану үшін Коммунистік партия КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында тағы да атап көрсетілгеніндей, өндірістің, жалпы экономиканың тиімділігін арттыруға совет халқының назарын айрықша аударып отыр. Осы мақсатта шаруашылық механизмін қайта құрып, басқару жүйесін жетілдіруге бағытталған шаралар белгіленіп, жүзеге асырылуда. Мұның өзі К. Маркстің өндіргіш күштердің прогресін жеделдету үшін экономикалық өмірдің ұйымдастыру формалары соған сай болуы керек деген талабымен үндесіп жатыр.

«Әркімнен — қабілетіне қарай, әркімге — еңбегіне қарай» деген социализмнің негізгі принципіне сай келетін бөліс қатынастарын жетілдіру жөніндегі маркстік-лениндік идеялар да қалтқысыз жүзеге асырылып отыр. Өйткені бұл қатынастардың әрбір адамның және жұрттың бәрінің мүдделеріне тікелей қатысы бар.

К. Маркс капитализмнің орнына келетін жаңа қоғамның өмір сүруінің саяси формаларының мәнісін де ашып берген болатын. Социализмнің нақты тарихы оның осы болжамының бұлжымай жүзеге асқандығын дәлелдеді. Бізде, социализм елдерінде мұның өзі демократияның салтанатын — халық билігінің шынайы жеңісін білдіреді. Еңбек адамдары праволар мен бостандықтардың барлық түріне ие болып отыр.

Жаңа қоғам құрылысының барысында социалистік демократияның мазмұны да байи түседі, халық билігін жүзеге асыру формалары да сан-салалы бола түседі. Біздің қазіргі саяси өміріміздің басты бағыты халықтың қалың бұқарасын қоғамды, мемлекетті басқару ісіне мейлінше белсенді қатыстыра отырып, социалистік демократияны кеңейту болып табылады. Партия елімізде ұйымшылдықты, тәртіпті, қоғамдық тәртіпті нығайтуды көздейтін халық қызу қолдаған дәйекті шараларды жүзеге асыруда. Мұның бәрі коммунистік қоғам орнатуды өзінің практикалық ісіне айналдырған совет адамдарының мүдделеріне мүлтіксіз сай келеді.

Полиция қойған алуан түрлі қатаң тосқауылдарға қарамастан Маркс пен Энгельстің шығармалары XIX ғасырдың 70-ші жылдарында-ақ Россияның өнеркәсіпті аудандарында ғана емес, оның шеткері аймақтарында да тарала бастады. Алғаш рет Г. Лопатин мен Н. Даниельсон аударып, 1872 жылы Петербургте бастырып шығарған Қ. Маркстің «Капиталын» Верныйға жас дәрігер Ф. В. Поярков алып келген екен. Сол кезде Қазақстанға, оның ішінде Верныйға маркстік әдебиеттер жер аударылған революционерлер немесе революциялық бағыттағы студенттер арқылы жеткізіліп, кейде белгілі адрес бойынша жасырын жіберіліп отырған. Солардың ішінде Ташкентте айдауда жүрген халықшыл Г. Лопатин де, 1883 жылы ұйымдастырылған благоевтық топқа («Орыс социал-демократтар партиясы») қатысушы, 1887 жылы Петербургтен жер аударылып, алғашқы кезде өзінің тұрған қаласында, кейін Ақмолада, Петропавл мен Омбыда айдауда жүрген семейлік В. Г. Харитонов та, 1893 жылдан бастап Қарқаралы мен Семейде жер аударылып жүрген Федосеевтың Қазан маркстік үйірмесінің мүшесі Г. Ф. Кудрявцев те болды.

XIX ғасырдың 90-жылдарында өлкеде социал-демократиялық үйірмелердің пайда болуына байланысты Маркс пен Энгельстің еңбектерін, марксизмді насихаттауға айрықша көңіл бөліне бастайды. Қоныстанушылар учаскесі ұйымдастырылған кезде 1906 жылы Жетісу партия ұйымының кітапханасы «Труд» магазинінің москвалық бөлімшесінен бірсыпыра әдебиеттермен қоса Энгельстің «Карл Маркс», «Социализмнің утопиядан ғылымға қарай дамуы», «Тұрғын үй мәселесі жөнінде», «Франция мен Германиядағы шаруа мәселесі» және басқа еңбектерін алдырады. Ал 1907 жылы Верныйдың белгілі революционері А. П. Березовский келіп түскен Верный уезіне қарасты Бахияр қорығында отырған біреудің киіз үйін тінтіген кезде полиция ішінде Қ. Маркстің «Коммунистердің Кельн процесі», В. И. Лениннің «Деревня кедейлеріне» деген кітапшасы бар 30 саяси әдебиет тауып алған. Социал-демократиялық және маркстік әдебиеттерді таратуға Орынбордың социал-демократиялық ұйымы «Степь» кітап магазинін пайдаланып отырған. Қазіргі Қазақстан территориясынан Октябрь революциясына дейін полиция тінтіп тауып алған Маркс пен Энгельстің 14 кітабының екеуі 1880—1904 жылдардың аралығына, ал он бір кітабы Бірінші орыс революциясы жылдарына келеді екен (П. Пахмурный. Қазақстан большевиктері 1905—1907 жылдардағы революцияда, Алматы, 1976., 61-бет).

Қ. Маркстің көптеген еңбектері қазақ тіліне аударылып басылып шығарылды. Қ. Маркс пен Ф. Энгельстің «Коммунистік партияның манифесі» 1926—1927 жылдары-ақ қазақ тіліне аударылды, Ғылыми коммунизмнің негізін қалаушылардың таңдамалы шығармаларының екі томдығы екі мәрте, ал үш томдығы 1956 жылы жарық көрді. Ал Маркстің «Капитал», «Гота программасына сын», «Жалақы, баға және пайда», «Жалдама еңбек және капитал» сияқты еңбектері қазақ тілінде жеке кітап болып шығарылды.

Біздің Советтік Отанымыздың барлық жеңісі — Коммунистік партия кемеңгерлікпен жүзеге асырған марксизм-ленинизмнің өміршең ілімінің салтанат құруы. Бұл құдіретті ілім болашақта да салтанат құра беретін болады. Өйткені, ұлы көсеміміз Ленин айтқандай, Маркстің ілімі — бірден-бір құдіретті де дұрыс ілім. Бұл — оның бүкіл әлемде салтанат құратындығының айғағы.

М. ҚОЗЫБАЕВ,
Қазақ ССР Ғылым академиясының
корреспондент мүшесі, профессор,
Н. ВАЩЕНКО,
тарих ғылымының кандидаты.

МАРКСТІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ІЛІМІ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ЗАМАН

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас өзінің «Карл Маркс ілімі және СССР-дегі социалистік құрылыстың кейбір мәселелері» деген мақаласында: «Уақыт неғұрлым алға жылжыған сайын Маркстің өмірлік ерлігінің мән-мағынасы мен ауқымы да соғұрлым айқын бола түседі» деп атап көрсетті. Шынында ақыл-ойдың алыбы, жалынды революционер, дүние жүзі пролетариатының ұстазы және ұлы көсемі Карл Маркстің ғажап өміріне көз жіберсек, оның тасқынды творчестволық қызметі мен ғаламат еңбегі жарқын идеяларға бай, қажырлы күрес практикасына толы болғанын айқын аңғарамыз.

Карл Маркстің өмірі — тарихтағы тұтас бір заманның тұлғасы. Ол өзінің ұлы серігі, әрі досы Ф. Энгельспен бірге диалектикалық және тарихи материализмді, ғылыми саяси экономияны, ғылыми коммунизм теориясын жасады.

Маркстің көзқарастары жүйесінде ғылыми коммунизм теориясы ерекше орын алады. Оның социализмді утопиядан ғылымға айналдыруы қоғамдық ойдың тарихындағы төңкеріс болды. Ол қоғам дамуының объективті заңдарын ашып, капитализмге қарсы қалай күресіп, оны қалай күйретудің, жаңа социалистік құрылысты қалай орнатудың сындарлы ғылымын жасады. Мұның өзі, әрине, Маркс ашқан екі ірі жаңалықтың — тарихты материалистік тұрғыдан түсінудің, яғни тарихи материализм және маркстік саяси экономияның іргетасы — қосымша құн теориясының арқасында мүмкін болды.

Ф. Энгельс өзінің кемеңгер досы К. Маркстің ғылымға қосқан өлшеусіз зор үлесін айта келіп, Дарвиннің органикалық дүниенің даму заңын ашқаны сияқты Маркс адамзат тарихының даму заңын ашты, ол одан да асып түсіп, өндірістің осы заманғы капиталистік әдісі мен ол туғызған буржуазиялық қоғам қозғалысының ерекше заңын ашып берді деп атап көрсетті. Шынында бұл екі жаңалық — тарихты материалистік тұрғыдан түсіну мен капиталистік өндіріс, капиталдың еңбекті қанау құпиясының пердесін сыпырып тастаған — қосымша құн теориясы үшін адамзат Маркске қарыздар.

К. Маркстің бірінші жаңалығы мынадай екі жағдайды анықтауға мүмкіндік береді: біріншіден, қоғамның даму заңдарын танып білу үшін ең алдымен оның экономикалық негізін — материалдық өндірісті жете білу керек; осыдан саяси экономияны зерттеп, оны дәйекті түрде талдап шешу қажеттігі келіп туды. Екіншіден, ең алдымен өндіргіш күштер мен өндірістік қатынастардың диалектикалық өзара байланысы мен дамуынан көрінетін буржуазиялық қоғамның антагонистік қайшылықтарының дамуы қоғамды революциялық жолмен өзгертуге, жеке меншікке негізделген қоғамның ортақ меншікке негізделген қоғамға ауысуына объективті түрде апаратын болады.

Материалистік диалектика негізінде буржуазиялық қоғам тарихын материалистік тұрғыдан түсіну К. Маркстің екінші ұлы жаңалығын ашуына мүмкіндік берді. Мұның алғышарты оның ағылшынның буржуазиялық классикалық саяси экономиясындағы еңбек құн теориясын сын көзімен қарап талдауы болды. Осы талдаудың және бұл саладағы көп жылдық зерттеулердің нәтижесі маркстік саяси экономияның ұйтқысы — қосымша құн теориясы еді. Кейін, осы теорияға сүйене отырып К. Маркс капиталистік өндіріс әдісінің тарихи өтпелі сипатын дәлелдеп шықты, сөйтіп, қоғамды коммунистік негізде қайта құрудың сөзсіз қажеттігі экономикалық жағынан негізделді, осылай ғылыми коммунизм теориясы дүниеге келді.

Марксизмнің өміршең күші мен құдіретті ықпалынан үрейі ұшатын буржуазия итаршылары Маркс пен Энгельстің ілімі капитализмнің сөзсіз күйрейтінін теориялық тұрғыдан негіздесе де, жаңа қоғамның жасампаздық күшін көрсете алмайды деп жала жабады. Алайда мұның өзі шындыққа мүлде жанаспайды. Өйткені Қ. Маркс капиталистік өндіріс әдісіне жан-жақты, терең талдау жасай отырып, оның тарихи өтпелі сипатын бұлтартпастай етіп дәлелдеп берді. Сонымен қатар ол болашақ коммунистік қоғам дамуының бірсыпыра заңдылықтарын да теориялық тұрғыдан терең сипаттады.

Әйтсе де коммунистік өндіріс әдісінің қажеттілігі мен мәні, оған тән жалпы және экономикалық категориялар мен заңдар, ортақ негіздер мен өзіндік ерекшеліктер сияқты формалар мен көріністердің мәні зор екені сөзсіз. Мәселен, Қ. Маркс болашақ прогрестік құрылыстың ең маңызды ерекшелігі — өндірістің барлық материалдық (заттық) факторлары еңбекшілердің коллективтік меншігінде болады, оның бержағында, мұндай құрылысқа көшудің объективті алғышарттары капитализмнің өз ішінде жасалады деп көрсетті. «Гота программасына сында» Қ. Маркс былай деп жазды: «Осы заманғы капиталистік қоғамда осы қоғамдық қатынасты күйретуге жұмысшыларды қабілетті ететін және оларға осыны істеткізетін материалдық және басқа жағдайлардың, ақырында, қалай жасалғанын айқын көрсету керек еді» (Қ. Маркс пен Ф. Энгельс. Таңдамалы шығармалары, 3-том, 11-бет).

Капиталистік өндіріс әдісінің даму заңдылықтарын зерттей келіп, Маркс жалпы экономикалық категорияларға байланысты да, методологиялық маңызы зор жаңалық ашты. Бұларға ол өзінің көптеген еңбектерінде елеулі орын берді. Ондай категорияларға: қажетті және қосымша еңбек пен өнім, ұлттық табыс, нақты және моральдық ескіру, айналым шығыны, тағы басқа категориялар жатады. Бұл категориялардың бәрін Маркс капиталистік өндіріс әдісінің өзіндік категориялары ретінде қарастырады.

Сонымен қатар егер олардың мазмұнын танытатын капиталистік формаларын былай қоятын болсақ, онда бұларды жалпы экономикалық категориялар ретінде сипаттайтын белгілерді де айқын көруге әбден болатынын Қ. Маркс сан мәрте ескерткен-ді. Айталық, ол қажетті еңбек пен қосымша еңбек категориясын талдаған кезде «Капиталда» былай деп жазды: «Егер қосымша құн сияқты жалақыдан да, қосымша еңбек сияқты қажетті еңбектен де капиталистік өзіндік сипатты алып тастаса, онда бұл формалар қалмайды, онда тек өндірістің барлық қоғамдық әдістеріне тән олардың ортақ негізі ғана қалады» (Қ. Маркс пен Ф. Энгельс. Шығармалар, 25-том, II-бөлім, 448-бет).

Социализм тұсындағы ұлттық табыс жөнінде де дәл осыны айтуға болады. Капитализм тұсындағы сияқты социализмде де ол екі бөлімнен: қорлану қоры мен тұтыну қорынан тұрады. Алайда құралу көздері, өсу қарқыны мен тұтыну қоры және қорлану қорының арақатынасы жөнінен социализм жағдайындағы ұлттық табыс пен капитализм тұсындағы ұлттық табыс арасында жер мен көктей айырмашылық бар.

Маркс капиталистік өндіріс әдісін зерттей келіп, социализм тұсында да өзінің мәнін жоймайтын бірсыпыра жалпы, ортақ экономикалық заңдар бар екенін тұжырымдады. Бұлардың қатарына өндірістік қатынастардың өндіргіш күштердің сипаты мен дәрежесіне сай болуы, қоғамдық еңбек өнімділігінің өсуі, еңбектің өзгеруі, өндіріс құрал-жабдықтарын өндірудің басымырақ дамуы сияқты заңдар жатады.

Мәселен, техникалық базисті үнемі жаңғыртып, өзгертіп отыру ірі машиналы өндіріске тән сипат болып табылады. Осыған орай жұмысшылардың атқаратын қызметі де өзгеріп, ауысып отырады. Сондықтан да, деп жазады К. Маркс, ірі өнеркәсіп табиғатының өзі еңбекті өзгертіп, ауыстыруға, жұмысшылардың ауыс-түйіс атқаратын қызметін өзгертіп отыруына жағдай жасайды.

Бұл арада Маркс, әрине, еңбектің өзгеріп, үнемі ауысып отыратыны жөнінде айтып отыр. Алайда капитализм тұсында бұл заңның ерекшелігі — ол жұмысшының алаңсыздығын, өмірдегі орны үшін беймалал сенімділігін жояды, еңбек құрал-саймандарының өзгеруімен, ауысуымен бірге оның өз қолындағы күнкөріс құралынан айрылып қалу қатерін күшейтеді.

Дегенмен капитализмге қарағанда, еңбектің өзгеріп, ауысып отыруына байланысты бұл заңның қызметі социалистік қоғам тұсында іс жүзінде мүлде өзгеше болатынын да Маркс атап көрсетеді. Ол былай деп жазды: «Жұмысшы табының саяси өкімет билігін сөзсіз жеңіп алуы оның теориялық тұрғыдан да, практикалық тұрғыдан да жұмысшы мектептері мен техникалық білім беру мектептерінде, сенімді орынға ие болатынына ешқандай шүбә келтірмейді» (К. Маркс пен Ф. Энгельс. Шығармалар, 23-том, 499-бет).

Бүгінде Маркстің ғылыми көрегендігі социалистік құрылыстың практикасында іс жүзінде дәлелденіп отыр. Социалистік қоғамда еңбек резервтерін жасау, жұмысшылардың техникалық дәрежесін көтеру, мамандық игеруге байланысты оқуды ұйымдастыру сияқты көптеген шараларды жүзеге асыру арқылы мемлекет еңбек ресурстарын барынша тиімді пайдалануға қолайлы жағдай туғызуды қамтамасыз етеді және еңбектің өзгеріп, ауысып отыратындығы жөніндегі заңның салдарынан капитализм тұсында болатын қандай да бір қолайсыз құбылыстардың тууына, етек алуына жол бермейді.

Қоғамдық өндірістің бірінші және екінші бөлімдері арасында диалектикалық өзара байланыс бар екені белгілі. Мұның өзі ең алдымен К. Маркс ашқан өндіріс құрал-жабдықтарын өндіретін өндірістің тұтыну заттарын өндіретін өндіріске қарағанда басымырақ дамуы жөніндегі заңнан айқын көрінеді. Сондай-ақ ол бұл заңның іс-әрекетінің материалдық-техникалық негізі — техникалық прогресс және соған байланысты болатын қоғамдық еңбектің өндіргіш күштерінің өсуі екенін де негіздеп берді. Өндірістің ұлғаюы мен бағаның өздігінен өсуі арасындағы қайшылықты талдай келіп, К. Маркс былай деп жазды: «Құрал-жабдықтар — қоғамдық өндіргіш күштердің шексіз дамуы — мақсаттың шектелуімен — қолда бар капитал құнының өсуімен үнемі жанжалға түсіп отырады» (К. Маркс пен Ф. Энгельс. Шығармалар, 25-том, 1-бөлім, 277-бет). Бұл жағдайдың қарама-қайшылығы жұмыс істеп тұрған өндіріс құрал-жабдықтарын кеңейту мүмкіндігін шектеп тастайды.

Осы заңның қызметі социализм тұсында мүлдем басқаша болады. Капитализм тұсында өндіріс құрал-жабдықтарын өндіру өндірісінің басымырақ дамуы жөніндегі заң ықпалының өзіндік қыры ретінде көрінетін әлгі айтылған қарама- қайшылық социалистік қоғамда жойылады. Оның бержағында, социализм тұсында өндіріс құрал-жабдықтарын өндіру өндірісінің басымырақ дамуы, мәселен, ғылыми-техникалық прогресс сияқты объективті қажеттілікке айналады. Бұл ретте, әрине, социализм жағдайында экономикалық дамудың белгілібір кезеңдерінде негізгі экономикалық заңның ықпалымен өндіріс құрал-жабдықтарын өндіру мен тұтыну заттарын өндірудің өсу қарқыны жақындасатынын ескерген жөн. КПСС XXVI съезінің шешімдерінде атап көрсетілгеніндей, қазір біз тұтыну заттарын өндіру қарқынының өндіріс құрал-жабдықтарын өндіру қарқынынан озығырақ дамуының куәсі болдық.

Марксизмнің негізін қалаушылар социализмнің негізгі экономикалық заңын ашуға да елеулі үлес қосты. Мейлінше көп табыс табуды көздейтін (қосымша құн), оны капитализмге тән әдіспен қамтамасыз ететін буржуазиялық өндіріс туралы айта келіп, Маркс мынадай тұжырым жасады: «Капитал, оның құнының өздігінен артып отыруы — өндірістің бастауы мен ақырғы пункті, уәжі мен мақсаты болып табылады; өндіріс капитал үшін тек өндіріс қана, керісінше емес: өндіріс құрал-жабдықтары өндірушілер қоғамының өмірін үнемі кеңейту процесі үшін тек қана құрал-жабдықтар болып табылмайды» (К. Маркс пен Ф. Энгельс. Шығармалар, 25-том, 1-бөлім, 274-бет).

Маркстің еңбектерінде социалистік қоғамда халық шаруашылығын жоспарлы жүргізу мәселесіне де едәуір көңіл бөлінді. Мәселен, «Капиталдың» 1 томының алғашқы тарауында К. Маркс социалистік құрылысты ортақ өндіріс құрал-жабдықтарымен жұмыс істейтін және өздерінің жеке жұмысшы күштерін біртұтас қоғамдық жұмысшы күші ретінде жоспарлы түрде жұмсайтын азат адамдардың одағы етіп бейнелейді. Бұл арада, әрине, жоспарлылық объективті қажеттілік түрінде көрінеді.

К. Маркстің экономикалық ілімін қарастырған кезде оның ұлы серігі, теориялық пікірлесі Ф. Энгельстің елеулі үлесін де есте ұмытуға болмайды. В. И. Ленин былай деп атап көрсетті: «Маркстің көзқарасын дұрыс бағалау үшін оның ең жақын пікірлесі және қызметтесі Фридрих Энгельстің шығармаларымен танысу сөзсіз қажет. Энгельстің барлық шығармаларымен санаспайынша, марксизмді ұғуға болмайды және оны тұтас баяндауға болмайды» (Шығармалар толық жинағы, 26-том, 96-бет).

К. Маркс пен Ф. Энгельс «революциялық пролетарлық социализмнің немесе коммунизмнің (марксизмнің) теориясы мен тактикасын жасады». Олар өз еңбектерінде алғаш рет социализмнің қиялшылдардың ойлап тапқаны емес, қайта ол қазіргі қоғамдағы өндіргіш күштер дамуының сөзсіз нәтижесі екенін дәлелдеп берді. Ф. Энгельс былай деп жазды: «Мен өзім қатарында болып отырған партия ешқандай мәңгі өзгермейтін дайын ұсыныс жасамайды. Болашақ капиталистік емес қоғамның қазіргі қоғамнан өзгеше белгісі жөніндегі біздің көзқарасымыз тарихи фактілер мен даму процестерінің дәлме-дәл қорытындысы болып табылады, бұл фактілер мен процестерге байланысы болмаған күнде оның теориялық та, практикалық та ешқандай құны жоқ» (К. Маркс пен Ф. Энгельс. Шығармалар, 36-том, 363—364-беттер).

Маркс те, Энгельс те социалистік (коммунистік) қоғамды егжей-тегжейлі суреттеп беруді мақсат еткен емес және оны орынсыз деп санады. Ф. Энгельс өзінің «Англиядағы жұмысшы табының жағдайы», «Саяси экономия сыны жөнінде», «Анти-Дюринг» сияқты еңбектерінде марксизмнің көптеген теориялық және методологиялық қағидаларын тереңдетумен бірге кейбір ғылыми негізделген принципті жаңа концепциялар мен заңдылықтарды да ұсынады. Айталық, К. Маркс сияқты кезінде Ф. Энгельс те тарихты материалистік тұрғыдан түсіну жөніндегі тұжырымға келді. Жұмысшы табының жағдайын, капитализмге тән ішкі қайшылықтарды білгірлікпен терең зерттей отырып, ол жеке меншікті жою керек деген қорытынды жасады.

К. Маркстің жеңімпаз туы сенімді қолда болды. Оны өрлеп келе жатқан революцияшыл жұмысшы қозғалысын бастаған Ф. Энгельс жоғары көтерді. Сол кездің өзінде-ақ пролетариаттың тап күресінің аренасына Владимир Ильич Ленин шықты. Ол ғылыми коммунизмнің негізін қалаушылардың адал ізбасары болды. В. И. Ленин марксизмді барлық жауларынан батыл қорғай отырып, творчестволықпен дамытты, оны жаңа, жоғары сатыға көтерді.

В. И. Лениннің XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың басындағы капитализмнің ерекшелігін ғылыми тұрғыдан терең зерттеуі маркстік экономикалық теорияда жаңа кезеңнің басталғанын сипаттаумен бірге пролетариатты, күллі еңбекшілер бұқарасын буржуазия өкіметін құлату жолындағы күресте қуатты идеологиялық қарумен жарақтандырды. Ол империализм теориясын жасап, монополиялық капитализм капитализмнің жоғары сатысы, социалистік революцияның қарсаңы екенін дәлелдеді. Социалистік революцияның пісіп жетілуі және оның Россияда жеңіп шығуы марксизмнің барлық құрамдас бөлімі сияқты экономикалық ғылым туралы мәселені де жаңаша қойды. Енді коммунистік формацияның пайда болуына, социалистік құрылыстың жоспарын жасауға, социалистік өндірістік қатынастарды дамытудың жолдары мен социализмнің түбегейлі жеңісін іс жүзінде қамтамасыз ету міндеттеріне байланысты келелі мәселелер бірінші кезекке шықты.

Экономикалық ғылымның алдына тарих қойған бұл міндеттерді В. И. Ленин ойдағыдай шешті. Коммунистік партияның көсемі, дүние жүзіндегі тұңғыш социалистік мемлекеттің негізін қалаушы Владимир Ильич Лениннің еңбектерінде социализмнің теориясы мен практикасының ғылыми негізі қаланды. Ол экономикалық құбылыстарды зерттеп, талдауға маркстік диалектикалық-материалистік әдісті дәйекті түрде қолданды, оны жаңа жағдайға, еңбекшілердің алдында тұрған жаңа проблемаларға сәйкес ілгері дамытты. Ұлы көсем Октябрь революциясының қарсаңында, «Мемлекет және революция» деген кітабында-ақ Маркстің даму теориясы туралы айта келіп, былай деп жазды: «Маркстің бұл теориясы — даму теориясын неғұрлым дәйекті, толық, ойластырылған, мазмұнға бай түрінде алып, қазіргі капитализмге қолдану. Маркс үшін бұл теорияны капитализмнің алдағы күйреуіне де, болашақ коммунизмнің болашақ дамуына да қолдану туралы мәселенің алға қойылуы — табиғи нәрсе» (Шығармалар толық жинағы, 33-том, 93-бет). Мұның мәнісі — коммунистік қоғам дамуы да табиғи-тарихи процесс, объективтік заңдарға сай жүзеге асырылады деген сөз.

Монополиялық капитализмді зерттеу арқылы В. И. Ленин қоғамның бұл сатысында өндіргіш күштердің дүниежүзілік көлемдегі даму дәрежесі капитализмді революциялық жолмен социализмге алмастыру міндетін тікелей алға қояды деген қорытындыға келеді. Сонымен қатар Ленин капитализмнің бұл кезеңдегі сипатты белгілерін талдай келіп, ол елдердің әркелкі дамитынын, соның нәтижесінде социализмнің бір мезгілде дүние жүзінде түгел жеңуі мүмкін емес екендігін ашып көрсетті. Былайша айтқанда, қоғам дамуының екі объективті заңының өзара байланысына (өндіргіш күштердің сипатына өндірістік қатынастардың сай келуі жөніндегі заң мен империализм дәуірінде капитализмнің экономикалық және саяси дамуының біркелкі болмайтындығы жөніндегі заң) терең талдау жасай отырып, социализмнің әуелі бір елде (немесе бірнеше елде) жеңуі мүмкін және қажет екенін дәлелдеді.

Социалистік революция империализмнің ең осал буынын үзеді. В. И. Ленин алдын ала болжағандай, оның сондай осал буыны патшалы Россия болып шықты. Россияда социалистік революцияның болуы мүмкін және болуға тиіс екенін дәлелдей отырып, ұлы көсем сонымен бірге социализмнің жеңіп шығуы үшін соған сай, бұрынғыдан әлдеқайда жоғары дәрежеде дамыған өндіргіш күштер қажет екенін де тұжырымдады. Мұндай дәрежеге жетудің жолы елді социалистік индустрияландыру, халық шаруашылығының барлық саласын жаңа техникамен жарақтандыру, электрлендіру, социализмнің материалдық-техникалық базасын жасау деп үйретті ол. «Социализмнің бірден-бір материалдық негізі машиналы ірі өнеркәсіп, егіншілікті қайта құра алатын машиналы ірі өнеркәсіп бола алады» (Шығармалар толық жинағы, 44-том, 10-бет) деп атап көрсетті данышпан көсем. Ал социализмнің толық жеңісін қамтамасыз ететін өндіргіш күштер дәрежесіне социалистік өндірістік қатынастар арқылы жету қажет еді.

Аграрлық мәселе жөніндегі маркстік теорияны дамыта отырып, В. И. Ленин өзінің «Кооперация туралы» мақаласында жан-жақты талдаған әйгілі кооперативтік жоспарын жасады. Ол Ұлы Октябрь революциясына дейін ұсақ шаруалар шаруашылығын біртс-біртс ұйымдастыру арқылы қайта құру қажеттігін атап көрсеткен болатын. Бұл мақаласында В. И. Ленин сол пікірлерін дамыта, тереңдете келіп, ұсақ шаруалар шаруашылығын дәйекті түрде социалистік даму жолына көшіру қажеттігін негіздейді. Кооперативтік кәсіпорындар мемлекеттің, яғни жұмысшы табының қолындағы жерде, оның қолындағы өндіріс құрал-жабдықтары арқылы құрылған болса, олардың социалистік кәсіпорындардан айырмашылығы жоқ—мұның шаруаларға түсінікті және социализмге алып баратын жол екенін айта келіп, В. И. Ленин: «Өндіріс құрал-жабдықтарына қоғамдық меншік болған кездегі, тап ретінде пролетариат буржуазияны жеңген кездегі цивилизациялы кооператорлар құрылысы дегеніміз — социализм құрылысы» (Шығармалар толық жинағы, 45-том, 412-бет) деп жазды.

Сондай-ақ В. И. Ленин ауыл шаруашылығын социалистік негізде қайта құруды ойдағыдай жүзеге асыру ірі өнеркәсіпті өркендетуге тікелей байланысты деп санады. Өкімет билігін жеңіп алған жұмысшы табы шаруаларға өндіріс құрал-жабдықтары жөнінен неғұрлым көбірек көмек көрсететін болса, ірі қоғамдық шаруашылықтың тиімділігіне соғұрлым олардың көзі тезірек жететін болады, деп ол сан мәрте атап көрсетті. Кезінде Владимир Ильичтің егер шаруалар 100 мың трактор алса, олар біз коммунаны жақтаймыз дер еді деп айтқаны белгілі. Бүгін таңда, кемелденген социализм жағдайында біздің еліміздің қарыштап дамып отырған ауыл шаруашылығының материалдық-техникалық базасы барған сайын нығая түсуде. Егіс даласында, мал шаруашылығында, ауыл-село өмірінің басқа да салаларында жүздеген мың қуатты машиналар мен механизмдер жұмыс істейді. Бұлар социалистік экономиканың қуатты саласы — ауыл шаруашылық өндірісін интенсивтендіру, мамандандыру, шоғырландыру арқылы дамудың жаңа сатысына көтеруге, сөйтіп, СССР-дің Азық-түлік программасын ойдағыдай орындауға қызмет етуде.

Қорыта айтқанда, коммунистік өндіріс әдісі социализмнің негізгі экономикалық заңдарына сай объективті түрде дамып отыр. Халық шаруашылығының барлық буындарының, күллі еңбекшілер мен әрбір адамның қоғам мүддесі үшін ынтымақтаса жұмыс істеуіне мол мүмкіндік беретін өндірісті мейлінше қоғамдастырудың мәні де міне осында.

Қоғамдық меншікті нығайту мен дамыту бүгін таңда да оны халықтың өскелең талабын қанағаттандыруға, әрбір қоғам мүшесінің жан-жақты жетіліп, кемелденуіне мүмкіндік жасау үшін өндіргіш күштерді мейлінше өркендетуге тиімді пайдаланумен етене бірлікте қарастырылады, тек материалдық игіліктер өндірісі, еңбек өнімділігін арттыру саласындағы табыстар ғана жаңа қоғамның гүлденуінің, қоғамдық байлықтың молаюының, еңбекшілердің әл-ауқаты мен мәдени-тұрмыс жағдайларының мейлінше жақсаруының негізі бола алады. Сондықтан да КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас «Карл Маркс ілімі және СССР-дегі социалистік құрылыстың кейбір мәселелері» деген мақаласында былай деп атап көрсетті: «Өндіргіш күштердің прогресін жетілдіру үшін экономикалық өмірді ұйымдастырудың тиісті формалары керек деген Маркстің түбегейлі идеясын қайта-қайта пысықтап айта беруге болады, бірақ әзірге осы теориялық ақиқат нақты іс жүзіне айналдырылмаса, іс орнынан қозғалмақ емес. Бүгінде біздің экономикамыздың түп негізінде жатқан ұланасыр жасампаз күштердің қимылына кең өріс аша алатын шараларды ойластырып, дәйекті жүзеге асыру міндеті алға қойылып отыр». Ал бұл — жасампаздық еңбегімен кемелденген социалистік қоғам орнатып, енді әлемде бірінші болып коммунизмнің сәулетті сарайын тұрғызып жатқан барша совет халқының, бүкіл еліміздің алдында тұрған айбынды міндет.

Ө. ШЕДЕНОВ,
экономика ғылымының докторы, профессор.

Марксизм-ленинизм—біздің идеялық қаруымыз

ЛЕНИНДІК КООПЕРАТИВТІК ЖОСПАРДЫҢ САРА ЖОЛЫ

(В. И. ЛЕНИННІҢ «КООПЕРАЦИЯ ТУРАЛЫ» ДЕГЕН МАҚАЛАСЫ ЖАРИЯЛАНУЫНЫҢ 60 ЖЫЛДЫҒЫНА)

В. И. Лениннің елімізде социализм орнатудың келелі мәселелеріне арналып соңғы жазылған еңбектерінің ішінде «Кооперация туралы» мақаласы маңызды орын алады. Ол осы мақаласында шаруа елінде социализмге барудың негізгі әдісі ретінде село халқын кооперативтендіруді дамытудың программасын толық жасап берді. Бұл мәселеге Ленин Советтердің Бүкілроссиялық X съезінде жасайтын баяндамасында тоқталмақшы болған еді. Өйткені мұның өзі сол кезде аса маңызды болды. В. И. Ленин өзінің мақаласын: «Бізде, менінше, кооперацияға жеткілікті көңіл бөлінбей жүр» (Шығармалар толық жинағы, 45-том, 408-бет) деп бастауының өзі де міне соны аңғартады. Ұлы көсем Октябрь революциясынан кейін бес жылдан астам уақыт өткен сол кезде кооперацияның неліктен ерекше маңыз алып отырғанын ғылыми және практикалық тұрғыдан терең талдап берді. «...бізде мемлекеттік өкімет жұмысшы табының қолында болып отыр екен, — деп жазды В. И. Ленин, — барлық өндіріс құрал-жабдықтары осы мемлекеттік өкіметтің қарамағында болып отыр екен, бізде, шынында да, халықты кооперативтендіру міндеті ғана қалды» (сонда, 408-бет).

Россияны кооперативтендірудің сол кезде маңызы қандай зор болып отырғанын халыққа түсіндіру үшін В. И. Ленин өзінің «Кооперация туралы» мақаласын екі бөлімге құрып, кооперация мәселесін жан-жақты талдайды. Алғашқы бөлімде социалистік қоғамды орнату үшін кооперацияның маңызы мен оның социалистік қоғамдағы орны, шаруаларды кооперацияға кеңінен тартудың шарттары негізделген. В. И. Ленин сол кезде кооперативтендірудің қандай орасан зор, шексіз кең маңыз алып отырғанын түсіндіре келіп, былай деп атап көрсетті: «Шынында да, барлық ірі өндіріс құрал-жабдықтарының мемлекет билігінде болуы, мемлекет билігінің пролетариат қолында болуы, бұл пролетариаттың әлдеенеше миллиондаған ұсақ және ең ұсақ шаруалармен одақ жасасуы, шаруаларға осы пролетариат басшылығының қамтамасыз етілуі және т. т. — міне керекті нәрсенің бәрі осы емес пе...» (сонда, 409-бет). Сөйтіп, ұлы көсем кооперация арқылы толық социалистік қоғам орнату үшін қажетті және жеткілікті нәрсенің бәрін кемеңгерлікпен тұжырымдады.

Әйтсе де практикалық қызметкерлердің көпшілігі бұған жете мән бермей, немқұрайды қарап жүргенін, мұның өзі біріншіден, принцип жағынан, екіншіден, оңай, жеңіл, шаруаның қолы жетерлік жол арқылы жаңа тәртіпке көшуде кооперацияның ерекше маңызы бар екенін түсінбегендіктен болып жүргенін атап көрсетті. «Ал басты мәселе тағы да осында ғой, — деп жазды В. И. Ленин. — ...социализмді орнатуға *әрбір* ұсақ шаруа қатыса алатындай етіп осы социализмді практика жүзінде құрып үйренудің жөні бір бөлек. Біз қазір нақ осы сатыға жетіп те отырмыз. Сол сатыға жеткенімізбен, оны мейлінше аз пайдаланып отырғанымыз да күмәнсіз» (сонда, 409—410-беттер).

Ұлы көсем осы «кооперативтік» принципке сүйене отырып, практика жүзінде не істеуге болатындығын және не істеу керек екендігін, оны қандай жолдармен дамытуға болатынын талдап түсіндірді. Мақаланың екінші бөлімінде де мәселенің осы жағына баса көңіл бөлінеді. В. И. Ленин бұл бөлімде жаңа экономикалық саясат туралы жазғанда, өзінің мемлекеттік капитализм жөніндегі мақаласынан неге үнемі цитат келтіріп отырғанынан бастайды. Өйткені оның айтуынша бұл кейбір жас жолдастардың күмәндануына талай рет себеп болды. «Алайда, — деп жазды В. И. Ленин, — олар «мемлекеттік капитализм» деген атауды менің мынадай мағынада қолданғанымды байқамады: *біріншіден,* ол атау біздің қазіргі позициямызды солшыл коммунистер дейтіндерге қарсы менің айтысымдағы позициямен тарихи байланыстыру үшін қолданылды, сонымен қатар... мен үшін ең маңыздысы ...оқушыларды жаңа экономикалық саясатпен таныстыра отырып өзім айтқан мемлекеттік капитализммен сабақтастық байланысын анықтау еді. *Екіншіден,* мен үшін әрқашан маңыздысы практикалық мақсат болатын. Ал біздің жаңа экономикалық саясаттың практикалық мақсаты концессиялар алу еді; ал біздің жағдайымызда концессиялар мемлекеттік капитализмнің таза типі болатыны күмәнсіз еді» (сонда, 413-бет).

Бұл мәселеге кеңірек тоқталудың қажет болуының тағы бір жағы бар еді. Ол — кооперация туралы мәселе. Ұлы көсем бұл мәселені талдай келіп, мемлекеттік капитализм тұсында кооперативтік кәсіпорындардың мемлекеттік капиталистік кәсіпорындардан айырмашылығы — біріншіден, жеке меншік кәсіпорындар, екіншіден, коллективтік кәсіпорындар болатынын, ал біздің сол кездегі құрылысымыздың тұсында кооперативтік кәсіпорындардың жеке меншікті капиталистік кәсіпорындардан айырмашылығы — коллективтік кәсіпорындар болып табылатындығын, ал егер кооперативтік кәсіпорындар мемлекеттің, яғни жұмысшы табының қолындағы жерде, оның қолындағы өндіріс құрал-жабдықтары арқылы құрылған болса, олардың социалистік кәсіпорындардан айырмашылығы жоқ екендігін атап көрсетеді.

В. И. Ленин революцияның басты мәселелерінің бірі — шаруалар қауымын бірте-бірте социализм орнату ісіне тарту мәселесі деп білді. Ол үшін деревняны социалистік жолмен қайта құру керек. Оның бірден-бір тура жолы — шаруаларды біріктіру, кооперациялау. Оны жүзеге асыру үшін жұмысшы табы мен еңбекші шаруалар одағын нығайту керек деп үйретті. Ұлы көсем қоғамның жетекші күші болып табылатын жұмысшы табының алдына өзімен мүдделес еңбекші шаруаларды, бұған дейін жоқшылықтан титықтап келген шаруаларды енді кооперативтік шаруашылыққа біріктіруге көмектесу міндетін қойды.

Өзінің кооперация жөніндегі идеясын талдай келе кооперацияның капитализм тұсында еңбекші халықты қанау мен қайыршылықтан құтқара алмайтынын, қанаушы таптың үстемдігін құлатып, өкімет билігін жұмысшы табы жеңіп алмаса, социализм құруға болмайтынын айтты. Деревняда социалистік кәсіпорындарының үш түрлі формасы — мемлекеттік шаруашылық (совхоздар), коллективтік шаруашылық (колхоздар) және ауыл шаруашылық коммуналары болатынын тұжырымдады. Бұлардың бастапқы түрі — жабдықтау, өткізу, тұтыну кооперациялары болып ұйымдастырылады да, кейін өндірістік кооперацияларға көшіріледі.

Шаруашылықтарды жаппай коллективтендіру ісін ұйымдастыруда В. И. Ленин еріктілік принципін сақтауды қатаң ескертті. Бұл арада ешқандай күштеу шараларына жол беруге болмайтынын айта келіп, ол халықты кооперацияға «...тегіс қатысудан түсетін барлық пайданы түсініп, өзінің қатысуын жолға қоятындай дәрежеде «цивилизациялы» етуіміз керек» (сонда, 411-бет) деп үйретті.

В. И. Ленин шаруалардың бұл іске саналы түрде қатысуын, кооперацияның артықшылығына олардың тәжірибе жүзінде көздерін жеткізуді қолдады. Әрине, шаруалардың кооперативтік шаруашылыққа бірігуі стихиялы түрде емес, Коммунистік партияның, Совет мемлекетінің тікелей басшылығымен нысаналы жүргізілген ұйымдастыру жұмысы арқылы жүзеге асырылды. Бұл коллективтік бірлестіктерге мемлекет тарапынан кең көлемде экономикалық көмек көрсетіліп отырды, яғни В. И. Ленин айтқандай, «... мемлекет қаражатынан қарыз беру керек; ол қаражат жеке меншік кәсіпорындарға, тіпті ауыр өнеркәсіпке, т. т. өзіміз қарызға беріп отырған қаражаттан аз да болса асып түсетін болуы керек» (сонда, 410-бет).

В. И. Ленин жұрт тегіс сауатты болмайынша, жеткілікті дәрежеде зейінді болмайынша, кітапты пайдалануға халықты жеткілікті дәрежеде дағдыландырмайынша, бұған материалдық негіз болмайынша, айталық, егіннің шықпай қалушылығынан, ашаршылықтан, тағысын тағылардан белгілібір дәрежеде қамтамасыз етілмейінше, біздің өз мақсатымызға жете алмайтынымызды ескерте келіп, кооперативтендіру ісінің табысты болуы көбіне шаруалардың жалпы мәдениеті мен саяси саналылығына байланысты екенін атап көрсетті. «... толық кооперативтендіру жағдайының өзі, — деп жазды көсем, — шаруалардың (қалың бұқара болып табылатын нақ сол шаруалардың) мәдениеттілігін керек етеді, тұтас бір мәдени революциясыз толық кооперативтендірудің өзі мүмкін емес» (сонда, 416-бет).

Шынында, елді индустрияландырып, ауыл шаруашылығын коллективтендіріп, мәдени революцияны жүзеге асырмайынша социалистік қоғам орнату мүмкін емес еді. Сондықтан да, көсемнің кооперация туралы мәселені мәдениет мәселесімен ұштастыра қоюы асқан даналық болды. Коммунистік партия, кемеңгер көсеміміз В. И. Ленин Октябрь революциясынан кейін іле-шала колхоздар мен совхоздар құруды кеңінен қолға алудың мезгілі жетпегенін және оған қажетті материалдық-техникалық негіздің жоқ екенін көрсетті. Жиырмасыншы жылдардың аяқ кезінде бұл мәселені күн тәртібіне қоюға толық жағдай туды. Халық шаруашылығын қалпына келтіру, оны шұғыл өркендетуге байланысты партияның дәйекті түрде жүргізген қыруар жұмысының нәтижесінде елдің экономикасы нығая бастады. Оның үстіне ауыл шаруашылығын коллективті түрде қайта құруды сол кездегі экономикалық дамудың ерекшеліктері де талап етті.

Сөйтіп, 1927 жылдың аяқ кезінде өмірдің өзі ауыл шаруашылығын социалистік негізде қайта құру — коллективтендіру мәселесін күн тәртібіне қойды. Елдің экономикалық жағдайына, әсіресе ауыл шаруашылығына терең талдау жасай келіп, партияның XV съезі селоны әлеуметтік-экономикалық жағынан түбегейлі қайта құрудың комплексті программасын жасады. Ол тарихта ауыл шаруашылығын социалистік жолмен өркендетудің лениндік коллективтік жоспары деп аталды. Сөйтіп, экономиканың негізгі бір саласы — ауыл шаруашылығы да енді социалистік өркендеу жолына түсті.

Коммунистік партия мен Совет үкіметі елімізді индустрияландырудың жетістіктеріне сүйене отырып, лениндік кооперативтік жоспарды жүзеге асыруды шұғыл қолға алды. Барлық жерлерде шаруалардың тілегімен, еркімен ұсақ шаруашылықтар біріктіріліп, ірі коллективті шаруашылықтар құрыла бастады. Мемлекет олардың меншігіне егістік, шабындық, жайылымдық жер, құрал-саймандар, күш көліктер, тұқым, қаржы-қаражат бөліп берді. Шаруалар социалистік құрылыс барысында кооперативтік шаруашылықтың артықшылықтарын өз көздерімен көрді. Сөйтіп, партияның XV съезінде белгіленген экономикалық, әлеуметтік, саяси және ұйымдастыру жұмысының нәтижесінде колхоздастыру қозғалысы қарқын алды.

1929 жылдың басында колхозға тек кедей шаруалар ғана кірсе, сол жылдың июль—октябрь айларында орта шаруалар да колхозға мүше бола бастады. Осы жылдың октябрь айында 57,4 мың коллективтік шаруашылыққа 2 миллионнан артық шаруалар кірді. Егіншілікпен айналысатын жерлерде жаппай колхоздастырылған аудандар да пайда болды.

1930 жылдың 5 январында ВКП(б) Орталық Комитеті «Коллективтендіру қарқыны және колхоз құрылысына мемлекеттің көмек көрсету шаралары туралы» қаулы қабылдады, бұл лениндік кооперативтік жоспарға қосылған ғылыми үлес, яғни социализмнің барлық майданда шабуыл жасаудың программасы болды. Қаулы жаппай коллективтендіру негізінде кулактарды тап ретінде жою міндетін қойды. Бұл батыл шаралар колхоз құрылысының жеңіп, оның нығая түсуін қамтамасыз етті.

Партияның кемеңгер басшылығының нәтижесінде коллективтендіру программасы жемісті жүзеге асырылды. 1937 жылы екінші бесжылдықтың аяғында, еліміздегі шаруалардың 93 проценті, егіс көлемінің 99 проценті ірі коллективтік шаруашылықтарға біріктіріліп, социалистік негізге көшірілді. Сөйтіп, советтік құрылыстың куатты экономикалық тірегіне айналды. Қазақстанда да ауыл шаруашылығын коллективтендіру ісі ойдағыдай жүзеге асырылды. Ауыл шаруашылық еңбеккерлері түгелдей колхоздар мен совхоздарға біріктірілді. Соның арқасында егін шаруашылығы мен қоғамдық мал шаруашылығы қанаттаса дамыды. Мәселен, республиканың егіс көлемі 1922 жылы 2 миллион гектарға жуық болса, 1940 жылы 7 миллион гектардай болды. Социалистік негізде өркендеген ауыл шаруашылығы Ұлы Отан соғысы жылдарында елімізді, майданды азық-түлікпен, қажетті шикізатпен қамтамасыз етіп, өзінің өміршеңдігін бүкіл әлемге паш етті. Еліміздегі сияқты біздің республиканың ауыл шаруашылығы да Ұлы Отан соғысынан кейінгі жылдарда қауырт өрге басты. Әсіресе ерен ерлік эпопеясы болған тың және тыңайған жерлерді игеру Қазақстанның экономикасын, оның ішінде ауыл шаруашылығын жаңа сатыға көтерді. «... Қазақстанда 25 миллион гектар тың және тыңайған жерлерді көтеру ауыл шаруашылығының өндіргіш күштерін, бүкіл экономиканы дамытуға қуатты серпін берді, — деді КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас тыңның 25 жылдығына арналған салтанатты мәжілісте жасаған баяндамасында. — Бұрын қулазып жатқан бос жерлер адам танымастай болып өзгерді. Оларда жақсы жарақтанған мыңдаған совхоздар мен колхоздар құрылды. Жаңа қалалар мен поселкелер, заводтар мен фабрикалар, жаңа ғылыми орталықтар салынды. Қазіргі кезде тың — Совет Одағының басты астықты өлкелерінің бірі» («КПСС лениндік ұлт саясатының салтанаты», Алматы, 1981 жыл, 451-бет).

Елімізде кемелденген социализм орнатылып, коммунизмнің материалдық-техникалық базасын жасау совет халқының күнделікті практикалық ісіне айналуына байланысты экономиканың негізгі бір саласы — социалистік ауыл шаруашылығын жедел қарқынмен дамытып, жаңа сатыға көтерудің келелі міндеттері алға қойылып отыр. Міне осы міндеттерді ойдағыдай шешуде партияның қазіргі кезеңге арналған лениндік аграрлық саясатының берік негізін белгілеп берген КПСС Орталық Комитетінің 1965 жылғы март Пленумы айрықша маңызды роль атқарды. Пленум колхоздар мен совхоздардың материалдық-техникалық базасын одан әрі нығайтудың, ауыл шаруашылық өндірісін бірте-бірте индустриялық негізге көшірудің, оны интенсивтендірудің, мамандандырудың, шоғырландырудың және кооперациялаудың ғылыми негізделген сындарлы программасын белгілеп берді.

Ауыл-селоны әлеуметтік-экономикалық жағынан қарқынды дамытатын бұл ауқымды міндеттердің ойдағыдай жүзеге асырылуы нәтижесінде ауыл шаруашылығында өндіргіш күштердің шұғыл өсуіне, мұндағы еңбектің бірте-бірте индустриялық еңбектің бір түріне айналуына, қоғамдық қатынастардың жетіле түсуіне, деревня мәдениетінің қарыштай дамуына орасан зор ықпал етті. Ауыл шаруашылығы өндірісінің ұлғайып, интенсивті дамуы егіншілік саласын да, қоғамдық мал шаруашылығын да қанаттастыра өркендетуге мүмкіндік берді. Айталық, ұлан-ғайыр тың және тыңайған алқапты игеріп, елдің игілігіне айналдырған біздің республикамызда ғана оныншы бесжылдықта ауыл шаруашылығы өнімінің жалпы көлемі 14 процент артты, Отан қоймасына 81 миллион тонна алтын дән құйылды немесе мемлекетке орта есеппен жылына бір миллиард пұт дерлік астық тапсырылып отырды.

Бүгін СССР-дің аграрлық-өнеркәсіптік комплексі жоғары механикаландырылған, электрлендірілген, ғылым жетістіктерін тиімді пайдаланып отыратын, мамандармен жеткілікті қамтамасыз етілген, халық шаруашылығының маңызды бір саласы болып отыр. Біздің республикамызда ғана халық шаруашылығының негізгі қорының 33 проценті аграрлық-өнеркәсіптік комплекстерінде шоғырланған.

Қоғамдық өндірістің маңызды саласы — ауыл шаруашылығын жан-жақты өркендету — Коммунистік партия мен Совет мемлекетінің әрдайым көңіл бөліп, айрықша қамқорлық жасап келе жатқан өзекті мәселелердің бірі. Лениндік аграрлық саясатты дәйектілікпен жүзеге асыру нәтижесінде ауыл-село өмірінде әлеуметтік-экономикалық өзгерістер жасалды, оның материалдық-техникалық базасы мейлінше нығайтылды, жерді химияландыру мен мелиорациялау жедел дамытылды, аграрлық-өнеркәсіптік комплекстер құрылды, ауыл шаруашылығына қызмет көрсететін жаңа салалар пайда болды. Шаруашылық практикасына ғылымның ең жаңа жетістіктері енгізілуде. Барлық колхоздар мен совхоздар білікті мамандармен қамтамасыз етіліп келеді. Сондай-ақ село халқы өмірінің тұрмыстық жағдайы да жақсара түсуде.

Партия халықтың мұқтаждарын қанағаттандырудан асқан маңызды іс жоқ деп санайды. Еліміздің Азық-түлік программасы — КПСС XXVI съезі он бірінші бесжылдыққа және жалпы сексенінші жылдарға белгілеп берген ең көлемді әлеуметтік-экономикалық программаның аса маңызды құрамдас бөлігі. Оның мақсаты — неғұрлым қысқа мерзімде халықты азық-түлікпен үздіксіз қамтамасыз ету міндетін шешу. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас былай деді: «Азық-түлік программасын орындауды кешеуілдетуге болмайтындығын да ашық айтуға тиіспіз. Аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің қызметкерлері күш-жігерін күннен-күнге арттырып, осы міндетті шешуге жұмсалып жатқан орасан зор қаржы бүгіннің өзінде және ертең одан да көп қайтарым беретіндей етіп еңбек ету керек». Бұл ауқымды міндеттерді орындау ауыл шаруашылығын өрге бастырумен бірге, бүкіл ауыл-селоның әлеуметтік бейнесін өзгертуге, сөйтіп, кемелденген социалистік қоғамның экономикалық күш-қуатын нығайта түсуге ықпал етеді.

В. И. Лениннің «Кооперация туралы» еңбегі марксизм-ленинизм ғылымына қосылған елеулі үлес, коммунистік және жұмысшы партияларының идеялық өміршең мұрасы ғана емес, сонымен қатар олардың социализм мен коммунизм орнату жолындағы практикалық күрес құралы да болып табылады. Сондықтан да бұл еңбекті оқып үйренуге олар үнемі ден қойып отырады.

Б. ҚАЛҚАМАНОВ,
тарих ғылымының кандидаты.

Целиноград қаласы.

Партияның лениндік аграрлық саясатын жүзеге асырудың жаңа кезеңі

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ КОЛЛЕКТИВТІК МЕРДІГЕРЛІК

Ә. СПАНОВ,

Қазақ ауыл шаруашылығы экономикасы және ұйымдастыру ғылыми-зерттеу институтының директоры

Коммунизмнің бірінші фазасы — социализм тұсында өндіргіш күштердің даму деңгейі қоғам мүшелерінің тұтыну қажеттерін толық қанағаттандыруға керекті материалдық және мәдени игіліктер молшылығын жасауды қамтамасыз ететін дәрежеге әлі де жете қоймайды. Сондықтан социализм жағдайында «Әркімнен—қабілетіне қарай, әркімге — еңбегіне қарай» деген принцип бойынша қоғам мүшелері арасында материалдық игіліктерді олардың еңбек үлесінің саны мен сапасына сәйкес бөлу объективті қажеттіліктен туады. Осыған орай социализм тұсында қызметкерлердің өндірістің нәтижелері үшін жеке және коллективтік мүдделілігі принципі басшылыққа алынады. Ал мұның өзі еңбекке қарай бөлудің экономикалық заңының талаптарына сәйкес еңбекке ақы төлеу және материалдық көтермелеу формаларын пайдалану жолымен жүзеге асырылады.

Жеке материалдық мүдделілік принципіне негізделген еңбекке қарай бөлудің социалистік заңының мәнісі мынада: қоғамның барлық мүшесі ұзақтығы да, сапасы да бірдей еңбегі үшін бірдей ақы алады. Еңбекке қарай бөлу социалистік өндірістік қатынастар сипатының аса маңызды бір көрінісі бола отырып, сондай-ақ объективті экономикалық заң болып саналады. Сондықтан марксизм-ленинизм классиктерінің еңбектерінде бөлу мен қоғам мүшелерінің жеке материалдық ынталылығы мәселелері толық та терең баяндалды.

Мәселен, К. Маркс капитализм тұсындағы бөлу қатынастарының проблемасын жан-жақты талдап шешті және осының негізінде социализм тұсындағы бөлу қатынастарының да теориялық алғышарттарын терең негіздеді. К. Маркс пен Ф. Энгельс өздерінің алғашқы еңбектерінде-ақ социалистік қоғамның аса маңызды белгісі өз еңбегінің нәтижелеріне материалдық ынталану болып табылады деп атап көрсетті. «Коммунистік партияның манифесінде» олар социализмді теңгермешілік негізінде құруға болмайды деп жазды. Бұдан кейін осы қағиданы К. Маркс «Гота программасына сын» деген өзінің атақты еңбегінде егжей-тегжейлі ашып берді.

Совет мемлекетінің негізін қалаушы В. И. Ленин социализм тұсындағы бөлудің өндірісті дамытуға және оны жетілдіруге тигізер зор ықпалын атап көрсетіп, «Әңгіме азық-түлікті бөлу туралы болып отырған кезде, тек әділетті түрде ғана бөлу керек деп ойлауға болмайды, бұл бөлу дегеніміз өндірісті көтерудің әдісі, құралы, шарасы деп ойлау керек» (Шығармалар толық жинағы, 43-том, 400—401-беттер) деп жазды.

Маркстік ілімге сүйене және оны творчестволықпен дамыта отырып, В. И. Ленин социалистік шаруашылықты жүргізудің негізгі принциптерінің бірі ретінде қоғамдық өндірісті өркендетуде және нығайтуда еңбекшілердің жеке мүдделерін барынша пайдалану принципін тұжырымдаған еді. «Октябрь революциясының төрт жылдығына» деген мақаласында шаруашылық құрылыстың алғашқы тәжірибесін жинақтап қорыта келіп, В. И. Ленин социализм орнатуды, ондаған миллион адамдарды коммунизмге апаруды «Энтузиазмнің тікелей өзі арқылы емес, қайта ұлы революция туғызған энтузиазмнің көмегі арқылы, жеке адамның мүддесіне, жеке адамның ынталануына...» (Шығармалар толық жинағы, 44-том, 163-бет) сүйеніп отыруды атап көрсетті.

Міне марксизм-ленинизм классиктерінің осы теориялық қағидалары елімізде еңбекке ақы төлеу жүйесін ұйымдастырудың негізіне алынып отыр.

Материалдық мүдделілік принципі социалистік қоғамда алуан түрлі роль атқарады. Бұл принцип — өндірісті дамыту, еңбек өнімділігін арттыру, экономиканы өрге бастыру, халықтың әл-ауқатын жақсарту жөніндегі қуатты, әрі аса ықпалды күш, сонымен бірге қызметкерлердің мәдени-техникалық дәрежесін, кәсіптік мамандығын арттырудың, өндіріс пен еңбек ұйымдастыруды жақсартудың, адамдар бойында саналы тәртіп пен еңбекке адал көзқарасты қалыптастырудың, оларды коммунизм рухында тәрбиелеудің де маңызды құралы.

Қазіргі жағдайда ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының экономикасын жаңа белеске көтеру, қоғамдық өндірістің тиімділігін арттыру көбінесе еңбек ұйымдастыру мен ақы төлеу жөнінде қолданылып жүрген жүйенің көбіне-көп жерді, материал, еңбек және финанс ресурстарын ұтымды пайдалануға қызметкерлерді қаншалықты жұмылдырып отырғанына байланысты. Сондықтан да партия мен үкімет бұл мәселеге әрдайым айрықша маңыз беріп, соңғы жылдары елімізде еңбекке ақы төлеу жүйесін жақсарту, жетілдіру жөнінде көптеген шараларды жүзеге асырды. Ең алдымен жеке материалдық мүдделілікті өндірістің түпкі нәтижелерімен тығыз ұштастыру қолға алынды. Әсіресе мұнда КПСС Орталық Комитеті мен СССР Министрлер Советінің 1980 жылғы 14 ноябрьдегі «Өндірісті жоспарлау мен экономикалық ынталандыруды жақсарту және ауыл шаруашылық өнімдерін дайындау туралы» қаулысының маңызы зор. Бұл қаулы бойынша басшы қызметкерлер мен мамандарға сыйлық берудің принциптік тұрғыдан жаңа тәртібі енгізілді. Шаруашылық басшыларына шаруашылықтың өзінде белгіленген жүйеге сәйкес өндірістің нақты жағдайына қарай жұмысшыларға сыйлық беру тәртібін енгізу правосы берілді. Материалдық сыйлық қорын қалыптастыру әдісі өзгертілді. Ауыл шаруашылық өндірісінің механикаландырылған саласындағы жұмысшылар үшін «Бірінші класты егіншілік шебері» және «Екінші класты егіншілік шебері» деген атақтар белгіленді, олардың жалақысына 20 және 10 процент мөлшерінде қосымша ақы төленетін болды.

Партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерінде еңбекке ақы төлеу жүйесінің ролін көтеру, кәсіпорындардың шаруашылық қызметінің тиімділігін арттырғаны үшін сыйлық беру қажеттігі атап көрсетілді.

Ал КПСС Орталық Комитеті мен СССР Министрлер Советінің 1982 жылғы 24 майдағы «Ауыл шаруашылығы қызметкерлерінің өнім өндіруді молайтуға және оның сапасын арттыруға материалдық ынталылығын күшейту жөніндегі шаралар туралы» қаулысында шаруашылық басшыларына коллективтік мердігерлік әдіспен жұмыс істейтін бригадалар мен звенолардың жұмысшылары үшін 5 жыл мерзімге дейін алынған өнім үшін тұрақты ақы мен қосымша ақы мөлшерін белгілеу правосы берілді, бұл орайда олар ауыл шаруашылық дақылдарының шығымдылық, мал мен құстың өнімділік дәрежесіне байланысты 150 процентке дейін көбейтілген жалақының жоспарлы тарифтік қорын негізге алуға тиіс. Сөз жоқ, осы шаралар өндіріс нәтижелеріне игі ықпал ету үшін еңбекке ақы төлеу жүйесінің пәрменділігін едәуір арттыра түсті.

Көптеген шаруашылықтардың жұмыс тәжірибесін жан-жақты зерттеу, жинақтап қорыту барысында еңбек ұйымдастыру мен ақы төлеудің қазіргі қолданылып жүрген жүйесі өнім өндіруді молайтуда, оның өзіндік құнын кемітуде қызметкерлердің материалдық ынталылығын арттыруға айтарлықтай себін тигізетіні анықталды. Бірақ бұл жүйенің бірқатар кемшіліктері де бар еді. Мысалы, еңбекке ақы төлеуде ауыл шаруашылығының өзіндік ерекшеліктері, әсіресе ең байлықтың көзі — жердің қалай пайдаланылып отырғаны жеткілікті ескерілмей келеді. Шынында ауыл шаруашылығы саласының тиімділігі жерді ұтымды пайдалану арқылы анықталады. Олай болса, жер-жерде түрліше өндірістік отрядтар мен звенолар (жер жыртатын, егін жинайтын, қар тоқтататын, тағы басқа отрядтар) құрумен әуестенушілік жерге иесіздікке, егін шығымдылығының төмендеуіне әкеп соқтырады.

Еңбекке ақы төлеудің қазіргі формасы өндірістің түпкі нәтижелерімен жеткілікті түрде ұштастырылмаған. Сондай-ақ бұл жүйе жұмысшыларды еңбек өнімділігін арттыруға, өндірісті ұйымдастыруды жақсартуға онша ынталандыра алмай отыр. Өйткені кесімді жалақы алатын жұмысшылар жұмыс көлемін мейлінше ұлғайтуға, соның есесінен көп жалақы, әрі қосымша сыйлық алғысы келеді. Сөйтіп, олар жұмыстың сапасына жете көңіл бөле бермейді.

Еңбекке ақы төлеудің қазіргі жүйесін жетілдіру қажеттігін өмірдің өзі алға қойып отыр. Бұған ауыл шаруашылығын интенсивті өркендету, өндірісті одан әрі индустрияландыру, мамандандыру мен шоғырландыру, осы негізде еңбек бөлінісін тереңдету және кооперациялау процесі елеулі ықпал жасауда. Ал мұның өзі еңбек ұйымдастыру мен ақы төлеу формаларын өзгертуді талап етеді. Ендеше өндіргіш күштер мен өндірістік қатынастар дамуының бүгінгі деңгейіне сәйкес еңбек ұйымдастырудың, ақы төлеудің анағұрлым жетілдірілген формаларын енгізудің маңызы зор. Осы тұрғыдан қазіргі жағдайда еңбек ұйымдастыру мен ақы төлеудің мұндай формасы егістік жер өздеріне бекітіліп берілген, коллективтік мердігерлікпен жұмыс істейтін өндірістік бригадалар мен звенолар болып табылады.

Коллективтік мердігерлік әдіске көшкен өндірістік бөлімшелердегі жұмыстың негізгі принципі — коллективтік еңбек. Мұнда қоғамдық еңбекке саналы көзқарас, тапсырмаларды мүлтіксіз орындауға бір кісідей жұмылу әркімнің абзал борышы саналады. Бригадада жұмыс сапасына жеке жауапкершілік және коллективтік өзара бақылау принципі қалыптасады.

Коллективтік мердігерлікке көшкен шаруашылықтардың тәжірибесін зерттеу, жинақтап қорыту барысында еңбек ұйымдастырудың осы прогрестік формасының артықшылықтары да айқындалып отыр.

Біріншіден, еңбек ұйымдастыру мен ақы төлеудің коллективтік әдісі қызметкерлердің материалдық мүдделілігін өндірістің түпкі нәтижелерімен тығыз ұштастыруға мүмкіндік береді. Мұның өзі өндіріс мәселелерін шешуде бөлімшелердің оперативтік дербестігін арттырады, өндірісті басқаруда еңбеккерлердің бойында творчестволық белсенділікті дамытады, жерге иесіздікті, «пайдалы» немесе «пайдасыз» жұмыс дегенді, еңбекке немқұрайды қараушылықты біржолата жоюға көмектеседі.

Екіншіден, коллективтік мердігерлік еңбеккерлерді өзін өндіріс қожасы ретінде сезіну рухында тәрбиелеуге, олардың бойына коллектившілдікті, жолдастық қарым-қатынасты дарытуға ықпал жасайды. Коллективте моральдық-психологиялық жақсы ахуал орнатуды, еңбек тәртібін нығайтуды, өз еңбегінің сапасы үшін әркімнің жеке жауапкершілігін күшейтуді, кадрлардың тұрақтамаушылығын азайтуды қамтамасыз етеді.

Үшіншіден, коллективтік мердігерлікте мамандардың қызметі де түбегейлі өзгереді. Егер бұрын басшылар мен мамандар жұмысты ұйымдастырумен, әрбір механизатордың жұмысын бақылаумен шұғылданса, енді олар негізінен өндіріс технологі, ғылым мен техниканың жетістіктерін, жаңа техниканы енгізуші ретінде қызмет атқарады.

Төртіншіден, коллективтік мердігерлікпен жұмыс істейтін өндіріс бөлімшелерінде бастапқы есеп-қисап жеңілдетіледі. Мысалы, бұрынғыдай әрбір қызметкер үшін нарядтар, басқа да документтер әзірлеу орнына шаруашылық бухгалтериясына ай сайын әрбір механизатордың атқарған ісі жөнінде табель, орындалған жұмысты қабылдау туралы акті, жанар-жағар майдың жұмсалуы туралы есеп өткізіледі.

Еңбек ұйымдастырудың бригадалық әдісі дұрыс жолға қойылған коллективтерде өндірісті басқару да ойдағыдай болып отыр. Мысалы, бригада ішкі мәселелерді өзі шешеді. Ал жоғары буын — шаруашылық әкімшілігі бригаданың ішкі мәселелерін шешуге араласпайды, керісінше, оған нақты жоспар берумен, өндірілген өнімді қабылдап алумен ғана шұғылданатын болады. Мұның өзі өндірістің негізгі буынында — бригадалар мен звеноларда істі нәтижелі жүргізуге кең жол ашты.

Республикамызда еңбекті бригадалық әдіс бойынша ұйымдастырып, айтарлықтай табысқа жетіп жүрген коллективтер аз емес. Мысалға Торғай облысының Торғай совхоз-техникумындағы № 2 трактор-егіс бригадасын алайық. Бұл коллективті көп жылдан бері Қазақ ССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты Владимир Тимофеевич Бутым басқарады. Бригада коллективтік мердігерлік әдіспен жұмыс істейді. Ал біздің институттың тындағы филиалының бөлім бастығы, экономика ғылымының кандидаты А. Желясков өндірісті мердігерлік әдіс бойынша ұйымдастыру жөнінде бригадаға ғылыми тұрғыдан ақыл-кеңес береді.

Бригадада 13 механизатор, сегіз К—700 тракторы мен он комбайн, басқа да шаруашылық құрал-саймандары бар. Оның егіс көлемі 4347 гектар. Коллектив егіншілік мәдениетін көтеру негізінде астық өндірісін ұлғайтуды басты парыз санайды. Сондықтан механизаторлар жер өңдеуді прогрестік әдіспен жүргізеді. Қыста егіс алқаптарына қар тоқтатылып, мол ылғал жиналады. Бұл жаз айларында, әсіресе июньнің аяғы мен июльдің алғашқы жартысындағы жауын-шашынсыз күндерде егіннің шөліркемеуіне үлкен себін тигізеді. Сондай-ақ бригадада 1500 гектардай таза пар бар. Ол сапалы өңделіп, жақсы күтіледі. Агротехникалық шаралар дер кезінде, әрі сапалы орындалады. Соның нәтижесінде жаздық дәнді дақылдардан ұдайы жақсы өнім алынып жүр. Мысалы, 1981 жылы дәнді дақылдардың әр гектарынан жоспардағы 10,5 центнер орнына 16,2 центнерден өнім алынды. Бұл совхоздың орта көрсеткішінен 1,7 центнер көп. Ал ауа райы аса қолайсыз болған өткен жылы бригада бойынша егіннен 8,2 центнерден өнім жиналса, совхоз-техникум дәнді дақылдардан небәрі 3,6 центнерден ғана астық бастырды.

Бригада еңбегі экономикалық жағынан да тиімді болып отыр. Мұнда астық әрбір механизаторға шаққанда совхоздағыдан екі есе көп өндіріледі. Былтыр шаруашылықта әр центнер астықтың өзіндік құны 10 сом 32 тиын болса, бригадада 6 сом 10 тиыннан айналды. Бір центнер астық өндіру үшін совхоз бойынша 2,1 адам-сағат уақыт жұмсалса, бригадада 0,70 адам-сағат жұмсалды. Сондай-ақ ауыл шаруашылық техникасы да тиімді пайдаланылады. Жер өңдеу, егін жинау жұмысы ұйымшылдықпен, қысқа мерзімде атқарылып жүр.

Республикамызда қазір 537 бригада, 1001 механикаландырылған звено мен 236 отряд коллективтік мердігерлікке көшкен. Бұлар еңбек ұйымдастыруды, ақы төлеуді прогрестік әдіспен жүргізіп, елеулі табысқа жетуде. Осы коллективтерде ұшып-қонбалық, масқүнемдік, жұмысқа шықпай қалушылық фактілері атымен жойылды. Адамдардың бір-біріне сенімі артып, достығы мен бірлігі одан әрі күшейе түсті.

Озат шаруашылықтардың тәжірибесі көрсеткеніндей, коллективтік мердігерлікті өрістетуге мейлінше жауапкершілікпен қараған жөн. Мұнда адамдардың бірлесе еңбек етуге деген ынта-ықыласын қатаң ескеру шарт. Ал бригадада адамдардың саны, техниканың түр-түрі егіс көлеміне, ауыл шаруашылық дақылдарын өсірудің ерекшелігіне қарай белгіленгені құба-құп.

Коллективтік мердігерлік әдіске көшкен бригадаларға өңделетін жер тұрақты бекітіліп беріледі. Механизаторлар осы жердің құнарын жақсы зерттеп, оны баптаудың оңтайлы агротехникалық шараларын ғылыми негізде жүргізеді. Сондай-ақ механизаторлардың бірқалыпты өнімді жұмыс істеуі үшін коллективке дақылдардың бірнеше түрін өсіру ұсынылып жүр. Мұның өзі техника қуатын толық пайдалануға, механизатор еңбегін жақсы ұйымдастыруға себін тигізетіні анық.

Бригадалар мен звенолардың жұмысы шаруашылық есеп негізінде жүргізіледі. Бұл өнім өндіру жолында материал және финанс ресурстарын тиімді пайдалануға, орынсыз шығынға жол бермеуге, өзіндік құнды кемітуге кең жол ашады. Экономикалық тұрғыдан негізделген нақты тапсырма адамдардың өнімді жұмыс істеуге деген ынтасын күшейтеді.

Мердігерлік әдіспен жұмыс істейтін коллективтер ішкі өндіріс мәселелерін өздері шешуге праволы. Бұл олардың дербестігін, бүкіл жұмысты өз күшімен атқарудағы жауапкершілігін арттырады. Сол сияқты мұндай коллективтерде өндіріс, мәдени-тұрмыс мәселелерін, жарысты ұйымдастыру, сапаны бақылау, адамдарды материалдық және моральдық жағынан ынталандыру, басқа да істерді бригадалық совет шешеді.

Мердігерлік бригадалар мен шаруашылық басшылары арасындағы өзара қарым-қатынас алдын ала жасалған шартқа сәйкес жүзеге асырылады. Атап айтқанда совхоз (колхоз) әкімшілігі бригаданың ішкі өндірістік қызметіне араласпайды, коллективтің дербес іс-қимыл жасауына толық мүмкіндік береді. Әкімшілік бригаданы материалдық-техникалық құрал-саймандармен (техника, тұқым, тыңайтқыш, жанар-жағар май) толық жабдықтауға міндеттенеді. Ал бригада коллективі өз тарапынан технологиялық және еңбек тәртібін берік сақтауға, комплексті агротехникалық шараларды дер кезінде жүзеге асыруға, өнім өндіру жөнінде шаруашылық есептегі тапсырмаларды мүлтіксіз орындауға, еңбек шығыны мен материалдық шығынды белгіленген мөлшерден артық жұмсамауға міндетті болады. Сайып келгенде, бұл аталған шаралар еңбек ұйымдастырудың, ақы төлеудің прогрестік формаларын енгізіп, жедел дамытудың басты шарты болып табылады.

Біздің институттың ғалымдары ауыл шаруашылығында коллективтік мердігерлікті жедел дамыту, өндірісті, еңбекті жоспарлау, ұйымдастыру мәселелері жөнінде елеулі ғылыми зерттеулер жүргізуде. Көкшетау, Торғай, Целиноград, Алматы облыстарының шаруашылықтарына ғылым мен техника жетістіктерін енгізу бағытында практикалық көмек берілді. Институттың базалық үш ауданында: Алматы облысының Іле, Көкшетау облысының Щучье, Солтүстік Қазақстан облысының Ленин аудандарында бірқатар іс тындырылды. Қазір институт ғалымдары Алматы облысындағы Қаскелен совхозының сүт фермасына коллективтік мердігерлік әдісті енгізуге белсене ат салысуда.

Партия мен үкімет ауыл шаруашылығын жедел өркендетудің, азық-түлік проблемасын түбегейлі шешудің айбынды программасын белгілеп берді. Демек, осы программаны орындау күресінде еңбек ұйымдастырудың, ақы төлеудің прогрестік әдістерін батыл енгізіп, оны ұдайы жетілдіре беру маңызды роль атқаратыны сөзсіз.

ЕҢБЕК ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ҰТЫМДЫ ТҮРІ

Партияның XXVI съезінің және КПСС Орталық Комитетінің одан кейінгі Пленумдарының шешімдерінде ауыл шаруашылық өндірісінің материалдық-техникалық базасын нығайта түсу, совхоздар мен колхоздарды қуатты, жоғары өнімді, әрі сапалы техникамен толық қамтамасыз ету міндеті атап көрсетілген болатын. Мұның өзі біздің «Целиноградсельмаш» өндірістік бірлестігіне де келелі міндет жүктейді. Өйткені біздің бірлестік ауыл шаруашылық машиналарын, соларға қажетті алуан түрлі запас бөлшектер шығарумен шұғылданады. Сондықтан да машина жасаушылар өз ісіне асқан жауапкершілікпен қарап, ауыл-селоға қажетті техника шығаруды аграрлық өндірістің талаптарына сәйкес жүргізіп келеді.

Бірлестікте өндірістің техникалық дәрежесін көтеру, негізгі буындардағы еңбекті көп тілейтін жұмысты механикаландыру, озық технологияны енгізу жөнінде көптеген шаралар жүзеге асырылды. Қазір бізде 12 автоматты, 80-ге тарта үдемелі-механикаландырылған жүйе, 17 комплексті механикаландырылған учаске бар. Бұларда жұмыстың түр-түрі механизм күшімен атқарылады.

Еңбек Қызыл Ту орденді біздің бірлестік соңғы жылдары топырақ қорғаудың прогрестік технологиясына лайық ауыл шаруашылық машиналарын жасауда айтарлықтай табысқа жетті. Үстіміздегі бесжылдықтың екінші жылының мемлекеттік жоспары асыра орындалды, жоспардан тыс 1 миллион 228 мың сомның өнімі өткізілді. Ауыл шаруашылық машиналарының белгіленген түрлерін, запас бөлшектер мен халық тұтынатын товарлар шығару жөніндегі тапсырмалар ойдағыдай орындалды. Бізде өндіріс өсімінің 92,6 проценті еңбек өнімділігін арттыру есебінен қамтамасыз етілді.

Партия мен үкімет Целиноград машина жасаушыларының қажырлы еңбегін жоғары бағалады. СССР-дің құрылуының 60 жылдығы құрметіндегі Бүкілодақтық социалистік жарыста аса жоғары көрсеткіштерге жеткені үшін бірлестік коллективіне КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туы тапсырылды. Коллектив аты Бүкілодақтық Құрмет тақтасына жазылды. Машина жасаушылар москвалықтардың «Еңбегіне қарай—құрмет пен даңқ!» деген бастамасын бір ауыздан қызу қостап, өздерінің осы табыстарын баянды ету, ішкі резервтер мен мүмкіндіктерді сарқа пайдалану жолында жарысты өрістете түсті.

Сондықтан да бірлестіктің әкімшілігі, партия, кәсіподақ және басқа ұйымдары қоғамдық еңбектің әлеуметтік-экономикалық маңызын кеңінен насихаттауға, өндірістің әрбір буынында тиімділік үшін күресті күшейтуге, сөйтіп, мемлекеттік жоспарлар мен міндеттемелердің ойдағыдай орындалуы үшін социалистік жарыстың жариялылығы мен ықпалын арттыруға баса назар аударып отыр. Коллектив ішіндегі бұқаралық-саяси жұмыс, экономикалық талдау, ұстаздық қозғалыс, бәр-бәрі тиімділік пен сапа жолындағы күреске бағытталуда. Ал бұл істе бірлестік коллективінің ауыл шаруашылық машиналарын көптеп шығару жөнінде Бүкілодақтық социалистік жарысты бастаушыларының бірі ретіндегі инициативасы негізгі арқау болып отыр.

Өндіріс және еңбек тәртібін нығайтуда, жұмыстың тиімділігін арттыруда еңбек ұйымдастырудың бригадалық әдісі аса ұтымды. Біз бұған айрықша маңыз беріп келеміз. Бірлестікте қазір 350 бригада осы прогрестік әдіс бойынша жұмыс істейді. Бұлардың құрамында төрт мыңнан астам жұмысшы бар. Өндірістің негізгі буындарында жұмысшылардың 80 проценті, ал қосалқы буындарда 50 проценті бригадалық әдісті қолданады. Сол себепті бригадаларда белсенділік, іскерлік, жауапкершілік күшейді, еңбек өнімділігі бригадалық әдіске көшпегендерге қарағанда 3 — 4 есе артты. Еңбек ұйымдастырудың осы прогрестік әдісін ұтымды пайдалану негізінде былтыр бірлестікте 351 адам басқа учаскеге ауысты. Бұл шараның экономикалық тиімділігі 287 мың сом болды. Сондай-ақ прогрестік әдіс бойынша жұмыс істейтін бригадаларда еңбек нәтижелі бола бастады. Мысалы, бір ғана № 2 пресс цехында өткен үш жылда өндіріс көлемі 36,4 процент өсті, еңбек өнімділігі 161,4 процент артты.

Бригадалық әдіс тек экономикалық жағынан ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік жағынан да тиімді. Қазір бригадаларда жұмыс уақыты толық пайдаланылады. Бізде еңбек тәртібін нығайту, кадрларды тұрақтандыру жөнінде қоғамдық негіздегі кадрлар бөлімдері елеулі роль атқаруда. Мысалы, олар жұмысшылар арасында кәсіптік мамандық, өндіріс және еңбек тәртібі жайында тартымды әңгіме өткізеді, коллектив алдында тұрған міндеттерді түсіндіреді, бір кәсіпорында тұрақты жұмыс істеудің мәнін, оның қоғамға қандай пайда келтіретінін насихаттайды. Сонымен бірге бізде жұмыс уақытын тиімді пайдалану мәселесімен шұғылданатын қоғамдық негіздегі бақылау комиссиялары да құрылған. Комиссия мүшелері цехтарда, учаскелерде жиі болады, сменаны кезінде бастауды, уақтылы аяқтауды бақылайды, жұмысқа шықпай қалғандармен немесе кешігіп келушілермен жеке-дара әңгіме өткізеді, ондайларды тезге салады.

Бірлестіктегі жұмысшылардың қырық проценттейі жастар. Өндіріске келген жастарды совет жұмысшы табының тамаша дәстүрлері рухында тәрбиелеу, олардың мамандықты меңгеруіне қамқорлық жасау ісін жұмысшы-ұстаздар советі қызу қолға алып отыр. Жұмысшы жастарды еңбекке баулу, ұстаздық қозғалысты дамыту жөнінде белсенділігімен көзге түскен он жұмысшы-ұстазға «СССР Трактор және ауыл шаруашылық машиналарын жасау министрлігінің таңдаулы ұстазы» деген құрметті атақ берілді. Олардың қатарында И. Старенченко, Е. Концевая, В. Фридман және басқалары бар. Ал олардың тәжірибесі көп тиражды «Машиностроитель» газеті, радио торабы арқылы насихатталады.

Өндірісте технологиялық және еңбек тәртібін нығайту, машина жасаушылардың өнімді жұмыс істеуін қамтамасыз ету жөнінде социалистік жарыстың пәрменді құрал екені белгілі. Осыған орай бірлестіктің әкімшілігі, партия, кәсіподақ ұйымдары жарыстың жаңа түрлерін өрістетіп, оның экономикалық және әлеуметтік міндеттерді шешуге ықпалын күшейтуге үнемі көңіл бөледі. Мысалы, бізде «Жылдық жоспарды және тұтас бесжылдықты мерзімінен бұрын орындау үшін», «Азық-түлік программасына — жоғары сапалы, сенімді, әрі тиімді техника», «Жоғары мәдениетті цех, учаске үшін» және басқа жарыс түрлері кең қанат жайды. Материалдық ресурстарды үнемді жұмсау, құрал-жабдықтарды толық қуатында пайдалану, жұмыс уақытын зая кетірмеу, еңбек тәртібін берік сақтау жолындағы еңбек сайысы әрбір жұмысшыны қоғам алдындағы өзінің борышын адал өтеуге жігерлендіруде. Әркім өзімен қатарлас станокте, конвейер бойында тұрған әріптестерінен қалыспауға ұмтылады. Бірлестікте социалистік жарыс қорытындысы күн сайын, апта сайын және ай сайын шығарылады. Жарыс қорытындысын шығару кезінде өндірістік көрсеткіштермен бірге коллективте еңбек тәртібін сақтау, жұмыс уақытын дұрыс пайдалану, мамандықты жетілдіру тәрізді мәселелер жөніндегі міндеттемелердің орындалуына да зер салынады.

Бізде қажырлы еңбегімен, шеберлігімен ұдайы жоғары сапалы өнім беріп, зор құрметке ие болған озаттар көп. Мәселен, бірлестікте 150 жұмысшыға «Он бірінші бесжылдықтың екпіндісі», 30 адамға «СССР Трактор және ауыл шаруашылық машиналарын жасау министрлігінің таңдаулы жұмысшысы» деген атақ берілді. Бізде үшінші дәрежелі Еңбек Даңқы орденінің иегері, КПСС XXVI съезінің делегаты А. Рагозина, Еңбек Қызыл Ту орденінің иегері, Қазақ ССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты Я. Присс, үшінші дәрежелі Еңбек Даңқы орденінің иегері А. Ивченко және басқалар жарыста алда келеді.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде ғылым мен техниканың жетістіктерін кеңінен пайдалануды атап көрсеткен болатын. Міне осыған сәйкес бізде ғылым мен техника жетістіктері, өндірістің озық әдістері, отандық машина жасаушылардың тәжірибесі батыл енгізіліп, саланың техникалық дәрежесін арттыру, топырақ қорғаудың прогрестік технологиясына лайықты жоғары өнімді, берік, әрі қуатты ауыл шаруашылық машиналарын көптеп шығару мақсатында ішкі мүмкіндіктер ұтымды пайдаланылып келеді. Айталық, мамандарымыз бен жұмысшыларымыз бірлестік шығаратын ауыл шаруашылық машиналарының қызмет атқару мерзімін бір жыл ұзартуды ұйғарды. Ал мұның өзі қосымша 16 мың түрлі машина шығарумен барабар.

Сонымен бірге тыңдағы шаруашылықтарда және басқа егіншілік аймақтарында кеңінен пайдаланылып жүрген СЗС—2,1 сеялканың тез тозатын негізгі тораптары жетілдірілді. Сондай-ақ жалпақ жырткыш-культиватордың бірқатар бөліктері қайта қаралды, қуаты арттырылды.

Қазір біздің коллектив еліміздің 20 ғылыми-зерттеу және жобалау институтымен тығыз байланыс жасайды. Ғалымдар машина жасаушыларға ғылым мен техниканың жетістіктерін енгізу, техниканың жаңа түрлерін шығарып, бұрынғыларын жаңғырту жөнінде нақты ақыл-кеңес беруде. Осындай өзара творчестволық ынтымақтастық нәтижесінде биылғы жылдың өзінде шаруашылық машиналарының жаңа түрлерін көптеп шығаруға мүмкіндік туды. Қазір бізде ықтырма, астық пен шөп тұқымын себетін жаңа сеялкалар, терең қопсытқыш-культиваторлар шығарыла бастады. Бұл құралдар топырақ баптауда еңбек өнімділігін 40 процент арттыруға мүмкіндік береді. Ал ПГ—3—5 культиваторы бесжылдықта белгіленген тапсырмадан тыс шығарылғалы отыр. Сондай-ақ жаздық дақылдар егуге арналған жаңа сеялкалар, культиваторлар өндірістік сынақтан өткізілді.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерінде ауыл шаруашылық өндірісін комплексті механикаландыруға айрықша назар аударылды. Әсіресе егіншілік пен мал шаруашылығына арналған техниканың, құрал-жабдықтардың сапасын жақсарту, қуатын, беріктігін арттыру бірінші кезектегі міндет екені атап көрсетілді. Осыған байланысты бірлестіктің машина жасаушылары да өздерінің ішкі резервтері мен мүмкіндіктерін жан-жақты саралай келіп, техниканың жоғары өнімді жаңа түрлерін көптеп шығарудың қамын ойластыруда. Айталық, алдағы уақытта бірлестік жүйесінде өндірістің техникалық дәрежесі одан әрі артады, жаңа объектілерді салып, іске қосу есебінен өндіріс алаңы ұлғайтылады, сонымен бірге жұмыс істеп тұрған бұрынғы қуаттар озық технологияға сәйкес қайта құрылады. Міне осы негізде ауыл шаруашылық өндірісіне қажетті машиналар мен жабдықтарды сапалы шығару қамтамасыз етіледі.

М. БУТЕНКО,
«Целиноградсельмаш» бірлестігінің бас директоры.

Идеологиялық жұмыстың теориясы мен практикасы

БАСПАСӨЗДІҢ ЫҚПАЛДЫ КҮШІ

М. ҚАЛМАТАЕВ,
Орал облыстық партия комитетінің секретары

Совет қоғамының өмірінде бұқаралық информация мен насихат құралдарының ролі барған сайын артып келеді. Олар мұндай мәртебелі беделге, творчестволық табысқа Коммунистік партияның баспасөзге тікелей басшылығы мен камқорлығының нәтижесінде жетіп отыр.

«Біздің партия, — деп атап көрсетілді КПСС XXVI съезінде, — совет журналистерінің сан мыңдық отрядына зор сеніммен қарайды, олардың бейнеті көп еңбегін жоғары бағалайды» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 101-бет). Бұл жоғары баға мен зор сенім еліміздің барлық баспасөз қызметкерлері сияқты, біздің Ақ Жайық өңірі журналистерінің де жігеріне жігер қосып, творчестволық шабытына қанат бітірді. КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысын басшылыққа алған олар өз білімі мен қабілетін он бірінші бесжылдық жоспарды ойдағыдай орындау жолындағы бүкілхалықтық күреске жұмсап, партия ұйымдарының алдында тұрған әлеуметтік-экономикалық міндеттерді шешуге белсене ат салысып келеді. Бүгінде облысымызда екі облыстық, он алты аудандық, төрт көп тиражды газет шығады, телевизия мен радио жүйесі жұмыс істейді. Облыстық, аудандық партия комитеттері газет редакцияларының, телевизия мен радионың күш-жігерін материалдардың пәрменділігін арттыруға, өндірістік коллективтердегі істің жағдайына баспасөздің ықпалын күшейтуге жұмсап отыр. Әсіресе жоспарлар мен социалистік міндеттемелердің орындалу барысын, социалистік жарыстың ұйымдастырылуын қадағалауға баса назар аударылуда. Облыстық «Орал өңірі» мен «Приуралье» газеттері, көптеген аудандық газеттер «Жарысушы шаруашылықтарда», «Социалистік міндеттеменің орындалу барысын тексереміз», «Еңбек озатының трибунасы», «Жарыс — творчестволық іс», «Жарыс — сөнбейтін жалын» деген тұрақты рубрикалармен материалдар жариялауды дәстүрге айналдырды.

Социалистік жарыс мәселелерін жазу жөнінде облыстық «Орал өңірі» газетінің редакциясы біраз тәжірибе жинақтады. Бұл орайда газет үш жыл бойы Бүкілодақтық конкурстың лауреаты атанып, «Журналист» журналының Құрмет дипломымен наградталды. Айына екі рет шығып тұратын социалистік жарыс беттері «Партия тұрмысы: жарыс — сөнбейтін жалын» рубрикасымен ашылып, аудандық партия комитеттері, өнеркәсіп, транспорт пен құрылыс, шаруашылық ұйымдары партия комитеттері, бастауыш және цехтық партия ұйымдары секретарьларының мақалалары жарияланады. Бұларда, негізінен, партия ұйымдарының ұйымдастыру, идеялық-саяси жұмысын одан әрі жақсарту арқылы коллективтерді қабылданған социалистік міндеттемелер мен өндірістік тапсырмаларды орындауға жұмылдыруда атқарған шаралары баяндалып, жарысты ұйымдастырудағы озық тәжірибесі ортаға салынады, ұсыныс, пікірлері айтылады.

Жарыс беттерінің тақырып аясы да кең. Бұл беттерде экономиканың өзекті мәселелері сөз болады. Мысалы, өткен жылы ұйымдастырылған 22 беттің тақырыбы әр алуан. Бұлардың бірі үнем мен ұқыптылыққа арналса, екіншісінде селодағы құрылыстың жайы әңгімеленеді, ал енді бірінде жемшөп дайындау жайы тілге тиек етіледі.

Баспасөз алдында тұрған міндеттер партия комитеттерінің бюро мәжілістерінде, пленумдарда, актив жиналыстарында жүйелі қаралып тұрады. Мәселен, облыстық партия комитеті кезекті бір бюро мәжілісінде облыстық «Орал өңірі» мен «Приуралье» газеттері редакцияларының экономикадағы үнемшілдік мәселесін қалай жазып отырғанын талқылады. Онда КПСС XXVI съезінің шешімдерін жүзеге асыруға, он бірінші бесжылдықтың күрделі тапсырмаларын орындауға облыс еңбеккерлерін жұмылдыруда облыстық газет редакцияларының атқарып келе жатқан жұмысы туралы жан-жақты сөз қозғалды. «КПСС XXVI съезінің шешімдерін жүзеге асырайық», «Өндіріс тиімділігі жолында», «Шаруашылық механизмін жетілдірейік», «Мал шаруашылығы — екпінді майдан», «Экономика үнемді болсын» деген тұрақты рубрикалар газет беттерінен көрнекті орын алып, «Жарыс — бұқара творчествосы» атты арнаулы беттер ай сайын жарық көреді.

Облыстық газеттердің редакциялары КПСС XXVI съезі делегаттарының он бірінші бесжылдықтың жоспарлы тапсырмаларын төрт жарым жылда орындау жөнінде көтерген бағалы бастамасын, вагон депосы коллективінің үнем мен ұқыптылық жөніндегі инициативасын, Жымпиты ауданының «Правда» газеті атындағы совхоз партия комитеті мен дирекциясының коллективте моральдық-психологиялық ахуал орнықтыру жөніндегі тәжірибесін, облыстық «Білім» қоғамы мүшелерінің, Батыс Қазақстан ауыл шаруашылығы институты оқытушы-профессорлар құрамының КПСС XXVI съезі шешімдерін насихаттау туралы үндеуін қызу қолдады.Сонымен бірге облыс экономикасының жай-күйін көрсетуде газеттердің елеулі олқылықтарға жол беріп келе жатқаны атап көрсетілді. Экономика тақырыбы бойынша ұйымдастырылған материалдардың ішінде артта қалушы кәсіпорындар, колхоздар мен совхоздар жөнінде терең талдау жасалған салиқалы мақалалардың жетіспейтіні, содан барып, олардың озат коллективтердің көлеңкесінде қалып қоятыны, жоғары оқу орындары ғалымдарының, кәсіпорындар мен шаруашылықтар экономистерінің газет бетінен өте аз көрінетіні сынға алынды.

Міне мұның өзі облыстық, аудандық газеттер мен телевизия және радиохабар қызметкерлерінің жауапкершілігін арттырып, материалдардың қазіргі талаптарға сай ұйымдастырылуына игі ықпал жасады. Бүгін таңда газет редакцияларының қызметінде еңбекшілердің өндірістік белсенділігін көрсетуде, өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығындағы озық тәжірибені, советтік өмір салтын насихаттауда әжептәуір серпіліс, ізденіс бар. Бұл орайда советтік журналистиканың хабар мен корреспонденция, интервью мен очерк секілді жауынгер жанрларының мүмкіндігі барынша кеңінен пайдаланылып келеді. Мәселен, облыстық телевизия мен радиохабар қызметкерлері социалистік жарыс тәжірибесін насихаттауда жемісті еңбек етуде. Олар творчестволықпен іздене отырып, өндіріс тиімділігін арттырудың тың резервтерін ашуға өздерінің кәсіптік шеберлігін бағыштауда. Бұған «Озық тәжірибенің телевизиялық мектебі» деп аталатын программалық хабар айқын дәлел. Негізінен мал шаруашылығындағы озық тәжірибені насихаттау мектебінің сабағы айына бір рет ұйымдастырылады. Онда қоғамдық мал санын өсіріп, өнімділігін арттыруда айтарлықтай табысқа жетіп жүрген үздік шаруашылықтар мен жеке еңбек озаттарының іс-тәжірибесі туралы жан-жақты сөз болады. Тележурналистердің ішкі резервтерді ашу, еңбек ұйымдастырудың бригадалық әдісін қолдану, адамдардың бойында өз міндетіне деген шынайы творчестволық көзқарас сезімін орнықтыру, жеке идеялық-адамгершілік қасиеттерінің ұшталуына көмектесу бағытындағы осы бір жарқын қадамы құптарлық.

Жаңақала ауданындағы «Красногор» асыл тұқымды мал заводының «Сәуле» атты комсомолец-жастар бригадасының коллективі — тек облыста ғана емес, сонымен бірге республикамыздағы озат коллективтердің бірі. Негізінен қыз-келіншектерден құралған бұл озат коллектив қазіргі кезде он екінші бесжылдықтың есебіне енбек етіп жатыр. «Озық тәжірибенің телевизиялық мектебінің» кезекті сабағының бірі уақыттан озған осы коллективке арналды. Сондай-ақ облыстық телевизия «Аққу қыздар» деп аталатын киноочерк түсіріп, жастардың республикалық «Жолдас» атты фестивалі арқылы еліміздің экранына шығарды. Фестивальдің қорытындысы бойынша бұл фильм екінші орынға ие болды.

Күллі халық шаруашылығын жаңа да жарқын белеске көтеруге бағытталған СССР-дің Азық-түлік программасы туралы шешім қабылдаған КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумы біздің облыстың партия, совет органдарына да, өнеркәсіп орындары мен шаруашылықтарына да келелі міндеттер жүктеді. Бұл күндері облыс еңбеккерлері партия ұйымдарының басшылығымен халқымыздың азық-түлік тағамдары жөніндегі өскелең талап-тілектерін толық қанағаттандыруға бағытталған аттаныска қызу қосылып, ұйымшылдықпен еңбек етіп жатыр. Мал қыстату маусымы ойдағыдай аяқталды. Шопандардың қазіргі басты мақсаты — әр жүз саулықтың соңынан жүз қозы өргізіп, өткен жылғы межені қайталау. Молшылық жасаушы диқандар да карбалас шақта.

Облысымыздың бұқаралық информация мен насихат құралдары партия комитеттерінің күнбе-күнгі басшылығына сүйене отырып, май Пленумының документтерін, Азық-түлік программасын, партия мен үкіметтің осыған орай қабылдаған арнаулы қаулыларын қалың бұқараға терең түсіндіруге, бұларды жүзеге асыру жолындағы бүкілхалықтық күреске жаппай жұмылдыруға зор ынта-жігер жұмсап келеді.

КПСС Орталық Комитетінің май Пленумынан кейін көп уақыт өтпей-ақ облыстық партия комитеті баспасөз конференциясын өткізді. Онда облыстық партия комитетінің бірінші секретары М. Ықсанов жолдас сөз сөйлеп, бұқаралық информация мен насихат құралдары қызметкерлерінің алдында тұрған міндеттерге кеңінен тоқталды.

Көптеген редакциялар өздеріне жүктелген міндетті тиянақты атқару мақсатында баспасөз материалдарының өмірге, өндіріске ықпалын күшейтудің, селоны әлеуметтік және экономикалық жағынан дамытуға жәрдемдесудің тиімді формаларын пайдалануға барынша күш салып отыр. Мысалы, Ақжайық аудандық «Ақжайық» газеті мал шаруашылығы өнімдерін өндіру мен дайындауды арттыру, малды өз төлі есебінен өсіру жөнінде аудан бойынша қабылданған міндеттемелерді жүзеге асыруда партия ұйымдарына айтарлықтай қолғабыс тигізіп келеді. Оның беттерінен ет өндірудің тасқынды-цехтық әдісін қолдану, жемшөпті өндеп, әзірлеп беру жөнінде жинақталған жұмыс тәжірибесі туралы жазылған терең мазмұнды материалдарды жиі кездестіруге болады. «Жемшөптің берік қорын жасау жолында», «Әр фермада жемшөп цехы болсын», «КПСС Орталық Комитеті май Пленумының шешімдерін жүзеге асырайық!» деген рубрикалармен жарияланған «Табысқа бастайтын жол», «Меже — 60 мың центнер», тағы басқа материалдар сәтті шықты. Сондай-ақ Зеленов аудандық «За коммунизм», Теректі аудандық «Сельская новь», Қамен аудандық «Екпін» газеттері редакцияларының астық өндірісін молайтып, аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің өзекті мәселелерін жазу үшін жете ізденетіні байқалады.

Алайда Азық-түлік программасын жүзеге асыру мәселесін жазуда кемшіліктерге де жол беріліп отырғанын жасыра алмаймыз. Аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің сан-саласының өзара байланысын жетілдіру, күрделі қаржы қайтарымы, ауыл шаруашылық өндірісінің аудандық буынын нығайту сияқты проблемалық мәселелер кейбір газет редакцияларының назарынан тыс қалып жүр. Осыған байланысты облыстық партия комитеті КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдеріне сәйкес Жымпиты аудандық партия комитетінің органы — «Қызыл ту» газетінің идеялық дәрежесі мен пәрменділігін арттыру жолындағы жұмысы туралы мәселені зерттеп, бюро мәжілісінде қарады. Онда аудандық партия комитетінің басшылығымен «Қызыл ту» газеті редакциясының Азық-түлік программасын насихаттау, сондай-ақ оны жүзеге асыру жолындағы бүкілхалықтық күреске пәрменді көмек көрсетуде біршама талпыныс жасап келе жатқаны айтылды. Газет редакциясы аудан еңбеккерлерінің социалистік міндеттемелер мен жоспарларды орындаудағы күресін, ауыл шаруашылығының маңызды науқандарының барысын үнемі жазып отырады. Сонымен бірге Жымпиты аудандық партия комитетінің аудан еңбеккерлерін май Пленумының шешімдері мен еліміздің Азық-түлік программасын орындауға жұмылдыруда газеттің ұйымдастырушылық және насихатшылық ролін толық пайдалана алмай келе жатқаны атап көрсетілді. Газет бетінде жарияланып жүрген материалдардың едәуір бөлігі тақырыбы мен мазмұны жағынан бір сарынды. Экономика мәселелерін жазуда жүйелілік, дәйектілік жетіспейді. Аудандық партия комитетінің жарияланған материалдардың пәрменділігін арттыруға тиісінше қамқоршы бола алмай келе жатқаны, көбіне сын мақалалардың жауапсыз қалатыны атап айтылды. Облыстық партия комитетінің бюросы аталған кемшіліктерден Жымпиты аудандық партия комитеті тиісті қорытынды шығарып, өзінің органына басшылықты жақсарта түсуі керек екенін ескертті.

Әрине, партия комитеттерінің газеттерге басшылығы бюро немесе секретариат мәжілісінде олардың есебін тыңдап, баспасөз конференцияларын өткізумен ғана шектелмейді. Баспасөзге партиялық басшылық — творчестволық іс. Сондықтан бұқаралық информация мен насихат құралдарына басшылықты КПСС XXVI съезінің талаптарына сәйкес құру — біздің абзал борышымыз.

Қазақстан Компартиясының XV съезі республика журналистерінің алдына ауқымды міндеттер жүктей отырып, кейбір редакциялардың озық тәжірибені, жетістіктерді насихаттауға, сын материалдар жазуға селқос қарайтынын атап көрсеткені белгілі. Сондықтан облыстық партия комитеті өзінің жуықтағы бес жылға арналған жұмыс жоспарында бұқаралық информация мен насихат құралдарының қызметіне бағыт-бағдар беретін кең көлемді шаралар белгіледі. Бұларда облыс экономикасын одан әрі дамыту, Азық-түлік программасын жүзеге асыру, атеистік, интернационалдық, еңбек тәрбиесі, тағы басқа да көптеген маңызды мәселелер бар.

Бұл күндері жергілікті баспасөз, телевизия мен радио қызметкерлері партия комитеттерінің басшылығымен өз жоспарларын КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдері негізінде толықтырып, жұмыс істеп отыр. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамасында атап көрсетілген: «Біздің жетістіктерімізді көз жеткізе, нақтылап көрсету, өмірден ұдайы туындап жататын жаңа проблемаларға байсалды талдау жасау, ой мен сөздің сонылығы — біздің бүкіл насихатымызды жетілдіре берудің жолы міне осы, ол әрқашанда шыншыл да ақиқат, сондай-ақ қызықты, ұғынықты, демек, неғұрлым пәрменді болуға тиіс» деген нұсқауды орындау облыс баспасөз қызметкерлерінің басты борышына айналды. Пленум шешімдерін насихаттауда редакция коллективтерінен біздің әрдайым талап ететініміз — журналистік творчествоның көп қырлы формаларын білгірлікпен пайдаланып, белгіленген мемлекеттік жоспарлар мен социалистік міндеттемелерді әңгімелегенде, оны әрбір ауданның, кәсіпорынның, еңбек коллективінің тапсырмасымен тығыз ұштастыруға күш салу, жұмыстағы кемшіліктер мен олқылықтарды өткір сынау.

Облыстық партия комитеті газеттерге, телевизия мен радио жүйесіне тақырыптық-идеялық бағыт беруде қоғамдық пікірге баса назар аударады. Адамдардың талап-тілектері мен мұқтаждарын зерттеу, кезекте тұрған өзекті мәселелерді шешу мақсатында партия комитеттері облыстық «Орал өңірі», «Приуралье» газеттерімен, телевизия және радиомен бірлесе отырып, «Ашық хат» күндерін жүйелі өткізіп келеді. «Ашық хат» күні өткізілетін орын, онда сөз болатын мәселе тақырыбы, еңбекшілердің сұрақтарына жауап беретін лауазымды адамдар мен шаруашылық басшылары алдын ала белгіленеді. Өткен жылы облыстық газеттер тоғыз «Ашық хат» күнін өткізіп, жұртшылықты толғандырып жүрген мәселелер төңірегінде тиянақты түсінік, нақты жауап берілуіне мүмкіндік жасады.

Баспасөздің пәрменділігін арттыру — бүгін таңдағы маңызды міндет. Газеттердің беделі көп жағдайда редакциялардың бастаған істі ақырына дейін жеткізе білуіне, көтерілген мәселені шешуді қамтамасыз ете білуіне байланысты. Баспасөз материалдарының пәрменділігін арттырудың маңызды шарты оған партия комитеттері тарапынан бақылау жасалуы, жарияланған материалдардың оқушы қауым арасында кең пікір туғызуы болып табылады.

Осы тұрғыдан облыстық «Приуралье» газеті редакциясының баспасөз пәрменділігін арттырудағы жұмысы әжептәуір. Оның беттерінен «Редакцияға жауап келді», «Хат жарияланбаса да», «Газет сынынан кейін» деген тұрақты рубрикаларды жиі кездестіруге болады. Мәселен, газеттің үстіміздегі жылғы 7 январьдағы номерінде ет комбинаты темір жол вагонын тиімсіз пайдаланатыны, соның салдарынан көптеген вагондардың бос тұрып қалуына жол берілетіні жөнінде сын мақала жарияланған еді. Көп ұзамай-ақ редакция бұл мақалаға жауап алып, оқырман қауымға жария етті. Онда транспортты қамтамасыз ету, жүк тиеу-түсіру жұмысын ұйымдастыруда жіберілген кемшілік үшін транспорт цехының бастығы Е. Едресовтің қызметінен алынғаны, сондай-ақ темір жол вагонын пайдалануды жақсартудың нақты шаралары белгіленгені хабарланды.

Сонымен бірге облыстық, аудандық газеттердің және телевизия мен радионың жұмысында олқылықтар да баршылық. Кейбір редакция коллективтері қазіргі талап деңгейінен көріне алмай келеді. Олардың материалдарында бірсарындылық, жүйесіздік кездеседі, негізінен цифрларға, жаттанды сөздерге құралады. Аудандық газет беттерінде жергілікті өмірге қатысы жоқ материалдарға және әртүрлі кеңестерден есепке көп орын беріледі, сол себепті аудан өмірі аз жазылады. Кейбір газеттердің полиграфиялық безендіру сапасы төмен. Бұл арада аудандық баспаханалардың материалдық-техникалық базасы нашар екенін айрықша айтуға тура келеді. Жымпиты, Қаратөбе, Казталовка аудандарындағы баспаханалардың үйлері ескі, өскелең талапқа сай емес.

Сайып келгенде, журналистердің қызметі бұқаралық информация мен насихат құралдарының коммунистік құрылыс міндеттеріне қосатын үлесі арқылы көрініс табады. Осы тұрғыдан партия мен халықтың журналистерге деген зор сенімі баспасөздің лениндік принциптері негізінде олардың қоғамдық белсенділігі мен жауапкершілігін мейлінше арттыра түсуге міндеттейді. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерін насихаттай отырып, еңбеккерлерді он бірінші бесжылдықтың өзекті жылының тапсырмаларын ойдағыдай орындауға жұмылдыруда біздің облыстың баспасөз, телевизия мен радио қызметкерлері партия комитеттерінің лайықты қолғанаты бола беретініне ешбір күмән жоқ.

АТЕИСТІК ТӘРБИЕНІҢ ПӘРМЕНДІЛІГІ

КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысында, партияның XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерінде еңбекшілерге коммунистік тәрбие берудің, оның құрамдас бөлігі — ғылыми-атеистік насихаттың пәрменділігін арттыру қажеттігі айрықша атап көрсетілді. Бүгінде атеистер, идеология майданының жауынгерлері осы партиялық документтерді басшылыққа ала отырып, қалың бұқара арасында идеялық-тәрбие жұмысын жақсартуға, жұртшылықтың ғылыми-материалистік дүниетанымын, белсенді өмірлік позициясын қалыптастыруға барынша күш салып, ескіліктің адам санасындағы кертартпа қалдықтарына қарсы ымырасыз күрес жүргізіп отыр.

Біздің кемелденген социалистік қоғамда ғылыми-материалистік дүниетанымның үстемдік етіп отырғаны баршаға аян. Осыған орай ғылыми-атеистік тәрбиенің де сындарлы жүйесі қалыптасқан. Сондай-ақ ескіліктің кертартпа сарқыншақтары мен діни ағымдарға қарсы күрестің өтімді құралдары мен ұтымды формалары да жеткілікті. Әйтсе де діннің сірі жанды келетіні мәлім. Сондықтан тұрмыста кездесіп қалатын ескіліктің сарқыншақтарымен астасып жататын діни соқыр сенімнен толық арыла алмай жүрген бірен-саран адамдар әлі де ұшырасады. Мұның өзі бұқара арасындағы атеистік тәрбие жұмысын мейлінше байыпты, білгірлікпен, дәйекті жүргізуді талап етеді.

Атеистік тәрбие — идеологиялық жұмыстың күрделі бір саласы. Ол еңбек, идеялық-саяси, адамгершілік тәрбиесімен тығыз ұштастырыла жүргізілгенде ғана жемісті болмақ. КПСС XXVI съезі идеологиялық жұмыстың көптеген учаскелері мен салаларын қайта құруды, сөйтіп, оның формалары совет адамдарының қазіргі талап-тілектеріне сай келуіне жетуді талап еткенде осы бірліктің қажеттілігіне де көңіл аударған болатын. Әрине, атеистік тәрбие бүкіл еліміздегі сияқты біздің республикамызда да социалистік және коммунистік құрылыс процесінің барысындағы экономикалық, әлеуметтік, саяси және мәдени өзгерістердің негізінде жүзеге асырылып келеді. Бұған партияның нысаналы жүргізіп отырған идеялық-саяси жұмысы ықпал етуде. Соның нәтижесінде еңбекшілер бұқарасының қоғамдық санасезімі артып, олардың басым көпшілігінде маркстік-лениндік материалистік көзқарас, ғылыми-атеистік дүниетаным қалыптасты.

Әйтсе де сәулетті өмір шырқын бұзатын, шадыман көңілге кірбің түсіретін күні өткен зиянды әдет-ғұрыптар мен тозығы жеткен дәстүрлер ара-тұра кездесіп қалады. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас өзінің «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамасында былай деп атап көрсетті: «...әрбір ұлттың рухани мұрасында, дәстүрлерінде, тұрмысында тек жақсы ғана емес, сондай-ақ жаман, ескірген нәрсе де бар екенін естен шығармау қажет. Осыдан келіп тағы бір міндет — сол жаман нәрсені сақтай бермей, ескі атаулыдан, советтік ортақ тұрмыс, социалистік адамгершілік нормаларына, біздің коммунистік мұраттарымызға кереғар нәрсенің бәрінен арылу керек».

Социалистік өмір салтымызға жат, коммунистік адамгершілік нормаларымен сиыспайтын, совет адамдарының санасын улайтын қубылыстардың бірі — дін мен діни ағымдар. Атеистік насихаттың басты міндеті осы реакцияшыл құбылысқа қарсы ымырасыз күрес жүргізіп, діннің жымысқы әрекетін, екіжүздік сипатын батыл әшкерелеп отыру болып табылады. Әрине, атеистік насихаттың тәжірибеде сыналған алуан түрлі формалары мен әдістері де бар. Қазір еліміздің экономикалық күш-қуаты, еңбекшілердің әл-ауқаты арта түсті. Кемелденген социализм орнатып, енді коммунизмнің сәулетті сарайын тұрғызып жатқан жасампаз совет халқының бірлігі нығайды, жұмысшы табының, шаруалар мен интеллигенцияның одағы, барлық ұлттар мен халықтардың мызғымас достығы шыңдалды, социалистік демократия тереңдей түсті. Ал бұл серпінді даму адамдар санасынан діни сенімнің қалдықтарын арылтуға ықпал етумен бірге оларды Отанға адалдық, еңбекке, қоғамдық меншікке коммунистік көзқарас, идеялық, парасаттылық сияқты абзал қасиеттерге тәрбиелеуге көмектесетін болады.

Сондықтан атеистік тәрбие қоғамдық өмірдің барлық саласындағы жетістіктерге, КПСС XXVI съезі алға қойған әлеуметтік-экономикалық ауқымды міндеттерді орындауға тікелей байланысты. Бұл ретте республика еңбекшілерінің қол жеткен табыстары қомақты. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас Қазақстан Компартиясының XV съезінде былай деп атап көрсетті: «Республиканың ұлттық табысы осы уақыт ішінде 23,6 процент өсті. Қазір ол 19,3 миллиард сом болып отыр. Өнеркәсіп өндірісінің көлемі 18,3 процент көбейіп, 22 миллиард сомдай болды. Өнеркәсіптің техникалық прогресті айқындайтын салаларының жедел дамуы қамтамасыз етілді. Бірсыпыра жаңа салалар құрылды, 700-ден астам өнім түрі игерілді, соның ішінде 150 түрлі өнім елімізде тұңғыш рет игеріліп отыр... Бесжылдықтың басынан бері халықтың тұрғын үй және мәдени-тұрмыстық қажеттеріне арнап 7 миллиард сом шамасында қаржы жұмсалды. Бізде күн сайын 300 пәтер беріліп тұрады. 30 миллион шаршы метрден астам тұрғын үй салынды. Мұның мәнісі — республикада 3 миллион 215 мың адам, яғни әрбір бес тұрғынның біреуі дерлік жаңа пәтер алды деген сөз, — бұл, турасын айтайық, қуанышты көрсеткіш» («КПСС лениндік ұлт саясатының салтанаты», 514-бет).

Советтік Қазақстанның жан-жақты өркендеуін дәлелдейтін мұндай жарқын мысалдардың экономикалық қана емес, сонымен бірге тәрбиелік те мәні зор. Өйткені экономикалық-әлеуметтік жоспарларды орындау жолындағы күрес — коммунизм жолындағы, коммунистік қоғамның жаңа адамын қалыптастыру жолындағы күрес екенін идеология майданының жауынгерлері жақсы түсінеді.

Алайда біз кейде қол жеткен табыстарды еңбекшілерге коммунистік тәрбие беру ісіне, атеистік насихаттың пәрменділігін арттыруға ұтымды пайдалана бермейміз, тіпті адамдардың санасын улап, түрлі шырғалаңға салатын діни соқыр сенімдерді социалистік өмір салтының, ғылыми-техникалық прогрестің, мәдениеттілік пен білімділіктің ықпалымен өзінен өзі жойылады деп жаңсақ түсінеміз. Турасын айтсақ, бұл құбылыстың екеуі де зиянды. Сол себепті, КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысында атап көрсетілгеніндей, еңбекшілер арасындағы атеистік тәрбиені күшейту, оны білгірлікпен, іскерлікпен жүргізу, бұл істе коммунистер мен комсомолецтердің жауапкершілігін арттыру талап етіледі.

Маркстік-лениндік ілімді меңгеру бүкіл идеялық-саяси жұмыстың өзегі болып табылады. Демек, атеистік насихаттың міндеттерін белгілегенде де, жұртшылық арасындағы атеистік тәрбиені ұйымдастырған кезде де әрқашан маркстік-лениндік ілімді басшылыққа алып отыру парыз. Мұның маңызы әсіресе қазіргі жағдайда, әртүрлі діни ағымдар түр-түсін, айла-әдісін өзгертіп отырған кезде арта түсіп отыр. Айталық, халықаралық аренада екі системаның идеологиялық күресінің шиеленісуінде, антисоциалистік, антикоммунистік байбаламды өршітуінде үстем таптың сойылын соғушы дінді уағыздаушылардың, кертартпа діни идеялардың белгілі дәрежеде үлесі болып отырғаны даусыз. Ал империализмнің реакцияшыл топтарының итаршысы, ревизионизмнің кәдуілгі өкілі Роже Гароди атеистік насихаттың да, дінге қарсы күрестің де қажеті жоқ, коммунистер мен христиандар тек сұхбаттасуы керек деп сандырақтайды. Сонда бұл қандай сұхбат болмақ? Гародидің айтуынша, бұл бейне маркстік және христиандық көзқарастарды бір арнаға тоғыстыру сұхбаты болуға тиіс. Сондағы көздейтін мақсаты — қалың бұқараны надандық түнегінде ұстау, үстем таптың шексіз қанауына көмектесуші дінді аяусыз әшкерелейтін, оған қарсы ымырасыз күрес жүргізетін маркстік-лениндік ілімді христиандық діни қоқыстардың қойыртпағына айналдыру, сөйтіп, азаттыққа ұмтылған халықтар мен еңбек адамдарын идеялық қуатты қаруынан айыру. Сондықтан да марксизм-ленинизм принциптеріне негізделген атеистік насихаттың міндеті еңбекшілердің теориялық білімін тереңдетумен бірге атеистік көзқарасты олардың өмір нормасына айналдыру, бұл ретте діни кертартпа көзқарастарды да, ревизионистік ағымдарды да батыл әшкерелеп, олардың реакциялық мәнін ашу болып табылады.

Елімізде кемелденген социализм орнату барысында совет адамдарының білім деңгейі биіктеді, ой-өрісі кеңейіп, рухани қазынасы байи түсті. Соның нәтижесінде олардың саяси сана-сезімі көтерілді. Осыған орай дінді уағыздаушылар өздерінің халық арасындағы жұмыс әдісін жаңа жағдайға бейімдей бастағаны байқалады. Мәселен, қазір олар құранды ғылыммен қосарлап айтуға тырысады. Жамбыл облысының Мерке селосындағы мешітте жұма намаз кезінде бір молда: «ислам мен ғылым бір-біріне жат емес, өйткені ғылым арқылы тәңірім адамға игілік береді-міс» деп уағыз айтыпты. Бұл, әрине, табиғат заңдылықтарының сырын аша отырып, қоғамның материалдық рухани игіліктерін молайтуға қызмет ететін ғылымның дінмен табысуы емес, қайта күні өткен, болашағынан жұрдай діни ағымдардың «жан сауға» далбасасы, алдамшы айлашарғысы. Бұл сонымен қатар діннің, дінді уағыздаушылардың екіжүзділік сипатын да танытады. Ендеше еңбекшілер арасындағы атеистік насихатты белгілеген, жүргізген кезде мұны қатаң ескерген жөн. Әрине, адамдардың, әсіресе дінге сенушілердің ар-намысын қорлауға әсте жол беруге болмайды. В. И. Ленин халықтың түрлі топтарымен кездескенде олардың білімі мен мәдени дәрежесін біліп алуды талап еткен болатын. «Діни соқыр сенімдермен күресте, — деп жазды ол,— өте сақ болу керек; бұл күреске діни сезімді қорлаушылықты енгізушілер көп зиян келтіреді. Насихат арқылы және ағарту жұмысы арқылы күресу керек» (Шығармалар толық жинағы, 37-том, 199-бет).

Бұл талап бүгін таңда да өзінің актуальдылығын жойған жоқ. Мәселен, атеистік тақырыпта оқылатын лекциялар мен өткізілетін әңгімелерді алайық. Әдетте бұларда күрделі ғылыми ұғымдар мен орынды-орынсыз терминдер мол болады. Бірақ кейде айтпақ ойы, дәлелдемек пікірі бұлыңғыр болып, діттеген жеріне жете бермейді. Ал мұның басты себебі, аудиторияның әлеуметтік, этникалық, кәсіптік, жас ерекшеліктері ескерілмейді. Мұндай лекциялар мен әңгімелердің жиналғандарға онша әсерлі болмайтыны да сондықтан. Әрине, лекциялар мен әңгімелерді тым қарапайым етіп жіберуге болмайды. Ғылыми негізделмеген, ойы оралымсыз, мазмұны саяз лекциялар мен әңгімелердің де көпшілікке берері шамалы. Ендеше ең алдымен лекция кімге арналады, әңгіме аудиториясы қандай, соны айқындап алу керек. Лекция тақырыбы әңгімеде қозғалар проблема соған лайық саралануға тиіс. Осыдан кейін барып қана лекцияның ғылыми негізделуі, тыңдаушыларға әрі түсінікті, әрі қызғылықты болуы, табиғат пен қоғамның даму диалектикасына байланысы жөніндегі мәселелерді жан-жақты ойластыруға болады.

Сондай-ақ кейбір діндар адамдардың білімі шамалы, рухани дүниесі жұтаң екен деп, оларды белгілі жәйттермен шектей беруге болмайды. Өйткені ғылыми атеизмнің міндеті олардың ой өрісін кеңейту, саяси сана-сезімін көтеру ғой. Ендеше бірте-бірте материалистік дүние танымын қалыптастыра отырып, ғылыми атеизмді олардың өмірлік тіршілік-тынысының нормасына айналдыру керек. Әйтпесе дінге сенуші адам біздің қарышты карқынмен алға басып отырған кемел қоғамымыздың талабына ілесе алмай, бәз-баяғы қалпында дін шырмауында қалып қояды. Біздің қоғамдағы бәрі адам үшін, адамның игілігі үшін деген ұранның экономикалық өрлеуге де, әлеуметтік самғауға да қатысы бар. Сондықтан КПСС XXVI съезінде: «...біздің алдымызда социалистік өмір салтын жетілдіру, жаңа адамды қалыптастыруға бөгет жасайтын нәрсе атаулыны жою жөнінде зор жұмыс тұр. Бұл — партияның әлеуметтік саясатының ажырағысыз құрамдас бөліктерінің бірі, ал бұл саясаттың мақсаты — совет адамдарының игілігі мен бақыты!» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 85-бет) деп атап көрсетілді.

Қазіргі уақытта атеистік насихат, еңбекшілер арасындағы атеистік тәрбие бүкіл идеологиялық жұмыстың құрамдас бөлігі ретінде комплексті жүргізіледі. Тәлім-тәрбие шаралары еңбек коллективінде де, халықтың тұрғылықты жерінде де, дінге сенушілер семьясында да жүйелі, тыңғылықты жүргізілуге тиіс. Бұл — тек идеология қызметкерлерінің ғана емес, сонымен бірге күллі жұртшылықтың күш-жігер жұмылдырар ісі. Өйткені мұның коммунизмнің материалдық-техникалық базасын жасаумен, коммунистік қоғамдық қатынастарды қалыптастырумен, жан-жақты жетілген жаңа адам тәрбиелеумен етене байланысы бар. Мәселен, материалдық ресурстарды мейлінше үнемдеу, өнеркәсіп пен ауыл шаруашылық өндірісінің техникалық дәрежесін көтеру, үстеме жоспарларды бірлесіп негіздеу, социалистік жарыс қорытындысын шығаруға қатысу еңбек адамдарының, әсіресе дінге сенушілердің қоғамдық еңбектің жасампаздық күшіне деген жаңаша көзқарасын қалыптастыруға әсер етеді. Өйткені қоғамдық еңбектің игі нәтижелері оларды пайдалы істерге құлшындырады, өзгелерге, коллективке үйірсек етеді. Ал еңбек коллективі — тәрбие ұясы. Адамдардың социалистік мораль нормаларына негізделген жолдастық, ұйымшылдық қарым-қатынасы, жұрт алдындағы жауапкершілігі сияқты қасиеттері міне осында бірте-бірте қалыптасады. Әрине, коллективтің жеке адамға ықпалы өздігінен болатын процесс емес. Оған бұқара арасында жүргізілетін идеялық-саяси, еңбек және адамгершілік тәрбиесі игі әсер етеді. Сондықтан атеистік тәрбиенің де бір орталығы — осы еңбек коллективі.

Партия идеялық-теориялық, саяси-тәрбие, ұйымдастыру және шаруашылық жұмысының бірлігін қамтамасыз етуді талап етеді. Адамдарға коммунистік тәрбие беру міндеттерін тек идеялық-саяси тәрбие құралдарының көмегімен ғана шешу мүмкін емес. Сондықтан экономикалық, әлеуметтік даму жоспарларын орындау жолындағы күресті жаңа адамды тәрбиелеу жолындағы күрестен бөле қарауға болмайды. Өйткені үшінші жылын еліміздің еңбекшілері ерекше еңбек өрлеуімен бастап отырған он бірінші бесжылдықтың ауқымды жоспарлары да социалистік өмір салтын жетілдіруге, қоғамның материалдық және рухани байлығын молайтуға, әлі де ара-тұра кездесіп қалатын түрлі жат қубылыстарды жоюға, сөйтіп, жарқын болашақты жақындата түсуге бағытталған. Әйтсе де әлеуметтік зерттеулерге, мерзімді баспасөз мәліметтеріне, атеистік жұмысты ұйымдастырушылардың тәжірибелеріне қарағанда кейде ведомстволық, жергіліктілік мүдделерді көздеудің салдарынан парасаттылық, адамгершілік тәрбиесіне нұқсан келтіріліп жататыны байқалады. Ал байыптап қараған адамға мұның экономикалық зияны да аз болмайды. Сондықтан шаруашылық проблемаларды шешкен кезде оның идеологиялық негізділігіне баса назар аударған жөн демекпіз.

Дінге сенушілердің құрамы да әртүрлі. Тәжірибеге қарағанда дінге сенушілердің басым көпшілігіне ата-ананың, семьяның ықпалы болатыны байқалады. Мұның бір қыры діннің тұрмыспен, қалыптасқан кейбір салт-санамен байланысты келетіндігінде. Мәселен, үлкенді сыйламау, айтқанын істемеу әдепсіздік саналады. Бұл ретте діндар семья басының сөзі заң болатыны түсінікті. Мұндайда атеистік насихаттың міндеті — жұртшылық арасында жүргізілетін идеялық тәрбие жұмысын педагогикалық мәдениетті жетілдірумен ұштастыру.

Еңбекшілердің бос уақытын тиімді ұйымдастыру атеистік тәрбиені жақсартуға қолайлы жағдай жасайды. Ал қазір жақсылап, ұтымды пайдалана білген адамға уақыт жетеді. Өзгесін айтпағанда, бізде еңбекшілер аптасына екі күн дем алады. Білім көтеруге, мамандық жетілдіруге берілетін уақыт мол. Әрине, бос уақыт қоғамдық байлықты молайту көзі деуге болады. Демек бос уақыт адамды кемелдендіруге, жан-жақты жетілдіруге, қоғамның материалдық және рухани потенциалын молайтуға үлес қосуға пайдаланылса ғана марксизм-ленинизм тұжырымдағандай, шын мәнінде қоғамдық байлық болып табылады.

КПСС XXVI съезі қоғамдық ғылымдардың міндеттерін көрсете келіп, қоғамдық пікірлердің әлі де аз зерттелетінін орынды атап өтті. Ал мұның атеистік насихатқа да тікелей қатысы бар. Адамдардың әлеуметтік ортасында, өндірісте, тұрғылықты жерлерінде, мектептерде, жоғары және арнаулы орта оқу орындарында атеистік қоғамдық пікірлерді қалыптастыру діннің ықпалына қарсы күрестің қуатты құралы болып табылады.

Қоғамдық өмірдің барлық саласындағы сияқты еңбекшілер арасындағы атеистік тәрбие жұмысын да ұзақ мерзімге арналған перспективалық жоспар бойынша жүргізген жөн. Ұлы көсеміміз В. И. Ленин ұзақ мерзімге арналған, табысқа жетуді көздеген жоспарсыз жұмыс істеуге болмайтынын кезінде атап көрсеткен-ді. Қазір бірқатар республикаларда күллі идеологиялық жұмыс, оның ішінде атеистік насихат пен атеистік тәрбие жан-жақты ойластырылған перспективалық жоспар бойынша жүргізіліп отыр. Бұл тәжірибені кеңінен қолдану біздің республикада да игі нәтиже берері сөзсіз. Өйткені алдын ала, нақты жоспарлау атеистік насихаттың барлық буынында жұмысты ғылыми негізде ұйымдастыруға, мазмұнын тереңдетіп, жүйелі жүргізуге, сөйтіп, оның нәрменділігі мен ықпалын күшейтуге қолайлы жағдай жасайды.

Қазақстан Компартиясының XV съезінде «Оңтүстік облыстардың бірқатар аудандарында «қаңғыбас» молдалар тіпті еркінсіп кеткен. Діни ғұрыптар да шектелмей отыр. Оған кейде партия мүшелерінің де қатысатыны мүлде жол беруге болмайтын жағдай» делінген. Шынында бізде ескіліктің қалдықтары мен зиянды әдет-ғұрыптар, тозығы жеткен салт-саналар әлі де кездесіп жүр. Ал мұндай келеңсіз құбылыстарға үзілді-кесілді тыйым салуға ықпал ету ең алдымен партия, совет, комсомол және қоғамдық ұйымдардың, идеологиялық мекемелердің, бұқаралық информация мен насихат құралдарының, оның ішінде жауынгер атеистік насихаттың айбынды міндеті.

С. ДОРЖЕНОВ,
тарих ғылымының докторы.

Ол күндердің өшпес даңқы

МҰҚАЛМАҒАН ЖІГЕР

1941 жылғы 16 ноябрьдің бұлыңғыр, суық таңында қылаулап кар жауып, қорғаныс шебінің бүкіл өн бойында құлаққа ұрған танадай тыныштық ұйып тұрды. Талғар полкі Волоколамскіге шабуыл жасауға әзірленіп жатқан еді. Батарея командирінің орынбасары ретінде басқарма взводының командирі түнімен батареяны снарядпен жабдықтау қамымен болды. Енді міне жаңа ғана аялдап, тізе бүккен.

— Жарты сағат болса да көз шырымын алсаңшы, — деді жанашыр ниет байқатқан батарея комиссары Қалашников, — сірә, бүгінгі ұрыс жеңіл соға қоймас.

— Рахмет, Алексей Андреевич. Ұйқы қайда қазір бізге? Оқ-дәрі жағын тағы бір тексеріп шығуым керек. Комбат та полк штабынан әлі оралған жоқ. Осынша неге кешікті екен, — деп Бейсәлиев далалық сумкасынан жазу кітапшасын алды да, тез-тез әртүрлі цифрларды тізе бастады. Қалашников оның жанына таяп отырды. Кіші лейтенанттың балғын жүзіне барлай қарап, «Қандай жас, бала ғой, тіпті. Бірақ неткен төзімді, неткен жігерлі. Мықты жігіт екен!» деп ойлады комиссар. Арада екі сағаттай уақыт өткен соң фашистер шабуылға көшті.

Жау жағының ажал оғын шашқан шынжыр табан танкілері полк батареясына лап қойды. Алғашқыда жауынгерлер абдырап қалды. Дәл осы кезде кіші лейтенант Бейсәлиевтің: «Зеңбіректі жауға қарсы атуға дайындаңдар!» деген бұйрығы батарея жауынгерлерінің бойына бейне қуат бітіргендей саңқ етті. Олар қас-қағым сәтте тас-түйін бекініп, фашистерге қарсы пәрменді қимылға көшті. Кескілескен ұрыс басталды. Батарея комиссары Алексей Қалашниковтың өзі бас болып, ондаған фашистерді жер жастандырды. Әйткенмен, жау әскері маңдайы тасқа тисе де, қарсыласуын тоқтатар емес. Әне, бүйірінде крест белгісі бар фашист танкісі жайпап өтпек ниетімен батареяға мүлдем жақындап қалды. Жанәбілдің бұйрығы бойынша жауынгерлер зеңбіректі тоқсан градусқа бұрып та үлгірді. Танк жаққа бірінен кейін бірі екі снаряд атылды. Аузынан от шашқан тажал лезде бір орнында шыр айналып, қою қара түтін қапты...

Жау жағының күші әлденеше есе басым осынау жойқын ұрыста батарея жауынгерлері ерен ерлік көрсетті. Комиссар Қалашников қаһармандықпен қаза тапты. Қатары сиреп қалған жауынгерлер фашистермен жекпе-жек айқасқа түсті. Бейсәлиев бастаған батарея зеңбірекшілері бір топ фашисті жайратып салып, от пен оққа оранған қоршаудан сытылып шықты. Алайда көңілін бір күдік билеген офицер қатты мазасызданып, аландай берді. «Командирлерге не болды? Жаяу әскерлеріміз қайда?» деген ой көкейінен кетпеген Бейсәлиев бір оқыс оқиғаның болғанын сезгендей, Ядрово деревнясының маңындағы орманды паналаған полк штабына қарай жүгіре жөнелді. Бірақ неміс танкілері бұл араға одан бұрын келіп жеткен екен. Штабтағы командирлер, олармен бірге саперлер, барлаушылар, телефонистер, комендanttық взвод жауынгерлері күші басым жауға қарсы кескілескен ұрыс жүргізіп жатыр.

Бейсəлиев полк штабының бастығы майор Семен Харитонович Сорокинді жараланып жатқан жерінен тауып алды. Штабтың коменданты Медведев екеуі фашист танкілері қоршауға алған штаб маңайынан Сорокинді қалай алып шығудың амалын қарастырды. Жалын құшағынан құтылудың бір ғана жолы бар. Ол — өлімге бел байлап, фашистер миналап тастаған алқапты кесіп өту. Қатардағы жауынгер Иван Штейник жолбасшылық жасады да, Бейсəлиев пен Медведев жаралы майорды сүйемелдеген күйі қарша бораған оқ астымен жүріп кетті. Миналы алқаптан аман өту оңайға түскен жоқ. Аяқ басқан сайын бүрк-бүрк жарылған миналардан Бейсəлиев те, Медведев те жарақат алды. Алайда олар Сорокинді ұрыс даласынан аман алып шықты.

Мұнан кейін жарақатын таңдыру үшін санитарлық пунктке келген Жанəбіл осылай қарай баса-көктеп ұмтылған неміс қарақшыларын байқады да, «Жауға қарсы оқ атыңдар!» деп бұйрық берді. Сол сол-ақ екен, қару ұстауға жарайтын жауынгерлердің бəрі, тіпті санитарлық ротаның дəрігерлеріне дейін жауға қарсы оқты қарша боратты. Фашистер кідіріп қалды. Мұндайда əрбір минут қымбат. Кіші лейтенант Ж. Бейсəлиевтің тапқырлығының арқасында жаралы жауынгерлер хауіпсіз жерге тасаланып та үлгірді. Ал осы ұрысты ұйымдастырып, жаудың бетін қайтарған алматылық инженер, комсомол мүшесі, артиллерист-офицер Ж. Бейсəлиевті санитарлық рота жауынгерлерінің ешқайсысы танымаса да, кейін оның қысылтаяң сəттегі батылдығын сүйсіне əңгімелеп жүрді. «Ұзын бойлы, жарқын жүзді жас қазақ офицері бəрімізді аяғымыздан тік тұрғызды да, жауға қарсы оқ атуға бұйрық берді. Жаудың бетін қайтарғаннан кейін өзі жоқ болып кетті. Сол кім болды екен, қайда жүр екен қазір?» десті олар.

Жанəбіл Бейсəлиев бұдан кейін де талай ауыр шайқастарды бастан өткізді. Байланыс офицерінің міндетін атқарған ол жау танкілері Ядрово деревнясы түбіндегі қорғаныс шебін бұзып өткенде, комиссар Логвиненконың бұйрығын тез арада барлық бөлімшелерге жеткізді. Батальон мен арнаулы бөлімше жау əскерлеріне күтпеген жерден соққы берді. Сондай-ақ жау əскерлерінің Ченцы деревнясы жағынан шабуылға шығуы мүмкін екенін байқай білген Жанəбіл оқ пен оттың арасынан жол тауып, 690-шы полктің дер кезінде қоршауды бұзып шығуына себін тигізді.

Бұл бір ауыр кезең еді. Жауынгерлер қатарынан бірнеше тəулік бойы ұйқысыз, демалыссыз жорық кешті. Истринск су қоймасының, Москва түбіндегі Амельфино, Пятница, Бодрово, Лопотово селоларының маңында фашистермен табан тірескен, қиян-кескі ұрыстар болды. Əсіресе Соколово селосында жау əскерлері біздің полктің шебін бұзып өтуге əрекет жасап бақты. 1941 жылдың ноябрь айындағы осындай ауыр сəттерде аға лейтенант Бауыржан Момышұлы полк командирі болып тағайындалды. Оның небір қиын кезде сағы сынбайтын, қажымас ерік-жігері Талғар полкінің жауынгерлерін ерлікке бастап, бір күнде фашистердің алты шабуылына тойтарыс берді.

Полк штабы бастығының көмекшісі ретінде полк комиссары Логвиненкомен бірге мен де жаумен айқасқа түскен батальондарды аралап тұратын едім. Осындай бір тұста менің командирсіз қалған взводты басқаруыма тура келді. Шынын айту керек бекіністен бекініске жүгіріп өту былай тұрсын, басыңды көтеріп, жан-жағыңа көз тастаудың өзі хауіпті. Ажал сепкен оқтың зуылдаған үні толастар емес. Əйткенмен де біздің ержүрек жауынгерлер бұрын-соңды болмаған қайсарлық пен өжеттік көрсетіп, жау шабуылын үсті-үстіне тойтарып жатты.

Бірде полктің кезекті ұрысқа əзірлігін тексеріп жүрген Момышұлы Бейсəлиевтің батареясына келді.

— Жанəбіл, өткенде фашистердің екі танкісін жайратқан сендерсіңдер ме? — деп сұрады ол.

— Дәл солай, жолдас полк командирі! — деді Жанәбіл әрбір сөзін шегелей айтып.

— Жарайсыңдар, қырандарым! Фашистерді осылай соғу керек!

Момышұлының даусынан жауынгерлердің ерлігіне сүйсінген жылылық байқалды. Ізінше ол:

— Полк жаңа шепке ауысады. Ал сіздің батареяңыз Сыламқұловтың батальонымен бірге жауды осы жерде күтіп алып, қас қарайғанша бөгеп тұратын болады. Ер екендеріңді тағы бір дәлелдеңдер! Түсінікті ме? — деді.

— Түсінікті, жолдас полк командирі! — Бейсәлиев қолын шекесіне апарған күйі сымша тартылып тұра қалды.

Көп ұзамай фашистер қорғаныс шебін артиллериядан атқылай бастады. Аспан мен жер күңіренген гуілге ұласып, қиян-кескі ұрыс басталып кетті. Өршелене ұмтылған жауды біздің солдаттар толқындай тықсырып, кері қайтарып тастап отырды. Жау артиллериясы орналасқан ауданды бір сағаттан астам атқылап, жер-дүниенің астан-кестенін шығарды. Бірақ олар қателескен еді. Талғар полкі бұл маңнан ұзап, жаңа шеп құрып алған болатын. Алайда фашистер шабуылды үсті-үстіне үдетіп, темір сауыт құрсанған танкілерін қаптата бастады. Батарея командирі Бейсәлиевтің бұйрығымен жауынгерлер нысанаға іліккен танкілердің бірінен соң бірін қатардан шығарып жатыр. Әне, тағы бір тажал шыр көбелек айналып барып, кілт тоқтады.

— Ә, бәлем, қалай екен?! Жан керек болса қайт кейін! — деп айбаттанып қояды Жанәбіл.

Күші басым жаумен айқаста талай боздақ мерт болды. Қ. Алғұланов ерлікпен қаза тапты. П. Сибиряткин ауыр жараланды. Г. Загуменный да жарақат алды. Жанәбіл де санитарлық батальонның палатасынан бір-ақ шықты. Әрине, қатты жарақаттанған ол өзі басқарған батареяның алты неміс танкісін жайратқанын, М. Сыламқұлов батальонының жойқын күшке төтеп беріп, жауды біразға дейін бөгеп тұрғанын білмеген еді. Көп уақыт өтпей-ақ Жанәбіл мен оның палатадағы серіктері фашист жендеттердің Москва түбінде талқандалғанын естіп, қатты қуанды. Жанәбіл де туған полкіне жеткенше тағат таппады. Қарулас достары, кіші лейтенант Ә. Тоқмағамбетовпен, сержант Г. Загуменныймен, қатардағы жауынгер А. Батырбековпен, тағы басқаларымен қауышқанша асығады. Полк командирі Бауыржан Момышұлын да көргісі келеді...

Сөйтіп, 1942 жылғы майда Калинин облысының Холм қаласында Жанәбіл өз полкімен табысты. Майдандас достары оны құшақ жая қарсы алды. Алда қыруар ғаламат шайқастар бар еді...

* * *

...Содан бері де талай жылдар өтті. Былтырғы жаз айының жаймашуақ бір күнінде Жанәбіл Бейсәлиевпен Алматыда кездестім. Жанәбіл Садықұлы сол бұрынғысындай әзілқой, өмірге құштар, қарапайым. Кең ашылған қой көздері әдеттегідей қуаныш нұрын төгіп, бұрынғы майдангердің мұқалмас жігерін танытқандай.

Өзінен гөрі көбіне-көп қарулас достары туралы тебірене сыр шертіп, әңгіме қозғаған Жанәбіл Садықұлы — қалай десең де тағдыр тауқыметін көп тартқан жан. Тіпті соғыстан кейін де өмір үшін арпалысып, ақыры жеңіп шықты.

...1944 жылғы март айында Великая өзенінің бойындағы сұрапыл ұрыста ауыр жараланған Жанәбілдің тірі қалу-қалмауы екі талай еді. Оның жақ сүйегі зақымданып, қолына да оқ тиген болатын. Бір жыл бойы госпитальдан госпитальға жатып емделді. Дәрігерлер Жанәбілді арнайы техникалық құрал арқылы тамақтандырды.

Сан дүркін күрделі хирургиялық операция бастан өтті . Дәрігерлер оны қатарға қосу үшін қолдан келгеннің бәрін істеді...

Бойға біткен өжет мінезі мен табандылығының, өмірге құштарлығының арқасында Жанәбіл өмірден өз орнын тауып, ел құрметіне бөленді. Жиырма жыл бойы С. М. Киров атындағы Еңбек Қызыл Ту орденді Қазақ мемлекеттік университетінің студенттеріне математикадан дәріс берді.

Ұлы Отан соғысының ардагері Жанәбіл Бейсәлиевтің омырауында Бірінші дәрежелі Отан соғысы және Қызыл Жұлдыз ордендері жарқырайды. Осыдан бірер жыл бұрын құрметті демалысқа шыққанда Жанәбілге салтанатты жағдайда «Еңбек ардагері» медалі табыс етілді.

Қысқасы, майданда да, бейбіт еңбекте де алғы саптан көрінген осынау жаны жайсаң, мінезі жомарт ізгі адамның өмір жолы — жас ұрпаққа әрдайым өнеге.

А. ТРЕФИЛОВ,
бұрынғы панфиловшы, запастағы
гвардия капитаны.

Москва қаласы.

ЕЛЕСТЕП ӨТТІ АЛДЫМНАН...

Ұлы Отан соғысында бүкіл халқымызбен бірге Советтік Қазақстанның ұлдары мен қыздары да асқан жанқиярлық пен батырлықтың, советтік патриотизм мен пролетарлық интернационализмнің тамаша өнегесін көрсетті. Республикада жасақталған құрамалардың бірі — Совет Одағының Батыры, генерал-майор И. В. Панфилов атындағы дивизия. Аты аңызға айналған дивизияның Москва, Старая Русса түбіндегі шайқастарда, Балтық жағалауындағы советтік республикаларды фашистік құлдықтан азат ету жолындағы ұрыстарда өзінің жауынгерлік туын өшпес даңққа бөлегені белгілі. Сол сияқты біздің 2-ші гвардиялық дербес Қызыл тулы атқыштар бригадасы да Старая Русса түбіндегі ұрысқа қатысты.

Сол бір отты жылдардың сұрапыл шайқастары әлі есімде. 1942 жылғы 6 февраль. Үскірік аязға қарамастан, түн ортасынан ауған кезде Старая Руссаның сырт жағындағы Иваново деревнясын бетке алдық. Мақсатымыз — деревнядағы жау шебін бұзып өту. Бұл жауынгерлік тапсырма аға лейтенант Лапашинский басқаратын пулеметшілер ротасы мен біздің бөлімшеге жүктелді. Тапсырма аса хауіпті еді. Алған бетімізден таймай күтпеген жерден соққы беріп, жау қоршауын бұзып шықтық. Фашистермен ұрыс барысында шағын бөлімшеміз жаудың полк штабын басып алды, фашистердің фельдфебелі мен бір полковнигін қолға түсірдік.

Сол жылғы 15 февральда таңғы сағат төрт шамасында Иваново деревнясында тағы да бір қырғын шайқас басталды. Фашистердің күші біздің бөлімшелерге қарағанда әлдеқайда басым. Неміс авиациясы позициямызды дамылсыз бомбалаумен болды. Иваново деревнясы он екі рет қолдан қолға өтті. Біздің бөлімше жауынгерлері деревняның сол жақ қанатында қоян-қолтық ұрыс жүргізді. Ал Лапашинский өзінің пулеметшілер ротасымен деревняда фашистерді жайратып жатты.

Шайқастың соңғы сағатында пулеметшілер ротасынан патрон тасушы он тоғыз жасар бір жігіт пен мен ғана қалдым. Қасық қанымыз қалғанша фашистермен шайқасамыз деп ант еткен біз станокті пулеметімізді сайлай бастадық. Қолда бар патронымыз небәрі екі-ақ диск. Бірақ оқтын-оқтын өршелене ұмтылатын жаудың бетін қайткенде де қайтаруымыз керек. Шегінер жер жоқ. Сол күні құтырынған жаудың бетін үш рет қайтардық. Өкіністісі, жанымдағы көмекшім жау мергенінің оғынан мерт болды. Ал өзім снаряд жарықшағынан ауыр жараландым. Қанға боялған калпымда деревняның сол жақ қанатына қарай жер бауырлай жылжыдым. Бір қолымда автоматым бар. Тап сол кезде резервтегі көрші батальоннан көмек күтіп тұрған рота командирін кездестірдім. Сол арада жаумен тағы да ұрыс жүргізуге тура келді. Командирдің медсанбатқа бар деген бұйрығын тыңдамастан, жаумен атыса бердім. Бірақ көп ұзамай, оң жақ қабырғамнан екінші рет ауыр жараландым да, позициядан шегінуге мәжбүр болдым.

Әрең-әрең сүйретіліп, еңісте көрінген орыс моншасына қарай жылжыдым. Мұнда менен бұрын оң қолынан жараланған бір қазақ жауынгері жатыр екен. Көп ұзамай біз паналаған моншаға бомба түсіп, бір шетінен лаулап жана бастады. Шын хауіптің төнгенін екеуміз де сездік. Ажал құрсауынан сытылып шығудың амалын қарастырдық. Бірақ біз үшін екі-ақ жол қалған еді. Бірі — кеудені қысып, кеулеп келе жаткан өрт ішінде жан тәсілім ету, екіншісі — монша есігінің сыртында неміс автоматшыларының бізді күтіп тұрғанына қарамастан сыртқа атып шығып, оққа ұшқан жауынгерлерше сұлап түсу.

Біз басымызды оққа байлап, екінші жолды таңдадық. Басқа айла жоқ еді. Алдын-ала келісім бойынша жанымдағы жаралы жауынгер сыртқа шыға бере сол жаққа, мен оң жаққа секірдім. Біздің сыртқа шығуымызды немесе өртеніп кетуімізді күтіп тұрған фашистер автоматтан оқ жаудырды. Өкінішке орай, қанды-көйлек жолдасым оққа ұшты да, мен өлген адамның кейпінде бетімді қарға төсеп жата қалдым. Менен небәрі бес-алты метр жерге құлаған жолдасым зорлана ыңырсыды да, көз жұмды. Фашистер мені де өлдіге санаса керек, өз тілінде әлденелерді айтып, үстімнен аттап өтісті. Февраль айының үскірік аязы. Оның үстіне екі рет жарақат алғаным бар, әлсін-әлсін есімнен айрылып қала беремін. Маған сол жатқанда кештің тезірек батқаны керек еді. Бірақ уақыт өтер емес. Көз алдыма әке-шешем, соғысқа дейін өзім жұмыс істеген филармониядағы дос-жарандар, интернаттағы мейірімді тәрбиешілер келгендей болады...

Қараңғылық түсе басымды көтердім. Әлгінде ғана жемтік іздеген қасқырдай өріп жүрген фашистер көрінбейді. Бір аяқ, бір қолымнан жан кеткен тәрізді. Жаңа ғана біз ұрыс салған деревня әлі қою түтінге бөгіп тұр. Көп ұзамай біздің жауынгерлер жаралыларды жинап, медсанбатқа жөнелте бастады.

Бұл — табаны күректей төрт жылға созылған Ұлы Отан соғысының өзім куә болған бір ғана елесі. Ал бақайшағына дейін қаруланған неміс-фашист басқыншылармен шайқаста Отанымыздың қаншама ұл-қыздары жанқиярлық ерліктің үлгісін көрсетті десеңізші! Майданның барлық шебінде совет жауынгерлері жаппай қаһармандық, өшпес рух танытты.

Ал қаһармандықтың сан мыңдаған мысалдарын келтіруге болады. Мұның өзі совет жауынгерлерінің ішкі сенімінен, ой-санасынан, коммунистік ар-ожданынан туған-ды. «Жеңіс үшін алға!» деген айбарлы ұран роталарды, батальондар мен полктарды шабуылға көтерді. Осы тар жол, тайғақ кешуге толы қиын-қыстау жолда қаншама кескілескен шайқастар болды десеңізші!

...1942 жылғы июнь айы. Біздің 391-ші атқыштар полкі үшін ерліктің жарқын беттерін жазған кез еді бұл. Әлі есімде, 10 июнь күні фашистер бекініп алған «ажал ойпатын» алу үшін арнаулы шабуылдаушы топ жасақталды («ажал ойпаты» деп аталу себебі — ол жерде біздің біраз жауынгерлеріміз қырылып кеткен еді). Түнгі сағат үштің кезінде біздің топтың тұтқиылдан жасаған шабуылынан фашистер есеңгіреп қалды. Екі жақтан да шығын көп болды. Бірақ жауынгерлік тапсырма орындалып, дұшпанның позициясын басып алдық. Әйтсе де, «Жығылған күреске тоймайды» дегендей, құтырынған жау ілгері ұмтылып бақты. Олардың шабуылының бірінен соң бірін кейін серпіп тастап отырдық. Көп ұзамай қатарымыз жаңа тың күшпен толықты. Төрт жүзге жуық жауынгері бар біздің топ енді өз алдына 4-ші рота деп аталды.

Гитлершілдерден тартып алған позициямыз ірі шайқастар жүргізуге жарамсыз еді. Үздіксіз жарылып жатқан жау снарядтары мен бомбалары берекемізді әбден кетірді. Бұдан шығудың жолы біреу — ол немістердің тағы бір бекінісін тартып алу. Әйтпесе жағдайдың ауыр болатын түрі бар. Өйткені ротамызда 81-ақ жауынгер қалды.

Сол күні рота командирі Китаевты штабқа шақыртып кеткен еді. Бірақ командир жоқ екен деп қол қусырып қарап отыра алмадық. Түн ортасынан ауа ротадағы бөлімше командирлері — сержант Жуков, кіші сержант Афанасьев және мен үшеуміз ақылдаса келіп, фашистер позициясына тұтқиылдан шабуыл жасауды уйғардық.

Түн ортасынан ауа фашистерге күтпеген жерден соққы бердік. Кескілескен шайқас басталды. Бір жарым шақырымға созылған траншеяны фашистерден тазартып, өзіміз бекініп алдық. Бірақ жау бізге қарсы шабуылын тоқтатпады. Өліспей беріспеуге бекінген біздің жауынгерлер қатары сиресе де, бір қадам кейін шегінбеді. Шайқас ертеңіне кешкілік аяқталды. Дұшпанның үш батальонға жуық солдаты жер жастаныпты. Ал біздің ротадағы кешегі 81 жауынгерден алты-ақ адам — Бертаев, Дөкеев, Бурлин, кіші командирлер Афанасьев, Жуков, мен ғана тірі қалған екенбіз. Жауға қатарымыздың тым сиреп кеткенін байқатпау үшін әрқайсымыз бір жарым шақырымға созылған траншея бойымен бес винтовканың, бір қол пулеметі мен автоматтың үздіксіз атқылап тұруын қамтамасыз еттік.

Түнгі сағат екінің кезінде ғана бізге тың күш жетті. Рота старшинасы 81 адамға арнап ыстық тамақ ала келіпті. Қатарымыздың әбден сирегенін көрген старшина көзіне еріксіз жас алды...

Ертеңіне бізге полк пен дивизия командованиесі атынан алғыс жарияланды, үкімет наградаларына ұсынылғанымызды хабарлады. Әрқайсымызға бес-он бес күннен қысқа мерзімді демалыс берілді. Майдандық «За Родину» газетінде фотосуреттеріміз басылып, кескілескен ұрыс жүргізгеніміз жайында жазылды. Атымыз дивизияға, солтүстік-батыс майданға белгілі болды. Бұл — тірі қалған біздің ғана емес, сондай-ақ зұлым жаумен қиян-кескі шайқаста ажалмен бетпе-бет келген, қасық қаны қалғанша арпалысқан 81 боздақтың ерлігі. Жаудың үш батальонға жуық жендетін жойып жіберген де сол боздақтар еді!..

Ұлы Отан соғысының аяқталғанына қырық жылға жуық уақыт өтсе де, қарулас достардың бейнесі көз алдымнан кетпейді. Олардың ұрпаққа үлгі болған қаһармандық ерлігі мәңгі жасай бермек.

Ғ. ҚОЙШЫБАЕВ,
Ұлы Отан соғысының ардагері.

АЗЫҚ-ТҮЛІК ПРОГРАММАСЫ ЖӘНЕ БАҚЫЛАУДЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ

Ауыл шаруашылығын, экономиканың онымен байланысты барлық салаларын дамытуды комплексті шешу, олардың бірқалыпты өзара іс-қимылы мен үйлесімділігін қамтамасыз ету, сөйтіп, бірыңғай мақсатқа — елдің азық-түлік пен ауыл шаруашылық шикізаты жөніндегі қажеттерін толығымен қанағаттандыруға бағындыру — партияның сексенінші жылдардағы және ұзақ перспективаға арналған аграрлық саясатының басты ерекшеліктерінің бірі. Бұл саясат КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумында мақұлданған СССР-дің Азық-түлік программасында бейнеленген.

Басқаша айтқанда, партиямыз аграрлық-өнеркәсіптік комплекске тұтас өндірістік-экономикалық жүйе ретінде басты назар аударуда. Әңгіме мынада: ауыл шаруашылық өндірісі дәйекті түрде индустрияландырылып, оның қоғамдастырылу дәрежесі арта түскен сайын ауыл шаруашылығының түпкі нәтижесі аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің басқа салаларының дамытылу деңгейіне тікелей қатысты болып отырған осы кезеңде оның ішкі және салааралық байланысы күшейе береді.

Бүгінде ауыл шаруашылығы қорларының басым бөлігінің өнеркәсіптік негізі бар, ал ауыл шаруашылығының өзі көбінесе шикізат өндіретін салаға айналып келеді. Мәселен, өнеркәсіп 1928 жылы ауыл шаруашылығы өнімдерінің 20 процентін өңдеген болса, 1980 жылы бұл көрсеткіш 60 проценттен асты. Жеңіл және тамақ өнеркәсібінің шамамен 30 саласы тікелей ауыл шаруашылық шикізатымен, 60-қа жуық саласы ауыл шаруашылығы өндірген материалдармен және жартылай фабрикаттармен жұмыс істейді.

Ауыл шаруашылық өндірісі көлемінің өсуі оның нәтижелері дайындау, сақтау және тасымалдау жүйесінің колхоздар мен совхоздарға техникалық қызмет көрсету жайына байланыстылығын күшейте түседі. Сондықтан тек мол өнім жинап қана коймай, сонымен бірге оны түгелдей сақтаудың, егіс даласы мен фермадан тұтынушыға жеткенге дейінгі жолдағы өнім ысырабын барынша азайтудың да маңызы зор.

Аграрлық-өнеркәсіптік комплекс — бұл К. Маркстің ірі машиналық өндіріс пен оның қоғамдастырылуының жоғары дәрежесі «...жаңа, жоғары бірігуге — егіншілік пен өнеркәсіптің қарама-қайшы дамыған формалары негізіндегі олардың одағына материалдық алғышарттар» (Шығармалар, 23-том, 514-бет) жасайды деген ұлы көрегендігінің жүзеге асуы.

Аграрлық-өнеркәсіптік комплекс үш саладан және қызмет көрсететін буындардан тұратыны белгілі.

Бірінші — ауыл шаруашылығы және бүкіл аграрлық-өнеркәсіптік комплекс үшін өндіріс құрал-жабдықтарын жасайтын салалар.

Екінші — бүкіл аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің негізі, әрі орталық буыны болып табылатын ауыл шаруашылығының (егіншілік пен мал шаруашылығы) тікелей өзі. Ештеңемен алмастыруға келмейтін, адамдардың өмірі, денсаулығы мен жұмыс қабілеті өзіне байланысты болатын өнімдер тек ауыл шаруашылығында өндіріледі.

Үшінші — ауыл шаруашылық шикізатын өңдейтін өнеркәсіп салалары.

Халықтық бақылау жүйесінің міндеттерін, жұмыс бағыттарын, формалары мен әдістерін айқындаған кезде осының бәрін ескеру қажет. Әңгіме мынада: совхоздар мен колхоздар, дайындау және басқа ұйымдар топтарының жұмысын жеке-жеке жетілдіріп қана қоймай, сонымен бірге бүкіл аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің, бастапқы кезде тым болмаса аудандық және облыстық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктердегі халықтық бақылау комитеттері мен топтарының жұмысын біртұтас ұштастырып отыру қажет.

Партияның ауыл шаруашылық өндірісі мен бүкіл аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің тиімділігін арттыру жөніндегі бағыты халықтық бақылау қызметінің негізгі мақсаттарын, сипаты мен бағдарларын айқындайды. Бақылаудың пәрменділігі елеулі дәрежеде бұқараның қашан да қайнаған ортасында болатын оның негізгі, ең көп тараған буыны — топтар мен постылар жұмысындағы белсенділік пен табандылыққа байланысты екені белгілі. Әдетте, тәртіп бұзушылықты ең алдымен көретін солар, олардың кемшіліктен дер кезінде сақтандыруға да, оңды тәжірибеге шаруақорлықпен баға беріп, оның кең таралуына жәрдемдесуге де мүмкіндігі бар.

Жер — ауыл шаруашылығындағы негізгі өндіріс құралы екені белгілі. Азық-түлік программасының жүзеге асуы шешуші дәрежеде жердің қалай сақталып, пайдаланылуына, құнарлылығының қаншалықты үстемеленіп, ұдайы арттырылып отыруына байланысты. Осы орайда халықтық бақылау комитеттері мен топтарының жер туралы заңдардың сақталуын, жердің ұтымды пайдаланылуын тұрақты да табанды түрде қадағалап отыратындығын әбден құптау керек.

Қостанай, Целиноград, Павлодар және басқа бірқатар облыстардың халықтық бақылау топтарының тәжірибесі екі кезеңді тексерудің анағұрлым пәрмендірек болатындығын көрсетіп отыр. Ең әуелі құрамына агрономдар, бригадирлер, механизаторлар, депутаттар, «Комсомол прожекторының» мүшелері енген халықтық бақылау топтарының комиссиялары көктемгі егіс жұмысы басталар алдында әрбір шаруашылықта, бөлімше мен бригадада болып, жердің бүкіл пайдалану жайын тексеріп шығады. Мұнда әрбір ауыспалы егістің, алқап пен гектардың сапалылығына, егістік жердің айдалмаған жиектерінің, жол бойындағы танаптардың, бұрынғы дала қостары орындарының, айналма жолдардың игерілмей жатқанына, сондай-ақ аңыздың бөлінуіне, оның ауыл шаруашылығынан басқа мақсатқа бейберекет пайдаланылуына айрықша назар аударылады. Сонан соң комиссиялардың ұсыныстары негізінде шаруашылықтарда орын алған кемшіліктерді жоюдың мерзімі мен жауапты адамдары көрсетілген, нақты шаралар белгіленеді.

Ал екінші кезеңде — көктем мен жаз кезінде — осы шаралардың іске асырылуына бақылау жасалады. Істің орындалуын тексеру мен бақылауды осылай ұйымдастыру мейлінше тиімді. Мәселен, Қызылорда целлюлоза-картон заводы сарқын суды бетімен жіберудің салдарынан көптеген суармалы егістікті істен шығарған. Халықтық бақылаушылардың араласуымен кәсіпорын басшылары жерді қалпына келтіру жұмысын қолма-қол бастауға мәжбүр болды, сөйтіп, егістіктің біраз бөлігіне көктем кезінде дән себілді.

Республика халықтық бақылаушыларының көп жылдардан бергі жүйелі де нақты жұмысы бұрын бос жатқан немесе қалай болса солай пайдаланылып келген бір миллион гектардан астам жердің ауыл шаруашылық айналымына қосылуына белгілі дәрежеде септігін тигізді.

Сонымен бірге халықтық бақылау топтары жер туралы заңдардың сақталуын тексерген кезде жерді пайдаланушылар өздерінің өндірістік-финанс жоспарларында егіншіліктің тиімді жүйелерін, ауыспалы егісті енгізу, топырақтың эрозиясына, сортаңдануына, арамшөпке, өсімдік зиянкестеріне қарсы күресу, тағы басқалары сияқты жер құнарлылығын арттыру жөніндегі шараларды да көздеп отыруға міндетті екенін есте ұстауы керек.

Суармалы егіншіліктің тиімділігін арттыруға алдағы уақытта да ерекше назар аудару қажет. Қазір республикадағы суармалы жер қоры 2 миллион гектардан астам. Ол барлық жыртылған жердің бес процентіне жуығын алып жатқанымен егіншіліктің жалпы өнімінің төрттен бір бөлігін беріп отыр. Сондықтан да қазіргі кезде жерді суландырудың мемлекеттік маңызы орасан зор. Үстіміздегі он жылдықта республикамызда тағы да 820 мың гектар суармалы жерді іске қосу, 22 миллион гектар жайылымды суландыру белгіленген. Сондай-ақ суармалы алқапта, оның ішінде жер асты сулары негізінде жемшөп өндіруді дамыту жөнінде де елеулі жұмыс атқарылмақ.

Республикадағы, оның ішінде Алматы облысындағы «Қорам» совхозы мен «Қазақстанның 40 жылдығы» колхозының, Талдықорған облысындағы «Октябрьдің 40 жылдығы», Павлодар облысындағы Қазақ ССР-інің 40 жылдығы атындағы, Шымкент облысындағы «Победа» колхоздарының және басқа көптеген шаруашылықтардың халықтық бақылау топтары суармалы жердің пайдаланылуын бақылауды комплексті жоспарлар бойынша жүзеге асырып келеді. Бұл жоспарларда жер суаруды ұйымдастыруға және оның сапасына, ағынды судың әсіресе түн мезгілінде ұтымды пайдаланылуына, минералдық және органикалық тыңайтқыштардың енгізілу мерзімі мен мөлшерінің сақталуына, суарылған егіс алқабының сапалы өңделуіне, сондай- ақ мелиорация техникасын пайдалану, жөндеу және сақтау жайларына тексеру жүргізіп отыру көзделген.

Топтардың осындай жүйелі де нысаналы бақылау қызметі шаруашылық коллективтері жұмысының ажырағысыз құрамдас бөлігі болып табылады, олардың суармалы жердің тиімділігін арттыруда жоғары нәтижелерге жетуіне жағдай жасайды.

Қазіргі кезде суармалы егіншіліктің тиімділігін арттыруға бақылауды ұйымдастыру ісіне аграрлық-өнеркәсіптік комплекс талаптары тұрғысынан қарау керек, мұның өзі — ауыл шаруашылық, су шаруашылық, жөндеу және құрылыс ұйымдарының күш-жігерін суармалы гектардың өнімділігін арттыру мүддесіне жұмылдыру деген сөз. Сондықтан да тексеру мен бақылау жоспарларына мелиорациялық, агротехникалық, пайдалану және құрылыс жұмыстарының бүкіл комплексі кіруге тиіс. Осы орайда Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті мен Қазақ ССР Министрлер Советінің партия мен үкіметтің жерді мелиорациялаудың 1981—1985 жылдарға арналған комплексті программасы туралы 1981 жылғы 2 июльдегі қаулысын басшылыққа алған жөн.

Партияның XXVI съезі мен КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумында ауыл шаруашылығын химияландыру жөнінде ауқымды программа белгіленген болатын. Қазірдің өзінде өнімнің өсімінің шамамен тең жартысы егіс алқаптарына минералдық тыңайтқыштарды сіңіру есебінен қамтамасыз етілуде. Тек соңғы он жылда ғана республикадағы дәнді дақылдардың тыңайтылған алқабы бес есеДей өсті. Осыған орай агротехникалық талаптар мен химияландыру жағдайы да өзгерді. Қазір тыңайтқыштың 60 процентке жуығы топырақты қайырмасыз өңдейтін астықты аудандарға жөнелтіліп, негізінен дәнмен бірге сіңіріледі. Мысалы, өткен жылдың өзінде осындай әдіспен 5,6 миллион гектар жерге тыңайтқыш енгізілді, бұл 1976 жылмен салыстырғанда 2,2 есе көп, ал дәнмен бірге сіңірілген бір центнер тыңайтқыш дәнді дақылдардың түсімін гектарына үш центнерге дейін арттырды.

Қазір химияландыру жұмысы «Казсельхозхимия» ұйымдарында шоғырландырылған. Демек, болашақ өнім тағдыры көп ретте солардың қызметіне байланысты. Сондықтан колхоздардағы, созхоздар мен «Сельхозхимия» ұйымдарындағы халықтық бақылау топтарының өзара іс-қимылын күшейте түсу кезек күттірмейтін іс. Аудандық және облыстық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктер шеңберінде бірлескен жаппай тексерулер өткізу мұның маңызды бір формасы болып табылады. Практика көрсетіп отырғанындай, екі кезеңді тексеріс аса тиімді. Мәселен, Целиноград облысында алғашқы тексеріс басталғанда радио арқылы «Құнарлылық нәріне халықтық бақылаушылардың назары аударылсын» деген арнаулы хабар ұйымдастырылып, оның жариялылығына зор мән берілді. Алғашқы кезеңде халықтық бақылау топтары тыңайтқыштың нашар сақталуы мен сапасының төмендеу фактілерін анықтаумен ғана шектелмей, оның ретке келтірілуіне, қоймаға қойылуына көмектесті. Екінші кезеңде, тұқым себілер кезде СЗС-2,1 сеялкасының тыңайтқыш шашатын аппараттары қырағы көзден өткізіліп, оның топыраққа дұрыс әрі толық енгізілуі бақылауға алынды. Бұл шараларға он бес рейд бригадасы мен 646 уақытша пост қатысты.

Тексеру көрсеткеніндей, оңтүстік облыстардың шаруашылықтарында көп ретте мақта мен қант қызылшасы егілетін алқаптарға тыңайтқыш тиісті мөлшерден екі-үш есе артық сіңіріледі, мұның өнімге кері әсер ететіні — мақта талшықтарының технологиялық сапасы төмендейтіні, ал қызылшада қажетсіз азоттық заттар көбейіп, шырыны кемитіні ескеріле бермейді. Сондықтан халықтық бақылау топтары тыңайтқыштың дұрыс, әрі тиімді пайдаланылуына айрықша көңіл бөлгені жөн.

Органикалық тыңайтқыштар да айрықша назар аударуды талап етеді. Көптеген шаруашылықтарда жүргізілген соңғы жаппай тексеріс осы мол байлықтың текке ысырап болып жатқанын көрсетті. Республиканы тұтас алғанда көңнің қырық процентке жетер-жетпес мөлшері ғана пайдаланылады екен. Көң сақтайтын орындар мүлде аз, басталған құрылыстардың өзі баяу жүргізіледі. Соның салдарынан көңнің едәуір бөлігі фермалар төңірегінде бейберекет шашылып жатады.

Бұл жөнінде бақылау тобы не істей алады? Талдықорған облысындағы С. М. Киров атындағы колхоздың халықтық бақылаушылары соңғы үш жыл ішінде органикалық тыңайтқышты пайдаланудың жекелеген мәселелері бойынша көптеген тексеру жүргізіп, бұл жөнінде кейбір шаралар да қолданды. Бірақ қырағы көздер мұнымен қанағаттанып қоймай, бұл проблемаға комплексті тұрғыдан қарады, қолдағы байлықты бағаламаудың қаншалықты зиян шектіріп отырғанына көз жеткізді. Топ жиналысы колхоз басқармасына нақтылы ұсыныстар енгізді. Бұл ұсыныстар қаралып, тиісті шаралар белгіленіп, жүзеге асырылды. Қазір колхоздың барлық фермалары мен комплекстерінде көң үйілетін алаңдар жабдықталып, оның есебі жолға қойылған, тыңайтқышты топыраққа сіңіретін арнаулы звено құрылған.

Органикалық тыңайтқыш әрбір шаруашылықтың өзінде бар резерв болғандықтан, оған ұқыпты қарау керек.

Астық, картоп, овощ, егіншіліктің басқа да өнімдерін өндіруді молайту тек химияландыру, мелиорациялау және механикаландыру шараларына ғана емес, сонымен бірге далалық жұмыстарды, әсіресе өнім жинауды дер кезінде, әрі сапалы жүргізуге де байланысты. Социалықты қысқа да жауапты кезеңде бақылауды ойдағыдай жүзеге асыру жөнінде комитеттер мен топтардың жинақтаған тәжірибесі аз емес. Халықтық бақылаушылар үшін егін алқабынан элеваторға дейінгі өнім ысырабына жол бермеу қашан да басты міндет болып келді, солай болып қала да береді.

Егін жинау техникасы мен транспорт құралдарының науқанға әзірлігін тексеру кезінде олардың сақадай-сай, сапалы жөнделуіне, егін жинау жұмысына қатысу правосына ие болған механизаторларға рұқсат қағазы мен сапа талоны берілуіне, астықты тиеу мен тасуда прогрестік әдістердің кеңінен енгізілуіне айрықша назар аудару қажет.

Орақ науқаны кезінде әрбір халықтық бақылау комитеті мен тобында рейд бригадалары құрылып, олар транспортпен, ысырапты тексеретін арнаулы жабдықтармен, өлшеуіштермен, басқа да құралдармен қамтамасыз етілуі керек. Совхоздар мен колхоздардағы мұндай бригадалар құрамына кемшілікті көре де жоя білетін, бұрын агроном, инженер, механизатор болып істеген пенсионерлерді, сондай-ақ жергілікті Советтердің, «Комсомол прожекторының» және басқа ұйымдардың өкілдерін міндетті түрде енгізу қажет. Ал облыстық және аудандық бригадалар құрамында депутат комиссияларының, комсомолдың, кәсіподақтардың, әкімшілік органдарының, баспасөздің, радио мен телевизияның өкілдері болғаны абзал. Өйткені рейд бригадалары бұл органдардың өзара іс-қимылын, тексерістің бірлігін қамтамасыз етуге, кемшіліктерді болдырмауға, байқалғанын жоюға және атқарылған жұмыстың кең жариялылығына көмектеседі.

Халықтың мал шаруашылығы өнімдері жөніндегі қажеттерін өтеу — Азық-түлік программасының аса маңызды, әрі айрықша күрделі құрамдас бөлігі. Соңғы жылдары бұл саланы интенсивтендіру жөнінде атқарылған жұмыс мал шаруашылығының негізгі қорлары құнының анағұрлым өсуіне мүмкіндік берді. Мал шаруашылығы өнімін өндіру бұл салада жұмыс істейтін әрбір адамға шаққанда тоғызыншы бесжылдықта 3806 сом болса, ал өткен бесжылдықта 4954 сомнан айналды. Бірақ мұның өзі де барған сайын арта түсіп отырған талап-тілектерді өтей алмайды. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумы алға қойған жаңа міндеттер жұмсалған қаржының тиімділігін арттыру, мал өнімділігінің шұғыл молаюын қамтамасыз ету, малдың өз төлі есебінен неғұрлым тез өсуі үшін қажетті жағдайлар туғызу бағытында пәрменді шараларды жүзеге асыруды талап етеді. Демек, қазіргі кезеңде бақылауды негізгі екі бағытта жүргізген дұрыс.

Бірінші бағыт — мал тұқымын асылдандыру-селекциялық жұмыс, мал шаруашылығын индустрияландыру, мамандандыру мен шоғырландыру, ғылыми-техникалық прогресті тездету, мамандандырылған сала ретінде жемшөп базасын комплексті дамыту, қой шаруашылығын, ет бағытындағы мал шаруашылығын өркендету, тағы басқалары тәрізді ұзақ мерзімдік сипаты бар проблемалардың шешілу барысын тұрақты бақылау және жүйелі тексеруді жүзеге асыру.

Екінші бағыт — аз уақытты керек ететін және негізінен әрбір фермадағы, әрбір совхоз бен колхоздағы жұмысты ұйымдастыруға байланысты мәселелердің шешілуіне күнделікті назар аударып, оған барынша принциптілікпен қарау. Бұл мәселелер — қолда бар жемшөпті, қоралар мен механизмдерді толық, әрі тиімді пайдалану; жаңа туған төлді есепке алу мен тіркеу ісінде тәртіп орнату; мал мен сүтті шаруашылықтың ішкі қажеттеріне жұмсаудағы жолсыздықты жою; былғары және тон-мех шикізаты ресурстарын толық пайдалану; өнім сапасын арттыру және басқалар.

Әрине, бұл мәселелердің екінші бөлігі — әрбір шаруашылықтың өз резервтері, сондықтан да халықтық бақылау топтары ең алдымен осы мәселелермен шұғылдануы керек. Мәселен, қоғамдық малдың сақталуын тексергенде мыналарды ескерген жөн: туған төл айдың соңында емес, туысымен актіленіп, кіріске алынуы, оған сырға тағылуы керек; отар мен табындағы мал санының есебі малшылардың айтуы бойынша емес, міндетті түрде қайта санау негізінде жүргізілуі қажет; малдың, әсіресе қойдың өлім-жітімге ұшырауы зоотехниктер мен мал дәрігерлері айына бір рет отарларды аралаған кезде ғана актіленбей, мал шығыны жөнінде қолма-қол документ жасалуға тиіс.

Тағы бір алаңдататын мәселе — малдың ішкі шаруашылық қажеттерге жұмсалуындағы мемлекеттік тәртіптің өрескел бұзылуы. Тексеру барысында малдың 30 проценті ғана шаруашылықтарда ас-ауқат үшін жұмсалатыны, ал қалған 70 проценті көбінесе талан-таражға түсетіні немесе өлім-жітімге ұшырап, кейіннен сойысқа кетті деп оған лажсыз документ жасалатыны анықталды. Мұндай практика жауапсыздыққа, талан-тараждың етек алуына әкеп соқтырады, мемлекетке қыруар зиян келтіреді. Сондықтан малдың шаруашылық қажеттерге жұмсалуында тәртіп орнатылуын қадағалау халықтық бақылау топтарының күнделікті маңызды ісі болуға тиіс.

Ресурстарды толық пайдалануды және былғары мен тон-мех шикізатының сапасын арттыруды қамтамасыз ету жөнінде совхоздар мен колхоздардың халықтық бақылау топтары тұтынушылар кооперациясының қырағы көздерімен тығыз бірлікте жұмыс жүргізуі шарт.

Халықтық бақылау топтары кепілді және тұрақты жемшөп өндіру тәрізді аса маңызды міндетті жүзеге асыруда да елеулі көмек көрсете алады. Бұл жерде әңгіме шабындықтың бәрін орып, дестеге салып, жинауда, оның есебін алуда ғана емес, бұл — сөзсіз міндетті жұмыс. Мәселе жемшөп өндіруді жоспарлы түрде ғылыми-техникалық негізде жүргізуде болып отыр. Мұнсыз алда тұрған жауапты міндетті орындау — 1985 жылға дейін құнарлы жемшөп өндіруді 1,5—1,6 есе арттыру мүмкін емес. Осы орайда топ қызметкерлері суармалы жердегі жемшөп өндірісінің интенсивті дамытылуын, бұл үшін жер асты суларының ұтымды пайдаланылуын, жемдік, сүрлемдік дақылдарды егу мен өндіру жөніндегі тапсырмалардың орындалуын, шабындықтар мен жайылымдықтардың түбегейлі жақсартылуын, ауыл шаруашылық өндірісі мен ет-сүт өнеркәсібі қалдықтарының мал жемі үшін толық пайдаланылуын нақты бақылауға алуы қажет.

Ауыл шаруашылығын жоғары өнімді машиналар мен механизмдер комплексімен жарақтандырмайынша Азық-түлік программасын жүзеге асыру мүмкін емес. Республиканың негізгі машина-трактор паркі осы бесжылдық ішінде түгелдей жаңартылмақшы. Бірақ ауыл шаруашылығына тек жоғары өнімді ғана емес, сонымен бірге бағасы қымбат техника келіп түседі. Сондықтан оны пайдалануды, жөндеу мен сақтауды одан әрі жақсарту бұрынғыдан да зор маңыз алып отыр.

Аграрлық-өнеркәсіптік комплекс жағдайында механикаландыруға бақылау жасау проблемаларын қарастыра отырып, мына мәселелерді ескерген жөн.

Біріншіден, совхоздағы, колхоздағы топтар мен «Госкомсельхозтехника» кәсіпорындары мен ұйымдарының халықтық бақылаушылары арасындағы өзара іс-қимылды күшейту қажет. Бұл арада әңгіме техниканы дер кезінде және сапалы жөндеу тұрғысындағы ведомствоаралық міндеттемелерді орындау; машиналар мен механизмдерді селоға уақтысында, толық, жинақталған және сақадай сай күйінде жеткізіп беру; мал шаруашылығы жабдықтарын монтаждау, іске қосу-реттеу жұмысын жүргізіп, оған техникалық қызмет көрсету; барлық материалдық ресурстарға арналған қорларды жұмсау мәселелеріне байланысты болып отыр. Осыған орай «Госкомсельхозтехниканың» бүкіл жұмысы басты міндетке — егіншілік пен мал шаруашылығы өнімдерін өндіруді молайту мен сапасын арттыру міндетіне бағындырылуға тиіс екенін ескеріп отыру қажет.

Екіншіден, техниканың сақталуына неғұрлым дәйекті де тұрақты бақылау орнату керек. Техникаға ұқыпты қарау — мемлекеттік маңызы зор міндет. Демек, техниканың сақталу жайын тексерген кезде машиналарды бөлшектеп әкету және оларды мерзімінен бұрын негізсіз есептен шығару фактілеріне ымырасыздық жасауға болмайтыны былай тұрсын, мемлекеттік стандарттан ауытқушылықтың қандай да болсын көрінісіне төзбеушілік, барынша принциптілік көрсету парыз.

КПСС Орталық Комитеті мен СССР Министрлер Советі 1981 жылғы март айында «Ауыл шаруашылығындағы техниканың сақталуын қамтамасыз ету жөніндегі қосымша шаралар туралы» қаулы қабылдаған болатын. Сондықтан халықтық бақылау органдары өздеріне берілген праволарды толық пайдалана отырып, шаруашылық басшылары мен мамандарының осы қаулыдан туындайтын талаптарды бұлжытпай орындауына күш салуы қажет.

Партияның **экономика үнемді болсын** деген талабы аграрлық-өнеркәсіптік комплексте ерекше қаралуға тиіс. Мұнда тек ішкі ведомстволық қана емес, сонымен бірге ең алдымен ведомствоаралық проблемаларды комплекстің бүкіл буындарымен өзара байланыста шешіп отырудың маңызы зор. Электр, жылу энергиясын, жанар-жағар материалдарды және басқа ресурстарды үнемдеп жұмсау жолындағы күресті алдағы уақытта да табандылықпен жүргізу қажет. Қазір бүкіл ауыл шаруашылық өнімін егін алқабынан, фермадан тұтынушыға жеткенге дейінгі барлық кезеңде сақтау, толық және тиімді пайдалану мәселесі ерекше қатты қойылып отыр. Тексеру көрсеткеніндей, астықтың, овощтың, картоптың, еттің, сүт пен басқа да өнімдердің едәуір бөлігі тұтынушыға жетер жолда әлі де ысырап болуда.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумы ауыл шаруашылық өнімін өндірілген жердің өзінде қабылдап алуға және оны дайындау ұйымдарының арнаулы транспортпен тасып әкетуге жеделірек көшудің қажеттігін айрықша атап көрсетті. Осы мақсатта дайындау ұйымдарының материалдық-техникалық базасын ұлғайтып, нығайту үшін өткен бесжылдықтағыдан 1,6 есе көп күрделі қаржы бөлініп отыр. Сондықтан дайындаушылар жұмысының нәтижесін ауыл шаруашылық өнімін қаншалықты толық және дер кезінде дайындағанына, тасып алып, сақтағанына тікелей байланысты ету міндеті алға қойылды.

Бұл жұмыста Қостанай облысының халықтық бақылау органдары көптеген қызғылықты да үйренерлік тәжірибе жинақтаған. Бұл тәжірибені республика Халықтық бақылау комитеті мақұлдады, енді ол барлық комитеттер мен топтарға таратылатын болады.

Қай жерде жұмыстағы коллектившілдік принципі қатаң сақталып, топтардың жиналысы мен мәжілісі жүйелі өткізілсе, жоспар кәсіподақ ұйымдарымен, «Комсомол прожекторымен» бірлесе жасалып, солардың жоспарларымен үйлестіріліп отырса, байқалған кемшіліктерді түзету жөнінде ұтымды ұсыныс-пікірлер енгізіліп, тексеру қорытындылары мен қолданылған шаралар кеңінен жариялы болса, сол жерде халықтық бақылаушылар инициативалы жұмыс істейтіндігін практика көрсетіп келеді.

Халықтық бақылаушылардың ауыл шаруашылығындағы жұмысы сан қырлы, ол таптаурындықты, сыңаржақтықты көтермейді. КПСС Орталық Комитеті май Пленумының шешімдері мен СССР Азық-түлік программасынан туындайтын міндеттерді жүзеге асыру әрбір халықтық бақылау тобы мен постысынан іске творчестволықпен қарауды, инициатива мен принциптілік көрсетуді, бақылаудың пәрменділігін арттырып отыруды талап етеді.

В. НЕНАДОВ,
Қазақ ССР Халықтық бақылау комитеті
ауыл шаруашылығы бөлімінің меңгерушісі.

Публицист трибунасы

ЕНЖАРЛЫҚ ТА БІР ДЕРТ

Мақсат-мүддесі ортақ, достықты ту етіп көтерген совет халқы елімізде адамзаттың асыл арманы — коммунизмнің сәулетті сарайын орнату жолында қажырлы еңбекке жұмылған. Социалистік экономика мен мәдениетті өркендетуде, рухани қазынамызды байытуда қол жеткен табыстарымыз ұланғайыр.

Әділдікті, ізгілікті шексіз қастерлейтін замандастарымыздың әрдайым рухани нәр алар қайнары — жеңімпаз, мәңгі жасайтын марксизм-ленинизм ілімі, ал ардақ тұтар моралі — коммунистік мораль. Бұл мораль биік те абзал адамгершілікке негізделген. Ол — парасат, ізгілік атаулының жаршысы. Оның мақсаты — еңбекші халыққа, социализм мен коммунизмге қызмет ету. Жоғары идеялылық, социалистік Отанға, коммунизм ісіне берілгендік, қоғамдық меншікке коммунистік көзқарас, еңбек сүйгіштік, азаматтық парызға адалдық, жолдастық, өзара сыйластық — міне осының бәрі совет адамының моральдық тұлғасының біте қайнасқан өзгеше белгілері.

Коммунистік партия үздіксіз жүргізіп отырған ұшан-теңіз, сан қырлы жұмыстың нәтижесінде қалыптасқан коммунистік мораль біздің қоғам мүшелерінің шынайы адамгершілік нормасына айналды. Халқымыздың саяси-моральдық бірлігі құрыштай берік. Белгіленген әлеуметтік-экономикалық міндеттердің ұдайы мүлтіксіз орындалып отыруының басты факторларының бірі де нақ осы.

Еліміздің халық шаруашылығын серпінді өркендетудің келелі міндеттерін жан-жақты талқылаған КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумы совет адамы жөніндегі, оның еңбегі мен тұрмыс жағдайы, рухани жағынан өсіп-жетілуі жөніндегі табанды жұмыс партияның аса маңызды программалық нұсқауы болып келгенін және алдағы уақытта да солай болып қала беретінін айқындап берді. Өйткені біздің лениндік партия халық үшін өмір сүріп, қызмет етеді.

КПСС Орталық Комитетінің ноябрь Пленумы коммунистік құрылыстың күллі саласына үлкен қозғау салды, қоғамдық өндірісті интенсивтендіру, оның тиімділігін арттыру мәселесіне айрықша назар аударды, соны леп беріп, миллиондардың саяси және еңбек белсенділігін күшейте түсті. Бұл түсінікті де. Өйткені КПСС XXVI съезі алға қойған маңызды міндеттердің бірі де осы. Міне соған байланысты ноябрь Пленумы атап көрсеткендей, партиямыз мемлекеттік, еңбек, өндірістік, атқарушылық тәртіпті нығайтуға, ұйымшылдықты күшейтуге ерекше маңыз берді. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас осы Пленумда сөйлеген сөзінде: «Партия, мемлекет және еңбек тәртібін қандай да болсын бұзуға қарсы күресті батылырақ жүргізу керек» деді.

Бұл — өмір талабы. Шындығында да алда тұрған міндеттерді ойдағыдай орындау үшін темірдей берік тәртіп керек. Еңбекте ынта-жігер, құлшыныс таныту, жүктелген міндетті мінсіз атқару, жауапкершілікті терең сезіну — совет адамдарына тән абзал қасиеттер. Социалистік Еңбек Ерлері, коммунистік еңбектің екпінділері, социалистік жарыстың озаттары творчестволықпен жұмыс істеудің, қоғам дәулетіне ұқыпты қараудың үлгі-өнегесін көрсетіп келеді. Бұлардың жұмысында селқостықтың ізі де жоқ. Қайта олар жоспарларды аз шығын жұмсау арқылы үнемі асыра орындауды абыройлы борыш санайды.

Алайда өз еңбегіне адал қарайтындармен қатар жүрдім-бардым, енжар, самарқау жұмыс істейтін, тапсырманы, норманы орындамайтын қызметкерлер де бар екені жасырын емес. Тәртіп бұзу көріністері, айталық, жұмыстағы берекесіздіктен, өндіріс технологиясын сақтамаудан, хауіпсіздік техникасына мән бермеуден байқалады. Жалқаулық, жұмысқа кешігу, маскүнемдік, сайып келгенде, еңбек тәртібінен ауытқудың өрескел көріністері екені белгілі.

Өндірістің ауқымы ұлғайып, шаруашылықаралық байланыс күрделілене түскен қазіргі кезеңде жұмыс уақытын ұтымды пайдаланудың, еңбек, өндіріс, технологиялық тәртіпті берік сақтаудың мәні үлкен. Мынадай мысал келтірейік. Қазір Қазақстанның өнеркәсібі тек бір күнде ғана 300 мың тоннадан астам көмір, 70 мың тонна темір рудасын, 170 миллион киловатт-сағат электр энергиясын, 19 мың тонна минералдық тыңайтқыш өндіреді. Бір аптада бүкіл 1937 жыл ішінде қанша өнім шығарылса, сонша мөлшерде өнім шығарылады, ал бір жылда соғысқа дейінгі бесжылдықтардағыдан бес есе артық өнім өндіріледі.

Москваның озық кәсіпорындары коллективтерінің «Еңбегіне қарай —құрмет пен даңқ!» деген ұранымен жұмыс істеу жөніндегі бастамасы өндірістік жоспарды ойдағыдай орындаудың бірден-бір алғышарты ретінде жұмыс уақытын мейлінше толық, ұтымды пайдалануға негізделген. Еңбек, өндіріс тәртібін нығайтуды, ұйымшылдықты күшейтуді коллективтегі идеялық-саяси, адамгершілік, биік парасат тәрбиесімен, саналылыққа баулумен тығыз сабақтастыра жүргізу — москвалықтар бастамасының түпкі сыры міне осында. Олар саналы еңбек тәртібін қалыптастыруға барлық құралдарды, атап айтқанда, озаттар тәжірибесін, жұмысшы жиналыстарын, ұстаздар қозғалысын, коммунистік еңбек мектептерін пәрменді пайдалану қажет деп тапты.

Бұл патриоттық бастама бойынша біздің республикамызда да еңбек, өндіріс, технология, право тәртібін нығайту, қоғамға жат көріністерге қарсы күресті күшейту жолындағы қозғалыс кең құлаш жайып келеді. Ендігі мәселе осы қозғалыстың ықпал-әсерін арттыруда болып отыр. Айта кету керек, соңғы кезде жалқауларға, жұмыстан кешігушілерге, еңбек тәртібін бұзушыларға, маскүнемдерге қарсы біршама пәрменді шаралар қолданыла бастады. Түптеп келгенде, мұның өзі селқостыққа, енжарлыққа соққы болып тиетіні даусыз.

Біздің социалистік қоғамымызда адам адамға дос, жолдас, бауыр. Мәселен, апатқа ұшыраған, денесі күйген немесе ауыр операциядан кейін талықсыған адам үшін қан бергендер қаншама! Халық жасақшыларының тәртіп бұзушыларға қарсы күресте жасаған ерліктері де аз емес.

Жақында «Комсомольская правда» газетінде жарияланған «Өрт» деген мақалада Архангельск облысы, Мезен ауданының орталығында почта үйінің өртенген оқиғасы сөз болды. Өрт сөндірушілер келгенше от-жалын үдеп, қанаттас тұрған үйлердің де өртке шалыну хаупі туады. Почта қызметкерлері — кілең әйелдер өрт лап етісімен үйден атыпатып шығады. Бас бухгалтер К. Шуваева бағалы документтер, жұмысшылардың жалақы ақшасы жанып кететін болды-ау деп, есі шығып абыржиды. Жиналып қалған жұрт ішінен бес жігіт от оранып, жалын лаулаған үй ішіне дереу ұмтылады. Жігіттердің мақсаты өртті тез сөндіріп, үйден бағалы заттарды алып шығу еді. Олар, сөйтіп, апатқа жол берген жоқ. Көрші тұрғын үйлерді де өрт шалмай, аман қалды. Бірақ ержүрек бесеудің үшеуі, өрімдей жас жігіттер—комсомолецтер Владимир Шмаков, Сергей Варакин, жас коммунист Александр Паюсов отпен алысып жүріп, қаза тапты. Бұларға отқа түсіңдер деп ешкім бұйырмағаны белгілі. Бұлай етулеріне олардың азаматтық ары әмір етті. Мемлекет байлығын өрттен сақтап қалу, бақытсыздыққа ұшырағандарға қол ұшын беру — міне жігіттердің тосын қиындықтан тайсалмай отқа түсуіне итермелеген құдіретті күш осы еді.

Мақалада жалын құшқан өрендердің ерлігі жан-жақты әңгімеленумен бірге аудандағы өрт сөндірушілер тарапынан кеткен төзгісіз кемшілік те жете баяндалады. Олар хабарды естісе де, ырғалып-жырғалушылыққа салынады, дер мезгілінде жетіп, шұғыл шаралар қолданбайды. Мұның ақыры кісі қазасына әкеліп соқты. Міне кейбір адамдардың енжарлығы түптің түбінде неге соқтыратынын осыдан-ақ көруге болады.

Жетесіздік, парықсыздық, өзінің «мен-менімен» өзгенің бәріне немқұрайды қарау, енжарлық, селқостық — кесірлі әдет. Ондай әдетке бой ұрған адамдар коллектив пен қоғам мүддесіне жанашырлық істемейді, тек қара басының қамын ғана көбірек ойлап, өмірге тұтынушылық көзқараспен қарайды, қоғамнан неғұрлым көбірек қармап, азырақ бергісі келетін жымысқылар, тоғышарлар әділетсіздікке қарсы күрестен аттонын ала қашады немесе адамға қалтқысыз көмек көрсету керек болғанда жолдастарына, еңбектес әріптестеріне қол ұшын бере қоймайды.

Әлде біреулер өмірде аяғын шалыс басады — ал енжарлардың онда шаруасы жоқ. Онда менің нем бар деп сырт айналады. Біреуді біреу жәбірлеп жатады — енжарлар оны көрсе де, көрмегенсиді. Есік алдында қайсыбір жасөспірімдер ертелі-кеш сенделіп, ішімдікті ермек етсе де, енжарлар оған селт етпейді. Бізде кейде белгілібір өрескелдікке, әлдекімдердің өмірдегі, жұмыстағы шалыс басуына енжар, немқұрайды, самарқау қараушылық орын алып жүргенін жасыра алмаймыз. Мұндай теріс әдеттен әсіресе біздің жастарды сақтандырудың маңызы ерекше.

Көшеге шыққан кейде мынадай қолайсыз жағдайға тап боласың. Арақ-шарап буына бөккен қайсыбір жігіттер қыз балаларға немесе қарт кісілерге қарап тұрып тиіседі, бірақ айналада кейбір ересек адамдар мұны көрсе де, көрмегенсіп өтіп жатады. Осындайда бұзақылар масайрамағанда, кім масайрайды? Міне самарқаулық, енжарлықтың аяғы неге апарып соғады десеңізші?! Қайсыбіреулер түнімен даурығысып, селкілдеп би билейді, жұрт ұйқыда жатқанда құлақ жарар музыка ойнатады, бір үйде қатар тұратын көршілердің мазасын алдым-ау деп әсте ойламайды. Өйткені ондай адамдардың көкейіне өзімшілдік, бөтеннің тұрмыс, көңіл күйіне немқұрайды қараушылық ұялаған.

Немесе мынадай жәйтті алайық. Кейде жасөспірімдер дуалдарға, үй қабырғасына сырлы бояумен түрлі тұрпайы сөздерді шимайлап жазып жатқанда, соған кейбір ересек адамдар: «Әй, мынауың не?» деп ескертпе де жасамай өте шығады. «Мұнда менің не шаруам бар. Мейлі, жаза берсін, менің үйімнің қабырғасы емес қой» деп ойлайды өздерінше ондай адамдар.

Қайсыбір тұрғын үй подъездерінің ластанып жатуы, ондағы терезелердің, шамдардың сындырылып, кіреберіс есігінің қиратылуы көзге ұшырайды. Бұл олардың тозығы жеткенінен емес, қайта көп ретте тәртіпсіздіктің салдарынан орын алатын өрескелдік.

Міне бұған тыйым салу сот, прокуратура, милиция органдарының міндеті дейтіндер де табылар. Жоқ, бұл — жұртшылықтың ісі, бүкіл қоғамның ісі, бәрімiздің төл ісіміз. Жұртшылық, қоғамдық пікір бізде ең күшті құралдар екені сөзсіз. Мұны әсте ұмытпаған жөн.

Коллектив ішіндегі, оның жұмысындағы ағаттықты, олқылықты, кейбіреулердің аяғын шалыс басуын, қоғамға, біздің ортақ ісімізге кесірін тигізетін өзге де жәйттерді көре тұра үн қатпай жүре беру — бұл да енжарлық. Қоғам мүлкінің бейберекет жұмсалып, иесіздікке ұшырағанын, айталық, темір жол станциялары бойында тау-тау болып үйіліп, тот басып, қирап жатқан ауыл шаруашылық машиналарын көзің шалса немесе минералдық тыңайтқыштардың ашық далада, қар суымен, жаңбырмен шайылып, бүлініп жатқанын көрсең, бұл хақында жұмған аузыңды ашпасаң, сірә, одан өткен қандай енжарлық бар?!

Самарқаулық пен енжарлық қоғамдық шаруашылықты жүргізуде де елеулі кемшіліктерге, тіпті қылмысты істерге апарып соғады. Моральдық жағынан азғындау да осыдан туады. Жұртшылықтың селқостығын пайдаланған кейбір жымысқылар көзбояушылық, алдау-арбау жолына түседі. Көпшіліктің, қоғамдық ұйымдардың қырағылығы әлсіреген жерде кейде бұл асқынып та кетеді. Осыдан барып мемлекет мүлкін талан-таражға салуға «қолайлы» жағдай жасалады. Мысалы, Талдықорған облысы, Бөрлітөбе ауданындағы «Прибалхаш» совхозында соңғы жылдары есеп-қисап жұмысы бетімен жіберілгені мәлім болды. Совхоздың бұрынғы директоры С. Мұқатов бастаған бір топ адам қоғам малын талан-таражға салып, мемлекетке үлкен зиян келтірген. Олар өз қылмысын көзбояушылықпен бүркемелеп, әр жүз биеден алынған құлын санын артық жаздырып келген. Мал санағы жүргізілетін кезде «ішіп-желініп» кеткен жылқылардың орнын «жабу» үшін Сарқант ауданынан уақытша жылқы айдап әкеліп отырған. Мұқатов совхозды жаңа директорға өткізген кезде 429 жылқының, жүз шақты ірі қараның орны жоқтығы анықталды. Ал осындай қылмыспен жемқорлар бірнеше жыл бойы айналысқан. Сонда мұны кезінде ауданның басшы ұйымдары, тексеру, заң орындары, қалың жұртшылық көрмеген бе, білмеген бе деген заңды сұрақ туады.

Кейде жұрттың селқостығы, олардың тарапынан батыл әрекет жасалмауы салдарынан бұзақылар масайрап алады. Кейбіреулердің еркінсуіне тіпті өзіміз себепкер болып жатамыз. Жоқтан өзгеге көңіл бөлсек, жүйке шыдай бере ме дейміз көп ретте. Мұның өзі ымырашылдықтан, «әй соны қайтемін» деп, тура айтуға қорғалақтаудан өрбиді.

Адамдардың өзара жиі қарым-қатынас жасайтын жері — халыққа қызмет көрсету салалары. Қазір бұл салалардың жұмысында соны леп байқалады. Мұның өзі жұртшылықтың тілегіне сай болды. Әйтсе де жекелеген кемшіліктер де жоқ емес. Кейбір ательелердің, шеберханалардың, қабылдау пункттерінің, асханалардың, магазиндердің жұмысында реніш туғызар олқылықтар кездеседі. Өз ісіне селқос қарайтын, тұтынушыларға ілтипат көрсете білмейтін, жағымсыз мінез танытатын сатушылар әлі де баршылық. Қалалық транспортта да кейде тосын жайларға тап боламыз. Мәселен, белгілібір тәртіп бойынша троллейбустың немесе автобустың алдыңғы есігінен карттардың, мүгедектердің кіруге хақысы бар. Ал көп ретте бұлай болмай жүр. Балалар да, жасөспірімдер де кимелеп, алдыңғы жақтан кіреді де, тәртіпсіздік, қолайсыздық туғызады. Бұған автомобиль транспортының мекемелері де кінәлі тәрізді. Тексерушілер тек билеттің алынған, алынбағанын ғана қадағалайды да, транспорт ішіндегі тәртіпсіздікпен ісі болмайды. Бірақ бұған өзіміз де кінәліміз. Өйткені әлгіндей тәртіпсіздікті көрсек те көрмегенсиміз. Тәртіп бұзушыны жөнге салуға араласпаймыз. Сірә, келеңсіз осы жайды біз өзіміз түземесек, басқа қаладан біреулер келіп жөндей коймасын ойламайтын болуымыз керек.

Қоғамдық орындарда, жұрт көп жиналып, шоғырланатын жерлерде, айталық, темір жол станцияларында, аэровокзалдарда, театрларда, басқа да мәдениет мекемелерінде: «Үй сыпырушының еңбегін қадірлейік», «Аяғыңызды сүртіп кіріңіз» деген жарнамалар ілулі тұрғанын жиі көріп жүрміз. Бұл, әрине, жақсы. Сонымен бірге мектеп шәкірттері, жасөспірімдер үшін «Жасы үлкендерге ілтипат, құрмет көрсету — әдептілік белгісі», «Жасы үлкен карттарға, мүгедектерге орын ұсыну, жол беру, қадірлеу — сенің борышың», «Транспортта тыныштық сақтаңыз», «Үлкенмен әдепті сөйлесу — көргенділік», «Кішіпейілділік, ізеттілік — асыл қасиет» деген жарнамалар жазып қоюдың не сөкеттігі бар дегіміз келеді. Күнделікті тіршілік нормаларын жарнамаға айналдырып керегі не, бұл ұсақ-түйек қой дейтіндер де табылуы ықтимал. Бірақ қай мәселе де ұсақ-түйектен басталады ғой. Әңгіме адамды, әсіресе жас буынды әдептілікке, парасаттылыққа, кішіпейілділікке, сыпайыгершілікке тәрбиелеу туралы болып отыр емес пе!

Советтік өмір салтына жат кейбір ескі әдеттерді жою үшін тек әкімшілік тарапынан ғана шаралар қолдану, әрине, жеткіліксіз. Бұған қалың бұқараны кең қатыстырған абзал. Әсіресе жастарды селқостықтан, енжарлықтан сақтандырудың маңызы айрықша. Самарқаулық та — дерт, кесел. Мұны асқындырмай, батыл қолға алғанымыз жөн. Ал тәртіпсіздіктің нәр алар жері енжарлық екенін естен шығаруға болмайды. Енжарлықтың, селқостықтың аяғы неге апарып соғатынын жоғарыда там-тұмдап болса да айттық.

КПСС Орталық Комитетінің партияның XXVI съезіне Есепті баяндамасында былай делінген: «Совет адамдарының дені адал, жан-тәнімен еңбек етеді. Олар өздеріне қоғам беріп отырған саналуан игіліктерді толық әрі тиімді пайдаланады, біздің халық дәулетін сақтап, молайтады. Әйтсе де, бізде мемлекетке аз беріп, одан көп нәрсе қарпығысы келетін адамдар да бар. Нақ осындай психология топырағында өзімшілдік пен мещандық, дүниеқорлық, халықтың мүдделері мен істеріне немқұрайды қараушылық пайда болады... Барлық еңбек коллективтерінің, барлық қоғамдық ұйымдардың, барлық коммунистердің күш-жігері осындай сиықсыз құбылыстарға қарсы күреске бағытталуға тиіс» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 85-бет), Демек, мұндай жағымсыз көріністерге қарсы күресте сөзбен иландыру әдісін де, заңның қатаң күшін де пайдалана білу қажет.

Коммунистік тәрбие совет адамдарын коллектившілдікке, азаматтық парызға, саяси белсенділікке баулиды. «Адамға жақсылық көрсетуге, шарапатыңды тигізуге асық» дейді көпті көрген көнекөз қарттар, өмірден тәжірибе түйген адамдар. Сондай-ақ халық даналығының да: «Жақсының жақсылығын айт, нұры тассын, жаманның жамандығын айт, құты қашсын» деп әріден сыр тартатыны да тегін емес.

Жазушы Н. А. Островский қатты сырқаттанып, төсек тартып жатқанда, бір шетел тілшісі одан: «Мұндай қаһармандық еңбек ету үшін рухани күш-жігерді қайдан аласыз?» деп сұраған екен. Сонда ол: «Барлық ауыртпалықты көтеруге ортақ іс, ортақ күрес күш-қуат береді» деп жауап қайтарған. Бізде ортақ іс — бүкілхалықтық іс. Қоғамдық борышты саналы түрде ыждаһаттылықпен орындау, жеке мүддені қоғамдық мүддемен ұштастыру — абыройлы парыз. Сондықтан қоғам өміріндегі істің қай түріне де енжар, немқұрайды қарауға, жауапкершіліктен жалтарып, «Сен тимесең, мен тимен» деп бей-жайлыққа салынуға ешқайсымыздың да хақымыз жоқ. Өнеге күші өлшеусіз.

Қорыта айтқанда социалистік қоғамның әрбір мүшесі ең алдымен өзінің сана-сезімін жетілдіру үшін не қажеттің бәрін пайдалануға борышты. Жеке адамның мүддесінен гөрі қоғамдық мүдденің биік тұруын әрдайым ескеру керек. Міне сонда күнделікті өмір-тіршілігімізден, қоғамдық істен самарқаулық пен селқостық, енжарлық орын алмайтын болады.

З. АЙТМАҒАМБЕТОВ,
Қазақ ССР-інің еңбек сіңірген мәдениет қызметкері.

Халықаралық ТАҚЫРЫПҚА

«ҮРЕЙ ТЕПЕ-ТЕҢДІГІ» КОНЦЕПЦИЯСЫ, ОНЫҢ МИЛИТАРИСТІК МӘНІ

КПСС XXVI съезінде белгіленген Бейбітшілік программасы әлемдегі оқиғалардың барысына игі ықпал етіп отырған қазіргі халықаралық өмірдің маңызды факторына айналды. Съезд бейбітшілікті қорғап қалу керек — бүгінгі таңда халықаралық тұрғыдан біздің партиямыз, біздің халқымыз, сондай-ақ планетадағы барлық халықтар үшін бұдан асқан маңызды міндет жоқ деп атап көрсетті. Қазіргі кезде империализмнің, әсіресе АҚШ пен НАТО-ның реакцияшыл топтарының соғысқұмарлық саясаты мен озбырлық әрекетінің салдарынан жанталаса қаруланудың жаңа кезеңі өршітіліп, халықаралық шиеленіс ушықтырылып отыр.

Империализмнің агрессияшыл топтары, әсіресе американдық әскери өнеркәсіп комплекстерінің «қырғилары» халықты жаппай қырып-жоюға арналған ракеталық ядролық қару-жарақтың жаңа түрлері мен жүйесін жасау жөніндегі соғысқұмарлық жоспарларын жүзеге асыра бастады. Олар орта қашықтықта қолданылатын американдық ядролық ракеталарды Европа континентіне қалайда орналастыру үшін күш салуда. АҚШ пен НАТО-ның соғысқұмарлары әскери шығынды үдетіп, оны алдағы бес жылдың ішінде бір жарым триллион долларға жеткізуді жобалап отыр.

Батыстың жалдап идеологтері мен сатқын саясатшыларының кейбір теориясымақтары мен концепциялары агрессияшыл империалистік күштердің осы соғысқұмарлық саясатына қызмет етуде. Солардың ішінен соңғы кезде буржуазияшыл және ревизионистік теоретиктер арасында таралып жүрген «астам держава» концепциясын атап айтуға болады. Бұл концепция әлемдегі оқиғалардың бәрі АҚШ пен СССР-ге — екі «астам державаға» байланысты деген буржуазиялық долбарға негізделген.

Екі «астам держава» тайталастығы жөніндегі теория империалистік саясатшылар мен идеологтерге ең алдымен өздері қолдап, уағыздап отырған бағыттың агрессиялық сипатын бүркемелеу үшін қажет. Халықаралық шиеленіс пен соғыс қаупінің себебін олар әлгі алыптардың «егесінің» салдарынан деп түсіндіргісі келеді. «Астам державалар» арасындағы тайталастан келіп буржуазия саясатшылары жанталаса қаруланудың ақтайтын «үрей тепе-теңдігі» теориясын шығарады. Мұны олар бейбітшілікті сақтауға қызмет етеді деп мәймөңкелейді.

Совет Одағы мұндай тұрлаусыз теориясымақ пен авантюристік саясатты үзілді-кесілді айыптайды. Жанталаса қаруланудың қайта өршіту— есуастық. Бұл халықаралық шиеленісті ушықтырады, ядролық соғыс қатерін күшейтеді. Мұны өмірден аластау керек. Сондықтан да жанталаса қаруланудың ауыздықтау, соғыс қатерін жою, бәсеңдікті баянды ету, бейбітшілікті нығайту жолындағы күрес қазіргі уақытта айрықша маңызға ие болып, шұғыл міндетке айналып отыр.

Қазіргі әскери күштердің тепе-теңдігі бейбітшілік пен халықаралық тұрақтылық мүддесіне толық сай келеді. КПСС XXVI съезінде атап көрсетілгеніндей, СССР мен АҚШ арасында, Варшава Шарты мен НАТО арасында қалыптасқан әскери-стратегиялық тепе-теңдік объективті түрде біздің планетамызда бейбітшілікті сақтауға қызмет етеді.

Совет Одағы мен социализм елдері сыртқы саясат саласында әрқашан бейбітшілік пен халықтардың хауіпсіздігін жақтайды, әлеуметтік құрылысы әртүрлі мемлекеттер бейбіт қатар өмір сүру, өзара тиімді ынтымақтастық жасау, империализмнің агрессияшыл тиміскі әрекеттеріне батыл тойтарыс беру жөніндегі лениндік принциптерден айнымайды.

Советтер Елі қашан да мемлекеттер арасында қалыпты қарым-қатынас орнату жағында. Бізге өзгеден әскери басымдылықтың қажеті жоқ. Бұл жөнінде совет коммунистерінің мәртебелі форумы — КПСС XXVI съезінің трибунасынан ашық айтылды. «Біз ол жақтан әскери басымдыққа жетуге ұмтылған емеспіз және ұмтылмаймыз да, — делінді съезде. — Ол біздің саясатымыз емес. Бірақ олардың бізден ондай артықшылығы болуына да жол бере алмаймыз. Мұндай әрекеттер, сондай-ақ бізбен күш көрсету позициясынан сөйлесеміз деушілік мүлде перспективасыз нәрсе!» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 29-30-беттер).

АҚШ пен НАТО-ның орын алып отырған тепе-теңдікті бұзып, әскери басымдыққа ұмтылуы, әрине, халықаралық шиеленісті ушықтырып, саяси-әскери тұрақтылықты әлсірете түсетіні сөзсіз. Халықаралық қарым-қатынастың негізі «үрей тепе-теңдігі» емес, сенім тепе-теңдігі болуға тиіс.

Сондықтан Совет Одағы мен социализм елдері империализмнің агрессияшыл күштерінің мүддесіне қызмет ететін буржуазия идеологтерінің «үрей тепе-теңдігі» теориясымағын батыл әшкерелей отырып, үлкен-кішілі мемлекеттер арасында сенім мен құрметке негізделген қалыпты қарым-қатынастар орнату арқылы халықаралық қауіпсіздікті сақтау жолында дәйекті күрес жүргізіп келеді.

Әлем екі системаға бөлініп отырған жағдайда жер бетінде бейбітшілікті сақтаудың бірден-бір дұрыс жолы — бейбіт қатар өмір сүру. Алайда бейбіт қатар өмір сүрудің халыққа қарсы режимді қорғаумен, жаңа отаршылдықты қолдаумен, контрреволюцияны күштеп таңумен үш қайнаса сорпасы қосылмайды. Бейбітшілік үшін, империалистік агрессорларға қарсы күрес дүниежүзілік революциялық процестің құрамдас бөлігі болып табылады. Әйтсе де әскери арандатушылық пен жаңа дүниежүзілік соғыс қатері әлемді революциялық жолмен өзгертуді жақтаушылар тарапынан емес, қайта империализмнің агрессияшыл күштері тарапынан, солардың контрреволюцияны қолдау саясатынан туып отыр.

Ядролық ғасырда әлеуметтік құрылысы әртүрлі мемлекеттер арасында қалыпты қарым-қатынастар орнатудың бейбіт қатар өмір сүруден өзге негізі жоқ. Әйтсе де бейбіт қатар өмір сүру саясатының өзіндік шегі, шеңбері бар. Бұл мемлекеттер, ең алдымен әлеуметтік құрылысы әртүрлі мемлекеттер арасындағы қарым-қатынасты қамтиды. Бейбіт қатар өмір сүру саясатын заманымыздағы ең шұғыл саяси проблема —ракеталық-ядролық соғысты болдырмаудың, екі системаның тайталасын бейбіт бәсекелестік арнасына бұрудың жолын табуға жәрдемдесуге тиіс. Бұл арада осыған байланысты тағы бір келелі проблема бар, бұл — әлеуметтік проблема. Оның мәні — цивилизацияны бұдан да биік сатыға көтеру, адамды адамның қанауының, ұлттық және әлеуметтік езгінің барлық түрін жою.

Егер бірінші проблема мемлекеттер арасындағы келісімдер арқылы шешілетін болса, екінші проблема — одан әлдеқайда күрделі, ол таптар, қаналушылар мен қанаушылар арасындағы күрес арқылы ғана шешімін табады. Демек, халықаралық аренада, суверенді мемлекеттердің өзара қарым-қатынастары саласында қолданылатын бейбіт қатар өмір сүру принциптері бұл аренадан, бұл қарым-қатынастардан тыс жағдайда өзінің күшін жояды. Соғысты халықаралық даулы мәселелерді шешудің әдісі ретінде қолдануға тыйым салуға болады және оған тыйым салынуы керек, бірақ орныққан, қалыптасқан саяси және әлеуметтік жағдайларды өзгертуге бағытталған көтеріліске, жалпы бұқараның революциялық қозғалысына «тыйым салуға» болмайды. Қазіргі әлемді тек әскери потенциалы бар мемлекеттер тобына бөліп, олардың барлық қарым-қатынастарды «үрей тепе-теңдігі» психологиясының көрінісіне апарып саю осы заманғы халықаралық жағдайға таптық көзқарас тұрғысынан талдау жасауды жоққа шығарады, агрессорлар мен агрессияның құрбандарын бір сатыға қоюға мүмкіндік береді. Мәселені бұлайша қою мүлде қате. Өйткені әңгіме мемлекеттердің әскери күш-қуатында ғана емес, олардың сол әскери потенциалды қандай мақсатқа пайдалануында.

Сондықтан мәселені бұлай қою, айталық, әскери одақ атаулыға, ұлы державалардың барлық жоспарларына қарсы жалпы күреске шақыру қате деуіміз керек. Шындығына келгенде, бұл күнде саясаттан онша хабары жоқ адамдардың өздері де одақтардың бәрі бірдей болмайтынын жақсы біледі. Мәселен, империалистік мемлекеттердің агрессиялық әскери блогі — НАТО мен социалистік елдердің қорғаныс мақсатын көздейтін одағы — Варшава Шартының арасында жер мен көктей айырмашылық бар. Өйткені олардың көздеген мақсаттары әртүрлі. Ендеше, егер бейбітшілікті нығайтуға, жанталаса қаруланууды ауыздықтауға бағытталса, барлық халықтардың мүддесін көздейтін болса, онда ұлы державалар арасындағы шарттар мен келісімдер, әрине, пайдалы әрі қажет. Бұған бір кездегі АҚШ пен СССР арасындағы стратегиялық қару-жарақты шектеу (ОСВ-I) жөніндегі қол жеткен уағдаластық мысал бола алады. Алайда АҚШ-тың Р. Рейган басқарған әкімшілігі екі жақты байланыстың көптеген бағыттарын кері шегеріп тастады. Вашингтон ОСВ-2 шартын ратификациялаудан бас тартып, халықты жаппай қырып-жоюға арналған нейтрон қаруын шығаруға шешім қабылдады.

АҚШ пен НАТО-ның билеуші топтары өздерінің арам пиғылдарын жасырып, жұртты нейтрон қаруы Варшава Шарты елдерінің әскери басымдығын «теңестіруге» мүмкіндік береді деп иландырмақ болады. Әрине, бұл жалған. Өйткені нейтрон қаруын шығаруға үйғарғанда, Америка Құрама Штаттары Варшава Шартына қатысатын елдерден қалай да тактикалық ядролық қару жөнінен әскери басымдыққа жетуді көздеді. Мемлекеттердің бейбіт қатар өмір сүруінің негізі болып табылатын әскери тепе-теңдік мәселесін жиып қойған АҚШ әкімшілігі енді өзінің әскери басымдыққа жетуін келіссөздің міндетті шарты етіп қоюға тырысып отыр. Әрине, СССР мен социалистік елдер бұған ешқашан келісе алмайды.

Осындай жағдайда буржуазия саясатшылары әскери державалар арасындағы айырмашылықты бүркемелеп, олардың саяси мақсаттарын бір етіп көрсетуге тырысуда. Олардың сонда көздеген мақсаты не? Олардың мақсаты — әлемді уысында ұстауға ұмтылып, дүние жүзіне ядролық соғыс қатерін төндіріп отырған Америка Құрама Штаттарының өктемдік саясаты мен бейбітшілікті нығайту, жанталаса қаруланууды ауыздықтап, соғыс қатерін жою, сөйтіп, барлық халықтардың, әрбір адамның өмір сүру правосын қамтамасыз ету жолында қаһармандық күрес жүргізіп отырған Совет Одағының саясатында әлдеқандай бірлік бар деген сандырақ концепцияны қалайда дәлелдеу. Бірақ мұның шындықпен жанаспайтыны айдан анық. Рас, кемелденген социализм орнатқан Советтер Елінің экономикалық және қорғаныс күш-қуаты орасан зор екені белгілі. Бірақ Ұлы Октябрьден кейін шынайы азаттыққа ие болған совет халқының жасампаздық қажырлы еңбегімен жасалған бұл потенциал жарқын болашаққа бастайтын асқақ идеяларға —коммунизм ісіне, әлеуметтік прогресс пен бейбітшілік ісіне, халықтарды ядролық соғыс апатынан сақтау жолындағы күреске қызмет етеді. Бұл әлемнің адал ниетті адамдарына айдай аян.

Оның бержағында АҚШ пен СССР-дің әлеуметтік құрылысында түбегейлі айырмашылық бар. Америка Құрама Штаттары — капиталистік системаның басты мемлекеті, ал Совет Одағы — адамзаттың жарқын болашағы — коммунизмге жол салып отырған кемелденген социализм мемлекеті, социалистік достық одақтың мүшесі. Бұл таптық айырмашылықты «елемеу» — шындықты бұрмалау. Қазіргі заманның негізгі қайшылығы — Совет мемлекетінің кейбір өзіндік мүдделерінің капиталистік ірі мемлекеттің мүдделеріне керегар келуі емес, қайта ешқашан ымыраға келмейтін екі системаның — социализм мен капитализмнің арасындағы қарама-қайшылық. Бұл — объективті шындық. Міне осы негізгі қарама-қайшылық мемлекетаралық қарым-қатынастар саласына да ықпал етіп отырады.

Дүниежүзілік аренада осы заманның екі негізгі күші мен тенденциясы — социализм мен капитализм тайталаса түседі. Түбегейлі, антагонистік мүдделердің егесі ушыға келе әдеттегі шектеулі қақтығыстар шеңберінен асып, кейде дүниежүзілік маңызы бар оқиғаларға ұласуы да мүмкін. Ал империализмнің авантюристік саясаты халықаралық жанжалдарды өршітіп, дүние жүзін апатқа ұшырататын ядролық соғысқа апаруы ғажап емес.

Сондықтан жаппай және толық қарусыздану проблемасы күн тәртібінен әсте түспейді. Монополиялық буржуазияның итаршылары болса, дүние жүзінде бейбітшілікті сақтаудың басты шарты жанталаса қарулануды өршіту арқылы жасалатын «үрей тепе-теңдігі» деп әлем жұртшылығын иландырғысы келеді. Әрине, бұл босқа арамтер болушылық. Әйтсе де мұндай жағдайда Совет Одағы мен социалистік достық одақ елдері өздерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін экономикалық және қорғаныс күш-қуатын арттыруға байланысты шараларды жүзеге асыруға мәжбүр болатыны белгілі.

Халықаралық мәселелерді таразылауға «үрей тепе-теңдігі» өлшемін қолдану социализм елдерінің саясатына мүлде жат. Совет Одағы «үрей тепе-теңдігі» дегенге үзілді-кесілді қарсы. СССР сенім тепе-теңдігін жақтайды.

Қауіпсіздікті барған сайын молайтып отырған ракеталық-ядролық қару-жарақтар арсеналына апарып телігенде, империализмнің реакцияшыл топтарының сойылын соғушы буржуазия саясатшылары соғысты қорғаштайды. Өйткені бұл агрессияшылардың, соғыстан қисапсыз пайда табатын әскери өнеркәсіп «қырғиларының» мүддесіне сай келеді. Ал қазіргі міндет соғыс қатерін жою, әлемді апатқа душар ететін соғысты болдырмау болып отыр.

Партияның XXVI съезі белгілеп берген Бейбітшілік программасын жүзеге асыра отырып, Совет Одағы бейбітшілік пен халықтардың қауіпсіздігін нығайту, жанталаса қарулануды ауыздықтап, соғыс қатерін жою жолында еселенген жігермен күрес жүргізуде. Бейбітшілік күштерінің ықпалы да арта түсуде. Мұндай жағдайда социализмді оп-оңай ығыстырып тастауға болмайтынына көздері жеткен буржуазия саясатшылары мен идеологтері социализм мен капитализм арасында «тепе-теңдікті» сақтау жөніндегі принципті амалсыз жақтауға мәжбүр болып отыр. Мұның өзі, — әділін айтсақ, социализмнің құдіретті ықпалын ашық мойындаумен барабар.

Алайда буржуазия идеологтері дереу тондарын айналдырып, енді қазіргі мемлекетаралық қатынастарды талдауға таптық тұрғыдан емес, «жаңаша» концепция тұрғысынан келуге тырысуда. Бұл ретте атышулы Р. Аронның «Әлемдік қоғам» жөніндегі концепциясы мысал бола алады. Оның пікірі бойынша осы заманғы цивилизацияның символы іспетті — автомат, танк, атом бомбасы — ондай қоғамның негізі болып табылады. Сонда автомат — партизандық соғыстарды бейнелейді, танк — тұрақты армия бөлімшелерінде, ал атом бомбасы — термоядролық соғыс жағдайында қолданылады. Осыдан келіп, ол бүкіл халықаралық қатынастар жүйесін «үрей тепе-теңдігі» негізінде құруға тырысады. Ал турасына келсек, Р. Аронның ойлап тапқан бұл «әлемдік қоғамы» «тепе-теңдік» теориясының көлеңкесі, бір көрінісі ғана.

Монополиялық буржуазия идеологтері жатпай-тұрмай уағыздап жүрген «үрей тепе-теңдігі» жанталаса қарулануды қайта үдетіп, халықаралық шиеленісті шегіне жеткізе ширықтырғаны болмаса, әзірге әлемнің барлық халықтарының мүддесіне сай келетін бейбітшілік пен бәсеңдікке де, мемлекеттер арасындағы қалыпты қарым-қатынастар мен қауіпсіздікке де негіз бола алмай отыр.

Халықтар қауіпсіздік пен өзара сенімнің тепе-теңдігіне негізделген баянды бейбітшілікті қалайды. Соған қарамастан АҚШ-тың президенті Р. Рейган қайдағы бір сілікпесі шыққан «советтік қатер» деген жалған лақапты желеу етіп, жанталаса қарулanудың жаңа кезеңін бастап, халықты жаппай қырып-жоятын қару-жарақтың жаңа түрлері мен жүйесін жасап шығаруға, оның ішінде орта қашықтықта қолданылатын ракеталарды Европа континентіне орналастыруға аласұрып, жанталасуда. Сонымен қатар АҚШ сүңгуір қайықтарға жаңа баллистикалық «Трайдент» ракеталарын орнатып, стратегиялық бомбардировщиктерді, ұзаққа ұшатын қанатты ракеталарды орналастыруды, космос кеңістігін әскери мақсатқа пайдалануды көздеп отыр. Мұның өзі, әділін айтсақ, ядролық жаппай соғысқа әзірлік болып табылады.

Империализмнің, әсіресе американ империализмінің милитаристік саясатының салдарынан халықаралық жағдайдың шегіне жете шиеленісіп отырғанын, осыған байланысты Совет Одағы мен социализм елдері өздерінің қорғаныс күш-қуатын нығайту шараларын жүзеге асыруға мәжбүр болып отырғанын айта келіп, КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, СССР қорғаныс министрі Д. Ф. Устинов былай деп атап көрсетті: «Ақ үйдің қазіргі басшылығы ақылмен санаспай, әлем халықтарының бейбітшілік жөніндегі мүддесін аяққа таптап, баса-көктеп «МХ» ракеталарын орналастыруға кірісетін болса, онда бұған жауап ретінде Совет Одағында да сол класқа жататын жаңа континентаралық баллистикалық ракета орналастырылатын болады... Егер қажет бола қалса, СССР Вашингтонның басқа да қоқан-лоққысына дер кезінде және тиісті жауабын бере алады».

Әрине, әскери бәсекелестікке Совет Одағы қашанда қарсы. Егер СССР қорғаныс күш-қуатын нығайтуды көздейтін болса, мұны ол тек өзінің, одақтастарының қауіпсіздігін сақтау үшін жасауға мәжбүр болады. Совет Одағының бұл салада ұстаған сара бағытын айта келіп, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде былай деп атап көрсетті: «Біз ең күрделі проблемаларды және ең алдымен, әрине, ядролық қарумен де, жай қарумен де жанталаса қарулануды ауыздықтау проблемаларын шешудің кінәратсыз, екі жаққа да қолайлы негізін іздестіруді жақтаймыз. Бірақ біржақты қарусыздануды бізден ешкім де күтпейтін болсын. Біз аңғал адамдар емеспіз.

Біз Батыстан біржақты қарусыздануды талап етпейміз. Біз тең праволылықты жақтаймыз, екі жақтың да мүдделерін ескеруді жақтаймыз, адал келісімді жақтаймыз. Біз бұған әзірміз».

Совет халқы бейбітшілік жолынан әсте таймайды. КПСС XXVI съезі белгілеп берген 80-ші жылдарға арналған Бейбітшілік программасы да, Коммунистік партия мен Совет мемлекетінің бүкіл сыртқы саясат саласындағы қызметі де дүние жүзінде баянды бейбітшілік пен әлеуметтік прогресті қамтамасыз етуге бағытталған. Сондықтан да Совет Одағының лениндік бейбітшіл сыртқы саясаты әлемнің ақ ниетті адамдары тарапынан әрқашан қызу қолдау тауып отырады.

В. БРЮХОВ,
философия ғылымының кандидаты.

Үнемді экономика үшін

КОМПЛЕКСТІ ЖҮЙЕНІҢ ТИІМДІЛІГІ

Кемелденген социалистік қоғамымыз жағдайында өндірістің, еңбектің өнімділігін арттыру экономикалық дамудың басты бағытына айналып отыр. Экономикалық тиімділік — өнімнің жоғары сапалы шығарылуы, оның техникалық-экономикалық және тұтыну қасиетінің өскелең талапқа сай болуы деген сөз. Ал бұл міндеттер миллиондаған еңбекшілердің белсенділігі мен іскерлігі, жемісті ісі арқылы жүзеге асырылады. Лениндік партия қоғамның негізгі ұясы — еңбек коллективінің ролін арттыруға ұдайы көңіл бөліп отырады. Өйткені әрбір еңбеккердің тәрбиешісі, оларды өнімді жұмыс істеуге баулушы, қолдағы шикізатты, еңбек және финанс ресурстарын ұтымды пайдалануды ұйымдастырушы — еңбек коллективі. Сондықтан да қоғамдық дамуымыздың келелі міндеттерін жүзеге асыру жолында еңбек коллективінің ролі зор.

Партияның XXVI съезінің шешімдерінде еліміздің экономикалық қуатын одан әрі арттыру, ғылыми-техникалық прогресті жеделдету айрықша атап көрсетілген. Олай болса қолдағы құрал-жабдықтарды, отынды, энергия қуатын, еңбекті үнемді де ұқыпты жұмсай отырып, оның түпкі нәтижесінің тиімді болуын қамтамасыз ету — әрбір коллектив үшін ардақты борыш.

Материалдық өндірістің келелі міндеттерін ойдағыдай шешуде ұйымшылдық пен жауапкершілікті, іскерлік пен озық тәжірибені өзара ұштастырып, елеулі табыстарға жетіп жүрген еңбек коллективтері біздің республикамызда аз емес. Солардың бірі — Шымкент қаласындағы «Восход» тігін фабрикасы. Бұл коллектив халық тұтынуына аса қажетті тігін бұйымдарын шығарады. Сондықтан әкімшілік пен партия, кәсіподақ және комсомол ұйымдары көпшілік қолды тігін бұйымдарын мол, әрі сапалы шығару мәселесіне айрықша назар аударып отырады. Әсіресе тұтынушылар киімнің қандай түрлерін көбірек керексініп отырғаны алдын ала анықталады. Мұның өзі өндірісті дұрыс жоспарлауға, технологиялық процестерді жетілдіруге, өнімдердің түр-түріне жұмсалатын шикізат мөлшерін дәлме-дәл белгілеуге мүмкіндік берді. Осыған орай тігін бұйымдарының түр-түріне лайық стандарттар ғылым мен техниканың жетістіктеріне, озық тәжірибеге сәйкес жасалып, өндіріске енгізілді. Бұл аса пайдалы болды.

Фабрика коллективі өндірісті басқару және жоспарлау саласындағы тәжірибесін байыта отырып, өз стандарттары негізінде еңбектің де, қоғамдық өндірістің де тиімділігін арттырудың комплексті жүйесін жасады. Бұл жүйе барлық учаскенің жұмысын жедел өрге бастыруға, өнімдердің сапасын жақсартуға елеулі үлес қосты.

Сонда бұл жүйенің ерекшелігі қандай?— деген сұрақ туады. Фабрикада өндірістің тиімділігін арттырудың комплексті шараларын белгілеу, оның жүзеге асырылуын бақылау ісімен шұғылданатын арнаулы совет құрылды. Советтің құрамына әкімшіліктің, партия, кәсіподақ, комсомол ұйымдарының өкілдері, мамандар, тәжірибелі тігіншілер кірді. Олар ішкі резервтер мен мүмкіндіктерді, іске асырылмай жатқан ресурстарды іздестіру жұмысын кең көлемде жүргізді. Көп болып қолға алған істің нәтижесі де айтарлықтай болды. Осындай жан-жақты зерттеулердің қорытындысына сәйкес жеті түрлі сала бойынша стандарттар белгіленді. Былайша айтқанда негізгі өндірістік қорды, күрделі қаржыны, материалдық, еңбек және финанс ресурстарын ұтымды пайдалану, өнім сапасын жақсарту жөнінде нақты шешім қабылданып, ол өндіріске енгізілді. Бастапқыда фабрика бойынша 89 түрлі стандарт жобалау ұйғарылса, оның 80-і белгіленіп, жұмыста қолданыла бастады.

Еңбек ресурстарын басқару жүйесін мысалға алайық. Бұл салада өндірісті және еңбекті ғылыми ұйымдастыру, өнімге жұмсалатын шикізатты жоспарлау, социалистік жарысты ұйымдастыру, материалдық және моральдық ынталандыру шараларын жүзеге асырудың нақты жолдары мен әдістері белгіленді. Ал ғылыми-техникалық прогресті тездету, өндірістің техникалық дәрежесін көтеру, технологияны жетілдіру, жаңашылдар мен өнертапқыштар қозғалысын өрістету, олардың бағалы ұсыныстарын зерттеу, маңыздыларын пайдалану сияқты мәселелер творчестволықпен шешілді. Міне осы іспеттес шаралар комплексті өндірістің өрге басуына үлкен қозғау салды, адамдардың кәсіптік мамандығын көтеріп, іскерлігін күшейтуге септігін тигізді.

Сонымен, қоғамдық өндірістің тиімділігін арттырудың комплексті жүйесі арқасында өткен үш жылда фабрикада елеулі табысқа қол жетті. Мысалы, қазір осында қолданылып жүрген нормалар түгел дерлік прогресті бағытта болып отыр, оның әрқайсысына жұмсалатын уақыт салалық жүйедегі нормадан он-он бес процент аз. Бұл—өндірісті, еңбекті ұйымдастыруды жақсартудың, технологияны жетілдірудің нәтижесі. Сол сияқты тігіншілер түгел дерлік еңбек ұйымдастырудың бригадалық әдісіне көшірілді. Бригадаларда басқару советтері құрылды. Барлық мәселені осы советтер шешеді. Әрбір бригаданың еңбек паспорты бар. Онда өндіріс және еңбек жағдайына байланысты ережелер баяндалған. Бригадаларда еңбек тәртібі нығайды, озаттар әдісін қолдану, еңбекті нормалау дұрыс жолға қойылды. 42 бригада жалақыны жұмыстың түпкі нәтижелеріне қарай төлеу әдісіне көшті. Бұл да адамдардың бір-біріне сенімін күшейтті, қоғамдық еңбек үстінде бір кісідей өнімді жұмыс істеуге деген ынта-жігерін тасытты. Сонымен қатар жұмысшыларға жоғары шеберлігі, сапалы өнім бергені үшін қосымша ақы төлеу тәртібі енгізілді. Жақсы жұмыс істегені үшін қосымша ақы алып жүрген жұмысшылардың белсенділігі өсіп, олар басқаларға өнеге көрсетуде. Әсіресе бұл шара адамдардың мінез-құлқына елеулі әсер етуде. Мұндай адамдар басқа жерге ауыспай, фабрикада тұрақты жұмыс істеу жөнінде патриоттық бастама көтере бастады. Мұның өзі коллектив ішіндегі моральдық ахуалды жақсартуға, адамдардың бойында еңбекке коммунистік көзқарасты қалыптастыруға кең жол ашты.

Фабрикада құрал-жабдықтарды дұрыс орналастыру есебінен өндіріс алаңын тиімді пайдалану — еңбек өнімділігін арттырудың қосымша бір резервіне айналды. Сондай-ақ жабдықтарды жөндеуді бір орталықтан ұйымдастырудың арқасында жөндеушілердің жұмыс өнімділігі 20 процент артты, жөндеу мерзімі 10 процент қысқартылды. Міне осының есебінен ғана жыл сайын 15 мың сом қаржы үнемделіп жүр. Ал жұмыс орнын ұйымдастыруды жетілдіру арқылы да мыңдаған сом пайда келтірілді.

Коллектив әзір өнімдерді өткізу міндетін де іскерлікпен шешуде. Олар сауда ұйымдарымен екі жақты шарт жасасқан. Осы негізде кәсіпорын өз өнімдерін сауда ұйымдарына қолма-қол беріп отырады. Бұл үшін оперативті жоспарлау әдісі енгізілді. Соның нәтижесінде киімнің түр-түрін көптеп шығару, сауда орындарының тілек-талғамын ойдағыдай өтеу үшін ішкі мүмкіндіктерді ұтымды пайдалануға жағдай жасалды. Осыған орай дайын киімдер қоймада жатып қалмайтын болды.

Экономикалық тиімділік үшін күрес коллективтің қай мүшесінің болсын абзал борышына айналған. Бұл жөнінде шаруашылық есептің ролі аса зор. Цехтарға нақты жоспар өнім көлемі, кимнің қандай түрінің қашан шығарылатыны, әр бұйымды әзірлеуге жұмсалатын шикізат мөлшері және басқа да негізгі көрсеткіштер белгіленіп беріледі. Ал цехтарда қаржыны тиімді жұмсаудың әдістері анықталады. Бейнелеп айтқанда, қарындашты қолға алып, жұрттың бәрі есепке отырады. Тігіншілер өз жұмысының нәтижелілігін айқындауды осылай бастайды. Шаруашылық есепке көшкеннен кейін цехтарда орынсыз шығын жойылып, арзан, әрі сапалы өнім шығару үшін күрес күшейді.

Фабрика әкімшілігі және партия, кәсіподақ ұйымдары бақылау жүйесін жетілдіріп, оның ықпалын арттыра түсті. Әрбір цехқа информациялық тақта қойылды. Онда сменалық тапсырмалардың нәтижесі жазылады. Сөйтіп, машина-есептеу станциясының нақты деректері негізінде қай цех кеше не тындырды, қандай өнімдер шығарды, тапсырманы қалай орындады деген сауалға тақтадағы мәліметтерден толық жауап алуға болады. Осындай күнделікті талдаудың қорытындысына байланысты ертеңгі міндеттер белгіленеді, жұмыстағы кемшілікті жою шаралары жүзеге асырылады.

Әр айдың аяғында кәсіпорын қызметіне терең талдау жасалады. Жоспардың заттай және ақша түрінде қалай орындалғаны, еңбек құралдарының, жұмысшы күшінің, негізгі өндірістік қордың қалай пайдаланылғаны жан-жақты әңгіме болады. Әсіресе өнімнің өзіндік құны, өндіріс рентабельділігі мәселесіне ерекше назар аударылады. Өйткені осы арқылы атқарылған жұмыстың нақты нәтижесін білуге болады. Әрбір көрсеткішке осылай терең үңілу арқылы өндіріс тиімділігін арттыру жөніндегі шаралардың, ұйымдастыру-басқару саласындағы әдістердің нәтижесі де анықталады. Осы талдауға сәйкес кейде нормалар қайта қаралады, шикізатты үнемдеудің негізгі көздері белгіленеді. Мұның өзі материалдық ресурстарды үнемді жұмсауға себін тигізді.

Фабриканың партия және кәсіподақ ұйымдары өзінің күллі бұқаралық-саяси жұмысын социалистік жарыстың ықпалын, жариялылығын күшейту шараларын жүйелі түрде іске асыруға бағыттай жүргізуде. Жарыс қорытындысы уақтылы шығарылады, озаттардың тәжірибесі кең таратылады. Патриоттық бастамалар қызу қолдау табады. Айталық, Л. Орлова, Л. Лошабова тәрізді мастерлер «Бесжылдық жоспарды адамдардың санын көбейтпей орындайық!» деген бастама көтерді. Осы бастамаға инженерлік тұрғыдан да, экономикалық тұрғыдан да талдау жүргізілді. Мамандар, тігіншілер өзара ақыл қоса келіп, сан жағынан аз ғана адамдардың өзімен-ақ көп жұмыс тындыруға болатынын дәлелдеді. Бұл бастама кең өріс алып, жақсы нәтижеге жеткізді. Фабрикада еңбек өнімділігі артты. Соңғы үш жылда өнім көлемі 14,2 процент ұлғайды. Бұл еңбек өнімділігін арттыру есебінен қамтамасыз етілді. Мемлекеттік Сапа белгісімен шығарылған өнім мөлшері де едәуір артты, өнімнің әрбір сомына шаққандағы пайда 18 процент, өндіріс рентабельділігінің дәрежесі 21,8 процент өсті.

Фабрика озаттарының патриоттық бастамасын Шымкент қалалық партия комитеті мақұлдады. Осы коллективтің тәжірибесін үйрену жөнінде арнайы сабақтар өткізілді. Әсіресе қоғамдық өндірістің тиімділігін арттыру жөніндегі комплексті жүйе әдісін қаладағы бірқатар кәсіпорындар өздерінде қолданып, елеулі табысқа жетіп отыр.

Партияның XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерінде ғылым мен өндірістің өзара байланысын нығайту, ғылым мен техниканың соңғы жаңалықтарын өндіріске батыл енгізу мәселесі атап көрсетілген еді. Сондықтан фабрикада өндірісті қуатты, жоғары өнімді құрал-жабдықтармен жарақтандыруға қамқорлық жасалуда. Техникалық-экономикалық саладағы күрделі проблемалар жөнінде ғылыми-зерттеу мекемелерімен творчестволық байланыс одан әрі нығайтылып отыр. Қазір коллектив бірқатар ғылыми-зерттеу институттарымен бірлесе отырып өндірістің түбегейлі мәселелері жөнінде ынтымақтаса жұмыс жүргізуде.

Еңбек ұйымдастырудың және ақы төлеудің Волга автомобиль заводында қолданылып жүрген жүйесі республикада бірінші болып осы фабрикада енгізілді. Бұл тігіншілердің материалдық ынталылығын көтерді. Ал еңбек өнімділігін арттырудың тұрақты да жоғары қарқыны кадрлардың кәсіптік-техникалық даярлығын жетілдірудің нәтижесі деуге болады. Мұнда жұмысшылардың кәсіптік мамандығын көтеруіне тиісті жағдай жасалған. Бұл үшін арнаулы оқу-методикалық кабинеттер ұйымдастырылды. Тігіншілер бос уақытында осы кабинеттерге келіп, өз мамандығына, өндіріс технологиясына байланысты сұрақтарына нақты жауап ала алады, озаттармен кездеседі, тәжірибе алмасады. Ал жас жұмысшылар ұстаздардың қамқорлығына алынған. Осы игілікті істер тігіншілердің өзара қарым-қатынасын нығайтып, белсенділікті арттырудың ебдейлі әдісіне айналды.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдерінде халық шаруашылығының тиімділігін арттыру, материалдық және еңбек ресурстарын ұтымды пайдалану, экономикаға басшылықты барлық салада жақсарту, шаруашылық механизмін жетілдіруді жеделдету және басқа да міндеттер атап көрсетілді. Ал фабриканың әкімшілігі, партия және кәсіподақ, комсомол ұйымдары қоғамдық өндірістің тиімділігін арттырудың комплексті жүйесін енгізіп, оны өскелең талапқа сай жетілдіре түсуде. Мұның өзі он бірінші бесжылдықтың тапсырмаларын ойдағыдай орындаудың кепілі болмақ.

А. ЛЮБОМИРСКИЙ,
экономика ғылымының кандидаты.

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КОЛЛЕГИЯ:

М. Мамажанов (бас редактор), **Ә. Ахметов, Ә. Р. Ахметов, Қ. Әбілдаев, Б. Баймаханов, О. Батырбеков, Ә. Қалмырзаев, Т. Қызықбаев, А. Мұхамбетов, О. Смағұлов, Т. Ыдырысов** (жауапты секретарь).

Телефондар; бас редактордың қабылдау бөлмесі —33-29-52, жауапты секретарь — 33-84-33, маркстік-лениндік теорияны насихаттау бөлімі — 33-84-32, нақты экономика бөлімі — 33-90-64, ұйымдастыру - партия жұмысы, ғылым және мәдениет бөлімдері — 33-80-89, әдеби қызметкерлер — 33-29-52, 33-92-01, бас редактор —33-86-89, бас редактордың орынбасары — 33-83-61.

УГ06176 Сдано в набор. 14. 04. 83. Подписано к печ. 4. 05. 83. Бум. тип. № 3. Формат издания $70\times108^{1}/_{16}$. Физ. п. л. 6,0. Усл. п. л. 8,4. Уч. изд. л: 8,6. Печать высокая. Заказ 17. Тираж 55892. Цена 25 коп.

Технический редактор **Д. Токтарбекова.**

Ордена Трудового Красного Знамени типография Издательства ЦК Компартии Казахстана, г. Алма-Ата, пр. Ленина 2/4.

«Қазақстан коммунисі» — «Коммунист Казахстана» — теоретический и политический журнал ЦК Компартии Казахстана на казахском языке.

Адрес редакции: 480044, Алма-Ата, ул. М. Горького, 50, 8-этаж.

Бағасы 25 тиын.
Индекс 75738.

ISSN 0135—1117.

«Казахстан коммунисі», Алма-Ата, № 5, 1983. 1—96.

БАРЛЫҚ ЕЛДЕРДІҢ ПРОЛЕТАРЛАРЫ, БІРІГІҢДЕР!

93

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

6
ИЮНЬ
1983

Барлық елдердің пролетарлары, бірігіңдер!

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

№ 6
Июнь
1983

ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫ ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ және САЯСИ ЖУРНАЛЫ | 1921 жылғы сентябрьден бастап шығып келеді

МАЗМҰНЫ

БАС МАҚАЛА — Ауыл шаруашылығын интенсивті дамыта берейік 3

КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Ө. ЖОЛДАСБЕКОВ — Жоғары оқу орнындағы социалистік жарыс 10
Е. ТҮРКЕБАЕВ — Тиімділікті арттыру жолдары 16

РСДРП ЕКІНШІ СЪЕЗІНІҢ 80 ЖЫЛДЫҒЫНА

Қ. ШӘЙМЕРДЕНОВ — Жаңа түрпатты партия 21
А. АЙДОСОВ — Іскерлік пен талапшылдық рухында 26

ПАРТИЯНЫҢ ЛЕНИНДІК АГРАРЛЫҚ САЯСАТЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ЖАҢА КЕЗЕҢІ

Т. СӘДУОВ — Егіншілік жүйесіне — ерекше қамқорлық 32
З. ТАМШЫБАЕВА — Ортақ мүдде, игі ізденіс 38
Ж. СЫДЫҚОВ — Жер асты суы — ырыс көзі 43

ИДЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

Бос уақыт — қоғамдық байлық 50
В. ҚРЫЛОВ — Кадрларды идеялық жағынан шыңдау 57

«КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМ: ТЕОРИЯ МЕН ПРАКТИКА ПРОБЛЕМАЛАРЫ» КУРСЫН ОҚЫП-ҮЙРЕНУШІЛЕРГЕ КӨМЕК

С. ӨТЕМБЕТОВ — Қоғамдық сана және жаңа адамды қалыптастыру . . . 63

ПУБЛИЦИСТ ТРИБУНАСЫ

А. ӘБДӘЛИЕВ — Жұмысшы мәртебесі 68

ӘДЕБИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР

Б. ЖОЛАМАНОВ — Музыка өнеріндегі соны леп 72

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТАҚЫРЫПҚА

АМЕРИКАН ИМПЕРИАЛИЗМІ: ЖҰМЫССЫЗДЫҚ, ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ, ҚАЙЫРШЫЛЫҚ, ҚАНАУ. Бітіспес әлеуметтік қайшылықтар елі. Қанқұмар «қырғилар». Айықпас кесел. Ұлттық трагедия 77

СЫН ЖӘНЕ БИБЛИОГРАФИЯ

Карл Маркс туралы қазақ тіліндегі алғашқы басылым. Б. АМАНТАЕВ — Ұлттық қатынастардың дамуына арналған еңбек. І. ҚОЖАБАЕВ — Зерттеу өрісі — Советтер қызметі 90

© «Қазақстан коммунисі» № 6. 1983.

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕРЕДОВАЯ — За дальнейшее интенсивное развитие сельского хозяйства . . 3

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИЗМА

У. ДЖОЛДАСБЕКОВ — Социалистическое соревнование в вузе 10
Э. ТУРКЕБАЕВ — Пути повышения эффективности экономики 16

К 80-ЛЕТИЮ ВТОРОГО СЪЕЗДА РСДРП

К. ШАЙМЕРДЕНОВ — Партия нового типа 21
А. АЙДОСОВ — В духе деловитости и взыскательности 26

НОВЫЙ ЭТАП В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ЛЕНИНСКОЙ АГРАРНОЙ ПОЛИТИКИ ПАРТИИ

Т. САДУОВ — Системе земледелия — особую заботу 32
З. ТАМШЫБАЕВА — Общие интересы, активные поиски 38
Ж. СЫДЫКОВ — Рационально использовать подземные водные ресурсы . . 43

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ИДЕОЛОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ

Свободное время — общественное богатство 50
В. КРЫЛОВ — Идейная закалка кадров 57

В ПОМОЩЬ ИЗУЧАЮЩИМ КУРС «РАЗВИТОЙ СОЦИАЛИЗМ: ПРОБЛЕМЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ»

С. УТАМБЕТОВ — Общественное сознание и формирование нового человека . . 63

ТРИБУНА ПУБЛИЦИСТА

А. АБДАЛИЕВ — Рабочий — это звучит гордо! 68

ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО

Б. ЖОЛАМАНОВ — К новым высотам музыкального искусства 72

НА МЕЖДУНАРОДНЫЕ ТЕМЫ

АМЕРИКАНСКИЙ ИМПЕРИАЛИЗМ: БЕЗРАБОТИЦА, ПРОИЗВОЛ, НИЩЕТА И НАСИЛИЕ. Страна острых социальных противоречий. Бизнес на слезах, бизнес на крови. Неизлечимое зло. Национальная трагедия 77

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Уникальное издание о Карле Марксе на казахском языке. Б. АМАНТАЕВ — Книга, посвященная развитию национальных отношений. И. КОЖАБАЕВ — Объект исследования — деятельность Советов 90

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН ИНТЕНСИВТІ ДАМЫТА БЕРЕЙІК

Марксизм-ленинизм классиктері тамақ өнімдерін өндіру тікелей өндірісшілердің және жалпы қоғам өмірінің бірінші шарты екенін атап көрсетті. «Шаруашылықтың нағыз негіздері, — деп үйретті В. И. Ленин, — азық-түлік қоры... Біз осы азық-түлік қорын— өнеркәсіпті қалпына келтіру қоры, шаруаларға жәрдем көрсету қоры деп қараймыз» (Шығармалар толық жинағы, 42-том, 165—166-беттер). Коммунистік партия халық шаруашылығын, соның ішінде қоғамның материалдық өндірісінің жетекші, әрі өмірлік маңызы айрықша зор саласы — ауыл шаруашылығын социалистік жолмен қайта құрып, жедел еркендетуді кемеңгерлікпен жүзеге асырып келеді.

Ауыл шаруашылығын социалистік негізде қайта құрудың ұлы программасы — лениндік кооперативтік жоспарды іске асыру барысында кедей шаруалардың жер туралы, қанаудан азат еркін еңбек жөніндегі ежелгі ой-арманы, мақсат-мүддесі адамзат тарихында тұңғыш рет біздің елімізде түпкілікті шешілді. Ал еңбекке өзара бірлесе коллективтік негізде қатысу, ақыны еңбегіне қарай алу принципі салтанат құрған қоғамымызда шаруалардың өндірістегі белсенділігі де, іскерлігі де артты. Қоғам байлығын молайтуға барынша қызу қатысу олардың абзал борышына айналды. Мұның өзі ауыл шаруашылығының қарышты дамуының, оның ішкі ресурстарын тиімді пайдаланудың қозғаушы күші болып отыр. Ауыл шаруашылығы қазір мүмкіндіктері орасан зор, егіншілік пен мал шаруашылығы жүйесінде аса ірі экономикалық та, әлеуметтік те міндеттерді түбегейлі шеше алатын салаға айналды.

Халықтың бақытты да шат тұрмыс құруын қамтамасыз етуді өз қызметінің жоғары мақсаты санайтын партиямыз ауыл шаруашылығын жоғары қарқынмен өркендетуге ұдайы қамқорлық жасап отырады. Партия социалистік және коммунистік құрылыстың әрбір кезеңінің ерекшеліктері мен жағдайын қатаң ескеріп, өзінің аграрлық саясатын қоғамдық өмірдің биік талаптарына орай творчестволықпен дамытуда. Лениндік аграрлық саясатының қазіргі кезеңінде ауыл шаруашылығының барлық саласын комплексті өркендетуге ерекше көңіл бөлініп отыр. КПСС Орталық Комитетінің 1965 жылғы март Пленумынан бергі өткен кезеңге көз салсақ, ауыл шаруашылығы өндірісінің жаңа белестерге көтерілгенін айқын көреміз. Мәселен, соңғы он бес жыл ішінде елімізде ауыл шаруашылығының материалдық-техникалық базасы сапалық жағынан мықтап жаңарды. Әсіресе ауа райының жағдайы қандай болғанына қарамастан ауыл шаруашылық дақылдарынан тұрақты жоғары өнім алуды қамтамасыз ететін суармалы егіншілік қарышты өркендеді. Суармалы және құрғатылған жерлердің көлемі 1,7 есе ұлғайды. Шаруашылықтарға минералдық тыңайтқыштар беру үш есе өсті. Ал еңбектің энергиямен жарақтандырылуы үш еседен астам артты.

Сөйтіп, ауыл шаруашылығының жалпы өнімі бір жарым есе өсті. Халықты жоғары сапалы ауыл шаруашылық өнімдерінің түр-түрімен жабдықтау да айтарлықтай жақсара түсті. Мысалы, жан басына шаққанда ет тұтыну елімізде революцияға дейінгі кезеңмен салыстырғанда екі есе көбейді. Ал соңғы он бес жыл ішінде сүт және сүт өнімдерін тұтыну — 25 процент, жұмыртқа екі еседей, овощ — 35 процент, өсімдік майы — 24 процент, қант тұтыну — 30 процент артты.

Партия мен үкіметтің күнбе-күнгі әкелік қамқорлығы арқасында бір кезде патшалы Россияның артта қалған шеткері аймағы саналған Қазақстан Совет өкіметі жылдары шырқау биікке көтерілді. Ол бүгінде аграрлы-индустриялы республикаға айналды. Оныншы бесжылдықтың өзінде ғана республиканың ауыл шаруашылығын одан әрі өркендету үшін 13,6 миллиард сом қаржы жұмсалды, оның негізгі өндірістік қоры 16,6 миллиард сомға жетті. Әсіресе астық шаруашылығы биік белеске көтерілді. Республика оныншы бесжылдықта жыл сайын Отанға орта есеппен бір миллиард пұт дерлік астық тапсырып отырды. Бізде қоғамдық мал шаруашылығы да өрлеу жолында. Өткен бесжылдықта сүт, жұмыртқа, жүн дайындау жоспарлары асыра орындалды. Ал етке өткізілетін әрбір ірі қараның орта салмағы 400 килограмнан айналды.

Советтік Қазақстанның ауыл шаруашылығының еңбеккерлері үстіміздегі бесжылдықты да табысты бастап, қажырлы жұмыс істеуде. Он бірінші бесжылдықтың өткен екі жылында ауа райының қолайсыз болуына қарамастан республика мемлекетке 27 миллион тоннадан астам астық сатты. Әсіресе бидайдың күшті және қатты сорттарын дайындау, сол сияқты күріш, жүгері, арпа, сұлы, бақша дақылдарын сату жөніндегі жоспарлар асыра орындалды. Ал ірі қараның, шошқаның, құстың саны көбейді.

Қорыта айтқанда, соңғы жылдардың ішінде елімізде ауыл шаруашылығын жаңа биік белестерге көтеру жөнінде ірі қадам жасалды, азық-түлік проблемасын толық шешудің берік негізі қаланды. Міне осы күрделі табыстар негізінде Азық-түлік программасын жасау қажеттігі де алға қойылды. Сондықтан да партияның XXVI съезінің шешімдеріне сәйкес КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумында қабылданған СССР-дің Азық-түлік программасы — біздің бүкіл қоғамдық өміріміздің, кемелденген социализмнің қазіргі кезеңінің объективті түрдегі қажеттігінің заңды көрінісі. Ал азық-түлік проблемасын шешу тек бір ғана саланы — ауыл шаруашылығын өркендету есебінен емес, сондай-ақ бүкіл аграрлық-өнеркәсіптік комплексті дамыту арқылы қамтамасыз етіледі. Осы ұзақ мерзімге арналған программа еліміздің аграрлық-өнеркәсіптік комплексінің өндіргіш күштерінің аса зор мүмкіндіктерін анағұрлым ұтымды пайдалануды көздейді. Осыған орай Азық-түлік программасын орындау жолындағы күрес бүкілхалықтық іске айналды.

Көсеміміз В. И. Ленин «...социализмнің міндеті өнеркәсіп пен егіншілікті жақындастыру және біріктіру» (Шығармалар толық жинағы, 42-том, 16-бет) мәселесіне айрықша назар аударған болатын. Ал лениндік осы идеяның өміршеңдігін, оның ұлы күшін қоғамдық дамудың тәжірибесі айқын көрсетіп отыр. Қазір ғылыми-техникалық прогресс кең қанат жайған, ауыл шаруашылығында өндіргіш күштердің қарышты дамып отырған жағдайында аграрлық өндірісте кооперациялау өзінің аса маңызды ерекшеліктерімен жаңаша өріс алуда. Атап айтқанда, ол жоғары товарлы, осы заманғы техникамен жарақтандырылған, мамандандырылған ірі шаруашылықтарды қамтып отыр. Осындай кооперация құрамында совхоздармен, колхоздармен қатар мемлекеттік ауыл шаруашылық және өнеркәсіптік кәсіпорындар да бар. Сондықтан да шаруашылықаралық кооперациялау мен аграрлық-өнеркәсіптік интеграциялау лениндік кооперативтік жоспарды кемелденген социализм жағдайында жүзеге асырудың жаңа кезеңі болып табылады. Аграрлық-өнеркәсіптік комплекстер мен бірлестіктер кәсіпорындардың селодағы жаңа түрі ғана емес, сонымен бірге ауыл шаруашылығын өркендетудің сара бағыты.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас Азық-түлік программасын орындау жөніндегі келелі міндеттер туралы айта келіп, былай деді: «Қабылданған программада әңгіме, баршамызға мәлім, бірінші кезектегі, кезек күттірмес міндеттер туралы болып отыр. Ал бірақ егер перспектива жөнінде ойланар болсақ, онда біздің аграрлық-өнеркәсіптік комплексіміздің, — сондай-ақ, жалпы алғандағы ел экономикасының да, — одан әрі дамуы бүкіл ел ауқымында ауыл шаруашылығын неғұрлым терең де дәйекті түрде мамандандыруды қажет ететіндігін көрмеу мүмкін емес» («СССР-ге алпыс жыл», 1983 ж. 10-бет).

Партияның XXVI съезінің және КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдеріне сәйкес ауыл шаруашылығын жедел өркендетуге, Азық-түлік программасын жүзеге асыруға бағытталған бүкілхалықтық күрес ұлан-байтақ еліміздегі сияқты біздің республикада да кең құлаш жайды. Аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің барлық саласында басты назар ауыл шаруашылығын интенсивті де серпінді дамытуға аударылған. Өйткені шаруашылықаралық кооперация мен аграрлық-өнеркәсіптік интеграция негізінде құрылған мамандандырылған ауыл шаруашылық кәсіпорындары мен бірлестіктері өндірісті жоспарлау, басқару, оны ғылыми ұйымдастыру ісін барынша тиімді жүргізуге, интенсивті факторлардың ықпалын күшейтуге мүмкіндік береді. Ал интенсивті даму жерді, техниканы, қаржыны, еңбек ресурстарын барынша ұтымды пайдалануды қамтамасыз етеді.

Республикамыздың барлық облысында аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктер қазір іске қызу кірісе отырып, ауыл шаруашылық өндірісінің бүкіл буынын өнеркәсіптік технология бойынша өркендетуге күш салуда. Бұл орайда Қостанай облысындағы Комсомол, Федоров, Алматы облысындағы Іле, Талғар, Талдықорған облысындағы Киров және басқа көптеген аудандық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктер ауыл шаруашылығы өндірісінің күнделікті де, перспективалы да мәселелерін білгірлік, алғырлық тұрғысынан шешіп отыр. Ал бұл ауыл шаруашылығы өндірісінің әрбір буынындағы жұмысты прогресті технология, еңбектің озық әдісі, адамдардың белсенділігі негізінде жүргізуге кең жол ашты. Қарқынды еңбек егіншілікті де, мал шаруашылығын да жедел дамытып, бұл салалардан алынатын өнімдерді еселеп молайтуды көздейді.

Ауыл шаруашылығында жер — басты өндіріс құралы. Ендеше жер қадірін, оның сыры мен қырын, ерекшелігін кім біледі дейтін болсақ, көз алдымызға батыр тұлғалы, жарқын жүзді диқан бейнесі келер еді. Иә, жер-ананың мейірін жібітіп, жерді түлетіп, мол астық өндіріп, ел даңқын асырып жүрген қазақстандық диқандардың да егіншілік саласында өз қол таңбасы, өз тағлымы, жинақтаған бай тәжірибесі бар.

Айталық, бүгінгі тың егіншілігінің топырақ қорғау жүйесі деп аталып, көпшіліктің назарын аударып отырған прогрестік жүйенің ерекшелігі неде? Бұл жүйе топырақтың үстіңгі бетінің желмен көшуін тоқтатуға, жердің құнарлылығын арттыруға, табиғат қаталдығына егіншілік шеберлікті қарсы қоя отырып, егін шығымдылығын көтеруге көмектеседі. Сондықтан да диқандар қауымы осы прогрестік жүйенің барлық талаптарын мүлтіксіз орындауды басты парыз деп ұғады. Міне осы жүйе қолданыла бастағаннан бергі жерде астықты аймақта жаздық дақылдардан алынатын түсім біршама артты. Мысалы, 1961 — 1965 жылдары тұтас республикамыз бойынша дәнді дақылдардың жылдық орта түсімі 6,1 центнер болса, 1971 — 1975 жылдары тиісінше 9 центнерге жетті. Осы кезеңде астықтың жалпы түсімі 14,5 миллион тоннадан 21,7 миллион тоннаға дейін ұлғайды. Осыдан кейінгі жылдарда да егін шығымдылығы тұрақты болуда. Бұған оныншы бесжылдық тұсында республикада астықтың жылдық орта жалпы түсімі 27,5 миллион тоннаға жеткізілгені айқын дәлел.

Қазір тың егіншілігінің ғылыми негізделген осы прогрестік жүйесін творчестволықпен қолдана білген шаруашылықтар, тіпті бүтіндей аудандар егіннен ойдағыдай өнім жинап жүр. Мысалы, Қостанай облысындағы Таран, Көкшетау облысындағы Чкалов, Қызылту, Куйбышев, Целиноград облысындағы Астрахан, Атбасар, Торғай облысындағы Есіл, Октябрь және басқа көптеген аудандар егіншілікті табысты жүргізіп келеді. Бұларда астық шаруашылығы жетекші, әрі мол товарлы салаға айналып отыр.

Ғылыми зерттеулердің және егіншілік тәжірибесінің көрсеткеніндей, республикамыздың солтүстік астықты өңіріне лайық топырақ қорғаудың осы жүйесін тиімді қолданған жағдайда Қазақстанның басқа аймақтарында да жақсы нәтижеге қол жетті. Мысалы, Қарағанды, Ақтөбе, Орал, Семей, Шығыс Қазақстан облыстарының құрғақшылықты аудандарында жер қыртысын аудармай өңдегенде егіннен тәуір өнім жиналып жүр. Бірақ бұған қарап тың егіншілігінің жүйесі республиканың барлық аймағы үшін қолайлы деп санауға болмайды. Сондықтан да әрбір егіншілік аймағының табиғат және топырақ жағдайының өзіндік ерекшеліктерін қатаң ескеру мәселесі КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерінде айрықша атап көрсетілді. Осыған сәйкес егіншілікті жүргізу әдісін, тұқым себудің мерзімін, егілетін дақылдардың түр-түрін дұрыс таңдап алу жөнінде әр шаруашылықтың дербестілігі күшейтіле бастады. Демек өндірістің ішкі мәселелерін шешуде сырттан орынсыз нұсқау берудің кейбір жарамсыз стиліне үзілдікесілді тыйым салынуы керек.

Егіншілік мәдениетін көтеруде, топырақ қорғау жүйесін осы заманғы ғылымның жетістіктері негізінде жүргізуде, сөйтіп, астық өндірісін ұлғайтуда ұдайы биік белестен көрініп жүрген озат шаруашылықтар біздің республикада да аз емес. Мысалға Целиноград облысындағы «Красноярский» совхозын алуға болады. Совхоздың әкімшілігі, партия, кәсіподақ ұйымдары, жалпы диқандар мен механизаторлар коллективі шаруашылық жерінің табиғат жағдайын, топырақ құрылымының ерекшеліктерін жан-жақты талдап, бұл жөнінде ғылыми мекемелердің зерттеу қорытындыларын басшылыққа алу негізінде топырақ баптаудың комплексті жүйесін енгізді. Ал бұл жүйенің талаптарын берік сақтау жөнінде бақылау күшейтілді. Бұл үшін диқандар мен механизаторлардың оқуы ұйымдастырылып, олардың кәсіптік білімін, өндірістік тәжірибесін молайтуға қамқорлық жасалды. Осындай шаралардың арқасында егіншілік технологиясы мүлтіксіз орындалып жүр. Ал мұның түпкі нәтижесі де ойдағыдай. Шаруашылықта оныншы бесжылдықта тоғызыншы бесжылдықпен салыстырғанда астық өндіру 36,5 процент, ет —38 процент, сүт өндіру 104 процент артты. Сол жылдары совхоз 16,5 миллион сом пайда келтірді, өндіріс рентабельділігінің деңгейі 80,4 процентке жетті.

Совхоз коллективі Азық-түлік программасын орындау ісіне өздерінің қосар үлесінің белестерін де айқындап отыр. Мұнда үстіміздегі бесжылдықта астықтың жалпы түсімі жылына 34 мың, ал он екінші бесжылдықта 36 мың тоннаға жеткізілмек. Бұл үшін ауыспалы егіс толық игеріледі, сортаң жерлер өңделіп, айналымға қосылады, жоғары өнімді тұқымның үлесі арттырылады, минералдық тыңайтқыш тиімді пайдаланылатын болады. Сондай-ақ шаруашылықта мал өнімдерін өндіру де ұлғаяды.

Әрине, мол өнім өздігінен келмейді. Ол үшін қысы-жазы бірдей көп тер төгуге тура келеді. Бұл арада әңгіме шеберлік пен тапқырлықта. Олай дейтініміз, кейде егін алқабы аралас, қатар отырған екі шаруашылықтың өзінде де дақылдардың түсімі ала-құла болып жүр. Ал осындай кемшілікке жол бермеудің бар сыры мен қыры, жер тағдыры коллективтің іскерлігіне байланысты. Республикада бұл қағиданы әрқашан берік сақтап, қайрат пен табандылықты, іскерлік пен тәжірибені тығыз ұштастырып, табиғат қаталдығына қарсы жіті қимыл жасап, жылма-жыл жақсы егін өсіріп жүрген озаттар көп-ақ. Солтүстік Қазақстан облысында Л. Белоглазов, Торғай облысында В. Беляев, Целиноград облысында Н. Мәлғаждаров пен С. Гаврилюк басқаратын бригадаларда мол өнім үшін күрес, жерді мейлінше тиімді пайдалану жөніндегі жауапкершілік азаматтық борышқа айналған. Бұларда істің нәтижесі ойдағыдай болуының сыры да осында.

Астық үшін күрес әрқашан басты міндет, кезек күттірмейтін іс саналып келеді. Демек, республикамыздың жергілікті партия, совет және ауыл шаруашылық органдары егіншіліктің тиімділігі мен жоғары өнімнің тұрақтылығын арттыру, астық шаруашылығын одан әрі нығайту жолында әрбір совхоз бен колхозда, бригада мен звенода белсенділік пен іскерлікті, жауапкершілікті күшейтуге тиіс. Бұл арада басты назар бұрынғысынша егіншілік мәдениетін көтеруге, егіс құрылымын жетілдіруге, тұқым шаруашылығын дұрыс жолға қоюға, жерді мелиорациялау мен химияландыруды тиімді жүргізуге аударылуы қажет. Сондай-ақ әрбір аймақта, әрбір шаруашылықта табиғат және топырақ ерекшелігіне сәйкес егіншіліктің ғылыми негізделген, жақсы ойластырылған жүйесін енгізе отырып, дақылдардың шығымдылығын арттырудың маңызы зор. Демек, ауыспалы егісті игеру, дақылдардың мол өнімді түрлерін кеңінен пайдалану керек. Әсіресе таза пардың тиімділігін естен шығармаған жөн. Мұның өзі ауыл шаруашылық дақылдарынан тұрақты жоғары өнім алуды қамтамасыз ететіні күмәнсіз.

Республикамызда егіншілікпен қатар мал шаруашылығы да жедел өркендетіліп отыр. Малшылар ірі қараның, қойдың жаңа тұқымын өсіріп шығарып, олардың санын тез көбейтуде. Сондай-ақ өндіріс пен ғылымды тығыз ұштастырып, аса зор табысқа жеткен, социалистік жарыстың жеңімпаздары атанған совхоздар мен колхоздар да баршылық. Солардың бірі — Орал облысындағы «Чапаев» асыл тұқымды мал заводы. Шаруашылық коллективі мал тұқымын асылдандыру жөнінде көп тәжірибе жинақтаған. Мұнда сиырлар қолдан ұрықтандырылады. Алынған төлдер шығынсыз өсіріледі. Завод басқа шаруашылықтарға жыл сайын асыл тұқымды 500 ірі қара сатады. Тек асыл тұқымды мал сатудан ғана завод жыл сайын 1300 мың сом пайда келтіреді. Сондай-ақ осы облыстағы «Правда» газеті атындағы совхоздың коллективі де мол астық өндірумен бірге мемлекетке жыл сайын 22 мың центнерге дейін ет, басқа да мал шаруашылық өнімін сатып жүр.

Республикада ет малын өсіру, ірі қараны өнеркәсіптік негізде шапшаңдатылған әдіспен бордақылау жөнінде Қостанай облысы малшыларының өнегесі құптарлық. Сол сияқты соңғы жылдары Шымкент облысында да ірі қара саны 50,6 мың, қой саны жарты миллиондай артты. Облыс шопандары қатарынан төрт жыл бойы әр жыл сайын екі миллионнан астам қозы алуды дәстүрге айналдырды. Қазір қой мен ешкі саны жөнінде бұл облыс республикада бірінші орынға ие болып отыр.

Мал шаруашылығын тиімді жүргізу жөнінде басқа да облыстардан осындай мысалдарды көптеп келтіруге болады. Бірақ мал санын көбейту, оның өнімділігін арттыру барлық жерде өскелең талапқа сай болмай отыр. Мәселен, Торғай облысында қой шаруашылығы өте баяу өркендетілуде. Мұнда қойдың өлім-жітімге ұшырауы әлі де жойылмай отыр. Былтыр осы облыста 192 мың қой шығын болды. Ал Алматы облысында қазақтың ақ бас сиырын өсіруге жеткілікті маңыз берілмеген. Семей облысының шаруашылықтарында да соңғы жылдары мал саны күрт кеміп кеткен.

Мал шаруашылығын жедел өркендету ең алдымен жемшөптің берік қорын жасауға байланысты. Республикада жемшөп өндірісін ұлғайту жөнінде соңғы жылдары көп іс тындырылды да. Былайша айтқанда жемдік дақылдардың көлемі ұлғайтылып, түсімі арттырылды. Табиғи жайылымдарды суландыру, шабындықтардың құнарын арттыру кең көлемде жүргізілді. Соның нәтижесінде республикада жемшөп өндіру көлемі өсті. Мысалы, оныншы бесжылдықта тоғызыншы бесжылдықтағымен салыстырғанда жай жемшөп дайындау төрттен бір есе, балауса жемшөп бір жарым есе, пішендеме — 2,4 есе және витаминді шөп ұны үш есе ұлғайды. Бірақ бұл жемшөп өндіру үшін нақты нысана бола алмайды. Егер СССР-дің Азық-түлік программасын орындауға байланысты республикада ет өндірудің (сойыс салмағымен) жылдық орта мөлшері он бірінші бесжылдықта 1,2 — 1,3 миллион тоннаға, он екінші бесжылдықта кемінде 1,4 миллион тоннаға, сүт тиісінше — 4,9 — 5 миллион тоннаға және 5,3—5,4 миллион тоннаға жеткізілуін еске алатын болсақ, онда мал санын көбейту, жемшөп қорын мықтап нығайту жөнінде алда тұрған міндеттердің ауқымдылығын түсіну қиын емес. Олай болса, әрбір шаруашылықта бұл мәселеге айрықша маңыз берілуге тиіс.

Аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің барлық буынында материалдық ресурстарды ұтымды пайдаланып, өндірістің тиімділігін арттырудың экономикалық маңызы ерекше. Айталық, еліміз бойынша ауыл шаруашылығы өндірісінде еңбек өнімділігін тек бір процент қана арттырған жағдайда шамамен қосымша 1,2 миллиард сом мөлшерінде өнім өндіруге мүмкіндік туады екен. Ал совхоздар мен колхоздарда өнімнің өзіндік құнын бір процент кемітетін болсақ, онда жылына 1,1 миллиард сом қаржы үнемделеді. Сондай-ақ негізгі өндірістік қордың әр сомының қайтарымы тек бір тиын мөлшерінде ғана арттырылған жағдайда ішкі ресурстардан 2,3 миллиард сомдай қаржы үнемделеді. Мұнан біз үнем мен ұқыптылықтың қоғамға қандай пайда келтіретінін айқын көреміз. Сондықтан да КПСС XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің одан кейінгі Пленумдарының шешімдерінде күллі халық шаруашылығында, оның ішінде аграрлық өндірісте де тиімділік пен сапаны күшейтудің қажеттілігі ерекше атап көрсетілген болатын.

Осындай биік талап тұрғысынан алғанда, қазір ауыл шаруашылығы өндірісінің тиімділігін арттыруда коллективтік мердігерлік елеулі роль атқарады. Өйткені бұл коллективтер жерді, техниканы, тыңайтқышты, қаржыны, еңбекті және басқа да материалдық ресурстарды ұтымды пайдаланып, жақсы нәтижеге жетуге болатынын іс жүзінде дәлелдеді. Жоғарыда аталып өткен Шымкент облысында 1200 бригада мен звено еңбек ұйымдастырудың, ақы төлеудің мердігерлік әдісі бойынша жұмыс істейді. Өткен жылы бұл коллективтер мақтаның шығымдылығын 15 процент, жүгері шығымдылығын 40 процент арттырды, еңбек құралдарын, ресурстарды тиімді пайдаланды. Ал Солтүстік Қазақстан облысының «Ульянов» совхозында А. Колзун басқарған бригадада әр механизатор бір жылда 24 мың сомның өнімін өндірді, бұл совхоздың орта көрсеткішінен үш еседей көп.

Қазір ауыл шаруашылығында еңбек ұйымдастырудың кең өріс алған осы прогрестік әдісін барлық жерде жаппай енгізуге, адамдар бойында коллектившілдік көзқарасты дамытуға, олардың өзара көмек, достық қарым-қатынас сезімінде жемісті жұмыс істеуіне толық жағдай жасау керек. Мұның өзі селолық өндірістің деңгейін жоғары дәрежеге көтеруге, оның түпкі нәтижелерін жақсарта беруге үлкен үлес қосады. Жергілікті аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктер, совхоздар мен колхоздардың басшылары, бастауыш партия, кәсіподақ ұйымдары өндіріске басшылықты одан әрі жетілдіріп, істің табысты болуы үшін күресті мейлінше күшейтуге тиіс.

Үстіміздегі жылдың апрель айында одақтас республикалар компартиялары Орталық Комитеттері, өлкелік және облыстық партия комитеттері бірінші секретарьларының КПСС Орталық Комитетіндегі кеңесінде КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас Азық-түлік программасын жүзеге асырудың өзекті мәселелерін тағы да атап көрсетті. Ю. В. Андропов жолдастың сөзінен туындайтын міндеттерді мүлтіксіз жүзеге асыру жолында әсіресе селода құрылған өндірістік потенциалды толық пайдалану, егіннен тұрақты өнім алуды қамтамасыз ету үшін егіншіліктің аймақтық жүйелерін енгізуді жеделдету, таяудағы бір-екі жыл ішінде ауыспалы егістерді игеруді аяқтау, дақылдар өсірудің индустриялық технологияларын және топырақ өңдеудің тиімді әдістерін батыл енгізу —бүгінгі күннің басты талабы. Шаруашылықтарда жерді, техниканы, еңбек ресурстарын ұтымды пайдалану жолында социалистік жарыстың пәрменділігін арттыру, өндірісті ұйымдастыру мен еңбекті ынталандырудың сыннан өткен тиімді әдістері мен формаларын өрістету, экономикалық тұтқалардың ықпалын күшейту — шұғыл міндеттердің бірі.

Міне бұл міндеттерді жүзеге асыру жолында село еңбеккерлері арасында ұйымдастыру және бұқаралық-саяси жұмысты барынша жандандырып, олардың белсенділігі мен іскерлігін, ынталылығын арттыру қажет. Осы орайда КПСС Орталық Комитетінің «Қостанай облысының Федоров ауданындағы «Путь к коммунизму» колхозы партия ұйымының КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерін орындау жөніндегі жұмысы туралы» қаулысының маңызы айрықша. Бұл қаулы селолық партия ұйымдарының аграрлық өндіріс саласында басшылық ролін, беделін көтеруге, ұйымдастыру қабілетін одан әрі дамытуға бағытталған тамаша қамқорлық болып табылады. Демек, жергілікті партия комитеттері аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктердің барлық саласында бастауыш, цехтық партия ұйымдарының, партия топтарының іскерлігін, жауапкершілігін арттыруға күш салуға тиіс. Мұнда басты назарды өндірісті жоспарлауды жақсарту, басқару механизмін жетілдіру, егіншілік пен мал шаруашылығы өнімін өндіріп, оны мемлекетке сату көлемін ұдайы ұлғайта түсуге аудару керек. Сондай-ақ аграрлық өндірістің өскелең талаптарына сәйкес механизаторлардың, малшылардың және басқа да бұқаралық кәсіп кадрларының экономикалық білімді меңгеруіне, өз ісіне қоғамдық мүдде тұрғысынан қарау сезімін дамытуға да қамқорлық жасаған жөн. Мұның өзі село еңбеккерлерінің материалдық ресурстарды барынша ұқыпты пайдалану, үнем мен ұқыптылықты күшейту, өнімді мол өндіру жолында белсенділігін арттырады.

Үстіміздегі бесжылдықтың биылғы өзекті жылында республикамыздың ауыл шаруашылығы еңбеккерлері қазақстандық мол астық жолында батыл күрес жүргізуде. Сондай-ақ совхоздар мен колхоздар мемлекетке 1422 мың тонна мал мен құс, 2465 мың тонна сүт, 2 миллиард 10 миллион жұмыртқа, 58,2 мың тонна таза талшық жүн, 2553 мың қаракөл елтірісін және басқа да өнімдер сатуды ұйғарды. Ал бұл міндеттердің өздігінен орындалмайтыны белгілі. Жергілікті партия, совет, кәсіподақ ұйымдары және аграрлық - өнеркәсіптік бірлестік советтері ауыл шаруашылығына басшылықты жетілдіре отырып, өндірістің барлық буынының өрге басуын қамтамасыз етуі қажет. Олар өздерінің күнделікті жұмысында В. И. Лениннің «Басқару мен саясат ісінің бүкіл өнері — өзіңнің басты күштерің мен назарыңды қайда жұмылдыру керек екенін дер кезінде есепке алып, біліп отыруда» (Шығармалар толық жинағы, 40-том, 94-бет) деген данышпандық нұсқауын әрқашан басшылыққа алуға тиіс.

КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДАҒЫ СОЦИАЛИСТІК ЖАРЫС

Ө. ЖОЛДАСБЕКОВ,
С. М. Киров атындағы Қазақ мемлекеттік университетінің ректоры, Қазақ ССР Ғылым академиясының академигі

Коммунистік партия социалистік жарысты өрістетуді әрқашан өзінің ең басты міндеттерінің бірі ретінде қарастырады. «Социалистік үкімет өкімет басына келген кезде, біздің ендігі міндетіміз, — деп жазды В. И. Ленин, — жарысты ұйымдастыру» (Шығармалар толық жинағы, 35-том, 209-бет).

Адамдар мен коллективтер арасындағы жаңа қарым-қатынасты сипаттайтын социалистік жарыс КПСС-тің жалпы экономикалық және әлеуметтік саясатының құрамдас бөлігі болып табылады. Партия социалистік қоғамымыздың бүкіл дамуына, оның ішінде саяси сипатқа ие болып отырған социалистік жарысқа басшылық жасайды. КПСС XXVI съезінде атап көрсетілгеніндей, социалистік жарыс — бұқараның творчествосы. Өзінің мән-мағынасы жағынан ол адамдардың жоғары саналылығы мен инициативасына негізделген. Өндіріс резервтерін тауып, оны іске қосуға, жұмыстың тиімділігі мен сапасын арттыруға жәрдемдесетін нақ осы инициатива. Мұның өзі социалистік жарысқа басшылық жасап, оны ұйымдастыруды жақсарту партия қызметінің маңызды құрамдас бөлігі екенін тағы да дәлелдей түседі. Жалпы, қоғам дамуы тәрізді социалистік жарыс та мақсаткерлік тұрғыдан басқаруды, ең алдымен партия ұйымдары тарапынан шебер басшылықты қажет етеді. Социалистік жарыс қашан да коллективтің тек шаруашылық өміріне ғана емес, сондай-ақ қоғамдық-саяси өміріне де, адамгершілік көңіл-күйіне де терең ықпал етеді.

Кемелденген социализм дәуірінде социалистік жарыс жоспарлы тапсырмаларды орындау мен асыра орындау, неғұрлым аз шығын жұмсай отырып, жоғары нәтижелерге жету, халық шаруашылығының, қоғам өмірінің барлық саласында жұмыстың сапасы мен тиімділігін арттыру жолындағы күресте бұқараның творчестволық белсенділігін өрістетудің қуатты тетігіне айналды. Экономикалық, әлеуметтік, тәрбиелік міндеттерді шешуде социалистік жарыстың ролі бұрынғыдан да артты, сөйтіп, ол шын мәнінде бүкілхалықтық сипат алды. Мұны біздің университет тәжірибесінен айқын сезіп отырмыз.

С. М. Киров атындағы Еңбек Қызыл Ту орденді Қазақ мемлекеттік университетінде 1975 жылдан бастап социалистік жарыс жаңа мазмұнға ие болды. Маман кадрлар даярлаудың сапасы мен тиімділігін арттырудың, барлық пәндер бойынша құрылымдық-логикалық схема мен технологиялық карта жасап, оны оқу процесіне енгізудің, университет ғылымының өндіріспен және оқу процесімен тығыз байланыс жасауын қамтамасыз етудің, студенттерді ғылыми жұмысқа кеңінен тартудың, материалдық-техникалық базаны нығайтудың, болашақ мамандарға комплексті коммунистік тәрбие берудің барлық жүйесін жетілдірудің басты бағыттары белгіленді.

Бүгінде социалистік жарыс қалың бұқараның творчестволық бастамасын, инициативасын өрістетіп, халық шаруашылығы үшін жоғары білімді мамандар даярлаудың сапасын жақсартудың негізгі факторына айналып отыр. Сондықтан университетте социалистік жарыстың формалары мен әдістерін дамытуға үлкен мән беріледі. Өйткені социалистік жарыс оқыту әдісін, идеялық-тәрбие жұмысын жетілдіруге, университет ғылымын одан әрі дамытып, тиімділігін арттыруға әрбір қызметкер мен бүкіл коллективтің қосар үлесін бейнелейді.

Студенттердің қоғамдық және ғылыми белсенділігін арттыруға септігін тигізетін академиялық топтардың «кировтік» атағына ие болу үшін университеттің өз ішінде өткізілетін байқау-конкурс ұйымдастыру —социалистік жарыстың құрамдас бөлігі. Бұл байқау-конкурстың нәтижелері жарыс қорытындысы шығарылғанда, факультеттер мен кафедраларда жеңімпаздар анықталғанда ескеріледі.

Социалистік жарыстың негізгі принциптері — жариялылық, көрнекілік, салыстырмалылық. Жарыстың мұндай негізгі принциптері оның әртүрлі формаларын қолданғанда, мәселен, кафедралардың озық тәжірибесін оқып-үйреніп, талдап, қорытып, таратқанда көрініс беретіні дау туғызбаса керек.

Факультеттердің социалистік міндеттемелері кафедралар қабылдаған нақты, көтеріңкі міндеттемелерден және қызметкерлердің жеке творчестволық жоспарларынан желі тартады. Факультеттердің социалистік міндеттемелері партбюро мен кәсіподақ мәжілістерінде талқыланып, жалпы факультеттік өндірістік жиналыстарда бекітіледі.

Факультеттердің партия ұйымдары социалистік жарысқа және оның пәрменділігіне көп көңіл бөледі. Олар кафедралар мен лабораториялардағы істің барысын зерттеп, талдайды, инициативаны одан әрі дамытады, сондай-ақ факультет оқытушыларының, ғылыми қызметкерлердің жұмысын социалистік жарыстың жан-жақты өріс алуына, мамандар даярлаудың сапасын жақсартуға, жоғары ғылыми нәтижелерге жетуге бағыттап отырады. Жарыс «Ережесі» жыл сайын жетілдіріледі. Мұның өзі факультеттердің әрбір бөлімшесінің қызметіндегі ерекшеліктерді салыстырып, есепке алуға мүмкіндік туғызады.

Социалистік жарысты ойдағыдай өрістету үшін университетте оқытудың осы замангы прогрестік әдістері мен құралдары кеңінен енгізіледі. Сөйтіп, мамандар даярлаудың бүкіл жүйесін жетілдіруде ауқымды шаралар жүзеге асырылып келеді. Әсіресе лекцияның проблемаға құрылып, қалыптастырушылық сипат алуына, сөйтіп, оның теория мен практиканың актуальды мәселелерін, қоғамдық және жаратылыстану ғылымдарының өзара қимыл бірлігін, методология мен дүниетанымдағы сабақтастықты бейнелеуіне ерекше назар аударылады.

Бұрыннан бар арнаулы курстар мен арнаулы семинарларды жаңғыртып отырумен бірге бұларды жаңадан ұйымдастырудың тұрақты процесі толассыз жүріп жатады. Ректорат, партия және кәсіподақ ұйымдары уақыт талабына сәйкес негұрлым перспективалы бастамаларды, ең озық жетістіктерді оқып-үйрену, оларды белсенді түрде қолдап, кеңінен тарату мақсатында елеулі шараларды ұдайы жүзеге асырып отырады.

Жоғары оқу орнындағы социалистік жарысқа партиялық басшылық — қысқа мерзімді науқан емес. Бұл — жарыстың өркен жаюына комплексті тұрғыдан қарауды, бұқараның творчестволық күш-жігерін жан-жақты шыңдауды, партия, кәсіподақ, комсомол ұйымдарының социалистік жарысты ұйымдастырудағы іс-қимылың жете үйлестіруді талап ететін күрделі процесс. Демек, мұның өзі, бір жағынан, факультеттер мен кафедралардың тәжірибесін жан-жақты оқып-үйреніп, екінші жағынан, жаңа жағдайда жарысты ұйымдастырудың тиімді формаларын творчестволықпен қолдану керек деген сөз.

Айталық, соңғы жылдары қоғамдық ғылымдарды оқытуда әлеуметтік және саяси проблематиканың мәні күрт өсті. Лекциялар мен семинарлар, оқытудың басқа да түрлері студенттердің өз білімін коммунистік құрылыстың актуальды міндеттерін шешуге, біздің партияның ішкі және сыртқы саясатына байланысты кез келген теориялық мәселеге дәл де анық жауап беруге, бұл саясатты қалың бұқараға сенімді түрде түсіндіруге көмектесуге тиіс екенін өмірдің өзі алға тартып отыр.

Гуманитарлық факультеттердің КПСС тарихы кафедрасы осы бағытта айтарлықтай іс тындырып келеді. Оқытудың қазіргі заманмен байланысы нығая түсті. Кафедра оқытушылары белгілібір тақырыптың материалдары негізінде тарихи-партиялық материалды қазіргі шындықты ашып көрсетуге ұтымды пайдаланады, қоғамдық құбылыс пен замана процесін терең түсіндіруге ұмтылады.

«Басқару мен саясат ісінің бүкіл өнері, — деп жазды В. И. Ленин,— өзіңнің басты күштерің мен назарыңды қайда жұмылдыру керек екенін дер кезінде есепке алып, біліп отыруда» (Шығармалар толық жинағы, 40-том, 94-бет). Ал мұның өзі бізден негізгі күш-жігерді университеттен тәлім алып шығатын мамандардың білім сапасын үздіксіз арттыру тәрізді ең басты бағытқа шоғырландыруды талап етеді.

Үлгірімді арттырудың маңызды тетіктерінің бірі — дұрыс жоспарлау, студенттердің өздігінен атқаратын жұмысын уақтылы бақылауға алып отыру. Университеттің барлық факультеттерінде I және II курс студенттері үшін ескерткіш-ереже жасалып, өздігінен атқарылатын жұмыс графигінің орындалуы жіті қадағаланады. Оқытудың техникалық құралдарын кеңінен енгізу арқылы оқу процесін одан әрі индустрияландырудың жоспары жасалды. Қазір университетте оқытылатын 330 пәннен 268 пән бойынша өткізілетін сабақтарға оқытудың техникалық құралдары қолданылады. Мамандандырылған 48 аудитория бар. 1981—1982 оқу жылында университетте дисплейлік оқу кластары пайдалануға беріліп, техникалық құралдармен жабдықталған тасқынды аудиториялар құрылды.

Аудиториялық оқыту мақсатында жасалған қондырғының алғашқы партиясы әзірленіп шығарылды. Профессор-оқытушылар құрамы үшін лекцияларда, практикалық және лабораториялық сабақтарда оқытудың техникалық құралдарын пайдаланудың методикасы жөнінде арнаулы курстар мен семинар сабақтары ұйымдастырылды. Оқу телевизиясының лабораториясында 500-ге жуық оқу кинофильмдері жинақталған, фильмотека мен фильмдер каталогі жасалған.

Оқытудың тиімді, әрі басты құралдарының бірі — электронды-есептеу машиналары. Университеттегі бұл машиналар паркі үздіксіз ұлғайтылуда, «Студент», «Абитуриент», «Сессия», «Ағымдағы оқу үлгірімі», «Ағымдағы сабаққа қатысу», «Студенттер контингентінің қозғалысы» деген қосымша желілер іске қосылды. Жаратылыстану факультеттерінің бірқатар кафедраларында электронды-есептеу машиналары курс және диплом жұмыстарын орындау кезінде кеңінен қолданылады.

Университеттегі социалистік жарыс туралы ережеде іргелі оқу орнындағы ғылыми потенциалдың толассыз өсуіне, профессорлар мен оқытушылардың педагогикалық шеберлігінің арта түсуіне, олардың актуальды ғылыми-техникалық проблемаларды талдап-шешуге белсене араласуына ерекше мән беріледі.

Бүгін таңда университеттің 17 факультетінде, 97 кафедрасында, 43 проблемалық, салалық және ғылыми-зерттеу лабораториясында Қазақ ССР Ғылым академиясының 26 академигі мен корреспондент мүшесі, 118 ғылым-докторы мен профессор, (олардың 93-і штатта), 650-ден астам ғылым кандидаты мен доцент жұмыс істейді. Социалистік жарыстың мақсаткерлігі университет ғалымдарының халықаралық, бүкілодақтық және республикалық ғылыми конгрестерге, съездерге, симпозиумдар мен конференцияларға белсене қатысуына үлкен себін тигізді.

Қазір университетте ғылыми зерттеулер 279 тақырып бойынша жүргізіледі. Ғылыми-зерттеу жұмысының жалпы көлемі 1982 жылы 8225 мың сом болып, 1975 жылғыдан 2,5 есе, ал 1970 жылғыдан он есе көбейді. Тек 1982 жылы ғана 52 авторлық куәлікке, 35 құптау үйғарымына, 5 патентке ие болдық.

Соңғы бес жыл ішінде университет ғалымдары 700-ге жуық монография, оқулықтар мен оқу құралдарын жариялады. Жоғары және арнаулы орта оқу орындары үшін оқулықтар мен оқу құралдарын даярлау мен жарыққа шығару жөнінде елеулі жұмыс жүргізіліп отыр. Тек соңғы он жылда ғана университеттің арнаулы советтерінде 27 докторлық, 900-ден астам кандидаттық диссертация қорғалды. Ал осы мерзімде университет қызметкерлері 33 докторлық, 293 кандидаттық диссертация қорғады.

Комплексті тақырыптар бойынша проблемалық советтер құрылды. Ғылым мен техниканың көптеген түрлері жөнінде көрнекті ғалымдар басшылық жасайтын ірі ғылыми бағыттар қалыптасты. Қазіргі кезде университет 42 комплекстік тақырып негізінде іргелі зерттеулерді жүзеге асырып отыр. Бұл проблемалардың ішінде КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясының XV съезінің документтерінде атап көрсетілген Сібір өзендері суының бір бөлігін Қазақстанға әкелу, айналадағы ортаны қорғау және табиғат байлығын ұтымды пайдалану, роботтар мен роботты техника жүйесі, Алматы қаласының әлеуметтік дамуы сияқты өзекті ғылыми және халық шаруашылық міндеттерді шешуге біздің ғалымдарымыз тікелей ат салысып келеді.

Университеттегі социалистік жарыс ережесінде студенттердің ғылыми-зерттеу жұмысының тақырыбын кеңейтуге едәуір орын берілген. Әдетте студенттердің ғылыми зерттеулері өндірістің нақты талап-тілегінен туындайтын актуальды тақырыптарды қамтиды. Бізде ғылыми зерттеулермен айналысатын студенттер саны 93,6 процентке жетіп отыр. Университетте атқарылатын мемлекеттік бюджет пен шаруашылық шарттағы 279 тақырыптың 256 тақырыбын талдап шешуге студенттер белсене ат салысуда.

Қазіргі кезде бізде 107 студенттік ғылыми үйірме жұмыс істейді. Студенттердің күшімен алты лабораториялық қондырғы дайындалды. Өзге авторлармен бірлесіп зерттеу жүргізген төрт студентке авторлық куәлік берілді, студенттердің 114 ғылыми мақаласы жарияланды.

Жоғары оқу орны ғылымының халық шаруашылығын өркендетуге, СССР-дің Азық-түлік программасын орындауға қосып отырған үлесі туралы сөз қозғағанда, университет ғалымдарының ауыл шаруашылық ғылымы мен ауыл шаруашылық өндірісі дамуының актуальды проблемаларын шешуге қатысуы жөнінде айтпай кетуге болмайды. Биология факультетінде «Биофизика» оқу-ғылыми-өндірістік бірлестігі ойдағыдай жұмыс істейді. Ауыл шаруашылығы проблемалары бойынша мұндай бірлестік еліміздегі жоғары оқу орындары арасында тұңғыш рет ұйымдастырылып отыр. Дарвинизм және генетика кафедрасында жаздық бидайдың құрғақшылыққа төзімді сорттары жасалды. Микробиология кафедрасында қатық-айранның сапасын арттыруға бағытталған зерттеулер жүргізілуде. Адам мен жануарлар физиологиясы кафедрасы СССР Ғылым академиясының физиология институтымен бірлесіп, мал азығына микроэлементтік қосымшаларды қолдану жөнінде ғылыми жұмыс жүргізіп отыр.

Тиімділігі жоғары токсикалық емес химиялық мелиоранттар алу мақсатындағы ғылыми жұмыс жүргізіліп, оның нақты нәтижесі Қазан химия комбинатында, Горький сүт комбинатында жүзеге асырыла бастады. Воронеж бен Фергана қалаларындағы бұл тектес кәсіпорындар да осы технологияға көшірілетін болады.

Қоғамдық ғылымдардың бірқатар кафедраларында ауыл шаруашылық өндірісін ұйымдастыру және шаруашылық механизмін жетілдіру жөнінде ірі зерттеулер жүргізіліп жатыр.

Университетте социалистік жарыстың кеңінен қанат жаюы ғылыми зерттеулердің жылдық және перспективалық жоспарларын сөзсіз, әрі сапалы орындауға, зерттеулер жүргізудің мерзімін қысқартуға, олардың тиімділігін, сапасын арттыруға, іргелі және қолданбалы зерттеулердің ұтымды ара қатынасын орнатуға, Қазақ ССР Ғылым академиясы институттарының республика өнеркәсіп орындарымен байланысын кеңейтіп, жетілдіруге, университет ғалымдарының творчестволық инициативасын өрістетуге, олардың өз еңбегінің түпкі нәтижелеріне жауапкершілігін күшейтуге игі ықпалын тигізді. Жарыс оқу мен тәрбие процесінің табиғи ұштасып, студенттердің ғылыми дүниетанымын қалыптастыруға, моральдық-саяси сапасын көтеруге, информация жинау кезінде автоматты басқару жүйесінің қазіргі әдістері мен құралдарын кеңінен пайдалануға, бұларды қорытып, студенттерге коммунистік тәрбие беру процесін жедел басқаруға мүмкіндік туғызды.

Университеттің барлық факультеттерінде қоғамдық-саяси практика болашақ мамандарды идеялық-адамгершілік және еңбекке тәрбиелеудің тұтастай жүйесі ретінде жан-жақты дамып отыр.

Бізде үш халық университеті мен 39 бөлімшесі бар қоғамдық мамандықтар факультеті жұмыс істейді.

Студенттеріміздің ауыл шаруашылығына, ең алдымен егін жинауға көрсетіп келе жатқан көмегі елеулі. Қазақ университетінің студенттік құрылыс отряды 1982 жылғы социалистік жарыстың қорытындысы бойынша Одақта алғаш рет СССР Жоғары және арнаулы орта білім министрлігі мен ВЛКСМ Орталық Комитетінің, ағарту, жоғары мектеп және ғылыми мекемелер қызметкерлері кәсіподағы Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туымен наградталды. Қазақ мемлекеттік университетінде эстетикалық тәрбие беру саласында да белгілібір тәжірибе жинақталды.

Университетте 46 ұлттың өкілдері оқиды. Олардың арасындағы интернационалдық және патриоттық тәрбие оқу процесі мен оқудан тыс уақытта жүзеге асырылады.

Университет студенттері біздің республиканың спорт жарыстарына, СССР халықтары VII спартакиадасына, Москвада өткен XXII Олимпиада ойындарына қатысып, тамаша жеңістерге жетті.

Жас мамандарды даярлау сапасын арттыру және оларды болашақ жұмыс орнында тұрақтандыру үшін университеттің көптеген факультеттері тиісті министрліктермен, ведомстволармен тікелей байланыс жасайды. Мұның өзі кадрлар даярлаудың анағұрлым прогресті формасы болып табылады.

Университет соңғы бес жыл бойы социалистік жарыс қорытындысында республика жоғары оқу орындарының арасында жеңімпаз атанып, тұңғыш рет Қазақ ССР Халық шаруашылығы жетістіктері көрмесінің Алтын кітабына жазылды, ал 1982 жылы СССР-дің құрылғанына 60 жыл толуына арналған социалистік жарыста жеткен аса жоғары көрсеткіштері үшін КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туына ие болды.

Социалистік жарыстағы осындай жетістіктер көбіне-көп партия топтары жүргізіп отырған орасан зор жұмыспен тығыз байланысты десек, мұнымыз артық айтқандық емес. Партия топтарының жетекшілігіне адамдармен жұмыс істеуде мол тәжірибе жинақтаған, жарысқа түскен коллектив мүшелерінің күш-жігерін жұмыстың сапасы мен тиімділігін арттыру проблемаларын шешуге бағыттай білетін ұйымдастыру қабілеті жеткілікті, іскер коммунистер ұсынылады.

Жарысты ұйымдастырудың маңызды мәселелерін партия топтары үнемі назарында ұстайды, оған барлық коммунистер кеңінен қатыстырылады. Адамдармен күнделікті жеке жұмыс — партия топтары қызметінің ерекшелігі. Бұларда қоғамдық тапсырмалардың орындалу барысы туралы коммунистердің есебі жүйелі түрде тыңдалып тұрады. Партия топтары ағымдағы мәселелерді тиянақты шеше отырып, алдағы уақытта атқарылуға тиісті проблемаларды да қағажу қалдырмайды.

Химия факультетінің тәжірибесі айқын көрсеткеніндей, социалистік жарысқа партиялық басшылықтың пәрменділігі көп жағдайда оған коммунистердің қаншалықты белсенді, творчестволықпен қатысуына байланысты. Нақ осы жұмыстың жақсы жолға қойылуы нәтижесінде химия факультеті 1982 жылы да университеттегі жаратылыстану факультеттерінің арасынан үздік шығып, қатарынан он бірінші рет университет ректораты мен қоғамдық ұйымдарының ауыспалы Қызыл туымен наградталды. Факультет 1982 жылы 134 маман даярлап шығарды. Солардың ішінде 20 студент факультетті «өте жақсы» деген бағамен бітірді. Факультет бойынша екі докторлық, жеті кандидаттық диссертация қорғалды. Бес оқу-методикалық зерттеу, қазақ тілінде бір оқулық жарияланды, жоғары оқу орындарының конференцияларында 51 баяндама, сондай-ақ университеттің оқу-методикалық конференциясында 31 баяндама жасалды. Факультетте 93 тақырып бойынша жалпы көлемі екі миллион 855 мың сомның ғылыми зерттеулері жүргізіледі. Соның ішінде екі миллион 250 мың сом шаруашылық шарт бойынша жүзеге асырылады.

Коммунистердің жарыстағы авангардтық ролі, еңбек өнімділігін арттырудағы қажырлы күресі университеттің әрбір бөлімшесінің тыныс-тіршілігінен жете байқалады. Университет партия комитеті 1981 жылғы 4 мартта «Университеттегі социалистік жарысты одан әрі жетілдіру туралы» мәселе қарап, факультеттер мен кафедралардың бағалы бастамаларын кеңінен тарату, бұқарамен байланысты нығайту, коммунистердің социалистік жарысты ұйымдастырудағы белсенділігін күшейту жөнінде шешім қабылдады.

Бірқатар факультеттер мен кафедралардың партия бюролары профессорлар мен оқытушылар құрамының белсенділігін жан-жақты қолдай отырып, олардың күш-жігерін күрделі міндеттерді ойдағыдай шешуге бағыттайды. Мұндайда олар бөлімшелерде өзара достық пен жолдастық көмектің қалыптасуына қамқорлық жасауды естен шығармайды. Өйткені мұның өзі саналы тәртіпті нығайтып, сол арқылы өндірістің барлық мүмкіндіктерін толық пайдалануға жағдай жасайды.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде былай деген болатын: «Еңбекшілер бұқарасының өзінің белсенділігін арттыру қажет. Мұның өзі — бүгінгі таңда партия комитеттерінің, совет, кәсіподақ және комсомол органдарының аса маңызды міндеті... Жоспардың орындалуы өзінің еңбек үлесіне де байланысты екенін әрбір еңбекшінің түсінуі, біз неғұрлым жақсы еңбек етсек, солғұрлым жақсы өмір сүреміз деген қарапайым шындықты жұрттың бәрінің жақсы түсінуі қазір ерекше маңызды және қажет».

Міне осы талаптар тұрғысынан университет коллективінің міндеті де айқын. Ол — қарышты ғылыми-техникалық және әлеуметтік прогресс жағдайында тиісті бағдар таба алатын, теориялық білімін шаруашылық тәжірибесімен етене ұштастыра білетін мамандар даярлау. Осы мақсатта қол жеткен барлық табыстарымыздың қайнар көзі — социалистік жарысты партияның биік талаптарына сай одан әрі өрістете береміз.

ТИІМДІЛІКТІ АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Е. ТҮРКЕБАЕВ,

Қазақ ССР Мемлекеттік жоспарлау комитеті жанындағы
Жоспарлау және нормативтік ғылыми-зерттеу экономикалық
институтының директоры, экономика ғылымының докторы

Кемелденген социалистік қоғамның экономикалық потенциалын, өндіріс тиімділігін, жасампаздық еңбектің өнімділігін арттыруда техникалық прогресс айрықша роль атқарады. Өйткені техникалық прогресс— социалистік шаруашылық жүйесінде өндірісті өркендетудің объективті заңдылығы. Сондықтан да социалистік өндіріс тәсілі, оған тән экономикалық заңдар техникалық прогрестің жеделдетілуіне кең өріс ашады.

Қоғамға кажетті байлықтың бәрі еңбекпен жасалады. Еңбек адамы — өндірісте басты тұлға. Ал өндіріс құрал-жабдықтарына қоғамдық меншік орнаған біздің социалистік қоғамда еңбек адамдары — өндіргіш күштердің басты элементі, қозғаушы күші, В. И. Ленин айтқандай, жұмысшы адамзаттың басты өндіргіш күші (Шығармалар толық жинағы, 38-том, 396-бет).

Социалистік қоғам еңбек адамдарының әл-ауқатын үздіксіз жақсартуды, олардың бақытты өмір сүруін көздейді. Осы тұрғыдан партия мен үкімет әрбір совет адамының өз қабілетіне, өзінің жүрек қалауы бойынша таңдап алған мамандығына қарай жемісті жұмыс істеуіне әрдайым аталық қамқорлық жасап отырады. Елімізде еңбек құралдарын жаңарту, жетілдіру, біріншіден, қоғамның экономикасын мейлінше нығайтуға, екіншіден, еңбек адамының өндірістегі жұмысын анағұрлым жеңілдетуге бағытталады. Мысалы, капитализм тұсындағы еңбек адамдарды езіп-жаншудың, қосымша құнды молайтудың құралы. Бұған керісінше, социалистік өндіріс жағдайында адамдар қоғам мүддесі үшін, өзі үшін, өздерінің бала-шағасының ертеңгі жарқын болашағы үшін бар ынта-ықыласымен, бар абырой-ожданымен еңбек етіп қоймай, сонымен бірге одан үлкен ләззат алатынын да айқын сезінеді.

Коммунистік партия социализм мен коммунизм құрылысының барлық кезеңінде өндірісті механикаландыру, автоматтандыру ісін дәйекті жүргізіп келеді. Партияның XXVI съезінің және КПСС Орталық Комитетінің одан кейінгі Пленумдарының шешімдерінде халық шаруашылығы салаларын осы заманғы техникамен неғұрлым тезірек қайта жарақтандыруға, еңбек жағдайларын жақсартуға, қол еңбегін азайтуға айрықша маңыз берілген. Ал мұның өзі қоғамдық өндіріс тиімділігін, еңбек өнімділігін арттырады, ғылыми-техникалық прогресті жеделдетеді, халық шаруашылығының барлық саласының интенсивті дамуын қамтамасыз етеді. Сөйтіп, осы негізде халықтың материалдық және мәдени тұрмыс дәрежесі одан әрі артатын болады. Сондықтан да техникалық саясат та, күрделі каржы саясаты да, жоспарлық есептік көрсеткіштер жүйесі де КПСС XXVI съезі алға қойған жауапты, әрі кезек күттірмейтін міндеттерді мүлтіксіз орындау максатына бағытталып отыр.

Еліміздің экономикалық қуатын одан әрі нығайтуға Советтік Қазақстанның еңбекшілері де елеулі үлес қосуда. 1966 — 1980 жылдарда, яғни өткен үш бесжылдықта, республикамызда аса күрделі құрылыс көптеп салынды. Әсіресе өнеркәсіптің бүгінгі алыптарының басым көпшілігі осы кезеңде іске қосылды. Соның арқасында Қазақстан еліміздің біртұтас халық шаруашылық комплексінің техникамен жоғары дәрежеде жарақтандырылған, ірі-ірі әлеуметтік-экономикалық проблемаларды ойдағыдай шеше алатын маңызды буынына айналды.

Сегізінші, тоғызыншы, оныншы бесжылдықтар тұсында Қазақстанның материалдық өндірісінің техникалық базасын нығайтуға 66 миллиард сомға жуық күрделі қаржы жұмсалды, негізгі өндіріс қоры 3—4 есе өсіп, оның мөлшері 67,6 миллиард сомға жетті. Біз бұдан өткен он бес жыл ішінде республика халық шаруашылығы техникалық жағынан мықтап жаңарғанын, өндірістің қай саласында болсын отандық жаңа қуатты машиналар, құрал-жабдықтар кеңінен қолданылып отырғанын айқын көреміз. Бұл кезеңде еңбектің негізгі өндірістік қормен жарақтандырылуы да қауырт өсті, мәселен, өнеркәсіпте ол 2,7 есе, құрылыста 3,3 есе өсті. Сөйтіп, негізгі өндірістік қордың молаюы еңбек өнімділігінің артуына мүмкіндік берді. Бұл көрсеткіш 1966—1980 жылдарда қоғамдық өндірісте 1,9 есе, оның ішінде өнеркәсіпте 1,8, ауыл шаруашылығында 2 есе дерлік артты. Әсіресе еңбек өнімділігі өнеркәсіптің техникалық прогресті қамтамасыз ететін салаларында жедел өсті. Айталық электр энергетикасында еңбек өнімділігі 2,6 есе, отын өнеркәсібінде 2,5 есе және машина жасау саласында 2,1 есе артты. Осы жылдар ішінде қоғамдық жиынтық өнім өсімінің 60 процентке жуығы еңбек өнімділігінің артуы есебінен алынды. Бұл жетістіктер еңбек коллективтерінде құрал-жабдықтарды, материал, еңбек және финанс ресурстарын тиімді пайдалану жолындағы қажырлы күрес арқылы қамтамасыз етілді.

Өндірісте еңбекті көп тілейтін процестер механикаландырылып, автоматтандырылуда. Әсіресе қуаты төмен, ескірген машиналар мен жабдықтар өндірістен шығарылды. Бұлардың орнына жоғары өнімді техниканың түр-түрі енгізілді. Осыған орай ауыл шаруашылығы, құрылыс өндірісіндегі негізгі жұмыс толық механикаландырылды. Ал өнеркәсіп салаларындағы көптеген цехтар мен учаскелерде жұмыс механизм күшімен атқарылады.

Өндіріс тиімділігін арттыру күресінде жаңа техниканы енгізумен қатар еңбекті ғылыми тұрғыдан ұйымдастыруға, рационализаторлар мен өнертапқыштар қозғалысын дамытуға баса назар аударылып отыр. Бұл іске инженер-техниктер, маман жұмысшылар белсене ат салысуда. Ғалымдардың есебі бойынша жаңашылдар енгізген бағалы ұсыныстар еңбек өнімділігі өсуінің бестен бірін қамтамасыз етті, ал мұның өзі өнімнің өзіндік құнын кемітуге, материал және финанс ресурстарын үнемдеуге елеулі үлес қосты. Қазір еңбек ұйымдастырудың барлық жерде өріс алған бригадалық түрі қоғамдық өндірісті ойдағыдай жүргізудің тиімді бір әдісі болып отыр.

Дегенмен, экономика тиімділігінің басты көрсеткіші — еңбек өнімділігін арттыруда әлі де болса елеулі кемшіліктер жойылмай келеді. Бұл мәселеге КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында баса назар аударылғаны баршаға аян. «Халық шаруашылығында біздің зор резервтеріміз бар, — деді КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас Пленумда сөйлеген сөзінде. — Бұл резервтерді ғылыми-техникалық прогресті тездетуден, ғылымның, техниканың және озық тәжірибенің жетістіктерін өндіріске кеңінен, әрі тез енгізуден іздеу қажет». Міне осы тұрғыдан озат коллективтердің тәжірибесін, ғылым мен техниканың соңғы жетістіктерін халық шаруашылығының барлық саласында ұтымды қолдану үшін іскерлік пен алғырлықты өрістетудің маңызы зор.

Ғылыми-техникалық прогресті жеделдету үшін біздің республикада да көптеген шаралар белгіленіп, жүзеге асырылуда. Мысалы, жер-жерде еңбек пен өндіріс ресурстарын үнемдеуге кең жол ашатын, технологиялық процестердің нәтижелілігін арттыруға мол мүмкіндік беретін жоғары өнімді техниканы енгізуге ұдайы көңіл бөлінуде. Айталық, Алматы трикотаж бұйымдары өндірістік бірлестігінде өткен үш бесжылдық ішінде ескірген машиналарды жоғары өнімді машиналармен алмастыру арқылы еңбек өнімділігі 1,3 есе арттырылды. Ал керісінше, Ақтөбе хром қосындылары заводында құрал-жабдықтар мен негізгі технологиялық линиялардың бір бөлігі ескірген. Сол себепті бұлардың өнімділігі төмен болып келді. Осы олқылықты жою мақсатымен завод коллективі техниканы жаңарту ісін қызу қолға алған болатын. Мұның нәтижесі де ойдағыдай. Қазір заводта өнімнің сапасы артты, еңбек процесі едәуір жақсарды.

Республика өнеркәсібі салаларында негізгі өндірістік қорды жаңарту, бұрынғы жұмыс істеп тұрғандарын жаңғырту жөнінде де тыңғылықты жұмыс жүргізіліп келеді. 1966—1980 жылдары құрылыс материалдары өнеркәсібінде жаңадан іске қосылатын негізгі қордың 73 проценті, отын өнеркәсібінде — 49,6, жеңіл өнеркәсіпте — 37, тамақ өнеркәсібінде —39 проценті жұмыс істеп тұрған қорларды жаңартуға бағытталды. Ал ауыл шаруашылығында тракторлардың, комбайндардың, жүк автомобильдерінің 70—80 проценті жаңартылды.

Бірақ өндірісте құрал-жабдықтарды жаңғырту, өнеркәсіп салаларын қайта жарақтандыру барлық жерде бірдей өскелең талаптарға сай жүзеге асырылып отыр деуге болмайды. Мысалға Ақтөбе ферросплав заводы мен Соколов-Сарыбай кен-байыту комбинатын алайық. Бұлардың екеуінде де мерзімі өткен, ескірген, қуаты төмен агрегаттар әлі де аз емес. Ал мұның өзі еңбек және материал ресурстарының нормадағыдан көп жұмсалуына әкеп соғуда. Кейде өндірісті техникалық жағынан қайта жарақтандыру ісі жоспарсыз жүргізіледі. Соның салдарынан қолданылып жүрген құрал-жабдықтар, машиналар жөнсіз алмастырылады. Ал кейбір ескірген, өнімділігі төмен машиналар елеусіз тұра береді. Сондай-ақ құрал-жабдықтарды күтіп ұстау жөнінде де салақтық жиі кездеседі. Мысалға ауыл шаруашылығын алайық. Кей жылдары жаңадан алынған тракторлар, комбайндар машина-паркін нығайту үшін емес, қайта бұлардың тозғандарын жаңалау үшін пайдаланылады. Ал осындай ұқыпсыздыққа жол бермеу үшін жалпы қоғам мүлкіне, оның ішінде еңбек құралдарына деген жанашырлық көзқарасты арттыра түсу қажет.

Ендігі бір ескерерлік жайт, өндіріске әйтеуір жаңа техника екен демей, ең алдыңғы қатарлы, өнімділігі жоғары техниканы енгізу орынды. Бұл бағытта жетістіктер де, кемшіліктер де баршылық. Ауыл шаруашылығында қуатты К—700 және сол тәрізді басқа да тракторлар саны көбейді, әйтсе де қуаты шағын тракторларға деген зәрулік әлі жойылмай отыр. Көмірді ашық карьерлерден өндіруде жоғары өнімді роторлы экскаваторларды, түсті металл рудаларының шахталарында өздігінен жүретін комбайндарды, мұнай өндіруде прогресті құралдарды пайдалану, машина жасау өнеркәсібінде робот-техниканы қолдану, металлургияда қуатты агломашиналар мен домна пештерін пайдалану — міне техникалық прогрестің жаңа бір саласының үлгілері осындай. Қолдағы бар техниканы жаңғырту, жетілдіру жөнінде электр энергетикасы саласындағы тәжірибе әбден құптарлық. Өткен бесжылдықта бұл салада ескірген 12 турбина тоқтатылды, 18 турбина мен 86 қазан-агрегат қайта құрылды. Рудный мен Орал қалаларындағы ТЭЦ-тердің екі турбинасы жаңғыртылып, олардың жылу беру қуаты арттырылды. Бұл шаралар бес миллион сомға жуық таза пайда келтіріп, жыл сайын 400 — 500 жұмысшыны басқа жұмысқа ауыстыруға мүмкіндік берді.

Оныншы бесжылдықта республика өнеркәсібінің барлық саласында 20553 машина мен құрал-жабдық жаңғыртылды. Сөйтіп, бұл шаралар озық технологиялық процестерді енгізумен, жетілдірумен тығыз ұштастырылып жатыр.

Әрине, жаңа технологияны енгізу, бұрынғыларын жетілдіру жөнінде жүзеге асырылатын шаралар аз емес. Кейбір өндіріс басшылары озық технологияны енгізуден гөрі жаңа машиналарды пайдалануды тәуір көреді, өйткені оларға жаңа техниканы игеру әлдеқайда оңай сияқты көрінеді. Сөйтіп, өндірістің, еңбектің тиімділігін арттыруға елеулі үлес қосатын резервтер назардан тыс қалады.

Техника мен технологияны жетілдіру мен дамыту, өндірісті өскелең талаптар тұрғысынан қайта жарақтандыру жұмысын жүйелі, әрі жоспарлы жүргізген жөн. Бұл үшін ең алдымен өнеркәсіп орындарының ішкі мүмкіндіктері терең зерттелуге тиіс. Цехтар мен учаскелердің техникалық дамуының ұзақ мерзімге арналған жоспарын жасап, оны тиянақты түрде жүзеге асырған мақұл. Жаңа техниканы арнайы заказ беру арқылы іздестіруден гөрі өндірісті техникалық жағынан қайта жабдықтаудың жүйелі әдістеріне көшу әлдеқайда ұтымды. Бұл еңбек пен өндірістің тиімділігін арттыруға ғана емес, сонымен бірге өндірілетін өнімнің көлемін ұлғайтуға да игі ықпал ететінін тәжірибе көрсетті.

Қоғамдық өндірістің барлық саласында еңбекті көп тілейтін процестерді механикаландыру, автоматтандыру негізінде қол еңбегін азайтудың маңызы зор. Ал жасыратыны жоқ, үстіміздегі бесжылдықтың басында республика өнеркәсібіндегі жұмысшылардың үштен біріне жуығы қол еңбегімен жұмыс істеді. Бұл 1965 жылғы көрсеткіштен небәрі 6,8 процент қана кем. Мұның өзі қол еңбегін азайту әлі де баяу жүргізіліп отырғанын дәлелдейді. Кейбір өнеркәсіп орындарында қол еңбегінің үлесі кемімей отыр. Мысалы, Қаратау өндірістік бірлестігінде толық механикаландырылған еңбек жұмысшылардың тең жартысына жуығын қамтыса, Ақтөбе химия заводында бұл көрсеткіш 53 проценттен аспайды. Халық шаруашылығының барлық саласында жүк тиеу-түсіру, тасымал жұмысы толық механикаландырылмаған. Ал өнеркәсіп орындарының қосалқы бөлімшелеріндегі жағдай бұдан да нашар. Бірақ бұған қарап, жер-жерде қол еңбегін механикаландыруға мүлдем көңіл бөлінбей отыр екен деуге болмайды. Мәселен, 1980 жылы республиканың энергетика өнеркәсібі саласында қол еңбегін көп тілейтін бірқатар жұмыс механикаландырылды. Осының есебінен сала бойынша 11,6 мың адам қол еңбегінен босатылды. Қазір олар жұмысты механизм көмегімен атқарады. Ал Алматыдағы тұрмыстық электр приборлары заводында кір жуатын машинаны құрастыру конвейерлік әдіске көшірілді, бұл 15 адамды қол еңбегінен босатуға себін тигізді.

Республика өнеркәсібінің салаларында КПСС Орталық Комитеті мен СССР Министрлер Советінің 1979 жылғы 12 июльдегі «Жоспарлауды жақсарту және шаруашылық механизмінің өндіріс тиімділігі мен жұмыс сапасын арттыруға ықпалын күшейту туралы» қаулысын жүзеге асырудың ұзақ мерзімге арналған нақты комплексті программасы жасалуда. Бұл программа әрбір облыста және министрліктер бойынша жинақталып, жан-жақты талқылануда. Жер-жерде қол еңбегі қолданылып жүрген учаскелер есепке алынды, ауыр жұмысты механикаландырудың нақты шаралары белгіленуде. Бірақ бұл салада кейбір атүстілік, инженерлік нақты талдаудан өтпеген ұсыныстар да кездесіп қалып жүргені жасырын емес. Кейбір кәсіпорындар өздері белгілеген шараларды жүзеге асыру үшін шамадан тыс күрделі қаржы жұмсауды ұйғарған. Сонымен қатар бірқатар салада қол еңбегін қысқарту аса зор техникалық проблемаларды шешумен байланысты болып отыр. Басқаша айтқанда, техникалық тұрғыдан негізделмеген жеңіл-желпі ұсыныстарды қайта қарау керек болып отыр.

Ал шынында өндірістің техникалық дәрежесін көтеру, құрал-жабдықтарды мейлінше ұтымды пайдалану, прогрестік технологияны кеңінен енгізу негізінде қол еңбегін қолдануды қысқарту жолында жемісті жұмыс істеп отырған коллективтер біздің республикада да аз емес. Мысалы, Лисаков кен-байыту комбинатында оныншы бесжылдықта ЭКГ маркалы экскаваторлардың өнімділігі 1,7 есе, бұрғылау станоктерінің тәуліктік жылдамдығы 1,8 есе, бұлардың пайдалы коэффициенттері 1,2 есе өсті. Донской руднигінде осындай машиналардың өнімділігі 1,4 есеге артты. Ал Шымкент «Фосфор» өндірістік бірлестігі өткен бесжылдықта фосфор өңдеу пештерінің тәуліктік өнімділігін 1,7 есе арттырды.

Әйтсе де машиналар мен агрегаттардың өнімділігін арттыруға күш салмау салдарынан 1976—1980 жылдары Ермак және Ақтөбе ферросплав заводтарында еңбек өнімділігі 15—20 процент кеміп кетті. Қаратау өндіріс бірлестігінде рудниктердің мүмкіндігі жарым-жартылай ғана пайдаланылды. Осындай қолайсыз жағдайлар қоғамдық еңбектің өнімділігін, негізгі қордың тиімділігін төмендететіні даусыз. Сонымен бірге бірқатар салаларда механикаландырылған және автоматтандырылған жүйелердің, цехтар мен учаскелердің қуаты жеткіліксіз пайдаланылып келеді. 1980 жылы республика бойынша осындай жүйелердің тек 45 проценті ғана толық қуатында пайдаланылды. Ал Қазақ ССР Ет және сүт өнеркәсібі министрлігіндегі механикаландырылған және автоматтандырылған жүйелердің тең жартысынан астамы тәулігіне бір сменамен ғана жұмыс істеді.

Еңбекті ғылыми ұйқымдастыру — қоғамдық өндірісті тиімді өркендетудің ұтымды әдісі. Республикамызда 1244 учаске мен 815 цехта еңбек ғылыми тұрғыда ұйымдастырылған. Осының нәтижесінде үстіміздегі бесжылдықтың басынан бері 10 мыңнан астам адамды басқа жұмысқа ауыстыруға қол жетті. Қазір кәсіпорындарда көп станокте істеушілер қатары көбейе түсуде. Әсіресе еңбек ұйымдастырудың бригадалық әдісі кең өріс алды.

Техникалық прогресті жоспарлы дамыту жолдарын, оның жетістіктерін өндіріске кеңінен енгізу проблемаларын зерттеу — айрықша маңызы бар мәселе. Қазақ ССР Мемлекеттік жоспарлау комитеті жанындағы Жоспарлау және нормативтік ғылыми-зерттеу экономикалық институтының коллективі өзінің творчестволық қызметін халық шаруашылығының келелі міндеттерін ойдағыдай шешуге бағыттап келеді. Бұл салада біз шұғылданып отырған проблемалар аз емес. Мысалы, өндірісті ұйымдастыру, өнім өндіруге жұмсалатын еңбек шығынын, шикізат пен материалдардың мөлшерін анықтау, талдау, нормаларды техникалық жағынан негіздеу, тиімділік пен сапаны арттыру жолдары жан-жақты қарастырылып отыр.

Институт коллективі халық шаруашылығының әр саласының техникалық-экономикалық көрсеткіштерін талдау негізінде оны прогрестік бағытта жетілдіруге байланысты ғылыми ұсыныстар әзірледі. Мәселен, өндіріс қалдықтарын қайтадан өңдеп, пайдаға жарату, түрлі құрал-жабдықтарды жөндеудің тиімді әдістерін белгілеу, қол еңбегін қысқарту мәселелері зерттелуде. Сондай-ақ ғылыми-техникалық прогресті жеделдетудің ұзақ мерзімге арналған комплексті программасын жасау — институт коллектив жұмысының басты саласы. Мұнда көмір өндірісі саласында техникалық прогресті жеделдету, машина жасау өнеркәсібін халық шаруашылығының өскелең талаптарына сай өркендету, тамақ өнеркәсібін озық технологияға көшіру, ауыл шаруашылығы өндірісін комплексті механикаландыру туралы ғылыми негізделген ұсыныстар белгіледі.

Демек, ғылыми-техникалық революцияның жетістіктерін шаруашылықтың социалистік системасының артықшылықтарымен ұштастыра отырып, қоғамдық өндірісті жаңа белестерге көтерудің экономикалық маңызы зор. Осы тұрғыдан институтымыздың коллективі ғылыми зерттеулердің тиімділігі мен нәтижелілігін арттыру үшін өндіріспен байланысын күшейте береді.

РСДРП Екінші съезінің 80 жылдығына

ЖАҢА ТҮРПАТТЫ ПАРТИЯ

Бұдан 80 жыл бұрын — 1903 жылдың 30 июлі мен 27 августы аралығында өткізілген РСДРП-нің Екінші съезі Россия мен халықаралық жұмысшы қозғалысының тарихында көрнекті орын алады. Өйткені съезде ұлы көсеміміз В. И. Ленин ойлағандай, Россияны төңкеріп тастайтын революционерлер ұйымын жасақтау жолындағы қыруар жұмысқа қорытынды жасалды. КПСС Орталық Комитетінің «РСДРП Екінші съезінің 80 жылдығы туралы» қаулысында былай деп атап көрсетілді: «Съезд Россияның революциялық маркстік ұйымдарын Владимир Ильич Ленин жасап берген идеялық, саяси және ұйымдық принциптерге негіздеп біріктіру процесін аяқтады. Жаңа түрпатты партия — жұмысшы табының партиясы, ғылыми коммунизмнің партиясы, социалистік революция мен коммунистік жасампаздықтың партиясы тарих аренасына шықты».

Большевиктік партияның құрылуы қоғам дамуының заңды нәтижесі, Россия пролетариатының, халықаралық жұмысшы қозғалысының тарихындағы бетбұрыс кезең болды. XIX және XX ғасырлардың аралық шегінде капитализм өзінің ең соңғы сатысы — империализм сатысына аяқ басты, сөйтіп, қоғамдық өмірдің барлық саласындағы қайшылықтарды шиеленістіріп жіберді де, пролетарлық революцияны тікелей практикалық күрес міндетіне айналдырды. В. И. Ленин айтқандай, империализм дәуіріне тән бұл қайшылықтар әсіресе Россияда ерекше көрінді, олар капиталистер мен помещиктердің еңбекшілерді шексіз қанауы және патша өкіметінің озбырлық саясаты салдарынан одан әрі тереңдеп, шиеленісе түсті. Жұмысшы табы, еңбекші шаруалар қанаушылық құрылысқа қарсы күреске көтерілді. Жұмысшы қозғалысының өрлеуі оны ұйымдастыратын, революциялық күреске бастайтын пролетарлық партия құруды күн тәртібіне қойды. Осы кезде В. И. Ленин нағыз революциялық партияның қажеттігін ғылыми тұрғыдан дәлелдеді және оны құру жолындағы күресті басқарды. Бұл орайда алдыңғы қатарлы теорияны басшылыққа алатын партия ғана алдыңғы қатарлы күрескердің ролін атқара алатынын ескерте отырып, ұлы көсем өзінің «Не істеу керек?» деген еңбегінде былай деп жазды: «Тарих біздің алдымызға қазір ең таяудағы міндетті қойып отыр, бұл міндет өзге қай елдің пролетариатының болса да ең *таяудағы* барлық міндеттерінің ішіндегі ең *революциялық* міндет болып табылады. Бұл міндетті жүзеге асыру ісі, тек европалық реакцияның ғана емес, сонымен қатар азиялық реакцияның да (енді біз осылай деп айта аламыз) ең күшті қамалын қирату ісі орыс пролетариатын халықаралық революцияшыл пролетариаттың авангарды етер еді» (Шығармалар толық жинағы, 6-том, 31-бет).

Россия пролетариаты орыс революциясындағы гегемондық және дүниежүзілік жұмысшы қозғалысындағы авангардтық ролін тек революциялық теория мен революциялық практиканы табиғи ұштастыратын, жұмысшы табының коллективтік саяси басшысы болатын, жаңа түрпатты партия басшылық еткенде ғана жүзеге асыра алатын еді. В. И. Ленин К. Маркс пен Ф. Энгельстің пролетариат партиясы жөніндегі идеяларын творчестволықпен дамыта отырып, революциялық партия, жұмысшы табының жаңа түрпатты партиясы туралы сындарлы ілім жасады, оны жүзеге асырды.

Революцияшыл пролетарлық партияны құруда, оны идеялық жағынан шыңдап, ұйымдық жағынан қалыптастыруда, оппортунистерден іргені аулақ салып, жұмысшы қозғалысын олардың зиянды әрекеттерінен арылтуда Ленин құрған, тікелей басшылық еткен «Искра» газеті көрнекті роль атқарды. 1900 жылғы декабрьде Лейпциг қаласында оның бірінші номері шықты. Сол номерде В. И. Лениннің «Біздің қозғалысымыздың көкейтесті міндеттері» деген бас мақаласы жарияланды. Ұлы көсем онда жұмысшы табының саяси санасын көтеру, оның саяси ұйымдасуына жәрдемдесу басты міндет болып отырғанын атап көрсетті. «Берік ұйымдасқан партия бар жерде, — деп жазды В. И. Ленин, — жеке бір жердегі көтеріліс жеңімпаз революцияға ұласып кете алады. Жеке тілектер үшін үкіметпен күресу, жеке жеңілдіктерді жеңіп алу — дұшпанмен болмашы ғана қақтығыс, алғы шептегі кіші-гірім шайқас екенін, ал шешуші шайқастар әлі алда екенін естен шығармауымыз керек» (Шығармалар толық жинағы, 4-том, 406-бет). Сөйтіп, «Искра» революцияшыл пролетарлық партия құруды әзірледі, газет төңірегіне Россияның революцияшыл пролетариатының алдыңғы қатарлы тобы топтасты.

РСДРП Екінші съезінде В. И. Ленин партияның программалық, ұйымдық және тактикалық принциптерін баянды ету жолында дәйекті күрес жүргізді. «Бірақ, — деп жазды В. И. Ленин, — мұндай нәтижеге күрессіз жетуге болмайтыны өзінен өзі түсінікті» (Шығармалар толық жинағы, 8-том, 207-бет). Ол съезд жұмысына тікелей басшылық жасады. Владимир Ильич съезд бюросының құрамына еніп, оның көптеген мәжілістеріне председательдік етті, программалық, ұйымдық және мандат комиссияларының жұмысына қызу араласты. Ол бірқатар мәселелер бойынша қарар жобаларын әзірледі, искрашылдардың принципін қорғау үшін жүзден астам рет жарыссөзге шығып, пікір таласына қатысты.

РСДРП Екінші съезі партияны маркстік-лениндік Программамен қаруландырды. Мұның өзі жаңа тұрпатты партияның әлеуметтік-таптық табиғаты мен революциялық сипатын танытатын, елде капитализмді құлатып, қоғамды социалистік жолмен қайта құрудың құралы — пролетариат диктатурасын орнату жолындағы күрес Программасы болды. Программаны талқылау барысында оның негізгі принциптеріне, әсіресе пролетариат диктатурасы мен партиялық басшылықтың шешуші принциптеріне оппортунистер мен «экономизм» басшылары мейлінше қарсы шықты. Бұл мәселелер жөнінде Троцкий де солардың жағында болды, ол пролетариат диктатурасы жуық арада жүзеге аса қоймайтын, алыс болашақтың міндеті деп дәлелдемек болды. Бірақ съезд оппортунистердің бұл көзқарасын теріс деп тауып, пролетариат диктатурасы жөніндегі лениндік тұжырымды қабылдады. Сөйтіп, Программада саяси өкімет билігін жұмысшы табының жеңіп алуы пролетарлық партияның практикалық міндеті ретінде күн тәртібіне қойылды.

Программаның Ленин жасаған аграрлық бөлімін талқылау кезінде күрес мүлдем шиеленісіп кетті. В. И. Ленин съезде оппортунистердің аграрлық мәселені байыпты бағаламайтынына батыл қарсы тұрды. Оппортунистер шаруалардың қолға қару алып, өз бостандығы үшін күреске белсене араласа алатынына және бұл күрестегі пролетариаттың авангардтық роліне сенбеді.

В. И. Ленин өрлеп келе жатқан азаттық қозғалысын, ондағы пролетариаттың жетекшілік, авангардтық ролін жан-жақты дәлелдеп берді. Съезд көпшілік дауыспен лениндік аграрлық Программаны қолдады. Ол жұмысшы табы мен миллиондаған шаруалардың революциялық одағын құрудың және оны нығайтудың маңызды факторына айналды. Бұл одақ кейін патша өкіметіне, капитализмге қарсы күресте, сондай-ақ елімізде социализм орнату жолындағы күресте мызғымас беріктігін дәлелдеді.

Партия Программасын талқылау кезінде В. И. Ленин ұлт мәселесі жөніндегі маркстік көзқарасты қорғап қалды. Соның арқасында ұлтына карамастан барлық азаматтардың тең праволы болуы, барлық ұлттардың өзін өзі билеу правосын тану сияқты принципті мәселелер Программаға енгізілді. Мұның өзі Россияны мекендейтін барлық ұлт пролетарларының үстем тапқа карсы күресте бірігуіне мүмкіндік беретін еді. Сөйтіп, партия қызметінің интернационалдық сипаты айқындалды.

Ұлттардың өзін өзі билеу правосы жөніндегі принципке оппортунистер өршелене карсы шықты. Олар жұмысшылардың ынтымақтастығын ыдыратуға, Россиядағы барлық халықтардың ұлттық және әлеуметтік езгіге карсы интернационалдық күреске топтасуына жол бермеуге тырысып бақты. Съезд оппортунистер ұсынғандай, партияны ұлттық принципте емес, қайта таптық негізде құруды дұрыс деп санады. Көп ұлтты ұйым ретінде құрылған РСДРП өз қатарына ұлтына қарамастан Россия жұмысшылары мен еңбекшілерінің озат өкілдерін топтастырды. Большевиктер партиясының қатарында алғашқыда 24 ұлттың өкілі болса, СССР құрылған кезде оның құрамында 70 ұлт пен халықтың өкілдері болды. Қазір КПСС — қатарында Совет Одағында тұратын барлық социалистік ұлттардың өкілдері бар нағыз интернационалистік партия.

Көп ұлтты республикалардың бірі — Советтік Қазақстанда бүгінде жүзден астам ұлт пен халықтың өкілдері тату-тәтті өмір сүріп, еңбек етеді. Ал КПСС-тің жауынгер отряды— Қазақстан Компартиясының қатарында 740 мыңнан астам коммунист есепте тұрады. Көп ұлтты мемлекетіміздің құрамында, туысқан одақтас республикалардың достық көмегімен Советтік Қазақстанның экономикасы қарыштай өркендеп, социалистік мәдениеті гүлденіп отыр. Бұл — Коммунистік партияның қалтқысыз қамқорлығының арқасы. Бұл — лениндік ұлт саясатының салтанаты.

Советтік Социалистік Республикалар Одағы құрылған кезден бергі алпыс жылдан сәл ғана астам уақыт ішінде Қазақстанда өнеркәсіп өндірісінің көлемі 938 есе ұлғайды. Ал Қазақстан кәсіпорындарының маркасы басылған машиналар мен механизмдердің екі мыңнан астам түрі, оның ішінде тракторлар мен комбайндар, экскаваторлар, металл өңдейгін станоктер еліміздің түкпір-түкпіріне, сондай-ақ 80-нен астам шетелге жіберіледі. Қазақстан қазіргі кезде СССР-де өндірілетін барлық көмірдің 16 проценттен астамын, темір рудасының 10,5 процентін, минералдық тыңайтқыштардың 7 процентін, астықтың 15 процентке жуығын, күріштің 22 процентін береді. Ал түсті металдар жөнінен республикамыздың Одақта елеулі орын алатыны баршаға аян.

Тек біздің республика ғана емес, ұлан байтақ Отанымыздың түкпір-түкпірінде ұланғайыр табыстарға қол жетіп отыр. Совет Одағының социалистік экономика мен мәдениетті өркендетудегі тарихи табыстары — совет халқының қажырлы еңбегінің, Лениннің өміршең өсиеттеріне адал Коммунистік партияның сан салалы қызметінің, оның орасан зор саяси және ұйымдастыру жұмысының нәтижесі. Демек, біздің халқымыздың, мемлекетіміздің күші — лениндік партияның кемеңгер басшылығында.

«Ленин өсиеттері, ұлт саясатының лениндік принциптері, — деді КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамасында, — біз үшін қасиетті. Соларға сүйене отырып, оларды практикада дәйектілікпен баянды ете отырып, біз қуатты мемлекет — Советтік Социалистік Республикалар Одағын құрдық, оның құрылуы социализмнің дамуындағы ғана ірі қадам болып қойған жоқ, сонымен бірге бүкіл дүниежүзілік тарихтың барысында да аса маңызды бетбұрыс кезеңдердің бірі болды».

Еңбекші бұқараның жетекші күші —жұмысшы табының тарихи миссиясын жүзеге асыруда Уставта көрсетілген партияның ұйымдық құрылымы принциптерінің маңызы аса зор. РСДРП Екінші съезінде партия Уставының жобасын талқылау барысында да қызу айтыс туды. Бұл мәселе бойынша В. И. Ленин баяндама жасады. «Кім партия мүшесі бола алады?» деген сұраққа жауап беретін Уставтың бірінші тармағындағы лениндік тұжырым шын мәніндегі революцияшыл пролетарлық партия құрудың міндеттерімен тығыз ұштасып жатты. Мұның өзі партия қатарына тұрақсыз, кездейсоқ адамдардың өтіп кетуіне жол бермеу үшін қатаң іріктеу талаптарының қажеттігінен туған еді. «Біздің міндетіміз, — деп атап көрсетті данышпан көсем, — партиямыздың беріктігін, ұстамдылығын, тазалығын сақтау. Біз партия мүшесінің атағы мен маңызын жоғары көтерген үстіне көтере түсуге тиіспіз» (Шығармалар толық жинағы, 7-том, 318-бет).

Бұл лениндік тұжырымға Мартов қарсы шықты. РСДРП мүшесі болу үшін белгілібір ұйымның есебінде тұрмаса да Программаны мойындап, партияны материалдық жағынан қолдап отырса, соның өзі жеткілікті деп санады ол. Ленин партия қатарына революция мүддесіне қызмет ететін тәртіпті, саналы, адал адамдарды алуды көздеді, ал Мартов, керісінше, партия ұйымының есігін кез келген тұрақсыз адамдарға кең ашқысы келді. Бұл принципті мәселе жөніндегі пікір таласы съездегі түйінді мәселелердің бірі еді.

Партия Уставы жалпы алғанда Ленин жасап берген ұйымдық принциптерге негізделді. Тек Уставтың бірінші параграфы ғана Мартовтың ұсынысымен өтті. Бірақ бұл ұсыныстың ғұмыры ұзақ болмады. Көптеген партия ұйымдары съезден кейін бұл тармақтағы тұжырымға қосылмайтынын білдірді. Соның нәтижесінде 1905 жылы өткізілген РСДРП III съезінде Уставтың бұл пункті қайта қаралып, лениндік тұжырым қабылданды. Уставтың бірінші параграфінде партияның Программасын мойындайтын, оны материалдық жағынан қолдайтын, оның ұйымдарының бірінде мүшелікке тұратын адамның бәрі партия мүшесі бола алады деген лениндік тұжырым жазылды.

РСДРП II съезі лениндік Уставтың негізгі принципі — демократиялық централизмді партия заңына айналдырды. Содан бері демократиялық централизм маркстік-лениндік партияның ұйымдық құрылымының негізі болып келеді.

Партияның басқару органы — Орталық Комитетті және оның Орталық органын («Искра» редакциясын) сайлау кезінде Ленинді жақтаушылар жеңіп шықты. Сөйтіп, жаңа тұрпатты революциялық партия— лениндік большевиктер партиясы дүниеге келді. Кейін В. И. Лениннің өзі «Саяси ой ағымы ретінде және саяси партия ретінде большевизм 1903 жылдан бері өмір сүріп келеді» (Шығармалар толық жинағы, 41-том, 7-бет) деп атап көрсетті.

КПСС Орталық Комитетінің «РСДРП Екінші съезінің 80 жылдығы туралы» қаулысында атап көрсетілгеніндей, жаңа тұрпатты партия — Коммунистік партия — революциялық теория мен революциялық практиканың тарихи бірлігін қамтамасыз ете білген жұмысшы табының коллективтік саяси көсемі, оны ұйымдастырудың ең жоғары формасы, барлық еңбекшілердің авангарды, оның басшылығымен тарихта тұңғыш социалистік революция жүзеге асырылды, оның басшылығымен кемелденген социалистік қоғам орнатылды.

Лениннің партия туралы сындарлы ілімі Россияның ғана емес, сонымен бірге бүкіл халықаралық жұмысшы қозғалысының тап күресінің тәжірибесін байытты. Тұңғыш рет жаңа тарихи жағдайда жұмысшы табы езілген және езгідегі бұқараны біріктіре алатын, оларды ескі дүниені қиратуға жұмылдыра алатын ұйымға ие болды. Жаңа тұрпатты партияның негізінде қаланған лениндік принциптердің өміршеңдігі және қуатты күші тарихи кезеңдерде талай сыннан мүдірмей өтті. Оған Совет Одағы Коммунистік партиясының революцияның дүбірлі кезеңіндегі, азамат және Ұлы Отан соғыстарының қаһарлы күндеріндегі, социализм мен коммунизм орнатудың жасампаздық еңбек жылдарындағы асқан ұйымдастырушылық қызметі мен дана басшылығы айғақ бола алады.

Маркстік-лениндік партияның өмір мен практика алға қойған жаңа міндеттерді шешуде революциялық теорияны творчестволықпен қолдана білуі — оның кемеңгерлігі мен кемелдігінің белгісі. Коммунистік құрылыстың күрделі де ауқымды міндеттері алға қойылып отырған қазіргі кезеңде маркстік-лениндік теорияның ролі мен оны жаңа қоғам орнату практикасымен ұштастырудың маңызы бұрынғыдан да артып отыр. Мұның өзі совет қоғамының басшы және бағыт беруші күші, оның саяси системасының және қоғамдық ұйымдарының ұйтқысы — Коммунистік партияның жетекшілік ролінің өлшеусіз арта түскендігін танытатын фактор. КПСС документтерінде, съезд материалдарында социалистік және коммунистік құрылыстың өзекті мәселелеріне байланысты жасалған теориялық тұжырымдар ішінен кемелденген социализм концепциясын бөліп айту керек. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас өзінің «Карл Маркс ілімі және СССР-дегі социалистік құрылыстың кейбір мәселелері» деген мақаласында атап көрсеткендей, ғылыми коммунизм теориясына елеулі үлес болып қосылған бұл концепция — партияның жасампаздық қызметінің жемісі.

Партиямыздың кемелділігі және оның саяси басшы ретіндегі халықтың қалың бұқарасы арасындағы беделі көбіне әрбір коммунистің коммунизм ісіне адалдығына, адамгершілік қасиеттеріне, қоғам алдындағы міндетін, азаматтық борышын қалай орындайтындығына байланысты. Міне сондықтан да КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында айтылғанындай, барлық партия ұйымдары лениндік стиль мен басшылық принциптерін қатаң сақтай отырып, коммунистердің, барлық еңбекшілердің әлеуметтік белсенділігі мен инициативасын бұрынғыдан да арттыра түсуге, оларды алда тұрған келелі міндеттерді орындауға, еңбек тәртібі мен мемлекеттік тәртіпті нығайтуға жұмылдыруға, сөйтіп, еліміздің экономикалық күш-қуатын барынша арттыруға тиіс.

Кемелденген социализм жағдайында партия мен халықтың бірлігі бұрынғыдан да нығая түсті. Халық үшін өмір сүріп, халыққа қызмет етуді ұлы мұрат санайтын Коммунистік партияның күш-қуатының қайнар көзі де міне осы бұқарамен бірлікте жатыр. Бұл құрыштай бірлік Советтер Елін әлеуметтік прогрестің шырқау биігіне көтеріп, адамзаттың жарқын болашағы — коммунизмге бастауда. КПСС Орталық Комитетінің «РСДРП Екінші съезінің 80 жылдығы туралы» қаулысында былай делінді: «Коммунистік партияның күш-қуаты мынада: ол өзінің бүкіл қызметін, өзінің әрбір қадамын қоғамдық дамудың аса күрделі мәселелеріне бірден-бір дұрыс жауап беретін, өмірді танып-білудің және өзгертудің пәрменді әдісі болып табылатын Маркстің, Энгельстің, Лениннің мәңгі жасайтын ілімімен салғастырып отырады. Әлеуметтік тәжірибе мен пайда болып отыратын проблемалардың мән-мағынасын байыптауды, марксизм-ленинизмнің іргелі принциптеріне адалдықты сөзсіз сақтай отырып, оны творчестволықпен дамытуды партия маңызды және әрдайымғы актуальды міндет деп санайды».

Бүгін таңда В. И. Лениннің партия туралы сындарлы ілімі КПСС-тің қоғамды революциялық жолмен түбегейлі өзгертудегі жасампаздық қызметінде, социалистік достық одақ елдерінің табыстарында, халықаралық коммунистік, жұмысшы және ұлт-азаттық қозғалысында айшықты орын алып отыр. Бұл революциялық ілім бостандық, тәуелсіздік, бейбітшілік пен әлеуметтік прогресс жолында күресуші күштерге қалтқысыз қызмет етуде.

Қ. ШӘЙМЕРДЕНОВ,
тарих ғылымының кандидаты, доцент.

ІСКЕРЛІК ПЕН ТАЛАПШЫЛДЫҚ РУХЫНДА

А. АЙДОСОВ,
Қызылорда қалалық партия комитетінің бірінші секретары

Совет халқының саяси көсемі — Ленин партиясы өзі құрылғаннан бергі 80 жыл ішінде күрес пен жеңістердің шын мәніндегі қаһармандық жолынан өтті. Оның басшылығымен еліміздің тағдырына ғана шешуші ықпал етіп қоймай, сонымен бірге бүкіл дүниежүзілік тарих барысын түбегейлі өзгерткен ұлан-ғайыр өзгерістер жүзеге асырылды. Осы кезеңнің ең басты қорытындысы — СССР-де кемелденген социализм орнатылды, бұл тарихи міндет партияның басшылығымен атқарылған совет халқының жасампаздық қызметінің арқасында жүзеге асты. Бүгінде совет қоғамының басшы және бағыт беруші күші, оның саяси системасының ұйтқысы болып отырған Коммунистік партия еліміздің еңбекшілерін коммунистік құрылыстың асқаралы міндеттерін жүзеге асыруға дәйекті түрде жұмылдырып келеді.

Қызылорда қаласының коммунистері, барлық еңбекшілері КПСС Орталық Комитетінің «РСДРП Екінші съезінің 80 жылдығы туралы» қаулысын зор саяси және еңбек өрлеуі жағдайында қабыл алып, өзінің сүйікті партияға деген шексіз сенімін, оның лениндік ішкі және сыртқы саясатын толық және тұтасымен қолдайтындығын білдіруде. Партия мен совет халқының тарихындағы бұл айтулы оқиға бүкіл еліміздегі сияқты біздің қаламызда да кең аталғалы отыр. Осыған орай қалалық партия комитеті белгілеген жоспар бойынша жер-жерде Ленин партиясының жүріп өткен даңқты жолы, партия мен халықтың мызғымас бірлігі, КПСС Орталық Комитетінің партияның XXVI съезінің шешімдерін жүзеге асыру жөніндегі сан қырлы қызметі жайында лекциялар мен саяси баяндамалар оқылып, ғылыми-практикалық конференциялар, партия ардагерлерімен кездесу кештері, басқа да әртүрлі мәдени-бұқаралық шаралар өткізіліп жатыр.

РСДРП II съезінің сексен жылдығына арналған саяси-бұқаралық шараларды әсіресе Қызылорда (бұрынғы Перовск) станциясындағы темір жол торабының партия ұйымдары үлкен әзірлікпен, қызықты да мазмұнды өткізіп келеді. Бұлай болуы түсінікті де. Өйткені республикадағы ең алғашқы партия ұйымдарының бірі осы Перовск станциясында құрылды. Осында бірінші орыс революциясының және Перовск локомотив депосының жетпіс жылдығы құрметіне 1975 жылы ашылған халықтық музей қазір партияның 80 жылдығына арналған шаралардың нағыз орталығына айналды. Мұнда Орынбор — Ташкент темір жолындағы, әсіресе Перовск станциясындағы алғашқы социал-демократиялық топтардың тарихы, олардың 1905—1907 жылдардағы бірінші орыс революциясы тұсындағы қызметі. большевиктік ұялардың Ұлы Октябрь революциясы кезіндегі, Совет өкіметінің алғашқы жылдарындағы жұмысы, темір жол торабы партия ұйымдарының социалистік және коммунистік құрылыстың барлық кезеңдеріндегі ұйымдастырушылық ролі туралы аса бай, әрі құнды материалдар жинақталған.

Еңбекшілерді, әсіресе жастарды совет халқының революциялық, жауынгерлік және еңбек дәстүрлері рухында тәрбиелеуде осы халықтық музейдің маңызы зор болып отыр. Бұл музейге Батыс Қазақстан темір жолы коллективтерінің өкілдері ғана емес, сонымен бірге облыс пен қала кәсіпорындарының жұмысшылары, колхоздар мен совхоздардың еңбеккерлері, комсомолецтер мен жастар, пионерлер мен мектеп оқушылары ұдайы келіп, мұнда қойылған айтулы кезеңдерден көңіл тартар көрініс беретін, мазмұнды материалдармен танысады. Әсіресе Ұлы Октябрьдің жеңісінен кейін бес күннен соң станция теміржолшыларының белсене қатысуымен Перовскіде Совет өкіметінің орнауын бейнелейтін экспонаттардың келушілер көңілінде қалдырар әсері, оларға тигізер игі ықпалы айрықша.

Қаланың партия ұйымдары РСДРП II съезінің 80 жылдығын атап өтуге жан-жақты әзірлене отырып, шаруашылық пен мәдени құрылысқа басшылық стилін одан әрі жетілдіруге, тындырылған іске, қол жеткен табысқа жоғары талапшылдық тұрғысынан баға беруге ерекше ден қойып келеді. Өйткені жұмысшы табының жаңа түрпатты партиясын құрған В. И. Ленин сол кездің өзінде барлық қызмет саласында принциптілік пен талапшылдықты арттыру, сын мен өзара сынды өрістету, істің орындалуын бақылау мен тексеру жүйесін жетілдіру мәселелеріне айрықша көңіл бөлгені мәлім. Ал партиялық басшылықтың бұл маңызды принциптері кемшіліктерді ашып, жоюдың, партиялық және мемлекеттік аппараттың барлық буындарында ұйымшылдық пен тәртіпті нығайтудың сенімді құралы болып табылады.

Қазір, еліміздің алдына аса ауқымды, әрі күрделі міндеттер қойылып, шаруашылық қызметінің барлық буындарында сапалық көрсеткіштерге шұғыл бетбұрыс жасалып жатқан кезде, партия ұйымдарынан бұқара арасындағы ұйымдастыру-саяси жұмыстың дәрежесін көтеру, ұйымшылдық пен тәртіпті нығайту, коммунистердің авангардтық ролін арттыру айрықша талап етіліп отыр. Қалалық партия комитеті мен бастауыш ұйымдар партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдерін жүзеге асыра отырып, кәсіпорындардың шаруашылық қызметіне жан-жақты талдау жасауға, осының негізінде кемшіліктердің орын алу себептерін ашып, тиісті шаралар қолдануға айрықша күш салып келеді. Мұның өзі өндірісті дамытудың көкейтесті проблемаларын айқындауға, орын алған кемшіліктерді жоюдың тиімді жолдары мен әдістерін белгілеуге мүмкіндік берді.

Қызылорда негізінен ауыл шаруашылығы басым облыс болғандықтан, оның орталығында өнеркәсіптің жетекші салалары көп емес. Қазір қалада өнеркәсіп пен құрылыс индустриясының отыздан астам кәсіпорны орналасқан. Солардың ішінен ең бастылары — целлюлоза-картон заводы, астық өнімдерін, құрылыс материалдары мен конструкцияларын шығаратын комбинаттар, аяқ киім, тігін фабрикалары. Бұл кәсіпорындардың өнімдері еліміздің көптеген аудандарына жөнелтіледі, ал олардың кейбір түрлері жөнінен Қызылорда қаласы жетекші орынға ие болып отыр. Қазір республикада өндірілетін целлюлозаның 96,6 проценті, картонның 75,3 проценті, күріш жармасының 74 проценті біздің қаламыздың үлесіне тиеді.

Қала партия ұйымдарының кәсіпорындар жұмысына талапшылдықпен талдау жасап, тиісті шаралар қолдануы, артта қалып келген коллективтерге дер кезінде нақты көмек көрсетуі арқасында соңғы кезде өндіріс көлемі өсіп, сапа көрсеткіштері біршама жақсара бастады, артта қалушы кәсіпорындар саны азайды. Үстіміздегі жылдың бірінші тоқсанының қорытындысы бойынша қалада жоспарды орындамайтын бір-ақ кәсіпорын қалды, ол — қабырғалық-силикат материалдары заводы. Ендігі міндет — әрбір кәсіпорын мен құрылыс ұйымында, әрбір жұмыс орнында өзара талап пен тәртіпті күшейте отырып, белгіленген жоспардың барлық көрсеткіштер бойынша толық және асыра орындалуын қамтамасыз ету.

Коллективтің қолы жеткен табысқа да, орын алған кемшіліктерге де өзара сын тұрғысынан қарап, өндірістің даму проблемаларын байыпты шешу практикасы «Кзылордастрой» тресінің парткомына (секретары В. Глущенко) айрықша тән. Трест коллективі партия ұйымының басшылығымен ғылыми-техникалық прогресс жетістіктерін, еңбек ұйымдастырудың озық әдістерін кеңінен қолдана отырып, соңғы жылдары құрылыс қарқынын едәуір арттырды. 1982 жылдың қорытындысы бойынша осы трест КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туымен наградталып, СССР Халық шаруашылығы жетістіктері көрмесіндегі Бүкілодақтық Құрмет тақтасына енгізілді, ал бұл — құрылысшылар коллективінің өндірісті ұйымдастыруға жоғары талаптар тұрғысынан, жаңаша қарауының, творчестволық ізденісінің нәтижесі. Олардың биылғы жұмысының барысы да жаман емес.

Әйтсе де бұл тресте пайдаланылмай жатқан резервтер мен мүмкіндіктер де аз емес. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің VIII пленумында жасаған баяндамасында осы трестің жаңадан іске қосылған үй құрылысы комбинатында жобалық қуаттың тек жартылай ғана игерілгенін әділ сынға алды. Трестің басшылары, үй құрылысы комбинатының партия ұйымы мен әкімшілігі бұл сыннан тиісті қорытынды шығара отырып, қуаттарды толық пайдалану, ғылым жетістіктері мен озық тәжірибені өндіріске кеңінен енгізу жөнінде нақты шаралар белгіледі. Комбинатты қайта құра отырып, оны ірі панельді үй салудың жаңа, жақсартылған сериясына көшіру — жүзеге асырыла бастаған осындай маңызды шаралардың бірі. Комбинат коллективі үстіміздегі жылдың бірінші тоқсанында өз жұмысын едәуір жақсартты, қалалық социалистік жарыстың жүлдесін жеңіп алды.

Сондай-ақ Қызылорда темір жол торабының партия ұйымдары да өздерінің атына әр кезде айтылған әділ сыннан, транспорт жүйесіне қойылып отырған өскелең талаптардан тиісті қорытынды шығара отырып, соңғы кезде бұл саладағы ұйымдастыру, саяси-бұқаралық жұмысты біраз жақсартты. Бүгінде олардың күш-жігері мен назары тиімділік пен жұмыс сапасын түбегейлі арттыруға байланысты мәселелерді байыпты шешуге, КПСС Орталық Комитетінің «Темір жол транспортында партиялық-саяси жұмысты жақсарту жөніндегі шаралар туралы» қаулысынан туындайтын міндеттерді жүзеге асыруға бағытталған. Осы орайда партия ұйымдары ең алдымен коммунистердің жетекшілік ролін арттыруға, оларды өндірістің шешуші учаскелеріне дұрыс орналастыруға, барлық күшті мемлекеттік жоспарларды орындау мақсатына жұмылдыруға күш салып келеді.

Қазір темір жол торабындағы 16 бастауыш партия ұйымы 600-ге тарта коммунисті біріктіріп отыр. Олар КПСС Орталық Комитетінің жоғарыда аталған қаулысын жүзеге асыру жолдарын партия жиналыстарында, партбюро мәжілістерінде талқылап, темір жол транспортының жұмысына партиялық ықпалды күшейту, бұл салада орын алып келген кемшіліктерді батыл жою жөнінде бірсыпыра шаралар қолданды. Соның нәтижесінде бесжылдықтың екінші жылында жүк айналымының жоспары 101,2 процент орындалды, локомотив бригадалары 37,8 мың ауыр салмақты поездар жүргізіп, соның есебінен нормадағыдан тыс 18,9 миллион тонна жүк тасыды, 322 тонна дизель отынын үнемдеді. Партия ұйымдарын нығайту, теміржолшылар арасындағы партиялық-саяси жұмысты жетілдіру мақсатында Қызылорда станциясындағы темір жол торабының парткомы құрылды.

Әйтсе де темір жол транспортының жұмысы әлі де қанағаттанарлықтай болып отырған жоқ. Темір жол торабы коммунистерінің жақында болып өткен бірінші партия конференциясы транспорт жүйесіндегі жұмыстың жай-жапсарына терең талдау жасай келіп, орын алып отырған елеулі кемшіліктерді, әсіресе еңбек тәртібі мен өндірістік тәртіптің нашарлығын ерекше атап көрсетті. Мәселен, жол дистанциясы коллективінде үстіміздегі жылдың үш айы ішінде еңбек тәртібінің 28 рет бұзылуы, кейбір теміржолшылардың жұмысқа салғырт қарауы байқалды, 70 адам-күн зая кетті.

Конференция делегаттары, әсіресе локомотив депосының жұмысын қатаң сынға алды. Мұнда жоспарлы тапсырмалар көптеген көрсеткіш бойынша орындалмайды, тепловоздардың техникалық жай-күйі нашар. Үстіміздегі жылдың бірінші тоқсанында белгіленген тапсырма тепловоздардың техникалық жылдамдығы жөнінен де, тәуліктік өнімділігі жөнінде де орындалған жоқ. Конференцияда шығып сөйлеген коммунистер О. Әбішев, Е. Қашқынбаев жылжымалы составты жаңартуға жете көңіл бөлмей отырғаны үшін жол басшыларының атына әділ де өткір сын айтты. Деподағы тепловоздардың 65 проценті 15 жылдан 23 жылға дейін үздіксіз пайдаланылып келген, әбден тозығы жеткен, ескі локомотивтер. Сол себепті де биылғы жылдың басынан бері локомотивтерді жоспардан тыс 128 рет жөндеуге тура келді, тіпті олардың жол үстінде бұзылып, тоқтап қалу фактілері де кездесіп қалып жүр. Қалалық партия комитеті жаңадан құрылған тораптық парткоммен бірлесе отырып, темір жол транспортының жұмысын жақсарту бағытында бірсыпыра нақты шараларды белгілеп, жүзеге асыра бастады.

Коммунистік жоғары саналылық пен адалдық, өзіне де, өзгелерге де қатаң талап қоя білу, кемшіліктерге ымырасыздық, халықпен біте қайнасып, оған қалтқысыз қызмет ету — партия мүшелеріне қойылатын негізгі лениндік талаптар міне осындай. Бұл талаптар коммунистердің іс-қимылы мен мінез-құлқының нормасына айналған. Коммунистер өздерінің авангардтық ролін неғұрлым дәйекті де толығырақ орындаған сайын, партияның бұқарамен байланысы да соғұрлым баянды, әрі жемісті бола түседі. В. И. Лениннің РСДРП II съезінде партияға мүше болудың негізгі принциптері мен талаптарын дәйектей, табандылықпен қорғай келіп, «партия мүшесінің атағы мен маңызын жоғары көтерген үстіне көтере түсуге» (Шығармалар толық жинағы, 7-том, 318-бет) шақыруы да сондықтан.

Қаланың партия ұйымдары осы лениндік принциптерді басшылыққа ала отырып, өзінің сапалық құрамын одан әрі жақсартуға, оны жұмысшы табы мен интеллигенцияның таңдаулы өкілдері есебінен ұдайы нығайтуға айрықша қамқорлық жасап келеді. Партияның XXVI съезінен кейінгі жылдары қала партия ұйымында КПСС қатарына 640 адам қабылданды. КПСС мүшелігіне кандидат болып қабылданғандардың 68,1 проценті — жұмысшылар. Сондай-ақ комсомолецтер мен жастардың лайықты өкілдері де партия қатарына жеке-жеке іріктеліп, тиісті сыннан өткізіліп, қабылданып жүр. Қазір бізде КПСС мүшелігіне қабылданғандардың ішінде комсомолецтердің үлес салмағы 67 процентке жетті. Партияға өткісі келетіндердің іскерлік қабілетін, саяси кемелділігі мен моральдық қасиетін тексеруде кандидаттық стаж жете пайдаланылады. Партияға өтушілерге талапты күшейту нәтижесінде бірқатар кандидаттар партиялық шыңдалу сынынан өте алмай қалды. Соңғы екі жыл ішінде ғана 64 кандидат КПСС мүшелігіне қабылданбады.

Партия алға қойған аса күрделі, әрі маңызды міндеттер коммунистерге, барлық еңбекшілерге зор жауапкершілік жүктеп отыр. КПСС Орталық Комитетінің «РСДРП Екінші съезінің 80 жылдығы туралы» қаулысында былай деп атап көрсетілді: «Партия алға қойған міндеттердің орындалуы еңбекшілердің — жұмысшыдан бастап министрге дейін — тапсырылған учаске үшін жауапкершілігін арттыруды, халық шаруашылығының барлық буындарында тәртіп пен ұйымшылдық орнатуды, жоспар, еңбек және мемлекет тәртібін нығайтуды қажет етеді». Бұдан шығатын қорытынды, әрбір коммунист барлық істе, әсіресе еңбекте әрқашан алғы шептен көрінуі керек. Бірақ коммунист үшін тек өзінің ғана жақсы жұмыс істеп қоюы жеткіліксіз. Ол партияда жоқтарды, қалың бұқараны өзінің соңынан ерте біліп, оларды партия саясатын жүзеге асыру мақсатына іскерлікпен жұмылдыруға, өзінің қызметіне талапшылдықпен баға беруге, партия мен халық мүдделеріне нұқсан келтіретін формализм мен бюрократизм атаулының бәріне қарсы батыл күресуге тиіс.

Ал әрбір коллективте өзара сын мен талапшылдық жағдайын туғызу ең алдымен кадрларға, олардың принциптілігі мен саяси кемелділігіне байланысты. Қаламызда партиялылықты біліктілікпен, партия шешімдерін мүлтіксіз орындауды іске творчестволықпен караумен, адалдықты жұмыстың түпкі нәтижелеріне өзара сын мен талапшылдық тұрғысынан караумен ұштастыра білетін, тәжірибелі басшылардың үлкен отряды өсіп жетілді. Солардың бірі — СССР-дің 60 жылдығы атындағы эксперименттi жөндеу-механикалық заводының директоры Асылбек Ыбраев. Ол өз жұмысында әрқашан партия ұйымына, мамандарға, еңбек ардагерлері мен жастарға арқа сүйейді. Соның нәтижесінде мұнда кадрлардың тұрақтамауы деген атымен жоқ. Шұғыл шаруашылық мәселелерді мамандардың өздері-ақ білгірлікпен шеше алады. Өйткені олардың өздігінен, творчестволықпен жұмыс істеуіне барлық жағдай жасалған. Олар тапсырылған іске толығымен жауап береді.

Экспериментті жөндеу-механикалық заводының коллективі саналы тәртіп пен ұйымшылдықты нығайту, право тәртібін қатаң сақтау, қоғамға жат көріністерге қарсы күресті күшейту жолындағы қозғалысты өрістеткен москвалықтардың бағалы бастамасын қызу қолдап, «Он бірінші бесжылдықтың үлгілі кәсіпорны» атағын жеңіп алу үшін өрістей түскен жарыстың инициаторы болды. Бұл жарысқа қаланың өнеркәсіп, транспорт және құрылыс саласындағы кәсіпорындарының барлығы дерлік үн қосты. Олар КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында және Москва станок жасаушыларымен кездесу кезінде сөйлеген сөздеріндегі ақыл-кеңестер мен нұсқауларды басшылыққа алып келеді.

Сонымен бірге бізде өздеріне көрсетілген сенімді ақтай алмай, енжарлыққа, жауапсыздыққа салынып жүрген басшылар да бар. Олар көбінесе даңғазалыққа бой үйретіп, мемлекеттік жоспарларды кеміту жағына қарай өзгертуге бейім тұрады. Ал кейбіреулері көзбояушылыққа салынып, қосып жазу, өтірік ақпар беру сияқты қылмысты іске жол беріп, мемлекетті алдау жолына түскен, қызмет бабын жеке басының мүддесі үшін пайдаланып келген. Осы орайда қалалық партия комитеті мебель фабрикасының, № 6 жылу-электр орталығы құрылыс басқармасының, «Казглавсельхозводснабжение» облыстық басқармасына қарасты жөндеу-құрылыс учаскесінің, облыстық кітап саудасы мекемесінің басшылары М. Бекмұхамедов, Б. Ким, К. Нұрматов және Р. Үсенбаева жөнінде қатаң шаралар қолданды. Олар коммунист, басшы деген жоғары атаққа кір келтірген қылық-әрекеттері үшін қатаң партиялық жазаға тартылып, қызметтерінен босатылды.

Партия саясатын жүзеге асыруда, экономикалық, әлеуметтік-саяси және тәрбиелік міндеттерді шешуде бастауыш партия ұйымдары маңызды роль атқарады. Қазір қала партия ұйымында 230 бастауыш, 115 цехтық ұйым мен 112 партия тобы бар, бұлар 6876 коммунисті біріктіріп отыр. Олардың құрамында жұмысшылар жетекші орын алады. Соңғы жылдары целлюлоза-қағаз, жеңіл, өңдеу, жергілікті өнеркәсіп салаларында, аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктер кәсіпорындарында коммунистер саны едәуір өсті. Мұның өзі халық шаруашылығының осы салаларының одан әрі дамуына, тұтыну товарлары өндірісінің өсуіне, Азық-түлік программасын орындау жөнінде жергілікті жерде жүргізіліп жатқан кыруар жұмыска тығыз байланысты.

Он бірінші бесжылдыкта қала партия ұйымдары мен еңбек коллективтерінің алдына келелі міндеттер қойылып отыр. Тек биылдың өзінде 55 мың тонна целлюлоза, 109 мың тонна картон, 7,2 мың тонна ет, 27,8 мың тонна сүт өнімін, 141,2 мың тонна күріш жармасын, басқа да көптеген өнім түрлерін өндіруіміз керек. Бірақ, өкінішке қарай, қала кәсіпорындарының көпшілігінде жоспардың орындалуы, мемлекеттік тәртіптің сақталуы КПСС Орталық Комитеті ноябрь Пленумының талаптарына әлі сай емес. 1982 жылдың өзінде төрт кәсіпорын өндірістік жоспарын, ал өнеркәсіп саласында еңбек ететін 873 жұмысшы белгіленген норманы орындаған жоқ. Соның салдарынан халық шаруашылығы қала кәсіпорындарынан 5,7 тонна целлюлозаны, 37,2 мың тонна картонды, 34 миллион кірпішті, 3,2 мың шаршы метр құрастырмалы темір-бетонды, 82,9 миллион киловатт-сағат электр энергиясын кем алды.

Сонымен бірге құрылысты жоспарлауда, құрылысшылардың еңбегін ұйымдастыруда, олардың кәсіптік даярлығын көтеруде елеулі кемшіліктерге жол берілуі салдарынан 8 мың шаршы метрдей тұрғын үй, мәдени-тұрмыстық және коммуналдық шаруашылық объектілері мерзімінде іске қосылған жоқ. Қаланы электр энергиясымен, жылумен, ауыз сумен қамтамасыз етуде өкінішті іркілістерге жол берілуде. Сондай-ақ транспорт пен байланыс, халыққа сауда, мәдени-тұрмыстық, медициналық қызмет көрсету саласындағы кәсіпорындардың жұмысында да, тұрғын үй аймақтарын көріктендіру, көгалдандыру және олардың санитарлық жағдайын жақсарту ісінде де елеулі кемшіліктер бар.

Он бірінші бесжылдықтың үшінші жылында кең көлемді құрылыс-монтаж жұмыстары жүзеге асырылып, жылына 45 миллион шаршы метр мата шығаратын фабриканың бірінші кезегі, жаңа аэропорт, 814 орындық драма театры, 1176 орындық мектеп, 560 орындық екі балабақша, «ВАЗ» техникалық қызмет көрсету станциясы, Қазақ күріш ғылыми-зерттеу институтының ғимараты, 40 мың шаршы метрден астам тұрғын үй, тағы басқа да көптеген маңызды объектілер іске қосылуға тиіс.

Бүгінде қала еңбекшілері «Еңбек коллективтері және кәсіпорындарды, мекемелерді, ұйымдарды басқаруда олардың ролін арттыру туралы СССР Заңының жобасын талқылауға ерекше мүдделілікпен, ынта-ықыласымен, белсене ат салысып отыр. Мұнда бастауыш партия ұйымы еңбек коллективінің саяси ұйтқысы болып табылатындығына және оның кең конституциялық праволарын жүзеге асыруға белсене ықпал етуге тиіс екендігіне ерекше назар аударылған.

Партия ұйымдары қызметіндегі басты мәселелердің бірі — еңбек ұйымдастырудың бригадалық әдістерін кеңінен өрістету. Осыған орай қазіргі кезде шаруашылық есепте жұмыс істейтін 179 бригада құрылды. Олардың ішінде А. Гурьянов, С. Дабылов, М. Құдайбергенов, Т. Құрманов, Н. Таранухи, Н. Ушаков, Н. Чайка және тағы басқалар басқаратын бригадаларды атауға болады. Шаруашылық есептегі бригадалардың көпшілігінде партия топтары жасақталған.

Қала партия ұйымдарының бүгін таңдағы ең басты міндеті—экономикаға басшылықты түбегейлі жақсарта отырып, барлық күшті, ұйымдастыру-бұқаралық шараларды кәсіпорындардың ұдайы бірқалыпты жұмыс істеуін, белгіленген жоспар мен қабылданған міндеттеменің ойдағыдай орындалуын қамтамасыз етуге жұмылдыру. Қаланың коммунистері, барлық еңбеккерлері партия шешімдеріне сәйкес іске өзара сын мен талапшылдық тұрғысынан баға бере отырып, бесжылдықтың үшінші, өзекті жылының жоспарын мерзімінен бұрын орындау жолында қажырлы күрес жүргізеді, сөйтіп, РСДРП II съезінің 80 жылдығын лайықты табыстармен қарсы алады.

Партияның лениндік аграрлық саясатын жүзеге асырудың жаңа кезеңі

ЕГІНШІЛІК ЖҮЙЕСІНЕ — ЕРЕКШЕ ҚАМҚОРЛЫҚ

Т. СӘДУОВ,
Комсомол аудандық партия комитетінің бірінші секретары

Жер — тіршілік анасы, байлық көзі. Бірақ ол — аялай білгенге ғана жомарт. Тың өңірінің диқандары мұны жақсы біледі. Біздің аудан — Отанымызды талай рет мол астығымен қуантқан, түлеген тың төсінен шеру тартқан құт керуенін бастаушылардың бірі. Ауданның коммунистері, барлық еңбеккерлері партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерін басшылыққа ала отырып, Азық-түлік программасын жүзеге асыру, елдің халқын мүмкіндігінше неғұрлым қысқа мерзімде тамақ өнімдерімен сенімді түрде қамтамасыз ету ісіне лайықты үлес қосу жолында нысаналы жұмыс жүргізіп келеді.

Партия алға қойған аса күрделі экономикалық, әлеуметтік-саяси міндетті жүзеге асыруда ауыл шаруашылығын интенсивтендірудің, егіншілік өнімдерінің жалпы түсімін молайтудың маңызы ерекше. Сондықтан егін шығымдылығын арттыру бүгін таңда да, ертеңгі күні де айрықша назар аударылатын, ең басты проблема болып қала береді. Ал мұның өзі әрбір шаруашылықтың топырақ-климат жағдайы толық ескерілген, ғылыми негізделген, жан-жақты ойластырылған егіншілік жүйесін енгізуді, тұқым шаруашылығын жақсартуды, тыңайтқыштардың барлық түрін тиімді пайдалануды талап ететіні белгілі.

Аудандық партия комитеті, бастауыш партия ұйымдары өз жұмысын егіншілік мәдениетін көтеру, бұл саладағы резервтер мен мүмкіндіктерді іскерлікпен пайдалану мақсатына бағыттай жүргізе отырып, астық, картоп, овощ, жарма және дәнді-бұршақ дақылдары өнімдерін өндіруді молайту жөнінде соңғы кезде көптеген ұйымдастыру, саяси-бұқаралық шараларды жүзеге асырды. Бұл мәселелер аудандық партия комитетінің пленумдарында, партия-шаруашылық активінде, өндіріс озаттары мен мамандардың кең қатысуымен өткізілген кеңестерде, партия, жұмысшы жиналыстарында жан-жақты талқыланып, қажетті шаралар қолданылды. Аудан партия ұйымы астық өндіруді арттыру мақсатында ең алдымен егіншіліктің топырақ қорғау жүйесінің бүкіл комплексін толық игеру бағытын берік ұстанып отыр.

Мол астық үшін күресте егіншілік жүйесін толық игерумен бірге оның мәдениетін барынша көтеруге, агротехникалық шараларды дер кезінде сапалы жүргізуге баса көңіл бөлінеді. Осы орайда ауданда соңғы жылдары кең өріс алған «Әрбір алқапқа — Сапа белгісі» жолындағы социалистік жарыстың маңызы зор. Мәселен, өткен жылы бүкіл егістік жердің үштен бір бөлігі жақсы өңделіп, бапталып, құрметті бесбұрышқа ие болды. Сөйтіп, партия ұйымдарының басшылығымен диқандарымыз бен мамандарымыз жүзеге асырған агротехникалық шаралар комплексі ауа райының аса қолайсыз жағдайының өзінде егін шығымдылығын едәуір арттыруға мүмкіндік берді. Былтыр аудан бойынша егілген 306 мың гектар дәнді дақылдардың әр гектарынан 17,4 центнерден өнім жиналып, Отан қоймасына 23,7 миллион пұт тың маржаны құйылды, мемлекетке астық сату жоспары 134 процент орындалды. Тапсырылған астықтың барлығы дерлік бидайдың күшті, қатты және бағалы сорттары болуы арқасында аудан шаруашылықтары 4 миллион сомнан астам қосымша пайда тапты.

Тың астығын молайтуға әсіресе Еңбек Қызыл Ту орденді ауыл шаруашылық тәжірибе станциясы мен «Қарабалық» мал бордақылау совхозы коллективтерінің қосқан үлесі айрықша мол. Олар егіншілік мәдениетін көтере отырып, дәнді дақылдардың әрбір гектарынан 20 центнерден астам өнім алынуын қамтамасыз етті. Сондай-ақ «Комсомол» құс фабрикасының егіншілері де гектар берекелілігін арттыруда алғы шептен көрінді.

Көптеген трактор-егіс бригадалары мен комплекстерінің коллективтері жерді тиімді пайдаланудың жақсы үлгісін танытып, гектар шығымдылығын жылдан жылға арттырып жүр. «Мерекелі жылы әрбір алқаптың жоғары өнімділігіне жетейік!» деген инициатива көтеріп, облыс егіншілеріне үндеу қабылдаған даңқты диқандарымыз, Социалистік Еңбек Ері Н. Пастухов пен Қазақ ССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты И. Гевел берген серттің үдесінен шығып, дәнді дақылдардың әр гектарынан 21,9 — 22,4 центнер аралығында өнім келтірді, ал Қарабалық ауыл шаруашылық тәжірибе станциясының таңдаулы механизаторы, III-ші және II-ші дәрежелі Еңбек Даңқы ордендерінің иегері А. Ақдәулетовтің көрсеткіші гектарына 24,3 центнерден айналды. Былтыр аудан бойынша 17 бригада мен бөлімше әр айналымнан орта есеппен екі тоннадан астам өнім жинады.

Осы орайда «Станционный» совхозы дирекциясы мен партия ұйымының егін шығымдылығы мен астықтың жалпы түсімін арттыру жөніндегі үлкен ұйымдастырушылық-саяси жұмысын, творчестволық ізденісін атап өткен орынды. Шаруашылықта егіншілік мәдениетін көтеруге, диқандар мен механизаторлардың шеберлігін жетілдіруге айрықша мән беріліп, бұл жөнінде комплексті шаралар жүзеге асырылады. Соның нәтижесінде ауыл шаруашылық дақылдарының түсімі молайып, совхоз экономикасының тиімділігі ұдайы артып келеді. Совхоз коллективі өткен жылы 25 мың гектар дәнді дақылдардың әр гектарынан 19,4 центнерден өнім жинап, мемлекетке 2,4 миллион пұт астық тапсырды, сөйтіп, белгіленген жоспарды едәуір асыра орындады.

Бұл табыстар, әрине, оңайлықпен келген жоқ, ол — партия, кәсіподақ, комсомол ұйымдарының, совет және шаруашылық органдарының зор ұйымдастырушылық-саяси жұмысының жемісі, диқандарымыздың шыңдалған шеберлігі мен аграрлық-өнеркәсіптік комплекске қатысушы барлық коллективтердің өзара бірлескен іс-қимылының нәтижесі. Сонымен бірге өткен жылдың қорытындысы аудан партия ұйымының ауыл шаруашылығына басшылық стилінде елеулі кемшіліктердің орын алып келгенін, астық өндіруді арттыруда пайдаланылмай жатқан резервтер мен мүмкіндіктердің әлі де баршылық екенін көрсетті. Бұған бізде бірқатар шаруашылықтардың дәнді дақылдардан ауданның орташа көрсеткішінен де төмен өнім алып жүргені дәлел.

Бүгін таңда СССР Азық-түлік программасын орындауға байланысты ауыл-село еңбеккерлеріне аса маңызды, әрі жауапты міндеттер жүктеліп отыр. Партия бұл бағытта қажетті шараларды белгілеп, жүзеге асыра отырып, ауыл шаруашылығының даму қарқынын барынша жеделдету, азық-түлік проблемасын шешу мақсатымен қиындықтарды жеңу жөнінде белсенді жұмыс жүргізу қажет деп санайды. КПСС Орталық

Комитетінде жакында болып өткен кеңес Азық-түлік программасын жүзеге асырудың кейбір практикалық мәселелерін талқылай келіп, село экономикасының басты саласы — егіншілік өнімділігін едәуір арттырудың нақты жолдарын да атап көрсетті. Бұл үшін ең алдымен егіншіліктің ғылыми негізделген жүйелерін енгізуді жеделдету керек. Ал мұның өзі — таяудағы бір-екі жыл ішінде ауыспалы егістерді игеруді аяқтау, жердің әрбір гектарынан мейлінше мол өнім алынуын камтамасыз ететін егістіктер құрылымына көшу, дақылдар өсірудің индустриялық технологияларын және топырақ өңдеудің тиімді әдістерін кеңінен енгізу деген сөз.

Осыған орай егіншіліктің тың өңірінде сыннан өткен топырақ қорғау жүйесін бұдан былай да тыңғылықты жүргізіп, оның өнімділігін барынша арттыра түсуіміз керек. Аудан партия ұйымы КПСС Орталық Комитетінің «Қостанай облысының Федоров ауданындағы «Путь к коммунизму» колхозы партия ұйымының КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерін орындау жөніндегі жұмысы туралы» қаулысынан туындайтын міндеттерді айқындай келіп, бүкіл ұйымдастыру, саяси-бұқаралық жұмысты егіншілік мәдениетін көтеру, соның негізінде ауыл шаруашылық дақылдарынан, әсіресе бидайдың күшті және қатты сорттарынан тұрақты мол өнім алу мақсатына бағыттай жүргізу жөніндегі шараларды белгілеген еді. Бұл шараларда ең алдымен тың жер диқандарының жоғары біліктілігіне, дәстүрлері мен тәжірибесіне арқа сүйей отырып, топырақтың құнарлылығын табанды түрде арттыру, таяу уақытта таза пардың тиімді бөлігі бар ауыспалы егісті игеруді аяқтау көзделді.

Ауыспалы егіс егіншіліктің қандай да болсын жүйесінің өзегі болып табылатыны белгілі. Сондықтан да ауданның партия ұйымдары егін шығымдылығын арттырудың бұл маңызды факторына ұдайы баса көңіл бөліп отырады. Қазір біздің шаруашылықтарымыздың басым көпшілігінде ауыспалы егіс енгізілген, енді оны толық игеру жұмысы табандылықпен жүргізілуде. Аудан шаруашылықтарының практикасында міндетті түрде таза пары бар төрт-бес танапты ауыспалы егіс қолданылып жүр. Бұл жұмыс үш-төрт жыл ішінде толық жүзеге асырылуға тиіс.

Аудан партия ұйымы егіннің шығымдылығын, астықтың жалпы түсімін арттырудың сенімді резервтерінің бірі ретінде парға айрықша маңыз беріп келеді. Биыл бізде пар 56 мың гектарға жеткізілмек, сонда ол бүкіл егіс көлемінің 15 процентін құрайды. Алдағы уақытта кемінде 60 мың гектар пар болуы көзделуде. Өйткені пар танабының берер өнімі мол. Айталық, аудан совхоздарында астықтың түсімі гектарына 25 центнерден кем соққан пар клеткалары болған емес. Ал өткен жылы «Комсомол» құс фабрикасының пары егіс алқабының небәрі бестен бір бөлігін алып жатса да, одан жиналған өнім барлық астықтың 40 процентін құрады. Сондықтан әрбір шаруашылықта пар танабының кем дегенде 20 процент болуына қол жеткізуіміз керек.

Сонымен бірге бүкіл егістіктің жақсы күтімге алынып, оның минералдық және органикалық тыңайтқыштармен жеткілікті дәрежеде қоректендірілуінің де маңызы ерекше. Сондықтан аудан партия ұйымы коммунистердің, барлық ауыл-село еңбеккерлерінің күш-жігерін жер құнарлылығын арттыруға, тың гектарының берер өнімін молайтуға бағыттай отырып, минералдық және органикалық тыңайтқыштардың тиімді пайдалануына айрықша күш салып отырады. Тек өткен жылдың өзінде барлық егістікке 12 мың тонна әртүрлі минералдық тыңайтқыш тұқыммен бірге енгізілді.

Осы орайда партия мен үкіметтің ауыл-селоны материалдық-техникалық ресурстармен қажетті мөлшерде қамтамасыз ету жөнінде жасап отырған қамқорлығын айрықша атап өткен жөн. Мәселен, тыңайтқыш туралы айтар болсақ, биыл біз оны өткен жылға қарағанда 30 процент артық алдық. Сонымен қатар бізге ауыл шаруашылық техникасы, басқа да материалдық-техникалық құралдар жөнінен де қажетті көмек көрсетілуде. Демек, мемлекет тарапынан бөлінген күрделі қаржыны, материалдық-техникалық базаны неғұрлым тиімді, әрі толық қайтарыммен пайдалану — ауыл-село еңбеккерлерінің төл ісі.

Тәжірибе көрсетіп келгеніндей, тұқым шаруашылығы жақсы жолға қойылмайынша, гектардың толық қайтарымын қамтамасыз ету мүмкін емес. Аудандық партия комитеті осы жағдайды ескере отырып, бұл маңызды жұмыс саласына партиялық қамқорлықты күшейте түсті. Соның нәтижесінде ауданда негізінен жоғары себу дәрежесіне жеткізілген тұқым ғана пайдаланылады. Былайша айтқанда бидай үшін бірінші кластан, жемдік дақылдар үшін екінші кластан төмен тұқым себілмейді. Бізде бірнеше жылдан бері егіс алқаптарына дәнді дақылдар тұқымының тек мол өнімді сорттары ғана орналастырылып келеді. Солардың ішінде бидайдың «Саратовская—29», «Саратовская—46», «Омская—9», «Харьковская—46», «Алмаз», арпаның «Донецкий—8», сұлының «Синельниковский—14», бұршақтың «Неосыпающийся —1» тәрізді сорттары бар.

Алайда аудан шаруашылықтарында тұқымды жоғары себу дәрежесіне жеткізу жөнінде көптеген қиыншылықтар кездесіп жүргенін де айта кетуіміз керек. Бізде астық кептіріп, тазалайтын механикаландырылған және автоматтандырылған осы заманғы комплекстер жасау үшін дән тазалағыш машиналар мен механизмдер әлі жетіспейді. Ал қазіргі кезде мұндай комплекстердің әрбір шаруашылықта болуы қажет-ақ. Мұның өзі мемлекетке жоғары сапалы өнім тапсыруға кең жол ашар еді.

Партия ұйымдары, совет, шаруашылық органдары астық проблемасын шешумен қатар картоп өндіруге, жармалық және дәнді-бұршақты дақылдар өсіруге де зор көңіл бөліп келеді. Осы орайда егіншіліктің тағы бір негізгі саласы — картоп өндірудің жайына ерекше тоқтала кеткенді жөн көреміз. Бұл өнімді өндіру мен мемлекетке тапсыру өзінің үлес салмағы мен маңызы жөнінен ауданда екінші орынға ие болып отыр. Бізде картоп өсірумен мамандандырылған бес шаруашылық айналысады. Бұл үшін олардың әрқайсысына 290 — 350 гектар жер бөлініп берілген. Ауданның картоп өсірушілері осы дақылды егу мен күтіп-баптаудың озық әдістерін қолдана отырып, өткен жылы оның әр гектарынан 135 центнерден өнім жинады. Қазір біздің ауданымыз облыс бойынша дайындалатын картоптың үштен бірін өндіреді.

Егіншілікті жүргізу жайын сөз еткенде мал санын өсіру, оны құнарлы жемшөппен қамтамасыз ету мәселелеріне ерекше тоқтала кетуге тура келеді. Өйткені аудан экономикасының құрылымында мал шаруашылығы маңызды орын алады. Аудандық партия комитеті, бастауыш партия ұйымдары мал санын көбейтуге және оның өнімділігін арттыруға ұдайы қамқорлық жасап, барлық жерде бұл саланы индустриялық негізге көшіру, оның тиімділігін арттыру мәселелеріне баса назар аударып отырады. Биылдың өзінде аудан бойынша мемлекетке 14 мың тонна ет, 36,6 мың тонна сүт тапсыру, ал бесжылдықтың аяғына қарай бұл көрсеткіштерді тиісінше 14,6 мың және 38,4 мың тоннаға жеткізу міндеті алға қойылып отыр.

Ал бұл міндетті ойдағыдай жүзеге асыру үшін ең алдымен мал азығының берік қорын жасау қажет. Аудан шаруашылықтарында партия, совет органдарының тікелей басшылығымен бұл бағытта жүргізіліп жатқан жұмыс аз емес. Қазір аудан жағдайында шартты мал басына кемінде отыз-отыз бес центнерден жемшөп дайындау, жай және құнарлы шөптің бір жарым жылдық қорын жасау көзделуде. Біз белгіленген шараларды жүзеге асыру ісін жемшөп өндіруді мамандандырылған салаға айналдырып, әрбір шаруашылықта арнаулы бригадалар құрудан бастадық. Ауыспалы жемдік егісті жетілдіру, шөп тұқымы шаруашылығын жақсарту жөнінде бірқатар жұмыс тындырылды.

Сондай-ақ жемшөптің сапасын жақсартуға, оның құрылымында белоктің мол болуын қамтамасыз етуге баса көңіл бөлудеміз. Осы мақсатта биылдың өзінде 5 — 6 мың гектар жемдік егіс танабына түйе бұршақ себілді. Әрбір шаруашылықта қажетті мөлшерде дәнді-бұршақ дақылдары егіліп, витаминді шөп унын дайындау үшін жасыл конвейер жасалмақшы. Барлық совхоздар, басқа да ауыл шаруашылық кәсіпорындары тамыр жемістер өсіруге бетбұрыс жасады. Мұның өзі сүт бағытындағы мал шаруашылығын ойдағыдай дамыту жолындағы маңызды қадам болмақ.

Жемдік дақылдардың шығымдылығын арттыру мақсатында суармалы алқапты ұлғайта түсуді көздеп отырмыз. Өткен жылы 400 гектар жер суландырылған еді, биыл суармалы егіс көлемі екі есе ұлғайтылады. Бұл алқапқа пішендеме, витаминді шөп уны үшін алғашқы шикізат ретінде пайдаланылатын интенсивті жемдік дақылдар орналаспақ.

Аудан партия ұйымы егіншілік мәдениетін көтеру негізінде оның өнімділігін арттыру жолдарын іздестіре отырып, еңбек ұйымдастыруды жетілдіруге айрықша қамқорлық жасап келеді. Бізде соңғы кезде еңбек ұйымдастырудың прогрестік формалары, әсіресе бригадалық мердігерлік әдісі кең енгізіле бастады. Бұл ретте «Бригадалық мердігерлік әдіс арқылы жоғары түпкі нәтижелерге жетейік!» деген ұранмен басталған қозғалыстың маңызы зор. Егер 1981 жылы ауданда нарядсыз бір ғана звено жұмыс істеген болса, өткен жылы олардың саны 11-ге жетті, ал биыл бірыңғай нарядпен жұмыс істейтін 40 коллектив құрылды.

Еңбек ұйымдастырудың бұл прогрестік формасы қай жағынан да тиімді: жер қамқоршыл иесін тапса, шаруашылық қосымша өнім мен экономикалық пайда келтіреді, ал механизаторлардың жалақысы сенімді түрде артады. Мәселен, «Смирновский» совхозында тәжірибелі диқан А. Лидер басқаратын нарядсыз звено екі жылдан бері мердігерлік әдіспен жұмыс істеп келеді. Звено құрамындағы тоғыз механизатордың жауапкершілігіне 2500 гектар егістік жер бекітіліп берілген. Өткен жылы осы ынтымақты звено бітік егін өсіріп, гектар басына бөлімшемен салыстырғанда 2,8 центнер, ал совхоз көрсеткішіне қарағанда 1,3 центнер өнімді артық алды. Мұнда өнімнің өзіндік құны да көп төмен болды.

Аудандық партия комитеті еңбек ұйымдастырудың нарядсыз звено, коллективтік мердігерлік сияқты прогрестік формаларын кеңінен тарату мақсатында осы шаруашылық негізінде арнаулы семинар өткізді, оған звено жетекшілері, шаруашылық басшылары мен мамандары қатысып, өндірісті ұйымдастыруға коллективтік мердігерлік әдісті енгізу жөнінде кеңінен пікір алысты. Бұл еңбек ұйымдастыру формаларын жетілдіру бағытындағы жұмыстың тек бастамасы ғана. Біз нарядсыз жұмыс істейтін звенолар құрумен ғана шектеліп қалмаймыз. Басты мақсатымыз —мұндай звеноларды орнықтырып, осының негізінде келешекте егіншіліктегі барлық коллективтерді мердігерлік әдіске көшіру.

Аудандық партия комитеті ауыл шаруашылығын интенсивтендіру, ғылыми-техникалық прогресті шапшаңдату міндеттерін шеше отырып, кадрлармен жұмысқа айрықша көңіл бөледі. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумынан кейін шаруашылықтарға аудандық ұйымдардан тәжірибелі, іскер 17 маман жіберілді, бүгінгі өскелең талаптар ырғағына ілесе алмаған бөлімше басқарушы-практиктердің бестен бірі жас маман кадрлармен жаңартылды. Селоны тәжірибелі ауыл шаруашылық кадрларымен нығайту бағытындағы жұмыс биылғы жылдың өзінде-ақ нақты нәтиже бере бастады.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас жуырда КПСС Орталық Комитетінде болып өткен кеңесте сөйлеген сөзінде қазіргі жағдайда колхоздар мен совхоздардың басшы кадрларымен жұмыс ерекше маңыз алып отырғанын атап көрсете келіп, былай деді: «Ауыл шаруашылығының алдында тұрған күрделі міндеттер, ғылым мен техника нәтижелерінің көптеп пайдаланылуы, еңбек ұйымдастыру мен оған ақы төлеудің прогрестік формаларына көшу басшы кадрларға жоғары және көп ретте жаңа талаптар қойып отыр. Олардың ойөрісі мен арнаулы білімдерін ұдайы кеңейтіп отыруына қамқорлық жасау керек». Біз бұл талаптарды күнделікті практикалық ісімізде ұдайы басшылыққа алып отырамыз.

Соңғы кезде ауданымызда Қарабалық ауыл шаруашылық тәжірибе станциясы негізінде село кадрларын даярлау мен қайта даярлау жүйесі қалыптасты. Биыл осында бөлімше басқарушыларының, агрономдардың, трактор-егіс бригадалары мен комплекстері бригадирлерінің семинары өткізілді, онда олар осы заманғы ауыл шаруашылық өндірісін басқару, жоспарлау және оның тиімділігін арттыру мәселелері жөнінде пікір алысып, өзара тәжірибе алмасты. Бұл бағыттағы жұмысты біз бұдан былай да жандандырып, жетілдіре беруіміз керек. Өйткені село экономикасына басшылықты жетілдіруде кадрларды даярлау мен қайта даярлаудың, олардың ұйымдастырушылық қабілетін, іскерлігі мен шеберлігін арттырудың, өздеріне сеніп тапсырылған жұмыс учаскесі үшін жауапкершілігін күшейтудің маңызы зор.

Азық-түлік программасын жүзеге асыруда басқарудың жаңа органдарына — аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктерге зор міндет жүктеліп отыр. Мұндай бірлестік біздің ауданымызда да құрылды. Бірлестікке және оның советіне кең право берілген, өндірісті дамытудың экономикалық тұтқасы да солардың қолында. Сондықтан аудандық партия комитеті бірлестік жұмысын жолға қойып, оны жетілдіре түсуге баса көңіл бөле отырып, оның өз қызметінде дұрыс бағыт ұстауына, ауыл шаруашылығын, бүкіл аграрлық-өнеркәсіптік комплексті дамытудың негізгі мәселелерін іскерлікпен шешуіне нақты көмек көрсетіп келеді.

КПСС Орталық Комитеті талап еткеніндей, қазір, аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктерге шаруашылық мәселелерін шешу жүктеліп отырған кезде, партия комитеттері селолық еңбек коллективтеріндегі ұйымдастырушылық-саяси жұмыс дәрежесін едәуір арттыруға, бүкіл халық шаруашылығындағы сияқты, мұнда да тәртіпті нығайту үшін батылырақ күресуге, село қызметкерлерінің бойында жерге иелікпен қарау сезімін күшейтуге тиіс. Мұны біз жақсы түсінеміз. Мұның өзі аудан партия ұйымынан аграрлық-өнеркәсіптік бірлестік буындарының орнына қосарлана жұмыс істеуге жол бермеуді, оған басшылықты байсалдылықпен, шебер жүзеге асыруды талап ететіні түсінікті. Осы орайда аудандық партия комитетінде жаңадан құрылған ауыл шаруашылық бөлімі аграрлық-өнеркәсіптік бірлестік құрамына кіретін шаруашылықтар мен кәсіпорындар коллективтерінің жұмысын дұрыс үйлестіріп, оларды азық-түлік өнімдерін өндіруді молайтуға жұмылдыруда елеулі роль атқарып отыр.

Бұл күнде ауданның диқандары он бірінші бесжылдықтың үшінші, езекті жылының егінінен мол өнім алу жолындағы күреске қызу жұмылған. Олар көктемгі егіске үлгілі әзірлене отырып, оны агротехникалық қолайлы мерзімде аяқтады. Қазір егінді күтіп-баптау жұмыстары жүргізіліп жатыр. Ауыл-село еңбеккерлері арасында мол өнім жолындағы социалистік жарыс кең өріс алған. Молниялар мен жарыс экрандары, сатиралық листоктер аудан еңбеккерлерінің бесжылдық тапсырмаларын ойдағыдай орындауына елеулі ықпал етуде. Аудан диқандарының күшжігері, партия ұйымдарының бүкіл ұйымдастыру-саяси жұмысы биыл Отан қоймасына кемінде 300 мың тонна астық құю жөніндегі көтеріңкі социалистік міндеттемені абыроймен орындауға бағытталған. Бұл міндеттеменің орындалатындығына кәміл сенімдіміз.

Қостанай облысы.

ОРТАҚ МҮДДЕ, ИГІ ІЗДЕНІС

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумы село коммунистерінің сан жағынан өсіп, еңбекшілерді партияның аграрлық саясатын жүзеге асыру жолындағы күреске жұмылдыруда бай тәжірибе жинақтағанын атап көрсете келіп, Азық-түлік программасын орындау тағдыры шешілетін барлық учаскелерде осы ғаламат зор күштің барлық ықпалы мен беделін пайдалануға шақырды. Бүкіл еліміздегі сияқты біздің совхоз коммунистері де бұл шақыруды зор ықыласпен қарсы алып, іскерлік пен инициативаны батыл ұштастыра творчестволықпен жұмыс істеуде. Қазір совхоз өндірісі қант қызылшасын өсіру, сүт өндіру бағытында жедел өркендеп келеді.

1.

Біздің совхоз — облыстағы тұрақты рентабельді шаруашылықтардың бірі. Бұл табыс оңайлықпен келді ме? Жоқ. Осыдан он шақты жылдай бұрын әр гектардан жиналатын қант қызылшасы орта есеппен 276 центнерден аспаушы еді. Әр сиырдан бар болғаны екі мың килограмның үстінде ғана сүт сауылатын. Мемлекеттен алған қаржымыз өтелмей, қарыз мойыннан түспей-ақ қоятын. Мұның өзі бәріміздің жанымызға қатты батты. Не істеу керек? Совхоз экономикасын қалай күрт көтеруге болады? Әрине, бізге мемлекет тарапынан көмек қашан да дайын. Бірақ біз өз мүддемізден гөрі Отанымыздың мүддесін көбірек ойлауымыз керек қой. Өйткені бұл кез отын-энергетика ресурстарының негізгі тұтынушылары еліміздің орталық және батыс аудандарында орналасқанымен, осы ресурстар өндірілетін географиялық аймақтар Сібір мен Қиыр Шығысқа ойысқан, сөйтіп, күрделі қаржының мейлінше көп жұмсалып, өнімнің өзіндік құны қымбаттай бастаған кез еді. Дамудың экстенсивті факторлары шектелген осындай жағдайда дамудың интенсивті факторларына арқа сүйеуден басқа тиімді жол қалған жоқ-ты. Алда ең алдымен еңбек өнімділігін арттыру, кәсіптік білгірлікті экономикалық ой парасатпен тығыз ұштастырып, перспективаны зерделілікпен көре білу міндеті тұрды. Сол деңгейден шығу үшін біз КПСС XXVI съезінің шешімдеріне сәйкес шаруашылықты басқаруды жетілдіру ісімен ұдайы шұғылданып келеміз.

КПСС Орталық Комитетінің 1976 жылы қабылдаған «Шаруашылықаралық кооперация және аграрлық-өнеркәсіптік интеграция негізінде ауыл шаруашылық өндірісін мамандандырып, шоғырландыруды одан әрі дамыту туралы» қаулысы бүкіл ісіміздің басты арқауы болды. Біздің совхозда да өндірісті шоғырландырып, мамандандыру мықтап қолға алынды. Атап айтқанда көп салалардың ішінен қызылша өсіруге, сүт өндіруге бүтіндей ден қойылды да, барлық күш пен мүмкіндік осы бағытқа жұмылдырылды. Соның нәтижесінде соңғы он жылда қызылшаның әр гектарынан алынатын өнім екі еседей, әр сиырдан сауылатын сүт бір жарым еседей көбейді.

Мұндай табыс өздігінен келген жоқ. Ол— өндіріске ғылым мен техника жетістіктерін үнемі енгізудің, озық тәжірибені мұқият зерттеп, қолдап отырудың жемісі. Қазір қызылшаның тұқымы едәуір жақсарды, оны сеуін, күту және жинау технологиясы жетілдірілді. Әйтпесе өткен жылғыдай қуаңшылық жылдың өзінде 1100 гектар алқаптың әр гектарынан 405 центнерден өнім жинау, сөйтіп, жылды 283 мың сом таза пайдамен аяқтау мүмкін емес еді.

Мал шаруашылығын тұрақты рентабельді өркендетеміз деген ой, шынын айту керек, көпке дейін көкейімізге нық орныға қойған жоқ. Бірақ талап пен мақсат, сол жолдағы ізденіс пен еңбек игі нәтижесін берді. Бізде мал шаруашылығы аз уақытта-ақ табысты салаға айналды. Мысалы, өткен жылы ет пен сүттің өзіндік құны едәуір кемітілді, совхоз экономикасына тек мал шаруашылығынан ғана 27,5 мың сом таза пайда қосылды.

Өзіндік құн қалай кемітілді? Себебі, өнім көбейді, оның сапасы жақсарды. Еңбек тиімді ұйымдастырылып, артық шығынға берік тосқауыл қойылды. Өнім қалай көбейді? Ол үшін ең алдымен малдың тұқымын асылдандыруға мықтап назар аудардық. Айталық, асыл тұқымды алатау сиырын өсіретін ферма құрылған 1979 жылы-ақ мал шаруашылығы шығыннан пайдаға көшті. Ал екі жылдан соң ферма ірілендіріліп, табыс көзі бұрынғыдан да кең ашыла түсті. Өйткені сиырдың сүттілігімен бірге сүттің сапасы да күрт жақсарды. Мысалы, 1978 жылы мемлекетке сүттің 62 проценті ғана жоғары сортпен тапсырылса, келесі жылы-ақ бұл көрсеткіш едәуір көтерілді. Былтыр совхоз сүттің 91,2 процентін бірінші сортпен өткізді. Сондай-ақ асыл тұқымды ірі қара сату да табыс көзіне айналып отыр. Тек биылдың өзінде бірқатар шаруашылық бізден 118 ірі қара сатып алды. Соның әрқайсысынан совхозға 419 сомнан таза пайда түсті.

Тиімділік көзі мұнымен ғана шектелмейді. «Мал азығы жеке сала ретінде тек шығынмен ғана дайындалады» деп, соған бой үйретіп алған өндіріс жетекшілерін, жасыратын несі бар, ауық-ауық кездестіріп те жүрміз. Ал бұл — негізінен қате пікір. Біз оны өз тәжірибемізден жақсы білеміз. Қазір шаруашылықта мал азығын мол дайындау жыл сайынғы дәстүрімізге айналды. Құрама жемді де мемлекеттен қыруар қаржы жұмсап емес, қайта өзіміз өсірген мал азығының басқа түрлерімен алмастырып аламыз. Шөпті маялау, сүрлем салу, малды азықтандыру кезінде жұмыс сапасына қатаң бақылау орнатамыз. Ал мұның бәрі қоғамдық малдың бағым-күтімін жақсартып қана қоймайды, сонымен бірге маңдай термен дайындалған жемшөпті үнемдеуге, одан қосымша пайда табуға ықпал етеді. Мысалы, өткен мал қыстату кезінде ғана жемшөптен тапшылық көрген шаруашылықтарға 500 тонна сүрлем, 150 тонна жоңышқа, 150 тонна жем, 1400 тонна сабан саттық. Осыдан ғана совхоз экономикасына 13800 сом таза табыс қосылды.

Совет өкіметінің алғашқы жылдарынан бастап-ақ В. И. Ленин қандай да өндірістік істе болсын есеп пен бақылауға, табысты тиімді таразылай білуге үйреткен еді. Партиямыз өзінің ұйымдастырушылық қызметінде осы қағиданы әрдайым басшылыққа алып отырады. Елімізде социалистік шаруашылықты интенсивті даму жолына көшірудің мәні де міне осында.

Жасыратын несі бар, өндірісті мүмкіндігінше мемлекеттен мол қаржы, техника, басқа да материалдық көмек алу жолымен дамыту психологиясынан ұзақ жылдар бойы толық арыла алмай келдік. Бір ғана мысал келтірейік. Осыдан он шақты жылдай бұрын зәруміз бе, зәру емеспіз бе, әйтеуір, «қажет тастың ауырлығы жоқ» деген түсінікпен совхозға келіп жатқан техниканы және оның бөлшектерін еш қарсылықсыз қабылдай беретінбіз. Кейін өмір мұндай өзімшілдіктің қателігін көрсетіп берді. Совхоздағы 12 К—700 трактордың ескірген төртеуін, 15 астық комбайнының жетеуін, 155 трактордың он бесін есептен шығарып, енді мүмкіндігінше жаңа техниканы тек есеппен алу жағын қарастырдық. Ал пайдалану мерзімі әлдеқашан өткен бірқатар ауыл шаруашылық машиналары әлі күнге дейін еңбек дүбірінен шет қалған жоқ. Инженер-техник қызметкерлеріміздің, озат механизаторларымыздың алғыр ойы мен өнертапқыштығы арқасында қолдағы техника барынша тиімді пайдаланыла бастады. Айталық, атқарылған жұмыс көлемі азайған жоқ, ал оның есесіне қажетті бөлшектер мен жанар-жағар май едәуір үнемделді. Мысалы, былтыр әр шартты гектарға шаққанда жоспардағы 8,2 килограмм орнына 7,9 килограмнан жанар-жағар май жұмсалды.

Міне осы арада «аздан да, көптен де үнемдейік» деген нақыл ойға оралады. Бұл жөнінде, яғни өндірісті басқару, жоспарлау, материал және еңбек ресурстарын тиімді пайдалану жолын экономикалық ойлау, пайымдау тұрғысынан талдаудың мәні ерекше. Сондықтан да «Қазақстан коммунисі» журналының үстіміздегі жылғы март номеріндегі Қазақ ССР Ғылым академиясының академигі Т. Әшімбаевтың «Экономикалық ойлау және түпкі нәтиже» деген мақаласында көтерілген мәселелер басшыға да, маманға да, есеп-қисап қызметкерлеріне де, қатардағы жұмысшыға да ой салады. Әңгіме экономиканың тиімділігі жайында. Олай болса, қолдағы материал ресурстарын дұрыс жоспарлап, ұтымды пайдалану үшін күрес әрбір еңбек коллективінің абзал борышына айналғаны жөн. Сонда ғана біз аз шығын жұмсап, мол, әрі арзан өнім өндіру міндетін ойдағыдай шеше аламыз.

2.

Тіршілік тамыры — жерде. Біздер, адал еңбек иелері, бар байлықты жерге төккен терімізден алып келеміз. Ұлы Октябрь социалистік революциясы жеңісінен кейінгі алғашқы күндері-ақ В. И. Ленин жер туралы «...мәселені бізден гөрі шаруалардың өздері жақсырақ шеше білетіндігіне, қалай шешу керек болса, солай шешетіндігіне біз сенеміз» (Шығармалар толық жинағы, 35-том, 28-бет) деген еді. Көсемнің осы данышпандық сөзі бұл күндері ақиқатқа айналды. Қазір құрметті демалыстағы атақты қызылшашымыз, Социалистік Еңбек Ері, СССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты Б. Тәтенова: «Біздің сазды, тастақты алқаптарымыздың алғашқыда күткендегідей өнім бермей меселімізді қайтарумен болғанын мен жақсы білемін. Бірақ шаруалардың қажырлы еңбегі босқа кетпеді. Жер-ана төкті ғой байлығын» деп жиі-жиі айтып отырады.

Иә, мейірімділікті адам ғана емес жер де тілейді, аңсайды. Ал жерге деген ынтызар ықылас бапкерлікке ұласқанда ғана өз жемісін жайқалтады. Сондықтан бұл күнде диқандық біліміміз бен іскерлігімізді топырақ құрамындағы өзгерістерді дұрыс болжай білуге, соның негізінде дақыл өсірудің агротехникалық шараларын ғылыми жүйемен қолдануға жұмсап отырмыз. Бұл үшін жұмысты дәл осылай ұйымдастыруға толық мүмкіндік бар. Айталық, шөлдеген дақылдың шөгіп қалатыны кім-кімге де белгілі. Бұрын өнімнің аз алынып келгенінің бір себебі де міне осында. Ол кезде су қоры қазіргіден аз болған жоқ. Бірақ жұмыс түгелдей қолмен атқарылғандықтан суарудың ауырлығы өз алдына, оның үстіне сапасы онша мәз болмады. Қазір қызылшалы алқап түгел дерлік жаңбырлатқыштармен суарылады. Сөйтіп, еңбек өнімділігі артты, біраз жұмысшыны өндірістің басқа учаскелеріне ауыстыруға мүмкіндік туды.

Сапа мен тиімділік. Аз шығын жұмсап, көп өнім алу. Бүгінгі ұран осы. Бірақ оны жалаң шақырумен немесе қаулы-бұйрықпен жүзеге асыру мүмкін емес. Ол үшін коллективтің барлық мүшесі де экономиканың даму заңдылығын дұрыс түсініп, жеке мүдде мен қоғамдық мүддені шебер ұштастыра білуге тиіс. Мұндай экономикалық ой-сананың өсуі, психологиялық өзгерістер жайында СССР-дің Азық-түлік программасын қабылдаған КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумы шешімдерінде айрықша айтылды. Сондықтан да селолық аудандарда құрылған аграрлық-өнеркәсіптік бірлестік советтері өндіріс салаларының барынша тығыз, әрі экономикалық жағынан тиімді жұмыс істеуіне зор ықпал етіп келеді.

Жасыратыны жоқ, совет құрылғанша кейбір кезек күттірмейтін мәселелерді шешу субъективті себептермен ұзаққа созылатын. Немесе оны қолдан қиындатып алатынбыз. Өйткені ауыл шаруашылық өнімдерін өндіретін және оған қызмет ететін буындардың арасында өзара түсініспестік оқта-текте кездесіп қалатын да, ұғысу үшін бірқатар облыстық мекемелердің, аудандық партия комитеті мен аудандық Совет атқару комитетінің есігін қағуға, сөйтіп, жоғарғы ұйымдарымыздың назарын күрделі, перспективалы мәселелерден гөрі ұсақ, екінші кезектегі мәселелерге аударуға тура келетін. Әрине, бұл бағыттағы қайсыбір объективті қиыншылықтарды тез жойып жіберу мүмкін де емес, бірақ одан шығудың тиімді қадамдары жасалып та жатыр. Осы арада аудандық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестік советінің мүшесі ретінде, тек өзім басқарып отырған совхозға ғана қатысты емес, сонымен бірге жалпы аудан көлемінде жүргізіліп жатқан кейбір игі өзгерістер жайында айтқанды жөн көріп отырмын. Аудан орталығында өз саласы бойынша тікелей облыстан басқарылатын аудандық суландыру жүйесінің басқармасы бар. Ол ауыл шаруашылығына үлкен көмек көрсетіп жүрген беделді мекеме. Қазір осы басқарма бастығы аудандық бірлестік советі председателінің бірінші орынбасары. Өндірісті басқару құрылымындағы осындай өзгеріс суландыру жүйесі басқармасының бұрынғы бақылаушылық қызметінен гөрі тікелей ұйымдастырушылық қызметін күшейтті. Оның жергілікті өндірістік буындармен байланысы бұрынғыдан да нығая түсті. Басқарма мамандары қазір суландыру жүйесіндегі кейбір ақаулар жөнінде акт жасап, ескертумен қанағаттанбайды, қайта өздері өндірістің басы-қасында болып, жұмысты жөнге салуға тікелей қолғабыс тигізеді. Ал ауданда суармалы жер — 21 мың гектар.

Биылғы көктемде аудан бойынша 19 мың гектар тәлімі жерге тұқым себілді. Жасыратыны жоқ, көктемгі егіс кезінде техника мен адам күші жетіспеді. Бірақ соған қарамастан ол жылдағыдай қатты қиындық келтірген жоқ. Совет мүшелері өзара ақылдасып, мәселені тез шешті, 200-ге жуық адам, жиырма шақты техника шұғыл көмекке жіберілді. Сондай-ақ «Мұсабек» совхозында жаңадан 200 гектар суармалы жер игерілуі керек еді. Тағы да аудандық ұйымдар жоғарыдан нұсқау күтпей-ақ өздері инициатива мен белсенділік көрсетті. Сөйтіп, совхоз егістігі жеті күннің ішінде толық суарылды.

Сол сияқты ауыл шаруашылығы өнімдерін тікелей өндіретін буындар мен оны жабдықтаушы ұйымдардың өзара үйлесімді жұмыс істеуін қамтамасыз ету жолында жинақталған тәжірибе бар. Мысалы, біздің совхоз бен аудандық май заводы міне төртінші жыл ынтымақты жұмыс істейді. Сүтті кідіртпей, дер кезінде тасып әкетуді завод коллективі толық өз жауапкершілігіне алды. Ал одан кім ұтты? Екі жақ та ұтты, түптеп келгенде, тұтынушылар ұтты. Сүт заводқа да, тұтынушыларға да ашымай, ірімей, бұзылмай жететін болды. Сол сияқты совхоз өндірісінің электр қуатын пайдалануы көп жақсарды. Одан кім ұтты? Тек жұмысты жақсы істеген «Сельэнерго» коллективі ғана ма? Жоқ, тағы да тұтынушылар ұтты, яғни өзіміз ұттық. Бірақ амал не, осындай ізгі ілтипатты барлық инфрақұрылым жөнінде айта алмаймыз.

Мол өнім алудың бірден-бір жолы — ауыспалы егіс. Алайда оны толық игере алмай келе жатырмыз. Өйткені шаруашылықтағы 3267 гектар жердің 700 гектардан астамы қатты сортаңданып кеткендіктен қызылша егуге мүлдем жарамайды. Қалған алқаптар бірнеше жыл қатарынан пайдаланғандықтан құнарсызданып барады. Тек өткен жылы ғана 940 гектар қызылшалы алқап осындай «кінәратқа» ұшырады. Ал сортаң жерлерді құнарландырып, айналымға қосуда «Сельхозхимияның» көмегі әлі де қанағаттанғысыз болып отыр.

Бізді тұқым шаруашылығы қатты алаңдатуда. Биыл совхозда 25 тонна қант қызылшасының тұқымын септік, оның 11 тоннасын сонау Украинадан алдырдық. Сөйтіп, тұқым бізге қымбатқа түсті, оның үстіне мезгілінде қолымызға тимегендіктен алдын ала дәрілеу, тазарту, булап, нәрлендіру шаралары едәуір қиындықпен жүргізілді. Бұл арада селекционерлерге қант қызылшасының жергілікті қазақстандық өнімді сорттарын шығаратын уақыт әбден жеткенін ескерте кеткен жөн сияқты.

Бірлестік советінің алдында тұрған аса жауапты міндеттердің бірі— құрылысты жолға қою. Қазір аудан шаруашылықтарында барлық құрылыс жұмысының жартысынан астамын «Талдыкурганссльстрой» және «Талдыкурганмежколхозстрой» трестері жүргізеді. Солардың қолымен селолық жерлерде тұрғызылған сәнді ғимараттар аз емес. Сәулет өнеріне мамандандырылған арнаулы техникамен толық жабдықталған бұл коллективтерге артатын үмітіміз де үлкен. Алайда әзірге олар сол үмітімізді толық ақтай алмай келеді. Мәселен, «Талдыкурганмежколхозстрой» тресінің № 12 жылжымалы механикаландырылған колоннасы өткен жылы аудан бойынша пайдалануға берілетін құрылыстың жартысынан астамын аяқсыз қалдырды. Соның ішінде біздің совхозда орталық жөндеу шеберханасының салына бастағанына міне төртінші жыл, әлі бітетін түрі жоқ. Ал мұндай құрылыстар, өкінішке орай, ауданда аз емес. Әрине біз аты аталған трестердің әкімшілігі «қол қусырып қарап отыр» деуден аулақпыз. Алайда алдын ала ойластырылып жасалған жоспарлы жұмыстың тым ұзаққа созылып кетуі алаңдатпай қоймайды. «Сонда бұл қалай болғаны? Құрылыс жұмысы шынымен бірқалыпты екпінді еңбек ырғағына түспей ме?» деген сұраққа тірелгенімізде, мердігерлік құрылыс ұйымдарымен күнделікті жанды байланыс орнатқан жағдайда осы көкейтесті мәселені түбегейлі шешуге әбден болады деген ойға келдік. Демек, аудандық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктері құрылысқа да тиісті дәрежеде ықпал ете алатыны сөзсіз.

* * *

Азық-түлік программасын орындау — халқымыздың ауқатты, шат тұрмысын орнықтыра түсу деген сөз. Селомызда күн сайын жасалып жатқан игіліктердің мақсаты осы. Жақында Битай Тәтенованы тағы кездестірдім.

— Зылиқа айнам, өз сиырыңды қанша жемдегенмен, сүті мына өнеркәсіптік әдіспен өңдегендей болмайды екен. Селода бөбектер үшін сүт кухнясын ұйымдастыру жақсы болды, — деп мәз бола амандасты.

Шынымды айтсам, бұған мен Битай апайдан кем қуанғаным жоқ. Үлкендер үшін елеусіздеу көрінгенмен, сәбилер үшін орны бөлек сүт кухнясының ашылуы Азық-түлік программасын жүзеге асыру жолында атқарған көп игі ісіміздің біріндей көңілге жылы сезім ұялатты. Иә, жақсы істер осылай жалғаса береді.

Өскелең өмір талабына орай бүкіл еліміздегі сияқты біздің совхозда да экономикалық әлеуметтік мәселелер комплексті шешілуде. Егіншілік мәдениетін көтеріп, мал шаруашылығын интенсивті өркендетуге совхоз еңбеккерлерінің мәдени-тұрмыс жағдайларын барынша жақсартумен бір деңгейде назар аударылады. Ал мұның өзі ауыл шаруашылық өндірісін жедел қарқынмен, жан-жақты дамытуға мейлінше зор ықпал етіп отыр.

З. ТАМШЫБАЕВА,
СССР-дің 60 жылдығы атындағы «Еңбекші»
совхозының директоры, Социалистік Еңбек Ері.

Талдықорған облысы,
Киров ауданы.

ЖЕР АСТЫ СУЫ—ЫРЫС КӨЗІ

1.

Республикамыздың экономикасын, халықтың материалдық әл-ауқатын, мәдени дәрежесін жаңа биік сатыға көтеруде, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумы қабылдаған Азық-түлік программасын жүзеге асыруда табиғи байлықты, оның ішінде су қорын мол, әрі тиімді пайдаланудың ролі зор. Сондықтан халық шаруашылығының барлық саласында, әсіресе ауыл шаруашылығында жұмсалатын судың жалпы мөлшері жылдан жылға артып келеді.

Алайда Қазақстан территориясы негізінен шөл және шөлейт аймақтарды алып жатқандықтан оның жер бетіндегі тұщы су қоры айтарлықтай мол емес. Жалпы, әр гектар жерге келетін өзен суының мөлшері бүкіл Одақ көлемімен салыстырғанда 5,5 есе кем. Бұл — орта есеп. Ал жеке алғанда осы аз судың 70 проценттен астамы Ертіс, Іле, Сырдария, Жайық өзендерінде, қалғанының дені таулы өңірлерде. Басқа аймақтарда өзендер сирек, не мүлде жоқ. Сол себепті соңғы жылдары республикамыздың өркендеп келе жатқан сан салалы өнеркәсібі мен ауыл шаруашылығын, қалалар мен елді мекендерді жеткілікті, тұрақты су қорымен қамтамасыз ету үшін әлі де ашылмай жатқан жергілікті су көздерін анықтап пайдаланудың жаңа мүмкіндіктері қарастырылды. Сондай жергілікті бай ресурстардың бірі — жер астындағы сулар.

Бүкіл әлемде, оның ішінде Совет Одағында жердің терең қабаттарында таусылмас су қоры бар екені қазіргі кезде барынша дәлелденді. Бүгін таңда дүние жүзінің барлық елдерінде жыл бойы пайдаланылатын 3500 текше километр судың бестен бірі, біздің елде 15 проценті жер асты суының үлесіне тиеді. Бұл су әсіресе жер бетіндегі суға тапшы шөл және шөлейт аймақтарда ерекше орын алып, кеңінен пайдаланылып жүр. Мұндай аймақтардың бірі — Қазақстан. Сондықтан да «СССР-дің экономикалық және әлеуметтік дамуының 1981 — 1985 жылдарға және 1990 жылға дейінгі кезеңге арналған Негізгі бағыттарында» аса маңызды міндеттердің бірі ретінде «...жер астындағы су көздерін іздестіру мен барлау күшейтілсін» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 200-бет) деп көрсетілуі біздің республика үшін де ерекше маңызды.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас «Халық шаруашылығында біздің зор резервтеріміз бар... Бұл резервтерді ғылыми-техникалық прогресті тездетуден, ғылымның, техниканың және озық тәжірибенің жетістіктерін өндіріске кеңінен әрі тез енгізуден іздеу қажет» деп атап көрсетті. Соған сәйкес жер асты су қорын зерттеп, пайдалану жөнінде ғылымда, өндірістік озық тәжірибеде қандай баянды деректер, елеулі жетістіктер бар? Бұл бағытта ғылым алдында қандай міндеттер тұр? Ендігі сөз сол жайында болмақ.

2.

Қазақ ССР Ғылым академиясының Гидрогеология және гидрофизика институтының ғалымдары мен республика Геология министрлігіне қарасты гидрогеологиялық өндіріс мамандары Қазақстанның жер асты суын көп жылдар бойы іздеп, зерттеу, оның қалыптасып, пайда болу жағдайларын, жалпы және әр бағытта жұмсауға жарайтын қорын, оны тиімді пайдалану жолдарын анықтау жөнінде құнды зерттеулер жүргізіп келеді. Мұның негізгі практикалық нәтижелері, жер асты суының қалыптасуы мен қоры, минералдануы көрсетілген әртүрлі карталар тиісті өнеркәсіп орындары мен жобалау мекемелеріне ұсынылды да.

Осы зерттеулер, іздеу-барлау жұмыстары республикамыздың жер қойнауы әртүрлі қазба байлықтарға қаншалықты кенен болса, суға да соншалықты бай екенін дәлелдеді. Мәселен, жер астында кең аумақты алып жатқан табиғи мол су қоймалары, 70-тен астам ірілі-ұсақты артезиан су алаптары бар. Ондағы тек тұщы және аздаған ғана ашқылтым су республиканың үштен бір бөлігін қамтитыны, ал оның жалпы табиғи қоры айтарлықтай мол екендігі анықталды. Басқаша айтқанда, ол — Балқаштай елу көлге немесе Аралдай алты-жеті теңізге барабар мол су қоры. Сан мыңдаған бұлақтар мен шыңырау құдық, скважина суларының сарқылмас көзі, тіпті өмір-бақи ағып жатқан өзендердің де бастауы — сол жер асты суы. Ал бұлардың қоры сарқылмайды да кемімейді. Өйткені сан ғасырлар бойы жер астында жиналып қалыптасқан сол су қорына жыл сайын жауыннан, қардан, өзендер мен суармалы жерлерде топыраққа сіңуден пайда болған 40 — 43 миллиард текше метрдей су қосылып, үздіксіз толықтырылып, жаңарып отырады.

Жоғарыда аталған ғылыми және өндірістік мекемелердің есебі мен дерегі бойынша Қазақстанның жер астындағы осыншама мол табиғи су қазынасынан қолымызда бар немесе жақын арада игерілуге тиісті техникалық мүмкіндіктерді қолдану арқылы жыл сайын 45 —50 миллиард текше метр дәмді таза су алып, халық шаруашылығының әр саласында пайдалануға болар еді. Бұл аз су емес. Ол жыл бойы республика көлемінде жинақталатын өзен сулары қорының 75 — 80 процентіне тең.

Жер асты суы көрсетілген карталарға көз жіберсек, жер қойнауында өзінше бір «өзендер», «көлдер», тіпті кең алқапты алып жатқан терең «теңіздер» бар екені байқалады. Бірақ бұлар республика көлемінде біркелкі емес. Қазақстанның бір бөлігінде бұл су көздері жиі, мол, әрі тұщы, екінші бір аймақта аз, әрі ащы болып отырады. Жер астында тұщы суы жоқ аудандар да бар. Бұлар — Каспий бойындағы ойпат, Маңқыстау мен Үстірттің оңтүстігі, Торғай, Ертіс пен Есіл өзендері аралығындағы жазық, Бетпақдала маңы, Сарыарқаның біраз жері. Дегенмен, Қазақстанның жер бетіндегі тұщы суға тапшы көптеген аудандары жер астындағы су қорына бай. Мұндай өңір ең алдымен оңтүстік пен оңтүстік-шығыстағы сан мыңдаған қайнар бұлақтар, тұмалар шығып жатқан таулы аудандар. Арнаулы зерттеулер сол бұлақтардың тек өзі ғана жаздың ыстық айларының әр күнінде 35—40 миллион текше метр таза су беретінін дәлелдейді. Сондықтан да бұлақ бойы ежелден ел мекеніне, мал өрісіне айналған, еккен егін, шалғын-шабындық та сол маңнан қорек алған.

Жалпы, су қорының үштен екі бөлігі және арынды да мол өнімдісі республикамыздың оңтүстігі мен оңтүстік-шығысында — тауларда, тау бөктерлерінде, тау арасындағы ойпаттарда, өзен арналарында, жазықтағы кең көлемді артезиан алаптарында, жер қойнауының қалың қабаттарында қалыптасқан. Қалған су қорының дені батыста — Ақтөбе облысының жерінде, Жайық пен Жем өзендерінің аралығында, Арал теңізінің солтүстік бетінде, Маңқыстаудағы Қаратау маңында, шығыста — Ертіс бойындағы ойпатта аумағы кең артезиан алаптарын, Орталық Қазақстанда—ертедегі өзен арналары мен біраз шағын артезиан алаптарын, сондай-ақ Арал мен Каспий теңіздері маңындағы және Маңқыстаудағы құм-шағылдар қойнауын алып жатыр. Осы айтылған және басқа кейбір аймақтарда тұщы сулар жер бетіне жақын арадан басталып, 300 — 500 метр, Ертіс бойында 900 метр, ал Іле өзені бойында тіпті 2700 метр терендікте пайда болып, жиналған. Осындай тереңдікке жеткізе қазылған әрбір скважина тәулігіне 700—900-ден бес-жеті мың текше метрге дейін, ал тау бөктерлерінде одан да мол су береді. Мұндай мол сулы скважиналардың әрқайсысы ауыл-селоны сумен толық қамтамасыз ете алады немесе 60 — 80 гектар жерді суаруға жетеді.

Қазір республика көлемінде әр алуан шаруашылық мақсатта жұмсалып отырған барлық су қорының сегіз-тоғыз проценті ғана жер астынан алынады. Келешекте бұл суды пайдалану үлесі арта беруге тиіс. Ғылыми-техникалық прогрестің жетістіктерінің және іздеу-барлау жұмыстарының нәтижесінде толық дәлелденген су қорын барынша мол игере отырып, жер астынан алынатын су мөлшерін 1990 жылға дейін қазіргіге қарағанда 2—2,5 есе, ал 2000 жылға дейін төрт-бес есе молайтудың мүмкіндіктері бар. Осы мүмкіндіктерді еске ала отырып, жер асты суын қалалар мен өндіріс орталықтарын, басқа да елді мекендерді сапалы дәмді сумен жеткілікті қамтамасыз етуге, Азық-түлік программасын шешуге, жеке алғанда егін суаруға, мал жайылымдарын суландыруға, тағы басқа мақсатқа пайдалану, осы тұрғыдан ғылыми зерттеулерді одан әрі жүргізе беру міндеттері қазірдің өзінде жобаланып отыр.

Жер асты суы жер бетіндегі суға қарағанда әлдеқайда таза, оның құрамында адам денсаулығына зиянды қосындылар мен бактериялар жоққа тән. Оның үстіне көбінесе тереңде жатқандықтан жер астындағы су қоры ауа райының, жыл мерзімдерінің өзгерістеріне ұшырамайды, жер бетіндегі әргүрлі былғаныш «көздерінен» жақсы сақталған. Сондықтан бүкіл дүние жүзінде қалалар мен өнеркәсіп орындарының, елді мекендердің тиісті қажеттерін өтеуде жер асты суы ежелден кең пайдаланылып келеді. Тіпті үлкен өзендер бойында орналасқан көптеген ірі қалалардың өзі (мысалы, Лондон, Париж, Берлин, тағы басқалары) қажетіне керекті барлық коммуналдық-ауыз су қорының денін тек жер астынан алады. Әлемдегі көптеген елдердің өнеркәсіп орындары да жер астынан өте көп су алып, пайдаланады.

Совет Одағында 1980 жылы барлық өнеркәсіп орындарында жұмсалған судың бестен бір бөлігі, коммуналдық-ауыз су ретінде пайдаланылатын судың 65 проценті жер астынан алынды. Еліміздегі қалалардың 83 проценті ауыз суды, шаруашылыққа қажетті суды тек жер астынан алып, пайдаланды. Мұның өзі жер асты суының қазірдің өзіндеақ коммуналдық-ауыз су мұқтаждығын өтеуде ең негізгі су көзіне айналып отырғанын көрсетеді.

Егер көбінесе өзен, көл бойында орналасқан қалалар мен өнеркәсіп орындары жер астындағы су қоймаларынан, артезиан алаптарынан осыншама мол су алып, жұмсаған болса, байтақ далада, шөл, шөлейт аймақта орналасқан елді мекендер мұндай су көздерін ежелден-ақ кеңінен пайдаланып келгені ақиқат. Қазір біздің елімізде ауыл шаруашылығында қажетті ауыз су қорының 80 процентке жуығы жер астынан алынады.

Кейінгі жылдары Қазақстанда да мыңдаған құдықтар, артезиан скважиналары қазылып, көптеген қалалар, өнеркәсіп орындары мен ауыл-селолар жер асты суына кенелді. Атап айтқанда республика астанасы Алматы, он бес облыс орталығы, екі жүзден астам қалалар мен өнеркәсіп объектілері, көптеген аудан орталықтары, 3500-ден астам колхоздар мен совхоздар, олардың жеке бөлімшелері жер астынан алынған сумен қамтамасыз етілген. Жалпы, республика көлемінде бұл бағытта пайдаланылатын жер асты суының жылдық қоры бір миллион текше метрден асады. Ал мұның өзі қазіргі анықталған, іздеу-барлау жұмыстары арқылы дәлелденіп, негізделген жер асты су қорының тек төрттен бірі ғана. Демек, бұл — келешекте жер астынан әлдеқайда көп су алып, пайдалануға мүмкіндік зор деген сөз.

Еліміздегі мал жайылымдарының жартысынан астамы біздің республика территориясында. Бұлар сусыз кең даланы алып жатқандықтан жайылымдарды суландыру мәселесі негізінен жер асты суларын пайдалану арқылы шешілуде. Әрине, бұл бағытта жұмсалатын жалпы су мөлшері айтарлықтай көп болмағанымен, ол әжептәуір кең көлемнен табылуға тиісті. Бірақ осындай су болмағандықтан әзірше біраз құнарлы жайылымдар игерілмей отыр. Олардың дені оңтүстік, оңтүстік-батыс, оңтүстік-шығыс және шығыс аудандарда орналасқан. Жоғарыда келтірілген дәлелді ғылыми-өндірістік мәліметтерге, жер асты суының карталарында көрсетілген жаңа деректерге қарағанда, бұл аймақтардағы мал жайылымдарын суландыруға қажетті, сондай-ақ КПСС XXVI съезінің шешімдеріне сәйкес біздің республикада он бірінші бесжылдықта қосымша игерілуге тиісті 15 миллион гектар жаңа жайылымдарды жеткілікті мөлшерде жер асты суымен қамтамасыз ету мүмкіндігі бар.

Қазақстан жағдайында ауыл шаруашылық экономикасын көтеруде, Азық-түлік программасын шешуде, дәнді және техникалық дақылдардың өнімділігін, жемшөп қорын молайтуда, мал санын өсіруде суармалы жер көлемін ұлғайтудың мәні зор екені жұртқа мәлім. Ал бұған керекті судың мөлшері өте көп болмаса, бұл міндетті ойдағыдай жүзеге асыру мүмкін емес. Біздің елімізде қазіргі кезде жұмсалатын барлық судың 60 процентке жуығы, Қазақстанда 70 проценттейі тек осы бағытта пайдаланылады. Міне осыдан келіп суландыру, ирригация шараларына жер асты суын пайдалану қажеттігі туады.

Жер асты сулары жер суаруға бүкіл әлемде, сондай-ақ Совет Одағында ежелден қолданылып келеді. Біздің елде әсіресе артезиан сулары Азербайжанда, Өзбекстанда, Украина мен РСФСР-дің оңтүстік аудандарында, тағы басқа біраз аймақтарда егістік, шабындық алқаптарды суаруға едәуір мөлшерде жұмсалып жүр. Бірақ Қазақстанда көп уақытқа дейін бұл бағытта жер асты сулары шамалы ғана пайдаланылып келген-ді. Ал бұл жөнінде КПСС Орталық Комитетінің 1966 жылғы май Пленумының қаулылары үлкен қозғау салды. Онда жергілікті су қорын, оның ішінде жер асты суларын егін суаруға кеңінен, мол пайдалану қажеттігі атап көрсетілді. Соның нәтижесінде Пленумнан кейінгі он жыл ішінде жер асты суларын пайдалану негізінде республикамызда жаңадан игерілген суармалы жер көлемі төрт есе артты. Қазір осы су көздерімен елу мың гектардай жер суландырылып, мол өнім алынып келеді. Бұл — елеулі жетістік.

Бізде жер асты суын бұрынғыдан да мол пайдалану арқылы 1980 — 1985 жылдары қосымша 92 мың гектар егістік және шабындық жерлерді суару міндеті алға қойылған еді. Осыған байланысты Алматы, Талдықорған, Жамбыл, Павлодар, Шымкент, Семей, Ақтөбе, Қызылорда облыстарында артезиан суларын пайдалану негізінде жаңадан едәуір суармалы жер игерілуге тиісті. Бірақ бұл меже де жер асты суын осы бағытта пайдалану мүмкіндігінің шегі емес. Қазірдің өзінде-ақ іздеу-барлау жұмысының нәтижесінде анықталған немесе жан-жақты болжам жасалған бұл су қоры ең алдымен қалалар мен елді мекендерді сумен жабдықтау керек екенін есепке алғанның өзінде, келешекте 500 — 550 мың гектар жер суаруға мүмкіндік береді. Мұның өзі суармалы егістік пен шабындық көлемін ұлғайтуға қосылатын елеулі үлес болмақ. Оның үстіне жер асты сулары өзен, көлдерден алыста жатқан, шөл және шөлейт аймақтағы мал жайылымдарында жемшөп өндіруге, оның қорын молайтуға, мәдени жайылымдар ұйымдастыруға зор пайдасын тигізеді.

Әрине, егіс алқаптарын суаруға кез келген жер асты су көздері жарай бермейді. Бұл тіпті аздаған ашқылтым болса да, қазіргі кең алымды сүзру механизмдерінің дұрыс, үздіксіз жұмыс істеуіне жеткіліктей оның қоры мол болуға тиісті. Белгілі болжамдарға қарағанда мұндай жер асты суының мол қоры негізінен Қазақстанның оңтүстік, оңтүстік шығыс аудандарындағы тау бөктерлерінде, тау арасындағы ойпаттарда, оған жалғас жатқан терең су қоймаларында, сондай-ақ Ақтөбе мен Павлодар облыстарындағы кең көлемді артезиан алқаптарында, Орталық Қазақстанның кейбір өзен арналарында орналасқан.

Жоғарыда көрсетілген бағыттарда жер асты суының анықталған мол қорын кеңінен пайдалану жолдарын дәлелдеп, негіздеу міндеті ауыл шаруашылығының даму қарқынын арттыруға, Қазақстанда қой санын 50 миллионға жеткізуге, Азық-түлік программасын тиянақты шешуге гидрогеологиялық ғылыми зерттеулердің қосатын үлесіне келіп саяды.

Алда тұрған күрделі шаралардың бірі — суармалы жерлерді тұзданып, сортанданып кетуден сақтау. Мұның өзі жер асты суының деңгейі көтерілуінен болатын жағдай. Осыған байланысты республикамыздың оңтүстігіндегі суармалы алқаптардағы жер асты суының деңгейін төмендету, бұл өңірді сортанданудан сақтау, сортанданған топырақтың тұзын кеміту мақсатында елеулі зерттеулер жүргізіліп, ғылыми-практикалық қорытындылар шығарылуда.

Бір өңірде жер астының су көздері шөл далаға нәр беріп, республикамыздың экономикалық және әлеуметтік дамуы қажетіне жұмсалып жатса, екінші бір өңірде мөлдір бұлақ суы жанға шипа, әртүрлі дертке ем болып, адам өмірін ұзартады. Мұндай шипалы бұлақтар дүние жүзінде, әсіресе біздің елде — Кавказда, Карелияда, Орта Азияда, Алтайда, Байкал көлі маңында, сондай-ақ Қазақстан жерінде аз емес. Республикада әйгілі Алмаарасан, Қапаларасан, Сарыағаш курорттары мен Барлықарасан, Рахманов, Жаркентарасан, тағы басқа емдеу орындарында шипа бұлақ суына шомылып, дертіне ем тапқан адамдар көп. Бұл бұлақтардың шипалық қасиеттері Совет Одағындағы әлемге белгілі курорттардан кем түспейді.

Кейінгі жылдары жүргізілген арнаулы зерттеулер нәтижесінде шипалы минерал су көздері Қазақстанның әр жерінен табылып, емдеу және демалыс орындарында пайдалану мүмкіндіктері айқындалды. Сондай бұлақтардың бірі — Жамбыл облысындағы Мерке ауданының орталығына таяу салынған аса бағалы шипалық қасиеті Пятигорск бұлақтарынан кем түспейтін радонды су көзі. Мұндай жер асты суы Іле және Жоңғар тауларында жиі кездеседі. Мәселен, көптеген дертке ем бірнеше минерал су көздері Алматы қаласының маңынан және облыс көлемінен табылып отыр. Олардың кейбірі (Құрам, Ақсай, Талғар, тағы басқа су көздері) демалыс, емдеу орындарында пайдаланылып та жүр. Ерекше көңіл бөліп, көп ұзамай емдеу орындарында қолдануға болатын бұлақтардың бірі — Қарағанды облысындағы Жосалы су көзі. Ол — құрамында темір және басқа да пайдалы химиялық қосындылары бар, өзінің шипалық қасиеті жөнінен Карелиядағы атақты Марциал суына өте ұқсас шипалы бұлақ. Мұндай минералды бұлақ сулары Павлодар мен Жезқазған облыстарынан да табылды. Батыс Қазақстанның мұнайлы аудандарында құрамында бромға, йодқа, күкіртті сутегіне, адам организміне қажетті металдар мен органикалық қосындыларға бай, атақты Мацеста мен Талги, Майкоп, тіпті Трускавецтегі әйгілі Нафтуся бұлақтарына ұқсас, көптеген ауруларға ем болатын сулар біраз жерден табылып, кейбірі (мысалы, Ералиев селосында) пайдаланылып та жүр. Жуырда республика көлемінде он шақты әртүрлі шипалы минералдық су көздері барлау жұмысымен жан-жақты негізделіп, емдеу орындарына ұсынылмақ. Келешекте бұл бағыттағы ғылыми зерттеулердің өрісі ұлғая беретініне күмән жоқ.

Жер астының қайнар бұлақтары осындай мақсаттармен қатар жыәрі қуат көзі болып саналады. Жердің терең қабаттарында пайда болып, табиғаттың мол «қазанында» қайнап шыққан бұл аса ыстық сулар, бұрқылдаған су булары көп елдерде — Исландияда, Америка Құрама Штаттарында, Жаңа Зеландияда, Италияда, Мексикада, Болгарияда, сондай-ақ біздің елімізде (Камчаткада, Кавказда, Орта Азияда, тағы басқа кейбір аудандарда) тұрғын үйлерді, коммуналдық-қоғамдық орындарды жылытуға, теплица-парник құрып, қысы-жазы бірдей жеміс-овощ өндіруге тиімді пайдаланылып келеді.

Келешекте республикамызда ыстық су қорын, оның жылу қуатын пайдалану бағытын кеңейтіп, әсіресе ауыл шаруашылық өнімін арттыруға мүмкіндік мол. Алматы, Талдықорған, Шымкент, Қызылорда, Маңғышлақ, Ақтөбе, Павлодар облыстарының біраз жері арыны тым қатты жер асты суына бай. Бұларды табиғи арзан жылу, энергия көзі ретінде пайдалану кезектегі міндеттеріміздің бірі.

Жер асты суын халық шаруашылығында тиімді пайдалану бағыттары тек жоғарыда айтылғандармен шектелмейді. Жердің терең қойнауында жатқан әр алуан кен қазбаларын арзан түрде, әрі тез ашу, тау-кен орындарын су басып кетуден сақтау, табиғаттың аса хауіпті құбылыстарының бірі — жер сілкіну мерзімін алдын ала болжап білу, тағы басқа біраз шараларды белгілеу мақсатында жер асты суының табиғатын тексеріп, білудің мәні ерекше. Одан өндіріске, әртүрлі техникалық мақсаттарға қажет сирек кездесетін металдар мен тұздарды да алуға болады. Осы мақсат үшін пайдаға асырылатын жер асты сулары Қазақстан территориясында мол.

Жоғарыда айтылған жайлардан біз республиканың жер қыртысында елге ырыс, жерге құнар мол дәулеттің әзірше кәдеге толық асырылмай келе жатқан жергілікті табиғи көздерінің бірі — жер асты суының сарқылмас қоры бар екенін, оның тек экономикалық қана емес, сонымен бірге әлеуметтік те мәні зор екенін байқаймыз. Сондықтан алдағы жылдарда да бұл суды халық игілігіне пайдалану мақсатында жүргізілетін ғылыми және өндірістік ізденістер дамытыла бермекші.

3.

КПСС XXVI съезінің нұсқауларына сәйкес жер асты сулары жөніндегі гидрогеология ғылымы бағытында да 1981—1985 жылдары және 1990 жылға дейін, одан кейінгі кезеңдерде жете зерттеліп, шешілуге тиісті біраз комплексті ғылыми-техникалық проблемалар бар. Бұлар, әрине, аталып өткен тек бір ғылыми мекеменің күшімен ғана емес, сонымен бірге басқа да одақтық және республикалық ғылыми мекемелердің, министрліктер мен ведомстволардың бірлесе отырып немесе солардың көмегімен шешілетін проблемалар. Осыған орай жер асты суын терең зерттеп, пайдалануға тікелей байланысты Бүкілодақтық, республикааралық зор мәні бар мынадай басты ғылыми-техникалық проблемаларға тоқталып өткен жөн сияқты.

Ең алдымен Азық-түлік программасын нақты жүзеге асыруға қажетті гидрогеологиялық ізденістер мен зерттеулерді бұрынғыдан да дамыта түсу бағытында гидрогеологиялық зерттеулердің негізгі мақсаттары: әсіресе жер бетіндегі өзендер мен көлдерден алыс шөл және шөлейт аймақтарда орналасқан ауыл шаруашылық объектілерін сумен үздіксіз толық қамтамасыз етуге, суармалы алқаптар ұйымдастыруға, мал жайылымдарында жемшөп дақылдарының шығымдылығы мен табиғи шабындықтардың өнімділігін арттыруға, кең көлемді алқаптарды суаруға жетерліктей сапалы, әрі қоры мол жер асты су көздерін ашып, оны тиімді пайдаланудың жолдарын белгілеу, жер асты суы көп жұмсалатын орындарда су шығынын азайту үшін оны айналмалы әдіспен және қайталап пайдаланудың, тұтынушыларға су жеткізуді автоматтандырудың тиімді тәсілдерін негіздеу, жер асты су көздерін жер суаруға тиімді етіп дұрыс қолдану ережелерін, суармалы алқаптарда топырақтың тұзданып, сортаңданып кетуінен сақтаудың мелиорациялық-гидрогеологиялық шараларын айқындау.

Бұдан кейінгі проблема — болашақта Қазақстан мен Орта Азияға Сібір өзендерінің суы келетін жағдайда осы аудандардың табиғи ресурстарын кеңінен және толық меңгерудің, сол судың пайдаланылу тиімділігін арттырып, қолайсыз әсерлерін жоюдың гидрогеологиялық жолдарын негіздеу проблемасы. Бұл проблемаға байланысты әкелінген суды оңтүстікке қарай жеткізу кезінде қышқылданып, тұзданып кетуден сақтау шараларын белгілеп, өндіріске енгізу, канал суының жерге сіңу шығынын азайту, соның салдарынан канал маңындағы жерлерді тұзданып, сортаңданудан сақтаудың, жаңадан суарылатын алқаптардың өнімділігін арттырудың қажетті, әрі тиімді гидрогеологиялық жолдарын дәлелдеп, негіздеу парыз.

Үшіншіден, Каспий мен Арал теңіздерінің, Балқаш пен Алакөл көлдерінің және Қазақстанда құрылған ірі су қоймаларының алқаптарын әртүрлі шаруашылық мақсатында игеруден пайда болған жаңа экологиялық өзгерістердің зиянды әсерінен сақтандырудың шараларын ойластыру керек. Ең ақырында Қазақстанның тереңде жатқан су қабаттарында қалыптасқан тұщы сумен қатар қайнаған ыстық, шипалы минералдық және құрамында әртүрлі сирек те шашыранды түрде кездесетін металдар мен бағалы тұздар бар тұзды суларды ауыл шаруашылығында, тұрмыста, жылу мен электр энергиясын өндіру бағытында кеңінен пайдалану проблемасын талдап шешу қажет.

Әрине, бұл проблемаларға байланысты келешекте жүргізілетін іздеу-барлау жұмыстары жаңадан ғана белгіленіп отырған жоқ. Бұл жұмыстардың негізі, теориялық заңдылықтары бұдан бұрын да анықталған болатын. Әйтсе де бұл жұмыстарды жаңа теориялық-техникалық дәрежеде жүргізу, одан әрі дамыту ғылымға да, практикаға да аса қажет. Сондықтан қазірдің өзінде негізделген, келешекте де ашыла бермек жаңа жер асты су көздерін толық, әрі тиімді пайдалану — күн тәртібінен түспейтін келелі мәселе.

Ж. СЫДЫҚОВ,
Қазақ ССР Ғылым академиясы Гидрогеология және гидрофизика институты директорының орынбасары, Қазақ ССР Ғылым академиясының корреспондент мүшесі, профессор.

Идеологиялық жұмыстың теориясы мен практикасы

БОС УАҚЫТ — ҚОҒАМДЫҚ БАЙЛЫҚ

Ұлан-байтақ Отанымыздың қай түкпіріне барсаңыз да, еңсесі биік, көңілі көтеріңкі замандастарымыздың қажырлы еңбегімен тындырылып жатқан қаншама өркенді де өрелі істердің куәсі боласыз, құдіретті уақыт тынысын жан-жүрегіңізбен сезініп, ғажайып ерлік шежіресінің жарқын беттерін оқығандай әсерлі күй кешесіз. Шабытты да үрдіс қимыл үстіндегі өнеркәсіп орындары, құрылыс, транспорт ұйымдары коллективтерінің, түрлі мекемелер қызметкерлерінің, ауыл шаруашылығы еңбеккерлерінің өндіріс тиімділігін арттырып, жұмыс сапасын жақсарту, он бірінші бесжылдықтың тапсырмаларын ойдағыдай орындау жолындағы Бүкілодақтық социалистік жарыста қол жеткен тамаша табыстары жайындағы қуанышты хабарлар келешектегі тұлғалы жеңістеріміздің айқын кепілі іспетті. Түптеп келгенде, еліміздің экономикасын серпінді дамытуда бүгін неғұрлым өнімді, тиянақты жұмыс істесек, ертең тұрмысымыз солғұрлым дәулеттене, сәулеттене беретіні баршамызға аян.

Халық пен партия біртұтас! Партия болашаққа арнап қандай жоспар жасаса да, нендей шаралар жүйесін белгілесе де, ең алдымен халықтың арман-тілегін, мақсат-мүддесін бірінші кезекке қояды. Мұны КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумы тағы да мейлінше көз жеткізе дәлелдей түсті. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас осы Пленумда сөйлеген сөзінде бұл орайда: «Экономиканы ұдайы өрге бастыру, халықтың әл-ауқатын жақсарту — бұл біздің совет адамдарының алдындағы борышымыз да, біздің интернационалдық борышымыз да. Мәселені осылай қоя отырып, партия дүниежүзілік революциялық процеске басты ықпалды шаруашылық саясатымыз арқылы жасайтынымыз туралы лениндік көрегендік нұсқауды басшылыққа алады» деп атап көрсетті,

Совет адамы өзінің күнделікті тұрмысының мәнді, мағыналы, жарасты болуына, сонымен бірге творчестволық күш-жігерінің еселене толысып, рухани кемелденуіне деген партияның қалтқысыз қамқорлығының ізгі шарапатын әрдайым терең сезінеді. Мәселен, халық шаруашылығының барлық саласында күрделі де ауқымды міндеттер табандылықпен жүзеге асырылған оныншы бесжылдықта еліміздің ұлттық байлығы молая түсті. Халықтың материалдық және мәдени тұрмыс дәрежесі одан әрі жақсарды. Партияның аса маңызды программалық нұсқауы — совет адамы жөніндегі, оның еңбегі мен тұрмыс жағдайлары жөніндегі, оның рухани дамуы жөніндегі қамқорлық қазіргі таңда ұлылығы әр қырынан танылған он бірінші бесжылдыққа да тән негізгі сипатқа айналып отыр. Халық шаруашылығында жұмысшылар мен қызметшілердің ақшалай айлық орташа жалақысы былтыр 1981 жылғы 172,5 сомның орнына 177,3 сом болды. Колхозшылардың еңбек ақысы төрт процент артты. Халық қоғамдық тұтыну қорларынан 128 миллиард сомның немесе 1981 жылдағыдан 5,8 миллиард сомның көп төлемдері мен жеңілдіктерін алды.

«Совет мемлекетінің ең жоғары мақсаты — қоғамдық коммунистік өзін-өзі басқару дами түсетін тапсыз коммунистік қоғам орнату, —

делінген СССР Конституциясында. — Социалистік жалпыхалықтық мемлекеттің басты міндеттері: коммунизмнің материалдық-техникалық базасын жасау, социалистік қоғамдық қатынастарды жетілдіріп, оларды коммунистік қатынастарға айналдыру, коммунистік қоғам адамын тәрбиелеу, еңбекшілердің материалдық және мәдени тұрмыс дәрежесін арттыру, елдің хауіпсіздігін қамтамасыз ету, бейбітшіліктің нығаюына және халықаралық ынтымақтастықтың дамуына жәрдемдесу». Еліміздің Негізгі Заңында алтын әріппен жазылған осы қағиданың өміріміздегі жарқын көріністеріне күн сайын жете қанығып жүрміз.

Кемелденген социалистік қоғамымызда бос уақыт жеке адамды жарасымды, үйлесімді дамытудың сарқылмас қайнар бұлағына айналды. Ғылыми коммунизмнің негізін қалаушылар бос уақытты қоғамдық байлық ретінде аса жоғары бағалағаны белгілі. Ұлы көсеміміз В. И. Ленин социализмнің бұл тұстағы артықшылығы туралы былай деп атап көрсеткен болатын: «...социализм жұмыс күнін қысқартады, *бұқараны* жаңа өмірге жеткізеді, халықтың *көпшілігіне* жұрттың *бәрінің* түгел «мемлекеттік функцияларды» атқаруына мүмкіндік беретін жағдайлар жасайды...» (Шығармалар толық жинағы, 33-том, 129-бет).

Еліміздің еңбекшілері дүние жүзіндегі ең қысқа жұмыс аптасы бойынша еңбек етеді. Аптасына бес күн істеп, екі күн демалғанда, бір жылдың ішінде жүз күннен астам бос уақытқа ие болады екенбіз. Ал мұның өзі қаншама мол игілік десеңізші! Бұл уақыт әрбір адамның білімін көтеруге, жалпы мәдениетін арттыруға, дұрыстап тынығуға, дене тәрбиесімен шұғылдануға, тағы басқа алуан түрлі қоғамдық пайдалы істерге жұмсалады.

Сайып келгенде, бос уақытты тиімді, ұтымды пайдалану — советтік өмір салтының, коммунистік моральдың ажырамас бөлігі. Өйткені кітап оқу, театрларға, музейлерге бару, кинофильмдер көру, көркем өнерпаздар үйірмелеріне қатысу, табиғат аясында сейіл құру секілді рухани шаралардың бәрі де көбіне-көп бос уақыттың үлесіне тиеді. Әдетте, демалыс күндерін жақсы өткізген еңбеккер өз коллективіне тың күшпен оралып, жұмыс аптасын жоғары белсенділікпен бастайды. Оның бойынан жинақылық, тиянақтылық, ұқыптылық сезіліп тұрады. Адамның көңіл күйінің мұндай сергектігі еңбек өнімділігіне де аз әсер етпесе керек.

Сүйікті партиямыз бен үкіметіміз еңбекшілер демалысын ойдағыдай ұйымдастыруға әрдайым әкелік қамқорлық көрсетіп келеді. Мемлекет сауықтыру мекемелерінің жүйесін кеңейту, физкультура мен туризмді дамыту, халықтың тұрғылықты жерінде тынығуға қолайлы мүмкіндіктер туғызу және бос уақытты тиімді пайдалану үшін басқа да жағдайлар жасауға жыл сайын қыруар қаржы бөліп отырады. СССР-дің экономикалық және әлеуметтік дамуының 1981—1985 жылдарға және 1990 жылға дейінгі кезеңге арналған Негізгі бағыттарында да бұл мәселелерге айрықша назар аударылды. Бізде әр адам жылына он сегіз рет киноға барады. Бұл Америка Құрама Штаттарымен салыстырғанда үш есе, Англия мен Францияға қарағанда алты есе, ФРГ-дағы көрсеткіштен тоғыз есе көп деген сөз. Еліміздің тұрғындарының жартысына жуығы жыл сайын музей экспонаттарымен танысса, 250 миллионнан астам көрермен театр спектакльдері мен концерттерді тамашалайды. Совет Одағы — дүние жүзіндегі ең көп оқитын ел. 1982 жылдың өзінде ғана екі миллиард данаға жуық кітаптар мен кітапшалар шығарылды.

Осынау өскендік, өрге басқандық, рухани кемелділік жаз дидарлы Қазақстанның тыныс-тіршілігіне де тән ортақ сипат. Қажырлы еңбек майданына жұмылған республикамыздың еңбекшілері орасан зор игіліктерді пайдаланып келеді. Айталық, қоғамдық тұтыну қорынан берілетін төлемдер мен жеңілдіктер он бірінші бесжылдықтың өткен екі жылында 13 миллиард сомдай мөлшерге жетті. Бір миллион екі жүз мыңға жуық адам тұрғын үй жағдайларын жақсартты. Халыққа мәдени-тұрмыстық қызмет көрсетуде қыруар шаруа тындырылды.

Баспасөзде жарияланып, ел еңбекшілерінің бүкілхалықтық талқылауына ұсынылған «Еңбек коллективтері және кәсіпорындарды, мекемелерді, ұйымдарды басқаруда олардың ролін арттыру туралы» СССР Заңы жобасында былай делінген: «СССР Конституциясына сәйкес кәсіпорындардың, мекемелердің, ұйымдардың еңбек коллективтері социалистік қоғамның негізгі ұясы болып табылады, СССР-де еңбек коллективтерінің қызметі өндіріс құрал-жабдықтарына социалистік меншік пен экономиканы жоспарлы дамытуға негізделеді. Еңбек коллективтерінде біріскен еңбек жолдастық ынтымақтастық пен өзара көмек негізінде жүзеге асырылады, мемлекеттік, қоғамдық және жеке мүдделердің бірлігі қамтамасыз етіледі, әркімнің коллектив алдындағы және коллективтің әрбір қызметкер үшін жауапкершілік принципі орнықтырылады. Еңбек коллективтері еліміздің материалдық және рухани байлықтарын еселей түсуге, қолда бар ресурстарды ұтымды пайдалануға, коллектив мүшелері, олардың еңбек, тұрмыс және демалыс жағдайларын жақсарту жөнінде тынымсыз қамқорлық жасап отыруға міндетті».

Заң жобасында сонымен бірге еңбек коллективтерінің қызмет аясының басқа да қырлары жан-жақты баяндалған. Мәселен, коллектив мүшелеріне комплексті идеялық-саяси, еңбек, адамгершілік және право тәрбиесін беруде, коллективте кінәратсыз моральдық-психологиялық ахуалды қамтамасыз етуде, семьяның нығаюына және бала тәрбиесінің жақсаруына, тұрмыста коммунистік адамгершілік нормаларының орнығуына көмектесетін жағдайлар жасауда еңбек коллективтерінің орасан зор роль атқаратыны баса айтылған. Партия мен үкіметтің социалистік демократияны одан әрі дамытуға бағытталған саясаты, еңбекшілерді басқару жұмысына кеңірек қатыстыру жөніндегі лениндік қағиданы табандылықпен жүзеге асыру нақты көрініс тапқан бұл маңызды документті совет адамдары асқан қанағаттанғандық сезімімен қызу мақұлдап қарсы алды. Өздерінің бақытты өміріне, дәулетті тұрмысына, сәулетті болашағына деген әкелік қамқорлыққа шын жүректен ризалық білдірген олар жобаны талқылауға белсене қатысып, құнды пікірлерін, бағалы ұсыныстарын ортаға салды.

Еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қозғалысқа биыл 25 жыл толады. Республикамызда қазір 658 өнеркәсіп орны, құрылыс, мекеме коллективі, 21 мың цех пен елу мыңнан астам бригада «Коммунистік еңбек коллективі» деген жоғары атаққа ие. Бір миллион 621 мың адам коммунистік еңбек екпіндісі атанса, бұл атақ үшін күресушілердің саны үш миллионның үстінде. Жер-жерде кеңінен қанат жайған социалистік жарыс он бірінші бесжылдықтың жоспарларын мерзімінен бұрын және артығымен орындау, өндіріс тиімділігін арттырып, жұмыс сапасын жақсарту мүддесіне бағытталып отыр. Халық шаруашылығының барлық саласында табысқа жетудің берік тұтқасы да осы.

Алда тұрған асқаралы міндеттерді ойдағыдай жүзеге асыруда өскелең уақыт талабының үдесінен көрініп келе жатқан еңбек коллективтері аз емес. Мысалы, СССР-дің 50 жылдығы атындағы Павлодар алюминий заводының қызметіне тоқтала кетейік. Егер озат коллектив оныншы бесжылдықты айтулы жетістіктермен қорытындылап, он бірінші бесжылдықтың өткен мерзімінде де ширақ қимыл танытып, жеңіс жолын сеніммен ілгері жалғастыра білсе, мұның өзі ең алдымен завод дирекциясының, партия, кәсіподақ және комсомол ұйымдарының адамдарды тәрбиелеу жөніндегі мақсатты да пәрменді жұмысының игілікті жемісі дер едік. Коллектив мүшелерінің өнімді еңбек етуіне жағдай жасалған.

Павлодар алюминийін шығарушылар жұмыстан кейінгі бос уақытын көңілді, әрі мәдениетті демалыспен өткізеді. Еңбеккерлер металлургтер сарайы жанындағы түрлі көркемөнерпаздар үйірмелеріне белсеие катысып, сұлулық әлеміне құлаш ұрады. Гагарин атындағы демалыс паркінде де жұртшылық ықыласын аударған қызғылықты мәдени шаралар толассыз жүргізіліп жатады. Заводтың өз стадионы, жақсы жабдықталған спорт комплексі, шаңғы базасы бар. Жұмысшылар «Ертіс таңы» атты демалыс аймағында тегін тынығады. Көңіл күйі табылса, еңбектің бабы да табылады. Коллектив мүшелеріне жасалып отырған тиянақты қамқорлықтың нәтижесінде өндірістік көрсеткіштердің күткендегідей дәрежеде болуына қол жетіп келеді.

Қ. Сәтбаев атындағы Ленин орденді Жезқазған кен-металлургия комбинатының ұйымшыл коллективі СССР-дің 60 жылдығы құрметіндегі Бүкілодақтық социалистік жарыста үздік өнеге көрсетіп, КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туын жеңіп алды. Жұмысшы табының даңқты дәстүрлеріне бай кәсіпорында талай бағалы бастамалар туындап, кеншілердің, металлургтердің еңбегі шын мәнінде творчестволық сипатқа ие болған. Әсіресе ұстаздық қозғалыс жақсы жолға қойылған. Еңбек қадамын енді ғана бастаған жас түлектердің күрделі мамандық сырларын жетік меңгеруіне, олардың жұмыстан кейінгі бос уақытты мазмұнды, мағыналы демалыспен ұштастыруына ерекше көңіл бөлінеді. Комбинаттағы аты әйгілі кеншілер, Социалистік Еңбек Ерлері Д. Баймағанбетов, Қ. Кентаев, Ф Лукинский, тәжірибелі металлургтер О. Мейрамов, Қ. Салқуов және басқалар жастарға жалықпай ұстаздық етіп, үлкен құрметке бөленіп жүр.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумы елдің халқын мүмкіндігінше неғұрлым қысқа мерзімде тамақ өнімдерімен сенімді түрде жабдықтау міндетін бірінші кезекке қойды. Пленум мақұлдаған СССР-дің 1990 жылға дейінгі кезеңге арналған Азық-түлік программасы — партияның үстіміздегі онжылдықтағы экономикалық стратегиясының аса маңызды құрамдас бөлігі. Программада селодағы өмірдің әлеуметтік-тұрмыстық жағдайларын барған сайын жақсарта түсуге ерекше назар аударылған. Селоның әлеуметтік дамуы, село тұрғындарының әл-ауқат, мәдениет, оларға медициналық және тұрмыстық қызмет көрсету дәрежесін одан әрі көтеру жөніндегі шараларды дәйектілікпен жүзеге асыру — партия, совет, шаруашылық және кәсіподақ органдарының күнбе-күн мықтап шұғылданатын ісі. Сайып келгенде, ауыл шаруашылығындағы еңбектің беделін мейлінше арттыра беру, совхоз жұмысшылары мен колхозшылардың өнімді еңбек және көңілді демалыс режимін неғұрлым белсендірек енгізу солардың бірлесіп жұмсаған табанды күш-жігеріне, нысаналы қызметіне байланысты.

Елімізде азық-түлік молшылығын жасау жолындағы бүкілхалықтық күреске сүбелі үлес қосып отырған шаруашылықтардың бірі — Алматы облысындағы «Жетіген» мал бордақылау совхозы. Совхоз дирекциясы, партия, кәсіподақ және комсомол ұйымдары болашақ іргелі табыстардың тұтқасы ең алдымен коллектив мүшелерінің жемісті еңбектенуі, бос уақытта мәдениетті тынығуы үшін қолайлы мүмкіндік туғызуда деп біледі. Шаруашылық шаңырақ көтерген он жылға таяу мерзімнің ішінде совхоздың орталық усадьбасы — Октябрь селосының бейнесі танымастай өзгерді. Көшелерге асфальт төселген, қаз-қатар тізілген әсем үйлердің ауласы бау-бақшаға малынып тұр. Жаңадан салынған екі қабатты қонақ үйі, жүз орындық асхана, жақсы жабдықталған спорт залы бар мәдениет үйі, сауда орталығы, тоғыз жүз орындық орта мектеп, екі балалар бақшасы және аурухана қалашығы — селоның сәулетті орындары. Көлемі тоғыз гектар демалыс паркінің құрылысы аяқталуға жақын. Жетігендіктер киім тазалатамыз, шаш алдырамыз, суретке түсеміз деп басқа жаққа ат сабылтпайды. Бұл қызмет түрлерінің бәрі де жергілікті комбинатта көрсетіледі. Совхозда кадрлар проблемасы толық шешілген. Орта мектепті бітірген жастар жаппай ауылда қалып, диқан, малшы кәсібін меңгеруге ден қоюда.

Республикамыздың өмірінен алынған мұндай жарқын мысалдардан түйетін қорытынды біреу-ақ. Коллективтегі өзара түсіністік, сыйластық, шын мәніндегі жолдастық қарым-қатынас, кінәратсыз моральдық-психологиялық ахуал, адамдардың еңбегі, тұрмысы, бос уақыты жөніндегі қалтқысыз қамқорлық, осыдан барып өркен жаятын көтеріңкі көңіл ауаны, сезім сергектігі — мол өнімді еңбектің кепілі.

Партияның XXVI съезінде идеологиялық жұмыстың көптеген учаскелері мен салаларын қайта құрып, оның мазмұны неғұрлым актуальды болуына, ал формалары еңбекшілердің қазіргі өскелең талап-тілектері мен қажеттеріне сай келуіне жету керек екені атап көрсетілді. Мұның өзі коммунистік тәрбиеге комплексті, әрі нысаналы сипат беруге саяды. КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысында былай делінген: «Мемлекет бұқараның саналылығымен күшті, ол бұқара бәрін білетін, бәріне де пікір айта алатын және бәріне де саналы түрде бара алатын болғанда ғана күшті деген лениндік қағиданың актуальдылығы кемелденген социализм жағдайында қай кездегіден болса да арта түседі».

Республикамыздың қалалары мен селоларында еңбекшілердің демалысын, бос уақытын ойдағыдай ұйымдастыруда айтарлықтай тәжірибе жинақталды. Идеологиялық жұмысты еңбек коллективтерінде де, мәдени-ағарту мекемелері мен стадиондарда да, халықтың тұрғылықты жерінде де, яғни комплексті тұрғыда пәрменді, әсерлі, жүйелі жүргізуге көп көңіл бөлініп отыр.

Бұл орайда Қарағанды облысының Шахтинск қаласында біршама игілікті істер атқарылып келеді. Еңбекшілер осындағы мәдениет үйінің қызметіне дән риза. Мұнда өндіріс озаттарына, социалистік жарыс жеңімпаздарына арналған тақырыптық кештер жиі өткізіледі, жұртшылық көркем өнерпаздар үйірмелері мүшелерінің қызықты концертін тамашалайды, тағы басқа да түрлі ойын-сауықтардың куәсі болады. Сөйтіп, жұмыстан кейінгі бос уақытында көңілді, мәдениетті тыныққан адамдар өндіріс орнына тың күш, серпінді құлшыныспен оралады.

Орал облысының Приурал және Зеленов аудандарында құрылған мәдени комплекстердің жұмысында едәуір ілгері басқандық бар. Село еңбеккерлерін тұрғылықты жерде тәрбие ықпалымен неғұрлым толығырақ қамту үшін бұл комплекстер клубтарды, музыка мектептерін, кітапханалар мен киноқондырғыларды, спорт алаңдарын әрқашан да тиімді пайдалануға ұмтылады. Біздің бірқатар облыстардағы мәдени комплекстердің оңды тәжірибесі мұндай кең өрісті шараны республика көлемінде қызу қолға алып, мәдени-ағарту мекемелерін біртұтас комплекстерге біріктіру қажеттігін дәлелдейді. Бұдан көп нәрсе ұтуға болады, жұртшылықтың мәдени талап-тілектерін қанағаттандыру одан әрі жақсара түсетіні даусыз. Сондықтан бұл істен бойды аулақ салмаған жөн.

Тегінде, бос уақыттың барынша мазмұнды ұйымдастырылуы мен еңбек белсенділігі бір-бірінен ажыратқысыз, өзара тығыз байланысты. Партия, совет, кәсіподақ және комсомол ұйымдары еңбекшілер демалысына сергек көңіл бөліп отырса, белгіленген жоспарлар мен қабылданған социалистік міндеттемелердің тиянақты орындалуына да қолайлы мүмкіндік туады. Мәселен, Қостанай облысындағы «Москва», Торғай облысындағы «Фурманов» совхоздарының партия ұйымдары бос уақытқа қоғамдық байлық деп қарап, адамдарға жан-жақты мәдени-тұрмыстық жағдай жасауға күш жұмсайды. Демалыс сәттерінде өткізілетін мәдени шараларды жетілдіру арқылы еңбеккерлердің көңіл күйіне әсер ету, кадрларды тұрақтандыру, жастарды ауыл шаруашылығы кәсіптеріне мамандандыру тәрізді үлкен мақсат көзделеді.

КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысында жастарға коммунистік тәрбие беруді комплексті тұрғыдан шешу міндеті алға қойылды. Жігіттер мен қыздарды саяси, еңбек және адамгершілік жағынан шынықтыруды күшейту, олардың бойында білімге, мәдениетке, кәсіптік шеберлікке ұмтылысты, халық дәулетіне ұқыпты көзқарасты тәрбиелеу— партия және комсомол ұйымдарының абыройлы борышы. Бұл істе ешқандай ұсақ-түйек нәрсе жоқ екенін әрдайым есте берік сақтаған жөн.

Студенттік құрылыс отрядтары үлкен тәрбие мектебіне айналды. Өйткені болашақ мамандар осы отрядтарда еңбек етіп қана қоймайды, сонымен бірге жергілікті тұрғындар арасында жемісті саяси-тәрбие жұмысын жүргізіп те мол тәжірибеге қанығады. Сөйтіп, олар жұртшылықтың демалысын, бос уақытын қызғылықты, мәдениетті ұйымдастыруға айтарлықтай қолғабыс тигізеді. Республикамыздың халық шаруашылығын дамытуға құрылыс отрядтарының қосып жүрген үлесі де орасан зор. Оны мына бір мысалдан-ақ айқын аңғаруға болады. Он бірінші бесжылдықтың өткен екі жылында бұл отрядтар құрылыста ширек миллиардқа жуық сомның жұмыс көлемін орындады, 4900-ден астам өндірістік, тұрғын үй, мәдени-тұрмыстық объектілерді іске қосты. Студенттер ауыл шаруашылығындағы аса маңызды науқан — егін жинауға да жыл сайын ұйымшылдықпен қатысады.

Оқушылардың еңбек бірлестіктерінің Бүкілодақтық үшінші слетінің Целиноград облысында өткізілуі тегін емес. Облыстың партия және комсомол ұйымдары жасөспірімдердің еңбек тәрбиесін жолға қоюда бай тәжірибе жинақтады. Мектеп түлектері жаз айларында шаруашылықтардың мал фермалары мен егіс бригадаларында жұмыс істейді, әрі көңілді тынығады. Олардың бойына малшы, диқан, механизатор кәсіптеріне деген сүйіспеншілік сезімі де осында дариды.

Демек, студенттік құрылыс отрядтарының, мектеп оқушыларының еңбек бірлестіктерінің қызметін алдағы уақытта да барынша жетілдіре беру қажет. Сондай-ақ кәсіптік-техникалық училище шәкірттерінің арасында жүргізілетін жұмыс та тұрақты түрде ерекше көңіл бөліп отыруды керек етеді.

Жас ұрпақ тәрбиесі тек мектептің мойнындағы ғана шаруа емес, ол — қалың жұртшылық қауымының ұдайы мықтап шұғылданатын ісі. Байқап қарасақ, оқушының қаншама уақыты мектептен тыс мезгілде өтеді. Оған жазғы каникулды қосыңыз. Ендеше бірде-бір жеткіншек біздің назарымыздан қалыс қалмауға тиіс. Баланың кейде жағымсыз әдеттерге бой ұруы екі қолың қайда қоярын білмей көше кезіп еріккендігінен, қоғамдық пайдалы істермен айналыспауынан барып шығады. Бұған жол беруге болмайды. Жасөспірімдердің бос уақытын мәнді, мағыналы ұйымдастыруда комсомол ұйымдары, педагогикалық коллективтер, мектептен тыс мекемелер, аулалық клубтар, мәдени мекемелер бірлесіп күш-жігер жұмсаса — нұр үстіне нұр.

Уақытты ұтымды пайдалана білуде физкультура мен спорттың атқаратын ролі зор. Сондықтан да партиямыз бен үкіметіміз физкультура мен спортты дамытуға әрқашан да айрықша көңіл бөліп, жан-жақты қамқорлық жасап отырады. КПСС Орталық Комитеті мен СССР Министрлер Советінің «Дене тәрбиесі мен спорттың бұқаралығын одан әрі өрге бастыру туралы» қаулысы — осының айқын айғағы. Қаулыда әрбір адамның физкультурамен, спортпен белсенді түрде айналысуына қолайлы жағдай туғызу қажеттігі баса айтылып, бұл бағытта жүзеге асырылуға тиісті жауапты да маңызды міндеттер атап көрсетілген.

Бізде физкультура қозғалысы шын мәнінде бүкілхалықтық сипатқа ие. Елімізде бүгін таңда 3553 стадион, 1974 жүзу бассейні, қырық мыңнан астам тир, 75244 спорт залы және 533193 спорт алаңы бар. Міне осы көрсеткіштердің өзінен-ақ физкультура мен спорттың нағыз бұқаралылығын аңғару оншалықты қиынға соқпаса керек.

Қазір көптеген өнеркәсіп орындарының коллективтерінде «Еңбек пен спорт егіз», «Физкультура мен спорт — бесжылдыққа», «Әрбір өндіріс озаты — ГТО значкисі», «Денсаулық кепілі», «Жарыс жолына семьямызбен шығайық» деген бастамалар кеңінен қанат жайып отыр. Соколов-Сарыбай кен-байыту комбинатының «Горняк», Өскемен қорғасын-мырыш комбинатының «Восток», Теміртау металлургтерінің «Болат» спорт клубтары еңбекшілер арасында тиянақты жұмыс жүргізіп, физкультура мен спорттың бұқаралылығын қамтамасыз етіп келеді.

Әрине, бос уақытты мәнді, мағыналы, мазмұнды ұйымдастыруда бәрі тап-тұйнақтай дей алмаймыз. Бұл істе елеулі кемшіліктер мен олқылықтар да баршылық. Жекелеген партия, совет, кәсіподақ және комсомол ұйымдары, шаруашылық органдары бос уақыттың неғұрлым мақсаткерлікпен, нысаналылықпен өткізілуіне жеткілікті көңіл бөліп, тиісті жағдай жасай бермейді. Көркем өнерпаздар творчествосының дамуына кейбір мәдениет мекемелерінің материалдық базасының нашарлығы, маман кадрлардың жетіспеушілігі кесірін тигізіп жүр. Тек кинофильмдер көрсетумен ғана шектеліп, басқадай бұқаралық шаралар қолға алынбайтын мәдениет ошақтары да кездесіп қалады. Насихатшылар топтары, концерт бригадалары айлап ат ізін салмайтын алыс мал жайылымы учаскелері де жоқ емес. Халықтың тұрғылықты жерінде жүргізілетін саяси-тәрбие жұмысын мейлінше жақсарта түсу талап етіледі.

Сауда, қоғамдық тамақтандыру, тұрмыстық қызмет жүйесіндегі жинақылық, ұқыптылық, ыждаһаттылық — жақсы нәтиже кепілі. Соңғы кезде еңбекшілердің өскелең талап-тілегіне орай бұл салалардың жұмысын жетілдіру бағытында көп шаруа тындырылды. Халық қажетін өтеумен шұғылданушылардың жүйелі қызметі — бос уақытты үнемдеудің бірден-бір шарты.

КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас Қазақстан Компартиясының XV съезінде жасаған есепті баяндамасында былай деді: «Халықтың тұрғылықты жерлерін партия, кәсіподақ, комсомол ұйымдарының көбірек ықпал ететін аймағына айналдыру, жер-жердің бәрінде бос уақытты жарасымды өткізу үшін күресу, әр түрлі жастағы адамдардың барлық топтары арасында спорт жұмысын жандандыру қажет. Семья болып тынығу жағдайларын жақсарту, атап айтқанда, балалармен бірге демалуға арналған пансионаттардың кең жүйесін жасау зор көңіл бөлуді талап етеді» («КПСС лениндік ұлт саясатының салтанаты», 570-бет, 1981). Демек, адам жөніндегі, оның еңбегі, тұрмысы жөніндегі мәселелердің қай-қайсысына да асқан жауапкершілікпен қарап, ұдайы жеткілікті назар аударуға тиістіміз.

Қорыта айтқанда, бос уақытты мәнді, мағыналы, мәдениетті өткізу, жеке адамды жан-жақты, үйлесімді дамыту — бүгін таңда коммунистік құрылыстың асқаралы міндеттерін ойдағыдай жүзеге асырып жатқан жасампаз совет халқының төл ісі. Сондықтан бос уақытты бағалай білу, оның дұрыс ұйымдастырылуына қамқорлық жасау — жергілікті партия, совет, кәсіподақ және комсомол ұйымдарының, шаруашылық басшыларының мәртебелі парызы.

КАДРЛАРДЫ ИДЕЯЛЫҚ ЖАҒЫНАН ШЫҢДАУ

Кемелденген социализм орнатылған еліміздің серпінді дамуы, оның алдында тұрған ауқымды әлеуметтік-экономикалық міндеттердің күрделілігі қазіргі уақытта басшы кадрларға қойылар талапты мейлінше күшейтіп отыр. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында Ю. В. Андропов жолдас атап көрсеткендей, шешуші учаскелерде саяси кемелді, білікті, инициативалы, ұйымдастырушылық қабілеті бар және жаңаны сезе білетін адамдар тұруға тиіс, онсыз осы заманғы өндірісті ойдағыдай басқару мүмкін емес. Мұндай қасиеттің негізі, әрине, қызметкердің бойындағы саяси мәдениеттілік, өзінің жұмысына деген асқан жауапкершілігі мен мәселеге мемлекеттік көзқарасы, берік идеялық сенімділігі болып табылады.

Білімнің, сенім мен практикалық іс-қимылдың біте қайнасқан бірлігі ретіндегі идеялылық ең алдымен адамның іс-әрекетінен, қылығынан айқын көрінеді. Коммунистік идеология, Лениннің сөзімен айтқанда, басшының тіршілік-тынысына, өмір салтына айнала ма, әйтпесе құрғақ сөз күйінде қала ма, оны жұрт ең алдымен оның осы практикалық ісіне қарап бағалайды.

Сондықтан басшы кадрлардың бойында өмірлік маңызы зор лениндік принципті — сөз бен істің бірлігін қалыптастыру республика партия ұйымдарының сан қырлы қызметіндегі өзекті сала болып табылады. Ал мұның жемісті болуы кадрлардың маркстік-лениндік оқуын ұйымдастыруға тікелей байланысты. Кадрлардың оқуын ұйымдастырғанда жергілікті партия комитеттері елеулі екі мәселеге ерекше назар аударады. Біріншіден, қалалық, аудандық партия комитеттері басшы кадрларды оқыту ісін бастауыш және цехтық партия ұйымдарына жүктей салмай, номенклатуралық қызметкерлерін оқытуға өздері қамқорлық жасайтын болуға тиіс. Өйткені бастауыш және цехтық партия ұйымдарында өткізілетін саяси сабақтардың мазмұны басшылардың әзірлік дәрежесіне әрдайым сай бола бермеуі ықтимал, ал мұндай жағдайда кадрлардың өз білімін көтеруге деген ынта-ықыласы кемиді, оқудың формальді түрде ұйымдастырылуына әкеп соғады. Екіншіден, әрбір басшы қызметкердің жүйелі саяси білім беретін оқудың бір түрінде, ең алдымен марксизм-ленинизм университеті мен партия-шаруашылық активінің мектебінде оқып, бітіріп шығуын қарастырған жөн.

Міне осы міндеттерге орай көптеген қалалық, аудандық партия комитеттерінде басшы кадрлардың маркстік-лениндік білімін көтеру жөнінде перспективалық жоспарлары жасалады. Сол жоспарларға сәйкес әрбір қызметкердің таяудағы 4—5 жылдың ішінде саяси оқудың қандай түрінде оқитыны, оны қашан бітіріп шығатыны белгіленеді. Осы мақсатпен әрбір басшы қызметкерге арнаулы есеп карточкасы ашылады. Бұған оның бұрынғы алған саяси білімі, келешекте саяси оқудың қандай түрінде оқитыны жөніндегі деректер тіркеледі.

Мәселенің бұлайша қойылуы басшы кадрлардың жүйелі саяси білім алуға деген ынта-ықыласын арттырып отыр. Мәселен, соңғы жылдары марксизм-ленинизм университеттеріне түсіп оқушылар арасында олардың саны бір жарым есе көбейді. Бірсыпыра университеттерде тыңдаушылардың басым көпшілігі басшы кадрлар, ал сырттан оқитын бөлімдерде олардың саны 90 процентке дейін жетіп отыр. Партия-шаруашылық активінің мектептерінде оқитындар түгелдей басшы қызметкерлер деуге болады. Оқудың бұл түріне әсіресе селолық жерлердегі кадрлар айрықша ден қоюда. Қостанай, Торғай, Ақтөбе облыстарындағы аудандық партия комитеттері мұндай мектептердегі тыңдаушылардың санын 100-150 адамға дейін жеткізіп отыр. Тыңдаушылар қатары совхоздар мен кәсіпорындардың директорлары, бас мамандары, партия, кәсіподақ, комсомол ұйымдарының басшылары есебінен толықтырылды. Тыңдаушылардың кәсіптік мамандықтарына қарай мектептер семинарлық топтарға бөлінген. Мұның өзі әрбір сабақтың мазмұнды да қызғылықты өтуіне ықпал етуде.

Саяси оқу үйлері, аудандық партия комитеттері партия-шаруашылық активі мектептерінің оқу программаларын тыңдаушылардың теориялық мәселелермен қатар экономиканы басқару, партия құрылысы және идеологиялық жұмыстың актуальды проблемалары курстарын да терең оқып үйренетіндей етіп құруға баса көңіл бөледі. Айталық, Талдықорған облысындағы мектептерде басшы кадрлар КПСС-тің қазіргі кезеңдегі аграрлық теориясы мен саясатын, «В. И. Ленин, КПСС үнемшілдік пен ұқыптылық туралы», «КПСС-тің идеологиялық жұмысының актуальды мәселелері» курстарымен бірге партиялық насихаттың методикасы жөніндегі курстарды оқып үйренуде. Бұл курстар толық өтілген мектептерде оқу программасына кемелденген социализмнің теориясы мен практикасының, СССР-дің Азық-түлік программасының, идеологиялық жұмысты комплексті жүргізудің проблемалары, дүниежүзілік аренадағы идеологиялық күрес мәселелері енгізіліп отыр.

Партия-шаруашылық активі мектептерінде оқу процесінің нақты практикалық іске бағытталып жүргізілуі, онда әрбір сабақтың қызғылықты, әрі белсенді түрде өткізілуі, оқудың проблемалық әдісінің қолданылуы басшылардың білімін көтеруге деген ынта-ықыласын арттыруға ықпал етуде. Рефераттар мен курс жұмыстарын жазып, қорғау, зачеттер тапсыру, теориялық конференциялар өткізу сияқты оқудың дәстүрлі формаларымен қатар бұл мектептерде экономикалық, партиялық-ұйымдастыру, идеология жұмысының тәжірибесін зерттеу үшін тыңдаушыларды бастауыш партия ұйымдарына жіберіп отыру әдісі де практикаға айнала бастады. Мәселен, Қостанай облысының Қарасу аудандық партия комитетінің партия-шаруашылық активі мектебінің тыңдаушылары «Үнемшілдік пен ұқыптылық жолындағы күресті ұйымдастыру» деген тақырыптағы семинар сабағын бұл жөнінен тәуір тәжірибесі бар «Ленинский» және «Қарасу» совхоздарында өткізді.

Осы облыстың кейбір мектептері өз ауданынан тыс жердегі тәуір тәжірибелерді де оқып үйренуге көңіл бөлуде. Мәселен, Жітіқара ауданының партия-шаруашылық активі мектебі өзінің бір сабағына Федоров ауданындағы звено жетекшісі, Социалистік Еңбек Ері Владимир Петрович Левинді шақырды. Сондай-ақ сол мектепте оқитын совхоз директорларының семинарлық тобы «Москалев» совхозы дирекциясының өндірісті басқару және ірі қараны интенсивті түрде бордақылауды ұйымдастыру жөніндегі тәжірибесін зерттеп, үйренуге барып қайтты.

Республикамызда облыстық партия комитеттерінің саяси оқу үйлері аудандық партия активі мектептерінің жұмысына көңіл бөліп, бақылау жасайды, оларға қажетті программалар мен сабақтың календарлық жоспарларын, оқылатын курстардың негізгі проблемалары бойынша методикалық құралдар мен лекциялық материалдар, жергілікті анықтама мәліметтері мен ұсынылатын әдебиеттердің тізімін жіберіп отырады. Сонымен бірге оларға дүркін-дүркін облыстық партия комитеттерінің штаттағы, штаттан тыс лекторларын жіберуді, жоғары оқу орнындағы қоғамдық ғылымдар кафедраларының мектептерге қамқорлық жасауын, тәуір тәжірибелерін таратуды ұйымдастырады.

Марксизм-ленинизм университеттеріндегі басшы кадрлардың оқуы жоғары ғылыми негізде, идеялық-теориялық дәрежеде жүргізіледі. Соңғы жылдары бұларда теорияның өмірмен, сабақтың практикалық іспен байланысы ығайып, оқу процесінің белсенді формалары бел ала бастады. Диплом, курс жұмыстарын жазып, қорғау, жеке еңбектерден жасалған конспектілер бойынша дербес әңгіме өткізу, тыңдаушылардың социологиялық зерттеулерге, партия комитеттерінің бюросына мәселе әзірлеуге қатысуы, еңбек коллективтерінде рефераттар қорғау, В. И. Ленин шығармалары бойынша теориялық конференциялар, оқудың проблемалық әдісі, белгілібір шаруашылықта болған нақты жағдайды талдауға, талқылауға ат салысу — оқудың басқа да осындай пәрменді формалары республиканың барлық марксизм-ленинизм университеттерінің практикасынан берік орын алып отыр.

Мысалы, Алматы облыстық партия комитеті марксизм-ленинизм университетінің тыңдаушылары кезінде республикалық телевизиялық «ТИМУР» (Басқару шешімдерін телевизиялық ойын түрінде жобалау) журналын ұйымдастырудың инициаторы болған еді. Кейін де олар бұл телевизиялық журналдың кезекті хабарларына үнемі қатысып жүрді. Қазір университетте семинар сабақтарын тыңдаушылардың кезектесіп өткізуіне мүмкіндік беретін оқудың семинар-практикум сияқты жаңа формасы қолданылады.

Университетте басшы кадрларды проблемалық әдіспен оқытуға айрықша көңіл бөлінеді. Мұнда тыңдаушылардың негізгі курс бойынша теорияның түйінді проблемаларын өздігінен оқып, меңгеруіне бағытталған ситуациялық сұрақтар белгіленген. Тыңдаушылардың астанадағы еңбек коллективтерінде насихатшылық практикадан өтуі де ойдағыдай ұйымдастырылып келеді.

Жамбыл облыстық партия комитетінің университетінде ғылыми-практикалық конференциялар теорияны өмірмен, еңбек коллективтерінің қызметімен ұштастырудың пәрменді құралына айналып отыр, «КПСС XXVI съезі өндірісті интенсивтендіру мен оның тиімділігін арттыру туралы» деген тақырыпта өткізілген осындай конференциялардың бірінде негізгі баяндаманы университет тыңдаушысы, Жамбыл металл конструкциялары заводының бас механигі А. Моссель жасады. Ол үнемшілдік пен ұқыптылық, өндірілетін өнімге жұмсалатын материалдық шығынды кеміту жолындағы күрес мәселелеріне терең талдау жасаумен бірге болат қаңылтырларды желел өңдеу жөнінде рационализаторлық ұсыныс енгізді. Бұл жаңалық еңбек өнімділігін арттыруға, өңдеудің дәлдігі мен сапасын жақсартуға, металл шығынын 2—3 процент кемітуге мүмкіндік берді. Сыйымдылығы үлкен резервуарлық конструкцияларды жасау жөніндегі оның ұсынысы тек тасымал транспортының шығынын азайтудың есебінен ғана жылына 40 мың сомға дейін қаржы үнемдеуге жағдай жасайды.

Сол конференцияда баяндама жасаған тігін фабрикасының цех бастығы К. Бұқарбаева фабрикада өнім сапасын комплексті басқару жүйесін енгізудің инициаторы болды. Оның көмегімен өндірістің өн бойында атқарылатын процесті толық қамтитын 33 стандарт жасалды. Мұның жылдық экономикалық тиімділігі 11 мың сом болды, ал мемлекеттік Сапа белгісімен шығарылатын өнімнің үлес салмағы 19 проценттен 32 процентке дейін көтерілді. Мұндай конференциялардың теориялық қана емес, сонымен бірге практикалық мәні зор екенін осы мысалдардың өзінен-ақ айқын көруге болады.

Павлодар облыстық партия комитетінің марксизм-ленинизм университетінде В. И. Ленин шығармалары бойынша жазылған рефераттардың конкурсын өткізу дағдыға айналып келеді. Бұл конкурстарға тыңдаушылар түгел қатысады. Мұнда басшы кадрлардың саяси білімін өздігінен көтеруіне қолайлы жағдай жасалған: арнаулы стенділер мен кітап көрмелері, әрбір пән бойынша конспектіленетін жеке шығармалардың тізімі ілінген, кітаппен өздігінен жұмыс істеуге байланысты он сағаттық лекция оқу, арнаулы методикалық кабинет ұйымдастырылған. Университетте бір жылдың ішінде ғана 30-дан астам ғылыми-практикалық конференция өткізілді, оның ішінде саяси білімді өздігінен көтеру методикасы жөніндегі конференция да бар. Тыңдаушылардың облыстағы, республикадағы, еліміздегі жағдайдан хабардар болуы үшін университеттің дирекциясы мен методикалық советі облыстың, қаланың, кәсіпорындардың басшыларымен, ғалымдармен лекторлардың, оқытушылардың, тыңдаушылардың кездесуін жүйелі ұйымдастырып отырады.

Басшы кадрларды идеялық жағынан шыңдауға қойылатын басты талап олардың өздері басқаратын еңбек коллективтері мүшелерінің білімін көтеруге, идеялық сенімін арттыруға ықпалын күшейту болып табылады, Партия-шаруашылық активінің мектептері мен марксизм-ленинизм университеттерінде болсын, немесе теориялық семинарлар мен басшы кадрлар өз білімін көтеретін саяси оқудың басқада түрлерінде болсын, бүкіл оқу процесі осы мақсатқа бағытталады. Қазір барлық жерде басшы кадрларға марксістік-лениндік білім беру ісін мақсатты, дәйекті жүргізу міндеті жүзеге асырылуда. Мұның мәнісі — оқу барысында әрбір тыңдаушыны насихатшы, лектор, саяси баяндамашы, саяси хабаршы етіп тәрбиелеп шығару деген сөз. Осы тұрғыдан басшылар оқу барысында қоғамдық-саяси практикаға белсенді түрде қатыстырылады. Мұның тыңдаушылар үшін теориялық білімін тереңдетуге де, практикалық-ұйымдастырушылық қабілетін көтеруге де зор пайдасы бар екенін тәжірибе көрсетіп отыр.

Қазіргі кезде басшы қызметкерлер оқуының барлық саласында тыңдаушылардың жұмысшылар аудиториясында реферат қорғауы, ашық сабақтарға қатысуы, еңбек коллективтерінде насихатшылық практикадан өтуі, бірыңғай саяси күндерде баяндама жасауы, сонымен бірге партиялық насихат пен бұқаралық-саяси жұмыс методикасы жөнінде практикалық сабақтар өткізуі сияқты қалың бұқара арасындағы саяси жұмыстың пәрменді формаларын меңгеру тәжірибесі кеңінен қолданылуда. Мұның бәрі өз жемісін беруде. Мәселен, бұл салада жүргізілген талдау Целиноград, Қарағанды, Қостанай, Шымкент және басқа облыстардағы марксизм-ленинизм университеттері мен партия-шаруашылық активінің мектептерін бітіргендердің 70—90 проценті бірден үгіт-насихат жұмысына белсене араласатынын көрсетіп отыр. Қазір республикадағы басшы қызметкерлердің үштен бірі — насихатшы. Лекторлар мен саяси баяндамашылар, үгітшілер мен тәлімгерлер (ұстаздар) арасында да олардың үлес салмағы басым.

Қысқасы, қазір іс жүзінде үгіт-насихат жұмысына қатыспайтын басшы жоққа тән. Партия ұйымдары бұл практиканы одан әрі кеңейтуге үнемі көңіл бөліп келеді. Мұның өзі коллектив мүшелерінің қоғамдық өмірдегі, еңбектегі белсенділігін арттыруға, олардың партия белгілеген шаралардың мәнін түсінуіне жәрдемдеседі.

Еңбекшілермен дидарласу басшылардың өздерін де тәрбиелейді, шыңдайды. Ол коллектив мүшелерінің мүмкіндігін ғана емес, сонымен бірге өзінің де саяси және кәсіптік даярлығының дәрежесін, қабылдаған шешімінің беделін, коллективтегі моральдық-психологиялық ахуалды білуге мүмкіндік алады. Әйтсе де өндірісті ұйымдастыруды, қат-қабат әкімшілік жұмысты сылтауратып, тәлім-тәрбие мәселесінен бойын аулақ салуға тырысатын басшы кадрларға кеңшілік беретін партия комитеттері де кездеседі. Бірақ бұдан өндіріс те, басшының өзі де ештеңе ұтпайды. Өйткені шаруашылық басшылары өз қызметінің тәрбиелік мәнін жете ескермеген жерде еңбекшілердің творчестволық инициативасы кем, еңбек тәртібі нашар, коллективтің еңбекке деген ынта-ықыласы төмен болатынын, ал оның салқыны түптеп келгенде өндіріс нәтижесіне тиетінін практика көрсетіп жүр.

Басшы кадрларды идеялық жағынан шыңдаудағы басты көрсеткіш — сөз бен істің бірлігі. Егер шаруашылық басшысы лекцияны жұрт ұйып тыңдайтындай етіп оқи білгенімен, оның өзі басқаратын участкеде іс оңбай жатса, еңбек тәртібі бұзылып, жоспарлар орындалмаса, көзбояушылыққа жол берілсе, сондай-ақ оның жеке басының іс-әрекеті «айтқан өсиетінен» өзгеше болса, ондай «жалынды сөзден» келер пайда жоқ. Сөз бен іс бір жерден шыққанда ғана жұртты жұмылдырушы күшке айналады. Бұл ретте Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті мақұлдаған Павлодар алюминий заводының дирекциясы мен партия комитетінің коллективте қалыпты моральдық-психологиялық ахуал жасау жөніндегі тәжірибесі айрықша көңіл бөлуге тұрарлық. Еңбектегі табысы бүкіл елімізге әйгілі бұл коллективте басшылардың білімі мен идеялық сенімі біте қайнасқан, олардың сөзі мен ісінің арасында алшақтық жоқ. Мұның өзі завод жұмысшылары мен қызметкерлерінің, күллі еңбекшілердің ұйымшылдығы мен берік бірлігіне игі ықпалын тигізіп келеді.

Алайда басшы кадрларды идеялық жағынан шыңдауда кемшіліктер де аз емес. Соның ең бастысы басшы қызметкерлердің өздігінен оқып, саяси-теориялық білімін көтеруге партия ұйымдары тарапынан жеткілікті бақылау жасалмайтындығы деуіміз керек. Мәселен, Семей облысында жүргізілген зерттеулерге, әртүрлі дәрежедегі қызметкерлермен өткізілген әңгімелерге қарағанда, басшы кадрлардың үштен бірі өздігінен білімін көтермейтіні, марксизм-ленинизм классиктерінің шығармаларын дәйекті түрде оқып, конспектілеп отырмайтыны, кезекті сабаққа жөнді әзірленбейтіні анықталды. Тіпті жеке әңгімелескен қызметкерлердің бірсыпырасы кемелденген социализмнің негізгі проблемалары мен КПСС XXVI съезінің материалдарын да жеткілікті дәрежеде білмейтін болып шықты. Мұндай кемшіліктер басқа облыстардағы басшы кадрлар арасында да кездесіп қалады. Мұның өзі партия ұйымдарынан бұл мәселеге, басшы кадрлардың оқуын ойдағыдай ұйымдастыруға, оның пәрменділігін арттыруға айрықша көңіл бөлуді талап етеді.

КПСС Орталық Комитетінің «КПСС XXVI съезінің шешімдеріне сәйкес партия оқуын одан әрі жетілдіру туралы» қаулысында былай деп атап көрсетілді: «Маркстік-лениндік білім беру ісінде сабақтастық пен дәйектілік принципін қатаң сақтау, маркстік-лениндік оқудың сапасына, коммунистердің, әсіресе басшылардың идеялық жағынан өсуіне принципті де пәрменді бақылау жасау, бұл ретте әдептілік шегінен шықпау қажет».

Ал осындай бақылау жүйесінің пәрменділігін Целиноград облыстық партия ұйымының тәжірибесінен көруге болады. Мұнда партия комитеттерінің номенклатурасына кіретін қызметкерлерді қоғамдық-саяси аттестациядан өткізу практикадан берік орын ала бастады. Аттестациялау облыстық, қалалық және аудандық партия комитеттерінің жанынан құрылған арнаулы комиссиялар арқылы жүргізіледі. Комиссия мүшелері әрбір қызметкермен марксизм-ленинизм классиктерінің шығармалары бойынша, партия съездері мен КПСС Орталық Комитеті Пленумдарының материалдары, партиялық документтер бойынша әңгіме өткізеді. Комиссия құрамына партия қызметкерлері, ғалымдар, жоғары оқу орындарындағы қоғамдық ғылымдар кафедрасының оқытушылары кіреді. Мұның өзі аттестациялаудың жоғары теориялық дәрежеде өтуіне ықпал етеді. Комиссия алдын ала ойластырып жасалған кесте бойынша жұмыс істейді. Облыстық партия комитетінің саяси оқу үйі мұндай аттестациялау жүргізудің методикалық үлгісін жасап берді.

Онда әңгіме өткізуге қажет методикалық ұсыныстар да, өздігінен оқуға ұсынылатын маркстік-лениндік теорияның актуальды проблемаларының, партия оқуы мен еңбекшілерге экономикалық білім беру жүйесінің программасына сай өздігінен білімін көтерушілер міндетті түрде конспектілеуге тиіс, марксизм-ленинизм классиктері шығармаларының тізімі де, әңгіме үстінде қойылатын негізгі сұрақтар мен В. И. Ленин шығармаларын оқып-үйренуге байланысты бақылау сұрақтары да, комиссияның үйғарымы мен ұсынысын тіркейтін арнаулы листоктер де бар. Бұл документтердің бәрі комиссия мүшелерімен қатар әрбір басшы қызметкерге алдын ала тапсырылады.

Барлық басшы қызметкерлер — өздігінен оқып, білімін көтеретіндер де, ұйымдасқан түрде оқитындар да, бәрі де өздігінен саяси білімін көтерудің оқу жылына арналған жеке жоспарын жасауға, онда қай шығарманы қашан оқып, қашан конспектілейтінін, қай жерде, қандай лекция оқып, саяси баяндама жасайтынын, былайша айтқанда, өзінің қандай қоғамдық-саяси жұмыс атқаратынын нақты көрсетуге міндетті. Ондай жоспардың орындалуы мен жасалған конспектілердің сапасы жеке әңгімелесу үстінде анықталып, кейін комиссияның қорытындысында атап көрсетіледі.

Целиноград облысының қалалық, аудандық партия комитеттері басшы кадрлардың өздігінен білімін көтеруді жоспарлау мен бақылауды, сондай-ақ олармен ай сайын өткізіліп тұратын жеке әңгімелесудің есебін алуды белгіленген үлгі бойынша жүзеге асырады. Басшы кадрлардың өздігінен саяси білімін көтеруін ұйымдастыру мен бақылаудың методикалық мәселелері аттестациялық комиссия председательдерінің облыстық семинарында, сондай-ақ өздігінен саяси білімді көтерудің озық әдісін енгізу жөніндегі партия оқуын ұйымдастырушылардың ғылыми-методикалық конференциясында талқыланады. Аудандық партия-шаруашылық активі мектептерін жоғары оқу орындарының қоғамдық ғылымдар кафедралары қамқорлыққа алды. Облыстың жоғары оқу орындары мен техникумдары жанындағы басшы кадрлардың мамандығын көтеру жөніндегі курстардың бәрінде өздігінен саяси білім көтеру методикасы бойынша сегіз сағаттық арнаулы сабақ өткізілетін болды. Сөйтіп, бір жыл ішінде облыста басшы қызметкерлердің жартысынан көбі аттестациядан өткізілді.

Республикамызда басшылардың саяси оқуын, олардың өздігінен білімін көтеруін ұйымдастыру мен бақылаудың көптеген формалары қолданылып жүр. Бұлар — партия бюросының мәжілістерінде, партия жиналыстарында коммунистердің есебін тыңдау, өздігінен білімін көтеру мен жеке шығармаларды конспектілеудің методикасы жөнінде мектептерде, семинарларда, университеттерде практикалық сабақтар өткізу, оқытушылардың, насихатшылардың қатысуымен методикалық конференциялар ұйымдастыру, тағы басқалары. Саяси кітаптармен жұмыс істеу методикасын насихаттауда партиялық кітапханалардың ролі артып, оқулық әдебиеттерге заказ беру жүйесі жетілдірілуде. Қостанай, Семей, Қарағанды, тағы басқа облыстарда саяси-ағарту кабинеттерінің меңгерушілері, методикалық совет председательдері мен насихатшылардың аудандық семинарларының жетекшілері «Өздігінен саяси білімін көтеру — революциялық теорияны меңгерудің негізгі әдісі» деген арнаулы программа бойынша сырттан оқып, білімін көтереді. Кейін олар бұл проблемалар жөнінде облыстық семинарларда рефераттар қорғайды. Міне мұның бәрі партия ұйымдарының кадрларды идеялық жағынан шыңдауға бағытталған жұмысының пәрменділігін арттыруға игі ықпал етуде.

В. КРЫЛОВ,

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті
насихат және үгіт бөлімінің сектор меңгерушісі.

«Кемелденген социализм: теория мен практика проблемалары» курсын оқып-үйренушілерге көмек

ҚОҒАМДЫҚ САНА ЖӘНЕ ЖАҢА АДАМДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Кемелденген социализм жағдайында жан-жақты жетілген жаңа адамның қалыптасуы советтік өмір салтын жетілдіруімен тікелей байланысты. Өйткені қоғамның экономикалық күш-қуаты артып, мәдениеті өрісті өркен жайған сайын жаңа адамды тәрбиелеу процесі де соғұрлым интенсивті бола түседі. Мұның өзі заңды да. Игілігін еліміз көріп отырған социалистік өмір салты еңбекшілердің, күллі совет халқының жасампаздық еңбегінің жемісі, ал оны жетілдіре беру әрбір адамның, қоғамның әрбір мүшесінің қызметіне, қоғамдық сана-сезіміне байланысты екені өз-өзінен түсінікті. Сондықтан да партия жаңа қоғамның материалдық-техникалық базасын жасау сияқты еңбекшілерге коммунистік тәрбие беру ісін де өз қызметінің шешуші саласы, программалық мақсаты деп санап, идеялық-саяси және адамгершілік тәрбиесін комплексті түрде коммунистік құрылыстың практикасымен ұштастыра жүргізуді көздейді.

Жаңа қоғамның кемел азаматын тәрбиелеу мәселесі КПСС XXVI съезінде де терең тұжырымдалды. Съезде социалистік өмір салтының материалдық және рухани негіздерін нығайту мен жаңа адамды қалыптастыру бір-бірінен ажыратуға болмайтын біртұтас проблема ретінде қарастырылды. Онда былай деп атап көрсетілді: «Бізде жеке адамның барған сайын толық дамуы үшін зор материалдық және рухани мүмкіндіктер бар, ал алдағы уақытта біз оларды еселей түсеміз. Алайда сонымен бірге оның игіліктерін әрбір адамның ұтымды пайдалануының маңызы ерекше. Ал бұл түптеп келгенде жеке адамның талап-тілегі, қажеттері қандай екеніне байланысты. Міне сондықтан да оларды белсенді, нысаналы түрде қалыптастыруды партиямыз әлеуметтік саясаттың маңызды міндеттерінің бірі деп біледі» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 85-бет).

Жаңа адамды қалыптастыру — коммунистік құрылыстың басты міндеттерінің бірі. Ал бұл Коммунистік партияның нысаналы, дәйекті жүргізетін сан қырлы жасампаздық қызметінің, идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысының нәтижесінде жүзеге асырылады. Әрине, мұндай жасампаздық қызмет пен дәйекті күрес қоғам алдында тұрған асқақ мұраттармен, ауқымды міндеттермен ұштастырыла, ғылыми негізде жүргізілгенде ғана жемісті болмақ. Ал мұндай асқақ мұрат — коммунизм идеясы, мұндай ғылыми тұғыр — жеңімпаз марксизм-ленинизм ілімі, соған негізделген социалистік, коммунистік идеология. Партия осы қуатты құралды тиімді пайдалана отырып, еңбекшілерді идеялық жағынан шыңдап, халықтың қалың бұқарасын жаңа өмір орнату жолындағы жасампаздық істерге жұмылдырып келеді.

Коммунизм орнату совет халқының күнделікті практикалық ісіне айналған қазіргі жағдайда ол қоғамның әрбір мүшесінің рухани дүниесін кемелдендіруге, оның еллін мейлінше гүлденіп, көркеюін көздейтін белсенді творчестволық қызметке батыл араластыруға баса назар аударуда.

Өйткені бұқараның жоғары саналылығы мен әлеуметтік белсенділігі — социалистік қоғамның күш-қуатының, оның өрге басуының қайнар көзі. Сондықтан да бүгін таңда қоғамдық сананы жетілдіре түсудің, еңбекшілердің саяси сана-сезімін көтеріп, рухани дүниесін байытудың маңызы бұрынғыдан да артып, коммунистік құрылыстың құрамдас бөлігі ретінде күн тәртібіне қойылып отыр.

Жаңа қоғам орнатып жатқан совет адамдарының коммунистік санасын қалыптастыру жөніндегі партияның программалық мақсаттары, КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысында айтылғанындай, «...барлық еңбекшілерді жоғары идеялылық және социалистік Отанға, коммунизм ісіне берілгендік, еңбек пен қоғамдық меншікке коммунистік көзқарас рухында тәрбиелеу, буржуазиялық көзқарастар мен салттардың сарқыншақтарын толық жою, жеке адамды жан-жақты, үйлесімді дамыту, рухани мәдениеттің шынайы қазынасын жасау».

Партияның қоғамдық сананы жетілдіру жөніндегі жұмысы адамдардың білімін, жалпы мәдени дәрежесін көтерумен, олардың бойында коммунистік дүниетанымды қалыптастырумен, былайша айтқанда, барлық қоғам мүшелерін марксизм-ленинизм рухында тәрбиелеумен табиғи ұштасып жатады. Мұны бүкіл идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысының өзегі деуге болады. Еңбекшілердің маркстік-лениндік білімін көтеру саласында қол жеткен табыстарымыз да аз емес. Қоғам дамуының заңдарын, өмірде болып жататын алуан түрлі оқиғалардың мәнін жете түсінуге жол сілтейтін бұл өміршең ғылымды меңгеру шын мәнінде бұқаралық сипат алды.

Марксизм-ленинизм теориясын қазір елімізде коммунистермен қатар еңбекшілер де жаппай оқып-үйренуде. Мұның өзі қоғамдық сананы дамытудың маңызды ерекшеліктерінің бірі болып табылады. Бір кезде ғалымдардың ғана үлесі болып келген теориялық проблемаларды енді қалың бұқараның меңгеруі, өзінің өмірлік қажетіне айналдыруы — кемелденген социализм берген ұлы игіліктердің жемісі. Сонымен бірге маркстік-лениндік теория қоғамдық сананың барлық формаларын біртұтас жүйеге біріктіріп отыр. Сондықтан да оны бүкіл коммунистік тәрбие жұмысының негізі деп білеміз.

Адамды жан-жақты жетілдіру, оның қажетін, сұранысын мүмкіндігінше толығырақ өтеу — халықтың мүддесін көздейтін қоғамдық меншікке негізделген социалистік өндірістің айқын мақсаты. Бұл мақсат кемелденген социализмнің Негізгі Заңы — СССР Конституциясында баянды етілген. Ал мұның өзі «Әркімнен — қабілетіне қарай, әркімге — еңбегіне қарай» деген социализм принципі арқылы жүзеге асырылады. Еңбекшілердің өскелең материалдық-рухани қажеттерін барынша толық қанағаттандыру елдің экономикалық күш-қуатына байланысты екені аян. Бұл ретте халықтың қалың бұқарасының творчестволық белсенділігіне, социалистік жарысқа, ғылыми-техникалық прогрестің жетістіктеріне сүйене басқару формалары мен әдістерін жетілдіре отырып, еңбек өнімділігін, өндіріс тиімділігін арттыру, өнім сапасын жақсарту, халық шаруашылығын серпінді дамыту, еңбек тәртібін нығайта түсу керек болады. Партияның XXVI съезі, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумы алға қойған айбынды міндеттерде әрбір еңбек коллективінен міне осыны талап етіп отыр.

Демократизм, коллектившілдік социалистік қоғамның табиғатына тән. Барша жұрттың теңдігі, ортақ міндеттерді шешудегі ынталылық, ортақ мүддені жеке мүддеден жоғары қоюшылық сияқты мәртебелі принциптерге негізделетін еңбек коллективтері социалистік қоғамның басты ұясы ғана емес, сонымен бірге еңбекшілерді абзал қасиеттерге тәрбиелеудің, жаңа қоғамның жан-жақты жетілген азаматтарын тәрбиелеудің де тамаша мектебі болып табылады. Совет адамдары кемелденген социалистік қоғам орнатудың барысында революциялық жасампаздық күрес тәжірибесінен, идеялық-саяси шыңдалу, рухани кемелдену мектебінен өтті. Қазір еліміз әлеуметтік прогрестің шырқау биігіне көтеріліп отырғанда, социалистік еңбек коллективтерінің ұйымдастырушылық, тәрбиешілік ролі барынша арта түсуде. Бұған барлық қоғамдық ұйымдардың ұйтқысы — Коммунистік партия ерекше қамқорлық жасауда. Бүкіл совет халқы қызу талқылап, келелі пікір қосып жатқан еңбек коллективтері туралы Заң — соның айқын айғағы.

Бүгінде Коммунистік партияның әлеуметтік-экономикалық саясаты, халықтың әл-ауқатын, еңбек және тұрмыс жағдайларын одан әрі жақсарту жөніндегі келелі шаралары жаңа адамның қоғамдық санасын қалыптастыруға үлкен себін тигізіп отыр. Бұл арада насихатшы еңбекшілерге коммунистік тәрбие берудің материалдық жағдайына тоқталып, оның мәнін жете ашып бергені жөн. Марксизм-ленинизм классиктерінің пікірлеріне, КПСС съездерінің материалдарына сүйене отырып, партияның әлеуметтік-экономикалық саясатын ойдағыдай жүзеге асырудың бұқараға идеялық-саяси тәрбие беруге ықпал ететінін негіздеу керек.

Адам бойында абзал қасиеттерді қалыптастырудың басты құралы— еңбек, көпшіліктің қамын көздейтін қоғамдық еңбек. Ал социализм еңбектің осы қоғамдық сипатын, тәрбиелік мәнін жоғары көтерді. Еңбек материалдық игіліктің ғана емес, сонымен бірге рухани кемелділіктің көзіне айналды. Сондықтан да Коммунистік партия еңбекшілерге идеялық-саяси және адамгершілік тәрбие беруді коммунистік құрылыстағы жасампаздық еңбекке баулумен ұштастыра жүргізуді талап етеді. Әрине, еңбекті әрбір адамның өмірлік қажетіне айналдыру тек идеологиялық жұмыспен ғана шектелер проблема емес. Бұған экономикалық өрлеудің де, әлеуметтік көркеюдің де қатысы бар. Партия өндірісті ұйымдастыруды жетілдіруді, жұмыс жағдайларын жақсартуды, еңбектің сипатын өзгертуді нысаналы мақсат, нақты саясат етіп қойғанда жаңа қоғамға лайық жаңа адамдарды қалыптастыруды көздейді. Бұл жұмыс кемелденген социализм тұсында жемісті жүзеге асырылады. Осыған орай КПСС XXVI съезі былай деп көрсетті: «Партия мен мемлекет адамның еңбегін неғұрлым өнімді ғана емес, сондай-ақ мазмұнды, қызықты ету, творчестволық еңбекке айналдыру үшін де көп күш-жігер жұмсады және жұмсап отыр. Сондықтан бұл жерде қол еңбегін, біліктілігі кем және ауыр дене еңбегін жою аса маңызды роль атқаруға тиіс. Мұндай еңбекпен бізде әлі де миллиондаған адамдар айналысады. Бұл экономикалық қана емес, сондай-ақ елеулі әлеуметтік проблема. Оны шешу — еңбекті әрбір адамның ең бірінші өмірлік қажетіне айналдыру жолындағы елеулі тосқауылдарды жою деген сөз» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 76—77-беттер).

Алғашқы бесжылдықтардың перзенті — Днепр су электр станциясы, Москва метросы, Магнитогор комбинаты, Қарағанды көмір бассейні, Амурдағы Комсомольск қаласы, сол сияқты кемелденген социализм жағдайында жүзеге асырылып жатқан өндірістік-территориялық ірі комплекстер мен әлемде теңдесі жоқ алып құрылыстар да совет халқын, жас ұрпақты революциялық жасампаздыққа баулудың лұғатты мектебі болып отыр. Айталық, бүкіл еліміздің ризығын молайтқан тың және тыңайған жерлерді игерудің экономикалық қана емес, сонымен бірге әлеуметтік те маңызы зор болды. Бұл ерлік эпопеясы совет халқының бауырластық бірлігін, туысқандық достығын шыңдады, адамдардың рухани дүниесін байытты, моральдық абзал қасиеттерін айшықтай түсті. Ал ғасыр магистралі аталып отырған БАМ, Бүкілодақтық бірегей екпінді құрылыс — Екібастұз отын-энергетика комплексі коммунизм ісіне қызмет етумен бірге білікті, парасатты, салауатты азаматтар тәрбиелеу жөніндегі партияның программалық талаптарын жүзеге асыруға да өлшеусіз үлес қосатыны сөзсіз. Әрине, еңбек тәрбиесін сөз еткенде, насихатшы елімізде туындап жататын тамаша бастамалар мен инициативаларға, озаттар қозғалысы мен екпінді еңбек өнегесіне кеңірек тоқталып, республикадан, өз облысынан нақты мысалдар келтіруіне әбден болады. Бұл сабақтың пәрменділігін арттыра түседі.

Жалпы тәрбие мәселесін қоғамдық өмірдің барлық саласынан, айталық, экономикадан, ғылыми-техникалық прогрестен, қоғамдық өмірдегі өзгерістерден бөліп қарауға болмайды. Ол комплексті жүргізілгенде ғана жемісті болмақ. Сондықтан идеялық-саяси тәрбиені тек осы салада істейтін адамдардың — тәрбиешілердің, насихатшылардың, идеология қызметкерлерінің ғана міндеті деп қарау мүлдем қате. Мұның коммунистерге де, күллі еңбекшілерге де, қалың бұқараға да қатысы бар. Басшы кадрлардың шаруашылық құрылысымен қатар өз ісінің тәрбиелік мәніне жауапкершілігін күшейту жөніндегі партияның қазіргі талабы да міне осы міндеттерден, коммунистік тәрбиенің пәрменділігін арттырудан туады. Насихатшы бұл арада да әңгіме барысында коллектив өмірінен нақты мысалдар келтіруіне болады.

Дәйекті жүргізілген тәрбие жұмысының нәтижесі еңбекшілер белсенділігінің артуынан айқын көрінеді. Мұның өзі қоғамды әлеуметтік-экономикалық жағынан өрге бастырудың қуатты факторы. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас еңбекшілердің белсенділігін арттыру жөнінде айта келіп, былай деді: «Мұның өзі — бүгінгі таңда партия комитеттерінің, совет, кәсіподақ және комсомол органдарының аса маңызды міндеті. Партияның идеялары, жоспарлары, үндеулері бұқараны баурап алғанда ғана материалдық күшке айналатыны белгілі. Жоспардың орындалуы өзінің еңбек үлесіне де байланысты екенін әрбір еңбекшінің түсінуі, біз неғұрлым жақсы еңбек етсек, соғұрлым жақсы өмір сүреміз деген қарапайым шындықты жұрттың бәрінің жақсы түсінуі қазір ерекше маңызды және қажет».

Советтік құрылыстың перзенті, халықтың қалың бұқарасының творчестволық туындысы — социалистік жарыстың тәрбиелік зор маңызы бар. Ол еңбекшілерді ұйымшылдыққа, ынтымақтастыққа, ортақ мүддені қастерлеуге, еңбекке коммунистік көзқарасқа баулиды. Қазір ондаған миллион адамдарды қамтып отырған еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қуатты қозғалыс соның заңды жалғасы, өркенді өрісі болып табылады. Бұл патриоттық қозғалыстың басты ерекшелігі — оған қатысушылардың өнімді еңбек етумен бірге өздерінің саяси білімін, кәсіптік шеберлігін, жалпы мәдениетін көтеруге, адамгершілік абзал қасиеттерді бойына сіңіруге ұмтылатындығы. Бұл — социалистік жарыстың, коммунистік еңбек қозғалысының бір қыры. Ал оның екінші қыры мынада: жарыс — еңбекшілердің жоғары саналылығының, әлеуметтік белсенділігінің, рухани кемелділігінің айнасы. Қазір өзінің қажырлы еңбегімен, игі істерімен, адамгершілік абзал қасиеттерімен бүкіл коллективті сүйсіндіріп жүрген жарыс жүлдегерлері, коммунистік еңбек екпінділері барлық жерде де мыңдап саналады.

Әңгіме осылай қарай ойысқанда, насихатшының қазіргі социалистік жарыстың алғы шебі — он бірінші бесжылдықтың жоспарларын орындау жолындағы күресте оза шауып, жүлде алып жүрген еңбек саңлақтарын, өз коллективтерінің өкілдерін тілге тиек етуіне әбден болады. Сабақтың тартымды болуы үшін мұндай әңгімеге тыңдаушыларды да тартуға, тіпті олардың кейбіреулеріне еңбек озаттары жөнінде қысқа хабарлама жасатуына мүмкіндік бар.

Еңбекшілерге коммунистік тәрбие беру ісін комплексті жүргізу — бүгінде идеологиялық жұмыстың негізгі ерекшелігі. Бұл салада атқарылатын жұмыс сан салалы болғанымен, олардың көздейтін мақсаты біреу, ол — адамды жан-жақты жетілдіру, кемелдендіру.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамасында былай деп атап көрсетті: «Партия қоғамымыздың жетекші күші — совет жұмысшы табының ұлттық отрядтарының өсуіне әрқашанда да орасан зор назар аударып келді. Оның нәтижелері көз алдымызда. Бүгінде барлық одақтас республикаларда жұмысшылар ең әлеуметтік тап болып отыр». Біздің республикамызда 658 өндіріс, құрылыс, кәсіпорын, мекеме, 21 мың цех және 52 мыңға жуық бригада «Коммунистік еңбек коллективі» деген құрметті атаққа ие болып отыр. Бір миллион 621 мың адам «Коммунистік еңбектің екпіндісі» атағына ие, ал 3 миллионнан астам адам осы жоғары атақ үшін күресуде.

Партия қазіргі кезенде адамгершілік тәрбиесінің басты міндеті коммунизм құрылысының жалпыхалықтық ісіне өз үлесін қосуға дайын және өз үлесін қоса білетін жаңа адамды қалыптастыру деп санайды. Адамның мерейін тасытып, мәртебесін өсіретін оның белсенді өмірлік позициясы мен қоғамдық парызға саналы көзқарасы. Мұндайда сөз бен істің арасында алшақтық болмауға тиіс. Қоғамның, коллективтің мүдделеріне селқос қараушылық, еңбекке самарқаулық пенkеренаулық, жұмыстағы берекесіздік пен сөздегі тұрлаусыздық — біздің қоғамымыздың табиғатымен сыйыспайтын жат құбылыстар. Өйткені социалистік қоғам — еңбекшілердің қоғамы, оның қазынасы жалпыға қандай ортақ болса, оны еселеп, молайтып отыру да — жалпыға бірдей қастерлі міндет.

Белсенді өмірлік позиция — тәрбие тәлімінің түйінді бір көрінісі. Бұл адамның сана-сезім дәрежесіне тікелей байланысты. Қоғамдық мүдденi қастерлейтін, халықтың қамын ойлайтын адамның өмірлік позициясы да белсенді болады. Жеке адамның мәртебесін өсіретін белсенді өмірлік позициясының қоғамдық мәнін ашып көрсетуге насихатшы дербес сабақ арнауына да болады. Әрине, теориялық тұрғыдан негіздеумен қатар еңбек коллективтеріндегі, тыңдаушылар арасындағы нақты фактілермен де дәлелдеуді қарастырған жөн. Өйткені күнделікті өмірде, өкінішке орай, адамгершіліктің нормасына қайшы келетін теріс құбылыстар — қоғамға аз беріп, одан көп алуға ұмтылу, еңбекке енжарлық, жеке меншіктік психология, өзімшілдік, өркөкіректік мінездер әлі де аратұра кездесіп жататыны белгілі. Ондай жағымсыз жат құбылыстарға қарсы белсенді күрес жүргізу — әрбір совет азаматының абзал борышы.

Партия ұйымдары, еңбек коллективтері дәйекті жүргізуге тиісті тәрбие жұмысының бір күрделі саласы осы болуға тиіс. КПСС XXVI съезінде осыған орай былай деп көрсетілді: «Совет адамдарының дені адал, жан-тәнімен еңбек етеді. Олар өздеріне қоғам беріп отырған сан алуан игіліктерді толық, әрі тиімді пайдаланады, біздің халық дәулетін сақтап, молайтады. Әйтсе де бізде мемлекетке аз беріп, одан көп нәрсе қарпығысы келетін адамдар да бар. Нақ осындай психология топырағында өзімшілдік пен мещандық, дүниеқорлық, халықтың мүдделері мен істеріне немқұрайды қараушылық пайда болады... Барлық еңбек коллективтерінің, барлық қоғамдық ұйымдардың, барлық коммунистердің күш-жігері осындай сиықсыз құбылыстарға қарсы күреске бағытталуға тиіс» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 85-бет).

Марксизм-ленинизм идеялары совет адамдарын жасампаздық істерге құлшындырады. Совет адамы — ертеңгі күнге сеніммен қарайды, өзі орнатып жатқан коммунизмнің толық салтанат құратынына кәміл сенеді. Сол қоғамды құрушылардың, сол қоғамда тұрушылардың бойында абзал қасиеттердің шоғырланатынына да ол шек келтірмейді. Өйткені совет адамы оптимист, оның оптимист болатын себебі, ол еңбек күшіне сенеді, өз еліне, халқына, кемеңгер Коммунистік партияға сенеді. Ал партия нұсқаған жол — бірден-бір дұрыс жол.

С. ӨТЕМБЕТОВ,
философия ғылымының кандидаты.

Публицист трибунасы

ЖҰМЫСШЫ МӘРТЕБЕСІ

Оңтүстік өңірінің алтын алқасы — Кентау қаласының жасыл желек жамылған көрікті келбетіне көз тастаудың өзі ғанибет. Бір кездегі құла түзге әсем қала орнатқан, дала төсін дүбірлеткен кеншілердің жасампаз еңбегіне сүйсінесің. Жұмыстан қолым бос уақытта мен оның әдемі көшелерін аралағанды жақсы көремін. Әсіресе гүлзар бақтағы сайраған құс пен арық-арықты қуалай аққан су сыңғыры астасқан қазіргідей жаз айларында қала құлпырып-ақ кетеді. Мұндайда, әрине, көңіл сергіп, бой жадырайды. Жұмыс орнына тезірек жеткенше асығасың, бұрынғыдан да құлшына еңбек еткің келеді.

Сөз орайы келгенде айта кетейін, менің әкем Әбдәлі — Октябрь революциясынан бұрын кер заманның кермек дәмін татқан адам. Көп жыл бойы осы Ащысай полиметалл комбинатында еңбек етіп, құрметті демалысқа шықты. Сонау бір кезде арманшыл бала көңілмен мамандық таңдап, қияға шарқ ұрған сәттерімде ол кісі менің ойлы жүзіме барлай қарап: «Шырағым, қазіргідей бақытты заманда кім боламын десең де жарасымды. Тек сен өзіңнің жұмысшының баласы екеніңді, ал жұмысшының мамандығы мәртебелі мамандық екенін ұмытпағайсың!» — дейтін. Кезінде бұл сөздерге жете мән бере қоймаған сияқтымын. Ал қазір бажайлап қарасам, әке сөзінің астарында жатқан терең мәнді айқын аңғара түсемін.

Шынында да жеті қат жердің астынан кен қопарып, құба жонды құлпырған аймаққа айналдырған жұмысшының әлуетті қолдары ғой. Әрине, біздің кең байтақ елімізде әрбір мамандық иесі лайықты құрметке ие. Сондықтан да әркімнің өз мамандығын мақтаныш етуі де заңды. Бұл партиямыз бен үкіметіміздің адамға деген аялы қамқорлығының, адам жанын шуаққа бөлегенінің тамаша айғағы емес пе?!

Мектеп бітіре салысымен-ақ шахтаға орналастым. Бақсам, мен өмір жолымды тікелей таңдап алуға бағыт сілтеген ортаға келген екенмін. Ленин және Еңбек Қызыл Ту ордендi атақты кенші Базарбай Әшіров басқаратын кеншілер бригадасы осылайша жұмысшылық өмірбаянымның тұсауын кесті. Мені кеншілер коллективіндегі тату семьяның жарасымды тіршілігіндей әдемі көңіл күйі, қайратты жігіттердің жұмысты жапырып істейтін жігерлі қимылы мен үзіліс сәттеріндегі әзіл-қалжыңы өзіне баурап әкетті. Әсіресе Базарбай ағаның ақжарқын мінезі бейне бригаданың барометрі тәрізді жұмысшылардың сергек қимылымен шебер астасып жататын. Ал оның өзі сонысымен-ақ кәдімгідей шабыт шақыратынын, басқаны қанаттандыратынын байқамаушы еді. Сірә атқарған жұмысын жан-тәнімен жақсы көріп, оның сиқырлы сырларын өзгеге ұғындыра білетін де осындай абзал адамдар-ау! Кенші жігіттердің сөзге де, іске де берік ұйымшыл қимыл-әрекеті еріксіз қызықтырып, әскерге аттанарда бауырмал коллективпен қимай қоштастым. Сол жолы менің көкейімдегіні айтпай түсінгендей-ақ Базарбайдың: «Қалай, кейін қайтып ораласың ба? Келсең құшақ жая қарсы аламыз» дегені әлі күнге дейін есімде.

Содан бері де міне он сегіз жыл өтіпті. Әскери борышымды өтеп қайтқаннан кейін Базарбай ағаның бригадасында сегіз жыл бойы шеберлік шыңдап, 1976 жылы жеке бригада басқару құрметіне ие болдым. Ұстаз үмітін де ақтағандаймын. 1982 жылдың қорытындысы бойынша Қазақ ССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты атандым. Бұл мен үшін де, сондай-ақ жалпы бригада үшін де үлкен қуаныш, зор сенім!

Әңгіме, әрине, атақ-даңқта тұрған жоқ. Түптеп келгенде, СССР Конституциясының 40-статьясында жазылғанындай, СССР-дің азаматтары еңбек етуге, яғни еңбектің саны мен сапасына сәйкес және мемлекет белгілеген ең төмен мөлшерден кем болмайтын ақы төленетін кепілді жұмыс алуға праволы, бұған қоса бейімділігіне, қабілетіне, кәсіптік даярлығына, біліміне сәйкес және қоғамдық қажеттерді ескере отырып, мамандықты, кәсіп түрі мен жұмыс түрін таңдап алуға праволы.

Партия мен үкімет жемісті еңбекті әрдайым көтермелеп отырады. Ендеше Отан дәулетін молайту жолында аянбай еңбек етуден артық қандай мәртебе бар?! Мұны жұрттың бәрі жақсы түсінеді. Сондықтан миллиондаған совет адамдары қашан да еселеген жігермен шабыттана еңбек етеді.

Қаламыздағы іргелі кәсіпорындардың бірі — Октябрь революциясының 60 жылдығы атындағы Ащысай полиметалл комбинатының коллективі де өткен жылдың жоспарын негізгі техникалық-экономикалық көрсеткіштер бойынша мерзімінен бұрын және артығымен орындап шықты. Жоспардан тыс жүз мыңдаған сомның өнімі өткізілді. Ал өзім басқаратын бригада 1982 жылға қабылдаған міндеттемелерін 24 ноябрьде орындады. Жыл ішінде барлығы 1086,2 метр кен жынысы қазылып, еңбек өнімділігі 7,1 текше метр адам-смена артты. Бұл комбинаттың «Глубокий» руднигіндегі орта көрсеткіштен 1,4 есе көп.

Бригада бойынша жыл ішінде 75 мың тонна руда дайындалды. Коллектив алдыңғылардың бірі болып бригадалық мердігерлік әдіспен жұмыс істеуге көшті. Бір жыл беделінде 1689 сомның материалы, оның ішінде 2020 килограмм қопарғыш зат, 130 килограмм бұрғы-болат, 500 метр қырнағыш тросс үнемделді. Бригада 1982 жылы рудник пен комбинат бойынша да, сол сияқты Қазақ ССР Түсті металлургия министрлігі бойынша да бірнеше мәрте жеңімпаз атанды. Бригадамызда өзара ұғынысу, шынайы жолдастық ахуал берік қалыптасқан. Қысқасы, біздің мерейімізді тасытып, жоғары табыстарға жеткізіп жүрген де осы татулық, ауызбірлік, достық.

Мақтанғаным емес, проходкалау ісіне араласқан он бес жылдың ішінде кен өндіру технологиясын жете меңгерумен қатар, руда тиеу машинасының жүргізушісі, скреперлі лебедка машинисі, кен қопарғыш мастер мамандықтарының қыр-сырына қанықтым. Мұнсыз проходкашылар бригадасын басқару да қиынға түсер еді. Оның үстіне өнімді еңбек ету үшін бригаданың әрбір мүшесіне талап қоя білу де қажет. Мәселен, шахта забойында жүргізілетін технологиялық процестер неғұрлым терең игерілсе, еңбегің де солғұрлым өнімді болады.

Жұмыс уақытын ұтымды пайдалана білу де аса маңызды. Сондықтан бізде сегіз сағат жұмыс уақытының әрбір минутына дейін есепке алынып, график жасалған. Онда жұмыс уақытының қашан басталып, қашан аяқталатыны, үзілістің қанша уақытқа созылатыны, әрбір сағат сайын атқарылатын жұмыс көлемі нақты белгіленген. Мұның өзі жұмыс уақытын мейлінше ұтымды пайдалануға ықпал етеді. Сондай-ақ звенолар арасында жүргізілетін социалистік жарыс, басқа бригадалармен тәжірибе алмасу секілді шаралар бүгінде коммунистік еңбек коллективі атанып отырған біздің бригаданың алдағы кезде де биік межеден көрінуіне бағытталған.

Біздің комбинат коллективінің алдында да қазіргі таңда шешімін күтіп тұрған проблемалар баршылық. Әсіресе еңбек тәртібін нығайту, еңбекті ұйымдастыру мен басқаруды жетілдіру негізінде жұмыстың тиімділігі мен сапасын арттыру өте-мөте маңызды. Өндірісті интенсивтендіру, оған жаңа техниканы, прогрестік технологияны кеңінен енгізу әрбір жұмысшының алдына қатаң талаптар қояды. Сайып келгенде, ұйымшылдық пен тәртіптің босаңдығынан, жұмыс орнындағы қалыпты ырғақтың бұзылуынан жекелеген цехтар мен заводтар ғана емес, сонымен бірге тұтас өнеркәсіп зиян шегеді. Мысалы, зер салып қарайықшы, еліміз бойынша есептегенде, өнеркәсіпте бір минут уақыт жоғалтқанның өзінде кәсіпорындар бір миллион сомнан астам қаржының өнімін кем береді.

Жалпы, жұмыс жақсы жолға қойылған жерде өндіріс тиімділігі мен өнімнің сапасы арта түсетіні, ал ортақ іске деген жауапкершілік төмен, жалқаулық, ұшып-қонбалық, қыдырымпаздық етек алған кәсіпорындарда өнім өндірудің, сапа мен тиімділікті жақсартудың деңгейі әлдеқайда төмен болып келетіні белгілі.

Жұмыста ұйымшылдықты арттырып, өндірістік тәртіпті нығайтудың қажеттігі КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында ерекше атап көрсетілді. «Сапалы, өнімді еңбекке, инициатива мен тапқырлыққа ынталандыратын жағдайлар — экономикалық, әрі ұйымдастырушылық жағдайлар жасау қажет, — деді Пленумда сөйлеген сөзінде КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас. — Және керісінше, нашар жұмыс, бойкүйездік, жауапсыздық қызметкерлердің материалдық жағынан көтермеленуіне де, оның қызмет бабына да, моральдық беделіне де мейлінше тікелей және бұлтартпастай әсер етуі қажет... Партиялық, мемлекеттік және еңбек тәртібін қандай да болсын бұзуға қарсы күресті батылырақ жүргізу керек».

Совет адамдары КПСС Орталық Комитеті ноябрь Пленумының шешімдерін зор қанағат сезімімен қарсы алды. Соның жарқын бір көрінісін КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың Серго Орджоникидзе атындағы Москва станок жасау заводының жұмысшыларымен және мамандарымен болған кездесу паш етті. «Пленум біздің сезімімізді де, көңіл күйімізді де білдірді, — деді құрастыру цехының бастығы К. И. Мещанкин,—Біз бұл шешімдерді күткен едік. Біз алдағы уақытта да жауапкершілік, іскерлік сезімін арттыра беретін боламыз, кемшіліктерден батыл арылатын боламыз». Онан кейін сөз алған құрастырушы-слесарь, Социалистік Еңбек Ері В. Г. Комаров жиналыстарда жалпы тәртіп бұзу атаулының бәріне төзбейтін жағдай туғызу жөнінде берік шешім қабылданғанын, сонымен бірге басты міндет — еңбек өнімділігін арттыруға, жұмыс уақытының зая кетуін болдырмауға, өндіріс ысырабын қысқартуға бағытталған ұсыныстарды жүзеге асыруға күш-жігерді шоғырландыру болып қала беретінін атап көрсетті.

Тәртіп, тиянақтылық, шаруаға ұқыптылық... Бұл сөздер қазір біздің комбинатта да жиі естіледі. Партиямыз бен үкіметіміздің, бүкіл совет халқының еңбек тәртібін нығайтуға жұмсап отырған күш-жігері комбинатта соны серпін туғызды. Жұмысшылар бұл бағыттағы шұғыл шараларды қызу қолдап, тәртіп бұзушыларға деген талапты күшейтті. Бір сөзбен айтқанда, еңбек тәртібі әркімнің төл ісіне айналды. Еңбек тәртібін нығайту жөнінде советтер құрылып, жұмыс істей бастады. Бұл советтерде цех, участке бастықтарының, сондай-ақ цехтық партия, кәсіподақ және комсомол ұйымдарының өндірістік тәртіп пен еңбек тәртібін нығайту жөніндегі есебі тыңдалады.

Сөз орайы келгенде айта кететін бір жәйт, жұмысшылар «біздің екінші үйіміз» деп мақтанышпен атайтын комбинат коллективінде адамдардың еңбек етуіне де, дем алуына да жақсы жағдай жасалған. Атап айтқанда өткен жылы 280 орындық тағы бір балабақша пайдалануға берілді. Кеншілердің балалары жаз айларында түгелдей пионер лагерьлерінде тынығады. Қызылкөлдегі демалыс алқабы одан әрі кеңейтілді.

Осының бәрі жұмысшының мерейін көтереді, еңбекке деген ынтасын арттырады, оны келелі істерге жігерлендіреді.

Тоқетері, комбинатымызда еңбек тәртібінің жолға қойылуына жұмысты жақсы ұйымдастыру, жұмыс уақытын ұтымды пайдалану, социалистік жарысты өрістету, қоғамдық ұйымдардың, оның ішінде жолдастық соттың қызметін жақсарту, ұстаздық қозғалысты өрістету игі ықпал етіп жүргені ақиқат. Мысалға ұстаздық қозғалысты алайық.

Біздің комбинатымызда 2400-ге жуық комсомол мүшесі еңбек етеді. Бұл — үлкен күш. Әрбір жастың жүрегіне жол таба білу, жарқын болашағына дұрыс бағдар сілтеу, жұмысшы мамандығын меңгеріп қана қоймай, сонымен бірге өз ісін сүйетін адам тәрбиелеу — басты парызымыз. Комбинатта 357 ұстаз-жұмысшы еңбек етеді. Өз басым, соңғы жылдар ішінде он жұмысшыны мамандық сырына үйреттім. Әлішер Теміров, Байдүйсен Бәйменов тәрізді шәкірттерім қазір проходкашылар бригадаларын басқарады.

Менің ойымша, жұмысқа жаңа келген баланың жастың бойына адамгершілік қасиеттерін дарыта білу керек. Сонда ғана одан жақсы маман, білгір жұмысшы, ардақты азамат шығады. Асылы, әрбір жасқа осы өндіріс орнына немесе шахтаға, цехқа оның еңбегі ауадай қажет екенін, сайып келгенде, дәл өзі сияқты мыңдаған жастардың еңбегінен ел дәулеті құралатынын ұғындыру керек. Біздің комбинатта мәселе нақ осылай қойылады. Ұстаздар советінің мүшесі ретінде еңбек тәртібін бұзушылармен әңгімелескенде, әріптестерімнен «Жұмысшының мәртебесі», «Жұмысшының жоғары атағы» деген сөздерді жиі естимін. Бұл сөздер менің жүрегіме әрдайым жылы тиеді.

Жақында комбинат жұмысшылары «Еңбек коллективтері және кәсіпорындарды, мекемелерді, ұйымдарды басқаруда олардың ролін арттыру туралы» СССР Заңының жобасын талқылады. Бұл документ — партиямыз бен үкіметіміздің совет адамдарына деген қамқорлығының, социалистік демократияның онан әрі дамуының тағы бір айқын көрінісі. Шынында да еңбек коллективтері біздің әрқайсымыздың тұрмыс-тіршілігімізде баға жеткісіз роль атқарады ғой. Нақ осы еңбек коллективінде кәсіптік тәжірибеге кенеліп, шеберлік шыңдаймыз, өмір мектебінен өтеміз. Аға ұрпақтың ізгі еңбек дәстүрлерін қабылдап, оны әрі қарай дамытамыз. Нақ осы еңбек коллективінде жоспарларымыздың болашағы айқындалады. Партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерін жүзеге асыру жолындағы күрестің алдыңғы шебі де дәл осы еңбек коллективі емес пе?! Сондықтан біздің комбинат жұмысшылары еңбек коллективтерінің кең өкілеттілігін қамтамасыз еткен осы Заңның жобасын қызу қуаттады.

Жұмысшы мәртебесі!.. Бұл сөздерде қаншама мән бар десеңізші! Маңдайыңнан төккен тер тамшыларымен Отан игілігіне үлес қосып жүргеніңді сезіну қандай зор бақыт! Әне, кезекті жұмыс күнін аяқтаған кеншілер легі қала көшелерін шаттық күлкісіне бөлеп барады. Олардың жарқын жүздері мен асқақ көңілдері коммунизм орнатып жатқан совет адамының жасампаздық күшін, қажымас қайратын паш ете түскендей.

А. ӘБДӘЛИЕВ,
Октябрь революциясының 60 жылдығы атындағы Ащысай полиметалл комбинаты проходкашылар бригадасының бригадирі, Қазақ ССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты.

Әдебиет және өнер

МУЗЫКА ӨНЕРІНДЕГІ СОНЫ ЛЕП

Елімізде көркем творчествоның дамуына, әдебиет пен өнердің гүлденуіне барлық жағдай жасалған. Коммунистік партия жоғары идеялы, мазмұнды, халықтық шығармалар туғызуға белсене араласқан совет суреткерлеріне, творчестволық интеллигенцияға ұдайы көңіл бөліп, қамқорлық жасап отырады. КПСС XXVI съезінде жасалған Есепті баяндамада: «Совет қоғамының рухани өмірі барған сайын сан салалы әрі бай болып отырса, — мұның өзі біздің мәдениет қайраткерлерінің, біздің әдебиет пен өнердің сіңірген даусыз зор еңбегі» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 82-бет) деп атап көрсетілді.

Қазақ совет әдебиеті мен өнерінің бүгін таңдағы көкжиегін барласақ, КПСС XXVI съезінің нұсқауларын жүзеге асыру жолында айтарлықтай іс тындырылғанын байқаймыз. Көркем шығармаларда бүгінгі күн тақырыбын игеруге, замандастарымыздың сан қырлы бейнесін терең суреттеп көрсетуге деген талап зор. Мұндай серпіліс музыка өнеріне де игі ықпалын тигізіп отыр. Саналуан жанрларда жазылған музыкалық шығармаларда жаңа нышан пайда болды. Композиторларымыз ізденіс үстінде соны форма, жаңалық табуға ұмтылды. Төл өнеріміздегі қалыптасқан ұлттық дәстүр жалпысоветтік музыка саласындағы көркемдік тәжірибемен ұштасты.

Республика композиторларының соңғы жылдардағы шығармаларының озық үлгілері музыка өнерінің өрісін кеңейтіп, жаңа белеске көтеріп отыр. Мазмұн тереңдігімен, көркемдік кемелділігімен көңіл күйін тербейтін туындылардан шадыман өміріміздің жарқын лебі еседі. Ең бастысы — музыкалық шығармалардан композиторларымыздың өнерпаздық өресі бой көрсетеді. Міне сондықтан әр шығармадан автордың суреткерлік қырына, стильдік мәнеріне көз жеткіземіз.

Қазақстан музыка өнерінің жетекші жанры — әннің, ел өміріндегі оқиғаларға, жаңалықтарға іле үн қосатын музыканың байырғы, әрі актуальды түрінің қазіргі дәрежесінде бірсыпыра ілгерілегендік бар. Дәстүрлі лирикалық әндер, салттық әндер, еңбек әндері, азаматтық сырлы әуенмен өрілген кең тынысты патриоттық әндер, саналуан тақырыпты өзек еткен вокальдық шығармалар музыкадағы бұқаралық жанрдың өскелең сипатын анық танытады. Композиторларымыз ғажайып ән мұрасын жасаған халық композиторларының және ән мәдениетін профессионалдық белеске көтерген, әр алуан тақырыпты қамтитын нағыз бұқаралық шұрайлы әндер жазған Мұқан Төлебаев, Ахмет Жұбанов, Евгений Брусиловский, Латиф Хамиди, Рамазан Елебаев, Манарбек Ержанов, Кенен Әзірбаев, Бақытжан Байқадамов, Әбілахат Еспаев тағы басқа өнерпаздардың творчестволық тәжірибесінен өнеге алып отыр. Аға композиторлардың ізін баса келген үлкен өнерлі топ та ән жанрының дәстүрлерін бедерлі жаңа туындылармен жалғастырды. Ал кейінгі жас толқын өздерінің әндерін соны әуенмен өрнектеп, өзгеше сипатта кестелеуге ұмтылып отырғаны қуантады.

Қазіргі ән өнерінің жайы мен міндеттері Қазақстан Композиторлар одағы мен Жазушылар одағының өткен жылғы бірлескен пленумында кеңінен сөз болды. Пленумда ән-өнерінің проблемалары қамтылып, осы нау жанрдағы шығармалардың бүгінгі идеялық-көркемдік дәрежесі талқыланды, композиторлардың ізденіс үстіндегі қол жеткен табыстары, жинақтаған тәжірибесі ортаға салынды. Бүгінгі талап-тілектен шыққан, тыңдаушыны ерлікке шақыратын, рухтандыратын әндердің әлі де аздығы келелі әңгіменің арқауы болды. Біріккен пленумда айтылғанындай, көкейтесті тақырыпқа жазылған әндердің бар екені рас. Бірақ олардың қайсыбірі кораш дүние болып шыққан, науқандық сипат алған, көркемдік қуаты да шамалы, жанрлық жағынан да жұтаң. Отан туралы, жастар мен балаларға арналған жақсы әндер сирек естіліп жүр. Әсіресе жас композиторлардың ән творчествосында айқындық жетіспейді. Олар жазған әндерден уақыттың тынысын сезіну қиын. Асығыстық табы білінеді, терең толғаныс аз. Біраз әндерде еліктеу басым. Әрине, мұның бәрі — көпшілікке арналған ән жанрының табиғатын жете білмеудің әсері.

Ал халық арасында кеңінен тараған әндердің көпшілігі әсерлілігімен, асқақтығымен, сыршылдығымен, шыншылдығымен тартымды, әрі үлкен тақырыптың мәнін ашар музыкалық сипаттамасымен кескінделген. Бұларда айтар ой табиғи түрде көңіл түкпірінен шымырлап шығып, әсерлі әуенмен өрнектеледі. Сыдық Мұхамеджанов, Еркеғали Рахмадиев, Кенжебек Күмісбеков, Нұрғиса Тілендиев, Шәмші Қалдаяқов, Әсет Бейсеуов, Ілия Жақанов, Ескендір Хасанғалиев сияқты бір шоғыр композиторлардың тәуір туындылары бұған айқын дәлел.

Эстрадалық музыка саласындағы шығармалардан да жақсы үрдістің нышандары байқалады. Халық музыкасынан тамыр тартқан, өміріміздің әр қырын білдіретін, көңіл күйді тербейтін эстрадалық дүниелердің жақсылары жаңаша көркемдік шешім тапқан. Жарасты жастықты музыка кестесіне түсірген кейбір жас композиторлардың туындылары тыңдаушы көкейінен шығады. Олардың қатарында кейінгі толқынның өкілдері де тындырымды еңбек етіп жүр. Тағы бір атап айтар жәйт, кейінгі толқында халықтың музыкалық мұрасына деген ізгі ілтипат бар. Бірақ, солай десек те, жас композиторлардың шығармаларында талғамға тайыз қараудың салдары жоқ емес.

Соңғы жылдары жазылған камералық шығармалардың айтары мол, ойы айқын болып жүр. Аспаптық музыканың шағын формасындағы туындылар көркемдік түрімен, суреткерлік қарымымен дараланады. Бұл жөнінде Құддыс Қожамияров, Борис Ерзакович, Нағым Мендіғалиев, Тимур Мыңбаев, Базарбай Жұманиязов, Теміржан Базарбаев секілді тәжірибелі композиторлармен қатар жас композиторлардың да тәуір туындылары баршылық. Бұлардың шеберлігі жетіліп, қаламы төселіп қалғандығын әрқилы аспаптарға арналған пьесаларынан, сюиталарынан, камералық оркестр үшін жазылған концерттерінен, вокальдық циклдарынан, халық композиторларының күйлерін өңдеуінен білуге болады. Жас авторлар камералық музыка жазудың техникасын меңгеріп, оның мазмұны жағына да айрықша көңіл бөліп жүр. Мысалы, Алмас Серкебаевтың концерті, Кеңес Дүйсекеевтің «Жайлаудағы таң», «Көшпенділер» атты оркестрлік пьесалары, Тілес Қажығалиевтің камералық оркестр үшін концерті, Жолан Дәстеновтің «Алатау» сюитасы — мазмұнының жинақтылығымен, формасының ықшамдылығымен тыңдаушы жүрегін баурап алды. Бұл композиторлар аталған камералық шығармаларында басты музыкалық тақырып тұтастығын сақтай отырып, көркем, дербес арнада толыққанды туынды жасайды, өзіне тән өрнекпен, санқилы бояумен, музыка тілімен кесте салады, сөйтіп, үлкен ой айтуға ұмтылады. Әрине, камералық шығармалардан селкеулік те кездесіп қалады. Авторларда бірсарындылық қылаң береді, терең тебіреніс, лирикалық леп жетіспейді. Мұның өзі шығармадағы композициялық құрылымның жинақты болуына салқынын тигізеді. Кей жағдайда камералық туындыларда стильдік ажар айқындалмай жатады. Сондай-ақ шығарманың шарықтау шегінде кібіртік бар. Ал бұл музыканың баяндау тәсілінің шырқын бұзып, шұбалаңқылыққа ұрындыратыны даусыз.

Композиторларымыз күй шығармаларын жаза бастады. Өмірмен өзектес, салиқалы ой айтып, үн қататын күйлердің сирек жазылатынын ескерсек, жаңа күйлердің ерекше маңызы бар. Мәкәлім Қойшыбаевтың «Қызылқұм», Хабидолла Тастановтың «Қуанамын», Нұрғиса Тілендиевтің «Аққу» күйлері — уақыт ағымына ілесе алатын тың шығармалар. Бұл шығармаларда халқымыздың аспаптық музыка қазынасынан нәр алып, ырғақ-нақышымен әдемі үйлескен күйлердің музыкалық тақырыптары оркестр үнімен байытылып, шымыр мағыналы дүниелерге айналған.

Ал халық аспаптар оркестріне арналып жазылған шығармалар өзіндік кескін-келбетімен дараланады. Соңғы жылдары халық аспаптары оркестрінің репертуарынан Нұрғиса Тілендиевтің, Кенжебек Күмісбековтің поэмаларын, Нұролла Ғазизовтың «Жас ұлан» увертюрасын және бір топ жас композиторлардың үлкенді-кішілі туындыларын кездестіреміз. Алдыңғы екі композитордан айтарлықтай шеберлікті, ысылғандықты, оркестрлік шығарма жазуға деген құлшынысты сезінсек, ал жас композиторлардан аспаптық күрделі шығарма жазу қамын ойлаған ынта-талапты, ұмтылысты, ізденісті аңғарамыз. Бұл саладағы құнарлы шығармалар табиғи жинақтылығымен тартымды. Азаматтық әуен, жарқын аккорд, халық музыкасымен үндестік тапқан интонациялық саз оркестр үніне қосыла келіп, оның палитрасын байытады, ортақ арнаға тоғысып, бір-бірімен іштей ұласып, шығармалардың болмыс-бітімін қалыптастырады. Осы арада айта кететін бір жәйт, композиторларымыз халық аспаптар оркестріне бүгінгі күн тұрғысынан шығармалар жазуда енжарлық байқатып жүр. Бұл жөнінде ойласар игілікті істің жандануына үлес қосар творчестволық күштердің атқарар қызметі ауқымды-ақ. Әсіресе жас композиторларда батылдық жетіңкіремейді, аспаптық шығарма жазуға өз қырынан келуге, өз ойының сәулесін түсіруге ынта-ықылас кем.

Хор музыкасы саласындағы жаңа шығармалар — хор сюиталары, кантаталар, ораториялар күнделікті концерттерде орындалып жатады. Бір байқағанымыз, хор шығармаларында авторлардың творчестволық қолтаңбасы, күрделі шығарма жазудағы өрнегі айқын. Хор жанрының табиғаты күрделі. Оны шындап ұғып, формасының сыр-сипатына қаныққанда ғана көркем, татымды туынды жасалады. Осы биік талапты сезінгендіктен, жас композиторлар хор жанрына тұрақтай алмай келеді. Ал жасамыс композиторлардың белсенділігі төмен, бұрынғы сүрлеуден шыға алмай жүр. Музыкалық өнерімізге кенжелеу келген хор жанрының бет-бағдарына сергектік, серпіліс қажет.

Қазақ совет музыка өнеріндегі айтуға тұрарлық табыстар вокальдық-симфониялық, музыкалық-сахналық шығармалардан көрініс береді. Симфониялық шығармалардан композиторларымыздың әлемдік симфония мектебіндегі классикалық үлгіден алған өнегесі, советтік композиторлық мектептің әсер-ықпалы әрдайым сезіліп тұрады. Бүгінгі таңда симфония жанрының ұмтылар кемері, барар кең жайлауы бар. Композиторларымыз жанрдың ерекшеліктерін, оның объективті көркемдік заңдылықтарын, симфониялық оркестр құрамындағы дыбыс тембрі әртүрлі көптеген аспаптардың ойнау техникасын еркін игерген. Олар сондай-ақ бұл жанрдың симфониялар, симфониялық поэмалар, концерттер, увертюралар, суреттемелер тәрізді симфония музыкасына жататын түрлерін де игеріп отыр. Соңғы жылдары концерттерде орындалған шығармалардың дені—музыкалық тың дүниелер. Оған аға композиторлардан бастап кейінгі жаңа толқынның өкілдері де қатысады. Дәуірімізге сай, әлеуметтік мазмұн арқалаған симфониялар халқымыздың бүгінгі өмірімен тыныстайды. Авторлар заман туғызған жаңалық, өзгерістерге көңіл көзімен қарайды. Жан тебіренісінің небір ғажайып құбылыстарын туындылары арқылы тыңдаушы алдына жайып салып, сырласады, айтар ойын көркем, бейнелі үнмен жеткізеді. Композиторларымыздың үлкен легі өздерінің төл симфониялық шығармаларымен жанр табиғатын кемелдендіре түсті. Суреткерлік дүниетаным мен талант қырын білдіретін симфониялық шығармалар рухани, эстетикалық тұтастық тауып, идеялық-әлеуметтік мазмұнымен, көркемдік қуатымен заман, өмір тынысын бейнелеуде.

Республика композиторларының қазіргі творчествосында музыкалық-сахналық өнердің түрлері — оперлық және балеттік шығармалар елеулі орын алады. Өйткені музыкалық-сахналық шығармалардың өмірді көркемдік тұрғыдан кеңінен таныстырарлық мүмкіндігі мол. Бір жағынан, композиторлар көптеген өнер түрлері арқылы күрделі музыкалық спектакль жасауға, оның сахналық үлгісін өріп шығаруға ықпал етеді.

Ұлттық опера жасау өнеріне белсене ат салысқан бір топ композиторлар ірі жанр талабына жауап беретін соны операларды дүниеге келтірді. Жаңа опералар келісті көркемдігімен, әсер етер эмоциялық күш-қуатымен, музыкалық бейнелеу тәсілдерінің сонылығымен опера өнерінің мерейін арттырып отыр. Шығармалардың музыкасы, кейіпкерлер образы, сахна оқиғасы ұлттық мінез қасиетімен, пішін-тұлғасымен даралана түседі.

Еркеғали Рахмадиевтің «Тың тынысы» (либреттосын жазған Қалтай Мұхамеджанов) операсы — бүгінгі уақыттан, өмір талабынан туған романтикалық музыкалық-сахналық шығарма. Опера жанрында тың шежіресі сәтті шешімін тапқан. Тың игерушілердің қуанышы мен көрген қиындығы либретто желісінде көз алдымыздан өтіп жатады. Отан игілігін жасаушы замандастарымыздың характері мен жан-дүниесі, адамгершілік қатынастары, тіршілік-тынысы сахналық көріністер арқылы көрермен жүрегіне жол табады. Олардың жан тебіренісі, сезім сыры, биік мақсаты, ұлы істің үстінде кездескен қиындықты табандылықпен жеңе білуі көрерменнің ойымен үндесіп отырады. Осы операның үлкен жетістігі — композитордың бүкілхалықтық ұлы істің ұйтқысы, ұйымдастырушысы бола білген коммунистердің музыкалық образын жасаудағы еңбегі.

Ғазиза Жұбанованың «Жиырма сегіз» атты операсының (либреттосын жазған Әзербайжан Мәмбетов) музыкасы халықтық, интернационалдық рухта өрбиді. Ел басына күн туған Ұлы Отан соғысының қаһарлы кезеңі, сұрапыл дауылдай соғып өткен соғыс ауыртпалығының зардабы, Отанымыздың бостандығы мен тәуелсіздігі үшін теңдесі жоқ ерлік көрсеткен қаһармандардың азаматтық тұлғасы, жан дүниесі, туған еліне деген сүйіспеншілігі бүкіл операның бойына желі болып тартылып, музыкалық-сахналық драматургияның кестесіне түседі. Басты кейіпкерлердің музыкалық образдарында совет адамдарына тән игі қасиеттер жақсы бейнеленген. Ерлігімен ел жадында сақталған батырлар тұлғасында интернационалдық туысқандықтың шынайы бейнесі бар. Халықтар достығының ажырамас бірлігі, патриоттық рухы сәтті көрініс тапқан. Композитор осы операсы арқылы өзінің жоғары суреткерлік танымын, бүгінгі өскелең өнер талабына сай шеберлігін көрсете білді. Сондықтан да «Жиырма сегіз» атты опера Москваның К. С. Станиславский мен В. И. Немирович-Данченко атындағы академиялық музыка театрында қойылды. Бұл — қазақ опера өнері үшін қуантарлық құбылыс.

Сыдық Мұхамеджановтың «Ақан сері — Ақтоқты» (либреттосын жазған Ғабит Мүсірепов) операсы соңғы жылдардағы сахналық шығармалардың қатарынан елеулі орын алады. Күрделі музыкалық шығарма жазуда тәжірибесі мол композитордың бұл еңбегі татымды болып шыққан. Драмалық пьеса түрінде халқымызға белгілі туынды операға айналуы үшін профессионалдық негізде жазылған музыкалық драматургияға эмоциялық терең мазмұнды, мәнерлі музыка керек. Композитор осы талаптың үдесінен көріне білді. Опера музыкасынан автордың творчествосына тән музыка тілін, қалыптасқан стилін тағы да сезіндік. Ол күрделі жанрға қажет музыканың бейнелеу құралдарын мол қолданған. Шығарманың мән-мағынасын сыршыл, сезімтал жүректен көпшілік көңліне жеткізеді. Әрбір эпизод тұтас музыкалық көріністерді құрайды. Кейіпкерлердің музыкалық характерлері табиғи, әрқайсысының өзіндік мінез-құлқын бірден танимыз. Ал вокальдық партиялары кейіпкерлердің рухани бітім-болмысын, ой-өрісін, дүние танымын бейнелейді.

Жас композиторлардың да музыкалық-сахналық өнер саласында көзге ілігер еңбектері баршылық. Мансұр Сағатов «Әлия» балетін жазды. Тілес Қажығалиев бір бөлімді «Керуен» атты балеттік шығармасын жұртшылыққа ұсынды. Алмас Серкебаев «Маугли» операсы мен «Ақсақ құлан» балетін сахнаға шығарды. Жақында Жолан Дәстеновтің «Қаңбақ шал» операсының премьерасы болып өтті.

Қазіргі музыка өнерінің өрісі, композиторларымыздың жаңа шығармалары өмірмен өзектес, уақытпен үндес. Олар ел, республика өміріндегі елеулі оқиғаларды арқау етіп, кесек проблемаларға барады, толғамды, терең пайымдаулар жасайды, көзбен көріп, жүрекпен сезінгенін туындыларының бойына дарытады.

КПСС Орталық Комитетінің, СССР Жоғарғы Советінің және РСФСР Жоғарғы Советінің СССР-дің 60 жылдығына арналған салтанатты мәжілісінде жасаған баяндамасында КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас жасампаз еліміздің асқаралы алпыс жыл ішінде қол жеткен табыстарына жан-жақты тоқталып, коммунистік құрылыс учаскелерінде келешекте жүзеге асырылуға тиісті көкейтесті міндеттерді егжей-тегжейлі саралап көрсетіп берді. Лениндік ұлт саясатының жанды бейнесі — мазмұны жөнінен социалистік, өзінің ұлттық формалары жөнінен алуан түрлі, рухы мен сипаты жөнінен интернационалдық совет мәдениетінің биік парызы туралы ол былай деді: «Мәдениеттердің өзара баюын одан сайын жемісті етуге, біздің халықтарымыздың әрқайсысының мәдениеті беріп отырған жақсы атаулының бәрінен барлық адамдардың сусындауына бұрынғыдан да кең жол ашуға мүмкіндік беретін жұмыстың жаңа, бүгінгі талаптарға сай келетін әдістері мен формаларын табанды түрде іздестіру керек».

Совет мәдениетінің қайраткерлері бұл қағидалар мен тұжырымдарды бүкіл жан-жүрегімен қызу мақұлдап, қабыл алды. Халық мүдделерімен тыныстау, коммунистік құрылыстың белсенді қатысушылары болу оларға зор жауапкершілік жүктейді. Сондықтан композиторларымыздың да бүгінгі күн тақырыбына жазылған әрқилы музыкалық туындыларынан жасампаз дәуіріміздің үні, замандастарымыздың рухы білініп тұрса нұр үстіне нұр.

Б. ЖОЛАМАНОВ,
өнер зерттеуші.

Халықаралық ТАҚЫРЫПҚА

АМЕРИКАН ИМПЕРИАЛИЗМІ: ЖҰМЫССЫЗДЫҚ, ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ, ҚАЙЫРШЫЛЫҚ, ҚАНАУ

(САЯСИ ОЧЕРК)

*

БІТІСПЕС ӘЛЕУМЕТТІК ҚАЙШЫЛЫҚТАР ЕЛІ

*

Америка Құрама Штаттары... Бұл — планетаның батыс жарты шарындағы адуын Атлант мұхиты мен дүлей Тынық мұхит аралығында орналасқан, Солтүстік Америка құрылығының аумақты бөлегін алып жатқан қазіргі замандағы үрдіс дамыған ірі капиталистік мемлекет. Монополистік капиталдың сойылын соғушы буржуазия идеологтері АҚШ-ты «капитализмнің қамалы» деп те дәріптейді. Өйткені капиталистік елдердің өнеркәсіп өндірісінің 45 процентке жуығы Американың үлесіне тиеді. Оның сыртында капиталистік мемлекеттердің АҚШ алпауыттарының тұзағына түсіп, экономикалық жағынан кіріптар, тәуелді болып отырғаны және бар. Сондықтан да олар АҚШ-ты өздерінің «қамалы», «қорғаны» санауға мәжбүр.

Шындығына келгенде, Америка Құрама Штаттары — бітіспес әлеуметтік қайшылықтар елі: таразының бір басында — «байлығы аңыздан асқан, жалғанды жалпағынан басқан» монополистік «құзғындар» тобы да, екінші басында — ішер асқа, киер киімге жарымаған, тапқаны талшық етуге жетпейтін миллиондаған еңбек адамдары.

Бейнелеп айтар болсақ, Америка Құрама Штаттарын Ұлы жазықта шілдеде болатын алдамшы сағыммен теңеуге болар еді. Өйткені сырттай қараған адамға елдің экономикасы үрдіс дамығаны көрініп-ақ тұрады: ерсілі-қарсылы ағылған қисапсыз көп машиналар, жебедей түзу тас жолдар, аспанмен тілдескен биік үйлер, теңіз беті толған алуан-алуан кемелер, жарқ-жұрқ етіп, алыстан атой салған ғажап жарнамалар... Иә, мұның бәрі бар. Бірақ мұның бәрі — ат төбеліндей монополистік топтардың, атышулы Моргандар мен Рокфеллерлердің, Дюпондар мен Меллондардың, Кливлен мен Чикагоның, Калифорния мен Техастың жас пері, жаңа алпауыттарының қолында. Еңбекші халықтың еншісіне тигені— жоқшылық пен қайыршылық, зорлық-зомбылық пен қанаушылық, болашаққа деген үмітсіздік...

Еңбекшілерге онша іштарта қоймайтын Гэллап институты «орташа американдар» арасында «өз елдеріңіз туралы не ойлайсыздар?» деген сұрақ таратқан. Соған қайтарылған жауаптарды қорытындылай келіп, «Ньюсуик» журналы: «Америкаға айықпас хауіп-қатер төніп тұрғандай көрінеді орташа американдарға. Қайда қарасаң да дағдарыс, үнемі әлденеге үрейің ұшып, үнемі әлденеден хауіптенумен боласың», деп жазады.

Мүмкіндік пен шындықтың, нақты жағдайдың арасында мұндай алшақтықтың, мұндай қарама-қайшылықтың болуы, әрине, тегін емес. Мұның өзі — адамды адамның қанауына, жеке меншікке негізделген капиталистік қоғамға тән құбылыс. Капиталистік құрылыс халықтың қалың бұқарасын қанау арқылы үстем таптың, билеуші топтың қалтасын қалыңдатуды көздейді. АҚШ — капитализмнің жыртқыштық табиғатын танытатын мемлекеттің бірден-бір үлгісі.

Елдегі бүкіл өндіріске үш мың корпорация үстемдік етеді. Әрине, олардың ықпал өрісі әр қилы. Мәселен, 70-жылдарда АҚШ-та 500 корпорация өнеркәсіп өнімінің 65 процентке жуығын шығарып тұрса, ал соның ішінде өнеркәсіп өнімінің үштен бір бөлігі, автомобиль өнеркәсібі түгелдей, авиациялық техника мен байланыс құрал-жабдықтары өнеркәсібі өнімдерінің 99 проценті, электрондық есептеу машиналарының 98 проценті және болат прокатының 96 проценті 50 корпорацияның үлесіне тиді.

АҚШ-та мемлекеттік-монополистік капитализм үстемдік етеді. Қазір экономикада ерекше бел алып, елдің экономикалық-саяси өміріне ықпал етіп отырған әскери-өнеркәсіп комплексі соның құрамдас бөлігі болып табылады. Экономиканы милитарландыру, жанталаса қарулану, әсіресе халықты жаппай қырып-жоятын қару-жарақты көптеп шығару монополист-алпауыттар үшін мол табыс көзіне айналған. 1960—1969 жылдар ішінде олардың таза табысы 27,6 миллиард доллардан 50,8 миллиард долларға дейін өсті. Жалпы экономиканы милитарландыру Құрама Штаттарында тұрақты факторға айналып отыр. Оның екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі жылдарда ғана әскери мақсатқа 2 триллион доллар қаржы жұмсағаны осының айқын айғағы. Ал соның сүбелі бөлігіне әскери бизнеске қатысы бар монополиялар ие болды. Әдетте Пентагон мен әскери-өнеркәсіп корпорацияларын «мемлекет ішіндегі мемлекет» деп атайды. Бұл — өте орынды. Жанталаса қарулануды өршітіп отырған милитаристік саясат ең алдымен солардың мүддесін көздейді. Оның бержағында Пентагонның өз меншігі 230 миллиард доллар болса, әскери-өнеркәсіп комплексінің меншігі 340 миллиард доллардан да асып кетеді. Ендеше 70-жылдарда жанталаса қарулану саясатын жүргізудің нәтижесінде қару-жарақ пен әскери технология шығаратын 49 корпорация 100 проценттен астам, 22 корпорация 200 процент, ал 3 корпорация 500 проценттен де артық пайда келтірсе, бұған таңдануға бола ма?!

Америка Құрама Штаттарының Рейган басқарған әкімшілігі қазір әскери-өнеркәсіп комплексін дамытуға айрықша ден қойып отыр. Мәселен, 1981—1985 жылдарда әскери әзірлікке арналған қаржыны 2,2 есе ұлғайтып, осы кезеңнің аяғында оның мөлшерін жылына 304 миллиард долларға жеткізуді жобалап отырғаны белгілі. Бұл жағдайда жалпыұлттық өнімдегі әскери шығынның мөлшері 1985 жылы 6,6 процентке, ал 1990 жылы 10 процентке жетеді.

Әскери ұйымдардың көбеюіне, әскери әзірліктің күшеюіне байланысты АҚШ-та өндірістік ауқымы жағынан да, жалпы саны жағынан да дүние жүзінде ең ірі әскери өнеркәсіп жүйесі құрылды. Пентагонның заказын 25 мың мердігерлік кәсіпорындар орындайды. Қару-жарақ пен әскери техниканың негізгі түрлерін мемлекетке қарасты 146 завод пен 4 мыңға жуық жекеменшік фирмалардың кәсіпорындары шығарады.

Осындай қуатты әскери-экономикалық базаға, саяси позицияға ие болған Пентагон қазір реакцияшыл күштердің тірегіне, дүниежүзілік империализмнің содырлы сойылына айналып отыр.

Жанталаса қарулану барысында «Макдоннелл—Дуглас», «Юнайтед текнолоджиз», «Дженерал дайнэмикс», «Боинг», «Локхид эйркрафт» сияқты нағыз қанқұмар әскери-өнеркәсіп «қырғилары» пайда болды. Елді экономикалық дағдарысқа, миллиондаған адамдарды күн көріс көзінен айырып, жұмыссыздыққа душар етумен қатар әскери-өнеркәсіп комплекстері экономиканы милитарландыруды өршіте түсіп, қоғамды моральдық жағынан аздыруға ықпал етіп отыр. Мұны американ империализмінің қорғаушылары да амалсыз мойындауда. АҚШ-тың бұрынғы президенті Р. Никсон: «Америка қару-жарақ жөнінен күшті де бай, бірақ жаны жадау, рухани дүниесі жұтаң ел» десе, американдардың өздері «Техасқа жиегі жалпақ қалпақ қандай тән болса, АҚШ-қа зорлық-зомбылық та сондай тән сипат» деп мойындауға мәжбүр болуда. Жылына бұл елде 500 мыңнан астам қылмыс жасалып, соның төрттен бірінде қару қолданылады.

Американың айықпас дертінің бірі — пауперизм. «Молшылық қоғамындағы» кедейлік — капиталистік қанаудың салдары. Бұл — ең алдымен монополистік корпорациялардың пайданы мейлінше мол табуды көздейтін қорқаулық саясатының салдары. Өйткені монополиялар пайда табу жолында жұмысшылардың еңбегін қанап, ұсақ фермалар мен кәсіпкерлерді тонап қана қоймайды, сонымен бірге олар әлеуметтік мұқтаждарға бөлінетін қаржыны да мейлінше қысқартуға тырысып бағады. Жұмыссыздық та кең етек жая түсуде. Мәселен, 1979 жылдың ортасынан 1981 жылдың аяғына дейінгі аралықта өнім өндейтін салада ғана 2 миллионға жуық жұмыс орны қысқартылды. 1981—1982 жылдарда монополистер жұмысшы табына қарсы шабуылдарын күшейте түсті. Ресми мәліметтер бойынша қазір бұл елде 32 миллионнан астам адам қайыршылық өмір сүріп отыр. Тікелей Рейганның ұсынысы бойынша конгресс әлеуметтік қажеттерге жұмсалатын қаржыны қысқартып тастады. Сөйтіп, 1982 жылғы әлеуметтік-экономикалық қажеттерге бөлінетін қаржы 20,3 миллиард доллар қысқарды,оның ішінде әлеуметтік қамсыздандыруға, денсаулық сақтауға, оқу-ағарту ісіне, айналадағы орта мен табиғат ресурстарын қорғауға бөлінетін қаржылар да бар. Әлеуметтік қажеттерге жұмсалатын қаржының қысқартылу себебі неде? Оның себебі — монополистік капитал мемлекеттің экономикалық, табиғи ресурстарын пайдаланып отырса да, өздерінің қалтасына пайда түсірмейтін мұндай шығындарды әсте өтегісі келмейді.

Америка Құрама Штаттарында экономикалық, әлеуметтік, саяси қайшылықтар шиеленісе түсуде. Ал экономикалық дағдарыс барған сайын тамырын терең жаюда. Дағдарыс өнеркәсіп саласын ғана емес, экономиканың аграрлық саласын да қамтып отыр. Мұның зардабын, әрине, ең алдымен еңбекшілер, халықтың қалың бұқарасы тартуда.

Экономикалық дағдарыс қоғамның әлеуметтік-мәдени өміріне де ықпал етуде. Зорлық-зомбылықты, бимoральдықты, әдепсіздік пен азғындықты дәріптеу «американдық өмір салтының» ерекше сипатына айналды. Тәулік бойы толастамайтын телевизия мен радиохабарлары, кинотеатрлар мен комикстер, буржуазиялық баспасөздер мен арзанқол әдебиет-сымақтар түгел тек «айрықша жаралған американдықты», жойқын соғысты насихаттайды. Соның нәтижесінде Құрама Штаттары бимoральдық, азғындық, қылмысты әрекеттер жасалу жөнінен дүние жүзінде бірінші орынға шығып отыр. Айталық, президенттің атына жолданған ресми документте 32 миллион американдықтың психиатор-дәрігердің көмегіне ділгір екені жарияланған.

Америка Құрама Штаттарында айықпастай асқынған тағы бір дерт бар. Ол — нәсілшілдік дерті. Американ капитализмі о бастан миллиондаған негрлерді, үндістерді, пуэрторикандарды шексіз қанау, тонау арқылы қалыптасып, дамып отыр. Мәліметтерге қарағанда, американ кәсіпкерлері негрлерге ақ нәсілдермен бірдей еңбекақы төлесе, онда олар өз қалталарына түсіп отырған 13 миллиард долларынан айырылады екен. Нәсілшілдіктің экономикалық негізі міне осындай.

Құрама Штаттарында тұратын 23 миллион негр қоғамдық өмірге, мемлекетті басқару ісіне мүлде қатыстырылмайды десе болғандай. 200 жылдан астам уақыт бойы азаматтық праволары үшін күресіп келе жатқан еңбеккер негр халқы әзірге «ақ нәсілдік американ қоғамынан» лайықты орнын ала алмай отыр. Оның есесіне олар үшін түрменің қақпасы әрқашан ашық. Негрлердің қасіретті тағдыры туралы айта келіп, Нобель сыйлығының лауреаты, доктор Уильям Дюбуа: «Басқалардан біз көбірек қылмысты болғандықтан емес, қайта олардан кедейлеу болғандықтан да бізді түрмеге көбірек жабады» деп толғана жазады.

Әрине, американ империализмінің езгісіне түскен өзге халықтар сияқты негр халқы да өзінің азаматтық праволары үшін күресін әсте тоқтатқан емес. Құрама Штаттарының үлкенді-кішілі қалаларында прогрестік қоғамдық ұйымдар, бүкіл адал ниетті адамдардың қолдауымен соңғы кезде өтіп жатқан, барған сайын күшейе түсіп отырған толқулар мен демонстрациялар соның айғағы.

Қоғамдық өмірдің барлық саласындағы қайшылықтарды мейлінше шиеленістіре түсетін империализмге саяси реакцияның тән екенін АҚШ-тың тарихы да дәлелдеп отыр. Үстем таптың реакцияшыл топтары қазір елдегі барған сайын күшейіп келе жатқан прогрестік, демократиялық, патриоттық, антиимпериалистік қозғалыстарға қарсы алуан түрлі зұлымдық шаралар қолдануда. Наразылық білдіріп, ереуілге, демонстрацияға шыққандарды жазалау, түрмеге жабу, жұмыстан шығару, қуғындау былай тұрсын, қатардағы әрбір американдықты аңду АҚШ-та әдеттегі іске айналып отыр. Федеральдық тергеу бюросы, санақ бюросы, Орталық барлау басқармасы, полиция басқармалары, жеке тыңшылар жүйесі— мұның бәрі американ монополистік капиталының қол шоқпары. Осы шоқпардың күшімен АҚШ-тың реакцияшыл топтары «американдық өмір салтын» өзге елдерге де таңуға, сөйтіп, әлемге өктемдік жүргізуге ұмтылып отыр.

Алайда бүгінде әлемде империализмге, оның ішінде американ империализміне қарсы күресуші қуатты күш бар. Ол — дүниежүзілік социализм системасы, халықаралық жұмысшы, ұлт-азаттық қозғалысы, қазіргі замандағы күллі антиимпериалистік күштер. Солардың қатарына қосылған американ халқының алдыңғы қатарлы азаматтары да өз елінің экономикалық, әлеуметтік-саяси дерттен айығуын қалайды. Ал оның жолы — болашағынан жұрдай болған капитализмді прогрестік құрылыспен алмастыру. Әрине, бұл американ халқының қоғамдық санасы мен саяси белсенділігіне, оның реакцияға қарсы, бейбітшілік, демократия мен әлеуметтік прогресс жолындағы күрестегі ұйымшылдығы мен табандылығына байланысты.

ҚАНҚҰМАР «ҚЫРҒИЛАР»

Империализмнің жыртқыштық табиғатын сипаттап, ақыл-ойдың алыбы Карл Маркс капитал 10 процент пайда табатын жерді әсте қалт жібермейді, 50 процент пайда түсетін болса, басын қатерге тігуге бар, пайда 100 процентке жетсе, заң атаулының бәрін жиып қояды, ал 300 процент пайда келтіретінін білсе, қылмыстың қандайынан болса да тайынбайды деген еді. Жанталаса қаруланудың жаңа кезеңін бастап, халықаралық шиеленісті мейлінше ушықтырып, әлемге ядролық соғыс апатын төндіріп отырған американ империализмінің реакцияшыл топтарының озбырлық әрекетінің түпкі төркінінде де капитализмнің осы қарақшылық, жыртқыштық заңы жатыр.

Терең тарихқа бармай-ақ 50 миллион адам құрбан болған екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі кезді алайық. Содан бері империалистердің, әсіресе әлемді ашса алақанында, жұмса жұдырығында ұстауға ұмтылған американ империализмі салған лаңның салдарынан 40 миллион адам қазаға ұшырапты. Ал қазір Никарагуа мен Сальвадорда, Таяу Шығыс пен Оңтүстік Африкада қаншама жазықсыз жандардың қаны төгілуде. Бұған тікелей американ империализмі айыпты.

Әлемге өктемдігін жүргізу жөніндегі арам пиғылдарын жүзеге асыруды көздеген американ империализмі, оның монополистік реакцияшыл топтары жаңа соғысқа әзірлікті күшейте түсті. Бәсеңдік пен қарусыздану процесіне қарсы шыға отырып, АҚШ үкіметі әлемді ядролық соғыс апатына итермелейтін жанталаса қарулануды жақтауда. Рейган әкімшілігі милитаристік желікті өршіте түсуде. Әскери шығын шұғыл көбеюде. Мәселен, 1980 жылы АҚШ-тың әскери шығыны 142 миллиард доллар болса, 1983 жылы оның мөлшері 263 миллиард долларға жетті. 1983 жылғы 23 мартта Рейган өзінің американ телевизиясы арқылы сөйлеген сөзінде Вашингтон халықаралық аренада бұдан былай да «күш көрсету саясатын» қолдануды көздеп отырғанын жасырмай ашық айтты. Ол үшін АҚШ стратегиялық қару-жарақты молайту, әдеттегі әскери күштерді жаңа технологиялық негізде нығайту және жаңғырту жөніндегі программасын одан әрі жүзеге асыратын болады деп мәлімдеді.

АҚШ әкімшілігінің соғысқұмарлық саясатының өрши түсуіне жанталаса қарулanудың ұйтқысы — әскери-өнеркәсіп комплексі айрықша ықпал етіп отыр.

Әскери-өнеркәсіп комплексі деген терминді алғаш рет 1961 жылы АҚШ-тың сол кездегі президенті Д. Эйзенхауэр қолданса да, қару-жарақ шығарушы алпауыттар мен ат төбеліндей әскери басшылардың бұл қатерлі одағының негізі қырқыншы жылдардың аяқ кезінде қаланған-ды. Д. Эйзенхауэр сонда өзінің қоштасар сөзінде халықты жаппай қырып-жоятын қару-жарақтың жаңа түрлерін шығаратын әскери ведомство мен өнеркәсіптің бұлайша бірігуінің кейін «апатты күшке айналуы», «қатерлі зардабы» болуы мүмкін екендігі жөнінде ескерте келіп, былай деген еді: «Біз әдейі болсын, әдейі болмасын, әйтеуір әскери-өнеркәсіп комплексінің қалай да бел алып кетуінен сақтануымыз керек».

Алайда бұл орынды пікірді кейін ескеріп, еске алған ешкім болмады. Әскери-өнеркәсіп комплексі бірте-бірте өрісін кеңейтіп, қоғам өмірінің әр саласын қамти бастады, тіпті ол көп ұзамай ықпалды күшке айналды. Енді мұны американдардың өздері де ашық айтып жүр. Мәселен, АҚШ-тың белгілі экономистері М. Пайлисак пен Т. Хайденнің айтуына қарағанда, әскери-өнеркәсіп комплексі «қару-жарақ пен әскери техника өндірісін мейлінше өркендетуге, отаршылдық рыноктерді қорғап қалуға, халықаралық мәселелерді әскери-стратегиялық позиция тұрғысынан шешуге психологиялық, моральдық және материалдық жағынан мүдделі қоғамның әртүрлі топтағы өкілдерінің одақтастығы болып табылады».

Әскери-өнеркәсіп комплексінің негізін үш ірі топ құрайды. Олар: біріншіден, өнеркәсіп корпорациялары, ғылыми-зерттеу орталықтары (лабораториялары) мен қару-жарақ жобалауға, шығаруға қатысы бар жеке меншік ұйымдар; екіншіден, әскери министрліктің, аэронавтика мен космос кеңістігін зерттеу жөніндегі ұлттық басқарманың (НАСА) және әскери программаларды жүзеге асырушы басқа да бірқатар федеральді министрліктер мен ведомстволар басшылығының өкілдері; үшіншіден, АҚШ өкіметінің заң шығарушы органдарының өкілдері. Былайша айтқанда, әскери-өнеркәсіп комплексі конгрестен, әскери-бюрократтық аппараттан және жеке меншік секторынан тұратын «үш бұрышты құрыш құйма». «Бір-бірімен өзара тығыз байланысып жатқан осы топ жанталаса қарулануды өршітуге, сөйтіп, елдің сыртқы саясат саласында агрессиялық бағытты күшейтуіне айрықша ықпал жасап отыр. Өйткені олар жанталаса қаруланудан пайдаға белшеден батуда. Жалпы АҚШ-та әскери бизнес шаруашылықтың көптеген салаларымен тікелей байланысты. Радио электрондық, аэрокосмостық, кеме жасау, химия өнеркәсібі ғана емес, шыны мен сағат, тамақ және тігін кәсіпорындары да қару-жарақ шығаруға тікелей немесе жанама түрде қатысып отырады. Бірақ халыққа қажетті өнім шығаратын кәсіпорындарға қарағанда, әскери заказдарды орындайтын монополиялар мен фирмалар пайданы анағұрлым артық табады. Мәселен, әскери-өнеркәсіп комплексіне кіретін 169 монополияның жағдайын тексеріп, талқылаған АҚШ сенатының бір комиссиясы 143 монополияның тапқан пайдасының мөлшері 50 проценттен 200 процентке дейін жеткенін, ал 22 монополияның пайдасы — 200 проценттен, ал үш монополияда — 500, бір корпорацияда — 2000 проценттен де асып түскенін анықтады.

Әскери бизнестен түсер пайданың аса жоғары болуы АҚШ-та әскери заказдардан алынатын табыс мөлшерін шектеу жөнінде арнаулы заң шығаруды талап етті. Осыған орай 1981 жылы «1934 жылғы Винсон-Траммель заңын» жетілдіру туралы конгресте мәселе қаралды да. Алайда АҚШ-тың қорғаныс министрінің орынбасары Р. Дэлауэр бастаған бір топ депутаттар әскери-өнеркәсіптік фирмалардың табысын шектеуге қарсы шықты да табыс мөлшерін шектеу жөніндегі ұсыныс қабылданбай қалды. Сөйтіп, баллистикалық «Атлас» ракеталарын, «Огайо» атом сүнгуір қайықтарын, «F—III» және «F—16» истребитель-бомбардировщиктерін шығаратын аса ірі «Дженерал дайнэмикс» фирмасы көздегенінен екі-үш есе артық пайда тауып отыр. Әрбір сүнгуір қайық үшін фирма мемлекет қазынасынан 1,2 миллиард доллар алады. Тек соңғы үш жылдың ішінде ғана Пентагон бұл фирмаға 10 миллиард доллардың әртүрлі заказын тапсырды. Бір миллиард долларға жуық жеке меншігі бар, «әлемге ажал еебуші» Г. Краун—осы фирма иелерінің бірі. «F—15» және «F—18» тактикалық истребительдер мен тактикалық ракеталар шығаратын «Магдоннелл-Дуглас», аэрокосмостық техника және «Боинг» барлау самолеттерін шығаратын «Локхид Эркрафт», «Минитмэн», баллистикалық ракеталарын шығаратын «Грумман», «Нортроп», «Крайслер», «Дженерал электрик» фирмалары да Пентагонның тірегі.

Монополистік капиталдың реакцияшыл топтарының елдің экономикасын милитарландыруға, әскери бизнеске құныға ұмтылатын себебі — әскери заказдар тұрақты әрі тиімді, құрал-жабдықтарды, мемлекеттік ғылыми-зерттеу мекемелері мен лабораторияларының жұмыс нәтижелерін, қажетті шикізат пен зәру материалдарды еркін пайдалануға мүмкіндік береді. Оның үстіне әскери заказдарды орындаушы фирмаларға берілетін қыруар жеңілдіктер тағы бар.

Сондықтан монополиялар Пентагонмен одақтасумен бірге сол «одақтасының» әлдеқалай айнып, алдап кетпеуі үшін онда өз жанашырларын-сыбайластарын ұстауға тырысады. Ондай концерндердің өкілдері, біржағынан, тиімді заказдар алуға көмектессе, екінші жағынан, реакцияшыл топтардың қолтығына су бүркіп, милитаристік және шовинистік желікті қоздырып, жанталаса қаруланууды қамшылай түсуге, соның есебінен өзін жалдаған монополистік топтарға қыруар пайда келтіруге ықпал жасайды. Мәселен, 1970 — 1979 жылдар аралығында әскери қызметтен босап, отставкаға шыққан 315 генерал мен офицер өзі бұрын астыртын өкілі болып келген «Боинг» фирмасына жұмысқа тұрса, осы кезде оның 40 өкілі қорғаныс министрлігіндегі жауапты қызметке орналасты.

Әрине, бұл кездейсоқ жағдай емес, бұл — өзінің озбырлығымен, жыртқыштығымен милитаризмді туғызбай қоймайтын империализмнің даму заңдылығы. Қазір АҚШ-тың қорғаныс министрлігін де, онымен сыбайлас өнеркәсіп корпорацияларын да нағыз соғысқұмар «қырғылардың» билеп отырғандығы соның айқын айғағы. Мәселен, Құрама Штаттарын талай авантюристік әрекеттерге айдап салған бұрынғы қорғаныс министрлері Д. Шлесинджер мен Г. Браунді («Кал Тэк» компаниясының бұрынғы президенті) алайық. Бұл екеуі де соғысқұмарлығымен әйгілі. Ал Пентагонның қазіргі басшысы К. Уаинбергер де олардан кем түспейді. Әлгі әріптестері сияқты ол да миллионер, «Бекстел» компаниясының бұрынғы президенті.

«Соқыр ат қотыр атқа үйір болады» демекші Пентагонмен одақтасқан монополиялар өздерімен ой-пікірі үйлесетін, бұрын әскери қызметте болғандарды жұмысқа алуға әзір тұрады. Мәселен, 70-ші жылдары НАТО-ның Европадағы біріккен қарулы күштерінің бас қолбасшысы, кейін АҚШ-тың мемлекеттік секретары болған «төрт жұлдызды генерал» Александр Хейг мәртебелі қызметтен қуылған соң әйгілі «Юнайтэд текнолоджиз» әскери өнеркәсіп концерніне барып, арнаулы кеңесшілер комитетінің председателі болып орналаса қойды. Әскери әуе күштері штабының бұрынғы бастығы генерал Л. Аллек 1982 жылы отставкаға шыққан бойда Лос-Анджелестегі реактивтік двигательдер лабораториясының директоры болып шыға келді. Соңғы екі жыл ішінде ғана Пентагонның, мемлекеттік департаменттің және басқа мекемелердің 2 мыңнан астам жоғары шені бар, лауазымды қызметкерлері әскери-өнеркәсіп комплексіне жауапты жұмысқа ауысып алды. Сонымен елдің экономикасын милитарландыруға мұрындық болып отырған әскери-өнеркәсіп комплексінің негізі — монополистік корпорациялар, ал идеялық дем берушісі, заказшысы — жаңа соғыс желігін қоздырушы — Пентагон.

Әскери-өнеркәсіп комплексі АҚШ-тың конгресімен тығыз байланысты. Тіпті оны «үш бұрышты құрыш құйманың» бір жақтауы деуге болады. Өйткені әскери шығынды белгілейтін де, жаңа қару-жарақ түрлерін шығару жөнінде шешім қабылдайтын да осы конгресс. Сондықтан да әскери-өнеркәсіп комплексі онымен «одақтасуға» мүдделі. Бұл үшін ол президенттен бастап, оның жанындағы консультанттық комиссиялары мен советтерін де, әртүрлі саяси комитеттер мен қатардағы конгрессмендерді де дәнекер, делдал ретінде пайдалануға ұмтылады. Әскери-өнеркәсіп комплексіне кіретін корпорациялар тіпті конгрессмендерді алдап-арбаудан да, пара беріп, оларды сатып алудан да тайынбайды. Конгрессмендерді былай қойғанда, сенаторлар арасында да ірі монополиялардың сойылын соғатын жалдамалы «қайраткерлер» аз емес. Айталық, атышулы Г. Джексонның «Боинг сенаторы», Л. Магдональдтың «Локхид» конгрессмені» екені, ал «қырғилар» тобының өкілі Дж. Тауэрдің «Дженерал дайнэмикс» фирмасының итаршысы екені ешкімге де құпия емес.

Оңай олжа, тегін пайдаға белшесінен батып отырған әскери-өнеркәсіп комплексінің «өз адамы» Ақ үйде де, Пентагонда да, конгрессмендер мен сенаторлар арасында да баршылық. Көптеген зерттеу орталықтары мен ғылыми мекемелерде, «өтірікті шындай, ақсақты тыңдай» етіп көрсететін буржуазиялық насихат пен информациялық құралдар да соған қызмет етуде. Ендеше монополистік капиталдың реакцияшыл топтарының жетегіндегі АҚШ-тың қазіргі президенті Р. Рейган әкімшілігінің еңбекші халықтың мүддесімен санаспай елдің экономикасын мейлінше милитарландыруға бағыт ұстап, жанталаса қаруланудың жаңа кезеңін бастап отырғанына, халықаралық шиеленісті ушықтырып, әлемге ядролық соғыс қатерін төндіріп отырғанына таңдануға бола ма?

Әрине, қарақшылардың қараңғыны жамылып әрекет жасайтыны сияқты, соғысқұмар құзғындар да арамзалық пиғылдарын ашық білдіруге бара бермей, әртүрлі желеу іздейді. Ондайда зұлымдық пен сатқындықтың ордасы — антикоммунизмнің азғындары әзір тұрады. Солардың көмегімен соғысқұмарлар «советтің әскери артықшылығы», «советтік қатер» сияқты шындыққа үш қайнаса сорпасы қосылмайтын даңғаза көтеріп, жұртшылық назарын әдейі басқа жаққа аударып отырғаны белгілі. Сондағы олардың көздейтін мақсаты — өздерінің құлқындарының қамы, халықты шексіз қанау, тіпті қажет болса, апатты соғыс ашып, әлемді қанға бояу. Дүние жүзіне қатер төндіріп отырған жанталаса қарулацудың өзгедей зардабын былай қойғанда, әскери шығынды арттырудың салдарынан ғана АҚШ-та халықтың әлеуметтік мұқтаждарын өтеуге бөлінетін қаржының 40 проценті қысқарғанын, соның салдарынан жүздеген мың американдардың күн көріс көзі — жұмыстан, баспанадан айрылғанын айтсақ та жеткілікті.

Мұның өзі АҚШ-тың екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі президенті Д. Эйзенхауэрдің: «әрбір зеңбірек, әрбір кеме, әрбір ракеталық қондырғы — түптеп келгенде аштықтың азабын, суықтың зардабын тартып жүрген баспанасыз байғұстардан ұрланып алынған қаржы» деген пікірінің ақиқаттығын айғақ етеді.

Әскери-өнеркәсіп комплексінің «қолы ұзын». Ол АҚШ-тың әскери күшіне сүйеніп, Латын Америкасының ғана емес, Азия мен Африка елдерінің де шикізат және энергетикалық ресурстарын иемденуге ұмтылып отыр. Арзан шикізат пен тегін еңбек ресурстарын емін-еркін пайдалану үшін дамушы елдердің ішкі ісіне араласып, лаң салып, оларды «айтқанына көндіріп, айдауына жүргізуге» тырысуда. Басқа елдердің байлығын талауды оңайлату үшін оларда қарақшы топтар құрып, қанды қырғын ұйымдастыруда. Кезінде Чилиде бүлік жасаған американ империализмінің реакцияшыл топтары қазір бостандыққа ұмтылған Сальвадор мен Никарагуа патриоттарының жазықсыз қанын төгіп отыр. Таяу Шығыста, Вьетнам мен Корея жерінде, Ангола мен Ауғанстанда американ снарядтары мен бомбаларынан қырылғандардың қаны да солардың мойнында.

Жақында АҚШ-та Ақ үйдің жоғары қызметтегі жүз адамның портреті басылған «Рейганның басқарушы тобы» дейтін кітап жарыққа шықты. Оның алдында «Форбс мэгэзин» журналы «Америкадағы ең бай адам кім?» деген тақырыпта өткізген зерттеулердің нәтижелерін жариялады. Бір қызығы, екі басылымда да әскери-өнеркәсіп комплексіне қатысы бар жоғарыда аталған жүз адамның портреті басылған.

АҚШ-тың бұрынғы президенті Дж. Картер әскери-өнеркәсіп комплексінің қылмысты іс-әрекетінің бет-пердесін әлем жұртшылығы алдында ашып берді. Таяуда ағылшын телевизиясының сұрақтарына жауап бере отырып, ол былай деді: «Мен Рейган өкімет басына келгелі бері қару-жарақ сату екі есе ұлғайғанын атап өткім келеді. Бұл сома 25 миллиард долларға жетіп отыр. Американ қару-жарақ жасаушылары жанталаса қарулануды қуатты қозғаушы күші екенінде ешқандай күмән жоқ».

Американ «қырғилары» — сыртқа қару-жарақ сатушылар ғана емес, олар әлемге ажал себушілер де. Ресми мәліметтер бойынша, екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі қарулы қақтығыстарда, ашық, астыртын шайқастарда өлгендердің үштен екісі АҚШ-та жасалған қару жарақтан қазаға ұшыраған екен. Оның бержағында АҚШ бұл қару-жарақты өзгелерге өзінің ықпалын жүргізу үшін пайдаланады. Мәселен, кінәсіз палестиналық арабтардың қанын судай ағызған Израильдің қолына қару ұстатқанда, Пакистанда, Оңтүстік Корея мен Тайваньда өзіне қолайлы режимді орнатуға көмектескенде АҚШ ең алдымен өз мүддесін көздегені хақ. Чили мен Гватемаладағы фашистік хунтаны, Оңтүстік Африка Республикасында нәсілшілдерді, Никарагуада террористерді, Ауғанстан мен Анголада контрреволюцияшылдарды қаруландырып, халыққа қарсы айдап салудан да американ «қырғилары» қыруар пайдаға кенелуде.

Сонымен американ империализмінің реакцияшыл топтары, әсіресе әскери-өнеркәсіп комплексінің «қырғилары» Рейган әкімшілігімен ауыз жаласып, елдің экономикасын милитарландырып, жанталаса қаруландыруды өршітіп, өздерінің күйкі мүдделері үшін әлемге ядролық апат қатерін төндіріп отыр.

Алғашқы күннен бастап бейбітшілік туын көтерген Совет мемлекеті халықтардың хауіпсіздігін сақтау жолында дәйекті түрде қажырлы күрес жүргізіп келеді. Мұны дүние жүзінің адал ниетті адамдары жақсы түсінеді. Сондықтан да олар, бейбітшілікті, прогресті жақтаушы күштер Совет Одағының, социалистік достық одақ елдерінің төңірегіне барған сайын берік топтаса түсуде. Советтер Елі ұлы көсеміміз В. И. Ленин салып берген сара жолдан, бейбітшілік пен прогресс, жасампаздық пен жарқын өмір жолынан әсте таймайды.

АЙЫҚПАС КЕСЕЛ

Америка Құрама Штаттары сексенінші жылдарды қоғамдық өмірдің барлық саласында шиеленісе түскен дағдарыспен бастады. Инфляция әлеуметтік-экономикалық дамудың айықпас кеселіне айналып отыр. Оның түпкі төркіні — капитализмнің табиғатында, буржуазиялық мемлекеттің әскери мақсатқа арналған шығынының шамадан тыс артуында, капитализмнің, монополистік капиталдың халық мүддесіне қарсы жүргізіп отырған озбырлық саясатында жатыр.

Әскери шығындарды толассыз ұлғайтып, ал өнеркәсіптің азаматтық саласына жұмсалатын қаржыны керісінше қысқарту экономикадағы қалыптасқан арақатынасты бұзады, халық қажетін өтеуге арналған өндірістер ауқымын барынша тарылтады, экономиканың өсу қарқынын баяулатады. Мұның өзі, ең алдымен, өндірісте жұмыс істейтін адамдарды қысқартуға әкеп соқтырады, демек, жұмыссыздар қатарын көбейтеді. Осыған қарамастан буржуазиялық насихат әскери бизнесті, онымен байланысты өнеркәсіп салаларын жұмыссыздықтан, халықты қайыршылықтан құтқаратын бірден-бір тиімді жол деп жұртшылықты иландыруға тырысып бағуда. Шындығына келгенде, жоғарыда көрсетілгеніндей, әскери шығынды көбейту, ал халықтың қажетін өтейтін өндіріс саласына жұмсалатын материалдық және еңбек ресурстарын қысқарту елдің экономикасына елеулі нұқсан келтіреді. Ресми мәлімет бойынша жетпісінші жылдардың екінші жартысында әскери мақсатқа жұмсалған әрбір миллиард доллар 45,8 мың жұмыс орнын қамтамасыз еткен. Ал азаматтық өндіріс саласына жұмсалған бір миллиард доллар 53—98 мың адамды жұмыспен қамтамасыз етті. Еңбек мәселелерін зерттейтін американ ассоциациясының пайымдауына қарағанда, әскери мақсатқа жұмсалған бір миллиард доллар өнеркәсіпте орта есеппен 18 мың жұмыс орнын жояды екен. Мәселен, 1970 — 1974 жылдарда әскери шығынды көбейтудің салдарынан жыл сайын орта есеппен 907 мың адам жұмысынан айрылып отырған болса, 1982 жылдың өзінде ғана 2 миллионнан астам жұмыс орны қысқартылған. Қазір АҚШ-та жұмыссыздар саны 12 миллионнан да асып кетті. Бірақ бұл мәліметті де дәл деп айтуға болмайды. Өйткені әлдеқалай жұмыс табудан мүлде күдерін үзіп, енді еңбек биржасына баруды қойған үмітсіздер, уақытша жұмыс істеп жүргендер ресми мәліметтерде есепке алынбайды. Егер бұларды қосса, әрине, жұмыссыздар қатарының қауырт өсіп шыға келетіні сөзсіз.

Жанталаса қарулануды салдарынан елде инфляция күшейді. 1983 жылы АҚШ-та бағаны көтеру процесінің қарқыны 20 процент артты.

Әсіресе халық тұтынатын товарлардың бағасы мен тұрмыс қызметін көрсету ақысы шұғыл артып отыр. Ал азық-түлік өнімдерінің бағасы екі, тіпті үш есе өсті.

Жеке меншіктің жырткыштық заңына негізделген АҚШ-та ғылыми-техникалық прогресс еңбекші халықты жұмыссыздыққа, қайыршылыққа душар етіп отыр. Соңғы жылдары мұнда «басы артық адамдар» арасында жоғары білімді мамандар қатары көбейді. Буржуазиялық насихаттың жаршысы бола тұрса да, «Форчун» журналы: «Әлдеқалай жұмыс жөнінде сыбыс шықты дегенше ондаған, тіпті жүздеген инженерлер тәулік бойы сарсылып кезекке тұрады. Мамандығы бойынша қызметтен күдерін үзген мыңдаған инженерлер таксиге шофер, магазинге сатушы болып, тіпті кейбіреулері қол жеткен кез келген жұмысты істеп, күнелтуге мәжбүр болып жүр», — деп жазса, кәсіпкер қауымға, ауқаттылар әулетіне арналған «Бизнес уик» журналы: «Егер жоғары мамандығы бар адам ойындағыдай қызметке орналасса, өзін бұл жалғандағы ең бақытты жанмын деп санайды» деп лажсыз мойындайды.

АҚШ-та жас мамандардың халі мүлде мүшкіл. Әсіресе заң қызметкерлерін, педагогтер мен химия мамандарын даярлайтын колледждерді бітірген жастардың көпшілігі бірден жұмыссыздар қатарына қосылуға мәжбүр. Сондай-ақ бір кезде американ империализмінің өктем саясатын жүзеге асыру үшін қасық қанын да, шыбын жанын да аямай соғысқан бір миллионнан астам «байырғы солдаттар» да жұмыссыздық тауқыметін тартуда. Ресми мәліметке қарағанда, жылдан жылға өршіп өсіп бара жатқан қылмыстылар қатары да осы жұмыссыздар есебінен толығып отыр.

Америка Құрама Штаттарында қанаудың, озбырлықтың қасіретін әсіресе негрлер мен үндістер, пуэрторикандар мен латын-американдар қатты тартуда. Жұмыссыздардың, баспанасыз қайыршылардың басым көпшілігі солар. Сонымен, жұмыссыздық — АҚШ-тың айықпас дерті. Бұдан жарты ғасырдан астам уақыт бұрын ұлы көсеміміз В. И. Ленин Америка Құрама Штаттарындағы жағдайды талдай келіп, былай деген еді: «Америка сонымен қатар, бір жағынан, ат төбеліндей арсыз, настық пен сән-салтанатқа белшесінен батқан миллиардерлердің, ал, екінші жағынан, өмір бойы қайыршылық шегінде күнелтіп отырған миллиондаған еңбекшілердің арасындағы тұңғиықтың тереңдігі жөнінен алдыңғы елдердің біріне айналды» (Шығармалар толық жинағы, 37-том, 52-бет).

АҚШ-та өнеркәсіп орны сияқты тұрғын үй де, тұрмыстық қызмет саласы да жеке меншік иесіне қарасты. Американдардың көпшілігі пәтерді үй иесінен несиеге жалдайды, қажетті тұрмыс қызметін де несиеге жасатады. Сондықтан семья басының жұмыстан айрылуы — бүкіл семья үшін үлкен қасірет. Бұл ертеңгі күнге сенімсіздік, үрей туғызады. Жалпы үрей — үрдіс дамыған да, артта қалған да капиталистік мемлекеттерге, күллі капиталистік қоғамға тән құбылыс. Өйткені ондай үрейді туғызатын — озбырлық, ал оның түпкі төркіні — адамды адамның қанауына, жеке меншікке негізделген капиталистік қоғамның табиғатында жатыр.

Үстем тап, монополистік капитал мейлінше мол пайда табуды көздейді. Сондықтан ол барлық ауыртпалықты еңбекшілердің мойнына артады. Мәселен, өнеркәсіп иесінің немесе фермердің кінәсінен өнім қымбатқа түсті дейік, ондайда артық шығынды өнеркәсіп иесі немесе фермер өз қалтасынан өтемейді, қайта өнімнің бағасын көтере отырып, еңбекші халықтың есебінен өндіріп алады. Әсіресе ауыл шаруашылық өнімдерінің бағасы соңғы кезде шектен тыс өсіп отыр. Өйткені біріншіден, бұл — халыққа қажетті өнім, екіншіден, бұған деген сұраным тұрақты. Сол себептен де фермерлер де, өнімді өндеуші, сатушы бірлестіктер де бағаны көтеру арқылы қосымша пайда табуға мүдделі. Ал мұның еңбекшілердің онсыз да ауыр тұрмыс жағдайын бұрынғыдан да құлдырата түсетіні белгілі.

Бағаның қымбаттауы еңбекшілердің мәдени-тұрмыс жағдайына да әсер етуде. Бұқара халықтың білімін, мамандығын, мәдени-рухани дәрежесін көтеру мүмкіндігі мейлінше кеміп барады.

Инфляцияның күшеюі, әрине, елдегі экономикалық дағдарысқа, әсіресе әскери шығындардың көбеюіне тікелей байланысты екенін ілгеріде біз атап өттік. Буржуазиялық мемлекет әскери шығынды өтеу үшін еңбекшілерден жиналатын түрлі төлемдер мен салықтарды өсіріп отырады. Әрине, «қарға қарғаның көзін шұқымайды» демекші, билеуші тап монополистік топтарды ондай салықтан әрқашан босатуға тырысады. Мәселен, бір кезде ірі корпорациялардан алынатын салық федеральдық бюджеттің 24 процентін өтеп келген болса, қазір оның мөлшері 7 процентке дейін кеміп кетті. Ірі бизнестің осы заңсыздығын әшкерелей келіп, «Нью-Йорк таймс» газеті: «бұлай бола берсе, сексенінші жылдардың аяғында корпорациялардан жиналатын салық көне дүниенің көзіндей тәбәрікке айналатын болады» деп жазады.

Бірақ оның есесіне еңбекшілерден алынатын салық мөлшері мейлінше өсіп, олардың айлық еңбек ақысының 40 процентіне жетіп отыр. Р. Рейган әкімшілігінің экономикалық айласын сипаттай келіп, Нью-Йорк университетінің профессоры С. Аронович: «оның жүргізіп отырған саясаты еңбекшілерге еңбекақыны аз төлеп, ат төбеліндей билеуші топтың қыруар пайда табуына қолайлы жағдай жасау» деп жазды.

Американ халқы «рейганомика» деп әжуалап атайтын Р. Рейган әкімшілігінің экономикалық саясаты — халықтың қалың бұқарасын қан қақсатып отырған саясат. Бұл — билеуші таптың, монополистік капиталдың, әскери-өнеркәсіп «қырғиларының» АҚШ әкімшілігі мен соның айналасындағылардың мүддесін көздейтін озбырлық саясат. Бұл — миллиондарды жұмыссыздыққа, қайыршылыққа, үмітсіздікке душар болып отырған еңбекшілердің, қатардағы американдардың мүдделеріне қарсы саясат. Сондықтан да американ халқы өзінің азаматтық праволары үшін қажырлы күрес жүргізуде. Оған — АҚШ қалаларының көшелерін кернеген демонстрациялар мен ереуілдер куә.

ҰЛТТЫҚ ТРАГЕДИЯ

Америка Құрама Штаттарындағы баспанасыз адамдардың тіршілігін шын мәнінде «ұлттық трагедия» деп айтуға әбден болады. Осы жылдың басында АҚШ конгресінің өкілдер палатасының бір комиссиясында баспанасыз адамдардың қайыршылық тұрмысына байланысты проблемалар жөнінде арнаулы мәселе қаралды. Сол мәжілісте Солт — Лейк — Сити қаласының мэрі Т. Уилстон биылғы қыста елде 2 миллион баспанасыз адам көшеде, метрода, қираған сарайда түнеп шыққанын, мұның өзі «ұлттық трагедияға» айналғанын ашына айтты. Нью-Йорктің муниципальдық советінің председателі К. Беллами баспанасыз қалып, көше кезген халық түнеп шығатын жайларда орын жетпейтінін айтса, Ұлттық коалиция адвокаты Р. Хайесс: «Егер жер сілкіну немесе басқадай бір апатты оқиға бола қалса, елде төтенше жағдай жарияланады, оған ұлттық гвардия жұмылдырылады, апаттан зардап шеккендерге дереу жәрдем ұйымдастырылады. Ал енді баспанасыздар барған сайын көбейіп, ұлттық індетке айналып отырғанда, бүкіл ел селт етпейді» — деп қынжыла мәлімдеді.

Бұл пікірлерді біз американ «ақ сүйектеріне» — өнеркәсіп пен финанс корпорациясының басшылық қызметтегі адамдарына, үкімет аппаратында қызмет істейтіндерге арналған белгілі американ басылымдарының бірі — «Ю. С. ньюс энд уорлд рипорт» журналынан алып, әдейі келтіріп отырмыз. Демек, американдардың қасіретті ауыр жағдайы туралы осындай журнал жазып отырса, онда істің насырға шапқаны, қаңғырып, далада қалғандардың жағдайы жасыруға болмайтын шындық екенін американ шонжарларының мойындайтындығын көрсетеді.

Капитализмнің айықпас бір дерті — баспанасыздар, әрине, бұрын да аз болмағаны мәлім. Әйтсе де бұл дерттің дәл қазір «ұлттық трагедияға» айналуына АҚШ-тың Р. Рейган басқаратын әкімшілігі мен оның «рейганомика» деп аталған жалдаптық саясаты тікелей кінәлі. Соңғы екі жылдың ішінде ғана әлеуметтік салаға жұмсалатын 63 миллиард доллар қаржы қысқартылып, онсыз да жұтап отырған кедейлердің жағдайы барынша ауырлай түсті.

Оның есесіне монополистік топтардың ықпалымен АҚШ әкімшілігі әлемге ядролық апат қатерін күшейте түсетін жанталаса қаруланууды өршіту үшін әскери шығынды еселеп арттыруда. Мұның өзі елдегі экономикалық дағдарысты асқындырып, жұмыссыздар мен қайыршылар қатарын көбейтіп отыр. Мәселен, тұрғын үй құрылысындағы дағдарысты алайық. Бұл саланың жұмысы құрылыс материалдары, мебель және ағаш өңдеу, электр жабдықтарын жасайтын, шаруашылық товарларын шығаратын кәсіпорындарымен тікелей байланысты екені белгілі. Өткен жылы құрылыста орын алған дағдарыс салдарынан ғана АҚШ экономикасы 125 миллиард доллар шығынға ұшырады. Бұл дағдарыстың еңбекшілердің тұрмыс жағдайына қатты қырсығы тиді. Американ баспасөзінің мәліметі бойынша 13 миллион семья тіпті баспана деп айту қиын жеркепелерде тұрады. Нью-Йоркте, Лос-Анджелесте, Чикагода, Филадельфияда, басқа да ірі қалаларда мың-мыңдаған қара нәсілдер қираған ескі үйлерді, қараңғы қапас лашықтарды баспана етеді. Бұл лашықтар ешуақытта жөнделмейді, санитарлық-тазалық нормалары ешқашан да сақталмайды. Ауыл шаруашылығында істейтін жұмысшылардың жағдайы бұдан да мүшкіл. Олар аңлақ-саңлақ ескі барақтарда тұрады. Ал ашық алаңдар мен бақ ішінде, автобустардың аялдамалары мен көпірлердің астында, кеспектер мен қағаз қораптардың ішінде түнеп жүретін панасыз байғұстар бұған да зәру. Францияның буржуазиялық «Монд» газеті өткен жылғы декабрь айының 2 күні осындай қайыршылықпен күнелткен жандардың қасіретті тағдыры жөнінде бір мақала жариялады. «Баспанасыз бұл үш негрдің Бірінші авеню мен 36-көшенің бұрышында түнеп жүргеніне жарты жылдан асты, — деп жазды газет. — Олар Нью-Йорк «Континентал Эдисон» электр бірлестігінің маңындағы аядай аланды паналайды. Ескі-құсқы матрастарын, бір-екі көне чемоданын, қағаз қораптарын күндіз пластмасса пленкамен жауып қояды».

1981 — 1982 жылдарда экономиканың бұрынғыдан да құлдырауы елде көшпелі жұмыссыздар пайда болуына әкеліп соқты. Рас, АҚШ тарихында мұндай көшпелілер бұрын да болған. Бұл ретте 30-жылдардағы «ұлы тоқыраудың» тәжірибесі тағлым боларлықтай. Онда бақытсыздыққа душар болғандар жұмыс және жерұйық іздеп, лек-легімен бүкіл елді шарлады. Солтүстіктің тұрғындары оңтүстікке, оңтүстік тұрғындары солтүстікке қарай босты. Елдің шығыс бөлегінен шұбырған жұрт бақыт іздеп сонау Калифорнияға аттанды, ал шаруашылығы күйзеліп, күн көрісінен айрылған фермерлер батысқа қарай жол тартты. АҚШ-та осындай үдере көшуді қазір де көруге болады. «Ю. С. ньюс энд уорлд рипорт» журналының баяндауына қарағанда, бұл күндерде

Құрама Штаттарында 2 миллиондай босқындар ел кезіп, жансауғалар жер іздеп қаңғып жүр. Олар — тұрғын үй иелері пәтерлерінен қуып шыққан жұмыссыздар, көпшілігінің зәру мамандығы да, жоғары білімі де бар. Бірақ сөйте тұра миллиондаған баспанасыздардың күйкі күйін кешуде. Баспанасыздық — қазір елдің шын мәнінде трагедиясы. Олар жұмыстан шығарылған соң пәтерақы төлеуге шамасы келмей үйден қуылғандар. Ал үй иелері елдегі экономикалық жағдайдың тұрақсыздығын пайдаланып, пәтерақыны үздіксіз көтерумен айналысуда. Осыдан бес жыл бұрын, мәселен, Нью-Йоркте әдеттегі үш бөлмелі пәтерді ай сайын 250 долларға жалдауға болатын еді, ал 1982 жылы бір бөлмелі пәтерге төленетін ақы 300 — 350 долларға жетті. 1980 —1 982 жылдар аралығында несиеге пәтер жалдап алғандар енді 30 — 40 жыл бойы жыл сайын қарыздарын 14 — 21 процент мөлшерінде өтеп отыратын болады. Тіпті жеке меншік үйің болған күнде де оған төленетін коммуналдық шығын еселеп артып отыр. Мәселен, ай сайын газға 70 доллар, суға 48 доллар, электр жарығы үшін 40 доллар төлеу керек. Міне сондықтан да осындай көп мөлшерлі ақыны ұзақ уақыт бойы өтей алмағандардың үйлері қатталып, әлгі коммуналдық қызмет көрсететін бірлестіктердің меншігіне көшіріледі. Сөйтіп, үй иесі ақыры қаңғып далада қала береді.

Бірақ бұл жағдай АҚШ президенті Р. Рейганды ойлантар да емес. 1983 жылғы жаңа жылды Рейган мен жұмыссыз, баспанасыз американдардың қалай қарсы алғанын батысгерманиялық «Шпигель» газеті былайша суреттейді: «...Біреулері салтанатты кешке арнап тігілген сәнді көйлек, қымбат матадан тігілген қоңыр костюм киген. Оларға шарап, виски немесе джин құйып ұсынып жатыр, алдарында — теңіз шаяны, бауыр сияқты жеңсік тағамдар... Екіншілерінің үстінде көнетоз пальто, бастарында тоқыма бірдеңе... Олар тізіліп көшеде тұр, кезектері жеткенде алдарындағы көмеш нан мен қағаз стаканға жармасып, жүрек жалғау үшін алма шырынын құйып алып қомағайлана қылғытып жатыр. Кейін алғашқы сәнді топ автомобильдерге отырып, сәулетті мекендеріне аттанса, екінші тобыр лаждап түнеп шығу үшін түнемелік жайларға, кираған үйлерге, лашықтар мен бақ ішіндегі бос орындықтарға қарай шұбырды».

Батысгермандық журнал Вашингтон қаласындағы бір көріністі осылай бейнелеп жазған еді. Сол күні АҚШ президенті Р. Рейган билеуші топтың 500 өкілін қабылдап, жаңа жылды бірге қарсы алып, бірге тойлап жатқанда, Ақ үйдің қарсы алдында, көшенің арғы бетінде жұпыны ғана жабық машинадан баспанасыз қайыршыларға садақа көже таратылып жатты.

Монополистік капитал билеген, антагонистік қайшылықтар жайлаған Америка Құрама Штаттарындағы еңбекшілердің қайыршылық жағдайы мен қайғылы тағдыры міне осындай.

**«Қазақстан коммунисі» журналының штаттан тыс
халықаралық бөлімі: тарих ғылымының докторы
Б. ЕРМҰХАНОВ, тарих ғылымының кандидаты
Р. ҚАЙЫРГЕЛЬДИН, әскери ғылым
кандидаты Қ. СЕРІКБАЕВ,**

Сын және библиография

КАРЛ МАРКС ТУРАЛЫ ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ АЛҒАШҚЫ БАСЫЛЫМ

Табиғаттың, қоғамның дамуындағы объективтік заңдарды ашып, сол арқылы дүниені революциялық жолмен өзгертуде асқан данышпан, ұлы ойшыл Карл Маркстің тарихи еңбегі баға жеткісіз. Осыдан жүз жыл бұрын Карл Маркс дүниеден өткенде, оның досы, әрі жауынгер серігі Фридрих Энгельс Маркстің есімі мен ісі мәңгі жасайтынын айтқан еді. Бұл көреген сөздердің дұрыстығын уақыт, өмір шындығы мейлінше көз жеткізе дәлелдеп келеді.

Ұлы Октябрь социалистік революциясының жеңісі Маркс, Энгельс, Ленин ілімінің жемісі болып табылады. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас өзінің «Карл Маркс ілімі және СССР-дегі социалистік құрылыстың кейбір мәселелері» деген еңбегінде біздің заманымызда ленинизмнен тысқары және одан бөлек марксизм болуы әсте мүмкін еместігін атап көрсетті. Ленин мен ол құрған большевиктер партиясы, деп жазды Ю. В. Андропов жолдас, дүние жүзінің әлеуметтік-саяси бейнесін түбегейлі өзгерткен тұңғыш жеңімпаз социалистік революцияны басқарды. Сөйтіп, жаңа заман — жұмысшы табының, халық бұқарасының ғаламат жасампаздық істері мен тарихи жеңістерінің заманы басталды.

Бүкіл совет халқы сияқты Қазақстан еңбекшілері де ұлы ойшыл, революционер Карл Маркстің туғанына 165 жыл, қайтыс болғанына 100 жыл толуын кеңінен атап өтті. Осы оқиғаларға орай Қазақ ССР Ғылым академиясының Орталық ғылыми кітапханасында кітап көрмесі ұйымдастырылды. Сол көрмеде, сирек кездесетін кітаптар мен қолжазбалар сөресінде Карл Маркстің туғанына 100 жыл толуына арналып Петроград қаласында араб әрпімен қазақ тілінде жарық көрген «Карл Маркс һәм Фридрих Энгельс» деген көлемі сегіз беттік шағын кітапша жұртшылық назарын ерекше аударды. Оны Россия Коммунистік (большевиктер) партиясының Орталық Комитеті жанындағы Шығыс халықтары коммунистік ұйымдарының Орталық бюросы 1920 жылы басып шығарған.

Ұлы Октябрь социалистік революциясы марксизм-ленинизм классиктерінің еңбектерін ұлт тілдерінде басып шығарып, таратуға кең жол ашқаны, бұл мәселеге РКП(б) Орталық Комитеті, тікелей В. И. Лениннің өзі айрықша мән бергені, РКП(б) Орталық Комитетінің шешімі бойынша Орталық Шығыс баспасы құрылғаны қалың оқырмандар қауымына ғылыми деректерден жақсы таныс. Маркстік шығармаларды Шығыс халықтарының тілдеріне аударуға әсіресе зор көңіл бөлінді. Мұның бір себебі — Октябрьге дейін Қазақстан мен Түркстанда жергілікті ұлттардың тілдерінде маркстік әдебиет жоқтың қасы болды. Алғашқы кезде марксизм-ленинизм классиктерінің шығармалары советтік Шығыс ұлттары еңбекшілері арасында қазақ тілінде және басқа ұлттар тілдерінде шығып тұрған газеттер мен журналдар арқылы тарады. К. Маркс пен Ф. Энгельстің қысқаша өмірбаяны қазақ тілінде 1919 жылы Ордада шыққан «Мұғалім» журналының екінші номерінде жарияланған.

Жоғарыда айтып өткеніміздей, бұл деректер оқырмандарға бұрыннан-ақ мағлұм еді. Бірақ сөз болып отырған «Карл Маркс һәм Фридрих Энгельс» атты кітапша араб әрпімен басылып шығуы себепті оқырмандардың көпшілігі оның мазмұнымен таныс емес-ті. Сондықтан біз осы кітапшаның мазмұнымен қысқаша болса да таныстырып өткенді мақұл көрдік.

Кітапшада бүкіл дүние жүзі пролетариатының көсемі Карл Маркс пен оның жауынгер серігі Фридрих Энгельстің қысқаша өмірбаяны туралы деректер баяндалған. Кемеңгер екі алыптың қай жылдары нендей қызмет атқарғаны туралы мағлұматтар берілген. Мысалы, кітапшада былай деп жазылған: «1847 жылы ол екеуі бірігіп, «Коммунистік партияның манифесін» жазып шығарды. Бұл кітапты әрбір жұмыскерлер мен кедейлер оқуға тиісті, сонан соң әрбір кедейлер мен жұмысшылардың таласының қайда барғанын һәм не үшін болғанын жылдам түсінеді».

Бұдан соң кітапшада К. Маркстің Пруссиядан Францияға, одан Лондонға сапары, онда Ф. Энгельспен кездесуі әңгімеленеді. К. Маркс пен Ф. Энгельстің Лондонда бірге болған сәттерінде бітірген ісі жөнінде кітапшада мынадай түсініктеме берілген: «Бұл қалада екі дос тағы да бүкіл дүние кедейлерін біріктіру жолындағы істеріне кірісті. Олар көп жыл мықтап жұмысқа кірісті, еңбекші халықтардың тұрмыстарын үйренді. Еңбекшілер туралы бірнеше кітап жазып шығарды».

Сондай-ақ бұл басылымда К. Маркс өзінің бүкіл саналы өмірінің қырық жылын арнаған ұланғайыр іргелі еңбегі «Капитал» жөнінде былай деп жазылған: «Маркс әйдік кітабын жазу жолында көп күшін сарп етті. Оның кітабы ғылым базарында зор қазына болды. Бұл кітабының аты «Капитал» еді».

Басылымда тағы да мынадай жолдар бар: «Карл Маркс жұмсақ көңілді, шат, әдемі адам еді. Ол көп нәрселерге қызығатын еді. Көп тілді білуші еді, орыс тілін бек жақсы үйренді. Орыс жазушыларынан Чернышевский һәм басқалардың кітаптарын орысшадан оқи алатын еді. Орыс тілін 50-ге жеткенде үйренді...»

Кітапта К. Маркс пен Ф. Энгельстің революциялық қызметі туралы айтыла келіп, сөз соңында мынадай қорытынды жасалады: «Олардың адам балаларына қалдырған ойлары, пікірлерінің нұрлары арқасында ойларымыздың, пікірлеріміздің өсуіне, біз олардың шәкірттері, шаттанамыз. Еңбекшілер мен кедейлерге бұл ойларды тарату біздерге зор шаттық береді».

Сөйтіп, қазақ еңбекшілері Ұлы Октябрь социалистік революциясының жеңісінен кейін іле-шала-ақ ана тілінде шығарылған осы тұңғыш басылымдардың бірі арқылы К. Маркс пен Ф. Энгельстің өмірімен, революциялық қызметімен етене жақын танысу мүмкіндігіне ие болды.

Ал Совет өкіметі жылдарында марксизм-ленинизм классиктерінің өмірбаяны және еңбектері біздің республикамызда миллиондаған дана тиражбен талай рет басылып шыққанын бүгін таңда мақтаныш етеміз.

ҰЛТТЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ ДАМУЫНА АРНАЛҒАН ЕҢБЕК

Күні кеше өзінің алпыс жылдық торқалы тойын зор саяси және еңбек өрлеуі үстінде атап өткен еліміздің бүгінгі бейнесі бұрынғыдан да ажарланып, бұрынғыдан да тұлғаланып көрінеді. Жүзден аса ұлттар мен халықтардың ынтымақты мекені — ұлан-байтақ Отанымыз нұрлы ертеңге нық қадам басып отыр.

Демек, бірлесіп коммунизмнің сәулетті сарайын салып жатқан совет халқының Ұлы Октябрь жеңісінен кейін экономика мен мәдениет саласында қол жеткен табыстары ұшан-теңіз. КПСС Орталық Комитетінің «Советтік Социалистік Республикалар Одағы құрылуының 60 жылдығы туралы» қаулысында былай делінген: «Ғасырлар бойы мешеулікке душар болған бұрынғы ұлттық шет аймақтар елдегі барлық ұлттардың еңбекшілерімен бір сапта, капитализмге соқпастан, социалистік болашаққа қарай қарышты қадам басып, әлеуметтік прогрестің биіктеріне шыққанын біз мақтан етуге хақылымыз. Жаңа, әділетті дүние жолындағы бірлескен күресте бұқараның жасампаздық творчествосының сарқылмас қайнар көздері — еңбек адамдарының ұлы туысқандығы, біртұтас семья сезімі туды, халықтардың мызғымас лениндік достығы қалыптасты».

Философия ғылымының кандидаты Р. Әбсаттаровтың 1982 жылы «Қазақстан» баспасынан жарық көрген **«Ұлттық қатынастардың дамуы»** атты кітабы халықтардың өзара достығы мен ынтымағы салтанат құрған еліміздегі ұлттық қатынастар проблемаларын зерттеуге арналған. Кітапта ұлттық қатынастардың дамуын ғылыми басқару мәселелері теориялық тұрғыдан терең, әрі жан-жақты қарастырылады.

Автор марксизм-ленинизм классиктерінің ұлттық қатынастар туралы теориясына ғылыми талдау жасаған. К. Маркс пен Ф. Энгельстің, В. И. Лениннің ұлт мәселесін дұрыс шешу жолдарын айқын көрсетіп бергені, еліміздегі ұлттық қатынастарды басқару принципінің одан әрі дамытылуы нақты мысалдармен дәлелденеді.

Марксизм-ленинизм классиктерінің ұлттық қатынастар туралы теориясын жалпы шолумен шектеліп қалмай, автор бұл мәселеге әр қырынан келіп, еліміздегі ұлттық қатынастардың дамуын зерттеу объектісі еткен. Данышпан көсеміміз В. И. Лениннің Қазақстандағы ұлттық қатынастар проблемасын шешуге баса көңіл бөлгенін дәлелдейтін тарихи документтердің кітапта мол қамтылуы өте орынды.

Монография авторы совет халқының қалыптасу процесін зерттеуге көп көңіл бөлген. Кітаптың бір тарауы түгелдей совет халқы Ұлы Октябрь перзенті деген ұғымның мәнін ашып береді. Монографияда совет халқының қалыптасу үлгісінен пролетарлық интернационализмнің салтанатын айқын көруге болатыны әңгімеленеді, оны ғылыми басқарудың принциптері тұжырымдалады. Совет адамдарының бойында коммунистік дүниетанымды қалыптастыруға бағытталған шаралардың қалай іске асырылып жатқанын көрсететін деректер мен мағлұматтар жеткілікті. Бұл орайда республика еңбекшілеріне интернационалдық тәрбие беру ісіндегі озық тәжірибені насихаттауға арнайы тараудың берілуі орынды.

Кітапта Қазақстан сияқты бұрын артта қалған ұлт республикаларының экономикасы мен мәдениетін жедел дамыту социализмнің негізгі міндеттерінің бірі болғаны жан-жақты көрсетілген. Монографияда айтылғанындай, лениндік нұсқаулар мен партия шешімдері негізінде Совет өкіметінің алғашқы жылдарынан бастап-ақ өнеркәсіпті, ауыл шаруашылығын өрге бастыру жолында ауқымды шаралар қолға алынып, ойдағыдай жүзеге асырыла бастады.

Қазақстанның экономикасы мен мәдениетін өркендету үшін одақтық бюджеттен мол қаржы бөлінді. РСФСР мен Украинаның өнеркәсіп орындарында Қазақстаннан көптеген мамандар кәсіптік даярлықтан өтті.

Тарихи қысқа мерзімнің ішінде біздің республикамыз бұрынғы экономикалық және әлеуметтік-саяси мешеулікті жойып, өнеркәсібі өрге басқан, мәдениеті қарыштап, гүлденген өлкеге айналғанын автор нақты мысалдар арқылы ашып көрсетеді. Жаңа қоғам орнатуда қол жеткен табыстардың бәрі де — елімізде жүзеге асырылған лениндік ұлт саясатының, СССР-ді мекендеген халықтар достығының, жарасты ынтымағының жемісі.

Халықтар достығы мен өзара туысқандық көмегінің тамаша нәтижесі әсіресе Қазақстанның тың жерлерін игеруде жаңа қырынан көрінгені баршаға мәлім. Зерттеуші совет адамының бойындағы интернационалдық және патриоттық ынта-жігерді барынша жарқыратып көрсеткен осынау қаһарман кезеңге арнайы тоқталып, пайымдаулар жасайды.

Совет Одағының экономикалық қуатының артуы негізінде ондағы туысқан халықтардың мәдени байланысы мен рухани бірлігінің одан әрі нығая түсіп отырғанын да ғалым тартымды баяндайды. Мәселен, кітапта одақтас республикалардың әдебиет пен өнер, мәдениет пен ғылым қайраткерлерінің Бүкілодақтық, республикааралық конференцияларда, семинарлар мен кеңестерде, әдебиет пен өнер он күндіктерінде творчестволық мәселелерді бірлесіп талқылауы, сондай-ақ осындай достық байланыстың нәтижесінен туындайтын олардың өзара игілікті, жемісті творчестволық қарым-қатынасы туралы әңгімеленеді.

Кітапта ұлттық қатынастарды ғылыми басқарудағы советтік тәжірибенің халықаралық маңызы терең ашылған. Автор ұлт мәселесін түбегейлі шешкен біздің елдің тәжірибесінен шетелдердің үлгі-өнеге алып отырғанын нақты мысалдармен, ұтымды фактілермен түсіндіреді. Сол сияқты советтік тәжірибенің халықаралық маңызын бұрмалайтын буржуазияшыл жалақорларды сынайды.

Демек, тұтас алғанда кітаптан айқын аңғарылатын жәйт, лениндік дана ұлт саясатының арқасында салтанат құрған СССР халықтарының мызғымас достығы әлемдегі миллиондаған адамдардың ой-арманы мен сана-сезіміне барған сайын күшті ықпал етіп отыр.

Қорыта айтқанда, Р. Әбсаттаровтың кітабы — ұлттық қатынастар туралы құнды зерттеу. Бұл еңбек жоғары оқу орындарының оқытушыларына, тарихи материализм мен ғылыми коммунизм курстарын оқып-үйренушілерге, коммунистік тәрбиемен айналысатын идеология қызметкерлеріне, жалпы оқырман қауымға пайдалы, көмекші құрал болатыны даусыз.

Б. АМАНТАЕВ,
Қазақ ССР Ғылым академиясының корреспондент мүшесі.

ЗЕРТТЕУ ӨРІСІ—СӨВЕТТЕР ҚЫЗМЕТІ

Кемеңгер көсеміміз В. И. Ленин совет органдары жұмысының практикалық тәжірибесін жинақтап қорытуға және зерттеп тексеруге үлкен мән беріп, ұдайы көңіл бөліп отырды. Ол былай деп атап көрсетті: «Жұмыстың барлық салмағы **«практикалық** тәжірибені есепке алу және тексеру» ісіне, «осы тәжірибенің **көрсеткендерін** жүйелі түрде **пайдаланып отыру»** ісіне көшірілуге тиіс» (Шығармалар толық жинағы, 42-том, 361-бет).

Коммунизм құрылысы дәуірінде жергілікті Советтердің жинақтаған жұмыс тәжірибесін үйрену мен талдап қорытудың практикалық үлкен маңызы бар. Жергілікті жердегі жұмысқа іскерлікпен, жан-жақты ойлана зер салу бұқараны он бірінші бесжылдықтың жоспарларын орындау жолындағы күреске жұмылдырудың жаңа да озық формаларын табуға, совет органдарының қызметін одан әрі жақсартуға ықпалын тигізеді.

Партия алға қойған міндеттерді ойдағыдай шешу көп жағдайда советтік саяси системаның барлық буындарының, оның ішінде мемлекет пен оның органдарының, халық депутаттары Советтерінің мақсаткерлікпен, жүйелі жұмыс істеуіне байланысты. Қоғамды дамытудың экономикалық стратегиясын жүзеге асыру советтік саяси системаның барлық буындарының ат салысуын қажет етеді.

Басқарудың салалық және территориялық бірлігі ең алдымен Советтер арқылы айқын көрініс табады. Олар өндірістің дамуы үшін ғана емес, сонымен бірге адамдарға қызмет көрсету сапасын арттыру үшін де жауап береді.

КПСС Орталық Комитетінің партияның XXVI съезіне Есепті баяндамасында былай делінген: «Жергілікті Советтердің қызметінде көптеген қызықты, жаңа нышандар пайда болды. Жергілікті шаруашылық, халыққа қызмет көрсету мәселелеріне баса назар аудара отырып, олар экономикалық және әлеуметтік дамудың комплексті сипатын қамтамасыз етуге барған сайын молырақ үлес қосуда. Советтер өздерінің территориясында орналасқан кәсіпорындар мен ұйымдардың жұмысын барған сайын белсенділікпен үйлестіріп, бақылау жасауда. Мұның өзі... өте маңызды. Ал КПСС Орталық Комитеті жергілікті Советтердің қызметіндегі нақ осындай бағытты барынша қолдап отырады» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 86-бет).

Халық шаруашылығын өркендетудегі салалық және территориялық басшылықты, социалистік экономикаға жетекшілік жасауды үйлестіру проблемасы — бүгін таңдағы ең актуальды мәселелердің бірі. Өйткені кемелденген социализм жағдайында әлеуметтік-экономикалық дамудың комплекстілік мәні артып, салааралық байланыс күрделеніп келеді. Сондықтан да халық шаруашылығының барлық буындарының ынтымақты жұмысы барған сайын экономика тиімділігінің маңызды шартына айналып отыр.

Бүгінде Қазақ ССР Ғылым академиясының академигі М. Баймахановтың жетекшілігімен бір топ қазақстандық ғалымның өткен жылы «Ғылым» баспасынан орыс тілінде жарық көрген **«Облыстық Советтер және жоғарыға бағынатын өнеркәсіп орындары»** деген кітап осы проблеманың әртүрлі түйіндерін теориялық ой елегінен өткізіп, жергілікті өкімет орындарының өздері орналасқан территориядағы бұлардың қарауына кірмейтін өнеркәсіп орындарымен, бірлестіктермен, ұйымдармен өзара қимыл бірлігінің формаларын ашуға арналған. Зерттеудің негізіне жергілікті Советтердің жоғарғы буыны болып табылатын облыстық Советтердің одақтық және республикалық дәрежедегі өнеркәсіп орындарымен өзара қарым-қатынасы арқау болған. Біздіңше, бұл өзара қарым-қатынаста жергілікті шаруашылықты комплексті дамытудың жалпы принциптері мен формалары өте-мөте толық көрініс береді.

Кітапта сөз болатын мәселенің актуальдылығы мен маңыздылығын және оның праволық ғылымда аз зерттелгенін еске ала отырып, авторлар осы проблеманың бірқатар теориялық және практикалық мәселелеріне жан-жақты талдау жасайды. Бұл арада облыстық Советтердің жоғарыға бағынатын өнеркәсіп орындарымен, бірлестіктермен, ұйымдармен өзара қимыл бірлігі көрініс табатын қарым-қатынастың маңызды салаларын анықтау, осындай өзара қимыл бірлігінің даму барысындағы ұйымдастыру, саяси және праволық құралдардың атқаратын ролін көрсету, оның формаларын, әдістерін, экономикалық және әлеуметтік-саяси нәтижелерін қарастыру мақсат етіп қойылғаны байқалады.

Облыстық Советтердің қоғам өміріндегі ролінің арта түсуі олардың өздеріне қарасты ұйымдармен және органдармен, сондай-ақ жоғарыға бағынатын кәсіпорындармен, мекемелермен, бірлестіктермен өзара қарым-қатынасын одан әрі жетілдіруге мүмкіндік береді. Кітап авторлары кемелденген социализм жағдайында облыстық Советтер өз қарауындағы, сондай-ақ жоғарыға бағынатын өнеркәсіп орындарының қызметін кеңінен қамту арқылы өздерінің шаруашылық жұмысын жандандыруға тиісті екенін жазады.

Кітап авторлары халық депутаттары облыстық Советтерінің жоғарыға бағынатын өнеркәсіп орындарымен өзара қарым-қатынасы негіздерінің бірсыпыра ауқымды теориялық және праволық мәселелерін, олардың бағыттары мен формаларын, Советтердің жоспарлау, халық тұтынатын товарлар өндіру, тұрғын үй, тұрмыстық және әлеуметтік-мәдени қызмет көрсету, құрылыс жүргізу және социалистік заңдылықты қамтамасыз ету салаларындағы өкілеттілігін кеңінен зерттеген.

Облыстық Советтердің жоғарыға бағынатын өнеркәсіп орындарымен өзара қарым-қатынасының жалпы сипаттамасы, олардың өзара қимыл бірлігінің күшеюіне себепші факторларды көрсету кітапта осы мәселеге арналған заңдарды, олардың негізгі даму кезеңдерін мұқият талдаумен толықтырылады.

Жоспарлау — жалпымемлекеттік және жергілікті жердің мүддесін ұштастыруды ұйымдастырудың маңызды құралы. Демек, бұл орайда оны жетілдіре түсу проблемасы облыстық Советтердің үйлестіру қызметін дамытып, кеңейте түсу жөніндегі жалпы қызметінің бір бөлігі болып табылады.

Кітапта ең алдымен облыстық Советтердің бұларға бағынбайтын объектілердегі өндірістің дамуын жоспарлауға қатысуы жайында сөз қозғалған. Әрине, Советтер мен олардың жоспарлаушы органдарының одақтық және республикалық бағыныстағы ірі заводтардың, фабрикалардың, құрылыстардың бүкіл қызметін егжей-тегжейлі, білікті талдауына көбіне мүмкіндігі бола бермейді. Бұл мәселемен салалық басқарудың орталық органдары және кәсіпорындары шұғылданады. Сонымен бірге, авторлардың дұрыс атап көрсеткеніндей, бұл іске облыстық Советтердің қатысуы оларға бағынбайтын кәсіпорындардың, мекемелер мен ұйымдардың жұмысын жергілікті жағдайға бейімдеп үйлестіру үшін қажет.

Кітапта Москва қаласының, Ленинград, Свердловск, тағы басқа облыстардың экономикалық және әлеуметтік дамуға байланысты комплексті жоспарлауды енгізу жөніндегі озық тәжірибесінің талдануы құптарлық. Комплексті жоспарлау праволық механизмді дәл, айқын етіп талдап қорытқанда және праволық кепілдікті ойдағыдай жүзеге асырғанда, сондай-ақ облыстық атқару комитеттерінің жоспарлау комиссияларын нығайту сияқты бірқатар ұйымдастыру шараларын жүргізгенде ғана мүмкін болатындығы туралы тұжырымдар оқырман назарын аударарлық.

Сол сияқты облыстық Советтердің жоғарыға бағынатын өнеркәсіп орындарының қалыпты жұмыс істеуіне жағдай жасау жолындағы қызметіне, Советтердің өнеркәсіп өндірісін дамытудағы ұйымдастыру шараларына арналған тараулардан көптеген тың мағлұматтар алуға болады. Бұл тарауларда заңдар мен практикалық материалдар негізінде облыстық Советтердің қоғамдық өндіріс тиімділігін арттыруға, әлеуметтік инфрақұрылымды дамытуға, тұрғындардың қажеттері мен талап-тілектерін қанағаттандыруға бағытталған қызметінің нақты өкілеттілігі мен формалары талданады.

Кітап авторлары облыстық Советтердің жоғарыға бағынатын өнеркәсіп орындарында социалистік заңдылықты қамтамасыз етудегі жұмыс түрлеріне едәуір көңіл бөлген. Монографияда Советтердің право қорғау органдарымен — сотпен, прокуратурамен, милициямен, мемлекеттік арбитражбен қарым-қатынасының формалары, принциптері көрсетілген.

Бұл кітаптың тағы бір құндылығы, авторлар теориялық тұжырымдарды тәжірибе жүзіндегі мысалдармен қабыстырып отырғандығы. Зерттеуге ССР Одағы мен одақтас республикалардың ең жаңа нормативтік-праволық актілері пайдаланылған. Монографияда 1977 жылғы СССР Конституциясының, сондай-ақ 1978 жылғы одақтас және автономиялы республикалар Конституциялары заң ережелерінің осы мәселе жөніндегі қағидалары талданып, олардың реттеушілік ролі, маңызы, сондай-ақ ағымдағы заң нормаларымен өзара қарым-қатынасы жинақтап көрсетілген.

Монографияның тілі жатық, жеңіл оқылады. Кітап жақсы безендірілген. Алайда кейбір беттерде ішінара қателер де кездесіп қалады. Советтердің кайсыбір өкілеттілігіне, олардың өнеркәсіп орындарымен өзара қарым-қатынасына байланысты сипаттамалардың бірнеше рет қайталануы қолайсыз.

Қорыта айтқанда, бұл кітап ғылыми-практикалық мәні бар зерттеу ғана емес, сонымен бірге ғылыми қызметкерлерге, жоғары оқу орындарының оқытушылары мен студенттеріне, халық депутаттары Советтері мен өнеркәсіп орындарының қызметкерлеріне көмекші құрал.

І. ҚОЖАБАЕВ,
заң ғылымының кандидаты.

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КОЛЛЕГИЯ:

М. Мамажанов (бас редактор), **Ә. Ахметов** (жауапты секретарь), **Ә. Р. Ахметов, Б. Баймаханов, О. Батырбеков, Ә. Қалмырзаев, Т. Қызықбаев, А. Мұхамбетов, О. Смағұлов, Т. Ыдырысов** (бас редактордың орынбасары).

Телефондар; бас редактордың қабылдау бөлмесі —33-29-52, жауапты секретарь — 33-84-33, маркстік-лениндік теорияны насихаттау бөлімі — 33-84-32, нақты экономика бөлімі — 33-90-64, ұйымдастыру - партия жұмысы, ғылым және мәдениет бөлімдері — 33-80-89, әдеби қызметкерлер — 33-29-52, 33-92-01, бас редактор —33-86-89, бас редактордың орынбасары — 33-83-61.

УГ6208. Сдано в набор 14.05.83. Подписано к печ. 1.06.83. Бум. тип. № 3. Формат изданий 70×108¹/₁₆. Физ. п. л. 6,0. Усл. п. л. 8,4. Уч. изд. л. 8,6. Печать высокая. Заказ 18. Тираж 55967. Цена 25 коп.

Технический редактор **Д. Токтарбекова.**

Ордена Трудового Красного Знамени типография Издательства ЦК Компартии Казахстана, г. Алма-Ата, пр. Ленина 2/4.

«Қазақстан коммунисі» — **«Коммунист Казахстана»** — теоретический и политический журнал ЦК Компартии Казахстана на казахском языке.

Адрес редакции: 480044, Алма-Ата, ул. М. Горького, 50, 8-этаж.

Бағасы 25 тиын.
Индекс 75738.

ISSN 0135—1117.

«Казахстан коммунисі», Алма-Ата, № 6, 1983. 1—96.

БАРЛЫҚ ЕЛДЕРДІҢ ПРОЛЕТАРЛАРЫ, БІРІГІҢДЕР!

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

7

ИЮЛЬ
1983

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары,
СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі
ЮРИЙ ВЛАДИМИРОВИЧ АНДРОПОВ жолдас

СССР Жоғарғы Советінің қаулысы

Ю. В. АНДРОПОВ ЖОЛДАСТЫ СССР ЖОҒАРҒЫ СОВЕТІ ПРЕЗНДНУМЫНЫҢ ПРЕДСЕДАТЕЛІ ЕТІП САЙЛАУ ТУРАЛЫ

Советтік Социалистік Республикалар Одағының Жоғарғы Советі ҚАУЛЫ ЕТЕДІ:

Юрий Владимирович АНДРОПОВ жолдас СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі болып сайлансын.

СССР Жоғарғы Советі Президиумы Председателінің
бірінші орынбасары В. КУЗНЕЦОВ.

СССР Жоғарғы Советі Президиумының
Секретары Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль. 1983 жылғы 16 июнь.

Барлық елдердің пролетарлары, бірігіңдер!

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

№ 7
ИЮЛЬ
1983

ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫ ОРТАЛЫҚ
КОМИТЕТІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ және САЯСИ ЖУРНАЛЫ

1921 жылғы сентябрьден
бастап шығып келеді

СОВЕТ ОДАҒЫ КОММУНИСТІК ПАРТИЯСЫ ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ ПЛЕНУМЫ ТУРАЛЫ

ИНФОРМАЦИЯЛЫҚ ХАБАР

1983 жылғы 14 июньде КПСС Орталық Комитетінің кезекті Пленумы жұмыс істей бастады.

Мәжілісті КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас ашты.

Пленумда КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, КПСС Орталық Комитетінің секретары К. У. Черненко жолдас «Партияның идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысының актуальды мәселелері» деген баяндама жасады.

Баяндама бойынша жарыссөзде мына жолдастар сөйледі: В. В. Гришин —КПСС Москва қалалық комитетінің бірінші секретары, Д. А. Қонаев —Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары, В. В. Щербицкий — Украина Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары, Э. А. Шеварднадзе — Грузия Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары, П. Н. Демичев — СССР мәдениет министрі, В. С. Чичеров —«Ленинград Металл заводы» турбина жасау өндірістік бірлестігінің құрастырушы-слесарьлар бригадирі, М. З. Шакиров — КПСС Башқұрт облыстық комитетінің бірінші секретары, А. П. Филатов — КПСС Новосибирск облыстық комитетінің бірінші секретары, Г. М. Марков — СССР Жазушылар одағы басқармасының бірінші секретары, А. А. Епишев — Совет Армиясы мен Әскери-Теңіз Флоты Бас саяси басқармасының бастығы, А. Э. Восс — Латвия Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары.

1983 жылғы 15 июньде КПСС Орталық Комитетінің Пленумында КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі,

© «Қазақстан коммунисі» № 7. 1983.

КПСС Орталық Комитетінің секретары К. У. Черненко жолдастың «Партияның идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысының актуальды мәселелері» деген баяндамасы одан әрі талқыланды.

Орталық Комитеттің Пленумында КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас ұзақ сөз сөйледі.

Баяндама бойынша жарыссөзде мына жолдастар сөйледі: Ш. Р. Рашидов — Өзбекстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары, К. Г. Вайно — Эстония Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары, П. Н. Федосеев — СССР Ғылым академиясының вице-президенті, К. С. Демирчян — Армения Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары, С. Г. Лапин — СССР Телевизия және радиохабар жөніндегі мемлекеттік комитетінің председателі, М. А. Прокофьев — СССР оқу министрі, Л. А. Кулиджанов — СССР Кинематографистер одағы басқармасының бірінші секретары, С. А. Шалаев — ВЦСПС председателі, В. М. Мишин — ВЛКСМ Орталық Комитетінің бірінші секретары.

КПСС Орталық Комитетінің Пленумы талқыланған мәселе бойынша бірауыздан қаулы қабылдады, ол баспасөзде жарияланып отыр.

КПСС Орталық Комитетінің Пленумы ұйымдық мәселелер қарады.

Орталық Комитеттің Пленумы КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі Г. В. Романов жолдасты КПСС Орталық Комитетінің секретары етіп сайлады.

Орталық Комитеттің Пленумы КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшелігіне кандидат М. С. Соломенцев жолдасты КПСС Орталық Комитеті жанындағы Партиялық бақылау комитетінің председателі етіп бекітті.

Орталық Комитеттің Пленумы В. И. Воротников жолдасты КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшелігіне кандидат етіп сайлады.

Орталық Комитеттің Пленумы СССР Қарулы Күштері Бас штабы бастығының бірінші орынбасары С. Ф. Ахромеев, станок жасау және аспап өнеркәсібі министрі Б. В. Бальмонт, СССР-дің ГДР-дегі Төтенше және Өкілетті Елшісі В. И. Кочемасов, Орынбор облысы «Рассвет» колхозының комбайншысы В. М. Чердинцев, СССР қорғаныс министрінің орынбасары В. М. Шабанов жолдастарды КПСС Орталық Комитетінің мүшелігіне кандидаттан мүшелікке ауыстырды.

Орталық Комитеттің Пленумы жұмыста қателіктер жібергені үшін Н. А. Щелоков пен С. Ф. Медуновты КПСС Орталық Комитетінің құрамынан шығарды.

Осымен КПСС Орталық Комитетінің Пленумы жұмысын аяқтады.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. АНДРОПОВ жолдастың 1983 жылғы 15 июньде КПСС Орталық Комитетінің Пленумында сөйлеген сөзі

Жолдастар!

Біздің Пленум партия қызметінің түбегейлі мәселелерінің бірін, коммунистік құрылыстың аса маңызды құрамдас бөліктерінің бірін талқылап отыр. Қазіргі жағдайда партияның идеологиялық жұмыстағы басты міндеттері неге келіп саяды?

Бірінші. Біздің бүкіл идеологиялық, тәрбиелік, насихаттық жұмысымызды партия кемелденген социализмді жетілдіру процесінде шешіп жатқан зор да күрделі міндеттердің деңгейіне батыл көтеру қажет. Барлық сатыдағы партия комитеттері, әрбір партия ұйымы өздерінің шұғылдануына тура келетін басқа да (шаруашылық, ұйымдастырушылық және өзге) мәселелердің барынша маңыздылығымен бірге идеологиялық жұмыстың барған сайын бірінші кезекке шығарылып отырғандығын түсінуге тиіс. Бұл жұмыстағы олқылықтардың, адамдар санасында орын алған саяздықтың қандай елеулі нұқсан келтіретіндігін біз айқын көріп отырмыз. Және, керісінше, идеологиялық жұмыс неғұрлым әрменді болған жағдайда, бұқара партияның саясатын жақсырақ түсініп, оны халықтың түбегейлі мүддесіне сай келетін өзінің төл ісі деп қабылдаған уақытта ілгері басудың қарқыны да соғұрлым арта түсетінін біз бүгінгі күннің өзінде жақсы сезініп отырмыз.

Екінші. Біздің қарауымызда ағарту және тәрбие құралдарының аса бай арсеналы бар. Бұл — баспасөз де, радио да, телевизия да, ауызша насихат та, сан түрлі оқу орындарының орасан зор жүйесі де. Осылардың барлығы жайында К. У. Черненко жолдастың баяндамасында да, жарыссөзде де аз айтылған жоқ. Ендігі мәселе осы құралдардың бәрін неғұрлым дұрыс пайдалануда, оларды неғұрлым белсенділікпен, творчестволықпен, атап айтқанда, совет адамдарының білім және сұраным дәрежесінің едәуір өсе түскенін ескере отырып қолдана білуде. Мұнда біздің әлі де көп нәрсені үйренуімізге тура келеді, ал бұл жолдағы біздің басты дұшпандарымыз — формализм, бірсарындылық, жасқаншақтық, ал кейде тіпті ойдың енжарлығы. Сондай-ақ біз мынаны негізге алуға тиіспіз: коммунистер мен өзіміздің социалистік қоғамның барлық азаматтарының санасын қалыптастыру — маман идеологтердің, насихатшылардың, бұқаралық информация құралдары қызметкерлерінің ғана ісі емес. Бұл — бүкіл партияның ісі.

Үшінші. Кадрлар мәселесі. Республикалардағы, өлкелердегі, облыстардағы, қалалар мен аудандардағы барлық партия комитеттерінің халықтың түрлі топтарымен — жұмысшылармен, колхозшылармен, интеллигенциямен, жастармен идеологиялық жұмысты шебер ұйымдастыра білетін және бұл жұмыс үшін жауап бере алатын арнаулы даярлықтан өткен кадрлары болуға тиіс. Бұлар беделді, білімді адамдар болуға тиіс. Оларға қажетті жағдайлар туғызу, олардың біліктілігін жүйелі түрде арттырып отыруға қамқорлық жасау керек. Ал олардың қызметіне баға берудің өлшемі де біреу болуға тиіс, ол — бұқараның саяси санасы мен еңбектегі белсенділігінің дәрежесі.

Төртінші. Қоғамдық және ең алдымен экономикалық ғылым саласындағы идеялық-теориялық жұмыстың, біздің ғылыми мекемелеріміз бен жекелеп алғандағы әрбір ғалым жұмысының бұрынғыдан едәуір жоғары, жаңа деңгейде болуы қамтамасыз етілуге тиіс. Қоғамымыздың алдына өмір қойып отырған нақты, практикалық міндеттерге қарай батыл бетбұрыс жасау қажет. Осы міндеттерді шешуде, жаратылыстану ғылымдары қандай болса, қоғамдық ғылымдар да дәл сондай мөлшерде партия мен бүкіл халықтың тиімді көмекшісіне айналуға тиіс.

Бесінші. Біздің саяси ағарту, бұқаралық саяси оқу жүйесіндегі жұмыс стилін өзгерту зор роль атқаруға тиіс. Ең алдымен формализмді жою, белгілібір жалпы қағидаларды өмірге жанастырмай судыратып жаттап алуды (немесе қағаздан оқып беруді) қою керек. Саяси оқудың мәнісі мынада: әрбір адам бүгінгі күннің жағдайындағы партияның саясатын тереңірек түсінетін болсын, алған білімін практикада қолдана білетін болсын, өзінің жеке борышын айқынырақ түсініп, оны іс жүзінде орындайтын болсын.

Алтыншы. Бүкіл тәрбиелік және насихаттық жұмыста адамзат бастан кешіп отырған тарихи кезеңнің ерекшеліктерін үнемі ескерген жөн. Ал бұл кезең бір-біріне мүлдем қарама-қарсы екі түрлі дүниетанымның, екі түрлі саяси бағыттың — социализм мен империализмнің уыттылығы мен шиеленісуі жөнінен соғыстан кейінгі бүкіл кезеңде болып көрмеген дәрежедегі тайталасумен ерекшеленіп отыр. Планетадағы миллиардтаған адамдардың ақыл-ойы мен жан-жүрегін баурап алу жолында күрес жүріп жатыр. Сондықтан адамзаттың болашағы едәуір дәрежеде осы идеологиялық күрестің нәтижесіне байланысты болмақ. Осыдан-ақ социалистік қоғам туралы, оның артықшылықтары туралы, оның бейбітшіл саясаты туралы шындықты бүкіл дүние жүзіндегі халықтың қалың бұқарасына ұғынықты да иланымды жеткізе білудің ерекше маңызды екендігі түсінікті. Жалған, бүлдіргіш империалистік насихатты шебер әшкерелей білудің маңызы да бұдан кем емес. Бізге жақсылап ойластырылған біртұтас қарсы насихат жүйесі — серпінді де пәрменді жүйе қажет.

Қысқасы, бізде идеологиялық учаскеде атқарылатын іс көп, оларды кейінге қалдырмай қолға алу қажет.

Бірақ егер бүгінгі өмір шындығымен тығыз байланысты және алға қарай ілгерілеу жолын көрсетіп беретін терең идеяларға толы болмаса, мейлінше тартымды және қызықты насихат та, мейлінше шебер және ақылды оқыту да, мейлінше талантты өнер де мақсатқа жете алмайды. Бұл тұрғыдан алғанда XXVI съездің шешімі бойынша әзірленіп жатқан КПСС Программасының жаңа редакциясы идеологиялық жұмыс үшін және жалпы алғанда партияның бүкіл жұмысы үшін ерекше маңызды роль атқаруға тиіс.

Қазіргі қолданылып жүрген партия Программасы, съездің қаулысында айтылғанындай, дүниежүзілік қоғамдық дамудың заңдылықтарын, партия мен совет халқының коммунизм жолындағы күресінің мақсаттары мен негізгі міндеттерін жалпы алғанда дұрыс сипаттайды. Оның принципті қағидаларын өмір қуаттап берді. Программада жазылғандардың көбі қазірдің өзінде орындалды. Сонымен бірге оның кейбір қағидалары — мұны ашық айту керек — уақыт сынына толық дәрежесінде төтеп бере алмады, өйткені оларда нақты шындықтан алшақтау, тым ілгері кету, орынсыз тәптіштеу элементтері орын алды. Сонымен бірге, әрине, жиырма жыл ішінде совет қоғамының өмірінде де, өзге социализм елдерінің өмірінде де, тұтас алғанда дүниежүзілік дамуда да көптеген маңызды өзгерістер пайда болды. Осының бәрі теориялық тұргыдан терең толғауды қажет етеді және партияның ішкі, сыртқы саясат саласындағы ұзақ мерзімді стратегиясын жасау кезінде ескерілуге тиіс.

Қазіргі жағдайды реалистік тұрғыдан талдау және болашаққа арналып, өмір тәжірибесін біздің Коммунистік партияның түпкі мақсаттарымен ұштастыратын айқын бағдарлар — КПСС Программасының жаңа редакциясынан міне осыны көргіміз келеді. Партияның екінші Программасын жасауға байланысты В. И. Ленин былай деген еді: «Ешбір әсірелемей, мейлінше объективті түрде, фактілерден бұлтармай, біз программада бар нәрсе туралы және нені істемекші екендігіміз туралы айтуға тиіспіз» (Шығармалар толық жинағы, 36-том, 60-бет). Біздің де осылай істеуіміз керек, жолдастар.

Экономикада да, саясатта да, идеологияда да перспективаларды дұрыс түсіну үшін ең алдымен қоғам дамуының қазір өзіміз өмір сүріп отырған кезеңінің сипатын айқын көре білу керек. Партия оны кемелденген социализм кезеңі деп айқындады. Бұл — социалистік принциптерге сай келетін экономикалық базасы, әлеуметтік құрылымы, саяси системасы қазірдің өзінде толық жасалған, айтып жүргеніміздей, социализм өзінің төл, коллектившілдік негізінде дамитын қоғам.

Бірақ мұның бәрі, әрине, біздегі құрылған қоғамды мінсіз деп санауға болады деген сөз емес. Онда объективті сипаттағы, қазіргі даму деңгейі үшін табиғи қиындықтар әлі де көп. Субъективтік себептерден, адамдардың әрдайым шебер және ұйымшыл бола бермейтін жұмысынан туған кемшіліктер де аз емес. **Сөйтіп, қазіргі жағдайдағы партия Программасы ең алдымен кемелденген социализмді жоспарлы және жан-жақты жетілдіру программасы, демек, коммунизмге қарай одан әрі ілгерілеу программасы болуға тиіс.** Программаның текстінде, тегінде, кемелденген социализм кезеңінің егжей-тегжейлі сипаттамасы болуға тиіс.

Әрбір қоғамның келбеті, сайып келгенде, оның өндіргіш күштерінің даму дәрежесімен, өндірістік қатынастардың сипатымен және жай-күйімен айқындалатыны жақсы мәлім. Біз өзіміздің қоғамдық дамуымызда қазір өндіргіш күштердегі терең сапалық өзгерістердің және өндірістік қатынастарды осыған сәйкес жетілдірудің қажеттігі пісіп-жетіліп қана қоймай, сонымен бірге сөзсіз болуға тиіс тарихи шептің табалдырығында тұрмыз. Бұл біздің жай ғана тілегіміз емес, жолдастар, бұл объективті қажеттілік және оны, айтып жүргеніміздей, орағытып өтіп те, соқпай өтіп те кете алмаймыз. Осымен тығыз өзара байланыста адамдар санасында да, қоғамдық өмірдің қондырғы деп аталған барлық формаларында да өзгерістер болуға тиіс.

Экономикалық саладағы өзекті міндет — **еңбек өнімділігін түбегейлі арттыру.** Біз осы тұрғыдан алғанда дүниежүзілік ең жоғары дәрежеге жетуге ұмтылуымыз қажет. Өйткені Лениннің мұны, түптеп келгенде, жаңа қоғамдық құрылыстың жеңуі үшін ең маңызды, ең басты шарт деп есептеуі тегін емес қой (Шығармалар толық жинағы, 39-том, 22-бет). Қазір, ғылыми-техникалық революция жағдайында, бұл міндет — біздің ішкі құрылысымыз үшін де, халықаралық тұрғыдан алғанда да — ерекше маңызға ие болып отыр.

Еліміздің өндіргіш күштерінің дамуы көз жетер болашақта қандай жолмен жүрмекші?

Ең таяудағы мақсат айқын: ең алдымен өзімізде бар нәрседе тәртіп орнату, елдің өндірістік және ғылыми-техникалық потенциалының неғұрлым ұтымды пайдаланылуын қамтамасыз ету, оның ішінде ауыл шаруашылығы, транспорт, қызмет көрсету сияқты салалардың артта қалушылығын жою керек. Баяндамада және жарыссөзде тәртіп пен ықтияттылықты нығайту, ұйымшылдық пен жауапкершілікті арттыру жолында партияның инициативасы бойынша елімізде өрістетілген күрес жайында айтылды. Мынаны атап көрсеткім келеді, жолдастар: бүкіл шаруашылық механизмінің жақсы жолға қойылған, кідіріссіз жұмысын қамтамасыз ету — бұл әрі бүгінгі күннің қажеттігі, әрі болашаққа арналған программалық міндет. Бұл біздің қоғамдық құрылысты жетілдірудің жалпы процесінің құрамдас бөлігі.

Өндіргіш күштердегі сапа жағынан ілгері басудың басты жолы — бұл, әрине, интенсивті дамуға көшу, біздің социалистік құрылыстың артықшылықтарын ғылыми-техникалық революцияның жетістіктерімен іс жүзінде ұштастыру. Сонымен бірге өндірістің көптеген салаларында технологиялық төңкеріс жасайтын оның ең соңғы кезеңінің жетістіктерімен ұштастыру. Менің ойымша, партия мен халықтың қызметіндегі бұл бағыт партия Программасының жаңа редакциясында лайықты түрде көрініс табуға тиіс екеніне бәріңіз де келісетін боларсыздар.

Бүгінде біртұтас ғылыми-техникалық саясат шешуші маңызға ие болып отыр. Біздің алдымызда әрі бүгінгі күннің, әрі ертеңгі күннің машиналарын, механизмдері мен технологияларын жасау жөніндегі қыруар жұмыс тұр. Өндірісті автоматтандыруды жүзеге асыру, компьютерлер мен роботтардың мейлінше кеңінен қолданылуын, жаңа өнім жасау үшін өндірісті тез әрі тиімді етіп қайта құруға мүмкіндік беретін икемді технологияның енгізілуін қамтамасыз ету керек. Біздің энергетикамыздың болашағы — бұл бәрінен бұрын ең жаңа атом реакторларын пайдалану, ал перспективада басқарылатын термоядролық синтез проблемасын іс жүзінде шешу. Күн тәртібінде алдын-ала белгіленген сипаттары бар материалдар алу, биотехнологияны дамыту, өнеркәсіпті қалдықсыз және энергияны үнемдейтін технологияларды кеңінен қолдану сияқты міндеттер де тұр. Осының барлығы біздің халық шаруашылығымызда шын мәніндегі революцияға жеткізетін болады.

Өкінішке қарай, жолдастар, дәл осы ғылым мен техника жетістіктерін практикаға енгізу ісінің жайы бізде, өздеріңіз білесіздер әлі нашар. «Тәуекелге» бел байлап, кәсіпорында жаңа технологияны енгізген, жаңа жабдықты қолданған немесе өндірген шаруашылық басшысы көп жағдайда ұтылыста қалып жатады да, ал жаңалық атаулыдан ат тонын ала қашатындар ештеңе жоғалтпайды. Техниканы жаңартуға басшылардың да, жұмысшылардың да және, әрине, ғалымдар мен конструкторлардың да ынтасын туғызатын, ескіше жұмыс істеуді тиімсіз ететін ұйымдастырушылық, экономикалық және моральдық шаралардың қандай да бір жүйесін жасау — міндет міне осындай. Қазір Мемлекеттік жоспарлау комитеті, Ғылым академиясы, Ғылым мен техника жөніндегі мемлекеттік комитет осымен айналысуда. Тек мұны тезірек істеу керек, уақытты жоғалту елімізге қымбатқа түседі.

Және де, әрине, өндірістің тиімділігін арттыру үшін ең алдымен комплексті механикаландыру жолымен қол еңбегін пайдалануды күрт қысқарту қажет. Әсіресе әлі де қол еңбегі, ауыр дене еңбегі, онша біліктілікті қажет етпейтін, бір сарынды еңбек пайдаланылатын өндіріс учаскелерінде роботтарды кеңінен қолдану еңбек өнімділігі саласындағы жағдайды түбегейлі өзгертеді. Мұның өзі жүздеген мың адамдардың басқа, неғұрлым қолайлы жағдайларда жұмыс істеуіне, өз еңбегінен көбірек ләззат алуына мүмкіндік береді. Ал мұның принципті маңызы бар, жолдастар. Бұл коммунистік құрылыстың негізгі міндеттерінің бірін — дене еңбегі мен ой еңбегінің арасындағы елеулі айырмашылықтарды жою міндетін шешуді жақындата түседі.

Жалпы, басты өндіргіш күш — әрине, адам, оның еңбектегі қызметі. Бұл арада мен тек саналы тәртіпті, еңбекке творчестволық көзқарасты ғана емес, сонымен бірге адамдардың еңбегін тыңғылықты, шебер ұйымдастыруды және оған ақы төлеуді де еске алып отырмын.

Сөйтіп, бұл арада біз өндірістік қатынастарды жетілдіру мәселесіне тірелеміз. Бұлардың негізі — өндіріс құрал-жабдықтарына қоғамдық меншік. Бізде оның екі түрлі формасы: мемлекеттік меншік пен колхоздық-кооперативтік меншік бар екені белгілі. Болашақта бұл екі форма біртұтас, жалпыхалықтық формаға ұласатынын білеміз. Әлбетте бұлар колхоздарды совхоздарға айналдыра салу жолымен ұласпайды. Бұдан баска да жолдар, — мысалы, аграрлық-өнеркәсіптік интеграция, колхозаралык және колхоз-совхоз бірлестіктерін дамыту жолдары бар екенін тәжірибе көрсетіп отыр. Программа бүкіл осы проблеманы терең де айкын баяндауға тиіс.

Тағы бір маңызды жәйт. Біз **социалистік** коғамда өмір сүріп отырғанымызды ұмыта алмаймыз, ал бұл қоғамның дамуы социализмнің түбегейлі принциптерімен, оның ішінде, әрине, **еңбегіне қарай бөлу** принципімен реттеліп отыруға тиіс. Бізде жұрттың бәрінің қоғам алдында тең праволары мен тең міндеттері бар. Ал материалдық игіліктерді бірдей пайдалану мағынасындағы толық теңдік тек коммунизм тұсында ғана мүмкін болады. Бірақ оған дейін әлі де ұзақ жолдан өтуге тура келеді. Мұнда экономиканың да, адамдар санасының да әлдеқайда жоғары дәрежесі талап етіледі. Ал бүгінде, тұтынудың қоғамдық қорларының белгілібір бөлегін есепке алмасақ, бізде әрбір азамат тек өзінің қоғамдық пайдалы еңбегінің саны мен сапасына сай келетін материалдық игіліктер алуға праволы. Тек қана солай. Және мұнда осы принципті қатаң есепке алу мен қатаң сақтау маңызды.

Өндірістік қатынастарды жетілдіру сондай-ақ жоспарлау мен басқаруды түбегейлі жақсартуды талап етеді. Бізде еліміздің біртұтас халық шаруашылық комплексі қалыптасты, аймақтар бойынша және экономиканың өзекті проблемалары бойынша комплексті жоспарлаудың белгілібір тәжірибесі жинақталды. Мұның соңғы мысалдары — Азық-түлік программасы және перспективалық маңызы зор аса ірі документ, қазіргі жағдайдағы бейне бір өзіндік ГОЭЛРО іспетті Энергетика программасы. Бұл программаларды жүзеге асыру партияның, мемлекеттің және бүкіл халықтың орасан зор жұмысын керек етеді. Әйтсе де біздің жоспарлаудағы кемшіліктер де: ресурстарды орынсыз шашырату, жоспарлардың үйлесімсіздігі, дайын товарлар мен халықтың табысы арасындағы алшақтық сияқты кемшіліктер жақсы мәлім. Мұндай құбылыстарды жою — әрі шаруашылық, әрі саяси міндет.

Өндірістік қатынастарды дамыту бүгінде социалистік жарысты ұйымдастыруға да жаңа талаптар қояды. Қазір оның негізгі формаларының бірі — өндірістік жоспарларды асыра орындау және ең алдымен сан көрсеткіштері бойынша асыра орындау жолындағы жарыс. Көп ретте мұның өзі бұрынғысынша орынды да,— әсіресе өндіруші өнеркәсіпте солай. Алайда қазір жарыстың өнім сапасын арттыру, өндірістік қуаттарды, шикізатты, энергияны, жұмыс уақытын пайдалануды жақсарту сияқты мақсаттарына басты назарды шоғырландырған жөн болар еді деген ой келеді. Сондай-ақ, әрине, ұтымды үнемдеу, — бір тонна металдан бастап бір килограмм астыққа дейін—барлық істе үнемдеу қажет.

Жалпы, мынаны айту керек: басқа да қоғамдық инициативалар мен бұқаралық қозғалыстар сияқты социалистік жарыстың формалары да қатып қалған, мәңгілік өзгермейтін нәрсе емес. Олар қоғамның материалдық және рухани кемелділігінің дәрежесіне байланысты өзгеріп отырады. Сондықтан партияның міндеті — барлық пайдалы, игілікті бастамаларды дер кезінде байқап, қолдап және таратып отыру.

Жолдастар! XXVI съезде біз экономикалық және әлеуметтік саясаттың тығыз байланысын қамтамасыз ету қажеттігі туралы айқын мәлімдедік. Мұның өзі түсінікті де: өйткені шаруашылық саласындағы біздің күш-жігеріміздің түпкі мақсаты адамдардың тұрмыс жағдайын жақсарту болып табылады.

Біз өзіміздің шаруашылық жоспарларымызды белгілей отырып, бұларда қоғам дамуының аса маңызды факторларын— әлеуметтік, ұлттық, демографиялық факторларды жан-жақты есепке алуды және көрсете білуді үйренуіміз керек. Мұның өзі партияның біртұтас саясаты, қоғам дамуының біртұтас стратегиясы болуға тиіс.

Бізде «тұрмыс дәрежесін көтеру» деген формула жиі қолданылады. Бірақ оны кейде үстірт түсіндіріп, халықтың табысы мен тұтыну заттары өндірісінің өсуін ғана ескереді. Шындығына келгенде тұрмыс дәрежесі дегеніңіз әлде қайда кең де бай ұғым. Оған адамдардың санасы мен мәдениетінің, оның ішінде тұрмыс, мінез-құлық мәдениетінің және, мен айтар едім, парасатты тұтыну мәдениетінің тұрақты өсуі де енеді. Оған үлгілі қоғамдық тәртіп те, денсаулық, дұрыс тамақтану да, оған халыққа қызмет көрсетудің жоғары сапасы да енеді (бізде бұл істе бәрі бірдей әлі де онша мәз еместігі белгілі). Оған бос уақытты адамгершілік-эстетикалық тұрғыдан толық құнды етіп пайдалану да енеді. Қысқасы, жинақтап айтқанда социалистік мәдениеттілік деп атауға лайық нәрсенің бәрі енеді.

Бізде халықтың тұрғын үй жағдайын жақсарту ісінде орасан зор өзгерістер болды. Әйтсе де тұрғын үй проблемасы көптеген адамдар үшін әлі де қиын болып отыр. Біз бұл проблеманы таяу болашақта негізінен шешеміз, әрбір семьяның бөлек пәтері болады. Бірақ басқа игіліктер сияқты пәтер бөлудің де әділетті болуын, атап айтқанда, адамның қалай жұмыс істейтінін ескеретін болуын қамтамасыз ету керек. Бәлкім, сондай-ақ, құрылыста, — бір ғана тұрғын үйлер емес, сонымен қатар, айталық, мүмкін болатын және қажет жерде пансионаттар, қарт адамдарға арналған үйлер салуда кооперативтік негіздерді және кәсіпорындардың қаржысын қатыстыруды нсғұрлым кеңінен дамытуды көздеген жөн болар. Бұл экономикалық тұрғыдан ғана пайдалы болып қоймайды, сонымен бірге адамдардың бойында коллектившілдік сезімін, қоғамдық істерді шешуге тікелей ортақтық сезімін тәрбиелеуге де көмектеседі.

Еңбегі үшін ақшалай ақы төлеу жүйесін жетілдіру аз, оған қоса сұранымы көп товарлардың қажетті мөлшерін өндіру керек. Сонымен бірге сапа өлшемдерінің ешқандай жеңілдік жасалмаған, ең жоғары үлгілері алынуға тиіс. Әйтпесе қазір жағдай кейде тіпті реніш туғызады: бұйым материалдары жақсы, ал өнімнің нашарлығы сондай, адамдар оны алғаннан гөрі талғаммен жасалған жақсы товарлар үшін алыпсатарға артық ақша төлеуді жөн көреді. Істі түзету және де шұғыл түзету қажет.

Әсіресе, халықты жоғары сапалы тамақ өнімдерімен үзіліссіз жабдықтауды, сонымен бірге бұл тұрғыда өзімізді өзіміз қамтамасыз етудің мейлінше ықтимал дәрежесіне қол жететіндей етіп жабдықтауды жолға қою қажет. Біздің Азық-түлік программамыз осы проблеманы шешуді көздейді.

Партияның әлеуметтік саясатында денсаулық сақтау мәселелері, сөз жоқ, барған сайын көбірек орын алатын болады. Біздің дүние жүзіндегі тұңғыш тегін денсаулық сақтау жүйеміздің демократиялық сипаты баршаға мәлім. Бірақ оның сапа деңгейі кемелденген социализмнің талаптарына әлі де әрдайым сай келе бермейді. Мұның өзі соңғы жылдарда партия шешімдерінде талай рет атап өтілді. Бірақ ол шешімдерді орындау үшін көп күш-жігер жұмсау керек. Аурудың алдын алу, ал мұның жолдарының бірі ретінде — бүкіл халықты жыл сайын диспансерлеуді енгізу айрықша назар аударуға лайық іс. Өйткені әңгіме адамдардың денсаулығы жөнінде, яғни әлеуметтік тұрғыдан да, экономикалық тұрғыдан да өте-мөте маңызды іс туралы болып отыр.

Партияның ішкі саясаты саласындағы барлық осы ірі міндеттерді шешу дегеніміз қоғамның әлеуметтік біртектілігіне қарай айтарлықтай ілгерілеу деген сөз. Теорияда белгіленген, коммунистердің талай ұрпағы арман еткен осынау ұлы мақсат біз үшін бүгін таңда тікелей практиканың мәселесі болып отыр. Қоғамның тапсыз құрылымының қалыптасуы басты және негізгі мәселеде, барлық нышандарға қарағанда, кемелденген социализм кезеңінің өзінде-ақ жүзеге асатынын өмір байқатып отыр. КПСС XXVI съезінің бұл тұжырымы, сірә, партия Программасының жаңа редакциясында бейнеленетін болар.

Партия алдағы жылдар мен ондаған жылдарда, сондай-ақ қоғамның саяси және идеологиялық кондырғысында, рухани өмірінде елеулі өзгерістер болатынын негізге алады.

Ең алдымен біздің саяси системамызды дамыту туралы, советтік мемлекеттілікті жетілдіру, социалистік демократияны кеңейту туралы айтайын.

Партияның қолданылып жүрген Программасындағы бұл жөніндегі көптеген нұсқаулар казірдің өзінде, әсіресе СССР-дің жаңа Конституциясы кабылданғаннан кейін жүзеге асырылды. Депутаттар мен Советтердің тұтас алғанда халықпен байланысы едәуір нығайды. Аса маңызды заң жобаларын бүкіл халық болып талқылау практикаға берік енді. Халықтық бақылаудың ролі өсті. Қазір қалада да, селода да іс жүзінде барлық еңбекшілерді қамтып отырған кәсіподақтардың белсенділігі артып келеді.

Қыскасы, атқарылған іс аз емес. Бірақ, әрине, істелуге тиісті және істеуге болатын істің бәрі бірдей тындырылған жоқ.

Мысалы, мемлекеттік және қоғамдық өмірдің ірі-ірі мәселелері жөнінде шешімдер қабылдаудың тәртібін алайық. Мұны одан әрі демократияландырудың мүмкіндіктері бар. Менің бұл жерде айтып тұрғаным: мұндай шешімдердің жобасын еңбек коллективтерінде барған сайын кеңінен талқылау; тиісті жағдайларда кәсіподақтардың, комсомолдың, әйелдер ұйымдарының қорытындыларын міндетті түрде есепке алу; еңбекшілердің ұсыныстарына барынша мұқият қарау.

Ал енді жұмыстағы кең жариялылық, басшы қызметкерлердің халық алдында ұдайы түрде есеп беруі партия және мемлекет органдарының қызметін халықтың мұқтажы мен мүддесіне жақындата түсуге көмегін тигізбес пе еді?

Партияның Программасында басқару аппаратын қыскартып, оңтайлы ету міндеті жазылған. Мұны бұрынғысынша актуальды міндет санаған жөн ғой деп ойлаймын. Бұл практикалық тұрғыдан да, принциптік тұрғыдан да саяси мәселе, оны тіпті Лениннің өзі де өткір қойған болатын. Бізде бұл бағытта кейбір жұмыс та істеліп жатыр, бірақ жеткіліксіз. Іске зиян келтірмей-ақ көптеген мекемелер мен ұйымдардың штатын едәуір қыскартуға болатынына, жолдастар, мен кәміл сенемін. Босаған адамдар бізде кадр тапшылығы сезіліп отырған жерлерден әрқашан да өзіне лайық орын таба алады.

Әрине, партия Программасының жаңа редакциясында өндірісті басқарудағы демократиялық негіздерді одан әрі дамыту тақырыбы едәуір орын алуға тиіс. Ертең СССР Жоғарғы Советінің сессиясында біздің мемлекетіміздің тарихындағы еңбек коллективтері туралы тұңғыш Заңның жобасы қаралады. Бұл зор саяси маңызы бар акт. Заңның егжей-тегжейлі, шын мәніндегі бүкілхалықтық талқылаудан кейін қабылдануы дұрыс та, жақсы да. Және оның толық жүзеге асырылуының өте зор маңызы бар.

Қоғамның мүдделері мен азаматтардың праволарын қорғайтын заңдарды мейлінше қатаң сақтамайынша біздің қоғамдық дамуымыздың калыпты барысы мүмкін емес. Атап айтқанда, жеке бастың баю мақсатымен мемлекеттік, қоғамдық мүлікті және қызмет бабын пайдалану жағдайлары сияқты құбылысты толық жою қажет. Егер ойлап қарасақ, бұл біздің құрылыстың мәнінің өзін бүлдіруден басқа ештеңе де емес. Бұл орайда заң ымырасыз болуға, ал оны қолдану — бұлтартпастай болуға тиіс. Халықтың мүддесін қорғау — бұл біздің социалистік демократия негіздерінің бірі.

Тағы бір мәселе жайында, жолдастар. Біз өзіміздің демократиялық нормаларымыз бен нұсқауларымыздың іспен баянды етілмеуі, істің формасын, сырткы көрінісін ғана місе тұту сияқты практикаға карсы нағыз соғыс жариялауға тиіспіз. Айталық, егер жиналыс, іс жүзінде жиі байқалатынындай, негізінен алғанда дайындалған сценарий бойынша өтетің болса, егер онда мүдделі, ашық талқылау болмаса, қатысушылардың сөзі күні бұрын редакцияланып отырса, ал инициатива, әсіресе сын атаулы бипаздалып және тұнышықтырылып отырса, мұндай жиналыстан келер қанша пайда бар? Еңбекшілердің мүддесін қорғап, өндірістегі қандай да болсын ықтиятсыздыққа қарсы үн көтеруге батылы бармайтын кәсіподақ ұйымының жұмысында қанша құн болмақ? Немесе егер дабылға құлақ аспаса, қажетті шараларды қолданбаса, онда халықтық бақылаушылар қызметінде не құн бар?

Сөздің ешуақытта істен алшақ кетпеуіне, ал істің мәні формамен алмастырылмауына қол жеткізудің мейлінше зор маңызы бар. Бұл, керек десеңіздер, мемлекеттік және қоғамдық өмірдің барлық буындарындағы социалистік демократиямызды жетілдірудің аса маңызды резервтерінің бірі.

Алысырақ перспективаға келетін болсақ, оны біз, коммунистер, советтік мемлекеттіктің бірте-бірте қоғамдық өзін өзі басқаруға ұласуынан көреміз. Ал мұның өзі, біздің есебіміз бойынша, жалпыхалықтық мемлекетті одан әрі дамыту, бұқараны қоғам істерін басқаруға неғұрлым кеңінен тарту жолымен жүзеге асатын болады.

Сірә, бұл процесс өз бетінше және кейбіреулердің ізгі ниеті бойынша өтпекші емес. Ол қоғамның материалдық мүмкіндіктеріне де, бұқараның саяси санасы мен мәдениет дәрежесіне де байланысты. Мұны түсініп, есте ұстау өте маңызды. Демократияны өрістетудің одан арғы жолдары мен формаларын жалаң ойдан шығармай, өмірге сүйену қажет. Біздің программалық нұсқауларымыздың шынайылығының кепілі міне осында.

Әлбетте, жолдастар, КПСС Программасының жаңа редакциясында партияның ұлт саясатының мәселелері тиісті орын алатын болады. Кемелденген социализмді жетілдіру жан-жақты ойластырылған, ғылыми негізделген ұлт саясатын міндетті түрде қамтуға тиіс екендігін мен бұрын да атап өткен болатынмын. Ол саясаттың негізінде бізге Ленин өсиет еткен мынадай принциптер жатыр: еліміздің барлық ұлттары мен халықтарының толық тең праволылығы, олардың туысқан одақ шеңберінде емін-еркін дамуы және бір-бірімен ұдайы жақындасу бағыты. Бұл саясаттың жүзеге асырылуы барлық совет адамдарын социалистік интернационализм рухында, Совет Одағының барлық халықтарының мүдде ортақтығын терең сезіну рухында дәйектілікпен тәрбиелеуді талап етеді және алдағы уақытта да талап ететін болады.

Жолдастар! Адамдарды рухани жағынан дамыту жөнінде көлемді жұмыс жүргізілмейінше кемелденген социализмді жетілдіру мүмкін емес.

Осында дұрыс айтылғанындай, адамның қалыптасуы оның өмірінің алғашқы жылдарынан басталады. Біздің мектебіміз бен басқа да оқу орындарымыздың жұмысы туралы Пленумның барысында аз айтылған жоқ. Мен бір ғана нәрсені атап көрсеткім келеді: партия біздегі адамның тек белгілібір білім жиынтығының иесі ретінде ғана емес, ең алдымен социалистік қоғамның азаматы, өзіне тән идеялық қағидалары, моралі мен мүдделері, еңбек пен мінез-құлықтың жоғары мәдениеті бар коммунизмнің белсенді құрылысшысы ретінде де тәрбиеленуіне күш салады.

Тәрбиенің жақсы құралы — оқуды өнімді еңбекпен ұштастыру. Мектеп оқушысының бойына пайдалы еңбекке деген дағды мен сүйіспеншілікті сіңіру бағытын бұлжытпай жүргізу керек. Бұл дене еңбегі немесе ой еңбегі болуы мүмкін, бірақ міндетті түрде нағыз еңбек — қоғамға қажетті, өнімді еңбек болуға тиіс.

Еңбек дене тәрбиесінің дамуына да ықпал етеді. Ал бізде бұл істің жайы онша мәз емес. Мен бұл арада физкультура сабақтары мен спорт жаттығуларын ғана емес, сонымен бірге гигиена мен медициналық көмек саласындағы білімнің белгілібір мөлшерін меңгеру жайында айтып тұрмын. Адам өз организмін жас күнінен-ақ біліп, оны дұрыс күте алатын болуы керек.

Ал адам эстетикалық тәрбиенің бастапкы негіздерін, бүкіл өміріне жететін әсемдік сезімін, өнер шығармаларын түсіне, бағалай білуді, көркем творчестводан нәр алуды мектепте үйренбегенде қай жерден үйренбек?

Әрине, барлық осы міндеттердің шешімі көптеген күш-жігер мен уақытты талап ететін болады. Өзгесін былай қойғанда, қазіргі талаптарды ескере отырып, педагогика кадрларын іріктеу мен даярлауды жақсартуға тура келеді.

Біз осында, президиумда отырып, мына жайында пікір алыстық. Тегінде, біздің мектепте, кәсіптік-техникалық оқыту жүйесін қоса, реформа жасау туралы мықтап ойластыру қажеттігі туатын болар.

Жолдастар! Кемелденген социализмді жетілдірудегі партияның стратегиясы берік маркстік-лениндік теориялық іргетасқа сүйенуге тиіс. Солай бола тұрса да, егер ашығын айтсақ, өзіміз өмір сүріп, еңбек етіп жатқан қоғамды біз күні бүгінге дейін тиісті дәрежеде зерттегеніміз жоқ, оған тән заңдылықтарды, әсіресе экономикалық заңдылықтарды толық ашқанымыз жоқ. Сондықтан кейде, былайша айтқанда, эмпирикалық әдіспен, байқап көру мен қателесудің мейлінше тиімсіз жолымен іс-қимыл жасауға мәжбүр боламыз.

Ғылым, өкінішке қарай, бірқатар маңызды проблемалардың кемелденген социализмнің принциптері мен жағдайларына сай келетін қажетті шешімдерін практикаға әлі де айтып бере алған жоқ. Мен не туралы айтып тұрмын? Айталық, ең алдымен өндіріс тиімділігін, өнім сапасын арттырудың негүрлым сенімді жолдарын таңдау, баға белгілеудің ғылыми негізделген принциптері. Және бұл ғана емес. Өмір біздің қоғамымыздың ілгері басуымен байланысты жаңа проблемаларды үсті-үстіне ұдайы алға тартып отыр. Оның үстіне, қазір бірқатар басқа елдердің де социалистік даму тәжірибесі бар, ол да мұқият зерттеуді, бағалауды және қорытуды қажет етеді. Қысқасы, КПСС Программасының жаңа редакциясында қазіргі жағдайдағы қоғамдық ғылымдардың атқаратын роліне міндетті түрде назар аудару керек.

Қолданылып жүрген Программада біздің социалистік қоғамдағы әдебиет пен өнердің маңызы жайында тәп-тәуір айтылған. Сонымен бірге осы жөніндегі кейбір қағидалар, сірә, қосымша дамытуды қажет ететін болар.

Партия ғылымды, мәдениетті байытатын нәрсенің бәрін қолдайды, еңбекшілерді кемелденген социализм нормалары мен принциптерінің рухында тәрбиелеуге көмектеседі. Ол жұмыс формалары мен стиліне араласпай-ақ таланттарға, суреткердің творчестволық ізденісіне қамкорлықпен, ілтипатпен қарайды. Бірақ партия өнердің идеялық мазмұнына немқұрайды қарай алмайды. Ол әрқашан да өнердің дамуын халық мүдделеріне қызмет ететіндей мақсатта бағыттап отырады. Әңгіме, әрине, әкімгершілік жайында болып отырған жоқ. Көркем творчествоға ықпал етудің басты әдісі маркстік-лениндік сын, белсенді, сергек, зерделі сын және сонымен бірге идеялық жағынан жат, шеберлік тұрғысынан әлсіз шығармаларға ымырасыз сын болуға тиіс.

Халықтың мәдени дәрежесі өскен сайын адамдардың ақыл-ойына өнердің тигізер әсері қаншалықты күшейіп отырғанын біздің бәріміз көріп отырмыз. Сөйтіп оның қоғамдық өмірге белсене араласуының мүмкіндіктері де артып келеді. Демек, өнер қайраткерлерінің қолындағы қуатты қаруы халық ісіне, коммунизм ісіне қызмет ететін болуы жөніндегі оның жауапкершілігі орасан зор көлемде арта түседі.

Жолдастар! Ғасырдың соңғы ширегіндегі дүниежүзілік дамудың тәжірибесі Программаның халықаралық проблемаларға қатысты көптеген қағидаларын толықтыра түсу қажеттігін талап етеді.

Дүниежүзілік аренадағы күштердің арасалмағы елеулі түрде өзгерді. Дүниежүзілік екі қоғамдық системаның күресі бұрын-соңды болмаған дәрежеде шиеленісіп кетті. Ал сөйте тұра осы системалардың арасындағы тарихи тартысты әскери қақтығыс арқылы шешу әрекеті адамзат үшін апатты болар еді. Олардың арасындағы өзара қатынастардың одан әрі даму сипаты, яғни, іс жүзінде алғанда, Жер бетіндегі бейбітшілікті сақтау мәселесі — бүгінгі таңда да, таяу болашақта да біздің партиямыздың сыртқы саясатының өзекті проблемасы.

Және тек біздің партиямыздың ғана емес. Дүние жүзіне төнген ядролық соғыс қатері бүкіл коммунистік қозғалыс қызметінің негізгі мән-мағынасын жаңаша бағалауға мәжбүр етеді. Коммунистер әрқашан да адамды адамның езуі мен қанауына қарсы күрескерлер болған, ал бүгінде олар сонымен бірге адамзат цивилизациясын сақтап қалу жолында, адамның өмір сүру правосы жолында күресуде. Мұны Программада да көрсетпеске болмайды.

Қазіргі уақытта социализм елдері, олардың саясаты Жер бетінде баянды бейбітшілікті қамтамасыз ету ісінде орасан зор маңызды фактор болып табылады. Осы елдердің ынтымақтастығы мен топтасқандығын нығайту, мен айтар едім, КПСС пен Совет мемлекетінің халықаралық қызметінің ең бірінші бағыты.

КПСС Программасында социалистік елдердің арасында пайда болған қатынастардың жаңа тұрпаты жайында айтылған. Бірақ соңғы жиырма жыл біздің социализм дүниесі туралы түсінігімізді байытты, оның қаншалықты әралуан және күрделі екенін айқынырақ етіп көрсетті. Жекелеген социалистік елдердің арасында экономикада, мәдениетте, социалистік дамудың міндеттерін шешу жолдары мен әдістерінде үлкен айырмашылықтар бар. Бұл — табиғи нәрсе, тіпті бір кезде ол бізге бұдан гөрі бірыңғайлау болатын секілді көрінсе де, бұл солай.

Социалистік құрылыс қоғамның сенімді прогресі мен елдер арасындағы үйлесімді өзара қарым-қатынастар үшін барлық мүмкіндіктерді туғызатынын дүниежүзілік социализмнің тарихы қуаттап отыр. Бұл мүмкіндіктердің социалистік интернационализм принциптері негізінде қалай жүзеге асырылып жатқанын, бұл принциптерге әрбір елдің суверенді праволарын сөзсіз құрметтеу де, сондай-ақ өзара жолдастық қолдау, өзара көмек те кіретінін біз талай мысалдардан көріп отырмыз. Алайда, тәжірибе көрсетіп отырғанындай, осының бәрі өздігінен келмейді. Мүмкіндіктер жүзеге асуы үшін дұрыс саяси бағыт қажет.

Саясаттағы қателіктер үшін жауап беруге тура келеді. Компартияның басшылық ролі әлсірейтін болса, дамудың буржуазиялық-реформистік жолына сырғып кету хаупі туады. Партияның халықпен байланысы үзіле қалса — осы өліарада еңбекшілердің мүдделерін білдіруші дейтін атаққа үміт артқан кеудемсоқтар пайда болады. Ұлтшылдық пиғылдарға тойтарыс берілмейді екен — мемлекетаралық жанжалдар туады, ал былайша қарасаң, социалистік дүниеде мұндай жанжалдарға негіз де болмаса керек.

Әсіресе, әрине, арадағы айырмашылықтардың ынтымақтастықты дамытуға бөгет жасамағаны ерекше маңызды. Мұны қамтамасыз ету — коммунистердің, басқарушы коммунистік партиялардың қасиетті міндеті. Түптеп келгенде, жаңа қоғамның құрылысшылары ретінде біздегі ортақ нәрселерге қарағанда, біздерді ажырата аларлық жәйттер әлдеқайда аз ғой.

Біз социализмнің барлық елдерімен достықты жақтаймыз. Ал біздің ең жақын достарымыз бен одақтастарымызға — социалистік достық одақ елдеріне келетін болсақ, онда біздің пікіріміз ортақ: өмір ынтымақтастықты жай ғана ұлғайтып қоймай, сонымен бірге оның сапасын, тиімділігін арттыруды да талап етіп отыр.

Бұл, біріншіден, саяси өзара іс-қимылды одан әрі жетілдіру деген сөз, ал оның аса маңызды құралы Варшава Шартының Ұйымы болып табылады. Біз бұл саладағы ынтымақтастығымыз барған сайын тығыз бола түседі ғой деп пайымдаймыз. Бұл ынтымақтастық, әрине, алдағы уақытта да жекелеген мемлекеттер жағдайының ерекшеліктерін, сондай-ақ өзіндік мүдделерін есепке ала отырып дамитын болады. Сонымен бірге бірлесіп белгіленетін ортақ бағыт туысқан елдердің пікірлері мен позицияларының барған сайын берки түсер жиынтығы болмақшы.

Біз, екіншіден, экономикалық интеграцияның сапалық жағынан жаңа деңгейіне ұмтыламыз. Онсыз қазірдің өзінде социалистік достық одақ елдерінің өмірін елестету мүмкін емес. Ал болашақта интеграция барған сайын анағұрлым терең, кең құлашты және тиімді бола түсіп, достық одақ елдерінің ұлттық экономикаларын нығайтуды сенімді түрде қамтамасыз етеді. Біздің бірлескен күш-жігеріміз осыған бағытталған.

Ақырында, рухани өмір саласында туысқан халықтардың идеялық жағынан одан әрі жақындасатынына, бірлік, тарихи тағдырлар ортақтығы сезімі нығайып, мәдени игіліктер алмасу кеңейе беретініне біздің көзіміз кәміл жетеді.

Әлбетте, мұның бәрі — ұзақ мерзімді сипаты бар процестер. Бұл процестер қазірдің өзінде жүріп жатыр, бірақ ертеңгі күндері, болашақтағы ондаған жылдарда одан да кең ауқымда өрістейтін болады. Сондықтан біз социализм елдерінің қоғамдық даму деңгейлері неғұрлым жоғары және неғұрлым бір-біріне жақын болған сайын, олардың арасындағы өзара ұғынысушылық та соғұрлым күшті, ынтымақтастығы соғұрлым табиғи, бай және тереңірек болады деген сенімдеміз.

Социализмнің жеке елдерінің арасында, сондай-ақ дүниежүзілік коммунистік қозғалыстағы кейбір туысқан партиялар арасында белгілібір мәселелер бойынша алауыздықтар туа қалса, олардың мәнісіне объективті ғылыми талдау жасау, бұларды маркстік-лениндік негізде жою жолдарын, коммунистердің топтасқандығын нығайту жолдарын іздестіру — бұл, сөз жоқ, партияның халықаралық көлемдегі маңызды міндеттерінің бірі. Егер біз нақты шындық негізінде қалғымыз келсе, Программа оны орағытып өте алмайды.

Программаның жаңа редакциясында бейнеленуге тиісті қазіргі дүниенің түбегейлі белгілерінің бірі — отарлық немесе жартылай отарлық тәуелділіктен азат болған Азия, Африка, Латын Америкасы елдерінің өскелең ролі. Бұларда жүріп жатқан процестер күрделі, әрі біртекті емес, сондықтан бұларды дұрыс түсінудің маңызы зор.

Бұл елдердің кейбіреулерінде капиталистік құрылыс орнықты. Бірақ империалистік державалар жүргізіп отырған үстемдік пен өктемдіктің агрессияшыл саясаты олардың да объективті мүдделеріне қайшы келеді. Экономикалық мешеулікті жоюға ұмтыла отырып, бұл елдер тең праволы халықаралық ынтымақтастыққа, баянды бейбітшілікке діліer болып отыр. Олардың көпшілігі социализм елдерімен байланысты өз тәуелсіздігін нығайтудың құралы деп біледі. Әлбетте, біз алдағы уақытта да бұл мемлекеттердің суверенитетін толық құрметтей отырып, істеріне қол сұқпастан, олармен өзара тиімді ынтымақтастық бағытын жүргізе беретін боламыз.

Бұрынғы отарлық дүниеде социалистік бағдарды таңдап алған елдер бізге анағұрлым жақын. Бізді олармен тек сыртқы саясаттағы антиимпериалистік, бейбітшіл ортақ мақсаттар ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік әділеттік пен прогрестің ортақ мұраттары да біріктіріп отыр. Біз, әрине, олардың жағдайының күрделілігін, революциялық дамуының қиындықтарын да көріп отырмыз. Өйткені социализмді мақсат ретінде жариялау бір басқа да, оны құру бір басқа ғой. Бұл үшін өндіргіш күштердің, мәдениет пен қоғамдық сананың белгілібір дәрежесі керек. Социалистік елдер осы прогресшіл мемлекеттермен ынтымақтасып, оларға саясат, мәдениет саласында көмек көрсетеді, олардың қорғанысын нығайтуға жәрдемдесіп келеді. Біз өз мүмкіндіктерімізге қарай олардың экономикалық дамуына да көмектесіп келеміз. Бірақ негізінен бұл даму, осы елдердің күллі қоғамдық прогресі сияқты, әрине, тек олардың халықтары еңбегінің, олардың басшыларының дұрыс саясатының нәтижесі ғана бола алады.

Капитализм дүниесіне келетін болсақ, біз бұл қоғамдық системаның жаппай дағдарысының едәуір тереңдей түскеніне куә болып отырмыз. Соғыстан кейінгі кезеңде капитализмнің өз дамуының белгілібір тұрақтылығын сақтауына себін тигізген әдістер барған сайын тиімділігін жоюда. Сан миллиондаған еңбекшілер жұмыссыздыққа, қайыршылыққа душар болып отырғанда, империализм тереңдігі мен ауқымы жағынан бұрын болып көрмеген ғылыми-техникалық революцияның әлеуметтік зардаптарын жоюға дәрменсіз екені барған сайын айқын бола түсуде.

Империализм ішкі және мемлекетаралық антагонизмдерден, дүмпулерден, жанжалдардан әбден шатасты. Мұның өзі капиталистік елдердің саясатына терең, сонымен бірге әрқилы әсер етіп отыр.

Бір жағынан, бұдан бұрын айтылғандай, АҚШ империализмі бастаған әсіре реакцияшыл күштердің агрессияшылдығы күрт ұлғайды. Қайткен күнде де дамуды кейін шегеруге тырысып баққан әрекеттер қолданылып жатыр. Әрине, мұндай саясат империалистерді табысқа жеткізбейді, бірақ ол өзінің авантюризмі арқылы адамзатқа өте-мөте хауіпті. Сондықтан ол халықтардың қуатты қарсылығына тап болып отыр, ал бұл қарсылықтың өсе беретіні күмәнсіз.

Алайда бүгінгі капиталистік дүниеде халықаралық аренадағы жағдайды анағұрлым нақты ескеретін басқа да тенденциялар, басқа да саясатшылар бар. Олар әлемде қазірдің өзінде бұлтартпас процестердің болғанын түсінеді, қоғамдық құрылысы әртүрлі мемлекеттердің ұзақ уақыт бейбіт қатар өмір сүруінің қажеттігін және екі жаққа бірдей пайдалы екенін түсінеді. Біз, өз тарапымыздан, бұған әзір екенімізді талай рет айттық және тағы да қайталап айтамыз. Біз мұның өзі дүниені бөліп тұрған әлеуметтік баррикаданың екі жағындағы халықтардың мүдделеріне сай келетініне сенімдіміз. Өйткені дүние жүзіндегі барлық елдерге қатысы бар және маңызы барған сайын арта түсетін келелі проблемалар аз емес қой. Мысалы, планетамыздағы табиғатты сақтау, энергияның жаңа көздерін меңгеру, космосты, Дүниежүзілік мұхит ресурстарын игеру.

Коммунистер болашақ социализмдікі екеніне кәміл сенеді. Тарихтың аяқ алысы осындай. Бірақ бұдан біз «революцияны экспорттаумен», басқа елдердің істеріне араласумен айналысады екенбіз деген мағына әсте де тумайды. «Революцияны экспорттау» жалпы мүмкін емес. Социализм әрбір нақты елдің қоғамдық дамуының объективті қажеттері негізінде ғана өсіп жетіледі. Социализм ақыр аяғында өзінің артықшылықтарын нақ капитализммен бейбіт жарыс жағдайында дәлелдейтініне біз берік сенеміз. Сондықтан біз өзімізге империализм таңып отырған әскери саладағы жарысты тіпті де жақтамаймыз.

Социализм мен империализм арасындағы әскери стратегиялық тепе-теңдік объективті түрде бейбіт қатар өмір сүруге көмектеседі. Осы тепе-теңдікке қол жеткізу — соңғы ондаған жылдардың ең маңызды қорытындыларының бірі. Ол біздің халқымыздан және социалистік достық одақтағы басқа да елдердің халықтарынан қыруар күш пен қаржыны талап етті, сондықтан біз оны бұзуға жол бермейміз. Біз өз еліміздің, достарымыз бен одақтастарымыздың хауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін бұдан былай да не қажеттің бәрін істейміз, империалистік реакцияның агрессияшыл пиғылдарын тежеудің қуатты факторы — Советтік Қарулы Күштердің әскери қуатын арттыра береміз. Ал егер қару-жарақ пен әскери шығындардың деңгейін екі жақтан бірдей төмендетіп, қарусыздануға кірісудің сәті түсетін болса, ал бұған біз белсенді түрде ұмтылып келеміз, онда мұның өзі барлық елдер мен халықтар үшін ұлы игілік болар еді.

Біздің мақсатымыз — тек соғысты болғызбау ғана емес. Біз халықаралық қатынастарды түбегейлі сауықтыруға, осы қатынастардағы барлық ізгі негіздерді нығайтып, дамытуға ұмтыламыз. Біз мемлекеттер мен халықтардың суверенді праволарының құрметтелуіне, халықаралық право принциптерінің қатаң сақталатын болуына күш саламыз, ал империализм бұл принциптерді серпіп тастауға, аяққа басуға барған сайын жиі әрекет жасауда.

Қысқасы, біздің заманымызда халықаралық қатынастардағы салауатты негіздерді ең дәйекті қорғаушы, бәсеңдік пен бейбітшілік мүдделерін, әрбір халықтың, бүкіл адамзаттың мүдделерін қорғаушы нақ осы социализм болып отыр. Осының барлығы туралы, сірә, КПСС Программасының жаңа редакциясында айқын айту керек болар.

Жолдастар! Еліміздің алдында тұрған орасан зор міндеттерді шешу партияның басшылық ролін одан әрі арттыруды талап етеді. Сондықтан партия өзінің төл жұмысының формалары мен әдістерін ұдайы жетілдіріп отыруға тиіс. Бұл жөнінде КПСС Программасында әлі де жүзеге асыруды қажет ететін бірқатар қағидалар бар. Жаңа мәселелер де туындап отыр.

Мысалы, партия мен мемлекет органдары қызметтерінің іс жүзінде дұрыс бөлінуін қамтамасыз ету өте маңызды. Партия органдары мемлекеттік органдарды қайталамауға тиіс деп талай рет айтылды, бірақ оны болғызбаудың барлық уақытта бірдей сәті келе бермейді. Қорытындысында мұның өзі көбінесе мемлекеттік органдар басшыларының жауапкершілігін төмендетуге, оны партия органдарына аудара салуға тырысушылыққа әкеліп соқтырады, ал партия органдарында іске еріксіз ведомстволық көзқарас элементтерін туғызады.

Партиялық ішкі демократияны одан әрі дамыту, коммунистердің творчестволық белсенділігін, инициативасы мен жауапкершілігін арттыру — партияның зор резерві. Коммунистер партия мен ел өмірінің көкейтесті мәселелерін талқылағанда неғұрлым батылырақ және нақтырақ сөйлесе, қабылданған шешімдерді орындауға неғұрлым белсендірек қатысатын болса, біздің партиямыз өзінің тарихи міндетін соғұрлым табысты орындайтын болады.

Партиялық Программаның жаңа редакциясы күш-жігерді партия мен халықтың алдында тұрған өзекті міндеттерді шешу ісіне жұмылдыруда біздің бәрімізге көмектесуге тиіс. Егер біз ол міндеттерді жақсылап орындасақ, мұның өзі елді дамытудағы, халықтың тұрмысын жақсартудағы орасан зор жаңа қадам болмақ. Міне сонда біздің социалистік құрылысымыз өзінің артықшылықтарын, өзінің тартымдылық күшін бүкіл дүние жүзіне бұрынғыдан да сенімді түрде паш етеді.

Болашаққа арнап ойластырылған, айқын бағдарларды белгілеп қана қоймай, сонымен бірге оларды миллиондаған коммунистер мен партияда жоқтардың санасына жеткізу, сөйтіп, оларды алдағы жұмысқа белсене кірісетіндей ету маңызды. Идеология майданы жауынгерлерінің басты міндеттерінің бірі міне нақ осы. Идеологиялық, тәрбиелік жұмыс дегеніміз ең алдымен партияның бұқарамен байланысының мәселесі. Оның маңызы осында. Сондықтан да осы Пленум, мен кәміл сенемін, партияның барлық істерінде оған айтарлықтай көмек көрсететін болады.

(Сөз зор ынтамен тыңдалып, оған талай рет ұзақ қол шапалақталды).

ПАРТИЯНЫҢ ИДЕОЛОГИЯЛЫҚ, БҰҚАРАЛЫҚ-САЯСИ ЖҰМЫСЫНЫҢ АКТУАЛЬДЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ

КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, КПСС Орталық Комитетінің секретары К. У. ЧЕРНЕНКО жолдастың КПСС Орталық Комитетінің Пленумында жасаған баяндамасы

Жолдастар!

Қоғамды революциялық жолмен жаңғырту адамның өзін өзгертпейінше мүмкін емес. Сондықтан да біздің партия мынаны негізге алады: **жаңа адамды қалыптастыру — коммунистік құрылыстың аса маңызды мақсаты ғана емес, сонымен бірге сөзсіз шарты да.**

Ұлы Октябрь еңбек адамдарының творчестволық күштерін жүздеген жылдар бойына тұншықтырып келген әлеуметтік және рухани бұғауларды жойды. Революция жұмысшы табын қазіргі заманның бел ортасына қойды, еңбекші халықтың жасампаздық алып қайрат-жігеріне еркіндік берді. Советтік характердің ең асыл белгілері нақ осыдан бастау алады.

Коммунизм мұраттарының әділдігіне қалтқысыз сенетін жалынды патриот және интернационалист — совет адамы революциялық күрес пен революциялық жасампаздықтың барысында есейіп, шынықты және өсті. Оның ерекше қасиеттері — белсенді азаматтық позиция, барлық мемлекеттік және қоғамдық істерге етене мүдделілік, еңбекке инициативалы, творчестволық көзқарас. Қысқасы, жолдастар, былай деп есептеуге бізде барлық негіз бар: жаңа адам—бұл тек алыстағы мұрат қана емес, сонымен бірге біздің бүгінгі нақты шындығымыз да.

Бұдан біз лениндік партияның басшылығымен жүзеге асырылған аса терең әлеуметтік-экономикалық және саяси өзгерістердің, социалистік демократияны дамыту жөніндегі, еңбекшілердің саналылығын, әлауқаты мен мәдениетін арттыру жөніндегі оның ұдайы қамқорлығының нәтижесін көреміз.

Бұдан біз партияның бұқара арасындағы ұдайы өсіп отырған ықпалының, оның жұмысшы табымен, шаруалармен, интеллигенциямен нығая түскен байланыстарының, партия мен халықтың мызғымас бірлігінің жарқын айғағын көреміз.

Партияның XXVI съезінің бағытын жалғастырып, оның ішкі және сыртқы саясатының сабақтастығын қуаттап берген КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумдарының шешімдері бүкілхалықтық қолдау тапты. Совет Одағының еңбекшілері КПСС Орталық Комитетінің, Орталық Комитеттің Бас секретары Юрий Владимирович Андропов бастаған оның Саяси Бюросының кызметін кызу мақұлдайды. Бұл кызмет бүкіл мемлекеттік және шаруашылық механизмінің жұмысын дәйектілікпен жақсартуға, кадрлардың жауапкершілігін, ұйымшылдық пен тәртіпті күшейтуге, Отанымыздың экономикалық және қорғаныс қуатын одан әрі еселеп молайтуға, совет халқының әл-ауқатын арттыруға бағытталған.

Партияның қолында идеялық ықпал ету құралдарының аса бай, қуатты арсеналы, жақсы даярланған көптеген кадрлар, насихат пен тәрбиенің жоғары пәрменділігін, сапасын қамтамасыз ету үшін қажет нәрсенің бәрі бар. Алайда өмірдің өзі қандай үздіксіз және күрделі процесс болса, жаңа адамды қалыптастыру да дәл сондай үздіксіз және күрделі процесс екендігін ұмытуға болмайды. Еңбек пен тұрмыстың әлеуметтік-экономикалық жағдайлары өзгеруде, үсті-үстіне жаңа ұрпақтар есейіп, кемел шағына келуде. Ал мұның өзі толып жатқан жаңа міндеттер қойып, партия бұларды өзінің басты назарында ұстап отыр. Орталық Комитеттің 1979 жылғы 26 апрельдегі қаулысында, КПСС XXVI съезінің материалдарында, басқа да партиялық документтерде қазіргі жағдайдағы идеологиялық, саяси- тәрбие жұмысын жақсартудың басты бағыттары айқындалған. Біздің Пленумның мақсаты — осы шешімдердің орындалу барысын талқылау, істі бұдан былай қалай жүргізу жайында ақылдасу.

Социалистік мемлекет, деп атап көрсеткен болатын Ленин, бұқараның саналылығымен күшті. Сондықтан партия совет адамдарының идеялық-саяси, еңбек және адамгершілік тәрбиесін жетілдіруге ұдайы қамқорлық жасап отырады. Партия бұл жұмысты нақты-тарихи ахуалмен, дамуымыздың ішкі және сыртқы жағдайларымен үздіксіз байланыстырып жүргізеді.

Бүгін таңда партия мен халық бұрын-соңды болмаған ауқымды міндеттерді шешіп отыр. Біз аса ірі комплексті әлеуметтік-экономикалық программаларды, оның ішінде Азық-түлік және Энергетика программаларын жүзеге асырып, өндірісті интенсивтендіруге, ғылыми-техникалық прогресті жеделдетуге күш салып, ұлан-байтақ аймақтардың бейнесін өзгертіп жатырмыз. Біз өз экономикамыздың, ғылымымыздың, мәдениетіміздің орасан мүмкіндіктері, біздің табиғи ресурстарымыз неғұрлым толығырақ және тиімдірек пайдаланылуы үшін табанды күрес жүргізудеміз. Ал идеологиялық жұмыс барлық осы міндеттерге сай болуға тиіс екені түсінікті. Халықтың рухани қуатын қаншалықты жұмылдырып, оның еңбектегі және әлеуметтік белсенділігін қаншалықты арттыра алсақ, бесжылдық жоспардың жүзеге асырылуы, біздің ілгері басуымыздың қарқыны және әрине, елдің қорғаныс қабілетінің нығайтылуы да көбінесе осыған байланысты болмақ.

Өздеріңіз де жақсы түсінесіздер, жолдастар, қазіргі жағдайларда насихат және тәрбие жұмысының сипатына халықаралық ахуал елеулі түрде ықпал етеді. Соңғы кезде халықаралық жағдай едәуір шиеленісіп кетті. Америка Құрама Штаттары мен оның НАТО-дағы одақтастары мейлінше қатерлі бағыт ұстап отыр. Оның таптық мәні айдан анық: адамзат өміріндегі прогресті өзгерістерді тежеп, өзінің айрылып қалған позицияларын қайтарып алуға әрекет жасамақ. 60—70-ші жылдарда дүниежүзілік аренада біркатар ірі жеңілістерге ұшыраған империализм, ең алдымен американ империализмі, енді біздің қоғамдық құрылысымызға, маркстік-лениндік идеологияға қарсы өзінің көлемі жағынан бұрын-соңды болмаған түйдекті шабуыл жасап, совет адамдарының санасын уландыруға, біздің сыртқы саясатымыздың мақсаттарын бұрмалап көрсетуге, халықтардың бейбітшілігі мен бостандығы ісінің басты тірегі — нақты социализмнің өскелең ықпалын тойтаруға тырысып бағуда. Екі идеологияның шиеленіскен, шын мәнінде ғаламат күресі жүріп жатыр.

Осының барлығы идеялық-тәрбие жұмысының мазмұнын, оның формалары мен әдістерін жаңартуды, байытуды, актуальдандыруды, біздің бүкіл насихатымыздың айбындылығын күшейте түсуді талап етеді. Өмірдің өткір проблемаларынан жалтару, формализм мен даңғазалық сияқты құбылыстардан батылырақ арылу қажет. Реализм, шыншылдық пен іскерлік, біздің жетістіктерімізді шебер көрсете білу және адамдарды толғандырып отырған мәселелерге байыпты талдау жасау, ой сонылығы және баяндау айқындығы — Орталық Комитет идеология қызметкерлерін міне осыған бағдарлайды.

Бүкіл идеологиялық қызмет барлық жерде лениндік жұмыс стилін— жоғары идеялылықпен астасқан, социалистік мораль нормаларына, коллектившілдік өмір укладына қайшы келетін керітартпа атаулының бәріне ымырасыз, іскерлік, творчестволық, жаңашылдық стилін орнықтыруға көмектесуге тиіс.

Біздің Пленумымызға айрықша рең беретін нәрсе — ол ғылыми коммунизмнің, пролетарлық идеологияның негізін қалаушы Карл Маркстің жылы деп орынды түрде аталған жылда өткізіліп отырғандығы. Бұл идеологияның ғылымилығы мен демократизмі, революцияшылдығы мен гуманизмі оны империализмнің қанаушылық тәртіптері мен агрессияшыл саясатын ақтайтын және жебейтін, ұлтшылдық пен шовинизмді уағыздайтын буржуазиялық идеологиядан түбегейлі түрде өзгешелейді. Буржуазиялық идеологияға қарама-қарсы коммунистік идеология миллиондардың ақыл-ойы мен жүрегін өзінің ақиқаттығы мен адалдығы, тұтастығы мен оптимизмі арқылы баурайды. Ол—өрлеуші таптың идеологиясы, жаңа қоғамның идеологиясы, бейбітшілік пен халықтар арасындағы достықтың идеологиясы.

I

Жолдастар! Идеологиялық жұмыстың пәрменділігі еліміз бастан кешіп отырған кезеңнің ерекшеліктері қаншалықты дәл ескерілетіндігіне тікелей байланысты болады. Жалпы тұрғыдан алғанда бұл мәселе айқын. **Советтік қоғам кемелденген социализмнің тарихи ұзақ кезеңіне аяқ басты; оны жан-жақты жетілдіру — біздің стратегиялық міндетіміз.**

Осы қағидалардың өзінде-ақ біздің дамуымыздың қазіргі сатысының диалектикасы айқын бейнеленген. Ол — толысқан социализм кезеңі. Бірақ бұл осы кезеңнің бастамасы ғана. Бір жағынан, біздің алдымызда бүгінгі және ертеңгі күннің келелі міндеттері тұр, ал екінші жағынан, былайша айтқанда, кешегі өткен күннен қалған проблемалар өмір сүріп отыр.

Коммунизмнің бірінші фазасының көптеген экономикалық, әлеуметтік-саяси және мәдени міндеттерін шешуде зор табыстарға қол жетті. Коммунистік болашақ өркендері көз алдымызда жетіліп келеді. Сонымен бірге біздің ілгері басуымызды шаруашылық механизміндегі кемістіктер, бізді қанағаттандыра алмайтын еңбек өнімділігі, әсіресе ауыл шаруашылығындағы еңбек өнімділігі, адамдардың бір бөлігінің азаматтық кемелдігі мен тәртіптілігінің жеткіліксіздігі тежеп келеді.

Еңбекшілердің көзқарасы, көңіл күйі тек біздің жетістіктеріміздің ғана емес, сонымен қатар кемшіліктеріміздің, қиыншылықтарымыздың ықпалымен де қалыптасатыны түсінікті. Мұны ескермеуге болмайды. Партияның аса маңызды міндеті — «нақ бүкіл таптың (оның коммунистік авангардының ғана емес), нақ барлық еңбекшілер бұқарасының (оның алдыңғы қатарлы адамдарының ғана емес) саналылығы мен әзірлігінің шынайы күйін байыпты қадағалап отыру» деген лениндік нұсқауды қатаң басшылыққа алып отыру керек. Тек осындай жағдайда ғана бұқаралық-саяси жұмыста, коммунистік жасампаздық ісінде табыстан үміттенуге болады.

Осының бәрі біздің алдымызға бірқатар теориялық және практикалық міндеттер қояды. **Теориялық** міндеттерді алып қарайық.

КПСС XXIV — XXVI съездерінің, Орталық Комитеттің Пленумдарының материалдарында, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андроповтың сөздерінде айтылған қағидалар мен тұжырымдарды біз марксистік-лениндік ойдың соңғы уақыттағы шынайы жетістіктері деп орынды түрде санаймыз. Кемелденген социализм концепциясын, ғылыми-техникалық революция жағдайында өндіріс тиімділігін арттыру жолдарын талдап жасау, коммунизмнің бірінші фазасының тарихи шеңберінде қоғамның тапсыз құрылымының қалыптасуы туралы мәселе қою, қазіргі кезеңдегі ұлт мәселесінің мазмұны туралы, халықаралық өмірдің аса маңызды тенденциялары туралы біздің түсінігімізді тереңдету, соғыс және бейбітшілік туралы, социалистік Отанды қорғау туралы лениндік ілімді дамыту — міне осы және басқа теориялық жинақтаулар партияны жаңа идеялармен, заманымыздың актуальды проблемалары жөнінде ғылыми негізделген, байыпты көзқараспен қаруландырады.

Әлбетте, КПСС өзінің теориялық қызметінде совет философтарының, экономистерінің, тарихшыларының, социологтерінің, юристерінің, психологтерінің таңдаулы еңбектеріне сүйенеді. Әйтсе де ғылыми мекемелер тарапынан партияға көмек бұдан әлдеқайда сүбелі бола алар еді.

Нақты мысал келтірейін. Біз сонау 60-шы жылдарда құрылған СССР Ғылым академиясының Социологиялық зерттеулер институты мен Орталық экономика-математика институтынан көп нәрсе күткен едік. Бірақ күні осы уақытқа дейін әлеуметтік құбылыстар мен актуальды экономикалық проблемалар жөніндегі егжей-тегжейлі нақты зерттеулерді көре алмай келеміз. Бұл институттардың қызметінде белгілібір дәрежеде басқа да кейбір ғылыми мекемелерге тән кемшіліктер: өзіндік «диссертациялық» және топтық мүдделермен тұйықталу, тақырып ұсақтығы, олардағы партиялық ықпалдың әлсіздігі айқын көрінді. Орталық Комитеттің ғылым және оқу орындары бөлімі, СССР Ғылым академиясының президиумы мен қоғамдық ғылымдар секциясы, партия ұйымдары зерттеулерді жоспарлау мен ұйымдастыру, ғылыми коллективтердің жұмыс стилі мен әдістері мәселелеріне көбірек көңіл бөлгені жөн.

Толысқан социализм проблематикасы қоғамдық ғылымдарды дамытудың сара бағытында болуға тиіс. Әңгіме қазірдің өзінде ашылған ақиқаттарға сүйене отырып, теориялық көкжиегімізді кеңейте түсу, елдің экономикалық, әлеуметтік-саяси және рухани прогресінің аса маңызды заңдылықтары жөніндегі түсінігімізді тереңдете беру арқылы ілгері басу туралы болып отыр. Әңгіме сондай-ақ советтік қоғамның кемелденуін, толысуын оның толық жетілгендігі деп пайымдамау, қол жеткенді дәріптемеу туралы да болып отыр. Барлық қоғамдық ғылымдардың күш-жігерін біздің ең таяудағы және перспективадағы мақсаттарымызға жетудің әдістері мен құралдарын сындарлы түрде талдап жасауға шоғырландыру қажет.

Сыртқы саяси факторларды, халықаралық қатынастарды зерттеудің маңызы да бұдан кем емес. Адамзаттың болашағы жөнінде коммунистерге тән оптимистік көзқарас тарихи прогресті жадағай, үстірт түсінуге негізделе алмайтыны айқын. Мұның өзі халықаралық аренадағы тап күштерінің ара салмағына үнемі зер салып отыруға, қазіргі күннің басты мәселесі — соғыс және бейбітшілік туралы мәселені шешуге олардың тигізетін ықпалын ескеріп, көре білуге міндеттейді. Социализм елдеріндегі әлеуметтік-саяси процестерді, дүниежүзілік социалистік достық одақты жан-жақты нығайтудың жолдарын, мемлекеттік-монополистік капитализм мен пролетариаттың таптық күресінің, дүниежүзілік коммунистік және жұмысшы қозғалысының, социалистік бағдар алған елдердің дамуының ең жаңа ерекшеліктерін, заманымыздың ғаламдық проблемаларын тереңірек талдау қажет.

Бұл жерде ғалымдардың назар аударуын талап ететін барлық нақты проблемаларды тізіп жатудың қажеті жоқ қой деп ойлаймын. Мәселені неғұрлым жинақы түрде қояйық: егер істің принципті жағын алсақ, қоғамтану саласындағы зерттеулердің қандай болуын қалар едік?

Біріншіден, олар барлық плюстері мен минустерін қоса алғанда нақты қалыптасқан шындықты басшылыққа алуға, қоғамдық дамудың объективті заңдарын толығырақ ашып беруге тиіс.

Қоғамдық дамудың қозғаушы күші ретіндегі қайшылықтар туралы мәселенің теория мен практика үшін өзекті маңызы бар екені мәлім. Ол капитализмнен социализмге өту кезеңіне қатысты алғанда жаман шешілген жоқ. Бүгінде толысқан социализмге тән антагонистік емес қайшылықтарды, оларды советтік қоғамның нығая түскен әлеуметтік-саяси және идеялық бірлігі жағдайында шешудің ерекшеліктерін жан-жақты зерттеу талап етіледі. Советтік қоғамда, кез келген әлеуметтік организмдегі сияқты, жаңаның ескімен күресі жүріп жатыр, тек жасампаздық қана емес, сонымен қатар келеңсіз тенденциялар да бар. Бұл, мысалы, жергіліктілдік пен ведомствошылдық, бюрократизм мен консерватизм. Осы және басқа мұндай құбылыстардың себептерін ашып көрсеткен, оларды жоюдың құралдарын таба білген жөн.

Екіншіден, ғылыми мекемелер неғұрлым жедел, икемді жұмыс істеуге тиіс. Өмір бір рет белгілеп берілген схема бойынша дами бермейді. Оқиғалардың күтпеген бұрылыстары болады. Дәл сондай күтпеген мәселелер де туып отырады. Сондықтан ғылыми күштерді оларға дер кезінде шоғырландыра білу керек.

Үшіншіден, ғылым заңдары мен категориялары жөніндегі дискуссиялар, олар қаншалық мәнді болғанымен, тек өзіндік, схоластикалық сипатта болмауға тиіс. Партия ғылыми зерттеулердің нәтижесінде игілікті практикалық ұсыныстар жиірек пайда болады деп үміттенеді.

Төртіншіден, ғылыми қызметкерлердің болашаққа көбірек бағдар ұстап жұмыс істеуі, толғағы жетіп келе жатқан тенденцияларды дер кезінде «аңғара білуі» қажет. Мен ертеңгі күнді жақсырақ көруге, негізделген шешімдер қабылдауға мүмкіндік беретін сенімді болжам жасауды айтып тұрмын.

Ал ең маңыздысы — қоғамдық ғылымдар революциялық теорияны мүлтіксіз басшылыққа алып отыруға, ғылыми ізденістің сыннан өткен маркстік-лениндік методологиясын шебер қолдануға міндетті. Әлбетте, жаңа фактілердің қалыптасқан көзқарасты толықтыру, дәлдей түсу қажеттігін туғызуы мүмкін. Бірақ қайта қарауға болмайтын ақиқаттар, баяғыда және біржола шешілген проблемалар бар. Ғылым негізінде қала отырып, материалистік диалектиканың түбегейлі принциптерін «ұмытуға» болмайды.

Мысалы, адамның адалдық, батылдық, байсалдылық сияқты қасиеттерін оның бойында «жағымды» гендердің болуымен түсіндіріп, бұл қасиеттердің әлеуметтік ортада қалыптасатынын іс жүзінде жоққа шығаратын пікірді ғылыми концепция деп тануға бола қояр ма екен. Өйткені, жаратылыс және техника ғылымдарының ұғымдары мен әдістерін қоғамдық құбылыстар саласына қалай болса солай көшіру әрекеттерінің, табиғат пен қоғамның өзара қатынасын жадағай түсіндірудің қаншалықты өнімсіз екені, мұның өзі іс жүзінде осы ғылымдардың қоғамтанумен жемісті ынтымақтастығын нығайтуға бөгет жасайтыны көптен мәлім ғой. Осы іспеттес қате көзқарастарды жоюда дұрыс жолға қойылған ғылыми сын маңызды роль атқарады. Теориялық айтыста идеологиялық «айдар» тағуға, әрине, жол беруге болмайды. Бірақ, мұның өзі көрінсу осал еңбектерге бет жүзіне қарамай тиісті баға беру керектігін жоққа шығармайды. Дүниеге көзқарастың айқындығы, керек десеңіздер, ой-пікірдің методологиялық тәртібі — қоғамдық ғылымдарды ойдағыдай дамытудың сөзсіз шарты.

Біздің ғылымымызда партия мен халыққа берілген ондаған мың еңбеккор адамдар жұмыс істейді. Бұл — үлкен күш. Партия совет ғалымдары алдағы уақытта да біздің социалистік Отанымызға қызмет етуге өздерінің барлық білімін, өздерінің бүкіл талантын жұмсай беретініне сенеді.

Жолдастар! **Кемелденген социализмді жетілдіру идеясы теориялық қана емес, сонымен бірге бүкіл насихаттық, тәрбиелік жұмысқа да негіз етіп алынуға тиіс.**

Бұған баса көңіл бөлуге тура келіп отырған себебі не? Оның себебі, ең алдымен, — белгілібір дәуірде, өздеріңіз білесіздер, коммунизмнің ең жоғары фазасына өтудің жолдары мен мерзімдері туралы жеңілдетілген ұғым орын алып келді. Былайша айтқанда, біздің қиялымызды асықтыра отырып, кейбір теоретиктер, насихатшылар өзіміз жүріп келе жатқан жолдың кедір-бұдырын елемеді, өмірдің нақты жағдайларынан қол үзді. Асылында насихаттың шындықтан «алшақтауын» толық және саналы түрде жеңбейінше сөз бен істің бірлігіне жету мүмкін емес, өйткені біздің күшіміздің аса маңызды қайнар көзі де — нақ осында.

Біз коммунистерден басқа ешкім ешқашан алға қоймаған мақсатты жүзеге асыруда — өмірді әлеуметтік әділдік пен парасат, ізгілік пен әсемдік заңдары бойынша орнатып жатқан идеялық сенімі күшті, үйлесімді дамыған, рухани дүниесі бай жеке адам қалыптастыруда көп нәрсеге қол жеткіздік. Бірақ жайбарақаттыққа негіз жоқ. Өйткені біз ілгері қарай қадам басқан сайын жеке адамның жан-жақты дамуы үшін мүмкіндіктер ғана емес, сондай-ақ оған қоғам тарапынан қойылатын талаптар да ұдайы арта түседі.

Партия бұл тұста **әрбір адамның бойында еңбек ету қажеттігін, ортақ игілік үшін адал жұмыс істеу қажет деген айқын ұғым тәрбиелеуді** аса маңызды міндет деп санайды. Адамның қоғамда танылуы да, оның материалдық әл-ауқаты да ең алдымен оның қалай жұмыс істейтініне қарай айқындалуға тиіс. Бұл жерде істің экономикалық жағы ғана маңызды емес. Идеялық-адамгершілік жағының да маңызы одан кем емес. Өйткені адам еңбекте материалдық қазына жасап қана қоймайды, сонымен бірге өзінің үздік қабілетін шыңдайды, ерік-жігерін шынықтырады, творчестволық күшін дамытады, өзін азамат ретінде, коммунизмнің белсенді құрылысшысы ретінде орнықтырады.

Еңбекке деген адал, саналы көзқарас—социалистік өмір салтының ең бірінші негізі. Бірақ сол жұрттың бәріне бірдей тән бе? Өкінішке қарай, тән емес.

Орталық Комитеттің талап етіп отырғанындай, барлық буында және барлық деңгейде — жұмысшы мен колхозшыдан министрге дейін еңбектің ұйымдастыруын жақсарту мен еңбек тәртібін нығайту, өнім беру жөніндегі шартты міндеттемелерді қатаң сақтау — экономиканы өрге бастырудың нақты резерві. Оны пайдалану пәлендей шығын шығармай-ақ сүбелі материалдық нәтиже бере алады, және, көріп жүргеніміздей, беріп те жатыр. Еңбек тәртібі мен жұмыстың ретін нығайту жөнінде партия жасаған қадамдар мынаны көрсетті: салдыр-салақтық фактілерін, біраз адамдардың еңбек міндеттеріне жауапсыз көзқарасын жоюда біршама қысқа мерзімнің ішінде елеулі ілгерілеуге қол жетті. Бұл күш-жігерді халық қанағат сезімімен қарсы алды.

Мысалы, Серго Орджоникидзе атындағы станок жасау заводының жұмысшысы, Социалистік Еңбек Ері Владимир Григорьевич Комаров КПСС Орталық Комитетінің Бас секретарының атына былай деп жазады: «Бұл хатты жазуға мен бірден немесе кенеттен отырғаным жоқ.

Оған біздің заводтың жұмысшыларымен Сіздің жылы жүзді кездесуіңіз себеп болды. Байырғы жұмысшы, соғыс ардагері — мен өз өмірімде көп нәрсені көрдім. Және, шынын айтайын, өзіміздің қаншалықты көп іс тындырғанымызды көргенде, жүректі қуаныш сезімі кернейді. Ізгі өзгерістер шынында да орасан зор. Бірақ ол бұдан да елеулі бола алар еді ғой.

Адамдардың көпшілігі жұмысшының ар-ұятына бағып, адал еңбек етеді. Ал кейбіреуге қарасаң, жұмысты да жүрдім-бардым істейді, кейде тіпті жұмысқа келмей де қалады. Ал жалақы берілетін күні кассаның алдын бермейді, оның үстіне — ақшаны аз жазыпты деп шағым айтатынын қайтерсің.

Бұл — ар-ұяттан айрылған адам. Өзі қайткенде азырақ беріп, неғұрлым көбірек қымқырғысы келеді. Сонда ол кімнен қымқырмақ? Мемлекеттен, демек бізден ғой.

Біздің партия Орталық Комитетінің еңбек тәртібі мен оның ұйымдастырылуын нығайту бағыты — бейнелеп айтқанда, бүкіл станок орнатылатын станинаның нақ өзі: еңбек өнімділігі де, өнімнің сапасы да, ал сайып келгенде — өміріміздің бүкіл дәрежесі де соған жатады. Ағынан жарылып айтайын — партияның бағыты біздің ойларымызбен, сезімдерімізбен түгелімен және толық үндесіп жатыр. Бұл біздің жұмысшыға тән бағытымыз».

Жолдастар, бұл хатқа әрбір адал еңбеккердің қол қоятынына сенемін!

Тәртіпті нығайту — қысқа мерзімді науқан емес, қайта күнделікті тынымсыз жұмыс. Сондықтан бұл іске тек әкімшілік қана емес, еңбекшілердің бәрі тікелей қатысқанда ғана ол бұқараның тәжірибесіне, саналылығы мен азаматтық белсенділігіне сүйенгенде ғана оның табысты болуы қамтамасыз етіледі.

Тәртіп пен ықтияттылық — біздің халқымызға мемлекет пен қоғамды басқару үшін кең мүмкіндіктер беретін социалистік демократияның ажыратылмас жақтары. **Демократияны одан әрі дамыту мен тереңдетуді партия еңбекшілерге коммунистік тәрбие берудің, жаңа адамды қалыптастырудың қуатты, пәрменді құралы деп санайды.**

КПСС Орталық Комитеті халық творчествосынан туындайтын нәрсенің бәрін мұқият зерттейді, қоғамдық өмірдің саналуан салаларында, соның ішінде тікелей өндірісте демократияның дамытылуын барынша қолдайды. Мысалы, бригада еңбегін ұйымдастырудың бірыңғай наряд бойынша жұмыс істеу сияқты түрі өзін шын мәніндегі социалистік өзін-өзі басқару формасы ретінде танытты. Москва, Калуга, Днепропетровск, Свердловск, басқа да қалалардың кәсіпорындары мен бірқатар селолық аудандардың тәжірибесі мынаны көрсетеді: жұмыстың бұл формасына көшкен коллективтерде, әдетте, еңбек өнімділігі мен еңбек тәртібі жоғары болады. Мұнда әрбір қызметкердің еңбек үлесі мен табысы арасындағы байланыс оған айқынырақ көрінеді. Мұнда жолдастық өзара көмек рухы, жоғары ұйымдасқан социалистік еңбектің тәрбиелік ықпалы анық байқалады.

Партия комитеттерінің парызы — жұмысшы адамның инициативасын дамыту, өндірісті басқарудағы оның ролін арттыру, әрбір совет азаматының бойында елдің толық праволы иесімін деген сезім тәрбиелеу жолдарын ұдайы іздестіріп отыру. Бұл ретте еңбек коллективі туралы заң жаңа мүмкіндіктер ашып берді.

Жинақталған тәжірибе мынаны қуаттайды: еңбек коллективтерінің праволары мен мүмкіндіктері толық күшінде пайдаланылған жерлерде өндірістік көрсеткіштер жоғары болып қана қоймай, сонымен қатар моральдық ахуал да таза, заңдылық пен тәртіпті бұзушылық та аз болады.

Жолдастар! Жаңа адамды тәрбиелеу масқүнемдікке, бұзақылық пен арамтамақтыққа, алыпсатарлық пен социалистік меншікті талантаражға салушылыққа, парақорлық пен сұғанақтыққа қарсы мейлінше пәрменді күреспен ажыратылмастай біртұтас. Еңбекшілерді алаңдатып, олардың орынды ашу-ызасын туғызатын осындай сиықсыз құбылыстардың бәрін адамдардың санасы мен мінез-құлқындағы «өткеннің сарқыншақтары» деп қарау дұрыс болмас еді. Осы «дерттердің» көпшілігінің себептерін бүгінгі практикадан, кейбір қызметкерлердің қателіктерінен, біздің дамуымыздың нақты проблемалары мен қиыншылықтарынан, тәрбиелік қызметтің кемшіліктерінен де іздеу керек. Сондықтан келеңсіз құбылыстарды жою үшін ұдайы насихаттық күш-жігер ғана емес, сондай-ақ экономикалық, ұйымдық және праволық сипаты бар шаралар да қажет.

Біз социалистік тұрмыс ережелерінің нормаларын бұзушылардың барлығына, ешкімнің бет-жүзіне қарамастан, ымырасыздық ахуал қалыптастыруға, оларға қарсы жұртшылық пікірін жұмылдыруға тиіспіз. Және, әлбетте, жеке адамның ақылға сыйымды қажеттерін, мүдделерін қалыптастыру жөнінде неғұрлым белсенді және нысаналы жұмыс қажет.

Тәрбиенің табысты болуы ол әлеуметтік-экономикалық саясаттың берік іргетасына сүйенген кезде ғана қамтамасыз етілетініне практика қайта-қайта көз жеткізуде. XXVI съездің бұл қағидасының принципті маңызы бар. Сондықтан партия кадрлары адамдардың көңіл-күйі мен мінез-құлқына әсер ететін әлеуметтік-экономикалық факторларды жақсы білуге, **идеологиялық жұмысты өзекті халық шаруашылық және әлеуметтік-саяси міндеттерді орындау жолындағы күреспен тығызырақ байланыстыруға тиіс.**

Соңғы кезде КПСС Орталық Комитетінде Иркутск, Тула, Хмельницкий және басқа кейбір облыстық партия комитеттерінің қызметіне елеулі сын тұрғысынан талдау жасалуы осы облыстардың экономиканы дамытуда артта қалуының негізгі себептерінің бірі — еңбек коллективтеріндегі идеялық-саяси жұмысты жете бағаламау, кадрларды іріктеудегі, орналастырудағы және тәрбиелеудегі ағаттықтар екенін көрсетті. Экономикалық және әлеуметтік проблемаларды идеологиялық қызметтің өздігінен шеше алмайтыны даусыз. Қол жеткен табыстарды тек соған ғана телімеу, орын алып отырған кемшіліктер үшін тек соны ғана кінәламау керек. Идеялық-тәрбие жұмысын саяси, ұйымдастырушылық және шаруашылық жұмыспен ұштастырғанда ғана тиімді болады. Партия ұйымдарының басшылары да, шаруашылық басшылары да мұны әрқашан есте ұстауы қажет.

Мұның біздің қызметіміздің кез келген участкесіне, халық шаруашылығының кез келген саласына қатысы бар. Еңбек пен тұрмыс жағдайлары, әдетте, күрделірек болып келетін селода туындайтын проблемаларды шешуге комплексті көзқарастың қажеттігі ерекше айқын. Ауыл шаруашылық еңбегін өнеркәсіптік негізге неғұрлым қарқынды көшіру, оның мазмұнын байыту, беделін көтеру қажет. Барлық жерде селоны қайта құру, онда тұрғын үй, тұрмыстық және мәдени жағдайларды жақсарту керек. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумы, ауыл шаруашылығы және Азық-түлік программасын жүзеге асыру мәселелері бойынша Орталық Комитетте болған 1983 жылғы апрель кеңесі партия ұйымдарының назарын міне осыған шоғырландырады. Бұл проблемаларды шешпейінше колхоздар мен совхоздарды білікті кадрлармен нығайтуға, әрбір шаруашылықта тұрақты коллективтер құруға қол жеткізу қиын.

Жолдастар! **Өндіріс тиімділігі мен өнім сапасын арттыру жолындағы күрес** біздің жұмысымыздың аса маңызды буыны болып табылады. Социалистік жарыс, еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қозғалыс, әрбір коллективтің, ғалымдар мен мамандардың күш-жігері осыған бағытталуға тиіс.

Бұл жерде насихат пен тәрбие жүйесі қандай үлес қоса алады? Айтарлықтай сүбелі үлес қосады. Ең алдымен инициатива мен социалистік алғырлыққа, жауапкершілікті арттыруға, аз шығынмен жақсы түпкі халық шаруашылық нәтижеге жеткізетін жолдарды творчестволықпен іздестіруге бағытталған **экономикалық ойдың жаңа түрпатын белсене қалыптастыру** керек.

Біз бұл міндеттерді дұрыс шешудің талай мысалдарын білеміз. Лихачев атындағы Москва автомобиль заводының коллективін алыңыздар. Оған еңбек өнімділігінің үздіксіз өсуі де, өнім сапасының артуы да тән. Бұған қалай қол жетіп отыр?

Ең алдымен партия ұйымының заводта творчество мен жаңашылдық рухын табандылықпен орнықтыруы, озық атаулының бәрін практикаға енгізуге жәрдемдесу арқылы қол жетіп отыр. Бұған кадрлар даярлаудың мінсіз тиімді жүйесі қызмет етеді, ол, айта кетелік, тіпті кәсіпорын қабырғасынан тыс жерде — қамқоршылыққа алынған мектептердегі жұмыстан басталады. Жас жұмысшыларды тәрбиелеуге, ұстаздық қозғалысты дамытуға зор көңіл бөлінеді. Жариялылық, табыстар мен олқылықтарды бүкпесіз талқылау, саяси-тәрбие жұмысына барлық дәрежедегі басшылардың қатысуы адамдар жақсы еңбек ететін қоғамдық ахуалды туғызады.

Бірақ іс тіпті де барлық жерде осылай жолға қойылып отырған жоқ.

Еңбектің, шаруашылықты интенсивті жүргізудің үлгілі әдістерін насихаттауды жақсарту үшін біздің әлі де көп жұмыс істеуімізге тура келеді. Өйткені озық тәжірибені таратудағы кідіріс, сөзбұйдалық — бұл да сол экономикалық ысыраптың нақ өзі, және ол ел көлемінде алғанда тым көп ысырап.

Осындай тәжірибені зерттеп, пайдалануға экономикалық насихат жалпы алғанда нашар көмектесіп отыр. Партия комитеттері партияның экономикалық саясатын жүзеге асыруға, еңбек коллективтерінің жұмысына бірінші кезекте қатысты проблемалар оның басты назарында болуына күш салуға міндетті. Экономикалық білім жүйесінің оқу программаларына жұмысшылардың, мамандардың, шаруашылық кадрларының ғылыми-техникалық білім дәрежесін арттыруға, озық тәжірибені оқып үйренуді айтарлықтай кеңейтуге тиіс арнаулы мәселелерді, мүмкін тіпті курстарды енгізген жөн болар еді.

Шын мәніндегі іскерлік, халық игілігіне, материал, еңбек және финанс ресурстарын пайдалануға жаңашырлықпен қарау қазіргі экономикалық ойдың ажырамас белгісі болып табылады.

Үнем мен ұқыптылық мәселелері бойынша үгіт-насихат шаралары аз өткізіліп жүрген жоқ. Бірақ олар барлық жерде бірдей пәрменді практикалық шаралармен баянды етіле бермейді. Соның салдары мынадай: электр энергиясын және басқа кейбір материалдық ресурстарды үнемдеу жөнінде 1982 жылға белгіленген тапсырмалардың жалпы еліміз бойынша тек тең жартысы ғана, тіпті одан да кем орындалды. Отын және электр энергиясын үнемдеуде, мысалы, СССР Энергетика және электрлендіру министрлігінің, Ауыр және транспорт машиналарын жасау министрлігінің және Тыңайтқыштар өндіру министрлігінің кәсіпорындары айрықша көп артта қалушылыққа жол берді. Үнем мен ұқыптылық жолындағы күрес материалдық және моральдық стимулдардың ойластырылған жүйесіне сүйенуі, ол шын мәнінде жалпымемлекеттік, бүкілхалықтық іске айналуы керек.

Жолдастар! Өмір ағысы идеология қызметкерлерінің алдына көптеген міндеттер қойып отыр. Бірақ солардың арасында **адамдарға коммунистік тәрбие берудің негізі — ғылыми, маркстік-лениндік дүниетанымды қалыптастыру** өзгермейтін міндет болып келді және солай болып қала береді. Нақ сол ғана коммунистерді, еңбекшілерді әлеуметтік құбылыстарды өздігінен бағалай алатын, ағымдағы міндеттердің біздің түпкі мақсаттарымызбен байланысын көре білетін, кез келген идеялық дұшпанмен дәлелді айтысқа түсе алатын саналы саяси жауынгерлер етеді. Сондықтан да партия коммунистердің бойында теорияға деген қажеттілікті, оған деген ынта мен талғамды тәрбиелеуге ылғи да көңіл бөліп отырады. Біздің партиялық оқу жүйеміз нақ осыған қызмет етуге тиіс. Біз формализмнен, жаттандылықтан және кертартпалықтан, оқудың күні өткен, тиімділігі шамалы формаларынан неғұрлым батылырақ арылатын болсақ, коммунистердің әрбір категориясының ерекшеліктерін неғұрлым дәлірек ескеретін болсақ, ол өзінің ролін соғұрлым жақсы орындайтын болады. Партияның XXVI съезінен кейін қабылданған КПСС Орталық Комитетінің белгілі қаулысын басшылыққа ала отырып, бұл жерде өз жұмысымызды дәйекті түрде, табандылықпен қайта құруымыз керек.

К. Маркстің, Ф. Энгельстің, В. И. Лениннің идеялық мұрасын оқып-үйренуге КПСС бірінші дәрежелі маңыз береді. Олардың еңбектерін жинап, жариялау жөнінде қыруар жұмыс тындырылды. Ленин шығармалары жинағының бесінші басылымы аяқталды. Маркс пен Энгельс шығармаларының екінші басылымы шығарылды, ол тұңғыш рет жарияланып отырған бір жарым мыңға жуық материалды қамтиды. Совет өкіметі жылдарында марксизм-ленинизм классиктері шығармаларының жалпы тиражы 700 миллион данадан астам болды.

Сіздермен, жолдастар, мынадай бір мәселе жөнінде ақылдасқымыз келеді. Біз ғылыми дүниетаным барлық совет адамдарының, әрбір жаңа ұрпақтың игілігі болуына ұмтыламыз. Бірақ революциялық теория негіздері жөнінде көпшілік оқырманға арналған біздің кітаптарымыз, оқу құралдарымыз марксизмді насихаттау жөніндегі Лениннің белгілі талабына: барынша ғылыми және барынша түсінікті болсын—деген талабына әрқашан сай келе бере ме? Сірә, марксизм-ленинизмнің түбірлі принциптерін ұғынықты етіп баяндау біздің партия мен халық жүріп өткен қаһармандық жол жайында жарқын әңгімемен табиғи ұштасатындай кітап әзірлеу қажеттігі пісіп жеткен сияқты.

Тегінде, сіздер маркстік-лениндік дүниетанымды қалыптастыру бүгін таңда біздің тарихи жетістіктерімізді, жаңа құрылыстың артықшылықтарын көз жеткізе білгірлікпен насихаттау ісімен бұрынғы қай кездегіден де тығыз байланысты екенімен келісетін боларсыздар. Социализмнің коллектившілдік рух және жолдастық өзара көмек, шын мәніндегі халықтық өкімет және гуманизм, халықтардың туысқандық достығы, қоғамның адамгершілік кіршіксіздігі және әрбір адамның ертеңгі күнге деген сенімділігі сияқты іргелі байлықтарының маңызын тереңірек ашып көрсету қажет. «Тұтас алғанда мұның бәрі,— деп атап көрсетеді Ю. В. Андропов «Карл Маркс ілімі және СССР-дегі социалистік құрылыстың кейбір мәселелері» атты мақаласында, — еңбекшілер бұқарасы өмірінің принципті жаңа кадір-қасиетін білдіреді, ал мұның өзі әсте де материалдық үптелген-бапшылдыққа саймайды, қайта адамның толымды тұрмысының бар жиынтығын қамтиды».

Адамдардың санасында совет қоғамының тарихи жетістіктерінің шынайы бағасын түсіну сезімінің бәсеңдемеуі, жаңа дүниенің азаматы деген мақтаныш сезімін, Владимир Маяковский айтқандай, ең үрейлі күйзеліс — жан-жүрек күйзелісі жалмап коймауы маңызды. Коммунистік мұраттардың ұлы тартымдылық күшін біздің тәрбиелік мақсаттарымыздың қызметіне белсендірек пайдалану керек.

II

Жолдастар! Ленин баспасөзді қоғамға идеялық ықпал етудің, саяси басшылық жасаудың аса қуатты құралы деп санады. Социалистік құрылыстың күллі тәжірибесі бұл қағиданың дұрыстығын дәлелдеп отыр. **Бұқаралық информация мен насихат құралдары — коммунистік тәрбиенің және еңбекшілерді ұйымдастырудың, партияның ішкі және сыртқы саясатын идеологиялық жағынан қамтамасыз етудің пәрменді құралы, шын мәніндегі бүкілхалықтық трибуна.** Қазіргі кезде партиялық насихаттың нәтижелілігін, идеология майданының басқа да учаскелеріндегі істің жай-күйін едәуір дәрежеде нақ солардың қызметі айқындайды.

КПСС XXVI съезінен кейін коммунистік жасампаздықтың актуальды міндеттеріне біздің баспасөздің назары күшейді. Баспасөзде айтылған көптеген идеялар мен ұсыныстардың КПСС Орталық Комитеті мен СССР Министрлер Советінің маңызды документтерін әзірлеу кезінде еске алынуы оның мақалаларының өскелең іскерлігі мен кемелділігін дәлелдейді. Мысал ретінде «Правданың» аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің аудандық буынын басқаруды жетілдіру мәселелері жөніндегі, «Известияның» — халық тұтынатын товарлар өндіру жайындағы, «Трудтың» жұмысшылардың өндірісті басқаруға қатысуы туралы мақалаларын атар едім. Бұқаралық информация құралдары біздің заманымыздың БАМ құрылысы, Сібір мен Қиыр Шығысты дамыту, Уренгой — Помары — Ужгород газ құбырын тарту, ұлан-ғайыр алқаптарды мелиорациялау, Қара топырақсыз аймақты өрге бастыру сияқты ғаламат жасампаздық істерінде өздерін енжар шежірешілер емес, қайта іскер насихатшылар мен ұйымдастырушылар ретінде көрсетіп отыр.

Біздің баспасөздің бай тәжірибесі оның назары тек халықтың жасампаздық қызметінің басты бағыттарына шоғырландырылған күнде, көкейкесті мәселелер көтеріліп, бұларды талқылауға еңбекшілердің өздері кең тартылған күнде ғана оның жұмысы ықпалды болатынына көз жеткізеді. Оқырмандардың, телевизор көрушілердің, радио тыңдаушылардың хаттары, жұмысшы және село тілшілерінің корреспонденциялары — қоғамдық пікірдің сергек барометрі, бұқараның ой-пікірінің, тәжірибесінің, инициативасының құнарлы қайнары. Сондықтан да редакциялар бұларды толық пайдалануға тиіс. Өз кезегінде партия комитеттері әрбір байыпты мақаланың жанды үндестік табуына, істі жақсарту, жаңа шептерге жету үшін серпінді құлшыныс көзіне айналуына қамқорлық жасауға міндетті.

Совет адамдарының білім және мәдени дәрежесінің өсуі біздің баспасөзге, телевизия мен радиоға жаңа талаптар қояды. КПСС Орталық Комитетіне, редакцияларға кейбір мақалалар мен хабарлардың мазмұнына, тілі мен стиліне қанағаттанбаушылық білдірілген еңбекшілер хаттары түсіп жатады. Таптаурын корреспонденциялар мен түсініктемелер, терең тұжырымдары да, тың ойлары да жоқ бас мақалалар сынға алынады. Телевизия мен радиохабарларының жедеғабылдығы жетіспейтініне, информациялық мазмұнының нашарлығына әділ сындар айтылады.

Редакция коллективтері осындай кемшіліктерден табанды түрде арылуға міндетті. Әрбір материал, әрбір мақала өмірге терең бойлауымен және принциптілігімен, ой-пікірінің өткірлігімен және стилінің айқындығымен адамдарды баурап алып, сендіруге тиіс.

Мерзімді газет-журналдардың құрылымы жетілдіруді керек етеді. Балаларға, жасөспірімдерге, қоғамның басқа да топтарына арналған бірқатар басылымдарға сұраным жеткіліксіз қанағаттандырылады.

Сөйте тұра бірыңғай ведомстволық басылымдар, әсіресе журналдар аз шығарылып жүрген жоқ, ал бұлардың кейбіреулерінің құндылығы, турасын айталық, онша мәз емес.

Сондай-ақ сіздермен бірге аудандық және қалалық баспасөздің толғағы жеткен проблемаларын талқылаған жөн болар еді. Бұлар барлық газеттердің жартысына жуығы және олар жүргізіп келе жатқан жұмыс та зор. Бірақ олардың көпшілігі әдетте тек орталық, облыстық газеттерден көшіруге тырысады да, оқушыларды көп жағдайда қанағаттандырмайды. Кейде жұрт өзінің қаласындағы немесе ауданындағы істерден гөрі қайдағы бір қияндағы басқа мемлекетте болып жатқан оқиғаларды жақсы біледі. Жұмыс жағдайларын және оқырмандардың тілек-талаптарын ескере отырып, — әлбетте қағаздың белгіленген жылдық қорының мөлшерінде — номерлердің шығу жиілігін және көлемін өзгертіп отыратын аудандық, қалалық газеттердің тәжірибесі назар аударарлық. Редакциялар өздерінің негізгі күш-жігерін жергілікті өмірді жазуға бағыттауға және мұны байыпты, кәсіптік жақсы дәрежеде атқаруға тиіс. Журналистиканың осы және басқа мәселелерін шешуге бізде құрылғалы отырған баспасөз қызметкерлерінің біліктілігін арттыру жөніндегі Бүкілодақтық институт септігін тигізетіні күмәнсіз.

Бұл арада партия комитеттері тарапынан жергілікті баспасөзге жасалатын басшылыққа да көп нәрсе байланысты. Өкінішке қарай, кейде екіұдай ұшқарылық байқалады: біресе қалалық партия комитеттері мен аудандық партия комитеттері өз газеттерін мүлдем ұмытып кетеді, біресе, керісінше, ұсақ-түйек қамқорсушылықпен олардың инициативасын тежейді. Ал кей ретте редакторларға әртүрлі шаруашылық тапсырмалар беріп, оларды тікелей міндеттерінен ұзақ уақыт қол үздіреді. Аудандық және қалалық газеттердің бұдан басқа да проблемалары бар. Білікті кадрлар да жетіспейді, полиграфиялық база да айтарлықтай дәрежеде емес. Сірә, жергілікті баспасөзді дамыту мәселелерін КПСС Орталық Комитетінде арнайы қарайтын уақыт жеткен сияқты.

Насихаттың пәрменділігі ең алдымен оның **ғылымилығы, шыншылдығы және нақтылығы** сияқты сипаттарымен айқындалады. Бұлар, әлбетте, сыни, проблемалық материалдарға да, біздің табыстарымыз туралы мақалаларға да керек. «Ол табыстар нақ қандай табыстар? Ол табыстар дәлелденген бе? Мұнда бос мылжың, мақтаншақтық жоқ па?.. Бұл табыстарға қалай қол жеткен? Ол табыстарды қайткенде ұлғайта түсуге болады?»— Ленин мәселені осылай қойған.

Бұл жайында еске салуға тура келетін себебі, мақтаншақтар әлі де бар. Жылдың бас кезіндегі көптеген газеттерімізді алып қараңыздаршы. Жоспарлардың бәрі асыра орындалатын болады деген уәделер қаншама жарияланады десеңізші. Ал қорытындыларды шығарар мезгіл келген кезде, біреулерінен суыртпақтап сөз тарта алмайсың, ал екінші біреулері, жоспарлы тапсырмалар мен міндеттемелер қамтамасыз етілмесе де, награда алуға татитындай етіп есеп беріп жатады. Мұндай жағдайларда журналистер, былайша айтқанда, уыттылау келіп, мемлекеттік мүдделерді батылырақ қорғауы керек.

Әрине, баспасөздегі сын — өткір қару. Сондықтан оны пайдалана білу керек, принциптілік пен әділдік позицияларынан ауытқымау керек. Біз үшін сын мақала — сенсация емес, дабыл, ал оның бірден-бір мақсаты — кемшіліктерді жою.

Сынға деген көзқарасқа да тоқтала кетейін. Жасыратыны жоқ, сын мақалаларға бөгет жасауға немесе редакцияны формальды түрде берілген сырғыма жауаппен «алдарқатуға» тырысушылық әрекеттері әлі де кездеседі. Сондай-ақ біз сынағаны үшін қудалау фактілеріне де кезігіп жүрміз. Сол сәтте: егер партия және совет органдары кінәлілерге барынша қатаң талап қойса, сынға қысым жасау жағдайлары мүмкін болмас та еді деген ой келеді.

Баспасөз бұқараны тәрбиелеуге озық тәжірибені, өмірдің барлық саласындағы үлгі-өнегелерді насихаттау арқылы басты ықпал жасайды. Замандасымыздың, жоғары идеялық-адамгершілік қасиеттерге ие болып отырған еңбек адамының бейнесін әсерлі түрде ашып көрсету үшін оның бай мүмкіндіктері бар. Бізге бесжылдық ерлері: жұмысшылар, колхозшылар, мамандар туралы жарқын очерктер, Ленинград жаңашылы Е. Н. Моряков туралы әңгімелейтін «Токарь» немесе шахтерлердің атақты бригадирі Е. И. Дроздецкийге арналған «Егор Иванович» сияқты публицистикалық телефильмдер керек. Жұмысшы ізбасарларын, біздің жас ұрпақты тәрбиелеу үшін еліміздің таңдаулы адамдары туралы телефильмдердің қаншалықты маңызды екенін айтып жатудың қажеті болмас.

Сондай-ақ телевизор көруші жақсы талғамға сай келетін көркем фильмдерді, тартымды хабарларды күтеді. Әрине, әрбір программаны мазмұнды да қызықты ету оңай емес екені түсінікті. Бірақ көрермендердің ақыл-ойы мен жан-жүрегін баурап аларлық басқа жол жоқ.

Жолдастар! **Адамның рухани қажеттерін қалыптастыру, ардақтау, жеке адамның идеялық-саяси және адамгершілік бейнесіне пәрменді түрде ықпал жасау — социалистік мәдениеттің аса маңызды міндеті.** Суреткердің жауапкершілік өлшемі міне осымен айқындалады, партия оның талантын жоғары қояды, оны қоғамның аса бағалы игілігі деп біледі. Отанымыздың көп ұлтты ұлы мәдениетін пәрменді түрде дамытып отырған әдебиетшілер, музыканттар, суретшілер, театр мен кино қызметкерлері нағыз ризашылық сөздерге лайық. Соңғы жылдардың көптеген шығармалары миллиондаған адамдардың өмір жолында олардың жақсы серіктеріне айналды. Бұл арада, сөз жоқ, әдебиет пен өнердің коммунистік құрылыс практикасымен байланысын нығайту жөніндегі біздің творчестволық одақтарымыздың сан қырлы жұмысы көрінеді.

Суреткер творчествосының түп негізі оның азаматтық позициясы болып келді және солай болып қала береді. Заманымыздың жетекші тенденцияларын ұғынуға тек партиялық көзқарас қана көмектеседі. Шын талант иесі өмірден іргесін аулақ салмайды, шындықты әлемііштеп боямалауға да, көлеңкелі құбылыстарды әдейі бадырайтып көрсетуге де жол бермейді.

Бірақ, несін жасырамыз, бұдан басқаша болатын да жайлар бар. Экранда немесе кейбір авторлардың қаламынан туған шығармаларда бірінші кезекте өңкей сәтсіз тағдырлар, өмірдің шырғаландары, қайдағы бір келеңсіз, сарнауық кейіпкерлер көрінеді. Ал адам, әсіресе жастар, өмірлік мақсаттардың ізгілігін, идеялық сенімділікті, еңбекқорлық пен ерлікті бейнелейтін мұратқа мұқтаж. Және мұндай кейіпкерлерді ойдан шығарып жатудың керегі жоқ, олар өзіміздің қасымызда жүр.

Кейбір шығармаларда, мәселен, коллективтендіруді бағалауда, тарихи шындықтан ауытқушылыққа жол беріліп жүргені, «құдай іздеушілік» сарындардың, патриархалдықты дәріптеушіліктің көрініс беріп жүргені алаңдатады. Автордың күрделі проблемалар алдында не абдырап қалатыны, не болмаса оларды «стандартсыз» тұрғыдан түсіндірмек болып тыраштанатыны сияқты мысалдарды да кездестіреміз, ал осыдан барып біздің шындығымыз бұрмаланады. Егер барлық журналдар мен баспалар коллективтерінде принципсіздік, ымырашылдық, субъективистік ұрыншақтық фактілеріне негұрлым батыл тойтарыс беріліп отырса, мұндай құбылыстарды болғызбауға болар еді. Бұл айтылғанның театр мен кино репертуарын қалыптастыруға да толығынан қатысы бар.

Эстрада сияқты көпке танымал өнерде де бәрі бірдей бізді қанағаттандыра бермейді. Мысалы, осы танымалдылық толқынының бетіне программаларының мазмұны күмәнді музыкалық ансамбльдердің қалқып шығатынын көрмеске болмайды, ал мұның өзі идеялық және эстетикалық нұқсан келтіреді.

Мәдени алыс-беріс арқылы өзіміз шетелдерден алып жүрген рухани өнімді іріктеп алуға да неғұрлым мұқият қараған жөн. Мазмұнды шығармалармен бірге бізге идеясыздықты, әдепсіздікті күйттейтін, көркемдік жағынан құрдым фильмдер, пьесалар, басылымдар, музыка әкелінетіні де белгілі ғой. Бұл арада, жолдастар, біз үшін бірінші орында коммерциялық емес, керісінше, саяси көзқарас тұруға тиіс.

СССР Мәдениет министрлігі, СССР-дің Кинематография жөніндегі мемлекеттік комитеті, СССР-дің Баспа, полиграфия және кітап саудасы істері жөніндегі мемлекеттік комитеті өздерінің қызмет арнасындағы қоғамның рухани өмір салаларының дамуына басшылықты жақсартуы қажет. Бұл істе формализм де, бақылаусыздық та болмауға тиіс. Сондай-ақ Орталық Комитеттің Мәдениет бөлімі де творчестволық ұйымдар мен мекемелердің өз жұмысын жоғары партиялық талапшылдық пен принциптілік рухында құруына белсендірек көмектесуі қажет.

Әлбетте, мәдени құрылысқа басшылық етудің лениндік стилі көркем творчествоның өзіне тән ерекшелігі мен күрделілігін терең түсінушілікпен ерекшеленеді, әкімшілдік әдістері мен талғамсыздық оған жат.

Творчестволық одақтарда, өнер мен мәдениет мекемелерінде мың-мыңдаған коммунистер істейді. Олар — біздің суреткер интеллигенциямыздың жауынгер авангарды, оның саяси ұйтқысы. Партия ұйымдары театрлар мен киностудиялардың, әдеби бірлестіктердің, журналдар мен баспалардың идеялық бағытына, кадрларды тәрбиелеу ісіне белсенді ықпал еткені, танымал шеберлер мен творчестволық жастардың ынтымақты жұмыс істеуіне жағдай жасағаны, олардың марксизм-ленинизмді меңгеруіне, өз шеберлігін жетілдіре түсуіне көмектескені абзал.

Адамгершілдігімен, творчестволық алуан түрлілігімен және көркемдік байлығымен баурап әкететін совет мәдениеті халықтар арасындағы өзара түсіністік ісіне белсенді түрде көмектеседі. Тек өткен жылдың өзінде ғана жүзден астам елдерде төрт жүзге жуық советтік көркемөнер коллективтері болып қайтты. Революциялық ынтымақтың ықпалымен біздің кинематографистеріміз, публицистеріміз, жазушыларымыз, артистеріміз халықтардың бостандығы жолында, әлеуметтік әділеттік жолында айқас жүріп жатқан планетаның «ыстық нүктелеріне» дейін барып жүр. Сөйтіп, көбінесе оқиғалардың ізін суытпай, іле-шала дүниеге келген талантты публицистикалық шығармалар, саяси романдар, пьесалар мен фильмдер өз елімізде және шетелдерде барған сайын кең аудиторияға ие болып жүргені қуантады.

Бізде мәдени қазыналардың таралу көлемі шын мәнінде орасан зор. Дегенмен белгілібір қиыншылықтар да бар.

Кітаптар, ең алдымен көркем әдебиет, бейнелеу өнерінің өнімдері жөніндегі өскелең сұраным толық қанағаттандырылмай келеді. Оның себептері белгілі — полиграфиялық қуаттар жетіспейді, қағаз аз. Музыкалық аспаптар, осы заманғы телевизиялық техника, әсіресе бейнені түсіретін және қашыққа беретін жабдық, тұтынуға сенімді түрлі түсті телевизорлар аз шығарылады. СССР Мемлекеттік жоспарлау комитеті, СССР Байланыс құралдары өнеркәсібі, Электрон өнеркәсібі министрліктері, СССР Орман, целлюлоза-қағаз және ағаш өңдеу өнеркәсібі министрлігі, Жеңіл және тамақ өнеркәсібі машиналарын жасау министрлігі және басқа ведомстволар насихаттың техникалық базасын нығайтуға тиісті жауапкершілікпен қарамай келеді. Ал дұрысында техникамен жабдықтандырудағы артта қалушылық біздің насихаттық потенциалымызды пәрменді пайдалану ісін тежеп отырғанын түсінетін мезгіл жетті ғой.

Жолдастар! Ендігі әңгіме біз үшін **қазіргі халықаралық жағдайдан** туындайтын міндеттер туралы. Өздеріңіз білесіздер, АҚШ пен НАТО елдері бүгінде СССР мен Варшава Шарты Ұйымынан әскери басымдықка жетуді, «советтік әскери катер» туралы ойдан шығарылған өтіріктерді бүркемелеміп, токтаусыз жанталаса карулануды басты максат етіп отыр. Вашингтонның авантюристік саясаты халықаралық шиеленісті шегіне жеткізе асқындырып, адамзатты ядролық апатқа қарай итермелеуде.

Халықаралық жағдайдың барынша шиеленісуі жағдайында да КПСС ядролық есуастықты тоқтатуға болады деп бұрынғысынша берік сенеді. Және біздің партия үшін бейбітшілікті сақтап, нығайтудан асқан маңызды міндет жоқ. Біз бейбіт қатар өмір сүру мен бәсеңдік принциптерін дәйекті түрде қорғаймыз. Соңғы уақытта Совет Одағы, социалистік достық одақтағы баска да елдер ұсынған инициативалардың кең комплексі социализмнің бейбіт шабуылды жалғастырып келе жатқанын дәлелдейді.

Ю. В. Андропов жолдастың сөздері дүние жүзінің жұртшылығына терең ықпал етуде. Бұл сөздердің дәлелділігі мен принциптілігі, байсалды да сенімді әуені Ақ үйдің жауапсыз, агрессияшыл декларацияларына мүлдем керегар. Және сонымен бірге бұл сөздер тап дұшпанына біздің мемлекетіміздің күш-қуатын сездіреді, біздің хауіпсіздігімізге, совет адамдарының, туысқан социализм елдері еңбекшілерінің бейбіт өміріне қатер туғызатындай етіп, СССР-ді икемге келтіре көндіреміз дейтін дәмелердің болымсыздығын көрсетеді. Бұл позиция Совет үкіметінің жуырдағы мәлімдемесінде тағы да бар қуатымен білдірілді.

Біздің сыртқы саясатымыз туралы шындықты бұқараның санасына табанды да сенімді түрде жеткізу, жұртшылық пікірін осы саясаттың жағына тарту, империалистік топтардың жоспарларын әшкерелеу — ТАСС-тың, АПН-ның, СССР-дің Телевизия және радиохабар жөніндегі мемлекеттік комитетінің, сыртқы саяси насихатпен шұғылданатын баска да ведомстволардың аса маңызды міндеттері. КПСС Орталық Комитетінің Халықаралық информация бөлімі бүкіл осы жұмысты мүмкіндігінше жақсы үйлестіріп отыруы керек.

Бізде бірде-бір принципті мәселе жөнінде қорғаныс позициясына көшетін негіз жоқ. Алайда біздің сыртқы саяси насихат социализмнің артықшылықтарын әрқашан да жеткілікті түрде белсенді және шебер ашып көрсетеді, ол Батыстың билеуші топтары халықтарды шырмап тастаған антисоциалистік соқыр сенімдер тосқауылынан толық мөлшерде өте алады деуге болмайды. Өзімізді алдаусыратпай-ақ қоялық: егер біз қандай да бір оқиғаны үстірт түсіндірсек немесе ол туралы кешігіп хабарласак, онда кейіннен сендіруге емес, қалыптасып қалған сенімді өзгертуге тура келеді, ал мұның өзі анағұрлым қиын.

Шетелдік аудиторияға арналған материалдардың дәлелдігі мен жеделдігін, тартымдылығы мен публицистикалық әсерін арттыру, біздің бейбітшіл интернационалистік саясатымыздың нақты мазмұнын ұғынықты етіп ашып беру керек. Мұнсыз сыртқы саяси насихатта ұзақ мерзімді табыска жетеміз деп дәмеленуге болмайды.

Мұнда КПСС пен Совет мемлекетінің социализм елдерінің туысқандық байланыстарын одан әрі дамыту жөніндегі қызметін көрсету алдыңғы орында тұруға тиіс. Коммунистік тәрбие тәжірибесін алмасуды, біздің идеологиялық ынтымақтастығымызды жетілдіру, империалистік насихатка, ұлтшылдық пен ревизионизмнің зәрлі ұрығын себу әрекеттеріне карсы бірлесе күресу үшін қолда бар резервтерді кеңірек пайдалану қажет. Азаттық алған мемлекеттермен, өз бостандығы мен тәуелсіздігі жолында күресіп жатқан халықтармен ынтымақты нығайту мәселелеріне де назарды бәсеңдетуге болмайды. Біздің насихаттың тұрақты тақырыбы,— капиталистік елдермен өзара байланысты тиімді жолға қою жөніндегі партияның дәйекті жұмысы.

Тап жаулары социалистік құрылысты жою ниетін ашық мәлімдеп отыр. Президент Рейган коммунизмге қарсы жаңа «крест жорығына» шақырды. Ал империализм өз мақсатына жетудің басты құралдарының бірі «психологиялық соғыс» деп біледі. Оны Батыс, былайша айтқанда, ең даурықпа, есірік антисоветтік, антикоммунистік әуенде жүргізіп отыр. Дұшпан эфирде нағыз қарақшылыққа көшті. Біз өзімізге қарсы нағыз информациялық-насихаттық интервенция ұйымдастыру, радио мен телевизия арналарын мемлекеттердің ішкі істеріне араласу және бүлдіру акцияларын жүргізу құралдарына айналдыру әрекеттеріне тап болып отырмыз.

Міне сондықтан да өршіл **қарсы насихат жұмысын** халықаралық аренада ғана емес, сонымен қатар елдің өз ішінде де кеңінен өрістету қажет. Партия комитеттері: дұшпан бізге нені, қандай формада және қандай арналар арқылы өткізіп жіберуге тырысатынын айқын біліп, оның сұғанақ әрекеттеріне дер кезінде, дәлелді тойтарыс беріп отыруға тиіс. Саналы немесе әуейі түрде болсын, былайша айтқанда, басқаның жырын жырлап, арқылы өсек пен қауесет тарататын адамдардың іс-әрекеттеріне де принципті, партиялық баға бермей қалдыруға болмайды. Мұндай құбылыстарды бірде-бір коммунист көрмей өте алмайды.

КПСС Орталық Комитеті Приморье өлкесінде қарсы насихатты ұйымдастыру практикасын жақсы бағалады. Москвада, Украина мен Белоруссияда, Қазақстан мен Эстонияда қызықты тәжірибе жинақталған. Оны әрине, жергілікті жағдайды ескере отырып, кеңінен пайдалану қажет. Партия комитеттерінің, бастауыш партия ұйымдарының дұшпандық насихаттың қуйтырқы әрекеттерін әшкерелеуге көмектесетін материалдарды дер кезінде алып отыруы маңызды. Орталық Комитеттің тиісті бөлімдері бұл тұрғыда тұрақты жұмыс істеуге тиіс.

Халықаралық аренадағы идеологиялық күресте үзіліс жоқ. Біз оны алдағы уақытта да арандатушылықтарға берілмей, белсенді түрде, лайықты жүргізе беретін боламыз. Жер бетіндегі бейбітшілікті қамтамасыз ету жолындағы, халықтардың әлеуметтік және ұлттық праволары жолындағы күресте біздің партия күш-жігерін аямайтынына совет адамдарының сенуіне болады.

III

Жолдастар! Біздің идеологиялық жұмысымыздың бүкіл жүйесі әрбір аспаптың өз үні болатын, өз партиясын жүргізетін, ал шебер дирижерлық арқылы үйлесімді әуенге жететін жақсы түсініскен оркестр секілді қимылдауға тиіс. Насихат үнін біздің саясаттың нұсқаулары мен адамдардың мүддесі арқылы үнемі салғастырып отыру, «сөздің,— Ленин айтқандай, — іске айналуы» үшін күш салу керек, — идеологиялық жұмысқа партиялық басшылыққа қойылатын аса маңызды талаптар міне осындай. Ол қоғамдық өмірдің барлық жақтарын, барлық әлеуметтік топтар мен аймақтарды қамтуға, әрбір адамға жете білуге тиіс. Мұнда да мемлекеттік өкіметтің шын мәніндегі бұқаралық органдары — біздің Советтердің, кәсіподақтардың, комсомолдың, барлық қоғамдық ұйымдардың тәрбиелік күш-жігерін жақсы үйлестіріп отыруы қажет.

КПСС Орталық Комитетінің 1979 жылғы 26 апрельдегі қаулысынан кейін партия комитеттері насихат мәселелерімен белсендірек айналысатын, оның пәрменділігін арттыруда көбірек инициатива мен творчестволық көрсететін болды.

Бірақ барлық жерде осындай бетбұрыс жасалды ма? Турасын айтайық, жоқ. Тегінде, кейбір партия комитеттері Орталық Комитеттің идеологиялық жұмысқа назарды күшейту женіндегі талабын жеңілжелпі түсінген болуы керек. Қаулылардың саны көбейді, ал жағдай шын мәнінде бұрынғы күйінде қалды. Тәрбие мәселесі көп ретте тек идеология кадрларына ғана жүктеледі де, қабылданған шешімдер нақты жұмыспен баянды етілмейді. Мысалы, Ленинабад облыстық комитеті соңғы үш жыл ішінде праволық тәрбие беру және право тәртібін қорғауды жақсарту мәселелерін 40 реттен астам қарады, ал право тәртібін бұзушылық саны облыста әлі өсіп келеді. Бұл мысал жағдайды бір ғана директивалармен өзгертуге болмайтындығына тағы да көз жеткізеді. Партия комитеттерінің, оның барлық бөлімдерінің және, әрине, бірінші секретарьларының да идеологиялық жұмыс мәселелерімен үнемі айналысуы маңызды.

Біз былай дейміз: идеологиялық жұмыс — бүкіл партияның ісі. Демек, ол әрбір коммунистің де ісі. Ол адамдардың көзқарасы мен көңілкүйіне сөзімен ғана емес, сонымен бірге өзінің жұмысқа көзқарасымен, өзінің тұрмыстағы мінез-құлқымен де ықпал етеді. Сондықтан да коммунистер халық мүддесіне, партия мұраттарына жанқиярлықпен қызмет етудің шынайы өнегесін көрсетіп жүр.

Бүгінде коммунист болу өте құрметті. Сонымен бірге өте жауапты және тіпті де оңай емес. Міне сондықтан, еңбекшілердің қалың бұқарасы арасындағы саяси насихатты өрістете отырып, **партия комитеттері партияның өз ішіндегі идеологиялық жұмыс дәрежесін арттыруға, оның формалары мен әдістерін жетілдіруге міндетті.** Мұның маңызы арта түсетін себебі сол, партияға жыл сайын жүздеген мың жас жұмысшылар, колхозшылар, интеллигенция өкілдері қосылып отырады. Бүгінде оның қатарында 30 жасқа дейінгі үш миллионнан астам коммунист бар. Сондықтан да партияға өткен әрбір адамның партияның идеялық-саяси мұрасын, оның лениндік дәстүрлерін, большевиктік этикасын терең игеруіне көмектесу қажет. Партия қатарын толықтыру, жас коммунистерді тәрбиелеу — ұйымдық-партиялық және идеологиялық жұмыс мәселелері тоғысатын буын осы. Сондықтан да бұл жерде істі партияда жоқ еңбекшілер, Лениннің сөзімен айтқанда, «...коммунистер партияға жаңа мүшелер алғанда олардың үкіметтік партияның дәрежесіне байланысты артықшылықты пайдалануы үшін емес, олардың шын мәніндегі коммунистік еңбектің... үлгісін көрсетуі үшін алынатынын» айқын көретіндей етіп жүргізу керек.

Коммунистің, әсіресе басшы коммунистің адамгершілік өнегесінің күші аса зор. Ол әрқашан да бұқараның көз алдында, сондықтан неғұрлым жоғары қызмет атқарған сайын, оған соғұрлым үлкен жауапкершілік жүктеледі. Мұны ұмытқандарды, өзіндік бір «жоғарылау дертіне» шалдыққандарды елеулі хауіптер мен сәтсіздіктер күтіп тұрады. Дандайсу, дөрекілік, сөзбұйда фактілерімен де ұшырасуға тура келеді. Өз қалтасы мен мемлекет қалтасын ажырата алмайтын, қызмет бабын өз басына пайдаланатын басшылар да бар. Мұндайлардан партия үзілді-кесілді арылып отырады.

Идеологиялық жұмысты саралап, халықтың әртүрлі топтарының сан алуан мүдделерін ескере отырып жүргізу керек. Бұл туралы айтудың қажет болып отырған ең бірінші себебі — біздің көз алдымызда әлеуметтік топтардың бейнесі, қоғамның әлеуметтік құрылымы елеулі түрде өзгеріп келеді, таптық айырмашылықтардың жойылуының сан қырлы процесі жүріп жатыр.

Бұл өзгерістер ең алдымен жастардың әлеуметтік бейнесінен көрінеді. Бүгінде еліміздің бүкіл тарихындағы ең сауатты, кәсіптік әзірлігі ең жоғары жас ұрпақ дербес өмірге қадам басып отыр. Бұл ұрпақ социализм жағдайында, әл-ауқаттың ұдайы артуы жағдайында, бейбітшілік жағдайында өсіп жетілді. Коммунистік мұраттарға, революциялық дәстүрлерге адал жастар бесжылдықтың алдыңғы шептерінде еңбек етуде. Біздің құрылысымыздың болашағы сенімді қолда.

Бірақ партия жастар ортасындағы теріс құбылыстарды да көріп отыр. Кейбір жас адамдардың азаматтық қалыптасуының кешеуілдеуі мен саяси аңғалдығы, масылдығы, олардың бүгінгі таңда қоғамға қажет жерлерде еңбек еткісі келмейтіндігі алаңдатады. Жастардың бір бөлігінің біліммен, еңбекқорлықпен ерекшеленбей, керісінше, ата-аналарының ақшасына сатып алынған қымбат заттармен көзге түскісі келетіні мазасыздандырмай қоймайды. Мұны еске салып отырғандағым: қазіргі жастар бұрынғыдай емес деп, әсте де оларды жазғыру үшін емес. Гәп басқада. Бүгінгі таңда мектеп партасына отыратындар келешек жиырма бірінші ғасырдың аса күрделі міндеттерін шешетін болады. Сондықтан да біз олардың сол міндеттерді өздерінің дарыны әбден гүлденіп ашылған, адамгершіліктегі ақаулардан арылған шағында шешкенін қалаймыз.

Ендігі бір гәп — біздің дұшпанымыз жастар психологиясының ерекшеліктерін өз мақсаттарында пайдалануға тырысатынында. Өйткені жастар империализмнің шын сиқы, біздің еліміздің халықтарына деген, социалистік құрылысқа деген оның өшпенділігі барынша ашық көрінген тап күресі мен соғыстардың ауыр сындарын тікелей өз тәжірибесі арқылы білмейді. Міне сондықтан да жастарды идеялық-адамгершілік, таптық жағынан шыңдау, еңбекте шынықтыру жөнінде қажымай-талмай қамқорлық жасау керек.

Бұл міндеттерді шешу ісінде мектеп мұғалімі атқаратын роль өте зор. Ол — біздің балаларымызды тәрбиелеу ісіндегі қоғамның жұрт сенген өкілі, үгіт пен насихаттағы, бүкіл идеологиялық қызметтегі партияның сенімді тірегі. Көптеген азаматтық қасиеттердің, адамға ұзақ жылдар бойы қызмет ететін білімнің қайнар көзі мектеп мұғалімдерінің жұмысымен ажыратылмастай байланысты, ал бізде, жолдастар, үш миллионға жуық мұғалім бар. Біз мұғалімнің беделін барынша көтеруіміз, сақтауымыз керек, оның еңбек және тұрмыс жағдайларын жақсарту жөнінде, оның идеялық және кәсіптік даярлығы жөнінде ұдайы қамқорлық жасауымыз керек.

Жеке адамның қабілеттерін, дарынын ерте анықтаудың, мамандықты дұрыс таңдаудың маңызын дәлелдеп жатудың қажеті жоқ. Адамның еңбек өнімділігі де, әлеуметтік белсенділігі де, тіпті керек десеңіздер, оның өмірлік тағдыры да көбінесе осыған байланысты. Осы тұрғыдан алғанда біздегі кәсіптік-техникалық білім беру жүйесінің зор мүмкіндіктері бар. Өкінішке қарай, ол кейде мектептерде қиын деп аталатын балалардан құтылудың құралы деп қаралады. Мұндай көзқарас мектепке де, кәсіптік-техникалық училищеге де зиянды. Училищелердің беделін көтеру, олардың материалдық базасы мен кадрларын нығайту, оқу-тәрбие процесін жақсарту керек. Жоғары оқу орындарына түскен кезде училищені бітіргендерге неғұрлым пәрмендірек жеңілдіктер беру жүйесін де ойластырған жөн болар еді.

Кәсіптік-техникалық білім беру жүйесі не бере алатынын ленинградтықтардың тәжірибесі айқын дәлелдейді. Мұнда жұмысшы табының қатарын толықтырудың негізгі көзі —кәсіптік-техникалық училищелердің түлектері. Олардың барлығы дерлік дербес жұмыс істей бастаған алғашқы айлардан-ақ белгіленген нормаларды орындайды және, әдетте, еңбек коллективтерінде жақсы орнығады. Жастардың училищелерге деген ынтасы арта түсті.

Бұл нәтижелерге қалай қол жетті? Ең алдымен мектептің, кәсіптік-техникалық училищенің және кәсіпорындардың арасында айқын да іскерлік қатынастарды жолға қоя алған облыстық партия комитетінің инициативалы, ойластырылған қызметі арқасында қол жетті. Бұл тәжірибе, сөз жоқ, қолдауға және таратуға лайық.

Тағы бір маңызды мәселе — жоғары оқу орындары мен техникумдарда **қоғамдық пәндерді оқытудың идеялық ықпалын арттыру туралы** мәселе. Бұл пәндерді оқытушының шоқтығын көтеретін нәрсе — тек сол үйрететін ғылымының беделі ғана емес, сондай-ақ оның жеке басының идеялық позициясының айқындығы, ізденгіш ойының тартымдылығы, жеке адамгершілік сүйкімділігі болуға тиіс. Тағы да айтамын, осылай болуға тиіс. Бірақ, өкінішке қарай, әрдайым бұлай бола бермейді. Лекцияны уақыттың табы өтіп сарғайған конспектілер бойынша оқып, өткір мәселелерді шебер орағытып өтетін оқытушылар әлі де кездеседі. Ондай шешендер, М. И. Калининнің дәл тауып айтқанындай, «аудиторияны тәтті ұйқыға шомдырады».

Турасын айту керек: СССР Жоғары және арнаулы орта білім министрлігі қоғамтану кадрларын даярлаудың, қоғамдық пәндерді оқытудың сапасына, КПСС Орталық Комитеті мен СССР Министрлер Советінің жоғары мектептің жұмысы туралы қаулыларының орындалуына бақылауды бәсеңсітіп жіберді. Халық шаруашылығының жетекші салалары үшін мамандар даярлау дәрежесі де бізді толық көлемінде қанағаттандырып отырған жоқ. Жағдайды түзету қажет. Министрліктің басшылығы, партия комитеттері сондай-ақ әрбір жоғары оқу орнының коллективінде творчестволық ізденіс, өзара құрмет пен талапшылдық, заңдылық пен моральды бұзудың қандайына болсын ымырасыздық ахуалы үстем болуы жөнінде ұдайы қамқорлық жасағаны жөн.

Жастардың саяси, азаматтық, адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруда комсомол көп іс тындыруда. Партия оны өзінің адал көмекшісі деп біледі, оның сіңірген еңбектерін лайықты бағалайды.

Алайда комсомол ұйымдарының бәрі бірдей алдарында тұрған міндеттер деңгейінен шыға бермейді. Кейде олар жастарды шындап толғандыратын көкейкесті проблемалардан шеткері қалады, жастар ортасындағы жаңа тенденцияларға, әуестіктерге дер кезінде назар аударып, оларға қажетті идеялық бағыт беріп үлгермейді. Сіресен ұйымшылдық пен даңғаза науқаншылдық бөгет жасайды. Басталған істі аяғына дейін жеткізу, ерекше жағдайларда ғана емес, сондай-ақ кәдімгі, күнделікті жағдайда да жоғары қайтарыммен жұмыс істеу шеберлігі жетіспейді. ВЛКСМ Орталық Комитетінің, бүкіл комсомол активінің осы кемшіліктерді жою жөнінде мықтап жұмыс істеуі керек.

Ленин жастарды тәрбиелеу мен оқыту ісіндегі басты мәселе коммунистік адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру деп білді. Сондықтан біздің коллектившілдік моралімiздің шынайы адамгершілігін жарқырақ ашып көрсету, рухани жұтаңдыққа, өзімшілдікке, тоғышарлыққа қарсы, біздің ортамызға жат көзқарастар мен әдет-ғұрыптарды таратудың қандай да болсын әрекеттеріне қарсы табан тіресен шайқас жүргізу керек. Социализм мен коммунизм жолындағы күресте біздің жағымызда әрқашан да даусыз моральдық артықшылық болды және болып та отыр. Бүгінгі таңда да совет қоғамының адамгершілік күші— біздің табыстарымыздың маңызды шарттарының бірі.

Комсомолдың жауапты міндеті — жастарға әскери-патриоттық тәрбие беруді одан әрі жақсарту ісінде партияға көмектесу. Бізде мұндай жұмыстың тамаша дәстүрлері бар. Халықаралық жағдайдың қазіргі хауіпті дамуынан туындайтын нақты жағдайларды ескере отырып, бұл дәстүрлерді мұқият сақтау және еселеп арттыру керек. Бұл істе революция, соғыс және еңбек ардагерлері әрқашан да баға жетпес роль атқарып келді.

Бүгінгі таңда патриот болу — Отанымыздың экономикалық, қорғаныс потенциалын қажымай-талмай нығайту, бейбітшілікті империалистік агрессордың қандай да болсын қол сұғу әрекеттерінен қорғауға әркімнің өз әзірлігін арттыру, әскери міндеттерге адал қарау деген сөз. Жалпы алғанда жастар армиялық қызметті жақсы атқаруда, осы заманғы техниканы табанды түрде меңгеруде. Ал Отан, интернационалдық парыз талап еткенде, әкелері мен аталарының жауынгерлік даңқына лайық нағыз ерліктер жасауда.

Біздің Армия мен Флотты халық ерлік, еңбексүйгіштік және жоғары адамгершілік мектебі деп орынды атайды. Біз Совет Қарулы Күштерінің тәрбиелік ролін бұдан былай да барынша арттыра беруге тиіспіз.

Жолдастар! 100-ден астам ұлттар мен халықтарды біріктіретін біздің елдің жағдайында идеологиялық жұмысты **олардың өзіндік мүдделерін, ұлттық психология мен мәдениеттің ерекшеліктерін мұқият зерттеусіз** жүргізу мүмкін емес. Өйткені, бізге өткен заманнан қалған күйіндегі ұлт мәселесінің шешілуі ұлт мәселесі күн тәртібінен мүлде алып тасталды деген сөз емес. Ойластырылған, ғылыми негізделген ұлт саясаты — партияның кемелденген социализмді жетілдіру жөніндегі қызметінің ажырамас бөлігі. Сондықтан оның табысты болуының шешуші шарты — еңбекшілерді пролетарлық, социалистік интернационализм рухында тәрбиелеу.

Бұл қызметтің негізгі бағыттары мен міндеттері XXVI съездің материалдарында, басқа да партиялық документтерде белгіленген. Сіздер оларды жақсы білесіздер. Тек қана ұлттық қатынастардағы жаңа игі өзгерістерді дер кезінде байқай білудің, ұлттардың гүлденуі мен жақындасуының тенденцияларын жан-жақты талдаудың, біздің халықтар мәдениеттерінің бір-бірін өзара байытуына бұрынғыдан да кең өріс ашатын жұмыс формаларын табудың қаншалықты маңызды екенін еске сала кеткім келеді. Мұнда туындайтын проблемалар мен қайшылықтарды да дер кезінде анықтап, оларды білгірлікпен шешіп отыру маңызды. Қысқасы, интернационалистік тәрбиені фестивальдармен, онкүндіктермен және мерекелік вахталармен шектелмей, кеңінен, табандылықпен, іскерлікпен жүргізу керек. Бұл жерде шын мәніндегі партиялық принциптілікті аса әдептілікпен шебер ұштастырып отыру қажет.

Совет адамдарының интернационализмі әрқашан белсенді. Екпінді құрылыстарда, жалпымемлекеттік мүдделер қажет ететін жердің бәрінде әртүрлі ұлттардың жүздеген мың өкілдері еңбек етеді.

Әрине, осының бәрі өздігінен істелмейді. Мәселен, еліміздің кейбір аудандарында бізде еңбек ресурстарының резервтері бар. Бірақ оларды бүгін таңда ерекше қажет жерлерге тарту, жіберу әзірге толық дәрежесінде мүмкін болмай отыр. Бұл проблеманы қайтсек жақсырақ шешуге болатынын біздің бәріміз ойластыруымыз керек.

Немесе бізде қалыптасқан, өз ұлтының тілімен қатар ұлтаралық қатынас тілі — орыс тілін жақсы білу сияқты прогресті құбылысты алайық. Бұл құбылыс кеңінен тараған. Бірақ орыс тілін нашар білу адамның интернационалдық мәдениет байлығынан сусындауын шектейтін, оның қызметі мен қарым-қатынасы шеңберін тарылтатын фактілер аз емес. КПСС Орталық Комитеті мен СССР Министрлер Советі жуырда ұлт республикалар халқының орыс тілін оқып-үйренуін жеңілдететін жағдайлар жасау жөнінде қаулы қабылдады. Оны белсенді түрде жүзеге асыру керек.

Мен ұлттық қатынастар саласында туындайтын проблемалардың бір бөлігін ғана қозғадым. Олардың бәрі партия комитеттерінің, қоғамдық ғылымның, идеологиялық активтің назар аударуын қажет етеді. Патриоттық және интернационалистік тәрбиені табиғи түрде ұштастыруға, әркімнің бойында ұлтаралық қатынастың жоғары мәдениетін, біздің Советтік Отанымыз үшін мақтаныш сезімін қалыптастыруға күш салу керек.

Халықтың діншілдер сияқты ерекше тобымен жүргізілетін жұмысты да әлсіретіп алмау қажет. Адамдардың бір бөлігі, турасын айтайық, тіпті едәуір бөлігі әлі де діннің ықпалында қалып отыр. Империализмнің толып жатқан идеологиялық орталықтары діншілдікті қолдап қана коймай, сонымен бірге оны орнықтыра беруге, оған антисоветтік, ұлтшылдық бағыт беруге ұмтылып отыр. Діншіл экстремистерге ерекше үміт артылуда. Сонымен бірге «СССР-де ар-ождан бостандығының бұзылуы» туралы өсек-аяң таратылуда.

Осыған орай не айтуға болады? Ар-ождан бостандығы жөніндегі біздің конституциялық кепілдіктеріміз жұрттың бәріне белгілі. Коммунистер — дәйекті атеистер, бірақ өз дүниетанымын олар ешкімге таңбайды. Біздің әдіс — оқу-ағарту, сендіру, насихат. Ал біз социалистік заңдарды бұзу фактілеріне, тек дінмен бүркемеленген саяси бүлдіру қызметіне ұшырассақ, онда біздің Конституциямыз қалай талап етсе, солай істейміз.

Тәрбие жұмысында баянды нәтижелерге, жоғарыда айтылғанындай, осы жұмыс **адамдардың өмірлік қызметінің барлық жағын, соның ішінде олардың тұрмысын, демалысын, семьялық қатынастар саласын** қамтитын жерде қол жетеді. Демалыс неғұрлым жан-жақты да қызықты болуға, адамның дарынын дамытуға, қазіргі өмір ырғағы өзімен бірге әкелетін психологиялық ауыртпалықты жоюға көмектесуге тиіс.

Мұнда денсаулық сақтау қызметкерлеріне аса жауапты роль жүктеледі. Олардың арасында нағыз жанқияр, білікті адамдар аз емес. Олар адамды ауру-сырқаудан сақтау, оның белсенді өмірін ұзарту үшін көп жұмыс істеп келеді. Бұл сала тұрақты қамқорлықпен жетілдіруді, орын алып отырған кемшіліктерді жоюды талап ететіні түсінікті.

Әрине, адамдардың денсаулығы, өмірдегі жігері, көңіл-күйі жалғыз медицинаға ғана байланысты емес. Әрбір адамның — тек қана жұмыс уақытында емес, сонымен қатар бос уақытында да — өзіне деген қамқорлықты сезінуі маңызды. Бұл жерде, атап айтқанда, бұқаралық физкультура қозғалысын дамыту зор роль атқаруға тиіс. Өндірістік коллективтердің, үй басқармаларының партия ұйымдары, депутаттар топтары тұрғылықты жерде халықпен жұмыс істеудің бай тәжірибесін жинақтады. Оны қорыту, жақсы атаулының бәрін іріктеп алып, практикаға батылырақ енгізу керек. Баспасөзде, мысалы, жергілікті Советтердің басшылығымен ведомстволық бағыныштылығына қарамастан клубтардың, спорт ғимараттарының және кітапханалардың жұмысын біріктіретін аудандық мәдени-спорт комплекстерінің құрылғаны туралы талай рет айтылды. СССР Министрлер Советі ВЦСПС-пен бірге осындай тәжірибені неғұрлым кеңірек таратуды ойластыра алар еді.

Демалыс мәселелері қоғамдық тәртіпті нығайту, азаматтардың тыныштығы мен тікелей хауіпсіздігін сенімді түрде қамтамасыз ету мәселелерімен тығыз ұштасып жатады. Орталық Комитет осы жауапты іс тапсырылғандардан, ең алдымен милиция, сот, прокуратура органдарынан қатаң талап етеді. Право тәртібін сақтаудан жұртшылық та, әсіресе комсомол шет қалмауға тиіс.

Идеологиялық жұмыстың «технологиясын», оны ұйымдастыру және жоспарлау мәселелерін де қозғауға рұқсат етіңіздер. Комплексті жоспарлар кеңінен қолданыла бастағаны, тәрбие мәселелері нақты әлеуметтік-экономикалық проблемаларды шешумен тығызырақ байланыстырылып отырғаны жақсы-ақ.

Алайда насихатта әлі де болса дәйектілік пен іскерлік жетіспей жатыр. Насихаттық науқанның бір толқыны екіншісіне барып ұласып, ықпалды күшейту орнына, керісінше, әлсірететін кездері болады. Мынадай да кемшілік бар — партия комитеттерінің кейбір идеологиялық бөлімдері толып жатқан жоспарлар жасауға қыруар уақыт жұмсайды, ал бұл жоспарлар кейіннен оларды жасаушылардың столында қалып қояды. Сонымен бірге алуан түрлі директивалар, есептер мен анықтамаларды талап ету тасқыны партия ұйымдарының секретарьларын қызмет орындарына мықтап шегелеп, оларды адамдармен жанды жұмыс істеуден қол үздіреді. Мұндай кеңсешілдік стильден бас тарту, мүмкіндігінше тезірек бас тарту қажет.

Ауыл шаруашылық өндірісін басқарудың жаңа құрылымдары қалыптасып жатқан бүгінгі таңда селолық аудандық партия комитетінің идеологиялық және ұйымдастыру жұмысының стилі мен әдістерін жетілдіру мәселелері айрықша актуальды болып отыр.

Латвиядағы Талсы аудандық комитетінің, Эстониядағы Вильянди және Пярну, Грузиядағы Абаша аудандық комитеттерінің тәжірибесі үлгі аларлық. Аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктер құруды олар ең алдымен тұтас бір мақсатпен, бір мүддемен, ортақ жұмыстың түпкі нәтижелері үшін жауапкершілікпен бас қосқан адамдар арасындағы жаңа қатынастарды қалыптастыру проблемасы ретінде қарастырды. Социалистік жарыс, аудандық газет пен радиохабар қызметі, ауызша үгіт пен насихат осы міндетке бағындырылған. Адамдардың әлеуметтік және мәдени талап-тілектерін өтеуге, өндірісті басқарудағы демократиялық негіздерді дамытуға ерекше қамқорлық жасалады. Өмірдің өзінде тексерілген осындай тәжірибеге жиірек назар аударған жөн.

Әркім өз еңбегінің жемісін көргісі, оның қоғамдық бағасын білгісі келеді. Идеология кадрлары да тап солай. Түптеп келгенде олардың қызметі адамдардың идеялық кемелділігімен, еңбектегі белсенділігімен, ұйымшылдығымен өлшенеді. Бірақ бұған, әрине, әуелі жетіп алу керек. Әбігерліктің, кадрлардың дегбірін алудың, тәрбиенің шынайы нәтижелерін оқылған лекциялардың, өткізілген шаралардың саны туралы ақпарлармен алмастыру әрекеттерінің мұндай жұмыспен үш қайнаса сорпасы қосылмайды. Мұндай арам шөп қай жерден қылт етсе, табан астында отап тастау керек. Партия комитеттері іскер, творчестволық стильді орнықтыруда Орталық Комитеттің Насихат бөлімінің анағұрлым белсенді көмегіне үміт артуына әбден праволы.

Өмірмен байланыстың мінсіз жұмыс істейтін механизмі болмайынша, идеологиялық қызметті тиімді жүргізу мүмкін емес. Әйтпесе насихат діттеген нысанаға жетпейді.

Партияның қолында бұқараның көңіл-күйіндегі өзгерістерді жіті байқап отыруға, олардың мүдделері мен қажеттерін терең зерттеуге мүмкіндік беретін оңтайлы, оперативті байланыстың көптеген арналары бар. Бұлардың кейбіреуі — еңбекшілердің сөздері мен хаттары, лекторлар мен насихатшыларға берілетін сұрақтар, социологиялық зерттеулер. Мұндай жұмыстың қызықты тәжірибесі Азербайжанда, Белоруссияда, Грузияда, Латвияда, Өзбекстанда, РСФСР мен Украинаның бірқатар облыстық комитеттерінде жинақталған. Оны дамыта түскен жөн. Идеологиялық процестердің жай-күйін бағалаудан олардың болжамын жасауға, қоғамдық пікірді бытыраңқы зерттеулерден жүйелі зерттеулерге көшу керек, ал, бәлкім, қоғамдық пікірді зерттеу жөніндегі орталықты ұйымдастыруға көшу керек болар.

Сондай-ақ саяси оқудың, бүкіл насихат жұмысының ғылыми-методикалық базасын одан әрі нығайту қажеттігі де туып отыр. Әзірге рухани қызметтің осы саласының социологиялық, психологиялық, педагогикалық проблемаларын талдап жасауда тереңдік, жоспарлылық мүлде жетіспейді. Мұндағы жинақталған аса бай тәжірибе де нашар қорытылады. Егер Пленум бұл мәселені қарауды және тиісінше шешім қабылдауды Орталық Комитеттің Секретариатына тапсырса, дұрыс болар еді деп ойлаймын.

Насихат мазмұнының жетекші ролін атап айта отырып, оның формаларының маңызын да жете бағаламасқа болмайды. КПСС XXVI съезі осыған назар аударды. Және біз методологиялық семинарлар, «ашық хат күндері» мен телевизиялық диалогтер сияқты жұмыс формалары насихатқа деген ынта-ықыласты арттыратынын, аудиториямен емін-еркін әңгіме жүргізуге мүмкіндік беретінін көріп те отырмыз.

Бірақ мезі ететін көпсөзділік, ақылгөйсушілік әлі де ұшырасады. Шын мәнінде ұдайы қарекет-қимылсыз тұратындарын айтпағанның өзінде тұрақты жұмыс істейтін үгіт пункттерінің ықпалы едәуір әлсіреп барады. Көрнекі үгіттің едәуір бөлігі әсерсіз; мұның өзі, реті келгенде айтайық, көптеген қоғамдық қаржы мен уақытты жұтып жатыр. Қысқасы, ескірген формалардың салқыны әлі де тиіп отыр.

Әрине, насихаттың формасы табысқа жетуге өздігінен кепілдік бермейтіні түсінікті. Мәселен, бірыңғай саяси күндер бұқаралық-саяси жұмыстың жақсы формасы екенін көрсетті. Бірақ біраз жерде олардың мазмұны жұтаң тартып кеткені белгілі. Кейде басшы қызметкерлерді лекторлар мен саяси хабаршылар алмастырады, актуальды проблемаларды қызу талқылаудың орнына жалпы саяси текстер оқылады немесе қайталап айтылады.

Кейбір басшылар бұл жұмыстан неге бас тартады? Өйткені еңбекшілердің көптеген сұрақтары тек түсінік беруді, тек шешендік өнерді ғана емес, сонымен бірге практикалық шараларды да талап етеді. Ал бұл сұрақтардың жауабы үнемі ертеңге қалдырыла берсе, онда, бір жағынан, аудиторияның қанағаттанбаушылығы, екінші жағынан, көпшілік алдында сөйлеуден белгілі дәрежеде «жүрексіну», қорқу пайда болады.

Адамдармен ашық сөйлесуден жалтаруға болмайды. Және де біздің саясатымызды түсіндіре біліп, бұқараны үйретіп қана қоймай, сонымен бірге бұқарадан үйрене де білу, былайша айтқанда, бұқарадан от ала да білу керек. Мұның өзі әрбір басшының міндеті ғана емес, сонымен бірге қажетті ісі де болуға тиіс. Еңбекшілер алдында саяси сөз сөйлеу, ұдайы іскерлік есеп беріп отыру — басшының қадір-қасиеттерін, оның адамдарды ұйымдастыру, сонынан ерте білу қабілетін жақсы шыңдайтын шарық сияқты. Ленин мәселені осылай қойды. Партиямыздың Орталық Комитеті оны осылай қойып отыр.

Кең жариялылық болмайынша социалистік демократияның дамуы мүмкін емес. КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросы өз қызметі туралы негұрлым толық хабардар ету мақсатымен қабылдаған шаралар жайында сіздер білесіздер. Біз бұл бағытты одан әрі жүргізіп, адамдардың мүдделерін білдіретін мәселелер бойынша барынша жариялылықты қамтамасыз ете береміз. Әлбетте, министрліктер мен ведомстволар, партия комитеттері басшыларының телевизия мен баспасөз арқылы ұдайы сөз сөйлеп отыруына міндетті сипат берген мақұл болар.

Идеологиялық жұмыстың өзекті буыны — кадрлар. Олар насихат ісіне көп күш, большевиктік шабыт-жігер жұмсайды. Партия өз кадрларына сенеді, олардың қастерлі, қажырлы еңбегін жоғары бағалайды. Партия олардың творчестволық ізденісін қолдайды, идеялық-теориялық білімі мен кәсіптік шеберлігін арттыруға, уақтылы хабардар болып отыруына ұдайы қамқорлық жасайды. Идеология қызметкерлерінің барлық категорияларын даярлаудың және қайта даярлаудың сындарлы жүйесі қалыптасты. Бүгінде Орталық Комитет қойып отырған жоғары талаптарға сәйкес оны алдағы уақытта да жетілдіре беру керек. Біздің мұраттарымыздың ұлылығын, партия саясатының адамдардың көкейкесті мүдделерімен ажырағысыз байланысын бұрынғыдан да жарқынырақ ашып көрсету үшін, еңбекшілердің белсенділігін бұрынғыдан да арттыра түсу үшін идеология кадрлары қолдан келгеннің бәрін істейді деп сенемін.

Жолдастар!

Біздің Пленум РСДРП II съезінің 80 жылдығы қарсаңында жиналып отыр. Большевиктер партиясы даңқты және сонымен бірге ауыр жолдан өтті. Маркстік-лениндік іліммен қаруланған ол жұмысшы табына, барлық еңбекшілердің қолдауына сүйене отырып, бүкіл дүниежүзілік-тарихи революциялық төңкерісті басқарып, халқымызды ұлы жеңістерге жеткізді.

Коммунистік партия жүріп өткен қаһармандық жолдың басты қорытындыларының бірі — партия қатарының мызғымас бірлігі, Орталық Комитеттің және оның басшы ұйтқысының бірлігі. Ал мұндай бірлік, Ленин сөзімен айтқанда, «шексіз қымбат, шексіз маңызды».

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумы Орталық Комитеттің және оның Саяси Бюросының топтасқандығының, партия мен халықтың бірлігінің үлгісі болды. Сол бір қиын күндерде Орталық Комитет коммунистерді, барлық совет адамдарын өз қатарын бұрынғыдан да тығыз топтастыруға, партияның XXVI съезі белгілеген бағытты байсалды, әрі сенімді түрде жүзеге асыруға шақырды. Ал бұл шақыру миллиондардың жүрегінен терең үндестік тапты.

КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросы мен Секретариаты дәлме-дәл, үйлесімді түрде, жоғары принциптілік, толық және шынайы бірлік жағдайында жұмыс істеуде. Олардың мәжілістерінде ішкі және сыртқы саясат мәселелерін емін-еркін талқылап, пысықтау үшін, жолдастық пікір алмасу үшін барлық жағдайлар жасалған.

Баяндаманы аяқтай келіп, мен идеологиялық қызметтің әрбір учаскесінде алға қойылып отырған міндеттердің күрделілігін, сан қырлылығын тағы да атап өткім келеді. Бұл жерде бір мәрте ғана берілетін, барлық уақытқа жарамды шешімдер жоқ және болуы мүмкін де емес. Бұл жерде науқаншылдық пен қарбаластық ешнәрсе бермейді. Үзіліс дегенді білмейтін, жүйелі жұмысқа бейімделу керек. Оны бұқараның инициативасын, қайрат-жігерін, саналылығын дамытудың бұрынғыдан да пәрменді құралына айналдыру үшін бізде қажет нәрсенің бәрі де бар. Егер әрбір коммунист, әрбір басшы: идеологиялық жұмыс— бүкіл партияның ісі! — деген лениндік принципті дәйекті түрде жүзеге асыратын болса, біз бұған міндетті түрде жетеміз.

Адамдарға коммунизм мұраттарын, Маркстің — Энгельстің — Лениннің мәңгі жасайтын идеяларын жеткізуден асқан ізгі міндет жоқ және болуы да мүмкін емес.

Әрбір адамды өз тағдырын жасаушы, тарихты жасаушы деңгейіне көтеруден асқан мәртебелі міндет жоқ және болуы да мүмкін емес.

Пленумның барысында, жолдастардың сөйлеген сөздерінде идеологиялық, саяси-тәрбиелік жұмыстың актуальды мәселелері терең де жан-жақты қаралатынына, жинақталған тәжірибенің қорытылатынына, ал ең бастысы — алдымызда тұрған міндеттерді ойдағыдай шешудің нақты жолдары коллективті түрде белгіленетініне Саяси Бюроның атынан сенім білдіруге рұқсат етіңіздер. Юрий Владимирович Андропов шақырып отырған көңіл-күй — даурықпа сөзге емес, іске бейімделген көңіл-күй нақ осы болмақ. **(Ұзақ қол шапалақтау).**

КПСС ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІ ПЛЕНУМЫНЫҢ ҚАУЛЫСЫ

ПАРТИЯНЫҢ ИДЕОЛОГИЯЛЫҚ, БҰҚАРАЛЫҚ-САЯСИ ЖҰМЫСЫНЫҢ АКТУАЛЬДЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ

КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, КПСС Орталық Комитетінің секретары Қ. У. Черненко жолдастың баяндамасын тыңдап, талқылай келіп, КПСС Орталық Комитетінің Пленумы былай деп атап өтеді: еліміздегі идеялық-саяси жағдай совет адамдарының Совет Одағы Коммунистік партиясының, оның Орталық Комитетінің, Юрий Владимирович Андропов бастаған Орталық Комитет Саяси Бюросының төңірегіне одан әрі топтасуымен сипатталады. Еліміздің еңбекшілері КПСС-тің ішкі және сыртқы саясатын, партияның өндірісті интенсивтендіру, халықтың материалдық әл-ауқаты мен мәдениетін өрге бастыру, социалистік демократияны тереңдету, советтік өмір салтының негіздерін баянды ету, бейбітшілікті сақтау, термоядролық соғысқа жол бермеу жөніндегі бағытын бірауыздан қолдап отыр. Олар партияның тәртіп пен ықтияттылықты барынша нығайтуға, неғұрлым ұйымшылдықпен, тиімді жұмыс істеуге, КПСС XXVI съезінің, Орталық Комитеттің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерін ойдағыдай орындауға шақырған үндеуіне нақты істермен жауап беруде.

Совет қоғамы өндіргіш күштерде сапалық терең өзгерістер және өндірістік қатынастарды осыған сәйкес жетілдіру қажеттігі пісіп-жетілген кезеңге аяқ басты. Осымен тығыз өзара байланыста адамдардың санасында да, қоғамның бүкіл қондырғысында да өзгерістер болуға тиіс. Партия мен халықтың күш-жігері кемелденген социализмді жоспарлы түрде, жан-жақты жетілдіру міндеттеріне шоғырландырылуда, ол міндеттерді жүзеге асыру еңбекшілердің саналылығы мен белсенділігінің дәрежесіне тікелей байланысты. Идеологиялық жұмыс барған сайын алдыңғы орынға шығып, оның ролі мен маңызы артып келеді. Жаңа міндеттерді шешу кезінде, деп үйретті В. И. Ленин, «саяси тұрғыдан алғанда, нақ сол бұқараны даярлау — ең маңызды жұмыс».

Сондай-ақ халықаралық аренада екі қоғамдық системаның, бір-біріне мүлдем қарама-қарсы екі дүниетанымның күресі соғыстан кейінгі бүкіл кезең ішінде бұрын-соңды болмаған дәрежеде күрт шиеленісіп бара жатқанын ескеру керек. Нақты социализмнің тарихи жетістіктері, дүниежүзілік коммунистік және жұмысшы қозғалысының беделі мен ықпалының өсуі, отаршылдық езгі қамытын лақтырып тастаған елдердің прогресті дамуы, ұлт-азаттық күрестің өрлеуі, соғысқа қарсы қозғалыстың орасан зор құлаш жаюы бүкіл дүние жүзінде халықтардың санасына барған сайын терең әсер етіп отыр. Империалистік реакция, ең алдымен АҚШ-тың билеп-төстеуші тобы дүние жүзіне үстемдік етудің сандырақ жоспарларын жасай отырып, өзінің агрессияшыл саясатымен адамзатты ядролық апат шегіне итермелеуде. Совет Одағына, социализм елдеріне қарсы өзінің ауқымы мен өршеленуі жөнінен теңдесі жоқ психологиялық соғыс жүргізілуде.

Өтірік пен жаладан тайынбай, буржуазиялық насихат социалистік құрылысты қаралауға, біздің қоғамның әлеуметтік-саяси және идеялық бірлігін бүлдіруге тырысуда. Сондықтан бүгін таңда еңбекшілерді таптық жағынан шыңдау, буржуазиялық идеологияға қарсы ымырасыз күрес жүргізу ерекше маңызға ие болып отыр.

Пленум КПСС XXVI съезінің шешімдеріне, Орталық Комитеттің 1979 жылғы 26 апрельдегі қаулысына сәйкес партия ұйымдарының тәрбие мен насихат ісін жақсарту жөнінде жүргізген жұмысын оң бағалайды. Сонымен бірге Пленум осы саладағы елеулі кемшіліктер толық жойылып бітпегенін, оған партия комитеттерінің барлығы бірдей тиісінше көңіл бөліп отырмағанын атап өтеді. Практика қажеттерінен қол үзу, формализм мен даңғазалық сияқты төзуге болмайтын құбылыстар әлі де байқалып қалады. Идеологиялық жұмысты одан әрі жетілдіру, оның нәтижелілігін арттыру — партияның аса маңызды міндеттерінің бірі.

I

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың Пленумда сөйлеген сөзінде айтылған программалық қағидалар мен тұжырымдарды КПСС Орталық Комитеті бірауыздан мақұлдайды және олар партия ұйымдарының бүкіл қызметіне негіз етіп алынуға тиіс деп есептейді.

Идеология, тәрбие, насихат жұмысын партия кемелденген социализмді жетілдіру процесінде шешіп жатқан зор да күрделі міндеттер дәрежесіне батыл көтеру қажет. Бұқаралық-саяси жұмыс партия мен халықтың бірлігін нығайтуға, еңбекшілердің коммунистік сенімін, саяси белсенділігін арттыруға, олардың творчестволық күш-жігерін дамытуға тиіс. Коммунистердің және социалистік қоғамымыздың барлық мүшелерінің санасын қалыптастыру — тек идеология қызметкерлерінің ғана міндеті емес. Ол — бүкіл партияның ісі.

Идеологиялық жұмыстың пәрменділігін арттыру үшін бізде не қажеттің бәрі бар. Бұл — социализмнің бүкіл дүниежүзілік-тарихи маңызы бар нақты жеңістері, бұл — біздің ұлы революциялық іліміміз, коммунистік тәрбиенің қалыптасқан жүйесі мен жинақталған тәжірибесі, қуатты информациялық-насихаттық аппарат, партия ісіне берілген білікті идеология кадрлары. Ағарту және тәрбие құралдарының бай арсеналын неғұрлым тиімді пайдалану, оларды атап айтқанда, совет адамдарының едәуір өсе түскен білім дәрежесі мен талап-тілегін ескере отырып, неғұрлым белсенді, творчестволықпен қолдану керек. Идеялық-тәрбие жұмысын партияның әлеуметтік-экономикалық саясатының берік негізіне дәйектілікпен құру қажет. Бұл жұмыс бүгінгі өмірдің нақты шындықтарымен тығыз байланысты және алға қарай одан әрі ілгерілеу жолын көрсететін терең идеяларға толы болуға тиіс.

Жалпы алғанда партияның саясаты сияқты, идеялық-тәрбие жұмысының да күші,— оның ғылыми негізділігінде, ең озық, ұдайы дамып отыратын маркстік-лениндік теорияға сүйенетіндігінде. КПСС-тің коллективтік ақыл-ойы ғылыми коммунизмді кемелденген социализм туралы іліммен байытты. Партия совет қоғамы осынау тарихи ұзақ мерзімнің бас кезінде тұрғандығын айқындады, оның дамуының нақты серпінін ашып берді. Мұның өзі ғылыми ізденісті күшейтуді, ғылыми мекемелердің, барлық қоғамтанушы ғалымдардың ел алдында тұрған өзекті практикалық міндеттерге батыл бетбұрыс жасауын қамтамасыз етуді талап етеді.

Партия мен мемлекет экономистерден, философтардан, тарихшылардан, социологтерден, психологтерден, право зерттеушілерден өндіріс тиімділігін арттырудың сенімді жолдарын көрсететін еңбектерді, қоғамның тапсыз құрылымының қалыптасу, әлеуметтік өмірдің интернационалдану, социалистік халықтық өкіметтің, қоғамдық сананың даму заңдылықтарын, коммунистік тәрбие проблемаларын зерттеуді күтеді. Ғылыми-техникалық прогресті ынталандыру, басқару мен жоспарлау жүйесін жақсарту, жалпыхалықтық, мемлекеттік мүдделердің басымдығын қамтамасыз ету, бөлу қатынастарын жетілдіру, ғылыми негізделген баға белгілеу принциптері сияқты және тағы басқа мәселелер ерекше актуальды. Туысқан социализм елдері тәжірибесіндегі жақсы атаулының бәрін кеңірек зерттеу керек. Халықаралық қатынастардағы, дүниежүзілік социализмнің дамуындағы, дүниежүзілік революциялық процестегі жаңа құбылыстарды, капиталистік системаның жалпы дағдарысының жаңа түйіндері мен қырларын терең талдау қажет. Ғылыми зерттеулер практикалық ұсыныстарға айналып, негізделген әлеуметтік болжамдар беруге тиіс.

Насихат пен үгіттің аса маңызды міндеттерінің бірі — түбегейлі халық шаруашылық проблемаларын шешуге: өндірісті интенсивтендіруге, ғылым мен техника жетістіктерін тезірек енгізуге, Азық-түлік және Энергетика программаларын жүзеге асыруға, еліміздің өндірістік потенциалының ұтымды пайдаланылуын қамтамасыз етуге, еңбек өнімділігін арттыруға және осының негізінде — Отанымыздың экономикалық және қорғаныс қуатын одан әрі нығайтуға, халықтың әл-ауқатын арттыруға барынша жәрдемдесу.

Мемлекеттік жоспарларды орындау, өнім сапасын арттыру, өндірістік қуаттарды, шикізатты, энергияны, жұмыс уақытын, күрделі қаржыны жақсы пайдалану жолындағы, ұйымшылдық пен жауапкершілікті нығайту жолындағы күресте, кертартпалық пен бюрократизмге, ведомствошылдық пен жергілікшілдікке қарсы күресте социалистік еңбеккердің азаматтық қасиеттері, ортақ игілік үшін адал еңбек етуге деген қажеті қалыптасады. Насихаттың барлық құралдары арқылы өндіріс жаңашылдарының бастамаларын қолдап отыру, басшылар мен жұмысшыларды, ғалымдар мен конструкторларды техниканы жаңартуға ниеттендіретін және қол еңбегін қысқартуға көмектесетін ұйымдастырушылық, экономикалық, моральдық шараларды тарату қажет. Экономикалық насихат және экономикалық тәрбие халық шаруашылығын интенсивтендіру қажеттеріне, осы заманғы экономикалық ойды, социалистік тапқырлық пен іскерлікті қалыптастыруға бүтіндей бағындырылсын. Кәсіпорындардағы экономикалық оқу өндірістік оқумен тығыз байланысты жүргізілсін, ол өндіріс тиімділігін арттыру құралдарының бірі деп қаралсын.

Коммунистік тәрбиенің мызғымас негізі — маркстік-лениндік дүниетанымды қалыптастыру. Қоғамдық дамудың аса күрделі проблемаларын түсініп, оларды шешудің кілтін беретін Маркстің, Энгельстің, Лениннің революциялық ілімін барлық коммунистердің, еңбекшілердің терең игеруіне күш салу маңызды. Орталық Комитет марксизм-ленинизмді, партия тарихы мен саясатын, социализм жолындағы күрестің әртүрлі кезеңдеріндегі оның қызметінің тәжірибесін насихаттауды жақсарту қажет деп санайды. Партия оқуы, бұқаралық саяси оқу жүйесінің жұмыс стилін өзгерту керек. Сабақтардың белсенді формалары мейлінше дамытылсын, оларға зор практикалық бағыттылық берілсін, дүмшелік пен формализм түбірімен жойылсын. Саяси оқудың мәні мынада: әрбір адам партия саясатын терең түсінетін, алған білімін практикада қолдана білетін, өзінің қоғамдық борышын жақсы ұғынып, оны іс жүзінде орындайтын болсын. Насихатшыларды іріктеу және оқыту жетілдірілсін, коммунистердің өздігінен білім алу әдісі кеңірек пайдаланылсын. Бүкілодақтық саяси ағарту үйін құрған жөн деп есептелсін. Оқу орындарында қоғамдық пәндерді оқытудың идеялық-теориялық дәрежесін арттыру қамтамасыз етілсін, оларды оқып-үйренуге деген ынта барынша дамытылсын, қоғамтанушы оқытушыларды даярлау сапасын бақылау күшейтілсін. Марксизм-ленинизм жөнінде жаңа оқулықтар мен оқу құралдары әзірленсін.

Біздің ісіміздің тарихи дұрыстығы, маркстік-лениндік ілімнің революциялық-өзгертуші сипаты, социалистік құрылыстың артықшылықтары — совет адамының идеялық сенімінің қайнар көзі. СССР азаматтарының саяси праволары мен бостандықтарын, қоғамымыздың әлеуметтік және рухани жетістіктерін жарқын түрде ашып көрсету керек. Теорияда белгіленген, коммунистер ұрпақтары, адамзаттың таңдаулы ақыл-ой иелері армандаған ұлы мақсат — қанау мен езгіні жою мақсаты — әлдеқашан совет қоғамының нақты шындығына айналды. Қазір таптық айырмашылықтарды жою, қоғамның әлеуметтік біртектілігін қалыптастыру практикалық саясаттың ісі болып табылады. Жұмысшы табының революциялық идеологиясы мен моралі, оның коллектившілдік психологиясы, мүдделері мен көзқарастары барлық совет адамдарының рухани бейнесін айқындайтын болуына күш салу — идеялық- тәрбие жұмысының маңызды міндеті. Социализмнің табыстарын насихаттай отырып, сонымен бірге біздің дамуымыздың процесінде пайда болатын қиындықтарды жоюдың жолдарын көрсету қажет.

СССР-дегі ұлттар мен халықтардың туысқандық одағы, олардың бірлескен еңбегі, ұлттық мәдениеттердің барған сайын жақындасуы, бірін-бірі байытуы — совет халқының топтасқандығын нығайтудың, социалистік интернационализм рухында тәрбиелеу міндеттерін ойдағыдай шешудің аса маңызды факторлары. Оны кеңінен, табанды түрде, патриоттық тәрбиемен етене байланыста жүргізу, ұлттық шектелушіліктің немесе ұлттық нигилизмнің қандай да болсын көріністеріне партиялық принциптілік және ымырасыздық позицияларынан тойтарыс беру, барлық ұлт адамдарының сезімі мен ар-намысын сыйлау қажет.

Халық арасындағы ғылыми-материалистік көзқарастарды неғұрлым белсенді насихаттау, атеистік тәрбиеге көбірек көңіл бөлу қажет. Дінге сенетін адамдар қоғамдық өмірге кеңірек қатыстырылсын, советтік әдет-ғұрып неғұрлым табанды енгізілсін.

Советтік өмір салтын, социализмнің іргелі қазынасын творчестволықпен, шебер насихаттау керек. Қоғамдық практикадағы озық атаулының бәрін қолдап отыру, еңбекшілер бұқарасы өмірінің коллектившілдік пен жолдастықты, адамгершілік кіршіксіздік пен әлеуметтік оптимизмді, әрбір адамның ертеңгі күнге деген сенімін, еңбек пен тұтынудың, мінез-құлық пен тұрмыстың жоғары мәдениетін қамтитын жаңа сапасын орнықтырып, жарқын ашып көрсету қажет. Қоғамдық тұтыну қорларын бөлудің, дұрыс пайдаланудың социалистік принципін қатаң сақтау жолындағы дәйекті күрессіз тәрбие жұмысында табысқа жету мүмкін емес.

Социалистік сананың баянды етілуі ұсақ буржуазиялық психология көріністеріне қарсы, империалистік насихаттың түрлі арналары бойынша өтіп кетіп, халықтың кейбір бөлігінің санасына жасайтын идеологиялық ықпалына қарсы табанды күрес жағдайында жүріп жатыр. Мемлекеттік, қоғамдық мүлікті жеке баю мақсаттарына пайдалану, алыпсатарлық, парақорлық, біздің құрылысымыздың адамгершілігін пайдаланып алуан түрлі арамтамақтық жасау сияқты құбылыстарға ымырасыздық жағдайын туғызу қажет. Олармен күресте бұқараның белсенділігіне, заңның бұлтартпас күшіне дәйекті түрде сүйену, жеке адамның парасатты қажеттерін, мүдделерін қалыптастыру жөнінде нысаналы жұмыс жүргізу керек.

Партиялық насихаттың міндеті — КПСС пен Совет мемлекетінің жанталаса қарулануды ауыздықтауға, халықаралық қатынастарды түбегейлі сауықтыруға бағытталған лениндік бейбітшіл сыртқы саяси бағыты, бейбіт инициативалары туралы шындықты адамдарға жеткізу. Бүгінгі таңда да, көз жетер болашақта да біздің партияның сыртқы саясатының өзекті проблемасы—Жер бетінде бейбітшілікті сақтау. Насихат СССР-дің басқа социалистік мемлекеттермен достығы мен ынтымақтастығын нығайтуға, халықаралық коммунистік және жұмысшы қозғалысын топтастыруға, халықтардың ұлт-азаттық күресінің табысқа жетуіне жәрдемдесуге тиіс. Бейбітшілік пен прогресс жауларын, бүгін таңда адамзатқа төнген дүниежүзілік соғыс қатерінің ошағы болып отырған империализмнің, ең алдымен американ империализмінің милитаристік жоспарларын дәйекті де табанды түрде әшкерелеу керек.

Насихат империализмнің, оның саясаты мен идеологиясының халыққа жат мәнін, буржуазиялық қоғамның әлеуметтік дерттерді, ұлттық және нәсілдік әділетсіздікті жоюға қабілетсіздігін көз жеткізе ашып көрсетуге тиіс. Совет адамдарының саяси қырағылығын, олардың дұшпандық көзқарастарға ымырасыздығын, тап дұшпанының идеологиялық зиянкестеріне, нақты социализмге жасалған оппортунистік және ревизионистік байбаламдарға қарсы тұру шеберлігін дамыту керек. Антисоветизм мен антикоммунизмге белсенді тойтарыс беру — партия комитеттері, бұқаралық информация құралдары қызметінің тұрақты бағыты. Қарсы насихаттың жақсы ойластырылған, біртұтас, серпінді де пәрменді жүйесі қажет.

II

Баспасөз, телевизия және радио партияның идеологиялық жұмысының пәрменді құралы болып табылады. Біздің қоғамда баспасөз — социалистік демократияның аса маңызды институты, еңбекшілерді көкейкесті мәселелерді талқылап, шешуге қатыстырудың, жұртшылық пікірін қалыптастырудың құралы. Ол өз назарын партия мен халық қызметінің басты бағыттарына, проблемаларды байсалды талдауға, озық тәжірибені таратуға шоғырландырған кезде өзінің тәрбиелік және ұйымдастырушылық ролін ойдағыдай орындайды. Баспасөздің, телевизия мен радионың материалдары өмірге терең бойлауымен, дәлелдерінің орындылығымен, ойы мен сөзінің сонылылығымен қызықтырып, сендіруге, біздің құрылыстың артықшылықтарын шебер насихаттауға, дәуіріміздің шынайы қаһарманы — жаңа қоғам құрылысшысының характері мен бейнесін жарқын ашып беруге тиіс.

Партия комитеттерінің бұқаралық информация және насихат құралдарының жұмысын іскерлікпен, ұсақ-түйек қамқорсушылықсыз бағыттап отыруы, олардың жауынгерлігі мен беделін арттырып, принципті материалдардың қолдау табуын қамтамасыз етуі керек. Проблемалық және сын материалдарға немқұрайды қарау фактілері батыл айыпталсын.

Министрліктер мен ведомстволардың, совет және қоғам ұйымдарының басшылары басқару органдарының қызметі, шешіліп жатқан проблемалардың сипаты жайында баспасөздің үнемі хабардар етілуін жолға қоюға тиіс. Олар баспасөздің, телевизияның, радионың материалдарының мәніне қарап жауап беруге, қабылданған шаралар туралы редакцияға дер кезінде хабарлап отыруға міндетті.

Қазіргі жағдай баспасөздің қалыптасқан құрылымын, атап айтқанда ведомстволық баспасөздің құрылымын жетілдіруді, қалалық және аудандық газеттердің толғағы жеткен проблемаларын шешуді талап етеді. Телевизияның информациялық программаларының мазмұндылығы мен жеделдігін арттыруға ерекше назар аудару керек. Бұқаралық информация құралдарының, кітап-баспагерлік ісінің өскелең маңызын ескере отырып, олардың материалдық-техникалық базасын нығайту жөніндегі шараларды білгілеу жеделдетілсін.

Журналист кадрларын даярлауды жақсарту және олардың біліктілігін арттыру қамтамасыз етілсін. Бұқаралық жұмысшы-село тілшілері қозғалысының дәстүрлері дамытылсын. Журналистер жаңаның белсенді, батыл барлаушылары, табанды саяси жауынгерлер ретінде тәрбиеленсін. Олар жоғары идеялылығымен және білгірлігімен, мінсіз журналистік этикасымен ерекшеленуге тиіс.

Ауызша насихат бұқараға партиялық ықпал жасаудың сыннан өткен құралы болып табылады. Адамдармен нақты, сенісе араласу, оларды толғандыратын мәселелер туралы бүкпесіз әңгімелесу үшін оның мүмкіндіктерін кеңірек пайдалану қажет. Тікелей еңбек коллективтерінде ұдайы сөз сөйлеп отыру партия комитеттері, министрліктер мен ведомстволар, совет және шаруашылық ұйымдары басшыларының маңызды міндеті деп саналсын. Еңбекшілердің ескертпелері мен ұсыныстарын жүзеге асыру қатаң партиялық бақылауға алынсын. Үгітшілерді, саяси хабаршыларды, насихатшыларды, лекторларды хабардар етіп, нұсқау беруді жақсарту, оларды аудиториямен нақты да әсерлі сөйлесе білуге, адамдарды сендіріп, соңынан ерте білуге үйрету керек.

Еңбекшілердің рухани өмірін байытуға, оларды коммунистік мұраттар рухында тәрбиелеуге социалистік реализм әдебиеті мен өнері зор үлес қосып келеді. Советтік көп ұлтты суреткер интеллигенция жетістіктерінің негізінде оның партия ісіне берілгендігі, халық өмірімен тығыз байланысы жатыр.

Мәдениетті дамытуға партиялық басшылықта талантқа ұқыпты, құрметпен қарауды жоғары принциптілікпен және талапшылдықпен табиғи түрде ұштастырып отыру қажет. Творчестволық одақтар мен бірлестіктердің міндеті — мәдениет қайраткерлерін халық алдындағы жауапкершілік рухында тәрбиелеу, олардың арасында идеялық, адамгершілік және эстетикалық талғампаздық жағдайын нығайту. Белсенді, сергек, творчестволық ізденіске мұқият қарайтын маркстік-лениндік сын көркем творчествоға ықпал жасаудың басты әдісі болуға тиіс. Сонымен бірге оның парызы — біздің қоғамға, біздің идеологияға жат көзқарас айтылып, тарихи шындықтан ауытқуға жол берілетін еңбектерге партиялық айқын баға беру. Сын көркемдік жағынан әлсіз, сұрқай шығармаларға да кешіріммен қарай алмайды. Өнерпаздық творчествоны дамытуға, бұқараны мәдениет қазынасынан нәр алуға ұдайы назар аударып отыру қажет. Жарияланатын материалдар мен репертуардың идеялық мазмұны мен көркемдік дәрежесі үшін баспасөз органдары мен мәдениет мекемелері басшыларының жеке жауапкершілігі күшейтілсін.

III

КПСС Орталық Комитетінің Пленумы партия комитеттеріне идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысқа басшылықты айтарлықтай жақсартуды міндеттейді. Партия комитеттерінің, олардың бірінші секретарьларының бұл жұмыстың жайына терең үңілуі, идеялық-тәрбие жұмысының ұйымдастыру-партиялық және әлеуметтік-экономикалық қызметпен тығыз бірлігіне күш салуы қажет.

Партия ұйымдарының, халық депутаттары Советтерінің, кәсіподақтың және комсомолдың бұқараны саяси ағартуды оларды қоғам мен мемлекет істерін басқаруға, бақылауды ұйымдастыруға белсенді түрде тартумен ұштастыру керек. Мемлекеттік және қоғамдық өмірдің ірі мәселелері бойынша қабылданатын шешімдердің жобаларын алдын-ала талқылауға еңбекшілерді қатыстыру практикасы кеңейтілсін. Басқару органдарының жұмысындағы жариялылық кеңінен қамтамасыз етілсін, әрбір еңбеккердің бойында ортақ іске қатыстылық сезімі тәрбиеленсін. Шаруашылық қызметтің тәрбиелік әсері үшін басшы кадрлардың жауапкершілігі арттырылсын. Шаруашылық басшыларында өткізілетін кеңестерде тәрбие мәселелерін талқылау практикасы мақұлдансын. Социалистік жарыстың, еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қозғалыстың тәрбиелік күші кеңірек пайдаланылсын. Жарысушылардың күш-жігері өнім сапасын арттыру, өндірістік қуаттардың және барлық ресурс түрлерінің пайдаланылуын жақсарту сияқты мақсаттарға жетуге бағытталсын. Аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктер, өндірістік бригадалар жағдайында идеялық-тәрбие қызметінің тиімді формаларын белгілеп, енгізуге ерекше назар аударылсын.

Партия комитеттері идеялық-саяси, еңбек және адамгершілік тәрбиесінің бірлігіне, идеологиялық ықпал құралдарын, қоғамдық ұйымдардың, еңбек коллективтерінің, семья мен мектептің күш-жігерін үйлестіруді жақсартуға табандылықпен күш салатын болсын, барлық әлеуметтік топтар идеялық ықпалмен қамтылсын. Таңдаулы жұмыс тәжірибесі ұдайы таратылып отырсын, бұл істе идеологиялық комиссиялардың ролі арттырылсын. Қарадүрсіндікке, істің мән-мағынасын формамен алмастыруға қарсы батыл күрес жүргізілсін. Идеялық-тәрбие жұмысында қағазбастылық пен мәжілісқұмарлық әбігерге, оны бірыңғай сан көрсеткіштерімен бағалауға төзуге болмайды. Оның тиімділігінің басты өлшемі — бұқараның саяси санасы мен еңбектегі белсенділігінің дәрежесі.

Идеялық-тәрбие жұмысын ұйымдастыру жөніндегі барлық күш-жігер, сайып келгенде еңбек коллективінде жүзеге асырылады. Сондықтан негізгі назар міне осыған аударылуға тиіс, таңдаулы насихатшы кадрлар осында шоғырландырылуға тиіс. Партия комитеттері еңбек коллективтерінің жетекші күші және саяси ұйтқысы ретінде бастауыш партия ұйымдарының ролі мен маңызын, әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешу, еңбекшілерге коммунистік тәрбие беру үшін, ұйымшылдық пен саналы тәртіпті нығайту үшін, сын мен өзара сынды дамыту үшін олардың жауапкершілігін арттыруға міндетті.

Партия жеткіншек ұрпаққа ұдайы қамқорлық жасап отырады, оларға таяудағы ондаған жылдар ішінде қоғам тағдыры үшін жауапкершілік жүктеледі. Партия ұйымдарының, комсомолдың міндеті — жастарды қоғамдық-саяси қызметке кеңірек тарту, оларды коммунистік мұраттарға адалдық рухында тәрбиелеу, өз елі үшін мақтаныш сезімін, өз еңбегімен оның гүлдене беруіне үлес қосу ниетін дамыту. СССР Қарулы Күштеріне сүйіспеншілік дарытылсын, социалистік Отанды қорғауға даярлық нығайтылсын. Жастардың барлық әлеуметтік топтары мен жас категорияларына — жұмысшы және колхозшы, оқушы және армия жастарына ұдайы назар аударылсын, олардың ерекшеліктері толық ескерілсін. Комсомол ұйымдарының өмірі үлкен қоғамдық мазмұнға толы болсын, сірескен ұйымшылдық пен даңғаза даурықпаның көріністері түбірімен жойылсын.

Мектептер мен кәсіптік-техникалық училищелердегі тәрбие жұмысының дәрежесі арттырылсын. Біртұтас, еңбек, политехникалық мектептің лениндік принциптері дәйекті жүзеге асырылсын, мектеп оқушыларының бойында қоғамдық пайдалы еңбекке деген дағды мен сүйіспеншілік тәрбиеленсін, олардың идеялық ой-өрісі кеңейтіліп, әрқайсысының бойында ең алдымен социалистік қоғам азаматының, коммунизмнің белсенді құрылысшысының мәртебелі қасиеттері қалыптастырылсын. Мектептің эстетикалық және дене тәрбиесін берудегі мүмкіндіктері толығырақ пайдаланылсын. Мұғалімнің абыройы мен беделі арттырылсын, оның біліктілігі, жұмыс және тұрмыс жағдайлары жөнінде қамқорлық күшейтілсін. Жоғары оқу орындары мен техникумдарда халық шаруашылығының жетекші салалары үшін мамандар даярлау, студенттерді идеялық-саяси жағынан шыңдау айтарлықтай жақсартылсын.

Тұрғылықты жерлердегі бұқаралық-саяси жұмыс барынша жетілдірілсін. Еңбекшілердің, әсіресе селода, бос уақытын ұйымдастыруда мәдени-ағарту мекемелерінің ролі арттырылсын. Бұқаралық физкультура және спорт дамытылсын. Әрбір ауданда қай ведомствоға қарайтындығына қарамастан, жергілікті Советтерге бағынатын мәдени-спорт комплекстерін құру тәжірибесі таратылсын.

Тәрбие жұмысының пәрменділігін ғылыми тұрғыдан жүйелі зерттеу маңызды. Осы мақсатпен партия комитеттері жанынан ғылыми-методикалық орталықтар мен топтар құру жөніндегі тәжірибе кеңірек енгізілсін. СССР Ғылым академиясы, КПСС Орталық Комитеті жанындағы Қоғамдық ғылымдар академиясы тәрбие қызметін жолға қоюда социологиялық зерттеулердің ролін арттыру туралы, СССР Ғылым академиясының Социологиялық зерттеулер институты негізінде жұртшылық пікірін зерттеу жөніндегі Бүкілодақтық орталық ұйымдастыру туралы ұсыныстар енгізсін.

Идеологиялық жұмыстың өзекті буыны — кадрлар. Барлық партия комитеттерінің — республикалық, өлкелік, облыстық, округтік, қалалық, аудандық партия комитеттерінің — халықтың түрлі топтары арасында идеологиялық жұмысты шебер ұйымдастыра білетін және ол үшін жауап бере алатын арнайы даярланған кадрлары болуға тиіс. Оларға қажетті жағдай жасау, олардың идеялық-теориялық дәрежесі мен кәсіптік шеберлігін ұдайы арттыру жөнінде қамқорлық көрсету керек. Идеология кадрларының барлық категорияларын даярлау және қайта даярлау жүйесін жетілдіру жөнінде қосымша шаралар жүзеге асырылсын. Идеология кадрлары коммунистік идеялылықтың, өз еңбегіне жоғары талап қоюдың, тапсырылған іс үшін жауапкершіліктің өнегесі болуға тиіс.

* * *

Партияның кемелденген социализмді жетілдіру бағытын жүзеге асыру коммунистік жасампаздықта алға қарай жаңадан үлкен қадам жасауға мүмкіндік береді, социалистік құрылыстың артықшылықтарын бұрынғыдан да айқын көрсетеді, оның тартым күшін арттырады. Коммунистер үшін марксизм-ленинизмнің ұлы идеяларын бұқараға жеткізуден, партия саясатының адамдардың көкейкесті мүдделерімен ажыратылмас байланысын ашып көрсетуден, еңбекшілердің қоғамдық белсенділігін бұрынғыдан да жоғары көтеруден құрметті міндет жоқ.

КПСС Орталық Комитетінің Пленумы идеология кадрлары, барлық коммунистер өз күш-жігерін, қайрат-қуаты мен талантын коммунистік тәрбиенің ізгі ісіне жұмсайды, большевиктік насихаттың даңқты дәстүрлерін жалғастырып, творчестволықпен байытады, Коммунистік партия мен совет халқының алдында тұрған тарихи міндеттерді жүзеге асыру ісінде жаңа табыстарға жетеді деп кәміл сенім білдіреді.

КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

ТӘРТІПТІЛІК ПЕН ПАРАСАТТЫЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУ—МӘРТЕБЕЛІ МАҚСАТЫМЫЗ

А. ПРОТОЗАНОВ,
Шығыс Қазақстан облыстық партия комитетінің бірінші секретары

КПСС XXVI съезі белгілеп берген әлеуметтік-экономикалық және мәдени құрылыс міндеттерін жүзеге асыру шешуші дәрежеде партия комитеттерінің кадрлармен жұмысына байланысты. Өйткені партияның кадрлар жөніндегі саясаты — оның қоғамдық даму барысына ықпал жасайтын қуатты тұтқасы. Ұлы Ленин кадрлармен жұмыстың негізгі принциптерін айқындай отырып, «шаруашылық құрылысқа ең таңдаулы қызметкерлерді, арнаулы және жалпы, жергілікті және жалпымемлекеттік көлемдегі әкімшілік басшылары мен ұйымдастырушыларды іріктеп алу ісін кеңінен, жоспарлы, жүйелі түрде *және ашық* жүргізу» (Шығармалар толық жинағы, 43-том, 313-бет) қажеттігін ерекше атап көрсеткені мәлім.

Біздің Шығыс Қазақстан облысының партия комитеттері КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін басшылыққа ала отырып, кадрлармен жұмысты одан әрі жетілдіру, қызметкерлердің идеялық-теориялық дәрежесін көтеру, инициативасы мен тапсырылған іс үшін жауапкершілігін арттыру мәселелеріне ұдайы көңіл бөліп келеді. Бұл мәселелер партия комитеттерінің пленумдары мен бюро мәжілістерінде әр қырынан сан рет талқыланды. Облыстық комитеттің съезден кейін өткен пленумдарының бірінде кадрлармен жұмыстың жай-күйі арнайы қаралып, оған терең талдау жасалды. Осы пленумда партия, совет, шаруашылық кадрларының бойында лениндік жұмыс стилін қалыптастыру міндеттері, қалалық, аудандық партия комитеттерінің бұл жөніндегі жауапкершілігі айрықша атап көрсетілді.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдері, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың сол Пленумда сөйлеген сөзінде, «СССР-ге алпыс жыл» атты баяндамасында, «Карл Маркс ілімі және СССР-дегі социалистік құрылыстың кейбір мәселелері» деген мақаласында баяндалған қағидалар мен тұжырымдар облыс партия ұйымының кадрлармен жұмысына зор ықпал жасады. Бүгінгі таңда бұл жұмысқа қойылып отырған ең басты талап — барлық қызметтерде партия мен халық мүдделерін бірінші орынға қоятын, еңбек сүйгіш, істі терең білетін, жаңаны жете сезінетін, өз қызметіне сын көзбен қарайтын, әділетті де адал қызметкерлер болуға тиіс.

Кадрларға қойылатын бұл лениндік талаптар бір-бірімен тығыз байланысты және бұл қызметкерлеріміздің көпшілігіне тән қасиеттер. Облыстық комитет партияның кадрлар жөніндегі саясатын жүзеге асыра отырып, барлық дәрежедегі басшылардың бойында принциптілік, тәртіптілік, парасаттылық, өзіне де, карауындағы қызметкерлерге де талап қоя білушілік қасиеттерін тәрбиелеуге ерекше мән беріп келеді. Өйткені қазір, аса ауқымды әлеуметтік-экономикалық міндеттерді шешу, ең алдымен қоғамдық өндірісті интенсивтендіру кажет болып отырған кезде, партия, совет аппараты мен шаруашылық қызметінің барлық буындарында қызметкерлерден мейлінше іскерлік, тиянақтылық, тәртіптілік көрсету, адалдық, парасаттылық таныту талап етіледі.

Талапшылдық пен парасаттылық — қоғамда, адамдар арасындағы қарым-қатынаста берік орныққан советтік өмір салтынан жарастығын тапқан жақсы қасиеттер. Рас, күнделікті қызмет бабында «талапшылдық» деген сөзді жиі қолданып, ал парасаттылық туралы көп айта бермейтініміз бар. Бірақ бұл екі ұғымның бірін бірі жоққа шығармайтыны былай тұрсын, қайта олар бірін бірі толықтырып, байытып отырады. Парасаттылық дегеніміз — ең алдымен қызметкердің жеке басының жинақылығы, тиянақтылығы, сөзі мен ісінің бір жерден шығатын беріктігі, мейлінше біліктілігі, адамдар арасындағы өзара іскерлік қарым-қатынас мәдениеті, олардың алға қойылған міндеттерді орындауға жантәнімен беріле, творчестволықпен қарауы, қарапайымдылық пен кішіпейілділік көрсетуі, тағы осындай ізгілік белгілері.

Кадрлардың бойында іскерлік, талапшылдық, парасаттылық қасиеттерін қалыптастыруда облыс партия ұйымы соңғы кезде бірсыпыра тәжірибе жинақтады. Әсіресе партия кадрларының сапалық құрамын жақсарту жөнінде тындырылған іс те, қол жеткен нәтиже де едәуір. Егер оныншы бесжылдықтың басында облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттері аппаратындағы жауапты қызметкерлердің 73 процентінің ғана жоғары білімі болса, қазір олардың бәрі — жоғары білімі бар мамандар. Партия аппаратына соңғы кезде жас қызметкерлер көптеп келіп, олардың ең таңдаулылары басшы қызметке жоғарылатылды. Қалалық, аудандық партия комитеттеріндегі 40 жасқа дейінгі қызметкерлер саны 53 проценттен 61 процентке дейін көбейді. Сондай-ақ жас және байырғы қызметкерлердің арақатынасы да жақсарды. Қазір партия аппаратында бес жылдан астам жұмыс істейтін қызметкерлер оның құрамының 24,2 проценті болып отыр.

Бізде бастауыш партия ұйымы секретарьларының құрамын жақсартуға ерекше қамқорлық жасалады. Өйткені партия ұйымдарының жауынгерлігі оларға кім жетекшілік етіп отырғанына көп байланысты. Соңғы есеп беру-сайлау науқанының барысында осы жағдай қатаң ескеріліп, партия ұйымдарының жетекшілігіне көптеген тәжірибелі, беделді коммунистер ұсынылды. Қазір облыстағы партия ұйымы секретарьларының 99,3 процентінің жоғары және орта білімі бар, олардың 66 проценті — халық шаруашылығының мамандары.

Шаруашылық басшыларының сапалық құрамын жақсарту бағытында да партия ұйымдары тарапынан жүргізіліп отырған жұмыс елеулі. Бүгінде қоғамдық өндірістің барлық буындарындағы басшылар арасында 21 мың дипломды маман бар, олардың тең жартысы — жоғары білімді, соның ішінде 10 мыңнан астамы өнеркәсіп, байланыс, транспорт пен құрылыс саласында, ал 1600-і ауыл шаруашылығында еңбек етеді. Партия комитеттері әсіресе облыс экономикасының жетекші салаларындағы — түсті металлургия мен ауыл шаруашылығындағы басшылардың сапалық құрамын жақсартуға баса көңіл бөледі. Қазір түсті металлургия кәсіпорындарының бірінші басшыларының түгелдей арнаулы жоғары білімі бар, ал совхоз директорларының 96 проценті, колхоз председательдерінің 80 проценті — ауыл шаруашылығының жоғары білімді мамандары, бұл категориядағы қызметкерлердің 5,6 процентінің ауыл шаруашылық ғылымының кандидаты деген ғылыми атағы бар.

Облыс партия ұйымы кадрларды іріктеу мен тәрбиелеудің лениндік принциптерін басшылыққа ала отырып, жұмысшы табының әлуетті ортасынан шыққан, нағыз кәсіптік шеберлікті шыңдау, идеялық-саяси және адамгершілік жетілу мектебінен өткен қызметкерлерді басшы жұмысқа жоғарылату бағытын дәйекті түрде жүзеге асырып келеді. Бұл практика өзін іс жүзінде ақтап та жүр. Қазір бізде көптеген кәсіпорындар мен шаруашылықтардың басшылары, қалалық, аудандық партия комитеттерінің секретарьлары мен қалалық, аудандық Советтер атқару комитеттерінің председательдері еңбек жолын жұмысшы не колхозшы болып жұмыс істеуден бастаған, коллектив тәрбиесін көріп өскен, байсалды да беделді коммунистер.

Мысалға Өскемен қорғасын-мырыш комбинатының директоры Ақат Сәлемхатұлы Күленовты алайық. Ол осында қатардағы маман болып жұмыс істей жүріп, металл өндірісінің қыры мен сырын жетік меңгерді, көп жыл бойы комбинаттың бас инженері қызметін атқарды, енді міне түсті металлургия саласындағы ірі шаруашылық басшысы дәрежесіне дейін көтеріліп отыр. Принципшіл, тура мінезі, алғырлығы, адамға деген аса қамқоршылдығы үшін Ақат Сәлемхатұлын коллектив айрықша құрметтейді. Оның жұмыс стиліне іскерлік, нақтылық, өндіріс мәселелеріне ғылыми тұрғыдан қараушылық тән. Бүгінде директор партия органдарымен бірлесе отырып кәсіпорынды техникалық жағынан қайта жарақтандырудың аса күрделі проблемасымен айналысып жүр. Бұл бағытта қазірдің өзінде қабылданған шешімдер жан-жақты негізделген, бұларда өндірістің ұзақ мерзімге арналған перспективалары, жүзеге асырылатын жаңалықтардың әлеуметтік мәні мұқият ескерілген. Комбинат коллективі партия ұйымы мен дирекция бірлесе белгілеген өндірістік, әлеуметтік-мәдени шараларды ойдағыдай жүзеге асырып, ұдайы бірқалыпты жұмыс істеп, жарыс көшін сенімді бастап келеді.

Тәжірибе көрсетіп келгеніндей, қоғамдық өндірістің кез келген участкесіндегі жағдай сол участкені басқарып отырған адамның жеке іскерлік, адамгершілік қасиеттеріне көп байланысты. Мәселен, Зырян қорғасын, Лениногор полиметалл комбинаттарының, «Первороссийский», «Чапаевский» совхоздарының қол жеткен табыстары жайында сөз болғанда, әрдайым осы коллективтердің басшыларын да разы көңілмен еске аламыз. Шынында бұл кәсіпорындар мен шаруашылықтардың директорлары Л. Пономарев, И. Думанов, П. Полянский, Н. Хмылев, облыстың басқа да көптеген шаруашылық басшылары сияқты, жақсы ісімен танылған, тәжірибелі қызметкерлер. Олардың әрқайсысы өндірісті ұйымдастыруда асқан қажыр-қайрат, инициатива, тапқырлық көрсетіп қана қоймайды, сонымен бірге өз коллективінің бай тәжірибесі мен творчестволық белсенділігіне, партия ұйымының қолдауына арқа сүйеп отырады. Кәсіптік білімі терең, саяси ой-өрісі кең бұл басшылар жаңалықты сезе, болашақты болжай отырып, өндірістің өзекті проблемаларын дер кезінде шешуге айрықша күш салады.

«Практикалық өмірге көз жіберіп қараған, тұрмыстан тәжірибесі бар адам, — деп көрсеткен болатын В. И. Ленин, — басқару үшін оған сай болу керек екенін, өндірістің барлық жағдайын толық және ұңғылшұңғылына дейін білу керек екенін, сол өндірістің техникасын оның осы күнгі деңгейінде білу керек екенін, белгілі дәрежеде ғылыми мағлұматы болу керек екенін біледі» (Шығармалар толық жинағы, 40-том, 233—234-беттер). Совет өкіметі орнаған алғашқы жылдардың өзінде ұлы Ленин алға қойған осы маңызды талап бүгінде айрықша актуальды. Өндіріс тиімділігі мен жұмыс сапасын арттыру, ғылыми-техникалық прогресс жетістіктері мен озық тәжірибені жаппай енгізу жолындағы күрес барлық басшылар мен мамандардан барған сайын күрделі, әрі перспективалы мәселелерді байыпты шешуді, көптеген үйреншікті ұғымдарды қайта қарауды талап етіп отыр. Осыған орай партия органдарының кадрлармен жұмысы да жаңа, неғұрлым терең мазмұнмен толыға түсті.

Облыс партия ұйымдарының басшылығымен жұмыс істеп **тұрған** кәсіпорындарды модерлендіру, мамандандыруды тереңдете түсу, ауыл шаруашылық өндірісін өнеркәсіптік негізге көшіру жөнінде бірсыпыра жұмыс жүргізіліп келеді. Ғылыми-техникалық прогресс жағдайында кадрлардың қызметіне бұрынғыдан да қатаң, жаңа өлшемдермен қарау қажет. Қандай да бір маманды басшы қызметке ұсынған кезде тек оның жұмыс стажы мен білімін ғана емес, сонымен бірге басқа да қасиеттерін — жаңалықты сезе білетіндігін, озық тәжірибені қаншалықты тез игере алатындығын да ескеруге тиіспіз. Облыстық партия комитеті қазіргі басшы өз бойында партиялылықты терең білгірлікпен, тәртіптілікті инициативамен және істі творчестволық тұрғыдан атқарумен табиғи ұштастыруға міндетті екеніне қалалық, аудандық комитеттер мен бастауыш ұйымдарының назарын айрықша аударып отырады. Басшы сонымен бірге әлеуметтік-саяси және тәрбие жұмысына тікелей өзі белсенді түрде қатысуы, адамдарға, олардың мұң-мұқтажы мен талап-тілегіне мұқият, сергек қарауы, жұмыста және тұрмыста басқаларға үлгі-өнеге көрсетуі керек.

Адамның жан дүниесіне терең үңіле, жаңа талаптар тұрғысынан қарау оның қасиеттерін дұрыс бағалауға, өндірістің білгірлікпен басқарылуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Бұған біздің іс жүзінде көзіміз жетіп жүр. Шемонаиха ауданындағы Ленин атындағы колхоздың председателі Август Васильевич Шмикті облыс жұртшылығы жақсы біледі. Ол осы коллективті он жылдан бері басқарып келеді. Август Васильевичтің бір жақсы қасиеті, ол өзіне тапсырылған жұмысқа зор жауапкершілікпен қарайды, өндірісті жолға қоюдың жолдарын іздестіріп, барлық мәселелерді партия, кәсіподақ ұйымдарымен бірлесе отырып шешеді, адамдардың творчестволық инициативасына арқа сүйейді. Сондықтан да колхоз экономикасы жылдан жылға нығайып, адамдардың әл-ауқаты барған сайын артып отыр. Олар Август Васильевичті өндірістің тәжірибелі ұйымдастырушысы, коллективтің қамқоршы басшысы ретінде қадір тұтып, оның айтқанын екі етпей орындайды.

Партия ұйымы мен басқарманың шебер басшылық етуі арқасында Ленин атындағы колхоз ауыл шаруашылық өнімдерін, әсіресе ет пен сүт өндіруді ұдайы арттырып, тек облысқа ғана емес, бүкіл республикаға белгілі озат шаруашылықтардың біріне айналды. Қазір колхоздың негізгі қорының құны он миллион, оның ішінде ауыл шаруашылық қоры жеті миллион сомнан астам болып отыр. Колхоз өндірісі ет-сүт бағытында дамып келе жатқандықтан, мұнда мал шаруашылығын өрге бастыруға, оның өнімділігін арттыруға айрықша көңіл бөлінеді. Колхоз малы үшін тұрақты жайлы қоралар салынып, колхозшылардың еңбегі толық механикаландырылды. Жемшөптің берік қоры жасалып келеді. Ауа райы аса қолайсыз болған өткен жылдың өзінде жемшөп жеткілікті дайындалып, барлық мал қыстан қоңды шықты. Былтыр төлдеген әрбір жүз сиырдан 101-ден бұзау өсіріліп, оның әрқайсысынан орта есеппен 3435 килограммнан сүт сауылды. Сауыншылар бесжылдықтың аяғына дейін әрбір сиырдан төрт мың килограммнан сүт сауууды межелеп отыр. Колхоз малшылары бесжылдықтың алғашқы екі жылында мемлекетке ет, сүт тапсыру жоспарларын асыра орындады. Олардың биылғы көрсеткіші де тәуір. Колхозда шын мәніндегі ынтымақты, ұйымшыл коллектив қалыптасқан, аса қолайлы моральдық-психологиялық ахуал жасалған.

Ал енді осы Ленин атындағы колхозбен көршілес, біркелкі табиғи-климат жағдайында орналасқан «Михайловский» совхозын алайық. Мұнда жағдай мүлдем басқаша. Совхоз басшылары, ең алдымен оның директоры И. Моисеев өндірісті ұйымдастыруға ескі дағдымен, үстірт қарайды, жемшөп проблемаларын шешуде, оның сенімді қорын жасауда жеткілікті инициатива, табандылық көрсетпейді. Соның салдарынан қоғамдық мал жыл сайын жемшөппен толық қамтамасыз етілмей келеді. Мәселен, өткен жылы совхозда мал азығы тек жартылай ғана дайындалды. Фермаларда зоотехникалық-малдәрігерлік қызметі бүгінгі талапқа сай емес, бұл үшін мамандардың жауапкершілігі қатаң талап етілмейді. Өндіріске басшылық етудегі осындай елеулі кемшіліктер мал шаруашылығы өнімділігінің төмендеуіне, өнім дайындау жоспарларының орындалмай қалуына әкеп соғуда. Совхоз парткомының ұйымдастырушылық ролі, өндіріске ықпалы да жеткілікті дәрежеде болып отырған жоқ.

Соңғы жылдары облыста ауа райының қолайсыз болуына байланысты ауыл шаруашылық өндірісінде, оның ішінде қоғамдық малды жемшөппен қамтамасыз етуде көптеген қиыншылықтар кездескені рас. Бірақ осындай қиын жағдайдың өзінде ішкі резервтерді ұтымды пайдалана білген тәжірибелі шаруашылық басшылары өндірісті жаңаша, шебер ұйымдастыра отырып, мал шаруашылығы өнімділігінің төмендеуіне жол берген жоқ. Мәселен, Глубокое ауданындағы Киров атындағы колхоз (председателі Н. Крючков) пен «Ульбинский» совхозының (директоры В. Милейко) коллективтері мал тұқымын асылдандыру, сауын сиыр комплекстерін ұйымдастыру негізінде сүт өндіруді молайтып, жыл сайын жоғары көрсеткіштерге ие болып келеді. Өткен жылы олар мемлекетке тиісінше 3454 және 3017 тонна сүт сатып, белгіленген жоспарды асыра орындады. Бүгінде облыста сүт өндіретін 13 қуатты өнеркәсіптік комплекс жұмыс істейді. Ауыл шаруашылық өндірісінің тиімділігін арттыруда Большенарым ауданындағы Жданов атындағы колхоз (председателі Қ. Қапышев) еңбеккерлерінің де көрсеткіші көңіл толарлық.

Демек, коллективтегі жағдай, оның өндірістік жетістіктері елеулі дәрежеде шаруашылық басшысының біліктілігімен, ұйымдастырушылық қабілетімен, моральдық-саяси және іскерлік қасиеттерімен айқындалады. Сондықтан да облыстың партия комитеттері кадрлармен жұмысты жетілдіре отырып, барлық дәрежедегі басшылардың бойында осындай қасиеттерді тәрбиелеп, қалыптастыруға зор көңіл бөліп келеді. Бұл жөнінде партия комитеттерінің пленумдары мен бюро мәжілістерінде, партия жиналыстарында басшы коммунистердің қызметі жайында есебін тыңдауды іскерлікпен ұйымдастырып, оның пәрменділігі мен ықпалдылығын арттырудың маңызы зор. КПСС XXVI съезінен бергі кезеңде облыс партия ұйымдарында коммунистердің уставтық талаптарды қалай орындап жүргені туралы 19,5 мыңға жуық есебі мен хабарламасы тыңдалды. Былайша айтқанда әрбір үшінші коммунист партия коллективтері алдында есеп беріп өтті.

Облыстық партия комитеті шаруашылық басшыларының есебі кезінде олардың басшылық стилі мен әдістеріндегі жақсы жақтарымен қатар елеулі кемшіліктерінің де жан-жақты ашылуына, қызметкерлердің өндірістік, әлеуметтік-саяси, тәрбиелік міндеттерді шешу мүмкіндіктеріне терең талдау жасалуына ерекше ден қояды. Өскемен қалалық, Ульба аудандық партия комитеттерінің пленумдарында басшы коммунистердің есептерін тыңдау жөніндегі тәжірибе назар аударарлық. Бұл комитеттерде мұндай есептер күні бұрын жоспарланып, тыңғылықты әзірленеді. Ал есепті талқылау кезінде коммунистің басшылық стиліндегі кемшіліктері ашып көрсетіліп, оларды түзетудің нақты жолдары ұсынылады. Мұндай есептің коммунист үшін пайдасы зор; ол сын ескертпелерден тиісті қорытынды шығарып, өз жұмысына енді жоғары талаптар тұрғысынан баға беретін болады.

Өскемен қалалық партия комитетінің былтырғы ноябрьде болып өткен пленумы титан-магний комбинатының бас инженері, қалалық комитеттің мүшесі Э. Медведчиковтің КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерін орындауға қалай қатысып жүргені туралы есебін тыңдады, кәсіпорын коллективінің бұл бағытта кейбір шараларды жүзеге асырғанын атап көрсетті. Сонымен бірге пленум комбинат партқомы мен басшылығының, атап айтқанда Э. Медведчиковтің Азық-түлік программасын орындауға тиісті үлес қосу, бұл үшін қосалқы шаруашылықты дамыту жөнінде қолда бар мүмкіндіктерді жете пайдаланбай келгенін әділ сынға алды. Комбинат басшылары мен партқомы бұл сыннан қажетті қорытынды шығарып, қосалқы шаруашылық құрылысын тездету, соның негізінде азық-түлік өнімдерін өндіруді молайту бағытында пәрменді шаралар қолданды. Соның нәтижесінде жаңадан құрылған мал фермасы мен тоған шаруашылығы өткен жылдың аяқ шенінде кәсіпорын жұмысшыларының тұтынуына алғашқы өнімдерін бере бастады. Мұндай мысалдарды басқа партия комитеттерінің жұмыс практикасынан да көптеп келтіруге болар еді.

Жақсы жолға қойылған, жүйелі бақылау мен тексеру — қызметкерлерді тәртіптілікке, талапшылдыққа, парасаттылыққа тәрбиелеудің, олардың инициативасы мен тапсырылған іс үшін жауапкершілігін арттырудың қажетті шарты. Бұл жөнінде Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде былай деп ескертті: «Нақты бір мәселе бойынша әрбір жаңа шешім бұрын қабылданған шешімдер орындалғаннан кейін ғана, яки қандай да болсын жаңа жағдайлар туындағанда ғана қабылдануын ережеге айналдыру керек. Партия, мемлекет және еңбек тәртібін қандай да болсын бұзуға қарсы күресті батылырақ жүргізу керек».

Облыстың партия комитеттері мен бастауыш ұйымдары партия мен үкімет директиваларының, өздері қабылдаған шешімдердің орындалуына бақылауды күшейте отырып, соңғы кезде оның пәрменділігін біраз арттыра түсті. Бізде істің орындалуына бақылауды ұйымдастырудың белгілібір жүйесі қалыптасты, мұның өзі басшы қызметкерлердің партия шешімдерін орындау жөніндегі жауапкершілігін арттыруға, шаруашылық пен мәдени құрылыстың барлық учаскелеріне партиялық ықпалды күшейтуге, осының негізінде мемлекеттік жоспар мен социалистік міндеттеменің ойдағыдай орындалуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Әйтсе де бұл маңызды жұмыста орын алып отырған кемшіліктер әлі аз емес. Жекелеген қалалық, аудандық партия комитеттері мен бастауыш ұйымдары қағазбастылыққа, мәжілісқұмарлыққа көбірек бой ұрады, қаулылар атүсті, асығыс қабылданып, бұларда істің жай-жапсарына терең талдау жасалмайды, орын алған кемшіліктерді жоюдың нақты шаралары белгіленбейді, ал мұның өзі түптеп келгенде кадрлардың жауапсыздығын туғызады.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің алтыншы пленумы істің орындалуын бақылау мен тексеруді дұрыс ұйымдастырмағаны, кадрлардың тапсырылған жұмыс саласы үшін жауапкершілігін қатаң талап етпегені үшін Ұлан аудандық партия комитетін әділ сынағаны белгілі. Шынында да аудандық комитет белгілібір мәселе жөнінде кейде бірнеше қаулы қабылдап, олардың орындалуын қатаң бақылап, нақты ұйымдастырып отырмаған. Соның салдарынан экономика мен мәдени құрылысты дамыту мәселелері дер кезінде шешілмей, ауданның кейбір шаруашылықтары ауыл шаруашылық өнімдерін өндіруде ұдайы артта қалып келген, ал жекелеген басшы қызметкерлер жұмысты жолға қою орнына даңғазалыққа, салдыр-салақтыққа салынып, тіпті қызмет бабын жеке басының мүддесі үшін пайдалануға дейін барған. Облыстық комитет Ұлан аудандық партия ұйымына нақты көмек көрсетіп, оны басшы кадрлармен нығайтты. Қазір аудандағы жағдай жөнделе бастады.

Кадрларды іскерлік, талапшылдық, парасаттылық рухында тәрбиелеуде, олардың инициативасы мен жауапкершілігін арттыруда біз қалалық, аудандық комитеттермен қатар бастауыш партия ұйымдарының ролін де барған сайын көтеріп келеміз. Өйткені партия ұйымдары партия шешімдерінің орындалуын әрбір қызметкерден, барлық коммунистерден күнбе-күн қатаң талап етіп, коллективте іскерлік жағдайын, моральдық-психологиялық қолайлы ахуал тудырылуын, еңбек тәртібінің мүлтіксіз сақталуын қамтамасыз етіп отыруға міндетті және бұл үшін олардың толық мүмкіндігі бар.

Қызметкерлерді инициативашылдыққа, талапшылдыққа, идеялық-саяси кемелділікке тәрбиелеуде партия жиналыстарының ролі мен маңызы ерекше. Жиналыстың күн тәртібін дұрыс белгілеу, баяндама мен қаулы жобасын әзірлеуге коммунистерді, жетекші мамандарды кеңінен тарту мәселені шешуге сын тұрғысынан келуге, істің жай-жапсарына терең талдау жасауға, кемшіліктерді жоюдың, өндіріс резервтерін іске қосудың жолдарын көрсетуге мүмкіндік береді. Көтерілген мәселені талапшылдықпен талқылау, айтылған сын ескертпелер мен ұсыныстарды мұқият қарап, іске асыру басшылар мен мамандардың жауапкершілігін көтеруге, коммунистердің, барлық еңбеккерлердің өндірістік-саяси белсенділігін арттыруға, тәртіп пен ұйымшылдықты нығайтуға жағдай жасайды.

Облыстық партия комитеті соңғы кезде бірыңғай күн тәртібі белгіленген партия жиналыстарын өткізуді практикаға айналдырды. Былтыр облыстық партия комитеті бюросының шешімі бойынша барлық бастауыш партия ұйымдарында өткен жиналыстар «Коммунист — партияның саяси жауынгері, КПСС XXVI съезінің шешімдерін орындауға оның қосқан жеке үлесі» деген мәселені талқылады. Бұл жиналыстарға облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттерінің бюро мүшелері мен жауапты қызметкерлері қатысты, мұнда партия комитеттерінің барлық секретарьлары баяндама жасады, әрбір коммунистің съезд шешімдерін орындауға қосқан үлесі жайында толғамды да тартымды әңгіме болды, мұның өзі партиялық-ұйымдастыру, идеялық-саяси жұмыстың дәрежесін едәуір көтеруге, партиялық және мемлекеттік тәртіпті нығайтуға, сын мен өзара сынды дамытуға, коммунистердің авангардтық ролін көтеруге елеулі ықпал етті.

Кадрлардың сенімді резервін жасау — оларды іріктеу мен орналастыру мәселелерін байыпты шешудің басты шарты. Мұның өзі партия комитеттерінің, шаруашылық басшыларының адамдарды жан-жақты зерттеп, оларды басқа жұмысқа жоғарылатпастан бұрын іс үстінде сынап, тексеріп көруіне көп байланысты. Біз кадрлардың резервін жасау жұмысына күнбе-күн көңіл бөліп келеміз. Бұл мәселеде ең алдымен қызметкерлерді қатаң партиялық және мемлекеттік тәртіп, тапсырылған іс үшін жоғары жауапкершілік сезіміне тәрбиелеуге зор маңыз беріледі. Партия комитеттері резервтегі кадрларды назардан тыс қалдырмай, әртүрлі тапсырмаларды орындау үстінде сынап байқайды, олардың бойында басшыға қажетті қасиеттерді қалыптастыруға көмектеседі. Облыстағы басшы партия, совет, шаруашылық қызметкерлерінің ішінде осындай сынақ мектебінен өтіп, сенімді ақтап жүргендері көп.

Әйтсе де кадрлар резервімен жұмыста елеулі кемшіліктердің орын алып отырғанын атап айтуымыз керек. Кейде басшы қызметке кадрлар ұсыну мәселесі қаралған кезде резервтегі кейбір кандидатуралар әртүрлі себептермен сәйкес болмай шығады. Мұның аяғы өкінішті қателіктерге әкеп ұрындыратын кездері де жоқ емес. Өйткені өздігінен жұмыс істеуге әзір емес, тиісті сынақ мектебінен өтпеген қызметкер басшы қызметке ұсынылып кетеді де, ол артынан опық жегізеді: дәрменсіздік байқатып, істі ақсатқан соң оны ақырында қызметінен босатуға тура келеді. Мұндай кемшіліктердің орын алу себебі, жекелеген партия комитеттері кадрлар резервін жасақтау кезінде партия ұйымдарының, еңбек коллективтерінің ой-пікірін ескеріп отырмайды, кейде іскерлік қабілеті, білім дәрежесі мен жасы жағынан жоғары талаптарға сай келмейтін қызметкерлерді де резерв құрамына формальді түрде қоса салады. Кадрлар резервімен жұмыстағы формализм әсіресе Зырян, Серебрянск қалалык, Тарбағатай, Маркакөл, Күршім, Ұлан және баска аудандык партия комитеттерінде басым орын алып отыр.

Партия аппараты мен шаруашылык қызметінде, қоғамдық өндірістің барлық буындарында өндіріс тиімділігі мен жұмыс сапасын жақсарту, ұйымшылдық, өзара талап, парасаттылық рухын орныктыру жөнінде коммунистер мен еңбекшілердің сын ескертпелерін, орынды ұсыныстарын ескеріп отырудың маңызы зор. Еңбекшілер партия органдарына жолдаған хаттарында партияның ішкі және сыртқы саясатын шын жүректен кызу қолдайтынын, қоғамымызға жат құбылыстар мен шаруашылықтағы кырсыздықтың кез келген көріністеріне қарсы батыл күрес ашу, өндіріс тәртібі мен еңбек тәртібін нығайту жөніндегі партия мен үкімет белгілеген шараларды канағат сезімімен кабыл алатынын білдіреді, сонымен бірге еңбекшілердің мұң-мұқтажына немқұрайды, жауапсыз қарайтын, қызмет бабын жеке басының мүддесі үшін пайдаланатын, тіпті кылмысты істерге жол беретін кейбір басшылардың ұнамсыз іс-әрекеттерін де қатаң сынға алады.

Мұндай хаттар облыстық партия комитетіне де көптеп түсіп жатады. Сондай хаттардың бірінде «Водоканал» баскармасының бастығы Ф. Клишиннің қызмет бабын жеке басының мүддесі үшін пайдаланып келгені, жалған документ жасау жолымен екі ұлын жеке-жеке пәтермен камтамасыз еткені, бұрыннан «Москвич» автомашинасы бола тұра, жаңадан «Жигули» маркалы машина сатып алғаны баяндалған еді. Тексере келгенде бұл фактілердің бәрі анықталды. Партиялық этиканы бұзғаны, қызмет бабын жеке басының мүддесі үшін пайдаланғаны үшін Ф. Клишин қызметінен босатылып, қатаң партиялық жазаға тартылды. Партиялық этиканы сақтамағаны, қызмет бабында елеулі кемшіліктер мен кателіктерге жол бергені үшін Самар аудандық Советі атқару комитетінің председателі Ф. Чигирова қызметінен босатылды.

Облыс партия ұйымдарының кадрлардың жауапкершілігі мен инициативасын арттыру, еңбек коллективтерінде ұйымшылдық пен тәртіпті нығайту бағытындағы сан қырлы жұмысы елеулі нәтижелерге қол жеткізіп келеді. 1982 жылы өнеркәсіп саласындағы мемлекеттік жоспарды ойдағыдай орындап, СССР-дің құрылуының 60 жылдығы құрметіндегі Бүкілодақтық социалистік жарыста жоғары көрсеткіштерге ие болғаны үшін облысымыз КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туымен наградталды. Бесжылдықтың үшінші жылын қаркынды бастаған өнеркәсіп қызметкерлері алғашқы төрт айда өнеркәсіп өндірісі көлемін өткен жылдың осы кезеңімен салыстырғанда 2,2 процент арттырды, осы уақыт ішінде жоспардан тыс 14,6 миллион сомның өнімін өткізді. Ауыл-село еңбеккерлері бірінші токсанда мемлекетке ет, сүт және жұмыртқа сату жоспарларын толық орындады.

Сонымен бірге облыстың бірқатар коллективтерінде өндіріс тәртібі мен еңбек тәртібі нашар, тиімділік пен сапа көрсеткіштері төмен болып отырғанын жасыра алмаймыз. Үстіміздегі жылдың алғашқы төрт айында 16 кәсіпорын өнеркәсіп өнімін өндіру жөніндегі жоспарды орындай алған жок, бұл — барлық кәсіпорындардың 13,1 проценті.

Облыстың партия комитеттері мен бастауыш ұйымдары КПСС XXVI съезінің шешімдерін жүзеге асыра отырып, еңбекшілердің күш-жігерін жоспар мен міндеттеменің әрбір кәсіпорында орындалуын камтамасыз етуге бағыттап отыр. Бұл үшін коммунистердің, барлық кадрлардың бойында инициативашылдык, тәртіптілік, парасаттылық қасиеттерін талмай тәрбиелеп, олардың белсенділігін, тапсырылған іс үшін жауапкершілігін бұдан былай да арттыра түсуіміз кажет. Коммунизм құрылысының ұлы міндеттері бізден міне осыны талап етіп отыр.

СОЦИАЛИСТІК РЕВОЛЮЦИЯ МЕН КОММУНИСТІК ЖАСАМПАЗДЫҚ ПАРТИЯСЫ

Б. ТӨЛЕПБАЕВ,
Қазақ ССР Ғылым академиясының вице-президенті,
СССР Ғылым академиясының корреспондент мүшесі

РСДРП-нің Екінші съезі дүниежүзілік революциялық қозғалыс тарихындағы бетбұрыс кезең болды. КПСС Орталық Комитетінің «РСДРП Екінші съезінің 80 жылдығы туралы» қаулысында атап көрсетілгеніндей, ол «... Россияның революциялық маркстік ұйымдарын Владимир Ильич жасап берген идеялық, саяси және ұйымдық принциптерге негіздеп біріктіру процесін аяқтады. Жаңа тұрпатты партия — жұмысшы табының партиясы, ғылыми коммунизмнің партиясы, социалистік революция мен коммунистік жасампаздық партиясы тарих аренасына шықты».

Партияның құрылуы кемеңгер ойшыл, К. Маркс пен Ф. Энгельстің ұлы ісінің ізбасары және жалғастырушысы — В. И. Лениннің орасан зор теориялық және практикалық қызметімен ажыратылмастай байланысты. Ол солардың ілімін империализм мен пролетарлық революциялар заманы жағдайларына бейімдей отырып дамытты, социализмнің ең әуелі жеке бір елде жеңу мүмкіндігі туралы қорытынды жасады, революциялық тәжірибені жинақтап, жан-жақты талдау негізінде жұмысшы табының азаттық қозғалысының түбегейлі мәселелеріне жауап берді. Оппортунизм мен ревизионизмнің қасарысқан қарсылығына тойтарыс бере отырып, В. И. Ленин нағыз революциялық партияның қажеттігін ғылыми тұрғыдан дәлелдеді және оны құру жолындағы күресті басқарды.

Марксизм-ленинизм идеяларымен қаруланған большевиктер партиясы Россиядағы үш революцияда пролетариат пен оның одақтастарының азаттық күресін басқарып, еңбекшілер бұқарасын жеңімпаз Октябрьге алып келді. Ұлы Октябрь социалистік революциясы адамзаттың тарихи тағдырындағы түбегейлі бетбұрыс болды, жаңа дәуірді — капитализмнен социализмге өту дәуірін ашты.

Коммунистік партия — совет халқының күш-қуатының, оның даңқты еңбек және жауынгерлік жеңістерінің дем берушісі, кемеңгер ұйымдастырушысы. Ол — біздің кемелденген социалистік қоғамымыздың басшы да бағыт беруші күші. Өзінің лениндік Орталық Комитеті мен Саяси Бюросы басшылық ететін Коммунистік партия ұлы көсем белгілеп берген сара жолдан әсте айнымай, Советтер Елін коммунизм жеңісіне бастап келеді.

Партия идеялық дұшпандарға, олардың нақты социализмге қарсы байбаламына батыл тойтарыс беріп келеді. КПСС басқа да маркстік-лениндік партиялармен бірге жұмысшы табының мүдделері жолындағы, еңбекшілердің өкіметі жолындағы күрестегі, социализм орнатудағы коммунистік партиялардың басшылық ролін кемітуге, олардың бірлігін бүлдіруге тырысып отырған ревизионизм мен оппортунизмге қарсы белсене күресін отыр және алдағы уақытта да күресе береді. Партия туралы маркстік-лениндік ілімді қорғап, орнықтыру — барлық коммунистердің интернационалдық парызы.

* * *

Ғылыми коммунизмнің негізін қалаушы К. Маркс пен Ф. Энгельс буржуазияның үстемдігін құлатып, жаңа, таптсыз қоғам орнату жолындағы күрестің шешуші шарты және жұмысшы табының басты құралы ретіндегі саяси партия туралы идеяны алғаш рет XIX ғасырдың орта тұсында ұсынды. Олар өздерінің өміршең еңбектері — «Коммунистік партияның манифесінде» пролетариатты саяси үстемдікті жеңіп алуын өзіне мақсат етіп қоятын жұмысшы табының алдыңғы қатарлы, ең революцияшыл теориямен қаруланған және саяси жағынан шыңдалған бөлегі болып табылатын пролетарлық партия туралы қағиданы негіздеп берді. К. Маркс пен Ф. Энгельс пролетариаттың алғашқы революциялық ұйымдары — «Коммунистер одағын», I Интернационалды, «Жұмысшылардың халықаралық серіктігін» ұйымдастырды және басқарды.

XX ғасырдың басында дүниежүзілік революциялық қозғалыстың орталығы Батыс Европадан Россияға ауысты. Өйткені бұл кезде Россия империализм системасының ең осал буыны, оның барлық қайшылықтары мейлінше шиеленіскен ұрымтал жері болды. Енді пролетариатты өкімет билігін жеңіп алу жолындағы күреске бастай алатын жауынгер революциялық маркстік партия құрмайынша, жаңа дәуір алға қойған тарихи ұлы міндетті жүзеге асыру мүмкін емес еді.

Жаңа тарихи жағдайда, империализм мен пролетарлық революциялар заманында, К. Маркс пен Ф. Энгельстің пролетарлық партия туралы теориялық қағидаларына, халықаралық және Россия жұмысшы қозғалысының тәжірибелеріне сүйене отырып, В. И. Ленин өзінің пролетарлық партия жөніндегі бірегей де сындарлы ілімін жасады, оның идеялық, ұйымдық және саяси негізін белгілеп берді.

II Интернационалдың сатқын партияларынан бүтіндей өзгеше жаңа түрпатты — Коммунистік партия басшылық еткенде ғана жұмысшы табы қанаушыларға қарсы күресте жеңіске жететінін, сонда ғана ол пролетариат диктатурасын орнату, социализм мен коммунизм құру жолындағы өзінің тарихи міндеттерін жүзеге асыра алатынын В. И. Ленин кемеңгерлікпен тұжырымдады.

В. И. Ленин жұмысшы қозғалысына бірігуге алғаш қадам жасаған Орыс социал-демократиясының негізін қалаған «Еңбекті азат ету тобының» қызметін жоғары бағалады. «Социал-демократия дегеніміз — жұмысшы қозғалысын социализммен біріктіру» — деген қорытынды жасады ұлы көсем. 1895 жылы В. И. Ленин ұйымдастырған «Жұмысшы табын азат ету жолындағы күрес одағы» осындай партияның ұйтқысы болды. Оның бүкіл қызметі жұмысшы қозғалысын социализммен біріктіруге бағытталды.

Жаңа түрпатты маркстік жұмысшы партиясы үшін күресе отырып, В. И. Ленин оппортунизм мен реформизмге күйрете соққы берді, социал-демократияның кейбір басшыларының «экономизмін» батыл әшкереледі.

Осындай жағдайда 1898 жылы шақырылған РСДРП-нің I съезі партияның негізі қаланды деп жариялағанымен, бірақ оны біртұтас орталықтандырылған ұйым ретінде құра алмады. Съезге В. И. Ленин мен оның жақын серіктері қатыса алған жоқ. Съезд социал-демократиялық қозғалыстың бытыраңқылығын жоя алмады, онда партияның Программасы мен Уставы да қабылданбады.

Міне осындай идеялық лағушылық пен ұйымдық бытыраңқылық жағдайында В. И. Ленин Россияның маркстік жұмысшы партиясын құру жөніндегі өзінің тарихи жоспарын ұсынды. Мұнда жергілікті маркстік социал-демократиялық үйірмелер мен ұйымдарды әрбір партия мүшесінің революциялық саналылығы мен белсенділігіне негізделіп құрылған, орталықтандырылған, тәртіпті біртұтас ұйымға, жалпыроссиялық айбынды партия ұйымына айналдыру көзделді.

Мұндай партияны құру үшін ең алдымен жалпыроссиялық саяси газет керек деп үйретті Ленин. Ұлы көсем газет жұмысшы қозғалысының ішіндегі идеялық лағушылықты жояды, революциялық теорияның тазалығын қорғайды, партияның идеялық бірлігін шыңдайды, ол жергілікті ұялар мен ұйымдарды біртұтас партияға топтастырудың қуатты құралы болады деп санады.

1900 жылы В. И. Ленин ұйымдастырған «Искра» газеті міне дәл осындай газет болды. Соның алғашқы номерімен бірге бытыраңқы топтар мен үйірмелерді Россия социал-демократиялық жұмысшы партиясына біріктірудің жаңа кезеңі басталды.

Патша өкіметінің қуғындауы мен идеялық-ұйымдастыру жолындағы бесжылдық қажырлы күрестен кейін «Искра» төңірегіне топтасқан лениншілдер РСДРП Екінші съезінде бұл тарихи міндетті орындап шықты. «Саяси ой ағымы ретінде және саяси партия ретінде большевизм,— деп атап көрсетті В. И. Ленин,— 1903 жылдан бері өмір сүріп келеді» (Шығармалар толық жинағы, 41-том, 7-бет).

РСДРП Екінші съезі партияның тұңғыш маркстік Программасын қабылдады. Күрестің саяси, экономикалық және әлеуметтік міндеттерін айқындай келіп, Программа оның ең бастысы — саяси өкімет билігін жеңіп алу және пролетариат диктатурасын орнату деп атап көрсетті. Қанауды, жұмыссыздықты, правосыздық пен надандықты жою, таптар мен сословиелер арасындағы антагонизмді құрту, ұлт мәселесін шешу, еңбекшілердің әл-ауқатын көтеруді және жеке адамның жан-жақты жетілуін қамтамасыз ету үшін қоғамдық өндірісті жоспарлы түрде ұйымдастыру — мұның бәрі большевиктік партияның программалық мақсаты мен қызметінің өмірлік мәніне айналды.

«Бізге революционерлер ұйымын беріңіздер — біз Россияны төңкеріп тастаймыз!» Владимир Ильич көтерген осы ұранда революциялық ұйымның жасампаздық күшіне деген берік сенім жатыр. В. И. Ленин өзінің берік сенімімен жұмысшы табының таңдаулы өкілдерін жарқын істерге жігерлендіре, құлшындыра білді.

Ұлы Октябрь социалистік революциясының жеңісі нәтижесінде большевиктер партиясы өкімет билігі үшін күресуші партиядан қоғамды басқарушы партияға айналды. Әлемдегі тұңғыш пролетарлық мемлекеттің тағдыры үшін жауапкершілікті бүтіндей ол өзіне алды.

Совет өкіметінің алғашқы жылдарындағы тәжірибеге сүйене отырып, большевиктік партияның жаңа міндеттерді жүзеге асырудағы практикалық қызметін жинақтай, қорыта келе В. И. Ленин партияның пролетариаттың саяси өкімет билігін жеңіп алуындағы ғана емес, сондай-ақ оның социализм мен коммунизм орнатудағы басшылық рөлін жан-жақты тұжырымдады. Пролетариат диктатурасы системасындағы партиялық басшылық рөлі жөніндегі лениндік қағидалардың мәні оның «Совет өкіметінің кезекті міндеттері» деген еңбегінде айқын белгіленді. «Біз, большевиктер партиясы, — деп жазды В. И. Ленин, — Россияны *сендірдік*. Біз Россияны кедейлер үшін байлардан, еңбекшілер үшін қанаушылардан *тартып алдық*. Біз енді Россияны *басқаруға* тиістіміз» (Шығармалар толық жинағы, 36-том, 186—187-беттер).

Социалистік революция жеңісінен кейін Коммунистік партияның рөлі мен міндеті мейлінше арта түсті. «Темірдей берік және күресте шыныққан партия болмаса, — деп жазды В. И. Ленин, — сол таптағы адал адамдардың бәрінің сеніміне не болған партия болмаса, бұқараның пиғылын кадағалап, соған ыкпал ете білетін партия болмаса, мұндай күресті ойдағыдай жүргізу мүмкін емес» (Шығармалар толык жинағы, 41-том, 30-бет).

Капитализм жағдайында канша жылдар бойы материалдык және рухани жағынан езгіде болып келген жұмысшы табының бүкіл коғамдык өмірге бірден және тікелей басшылык етуге шамасы келмейді. Сондыктан ол өз ортасынан саяси кемел, саналы авангард — партияны бөліп, сол аркылы өзінің диктатурасын жүзеге асырады. Владимир Ильич партияны совет коғамының бүкіл механизмінің козғаушысы деп білді, ал Советтерді, кәсіподактарды, кооперация мен комсомолды — партияны калың бұкарамен байланыстырып отыратын дәнекер ұйымдар ретінде карастырды.

Пролетариат диктатурасы системасындағы Коммунистік партияның жетекшілік ролі жөніндегі лениндік кағидалар партия документтерінде одан әрі творчестволыкпен дамытылып, СССР Конституциясында заң жүзінде баянды етілді.

КПСС халыктың калың бұкарасының шексіз сенімі мен колдауын аса жоғары бағалайды және оны кастерлейді, ол өзінің бүкіл жасампаздык кызметімен еңбекшілердің саяси көсемі, ұйымдастырушысы және ұстазы ретіндегі ролін абыроймен аткарып келеді. Еңбекшілердің баска барлык ұйымдарына карағанда Коммунистік партияның басшылык роль аткаруы біздің социалистік коғамның табиғатына тән заңдылык болып табылады.

Совет халкының барлык жетістіктері Ленин партиясының есімімен байланысты. Көсем өсиеттеріне адал Коммунистік партияның революциялык-жасампаздык кызметінің нәтижесінде тарихи кыска мерзім ішінде елімізде әлеуметтік-экономикалык түбегейлі терең өзгерістер жасалды — социалистік индустрияландыру, ауыл шаруашылығын коллективтендіру мен мәдени революция жүзеге асырылды. Жер бетіндегі бейбітшілік пен накты социализмнің куатты тірегі — ССР Одағының құрылуы лениндік интернационализм идеясының, халыктардың теңдігі мен туыскандык ынтымактастык принциптерінің салтанаты болды.

Бұрын артта калған шеткері аймактарды, атап айтканда, Орта Азия мен Казакстанды экономикалык, мәдени және әлеуметтік-саяси жағынан жедел дамыту жөніндегі партияның сара бағытының маңызы айрыкша. Бұл ретте еліміздің барлык ұлттарының өзара тығыз ынтымактастығы, әсіресе туыскан орыс халкының риясыз көмегі мейлінше зор роль аткарды. КПСС Орталык Комитетінің «Советтік Социалистік Республикалар Одағы құрылуының 60 жылдығы туралы» каулысында атап көрсетілгеніндей, еліміздің халыктарын әлеуметтік және ұлттык жағынан азат ету, олардың экономикасы мен мәдениетін өркендету ісіне партия өзінің тынымсыз еңбегін, коммунистердің таланты мен жалынды құлшынысын, білімі мен ұйымдастырушылык өнерін жұмсады.

Коммунистік партияның кемеңгерлік ролі Ұлы Отан соғысының ауыр жылдарында айрыкша айкын көрінді. Партия майданда да, тылда неміс-фашист баскыншыларына карсы бүкілхалыктык күрестің дем берушісі және ұйымдастырушысы болды. Совет халкының бірлігі мен каһармандығы әлемге танылған бұл сұрапыл шайкаста коммунистердің авангардтык ролі арта түсті: партия өз мүшелерінің 80 проценттен астамын майдандағы армия катарына, халык шаруашылығының корғаныс саласына жіберді. Олар теңдесі жок ерлік пен каһармандыктың, табандылык пен тапкырлыктың, Отанға, Ленин идеяларына адалдыктың өшпес үлгі-өнегесін көрсетті. Ұлы Жеңіс жолындағы шайкаста екі миллионға жуык коммунистер құрбан болды.

Партия мен халыктың құрыштай берік бірлігі накты социализмді жоюға ұмтылған империализмнің канкұйлы колшокпары — фашизмді тас-талкан етті. Коммунистік партияның кемеңгерлік басшылығымен каһарман совет халкы дүниежүзілік-тарихи жеңіске жетті, ол еліміздің бостандығы мен тәуелсіздігін ғана қорғап қалған жоқ, сонымен бірге дүние жүзінің халықтарын құлдық қатерінен, әлемдік цивилизацияны апаттан аман сақтап қалды.

Ленин партиясының төңірегіне тығыз топтасқан совет халқы соғыстан кейінгі жылдарда соғыстың ауыр жарақаттарын қысқа мерзімде жазып, халық шаруашылығын жедел қаз-қалпына келтірді. Соғыста қираған ондаған мың қалалар мен селолар, заводтар мен фабрикалар, совхоздар мен колхоздар қайта бой көтерді. Совет адамдары экономика мен мәдениет, қоғамдық өмірдің барлық саласында табыстарға жетті.

Еліміздің шығысында, Қазақстанда ғасырлар бойы тусырап жатқан тың және тыңайған жерлерді игеру совет халқының ерлік істер шежіресіне алтын әріппен жазылды. Тың халықтар достығының символына айналды, коммунистер тың игерушілердің алдыңғы сапында болды. Бүкілхалықтық жорықты партия басқарды, ол қалың бұқараны идеялық жағынан шыңдап, ұйымдық жағынан топтастырып, жасампаздық еңбектің жаңа жеңісіне жеткізді. Тың және тыңайған жерлерді игеру жылдарындағы Коммунистік партияның бүкіл қызметі ауқымды халық шаруашылық міндеттерін ойдағыдай жүзеге асыру жолындағы жаңашыл саяси және ұйымдастыру жұмысының тамаша үлгісі болды.

Коммунистік партияның басшылығымен атқарылған совет халқының жасампаздық қызметінің басты қорытындысы — СССР-де кемелденген социализмнің орнатылуы. Кемелденген немесе толысқан социализм концепциясын жасау біздің партиямыздың марксизм-ленинизм теориясын одан әрі творчестволықпен дамытуға қосқан елеулі үлесі болды. КПСС XXIV, XXV және XXVI съездері мен партияның басқа да документтерінде кемелденген социализмге принципті тұрғыдан сипаттама берілді. Еліміз коммунистік формацияның қалыптасуындағы осы заңды да тарихи ұзақ белестің бас кезінде тұр.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың «Карл Маркс ілімі және СССР-дегі социалистік құрылыстың кейбір мәселелері» деген мақаласында қазіргі кезеңдегі еліміздің өміріндегі ерекшеліктерге, ағымдағы және перспективалық міндеттердің сипатына, экономиканы, социалистік демократияны, бүкіл қоғамдық қатынастар жүйесін жетілдірудің түйінді проблемаларына жан-жақты терең талдау жасалды.

Совет халқының айбынды авангарды — Коммунистік партияның жетекшілік рөлінің артуы кемелденген социализм кезеңіндегі біздің қоғамдық өміріміздің маңызды белгісі болып табылады. Халқымыз партия төңірегіне бұрынғыдан да берік топтаса түсті, партияның еңбекшілермен байланысы барынша кеңейіп, нығая түсуде. Партияның теориялық қызметінің маңызы артты, қалың бұқараның саяси көсемі, ұйымдастырушысы және ұстазы ретіндегі ролі күшейе түсіп отыр.

Қазіргі кезеңде партияның ролінің артуын тек коммунистік құрылыс өрістетілген кезге ғана тән құбылыс деп қарауға болмайды. Шын мәніне келгенде, партияның бүкіл тарихи даму жолы — оның қалың бұқараға ықпалының күшею жолы, оның совет қоғамының өміріндегі ролі мен мәнінің арту жолы.

Кезінде біздің шетелдік дұшпандарымыз КПСС-тің ролінің артуын, олардың сөзімен айтқанда, бөлшектің (партияның) бүтінге (қоғамға) үстемдігін күшейтуге, еңбекшілердің, яғни солардың бұқаралық ұйымдарының есебінен оның өз правосын күшейтуге ұмтылуы ретінде көрсетуге тырысып бакқанын жақсы білеміз. Бірақ өмір, практика біздің жауларымыздың бұл жаласын бүтіндей жоққа шығарды. Партияның басшылық ролінің артуы —социалистік қоғам дамуының объективті талаптарынан келіп туатын заңды құбылыс.

КПСС ғылыми білім мен объективті заңдылықтарды меңгеріп қана қоймайды, сонымен бірге сол білімді еңбекшілердің практикалық іс жүзінде қолдануына ұйтқы болады. Соның нәтижесінде толысқан социализм жағдайында қоғамның бұрынғыдан да серпінді, пропорциялы, үйлесімді дамуына мүмкіндік туады. Мұның бәрі Коммунистік партиядан қоғамдық өмірдің мейлінше күрделілене түскен диалектикалық өзара байланысын мұқият ескеріп отыруды талап етеді.

Бүгінде коммунистік құрылыстың әлеуметтік-экономикалық, саяси және идеологиялық міндеттерін комплексті түрде шешу партия қызметінің ерекшелік сипаты болып табылады. КПСС XXIV, XXV және XXVI съездерінің материалдарында жан-жақты негізделген бұл комплексті әдіс партияға осы заманғы ғылыми жетістіктер мен озық әдістерді ескере отырып, коммунистік құрылыстың санқилы нақты міндеттері мен проблемаларын бір арнаға тоғыстыратын саяси бағыт белгілеуге, оны дәйекті түрде жүзеге асыруға, әлеуметтік-экономикалық процестерді ғылыми басқаруға көмектеседі.

Партияның арта түсіп отырған басшылық ролі ең алдымен экономика саласынан айқын аңғарылады. В. И. Ленин миллиондаған еңбекшілер өмірінің терең экономикалық негіздерін жаңаша ұйымдастыруға бағытталғандықтан экономикалық құрылысты партия мен Совет мемлекеті саясатының өзекті арқауы деп санаған болатын.

Толысқан социализм жағдайында еліміздің бүкіл экономикасын интенсивті түрде дамыту жолына көшіру жөніндегі тарихи маңызы зор күрделі де келелі міндет жүзеге асырылуда. Партияның экономикалық саясатының басты мақсаты — халықтың әл-ауқатын мейлінше жақсарту. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас осыған орай былай деп атап көрсетті: «...совет адамы жөніндегі, оның еңбегі мен тұрмыс жағдайлары жөніндегі, оның рухани дамуы жөніндегі қамқорлық партияның аса маңызды программалық нұсқауы болып қала беретіндігін қуаттайды».

Партияның экономикалық стратегиясын жүзеге асыру — әлеуметтік міндеттерді шешудің негізгі шарты. Біздің елімізде социалистік қоғам орнату барысында адамдардың жаңа тарихи қауымдастығы — совет халқы құрылды, оның негізінде жұмысшы табының, колхозшы шаруалар мен халықтық интеллигенцияның мызғымас одағы, барлық халықтар мен социалистік ұлттардың туысқандық достығы жатыр. Коммунистік партия кемелденген социализм жағдайында қоғамның барлық әлеуметтік системасын одан әрі жетілдіре түсуді қамтамасыз етіп келді.

Совет қоғамының әлеуметтік-экономикалық даму бағыты мен ондағы Коммунистік партияның ролін сипаттай келіп, КПСС XXVI съезі былай деп атап көрсетті: «70-жылдары **совет қоғамының барлық таптары мен әлеуметтік топтары одан әрі** жақындаса түсті. Бұл — объективті процесс, бірақ әсте де стихиялық процесс емес. Бұл процесте партия мен мемлекеттің әлеуметтік саясаты маңызды роль атқарады. Біздің мақсатымыз адамдарды таптарға бөлмейтін қоғам құру. Біз біртіндеп, сонымен бірге сенімді түрде осы ұлы мақсатқа қарай келе жатырмыз деп кесіп айтуға болады» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 69-бет).

Коммунистік партия ұлттық қатынастар саласындағы өзінің ғылыми негізделген сындарлы саясатын дәйекті түрде жүзеге асырудың нәтижесінде Совет Одағында ұлт мәселесі жөніндегі маркстік-лениндік теорияның салтанат құруын, қоғамдық өмірдің барлық саласында пролетарлық интернационализм принциптерінің жеңісін қамтамасыз етті. КПСС Орталық Комитетінің «РСДРП Екінші съезінің 80 жылдығы туралы» қаулысында атап көрсетілгеніндей, Ленин партиясы ұлттық қатынастар саласындағы жетістіктерді орынды мақтаныш етеді. Бізге қанаушы құрылыс қалдырған күйіндегі ұлт мәселесі біржолата және түпкілікті шешілді. Тарихта тұңғыш рет елдің көп ұлтты құрамы оның әлсіздігінің қайнар көзінен гүлденудің қайнар көзіне айналды.

Әлеуметтік-экономикалық терең өзгерістер нәтижесінде совет қоғамында социалистік мемлекеттің саясатына қарсы таптар мен әлеуметтік топтар түбегейлі жойылды. Сондықтан да кемелденген социализм жағдайында Коммунистік партия жұмысшы табының партиясы бола отырып, бүкіл совет халқының авангардына, соның мүддесін білдіретін партияға айналды. КПСС-тің қатарында толысқан социалистік қоғамымызды құрап отырған барлық достас таптар мен әлеуметтік топтардың, біздің еліміздегі барлық ұлттар мен халықтардың өкілдері бар.

Халықаралық аренада Ленин партиясы өзін шиеленісті бәсеңдету, әлеуметтік құрылысы әртүрлі елдердің бейбіт қатар өмір сүруі принципін жүзеге асыру үшін табанды да дәйекті күрескер ретінде танытып келеді. АҚШ империализмі мен НАТО блогіне қатысушы мемлекеттер бәсеңдіктің, халықтардың өзара бейбіт қарым-қатынасының іргетасын шайқалтуға ұмтылып отырған қазіргідей қиын кезде де Коммунистік партия өзінің халықаралық жағдайды сауықтыру жөніндегі сара бағытынан айнымай, бейбітшілікті баянды ету, ядролық соғыс қатерін жою үшін қажырлы күрес жүргізіп отыр. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде атап көрсеткеніндей, «...советтік сыртқы саясат партиямыздың XXIV, XXV және XXVI съездерінің шешімдерінде қалай белгіленсе, солай болып келді және солай болып қала береді. Баянды бейбітшілікті қамтамасыз ету, халықтардың тәуелсіздік пен әлеуметтік прогреске деген праволарын қорғау — біздің сыртқы саясатымыздың айнымас мақсаттары».

Совет Одағы Коммунистік партиясында қазір 18 миллионнан астам коммунист бар. Қоғамымыздың дамуымен, оның әлеуметтік-саяси және мәдени бейнесінің өзгеруімен қоса партия да өсіп, нығайып, кемелденіп келеді. Қазақстан Коммунистік партиясы КПСС-тің айбынды отрядтарының бірі. Партияның лениндік Орталық Комитетінің саясатын дәйекті жүзеге асыра отырып, ол социалистік және коммунистік құрылыстың барлық кезеңдерінде республиканың жұмысшы табының, колхозшы шаруалар мен халық интеллигенциясының авангардтық ролін атқарды. Партия ұйымдары индустрияландыру, ауыл шаруашылығын коллективтендіру, мәдени революцияны жүзеге асыру жолындағы бүкілхалықтық күреске еңбекшілер бұқарасын жұмылдырды.

Ұлы Отан соғысы жылдарында Қазақстан Компартиясы республиканы еліміздің қуатты арсеналына айналдыру жолында қыруар іс тындырды. Республика Совет Армиясын қару-жарақпен, оқ-дәрімен, азық-түлікпен, киім-кешекпен, басқа да қажетті өнімдермен қамтамасыз етуге, сөйтіп, Ұлы Жеңіс күнін жақындата түсуге өлшеусіз үлес қосты. Интернационалдық борышқа адал Қазақстан коммунистері соғыстан кейінгі жылдарда РСФСР-дің, Украинаның, Белоруссия мен Прибалтика республикаларының қираған халық шаруашылығын қалпына келтіруге көмек көрсетушілердің алдыңғы сапында болды.

Республика партия ұйымы Советтік Қазақстанның индустриялық бейнесін бүтіндей өзгерткен тың және тыңайған жерлерді игеру жолындағы бүкілхалықтық іске белсене ат салысты. Бүгін таңда республиканың сан салалы экономикасы бүкілодақтық біртұтас халық шаруашылық комплексінің құрамдас бөлігі ретінде қарыштай дамып отыр. Республиканың қара және түсті металлургия, көмір, мұнай, газ, химия, энергетика мен машина жасау өнеркәсібі жалпыодақтық еңбек бөлінісінде елеулі роль атқарады. Еліміздің ғылыми-техникалық прогресс саласындағы табысында да Қазақстанның үлесі барған сайын артып келеді. Қазіргі кездің бір ерекшелігі еліміздің басқа да аймақтарындағы ірі халық шаруашылық программаларын жүзеге асыруға республика еңбекшілерінің белсене қатысуы болып отыр. Партияның аграрлық саясатын дәйекті жүргізу Қазақстанды Отанымыздың ірі астық және мал шаруашылық базасына айналдырды.

Республика партия ұйымы халық ағарту ісі мен ғылымды одан әрі дамытуға үнемі қамқорлық жасап келеді. Қазір қазақтың социалистік мәдениеті шын мәнінде өрісті өркен жайып отыр. Бұған совет халықтарының рухани байлықтар алмасуы мен олардың мәдениеттерінің өзара жақындасуы елеулі ықпал етуде.

КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас атап көрсеткеніндей, Қазақстан Компартиясы республикада саяси, экономикалық және әлеуметтік міндеттерді шешу жолындағы күрестің жетекші күші болып келеді. Қазір оның қатарында 750 мың коммунист бар. Бүкіл совет халқының тыңдағы және космостағы ерлігінің мекеніне айналған республика коммунистерінің авангардтық ролі мен творчестволық инициативасы жылдан жылға артып келеді. КПСС XXVI съезінің, Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін басшылыққа ала отырып, республика партия ұйымы өзінің бүкіл күш-жігерін экономиканы дамытуды, еңбекшілердің әл-ауқаты мен мәдени-тұрмыс дәрежесін көтеруді, оларды коммунизм ісіне адал, советтік патриотизм мен социалистік интернационализм рухында тәрбиелеуді қамтамасыз етуге жұмылдыруда.

* * *

Өзі құрылғалы бергі 80 жылдың ішінде Ленин партиясы тарихты таңқалдырған ерлік күрес пен даңқты жеңіс жолдарынан өтті. Коммунистік партияның совет қоғамының өміріндегі кемеңгерлік ролі біздің дұшпандарымызға да айдай анық. Алайда буржуазия идеологтері мен олардың сыбайластары Ленин партиясы саяси аренаға шыққан күннен бастап, партияға, партияның ролі мен саясаты жөніндегі маркстік-лениндік ілімге өшіге шабуыл жасап келеді. Мұны РСДРП Екінші съезінің материалдарынан да көруге болады. Ұлы Октябрь революциясының жеңісі, әлемдегі тұңғыш кемелденген социалистік мемлекеттің орнауы антикоммунизм азғындарын бұрынғыдан бетер өршелендіре түсті. Олар әдеттегіше буржуазия идеологтерімен ауыз жаласып, маркстік-лениндік жұмысшы партиясының объективтік қажеттігін, оның әлемді әлеуметтік жағынан өзгертудегі жетекшілік ролін жоққа шығаруға, тіпті К. Маркс пен Ф. Энгельстің теориялық идеяларын В. И. Лениннің жаңа тұрпатты партия туралы іліміне, ал оны КПСС-тің қазіргі кездегі саясатына қарсы қоюға әлек болуда.

Жұмысшы қозғалысындағы пролетарлық авангардтың тарихи қажеттігін жоққа шығаруға тырысқанда буржуазия итаршылары ең алдымен капиталистік және дамушы елдердегі жұмысшы қозғалысын ғылыми социализм теориясына қарсы қоюды, жұмысшы қозғалысына ылаң салуды, оның ұлттық отрядтарының қатарын ыдыратуды көздейді. Бірақ антикоммунизм мен буржуазия идеологтерінің бұл арамзалық әрекеттерінен түк шықпайтынын халықаралық жұмысшы, коммунистік қозғалыстың даму барысы айқын көрсетіп отыр.

Ленин ұйымдастырып, күрестерде шыңдаған Коммунистік партияны совет халқы өзінің туған партиясы деп орынды атайды. Халқымыз өзінің барлық жетістіктерін совет қоғамының басшы және бағыт беруші күші, оның саяси системасының ұйтқысы — КПСС-тің сан қырлы қызметімен орынды байланыстырады. Кемелденген социализм орнатудың барлық кезеңдерінде Коммунистік партия өзінің асқан революциялық, ұйымдастырушылық және жұмылдырушылық күшін таныта білді. Партия — совет халқының кемеңгер көсемі, партия мен халық біртұтас. Коммунистік партия «заманымыздың ақыл-ойы, абыройы мен ар-ожданы...» (В. И. Ленин. Шығармалар толық жинағы, 34-том, 104-бет).

ЛЕНИН ЖОЛЫМЕН

Ф. ВОВЧЕНКО,

1917 жылдан КПСС мүшесі

Мен өзімнің осынау ұзақ ғұмырымда екі дүниенің — адамдарды қайғы-қасіретке, мешеулік пен қараңғы қапасқа душар еткен қанаушылық құрылыстың да, елімізде Октябрьдің арайлы таңы атуы арқасында бақытты өмір, шат-шадыман тұрмыс орнап, мақсат-мүддесі ортақ, еркті халықтардың достығы мен туысқандығы жарасқан социалистік дәуірдің де куәсі болдым, небір тарихи кезеңдерді бастан кешірдім.

Күнделікті тіршілік ағымымен жүріп, ақ тілеулі аналардың алаңсыз көңілін, сәбилердің шаттықтан шырайланып, албыраған өңін көргенде еріксіз толқып кетесің кейде. Сондай сәттерде көкірегіңді қуаныш пен мақтаныш сезімі кернеп, терең тебіреніспен өткен жылдарға ой жүгіртесің. Ой жүгіртесің де осы нұрлы өмірді сыйлаған Октябрь революциясы кезеңінде, одан кейінгі «тар жол, тайғақ кешу» жылдарында Совет өкіметін орнатып, нығайту жолындағы күреске өзіңнің де теңіз тамшысындай болса да үлесіңнің бар екенін ойлап, бір жасап, марқайып қаласың.

Бүгінде совет коммунистері мен еңбекшілері, бүкіл прогресшіл адамзат данышпан көсеміміз В. И. Ленин құрған жаңа түрпатты партияның — жұмысшы табының, ғылыми коммунизмнің, социалистік революция мен коммунистік жасампаздық партиясының 80 жылдығын салтанатпен атап өтіп отыр. Ленин партиясының негізін қалаған РСДРП Екінші съезі өткен жылы мен небәрі тоғыз жаста екенмін. Буыны бекіп, бұғанасы қатпаған жас болсам да талғажау етер үзім нан үшін егін егіп, мал бағып, таңертеңнен кешке дейін үйдегі үлкендерге көмектесіп жүретінмін. Елді жайлаған аштық пен жалаңаштықтан күйзеліп, дағдарған село тұрғындары өнеркәсіп орындарына кетіп жатты. Біз де солардың бір тобымен Харьков қаласына келіп, табан тіредік.

Алғашында сондағы темір жол шеберханасына жұмысшы болып орналастым, кейін, империалистік соғыс басталғанда солдат қатарына алындым. Менің көзімді ашып, ой-санамды оятқан да нақ осы кезең болды. 1916 жылдың аяқ шенінде соғыстан контузиямен Харьковке оралып, жергілікті электр-механикалық заводқа қара жұмысшы болып кірдім. Бұл кезде революциялық қозғалыс нағыз шарықтау шегіне жетіп, өршіп тұрған-ды. Біз завод жұмысшылары арасында үгіт-насихат жұмысын жүргізген большевиктердің жалынды сөзіне құлақ түріп қана қоймай, өзіміз де сол революциялық күреске белсене араласып кеттік.

1917 жылдың январь-февраль айларында партия ұясының жиналысына бірнеше рет қатысып, оның секретары Сергей Буздалиннің революциялық кезеңнің рухына толы тебіреністі сөздерін тыңдадым, әртүрлі тапсырмалар орындап жүрдім. Сол кезеңде жалынды революционер Артеммен кездесіп, қоян-қолтық бірге жұмыс істеуім маған ерекше әсер етті. Көп ұзамай 1917 жылдың март айында мен большевиктік партияның қатарына қабылдандым.

Міне содан бері 66 жылдан астам уақыт өтті. Осы кезең ішінде Коммунистік партияның саяси жауынгері ретінде Совет өкіметін орнатуға, оны ішкі-сыртқы жаулардан қорғауға белсене ат салыстым. Біз Ленин, партия деп соққан жүрегімізбен халық үшін, жарқын болашақ үшін, Ұлы Октябрьдің жеңісін баянды ету үшін қалтқысыз қызмет еттік. Өйткені Ленин нұсқаған жол, коммунистік ар-ожданымыз бен азаматтық парызымыз бізді осыған үндеді. Партияның бастауында бүкіл өмірін ұлы да ізгі мақсатқа — еңбек адамдарының бостандығы мен бақыты жолындағы күреске бағыштаған кемеңгер көсеміміз В. И. Ленин тұрғанын біз әрқашан мақтаныш тұтып, бұрынғыдан да тас-түйін ширыға, шындала түсетінбіз.

Ұлы көсемді бір көріп, оның сөзін есту әркімнің-ақ арманы болатын. Мен Владимир Ильичті көру өз алдына, онымен кездесіп, жүзбе-жүз әңгімелесу бақытына бөленген адаммын. Бәрі де күні кешегідей көз алдымда. 1918 жылғы август айында Орел қаласында төтенше комиссияда жұмыс істеп жүргенмін. Бір күні бізді, бес адамды чекистердің жұмысымен танысып, тәжірибе алу мақсатында бір ай мерзімге Москваға жіберді. Мұнда келген соң москвалық чекистермен бірге кезекшілік өткізіп жүрдік. Бірақ әлі Владимир Ильичті көрудің сәті түсе қойған жоқ. Сөйтіп жүргенде 29 август күні кешкісін бізге Феликс Эдмундович Дзержинский келіп, ертең түс мезгілінде Гавриков алаңындағы нан биржасының үйінде (қазіргі Спартак алаңы, Первомай аудандық Пионерлер үйі) Лениннің митингте сөз сөйлейтінін айтып, оған біздің де қатысуымызға рұқсат етті. Сондағы қуанышымызда шек болған жоқ, біз өзімізді дүниедегі ең бақытты жандай сезіндік. Ертеңіне жүрегіміз алып ұшып, айтқан жерге де келдік.

Владимир Ильич бізге бірден назар аударып, амандасты да, қайдан келгенімізді, аты-жөнімізді сұрады. Сонсоң ол елдің жағдайы, халықтың тұрмысы, өзіміздің хал-ахуалымыз бен қызметіміз жайында бірнеше сауалдар қойып, бізге үлкен сенім артатынын, халықпен етене жақын болуымыз керектігін айтып, даналық ақыл-кеңестерін берді. Бір мезет сағатына қарады да, бізбен қоштасып, бірден трибунаға беттеді.

Жиналған жұрт дүркірете қол соғып, көпке дейін басылар болмады. Ақыры Владимир Ильич қолын көтеріп, сағатын көрсетті. Сонда ғана жұрт сілтідей тынып, залда тыныштық орнады. Ұлы көсем өз сөзінде сол кездегі елдің тұрмыс халі, қиыншылықтар мен күрес жолдары туралы терең тебіреніспен, жалынды жігермен айтып, революция жауларының жауыздық әрекеттерін аяусыз әшкереледі.

Бұл күн есімізде мәңгі қалды. Көсеммен жүздесіп, әңгімелескенімізді, оның сөзін тыңдағанымызды еске алудың өзі қандай ғанибет десеңізші. Москвадан оралған соң бұл тарихи кездесу туралы жолдастарымызға жыр етіп айтып бердік. Бұл кездесу бізді тап жауларымен күреске бұрынғыдан да жігерлендіре түсті, бойымызға тың күш, айрықша қажыр-қайрат берді.

Әлі есімде, 1919 жылғы декабрь айының соңғы күндерінде Бугульма қаласының маңында Колчак сілімтіктері көтеріліс ұйымдастырып, халықты қырып-жойып, темір жолды да кесіп тастады. Мен ол кезде Уфа қаласының батыс жағында Чишма станциясында қызмет істейтінмін. Көтерілісшілердің қалаға таяп қалғанын естіп, біз, коммунистер, бас болып, көмекке бардық. Жұмысшылар да қолдарына қару алып, бізбен бірге аттанды. Ақгвардияшылар жанталасып, жойқын ұрыс салды. Жау пулеметтерінен себелеген оқ бас көтертер емес. Бір мезет командир отряд құрамындағы партия мүшелерін жинап алып: «Коммунистер, біз ақгвардияшылар алдында бас июге тиісті емеспіз», деді.

Біз ойланбастан жаңбырдай жауған оққа қарамай, шабуылға шықтық. Қиян-кескі ұрыс басталды да кетті. Осы шайқас көптеген жолдастарымыз үшін ақырғы жекпе-жек болды, олар осы ұраста халқымыздың бостандығы мен бақыты жолында өмірлерін пида етті. Біз жаудың бас сауғалауына мұршасын келтірмей, жеңіп шықтық.

Сол бір аласапыран жылдарда біз Ұлы Октябрьдің жеңістерін осылайша қорғаған едік. Қандай бір қысталаң сәтте де партия халықпен бірге болып, оны ерлік істерге жігерлендіріп, жеңіске бастай білді. Осыдан 80 жыл бұрын өзінің сара бағытын, дұрыс жолын айқындаған лениндік партия еңбекші халықтың қаһармандығы мен жасампаздығының рухтандырушы ұйтқысына, жеңімпаз туына айналды.

Мен де осынау революция жылдарынан бері лениндік партияның қатардағы жауынгері ретінде социалистік құрылыстың қайнаған ортасында келемін. Қай жерде қиындық болса, біз сол жерден табылдық. Өйткені коммунист әрқашан алда болу, қалың бұқараны соңынан ерте білу борышына қандай жағдайда да адал болуы керек. Менің жастық шағым, бүкіл саналы өмірім күрес пен жасампаздық жолымен өтіп келеді десем, артық айтқандық болмас. Алғашқы бесжылдықтар, Түрксиб құрылысы, Ұлы Отан соғысы, одан кейінгі халық шаруашылығын қалпына келтіріп, дамыту, коммунистік жасампаздық жылдары — міне бұлардың әрқайсысы өз алдына тұтас бір кезең. Революция жылдарынан кейінгі менің саналы өмірім темір жол қызметіне арналды. Қазақстан темір жол транспортының одан әрі дамуына өзіндік үлесімді қостым.

Осыдан отыз жыл бұрын пенсияға шықсам да, әлі күнге дейін коммунистердің жауынгерлік сапындамын, әртүрлі қоғамдық қызмет атқарып келемін. Бірнеше жыл бойы облыстық партия комитеті жанындағы партиялық комиссияның мүшесі, қалалық ардагерлер советінің председателі қызметін, басқа да қоғамдық жұмыстар атқардым. Қазақ ССР Министрлер Советі жанындағы республикалық дәрежедегі дербес пенсияны тағайындау жөніндегі комиссияның мүшесімін. Қазақстан Компартиясы XIII съезіне, облыстық, қалалық және аудандық партия конференцияларына бірнеше рет делегат болып қатыстым. Партия мен үкімет менің қарапайым еңбегімді жоғары бағалап, Ленин және екі мәрте «Құрмет Белгісі» ордендерімен, СССР медальдарымен наградтады. РСДРП II съезінің сексен жылдығы салтанатты түрде аталып отырған мереке үстінде кемеңгер көсем В. И. Ленин құрған партиямыздың ең қарт мүшелерінің бірі екенімді ерекше мақтан етемін.

Әңгімені жазып алған М. ҚҰЛІМБЕТОВ.

ЕСІМДЕ КҮРЕС ЖЫЛДАРЫ

Қ. ОРАЗБАЕВ,

1927 жылдан КПСС мүшесі

Партияның басқа ардагерлері сияқты, мен де «Партия қатарында 50 жыл» деген құрметті белгіні омырауыма ұдайы мақтанышпен тағып жүремін. Осы белгі куәлігінің ішкі бетіндегі: «Біз партия мүшесінің атағы мен маңызын жоғары көтерген үстіне көтере түсуге тиіспіз. В. И. Ленин» деген жазуларды оқимын да сол сәтте ерекше тебіреніске түсіп, өткен өмір белестеріне еріксіз ой жүгіртемін. Шынында дүниежүзілік екі соғыстың да от-жалынына шарпылып, өлім мен өмір арпалысындағы жан тебіренісін өз жүрегімен сезінген, өзін аяусыз қанап келген жексұрын тапты кейін өзі тап ретінде жойып, тарих сахнасынан біржола аластаған, ішкі-сыртқы жауларға қарсы жан аямай күрескен аға ұрпақ өкілінің жадында еске алар жайлар аз ба?

Мен Сыр бойында туып өстім. Ата-анам болса да жастайымнан еңбекке араласып, ерте есейдім. Теңдік жоқ заманда тағдырына нала айтып, кем-тарлықтың тауқыметін көп тартқан әке мен шешені аз көргенім жоқ. Сондай ата-аналардың бірі менің әкем Оразбай, шешем Дәрі от басынан он баланы өсірді. Соларды асырау үшін таңның атысы, күннің батысы бай есігінде жалшылық күй кешті. Біздің бақытымызға қарай Октябрь таңы атып, Совет өкіметі орнады.

Жарты құрсақ, қаяу көңілмен-ақ әке-шеше мейірімі аясында жүргенге не жетсін?! Бірақ күн көріс қамы, тіршілік тауқыметі балалардың ең үлкені болған мені ыстық ұядан жыраққа ығыстырып әкетті. Он төрт жасқа енді аяқ басқанда жұмыс іздеп жолға шықтым. Орск маңында бір жылдай жалшылықта жүріп, Жосалыға қырық сом олжамен оралғанымда әке-шешемнің, іні-қарындастарымның қуанышында шек болған жоқ.

Ауыл байының қит етсе төбемізде қамшы ойнатқан заманы келмеске кетті. Қырғыз елінде бауырлармен бірге бел бүгіліп, тізе қалтырап, жер астынан жоғарыға көмір шығарған ауыр күндер де артта қалды. Патшаның атты офицерінің алдында Түркияны бетке алып жаяу дірдектеген, тұрмыс азабына шыдай алмай қаза тапқан жолдастарымызды түрік жеріне шала-шарпы жерлеп, егілген күндер де ұмыт болды. Бірақ сол күндер текке өтпепті, денеге түскен жара, жүрекке түскен қаяу бірте-бірте таптық санамызды оятып, іштей түлете беріпті.

Жүрегімізде бақытты болашаққа деген үміт отын тұтатқан орыс жұмысшыларымен кездесу соншалықты ыстық, ілтипатты болғанымен, солардан естіген сөздердің бәрін бірдей толық түсіне бермейтінбіз. Сөйтсек, революциялық қозғалыс ел ішін кернеп келеді екен. Кейін ұғындық оны. Саяси ой ағымы ретінде және саяси партия ретінде большевизмнің 1903 жылдан бері өмір сүріп келе жатқанын да, көсеміміздің сол 1903 жылы, РСДРП Екінші съезінде жұмысшы табы партиясының болаттай берік, идеялық негізі мықты, нағыз ұйымдасқан, революцияшыл партия болуын жақтап неліктен мартовшылармен айтысқанын да кейін түсіндім.

Ал ол кезде Россиядағы революциялық толқулардың қуатты сарыны патша әскерлері үшін шекарадағы Сарықамыстан Түркияға қарай темір жол тартып жатқан біздерге еміс-еміс естіле бастаған еді. Сана-сезіміміз оянып, шырыға түстік. Әділетсіз соғысқа деген наразылығымыз күннен-күнге айқынырақ байқалып жүрді. Сөйтіп жүргенде патшаның тақтан құлағаны туралы хабар да келіп жетті-ау. «Ай, енді күніміз туған шығар-ақ» деп елге қайттық.

Аңсаған азаттық таңы да атты. Ұлы Октябрь социалистік революциясы жеңіске жетті. Бірақ оны қорғап қалу Россияда патша өкіметін құлатудан оңай болған жоқ. Өйткені ішкі контрреволюцияға халықаралық империализмнің біріккен күші қосылып, жас Совет республикасын жан-жақтан қыспаққа алды. Сол күндерде Орск түбіндегі темір жолда жұмыс істеп жүруші едім. Партияның шақыруымен отряд ұйымдастырып, Колчак пен атаман Дутовтың бандыларына қарсы күреске аттандық. Командиріміз Кошарин деген қайсар қызыл әскер болатын.

Сол кезде азамат соғысына белсене қатысқан, коммунист Федосий Терентьевич Герасимовпен таныстым. Азамат соғысы жеңіспен аяқталғаннан кейін Ф. Т. Герасимов Орск қаласының түбіндегі Можарский болысында азық-түлік отрядының комиссары болып тағайындалды да, мен ауыл-селоны аралап, азық-түлік жинайтын инспектор болып белгілендім. Байлар мен кулактар азық-түлікті толық бергісі келмей, әртүрлі айла-шарғы жасайды, ал солардың ықпалынан әлі шыға алмай жүрген кейбір жалшылар ашылып сыр айтпайды, азық-түліктің тығылған жерін біле тұра жасырады.

Федосий Терентьевич осы Можарскийде туып өскен чуваш жігіті еді, қазақ тілін жақсы білетін. Ол маған: «Бәрі де өзің сияқты кілең кедейлер, сен айтсаң сенеді, өкімет енді байлар мен кулактардікі емес, өздерінікі екенін түсіндір» деді. Кедей-жалшылардың таптық сана-сезімін ояту, оларды жаңа өмір құруға жұмылдыру ісіне қызу араласып кеттім.

1926 жылдың жазында туған жеріме, Қызылорда облысының Қармақшы ауданына қайтып оралдым. Әке-шешемнің, жалпы ауыл кедейлерінің тұрмысы ауыр екен. Байлардың ықпалы әлі де күшті, азық-түлік салығын толық бермейді. Күйінгеннен «Еңбекші қазақ» (қазіргі «Социалистік Қазақстан») газетіне байлардың қаскүнемдігін әшкерелейтін мақала жаздым. Сөйтіп, Совет өкіметін нығайтудың қиын-қыстау кезеңдерін бастан кешіріп, күрес үстінде шыңдала бердім.

Сол жылы маған Қармақшы аудандық «Қосшы» одағын басқару тапсырылды. Білім аз, бірақ өз өкіметімізді орнықтыру ісіне үлес қосуға деген ынта-ниет зор. Оның үстіне орыс жұмысшыларынан үйренгенім де, коммунист Ф. Т. Герасимовтың тәрбиесінде болып, тап жауларына қарсы күресте жинаған азын-аулақ тәжірибем де бар. Соны пайдаланып, жергілікті коммунистердің, өзім сияқты революция ісіне жан-тәнімен берілген активистердің көмегімен кедей шаруаларды жерді бірлесіп өңдеуге, ауыл шаруашылығын коллективтендіруге кең тарта бастадым. 1927 жылы Коммунистік партияның мүшелігіне қабылдандым. Бұл менің өмірімдегі ұмытылмастай, елеулі оқиға болды.

1930 жылдың көктемінде Қызылорда округтік партия конференциясы болып өтті. Мен Қармақшы ауданынан осы конференцияға делегат болып қатысып, сөз сөйледім. Конференция үстінде округтік партия комитетінің сол кездегі бірінші секретары А. Розыбакиевпен кездесіп, әңгімелестім. Сол конференцияда республикалық жетінші партия конференциясына делегат болып сайландым. Келесі жылы Алматыда партия активистерінің бір жылдық курсында оқып, білімімді көтердім. 1934 жылы Жетісуға жұмысқа ауысып, Балқаш ауданында социалистік құрылысты нығайтуға, коллективтік шаруашылықты дамытуға белсене ат салыстым. Сол жылы осы ауданнан республиканың сегізінші партия конференциясына делегат болып қатыстым.

Бұдан кейінгі еңбек жылдарында да Ұлы Отан соғысы кезінде Москва түбіндегі шайқаста қираған халық шаруашылығын қалпына келтіруге қатысқан кезімде де мен Ленин партиясының мүшесі деген ардақты атаққа сай адал қызмет етіп, коммунистік құрылыстың жасампаздық істеріне белсене үлес қосып келдім.

Бұл күнде құрметті демалыстамын. Балаларымның бәрі жоғары білімді, салиқалы азаматтар. Үлкен ұлым Төлепберген — су шаруашылығының инженері, одан кейінгі ұлым Бөлепберген — ғылым кандидаты, Қазақ политехникалық институтының машина жасау факультетінің деканы, кенжем Марат — ет өнеркәсібінің маманы. Партия қамқорлығының айшықты көріністерінің бірі осы емес пе?!

Әңгімені жазып алған С. БАҚТЫГЕРЕЕВ.

Партияның лениндік аграрлық саясатын жүзеге асырудың жаңа кезеңі

СЕЛОДАҒЫ МЕДИЦИНАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ ЖЕТІЛДІРЕ ТҮСЕЙІК

П. ПЕТРОВ,

Қазақ ССР денсаулық сақтау министрінің орынбасары, медицина ғылымының докторы

Коммунистік жасампаздық жолымен ілгері қарай нық қадам басқан ұлы Отанымыздың экономика, ғылым мен мәдениет саласындағы қол жеткен табыстары орасан зор және бұлар бүкіл дүние жүзіне кеңінен белгілі. Творчестволық күш-жігері мейлінше толысып, бойдағы қажыр-қайраты еселеп артқан совет адамдары бұл жетістіктерді алдағы уақытта да молайта беру мақсатымен еңбек көрігін барған сайын қыздыра түсті. Өйткені партия белгілеген асқаралы міндеттердің бәрі әрқашан халқымыздың мүддесінен желі тартып, кеңінен өркен жаяды. Ертеңгі нұрлы болашақтың берік іргетасы бүгін қаланатыны баршамызға мәлім.

Сүйікті партиямыз бен үкіметіміз біздің ашық аспан аясында міне осылай алаңсыз, өнімді еңбек етуіміз үшін барлық жағдайды жасап келеді. Мұның жарқын бір мысалын денсаулық сақтауды одан әрі дамытуға, оның материалдық базасын нығайтуға, медицина кадрларын даярлауға деген күнбе-күнгі аталық қамқорлықтан да айқын көреміз. КПСС Орталық Комитетінің партияның XXVI съезіне Есепті баяндамасында былай делінген болатын: «Совет адамы әрқашан және барлық жерде бірдей дер кезінде, білікті және қалтқысыз медициналық көмек ала алуы үшін қолдан келгеннің бәрін істеу керек» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 82-бет). СССР-дің экономикалық және әлеуметтік дамуының 1981—1985 жылдарға және 1990 жылға дейінгі кезеңге арналған Негізгі бағыттарында денсаулық сақтау мекемелерінің жүйесін одан әрі ұлғайту, құрылымын жетілдіру және оларды ұтымды орналастыру, денсаулық сақтау мекемелерін дәрі-дәрмекпен, аспаптармен, медициналық техникамен, жабдықпен, құрал-сайманмен, транспортпен және байланыс құралдарымен қамтамасыз етуді жақсарту қажеттігі атап көрсетілді.

Бүкіл еліміздегі сияқты Қазақстанда да он бірінші бесжылдықтың өткен жылдарында партия, совет органдарының басшылығымен және солардың тұрақты, әрі жан-жақты көмегінің нәтижесінде денсаулық сақтау мен медицина ғылымын дамыту жұмыстағы сапа мен тиімділікті арттыруға бағытталды. Денсаулық сақтау ісінің материалдық-техникалық базасын нығайтуда, білікті медицина кадрларын даярлауда, халыққа медициналық көмек көрсетудің деңгейін көтеруде, профилактикалық шараларды тиянақты жүзеге асыруда, медицина ғылымын дамытуда қыруар іс тындырылды.

Үстіміздегі бесжылдықтың басынан бері мемлекеттік күрделі қаржы және коммунистік сенбіліктен түскен қаржы есебінен денсаулық сақтау объектілерінің құрылысын жүргізуге 97,8 миллион сом жұмсалды. Мұның өзі 3,7 мың төсектік ауруханалар мен бір сменада тоғыз мың адам қабылдай алатын емханаларды іске қосуға мүмкіндік берді. Бүгін таңда республикамызда денсаулық сақтау орындарының — ауруханалар мен емханалардың, санитарлық станциялардың, аптекалардың және басқа бөлімшелердің үлкен жүйесі жұмыс істейді.

1978 жылы медициналық-санитарлық алғашқы көмек жөніндегі Халықаралық конференцияның Алматы қаласында өткізілуі республикадағы денсаулық сақтау ісі мен медицина ғылымын дамытудағы іргелі табыстарымыздың тағы бір көрінісін паш етті. Осы конференцияда қабылданған Декларация бүкіл дүние жүзінде «XX ғасырдағы денсаулық сақтаудың Ұлы Хартиясы» деп аталды.

КПСС Орталық Комитеті мен СССР Министрлер Советінің 1982 жылы қабылдаған «Халықтың денсаулығын сақтауды жақсарту жөніндегі қосымша шаралар туралы» қаулысында денсаулық сақтаудың бастауыш буындарының — емханалардың, медициналық жедел көмек станцияларының, учаскелік ауруханалар мен амбулаториялардың жұмысын жетілдіріп, одан әрі дамытуға ерекше назар аударылды. Қаулыда былай делінген: «Селолық аудандарда денсаулық сақтау ісін басқаруды жетілдіру, дәрігерлік амбулаториялар жүйесін ұлғайту, жедел және шұғыл медициналық көмекті дамыту жөніндегі шаралар жүзеге асырылсын».

Қазіргі кезде тікелей селолық жерде тұрғындарға 5547 фельдшерлік-акушерлік пункт медициналық көмек көрсетеді. Бұлар село тұрғындарының едәуір бөлігіне қызмет жасайтын анағұрлым бұқаралық мекемелер. Олардың әрқайсысында жыл сайын екі мыңнан астам адам денсаулығын түзейді.

Республика ауыл-селолары мен поселкелерінің тұрғындары дәрігерлік көмекті селолық учаскелік ауруханалардан, ал білікті мамандық көмекті аудандық орталық ауруханалардан алады. Селодағы дәрігерлік амбулаториялардың саны 1983 жылдың басында 1980 жылмен салыстырғанда біраз өсіп, 594-ке жетті. Бұлардың едәуір бөлігі бұрын тек фельдшерлік-акушерлік пункттер жұмыс істеген ірі селоларда ұйымдастырылды. Мұның өзі — село тұрғындарына медициналық көмек көрсетудің өте-мөте шапшаң қарқынмен дамып келе жатқандығының айқын мысалы.

Селолық жердегі бірқатар учаскелік ауруханалардың жұмысы қайта қаралды. Олардағы төсек қуаты тұрғындардың санына және қызмет көрсетудің көлеміне белгілі дәрежеде сәйкестендірілді. Мұндай ауруханалардың саны қазір 752-ге, ал олардағы төсек саны 26,4 мыңға жетті. Село тұрғындарының арасында үлкен беделге ие болған осынау стационарлық бөлімшелердегі төсек саны орта есеппен 35-тен айналып отыр. Бұлардағы дәрігерлер мен арнаулы орта білімі бар қызметкерлердің саны да әжептәуір өсті. 1982 жылы міне осындай әрбір ауруханада үштен астам дәрігерлік қызмет орны пайдаланылды.

Жоғарыда айтып өткеніміздей, денсаулық сақтау жүйесінде аудандық орталық ауруханалар ауыл-село халқына білікті дәрігерлік көмек көрсететін бірден-бір негізгі мекемелер болып табылады. Республикада соңғы жылдары аудандық орталық ауруханалардың материалдық-техникалық базасын нығайту бағытында қолға алынған жұмыс айтарлықтай нәтиже берді. Қазіргі уақытта аталған мекемелердің стационарларында 43,4 мың орын бар. Мұның өзі Қазақ ССР Денсаулық сақтау министрлігінің жүйесіндегі барлық орынның төрттен бірінен астамы. Мәселен, қалалық жерде жұмыс істейтін аудандық орталық ауруханалардың орташа қуаты 222 төсектен келсе, селолық аудан орталықтарындағы дәл осындай ауруханалардың орташа қуаты 180 төсектің шамасында болып отыр.

Сонымен бірге бірқатар аудандық орталық ауруханаларда қуаты үлкен стационарлар жұмыс істейді. Мысалы, қалалық жерде орналасқан мұндай мекемелердің 37 проценті 250 орындық және одан да көп орындық стационарлары бар. Селолық жердегі жағдай да осындай. Әрине, ірі стационарларда мамандандырылған бөлімшелер ұйымдастыруға мүмкіндік мол, әрі мұндай ауруханалар өз кезегінде көп салалы да болып келеді. Соңғы жылдары аудандық орталық ауруханаларда әр саладағы лабораториялар, рентген, қан құятын кабинеттер, физиотерапевтік процедура бөлімшелері едәуір нығайтылды.

Ауыл-село халқына медициналық көмек көрсетуді жақсарту мүмкіндіктері мол екенін мына бір деректер айқын дәлелдейді. Барлық деңгейдегі амбулаториялық-емханалық мекемелерді нығайту және дамыту нәтижесінде село тұрғындарының әрқайсысы дәрігерлерден жыл сайын 5,6 рет, ал арнаулы орта білімді медицина қызметкерлерін қоса есептесек, 9,2 рет шипалы ем алады екен.

Республикамызда ауыл-село тұрғындарына медициналық көмек көрсетуде айтарлықтай іс тындырып келе жатқан денсаулық сақтау мекемелері көп. Мысалы, Шығыс Қазақстан облысының Самар ауданындағы Казнаковка селолық фельдшерлік-акушерлік пункті бес қабатты зәулім кірпіш үйге орналасқан. Пункт жұмысына фельдшер, халық депутаттары селолық Советінің депутаты А. Воротникова жетекшілік етеді. Мұнда профилактикалық және емдеу шаралары дер кезінде жүзеге асырылып отырады. Санитарлық-ағарту жұмысы да жақсы жолға қойылған.

Көкшетау облысының Володар ауданындағы Ленин орденді «Каменнобрmicropod» совхозының орталық қонысында жұмыс істейтін Кириллов учаскелік ауруханасы тағы да екі совхоздың еңбеккерлеріне медициналық қызмет көрсетеді. Ол қажетті құралдармен және аспаптармен ойдағыдай жабдықталған. Мұндағы медицина қызметкерлері сырқаттарды қабылдау мен фельдшерлік-акушерлік пункттерді қамту кестесін мүлтіксіз сақтайды.

Семей облысында бес учаскелік аурухана озық тәжірибені тарату мектебіне айналдырылды. Сондай-ақ Шымкент облысының Түлкібас, Ақтөбе облысының Ленин аудандарындағы және басқа бірсыпыра аудандық орталық ауруханалар туралы да осындай жылы лебіз білдіруге болады. Айталық, Ленин ауданындағы орталық аурухананың материалдық базасы біршама жақсы. Оның стационары бірден екі жүз адамды қабылдайды. Емхана қызметін пайдаланатын тұрғындар дәрігерлік мамандықтың он екі түрінен, стационарда сегіз түрінен медициналық жәрдем алады. Ауыл шаруашылығындағы жаппай науқандар кезінде еңбеккерлерге медициналық қызмет көрсетудің, сырқаттану мен жарақатты одан әрі азайтудың ойластырылған жоспары жасалған. Село тұрғындарын дүркін-дүркін профилактикалық тексеруден өткізу көрсеткіші де жоғары.

Селодағы денсаулық сақтау ісінде алда тұрған маңызды міндеттердің бірі — бытыраңқы елді мекендердің тұрғындарына көрсетілетін медициналық, ең алдымен дәрігерлік көмектің деңгейін селодағы жалпы көрсеткіш дәрежесіне жақындастыра түсу. Мұның әсіресе алыс мал жайылымы учаскелеріне қатысы бар. Селолық елді мекендердің территориялық шашырандылығы денсаулық сақтау органдарынан жұртшылыққа дер кезінде және білікті түрде көрсетілетін медициналық көмектің анағұрлым жетілдірілген формаларын одан әрі іздестіруді қажет ететіні өз-өзінен түсінікті.

Бұл өзекті проблеманы шешуде медициналық жылжымалы құрамалар мен санитарлық авиация маңызды орын алады. Қазіргі уақытта республикамызда 74 жылжымалы дәрігерлік амбулатория, 39 тіс емдеу, 138 флюорографиялық автоқондырғы, 32 жылжымалы клиникалық-диагностикалық лаборатория, сондай-ақ әйелдер мен балалар консультациялары, аптекалар мен аптека киоскілері қызмет істеп отыр. 1982 жылдың өзінде ғана барлық жылжымалы емханалар 3,3 мың рет сапарға шығып, 658,5 мың адамға қызмет көрсетті. Мәселен, профилактикалық байқаулар жүргізілді, консультациялар берілді, дәрігерлік, әсіресе тіс емдеу жөнінде көп көмек жасалды. Бұл арада санитарлық ағарту жұмысы үлкен роль атқарғанын айтып өткен артық емес.

Аудандық орталық ауруханалар қуатының арта түсуі, оларды кадрлармен нығайтып, автотранспортпен жабдықтаудың жақсаруы селолық учаскелік ауруханаларға, дәрігерлік амбулаторияларға, фельдшерлік-акушерлік пункттерге нысаналы және жоспарлы көмек көрсетуге үлкен мүмкіндік туғызды.

Селолық денсаулық сақтау мекемелерінде, әсіресе аудандық орталық ауруханаларда жедел және шұғыл медициналық көмекті күшейту жөнінде айтарлықтай шаралар жүзеге асырылып жатыр. Бүгінде аудандық орталық ауруханалардың бәрінде дерлік жедел және шұғыл медициналық жәрдем станциялары, бөлімшелері жұмыс істейді.

Бүкіл халқымыздың денсаулығы сияқты ауыл-село еңбеккерлерінің денсаулығын сақтау соңғы жылдары анағұрлым ауқымды дәрежеде партия, совет органдарының, кәсіподақ және шаруашылық ұйымдарының күнделікті мықтап шұғылданатын ісіне айналды. 1982 жылы халық депутаттары облыстық Советтері атқару комитеттерінің мәжілістерінде денсаулық сақтау мәселелері 110-нан астам рет қаралды. Бұл жөнінде әсіресе Көкшетау мен Жезқазған, сондай-ақ Алматы, Шығыс Қазақстан, Қостанай және басқа да бірсыпыра облыстық атқару комитеттерінің жақсы тәжірибесі бар.

Облыстық атқару комитеттерінің мәжілістерінде талқыланатын мәселелерде емдеу-профилактикалық, санитарлық-эпидемиялық, санаторий-курорттық және басқа мекемелердің материалдық базасын нығайту, елді мекендердің санитарлық жағдайын жақсарту, еңбекшілердің санаторий-курорттық емделуін және демалысын қамтамасыз ету шаралары кеңінен қамтылады.

Халық депутаттары облыстық Советтерінің атқару комитеттерінің барлығы да КПСС Орталық Комитеті мен СССР Министрлер Советінің «Халықтың денсаулығын сақтауды жақсарту жөніндегі қосымша шаралар туралы» қаулысы жарыққа шыққаннан кейін осы маңызды документке байланысты алдағы уақытта жүзеге асырылуға тиісті шаралардың жоспарын бекітті. Маңғышлақ, Солтүстік Қазақстан және Шымкент облыстарында денсаулық сақтау мәселелері облыстық атқару комитеттері сессияларының күн тәртібіне қойылды. Сонымен қатар бірсыпыра облыстарда денсаулық сақтау қызметкерлерінің актив жиналысы болып өтті. Бұларға партия, совет қызметкерлері мен ауыл шаруашылық органдарының басшылары кеңінен қатыстырылды.

Облыстық Совет атқару комитеттері өз мәжілістерінде жекелеген аудандық атқару комитеттерінің есебін тыңдап тұруды практикаға берік енгізіп келеді. Мәселен, Шығыс Қазақстан облыстық атқару комитеті Таврия, Жезқазған облыстық атқару комитеті Шет, Қостанай облыстық атқару комитеті Орджоникидзе аудандық атқару комитеттерінің денсаулық сақтаудың жайы және оны жақсарту жөніндегі шараларын талқылады.

1982 жылы Алматы, Көкшетау және Солтүстік Қазақстан облыстарында елді мекендерді көркейту, көгалдандыру және санитарлық жағдайын жақсарту жөніндегі социалистік жарыстың қорытындылары тоқсан сайын шығарылды.

Жоғарыда айтылғандардан мынадай қорытынды шығады. Сергек көңіл-күй, әрбір тұрғынның денсаулығы үшін күрес партия және совет органдарының басшылығымен денсаулық сақтау ісі ғалымдардың, дәрігерлер мен тұрғындардың өздерінің коллективтік творчествосына айналған күнде жемісті болады.

Ауыл-селода кең көлемде жүргізіліп жатқан денсаулық сақтау объектілерінің құрылысына, село тұрғындарының өндірістік және тұрмыстық жағдайын жақсартуға, оларды емдеуге жер-жерде ауыл шаруашылық органдары қызу ат салысып отыр.

Қазақ ССР Ауыл шаруашылығы министрлігінің жүйесінде «Казмежколхоздравница» бөлімшесінің ұйымдастырылуы колхозшылар мен совхоз жұмысшыларына санаторий-курорттық көмекті дамыту және оның базасын нығайту жөніндегі жұмысты үйлесімді жүргізуге мүмкіндік берді. Соңғы жылдары Қазақстанда облыстық Совет атқару комитеттері тарапынан, совхоздар мен колхоздар басшыларының инициативасы бойынша бірсыпыра селолық учаскелік ауруханалар, селолық дәрігерлік амбулаториялар, фельдшерлік-акушерлік пункттер, бала бақшалар мен яслилер пайдалануға берілді. Колхозаралық және шаруашылықаралық санаторийлер, санаторий-профилакторийлер құрылысына 26 миллион сомнан аса қаржы бөлінді. Мұның 80 процентке жуығы колхозшыларды әлеуметтік қамсыздандырудың орталықтандырылған одақтық қорынан бөлінді, қалғандары колхоздар мен совхоздардың үлес жарнасының еншісіне тиеді. Мысалы, Қостанай облысындағы «Жамбыл» совхозының санаторийі кірпіштен өрілген әдемі үйде орналасқан. Санаторий осы заманғы медициналық аспаптармен жақсы жабдықталған.

1983 жылдың өзінде ғана әрқайсысы жүз орындық екі колхозаралық санаторий-профилакторий іске қосылды. Мұның бірі Қостанай облысының «Тимирязев» совхозында ірге көтерді. Оның үш қабатты зәулім құрылысы он сегіз шаруашылықтың кооперативтік қаржысы есебінен салынды. Совхозаралық санаторий-профилакторийде 2—4 адамға арналған бөлмелер бар. Физиотерапевтік бөлімшелер медицина құралдарымен жақсы жабдықталған. Медициналық массаж, физкультура және балшықпен емдеу кабинеттері бар. Үстіміздегі жылы бұл санаторий-профилакторийде совхоздардың 1500-ге жуық еңбеккерлері денсаулығын түзейтін болады. 1983 жылдың бас кезінде ғана «Казмежколхоздравница» жүйесінде бір мыңнан астам орны бар төрт колхозаралық және екі шаруашылықаралық санаторий, колхозаралық балалар санаторийі және пионер лагері жұмыс істеді.

Колхозаралық және шаруашылықаралық санаторийлер қызмет атқарғаннан бері бұларда 111 мыңнан астам колхозшылар, совхоз жұмысшылары, ауыл шаруашылығының мамандары мен олардың балалары тынығып, денсаулығын жақсартты. Қазақ ССР Ауыл шаруашылығы министрлігінің жүйесінде селоның әлеуметтік және мәдени дамуының 1981—1985 жылдарға арналған жоспары бойынша тағы да он екі колхозаралық және шаруашылықаралық санаторий мен санаторий-профилакторийді іске қосу көзделіп отыр. Бесжылдықтың аяғына қарай бұлардағы төсек саны үш мыңнан асады.

СССР-дің Азық-түлік программасын мақұлдаған КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумы денсаулық сақтау мекемелерінің алдына да келелі міндеттер қойды. Жалпы Азық-түлік программасын бүкіл еліміз жүзеге асыратыны белгілі. Алайда оны орындаудың негізгі тетіктері ауыл-село тұрғындарының, совхоз жұмысшылары мен колхозшылардың, мамандардың қолында екені мәлім.

Азық-түлік программасында алға қойылған міндеттерді ойдағыдай орындау үшін ең алдымен жұмыс істеп тұрған денсаулық сақтау мекемелерінің базасын, кадрларды, жабдықты, техниканы тиімді және толық қайтарыммен пайдалана білуіміз қажет.

Алайда кейбір аудандық орталық ауруханалар қуатының әлсіз болуына байланысты бұларда көрсетілетін көмек көлемі өскелең талапқа сай емес, сондықтан ауыл-село тұрғындары облыс орталықтары мен ірі қалалардағы мамандандырылған мекемелерге қаралуға мәжбүр болып жүр. Бұған олардың көп уақыты кететіні айтпаса да түсінікті.

Қазақ ССР-інің әлеуметтік және экономикалық дамуының 1981—1985 жылдарға арналған жоспарында денсаулық сақтаудың объектілеріне бөлінген қаржы сондай-ақ аудандық орталық ауруханалар салуды да көздейді. Мұндай мекемелерде ауыл-село тұрғындары білікті медициналық көмек ала алады.

Селодағы денсаулық сақтау мекемелерінің материалдық-техникалық базасын нығайтуда аудандық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктер елеулі роль атқарады. Өйткені бұл бірлестіктердің осы мәселелерді шешуде үлкен өкілдіктері бар.

Денсаулық сақтаудың бастауыш буындарының, ең алдымен емханалар қызметінің ұйымдастырылу деңгейі мен сапасы белгілі дәрежеде бүкіл денсаулық сақтау ісінің, әсіресе селодағы денсаулық сақтаудың қол жеткен табыстарын сипаттайтыны белгілі. Алдағы уақытта да амбулаториялық-емханалық қызметті ұйымдастыруды одан әрі жетілдіру жолдарын табандылықпен іздестіру талап етіледі. Бәрінен бұрын советтік денсаулық сақтаудың аса үздік жетістігі — участкелік қызметті қалыптастыруда және нығайтуда пәрменді шаралар қолдану маңызды.

Республикамыздың денсаулық сақтау органдары партия және совет ұйымдарының ұдайы елеулі көмегінің арқасында әйелдер мен балалардың денсаулығын сақтауда, емдеу-профилактикалық көмектің сапасы мен тиімділігін күшейту негізінде олардың сырқаттануын азайтуда, балалар мен әйелдер мекемелері қызметінің деңгейі мен мәдениетін арттыруда көп жұмыс жүргізді. Медицинаға прогрестік әдістер мен формалар, озық тәжірибе кеңінен енгізіліп, әйелдер мен балалар арасында жүргізілетін профилактикалық жұмыстың сапасы жақсарып келеді.

Сонымен бірге ауыл-селода тұратын балалар мен әйелдерге емдеу-профилактикалық көмек көрсетуді жақсартуға байланысты бірсыпыра мәселелерді де шешуге тура келеді. Бұл арада тиісті мекемелердің материалдық-техникалық базасын одан әрі дамытып, жетілдірумен бірге бұларды қазіргі заманғы диагностикалық және емдеу аспаптарымен және құралдарымен жабдықтаудың маңызы ерекше.

Медицина мекемелерін іскер де білікті кадрлармен жеткілікті қамтамасыз етпейінше денсаулық сақтау ісінде алда тұрған міндеттерді жүзеге асыру мүмкін емес. Денсаулық сақтау мекемелерінің қызметін түбегейлі жақсартудың маңызды шарты ретінде медицина кадрларын іріктеу, орналастыру, тәрбиелеу, олардың селода тұрақтамаушылығын мейілінше азайту мәселелерін жан-жақты қарастырған мақұл.

Жыл сайын Қазақстанның медицина институттарын бітірген 1500—1600 жігіт пен қыз (мұның өзі барлық бітірушілердің елу проценттен астамы) селоға жіберілсе де, кейбір жерде денсаулық сақтаудың негізгі буындарын кадрлармен нығайту жайы әлі де онша мәз емес. Көптеген участкелік ауруханаларда және селолық дәрігерлік амбулаторияларда бір дәрігер ғана жұмыс істейді. Дәрігерлерге қажетті өндірістік және тұрғын үй-тұрмыстық жағдай жасалмауы ортақ іске үлкен кесірін тигізіп жүр. Мысалы, Гурьев облысында 126 дәрігер мен арнаулы орта білімді 322 қызметкер жеке пәтерде тұрады. Былтыр медицина қызметкерлеріне небәрі 19 пәтер ғана бөлінді. Медицина мекемелерінің көпшілігінде қызметкерлердің жұмыс уақытында тамақтануы дұрыс жолға қойылмаған. Соңғы үш жылдың ішінде бұл облыстан 132 дәрігер басқа жаққа ауысып кетті.

Фельдшерлік-акушерлік пункттерді фельдшерлермен және акушерлермен нығайту бағытында да тиісті шараларды жүзеге асырмайынша болмайды. Жоғарыда айтылғанындай, фельдшерлік-акушерлік пункттердің едәуір бөлігі селолық дәрігерлік амбулаторияларға айналдырылды. Алайда соған қарамастан, бұл мекемелердің бірсыпырасында екі-үш медициналық қызметкердің орнына бір дәрігер ғана жұмыс істейді. Ал шындығында селоның әрбір үшінші тұрғыны ең алдымен осы мекемелерге емделуге келеді.

КПСС Орталық Комитеті мен СССР Министрлер Советінің «Село халқының тұрғын үй, коммуналдық-тұрмыстық және әлеуметтік-мәдени тұрмыс жағдайларын одан әрі жақсарту жөніндегі шаралар туралы» қаулысында былай делінген: «Денсаулық сақтау жүйесінің бастауыш буындарының жұмысын жетілдіру, селода медициналық көмектің жылжымалы түрлерін, оның ішінде стоматологиялық қызмет түрін интенсивті дамыту, сондай-ақ қалалардың мамандандырылған денсаулық сақтау мекемелерінің (бөлімшелерінің) село тұрғындарына қызмет көрсетуін кеңейту негізінде село халқына медициналық көмек көрсетудің сапасы мен мәдениетін арттыру қамтамасыз етілсін. Сонымен бірге совхоздарда және басқа мемлекеттік ауыл шаруашылық кәсіпорындары мен ұйымдарында амбулаториялар салу ауыл шаруашылығын дамытуға бөлінетін мемлекеттік күрделі қаржы есебінен жүзеге асырылуға тиіс деп белгіленді. Колхоздарға амбулаторияларды өз қаржысы есебінен салу ұсынылды». Сондай-ақ қаулыда селолық жерде еңбек ететін медицина қызметкерлеріне бірсыпыра қосымша жеңілдіктер беру де көзделген. Мұның өзі медицина кадрларын селода тұрақтандыруға үлкен ықпал жасайтыны даусыз.

Азық-түлік программасын жүзеге асыруда ауыл шаруашылығын химияландыруға кең орын берілген. Сондықтан емдеу-профилактика мекемелерінен, әсіресе мемлекеттік санитарлық-бақылау органдарынан ауыл шаруашылығында жұмыс істейтіндерді зиянды химиялық факторлардан сақтандыру жөнінде тиісті шараларды жүзеге асыру талап етіледі. Бұған қоса химикаттарды сақтау және пайдалану ережесінің қатаң сақталуын бақылауды күшейткен жөн. Бұл жөнінде қалың жұртшылық үлкен роль атқарады .

Советтік денсаулық сақтаудың профилактикалық бағдары денсаулық сақтау органдары мен мекемелерінен бұл бағытта атқарылатын жұмысты едәуір жақсартуды қажет етеді. Профилактиканың міндетті элементтерінің бірі — жұртшылыққа санитарлық-гигиеналық тәрбие беру. Міне сондықтан село өндірісінде, саудада, қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарында, коммуналдық шаруашылықта санитарлық-гигиеналық нормалар мен ережелердің сақталуын қадағалауға мемлекеттік санитарлық бақылауды күшейту жөнінде неғұрлым табанды шараларды жүзеге асырып отыру парыз.

СССР-дің Азық-түлік программасында 1990 жылға дейін егін шаруашылығы мен мал шаруашылығын комплексті механикаландыруды негізінен аяқтап шығу белгіленген. Колхоздар мен совхоздарды жаңа қуатты техникамен жабдықтау бағытында да көлемді программа жүзеге асырылып жатыр. Мұның өзі сынақтан өткен және жаңадан игерілетін техникада жұмыс істейтін адамдардың санын арттыра түсетіні белгілі. Жаңа техникада жұмыс істейтіндердің өндірістік оқуын қадағалау, өндірістік зақымның алдын алу, мүмкін болған зақым кезінде алғашқы қажетті медициналық жәрдем көрсету — ерекше көңіл бөліп отыруды керек ететін маңызды іс.

Денсаулық сақтау саласында қол жеткен табыстарымыз — Коммунистік партия мен Совет үкіметінің еңбекшілер денсаулығын қорғауға әрдайым зор көңіл бөліп отырғандығының айқын айғағы. Партия қамқорлығымен қанаттанған республикамыздың медицина қызметкерлері село тұрғындарына медициналық көмек көрсетудің сапасын арттырып, қоғамның басты байлығы — халықтың денсаулығын нығайтуда жемісті еңбек ете беретіні даусыз.

КІТАП ӘРІ МӘНДІ, ӘРІ СӘНДІ ШЫҚСЫН

Ш. ЕЛЕУКЕНОВ,
Қазақ ССР Баспа, полиграфия және кітап саудасы істері жөніндегі мемлекеттік комитетінің председателі

Егер әлде қалай Алматы полиграфия комбинатына бара қалсаңыз, оның терім цехына кірген бетте, қабырғада ілулі тұрған үлкен портретке — Абай суретіне көзіңіз түспей қоймайды. Сурет астында ірі әріптермен ақын өлеңінен мынадай үзінді келтірілген:

Пайда ойлама, ар ойла,
Талап қыл артық білуге,
Артық ғылым кітапта,
Ерінбей оқып көруге.

Шіркін, Абай өлеңінің құдіреті-ай... Оқыған сайын жаңалығы таусылмайды. Кейде бүгіндер ойланып-толғанып жүрген ойыңның үстінен дөп түсетініне қайран қаласың. Жаңағы жолдар да сондай бір әсер ететін, сүйсінтпей қоймайтын өлең. Ол бүгінгі керемет кезеңмен қалай астасып жатыр десеңізші. Абай аға арман еткен «артық білуге» деген талап бүгінгі қазақ қауымының көркі, келісті мінезі десек, бұған кім таласа алады?!

Осы орайда көсеміміз Владимир Ильич Лениннің мына бір көрегендік сөздері еске оралады: «...біз әрбір халықтың дербес, еркін дамуына, әрбір ана тілінде жазылған әдебиеттің өсіп, тарауына барынша көмектесіп отырмыз...» (Шығармалар толық жинағы, 39-том, 124-бет).

Лениндік осы ұлы қағиданың жүзеге асқанын біз бүгінде мақтан тұтамыз. Соның миуалы бағының жемісін теріп жүрміз. Бір адам, екі адам емес, қазір тұтас Совет елі болып оқығыш елге, кітапқұмар қауымға айналып отырса, — туысқан Коммунистік партиямыздың лениндік ұлт саясатының тамаша жемісі, мерейлі нәтижесі деп міне, осыны айтамыз. Жыл сайынғы жарық көретін кітабының ұзын саны екі миллиардты деңдейтін, көркем әдебиет туындылары жүздеген мың данамен шығарылатын және сол тиражы қас-қағымда өтіп кететін ел — тағы бір ақынымыздың тілімен айтсақ — «Советтік менің өз елім». Бұған қалай қуанбассың, қалай оны орынды мақтан етпессің!

Халқымыздың өскелең рухани талап-тілегін ойдағыдай өтеу үшін тиісті материалдық-техникалық база да жасалуда. Оның қарыштап дами түскендігін өзіміздің Советтік Қазақстанның мысалынан да айқын көруге болады. Осы заманғы техникамен жарақталған қуатты полиграфиялық кәсіпорындар, жеті бірдей баспа мен Қазақ Совет энциклопедиясының бас редакциясы қазір ғылым мен өнердің қай саласынан да қажетті кітаптарды іркіліссіз шығара алады.

Үстіміздегі, 1983 жыл республикамыздың идеялық өмірінің тарихында айтулы жыл болайын деп тұр. Кемеңгер көсеміміз Владимир

Ильич Ленин шығармаларының толық жинағын қазақ тілінде шығару жұмысы аяқталуға жақын. Соңғы екі томы өндірісте, осы жылғы октябрь айына дейін толық жинақ түгел оқырман қолына тиеді.

Республикамыздың өміріндегі тағы бір аса елеулі оқиға бұл Маркс пен Энгельстің үш томдық таңдамалы шығармаларының алғаш рет қазақ тілінде басылып шығарылуы дер едік. Енді ғылыми коммунизмнің негізін салушылардың басқа да іргелі шығармаларын қазақ тіліне аудару қолға алынды.

Марксизм-ленинизм классиктерінің шығармаларын, КПСС Орталық Комитетінің қаулы-қарарларын, партиямыз бен үкіметіміз басшыларының еңбектерін қазақ тіліне аударып, дер кезінде халық назарына ұсыну баспагерлеріміз бен полиграфист, кітап тарату қызметкерлерінің берік дәстүріне айналды. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының материалдары, партиямыздың Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың «СССР-ге алпыс жыл», «Карл Маркс ілімі және СССР-дегі социалистік құрылыстың кейбір мәселелері» атты еңбектері, сондай-ақ КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының материалдары көп тиражбен басып шығарылды. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдастың «КПСС лениндік ұлт саясатының салтанаты» кітабы саяси-бұқаралық, үгіт-насихат жұмысын республика алдына қойылып отырған міндеттермен тығыз байланыстыра жүргізуге үлкен септігін тигізуде. Д. А. Қонаев жолдастың орыс, қазақ, неміс, ұйғыр тілдерінде жарық көрген «Советтік Қазақстан» атты кітабы туралы да осыны айтуымыз керек.

Республика баспагерлері қазір өздерінің тақырыптық жоспарларын уақыт талабына сәйкес жетілдіре түсуде. Актуальды емес, зәрулігі кем, сондай-ақ мазмұны ұқсас, бір-бірін қайталайтын қолжазбалар жоспардан алынып тасталып отырады. Оқырман жұртшылықтың тілегіне орай жаңа сериялы кітаптар жарық көре бастады. «КПСС XXVI съезінің шешімдерін жүзеге асырайық» сериясы бойынша бүгінгі күн тақырыбына арналған бірсыпыра шығармалар қазірдің өзінде-ақ оқушы қолына тиді. «Бастауыш партия ұйымы секретарының кітапханасы» атты жиырма төрт кітапша да съезд өткен жылы жедеғабыл шығарылды. «Идеологиялық жұмыс: тәжірибе, проблемалар» сериясы бойынша тәрбие мәселесін комплексті шешу жолдары қарастырылған еңбектер жарық көрді.

Әлеуметтік дамудың және халықтың әл-ауқатын арттырудың кең де ауқымды міндеттері тұжырымдалған Азық-түлік программасының ойдағыдай жүзеге асырылуына лайықты үлес қосу мақсатымен баспа орындары бірден-ақ өздерінің бұл бағытта атқарар нақты шараларын белгілеп, оны мүлтіксіз орындауды қолға алды.

Баспа комитеті СССР-дің құрылуының 60 жылдығына, Қазақстанның Россияға өз еркімен қосылуының 250 жылдығына арналған әдебиетті шығару жөніндегі істелген жұмыстың қорытындысын сарапқа салды. Көп ұлтты, бір семьялы Советтік Отанымыздың гүлденуін, социалистік интернационализм мен халықтар достығының жарастығын паш ететін небір айтулы кітап жарық көргенін, бұл жөнінде белгіленген перспективалық көлемді жоспар абыроймен орындалғанын атап айтқан жөн. Достық тақырыбы ұдайы назарымызда. Ю. В. Андропов жолдастың баяндамасында әсіресе еліміздің халықтарының мәдени байлықтарының алмасуына, бір-біріне етене жақындасуына ерекше мән беріліп отыр.

Осыған орай баспаларымыздың тақырыптық жоспарларында халықтар достығы, интернационализм мен советтік патриотизм мәселелері айрықша орын алады. «Қазақстан», «Жазушы» баспаларының жоспарларында көп жылдан бері келе жатқан «Біз — совет халқымыз», «Достық кітапханасы» сияқты сериялар әлгі аталған тақырыптардың жүгін көтереді. Ұзынырғасы 150 том болып шығатын «Достық кітапханасының» қазір 70-тен астам томы жарық көрді. СССР Баспа, полиграфия және кітап саудасы істері жөніндегі мемлекеттік комитеті ұсынған «СССР — халықтар туысқандығының мекені» атты республикааралық серияға да біздің баспаларымыз белсене қатысуды көздеп отыр. «Жалын» баспасынан жарық көріп келе жатқан «Жүздесу» сериясы да халықтар достығын нығайта берудің бір дәнекері іспеттес. Барлығы отыз том болып жарық көретін бұл серияда одақтас республикалардағы балалар әдебиетінің жақсы да әдемі үлгілері жинақталмақ. «Жалын» баспасы туысқан республикалардың жас жазушыларының прозалық шығармаларын бір кітапқа топтап беруді дәстүрге айналдырып отыр. Қазір украин, эстон, өзбек жас жазушыларының шығармалары жеке-жеке әрқайсысы бір томнан кітап болып жарық көрді. Сондай-ақ қазақ жас жазушыларының осындай жинақтары одақтас республикалар баспаларынан да ұдайы шығып жүр.

Өскелең өмір талабы біздің алдымызға аударма ісін барынша жетілдіру міндетін де қойып отыр. Аударма сапасын жақсартуға байланысты тағы бір жаңа идея Гетенің «Фауст» поэмасының қазақ тілінде («Жазушы» баспасында) шығуына байланысты ойға келеді. Біздің бұлай деп ауыз толтыра айтуға хақымыз бар: «Фауст» тәржімасы қазақ совет баспа тарихының аударма саласындағы бұрын-соңды болып көрмеген жаңа сапалы өзгерістен туған. Өйткені Гете поэмасы — шетел тілінен қазақшаға тікелей аударылып отырған тұңғыш үлкен шығарма.

Бұл шығарманың аудармашысы — Медеубай Құрманов. Ақынның неміс тіліне судай екені өз алдына. Ол Гете творчествосына қатысты мол әдебиет оқыған, ақын творчествосы туралы кандидаттық диссертация қорғаған, ГДР-де сан рет болған, Веймардағы Халықаралық Гете қоғамының мүшесі.

М. Құрмановтың тәржімасы Гетенің данышпан шығармасының философиялық концепциясы мен идеялық мазмұнын ғана емес, сонымен бірге оның көркемдік қуатын, поэтикалық ерекшелігін, нәзік ою-өрнектерін көп жағдайда әдемі жеткізе білген. Бұл жөнінде жазушы Герольд Бельгердің «Қазақ әдебиеті» газетінде жақсы пікір айтқаны белгілі. Неміс, орыс және қазақ тілдеріне тең жорға Бельгердің эстетикалық талғамы — бұл мәселеде біз үшін үлкен бедел.

Аударма саласында көтерілген осы жаңа сатыдан енді түспеудің, төмендемеудің шарасын қарастыруымыз қажет. Дүниежүзілік тілдерден тікелей тәржімаға көшу қазақ совет мәдениетінің соны жетістігі болар еді. Белгілі жазушымыз Рамазан Тоқтаров француз тіліне ұста. Ол француз классигі Флобердің «Мадам Бовари» романын тікелей французша түпнұсқасынан аудару үстінде. Сервантестің атақты «Дон Кихотын» испан тілінен тіке аударуды да қолға алмақпыз. Түпнұсқадан тікелей аударуды одақтас республикалардың әдебиеті бойынша да жүзеге асыру қамындамыз. Бұл тәржіманы СССР Баспа, полиграфия және кітап саудасы істері жөніндегі мемлекеттік комитеті толық мақұлдады.

Адамгершілік, ізгілік тақырыбы, коммунистік тәрбие мәселелері, идеялық-тәрбие жұмысының ғылыми негіздері — міне бұл салада да істелмек жұмыс ұшан-теңіз. Социализмге жат қылықтардың бір көріністері— тоғышарлық, енжарлық, керенаулық — бұлар оңай алдыратын кесел емес. Жалынды публицистика, ойлы күлкі, ұтымды, өткір тіл осындайда керек.

Қазіргі халықаралық шиеленістің өршуіне айыпты америкаң империализмін әшкерелеуге, жалпы империалистік идеологияға қарсы насихат әдебиетіне, совет адамдарының, әсіресе жастардың таптық, саяси қырағылығын, Отанымызды, социализм жеңістерін қорғауға әзірлігін шыңдай түсуге ерекше назар аударған ләзім. Бүгінде Батыста Қазақстан мен Орта Азияны зерттеуге арналған елуден аса колледж, институт істейді. Ондағы советолог дейтіндер біздің әлеуметтік-саяси және мәдени жеңістерімізді көрсе де көрмеген болып, неше түрлі жала-өсек таратады. Оның уытын қайтаратын, басына масқара шелегін кигізетін бірден-бір құрал — нақтылы шындық. «Қазақстан» баспасы жуықта «Шындықтың күші, өтіріктің шарасыздығы» атты кітап басып шығарды. Өтіріктің өрге баспайтынына бұл кітап материалы айқын дәлел.

Сондай-ақ орталық баспалардан жарық көрген кітаптарды орыс тілінде қайта басып шығару және қазақ, ұйғыр тілдеріне аудару көзделіп отыр. «Американ империализмінің қанды ізі», «ЦРУ СССР-ге қарсы» атты кітаптар оқырман қолына тиді де.

Соңғы жылдары шетел оқырманына арнап кітап шығаруға біздің республикамыз да ат салыса бастады. Советтік Қазақстанның ғажайып жетістіктері — партиямыздың кемеңгер басшылығының, көп ұлтты совет халқының, әсіресе ұлы орыс халқының қалтқысыз, туысқандық көмегінің арқасы. Сол жетістіктерді насихаттау— баспагерлердің төл ісі. Өткен жылы шетелде Қазақстанда шығарылған 214 мың кітап сатылды. Бұрын шетелде Қазақстаннан шығатын кітаптардың аударылып басылуы ала-бөтен жаңалық болса, қазір үйреншікті іске айналды. Советтік Қазақстанның жетістіктерін насихаттайтын әдебиетті таратуда Москвада жыл аралатып өтетін көрме-жәрмеңке үлкен септігін тигізіп келеді. Соңғы екі жыл көлемінде шетелдерде республикамызда шыққан отыздан аса шығарма аударылды. Бұлардың дені — көркем әдебиет, М. Әуезов, Ғ. Мүсірепов, Ә. Нұрпейісов, Т. Ахтанов, І. Есенберлин, М. Симашко, М. Зверев, Ә. Кекілбаев сияқты жазушылардың туындылары.

Әсіресе туысқан социалистік елдермен байланыс нығая түсіп отыр. Бұған мысалды көптеп келтіруге болады. «Жазушы» баспасы 1981—1983 жылдар аралығында Чехословакияның, Югославияның, Монғолияның және Вьетнамның бірқатар жазушыларының көркем туындыларын қазақ тілінде сөйлетсе, «Жалын» баспасы 1978—1983 жылдар аралығында поляк, венгр, неміс, монғол, болгар, югослав, чехословак тілдерінен қазақшаға аударылған көркем шығармаларды жұртшылық игілігіне айналдырды. Былтыр «Қазақстан» баспасынан жарық көрген Д. Райымбековтың «Туысқан Венгрияда» деген кітабы оқырманды социалистік Венгрияның бүгінгі азат та бақытты өмірімен таныстырады. Бұл кітап туралы Венгр Социалистік Жұмысшы партиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Я. Кадар жылы лебіз білдіріп, арнайы сәлем хат жолдады.

Биыл күзде Москвада көрме-жәрменке тағы да өткізілейін деп жатыр. Қазір оған қызу әзірлік үстіндеміз. Алғашқы жәрмеңкелерде тәжірибенің аздығынан орын алған азды-көпті кемшілікті қайталамау жағын қарастырудамыз. Баспагерлер бұрын жарнаманы жәрмеңкеге өздерімен бірге алып барушы еді. Мұның бір қолайсыз жағы — алдын ала таныстығы жоқ әдебиетке шартқа отыру шетелдік әріптестерге қиынға соғатын. Көбі: кітаптарыңызды зерттейік, оған уақыт керек, артынан жауабын берерміз деп сырғақтайтын. Бұған қайтып жол бермеу үшін сатылуға ұсынылатын әдебиеттің жарнамасы күнілгері даярланып, шетел баспаларына жіберілді. Көрме-жәрмеңкеге арналған кітаптарды дер кезінде шығару, қазақ кітаптарының қойылатын орнын белгілеп, макетін жасау, шетел баспаларымен қазірдің өзінде байланыс жасап, басқа да ірілі-уақты жұмысты қалған аз уақыттың ішінде тез аяқтауымыз керек.

КПСС XXVI съезі алға қойған міндеттердің бірі — халықтың өскелең рухани талап-тілегін мейлінше кеңінен өтеуге күш салу. Әсіресе көркем әдебиет пен балалар әдебиетіне құштарлық зор. Соны өтеуге қолда бар мүмкіндіктердің бәрін жұмылдыруға тиіспіз. Ақтарып-төңкеріп іздестіре келгенде, резерв табылды да. Шрифтілердің жаңа үлгілерін қолдану арқылы баспа бетінің сыйымдылығын ұлғайту, басылымдардың орташа көлемін ықшамдау, халық керексіне бермейтін, зәрулігі шамалы әдебиетті күрт азайту, мектеп қорына тапсырылатын оқулықтар есебінен қағаз үнемдеу, кітап дүкендерінде қалдығы көп болады-ау деген кітаптардың тиражын азайту, полиграфиялық кәсіпорындарда, жабдықтау қоймаларында қағаздың рәсуа болуына жол бермеу — айта берсе қағаз үнемдеудің жолы көп екен. Осы әдіспен тек республикалық комитет бойынша ғана 1982 жылы алты жүз тоннадан аса қағаз үнемделді. Мұның өзі кіші-гірім бір баспаның жылдық қағаз қорынан асып түседі. Міне осы қордың бәрі көркем әдебиет пен балалар әдебиетін қосымша шығару мақсатына жұмсалды.

Бұл жұмыстың нәтижесі айтарлықтай деуге болады. 1976 жылмен салыстырғанда, республикамызда көркем әдебиет 1982 жылы үш миллионға өсіп, он миллион жүз мың данаға жетті, яғни 45,7 процентке өсті. Ал балалар әдебиеті екі еседен астам арттырылды. Қазіргі уақытта көркем әдебиет пен балалар әдебиетінің жалпы басылым көлеміндегі үлес салмағы 1976 жылғы 39,5 проценттен 59,5 процентке артып отыр.

Ең бастысы — кітаптың мазмұны. Кітапты сан жағынан өсірумен қатар, сапа жағынан да көтеруіміз қажет. Ол — қоғам қойнауындағы бұрқыраған процестерді жіті көретін және соған тіл бітіретін ерекше айна. Партиямыздың соңғы уақыттағы қаулы-қарарларын, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдерін орындау жолындағы күрес туғызған жақсылық, жаңалықтардың рухы дарыған шығармалар қазір өте-мөте керек.

Еңбекшілерді жоғары идеялылық және социалистік Отанға, коммунизм ісіне берілгендік, еңбек пен қоғамдық меншікке коммунистік көзқарас рухында тәрбиелеу, жеке адамды жан-жақты, үйлесімді дамыту, рухани мәдениеттің шынайы қазынасын жасау — партия мен халықтың кемелденген социализмді жетілдіру барысындағы, қазіргі кезеңдегі қызметінің басты міндеттерінің бірі. Осы орайда қалың бұқара қауымы арасында жүргізілетін идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсартып, оның пәрменділігін, ықпалдылығын мықтап күшейтудің маңызы айрықша. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас «СССР-ге алпыс жыл» атты баяндамасында бұл туралы: «Біздің жетістіктерімізді көз жеткізе, нақтылап көрсету, өмірден ұдайы туындап жататын жаңа проблемаларға байсалды талдау жасау, ой мен сөздің сонылығы — біздің бүкіл насихатымызды жетілдіре берудің жолы міне осы, ол әрқашан да шыншыл да ақиқат, сондай-ақ қызықты, ұғынықты, демек, неғұрлым пәрменді болуға тиіс» деп ерекше атап көрсетті.

Бүкіл идеология майданының қызметкерлері сияқты, республикамыздың баспагерлері де қазір осы бағытта ізденіс, толғаныс үстінде. Әлбетте, бұл істе біз алдымен өз саламызда, бүкіл Одақ баспаларының жұмысында қол жеткен озық тәжірибені игеріп алуға тиістіміз. Кітап өткен-кеткенді қорытындылаумен шектелмейді. Оны өмірге, коммунистік құрылыс практикасына мидай араласатын құралға айналдыру керек. Осы талапты жүзеге асырудың өзін ақтаған бір жолы — әлеуметтік тапсырма беру дәстүрі. Баспагерлеріміз бұл бағытта үлкен жұмыс жүргізуде. Перспективалық һәм ағымдық жоспарларымызда партиямыз алға тартып отырған, заманымыздың толғағы жеткен проблемалары бойынша кітап шығаруға баса назар аударылуда.

Әсіресе еңбек тақырыбынан тартымды, татымды кітаптар шығаруға міндеттіміз. Оны өндірістік жағынан ғана емес, әлеуметтік, мораль, ар-ұят, тәртіп мәселелерімен тығыз байланыста зерттеп талдау талап етіледі. Осының үлгісін еңбек адамдарының өздері көрсетіп отыр. «Қайнар» баспасы шығарған «Хантау етегінде» атты кітапты республика шопандары бүгінде қолдан-қолға тигізбей оқып жүргені жуықта «Известия» газетінде хабарланды. Кітапты жазған Жамбыл облысы «Хантау» совхозының аға шопаны Шоман Шәріпбаев. Оның қой баққанына жиырма жылдан асты. Сол уақытта көрген-білгенін, тәжірибелі қойшылардан естігендерін күнделігіне тізе берген. Ақыры бұл күнделіктен қызғылықты кітап шықты. Екі мәрте Социалистік Еңбек Ері ардагер шопан Жазылбек Қуанышбаев Шоман кітабына жоғары баға берді.

«Әдеби-көркем журналдардың коммунистік құрылыстың практикасымен творчестволық байланысы туралы» белгілі партиялық документ үлкен ойларға жетектейді. Бүгінгі заман проблемаларына ойысу дегеніміз — әдебиетімізде советтік өмір салтын, еңбек ерлігін жырлау, коммунизм құрылысшыларының қаһарман бейнесін жасау деген сөз. Тіпті тарихи тақырыптың өзі де идеялық өзегі арқылы осы заманның күйін шертіп, сөзін сөйлей алады. Жасыратыны жоқ, баспаларымыз жолдама берген көркем туындылардың қайсыбірі бұл талапқа сай келе бермейді. Бүгінгі күннің материалына құрылды дегенінің өзі кейде өмірден мүлде жырақ, әлде бір уақ-түйек әңгімеден әрі аса алмайды. Есте қалатын жарқын характерлер аз. Көп кейіпкер егіз қозыдай, бір-біріне ұқсас. Соңғы кездерде белгілі жәйттерді шиырлайтын, қызыл сөзге үйір қаһармандар жиі ұшырасады.

Тарихи тақырыпқа жазылған қолжазбаларды сарапқа салғанда, көзге түсетін бір кемістік идеялық-көркемдік ауқымының тарлығы дер едік. Соңғы уақытта ауыл, ру маңайындағы батыр-билерді дабырайтып көрсетуге, олардың тарихта сіңірген еңбегі соншалық қомақты болмаса да, қалай да көтермелей суреттеуге бағытталған әрекет байқалады. Тіпті бұлардың арасында қайшылықтары бір басына жетерлік, өз кезіндегі кертартпа хан-сұлтандардың итаршылары болса да, іркілу жоқ, ұлттық қаһарман етіп шығаруға барын салады. Сөз жоқ, кейіпкер таңдау — автордың өз еркінде. Бұл арада әңгіме шығарманың идеялық бағдары, көркемдік шешімі туралы болып отыр. Жағымды қаһарман тарихи шығармада болсын, осы күнгі тақырыпты қозғайтын шығармада болсын, еліне, халқына қызмет ету талабының құзар биігінен табылуға тиіс дегіміз келеді.

Бізге керегі — шындық. Ол шындық сүйікті Отанымыздың игілігіне, бірлік-берекесіне бағышталсын. Тарихта әлі реттелмеген, маркстік-лениндік ғылым тұрғысынан әлі тексерілмеген, бағасын алмаған оқиғалар, қайраткерлер бар болуы мүмкін. Тіпті қайсыбір бағасын алғандардың ролі де кейде қайта қаралып, анықталып жатады. Бұл істерге ішінара әдебиет те араласады. Оған ешкімнің дауы жоқ. Бірақ араласқанның жөні сол екен деп, көзсіз көбелектің харекетіне бақпау керек. Біздің баспаларымыздың практикасында осыған ұқсас жәйттер де ұшырасып қалып жүр. Нақты бір тарихи шындық төңірегінде тереңнен ой толғап жатпай-ақ, дүмбілез дүниесін көлденең тартып, «ал, жариялаңдар, тасқа басып беріңдер!» деп құр айғайға басатын автор да болады. Осындайда мемлекеттік баспа орны айқын партиялық позиция ұстанса, автормен тиісті түсінік жұмысын жүргізе, — нағыз принциптілік, абзал жұмыс сол болып шығар еді ғой. Амал қанша, бұл талаптың естен шығып кететін кездері де болады. Соңғы уақытта «Жалын» баспасында жайбарақаттық, идеялық талаптың босаңсыған фактілері байқалып қалып жүр. Бұл жағдайға алаңдаушылық туғаны рас. Коллегия мәжілісінде арнайы мәселе қаралып, шығарылып жатқан әдебиеттің мазмұнын жақсарту шаралары белгіленді. «Жалын» баспасының профилі шаң басқан ескі-құсқыны көне сандықтан суырып алып, нықка іле салуды көтермейтіні, жастарды коммунистік рухта, жігерлі, еңбек сүйгіш, саналы, тәртіпті етіп тәрбиелейтін әдебиет шығару қажеттігі ескертілді.

Тағы бір айта кететін жәйт — әдебиеттің алтын сарайына сүреңсіз, сұрқайы бұйымның, күлді-бадам көмештің кіріп кетпеуі жолындағы күрес мәселесі. Бізге бұл жөнінде көмек те қажет. Қоғамдық және творчестволық ұйымдар, газет, журнал, радио мен телевизия, айта берсе халтураны қалтырата аларлықтай күш жеткілікті. Ал жылма-жыл жарық көретін кітаптардың басым бөлегі ешқандай бағасын алмай қалатынын ескерсек, жаңағы орындарымыздың кітап сапасы үшін күрестегі мүмкіншілігі әлі онша пайдаланылмай отырғанына көзіміз жетеді.

Қазақстан Коммунистік партиясының Орталық Комитеті өзінің баспа мәселелері жөніндегі қаулы-қарарларында шығып жатқан әдебиеттің идеялық-ғылыми, көркемдік дәрежесінің жоғары болуын қамтамасыз ету үшін сындарлы бақылау жүйесін жасауға міндеттеді. Ондай жүйе негізінен жасалды да. Қазір әр басылым кемінде екі рецензиядан өтеді. Баспа комитетінің Бас редакциясында жарық көретін әдебиеттің үштен бір бөлегіне дейіні оқылады. Әр тоқсан сайын шығатын әдебиеттің оқылған сапасы тағы бір тексеруден өтеді. Әр кітапты таптық, партиялық көзқарас тезінен өткізу, жауапкершілікті күшейту — баспагер мамандығының басты қасиетіне айналуына ұмтылып отырмыз.

Басты тұлға — редактор. Басылым сапасы, мәдениеті редактордың өресіне, идеялық ұстамдылығына байланысты. Редакторға қатаң талап қоюмен бірге, көмектесу де керек. Сол мақсатта қазір бұрынғыдай баспаның өзінде ғана емес, комитет бойынша да «редактор күні» өткізіле бастады. Комитет жанындағы тұрақты курс әзірлігінен біздегі алты жүзден астам редактордың едәуір бөлегі өтті. Оларға арналып лекциялар оқылады. Баспагерлердің мәдениет үйінде өздеріміздің көркем өнерпаздарымыз концерт қойып, пьеса көрсете бастады. Осы бастаманың бәрін одан әрі дамыта түсуіміз керек. Әр редактормен жеке тәрбие жұмысын жүргізу де естен шығарылмауға тиіс.

Кітап әрі мәнді, әрі сәнді шығуы керек. Сол мақсатпен Отанымыздың астанасы Москва қаласында жыл сайын «Кітап өнері» атты бәйге өткізіледі. Әр кез Қазақстан баспалары жүлделі орындардан құр қалып көрген емес. Ал осы жолы бір кітабымыз оза шауып, оқ бойы алға шықты. «Жазушы» баспасы мен Алматы полиграфия комбинаты жасаған «Фауст» атты Гете кітабы әрі суретінің көркемдігі, әрі басылуының мәнері жағынан үздік дипломға ие болды деп жюридің төрағасы, СССР халық суретшісі, академик Орест Верейский жылы лебізді телеграмма жолдап, көңілімізді бір көтеріп тастады. Осы бір фактіде жақсы нышан бар. Одан республика баспа ісінің болашағын көргендей боласың.

Біз тіпті былай дер едік. Қазір қандай елдің болсын баспасымен кітап шығару өнері жөнінде бәсекеге түсе аламыз. Партия мен үкіметіміз ойлы, нәрлі, әсем кітап шығару үшін бар қажетті жағдайдың бәрін жасап келеді. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас Қазақстан Компартиясының XV съезінде жасаған баяндамасында бұқаралық информация мен насихат құралдарының, кітап басып шығару ісінің әлеуметтік, экономикалық, мәдени және қоғамдық өмірдің барлық жақтарына ықпалы күшейгенін, олардың материалдық базасы нығайғанын айта келіп, былай деді: «Республика баспасөзі, біздің баспаларымыз еңбекшілерге коммунистік тәрбие берудің тиімділігін арттыруда көп жұмыс істеді және істеп те жүр, олар жұртшылық пікіріне барған сайын көбірек сүйенуде, экономика, мораль, тұрмыс мәселелерін тереңірек көрсетуде» («КПСС лениндік ұлт саясатының салтанаты», 575-бет, 1981). Бұл жоғары баға бізді шабытқа бөлеп, жаңа өркенді істерге қанаттандырады.

«Жақсы кітап — жан азығы» дейді халқымыз. Дәл тауып айтылған сөз. Өйткені жақсы кітап оқысақ, көктемнің жұпар лебімен кеуде кере тыныстағандай мол рахатқа кенеліп, жанымыз бір жадырап қалады, ойдағы ізгі арман-қиялымыздың көкжиегі кеңейе түсіп, өмірді жаңа қырынан танығандай боламыз. Шын мәніндегі көркем туынды бізді білімнің шалқар айдынынан сусындатады, бойымызға адамгершіліктің ұрығын егіп, жақсылыққа жетелейді, жамандық атаулыдан жирендіреді. Рухани асыл қазына — кітапқа деген құштарлық әсте кемімейтіні де сондықтан.

Әрине, кітап шығару ісінде кемшіліктеріміз де жоқ емес. Өнімнің сапасы үшін күресте қолда бар мүмкіндіктердің бәрін толық пайдаланып отырмыз деп айта алмаймыз. Ұйымдастыру жағынан біраз шалағайлықтар, кітап шығару технологиясын бұзушылық салдарынан өнімнен брак жіберіп алу кінараты кездеседі. Кітап дүкендерінде өтпей, шаң жұтып жатқан басылымдар да біздің жоспарлау, тираждау және сауда жұмысымыздағы кемшіліктерімізді «көзге шұқып» көрсеткендей. Полиграфия, кітап саудасының проблемалары қаншама. Оқулықтарды дер кезінде шығару, өндірістік базаны нығайту, атап айтқанда электрондыесептеу машинасының негізінде баспа шаруашылығын автомат арқылы басқару, оны баспахана технологиясына енгізу, қала мен селоның кітап саудасын біріктіру, облыстық баспаханалар мен кітап базаларының құрылысын осы бесжылдықта, әрі кетсе он екінші бесжылдықтың бас кезінде аяқтау — тағы да көп-көп мәселелер шешілуге тиіс. Партиялық басшылықтың, үкіметіміздің күнбе-күнгі қамқорлығының арқасында олар сөзсіз шешіледі де.

Қол жеткен жетістіктерімізді баянды ету, партия талабына сай жаңа табыстарға жету үшін творчестволық және өндірістік әрбір учаскеде, бүкіл басқару буындарында берік тәртіп, ширақ қимыл, іскерлік, тыңдырымдылық қажет. Осы бағытта партия, кәсіподақ, комсомол ұйымдары үлкен көмек көрсетіп келеді. Саяси жетік, өз ісіне мығым, ұйымдастырушылық қабілеті күшті, жаңалыққа жаны үйір кадрлар өсіп жетілді. Рухани қазына жаршылары атанған олар партия мен халық талабына сай, қазақ совет кітабының абыройын арттыра беретініне сенім мол.

Ол күндердің өшпес даңқы

КУРСК ТҮБІНДЕГІ ТАРИХИ ЖЕҢІС

Ю. ПЛОТНИКОВ,
әскери ғылымның кандидаты, полковник

Айбынды Совет Армиясының 1942 — 1943 жылдардың қысындағы тегеурінді шабуылынан кейін совет-герман майданының оңтүстік қанатында неміс-фашист әскерлерінің халі өте мүшкіл бола бастады. Әсіресе Сталинград түбіндегі соққы гитлершілдердің күнін батырып, бел омыртқасын қақыратты, масайраған жаудың енді құты қашып, үрейі ұшты. Сыбайластарының да берекесі кетті. Мұның үстіне фашистік Германияның өз ішінде де әділетсіз соғысқа қарсы наразылық күннен күнге күшейе түсті. Күйреу хаупі төніп, тығырыққа тірелген неміс-фашист командованиесі жаңадан күшті шабуыл ұйымдастыруға, шайқалған іргесін қалпына келтіріп, соғыстың барысын өз пайдасына қарай бұруға тырысып бақты. Бірақ бұл үшін гитлершілдердің кең майданда, бірнеше бағытта, бір мезгілде стратегиялық шабуыл жасау үшін қажетті күш-мүмкіндіктері жоқ еді. Сондықтан фашист командованиесі өз күштерін бір бағытқа топтастырып, майданның Курск учаскесінде қауырт қимыл жасауды жоспарлады, бұл жоспарын өздерінше «Цитадель» деп атады, сөйтіп, Курск ауданына ірі соғыс күштерін шоғырландырды. Фашист командованиесі Орел мен Белгород қалалары тұсынан ірі күшпен, ұрымтал жерден ұрыс бастап, совет әскерлерін Курск иінінде қоршап алып, жойғысы, содан соң тез ілгері басып, елдің ішкі аудандарына баса көктеп кіргісі келді.

«Цитадель» жоспарын жүзеге асыру үшін неміс-фашист командованиесі Курск иініне өзінің іріктелген, ұрыс тәсілдерін жете меңгерген әскерін шоғырландырды. Бұлардың құрамында 50 дивизия, оның ішінде 16 танк және моторлы дивизия, он мыңға жуық миномет пен зеңбірек, 2700 танкі мен шабуыл зеңбірегі және 2050-ден астам самолет, 900 мың солдат пен офицер бар еді. Гитлершілдер аты шулы «жолбарыс», «пантера» тәрізді танкілері мен «Фокке-Вульф — 190 А» және «Хеншель—129» сияқты жаңа самолеттеріне үміт артып, екілене түсті.

Советтің Жоғарғы Бас командованиесі жаудың бұл арам ниетін дер кезінде болжап біліп, оған мықты тойтарыс берудің шараларын дереу ұйымдастырды. Бұл үшін қорғаныс шептері жасалды, жауды ілгері бастыртпай, титықтатқан соң қарсы шабуылға шығу жолдары белгіленді.

Курск иініндегі қорғаныс генералдар К. К. Рокоссовский мен Н. Ф. Ватутин қолбасшылық еткен Орталық және Воронеж майдандарының әскерлеріне жүктелді. Бұл майдандардың құрамында 1336 мың адам, 19 мыңнан астам зеңбірек пен миномет, 3444 танкі мен өздігінен жүретін артиллерия қондырғысы, 2172 самолет бар болатын. Ал Курск иінінің тылында генерал И. С. Конев қолбасшылық еткен Дала майданы қанат жайды. Жоғарғы Бас командование ставкасының өкілдері болып Совет Одағының Маршалдары Г. Қ. Жуков пен А. М. Василевский тағайындалды.

Қалың қол жинап, екіленген гитлершілдер өздерінің негізгі шабуылын Орел бағытында 5 июльде бозала таңда бастады. Бірақ гитлерлік командованиенің тұтқиылдан тап беру жөніндегі арам ойы жүзеге аспай қалды. Өйткені дәл сол түнде сағат 2-ден 20 минут өткенде совет әскерлері жау жағы күтпеген сәтте артиллериядан оқ жаудырып, дұшпанды ауыр соққыға ұшыратты. Осының салдарынан фашистер өздерінің шабуылын бұрынғы белгіленген мерзімнен 1,5 — 2 сағат кеш бастауға мәжбүр болды.

Генерал Н. П. Пухов басқарған 13-ші армия мен оң қанаттағы генерал И. В. Галанин басқарған 70-ші армияның шебіндегі Ольховатка алапат ұрыс алаңына айналды. Әуеде де, жерде де қиян-кескі ұрыс жүріп жатты. Совет жауынгерлері арыстанша арпалысты. Осындай жан беріп, жан алысқан шайқаста полковник В. Н. Джанджгаваның 15-ші, генералдар А. Б. Баринов пен М. А. Еншиннің 81-ші және 307-ші атқыштар дивизияларының жауынгерлері табандылық пен ерліктің тамаша үлгісін көрсетті. Сондай-ақ генерал А. Г. Родин басқарған 2-ші танк армиясының танкистері, полковник Н. Ф. Иоффе басқарған 1-ші гвардиялық инженерлік бригаданың саперлері мен генерал С. И. Руденко басқарған 16-шы әуе армиясының ұшқыштары дұшпанмен нағыз қас батырларша айқасты.

5-ші атқыштар дивизиясының 676-шы атқыштар полкінің ұрыс қимылдары табандылық пен ержүректіліктің жарқын мысалы болды. Бұл жөнінде мынаны айтсақ жеткілікті. Құрамында 200-дей танкісі бар жау полкті екі жақ қанатынан орап өтіп, қоршап алды да, қысымды күшейте түсті. Полк командирі подполковник Н. Н. Оноприенко айнала берік қорғаныс шебін құрды. Совет жауынгерлері саны жағынан басымырақ дұшпанның өршелене ұмтылған шабуылын әлсін-әлсін тойтарып тастады. Фашистер тағы да екі полкке жуық солдаты мен жүз шақты танкісін ұрысқа салды, ал әуеден неміс самолеттері үсті-үстіне шүйілкті. Бірақ фашистер совет жауынгерлерінің сағын сындыра алмады. Тек жер бетін қою қараңғылық басқаннан кейін ғана біздің полк дивизия командирінің бұйрығымен қоршауды бұзып шығып, қорғаныстың екінші шебіндегі жаңа бекініске орналасты.

Орталық майдандағы совет әскери бөлімдері мен жауынгерлері туған жер үшін табан тіресе кескілескен ұрыстар жүргізді. Жау сан мың адамы мен қыруар қаруынан айрылып, бар болғаны сегіз шақырымдай ғана алға жылжыды. Ал совет жауынгерлері бірнеше рет тегеурінді шабуылға шығып, дұшпанды ілгері бастырмады. Курскіні осы тұстан ала алмасын білген неміс-фашист бөлімшелері қалаға енді Поныри арқылы кіруге тырысты. Осы мақсатпен жау Поныри бағытына екі жүз танкісі мен екі дивизияға жуық жаяу әскерін төкті. Бірақ 307-ші атқыштар дивизиясының ержүрек жауынгерлері қорғаған шеп жау ала алмайтын берік қамалға айналды. 7 июль күні гитлершілдер бес дүркін өршелене алға ұмтылғанымен, бәрібір соққы жеп, есеңгіреп кері қайтты. Тек күн ұясына қонар шақта ғана фашистер тың күшін салып, Поныридің солтүстік шетіне кірді. Бірақ совет жауынгерлері басқыншыларды ертеңінде-ақ бұл жерден қуып шықты.

Орталық майдандағы айқас 11 июльге дейін созылды. Совет әскерлерінің қиян-кескі қорғанысы мен қарсы шабуылы нәтижесінде тек төрт күн ішінде ғана дұшпан өлгені, жараланғаны бар 42 мың адамы мен 500-дей танкісінен айрылды, содан жетінші күн дегенде барып қорғанысқа көшті. Ал бұл кезде олар алға қарай небары 12 километрдей ғана жылжыған еді. Сөйтіп, неміс-фашист басқыншылардың Орел — Курск бағытындағы шабуылы сәтсіз аяқталды.

5 июльде Белгород — Курск бағытында да ұрыс қыза түсті. Орталық майдандағы сияқты мұнда да Воронеж майданы әскерлерінің шабуылға шығары алдында дұшпан шептері артиллериядан күшті соққыға алынды. Біраздан кейін есін жиған гитлершілдер танкілерін қаптатып жіберді. Генерал И. М. Чистяковтың 6-шы гвардиялық армиясы дұшпанның екіленген шабуылын қасқая қарсы алды. Сәл кейінірек генерал М. Е. Катуковтың І-ші танк және генерал М.С. Шумиловтың 7-ші гвардиялық армияларының құрамалары ұрысқа қосылып, жаудың соққысына қайыспай төтеп берді.

Қорғаныс шебінің барлық учаскесінде кескілескен ұрыстар жүріп жатты. Әсіресе полковник И. М. Некрасов басқарған 52-ші, полковник А. И. Баксов басқарған 67-ші гвардиялық атқыштар дивизияларының жауынгерлері фашистердің атакасына күшті тойтарыс берумен болды. Ілгері баса алмаған гитлершілдер майданның аядай учаскесінде ұрысқа авиациясының сүйемелдеуімен 700-ден астам танкісі мен зеңбіректерін салды. Осы айқастың бірінші күнінің аяғына таман немістер 67-ші гвардиялық дивизияның қорғаныс шебіне еніп, 196-шы гвардиялық атқыштар полкін қоршап алды. Полк жауынгерлері жан-жағынан қаумалаған фашистерге табандылықпен қарсылық көрсетті. 6 июльге қараған түні полк қоршауды бұзып шығып, жаңа бекініске келіп орналасты.

Қиян-кескі шайқас келесі күндері де өрістей түсті. Жау қайткенде де Курскіге Обоянь арқылы өтуге жанталасып бақты. Бұл бағытта жау өзінің «Өлі бас», «Ұлы Германия», «Адольф Гитлер» және «Райх» сияқты ең таңдаулы дивизияларын ұрысқа шығарды.

Сұрапыл ұрыстар жерде де, көкте де бірнеше күнге созылды. Генерал С. А. Красовскийдің 2-ші әуе армиясының ержүрек ұшқыштары жер бетіндегі әскерлерді аспаннан мықтап қалқалап тұрды. Осы сайыпқырандардың бірі — 8-ші гвардиялық авиация дивизиясының 5-ші авиация корпусының ұшқышы, офицер-коммунист А. К. Горовецтің ерлігі сол күндері-ақ аңыз болып тарап кетті. Ол тек бір ұрыста ғана фашистердің тоғыз бомбардировщигін атып түсірді. Бірақ батыр өз аэродромына қайтып келе жатқан жолда жаудың төрт истребителімен жекпе-жек айқасқа түсіп, ерлікпен қаза тапты. Ержүрек ұшқышқа қаза болғаннан кейін Совет Одағының Батыры атағы берілді. Атақты ұшқыш И. Н. Кожедубтың да қаһармандық жолы осы Курск түбіндегі шайқастарда басталған-ды.

9 — 11 июль күндері жау Курскіге жанталаса ұмтылумен болды. Алғашында неміс-фашист командованиесі осы қалаға екі күн ішінде жетуді белгілеген еді, бірақ жеті күнде немістер Курскіге дейінгі жолдың бар болғаны үштен бірін ғана артқа тастады. Олар тек Прохоровка бағытында ғана ұрыспен 35 километрдей жер ілгері жылжи алды. Ал Курскіге Обоянь бағытынан кіруден мүлдем күдерін үзген фашистер оның оңтүстік-шығысынан Курскіге соққы беру үшін өзінің танк дивизияларының үлкен тобын Прохоровка станциясының оңтүстік-батысына шоғырландырды. Совет командованиесі жаудың бұл айла-шарғысын дереу біліп, генерал П. А. Ротмистровтың 5-ші гвардиялық танк армиясы мен генерал А. С. Жадовтың 5-ші гвардиялық армиясын Прохоровка ауданына бағыттады.

12 июль күні таң ата совет жауынгерлері Прохоровка ауданында жауға өлтіре соққы берді. Қас-қағым сәтте таңғы тылсым тыныштықпен мүлгіген Прохоровка маңы қара жердің құйқасын тілгілеген шынжыр табандардың шақыр-шұқырына толды да кетті. Бүкіл екінші дүниежүзілік соғыста теңдесі жоқ шайқас, нақтылай айтқанда, екі жақтан 1200 танк қатысқан ғаламат шайқас аспанды күңірентіп, жерді дірілдетіп жіберді. Өлім мен өмір белдескен осы қанды шайқаста фашистердің шабуылы тойтарылып, оңтүстік бағытта олар жеті километр кері қуылды. Ал 23 июльде Воронеж майданымен бірге ұрысқа қосылған Дала

майданының жауынгерлері неміс-фашист басқыншыларды 5 июльге дейінгі тұрған шебінен де әрі карай шегіндіріп тастады. Сөйтіп, Гитлердің Сталинград түбіндегі жеңіліс карымын кайтармак ниеті, совет командованиесінің қолынан стратегиялық инициативаны тартып алмак ниеті көкке ұшты. Қаһарман совет әскерлері Курск түбіндегі қорғаныс ұрыстарының барысында фашистерге күйрете соққы бере отырып, кейін шешуші карсы шабуылға шығу үшін қолайлы жағдайлар әзірледі.

Ал Жоғарғы Бас командованиенің ставкасы совет әскерлерін мұндай карсы шабуылға күні бұрын-ақ әзірлеген болатын. Генерал В. Д. Соколовский колбасшылық еткен Батыс майданы мен генерал М. М. Попов қолбасшылық еткен Брянск майданы күштерінің бір бөлігі Орталық майдан әскерлерінің қолдауымен Орел бағытында, ал Воронеж, Дала майдандарының әскерлері мен Оңтүстік-Батыс майданы жауынгерлерінің бір бөлігі Белгород-Харьков бағытында шабуылға шығуға тиіс болды. Ойдағыдай жүзеге асырылатын осы қарсы шабуыл ставканың ойынша совет әскерлерінің бүкіл совет-герман майданындағы жойқын шабуылына ұласпақшы еді.

Бұл кезде Курск иінінің солтүстігі мен оңтүстігінде киян-кескі ұрыстар әлі де жүріп жатты. Орел плацдармында бекініп жатқан жау әскерлерін бөлшектеп, талқандау үшін Батыс майданы мен Брянск майданының екпінді топтары 12 июльде шабуылға шықты.

Жаудың жанталаса карсыласуына қарамастан совет әскерлері артиллериядан үсті-үстіне атқылай отырып, фашистердің бекінісіне бірнеше бағыттан лап қойды. Гитлершілдердің қорғаныс шебі айбынды күшке шыдамай шетінеп кетті. Жаудың ауық-ауық өршелене түскен күштерін соққының астына алған Батыс майданының әскерлері, оларға күш косқан генерал И. Х. Баграмянның 11-ші гвардиялық армиясының құрамалары бір аптадан соң 70 километр ілгері басып, фашистердің Болхов тобын коршап алды. Ал Брянск майданының әскерлері гитлершілдерге Болховтың шығысынан келіп килікті. Ұзакқа созылған ғаламат ұрыстан кейін жаудың бұл тобы талқандалды. Сөйтіп, тұтас алғанда фашистердің Орел тобының толық күйрейтіні, Орел плацдармының құртылып жіберілетіні бірден-ақ белгілі болды.

Совет әскерлерінің қауырт қимылы үдей түсті. 15 июльде Орталық майданның жауынгерлері де карсы шабуылға шықты. Үш күннен соң-ақ олар немістер басып алған жерді түгелдей азат етті. Совет әскерлері Орел қаласын оңтүстік-батыстан орағыта өтіп, жауды үдере қуды да, ілгері жылжи бастады.

Неміс-фашист командованиесі Орел плацдармындағы әскерлерін нығайту үшін шұғыл шаралар қолданды, сондықтан совет-герман майданының баска учаскелерінен Орел бағытына жаңадан көп әскер әкеп төкті. Бірақ онысынан түк шықпады. Совет жауынгерлері дұшпанның апшысын куырған үстіне куыра берді. Генерал М. М. Громов басқарған I-ші әуе армиясының қолдауымен II-ші гвардиялық армия құрамасының, генералдар П. А. Белов, А. В. Горбатов, В. Я. Колпакчи басқарған 61-ші, 3-ші және 63-ші армиялардың, генералдар П. С. Рыбалко мен В. М. Баданов басқарған 3-ші гвардиялық және 4-ші танк армияларының танкистері фашистерді жерден де, көктен де соққының астына алды. Сәл кейін ұрыска генерал И. И. Федюнинскийдің II-ші армиясы қосылды. Мейлінше батыл және кең майданда ұтымды қимыл жасай білген 3-ші және 63-ші армияларымыз Болхов, Мценск, Кромы қалаларын жаудан толық азат етіп, Орелге жақындады. 5 августа Орел қаласы, ал дәл сол күні Дала майданының әскерлері Белгород қаласын босатты. Кешкісін Отанымыздың жүрегі — Москвада қаһарман совет әскерлерінің тамаша жеңісі құрметіне артиллериядан он екі дүркін салют берілді. Бұл біздің жеңісіміздің бірінші салюті еді. Сол күннен бастап осындай салют беру Совет мемлекетінің даңқты дәстүріне айналды.

Осы кескілескен ұрыстарда совет жауынгерлері ерлікпен шайқасты. Ұшқыш А. П. Маресьев жауынгерлік ерліктің керемет үлгісін көрсетті. Отаншылдық отты сезім сайыпқыранды госпитальдан шығысымен-ақ қайтадан майданның алғы шебіне алып келді де, қайтадан самолетіне отырғызды. Батыр ұшқыш екі аяғының жоқтығына қарамастан, әуе ұрысында асқан ерлігімен көзге түсті, тұтқиылдан тиіп, жаудың үш самолетін атып түсірді. Отан өзінің даңқты ұлының ерлігін жоғары бағалады. Оған Совет Одағының Батыры атағы берілді. Кейін атақты жазушы Б. Полевой А. П. Маресьев жайында «Нағыз адам туралы аңыз» атты повесін жазды.

Орел аспанында совет сұңқарларымен қанаттаса Совет Одағында жасақталған французның «Нормандия» эскадрильясының ұшқыштары да фашистерге қарсы айқастарда айрықша көзге түсті. Олардың үлесінде де оқ бүркіп, ажал сепкен әуе ұрысында жалынға оранып, төмен құлдилаған бірнеше жау самолеттері бар.

Батысты бетке алып, алға ұмтылған Совет Армиясы Орелден кейін іле-шала Жиздра, Карачев, Дмитровск-Орловский қалаларын жаудан тазартты. 18 августа Батыс, Брянск және Орталық майдандарының әскерлері Брянскінің шығысындағы шартты түрде «Хаген» деп аталған фашистердің күні бұрын құрған қорғаныс шебіне жетті. Осы арада совет әскерлері дұшпанға Брянск бағытында жаңадан жойқын соққы ұйымдастыру үшін уақытша қорғанысқа көшті. Сөйтіп, енді Советтік Белоруссияны азат етуге жол ашылды.

Орел маңындағы кескілескен ұрыстарда Совет Армиясына Орел мен Брянск партизандары үлкен көмек көрсетті. Олар шабуыл кезінде жауынгерлеріміздің әсіресе сулы, батпақты, орманды жерлерден тұйыққа тірелмей оп-оңай өтуіне қолайлы жағдайлар жасап отырды. Сонымен бірге партизандар жаудың тылында жіті қимыл жасап, фашистерге күтпеген жерден соққы берді, дұшпанның қарсыласу қабілетін әлсіретті.

Орел плацдармында фашист басқыншыларды күйреткен совет әскерлері Курск иінінің оңтүстігінде тағы бір ірі шайқасқа — Белгород — Харьков операциясына әзірленіп жатты. Енді Жоғарғы Бас командованиe ставкасының жоспарына сәйкес, Воронеж және Дала майдандарының әскерлері алдында Богодуховка қарай жалпы бағыт бойынша жаудың тобын екі жарып, жойған соң Харьков қаласын батыс жағынан айналып өту міндеті тұрды.

1943 жылғы 3 августа 7 сағат 50 минутта совет әскерлері өте күшті артиллерия және авиация әзірлігінен кейін атакаға шықты. Олар фашистердің атыс нүктелерінің қарсылығын тойтара отырып, алға жылжыды. Воронеж майданының 5-ші және 6-шы гвардиялық армиялары I-ші танк және 5-ші гвардиялық танк армиялары ұрысқа қосылғаннан кейін дұшпанның қорғаныс шебін бұзып өтіп, 30—35 километрдей алға басты. Олар тегеуірінді ұрыспен Богодухов және Золочев қалаларын азат етті. Сөйтіп, Воронеж майданында дұшпан ойсырай жеңілді.

Совет әскерлерінің жойқын шабуылын қалайда тоқтату үшін фашист командованиесі Ахтырка мен Богодухов қалаларының батыс жағына төрт жаяу әскер, жеті танк және моторлы дивизияларын шоғырландырды. 11 августан 17 авгусқа дейін Богодухов маңында киян-кескі ұрыстар өрістеді. Танкісі әлде қайда көп дұшпан алғашқы күндері біздің әскерлерімізді солтүстікке қарай 20 километрдей шегінуге мәжбүр етті. Бірақ жаудың өзі де сансыз қаруы мен адамынан айрылып, әбден діңкесі құрыған еді. Сондыктан 17 августың кешіне қарай олар амалсыз қорғанысқа көшті.

18 августа неміс-фашист басқыншылары генерал С. Г. Трофименконың 27-ші армиясына қарсы Ахтырка ауданында шабуылға шықты. Бірақ дұшпанның бұл әрекетінен де ештеңе өнбеді. Сол сияқты неміс-фашист командованиесінің Богодухов қаласын батыс жағынан келіп

басып аламыз деген есірік дәмесі іске аспай қалды. Ал 28 августа совет әскерлері Ахтырка ауданында жау топтарын талқандауды аяқтап, Ахтырка қаласын қайтадан тартып алды.

Бұл кезде Богодуховтың оңтүстігі мен Ахтырканың солтүстігінде аласұрған жауға қарсы Воронеж майданының әскерлері сияқты Дала майданының әскерлері де, оның құрамына енгізілген 5-ші гвардиялық танк армиясы да Харьков үшін кескілескен ұрыстар жүргізіп жатты. Совет жауынгерлері қаланы үш жағынан — батысы мен шығысынан және солтүстігінен қыспаққа алып, дұшпанның діңкесін құртты. Әсіресе басқыншылардың қорғаныс шебін бұзып өту үшін күн-түн демей ұрыс салған генерал И. М. Манагаровтың 53-ші армиясы жаудың үрейін ұшырды. 23 августка қараған түнде біздің әскерлеріміз Харьковқа лап қойды, қала неміс-фашист басқыншылардан толық тазартылды. Сөйтіп, 23 августа жаудың Белгород — Харьков тобы күл-талқан болды. Воронеж және Дала майдандарының әскерлеріне Украинаның солтүстік жағалауын жаудан азат ету үшін аса қолайлы жағдай туды.

Курск түбіндегі шайқас Ұлы Отан соғысындағы, қала берді бүкіл дүниежүзілік екінші соғыстағы аса маңызды, әрі шешуші шайқас болды. Бұл шайқас Ұлы Отан соғысындағы түбірлі бетбұрысты біржолата нығайтып, стратегиялық инициативаны Совет Армиясы қолына көшірді. Ал неміс-фашист әскерлерінің қорғанғаннан басқа амалы қалмады.

Курск түбіндегі 50 күнге созылған толассыз айқаста жау ең таңдаулы деген 30, оның ішінде 7 танк және моторлы дивизиясынан, 500 мыңнан астам солдаты мен офицерінен, 1500-ге жуық танкісінен, 3 мыңнан аса миномет мен зеңбірегінен, 3700-ден астам самолетінен айрылды.

Курск түбіндегі шайқастың шешуші шайқас болғандығын гитлершіл генералдар мен неміс тарихшылары да амалсыз мойындады. Мысалы, Батыс Германия тарихшысы В. Герлитц «...Шынын айтқанда, Курск иініндегі жазғы ірі шайқас неміс армиясы үшін өлім төнген дағдарыстың бастамасы болды» деп жазды.

Совет Қарулы Күштерінің Курск даласындағы таңғажайып ерлігін Совет үкіметі жоғары бағалады. Атап айтқанда 100 мыңнан астам солдаттар мен офицерлер ордендермен және медальдармен наградталды. 180 адамға Совет Одағының Батыры деген жоғары атақ берілді. Олардың қатарында А. К. Горовец, И. Н. Қожедуб, А. М. Ломакин, Г. И. Игишев, И. С. Немцев, А. И. Петров, В. С. Шаландин, В. Ф. Черненко, Х. Мұхамадеев, А. А. Бельгин, С. П. Зорин, И. В. Ильясов және басқалары бар.

Курск түбіндегі тарихи шайқастан бері 40 жыл өтті. Сол бір қаһарлы күндердегі ерлік соғыстан кейінгі бейбіт еңбекке ұласты. Гүрсгүрс жарылған бомба мен зеңбірек оғы шарлаған кешегі Курск даласы совет адамдарының жасампаздық еңбегімен қайтадан гүл-гүл жайнады, өнеркәсіптің, ғылым мен мәдениеттің қарыштап өркендеген мекеніне айналды. Курск, Орел, Белгород, Сумы және Харьков облыстарының ондаған қалаларында, жүздеген селолары мен деревняларында Отанымыздың бостандығы мен тәуелсіздігі үшін құрбан болған, Совет Армиясының жауынгерлері мен партизандарға ескерткіштер орнатылды, құлпытастар қойылды. Ұлы Отан соғысы жылдарындағы ерлігі мен табандылығы, шаруашылық және мәдени құрылыстағы зор табыстары үшін Белгород қаласы бірінші дәрежелі Отан соғысы орденімен наградталды.

Бүгінде біздің еліміз, бүкіл социалистік достық одақ елдері, планетаның барлық адал ниетті адамдары әлем аспанында бейбітшілікті нығайтып, баянды ету үшін дәйекті күрес жүргізіп келеді. Ал Курск түбіндегі тарихи жеңістің тағылымы бейбітшілік ісіне қатер төндірушілерге, отпен ойнаушыларға, қару кезенушілерге үлкен сабақ екені сөзсіз.

Халықаралық тақырыпқа

ЯДРОЛЫҚ СОҒЫС ҚАТЕРІНЕ ЖОЛ БЕРМЕУ—ҒАЛАМДЫҚ ПРОБЛЕМА

Е. ГВОЗДЕВ,
Қазақ ССР Ғылым академиясының вице-президенті

Совет ғалымдары бейбітшілік үшін, адамзатты ядролық соғыс қатерінен құтқару, жер бетіндегі өмірді сақтап қалу үшін барған сайын белсенді күрес жүргізіп келеді. Олар әсіресе термоядролық соғыстың апатты зардаптарын, Вашингтон әкімшілігі бастаған реакция күштері аласұра жоспарлап отырған үдемелі ядролық соққыдан кейін болмай қалмайтын жан түршігерлік бүліншілікті айқын сезінеді. Барлық прогресшіл қоғам және мемлекет қайраткерлері сияқты ғалымдар да бейбітшілік күштері соғыс күштеріне қарағанда құдіретті екенін, олардың бәрі бірлесіп қимылдаса, агрессияшыл күштерге тосқауыл қойып, халықтардың бейбітшілігін қамтамасыз ете алатынын жақсы біледі.

Үстіміздегі жылғы 17—19 майда Москвада болып өткен ғалымдардың адамзатты ядролық соғыс қатерінен құтқару, қарусыздану мен бейбітшілік жолындағы Бүкілодақтық конференциясына қатысушылар қабылдаған үндеуде осындай тұжырым жасалды. Бұл конференция ғалымдардың планетаны мекендеген барлық халықтарға дүние жүзіне қатер төндіріп отырған термоядролық соғыстың зардаптары туралы шындықты жеткізіп, соғысқа қарсы қозғалыста еселеп өсе түскен күш-жігерді біріктіруге деген бірауызды ұмтылысын паш етті.

Форум жұмысына бес жүзден астам совет және ондаған шетел ғалымдары қатысты. Конференция трибунасынан біздің еліміздің, сондай-ақ көптеген шетелдердің ғалымдары, Пагуош қозғалысының басшылары сөз сөйледі. Конференцияны СССР Ғылым академиясының президенті, академик А. П. Александров кіріспе сөз сөйлеп ашты. Ол ғалымдардың беделді сөзі, олардың ядролық соғыстың мүмкін болатын зардаптарынан алдын ала сақтандыруы цивилизацияны, тіпті өмірдің өзін де сақтап қалуға бейбітшіл күштерді одан әрі жұмылдыру құралы ретінде қызмет ететінін атап көрсетті.

КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшелігіне кандидат, КПСС Орталық Комитетінің секретары академик Б. Н. Пономарев «Ғалымдардың халықаралық хауіпсіздікті нығайтудағы ролі туралы» баяндама жасады. Ол дүние жүзіндегі барлық ізгі ниетті, парасатты адамдар сияқты совет адамдарының да қазіргі халықаралық жағдайға байланысты қатты мазасызданып отырғанын атап айтты. Дүние жүзі жауапты тарихи сәтті бастан кешуде. Түптеп келгенде, даму барысының өзі қандай бағытта болатыны жайындағы мәселе күн тәртібінде тұр.

«...Ал қазір халықтарды толғандырып отырған ең басты мәселе, — деп атап көрсетті КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов өзінің «Карл Маркс ілімі және СССР-дегі социалистік құрылыстың кейбір мәселелері» деген мақаласында, — бейбітшілікті сақтау, термоядролық апатқа жол бермеу қажеттігі. Халықаралық тұрғыдан алғанда біздің партиямыз, Совет мемлекеті, планетаның барлық халықтары үшін бұдан асқан маңызды іс жоқ». Осынау шын мәніндегі жалпы адамзаттық міндетті шешу үшін ең алдымен халықтардың қалың бұқарасының соғыс қатерінің сипаты мен мөлшерін неғұрлым терең сезінуі, мұның қайдан шығып отырғаны жайында айқын түсінігі болуы қажет, планетаның барлық бейбітшіл күштерінің іс-қимылын барынша жұмылдырып, біріктіру қажет. Осы жалпыхалықтық және интернационалдық істе ғалымдар маңызды роль атқарады, деді Б. Н. Пономарев. Ол сондай-ақ орасан зор зардаптарға душар ететін соғысты жүргізу әдісінде де ғылымның сапалы төңкеріс жасағанын атап көрсетті. Тіпті найза мен қылыш, мушкет пен зеңбірек оғы негізгі қару болған заманда да соғыс халықтарды қырғынға ұшыратып, қайғы-қасіретке душар еткені мәлім. Ал ракеталық-ядролық қару, қазіргі танкілер мен самолеттер қолданылатын соғыс адамзат цивилизациясының өмір сүруінің нақ өзіне хауіп төндіреді. Осыдан келіп ғалымдардың жауапкершілігі еселеп арта түседі.

Әскери-өнеркәсіптік монополиялар мен милитаристік топтар одағы ғылымның дамуына зиянды әсерін тигізіп, оны адамдарды жаппай қырып-жою мақсатына бағыттап отыр. Өз дамуының алғашқы қадамынан бастап-ақ ғылым адам өмірін жақсартуға, адамзат прогресіне қызмет етіп келеді. Ал империализм ғылымның мәнін бұрмалап, оны теріс мақсатқа пайдаланғысы келеді. Бұл масқара әрекет әсіресе Хиросима мен Нагасакиге атом бомбаларын қолданудан айқын көрінді.

АҚШ-та ғылыми шығынның төрттен үш бөлігі әскери және әскери-космостық зерттеулерге жұмсалады. Бұл жұмысқа барлық американ ғалымдары мен зерттеушілерінің үштен бір бөлігі тартылған. Ғалымдардың таланты мен ақыл-ойының жетістіктері реакциялық мақсаттарға бағытталып, адамдарды жаппай қырып-жоятын соғыс әзірлігіне, агрессиялық саясаттың қажетіне қызмет етіп отыр.

Ядролық соғыстың мүмкін болатын зардаптары туралы шындықты халықтарға жеткізу, осы қажеттің шығу көздерін талмай ашып көрсету — ғалымдардың борышы. Өйткені АҚШ империализмі мен НАТО-ның агрессияшыл топтары қару күшіне сеніп, қоғамдық прогресті тежеуге, әлеуметтік және ұлттық қозғалысты басып-жаныштауға әрекет жасауда.

СССР Ғылым академиясының вице-президенті, академик Е. П. Велихов «Ғылым және ядролық соғыс қатеріне қарсы күрестің актуальды проблемалары» атты баяндамасында осы ғасырдың сексенінші жылдарын адамзат тарихындағы ең қысылтаяң кезеңдердің бірі деп сипаттауға болатынын айтты. Бұл, бір жағынан, ғылымның одан әрі гүлденіп, ғылыми-техникалық прогреске ықпалының арту жылдары болса, екінші жағынан, бейбітшілік жолындағы, термоядролық апатқа жол бермеу жолындағы күрес планета адамдарының ең маңызды міндетіне айналып отырған кезең. Өкінішке қарай, деді баяндамашы, қазіргі ғылым тарихта тұңғыш рет адамзаттың өмір сүруін тоқтатуға материалдық мүмкіндік туғызғанын да мойындауға тура келеді. Ғылымның жетістіктері адамзат цивилизациясын ғана емес, сонымен бірге бүкіл жер бетіндегі тіршілік атаулыны түгелдей жойып жібере алады. Оның бержағында адамзатты қырғынға ұшырату қысқа ғана уақыт ішінде, тарих көлемінде алсақ, қас-қағым сәтте жүзеге асады. Сондықтан бүгін таңда барлық адамдардың ядролық қару соғыс қимылдарын тиімді жүргізудің құралы ғана емес, сонымен бірге тіршілікті біржола жойып жіберудің жойқын құралы екенін терең сезінуі айрықша маңызды.

Баяндамашы ядролық қарудың концепциясы не нәрсеге негізделетінін жан-жақты әңгімелеп берді. Оны АҚШ ойлап тауып, екінші дүниежүзілік соғыстың жетілдірілген қаруы ретінде, қарсыласының күші мен рухын басып-жаншу үшін әскери және азаматтық объектілерді бомбалау идеясын жүзеге асыруға пайдаланды. Ал осыған ұқсас қару СССР-де пайда болған соң жоғарыдағы концепция халық көп шоғырланған экономикалық орталықтарды ғана емес, қорғаныстағы әскери объектілерді де нысанаға алатын қарсы күш концепциясымен толықтырылды. Бұдан соң ядролық қаруды тасымалдаудың стратегиялық жүйесі жетілдіріліп, боеголовкалардың саны арттырылды. Осымен бір мезгілде тактикалық ядролық қаруды Европада орналастыру, оны нейтронды боеголовкалар түрінде жетілдіру жүзеге асырылды.

СССР мен Варшава Шарты елдері бұған жауап ретінде қарудың тисті жүйесін жасауға мәжбүр болды. Сонымен қатар Совет үкіметі қаруланууды сандық жағынан да, сапалық жағынан да шектеу үшін қолдан келгеннің бәрін істеді. Алайда бұл мәселеде кейбір нәтижелерге ғана қол жетті. Мәселен, АҚШ көп зарядты боеголовкаларды қолдануға тыйым салудан бас тартты және совет жағының көптеген ұсыныстарына үн қатпады. Оқиғаның бұлайша өріс алуынан, әрине, бейбітшілікке кеп нұқсан келіп, соғыс хаупі едәуір арта түсті.

Ядролық қарумен жанталаса қарулануға байланысты мәселелердің негізінен саяси және моральдық мәні болғанымен, адамзатқа ядролық соғыстың зардаптары туралы шындықты айту — ғалымдардың міндеті. Жүздеген боеголовкалар, деді шешен, осы заманғы ірі мемлекетке апатты зиянын тигізеді. «Огайо» класына жататын стратегиялық сүңгуір қайықтың бір өзінде ғана 240 боеголовка бар. Сонымен бірге топырақтың, су ресурстары мен атмосфераның ұзақ уақыт бойы радиоактивті зақымдануын еске алу керек. Сайып келгенде, деп мәлімдеді баяндамашы, қазір бәрі де халықтарға қатер төндіріп отырған бір-ақ ортақ жау бар екенін, ол ядролық қару екенін адамзаттың түсінуіне байланысты.

СССР Ғылым академиясының вице-президенті, академик П. Н. Федосеев «Ядролық соғысқа жол бермеу — адамзаттың ең бірінші ғаламдық проблемасы» деген баяндамасында жаңа дүниежүзілік соғыстың қатерін жою басқа барлық орасан зор проблемаларды шешудің неғұрлым іргелі алғы шарты болып табылатынын атап айтты. Жанталаса қарулануды тоқтату, жасампаздық мүмкіндіктерін, барлық өндіргіш күштерді бейбіт мақсаттарға көшіру цивилизацияға төнген басты, ең үрейлі қатерді жойып қана қоймай, сонымен бірге неғұрлым жайлы, кінәратсыз халықаралық ахуалды орнықтыруға жол ашқан болар еді.

Жанталаса қарулану, деп мәлімдеді ғалым, дүние жүзінің барлық елдерінің халық шаруашылығына барған сайын ең апат ауыртпалық келтіріп отыр. Кезінде Карл Маркс тікелей экономикалық тұрғыдан алғанда әскери әзірліктер ұлттың өз капиталының бір бөлігін суға тастағанмен бірдей екенін бейнелеп айтқан еді. Бүгінде осындай «суға тасталған» материалдық ресурстардың көлемі күрт көбейіп барады. Капиталистік елдердің жалпы әскери шығындарының 1950 жылдан 1982 жылға дейін 24 миллиард доллардан 400 миллиард долларға дейін өскенін көрсетудің өзі жеткілікті.

Қазіргі кезде бейбітшілік жолындағы, жалпыға бірдей әскери жанжалға жол бермеу жолындағы табанды күрес, деді баяндамашы, барлық прогресшіл күштердің бірінші кезектегі міндетіне, қалың халық бұқарасының іс-қимылының ортақ платформасына айналып отыр.

Соңғы жылдары Америка Құрама Штаттары қару-жарақтың жаңа жүйесі мен түрлерін жасап, өндіруге өршелене кірісіп отыр. Соның ішінде химиялық қарулардың жаңа түрлерін жасап, зор көлемде өндіруді ұйымдастыруға айрықша назар аударылуда. Бұл жөнінде академик А. В. Фокин нақты мысалдармен айтып берді.

Конференцияда Совет Одағының Маршалы С. Ф. Ахромеев сөз сөйледі. Көптеген фактілер мен документтерді негізге ала отырып, ол АҚШ әскери доктринасына егжей-тегжейлі талдау жасады, бұл доктринаның соғыстан кейінгі жылдары антисоветтік бағытта болғанын көз жеткізе дәлелдеп берді. Бұл доктринаның мақсаты — бір жақты әскери басымдыққа жету және Совет Одағы мен жалпы социализм дүниесіне өз еркін күштеп таңуға ұмтылу.

Белоруссия Ғылым академиясының президенті, академик Н. А. Борисевич ядролық қарумен жанталаса қаруланууды ауыздықтау жолындағы дүниежүзілік бұқаралық қозғалыстың табыстарына тоқталды. Ол соғысқа қарсы қазіргі қозғалыс өзінің көлемі, мәні, әлеуметтік-кәсіптік құрамы, ғылыми интеллигенцияның ондағы ролі жағынан алғанда айрықша кең өрістілігімен ерекшеленетінін атап көрсетті.

СССР Медицина ғылымы академиясының президенті, академик Н. Н. Блохин ядролық соғыстың медициналық зардаптары туралы нанымды айтты. Жаппай қырғынға ұшырататын термоядролық апат бола қалған жағдайда, деді ол өзінің сөзінде, ядролық қарумен тікелей зақымдану салдарынан ең кемі адамзаттың үштен бір бөлігі қырылады.

Ядролық қаруды қолданудан болатын апаттың зардаптарын өз сөзінде «Дүние жүзінің дәрігерлері ядролық соғысқа жол берілмеуін жақтайды» деген халықаралық ұйымның қос председателінің бірі профессор Б. Лаун (АҚШ) да сипаттап берді. Ядролық қатер—адам денсаулығының бірінші жауы, оған қарсы бірден-бір құрал—соғысты болдырмау, деді ол. Біз адамзаттың ақыл-ойына сенеміз деп атап көрсетті Б. Лаун. Ядролық қарумен қаруланууды, оны өндіру мен орналастыруды тоқтату жолындағы күресте АҚШ дәрігерлері де үлкен роль атқарып отыр.

Жанталаса қаруланудың өсе түсуіне байланысты советтік әріптестерінің алаңдаушылығына итальяндық ғалымдар да үн қосты. Бұл туралы өз сөзінде Линчея ұлттық ғылым академиясының президенті Дж. Монталенти мәлімдеді. Ол былай деді: Италия академиясының осыдан бір жыл бұрын жасаған мәлімдемесінде бүгін қолда бар ядролық қарудың тіпті ең аз бөлігін пайдаланудың өзі көптеген елдерге қайтып қалпына келмейтін зиян шектіретіні баяндалды. Сондықтан да қарусыздану жолындағы күрес, соғыс хаупіне тосқауыл қою—барлық мемлекеттердің бірінші кезектегі міндеті.

Ғылыми-техникалық прогресс пен ядролық қаруланудың арасындағы қарама-қайшылық жөнінде Венгр Ғылым академиясының бас секретары, академик Л. Пал келелі ойлар айтты. Ол жанталаса қарулану орасан көп қаржыны ысырап ететінін атап өтті. Ал оны адамзаттың игілігіне пайдалануға болар еді.

Пагуош қозғалысының президенті, Нобель сыйлығының лауреаты Д. Ходжкин (Ұлыбритания) адамзат өте қысылтаяң кезеңді бастан кешіріп отырғанын атап көрсетті. Бірақ бұл алаңдаушылық кезеңі ғана емес, сонымен бірге үміт кезеңі де. Өйткені бүкіл дүние жүзінде миллиондаған қарапайым адамдар ядролық соғысқа жол бермеу үшін орасан зор күш жұмсауда. Ол сондай-ақ Совет Одағында соғыстан кейін іле-шала-ақ бейбітшілік қорғау қозғалысының кең өріс алғанын, оның жыл өткен сайын қанат жая түсіп, бүгінде құдіретті күшке айналғанын айтты. Батыс елдерінде де соғысқа қарсы қозғалыс кең құлаш жайып отыр. Қазір саяси көзқарасының әртүрлілігіне қарамастан бейбітшілік үшін күресіп жатқан күштердің бірлесе қимылдауы өте маңызды.

АҚШ ұлттық ғылым академиясының мүшесі, профессор Д. Гамбург өшпенділік, терроризм және жаңа жойқын соғыстың қатері орын алған дүниеде ғалымдар термоядролық соғысты болдырмаудың бір-ақ жолы оны заңнан тыс қою екенін барлық жұртқа объективті ғылыми талдау негізінде көз жеткізе түсіндіруге күш салуы қажеттігіне тоқталды.

Конференцияға қатысушылар алдында сенатор Н. Пасти (Италия) сөз сөйледі. Ол американ әкімшілігі мен НАТО басшыларының Совет Одағының әскери басымдығы болып отыр-мыс дегенді қайткен күнде де дәлелдеу үшін цифрлар мен фактілерді бұрмалауға дейін баратынын АҚШ-тың және оның одақтастарының ресми документтері негізінде көз жеткізе дәлелдеп берді. Ол мұндай өсек-өтіріктерді үзілді-кесілді теріске шығарды. Сенатор Совет Одағының Европада және бүкіл дүние жүзінде әскери шиеленісті бәсеңдетуге бағытталған айқын да нақты ұсыныстарына назар аударды.

Академик Қ. Лоос (ГДР) былай деді: жаппай қырғынға ұшырататын қаруды орналастыру соғыс қатері күшейіп отырған қазіргі кезеңде аса қорқынышты, әрі қатерлі. АҚШ ФРГ-нің территориясында ядролық және химиялық қарулардың аса мол запастарын, ядролық боеголовкалары бар орта қашықтықта қолданылатын жаңа ракеталарды орналастырып отыр. Осының бәрі тосын авариялар мен қателіктердің қатерін ұлғайта түседі. Ал мұның өзі ақыр аяғында соғысқа итермелеуі мүмкін.

Куба республикасы Денсаулық сақтау министрлігінің онкология және радиобиология институтының директоры С. Маринельо Видауретта американдықтардың Вьетнамдағы агрессиясы кезінде американдық белгілі балалар дәрігері Бенджамин Спок геноцидтің құрбаны болған вьетнам халқын қорғап түрмеге отырудан да тайынбағанын еске салды. Біз де, деді мұнан кейін шешен, ядролық соғыс трагедиясын болдырмау үшін үздіксіз күрес жүргізуге тиістіміз.

Конференцияда сондай-ақ академиктер Н. П. Бехтерева, Р. З. Сагдеев, Н. А. Шило, А. А. Баев, В. А. Легасов, СССР Ғылым академиясының корреспондент мүшелері М. С. Асимов, А. Г. Бабаев, Л. П. Феоктистов, Г. С. Голицын, СССР Медицина ғылымы академиясының академигі Н. Н. Бургасов, сондай-ақ Болгар Ғылым академиясының президенті А. Белевски, ГДР Ғылым академиясының президенті В. Шелер, Чехословакия Ғылым академиясының президенті Б. Квасил, Монғол Халық Республикасы Ғылым академиясының президенті Ч. Цэрэн, Біріккен Ұлттар Ұйымының қарусыздану проблемалары жөніндегі институтының директоры Л. Бота (Швейцария), профессор В. Линден (ФРГ), тағы басқа бірқатар көрнекті ғалымдар сөз сөйледі. Олардың барлығы да америкаң соғысқұмарларының жанталаса қарулануды қоздыру әрекетін айыптап, ғылыми жұртшылық пен барлық прогресшіл адамдарды бейбітшілік үшін, Жер бетіндегі өмірді сақтап қалу үшін белсенді күрес жүргізуге шақырды.

СССР Ғылым академиясының президенті, академик А. П. Александров конференцияның қорытындыларына баға бере келіп, оның бейбітшілікті қорғаудағы совет ғалымдары қозғалысының белсенділігі артуының жаңа кезеңі болғанын атап көрсетті. Әртүрлі елдер ғалымдарының сөйлеген сөздерін таразылағанда деді ол, бейбітшіл күштердің халықаралық аренада тең дәрежеде емес, үстемдік тұрғысынан әрекет жасағысы келетін милитаристік топтарға барған сайын белсенді түрде қарсы тұрғаны аңғарылады.

Конференцияға қатысушылар дүние жүзінің барлық ғалымдарына үндеу қабылдады. Онда коллективтік ақыл-ой мен адамзаттың біртұтас еркі соғыс хаупі күшеюінің зиянды тенденциясын тоқтатуға тиіс және тоқтататынына, ядролық апаттың беті қайтарылуға тиіс және қайтарылатынына кәміл сенім білдірілді.

Соңғы кездегі осындай ірі оқиғалардың қатарында Чехословакия астанасында жақында аяқталған «Бейбітшілік пен өмір үшін, ядролық соғысқа қарсы» бүкіл дүниежүзілік ассамблеяны атай кету орынды. Бұл ассамблея да халықтардың қарусыздану, халықаралық хауіпсіздік пен ынтымақтастық жолындағы күресіне үлкен үлес қосты. Форумға қатысушылар бүкіл дүниежүзілік ассамблея Үндеуін бірауыздан қабылдап, онда бейбітшілік пен өмір үшін, ядролық соғысқа қарсы күресте күш-жігерді біріктіру жөніндегі бұлжымас ерік-жігерін білдірді.

МАЗМҰНЫ

Совет Одағы Коммунистік партиясы Орталық Комитетінің Пленумы туралы информациялық хабар 1

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. АНДРОПОВ жолдастың 1983 жылғы 15 июньде КПСС Орталық Комитетінің Пленумында сөйлеген сөзі . 3

Партияның идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысының актуальды мәселелері.

КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, КПСС Орталық Комитетінің секретары К. У. ЧЕРНЕНКО жолдастың КПСС Орталық Комитетінің Пленумында жасаған баяндамасы 16

КПСС Орталық Комитеті Пленумының қаулысы. Партияның идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысының актуальды мәселелері 40

КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Л. ПРОТОЗАНОВ — Тәртіптілік пен парасаттылыққа тәрбиелеу — мәртебелі мақсатымыз 48

РСДРП ЕКІНШІ СЪЕЗІНІҢ 80 ЖЫЛДЫҒЫНА

Б. ТӨЛЕПБАЕВ — Социалистік революция мен коммунистік жасампаздық партиясы 56

Ф. ВОВЧЕНКО — Ленин жолымен. Қ. ОРАЗБАЕВ — Есімде күрес жылдары . 64

ПАРТИЯНЫҢ ЛЕНИНДІК АГРАРЛЫҚ САЯСАТЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ЖАҢА КЕЗЕҢІ

П. ПЕТРОВ — Селодағы медициналық қызметті жетілдіре түсейік . . . 69

ИДЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

Ш. ЕЛЕУКЕНОВ — Кітап әрі мәнді, әрі сәнді шықсын 76

ОЛ КҮНДЕРДІҢ ӨШПЕС ДАҢҚЫ

Ю. ПЛОТНИКОВ — Курск түбіндегі тарихи жеңіс 84

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТАҚЫРЫПҚА

Е. ГВОЗДЕВ — Ядролық соғыс қатеріне жол бермеу — ғаламдық проблема . 90

СОДЕРЖАНИЕ

Информационное сообщение о Пленуме Центрального Комитета Коммунистической партии Советского Союза 1
Речь Генерального секретаря Центрального Комитета КПСС товарища Ю. В. АНДРОПОВА на Пленуме ЦК КПСС 15 июня 1983 года. 3
Актуальные вопросы идеологической, массово-политической работы партии. Доклад члена Политбюро ЦК КПСС, секретаря ЦК КПСС товарища К. У. ЧЕРНЕНКО на Пленуме ЦК КПСС 16
Постановление Пленума ЦК КПСС. Акутальные вопросы идеологической, массово-политической работы партии 40

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИЗМА

А. ПРОТОЗАНОВ — Воспитывать дисциплинированность и порядочность . . 48

К 80-ЛЕТИЮ ВТОРОГО СЪЕЗДА РСДРП

Б. ТУЛЕПБАЕВ — Партия социалистической революции и коммунистического созидания 56
Ф. ВОВЧЕНКО — С Лениным сверяя свой шаг. К. ОРАЗБАЕВ — Помню годы славные . . . . : : : 64

НОВЫЙ ЭТАП В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ЛЕНИНСКОЙ АГРАРНОЙ ПОЛИТИКИ ПАРТИИ

П. ПЕТРОВ — Совершенствовать медицинское обслуживание на селе . . . 69

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ИДЕОЛОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ

Ш. ЕЛЕУКЕНОВ — Красив мир книги 76

ЭТИХ ДНЕЙ НЕ СМОЛКНЕТ СЛАВА

Ю. ПЛОТНИКОВ — Историческая победа на Курской дуге 84

НА МЕЖДУНАРОДНЫЕ ТЕМЫ

Е. ГВОЗДЕВ — Предотвращение ядерной войны — глобальная проблема . . 90

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КОЛЛЕГИЯ:

М. Мамажанов (бас редактор), **Ә. Ахметов** (жауапты секретарь), **Ә. Р. Ахметов, Б. Баймаханов, О. Батырбеков, Ә. Қалмырзаев, Т. Қызықбаев, О. Смағұлов, Қ. Сұлтанов, Т. Ыдырысов** (бас редактордың орынбасары).

Телефондар: бас редактордың кабылдау бөлмесі — 33-29-52, жауапты секретарь — 33-84-33, маркстік-лениндік теорияны насихаттау бөлімі — 33-84-32, накты экономика бөлімі — 33-90-64, ұйымдастыру - партия жұмысы, ғылым және мәдениет бөлімдері — 33-80-89, әдеби кызметкерлер — 33-29-52, 33-92-01, бас редактор —33-86-89, бас редактордың орынбасары — 33-83-61.

УГ06262. Сдано в набор. 14.06.83. Подписано к печ. 6.07.83. Бум. тип. № 3. Формат издания 70×108¹/₁₆ Физ. п. л. 6,0. Усл. п. л. 8,4 Уч. изд. л. 8,6. Печать высокая. Заказ 19. Тираж 55908. Цена 25 коп.

Технический редактор **Д. Токтарбекова.**

Ордена Трудового Красного Знамени типография Издательства ЦК Компартии Казахстана, г. Алма-Ата, пр. Ленина 2/4.

«Қазақстан коммунисі» — «Коммунист Казахстана» — теоретический и политический журнал ЦК Компартии Казахстана на казахском языке.

Адрес редакции: 480044, Алма-Ата, ул. М. Горького, 50, 8-этаж.

Бағасы 25 тиын.
Индекс 75738.

ISSN 0135—1117.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің ай сайын шығатын теориялық және саяси журналы

«ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІНЕ»

1984 жылға жазылу басталды

Құрметті оқушы! «Қазақстан коммунисі» журналына жазылу басталды. Журналды алдырып, үзбей оқу өзіңіздің идеялық-теориялық дәрежеңізді көтеруге, жалпы біліміңізді толықтыруға көмектеседі.

Журналда партияның XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май, ноябрь және 1983 жылғы июнь Пленумдары шешімдерінің, СССР-дің 1990 жылға дейінгі кезеңге арналған Азық-түлік программасының жүзеге асырылуын баяндайтын материалдар, он бірінші бесжылдық тұсында бүкіл елімізде, оның ішінде республикада болып жатқан түбегейлі өзгерістер, коммунистік құрылыстың әлеуметтік-экономикалық келелі міндеттері туралы, маркстік-лениндік философия, ғылыми коммунизм, саяси экономия, КПСС пен Қазақстан Компартиясының тарихы, партияның қазіргі кезеңдегі аграрлық саясаты, нақты экономика мәселелері жөнінде мақалалар жарияланып тұрады.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов жолдастың ақылкеңестері мен нұсқауларын жүзеге асыру жөніндегі жұмысты көрсететін материалдар үзбей жарияланады.

Республика партия ұйымдарының қызметі — журналдың тұрақты тақырыбы. Облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттерінің партиялық-ұйымдастыру және идеологиялық қызметі, жинақтаған тәжірибесі, бастауыш партия ұйымдарының жұмысы қорытылып отырады. Сонымен қатар партия оқуы, еңбекшілерге экономикалық білім беру жүйелерінде және өздігінен оқып, білім алушы жолдастарға, насихатшыларға көмектесетін мақалалар басылады, оқушылардың сұрақтарына жауап беріледі.

Төл әдебиетіміз бен өнеріміздің келелі мәселелері, ғылым мен мәдениеттің, баспасөздің, телевизия мен радионың өзекті проблемалары жайындағы материалдарға журнал бетінен лайықты орын беріледі. Сондай-ақ жергілікті газеттер мен салалық журналдарға шолу жасалады, қоғамдық-саяси, ғылыми-көпшілік кітаптарға рецензиялар беріледі.

Журналға жазылу бағасы:
1 жылға — 3 сом.
6 айға — 1 сом 50 тиын.

Журналға «Союзпечатьтың» барлық бөлімшелерінде, байланыс бөлімшелерінде, сол сияқты қоғамдық баспасөз таратушы өкілдер арқылы жазылуға болады.

«Қазақстан коммунисі», Алма-Ата, № 7, 1983, 1—96.

x plenum

БАРЛЫҚ ЕЛДЕРДІҢ ПРОЛЕТАРЛАРЫ, БІРІГІҢДЕР!

93

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

8 АВГУСТ 1983

Барлық елдердің пролетарлары, бірігіңдер!

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

№ 8
август
1983

ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫ ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ және САЯСИ ЖУРНАЛЫ

1921 жылғы сентябрьден бастап шығып келеді

МАЗМҰНЫ

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы туралы информациялық хабар 3

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының «Партияның идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысының актуальды мәселелері» жөніндегі шешімдерінен және КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. АНДРОПОВ жолдастың сонда сөйлеген сөзінен туындайтын республика партия ұйымының міндеттері туралы. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. ҚОНАЕВ жолдастың баяндамасы 5

Д. А. ҚОНАЕВ жолдастың қорытынды сөзі 23

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті X пленумының қаулысы. КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының «Партияның идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысының актуальды мәселелері» жөніндегі шешімдерінен және КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. АНДРОПОВ жолдастың сонда сөйлеген сөзінен туындайтын республика партия ұйымының міндеттері туралы 26

КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Ғ. ЕЛЕМЕСОВ — Совет сотының демократиялық сипаттары 31
Н. ЧИСТЯКОВ — Социалистік қоғам дамуының қуатты негізі 37
Қ. БИЖАНОВ — Партия мүшесінің мәртебелі атағы 43
М. ИСАЕВА — Өндірісті территориялық жағынан ұйымдастырудың кейбір мәселелері 48

ПАРТИЯНЫҢ ЛЕНИНДІК АГРАРЛЫҚ САЯСАТЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ЖАҢА КЕЗЕҢІ

Ш. НАҚЫПОВ — Ауыл шаруашылық өнімін сатып алу бағасын жетілдіру . . 54

ЕКІ ДҮНИЕ — ЕКІ ӨМІР

А. ҚОЛДАШОВ — В. И. Ленин социалистік идеология мен буржуазиялық идеологияның ымырасыздығы туралы 62
Г. ХАН — КПСС-тің бейбітшілік пен халықтар хауіпсіздігі жолындағы дәйекті күресі 68

ОЛ КҮНДЕРДІҢ ӨШПЕС ДАҢҚЫ

Г. ЖУКОВ — Курск иінінде фашист әскерлерінің талқандалуы 73

ПАРТИЯ ЖҰМЫСЫНЫҢ СТИЛІ МЕН ӘДІСТЕРІ

В. ОСИПЕНКО — Білікті де байыпты басшылық керек 80

Сұраққа жауап 86

ПАРТИЯ ҰЙЫМДАРЫНЫҢ САЯСИ-БҰҚАРАЛЫҚ ЖҰМЫСЫ

Ю. КОТУНОВ — Жазғы үгіт алаңы 87

ЕҢБЕК КОЛЛЕКТИВТЕРІНДЕ

О. ЖОЛДЫБАЕВ — Диқан мерейі 93

© «Қазақстан коммунисі» № 8. 1983.

СОДЕРЖАНИЕ

Информационное сообщение о пленуме Центрального Комитета Компартии Казахстана . . . 3

О задачах республиканской партийной организации, вытекающих из решений июньского (1983 г.) Пленума ЦК КПСС «Актуальные вопросы идеологической, массово-политической работы партии» и речи на нем Генерального секретаря ЦК КПСС товарища Ю. В. АНДРОПОВА. Доклад члена Политбюро ЦК КПСС, первого секретаря ЦК Компартии Казахстана тов. Д. А. КУНАЕВА . . . 5

Заключительное слово тов. Д. А. КУНАЕВА . . . 23

Постановление X пленума Центрального Комитета Компартии Казахстана. О задачах республиканской партийной организации, вытекающих из решений июньского (1983 г.) Пленума ЦК КПСС «Актуальные вопросы идеологической, массово-политической работы партии» и речи на нем Генерального секретаря ЦК КПСС товарища Ю. В. АНДРОПОВА . . . 26

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИЗМА

Г. ЕЛЕМЕСОВ — Демократические принципы советского правосудия . . . 31

Н. ЧИСТЯКОВ — Надежный фундамент развития социалистического общества . 37

К. БИЖАНОВ — Высокое звание члена партии . . . 43

М. ИСАЕВА — Некоторые вопросы территориальной организации производства. 48

НОВЫЙ ЭТАП В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ЛЕНИНСКОЙ АГРАРНОЙ ПОЛИТИКИ ПАРТИИ

Ш. НАКИПОВ — Совершенствование закупочных цен на сельскохозяйственную продукцию . . . 54

ДВА МИРА — ДВА ОБРАЗА ЖИЗНИ

А. КОЛДАШОВ — В. И. Ленин о непримиримости социалистической и буржуазной идеологий . . . 62

Г. ХАН — Последовательная борьба КПСС за мир и безопасность народов . . . 68

ЭТИХ ДНЕЙ НЕ СМОЛКНЕТ СЛАВА

Г. ЖУКОВ — Разгром фашистских войск на Курской дуге . . . 73

СТИЛЬ И МЕТОДЫ ПАРТИЙНОЙ РАБОТЫ

В. ОСИПЕНКО — Руководить конкретно и со знанием дела . . . 80

Ответы на вопросы . . . 86

ПОЛИТИКО-МАССОВАЯ РАБОТА ПАРТИЙНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ

Ю. КОТУНОВ — Проблемы летней агитплощадки . . . 87

В ТРУДОВЫХ КОЛЛЕКТИВАХ

О. ЖОЛДЫБАЕВ — Заботы земледельца . . . 93

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы туралы

ИНФОРМАЦИЯЛЫҚ ХАБАР

1983 жылғы 29 июньде Қазақстан Коммунистік партиясы Орталық Комитетінің X пленумы болды.

Пленум КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдастың «КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының «Партияның идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысының актуальды мәселелері» жөніндегі шешімдерінен және КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың сонда сөйлеген сөзінен туындайтын республика партия ұйымының міндеттері туралы» баяндамасын тыңдап, талқылады.

Баяндама бойынша жарыссөзде мына жолдастар сөйледі: К. М. Аухадиев — Қазақстан Компартиясы Алматы облыстық комитетінің бірінші секретары, Н. Е. Морозов — Қазақстан Компартиясы Целиноград облыстық комитетінің бірінші секретары, О. С. Қуанышев — Қазақстан Компартиясы Көкшетау облыстық комитетінің бірінші секретары, В. А. Ливенцов — Қазақстан Компартиясы Ақтөбе облыстық комитетінің бірінші секретары, З. С. Әлиева — СССР-дің 50 жылдығы атындағы Павлодар алюминий заводының аппаратшысы, А. Г. Коркин — Қазақстан Компартиясы Қарағанды облыстық комитетінің бірінші секретары, Е. Н. Әуелбеков — Қазақстан Компартиясы Торғай облыстық комитетінің бірінші секретары, Б. А. Төлепбаев — Қазақ ССР Ғылым академиясының вице-президенті, республикалық «Білім» қоғамы басқармасының председателі, А. К. Протозанов — Қазақстан Компартиясы Шығыс Қазақстан облыстық комитетінің бірінші секретары, Ж. Е. Еркінбеков — Қазақ ССР Мәдениет министрі, О. Көшеков — Қазақстан Компартиясы Гурьев облыстық комитетінің бірінші секретары, В. В. Сидорова — Қостанай облысындағы Қостанай аудандық партия комитетінің бірінші секретары,

С. М. Мәуленқұлов — Шымкент облысындағы Ащысай полиметалл комбинатының директоры, Т. Есетов — Қазақстан Компартиясы Қызылорда облыстық комитетінің бірінші секретары, А. Г. Платаев — Қазақ ССР ішкі істер министрі, Ә. Ә. Тыныбаев — Қазақстан Компартиясы Талдықорған облыстық комитетінің бірінші секретары, Е. Ш. Шайқин — Солтүстік Қазақстан облысындағы Сергеев аудандық партия комитетінің бірінші секретары, О. О. Сүлейменов — Қазақ ССР Кинематография жөніндегі мемлекеттік комитетінің председателі, Қ. Б. Балахметов — Қазақ ССР Оқу министрі, Қ. Т. Тұрысов — Кәсіподақтардың Қазақ республикалық советінің председателі, Ш. Р. Елеукенов — Қазақ ССР Баспа, полиграфия және кітап саудасы істері жөніндегі мемлекеттік комитетінің председателі, С. Ә. Әбдірахманов — Қазақстан ЛКСМ Орталық Комитетінің бірінші секретары.

Пленумда КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас қорытынды сөз сөйледі.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы талқыланған мәселе бойынша қаулы қабылдады, КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдерін, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың сонда сөйлеген сөзіндегі программалық қағидалар мен тұжырымдарды түгелдей толық мақұлдады, оларды ұдайы басшылыққа алып, іске асыруға қабылдады. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі болып бірауыздан сайлануы барлық жерде зор қанағат сезімімен қарсы алынғаны атап көрсетілді.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы республика коммунистері, еңбекшілері КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдерін жүзеге асыру үшін, идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмыстың пәрменділігін одан әрі арттырып, еңбекшілерді коммунистік құрылыстың өскелең міндеттерін ойдағыдай орындауға жұмылдыру үшін барлық күш-жігерлерін жұмсайды деп кәміл сенім білдірді.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы осымен жұмысын аяқтады.

Пленумның жұмысына КПСС Орталық Комитетінің Ұйымдастыру-партия жұмысы бөлімі меңгерушісінің орынбасары Н. С. Перун қатысты.

КПСС ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ 1983 ЖЫЛҒЫ ИЮНЬ ПЛЕНУМЫНЫҢ «ПАРТИЯНЫҢ ИДЕОЛОГИЯЛЫҚ, БҰҚАРАЛЫҚ-САЯСИ ЖҰМЫСЫНЫҢ АКТУАЛЬДЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ» ЖӨНІНДЕГІ ШЕШІМДЕРІНЕН ЖӘНЕ КПСС ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ БАС СЕКРЕТАРЫ Ю. В. АНДРОПОВ ЖОЛДАСТЫҢ СОНДА СӨЙЛЕГЕН СӨЗІНЕН ТУЫНДАЙТЫН РЕСПУБЛИКА ПАРТИЯ ҰЙЫМЫНЫҢ МІНДЕТТЕРІ ТУРАЛЫ

КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. ҚОНАЕВ жолдастың баяндамасы

Жолдастар!

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумы мен СССР Жоғарғы Советінің сегізінші сессиясы, дүние жүзі прогресшіл жұртшылығының ортақ пікірі бойынша, біздің еліміздің өміріндегі және бүкіл дүние жүзіндегі соңғы уақыттағы ең елеулі оқиғалар болды.

Пленумда КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Юрий Владимирович Андропов жолдас программалық сөз сөйлеп, партия атынан толысқан социализм қоғамындағы әлеуметтік-экономикалық қатынастарды одан әрі жетілдіруге бағытталған нақты ұсыныстар айтты, совет адамдарының жер бетіндегі баянды, әділетті және тұрақты бейбітшілікке ұмтылған ерік-жігерін жаңа күшпен көрсетіп берді.

Юрий Владимирович Андроповтың сөзі, Константин Устинович Черненко жасаған «Партияның идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысының актуальды мәселелері» деген баяндама, Пленумның барлық материалдары совет халқының қызу мақұлдауын туғызды, оған бүкіл планета көлемінде аса зор саяси назар аударылды.

Пленум партияның коллективтік тәжірибесін терең маркстік-лениндік позициядан талдап, қорытты. Оның мақсаткерлік шешімдерінде қоғамның толғағы жеткен проблемалары көрініс тапты, коммунистердің көптеген тілектері ескерілді, КПСС XXVI съезінің талаптарына сәйкес идеологиялық жұмысты одан әрі жақсартудың кезектегі міндеттері көз жеткізе негізделді.

Пленумнан кейін болған СССР Жоғарғы Советінің сессиясы Юрий Владимирович Андропов жолдасты СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі етіп бірауыздан сайлады. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың Совет мемлекетінің бас-

---

Баяндама ықшамдалып басылып отыр.

шысы болып сайлануы совет адамдарының, бүкіл прогресшіл адамзаттың терең ризашылығын туғызып, бірауыздан мақұлданды.

Сессия халықаралық жағдай және Совет Одағының сыртқы саясаты туралы мәселе қарады, еңбек коллективтері және кәсіпорындарды, мекемелер мен ұйымдарды басқаруда олардың ролін арттыру туралы Заңды бекітті.

Бұл екі оқиға — Пленум да, сессия да — зор халықаралық пікір туғызды, Ленин партиясы үшін совет халқының игілігінен және жер бетіндегі баянды да әділетті бейбітшілік мүддесін көздеген адал, сындарлы саясаттан асқан ешқандай маңызды іс жоқ екенін көз жеткізе көрсетіп берді.

Дүние жүзі жұртшылығының пікірлерінде, халықаралық шиеленістің қаншалық ушыққанына қарамастан, совет коммунистерінің партиясы ядролық есуастықты тоқтатуға болатынына және оны тоқтату керектігіне кәміл сенеді деген ұғым үстем болып отыр. Пленум қорытындыларына түсініктеме бере келіп, көптеген шетелдік бұқаралық информация құралдары СССР-дің мақсаты — соғысқа жол бермеу ғана емес екенін атап көрсетуде. Совет Одағы халықаралық қатынастарды түбегейлі сауықтыруға, бұл қатынастардағы барлық жақсы негіздерді нығайтып, дамытуға ұмтылуда.

Пленум мен сессия біздің партиямыз бен халқымыздың мәңгі жасайтын Маркс-Ленин іліміне адалдығын, ал бұл ілімнің жарық жұлдызы бүгінде бұрынғы қай кездегіден болса да нұрлана, жеңімпаздықпен жарқырап отырғанын тағы да көз жеткізе қуаттады.

Ал егер қазір ғылыми коммунизм идеялары, Карл Маркстің сөзімен айтқанда, біздің ақыл-ойымызға айналып, біздің сеніміміздi өзіне бағындырса, біздің ар-ожданымызды баурап, жүрегімізбен етене бірігіп айрылмастай болып кетсе, бұдан дүние жүзіндегі ең дұрыс және әділетті ілім — марксизм-ленинизмнің ұлы күші мейлінше айқын көрінеді.

КПСС-тің, оның лениндік Орталық Комитетінің ішкі және сыртқы саясаты терең ғылыми сипатымен, жан-жақты байсалдылығымен, реалистік көзқарасымен ерекшеленетіндігін бүкіл әлем көріп отыр. Біздің қоғамымыздың экономикалық, саяси және рухани дамуындағы елеулі табыстардың негізі нақ осындай стиль болып табылады, ал оның басты міндеттерінің бірі — жаңа адамды қалыптастыру екені КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында айрықша күшпен атап өтілді.

Кемелденген социализмді жоспарлы және жан-жақты жетілдіру заңдылықтарын толық ескере отырып әзірленіп жатқан КПСС Программасының жаңа редакциясы мұның аса маңызды факторы болмақ.

Партияның терең реалистік және жан-жақты негізделген саясаты, КПСС Орталық Комитетінің тәртіп пен жауапкершілікті, еңбекшілердің таптық шыңдалуын, олардың саналылығын арттыру туралы дер кезінде қойылған талаптары, КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының сан қырлы қызметі ұлы Лениннің партиясы ұсынған міндеттерді сөзсіз орындау жолында өздеріне байланысты нәрсенің бәрін істеуге бекем бел байлаған республика коммунистерінің, барлық еңбекшілерінің мейлінше қызу қолдауына, мақұлдауына ие болып отыр.

Жолдастар! КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының қаулысында, оның материалдарында идеологиялық жұмысты одан әрі тереңдетудің маңыздылығы ерекше атап көрсетілген.

Мұндағы ең бастысы — идеологиялық жұмыстың экономикадағы істің жағдайына тиімді ықпал етуіне күш салып, оны шаруашылық жүргізудің көкейтесті барлық проблемаларымен неғұрлым тығыз байланыстыру.

«Біздің бүкіл идеологиялық, тәрбиелік, насихаттық жұмысымызды, — деп атап көрсетті Юрий Владимирович Андропов, — партия кемелденген социализмді жетілдіру процесінде шешіп жатқан зор да күрделі міндеттердің деңгейіне батыл көтеру қажет. Барлық сатыдағы партия комитеттері, әрбір партия ұйымы өздерінің шұғылдануына тура келетін басқа да (шаруашылық, ұйымдастырушылық және өзге) мәселелердің барынша маңыздылығымен бірге идеологиялық жұмыстың барған сайын бірінші кезекке шығарылып отырғандығын түсінуге тиіс».

Қазақстан партия ұйымының бүкіл саяси-тәрбиелік қызметінің мақсаткерлік бағыты мен жоғары өлшемі нақ осы болуға тиіс, өйткені өзінің қуатты индустриясы, ауқымды күрделі құрылысы, дамыған селолық экономикасы бар біздің республика Отанымыздың, бүкіл социалистік достық одақтың экономикалық, қорғаныстық және рухани потенциалын одан әрі нығайту мүддесіне сай бұдан былай да зор істер тындыруына тура келеді.

Міне сондықтан да, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май, ноябрь және 1983 жылғы июнь Пленумдарының шешімдерін басшылыққа ала отырып, біз адамдарымыздың саналылығын барынша дамытуға, олардың дүниетаным деңгейін арттыруға, күш-жігеріміздің жебесін жоспар тәртібі мен еңбек тәртібін ұдайы нығайта беруге, үнем тәртібі мен ұқыптылықты күшейтуге, әрбір коллективтегі кінәратсыз моральдық-психологиялық ахуалды нығайтуға бағыттауға міндеттіміз.

Партияның жасампаздық ерік-жігері, совет халқының еңбегі арқылы Қазақстан басқа да туысқан республикалармен бірге ғажайып табыстар өлкесіне айналып, нақты социализмнің өміршең ұлы күші мен артықшылықтарын бүкіл дүние жүзіне дәлелдеп берді.

Ұлы Октябрьден төрт-ақ жыл бұрын Россияның шеткері аймақтары жөніндегі «мамандардың» бірі былай деп жазған еді: «Бау-бақшалардың, үйлердің, тамаша ғимараттар мен өнер шығармаларының көшпенділерге керегі де жоқ, ұғымына да кірмейді, олар сондай-ақ бүкіл отырықшылық мәдениетті де түсінбейді, әрі керексінбейді. Егер қолдарынан келсе, көшпенділер бүкіл әлемді жайылымға айналдырып жіберер еді».

Уақыт мұндай көзқарастың жосықсыздығын әділетті түрде ысырып тастады.

Қазір біздің қуатты индустриямыз бен үдере дамып келе жатқан энергетикамызды, Қазақстанның мол астығын, көп салалы мал шаруашылығымызды еліміз де, дүние жүзі де жақсы біледі.

Советтік Қазақстанның озық ғылымы мен көп жанрлы мәдениеті нығайып, дамуда, сөйтіп, ол бүкіл адамзаттың рухани байлығының жалпыодақтық және прогресшіл қазынасына сенімді түрде ұласуда.

Бесжылдықтың басынан бері республикада ғылыми-техникалық революцияның талаптарына толық сай жарақтанған 180 жаңа өнеркәсіп орындары, ірі цехтар мен өндірістер қатарға қосылды. Бесжылдықтың басынан бері, ауа райының аса қиын жағдайларына қарамастан, республика мемлекетке 27 миллион тоннадан астам астық сатты. Егіншілік пен мал шаруашылығының басқа өнімдерін өндіру артты. 19 облыстың әрқайсысында ондаған әлеуметтік және мәдени-тұрмыстық объектілер пайдалануға берілді, көптеген тұрғын үйлер салынды. Халықтың барлық категориясының әл-ауқаты ұдайы өсіп келеді. Соғыс пен еңбек ардагерлеріне, жас ұрпаққа, көп балалы семьяларға ұдайы қамқорлық жасалуда.

Бірақ бұдан да жақсы тұру үшін, деп атап көрсетеді партия, экономика мен мәдениеттің әрбір учаскесінде бұрынғыдан да үйлесімді және тиімді еңбек ету керек. Қазіргі уақытта және көз жетер перспективада Қазақстан алдында орасан зор маңызы бар міндеттер тұр. Олардың күрделілігін түсіне отырып, республиканың коммунистері, барлық еңбекшілері еліміздің Азық-түлік және Энергетика программаларын орындау, бірегей территориялық-өндірістік комплекстерді одан әрі дамыту, көп салалы өнеркәсіптің, күрделі құрылыстың қуаттарын сөзсіз көбейту, Қазақстанның мол астығын, мал шаруашылығы өнімдерін өндіру, ғылымның, денсаулық сақтаудың, білім берудің, мәдениеттің барлық саласын дамыту сияқты бүкілхалықтық ұлы істерді ойдағыдай шешу үшін өздеріне байланысты нәрсенің бәрін де істей алады және істеуге тиіс.

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдерін орындау барысында біз орын алған кемшіліктерді жоюға, шаруашылық-экономикалық және идеялық-тәрбие жұмысының толық ұштасуына жетуге, ғылым мен насихат буындарының алшақтығын жоюға, қоғамдық ғылымдардың ролін арттыруға, бұқаралық информация құралдарындағы, творчестволық одақтардағы, мекемелер мен ұйымдардағы селқостықты жоюға міндеттіміз.

Бүгін біз мынаны барынша ашық мойындауға тиіспіз: Юрий Владимирович Андроповтың әділетті атап көрсеткеніндей, бұл жердегі біздің басты дұшпандарымыз — формализм, бірсарындылық, жасқаншақтық, ал кейде тіпті ойдың енжарлығы.

Идеологиялық жұмыста әзірше жан-жақты комплекстілік пен нақтылық жетіспейді, осыдан барып көп реттерде шаруашылықтағы қырсыздық, еңбек өнімділігін арттыру, жаңа техника мен технологияны енгізу проблемаларына, шартты міндеттемелерге, халық мүлкіне салақтық фактілері орын алады.

КПСС Орталық Комитетінің Пленумы партия ұйымдарын шешілмеген міндеттерге жаңаша, бұлтартпас шыншылдық тұрғысынан қарауға міндеттеді. Осы тұрғыдан алғанда Пленумның өзі, оның материалдары іске құлшындырады, біз соны мүлтіксіз басшылыққа алуға міндеттіміз. Біздің күш-жігеріміздің сайып келгендегі биік мақсаты — өзінің мүддесі бүкіл қоғамның мүддесімен етене астасып жатқан және өзі оның барлық ісіне саналы түрде қатысатын жан-жақты жетілген жеке адамды қалыптастыру.

Сіздер мен біз өзіміздің табыстарымыз бен жетістіктерімізді жақсы білеміз, деді бұдан кейін Қонаев жолдас. Сондықтан да, біздің ойымызша, күш-жігерді шешілмеген мәселелерге, КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының талаптарына сәйкес біздің республика көлемінде атқаруымызға тура келетін міндеттерге шоғырландыру дұрыс болады. Біздің жағдайымызда істі пәрменді еңбек бәсекесін, яғни бүкіл бұқаралық-саяси жұмыстың құрамдас та ажырамас бөлігі ретіндегі социалистік жарысты жолға қоюдан бастаудың зор мәні бар. Социалистік жарыстың басты мақсаты — өнім сапасын арттыру, өндірістік қуаттарды, шикізатты, энергияны, жұмыс уақытын пайдалануды жақсарту.

Бұл орайда қазақстандықтарға жақсы тәжірибені алыстан іздеудің қажеті жоқ. Мұндай тәжірибе іс жүзінде әрбір облыс пен әрбір ауданда, көптеген коллективте баршылық. Бірақ, өкінішке қарай, бұлар барлық жерде бірдей толық пайдаланылмайды. Көп ретте еңбек бәсекесінің мәнін формализм тұншықтырып тастайды. Жамбыл облысындағы Жаңатас руда басқармасында, басқа да жерлерде неше түрлі ұрандар, «графиктер» мен «экрандар» бастан асады. Бірақ алынған міндеттемені, кіммен кімнің жарысатынын жұмысшылардың бәрі бірдей біле бермейді.

Еңбек жарысына мұндай көзқарастың құны шамалы. Қандай да болсын жалған жарқылдақтықпен, сондай-ақ толып жатқан «бастама құмарлықпен» үзілді-кесілді қоштасатын уақыт жетті. Өйткені бізде кез келген нәрсе бойынша бастама қабылданып жатады. Астаналық бас басқармалардың бірінде тіпті «Түскі үзілістен дер кезінде оралайық» деген де бастама көтерілген.

Қарағанды және басқа облыстарда «Арамызда бірде-бір артта қалушы болмасын» деген ұранға тым әуес. Әйтсе де жолдастар, ойлап көріңіздерші: артта қалушы арада жүре ме, салпақтап артта қалып қоймай ма? Демек, істің төркіні әрқашан да бюрократтыққа емес, қайта парасаттылыққа саятын болуға тиіс. Ал енді Қарағанды облысының өзіне келетін болсақ, ондағы артта қалушылар саны әзірге онша азаймай отыр.

Тіпті Қазақстан Компартиясының XV съезінде де былай деп мейлінше айқын айтылған болатын: заман рухына сай, творчестволықпен, жігермен, барынша тиімді жұмыс істеу, тәртіп пен ықтияттылықты үнемі нығайту, әрбір участкедегі қайтарымды арттыру жөніндегі бастамалар ғана барлық жерде жөн болып шығады.

Бұдан кейін Қонаев жолдас Пленумға қатысушылардың назарын толысқан социализм қоғамының қазіргі кезеңіне сай келетін жаңа түрпатты экономикалық ойлауды қалыптастыру қажеттігіне аударды. Идеологиялық ықпал жасаудың барлық құралдарын түп-түгел тиімді пайдаланудың маңыздылығы атап көрсетілді, —іскерлік, социалистік тапқырлық, жоғары жауапкершілік, барлық нәрседе, Ю. В. Андроповтың атап көрсеткеніндей, «бір тонна металдан бастап бір килограмм астыққа дейін» ақылға салып үнемдей білу сияқты біздің заманымыз үшін соншалықты қажетті қасиеттерді тек осылай ғана қалыптастыруға болады.

Осы тұрғыдан баяндамашы экономикалық білім берудің аса маңызды ролін атап көрсетті, республикада материалдық өндіріс саласында жұмыс істейтін екі миллионнан астам адам экономикалық оқумен қамтылған. Қазір экономикалық оқу практикамен тығызырақ байланыстырылады. Бірақ, өкінішке қарай, мұндай жақсартуға әзірше барлық жерде бірдей қол жетіп отырған жоқ. Өз жүйелерінде экономикалық білім беру ісінің нашар жолға қойылғаны үшін Энергетика және электрлендіру (Иванов жолдас), Орман және ағаш өңдеу өнеркәсібі (Әлдербаев жолдас), Тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық (Чернышов жолдас), Автомобиль транспорты (Қадырбаев жолдас) министрліктері орынды түрде сыналды. Гурьев, Солтүстік Қазақстан, Семей, Павлодар, Торғай облыстарының бірқатар еңбек коллективтерінде оқу әзірше жадағай жүргізіледі.

Экономикалық білімсіздіктен иесіздік пен ысырапқорлыққа дейінгі аралық — таяқ тастам жер ғана. Ауыл шаруашылығы (Моторико жолдас), Селолық құрылыс (Мусин жолдас), Құрылыс материалдары өнеркәсібі (Пәрімбетов жолдас), Ет және сүт өнеркәсібі (Алыбаев жолдас) министрліктерінің кейбір бөлімшелерінде, Ақтөбе, Жезқазған, Талдықорған, Қызылорда облыстарының бірсыпыра шаруашылықтары мен аудандарында басы артық көп шығынға, ысырапқа, ақауға жол беріліп жүргені де осыдан болар.

Партияның берік тәртіп пен шаруақорлыққа алған бағыты тіпті де қысқа мерзімді науқан еместігін, ал бұдан былайғы жерде мұны түсінбейтіндерге немесе түсінгісі келмейтіндерге партия да, қоғам да ымырашылдық жасамайтынын КПСС Орталық Комитетінің Пленумы тағы да еске салып өтті.

Еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қозғалыс тәртіп пен ұйымшылдық, кінәратсыз моральдық-психологиялық ахуал, творчестволық белсенділікті өрістету жолындағы күресте сыннан өткен құрал болып табылады. Бұл қозғалысқа республиканың үш жарым миллионнан астам еңбекшілері қатысады. Бір жарым миллионнан астам адам коммунистік еңбек екпіндісі деген жоғары атаққа ие болды.

Бұл — әсерлі цифрлар. Бірақ құрметті атақ әрдайым еңбегіне қарай беріліп жүр ме? Өкінішке қарай, олай емес. Целиноград облысының «Константинов» совхозында бас экономист, бас агроном, жұмысшылар комитетінің председателі осындай атақ алған. Ал шаруашылық зияннан көз ашпайды, мұнда еңбек тәртібі қандай төмен болса, егіннің түсімі де сондай төмен.

Мұндай фактілерге мейлінше принципті баға беру керек.

Барлық жерде материалдық өндіріспен байланысты коллективтердің еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қозғалысқа мүмкіндігінше көбірек қатысуына қамқорлық жасаған жөн.

Партия комитеттерінің бригадалық мердігерлікті табандылықпен дамытуы қажет. Мұның ең алдымен Моторико, Ержанов, Мусин, Бекболатов, Қыпшақбаев және басқа жолдастар басқаратын министрліктер жүйелеріне қатысы бар.

Жас жеткіншектерге саяси, еңбек және адамгершілік тәрбиесін беруде бригадалық мердігерлікпен бірге ұстаздық қозғалысы да зор көмекші болып табылады. Республикада ол бұқаралық сипат алып келеді. Қазақстан жұмысшы табының 150 мыңнан астам ең таңдаулы өкілдері жастардың кәсіптік шеберлігін, қоғамдық жұмыс дағдысын меңгеруіне көмектесуде. Олардың арасында 500-ден астам Социалистік Еңбек Ері бар.

Ленин орденді Балқаш кен-металлургия комбинатында ұстаздық етудің пайдалы тәжірибесі жинақталған, оны Қазақстан Компартиясының Орталық Комитеті мақұлдады. Осы тәжірибе, деп атап көрсетті баяндамашы, басқа еңбек коллективтерінің игілігіне айналдырылуы қажет. Бұл арада оны «көшірме қағазбен» көбейтіп жату міндетті емес. Маңыздысы — форма емес, қайта оның ізгі мәні.

Жастарға коммунистік тәрбие беруде комсомолдың ролі орасан зор. Қазақстан ЛКСМ Орталық Комитеті (Әбдірахманов жолдас) комсомол ұйымдарын ұйымдық-саяси жағынан нығайтуға, олардың ішкі одақтық жұмысын жақсартуға күнделікті көңіл бөліп отыруға, төрешілдік пен әсіре ұйымшылдықты үзілді-кесілді жоюға міндетті. Республика ЛКСМ Орталық Комитеті әзірге кейде қажетсіз жерінде тым шұғыл кетіп, өзінің үстірт тұжырымдарын жастар газеттері арқылы жариялап жіберуге асығады. Ал қажет жерінде кейде тиісті инициатива көрсетпейді. Осы сын Қазақстан комсомолының штабына уақыт талаптарының рухына сай ынтымақты да мінсіз жұмысты жолға қоюына көмектеседі ғой деп ойлаймыз.

Жолдастар! Республикада идеялық-саяси тәрбиенің пәрменділігін күшейту үшін талай іс тындырылды. Мұндағы аса маңызды міндет — партиялық білім беру жүйесін жетілдіру. Көптеген партия ұйымдары партия оқуының өмірмен байланысын нығайта отырып, оның идеялық дәрежесін арттыруға дәйектілікпен күш салып келеді.

Насихатшылардың сапа құрамы жақсарды, олардың бәрі партия мүшелері, бәрінің дерлік жоғары білімі бар. Сабақтарда байыпты дискуссиялар, толғандырып жүрген тақырыптарды талқылау көбейе түсті. Карл Маркс жылына және РСДРП Екінші съезінің 80 жылдығына байланысты мазмұнды шаралар өткізіліп жатыр. Бұл тұрғыдан алғанда республика Ғылым академиясының Философия және право институтының, С. М. Киров атындағы Қазақ мемлекеттік университетінің, Ішкі істер министрлігінің Қарағандыдағы жоғары мектебінің, Ақтөбедегі азаматтық авиация ұшқыштары жоғары училищесінің және басқа көптеген ұйымдардың идеологиялық тәжірибесі қолдауға тұрарлық.

Сонымен бірге партиялық оқуда формализм мен дүмшелік әлі де барлық жерде бірдей жойылып біткен жоқ. Жезқазған облысының «Северный» рудннгінде жалпы білімі мен саяси дәрежесін ескерместен, жұрттың бәрін бірдей топтап әкеліп оқытады. Ауыр индустрия кәсіпорындары құрылыс министрлігі аппаратында, басқа кейбір министрліктерде де осылай істейді. Семей облыстық партия ұйымында (Құбашев жолдас) әрбір төртінші тыңдаушы түп нұсқа шығармаларды оқымайды. Ал Талдықорған облысының Сарқанд ауданында насихатшылардың өздері де нені оқып-үйреніп жүргендерін нақты айтып бере алмаған. Бұл сияқты оқудан, әрине, келер пайда жоқ.

Көрнекі үгіттің қалай пайдаланылып жүргеніне зер сала үңілу артық емес. Көрнекі үгіттегі стандарт, қойыртпақ, талғамсыздық оның пәрменділігін мықтап кемітеді. Бұл жайында, жолдастар, жақсылап ойланыңыздар. Егер қажет болса, көрнекі түрде үгіттей білетіндерден үйреніңіздер. Республикамызда да мұндай жақсы тәжірибе бар, соны пайдалану керек.

КПСС Орталық Комитетінің Пленумы партиялық оқудың, бұқаралық саяси оқудың ұйымдастырылуын терең зерттеп, дүмшелік пен формализмді батыл жоюға бағдарлап отыр. Біз мұны сөзсіз істеуге міндеттіміз. Сабақтың ықпалды формаларын дамыту, адамзат жасаған озық атаулының бәрінің рухани жиынтығы, жан-жүйесі болып табылатын маркстік-лениндік ілімді терең меңгеруге іс жүзінде ұмтылу ерекше маңызды.

Біздің идеологиялық кадрлар даярлайтын, мысалы, Алматы Жоғары партия мектебі (Батырбеков жолдас), С. М. Киров атындағы Қазақ мемлекеттік университеті (Жолдасбеков жолдас) сияқты, басқа да жоғары, арнаулы орта оқу орындарында өз түлектеріне теориямен бірге коммунистік құрылыс практикасының өзін де іргелі түрде оқытуға барлық мүмкіндік бар.

Республикада бұл тұрғыда істеліп жатқан жұмыс аз емес. Бірақ, өкінішке қарай, оқу орындарының материалдық базасын нығайту әлі күнге дейін барлық жерде бірдей мәз емес. Мемлекет бұған көп қаржы беріп келеді, бірақ ол барлық жерде бірдей, әсіресе кәсіптік-техникалық училищелер құрылысында толық игерілмейді. Ауыр индустрия кәсіпорындары құрылыс министрлігі (Ломов жолдас), Селолық құрылыс министрлігі (Мусин жолдас), басқа да министрліктер басшыларының, барлық облыстық партия комитеттері мен облыстық атқару комитеттерінің дұрыс қорытынды жасайтын мезгілі жетті.

Баяндамашы жастарға білім беру жүйесінде кәсіптік-техникалық училищелердің беделін арттырудың маңыздылығын атап көрсетті.

Жер-жердің бәрінде жас мамандардың азаматтық сенімін қалыптастыратын қоғамдық пәндерді оқытудың сапасын жақсарту маңызды, өйткені бұл сапа барлық жоғары оқу орындарында бірдей тиісті дәрежеде болмай жүр. Оқу министрлігінің (Балахметов жолдас), Жоғары және арнаулы орта білім министрлігінің (Нәрібаев жолдас), Денсаулық сақтау министрлігінің (Әлиев жолдас) жоғары оқу орындарының қайсыбір түлектерінің диплом алғаннан кейін тағайындалған жерлеріне баруға асықпайтыны, ал бара қалса, мамандығынан басқа жұмыс істейтіні, тіпті буфетші, газды су мен сыра сатушы сияқты жұмыстан да тартынбайтыны сондықтан болар.

Біз мектептерде, техникумдарда, жоғары оқу орындарында оқыту мен тәрбиелеудің сапасын арттыруға барынша қамқорлық жасауымыз қажет, деп тағы да атап көрсетті шешен.

Бізде тамаша жастар өсіп келеді. Партияның шақыруы бойынша жастардың таңдаулы өкілдері БАМ-да, Екібастұзда, басқа да көптеген екпінді құрылыстарда үлгілі еңбек етіп жүр. Студенттер отрядтары жұмысты жақсы істейді. Еліміздегі қандай да болсын пайдалы іс — ең алдымен комсомол мен бүкіл жастардың белсенді ісі.

Сондықтан да жастар арасындағы моральға жат қылық, маскүнемдік, бұзақылық, басқа да теріс құбылыстар фактілері өте өкінішті-ақ. Кейбір ата-аналар, оның ішінде аса қадірлі адамдар олардың кейбіреулерін өбектеп қорғаштайды. Мұның бәріне немқұрайды қарауға болмайды.

Семьяның, педагогтер коллективінің беделі әділ, салмақты, пәрменді болуға тиіс, оны жаңсақтыққа ұрынбай, ақылдықпен пайдалану қажет. «Олар неліктен енжар?» (олары — оқушылар) деген мақалада айтылғандай етіп істеуге болмайды. Бұл мақалада мектеп оқушыларына мұғалімдердің партия жиналыстарының шешімдерін... көшіріп жазып алу ұсынылған. Осы тәжірибе үлкен кемеңгерлік деңгейінде көрсетілген («Казахстанская правда», 1983 жылғы 15 май), ал бұл екі арада, оқушылардың міндеттері мен олардың педагогтерінің міндеттері арасында үлкен айырмашылық бар ғой.

Жолдастар!

Ю. В. Андропов жолдас өмір алға қойып отырған нақты практикалық міндеттерге қарай батыл бетбұрыс жасау қажеттігі туралы айта келіп, «осы міндеттерді шешуде жаратылыстану ғылымдары қандай болса, қоғамдық ғылымдар да дәл сондай мөлшерде партия мен бүкіл халықтың тиімді көмекшісіне айналуға тиіс», деп қоғамдық ғылымдар ролін арттырудың маңыздылығын атап көрсетті.

Осы тұрғыдан алғанда Қазақ ССР Ғылым академиясы, оның Қоғамдық ғылымдар бөлімшесі, тиісті министрліктер, сондай-ақ СССР Философия қоғамының Қазақ бөлімшесі КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының нұсқауларын орындау жөнінде қамкорлық жасауы, жанды практика барлық жерде дерлік теориядан озып келе жатқан біздің өміріміздегі елеулі өзгерістердің дер кезінде идеологиялық тұрғыдан түсіндірілуін қамтамасыз етуі керек.

Біздің республиканы алайық. Қаһармандық тың эпопеясы өте мәнді әлеуметтік-экономикалық процестер мен өзгерістерді өмірге әкеліп, жандандыра түсті. Ал қазір олар бұрынғыдан анағұрлым ауқымды. Мәселен, республикада селодағы жұмысшы табының үлесі мейлінше басым болып келеді. Селоның экономикалық құрылымы ғана емес, сонымен қатар оның еңбеккерлерінің келбеті, олардың тұрмыс салты, психологиясы да өзгеруде. «Тың игеруші» деген ұғым шын мағынасындағы революциялық мәнге ие болды, толысқан социализмнің нақты шындығында бейнеленген болашақтың бұлтартпайтын категорияларының біріне сенімді түрде айналды.

Бұл шындыққа өмірдің барлық жақтарының — экономикалық, материалдық, рухани, семьялық қатынастардың — барған сайын интернационалдана түсуі тән болып отыр. Жүзден астам ұлттар мен халықтардың өкілдері тату-тәтті туысқан семьяда өмір сүріп, коммунизм игілігі үшін еңбек етіп жатқан көп ұлтты республикамыздың қазіргі болмыс-ақиқаттарының дамып, өзара баюына жәрдемдесетін ұлтаралық қатынас тілі — орыс тілін ерікті түрде жаппай меңгеру маңызды факторға айналып отыр.

Бұл әрі қуанышты, әрі айдан анық жәйт.

Алайда будан басқа да бір айқын нәрсе бар, ол — жаңағы болып жатқан өзгерістердің қоғамдық ғылымдарда, ең алдымен экономика ғылымында, философияда, социологияда, право тануда, демографиялық зерттеулерде осы кезге дейін, өкінішке қарай, өте нашар бейнеленіп, практикаға жеткілікті жол таба алмай келе жатқандығы.

Бұл жерде де жоғары талапшылдық білдіріп, терең талдау мен жүйелі іс-қимылға көшетін мезгіл, Ю. В. Андропов жолдас өте орынды атап көрсеткендей, даурықпа уәделерге емес, шын мәніндегі творчестволық іске бейімделетін мезгіл жетті.

Идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмыс жөніндегі міндеттерді жүзеге асыру тұрғысынан алғанда Марксизм-ленинизм институтының Қазақстан Компартиясының Орталық Комитеті жанындағы филиалының маңызы зор екені күмәнсіз. Ол Қазақстан Компартиясының тарихы жөнінде бірсыпыра тиянақты зерттеулер әзірледі, марксизм-ленинизм классиктерінің шығармаларын аудару, партиялық жұмыс тәжірибесін қорыту жөнінде көп іс тындырды.

Алайда қазіргі кезде филиал директоры Ахметов жолдас бастаған оның бірқатар жетекші мамандары өздерінің бірсыпыра жұмыс уақытын Алматының әртүрлі оқу орындарында өткізуде, бірақ эсте де қоғамдық негізде емес. Соның салдарынан өздерінің жоспары зардап шегіп, жекелеген тақырыптар жылдан жылға ауыстырылып келеді. Творчестволық мүмкіндіктері толық күшімен пайдаланыла алатын және пайдаланылуға тиісті мекеменің іскерлік беделіне осының бәрі септігін тигізіп отырған жоқ.

Баяндамасының келесі тарауын Қонаев жолдас идеологиялық процесті басқарудың формалары мен әдістерін одан әрі жетілдірудің, саяси-тәрбие және шаруашылық-ұйымдастырушылық қызметтің шынайы бірлігін қамтамасыз етуге бағытталған байыпты кадр саясатының актуальды мәселелеріне арнады.

Мұнда көп нәрсе барлық дәрежедегі партия комитеттерінің, олардың бірінші секретарьларының, сондай-ақ идеология мәселелерімен шұғылданатын секретарьларының беделі мен біліктілігіне, идеологиялық бөлімдердің, соның ішінде Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің насихат және үгіт, мәдениет, ғылым және оқу орындары, шетелдермен байланыс бөлімдерінің мақсатты қызметіне байланысты болатыны ерекше атап көрсетілді.

Жақында Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің Бюросы Орталық Комитеттің Насихат және үгіт бөліміне (Шестаков жолдас) жұмыста біркатар елеулі кемшіліктер мен олқылықтар жіберіліп отырғанын барынша ашық көрсетті.

Барлық деңгейдегі идеологиялық жұмыста «алаулау» мен «жалындаудың», шаралар белгілеудің ғана емес, сонымен қатар заман тынысын сергек сезінудің, күрделі мәселелерден жалтармаудың, өзін жариялылықтан, сын мен өзара сыннан қорғаштамаудың, әрқашан да идеологиялық өмірдің қалың ортасында болудың зор маңызы бар.

Айталық, өзі театр мен киноға жылдар бойы бармайтын, былайша айтқанда, «көрпесін қымтай жамылып» керден кеткен, бірақ оның есесіне ақылгөйсіп, тіпті ақырып-жекіріп бұйрық беру әдетінен арыла алмаған қызметкерден көп нәрсе күтуге бола ма. Жоғары мәдениеттілік орнына — дөрекілікке, байсалдылықпен түсіндіру орнына —ақырып-жекіруге, әкімгершілікке салынуға болмайды.

Баяндамада осының дәлелі ретінде Актөбе, Торғай, Целиноград, басқа да біркатар облыстық партия комитеттері мен аудандық партия комитеттерінің өз міндетін тым тар мағынада түсінетін, адамдармен тікелей коллективтерде кездесу, өз бойында қарым-қатынастың жоғары мәдениетін тәрбиелеу, білімін тереңдету үшін жанын қинап жатпайтын жекелеген басшы қызметкерлері атап-атап айтылып, қатты да орынды сыналды, мұндай кемістіктер олардың беделіне, ал ең бастысы — жұмыстың нәтижесіне тіпті де игі ықпал жасамайды.

Идеологиялық бөлімшелердің және оларға тікелей жауапты қызметкерлердің қызметін олардың өмірмен нақты байланысы тұрғысынан қарап, талдау жасайтын, сөйтіп, былайғы жерде жұртшылық пікірін белсене пайдалана отырып, идеологиялық жұмысты дүрбелеңсіз, асығып-аптықпай байсалды, қатаң ғылыми, реалистік негізде жүргізетін партия комитеттері дұрыс істейді. Бұдан тек пайда көреміз.

Ю. В. Андропов жолдастың «Карл Маркс ілімі және СССР-дегі социалистік құрылыстың кейбір мәселелері» атты мақаласында: «Біз өзіміздің қай тұста тұрғанымызды парасаттылықпен көре білуіміз керек» деп ерекше атап көрсетуі тегін емес.

Бізде орын алып отырған проблемалар толық шешуге болады деп ойлаймыз, бұл үшін көптеген аса тиімді тәсілдер бар.

Солардың бірі — кез-келген буындағы комитеттер үшін тиімдісі — идеологиялық жұмысты перспективалық және ағымдық жоспарлау ісі. В. И. Ленин сонау кездің өзінде-ақ «ұзақ дәуірге арналған және елеулі табысқа жетуді көздейтін жоспарсыз жұмыс істеуге болмайды» деп атап көрсеткен болатын.

Мейлінше әділетті және ескірмейтін нұсқау. Алайда күні бүгінге дейін мұны орындау кейде ағымдағы іспен, белгілібір шаралардың асығыс жасала салған жиынтығымен алмастырылады. Жергілікті жерлерде бұлардың сапасына нұқсан келтіре отырып, кейде тіпті парасатқа кереғар сан қуйттеумен әуестенушілік бар. Кейде жоспарға, ал содан кейін шешімге Ильф пен Петровтың қаламына лайық небір ғажайып істер де енгізіледі.

Шешен жақында партия документтерімен және хаттармен жұмысты жақсарту жөнінде республикалық семинар-кеңес өткізілгенін еске сала келіп, бұл мәселелерде салдыр-салақтық пен шала сауаттылыққа жол беруге болмайтындығын атап көрсетті.

Мына нәрсені де ұғып алу керек, деді бұдан кейін Қонаев жолдас, жоспар мен шешім қаншама тамаша болғанымен, олар өздігінен «жұмыс» істемейді. Олардың орындалуына табандылықпен күш салу керек. Солтүстік Қазақстан, Көкшетау, Қарағанды облыстық партия комитеттерінде жоспарлар мен пайдалы шешімдер жетерлік, бірақ олардың көпшілігін жүзеге асыру бетімен жіберілген. Мұның себебі көбіне-көп облыстық және аудандық партия комитеттерінің идеологиялық мәселелермен айналысатын секретарьларының өздерінің формализмге жиі жүгінетіндігінде, ал одан неғұрлым тезірек арылу керек.

Коммунистер мен партияда жоқтарды идеялық және адамгершілік жағынан шыңдау мәселелеріне партия комитеттері ұдайы назар аударып отыруға тиіс.

Баяндамашы еңбекшілердің хаттары мен ауызша өтініштеріне, олардың сауалдарына, ұсыныстары мен ескертпелеріне неғұрлым мұқият қарау жөніндегі партия талаптарына ерекше көңіл бөлді. Азаматтардың хаттарымен және өтініштерімен жұмыс істеуде партиялық талаптарды өрескел бұзғаны үшін Орал қалалық атқару комитетінің председателі Төлебаев жолдасты қатаң жазалап, Орал облыстық партия комитетінің бюросы дұрыс істеді.

Орынды сынды барынша көтермелеп, игі өнеге күшін қолдап отыру, жауапсыз адамдар тарататын әртүрлі жала мен мылжың сөзді үзілді-кесілді тыю, домалақ арыз жазушыларға, өзге де жалақорларға ымырашылдық жасамай, қолда бар құралдардың бәрін, оның ішінде заң күшін пайдалану мейлінше маңызды.

Баяндамада коммунистік моральға кереғар көріністерге қарсы күресте право қорғау органдарының атқаратын ролі атап айтылды.

Милиция, прокуратура, халық соттары жұмысының сапасы сөзсіз өскенімен, кей жерлерде бұл жұмысты әзірге қанағаттанарлық деп санауға болмайды. Мұнда түрлі заңсыздықтар, сөзбұйда, бюрократизм және тіпті пара алу оқиғалары жойылған жоқ. Мәселен, жақында пара алғаны үшін Алматы қаласындағы Совет ауданының бұрынғы халық судьясы Дүйсебаева, ішкі істер органдарының бұрынғы қызметкерлері Сытдықов пен Лещенко сотталды.

Павлодар облыстық партия комитетінің бюросы азаматтардың өтініштеріне мейірімсіздікпен қарағаны үшін ішкі істер басқармасының бұрынғы жауапты қызметкері Вальтерді КПСС қатарынан шығарды және бірқатар лауазымды адамдарды қатаң жазалады.

Шымкент облысындағы істің жайы әзірге онша мәз емес.

Ішкі істер министрлігінің (Платаев жолдас), республика Прокуратурасының (Сейітов жолдас), Юстиция министрлігінің (Жүсіпов жолдас) өздеріне бағынышты ұйымдарда үлгілі тәртіп орнатуы, право бұзушылықтың барлық түрлеріне қарсы күресті күшейтуі, жұртшылықпен, бұқаралық информация құралдарымен байланысты нығайтуы керек.

Жолдастар! Жаңа адамды тәрбиелеуде, социализмнің іргелі қазыналарын жасауда, насихаттауда және орнықтыруда творчестволық одақтар, өнер мен мәдениет мекемелері маңызды орын алады. Бұлар біздің суреткер интеллигенциямыздың жауынгер авангарды. Сондықтан партия ұйымдары оның идеялық бағытына белсенді түрде ықпал етуі, жұрт таныған шеберлермен творчестволық жастар ынтымақтаса жұмыс істейтіндей ахуал туғызуы керек.

Дұрысын айтсақ, бізде нақ осылай болып та отыр.

Қазақстанның көптеген әдебиетшілері, музыканттары, композиторлары, суретшілері, актерлері, сәулетшілері, архитекторлары творчестволық кемелдік жолына берік түсіп, Бүкілодақтық және халықаралық аренаға сенімді түрде шықты.

Бірақ әсіресе мәдениеттердің интернационалдану және өзара баю процесі жандандырылып жатқан қазіргі кезде олардың қолынан келетін нәрсенің бәрі бірдей істелген жоқ. Осы тұрғыдан алғанда бізде тындырылған істің бәрі бірдей әлі де актуальды және толық құнды емес.

Біздің қоғамымыздың экономикалық қана емес, сондай-ақ рухани потенциалын да айқын еселеген қаһармандық тың эпопеясына келесі жылы 30 жыл толады. Алайда кейбір әдебиетшілердің туындыларында осы кезге дейін эпопеяны терең ұғыну емес, керісінше сырттан келген мейманның үстірт көзқарасы басты орын алып отыр. Өмір (тың игерушілердің ғана өмірі емес) кейде тартыссыз күйкі тіршілік не болмаса бірыңғай жаппай тәуекелшілдік қалпында көрсетіледі, бұл мүлдем дұрыс емес. Жекелеген прозаиктер өте күмәнді қақтығыстар іздеумен әуестенеді, кездескен нәрсенің бәріне сүрінетін келеңсіз жандардың күңгірт характерлерін бейнелейді. Өкінішке қарай, мұндай арзан қол дүниелерді әдебиет сыны байқамайды.

Жазушылар одағының (Молдағалиев жолдас) қызметі туралы Қазақстан Компартиясының соңғы екі съезінде, Орталық Комитеттің бірқатар пленумдарында жеткілікті түрде егжей-тегжейлі айтылды.

Сол айтылғандар әлі де күшінде.

Біздің әдебиетшілеріміз болашақтың көбінесе қазіргі кездің материалынан жасалатынын түсінер, заманымыздың әлеуметтік және моральдық бейнесін әділ бейнелеп, КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумы шешімдерінің ойдағыдай орындалуына белсенді түрде жәрдемдесу үшін қажет нәрсенің бәрін істер деп сенгіміз келеді.

Осы тілекті біз барлық творчестволық одақтарға, ұйымдарға, мекемелер мен коллективтерге және, әсіресе театр коллективтеріне арнаймыз. Өйткені біздің театрларымыздың репертуар саясаты кейде түсінбестік туғызып отырғаны құпия емес. Тарихи-революциялық және осы заман тақырыбын толғайтын жарқын спектакльдерге, отандық және дүниежүзілік классикаға жол бермей, кейде сахнаға кембағал пьесалар мен жеңіл-желпі қойылымдар еніп кетеді. Кейбір облыстық (және тіпті республикалық) театрларға көрермен мүлде бармайды, мұны «Советская культура» және «Ленинская смена» газеттері әділ атап көрсетті.

Қазақ театр қоғамы (Мәмбетов жолдас) Мәдениет министрлігімен (Еркінбеков жолдас) бірлесе отырып, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің Бюросында елеулі түрде талқыланған мәселелермен тікелей жиірек шұғылданғаны жөн болар еді.

Кинематография жөніндегі мемлекеттік комитет (Сүлейменов жолдас) пен Кинематографистер одағы (Ғабитов жолдас) көркем киноның артта қалуына алаңдаушылық білдіруде. Осы артта қалушылықты жою үшін онда көп нәрсе істелуде. Бірақ әзірге біздің актерлеріміз Москваның жаңа фильмдеріне, қырғыз, тәжік ленталарына ықыласпен түсіп келеді және бір-бірлеп емес, топтана қатысады. Белгілі «Ақ шаман» атты үш сериялы телефильмге біздің он бір артисіміз қатысқан екен. Бұл жақсы-ақ. Әйтсе де мынаны естеріңізге сала кетейік: «Қазақфильм» студиясының (Таукелов жолдас) есте қаларлық өз туындылары қайда? Әлде жоғары лигадан шығып қалған «Қайраттың» кебін киіп, ол да жалпыодақтық көкжиектен түсіп қалды ма?

Көптеген телехабарлар (Хасенов, Смайылов жолдастар), «Қазақтелефильмнің» (Ахметов жолдас) киноленталары үстірт.

Үстіміздегі жылғы октябрьде Алматыда телевизиялық фильмдердің Бүкілодақтық X фестивалі өтеді. Соған лайықты фильмдер бізден де табылғанын қалар едік.

Суретшілер одағындағы (Ниязбеков жолдас) жағдай жақсартуды қажет етеді. Оның кейбір мүшелері творчестволық ізденістен гөрі әр түрлі өсек-аяндарға көбірек уақыт кетіреді.

Кейбір шеберлерге қарапайым талғам мен ұстамдылық сезімі жетіспейді. Целиноград суретшілерінің бірі өзінің юбилейлік экспозициясында көрерменге қарай бадырайтып бармағын шығарып тұрған ұлы Пикассоның суретін салып қойыпты. Сыншылар болса, жаңағы суретшіні жер-көкке сиғызбай мақтаған, ал шындығында талапшыл әділ әңгіме жүргізу қажет еді.

Көріп отырсыздар, ненің жақсы, ненің жаман екенін барлық жерде бірдей ұғына бермейтін сияқты.

Республика Композиторлар одағы (Рахмадиев жолдас) өз жұмысында кейде халықтың музыкалық творчествосын, классикалық мұраны нашар пайдаланады, қазіргі музыка мәдениетіндегі бар жақсының өзін жеткіліксіз насихаттайды.

Соның салдарынан «бос орын» алуан түрлі сүреңсіз дүниелермен толтырылады.

Қазақконцерт (Бекбаев жолдас) Мәдениет министрлігінің рұқсатымен атақ-даңқы күмәнді неше түрлі «даңғыра» ансамбльдерге айқара есік ашқан.

Қарағанды, Жезқазған, Көкшетау облыстарының дыбыс жазатын студияларында контрабандалық арзанқол арнайы дискілердің көшірмесі көп тиражбен көбейтіле береді, ал Целиноградтың, Оралдың, Шевченконың, Шымкенттің дискоклубтарында ондай жазбалар тіпті суретпен көркемделіп отырған. Осының бәрі облыстық, аудандық мәдениет басқармаларының, комсомол ұйымдарының толық «бейтараптығы» жағдайында орын алып келеді. Көптеген облыстық, аудандық партия комитеттерінің насихат және үгіт бөлімдері, секретарьлары, право қорғау органдары, бұқаралық информация құралдары да адамгершілік нигилизмінің тұрпайы жандайшаптарына қарсы күрестен іргені аулақ салған. Ал шындығында, айталық, Алматы қаласындағы Совет ауданының прокуратурасы сияқты, оларға ымырашылдық жасаудың керегі жоқ.

Бізге жат идеологиялық өнімнің бір бөлігі шетелдік туризм арналары арқылы өтеді. Кәсіподақтардың Қазақ республикалық советінің (Тұрысов жолдас) шетелдік сапарға баратын адамдарды іріктеуге неғұрлым қатаң қарағаны, ондай сапарларға совет азаматы деген жоғары атаққа кір келтіретін, саяси деңгейі тайыз, пайдақұмар, жымысқы адамдардың жіберілуіне жол бермегені жөн.

Жүзге жуық мемлекеттің жұртшылығымен байланыс жасап отырған шетелдермен достық және мәдени байланыс жөніндегі Қазақ қоғамы (Қалиев жолдас), өз қатарына екі миллионнан астам адамды біріктіріп отырған республикалық Мәдениет ескерткіштерін қорғау қоғамы (Әлімжанов жолдас), басқа да қоғамдық ұйымдарымыз пәрменді идеологиялық шаралар тұрғысынан алғанда көп нәрсе істеп келді және одан да көп нәрсе істей алады.

Бір сөзбен айтқанда, ойлы, пәрменді жұмысты барлық позициялар бойынша формальды түрде емес, қайта іс жүзінде күшейтіп, бұл жұмыста КПСС XXVI съезінің, Қазақстан Компартиясы XV съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының белгілі қағидаларына түгелдей сүйену маңызды.

Жолдастар! Жаңа адамның рухани және адамгершілік бейнесін қалыптастыруда бұқаралық информация және насихат құралдарының мағызы зор. Қазақстанда бір жолғы тиражы жеті миллион данадан астам жүздеген газеттер мен ондаған журналдар шығады. Жаңа кітаптардың жыл сайынғы тиражы 37 миллион данаға жетеді. Барлық облыстардың өзіндік радиохабары, он облыстың телевизиясы бар.

Бұқаралық информация құралдарының, кітап шығару ісінің творчестволық және полиграфиялық дәрежесі елеулі түрде артқанын теріске шығаруға болмайды.

Республиканың байырғы әдеби-көркем басылымдарының бірі «Простор» журналының (Ларин жолдас) ойдағыдай қызметі жақында Халықтар Достығы орденімен атап өтілді.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь және 1983 жылғы июнь Пленумдарының шешімдерін «Қазақстан коммунисі» (Мамажанов жолдас), «Партийная жизнь Казахстана» (Артемьев жолдас), «Сельское хозяйство Казахстана» (Дудкин жолдас) журналдарының коллективтері дұрыс қабылдап, еліміздің Азық-түлік және Энергетика программаларын орындауға байланысты проблемаларды неғұрлым терең ашып көрсетуді басты орынға қойып отыр.

«Ленинская смена» (Подгорбунский жолдас), «Индустриальная Караганда» (Игнатов жолдас), «Фройндшафт» (Вайдман жолдас), «Коммунизм туғи» (Назаров жолдас), «Ленин кичи» (Хан жолдас) және басқа газеттердің таңдаулы басылымдары жұртшылықтан жақсы баға алды.

Бірақ партия бізді марапат сөзге емес, қайта қатаң талғампаздық пен сынға бағдарлап отыр. Сондықтан республикалық және облыстық баспасөзден бастаған жөн болар. Оның жұмысында айдан анық кемшіліктер осы кезге дейін жойылған жоқ.

Кейбір журналистер, тіпті редакторлардың өздері де республикада, облыста, қалада, ауданда не болып жатқанын білмейді. Ал істеліп жатқан, КПСС XXVI съезінің және Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін практикада жүзеге асыру тұрғысынан мейлінше жарқын көрсетуге лайық жұмыстар көп-ақ.

Мәселен, өткен творчестволық жылдың мардымсыз қорытындысы мынадай—республика журналистеріне бірде-бір одақтық сыйлық берілген жоқ. Бұл жерде республика Журналистер одағының жылдар бойғы бойкүйездігі де әсер етті.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің өткен пленумында, сондай-ақ одақтық баспасөзде («Журналист», 1983 жыл, № 1) республикалық партия газеттерінің (Қыдырбекұлы, Устинов жолдастар) экономиканың актуальды мәселелері жөнінде жариялаған кейбір материалдарының саяздығы атап өтілді.

Өкінішке қарай, олқылықтар азайған жоқ қайта көбейе түсті.

«Учитель Казахстана» (Набоков жолдас), «Коммунизм жолы» (Телеуов жолдас), «Рудный Алтай» (Капустин жолдас) газеттері, «Кооператор Казахстана» журналы (Бержбицкий жолдас) таптаурын ізден бір жерімейді, іскерлік сыннан қорқады.

Жарияланатын материалдың мейлінше ақиқат болуын мүлтіксіз сақтау керек. Ал кейде тіпті күлкілі жағдайлар да болады.

Облыстық газеттердің бірі Алматыда салмағы үш килограмдық дәу алма өсірілді деген хабар беріпті. Ал Қазақстан информация агенттігі бірінші апрельдегі бұл әзілді түсінбей, оны жедел таратып жіберді де, қазір ҚазТАГ-тың тамаша «алма ағашының» тұқымы мен көшетін алғысы келетін бағбандар өтінішінен бас көтере алмайсың.

Нақты жағдай бұқаралық информация құралдарының кінәсінсіз-ақ бұрмаланатын сәттер де кездеседі. Мәселен, жуырда туысқан елдердің бірінде Қазақстан туралы жарияланған материал осылай болды. Оның тілшісі Қазақ ССР Сыртқы істер министрлігінен (Есенәлиев жолдас) алынған информацияны пайдаланғаны анықталды.

КПСС Орталық Комитетінің Пленумында атап көрсетілгеніндей, бұқаралық информация құралдары еңбекшілерге коммунистік тәрбие беру мен оларды ұйымдастырудың, партияның ішкі және сыртқы саясатын идеологиялық жағынан қамтамасыз етудің пәрменді құралы, шынайы халықтық трибуна болып отыр. Баспасөзге, телевизия мен радиоға білгір басшылықты күшейтудің маңызды екені ерекше айтылды. Бірақ, өкінішке қарай, бұқаралық информация құралдарының жұмысына мүлдем көңіл бөлмейтін, редакторды тек кезекті «жәукемдеу» үшін ғана шақыратын немесе, керісінше, оларға ұсақ-түйек қамқорсынумен әуестенетін, редакцияларға әртүрлі бөгде тапсырмаларды үйіп-төгетін партия комитеттері де бар.

Ақтөбе, Шығыс Қазақстан, Қызылорда, Солтүстік Қазақстан, Целиноград, Маңғышлақ облыстық партия комитеттері өз баспасөзіне назарды мүлде әлсіретіп жіберген.

Журналистердің еңбегі мен тұрмысына жағдай туғызу жөнінде барлық жерде бірдей қамқорлық жасалмайды. Көптеген партия органдары журналист кадрлары резервінің, оларды қайта даярлаудың мәселелерін орағытып өтеді, ал мұның өзі бұқаралық информация құралдарының творчестволық деңгейіне теріс әсерін тигізеді.

Республиканың жетекші газеттері мен журналдарының, ҚазТАГ-тың кешіргісіз енжарлығы салдарынан Қазақстан өмірі одақтық және прогрестік шетелдік баспасөзде әзірше біздің қалағанымыздан әлдеқайда әлсіз көрсетілуде.

Жолдастар! Партия журналистерді әрқашан бағалап келді және бағалап отыр. Іс жүзінде олардың бейнеті көп еңбегі партия жұмысының әрқашан да ажыратылмас бір бөлігі болды және бола бермек. Сондықтан кейбір басшылардың баспасөздің, телевизияның, радионың әділ сынына шамшылдық білдіріп, оған дүрсе қоя беретіні, бұл жерде істің мүддесін ойламай, ведомстволық намысты қорғайтыны таңдандырады. Мәселен, атап айтқанда, «Госкомсельхозтехникада» (Егоров жолдас), Тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық министрлігінде (Чернышов жолдас), Алматы қаласындағы Әуезов аудандық партия комитетінде (Зуев жолдас) осылай істеледі.

Қарағанды, Ақтөбе, Гурьев, Целиноград облыстарында сын мақалалар көбінесе аяқсыз қалдырылады.

«Ара — Шмель» сатиралық журналының редакциясына Ауыл шаруашылығы министрлігіндегілер мынадай мазмұнда жауап қайтарған: біздің министрлік сіздердің журналыңызды өкінішке қарай, жаздырып алмайды, сондықтан өздеріңіздің мақалаларыңызбен, ескертулеріңізбен мазаны ала бермеңіздер.

Ол ол ма, кейде орынды сыннан кейін қырсыз адамдар қызметте жоғарылап кетеді. «Партийная жизнь Казахстана» журналы (1983, № 6), «Огни Алатау» газеті (1983, 29 июнь) осындай фактілер туралы хабарлады.

Шымкент облыстық атқару комитеті үш жылдан бері «Сарыағаш» курортының проблемалары жөніндегі сын мақалаларға көңіл бөлмей келеді.

Мұндай жағдайда сынды күшейтуге шақыру жай сөзге айналып кетуі мүмкін, ал бұған жол беруге мүлдем болмайды.

Кітап басып шығару ісіне де неғұрлым талапшылдықпен қарайтын уақыт жетті. Көрмелер мен конкурстарда, оның ішінде халықаралық көрмелерде біздің баспаларымыз талай рет жүлделер мен дипломдар алып жүр. Олардың ішінде «Жазушы» (Жұмабаев жолдас), «Жалын» (Найманбаев жолдас), «Қазақстан» (Сыздықов жолдас) және басқа баспалар бар. Бұл — қуанышты. Кітаптар, альбомдар, сувенирлік басылымдар дүниежүзілік стандарттар дәрежесіне көтерілді. Бірақ көрмелік үлгілер мен жаппай шығарылатын өнімдерде әзірше түбегейлі айырмашылық бар. Сондықтан Баспа, полиграфия және кітап саудасы істері жөніндегі мемлекеттік комитет (Елеукенов жолдас), Мемлекеттік жоспарлау комитетінің (Мұхамед-Рахимов жолдас) және Мемлекеттік жабдықтау комитетінің (Таңқыбаев жолдас) көмегімен бұл айырмашылықты жою үшін қажет нәрсенің бәрін істеуге тиіс.

Арзандатылған шимай-шатпақтар магазиндер мен қоймалардың сөрелерінде ондаған жылдар бойы шаң басып жатады. Мұның өзі оқырмандар сұранымын зерттеу ісінде, тираж саясатында олқылықтар бар екенін көрсетеді. Алматыда баспасөз калашығының құрылысын аяқтайтын, совхоздар мен колхоздардың орталық мекендерінде мамандандырылған кітап магазиндері жүйесін құратын, кітап саудасын ретке келтіретін уақыт болды. Бұл мәселелерді іс жүзінде шешудің толғағы әлдеқашан жетті.

Жолдастар! Дене тәрбиесін жетілдірумен үйлесімді ұштастырмайынша жеке адамның рухани мәдениетін дамыту мүмкін емес. Қазақстанның көптеген спортшылары мен командалары бүкілодақтық және дүниежүзілік аренаға шығып, миллиондаған адамдардың жүрегінен орын алып, ілтипатына бөленді.

Бірақ кейде өте бір түсініксіз жағдайлар болып жүр. Мәселен, альпинизмді алыңыз. Қазақстандықтар совет командасының құрамында Эверест шыңын ойдағыдай бағындырды. Ал таулары көп біздің республикамыздың өзінде альпинизмнің базасы ойдағыдай емес. Орта Азия әскери округі мен Шығыс шекара округінде альпинизмге көңіл аз бөлінеді. Тау шаңғысы спортының, теннистің, жеңіл атлетиканың және, әлбетте, футболдың, сондай-ақ спорттың кейбір әскери-қолданбалы түрлерінің жағдайын түзететін мезгіл жетті.

Физкультура-спорт қозғалысында рекорд қана маңызды емес. Күні бүгінге дейін бірқатар облыстарда, мәселен, Гурьев және Орал облыстарында физкультурамен үзбей шұғылданатын адамдардың саны республикалық және одақтық орташа көрсеткіштен төмен болып отыр. Жаңадан құрылған «Жастар» қоғамының да өзін көрсететін уақыты жеткен сияқты.

Жамбыл қаласындағы орталық «Химик» стадионындағы спортшыларға арналған қосалқы бөлмелерге шамадан көп штаттары бар әртүрлі спорт мекемелері жайғасып алған. Демалыс және мереке күндері стадион қаңырап бос тұрады. Оған тіпті мектеп оқушыларын да жібермейді. Міне осыдан келіп спорттың орнына қағаздар мен анықтамалар жайлайды. Бұл — мүлде жарамсыз жағдай.

Барлық партия, совет, кәсіподақ, комсомол органдары, физкультура және спорт жөніндегі комитет (Ақпаев жолдас), Кәсіптік-техникалық білім жөніндегі мемлекеттік комитет (Машкунов жолдас), Оқу министрлігі (Балахметов жолдас), Жоғары және арнаулы орта білім министрлігі (Нәрібаев жолдас), ДОСААФ Орталық Комитеті (Байтасов жолдас) және басқалары физкультура мен спорттың материалдық-техникалық базасын кеңейте отырып, олардың шын мәніндегі бұқаралылығын қамтамасыз етуі керек.

Жолдастар! Республикада мәдениет мекемелерінің айтарлықтай базасы жасалды, бірақ ол КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында тұрмыстың, мінез-құлықтың мәдениеті деп аталғандай мағынада барлық уақытта бірдей пайдаланыла бермейді.

Шынында да, біз мәдениеттің материалдық құралдарының бүкіл кең арсеналын — клубтар мен мәдениет сарайларын, кітапханалар мен театрларды, сурет галереялары мен стадиондарды әрбір адам пайдалана алатынын барлық уақытта бірдей лайықты бағалай бермейміз. Олардағы көптеген шаралардың ешбір жүрек жылуынсыз, есеп бергенде белгі соғу үшін ғана өткізілетіндігі өте өкінішті-ақ.

Көкшетау, Маңғышлақ, Қызылорда және әсіресе Целиноград облыстарында кейде әртүрлі сылтаулармен творчестволық дайындығы мол коллективтердің гастролінен бас тартады.

Солтүстік Қазақстан, Семей, Шығыс Қазақстан облыстарындағы бірқатар мәдениет мекемелерінің жағдайы мәз емес. Түрлі музейлер, мемориалдық орындар мен ескерткіштер мәдени-ағарту жұмысында нашар пайдаланылады. Талдықорған облысындағы (Тыныбаев, Курганский жолдастар) Черкасск қорғанысы батырларының музейі мен ескерткішіне тиісті қамқорлық жасалмай отыр. Кейбір жерлерде архив ісі (Байжанов жолдас) салақсытып жіберілген.

Әрбір мәдениет ошағының, әрбір мемориалдық орынның, ежелгі немесе бертіндегі қаһармандық тарихымызға қатысты ескерткіштердің пайдалы идеологиялық әсерін күрт арттыру үшін бізде мүмкіндіктер бар. Сондықтан бұл жұмысты кейінге қалдырмай, ерекше жарлық күтпей-ақ, барлық инициативалы, білгір мәдениет қызметкерлеріне формальді емес, нағыз партиялық қолдау, пәрменді көмек көрсете отырып, жалпы күш-жігермен жүргізу керек.

Саяси-тәрбие және мәдени-бұқаралық жұмыс әлсіретілген жерде діншілер бас көтереді. Атеистік жұмыстағы жайбарақаттықты пайдаланып, олар Қарағандыда, Петропавлда, Семейде, Оралда, Павлодарда, Алматыда едәуір жандана түскен.

Жер-жерде, мәселен, Талдықорған, Жамбыл, Шымкент облыстарында діншілдіктің шынайы жағдайына күні бүгінге дейін терең талдау жасалмай келеді, бұл Тотанов жолдас басқаратын ведомствоның, оның жер-жердегі уәкілдерінің керенаулық көрсетуінен болып отыр.

Бірқатар жерлерде дінге сенушілермен әдепті жұмыс жүргізу орнына әкімгершілік әдістері қолданылады. Қазақстан Компартиясының XV съезінде атап өтілгеніндей, біз атеистік тәрбиенің формалары мен әдістерін жетілдіріп, дінге сенушілермен жеке жұмыс жүргізуді күшейтуге, діни ғұрыптарға жаңа советтік дәстүрлер мен салттарды кеңінен қарсы қоюға тиіспіз. Бұл істе уақыт сынынан өткен символдар да, сондай-ақ революциялық, жауынгерлік, еңбек дәстүрлеріне негізделген жаңа салттар да маңызды. Тек осы жағдайда ғана баянды табысқа жетуге болады.

Партия және комсомол органдарының, жоғары мектептің, бүкіл педагогикалық активтің, сондай-ақ «Білім» қоғамының көмегімен ауызша саяси үгіт, лекциялық насихат саласында көп жұмыс жүргізу керек. Лекциялардың сапасы біршама жақсарды. Алайда құрылысшылар, транспортшылар мен байланысшылар арасында, жастар жатақханаларында, мал жайылым учаскелерінде лекциялар жеткілікті оқылмайды.

Республикалық «Білім» қоғамындағылар (Төлепбаев, Шманов жолдастар), сірә телевизия мен радио бар, демек, бұл жұмысты жайлап жүргізуге болады деп санайтын сияқты. Бұл қоғамның көптеген мүшелері жылдар бойы лекция оқымайды.

Оқылатын лекциялар іс жүзінде рецензияланбайды. Міне осыдан келіп адал еңбеккерлерге тәртіп туралы, арақ ішпейтіндерге — ішкіліктің зияны туралы, дінге сенбейтіндерге — құдайсыздық туралы жаттанды сөздер соғатын әртүрлі кезбелер пайда болады. Мұндай халтурадан арылатын уақыт жетті.

Сондай-ақ мынадай мәселе де орынды қойылып отыр: біз буржуазиялық жалған мәдениеттің көріністерімен ессіз елігу фактілеріне баспасөзде де, өмірде де тойтарыс беріп, КПСС XXVI съезінің шешімдері талап еткеніндей, идеялық бейқамдықтың, адамгершілік азғындықтың қандай да болсын түрлеріне тыйым салуымыз керек.

Біз өзіміздің теориялық, идеологиялық компасымызды көздің қарашығындай сақтап, оны әрдайым назарда ұстауға, жат қолдардың бізді лениндік дұрыс бағыттан тайдыруға тырысып, оған бисаясаттық пен идеясыздықтың айбалтасын жұмсауына жол бермеуге міндеттіміз.

Бізде, деп көрсетті Қонаев жолдас, диалектикалық-материалистік дүниетанымға, совет халқының даңкты революциялық, жауынгерлік және еңбек дәстүрлеріне сүйене отырып, жаңа адамды—әлеуметтік жағынан жетілген, коммунистік жауапкершілігі зор, жоғары мемлекеттік дәрежеде ойлайтын, біздің ұлы мұраттарымызға шексіз берілген адамды лайықты тәрбиелеу үшін қажет нәрсенің бәрі бар.

Қай жерде принципті талапшылдық пен өзара құрмет ахуалын, өркөкіректік пен кінәмшіл өзімшілдіктің айықпас дертіне шалдыққандарға қарсы ымырасыздық ахуалын сенімді түрде жасасақ, сол жерде біз сөзсіз жаңа табыстарға жетеміз. Идеологиялық құралдардың аса бай қорын тиімді пайдалану үшін қазір принципсіз топшылдық пен науқаншылдық емес, нағыз ынтымақты, ленинше мүдделі және ұзақ мерзімді, жоспарлы жұмыс ауадай қажет.

КПСС XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының талаптарына сәйкес еңбекшілерді советтік патриотизм мен социалистік интернационализм рухында тәрбиелеуге мейлінше зор көңіл бөлу, бұл жұмыста Қазақстанның Россияға өз еркімен қосылуының 250 жылдығына, СССР-дің құрылуының 60 жылдығына әзірлену және оларды өткізу барысында жинақталған тәжірибені де кәдеге жарату керек.

Жастарға әскери-патриоттық, интернационалдық тәрбие беруге ДОСААФ ұйымдары, әскери комиссариаттар, азаматтық қорғаныс штабтары зор үлес қосуға міндетті. Жастарды Совет Армиясында қызмет етуге даярлаудағы олардың ролі ерекше маңызды. Отанымыздың, бүкіл социалистік достық одақтың мүдделері жауынгерлер қатарына тамаша даярлығы бар жастар келуін талап етеді.

Партия және комсомол ұйымдары, творчестволық, еңбек және оқу коллективтері Қызыл тулы Орта Азия әскери және Шығыс шекара округтерінің бөлімшелерімен, ішкі әскерлер жауынгерлерімен қамқоршылық байланысты кеңінен өрістетіп, жастар арасында жұмыс жүргізуге революция, соғыс және еңбек ардагерлерін белсендірек тартуы керек.

Жолдастар!

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының және СССР Жоғарғы Советі сессиясының материалдары біздің дәуірімізде нақ социализм халықаралық қатынастарда кінәратсыз негіздердің ең дәйекті қорғаушысы, бәсеңдік пен бейбітшілік мүдделерін, әрбір халықтың, бүкіл адамзаттың мүдделерін қорғаушы болып отырғанын бар дауыспен қуаттап берді.

Біздің саясатымыздың жоғары нәтижелілігі, жаңа дүние орнату практикасы дұшпандарымызға маза бермей, олар Вильямсбергтегі «үлкен жетіліктің» белгілі мәлімдемесі сияқты қып-қызыл өтірікке де баруда. Бірақ прогресшіл адамзат сөзге емес, нақты іске сенеді. Ал бұл істерді біздің партия, оның лениндік Орталық Комитеті жер бетіндегі барлық адал ниетті адамдардың игілігі үшін өзінің әділдігіне деген сеніммен жүргізіп келеді. Социалистік достық одақ елдерінің басшы саяси және мемлекет қайраткерлерінің кеше Москвада болған кездесуінің нәтижелері де осының сенімді айғағы болып табылады.

Ал бейбітшілік пен бәсеңдіктің жаулары «советтік әскери қатер» деген айқаймен есуастық жанталаса қарулануды өршітіп, «адамзат тарихының рабайсыз тарауы ретінде коммунизмді есептен шығарып тастау керек» деген сандырақ тезиске дейін барып отыр.

Бізді идеялық жағынан әлсіретіп, қарусыздандыру үшін, халықтардың достығын бүлдіру үшін олар советтік ең қастерлі ұғымдарға насихаттық шабуылды барынша күшейтуде, ең алдымен біздің жастарымызға ықпал ету үшін өшпенді «психологиялық соғыс» жүргізуде.

Қазақстандықтар муны өз мысалынан-ақ жақсы біледі.

Республикада көптеген советтік немістер, поляктар, корейлер, курдтар, басқа да ұлттардың өкілдері өмір сүріп, еңбек етеді. Міне осы тұрғыда реакцияшыл насихат Қазақстанға идеологиялық ықпал жасап, халықты жеке-жеке азғыруға тырысып бағуда. Соңғы кезде антисоветтік ұйымдар, сондай-ақ толып жатқан шетелдік католиктік және исламдық орталықтар тарапынан әртүрлі әрекеттер жиілеп кетті.

Осының бәрін және көптеген басқа жағдайларды біз өзіміздің идеологиялық және ұйымдастырушылық-саяси жұмысымызда дер кезінде ескеріп отыруға ұмтылып келеміз, бұл жұмыс К. У. Черненко жолдастың баяндамасында жақсы жағынан аталып өтті.

Қазақстандықтар жандайшап «жанашырлардың» өршеленген әрекеттерін батыл тойтарып тастайды, дұшпандық насихаттың барлық әрекеттеріне саяси және идеологиялық қырағылықты, бізге жат көзқарастарға бітіспес, толық ымырасыздықты қарсы қояды.

Біздің халықтарымыздың достығына нұқсан келтіруге тырысқан әрекеттерге келетін болсақ, біздің ұлы туысқандығымыздың мызғымас беріктігіне алдағы уақытта да ешкімнің күмәні болмасын. Қазақ халқы ұлы орыс халқымен өзінің қарым-қатынасын осыдан 250 жыл бұрын біржолата және мәңгілік айқындап алып, сол кезде-ақ Россияға өз еркімен қосылған. Ұлы Октябрь, советтік дәуір біздің туысқандығымызды мәңгіге баянды етті, бізді бүкіл ұлы Советтер Елімен туыстырды. Ал бұл туысқандықты енді дүние жүзінде ешнәрсе ешқашан да бұза алмайды. Бұл туысқандық —лениндік ұлт саясатының төл перзенті. Оған біз барлық істе, әрқашан шексіз адал боламыз.

Баяндамасының соңында Қонаев жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының баға жетпес маңызын, оның мәні идеологиялық жұмыс саласынан әлдеқайда кең екенін тағы да атап өтті.

Жаңа адамды тәрбиелеу жөніндегі біздің басты бағытымызды творчестволықпен байытқан Пленумның материалдары, деді ол, әрбір партия ұйымы үшін, әрбір коммунист үшін айбынды басшылық болуға тиіс. Бұл шешімдер біздің бәрімізді ерекше актуальды түйінді проблемаларға бағдарлайды, оларды нәтижелі шешудің ең пәрменді тәсілдері мен әдістерін беріп отыр.

Пленум қабылдаған қаулы, оның барлық материалдары, әсіресе Юрий Владимирович Андропов жолдастың сөйлеген сөзі барлық творчестволық мүмкіндіктерімізді барынша толық пайдалануымызға мейлінше игі ықпал ететіндігіне күмән жоқ.

Ұлы Ленин партиясы біздің алдымызға қойған міндеттерді ойдағыдай шешуге барынша көмектесу үшін идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысымызда әрқашан жақсы мағынасында мазасыз болайық, олқылықтарға төзбейік, жігерлі де білікті болайық.

Д. А. ҚОНАЕВ жолдастың қорытынды сөзі

Жолдастар!

Бүгін Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумында айрықша маңызды мәселелер қаралды.

Бұл мәселелерді талқылау біздің пленумға қатысушылардың барлығы да оларды бірауыздан мақұлдап, толық қолдайтынын айқын көрсетті.

Жарыссөз кезінде тек пікір алысып қана қоймай, сонымен бірге нақты ұсыныстар да айтылды. Олардың көбі тиісті орындарда іскерлікпен зерттеуге лайық, сондықтан оны дереу істеу керек. Сын ескертпелер бойынша да барынша тыңғылықты шаралар қолданған жөн.

Қалай болғанда да, бүгін осы трибунадан айтылған пікірлер КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдерін, Юрий Владимирович Андропов жолдастың келелі сөзінде айтылған нұсқауларды нақты жүзеге асыру жөніндегі практикалық жұмыстың табысты болатынына толық көз жеткізіп, көңілге кәміл сенімділік ұялатады.

Осынау практикалық жұмыс біздің бәріміздің алдымызға бұрынғыдан анағұрлым жоғары дәрежедегі проблемаларды қойып отыр.

Партияның арта түскен талаптары, қандай да болсын басқа құрылыстың шамасы жетпейтін істі социализм тарихтың өзіне бөліп берген мерзімі ішінде тындыра алғанын сенімді түрде дәлелдеп берген біздің қоғамның материалдық және рухани кемелділігінің қол жеткен дәрежесінен туындайтын талаптар нақ осындай.

Алайда тындырылған іс — тіпті де шек емес. Толысқан социализм үнемі жылжу мен өрлеу үстінде.

Бұл жерде сөз бен істің қатаң бірлігі, экономикалық және әлеуметтік саясаттың тығыз байланысы одан әрі сенімді түрде дамудың ең бірінші шарты ретінде ілгері орынға қойылады.

Міне сондықтан да біз идеологиялық мәселелерді республика мен елдің экономикасының, ғылымы мен мәдениетінің нақты міндеттерінен бөліп қарай алмаймыз.

Өз насихатымыздың «мейлінше ғылыми сипатта және мейлінше жұртқа түсінікті болуын» (Ленин) қамтамасыз ете отырып, біз даңғазалықтың, жалған жылтырақтықтың, даурықпалықтың, сынға қысым жасаудың қандай да болсын әрекеттерін батыл түрде тыйып отыруға міндеттіміз. Идеялық-тәрбие жұмысының бүкіл пәрменді күші, оның практикалық нәтижелілігі шыншылдықта және реализмге негізделген. Адамдар өз ісін толық коммунистік сеніммен, оның маңыздылығын терең түсіне отырып, атқаратын жерлердің бәрінде баянды табыс қамтамасыз етіліп, барған сайын еселеніп отырады. Ал бұған керісінше, айқын саналылық, белсенді азаматтық позиция, кәсіптік білгірлік, адамның өзіне-өзі талап қоюы және кешегіден бүгін жақсырақ жұмыс істеуге деген ықыласы болмайынша ешқандай табыс та болмайды.

Мұның еңбек коллективтерінің барлығына қатысы бар. КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының нұсқауларын орындаудан ешкім шет қала алмайды және шет қалмайды да.

Бұл нұсқауларды жүзеге асыра отырып, біздің бәріміз жалпыодақтық еңбек бөлісінде, үшінші жылдың және тұтас бесжылдықтың тапсырмаларын орындауда Қазақстанның ролі қазір қаншалықты елеулі екенін есте ұстауға міндеттіміз. Мұның ең алдымен біздің қуатты индустриямыз бен күрделі құрылысымызға қатысы бар. Республика бұл тұрғыдан жалпы алғанда өскелең жұмыс программаларын сенімді түрде орындап келеді. Өнеркәсіп салаларының көпшілігі тұрақты жұмыс істеуде. Құрылысшылардың таңдаулы бөлімшелері тамаша еңбек етуде. Ғылым мен озық тәжірибенің өндіріспен нығая түскен байланыстары көп пайда келтіруде.

Алайда бірқатар еңбек коллективтерінде уақыт рухы әлі де сезілмейді, жоспар тәртібі мен еңбек тәртібінің елеулі түрде бұзылуына, шикізат пен материалдардың едәуір ысырабына жол беріледі, жаңа қуаттар нашар игеріледі.

Осының барлығын, жолдастар, батыл жою керек. Алдағы уақытта үстіміздегі жылдың жоспарлары мен социалистік міндеттемелерін орындап қана қоймай, сонымен бірге едәуір асыра орындайтындай етіп жұмыс істеу өте маңызды. Біздегі әрбір облыс, әрбір аудан өнеркәсіп пен күрделі құрылыс саласындағы социалистік міндеттемелерді, кем дегенде, үстіміздегі жылғы 28 декабрьге дейін сөзсіз орындауға тиіс.

Тыңғылықты, екпінді және сапалы еңбек ету жөніндегі талап халық шаруашылығы мен басқарудың түп-түгел барлық салаларына, ғылымның, денсаулық сақтау мен мәдениеттің кез-келген учаскесіне, сауда, қоғамдық тамақтандыру, тұрмыстық қызмет көрсету, коммуналдық шаруашылық жүйелеріне — партияның XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдерін жүзеге асыру ісіне лайықты үлес қосуға тиісті адамдардың барлығына қатысты.

Жолдастар! Ауыл шаруашылығындағы істер жайында ерекше айтқым келеді. Ауа райы жағдайларының оған қаншалықты елеулі әсері тигенін өздеріңіз білесіздер. Әйтсе де, осыған қарамастан, республиканың совхоздары мен колхоздары бесжылдықтың басынан бері мемлекетке 27 миллион тоннадан астам астық сатты, күшті бидай дайындау жоспарын асыра орындады, күріш, жүгері дәнін, қара бидай, арпа, сұлы, бақша дақылдарын сату белгіленген тапсырмалардан едәуір асып түсті.

Объективті қиыншылықтар мал шаруашылығының кейбір салаларының көрсеткіштеріне әсерін тигізді.

Қазір облыстар мен аудандардың көпшілігінде жағдай жалпы алғанда жаман қалыптасып отырған жоқ. Сондықтан оны дереу пайдаланып қалу қажет, ол үшін жұмыстың ең тиімді формалары мен әдістерін қолдану, барынша зор күш-жігер жұмсап, түпкі нәтижелерге мүдделілік көрсету керек.

Мұның өзі ең алдымен астық өндірісіне қатысты. Биыл сүйікті Отанды Қазақстанның мол астығымен қуанту, егін егетін барлық облыстар мен аудандарда мүмкіндігінше астықты ең көп мөлшерде беру — біздің тікелей борышымыз және басты міндетіміз.

Оңтүстік облыстарда астық тәуір деп қазір сеніммен айтуға болады. Республиканың басты астықты алқабы — тың облыстарында да жағдай жаман қалыптасып жатқан жоқ.

Әрине, ауа райының жағдайларын күні бұрын кесіп айтуға болмайды, дегенмен өзімізге байланысты нәрсенің бәрін біз сөзсіз істеуге міндеттіміз.

Қазақстан Компартиясының Орталық Комитеті сіздердің бәріңізді республиканың мол астығы жолындағы күрес шын мәнінде бүкілхалықтық іске айналуына және сөзсіз көңілдегідей нәтижелермен аяқталуына белсене жәрдемдесуге шақырады!

Сонымен бірге біз мал шаруашылығының барлық салаларын одан әрі өрге бастыру және мал шаруашылық өнімін өткізу жоспарларын жүзеге асыру жөнінде қабылданған міндеттемелерді орындауға міндеттіміз.

Қолайлы жағдайды пайдалана отырып, жемшөп қоры жөнінде барынша мол қамқорлық жасау, бұл проблеманы ең көлемді тұрғыдан және ең қолайлы мерзімдерде шешу керек.

Халықты овощпен, картоппен, жеміспен қалыпты түрде жабдықтау жайын да ұмытуға болмайды. Ол үшін нақты жағдайлардың бәрі де бар.

Баянды табысқа жету үшін өзіміздің қыруар резервтеріміз бен мүмкіндіктеріміздің бәрін іске қосуымыз, тыңның бай тәжірибесін, жинақталған шеберлікті, моральдық және материалдық стимулдарды жұмылдыруымыз қажет.

Совхоздар мен колхоздардың басшыларына, шаруашылықтардың бастауыш партия ұйымдарына, селолық аудандық, облыстық партия комитеттеріне, совет және шаруашылық органдарына, бұқаралық информация құралдарына, халықтық бақылауға үлкен жауапкершілік жүктеледі.

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының тәртіпті, ұйымшылдық пен ықтияттылықты нығайту жөніндегі нұсқауларын орындай отырып, алуан түрлі себептерді сылтау ететін, сөйтіп, жоспарлар мен социалистік міндеттемелердің орындалуын қамтамасыз етпейтін адамдарға қатаң талап қою керек. Бұл талап әркімге жеке-жеке және қатаң түрде қойылуға тиіс. Біздің қатарымызда тәртіпсіздіктің титтей де көрінісіне орын болмауы керек. Бұдан бұрын талай рет тындырылғанындай, қандай да болсын учаскеде келісілген және пәрменді жұмысты қамтамасыз ету үшін республика партия ұйымында күш пен мүмкіндік жеткілікті.

Ұқыптылыққа, үнемшілдікке, адамдар жөніндегі, олардың еңбек пен тұрмыс жағдайлары жөніндегі қамқорлыққа байланысты тағы бір маңызды мәселе. Әңгіме күзгі және қысқы жағдайларда жұмыс істеуге күні бұрын жан-жақты әзірлену туралы болып отыр. Бұл жерде барлық істі сапалы түрде және ешбір кешеуілдетпей, дер кезінде тындыру керек, партия, совет, шаруашылық органдары, бұқаралық информация құралдары, халықтық бақылау органдары осыған бірінші кезекте назар аударуға міндетті.

Жолдастар! Партия, біздің бүкіл Отанымыз қазақстандықтардың ісін ерекше мұқият қадағалап, біздің республикамыздан жаңа еңбек жетістіктерін күтіп отыр. КПСС XXVI съезінің шешімдері, еліміздің Азық-түлік және Энергетика программалары, КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының айқын да нақты нұсқаулары бізден осыны талап етеді. Пленум шаруашылық-ұйымдастырушылық және идеологиялық қызметтің бірлігін одан әрі нығайту қажеттігін ерекше күшпен атап көрсетті, қандай да болсын тәрбиелік шараны пәрменді де нақты жұмыспен тиянақтап отыруды талап етті. Бізде, жолдастар, сөз бен істің арасында ешқашан да алшақтық болмауға тиіс.

Осы оймен республиканың коммунистері, еңбекшілері партияның программалық мақсаттарына жету жөніндегі ұзақ мерзімді және жоспарлы жұмысты ойдағыдай қамтамасыз ететініне, КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумы алға қойған міндеттерді нақты шешу үшін күш-жігері мен қайрат-қуатын аямайтынына кәміл сенім білдіруге рұқсат етіңіздер.

ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫ ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІ X ПЛЕНУМЫНЫҢ ҚАУЛЫСЫ

КПСС ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ 1983 ЖЫЛҒЫ ИЮНЬ ПЛЕНУМЫНЫҢ «ПАРТИЯНЫҢ ИДЕОЛОГИЯЛЫҚ, БҰҚАРАЛЫҚ-САЯСИ ЖҰМЫСЫНЫҢ АКТУАЛЬДЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ» ЖӨНІНДЕГІ ШЕШІМДЕРІНЕН ЖӘНЕ КПСС ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ БАС СЕКРЕТАРЫ Ю. В. АНДРОПОВ ЖОЛДАСТЫҢ СОНДА СӨЙЛЕГЕН СӨЗІНЕН ТУЫНДАЙТЫН РЕСПУБЛИКА ПАРТИЯ ҰЙЫМЫНЫҢ МІНДЕТТЕРІ ТУРАЛЫ

КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдастың осы мәселе бойынша жасаған баяндамасын тыңдап, талқылай келіп, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы былай деп атап өтеді: КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдері, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың Пленумда сөйлеген сөзінде айтылған қағидалар мен тұжырымдар партияны, совет халқын кемелденген социализмді жетілдірудің нақты программасымен қаруландырды, олар марксизм-ленинизмнің революциялық іліміне қосылған зор үлес болып табылады, көз жетер болашаққа нақты да айқын бағдар болады.

Күллі совет адамдары сияқты, Қазақстанның коммунистері, еңбекшілері КПСС Орталық Комитетінің июнь Пленумының шешімдерін түгелімен толық мақұлдайды, КПСС Орталық Комитетінің, Юрий Владимирович Андропов жолдас бастаған Орталық Комитет Саяси Бюросының Отанымыздың экономикалық және қорғаныс қуатын барынша нығайтуды, жер бетіндегі бейбітшілікті баянды етуді көздейтін саяси бағыты мен практикалық қызметін бірауыздан қолдайды. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі болып бірауыздан сайлануы барлық жерде терең қанағат сезімімен қабыл алынды.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы былай деп атап өтеді: партияның тарихи XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің одан кейінгі Пленумдарының шешімдерін орындай отырып, республиканың партия ұйымдары он бірінші бесжылдықтың тапсырмаларын сөзсіз орындауға, еліміздің Азық-түлік және Энергетика программаларын жүзеге асыруға республиканың қосар үлесін ұлғайтуға еңбекшілерді жұмылдыру жөнінде айтарлықтай ұйымдастырушылық және саяси жұмыс жүргізіп келеді. Барлық жерде маркстік-лениндік теорияны меңгеру, КПСС-тің ішкі және сыртқы саясатын, нақты социализмнің тарихи жетістіктерін, советтік өмір салтының артықшылықтарын насихаттау белсенді түрде жүргізілуде. Еңбекшілерге интернационалдық және патриоттық тәрбие беруді жақсарту, қарсы насихатты күшейту жөнінде көп жұмыс істелуде. Саяси-тәрбие жұмысында ұйымдастырушылық, идеялық-тәрбие және шаруашылық қызметінің бірлігін қамтамасыз ету принципі белсендірек жүзеге асырылып жатыр.

Сонымен бірге идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысының дәрежесі КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің талаптарына толық дәрежесінде сай келмейді. Партия ұйымдарының қызметінде формализм, жұмыстың ескірген, тиімсіз формалары әлі де баяу жойылуда, іске творчестволық көзқарас жетіспейді. Адамдар арасындағы жұмыста олардың өсе түскен жалпы білім және мәдени дәрежесі барлық уақытта бірдей ескеріле бермейді, кейде оған нақтылық, экономикада, ғылым мен мәдениетте түпкі нәтижелерге жетуге ұмтылыс жетіспейді. Республикалық, облыстық және аудандық партиялық баспасөздің, теледизия мен радионың, «Білім» қоғамының, жекелеген творчестволық одақтардың, ұйымдардың, ғылым және мәдениет мекемелерінің қызметінде де кемшіліктер бар.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің Пленумы **қаулы етеді:**

1. КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдері, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың сонда сөйлеген сөзінде баяндалған программалық қағидалар мен тұжырымдар мүлтіксіз басшылыққа алынып, орындалатын болсын, олар республика партия ұйымының бүкіл қызметінің негізіне алынсын.

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдерінен туындайтын міндеттер партия комитеттерінің пленумдарында, партия, кәсіподақ, комсомол ұйымдарының жиналыстарында іскерлікпен, нақты, әрі мүдделілікпен талқылансын, оларды жүзеге асырудың практикалық шаралары белгіленсін.

2. Бұқараның қоғамдық-саяси және еңбек белсенділігін одан әрі арттыруға, экономикалық және әлеуметтік даму жоспарларын ойдағыдай толық және асыра орындауға, қоғамдық өндірісті интенсивтендіруге, ғылым мен техника жетістіктерін кеңінен енгізуге, еңбек өнімділігін арттыруға, өнім сапасын жақсартуға, өндірістік қуаттарды, күрделі қаржыны, материал және еңбек ресурстарын ұтымды пайдалануға барынша жәрдемдесу үшін насихат пен үгіттің нақты болуына күш салу, оның өмірмен, коммунистік құрылыстың практикасымен байланысын күшейту партия ұйымдарының аса маңызды міндеті деп есептелсін.

Әрбір адамның бойында жоғары өнімді, адал еңбекке деген табиғи қажеттілік белсендірек тәрбиеленсін, еңбек тәртібі мен өндірістік тәртіп барынша нығайтылсын, берекетсіздікпен, несіздікпен кадрлардың тұрақтамауымен батыл күрес жүргізілсін. Өндірісті басқару мен адамдарды тәрбиелеуде еңбек коллективтерінің ролі күшейтілсін. Халық шаруашылығының барлық салаларында социалистік жарыстың, еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қозғалыстың, ұстаздықтың, еңбекті ұйымдастырудың прогрестік формаларының мүмкіндіктері кеңінен пайдаланылсын. Басшы кадрлардың еңбек коллективтерінде кінаратсыз моральдық-психологиялық ахуал жасау, еңбекшілердің еңбегі, тұрмысы мен демалысы үшін қажетті жағдайлар туғызу жөніндегі жауапкершілігі арттырылсын.

Министрліктер мен ведомстволар, партия, совет, кәсіподақ ұйымдары экономикалық оқудың сапасын арттырып, оның практикалық бағыттылығын күшейтетін болсын.

3. Бүкіл идеологиялық жұмыс маркстік-лениндік теорияның және КПСС-тің әлеуметтік-экономикалық саясатының берік іргетасына негізделіп комплексті құрылсын, ол совет адамдарын жоғары идеялылық пен коммунистік саналылық рухында тәрбиелеу міндеттеріне бағындырылсын, олардың бойында қоғамдық өмірдің құбылыстарын таптық позициялар тұрғысынан бағалай білу қабілеті қалыптастырылсын. Насихат пен үгіттің формалары мен әдістері ұдайы жетілдіріліп отырсын, оның ғылыми дәрежесі, тегеурінді сипаты арттырылсын, формализм түп тамырымен үзілді-кесілді жойылсын, насихат пен үгіт қиын мәселелерді орағытып өтпеуіне, әрқашан шыншыл, ұғынықты және нәтижелі болуына күш салынсын.

Еңбекшілердің саяси санасы мен әлеуметтік белсенділігінің дәрежесі идеялық-тәрбие жұмысы пәрменділігінің басты өлшемі болуға тиіс. Идеологиялық жұмыстың халық шаруашылық және әлеуметтік-саяси өзекті міндеттерді орындау жолындағы күреспен неғұрлым толық ұштасуын қамтамасыз ету қажет.

Коммунистердің, еңбекшілердің бойында маркстік-лениндік дүниетанымды қалыптастыруға бірінші дәрежелі көңіл бөлінсін. Олардың К. Маркстің, Ф. Энгельстің, В. И. Лениннің революциялық ілімін терең меңгеруіне, КПСС тарихы мен саясатын, кемелденген социализм проблемаларын, партия съездерінің документтерін, партия басшыларының еңбектерін тиянақты оқып үйренуіне күш салу маңызды. Партиялық оқу, бұқаралық саяси оқу жүйесінде формализм мен дүмшелік көріністері батылырақ жойылып, сабақтың белсенді формалары дамытылсын, насихатшы кадрларды іріктеу мен оқыту жетілдірілсін.

Ауызша саяси үгіт барынша жақсартылсын, бірыңғай саяси күндерді, саяси сабақтарды, ашық хат күндерін, информациялық конференцияларды өткізуге басшы кадрлардың тікелей қатысу практикасы дамытылсын. Халықтың тұрғылықты жерінде саяси хабар клубтарын құру тәжірибесі белсендірек қолдау табатын болсын. Көрнекі үгіттің мүмкіндіктері толығырақ пайдаланылсын.

Халыққа интернационалдық және патриоттық тәрбие беру ісі ұдайы жетілдіріліп отырсын, қарсы насихат күшейтілсін, империализмнің, дүниежүзілік реакцияның, олардың саясаты мен идеологиясының халыққа жат мәні көз жеткізе ашып көрсетілсін.

Шетелдермен достық және мәдени байланыс жөніндегі Қазақ қоғамының қызметі жандандырылсын.

4. Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің Насихат және үгіт бөліміне, басқа бөлімдеріне, облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттеріне, Қазақ ССР-інің Телевизия және радиохабар жөніндегі мемлекеттік комитетіне, Баспа, полиграфия және кітап саудасы істері жөніндегі мемлекеттік комитетіне, ҚазТАГ-қа, газет, журнал редакцияларына бұқаралық информация құралдарының идеялық-саяси және әлеуметтік-экономикалық міндеттерді шешудегі, қоғамдық пікірді қалыптастырудағы ролін арттыру міндеттелсін. Жарияланған материалдар мен хабарлардың пәрменділігі мен жеделдігі қамтамасыз етілсін, барлық жақсы мен озық атаулы белсенді қолдау тауып, таратылсын, кемшіліктер өткір де дәлелді сыналсын.

Партия комитеттері бұқаралық информация құралдарына, олардың активіне дер кезінде қажетті қолдау жасап, сынға қысым жасаудың, оған енжар қараудың қандай да болсын көріністеріне үзілді-кесілді тойтарыс беретін болсын. Қалалық және аудандық газеттердің жергілікті өмірді жазудағы ролі арттырылсын. Журналистердің іскерлік және саяси даярлығы жақсартылсын, жұмысшы-село тілшілері қозғалысының дәстүрлері дамытылсын. Баспасөздің, телевизия мен радионың материалдық-техникалық базасы нығайтылсын.

5. Партия комитеттерінің, Қазақ ССР Мәдениет министрлігінің, Кинематография жөніндегі мемлекеттік комитетінің, Қазақстан жазушылар, суретшілер, композиторлар, кинематографистер, архитекторлар, журналистер одақтарының, Қазақ театр қоғамының назары суреткер интеллигенцияны идеялық жағынан шыңдауды күшейту, оның қоғамдық-саяси белсенділігін арттыру қажеттігіне аударылсын. Творчестволық интеллигенция арасында өзара талап пен қатаң талғампаздық ахуалы жасалып, ол барынша сақталып отырсын. Творчестволық қызметкерлер болмысты шыншыл бейнелеуге, идеялық-көркемдік үні жоғары шығармалар жасауға жұмылдырылсын. Коньюнктуралық сұрқайылық пен кәсіпқойлық үзілді-кесілді аласталсын, әдеби-көркем сынның ролі және редакциялар мен баспалардың жауапкершілігі күрт арттырылсын.

6. Қазақ ССР Ғылым академиясы, Жоғары және арнаулы орта білім министрлігі, ВАСХНИЛ-дің Шығыс бөлімшесі, ғылыми-зерттеу мекемелерінің партия ұйымдары, СССР философия қоғамының Қазақ бөлімшесі ғалымдардың күш-жігерін іргелі комплексті зерттеулер жүргізуге, олардың практикалық тиімділігін арттыруға шоғырландыратын болсын; қоғамтанушы ғалымдар кемелденген социализмнің, бұқараға коммунистік тәрбие берудің актуальды проблемаларын зерттеп, нақты практикалық ұсыныстар жасалуын қамтамасыз ететін болсын.

Партия комитеттері, Қазақ ССР Жоғары және арнаулы орта білім министрлігі, Оқу министрлігі, Денсаулық сақтау министрлігі, Кәсіптік-техникалық білім жөніндегі мемлекеттік комитеті, басқа да министрліктер мен ведомстволар халық шаруашылығына мамандар даярлау үшін, оқу-тәрбие процесінің дүниетанымдық бағыты үшін, жастардың қоғамдық-саяси қызметке ынтасын дамыту үшін педагогикалық коллективтердің жауапкершілігін арттыратын болсын. Оқушылардың бойына еңбекке құштарлық дарытылсын, кәсіптік-техникалық училищелердің беделі арттырылсын, жастардың материалдық өндіріс саласында жұмыс істеуге ұмтылысы көтермеленіп, дамытылсын. Балалар мен жеткіншектерді тәрбиелеуде семьяның, мектеп пен жұртшылықтың өзара байланысы күшейтілсін. Педагог кадрларға қамқорлық жасалып, олардың еңбек және тұрмыс жағдайлары жақсартылсын.

Қазақстан ЛКСМ Орталық Комитетінің, республиканың барлық комсомол ұйымдарының аса маңызды міндеті жастардың идеялық-адамгершілік, таптық, еңбек тұрғысынан шыңдалуын күшейту, оларды коммунистік мұраттарға қалтқысыз адалдық, патриоттық және интернационалдық парызды орындауға әзірлік рухында тәрбиелеу болуға тиіс. Қызыл тулы Орта Азия әскери және Шығыс шекара округтерімен қамқоршылық байланыстар нығайтылсын. ДОСААФ-тың, әскери комиссариаттардың, азаматтық қорғаныс штабтарының белсенді әскери-патриоттық және бұқаралық спорт-қорғаныс жұмысына көмек көрсетілсін. Әсіре ұйымшылдық пен даурықпа даңғазалықтың қандай да болсын көріністерін түп тамырымен жою, тоғышарлыққа, өзімшілдікке, енжарлыққа қарсы тынымсыз күрес жүргізу керек.

7. Еңбекшілердің бойында коммунистік моральді тәрбиелеу партия комитеттерінің тұрақты қамқорлық жасайтын ісі болуға тиіс. Социализмнің іргелі қазынасын шебер насихаттау, совет адамдарының өміріндегі жаңа сапаның, адамгершілік кінәратсыздық пен әлеуметтік оптимизмнің, еңбек пен тұтынудың, мінез-құлық пен тұрмыстың жоғары мәдениетінің қоғамдық мән-маңызы жарқын ашып көрсетілсін. Қандай да болсын право бұзушылыққа қарсы тәрбие шаралары мен заң күші барынша пайдаланылып, аяусыз күрес жүргізілсін.

Халыққа атеистік тәрбие беру, дінге сенушілермен жеке жұмыс жүргізу күшейтіліп, олар еңбек пен қоғамдық қызметке белсендірек тартылсын. Социалистік ғұрып-салттар тұрмысқа дәйекті енгізілсін.

Республиканың Физкультура және спорт жөніндегі комитеті, Кәсіподақтардың Қазақ республикалық советі физкультура мен спортты одан әрі дамыту жөнінде шаралар қолданып, олардың іс жүзіндегі бұқаралылығына, спортшылардың шеберлігін арттыруға, спорттың материалдық базасын нығайтуға күш салатын болсын.

Партия, совет, кәсіподақ, комсомол органдары халықтың демалысын ұйымдастыруға көбірек көңіл бөлсін. Бұл мақсатта клубтардың, кинотеатрлардың, кітапханалардың, музейлердің, парктер мен стадиондардың мүмкіндіктері барынша пайдаланылсын. Өнерпаздық көркем творчество кеңінен дамытылсын, мәдени-спорт комплекстерінің жүйесі кеңейтілсін. Мәдени-ағарту мекемелері қызметкерлерінің сапалық құрамы жақсартылып, оларды тұрақтандыру, әсіресе селолық жерлерде тұрақтандыру шаралары қолданылсын.

8. Облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттері идеологиялық процесті басқарудың формалары мен әдістерін жетілдіріп, партия ұйымдарында тәрбиенің актуальды мәселелерін жүйелі түрде қарайтын, қабылданған шешімдердің мүлтіксіз орындалуына күш салатын болсын.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің насихат және үгіт, мәдениет, ғылым және оқу орындары бөлімдері, басқа да бөлімдері идеялық-тәрбие жұмысын перспективалық және ағымдық жоспарлау ісін одан әрі жетілдіру шараларын белгілеп, жүзеге асырсын, партия, совет және шаруашылық органдары мен бұқаралық информация құралдары қызметінің тыңғылықты үйлестірілуіне күш салсын, партия комитеттерінің идеологиялық комиссияларының жұмысын жандандыратын болсын. Қағазбастылық, мәжілісқұмарлық әбігер үзілді-кесілді жойылсын, тікелей еңбек коллективтерінде, бастауыш партия ұйымдарында істі ұйымдастырумен көбірек шұғылдану қажет. Тәрбие мәселелерімен партия комитеттерінің барлық бөлімдерінің және олардың бірінші секретарьларының айналысуы маңызды. Идеологиялық жұмыстың таңдаулы тәжірибесі кеңінен қорытылып, таратылсын, қоғамдық пікір, халықтың түрлі категорияларының мүдделері мен көңіл-күйі зерттелсін, осы мақсатта партия комитеттерінің жанынан ғылыми методикалық орталықтар мен топтар құрылсын.

Идеология кадрларын іріктеу мен тәрбиелеу, насихатшыларды, лекторларды, саяси хабаршыларды және үгітшілерді теориялық, методикалық жағынан даярлау, оларды хабардар ету ісі жақсартылсын.

* * *

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің X пленумы республиканың коммунистері, еңбекшілері КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдерін жүзеге асыру, идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмыстың пәрменділігін одан әрі арттыру, еңбекшілерді коммунистік құрылыстың өскелең міндеттерін ойдағыдай орындауға жұмылдыру үшін өздерінің барлық күш-қайратын жұмсайды деп кәміл сенім білдіреді.

КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

СОВЕТ СОТЫНЫҢ ДЕМОКРАТИЯЛЫҚ СИПАТТАРЫ

Ғ. ЕЛЕМЕСОВ,
Қазақ ССР Жоғарғы сотының председателі

Елімізде шын мәніндегі демократия мемлекетіміздің әлеуметтік өмірінің қай саласында болсын кеңінен орын алып отыр. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде социалистік демократияны одан әрі дамыту керек екенін атап көрсетті.

Бізде демократияның түбегейлі, әрі терең даму процесі мемлекет пен қоғам өміріндегі праволық негіздерді үнемі тұрақты жетілдіріп отырудан көрініс береді. Совет заңдарының жинақталған формасы партияның саясатын, халықтың ерік-жігері мен мүддесін білдіреді. Мұның өзі жеке адамның қалыптасуына, экономика мен мәдениеттің, бүкіл коммунистік құрылыстың дамуына игі әсерін тигізеді. КПСС Орталық Комитетінің партияның XXVI съезіне Есепті баяндамасында социалистік заңдылық пен право тәртібін нығайтуда заң, сот, прокуратура, милиция органдарына зор жауапкершілік жүктелетіні айтылды. Бұл органдар қызметкерлерінің кәсіптік білімі азаматтық ерлікпен, турашылдықпен және әділдікпен ұштасуға тиіс. Тек осындай адамдар ғана өздеріне жүктелген жауапты міндеттерді ойдағыдай атқара алады.

Совет сотының принциптеріне келетін болсақ, бұлар — істерді жүргізудің әлеуметтік табиғатын, практикалық бағыты мен мәнісін белгілейтін жалпы қағидалар. Бұл принциптер әкімшілік орындарының қылмысты істерді терген, сот арқылы қарауына ғана емес, сонымен бірге олардың жұмысын ұйымдастыруға да қатысты, яғни процестегі жеке адамдардың мүдделерін қорғап, праволарының бұзылмауына кепілдік береді. Сондай-ақ совет соты мемлекетіміз бен халқымыздың мүддесін де қорғауға міндетті.

Елімізде соттардың сайланып отыруы — советтік демократияның айқын сипаты. Біздің республикада халықтың жоғары сенімінен шығып жүрген сот қызметкерлері аз емес. Мәселен, Шымкент қаласындағы Дзержинский ауданы халық сотының председателі, Ленин орденді Б. Көшеров, Талдықорған қалалық халық сотының председателі И. Зеев, Алматы облысындағы Қапшағай қалалық халық сотының председателі, Қазақ ССР-інің еңбек сіңірген юристі А. Әлібаев, Қызылорда қалалық халық сотының судьясы, Қазақ ССР-інің еңбек сіңірген юристі И. Қобыланова, Көкшетау облысы, Володар аудандық халық судьясы Н. Бабин және басқалар сот органдарында ұзақ жыл істеп, үлкен құрметке бөленді. Сот қызметкерлерінің арасында 220 адам — жергілікті Советтердің депутаттары.

Партиямыздың ұдайы қамқорлық жасауының арқасында заң органдарына, әсіресе соттарға маман кадрлар даярлау ісі нәтижелі жүргізіліп отыр. Бұған дәлел ретінде мына бір мәліметтерді келтірсек жеткілікті. Соңғы сайлауда судьялық қызметке сайланған адамдардың 99,3 процентінің арнаулы жоғары білімі бар, 93,3 проценті — КПСС мүшелері, 79 проценті заң орындарында бес жылдан артық қызмет істейді. Бірінші рет судья болып сайланғандардың ішінде бұл қызметке партия, совет органдарынан, милиция, прокуратура, юстиция жүйесінен келген мамандар да бар.

Сот органдары КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдерін жүзеге асыруда елеулі жұмыс атқарып отыр. Социалистік мүлікке қол сұғу, шаруашылықты басқаруға салдыр-салақ қарау, көзбояушылық, паракорлық, сапасыз өнім шығару сияқты қылмысты әрекеттерді, еңбек тәртібін бұзудан туатын азаматтық істерді тез және мұқият қарап, халық шаруашылығына зиян келтіретін заңсыздықтарға қарсы күресті күшейту — бүгін таңда сот органдарының алдында тұрған маңызды міндет.

Осы орайда Қазақ ССР Жоғарғы соты да тиісті шараларды жүзеге асырып келеді. Мысалы, соңғы уақыттың өзінде ғана Жоғарғы сот істердің кейбір категорияларын халық соттарынан алып, олардың соттарда қаралу практикасына талдау жасады. Бұлардың ішінде колхоздар мен совхоздарда және темір жол транспортында жасалған ұрлық, алыпсатарлық туралы, тамақ және жеңіл өнеркәсіп орындарында жасалатын ұсақ ұрлық туралы қылмысты істер, еңбек тәртібін бұзудан туатын азаматтық істер бар. Жасалған талдаудың қорытындылары Қазақ ССР Жоғарғы сотының пленумында қаралды. Сонымен бірге істермен танысқанда, қылмысқа жол беретін жағдайлар сарапқа салынып, жиі кездесетіндері туралы Қазақ ССР Ауыл шаруашылығы министрлігіне, Алматы темір жол басқармасына, Ішкі істер министрлігіне ұсыныстар жасалды. Кейін бұл ұсыныстар қаралып, тиісті шаралар қолданылды. Жоғарғы соттың мүшелері Қазақ ССР Юстиция министрлігінің, Қазақ ССР Прокуратурасының қызметкерлерімен бірге жергілікті жердегі заң орындарының жұмысымен танысып, оларға тиісті көмек көрсетіп отырады.

Сайып келгенде, сот жүргізу принциптері бөлек-бөлек қағидалар емес. Бұлар бірімен бірі өзара тығыз байланысты, бірін бірі толықтырып, жалпы алғанда социалистік сот алдына қойылған мақсаттардың ойдағыдай орындалуына бағытталған.

Сот істерін қарау принциптерінің кейбіреуі СССР Конституциясында, басқалары арнаулы заңдарда тұжырымдалған.

Елімізде әділ сот жүргізу принциптерінің бірі — милиция, сот, прокуратура органдарының қылмысты істерді **заңды бұлжытпай орындау арқылы жүргізуі.** Бұл принцип СССР Конституциясының 4-статьясында көрсетілген. Мәселен, онда былай делінген: «Совет мемлекеті, оның барлық органдары социалистік заңдылық негізінде жұмыс істейді, право тәртібін, қоғамның мүдделерін, азаматтардың праволары мен бостандықтарын қорғауды қамтамасыз етеді.

Мемлекеттік және қоғамдық ұйымдар, лауазымды адамдар СССР Конституциясы мен совет заңдарын сақтап отыруға міндетті».

Аталған принцип барлық мемлекеттік аппараттың жұмысына негіз болып табылады. Өйткені әкімшілік орындарының қызметінде социалистік заңдылықты бұзу орын алса, оның бүкіл қоғамымызға, жеке адамдарға үлкен зардабы тиетіні сөзсіз. Сонымен бірге заңды тек әкімшілік орындары ғана емес, процеске қатысушы басқалар да мүлтіксіз орындауға тиіс.

Әлбетте, социалистік заңдылықтың барлық совет мекемелерінде орындалып отырғаны шарт. Сонымен бірге Конституциямызда жазылған бұл талапты ең алдымен заң орындары бұлжытпай жүзеге асыруы қажет. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас Қазақстан Компартиясының XV съезінде жасаған есепті баяндамасында әкімшілік органдарының міндеттеріне тоқтала келіп: «Оларға қойылатын тағы бір маңызды талап — социалистік заңдылықты мүлтіксіз сақтау» («КПСС лениндік ұлт саясатының салтанаты», 572-бет), деп атап көрсетті.

Қылмысты іс бойынша тексеру жүргізілгенде немесе сотта қаралғанда заңның тәртібі сақталмаса, үкім бұзылып, іс қайыра тексеруге қайтарылады, тіпті қысқартылуы да ықтимал. Мұндай олақтық жасаған заң қызметкерлеріне олардың басшы орындары тарапынан тиісті шаралар қолданылады, ондай лауазымды адамдар қызмет бабымен жазалануы да мүмкін. Ал әкімшілік орынның қызметкері заңды өрескел, әрі қасақана бұрмаласа (адамды, оның кінәсіз екенін біле тұрып, тұтқынға алса немесе соттаса) ондай лауазымды адам қылмысты түрде жауапқа тартылады.

Бір сөзбен айтқанда, социалистік заңдылықты бұлжытпай орындау принципін мемлекетіміз Конституцияға жазып қана қоймай, сонымен бірге оның мұқият жүзеге асырылуын қамтамасыз ететін бірталай кепілдіктерді басқа заңдарға да енгізді.

Советтің әділ сотын жүргізудің тағы бір маңызды қағидасы заң орындарының **жұртшылықтың мүддесін қорғау** принципі болып табылады. Бұл принцип мемлекетіміз бен социалистік қоғамды қылмыскерлердің заңға қарсы әрекеттерінен қорғауды қамтамасыз етеді. Ал мұның мәнісі милиция, прокуратура, сот органдары қылмыскердің жауапқа тартылуын жәбірленуші талап етпесе де, оны кешірсе де, кінәлі адам тиісті заңдарда көрсетілген жауапқа тартылуға міндетті. Бұл принцип жұртшылықтың мүддесін қорғаумен бірге жеке азаматтардың праволарын да қорғауға негізделген.

Осындай принциптердің тағы бірі қылмыстық істер бойынша әділ сот жүргізу барлық азаматтардың әлеуметтік, мүліктік және қызмет жағдайына, ұлтына, нәсіліне және дініне қарамастан, **заң мен сот алдындағы теңдігі негізінде** жүзеге асырылады. Бұл принцип СССР Конституциясының 156-статьясында тұжырымдалған.

СССР Конституциясының 159-статьясында көрсетілгеніндей, сот ісі одақтас немесе автономиялы республиканың, автономиялы облыстың, автономиялы округтің тілінде немесе **сол жердегі халықтың көпшілігі сөйлейтін тілде жүргізіледі.** Бұл да совет сотың жүргізудегі негізгі принциптердің бірі болып табылады. Заң бойынша іске қатысушы адамдарға, егер олар сот ісі жүргізіліп отырған тілді білмейтін болса, өз тілінде мәлімдемелер жасау, жауап беру, сотта сөз сөйлеу және тілек қою, сол сияқты кодексте белгіленген тәртіп негізінде аудармашының қызметімен пайдалану правосы қамтамасыз етіледі. Тергеу және сот документтері заңда белгіленген тәртіпке сәйкес айыпкерге өз ана тіліне немесе оның өзі білетін басқа тілге аударылып беріледі.

Біздің қылмыстық процестің маңызды принципінің бірі — **кінәсіздік презумпциясы.** Бұл принциптің мәні СССР Конституциясының 160-статьясында түсіндірілген. Былайша айтқанда, айыпкердің қылмысы заңда көрсетілген тәртіпке сай заңды күшіне кірген үкімде тұжырымдалмайынша оны кінәлі деп санауға болмайды. Заң жүзінде айыпкердің кінәсін дәлелдеу — айыптаушының борышы. Осыған орай айыпкерге өзінің кінәсіз екенін дәлелдеп беруді міндеттеуге болмайды. Айыпкерді кінәлі деп тапқан соттың үкімі жорамалға негізделмеуге тиіс. Ондай күмәннің бәрі айыпкердің мүддесіне сай шешіледі. Біздің процесімізде мұндай принцип болмаса айыпкерді сотқа берілмей жатып кінәлі деп санасақ, оның қорғану правосы аяққа басылар еді. Қалайда айыпкерді қылмысы туралы сот үкімі шықпай, үкім заңды күшіне кірмей, кінәлі деп айтуға ешкімнің хақысы жоқ. Бұл қағида азаматтың орынсыз айыпталмауын, оның намысына негізсіз нұқсан келмеуін көздейді.

Әрине, айыпкерге айыбын жариялағанда, тергеуші мен прокурордың қарамағында тиісінше деректері болады. Дәлелсіз, айғақсыз ондай шешімді прокурор да тергеуші де қабылдамайды. Бірақ сол деректердің бәрін сарапқа салып, айыпкердің өзін қорғау үшін айтқан барлық дәлелдемелерімен салыстырып, істің анық-қанықтығына әбден көзі жеткен соң ғана сот үкім шығарады. Ол үкім заңды түрде күшіне енеді. Сол уақытта ғана азаматты кінәлі немесе кінәсіз деуге болады. Осыған орай сот құрамындағы судья немесе заседатель айыпкердің кінәлі екені туралы үкім шықпай тұрып пікір айтса, ондай адамның үкім шығаратын сот алқасынан аласталғаны мақұл.

Сот мәжілісіне қатысушылардың мүдделерін қорғайтын тағы бір принцип — **объективті ақиқат** принципі. Мысалы тергеу орны азаматты қылмыс істеді деп қисынсыз жауапқа тартса немесе мүлкі ұрланған азамат кінәлі адамды жауапқа тартуды сұрап милицияға арыз жазса, айыпкер де, жәбірленуші де — іс бойынша объективті ақиқаттың табылғанына тілектес адамдар. Ақиқатты анықтау—советтік процестің басты мақсаты.

Ақиқатқа көз жеткізу кейде оңайға түспейтінін, оның бірден-бір ұтымды жолын В. И. Ленин былай деп сипаттаған еді: «Ақиқатқа қалай көз жеткізу керек? Бір-біріне қайшы пікірлер мен пайымдауларды қалай түсініп алу керек?

Қандай да болса бір нәрсе үшін қызу күрес болып жатса, онда ақиқатты анықтау үшін дауласушылардың мәлімдемелерімен қанағаттанбай, *фактілер мен документтерді* өзі тексеруі керек екенін, *куәлардың* берген түсінігі бар-жоғын және ол түсініктердің дұрыс-бұрысын өзі анықтап білуі керек екенін әрбір парасатты адам түсінеді.

...Белгілі дәрежеде *өздігінен* еңбек етпейінше, ешбір елеулі мәселеде ақиқатқа жетуге болмайды, ал кімде-кім еңбектен қорықса, ол ақиқатқа жету мүмкіндігінен өзін өзі жұрдай қылады» (Шығармалар толық жинағы, 23-том, 71—72-беттер).

Біздің талқылап отырған принципіміз заңдарымызда жазылып қана қойылған жоқ, сонымен бірге оның орындалуын қамтамасыз ететін тиісті кепілдіктер де тағайындалған. Мысалы, қылмыстық істерді жүргізу Негіздерінің 14-статьясында сот, прокурор, тергеуші және анықтама жүргізуші адам істің мән-жайын жан-жақты және объективті түрде зерттеу үшін заңда көрсетілген барлық шараларды қолдануға, айыпкердің айыбын мойнына қоятын мән-жайды да, оны ақтайтын деректерді де, сол сияқты оның айыбын ауырлататын немесе жеңілдететін жәйттерді де ашуға міндетті екені жазылған.

Ал айыпкердің кінәлі немесе кінәсіз екенін сот құрамы ғана шешеді. Айыптау функциясы — мемлекеттік немесе қоғамдық айыптаушының міндеті. Ал айыпкерді қорғау оның өзінің, адвокат пен қоғамдық қорғаушының еншісіне тиеді. Сонымен бірге процеске айыпкердің заңды өкілдері, жақын туыстары, қоғамдық орындардың, кәсіподақтардың өкілдері қорғаушы ретінде қатысуға праволы.

Мұндай процестік функциялардың бөлінуі сот жүргізу ісінде **жарыстық** принциптің орын алуына негіз қалайды. Бұл принциптің жүзеге асуын қамтамасыз ету үшін заңда айыптаушы мен қорғаушыға айғақты ұсыну, оларды зерттеу, сот алдында талап өтіну, сот тергеуі аяқталған соң жарыссөзге шығу мәселелерінде тең праволар берілген.

Бірақ еске алатын бір жәйт, прокурор айыптаушы болғанмен, сот тарапынан заңның мүлтіксіз орындалуына бақылау да жүргізе алады.

Сондыктан айыпкерге тағылған айып анықталмаса, прокурор оның ақталуын талап етуге міндетті.

Ал айыпкердің мүддесін қолдауға тиісті адвокат оны қорғаудан бас тарта алмайды. Бұл қағиданың зор маңызы бар, өйткені ол біздің қылмыстық процестің демократиялық сипатын білдіреді.

Қылмыстық процеске қатысқан азаматтардың заңды мүдделерін қамтамасыз ететін ендігі бір кепілдік — **соттарда істерді коллегиялды түрде қарап, сот құрамы мүшелерінің тең праволы болу** принципі.

Қазақ ССР-інің қылмыстық істер жүргізу кодексінің 9-статьясында атап көрсетілгеніндей, барлық соттарда қылмысты істерді заңда белгіленген тәртіп бойынша сайланған судьялар мен халық заседательдері қарайды. Бірінші инстанция соттарының бәрінде де қылмысты істерді қарау судья мен екі халық заседателі құрамында жүзеге асырылады. Соттар кассация тәртібімен қаралатын істі соттың үш мүшесі құрамында, сот бақылауы тәртібімен қаралатын істі соттың кем дегенде үш мүшесі құрамында қарайды. Мұның өзі істі жеке судья қарамай, оның сот құрамымен коллегиялды түрде қаралуы айыпкердің кінәсі мен жауапкершілігі жөніндегі мәселені шешкенде қателік жібермеуге, заң тәртібінің бұзылмауына бағытталған.

Ал бұл жерде еске алатын нәрсе, халық заседательдері ретінде көбіне-көп өмірден тәжірибесі бар, байсалды, білімді азаматтар сайланады. Олар істі қарағанда, сот тергеуіне араласқанда, процеске қатысушылардың көтерген мәселелерін шешуде, үкім шығаруда сот мәжілісіндегі председатель міндетін атқаратын судьямен тең праволы. Сот істерін жүргізгенде халық заседательдері қылмыстың ыңғайына қарай іріктеледі. Мысалы, айыпкердің кәмелетке жасы толмаса, сот мәжілісіне заседательдердің ішінен педагог қатыстырылады. Ал қаралатын іс автомобиль жүргізу тәртібі бұзылуына байланысты болса, заседатель ретінде жолдарда транспорттың жүру ережелерін жақсы білетін маман шақырылады. Мұндай жағдайда судьяның заңдарды жетік білуі, халық заседательдерінің арнаулы мәселелерді дұрыс түсінудегі қабілеті айыпкердің тағдырын әділ шешуде үлкен роль атқарады.

Халық заседательдерінің құрамына көз жіберсек, әділ сот жүргізуге халықтың барлық топтары қатысатынын байқау қиын емес. Соңғы сайланған заседательдердің 41 проценті — жұмысшылар, 48 проценті — қызметкерлер, үш проценті—колхозшылар. Олардың тең жартысы әйелдер. Сот мәжілістеріне белсене қатысып, өздерінің борышын зор жауапкершілік сезімімен атқарып жүрген заседательдердің арасында Алматы қаласындағы Калинин аудандық халық сотының заседателі, Социалистік Еңбек Ері, «Алмаатажилстрой» тресінің жұмысшысы С. Жарылқасынов, Алматы облысындағы Қаскелең аудандық халық сотының заседателі, газ шаруашылығының қызметкері М. Мельникова, Шығыс Қазақстан облысындағы Зырян қалалық сотының заседателі, пенсионер С. Бронберг және басқалар бар.

Заң бойынша сот мәжілісінде және үкім шығарарда туған барлық мәселелерді сот құрамы қарапайым көпшілік дауыспен шешеді. Судья мен заседательдердің ешқайсысының да дауыс беруден қалыс қалуға правосы жоқ. Заседательдерге өз пікірін таңбау үшін председательдік етуші дауысты заседательдерден соң береді. Егер судья немесе заседатель жеке пікірде қалса, оны жазбаша түрде береді. Мұндай жағдайда іс міндетті түрде жоғары дәрежедегі сотқа жіберіледі.

Іс кассациялық және сот бақылауы ретінде қаралғанда, сот құрамында, жоғарыда көрсетілгеніндей, кем дегенде соттың үш мүшесі қатысып, мәжіліс өткізеді. Бұл тәртіп те істің заңды, әрі әділ қаралуын көздейді. Себебі, заңды жетік білетін, көпшілігінде заң орындарында ұзақ уақыт еңбек еткен мамандардың қатысуы істің дұрыс шешілуіне сенімді кепілдік болып табылады.

Қылмыстық процесте **тікелік** принципі үлкен орын алады. Бұл қағида қылмыстық істер жүргізу Негіздерінің 37-статьясына арқау болған. Онда бірінші инстанция соты істі қарағанда, сот жөніндегі дәлелдемелерді тікелей зерттеуге, сотталушыдан, жәбірленушіден, куәлардан жауап алуға, сарапшылардың қорытындыларын тыңдауға, айғақты заттарды қарап шығуға, протоколдарды және басқа документтерді жариялауға міндетті екені айтылған.

Тікелік принципінен туатын маңызды қағиданың бірі — сот мәжілісін үздіксіз жүргізіп, сот құрамын өзгертпеу тәртібі. Заң бойынша сот мәжілісі сот құрамына керекті демалыс уақытынан басқа мерзімде үздіксіз жүргізілуі керек. Судьялардың бір істі сот мәжілісінде қарап, содан кейін процесті аяқтамай, екінші істі қарауға правосы жоқ. Заңға сәйкес қаралуы ұзаққа созылатын істер бойынша сот залында басы артық халық заседателі болады. Халық заседательдерінің біреуі ауырып немесе басқа себептермен процестен шығып қалған ретте оның орнына запастағы халық заседателі алынады. Бұл туралы сот мәжілісінің протоколында атап көрсетіледі де, іс одан әрі қарала береді. Егер істі қарауға қатысып отырған заседатель ауырып қалса, яки басқа себеппен сот мәжілісіне қатыса алмаса, сондай-ақ запаста заседатель болмаса, сот мәжілісі басқа заседатель келген соң қайтадан басталады.

Елімізде қылмысты іс жүргізудің демократиялық принциптерінің бірі — **соттарда істердің жария жүргізілуі.** Бұл жөнінде СССР Конституциясының 157-статьясында былай деп жазылған: «Барлық соттарда іс ашық түрде қаралады. Істі жабық сот мәжілісінде тыңдауға тек Заңда белгіленген жағдайларда, соның өзінде сот ісін жүргізудің барлық тәртібін сақтағанда ғана жол беріледі».

Заң бойынша сот мәжілістері кей реттерде ғана, мысалы, істі қарағанда мемлекеттік құпия ашылатын болса, немесе кейбір қылмысты істер бойынша жәбірленушілердің жеке өміріне нұқсан келсе, жабық түрде өткізіледі. Сонымен қатар жасы он алтыға толмаған айыпкерлердің ісі де жабық сот мәжілісінде қаралуы мүмкін. Мұндай тәртіп мемлекеттік құпияны, жеке азаматтардың ар-намысын сақтауға бағытталған.

КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясының XV съезінің шешімдеріне сәйкес басқа да заң орындарымен бірге республикамыздың сот органдары да право тәртібін бұзушылыққа қарсы күресті барған сайын күшейтіп келеді. Сотқа түскен істердің басым көпшілігі тез қаралып, айыпты адамдар тиісті жазасын алып жүр. Сонымен бірге сот органдары қылмыстың алдын алу мақсатында көп жұмыс атқарып отыр.

Әрине, сот органдарының жұмысында кемшіліктер де жоқ емес. Қаралып жататын істерге байланысты сот органдары тарапынан кейде қате шешім қабылдау, заңды дұрыс қолданбау, істі тиісті мерзімде қарамау сияқты олқылықтар ара-тұра болса да кездесіп қалады. Біз мұндай фактілерге жол бермеу үшін пәрменді шаралар қолданудамыз.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында сөйлеген сөзінде біздің саяси системамызды дамыту, советтік мемлекеттікті жетілдіру, социалистік демократияны кеңейту мәселесіне ерекше тоқталды. Осынау партиялық қағиданы берік негізге ала отырып, совет соты істерін жүргізудің демократиялық сипаттарын жүзеге асыруға ат салысу — біздің мәртебелі парызымыз. Бұлардың бәрі тергеу орындары мен сот алдына келген айыпкер тағдырының әділ, әрі заңды түрде шешілуінің сенімді кепілі болып табылады.

СОЦИАЛИСТІК ҚОҒАМ ДАМУЫНЫҢ ҚУАТТЫ НЕГІЗІ

Кемелденген социализм жағдайында социалистік қоғамдық қатынастарды одан әрі жетілдірудің, советтік демократияны дамытудың, жалпыхалықтық мемлекетті нығайтудың басты факторы болып табылатын совет халқының қоғамдық-саяси белсенділігі барған сайын арта түсіп отыр. КПСС XXVI съезінде жұмысшы табының, колхозшы шаруалардың және халықтық интеллигенцияның одағы бекігендігі, қоғамның әлеуметтік-саяси және идеялық бірлігі нығайғандығы, СССР халықтарының достығы бұрынғыдан да шыңдала түскендігі атап көрсетілді.

Әлеуметтік-саяси және идеялық бірлік қоғамдағы барлық таптар мен әлеуметтік топтардың әлеуметтік-саяси және рухани бейнесін, олардың табиғатын, іс-қимылын танытады. Ал мұндай бірлік — социалистік мемлекеттің мызғымас қуаттылығының сенімді іргетасы.

Толысқан социализм жағдайында қоғамның бірлігі мен топтасқандығын одан әрі нығайту барлық қоғамдық қатынастар дамуының басты тенденциясы болып табылады. Бұл бірлік жұмысшы табының, шаруалар мен интеллигенцияның мызғымас одағынан, барлық әлеуметтік топтардың мүдделерінің ортақтығынан, қала мен деревня арасындағы елеулі айырмашылықтардың бірте-бірте жойылуынан көрініс табады. Бұл бірліктің объективті негізі — қоғамдық, ең алдымен жалпыхалықтық меншік. Ол барлық еңбекшілерді экономиканы дамытуға, социалистік өндірісті жетілдіруге, еңбек өнімділігін арттыруға, социалистік меншікті молайтуға, халықтың әл-ауқатын көтеруге мүдделі етеді.

Социалистік қоғам бірлігінің басты тірегі — жұмысшы табының барлық еңбекшілермен коммунизм орнату жолында шыңдала түсіп отырған одағы. СССР-дің жаңа Конституциясында әлеуметтік қатынастар саласындағы толысқан социализмнің қол жеткен табыстары заң жүзінде баянды етілді. Конституцияда атап көрсетілгеніндей, толысқан социалистік қоғамда барлық таптар мен әлеуметтік топтардың жақындасуы, барлық ұлттар мен халықтардың заң алдындағы және іс жүзіндегі теңдігі, олардың туысқандық ынтымағы негізінде адамдардың жаңа тарихи қауымдастығы — совет халқы қалыптасты.

СССР-дің әлеуметтік негізін жұмысшылардың, шаруалардың және интеллигенцияның мызғымас одағы құрайды.

Мемлекет қоғамның әлеуметтік біртектілігінің күшеюіне — таптық айырмашылықтардың, қала мен деревня, ой еңбегі мен дене еңбегі арасындағы елеулі айырмашылықтардың жойылуына, СССР-дегі барлық ұлттар мен халықтардың жан-жақты дамып, жақындасуына көмектесіп отырады. Қоғамның әлеуметтік біртектілігін қалыптастыру жөніндегі партияның ішкі және сыртқы саясат саласындағы міндеттеріне тоқтала келіп, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында сөйлеген сөзінде былай деп атап көрсетті: «Теорияда белгіленген, коммунистердің талай ұрпағы арман еткен осынау ұлы мақсат біз үшін бүгін таңда тікелей практиканың мәселесі болып отыр. Қоғамның тапсыз құрылымының қалыптасуы басты және негізгі мәселеде, барлық нышандарға қарағанда, кемелденген социализм кезеңінің өзінде-ақ жүзеге асатынын өмір байқатып отыр». Бұл процестің жетекші күші осы заманғы жұмысшы табы болды және солай болып қала береді. Өйткені оның революциялық идеологиясы мен моралі, коллектившілдік психологиясы, оның мүдделері мен мұраттары қазіргі кезде совет қоғамының барлық топтарының игілігіне айналуда.

Қоғам өмірінде жұмысшы табының ролі артып келеді. Ол — еліміздің ең басты өндіргіш күші. Қазір халық шаруашылығының барлық саласында 80 миллионға жуық жұмысшылар еңбек етеді. Ендеше жұмысшы бізде жай ғана саны көп тап емес, сондай-ақ еңбекші халықтың басым көпшілігі де болып отыр. Біздің республикамызда да жұмысшылар — еңбек ететін халықтың 70 проценті. Жұмысшы табының, барлық еңбекшілердің қажыр-қайраты арқасында Советтік Қазақстанның экономикасы қарқынды дамып, мәдениеті өрісті өркен жаюда. Қазір біздің республикада әр күн сайын 300 мың тонна көмір, 70 мың тонна темір рудасы, 17 миллион киловатт-сағат электр энергиясы, 19 мың тонна минералдық тыңайтқыш өндіріледі, 16—17 мың шаршы метр тұрғын үй салынып, пайдалануға беріледі.

Жұмысшылардың, шаруалардың, интеллигенцияның ортақ мүдделерін ұтымды ұштастыруға Коммунистік партияның қазіргі аграрлық саясаты елеулі ықпал етуде. Аграрлық саясаттың келелі мәселелерін белгілеген партиялық документтерде жұмысшы табының шаруалармен және интеллигенциямен мызғымас одағын одан әрі нығайту көзделген. Мұның өзі — ең алдымен шаруалардың, басқа да ауыл шаруашылық қызметкерлерінің өндірісті дамытуға, колхоздар мен совхоздардың экономикалық қуатын арттыруға деген материалдық мүдделілігін қамтамасыз ете алатын қолайлы жағдай, экономикалық қатынастар жүйесін жасау. Былайша айтқанда, бұл ауыл шаруашылығын интенсивтендіруге, индустриялық негізге көшіруге, ғылыми-техникалық прогресті жеделдете отырып, өндірісті комплексті түрде механикаландыруға, химияландыруға, жерді кең көлемде мелиорациялауға бағытталған. Сонымен қатар партияның қамқорлығымен ауыл шаруашылығын басқару, өндірісті ұйымдастыру ісін жетілдіру, шаруашылықаралық кооперациялау мен аграрлық-өнеркәсіптік интеграциялау негізінде ауыл шаруашылық өндірісін мамандандыру мен шоғырландыру саласында да ауқымды шаралар жүзеге асырылып келеді. Ал мұның бәрі жұмысшылардың, шаруалардың, интеллигенцияның мүдделерін мейлінше толығырақ қанағаттандыруға, олардың бірлігін шыңдай түсуге қызмет етеді.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдеріне сәйкес елімізде өріс жайып, жетілдіріле түскен аграрлық-өнеркәсіптік комплекстер жағдайында еңбекшілердің одағы ерекше сипатқа ие болып отыр. Өндірістік қатынастарды жетілдіруге, қоғамның әртүрлі таптары мен әлеуметтік топтары өкілдерінің тұрмыс жағдайын теңестіруге, олардың мүдделілігін арттыруға ықпал ететіндіктен де аграрлық-өнеркәсіптік комплекс жұмысшы табының, шаруалар мен интеллигенцияның мызғымас одағының әлеуметтік-экономикалық негізін кеңейтіп, оны бұрынғыдан да нығайтатыны сөзсіз.

Социалистік меншіктің екі түрінің жақындасуы, ақыр аяғында олардың бірігуі — сан салалы процесс. Бұл процесс, әрине, бір жақты ғана болмай, қайта социалистік меншіктің екі түрінің бірдей дамуы, олардың өз потенциалдық мүмкіндіктерін толық ашуы, бірте-бірте жақындасуы, коммунистік белгілерге, сипаттарға ие болуы арқылы жүзеге асырылатын болады. Сондықтан да шаруашылықаралық кооперация мен аграрлық-өнеркәсіптік интеграция ауыл шаруашылығын техникалық жағынан қайта жарақтандыруда, өндірісті интенсивтендіріп, ауыл шаруашылығының жаңа тұрпатты қызметкерлерін қалыптастыруда ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік тұрғыдан әлі де біртекті емес қоғамның біртекті коммунистік қоғамға ұласуы үшін де айрықша маңызды роль атқарады. Демек, аграрлық-өнеркәсіптік интеграция мен шаруашылықаралық кооперация ауыл шаруашылығын өркендетудің даңғыл жолы, толысқан социализмнің өндірістік қатынастарын жетілдіріп, коммунистік қатынастарға айналдырудың объективті процесі болып табылады.

Ауыл шаруашылық еңбегін индустрияландыру колхозшы шаруалардың сапалық құрамын едәуір өзгертті. Механизаторлар мен басқа да мамандық иелерінің үлес салмағы артты, әлеуметтік, мәдени және білім дәрежесі жөнінен олар жұмысшы табына жақындай түсті. 1959 жылғы халық санағының мәліметтері бойынша, еліміздегі әрбір 1000 жұмысшының 396-сының, 1000 колхозшының 226-сының ғана жоғары және орта білімі болса, 1979 жылы бұл көрсеткіш жұмысшылар арасында 760 адамға, колхозшылар арасында 593 адамға жетті.

Қоғам өмірінде интеллигенция да көрнекті роль атқарады. Олар да өз еңбегімен еліміздің экономикалық күш-қуатын арттыруға, еңбекшілердің рухани қазынасын молайтуға лайықты үлес қосады. Қазір біздің республикада ғана екі миллионнан астам адам ой еңбегімен айналысады. Олардың үлес салмағы барған сайын жедел арта түсуде. Мұның негізгі себебін ең алдымен Қазақстан индустриясының, өндіргіш күштерге айналған ғылым мен техниканың қарышты қарқынмен дамуынан, ауыл шаруашылығын жаңа сатыға көтерудегі елеулі табыстардан іздеген жөн.

Кемелденген социализм жағдайында әлеуметтік процестердің күрделіленіп, шаруашылық құрылыс ауқымының кеңеюі басқару ісіне халықтың қалың бұқарасын қатыстыруды талап етеді. Сондықтан да мемлекеттік және қоғамдық істерді басқаруға еңбекшілерді кеңінен қатыстыру совет қоғамын саяси дамытудың негізгі бағытына, Коммунистік партия саясатының өзекті саласына айналып отыр. Социалистік демократияны жүзеге асырудағы қол жеткен табыстарды баянды етумен бірге СССР Конституциясы оны одан әрі тереңдетудің берік негізін де қалады. Қоғамның дамуына терең талдау жасаған КПСС XXVI съезі совет адамдарының мемлекеттік және қоғамдық істерді басқаруға барған сайын белсенді қатысуын, бұл салада қол жеткен табыстарды баянды ете отырып, социалистік демократияны терендете беруді алда тұрған айбынды міндеттер ретінде атап көрсетті.

Социализм тұсындағы демократияның тағдырына кезінде В. И. Ленин айрықша көңіл бөлген болатын. Ол өзінің «Мемлекет және революция» деген еңбегінде былай деп жазды: «Демократияны *ақырына дейін* дамыту, сондай дамытудың *формаларын* іздестіру, оларды *практикада* сынап көру, т. т., осының бәрі—әлеуметтік революция жолындағы күрестің өзекті міндеттерінің бірі. Жеке алғанда, қандай демократизмнен болса да социализм шықпайды, ал өмірде демократизм ешқашан «жеке алынбайды», «бірге алынады», өзінің ықпалын экономикаға да тигізеді, *оның* қайта құрылуына түрткі болады, өзі де экономикалық дамудың ықпалына ұшырайды, т.т. Өмір тарихының диалектикасы осындай» (Шығармалар толық жинағы, 33-том, 87-бет).

Бұл қағидалардың тұжырымдалғанына жетпіс жылға жуық уақыт өтті. Бұл социализмді орнату, нығайту, дамыту, оның мемлекеттілігін, халық билігінің советтік формасын қалыптастыру, дәйекті жетілдіру жылдары болды. Социалистік экономика және оның дамуы, күш-қуатының артуы советтік демократияны кеңейтуге, бірте-бірте тереңдетуге қолайлы жағдай жасады. Өз кезегінде социалистік демократизм экономиканы, қоғамдық өмірдің барлық саласын дамытуға ықпал етіп отырды.

Толысқан социализмнің орнауы, халық шаруашылығындағы прогресс, совет адамдарының сана-сезімі мен саяси мәдениетінің өсуі социалистік демократизмнің пәрменділігін одан әрі арттыру проблемасын бұрынғыдан да көкейтесті ете түсті.

Совет қоғамының саяси системасын дамытудың басты бағыты ретінде социалистік демократияны одан әрі өрістету мемлекет пен қоғамдық істерді басқаруға еңбекшілерді кеңінен қатыстыруды, мемлекеттік аппаратты жетілдіруді, қоғамдық ұйымдардың белсенділігін көтеруді, халық бақылауын күшейтуді, мемлекеттік және қоғамдық өмірдің праволық негізін нығайтуды, жұртшылық пікіріне үнемі құлақ асып отыруды талап етеді.

Біздің елімізде әртүрлі мемлекеттік, қоғамдық істерді шешуге совет адамдарының белсенді ықпал етуіне мүмкіндік беретін сан салалы сындарлы жүйе қалыптасқан. Міндет социалистік демократияның пәрменділігін арттыруда, еңбекшілерді басқару ісіне қатыстыруда соларды тиімді пайдалануда болып отыр. Совет қоғамының басшы және бағыт беруші күші, оның саяси системасының ұйтқысы ретінде Коммунистік партияның ролінің арта түсуі де осы міндеттерді жүзеге асыруға қызмет етеді. Қатарына 18 миллион адамды топтастырып отырған КПСС совет халқының ұлы жасампаздық қызметіне басшылық жасайды. Партияның әлеуметтік-саяси бірлігі құрыштай берік. Оның қатарында совет қоғамындағы барлық таптар мен әлеуметтік топтардың өкілдері бар. Мәселен, КПСС XXVI съезінің қарсаңында партия қатарындағылардың 43,4 проценті жұмысшылар, 12,8 проценті колхозшылар, 43,8 проценті техникалық, ғылыми және творчестволық интеллигенцияның өкілдері, оқу-ағарту, денсаулық сақтау, мәдениет, басқару аппаратының қызметкерлері мен әскери қызметшілер болды.

Қоғамдық-саяси ұйымның жоғары формасы болып табылатын партия ұйымдастыру және идеялық-тәрбие жұмысының өзіне тән әдістерімен, мемлекеттік өкімет билігі және басқару органдарының қызметіне қол сұқпай, бағыт беру арқылы қоғамға қалыпты басшылық жасау ісін жүзеге асырып отырады.

СССР Конституциясында тұжырымдалған, Советтердің толық өкімет билігі жөніндегі лениндік принциптерді творчестволықпен жүзеге асыра отырып, партия мемлекеттік өкімет органдарын нығайтуға, олардың қоғам өміріндегі ролін көтеріп, белсенділігін арттыруға, жалпыхалықтық мемлекетіміздің демократиялық негіздерін жетілдіруге үнемі қамқорлық жасайды. Бұл ретте партияның ішкі өмірі, оның нормалары мен принциптері — барлық қоғамдық ұйымдар үшін үлгі-өнеге. Біздің демократия — шынайы демократия. Ұлы көсеміміз В. И. Ленин айтқандай, ол әлемде тұңғыш рет бұқараның мемлекет басқаруды және өндірісті жалпыұлттық көлемде ұйымдастыруды үйренуіне зор мүмкіндік жасады.

СССР-дің саяси негізі болып табылатын халық депутаттарының Советтері — мемлекеттік істерді басқаруға еңбекшілерді қатыстырудың бұқаралық формасы. Олардың жұмысына еліміздің ең таңдаулы ұл-қыздары, коммунистер мен партияда жоқтар белсене ат салысады. Советтердің барлық буынына сайланған 2,3 миллионға жуық депутат халық шаруашылығының маңызды проблемаларын шешуге үлес қосумен бірге қоғамдық істерді басқару мектебінен, социалистік интернационализм мектебінен өтуде. Халық қалаулылары қажырлы еңбегімен, саналы тәртібімен, өздеріне тапсырылған іске асқан жауапкершілігімен, ұстаздық, ұйымдастырушылық қабілетімен коллектив құрметіне бөленуде.

Мемлекеттік және қоғамдық істерді басқаруға еңбекшілерді кеңінен қатыстыруда қоғамдық ұйымдар елеулі роль атқарады. Солардың ішінде 130 миллионнан астам адамды біріктіретін кәсіподақ ұйымдарының орны бөлек. Кәсіподақтар қазір өз қатарына іс жүзінде еліміздің бүкіл еңбекшілер қауымын топтастырып отыр. Олар еңбекшілердің мүдделерін қорғайды, шаруашылық, әлеуметтік-мәдени міндеттерді шешуге қызу араласады, социалистік жарысты ұйымдастыруға, озық тәжірибені таратуға ұйтқы болады, рационализаторлар мен өнертапқыштар қозғалысын өрістетеді, коллективтік шарттар мен еңбек заңдарының орындалуын қатаң қадағалайды. Әрине, кәсіподақ ұйымдары шаруашылықты, қоғамды басқару ісіне еңбекшілерді жұмылдыруды мемлекеттік органдармен бірлесе отырып партия ұйымдарының басшылығымен жүзеге асырады. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамасында былай деп атап көрсетті: «СССР халықтарының достығы мен ынтымақтастығын одан әрі дамыту едәуір дәрежеде социалистік демократияны тереңдетуге байланысты. Қоғамдық және мемлекеттік істерді басқаруға барлық ұлттар еңбекшілерінің барған сайын кеңінен қатысуы — біздің саяси өміріміздің жетекші тенденциясын барынша тұжырымдап осылай сипаттауға болады. Сондықтан партия бұл тенденцияның нығайып, дами беруі үшін бәрін де істейді».

Еңбекшілердің ерікті бірлестіктері болып табылатын қоғамдық ұйымдар — социалистік қоғамның саяси системасының құрамдас бөлігі. Совет адамдары осылар арқылы қоғам өміріне қызу араласып, өздерінің әлеуметтік белсенділігін танытып отырады. Мәселен, миллиондаған совет адамдары халықтық бақылау топтары мен постыларының жұмысына қатысады. Ал халықтық бақылау еңбекшілердің бойында әлеуметтік белсенділікті қалыптастыруда маңызды роль атқарады. Экономикалық және әлеуметтік прогрестің барлық салаларына жаңа ірі міндеттер қойылып отырғанын айта келіп, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас былай деп атап көрсетті: «Партияның идеялары, жоспарлары, үндеулері бұқараны баурап алғанда ғана материалдық күшке айналатыны белгілі. Жоспардың орындалуы өзінің еңбек үлесіне де байланысты екенін әрбір еңбекшінің түсінуі, біз неғұрлым жақсы еңбек етсек, солғұрлым жақсы өмір сүреміз деген қарапайым шындықты жұрттың бәрінің жақсы түсінуі қазір ерекше маңызды және қажет... Ал мұның өзі — барынша кең мағынасында алғанда социалистік демократияны одан әрі дамыту, яғни мемлекеттік және қоғамдық істерді басқаруға еңбекшілер бұқарасының барған сайын белсенді қатысуы қажет деген сөз».

Халықаралық аренада идеологиялық күрестің шиеленісіп, дүниежүзілік даму процесі мейлінше күрделілене түсіп отырған қазіргі жағдайда адамдардың маркстік-лениндік дүниетанымын қалыптастыру бүкіл идеялық-тәрбие жұмысының өзекті міндеті болып табылады. Әрине, әңгіме бұл арада теориялық, саяси білімді меңгеруде ғана емес, сонымен қатар алған білімді совет адамдарының берік идеялық сеніміне, күнделікті тіршілік-тынысының, еңбектегі әлеуметтік белсенділігінің бұлжымас нормасына айналдыруында болып отыр. Өйткені саналылық, жоғары саяси мәдениет, азаматтық кемелділік — бұқараның қоғамдық-саяси белсенділігінің басты кепілі. Ал биік коммунистік саналылық партияның нысаналы, әрі дәйекті жүргізетін сан салалы идеялық-тәрбие жұмысының нәтижесінде қалыптасады. Адамның идеялық сенімі, әдетте, оның қоғамдық борышқа жауапкершілігінен, белсенді өмірлік позициясынан көрініс табады. Мәселен, совет халқы әлемді ядролық апатқа итермелеп отырған империализмнің, әсіресе американ империализмінің агрессиялық саясатына қарсы батыл күрес жүргізуде. Бұл оның азаматтық кемелділігін, қоғамдық борышқа адалдығын танытады. Совет адамдарының бойында мұндай гуманистік биік моральдық қасиеттерді қалыптастырған біздің социалистік құрылысымыз, Коммунистік партияның нысаналы идеологиялық жұмысы, сан қырлы саяси-ұйымдастыру қызметі деуіміз керек. Әрине, оның теориялық тұғыры — совет халқының ұлы революциялық жасампаздық қызметіне ғылыми сипат беріп, жарқын бағыт сілтеп отыратын жеңімпаз марксизм-ленинизм ғылымы.

Совет халқының әлеуметтік-саяси бірлігін одан әрі нығайтуда еңбекшілердің жалпы білімі мен мәдени дәрежесін көтерудің маңызы зор. Мұнсыз өндірістің өрге басуы, қоғамның әлеуметтік прогресс биік аскарына көтерілуі мүмкін емес. Өндіргіш күштерді шұғыл дамытып отырған ғылыми-техникалық прогресс те еңбекшілер бұқарасының білім дәрежесін көтеруді талап етуде. Сондай-ақ білімділік совет адамдарының рухани өмірін байытумен бірге, олардың коммунистік құрылысқа қосар үлесін де еселей түседі. Партияның идеологиялық арсеналынан маңызды орын алатын баспасөз, радио, телевизия, кино, мәдени-ағарту мекемелерінің кең жүйесі де осы мақсатқа, еңбекшілердің білімін, мәдениетін көтеруге, рухани қазынасын молайтуға, социалистік ұлттар мен халықтардың, әлеуметтік топтардың мәдениет пен өнер, әдебиет пен музыка саласындағы ынтымақтастығын шыңдауға, бір-бірімен етене жақындасуына қалтқысыз қызмет етеді. Өйткені бұлар совет адамдарының рухани дүниесіне айрықша ықпал жасайды. Олардың бойында коммунистік мұраттарға адалдықты, адамгершілік, эстетикалық қасиеттерді қалыптастырады, сол арқылы бірлікті, достықты, ынтымақтастықты, коллектившілдікті шыңдайды. Ал бірлік бар жерде береке, ынтымақ бар жерде ырыс бар деп халық даналығы бекер айтпаған. Бұған біздің еліміздің әлеуметтік-экономикалық саладағы қол жеткен ғажайып табыстары айқын айғақ бола алады. Сол табыстардың ең бастысы Коммунистік партияның кемеңгерлігімен, достық ынтымағы жарасқан совет халқының жасампаздық еңбегінің арқасында орнатылған, игілігін ел көріп отырған кемелденген социализм қоғамы екенін атап айту керек.

Ерекше еңбек шабытының дүбірі айқын аңғарылатын бүкіл еліміздегі сияқты Советтік Қазақстанның да еңбекшілері он бірінші бесжылдықтың өзекті — үшінші жылының жоспарларын жүзеге асыру жолындағы жарысты өрістетіп отыр. Әрине, атқарылар міндеттер ауқымды. Ал бұл міндеттерді ойдағыдай орындау жолындағы қажырлы күресте еңбекшілердің әлеуметтік-саяси бірлігі бұрынғыдан да нығайып, шарболаттай шыңдала түсуде. Мұның өзі халықтың қалың бұқарасының мемлекеттік және қоғамдық істерді, өндірісті басқаруға белсене қатысуынан да, ғылыми-техникалық прогрестің жетістіктерін өндіріске жедел енгізуден де, еңбек өнімділігін арттырып, өнім сапасын жақсартудан да, социалистік жарыстың пәрменділігін арттырудан да, коллектив алдындағы жауапкершілік пен творчестволық ізденісті күшейтуден де, тәлімгерлік пен еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қозғалыстан да көрініс табуда.

Қорыта айтқанда, еліміздің экономикалық күш-қуатын арттыруға елеулі үлес қосатын бесжылдықтың үшінші жылының жоспарларын ойдағыдай орындау совет адамдарының әлеуметтік-саяси және идеялық бірлігін бұрынғыдан да нығайтуға ықпал ететіні сөзсіз.

Н. ЧИСТЯКОВ,
тарих ғылымының кандидаты, доцент.

ПАРТИЯ МҮШЕСІНІҢ МӘРТЕБЕЛІ АТАҒЫ

Партия мен халықтың мызғымас бірлігі таптар мен әлеуметтік топтардың мүдделерін, көңіл күйін тереңірек біліп, оларға ықпал етуге мүмкіндік береді. Партия қашан да тарихи дамудың шешуші күші болып табылатын бұқараға арқа сүйейді. Өйткені партияның күші — халықпен бірлікте. Ал халықтың күші — партиямен бірлікте, оның басшылық етуінде. «Партия мен халықтың бірлігін нығайту, ұлы Ленин өсиеттерін бұлжытпай орындау, — деді КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас, — біздің барлық болашақ жеңістеріміздің кепілі осында!».

Совет қоғамының басшы және бағыт беруші күші ретіндегі біздің партиямыздың ролінің артуы оның өз қатарын нығайтумен, ішкі өмірін дұрыс ұйымдастырумен тығыз байланысты. Коммунизм құру жөніндегі бүкіл жұмысқа басшылық етіп, оған ұйымдық, жоспарлы, ғылыми негізделген сипат беру үшін партия ең алдымен өзі жоғары ұйымшылдықтың үлгісін көрсетуге тиіс. Ал партияның топтасқандығы, идеялық және ұйымдық беріктігі ең әуелі өз қатарының сапалық құрамымен айқындалады. КПСС-ке мүше алу туралы мәселе әрқашан партия тұрмысының түбегейлі мәселесі болып келді және солай болып қала бермек. Партия өз қатарын жұмысшы табының, еңбекшілердің басқа да топтарының ең лайықты, алдыңғы қатарлы өкілдерімен толықтыру жөнінде қамқорлық жасағанда ғана, өзінің тарихи міндетін орындай алады.

Әрине, партияның қатарын тың күштермен ұдайы толықтырып отыруы табиғи нәрсе, өйткені бұлай болмайынша, ол қалыпты өмір сүре де, жұмыс істей де алмайды, қоғам өмірінің барлық жақтарына жеткілікті дәрежеде ықпал жасай да алмас еді. Сондықтан партияның сан жағынан өсуі де қажетті заңдылық. Әйтсе де жетекші партия үшін оның сапалық құрамы, қатарының тазалығы ең басты мәселе. Партияның күші, деп үйретті В. И. Ленин, оның қатарының көптігінен гөрі идеялылығына, жауынгерлігіне, ұйымшылдығы мен тәртіптілігіне байланысты. Ұлы көсем коммунистердің белсенділігін, өздігінен жұмыс істеуін дамыту жөнінде ұдайы қамқорлық жасауды, партия үшін, оның саясатын жүзеге асыру үшін олардың жауапкершілігін арттыруды талап етті. РСДРП Екінші съезінде ол былай деді: «...Партияның әрбір мүшесі партия үшін жауапты, *партия әрбір мүшесі үшін жауапты* екенін ұмытуға болмайды» (Шығармалар толық жинағы, 7-том, 317-бет).

Мұның өзі — партия тұрмысының бұлжымас заңы және ол принциптілік қатынастарының мәнін де бейнелейді. Партия тұрмысының лениндік нормаларын одан әрі дамытып, нығайту коммунистер белсенділігін арттыруға, олардың партия мен халық ісі үшін жауапкершілігін көтеруге көмектеседі. Қазіргі кезде партияда, оның ұйымдарында іскерлік, тиянақтылық, ұйымшылдық, іске ғылыми тұрғыдан қараушылық, ынтымақты коллективтік жұмыс жағдайы қалыптасқан. Мұның өзі коммунистердің қоғам өмірінің барлық жақтарына, шаруашылық пен мәдени құрылыстың дамуына ықпалын күшейте түседі.

Коммунистердің белсенділігін, өзіне тапсырылған іс үшін жауапкершілігін арттыру жөніндегі лениндік нұсқаулар партияның XXII съезінде қабылданған КПСС Программасында жүзеге асырылып, одан әрі дамытылды. Ал КПСС XXIII—XXVI съездері партия қатарын одан әрі нығайту, коммунистер белсенділігін арттыру, олардың ұйымшылдығын, іскерлігі мен жауапкершілігін күшейту мәселелеріне айрықша зор маңыз берді. Партия қатарын жаңа мүшелермен толықтыру, ішкіпартиялық демократияны дамыту, тәртіпті нығайту жөнінде осы съездер белгілеген шаралар большевизмнің даңқты дәстүрлерін одан әрі жалғастыруға, Ленин партиясының беделін арттыра түсуге игі ықпал жасады.

Соңғы жылдары партияға жұмысшы табының, колхозшы шаруалар мен халықтық интеллигенцияның сан мыңдаған таңдаулы өкілдері келіп қосылды және оның қатары бұдан былай да өсе бермек. Қоғам дамуының бүкіл барысынан, партияның басшылық ролінің, оның беделінің арта түсуінен туындайтын объективтік тенденция осындай. Алайда КПСС өз мүшелері санының өсуін жеделдетпейді. Ол өзінің қатарына тек партияға, Ленин сөзімен айтқанда, қандай да бір пайда табу мақсатында емес, қайта коммунизмге пайда келтіру үшін қажырлы жұмыс істеу мақсатында өтетіндігін іс жүзінде дәлелдеген адамдарды ғана қабылдайды. Партияның қатары бастауыш партия ұйымының, бүкіл коллективтің сеніміне ие болған, өзін өндірісте және қоғам өмірінде белсенді түрде көрсете білген жас күштер есебінен ұдайы толықтырылып отырады. Бұл жөнінде кандидаттық стаждың маңызы зор.

Кемелденген социалистік қоғам кезеңінде КПСС қатарының өсу базасы сапалық жағынан өзгеріп, жақсара түсті. Мұның өзі партия қатарының құрамын қалыптастыру ісінде жаңа мүмкіндіктер ашты. Біздің елімізде адамдардың жаңа тарихи қауымдастығы — совет халқы қалыптасып, партия жұмысшы табының авангардынан бүкіл халықтың авангардына айналған қазіргі жағдайда КПСС қатары өсуінің әлеуметтік базасы елеулі сапалық өзгерістерге ие болды. Қоғам дамуының қазіргі кезеңінде шаруалар мен интеллигенцияның жұмысшы табының идеялық позицияларына толығымен көшуі аяқталды. Совет қоғамының әлеуметтік біртектілігі тереңдеп, әлеуметтік топтар арасындағы шектер, қала мен деревня, ой еңбегі мен дене еңбегі арасындағы айырмашылықтар біртебірте жойылуда, халықтың коммунистік саналылық дәрежесі үздіксіз арта түсіп отыр.

КПСС-тің таптық сипаты мен жалпыхалықтық мәні арасында терең диалектикалық өзара байланыс бар. Кемелденген социализм жағдайында бүкіл халықтың партиясына айналған КПСС таптық сипатын жоймайды және өзінің табиғаты жағынан жұмысшы табының партиясы болып қала береді. Қазіргі кезде КПСС құрамындағы жұмысшылардың үлес салмағы 43,7 процент, шаруалар — 12,6, қызметшілер 43,7 процент. Партия өзінің әлеуметтік құрамында жұмысшы табы алдағы уақытта да жетекші орын алуға тиіс екеніне ерекше мән береді. КПСС — совет халқының саяси авангарды, заманымыздың ақыл-ойы, абыройы және арожданы. КПСС Орталық Комитетінің қаулысында атап өтілгеніндей, сексен жылдың ішінде ол марксист-революционерлердің шағын ұйымынан қазір қатарында 18 миллионнан астам коммунист бар қуатты топтасқан партияға айналды.

Қазақстан Коммунистік партиясы — КПСС-тің құрамдас бір бөлігі. Оның қалыптасуы мен дамуы жалпыроссиялық жұмысшы және революциялық қозғалыстың өрлеуімен, жаңа түрпатты революциялық партияның құрылуымен тығыз байланысты. Бүкіл партиямыз сияқты, республика партия ұйымының бастауында да В. И. Ленин тұрды. Ұлы көсем ұйымдастырған «Жұмысшы табын азат ету жолындағы күрес одағы» мен «Искра» газеті Қазақстанда марксизмнің таралуына негіз қалады. Петропавл, Орал, Семей, Перовск (Қызылорда), Верный (Алматы), Қостанай және басқа бірқатар қалаларда алғашқы маркстік үйірмелер мен социал-демократиялық топтар 1905—1907 жылдардағы революция қарсаңында және сол кезеңде пайда болды. Олардың қалыптасып, дамуында территориялық жағынан Қазақстанға таяу орналасқан Омбы, Саратов, Орынбор, Астрахан, Самар қалаларындағы РСДРП ұйымдары зор роль атқарды.

Өлкедегі партия ұйымдарының одан әрі жетілуіне, революциялық қозғалыстың өрістеуіне Петроград, Москва, Иваново-Вознесенск қалалары, басқа да өнеркәсіп орталықтары жұмысшыларының революциялық күресі елеулі ықпал жасады. Бұл күрес Қазақстан еңбекшілерін белсенді революциялық іс-қимылға жігерлендіріп, олардың таптық және саяси сана-сезімі оянуын жеделдетті. Большевиктік ұйымдар мен топтар сан жағынан аздығына, тәжірибесі жеткіліксіздігіне қарамастан Риддер, Спасск мен Успенск рудниктері кеншілерінің, Екібастұз көміршілерінің, Ембі мұнайшыларының, Петропавл, Қазалы теміржолшыларының революциялық күресіне жетекшілік етті. Бірақ Қазақстандағы дербес большевиктік ұйымдардың біржола қалыптасуы Ұлы Октябрь социалистік революциясы қарсаңында ғана жүзеге асты. 1917 жылғы июньде Перовскіде, декабрьде Әулиеатада (қазіргі Жамбыл қаласы) большевиктік ұйымдар құрылды.

1917 жылдың аяғында Қазақстанда отыздан астам большевиктік ұйымдар мен топтар РСДРП (б) Орталық Комитетімен тығыз байланыс орнатып, одан тікелей тапсырма алып отырды. Олар өлкедегі елеулі саяси күшке айналып, бұқараның үлкен сеніміне ие болды, жұмысшыларды, шаруалар мен ауыл кедейлерін белсенді революциялық іс-қимылға тарта білді.

Тарихи 1917 жылдың өзінде Абдолла Асылбеков, Әділбек Майкотов, Сәкен Сейфуллин, Бәкен Серікбаев, Кәрім Сүтішев, Сабыр Шарипов, Сақыпгерей Арғыншиев,Тұрар Рысқұлов тәрізді қазақ халқының көптеген ардагер ұлдары Ленин партиясының мүшелігіне өтіп, революциялық күреске белсене қатысты.

Бүгінде Қазақстан еліміздің қуатты индустриялық-энергетикалық базасына, егіншілік пен мал шаруашылығының ірі өлкесіне айналған, мәдениеті көркейіп, гүлденген республика. Туысқан республикалар шоғырында оның жұлдызы барған сайын жарқырай жайнап, экономикалық-әлеуметтік потенциалы қарыштай дамып келеді. Қазақстанның қол жеткен табыстарының бәрі — социалистік интернационализм принциптерін, мақсаты мен іс-қимыл бірлігі жарасқан халықтардың қуатты ынтымағы мен туысқандығын іс жүзінде орнықтырудың жемісі, мәңгі өшпес Ленин өсиеттерін жүзеге асырудың, ол құрған партияның жасампаздық қызметінің нәтижесі.

Республикадағы еңбек коллективтерінің көп ұлтты құрамы тек жаңа құрылыстар мен индустриялық орталықтарға ғана емес, сонымен бірге кәсіпорындардың, колхоздар мен совхоздардың, мекемелер мен ұйымдардың басым көпшілігіне де тән сипат болып отыр. Қазір Қазақстан Коммунистік партиясының құрамында 94 ұлт пен халықтың өкілі бар. Мұның өзі республикамызда лениндік пролетарлық интернационализмнің жүзеге асуының, халықтардың қалыптасқан достығы мен туысқандығының жарқын көрінісі болып табылады.

Республиканың партия ұйымдары өз қатарының сапалық құрамын жақсарту, олардың идеялық-саяси дәрежесін көтеру, белсенділігін арттыру жөнінде айрықша қамқорлық жасап келеді. Әсіресе материалдық өндіріс саласындағы партиялық ұйтқыны нығайту бағытында жүргізіліп отырған жұмыс елеулі.

Мәселен, республикада соңғы он жыл ішінде КПСС қатарына қабылданғандардың 65 проценті жұмысшылар болса, бұл көрсеткіш Қарағанды тәрізді ірі өнеркәсіпті облыста 70 проценттен де асып түсті. Коммунистердің үлес салмағы тек өнеркәсіп, құрылыс, транспорт саласында ғана емес, сонымен қатар ауыл шаруашылық өндірісінде де жетекші күш болып отырған жұмысшы табы барған сайын өсіп келеді. КПСС XXVI съезінен кейінгі кезеңде республика партия ұйымының құрамына жаңадан 83 мың коммунист келіп қосылып, қазір олардың саны 740 мыңнан асып отыр. Солардың ішінде жұмысшылардың үлес салмағы 49,8 процентке, колхозшы шаруалар — 10,9, қызметшілер — 39,2 процентке тең.

Қазақстан Компартиясының Орталық Комитеті, облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттері бастауыш партия ұйымдарының сапалық құрамын жақсарту, коммунистердің белсенділігін, тапсырылған іс үшін жауапкершілігін арттыру мәселелерін пленумдар мен бюро мәжілістерінде ұдайы талқылап, тиісті шаралар қолданып отырады. Соңғы жылдарда Павлодар облысы партия комитеттерінің бастауыш ұйымдарға басшылығы, «Экибастузуголь» бірлестігі парткомының жұмысы, «Карагандагормаш» заводы партия ұйымының өндірістік бірлестік жағдайындағы жұмысы, басқа да бірқатар министрліктер мен ведомстволар партия ұйымдарының қызметі туралы мәселелер қаралды.

Республика партия комитеттері мен ұйымдарының сан жағынан өсіп, ұйымдық жағынан нығая түскендігінің айқын дәлелі ретінде кейінгі кезде қарыштай дамыған бір ғана Павлодар облысын мысалға алуға болады. Облыс партия ұйымының құрамында соңғы жылдары ірі сапалық өзгерістер болды: Ермак қалалық, Екібастұз аудандық, Павлодарда Индустриальный және Ильич аудандық партия комитеттері құрылды. Ал Павлодар трактор заводы мен «Экибастузуголь» өндірістік бірлестігіндегі партия комитеттеріне аудандық партия комитетінің правосы берілді. Соңғы 20 жыл ішінде облыс коммунистерінің саны 25 мың өсіп, қазір 43 мыңнан да асып түсті. Барлық коммунистердің төрттен үш бөлігінен астамы тікелей материалдық өндіріс саласында жұмыс істейді.

Павлодар-Екібастұз территориялық-өндірістік комплексін дамытуда облыстық, қалалық партия комитеттерімен бірге кәсіпорындар мен құрылыстардағы бастауыш партия ұйымдарының да атқарып отырған ролі зор. Олар еңбек коллективтерінде партиялық ықпалды күшейту, кінәратсыз моральдық-психологиялық ахуалды қалыптастыру, коммунистердің өндірістегі авангардтық ролін арттыру, жұмысшылар мен инженер-техник қызметкерлерді саяси-шаруашылық міндеттерді жүзеге асыруға жұмылдыру бағытында елеулі жұмыс жүргізіп келеді. 400-ден 600-ге дейін коммунисі бар «Экибастузэнергострой», «Павлодарпромстрой», «Павлодаржилстрой» құрылыс трестерінде партия комитеттерінің құрылуы өндіріске коммунистер ықпалын күшейте түсті.

Павлодар қаласындағы трактор, алюминий, мұнай өңдеу және ферросплав заводтарының партия ұйымдары өз қатарын лайықты жастар есебінен толықтыру, жас коммунистерді тәрбиелеу жөнінде жүйелі жұмыс атқарып отыр. КПСС қатарына адам қабылдау жұмысының формалары мен әдістерін жетілдіру саласында да жинақталған тәжірибе аз емес. Мәселен, Ермак, Екібастұз және Павлодар қалаларындағы көптеген бастауыш партия ұйымдары КПСС-ке өтетін адамдарды ашық партия жиналыстарында қабылдауды практикаға айналдыра бастады. Жиналысқа қатысушы коммунистермен бірге партияда жоқтар да КПСС-ке өтушінің жақсы жақтарын да, кемшілік-мінін де ашықтан-ашық ортаға салып, өз пікірлерін білдіреді. Мұның өзі коммунистер қатарын еңбекшілердің ең таңдаулы өкілдерімен толықтыруға мүмкіндік беретіні сөзсіз.

Коммунист — партияның жоғары идеялы, белсенді жауынгері. Коммунизм құрылысшыларының сапында ең алдыңғы қатарлы орында болуға тиіс екенін олар жақсы біледі. Олар ғылыми-техникалық прогресті дамытып, өндірісті өрге бастыруда да, жаңалықтың жаршысы, жарыстың ұйтқысы болуда да белсенділік танытып, авангардтық роль атқаруды өздерінің абзал борышы санайды. Республикамызда ерен еңбегімен, адамгершілік қасиетімен жұртшылық құрметіне бөленіп, Ленин партиясының мүшесі деген мәртебелі атақты жоғары ұстап жүрген коммунистер көптеп саналады. Солардың ішінен Социалистік Еңбек Ерлері: металлург Т. Адам-Юсуповтың, тоқымашы Қ. Тоқсейітованың, механизаторлар И. Ивановтың, Қ. Дөненбаева мен В. Дитюктің, автопоезд жүргізушісі Ж. Қожантаевтың, диқан, Ардақты ана С. Жұмабекованың, қызылшашы З. Сейітованың, сауыншы А. Нагорнаяның, шопандар Ж. Молдасанов пен Ж. Оспанбековтың, мұғалім Р. Нұртазинаның, тағы басқа да еңбек озаттарының есімдері бүкіл республика жұртшылығына кеңінен танымал.

Қазақстан Компартиясының XV съезі КПСС мүшелігіне қабылданатындарды жеке-жеке іріктеп алу, олардың саяси, іскерлік және моральдық қасиеттерін тексеру үшін кандидаттық стажды жақсырақ пайдалану қажеттігін атап көрсетті. Ал іс жүзінде бұл сынақтан кандидаттардың біраз бөлігі өте алмай жүр. Бұл жөнінде соңғы бес жыл ішінде алты мыңдай коммунистің кандидаттық стаждан өте алмағанын айтсақ та жеткілікті. Партия коммунист деген жоғары атаққа кір келтіретін адамдардан батыл түрде арылып отырады. «...Лайықсыз қылық көрсететін, партияның Уставы мен партиялық мораль нормаларын бұзатын адамдарға, — деп атап көрсетілді КПСС XXVI съезінде,—біздің көзқарасымыз әрдайым ымырасыз болып келді және әлі де солай бола бермек. Әңгіме партиямыздың абыройы мен беделі туралы, оның қатарының тазалығы туралы болған кезде, ешкімге ешқандай сылап-сыйпаушылық болмақ емес!» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 91-бет). Нақ осындай талапшылдық қана партия ұйымдарының бұқара арасындағы беделі мен авангардтық ролін қамтамасыз етеді.

Коммунистік партия жүріп өткен қаһармандық жолдың басты қорытындыларының бірі, деп атап карсетілді КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының материалдарында, — партия қатарының мызғымас бірлігі, Орталық Комитеттің және оның басшы ұйтқысының бірлігі. Ал мұндай бірлік, Ленин сөзімен айтқанда, «шексіз қымбат, шексіз маңызды».

КПСС-ке тарих жүктеп отырған зор жауапкершілік оның мүшелеріне шын мәнінде жоғары талаптар қояды. В. И. Лениннің сөзімен айтқанда, пролетариаттың революцияшыл партиясына қатаң, темірдей тәртіп керек, бұл тәртіп: «Біріншіден, пролетарлық авангардтың саналылығы және оның революцияға берілгендігі, оның табандылығы, жанкиярлығы, ерлігі арқылы. Екіншіден, пролетарлық авангардтың еңбекшілердің нағыз қалың бұқарасымен, ең алдымен пролетар, *сонымен қатар пролетар емес,* еңбекшілер бұқарасымен де байланыса, жақындаса білетіндігі... арқылы. Үшіншіден, бұл авангардтың жүзеге асыратын саяси басшылығының дұрыстығы, оның саяси стратегиясы мен тактикасының дұрыстығы, бұл дұрыстыққа нағыз қалың бұқараның *өз тәжірибесімен* көзі жететіндігі арқылы» (Шығармалар толық жинағы, 41-том, 7-бет) негізделеді.

Коммунистердің ортақ іске үлес қосудан, адамзаттың ізгі армандарының жүзеге асуы үшін, коммунизм мұраттары үшін күресін, еңбек етуден мәртебелі мақсаты жоқ. Қай жерде қиыншылықтар болса, сол жерде алдымен коммунистер жүретінін, қандай іс түссе де, олардың ұятқа қалдырмайтынын совет адамдары біледі. Партия шешімдері мен директиваларын нақты жүзеге асыру, қоғамның, мемлекет пен халықтың мүддесін ең басты мақсат етіп қою әрбір коммунистің, әрбір адамның абзал борышы.

Қ. БИЖАНОВ,
тарих ғылымының кандидаты, доцент.

ӨНДІРІСТІ ТЕРРИТОРИЯЛЫҚ ЖАҒЫНАН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Еліміздің табиғи байлығы ұшан-теңіз. Міне осы ен байлықты барынша тиімді пайдалана отырып, халық игілігіне қажетті алуан түрлі өнім өндіруді молайта түсудің маңызы зор. Сондықтан да партия мен үкімет қоғамдық өндірісті территориялық жағынан ұтымды ұйымдастырып, оның тиімділігін арттыруға ұдайы көңіл бөліп отырады. Ал өндіріс құрал-жабдықтарына қоғамдық меншік — қоғамдық өндірісті тұтас еліміз бойынша да, тіпті әрбір аудан мен жекелеген аймақ бойынша да территориялық жағынан дұрыс ұйымдастыруға, оның әрбір саласын өзара пропорциялы дамытуға толық мүмкіндік беретін материалдық база болып табылады.

Совет өкіметі жылдарында елімізде өндіргіш күштерді орналастыру жөнінде орасан зор өзгерістер жасалды. Мұның жарқын мысалын дамудың капиталистік сатысына соқпай, феодализмнен тікелей социалистік жолға түскен Қазақстанның өмірінен айқын көруге болады. Экономикасы мен мәдениеті қарыштап өрге басып отырған Советтік Қазақстан— бүгінде совет халықтарының туысқандық семьясындағы терезесі тең, гүлденіп, көркейген, іргелі республикалардың бірі. Ол СССР-дің халық шаруашылығы комплексінде көп салалы қуатты өнеркәсібі, жоғары механикаландырылған ауыл шаруашылығы, дамыған транспорт жүйесі бар ірі экономикалық аудан. Сондықтан да еліміз экономикасының шешуші салаларын өркендетуде республикамыз басқа одақтас республикалардың арасында алдыңғы қатардан орын алып отыр. Мысалы, республика өнеркәсіп өндірісінің көлемі жөнінде еліміз бойынша төртінші, мұнай өндіруде—екінші, көмір өндіруде, болат қорытуда, электр энергиясын өндіруде — үшінші орында. Әсіресе республиканың түсті металл өндіру жөніндегі үлесі аса зор. Сондай-ақ елімізде шығарылатын фосфордың 90 проценті, мал азығындық фосфаттың 40 проценті біздің республикада өндіріледі.

Қазақстан СССР-дің Азық-түлік программасын жүзеге асыру ісіне де зор үлес қосып отыр. Өйткені ол елімізде дайындалатын бидайдың бестен бірін, басқа да ауыл шаруашылық өнімдерінің едәуір бөлігін береді. Міне осы қол жеткен табыстар Қазақстанның ұшан-теңіз табиғи байлығын интенсивті игеру, республиканың барлық облысында дерлік ірі өнеркәсіп орындарын тиімді орналастыру, темір және автомобиль жолдары құрылысын кеңінен өрістету, басқаша айтқанда еліміздің, қала берді республиканың өзінің материалдық өндірісінде территориялық пропорцияны түбірінен жақсарту негізінде қамтамасыз етілді. Сөйтіп, аудандар мен облыстар бойынша экономикалық дамудың деңгейін біртіндеп-бірте теңестіруге айрықша назар аударылды. Соның нәтижесінде территорияның әрбір мың шаршы километріне шаққанда өнеркәсіп өнімін өндірудің жоғары және төменгі көрсеткіші арасындағы алшақтық аудандар бойынша төрт еседей қысқартылып, өнім үш есеге жуық өсті.

Алайда өндірісті территориялық жағынан ұйымдастыруды жетілдіруде қоғамдық еңбек өнімділігін арттырудың зор резервтері әлі де толық пайдаланылмай жүр. Ал бұл резервтерді ойдағыдай іске қосу үшін үстіміздегі бесжылдықта және одан кейінгі бесжылдықтар кезінде өндіргіш күштерді дұрыс орналастыруға байланысты аса ірі міндеттерді түбегейлі шешуге тура келеді. Ал бұл міндеттердің мәнісі мынадай: еліміздің әрбір республикасында өндірісті мамандандыруды тереңдету үшін экономиканы комплексті дамыту дәрежесін арттырып, олардың жалпыодақтық міндеттерді шешуге қосатын үлесін ұлғайту қажет болады. Мұның өзі, түптеп келгенде, республикаларды өзара жан-жақты жақындату процесін тездетуді, әрі партиямыздың аса маңызды программалық міндеттерін ойдағыдай жүзеге асыруды қамтамасыз етеді.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамасында былай деп атап көрсеткен болатын: «Қазіргі өндіргіш күштер тіпті әңгіме әртүрлі елдер туралы болып отырған күннің өзінде де интеграцияны талап етеді. Одан да бетер, олар белгілібір елдегі әртүрлі аймақтар мен республикалардың күш-жігерін тығыз, іскерлікпен біріктіруді талап етеді. Әрбір республиканың табиғат және еңбек ресурстарын, климат ерекшеліктерін неғұрлым білгірлікпен пайдалану, осы потенциалды неғұрлым ұтымды түрде жалпыодақтық потенциалға қосу — міне әрбір аймаққа да, әрбір ұлт пен халыққа да, сондай-ақ бүкіл мемлекетке де неғұрлым көп тиімділік әкелетін нәрсе осы. ...Өндіргіш күштердің орналастырылуын, аймақтық мамандандыру мен кооперациялауды, шаруашылық байланыстар мен тасымал схемаларын одан әрі де жетілдіру талап етіледі».

Міне сондықтан өндірісті аймақтық және территориялық жағынан ұйымдастырудың негізгі бағыттарын дәлме-дәл анықтау жөнінде тыңғылықты жұмыс жүргізуге тура келеді. Мұның өзі қоғамдық өндірістің де, еңбектің де тиімділігін арттыру үшін аса зор резервтерді ұтымды пайдалануға себін тигізеді. Ал осындай бағыттардың бірі өндірісті территориялық жағынан пропорциялы өркендету, өнім шығаруда территориялық еңбек бөлісін одан әрі жетілдіру болып табылады. Сол тұрғыдан алғанда ішкі республикалық экономикалық аудандардың, мәселен, Оңтүстік Қазақстан (Алматы, Жамбыл, Талдықорған, Қызылорда, Шымкент облыстары), Шығыс Қазақстан (Шығыс Қазақстан және Семей облыстары), Солтүстік Қазақстан (Павлодар, Солтүстік Қазақстан, Көкшетау, Қостанай, Торғай, Целиноград облыстары), Орталық Қазақстан (Қарағанды және Жезқазған облыстары), Батыс Қазақстан (Ақтөбе, Гурьев, Маңғышлақ, Орал облыстары) экономикалық аудандарының, облыстардың, тұтас республиканың экономикалық негізін территориялық енбек бөлісіне, яғни мамандандыруға қатысатын салалар құрайды. Міне осы шешуші салалар ауқымында бүкіл халық шаруашылық комплексін қалыптастыру процесі жүріп жатады. Ендеше тұтас республиканы, оның аудандарын мамандандырудың қалыптасқан деңгейі ұтымды, әрі тиімді ме, әлде бірқатар салалар осы деңгейге көтеріле алмай отыр ма деген заңды сұрақ тууы мүмкін. Егер бұл салада қажетті деңгейге қол жетпеген болса, онда халық шаруашылығында мүмкіндігінше неғұрлым жоғары тиімділікке жету үшін белгілібір территорияда тиісінше өнім түрлерін шығаруды дұрыс шоғырландыруды жете ойластырған жөн.

Қазір республикамыз жалпыодақтық көлемде өндіруші өнеркәсіпке, ең алдымен кен өндіру өнеркәсібіне мамандандырылуда. Әсіресе республика Одақта темір рудасы мен түсті металл рудасын өндіруші ретінде ерекшеленіп отыр. Ал республиканың өз ішінде минералдық шикізатты өндіру мен өңдеу Орталық, Солтүстік және Шығыс Қазақстанда шоғырландырылған. Бұл комплекстердің құрылымында бірқатар салалар одақтық мамандандыру жүйесі құрамына енеді. Айталық, Орталық Қазақстанда көмір өндіріледі, қара металл, синтетикалық каучук шығарылады, мыс рудасы өндіріліп, мыс қорытылады, ал Солтүстік Қазақстанда темір рудасы мен көмір өндіріледі, сондай-ақ мамандандырылған сала ретінде электр энергиясын өндіру кең өріс алуда. Ал Шығыс Қазақстанда түсті металл рудалары шығарылып, қайта өңделеді. Сол тәрізді Батыс Қазақстанның мұнай мен газ өндіру, оны қайта өңдеу салаларындағы ролі барынша арта түсуде. Сондықтан да республика өндірісінің бұл салаларының көрсеткіштері товарлы өнімнің әрбір сомына шаққанда еліміз бойынша алынған орта көрсеткіштен төмен болғанымен, еңбек өнімділігі мен қор қайтарымы жөніндегі көрсеткіштерден жоғары болып отыр. Қорыта айтқанда, осы салаларды анағұрлым жедел өркендету негізінде аталған экономикалық аудандардың да, тұтас республиканың да, өнеркәсіп комплекстерінің де, сол арқылы еліміздің күллі қоғамдық өндірісінің де тиімділігін арттыруға әбден болады.

Алайда еліміздің жекелеген аймақтары бойынша да, республиканың өз ішіндегі аудандар бойынша да минералдық шикізатты пайдалану барысында сол ресурстардың тез сарқылуына, яғни оны қажетке жаратудағы сәйкессіздікке жол бермеу үшін қазба байлықтарды өндіру мен тұтыну арасындағы үйлесімділікті дұрыс белгілеу қажет. Ал есептердің көрсеткеніндей, еліміздің шығыс аудандарында минералдық шикізаттың барлық түрін дерлік пайдалану үлесі одақтық орта көрсеткіштен төмен, Қазақстанда одан да азырақ болып отыр. Әсіресе республикада мұнай мен газ ресурстарын пайдаланудың интенсивтілігі төмен, ал Солтүстік Қазақстанда көмір тұтыну шығыс аудандарға қарағанда алты есе, сондай-ақ одақтық орта көрсеткіштен он есе аз. Осы көрсеткіштерді республиканың өз ішіндегі аудандар бойынша салыстыратын болсақ, онда табиғи ресурстарды пайдаланудың деңгейі түрліше екенін аңғару қиын емес. Оны мынадай мысалдан көруге болады. Айталық, Орталық Қазақстанның қорғасын, мырыш рудалары жөніндегі қоры Шығыс Қазақстандағыдан біраз көп болғанымен, бәрібір бұларды пайдаланудың интенсивтілігі он есе төмен.

Демек, жоғарыда айтылғаннан шығатын қорытынды, табиғи байлығы аса мол шоғырланған еліміздің шығыс аудандарын, оның ішінде Қазақстанды жедел өркендету негізінде өндіргіш күштерді орналастыру жөніндегі партияның басты бағытын тезірек жүзеге асырудың мәні зор. Ал бұл үшін он бірінші бесжылдықта минералдық ресурстарды мейлінше ұтымды пайдалану есебінен аса маңызды өнім түрлерін шығару жөнінде Қазақстанның жалпыодақтық өндірістегі ролін арттыру көзделіп отыр. Мысалы, Екібастұз көмір кенін интенсивті пайдалану негізінде көмір өндіру 16,2 процент артады, Солтүстік Қазақстанда Торғай көмір бассейнін игеру қолға алынады. Соған орай көмірді қайта өңдеу елеулі түрде ұлғаяды. Ал арзан Екібастұз көмірі негізінде жалпы қуаты 20 миллион киловатт бірегей жылу электр станцияларын салу одан әрі жүргізіледі, Екібастұздан Урал мен Орталыққа электр қуаты берілетін аса қуатты электр желілерінің алғашқы кезегі іске қосылады. Сондай-ақ мұнай мен газ кеніштері өте-мөте интенсивті игерілетін болады, сөйтіп, мұнай, газ конденсаты мен табиғи газ өндіру ұлғаяды.

Үстіміздегі бесжылдықта республикада қара және түсті металлургияның шикізат базасы елеулі түрде нығайтылады. Соколов-Сарыбай, Лисаков, Қашар кен-байыту комбинаттарында темір, Донской кен-байыту комбинатында хром рудаларын өндіру артады, Орталық және Шығыс Қазақстанда түсті металл рудаларын, Оңтүстік Қазақстанда химия өнеркәсібінің фосфорлық шикізат базасын дамыту жөніндегі жаңа қуаттар іске қосылады.

Республикада пайдалы қазбаларды игеру процесі одан әрі жүргізіле бермек. Міне сол себепті, бір жағынан, еліміздің территориясы бойынша минералдық шикізатты ұтымды пайдалану арта берсе, екінші жағынан, біздің республикада бұл ресурстардың негізгі түрлерін өндіруге, қайта өңдеуге елдің басқа аудандарына қарағанда еңбек шығыны едәуір аз жұмсалады. Мұның өзі қоғамдық өндірістің тиімділігін арттыруға көмектеседі.

Алайда республиканы экономикалық және әлеуметтік жағынан өркендету жөніндегі программаны орындау үшін өндіріс мақсатында кең көлемде пайдаланылатын шикізат, отын-энергия ресурстарының қоры шексіз емес. Демек, еліміздің экономикасын дамудың интенсивті жолына көшірудің жалпы бағытының құрамдас бөлігі болып саналатын жер қойнауынан алынатын қазбаларды үнемді, әрі ұқыпты жұмсау міндеті бірінші кезекке қойылып отыр. Осы тұрғыдан біздің республика үшін де минералдық шикізатты комплексті пайдалану проблемасы аса маңызды міндеттердің бірі болып қала береді. Бұл міндеттерді ойдағыдай орындау үшін тұтас республика және аудандар бойынша минералдық ресурстарды мейлінше тиімді пайдаланған жөн. Өйткені Қазақстанның минералдық шикізаты көптеген компоненттерден құралады. Атап айтқанда Соколов-Сарыбай рудаларын комплексті пайдаланған жағдайда одан күкірт, мыс, мырыш, Лисаков рудасынан глинозем, цемент, фосфат-қоқыс, Атасу рудасынан темір, Жезді рудасынан марганец, басқа да компоненттерді айырып алуға мүмкіндік туады.

Республика аудандары мен облыстарының халық шаруашылығы комплекстілігінің деңгейін көтеру — өндірісті территориялық жағынан ұйымдастыруды жетілдірудің екінші бір маңызды бағыты. Мұнда қандай да болсын аймақтың өнеркәсіптік комплексі үш топтан тұрады. Бұлар — мамандандыру, аймақтың күллі мамандандырылушы өндірісі мен шаруашылығына қызмет көрсететін, сондай-ақ халық тұтынуына қызмет көрсететін салалар· Осы комплексте өндірісті ұтымды, әрі тиімді өркендету үшін аталған үш топтағы салалардың дамуы барысында қалыптасқан үйлесімділікті берік сақтап, аймақтың ішкі мүмкіндіктерін мейлінше ұқыпты пайдалану қажет.

Бірақ, талдау көрсеткеніндей, республикамыздың барлық облыстары мен аудандарында өндірісті пропорциялы дамыту әлі де болса өскелең талапқа сай емес. Мысалы, Маңғышлақ, Павлодар, Торғай, Жамбыл және басқа облыстардың өнеркәсіптік комплекстерінде шаруашылық қажеттері үшін қызмет ететін жөндеу, салааралық мақсатта пайдаланылатын өнімдер шығаратын салалар мен өндірістер әлі де жеткілікті түрде өріс ала алмай келеді. Қарағанды, Жезқазған, Гурьев, Шығыс Қазақстан және басқа облыстардың өнеркәсіптік комплекстерінде халықтың тұтынуына қажетті өнім шығару деңгейі республикалық орта көрсеткіштен төмен болып отыр. Сондықтан мұнда жеңіл және тамақ өнеркәсібі салаларын неғұрлым шапшаң дамытудың қажеттігі айрықша. Сол сияқты бірқатар облыстарда әлгі үш топтағы өндіріс салаларын пропорциялы дамытудың үйлесімді арақатынасының берік сақталмауы салдарынан ондағы салаларды мамандандыру деңгейі өте төмен. Мысалы, Көкшетау, Қызылорда, Солтүстік Қазақстан, Талдықорған облыстарын өнеркәсіптік жағынан өркендетуде өндірістік мамандандырудың бағыты әлі де дәлме-дәл айқындалмай отыр.

Ал түптеп келгенде, облыстар мен аудандардың өнеркәсіптік комплекстерін пропорциялы өркендетпейінше өндіріс тиімділігін арттыру мүмкін емес. Есептер көрсеткеніндей, Батыс Қазақстанның өнеркәсіптік комплексінің тиімділігін арттыру үшін Маңғышлақ облысында мұнай өндіру, Ақтөбе мен Гурьев облыстарында химия, әсіресе Гурьев облысында және аймақтың барлық ауданында тамақ өнеркәсібін қарқынды дамытуға күш салған жөн. Сол сияқты Оңтүстік Қазақстанның өнеркәсіптік комплексінің тиімділігін арттыру міндетін Жамбыл мен Алматы облыстарында электр энергетикасын, Жамбыл мен Шымкент облыстарында химия, Алматы, Шымкент және Талдықорған, басқа да облыстарда машина жасау өнеркәсібін қарышты өркендету есебінен ойдағыдай шешуге болады. Ал Шығыс Қазақстан облысында түсті металлургия, машина жасау, ағаш және ағаш өңдеу тәрізді салаларды оздыра өркендету Шығыс Қазақстан өнеркәсіптік комплексінде өнеркәсіпті пропорциялы дамытуды мықтап жақсартуға, оның тиімділігін арттыруға үлкен себін тигізеді.

Республиканың барлық облыстары мен аудандарында жеңіл, әсіресе тамақ өнеркәсібі комплекстің басқа да салаларымен салыстырғанда біршама баяу өркендеп келеді. Сондықтан облыстар мен аудандарда тамақ өнімдерін өндірудің жалпы көлемін ұлғайтуға, территориялық пропорцияны жетілдіруге, СССР-дің Азық-түлік программасын ойдағыдай орындауға бағытталған шаралар елеулі үлес қосады. Мұның өзі аграрлық-өнеркәсіптік комплекс жүйесінде өнеркәсіп орындарын, сондай-ақ қоймалар мен өнімдерді қайта өңдеуші кәсіпорындарды орналастыруды жақсарта түсуді көздейді. Бұл арада тамақ өндірісін территориялық жағынан ұйымдастыру, территориялық пропорциялы дамыту проблемаларын шешуге айрықша маңыз берілуде. Мысалы, есептер көрсеткеніндей, тамақ өнімдерін өндіру мен тұтыну арасындағы балансты камтамасыз ету тұрғысынан алып қарағанда (өнімдерді сақтау, сауда орындарын күнбе-күн бірқалыпты жабдықтау) жергілікті маңызы бар ет, қаймағы алынбаған сүт, сусын тәрізді өнімді қаланың өз шеңберінде, ал сыра қайнатуды, ұн тартуды облыс шеңберінде, сондай-ақ макарон, кондитер тағамдарын, шарап, ликер-арақ бұйымдарын шығаратын кәсіпорындарды басқа облыстар негізінде өркендету экономикалық жағынан тиімді болмақ.

Сонымен, жоғарыда аталған тамақ өнімдерін өндіретін комплекстерді дамытудың қазіргі дәрежесі Қызылорда, Маңғышлак, Жезқазған, Гурьев, Торғай және басқа көптеген облыстарда өскелең талапқа әлі десай емес. Осының салдарынан кондитер тағамдарын, макарон өнімдерін, сыра, басқа да азық-түлікті тасымалдау экономикалық жағынан ұтымды болмай отыр.

Демек, СССР-дің Азық-түлік программасын орындауға байланысты ауыл шаруашылық шикізатын қайта өңдейтін салаларды орналастыруды одан әрі жетілдіре отырып, бұларды шикізат көздеріне, тұтынушыларға жақындата түскен мақұл. Сонымен қатар ірі кәсіпорындармен бірге орта және шағын кәсіпорындар жүйесін кіші-гірім қалаларда орналастырған тиімді.

Қазақстанның тамақ өнеркәсібі өзінің алуан түрлі өнімдерімен және көп салалы өндірісімен одақтық, ішкі республикалық еңбек бөлісіне белсене қатысуда. Алдағы уақытта республиканың жалпыодақтық тұтыну қорына астық, ет және басқа өнімдер өткізу жөніндегі үлесін ұлғайтумен бірге қант және жеміс-жидек консервілерін шығаратын салаларды жедел өркендету үшін Қазақстанның оңтүстік аудандарының мүмкіндіктерін интенсивті пайдаланған дұрыс.

Өндірісті территориялық жағынан ұйымдастыруды жетілдіру, аудандар мен облыстардың шаруашылығын комплексті дамыту деңгейін көтеру үшін транспорт тасымалын рационализациялаудың маңызы зор. Өйткені еліміздің халық шаруашылығы комплексімен тығыз байланысты болып отырған республикамыздың экономикасы барған сайын күрделілене түсуде. Мәселен, республикаға бір мезгілде өнімнің көптеген түрлері басқа аудандардан тасып әкелінеді. Міне осы тасымал жұмысын рационализациялау арқылы аса зор резервтерді тиімді пайдалануға болар еді. Мысалы, Канск—Ачинск мен Черемхов көмірін сонау 2,5—4 мың километр жерден Қазақстанға тасып әкелу тиімсіз. Ал бұл көмір өзінің сапасы жағынан Екібастұз көміріне ұқсас. Сондай-ақ басқа аймақтардан металл тасымалдауды да тиімді ұйымдастырмаса болмайды. Айталық, электронды-есептеу машинасы арқылы жүргізілген талдауға қарағанда жалпыодақтық тұтыну қоры жүйесінде ет өнімдерін алмасу жөніндегі байланысты шамамен бес есе, экономикалық аудандар санын 13-тен 5-ке дейін қысқартуға болатын тәрізді.

Республикамызда еңбек шығынын кеміте отырып, территориялық-өндірістік комплекстерді қалыптастыру — өндірісті территориялық жағынан ұйымдастыруды жетілдірудің ендігі бір маңызды бағыты. Өйткені территориялық-өндірістік комплекстер кемелденген социализм жағдайында өндірісті территориялық жағынан ұйымдастырудың жаңа формасы болып табылады. Сондықтан аса ірі кен орындарын игеруге финанс, еңбек және материал ресурстары көптеп бөлінуде. Мұның өзі комплекстердің күрделі шаруашылық құрылымын қалыптастыру процесін жоспарлы ұйымдастыруға себін тигізеді. Бірақ бірқатар объективті және басқа себептердің салдарынан Павлодар-Екібастұз, Маңғышлақ және Қаратау-Жамбыл территориялық-өндірістік комплекстерінде халық шаруашылығының барлық саласын пропорциялы дамыту жайы ойдағыдай болмады. Мұнда өндірістік инфрақұрылым, жеңіл және тамақ өнеркәсібі, әлеуметтік инфрақұрылым салалары едәуір артта қалып отыр. Міне осының бәрі республикада қоғамдық өндірістің тиімділігін арттыруға белгілі дәрежеде кері әсерін тигізді.

«Біз, — деп атап көрсетті КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында сөйлеген сөзінде, — өзіміздің шаруашылық жоспарларымызды белгілей отырып, бұларда қоғам дамуының аса маңызды факторларын — әлеуметтік, ұлттық, демографиялық факторларды жан-жақты есепке алуды және көрсете білуді үйренуіміз керек. Мұның өзі партияның біртұтас саясаты, қоғам дамуының біртұтас стратегиясы болуға тиіс». Демек, бұл мәселе республикада өндіргіш күштерді орналастыруды жақсарту, облыстар мен аудандардың әлеуметтік даму деңгейін теңестіру проблемасын ойдағыдай шешуде басшылыққа алынғаны жөн. Ал осы асқаралы міндеттерді орындау қолдағы барлық күш-мүмкіндіктерді жұмылдыруды талап ететіні түсінікті.

Пайдалы қазбалардың жаңа көздері игерілетін аудандарда, республиканың жаңадан құрылатын территориялық-өндірістік комплекстерінде әлеуметтік инфрақұрылымның барлық саласын жедел өркендетіп, оның жоғары деңгейге көтерілуін қамтамасыз етуге байланысты көптеген проблемаларды шешуге тура келеді. Мәселен, шаруашылықтың салалық құрылымын теңдестіре өркендету кадрларды тұрақтандыруды, еңбек ресурстарын тиімді пайдалануды қамтамасыз етеді.

Немесе мынадай проблеманы алайық. Қазір тұрғын үй, балалар мекемелерін, денсаулық сақтау, коммуналдық шаруашылық объектілерін салуда министрліктер мен ведомстволар басты роль атқарады. Әйтсе де соның салдарынан өндірістік және өндірістік емес салалар арасында сәйкессіздік туып отыр. Әдетте, практика барлық экономикалық аймақтарда әлеуметтік-мәдени және тұрғын үй-коммуналдық сипаттағы жағдайлардың комплексі тек жоспарлау мен басқаруға салааралық территориялық тұрғыдан келгенде ғана үйлесімді түрде қалыптасатынын көрсетіп отыр. Сондықтан тек жекелеген кәсіпорындардың ғана емес, сонымен бірге тұтас қалалардың, аудандардың, территориялық-өндірістік комплекстердің әлеуметтік даму жоспарларын қоғамдық өмірдің талаптарына сай жинақталған тәжірибені кеңінен пайдалана отырып белгілеу аса маңызды.

М. ИСАЕВА,
экономика ғылымының докторы.

Партияның лениндік аграрлық саясатын жүзеге асырудың жаңа кезеңі

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҚ ӨНІМІН САТЫП АЛУ БАҒАСЫН ЖЕТІЛДІРУ

Ш. НАҚЫПОВ,

Қазақ ССР Баға жөніндегі мемлекеттік комитетінің председателі

Бағаны жоспарлы белгілеу экономиканы баскарудың аса маңызды құралы болып табылады. Жоспарлауды жақсарту және шаруашылық механизмінің қоғамдық өндіріс тиімділігін арттыруға ықпалын күшейту жөніндегі шараларды жүзеге асырудағы табыстарымыз көбіне-көп бағаны дұрыс белгілеуге және қолдануға байланысты.

Он бірінші бесжылдықта және 1990 жылға дейінгі кезеңде баға жүйесі мен баға белгілеуді одан әрі жетілдіру саласындағы басты міндеттер КПСС XXVI съезінің шешімдерінде атап көрсетілді. Сондықтан Негізгі бағыттарда: «Жоспарлы басқарудың маңызды құралы ретінде халық шаруашылығының салаларында баға белгілеу ісі жетілдірілсін» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 260-бет) делінді.

КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас Қазақстан Компартиясы XV съезінде жасаған баяндамасында барлық жерде баға тәртібінің қатаң сақталуын, өнеркәсіпте, оның ішінде жеңіл өнеркәсіпте көтерме баға мен тарифтерді қайта қарауға экономикалық жағынан негізделген сауатты көзқарас болуын қамтамасыз ету қажеттігін, мұның өзі бөлшек сауда бағасының берік тұрақтылығының кепілі болуға тиіс екенін атап көрсетті.

Партия мен мемлекеттің экономикалық саясатында баға белгілеу мәселесіне әрдайым зор маңыз беріліп келеді. Ал толысқан, кемелденген социалистік қоғам жағдайында еліміздің экономикасында бағаның ролі едәуір арта түседі. Осыған сәйкес баға белгілеуге талап та өсіп отыр. Жоспарлы баға белгілеудің қазіргі практикасында партия мен мемлекеттің, шаруашылық органдарының жоспарлы экономикалық баға белгілеу проблемаларын шешу жөніндегі орасан зор тәжірибесі кенінен пайдаланылып келеді.

Соңғы жылдары партия мен үкімет баға белгілеу және оны қолдану, осымен байланысты органдардың праволары мен міндеттерін реттеу, баға белгілеудің негізгі принциптері мен әдістерін айқындау мақсатында бірқатар қаулылар қабылдады. Ал бұл шаралар баға саясатының бірлігін іс жүзінде қамтамасыз етуге бағытталған.

Республикамыздың баға белгілеу органдары партия мен үкіметтің директиваларын басшылыққа ала отырып, нақты жағдай мен уақыт талабына сәйкес өндіріс пен тұтыну процестерін басқаруда баға жүйесінің ролін арттыруға бағытталған тыңғылықты жұмыс жүргізіп келеді.

Біздің экономикада баға негізінен үш түрге бөлінеді, бұлар: өнеркәсіп өнімінің көтерме бағасы, ауыл шаруашылық өнімінің сатып алу бағасы және халық тұтынатын товарлардың бөлшек сауда бағасы. Ал бағаның барлық түрлері бір-бірімен өзара тығыз байланысты. Мәселен, бағаның бір түрін қайта қарау кей ретте басқа бір бағаны да тиісінше өзгертуді қажет етеді. Айталық, егер ауыл шаруашылық өнімінің сатып алу бағасы арттырылатын немесе кемітілетін болса, ондай жағдайда жеңіл және тамақ өнеркәсібі саласындағы көтерме бағаға да тиісінше түзетулер енгізу қажет болады. Бұлай етпеген күнде аталған салалардың кәсіпорындары зиян шегеді немесе ешбір негізсіз жоғары рентабельділікке жетеді. Ал зиян шегу де, сондай-ақ шамадан тыс рентабельділік те шаруашылық есепті нығайтуға, өндіріс тиімділігін арттыруға кері әсерін тигізетіні белгілі.

Тұтас алғанда бағаның барлық түрі бағалардың белгілібір жүйесін құрайды. Демек, жеке бұйымның немесе өнім түрінің бағасы ғана емес, сонымен бірге бұйымдардың жекелеген топтары бойынша да, әрбір сала бойынша да баға деңгейі, бағалар арасындағы арақатынас, тұтас баға жүйесі экономикалық тұрғыдан негізделеді.

Социалистік экономиканың баға жүйесінде ауыл шаруашылық өнімінің сатып алу бағасы айрықша орын алады, ал бұл баға бойынша шаруашылықтар өндірген өнімінің негізгі бөлігін мемлекетке өткізеді. Өнім өндіруге кететін шығынды өтеуді және ұлғаймалы ұдайы өндіріс үшін қор жинауды қамтамасыз ететін, экономикалық жағынан негізделген сатып алу бағасының болуы ауыл шаруашылығын ойдағыдай өркендетудегі аса маңызды шарттардың бірі болып табылады.

Ұзақ уақыт бойы ауыл шаруашылығында өндірістік шығын баға арқылы әр уақытта өтеле бермей келді. Соның салдарынан жеке өнім түрлерін өндіру артқанымен, шаруашылықтардың пайдасы өсу орнына кеміп, рентабельді емес өнімнен алынған шығын осы өнімді көп шығарған сайын көбейіп кететін болды. Ал мұның өзі ауыл шаруашылығын өркендетуге кері әсерін тигізді.

КПСС Орталық Комитетінің 1965 жылғы март Пленумының шешімдеріне және партия мен үкіметтің одан кейінгі қаулыларына сәйкес соңғы жылдары елімізде, оның ішінде біздің республикада ауыл шаруашылығы өнімінің сатып алу бағасын жетілдіру жөнінде едәуір жұмыс жүргізілді. Бұл баға өндірістің нақты шығынына сәйкес бір ізге келтірілді, жекелеген салалардың зиян шегуі жойылды немесе азайтылды, сол сияқты өндірістің рентабельділігі жөніндегі ала-құлалық та жойылды, бағаның өнім сапасын арттырудағы ынталандырушылық ролі күшейтілді. Тек оныншы бесжылдықта ғана республикамызда ауыл шаруашылық өнімінің сатып алу бағасы 800 миллион сомнан астам мөлшерде арттырылды.

1981 жылдың январынан бастап мемлекетке өнім сатып алудың бірыңғай жоспарларының енгізілуіне байланысты және колхоздар мен совхоздардың мемлекетке сататын ауыл шаруашылық өнімінің белгілібір өлшемі бойынша мемлекеттік төлемдердің қалыптасқан орта деңгейін сақтау мақсатымен жоспардан тыс сатылған өнім үшін төленетін үстеме ақы ауыл шаруашылық өнімінің сатып алу бағасына енгізілді. Ал бұл жүйенің ерекшелігі мынада: шаруашылықтар енді өздерінің өнім сату жөніндегі жоспарларының орындалу деңгейіне қарамастан мемлекетке өткізген алғашқы тонна өнімі үшін үстеме ақы ала бастайды. Сонымен бірге кейбір шаруашылықтардың үстеме ақы алу үшін төмендетілген жоспар қабылдауға мүдделілігі азайтылды.

1981 жылдан бастап колхоздар мен совхоздарға мемлекетке астық, мал мен құс, сүт, жүн, жұмыртқа, қаракөл, күнбағыс, қант қызылшасы, шитті мақта, соя, картоп, темекі және басқа дақылдарды оныншы бесжылдықта қол жеткен орта мөлшерден тыс сатқаны үшін сатып алу бағасының 50 процент мөлшерінде үстеме ақы төленуде.

Алайда соңғы жылдары ауыл шаруашылығының жекелеген өнім түрлерінің (әсіресе мал шаруашылығы өнімінің) сатып алу бағасы талай рет арттырылғанына қарамастан рентабельділік төмен болып жүр, тіпті зиян шегілуде. Мұның өзі ауыл шаруашылық өнімінің өсу қарқынының баяулауына әкеп соқты.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдері ауыл шаруашылығы өніміне баға белгілеуді одан әрі жетілдірудің маңызды кезеңі болып табылады. Осы Пленумның шешімдеріне сәйкес колхоздар мен совхоздардың экономикасын нығайту, олардың егіншілік пен мал шаруашылығы өнімдерін өндіруді ұлғайту және мемлекетке сату жөніндегі материалдық ынталылығын арттыру, сондай-ақ СССР-дің 1990 жылға дейінгі кезеңге арналған Азық-түлік программасын ойдағыдай жүзеге асыру мақсатымен үстіміздегі жылдың бірінші январынан бастап сатып алу бағасы арттырылды, ал рентабелділігі төмен және зиян шегуші шаруашылықтар үшін бұл бағаға үстеме енгізілді.

Сатып алу бағасын көтерудің және оған үстеме баға қоюдың жалпы мөлшері республика бойынша 1,3 миллиард сом болып отыр. Мұның 0,3 миллиард сомы ауыл шаруашылығы саласында пайдаланылатын өнеркәсіп өнімінің жеке түрлерінің көтерме бағасының арттырылуына байланысты бағаның қымбаттап кетуінің орнын толтыруға, бұрын осы мақсат үшін бөлінетін бюджет қаржысын өтеуге жұмсалады.

Жаңа сатып алу бағасы республика ауыл шаруашылығы экономикасының жағдайын қатаң ескеру, өндіріс шығынын құрайтын факторлар мен сатып алу бағасын саралау принципін талдау негізінде белгіленді.

Ауыл шаруашылық өнімінің барлық негізгі түрлерінің сатып алу бағасы арттырылды. Республикаға берілген қаржының жартысынан астамы мал шаруашылық өнімінің, 30 процентке жуығы дәнді дақылдардың, ал қалған бөлігі қант қызылшасының, картоптың, овощтың және жемістің сатып алу бағасын көтеру мақсатына жұмсалып отыр.

Дәнді дақылдардың сатып алу бағасы орта есеппен 15 процент арттырылса, мал азығындық арпа мен сұлының сатып алу бағасы 37 процент, тарынікі — 36 процент, қарақұмықтікі — 21 процент көтерілді, бұл осы өнімдерді өндіру мен мемлекетке сатуды ұлғайтуға ынталылықты күшейтеді.

Мал шаруашылық өнімінің сатып алу бағасы орта есеппен 16 процент арттырылды. Ал қойдың сатып алу бағасы 33 процент, жылқы мен түйенің сатып алу бағасы 21 процент көтерілді. Бұл арада атап айтарлық бір жәйт, соңғы жылдары тұңғыш рет қойдың сатып алу бағасы ірі қараның бағасынан жоғары болып белгіленді. Жылқы мен түйенің бұрынғы сатып алу бағасы ірі қараның бағасынан орта есеппен 15 процент төмен болатын. Ал енді олардың жаңа сатып алу бағасы ірі қараның жаңа сатып алу бағасымен теңестірілді. Түптеп келгенде, осының бәрі қой шаруашылығын, жылқы мен түйе шаруашылығын жедел өркендетуге ынталылықты арттыруға бағытталып отыр. Шошқаның, қант қызылшасының, сондай-ақ овощтың, жемістің, асханалық жүзімнің жекелеген түрлерінің де сатып алу бағасы едәуір мөлшерде арттырылды.

Ауыл шаруашылық өнімінің негізгі түрлерінің жаңа сатып алу бағасы әр аймақтың (облыстар, аудандар, ал кейбір облыстарда шаруашылық топтары бойынша) табиғи-экономикалық ерекшеліктерін, соңғы жылдардағы өнімнің өзіндік құнын ескере отырып белгіленді. Мұнда, әдеттегідей, мемлекетке өнімді аз шығынмен көбірек сататын аймақтар көп қосымша ақы алатын болады. Мұның өзі әділетті де. Өйткені осы арқылы шаруашылықтың жақсы көрсеткіштері барынша көтермеленетін болады.

Сатып алудың жаңа бағасы өнім сапасын арттыруға деген ынталылықты арттыруға үлкен ықпал жасайды. Мысалы, қоңды малдың сатып алу бағасы қоңдылығы орташа малдан 20 процент жоғары, ал қоңдылығы орташа малдікі 25 процент, арық малдікі қоңы орташа малдікінен 40 процент төмен болып белгіленді. Ал жас мал ең жоғары баға бойынша (I категорияға жататын бұзау, енесінен айырмаған торай, I категорияға жататын жас жылқы, құлын мен бота) сатып алынады. Екінші сортты сүттің бағасы бірінші сорттыкіне қарағанда 7 процент, ал сортсыз сүттің бағасы 20 процент төмен. Қабылдау кезінде жылылығы 10 градустен аспайтын бірінші сортты сүт үшін 10 сом мөлшерінде, базалық тұрғыдағы майлылығы бір тонна сүт үшін 1983 жылғы январьға дейінгі 5 сом орнына 10 сом қосымша үстеме ақы белгіленді.

Соңғы жылдары республика шаруашылықтары ірі қараның салмағы ауыр төлдерін тапсырғаны үшін олардың сатып алу бағасына 35—50 процент, сапалы астық үшін 20 проценттен 100 процентке дейін, оныншы бесжылдықтағы өнім сатудың орта деңгейінен тыс өнім өткізгені үшін 50 процент мөлшерінде үстеме ақы алу арқылы елеулі табыс келтіруде. Бұл үстеме ақының сомасы енді сатып алудың жаңа бағасы негізінде есептелетін болады. Осыған орай үстеме ақы едәуір ұлғаяды. Сондықтан шаруашылықтардың экономикасын нығайтудың осындай мүмкіндіктерін толық пайдалану міндеті алға қойылып отыр.

Сатып алу бағасын жаңадан көтерудің және оларға үстеме баға белгілеудің нәтижесінде республика колхоздары мен совхоздарында ауыл шаруашылық өндірісінің жиынтық рентабельділігі 1981 жылы 6 процент болса, 1983 жылы алдын ала жасалған есептер бойынша 18 процентке жетуге тиіс. Мынаны атап көрсеткен жөн. Осының арқасында күллі негізгі ауыл шаруашылық өнімдерін өндірудің рентабельділігі, ал республиканың барлық облыстарында осы өнімдерді өндірудің бірқалыпты рентабельділігі қамтамасыз етіліп отыр. Демек, ауыл шаруашылығында принципті жаңа экономикалық жағдай туды, колхоздар мен совхоздардың шаруашылық есеп қызметі үшін, олардың Азық-түлік программасына сәйкес ауыл шаруашылық өнімін өндіруді ұлғайту жөніндегі тапсырмаларды орындауы үшін тұрақты экономикалық жағдайлар жасалды.

Жаңа сатып алу бағасы колхоздар мен совхоздарда ұлғаймалы ұдайы өндірістің негізгі қайнар көзі болуға, барлық кредиттің қайтарымын қамтамасыз етуге тиіс. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында былай деді: «Аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің қызметкерлері күш-жігерін күннен-күнге арттырып, осы міндетті шешуге жұмсалып жатқан орасан зор қаржы бүгіннің өзінде және ертең одан да көп қайтарым беретіндей етіп еңбек етуі керек».

Республика облыстарында зиян шегіп жүрген және рентабельділігі төмен шаруашылықтар үшін (әрбір облыс үшін белгіленген лимиттер шеңберінде) сатып алу бағасына үстеме баға бекіту жөніндегі жұмыс аяқталды. Мұндай үстеме бағаның белгіленуі зиян шеккен және рентабельділігі төмен шаруашылықтардың экономикасын көтеру, олардың өндірісті ойдағыдай жүргізуі үшін мейлінше қолайлы экономикалық жағдай жасау мақсатын көздейді. Ендеше шаруашылықтардың үстеме ақыдан алатын қосымша кірісін ауыл шаруашылық өнімін өндіруді ұлғайту жөніндегі шараларға пайдалану қажет. Аудандық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктер советтері осындай шаруашылықтарда өнімнің өзіндік құнын кеміту, ауыл шаруашылық өндірісінің тиімділігін арттыру жөнінде 1983—1985 жылдарға арналған ұйымдастыру-техникалық шаралардың жоспарын жасау, оны бекіту, егіншілік пен мал шаруашылығын жүргізу дәрежесін көтеру, ауыл шаруашылық дақылдарының шығымдылығын, мал мен құстың өнімділігін арттыру, материалдық-техникалық базаны нығайту, сондай-ақ өндірістің барлық учаскесін әзірлігі жақсы басшылармен, мамандармен толықтыру мәселелеріне баса назар аударуға тиіс.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдеріне сәйкес аудандық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктеріне бірлестік ішіндегі кәсіпорындар мен ұйымдардың қай ведомствоға бағынатынына карамастан көрсететін қызметі мен атқаратын жұмысы үшін төленетін ақыны (тарифты) бекіту правосы берілген. Мұндай тәртіп республиканың Мелиорация және су шаруашылығы министрлігінің, «Госкомсельхозтехниканың», «Қазсельхозхимияның» және басқа ведомстволардың кәсіпорындары мен ұйымдарының колхоздар мен совхоздарда атқарған жұмысының едәуір бөлігі үшін төленетін ақыны (тарифтерді) белгілеуге мүмкіндік береді. Ал мұның өзі төленетін ақының (тарифтердің) жалпы деңгейін кемітуді, сондай-ақ осы тарифтерді дұрыс қолдануды, оларды қисынсыз арттыруға жол бермеуді қамтамасыз етуге тиіс. Бірлестік советтеріне колхоздар мен совхоздардың бір-біріне тапсыратын малдың, жемшөптің, материалдардың және де басқа ресурстардың есеп айырысу бағасын белгілеу правосы берілді. Ал бұл өндірістің жергілікті жағдайларын ескере отырып, шаруашылықаралық кооперациялауды дамытуға едәуір себін тигізеді.

Аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктердің шын мәнінде партия мен үкіметтің селодағы баға саясатын жүргізушілер болуы және оны білгірлікпен жүзеге асыруы үшін жергілікті баға белгілеу органдары басқа да мүдделі органдармен бірлесе отырып, бірлестіктерді қажетті методикамен, нормативтермен қамтамасыз ету жөнінде шаралар белгілей алатыны даусыз. Тек осындай жағдайда ғана аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктер жұмыс барысында туатын баға белгілеу, әріптестермен экономикалық қарым-қатынасты нығайту мәселелерін дербес және экономикалық жағынан дәлелді түрде шеше алатын болады.

Сөз жоқ, партия мен үкіметтің Азық-түлік программасын жүзеге асыруға бағытталған, бұрын-соңды болмаған кең ауқымды шаралар тек үнем тәртібін берік сақтаған күнде ғана ойдағыдай ықпал етеді. Сондықтан мемлекет тарапынан бөлінетін мол қаржының зәредей ысырабына ешбір жол беруге болмайды.

Өндіріс құрал-жабдықтарының, көтерме бағасының артуы, өндірістік қызмет көрсету тарифінің өсуі салдарынан болған шығынның орнын мемлекет тиісінше сатып алу бағасын арттыру есебінен толтырып жүр. Колхоздар мен совхоздарға ауыл шаруашылық техникасын, минералдық тыңайтқыштар, басқа да материалдар сату жөнінде жеңілдік беру тәртібі көп жылдардан бері сақталып келеді. Бұлар халық шаруашылығының барлық басқа да салалары үшін белгіленген көтерме бағадан анағұрлым төмен баға бойынша беріліп келеді. Ал бұл арадағы айырмашылық бюджеттен төленеді. Осыған қарамастан соңғы жылдары әртүрлі себептерден ауыл шаруашылық өнімінің өзіндік құны қымбаттап кетті.

Колхоздар мен совхоздардың ағымдағы өндіріс шығынында өнеркәсіпке байланысты (минералдық тыңайтқыштар, жанар және жағар май материалдары, запас бөлшектер, құрама жем, техника мен жабдықты пайдаланғаны және көрсетілген қызмет үшін) шығын үлесі едәуір өсіп отырғаны белгілі. Дегенмен шығынның негізгі бөлігі ауыл шаруашылық кәсіпорындарының тікелей өзіне қатысты екенін естен шығаруға болмайды. Сондықтан шаруашылықтардың экономикасына талдау жасау, орынсыз шығынның себептерін батыл ашып, бұларды жою аграрлық-өнеркәсіптік комплекске байланысты экономикалық қызмет үшін өте-мөте маңызды. Демек, колхоздар мен совхоздардың тікелей өздеріне қатысты ауыл шаруашылық өнімінің белгілі өлшемін өндіру жөніндегі шығынды кемітуді, тіпті болмаса оны тұрақты етуді қамтамасыз ететін шаралар жүйесін белгілеу орынды. Колхоздар мен совхоздарда және ауыл шаруашылығының басқа да мемлекеттік және шаруашылықаралық кәсіпорындарында өндіріс тиімділігін арттыру, жерді, техниканы, еңбек ресурстарын пайдалануды жақсарту, өндірісті мамандандыру мен шоғырландыруды күшейту, ғылым жетістіктері мен озық тәжірибені қолдану, несіздік пен ысырапты жою негізінде үнем тәртібін барынша күшейтудің, өндіріс шығынын кемітудің маңызы арта түсуде.

Соңғы жылдары сатып алу бағасының сан рет мықтап арттырылуына қарамастан өндірістік шығынның өсе түсуіне байланысты ауыл шаруашылығының аса маңызды салаларының рентабельділігін тұрақтандыру, бірқатар колхоздардың, совхоздардың зиян шегу фактісін жою, олардың өндірісті толық шаруашылық есеп негізінде жүргізуін қамтамасыз ететін қор жинауы ойдағыдай болмай келеді.

Әрине, бір ғана сатып алу бағасын көтеру есебінен ауыл шаруашылық өндірісін өркендетудің барлық мәселесін ойдағыдай шешу мүмкін емес. Баға өндірісті және еңбекті ұйымдастырудағы кемшіліктерді жоя алмайды. Бағаның ынталандырушылық ролін пәрменді әкімшілік, ұйымдастыру шараларымен, жоспарлау, еңбекке ақы төлеу, сыйлық беру, финанс-кредит және басқа экономикалық тұтқаларды жетілдіру жолымен күшейту қажет.

Қазіргі уақытта ауыл шаруашылық өнімін өндіруге байланысты шығынның артуы себепті сатып алу бағасы мен халықтың нақты табысының өсуін қамтамасыз ететін бөлшек сауда бағасы арасындағы алшақтық ұлғайып отыр. Сондықтан мемлекеттік бөлшек сауда бағасын тұрақтандыру мақсатында мемлекеттік бюджеттен бөлінетін қаржы мөлшері артуда. Міне осыған байланысты колхоздар мен совхоздарда ауыл шаруашылық өнімін өндіру жөніндегі шығынды кеміту шараларын белгілеп, сатып алу бағасының жалпы тұрақты деңгейін қамтамасыз ету ерекше маңызды.

Ауыл шаруашылығындағы шығын тұрақты мөлшерде болуы үшін колхоздардың, совхоздардың, басқа да ауыл шаруашылық кәсіпорындарының аграрлық-өнеркәсіптік комплекс салалары, ауыл шаруашылығы үшін өндіріс құрал-жабдықтарын шығаратын, оған әртүрлі өндірістік қызмет көрсететін ұйымдар мен кәсіпорындар арасындағы экономикалық өзара қатынасты жетілдіре берудің маңызы зор. Мұнда ауыл шаруашылығын басқарудың жаңадан құрылған органдары — аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктер көп іс тындыра алады.

Соңғы жылдары сатып алу бағасын жетілдіру жөнінде жүзеге асырылған шараларда колхоздар мен совхоздардың мемлекетке неғұрлым жоғары сапалы өнім сатуға ынталылығын арттыру мәселесі көзделген болатын. Мысалы, бекон мен шошқа етін өндіруді ұлғайтуға ықпал ету үшін шошқа жөнінде жаңа мемлекеттік стандарт енгізілді. Қант қызылшасының сатып алу бағасына үстеме ақы, сондай-ақ мақтаның бағалы сорттарын өндіруге ынталандыру үшін машинамен жиналатын шитті мақтаға жаңа мемлекеттік стандарт енгізілді. Азық-түлікке пайдаланылатын жоғары сортты картоптың сатып алу бағасы арттырылды. Қатты және күшті бидай өндіруге ынталандыру ісі де жақсара түсті.

Алайда күні бүгінге дейін қолданылып жүрген сатып алу бағасында көбінесе өнімнің сапасы жеткілікті ескерілмеді. Өйткені бірқатар жағдайда ауыл шаруашылық өнімі жөнінде қолданылып жүрген стандарттарда сапа көрсеткіштері жете айқындалмаған. Сондықтан стандарттарда ауыл шаруашылығы өнімінің сапалық көрсеткіштерін айқындауға байланысты шаралар белгілеген кезде, жалпы бағаны қайта қарауды күтпей-ақ, іс барысында сапаға және оны арттыруға ынталандыруды саралап реттейтін жаңа сатып алу бағасын енгізу шарт.

Сатып алу бағасын одан әрі жетілдіру мүддесі сатып алу бағасының деңгейі мен арақатынасын, олардың сапасы мен өнімді өткізу мерзімі жөніндегі аймақтық саралауды методологиялық тұрғыдан қамтамасыз ететін методологиялық документтер жасауға баса көңіл бөлуді талап етеді. Қазір сатып алу бағасы негізінен шаруашылық жүргізудің нақты жағдайын кейде дұрыс анықтай алмайтын шаруашылықтың нақты шығыны жөніндегі деректер бойынша белгіленіп жүр. Демек, нормативтерді баға белгілеу факторларының әрқайсысы (өнім түрлері бойынша еңбек және материалдық шығын нормативтері) бойынша жасаудың мезгілі жеткен сияқты.

Шығынның осындай нормативтері нақты қалыптасқан жағдайды және ауыл шаруашылық өнімін өндірудің аймақтық ерекшеліктерін ескере отырып, белгіленуге тиіс. Материалдық және еңбек шығынының нормативтері тек баға белгілеудің ғана емес, сонымен бірге ауыл шаруашылық өндірісін жоспарлау саласындағы күллі жұмысты одан әрі жақсартудың қажетті шарты болып табылады. Сол сияқты тұтас ауыл шаруашылығы, оның жекелеген салалары бойынша, өнімнің жекелеген түрлері мен республиканың аймақтары бойынша саралау принциптерінің де маңызы арта түсетіні белгілі.

Сатып алу бағасын өзіндік құнға толық талдау жасамайынша, ауыл шаруашылық өнімін өндіру шығынының мазмұны мен есебі жөніндегі маңызды, әрі принципті мәселелерге нақты жауап бермейінше толық белгілеу мүмкін емес.

Мемлекеттік баға тәртібін берік сақтау халық шаруашылығының барлық буынының қызметіндегі бұлжымас заң болып табылады. Тексерулер көрсеткеніндей, ауыл шаруашылық өнімін дайындаушылардың және өндіріс құрал-жабдықтарын өткізушілердің баға мен есеп айырысу тәртібін бұзуы салдарынан колхоздар мен совхоздар мемлекетке сатқан өнімі үшін қаржыны едәуір мөлшерде кем алып, орынсыз шығынға ұшырап жүр. Мәселен, «Госкомсельхозтехниканың» кәсіпорындары мен ұйымдары ауыл шаруашылық машиналарын көбінесе ауыл шаруашылығы үшін белгіленген, жеңілдетілген баға бойынша емес, қайта өнеркәсіп үшін тағайындалған жоғары бағамен өткізеді, техниканы жөндеу бағасы мен көтерме бағасының мөлшерін арттырады. Сондықтан бұл жөнінде тәртіп орнату үшін қажетті шаралар қолданылуда. Сонымен қатар өз шаруашылықтарының мүддесін қорғай білмейтін колхоздар мен совхоздар басшыларының жауапкершілігін арттырудың маңызы зор. Ал осы жауапты істе облыстық және аудандық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктер шешуші роль атқаруға тиіс.

Қолданылып жүрген тәртіп бойынша баға бұзылған ретте анықталған тиісті қаржы шаруашылықтардың өздеріне қайтарылып беріледі. Соның өзінде де бағаны бұзушылардан тек заңсыз алған қаржы ғана қайтарылып алынады, яғни олар өздерінің заңсыз әрекеттері үшін іс жүзінде материалдық жағынан ешқандай зиян шекпейді. Ал осының кесірінен бағаны бұзу фактілері іс жүзінде азаймай келеді. Сондықтан бағаны бұзушылар иеленіп кеткен қаржыны шаруашылықтардың өздеріне қайтарып берумен бірге айып санкциясы ретінде кәсіпорындар мен ұйымдардың орынсыз алған қаржысының 50 процентін бюджет кірісіне қосқан жөн. Баға белгілеу органдарына өндірістік шығынды көпе-көрнеу арттыру арқылы баға жобасын тапсырғаны үшін өнеркәсіп қызметкерлерінің жекелеген категорияларына сыйлық азайтылады немесе мүлдем төленбейді. Бұл тәртіпті баға белгілеу және оны қолдану тәртібін бұзушыларға, ең алдымен шаруашылықтардан кем есептеп, артық қаржы алуға жол беретін кәсіпорындар мен ұйымдардың қызметкерлеріне де қолдану орынды болар еді.

Партияның соңғы съездерінің шешімдерінде іргелі, сондай-ақ қолданбалы ғылыми зерттеулерді одан әрі өрістету, ғалымдардың назарын ғылыми-техникалық және әлеуметтік прогрестің аса маңызды проблемаларына аударуға айрықша маңыз берілді. Ал мұның ауыл шаруашылығы өніміне баға белгілеу саласындағы ғылыми зерттеулерге де тікелей қатысы бар.

КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясының XV съезінде бағаны жетілдіру жөнінде алға қойылған міндеттер республикада жүзеге асырылып жатқан баға белгілеу саласындағы ғылыми зерттеулердің теориялық дәрежесі мен тиімділігін одан әрі арттыруды, аяқталған зерттеулердің нәтижесін өндіріске енгізуді тездетудің қажетті шарты болып табылады.

Республикада ауыл шаруашылық өніміне баға белгілеудің ғылыми базасын дамытуда Қазақ ауыл шаруашылығы экономикасы және ұйымдастыру ғылыми-зерттеу институты жетекші роль атқарады. Сондай-ақ аталған проблемаларды зерттеуде Алматы халық шаруашылығы институтының, Қазақ ССР Мемлекеттік жоспарлау комитеті жанындағы Жоспарлау және нормативтік ғылыми-зерттеу экономикалық институтының және басқа ғылыми-зерттеу институттары мен жоғары оқу орындарының ғылыми қызметкерлерін пайдалану қажет.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында сөйлеген сөзінде ғылым баға белгілеудің ғылыми негізделген принциптерін практикаға әлі де айтып бере алмай отырғанын атап көрсетті.

Ауыл шаруашылық өніміне баға белгілеуді жетілдіру саласындағы ғылыми зерттеу мына бағытта жүргізілгені жөн:

біріншіден, ауыл шаруашылық өнімі мен шикізатының баға жүйесін елімізде ірі, мамандандырылған аграрлық-өнеркәсіптік комплекстер мен шаруашылықаралық бірлестіктер құру жағдайында дамыту;

екіншіден, ауыл шаруашылық өндірісін мамандандыруды дамыту және бағада республиканың жекелеген аудандарының табиғат-экономикалық жағдайы бойынша шығынның ерекшеліктерін толық ескеру арқылы территориялық (аймақтық) бағаны саралап реттеуді жетілдіру;

үшіншіден, жоғары сапалы өнім өндіруді сатып алу бағасы арқылы ынталандыру әдістерін белгілеу бағытында жүргізу.

Республикамызда баға жөніндегі хабарды өңдеудің автоматты жүйесін құру жөнінде тұңғыш қадам жасалды. Қазақ ССР Ауыл шаруашылығы министрлігінің автоматты басқару жүйесінде қосалқы баға жүйесін құруға дереу кіріскені мақұл.

Бұл жұмысты жүйелі, әрі ұйымдасқан түрде жүргізген жөн. Тек экономикалық-математикалық модельдерді кеңінен енгізу, баға хабарын автоматты түрде өңдеу, жүйелі талдау жолымен ғана біз жұмыстың өскелең көлемі мен күрделілігін атқара аламыз, ауыл шаруашылық өніміне баға белгілеуді жетілдіру жөніндегі жұмысты сапалық тұрғыдан жаңа сатыға көтеру, оның методикасы мен технологиясын жақсарту міндетін ойдағыдай шеше аламыз. Ал осы аса маңызды жұмысты хабар және техникалық база жасаудан, өзара байланысты жүйелерді құрудан бастау керек сияқты.

Баға — ауыл шаруашылық кәсіпорындары экономикасына ықпал етудің мейлінше нәзік те тиімді құралы. Экономикалық осы қуатты тұтқаны барынша ұтымды пайдалану ауыл шаруашылығын одан әрі дамытуға үлкен себін тигізетіні анық. Партия мен үкімет сатып алу бағасын көтеруге көп қаржы бөлді. Ендігі міндет—ауыл шаруашылығынан көлемі жөнінен болсын, сапасы жөнінен болсын мол өнім алу болып табылады.

В. И. ЛЕНИН СОЦИАЛИСТІК ИДЕОЛОГИЯ МЕН БУРЖУАЗИЯЛЫҚ ИДЕОЛӨГИЯНЫҢ ЫМЫРАСЫЗДЫҒЫ ТУРАЛЫ

Социалистік идеология мен буржуазиялық идеологияның бітіспес күресі жөнінде В. И. Ленин белгілеген принциптердің мәні жылдар өткен сайын арта түсуде. Өйткені бұл идеологиялардың антагонизмі, бір-бірімен ымырасыздығы пролетариаттың түбегейлі таптық мүдделерінің буржуазия мүдделерімен объективті түрдегі қарама-қарсылығында жатыр. Ғылыми коммунизмнің негізін қалаушылар Қ. Маркс пен Ф. Энгельс бұл жөнінде: «...коммунистік партия буржуазия мен пролетариат арасындағы дұшпандық қарама-қарсылықты жұмысшыларға мүмкіндігінше жете ұғындырудан бір минут та тоқталмайды» (Қ. Маркс пен Ф. Энгельс. Таңдамалы шығармалары, 1-том, 137-бет), деп атап көрсетті.

В. И. Ленин жұмысшыларды революциялық күреске жұмылдыруда олардың саяси санасын қалыптастыруға ерекше мән берді. Ол бұл мәселеге терең талдау жасай келіп, өзінің «Не істеу керек?» деген атақты кітабында былай деп жазды: «...бірақ жұмысшыларда сол кездегі бүкіл саяси және қоғамдық құрылысқа өз мүдделерінің бітіспес қайшы келетінін ұғынарлық сана, яғни социал-демократиялық сана болған жоқ және болуы мүмкін емес те еді» (Шығармалар толық жинағы, 6 том, 33-бет).

Ұлы көсем буржуазиялық идеологияға қарсы дәйекті түрде белсенді күрес жүргізуді талап етті. Біздің идеологиялық жұмысымызды әлсіретудің, оны елеусіз қалдырудың бәрі буржуазиялық идеологияның ықпалын күшейтуге әкеп соқтырады деп үйретті ол. Сондықтан буржуазиялық идеологияның қандайда көріністеріне болсын, бітіспес қарсы күрес жүргізу пролетариаттың таптық күресінің маңызды формасы, социалистік идеология жеңісінің негізгі шарты болып табылады.

Социалистік және буржуазиялық идеологиялар күресінің болмай қоймайтын заңдылығы, бітіспес ымырасыздығы, бір-бірімен мәмлеге келмейтіні жөніндегі маркстік-лениндік ілім қазіргі кезеңге орай партияның XXVI съезінің шешімдерінде, КПСС Орталық Комитеті Пленумдарының материалдары мен КПСС Орталық Комитетінің қаулыларында творчестволықпен одан әрі дамытылды. Солардың ішіндегі ең басты тұжырымдар мынадай:

✓— қазіргі жағдайда дүниежүзілік екі системаның таптық тайталасының идеологиялық формасы ғаламдық сипат алып отыр;

— екі ұдай дүниетанымда бейтараптыққа, ымырашылдыққа орын жоқ;

— социализм мен капитализм арасындағы идеялық күрес барған сайын күшейіп, империалистік насихат мейлінше өшпенді, әрі құйтырқы бола түсуде;

— идеологиялық жұмыс барған сайын бірінші кезекке шығарылып, жаңа адамды қалыптастыру, дұшпандық идеологияның барлық көріністеріне қарсы ымырасыз күрес жүргізу мамандардың — идеология майданы қызметкерлерінің ғана емес, сонымен бірге бүкіл партияның ісі болып отыр.

Бұл тұжырымдардан бейбіт қатар өмір сүру мен идеялық күрестің арақатынасының диалектикасы айқын көрінеді, сонымен қатар социализмнің капитализммен ашық бәсекелестіктегі таптық күресінің формасы ретіндегі бір-біріне қарама-қарсы екі түрлі идеологияның ымыраға келмейтін күресі жөніндегі лениндік қағида одан әрі дамытылған. КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында сөйлеген сөзінде КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас былай деп атап көрсетті: «Бүкіл тәрбиелік және насихаттық жұмыста адамзат бастан кешіп отырған тарихи кезеңнің ерекшеліктерін үнемі ескерген жөн. Ал бұл кезең бір-біріне мүлдем қарама-қарсы екі түрлі дүниетанымның, екі түрлі саяси бағыттың — социализм мен империализмнің уыттылығы мен шиеленісуі жөнінен соғыстан кейінгі бүкіл кезеңде болып көрмеген дәрежедегі тайталасумен ерекшеленіп отыр. Планетадағы миллиардтаған адамдардың ақыл-ойы мен жан-жүрегін баурап алу жолында күрес жүріп жатыр. Сондықтан адамзаттың болашағы едәуір дәрежеде осы идеологиялық күрестің нәтижесіне байланысты болмақ».

Коммунистердің идеологиялық салада ымыраға келмейтіндігін буржуазия идеологтері сан саққа жүгіртіп, тіпті оны халықаралық шиеленісті бәсеңдету процесін дамыту жолындағы шешуші кедергі ретінде көрсетуге тырысады. Олар империализмнің реакцияшыл топтарының озбырлық, өктемдік саясатының салдарынан болып отырған дүние жүзіндегі жанжалдар мен шиеленіс ошақтарын да коммунистердің «идеологиялық төзімсіздігінен» деп түсіндіргісі келеді. Шындығына келгенде екі система арасындағы идеологиялық тайталас осы заманғы әлеуметтік-саяси антагонизм мен қақтығыстардың себебі емес, қайта салдары болып табылады.

Жалпы алғанда жұмысшы табы мен буржуазияның өмірге көзқарасы бүтіндей қарама-қарсы, өйткені олардың қоғамдық өндіріс жүйесіндегі орны әртүрлі, сондықтан бұл екеуінің арасында экономикалық және саяси қайшылықтар болады. Социализмнің әуелі бір елде, одан кейін бірнеше елде жеңуіне байланысты бұл қайшылықтар халықаралық аренаға шығып, екі қоғамдық системаның арасындағы қайшылыққа айналды. Ал идеологиялық күрес қоғамдағы нақты объективті жағдайдың шынайы көрінісі болып табылады. Социалистік идеология мен буржуазиялық идеология — сындарлы жүйе ретінде антагонистік таптардың түбегейлі мүддесін білдіреді. Сондықтан бұл идеологиялар бір-бірімен ешқашан ымыраға келмейді.

Социалистік идеология — жұмысшы табының идеологиясы, ол қанаушы таптың мүддесін қорғайтын капитализмнің реакциялық мәнін, оның сөзсіз күйрейтінін ашып көрсетеді, сонымен қатар социалистік идеология еңбекшілер бұқарасын қанаудан, езгіден құтқаратын, олардың алдынан азат еңбек пен шынайы бостандықтың даңғыл жолын ашатын социализмнің салтанат құратынын дәлелдеп береді. Ал буржуазиялық идеология, бұған керісінше, социализмге өшпенділікті уағыздайды, оның принциптерін бұрмалап, теріске шығарады, қолда бар барлық құралдарымен капиталистік қоғам құрылысын қызғыштай қорғауға тырысып бағады.

Сондықтан бұл екі идеологияның ешқашан ымыраға келмейтіні анық. Өйткені буржуазия мен пролетариаттың таптық мүдделері мен түбегейлі мақсаттары бір-біріне қарама-қарсы. Олар өздерінің қалыптасқан көзқарастар жүйесінен әсте бас тартпақ емес. Ендеше олардың осы мүдделері мен мақсаттарын бейнелейтін бұл идеологиялар да ешқашан ымыраға келіп, бір-бірімен сыйыса, ынтымақтаса алмайды.

Оның бержағында буржуазиядан өзінің мүддесін қорғайтын капиталистік қоғамдық құрылыстың принциптерінен бас тартуды талап етудің өзі шындыққа жанаса қояр ма екен? Әрине, мұның ешқандай қисыны жоқ. Ендеше еңбекші халықтың мерейі үстем болуын көздейтін пролетариат та, коммунистер де қоғам дамуының объективтік заңдылықтарын ғылыми тұрғыдан негізден беретін, адамзаттың жарқын болашағы — коммунизмге жол сілтейтін маркстік-лениндік идеологиядан бас тарта алмайды.

Идеологиялық күресте мәмлеге, ымыраға ешқандай орын жоқ. В. И. Ленин мұны кезінде талай рет ескерткен болатын. Ол былай деп атап көрсетті: «мәселе *тек былай ғана* қойылмақ: не буржуазиялық идеология, не социалистік идеология. Бұл жерде аралық идеология жоқ (өйткені адам баласы ешбір «үшінші» идеология жасап шығарған емес және, тегінде, тап қайшылықтары жегідей жеп жатқан қоғамда ешуақытта таптан тыс немесе таптан жоғары тұрған идеология болуы мүмкін де емес)» (Шығармалар толық жинағы, 6-том, 43-бет).

Қоғамдық оқиғаларға баға берген кезде таптан тыс қалуға, партиялық позициядан сырткары тұруға болмайды. В. И. Ленин бұл орайда: «...материализм өз мағынасына, былайша айтқанда, партиялылықты енгізеді, оқиғаға қандай да болса баға бергенде белгілібір қоғамдық топтың көзқарасын тікелей әрі ашық жақтауды міндеттейді» (Шығармалар толық жинағы, 1-том, 443—444-беттер), деп жазды.

Кімде-кім бұдан ауытқитын болса, ол қалайда құлатылған таптардың позициясынан барып шығады, сөйтіп, қоғамдағы реакцияшыл күштердің қорғаушысына айналады. Партиясыздықты айтып көлгірсу іс жүзінде жалған партиялылық пен алалаушылыққа: прогресшіл таптың партиялылығына қарсы тұратын реакцияшыл таптың партиялылығына саяды.

Біздің идеялық дұшпандарымыз идеологияның партиялылығы мен ғылымилығы бір-бірімен сиыспайды, өйткені идеология әрдайым бұрмаланған, жалған, бір жақты ұғымнан туады, сол себептен шындықты ашу үшін саясаттан жоғары тұру керек дегенді айтады.

Мәселеге бұлайша қараудың қисынсыздығын ең алдымен идеология деген ұғымның өзін дұрыс түсінбеуден, бұрмалаудан іздеу керек. Мұнда идеологияның ең басты белгісі — оның таптық сипаты ескерусіз, ұмыт қалып отыр. Идеология — идеялардың абстракциялық жүйесі емес, қайта белгілібір таптың идеялар жүйесі, сондықтан оның белгілібір таптың қоғамдық қатынастар жүйесіндегі орнын танытатын нақты мазмұны болады.

Марксизм-ленинизм идеология жөніндегі мәселеге әрқашан таптық тұрғыдан қарайды. Айталық, буржуазиялық идеология қанаушы таптың мүддесін көздейтін, соның әлеуметтік талабын орындайтын болғандықтан да тарихтағы прогресшіл таптың мүддесін білдіретін, тек шындықты, шынайы болмысты ғана көрсететін маркстік-лениндік ғылыми идеологияға бүтіндей қарама-қарсы. Пролетарлық идеологияның ғылымға қарсы келмейтіні былай тұрсын, қайта ол ғылымға негізделеді. Социалистік идеологияның мән-мәнісі мен өзгеше сипаты да оның осы таптық және ғылыми негізділігінде жатыр. Өйткені бұдан біз, бір жағынан, пролетариаттың түбегейлі таптық мүдделері қоғамдық прогрестің объективті заңдары мен талаптарына сай келетінін көрсек, екінші жағынан, объективтік сипаты бар маркстік-лениндік идеялардың пролетариаттың таптық мақсаттарымен үндесіп жатқанын аңғарамыз. Осы бірлік тек коммунистік идеологияның мәнін ғана білдіріп қоймайды, сонымен қатар бұл идеологияға құдіретті күш береді.

Біздің дұшпандарымыз партиялылық ғалымды, жазушыны, суретшіні, қоғам қайраткерін рухани бостандықтан айырады, өйткені ол таптық көзқарастың «тар шеңберінен» шыға алмай қалады дегенді айтады. Ал шынына келгенде буржуазиялық партиялылық адамның рухани дүниесін ат төбеліндей қанаушылардың күйкі мүдделерін, тарихтың объективті даму барысына қайшы келетін мүдделерді көздейтін тар шеңбермен шектейді. Мұндағы рухани бостандық буржуазиялық идеялардан асып кетпейді, солардың ұғымынан, кертартпа керенаулығынан шыға алмайтын бостандық болып табылады. Алайда кімде-кім сол буржуазиялық шектеулер қыспағынан шығуға ұмтылатын болса, буржуазия әлеміндегі рухани бостандықтың алдамшылдық сипаты бірден аңғарылады. Кезінде В. И. Ленин буржуазия қоғамындағы интеллектілі «бостандық» дегеніміз ақшалы қапшықтың мүддесіне тәуелділіктің екіжүзділікпен бүркемеленген түрі екенін атап көрсеткен болатын.

Ал алдыңғы қатарлы таптың, пролетариаттың идеологиясы — шынайы болмысты терең де дұрыс түсінуге, былайша айтқанда, өмірдегі, ғылымдағы, өнердегі, саясаттағы өз орныңды ерікті түрде таңдап алуға көмектеседі. Сондықтан рухани бостандықты идеологиядағы партиялылықты жоққа шығару жолымен емес, қайта заманымыздың озық табының мүддесін қорғау, маркстік-лениндік идеологияны меңгеру, буржуазиялық идеологияға қарсы күрес жүргізу арқылы іздеген жөн.

Буржуазиялық идеология мен социалистік идеологияның бітіспес принципті ымырасыздығын империалистік елдердің, әсіресе Америка Құрама Штаттарының реакцияшыл топтары мейлінше ушықтырып отырған идеологиялық аренадағы шиеленістен айыра білу керек. Дүние жүзіне өктемдік жүргізуге ұмтылып отырған реакцияшыл күштер екі дүниетаным арасындағы принципті идеялық-теориялық күресті өздерінің зұлымдық пиғылдарына пайдалану үшін «психологиялық соғысқа», антикоммунистік өшпенділікке ұластырып отыр.

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында атап көрсетілгеніндей, империализмнің реакцияшыл топтары, АҚШ-тың қазіргі әкімшілігі жанталаса қарулануды қайта өршітіп, социалистік елдерге, тәуелсіз мемлекеттерге қарсы саяси, экономикалық соғыс ашумен бірге «психологиялық соғыстың» қылмысты құралдарын да кеңінен қолдануда. Олар Совет Одағына, социалистік елдерге, азаттық алған жас мемлекеттерге, басқа да революцияшыл күштерге қарсы «крест жорығын» жариялап, информациялық-насихаттық интервенция жүргізуде. Империализм, ең алдымен американ империализмі енді біздің қоғамдық құрылысымызға, маркстік-лениндік идеологияға қарсы өзінің көлемі жағынан бұрын-соңды болмаған түйдекті шабуыл жасап, совет адамдарының санасын уландыруға, біздің сыртқы саясатымыздың мақсаттарын бұрмалап көрсетуге, халықтардың бейбітшілігі мен бостандығы ісінің басты тірегі — нақты социализмнің өскелең ықпалын тойтаруға тырысып бағуда. Екі идеологияның шиеленіскен, шын мәнінде ғаламат күресі жүріп жатыр.

Бұған СССР мен социалистік елдерге қарсы империалистік насихат өшпенділікпен ұйымдастырып отырған «халықаралық терроризм», «адам правосын» қорғау жөніндегі екіжүзді, арандатушылық науқан айғақ бола алады. Бұл науқанның мақсаты — социализмнің іргесін шайқалту, капиталистік құрылысты қайта қалпына келтіру. Айталық, империализмнің реакцияшыл топтары Польшаның ішкі істеріне тікелей араласып, антисоциалистік элементтерді суверенді социалистік мемлекетке қарсы айдап салғанда осындай арам пиғылдарын іске асырмақ болды.

Соңғы жылдары социалистік елдерге қарсы бағытталған империалистік насихаттың сарыны мен сипаты өзгере бастағаны байқалады. Бұрынғыдай жалпылама социализмді даттаудан гөрі енді ол мұндағы елдердің әрқайсысына жеке-жеке жол табуға, олардың арасында әлдеқалай сенімсіздік туғызуға, сәті түссе, тіпті ұлттық алауыздық отын тұтатуға (антикоммунизмнің әйгілі өкілі З. Бжезинский ұлтшылдықты антикоммунизмнің басты құралы деп санады), таптар мен әлеуметтік топтар, діндарлар мен дінге сенбейтіндер арасында жанжал шығаруға әлек.

Сондай-ақ антикоммунизм азғындарымен ауыз жаласқан империалистік насихат Батыстың ықпалымен социалистік дүниенің мәдениетін идеялық жағынан аздырып, құлдыратуға, соның негізінде социалистік қоғамның іргесін шайқалтуға, сөйтіп, оны буржуазиялық «плюрализм» сипатындағы қоғамға қарай ойыстыруға барынша үміт артып отыр.

Идеологиялық күрес қазіргі кезде өзінің объективті негізін жойды деген түрлаусыз пікірді желеу етіп империализм насихатшылары «идеологиялық ымыра» жөніндегі жалған концепцияларды ұсынады, «идеялар күресін доғаруға» шақырады. Мәселен, кейбір буржуазиялық идеологтер халықаралық корпорациялар енгізіп отырған осы заманғы технология «қалыпты саяси және идеологиялық ахуал орнатуға көмектеседі, «трансидеологиялық ынтымақтастық» жасау үшін қолайлы жағдай жасайды» деседі. Қоғамдық-тарихи дамудың «үшінші жолының» идеологтері деп аталатындар насихаттап жүрген тап күресінің өшетіні және жойылатыны туралы, әртүрлі «идеологиядағы ымыраластық», «айқастан тыс позициялар», гегельдік «ең жоғары жинақтау» жөніндегі буржуазиялық-ревизионистік тезистер ешқандай шындыққа жанаспайды. Олардың екіжүзділік, даурықпа сипаты айдан анық.

Буржуазиялық насихаттың мұндай жымысқы, залымдық әрекеттеріне қарсы батыл күрес жүргізу қажет екенін айта келіп, КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің X пленумында жасаған баяндамасында былай деп атап көрсетті: «Біз өзіміздің теориялық, идеологиялық компасымызды көздің қарашығындай сақтап, оны әрдайым назарда ұстауға, жат қолдардың бізді лениндік дұрыс бағыттан тайдыруға тырысып, оған бисаясаттық пен идеясыздықтың айбалтасын жұмсауына жол бермеуге міндеттіміз...

Қазақстандықтар жандайшап «жанашырлардың» өршеленген әрекеттерін батыл тойтарып тастайды, дұшпандық насихаттың барлық әрекеттеріне саяси және идеологиялық қырағылықты, бізге жат көзқарастарға бітіспес, толық ымырасыздықты қарсы қояды».

Осы заманғы қоғамның рухани өмірінің аса маңызды ерекшелігі — идеялық қақтығыстардың таптық-саяси сипатының өткірлігі — буржуазиялық және социалистік идеологиялардың бітіспестігінде жатыр. Қарама-қарсы екі идеологияның бітіспес ымырасыздығы белгілібір уақытша әлеуметтік-тарихи жағдайларға байланысты емес, қайта қазіргі дамудың жалпы тенденциясынан, пролетариат пен буржуазияның негізгі таптық мүдделерінің және соған сәйкес олардың мақсаттары мен бағыт-бағдарларының антагонизмінен келіп туындайды.

Соңғы жылдары буржуазиялық идеологияның ревизионизммен ауыз жаласу процесі бұрынғыдан да күшейе түсті. Империализм оңшыл да, «солшыл» да ревизионизмнің идеялық және саяси белсенділігін қолдайды, социализм мен дүниежүзілік коммунистік қозғалысқа қарсы идеологиялық бүлдіру әрекеттерінде оған маңызды орын береді. Осыған орай ревизионизмнің ұрандары да өзгеріп отыр: бұрын ревизионистер «Маркстен бас тартуға», жаңа жағдайға бейне сай келмейді-міс деп, оның негізгі қағидаларын қайта қарауға шақырып келсе, енді қазіргі ревизионизм бастапқы қалпынан айнымаған «шынайы марксизмді» талап етеді. Сондықтан да олар коммунистерге К. Маркстің ілімін «бұрмалады», «социализмнің таңдаулы үлгісін» қабылдаудан бас тартты деген орынсыз кінә тағады.

Дүниетаным мәселесінде ешқандай ымырашылдыққа жол беруге болмайтынын, буржуазиялық идеологияны батыл әшкерелеу қажеттігін талап ете отырып, марксшіл-лениншілдер сонымен бірге идеологиялық егесті идеялар саласындағы «қырғи-қабақ соғыспен» шатастыруға мейлінше қарсы шығуда.

Коммунистер бүлдірушілік насихатты, идеологиялық күресті агрессиялық мақсатқа пайдалануды батыл айыптайды. Бұл ретте КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде былай деп атап көрсетті: «Идеялар тартысының мемлекеттер мен халықтар арасындағы егеске айналуына, қоғамдық системалар әлуетінің өлшемі қару мен оны қолдануға әзірлік болуына КПСС қарсы».

Буржуазиялық идеологияның тек капиталистерге ғана тән көзқарастардың жиынтығы емес екенін ұмытуға болмайды. Буржуазиялық идеялар капиталистік дүниенің буржуазиялық емес халқына да үстемдік етеді. Бұл идеология социалистік идеологиядан әлдеқайда бұрын пайда болған, ол жүздеген жылдар бойы капиталистік қоғамда үстемдік етіп келеді, сондықтан да қоғамның рухани өміріне әбден сіңісіп кеткен. Кейде буржуазиялық қоғамның принциптері мен негіздерін жөн көрмейтін, бірақ оған қарсы күрестің мақсаттарын айқын түсінбейтін адамдар да абайсызда буржуазиялық идеологияның арбауына түсіп қалады. В. И. Ленин айтқандай, дағдының күші — сұрапыл күш. Ал буржуазиялық идеология осы кертартпа дәстүрлерге сүйенеді.

Идеологиялық күрес — доктриналар мен теориялық концепциялардың тартысы ғана емес, бұл—бұқараның саналылығы, қалың бұқара үшін күрес деңгейіндегі идеялар мен ұғымдардың да тартысы. Мұның өзі буржуазиялық теориялық ой-пікір саласындағы өзгерістерді ғана емес, сонымен бірге капиталистік және дамушы елдердегі, сондай-ақ біздің өзіміздің социалистік дүниеміздегі халықтың қалың бұқарасы арасындағы идеологиялық дамуда болып жататын өзгерістерді де ескеріп отыруды талап етеді.

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумы идеологиялық жұмысты одан әрі жетілдіріп, оның пәрменділігін мейлінше арттыруды, еңбекшілердің таптық сана-сезімін шыңдап, оларды буржуазиялық идеологияға қарсы ымырасыз күреске баулуды бүгін таңдағы айбынды міндет етіп қойды. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас өзінің «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамасында былай деп атап көрсетті: «Біздің жетістіктерімізді көз жеткізе, нақтылап көрсету, өмірден ұдайы туындап жататын жаңа проблемаларға байсалды талдау жасау, ой мен сөздің сонылығы — біздің бүкіл насихатымызды жетілдіре берудің жолы міне осы, ол әрқашан да шыншыл да ақиқат, сондай-ақ қызықты, ұғынықты, демек, неғұрлым пәрменді болуға тиіс». Ал бұл идеологиялық жұмыстың нақты программасы.

Партия тарихи жаңа жағдайда, кемелденген социализм кезеңінде бүкіл идеялық-тәрбие жұмысын жаңа сатыға көтеріп, оның мазмұнын байыта түсуді, оның формалары мен әдістерін жетілдіруді айрықша талап етіп отыр. Бұл, әрине, маман идеологтердің, насихатшылардың, бұқаралық информация құралдары қызметкерлерінің ғана емес, сонымен бірге бүкіл партияның, халықтың ісі.

А. КОЛДАШОВ,
Алматы Жоғары партия мектебінің проректоры,
философия ғылымының кандидаты.

КПСС-тің БЕЙБІТШІЛІК ПЕН ХАЛЫҚТАР ХАУІПСІЗДІГІ ЖОЛЫНДАҒЫ ДӘЙЕКТІ КҮРЕСІ

Бейбітшілік үшін күрес — өмір үшін күрес. Бүгін таңда бейбітшілікті сақтаудан, адамдардың өмір сүру правосын қамтамасыз етуден асқан маңызды міндет жоқ. Дүниеге бейбітшілік туын көтере келген Советтер Елі алғашқы күннен бастап бейбітшілікті баянды етуді, халықтардың хауіпсіздігін нығайтуды өзінің халықаралық саясатының сара жолы деп білді. Оның Ұлы Октябрь революциясының жеңісінен кейін қабылдаған алғашқы тарихи документі — Бейбітшілік декреті мен 80-ші жылдарға арналған Бейбітшілік программасы сабактас.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында партияның XXIV, XXV, XXVI съездері белгілеген сыртқы саяси бағыты сабақтастығын айта келіп, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас былай деп атап көрсетті: «Баянды бейбітшілікті қамтамасыз ету, халықтардың тәуелсіздік пен әлеуметтік прогреске деген праволарын қорғау — біздің сыртқы саясатымыздың айнымас мақсаттары. Бұл мақсаттар жолындағы күресте партия мен мемлекет басшылығы принципті, дәйекті және байсалды іс-қимыл жасайтын болады».

КПСС XXVI съезі партия мен мемлекеттің сыртқы саясат саласындағы қызметінің басты бағыты — соғыс қатерін азайту, жанталаса қаруланууды ауыздықтау үшін табанды күрес деп белгіледі. Бәсеңдік саласында 70-ші жылдардағы қол жеткен табысты баянды ете отырып, соңғы кезде мейлінше шиеленісіп отырған халықаралық жағдайды сауықтыру мақсатында съезд әлем жұртшылығы мақұлдаған маңызды жаңа ұсыныстар жасады.

Айталық, КПСС пен Совет үкіметі әскери қақтығыстарға жол бермейтін сенім шараларын жасауға шақырды. Сондай-ақ олар Европада сенім шараларының аймағын тисінше ұлғайтуды, барлық мүдделі елдермен бірге Қиыр Шығыстағы сенім шаралары жөнінде нақты келіссөздер жүргізуді ұсынды. Коммунистік партия Ауғанстан проблемасының халықаралық қырларын Парсы шығанағының хауіпсіздігі мәселелерімен ұштастыра талқылауға қарсы емес екенін білдірді. Совет Одағы Европада орта қашықтықта қолданылатын жаңа ракеталық-ядролық қаруларды орналастыруды тежей тұру жөнінде де ұсыныс жасады.

Біздің еліміз ядролық апатқа жол бермеудің өмірлік қажеттілігін көрсететін беделді халықаралық комитет құруды ұсынды. Еліміздің әлеуметтік-экономикалық дамуына маркстік-лениндік тұрғыдан терең талдау жасалып, қазіргі халықаралық жағдайға жан-жақты әділ баға берілген КПСС XXVI съезінің мінбесінен халықаралық жағдайды сауықтырудың, әлемді апатқа ұшырататын ядролық соғысқа жол бермеудің кілтін табу үшін Хауіпсіздік Советіне мүше мемлекет басшыларының қатысуымен Хауіпсіздік Советінің арнаулы мәжілісін шақыру жөнінде ұсыныс айтылды.

«КПСС XXVI съезі 80-ші жылдарға арнап қабылдаған Бейбітшілік программасы, — деп атап көрсетілді КПСС Орталық Комитетінің «РСДРП Екінші съезінің 80 жылдығы туралы» қаулысында, — адамзатты термоядролық соғыс қатерінен құтқарудың, оны жанталаса қаруланудың ауыртпалығынан азат етудің нақты практикалық жолын көрсетіп отыр».

Стратегиялық қаруды шектеудің және оны қысқартудың төтенше проблема екендігін ескере отырып, съезд біздің еліміздің жаңа сүңгуір қайықтар жасауды шектеу, сонымен бірге осы қайықтар жарақтандырылатын қазіргі қолда бар баллистикалық ракеталарды жаңғыртуға және жаңаларын жасауға тыйым салу туралы уағдаластыққа да бара алатынын ашық білдірген болатын. Бүгін таңда халықаралық жағдайдың көбіне-көп СССР мен АҚШ-тың саясатына байланысты екені баршаға аян. Қазіргі уақытта олардың арасындағы қатынастардың жайкүйі мен шешімін талап етіп отырған халықаралық проблемалардың қиындығы, барлық дәрежеде пікір алысу, оның үстіне белсенді түрде, ең жоғары дәрежеде пікір алысу қажеттігін өте-мөте керек етіп отырғаны, пікір алысуға біздің еліміздің әзір екендігі совет коммунистерінің форумында айқын айтылды.

Совет Одағының мұндай бейбітшіл саясатына империализмнің, әсіресе американ империализмінің реакцияшыл күштері қарсы шығып, қасақана бүлдіру әрекеттерін жасауда. Айталық, Совет Одағы қарапайым халықты қырғынға душар етіп отырған әскери қақтығыстар мен соғыс ошақтарын өшіруді ұсынса, АҚШ азаттыққа ұмтылған ауған халқына қарсы жарияланбаған, астыртын соғысты үдетіп, Ангола мен Эфиопия шекараларында арандатушылық әрекеттер, бүліктер ұйымдастыруда, Таяу Шығыс пен Үнді мұхит аймағындағы жағдайларды мейлінше шиеленістіріп, ушықтыруда. Советтер Елі әлем халықтарын соғыс қатерінен құтқаруға, жер бетінде бейбітшілікті сақтауға ұмтылса, әскери-өнеркәсіп «қырғиларының» әмірін екі етпейтін АҚШ әкімшілігі жанталаса қарулануды өршітіп, дүние жүзін ядролық апатқа итермелеуде.

Сонымен Совет Одағының және Құрама Штаттардың сыртқы саясат саласында ұстанған бағыттары бір-біріне қарама-қарсы екені бірден көрініп отыр. КПСС XXVI съезінде есепті кезең халықаралық тұрғыда буырқанған күрделі кез болғаны атап көрсетіліп, былай делінді: «Ол ең алдымен дүниежүзілік саясаттағы екі бағыттың интенсивті күресімен көзге түсті, бір жағынан алғанда, бұл — жанталаса қарулануды ауыздықтау, бейбітшілік пен бәсеңдікті нығайту, халықтардың суверенді праволары мен бостандығын қорғау бағыты. Екінші жағынан алғанда, — бәсеңдікті әлсірету, жанталаса қарулануды өршіту бағыты, қоқан-лоққы жасау және басқалардың ісіне араласу, азаттық күресін басып-жаншу саясаты» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 4-бет).

Әлем жұртшылығы Бейбітшілік хартиясы деп атаған 80-ші жылдарға арналған Бейбітшілік программасы халықтар қауіпсіздігін сақтау жөніндегі ұсыныстар жинағы емес, қайта дүниежүзілік аренада болып жататын келелі оқиғалар мен жағдайларға байланысты жаңа инициативалармен толықтырылып, дамытылып, барлық халықтардың көкейтесті мүдделері ескеріліп отыратын Совет Одағының сындарлы сыртқы саясатының, баянды бейбітшілік саясатының стратегиясы болып табылады. Айталық, 1981 жылы біздің еліміз әлемдегі шиеленісті бәсеңдетуге бағытталған көптеген игі қадамдар жасады. Сонымен қатар СССР-дің Европадағы әскери бәсеңдік проблемасы, планетаның әртүрлі аудандарында ядросыз және бейбітшілік аймақтарын құру, жанталаса қарулануды ауыздықтау, халықаралық ахуалды сауықтыру жөніндегі ұсыныстары нақты мазмұнымен толықтырыла түсті.

Европадағы орта қашықтықта қолданылатын ядролық қаруларды қысқарту жөніндегі уағдаластыққа жету үшін 1982 жылы Совет Одағы мұндай қаруларды еліміздің европалық бөлігіне орналастыруды бір жақты тежей тұруға шешім қабылдады. Сонымен қатар Советтер Елі егер халықаралық жағдай қайта шиеленісіп кетпейтін болса, онда 1982 жылы өзінің орта қашықтықта қолданылатын ракеталарының белгілі бір бөлігін қысқарту жөнінде мәлімдеме жасады.

Совет Одағы тарапынан стратегиялық мақсаттағы қару-жарақ жөнінде де игі ұсыныстар жасалды. 1982 жылғы май айында СССР АҚШ-пен бірлесе отырып, стратегиялық мақсаттағы қару-жарақты шектеуге және қысқартуға байланысты мәселелер жөніндегі совет-американ келіссөздері басталмай тұрып-ақ қарудың бұл түрін шығаруды да, жаңғыртуды да барынша шектеуге әзір екенін мәлімдеген болатын. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде бұл ұсыныс жөнінде тағы да айта келіп: «СССР мен АҚШ-та бар стратегиялық ядролық қаруға келетін болсақ, онда Совет Одағы болашақ келісімге бастайтын жолдағы алғашқы қадам ретінде екі жақтың өз арсеналдарын «тоңазытып тастауына», сөйтіп, осы арқылы оны өзара қысқарту туралы келіссөздің жалғастырылуы үшін неғұрлым қолайлы жағдайлар жасалуына келісетіні мәлім» деді.

Бейбітшілік пен халықаралық шиеленісті бәсеңдету жолында табанды күрес жүргізе отырып, біздің еліміз 1982 жылы Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының қарусыздану жөніндегі арнаулы екінші сессиясына жолдаған хатында ядролық қаруды бірінші болып қолданбауға өзіне бір жақты міндеттеме қабылдайтынын әлемге паш етті. Осының негізінде қабылданған Декларацияда ядролық қаруды бірінші болып қолданған мемлекет адамзатқа қарсы аса ауыр қылмыс жасайды, деп салтанатты түрде жарияланды. Мұны әлемнің ақ ниетті адамдары қызу қолдады. Сөйтіп, олар бейбітшілік пен халықтардың хауіпсіздігін жақтау жолындағы қуатты қозғалыс тобын толықтыра түсті.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың «СССР-ге алпыс жыл» атты баяндамасында ядролық соғысты болдырмауға бағытталған советтік жаңа ұсыныстар жасалды. Стратегиялық және ракеталық-ядролық қару-жарақты шектеу мен қысқартуға байланысты көкейтесті проблемаларға тоқтала келіп, ол былай деді: «Бұл жөніндегі келіссөзге біз барынша жауапкершілікпен қараймыз, екі жақтың ешбіріне нұқсан келтірмейтін және сонымен бірге олардың ядролық арсеналдарын қысқартуға қол жеткізетін адал келісімді іздейміз».

1983 жылғы январьда Прагада өткізілген Варшава Шартына қатысушы мемлекеттердің Саяси консултациялық комитетінің кеңесі халықаралық маңызы бар ірі оқиға болды. Варшава Шартына қатысушы елдер қабылданған Саяси декларацияда агрессияшыл күштердің арампиғылды әрекеттері салдарынан дүниежүзілік оқиғалардың дамуы қатерлі сипат алып бара жатқанына алаңдаушылық білдіріп, халықаралық жағдайды сауықтыруда байсалды іске бастайтын бірқатар мәселелер жөнінде салиқалы мәлімдемелер жасады. Ең алдымен социалистік елдер: Варшава Шарты мен НАТО блогіне қатысушы мемлекеттер арасында өзара әскери күш қолданбау және бейбітшілік қатынастарды сақтау туралы шарт жасасуды ұсынды. Мұның өзі соғысты, әсіресе ядролық соғысты болдырмау жөніндегі проблеманы шешуге іс жүзінде даңғыл жол ашып берер еді.

1983 жылғы 3 майда Москваға келген Герман Демократиялық Республикасының партия-мемлекет делегациясының сапары кезінде СССР-дің ұшырғыштар бойынша да, боезарядтар бойынша да Европадағы ядролық потенциалдардың тең болуы туралы, әлбетте, Англия мен Францияның тиісті қару-жарағын ескере отырып, уағдаласуға әзір екені айтылды.

ГДР партия-мемлекет делегациясының құрметіне берілген қонақасы кезінде сөйлеген сөзінде Ю. В. Андропов жолдас былай деді: «...біз СССР-де ракеталар да, олардағы боеголовкалар да өзара белгіленген әрбір кезеңде НАТО жағындағыдан көп болмауын жақтаймыз. Ағылшын және француз ракеталарындағы боеголовкалар саны азайтылған жағдайда біздің орташа қашықтықта колданылатын ракеталарымыздағы боеголовкалар саны да соншалықты азайған болар еді. Мұндай көзқарас Европада орналастырылған осы кластағы авиация құралдарына таралар еді. Сөйтіп, орташа қашықтықта колданылатын ядролық қару ұшырғыштар, яғни ракеталар мен самолеттер бойынша да, сондай-ақ олардағы боезарядтар саны бойынша да СССР мен НАТО арасында шамалас теңдік сақталған болар еді, сонымен бірге теңдік қазіргіден анағұрлым төмен деңгейде болар еді».

Алайда Америка Құрама Штаттары бұған көнгісі келмей отыр. Сөз жүзінде болмаса, ол іс жүзінде өз сыбайластарының қару-жарақтарын сақтап қалып, тек Совет Одағының стратегиялық потенциалын біржақты қысқартуды көздейді. Бірақ СССР-ден әскери басымдыққа ұмтылған есуастық саясатта ешқандай болашақ жоқ, ол тек адамзатты апатқа душар ететін ядролық соғыс хаупін өршіте түседі. Бейбітшілікті сақтап, нығайту, әлемді ядролық соғыс апатынан қорғау жөніндегі өзінің сыртқы саясатының сара жолынан айнымайтын Совет Одағы 1983 жылғы 28 майда баспасөзде жарияланған мәлімдемесінде тағы да алғашқы, әріп әменді қадам ретінде — алдағы уақытта Европада ядролық та, стратегиялық та қаруларды қысқарту туралы уағдаластыққа жеткенге дейін бұл қаруларды шығаруды, оларды жетілдіруді тежей тұруды ұсынды. Мұны бүкіл дүние жүзінің жұртшылығы мақұлдап отыр.

Сонымен, біз Совет Одағы Коммунистік партиясының лениндік сыртқы саясат саласында дәйекті жүзеге асырып келе жатқан келелі проблемаларына ғана тоқталып өттік. Осының өзінен-ақ КПСС Орталық Комитетінің «РСДРП Екінші съезінің 80 жылдығы туралы» қаулысында атап көрсетілгеніндей, КПСС, бүкіл совет халқы туысқан партиялармен, социалистік достық одақ елдерінің еңбекшілерімен, барша прогресшіл күштермен бірге империализмге, ең алдымен антикоммунистік «крест жорығын» ұйымдастыруға тырысатын, дүние жүзіне ядролық соғыс қатерін төндіретін АҚШ-тың милитаристік топтарына батыл қарсы шығып отырғаны айқын көрінеді.

Соғыс өртін тұтандырушыларды ауыздықтауда, империализмнің реакцияшыл күштерінің арам ниетін жүзеге асыртпауда Совет Одағы мен социалистік достық одақ елдері ерекше роль атқарады. Өйткені социализм еңбекшілердің мүдделерін көздейді, солардың қамын, солардың бейбіт өмірінің шырқы бұзылмауын ойлайды. Сондықтан да социалистік достық одақтың барған сайын нығая түсіп отырған социализм, коммунизм орнату жолындағы бейбіт еңбегі мен экономикалық күшқуаты халықтың хауіпсіздігін сақтауға қалтқысыз қызмет етеді. Мәселен, тарихта тұңғыш кемелденген социализм орнатқан біздің еліміздің өнеркәсіп өндірісі қазір дүниежүзілік өнеркәсіп өндірісінің 20 процентіне тең болып отыр. Совет Одағы мұнай, көмір, темір рудасын, шойын, болат, цемент және минералдық тыңайтқыш өндіруден, трактор, тепловоз, электровоз, мақта, зығыр, жүн мата және былғары, аяқ киім, тағы басқа да өнім шығарудан дүние жүзінде бірінші орында. Дүниежүзілік өнеркәсіп өндірісінде Экономикалық Өзара Көмек Советіне мүше елдердің де позициясы мықты. Олар болаттың 30,5 процентін, көмірдің 30 процентке жуығын, мұнайдың 19.3 процентін, табиғи және қосалқы газдың 26,3 процентін, химиялық талшықтың 17,2 процентін және матаның 19,2 процентін өндіреді. Сөйтіп, КПСС XXVI съезінде атап көрсетілгеніндей, социалистік достық одақ дүние жүзіндегі неғұрлым серпінді дамыған елдер тобы болып келеді. Ал туысқан елдермен осы достықты шыңдап, ынтымақтастықты нығайта беру КПСС пен Совет мемлекетінің халықаралық саясатының әрқашан өзекті арқауы болып келді және солай бола береді.

Өйткені біздің күшіміз — берік ынтымақтастық пен құрыштай бірлікте. Ал бұл ынтымақтастық пен бірлік империализмнің отаршылдық, соғысқұмарлық, озбырлық саясатына тойтарыс беріп қана қоймайды, сонымен бірге ол әлем халықтарының азаттық пен әлеуметтік прогреске, баянды бейбітшілікке ұмтылған мүдделеріне қызмет етеді.

КПСС пен Совет мемлекетінің отаршылдықты жою жолындағы күресі, ұлт-азаттық қозғалысына көмек көрсетуі отарлық системаның күйреуіне жәрдемдесті. Біздің партия азат болған халықтардың өз саяси және экономикалық тәуелсіздігі жолындағы күресін белсенді түрде қолдап, социалистік бағдардағы елдермен жан-жақты байланысты ұлғайтуға ерекше назар аударуда. Екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі кезенде екі миллиардтан астам адам отаршылдық құлдықтан азат етілді. Қазір 120 мемлекет ұлттық даму жолына түсіп отыр. Әрине, олар әркилы — бірқатары революциялық-демократиялық бағдар ұстаса, енді бірсыпырасы капиталистік даму деңгейінен аса алмады. Алайда тұтас алғанда азаттыққа ие болған бұл мемлекеттер әлемдік аренадағы саяси күштердің арасалмағына айтарлықтай ықпал етіп отыр. Бұл ретте Біріккен Ұлттар Ұйымына мүше елдердің төрттен үшінің дамушы мемлекеттер екенін айтсақ жеткілікті. Олардың көпшілігі — Вашингтонның айтқанына көніп, айдауына жүруден бас тартқан елдер. Міне олар 70-ші жылдардың орта тұсында жаңа халықаралық экономикалық тәртіп орнату жөнінде мәселе көтерді. Қазіргі сыртқы саясат саласында бейбітшілік бағыт ұстап отырған мұндай елдердің саны жүзден асады. Бұл тұрғыдан блоктерге қосылмау қозғалысы халықаралық қарым-қатынастардың маңызды факторы болып келді және бола бермек. Оның күші — империализм мен отаршылдыққа қарсы, соғыс пен агрессияға қарсы бағытталып отырғанында. Ал КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының қаулысында атап көрсетілгеніндей, Коммунистік партия мен Совет мемлекетінің дәйекті жүргізіп отырған лениндік сыртқы саясатының өзекті проблемасы жер бетінде бейбітшілік пен халықтар хауіпсіздігін сақтауды қамтамасыз ету болып табылады.

Әлемді ядролық соғыс апатынан қорғау жер бетіндегі өмірді, цивилизацияны сақтап қалуға мүдделі барлық елдер мен халықтардың мәртебелі міндеті екенін түсінген дүние жүзінің прогресшіл және бейбітшіл күштері Совет Одағы бастаған социализм елдерінің төңірегіне барған сайын берік топтаса түсуде. Соғысқа қарсы күрес бұрын соңды болмаған арнасы кең қуатты қозғалысқа айналды. Қазір тарих сахнасының алдыңғы қатарына халықтар шығып отыр. Олар белсенді де мақсатты күш-қимылымен ядролық соғыс қатерін аластауға, бейбітшілікті сақтап қалуға қабілетті.

Бейбітшілікті нығайтуға, халықтар хауіпсіздігін сақтауға жұрттың бәрі мүдделі. Осы әлем жұртшылығының мүддесі мен үміті жүктеген жауапкершілікті айқын сезінетін біздің еліміз, Коммунистік партия бейбітшілік жолындағы күрестің алдыңғы сапында келеді. Өйткені партияның XXVI съезінде атап көрсетілгеніндей, біз қазір өмір сүруші адамдар үшін ғана, өзіміздің балаларымыз бен немерелеріміз үшін ғана жұмыс істеп қоймаймыз, біз ондаған болашақ ұрпақтардың бақыты үшін жұмыс істейміз. Бұл — уақыт талабы. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас «Карл Маркс ілімі және СССР-дегі социалистік құрылыстың кейбір мәселелері» деген мақаласында былай деп атап көрсетті: «Ал қазір халықтарды толғандырып отырған ең басты мәселе — бейбітшілікті сақтау, термоядролық апатқа жол бермеу қажеттігі. Халықаралық тұрғыдан алғанда біздің партиямыз, Совет мемлекеті, планетаның барлық халықтары үшін бұдан асқан маңызды іс жоқ».

Г. ХАН,
философия ғылымының кандидаты,
доцент.

Ол күндердің өшпес даңқы

КУРСК ИІНІНДЕ ФАШИСТ ӘСКЕРЛЕРІНІҢ ТАЛҚАНДАЛУЫ

Г. К. ЖУКОВ,
төрт мәрте Совет Одағының Батыры,
Совет Одағының Маршалы

Бұдан 40 жыл бұрын, 1943 жылдың жазында, ежелгі Орел мен Курск жерінде екінші дүниежүзілік соғыстың ғаламат шайқастарының бірі — Курск шайқасы жер-көкті күңірентті. Ұлы Отан соғысында, қала берді күллі екінші дүниежүзілік соғыста түбегейлі бетбұрыс болған бұл шайқасқа екі жақтан 4 миллионнан астам адам, 69 мыңнан астам зеңбірек пен миномет, 13 мың танкі мен өздігінен жүретін зеңбірек, 12 мың самолет қатысты.

Гитлершілдер Сталинград үшін кек қайтаруды көксеп, Германияның, сондай-ақ өздері құлдыққа түсірген Европа елдерінің материалдық және адам ресурстарын «қауырт жұмылдыру» жөнінде төтенше шаралар қолданды. Сондықтан жау өзінің «Цитадель» деп аталған операциясын жүзеге асыру үшін Курск иініне орасан зор күш шоғырландырды. Дұшпан өзінің жаңа шығарылған ауыр танкілерімен майданның осы бір тар учаскесінде совет әскерлеріне жаппай ойсырата соққы береміз деп үміттенді.

Совет командованиесі шебер ұйымдастырылған барлау қызметінің арқасында «Цитадель» операциясының мақсатын, басталу мерзімін, дұшпанның екпінді топтарының құрамын, соққы беруді көздеген бағытын кәміл біліп отырды. Сол себепті күштердің арақатынасын нақты бағалай келіп, біздің командование дұшпанды қорғаныс ұрыстарында әбден титықтатып, қансыратуға, содан соң қарсы шабуылға шығуға, гитлершіл басқыншыларды совет жерінен қуып шығу үшін алғышарттар жасауға ұйғарды.

Айтса айтқандай, совет әскерлері бір апта қорғаныс ұрыстарында фашистердің таңдаулы дивизияларын талқандап, шешуші қарсы шабуылға шықты. Ал бұл шабуыл 23 августа неміс-фашист әскерлерінің толық күйреуімен аяқталды. Дұшпанның Белгород—Харьков тобын жою Курск шайқасының ақырғы дүмпуі болды.

Міне осы даңқты оқиғаға орай журналымызда Курск шайқасы кезінде Жоғарғы Бас командование Ставкасының өкілі болған, төрт мәрте Совет Одағының Батыры, Совет Одағының Маршалы Г. К. Жуковтың Жаңалықтар Баспасөз агенттігі баспасынан шыққан «Естеліктер мен ойлар» деген екі томдық кітабының «Курск иінінде фашист әскерлерінің талқандалуы» атты тарауынан шағын үзіндіні қазақ тіліне тұңғыш рет аударып басып отырмыз.

...Курск, Орел мен Белгород ауданындағы шайқас Ұлы Отан соғысының және тұтас алғанда екінші дүниежүзілік соғыстың асқан ұлы шайқастарының бірі болып табылады. Мұнда немістердің тек таңдаулы, әрі ең қуатты топтары талқандалып қана қойған жоқ, сонымен бірге неміс армиясы мен халқының гитлершіл фашист басшылығына деген және барған сайын өсе түскен Совет Одағының күш-қуатына Германияның қарсы тұрарлық қабілетіне деген үміт-сенімі біржола үзілді.

Курск ауданында неміс әскерлерінің басты-басты топтарын талқандау совет әскерлерінің немістерді біздің территориядан, ал содан кейін Польша, Чехословакия, Венгрия, Югославия, Румыния, Болгария территориясынан толық қуып шығу және фашистік Германияны түпкілікті талқандау мақсатындағы бір-біріне ұласқан кең ауқымды шабуыл операциялары үшін негіз қалады.

Ал Курск ауданында жауды талқандауда қандай жағдайлардың шешуші маңызы болды? Жаудың қуатты, әрі ұзақ уақыт әзірленген шабуылын іске асыртпай тастаған не?

Ең алдымен қорғаныс шайқасы қарсаңында совет әскерлері сан жағынан да, сондай-ақ әсіресе сапа жағынан да өз дұшпанынан басым болды.

Совет авиациясының, бронды танк әскерлері мен артиллериясының өскелең күш-қуаты қысқа мерзім ішінде екпінді топтар құруға мүмкіндік берді, ал бұл жау әскерлерінің қандай да болсын қарсылығын шапшаң тойтарып тастады. Сонымен бірге мұның өзі советтің әскери-стратегиялық басшылығына Курск иіні ауданында жау әскерлерін талқандауды әзірлеп, сенімді түрде жүзеге асыруға, 1943 жылға белгіленген, жан-жақты ойластырылған гитлерлік шабуыл жоспарларын іске асыртпай тастауға мүмкіндік берді.

Неліктен дұшпан өзінің басты шабуылын Курск ауданында жүргізуді ұйғарды?

Әңгіме мынада еді: совет әскерлерінің оперативті тұрғыдан алғанда дұшпанның ішкергі жағына қарай бойлап кете барған Курск мүйісінде орналасуынан неміс командованиесі зор перспективаларға ие боламыз деп дәмеленді. Былайша айтқанда мұнда бірден екі ірі майдан қоршауға алынуы мүмкін еді де, соның нәтижесінде дұшпанға оңтүстік және солтүстік-шығыс бағыттарда ірі операцияларды жүзеге асыруға мүмкіндік беретін едәуір өріс ашылған болар еді.

Қалыптасқан жағдайды және дұшпан тәуекел етуі мүмкін шешімдердің нұсқаларын сарапқа салған кезде, Ставка, Бас штаб және майдан командованиесі нақ міне осы алғышартты негізге алды, ал мұның өзі кейін расқа шықты.

Күллі советтік оперативтік-стратегиялық командование дұшпанның алдағы ұрыс қимылдарына баға беруде негізінен бірауызды болғанын атап айту керек. Барлық жағдайларды терең талдауға негізделген көзқарастардың осынау бірлігінен біздің штабтар мен оперативтік-стратегиялық ауқымдағы командованиенің өскелең өнері барынша айқын көрінген-ді.

Ал оның есесіне неміс әскерлерінің командованиесі туралы мұны айтуға болмайтын еді, өйткені ол жағдайды дұрыс, әрі терең бағдарлай білмеді, әрі алдағы ұрыс қимылдарының жоспарлары мен тәсілдері жөнінде бір пәтуаға келе алмады. Стратегиялық инициативадан айрылып қалып, ол кезіккен қиыншылықтарға төтеп бере алмады, ал мұның өзі әскерлердің жауынгерлік рухын күрт түсіріп жіберді.

Курск түбіндегі шайқаста Орталық және Воронеж майдандарының әскерлері, менің жоғарыда айтқанымдай, адам күші мен қару-жарақ жағынан дұшпаннан әлдеқайда басым болды. Нақты алғанда бұл адамдар жөнінде — 1,4, зеңбіректер мен минометтерден — 1,9, танкілерден — 1,3 және самолеттерден — 1,6 есе асып түсті деген сөз. Алайда негізгі үмітті танкі мен моторлы әскерлерге артып, неміс командованиесі бұларды тар учаскелерге шоғырландырды, сөйтіп, шайқастың алғашқы күндерінде қорғаныстың тактикалық аймағына орналасқан совет әскерлерінен едәуір басымдық көрсетті.

Ал оперативтік терең аймаққа орналасқан біздің әскерлер ұрысқа кірген кезде басымдық совет әскерлерінің қолына көшті.

Неміс әскерлерінің бас командованиесі бұл ретте өз әскерлерінің жауынгерлік күштерін асыра бағалап, совет әскерлерінің мүмкіндіктеріне жете мән бермеді, ал қанша рет осылай болды десеңізші! Бұл жолы дұшпан әсіресе өзінің «жолбарыс», «пантера» танкілеріне және «фердинанд» деген шабуылдаушы зеңбіректеріне үміт артты. Дұшпан, тегі, бұл қару жүйелері совет әскерлерінің есін тандырады, сондықтан олар мұндай дүлей алапат соққыға шыдай алмайды деп ойласа керек. Бірақ іс жүзінде бұлай болмады.

Фашистік Германияның әлі де көптеген Европа елдері экономикасына арқа сүйегеніне қарамастан, ол тіптен енді, Шығыс майдандағы кескілескен шайқастардан кейін, Совет мемлекетінің барған сайын өсе түскен экономикалық және әскери күш-қуатымен теңесе алмады.

Батыстың буржуазияшыл саяси және әскери тарихшылары Қызыл Армия материалдық-техникалық жағынан басымдыққа тек АҚШ пен Англияның материалдық көмегі есебінен ғана жетті деп дәлелдеуге тырысады.

Мен бұл көмекті толық теріске шығарып, елеусіз қалдырғым келмейді. Оның белгілі дәрежеде Қызыл Армия мен әскери өнеркәсіпке жәрдемі тиді де, бірақ бұл көмек, қалай дегенмен, шындығына бақсақ, зор роль атқарды деуге болмайды.

Жаудан біз материалдық басымдыққа советтік қоғамдық құрылыстың артықшылығы, майдандар мен тылда партияның басшылығымен совет халқы жүргізген өте ауыр, әрі қаһармандық күрес арқасында қол жеткіздік.

Сонымен, гитлершілдер өз әскерлерінің 1941 жылы Москва түбінде, 1942/43 жылдың қысында Волгада және Ленинград түбінде талқандалғаны үшін кек алуға барлық күштері мен мүмкіндіктерін салып, өздері әзірлеген асқан ұлы шайқастан ұтылып қалды.

Сәтсіздіктер мен төтенше үлкен шығындарға шамданып, кәріне мінген Гитлер, өзінің әрдайым осындай жағдайларда істейтініндей, бұл жолы да «Цитадель» шабуыл операциясының сәтсіздікке ұшырағаны үшін барлық кінәні өзінің фельдмаршалдары мен генералдарына аудара салды. Ол бұларды қызметінен аластап, орнына жаңа адамдар тағайындады. Гитлер ірі стратегиялық операцияның сәтсіздікке ұшырауы тек қолбасшыларға ғана байланысты емес, сонымен бірге ең алдымен әскери-стратегиялық, саяси, моральдық және материалдық факторлардың мол жиынтығы арқылы айқындалатынын түсінген жоқ.

Біз бұрынырақ айтқанымыздай, талдап жасалған, Жоғарғы Бас қолбасшы майда-ақ бекіткен, совет әскерлерінің Курск иініндегі қарсы шабуылының негізгі жоспары қорғаныс ұрыстарының барысында Ставкада ұшталып-екшеліп, талай рет талқыланды. Мұның өзі Орел, Белгород пен Харьков ауданында дұшпанды талқандаудың екінші кезеңі және 1943 жылғы күллі жазғы науқан жоспарының бір бөлегі болды.

Бірінші кезеңді— Курск түбіндегі шайқастың қорғаныс ұрыстарын — біздің әскерлер Орталық майданда 12 июльде, ал Воронеж майданында — 23 июльде аяқтады. Бұл майдандарда қорғаныс қимылдарының аяқталуының әртүрлі мерзімін айқастың кең ауқымынан және шеккен шығындардан іздеу керек. Сондай-ақ дұшпанның Орел тобына қарсы шабуылға шыққан Брянск және Батыс майдандарының Орталық майданға 12 июльде елеулі көмек көрсеткенін ескерген мақұл. Мұның өзі гитлершілдерді Орталық майданда қарсы қимыл жасаған әскерлерінен жеті дивизиясын дереу алып кетуге мәжбүр етті.

Шайқастың екінші кезеңі — қарсы шабуыл да — бір мезгілде басталған жоқ.

Мәселен, Белгород ауданында бұл 3 августа, яғни Орталық, Брянск және Батыс майдандарының қарсы шабуылға шыққанынан 20 күннен кейін болды, сөйтіп, бұлардың әзірлікке онша көп уакыты кете коймады, себебі, карсы шабуылды жоспарлау мен оны жан-жакты қамтамасыз ету негізінен ерте бітті де, корғаныс ұрыстарының барысында нақтылана түсті.

Белгород ауданында әзірлікке көп уақыт кетті, өйткені Дала майданының карсы шабуылға шығатын әскерлерінің ұрыс қимылдарын жүргізу үшін күні бұрын толық ойластырылған жоспары болмады. Ставканың резервінде тұрғандыктан олар әлі өздері ұрыс жүргізуге тиісті дұшпанға қарсы шабуыл жасаудың накты міндеттерін, негізгі аудандарын біле алмаған еді.

Қарсы шабуылға әзірлік және оны жүргізу процесінде менің ең алдымен Воронеж және Дала майдандарында жұмыс істеуіме, ал 30—31 июльде Жоғарғы Бас колбасшының тапсырмасы бойынша Батыс майданының әскерлеріне 4-ші танк армиясының учаскесіне ұшуыма тура келді.

Воронеж және Дала майдандарының шартты түрде «Румянцев» деп аталған операциясының жоспары бойынша басты соққы Белгород ауданынан осы екі майданның аралас қанаттары арқылы Харьковты батыс жағынан орағытып өтіп, Богодухов — Валки — Жаңа Водолага жалпы бағытында жүзеге асырылды. Біздің әскерлер Харьков ауданына таяп келісімен Онтүстік-Батыс майданы шабуылға шығуға тиіс болды. Осы майданның генерал Н. А. Гаген басқарған 57-ші армиясы Харьковті онтүстік-батыстан айналып өтіп соққы берді.

Воронеж майданы әскерлерінің қарсы шабуылға шығуы Орел ауданына қарағанда өте-мөте күрделі жағдайларда жүзеге асырылды. Қорғаныс ұрыстары кезінде олар адам, жауынгерлік техника және материалдык құралдар жөнінен көп шығынға ұшырады. Дұшпан өзінің күнібұрын сайланып қойылған қорғаныс шептеріне шегініп, бұларға дер кезінде барып орнықты, сөйтіп, біздің шабуылымызға тойтарыс беруге жаман әзірленген жоқ. Өзінің Белгород — Харьков тобын күшейту үшін дұшпан дереу баска бағыттардан танк және моторлы дивизияларын алып келгенін барлау қызметі анықтап берді.

Міне осының бәрі мұнда алдағы уакытта ауыр шайқастар болатынын, әсіресе жаксы бекінісі бар Белгород қорғаныс ауданына қарай шабуыл жасауға белгілібір себептен мәжбүр болған Дала майданы әскерлері үшін алда ауыр шайкастар болатынын көрсетті.

Ставка Дала майданын дұрыс пайдалана білді. Егер оның күштері қорғаныс ұрыстарының барысында Воронеж майданын күшейтуге қосылмаса, онда Воронеж майданының халі өте мүшкіл болар еді. Оқиғалардың бұлай өрбуіне біздің ешбір жол беруімізге болмайтын-ды, себебі, мұның неге әкеп соғатынын аңғару қиын емес еді.

Ал Дала майданының Белгород бағытында бір мезгілде барлық күштерімен қарсы шабуылға шыгуы жайына келетін болсак, онда мынаны еске алған жөн: Воронеж майданын күшейту үшін Дала майданынан армиялар алған кезде Дала майданын барлық күштерімен ұрыска қосуға әлі толық жағдай туа коймаған еді. Белгород — Харьков бағытында қарсы шабуылға шығудың жағдайы тек 20 июльде ғана толық айқындалды, ал іс жүзінде карсы шабуылға шығу екі майданның жан-жакты әзірлігінен кейін жүзеге асырылуы мүмкін еді, ал бұған едәуір уақыт керек болды.

23 июльде совет әскерлері дұшпанды өкшелей қуа отырып, Белгородтың солтүстік жагындагы шептерге шықты, сөйтіп, Воронеж майданы 5 июльге дейін тұрған қорғаныс позицияларын негізінен тартып алды.

Жағдайды майдан командованиесімен, Бас штабпен және Жоғарғы Бас колбасшымен бірлесе талқылай келіп, біз әскерлерді кідірте тұру және оларды карсы шабуылға шығуға түбегейлі міндеттер коя отырып, тыңғылықты әзірлеу жөнінде шешім кабылдадык. Өйткені шабуылға шыкпас бұрын майдандарға мыналар кажет болды:

— күштер мен құралдарды кайта топтау;

— авиация мен артиллерия шабуылы мақсатында нысаналарға тыңғылыкты барлау жүргізу;

—шығынға ұшыраған әскерлерді толықтыру; әсіресе мұның 6-шы және 7-ші гвардиялық, 1-ші танк армиялары мен бірқатар артиллерия бөлімдеріне қатысы бар еді;

— терең шабуыл операциясын жүргізу үшін жанармайдың, оқ-дәрінің, тағы баска кажетті нәрсенің мол корын жасау.

Ал Дала майданы бұған қоса қарсы шабуылдың жоспарын егжей-тегжейлі жасап, оны жан-жакты камтамасыз етуге тиіс болды.

Белгород түбіндегі қарсы шабуылдың жалпы түп максаты мынаған тірелді.

Воронеж майданы басты соккыны 5-ші, 6-шы гвардиялық армиялардың, 5-ші гвардиялық танк және 1-ші танк армияларының күштері арқылы Валки мен Жаңа Водолагаға карай жалпы бағыттан берді. 5-ші және 6-шы гвардиялық армиялар бұзып-жарып өтетін учаскелерде артиллерияның орналасу жиілігі майданның бір километріне 230 зеңбірек пен минометтен, 70 танктен келді. Дивизиялар бұзып-жарып өту үшін 3 километрге дейін аймақ алды.

Бұзып-жарып өтуге құралдарды бұлайша жаппай шоғырландыру мынадан туды: қарсы шабуылдың бірінші күнінің өзінде мұнда бұзып-жарып өтуге екі танк армиясын қосу жоспарланды. Оң жакта Грайворонға, одан әрі Тростянецке қарай жалпы бағыттан 40-шы және 38-ші армиялар шабуылға шыкты. Генерал С. А. Красовскийдің 2-ші әуе армиясы аспан ұрыстарын жүргізді.

Генерал-полковник И. С. Конев қолбасшылык еткен Дала майданына өз құрамындағы 53, 69-шы және 7-ші гвардиялық армиялармен, 1-ші механикаландырылған корпуспен кимыл жасай отырып, ең таяу уақытта Белгородты алу міндеті қойылды, ал содан кейін ол Воронеж майданының ең басты күштерімен өзара қимыл біріктіріп, Харьковке қарай шабуыл жасауға тиіс болды. Дала майданы әскерлерінің ұрыс қимылдарын генерал С. Қ. Горюновтың 5-ші әуе армиясы қолдап отырды...

Белгород ауданындағы карсы шабуыл 3 августа таңертең басталды. Воронеж майданы ең қуатты атыс және авиациялык соккы берді, соның нәтижесінде қыруар танкімен нығайтыла отырып, шабуылға шыққан 5-ші және 6-шы гвардиялық армиялардың әскерлері дұшпан қорғанысының басты аймағын ілезде бұзып-жарып өтті. Түстен кейін 1-ші және 5-ші гвардиялық танк армиялары дұшпан қорғанысын бұзып-жарып өтіп, кешке таман өздерінің алғы шептегі құрамаларымен 30—35 километр алға жылжыды, сөйтіп, осы учаскедегі күллі тактикалық қорғаныстың бүтіндей быт-шытын шығарды.

Дала майданының Воронеж майданы сиякты қорғанысты бұзып-жарып өтетін қуатты құралдары жок еді, сондыктан мұнда шабуыл біршама баяу өрістеді. Сол күннің кешіне қарай алдыңғы шептегі әскерлер 15 километр ғана жылжыды, әйтсе де біз мұны үлкен жетістік деп санадык, оның үстіне Дала майданы армияларының алдында дұшпанның өте күшті, әрі өте терең қорғанысы тұрды.

Келесі күні дұшпан карсылыкты күшейтті, сондыктан Дала майданының шабуылы 4 августа едәуір баяу өрістеді. Бірақ біз бұған онша қиналған жокпыз, өйткені Воронеж майданының екпінді тобы алға қарай ойдағыдай жылжып, дұшпанның Белгород тобының бір қанатын тыксырып тастады. Мұнда неміс-фашист командованиесі коршауда калу хаупін сезіп, 4 августың кешіне таман өз әскерлерін әкете бастады, ал бұл Дала майданы әскерлерінің алға жылжуын тездетуге мүмкіндік берді.

5 августа таңғы сағат 6-да Белгородқа бірінші болып 89-шы гвардиялық атқыштар дивизиясының 270-ші гвардиялық полкі, сондай-ақ 305-ші және 375-ші атқыштар дивизияларының бөлімдері кірді. 93, 94-ші гвардиялық және 111-ші атқыштар дивизиялары жақсы соғысты, 89-шы гвардиялық және 305-ші атқыштар дивизиялары Белгородтық деген құрметті атаққа ие болды.

Қаланы жаудан тазартқан соң Дала майданы армияларының әскерлері Воронеж майданы әскерлерімен бірлесе қимыл жасай отырып, шапшаң алға ұмтылды.

1943 жылғы 5 августың кешінде Отанымыздың астанасы Москва Орелді алған Брянск, Батыс, Орталық майдандарының және Белгородты алған Дала, Воронеж майдандарының қаһарман әскерлерінің құрметіне салют берді. Мұның өзі Ұлы Отан соғысының барысында совет әскерлерінің жауынгерлік ерлігі құрметіне берілген тұңғыш артиллерия салюті еді...

1943 жылғы 23 августа Харьковты азат етумен Ұлы Отан соғысының осы асқан ірі шайқасы аяқталды. Бұл шайқас Гитлер әскери-саяси тұрғыдан көп үміт артқан неміс әскерлерінің ең басты топтарын талқандаумен аяқталды.

Ал Курск шайқасының қорытындылары қандай?

Біздің әскерлеріміздің неміс-фашист әскерлерімен осы асқан ұлы шайқасы елу күнге созылды. Бұл шайқас немістің таңдаулы 30 дивизиясын, оның ішінде 7 танк дивизиясын талқандаған Қызыл Армияның жеңісімен аяқталды. Бұл дивизиялар өздерінің адам құрамының жартысынан астамынан айрылды.

Жалпы алғанда жау әскерлері 500 мыңнан астам адамынан, 1500-ге жуық танкісінен, оның ішінде көптеген «жолбарыстары» мен «пантераларынан», 3 мың зеңбірегі мен 3500-ден астам самолетінен айрылды. Фашист басқыншылар мұндай шығынның орнын енді ешқандай қауырт шаралармен толтыра алмады.

Біздің әскерлеріміздің Курск түбіндегі аса көрнекті жеңісі Совет мемлекетінің және оның Қарулы Күштерінің өскелең күш-қуатын паш етті. Жеңіс майдан мен тылда Коммунистік партияның басшылығымен барлық совет адамдарының күш-жігері арқасында шыңдалды. Курск түбіндегі ұрыстарда біздің әскерлер ерекше батырлық, жаппай қаһармандық пен әскери шеберлік көрсетті. Коммунистік партия мен үкімет әскерлердің жауынгерлік ерлігін жоғары бағалап, 100 мыңнан астам солдаттарды, офицерлер мен генералдарды ордендермен және медальдармен наградтады, көптеген жауынгерлерге Совет Одағының Батыры атағы берілді.

Курск түбінде неміс-фашист әскерлерінің талқандалуының халықаралық аса ірі маңызы болды, ол Совет Одағының беделін бұрынғыдан да жоғары көтерді.

Фашистік Германияның көз алдында сөзсіз күйреу елесі тұрды. Неміс әскерлерінің жеңіліске ұшырауы гитлершілдерді 1943 жылдың жазында совет-герман майданына басқа майдандардан 14 дивизия мен едәуір күшейткіш бөлімдер әкелуге, сөйтіп, Европадағы өз әскерлерін әлсіретуге мәжбүр етті.

Совет командованиесінің қолынан стратегиялық инициативаны тартып алуға тырысқан Гитлердің әрекеті толық сәтсіздікпен аяқталды. Мұның өзі Германияның әбден титықтағанын дәлелдеді. Енді оны ешқандай күш құтқара алмайтын еді. Мәселе тек уақытта ғана қалды.

Советтің стратегиялық және оперативтік-тактикалық командованиесі соғысты жүргізу өнерінде едәуір өсіп, ныгайды.

Курск иініндегі карсы шабуыл Москва мен Сталинград түбіндегі карсы шабуылдарға қарағанда күнібұрын алдын ала шешіліп, терең соққымен қамтамасыз етілген болатын.

Осыдан бұрынғы ірі-ірі карсы шабуыл операцияларына қарағанда бұл шайқасқа едәуір көп күш қатыстырылды. Мысалы, Москва түбіндегі ұрыстарға адам саны аз, танк құрамаларынсыз 17 жалпы әскери армия қатысса, Сталинград ауданына 14 жалпы әскери армия, 1 танк армиясы мен бірнеше механикаландырылған корпус қатысты. Курск түбіндегі карсы шабуылға 22 куатты жалпы әскери, 5 танк, 6 әуе армиялары мен алысқа ұшатын авиацияның ірі күштері қатысты.

Курск түбіндегі шайқаста карсы шабуыл кезінде алғаш рет танк және механикаландырылған құрамалар мен бірлестіктер кең қолданылды, ал бұлар бірсыпыра ретте оперативті маневр жасаудың шешуші факторы, ішкері бойлап өтуде үрдіс табысқа жетудің және жау топтарының тылындағы жолға шығудың құралы болды.

Майдандардың танк армиялары, артиллерия дивизиялары мен корпустары, куатты әуе армиялары біздің мүмкіндіктерімізді, демек, аумағы жағынан болсын, сондай-ақ мақсаттары жағынан болсын майдан операцияларының сипатын айтарлықтай өзгертіп жіберді. Соғыстың алғашқы кезеңімен салыстырғанда совет әскерлері әлдеқайда оралымдырақ бола түсті. Мұның өзі олардың айла-тәсілін және шабуылдың орташа тәуліктік карқынын едәуір арттыруды қамтамасыз етті. Артиллерия-миномет атысының және танкілердің орналасу жиілігі күрт өсті. 1943 жылдың жазғы шабуыл шайқастарында біз майданның бір километріне 150—200-ге дейін зеңбірек пен 15—20-ға дейін танк орналастыруға мүмкіндік алдық.

Совет әскерлерінің Белгород, Орел мен Харьков түбіндегі жеңісіне дұшпанның тылында кимыл жасаған партизандар көп көмек көрсетті. Әсіресе олар Белоруссияда, Смоленск, Орел облыстары мен Днепр жағалауында зор көлемді «рельс соғысын» жүргізді.

Курск иінінде жеңісті қамтамасыз еткен шешуші факторлардың бірі біздің әскерлердің жеке адам құрамының биік моральдық-саяси көңіл-күйі болды. Шайқасқа әзірлік кезеңінде, сондай-ақ оның барысында командирлер, саяси қызметкерлер, партия және комсомол ұйымдары жүргізген жанкиярлық, әрі қажырлы партиялық-саяси жұмыс бұған үлкен себін тигізді. Олар әскерлердің жауынгерлік мүмкіндіктерін бұрынғыдан да жоғары көтеру үшін жүрек жарды сөздерін арнап, көп күш-жігер жұмсады...

Партия жұмысының СТИЛІ МЕН ӘДІСТЕРІ

БІЛІКТІ ДЕ БАЙЫПТЫ БАСШЫЛЫҚ КЕРЕК

В. ОСИПЕНКО,

Целиноград қалалық партия комитетінің бірінші секретары

КПСС XXVI съезі еліміздің экономикалық және әлеуметтік дамуының сексенінші жылдарға арналған программасын белгілей отырып, қоғамдық өндірісті интенсивтендіруге, оның тиімділігін барынша арттыруға айрықша назар аударғаны мәлім. Ал осы күрделі де ауқымды міндеттерді орындауда, коммунистердің, барлық еңбеккерлердің белсенділігін одан әрі күшейтуде бүкіл жұмыс стилін, партиялық және мемлекеттік басшылық әдістерін батыл жақсартудың маңызы зор. Мұның өзі — бүгін таңдағы ең басты талап.

Целиноград қалалық партия ұйымы КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін жүзеге асыра отырып, экономика мен мәдени құрылысқа басшылықты жетілдіру, партия аппараты мен шаруашылық қызметінің барлық буынында тәртіптілік, ұйымшылдық рухын орнықтыру, коммунистердің инициативасын, тапсырылған іс үшін жауапкершілігін арттыру жөнінде дәйекті жұмыс жүргізіп келеді. Бұл бағытта жинақталған оңды тәжірибе де бар. Қала партия ұйымы ең алдымен өндірістің шешуші салалары мен осал буындарына баса назар аударып, әрбір коллективтің бірқалыпты жұмыс істеуін қамтамасыз етуге айрықша күш салады.

Қаланың партия комитеттері экономикаға нақты, әрі білікті басшылықты қамтамсыз ету үшін өз қатарын ұдайы жұмысшы табы мен интеллигенцияның таңдаулы өкілдері есебінен нығайтып, сапалық құрамын жақсартып отырады. Бүгінде қалалық партия ұйымының құрылымы өскелең талаптарға сай жетілдірілген, онда екі аудандық партия комитеті, 331 бастауыш, 310 цехтық ұйым мен 338 партия тобы бар. Олар 12 мыңнан астам коммунисті біріктіріп отыр. Бұл — ықпалды зор күш. Коммунистердің 67 проценттен астамы тікелей материалдық өндіріс саласында жұмыс істейді. Сондықтан партия ұйымдары бүкіл ұйымдастыру, саяси-бұқаралық жұмысты коммунистер мен еңбеккерлердің белсенділігін арттыруға бағыттай жүргізіп, барлық күшті жоспар мен міндеттеменің тағдыры шешілетін өндіріс буындарына — цехтар мен бөлімшелерге, учаскелер мен бригадаларға шоғырландырады.

Осының бәрі ойдағыдай нәтиже беруде. Қала өнеркәсібі бесжылдықтың алғашқы екі жылында белгіленген жоспарды өндіріс көлемі жөнінен асыра орындап, жоспарға қосымша 7 миллионнан астам сомның өнімін өткізді. Халық тұтынатын товарлар шығару анағұрлым артты. Күрделі құрылыс, транспорт пен байланыс саласында да елеулі нәтижелерге қол жетті. Ал бөлшек сауданың товар айналымы 19 процент өсті. Бесжылдықтың екінші жылында көрнекті табыстарға жеткені үшін Целиноград қаласы, сондай-ақ «Целиноградсельмаш» бірлестігі, «Қазахтранстехмонтаж» бен «Целинсантехмонтаж» трестері, «Целинметаллоснабсбыт» басқармасы КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туына ие болды. Үш коллектив республикалық социалистік жарыстың жеңімпазы атанды, ал 44 кәсіпорын өз саласының үздігі танылып, Құрмет дипломдарымен наградталды.

Осы орайда атап өтерлік бір жәйт, калалық партия комитеті КПСС XXVI съезінің шешімдерін басшылыққа ала отырып, әрбір коллективте мемлекеттік жоспарды орындауға деген мүдделілікті, жауапкершілікті арттыруға айрықша көңіл бөледі. Өйткені жоспар — заң, оның толық және асыра орындалуы ғана сан салалы халық шаруашылығының ойдағыдай өркендеуін қамтамасыз етеді. Ал бұл үшін коллективтің саяси ұйтқысы болып табылатын бастауыш партия ұйымдарының жауынгерлік қабілетін, өндіріске ықпалын барынша көтеру қажет. Бізде бұл жөнінде М. Мәметова атындағы фабриканың, вагон жөндеу, «Қазахсельмаш» заводтарының, «Целинтрансстрой» тресінің, жүк және жолаушы автотранспорты басқармаларының партия ұйымдары нысаналы жұмыс жүргізіп келеді. Олар өз коллективтерінде ең алдымен қолайлы моральдық-психологиялық ахуалды қалыптастырып, жұмысшылар мен мамандардың тыңғылықты жұмыс істеуіне, белгіленген тапсырманың өнімнің түр-түрі бойынша толық орындалуына жағдай жасайды.

Бұларда өндірістің өзекті мәселелері партком мен партбюро мәжілістерінде, коммунистер жиналыстарында қаралып, шешіледі.

Ал қалалық, аудандық партия комитеттері бастауыш ұйымдарға басшылықты күнбе-күн жүзеге асыра отырып, кәсіпорындардың қызметіне терең үңіледі, олардың айлық, тоқсандық жұмыс қорытындысын шаруашылық механизмінің төменгі буындарында ғана емес, сонымен бірге өз пленумдары мен бюро мәжілістерінде міндетті түрде талқылап, оған егжей-тегжейлі талдау жасайды, тапсырмалардың орындалмай қалуының әрбір жағдайына жоғары талап тұрғысынан принципті баға береді. Кәсіпорындардың партия комитеттері мұндай практиканы цех, смена бастықтары мен мастерлердің жауапкершілігін арттыру мақсатында шебер қолданып та жүр.

Қысқасы, бірде-бір кәсіпорын, өндірістің бірде-бір саласы қала партия ұйымдарының назарынан тыс қалмайды. Бұл жөнінде біздің қаламызда да кең өріс алған, ростовтықтардың «Артта қалушыларсыз жұмыс істейік!» деген бастамасының маңызы зор болды. Өндірістік жоспардың әрбір кәсіпорында барлық көрсеткіштер бойынша орындалуын көздеген бұл патриоттық бастама партия комитеттерінен, совет, шаруашылық органдарынан экономикаға басшылықты одан әрі жетілдіруді, оның көкейтесті проблемаларын дер кезінде батыл шешуді, еңбек ұйымдастыруды барынша жақсартуды талап етті. Ал мұның өзі коммунистер мен еңбеккерлердің белсенділігін күшейту, олардың бойында еңбекке саналы, творчестволық көзқарасты қалыптастыру, өндірістік және мәдени-тұрмыс жағдайларын жақсарту, барлық буындағы кадрлардың инициативасы мен жауапкершілігін көтеру мәселелерін комплексті шешуге тығыз байланысты.

Шынында бұл патриоттық қозғалысты өрістетіп, оған басшылық ету оңай міндет емес. Оның толып жатқан қыры мен сыры бар, Бұл арада әңгіме қандай да болсын артта қалушы кәсіпорынның жоспарын орындауына нақты көмектесуде ғана емес (бұл, әрине, бастаманың негізгі талаптарының бірі), ең бастысы артта қалудың себептерін ашып, оны жоюдың ең дұрыс, неғұрлым тиімді жолдарын белгілеуде, соған байланысты қажетті ұйымдастыру-техникалық шараларды табандылықпен жүзеге асыруда. Қала партия ұйымы кәсіпорындардың белгіленген жоспарды орындау барысына бақылау жүйесін жасап, оны практикаға енгізді. Осы бақылау жүйесіне сәйкес өзіміз күтіп отырған техникалық-экономикалық көрсеткіштерге алдын ала талдау жасалады. Мұның өзі қалалық партия комитеті мен бастауыш партия ұйымдарының коллективтер жұмысын жақсарту, байқалған кемшілікті жою жөнінде дер кезінде шаралар қолдануына мүмкіндік береді. Соның нәтижесінде бізде жоспарын орындамайтын кәсіпорындар саны мүлдем азайды.

Кәсіпорындар жұмысына партиялық бақылау әсіресе соңғы жылдары күшейіп, пәрменді сипат ала бастады. Партия ұйымдары жоспар жасалып жатқан кездің өзінде оны терең талдап, өндірістің ең қауырт участкелері мен «осал буындарын» айқындайды, сөйтіп, кейін кездесетін қиыншылықтардан шығу жолдарын күні бұрын белгілейді, негізгі экономикалық көрсеткіштерді өсіру мүмкіндіктерін іздестіріп, қолда бар резервтерді іске қосу жөнінде нақты шаралар қолданады. Ал жоспар бекітіліп, бұлжымас заңға айналғаннан кейін партия комитеттері мен бастауыш ұйымдары оның орындалуын қатаң бақылауға алып, коллективтердің күш-жігерін өндірістің ең маңызды участкелеріне бағыттап отырады.

Бүгінде қаланың партия комитеттері КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдерін, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың сөздерінде айтылған қағидалар мен тұжырымдарды басшылыққа ала отырып, халық шаруашылығының барлық буындарында жұмыс сапасын арттыру, еңбек тәртібін нығайту, экономиканы жоспарлау мен басқаруды жетілдіру жөнінде дәйекті шараларды жүзеге асырып келеді. Өйткені бұлай болмайынша қоғамдық өндірісті интенсивтендіру, тиімділік пен сапа көрсеткіштерін жақсарту мүмкін емес. Даурықпа сөзбен, құр ұранмен істі бір орнынан жылжыта алмайтынымыз белгілі.

Сондықтан партия комитеттері, бастауыш партия ұйымдары әрбір кәсіпорында, әрбір цех пен участкеде, тіпті жеке жұмыс орнында еңбек тәртібі мен өндірістік технологияның қатаң сақталуына ерекше ден қойып, коммунистердің, басшы және инженер-техник қызметкерлердің зор ұйымдастырушылық роль атқаруын қамтамасыз етіп отыратын болды. Соның нәтижесінде кейінгі кезде коллективтерде өндірісті ұйымдастыру біраз жақсарып, еңбеккерлердің творчестволық белсенділігі арта түсті. Мәселен, керамзит-бетон бұйымдары, газ аппаратурасы, насос заводтарының коллективтері партияның шешімдеріне нақты іспен жауап бере отырып, өндірістің барлық буынында тиімділікті арттыру, жұмыс сапасын жақсарту жөнінде инициатива көтерді. Бұл инициативаны облыстық партия комитетінің бюросы мақұлдады.

Қала кәсіпорындары көтерген бастамалардың бәрі ішкі шаруашылық резервтерді ұтымды пайдалану, социалистік жарысты кеңінен өрістету, адамдардың творчестволық инициативасын көтеру негізінде өндіріс тиімділігінің өсуін қамтамасыз етуге бағытталған. Айталық, керамзит-бетон бұйымдары заводының коллективі 1983 жылдың жоспарын өндіріс тиімділігін арттырудың комплексті жүйесін енгізу негізінде он бір айда-ақ орындап шығуға ұйғарды. Ал насос заводының еңбеккерлері үнемделген ресурстармен жоспардан тыс өнім шығару жөнінде қала кәсіпорындарына үндеу жолдады. «Целиноградтяжстрой» тресі құрылысшыларының да биылғы межесі биік. Олар өндірісті ұйымдастыруды жетілдіре отырып, аграрлық-өнеркәсіптік комплекс объектілерін мерзімінен бұрын салып бітіруге міндеттенді. Ал темір жол торабы кәсіпорындарының коллективтері еңбек ұйымдастыруды жолға қою, оны механикаландыру негізінде вагондардың бос тұрып қалуын азайту, айналымын тездету жолында қажырлы күрес жүргізуде. Олардың ұраны — эрозияға қарсы техниканы тұтынушыларға дер кезінде жөнелту.

Москвалықтардың «Еңбегіне қарай — құрмет пен даңқ!» деген ұранмен өріс алған бастамасын қала еңбекшілері қызу қолдады. Бұл игі бастамаға М. Мәметова атындағы фабриканың, «Целинтрансстрой» трестің, «Целиноградсельмаш» өндірістік бірлестігінің, № 56 механикаландырылған колоннаның коллективтері бірінші болып үн қосты. Олар еңбек тәртібі мен өндірістік тәртіпті одан әрі нығайту, барлық жерде өзара талапшылдық пен ұйымшылдық рухын орнықтыру, қоғамымызға жат көріністерге қарсы күресті күшейту, социалистік өмір салты принциптерін қатаң бақылау жолындағы патриоттық қозғалысқа қосылып, бірқалыпты ырғақпен жұмыс істеп келеді. Солардың ішінде ауыл шаруашылық машиналарын шығаруды ұлғайту жөніндегі патриоттық бастамасын КПСС Орталық Комитеті мақұлдаған Еңбек Қызыл Ту орденді «Целиноградсельмаш» бірлестігі коллективінің де көрсеткіші тәуір.

Қала партия ұйымдары қызу қолдап, тиісті ұйымдастыру, бұқаралық-саяси жұмыс жүргізуі арқасында бұл бағалы бастамалар мен инициативалар жер-жерде кең қанат жайып, игі нәтижесін беріп отыр. Қазірдің өзінде мыңнан астам цех, учаске мен бригада, 18 мың еңбеккер биылғы жылға қабылдаған социалистік міндеттемелерін асыра орындап келеді. Әйтсе де атқарылған істі, қол жеткен табысты КПСС Орталық Комитеті ноябрь Пленумының талаптары тұрғысынан таразылап, саралайтын болсақ, бізде әлі пайдаланылмай жатқан резервтер, шешімін таппай отырған проблемалар аз емес.

Алда тұрған асқаралы міндеттерді ойдағыдай орындау қала партия ұйымынан жұмыс стилін барынша жетілдіруді, еңбекшілерге коммунистік тәрбие беру ісін жақсарта түсуді талап ететіні сөзсіз. Өйткені машинаны басқаратын, материалдық игіліктерді өндіретін еңбек адамдары өз ісіне саналы түрде, творчестволықпен қарамаса, оны жан-тәнімен атқармаса жұмыс ырғағы бұзылатыны, ең жақсы жоспарлардың өзі қағаз жүзінде қалып қоятыны баршаға мәлім. Міне сондықтан да қалалық партия комитеті еңбекшілер арасындағы саяси-тәрбие жұмысын байыпты жолға қоюды, оларға қолайлы өндірістік, мәдени-тұрмыстық жағдайлар жасауды ең негізгі парызы санайды.

КПСС Орталық Комитетінің ноябрь Пленумы атап көрсеткеніндей, еңбек өнімділігін арттыру — өндірісті интенсивті жүргізудің басты шарты. Ал еңбек өнімділігінің жоғары қарқынына жету үшін қолда бар резервтер мен мүмкіндіктерді неғұрлым толық пайдалану, ғылыми-техникалық прогрестің жетістіктерін, өндірісті басқарудың, еңбекті ұйымдастыру мен оған ақы төлеудің жаңа әдістерін батыл енгізу қажет. Сонымен бірге жұмыста тиянақтылық пен ұйымшылдықты қалыптастырудың, еңбек тәртібін нығайтудың маңызы ерекше.

Кәсіпорындарды қайта құру, жаңа техникамен жарақтандыру, өндіріс процестерін механикаландырып, автоматтандыру жөніндегі жұмыс соңғы жылдары жоспарлы түрде жүргізіліп келеді. Облысымыздағы аса ірі кәсіпорындардың бірінен саналатын «Целиноградсельмаш» өндірістік бірлестігін дамыту бағытындағы шаралар — осының айқын дәлелі, Оныншы бесжылдық тұсында мұнда эрозияға қарсы техника шығару 3,6 есе, өндіріс көлемінің өсу қарқыны 38,6 процент артты, қызметкерлердің айлық жалақысы орта есеппен 13 проценттен астам өсіп, материалдық ынталандыру қоры бір жарым есе көбейді. Сонымен бірге өнім сапасы да жақсара түсті. Бірлестік шығарған кең алымды КПШ-9 культиваторына мемлекеттік Сапа белгісі берілді. Кәсіпорынды техникалық жағынан қайта жарақтандыру қосымша өндіріс алаңдарын іске қосуға, өнімнің өзіндік құнын кемітуге, жүздеген жұмысшыны басқа жұмысқа ауыстыруға мүмкіндік туғызды.

Партия ұйымдары экономиканың одан әрі дамуын қамтамасыз ету бағытындағы комплексті шараларды жүзеге асырумен қатар барлық жерде ұйымшылдық пен талапшылдықты орнықтыру, партиялық, мемлекеттік және еңбек тәртібін нығайту мәселелеріне зор маңыз беріп келеді. Бұл мәселелер қалалық, аудандық партия комитеттерінің пленумдары мен бюро мәжілістерінде арнайы қаралып, барлық бастауыш партия ұйымдарында талқыланды. Кәсіпорындардағы істің жай-жапсарына терең үңіле, нақты талдау жасай келіп, өндіріс тиімділігін үздіксіз арттыру үшін оны ұйымдастыру мен басқаруды жетілдіру қажеттігіне біздің әбден көзіміз жетті.

Соңғы кезде қала кәсіпорындарында партия ұйымдарының басшылығымен жұмысшылардың түпкі нәтижеге мүдделілігін арттыру, еңбек ұйымдастыру мен оған ақы төлеудің бригадалық әдісін енгізу бағытында көптеген игі шаралар жүзеге асырылды. Соның нәтижесінде өнеркәсіп пен құрылыс саласындағы 800 коллектив өндірісті ұйымдастырудың бригадалық формасына көшіп, тыңғылықты, творчестволық еңбектің үлгісін көрсетуде. Бұл жөнінде еңбек ұйымдастырудың бригадалық әдісіне алғашқылардың бірі болып көшкен, «Целинтрансстрой» тресіне қарасты № 209 құрылыс-монтаж поезындағы М. Гапоненко басқаратын бригаданың жұмысы айқын мысал бола алады. Бұл коллектив өз мүмкіндіктерін таразылай келіп, қаланың барлық құрылысшыларына «Бесжылдықты төрт жарым жылда орындайық!» деген үндеу тастады. Бригада сөзіне берік: қабылдаған міндеттемесін абыроймен орындап келеді. Сондай-ақ бізде Краснодар мен Шымкент қалаларының тәжірибесі бойынша өндіріс тиімділігін арттырудың комплексті жүйесі енгізіле бастады. Бұл жұмыс қазірдің өзінде қаланың 20 кәсіпорнында жүргізіліп жатыр.

Бірақ өкінішке қарай, қаланың бірқатар кәсіпорындарында өндірістің ұйымдастырылуы ойдағыдай емес, еңбек тәртібі мен технологиялық процестердің бұзылуына жол беріледі, мұның аяғы өнім шығарудың белгіленген жоспарының орындалмай қалуына әкеп соғып жүр. Мәселен, былтыр қабырғалық материалдар комбинаты жыл бойына бірнеше рет өнім өткізу мен шығару жөніндегі айлық жоспарларды орындай алмады. Сондай-ақ ет-сүйек ұны, шойын құю заводтарының коллективтері де бірқалыпты жұмыс істей алмай келеді. Сондықтан қалалық партия комитеті артта қалушы коллективтердің жұмысына жете зер салып, оларды олқылықтан алып шығу бағытында тиісті шаралар қолдануда.

Коммунистік партия кадрларды, әсіресе шаруашылық басшылары мен мамандарын іріктеу, орналастыру және тәрбиелеу, олардың инициативасын, тапсырылған іс үшін жауапкершілігін күшейту мәселелеріне баса көңіл бөліп, айрықша қамқорлық жасайды. Демек, қаланың партия комитеттері партияның кадрлар жөніндегі саясатын дәйекті жүзеге асыра отырып, халық шаруашылығының барлық буындарын ұйымдастырушылық қабілеті бар, саяси кемелді басшы және маман қызметкерлермен нығайту жөнінде едәуір жұмыс жүргізіп келеді. Қазір бізде саяси даярлықтан өткен, өндірісте ысылып, шыңдалған, жоғары және арнаулы орта білімді мамандар жеткілік. Тек қаламыздың өзінде төрт жоғары оқу орны мен он екі техникум бар. Кадрларды іріктеу, орналастыру және тәрбиелеу жөніндегі лениндік принциптерді қатаң сақтай отырып, олардың іскерлігі мен инициативасын арттыру, тапсырылған жұмыс саласы үшін жауапкершілігін күшейту, осының негізінде партия шешімдері мен бесжылдық тапсырмаларының ойдағыдай орындалуын қамтамасыз ету — басты борышымыз.

Бізде өзіне де, өзгеге де талап қоя білетін, ұйымдастырушылық қабілетімен танылған, көпшіліктің сый-құрметіне бөленген, тәжірибелі басшылар аз емес. Мәселен, «Целиноградсельмаш» өндірістік бірлестігінің бас директоры М, Бутенко өзінің еңбек жолын қарапайым шлифовщиктен бастап, шаруашылық қызметінің әр алуан сатысынан өтті. Бүгінде бұл білікті басшы — Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің мүшесі, облыстық Советтің депутаты, Ал В. Фирсов осы «Целиноградсельмаш» заводының табалдырығын бұдан 30 жыл бұрын аттаған еді. Жұмысшының шыңдалу мектебінен өткен ол бірте-бірте білім көтеріп, тәжірибе жинақтап, алғырлығымен көзге түсті. Василий Федорович — алты жылдан бері газ аппаратурасы заводының директоры. Ол басқарған коллектив жоспарлы тапсырмаларын ұдайы орындайды, еңбек ұйымдастырудың бригадалық әдісін алғашқылардың қатарында қолдана бастады. Заводта жақсы моральдық-психологиялық ахуал қалыптасқан. Соның нәтижесінде кәсіпорын коллективі социалистік жарысқа белсене қатысып, сан рет оның жеңімпазы атанды.

Қалалық партия комитеті КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысына сәйкес басшыларды бұқара арасында идеялық-тәрбие жұмысын жүргізуге кеңінен тартып, олардың назарын саяси-шаруашылық міндеттерді комплексті шешуге аударып келеді. Өйткені әрбір шаруашылық басшысы — өндірісті ұйымдастырушы ғана емес, сонымен бірге саяси тәрбиеші де. Мәселен, вагон жөндеу заводының бастығы, коммунист Н. Баракута 24 жылдан бері КПСС экономикалық саясаты жөніндегі семинарды жүргізіп, насихатшылық міндетін мінсіз атқарып келеді. Оның тыңдаушылар алдындағы әңгімесі ғылыми негізділігімен, логикалық жүйелілігімен, материалды терең де байыпты баяндауымен ерекшеленеді. Тәжірибелі насихатшы сабақ барысында еліміздің, оның ішінде республикамыздың экономикалық дамуын бейнелейтін схемалар мен диаграммаларды, әртүрлі альбомдар мен насихат құралдарын тиімді пайдаланады, әңгімені завод өмірінен келтірілген нақты мысалдармен байытып, тартымды етіп отырады.

Қазір бізде өндірістің әртүрлі буындарындағы 300-ге тарта шаруашылық басшысы мен мыңнан астам жетекші маман бұқаралық-саяси жұмысқа белсене араласып жүр. Солардың ішінен М. Мәметова атындағы фабриканың директоры М. Копылованың, «Вторчермет» заводының директоры В. Зелихтің, «Целиноградсельмаш» заводындағы № 8 цехтың экономисі Л. Самофалдың, керамика комбинатының механигі С. Баймұратовтың, газ аппаратурасы заводының инженері И. Мартылоганың, қалалық балалар ауруханасының дәрігері А. Верещагинаның, басқа да көптеген басшы қызметкерлердің саяси-тәрбие жұмысын атап көрсеткен жөн.

Істің орындалуын нақты, әрі тұрақты бақылау арқылы біз басшы қызметкерлердің бойында жоспар мен міндеттеме тағдыры үшін жоғары жауапкершілік сезімін қалыптастырып келеміз. Партия комитеттері, бастауыш партия ұйымдары кадрлардың өздеріне сеніп тапсырылған жұмыс учаскесін қалай басқарып жүргенін жіті қадағалап, пленумдар мен бюро мәжілістерінде олардың өз қызметі туралы есептерін тыңдайды, орын алған кемшіліктерді атап көрсетіп, істі жолға қою жөнінде нақты көмек көрсетеді. Соңғы кезде ғана қалалық партия комитетінің пленумында «Казахтранстехмонтаж» тресінің басқарушысы Б. Горкиннің, Тың темір жолы бөлімшесінің бастығы А. Қасымовтың есептері тыңдалып, олардан бұл салада орын алып отырған елеулі кемшіліктерді тез арада жою қатаң талап етілді.

Партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитеті ноябрь Пленумының шешімдеріне сәйкес экономиканы интенсивтендіру, оның тиімділігін арттыру жөнінде алда тұрған міндеттер аса зор, әрі жауапты. Қаланың партия ұйымдары экономикаға басшылық стилін жетілдіре, кадрларға талапты күшейте отырып, еңбекшілердің күш-жігерін бесжылдықтың және оның үшінші, өзекті жылының тапсырмаларын мерзімінен бұрын орындауға жұмылдыра береді.

Сұрағыңа жауап

Шығыс Қазақстан облысы, Зайсан ауданындағы «Кендірлік» совхозы партия комитетінің секретары Қ. Ерболатов редакцияға жолдаған хатында мынадай сұрақтарға жауап беруді өтінген.

СҰРАҚ: Аудандық партия комитеті соңғы партия конференциясынан кейінгі кезенде атқарған жұмысы жайында жыл сайын совхоз коммунистері алдында есеп береді. Сол сияқты совхоз парткомы да өткен жылғы жұмысы туралы коммунистерге есеп беріп келеді. Есеп беру қорытындысында екеуінің де жұмысына «қанағаттанарлық» деген баға беріліп жүр. Ал кейбір партия ұйымдарында «жұмысы еске алынсын» деп көрсетіледі. Осының қайсысы дұрыс?

ЖАУАП: Совхоз коммунистері партия ұйымының есеп беру-сайлау жиналысында сайламалы партия органы — парткомның жұмысы жайында есебін тыңдап, оның қызметіне «қанағаттанарлық» немесе «қанағаттанғысыз» деп баға береді. Ал аудандық партия комитеті партия ұйымдары алдында есеп бермейді, КПСС Уставының 28-параграфына сәйкес өз жұмысы туралы оларды хабардар етіп отырады, хабарлама кезінде аудандық партия комитетінің жұмысына баға берілмейді, бірақ «жұмысы еске алынсын» деп шешім қабылдануы мүмкін. Аудандық комитет өз жұмысы жайында аудандық партия конференциясында есеп береді, оның жұмысына баға да міне сол кезде беріледі.

СҰРАҚ: Егер КПСС мүшелігіне кандидат цехтық партия ұйымында мүшелікке қабылданып, бұл туралы шешім совхоз парткомында бекітілгенімен, аудандық партия комитетінің бюросында әлі бекітілмеген жағдайда, ол партия ұйымының есеп беру-сайлау жиналысында шешуші дауыска ие бола ала ма?

ЖАУАП: Жоқ, ие бола алмайды. КПСС Уставының 4-параграфының «ә» пунктіне сәйкес партияға алу туралы мәселе бастауыш партия ұйымының жалпы жиналысында талқыланып, шешіледі; оның шешімі жиналысқа қатысқан партия мүшелерінің кемінде үштен екісі дауыс берген жағдайда қабылданды деп саналады да, аудандық партия комитетінде бекітілгеннен кейін күшіне енеді. Демек, егер кандидатты КПСС мүшелігіне қабылдау туралы шешім аудандық партия комитетінде бекітілмеген болса, онда ол кандидат күйінде қала береді, КПСС Уставының 17-параграфына сәйкес партия жиналыстарында кеңесші дауыс правосымен пайдаланады. Партия мүшелігіне кандидаттар басшы партия органдарына сайлана алмайды.

СҰРАҚ: Бізде бір цехтық партия ұйымы коммунистерінің тең жартысы жылдың алты-жеті айын шалғай учаскелерде — 150—200 километр жердегі қыстақта немесе жазғы жайлауда өткізеді. Осыған байланысты коммунистердің ай сайын орталыққа келіп, мүшелік жарна төлеуі көп қиындық келтіріп жүр. Міне осындай жағдайда олардан мүшелік жарна жинауды партия топтарының жетекшілеріне жүктеуге бола ма?

ЖАУАП: Жоқ, олай етуге болмайды. КПСС Орталық Комитетінің КПСС мүшелері мен кандидаттарының мүшелік жарналары туралы нұсқауында атап көрсетілгеніндей, мүшелік жарнаны тек қана бастауыш партия ұйымының секретары немесе оның орынбасары қабылдайды. Егер жұмыс жағдайына байланысты алыс жерде жүрген коммунистердің мүшелік жарнаны ай сайын келіп төлеуге мүмкіндігі болмаса, онда партия ұйымының секретары олардың жарна төлеу үшін арнайы келуін ұйымдастыруы немесе оларға тікелей өзі баруы керек. Қалай болған күнде де коммунистер мүшелік жарнаны ай сайын төлеп отыруға тиіс.

СҰРАҚ: Совхоз партия ұйымының жиналысына жұмыс ретіне қарай халық депутаттары селолық Советінің атқару комитетінде, орта мектепте жауапты қызмет атқаратын, сол партия ұйымдарының есебінде тұратын коммунистерді де шақырып отырамыз. Кейде коммунистер оларды партия жиналысының президиумына сайлайды. Осы дұрыс па?

ЖАУАП: Партия жиналысына қажеттілік туған жағдайда сол жиналыстың шешімі бойынша басқа партия ұйымының есебінде тұратын коммунистерді де шақыруға болады. Бірақ олар мұнда кеңесші дауыс правосымен қатысатындықтан партия жиналысының президиумына сайлана алмайды. Өйткені президиум — партия жиналысының басқарушы органы, оған сол партия ұйымының есебінде тұратын КПСС мүшелері сайланады. Президиум құрамына кімдерді сайлайтынын партия жиналысының өзі шешеді. Ал жоғарғы партия органдарының басшы қызметкерлері өз ауданындағы кез келген бастауыш партия ұйымының жиналысына қатыса да, президиум құрамына сайлана да алады.

ЖАЗҒЫ ҮГІТ АЛАҢЫ

Коммунистік партия еліміздің әлеуметтік-экономикалық дамуына, халықтың әл-ауқатын одан әрі жақсартуға қалтқысыз қамқорлық жасай отырып, идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын да бір сәт назардан тыс қалдырған емес. Өйткені партия еңбекшілерге коммунистік тәрбие беру ісін коммунизм жолындағы күрестің маңызды саласы деп санайды. Өйткені еліміздің алдында тұрған экономикалық, мәдени құрылыс міндеттерін ойдағыдай жүзеге асыру, кемелденген социализмнің мүмкіндіктерін мейлінше толық пайдалану еңбекті ұйымдастыруды, өндірісті басқаруды жақсартуға да, сонымен бірге идеологиялық жұмыстың пәрменділігін арттыруға да тікелей байланысты.

КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысы еңбекшілерге коммунистік тәрбие берудің негізгі бағыттарын белгілеп, оның пәрменділігін арттырудың нақты жолдарын нұсқаған программалық документ болды. КПСС XXVI съезінде былай деп атап көрсетілді: «Партияның Орталық Комитеті осы жағдайды еске ала отырып, **идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын жақсарту міндеттерін** тұжырымдады. Бұл міндеттер КПСС Орталық Комитетінің 1979 жылғы 26 апрельдегі қаулысында баяндалды. Бұл — ұзақ уақытқа арналған документ» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 100-бет). Съезд осыған сәйкес идеологиялық жұмыстың көптеген учаскелері мен салаларын қайта құруды, оның мазмұны неғұрлым актуальды, ал формалары совет адамдарының өскелең талап-тілектеріне сай болуын талап етті.

Шымкент облысының партия ұйымдары осы талаптарды жүзеге асыра отырып, идеялық тәрбиенің ықпалын күшейтуге, әсіресе еңбекшілердің тұрғылықты жерлерін алуан түрлі бұқаралық-саяси, мәдени жұмыстың орталығына айналдыруға барынша күш салып келеді. Бұл салада облыс партия ұйымдарының белгілі дәрежеде жинақтаған тәжірибесі бар. Жүргізілген социологиялық зерттеулер нәтижесінде қалалар мен аудан орталықтары микроаудандар мен пункттерге бөлініп, оларға бастауыш партия ұйымдары бекітілді. Олардың саяси-тәрбие, бұқаралық-мәдени жұмысын комплексті жүргізуге басшылық жасау үшін қалалық, аудандық партия комитеттерінің жанынан үйлестіру советтері, ал микроаудандарда — қоғамдық советтер құрылды.

Мәселен, үш әкімшілік ауданына бөлінген Шымкент қаласында құрамында қала кәсіпорындарының, ұйымдарының және мекемелерінің 300-ден астам партия, совет, кәсіподақ, комсомол жетекшілері бар 28 қоғамдық совет жұмыс істейді. Бұларға әкімшілік орындарының қызметкерлері, ғылым мен мәдениет қайраткерлері, оқытушылар, партия, соғыс және еңбек ардагерлері, өндіріс озаттары, комсомол активі елеулі көмек көрсетеді.

Советтер жанынан саяси-тәрбие, мәдени-бұқаралық және жастар арасындағы жұмыс, қоғамдық тәртіпті сақтау, тұрғын үй, тұрмыстық қызмет мәселелері жөніндегі комиссиялар мен секциялар ұйымдастырылған. Қалалық партия комитеті советтердің тек осы ғана емес, сонымен бірге әлгі комиссиялар мен секциялар жүргізетін шаралардың жоспарларын қарап, олардың орындалуын қадағалайды, қажет болған жағдайда қол ұшын беріп, көмектесіп отырады.

Советтер, комиссиялар мен секциялар өз жұмыс жоспарларын микроаудандарда тұратын халықтың түрлі әлеуметтік топтарының талап-тілектерін ескере отырып белгілейді. Бұған еңбекшілер тұратын микроаудандардың әлеуметтік паспорттары көмектеседі. Бұл паспорттарда тұрғындардың құрамы, жұмыс істейтін кәсіпорындары мен ұйымдары, окитын оқу орындары, олардың жас ерекшелігі, білім дәрежесі, сондай-ақ шырқы бұзылған семьялар, «қиын» балалар, осы өңірге орналасқан кәсіпорындар мен мекемелер, еңбекшілер арасында бұқаралық-саяси жұмыс жүргізуге бөлінген қоғамдық ұйымдар, советтер мен секциялар туралы мәліметтер көрсетіледі.

Барлық микроаудандарда арнаулы үгіт алаңдары бар. Олар жақсы безендірілген. Тұрғындардың түрлі басқосулары, еңбекшілер арасындағы бұқаралық-саяси жұмыс әдетте осында өткізіледі. Облыстың партия ұйымдары үгіт алаңдарының жүйесін кеңейтуге, материалдық базасын нығайтуға, түрлі көрнекі үгіт құралдарымен жабдықтауға үнемі қамқорлық жасап отырады.

Мұндай алаңдар микроаудандар мен елді пункттердегі халықтың бас қосуына ыңғайлы, транспорт қатынасы жақсы, ұтырлы жерлерде ұйымдастырылған. Әрине, іс алаңды тұрғызумен бітпейді. Үгіт алаңы партиямыздың ішкі және сыртқы саясатын кеңінен насихаттайтын, еңбекшілерді коммунистік құрылыстың жасампаздық істеріне жұмылдыратын орталық болуға тиіс. Сондықтан ондағы әрбір плакат жұртты шақырып тұруы, онда өткізілген әрбір шара еңбекшілер көкейінде із қалдыратын әсерлі болуы шарт.

Мәселен, облыстағы жазғы үгіт алаңдарында жүргізіліп жүрген қазіргі бұқаралық-саяси жұмыстың басты бағыты — еңбекшілерге партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май, ноябрь және 1983 жылғы июнь Пленумдарының шешімдерін кеңінен түсіндіре отырып, оларды алда тұрған айбынды міндеттерді орындауға құлшындыру. Осыған орай алдын ала белгіленген жоспар бойынша халықаралық жағдай, коммунистік тәрбие, праволық тәрбие мәселелері жөнінен, адамгершілік және мораль тақырыптарына лекциялар мен әңгімелер ұйымдастырылып тұрады. Жазғы үгіт алаңдарында өткізілетін шаралар көркем өнерпаздар коллективінің концертін немесе кинофильм көрсетумен аяқталады.

Осы орайда лекциялық насихаттың, сондай-ақ мәдени-бұқаралық шаралардың орталығы болып келе жатқан химия-фармацевтика заводындағы үгіт алаңының көпке үлгі боларлық істері аз емес. «Ромашка» үгіт алаңы сахнамен, балалар және спорт алаңдарымен жабдықталған. Қажетті радио және киноаппаратурасы да бар. Коллективте инициативалы, тәжірибелі үгітшілер көп. Солардың қатарында С. Разуваев, М. Мезенцева, Қ. Стычева, тағы басқаларды атауға болады. Осылардың көмегімен үстіміздегі жылғы апрель айында жазғы үгіт алаңының кезекті ашылу салтанаты болып өтті. Онда завод партбюросының секретары У. Сәрсенбаев пен завод кәсіподақ комитетінің председателі Е. Туляева тұрғындардың сұрақтарына жауап берді.

Микроаудандар тұрғындарының есінде Жеңіс күнінің мерекесі ұзақ уақыт сақталатын болады. Қала комсомолецтері мен пионерлері Ұлы Отан соғысының ардагерлеріне үш бұрыш хаттың үлгісінде дайындалған шын ықыласты құттықтау хаттарын жолдап, оларды «Отты жылдарды еске алайық» атты кездесуге шақырды. Ардагерлер бұл кездесуде жас ұрпаққа өздері жүріп өткен тар жол, тайғақ кешу туралы тебірене әңгімелеп берді.

Үгіт алаңдары жөнінде айтқанда, бұлардың партия ұйымдары жүйелі жүргізіп отырған еңбекшілер арасындағы тәрбие жұмысының жалғасы екенін, жалпы саяси үгіт пен насихаттың сабақтастығын ұмытуға болмайды, ал бұл, түптеп келгенде, маңызды коммунистік тәрбиенің пәрменділігін арттырудың бір қыры болып табылады. Сондықтан да бұқаралық жұмыстың формасын жетілдіруде мұның өзі идеялық тәрбиенің ықпалын арттыруға көмектеседі.

Осы орайда Шымкент қаласының партия ұйымдары бірсыпыра игі істерді жүзеге асырып отыр. Солардың бірі — микроаудандарда ұйымдастырылған балалардың аулалық клубтары. Бұлар өз жұмысын үгіт алаңдарымен бірігіп жүргізеді. Қаладағы сондай аулалық клубтардың бірі «Шағала» деп аталып, бірнеше жылдан бері тұрақты жұмыс істеп келеді. Клуб бес бөлмелі үйге орналасқан, мұнда балалардың талап-тілегін қанағаттандыруға қажетті құрал-жабдықтардың бәрі бар. Клуб советінің арнайы уставы да жасалған. Алғашқы жылы клубтың ұйымдастырушы-педагогі Г. Сүндетова қуыршақ және шахмат үйірмесіне, стол теннисі секциясына жүзге жуық баланы қатыстырған болса, қазір мұнда 400-ден астам жасөспірім техникалық модельдеу, зергер-ісмер, жұмсақ ойыншықтар, көркем өнерпаздар, драма, авиамодель үйірмелеріне қатысады. Клуб жанында футбол, волейбол, баскетбол, шахмат, туризм, жалпы дене тәрбиесі секциялары жұмыс істейді. Балалармен жұмыс істеуге ынталы активистер саны да өсіп келеді. Микроаудандағы үгіт алаңы мен «Шағала» клубының жұмысына, олардың материалдық базасын нығайтуға қаладағы былғары-галантерея фабрикасының партия ұйымы, Абай аудандық партия комитеті мен аудандық Совет атқару комитеті үнемі қамқорлық жасайды.

Еңбекшілер бұқарасының арасында идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын жақсартуға Кентау қаласындағы Ащысай полиметалл комбинатының партия, кәсіподақ, комсомол ұйымдары да ерекше көңіл бөлуде. Қаланың үгіт алаңдарында өткізілетін жиындарға, мәдени шараларға, салтанаттарға саяси хабаршылар, «Білім» қоғамының лекторлары жиі шақырылады. Олар тұрғын халықтың тілегіне орай лекциялар оқиды, әңгімелер өткізеді, кейде еліміздің ішкі және сыртқы жағдайларына байланысты сұрақ және жауап кештерін ұйымдастырады. Кітапханалар мен мәдени мекемелердің қызметкерлері де үгіт алаңдарымен тығыз байланыс жасап отырады. Олар тұрғындар алаңында жаңа шыққан көркем әдебиет кітаптарына шолу жасайды, тақырыптық кештер, көрмелер мен өнерпаздар концертін ұйымдастырады. Үгіт алаңдарының жұмысын жүйелі жүргізуге, оларды жабдықтауға, безендіруге қалалық партия комитеті үнемі қамқорлық жасайды. Бұқаралық-саяси жұмысқа байланысты мәселелер қалалық партия комитетінің бөлімінде, бюро мәжілісінде талқыланады.

Сол сияқты шалғай жатқан учаскелерге шығып тұратын Киров ауданының үгіт бригадасы жөнінде де жылы лебіз айтуға болар еді. Рас, бұл — идеологиялық жұмыстың қалыптасқан формасы. Әйтсе де әңгіме үгіт бригадасының көшпелі, жазғы үгіт алаңының қызметін де қоса атқаратынында болып отыр. Биылғы май айында бригада шалғайдағы «Қалпақсай» учаскесіне сапар шекті. Ол келген күн сол маңдағы халық үшін нағыз мереке болды. Елді мекен орталығы алқызыл матаға жазылған ұрандармен, плакаттармен безендірілді. Кешке қарай жұрт сол аулаға жиналып, ауданның басшы қызметкерлерімен, шаруашылық басшыларымен, мамандарымен дидарласты, әңгіме тыңдады, кинофильм көрді, өнерпаздар концертін тамашалады. Сол сапарында бригада құрамындағы лекторлар еңбекшілердің тілек-талабына орай 12 лекция оқып, өнерпаздар 6 мәрте концерт қойды. Ауыл еңбеккерлеріне тұрмыстық, сауда және медициналық қызмет көрсетілді. Бригада құрамында аудандық партия комитетінің бірінші секретары Р. Нұғыманов бастаған партия, комсомол қызметкерлері, мұғалімдер, дәрігерлер, мал шаруашылығының мамандары, көркем өнерпаздар үйірмесінің мүшелері, тұрмыс қажетін өтеу және сауда қызметкерлері болды. Мұндай кездесулер ауыл еңбеккерлерінің саяси және еңбек белсенділігін арттырады.

Еңбекшілер арасында саяси-тәрбие жұмысын жақсартудағы Арыс қалалық партия комитетінің соны ізденістері құптарлық. Мәселен, мұнда көптеген бұқаралық-саяси шаралар үгіт алаңдарымен қатар стадионда, уақытша тұрғызылған сахналарда өткізіледі. Биыл Арыс қаласында Ұлы Отан соғысының Жеңісі күніне арналып, ән, еңбек және спорт мерекесі ұйымдастырылды. Бұл салтанатқа 6 мыңнан астам адам қатысты. Сол кезде жабдықталған алаңдар қазір де алуан-алуан бұқаралық-мәдени шаралардың орталығы болып отыр.

Жетісай ауданында саяси әндердің конкурсы кезінде қоғамдық жұмысқа белсене ат салысатын Ұлы Отан соғысының ардагерлері мен мүгедектеріне салтанатты түрде жеңіл автомашиналар, мотоциклдер тапсырылады. Үгіт алаңдары активінің тікелей қатысуымен саяси әндер фестивалін өткізу Леңгір, Сайрам аудандарында дәстүрге айналды.

Түлкібас ауданындағы «Победа» колхозының жазғы үгіт алаңын еңбекшілер арасындағы бұқаралық-саяси жұмыстың ошағы деуге әбден болады. Х. Рахманбердиев жетекшілік ететін үгіт алаңының советі партия ұйымының жиналысында талқыланып, мақұлданған нақты жоспар бойынша жұмыс істейді. Советтің алдағы жылдық, тоқсандық шаралары жөнінде аудандық газетте жарияланады. Кейде колхоз тұрғындарының, коммунистердің тілектері бойынша перспективалық жоспарға нақты түзету де енгізіліп отырады. Соған орай поселке орталығындағы жарнама тақтасына үгіт алаңында өткізілетін кезекті шара жөніндегі құлақтандыру күні бұрын іліиіп қойылады. Мұның бәрі совет жұмысына, ол ұйымдастыратын бұқаралық-мәдени шараларға жұртшылықтың белсене қатысуына жағдай жасайды.

Қазір қалалар мен поселкелерде дәстүрге айналып келе жатқан көше мерекесінің ұйтқысы — үгіт алаңдарының активистері. Олар мереке қарсаңында тұрғындардың көмегімен қаланы көріктендіруге арналған рейдтер ұйымдастырады, кей жерлерде көшелерді көгалдандыруға, гүлзарлар орнатуға көмектеседі. Мереке күні көше ерекше сәнге бөленеді. Көше тұрғындары бұл көшенің кімнің құрметіне, неге бұлай аталғанын, сондай-ақ мұнда қазір есімі елге әйгілі кімдердің тұратынын біледі, көшенің байырғы тұрғындарымен дидарласады, еңбек ардагерлерімен, майдангерлермен, құрметті қонақтармен сұхбаттасады, өткенді шолып, бүгінгі үрдіс табыстарға қол соғады. Сөйтіп, адамдар етене танысып, өзара жақындаса, бауырласа түседі.

Шымкент қаласының Ленин атындағы проспектісінде, Орджоникидзе атындағы, Гагарин атындағы және Бірінші Май көшелерінде өткізілген осындай мерекелер әлі күнге дейін тұрғындардың есінде. Бұл мерекелер барысында халық депутаттарымен, соғыс және еңбек ардагерлерімен, атақты адамдармен кездесулер өткізілді, гүл, кондитерлік бұйымдар көрмесі, кітап базары, көркем өнерпаздар коллективінің концерттері ұйымдастырылды. Бір ғажабы, осы мерекелерден кейін жұрт жазғы үгіт алаңдарына өздігінен, тіпті әдеттегіден әлдеқайда көп жиналатын болып жүр. Осыған орай бұларда өткізілетін бұқаралық-саяси жұмыс шеңберін кеңейтуге тура келіп отыр.

Соның бір түрі — жазғы үгіт алаңында еңбекшілердің қатысуымен өткізілетін ашық хат күні. Онда көп ретте сол ауданнан түскен көкейтесті проблемалар жөніндегі хаттар талқыланады. Айталық, Шымкенттегі Дзержинский аудандық партия комитетінің тәжірибесі көңіл аударарлық. Бұл жұмыстың өзі бірнеше кезеңнен тұрады: бұл — тұрғындар пікірлерін білу үшін арнайы анкеталар әзірлеп, тарату, оларға қайтарылған жауаптарды жинау, жиналған материалдарды саралау, сала-сала бойынша сұрыптау, информациялық топ құру және солардың қатысуымен, жазғы үгіт алаңдарындағы қоғамдық советтердің көмегімен тұрғылықты жерлерде конференциялар, ашық хаттар күндерін өткізу. Жазғы үгіт алаңдарында өткізілетін бұл конференциялар мен ашық хат күндеріне аудандық партия комитетінің секретарьлары, халық депутаттары аудандық Советі атқару комитетінің, аудандағы шаруашылықтар мен мекемелердің басшылары міндетті түрде қатысады. Бұларда тұрғындардың талап-тілектеріне орай нендей шаралар белгіленіп, жүзеге асырылғаны, қандай ескертпелердің бақылауға алынғаны баяндалады. Мұның бәрі тұрғындардың түрлі мәселелер бойынша хабардар болып отыруын қамтамасыз етеді, олардың алда тұрған міндеттерді, партияның ішкі және сыртқы саясатын айқын бағдарлауына көмектеседі, сөйтіп, еңбекшілердің саяси және еңбек белсенділігін арттыра түседі.

Әрине, Дзержинский ауданының үгіт аландары өз жұмысын мұнымен ғана шектеп коймайды. Айталық, олар тұрғылықты жерлердегі депутаттық топтарының жұмысын күшейтуге көп көңіл бөледі. Халық депутаттары аудандық Советінің сессиясында бұл депутаттық топтарының құрамы қайта қаралып, бекітілді. Қазір мұндай топтар барлық микроаудандарда жұмыс істейді, депутаттар үгітшілермен бірге үгіт аландары мен пункттерінде тұрғындармен кездеседі. Мысалы, Б. Жұмағұлов, В. Шевченко, А. Байжанов жетекшілік ететін депутат топтары өз мәжілістерінде 351 кварталды электр энергиясымен үздіксіз жабдықтау, азық-түлік өнімдерін сатуды ұйымдастыру, жаз кезінде Бадам сыртындағы поселкені сумен толассыз қамтамасыз ету, тоқымашылар поселкесі территориясының санитарлық жайын жақсарту жөніндегі мәселелер бойынша микроаудандарға бекітілген бірқатар ұйымдар басшыларының есебін тыңдады. Сөз бен істің бірлігін нығайтуға ықпал ететін мұндай шаралар тұрғылықты жерлердегі еңбекшілердің мәдени-тұрмыс жөніндегі өскелең талабын толығырақ қанағаттандыруға көмектесуде.

Былай қарағанда, үгіт аланы онша қиындығы жоқ, қарапайым сияқты. Бірақ уақыт оның жұмыс мазмұнын терендетуді, формаларын жетілдіруді талап етіп отыр. Ал көп жағдайда мұның өзі материалдық базаға да байланысты. Әзірге жазғы үгіт аландарын жабдықтау, көрнекі үгіт құралдарымен қамтамасыз ету, жоғары идеялық-көркемдік деңгейде безендіру үшін маман кадрлармен толықтыру мәселесі тиісінше шешімін таппай келеді. Партия ұйымдары бұл істі көбіне қоғамдық негізде коммунистердің, активистердің көмегімен ұйымдастыруда.

Демек идеологиялық жұмыстың өзекті, әрі пәрменді саласының бұл проблемасын көп болып ойластырып, түбегейлі шешу қажет сияқты. Осыған орай Ленгір аудандық партия комитетінің секретары М. Родина тұрғылықты жерлердегі бұқаралық-саяси жұмыстың құрылымын қайта құруды, адамдар арасындағы қалыпты қарым-қатынас, адамгершілік-моральдық тәрбие мәселесіне, әсіресе жастар арасындағы идеялық-саяси тәрбие проблемасына баса көңіл бөлуді жөн деп санайды. Мәселен, мұнда қала тұрғындарын зерттегенде олардың көпшілігі облыс орталығындағы кәсіпорындарында, ал енді бір бөлігі шағын еңбек коллективтерінде істейтіні анықталған. Осыдан келіп, шағын коллективтерді, жеке үйлерде тұратындарды толық қамту үшін ауданда жазғы үгіт аландарының жүйесін кеңейту қолға алынды. Биылдың өзінде ғана жеті үгіт аланы іске қосылғалы отыр. Аудандық комитеттің бұл ізденісін біз орынды деп білеміз. Өйткені мақсат — толассыз жүргізуді талап ететін идеологиялық жұмыспен еңбекшілер қауымын қалайда толық қамту.

Үгіт аландары әдетте халық көп шоғырланған ұтырлы жерлерде ұйымдастырылады. Қазір тұрғын үй құрылысы кең қанат жайып отырғанда микроаудандарды комплексті салуды және бұларда көрнекі үгіт үшін қажетті, тұрғындар мен балалардың демалуы үшін қолайлы орындарды да ескерген жөн демекпіз. Ендеше үгіт аландарының, демалыс орындарының құрылысы да жоспарлы болуға тиіс.

Кейбір микроаудандар мен поселкелерде үгіт аландарында өткізілетін шараларда бірсарындылық байқалады. Бұл ұйымдастыру ісіндегі шалағайлықтан ғана емес, сонымен бірге қажетті материалдардың тапшылығынан да болып отыр. Мәселен, белгілі тақырыпқа оқылған лекция барысында деректі фильмдер мен кинороликтер пайдаланылса, тыңдаушыларға әлдеқайда әсерлі болар еді. Сол сияқты семья, тұрмыс, адамгершілік мәселелеріне байланысты да қосымша көрнекі құралдар жоқтың қасы. Тұрғылықты жерлердегі саяси-тәрбие жұмысының еңбек коллективтеріндегі жұмыстан аз да болса ерекшелігі бар. Мұның өзі ең алдымен мұнда тұратын адамдардың кәсібінің, жасының, мамандығының әртүрлі болуына байланысты. Сондықтан тұрғылықты жерлердегі бұқаралық-саяси жұмысқа қатысатын лекторлар да, саяси хабаршылар да, үгітшілер де осы жағын қатаң ескерсе, сол аудиторияға бейімделсе құба-құп. Ал бұл олардан өзіндік әзірлікті талап етеді. Ендеше тұрғылықты жерлерде еңбекшілер арасындағы бұқаралық-саяси жұмысты жүргізушілер үшін партия комитеттерінің жанында тұрақты семинарлар ұйымдастыратын уақыт жеткен тәрізді.

Сондай-ақ тұрғылықты жерлерде саяси үгіт методикасы жөніндегі әдебиеттер де жетіспейді. Көше, аула мерекелерін, сұрақ-жауап кештерін, атақты адамдармен дидарласулар, ұрпақтар кездесулерін өткізудің деңгейі көп жағдайда жұртшылықты қанағаттандыра бермейді. Сол себепті олар мұндай шараларға онша-мұнша ынта қоймайды. Оның басты себебі — ұйымдастыру ісіндегі шалағайлық. Совет мүшелерінің көбі мұндай істерді ұйымдастырудың, тартымды, қызғылықты жүргізудің сыры-сынын біле бермейді. Демек, алда тұрған міндеттер кадрлардың бұл бөлігін оқытуды, үйретуді талап етеді. Ал бұл саладағы тәуір тәжірибелерді жинақтап, таратудың өте-мөте қажет екені өз-өзінен түсінікті.

Бұл ретте үгіт алаңдарының жұмысы жөнінде жұртшылыққа хабарлап отырудың да мәні зор. Осынау маңызды жұмысты жетілдіру мақсатында облыстық партия комитетінің бюросы тұрғылықты жерлердегі жұмыстың перспективалық жоспарын, үйлестіру-методикалық советтердің құрамын бекітті. Жоспарда тұрғылықты жерлердегі жұмысты ұйымдастыруды жетілдіру жөнінде микроаудандардағы қоғамдық совет жетекшілерімен, қалалық тұрғын үй басқармасы жанындағы ұйымдастырушы-педагогтермен қалаларда, аудандарда арнаулы семинарлар өткізуге, үгіт алаңдарының материалдық-техникалық базасын нығайтуға бағытталған шараларды жүзеге асыру көзделген.

Партия қызметінің түбегейлі мәселелерінің бірі — идеологиялық жұмыстың айбынды міндеттерін талқылаған КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында сөйлеген сөзінде КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас былай деп атап көрсетті: «Біздің бүкіл идеологиялық, тәрбиелік, насихаттық жұмысымызды партия кемелденген социализмді жетілдіру процесінде шешіп жатқан зор да күрделі міндеттердің деңгейіне батыл көтеру қажет. Барлық сатыдағы партия комитеттері, әрбір партия ұйымы өздерінің шұғылдануына тура келетін басқа да (шаруашылық, ұйымдастырушылық және өзге) мәселелердің барынша маңыздылығымен бірге идеологиялық жұмыстың барған сайын бірінші кезекке шығарылып отырғанын түсінуге тиіс». Облыстық партия комитеті бүгін таңда коммунистерді, идеология қызметкерлерін осы программалық міндеттерді қалтқысыз жүзеге асыруға, жазғы үгіт алаңдарын КПСС XXVI съезінің шешімдеріне, КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысына сәйкес идеялық-саяси, тәрбие жұмысының орталығына айналдыруға, сөйтіп, жаңа қоғамның жаңа адамын қалыптастыруға жұмылдырып отыр.

Ю. КОТУНОВ,
Шымкент облыстық партия комитетінің
насихат және үгіт бөлімінің меңгерушісі.

Еңбек коллективтерінде

ДИҚАН МЕРЕЙІ

Зиябек күндегі әдетімен бүгін де ерте тұрды. Таңғы шырт ұйқының құшағында жатқан үй-ішінің мазасын алмайын дегендей аяғын ептеп басып, сыртқа беттеді. Күндізгі қауырт жұмыстан соң аз-кем тыныстағандай сұлқ түскен дала төсі тып-тыныш. Зиябек самал желге маңдайын тосып, кеуде кере демалды. Ауыл үстіне орнайтын алакеуімдегі осынау көңіл сергітер қайталанбас көріністі Зиябек әрдайым асыға күтіп, орнынан сергек көтеріледі...

Тегінде, таңмен таласа тұрып, тіршілік қамын жасау — шаруа адамының бойына сіңген ежелгі қасиет. Ал бұл қасиетке қашан ие болғаны Зиябектің жадында жоқ. Әйтеуір ес білгелі ерте тұрып үйренгендей болып көрінеді өзіне. Тіпті жиын-терім аяқталып, шаруа сәл саябырлаған күздің соңғы айларында да келер күннің қамын ойлаған оның жарғақ құлағы жастыққа тимейді. Мұндайда құрбы-құрдастары: «Коллектив намысы үшін қай-қайсысымыз да аянып қалмаспыз-ау! Әйткенмен де осы Зиябектің колхоз шаруасына деген ықыласы мүлдем ерекше» деп ағынан жарылатыны бар.

Асылы, табиғат Зиябектің бойына мақтау айтса масайрап кетпей, қолға алған істің ұшығына жетпейінше тыным таппайтын бірсыдырғы байсалды мінез дарытқан сияқты. Күні бойы егістікті аралап, төңіректі қараңғылық қымтаған сәтте от басына оралып, таң сыз бере тағы да тынымсыз күйге түсіп, үйден шыққанша асықтыратын да оның осы мінезі. Қазір де ол терезелеріне тіршілік отын жағып, шаруа қамына кірісе бастаған ауыл көшелерінің маужыраған келбетіне көз жіберіп, біраз тұрды да, егіс алқабын бетке алып жүріп кетті...

Осылайша Шымкент облысының Түлкібас ауданындағы Октябрь Революциясы орденді «Победа» колхозының озат бригадирі Зиябек Ақылбековтің және бір еңбек күні басталды.

Жалпы, «Победа» колхозының атақ-даңқы бұл өңірге жақсы мәлім. Мал шаруашылығы мен егін шаруашылығын қатар өркендеткен бұл колхоз ауданда алдыңғы қатардан орын алса, мұнда осы Зиябек сынды жұмысты жапырып істейтін еңбекқор жандардың үлесі мол. Әрине, төрт звеномен қарауындағы төрт жүз гектардан астам жерден өнім жинау әсте оңай емес. Бұлардың ішінде жүгері де, картоп та, пияз да, екпе шөп те бар. Әсіресе картоп өсірудің жай-күйі бригадирді әрдайым мазалай береді. Өйтпегенде ше? Колхоз жыл сайын үш жүз гектардан астам алқаптан картоп жинайды. Бұл өнімнен шаруашылық қыруар табыс та тауып отыр. Мәселен, колхоз оныншы бесжылдықта картоп өндіруден орта есеппен 185 мың сом таза пайда түсірсе, бұл көрсеткіш 1981 жылы 330 мың сомға, ал 1982 жылы 371 мың сомға жетті. Осындай қай жағынан да тиімді, бағалы дақылдың екі жүз гектарын күтіп-баптау Зиябектің бригадасына жүктелген. Көп бейнетпен қоса ұқыптылықты, ыждағаттылықты, ерекше күтімді талап ететін картопты өсіру, одан мол өнім алу оңай емес. Оның үстіне соңғы жылдары бұған су мәселесі де аз қиыншылық келтіріп жүрген жоқ. Картоп — суды көп қажет ететін дақыл. Айына екі рет суарылса, өнім жайқалып жақсы өседі. Амал не, кейбір жылдары бір маусымда жеті-сегіз рет суарылудың орнына картоп егілген алқап бір — екі рет қана суарылатын кездер болады. Әйтсе де Зиябектің бригадасы құрғақшылық жылдары да абырой биігінен көрініп жүр.

Міне ол «Құрмет Белгісі» орденді еңбек озаты Оразалы Хасанов басқаратын звеноның егістік алқабына келіп тоқтады. Қылтиып, көктей бастаған өнімге барлай қарап тұрғанда, егістіктің екінші басынан осылай қарай аяңдаған Оразалыға көзі түсті. Амандық-саулықтан кейін бригадир тәжірибелі звено жетекшісінен сыр тартты.

— Ау, картобыңыздың қазіргі көктесіне қарағанда, былтырғы межеден де асып түсуге бел буып отырсыз-ау, шамасы, — деп алыстан орағыта сөйледі.

Алдын ала тон пішіп, асып-тасуды ұната қоймайтын звено жетекшісінің жауабы қысқа болды.

— Е, оны уақыт көрсетеді ғой!

Бригадир дән риза. Іштей «Сөзі мен ісінде алшақтық жоқ адамдар осындай болса керек» деп сүйсініп қояды. Оразалының мығым денесі, күнге тотыққан жүзі, күректей алақаны оның еңбек үшін жаралған жан екенін паш етіп тұрғандай. Бір сәт бригадир жиырма жылдан астам уақыттан бері тізе қосып, осы бригаданың ащы-тұщысын бірге татып жүрген әріптесінің мойымас жігер, қажымас қайратына тәнті болғандай еді. Тіпті О. Хасанов басқарған звеноның еңбектегі тамаша табыстары аудан түгіл облысқа белгілі болып отырған жоқ па?! О. Хасановтың звено жетекшісі міндетін атқара бастағанына биыл он сегіз жыл толыпты. Осы жылдардың ішінде ол картоп өндіру, оны мемлекетке сату жөніндегі жоспарлы тапсырмалар мен қабылданған социалистік міндеттемелерді үнемі толық және артығымен орындапты. Ал бұл бригаданың табысына қосылған тамаша үлес қой! Басқасын былай қойғанда, былтырғы құрғақшылық жылы жоспардағы 140 центнердің орнына әр гектардан 165 центнерден картоп жинап, облыс бойынша суырылып шыққан жоқ па?! Қарауындағы сушы Күмісбек Тоқбураев пен механизатор Виктор Васильевич Мосин де — жұмыс десе елгезек, озат еңбеккерлер. Айта берсе, бригадир Зиябек Ақылбековтың өзі бас болып осы звеноның үлгілі жұмыс әдісі мен тәжірибесін бригаданың анау Сапарбек Ақылбеков, Аббас Аббасов, Пінәлі Ибрагимов басқаратын картоп өсіретін звеноларына таратты.

Осы арада мынадай бір оқиға еске түседі. Колхозда картоп өсіру енді-енді қолға алына бастаған алпысыншы жылдардың бас кезі болатын. Картоп егу, оның арам шөбін отау, тағы басқа жұмыс қолмен атқарылатын. Бұрын картоп өсіріп көрмеген колхозшылар бір жылы өнім алып мандытпаса, келесі жылы мол өндірілген картопты салақтықтан шірітіп алды. Не керек, сыныққа сылтау іздеген жұрт «олай екен, бұлай екен, бізге қол емес екен» деп картоп өсіруді қиынсынып, тайсақтай берді. Сонда осы Оразалы үндемей жүріп-ақ картобын өсіріп, өнімін жинап, біле білгенге бұл дақылдың берері көп екенін іспен дәлелдеді. Колхозшылардың бір жиналысында колхоз председателі Александр Иванович Терещенконың: «Бұдан былай, жолдастар, картопты басқа жақтан сұрауды доғарып, өзімізді өзіміз қамтамасыз ететін болайық. Оған бізде мүмкіндік мол. Картоп өсіруде Оразалы Хасанов бастаған звенодан үлгі алу керек. Оның тәжірибесін өзге звеноларға да кеңінен таратқан мақұл» — дегені бар. Сонда Зиябек озат звеноның өз бригадасында екеніне бір жағы қуанса, екінші жағы картоп мәселесіне бұдан бұрын енжарлау қарап келгеніне өкініп те қалған. Сол өкініштің орнын тезірек толтыруға асыққан ол Оразалының картоп өсірудегі тәжірибесін бүкіл бригадаға таратуға белсене кірісіп кетті. Бұған колхоз басқармасы да түрткі болды. Шаруашылық бойынша картоп орналастырылуға тиіс үш жүз гектар жердің екі жүз гектары Зиябектің бригадасына бөлінді.

— Картоп өсіруді қолға алғанымызға әлі көп болған жоқ. Тәжірибеміз де шамалы. Бір бригадаға мұнша жерді күтіп-баптау қиын соғып жүрмесе, — деген бригадирдің күдігіне шаруашылық басшылары келте жауап қайырды:

— Зиябек, біз бұл жұмысты саған сеніп тапсырып отырмыз. Қиын болады, әрине. Біз де қолдан келген көмекті аямаспыз. Оның үстіне картоп өсіруден қазірдің өзінде үздік тәжірибе жинақтап үлгірген Оразалының звеносы өз бригадаңда. Олардан көп нәрсені үйренуге болады. Іске сәт, бригадир!— деп арқасынан қаққан. Сөйтіп, бригада мүшелері картоп өсіруді қызу қолға алды. Бригадирде тыным жоқ. Колхоздың бас агрономы П. П. Уваровпен пікір алысу күнделікті әдетіне айналды. Петр Павловичтің өзі де бригаданың егіс алқабын жиі аралап, колхозшыларға қолдан келген көмегін аямады.

Содан бері міне бірнеше жыл болыпты. Қазір аудан бойынша картоп өндіруде Зиябектің бригадасы алда келеді. Бригаданың картоп өндірудегі табысы шынында да қомақты. Айталық, өткен оныншы бесжылдықтың қорытындысы бойынша бригада әр гектардан жоспардағы 150 центнердің орнына 222 центнерден өнім жинаса, он бірінші бес жылдықтың екі жылында одан да мол картоп алып, биік межеден көріне білді. Еңбектегі елеулі табыстары үшін бригада СССР Халық шаруашылығы жетістіктері көрмесінің II, III дәрежелі дипломдарымен наградталды. Ал бригадирдің өзі 1972 жылы «Құрмет Белгісі», 1979 жылы Еңбек Қызыл Ту ордендеріне ие болды. Осының бәрі ойлап отырса, Оразалы Хасанов тәрізді звено жетекшілерінің, Алексей Одинотченко, Шабдар Ақымбеков тәрізді механизаторлардың уақытпен санаспай істеген тиянақты еңбегінің нәтижесі екен-ау...

Бригадирдің ойын трактор гүрілі бөліп жіберді. Ізінше звено жетекшісінің «Е, бұл Виктор ғой», — деп көтеріңкі көңілмен, жадырап айтқан сөзінен Оразалының механизаторға деген риза сезімін аңғарды.

— Мен енді басқа звенолардың хал-жайын білейін. Ертең тағы соғармын. Оған дейін зәру мәселеңіз болса, қазір айтыңыз, — деді бригадир.

— Айтар не бар дейсің. Әйтеуір күзде картоп жинауға көмекті кешіктірмесеңдер болды, — деп Оразалы алдағы күндердің қамын ойлай сөйледі.

— Ешбір алаңдамаңыз, оған әлі біраз уақыт бар ғой. Кезінде реттейміз, — деді бригадир.

— Е, ол жағын өздерің білесіңдер ғой. Біздің міндетіміз ескертіп қою, — деп Оразалы күлімсіреді.

Звено жетекшісінің алдағы күндерді осы уақыттан бастап ойлай жүруі тегін емес еді. Науқан қауырт қызған шақта жұмыс қолының жетіспейтіні рас. Колхозшылар бір звеноның картобын жинап, екіншісіне көшкенше біраз уақыт өтеді. Ал мұның өзі күз айының ауа райы құбылмалы жағдайында кенеттен басталатын жауын-шашынның астында қалған картоптың ысырап болуына әкеп соғуы мүмкін. Мұны бригадир де жақсы түсінеді. Сондықтан да ол биыл қайткен күнде де картопты тез, әрі сапалы жинау керектігін көкірегіне түйіп барады...

Өзге звеноларда да жағдай жаман емес тәрізді. Картоп көктеп шығып келеді. Механизаторлар гербицидті дер шағында жеткізіп жатыр. Бәрі де ойдағыдай. Тек осы бір ырғақты қарқыннан ауытқымау шарт. Ол, әрине, звенолардың әрбір мүшесіне байланысты. Бұлар көп жылдан бері картоп өсірумен шұғылданып, біршама тәжірибе жинақтаса да, бригадир істі тағы да пысықтай түсіп, құлақ-қағыс жасауды артық көрмейді. Сондықтан да әрбір звено жетекшісіне:

— Картоптың түбін қопсытатын мерзімді кешіктіріп алмаңдар, су жағдайы қалай? — деп ескертіп отырады.

Тегінде, өнімнің мол болуы тұқымдық картоптың сапасына байланысты. Шаруашылықта тоңазытқыш қондырғымен және желдеткішпен жабдықталған сиымдылығы бір мың тонналық қойма бар. Картоп отырғызудан бастап, оны жинап алғанға дейінгі барлық процесс механикаландырылған. Әрбір звено «Беларусь» тракторымен, тағы басқа қажетті техникамен жабдықталған.

СССР-дің 1990 жылға дейінгі кезеңге арналған Азық-түлік программасында жеміс-овощ өнімі мен картоп өндіруді одан әрі ұлғайтып, олардың сапасын арттыру, сондай-ақ егіс алқаптарынан тұтынушыға дейін жететін жолдағы өнім ысырабын күрт азайту есебінен халықты осындай өніммен жабдықтауды жақсарту жөнінде ірі шаралар көзделген. Бұл ауқымды шараларды орындауға Зиябек Ақылбеков бастаған картоп өсірушілер бригадасы да өз үлесін қосып жүр.

Тәжірибелі бригаданың негізінде картоп өндіруден аудандық семинар жиі өткізіледі. Мұндай семинарларда бригадирден бастап звено мүшелеріне дейін өз тәжірибесін ортаға салады. Кезекті бір семинарда Зиябек сөз алды.

— Картоп өсірудің пәлендей құпиясы жоқ, — деп бастады ол әңгімесін, — ауыл шаруашылық дақылдарының қай түрінен де, оның ішінде картоптан да агротехникалық шараларды дер кезінде қолдана отырып, мол өнім өсіруге болады. Ол үшін тұқым отырғызудан бастап өнім жинауға дейінгі істің бәрін тыңғылықты атқару қажет. Ал мұның өзі қажымай еңбек етуді талап етеді.

Бұдан кейін бригадир картоп өсіруде өздерінде қалыптасқан жұмыс процесін баяндап берді. Семинарға қатысушылар тікелей егіс басында тәжірибе алмасты. Осылайша озат бригаданың картоп өсірудегі жақсы істері бүкіл аудан еңбекшілерінің игілігіне айналды.

О. ЖОЛДЫБАЕВ.

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КОЛЛЕГИЯ:

М. Мамажанов (бас редактор), **Ә. Ахметов** (жауапты секретарь), **Ә. Р. Ахметов, Б. Баймаханов, О. Батырбеков, Ә. Қалмырзаев, Т. Қызықбаев, О. Смағұлов, Қ. Сұлтанов, Т. Ыдырысов** (бас редактордың орынбасары), **К. Юсупов.**

Телефондар: бас редактордың қабылдау бөлмесі — 33-29-52, жауапты секретарь — 33-84-33, маркстік-лениндік теорияны насихаттау бөлімі —33-84-32, нақты экономика бөлімі — 33-90-64, ұйымдастыру - партия жұмысы, ғылым және мәдениет бөлімдері — 33-80-89, әдеби қызметкерлер —33-29-52, 33-92-01, бас редактор —33-86-89, бас редактордың орынбасары —33-83-61.

УГ01428. Сдано в набор 14. 07. 83. Подписано к печ. 3. 08. 83. Бум. тип: №3 Формат издания $70\times108^{1}/_{16}$. Физ. п. л. 6,0. Усл. п. л. 8,4. Уч. изд: л. 8,6. Печать высокая. Заказ 20. Тираж 55857. Цена 25 коп.

Технический редактор **Д. Тоқтарбекова.**

Ордена Трудового Красного Знамени типография Издательства ЦК Компартии Казахстана, г. Алма-Ата, пр. Ленина 2/4.

«Қазақстан коммунисі» — «Коммунист Казахстана» — теоретический и политический журнал ЦК Компартии Казахстана на казахском языке.

Адрес редакции: 480044, Алма-Ата, ул. М. Горького, 50, 8-этаж.

Бағасы 25 тиын.
Индекс 75738.

ISSN 0135—1117.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің ай сайын шығатын теориялық және саяси журналы

«ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІНЕ»

1984 жылға жазылу жүріп жатыр

Құрметті оқушы! «Қазақстан коммунисі» журналына жазылу жүріп жатыр. Журналды алдырып, үзбей оқу өзіңіздің идеялық-теориялық дәрежеңізді көтеруге, жалпы біліміңізді толықтыруға көмектеседі.

Журналда партияның XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май, ноябрь және 1983 жылғы июнь Пленумдары шешімдерінің, СССР-дің 1990 жылға дейінгі кезеңге арналған Азық-түлік программасының жүзеге асырылуын баяндайтын материалдар, он бірінші бесжылдық тұсында бүкіл елімізде, оның ішінде республикада болып жатқан түбегейлі өзгерістер, коммунистік құрылыстың әлеуметтік-экономикалық келелі міндеттері туралы, маркстік-лениндік философия, ғылыми коммунизм, саяси экономия, КПСС пен Қазақстан Компартиясының тарихы, партияның қазіргі кезеңдегі аграрлық саясаты, накты экономика мәселелері жөнінде мақалалар жарияланып тұрады.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов жолдастың ақыл-кеңестері мен нұсқауларын жүзеге асыру жөніндегі жұмысты көрсететін материалдар үзбей жарияланады.

Республика партия ұйымдарының қызметі — журналдың тұрақты тақырыбы. Облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттерінің партиялық-ұйымдастыру және идеологиялық қызметі, жинақтаған тәжірибесі, бастауыш партия ұйымдарының жұмысы қорытылып отырады. Сонымен қатар партия оқуы, еңбекшілерге экономикалық білім беру жүйелерінде және өздігінен оқып, білім алушы жолдастарға, насихатшыларға көмектесетін мақалалар басылады, оқушылардың сұрақтарына жауап беріледі.

Төл әдебиетіміз бен өнеріміздің келелі мәселелері, ғылым мен мәдениеттің, баспасөздің, телевизия мен радионың өзекті проблемалары жайындағы материалдарға журнал бетінен лайықты орын беріледі. Сондай-ақ жергілікті газеттер мен салалық журналдарға шолу жасалады, қоғамдық-саяси, ғылыми-көпшілік кітаптарға рецензиялар беріледі.

Журналға жазылу бағасы:
1 жылға — 3 сом,
6 айға — 1 сом 50 тиын.

Журналға «Союзпечатьтің» барлық бөлімшелерінде, байланыс бөлімшелерінде, сол сияқты қоғамдық баспасөз таратушы өкілдер арқылы жазылуға болады.

«Казахстан коммунисі», Алма-Ата, № 8, 1983. 1—96.

БАРЛЫҚ ЕЛДЕРДІҢ ПРОЛЕТАРЛАРЫ, БІРІГІҢДЕР!

9/3

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

9 СЕНТЯБРЬ
1983

Барлық елдердің пролетарлары, бірігіңдер!

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

№ 9
сентябрь
1983

ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫ ОРТАЛЫҚ
КОМИТЕТІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ және САЯСИ ЖУРНАЛЫ

1921 жылғы сентябрьден
бастап шығып келеді

МАЗМҰНЫ

Әрдайым сапта! Партия ардагерлерімен КПСС Орталық Комитетіндегі 1983 жылғы 15 августағы кездесу 3
Ю. В. АНДРОПОВ жолдастың сөзі 4
М. С. ГОРБАЧЕВ жолдастың кіріспе сөзі 10
Кездесуге қатысушылардың сөзі 11
Партия ардагерлерімен КПСС Орталық Комитетінде болған кездесудің қорытындылары туралы 19
КПСС Орталық Комитетінің қаулысы. Бастауыш, аудандық, қалалық, округтік, облыстық және өлкелік партия ұйымдарында есеп беру мен сайлау өткізу туралы 21
Революциялық іс-қимыл партиясы. КПСС Орталық Комитетінің секретары М. В. ЗИМЯНИН жолдастың РСДРП II съезінің 80 жылдығына арналған Москвадағы 1983 жылғы 29 июльдегі салтанатты мәжілісте жасаған баяндамасы 25
БАС МАҚАЛА — Идеологиялық жұмысты жаңа міндеттердің деңгейіне көтерейік 41

АДАМДАРДЫҢ КОММУНИСТІК САНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ — БҮКІЛ ПАРТИЯНЫҢ ІСІ

Қ. АУХАДИЕВ — Бұқараның идеялық сенімі мен саяси белсенділігі 49

ПАРТИЯНЫҢ ЛЕНИНДІК АГРАРЛЫҚ САЯСАТЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ЖАҢА КЕЗЕҢІ

Интенсивтендіру — тиімділікті арттырудың кілті. А. ӘБДІҚАСЫМОВ — Күш-жігер бір арнаға тоғысқанда. Н. ЮЛДАШЕВ — Табыс көзі — озық әдісте Қ. НАМАТАЕВ — Жер иесі өзіміз 59

ИДЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

Ә. ӘЖІБАЕВА — Жеке адамды үйлесімді жетілдірудің маңызды шарты . . 71

ОЛ КҮНДЕРДІҢ ӨШПЕС ДАҢҚЫ

З. СЕЙІТОВ — Жойқын шабуылға жол аштық. А. ВДОВИН — От оранған қала . 77

ХАЛЫҚТЫҚ БАҚЫЛАУШЫЛАР МЕКТЕБІ

Ә. МӘМЛЕЕВ — Пәрменділік күші 82

ПАРТИЯНЫҢ НЕГІЗІ, КОЛЛЕКТИВТІҢ ҰЙТҚЫСЫ

В. СТЕПАНОВ — Жетекші мұраты 89

БАСПАСӨЗГЕ ШОЛУ

Келелі тақырып: ізденіс пен талпыныс 94

© «Қазақстан коммунисі» № 9. 1983.

СОДЕРЖАНИЕ

Всегда—в строю! Встреча в ЦК КПСС с ветеранами партии 15 августа 1983 года. 3
Выступление товарища Ю. В. АНДРОПОВА . . . . : : : 4
Вступительное слово товарища М. С. ГОРБАЧЕВА 10
Выступление участников встречи . . . . : : : : 11
Об итогах встречи в ЦК КПСС с ветеранами партии 19
Постановление ЦК КПСС. О проведении отчетов и выборов в первичных, районных, городских, окружных, областных и краевых партийных организациях . . 21
Партия революционного действия. Доклад секретаря ЦК КПСС товарища М. В. ЗИМЯНИНА на торжественном заседании в Москве 29 июля 1983 года, посвященном 80-летию Второго съезда РСДРП 25
ПЕРЕДОВАЯ — Идеологическую работу — на уровень новых задач . . . 41

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИСТИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ ЛЮДЕЙ — ДЕЛО ВСЕЙ ПАРТИИ

К. АУХАДИЕВ — Идейная убежденность и политическая активность масс. . . 49

НОВЫЙ ЭТАП В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ЛЕНИНСКОЙ АГРАРНОЙ ПОЛИТИКИ ПАРТИИ

Интенсификация — ключ к повышению эффективности. А. АБДЫКАСЫМОВ — Когда объединены усилия. Н. ЮЛДАШЕВ — Передовые методы — основа успехов. К. НАМАТАЕВ — Мы — хозяева земли 59

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ИДЕОЛОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ

А. АЖИБАЕВА — Важное условие гармоничного развития личности 71

ЭТИХ ДНЕЙ НЕ СМОЛКНЕТ СЛАВА

З. СЕИТОВ —Ратная доблесть и бесстрашие. А. ВДОВИН—Страницы мужества . 77

ШКОЛА НАРОДНЫХ КОНТРОЛЕРОВ

А. МАМЛЕЕВ — Путь к действенности — в активной работе 82

ОСНОВА ПАРТИИ, ЯДРО КОЛЛЕКТИВА

В. СТЕПАНОВ — Авторитет партийного вожака 89

ОБЗОР ПЕЧАТИ

Актуальная тема: поиски и удачи 94

ӘРДАЙЫМ САПТА!

ПАРТИЯ АРДАГЕРЛЕРІМЕН КПСС ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНДЕГІ 1983 ЖЫЛҒЫ 15 АВГУСТАҒЫ КЕЗДЕСУ

Тұңғыш жол салушы халық — совет халқын партия жасампаздық пен бейбітшіліктің лениндік бағытымен сеніммен бастап келеді. Қалтқысыз жанқиярлық еңбек, жаппай қаһармандық пен мәңгі жасайтын жауынгерлік ерлік лениндік партияның сан миллиондаған адал ұлдарының өмірбаянындағы ортақ белестерге айналды.

Коммунистер әрдайым алда болды, әрдайым адамдарды өзінің үлгісімен, өзінің табандылығымен, принциптілігімен, мейірбандылығымен, бұқараны басқаруға да, еңбектің ұлы революциялық армиясының қатардағы жауынгері болуға да ұдайы әзірлігімен жігерлендіріп отырды. Бүгін таңда да олар завод цехтарында, колхоздар мен совхоздардың егін алқаптарында, конструкторлық бюролар мен ғылыми лабораторияларда қажырлы еңбек етіп, барлық жерде де өзінің азаматтық, партиялық парызын орындаудың асқақ үлгісін көрсетуде. Ал құрметті демалысқа шыққандар әлі де жастар арасында жұмыс істеп, коммунистік идеялардың жалынды насихатшылары болып келеді.

15 августа КПСС Орталық Комитетінде **Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, Г. В. Романов, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, Н. И. Рыжков** жолдастар партия ардагерлерімен кездесті.

Кездесуді КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, КПСС Орталық Комитетінің секретары **М. С. Горбачев** ашты.

Кездесуде мына жолдастар сөйледі: В. П. Виноградов, 1915 жылдан КПСС мүшесі, Советтердің Бүкілодақтық I съезіне қатысушы, Ленинград мемлекеттік Октябрь революциясы музейіне жәрдемдесу жөніндегі партия ардагерлері советінің председателі, Социалистік Еңбек Ері; П. Д. Бородин, 1932 жылдан КПСС мүшесі, Социалистік Еңбек Ері; В. И. Киселев, 1918 жылдан КПСС мүшесі, Ұлы Отан соғысы және еңбек ардагері, КПСС XXVI съезінің делегаты, Киев қаласындағы Печерск ауданы партия ардагерлері советінің председателі; П. К. Колесников, 1932 жылдан КПСС мүшесі, «Ростсельмаш» заводының жонушысы, заводтағы көп станокшылар қозғалысының бастаушысы, Донғағы тұңғыш коммунистік еңбек екпінділерінің бірі; Н. Д. Мухин, 1930 жылдан КПСС мүшесі, Белоруссия егіншілік ғылыми-зерттеу институтының күздік дәнді дақылдар селекциясы және бастапқы тұқым шаруашылығы бөлімінің меңгерушісі, Социалистік Еңбек Ері, БССР-дің еңбек сіңірген ғылым қайраткері; В. М. Бахолдина, 1940 жылдан КПСС мүшесі, инженер, Социалистік Еңбек Ері, РСФСР-дің еңбек сіңірген механизаторы; М. Д. Ташмухамедов, 1931 жылдан КПСС мүшесі, отставкадағы генерал-майор; Н. Н. Головацкий, 1931 жылдан КПСС мүшесі, Социалистік Еңбек Ері, Қазақ ССР-інің Талдықорған облысындағы «Октябрьдің 40 жылдығы» колхозының председателі; Я. Д. Чанышев, 1917 жылдан КПСС мүшесі, азамат және Ұлы Отан соғыстарының ардагері, отставкадағы генерал-лейтенант; Т. В. Федорова, 1939 жылдан КПСС мүшесі, Социалистік Еңбек Ері, Москва «Метростройы» бастығының орынбасары.

Жиналғандар жылы шыраймен қарсы алған КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі **Ю. В. Андропов** жолдас сөз сөйледі. Оның сөзі зор ынтамен тыңдалып, оған талай рет қол шапалақталды.

Партия және еңбек ардагерлерінің КПСС басшыларымен кездесуі шын ықыласты, жолдастық жағдайда өтті. Ардагерлер өзіміздің барлық күш-жігерімізді, білімімізді, тәжірибемізді Отанымыздың әлеуметтік-экономикалық және рухани даму міндеттерін шешуге, оның күш-қуатын және халықтың әл-ауқатын еселей түсуге, совет адамдарының жас ұрпағын — біздің жауынгер ізбасарларымызды тәрбиелеуге жаңа серпінмен жұмсаймыз деп партияны, оның Орталық Комитетін, КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросын сендірді.

Ю. В. АНДРОПОВ жолдастың сөзі

Қымбатты жолдастар!

Біздің әңгімеміз, өзіміздің күткеніміздей, мазмұнды, пайдалы болып шықты, Саяси Бюроның көздегені де дәл осындай әңгіме болатын. Мен тегінде, осында айтылған сөздерге тән үш белгіні бөліп көрсетер едім.

Біріншіден, бұл — белсенділік, терең партиялық сенім. Коммунистік мұраттардың көнермейтін асылдығына, партияның жүріп келе жатқан жолының дұрыстығына сенім. Сонымен қатар бұл, жолдастар, біздің өзіміз қастерлейтін жақсы атаулының бәрі үшін, совет халқы ұмтылған мақсаттар үшін күресу керектігіне, қалтқысыз күресу керектігіне сенім. Біз осы таяуда ғана дүние жүзіндегі тұңғыш жаңа тұрпатты пролетарлық партияны құрған РСДРП Екінші съезінің сексен жылдығын атап өттік. Лениншіл-большевиктер партиясы жеңілмес қуатты күшке айналды, оның еншісіне бүкіл дүниежүзілік-тарихи ұлы миссия: адамзат тарихында жаңа дәуірді ашу, жаңа коммунистік цивилизация құрылысын бастау миссиясы тиген еді. Ал бұл миссияны КПСС абыроймен орындап келеді.

Екіншіден, біздің табыстарымызды болсын, әлі де өз шешімін күтіп тұрған проблемаларды болсын бағалаудағы реализм, салмақтылық қуантады. Өйткені фактілерді сол күйінде көре білу, қоғамдық өмір құбылыстарының күрделі, қайшылықты екенін түсіну, ешнәрсені де әсірелемеу, сонымен қатар қазірдің өзінде атқарылған істерді қораш етіп көрсетпеу керек — ғылыми негізделген саясаттың сөзсіз алғы шарттары міне осындай.

Және, ақыр соңында, осында айқын естілген творчестволық, жаңашылдық сарынды атамай кете алмаймын. Өйткені қалыптасқан тәжірибенің, орныққан түсініктердің, әдеттердің, дағдылардың жаңа, тосын істі қабылдауға бөгет жасайтын кездері болады және ондайлар тіпті жиі де кездеседі. Бірақ коммунистер, нағыз коммунистер, басқаша жаралған. Олар үшін өмірлік тәжірибе — басына көтерілсең, көз алдыңнан ашылған көкжиек айқын көрінетін кәдімгі шың сияқты. Мұндай тәжірибе жаңалық сезімін мұқалтпайды, қайта оны шыңдай түседі, ал онсыз біздің алдымызда өмір, кемелденген социализмді жетілдіру практикасы қойып отырған міндеттерді шешуге болмайды, шешу мүмкін де емес.

Демек, партия ардагерлерінің, еңбек ардагерлерінің жасағы жақсы бабында, жұмыс бабында деп тұжырымдауға болады. Бұл өте сүйінішті. Тіпті бұдан басқаша болуы мүмкін де емес. **(Қол шапалақтау).**

Жолдастар! Партия мен халық ішінде ардагерлер әрқашан да терең құрметке бөленіп келді. Алғашында бұл сөз, өздеріңіз білесіздер, «қарт солдат» деген мағынаны білдірген. Ал, қазір «ардагер» деген ұғым бізде жаңа, адамгершіл мағынамен толықтырылды. Ол тек қана шыныққан жауынгер емес, сонымен қатар байырғы жұмысшы, село еңбеккері, еңбек сіңірген ғалым, артист, мұғалім, дәрігер — солардың барлығын жұрт алғыс және құрмет сезімімен ардагерлер деп атайды. Бұлар бойында сарқылмас күш-жігер, асқақ адамгершілік қасиет бар, Отанға, партияға адал қызмет ететін адамдар.

Ардагерлер — жаңа өмір орнатудың бүкіл адамзатты байытқан бірегей тәжірибесінің иесі. Бұл тәжірибенің тарихи ауқымы бірнеше ұрпақтың жасампаздық істерін қамтиды. Осы жақынырақта ғана ардагерлер деп революцияға дейінгі стажы бар партия мүшелерін, лениндік гвардияның қайсар жауынгерлерін ғана ардақтайтын сияқты едік. Содан кейін бізге екпінділер, алғашқы советтік бесжылдықтар тұсындағы социалистік жарыстың бастаушылары ардагерлер болды.

Сіздердің араңызда — Ұлы Отан соғысы жылдарында социалистік Отанды қорғағаны, жауды талқандағаны және ерлік еңбек еткені үшін біздің терең алғысымызға ие болған адамдар да бар.

Ал уақыт ілгері қарай зымырап барады, сөйтіп күні бүгін-ақ, ардагерлер шоғырына сіздер мен біздердің замандастарымыз, тыңды көтерген, дүние жүзіндегі ең ірі су электр станцияларын тұрғызған, космосты бағындырған адамдар қосылып отыр... Заман сабақтастығы міне осылайша өріледі. Бәрімізге ортақ үлкен жұмыста әрбір ұрпаққа өзінің үлесі тиеді. Тек коммунистік құрылыстың тәжірибесі ғана біртұтас және ажыратқысыз. Сондықтан оның бірде-бір құнды түйіршігін жоғалтуға біздің хақымыз жоқ.

Сіздерді Орталық Комитетке шақырғанда, жолдастар, Орталық Комитеттің Саяси Бюросы сіздермен міне осылайша кеңесуді, ардагерлердің тәжірибесін коммунизм ісі үшін қайткенде байсалдырақ және барынша пайдалырақ етіп пайдалану жайын бірлесіп ойласуды көздеген еді. Сонымен бірге, осында әділ атап көрсетілгеніндей, бұл жерде әңгіме заманымыздың нақты міндеттерін, көбінесе өздері де жаңа және күрделілігі де жаңаша міндеттерді шешу үшін аға ұрпақтың тәжірибесін қалай пайдалану керектігі жайында болып отыр.

Бұл міндеттер жайында жолдастар айтты да. Нақ осы тақырыпқа менің де бірнеше сөз айтуыма рұқсат етіңіздер.

Сіздердің бәріңіз де, әрине, партияның XXVI съезінің шешімдерін экономикалық құрылыс пен идеологиялық жұмыстың қажеттеріне бейімдей отырып нақтылай түскен КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумы мен 1983 жылғы июнь Пленумының материалдарымен таныссыздар.

Егер экономика жайында айтатын болсақ, істің мән-жайы мынада: біз еліміздің экономикалық дамуының жаңа кезеңіне — өскелең мүмкіндіктер мен өскелең қоғамдық қажеттер бүкіл шаруашылық жұмыстың дәрежесін елеулі түрде арттыру, экономиканың тиімділігін айтарлықтай көтеру, біздің орасан зор бүкіл шаруашылығымызды іркіліссіз жұмыс істейтін, жақсы жолға қойылған механизмге айналдыру қажеттігін талап ететін кезеңге аяқ бастық. Бұл жөнінде партия съездерінде де, Орталық Комитеттің Пленумдарында да айтылған.

Бірақ, осы жылдар ішінде атқарылған жұмысты тиісінше бағалай отырып, біз соңғы съездерде алға қойылған міндеттердің әлі тіпті де толық орындалмағанын мойындамай тұра алмаймыз. Ең алдымен бізді экономиканы дамудың интенсивті арнасына көшіру қарқыны қанағаттандыра алмайды. Мұнда әртүрлі себептер бар. Сірә, жаңа міндеттерді шешу жолдарын оншалықты жігерлі түрде іздестірмей, көбінесе жартыкеш шаралармен шектеліп калғандығымыздын, орын алған кеpенаулықты мейлінше тез жоя алмағандығымыздың әсері де тиген болуы керек.

Енді олқылықтың орнын толтыру керек. Мұның өзі басқасын былай қойғанда, жоспарлауда, басқаруда, шаруашылық механизмінде өзгерістер жасауды талап етеді. Сондықтан біз жаңа бесжылдыққа, былайша айтқанда сақадай-сай кірісуге мүмкіндік беретіндей өзгерістер жасауға міндеттіміз.

Әлбетте, жолдастар, біздің экономикамыздай кең ауқымды күрделі экономикада мейлінше сақ болу керек. Жеті рет өлшеп, бір рет кес дейтін мақал бұл жерде өте-мөте дәл келеді. Міне сондықтан ірі шешімдерді әзірлегенде, біз әрбір мәселені егжей-тегжейлі зерттеп алуға тырысамыз, ұсынылып отырған жаналықтар қандай нәтиже беретінін, олар жоспар мен еңбек тәртібіне, еңбек өнімділігіне, жалпы қоғамдық өндірістің тиімділігіне қалай әсер ететінін асықпай, алаңсыз зерттеп алу үшін ірі көлемді эксперименттерге барамыз.

Енді — идеологиялық жұмыс туралы. Біз пленум өткіздік. Шешім қабылдадық. Ең бастысы — осы шешімді орындау қалды. Ал іс жүзінде бұл не деген сөз? Бұл — сөз бен істің арасында, өкінішке карай, әлі де орын алып отырған алшақтықты жою деген сөз. Бұл — өткір мәселелерді орағытып өтпей, адамдармен байсалды түрде, бүкпесіз сөйлесіп үйрену деген сөз. Бұл — әрбір адамды қоғамдық өмірдің саналы, міндетті түрде, жолдастар, саналы қатысушысына айналдыру үшін еңбекшілердің саяси мәдениетін жүйелі түрде арттырып отыру деген сөз.

Бір ғана сөзбен, тіпті ең тәуір, ең жақсы деген сөздермен мұны істеуге болмайтыны өзінен-өзі түсінікті. Біз экономикалық жұмысты идеологиялық жағынан қамтамасыз ету жайында орынды айтып жүрміз. Ал бірақ идеологиялық жұмысты экономикалық немесе — кеңірек алғанда, — әлеуметтік жағынан қамтамасыз етудің маңызы бұдан асып түспесе, кем емес. Өйткені әртүрлі жолсыздық, иесіздік, заңдарды бұзушылық, тойымсыздық, парақорлық мыңдаған үгітшілер мен насихатшылардың жұмысын жоққа шығарады ғой.

Демек, идеологиялық жұмысты жақсарту жайында айтқанда, біз өзіміздің алдымызға комплексті, көп салалы міндет қоямыз, оны шешу барлық бағытта белсенді іс-қимыл жасауды қажет етеді. Ал мұның өзі тек идеологияға ғана қатысты емес. Әрбір ірі міндет әрі рухани, әрі материалдық, әрі ұйымдық факторларды ескеретін комплексті шешімді қажет етеді.

Мысалы, тәртіп мәселелерін алайық. Социалистік қоғамның табиғатына саналы тәртіп тән, жақсы, адал жұмыс соның нәтижесі болып табылады. Ал, кейбір жерлерде тәртіпті нығайтуға шақырған үндеуді әркімнің жұмыс орнында «пәлен сағаттан» «пәлен сағатқа» дейін отыруын калт жібермей әкімшілік жолымен бақылау деп түсінген. Әлбетте, оны да бақылау керек, қыдырымпаздарды жазалау керек. Алайда басқа бір жәйтті де ойлау керек. Сонда адам өзінің жұмыс орнында «пәлен сағаттан» «пәлен сағатқа дейін» не істейді, оған қанша жұмыс тапсырылған, ол өзінің тапсырмасын қалай орындайды, оның өнімді еңбек етуі үшін қажетті жағдайлар жасалған ба — міне осындай мәселелер жайында, — ал бұл шешуші мәселелер — барлық жерде бірдей қамқорлық жасалмаған.

Дұрысында, социалистік тәртіптің мәні — әркімнің өз жұмыс орнында бар ынтасымен беріле еңбек етуінде. Әрине, мұндай жағдайға қол жеткізу есіктің алдында тұрып, жұмысқа кешігіп келгендерді аңдудан гөрі қиынырақ. Бірақ мәселенің ең бастысы да, ең негізгісі де нақ осында. Мұнда көп нәрсе, әлбетте, жақсы жолға қойылған идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысына байланысты. Бірақ бұл жұмыс міндетті түрде еңбекті осы заманға сай етіп ұйымдастыруға, адамдарды дұрыс орналастыруға, материалдық-техникалық жағынан мінсіз қамтамасыз етуге, моральдық және материалдық ынталандырудың алуан түрлі формалары мен құралдарын жетілдіруге арқа сүйей отырып, жүргізілуі тиіс. Қысқасы, жоғары еңбек мәдениетін—өндірістегі жұмыстың реті мен тәртіптің сенімді кепілін мен әлгінде ғана айтқан рухани, материалдық және ұйымдық факторларды ұштастыру ғана бере алады.

Менің бұл жерде осы міндеттер мен проблемалар туралы айтып тұрған себебім, олардың әрқайсысын шешуде партияға, халыққа сіздердің тәжірибелеріңіз бен білімдеріңіз қажет, қымбатты жолдастар. Өйткені әлеуметтік творчество, болашаққа қарай ілгері басу өткенде жинақталған бағалы нәрсенің бәрін сақтап, молайта беруді заңды түрде қажет етеді. Демек, жолдастар, сіздер атқаратын жұмыс майданы шын мәнінде ұшан-теңіз.

Бірақ ардагерлердің тәжірибесі мен білімі айрықша қажет болатын бір жұмыс учаскесі бар. Өздеріңіз де аңғарған боларсыз деп ойлаймын, әңгіме жастар арасындағы жұмыс туралы болып отыр.

Біздің қоғамда ұрпақтар арасында, кейде айтылып жүргеніндей, әкелер мен балалар арасында тартыс жоқ. Бірақ мұның өзі бұл арада бізде бәрі бірдей әсте де мінсіз деген сөз емес. Жастар туралы: ол алдыңғы ұрпақтардан кем бе әлде артық па? — деген талас белгілібір формада әрдайым болып келгені кездейсоқ емес қой. Кейде егде кісілер: қазіргі жастарды қойшы, біз осындай болып па едік! — деп күңкілдейді. Екінші жағынан, өздеріне ұнамайтын нәрсенің бәріне «әкелерді» кінәлағысы келіп тұратын жастар да бар.

Шынымды айтсам, маған мұндай таластардың нәтижесі шамалы сияқты көрінеді. Жас ұрпақ біздің ұрпақтан ешбір кем емес, тек ол өзге, жаңа ұрпақ. Ал жаңа ұрпақтар ротапринттің көшірмесіндей бір үлгіде көбейтіле салмайды. Олардың әрқайсысы, алдыңғы ұрпақтың тәжірибесіне сөзсіз сүйене отырып, дүниені өзінше бағалайды және өзінше игереді, жасампаздық қызметке жаңа тәсілдер мен құралдар енгізеді, өз заманының шарттары мен жағдайына қарай бейімделеді.

Ал жалпы алғанда, жолдастар, — жұрттың бәріне бірдей оңай болмаса да, мойындау қажет, — әрбір жаңа ұрпақ әйтеуір бір нәрседе алдыңғы ұрпақтан күштірек келеді, одан көбірек біледі, алысырақ көреді. В. И. Лениннің мына бір сөздерін естеріңізге сала кетейін: «Біз өз әкелерімізден гөрі жақсы күресіп отырмыз. Біздің балаларымыз бұдан да жақсы күреседі, сөйтіп, **олар жеңеді**». Демек, сіздер мен біздер жастарды оқытқанда, тәрбиелегенде Лениннің осы сөздерін есте ұстауымыз қажет.

Дегенмен, басқа бір нәрсені де ұмытуға болмайды. Өзге жастағы басқа адамдар сияқты, жастар да әртүрлі болады. Қазіргі жас адамдардың басым көпшілігі — коммунистік құрылысқа белсене қатысушылар, әкелер ісінің лайықты мұрагерлері және жалғастырушылары. Бірақ дәл осындай жалпы көріністе жастардың қайсыбір бөлігіне тән масылдық, еңбектегі және қоғам өміріндегі енжарлық, тәртіпсіздік фактілері көзге ерекше оқшау көрінеді. Жастар ортасына кіріп кететін хауіпті тоғышарлық кеселі де алаңдаушылық туғызбай қоймайды.

Мұндай құбылыстармен, мұндай пиғылдармен батыл күресу қажет. Өз мұрагерлеріміздің бойына өмірге мынадай көзқарасты дарыту қажет: материалдық игіліктер (ал олар барған сайын молая бермек және молая береді де) адамды билеп алмай, қайта, оның ең мәртебелі қажеттерін қанағаттандыруға қызмет ететін болсын. Адамның рухани байлығы ғана шын мәнінде шексіз. Оны әмиянға сала алмағанынмен, бәсеке үшін қабырғаға іліп қоя алмағанынмен, — біз осындай байлықты жақтаймыз. Адамға, совет адамына бірден-бір лайықты нәрсе міне осы.

Жас адамдарға әскери-патриоттық тәрбие берудің маңызы да өлшеусіз зор, бұл жайында осында жолдастар дұрыс айтты.

Жалпы алғанда, жастардың ерекшеліктерін, олар өмір сүріп отырған жаңа жағдайларды ескере отырып, жастар арасында жұмыс істеу және үздіксіз жұмыс істеу қажет. Кәнекей, мәселені былай қояйық: әрбір партия ардагері, әрбір еңбек ардагері жастардың ұстазы болуға тиіс. Бұл міндет қандай формада жүзеге асырылады, істі қайткенде жақсырақ жолға қоюға болады, — мұны ардагерлермен бірге партия және комсомол ұйымдары ойластыруға тиіс.

Жастарға байланысты тағы бір ескертпе. Жолдастар, жастар — біздің жеткіншегіміз. Бұл өзі таптаурын болған сөз. Бірақ мағнасына қарағанда ол тіпті де таптаурын емес. Уақыт жастарға қызмет етеді. Ол солай болуға тиісті де. Тек әйтеуір біздің орнымызға келетін адамдар Октябрь туына, Ленин идеяларына ешбір қылау түсірмейтініне, өздерінің ісін егжей-тегжейлі, жақсы білетініне сенімді болу маңызды.

Біздің ардагерлеріміздің партия мен халық алдындағы орасан зор еңбегі мынада: олар бізге лайықты жеткінщектер әзірлеуде. Олардың орнына басталған істі одан әрі жалғастыра алатын, кейде тіпті жақсырақ етіп жалғастыратын адамдар келуде. Ал ардагер мұны тек мақтан ете алады. Бұл біздің даңқты лениндік партиямыздың ұлы ісінің сабақтастығын қамтамасыз ететін шын мәніндегі партиялық көзқарас.

Қорытындысын шығарайық. Орталық Комитеттің Саяси Бюросы барлық салаларда ардагерлердің ролін арттыру қажет, олардың экономикалық және қоғамдық өмірге қатысуының қолданылып жүрген формаларын неғұрлым актуальды мазмұнмен толықтыра түсу қажет деп осында айтылған пікірге толығынан қосылады. Әсіресе адамның жеке басын жетілдіру туралы сөз болатын, мінез-құлық қалыптастырылатын жерде ардагерлер айрықша маңызды қызмет көрсете алады. Бұл — кәсіптік шеберлік мектептері, саяси информация жүйесі, әскерге шақырылатын жастар мен жасөспірімдер арасында, сондай-ақ халықтың тұрғылықты жерлерінде жұмыс жүргізу, халық университеттері, ғылыми-техникалық творчество үйірмелері мен топтары, халықтық бақылау және көптеген басқа да салалар.

Мен ардагерлер есепте тұратын партия ұйымдарында олардың белсенділігін арттыру жөнінде қамқорлық көрсету қажеттігіне де келісемін. Сіздерге мынадай цифрды атайын: бізде «КПСС қатарында 50 жыл» деген белгі тапсырылған коммунистердің саны 220 мыңға жуық. Бұл үлкен күш. Сондықтан олардың партия ұйымдарымен байланысы, кейде орын алып жүргендей, мүшелік жарна төлеумен және партия жиналыстарына қатысумен ғана шектелмеуі керек. Атап айтқанда, егер коммунистердің аға буыны 1983 жылдың аяғында — 1984 жылдың басында өткізу белгіленіп отырған есеп беру-сайлау партия жиналыстары мен конференцияларына қызу қатысса, жақсы болар еді.

Жолдастар! Жоғарыда айтылған сөздердің Советтерге, кәсіподақ және басқа қоғамдық ұйымдарға да толық қатысы бар. Халық шаруашылығының көптеген салаларында, армияда, жергілікті жердегі көптеген партия ұйымдары жанында жұмыс істейтін ардагерлердің әртүрлі советтерінің қызметін жандандырып, оларды жаңа мазмұнмен толықтырған пайдалы болар еді.

Құрметті демалысқа шыққан көптеген ардагерлердің шама-шарқынша еңбек қаракетін жалғастыруға ұмтылуы сияқты қуанышты жәйтті де атап өтпеске болмайды. Мұндай игі тілекке барынша қолайлы режим жасалуға тиіс. Бұл жерде ізет, ілтипат, ардагерлердің денсаулығына, әрқайсысының күші мен қалауына қарай іс табуы үшін олардың жеке тілегіне сергек ықылас керек. Тегінде, әңгіме ардагерлердің еңбек үлесі туралы болсын немесе олардың қоғамдық қызметі туралы болсын, барлық жағдайда да оларға осылай қарау керек.

Маңызы бұдан кем соқпайтын басқа мәселелерді де орағытып өткім келмейді. Қалай дегенмен де карттықтың аты карттық, сондықтан ардагердің құрметті демалысқа шығуы әдеттегі өмір дағдыларының өзгеруімен байланысты болады. Сүйікті іспен белсене айналысудан қол үзу оңай емес. Жас ұлғайған сайын адамға ауру-сырқау да үйір келеді. Кейде осының бәрі әжептәуір жан күйзелісіне ұшыратады. Бұлардың бәрінен тіпті ең жетілдірілген қоғам да толық құтқара алмайды. Бірақ жан күйзелісін де, кездескен материалдық қиындықтарды да біз жеңілдете аламыз және жеңілдетуге тиіспіз.

Жуырда Ұлы Октябрь социалистік революциясы мен азамат соғысына қатысушыларға дербес пенсия тағайындау туралы шешім қабылданды. Мұнда бірқыдыру ортақ мәселелер де бар. Сондықтан біз олармен шұғылданамыз. Финанс жағдайлары өзіміз ойлағандай дереу жүзеге асыруға мүмкіндік бермесе де, біз бұл іспен айналысамыз.

Бірақ, жолдастар, мәселенің бәрі бірдей финансқа келіп тіреле бермейді ғой. Көбірек қамқорлық болсын, кәдімгі адамгершілік ықылас, жанашырлық, сый-құрмет болсын. Бізге керегі осы. Сондықтан әрбір партия немесе кәсіподақ ұйымы, әрбір мемлекеттік мекеме, әрбір еңбек коллективі және әрбір адам мұны ұдайы естерінде сақтауға тиіс.

Қорыта келгенде, қымбатты жолдастар, мен мынаны айтқым келеді. Біздің бас қосуымыз, былайша айтқанда, шағын адамдар тобымен өткізіліп отыр. Бірақ мен мұны миллиондаған ардагерлермен арадағы ашық әңгіме деп түсінемін. Сондықтан мен: осы жерде айтылған сөздердің бәрін өздеріңіз сияқты өмір жолынан өткен өзгелер де түсінеді және қолдайды деп кәміл сенемін.

Әңгімеге белсене қатысқандарыңыз үшін, жолдастар, сіздерге үлкен рахмет. Сіздердің айтқан барлық ойларыңыз, сіздердің барлық ұсыныстарыңыз мейлінше мұқият зерттелетін болады.

Сіздерге және сіздердің жақындарыңызға денсаулық, табыс, ең жақсы игіліктер тілеуіме рұқсат етіңіздер. **(Ұзақ қол шапалақтау).**

М. С. ГОРБАЧЕВ жолдастың сөзі

Құрметті жолдастар!

КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының тапсыруы бойынша осынау залға жиналған партия ардагерлерін, еңбек ардагерлерін құттықтауға рұқсат етіңіздер.

КПСС Орталық Комитетіндегі бүгінгі кездесуімізді де, совет қоғамының түрлі ұрпақтарының, түрлі әлеуметтік топтарының өкілдерімен болатын басқа кездесулерді де КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросы лениндік дәстүрлердің жалғасы деп санайды.

Жолдастар! Сіздер совет адамдарының өз еншісіне аса қиын, сонымен бірге құрметті тарихи миссия — революция жасау, елді күйзелістен алып шығу, социализмнің іргетасын қалау миссиясы тиген ұрпағының өкілісіздер. Сіздердің көпшілігіңізді соғыстың отты лебі шарпыған.

Ол қаһарлы уақыт еді. Біз өліспей беріспейтін шайқасқа аттандық. Ұйқымыз да қанбады, тойып тамақ та іше алмадық. Былайша айтқанда, титықтағанша жұмыс істеуге тура келді. Бірақ ұлы мақсат ұлы жігер туғызған еді. Советтер Елі қаз басып, күшейіп, есейді, өзін қолына қару алып қорғады. Ал осында жиналғандардың әрқайсысы — сіздердің миллиондаған құрбы-құрдастарыңыз сияқты, — жүріп өткен жолға — жанқиярлық еңбек пен қаһармандық жеңістер жолына мақтанышпен көз тастай алады.

Әрине, біз сіздерді партияның Орталық Комитетіне құрмет пен ризашылық сөздерін тағы бір рет айту үшін ғана шақырған жоқпыз. Партия ардагерлері, еңбек ардагерлері бүкіл совет халқының орасан зор тәжірибесін бойына сіңірген. Сондықтан да осы тәжірибе мен сіздердің білімдеріңіз біздің ортақ ісімізге, қазір партия мен халықтың алдында, совет адамдарының барлық ұрпақтарының алдында тұрған міндеттерді шешуге бұрынғыдан да белсене қызмет ете бергенін қалар едік.

Міне сондықтан да лениндік партияның қадірлі ардагерлері, бүгін сіздермен кездескенде, сіздердің тәжірибелеріңіз бен білімдеріңізді қалайша неғұрлым жақсы, молырақ пайдамен пайдалануға болатыны жайында әңгіме қозғағымыз келеді. Әлбетте, мұндай әңгіме мәселе қоюды да, сын пікірлерді де, кемшіліктерге талдау жасауды да қажет етеді. Жалпы алғанда, келіңіздер, бүкпесіз, партияша, Ленинше сөйлесейік.

Бұл әңгімемізге шағын кіріспе ретінде мен осыны айтпақ едім.

Ал енді, мархабат, жолдастар, кім бастайды? Кімге сөз берейік?

КЕЗДЕСУГЕ ҚАТЫСУШЫЛАРДЫҢ СӨЗІ

В. П. ВИНОГРАДОВ жолдас. Сөзін Ю. В. Андропов жолдасқа арнай келіп, ол былай деді: ең алдымен партия ардагерлеріне тұрақты көңіл бөліп келе жатқаны үшін КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросына жүрек түкпірінен шыққан шынайы алғысымды айтуға рұқсат етіңіз. Бүгін біз партиялық басшылықтың лениндік стилі Орталық Комитеттің, оның Саяси Бюросының істерінен қалай көрініс тауып отырғанын зор қанағатпен сезініп отырмыз. Бұл стиль КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь және 1983 жылғы июнь Пленумдарының шешімдеріне және Сіздің, Юрий Владимирович, сөздеріңізде баяндалған қағидаларға сәйкес партия қолданып жатқан практикалық шараларда ерекше күшпен байқалып отыр.

Біз, партия ардагерлері, социалистік тәртіп пен жұмыс ретін нығайту жөніндегі партия мен үкіметтің шешімдерін қызу қолдаймыз. Өзіміздің еңбек және революциялық мектебімізді жұмысшы коллективтерінде өткен біз тек саналы творчестволық және тәртіпті еңбекпен ғана барлық игілігіміз бен байлығымыз жасалатынын, халықтың әл-ауқаты жақсаратынын жақсы түсінеміз. Біздің көпшілігіміз мұны ұлы Лениннің аузынан естідік.

Бүгін мен КПСС ардагерлері жастарымыздың таптық санасын арттыру, оларды партиямыз бен халқымыздың революциялық, еңбек және жауынгерлік дәстүрлерінде тәрбиелеу үшін көп іс атқарып жатқанын баяндағым келеді. Осында Михаил Васильевич Росляков отыр. Ол Ленинградтың Москва аудандық партия комитеті жанындағы ардагерлер советінің председателі болып белсенді жұмыс істеп келеді.

Ардагерлер жұмысшы мамандықтарына деген сүйіспеншілік пен құрметті, атап айтқанда, кәсіптік-техникалық училищелердің оқушылары арасында тәрбиелеуге, жұмысшы табының лайықты ізбасарларын даярлауға көп назар аударады. Бүгінде сегіз жүзден астам ленинградтық жұмысшы, еңбек ардагерлері, өндіріс озаттары кәсіптік-техникалық училищелерде жұмыс істеуге көшті. Балтық заводынан екі мәрте Социалистік Еңбек Ері Василий Александрович Смирнов пен ижорлық слесарь Афанасий Прокофьевич Михалев, Социалистік Еңбек Ері «Баррикада» бірлестігінің арматурашысы Борис Александрович Журавлев және басқа көптеген озаттар жастарға өз шеберлігін, бай өмірлік тәжірибесін үйретіп жүр.

Біздің бәріміз жастармен өткізілген әрбір кездесу жігіттер мен қыздарға идеялылық, табандылық пен советтік патриотизм қуатын беруіне ұмтыламыз. Ал осындай кездері өзіміздің қанша жасқа келгенімізді де ұмытып кетеміз!

Сонымен бірге, жастармен кездескенде, біз жігіттер мен қыздардың бір бөлігінің өмірге тұтынушылық көзқарасын, масылдық пиғылдарын талай рет байқап қаламыз. Бұл ең алдымен олардың еңбек тәрбиесіндегі кемшіліктерден туған. Орталық Комитеттің июнь Пленумында біздің мектептерге реформа жасау туралы мәселе өте дер кезінде қойылды деп ойлаймыз.

Әрине, қайта құрудың нақты жолдары мен формаларын ғалымдарымыз бен мамандарымыз ұсына жатар, бірақ оның мағынасы мынада болуға тиіс деп ойлаймыз: мектептер оқытуды өнімді еңбекпен жақсы байланыстыруға, жігіттер мен қыздарға жалпы біліммен бірге жұмысшы мамандығын беруге тиіс. Ленинградта және облыста кәсіптік-техникалық училище жүйесі арқылы орта білімді білікті жұмысшылар даярлаудың бай тәжірибесі жинақталған. Біздің ойымызша, осы тәжірибені жақсырақ пайдаланған жөн.

Тегінде, семьядағы тәрбиеге де неғұрлым талапшылдықпен қарау, балалардың мінез-құлқы мен моральдық бейнесі үшін ата-ана жауапкершілігін арттыру мақсатымен қазірдің өзінде қалыптасқан практиканы және еңбек коллективтері туралы Заңды кеңінен пайдалану керек. Ал, ең алдымен, коммунист ата-аналарға қатаңырақ талап қойған жөн.

Юрий Владимирович, КПСС Программасының жаңа редакциясын әзірлеуге байланысты айтқан Сіздің қағидаларыңызды біздің бәріміз терең қанағат сезімімен қарсы алдық. Партия Программасының қазіргі жағдайға реалистік талдау жасап, болашақ міндеттерді айқын белгілеп беруі үшін бұл қағидаларда жақсы идеялық-теориялық және саяси негіз бар.

П. Д. БОРОДИН жолдас. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь және 1983 жылғы июнь Пленумдарының шешімдері, деді ол, біздің бүкіл өмірімізге, біздің барлық істерімізге терең игі ықпал жасап отырғанын бүгін айрықша қанағат сезімімен атап айтқым келеді.

Мемлекеттік және қоғамдық өмірдің маңызды шешімдер қабылданатын ірі мәселелерін алдын-ала еңбек коллективтерінде талқылау — нағыз лениндік дәстүр. Мұны Лихачев атындағы автомобиль заводының сан мың адамдық коллективінің тәжірибесінен білемін, онда мен 20 жыл бойы директор болып жұмыс істедім және онымен ең тығыз байланыстарымды күні бүгінге дейін үзгенім жоқ. Еңбек тәртібі жөніндегі қаулыны қабылдардан бұрын Орталық Комитет оның жобасымен көптеген еңбек коллективтерін, оның ішінде ЗИЛ коллективін де таныстырып, олардың пікірлерін тыңдады. Бұл адамдарға қатты ұнады. Олар міне бұл — біздің шын мәніндегі советтік демократия, партияның халықпен байланысы деп отыр.

Біз қазір экономика саласында бірқатар түйінді міндеттерді шешуге жақындадық, олардың аса маңыздылары — еңбек өнімділігін түбегейлі арттыру және ғылыми-техникалық прогресс қарқынын жеделдету. Осыған орай мен кейбір пікірлерімді айтқым келеді. Жаңа техниканы енгізу қарқыны мен оны пайдаланудың тиімділігі бүгінгіден анағұрлым жоғары болу үшін бізде барлық мүмкіндіктер бар.

Сайып келгенде техникалық прогрестің негізі болып табылатын: қазіргі заманғы электронды-есептеу техникасы, технологиялық жабдықты, автоматтандырылған жобалау құралдарын басқарудың универсалдық жүйелері, станок жасау, робот техникасы, прогресті жаңа материалдар сияқты салаларды жедел дамытуды қамтамасыз ету үшін неғұрлым пәрменді шаралар қолданған жөн болар еді. Өндіріс тиімділігі мен еңбек өнімділігінің артуы осыған тікелей байланысты. Әрине, бұл оңай міндет емес, бірақ өнеркәсіпті техникамен қайта жарақтандыруды қамтамасыз ететін ұзақ мерзімді комплексті мақсатты программа жасау қажет сияқты.

Жуырда «Жоспарлауда және шаруашылық қызметте өнеркәсіптің өндірістік бірлестіктерінің (кәсіпорындарының) праволарын кеңейту жөніндегі және жұмыстың нәтижесі үшін олардың жауапкершілігін күшейту жөніндегі қосымша шаралар туралы» қаулы қабылданды. Қаулы кең көлемді экономикалық эксперимент жүргізуді көздейді, соның ішінде, кәсіпорындардың праволарын кеңейте түседі.

Бұл қаулыны жүзеге асырған кезде, социалистік ұлғаймалы ұдайы өндірісті жүзеге асыруда, соның ішінде шығынды аз жұмсай отырып, техникалық прогресс жетістіктерін енгізуде өндірістік коллективтердің ролі мен жауапкершілігін арттыру пайдалы болар еді. Кәсіпорындар күрделі қаржыны жоғары органдардан жалынып сұрап алмай, өздері еңбекпен табуға тиіс. Сонда олар бұл қаржыны мейлінше ұқыпты жұмсайтын болады. Кәсіпорындар жұмыс істеп тұрған өндірістің барлық мүмкіндіктерін тауысқаннан кейін ғана жаңа құрылысты қолға алатын болады. Бұл жағдайда даму қоры өзінің дұрыс мәніне ие болады.

В. И. КИСЕЛЕВ жолдас. Осы залда қатысып отырған біздің әрқайсысымыз үшін партия басшыларының қарт большевиктермен кездесуіне қатысу орасан зор құрмет. КПСС Орталық Комитетіндегі бұл кездесу әрбір ардагердің жүрегінен қызу үндестік тауып, бізге жаңа күшқуат беретіндігіне сенемін.

КПСС Орталық Комитеті соңғы кезде қыруар іс тындырды. КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросында қаралған мәселелер туралы жүйелі түрде берілетін хабарлар да оның тынымсыз қызметіне айғақ болады. Жолдастарыммен кездескенде, еңбек коллективтерінде болғанда, мен өндірісті интенсивтендіру, тәртіпті, ұйымшылдықты және жұмыс ретін нығайту жөніндегі партияның бағытын адамдардың бір кісідей мақұлдайтынын көріп жүрмін. Бұл біздің барлық жоспарларымызды орындаудың, белгіленген мақсаттарға жетудің қажетті шарты. Міне, сондықтан да біз алуан түрлі тәртіп бұзушылықты жоюды, жұмысшыдан бастап министрге дейін, қатардағы коммунистен бастап партия комитетінің секретарына дейін—барлық дәрежедегі қызметкерлерге қойылатын жоғары талапты қолдап, жан-жүрегімізбен дауыс береміз.

Азық-түлік және Энергетика программалары бейбіт міндеттерді шешуге, еліміздің күш-қуатын арттыруға бағытталған. Энергетикалық программа июнь Пленумында қазіргі жағдайдағы өзіндік бір ГОЭЛРО деп аталды. ГОЭЛРО жоспарын орындауға қатысу — менің өмірбаянымның бір бөлшегі. 1920 жылғы декабрьде, Советтердің Бүкілроссиялық VIII съезінде мен оның қабылдануын жақтап дауыс бердім. Содан соң осы ұланғайыр жоспарды іске асыру жолында еңбек еттім. Ұлы жұмыстар эстафетасының жалғасып жатқанын көру қандай бақыт десеңізші!

Бірақ жаңа қоғамды ойдағыдай орнату, жарқын болашақты жасау үшін ең алдымен адамның өзін «құруымыз», коммунистік мұраттарды жүзеге асыру жолындағы табанды, сенімді күрескерді қалыптастыруымыз керек. Біз КПСС Орталық Комитеті июнь Пленумының жастарды пайдалы еңбекке, қоғамдық қызметке неғұрлым кеңінен тарту, оның әскери-патриоттық тәрбиесін күшейту жөніндегі нұсқауын өте дұрыс деп есептейміз.

Жастарды сеніммен, жауапты тапсырмалармен тәрбиелеу керек. Азамат соғысы, Отан соғысы жылдарында жасөспірім жігіттер бөлімшелерді неліктен басқара алды? Немесе бүкіл елімізге белгілі механизатор, екі мәрте Социалистік Еңбек Ері Александр Васильевич Гиталовты алайықшы, ол он үш жасында трактор жүргізді емес пе. Тағы осындай қаншама мысалдарды келтіруге болар еді! Ал қазір жасы жағынан екі есе дерлік ересек маманды өндірісте көбінесе кемеліне келмеген деп есептейді. Кейде оған дербес жұмыс тапсыруға тәуекел ете алмайды. Біздің жастарымыздың бір бөлігінің қоғамдық селқостығын осындай жәйт туғызып жүрген жоқ па?

Советтік Украина астанасының партия ардагерлері, деді сөзінің соңында В. И. Киселев, бізге, карт большевиктерге жасап отырған зор қамқорлығы үшін КПСС Орталық Комитетіне, КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросына шын жүректен алғыс жеткізуді өтінді. Біздің рухымыз жас. Жүрегіміз соғып тұрғанда, біз ортақ игілік жолында белсене жұмыс істеп, ұлы Лениннің ісі үшін күресе беретін боламыз.

П. К. КОЛЕСНИКОВ жолдас. Мен жақында 80 жасқа толамын, еңбек стажым 60 жылдан асты, оның ішінде 52 жыл бойы «Ростсельмашта» жұмыс істеп жүрмін. Бойымда қуат бар екенін, жұмысты тастайтын ойымның жоқтығын және туған заводымда жонушы болып еңбек ете беретінімді айтамын. Өзімнің көптеген шәкірттерімнің менің ісімді жалғастырып келе жатқанын мақтаныш етемін.

Лениндік партияның қатарына өткеніме жарты ғасыр болды. Ал маған партиямыздың қалай өскенін, ішкі және халықаралық істерде оның беделінің қалай артқанын, ол халыққа қалай адал қызмет етіп отырғанын көру өте қуанышты. Біз: партия еліміздің бұрынғыдан да күшті болып, адамдардың жақсы өмір сүруі үшін не керектің бәрін істейтінін білеміз. Партияның саясаты — біздің саясат, халықтық саясат.

Сіз, Юрий Владимирович, Москва станок жасаушылары алдында сөйлеген сөзіңізде «Дон-1500» — ауыл шаруашылығы үшін қажет машина екенін айттыңыз. Сіздің бұл сөзіңіз біз үшін, ростсельмаштықтар үшін, партияның аманаты болып табылады. Ал мен партияның Орталық Комитетіне жаңа комбайнды шығаруға әзірлік жоспар бойынша атқарылып жатқанын баяндап бере аламын. Бірақ мынаны тура айтуға тиіспін, егер өзіміздің барлық мүмкіндіктерімізді іске қоссақ, біз бұдан да көп табысқа жете алатын едік. Ал пайдаланылмаған резервтер бізде әлі аз емес.

Тәртіпті алып-ақ қаралық. Жұмысшылар тәртіпті нығайту жөніндегі шараларды жақсы қабылдады. Жұмысшылар бұл шаралардың толғағы жетті, олар біздің мүдделерімізге сай келеді деп отыр.

Айта кетейік, жалқау адамдар әлі аз емес. Ондайлар коммунистер арасында да бар — жүрдім-бардым жұмыс істейді, кемшіліктерді елемейді, «менің шаруам жоқ» деген принцип бойынша өмір сүреді. Немқұрайдылық бүгін таңда да ең үлкен бәле болып қалып отыр деген ойдамын. Тура айтайын, бізде тым қайырымдылар көбейіп кетті, ал әңгіме халықтың, елдің мүдделері туралы болып отырғанда бәріміздің де азулырақ болуымыз қажет.

Мастердің ролі туралы бірер сөз. Мастер ең беделді адам болған кез жақсы есімде. Ал қазір — өз заводымның тәжірибесінен айтып тұрмын — оның ролі кеміп барады. Кейде тіпті оның пікірімен санаспайды да. Оның еңбек ақысы туралы да ойластырған жөн. Қысқасы, мастердің беделі жоғары болуға тиіс. Мастер — ол тәртіп, ол сапа, ол өнімділік.

Жұмысшыларды маскүнемдік сияқты теріс құбылыс та алаңдатады. Алыпсатарлық, паракорлық, жекелеген адамдардың қоғам есебінен баю фактілері әлі де көп. Тұтыну туралы ерекше айтқым келеді. Көбіне-көп әңгіме аса қажет товарлар туралы емес, қайта салтанат заттары туралы болып жатады. Дүниеқоңыздық қайсыбір кездерде шектен асып кетеді. Еңбек өлшемі мен тұтынуға неғұрлым қатаң бақылау орнату қажет деп ойлаймын. Мына мәселенің де толғағы жетті. Бізде ақы негізінен былайша төленеді: көп тындырған екенсің — көбірек ал. Бүгінде бұған жаңаша келген жөн: жақсы істеген екенсің — көбірек ал. Жалақыны еңбек сапасымен тығызырақ байланыстыру керек.

Сөзінің соңында П. Қ. Колесников былай деді: қазір дүние жүзіндегі жағдай қаншалықты шиеленісіп кеткенін біз білеміз. Дұшпандар біздің алға басқан қадамымызды тежегісі, тіпті коммунизмді жойып жібергісі келеді. Бірақ біз бабаларымыздың өсиетін жақсы білеміз: кімде-кім бізге ізгі ниетпен келсе, деген-ді олар, біз де оларды ізгі ниетпен қарсы аламыз. Ал кімде-кім бізге семсермен келсе сол семсерден өздері өледі. Дұшпандардың пиғылына жол бермеудің бір ғана жолы бар, ол — туған Отанымыздың күш-қуатын нығайту. Сондықтан оны өз еңбегімізбен еселей түсу үшін біз күш-жігерімізді аямаймыз.

Н. Д. МУХИН жолдас. Лениндік партияның басшылығымен, совет адамдарының барлық ұрпақтарының еңбегімен жасалған экономика, деді ол, оның қазіргі ауқымы мен даму мүмкіндіктері мемлекет, жоспар және еңбек тәртібін одан әрі күшейтуді талап етеді. Тиісті тәртіп болмайынша біз жедел алға баса алмаймыз. Бірақ, әрбір үлкен іс сияқты, бізде алға басу қозғалысын тежеп, еліміздің экономикасына үлкен нұқсан келтіріп отырған құбылыстар бар. Бұл — қыдырымпаздардың, ұшып-қонбалардың, қоғам есебінен баюға тырысатындардың бар екендігі.

Кейбір басшылардың арасындағы тәртіпсіздік пен жауапсыздық та біздің экономикамызға соншалық нұқсан келтіреді. Кейде нені байқаймыз? Жекелеген қызметкерлер жоспарлардың, шартты міндеттемелердің орындалуын қамтамасыз етпейді. Бірақ бұл үшін оларға шара қолданылмайды. Жұмысты ақсатса да, олар талай жылдар бойы осы қызметте отыра береді. Мұндай басшыларға қойылатын талапты мейлінше күшейту, ал қолынан жұмыс келмейтіндерді босату қажет.

Партия мен үкімет бізге, ғалымдарға, барынша қолдау мен ықылас көрсетіп келеді. Партия қамқорлығына жауап бере отырып, еліміздің ғалымдары ғылымды соны жаңалықтармен және өнертабыстармен байытты. Алайда біз барлық ғылыми жаңалықтардан тиісті қайтарым алып отырмыз ба? Өкінішке қарай, олай емес. Олардың көбісі шкафтарда жата-жата ескіреді, ал оларға қаншама уақыт, күш-жігер мен қаржы шығын болды. Меніңше, ғылыми-техникалық прогрестің жетістіктерін енгізудің жүйесі мен жіті механизмі жасалған жоқ. Бұл іс үшін нақты ешкім де жауап бермейтін сияқты.

Бізде қандай күрделі проблемалар туындамасын, егер оларды партия, КПСС Орталық Комитеті қолға алса, олар сөзсіз ойдағыдай шешілетінін біз жақсы білеміз. Сондықтан ғылыми-техникалық прогресті жеделдету мәселесі КПСС Орталық Комитетінде қаралғаны, сірә, дұрыс болар еді. Мұның өзі өндіргіш күштерді одан әрі дамытуда, сөз жоқ, зор роль атқарар еді.

Сөзінің соңында Н. Д. Мухин былай деді: біз, соғыстардың қайғы-қасіретін көріп-білген ардагерлер, КПСС Орталық Комитеті мен оның Саяси Бюросының бейбітшіл саясатын қызу қолдаймыз. Дүние жүзіндегі жағдай шиеленісіп кетті, оны американ империалистері ушықтырып отыр. Бірақ олар мына жайды біліп қоюға тиіс: совет адамдарын қорқыта алмайсың.

Жолдастарымның — Советтік Белоруссия партия ұйымы ардагерлерінің атынан, КПСС Орталық Комитетіне, КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросына жер бетінде бейбітшілікті сақтау, еліміздің экономикалық және қорғаныстық күш-қуатын нығайту жөнінде зор, шын мәнінде ғаламат жұмысы үшін шын жүректен алғыс айтып, ризашылық білдіруге рұқсат етіңіздер. Біз, аға ұрпақ коммунистері, алдағы уақытта да лениндік партияға адал қызмет етеміз, коммунизм орнатудың ортақ ісіне өзіміздің шама-шарқымызша үлес қосамыз деп КПСС Орталық Комитетін сендіруге рұқсат етіңіздер.

В. М. БАХОЛДИНА жолдас. Аға ұрпақтың тәжірибесінде, деді ол, күш-қуатты қалтқысыз жұмсаудың, партия ісіне, Отанға кіршіксіз адалдықтың өнегесі бар. Бұл тәжірибенің сақталып, молайтылып жатқаны бізге, ардагерлерге ерекше қуанышты.

Менің тағдырым бақытты болып қалыптасты. Бүкіл ғұмыр бойы адал еңбек етуге тырысқаным және қатардағы тракторшыдан Алтай өлкесіндегі Шипунов машина-трактор станциясының директорлығына дейінгі өмір жолынан өтуім бұған негіз болды деп санаймын. Егде тартқан жасымда ауыл шаруашылық техникасына бақылау жасау жөніндегі мемлекеттік комитеттің инженері болып жұмыс істеп жүрмін, аудандық механизатор әйелдер отрядын басқарамын. Өз өмірімнің кезеңдерін тізе отырып, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының тарихи шешімдері мен үшін, сондай-ақ барлық совет адамдары үшін жаңа белес болғанын айтқым келеді.

Село еңбеккері ретінде маған, әрине, Азық-түлік программасы өте жақын. Оны КПСС Орталық Комитеті белгілеп бергеніндей етіп—ұйымшылдықпен, тәртіппен, әр адамның абыройлы еңбегімен, біздің селомызда соншалықты көбейген қуатты техниканы жақсы пайдалана отырып шешу керек.

Біз заводтарда, фабрикаларда, колхоздар мен совхоздарда жұмыс қолы жетіспейді дегенді жиі естиміз. Ал мұны ғылым тілімен: демография деп түсіндіреді. Бірақ осы демография басқару аппаратына неге әсер етпейді? Ол ылғи өсіп келеді, бұл жұрттың бәріне белгілі. Кеңселерде, трестерде, басқармаларда, бірлестіктерде бос орындық жоқ.

Ал осы дұрыс па? Материалдық қазыналар тікелей өндірілетін жұмыс орнын ең алдымен толтыру пайдалырақ болмас па еді. Демографияның күрделі жағдайы ең алдымен кеңселерге әсер ететін болсын, ал өндіріс не қажеттің бәрімен — адамдармен де, материалдармен де қамтамасыз етілсін.

Тағы да еңбек тәртібі туралы айтайын. Мен былай ойлаймын: іс үшін қанша қажет болса, сонша жұмыс істеу керек. Бұрын селода егін жинау кезінде демалысты, тіпті екі күндік демалысты, туристік жорыққа аттанғанды, демалыс алғанды кім көрген. Ал енді қызу маусым кезінде — әрбір минут қымбат болатын шөп шабу, егін жинау тұсында кей жерде тек бір сменамен жұмыс істейді, әрбір жексенбі сайын демалады.

Еңбек тәртібі мен мемлекеттік тәртіпті нығайту туралы мәселенің қойылуын халық өте жақсы қарсы алды. Амал не, тәртіпті кейде басшылардың өздері бұзады. Адамдар қызметі жағынан үлкендерді қырағы қадағалайды, сондықтан да ондай адам тарапынан сәл де болса тәртіп бұзушылық реніш туғызады. Кадрлар туралы қамқорлықты кейбіреулердің, былайша айтқанда, бір орында ондаған жылдар бойы мызғымай отырып алу, істен гөрі өзім туралы көбірек ойлау деп түсінгенін айту қажет, қайсыбір басшыны қазір тіпті басқа жұмысқа ауыстырудың өзі де оңайға түспейтін шаруаға айналды.

Балаларға еңбек тәрбиесін берудегі ата-аналардың жауапкершілігін де көтеру керек. Ал мұндай тәрбие ересек адамдардың тәжірибесіне, олардың үлгі-өнегесіне негізделеді. Жұмыстың еңбек деп аталуы тегін емес, өйткені ол қиын. Ал қиыншылықтарға үйрету қажет.

Менің осында өз ойларымды бүкпестен ашық айтып, ортаға салған себебім, мен үшін өмірде алға қойылған міндеттерді ойдағыдай шешуде сүйікті Отанға, сүйікті партияға өзімнің хал-қадарымша көмектесуден артық басқа мән жоқтығынан.

М. Д. ТАШМУХАМЕДОВ жолдас. Партияның халық игілігі туралы қамқорлығы сан-салалы. Оны халықтың барлық топтары сезінуде, ол еліміздің барлық республикалары мен аймақтарына таралған. Осыдан біраз бұрын КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросы республика астанасы — Душанбенің қала шаруашылығын дамыту жөніндегі шараларды мақұлдады деген хабарды естіп Тәжікстан терең тебіренді. Бұл — лениндік ұлт саясатының тағы да бір нақты көрінісі. Партияның барлық шешімдері, оның барлық жоспарлары мен істері бір ғана мақсатты — еңбек адамдарының мейлінше жақсы өмір сүруін көздейді.

Біздің үлесімізге жаңа өмір орнату бақыты тиді. Сондықтан да халқымыз қандай аршынды қадаммен сенімді түрде ілгері басып келе жатқанын көргенінде жүрегіңді қуаныш кернейді. Біз тек армандай ғана алған ең батыл жоспарлар көз алдымызда жүзеге асырылып жатыр. Менің туған республикам — Тәжікстанның тауларында Нүрек теңізі шалқыды. Рогунда жаңа алып салынып жатыр. Тау жотасы арқылы сан километрлік тоннель қазылуда. Ол көп ұзамай Даңғара даласына су береді және мұны жасап жатқандар ертегінің қаһармандары емес, кәдімгі біздің совет адамдары, халық.

Менің өмірімнің көпшілік бөлігі, деп жалғастырды М. Д. Ташмухамедов, армиямен, саяси жұмыспен байланысты болды. Сондықтан көп нәрсеге мен өз тәжірибем арқылы қараймын. Взвод жүріп келе жатқанда, біреу жаңылыс қадам жасап, аяғын дұрыс баспаса, бүкіл сап бұзылады. Мұндай солдатпен сөйлесе келгенде бұған көп реттерде оның аяғы емес, басы кінәлі болып шығады. Оның санасы ақсап жатыр, жинақылық, тәртіп жоқ. Ал мұнан да жаманы командирдің, жетекшінің осылайша «ақсауы».

Адамдардың санасы арқылы, олардың жауапкершілігін, ұйымшылдығын, тәртібін арттыру арқылы біздің алға басуымызды тездету үшін партия қолданып жатқан шаралар маған өте түсінікті.

Мен әскери адам ретінде жастарға әскери-патриоттық тәрбие беру жайын, оның Отанды қорғауға әзірлігі жайын жиі ойлаймын. Дүние жүзіндегі жағдайдың ушыққаны соншалық, кез-келген күні, кез-келген сәтте қаруды әзір ұстау керек. Әрбір жас адам Отан сақшысы болып табылатынын, сондықтан да моральдық және дене тәрбиесі жағынан толық әскери әзірлік жағдайында болуға міндетті екенін оның санасына жеткізудің маңызы зор. Бұл істе жастарға көмектесу — біздің парызымыз.

Н. Н. ГОЛОВАЦКИЙ жолдас. Маған, деді ол, осында Советтік Қазақстанның өкілі болудың ұлы құрметі тиді. Қазақстан еңбекшілері, бүкіл совет адамдары сияқты, партиямыздың лениндік бағытын, оның сыртқы және ішкі саясатын шексіз мақұлдап, өздерінің қажырлы еңбегімен қолдауда. Бұқараның жоғары еңбек және саяси белсенділігін туғызған КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумы мен 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдері жанды мазмұнмен толықтырылып, жүзеге асырылуда.

Мен 30 жылдан астам уақыт бойы колхозды басқарып келемін. Осы жылдар ішінде көргенім де, бастан кешкенім де аз емес. Бүгінгі басты шаруа — биылғы жылдың егінін дер кезінде және ысырапсыз жинап алу, жалпы бесжылдық тапсырмасының мерзімінен бұрын орындалуын қамтамасыз ету. Біздің коллективтің күш-жігері де осы міндеттерге бағындырылған. Жыл сайын біз мемлекетке 4 миллион пұттан астам астық беріп келеміз. Бесжылдықтың астық жөніндегі жоспары үш жылда орындалатындығын баяндау біз үшін қуанышты. Үстіміздегі жылы біз мемлекетке 7 мың тонна ет, яғни екі жылдық жоспар көлемінде өнім өткізуді ұйғардық. Міне бұл біздің Азық-түлік программасын орындауға қосқан нақты үлесіміз болмақ.

Қол жеткен табыстар бұдан да әлдеқайда мол бола алатындығын біз түсінеміз. Осы кездесуге әзірлене отырып, мен бүгін таңда бізге әлі де не жетпейтіндігі туралы көп-көп ойландым. Ең алдымен бізді селода кадрларды тұрақтандыру және жастарды қоғамдық өндіріске тарту проблемасы толғантады. Жігіттер мен қыздардың бойында жерге, диқанның, малшының еңбегіне деген сүйіспеншілікті жас шағынан ұялату қажет екенін көп жылдық тәжірибе көрсетіп отыр. Сондықтан жастарды оқытудың және оларға кәсіптік-техникалық даярлық берудің мемлекеттік жүйесі осыған бағытталуға тиіс. Мен осы мәселе жөнінде өзімнен бұрын сөйлеген жолдастардың ұсыныстарын түгелімен толық қолдаймын.

Өндіріске алғаш келген жас адамға қазір ұйымдастырушы дағдысы, адамдармен жұмыс істей білу көпе-көрнеу жетпей жатады. Ауыл шаруашылық институттары мен техникумдарын бітірген жас мамандардың еліміздің озық совхоздары мен колхоздарында міндетті түрде стажировкадан өтуін белгілеген дұрыс болар еді. Бұл оларға селода ықыласпен еңбек ету талабын ұялатуға көмектесер еді. Мұндай жағдайда жас агрономның асфальтта сыра сатып тұратыны, ал зоотехниктің магазинде ет сатып тұратыны сияқты келеңсіз құбылыстар мүмкін болмас еді. Бұл істе заң түріндегі шаралар да жетіспейтін сияқты. Маманға біліктілікті көп талап етпейтін жұмысты атқару неліктен пайдалы? деген сұрақ еріксіз ойыңа оралады.

Біз бүгін таңда ғылыми мекемелерден көбірек іс күтеміз. Мәселен, біздің колхозда жүгеріні өсіру, оның дәнін екшеу, ұқсату жөніндегі жұмыстардың көптеген түрлері қолмен атқарылады, ал бұл өнімсіз жұмыс. Бізде мамандандырылған техника аз. Ауыл шаруашылығы алдында тұрған міндеттер аса көлемді, олардың орындалуы үшін біз, практика мен ғылымның адамдары, бірлесіп жауап беруіміз керек.

Біз, деді сөзінің соңында Н. Н. Головацкий, партияның сөзі әрқашан жүзеге асуы, жанды іс болуы үшін, кемелденген социализмнің жаңа жетістіктеріне айналуы үшін күш-қуатымызды аямай жұмсаймыз, деп сендіруге рұқсат етіңіздер.

Я. Д. ЧАНЫШЕВ жолдас. Мен 1917 жылғы 15 марттан партия қатарындамын және 45 жыл бойы — қаһарман Қызыл Армия қатарындамын, деді ол.

Мен Ленинмен екі рет: митингіде және партияның X съезінде кездесу бақытына бөлендім. Ұлы Лениннің басшылығымен партиямыз бен халқымыз аса ауыр жағдайда ішкі контрреволюция мен интервенцияны талқандаған жеңіске жетіп, социализмнің негіздерін жасауға кірісті. Бұған қалай жеттік? Тек екі нәрсені ғана айтамын. Біріншіден, Владимир Ильич партиядағы берік тәртіпке, партияға мүше большевиктердің авангардтық рөліне үнемі қамқорлық жасап отырды. Екіншіден, Ленин басшы коммунистерге қатаң талап қойды.

Біз: Ленин мейірімді болды дейміз. Шынында да солай еді. Бірақ партия мүддесі, халық мүддесі жайында әңгіме болған кезде, ол бұл мүдделерге қайшы қылық көрсетушілерге ешкімнің де ымырашылдық жасауына жол беріп көрген емес.

Біз партияның Орталық Комитетінің басшылығы істі Ленинше, большевиктерше жүргізіп келе жатқанына өте ризамыз. Сондықтан біз сіздерден мынаны өтінеміз — ортақ игілікті, жұмысты ойламай, тек жеке басының қамын ойлаушыларға ымырашылдық етпеңіздер.

Ю. В. АНДРОПОВ: Бұл жөнінде сіздерге уәде береміз. **(Ұзақ қол шапалақтау).**

Мен, жолдастар, деп жалғастырды Я. Д. Чанышев, әскер бөлімдерінде жиі боламын. Біздің армиямыздағы жастар тамаша: сауатты, ержүрек. Бірақ жауынгерлік еңбек өте қиын. Өйткені екі жылдың ішінде осы заманғы техниканы меңгеру, Отанды қорғауға, былайша айтқанда, моральдық жағынан да, дене тәрбиесі жағынан да әзір болу керек. Ал біз, ардагерлер, жастарды Совет Армиясында қызмет етуге әзірлеуге көмектесу, совет солдаты мен офицерінің беделін жоғары көтеру үшін күшімізді аямай жұмсауға тиіспіз.

Т. В. ФЕДОРОВА жолдас. Москваның 10 мың комсомолеці бұрынсонды болмаған бірегей құрылыс — Москва метросына келгеніне биыл жарты ғасыр толды, деді ол. Біздің төрт орденді коллективімізде көптеген тамаша адамдардың өсіп шыққанына, біздің елде қазір көптеген метро құрылыстары мен метрополитендердің жұмыс істеп отырғанына бүгінде біз бақыттымыз.

Бүгінде Москваға, Ленинградқа Метростройға армиядан, басқа да облыстар мен қалалардан комсомолецтер келіп жатады. Олар тамаша жігіттер. 30-шы жылдардағы ерікті комсомолецтердің мұрагерлері. Ал міне соларға деген көзқарас та неғұрлым сергек болуға тиіс, олар бұған лайықты. Әңгіме ең алдымен оларға дер кезінде тұрғын үй беру туралы болып отыр. Әсіресе семья құруды ұйғарғандар үшін солай. Мұның өзі жастардың тұрмыстағы көптеген қиыншылықтарға ұшырамауына көмектесер еді, ал сайып келгенде олардың жақсырақ, өнімдірек еңбек етуіне жәрдемдесер еді.

Екінші мәселе. Адамдарға басшылық ету үшін моральдық право болу керек, деп осында жолдастар дұрыс айтты. Бірақ ұят қылықтарға жол беретін басшылар да кездеседі. Егер адам қызмет бабын пайдаланып, өзіне саяжай салса, өз кәсіпорны есебінен байып жүрсе немесе тіпті азғындап кетсе қандай моральдық право туралы айтуға болады. Біз ондай адамдарға ымырасыз қатал болуға тиіспіз.

Мен сөзімнің соңында жұмысшы табы ардагерлерінің атынан былай дегім келеді: біз әрқашанда партиямен біргеміз, Орталық Комитет қабылдаған шешімдерді орындауда партияның адал жауынгерлері ретінде әрқашанда оған барлық күшімізбен көмектесеміз — өйткені олар біздің еліміз үшін, біздің халқымыз үшін соншалық өмірлік маңызды.

ПАРТИЯ АРДАГЕРЛЕРІМЕН КПСС ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНДЕ БОЛҒАН КЕЗДЕСУДІҢ ҚОРЫТЫНДЫЛАРЫ ТУРАЛЫ

КПСС Орталық Комитеті Ю. В. Андропов жолдастың, КПСС Орталық Комитеті секретарьларының 1983 жылғы 15 августа партия ардагерлерімен болған кездесуінің қорытындылары туралы қаулы қабылдады. Қаулыда былай делінген:

КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросы былай деп санайды: бұл кездесу маңызды қоғамдық-саяси оқиға, коммунистік мұраттардың салтанаты жолындағы күресте партия қатарының, совет адамдарының барлық ұрпақтарының құрыштай бірлігінің, КПСС-ке, Лениннің ұлы ісіне адалдығының айқын айғағы болып табылады. Кездесу ардагерлердің даңқты гвардиясына партияның терең құрметпен қарайтынын, революциялық, жауынгерлік және еңбек тәжірибесін, партия тұрмысының лениндік дәстүрлерін сақтап, еселей түсу жөніндегі, бұқарамен байланысты нығайту жөніндегі оның тұрақты қамқорлығын көрсетіп берді.

Кездесу барысында басшылық стилін және еліміз өмірінің барлық жақтарын жетілдіру, кадрларға қойылатын талапты арттыру, тәртіп пен ұйымшылдықты нығайту, өндірісті интенсивтендіру жөнінде КПСС Орталық Комитеті белгілеп, жүзеге асырып жатқан шаралар барлық совет адамдарының мүдделеріне сай келетіні, экономиканы дамытуға және халықтың әл-ауқатын арттыруға игі ықпал етіп отырғаны атап көрсетілді.

КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросы партия ардагерлерінің КПСС-тің ішкі және сыртқы саясатын бірауыздан қолдайтынын, партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь және 1983 жылғы июнь Пленумдарының шешімдерін жүзеге асыру жолындағы совет халқының күресіне олардың қосып отырған үлесін, еңбекшілерге, әсіресе жастарға коммунистік тәрбие беру жөніндегі жемісті қызметін жоғары бағалады.

Одақтас республикалар компартияларының Орталық Комитеттеріне, өлкелік, облыстық партия комитеттеріне кездесу материалдарын партия, кәсіподақ, комсомол ұйымдарында, еңбек коллективтерінде және тұрғылықты жерлердегі халық арасында кеңінен насихаттап, түсіндіруді қамтамасыз ету тапсырылды. Жергілікті партия комитеттеріне партия және еңбек ардагерлерімен, әртүрлі ұрпақ өкілдерімен жүйелі түрде кездесулер өткізіп отыру ұсынылды.

КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросы партия, совет, кәсіподақ, комсомол және шаруашылық органдарына ардагерлер қоятын мәселелерді мұқият зерттеп, сол мәселелер жөнінде тиісті шаралар қолдануды, өндірістік және қоғамдық қызметтің барлық салаларында ардагерлердің ролін арттыруға ұдайы қамқорлық жасауды, ұйымдастыру-партиялық және идеологиялық жұмыста, совет адамдарын лениндік мұраттарға адалдық, социалистік Отанға, Коммунистік партияның ісіне берілгендік рухында тәрбиелеуде олардың өмірлік және саяси мол тәжірибесін пайдаланып отыруды міндеттеді.

Орталық Комитеттің Саяси Бюросы әрбір партия және кәсіподақ ұйымында, әрбір мемлекеттік мекемеде және еңбек коллективтерінде ардагерлерге, олардың мұң-мұқтаждары мен қам-харакеттеріне сергек, мұқият және құрметпен қарау жағдайын қамтамасыз ету қажет деп санайды.

КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросы орталық және жергілікті газеттердің редакцияларына, телевизия мен радиоға, бұқаралық информацияның басқа да құралдарына ардагерлермен кездесу қорытындыларын кеңінен жазып-баяндау, Ю. В. Андропов жолдастың сөзінде айтылған қағидалар мен тұжырымдарды насихаттау ісін қамтамасыз етуді міндеттеді. КПСС-тің және совет халқының коммунистік мұраттардың салтанаты жолындағы күресінің қаһармандық беттері ардагерлердің революциялық, жауынгерлік және еңбек қызметінің үлгілері негізінде жарқынырақ ашып көрсетілуі қажет.

* * *

16 августа партияның ардагерлері — КПСС Орталық Комитетіндегі кездесуге қатысушылар В. И. Лениннің Мавзолейіне барып, гүлшоқтарын қойды.

Сондай-ақ олар «В. И. Лениннің Кремльдегі кабинеті мен пәтері» музейінде, В. И. Лениннің Орталық музейінде болды.

КПСС ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ ҚАУЛЫСЫ

БАСТАУЫШ, АУДАНДЫҚ, ҚАЛАЛЫҚ, ОКРУГТІК, ОБЛЫСТЫҚ ЖӘНЕ ӨЛКЕЛІК ПАРТИЯ ҰЙЫМДАРЫНДА ЕСЕП БЕРУ МЕН САЙЛАУ ӨТКІЗУ ТУРАЛЫ

КПСС Уставына сәйкес 1983 жылдың аяғында — 1984 жылдың басында бастауыш партия ұйымдарында, аудандық, қалалық, округтік, облыстық және өлкелік партия ұйымдарында есеп беру-сайлау жиналыстары мен конференциялары өтеді. Осы маңызды саяси науқанды ойдағыдай өткізу партия қатарын одан әрі нығайтуды, ішкі партиялық демократияны дамытуды, партия ұйымдарының ұйымдастырушылық және идеологиялық жұмысын, әлеуметтік-экономикалық процестерге партиялық басшылық формалары мен әдістерін жетілдіруді, КПСС-тің совет қоғамының өміріндегі басшылық ролін арттыруды қамтамасыз етуге тиіс.

КПСС Орталық Комитеті **қаулы етеді:**

1. Одақтас республикалар компартиялары Орталық Комитеттерінің, өлкелік және облыстық партия комитеттерінің 1983 жылғы сентябрь — ноябрьде бастауыш партия ұйымдарында; 1983 жылғы ноябрь—декабрьде аудандық, қалалық, округтік ұйымдарда; 1983 жылғы декабрьде — 1984 жылғы январьда облыстық және өлкелік ұйымдарда есеп беру мен сайлау өткізу туралы ұсынысы қабылдансын. Бастауыш ұйымдардағы жиналыстар мен конференциялар басталғанға дейін партия топтары мен цехтық партия ұйымдарында есеп беру мен сайлау өткізілсін.

2. Партияның XXVI съезінің шешімдерін, Азық-түлік және Энергетика программаларын, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май, ноябрь және 1983 жылғы июнь Пленумдарының шешімдерін жүзеге асыру жөніндегі партия ұйымдары, олардың басшы органдары қызметінің мәселелері жиналыстар мен конференциялардың басты назарында болсын.

Есеп беру-сайлау науқаны процесінде өнеркәсіпте, күрделі құрылыста, ауыл шаруашылығында, басқа да салаларда, әрбір еңбек коллективінде, ауданда, қалада, облыста, өлкеде, автономиялы республикада атқарылған жұмыс қорытындыларына өзара сын тұрғысынан терең талдау жасалсын, болашаққа арналған міндеттер жіті айқындалсын, сөйтіп, байқалып отырған негізгі экономикалық көрсеткіштердің жақсару тенденциясына тұрақты сипат берілсін. Бесжылдық жоспар тапсырмалары орындалмай отырған учаскелерге айрықша назар аударылсын, құралып қалған борыштың өтелуін қамтамасыз ететін нақты шаралар белгіленсін.

Ең бастысы, өндірісте тиісті тәртіп орнату туралы, еңбек өнімділігін түбегейлі арттыру, жалақымен салыстырғанда оның озығырақ өсуі, өнімнің өзіндік құнын кемітіп, оның сапасын жақсарту, шарттар мен заказдар бойынша өнім беру жоспарын орындау туралы партия нұсқауларының қалай жүзеге асырылып жатқанына іс жүзінде көз жеткізу қажет. Ғылым, техника жетістіктерін енгізуге, материал және еңбек ресурстарын үнемдеуге, социалистік жарыстың пәрменділігін арттыруға көбірек қамқорлық жасалсын. Халық тұтынатын товарлар өндіру жоспарларын орындауға, олардың сапасын және тұрмыстық қызмет көрсетуді жақсартуға назар аударылсын. Кемшіліктердің себебі ашып көрсетілсін, олардың кімнің кінәсінен жіберілетіні анықталсын, нақты адамдардан істің жағдайын түзету талап етілсін.

3. Жиналыстар мен конференцияларда ауыл шаруашылық өндірісін дамыту, оны интенсивтендіру, экономикалық тиімділікті арттыру қарқынын жеделдету мәселелері егжей-тегжейлі қаралсын. Егіншіліктің ғылыми негізделген жүйесін, коллективтік шаруашылық есептегі мердігерлікті енгізуге, селодағы әлеуметтік мәселелерді шешуге, астықты және басқа егіншілік пен мал шаруашылығы өнімін өндіру мен сатып алу жоспарларын толық және асыра орындауға баса назар аударылсын. Аграрлық-өнеркәсіптік комплекс еңбеккерлерінің күш-жігерін келесі жылы сенімді жұмыс істеу үшін жағдайлар жасауға жұмылдыру маңызды.

Есеп беру мен сайлау барысында кәсіпорындардың, ұйымдар мен мекемелердің ауыл шаруашылығын, сондай-ақ меншікті қосалқы шаруашылықтарды дамыту туралы партия мен үкімет қаулыларын орындау жөніндегі жергілікті органдардың жұмысына талапшылдықпен қарау керек.

Басқарудың жаңа органдары — аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктерге партиялық басшылық практикасы қорытылсын, колхоздар мен совхоздардың басшы кадрларымен және мамандарымен жұмыс жайы қаралсын, сөйтіп, олардың тиісті тұрақтылығы мен тапсырылған жұмыс учаскесі үшін жоғары жауапкершілігіне қол жеткізілсін.

4. КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының талаптарын басшылыққа ала отырып, идеологиялық, тәрбиелік, насихаттық жұмысты кемелденген социализмді жетілдіру процесінде партия шешіп жатқан міндеттер дәрежесіне көтеру үшін оның жолға қойылуын жан-жақты талқылау керек. Бұл жұмыс бүкіл партияның, әрбір коммунистің ісі ретінде, ұйымдық-партиялық және әлеуметтік-экономикалық қызметпен табиғи байланыста қаралсын. Басшылардың еңбекшілер алдында сөз сөйлеуінің міндетті сипатына, сөз бен іс бірлігін қамтамасыз етуге назар аударылсын, сөйтіп, өткір мәселелерден қашпау жөніндегі партия талабы оларды түсіндіру ғана емес, сонымен бірге ашылған кемшіліктерді жою, ұсыныстарды жүзеге асыру жөнінде практикалық шаралар қолдану деген сөз екені ескерілсін.

Есеп беру-сайлау науқаны саяси ағартуды жақсартуға, бұқаралық информация және насихат құралдары тиімділігін арттыруға ықпал етуге, барлық идеологиялық учаскелерді жақсы даярланған, идеялық жағынан кемелді кадрлармен нығайтуға жәрдемдесуге тиіс.

Жиналыстар мен конференциялар совет адамдарына, әсіресе жастарға патриоттық және интернационалдық тәрбие берудің жолға қойылуына елеулі ықпал жасауға, саяси қырағылықты арттыруға, партияның лениндік сыртқы саяси бағытын насихаттауды күшейтуге қызмет етуге тиіс. Буржуазиялық идеология ықпалына, біздің ортамызға жат көзқарастар мен әдеттерді тықпалауға тырысу әрекеттеріне, ұрлық, парақорлық, масқүнемдік фактілеріне және басқа теріс көріністерге қарсы күрес жандандырылсын.

5. Ұйымдық-партиялық жұмыс мәселелері жиналыстар мен конференцияларда терең қаралатын мәселе болуға тиіс.

Жергілікті партия комитеттерінің саяси басшылық дәрежесін арттыруға, олардың жұмыс стилі мен әдістерін жетілдіруге, шектен тыс кеңестер мен мәжілістерді, қағазбастылықты қысқартуға, ұйымдастырушылық қызметті тікелей төменгі партия буындары мен еңбек коллективтерінде шоғырландыруға барынша байыпты назар аударылсын. Кадрларды іріктеу, орналастыру және тәрбиелеу практикасы, қабылданатын шешімдердің орындалуын бақылау мен тексеруді ұйымдастыру принципті, мүдделі талдауға мұқтаж. Партия саясатын жүргізу үшін совет, кәсіподақ, комсомол ұйымдарында жұмыс істейтін коммунистерге қойылатын талап жоғары болуға тиіс.

Жиналыстар мен конференциялар партиялық, мемлекеттік тәртіпті және еңбек тәртібін, право тәртібін нығайтуға, жалпымемлекеттік мүдделердің сақталуы үшін қызметкерлердің жауапкершілігін арттыруға, басшы органдар мен партия ұйымдарын адамдардың мұқтаждары мен қажеттеріне одан әрі жақындата түсуге жәрдемдесуге тиіс.

6. Есеп беру мен сайлау барысында бастауыш партия ұйымдарының еңбек коллективтерінің жетекші күші және саяси ұйтқысы ретіндегі ролін арттыруға, олардың жұмысының барлық жақтарын тереңінен қарауға айрықша мән берілуге тиіс. Партия ұйымдарының әкімшілік қызметіне бақылау жасау правосын пайдалану мәселелеріне, өндірістік істерге, адамдарды тәрбиелеу мен олардың тұрмысына партиялық ықпалды күшейтуге, еңбек коллективтері туралы Заңды жүзеге асыруға мұқият назар аударылсын. Министрліктер мен ведомстволардың коммунистері кеңсешілдікке, бюрократизмге ымырасыз көзқарас танытуға, жергілікті жерлерге жіберілетін қағаздар тасқынына тосқауыл қоюға тиіс.

Партия қатарын қалыптастыру, жас коммунистердің идеялық-саяси шыңдалу дәрежесін арттыру, партия күштерін орналастыруды, әсіресе өндірістің шешуші буындарында, мал шаруашылығы фермаларында, бригадаларда, артта қалған учаскелерде орналастыруды жақсарту жөніндегі жұмысты нақты талдау керек.

Коммунистердің авангардтық ролін арттыру жөніндегі міндеттерді айқындаған кезде, партия мүшелері мен мүшелікке кандидаттардың, әсіресе басшылардың адамгершілік өнегесінің күшін толығырақ ескеру, олардың әрқайсысынан кіршіксіз жеке мінез-құлықты талап ету қажет. Партия моралінің нормалары мен КПСС Уставының талаптарынан ауытқитын адамдарға қатаң талап қойылсын.

7. Одақтас республикалар компартияларының Орталық Комитеттері, өлкелік және облыстық партия комитеттері есеп беру мен сайлаудың партия тұрмысының лениндік нормаларын қатаң сақтау, шынайы демократизм мен принциптілік жағдайында өткізілуін қамтамасыз ететін болсын. Сайламалы партия органдары жиналыстар мен конференцияларда бүкіл жұмысты жақсарту жөнінде сындарлы ұсыныстар айтылған терең, өзара сын сипатындағы баяндамалар жасауға тиіс. Ал жиналыстар мен конференциялардың өздері практиканы және туындаған проблемаларды коллективтік ой таразысына салудың, коммунистердің принципті өзара талапшылдығының, кемшіліктер мен олқылықтар үшін талғампаз талап қоюдың өнегесін көрсетуге тиіс.

Орталық Комитет барлық партия ұйымдарын партияның зор резервін іске қосуға — ішкі партиялық демократияны одан әрі дамытуға, коммунистердің творчестволық белсенділігін, инициативасы мен жауапкершілігін арттыруға бағдарлап отыр. Жиналыстардың әзірленген сценарий бойынша, мүдделі, бүкпесіз талқылаусыз өткізілетін, қатысушылардың сөздері күні бұрын редакцияланатын, ал инициатива мен сынға ерік берілмейтін фактілеріне төзуге болмайды.

Есеп беру-сайлау науқанына, соның ішінде барлық бастауыш ұйымдарға, жоғарғы партия органдарының өкілдері белсенді түрде қатысатын болсын. Жиналыстар мен конференциялардың жұмысына министрліктердің, ведомстволардың, шаруашылық органдарының басшыларын қатыстыру қажет деп саналсын.

8. Сайламалы партия активін қалыптастыруға, саяси кемелді, білікті және инициативалы, ұйымдастырушылық қабілеті, биік адамгершілік қасиеті бар, жаңаны сезе білетін, партия бұқарасымен, еңбекшілермен тығыз байланысты коммунистерді басшы қызметтерге ұсынуға айрықша жауапкершілік тұрғысынан қарау қажет. Парткомдарға, партбюроларға және жергілікті партия комитеттеріне озат жұмысшылардың, колхозшылардың, халық шаруашылығы мамандарының, қоғамдық ұйымдар басшыларының, әйелдердің сайлануы қажет. Әйелдер партия комитеттері мен ұйымдарына басшылық жасауға неғұрлым кеңінен ұсынылсын. Сайламалы партия органдарында, соның ішінде олардың басшылары арасында, партия ұйымдарының құрамында бар ұлт өкілдерінің тиісті мөлшерде болуына дәйекті күш салынсын. Партия органдарының құрамында кадрлардың сенімді резерві болсын, қызметкерлерді кооптациялау практикасын болдырмау керек.

Істің мүддесі коммунистердің пікірін, олардың ұсыныстары мен ескертпелерін қабылданатын шешімдерде ескеруді, тиісті партия және шаруашылық органдарына, министрліктер мен ведомстволарға жеткізіп отыруды қажет етеді. Қабылданған шешімдерді, ескертпелер мен ұсыныстарды іске асыру жөнінде жер-жерде шаралар белгіленіп, жүзеге асырылсын, олардың орындалуы туралы партия активі, барлық коммунистер ұдайы хабардар етіп отырылсын. Жаңадан сайланған активпен, бастауыш партия ұйымдарының секретарьларымен практикалық жұмысты ұйымдастырған жөн.

9. Совет Армиясы мен Әскери-Теңіз Флотының Бас саяси басқармасы осы қаулыны басшылыққа ала отырып, әскери бөлімдер мен мекемелердің партия ұйымдарында есеп беру-сайлау жиналыстарын, құрамаларда, әскери-оқу орындарында, бірлестіктерде, округтерде, әскерлер топтарында және флоттарда партия конференцияларын әзірлеп, өткізуді ұйымдастыратын болсын.

10. Жиналыстар мен конференциялардың кең жариялылығы қамтамасыз етілсін, олардың жұмысы орталық және жергілікті баспасөзде, телевизия мен радио арқылы жүйелі түрде егжей-тегжейлі көрсетілетін болсын.

РЕВОЛЮЦИЯЛЫҚ ІС-ҚИМЫЛ ПАРТИЯСЫ

КПСС Орталық Комитетінің секретары М. В. ЗИМЯНИН жолдастың РСДРП II съезінің 80 жылдығына арналған Москвадағы 1983 жылғы 29 июльдегі салтанатты мәжілісте жасаған баяндамасы

Жолдастар!

Осыдан 80 жыл бұрын Россия социал-демократиялық жұмысшы партиясының II съезі болды. Сол кезде, XX ғасырдың жаңа басталған шағында, бұл оқиғаның ұлы мәнін лайықты түрде бағалай алғандар кемде-кем еді. Бірақ арада он бес жылға жетпейтін уақыт өткенде-ақ, съезде шыңдалған лениншіл-большевиктер партиясы Россияның жұмысшы табын, еңбекшілерін бүкіл дүниежүзілік тарихтың жаңа дәуірін ашқан тұңғыш жеңімпаз социалистік революцияға алып келді.

Большевиктер партиясы зорлық-зомбылық пен езгінің ескі қоғамын түп негізіне дейін шайқалтып, жаңа, социалистік цивилизацияның іргетасын қалаған ауқымы жағынан да, тереңдігі жағынан да бұрын-соңды болып көрмеген әлеуметтік революцияны қалайша әзірлеп, бастай алды? Бұл сұрақтың жауабы қазіргі жағдайда да тек теориялық қана емес, сондай-ақ практикалық жағынан да ынта-ықылас туғызады. Оның адамзаттың әлеуметтік прогресі жолындағы күрес проблемаларына тікелей қатысы бар.

«Жеке меншік **идеяларын** жою үшін,—деп атап көрсетті Қ. Маркс,—коммунизм **идеялары** әбден жеткілікті. Ал жеке меншікті нақты болмыста жою үшін **шын мәніндегі** коммунистік іс-қимыл талап етіледі». II съезде құрылған Ленин партиясы шын мәніндегі коммунистік іс-қимыл партиясына айналды. Ол бүгінгі таңда да сондай партия күйінде қалып отыр.

КПСС-тің қызметі оның идеялық және ұйымдық негіздерімен, шынайы революциялық саясаттан ажыратылмайтын большевиктік, лениндік этика принциптерімен революциялық сабақтастықтың үздіксіз арқауы арқылы байланысып келеді. Осының бәрі совет коммунистері үшін әрдайым орасан зор қайрат-жігер мен творчествоның қайнар көзі болды, еліміздің өміріндегі ең қиын сәттерде оларды жаппай қаһармандыққа жігерлендіріп отырды. Қазір де принципті жаңа міндеттер мен проблемаларға кезіккен сайын, біз партиямыздың негізін қалаған, Россия пролетариатына социализм жолындағы күресте бірден-бір дұрыс жолды нұсқаған адамдардың тәжірибесі мен ерлігін еске аламыз.

КПСС-тің өмірі ерлік істерге бай, серпінді де нысаналы. Оның ғылым жүзінде тексерілген лениндік бағыты дәйекті де айқын. Партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумдарының шешімдерінде баянды етілген бұл бағыт Орталық Комитеттің 1983 жылғы июнь Пленумында одан әрі дамытылды, Пленум шешімдерін коммунистер, барлық совет адамдары бірауыздан қолдап қарсы алды, ол шешімдер елімізде жоғары саяси және еңбек өрлеуін туғызды. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Юрий Владимирович Андроповтың СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі болып сайлануын партия мен халық қызу мақұлдады. **(Ұзақ қол шапалақтау).**

Бұл маңызды саяси оқиғалар партия мен халықтың мызғымас бірлігін, олардың КПСС-тің лениндік Орталық Комитеті төңірегіне, Ю. В. Андропов жолдас бастаған оның Саяси Бюросы төңірегіне топтасқандығын тағы да айқын дәлелдеді. Олар біздің партияның жасампаздық қуатын, Ленин ісіне, Ленин туына қалтқысыз адалдығын тағы да көрсетті! **(Қол шапалақтау).**

1. ЖАҢА ТҰРПАТТЫ ПАРТИЯ, ҰЛЫ ОКТЯБРЬ ПАРТИЯСЫ

Жолдастар! Россия социал-демократтарының II съезі күрделі тарихи жағдайда жиналды. Капитализм өзінің ең соңғы, империалистік сатысына қадам басқан болатын. Оның ішкі қайшылықтары бұрын-соңды болып көрмеген дәрежеде шиеленісіп, дүниежүзілік соғыс қатерін төндіретін империалистік өзара бәсеке күрт күшейе түсті. Сонымен бірге пролетариаттың бұқаралық қозғалыстары күш жинап, барған сайын көптеген елдерді қамти бастады. Отар елдер мен тәуелді елдерде дүмпу таяныш келе жатты. Адамзат тарихтың жаңа кезеңінің — революциялық жолмен капитализмнен социализмге өту кезеңінің табалдырығында тұрды.

II Интернационалдың социал-демократиялық партиялары бұл процестердің мәнін түсінуге, жұмысшы табын капиталға қарсы шешуші шайқасқа көтеруге дәрменсіз болып шықты. Олар оппортунизм мен реформизмнің батпағына белшесінен батқан еді. Лениннің сөзімен айтқанда, нағыз революцияшыл пролетариаттың идеялары мен саясатын дұрыс білдіруге қабілетті партия қажет болды. Россия социал-демократиялық жұмысшы партиясы нақ сондай партияға айналды. Мұны РСДРП-ның II съезі айқын көрсетті.

Жаңа тұрпатты тұңғыш пролетарлық партияның Россияда пайда болуы кездейсоқ емес еді. Мұнда монополистік капитализмнің өткір қайшылықтары патриархтық пен феодализмнің сарқыншақтарымен, патша өкіметінің саяси езгісімен, ұлттық шет аймақтардың отаршылдық тәртіпке бағындырылуымен астасып жатты. Империализмнің ең осал буыны болған нақ Россияда, Маркстің болжап білгеніндей, аса ұлы әлеуметтік революция пісіп-жетіліп келе жатқан еді. Мұнда революциялық күрес аренасына жұмысшы табының қуатты отряды шықты, ол өзінің жоғары дәрежеде шоғырланғандығымен, батылдығымен, өскелең ұйымшылдығымен ерекше көзге түсті.

Россия пролетариаты өзінің күресінде Радищев пен декабристер, Герцен мен Чернышевский, народоволецтер мен Плехановтың «Еңбекті азат ету» тобы негізін қалаған бай революциялық дәстүрлерге сүйенді. Россияның азаттық қозғалысында, әрине, қателіктер мен адасулар болды, бірақ халыққа жан-тәнімен бақыт тілеп, аса ұлы құрбандықтарға қаймықпай барған жүрегі ізгі, рухы күшті адамдардың есепсіз көп ерліктері де болды. Жаңа дүниенің бесігі болу правосына Россия шын мәнінде аса көп азап шегіп жетті. Бірақ пролетариаттың революциялық тегеуріні қанаушыларды күйретіп жіберетіндей күшке айналуы үшін оған озық ғылыми теория бағыт беріп отыруға тиіс еді.

Ғылыми социализмді Россияның жұмысшы қозғалысымен ұштастырудағы шешуші қадам пролетариаттың ұлы көсемі, Маркс пен Энгельстің ісін дәйекті түрде жалғастырушы, данышпан теоретик және саясатшы, ержүрек революционер Владимир Ильич Лениннің есімімен ажыратылмастай байланысты. Оның теориялық, насихатшылық және ұйымдастырушылық қызметі өткен ғасырдың 90-шы жылдарының басынан бастап өрістеді. Ол жаңа түрпатты партияның алғашқы үлгісі — «Жұмысшы табын азат ету жолындағы күрес одағын» құрды. Революциялық күрестің, барлық партиялық күштерді қажымай-талмай жинастырып, топтастырудың эстафетасын лениндік «Искра» лайықты түрде жалғастырды. Марксизм теориясына берік сүйене отырып, Ленин пролетариаттың саяси ұйымының жаңа, ең жоғары формасының барлық түбегейлі принциптерін ұсынды және қорғап қалды, Коммунистік партия туралы сындарлы ілім жасады.

Жаңа түрпатты партияның негізгі ерекшелігі — оның революцияға, қоғамды социалистік жолмен қайта құруға бағытталғандығы. Партия бұл күресте жұмысшы табының, барлық еңбекшілердің авангарды болатын себебі, ол революциялық теорияны — марксизмді басшылыққа алады, принципті революциялық стратегияны жүзеге асырады және икемді тактиканы пайдаланады. Ол әрдайым бұқараға сүйенеді, коммунистердің бірыңғай және біртұтас іс-қимылдарын қамтамасыз ететіндей етіп өзінің ішкі өмірінің нормаларын белгілейді, партия мүшесінің де нақ сондай түрпатын қалыптастырады. Жаңа түрпатты партияның осындай барлық басты ерекшеліктері большевиктер партиясынан бейнесін тапты.

РСДРП II съезінің тарихи еңбегі — дәйекті маркстік программаны — партиямыздың тұңғыш программасын қабылдағандығы. Барлық Батыс Европа жұмысшы партияларынан өзгеше, онда әлеуметтік революция жасау үшін пролетариат диктатурасының қажеттігі ашықтан-ашық жарияланды. Программаның аграрлық бөлігінде пролетариаттың еңбекші шаруалармен одағы жөніндегі лениндік идея, ал ұлттардың өзін-өзі билеу правосы жөніндегі талаптан — оның Россияның езілген халықтарымен одақ құру бағыты айқын көрініс тапты. РСДРП — пролетариаттың бүкіл дүниежүзілік армиясының бір отряды деп мәлімдеп, съезд партияны пролетарлық интернационализм позицияларында берік орнықтырды.

Тек бір орталыққа бағындырылған жауынгер партия ғана жұмысшы табының нағыз саяси және идеялық көсемі бола алатындығын революциялық күрес логикасының өзі аңғартып еді. Бұл міндетті шешу партия қатарының сапасына тікелей байланысты болатын. Ленин мен лениншілдердің РСДРП II съезінде партия мүшелігі туралы мәселе жөнінде принципті позиция ұстағаны осыдан еді. Лениннің пікірі бойынша партия мүшесі, Мартов пен оның жақтастары ұсынғандай, қайдағы бір «өз ықтияры өзінде дейтін» адам емес, саналы, тәртіпті саяси жауынгер болуға тиіс. Лениндік көзқарас көп ұзамай біздің Уставымызда біржолата орнықты.

«Партия ұйымы, партиялық ұстамдылық пен абырой, партия туы жөніндегі ұғымдарды» Ленин нұсқағандай, ұдайы жоғары көтере беру жолындағы партияның бұдан кейінгі бүкіл тарихына желі болған тынымсыз күрес партияның II съезінен басталады. Лениннің, оның жақтастарының қызметі, мәселе ең түбегейлі принциптер туралы болып отырғанда, сарыуайымшылдарға, ревизионистерге, буржуазияшыл ұлтшылдарға тойтарыс бере отырып, марксизмнің революциялық идеяларын табанды түрде, батыл, ақырына дейін қалай қорғаудың көрнекті мысалы болды. Неше түрлі оппортунистермен ымырасыз күресте большевизм есейіп, шыңдала түсті және нығайды, революциялық, азаттық қозғалысындағы барлық адал ниетті, барлық ойлы адамдарды өз жағына тартты.

II съезде меньшевиктер мен өзге де оппортунистердің шабуылы іс жүзінде партияның идеялық және ұйымдық негіздерінің өзіне және ең алдымен кейіннен демократиялық централизмнің айқын принциптеріне, партиялық өміріміздің мызғымас нормаларына айналған негіздеріне қарсы жүргізілді. Большевиктер «бланкистік» ұйым құрғысы келеді-міс деп, олардың атына айтылған айыптардың, барлық істе партиялылықты сақтаудан бас тартудың ар жағында іс жүзінде бір ғана нәрсе болатын: ол революция авангардының ауыр міндеттерін өз мойнына алудан қорқып, партияның екпінді, ұйымдасқан қуатын әлсірету ниеті еді.

Оппортунистер мен ревизионистердің маркстік-лениндік партиялардың негізгі ұйымдық принципі — демократиялық централизмге шабуылды күні бүгін де тоқтатпай келе жатқанын біз көріп отырмыз. Олар мұны кең көлемді ішкі партиялық демократияны дамытудағы, партия мен халық бұқарасы арасында дұрыс өзара қатынас орнатудағы басты кедергі етіп көрсеткісі келеді. Бұл тұрғыда олар көзқарастарын өмірдің өзі тас-талқан еткен үстіміздегі ғасырдың бас кезіндегі Россия оппортунистерінен ешбір айнымайды.

РСДРП II съезінің партияның программалық және ұйымдық негіздерін жасау тұрғысынан ғана емес, сондай-ақ оның практикалық революциялық стратегиясы мен тактикасын жасауда да өшпес маңызы бар. Ленин, большевиктер съезде революциялық күрестің жеңісін қамтамасыз ететін басты нәрсені — пролетариат гегемониясын орнатуды дәйекті түрде қорғады. Партияны жұмысшы табының авангарды деп қарай отырып, олар сонымен бірге партияның барлық қаналған таптардың, барлық еңбекшілердің қорғаушысы, олардың күресін ұйымдастырушы ретіндегі ролін орнықтырды. Сөйтіп, большевиктер алғашқы қадамдарынан бастап-ақ үш бірдей революцияның от-жалынында өздерінің соңынан еріп, самодержавие мен капитализмнің қамалдарына шабуыл жасаған бұқаралық армияны әзірледі.

Большевиктер партиясы ісінің тарихи дұрыстығын тек қоғамдық практика ғана жасай алатын ең күрделі және ең қатал сын — Ұлы Октябрь социалистік революциясы дәлелдеп берді. Біздің идеологиялық дұшпандарымыз Октябрьдің салтанатты жеңісін біресе «жағдайлардың кездейсоқ тоғысуы» деп, біресе революционерлердің шағын ғана тобының әбден жеріне жеткізе әзірлеген «қастандығы» деп көрсетпек болады. Ақиқаттан соншама алшақ жатқан мұндай жалдаптықтан асқан ешнәрсе болмас.

Жалпы социализм сияқты, социалистік революция да тек халықтың өзінің ғана ісі бола алады. Бұқараның творчестволық даналығына шексіз сенген, халықтың шын мәніндегі көсемі—Ленин бұл ойды қайталаудан жалыққан емес. Егер партия еңбекшілерді тек үйретіп қана қоймай, сонымен бірге одан үйренсе ғана жеңілмейтін болады. Большевиктердің күштілігі сол — оларда бұқараның үніне құлақ түріп, оны ести алатын, оның түбегейлі мүдделерін білдіріп, оны өз соңынан ерте алатын қабілет бар еді. Большевиктердің қызметін зерттегісі келетін бірде-бір адал саясатшы біздің партия пролетарлық революция жасауға бет алған кезде оған мықтап әзірленгенін елемей кете алмайды.

Партия ең алдымен саяси және практикалық жағынан әзірленген болатын. Империализм дәуіріндегі тұңғыш халықтық революция — 1905—1907 жылдардағы революция, Лениннің сөзімен айтқанда, 1917 жылғы Февраль революциясының да, Октябрь революциясының да «бас репетициясы» болды. Оның баррикадаларында бұқара баға жетпес жауынгерлік тәжірибе жинақтады. Осы революцияда бұқараның творчествосы Советтерді құрды. Осында революцияның ғылымы мен өнері игерілді, күрес қаруы шыңдалды, алдын-ала болжап білуге болмайтын іс-қимылдың формалары мен әдістері пысықталды.

Октябрьдің алдындағы дәл осы екі демократиялық революцияның барысында большевиктік сенім бірте-бірте еңбекші халықтың аса кең топтарының сеніміне айналды. Революцияны дамытудың кез-келген жолын — бейбіт жолын да, қарулы көтеріліс жолын да пайдалана білуді, тек жеңістерден ғана емес, сонымен бірге уақытша жеңілістерден де сабақ ала білуді партия нақ сол кезде іс жүзінде үйрене бастаған-ды және үйреніп алған-ды!

Октябрьдің жеңісін большевиктер теориялық жағынан да әзірледі. Социалистік революция теориясының партия, Ленин талдап шешпеген және дер кезінде, әрі терең талдап шешпеген, бірде-бір ірі мәселесі жоқ. Буржуазиялық-демократиялық революцияның социалистік революцияға ұласуы және пролетариаттың таптық одақтарының стратегиясы; революцияның жекелеген бір елде жеңіске жету мүмкіндігі; империалистік соғысты азамат соғысына айналдыру; революциялық ситуация; өнер ретіндегі көтеріліс; пролетарлық мемлекеттілік формасы ретінде Советтер — міне, осы және басқа аса маңызды барлық проблемалар революциялық марксизмнің теориясы мен саясатына сәйкестеліп, пролетариат өкімет билігін жеңіп алудан бұрын-ақ пысықталған болатын.

Лениннің пролетариат күресінің стратегиясы мен тактикасына қосқан үлесі оның философияны, саяси экономияны, ғылыми коммунизмді творчестволықпен дамытуға байланысты идеяларының бүкіл қазынасымен біте қайнасқан. Марксизм теориясын ұдайы байытып отырудың ерекше зор маңызын Ленин жұрттың бәрінен жақсы түсінді. Адамзат өміріндегі жаңа құбылыстарды, ғылым мен техниканың шұғыл дамуынан туындаған проблемаларды терең пайымдап, россиялық және бүкіл халықаралық жұмысшы қозғалысының тәжірибесін жинақтай келіп, Ленин өзіміз марксизм-ленинизм деп орынды атайтын біздің ұлы іліміміздің барлық құрамдас бөліктерін ілгері дамытты.

Революция жеңіп шыққаннан кейін партия өзі дүниеге келген күннен бастап қорғап келген мұраттарды жүзеге асыруға мейлінше кең құлашпен кірісті. Азамат соғысы жылдарында ішкі контрреволюция мен қарулы шетелдік интервенция күштерін талқандап шығып, еліміздің еңбекшілері партияның басшылығымен социализм орнатуға кірісті.

Алда, қаһарлы соғыстың келесі сынына дейін, біздің Отанымыздың небәрі жиырма-ақ жыл бейбіт еңбек етуге мүмкіндігі болды. Сондықтан да халықтың ұлылығы мен қаһармандығы алдында, оның жасампаз күш-жігеріне бағыт беріп отырған партияның кемеңгерлігі алдында бас имеске болмайды. Олар осындай қысқа мерзім ішінде ғасырларға барабар жолдан өтті. **(Ұзақ қол шапалақтау).**

2. КПСС — СОЦИАЛИСТІК ЖАСАМПАЗДЫҚ ПАРТИЯСЫ

Жолдастар! Тарихи фактілерге неғұрлым көбірек ой жүгірткен сайын жаңа қоғамның қалыптасуының негізгі кезеңдері мен жолдарын теориялық жағынан мінсіз тұжырымдалған формада көрсете білген, миллиондаған бұқараның нысаналы революциялық-жаңғыртушылық қызметін ұйымдастыра білген Лениннің, Коммунистік партияның ғаламат зор қызмет көлемін солғұрлым айқын түсінесің. Социализм құрудың лениндік жоспары — ғылыми коммунизмнің түбегейлі принциптерін біздің еліміздің нақты жағдайларына сай шынайы творчестволықпен қолданудың данышпандық үлгісі.

Бұл жағдайлардың ерекшелігін өзіне тән тұжырымдау терендігімен және реализммен Ленин өзі айтып берді. «...Біз, Россия пролетариаты,— деп көрсетті ол, — саяси құрылысымыз жағынан, жұмысшылардың саяси өкіметінің күші жағынан қандай Англиядан болсын, қандай Германиядан болсын алдамыз, сонымен бірге дені түзу мемлекеттік капитализмді ұйымдастыру жағынан, мәдениет дәрежесі жағынан, социализмді материалдық-өндірістік жолмен «енгізуге» әзірлік дәрежесі жағынан Батыс Европа мемлекеттерінің ішіндегі ең артта қалған мемлекеттің соңындамыз».

Алайда сол кездегі Россияның мешеулігін тілге тиек етіп, СССР-дегі социалистік құрылыстың интернационалдық маңызын теріске шығарушылар, оны «жоғары дәрежеде дамыған Батыс» үшін жарамсыз деп қақсаушылар түбірінен қателеседі. Өйткені біздің тәжірибеміздің өзегі — социалистік өзгерістер жолына түсетін әрбір елдің алдында сөзсіз тұратын іргелі міндеттердің ойдағыдай шешімі ғой. Сондықтан осы міндеттерді шеше отырып, партия Советтік Россияның әлеуметтік-саяси жағынан алғанда қандай да болсын капиталистік елдердің алдындағы артықшылығынан туатын қуатты жасампаздық күштерге, еңбекші халықтың жұмысшы-шаруа өкіметін мықтап қолдайтынына сүйенді.

Еліміз жеткен асқарларға көтерілу жолы адам айтқысыз күрделі болды. Патша өкіметінен мұра болып қалған экономикалық мешеулікті, соғыстың күйзелісін, сауатсыздықты жою құлатылған қанаушы таптардың жанталасқан қарсылығы, халықтық өкіметті тұншықтырмақ болған империалистердің тынымсыз әрекеттері жағдайында жүзеге асырылды. Осындай жағдайда социализм орнату кейбіреулерге үмітсіз іс болып та көрінді. Оңшыл және «солшыл» оппозиционерлер партияны лениндік бағыттан тайдыруға талай рет әрекет те жасады, оған тізе бүгушілік немесе авантюристік нобайларды таңбақшы да болды. Бірақ өзінің негізін қалаған ұлы көсемінің нұсқауларын жүзеге асыру жөніндегі оның бекемдігін ешнәрсе де әлсірете алған жоқ.

Индустрияландыру, коллективтендіру, мәдени революция, ұлттық шет аймақтарды өрге бастыру... Біз осы сөздерді әрдайым тебіреніспен айтамыз. Бұл сөздерден Советтер Елінің социалистік жастық шағының тамыр соғысы сезіледі, алғашқы бесжылдықтардың қайрат-жігерге толы жеңімпаз тегеуріні естіледі, олардан біз өзіміздің социалистік тұңғыш тұлғамызды танимыз.

Әрине, бізде бәрі де әрдайым ойға алғандай бола берген жоқ, қателіктер де болмай қалған жоқ. Бірақ партия қателіктерді Ленинше батыл және ашық мойындап, оларды тудырған себептерді ашып, жоя білді, еңбекшілерді жаңа міндеттерді шешуге бастай білді.

Лениндік партия басшылық еткен совет адамдарының қаһармандық күш-жігерімен 30-шы жылдардың өзінде-ақ социализм біздің елімізде негізінен құрылды. Қоғамның берік моральдық-саяси бірлігі қалыптасты, барлық ұлттар мен халықтар ұйымшыл, мызғымас семьяға топтасты.

Осының барлығы Совет мемлекетінің аса ауыр тарихи сындарға төтеп беріп, жеңіп шығуына мүмкіндік берді. Солардың ішіндегі ең қаталы Ұлы Отан соғысы еді. Партияның басшылығы арқасында даңқты Совет Армиясы мен халқымыз фашистік агрессормен өліспей беріспейтін айқаста Отанымыздың бостандығын, намысы мен тәуелсіздігін қорғап қана қалған жоқ, сонымен бірге адамзатты нацизмнің құлдығынан құтқаруға шешуші үлес қосты. (Қол шапалақтау). Біздің Отанымыздың ұлдары мен қыздары майдандарда және партизан отрядтарында қаһармандықпен шайқасты, тылда жанқиярлықпен еңбек етті, ұлы жеңісті бірлесіп шыңдады. Жау қиратып кеткен шаруашылықты өте қысқа мерзім ішінде қалпына келтіру де бүкілхалықтық ерлікке айналды.

Совет қоғамының соғыстан кейінгі ондаған жылдар ішінде қол жеткен әлеуметтік-экономикалық және рухани прогресі орасан зор. Оның басты қорытындысы — адамзаттың әлеуметтік прогресінің бүгін таңдағы ең жоғары сатысын бейнелейтін кемелденген социализмнің орнатылуы.

Қазір, революциялық практика Европаның, Азияның, Латын Америкасының бірқатар елдерінде социализм орнатудың алуан түрлі тәжірибесімен байып отырған кезде, Советтер Елінің дамуындағы кейбір ерекшеліктер, Лениннің болжап білгеніндей, социалистік құрылыстың тұңғыш рет нақ біздің елде байқалған негізгі заңдылықтарын жоққа шығармайтыны барынша айқын қуатталып отыр. Біздің тәжірибеміз көрсеткеніндей, бірте-бірте жалпыхалықтық мемлекетке ұласатын пролетариат диктатурасы мемлекетін орнату; маркстік-лениндік партияның қоғам дамуына басшылығы; өндіріс құрал-жабдықтарының қоғамдастырылуы; халық шаруашылығының жоспарлы түрде жүргізілуі; ең қалың бұқараның қоғамдық және мемлекеттік істерді басқаруға қатысуы; еңбекшілерге коммунистік тәрбие беру—біздің социализмге қарай қарышты қадам басуымыздың осы және басқа жолдары мен құралдары өздерінің интернационалдық мәнділігін дәлелдеп берді.

Міне сондықтан да социалистік құрылыстың лениндік ғылымы, оны Совет Одағында, басқа да туысқан елдерде жүзеге асырудың тәжірибесі барлық революцияшыл күштер үшін сенімді бағдарлар болды және болып қала береді. **(Қол шапалақтау).** Олар жаңа қоғамдық құбылыстарға шын мәнінде ғылыми талдау жасаудың орнына ойдан шығарылған жалаң утопиялар жазу, ал шын мағынасындағы социалистік өзгерістерге жеткізетін стратегия жасаудың орнына социализмнің еш жерде ешкім жүзеге асырып көрмеген «балама модельдері» дейтінді іздестіру әрекеттерінен сақтандырады.

Нақты социализм цивилизация қазынасына жалпы адамзаттық маңызы бар аса ірі жетістіктер қосты, капитализмнің шамасы келмейтін проблемаларды еңбек адамдарының мүддесіне орайластырып ойдағыдай шешті. Дағдарыстар мен жұмыссыздықты білмейтін серпінді экономика; халықтың әл-ауқатының үздіксіз артуы; адамның негізгі праволарын сөз жүзінде емес, іс жүзінде қамтамасыз ететін шынайы демократия; ұлт мәселесінің әділетті шешілуі; жалпыға бірдей тегін білім беру мен денсаулық сақтау; халыққа қызмет ететін озық ғылым; дамыған көп ұлттық мәдениет — өміріміздің барлық осы қырларының бүкіл дүние жүзі еңбекшілерінің көз алдында тартымдылық зор күші бар.

Социализм коллектившілдік рух пен жолдастық өзара көмек, кінәратсыз адамгершілік пен әлеуметтік оптимизм үстемдік ететін қоғамдық ахуал жасайды. Ол жеке адамның барған сайын неғұрлым толық, жан-жақты дамуы және творчестволық күштері мен қабілеттерін қолдануы үшін материалдық және рухани жағдайлар туғызады. Ол принципті түрде өмірдің жаңа сапасын қамтамасыз етеді, ал мұның өзі әсте де тек материалдық молшылыққа ғана саймайды, қайта адамның толыққанды болмысының барлық байлықтарын, адамның шынайы қазыналарының бүкіл жиынтығын түгел қамтиды.

Жолдастар! Совет қоғамының жетістіктері мен мүмкіндіктерін қатаң ғылыми тұрғыдан бағалауға сүйене отырып, ішкі және халықаралық факторлардың нақты динамикасын ескере отырып, КПСС өзінің XXVI съезінде елдің экономикалық және әлеуметтік дамуының он бірінші бесжылдыққа және тұтас 80-ші жылдарға арналған кең ауқымды программасын жасады. Оны орындау жолындағы күрес партияның, бүкіл совет халқының күш-жігерінің өзегі болып отыр.

Жинақталған тәжірибені ұдайы қорытып отыру, өзінің стратегиясын өмірмен салғастыра қарап, соның негізінде теориялық арсеналды творчестволықпен байыту, саяси бағытты дәлдей түсу — КПСС-тің бұлжымайтын лениндік дәстүрі. Осы тұрғыдан алғанда КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь және 1983 жылғы июнь Пленумдары, партиямыздың Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андроповтың сөйлеген сөздері маңызды белестерге айналды. Толысқан социализм теориясын дамытуда, елдің, партияның алдында тұрған перспективалық міндеттердің сипатын түсінуде партия ілгері қарай жаңа ірі қадам жасады десек асыра айтқандық болмайды. Комплексті түрде алғанда, бұл міндеттер кемелденген социализмді жетілдіруге саяды.

Совет қоғамының өмірінде, Ю. В. Андропов атап көрсеткеніндей, коммунизмнің бірінші сатысының көптеген экономикалық, әлеуметтік және мәдени міндеттерін орындаудағы күмәнсіз табыстар, коммунистік болашақтың нығайып келе жатқан өркендері әлі де шешілмеген, бізге кешегі күннен қалған бірқатар проблемалармен ұштасып жатыр. Объективтік және субъективтік себептерге байланысты өзіміз бұрын тындыра алмаған істерді аяқтау, елдің материалдық және рухани потенциалын одан әрі молайту, социализмге тән коллективистік негіздерді толық дамыту арқылы оның барлық мүмкіндіктері мен артықшылықтарын неғұрлым пәрменді пайдалану — партия мен халықтың бүгін таңдағы қызметінің басты мазмұны міне осындай.

Кемелденген социалистік қоғамды жетілдіру жөніндегі бүкіл жұмыстың шешуші бағыты экономиканы өрге бастыру болып келді және солай болып қала береді. Экономика — Отанымыздың әлеуметтік және рухани прогресінің, оның хауіпсіздігі мен халықаралық беделін нығайтудың материалдық іргетасы.

Қоғамның қажеттері, совет адамдарының талап-тілектері жылдан жылға өсіп келеді. Ал қазіргі жағдайда оларды қанағаттандырудың бір ғана жолы бар, ол — жан-жақты интенсивтендіру негізінде еңбек өнімділігін, өндіріс тиімділігін түбегейлі арттыру. Оның басты құрамдас бөліктерін біз білеміз, олар: негізгі қорларды жақсы пайдалану, материал және еңбек ресурстарын барынша үнемдеу, ғылыми-техникалық революцияның жетістіктерін кеңінен және жедел енгізу, өнім сапасын арттыру, жоғары дәрежедегі ұйымшылдық пен еңбек тәртібі. Партия халық шаруашылығын одан әрі өсірудің, халықтың әл-ауқатын арттырудың негізгі бағыттарын дәл айқындап берді. Бұл — Азық-түлік программасын орындау, отын-энергетика комплексін, машина жасауды, ғылыми-техникалық прогресті айқындайтын барлық салаларды дамыту, транспорттың жұмысын жақсарту, халық тұтынатын товарлар өндіруді ұлғайтып, олардың сапасын арттыру, қызмет көрсету салаларын дамыту.

Қазір нақты ұйымдастырушылық және идеялық-тәрбиелік жұмыс алдыңғы қатарға шығарылып отыр. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь, 1983 жылғы июнь Пленумдары істің дәл осы жағына басты назар аударды.

Партиямыздың бұрынғыдан да ұйымшылдықпен жұмыс істеуге, жоспар, финанс, еңбек тәртібін нығайтуға шақырған ұраны шын мәнінде бүкілхалықтық үндестік тапты. Еңбекшілер бұл шақыруға қажырлы еңбекпен, патриоттық жаңа бастамалармен жауап беруде. Москвалықтардың инициативасы бойынша «Еңбегіне қарай — құрмет пен даңқ!» деген ұранмен басталған қозғалыс кең құлаш жайды.

Оң нәтижелер айқын көрініп отыр. 1983 жылдың бірінші жартысында халық шаруашылығын дамытудың көрсеткіштері жақсарды, өнеркәсіпте барлық министрліктер мен одақтас республикалар жоспарды орындап шықты. Өнеркәсіп өндірісінің көлемі өткен жылдың тиісті кезенімен салыстырғанда 4,1 процент, ал еңбек өнімділігі — 3,3 процент өсті. Әрбір партия ұйымының, әрбір еңбек коллективінің халық шаруашылық жоспарлары мен қабылданған міндеттемелерді толық және асыра орындау жолындағы, барлық деңгейде және барлық буындарда ұйымшылдық пен тәртіп жолындағы күресте күш-жігерді бәсеңдетпеуі, социалистік жарысты ең алдымен өндірісті интенсивтендіру міндеттерін шешуге бағыттап отыруы өте маңызды болмақ.

Тәртіп пен ықтияттылықты нығайту, социалистік жарысты дамыту бүкіл шаруашылық механизмін жетілдірумен ұштастырылғанда ғана тиісті нәтиже бере алады. Өкінішке қарай, біздің бұл бағыттағы жұмысымыз, Ю. В. Андропов атап көрсеткеніндей, совет қоғамының материалдық-техникалық, әлеуметтік және рухани дамуындағы қол жеткен дәрежеден туындайтын талаптардан кейін қалып қойды. Қазір шаруашылық механизмі жалпыхалықтық қажеттердің еңбек коллективтерінің және әрбір қызметкердің мүдделерімен мейлінше дұрыс ұштастырылуын қамтамасыз ететіндей болуына бағытталған нақты шаралар қолданылып жатыр. Экономикалық жағдайлар адал, жоғары өнімді еңбекті толық дәрежесінде көтермелеуге, салдыр-салақ, ескіше жұмыс істеуді тиімсіз етуге, халық шаруашылығының барлық буындарының жоғары дәрежеде үйлесімді болуына жәрдемдесуге тиіс. Экономикамыздың тиімділігін арттырудың, бұқараның еңбек белсенділігін көтерудің сөзсіз шарты міне осындай.

Осымен байланысты міндеттерді шеше отырып, партия еңбегіне қарай бөлу принципін дәйекті түрде қолдануға бірінші дәрежелі көңіл бөледі, өйткені бүгінгі танда біздің құрылысымыздың әлеуметтік әділеттігі ең алдымен осыдан көрінеді. Ал бұл істе материалдық және моральдық көтермелеу жүйесін жақсартудан, еңбек мөлшері мен тұтыну мөлшеріне бақылауды нығайтудан, әрбір адамның бойында адал, творчестволық еңбекке ұмтылысты, біздің өмір салтымызға қайшы келетін нәрселердің бәріне ымырасыздықты тәрбиелеуден асқан сенімді жол жоқ.

Толысқан социализмді жетілдіру жұмысшы табының жетекшілік рөлін сақтай отырып, жұмысшы табының, колхозшы шаруалардың және халықтық интеллигенцияның одағын одан әрі нығайтуды, әлеуметтік-таптық, ұлттық және саяси қатынастардың бүкіл жүйесін дамытуға партияның белсенді ықпал жасауын қажет етеді. Біз ғылыми негізделген айқын мақсаттарды басшылыққа аламыз. Бұл — толысқан социализмнің тарихи шеңберінде қоғамымыздың тапсыз құрылымын қалыптастыру. Бұл — совет ұлттары мен халықтарын ұдайы жақындастыра беру, СССР халықтарының туысқандық достығын нығайту. Бұл — социалистік мемлекеттілікті дамыту, халықтық өкіметті жүзеге асырудың барған сайын жаңа формалары мен әдістерін орнықтыру, еңбек коллективтері туралы жуырда қабылданған Заң да осыған қызмет етеді. Болып жатқан өзгерістерді бүкіл күрделі қалпында көре біліп, оларға нақты баға беру, толғағы жеткен қайшылықтар мен проблемаларды дер кезінде байқау, оларды шешудің жолдарын табу —өмір міне осыны талап етеді, партиямыздың күш-жігері міне осыған шоғырландырылуда.

Жолдастар! Жаңа адамды қалыптастыруға бағытталған бүкіл идеялық-тәрбиелік және насихаттық қызметімізді елеулі түрде жақсартпайынша, экономикалық және әлеуметтік міндеттерді орындау мүмкін емес екені бүгінгі таңда ерекше айқын көрініп отыр. Өйткені жаңа адам — коммунистік құрылыстың аса маңызды мақсаты ғана емес, сонымен бірге оның сөзсіз шарты да. Сондықтан да партияның идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысының проблемалары Орталық Комитеттің июнь Пленумының талқылауына ұсынылды.

Біздің басты идеялық-теориялық және саяси документіміз — КПСС Программасының жаңа редакциясын әзірлеу туралы мәселенің Пленумда басты назарда болғаны заңды. «...Қазіргі жағдайдағы партия Программасы, — деп атап көрсетті өз сөзінде Ю. В. Андропов, — ең алдымен кемелденген социализмді жоспарлы және жан-жақты жетілдіру программасы, демек, коммунизмге қарай одан әрі ілгерілеу программасы болуға тиіс». Ол совет қоғамын таяудағы жылдарда және көз жететін болашақта дамытудың негізгі жолдарына терең сипаттама берді.

Ю. В. Андроповтың сөзінде, К. У. Черненконың баяндамасында, Пленумның баска да документтерінде КПСС-тің идеологиялық қызметінің жинакталған тәжірибесі творчестволықпен қорытылды, оның аса маңызды бағыттары мен мақсаттары белгіленді. Пленум мынадай айқын мақсат қойды: біздің бүкіл идеялық-тәрбиелік жұмысымызды күшейту қажет, оған неғұрлым терең, творчестволық сипат беру, совет адамдарының өскелең талаптарына, қазіргі өмірдің нақты шындықтарына сай келетіндей ету қажет. Әңгіме, бір сөзбен айтқанда, идеялық-теориялық, саяси-тәрбиелік, насихаттық жұмыстың мазмұны мен формаларын партия мен халық қызметінің басты мазмұнымен — толысқан социализмді жетілдірумен, біздің дамуымыз өтіп жатқан ішкі және сыртқы жағдайлармен сәйкестендіру туралы болып отыр.

Идеологиялық жұмыстың басты экономикалық және әлеуметтік-саяси міндеттерді орындау жолындағы күреспен мейлінше тығыз байланысты болуы қажет екені бар күшпен атап көрсетілді. Идеялық-тәрбиелік қызметті саяси, ұйымдастырушылық және шаруашылық қызметпен ұштастыру ғана қажетті нәтиже береді, біздің насихатымыздың реализмін, шыншылдығы мен пәрменділігін қамтамасыз етеді, өмірден қол үзу, формализм мен даңғазалық сияқты құбылыстарды жоюға жәрдемдеседі.

Халықаралық ахуал шиеленісіп, империализм, ең алдымен американ империализмі СССР-ге, баска да туысқан елдерге қарсы құтырынған «психологиялық соғыс» өршітіп отырған жағдайларда еңбекшілерге таптық тәрбие беруді одан әрі жақсарту, саяси қырағылықты арттыру, социализм жетістіктерін халықаралық аренада да, ел ішінде де жарқын етіп, көз жеткізе насихаттау ерекше маңызға ие болады. Қарсы насихаттың серпінді, пәрменді жүйесіне сүйене отырып, антикоммунизм мен антисоветизмге күшті тойтарыс беру, тап жауының идеологиялық диверсияларын әшкерелеп, олардың жолын кесіп отыру керек.

КПСС Орталық Комитеті июнь Пленумының шешімдерін жүзеге асыру — бүкіл партияның ісі. Бұл іс идеологиялық кадрлардан, әрбір партия ұйымы мен әрбір коммунистен бұқараның саяси сапасы мен еңбек белсенділігінің дәрежесін арттыруға бағытталған жұмыстың жаңа формалары мен әдістерін іздестіруде табандылық пен мақсаткерлікті, батылдықты талап етеді.

Жолдастар! Елдің алдына қойылатын міндеттердің көлемі мен күрделілігінің артуы заңды түрде КПСС-тің басшылық ролін одан әрі арттыра түседі. Сондықтан бұл жерде біз үшін оның бұқарамен байланысын одан әрі нығайтудан, партия мен халықтың мызғымас бірлігін қамтамасыз етуден асқан маңызды ешнәрсе жоқ. (**Ұзақ қол шапалақтау**).

Партия қатарының ұдайы өсуі және оның сапасының жақсаруы лениндік партияның тұрақты түрде арта түскен беделінің, оның бұқарамен байланысының ұлғайып, тереңдей түсуінің жарқын дәлелі болып табылады. Егер РСДРП-нің II съезі кезеңінде Россияда партия қатарында небәрі үш жарым мыңға жуық қана адам болса, Ұлы Октябрь социалистік революциясы басталған кезде олардың саны 350 мыңға жетті. Совет өкіметінің алғашқы жылдарында Ленин «дән» деп атаған партия қазір коммунизм ісі жолындағы күрескерлердің 18 миллион адамдық авангардына айналды. Өзінің таптық-пролетарлық сипатын сақтап, дамыта отырып, КПСС толысқан социализм жағдайында бүкіл халықтың партиясына айналды. Бұл қолында қоғам өмірінің барлық жақтарына саяси және идеялық ықпал ету құралдарының аса бай арсеналы бар біртұтас, ынтымақты ұйым. Бұл қуатты социалистік мемлекетті басқарып отырған партия.

Партияның жауынгерлік қабілетін, оның қоғамдық дамуға, бұқараға ықпалын арттыру орасан көп дәрежеде партиялық жұмыстың стилін одан әрі жақсартуға байланысты. Өмір партия ұйымдарынан, әрбір коммунистен партияның саясатын терең түсінуді, практикалық міндеттерді шешуге ғылыми негізділікпен қарай білуді талап етеді. Шаруашылық және әлеуметтік өмірдің объективті заңдылықтарын білмейінше немесе ескермейінше ойдағыдай басшылық етуге болмайды. Мұны әрқашан да есте сақтау қажет. Жалпыхалықтық мүдделердің ең алдымен ескерілуін қамтамасыз ету, біздің алға басуымызды жеделдету үшін барлық резервтер мен мүмкіндіктерді пайдалану, ғылыми негізділік пен іскерлік, қабылданған шешімдердің орындалуына бақылауды күшейту — біздің Орталық Комитет табанды түрде орнықтырып отырған партиялық басшылық стиліне, шынайы лениндік стильге тән аса маңызды белгілер міне осылар.

Партияның басшылық ролін жүзеге асырудағы шешуші буын — кадрларды іріктеу мен орналастыру. КПСС олардың идеялық-саяси, моральдық және іскерлік қасиеттерін әрқашан да ең жоғары өлшеммен бағалап келді және қазір де солай бағалап отыр. Бүгінде барынша жауапкершілік пен ұйымшылдық, тәртіп пен іске творчестволық көзқарас көрсетпейінше, өзінің жұмыс учаскесінде елеулі прогресті қамтамасыз етпейінше нағыз басшы болу мүмкін емес. Және әлбетте партия ұйымдары социалистік мораль нормаларын бұзудың қандайына болса да қарсы, енжарлыққа, бюрократизм, еңбекшілердің мүдделерін елемеу, қызмет бабын өз мүддесі үшін пайдалану көріністеріне қарсы батыл күресуге тиіс.

Партиялық басшылық стилін жетілдіру — еңбек коллективтерінің саяси ұйтқысы ретіндегі бастауыш партия ұйымдарының жауынгерлігін арттыру, оларды қалың бұқара арасындағы күнделікті жұмысқа бағыттау деген сөз. Партия тұрмысының лениндік нормаларын қатаң сақтауға табанды түрде күш салу, ішкі партиялық демократияны, сын мен өзара сынды, партияның әрбір мүшесінің инициативасы мен белсенділігін дамыту керек.

КПСС-тің басшылық ролінің бұйыру әдістерімен, мемлекеттік органдарды немесе қоғамдық ұйымдарды алмастырумен үш қайнаса сорпасы қосылмайды. Партия өз ролін халық арасындағы жоғары саяси беделі мен идеялық ықпалына сүйене отырып, еңбекшілердің түбегейлі мүдделерін неғұрлым толық және дәл білдіруге күш сала отырып, өз бағытының дұрыстығына олардың көзін жеткізе, оларды сол бағытты жүзеге асыруға жұмылдыра отырып атқарады.

Қазіргі кезеңде партияның алдында, бүкіл совет халқының алдында тұрған міндеттердің ойдағыдай шешілетіндігіне күмән жоқ. Мұның кепілі — КПСС қатарының мызғымас топтасқандығы, коммунистердің идеялық сенімі. Мұның кепілі — олардың халықты өз соңынан ертіп, адамдарды партияның жалынды сөзімен жігерлендіре білетіндігі. Біздің құрылысымыздың күші — бұқараның саналылығында. Бұл күш біздің кез-келген қиындықты, кез-келген тосқауылды жеңуімізге әрқашан көмектесіп келді. Бүгін де біз соған кәміл сенеміз! (**Ұзақ қол шапалақтау**).

3. ИНТЕРНАЦИОНАЛИСТЕР ПАРТИЯСЫ, БЕЙБІТШІЛІК ПАРТИЯСЫ

Жолдастар! РСДРП Россия топырағында туды, бірақ ол бүкіл халықаралық революциялық қозғалыстың сол кезге дейін жинақтаған тәжірибесіне сүйенді. Большевиктік партия тұрпатының өзі, оның Программасы, оның стратегиясы мен тактикасы II Интернационал лидерлерінің оппортунистік көзқарасымен бітіспес өткір айтыс үстінде орнықтырылды. Шын мәнінде бұл Лениннің тек россиялық қозғалыс қана емес, сонымен бірге бүкіл пролетарлық қозғалыс не істеуі керек деген сұраққа қайтарған жауабы еді.

«Не істеу керек?» атты кітабының ең басында Ленин небәрі бірнеше жол ғана, қысқаша ескертпе берді. «Бәлкім, — деп сұрақ қойған еді ол, — халықаралық революцияшыл социал-демократия Европада көптен келе жатқан саяси реакцияны құрту үшін социалистік оппортунизмге қарсы осы шын мәнісіндегі тұңғыш халықаралық шайқаста мейлінше нығайып шығатын болар?» Ол кезде бұл уақыттың таяп қалғанына тіпті жұмысшылар ортасында да жұрттың бәрі бірдей сене бермейтін.

Бірақ РСДРП-нің II съезіне жиналған Россия марксист-интернационалистерінің шағын тобы Россияның да, бүкіл дүние жүзінің де бет-бейнесін танымастай етіп өзгерткен процестерге серпін берді. «Октябрь революциясының төрт жылдығына» деген мақаласында В. И. Ленин былай деп атап көрсетті: «...Біз Совет мемлекетін құру ісін бастау, осы арқылы бүкіл дүниежүзілік тарихтың жаңа заманын, жаңа таптың, барлық капиталистік елдерде езіліп келген және барлық жерде жаңа өмірге қарай, буржуазияны жеңуге қарай, пролетариат диктатурасына қарай, адамзатты капитал езгісінен, империалистік соғыстардан құтқаруға келе жатқан таптың үстемдік ету заманын бастау бақыты біздің үлесімізге тигеніне мақтануға праволымыз және бұған мақтанамыз да». Ұлы Октябрь жеңісінің, большевиктер идеялары мен саясатының тікелей ықпалымен осы заманғы коммунистік қозғалыс өрлеп, қалыптасты. Ленинизм жұмысшы табының қуатты халықаралық саяси ағымына айналды.

КПСС ажырамас бөлігі болған және солай болып қала беретін коммунистік қозғалыс қиын да қаһармандық жолдан өтті. Ол капиталмен таптық шайқастарда өсіп, нығайды, сол шайқастарда тарихи жеңістерге жетті. Бұл қозғалыс жеңілістердің де ащы дәмін татты, алайда ол жеңілістер оны шыңдады, жаңа тәжірибемен байытты. Ал бүгінгі таңда жүзге жуық тең праволы және дербес партияларды біріктіріп отырған коммунистік қозғалыс — империализмге, соғысқа қарсы, бейбітшілік жолында, халықтардың ұлттық және әлеуметтік азаттығы жолында күрес жүргізіп келе жатқан ең ықпалды интернационалдық саяси күш. Коммунистік қозғалыстың нақты мүмкіндіктері орасан зор. Жұмысшы табының, барлық еңбекшілердің өмірлік мүдделері үшін, оппортунистер мен ревизионистердің біздің ұлы ілімімізді революциялық мәнінен айырып, оның өңін айналдырмақ болған әрекеттеріне қарсы коммунистердің дәйекті күресін, творчестволық марксизм-ленинизм, пролетарлық интернационализм принциптері негізінде туысқан партиялардың топтасқандығын нығайтуды КПСС осы мүмкіндіктерді жүзеге асырудың даусыз алғышарты деп біледі.

КПСС, әлбетте, социалистік мемлекеттердің маркстік-лениндік партияларымен туысқандық байланыстарды тереңдетіп, дамытуға баса назар аударады. Өйткені біздің достық одағымыздың бірлігін нығайту, оның халықаралық беделінің өсуі, социалистік құрылыстағы табыстар шешуші дәрежеде солардың арасындағы қатынастың ауқымына, сипатына, нақты ахуалына байланысты болады.

Ұлы Октябрьдің жеңісіне дейін-ақ Ленин былай деп атап өткен болатын: «Түрлі елдерде принципті түрде бірдей шешуді қажет ететін мәселелер санының» көбейгендігінен «социализмнің халықаралық тұтас күш болып топтасқандығы» ерекше айқын көрінеді. Дүниежүзілік социалистік системаның қырық жылға жуық даму тарихы мұның нақ осылай екендігін қуаттап берді. Басқарушы маркстік-лениндік партиялардың шешуіне тура келетін ұқсас және ортақ проблемалар шеңбері, шынында да, едәуір кең. Демек, социалистік достық одақ елдерінің барлық салалардағы ынтымақтастығының тиімділігін арттыру қажеттігі барған сайын күшейе түседі. Бұған олардың саяси өзара іс-қимылын нығайту да, экономикалық интеграцияны сапалық жаңа деңгейге көшіру де, туысқан халықтарды идеялық жағынан одан әрі жақындастыру да жатады.

Бір елдің тәжірибесі баршаның игілігіне айналған кезде, бірлескен жұмыс қыза түспек. Социалистік елдердегі туысқан партиялардың әрқайсысы өзіне тән өзгеше жағдайларда жұмыс істейді. Сондықтан олардың бәрі де белгілібір мағынада социализм жолында алғашқы із салушылар болды және солай болып қалады, дүниежүзілік революциялық тәжірибе қазынасына өзінің қолтума үлесін қосады. Бұл тәжірибені пайдалана білу — ортақ мақсатқа неғұрлым табысты, неғұрлым тезірек жетудің даусыз шарттарының бірі. Бұл ақиқат уақыт сынынан өтті. Тарих, оның ішінде күні кешегі тарих басқа бір жәйтті де айқын көрсетті. Қоғамдық дамудың объективтік заңдылықтары еленбеген кезде, туысқан партиялар жинақтаған тәжірибені сол күйінде көшіріп алуға тырысқан кезде, немесе, керісінше, оны ескермеген жағдайда елеулі проблемалар және тіпті дағдарысты жағдайлар пайда болады.

Дүниежүзілік социалистік системаның пайда болып, нығаюы қазіргі дүниенің бүкіл бет-бейнесін өзгертіп жіберді. Мемлекеттердің социалистік достық одағының өмір сүруінің өзі, олардың дәйекті антиимпериалистік саясаты, интернационалдық ынтымағы дүние жүзінің социалистік емес бөлігіндегі коммунистік және жұмысшы партиялары үшін қуатты саяси және моральдық қолдау болып отыр. Бүгінде ондай партиялардың саны 80-нен астам. Олардың бәрі бірдей жария жұмыс істеп жүрген жоқ, олардың мүшелерінің саны да, өз елдерінің саяси өміріндегі ықпалы да біркелкі емес. Бірақ монополиялардың езгісіне қарсы, реакция мен агрессия күштеріне қарсы, әлеуметтік прогресс жолындағы, қоғамды революциялық өзгерту жолындағы жанқиярлық күресі арқылы олар еңбекші халықтың барған сайын неғұрлым қалың топтарын өз жағына тартуда, бұқара арасындағы өз позицияларын нығайта түсуде.

Туысқан партиялар үшін мұның оңайлыққа түспейтінін совет адамдары біледі. Өйткені олардың бәрі капиталдың батпандай ауыр қолын сезінуде, капитал бірде қатал жазалау әдістері арқылы, ал енді бірде саяси және идеологиялық қысым жасаудың «конституциялық» формаларын пайдаланып, коммунистерді аяусыз қуғынға ұшыратады. Ол біздің ортақ мақсаттарымыз бен мұраттарымызға масқара өтірік пен жаланы түйдек-түйдегімен төгіп, туысқан партиялардың іс-қимыл бірлігін бүлдіруге, оларды бір-біріне қарсы қоюға тырысады.

Коммунистік партиялар күрес жүргізіп отырған жағдайлардың алуан түрлі және күрделі екенін біздің партия жақсы түсінеді және ескеріп отырады, олармен арадағы өз қатынасын ол тең праволылық, өзара құрмет пен сенім негізінде құрады. Ол коммунистік және жұмысшы партияларының топтасқандығын нығайту бағытын үздіксіз жүргізіп отырады, ал енді белгілібір мәселелер бойынша социализмнің жекелеген елдері арасында, сондай-ақ дүниежүзілік коммунистік қозғалыста кейбір туысқан партиялар арасында алауыздықтар туа қалған жағдайда, оларды маркстік-лениндік негізде жою қажет деп есептейді. Ленин өсиеттеріне адал КПСС біздің достарымыз бен пікірлестеріміз — барлық маркстік-лениндік партиялармен туысқандық ынтымақтастықты дамытуды өзінің ең бірінші интернационалдық парызы деп біледі. (**Қол шапалақтау**).

КПСС-тің революциялық-демократиялық партиялармен байланысы кеңейіп, нығая түсуде. Олардың ықпалының өсуі, антиимпериалистік күрестегі позицияларының нығаюы, олардың көпшілігінің коммунистік қозғалыспен идеялық-саяси жақындасуы — ленинизм идеялары мен практикасының әсерімен Азияда, Африкада, Латын Америкасында болған және болып жатқан зор өзгерістердің көрінісі. КПСС-тің, барлық коммунистердің осы партиялармен ынтымағы — дүниежүзілік революциялық процесті кеңейтіп, тереңдетудің аса маңызды шарттарының бірі.

Жолдастар! Ұлы Октябрьдің жеңісі бүкіл саяси өкімет билігі адамзат тарихында тұңғыш рет еңбекші халықтың қолына көшкен мемлекеттің дүниежүзілік аренаға шығуын паш етті. Бұл халықаралық қатынастарды революцияландырды. Сонымен бірге бұл большевиктер партиясының алдына принципті жаңа міндеттер қойды. Жеңген пролетариаттың сыртқы саясатының теориялық негіздерін белгілеу, оның нақты мақсаттары мен бағыттарын тұжырымдау, оларды Совет мемлекетінің халықаралық позицияларын орнықтыруға бағытталған практикалық қызметтің өзегіне айналдыру керек болды. Осы міндеттерді шешуге В. И. Ленин айқындаушы үлес қосты. **(Ұзақ қол шапалақтау).**

Содан бері халықаралық аренада көп нәрсе түбегейлі өзгерді. Дүниежүзілік социалистік системаның құрылуы, отаршылдықтың қираған жұртында антиимпериалистік позиция ұстанған ондаған мемлекеттердің пайда болуы, азаттық жолындағы және соғысқа қарсы қозғалыстардың өсуі — осының бәрі ғаламдық көлемде әлеуметтік-таптық күштердің сапалық жаңа арасалмағын тудырды. Советтік сыртқы саясаттың мүмкіндіктері өлшеусіз өсті. Алайда біздің кездесуімізге тура келіп отырған проблемалар да күрделілене түсті. Бұл бір-біріне тікелей қарама-қарсы екі дүниетанымның, екі саяси бағыттың — социализм мен империализмнің тайталасы бұрын-соңды болмаған дәрежеде шиеленісіп кеткен бүгінгі таңда ерекше айқын көрініп отыр.

Капитализмнің жалпы дағдарысының тереңдеуі империалистік топтардың халықаралық шиеленісті ушықтыру арқылы дүниежүзілік дамудың барысын тежеуге тырысқан ниетін күшейтіп жіберді. Бұл агрессиялық бағыт ядролық соғыс қатерінің өсуіне әкеліп соқты.

Фактілер мынаны айқын дәлелдейді: соғыс қатерінің басты көзі — қазіргі АҚШ әкімшілігінің антикоммунистік, антисоветтік саясаты. Милитаристік желік жайлаған ол Батыс Европада өзінің жаңа ракеталарын орналастыруға, қару-жарақты шектеу жөніндегі келіссөздерді халықты жаппай қырып-жоятын құралдарды тоқтаусыз молайту жөніндегі өз жоспарларына бүркеніш етіп пайдалануға тырысуда. Вашингтон СССР-ге, басқа да социалистік мемлекеттерге қарсы, барлық демократияшыл, прогресшіл күштерге қарсы бағытталған негізгі империалистік державалардың әскери коалициясын құруға бет алып отыр. Ол АҚШ пен НАТО-ның СССР мен Варшава Шарты елдерінен әскери басымдыққа жетуіне күш салып отыр. Біздің партиямыз бен халқымыздың, туысқан социализм елдерінің жауабы батыл да айқын: бұл болмақ емес! **(Ұзақ қол шапалақтау).**

Советтік сыртқы саясат Октябрьдің алғашқы күндерінен бастап өктемдік пен агрессияның империалистік саясатына белсенді түрде қарсы тұрып келеді. Бізге соғыстың қажеті жоқ. Біз халықтарға, соның ішінде социалистік мемлекеттердің халықтарына да үлкен ауыртпалық жүктейтін жанталаса қаруланудың ең дәйекті қарсыластары болып келдік және әлі де бола береміз. Бірақ совет адамдары империализмнің не екенін, оның қандай жауыздық қылмыстарға бара алатынын жақсы біледі. Мәселен, оның қазір Орталық Америка мен Таяу Шығыста, Африка мен Азияда қандай қылмыстар жасап жатқанын еске алсақ та жеткілікті. Коммунизмге қарсы АҚШ президенті жариялаған кезекті «крест жорығы» іс жүзінде бейбітшіліктің, бостандықтың, демократия мен прогрестің барлық күштеріне қарсы бағытталған. Империализмнің арсыздық, адам атаулыға өшпенділік саясаты ерекше қатерлі, өйткені ол ядролық соғысты «қолдануға болады» деген есуастық тезистен туындап отыр.

Біздің партиямыз совет халқын, туысқан елдердің халықтарын қандай да болсын тұтқиыл оқиғадан, социалистік жеңістерге қарсы қандай да болсын қаскөйліктен қорғау үшін қолдан келгеннің бәрін істеді және істей береді. Біз алдағы уақытта да өзіміздің даңқты Советтік Қарулы Күштерімізді жетілдіруге, бейбітшілік күзетінде берік тұрған қорғаныстық сипаты бар Варшава Шартын нығайтуға ұдайы көңіл бөле береміз. (Қол шапалақтау).

КПСС-тің сыртқы саясатының күші мен пәрменділігі сонда — ол Ленин белгілеп берген бағыттан ешуақытта айнымайды, совет халқының, бүкіл еңбекші адамзаттың жоғары мүдделерін негізге алады. Ол қазіргі дүниежүзілік дамуға ғылыми тұрғыдан жасалған талдауға сүйенеді. Қазіргі жағдайда дүниежүзілік соғыстың сөзсіз болмай қоймайтын ықтималдығы жоқ, ал ядролық апатқа бірден-бір парасатты альтернатива — қоғамдық құрылысы әртүрлі мемлекеттердің бейбіт қатар өмір сүру саясаты ғана бола алады деген тұжырымдарды біздің партияның теориялық жағынан негіздеп бергендігінің орасан зор маңызы бар. КПСС XXVI съезінің 80-ші жылдарға арнап ұсынған Бейбітшілік программасында жарқын бейнесін тапқан осы тұжырымдардың дұрыстығын практика толық дәлелдеді.

Біздің партияның халықаралық істерге көзқарасы шындығында біздің бейбітшілік жөніндегі коммунистік философиямызды бейнелейді. Совет Одағы соңғы уақытта ұсынып, Ю. В. Андроповтың сөздерінде айтылған сындарлы ұсыныстар дәл осы философияға негізделген. Ол ұсыныстарда әскери тайталас дәрежесін түбегейлі төмендетудің теңдік пен бірдей хауіпсіздік принциптеріне негізделген тұтас, реалистік платформасы баяндалған. Бұл — барлық шешілмеген халықаралық проблемаларды келіссөз жүргізу жолымен әділетті шешудің алғышарты.

Туысқан елдердің коммунистік және жұмысшы партиялары КПСС-тің принципті сыртқы саяси позициясына қосылып, оны қолдап отыр. Социалистік достық одақтағы жеті мемлекет басшыларының осыдан бір ай бұрын Москвада болған кездесуі де осыны көрсетті. Онда біздің елдеріміздің өзінен әскери басымдыққа ешқандай жағдайда жол бермеуге, бейбітшілікті сақтап, нығайту үшін мүмкін болғанның бәрін істеуге бекемдігі тағы да атап көрсетілді. (Қол шапалақтау). Бірлескен мәлімдеменің байсалды, салмақты әуені, оның сындарлы сипаты — туысқан елдердің ядролық қару-жарақ саласындағы бәсекеге қарсы, қандай да болсын әскери бақастыққа ұдайы қарсы екенінің тағы бір даусыз дәлелі. «Олар, — деп атап көрсетілген бұл документте, — дүниежүзілік проблемалардың ешқайсысын, соның ішінде социализм мен капитализм арасындағы тарихи дауды да әскери жолмен шешуге болмайтынына кәміл сенеді».

Социализмнің жеңісіне қарай бірінші болып жол салу лениндік партияның үлесіне тиді. Ал мұның өзі көп нәрсеге міндеттейді: өйткені жай ғана алда болу аз, жаңаны, озық атаулыны қорғап, орнықтыра отырып, сөзсіз алға басу керек. КПСС нақ осылай істеп отыр. Сонымен бірге жаңа қоғам орнатудың және совет халқының социалистік жеңістерін қорғаудың аса күрделі міндеттерін шеше отырып, біздің партия дүниежүзілік социализмнің, коммунистік және жұмысшы қозғалысының мүдделеріне, бүкіл адамзаттың өмірлік мүдделеріне толық сай келетіндей шешімдерді іздестіреді.

Кімге көп берілсе, содан көп талап етіледі, деп Ленин талай рет айтқан болатын. Бұл сөздер, былайша айтқанда, Ленин партиясының халықаралық аренадағы қызметінде оның өзіндік бір ұраны болды және бола береді. Совет коммунистері өздеріне тарих жүктеген жауапкершіліктің бүкіл салмағын жақсы түсінеді. Мұндай жоғары жауапкершілікке сай болу дегеніміз — сөз жүзінде емес, іс жүзінде интернационалист болу деген сөз. Бұл біздің партиямыздың саясатын әрқашанда ерекшелеп келді, бүгінгі таңда да ерекшелеп отыр. Бұл әрқашанда оның дұрыстығы мен күшінің, революциялық қозғалыстағы, біздің планетаның барлық адал адамдары арасындағы оның биік беделінің қайнар көзі болып келді және солай болып отыр. **(Қол шапалақтау).**

Жолдастар!

Революционерлердің В. И. Ленин құрған ұлы ұйымында бірегей қаһармандық тағдыр бар. Ол 80 жылдан бері тарих тынында батыл ілгері басып, адамзаттың алдынан қоғамдық прогрестің жаңа көкжиектерін ашып келеді.

КПСС-тің, совет халқының бүкіл революциялық-жаңғыртушылық қызметіне аса кең әлеуметтік творчество өзек болып отыр. Ол қоғам дамуының объективтік заңдарын білуге, өмір шындығына ғылыми тұрғыдан қарауға негізделген. Марксизм-ленинизм — біздің партиямыздың жеңімпаз қаруы міне осы. Маркстің — Энгельстің — Лениннің мәңгі жасайтын ілімі партия алға қойған мақсаттардың айқындығын, оларға жету құралдарының пәрменділігін қамтамасыз етеді. Нақ осы ілім — біздің партиямызға тән перспективаны сезінудің қайнар көзі, ал онсыз социалистік қоғам ойдағыдай дами алмайды.

Совет халқы болашаққа сеніммен қарайды, коммунистер партиясына, әлеуметтік оптимизм партиясына қалтқысыз сенеді. Бұл оптимизм Совет елінің бүкіл тарихынан, өз күшімізді, таңдаған жолымыздың дұрыстығын түсінуден туған. Біз большевизмге адалмыз, өйткені ол өзінің жеңілмес рухани, ұйымдастырушылық, жасампаздық қуатын, еңбекті азат ету жолындағы, қоғамды әділетті социалистік негізде жаңғырту жолындағы, жер бетіндегі бейбітшілік пен өмір үшін күресте жеңімпаз революциялық стратегия мен тактиканың өнегесі бола алатын қабілетін іс жүзінде дәлелдеп берді. **(Ұзақ қол шапалақтау).**

Ғасырымыздың ұлы шындығы — леншшіл-коммунистердің шындығы, бейбітшілік пен социализмнің шындығы совет халқының ерлік істерінде өмір сүріп, талай миллиондаған жаңа адамдардың жүрегінен үндестік таба берсін!

Ұлы Лениннің партиясы — Совет Одағының Коммунистік партиясы жасасын! **(Ұзақ, ду қол шапалақтау).**

ИДЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТЫ ЖАҢА МІНДЕТТЕРДІҢ ДЕҢГЕЙІНЕ КӨТЕРЕЙІК

Бұқараның санасын жетілдіру, деп үйретті В. И. Ленин, «әрқашанғыдай бүкіл ісіміздің негізі және басты мазмұны болып қала береді» (Шығармалар толық жинағы, 13-том, 415-бет). Жаңа адамды қалыптастыру коммунистік құрылыстың аса маңызды мақсаты ғана емес, сонымен бірге сөзсіз шартына айналған совет қоғамының қазіргі кезеңінде көсемнің кемеңгерлік бұл нұсқауының актуальдылығы барған сайын зор маңызға ие болып отыр. Социализмнің күші бұқараның саналылығында. Сондықтан партия совет адамын жаңа қоғамның жасаушысы етіп тәрбиелеуді, оның саяси кемелділігін, коммунистік адамгершілігін, жоғары еңбек пен қоғамдық белсенділігін қалыптастыруды өзінің үнемі қамқорлық жасайтын төл ісі деп санап келді және бүгінде бұған қашанғыдағыдан да айрықша назар аударып отыр.

Совет қоғамының идеологиялық, рухани өмірінің барлық салаларын жаңа мазмұнмен толықтырып, байыта түскен КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының, СССР Жоғарғы Советінің сегізінші сессиясының шешімдеріне мінеки нақ осы қамқорлық арқау етіліп алынған. Пленум партия қызметінің түбегейлі мәселелерінің бірін, коммунистік құрылыстың аса маңызды құрамдас бөлімдерінің бірін талқылап, қазіргі жағдайда партияның идеологиялық жұмыстағы міндеттерін теориялық және практикалық тұрғыдан айқындап берді.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың Пленумда сөйлеген сөзі, КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Орталық Комитеттің секретары К. У. Черненко жолдастың баяндамасы, Пленумның қаулысы партияны, совет халқын кемелденген социализмді жетілдірудің, аса ауқымды әлеуметтік-экономикалық және мәдени міндеттердің орындалуын идеологиялық жағынан қамтамасыз етудің жан-жақты талданып жасалған, ғылыми негізделген программасымен қаруландырды. Пленумның шешімдері, Ю. В. Андропов жолдастың сонда сөйлеген программалық сөзі марксизм-ленинизмнің революциялық іліміне қосылған зор үлес болып табылады. КПСС Программасының жаңа редакциясын әзірлеуге байланысты Ю. В. Андропов жолдастың сөзінде тұжырымдалған қағидалардың идеологиялық жұмыс үшін және жалпы алғанда партияның бүкіл қызметі үшін маңызы ерекше. «...Партия Программасы, деп атап көрсетті Ю. В. Андропов жолдас, ең алдымен кемелденген социализмді жоспарлы және жан-жақты жетілдіру программасы, демек, коммунизмге қарай одан әрі ілгерілеу программасы болуға тиіс».

Қазақстан Коммунистік партиясы Орталық Комитетінің X пленумы КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының «Партияның идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысының актуальды мәселелері» жөніндегі шешімдерінен және КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың сонда сөйлеген сөзінен туындайтын республика партия ұйымының міндеттері туралы КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдастың баяндамасын талкылап, партия комитеттерінің, барлық коммунистердің идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысты өскелең талаптар деңгейіне көтеруге, оның пәрменділігін одан әрі арттырып, еңбекшілерді коммунистік құрылыстың міндеттерін ойдағыдай орындау мақсатына жұмылдыруға бағытталған қаулы қабылдады.

Күллі совет адамдары сияқты, Қазақстанның коммунистері, еңбекшілері КПСС Орталық Комитетінің июнь Пленумының шешімдерін түгелімен толық мақұлдайды, КПСС Орталық Комитетінің, Юрий Владимирович Андропов жолдас бастаған Орталық Комитет Саяси Бюросының Отанымыздың экономикалық және қорғаныс қуатын барынша нығайтуды, жер бетіндегі бейбітшілікті баянды етуді көздейтін саяси бағыты мен практикалық қызметін бірауыздан қолдайды. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі болып бірауыздан сайлануы барлық жерде терең қанағат сезімімен қабыл алынды.

Партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің одан кейінгі Пленумдарының шешімдерін орындай отырып, республикамыздың партия ұйымдары он бірінші бесжылдықтың тапсырмаларын сөзсіз орындауға, еліміздің Азық-түлік және Энергетика программаларын жүзеге асыруға республиканың қосар үлесін ұлғайтуға еңбекшілерді жұмылдыру жөнінде айтарлықтай ұйымдастырушылық және саяси жұмыс жүргізіп келеді. Барлық жерде маркстік-лениндік теорияны меңгеру, КПСС-тің ішкі және сыртқы саясатын, нақты социализмнің тарихи жетістіктерін, советтік өмір салтының артықшылықтарын насихаттау белсенді жүргізілуде.

Соның нәтижесінде республикамыздың экономикасы, ғылымы мен мәдениеті қарыштай дамып, жаңа биік белестерге көтеріліп отыр. Бесжылдықтың басынан бері жаңадан 180 кәсіпорын, ірі цех пен өндіріс қатарға қосылды. Өткен екі жылда ауа райының өте-мөте қиын болғанына қарамастан Қазақстан мемлекетке 27 миллион тоннадан астам астық сатты. Егіншілік пен мал шаруашылығының басқа да өнімдерін өндіру көлемі артты. Диқандарымыз бен малшыларымыздың ірі жетістіктері — партия ұйымдарының ауыл шаруашылық өндірісіне егіншіліктің ғылыми жүйесі мен озық практиканы табандылықпен енгізу жөніндегі жұмысының нәтижесі.

КПСС Орталық Комитетінің Пленумында басқа республикалар қатарында Қазақстанда қарсы насихатты ұйымдастыру практикасы жақсы бағаланды. Алайда, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті пленумының қаулысында айтылғанындай, идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысының дәрежесі КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің талаптарына толық дәрежесінде сай келмейді. Партия ұйымдарының қызметінде формализм, жұмыстың ескірген, тиімсіз формалары әлі де баяу жойылуда, іске творчестволық көзқарас жетіспейді. Адамдар арасындағы жұмыста олардың өсе түскен жалпы білім және мәдени дәрежесі барлық уақытта бірдей ескеріле бермейді, кейде оған нақтылық, экономикада, ғылым мен мәдениетте түпкі нәтижелерге жетуге ұмтылыс жетіспейді. Республикалық, облыстық және аудандық партиялық баспасөздің, телевизия мен радионың, «Білім» қоғамының, жекелеген творчестволық одақтардың, ұйымдардың, ғылым мен мәдениет мекемелерінің қызметінде кемшіліктер бар.

Партия бүкіл идеологиялық, тәрбиелік, насихаттық жұмысымызды кемелденген социализмді жетілдіру процесінде шешіп жатқан зор да күрделі міндеттердің деңгейіне батыл көтеруді көздеп отыр. Коммунистер мен социалистік қоғамның барлық азаматтарының санасын қалыптастыру — маман идеологтердің, насихатшылардың, бұқаралық информация құралдары қызметкерлерінің ғана ісі емес. Бұл — бүкіл партияның ісі. Барлық сатылардағы партия комитеттері, әрбір партия ұйымы, деді Ю. В. Андропов жолдас, өздерінің шұғылдануына тура келетін басқа да (шаруашылық, ұйымдастырушылық және өзге) мәселелердің барынша маңыздылығымен бірге идеологиялық жұмыстың барған сайын бірінші кезекке қойылып отырғандығын түсінуге тиіс. Идеологиялық қызметті бүкіл партияның, барлық коммунистердің төл ісі ретінде қарау, олардың белсенділігі мен жауапкершілігін арттыру, саяси-тәрбие жұмысын аса маңызды әлеуметтік-экономикалық міндеттерді орындау жолындағы күреспен неғұрлым тығыз ұштастыру қажеттігі КПСС Орталық Комитетінің «Бастауыш, аудандық, қалалық, округтік, облыстық және өлкелік партия ұйымдарында есеп беру мен сайлау өткізу туралы» қаулысында тағы да ерекше атап көрсетілді.

Партия талап етіп отырғанындай, әрбір адамның бойында еңбек ету қажеттігін, ортақ игілік үшін ыждағатты жұмыс істеу керек деген айқын ұғымды тәрбиелеу — парыз. Еңбекке деген адал, саналы көзқарас — социалистік өмір салтының ең бірінші негізі. «Нақ еңбек, қоғам игілігі жолындағы саналы, адал, шабытты еңбек, деді Ю. В. Андропов жолдас, бізде жеке адамның абырой-атағы мен қоғамдық беделінің ең жоғары көрсеткіші болып табылады» («Карл Маркс ілімі және СССР-дегі социалистік құрылыстың кейбір мәселелері», 13-бет).

Социалистік еңбек тәртібін барынша нығайту — экономикалық және әлеуметтік даму жоспарларын ойдағыдай орындаудың, халық шаруашылығының тиімділігін арттырудың, социалистік өмір салтының негіздерін одан әрі нығайтудың, демократияны жетілдірудің аса маңызды шарты. Партия комитеттерінің міндеті — жұмысшы адамның инициативасын дамыту, өндірісті басқарудағы оның ролін арттыру, әрбір совет азаматының бойында елдің толық праволы иесімін деген сезім тәрбиелеу жолдарын ұдайы іздестіріп отыру. Бұл ретте КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің және ВЦСПС-тің «Социалистік еңбек тәртібін нығайту жөніндегі жұмысты күшейту туралы» таяуда қабылдаған қаулысының талаптарын қатаң қадағалаудың, олардың мүлтіксіз жүзеге асырылуын қамтамасыз етудің маңызы зор.

Еңбек тәртібін нығайтуда еңбек коллективтерінің, еңбекшілердің ролі қазір мейлінше арта түсіп отыр. Еңбек коллективтері туралы қабылданған СССР Заңы әрбір еңбеккердің жұмысына белсенді ықпал ету, озаттарды ынталандыру, тәртіп бұзумен күресу үшін жаңа мүмкіндіктер ашып береді. Ендігі мақсат — әрбір еңбек коллективінде жоғары талапшылдық пен жауапкершілік сезімінің қалыптастырылуына жету. Партия комитеттері, бастауыш партия ұйымдары бұл іске басшылықты жақсартса, еңбек ұйымдастырудың прогрестік әдістерін, оның ішінде коллективтік мердігерлікті кеңінен енгізе отырып, бүкіл идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын еңбекшілердің творчестволық белсенділігін арттыруға, коллективтерде қолайлы моральдық-психологиялық ахуалдың орнығуына бағыттай жүргізуі керек.

Бүкіл бұқаралық-саяси жұмыстың құрамдас бөлігі болып табылатын социалистік жарыс — еңбекшілердің жанды творчествосы, біздің табысқа жетуіміздің сенімді кепілі. Москвалықтардың «Еңбегіне қарай — құрмет пен даңқ!», ростовтықтардың «Артта қалушыларсыз жұмыс істейік!» деген патриоттық бастамалары біздің республикамызда да жаппай қолдау тапты. Социалистік жарыстың ең жоғары формасы — еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қозғалысқа үш жарым миллионнан астам еңбекші қатысып жүр. Бір жарым миллионнан астам адам коммунистік еңбектің екпіндісі деген жоғары атаққа ие.

Алайда социалистік жарысты ұйымдастыру, оның жұмылдырушылық, тәрбиелік ролін арттыру барлық жерде бірдей қанағаттанарлықтай болып отырған жоқ. Жекелеген партия комитеттері, кәсіподақ және басқа қоғамдық ұйымдар бұқара жарысына күнбе-күн, нақты, әрі пәрменді басшылық жасап отырмайды. Жақында Целиноград облыстық партия комитетінің КПСС Орталық Комитеті июнь Пленумының шешімдерінен туындайтын міндеттерді талқылаған пленумында Краснознамен аудандық партия комитетінің социалистік жарысқа басшылық стиліндегі елеулі кемшіліктер қатаң сынға алынды. Аудандық комитет соңғы кезде еңбекшілер жарысына басшылықты біраз салақсытып алған, формализмге, жалған жарқылдақтыққа, «бастамақұмарлыққа» төзімділік көрсеткен. Ол аудандық мамандандырылған шаруашылық бірлестігінің ет өндіру мен дайындауды молайту жөніндегі бастамасын мақұлдап, оны кең таратуға ұсынған еді. Бірақ қабылданған міндеттеме қағаз жүзінде қалып қойды. Бірлестік коллективі ет дайындаудың жылдық жоспарын да орындай алған жоқ. Бұл ауданда жарысты ұйымдастыру принциптерінің бұрмаланғаны соншалық, «Жұлдыз» совхозында 26 Құрмет грамотасы 1978 жылдан бері жарыс озаттарына тапсырылмай, кәсіподақ комитеті председателінің столында жата берген. Ал «Армавир» совхозында Еңбек даңқы кітабы кітапхана қоймасында жылдар бойы беті ашылмаған күйінде ұмыт қалған. Мұндай фактілерге мейлінше принципті баға беру керек.

КПСС XXVI съезінің шешімдеріне сәйкес халық шаруашылығының барлық буындарында өндіріс тиімділігі мен өнім сапасын арттыру партияның бүкіл жұмысының өзекті буыны болып табылады. Бұл жөнінде толысқан социализм қоғамының қазіргі кезеңіне сай келетін жаңа түрпатты экономикалық ойды қалыптастырудың мәні ерекше. Өйткені экономикалық ой ең әуелі инициатива мен социалистік тапқырлыққа, жауапкершілікті арттыруға, аз шығынмен жақсы нәтижеге жеткізетін жолдарды творчестволықпен іздестіруге бағытталған. Сондықтан барлық жерде ұйымшылдық, іскерлік, талапшылдық рухын, ұқыптылық пен үнемшілдік қасиеттерін орнықтыру мақсатында идеологиялық ықпал жасаудың барлық құралдарын тиімді пайдалану, еңбекшілерге экономикалық білім беруді барынша жақсарту керек.

Қазір республикамызда материалдық өндіріс саласында жұмыс істейтін екі миллионнан астам адам экономикалық оқумен қамтылған. Еңбекшілерге экономикалық білім беру жүйесінің жұмысы жандана түсті, ол өмірмен, практикалық міндеттермен тығыз байланыстырыла жүргізілетін болды. Әйткенмен, творчество мен жаңашылдық рухын өрістету, жас мамандар даярлау мен тәрбиелеу ісін жетілдіру, ұстаздық қозғалысын дамыту, экономикалық білім беру әлі де болса жақсы жолға қойылған жоқ. Экономикалық ысырап көп. «Экономикалық білімсіздіктен, деп атап көрсетті Д. А. Қонаев жолдас Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің X пленумында жасаған баяндамасында, иесіздік пен ысырапқорлыққа дейінгі аралық — таяқ тастам жер ғана».

Коммунистердің, барлық еңбекшілердің идеялық-теориялық дәрежесін көтеру, партия оқуы мен бұқаралық саяси оқуды жолға қою жөніндегі республика партия ұйымдарының жұмысы да елеулі. Олар маркстік-лениндік дүниетанымды қалыптастыру адамдарға коммунистік тәрбие берудің негізі екенін ескере отырып, партия оқуының жүйесін жетілдіре түсті, оның өмірмен байланысын нығайтып, идеялық дәрежесін едәуір арттырды. Насихатшылардың сапалық құрамы біраз жақсарды.

Әйтсе де көптеген партия ұйымдарында коммунистерге партиялық білім беру, олардың маркстік-лениндік теорияға деген ынта-ықыласы мен талғамын тәрбиелеу ісі әлі ойдағыдай емес. Партия комитеттерінің жақында болып өткен пленумдарында бірқатар бастауыш партия ұйымдарының коммунистердің идеялық-саяси білімін көтеруге немқұрайды қарайтыны, оқу формасын анықтау кезінде олардың жалпы білімі мен саяси ой-өрісін ескермейтіні, оқудың барысын жіті қадағалап, нақты ұйымдастырып отырмайтыны сөз болды.

Тексеру көрсеткеніндей, Көкшетау облысының бірқатар аудандарындағы коммунистік еңбек мектептерінің жұмысына, бұлардағы оқу процесінің сапасына партия ұйымдары тарапынан жете көңіл бөлінбейді. Соның салдарынан бұлардағы сабақтар еңбек коллективтерінің өмірімен ұштастырылмай, жалпылама өтеді. Тіпті мұнда еңбек тәртібі мен өндірістік тәртіпті нығайту, право бұзушылыққа қарсы күресті күшейту мәселелері де сирек сөз болады. Ал коммунистік еңбек мектептерінің тыңдаушылары алдында олардың өз коллективтері өмірінен сөз етерлік жәйттер аз емес. Айталық, бір ғана Чкалов ауданында соңғы екі жылда ондаған шофер медициналық айықтыру орнына түскен. Ол ол ма, аудандық мамандандырылған шаруашылық бірлестігінде жұмыс істеушілердің үштен бірінен астамы жұмысқа мас болып келгені, право тәртібін бұзғаны үшін әкімшілік жауапқа тартылған.

«Біздің саяси ағарту, бұқаралық саяси оқу жүйесіндегі жұмыс стилін өзгерту зор роль атқаруға тиіс, деп атап көрсетті Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитеті июнь Пленумында сөйлеген сөзінде. Ең алдымен формализмді жою белгілібір жалпы қағидаларды өмірге жанастырмай судыратып жаттап алуды (немесе қағаздан оқып беруді) қою керек. Саяси оқудың мәнісі мынада: әрбір адам бүгінгі күннің жағдайындағы партияның саясатын тереңірек түсінетін болсын, алған білімін практикада қолдана білетін болсын, өзінің жеке борышын айқынырақ түсініп, оны іс жүзінде орындайтын болсын». Маркстік-ленинадік дүниетанымды бойына жан-жүрегімен терең дарытқан адам мемлекетті, қоғамды, өндірісті басқаруға пәрменділікпен қатысады, ішкі және халықаралық өмірдегі оқиғаларды өздігінен дұрыс бағалай алады, идеялық дұшпандарымызға батыл тойтарыс бере алады.

Бұқара арасындағы идеялық, саяси-тәрбие жұмысының пәрменділігін арттыруда партияның белсенді жауынгерлері ретінде коммунистердің жауапкершілігі ерекше. Ең алдымен басшы қызметкерлердің адамгершілік өнегесінің ықпалы зор. Республикамызда тапсырылған жұмыс учаскесін шебер басқарып, сенімнен шығып жүрген, өмір алға тартқан әлеуметтік-экономикалық проблемаларды батыл шешетін, іскер, саяси кемелді, коллективтің сый-құрметіне бөленген, байсалды басшы кадрлар көптеп саналады. Бір өкініштісі — бізде қызмет бабын жеке басының мүддесі үшін пайдаланып, халық дәулетін талан-таражға салатын басшылар да жоқ емес.

Гурьев облысындағы «Эмбанефть» бірлестігі бас директорының орынбасары М. И. Гарайзуев пайдакүнемдік жолға түсіп, жеңіл машиналармен алыпсатарлық жасау үшін айла-шарғыларға барған. Бірлестік есебінен гараж, дача тұрғызып, оған мемлекет есебінен мебель алған, өзінің студент ұлын бір мезгілде екі кәсіпорынға бұрғышының көмекшісі етіп орналастырып, еңбекақы төлеттіріп отырған. Гурьев қалалық партия комитеті дандайсыған басшының жеке ісін қарап, оны партиялық жолмен қатаң жазалады. Қызмет бабын жеке басының мүддесі үшін пайдаланып, право тәртібін өрескел бұзғаны үшін Целиноград облысында соңғы екі жыл ішінде 19 совхоз директоры, 12 кәсіпорын мен ұйымның басшылары қызметінен босатылып, жауапқа тартылды. Партия комитеттері коммунистерге, барлық кадрларға талапты күшейте отырып, олардың еңбекшілер арасында идеялық-саяси жұмыс жүргізуге белсене қатысуын, ұйымдастыру-шаруашылық және тәрбиелік міндеттерді комплексті түрде жүзеге асыруын қамтамасыз етуге тиіс.

Кемелденген социалистік қоғам азаматтарының санасын қалыптастыру міндеті партия комитеттерінен идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмыстың формалары мен әдістерін ұдайы жетілдіруді, оны жоспарлы түрде, ғылыми, реалистік негізде жүргізуді талап етеді. Республиканың партия ұйымдары бұл жұмысты нақ осылай жүргізіп те келеді, жинақталған оңды тәжірибе де баршылық. Мәселен, Қарағанды, Павлодар, Целиноград қалалық, Қостанай, Шардара, Абай, Шалқар, Жалағаш, Май аудандық және басқа көптеген партия комитеттері идеялық-тәрбие жұмысын ұйымдастыру-шаруашылық қызметпен степе ұштастыра жүргізіп, бесжылдық тапсырмаларының ойдағыдай орындалуын ұдайы қамтамасыз етіп жүр.

Әрине, идеологиялық жұмыстың дәрежесі, оның пәрменділігі мен нәтижелілігі барлық жерде бірдей өскелең талапқа сай еместігі жасырын сыр емес. Мұнда әлі формализм, бірсарындылық, жүйесіздік сияқты келеңсіз жайлар бой көрсетіп қала береді. Тәрбие ісінің пәрменділігін арттырудың орнына кейде мәжілісқұмарлыққа бой ұру бар. Мәселен, Шу қалалық партия комитеті соңғы бес жылда өзінің бюро мәжілістерінде бұқаралық-саяси жұмыс мәселесін 20 рет қарап, тиісті шешімдер қабылдады. Бірақ бұл шешімдердің орындалуы жіті қадағаланып, нақты ұйымдастырылып отырмаған. Соның салдарынан белгіленген шаралардың көпшілігі қағаз жүзінде қалып қойған. Қазір қалада бірде-бір үгіт алаңы жоқ, тұрғылықты жердегі жұмыс нашар жүргізіледі. Қалада үгітшілер саны кеміп, саяси хабаршылар құрамында коммунистер саны азайып кеткен, осы кадрлардың жалпы білім дәрежесі тіпті төмен. Ал осыдан соң мұндағы бірқатар кәсіпорындардың техникалық-экономикалық көрсеткіштерінің төмендеп кетуіне таң қалуға бола ма?! Мұндай елеулі кемшіліктер басқа да бірқатар партия комитеттерінің, оның ішінде Жезқазған облысындағы Ақадыр, Павлодар облысындағы Краснокутск аудандық партия комитеттерінің жұмыс стилінен аңғарылады.

КПСС Орталық Комитеті июнь Пленумының материалдарында, Ю. В. Андропов жолдастың сөйлеген сөзінде партия комитеттерінің халықтың түрлі топтарымен — жұмысшылармен, колхозшылармен, интеллигенциямен, жастармен идеологиялық жұмысты шебер ұйымдастыра білуі, бұл үшін тиісті кадрларды даярлау, іріктеу және тәрбиелеу ісін барынша жақсартуы қажеттігіне айрықша назар аударылды. Бұл партиялық нұсқаудың ерекше зор маңызы бар. Өйткені саяси-тәрбиелік шаралар халықтың әртүрлі топтарының өзіндік ерекшеліктері мен талап-талғамдарын қатаң ескере отырып жүргізілгенде ғана көздеген мақсатына жетеді. Айталық, адал еңбеккерлерге тәртіп туралы, арақ ішпейтіндерге ішкіліктің зияны туралы, дінге сенбейтіндерге құдайсыздық туралы әңгіме соғып, лекция оқудан келер пайда бар ма? Сондықтан партия ұйымдары идеологиялық жұмыстың формалары мен әдістерін ұдайы жетілдіре отырып, оның пәрменділігі мен нәтижелілігіне айрықша күш салуы керек.

Еңбекшілерге интернационалдық және патриоттық тәрбие беру ісін ұдайы ширата түсу, қарсы насихатты пәрменділікпен күшейте беру, империализмнің, дүниежүзілік реакцияның, ең алдымен АҚШ-тың Рейган бастаған қазіргі әкімшілігінің саясаты мен идеологиясының халыққа жат мәнін көз жеткізе ашып көрсету — бүкіл идеология жұмысының тұрақты бағыты.

Республика партия ұйымдары халықтың діншілдер сияқты ерекше тобымен жүргізілетін жұмысты әрқашан да басты назарында ұстауы қажет. Адамдардың біраз бөлігі әлі де діннің шырмауынан шыға алмай жүргенін ескермеуге хақымыз жоқ. Бірқатар жерлерде, әсіресе Талдықорған, Жамбыл, Шымкент облыстарында атеистік жұмыстағы жайбарақаттықты пайдаланған діншілдер тым еркінсіп кеткен. Керек десеңіз, діни ғұрыптар мен рәсімдерге жергілікті жердегі кейбір басшы қызметкерлердің өздері де қатысатын болып жүр. Партия комитеттері атеистік тәрбиенің формалары мен әдістерін жетілдіре түсіп, дінге сенушілермен жеке жұмысты күшейтуге, діни ғұрыптарға жаңа советтік дәстүрлер мен салттарды қарсы қоюға тиіс.

Партия ұйымдарының басшылық қызметінде, оның ішінде идеологиялық жұмысында қоғамдық пікірге ұдайы ден қойып, оны жалпы істің мүддесі үшін шебер пайдаланып отырудың маңызы айтпаса да түсінікті. Республиканың партия комитеттері, совет, шаруашылық органдары мен қоғамдық ұйымдары еңбекшілер хаттарымен жұмысты барынша жақсартып, сын ескертпелер мен шағымдарды, орынды өтініштер мен ұсыныстарды мұқият зерттеуге, сөйтіп, дер кезінде нақты шаралар қолдануға міндетті. Алайда бұл жұмыста әлі елеулі олқылықтар да жоқ емес. Жақында Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің Бюросы Қызылорда облыстық партия ұйымындағы азаматтардың жазбаша және ауызша шағымдары бойынша жұмыс істеудің жайын қарап, жекелеген хаттардың ұқыпсыз қаралатындығына облыстық партия комитетінің назарын аударды. Қазақстан Компартиясының Орталық Комитетінің Бюросы облыстық партия комитетін мұндай кемшіліктерді жоюға, еңбекшілердің хаттары мен ұсыныстарын тереңірек талдауға, шағымдарды туғызатын себептерді табандылықпен жойып отыруға міндеттеді.

Пленум совет адамдарының білім және мәдени дәрежесінің өсуі біздің баспасөзге, телевизия мен радиоға жаңа талаптар қоятынын тұжырымдап берді. Әрбір материал, әрбір мақала адамдардың өмірге терең бойлауымен және принциптілігімен, ой-пікірінің өткірлігімен және стилінің айқындылығымен баурап, тәнті етуге тиіс. Партия комитеттері бұқаралық информация құралдарына, олардың активіне дер кезінде қажетті қолдау көрсетіп, сынға қысым жасаудың, оған енжар қараудың қандай да болсын көріністеріне үзілді-кесілді тойтарыс беруге міндетті. Қалалық және аудандық газеттердің жергілікті өмірді жазудағы ролін арттыруды қамтамасыз ету керек. Журналистердің іскерлік және саяси даярлығын жақсартуға, жұмысшы-село тілшілері қозғалысының дәстүрлерін дамытуға деген қамқорлық күшейтіле беруі қажет.

Еңбекшілердің рухани өмірін байытуға, оларды коммунистік мұраттар рухында тәрбиелеуге социалистік реализм әдебиеті мен өнері зор үлес қосып келеді. Мәдениет қайраткерлері жарияланатын материалдар мен репертуардың идеялық мазмұны мен көркемдік дәрежесі үшін жеке жауапкершілігін бұдан да күшейте түсуі, адамның рухани қажеттерін белсендірек қалыптастыруы, адамды ардақтауы, жеке адамның идеялық-саяси және адамгершілік бейнесіне пәрменді ықпал жасауы шарт.

Ғылыми-зерттеу мекемелерінің партия ұйымдары ғалымдардың күш-жігерін іргелі комплексті зерттеулер жүргізуге, олардың практикалық тиімділігін арттыруға шоғырландырып, қоғамтанушы ғалымдар кемелденген социализмнің, бұқараға коммунистік тәрбие берудің актуальды проблемаларын зерттеп, нақты практикалық ұсыныстар жасалуын қамтамасыз етуге тиіс.

Орталық Комитеттің Пленумы балаларды, жас өспірімдерді оқыту мен тәрбиелеуді жақсарту, мектептің жұмыс сапасын арттыру міндеттерін айрықша қойып отыр. Партия тәрбиенің жақсы құралы — оқуды өнімді еңбекпен ұштастыру керек, мектеп оқушысының бойына пайдалы еңбекке деген дағды мен сүйіспеншілікті дарыту бағытын бұлжытпай жүргізу керек деп санайды. «Партия біздегі адамның тек белгілібір білім жиынтығының иесі ретінде ғана емес, ең алдымен социалистік қоғамның азаматы, өзіне тән идеялық қағидалары, моралі мен мүдделері, еңбек пен мінез-құлықтың жоғары мәдениеті бар коммунизмнің белсенді құрылысшысы ретінде тәрбиеленуіне күш салады», деді Ю. В. Андропов жолдас.

Жоғары оқу орындары мен техникумдарда халық шаруашылығының жетекші салалары үшін мамандар даярлауды, студенттерді идеялық-саяси жағынан шыңдауды жақсарту — коммунистік тәрбие жұмысының басты міндеттерінің бірі. Тұрғылықты жерлердегі бұқаралық-саяси жұмысты барынша жетілдіру — төл ісіміз. Мәдени-ағарту мекемелері халықтың, әсіресе селодағы еңбекшілердің бос уақытын ұйымдастырудағы өз ролін арттыра беруі парыз. Бұқаралық физкультура және спортты кеңінен дамытуға жете көңіл бөлу керек.

Еңбекшілердің бойында коммунистік моральды тәрбиелеу, социализмнің іргелі қазынасын шебер насихаттау, совет адамдарының өміріндегі жаңа сапаның, адамгершілік кінәратсыздық пен әлеуметтік оптимизмнің, еңбек пен тұтынудың, мінез-құлық пен тұрмыстың жоғары мәдениетінің қоғамдық мән-маңызын ашып көрсету — партия комитеттерінің тұрақты қамқорлық жасайтын ісі.

Қолда бар ағарту және тәрбие құралдарының барлық бай арсеналдарын толық кемелінде кәдеге жаратып отыру — партия комитеттерінің басты борышы. Осы құралдардың бәрін неғұрлым белсенділікпен, творчестволықпен, атап айтқанда совет адамдарының білімділігі және сұраным дәрежесінің едәуір өсе түскенін ескере отырып қолдана білу шарт. Бұл тұста әлі де көп нәрсені үйренуімізге, формализмнен, бірсарындылықтан, жасқаншақтықтан, ал кейде тіпті ойдың енжарлығынан арылуымызға тура келеді. Бұл, әрине, оп-оңай шаруа емес. Бірақ біз Лениннің «...әрбір қиыншылыққа ұйымшылдық пен тәртіптілікті жаңадан үсті-үстіне күшейту арқылы жауап беріңдер» (Шығармалар толық жинағы, 36-том, 439-бет) деген нұсқауын жақсы білеміз. Пленум қойған міндеттердің актуальдылығы соншалықты, оларды мүлтіксіз орындау үшін творчестволық күш-жігерді, білімді, жинақталған тәжірибені осы мақсатқа табандылықпен жұмылдыра білуіміз, әрқайсымыз өзімізге жүктелген міндетті құштарлықпен, белсенділікпен, ақыл-парасаттылықпен, әрі өнегелілікпен атқаруымыз керек. Даурықпа сөзге емес, бәріміз бір кісідей үлкен іске бейімделген көңіл-күй танытуымыз керек. «Идеялық-тәрбие жұмысының бүкіл пәрменді күші, оның практикалық нәтижелілігі шыншылдықта және реализмге негізделген, деді Д. А. Қонаев жолдас Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің X пленумында сөйлеген қорытынды сөзінде, адамдар өз ісін толық коммунистік сеніммен, оның маңыздылығын терең түсіне отырып, атқаратын жерлердің бәрінде баянды табыс қамтамасыз етіліп, барған сайын еселеніп отырады. Ал бұған керісінше, айқын саналылық, белсенді азаматтық позиция, кәсіптік білгірлік, адамның өзіне-өзі талап қоюы және кешегіден бүгін жақсырақ жұмыс істеуге деген ықыласы болмайынша ешқандай табыс та болмайды. Мұның еңбек коллективтерінің барлығына қатысы бар».

Бүгінде республика коммунистерінің, барлық идеология қызметкерлерінің күш-жігері партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитеті июнь Пленумының шешімдеріне сәйкес еңбекшілерге коммунистік тәрбие беру, олардың қоғамдық белсенділігін арттыру мақсатына бағытталуда. Республиканың өнеркәсіп қызметкерлері бесжылдықтың екі жарым жылының өнім өндіру жоспарын едәуір асыра орындады. Ауыл-село еңбеккерлері Азық-түлік программасын жүзеге асыру жолында қажырлы күрес жүргізе отырып, егіншілік пен мал шаруашылығы өнімдерін өндіру мен сатуды біраз ұлғайтты. Биыл бітік егін өсірген бірқатар облыстардың еңбеккерлері астық дайындаудың жылдық жоспарын едәуір асыра орындауға міндеттеніп отыр. Ал Ақтөбе облысы мемлекетке астық сатудың бесжылдық жоспарын үш жылда орындап шығуға ұйғарды. Тың игерілген облыстардың егіншілері Қазақстанның мол астығына сүбелі үлес қосу үшін егін жинау науқанын асқан ұйымшылдықпен жүргізіп жатыр. Республиканың коммунистері, барлық еңбекшілері партияның XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының, 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдерін жүзеге асыру жолында қажырлы күрес жүргізе отырып, бесжылдықтың және оның үшінші жылының тапсырмаларын абыроймен орындап шығатындығына күмән жоқ.

Адамдардың коммунистік санасын қалыптастыру —

бүкіл партияның ісі

БҰҚАРАНЫҢ ИДЕЯЛЫҚ СЕНІМІ МЕН САЯСИ БЕЛСЕНДІЛІГІ

К. АУХАДИЕВ,

Алматы облыстық партия комитетінің бірінші секретары

Қоғамымыздың ізгі мұраттарының бірі социалистік Отанға шексіз берілген асқақ рухты, еңбекке, қоғам меншігіне коммунистік көзқарастағы биік парасат иесі — жан-жақты жетілген жаңа түрпатты адам тәрбиелеу екені мәлім. КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумы идеологиялық жұмыстың барған сайын алдыңғы орынға шығып, оның ролі мен маңызының артып келе жатқанын атап көрсетіп, партия ұйымдарының алдына еңбекшілерге идеялық-саяси, еңбек және адамгершілік тәрбие беру ісін тығыз ұштастыра жүргізуді міндет етіп қойды.

«Қазақстан коммунисі» журналының редакциясы КПСС Орталық Комитеті июнь Пленумының шешімдерін кеңінен насихаттап, жүзеге асыруға лайықты үлес қосу мақсатымен «Адамдардың коммунистік санасын қалыптастыру — бүкіл партияның ісі» деген жаңа рубрика ашып отыр. Редакция Алматы облыстық партия комитетінің бірінші секретары К. Аухадиев жолдастың мақаласын оқушылар назарына ұсына отырып, партия, совет, кәсіподақ, комсомол қызметкерлері, ғылым, мәдениет пен өнер қайраткерлері, идеология кадрлары еңбекшілерге коммунистік тәрбие беру жұмысын одан әрі жақсарту, оның пәрменділігін, өршілдігін арттыру жөніндегі озық тәжірибелерін әңгімелеп береді, кеңінен пікір алысады, толғамды ойлары мен нақты ұсыныстарын ортаға салады деп сенеді.

I

Жаңа қоғам құрылысының барлық кезеңдерінде партия еңбекшілерге коммунистік тәрбие беруге, олардың бойында жоғары идеялылық, таптық сана, белсенді өмірлік позиция, буржуазиялық идеология мен моральға ымырасыздық сезімін қалыптастыруға айрықша маңыз беріп келді және беріп отыр. Міне, сондықтан да КПСС XXVI съезінде партиямыздың алуан қырлы қызметінің актуальды мәселелерінің бірі ретінде идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жетілдіруге ерекше көңіл бөлінді.

Идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмыстың актуальды мәселелерін талқылаған КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумы —партиямыздың совет адамдарына коммунистік тәрбие беру жөніндегі қамқорлығының жаңа жарқын көрінісі. Астаналық облыстың коммунистері, барлық еңбекшілері КПСС Орталық Комитеті июнь Пленумының шешімдерін, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың осы Пленумда сөйлеген сөзінде баяндалған қағидалар мен тұжырымдарды іс-қимылдың айбынды программасы, бүкіл идеологиялық жұмысты жетілдірудің сара бағыты ретінде қабыл алды. Олар партиямыздың кемеңгерлік ішкі және сыртқы саясатын, Отанымызды одан әрі гүлдендіріп, оның экономикалық және қорғаныс қуатын барынша нығайту жолындағы қажырлы қызметін толығынан мақұлдап, қызу қолдады.

Қазіргі кезде Коммунистік партияның, совет халқының күш-жігері кемелденген социализмді жетілдіру процесінде объективті түрде туындаған және үнемі туындап отыратын орасан зор міндеттерді шешуге бағытталған. Ал осы міндеттерді жүзеге асыру идеологиялық қызметке партиялық басшылықты жақсартудың жаңа, неғұрлым тиімді жолдары мен әдістерін іздестіруді талап етеді. Бұл жайында Орталық Комитеттің июнь Пленумында сөйлеген сөзінде Ю. В. Андропов жолдас: «Идеологиялық жұмыс неғұрлым пәрменді болған жағдайда, бұқара партияның саясатын жақсырақ түсініп, оны халықтың түбегейлі мүддесіне сай келетін өзінің төл ісі деп қабылдаған уақытта ілгері басудың қарқыны да соғұрлым арта түсетінін біз бүгінгі күннің өзінде жақсы сезініп отырмыз»,— деп мейлінше айқын көрсетіп берді.

Облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттері, бастауыш партия ұйымдары КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің, КПСС Орталық Комитетінің идеология мәселелеріне арналған шешімдерін басшылыққа ала отырып, халықтың әртүрлі категориялары мен топтары арасындағы идеялық-тәрбие, бұқаралық-саяси жұмысты жақсарту жолында табанды күрес жүргізіп келеді. Бұл жұмыс ағымдағы және перспективалық жоспарлармен, еңбек коллективтеріндегі, халықтың тұрғылықты жерлеріндегі нақты жағдайға терең талдау жасау негізінде құрылып отыр. Біз еңбекшілерге идеялық-саяси, еңбек және адамгершілік тәрбие беруде партия комитеттері салалық бөлімдерінің, совет, кәсіподақ және басқа қоғамдық ұйымдардың ынтымақтаса жұмыс істеуін қамтамасыз етуге ұмтылып келеміз. Жасыратыны жоқ, осыдан біраз жыл бұрын партия комитеттерінің салалық бөлімдері идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысқа жеткілікті дәрежеде қатыспай, бұл насихат және үгіт бөлімінің ісі деген қате пікірде болып келген еді. Сондықтан ең алдымен мұндай қызметкерлердің еңбекшілерге коммунистік тәрбие беру ісіне көзқарасын түбірінен өзгерту қажет болды.

Сонымен, біз бұл істі неден бастадық? Бірінші кезекте облыстық партия комитеті аппаратындағы барлық бөлімдер мен жауапты қызметкерлердің назары идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмыс мәселелеріне аударылды. Осы мақсатпен КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысына сәйкес облыс еңбекшілеріне идеялық тәрбие беру жұмысында облыстық комитет бөлімдерінің өзара іс-қимылын қамтамасыз ету жөніндегі аппарат бастауыш партия ұйымының міндеттері туралы мәселе партия жиналысында арнайы талқыланды. Жиналыс үлкен әзірлікпен өткізіліп, онда іскерлік тұрғыдан принципті әңгіме қозғалды. Осы жиналыс және оның шешімі салалық бөлімдердің еңбекшілерге коммунистік тәрбие беру міндеттерін жүзеге асыруға белсене қатысуының бастамасы болды. Ал насихат және үгіт бөлімінің инициативасы бойынша барлық бөлімдердің идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысты жақсарту жөнінде жүзеге асыратын шараларының перспективалық жоспары жасалды.

Қазір бұл жұмыс жақсы нәтиже берді деп айтуға толық негіз бар. Мәселен, бұрын экономикалық білім беру жүйесі мен коммунистік еңбек мектептері үшін насихатшы кадрларды іріктеу, даярлау және қайта даярлау мәселелерімен насихат және үгіт бөлімі шұғылданып келсе, қазір бұл салалық бөлімдердің қарауына жатады. Облыстық партия комитетінің жанындағы экономикалық білім беру советі мен салалық бөлімдердің Алматы қаласындағы жоғары оқу орындары негізінде насихатшылардың облыстық курсын өткізу жөніндегі ұсыныстары жыл сайын облыстық комитет бюросында бекітіліп жүр. Курстың сабақтары студенттердің қысқы каникулы кезінде жоғары оқу орындарының аудиториялары мен лабораторияларында өткізіледі. Профессорлар мен оқытушылар құрамының сапасы, әр сабақтың жоғары теориялық және методикалық деңгейде өткізілуі үшін жауапкершілік институттардың партия комитеттеріне жүктеледі, ал курс тыңдаушыларының сабаққа толық қатысуын қамтамасыз етуге, насихатшылардың министрліктер мен ведомстволардың, облыстық басқармалардың басшы қызметкерлерімен кездесуін ұйымдастыруға, олардың баяндамаларының мазмұнды болуын қадағалауға облыстық партия комитетінің бөлімдері жауапты. Бұл курстарда жыл сайын экономикалық мектептер мен семинарлардың екі мыңға жуық насихатшысы қайта даярлықтан өтіп жүр.

Облыстық комитет бірнеше бөлімдердің бірлесіп, бюроға, пленум мен активке мәселе әзірлеу әдісін кең қолданып келеді. Бұған соңғы бес жыл ішінде осындай әдіспен 90-нан астам мәселе зерттеліп, бюроның қарауына ұсынылғаны айқын дәлел.

Идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысты жетілдіруде астаналық облыс партия ұйымына Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің көрсетіп отырған қамқорлығы мен көмегі үлкен. Өткен жылдың декабрінде біздің облыс партия ұйымдарының КПСС XXVI съезінің талаптарына сәйкес еңбекшілерді жоғары идеялылық пен таптық саналылық рухында тәрбиелеу жөніндегі жұмысы туралы мәселе Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінде арнайы қаралды, сөйтіп, облыстағы бүкіл идеологиялық жұмыстың жағдайына терең талдау жасалды, кадрларды идеялық шыңдауды жақсарту, патриоттық және интернационалдық тәрбиенің деңгейін көтеру, буржуазиялық идеология мен моральға, жекелеген адамдардың санасындағы ескіліктің зиянды сарқыншақтарына қарсы күресті күшейту жөнінде нақты міндеттер қойылып, үлкен практикалық көмек көрсетілді.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің нұсқауларынан туындайтын міндеттер қалалық, аудандық партия комитеттерінің пленумдарында талқыланып, оларды жүзеге асырудың нақты шаралары белгіленді. Ал бұл шараларды орындау барысы партия комитеттерінің күнбе-күнгі бақылауында. Облыстық комитеттің бюросы мен секретариатының мәжілістерінде салалық бөлімдер мен совет, кәсіподақ және басқа қоғамдық ұйымдардың бұқаралық-тәрбие жұмысын өзара бірлесе жүргізуі жөнінде Алматы қалалық партия комитетінің, еңбекшілерді жоғары идеялылық пен таптық саналылық рухында тәрбиелеу жөнінде Фрунзе аудандық партия комитетінің есептері тыңдалды. Идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысты одан әрі жақсарту, советтік өмір салтын орнықтыру, адамгершілік қасиеттерді, коммунистік моральды қалыптастыру мәселелері облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттерінің пленумдарында, бюро мәжілістерінде, партия активі жиналыстарында, ғылыми-практикалық, теориялық конференцияларда егжей-тегжейлі қаралады.

Идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмыстың жандана түсуі, күткендей-ақ, облыстың экономикалық және әлеуметтік даму міндеттерін шешуге елеулі ықпал жасап отыр. Үстіміздегі бесжылдықтың басынан бері өнеркәсіп өндірісінің көлемі едәуір өсіп, жоспардан тыс 128 миллионнан астам сомның өнімі өткізілді. Облыстың құрылысшылары үстіміздегі жылдың бірінші жартысында ғана 294 мың шаршы метр тұрғын үй салып, пайдалануға берді, бұл жоспар 113 процент орындалды деген сөз. Бізде мектептерді, денсаулық сақтау орындарын, мектеп жасына дейінгі балалар мекемелерін іске қосу жөніндегі тапсырмалар да ойдағыдай орындалып келеді.

Аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің барлық буындарында 525 миллион сом күрделі қаржы-игерілді. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдастың тікелей өзінің инициативасы бойынша, әрі күнбе-күнгі көмегімен салынып жатқан ұзындығы 178 километр Үлкен Алматы каналының құрылысы озық қарқынмен жүргізіліп келеді. Бартоғай су қоймасы бірінші кезегінің суы Шелек ауданының шаруашылықтарына жетіп, Азық-түлік программасының ойдағыдай іске асуына қызмет ете бастады. Транспорттың, халыққа қызмет көрсету саласының жұмысында да айта қаларлық табысымыз бар. Бүгінде ауыл-село еңбеккерлері егін жинауды ұйымшылдықпен аяқтап, жемшөп дайындау жұмысын қызу жүргізіп жатыр. Олар биыл ауыл шаруашылық өнімдерін өндіру мен мемлекетке сату жөніндегі жоспарларды абыроймен орындап шығатынына сенім мол. Мұның бәрі, сөз жоқ, облыс еңбекшілерінің жоғары идеялылығының, таптық саналылығының, еңбек және қоғамдық-саяси белсенділігінің нақты көрінісі.

Облыстың партия комитеттері еңбектегі жетістіктер мен табыстар —пәрменді ұйымдастырушылық шаралардың, шаруашылықты ұтымды жүргізудің нәтижесі ғана емес, сонымен бірге идеологиялық жұмысты әлеуметтік-экономикалық өзекті міндеттерді орындау жолындағы күреспен тығыз ұштастыра білудің де жемісі екеніне әбден көз жеткізіп отыр. Бұл ретте өндірістік қатынастардың осы заманғы шұғыл өркендеуі социалистік жарысты ұйымдастыруға, еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қозғалысқа өскелең талаптар қоятыны ерекше ескеріледі. Әр адамның бойында жоғары өнімді еңбек ету қажеттілігін, өндіріс тиімділігін арттырып, өнім сапасын жақсартуға мүдделілігін тәрбиелеуде еңбек бәсекесінің атқаратын ролі ерекше. Бұл күндері облыста 940 мыңнан астам жұмысшы мен колхозшы социалистік жарыстың алуан түрімен қамтылған, олардың 311 мыңнан астамы коммунистік еңбек екпіндісі деген атаққа ие. Жарыс жеңімпаздарын наградтауға тоқсан сайын тапсырылатын 34 ауыспалы Қызыл ту тағайындалған.

Партия ұйымдары социалистік жарысты ұйымдастырғанда және оның қорытындысын шығарғанда еңбек өнімділігін арттыру жөніндегі жоспар мен міндеттемені орындау, өнім өндіру мен өткізу көлемін ұлғайту, оның келісім шарттар бойынша берілуін қамтамасыз ету, өнім сапасын жақсарту, оның өзіндік құнын кеміту, шикізатты, материалдар мен энергия ресурстарын үнемдеу сияқты экономикалық және әлеуметтік көрсеткіштерді жан-жақты саралап, ұдайы ескеріп отырады. Сондай-ақ еңбек тәртібі мен қоғамдық тәртіптің жағдайына, еңбек қорғау мен хауіпсіздік техникасын сақтауға да зор мән беріледі.

Мәселен, Октябрь революциясының 50 жылдығы атындағы Алматы мақта мата комбинаты парткомы мен кәсіподақ комитетінің еңбеккерлерге коммунистік тәрбие беру, социалистік жарыстың ұйымдастырушылық ролін арттыру бағытындағы жұмысы назар аударарлық. Мұнда адамдарға идеялық ықпал жасаудың барлық формалары мен әдістері — партиялық және экономикалық оқу, лекциялық насихат, ауызша және көрнекі саяси үгіт әрбір еңбеккердің өз міндеттемесін сөзсіз орындау жөніндегі жауапкершілігін арттыруға, шығарылатын өнім сапасын жақсартуға, фабрика маркасының мәртебесін көтеруге бағытталған. Партком, цехтық партия ұйымдары бәғалы бастамаларды дер кезінде қолдап, озаттар тәжірибесін кең таратып отырады.

Айталық, атақты тоқымашы, Социалистік Еңбек Ері, КПСС XXVI съезінің делегаты, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің мүшесі, Қазақ ССР Мемлекеттік және Ленин комсомолы сыйлықтарының лауреаты Л. Кочетова барлық мүмкіндіктер мен резервтерді ескере келіп, он бірінші бесжылдықта екі бесжылдық тапсырма орындау жөнінде жаңа бастама көтерген еді. Комбинат парткомы бұл бастаманы дәлелді де жүйелі насихаттап, оның тоқымашылар арасында кең таралуына өріс ашты. Әуезов аудандық партия комитеті жас тоқымашылардың Л. Кочетовамен кездесуін өткізді, ол цехтарда, бригадаларда болып, өз тәжірибесін ортаға салды. Бұл жұмыс игі нәтиже берді, бастаманы кәсіпорынның 1300-ден астам жұмысшысы қолдады.

Комбинат парткомы жарысты ұйымдастырудағы формализмге қарсы батыл күрес жүргізіп отыр. Жарыс шарттарының әрбір тармағы, ондағы әрбір цифр жан-жақты негізделген. Кәсіпорын цехтарында күн сайын «тәртіп сағаты» өткізіледі, онда жұмыс уақытының зая кету себептеріне талдау жасалады. Партия, кәсіподақ, комсомол активистері жұмысқа шықпай қалу, кешігіп келу, іске салдыр-салақ қарау бригадаға, цехқа, бүкіл комбинатқа қаншалықты зиян келтіретінін тәртіп бұзған әрбір адамның біліп отыруына айрықша күш салады. Осындай бұқаралық-тәрбиелік шараларды жүзеге асыру нәтижесінде комбинатта қыдырымпаздық, тәртіп бұзушылық фактілері едәуір азайды, жұмыс ырғағы ширай түсті. Мұнда соңғы екі жыл ішінде еңбек өнімділігі 9,2 процент артты, бесжылдықтың басынан бері жоспардан тыс 18 миллион сомның өнімі өткізілді.

Облыстың еңбек коллективтерінде москвалықтардың «Еңбегіне қарай — құрмет пен даңқ!» деген шақыруы кең қолдау тауып отыр. Бұл патриоттық бастамаға жауап ретінде Алматы қаласындағы бірсыпыра кәсіпорындардың өндіріс озаттары «Он бірінші бесжылдықтың әр жылының тапсырмасын он бір айда орындайық!» деген үндеу көтерді. Бұл бастама Алматы қалалық партия комитетінің бюросында мақұлданды. Қазір 50 мыңнан астам адам осы ұранмен еңбек етіп жүр.

Алайда социалистік жарысты ұйымдастыруда, оның қорытындысын шығаруда формализмге жол беретін, еңбек тәртібін бұзу, қыдырымпаздық пен жұмысқа кешігушілік фактілеріне қарсы пәрменді күрес жүргізбейтін партия ұйымдары да бізде жоқ емес. Мұндай жағымсыз көріністер «Жетісу» аяқ киім өндірістік бірлестігінде, «Поршень» заводында, № 2 автомобиль жөндеу бірлестігінде, көпірлік темір-бетон конструкциялары заводында орын алды. Дегенмен, жоғары органдардың уақтылы араласып, тиісті практикалық шаралар қолдануы бұл кәсіпорындардағы жағдайды түзетуге мүмкіндік беріп отыр.

Облыстың көптеген партия ұйымдарының жұмыс тәжірибесі көрсеткеніндей, еңбекшілерге коммунистік тәрбие берудің, демократияны, социалистік өзін-өзі басқаруды дамытудың қуатты, әрі пәрменді құралы—еңбекті ұйымдастырудың бригадалық мердігерлік формасы болып отыр. Коллективтік мердігерлікті алғашқылардың қатарында қолданған көптеген құрылыс ұйымдарының, СССР-дің 60 жылдығы атындағы Алматы ауыр машина жасау заводы болат балқытушыларының, «Қазақстанның 40 жылдығы» колхозы еңбеккерлерінің іс тәжірибесі бұған айқын дәлел. Қазір облыстың партия ұйымдары еңбек ұйымдастырудың осы озық әдісін барлық жерде кеңінен таратудың пәрменді шараларын қолдану үстінде.

II

Партия ұйымдарының бүкіл тәрбие жұмысындағы басты буын еңбекшілердің қалың топтарының маркстік-лениндік дүниетанымын, коммунистік идеялылығын, жоғары саяси саналылығын қалыптастыру екені белгілі. Ал бұл міндетті жүзеге асыру — кадрларға маркстік-лениндік және экономикалық білім берудің негізгі нысанасы. Партия ұйымдарының саяси және экономикалық білім берудің пәрменділігін арттыру, оқу-тәрбие процесінің формалары мен әдістерін жетілдіру, насихатшы кадрлардың даярлығын жақсарту мәселелеріне айрықша маңыз беретіні де сондықтан. Сонымен қатар тыңдаушылардың қоғамдық-саяси және өндірістік белсенділігін арттыруда мектептер мен семинарлар жетекшілерінің ұйымдастырушылық ролін көтеру шаралары да кең көлемде қолданылып жүр.

Маркстік-лениндік және экономикалық білім беру жүйесінде 1982—83 оқу жылында 700 мыңдай коммунист пен партияда жоқ активист оқыды. Маркстік-лениндік теорияны, партиямыздың қазіргі экономикалық саясатын оқытып-үйретуге басшы кадрлар, халық шаруашылығы мамандары, интеллигенция өкілдері ішінен 20 мыңдай насихатшы қатысты. Олардың сапалық құрамы жыл сайын жақсара түсуде. Насихатшылардың 80 проценті жоғары және ортадан жоғары білімді, олардың көпшілігі КПСС мүшелері, ал 85 проценті жеке творчестволық жоспармен жұмыс істейді, насихатшылардың көмегімен тыңдаушылар 200 мыңнан астам жеке және коллективтік социалистік міндеттемені негіздеп, қабылдады. 50 мыңнан астам үнемді есептеу листоктерінің ашылуына ықпал жасаған да насихатшылар. Өнертабыс пен рационализаторлық ұсыныстарды өндіріске енгізуден түскен экономикалық тиімділік 6,5 миллион сомнан асса, бұл да насихатшылардың көмегі. Соңғы үш жылда ғана марксизм-ленинизмді насихаттау, еңбекшілерге коммунистік тәрбие беру, оларды халық шаруашылық жоспарлары мен қабылданған міндеттемелерді орындауға жұмылдыру ісіне белсене қатысқан мектептер мен семинарлардың 515 жетекшісі Лениндік құрмет грамоталарымен, ескерткіш медальдармен, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің және облыстық партия комитетінің Құрмет грамоталарымен наградталды.

Облыстың партия ұйымдары әр сабақты жоғары идеялық-теориялық және методикалық деңгейде, тыңдаушылардың практикалық істерімен тығыз байланыстыра өткізетін, олардың бойында асқақ идеялылық сенім мен саяси белсенділікті қалыптастыра алатын жүздеген насихатшыларды тәрбиелеп шығарды. Мәселен, Жамбыл ауданындағы «Дегерес» жылқы заводының бас мал дәрігері, экономикалық мектептің насихатшысы Есбай Молдахметовті алайық. Ол Коммунистік партия мен Совет мемлекетінің қазіргі экономикалық саясатын өз тыңдаушыларына өрнекті тілмен, айшықты мысалдармен жеткізе біледі, ісімен де, мінез-құлқымен де көпке үлгі. Насихатшы өзінің механизатор, шопан болып істейтін тыңдаушыларының білім дәрежесін, қабілетін, мүмкіндіктерін жақсы біледі, сондықтан әр сабағын совхоз, ферма коллективтерінің алдында тұрған міндеттермен ұштастырып, қызықты етіп өткізеді. Осы мектепте тыңдаушылар жыл сайын әр жүз саулықтан 180—190 қозы өргізетін тәлімгер шопан, Социалистік Еңбек Ері Шопан Жандыбаевтың тәжірибесін зер сала оқып-үйренді.

Сондай-ақ Алматы мақта мата комбинатындағы № 1 фабриканың директоры, марксизм-ленинизм негіздері мектебінің насихатшысы А. Зайцеваның әр сабағы тағлымды да тартымды. Ол теорияны практикамен шебер ұштастырып, тыңдаушыларын өндіріс резервтерін іздестіруге, өз мүмкіндіктерін неғұрлым ұтымды пайдалануға үйретеді. Тыңдаушылар Алматы электр-техникалық заводының директоры, Қазақ ССР Жоғарғы Советінің депутаты Е. Қадыржанов жүргізетін теориялық семинарға айрықша ықыласты. Мұндағы әрбір сабақ теориялық білімді молықтыруға, ұйымдастырушылық, шаруашылық және тәрбие жұмысының ғылыми әдістерін меңгеруге үлкен сеп. Теориялық проблемаларды оқып-үйрену үнем мен ұқыптылық, социалистік жарысты ұйымдастыру, коллективте қолайлы моральдық-психологиялық ахуал туғызу мәселелерімен әрдайым үйлестіріледі. Бірінші Май атындағы тігін бірлестігінде он жылдан астам уақыт бойы комсомол саяси оқуы жүйесінде В. Тишкова насихатшы болып келеді. Ол әр сабақты пікір алысу түрінде тартымды етіп өткізуге тырысады, оны жастардың бойына жоғары моральдық қасиеттерді, буржуазиялық идеологияға ымырасыздық сезімін дарыту үшін шебер пайдаланып жүр.

Алайда саяси және экономикалық оқу барлық жерде бірдей тиянақты, жүйелі түрде жүргізіліп отырмайтынын атап айтуымыз керек. Көптеген партия, кәсіподақ ұйымдары еңбекшілер оқуына нашар басшылық етеді, ал сабақтар кейде атүсті, асығыс өткізіледі, олардың мазмұны саяз. Бір өкінішті жағдай, көптеген коммунистер, кейбір шаруашылық қызметкерлері өздігінен саяси білімін көтеруге немқұрайды, селсоқ қарайды. Саяси және экономикалық білім беру жүйесінің жұмысында орын алып келген елеулі кемшіліктерді батыл жойып, оның пәрменділігін барынша арттыра түсуіміз қажет.

Облыстың партия ұйымдары ауызша саяси үгіттің формалары мен әдістерін жетілдіру, оның оралымдылығын, пәрменділігі мен мақсаткерлігін арттыру жолдарын тынбай іздестіру үстінде. Әр айдың үшінші жұмасында бірыңғай саяси күндер өткізу, басшы партия, совет, шаруашылық қызметкерлерінен құрылған информациялық, насихаттық топтардың еңбек коллективтерінде, еңбекшілердің тұрғылықты жерлерінде ұдайы болуы идеологиялық қызмет практикасына берік енді. КПСС Орталық Комитеті июнь Пленумының қорытындыларын түсіндіруге арналған бірыңғай саяси күнде партия комитеттерінің 10 мыңнан астам саяси баяндамашысы мен «Білім» қоғамының лекторы облыс еңбекшілері алдында баяндама жасап, лекция оқуы бұқараға идеологиялық ықпал жасап, оны үнемі хабардар етіп отырудың осы формасының тиімді екенін тағы да аңғартты.

Жылдан жылға лекциялық насихатқа басшылық арта түсіп отыр. Қазіргі кезде партия комитеттерінің 25 мыңнан астам штаттан тыс лекторы мен «Білім» қоғамының мүшесі партия идеяларын қалың бұқара арасында кеңінен насихаттап жүр. Барлық жерде «Лектор күндері» ұдайы өткізіліп тұрады, ғалымдардың Азық-түлік және Энергетика программаларының мәселелері бойынша еңбек коллективтеріне барып, лекция оқуы дәстүрге айналды.

Соңғы жылдары партия ұйымдарының советтік патриотизм мен пролетарлық интернационализм идеяларын насихаттау, облыс еңбекшілерін Отанға деген сүйіспеншілік, халықтардың туысқандық достығы рухында, партия мен халықтың революциялық, жауынгерлік және еңбек дәстүрлері үлгісінде тәрбиелеу жөніндегі жұмысы жандана түсті. Әсіресе партия ұйымдарының жастарды жоғары идеялылық, таптық саналылық рухында тәрбиелеуде, олардың саяси белсенділігін арттыруда жұмысшы табы мен колхозшы шаруалардың даңқты дәстүрлерін, еңбек әулеттерінің өнегесін, соғыс пен еңбек ардагерлерінің тәжірибесін кең, әрі ұтымды пайдаланып жүргенін айту керек. Жастарға коммунистік тәрбие беруде ұстаздық қозғалысы жылдан жылға кең қанат жайып отыр, бұл қозғалысқа қазір 22 мыңнан астам озат жұмысшы мен колхозшы, инженер-техник қызметкер, ауыл шаруашылығы маманы, партия мен еңбек ардагері қатысып, жастарға ұстаздық қамқорлық көрсетіп жүр. Олардың ішінде елуден астам Совет Одағының Батыры мен Социалистік Еңбек Ері, СССР және Қазақ ССР Мемлекеттік сыйлықтарының лауреаттары бар. 2450 тәлімгер «Жастардың үздік ұстазы» деген атаққа ие, 52 адам ВЦСПС пен ВЛКСМ Орталық Комитетінің белгілерімен наградталған, ұстаздардың 60 проценттен астамы — коммунистер. Тәлімгерлер даярлауда, олардың озық тәжірибесін таратуда, қалалық, аудандық партия комитеттері жанындағы ұстаздардың тұрақты жұмыс істейтін семинарларының, 204 мектебі мен 48 халық университетінің атқарып отырған жұмысы ауқымды.

Еңбек коллективтеріндегі әскери-патриоттық тәрбие жөніндегі жұмысты партия ұйымдарының идеологиялық комиссиялары жанынан құрылған советтер үйлестіріп, бағдарлап отырады. Олар перспективалық жоспар бойынша жұмыс істейді, әскери-патриоттық тәрбие жұмысының жайын, жастардың СССР Қарулы Күштерінің қатарында қызмет атқаруға даярлығы дәрежесін зерттейді, соған орай тиісті ұсыныстар әзірлеп, шаралар белгілейді.

Еңбек Қызыл Ту орденді, Октябрь революциясының 60 жылдығы атындағы Алматы үй құрылысы комбинатында еңбекшілерге әскери-патриоттық, интернационалдық тәрбие беру жөнінде жүргізіліп отырған жұмыс айтарлықтай. Жыл сайын комбинатқа осы кәсіпорын үшін мамандар даярлайтын № 41 қалалық кәсіптік-техникалық училищеден шақыру жасындағы көптеген жастар келеді. Комбинаттың әскери-патриоттық тәрбие жөніндегі советі Алатау аудандық әскери комиссариатымен, соғыс ардагерлері қалалық советімен, «Білім» қоғамымен, ДОСААФ, физкультура және спорт комитеттерімен бірлесе отырып, жас жігіттерді әскери қызметке әзірлеуге, атап айтқанда, олардың жалпы білімін көтеруге, денесін шынықтыруға, әскери-техникалық мамандық алуына айрықша ден қояды.

Кәсіпорынның Мәдениет сарайындағы Еңбек даңқы музейі — шын мәніндегі патриоттық, интернационалдық тәрбие орталығы. Мұнда коллективтің Ұлы Отан соғысына қатысқан мүшелері, өндіріс ардагерлері, еңбек әулеттері жайында, кәсіпорыннан армияға шақырылып, қазір жауынгерлік борышын өтеп жүрген жастар туралы бай материал бар. Жастарды ВЛКСМ мүшелігіне қабылдау, Совет Армиясы қатарына шығарып салу, паспорт тапсыру, жұмысшы сапына тұрғызу сияқты салтанатты рәсімдердің өткізілетін жері де осы музей. Кәсіпорынның партия, комсомол ұйымдары мен әскери-патриоттық тәрбие советі өз түлектері қызмет етіп жүрген әскери бөлімдермен байланысын үзіп көрген емес. Әскери борышын өтеген жас құрылысшылардың туған коллективіне түгел қайтып оралуы — осындай игі жұмыстың нақты жемісі.

Патриоттық және интернационалдық тәрбие беру жұмысын көптеген партия ұйымдары халықтың әртүрлі топтарының жасын, кәсібі мен әлеуметтік ерекшеліктерін ескере отырып жүргізеді. Бұл істе партия мен комсомол ардагерлері, азамат және Ұлы Отан соғыстарына қатысушылар елеулі роль атқарады. Ардагерлер жұмысшы жастармен, оқушылармен, студенттермен кездесіп, оларға тағлымы көп, әсерлі әңгіме, естеліктер айтып береді. 1917 жылдан КПСС мүшесі Ф. Вовченко, екі мәрте Совет Одағының Батыры Т. Бигелдинов, Совет Одағының Батырлары Қ. Сұрағанов, Қ. Шәкенов, В. Харламов, Д. Морозов, тағы басқалары әрдайым жұртшылық арасында, жастар ортасында.

Әдетте адамгершілік тәрбие дұрыс жолға қойылған коллективтерде қолайлы моральдық-психологиялық ахуал орнап, ұйымшылдық, тәртіптілік, жауапкершілік сезімі берік орнығатыны мәлім. Мұның өзі — коммунистік моральдан ауытқуға қарсы бітіспес күрес жүргізудің, алға басуымызға кедергі келтіретін кінәрат атаулыға: еңбек тәртібін бұзушылыққа, қыдырымпаздыққа, жұмысқа кешігіп келушілікке, салдыр-салақтыққа, бюрократизмге, масқүнемдікке ымырасыз болудың бірден-бір жолы. Облыстың көптеген партия ұйымдары бұл салада еңбек коллективтерімен қатар қоғамдық ұйымдарға — жолдастық соттарға, милицияның тірек пункттерінің қоғамдық советтеріне, қылмыстың алдын алу советтеріне арқа сүйеп, дұрыс істеп отыр. Партия комитеттерінің осы қоғамдық ұйымдардың қызметін саяси хабаршылардың, үгітшілердің, «Білім» қоғамы лекторларының, ұстаздардың, депутат постыларының, көше комитеттерінің жұмысымен ұштастыруға айрықша күш жұмсап отырғаны да содан.

Адамгершілік тәрбиесін жақсарту мәселелері партия комитеттерінің пленумдарында, бюро мәжілістерінде, партия жиналыстарында, халық депутаттары жергілікті Советтерінің сессияларында жиі талқыланып жүр. Коллективтегі моральдық-психологиялық ахуал көп жағдайда басшы қызметкерлердің адамдарға жасап отырған қамқорлығына, олардың мәдени-тұрмыс қажеттерінің өтелуіне, еңбек жағдайына байланысты. Партия ұйымдары мен совет органдары еңбекшілердің мұқтажын қанағаттандыру, мәдени-ағарту және дене шынықтыру-сауықтыру мекемелері жүйесін кеңейту жөнінде тындырған іс аз емес. Соңғы кезде облысымызда моральға жат қылықтардың ұдайы кемуі, жұмысқа кешігіп келу фактілерінің, кәмелетке толмаған жастардың арасында право тәртібін бұзушылықтың, социалистік тұрмыс нормаларынан ауытқушылық көріністерінің азаюы — осындай нысаналы жұмыстың нәтижесі.

III

Облыста советтік интеллигенцияның үлкен отряды еңбек етеді. Қазақ ССР Ғылым академиясында 3,5 мың ғылыми қызметкер, оның ішінде 199 ғылым докторы мен 1075 ғылым кандидаты жұмыс істейді. Сонымен қатар жоғары және арнаулы орта оқу орындарында сабақ беретін 6,5 мың профессор мен оқытушы, 603 мектеп пен 27 кәсіптік-техникалық училищеде 20 мың мұғалім бар. Оның үстіне творчестволық одақтардағы, театрлар мен концерт ұйымдарындағы 3,5 мың суреткер интеллигенция өкілдері үлкен бір қауым. Ал енді коллективтердегі моральдық-психологиялық ахуалдан, ғылыми, творчестволық ізденістердегі табыстардан бастап, тұтас облыс көлеміндегі саяси-тәрбие жұмысының жемісті болуы осы адамдардың жоғары идеялылығына, таптық саналылығына тікелей байланысты. Өйткені идеология кадрларының негізгі ұйтқысы да солар — ғалымдар, оқытушылар, творчестволық қызметкерлер. Партия ұйымдарының интеллигенцияны идеялық шыңдауға айрықша мән беретіні де сондықтан.

Ғылыми-зерттеу институттарында, жоғары оқу орындары мен мектептерде теориялық және философиялық методологиялық семинарлар ойдағыдай жұмыс істейді, ғылыми қызметкерлердің, оқытушылар мен мұғалімдердің басым көпшілігі осы семинарларда оқиды. Әрбір семинарға Қазақ ССР Ғылым академиясы философия және право институтының қызметкерлері консультант болып бекітілген. Бұл жұмысқа облыстық партия комитеті жанындағы Саяси ағарту үйінің методологиялық семинарлар бюросы жетекшілік етеді. Мұндай бюролар Фрунзе аудандық партия комитеті мен Қазақ ССР Ғылым академиясының жанында да бар. Мұның өзі ғылыми интеллигенцияның идеялық өсуіне, ғылыми-зерттеу жұмыстарының тиімділігін көтеруге, ғалымдар мен оқытушылардың еңбекшілер арасында саяси-тәрбие жұмысын жүргізу жөніндегі белсенділігін арттыруға айтарлықтай ықпал жасап отыр.

Мәселен, Қазақ ССР Ғылым академиясының ғалымдары оныншы бесжылдықта өндіріске 580 ғылыми жаңалық енгізді, ал бұдан алынған экономикалық тиімділік тоғызыншы бесжылдықта қол жеткен көрсеткіштен екі есе артық. Осы уақыт ішінде жоғары оқу орындары мен техникумдарда 103 мың маман даярланды. Интеллигенция өкілдерін саяси-тәрбие жұмысына кеңінен қатыстыру мақсатында Алматы қаласының ғылыми-зерттеу институттары мен жоғары оқу орындарын облыстың аудандарына бекіттік. Олар бірлесе отырып идеологиялық жұмыс жоспарын жасайды, идеология кадрларын даярлауға, семинар, ғылыми-практикалық конференция, басқа да бұқаралық-саяси шаралар өткізуге қатысады. Мұның өзі бұқара арасындағы саяси-тәрбие жұмысының деңгейін көтеріп, тиімділігін арттыра түсті. Творчестволық мекемелердің қызметкерлері революциялық теория мен партия саясатын қалалық теориялық семинарда, өздерінің бастауыш партия ұйымдары жанындағы саяси мектептерде оқып-үйренуде, мұның өзі көркем шығармалардың, спектакльдер мен концерттердің идеялылығын арттырып, мазмұнын байытуға, суреткер интеллигенция өкілдерінің бойына ізгі қасиеттер дарытуға көмектесіп отыр.

Жоғары оку орындарында бүкіл оку кезеніне арналған комплексті тәрбие жұмысының жоспары жасалып, жастарға идеялык тәрбие беру дәрежесін арттыру бағытында игі шаралар жүзеге асырылуда. Қазір жоғары оку орындарының түлектері дипломмен бірге насихатшы, лектор деген қоғамдык мамандыктар алып жүр. КПСС Орталык Комитеті июнь Пленумының шешімдеріне сәйкес партия комитеттері бұқаралық информация құралдарының кызметін одан әрі жаксарту, баспасөз, радио мен телевизия материалдарының актуальдылығын, пәрменділігін арттыру, журналист кадрларына қамкорлык жасау, аудандық газеттердің полиграфиялык базасын нығайту мәселелеріне баса көңіл бөліп келеді.

Соңғы жылдары партия ұйымдарының қатарын нығайту, идеологиялык жұмыс дәрежесін арттыру бағытында тындырылған істер едәуір. Қазір облыстың кәсіпорындарында, колхоздары мен совхоздарында 2743 бастауыш партия ұйымы бар, олардың жауынгерлік қабілеті жылдан жылға артып, коммунистердің идеялык-саяси дәрежесін көтеру, уставтык міндеттерді орындау мен коммунистік мораль нормаларын сақтау жөнінде оларға қойылатын талапты күшейте түсті.

Әйтсе де КПСС Орталык Комитеті июнь Пленумының шешімдерінен, Ю. В. Андропов жолдастың Пленумда сөйлеген сөзінен туындайтын міндеттерді талқылаған облыстық партия комитетінің пленумында атап көрсетілгеніндей, бұкаралық-саяси жұмыстың барлық құралдары үйлесімді, әрі толық қайтарыммен жұмыс істеп отыр деп айту әлі ерте. Жекелеген партия комитеттері идеологиялық жұмыста науқаншылдықтан арыла алмай келеді, олар маркстік-лениндік және экономикалык білім беру мәселелерін партия жиналыстары мен бюро мәжілістерінде анда-санда бір қараумен шектеледі. Сондықтан қалалық, аудандык партия комитеттері өз пленумдарында, активтерінде, коммунистер жиналыстарында бұқараға коммунистік тәрбие беру мәселелерін жүйелі түрде талқылап, бұл істе орын алған олкылыктарды жою, идеологиялық жұмысты өскелең талаптар дәрежесіне көтеру жөнінде накты, әрі пәрменді шаралар қолданып отыруға тиіс.

Тәрбие жұмысының сапасы, сайып келгенде, идеология кадрларының құрамына, олардың даярлық дәрежесіне, шеберлігіне байланысты. КПСС Орталык Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында ұйымдастырушылық, шаруашылық жұмыс сияқты бұқаралық-саяси, идеологиялық жұмыстың да іскер, накты, оралымды болуға тиіс екені атап көрсетілгені мәлім. Облыс партия ұйымында идеология қызметкерлерінің үлкен отряды бар. Партия комитеттері қазір олардың сапалық құрамын жақсартуға айрықша ден койып, кадрларға жемісті жұмыс істеуі үшін қолайлы жағдайлар туғызып, тыңғылыкты методикалық көмек көрсетіп отыр.

Идеологиялық жұмыстың алуан қырын одан әрі жетілдіріп, тереңдету жөнінде партия ұйымдарының алдына қойылып отырған міндеттер аса зор әрі айқын. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталык Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас атап көрсеткендей, біздің жаңа адамды тәрбиелеу жөніндегі басты бағытымызды творчестволық тұрғыдан байыта түскен КПСС Орталық Комитеті июнь Пленумының материалдары әрбір партия ұйымы, әрбір коммунист үшін жауынгерлік іс-қимылдың сара бағыты болуға тиіс. Астаналық облыстың партия ұйымдары мен идеология кадрлары өзінің абзал борышы бұқараға коммунистік тәрбие беру ісін КПСС Орталық Комитеті июнь Пленумы қойған жоғары талаптар деңгейіне көтеруде, оның шешімдерін әр адамның санасына жеткізуде деп біледі.

Партияның лениндік аграрлық саясатын жүзеге асырудың жаңа кезеңі

ИНТЕИСИВТЕНДІРУ—ТИІМДІЛІКТІ АРТТЫРУДЫҢ КІЛТІ

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумы ауыл шаруашылық өндірісін басқаруды жетілдіруге айрықша назар аударды. Пленум нұсқауларына сәйкес жер-жерде өндіріске ықпал жасауға қабілетті, шын мәніндегі толық праволы және демократиялық басқару органдары — аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктер құрылды. Сөйтіп, басқарудың осы жаңа органдары аграрлық-өнеркәсіптік бірлестік еңбеккерлерінің, шаруашылықтардың басшылары мен мамандардың күш-жігерін қоғамдық өндірістің, еңбектің тиімділігін арттыруға бағыттауда. Соның бірі — Шымкент облысындағы Сайрам аудандық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестігі де ауыл шаруашылығының тиімділігін арттырудың кілті — өндірісті интенсивтендіру жөнінде елеулі жұмыс жүргізіп келеді.

Міне осыған орай журналымызда топтама материалдар беріліп отыр. Бұл топтамада Сайрам аудандық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестік советінің алғашқы қадамы, колхоздар мен совхоздардың және оларға қызмет көрсететін өндірістік инфрақұрылымның үйлесімді жұмысының кейбір тәжірибесі сөз болады.

КҮШ-ЖІГЕР БІР АРНАҒА ТОҒЫСҚАНДА

Партиямыз бен үкіметіміз бүкіл шаруашылық механизмін жақсы жолға қоюға, оның кідіріссіз жұмыс істеуін қамтамасыз етуге айрықша көңіл бөліп отыр. Өйткені көсеміміз В. И. Ленин айтқандай: «...бүкіл мемлекеттік экономикалық механизмді біртұтас ірі машинаға, шаруашылық организмге, жүз миллиондаған адамдар бір жоспарды басшылыққа алатындай етіп жұмыс істейтін организмге айналдыру...» (Шығармалар толық жинағы, 36-том, 7-бет) негізінде қоғамдық өндірістің қарышты дамуына кең жол ашылады.

КПСС XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің одан кейінгі Пленумдарының шешімдерінде экономикаға басшылықты жетілдірудің, басқару аппараты қызметінің іскерлігін одан әрі дамытудың зор маңызы айрықша атап көрсетілді. КПСС Орталық Комитеті мен СССР Министрлер Советі 1982 жылғы майда «Ауыл шаруашылығын және аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің басқа да салаларын басқаруды жақсарту туралы» арнайы қаулы қабылдады. Міне осы программалық документ социалистік ауыл шаруашылығының басты буындары ретінде колхоздар мен совхоздардың шаруашылық дербестігі мен инициативасын арттыру, олардың тиімді жұмыс істеуі үшін неғұрлым экономикалық, әлеуметтік, ұйымдық жағдайлар жасау, басқарудың аудандық буынын нығайту міндеттерін айқындап берді. Бүкіл еліміздегі сияқты біздің ауданда да міне осы міндеттерді жүзеге асыру мақсатында ұйымдастырылған аграрлық-өнеркәсіптік бірлестік советі үстіміздегі жылдың алғашқы күндерінен бастап іске кірісті. Бірлестік советіне экономикаға басшылық жасаудың барлық салаларын — басқару, жоспарлау, шаруашылық механизмін жетілдіру міндеті жүктелді.

Экономикаға басшылықты жақсарту ауыл шаруашылығындағы барлық өндіруші, ұқсатушы және жабдықтаушы салалардың қызметін өзара шебер үйлестіруге тығыз байланысты. Аудандағы барлық колхоздар мен совхоздар, сол сияқты «Манкентживмаш», жөндеу-механикалық, консерві, Сайрам жеміс-жидек өңдеу заводтары мен басқа да біркатар ұйымдардың басшылары бірлестік советінің құрамына енгізілді. Ал мұның өзі шаруашылық мәселелерді жедел, әрі коллегиялы түрде, өндіріс талаптарына сай іскерлікпен шешуге жағдай жасады. Бірлестік советі жұмысқа кіріскен алғашқы күнінен бастап-ақ басқарудың демократиялық принципін қатаң басшылыққа алды. Өйткені шаруашылықтары төрт бірдей ведомствоға бағындырылған біздің аудан жағдайында колхоздар мен совхоздардың, кәсіпорындар мен ұйымдардың дербестігі мен инициативасын қолдап, кеңейтуді бір орталыққа қатаң бағынумен ұштастырудың мәні өте зор. Ал бұл мәселеге КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында айрықша назар аударылды. Бұл арада әңгіме әлі де болса кездесетін жергіліктілдік пен ведомствошылдық тенденцияларға жол бермеу жайында болып отыр.

Резервтерді тауып, оны жедел іске қосудың ең тиімді жолын іздестіру бірлестік советінен басқару әдісін жетілдіре түсуді талап етті. Сондықтан шаруашылықты білгірлікпен жүргізу, кезек күттірмейтін мәселелерді байсалды шешуге көмектесу, осы мақсатта алдын ала істің егжей-тегжейін мұқият зерттеу, совет мәжілісіне нақты пікір-ұсыныстармен келу, кейін қабылданған шешімнің дер кезінде орындалуын қатаң бақылау үшін бірлестік жанынан сегіз тұрақты комиссия құрылды. Мәселен, үстіміздегі жылдың май айында егіншілік жөніндегі тұрақты комиссия бірлестік советіне дайындаушы, өңдеуші және транспорт ұйымдарының 1983 жылдың астығын қабылдауға, өңдеуге және тасымалдауға әзірлігі туралы мәселе ұсынды. Біркатар шаруашылықтар мен кәсіпорындардың жұмысындағы кемшіліктер анықталып, оны шұғыл жоюдың жолдары көрсетілді. Әсіресе Сайрам жеміс өңдеу заводына көбірек сын айтылды. Ауданда өндірілген өнімді толық өңдеуге қуатының жетпейтіндігіне қарамастан заводты қайта құру жөніндегі жұмыстың тым ұзаққа созылып кетуінің себебі неліктен? Овощ пен жеміс-жидек қабылдауға қажетті ыдыстар неге жетіспейді? Бұл үшін не істеу керек? Мәселе міне осылай қойылды.

Әрине, мұндай сын ескертпелер бұрын да айтылатын, шаралар да белгіленетін. Бірақ, өкінішке қарай, шешімдеріміздің көпшілігі аяқсыз қалатын. Өйткені бұрын басқа да кәсіпорындар сияқты Сайрам жеміс өңдеу заводы үшін де ең бастысы өз жоспарын орындау болатын. Шаруашылықтардың өсірген өнімін тез өткізуіне «жаны ашыса ашыды, ашымаса» ол үшін завод коллективін ешкім кінәлай қоймайтын. Енді олар өнім тағдырына енжар қарай алмайды. Себебі, завод коллективінің де еңбегі осы өнімнің саны мен сапасына қарай бағаланады. Сондықтан әр гектардан мол өнім алуға колхозшылар мен совхоз жұмысшылары қаншалықты ынталы болса, завод коллективі де бұған соншалықты мүдделі.

Аграрлық-өнеркәсіптік бірлестік советінің мәжілісінде жан-жақты талқылаудан кейін кәсіпорын әкімшілігі мен партия ұйымы аудан шаруашылықтарының мүддесіне кәсіпорын мүддесіндей қарауға алғаш рет шындап бет бұрды. Сол сияқты завод директоры, бірлестік советінің мүшесі А. Морозовтың осы ортақ іске деген жеке жауапкершілігі бұрынғыдан да күшейді. Ал бірлестік өз тарапынан завод мүддесін де ойлап, жоғары өкілетті органдармен, бұларда жұмыс істейтін лауазымды адамдармен, нақты айтқанда Қазақ ССР Жеміс-овощ шаруашылығы министрлігінің жабдықтау бөлімінің бастығы С. Бибековпен, Бүкілодақтық дәрілік өсімдіктер өнеркәсібі қоғамының жабдықтау бөлімінің бастығы В. Антоненкомен тікелей байланыс жасап, мәселені шешудің соны, кең өрісіне шығуы да нақ осы жолы. Істің түпкі нәтижесіне нұқсан келтірген кедергілерді жоюда аталған министрліктердің пікірі біздің пікірімізбен бір жерден шықты. Дереу қосымша көмек ұйымдастырылды, заводқа жаңадан қажетті жабдықтар берілді, оны қайта құру ісі тездетіліп, жақында бұл ойдағыдай аяқталды.

Бірлестік мүшелерінің нақты ортақ мәселені шешуге осылайша қоян-қолтық жұмыла кірісуі табыс арнасын кеңейте түсті. Айталық, үстіміздегі жылдың августына дейін өткен жылдың осы мерзімімен салыстырғанда мемлекетке екі мың тоннадан астам овощ, төрт мың тонна жеміс-жидек көп тапсырылды. Жеміс-жидектің 78,7 проценті жоғары сапамен өткізілді.

Тұрақты комиссиялардың күшімен бірлестік советі өткен жеті айда отызға жуық мәселе талқылады. Атап айтқанда аудан шаруашылықтарын, бірлестікке мүше кәсіпорындар мен ұйымдарды науқандық жұмысты сапалы өткізуге жұмылдыру, егіншіліктің комплексті агротехникалық шараларын шебер қолдану арқылы әрбір гектардан мол өнім алу, мал шаруашылығын интенсивтендіру сияқты бүгінгі таңдағы күрделі міндеттер байсалды талданып, өндіріс тиімділігін арттыруды көздеген нақты шешімдер қабылданды.

Ауданның ауыл шаруашылығы көп салалы. Әйтсе де соның ішінде овощ, сүт пен ет, астық өндіру басым дамытылуда. Сондай-ақ бау-бақша дақылдары мен көпжылдық шөптің тұқымын өсіруге де үлкен мән беріліп отыр. Ал төрт шаруашылық жүгері тұқымын өсіруге мамандандырылды. Демек, өндірістің мұндай көп салалығы және оның бәрін үйлесімді дамыту жағдайында енді шаруашылықты бой үйренген байырғы әдіспен басқаруға болмайтын еді. КПСС XXVI съезінде атап көрсетілгеніндей, басқару механизмін жетілдіру басқару кадрларының қызметінің мазмұнына, әдістері мен стиліне терең өзгерістер жасалуын, олардың психологиясының өзін қайта өзгертуді үзілді-кесілді талап етеді (КПСС XXVI съезінің материалдары, 165-бет).

Осы орайда мынадай бір жәйт ойға оралады. «Победа» колхозында өндірістік салаларды басқарудың цехтық жүйесі алғаш қолданыла бастағанда бұған күдіктене қарағандар аз болған жоқ. Бірақ озық әдіс уақыт сынынан сүрінбей өтті. Аграрлық-өнеркәсіптік бірлестік құрылғанға дейін-ақ аудандық ауыл шаруашылығы басқармасы мен ауыл шаруашылығы кәсіподақтары аудандық комитеті победалықтардың өндірісті басқару жөніндегі тәжірибесін қорытып, оны басқа шаруашылықтарға кеңінен тарататын болатын. Ал қазір осы колхоздағы еңбек ұйымдастырудың тағы бір оңтайлы әдісі жұртшылық назарын аудара бастады. Ол — сүт өндірудің тораптық-цехтық жүйесі. Жақсы жаңалық тез тарайды емес пе? Киров атындағы, «Ленинский путь», Ленин атындағы колхоздар да іле-шала осы әдіске көшті. Еңбек ұйымдастырудың озық әдісі, салалық басқарудың цехтық жүйесі алдағы жылдың аяғына дейін ауданның барлық шаруашылықтарына толық енгізіледі. Бұл қазір бірлестік советінің басты назарында.

Шаруашылық механизмі процесін, бейнелеп айтқанда, оның жүрек соғысын бақылап, саралап отыратын орталық — диспетчерлік байланыс жүйесі. Ол күні-түні аудан территориясындағы бірлестіктің араласуын қажет ететін барлық хабарды жинақтап, советке ұсынады. Совет мүшелері күн сайынғы іліздеме мәжілістерінде осы хабарлар негізінде шұғыл шаралар белгілейді. Шынында да дала төсінде қызу еңбек қайнаған шақта мұндай үнемі ширақтыққа, іскерлікке шақырып, жігерлендіретін, тіпті дереу шара белгілеуді қажет ететін хабарлар аз емес. Өйткені бұл кезде барлық шаруашылықтардың, кәсіпорындар мен ұйымдардың ынта-ықыласы азық-түлік өнімдерін мол өндіріп, тұтынушыларға сапалы жеткізуге ауады.

Айталық, егін жайқалып піскен кезінде диқан ғана емес, сонымен бірге станок жанындағы жұмысшы да астықты алқапқа шықпай отыра алмайды. Сайрам механикалық жөндеу заводынан ұйымдастырылған комбайншылар отряды «Коммунизм» колхозында егін жинады. «Манкентживмаш» заводының бір топ комбайншылары «Қайнарбұлақ» совхозында, «Сельхозхимияның» арнаулы звеносы ауданаралық мамандандырылған шаруашылық бірлестігінде жұмыс істеді. Ал «Госкомсельхозтехниканың» аудандық бөлімшесі алғаш рет биыл үш бригада ұйымдастырып, «Коммунизм» колхозында, «Қайнарбұлақ» совхозында, ауданаралық мамандандырылған шаруашылық бірлестігінде алтын дән бастыруға көмектесті.

Бірлестік советі тау беткейлерінде орналасқан, егіні 8—10 күндей кеш пісетін шаруашылықтардың күшімен егін жинайтын екі механикаландырылған отряд ұйымдастырып, оны «Қайнарбұлақ» совхозы мен ауданаралық мамандандырылған шаруашылық бірлестігіне бөлді. Өйткені аудандағы барлық егістік жердің үштен бірі осы екі шаруашылықта. Оның үстіне механизатор кадрлары мен техника тапшылығынан және басқа оралымсыздықтан бұларда егін жинау науқаны жыл сайын тым ұзаққа созылып кететін. Сөйтіп, маңдай термен өсірілген алтын дән кейде ысырапқа ұшырайтын. Күш-мүмкіндікті осылайша үйлесімді пайдалану егін жинау мерзімін едәуір қысқартып, астық ысырабын болдырмауға, ал мұның өзі, сайып келгенде, аудан бойынша әр гектардан орта есеппен 23,5 центнерден алтын дән бастырып, Отан қоймасына жоспардағы 36,5 мың тонна орнына 56 мың тонна астық өткізуге мүмкіндік берді.

Бүгінгі өмір талабына орай қазір өндірістік инфрақұрылымдар өз жұмысын жаңаша құра бастады. Мәселен, «Госкомсельхозтехниканың» аудандық бөлімшесі бұрын қажетті бөлшектерді техниканың санына қарай бөліп келген еді. Мұндай әдіс әлсіз шаруашылықтардың техникалық қуатын тежеумен келді. Сондықтан бөлімше енді ең бірінші кезекте әлсіз буындарға көмектесетін болды. Сондай-ақ олар биыл алғаш рет егін жинау тұсында техниканы күтіп баптауды, оның жабдықталуын өз жауапкершілігіне алды. Міне осының нәтижесінде орақ науқаны кезінде машина-трактор паркінің еңбек өнімділігі 15,9 процент, ал әрбір комбайнның күндік өнімділігі 45 процент артты, жанар-жағар май 2,7 процент үнемделді.

Жер суландыру — егіншілік мәдениетін көтерудің тиімді жолдарының бірі. Сондықтан соңғы жылдары ауданда осы бағытта бірқатар игі жұмыс атқарылды. «Чимкентводстрой» тресінің № 65 жылжымалы механикаландырылған колоннасы Ақсу өзенінің оң жақ өңіріндегі су жүйесін жақында пайдалануға берді. Бұған қосымша колхоздар мен совхоздар «Әр шаруашылықта шағын су қоймасы болсын» деген бастама көтеріп, тоғандар жасауды қолға алды. Тек биылдың өзінде екі мың гектар жерді суландыру жақсарды. Алайда егістік жерлерімізде су тапшылығы азаймай келеді. Аудан территориясында сиымдылығы 12—13 мың текше метрлік су қоймасын жасауға болар еді. Бірақ «Союзгипрорис» институты және сондай-ақ «Казгипроводхоз» жобалау институтының филиалдары осы құрылыстың жоба-сметалық документтерін әзірлеп бермей отыр.

Ғылым жетістіктері мен озық тәжірибені өндіріске барынша кең енгізу, сөйтіп, еңбекті ғылыми негізде ұйымдастыру — өндірісті интенсивтендірудің ең басты жолы. Ғылым жетістіктеріне, озық әдістерге сүйену негізінде баяу өркендеп келе жатқан шаруашылықтарды алдыңғы қатарлыларға тез теңестіруге толық мүмкіндік бар. Аудан территориясындағы облыстық ауыл шаруашылық тәжірибе станциясында озық тәжірибе мектебі міне осы мақсатта жұмыс істейді. Мектеп тыңдаушылары — өндіріс жетекшілері, мамандар, еңбек озаттары. Мектепте өткізілетін сабақтардың басты тақырыбы — шаруашылық тиімділігін арттыру, өндірістің барлық саласында ғылым жетістіктері мен озық тәжірибені батыл, әрі кең енгізу. Мысалы, жақында аудан шаруашылықтарының өндіріс жетекшілері, еңбек озаттары Ленин атындағы колхозында мектептің кезекті сабағына қатысты. Колхоз басшылары мен мамандары тыңдаушыларға товарлы-сүт фермаларында еңбек ұйымдастырудың тораптық-цехтық жүйесінің қалай енгізілгені, оның экономикалық тиімділігі жөнінде әсерлі әңгімелеп берді.

Озық тәжірибе мектебінің екінші бір кезекті сабағы еңбек ұйымдастыру, ақы төлеудің жаңа әдісі — коллективтік мердігерлік әдісті аудан шаруашылықтарында қолдану жайына арналды. Бірлестік советі председателінің орынбасары, біздің аудандағы аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктің экономикалық-жоспарлау бөлімінің бастығы Д. Цой озық әдістің ең басты принциптерін жүйелеп айтып берді. Сабақ қызықты, тартымды болуы үшін ол бірде лекция түрінде өткізілсе, енді бірде озық технологияны көзбен көріп, танысу үшін тыңдаушылар өндіріс учаскесіне барады. Айталық, облыстық тәжірибе станциясы ғалымдарының жемдік дақылдар жайындағы әңгімесін тыңдағаннан кейін олар тәжірибе учаскесінде болып, дақыл өсірудің озық технологиясымен танысты. Қазір аудан шаруашылықтарына дақылдардың өнімділігі жоғары, аудандастырылған сорттары көп енгізіліп отыр. Мәселен, үстіміздегі жылы бидайдың «Одесская-66», «Красноводская-210» сияқты сорттары себіле бастады. Станция ғалымдарының тәжірибесі көрсеткеніндей, біздің ауданның топырақ-климат жағдайында дәл осы сорттардың әр гектарынан үштен бес центнерге дейін қосымша өнім алынатындығы дәлелденді. Таяудағы жылдарда шаруашылықтардың барлық бидай егетін алқаптарында тек осындай интенсивті тұқым өсірілетін болады.

Аудандық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктің инициативасымен «Қайнарбұлақ» совхозының басшылары мен мамандары Свердлов атындағы колхозға, ал «Коммунизм» колхозының өндіріс жетекшілері «Победа» колхозына барып, товарлы-сүт фермаларында еңбек ұйымдастырудың тораптық-цехтық жүйесімен танысты.

Алайда жаңалыққа жасқаншақтай қарайтын, өндірісті қайта құруда кездесетін қиындықтардан тайсақтай беретін өндіріс жетекшілері де жоқ емес. Мұндай енжарлықтан сақтандыру идеология қызметкерлерінің ғана емес, сонымен бірге ғылыми жұртшылықтың да төл ісі. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында атап көрсеткеніндей, ғылым бірқатар маңызды проблемалардың, ең алдымен өндіріс тиімділігін, өнім сапасын арттырудың неғұрлым сенімді жолдарын таңдау, баға белгілеудің ғылыми негізделген принциптері мен жағдайларына сай келетін қажетті шешімдерін практикаға әлі де айтып бере алған жоқ. Ал мұның біздің тәжірибе станциясының ғалымдарына да тікелей қатысы бар екені даусыз.

1983 жылдың май айында Белгород қаласында өткізілген Бүкілодақтық кеңес еңбек ұйымдастырудың коллективтік мердігерлік әдісінің тиімділігін, оны қолданудың басты принциптерін айқындап берді. Аудандық бірлестік советі осы кеңесте айтылған бірқатар ұсыныстар мен пікірлерді басшылыққа алып отыр. Өткен жылы мердігерлік әдіспен жұмыс істеген коллективтердің игі тәжірибесі сараланып, биыл аудандағы барлық 1080 бригада мен звеноның 842-сі осы әдіске көшірілді. Бұл процесс алдағы жылы толық аяқталатын болады.

Коллективтік мердігерлік **әдісті қолдануға байланысты** бізде шаруашылық есеп одан әрі жетілдіріле түсуде. Шаруашылық есептің ішкі чектік жүйесі екі шаруашылықта енгізілді. Бұл жұмыс қазір өндірістік бөлімшелерде қызу жүргізілуде. Сондай-ақ ауданның колхоздары мен совхоздары Қазақ ауыл шаруашылығы экономикасы және ұйымдастыру ғылыми-зерттеу институты қызметкерлерімен бірлесіп, өндірістік шығынның ірілендірілген нормативін жасаумен шұғылдануда. Бұл жұмыс 1985 жылы аяқталады, содан соң шаруашылықтар осындай нормативтерді қолдана бастайды.

Аудандық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестік тарапынан атқарылған істерді жинақтай келіп, енді өзімізді қатты алаңдатып жүрген бір проблемаға тоқтала кетуді жөн көрдік: КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумында аудандық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктердің жергілікті материалдық-техникалық ресурстарды тиімді пайдалануына кең мүмкіндіктер берілді. Бірақ біз әлі күнге дейін оның игілігін көре алмай жүрміз. Өйткені аудан шаруашылықтары төрт ведомствоға бағынышты да, материалдық-техникалық ресурстарды әр ведомствоның өздері бөледі. Мұндай ресурстар жергілікті жердегі бізге айқынырақ болғанымен, мәселені нақты шешу кезінде біз қалтарыста қала береміз. Бұл — байыппен, жедел шешілуге тиісті принципті мәселе.

Сөз соңында айтарымыз, партия мен үкіметтің ауыл шаруашылығын интенсивті дамытуға ұдайы жасап отырған қамқорлығы, бүкіл еліміздегі сияқты, біздің аудан экономикасының да жедел өркендеуіне елеулі ықпал етті. Былтыр 1965 жылмен салыстырғанда ауданда негізгі өндірістік қор екі есеге жуық, әр еңбеккердің электр қуатымен жарақтандырылуы бір жарым еседен астам артты, әр қызметкерге шаққанда өндірілген жалпы өнімнің құны 2298 сомнан 3470 сомға көбейді. Алайда осындай табыстармен бірге игерілмеген резервтер мен мүмкіндіктер әлі де аз емес. Ал бұл резервтер мен мүмкіндіктерді іздестіріп, халық шаруашылығында кәдеге жаратудың маңызы өте-мөте зор. Өйткені халқымыздың әл-ауқатының өсуі, Отанымыздың экономикалық күш-қуатының нығаюы да ауыл-село еңбеккерлерінің қажырлы еңбегіне байланысты.

А. ӘБДІҚАСЫМОВ,
аудандық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестік
советінің председателі.

ТАБЫС КӨЗІ — ОЗЫҚ ӘДІСТЕ

Атқарылған істі саралап, тәжірибе жинақтау, алдағы перспективаны дәл болжай білу — бүгінгі өмір талабы. Өйткені бүгінгі табыс ертеңге өлшем бола алмайды. Сондықтан да ұдайы инициатива мен тапқырлыққа ұмтылу — ауыл-село коммунистерінің абзал борышы. Осыдан бірер жыл бұрын овощ өсіруші коммунистер ерте пісетін көкөніс түрлерін көшетінен отырғызу жөнінде ұсыныс жасады. Шынымды айтайын, кәдімгідей ойланып қалдым. Ескермей жүріппіз, осы әдіспен өсірілгенде көкөніс өнімін облыс орталығының тұрғындарына жылдағыдан бір ай ерте береді екенбіз. Жетістік емес пе? Әрине, жетістік. Мамандармен ақылдасып, бағалы ұсынысты жүзеге асырудың нақты шараларын белгіледік. Бұл үшін теплица мен парниктер салдық. Әзірге бұлардың көлемі шағын. Бірақ осының өзінде онда 1,5 миллион түп көшет өсіріледі.

Ал өткен көктемде колхоз бойынша 6 миллион 300 мың түп көшет отырғызылды. Оның 5 миллионға жуығы шаруашылықтың өз күшімен парниктерде өсірілді. Осы тәжірибенің экономикалық тиімділігі, оны ауданның басқа салалас шаруашылықтарында кеңінен қолдану қажеттігі қазір біздің облыста жиі айтылып жүр.

Табыс көзі неде? Ішкі резервтер толық пайдаланыла ма? Бұл сұрақтар белгілібір науқандар тұсында ғана емес, сонымен бірге күнделікті істерде де тағат таптырмайды. Оның жауабын науқан соңында емес, дәл мерзімінде, яғни күн сайын біліп отырудың аса маңызды екендігі кім-кімге болсын белгілі. Сондықтан колхоздың бас экономисі Р. Салимбаевка негізгі өндірістік саламыз — көкөніс өсірудің, оны мемлекетке өткізудің қазіргі барысын цифр тіліне айналдырып беруін өтінген едік. Ол биыл тек мемлекетке овощ сатудан ғана колхозға 1,5—2 миллион сомдай табыс түсетіндігін айтты. Міне істің нақты барысына осылай экономикалық талдау негізінде өндіріс дамуындағы соны жетістіктерімізді дәлме-дәл анықтаймыз. Сөз жоқ, бұл бізді қуантып отыр.

Ал оның сыры неде? Бір ғана мысал. Біз көкөністі Манкент жеміс өңдеу заводына, Түлкібас консерві жасау заводына, аудандық жеміс-жидек базасына тапсырамыз. Алғашқы екеуі — тікелей салалық министрліктерге бағынатын беделді кәсіпорындар. Сондықтан кейбір жағдайда шұғыл шешуді қажет ететін мәселелер ұзаққа созылатын. Ал мұның өзі кейде іске кері әсерін де тигізіп жүрді. Соның салдарынан тұтынушыларға көкөніс дәл мерзімінде, сапалы күйінде жеткізілмейтін. Қазір мұндай кемшіліктерге жол берілмейді. Өйткені өкілетті орган — аудандық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестік советі өнімімізді кідіріссіз өткізу жөніндегі мәселені жедел шешіп отыр. Бірлестік советі салалас ұйымдар арасындағы ұйымдастыру шараларын өз мойнына алып, шаруашылық дербестігіміз бен инициативамызды арттыруымызға, сөйтіп, тиімді жұмыс істеуімізге қолайлы жағдай жасады.

Шаруашылық механизмін жетілдірудегі осындай игі өзгеріс көктемгі жер өңдеуден бастап, күзгі сүдігер жыртуға дейінгі барлық жауапты науқандарды тиімді өткізуімізге елеулі ықпал етті. Биылғы егін орағы бұрынғы қай кездегіден болсын жақсы өткізілді. Оны мынадай салыстырмалы цифрлардан-ақ көруге болады. Мәселен, 1965 жылы колхозда дәнді дақылдың әр центнерінің өзіндік құны 9 сом болса, өткен жылы 3 сом 68 тиынға түсті. Егіншіліктің тиімділігі осы кезеңде үш еседей артты.

Енді сол былтырғы мен биылғы көрсеткішті салыстырып көрейік. Өткен жылы әр гектардан 13 центнерден, ал биыл 33 центнерден бидай жиналды. Былтыр мемлекетке жүгері дәнін есептемегенде, 21,4 мың центнер астық тапсырылды, ал биыл колхоздан Отан қоймасына дәл осындай 60 мың центнер дән құйылды. Экономистердің алдын ала есептеріне қарағанда, шаруашылыққа осыдан ғана 270 мың сомдай таза табыс түспекші.

— Биыл тасымал жұмысының үйлесімді ұйымдастырылуы нәтижесінде егін орағы 14 жұмыс күнінде сапалы аяқталды. Астық қабылдау пункттеріне колхоз тарихында тұңғыш рет күн сайын 5 мың центнерден алтын дән жөнелтіп тұрдық, — дейді бригадир С. Юлдашев мақтаныш сезімімен.

— «Бейтаныс мейманыңызға» бауыр бастыңыз ба? — деймін оған әдейі әзілдеп.

Бұлай дейтін себебім, шаруашылықтағы дәнді дақыл егістігінің иесі — трактор-егіс бригадасын он бес жылдан бері басқарып келе жатқан тәжірибелі жетекші еңбек ұйымдастырудың коллективтік мердігерлік әдісіне алғаш тосырқай қараған еді. «Сүлейман-ака, мұныңыз қалай, үндемейсіз ғой, әлде жұмысты жаңаша ұйымдастырғыңыз келмей ме?» дегенде, «бейтаныс мейман сияқты құпиясы көптеу екен. Көзім үйренбей жатыр» деп бәрімізді күлдіргені бар оның.

— Үйреншікті әдеттің кейде осылай етектен тартатыны бар ғой. Әйтпесе мердігерлік дегеніңіз іздеп жүріп, тауып алатын әдіс екен, — дейді енді ол.

Иә, тәжірибелі бригадир дұрыс айтады. Былтыр осы әдіспен алғаш жұмыс істеген Х. Қаратаевтың бригадасы жүгері дәнін әр гектардан колхоздың орта көрсеткішінен 8,2 центнер артық жинады. Бригадада оның әр центнерінің өзіндік құны колхоздың орта көрсеткішінен 2 сом 95 тиын арзан болды. Бригаданың әр мүшесі түпкі нәтижеде бұрынғы әдіспен жұмыс істеген әр жүгеріщіден еңбекақыны екі есеге жуық көп алды, сөйтіп, әрқайсысының айлық табысы орта есеппен 220 сомнан айналды. Биыл үш бригада, он звено мердігерлік әдіске көшті.

Ауыл шаруашылығы өндірісін мамандандыру және шоғырландыру тұрғысынан алғанда біз әр саланың экономикалық тиімділігіне баса назар аударып отырмыз. Мысалы, мына бір жәйтті алайық. Бізде көп уақыт бойы қой шаруашылығы экономиканы ылғи артқа тартумен болды. 1965 жылы 1 центнер жүннің өзіндік құны 326 сом болған еді. Кейін ол тағы қымбаттап, тіпті өткен жылы оның өзіндік құнының жоспарлы мөлшері 569 сомға жетті. Бізде осы сала ұзақ уақыт бойы экономикалық дамуымызды неге белгілі дәрежеде тежеп келді? Себебі, бұған ең алдымен біздің өзіміздің инициативамыз бен табандылығымыз жетіспеді. Яғни инициативамыз жалпыхалықтық мүддені ойлауымызбен ұштаса ма, жоқ па? Міне осы сұрақтың дәл жауабын тауып, соған сай нақты шаралар қолдануда белсенділік көрсете алмадық. Ал өмірдің өзі, өндірістің даму барысы жан-жақты ойластырылған, батыл шешімді талап етті. Ақыры солай жасалды да, қой өсіру орнына жеріміздің табиғат-топырақ жағдайына қарай егіншілік пен сүтті мал шаруашылығына мамандану бағытына біржола көштік. Біздің бұл шешімімізді аудандық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестік советі қолдады.

Рас, өндірілген сүттің әр центнерінің өзіндік құны өткен жылы 1965 жылмен салыстырғанда 8 сом 16 тиын қымбат болды. Өйткені осы кезеңде ірі қара өсіруге арнаулы комплекстер салып, оны механикаландыруға біраз қаржы жұмсалды. Қазір де колхозда 1600 сиыр өсірілетін ірі комплекс салынуда. Осындай шығын өнімнің саны мен сапасын молайту арқылы ғана қайтарылады емес пе? Міне осы көрсеткіш әсіресе соңғы жылдары колхозда едәуір жақсарды. Мысалы, әр сиырдан 1965 жылы 1600 килограмнан, 1971 жылы 1812 килограмнан, ал өткен жылы 2758 килограмнан сүт сауылды. Сондай-ақ қазір мемлекетке тек қана жоғары сапалы сүт өткізіп жүрміз. Бұл — мал тұқымын асылдандырудың жемісі. Мұның тағы бір тиімділігі — мемлекетке сатылған әрбір асыл тұқымды мал арқылы колхоз 360—370 сомнан таза пайда алып отыр.

Әрине, бізде атқарылмаған істер мен игерілмеген резервтер әлі де көп. Алда тұрған міндеттер де өте күрделі. Оның ішінде ең жауаптысы — елімізде азық-түлік проблемасын ойдағыдай шешуге лайықты үлес қосу. Сондықтан біз өз еңбегімізді ең алдымен азық-түлік қорын молайтуға қосқан үлесімізбен бағалаймыз. Егер нақты экономикалық көрсеткіштерге жүгінсек, ол бұрынғы қай кезеңдегіден болсын қомақты. Ауа райы қолайсыз болған өткен жылдың өзінде біздің колхоз 3 миллион 911 мың сомның егіншілік өнімдерін, 3 миллион 221 мың сомның мал шаруашылығы өнімдерін өндірді. Егіншіліктен 1 миллион 490 мың сом, мал шаруашылығынан 434 мың сом таза пайда түсті. Ал алдағы межеміз бұдан да жоғары.

Қандай да болсын жарқын табыс кемелді, ынтымақты коллективтен бастау алады. Осындай коллективте ғана ерлік еңбек дәстүрі берік орныгады. Шаруашылығымыздағы Совет Одағының Батыры және Болгария Халық Республикасының Батыры З. Хұсановтың, Совет Одағының Батыры Б. Садықовтың, СССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты Ж. Аязбаев пен Қазақ ССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты Ж. Тойшиевтің, «КПСС қатарында 50 жыл» белгісін омырауына жарқырата тағып жүрген қарт коммунистер Э. Бабаназаровтың, А. Әбдірахманов пен И. Омарходжаевтың, басқа да құрметті колхозшылардың өнегелі өмірі өз алдына үлкен мектеп. Ал осы мектептен тәлім алып, ауыл мақтанышы болып жүрген бүгінгі ұрпақ қаншама?!

Міне осындай жауынгерлік және еңбек дәстүрлерінің сабақтастығы, колхозшыларымыздың дәулетті де сәулетті тұрмысы мақтаныш сезімін туғызатыны анық. 1965 жылмен салыстырғанда еңбек өнімділігі мен шаруашылықтың энергиямен жарақтануы екі есе артып, әр колхозшының еңбекақысы 42 сом көбейді. Біздегі барлық екі мың семья табиғи газды пайдаланады. Колхозшыларға арнап жақында 300 мың сомдық сәнді де жайлы, екі қатарлы демалыс үйін, 1 миллион 300 сомдық мәдениет сарайын салдық.

Қоғамдық өндірістің, еңбектің тиімділігін арттыру, ішкі резервтер мен мүмкіндіктерді барынша ұтымды пайдалану жолында жұмыста тәртіп пен ықтияттылықты, ұйымшылдық пен жауапкершілікті мейлінше күшейтудің маңызы зор екенін біз өзіміздің күнделікті ісімізден айқын көріп келеміз. Міне сондықтан да КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының қаулысында: «Шаруашылық басшыларында өткізілетін кеңестерде тәрбие мәселелерін талқылау практикасы мақұлдансын. Социалистік жарыстың, еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қозғалыстың тәрбиелік күші кеңірек пайдаланылсын», — деп атап көрсетілді. Біз июнь Пленумының шешімдерін, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың осы Пленумда сөйлеген сөзіндегі қағидалар мен тұжырымдарды басшылыққа ала отырып, адамдардың коммунистік саналылығын арттыруға, олардың еңбектегі белсенділігі мен іскерлігін одан әрі күшейтуге айрықша назар аударатын боламыз.

Н. ЮЛДАШЕВ,
Ленин атындағы колхоздың председателі.

ЖЕР ИЕСІ ӨЗІМІЗ

Таң сіберлеп атысымен ұйқыдағы жұрттың бәрі оянып, кезекті еңбек дүбірі басталады. Ғалым лабораториясына, дәрігер ауруханасына беттейді, болат балқытушы заводына асығады. Ал диқан бұл кезде ырысты даласын бетке алып, соның күтімі мен өнімін ойлап, тағат таппайды. Өйткені жер тағдыры — ел тағдыры. Жерін күтіп, аялай білгеннің ғана ырысы мол. Көсеміміз В. И. Лениннің жерді көздің қарашығындай сақтаңдар (Шығармалар толық жинағы, 35-том, 72-бет) деген өсиетіне адалдық, жерге деген қамқорлық диқан мерейін ғана емес, сонымен бірге ел мерейін де көтереді. Сондықтан кейде арам шөп басқан, беті кебірсіп шытынап кеткен танаптарды көргенде жүрегің сыздап, жаның ауырады. Ал кейбір диқандар тіпті мый қайнатқан ыстық пен тынысты тарылтқан аптапты елемей тынымсыз еңбек етеді...

Мұны неге айтып отыр дейсіз ғой? Менің әкем — атамнан диқандықты мұра қылып қабылдап, бүкіл саналы өмірін жер баптаумен өткізген адам. «Балам, жер қажетін тамыршыдай тап басып, еңбегіңді соны өтеуге жұмсай білмесең, қолыңа кетпен ұстама. Жеңіл-желпі харекетпен жерді алдама. Жерді алдағаның — өзіңді алдағаның» деп отырушы еді ол. Осы сөздердің есіме түсіп отырған себебі, жақында біздің бригадада да жерге деген иелік көзқарасқа керегар бір оқиға болды.

Күннің көлеңкедегі қызуының өзі қырық градустан асып кеткенді. Мұндайда суды қанып ішпеген жүгерінің ыстыққа төтеп беруі екіталай. Жайқалып өскен танапты көтеріңкі көңілмен аралап келе жатыр едім, бір кезде тұлабойым мұздап қоя берді. Шала-шарпы суарылған жұлындай жылға тез құрғап барады екен. Жаңа ғана арық құлағын тексеріп, осында бөлінген су мөлшерін көріп шыққанмын. Бәрі дұрыс сияқты еді. Сірә мұраптардың бірі қырсыздық жасаған болды-ау?! Енді осының кесірі екінші бір танапқа тиіп жатпасын? Жандәрмен келесі жылғаларға ұмтылдым. Бекер күдіктенбеппін. Жүгеріні су құрақша шайқалтып тұр екен. «Қап, есіл еңбек-ай! Ағынды су топырақ қаймағын шайып кетті-ау!».

Ащы өкініш, өзегімді қарып өткендей болды. Өйткені топырақтың құнарлылығын арттыру үшін диқан үнемі тынымсыз ізденіп жүреді ғой. Топырақ беті неге кебіртіктеніп қалады? Осыдан сақтану үшін су құрамын өзгертіп көрсек қайтеді? Әртүрлі тәжірибе жасап көргенбіз. Соның ішінде суды органикалық тыңайтқыш ерітіндісімен араластырып пайдалану сәтті болып шықты. Органикалық тұнба әрі топырақтың құнарлылығын арттыра түсті, әрі суды едәуір үнемдеуге мүмкіндік берді. Біз оны нәрлі, яғни «шәрбәт су» деп атап кеттік. Қазір бұл әдіс аудан шаруашылықтарының барлығында да қолданылады. Ол үшін арықтың танапқа шығар тұсына сыйымдылығы 200-300 тонналық қазан шұңқырға органикалық тыңайтқыш толтырылады да, су соның үстімен ағызылады. Осылайша ерітіндіге айналған тыңайтқыш әр гектарға шаққанда орта есеппен он килограмм мөлшерінде бабымен сіңіріледі. Топырақтың үстіңгі қабатындағы осындай құнарлы тұнбаның біразы жекелеген адамдардың жауапсыздығынан міне енді шайылып кетпекші. Бұған қалайша жаның күйзелмес?!

«Еңбек коллективтері және кәсіпорындарды, мекемелерді, ұйымдарды басқаруда олардың ролін арттыру туралы» Заңның 8-статьясында айтылғанындай, халық игілігіне ұқыпсыз көзқараспен күресу, табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану — біздің ең басты борышымыз. Сондықтан суару тәртібі дереу қалпына келтірілді, сондай-ақ кінәлі мұраптар — ВЛКСМ мүшелері А. Тұрдыметов пен Ә. Розақұловтың өз міндеттеріне жауапсыз қарауы жөніндегі мәселені бригада советінің жиналысында арнайы талқыладық.

Иә, диқандықты қаладың екен, жерді сүйе біл және оны еңбегіңмен көрсет. Сонда ғана ол — қазына. Әлі есімде, осыдан он бес жылдай бұрын дәл бүгінгі егістігіміздің әр гектарынан ең көп дегенде 17 центнер жүгері дәнін жинайтынбыз. Жыл сайын өнім алғасын жер шыдамайды, тоза береді деп ойлайтынбыз. Керісінше, баптай білсе топырақ құнарының жылдан жылға арта түсетіндігін өз тәжірибемізден көріп жүрміз. Мысалы, қазір әр гектардан орта есеппен жүз центнерден, кейде одан да көп жүгері дәні жиналуда. Ойлап отырсам, мұндай жетістікке жету үшін аз ізденбеппіз. Соның кейбірін ғана айта кетейін.

Жер бедері қандай, дөнес пе, ойпат па? Топырақтың түсі қандай, қара ма, боз ба немесе қызғылт па? Танапты сырт көзбен осылай ғана бақылауға болады. Бірақ өнімді мол алу үшін бізге топырақтың түр-түсі емес, қайта ең бастысы ол құнарлы ма, жоқ па, қандай зат жетіспейді, қанша жетіспейді, міне осыны білу керек қой. Шынымызды айтсақ, ұзақ уақыт бойы бұл бізге жұмбақ болып келді. Тек соңғы жылдары жерді химияландыру бағытындағы дәйекті жұмыстың нәтижесінде топырақ құрамын рентгендік зерттеуден өткізгендей дәл болжай алатын болдық...

Мен осы жерде туып, осы жерде өстім. Оның әр бедері көз алдымда жатталып қалғандай. Бірақ соңғы жылдарға дейін көптен бері жүгері өсіріп келе жатқан танаптың қайсысы қандай қоспаға зәру екендігін мен де білмей келген едім. Ал қазір ол белгілі. Айталық, 48 гектарлық Қарасеңгір өңірі азотқа тойымды, бірақ оның құрамында калий тұзы жетіспейді. 34 гектарлық Шарық учаскесіндегі 14 гектар жер азотқа, қалған 20 гектары калий тұзына зәру. Әр екі жылда бір рет аудандық агрохимиялық лаборатория жасап берстін, топырақ құнары әр танап бойынша ғылыми негізде анықталған технологиялық карта бар. Міне осыған сәйкес тыңайтқыштарды дәлме-дәл қолданудың нәтижесінде жердің өнімділігі артты. Сонымен бірге бұрын мүлдем жарамсыз делінген алқаптардың құнарлылығын арттыру есебінен егістік көлемі ұлғайтылды. Тек біздің бригадада өткен үш жылда осындай 40 гектар тастақ жер айналымға қосылды. Қазір суперфосфатты тиісті мөлшерде пайдалану арқасында әр гектардан қосымша бес центнердей өнім алып жүрміз.

Озық тәжірибенің өрісі қашан да кең. Әйтпесе сонау Днестр бойындағы молдавандық әріптестердің жұмыс әдісін біз қайдан білеміз?! Әуелде телевизордан көріп, бұл әдісті ұнатқаннан кейін құрамында біздің колхоздың председателі М. Мұхитдинов бар біраз мамандар Молдавияның Чадыр-Лунга ауданында, жүгері өсірудің индустриялық технологиясын елімізде ең алғаш қолданған, Социалистік Еңбек Ері Совелий Пармоклидің бригадасында болып, осы озық әдіспен жан-жақты танысып қайтты. Сөйтіп, 1979 жылы ауданда тұңғыш рет біздің колхозда жүгері өсірудің жаңа әдісі қолданыла бастады. Қазір шаруашылығымыз осы тиімді әдісті таратудың орталығына айналды. Біздің колхоз негізінде озық тәжірибе мектебі жұмыс істейді. Осында жүгері өсірушілердің аудандық семинары мен оқуы жүйелі өткізіліп келеді.

Индустриялық технологияны қолданудың нәтижелері қандай? Бұл әдіске көшкенше суарған сайын танаптарды арам шөп қаптап кететін де, оны қайта-қайта қолмен жұлуға тура келетін. Гербицидті пайдалану мұндай машақаты көп жұмыстан құтқарды. Ол арам шөпті толық жойды. Сондай-ақ әр тұқымның себу нормасы әртүрлі ғой, ал бұрынғы техникамыз осы норманы қатаң сақтауға сай келмейтін. Қалың өскен жерлерін тұқым көктеп шыққаннан кейін қажетінше тағы да сирететінбіз. Ал жаңа техникадағы арнаулы реттегіш механизм тұқымды дәл норма бойынша себуге мүмкіндік берді. Өндіріс технологиясындағы осындай жетістік жұмыс күшін тиімді пайдалануға игі ықпалын тигізді. Коллективтің әр мүшесінің жеке жауапкершілігі күшейе түсті, тиісінше өнім де артты, жүгерішілеріміздің еңбек ақысы да көбейді. Мысалы, өткен жылы бригадада жүгері дәнінің әр центнерінің өзіндік құны колхоздың орта көрсеткішінен 2 сом 17 тиын, ал жоспардағыдан 1 сом 96 тиын арзан болды. Шаруашылық жүгері өсіруден ғана былтыр 250,8 мың сом таза табыс тапты.

Өскелең өмір талабына сай биылғы көктемде еңбек ұйымдастырудың тағы бір жаңа түріне — коллективтік мердігерлік әдісіне көштік. Бригадаға жер, техника, басқа да қажетті құрал-жабдық бекітіліп берілді. Колхоз басқармасымен келісім-шарт жасалды. Шартта жоспарлы өнім, оның әр центнерінің өзіндік құны, бригада мүшелерін материалдық ынталандыру сияқты көптеген нақты шаралар көрсетілді. Коллектив мүшелері ерікті түрде іріктелді, олар соны серпінмен жұмыс істеп жатыр. Әйтсе де еңбекке ақы төлеуде ойласатын жайлар әлі де бар сияқты. Мысалы, коллектив мүшелерінің іскерлігі, белсенділігі бірдей емес қой, бәрі бір наряд бойынша жұмыс істегенмен, оған әркімнің қосатын үлесі әркелкі. Ендеше осы жеке үлесті өз алдына қалай бағалауға болады? Әрине, түпкі нәтижеде әр диқанның кәсіптік шеберлігі мен қызмет істеген жылдары, атқарған жұмысының сапасы, техникаға көзқарасы, бәр-бәрі ескеріледі. Ал күнделікті еңбек шығынының есебін қалай жүргізуге болады?

Қолхоз экономистері, мамандар әртүрлі варианттар ұсынды. Еңбек шығынын сменамен бе әлде адам-күнмен есептеген дұрыс па? Қалай болғанда да ең басты назар еңбектің тиімді ұйымдастырылуына аударылып отыр. Әр адамның еңбек коэффициентін, яғни оның еңбекке қалай қатысқанын күн сайын анықтап отыру есепшіге тапсырылды. Әр он күнде атқарылған жұмыс көлемі мен сапасы бригада советінде қорытындыланатын болды. Екінші сөзбен айтқанда, дирижерге бағынған оркестр мүшелері сияқты бригада мүшелерінің әр күнгі еңбегі түпкі нәтижеге бағытталды. Еңбек ұйымдастырудағы осы жаңа әдістің жемісі қазірдің өзінде көрініп отыр. Ең басты, төл дақылымыз — жүгерінің шығымы өте жақсы. Әр гектардан орта есеппен жүз центнерден астам жүгері дәні мен 500 центнерден сүрлемдік балауса жинайтынымызға сенімдіміз. Бұл — бұрынғы қай жылдағыдан болсын бригада үшін рекордтық көрсеткіш.

Партия мен үкімет ауыл шаруашылық өндірісін жедел өркендету үшін көптеген игі шараларды жүзеге асырды. Мұның бәрі бізді ерекше қанаттандырады, тіпті кейде атқарып жатқан жұмысымыздың нәтижесіне қанағаттана алмаймыз. Осындай кезде облыстық, аудандық партия комитеттері тарапынан болған бір ұсыныс бізді кәдімгідей елең еткізді. Шынында да бригада жанынан қосалқы шаруашылық ашсақ қайтеді? Бригада мүшелерімен ақылдасып едік, мұны бәрі де қуана құптады. Біздің бұл өтінішімізді колхоз басқармасы, аудандық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестік советі мақұлдады. Бірлестік советінің қолдауымен колхоз басқармасы қосалқы шаруашылық ашу үшін бригадаға мерзімді уақытқа несиеге қаржы бөлді. Өйткені бригадамыз шаруашылық есеппен жұмыс істейді. Осы қаржыны тиімді пайдалану үшін бригада мүшелерінен бес адамдық арнаулы комиссия құрылды. Солардың таңдауымен бригадаға он сиыр сатылып алынды. Қазір жетеуі бұзаулады.

Ал бұдан біз не ұттық? Ең алдымен жұмысымыз қызғылықты бола түсті. Балалар мекемелерін тегін сүтпен толық қамтамасыз еттік. Тіпті мемлекетке күн сайын 40 килограммнан сүт өткізе бастадық. Қазірдің өзінде тек сүт сатудан ғана бригада қорына 420 сом қаржы түсті. Әр сиырдан жылына екі мың килограммнан сүт сауғанның өзінде колхоздан алған қарызымызды тез өтеп, таза табысқа көшеді екенбіз. Тиімді ме? Әрине, тиімді. Сондықтан қосалқы шаруашылықты одан әрі дамыту үшін көптеген игі шаралар белгілеп отырмыз.

Әрине, жер де, өндіріс те өзіміздікі. Жерді құлпыртып, өндірісті өркендете алсақ, перзенттік парызымыздың өтелгені. Колхоз 1961 жылы коммунистік еңбек коллективі атағын жеңіп алған еді. Содан бері шаруашылықтың тасқынды табысы молаймаса, ортайған жоқ. Мұнда біздің бригаданың да үлесі бар. Бірақ бүгінгі табыс ертеңгі меже бола алмайды. Сондықтан экономикамыздың үрдіс дамуы бізден үнемі инициативамен, ізденіспен жұмыс істеуді талап етеді. Біздің де мақсатымыз — міне осы биік талап деңгейінде болу.

Қ. НАМАТАЕВ,
Киров атындағы колхоздың жүгері өсірушілер бригадасының бригадирі.

Шымкент облысы,
Сайрам ауданы.

Идеологиялық жұмыстың теориясы мен практикасы

ЖЕКЕ АДАМДЫ ҮЙЛЕСІМДІ ЖЕТІЛДІРУДІҢ МАҢЫЗДЫ ШАРТЫ

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының қаулысында атап көрсетілгеніндей, еліміздің еңбекшілері КПСС-тің ішкі және сыртқы саясатын, партияның өндірісті интенсивтендіру, халықтың материалдық әл-ауқаты мен мәдениетін өрге бастыру, социалистік демократияны тереңдету, советтік өмір салтының негіздерін баянды ету, бейбітшілікті сақтау, термоядролық соғысқа жол бермеу жөніндегі бағытын бірауыздан қолдап отыр. Қазіргі уақытта партия мен халықтың күш-жігері кемелденген социализмді жоспарлы түрде, жан-жақты жетілдіру міндеттеріне шоғырландырылуда.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас июнь Пленумында сөйлеген сөзінде біз өзіміздің шаруашылық жоспарларымызды белгілей отырып, бұларда қоғам дамуының аса маңызды факторларын — әлеуметтік, ұлттық, демографиялық факторларды жан-жақты есепке алуды және көрсете білуді үйренуіміз керектігін, мұның өзі партияның біртұтас саясаты, қоғам дамуының біртұтас стратегиясы болуға тиіс екенін айта келіп, былай деді: «Бізде «тұрмыс дәрежесін көтеру» деген формула жиі қолданылады. Бірақ оны кейде үстірт түсіндіріп, халықтың табысы мен тұтыну заттары өндірісінің өсуін ғана ескереді. Шындығына келгенде тұрмыс дәрежесі дегеніңіз әлдеқайда кең де бай ұғым. Оған адамдардың санасы мен мәдениетінің, оның ішінде тұрмыс, мінез-құлық мәдениетінің және, мен айтар едім, парасатты тұтыну мәдениетінің тұрақты өсуі де енеді. Оған үлгілі қоғамдық тәртіп те, денсаулық, дұрыс тамақтану да, оған халыққа қызмет көрсетудің жоғары сапасы да енеді (бізде бұл істе бәрі бірдей әлі де онша мәз еместігі белгілі). Оған бос уақытты адамгершілік-эстетикалық тұрғыдан толық құнды етіп пайдалану да енеді. Қысқасы, жинақтап айтқанда социалистік мәдениеттілік деп атауға лайық нәрсенің бәрі енеді». Иә, халық мүддесі, халық игілігі әрқашан да партиямыздың сара саясаты мен оның бүкіл практикалық қызметінің жоғары мақсаты болып келді және әрдайым солай бола береді.

Бүгін таңда халықтың әл-ауқатын одан әрі жақсарта берудің он бірінші бесжылдыққа және жалпы сексенінші жылдарға арналған кең көлемді программасы ойдағыдай жүзеге асырылып отыр. Ал бұл программа совет адамдары өмірінің тұтыну және тұрғын үй, мәдениет және демалыс, еңбек және тұрмыс жағдайы сияқты барлық саласын қамтиды. КПСС XXVI съезінде атап көрсетілгеніндей, бізде жеке адамның барған сайын толық дамуы үшін зор материалдық және рухани мүмкіндіктер бар, ал алдағы уақытта біз бұларды еселей түсеміз. Алайда сонымен бірге оның игіліктерін әрбір адамның ұтымды пайдалануының маңызы ерекше. Ал бұл түптеп келгенде, жеке адамның талап-тілектері, қажеттері қандай екеніне байланысты. Міне сондықтан оларды белсенді, нысаналы түрде қалыптастыруды партиямыз әлеуметтік саясаттың маңызды міндеттерінің бірі деп біледі.

Өндірістегі еңбек жағдайын одан әрі жақсарту, еңбек пен демалыс режимін жетілдіру, жұмыс уақытының анағұрлым икемді графиктерін жасап, іске асыру мәселелері үлкен роль атқарады. Еңбекшілердің өндірісті ұйымдастыруға және оның тиімділігін арттыруға, жұмыс уақытының әрбір минутын ұтымды пайдалануға қызу ат салысуы көбінекөп түпкі нәтиженің жемісті болуын қамтамасыз етеді. Социалистік жарысты кең өрістету өндірісте озық тәжірибенің өркен жаюына, ұстаздық қозғалыстың жандануына, еңбек тәртібінің нығаюына, адамдарды еңбекке коммунистік көзқарас рухында тәрбиелеуге, еңбекшілердің қоғамды басқаруға, шаруашылықты жүргізуге, әлеуметтік-экономикалық даму жоспарларын жүзеге асыруға белсене араласуына, өздерінің творчестволық күш-жігері мен қабілетін жан-жақты ұштай түсуге қажет бос уақыттың мол болуына мүмкіндік туғызады.

Оныншы бесжылдықта және он бірінші бесжылдықтың өткен мерзімі ішінде партия мен үкімет еңбекшілердің тұрғын үй жағдайын одан әрі жақсарту бағытында ұланғайыр жұмыс жүргізді. Еліміздің ондаған мың азаматтары жаңа пәтерге көшті. Тек Қазақстанда ғана оныншы бесжылдықта 30 миллион шаршы метрден астам тұрғын үй салынды. Мұның өзі — республикамызда 3 миллион 215 мың адам, яғни әрбір бес тұрғынның біреуі дерлік жаңа пәтер алды деген сөз.

Кемелденген социалистік қоғамда семьяның тұрмыс қажетін неғұрлым толық қанағаттандыруға жан-жақты жағдай жасалып отыр. Қазіргі кезде еліміздегі семьялардың бәрі дерлік электр жарығымен ғана емес, сонымен бірге газбен, орталықтандырылған жылумен қамтамасыз етілген. Осы заманғы тұрмыстық құралдар әр адамның еңбегін, уақытын үнемдеуге мүмкіндік береді. Еңбекшілерге тұрмыстық қызмет көрсетудің сапасы артып, өрісі кеңейе түсті. Ол барған сайын қоғамдық өндірістің механикаландырылған ірі саласына айналып келеді. Нақ осы қоғамдық қызмет әрбір совет семьясының бір аптаның ішінде іс тігуге, киім жууға, тамақ әзірлеуге кететін жеті-он сағат уақытын үнемдеуге себін тигізеді. Тұрмыстық қызмет, сауда және қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары жұмысын одан әрі жетілдіру еңбеккер әйелді және оған жәрдемдесетін басқа да семья мүшелерін үй шаруасының бірсыпыра күйбеңінен босатады.

КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросы 1983 жылғы мартта халыққа тұрмыстық қызмет көрсетуді одан әрі дамытып, жақсарту туралы мәселе қарады. КПСС Орталық Комитеті мен СССР Министрлер Советінің осы мәселе бойынша қабылдаған қаулысында партияның әлеуметтік саясатын, КПСС XXVI съезінің, Орталық Комитеттің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының еңбекшілерге тұрмыстық қызмет көрсетуді жетілдіріп, оның мәдениетін көтеру саласындағы шешімдерін жүзеге асыру бағытында кең ауқымды шаралар белгіленді.

Атап айтқанда алдағы уақытта радио-телевизия аппаратурасын, тұрмыстық машиналар мен приборлар жөндеу, тұрғын үйлерді жөндеу, киім жуу мен химиялық тазарту, ұзақ уақыт пайдаланылатын заттарды прокатқа беру сияқты қызмет түрлерін кеңейту көзделіп отыр. Тұрмыстық қызмет кәсіпорындарына арналған машиналар, приборлар мен механикаландыру құралдары көптеп шығарылатын болады, осы кәсіпорындардың қуаттары неғұрлым тиімді пайдаланылып, олардың материалдық-техникалық базасы нығайтылады. Селолық жерлерде, заводтарда, фабрикаларда, құрылыстарда және жатақханаларда тұрмыстық қызмет ұйымдары мен қабылдау пункттерінің жүйесі кеңейтіледі. Қызмет саласының кәсіпорындары үшін кадрлар даярлау жақсартылады, осы кәсіпорындарда толық емес жұмыс күнімен істеуге үй шаруасындағы әйелдер, пенсионерлер, сондай-ақ студенттер белсендірек тартылатын болады. Халыққа қызмет көрсетудің барлық участкесін жетілдіру, совет адамдарының талап-тілегін неғұрлым толық өтеу кемелденген социалистік қоғамның әрбір мүшесіне, ең алдымен әйеланаға, әйел-еңбеккерге бос уақытының молаюына, оны өзінің творчестволық күш-жігері мен қабілетін шыңдау мүддесіне жұмсауына мүмкіндік туғызады.

Қоғам беріп отырған аса зор игілік — бос уақытты семья үшін де, былайғы жұрт үшін де, сонымен бірге жеке өзі үшін де тиімді пайдалану көбіне-көп әр әйелдің өзіне байланысты. Түптеп келгенде, бос уақытты не нәрсеге және қалай жұмсаған жөн? Қайтсе ұтымды іс атқаруға болады? Бұл орайда адамның білімдарлығы, тәрбиелілігі, мәдениеттілігі, ой-өрісінің кеңдігі, мақсат асқақтығы сияқты ізгі қасиеттер үлкен роль атқарады. Жасыратыны жоқ, қайсыбір әйелдер әлде қандай зәру зат соңында дамылсыз дүкен аралаумен жүреді, енді біреулер шаштаразда немесе ательеде сағаттап отырудан жалықпайды. Әсіресе қазіргі қыздар мен жас келіншектердің арасында телефон трубкасын босатпайтындар, магнитофон тыңдап, телевизордан бас алмайтындар, көңілді жиындарға әуестеніп тұратындар, пәтерлерін жөнсіз әлеміштей беретіндер баршылық.

Ал шындығында осының бәрі керек. Алайда шектен асып кетуге болмайды. Бүгін таңда совет адамдары ауқатты тұрады. Әр семьяның дастарқанында молшылық. Әрқайсымыз да өз ошағымызды жақсы жабдықтауға, сәнді де жарасымды киінуге ұмтыламыз. Мұның өзі заңды да. Өйткені өскелең уақыттың талап-талғамы солай. Ал мәселе өзімшілдік пен мещандыққа, қомағай дүниеқорлыққа қарай ойысса, әрине, ол әсте оңды нәрсе емес. Мұның өзі біздің тұрмыс нормаларымызбен мүлдем сыйыспайды. Тапсырылған міндетті салдыр-салақ, немкетті атқарушылық, халықтың мүдделері мен істеріне немқұрайды қараушылық дегендеріңіз қоғамға неғұрлым аз беріп, одан қайткенде көбірек қымқырып қалуға тырысушылықтан барып туады. Бір сәт айналамызға көз салайықшы. Барлық жерде де қайнаған еңбек, қаншама мол игілік жүзеге асырылып жатыр десеңізші! Содан іргені аулақ салып, көлеңкені сағалап, қара бастың қамын ғана ойлап, қалайша оқшау өмір сүруге болады? Цехтағы, ғылыми-зерттеу лабораториясындағы, мектептегі, егіс бригадасындағы немесе мал фермасындағы, жобалау бюросындағы қызметтес әріптесіңмен қоян-қолтық араласып, кездескен қиындық жүгін бірге арқалап, жемісті еңбектену, сол еңбектің рахатын, ләззатын сезіну қандай зор бақыт! Бұдан асқан қандай биік мәртебе бар?!

Идеялық сенімі күшті, үйлесімді жетілген, рухани дүниесі бай жеке адамды қалыптастыруда қол жеткен табыстарымыз аз емес. Бірақ жайбарақаттыққа салынуға болмайды деп үйретеді партия. Өйткені біз ілгері қадам басқан сайын жеке адамның жан-жақты дамуы үшін мүкіндіктер ғана емес, сонымен бірге оған қоғам тарапынан қойылатын талаптар да арта түседі. Партия бұл тұста әрбір адамның бойында еңбек ету қажеттігін, ортақ игілік үшін ыждағатты жұмыс істеу қажеттігін тәрбиелеуді аса маңызды міндет деп санайды.

Біздің елімізде әйелдердің еңбек етуіне, қоғамдық жұмысқа араласуына, күні ертең коммунизмнің белсенді құрылысшыларының қатарына қосылатын жеткіншек ұрпақты тәрбиелеп өсіруіне барлық жағдай жасалған. Советтік патриотизм мен пролетарлық интернационализм рухында тәрбиеленген, партия ісіне, халық ісіне, коммунизм ісіне шексіз берілген, жан-жақты білімдар, мәдениетті совет әйелін әрқашан да ана, еңбеккер, қайраткер деп аялаймыз, ардақтаймыз. Олардың арасында механизатор да, шопан да, мұғалім де, құрылысшы да, академик те, космонавт та бар. Партияның дана басшылығымен, кемелденген социализм жағдайында ұлы марксизм-ленинизм идеяларынан нәр алған ізгі адамгершілік қасиеттер олардың бәріне тән, бәріне ортақ. Ұлы Октябрь социалистік революциясы қарапайым орыс, украин, қазақ, қырғыз, ұлан-байтақ Отанымыздағы басқа да ұлттар мен халықтардың кыздарын бұрын-сонды болмаған шыркау биікке, құрмет тұғырына көтерді, олардың жан-жакты жетілуіне, қабілет-дарынын ұштауына даңғыл жол ашып, кең мүмкіндіктер туғызды. Мұны атақты механизатор, екі мәрте Социалистік Еңбек Ері Т. Ахунованың, отыз жылдан астам уакыт бойы бір колхозды үздіксіз басқарып келген председатель, алты мәрте Ленин орденімен наградталған, СССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, Социалистік Еңбек Ері П. Малининаның, әлемге әйгілі космонавт-ұшқыш В. Терешкованың, СССР халық артисі Б. Руденконың, Казак ССР Ғылым академиясының академигі Н. Базанова мен совхоз директоры, Социалистік Еңбек Ері З. Тамшыбаеваның, дүние жүзіндегі тұңғыш социализм елінің өзге де көптеген даңкты қыздарының жаркын үлгісі мейлінше көз жеткізе дәлелдейді.

Социалистік коғамда бакытка кенелген барлық совет әйелдеріне, соның ішінде казак әйеліне де тән тағы бір абзал қасиет — еңбекке деген құштарлық, өз кәсібін жете меңгеруге ұмтылу. Бұған мысал да аз емес. Мәселен, Мариям Аязбаева мен оның жұбайы Қызайбай отыз жылдан бері Талдықорған облысының Кербұлақ ауданында табан аудармай қой бағып келеді. Осы уакыт ішінде олар талай тамаша табыстарға жетті. Басқасын былай қойғанда, бір ғана былтырғы жылы озат шопандар әр жүз саулықтан 175-тен қозы алып, аман өсірді. Отанымыз олардың қажырлы еңбегін жоғары бағалады. Қызайбай Еңбек Кызыл Ту орденімен наградталып, «Мал шаруашылығының бірінші класты шебері» деген құрметті атаққа ие болса, Мариям СССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты атанды.

Өмірдің ажары да, базары да — еңбек. Еңбек қуанышқа, абыройға кенелтеді. Көкшетау облысының Еңбекшілдер ауданындағы «Краснофлот» совхозының озат механизаторы, Қазақ ССР Жоғарғы Советінің депутаты, алты баланың анасы Майра Хасенова, Шығыс Қазақстан облысының Глубокое ауданындағы Киров атындағы колхоздың Еңбек Қызыл Ту орденді сауыншысы Бағдат Акылова, Алматы каласындағы Ф. Э. Дзержинский атындағы трикотаж бірлестігінің тоқымашысы, Қазақ ССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты Сәбира Әуелбаева, тағы басқалары әрқашан да үздік өнеге көрсетіп, жұртшылық ілтипатына бөленіп жүр.

Халық шаруашылығында әйелдер араласпайтын бірде-бір сала жоқ. Ғылым, халық ағарту, медицина, тұрмыстық кызмет салаларында жұмыс істейтін әйелдердің саны жыл сайын өсіп отыр. Бүгінде әрбір үшінші инженер, әрбір төрт дәрігердің үшеуі — әйелдер. 23,9 мың әйел доцент атағына ие, 2,8 мың әйел — академиктер, корреспондент мүшелер, профессорлар. Тек Қазақстанда ғана жоғары және арнаулы орта білімді барлық мамандардың алпыс проценті әйелдер болып отыр. Республикамызда 3938 ғылым кандидаты, 131 ғылым докторы — әйелдер, олардың 96-сы профессор. Біздегі жоғары оку орындарында білім алып жүрген студенттердің 52 проценті — кыздар.

Қазіргі уақытта социологтер жүргізген көптеген зерттеулер әйелдердің білім және жалпы мәдени дәрежесі неғұрлым жоғары болған сайын олар үй шаруашылығын жүргізуге, тынығуға, әр түрлі пайдалы істермен айналысуға соғұрлым мол уақыт табатынын анықтап берді. Бұл арада маман жұмысшы немесе дипломды мұғалім, дәрігер, инженер тағамды дәмсіз, нашар пісіреді, үйде тазалық сактаумен аз шұғылданады деген ұғым əсте тумаса керек. Әңгіменің түйіні басқада жатыр. Осы заманғы еңбеккер әйел барлық жұрт сияқты өндірістік және қоғамдық кызметін ойдағыдай атқара жүріп, кез келген үй шаруасын да тиянакты түрде атқарады. Бұған ол шаң сорғыш, кір жуатын машина сияқты құралдарды, қоғамдық тамактандыру, тұрмыстық-коммуналдық кәсіпорындардың кызметін кенінен пайдаланады, сонымен бірге зайыбының, балаларының, семьяның басқа да мүшелерінің көмегіне арка сүйейді. Үй шаруашылығын жүргізу осылай тың мазмұнмен толығып отыр.

Адамның еңбек және қоғамдық-саяси қызметі көбінесе оның бос уақытты, өзінің демалысын қалай өткізетіндігіне тығыз байланысты. КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында әрбір адамның — тек қана жұмыс уақытында емес, сонымен қатар бос уақытында да — өзіне деген қамқорлықты сезінуі маңызды деп атап көрсетілді. Бүгінде әрбір совет азаматының бюджетіндегі бос уақыт үлесі бір аптаның қырық сағаттай уақытын құрайды. Осы мезгілді семьясы үшін де, төңірегіндегілер үшін де, жеке басы үшін де барынша мәнді, мағыналы өткізу әркімге үлкен жауапкершілік жүктейді. Бос уақытының біраз бөлігін әйел-ана балаларына арнайды. Әрине, бала тәрбиесімен тек семья ғана емес, сонымен бірге мектеп те, жұртшылық та шұғылданатыны белгілі. Бірақ ананың аты ана. Семьяда ынтымақ, өзара түсінісушілік, сыйластық орната білетін ананың мейірбандығы, парасаттылығы бала тәрбиесінде үлкен роль атқарады.

Физкультура мен спорт әрбір адамның серігіне айналып келеді. Мысалы, Жамбыл қаласында азаматтардың тұрғылықты жерінде сауықтыру мақсатындағы жүгірумен әуестенушілер клубы ұйымдастырылды. Сондай-ақ республиканың облыс орталықтарындағы стадиондарда денсаулық топтары құрылды. Бұлар әзірге жүздеген адамдарды ғана қамтиды. Ал оған тілек білдірушілер мыңдап саналады. С. М. Киров атындағы Қазақ мемлекеттік университетінің дене тәрбиесі кафедрасы мен қоғамдық ұйымдардың инициативасы бойынша ұйымдастырылған «Жүгіруші әуесқойлар клубы» жұртшылық арасында кеңінен танымал. Үстіміздегі жылғы апрельде «Правда» газетінің жүлдесі үшін өткізілген жарысқа үш мыңнан аса студент пен оқытушы қатысты. Барлық жерде мұндай клубтар көбейе түссе нұр үстіне нұр.

Сұлулық әлемімен қауышу адамның ой- өрісін кеңейтеді, рухани жан дүниесін байытады. Біздің кемелденген социалистік қоғамда рухани мәдениет баршаның ортақ игілігіне айналды. Ол ірі қалаларға, облыс және аудан орталықтарына ғана нұрлы сәулесін төгіп қойған жоқ, сонымен бірге кітаппен, газетпен, радиомен, телевизормен алыс мал жайылымы участкелеріндегі шопандардың өміріне де, әр үйдің, әр семьяның тұрмысына да мықтап енді.

Социологтердің он үш социалистік және капиталистік елдің қалалары тұрғындарының бос уақытын қалай өткізетінін зерттеу қорытындысы советтің әрбір қалалық тұрғыны кітап оқуға күн сайын орта есеппен 31 минут уақытын жұмсайтынын көрсетті. Ал бұл көрсеткіш Америка Құрама Штаттарында небәрі алты минуттан да аспайды. Әр төртінші француздың пәтерінде бірде-бір кітап жоқ, әр үшінші француз жылдар бойы дәнеңе оқымайды. Біздің елімізде халықтың 75,3 проценті тұрақты түрде кітап, 72,3 проценті журнал, 89,5 проценті газет оқиды. Совет Одағында миллиондаған дана кітап қоры бар көпшілік кітапханаларының кең жүйесі жұмыс істейді.

Мәселен, Орал облысының «Красный маяк» совхозындағы мәдениет үйінің кітапханасында орыс, қазақ тілдерінде көркем және саяси әдебиеттің он бір мың томы бар. Семей облысының Жарма ауданындағы Воронцов селолық жас жұбайлар үйі бос уақытты мазмұнды, қызықты өткізудің ұтымды шараларын жүзеге асырып келеді. Әсіресе совхоз тұрғындарының арасында әйелдер клубы ерекше құрметке ие болып отыр. Оның жұмысына жаңадан отау тігіп, шаңырақ көтерген жастармен қатар өмірлік тәжірибесі мол адамдар да, көп балалы аналар да, ауыл шаруашылық өндірісінің озаттары да белсене қатысады. Мұнда жас келіншектер дәмді тамақ әзірлеудің, үй ішінде жайлы жағдай туғызудың сырына қанығады. Жұртшылық маусымға сай тігілетін жаңа киім үлгілерімен танысады, кулинария көрмелерін тамашалайды, атақты еңбеккер әйелдермен жүздеседі.

Бос уақыт — қоғамдық өмірге де белсене араласу деген сөз. Алматы қаласындағы Ф. Э. Дзержинский атындағы трикотаж және 1 Май атындағы тігін фирмаларында істейтін қызметкерлерге сұрау салғанда, олардың алпыс проценті еңбек коллективіндегі маңызды мәселелер талқыланатын жиналыстар мен кеңестерге қызу үн қосатыны анықталды. Соның өзінде әрбір екінші қызметкер жиналыстарда жылына кем дегенде екі-үш реттен сөз сөйлеп, ойларын, пікірлерін ортаға салады.

Барлық совет адамдары сияқты совет әйелдері де қоғамдық, мемлекеттік қызметке халық депутаттарының Советтері, кәсіподақ және комсомол органдары, спорт, техникалық ғылыми қоғамдар, табиғат әуесқойларының қоғамдары, творчестволық одақтар, ДОСААФ ұйымдары арқылы кеңінен қатысады.

СССР-дің жеке адамды дамыту мен қалыптастырудағы тарихи тәжірибесі коммунистік мұраттарға адал жаңа адамды тәрбиелеу қашан да әлеуметтік жағдайлармен ажыратқысыз бірлікте болатынын, адамзат тарихындағы ең прогресшіл, ең гуманистік құрылыс — советтік социалистік құрылыс қана жаңа адамды тәрбиелеуге толық жағдай жасайтынын дәлелдеді. Бұл ең алдымен қоғамның әлеуметтік біртектілігінің күшеюінен, еңбектің қоғамның әрбір мүшесінің өмірлік бірінші қажетіне айналуынан, халықтың әл-ауқатының артуынан, еңбекшілердің білімі мен санасының үздіксіз өсуінен, совет адамдарының коммунистік дүниетанымы мен адамгершілік қасиеттерінің берік орнығуынан айқын көрінеді.

Партия совет адамдарының идеялық-саяси, еңбек және адамгершілік тәрбиесін жетілдіруге ұдайы қамқорлық жасап отырады. КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының материалдарында: «Бүкіл идеологиялық қызмет барлық жерде лениндік жұмыс стилін — жоғары идеялылықпен астасқан, социалистік мораль нормаларына, коллектившілдік өмір укладына қайшы келетін керітартпа атаулының бәріне ымырасыз, іскерлік, творчестволық, жаңашылдық стилін орнықтыруға көмектесуге тиіс» деп атап көрсетілді.

Сайып келгенде, міне осының бәрі идеялық сенімі күшті, үйлесімді дамыған, рухани дүниесі бай жеке адамды қалыптастыруға қызмет етеді. Ал біздің қоғамымыздың экономикалық, саяси және рухани дамуында қол жеткен елеулі табыстар — творчестволық белсенділігі жоғары, әрқашан қоғам мүддесін ардақ тұтатын, үнемі мазмұнды, мағыналы өмір сүруге ұмтылатын жан-жақты жетілген жаңа адамды қалыптастырудың сенімді кепілі.

Ә. ӘЖІБАЕВА,
философия ғылымының кандидаты.

Ол күндердің өшпес даңқы

ЖОЙҚЫН ШАБУЫЛҒА ЖОЛ АШТЫҚ

Фашистік Германия елімізге тұтқиылдан шабуыл жасап, соғыс ашқанда, мен тоғызыншыдан оныншы класқа өткен оқушы едім. Бірақ біз қасиетті жерімізді сұм жаудан қорғау үшін майданға аттанып жатқан ағаларымыз бен әкелеріміздің қатыңқы қабақтарынан, сұсты жүздерінен Отанымызға зор хауіп төнгенін жақсы сездік. Жүрегімізде дұшпанға деген кек қайнап, тұла бойымызды ыза кернеді. Бірнеше жасөспірім жиналып, аудандық әскери комиссариатқа бардық. Өзімізді майданның алғы шебіне жіберуді өтіндік. Бірақ өтінішіміз қабылданбай, әскери комиссариаттан мұңайып шықтық. Ондағылардың «Сендер әлі жассыңдар. Бірақ жасымандар, тылға да көмек керек, майдандағыларды азық-түлікпен, жылы киіммен біз болмасақ, кім қамтамасыз етеді?» деп шығарып салғаны бізді жұбата алмады. Өйткені «елдегілерге көмектесу де керек шығар, бірақ жағадан алған жаумен бетпе-бет айқасудың жөні бөлек қой» деген ой көкейімізден кетпей қойды. Ақыры ойлаған мақсатымызға жеттік-ау...

1942 жылдың қаңтарында оныншы класта оқып жүрген өрімдей бес жігіт майданға беттедік. Әуелі Свердловск облысындағы Туринск қаласына келіп орналастық. Негізінен иттерді жаралыларға көмек көрсетуге, жау танкісін жоюға үйретушілердің Орталық әскери-техникалық мектебі Москвадан осында көшірілген екен. Ұрысқа әзірлігіміз осы мектепте басталды. Кейін мен Сталинград түбіндегі және Курск иініндегі жойқын шайқастарға, Белоруссия мен Польшаны азат ету, сондай-ақ Берлинді алу ұрыстарына қатыстым.

Сталинград түбіндегі шайқас совет жауынгерлерінің ғажайып ерлігі мен табандылығын бүкіл әлемге паш еткен, екінші дүниежүзілік соғыстың барысын түбірімен өзгертіп, стратегиялық инициативаны біздің әскерлерімізге әперген ғаламат шайқас болды. Қазір Мамай қорғанындағы Отан-Ана ескерткішін телевизордан көргенімде немесе ол жайында баспасөзден оқығанымда, тұлабойымды айрықша бір сезім билейді. Әр көше, әр үй үшін кескілескен ұрыс, бомба мен снаряд түсіп, түтелене көкке ұшқан топырақ көз алдыма келеді. Шынжыр табан танкілердің шақыр-шұқыры мен зуылдаған оқтардың жан түршіктірер ызыңын естігендей боламын. Өмір мен өлім айқасындағы сол бір сұрапыл күндерді сөзбен бейнелеп жеткізу тіпті мүмкін емес, оны тек сол шайқастың қайнаған ортасында болып, ел намысы үшін от кешкендер жақсы біледі...

Мен Сталинград қорғанысына иттерді танкі жоюға үйрететін 28-ші дербес отряд құрамында 1942 жылғы сентябрьдің алғашқы күндерінен бастап қатыстым. Шайқастың қызған шағы еді. Алда қирап, бүлінген, қоп-қою қара түтінге оранған қаланың жау қолындағы бөлігі, артта 100—150 метрдей жерде шымырлай аққан Волга. Иә өлім, иә өмір! «Жоқ, өмір! Сталинград жауға берілмейді!» дейміз біз. Дәл осы нық сенім әрбір совет жауынгерін жеңіске шабыттандырып, ерлікке жігерлендірді. Басқа да әскери бөлімшелер сияқты кіші лейтенант Анатолий Иванович Варламов басқарған біздің взвод та қара құрттай қаптаған жауды қайта-қайта тықсырып, кері қайтарып тастап отырды. Бір ұрыста ғана алты фашист танкісі жойылды. Оның екеуін взвод командирі А. И. Варламовтың жеке өзі қысыл-таяң шақта жіті қимыл жасап, жандырып жіберді. Осы ұрыста Анатолий Иванович ауыр жараланып, бір қол, бір аяғынан айрылды. Жаужүрек досымды өткен жылы сентябрьде Волгоград қаласында болған дәстүрлі кездесуде көрдім. А. И. Варламов бұрынғыша жайдары, ер мінезді, соғыс салған ауыр жарақатқа тіпті де мойымаған. Қазір Орехово-Зуево қаласында тұрады екен, заводта жұмыс істейтін көрінеді, коллективінде беделді.

1942 жылғы 19 ноябрьде совет әскерлері Сталинград түбінде қарсы шабуылға шықты. 23 ноябрь. Паулюстің армиясын екі қапталынан қаусыра қоршап алған совет жауынгерлерінің қауышқан құшақтары, гүлгүл жайнаған жүздері қазір де көз алдымда. Сірә, талай тарихи оқиғалардың куәсі болған Дон даласы жеңіс салтанатының дәл сол кездегідей өршіл үнін ешқашан естімеген шығар.

Алтыншы фашист армиясын Сталинград түбінде қоршауға алғаннан кейін басқа да әскери құрамалармен бірге біздің 28-ші дербес отряд Дондағы Ростовқа қарай беттеді. Алдымызда Совет Армиясының қоршауында қалған фашистерді құтқару үшін генерал-фельдмаршал Манштейн басқарған дұшпанның ірі тобы келе жатқан-ды. Оның армиясында бес жүздей танкі бар еді. Тағы да ғаламат шайқас, тағы да өрт шалған ұрыс даласы.

Әлі күнге дейін есімде, Декабрь таңы жаңа атып келе жатқан. Шыңылтыр аяз бет қарыды. Бірақ оны елең етіп тұрған біз жоқ. Бар назарымыз дәл қарсы беттен қар боратып келе жатқан гитлершілдердің он жеті танкісінде. Мына айбарымен қарсы келгенін жалмап, жайпап кететіндей-ақ еді. Бірақ тегеурінді қорғанысқа тап болған жау ілгері жылжи алмады. Жеті танкісін қалдырып, өздері кейін шегінуге мәжбүр болды. Біздің бөлімшенің командирі Николай Ченобытов ұрысты шебер басқарды. Өзі бірінші болып жау танкісін жалынға орады. Командирдің ерлігі бізді рухтандырып жіберді. Бойымызға тың күш қосылғандай болды. Әрбір жауынгер ерлікпен шайқасты. Командиріміз аяғынан қатты жараланды, бірақ қан көп кетіп, әлсірегеніне қарамастан ол айқас аяқталғанша өзін санитарлық бөлімге әкетуге рұқсат етпеді. Совет жауынгерлерінің осындай отаншыл отты сезімі, ерлігі мен табандылығы Манштейн армиясының Сталинград құрсауын бұзуына жол бермеді.

Соғыс тағдырын күрт өзгертіп, стратегиялық инициативаны өз қолына алу үшін гитлерлік командование барлық үмітін Курск иініндегі жазғы шабуылына артып, әскери күшті осы майданға аямай төкті. Жер мен көкті тітіреткен техника саны, ұрыстың ауқымы жағынан екінші дүниежүзілік соғыста бұған тең келетін ешбір шайқас болған жоқ. Бұл шайқасқа екі жақтан 4 миллионнан астам адам, 69 мыңнан астам миномет пен зеңбірек, 13 мың танкі мен өздігінен жүретін зеңбірек, 12 мың самолет қатысты.

Шынын айту керек, 1943 жылдың жазында Совет Қарулы Күштері саны жағынан да, сапасы жағынан да дұшпаннан әлдеқайда басым болды. Оның үстіне жауынгерлеріміздің рухы күшті еді. Зұлым жауды Москва мен Сталинград түбінде күйрете жеңгеннен кейін қайраттана, айбаттана түскендейміз. Енді ойымызда бір-ақ арман-фашист басқыншыларды қасиетті жерімізден тез қуып шығып, соғысты жеңіспен аяқтау, сөйтіп, аулымызға қайтып, ағайын-туғандармен қайта қауышу, бейбіт еңбекке араласу. Бірақ гитлершілдер әлі де қарманып қалу үмітінен бас тартқан жоқ еді. Олар Курск иінінде аса күшті шабуылға шыққан болатын. Неміс-фашист командованиесі әсіресе «жолбарыс», «пантера» сияқты жаңа танктері мен өздігінен жүретін «фердинанд» атты зеңбіректерін, «фокке-вульф — 190А», «хеншель — 129» сияқты жаңа ұшқыр самолеттерін ұрысқа салды.

Біздің әскерлердің Орел—Курск бағытындағы қарсы шабуылына мен 63-ші мина іздеуші дербес инженерлік батальонның құрамында қатыстым. Ол арнаулы тапсырманы орындайтын 43-ші дербес инженерлік бригада құрамына кірді. 1943 жылғы май айынан бастап біз жау минасын зиянсыздандыру әдісін меңгеріп, иттерімізді де осыған үйрете бастаған едік.

Мина! Қандай үрейлі сөз. Жалғыз-ақ минадан талай боздақ опат болды ғой. Ол тіпті жүк машинасын да, қара темірден құйылған зіл батпан танкінің өзін де төңкеріп тастайтын. Жау миналары шын мәнінде өте хауіпті еді және де олар әртүрлі болатын: оның жарылғышы біресе бүйіріне, біресе корпус түбіне, тіпті кейде минаның екі немесе одан да көп жеріне орналастырылатын. Бұрын-соңды біз білмейтін мұртты, секіргіш, біраз уақыт өткесін барып жарылатын және басқа миналар кездесетін. Ал бұларды зиянсыздандыру саперден салқын қандылықты, ептілікті, білгірлікті талап ететін.

Минаның жарылғыш заты — толдың сарғыш түсі көзге көрінгенмен, оның иісін адамның бірден сезе қоюы қиын болатын. Ит қана оны анық ажыратады. Минаны байқайтын арнаулы аспап қандай да болсын жасырын металды таба алады. Бірақ ол металл мина емес, басқа бір кез келген темір, яғни снаряд жарықшағы болуы да мүмкін еді. Сондай-ақ кейде ағаш, тіпті әйнек қорапшаға салынған миналар да кездесетін. Саперді осындай қиналған сәтте сенімді серігі қасындағы иісшіл иті қиындықтан оңай құтқаратын...

1943 жылғы 4 июльде Курск даласын қою қараңғылық тұмшалаған сәтте, лейтенант Слепов басқарған біздің взводқа жауапты тапсырма берілді. Төбемізде жұлдыздар жымыңдайды, ауық-ауық жау прожекторының сәулесі көкті тілгілей құлап, дәл маңымыздан жер бетін жалап өтеді. Жау шебінің шетіндегі тікенекті сым қоршау сәулемен жалт етіп көрініп, қайта жоғалады. Біздің міндетіміз осы тікенекті сымды қиып, жау шебіне шығу, ондағы миналарды зиянсыздандыру. Тапсырма аса жауапты, әрі қатерлі. «Қандай әдемі түн» деп сыбырлайды қасымдағы Василий Фадин. Ярославтық өр мінезді жігіттің босаң сезімге көп берілмейтінін жақсы білетінмін. Тап осы жолы да оның жай ғана түн сұлулығына қызығып тұрмағанын, табиғаттың осындай тамаша көрінісін астан-кестен ете келген зұлым жауға деген кекті сөздің көкейінде кептеліп тұрғанын ойша топшылаймын. Дәл осы түнде Василий екеуміз жаудың отыз минасының жарылғыш затын жұлып тастадық. Түн көрпесі түріліп, шығыс көкжиектен бозғылт сәуле жамырай жайыла бастаған кезде мүлгіген дала екі жақтың кескілескен шайқасы алаңына айналды да кетті. Жауынгерлеріміз біз тазартқан жолмен дұшпанға тап берді.

Курск иінінде қарсы шабуылға шыққан біздің әскер жау тылына кірді, ал біз жарылмай қалған миналарды іздеу үшін артта қалдық. Ылғи да осылай, сапер бірінші болып ұрысқа шығады, яғни жаудың бүркемелей жасырып қойған миналарын алып, жол ашады, содан соң сол арамен әскери бөлімшелерді ілгері өткізіп жіберіп, өздері кейін қалады. 1945 жылғы 16 апрельде, Берлин бағытындағы шешуші шайқаста да дәл осылай болды. 15 апрель күні кешкісін арнаулы тапсырмамен біз Одер өзенінің сол жақ жағалауындағы жау бекінісіне өттік, миналарды зиянсыздандырып, әскерлерімізге жол аштық. Сөйтіп, Ұлы Отан соғысының ең соңғы, шешуші операциясында жау тылына бірінші болып өтіп, ұрысты соңғылардың бірі болып аяқтадық.

Өйткені саперлер үшін ұрыс заңы солай. Бір минаны зиянсыздандыру бір ұрысқа қатысып шыққанмен бірдей еді. Ярославтық жолдасым В. Фадин мыңнан астам, ал мен алты жүзге жуық минаны аршып алдым. Челябілік Александр Соколов осы аса қатерлі істің асқан білгірі еді. Халықта «Сапер бір-ақ рет қателеседі» деп бекер айтылмаған ғой. 1901-ші мина Александрдің өмірін қиып кетті. А. Соколовты Солтүстік Германияда, Бадфрайнвальде қаласында барлық әскери құрметпен жерледік.

Фашизмге деген ыза-кек қолымызға қару ұстатқанда, өрімдей жас едік. Ұлы Отан соғысы бізді ерте есейтті. Осындай ерте есейгендердің бірі мен де Сталинградтан Берлинге дейінгі жорық жолынан өттім. Қиянкескі ұрыстарды бастан кешірген басқа да жолдастарыммен бірге үкімет мені де орденмен, медальдармен наградтады. Омырауымдағы Қызыл Жұлдыз ордені, «Сталинградты қорғағаны үшін», «Варшаваны азат еткені үшін», «Берлинді алғаны үшін» және басқа он медаль — сол шайқас жылдарының белгісі.

З. СЕЙІТОВ,
биология ғылымының докторы, профессор,
Қазақ ССР-інің еңбек сіңірген ғылым қайраткері.

ОТ ОРАНҒАН ҚАЛА

Бұдан қырық жыл бұрын, 1943 жылғы сентябрьде Новороссийск қаласы жаудан толық азат етілді. Москва Солтүстік-Кавказ майданы мен Қара теңіз флотының ержүрек әскерлеріне салют берді. Шағын ғана Станичка атты поселкесі бар жалаңаш учаскеде біздің жауынгерлер жеті айға созылған қоршауға төтеп беріп, жеңіске жетті, небәрі алты күн ішінде гитлершілдерді қаладан қуып шықты.

Осы ғаламат шабуылға дейін совет әскерлері Новороссийск түбінде қиян-кескі ұрыстар жүргізді. Солардың бірі — аты аңызға айналған Кіші жердегі ұрыстар. Ал мұның өзі — қаһармандыққа толы таусылмас мол шежіре...

Біздің 591-ші полк Кіші жерге десантпен түсірілмес бұрын теңіз жағасындағы ені алты, ұзындығы төрт километрге созылған плацдармда өліспей беріспейтін тегеурінді шайқас жүріп жатты. Полк командирі бұл плацдармның қаншалықты маңызды екенін бізге күнілгері егжей-тегжейлі түсіндірген болатын.

Жан-жақтан анталаған жауға алақандай, тіпті отыз шаршы километрге жетпейтін Кіші жерден қарсылық көрсету, әрине, оңай емес еді. Сондықтан алда болатын қызу ұрыстарға мұқият әзірлене бастадық, яғни пулеметпен суға секіруді, тауға өрмелеп шығуды, ұрымтал, күтпеген жерден граната лақтыруды, мылтықтың дүмімен ұруды, жараны таңып, қан тоқтатуды үйрендік. Сондай-ақ шартты дабылдарды есте сақтап, көз байлаулы күйінде автомат дискілерін шапшаң оқтауды, артиллерияның қайдан атқылап жатқанын дыбысына қарап анықтауды меңгердік. Мұнсыз Кіші жерге шабуыл жасау мүмкін емес деп үйретті бізге командирлеріміз.

1943 жылғы 23 февральға қараған түн тастай қараңғы болды. Осыны пайдаланып, 176-шы атқыштар дивизиясының жауынгерлерін тиеген кемелер Кіші жердің жағалауына жақындап келе жатты. Мұны сезіп қалған фашистер теңіз үстіне прожекторларын жарқылдатып, оқты қарша боратты. Жаумен арпалысқа аяқ астынан ышқына соққан теңіз дауылы қосылып, дүние астан-кестең болды да кетті. Ақыры дивизия жауынгерлерінің алдыңғы легі Кіші жердің жағалауына жетіп те үлгірді. Жүздеген солдаттар киім-кешегімен, қару-жарағымен теңіз суына қойып-қойып кетіп, жағалауға қарай жүзе жөнелді. Жағалауға жеткендері әр жерден ысқырына жарылған бомбаларға да, ажал оғын сепкен зеңбіректерге де қарамастан бетпе-бет айқасқа түсіп, плацдармға жол ашты.

Мен басқаратын 7-ші рота таңертеңге дейін Колдун биіктігін жаудан тазартуға тиіс болды. Бұл оңай міндет емес еді. Бұйрықты орындау үшін шабуылға шыққан рота жауынгерлері қарсы жақтың артиллериясы бораткан оққа тап болып, алғашқыда сәл кібіртіктеп қалғанымен, шабуылды үсті-үстіне үдете отырып, белгіленген мерзімде биіктікті жаудан тартып алды. Бұл арадан теңіз жағалауы да, Кіші жер де өте айқын көрінеді екен. Біздің рота осы биіктікті екі күн бойы жауға бермей ұстап тұрды. Тек қатарымызға тың күш қосылғаннан кейін ғана рота таудың етегіне түсіп, Новороссийскінің түбіндегі шағын Станичка елді мекенінде қорғаныс шебін құрды. Ал келесі күні рота Новороссийск қаласының бағытындағы плацдармды кеңейту үшін жүргізілген қиян-кескі ұрыстарға қатысты. Осы ұрыста басыма мина жарықшағы тиіп, қатты жараландым. Тек жеті күн өткеннен кейін жарақатым жазылып, ротаға қайтып оралдым.

Менің Кіші жердегі алғашқы күндерім осылай басталды. Бұдан кейінгі уақыттың барлығында да доттар мен дзоттар жасап, өз позициямызды күшейтумен болдық. Өйткені біз өте-мөте қолайсыз жерге орналасқан едік. Себебі жағалаудың біз жақ тұсы тым қысаң тақыр жазық та, немістер жағы ылғи жарлауыт биік, қалың орманды алқап еді. Сондықтан біз Кіші жерді берік қамалға айналдырдық. Жауынгерлер бір-бірімен тек траншеялар арқылы ғана қатынас жасады. Өстіп жүріп те бір-бірімізбен әзілдесіп, газет оқып, шахмат ойнайтынбыз. Тіпті Үлкен жермен байланыс үзілген күндердің өзінде де жауынгерлердің еңсесі түскен жоқ.

Алайда бұл тыныштық ұзаққа созылмады. 1943 жылғы 17 апрельде фашистер «Нептун» операциясы бойынша әзірлеген жойқын шабуылын бастады. Бұған теңізден жасалған «Бокс» атты операция шабуылы қосылды. Сөйтіп, құрамында 27 мың адам бар, 1200 самолеттің, жүздеген зеңбірек пен минометтің қолдауына сүйенген Ветцель әскерлерінің арнаулы тобы торпедалы катерлер флотилиясы мен сүңгуір қайықтары бар «Бокс» тобына қосылып, Кіші жердегі совет әскерлерін тезірек теңізге ығыстырып тастауға әрекеттеніп бақты.

Кіші жердің аспанында ең алдымен жау самолеттері қаптады. Жиырма-отыздан топ-топ болып, әуеге көтерілген олар Кіші жерді соққының астына алып, аяусыз бомбалады. Дәл осы тұста жау артиллериясы ажал оғын сеуіп, Кіші жер бір сәтте от-жалынға оранып жүре берді. Төңіректі қаптаған қою қара түтіннен ешнәрсе көрінбейді. Фашистер сірә осыдан кейін Кіші жерде тірі жан қалмады деп ойлаған болуы керек, жаяу әскері мен танкілерін алға салып, шабуылға көшті. Бірақ олар мықтап қателескен еді. Біздің жауынгерлер фашистердің шабуылын бір емес, әлденеше рет тойтарып тастап отырды. Әсіресе біздің 176-атқыштар дивизиясына қарасты 188-ші дивизионның жауынгерлері кескілескен ұрыста неміс танкілерінің бірде-бірін шептен өткізген жоқ.

Колдун тауының етегінде гитлершіл фашистерге тас қорғандай қарсы тұрған 591-ші атқыштар полкының құрамында мен басқарған 7-рота да бар еді. Біздің рота жаудың қорғаныс шебінен небәрі 30—40 метр жерде тұрды. Алға қойған мақсатымыз біреу-ақ. Ол — қасық қанымыз қалғанша арпалысып, бірде-бір фашисті ілгері қарай аттатпау. Осынау қысылтаяң кезде біздің қолымызға 18-армияның Әскери советі кіші жерліктерге арнап жазған үндеу-хат келіп тиді. Онда былай деп жазылған екен: «Новороссийск қаласы түбіндегі жаудан қайтарылып алынған алақандай жерді біз «Кіші жер» деп атадық. Кішкентай болғанмен, ол біздің жер, совет жері, ол біздің қанымыз бен терімізге суарылды, демек, біз оны ешқашан, ешқандай жауға бермейміз. Алдағы шайқастарда жауға төтеп беріп, оның күштерін тас-талқан етеміз, сөйтіп, Таманьды фашист сұмырайлардан тазартамыз деп жауынгерлік туымызбен, елде қалған әйелдеріміз бен балаларымыздың атынан, сүйікті Отанымыздың атынан ант етеміз. Кіші жерді гитлершілдердің үлкен моласына айналдырамыз!». Бұл үндеу-хат әрбір жауынгердің жүрегіне жол тапты. Олардың әрқайсысы хатқа қанымен қол қойып жатты. Маған әрбір жауынгер ант жолдарын өз қанымен бекіте түскендей әсер қалдырды...

Ертеңіне фашистердің ротаны жан-жақтан қыспаққа алған жойқын шабуылы басталды. Небәрі бес жүз метр жерде теңіз жағалауы жатыр. Егер фашистер біздің ротаны басып-жаншып, теңіз жағалауына өтетін болса, онда іс насырға шабатын еді. Сондықтан қалайда, қайткен күнде де бұған ешбір жол беруге болмайды. Мұны жақсы түсінген рота жауынгерлері өршеленген дұшпанның бір-біріне жалғасқан үш шабуылын тойтарды. Төртінші рет шабуылға шыққан фашистер бізді үш жақтан да қоршауға алғанын, енді біз үшін бір-ақ жол — берілу ғана қалғанын айтып, қоқан-лоққы көрсете бастады. Олардың бұл әрекетіне рота жауынгерлері автоматтың оғымен жауап беріп отырды. Осылайша біздің рота фашистердің екі батальонымен бір күн, бір түн арпалысып, қажымас қайрат көрсетті. Осы ұрыста мен бір қол, бір аяғымнан жараландым. Алайда командир ретінде ұрыс даласынан кетуге хақым жоқ еді. Сондықтан қосымша тың күш келіп, ротаны қоршаудан құтқарғанда, мен жүруге мүмкіндігім жоқ, қансыраған күйде болатынмын...

Кіші жерді қорғаушылардың мерейі үстем болған апрельдегі ұрыстардан кейін бірнеше ай өткен соң бәріміздің де күткен күніміз туды. Біздің командование Новороссийскіні жаудан тазартудың мұқият әзірленген операциясын жүзеге асыруға кірісті. Қала үшін жүргізілген кескілескен ұрыс алты күн, алты түн толастамады. 16-сентябрьде қала фашист басқыншылардан толық азат етілді.

Отанымыз қаланы азат етушілердің теңдесі жоқ ерлігін жоғары бағалады. Он тоғыз құрама мен бөлімге новороссийскілік деген құрметті атақ берілді. Мыңдаған солдаттар мен офицерлер Совет Одағының ордендерімен және медальдарымен наградталды. Аса үздік ерлік жасаған ондаған жауынгерлерге Совет Одағының Батыры деген жоғары атақ берілді. Әскерлердің барлық түрі қатысқан Новороссийск десанты Ұлы Отан соғысының аса ірі десанттарының бірі болды. Новороссийск үшін болған шайқаста да совет адамдары лениндік партияға, социалистік Отанға шексіз берілгендіктің тамаша өнегесін көрсетті.

18-армияның құрамында Кіші жердегі ұрыстарға қатысқан қазақстандықтар да көп. Олардың қатарында совет адамдарының бүгінгі бейбіт еңбегіне лайықты үлесін қосып жүрген Н. Жанғожин, Б. Тыныбеков, А. Алиев, В. Силаев, С. Әбдіразақов, С. Пилюк сияқты көптеген майдандас әріптестерім бар. Осылар сияқты сан мыңдаған совет солдаттарының Отанға деген шексіз сүйіспеншілігі, бір жеңнен қол, бір жағадан бас шығарған тас-түйін бірлігі Ұлы Отан соғысындағы жеңісіміздің басты кепілі болды.

...Міне мен біздің жауынгерлердің қасиетті қаны төгілген, жиектерін толқын сүйген теңіз жағасында созылып жатқан атақты аланда тұрмын. Бұл — совет әскерлерінің теңдесі жоқ рухани, моральдық ерлігін бар әлемге әйгілеген атақты Кіші жер. Осы жерді совет жауынгерлері 225 күн мен түн бойы ерлікпен қорғаған еді.

Социалистік Отанымыздың ұлылығына, коммунистік идеялардың құдіретті күшіне шексіз сенген совет жауынгерлері осыншама ауыртпалықты қайыспай көтеріп, жанкиярлық ерлік пен қаһармандықтың таңғажайып үлгісін көрсетті. Олардың өшпес ерлігі мәңгі оттай алаулап, бүгінгі және келер ұрпақтың кеудесіне мақтаныш сезімін ұялата береді.

А. ВДОВИН.
Ұлы Отан соғысының ардагері.

Халықтық бақылаушылар мектебі

ПӘРМЕНДІЛІК КҮШІ

Бүгінде барлық совет адамдары сияқты республикамыздың еңбекшілері де партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь, 1983 жылғы июнь Пленумдарының шешімдерін ойдағыдай жүзеге асыру жолында ересен шабытпен еңбек етуде. Партия алға қойған міндеттерді орындауда халықтық бақылау органдарына, олардың төменгі, ең бұқаралық буындары — топтар мен постыларға да зор жауапкершілік жүктеліп отыр. Олар кәсіпорындар мен ұйымдарда, колхоздар мен совхоздарда тікелей бақылау жүргізеді, өндіріс участкелерінде, басқару мен қызмет көрсету салаларында несіздік пен ысырапқорлықты жою, мемлекет, еңбек және орындаушылық тәртібін нығайту, социалистік заңдылықты бұзушылыққа жол бермейтіндей жағдай туғызу жөнінде жергілікті партия ұйымдары мен әкімшілікке көмек көрсетеді. Топтар мен постылардың ең өзекті міндеті — қандай да болсын өрескел бұрмалаушылықты, мемлекет мүлкін талан-таражға салушылықты, көзбояушылықты, басқа да қылмысты іс-әрекеттерді халықтық бақылаушылардың назарынан қалт жібермей, ұнамсыз құбылыстарға қарсы күресті күшейту.

Осынау келелі міндеттерді жүзеге асыру күллі комитеттер, топтар мен постылар, халықтық бақылаушылардың бәрі бірдей белсене, жауапкершілігін терең сезіне отырып жұмыс істеген жағдайда ғана мүмкін болмақ. Қазір республикамызда қырық екі мыңнан астам топ пен алты мың пост жұмыс істейді, олар 560 мыңнан астам халықтық бақылаушыны біріктіріп отыр. Осының өзі-ақ халықтық бақылаудың бұл буынының қаншалықты зор күш екенін көрсетеді.

СССР-дегі халықтық бақылау туралы Заң топтар мен постылардың ролін елеулі дәрежеде арттыра түскені мәлім. Атап айтқанда оларға халықтық бақылау комитеттерімен бірдей жауапкершілік жүктеліп, праволары кеңейтілді, лауазымды адамдардың бақылаушылар ашқан кемшіліктерді жою, олардан түскен ұсыныс-кеңестерді кешеуілдетпей қарап, оның нәтижесін белгіленген мерзімде хабарлап отыру жөніндегі міндеттері айқындалды. Халықтық бақылаушылардың праволары сенімді түрде қорғалады, олардың ішінен жақсы істерімен көзге түскендерді ынталандыру шаралары да қарастырылады.

Топтар мен постылардың үстіміздегі жылдың басында болып өткен есеп беру-сайлау науқаны пәрменді жұмыс істеуге берік негіз қалады. Жиналыстар мен конференцияларға екі миллионнан астам адам қатысып, оның 250 мыңы жарыссөздерде шығып сөйледі. Олар өз жұмысының озық әдістері мен формаларын ортаға сала келіп, жинақталған онды тәжірибені қорытып, кеңінен тарату қажеттігін атап өтті. Сонымен бірге олар кемшіліктерді де саралап ашып көрсетіп, шешілмеген проблемаларды да назардан тыс қалдырған жоқ. Есеп беру-сайлау жиналыстары мен конференцияларында қабылданған шешімдер — бұл, сайып келгенде, әрбір топ пен посты қызметінің өскелең талаптар тұрғысынан белгіленген нақты программасы.

Қазір топтар мен постылардың сапалық құрамы айтарлықтай жақсарды. Ал мұның өзі — олардың қатарын нығайтудың шешуші факторы. Олардың құрамына еңбек коллективтерінің беделді, әрі белсенді мүшелері, халық шаруашылығының білікті мамандары сайланған. Халықтық бақылаушылар сапында 300 мың жұмысшы мен колхозшы, 200 мыңға жуық коммунист бар. Бақылаушылар құрамында қазір комсомолецтер мен әйелдер де көбейді.

Топтар мен постылар құрамында да оңды өзгерістер болды. Олардың құрылымы партия ұйымдарының құрылымымен сәйкестендірілді. Бұрын кейбір топтар тым үлкен болып құрылатын. Ал қажетті жерінде, айталық, бірқатар ірі цехтарда, совхоз бөлімшелерінде, мал шаруашылығы комплекстері мен құрылыс ұйымдарында топтар емес, постылар құрылып, бүкіл өндіріс қызметіне бақылау жасауға олардың шамасы келе бермейтін. Енді мұндай жерлерде топтар құрылып, бақылау пәрменділігі едәуір арта түскені айқын сезіліп отыр. Оның бержағында бригадаларда, шағын учаскелерде постылар саны біраз көбейді.

Пәрменді жұмыс істеудің тағы бір маңызды шарты туралы айта кеткен жөн. Өндіріс саласындағы халықтық бақылау комитеттері мен топтарына басшылық ету көп жағдайда инициативалы адамдарға, шебер ұйымдастырушыларға сеніп тапсырылған. КПСС Орталық Комитеті мақұлдаған практикаға сәйкес топ председательдігіне әдетте партия ұйымдары секретарьларының орынбасарлары, партком мен партбюро мүшелері ұсынылып жүр. Қазіргі кезде топ председательдерінің 90 процентке жуығы — бастауыш партия ұйымдарының басшы органдарына сайланған адамдар.

Одақтық, республикалық, сондай-ақ жергілікті жерлердегі комитеттер жасаған ұсыныстар да топтар мен постылар жұмысының пәрменділігін күшейтуге оңды ықпал жасап отыр. Бұл ұсыныстарда топтар мен постылардың қызметін ұйымдастырудың көптеген практикалық түйінді мәселелері, оны жетілдірудің жолдары мен формалары ашып көрсетілген. Сонымен қатар олардан бақылаушылардың белсенділігін қалай арттыруға болатыны жайында, партия мен мемлекеттің халықтық бақылауға қойып отырған жоғары талаптарына орай істі неғұрлым тыңғылықты жүргізу, оның пәрменділігін күшейту туралы ақыл-кеңестер, қажетті мағлұматтар алуға болады.

Әрине, халықтық бақылау топтары мен постылары үшін бүгінгі таңдағы ең бастысы — бағалы тәжірибе мен жасалған ұсыныстарды кеңінен пайдалану негізінде Заң ережелерін күнделікті жұмыста творчестволықпен қолдана білу, сөйтіп, жұмыстың мазмұнын, формалары мен әдістерін өскелең міндеттер деңгейіне көтеру.

Енді топтар мен постылар жұмысын іс жүзінде ұйымдастырудың кейбір негізгі мәселелеріне кеңірек тоқталайық.

Халықтық бақылау топтары мен постылары өздеріне жүктелген міндеттерді қоғамдық негізде, ерікті түрде атқарады. Топтар мен постылар құрамына сайланған әрбір халықтық бақылаушы олардың жұмысы үшін еңбек коллективінің алдында, өз жолдастарының алдында жауап береді. Сайып келгенде топ пен постының жемісті жұмысы солардың әрқайсысының бақылауға белсене қатысуына тікелей байланысты. Мұның өзі олардың жұмысын Заңның алтыншы статьясында баянды етілген коллектившілдік негізінде ұйымдастыруға жағдай жасайды.

Топтар мен постылар жұмысындағы коллектившілдіктің терең мәні бар. Бұл — халықтық бақылауды жүзеге асырудың, оның оңды ықпал жасайтын күшін неғұрлым толық пайдаланудың қажетті шарты. Коллектившілдік топтар мен постыларды нығайтып, олардың қатарын топтастыра түседі, әрбір халықтық бақылаушының жауапкершілігін арттырады, тексеру кезінде туындаған мәселелерді әділ әрі принципті шешуге қолайлы жағдай жасайды.

Мәселені коллегиялы шешудің негізгі формасы топтың жалпы жиналысы екені мәлім. Тек жиналыс қана топ председателі мен оның орынбасарларын, қажет болған жағдайда топтың бюросын сайлауға, топ қызметінің жекелеген мәселелері бойынша секторлар, комиссиялар құруға, жұмыс жоспарын қарап, топтың өзін сайлаған коллектив алдындағы есебін талқылап, бекітуге өкілетті. Аса маңызды деген тексерудің қорытындысын талқылап, осыған байланысты кінәлі лауазымды адамдардың түсініктемесін тыңдай отырып, жіберген кемшіліктері үшін олардың жауапкершілігі туралы мәселені шешу де жиналыстың өкілеттігіне жатады.

Жиналыстарды жүйелі өткізу шын мәніндегі коллектившілдікті қалыптастыратынын практика көрсетіп отыр. Қазір жиналыс көптеген топтарда тоқсанына кемінде екі-үш рет өткізіледі, жиналысқа әзірлену мен оны өткізу мәселелері алдын ала жан-жақты зерттеледі. Мәселен, бұл жөнінде Шелек ауданының (Алматы облысы) Сөгеті қой совхозындағы халықтық бақылау тобында жап-жақсы тәжірибе жинақталған. Мұнда жиналысқа әзірлік күн тәртібіне қойылатын мәселелерді алдын ала мұқият іріктеп алудан басталады. Талқылауға терең зерттелген, елеулі кемшіліктердің беті ашылған, оған нақты кінәлі адамдар атап көрсетілген, істі жақсартуға көмегі тиетін ұсыныстары бар тексеру материалдары ғана енгізіледі. Топ председателі мұндай тексеру қорытындысымен партия комитетін, шаруашылық басшылары мен өз активін алдын ала таныстырады, соның нәтижесінде жиналысқа дейін-ақ қаралатын мәселе бойынша біртұтас пікір қалыптасады.

Шаруашылықтың екінші, үшінші бригадаларында жердің қалай пайдаланылатынын тексеру нәтижесін қараған жиналысқа нақ осындай әзірлік жасалды. Тексеру елеулі кемшіліктердің бетін ашты, бригадаларда бірнеше гектар жыртылған жердің есепке енгізілмей келгені анықталды. Мұнда жиналысты өткізу тәртібі де ден қоярлықтай. Алдымен тексеру нәтижесі туралы комиссия жетекшісі Т. Көгілов баяндама жасады. Содан кейін бас агроном А. Айманбековтің, егіс бригадаларының бригадирлері Б. Абызов пен Н. Сүтбековтің түсініктемелері тыңдалды. Топтың бірнеше мүшесі сөз сөйлеп, талқылау қызу өтті.

Жиналыс орын алған кемшіліктерді жою, кінәлі адамдарға шара қолдану жөніндегі ұсыныстар тұжырымдалған өз шешімін совхоз директорына жеткізуді топ председателіне тапсырды. Жиналыстың ұсыныстары қабылданды: совхоз директоры С. Есбергенов жер көлемін жасырып келгені үшін аталған бригадирлерге қатаң сөгіс жариялап, бухгалтерияға артық егіс алқабы мен оның түсімін кіріске енгізуді тапсырды, ал жоспарлау бөліміне бригадалардың жоспарын қайтадан үйлестіруді ұсынды. Бұл шаралар жүзеге асырылды. Мұндай мысалдарды басқа да көптеген топтардың жұмысынан келтіруге болар еді.

Жиналыс өткізуде елеулі кемшіліктерге жол беретін топтар да аз емес. Бұларда халық бақылаушылары жұмысының ерекшеліктері ескерілмейді, жиналыстың күн тәртібіне бақылау органдарының ішкі өміріне немесе тексерудің нәтижесіне тікелей қатысы жоқ мәселелер қойылады. Тексерудің қорытындысы коллегиялық тұрғыдан бірлесе қарау орнына, ашылған кемшіліктерді талқылап жатпай-ақ олар жайында хабарлама жасай салатын, кемшілікке жол берген кінәлі адамдар жиналысқа шақырылмай қалатын кездер де жиі ұшырасады.

Әрине, халықтық бақылаушылардың жүргізілген тексеру жайында ұдайы хабарлама жасап отыруы — жұмысты ұйымдастырудың қажетті шарты. Бірақ мәселенің бәрін тек осыған саю кемшілікке жол берген адамдарға қоғамдық ықпал жасау күшін жете пайдаланбағандық болар еді. Ал қоғамдық ықпал жасау халықтық бақылау тобының жұмысындағы басты нәрсе. Сондай-ақ тексеру нәтижелерін коллегиялық талқылауға кімдерді шақыру қажеттігін дұрыс белгілеп алу да —байсалдылықпен шешуді керек ететін мәселе. Бұл жөнінде Заңның тиісті ережелеріне, КПСС Орталық Комитеті мен Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің нұсқауларына сүйене отырып, топ председательдерінің еңбек коллективтеріндегі қоғамдық қызметіне қарай берілген праволарды толығынан пайдалану керек.

Топ председателі мен активінің қызметі оны коллективтік негізде ұйымдастырғанда ғана жемісті болмақ. Топ председателінің міндеті күрделі, әрі саналуан. Сондықтан ол қай іспен шұғылданса да, онымен жеке өзі айналыспай, активке арқа сүйей білуі керек. Кезінде СССР Халықтық бақылау комитеті Полтава облысының Миргород ауданындағы «Ленинский путь» колхозы халықтық бақылау тобының жұмыс тәжірибесін қарай келіп, топ қызметінің пәрменділігі оның құрылымындағы барлық буындардың — бюроның, секторлар мен комиссиялардың белсенді қызметінің нәтижесінде қамтамасыз етілген, деп маңызды тұжырым жасаған болатын. Кейін топ бюросын сайлау, оның қызметінің жекелеген бағыттары мен мәселелері бойынша секторлар мен комиссиялар құру практикасы халықтық бақылау туралы Занда баянды етілді.

Бюро топтың орындаушы органы ретінде кең ауқымды мәселелермен айналысады. Бюроның жұмысын ұйымдастырудың тәуір үлгісін «Джамбулсельстрой» тресі халықтық бақылау тобының жұмысынан айқын көруге болады. Мұнда бюро құрамына халықтық бақылау органдарында көп жылдан бері қоғамдық қызмет атқарып келе жатқан таңдаулы жұмысшылар мен мамандар ішінен 9 халықтық бақылаушы сайланған. Бюро жұмысының маңызды бағыты — жылжымалы механикаландырылған колонналардағы, учаскелер мен бригадалардағы барлық тоғыз топтың қызметін жандандыру. Бюро олардың басшыларымен ұдайы кеңес, семинар өткізіп тұрады, онда ағымдағы міндеттер, жоспардың орындалу барысы талқыланады, қоғамдық бақылаудың өзге де буындарымен ынтымақтаса іс тындыру мәселелері қаралып, бақылаушылар өзара тәжірибе алмасады.

Қандай мәселені болсын бұл бюро коллегиялы түрде шешеді. Оның әдетте айына бір рет өткізіліп тұратын мәжілістерінде топтардың жұмысы туралы баяндамалар мен хабарламалар тыңдалады, іс тәжірибесі қорытылады, топтардың қызметін одан әрі жақсарту шаралары белгіленеді. Іс жүзінде бүкіл бақылау жұмысын бюро ұйымдастырады. Ол парткоммен келісе отырып жұмыс жоспары жөнінде ұсыныстар әзірлейді, тексеру комиссияларын құрып, оларға көмек ретінде айрықша назар аударылатын мәселелердің тізбегін ұсынады, тексерушілерге тиісті нұсқау береді. Соңғы екі жарым жыл ішінде бұл бюро топтардың жиналыстарында талқылау үшін 26 тексерудің қорытындысын ұсынды. Сонымен қатар ол бақылау пәрменділігін арттыруға да ұдайы қамқорлық жасайды: қабылданған шешімдердің орындалуын ұйымдастырады, халықтық бақылаушыларға ұсыныс-пікірлердің жер-жерде қалай жүзеге асырылып жатқанын қадағалауды тапсырады, лауазымды адамдардың хабарламалары мен баяндамаларын тыңдайды.

Көптеген топтарда бюро жұмысын ұйымдастырудың белгілібір жүйесі қалыптасқан. Бюролардың қызметі жоспарланып; мәжіліс өткізу күндері белгіленген. Бюроға сайланған әрбір адамға бақылауды ұйымдастыру жұмысының бір бөлігі жүктеледі. Оларға, әдетте, секторларға басшылық ету, аса маңызды тексерулерді жүргізу тапсырылады.

Топтардың күштерін орналастыру мен бағдарлаудың ұйымдық формасы — секторлар, ал әрбір адамды белсенді жұмысқа тартудың маңызды құралы тұрақты немесе уақытша тапсырмалар беру болып табылады. Секторлардың саны, оларды қалай атау керектігі, халықтық бақылаушыларға берілетін тапсырмалардың сипаты бақылаудың міндеттеріне, бақылаушылар жұмыс істейтін нақты жағдайларға қарай айқындалады.

Бақылау жұмысының сапасы оның нысаналы, жоспарлы, әрі жүйелі жүргізілуіне байланысты. Бақылау пәрменділігінің маңызды шарты — перспективаны айқын көріп, күш-жігерді басты бағыттарға шоғырландыра білуде, оны жұмыс жоспарларында нақтылы белгілеп, жүзеге асыруда. Қазір жұмысты жоспарлы жүргізу халықтық бақылау комитеттерінің ғана емес, сонымен қатар топтардың да практикасына берік енді. Топтар көбінесе өз қызметінің перспективалы және ағымдағы бағыттарын кәсіпорындар мен ұйымдардың әлеуметтік және экономикалық дамуының комплексті жоспарларына қарай белгілейді де, аса маңызды шаралардың орындалуын қатаң бақылауға алады. Бұл жоспарларда белгіленген тапсырмалардың орындалуына, келісім шарт тәртібінің сақталуына, жаңа техника мен прогрестік технологияны, өнім сапасын басқарудың комплексті жүйесін өндіріске енгізу шараларының жүзеге асырылуына, материалдық ресурстардың тиімді пайдаланылуына, ұқыптылық пен үнем тәртібінің күшейтілуіне бақылау жасауға айрықша назар аударылады.

Кейде топ жұмысын жоспарлауда дәйектілік, істің жай-күйіне терең талдау жасау жетіспей жатады. Ағымдағы істердің тасасында толғағы жеткен проблемалар назардан тыс қалып қояды· Әрине, бақылау жұмысында жоспарда көзделмеген мәселелермен шұғылдануға да тура келетін кездер болады. Орын алған берекесіздік, кемшілік, тәртіп бұзушылық туралы дабылдар түскенде, оларды жоспарда жоқ еді деп, тексерусіз қалдыруға болмайтыны түсінікті· Мұндай жағдайлар болған және болып та тұрады. Бірақ кезектен тыс тексерулер негізгі проблемаларды назардан тыс қалдыруға сылтау бола алмайды.

Бақылауды жүзеге асыруда тексеруді ұйымдастырудың маңызы зор. Сондықтан тексеруге даярлығы мол, принципшіл адамдарды, білікті мамандарды қатыстырған жөн. Тексеруге қойылатын міндет айқын тұжырымдалса, оған әзірлік алдын-ала жасалып, оны өткізудің әдістері дұрыс таңдап алынса, бұл іс сонда ғана жемісті болады. Бұл үшін топтар мен постылардың мүшелерін үнемі оқытып отыру, олардың бақылауды ұйымдастыру мен істің орындалуын тексеру методикасын терең меңгеруіне күш салу қажет. Әсіресе бақылаушылардың оқуын ұйымдастыру мәселелеріне айрықша қамқорлық жасаған жөн. Өйткені бақылауға қатысу — олар үшін өздеріне жақсы таныс мамандығы емес, көп ретте тұңғыш рет айналысуына тура келетін қоғамдық жұмыс.

Методикалық кабинеттер мен мүйістер бақылау жұмысын озық тәжірибе негізінде ұйымдастыруды жетілдіруге, тексеруді әзірлеу мен өткізуге пәрменді көмек көрсетуі керек. Олар халықтық бақылаушыларды толғандырып жүрген қандай да болсын сұраққа жауап бере алатындай болуға тиіс. Ең алдымен олар Заң ережелерін түсіндіріп, оларды практикада қолдана білуге үйретуі, топтың, постының, сектор мен халықтық бақылаушының жұмысын неғұрлым тиянақты ұйымдастыруға, тексеруді әзірлеп, пәрменді жүргізуге көмектесуі керек. Бұл үшін жекелей және топтық консультациялар беру, нақты, әрі неғұрлым пәрменді жүргізілген тексерулерді талдау тәрізді жұмыс формаларын кеңінен пайдаланған абзал.

Тексеру көбіне-көп халықтық бақылау комитеттері, топтары мен постылары, сондай-ақ шаруашылық басшылары алдарына ортақ мақсат қойып, бірлесе жұмыс істегенде ғана пәрменді болады. Тексеру қорытындысын жүзеге асырудағы олардың ынтымақтастығының негізі де міне осында жатыр. Ортақ міндетті шешуге әрқайсысы өз қырынан келіп, олар бір мақсатты — бүкіл жұмыстың барынша сапалы болуына қол жеткізуді көздеуі керек.

Тексеру барысында топтар мен постылардың несіздікпен, социалистік меншікке немқұрайды қарау, жолсыздық жасау фактілерімен кездесіп қалып отыратыны белгілі. Мұнда олар өздерін қуаттап, қолдаушылармен бірге кемшілікті бүркемелеуге, кінәлі адамдарды қызғыштай қорғауға тырысатын, халықтық бақылаушыларға қырын қарайтын қызметкерлермен де ұшырасады. Мұндай жағдайда ұстамдылық, байсалдылық, принциптілік көрсету парыз, қажет болған реттерде партия ұйымдарынан, халықтық бақылау комитеттерінен тиісті көмек сұраған жөн. Мұның өзі — бақылауды ықпалды жүргізудің, тексеру тиімділігіне жетудің басты кепілі.

Халықтық бақылаушы болу, Заңның арнаулы статьясында атап көрсетілгеніндей, үлкен құрмет, мәртебелі міндет. Сондықтан да олардың әрқайсысы өздеріне жүктелген сенімді мінсіз қызметімен ақтауы қажет, мемлекет пен қоғам мүддесін қорғауда талапшыл да принципшіл болуға, халық дәулетін сақтап, оны молайтуға ұдайы қамқорлық жасауға, еңбексүйгіштіктің, жоғары саналылықтың, ұйымшылдық пен тәртіптің үлгісін көрсетуге тиіс. Бұл — халықтық бақылаушының қоғамдық бейнесінің, іскерлігі мен белсенділігінің көрінісі. Комитеттер, топтар мен постылар халықтық бақылаушының міне осындай жоғары талаптар деңгейінен көрінуіне қол жеткізуі қажет.

Осы орайда халықтық бақылаушылардың көпшілігінің қоғамдық борышын терең түсініп, жан-тәнімен беріле жұмыс істейтінін атап айтуымыз керек. Бақылаушылардың белсенді қызметі лайықты бағасын алып, еңбек коллективтерінде ескеріліп отырса, оларға комитеттер тарапынан моральдық және материалдық көтермелеу жасалса нұр үстіне нұр. Халықтық бақылаушыларды ынталандыру шаралары қандай қордың есебінен жүзеге асырылады деген заңды сауал да туады. Бұл үшін СССР Мемлекеттік жоспарлау комитеті, СССР Финанс министрлігі, СССР Мемлекеттік еңбек комитеті мен ВЦСПС 1980 жылғы 5 мартта бекіткен «1981 — 1985 жылдары өнеркәсіптегі материалдық ынталандыру қорын және әлеуметтік-мәдени шаралар мен тұрғын үй құрылысы қорын (ынталандыру қорын) жасау мен жұмсау туралы негізгі ережелердің» нормативті актілеріне сәйкес көтермелеу қорының қаржысын пайдалануға болады.

Ал колхозшыларға ақшалай, заттай сыйлық беру мәселесі колхоз Уставына сәйкес колхоз мүшелерінің жалпы жиналысында немесе басқарма мәжілісінде шешіледі. Оның бержағында Заңда халықтық бақылаушылардың еңбекте және қоғамдық қызметте ерекше көзге түскендеріне ғана лайықты құрмет көрсетілетіні атап айтылған. Демек, тиісті халықтық бақылау комитеттерінің немесе топтарының бақылаушыларды материалдық жағынан ынталандыру жөніндегі ұсыныстары әкімшілікпен алдын ала келісілуі қажет.

Халықтық бақылаушылардың праволарына ешкім қол сұға алмайды. Халықтық бақылаушылардың өздеріне жүктелген міндетін атқаруына кедергі келтіріп, оларды қудалаған адамдар жауапқа тартылады. Халықтық бақылау комитеттері өздеріне берілген праволарды пайдалана отырып, бақылаушыларға қарсылық көрсетіп, қудалағаны үшін кінәлі лауазымды адамдарды іс-әрекеттерінің сипатына қарай жауапкершілікке шақырып, оларға тиісті шаралар қолданады. Егер халықтық бақылаушыларды қудалау өрескел заңсыздық сипат алса, онда кінәлі лауазымды адамдардың үстінен қылмысты іс қозғалып, олар тиісті жазаға тартылады.

Партия мен мемлекет тарапынан көрсетіліп отырған үлкен сенім, партия ұйымдарының көмегі мен қолдауы халықтық бақылау органдарын бұрынғыдан да жақсы, бұрынғыдан да белсенді жұмыс істеуге, ұйымшылдықты, жауапкершілік пен тәртіпті нығайтып, өндіріс тиімділігі мен жұмыс сапасын барынша арттыру жолындағы бүкілхалықтық күрестің қайнаған ортасында болуға міндеттейді.

Ә. МӘМЛЕЕВ,
Қазақ ССР Халықтық бақылау комитеті ұйымдастыру жұмысы бөлімі меңгерушісінің орынбасары.

Партияның негізі, КОЛЛЕКТИВТІҢ ҰЙТҚЫСЫ

ЖЕТЕКШІ МҰРАТЫ

Журналистік қызмет бабымен жер-жерде болып, адамдармен кездесіп, алуан түрлі тағдырлармен танысып жүретініміз белгілі. Сондай сәттерде көбінесе қатардағы адамдардың — жұмысшылардың, диқандар мен малшылардың өміріне ерекше ден қойып, олардың табысқа жетуінің, абырой-даңққа бөленуінің сырына, рухани бай жан-дүниесіне тереңірек үңілеміз. Бірақ сонымен бірге еңбекшілер бұқарасының бойына ең ізгі, коммунистік қасиеттерді талмай дарытып, оларды ортақ мақсатқа жұмылдыратын, әрдайым жасампаз істердің қайнаған ортасында жүретін адамдарды да әсте естен шығармаймыз. Бұлар — еңбек коллективтерінің саяси жетекшілері, партия ұйымдарының секретарьлары. Партияның саясатын бұқара арасында кеңінен насихаттау, оның жүзеге асырылуын қамтамасыз ету жөніндегі жұмысты күнбе-күн ұйымдастыратын да, саяси-тәрбие ісінің тұтқасы, коллективтің ұйтқысы болып жүретін де солар. Бұл әңгіме — сондай партия ұйымы жетекшілерінің біреуі жайында ғана.

Мен бір жолы Орал облысына барғанымда, Ақжайық ауданындағы «Чапаев» совхозы туралы мақтау сөзді көп естідім. Бұл шынында да 1957 жылдан бері асыл тұқымды мал заводы статусына ие болып келе жатқан, қазақтың ақбас сиырын өсіруге мамандандырылған, республикадағы озық шаруашылықтардың бірі. Мұнда асыл тұқымды мал өсіру ғылыми негізде, жақсы жолға қойылған. Сондықтан да малдың өсімі мен өнімділігі осы реуішті шаруашылықтарға қарағанда анағұрлым жоғары. Мәселен, соңғы кезде совхоздың етке өткізілген асыл тұқымды тайыншаларының тірілей орташа салмағы 410 килограмнан кем түспеген, ал рекордшы сиыр «Венераның» бір өзі 950 килограмм салмақ тартқан. Совхоздың асыл тұқымды ірі қарасы СССР Халық шаруашылығы жетістіктері көрмесіне, сондай-ақ халықаралық көрмелерге қойылып, жүлделі орындарды жеңіп алып жүреді екен.

Біз «Чапаев» совхозына бару ниетімен аудандық партия комитетінің бірінші секретары Андрей Уәлиұлы Байболатовпен бірге жолға шықтық. Жол-жөнекей машина ішіндегі әңгімеміз негізінен осы шаруашылық жайында, оның адамдары жайында болды. Мен совхоз парткомының секретары туралы көбірек сыр тартып, әңгіме арнасының солай қарай ойысуын іштей қалап отырдым. Жауапты партия қызметінде көптен бері істейтін байсалды басшы Андрей Уәлиұлы менің ойымды бірден түсіне қойды да, совхоз парткомының секретары туралы өз пікірін қысқаша түйді:

— Партия жұмысын жақсы біледі, оны жан-тәнімен беріле істейді, әр адамның жүрегіне жол таба білетін қарапайым жігіт. — Аудандық партия комитетінің секретары осыны айтып, сәл ойланып отырды да, былай деді: — Бірақ кейбіреулерге оғаш сияқты болып көрінетін мінезі де жоқ емес.

— Әр адамның өз мінезі болуы табиғи нәрсе ғой.

Андрей Уәлиұлы маған көзін сығырайта, қулана қарап қойып, рахаттана күлді.

— Ал партком секретары көркемөнерпаздар арасында жүрсе, драма үйірмесінің жұмысына қатысса, бұған қалай қарайсыз? — деді аудандық партия комитетінің секретары маған бұрылып, сөйтті де бұл сұрағына өзі тікелей жауап берді. — Меніңше мұның ешбір оғаштығы жоқ. Қарапайымдылық талапшылдықты жоққа шығармайды. Өкінішке карай, мұны жұрттың бәрі бірдей түсіне бермейді. Совхоз коммунистері Ғалиевті секретарь етіп сайлап еді, мұнымен ол мастанып, асқақтап кеткен жоқ, бұрынғысынша карапайым қалпында қалды. Бірақ Ғалиевтің өзіне де, өзгелерге де қатаң талап қоя білетініне, ымырашылдыққа жол бермейтініне ауыл адамдарының әркайсысы-ақ жете қанық...

Аудандық партия комитетінің секретары осыны айтып, бірауық үнсіз отырды да:

— Партия жетекшісінің шын қадір-қасиеті де міне осында емес пе, — деп түйді сөзін.

Әрине, мұндай әңгімеден кейін менің партком секретарымен кездесуге соншалықты ынтық болғанымды түсіну қиын емес еді. Бірақ біз оны кеңседен кездестіре алмадық.

— Бала бакшасында болуы мүмкін, — деді ауыл адамдарының бірі.

Мен сәл ойланып қалдым: «Июль айы жемшөп дайындау науқанының, баска да қауырт істердің нағыз қызған шағы, ал партком секретарының осындай кезде бала бақша аралап жүргені шынында да қызық екен».

Біздің қасымызға соғыс пен еңбек ардагері, совхоздың құрметті адамы, кәсіподақ комитетінің председателі Михаил Иванович Синельников келді. Ол біздің партком секретарымен әңгімелескіміз келетінін білді де. Андрей Уәлиұлына қарап, қалжыңдай тіл қатты:

— Ғалиев кәсіподақтың да нанын өзіне бұйыртпайды. Қандай да бір науқан басталса-ақ болды, асхана, бала бақша, кітапхана дейсің бе, бәрін де өзі аралап жүргені.

— Онысы дұрыс-ақ, — деп күлді аудандық партия комитетінің секретары, — сіздерді де қадағалап қою керек.

Партком секретарының совхоз дирекциясымен, баска да қоғамдық ұйымдармен бірлесе отырып, ауыл шаруашылық өндірісімен қатар селоны әлеуметтік жағынан қайта құруға ерекше қамқорлық жасайтынына кейін поселкені аралаған кезде анық көзіміз жетті. Совхоз поселкесін шағын қалашық десе болғандай, Қазір мұнда жаңа үлгідегі балалар комбинаты, тамаша мәдениет үйі, музыка мектебі бар. Поселке орталығындағы сәулетті сауда орталығы, тұрмыс үйі мен ателье алыстан көз тартады. Барлық бөлімшеде магазин мен медпункт жұмыс істейді. Поселке көшелеріне асфальт төселіп, оның екі жағына саялы ағаштар отырғызылған. Демалыс паркі село тұрғындарының сүйікті орнына айналған. Олардың үйінде газ бен су құбыры бар. Еңбек даңқы музейі де мақтан тұтарлық.

Біз іздеген адамымызды шынында да балалар комбинатынан таптық. Партком секретары осы мекеме меңгерушісімен сыртта әңгімелесіп тұр екен. Әңгіме балалардың тамақ өнімдерімен қалай қамтамасыз етілетіні, оның түр-түрі, сапасы жайында өрбіп жатты. Біз олардың әңгімесін бұзғымыз келмей, біраз іркіліп қалдық. Партком секретарының балабақша жұмысын егжей-тегжейіне дейін бажайлап, соншалықты мүдделілік, ынта-ықылас танытып тұрғанын көріп, бұл өзі ойға алған ісін тындырмай қоймайтын тиянақты, байыпты жігіт болар-ау деп түйдім.

Бір мезет аудандық партия комитетінің секретарын байқап қалған Ғалиев әңгімелесіп тұрған кісіден кешірім сұрады да, бізге қарай беттеді. Институт бітіргеннен кейін көп жылдар бойы совхоз өндірісінде, партия жұмысында істеп келе жатқан жасы қырыққа таяп қалса да, әрдайым жинақы, бой күтіп жүретін, сәнді киінетін Ғалиев бұл қалпында маған жас жігіттей көрінді.

— Өзің тойға жиналған сияқтысың ғой, — деді Андрей Уәлиұлы онымен қол алысып жатып.

— Бүгінгі күнді мәдени-тұрмыс мекемелерін аралауға арнаған едім... — деп, партком секретары әңгіменің аяғын жұмбақтап кетті.

Ғалиев аудандық комитет секретарымен әңгімелесе тұрып, маған барлай қарады. Мұны байқап қалған Андрей Уәлиұлы бізді бір-бірімізге таныстырды. Сол-сол-ақ екен, партком секретары әңгіме желісін бірден баспасөз органдарының жұмысына қарай бұра тартып, оның еңбек адамдары туралы, олардың бір-біріне ұқсамайтын тағылымды өмірі, жан-дүниесі жайында аз жазатынын айтты.

— Сөзіңіздің жаны бар, бірақ бәрі бірдей емес қой, — деп мен оның өкпе-назын жуып-шаюға тырыстым.

— Жоқ, сіздер тек өндіріске, жоспардың орындалу процентіне ғана көбірек мән бересіздер, — деп Ғалиев те беріспеді.

— Тіршілік негізі экономика емес пе, — деп аудандық комитеттің секретары төрелік айтты.

— Солайы солай ғой, бірақ сол экономика негізін қалайтын адамдар екенін кейде ұмыт қалдырамыз. Ал олардың әрқайсысының өзіне тән мінез-құлқы, өмірлік позициясы, қызықты тағдыры бар. Сол жайында көбірек жазылса дегенім ғой, — деп Ғалиев те сабасына түсті.

— Дұрыс сенің сыныңды ескеріп, совхоз паркомы секретарының да рухани дүниесіне тереңірек үңілгелі келдік, — деді Андрей Уәлиұлы әңгімені өзіміз көздеп келген, негізгі арнасына қарай бұрып.

Роберт Жұмабекұлы Ғалиев тосыннан айтылған ұсыныска әуелгіде сәл аңтарылып қалды да, бірақ тез байырғы қалпына түсті. Әрине, адаммен алғаш жүздесуден кейін ол туралы бірден дұрыс тұжырым жасай қою қиын. Бірақ партком секретарының мінез ерекшеліктерін, жұмыс стилінің көңіл аударарлық белгілерін анық байқаған сияқтымын.

Аудандық партия комитеті секретарының жұмысы сан қырлы. Бұл күні ол әлі екі шаруашылықта болуы керек-ті. Сондықтан да Андрей Уәлиұлы Байболатов менімен қоштасып тұрып: «Ғалиевтің адамдармен әңгімесіне ден қойып көріңіз, коммунистермен де тілдесіп байқаңыз, сонда көп нәрсеге қанық боласыз», деп кеңес берді.

Мен солай жасадым да. Екі күн бойы партком секретарымен бірге барлық бөлімшелерді араладық. Бір цехтық партия ұйымының жиналысына қатысудың да орайы келді. Совхоз парткомының басшылығымен өндіріс тиімділігін арттыру, бұл іске еңбеккерлердің күш-жігерін жұмылдыру бағытында атқарылып жатқан жұмыс шынында да айтарлықтай екен.

«Чапаев» тәрізді асыл тұқымды мал заводы үшін ең бастысы — табын тұқымын жақсарту. Мұның өзі тек селекциялық жұмысты ғана емес, сонымен бірге жемшөптің берік қорын жасау, еңбек ұйымдастыруды жетілдіру мәселелерін де қамтиды. Мұнда асыл тұқымды малдың жаңа екі түрі қазірдің өзінде сынақтан өткізілді. Оның бірі — қазақтың ақбас сиырының «чапаевтық» түрі. Бұл тұқымның авторлары — совхоз директоры А. Ворожейкин мен бас зоотехник М. Балқыбаев.

Ақбас сиырдың бұл түрі тез ет алғыш келеді: он-он екі айдың ішінде тайыншалар мен қашарлардың салмағы 450—470 килограмға жетеді. Мұнда ет өндіруді молайтудың зор резерві жатқанын аңғару қиын емес. Егер бұған бір центнер еттің өзіндік құны 150 сом құрайтынын қоссақ, онда шаруашылықтың нақ осы тұқымды өсіруден қаншама табысқа кенелетіні де өз-өзінен түсінікті. Мал шаруашылығын мамандандыру малшылар еңбегін едәуір жеңілдетті. Мұнда үш ферма ірі қараны өз төлі есебінен өсіріп, сүт өндіруге мамандандырылған болса, екі ферма басқа шаруашылықтарға сатылатын тайыншалар мен қашарлар өсірумен айналысады.

Үшінші фермаға бара жатқанда партком секретары маған өндіріс жайын жыр қылып айтты. Ол әсіресе завод мақтанышы — асыл тұқымды малды көрсетуге, еңбек ұйымдастырудың бригадалық әдісімен таныстыруға айрықша ықылас білдірді. Өйткені бұл бастаманы көтерген де осы ферма болатын.

Бізді ферма меңгерушісі Бисенғали Манатауов қарсы алды. Бұл шаруашылық құрылған күннен бастап осында жұмыс істейтін, мыңдаған малды бағып өсірген, өз ісінің айтулы шебері екен. Осы тұста мені партком секретарының істің мән-жайын терең білетіндігі ғана емес, сонымен бірге оның адамдарға деген ерекше қамқорлығы, шынайы ілтипаты қайран қалдырды. Ол тіпті әрбір семьяның жай-күйін де, мұң-мұқтажын да жақсы біліп, жанашырлық ниет білдіріп, ретті жерінде ақыл-көмегін де көрсетіп жүреді екен.

— Қалай, қызыңыз емтиханын тапсырды ма, — деп сұрады ол ферма меңгерушісінен.

— Тапсырды, енді институтқа әзірленіп жүр, — деді Бисенғали.

— Жеңгеміздің халі қалай?

— Шүкір, жаман емес, пенсияға шығатын ойы жоқ.

Мен екеуінің әңгімесін үнсіз тыңдадым да тұрдым. Ферма меңгерушісі ағынан жарылып, істің мән-жайын егжей-тегжейлі баяндап жатты. Біздің қасымызға ферманың басқа адамдары да келе бастады. Роберт Жұмабекұлы олардың әрқайсысымен қол алыса амандасып, шүйіркелесе жөн сұрасты. Әңгіме көбінесе жұмыс жайына ойыса берді.

— Бұл фермада тоғыз жүз төл бар, оған он алты адамнан құрылған жастар бригадасы күтім жасайды, — деді партком секретары жұмыс жайын маған қысқаша баяндап. — Олар бес-бес адамнан смена бойынша жұмыс істейді. Өндіріс қала тәртібімен ұйымдастырылған: сегіз сағаттық жұмыс күні, демалыс күндері тағы бар. Жастардың еңбекке деген ынта-ықыласы ерекше. Олардың демалуға да, оқуға да уақыты жеткілік. Мұнда әрбір ірі қара тәулігіне 1120 — 1130 грамм салмақ қосады, бұл — совхоздағы ең жоғары көрсеткіш.

Фермада ынтымақты, жаңашыл жастар коллективінің қалыптасуына да партком секретарының ықпалы аз болған жоқ. Ол жастармен болған бір әңгіме үстінде коллектив болып, бірлесе еңбек етудің қай жағынан да тиімді екенін ескертті. Жігіттер мен қыздар бұл кеңеске ықыласпен ден қойды. Жастардың осы энтузиазмін көтермелеп, игі бастамаларын қолдап отыруды Ғалиев ферма цехтық партия ұйымының секретарына тапсырды. Көп ұзамай үшінші ферманың жігіттері мен қыздары ірі қараның орташа тәуліктік салмақ қосуын мың грамға дейін жеткізу жөнінде барлық фермаларға үндеу жолдап, мыңшылар қозғалысының көшін бастады. Алғашында бұл бастамаға бірінші фермадағы Социалистік Еңбек Ері Б. Әбілғазиев басқаратын комплексті бригаданың малшылары үн қосты, кейін оны басқа фермалардың коллективтері де қызу қолдады.

Партком мәжілістерінің бірінде Р. Ғалиев озаттар құрметіне арнайы кеш ұйымдастыруды ұсынды және оны өткізуге өзі тікелей белсене қатысты. Сондай кештердің бірі бақташы К. Жұмағалиевтің құрметіне арналды. Бұл кешті ауылдастары әлі күнге дейін ауыздарынан тастамай, аса бір қызықты оқиға ретінде айтып жүр. Бұл күні байырғы бақташының мал шаруашылығы саласындағы сіңірген зор еңбегі атап көрсетіліп, оған Құрмет грамотасы, ауыспалы вымпел, бағалы сыйлықтар тапсырылды, оның атына партком секретары, завод директоры және өзінің әріптес достары шын жүректен шыққан жылы лебіздерін айтты. Сол күні залда отырғандардың әрқайсысының-ақ осындай құрметке бөлену үшін бұдан былай бар күш-жігерімен адал еңбек етуге берік бекінгені анық.

Партком секретарының инициативасы бойынша шаруашылықта «Төлдейтін табынның үздік бақташысы», «Асыл тұқымды төл өсіру жөніндегі үздік бақташы», «Малды жайып семірту мен бордақылаудың үздігі», «Үздік тракторшы», «Үздік құрылысшы» тәрізді құрметті атақтарды жеңіп алу жолындағы социалистік жарыс та кең қанат жайды. Осыған орай мамандық бойынша салалық жарыстың тәрбиелік ролі де арта түсті. Мұнда жеңімпаздарға чемпион ленталары мен грамоталар тапсырылып, 250—300 сом мөлшерінде бағалы сыйлықтар беріледі.

Партком секретарының беделін айшықтай түсетін тағы бір тамаша қасиеті — ол үшін екінші кезектегі іс жоқ, бәрі де маңызды, бәрі де қажетті. Әсіресе ол адамдарға қамқорлық жасауға ерекше мән береді. Мәселен, совхозда музыка мектебін ашуға партком секретары аз күш жұмсаған жоқ. Ол осы мақсатпен облыстық мәдениет бөліміне сан рет барып, арнаулы мамандығы бар мұғалімдер іздестірді. Музыка мектебі үшін арнаулы үй салудың қажеттігіне дирекцияның көзін жеткізді. Мектеп ашылғаннан кейін оны қамқорлыққа алуды комсомол ұйымының секретары Бақыт Шошаеваға тапсырды.

Әрине, шаруашылықты алға бастыру бағытында атқарылған істің бәрін партком секретарының бір өзіне телуден аулақпын. Ол парткомның сан қырлы жұмысына дұрыс бағыт-бағдар беріп, оның коммунистерге, қалың активке арқа сүйей отырып атқарылуына айрықша күш салады. Партком секретары адамдарға қойылар талапты оларға деген шынайы қамқорлықпен ұштастырып, табыс кілті істі шебер ұйымдастыра білуде жатқанын әрдайым ескеріп отырады.

Шаруашылық жыл сайын мемлекетке 9,7 —10 мың центнер ет өткізеді. Ол соңғы кезде жылқы өсірумен де айналыса бастады. Бесжылдықтың аяғына дейін бұл түліктің саны бір жарым мыңға дейін жеткізілмек. Сондай-ақ совхоздың ішкі қажеттері үшін қой мен шошқа өсіріледі, қосалқы шаруашылық та дамып отыр. Осында өндірілетін астықтың біраз бөлігі мемлекетке тапсырылғанымен ол негізінен жем үшін жұмсалады екен.

Совхоз оныншы бесжылдықты ойдағыдай аяқтаған болатын. Еліміз осы уақыт ішінде бұл шаруашылықтан елу мың центнерге жуық ет, тек «Элита-рекорд» және «Элита» класты сегіз мыңға жуық асыл тұқымды төл алды. Совхоз коллективі он бірінші бесжылдықтың алғашқы екі жылын да үздік табыстармен қорытындылап, белгіленген жоспарды барлық көрсеткіштер бойынша асыра орындады. Осындай жетістіктері үшін ол қатарынан бірнеше рет Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің, Қазақ ССР Министрлер Советінің, Кәсіподақтардың Қазақ республикалық советінің және Қазақстан ЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туымен наградталды.

Мен бұл сапарымда партияның шешімдерін жүзеге асыру жолында қажырлы еңбек етіп, өз борышын абыроймен орындап жүрген адамдардың жүрек жылуы мен достық сезімін өзіммен бірге ала кеткен едім. Сонымен бірге осы жолы партия ұйымы жетекшісінің беделі әрқашан оның өнегелі ісімен, адамдарға, коммунистерге деген риясыз қамқорлығымен, қалтқысыз қарым-қатынасымен өлшенетіндігіне тағы да көз жеткіздім.

В. СТЕПАНОВ.

БАСПАСӨЗГЕ ШОЛУ

КЕЛЕЛІ ТАҚЫРЫП: ІЗДЕНІС ПЕН ТАЛПЫНЫС

СССР-дің Азық-түлік программасынан және КПСС Орталық Комитеті мен СССР Министрлер Советінің соған байланысты қабылдаған қаулыларынан туындайтын міндеттердің абыроймен орындалуы асқан жауапкершілікті, қажырлы еңбекті талап етеді. Барлық партия, совет, кәсіподақ, комсомол, шаруашылық қызметкерлері жұмыла іске кіріскелі біраз уақыт өтті. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерін насихаттауда, бұл шешімдердің орындалу барысы мен нәтижелерін көрсетуде, озық тәжірибелерді, пайдалы бастамалар мен инициативаларды таратуда жергілікті баспасөз, ең алдымен облыстық газеттер үлкен роль атқарады.

Міне осы тұрғыдан Жамбыл облыстық **«Еңбек туы»** газетінің тігінділерін ақтарғанда, оның беттерінен Азық-түлік программасын жүзеге асыруға арналған материалдарды жиі кездестірдік. Мәселен, газет «Партия жоспары — халық жоспары», «Партия жоспарын орындаймыз», «КПСС Орталық Комитеті май Пленумының шешімдерін жүзеге асырайық» деген рубрикалармен көптеген тартымды материалдар жариялады. Сондай-ақ «Бүгінгі күннің тақырыбына», «Мал өнімдерін мол өндірейік», «Екпінді еңбегіміз — бесжылдыққа» деген топтамалармен берілген бірсыпыра мақалалар да назар аударарлық.

Мал шаруашылығы мен егіншілік мәдениетін көтеру, тұқым шаруашылығын жақсарту және мал тұқымын асылдандыру, ғылым мен озық тәжірибе жетістіктерін өндіріске кеңінен енгізу, астық, қант қызылшасы, картоп, овощ, ет, сүт, жүн және басқа өнімдер өндіру мен дайындаудың көлемін ұлғайту — қазіргі таңда облыс ауыл шаруашылығы еңбеккерлерінің алдында тұрған келелі міндеттер. «Еңбек туы» міне осы мәселелерді байыпты жазуда әжептәуір талпыныс байқатып отыр.

Газеттің үстіміздегі жылғы 24 майдағы номерінде екі мәрте Социалистік Еңбек Ері, әйгілі шопан Жазылбек Қуанышбаев бастаған бір топ еңбек ардагерлерінің облыс малшылары мен мамандарына, шаруашылық басшыларына арнаған Ашық хаты жарияланды. Ашық хатта: «Бір белестен бір белеске көтеріліп отыру — біздің ата салтымыз. Қазіргі кездегі сондай белес — партияның Орталық Комитеті мақұлдап, халық қолдаған Азық-түлік программасы. Бұл программаның әр сөзінен біз партияның дана саясатын тағы бір көріп, айрықша сүйсінеміз. Бұл Программаны — құт-берекені молайта беру жоспарын еліміз еңбеккерлерін жасампаздық іске жұмылдырушы күш деп білуіміз керек. Оны орындауға лайықты үлес қосу — асқан абырой!» деп жазды еңбек ардагерлері. Облыс малшылары, мал мамандары мен шаруашылық басшылары еңбек ардагерлерінің дала ерлеріне жолдаған бұл хатын қызу талқылап, газет арқылы өз ойларын ортаға салды. Мәселен, ардагерлердің хатына іле үн қатқан мойынқұмдық малшылар отарларда, фермаларда, шаруашылық коллективтерінде мал шаруашылығындағы жағдайды түбегейлі жақсарту жөнінде іскерлік тұрғыдан әңгіме қозғады. Атап айтқанда Социалистік Еңбек Ерлері Шоман Шәріпбаев, Құдайберген Біртаев, биылғы жылы қозы алудан аудан көлемінде ең үздік нәтижеге жеткен «Шу» совхозының аға шопаны Дәулет Шынибаев, озат түйеші Сарыбай Әжтүрлиев және басқалар аудан малшылары ардагерлер хатында айтылған сыннан тиісті қорытынды шығара отырып, алдағы уақытта кемшілікті түзетуге, мал шаруашылығын өркендетуге түбегейлі бетбұрыс жасауға барынша күш салатыны туралы баяндай келіп, мынадай түйін жасайды: «Ең алдымен еріншектікті, табысқа тоқмейілсушілікті жояйық. Әрқашан уақыт талабына үн қатып, негұрлым алға ұмтылуға тырысайық. Ол үшін ең алдымен өз міндетімізге деген жауапкершілікті арттырайық. Өз жұмысымызға ұқыпты болып, үнемі алға ұмтылып, тапсырылған істе қажыр-қайрат танытайық».

«Еңбек туы» ендігі жерде осы игі бастаманы ілгері жалғастыра түссе, мал шаруашылығының өзекті проблемаларын көтеріп, малшылардың өнегелі істерін жан-жақты көрсетіп отырса, нұр үстіне нұр.

Бірақ бұл айтылғандардан «Еңбек туы» газетінің редакциясы Азық-түлік программасын жүзеге асыру жолындағы күресті жеткілікті түрде, дәйекті көрсетіп келеді деген ұғым тумаса керек. Әрине, Азық-түлік программасы өткінші науқандық тақырып емес. Оны терең, түбегейлі жазып отыру қажет. Әңгіме материалдардың аз-көбінде де тұрған жоқ, әңгіме түйіні олардың сапасына, ұтымдылығына саяды. Мәселеге осы тұрғыдан қарағанда «Еңбек туының» жетістіктерімен бірге елеулі кемшіліктері де бар екені байқалады.

Нысаналы, пәрменді, өткір сынға алатын кемшіліктер мен олқылықтар аз емес. Мәселен, соңғы жылдары облыстың ауыл шаруашылығы қызметкерлері мемлекет алдында үлкен борышкер болып отыр. Олар мемлекетке астық, қант қызылшасын, ет, сүт сату жөнінде бесжылдықтың екі жылының жоспарын орындай алмады. Егіншілік пен мал шаруашылығын өркендетудің, олардың тиімділігін арттырудың қарқыны төмен. Өндірістік емес шығындар мен мал шығындары жойылған жоқ. Кейбір совхоз, колхоз басшыларының тапсырылған іске жауапкершілігінің аздығынан, шаруашылықты жүргізудің прогрестік әдістерін өндіріске баяу енгізуден, мал тұқымын асылдандыру ісімен мықтап айналыспағандықтан көбіне іс ақсап жатады. Облыста артта қалып келе жатқан біраз шаруашылықтар да бар. Мысалы, Луговой ауданындағы Ленин атындағы колхоз туралы осыны айтуға болады. Сонымен бірге Талас ауданындағы «Майтөбе» совхозының, Сарысу ауданындағы «Шығанақ» совхозының, Жуалы ауданындағы «Путь к коммунизму» колхозының жағдайы да онша мәз емес.

Ал осындай кемшіліктердің газет назарына дер кезінде ілінбеуі, өткір сын мақалалардың дәйекті берілмеуі, әрине, жақсы емес. Биыл газетте азын-аулақ сын материалдар жарияланғанын жоққа шығара алмаймыз. Бірақ бұларда өткірлік жағы жетіспейтінін айтпасақ болмайды. Үстіміздегі жылғы 3 июньдегі номерде жарияланған «Қырсыздық көрінісі» деген мақала осыны дәлелдейді.

Сондай-ақ Мерке ауданынан ұйымдастырылған «Шаруашылықтағы шалағайлықтар» деген рейд мақала да (7 июнь) талапқа сай емес. «Уақыт салғырттықты, бос белбеулікті көтермейді. Ал Жданов атындағы колхозда науқандық жұмыстар қызған. Қазіргі шақта жоғарыда көрсетілгендей шалағайлықтар осы уақытқа дейін етек алып келеді. Шаруашылық басшылары мен қоғамдық ұйымдар бірлесе отырып, кемшіліктерді неғұрлым тезірек түзетуге тиіс. Сонда ғана еңбек еселі болып, ауыл шаруашылығы өнімдерін сапалы да мол өндіруге мүмкіндік туады. Бұл — бүгінгі күннің аса өзекті мәселесі». Ал мұндай өткірлігі, уыттылығы аз жадағай сыннан пайда шамалы.

«Еңбек туында» озық тәжірибе беттері, ой саларлық проблемалық мақалалар сирек кездеседі. Қазіргі кезде ауыл-селода аграрлық өнеркәсіптік бірлестіктер қызу іске кірісіп жатқаны аян. Міне, осы бірлестіктер қызметі газет бетінде тиісінше көрсетіліп отырған жоқ. Сонымен бірге жергілікті партия ұйымдарының ұйымдастыру және саяси жұмысын жазуда Жамбыл журналистері кейде іскерлік, белсенділік таныта бермейді.

Түптеп келгенде, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерінен туындайтын міндеттерді орындаудың жайын жүйелі түрде көрсету, озық тәжірибелерді, бағалы бастамалар мен инициативаларды кеңінен тарату журналистік үлкен шеберлікті, ізденісті қажет етеді. Бұл орайда КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының қаулысында былай деп атап көрсетілгені белгілі: «Баспасөздің, телевизия мен радионың материалдары өмірге терең бойлауымен, дәлелдерінің орындылығымен, ойы мен сөзінің сонылығымен қызықтырып, сендіруге, біздің құрылыстың артықшылықтарын шебер насихаттауға, дәуіріміздің шынайы қаһарманы — жаңа қоғам құрылысшысының характері мен бейнесін жарқын ашып беруге тиіс». Осындай аса маңызды міндеттердің деңгейінде болып, Азық-түлік және Энергетика программаларын жүзеге асыруға, еліміздің өндірістік потенциалының ұтымды пайдаланылуын қамтамасыз етуге, еңбек тиімділігін арттыруға ат салысу — жергілікті газеттердің мәртебелі міндеті.

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КОЛЛЕГИЯ:

М. Мамажанов (бас редактор), **Ә. Ахметов** (жауапты секретарь), **Ә. Р. Ахметов, Б. Баймаханов, О. Батырбеков , Ә. Қалмырзаев, Т. Қызықбаев, О. Смағұлов, Қ. Сұлтанов, Т. Ыдырысов** (бас редактордың орынбасары), **Қ. Юсупов.**

Телефондар: бас редактордың қабылдау бөлмесі — 33-29-52, жауапты секретарь — 33-84-33, маркстік-лениндік теорияны насихаттау бөлімі —33-84-32, нақты экономика бөлімі — 33-90-64, ұйымдастыру - партия жұмысы, ғылым және мәдениет бөлімдері — 33-80-89, әдеби қызметкерлер —33-29-52, 33-92-01, бас редактор —33-86-89, бас редактордың орынбасары —33-83-61.

Технический редактор **Д. Тоқтарбекова.**

УГ01518. Сдано в набор 14.08.83. Подписано в печ. 2.09.83. Бум. тип. № 3. Формат издания $70\times108^1/_{16}$. Физ. п. л. 6,0. Усл. п: л: 8,4. Уч: изд: л: 8,6. Печать высокая. Заказ 21. Тираж 55800. Цена 25 коп.

Ордена Трудового Красного Знамени типография Издательства ЦК Компартии Казахстана, г. Алма-Ата, пр. Ленина 2/4.

«Қазақстан коммунисі» — **«Коммунист Казахстана»** — теоретический и политический журнал ЦК Компартии Казахстана на казахском языке.

Адрес редакции: 480044, Алма-Ата, ул. М. Горького, 50, 8-этаж.

Бағасы 25 тиын.
Индекс 75738.

ISSN 0135—1117

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің ай сайын шығатын теориялық және саяси журналы

«ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІНЕ»

1984 жылға жазылу жүріп жатыр

Құрметті оқушы! «Қазақстан коммунисі» журналына жазылу басталды. Журналды алдырып, үзбей оқу өзіңіздің идеялық-теориялық дәрежеңізді көтеруге, жалпы біліміңізді толықтыруға көмектеседі.

Журналда партияның XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май, ноябрь және 1983 жылғы июнь Пленумдары шешімдерінің, СССР-дің 1990 жылға дейінгі кезеңге арналған Азық-түлік программасының жүзеге асырылуын баяндайтын материалдар, он бірінші бесжылдық тұсында бүкіл елімізде, оның ішінде республикада болып жатқан түбегейлі өзгерістер, коммунистік құрылыстың әлеуметтік-экономикалық келелі міндеттері туралы, маркстік-лениндік философия, ғылыми коммунизм, саяси экономия, КПСС пен Қазақстан Компартиясының тарихы, партияның қазіргі кезеңдегі аграрлық саясаты, нақты экономика мәселелері жөнінде мақалалар жарияланып тұрады.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов жолдастың ақыл-кеңестері мен нұсқауларын жүзеге асыру жөніндегі жұмысты көрсететін материалдар үзбей жарияланады.

Республика партия ұйымдарының қызметі — журналдың тұрақты тақырыбы. Облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттерінің партиялық-ұйымдастыру және идеологиялық қызметі, жинақтаған тәжірибесі, бастауыш партия ұйымдарының жұмысы қорытылып отырады. Сонымен қатар партия оқуы, еңбекшілерге экономикалық білім беру жүйелерінде және өздігінен оқып, білім алушы жолдастарға, насихатшыларға көмектесетін мақалалар басылады, оқушылардың сұрақтарына жауап беріледі.

Төл әдебиетіміз бен өнеріміздің келелі мәселелері, ғылым мен мәдениеттің, баспасөздің, телевизия мен радионың өзекті проблемалары жайындағы материалдарға журнал бетінен лайықты орын беріледі. Сондай-ақ жергілікті газеттер мен салалық журналдарға шолу жасалады, қоғамдық-саяси, ғылыми-көпшілік кітаптарға рецензиялар беріледі.

Журналға жазылу бағасы:
1 жылға — 3 сом,
6 айға — 1 сом 50 тиын.

Журналға «Союзпечатьтің» барлық бөлімшелерінде, байланыс бөлімшелерінде, сол сияқты қоғамдық баспасөз таратушы өкілдер арқылы жазылуға болады.

БАРЛЫҚ ЕЛДЕРДІҢ ПРОЛЕТАРЛАРЫ, БІРІГІҢДЕР!

93

ҚАЗАҚСТАН
КОММУНИСІ

10 ОКТЯБРЬ
1983

Барлық елдердің пролетарлары, бірігіңдер!

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

№ 10
октябрь
1983

ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫ ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ және САЯСИ ЖУРНАЛЫ

1921 жылғы сентябрьден бастап шығып келеді

МАЗМҰНЫ

Кемелденген социализмді жетілдірудің басты бағыттары 3

КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Ө. СЕЙІТОВ — Заңдылық пен право тәртібін нығайта берейік 12

АДАМДАРДЫҢ КОММУНИСТІК САНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ — БҮКІЛ ПАРТИЯНЫҢ ІСІ

С. ӘБДІРАХМАНОВ—Коммунизм идеялары мен революция дәстүрлеріне адалдық 20
А. ӘЖІБАЕВА — Идеялық-саяси тәрбиенің пәрменді құралы 28
Қ. ӘМІРОВ — Ардагерлердің аялы алақаны 34
Қ. ТЕЛЖАНОВ — Халық алдындағы қасиетті парыз 37
З. ӘЙТІМОВ — Еңбекшілердің бұқаралық мектебі 41

ПАРТИЯНЫҢ ЛЕНИНДІК АГРАРЛЫҚ САЯСАТЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ЖАҢА КЕЗЕҢІ

С. ТОХМЕТОВ — Игі ізденіс, соны серпін 47
Т. ТАЗАБЕКОВ — Жер — байлығымыз 53
Ә. ЖӘМІШЕВ — Құт қайнары — алтын дән 59

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОЙЛАУ: ТИІМДІЛІК ПЕН ТҮПКІ НӘТИЖЕ

Ж. ӘБУТӘЛІПОВ — Жоспарлауды жақсарту — экономиканы дамытудың маңызды факторы 64

ПАРТИЯ ЖҰМЫСЫНЫҢ СТИЛІ МЕН ӘДІСТЕРІ

Есеп беру-сайлау жиналыстарынан: Т. ГАНЗЯ —Іскерлік пен өзара сын жағдайында. Т. ЫСҚАҚОВ — Коммунист бәріне жауапты 71

ЕҢБЕК ТӘРТІБІ — БҮКІЛ ШАРУАШЫЛЫҚ ҚҰРЫЛЫСЫНЫҢ ТҮЙІНІ

Н. УЛЬЯНОВ — Бар күшті іске жұмылдырамыз 79

«ЖАС КОММУНИСТ МЕКТЕБІ» КУРСЫН ОҚЫП-ҮЙРЕНУШІЛЕРГЕ КӨМЕК

Г. ОБОЛЯНСКИЙ — Партияның ұйымдық құрылысы 85

ПУБЛИЦИСТ ТРИБУНАСЫ

Е. ИБРАҺИМ —Нан жыры 91
«Қазақстан коммунисінің» сынынан кейін 96

© «Қазақстан коммунисі» № 10. 1983.

СОДЕРЖАНИЕ

Главные направления совершенствования развитого социализма 3

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИЗМА

У. СЕИТОВ — За дальнейшее укрепление законности и правопорядка . . . 12

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИСТИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ ЛЮДЕЙ — ДЕЛО ВСЕЙ ПАРТИИ

С. АБДРАХМАНОВ — Верность коммунистическим идеалам и революционным традициям 20
А. АЖИБАЕВА — Действенное средство идейно-политического воспитания . . 28
К. АМИРОВ — Опыт и знания ветеранов — молодежи 34
К. ТЕЛЬЖАНОВ — Наш долг перед народом 37
З. АЙТИМОВ — Массовая школа трудящихся 41

НОВЫЙ ЭТАП В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ЛЕНИНСКОЙ АГРАРНОЙ ПОЛИТИКИ ПАРТИИ

С. ТОХМЕТОВ — Постоянный поиск, весомые результаты 47
Т. ТАЗАБЕКОВ — Земля — наше богатство 53
А. ЖАМИШЕВ — Зерно золотое 59

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ: ЭФФЕКТИВНОСТЬ И КОНЕЧНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ

Ж. АБУТАЛИПОВ—Улучшение планирования—важный фактор развития экономики 64

СТИЛЬ И МЕТОДЫ ПАРТИЙНОЙ РАБОТЫ

С отчетно-выборных партийных собраний: Т. ГАНЗЯ — В обстановке деловитости самокритичности. Т. ИСКАКОВ — Коммунист в ответе за все 71

ТРУДОВАЯ ДИСЦИПЛИНА — ГВОЗДЬ ВСЕГО ХОЗЯЙСТВЕННОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

Н. УЛЬЯНОВ — Успех дела — в полной отдаче всех сил 79

В ПОМОЩЬ ИЗУЧАЮЩИМ КУРС «ШКОЛА МОЛОДОГО КОММУНИСТА»

Г. ОБОЛЯНСКИЙ — Организационное строение партии 85

ТРИБУНА ПУБЛИЦИСТА

Е. ИБРАГИМ — Слово о хлебе 91
По следам выступлений «Казахстан коммуниси» 96

КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМДІ ЖЕТІЛДІРУДІҢ БАСТЫ БАҒЫТТАРЫ

Ю. В. АНДРОПОВ ЖОЛДАСТЫҢ «ТАҢДАМАЛЫ СӨЗДЕР МЕН МАҚАЛАЛАР» АТТЫ КІТАБЫНЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ ЖАРЫҚҚА ШЫҒУЫНА

Совет адамдары маркстік-лениндік іліммен қаруланған, коммунистік мұраттарға адал, социалистік Отанға шексіз берілген жалынды патриот, әрі интернационалистер болып табылады. Марксизм-ленинизм классиктерінің шығармаларын, сондай-ақ партия съездері мен Орталық Комитет Пленумдарының документтерін, КПСС пен Совет мемлекеті басшыларының еңбектерін оқып-үйрену олар үшін әрқашанда шын мәніндегі рухани қажеттілік болып келді және солай болып отыр. Сондықтан да КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов жолдастың таңдамалы сөздері мен мақалалары жинағының орысша екінші басылымына сәйкес қазақ тілінде[1] жарық көруі республикамыздың бүкіл саяси және рухани өміріндегі даңқты оқиға болды. Кітапта КПСС-тің ішкі және сыртқы саясатының, советтік қоғамды дамытудың өзекті мәселелері баяндалады, КПСС Орталық Комитетінің, Орталық Комитеттің Саяси Бюросының коммунистік құрылысқа басшылық етудегі сан қырлы қызметі ашып көрсетіледі.

* * *

Экономикада да, саясатта да, идеологияда да ағымдағы көкейкесті мәселелерді, алыс болашақты дұрыс бағдарлау үшін ең алдымен қоғамдық дамудың қазір өзіміз өмір сүріп отырған кезеңінің сипатын айқын көре білу керек. Партия оны кемелденген социализм кезеңі деп айқындады. Ю. В. Андропов жолдастың таңдамалы сөздері мен мақалалары жинағында кемелденген социализм кезеңінің өз дәуірлері, өзінің өсу сатылары болатыны туралы ғылыми терең тұжырымдар жасалған, оның дамуының нақты динамикасы ашып берілген. Автор партия мен халықтың қазіргі кезеңдегі қызметінің басты мазмұны кемелденген социализмді жетілдіру болып табылатынын, біздің еліміз бірте-бірте коммунизмге өтуге жеткізетін осы ұзақ тарихи кезеңнің бас кезінде тұрғанын атап көрсетеді. «Біз өзіміздің қай тұста тұрғанымызды парасаттылықпен көре білуіміз керек. Тым ілгері кетіп қалу — іске аспайтын міндеттерді алға қою деген сөз; қол жеткенмен тоқтап қалу дегеніміз өзіміздің қолымызда бардың бәрін пайдаланбау деген сөз. Біздің қоғамымызды нақты серпінді күйінде оның барлық мүмкіндіктерімен және мұқтаждарымен қоса көре білу — қазір міне осы талап етіледі» (257-бет).

Кемелденген социализм концепциясына сүйене отырып, партия таяудағы жылдарға және неғұрлым алыс перспективаға арналған өз стратегиясы мен тактикасын белгіледі, еліміздің коммунизмнің жоғары фазасына жақындау дәрежесін түсінудегі мүмкін болатын асыра сілтеулерден сақтандырды. Осының бәрі партияның программалық мақсаттарын жүзеге асырудың жолдары мен мерзімдерін дәлдей және нақтылай түсуге мүмкіндік берді.

---

[1] Ю. В. Андропов. «Таңдамалы сөздер мен мақалалар». «Қазақстан» баспасы, 1983 ж., 336 бет.

Партия мен халықтың басты қызмет саласы — экономика. Совет экономикасының алдында тұрған міндеттер, кітапта атап көрсетілгеніндей, қаншалықты сан салалы болса да, түптеп келгенде бұлардың бәрі бір арнаға — еңбекшілердің әл-ауқаты өсуін қамтамасыз етуге, олардың рухани-мәдени өмірін одан әрі гүлдендіру үшін материалдық жағдайлар жасауға тоғысады. КПСС-тің экономикалық саясатының сара бағытының өзі осымен айқындалады, ал бұл бағыт партияның XXVI съезінің документтерінде, қазір жүзеге асырылып жатқан Азық-түлік программасында, нақты халық шаруашылық мәселелері жөніндегі партия шешімдерінде бейнеленген. Бүкіл совет халқының ұшантеңіз күші, білімі мен творчестволық шабыты қазір осы мақсатты ойдағыдай шешуге жұмылдырылған.

Демек, халықтың әл-ауқатының артуы — жұмысымыздың сапасының, баршамыздың және әрқайсымыздың еңбектегі күш-жігеріміздің тікелей жемісі. «Жұмысты қалай істесек, нақ солай өмір сүреміз де. Сөйтіп, жақсы өмір сүргіміз келсе, жұмысты бұрынғыдан да жақсы істеуіміз керек, артта қалушыларды алға тартып, кемшіліктерге төзбеуіміз керек» (179-бет). Өндірістің, тұтас алғанда экономиканың тиімділігін арттыру, өнімнің сапасын жақсарту, ғылым, техника жетістіктерін өндіріске кеңінен енгізу, материал, финанс, еңбек ресурстарын үнемдеу, ұтымды пайдалану — бүгінде күн тәртібіне қашанғыдан да өткір қойылып отыр. Өйткені үстіміздегі бесжылдық міндеттерінің орындалуы, экономикамыздың болашақтағы дамуы, яғни халықтың тұрмыс дәрежесінің одан әрі жақсара беруі көбіне-көп осы мәселелердің тиянақтылықпен шешілуіне байланысты.

Жинақта экономикалық саладағы өзекті міндетке—**еңбек өнімділігін түбегейлі түрде арттыруға** ерекше ден қойылған. Еңбек өнімділігін арттыру ісінде дүниежүзілік ең жоғары дәрежеге жетуге ұмтылу қажеттілігі атап көрсетілген. «Қазір, ғылыми-техникалық революция жағдайында, бұл міндет — біздің ішкі құрылысымыз үшін де, халықаралық тұрғыдан алғанда да ерекше маңызға ие болып отыр» (301-бет).

Бүгін таңда алға қойылып отырған міндеттер — жұмыстың сапасын жақсарту, оның қарқынын тездету, өнім өндіруді арзандату, еңбек өнімділігін арттыру міндеттерін ойдағыдай шешу үшін ең алдымен тәртіп пен істің ретін нығайту, ұйымшылдық пен жауапкершілікті күшейту парыз. Бұл — өмір талабы. «Тиісті тәртіпсіз — еңбек, жоспар, мемлекет тәртібінсіз — біз ілгері қарай шапшаң жүре алмаймыз. Тәртіпті жолға қою шынында да ешқандай күрделі қаржыны талап етпейді, бірақ зор пайда береді» (236-бет).

Әрбір адам қай учаскеде жүрсе де біздің бүкіл табысымыз, демек, барлық совет адамдарының тұрмысын жақсарту өзінің жеке еңбегіне байланысты екенін түсінетін болуы керек. «Міне сондықтан еңбек тәртібін нығайтуға қамқорлық жасау ортақ іс болып табылады. Сол себепті әрбір адал еңбеккер, әрбір еңбек коллективі, тұтас алғанда қоғам салдыр-салақ қызметкерге оның қандай қызмет атқарғанына қарамастан қатаң талап қойып, ал керек болса, оны тиісінше жазалауға праволы» (193-бет).

Партияның тәртіпті күшейту туралы талабын коммунистер, барлық еңбекшілер қызу мақұлдап қарсы алды, бұл өндірістік істерге игі әсер етіп отыр. Мысалы, өнеркәсіп өнімін өткізу жөніндегі 1983 жылдың бірінші тоқсанының жоспары 102 процент орындалды. Өткен жылдың бірінші тоқсанымен салыстырғанда өнеркәсіп өндірісінің көлемі 4,7 процент артты. 1982 жылы бұл көрсеткіш 2,1 процент болған еді. Еңбек өнімділігі өткен жылдың бірінші тоқсанындағы 1,5 процентпен салыстырғанда 3,9 процент өсті. Бесжылдықтың үшінші жылының екінші және үшінші тоқсандарының қорытындысы да халық шаруашылығында белгіленген тапсырмалардың ойдағыдай орындалғанын көрсетіп берді.

Негізгі экономикалық көрсеткіштердің байқалып отырған осындай жақсару тенденциясына тұрақты сипат беру маңызды. Әлбетте, тәртіп жолындағы күресті үлкен мазмұнмен, оны өндірістік тапсырмаларды орындаумен тікелей ұштастыра жүргізу керек, сонда, былайша айтқанда, бос даңғазаға жол берілмейді. Бұл, әрине, еңбек коллективтерінің де, партия, совет, кәсіподақ, басқа да қоғамдық ұйымдардың да, шаруашылық басшыларының да тыңғылықтылықпен дәйекті түрде ұзақ жұмыс істеуін талап етеді.

Ю. В. Андропов жолдастың кітабында совет қоғамының материалдық-техникалық, әлеуметтік, рухани дамуының қол жеткен қазіргі дәрежесі қойып отырған талаптарға орай шаруашылық механизмін, басқарудың формалары мен әдістерін жетілдіруге және қайта құруға бағытталған біздің жұмысымызды жаңа деңгейге көтеру жөніндегі міндеттер жан-жақты сараланып берілген. «Бүгінде біздің экономикамыздың түп негізінде жатқан ұланасыр жасампаз күштердің қимылына кең өріс аша алатын шараларды ойластырып, дәйекті жүзеге асыру міндеті алға қойылып отыр, — деп жазады автор. — Бұл шаралар егжей-тегжейлі әзірленген, нақты шынайы болуға тиіс, демек, бұларды белгілеген кезде социализмнің экономикалық системасының даму заңдарына мүлтіксіз сүйену қажет. Бұл заңдардың объективті сипаты оны экономиканың табиғатына жат әдістер арқылы басқарудың қандай да болсын әрекеттерінен арылуды талап етеді. Бұл жерде Лениннің өз міндеттерінің бәрін «коммунистік декреттер шығару арқылы» (Шығармалар толық жинағы, 44-том, 188-бет) шеше аламыз деп ойлайтын кейбір қызметкерлердің аңғал сенімнен болатын қауіп туралы ескертуін еске түсіре кеткен артық емес» (247—248-беттер). Сондай-ақ автор, екінші жағынан, қажетті шаралар туралы келісе, тиісті шешімдер қабылдай отырып, істі жарты жолда қалдыруға болмайтынын атап көрсетеді. «Үйғарылған нәрсенің бәрі орындалуға тиіс. Мұның өзі партиямыздың лениндік дәстүрі, сондықтан одан ауытқу біз үшін кешірімсіз» (бұл да сонда).

Партия мынаны басшылыққа алады: толысқан социализмді жетілдіру процесінде бөліс қатынастарының бүкіл комплексін қатаң ескеріп отыру керек. Өйткені бөліс сипаты — социализм тұсында мүмкін боларлық әлеуметтік теңдік деңгейінің аса маңызды көрсеткіштерінің бірі. Ал толық әлеуметтік теңдік кенеттен, әрі дайын күйінде пайда бола қалмайды. Қоғам бұған ұзақ уақыт, қиындықпен, орасан зор күш-жігер жұмсап барып жетеді, әрі жетілдіріле береді. Ол өзінің өндіргіш күштерін коммунизмнің материалдық-техникалық базасының деңгейіне дейін дамытуға тиіс. Ол әр еңбеккердің бойында жоғары сана мен мәдениетті кәсіпкерлікті, социализм игіліктерін парасатты түрде пайдалану қабілетін қалыптастыруға тиіс.

Әрине, бұл жағдайлар болмай тұрғанда бөліс қатынастары, еңбек өлшемі мен тұтыну өлшеміне аса қатаң бақылау қою партияның басты назарында болатыны өз-өзінен түсінікті. «Міне сондықтан да КПСС өнімді бөлудің Маркс ашқан социалистік принципінің жер-жердің бәрінде және мүлтіксіз жүзеге асырылуына, практикада жақсырақ, толығырақ қолданылуына ұдайы қамқорлық жасап отырады. Егер бұл принцип бұзылса, онда еңбексіз келген табыстармен де, шындығында, қоғамның мойнындағы масылдарға айналып, адал еңбек ететін қызметкерлер бұқарасы есебінен күн көретін ұшып-қонбалар дейтіндермен, жұмысқа шықпай қалушылармен, жалқаулармен, брак жасаушылармен істес болуға тура келеді. Бұл төзуге болмайтын құбылыс, біздің құрылысымыздың гуманизміне жабысқан өзінше бір кесел» (251-бет).

Совет қоғамының кемелденген социализмнің тарихи ұзақ кезеңіне аяқ басуы оны жан-жақты жетілдіруді қамтамасыз ететін міндеттер мен проблемалар комплексін дәйектілікпен шешу міндетін алға қоятыны сөзсіз. Соның ішінде партия идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысты одан әрі жақсарта беруге айрықша маңыз беріп отыр. Бұл түсінікті де. Қоғам дамуының қазіргі шағында біздің елімізде бұрын-соңды болмаған ауқымды міндеттер шешіліп жатыр. Совет халқы аса ірі комплексті әлеуметтік-экономикалық программаларды, оның ішінде Азық-түлік және Энергетика программаларын жүзеге асырып, өндірісті интенсивтендіруге, ғылыми-техникалық прогресті жеделдетуге күш салып, ұлан-байтақ аймақтардың бейнесін өзгертуде. Халқымыз экономикамыздың, ғылымымыздың, мәдениетіміздің орасан зор мүмкіндіктері, табиғи ресурстарымыз неғұрлым толығырақ және тиімдірек пайдаланылуы үшін табандылықпен күрес жүргізуде.

Партия бүкіл идеологиялық жұмысты мінеки осы аумақты міндеттерге сәйкес ұйымдастыруды мақсат етіп отыр. Халықтың рухани қуатын қаншалықты жұмылдырып, оның еңбектегі және әлеуметтік белсенділігін қаншалықты арттыра алсақ, бесжылдық жоспардың жүзеге асырылуы, біздің ілгері басуымыздың қарқыны және, әрине, елдің қорғаныс қуатының нығайтылуы да көбінесе осыған байланысты болмақ. Жинаққа енгізілген еңбектерінде, соның ішінде КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында сөйлеген программалық жарқын сөзінде Ю. В. Андропов жолдас біздің бүкіл идеологиялық, тәрбиелік, насихаттық жұмысымызды партия кемелденген социализмді жетілдіру процесінде шешіп жатқан зор да күрделі міндеттердің деңгейіне көтеру жолындағы теориялық және практикалық мәселелерді терең тұжырымдап берді.

Идеологиялық жұмыстың барған сайын бірінші кезекке қойылып отырғанын сипаттай келіп, кітаптың авторы былай деп атап көрсетті: «Бұл жұмыстағы олқылықтардың, адамдар санасында орын алған саяздықтың қандай елеулі нұқсан келтіретіндігін біз айқын көріп отырмыз. Және, керісінше, идеологиялық жұмыс неғұрлым пәрменді болған жағдайда, бұқара партияның саясатын жақсырақ түсініп, оны халықтың түбегейлі мүддесіне сай келетін өзінің төл ісі деп қабылдаған уақытта ілгері басудың қарқыны да солғұрлым арта түсетінін біз бүгінгі күннің өзінде жақсы сезініп отырмыз» (298-бет). Коммунистердің, қоғамның барлық азаматтарының санасын қалыптастыру — маман идеологтердің, насихатшылардың, бұқаралық информация құралдары қызметкерлерінің ғана ісі емес. Бұл —бүкіл партияның ісі.

Қазіргі жағдайларда насихат және тәрбие жұмысының сипатына халықаралық ахуал елеулі түрде ықпал етеді. Соңғы кезде халықаралық жағдай едәуір шиеленісіп кетті. Америка Құрама Штаттары мен оның НАТО-дағы одақтастары мейлінше қатерлі бағыт ұстап отыр. Империализм, ең алдымен американ империализмі, Рейган бастаған американ әкімшілігі біздің қоғамдық құрылысымызға, маркстік-лениндік идеологияға қарсы бұрын-соңды болмаған көлемде үдете шабуыл жасап, совет адамдарының санасын уландыруға, біздің сыртқы саясатымыздың мақсаттарын бұрмалап көрсетуге, бейбітшілік пен халықтардың бостандығы ісінің басты тірегі — нақты социализмнің ықпалын тойтаруға тырысып бағуда. Екі идеологияның шиеленіскен, шын мәнінде ғаламдық күресі жүріп жатыр. Осы мәселе, империализмнің идеологиялық диверсиясы мәселесі жинақтағы бірқатар еңбектерде егжей-тегжейлі түрде талданған.

«Идеологиялық диверсия, — деп көрсетеді автор, — саяси, философиялық, праволық, адамгершілік, эстетикалық, діни және басқа көзқарастар мен идеяларды қамтитын салада, яғни идеология саласында, идеялар күресі жүріп жатқан жерде жүзеге асырылады. Сондықтан да идеологиялық диверсияға идеологиялық күресті сипаттайтын көптеген белгілер тән. Бірақ ол қарама-қарсы екі системаның нақты өмір сүруінен объективті түрде туындайтын дағдылы идеологиялық күрес болып табылмайды. Идеологиялық диверсия — бұл ең алдымен империализмнің социализмге қарсы бүлдірушілік әрекетінің формасы. Оның мақсаты — социалистік құрылысты әлсірету, бүлдіру. Идеологиялық диверсия арнаулы құралдармен жүргізіледі және ол көбінесе социалистік елдердің ішкі істеріне тікелей араласу болып саналады, мұның өзі халықаралық правоның жалпы жұрт таныған нормаларына, социалистік заңдарға қайшы келеді. Оның идеология саласында жүргізілу фактісі оның бүлдірушілік, правоға қарсы сипатын өзгертпейді. Мұның өзі ең алдымен идеологиялық диверсия қандай да болсын формада көрінсе де, оған қарсы біздің күресіміздің өткірлігін, ымырасыздығын айқындайды» (169-бет).

Кітап авторы идеологиялық диверсия түгелдей және толығынан өтірік-өсекке, фактілерді шатастырып, өрескел бұрмалауға құрылатындығын, империализмнің, оның саясаты мен идеологиясының халыққа жат мәнін, буржуазиялық қоғамның әлеуметтік дерттерді, ұлттық және нәсілдік әділетсіздікті жоюға қабілетсіздігін көз жеткізе ашып берген.

Жинақта мемлекеттік құрылыстың, совет қоғамының саяси системасын дамытудың, социалистік демократияны, мемлекеттік аппаратты жетілдірудің теориялық және практикалық проблемалары қарастырылады.

Социализм қанау мен әлеуметтік езгіні біржолата жойды. Ұлттық езгіні толық жою, еліміздің социалистік ұлттары мен халықтарының біртұтас ССР Одағына топтасуы біздің ұлы жетістігіміз болды. Әйелдердің саяси тең правосын іс жүзінде бірінші болып орнықтырған да — Совет мемлекеті. Ғасырлар бойы ауқатты азшылық топтың артықша үлесі болып келген білім мен мәдениетке барлық азаматтардың қол жеткізуін қамтамасыз ету — социализмнің зор жеңісі. Совет елі қоғамның барлық мүшелеріне саяси праволармен қатар қажетті әлеуметтік праволарды да бірінші болып қамтамасыз етті. Партия мен Советтер арқылы, кәсіподақтар арқылы, қоғамдық ұйымдар арқылы, баспасөз арқылы және аса маңызды заңдар мен шешімдерді жалпы халықтың талқысына салу арқылы, бүкіл социалистік өмір салты арқылы миллиондаған еңбекшілерді мемлекет басқаруға, қоғамдық істерді шешуге нақты қатыстырып отырған социализм ғана. «Осының бәрі — совет қоғамының зор жеңістері, сондай-ақ социалистік демократияны дамытудағы зор табыстар. Бұл бағытта қазірдің өзінде атқарылған істер социализмді баягыда-ақ ең демократияшыл буржуазиялық мемлекеттердің алдына шығарды» (132-бет).

КПСС-тің қоғамымыздың саяси системасын дамыту, советтік мемлекеттілікті жетілдіру, социалистік демократияны кеңейту жөніндегі көптеген нұсқаулары қазірдің өзінде, әсіресе СССР-дің жаңа Конституциясы қабылданғаннан кейін жүзеге асырылды. Жинаққа енген көптеген еңбектерде осы мәселені нақты талдап шешуге зор көңіл бөлінген. Депутаттар мен жалпы алғанда Советтердің халықпен байланысы едәуір нығайды. Аса маңызды заң жобаларын бүкіл халық болып талқылау практикаға берік енді. Халықтық бақылаудың ролі өсті. Қазір қалада да, селода да іс жүзінде барлық еңбекшілерді қамтып отырған кәсіподақтардың белсенділігі артып келеді. Әрине, мемлекеттік және қоғамдық өмірдің ірі-ірі мәселелерін одан әрі демократияландырудың мүмкіндіктері әлі зор. Бұлар: өте-мөте маңызды шешімдердің жобасын еңбек коллективтерінде барған сайын кеңінен талқылау; тиісті жағдайларда кәсіподақтар, әйелдер ұйымдары жасаған қорытындыларды міндетті түрде есепке алу; еңбекшілердің ұсыныстарына барынша мұқият қарау.

Жұмыстағы кеңірек көлемдегі жариялылық, басшы қызметкерлердің халық алдында жүйелі түрде есеп беруі партия және мемлекет органдарының қызметін халықтың мұқтажы мен мүддесіне жақындата түсетіндігі жинақта ерекше атап өтіледі.

Кітапта мемлекеттік және қоғамдық өмірдің праволық негіздерін нығайтудың, заңдылықты одан әрі күшейтудің өзекті мәселелері де кеңінен талданады. Берік социалистік заңдылық совет адамдарының мүдделері мен праволарын да, сондай-ақ қоғам мүддесін де қамтамасыз ететіні, қоғамның мүдделері мен азаматтардың праволарын қорғайтын заңдарды мейлінше қатал сақтамайынша, біздің қоғамдық дамуымыздың қалыпты барысы мүмкін еместігі айқын баяндалады. «Атап айтқанда, жеке бастың баю мақсатымен мемлекеттік, қоғамдық мүлікті және қызмет бабын пайдалану жағдайлары сияқты құбылысты толық жою қажет. Егер ойлап қарасақ, мұның өзі біздің құрылыстың өзекті мәнін бүлдіруден басқа ештеңе де емес. Бұл орайда заң ымырасыз болуға, ал оны қолдану —бұлтартпастай болуға тиіс. Халықтың мүддесін қорғау — бұл біздің социалистік демократия негіздерінің бірі» (306-бет).

Ю. В. Андропов жолдас мемлекеттік және қоғамдық өмірдің барлық буындарындағы социалистік демократияның жетілдірілуі қоғамның материалдық мүмкіндіктеріне де, бұқараның саяси санасы мен мәдениет дәрежесіне де байланысты екендігін теориялық тұрғыдан тұжырымдап береді. Мұны түсініп, есте ұстау өте маңызды. Бұқараны қоғам ісін басқаруға неғұрлым кеңінен қатыстыру жолымен жалпыхалықтық мемлекетті, социалистік демократияны дамыта беру қажет.

Ю. В. Андропов жолдастың сөздері мен мақалаларында КПСС пен Совет мемлекетінің сыртқы саяси қызметінің, партия мен үкіметтің социализм жеңістерін қорғау, СССР-дің қорғаныс қабілетін тиісті дәрежеде ұстау, АҚШ-тың, НАТО-ның СССР-ден, Варшава Шартына қатысушы мемлекеттерден әскери басымдыққа жетуді көздейтін дәмелерін іске асыртпай тастау жөніндегі қызметінің негізгі қырлары көрсетілген. Дүниежүзілік аренадағы оқиғалардың бүкіл барысы КПСС-тің ішкі, сондай-ақ сыртқы саясатта да Лениннің идеяларына деген адалдығын айқын дәлелдеп отыр. «Біз Ұлы Октябрьдің, Коммунистік партиямыздың, Советтік мемлекетіміздің, В. И. Ленин жазғандай, «бүкіл дүние жүзі алдында бейбітшілік туын, социализм туын көтергенін» (Шығармалар толық жинағы, 37-том, 57-бет) мақтан етеміз, — деп атап көрсетеді Ю. В. Андропов жолдас. — Біздің партиямыз бұл туды міне алпыс жылдан астам уақыт бойы адал алып келеді» (183-бет).

КПСС пен Совет мемлекетінің сыртқы саясаты — өзінің принциптері жағынан да, мақсаттары жағынан да таптық саясат. Оның таптық болатын ең бірінші себебі — ол саясаттың негізінде социализмнің өмірлік мүдделері, социалистік және коммунистік құрылыстың мүдделері жатыр.

«Біздің сыртқы саясатымыздың таптық саясат болатынының тағы бір себебі — делінген жинақта, — дәйекті, табанды және шынайы бейбітшілік саясат жүргізе отырып, партия сонымен бірге пролетарлық интернационализм және халықтардың бостандық пен әлеуметтік прогресс жолындағы күресімен ынтымақ позицияларын берік ұстайды. Бұл жерде ешқандай қайшылық жоқ. Бәсеңдік жағдайында монополистік буржуазия мен оның дегенін істейтін үкіметтер пролетариаттың революциялық күресін немесе езілген халықтардың ұлт-азаттық күресін жақтап шығады деп біз күтпейміз. Совет Одағы Батысқа мұндай талаптар қоймайды. Бірақ қанау мен отарлық езгіге қарсы күрес жүргізіп жатқан елдермен ынтымағынан бас тарту жөнінде Совет еліне де талап қойылмайтын болсын» (137—138-беттер).

Жинақта партияның «мақсат пен мүдде ортақтығы, мұрат пен саясат бірлігі топтастырып отырған» туысқан социализм елдерімен жан-жақты ынтымақтастықты нығайта түсуге бағытталған қызметі кең көрініс тапқан. Варшава Шарты Ұйымы мен Экономикалық Өзара Көмек

Советі шеңберінде саяси және экономикалық ынтымақтастық—әрбір елдің, сондай-ақ бүкіл социалистік достық одақтың табысқа жетуінің, туысқан халықтардың жасампаз еңбегіне бейбітшілік жағдайларды қамтамасыз етудің сенімді кепілі. Социализм елдерінің келісім негізіндегі бірлескен саясаты әлеуметтік прогресс пен бейбітшілікті сақтаудың маңызды факторына айналып отыр.

КПСС өзінің таптық саясатын қалтқысыз жүзеге асыра отырып, әлеуметтік құрылысы әртүрлі мемлекеттердің жарысы шын мәнінде бейбіт жарыс болуына, бұл жарыстың әскери бақастықтан ада болуына, бүлдіргіш сипатта болмай, сындарлы сипатта болуына күш салады. Өйткені империализмнің барып тұрған реакцияшыл топтары көксеп жүргендей, карама-карсы системалардың арасындағы тарихи тартысты әскери қақтығыс арқылы шешу әрекеті жазатайым іске асырыла қалса, мұның өзі адамзат үшін апатты болар еді. Жер бетіндегі бейбітшілікті сақтау — КПСС-тің сыртқы саясатының бүгінгі таңда да, болашақта да өзекті проблемасы. Коммунистер, Ю. В. Андропов жолдастың жазғанындай, әрқашан да адамды адамның қанауы мен езуіне қарсы күрескерлер болған, ал бүгінде олар сонымен бірге адамзат цивилизациясын сақтап қалу жолында, адамның өмір сүру правосы жолында күресуде.

Термоядролық қарудың орасан мол қоры жиналған және соғыс тұтас халықтардың қырылуына сөзсіз апарып соқтыратын қазіргі жағдайда, ең алдымен американ империализмі, тікелей Рейган бастаған американ әкімшілігінің жетегіндегі әсіре реакцияшыл күштердің агрессияшылдығы, сұрқиялығы күрт ұлғайған кезде халықаралық бейбітшілікті сақтау және баянды ету кез-келген ұлттық проблемаларды шешудің аса маңызды кепілі және алғы шарты болып отыр. «Өзінің ұлттық және әлеуметтік міндеттерін шешуі үшін халық ең алдымен жер бетінде бейбітшілікті сақтауды қолға алуы керек, ал бұған өз күш-жігеріңді барлық басқа халықтардың күш-жігерлерімен ұштастырмайынша қол жеткізуге болмайды» (59-бет).

Біздің мақсатымыз — тек соғысты болғызбау ғана емес. Біз халықаралық қатынастарды түбегейлі сауықтыруға, осы қатынастардағы барлық ізгі негіздерді нығайтып, дамытуға ұмтыламыз. КПСС дүниежүзілік екі қоғамдық системаның күресі бұрын-соңды болмаған дәрежеде шиеленісіп кеткеніне қарамастан, қазіргі халықаралық жағдайдың үмітсіз еместігіне, социалистік мемлекеттердің құдіреті, бүкіл планетаның бейбітшіл күштерінің біздің инициативаларымызды белсене қолдауы, бейбітшілік жолындағы табанды жұмыс соғыс қатерін жоя алатынына сүйенеді. «Социализм ақыр аяғында өзінің артықшылықтарын нақ капитализммен бейбіт жарыс жағдайында дәлелдейтініне біз кәміл сенеміз, — дейді Ю. В. Андропов жолдас. — Сондықтан біз өзімізге империализм таңып отырған әскери саладағы жарысты тіпті де жақтамаймыз» (313-бет).

Кітапта баяндалғанындай, социализм біздің заманымызда халықаралық қатынастардағы салауатты негіздерді ең дәйектілікпен қорғаушы, бәсеңдік пен бейбітшілік мүдделерін әрбір халықтың, бүкіл адамзаттың мүдделерін қорғаушы болып отыр. Сайып келгенде, автордың сөздері мен мақалаларында Совет Одағының бейбітшілікті сақтау және халықтардың сенімді хауіпсіздігін қамтамасыз ету жолындағы дәйекті де қажырлы күресі мейлінше айқын көрсетіледі.

Ю. В. Андропов жолдастың сөздері мен мақалаларында бұқараның саяси көсемі, ұйымдастырушысы, әрі тәрбиешісі — Совет Одағы Коммунистік партиясының коммунистік құрылыстың барлық салаларында басшы және бағыт беруші ролінің, партия мен халықтың мызғымас бірлігінің мәселелері өзекті орын алады. КПСС халықтың шексіз сеніміне бөленген, партияның ісін халық өзінің төл ісі деп біледі. Коммунистік партияға, оның саясатына деген мұндай жоғары сенімнің себебі біздің партиямыз өзінің практикалық істерімен еңбекшілердің түбегейлі мүдделерін, қоғамдық дамудың қажетсінулерін білдіреді. «Біз: «Халық пен партия біртұтас!» десек — мұның өзі партияның алдына қойған мақсаттары мен міндеттері барлық совет адамдарының арман-мүддесі мен қажетін дәл бейнелейді деген бұлжымас фактіні атап көрсеткендік. Сондықтан біздің саң миллиондаған халқымыз өз істерімен партия саясатын жүзеге асырады» (20-бет). Партияның халықтың мүдделері мен қажетсінулерін дұрыс білдіре алатын себебі, ол дүниені ғылыми тұрғыдан тану мен қайта құру құралымен — маркстік-лениндік теориямен қаруланған, бұл теорияны партия тарихтың даму барысына сәйкес творчестволықпен дамытады, байытып, жүзеге асырып отырады.

Еліміздің еңбекшілері КПСС-тің ішкі және сыртқы саясатын, партияның өндірісті интенсивтендіру, халықтың материалдық әл-ауқаты мен мәдениетін өрге бастыру, социалистік демократияны тереңдету, советтік өмір салтының негіздерін баянды ету, бейбітшілікті сақтау, термоядролық соғысқа жол бермеу жөніндегі бағытын бірауыздан қолдап отыр. Олар партияның тәртіп пен талапшылдықты барынша күшейтуге, неғұрлым ұйымшылдықпен, тиімді жұмыс істеуге, өз күш-жігерін, қажыр-қайраты мен талантын коммунистік тәрбие берудің ізгі ісіне жұмсауға, большевиктік насихаттың даңқты дәстүрлерін жалғастырып, творчестволықпен байытуға, КПСС XXVI съезінің, Орталық Комитеттің 1982 жылғы май, ноябрь және 1983 жылғы июнь Пленумдарының шешімдерін ойдағыдай орындауға шақырған үндеуіне нақты істермен жауап беруде.

Қоғамдық прогрестің барлық бағыттарында толассыз алға өрлеуді қамтамасыз етіп отырған қуатты творчестволық жұмылдырушы күш нақ осы партия болды және солай бола береді. Автор біздің қоғам әлеуметтік прогресс салаларымен неғұрлым жоғары көтерілген сайын, біздің жасампаздық қызметіміз неғұрлым кең өріс алған сайын, шешуге тура келетін ішкі және халықаралық міндеттер неғұрлым ауқымды болған сайын, қоғамның басшы және бағыт беруші күші ретіндегі, жұмысшы табының, барлық еңбекшілердің, бүкіл халықтың саяси авангарды ретіндегі партияның ролі солғұрлым арта түсетіндігін атап көрсетеді. Жинақта партия ұйымдарының КПСС XXIV—XXVI съездерінің және Орталық Комитет Пленумдарының шешімдеріне сәйкес ұйымдастырушылық, идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмыс саласындағы, экономикаға, мәдени құрылысқа басшылық етудегі міндеттерінің кең ауқымына жан-жақты талдау жасалған.

Партияның басшылық және бағыт берушілік ролін арттырудың мүлтіксіз жүзеге асырылуы әрқашан да саяси жауынгер болып саналатын — әрбір коммунистің жоғары саналылығы мен белсенділігіне тығыз байланысты. Кітаптың өн бойында коммунистер қандай қызмет атқарса да, қай участкеде жұмыс істесе де оларға партия қоятын жоғары талаптар нақты тұжырымдалған. Партиялық ішкі демократияны одан әрі дамыту, коммунистердің творчестволық белсенділігін, инициативасы мен жауапкершілігін арттыру — партияның зор резерві. Коммунистер қабылданған шешімдерді орындауға неғұрлым белсендірек қатысатын болса, біздің партиямыз өзінің тарихи міндетін солғұрлым табысты шешетін болады. Сондай-ақ партия өз жұмысының формалары мен әдістерін ұдайы жетілдіріп отыратыны да жинақта жүйелі баяндалған.

Кітапта кемелденген социализмді жетілдіру жан-жақты ойластырылған, ғылыми негізделген ұлт саясатын міндетті түрде қамтуы тиісті екені ерекше атап өтіледі. Ол саясаттың негізінде бізге Ленин өсиет еткен мынадай принциптер жатыр: еліміздің барлық ұлттары мен халықтарының толық тең праволылығы, олардың туысқан одақ шеңберінде емін-еркін дамуы және бір-бірімен ұдайы жақындасу бағыты. Бұл саясаттың жүзеге асырылуы барлық совет адамдарын социалистік интернационализм рухында, Совет Одағының барлық халықтарының мүдде ортақтығын терең сезіну рухында дәйектілікпен тәрбиелеуді талап етеді және алдағы уақытта да талап ететін болады.

Жинақта кемелденген социализм кезеңінде ұлт саясатында жүзеге асырылуға тиісті өзекті міндеттер қойылып, соның ішінде қазіргі өндіргіш күштер тіпті әңгіме әртүрлі елдер туралы болып отырған күннің өзінде де, әсіресе белгілібір ел туралы болып отырғанда интеграцияны талап ететіні туралы қағида тұжырымдалып берілген. «Әрбір республиканың табиғат және еңбек ресурстарын, климат ерекшеліктерін неғұрлым білгірлікпен пайдалану осы потенциалды неғұрлым ұтымды түрде жалпыодақтық потенциалға қосу — міне әрбір аймаққа да, әрбір ұлт пен халыққа да, сондай-ақ бүкіл мемлекетке де неғұрлым көп тиімділік әкелетін нәрсе осы» (10 бет).

Социалистік ұлттардың Одаққа бірігуі—совет халқының материалдық қана емес, сонымен бірге рухани байлығының да қосымша қайнар көзі. Автор мәдениеттердің өзара баюын одан сайын жемісті етуге біздің халықтарымыздың әрқайсысының мәдениеті беріп отырған жақсы атаулының бәрінен барлық адамдардың сусындауына бұрынғыдан да кең жол ашылғанын, оған мүмкіндік беретін жұмыстың жаңа, бүгінгі талаптарға сай әдістері мен формаларын табанды түрде іздестіру қажеттігін, советтік ортақ тұрмыс, социалистік адамгершілік нормаларына, біздің коммунистік мұраттарымызға кереғар нәрсенің бәрінен арылу керектігін атап көрсетеді. Өзінің идеологиясы жөнінен, өзінің құрамы мен құрылымы жөнінен біздің партия — Совет Одағындағы барлық ұлттар мен халықтар бірлігінің, топтасқандығының жанды бейнесі. Партия өзінің саясатын ұлттық және интернационалдық мүдделерді үйлесімді ұштастыруға бағыттап отырады.

* * *

Ю. В. Андропов жолдастың КПСС-тің стратегиялық және саяси бағытының дәйектілігін көз жеткізе айқын баяндап беретін таңдамалы сөздері мен мақалаларының жинағында кемелденген социализмді жан-жақты жетілдірудің, бейбітшілікті нығайту жолындағы күрестің ең өзекті мәселелеріне, сайып келгенде жер бетіндегі миллиондаған адамдарды тебірентіп, толғандыратын ең көкейтесті мәселелерге маркстік-лениндік тұрғыдан барынша терең талдау жасалған. Бүгінгі актуальды міндеттер мен болашаққа арнап ойластырылған бағдарлардың дәлме-дәл сипатталуы, соны тұжырымдар мен қағидалар, өрелі істер партия мен халықтың жасампаздық қызметінің ғаламат кең өрісін ашып көрсетеді, партия ұйымдарын, коммунистерді, барлық еңбекшілерді өз жұмысына сын тұрғысынан баға беруге, сөйтіп, оны революциялық күрестің, социализм мен коммунизм құрылысының тарихи тәжірибесін ескере отырып жүргізуге жұмылдырады. Сондықтан да бұл кітап бүгінде партия мен совет активінің, идеологиялық және ғылыми қызметкерлердің, барлық оқырмандар қауымының күнделікті қызметіндегі өздерінің ақылшысының сенімді көмекшісіне айналып отыруы әбден заңды.

КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

ЗАҢДЫЛЫҚ ПЕН ПРАВО ТӘРТІБІН НЫҒАЙТА БЕРЕЙІК

Ө. СЕЙІТОВ,
Қазақ ССР прокуроры

Жасампаздық еңбек көрігін қыздырған совет адамдары бүгін таңда коммунистік құрылыстың күрделі де ауқымды міндеттерін ойдағыдай шешіп жатыр. Сондықтан идеологиялық жұмыс міне осы міндеттерге сәйкес тиянақты, пәрменді, әрі ықпалды жүргізілсе, біздің өмірдің барлық саласындағы табыстарымыз да мейлінше еселене түсетіні белгілі. КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында атап көрсетілгеніндей, халықтың рухани қуатын қаншалықты жұмылдырып, оның еңбектегі және әлеуметтік белсенділігін қаншалықты арттыра алсақ, бесжылдық жоспардың жүзеге асырылуы, біздің ілгері басуымыздың қарқыны және, әрине, елдің қорғаныс қуатының нығайтылуы да көбінесе осыған байланысты болмақ. Партиямыздың ұйымшылдық пен тәртіпті нығайту жөніндегі нұсқаулары жақсы нәтиже беріп отыр.

Халықтың тұрмыс дәрежесін ұдайы арттыру, жеке адамның жан-жақты жетілуіне қолайлы жағдай жасау — социалистік өндірістің ең жоғары мақсаты. Совет адамына деген қалтқысыз қамқорлық партияның басты бағыты болды және солай болып қала бермек.

Сондай-ақ партия еңбекшілердің идеялық-саяси, еңбек және адамгершілік тәрбиесін жетілдіруге де әрқашан баса назар аударып келеді. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов жолдас 1983 жылғы 15 августа КПСС Орталық Комитетінде партия ардагерлерімен болған кездесуде сөйлеген сөзінде былай деді: «Біз экономикалық жұмысты идеологиялық жағынан қамтамасыз ету жайында орынды айтып жүрміз. Ал бірақ идеологиялық жұмысты экономикалық немесе — кеңірек алғанда, — әлеуметтік жағынан қамтамасыз етудің маңызы бұдан асып түспесе, кем емес. Өйткені әртүрлі жолсыздық, несіздік, заңдарды бұзушылық, тойымсыздық, парақорлық мыңдаған үгітшілер мен насихатшылардың еңбегін жоққа шығарады ғой. Демек, идеологиялық жұмысты жақсарту жайында айтқанда, біз өзіміздің алдымызға комплексті, көп салалы міндет қоямыз, оны шешу барлық бағытта белсенді іс-қимыл жасауды қажет етеді. Ал мұның өзі тек идеологияға ғана қатысты емес. Әрбір ірі міндет әрі рухани, әрі материалдық, әрі ұйымдық факторларды ескеретін комплексті шешімді қажет етеді. Мысалы, тәртіп мәселелерін алайық. Социалистік қоғамның табиғатына саналы тәртіп тән, жақсы, адал жұмыс соның нәтижесі болып табылады».

Әрбір совет азаматының өзіне әділдікпен, құрметпен қарауды талап етуге, мемлекет қамқорлығына арқа сүйеуге правосы бар. Сонымен бірге жеке адамның біздің қоғамда қалыптасқан тәртіп ережелерін орындаудағы жауапкершілігін барынша күшейту өте-мөте маңызды.

Өйткені социалистік заңдылықты, коммунистік мораль нормаларын бұзу социалистік өмір салтымен мүлдем сыйыспайды. Сондықтан нағыз еңбеккерлердің алаңсыз өмір сүріп, жемісті жұмыс істеуіне, социалистік құрылыстың артықшылықтарын толық пайдалануына кедергі келтіретіннің бәрімен де ымырасыз күрес жүргізу қажет.

«Праволар мен бостандықтардың жүзеге асырылуын азаматтың өз міндеттерін атқаруынан бөліп қарауға болмайды, — деп жазылған СССР Конституциясының 59-статьясында. — СССР азаматы СССР Конституциясы мен совет заңдарын сақтауға, социалистік тұрмыс ережелерін құрметтеуге, СССР азаматы деген мәртебелі атақты лайықты алып жүруге міндетті». Міне мұнда барлық совет азаматтары тарапынан право тәртібінің қатаң сақталуы, социалистік заңдылықтың мүлтіксіз орындалуы, праволық нормалардың құрметтелуі біздің қоғам өмірінің аса қажетті негіздерінің бірі екені жиынтық көрініс тапқан.

Социалистік заңдылық пен право тәртібін нығайту мәселелері Коммунистік партияның әрқашан басты назарында болып келді және болып отыр. Біздің саяси системамыздың ұйтқысы бола отырып, партия право қорғау органдарының, қоғамдық ұйымдардың қызметін еңбекшілердің праволарын барынша қамтамасыз етуге, мемлекеттің және азаматтардың мүдделерін кез келген қылмысты әрекеттерден қорғауға бағыттайды.

КПСС Орталық Комитетінің «Право тәртібін қорғау және право тәртібін бұзушылыққа қарсы күресті күшейту жөніндегі жұмысты жақсарту туралы» қаулысы социалистік заңдылық пен право тәртібін одан әрі нығайту жолындағы елеулі қадам болды. Қаулыда совет заңдарының, қоғам мүдделерінің, совет азаматтары праволарының қырағы күзетінде тұрған прокуратура, ішкі істер, юстиция және сот органдарының қызметін жетілдіру керек екеніне ерекше назар аударылған. Партияның XXVI съезінде право қорғау органдарына жоғары жауапкершілік жүктелетіні айтылып, право тәртібін қорғайтын органдардың партия тарапынан және күллі жұртшылық тарапынан қолдау табатыны атап көрсетілді.

Коммунистік партия мен үкіметіміз совет заңдарын жетілдіруге ұдайы көңіл бөліп келеді. Біздің алдымызда право тәртібін қандай да болсын бұзушылықты, қылмысты және оны туғызатын барлық себептерді жою міндеті тұр. Ал бұл міндеттің жүзеге асырылуы право қорғау, мемлекет органдарынан, қоғамдық ұйымдардан, бүкіл совет халқынан совет заңдарын одан әрі жетілдіру негізінде күнделікті күш-жігер жұмсауды талап етеді.

КПСС Орталық Комитеті, СССР Жоғарғы Советі мен Совет үкіметі соңғы жылдары елімізде совет заңдарын одан әрі жаңарту, жетілдіру жөнінде көлемді жұмыс жүргізіп отыр. Бұл орайда ең алдымен 1977 жылғы 7 октябрьде СССР Жоғарғы Советінің кезектен тыс сессиясында қабылданған, Отанымыздың қырық жылға таяу уақытта қол жеткен орасан зор табыстары көрініс тапқан еліміздің Негізгі Заңын — ССР Одағының жаңа Конституциясын айтуымыз керек. Онда социалистік құрылыстың жалпы принциптері ғана емес, сонымен бірге кемелденген қоғамның, оның саяси ұйымының негізгі ерекшеліктері де көрсетілген. Конституцияда социалистік демократия кеңейтіліп, тереңдетілді, социалистік заңдылық пен право тәртібін одан әрі нығайту, совет азаматтарының праволарын жетілдіру айқын көрініс тапты.

Правоның көптеген маңызды салалары бойынша одақтық заң Негіздері мен республикалық кодекстер күшіне енді. Денсаулық сақтау, халық ағарту, пенсиямен қамтамасыз ету, табиғи ортаны қорғау туралы жаңа заңдар қабылданды. Депутаттардың статусы ретке келтіріліп, жергілікті Советтердің праволары мен міндеттері жете айқындалды. Әкімшілік право бұзушылық жөніндегі ССР Одағы мен одақтас республикалар заңдарының Негіздері туралы заң қабылданды. Қалың жұртшылыққа арналған СССР-дің Заңдар жинағы басылып шықты. Таяудағы уақытта Қазақ ССР-інің Заңдар жинағы шығарыла бастайды.

СССР Прокуратурасы, Халықтық бақылау, Жоғарғы Сот, СССР арбитражы және адвокатурасы туралы заңдардың қабылдануы социалистік заңдылықты нығайтуға, совет заңдарын одан әрі жетілдіруге үлкен септігін тигізді.

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумы еңбек коллективтерінің кәсіпорындарды, мекемелерді, ұйымдарды басқарудағы ролін арттыруға баса назар аударды. Пленумда еңбек коллективтерінің праволары мен мүмкіндіктері толық күшінде пайдаланылған жерде өндірістік көрсеткіштер жоғары болып қана қоймай, сонымен бірге моральдық ахуал да кінәратсыз болатыны, заңдылық пен тәртіпті бұзушылық та аз ұшырасатыны айтылды. Үстіміздегі жылғы 1 августан бастап социалистік мемлекетіміздің тарихындағы тұңғыш «Еңбек коллективтері және кәсіпорындарды, мекемелерді, ұйымдарды басқаруда олардың ролін арттыру туралы СССР Заңы» күшіне кірді. Оның әрбір қағидасы кадрлармен жұмысты жақсарту, өндірісте тәртіп пен реттілікті нығайту, еңбекшілердің әкімшілік қызметіне бақылау жасау үшін жаңа кең мүмкіндіктер ашады. Осы Заңның ойдағыдай қолданылуы көбіне-көп кәсіпорын басшыларының, партия ұйымдары мен қоғамдық ұйымдардың коллективке арқа сүйей білуіне байланысты болмақ.

Біздің заңдарымыздың пәрменділігі мен тиімділігі олардың қалай қатаң сақталатындығымен және қалай жүзеге асырылатындығымен айқындалады. Тегінде, заң шығару мен оны жетілдіру бұл істің бастамасы ғана. Ал шынтуайтқа келгенде, заң тек жарияланып қана қоймай, сонымен бірге мүлтіксіз орындалуы да шарт. Міне сондықтан біздің партия, мемлекет пен қоғам барлық ұйымдардың, лауазымды адамдардың, азаматтардың социалистік заңдылықты қатаң сақтауына үлкен мән береді. КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында қоғамның мүдделері мен азаматтардың праволарын қорғайтын заңдарды мейлінше қатаң сақтамайынша, біздің қоғамдық дамуымыздың қалыпты барысы мүмкін еместігі атап көрсетілді.

Совет заңдары, оларды жүзеге асыратын право қорғау органдарының қызметі мемлекетіміздің саяси системасын дамытуда, шаруашылық және мәдени құрылыс жоспарларын ойдағыдай орындауда зор роль атқарады. Бұлар совет адамының, социалистік өндірістің праволары мен заң жүзіндегі мүдделері әрдайым және барлық жағдайда бұлжытпай қорғалатынына сенімді кепілдік береді.

Күллі әлеуметтік және мемлекеттік институттар социалистік заңдылық пен право тәртібін, қоғамдық тәртіпті нығайтуды қамтамасыз етуге белсене араласуға міндетті. Кемелденген социализм жағдайында мұның өзі жалпымемлекеттік, жалпыхалықтық іс болып табылады.

Социалистік заңдылық дегеніміз — қоғамға мемлекеттік басшылық жасаудың демократиялық әдісі. Бұл әдіс правоның, заң актілерінің көмегімен қоғамдық қатынастарды ұйымдастыру, қорғау және дамыту арқылы жүзеге асырылады. В. И. Ленин заңдарды бұлжытпай, дәлме-дәл орындау жұмысшы табының, барлық еңбекшілердің революциялық жеңістерін, олардың түбегейлі мүдделерін қорғаудың аса маңызды шарты деп санады. Ұлы көсем социалистік заңдылықтың түпкі мәнін былай тұжырымдаған еді: «Совет өкіметінің заңдары мен жарлықтарын қастерлеп сақтап, оларды жұрттың бәрі орындауын қадағалап отыру қажет» (Шығармалар толық жинағы, 39-том, 169-бет).

Әрбір бесжылдық сайын, әрбір жыл сайын партия мен халықтың жасампаздық міндеттерінің ауқымы мен күрделілігі өсіп отыр. Біз неғұрлым ілгері қадам басқан сайын совет адамдарының саналылығы мен ұйымшылдығы соғұрлым артып, тәртіптілігі мен жауапкершілігі күшейіп келеді. Коммунистік моральға жат маскүнемдік пен бұзақылық, арамтамақтық пен тойымсыздық, қырсыздық пен ысырапқорлық сияқты әрбір фактіге төзгісіз жағдай жасалып, бұлар мейлінше өткір, әрі аяусыз сыналып жүр. Коммунизмнің саналы құрылысшыларының қоғамы қоғамдық меншік пен мемлекеттік тәртіпке немкеттілікпен жүрдім-бардым қарауға, жеке адамның праволары мен міндеттерін кемсітушілікке әсте төзе алмайды.

СССР Прокуратурасы, оның төменнен жоғарыға дейінгі бүкіл жүйесі совет заңдарының қатаң сақталуын бақылауды жүзеге асырады. Партия шешімдерін орындай отырып, прокуратура органдары партия комитеттерінің басшылығымен басқа да право қорғау органдарының және жұртшылықтың көмегіне сүйене отырып, кімнің тарапынан болса да, заңды бұзушылықтың кез келген көрінісін анықтауға және оны дер кезінде жоюға, бұзылған праволарды қалпына келтіріп, кінәлі адамдарды заңда белгіленген жауапкершілікке тартуға шаралар қолданады.

Он бірінші бесжылдықта еліміздің экономикалық потенциалын үдету, қоғамдық өндірістің тиімділігін арттыру, оны интенсивтендіру одан әрі жалғастырылып, партияның әлеуметтік программалар саласындағы шешімдері, ең алдымен Азық-түлік және Энергетика программалары жүзеге асырылуда. Міне осындай жалпымемлекеттік міндеттерді шешуге ат салыса отырып, прокуратура органдары өздерінің күш-жігерін ең алдымен социалистік меншікті қорғау жөніндегі заңдардың орындалуын бақылау дәрежесін арттыруға, қырсыздыққа, ысырапқорлыққа, халық дәулетіне қол сұғудың басқа да көріністеріне қарсы күреске жұмылдырып келеді.

Прокурорлар социалистік меншікті қорғау жөніндегі заңдардың орындалуын тексеруді жоспармен жүйелі жүзеге асырады. Бұл орайда прокуратура мен ішкі істер органдары тергеу аппараттарының жұмыс тиімділігі арта түскенін айтқан жөн. Сондай-ақ прокуратура мен соттардың кінәлілерді анықтап, зиян келтіргені үшін талап ету жолымен оларды материалдық жауапқа тарту жөніндегі жауапкершілігі күшейе түсті.

Соңғы екі жылда 28 миллион сомға бағаланған 24 мыңнан астам іс қозғалды. Бұл жұмыс республикамыздың Қарағанды, Целиноград, Көкшетау, Талдықорған және басқа бірқатар облыстарында жақсы жолға қойылған.

Біз әсіресе Азық-түлік программасын жүзеге асыруға байланысты мәселелерге баса назар аударып келеміз. Өткен жылы малды талан-таражға салудан, өлім-жітімге ұшыратудан келген зиянды қалпына келтіріп, орнын толтыру үшін прокурорлар төрт миллион сомнан астам қаржыға іс қозғады. Солардың көмегімен шаруашылықтарда 48 мыңдай малдың орны толтырылды. 1982 жылғы егін орағы кезінде право қорғау органдары жүзеге асырған шаралардың нәтижесінде мемлекет дәулетіне қол сұғушылардан 600 тоннаға жуық астық қайтарылып алынды. Кінәлілер тиісінше жауапқа тартылды.

Право қорғау органдары биыл да мол астықтың мұқият сақталуына баса назар аударды. Астық ұрлау фактілері және қолданылған шаралар жөнінде республикалық, жергілікті баспасөз беттерінде хабарлар беріліп тұрды.

Бір қуаныштысы, Азық-түлік программасын жүзеге асыруда жұртшылыққа бұрыннан танымал ардагерлерімізбен бірге жас қызметкерлер де табысқа жетіп жүр. Солардың қатарында Целиноград облысындағы Ерейментау ауданының прокуроры С. Сизовтың, Қызылорда облысындағы Арал ауданының прокуроры А. Әлібаевтың және басқалардың есімдерін атауға болады.

Право қорғау органдарының өзара қарым-қатынасы, олардың бақылау органдарымен байланысы барған сайын нығайып келеді. Айталық, біз Қызылорда, Солтүстік Қазақстан, Павлодар, Торғай облыстары право қорғау органдарының Азық-түлік программасын орындауға байланысты жұмысын Қазақ ССР Ішкі істер және Юстиция министрліктерімен бірлесіп тексердік. Тексерудің қорытындысы коллегиялар мен үйлестіру советінің мәжілісінде талқыланды.

Соңғы уақытта республикада мемлекет пен қоғам мүлкін аса ірі көлемде талан-таражға салған бірқатар адамдардың қылмысты істері әшкереленіп, олар жауапқа тартылды.

Республикамызда қылмысқа қарсы күрестің күшеюіне Москва еңбекшілерінің үлгілі еңбек тәртібін үлгілі қоғамдық тәртіппен баянды ету жөніндегі бастамасы едәуір себін тигізді. Бұл бастама қазір республиканың жер-жерінде кеңінен қолдау тауып отыр. Право тәртібін нығайту бағытында қолданылып жатқан шаралардың нәтижесі де жаман емес. Кейінгі кезде бірсыпыра облыстар мен аудандарда қылмысты істер саны әжептәуір азайды.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің оныншы пленумында республика право қорғау органдарының жұмыс сапасы айтарлықтай өскені атап көрсетілді. Мұның өзі ең алдымен жергілікті партия комитеттері тарапынан бізге жасалып отырған көмек пен қамқорлықтың жемісі болып табылады. Социалистік заңдылық пен право тәртібін нығайту мәселелері партия комитеттерінің пленумдарында, бюро мәжілістерінде жиі талқыланады. Бұларда нақты шаралар белгіленіп, ойдағыдай жүзеге асырылады.

Алайда социалистік заңдылық пен право тәртібін нығайту міндеттері республиканың барлық жерінде бірдей жеткілікті дәрежеде шешіліп жүрген жоқ. Право тәртібін бұзушылыққа қарсы күресте мемлекеттік және қоғамдық ықпал жасау құралдары әлі де айтарлықтай толық пайдаланылмайды. Бұл бағытта кейде мақсаткерлік пен табандылық жетіспей жатады, право қорғау органдары мен жұртшылықтың іс-қимыл бірлігі барлық жерде бірдей комплексті түрғыда астаспайды. Сондай-ақ право тәртібін бұзушылықты болдырмау және олардың алдын алу жөнінде шұғыл шаралар қолданыла бермейтін кездер де жиі ұшырасады.

Данышпан көсеміміз В. И. Лениннің: «Жерді, астықты, фабрикаларды, құрал-сайманды, өнімдерді, транспортты көздің қарашығындай сақтап, қорғаңыздар — мұның бәрі қазірден бастап *бүтіндей* сіздердің, жалпы халықтың дәулеті болады» (Шығармалар толық жинағы, 35-том, 72-бет) деген коммунистер мен барлық еңбекшілерге арнаған өсиеті әр кездегідей бүгін таңда да мейлінше актуальды екенін естен шығармаған дұрыс. Өйткені қатаң үнем мен ұқыптылық — бүкіл шаруашылық қызметінің тиімділігін арттырудың сенімді резерві, партияның XXVI съезі мен КПСС Орталық Комитетінің одан кейінгі Пленумдарының шешімдерін жүзеге асырудың маңызды шарты.

Бұл үшін әлі де болса кездесіп қалып жүрген алыпсатарлық пен социалистік меншікті талан-таражға салушылыққа, ысырапқорлыққа, парақорлық пен сұғанақтыққа қарсы барынша пәрменді күрес жүргізілуі қажет. Әйтсе де қоғам мүлкіне қол сұғушыларға, парақорларға, алыпсатарларға барлық жерде бірдей төзгісіз жағдай жасалып отыр деп айта алмаймыз.

Практика көрсетіп отырғанындай, шаруашылық тұрғыдағы қылмысқа қарсы күресте көптеген лауазымды адамдардың өз міндетіне салдыр-салақ, жауапсыз қарауы, олардың жұмысты жүйелі жолға қоя алмауы кедергі жасайды. Мемлекеттік және қоғамдық меншікті талан-таражға салу фактілерінің едәуір бөлігі бақылаудың жоқтығынан, материалдық байлық пен ақша қаражатына тиісінше есеп жүргізілмеуінен болып жүр. Ревизорлық қызметтің босаң ұйымдастырылуы мен ішкі ведомстволық тексерудің нашарлығы да кейде қылмысқа соқтырады.

Бақылау-тексеру аппараттары ролінің төмендетілуі салдарынан кейбір министрліктер мен ведомстволар маман кадрлармен әлі де толықтырылмай келеді, кей жерлерде бұлар дербес құрылымдық бөлімшелер болып бөлінген де жоқ, ревизорлардың еңбегін материалдық және моральдық жағынан көтермелеу де мардымсыз.

Халық дәулетін сақтауда елеулі кемшіліктер орын алып отырған бірқатар министрлікте, атап айтқанда ауыл шаруашылығы, жеміс-овощ шаруашылығы, ет және сүт өнеркәсібі, сауда, тұрмыс қажетін өтеу, жеңіл өнеркәсіп, тамақ өнеркәсібі сияқты министрліктерде финанс-шаруашылық қызметіне сапалы, әрі уақтылы ревизиялар мен тексерулер жүргізіле бермейді. Ал жүргізілген ревизиялар мен тексерулер кей ретте жоспар, финанс тәртібін бұзушылық, сұғанақтық пен ысырапқорлық фактілерін анықтай алмай қалады.

Сайып келгенде, министрліктер мен ведомстволардың бақылау-ревизия аппараты, кәсіпорындар мен ұйымдардың праволық қызметі шаруашылық саласында заңдылықты қамтамасыз етуге міндетті. Қазіргі уақытта республикамызда ревизорлық қызметті жетілдіру жөнінде көп іс тындырылып отыр. Демек, бұл жұмысты барынша жедел, әрі тыңғылықты жүргізу талап етіледі.

Социалистік меншікті талан-таражға салу фактілері әсіресе ауыл шаруашылығы саласында жиі кездесетінін ескеріп, право қорғау органдары сот-тергеу және эксперт практикасына талдау жасады. Бұдан кейін ауыл шаруашылығындағы ұрлыққа және қырсыздыққа қарсы күрестің жайы туралы мәселе республика право қорғау органдарының біріккен коллегиясында қаралды. Сондай-ақ коллегия мәжілісіне Қазақ ССР Ауыл шаруашылығы және Финанс министрліктерінің басшылары да қатысты. Коллегия ауыл шаруашылығы жүйесінде социалистік меншікті талан-таражға салуға қарсы күресті күшейту, шаруашылық органдарының да, сондай-ақ право қорғау органдарының да қызметіндегі кемшіліктерді жою жолдарын талқылап, тиісті шаралар белгіледі. Қазір бұл шаралар ойдағыдай жүзеге асырылып жатыр.

Жекелеген министрліктер мен ведомстволарда кадрларды іріктеу мен орналастыруға қалай болса солай, үстірт қарау фактілері орын алып келеді. Қайсыбір лауазымды адамдар сұғанақтықтың, арамтамақтықтың барлық арналары мен саңылауларына берік тосқауыл қоюдың орнына сырттай бақылаушы болып отыруды жөн көреді, мемлекет мүдделеріне бейқамдық пен енжарлық көрсетеді. Олар кейде қырсыздықтан, ысырапқорлықтан, тіпті ап-айқын талан-тараждан болатын залалды өндірістік шығынға қоса салады, қайсыбір ретте өздері де қылмысты жолға түсіп, талан-таражды ұйымдастырушыларға айналып кетеді, материалдық игіліктің жауапты қызметтеріне бұрын сотталған, сенімсіз біреулерді тағайындап жібереді.

Жамбыл облысының Свердлов атындағы колхозының председателі Зәуірбеков бастаған бір топ лауазымды адамдар қоғамдық меншікті аса ірі көлемде талан-таражға салғаны үшін қылмысты жауапқа тартылды. Қызмет бабын пайдаланып олар 300 мыңнан астам сомның қоғамдық мүлкін және ақшадай қаражатын бас пайдасына жаратқан.

Мұндай фактілерге мүлдем төзуге болмайды. «Атап айтқанда, — деді Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында сөйлеген сөзінде, — жеке бастың баю мақсатымен мемлекеттік, қоғамдық мүлікті және қызмет бабын пайдалану жағдайлары сияқты құбылысты толық жою қажет. Егер ойлап қарасақ, бұл біздің құрылыстың мәнінің өзін бүлдіруден басқа ештеңе де емес. Бұл орайда заң ымырасыз болуға, ал оны қолдану — бұлтартпастай болуға тиіс. Халықтың мүддесін қорғау — бұл біздің социалистік демократия негіздерінің бірі».

Мемлекеттік тәртіпті бұзу, айталық, үстеме қосып жазу, сапасы төмен өнім шығару, өнім өткізу жоспарлары мен тапсырмаларын ұдайы орындамау мемлекетке, халық шаруашылығына үлкен зиянын тигізеді. Өкінішке қарай, кейбір басшылар заң өзі үшін жазылмағандай еркін сезінеді. Олар өздерінің қанағаттанғысыз жұмысын бүркемелеу үшін істің шынайы жағдайын боямалап көрсетеді, көзбояушылық жасап, мемлекетті алдау жолына түседі. Ал бұл шаруашылықты жоспарлы жүргізудің түп негізіне, бүкіл шаруашылық механизмінің қалыпты қызметіне нұқсан келтіреді, еңбек ақыны артық жұмсауға, заңсыз сыйлық төленуіне әкеліп соғады. Есеп берудегі қосып жазу, қасақана бұрмалау көбінесе талан-таражбен, ұрлық-қарлықпен, паракорлықпен, басқа да жолсыздықтармен байланысты екенін айтпасқа болмайды.

Кейбіреулер заңдарды, олардың негізінде белгіленген нұсқауларды бұзу жолына түсіп, өз әрекеттерін жекелеген заңдар «ескірді», бұлар біздің инициативамызды тежейді деп ақтағысы келеді. Бұл дұрыс емес. Қабылданған заңдарды бұрмалауға ешкімнің де хақысы жоқ. Совет заңдары әрқашан да мүлтіксіз дәл орындалуға тиіс. Егер кейбір заңдар өскелең уақыт талабына сәйкес келмей, мақсаткерлігін жоғалтса, онда мұндай заңдарды өкілетті органдар ғана белгіленген тәртіп бойынша өзгерте алады.

Республикамыздың бірқатар кәсіпорындары шығарған өнімнің едәуір бөлігі қалыпты стандарттар мен техникалық шарттарға әлі де сай келмейді. Сауда жүйесіне сапасы төмен, стандартты емес өнімнің жөнелтілуі жиі ұшырайды. Мәселен, соңғы жылдары Семей былғары-мех бірлестігіне, Алматының «Жетісу» аяқ киім фирмасына, «Қарағанда-одежда» тігін бірлестігіне және басқа бірсыпыра кәсіпорындарға тағылған айып санкциялары мыңдаған соммен есептеледі. Соның өзінде шығын көбінесе тікелей кінәлілерден өндіріліп алынбайды.

Ал сапасы төмен өнім шығару біздің қоғамға жат сәудегерлік, алыпсатарлық сияқты сиықсыз құбылыстардың бой көрсетуіне себепші болады. Қазір халыққа арналған берік, сәнді товарлар шығарудағы елеулі кемшіліктерді шұғыл түзетуге баса назар аударылып отыр.

Өндірістік және еңбек тәртібін қатаң сақтау — уақыт талабы. Бұл тұста кемшіліктер де жоқ емес. Айталық, халық шаруашылығының бірқатар саласында жұмысқа кешігушілік саны едәуір. Мысалы, 1982 жылы Батыс Жезқазған руднигінде әрбір алтыншы жұмысшы жұмысқа кешігіп келген, 279 адам айықтыру үйіне түскен. Ал рудниктегі жолдастық соттар мен қоғамдық жасақтар түк бітірген жоқ.

Жұмыс уақытындағы қыдырымпаздық, маскүнемдік және басқа да право бұзушылық ақаулы өнім шығарылуына, жоспарлы тапсырмалардың орындалмай қалуына, ауыр қылмыс жасалуына әкеліп соқтырады. Нақ осы еңбек тәртібінің, өндірістік, технологиялық тәртіптің бұзылуы, белгіленген ережелер мен нұсқаулардың сақталуына немқұрайды қараушылық, ал кейде тіпті басшылардың да, жұмысшылардың да бұл ережелер мен нұсқауларды білмеуі, ішкілікке салыну лауазымды адамдардың олақтығымен, енжарлығымен астасып, әдетте аварияларға, түрлі жарақаттарға, тағы басқа оқиғаларға душар етіп жатады.

Совет азаматтарын әсіресе кейбір қалалар мен селолардағы қоғамдық тәртіптің қанағаттанғысыздығы алаңдатады. Қазақ ССР Прокуратурасы Қапшағай қаласы тұрғындарынан қаладағы қылмысқа қарсы күрестің дәрежесі төмен екені жөнінде келіп түскен дабылды тексерді. Тексеру барысында жергілікті право қорғау органдарының право бұзушылыққа қарсы жігерлі күрес жүргізбегені, қылмыс жөніндегі бірсыпыра арыздар мен хабарларды аяқсыз қалдырып, шұғыл шаралар қолданбағаны анықталды. Ал қаланың прокуроры В. Ярощук бейқамдық танытып, милицияның жұмысына тиісті бақылауды жүзеге асырмаған. Тексерудің қорытындысы бойынша қалалық ішкі істер бөлімі мен прокуратураның бірқатар қызметкерлері жазаланды.

Қоғамға жат ұнамсыз көріністерге қарсы күресте право қорғау органдарына жұртшылықтың тигізетін көмегі үлкен. Право қорғау органдарының қызметкерлері халықтың көмегімен ғана әрбір қылмыстың себебін ашып, оған қарсы нәтижелі күрес жүргізуге болатынын жақсы түсінеді. Міне сондықтан да право қорғау органдарының қызметіндегі жариялылық, олардың жұртшылықпен тығыз байланыс жасау формалары мен жұмыс тәсілдері ұдайы жетілдіріліп келеді. Мысалы, қазір республикамызда 18 мыңнан астам ерікті халық жасақтары, 15 мыңның үстінде жолдастық сот жүйелі түрде жұмыс істеп, прокуратура, юстиция, ішкі істер органдарына социалистік заңдылықты қалтқысыз сақтауда айтарлықтай қолғабыс жасап отыр. Право тәртібінің тірек пункттері лайықты беделге ие болды. Республика Ішкі істер министрлігінің инициативасы бойынша құрылған жылжымалы милиция пункттері де өздерін жақсы жағынан көрсетіп жүр.

КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас Қазақстан Компартиясының XV съезінде жасаған есепті баяндамасында былай деді: «Қоғамға жат көріністердің барлығына қарсы күресте қоғамдық пікірдің, бұқаралық информация құралдарының, право тәртібін сақтау органдарының күшін неғұрлым нәтижелі пайдалану маңызды. Бұл мәселелер еңбек коллективтерінің, депутаттық топтардың, көше комитеттерінің, жолдастық соттардың талқылауына жиірек ұсынылып отыруға тиіс. Право тәртібін бұзушылықты мүлдем жоюда оның алдын алуға баса көңіл бөлу қажет. Қоғамға жат қылығы үшін, адамның намысына, халық дәулетіне, қоғамдық тәртіпке қастандық жасағаны үшін сөзсіз жазалауды қамтамасыз етпейінше, партияның бұл программалық нұсқауын толық орындау мүмкін емес. Оларға қойылатын тағы бір маңызды талап — социалистік заңдылықты мүлтіксіз сақтау» («КПСС лениндік ұлт саясатының салтанаты», 1981, 572-бет).

Қорыта айтқанда, республика право қорғау органдарының қызметкерлері партия шешімдерін басшылыққа ала отырып, қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету, қылмысқа қарсы күресті күшейту және социалистік заңдылықты одан әрі нығайту үшін қолдан келгеннің бәрін істейді.

Адамдардың коммунистік санасын қалыптастыру — бүкіл партияның ісі

КОММУНИЗМ ИДЕЯЛАРЫ МЕН РЕВОЛЮЦИЯ ДӘСТҮРЛЕРІНЕ АДАЛДЫҚ

С. ӘБДІРАХМАНОВ,

Қазақстан ЛКСМ Орталық Комитетінің бірінші секретары

Осыдан біраз уақыт бұрын Герман Демократиялық Республикасында өткен жастардың бейбітшілік жолындағы күресінің халықаралық манифестациясына қатысқанымыз бар. Әлемнің 38 елінен жиналған жастар өкілдерімен ашық-жарқын пікір алысу үстінде осы кездесуге келген шетелдік бір жасөспірімнің: «Мен сіздердің Павел Корчагин, Стаханов, Маресьевтеріңіз туралы біршама білемін. Ал қазіргі жастарыңыз қандай?» — деп сұрақ қойғаны есімде. Сол жерде ВЛКСМ-ның жауынгер отряды—Қазақстан Ленин комсомолы туралы және оның таңдаулы түлектері туралы көптеген әңгімелер айтылды. Шетелдік замандастарымыз қызылордалық дикан Жадыра Таспамбетованың, Екібастұз құрылысшысы Валерий Чмелевтің, әскери теңізші Ғабит Жылкыбаевтың, тігінші Анна Леонтенконың ерлікке барабар еңбектеріне қайран қалды.

Жасыратыны жоқ, осы кездесуге қатысушылардың арасында осындай ерен еңбектің сырын, оның бастауы мен қайнарының неде екенін ұқпаған жастар да болды. Бұған, әрине, таңдануға да болмайды, өйткені совет жастарының алған тәлімін, көрген өнегесін, өмір сүрген ортасын, қандай күштер олардың бойына биік адамгершілік моральдық қасиеттерді, патриоттық, интернационалистік рухты дарытып отырғанын шетел жастары біле бермейді.

I

Иә, біздің жастарымыздың жоғары идеялылығының, таптық саналылығының, жасампаздық істерге құштарлығының, қаһармандық еңбегінің тамыры тереңде жатыр. Олар азамат және Ұлы Отан соғыстарының отжалынды жылдарында, алғашқы бесжылдықтар тұсында, тың игеру кезінде ерен ерліктің, жанкиярлықтың таңданарлық үлгісін көрсеткен аға ұрпақтың коммунистік сенімін, ұлы мұраттарға адалдығын, мақсаткерлігін бойына сіңіріп өскен. Олар қазір халқымыздың даңқты революциялық, жауынгерлік және еңбек дәстүрлерін одан әрі дамытып, байыту үстінде.

Партиямыздың дана басшылығымен жұмыс істей отырып, Ленин комсомолы жас ұрпақ тәрбиелеу ісіне белсене қатысуда. КПСС XXVI съезінде комсомолдың жұмысындағы ең маңыздысы, ең бастысы саяси белсенді, өз ісіне жетік, еңбек сүйгіш, социалистік Отанын қорғауға әрдайым әзір ұрпақ тәрбиелеуге жәрдемдесу екені атап көрсетілгені мәлім. Жан-жақты жетілген жаңа адам тәрбиелеу жөнінде партия, комсомол және басқа қоғамдық ұйымдардың алдында тұрған міндеттер КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысында, партиямыздың Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдерінде нақтылы белгіленіп берілді. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың осы Пленумда және партия ардагерлерімен КПСС Орталық Комитетінде болған кездесуде сөйлеген терең мағыналы сөздерінде идеологиялық қызметімізде, оның ішінде жастарға идеялық-саяси тәрбие беруде атқарар жұмысымыздың басты-басты бағыттары айқын көрсетілген.

Партия шешімдеріне іспен жауап беру, еліміздің өміріндегі даңқты даталар мен айтулы күндер құрметіне еңбек вахтасына тұрып, жоғары өнімді еңбек ету, екпінді құрылыстарға, іске қосылатын объектілерге, осы заманғы жаңа техниканы игеруге «еңбек десанттарын» жіберу — комсомолдың бойына етене сіңген ежелгі дәстүрі. КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін басшылыққа алған республика комсомолецтері мен жастары «Он бірінші бесжылдыққа — жастардың екпінді еңбегі, білімі, инициативасы мен творчествосы» ұранымен өтіп жатқан бұқаралық патриоттық қозғалысқа және москвалықтардың «Еңбегіне қарай — құрмет пен даңқ» бастамасына қызу үн қосты. Республикамызда қазір екі миллионнан астам жігіт пен қыз осы қозғалысқа қатысып жүр. Жастардың әсіресе он бірінші бесжылдықтың үстіміздегі, өзекті жылындағы қарқыны шырақ. Бұған 160 мың жас еңбеккердің СССР Конституциясы күні құрметіне үш жылдық тапсырмасын, ал 3 мыңнан астам жігіт пен қыздың комсомолдың туған күні қарсаңында тұтас бесжылдықтың жоспарын орындау жолында құлшына еңбек етіп жатқаны айқын дәлел.

Жастар тындырып жатқан жарқын істер аукымы кең. Үстіміздегі жылы ғана 2 мың жігіт пен қыз комсомолдық жолдамамен жастардың өздері қамқорлыққа алған екпінді құрылыстарға аттанды. Мыңдаған жастар қазір Қазақстанның мол астығы жолындағы айқастың алдыңғы шебінде жүр. Әрбір жұмыс орнында, оқуда, әскери қызметте күнбе-күнгі ісімен замандастарына үлгі-өнеге көрсетіп, сапа мен тиімділік үшін күресте, үнем мен ұқыптылық жолындағы қозғалыста қажыр-қайрат танытып отырған жігіттер мен қыздар қаншама!

Республиканың комсомол ұйымдары ұлы көсеміміз В. И. Лениннің: «Тек жұмысшылармен, шаруалармен бірге еңбек еткенде ғана нағыз коммунист болуға болады» (Шығармалар толық жинағы, 41-том, 344-бет) деген өсиетін басшылыққа ала отырып, жігіттер мен қыздарды еңбек үстінде адамгершілігі жоғары, іскер, еңбексүйгіш азамат, коммунизмнің саналы құрылысшысы етіп қалыптастыру, оларға белсенді өмірлік бағдар сілтеу үшін көп күш-жігер жұмсап келеді. Жастарды социалистік жарысқа тарту мәселесі айрықша назарда, өйткені еңбек бәсекесінің жоғары өндірістік көрсеткіштерге жетуге жұмылдыратын күшімен бірге тәрбиелік ықпалы да үлкен.

Жарысты тыңғылықты ұйымдастырудың, оның қорытындысын уақтылы шығарып отырудың, бұл маңызды жұмыста керенаулыққа, формализмге жол бермеудің маңызы зор. Сонда ғана жарыстың береке көзіне, жұмылдырушы күшке, қуатты тәрбие құралына айналатынын өз тәжірибемізден көріп жүрміз. Пәрменді еңбек бәсекесі нәтижесінде бесжылдықтың жас қаһармандарының жаңа есімдері әйгіленді. Республика комсомолының еңбек даңқын қарағандылық шахтер Ғұбайдолла Досымов, Екібастұз құрылысшысы Рымжан Баймолдина, алматылық медсестра Гүлнәр Омарова, слесарь Владимир Фролов, ақтөбелік тігінші Гәуірше Бейсенова, шымкенттік жылқышы Тойлыбай Асанов еселей түсті. Бұлар — сексенінші жылдардың жастары өздеріне қарап сап түзейтін шамшырақтар.

ВЛКСМ-ның 65 жылдығы қарсаңында кең өрістеген социалистік жарыстың формалары көбейіп, мазмұнының байи түскенін айтқан жөн.

Айталық, Алматы қаласының комсомол ұйымдары жұмыс уақытын ұтымды пайдалану жолында жүйелі жұмыс жүргізіп отырса, қостанайлық комсомол «прожекторлары» темір жолда талан-таражға жол бермеу, қоғам мүлкін толық сақтау бағытындағы күресті күшейте түсті, ал Қарағанды облысының комсомолецтері мен жастары қайталама шикізатты пайдалануда үлкен ұсынақтылық көрсетіп жүр. Сөйтіп, еңбек бәсекесі жастардың бойында өз ісіне деген сүйіспеншілік, жинақылық, қоғам меншігіне деген ұқыптылық сезімін тәрбиелеуде.

Қазір республикамызда жастарды коллектившілдік, өзара талапшылдық, жоғары жауапкершілік рухында тәрбиелеудің айтулы мектебіне айналған 22 мыңнан астам комсомолец-жастар коллективтері бар. Мұндай коллективтерде еңбек өнімділігі жоғары, тұрақтамаушылық аз, еңбек тәртібі берік. Сондай-ақ бұларда жастарды тәрбиелеудің назар аударарлық тәжірибесі де бар. Мәселен, Қарағанды облысының Абай қаласындағы тігін фабрикасында жастарды өндірісті басқаруға қатыстырудың жақсы әдісі қолданылып жүр. Мұнда айына бір күн кәсіпорынға жастардың өздері басшылық етеді, кәсіпорын директорының міндетін фабрика комсомол комитетінің секретары Гүлнәр Бейсекеева атқарады, цех бастықтары мен шеберлерінің қызметі де комсомолецтерге жүктеледі. Сөйтіп, олар өндірісті ұйымдастыруға, оған иелік етуге дағдыланады, кәсіпорынның алдында тұрған проблемаларды көріп, саралауға үйренеді, шешуге тікелей ат салысады. Ал мұның фабрикаға тигізіп отырған пайдасы үлкен.

Қостанай облысының жас диқандарынан үйренер өнеге де аз емес. Қазір облыста жас механизаторлардың үштен бірінен астамы нарядсыз жұмыс істейтін бригадалар мен звеноларға біріккен. Мұнда егіншілік саласында 756 коллектив мердігерлік әдіспен жұмыс істейді, солардың 160-ы жас диқандардан жасақталып отыр. Нарядсыз жұмыс істейтін комсомолец-жастар коллективтері биылғы егін орағында облыстық комсомол комитеті белгілеген «Жердің жас иелері» жүлдесі үшін еңбек бәсекесіне қосылды. Қостанайлықтардың бұл инициативасы ВЛКСМ Орталық Комитетінің V пленумында жоғары бағаланды. Комсомол ұйымдарының алдағы уақыттағы маңызды бір міндеті — өзін істе ақтаған осы жақсы тәжірибені республикамыздың барлық астықты аймақтарына кеңінен тарату, комсомолец-жастар бригадаларын осы тиімді әдіске көшіруге күш салу.

Қазір республикамызда еңбек ететін әрбір оныншы жас адам ғана комсомолец-жастар бригадаларына тартылған. Бұл бізді, әрине, қанағаттандыра алмайды. Сондықтан жергілікті комсомол ұйымдары әрбір жастың белсенділігін арттыра отырып, оны осындай бригадалар қатарына топтастыруға тиіс. Ал республикамызда комсомолец-жастар бригадаларын құратын халық шаруашылығының шешуші салалары көп-ақ. Мәселен, транспорт, құрылыс, халыққа қызмет көрсету салаларында мұндай коллективтер аз. Демек, комсомол комитеттері бұл бағытта пәрменді шараларды жүзеге асыруға тиіс. Бұл істе бізге республика министрліктері мен ведомстволары тарапынан нақты көмек қажет.

Республиканың комсомол комитеттері Семей облысында бастау алған «Қой шаруашылығы — жастардың төл ісі» атты патриоттық қозғалысты одан әрі кеңінен өрістету үшін көп күш-жігер жұмсап отыр. Оған тек соңғы жылдардың ішінде ғана 50 мыңға жуық жігіттер мен қыздардың мал шаруашылығына комсомолдық жолдамамен баруы, қой шаруашылығындағы комсомолец-жастар бригадаларының 1300-ге жетуі айғақ. Қазір Алматы, Талдықорған, Семей, Шымкент облыстарында жас шопандар коллективтеріне бекітіліп берілген қоғамдық малдың сексен проценттен астамы жақсы жабдықталған өндірістік комплекстерде бағылып-күтілуде. Комсомолец-жастар бригадалары бұл әдістің тиімді екенін өздерінің іс тәжірибесімен дәлелдеп берді.

Әрине, тындырылған іс аз емес, айтарлықтай нәтижелер де бар. Алайда партия бізді қол жеткен табыстарға тоқмейілсімеуге үйретеді. Атқарылар істерге өскелең талаптар тұрғысынан келсек, комсомол ұйымдарының алдында бұл салада қыруар міндеттер тұр, кешеуілдетпей шешуді қажет ететін проблемалар да баршылық. Ауыл-селода тұратын комсомолецтер мен жастар Азық-түлік программасын жүзеге асыруға лайықты үлес қоса отырып, жергілікті резервтерді тауып, іске қосуға, егіншілік пен мал өнімдерін өндіруді барынша молайта беруге тиіс. Осыған орай облыстық, аудандық комсомол комитеттері жастарды село өндірісіне кеңінен тарту, олардың мәдени-тұрмыс жағдайын жақсарту, кәсіптік шеберлігін тынбай шыңдау мәселелеріне айрықша көңіл бөлуі керек. Жергілікті партия, совет, кәсіподақ ұйымдары тарапынан жасалған қамқорлық, қолдау-көмек жастарға қанат бітіретінін ұмытпағанымыз жөн.

Бүгінгі таңда комсомол ұйымдарының алдында тұрған ең өзекті мәселе жастарды халық шаруашылығында тұрақтандыру болып отыр. Жыл сайын 22 мыңдай жігіт пен қыз комсомолдық жолдамамен республика халық шаруашылығына жұмысқа баруда. Бір өкініштісі, олардың үштен бірі сол жылы-ақ жұмыстан шығып кетіп жүр. Мұның себебі неде, жастардың алғашқы қиындыққа шыдамай, сыр бергені ме деген ой келеді көкейге. Жоқ, олай емес екен. Құрылыста істейтін жастардың тұрақтамау себептеріне жасалған талдау басқадай жәйттерді аңғартты. Әрине, тиісті комсомол комитеттерінің енжарлық көрсеткенін, істі дұрыс ұйымдастыра алмай, орашолақтық жасағанын жасырмаймыз. Бірақ ең алдымен жастардың кетіп қалуына кейбір құрылыс ұйымдары басшыларының өздері себепші болғаны анықталды. Олар жастарға сенімсіздікпен қарап, жаңа техника бола тұра, ескі жабдықтар берген, оларды ұсақ-түйек шаруаларда пайдаланған. Мұндай көзқарастың зиянынан басқа пайдасының жоқ екені өзінен өзі түсінікті.

Қазақстанда Бүкілодақтық, республикалық 23 екпінді комсомолдық құрылыс бар. Бұл маңызды объектілерде еңбек етуге сан мыңдаған жігіттер мен қыздар өз еркімен құлшына барады. Жасыратыны жоқ, қазір оларды құрылысқа жіберуден гөрі тұрақтандыру қиынға түсіп жүр. Себебі, бұл жерлерде тиісті мәдени-тұрмыс объектілерін салуға құрылыс министрліктері мен ведомстволары екінші кезектегі мәселе деп қарайды. Мысалы, Жәйрем кен-байыту комбинатының екпінді комсомолдық құрылысында еңбек ететін жұмысшылардың саны соңғы үш жылда екі есе өсті. Бірақ тұрғындарының орташа жасы 27-ден сәл ғана асатын жастар қаласында әлі күнге дейін кинотеатр да жоқ.

Екібастұз отын-энергетика комплексінде де осы проблема үлкен қиындықтар туғызып отыр. ВЛКСМ XIX съезінің мінбесінен СССР Көмір өнеркәсібі министрлігінен осы аймақтағы жастар аса ділгер болып отырған мәселелерді тезірек шешуге көмектесуді өтінген едік. Бұл өтініш ескерусіз қалды деуге болмас. Дегенмен бүгінгі күнге дейін мұнда тұрғын үй проблемасы аса зәру мәселе күйінде қалып отыр. Рас, «халықтық құрылыс» әдісімен қаланың жас тұрғындары екі балабақша, бірнеше тұрғын үй салды, бірақ әлі де шағын семьяларға арналған жатақханалар, дәрігерлік пункттер, мәдени-тұрмыстық объектілер жетіспейді.

Соның салдарынан «Экибастузэнергострой» тресі биыл комсомолдық жолдамамен барған 250 адамдық еріктілер отрядын жатақханамен қамтамасыз ете алмай, кері қайтарды. Алдағы уақытта республика комсомол ұйымы Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің тікелей тапсырмасымен екі мың адамдық жас еріктілер отрядын жасақтап, Екібастұзға аттандырмақ. Сондықтан біз СССР Көмір өнеркәсібі, Энергетика және электрлендіру министрліктерінен, республика Мемлекеттік жоспарлау комитетінен мәдени-тұрмыстық объектілердің құрылысын жеделдетуге ықпал жасауды өтініп сұраймыз. Ал мұның өзі жастардың жұмыс орнында тұрақтауына айтарлықтай жәрдем жасары айдан анық.

II

Коммунистік партия жас ұрпақтың бойында маркстік-лениндік дүниетанымды қалыптастыруға әрдайым көңіл бөліп келді және бөліп отыр. Комсомол ұйымдары жігіттер мен қыздардың революциялық теорияны оқып-үйренуі олардың күнбе-күнгі практикалық істерімен табиғи ұштасып жататындай болуы үшін көп күш-жігер жұмсауға тиіс. Саяси білім алып қою жеткіліксіз, оны іс жүзінде қолдана білу парыз. Әрбір жас адамды қоғамдық құбылысқа ғылыми, таптық тұрғыдан баға бере алатындай дәрежеге жеткізу қажет. В. И. Ленин: «Тек сонда ғана сіздер өз пікірлеріңізге өздеріңізді кәміл сенетін адамдар деп санап, бұл пікірлерді кімнің алдында болса да, қай кезде болса да әбден ойдағыдай қорғай алатын боласыздар» (Шығармалар толық жинағы, 39-том, 71-бет), деп айтқан болатын. Бұл ретте комсомолдық саяси оқу жүйесіне жүктелетін міндет үлкен. Бүгінде республикамызда әрбір үшінші жас еңбеккер «Әлемді жаңартушы ілім», «Біздің Ленин комсомолы», «Идеологиялық күрес және жастар», «Коммунистік мораль негіздері» атты курстар мен мектептерде, теориялық семинарларда саяси білім алып жүр.

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумынан кейін біз комсомолдық саяси оқу жүйесінде оқылатын мәселелердің тақырыбын елеулі түрде кеңейттік. Соның нәтижесінде оның формалары кеңейіп, мазмұны тереңдей түсті. Үстіміздегі оқу жылының «Жастарға коммунистік тәрбие беру — Ленин комсомолының аса маңызды ісі» деген тақырыптағы сабақпен басталуы міне осының айқын көрінісі. Алдағы уақытта комсомолецтер мен жастардың назары марксизм-ленинизмді, партия тарихы мен оның ішкі және сыртқы саясатын, КПСС Орталық Комитетінің июнь Пленумы ұсынған іргелі теориялық және саяси проблемаларды терең оқып-үйренуге бағытталатын болады.

Коммунистік мұраттарға адал патриот, интернационалист тәрбиелеу үшін біз буржуазиялық идеологияның қандай да болсын көріністеріне қарсы ымырасыз батыл күрес жүргізуіміз қажет. Ең алдымен жастардың таптық саналылығын қалыптастырудың маңызы зор. Әрбір жігіт пен қыз қазір дүние жүзінде адамдардың ақыл-ойы үшін идеялық күрес бұрынғы қай кездегіден де шиеленісе, әрі күрделене түскенін терең сезінуге тиіс. Сондықтан да комсомол насихатшылары, үгітшілер, лекторлар мен саяси хабаршылар кемелденген социализмнің тарихи жетістіктерін, советтік өмір салтының артықшылықтарын насихаттауды күшейте түсуге, капитализмнің адамға жат, реакциялық шын сиқын ашып көрсетуге міндетті. Сонымен қатар жігіттер мен қыздардың бойына әлеуметтік сергектікті, социализм ісінің әділдігіне, мызғымайтындығына деген терең сенімді сіңіре отырып, біз кей жастардың іс-әрекетінен қылаң беріп қалатын саяси саяздық, дүниеқоңыздық, талғамсыздық сияқты жат көріністерге қарсы мейлінше батыл күресуге тиіспіз.

Идеологиялық қызметті өскелең талаптар дәрежесіне көтеру жөнінде партия алдымызға қойған міндеттерге сәйкес республика комсомол ұйымдары жастар арасындағы идеялық-тәрбие жұмысын күшейту, лекциялық насихаттың нәрменділігін арттыру шараларын белгілеп, жүзеге асырып жатыр. Осы таяуда ғана Қазақстан ЛКСМ Орталық Комитеті мен Қазақ ССР Балық шаруашылығы министрлігі бірлесіп, «Балқаш өңірінің комсомолеці» үгіт-насихат кемесін жасақтады. ВЛКСМ-ның 65 жылдық мерекесі қарсаңында жолға шыққан, құрамында жас лекторлар мен насихатшылар, өнер өкілдері, соғыс және еңбек ардагерлері бар бұл бригаданың негізгі мақсаты — Балқаш өңірінің өнеркәсіп орындарында, балық аулау кәсіпшіліктерінде еңбек етіп жүрген жігіттер мен қыздарға Совет мемлекетінің ішкі және сыртқы саясатын түсіндіру, жастарды он бірінші бесжылдық тапсырмаларын мерзімінен бұрын орындауға жұмылдыру. Енді республикамыздың өнеркәсіп орындарына, екпінді комсомолдық құрылыстарына, алыс мал отарларына «Қазақстан комсомолы» үгіт поезын жасақтап, аттандыруға әзірленудеміз.

Жас ұрпақты коммунизм идеяларына, революция дәстүрлеріне адалдық рухында тәрбиелеуде бізге аға ұрпақтың, ардагерлердің көрсетіп отырған көмегі зор. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас партия ардагерлерімен кездесуде: «Уақыт жастарға қызмет етеді. Ол солай болуға тиісті де. Тек әйтеуір біздің орнымызға келетін адамдар Октябрь туына, Ленин идеяларына ешбір қылау түсірмейтініне, өздерінің ісін егжей-тегжейлі, жақсы білетініне сенімді болу маңызды», — деп атап көрсеткен болатын.

Бұл сөздерде жастарға деген үлкен үміт пен сенім жатыр. Бұл сөздер бізге сонымен қатар зор жауапкершілік те жүктейді. Республика комсомол ұйымдары жастарды совет халқының даңқты революциялық, жауынгерлік және еңбек дәстүрлері рухында тәрбиелеу жөнінде атқарған біршама игі жұмыстар бар. Ұдайы өткізіліп келе жатқан «Әкелер даңқы жолымен» атты республикалық жорық жастарды аға ұрпақтың ісін қастерлеуге үйретеді. Бүкілодақтық «Ұлы Отан соғысының шежіресі» атты экспедиция да республикамызда кең құлаш жайып отыр.

Ардагерлер мен жастар арасындағы байланысты нығайту мақсатында республика комсомол ұйымдары Ерлік сабақтарын, Еске түсіру вахтасын, Лениндік сабақтар мен Лениндік сынақтар өткізеді, басқа да шараларды жүзеге асырып келеді. Мәселен, жеткіншектер мен жастарды пионер, комсомол қатарына қабылдау салтанаттарына ардагерлерді кеңінен тартудың маңызы зор. Республика комсомол ұйымдары ардагерлердің жастарға коммунистік тәрбие беру жөніндегі жақсы істері жайында қысқа метражды деректі телефильм шығаруды жоспарлап отыр. Целиноград пен Ақтөбе қалаларында Бүкілодақтық «Целинник» Еңбек даңқы клубының филиалдарын ашпақ ойымыз бар. Ал енді ардагерлердің жастар арасында жиі-жиі болып, лекциялар мен баяндамалар оқуын, әңгімелер өткізуін кеңінен ұйымдастыру, ардагерлердің тәлімгерлік жұмысын жақсарта түсу — алдағы арналы жұмысымыздың бірі.

III

Мектепте, кәсіптік-техникалық училищелерде, техникумдар мен жоғары оқу орындарында үздік оқу — әрбір жас азаматтың патриоттық борышы. Республика комсомол ұйымдары жас жұмысшы кадрларын, әсіресе ұлттық жұмысшы кадрларын тәрбиелеуге айрықша маңыз беріп отыр. Ю. В. Андропов жолдастың «Жұмысшы табының құрамында жергілікті ұлт өкілдері неғұрлым толығырақ болуға тиіс. Бұл экономиканы дамыту үшін қажет. Бұл саяси жағынан да маңызды» деген нұсқауын біз мықтап басшылыққа алуға тиіспіз.

Республика комсомол комитеттері кәсіптік-техникалық білім беру органдарымен бірлесе отырып, тындырған істер аз емес. Алайда болашақ жұмысшыларды оқыту мен тәрбиелеу жөніндегі жұмыста қол жеткен нәтижелер бізді қанағаттандыра алмайды. Оқушылардың терең де сапалы білім алуына барлық комсомол ұйымдары игі ықпал жасап отыр деп айту қиын. Қарағанды, Орал облыстарындағы кәсіптік-техникалық училищелерде әрбір бесінші оқушы үлгірмейді, ал Ақтөбе, Көкшетау облыстарында училищеге түскендердің 15 проценті оқуды бітірмей, тастап кетіп жүр. Торғай, Павлодар облыстарында училище түлектерінің 40—45 проценті ғана тұрақтап жұмыс істейді. Кәсіптік-техникалық училищелердің беделін жоғары көтеру, оқуға түскен жастар арасындағы тәрбие жұмысын күшейту, олардың бойында болашақ мамандығына деген сүйіспеншілік сезімін тәрбиелеу, спортпен айналысуына, көркемөнерпаздар үйірмесіне қатысуына жағдай туғызу, ауыл жастары арасында жұмысшы мамандықтарын кеңінен насихаттау — партия комсомол ұйымдарының алдына қойып отырған бір үлкен міндет осы.

Оқушыларға сапалы білім беруді қоғамдық пайдалы еңбекпен ұштастыру жөнінде комсомол ұйымдары жинақтаған пайдалы тәжірибе біршама. Айталық, Көкшетау облысындағы Ленин комсомолы сыйлығының лауреаты Арықбалық оқушылар өндірістік бригадасының жұмысы көпке танымал· Дегенмен бұл салада тындырылған істерімізді жоғары талап тұрғысынан екшейтін болсақ, көптеген комсомол ұйымдарының әлі де енжарлықтан арыла алмай келе жатқанын айту керек. Мәселен, Қызылорда облысының Қармақшы, Жалағаш аудандарында күні бүгінге дейін бірде-бір өндірістік бригада құрылмаған. Жас жеткіншектердің орасан зор армиясы каникул кезінде қоғамдық пайдалы еңбекке тартылмай қалады. Деректерге жүгінсек, әрбір оқушы орта есеппен 150 күн бос болады екен. Солай бола тұрса да көптеген облыстарда оқушылардың жазғы еңбек және демалыс лагерьлері жоқ.

Жасөспірімдердің болашақта өмірден өз орнын табуына, қалаған мамандығын дұрыс таңдап алуына көмектесуде, оларды материалдық өндіріс саласындағы еңбекке даярлауда оқушылардың еңбек бірлестіктерінің берері мол. Мәселен, Целиноград оқушылары жазғы ауыл шаруашылық жұмыстарына бірнеше жыл бойы пәрменді қолқабыс жасап, қала кәсіпорындарының жұмысшылары мен қызметшілерінің бұл жұмыстан қолын босатты. Оқушылардың еңбек бірлестіктерінің Бүкілодақтық III слетінің осында өткізілуі де кездейсоқ емес. Немесе Гайдар селосындағы пионерлік почтаның жұмысын алайық. Сегіз жылдық мектептің оқушылары міне жиырма бес жыл бойына сабақтан тыс уақытта село тұрғындарына хат-хабарлар, газет-журналдар жеткізіп беріп жүр. Село жұртшылығы жас қолқанаттардың жұмысына дән риза. Дұрыс ынталандырып, бағдар сілтей білсе, жас өркендердің үлкен іс тындыра алатынына осыдан артық қандай кепілдік керек. Сондықтан да мұндай жақсы тәжірибені кеңінен тарату өте-мөте қажет.

Студенттік құрылыс отрядтары жастарды экономиканы дамыту, еңбекшілердің әл-ауқатын одан әрі жақсарту жолындағы жұмысқа неғұрлым белсенді қатыстырудың нақты формасы, сонымен қатар оларды еңбексүйгіш, іскер, ізденімпаз етіп тәрбиелеудің, жоғары идеялы, саналы патриот-интернационалист етіп шыңдаудың қуатты құралы болып отыр. Өткен еңбек семестріндегі республика студенттерінің қызметі Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің жоғары бағасын алды. Студенттік отрядтардың жауынгерлері Екібастұз отын-энергетика комплексінің объектілерін, Уренгой-Помары-Ужгород газ құбырының құрылысын салуға, Маңғышлақ мұнай кендерін игеруге, тың астығын төкпей-шашпай жинап алуға қатысып, үлкен· еңбек мектебінен өтті. Әрбір студенттің ендігі асыл парызы КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдеріне үздік оқуымен, белсенді қоғамдық жұмысымен жауап беру, сөйтіп, Отанымыздың экономикалық қуатын еселеуге, мәдениет пен ғылымды дамытуға лайықты үлес қосу.

Мемлекет, еңбек және жоспар тәртібін нығайтуға партия әрдайым көңіл бөліп келді және қазір де айрықша көңіл бөліп отыр. Тәртіп пен ұйымшылдықты нығайту жөнінде партия ұйымдарына күнбе-күнгі жанды көмек көрсетуді комсомол комитеттері өзінің ең абзал борышы деп түсінеді. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдастың осы мәселе турасында: «Қазір кадрлардың ресурсын тиімдірек пайдаланудың... жұмыс уақытын қадірлеудің, әрбір маманға толық күшінде жұмыс істеттірудің маңызы зор», — деген сөзін біз өз ісімізде әрдайым басшылыққа алып отырамыз.

Қазір «Комсомолдық прожектор» штабтарының жұмысы жандана түсті. Жігіттер мен қыздар өз жұмыс орнында ұйымшылдықтың, тәртіптіліктің үлгісін көрсетуге ұмтылып отыр. Бір ғана мысал келтірейік. Қостанайдағы «Большевичка» тігін фабрикасының комсомолецтері мен жастары партия нұсқауларына жауап ретінде ысырапқа батыл тосқауыл қойды, жұмысқа кешігу мен қыдырымпаздыққа қарсы күресті күшейтті. Соның нәтижесінде өткен үш тоқсанның өзінде еңбек өнімділігін 4,5 процент арттыруға қол жетті. «Большевичкадағы» жас жұмысшылардың 98 проценті өнімде ақау жібермейді. Мұнда 34 жас тігінші 1984 жылдың ноябрь айы есебіне еңбек етіп жүр.

Қоғамдық тәртіптің сақшысы болу да — комсомолдың төл ісі. КПСС Орталық Комитетінің июнь Пленумынан кейін Қазақстан ЛКСМ Орталық Комитеті Қазақ ССР Ішкі істер министрлігімен бірлесе отырып, жастар арасындағы право тәртібін бұзушылыққа қарсы комсомолдық іс-қимыл онкүндігін өткізді. Оның алғашқы кезеңі жуырда ғана аяқталды. Бұл жұмыстың алғашқы нәтижелері қуантып отыр. Онкүндікке 50 мыңдай комсомол активисі, ішкі істер органдарының 5 мыңнан астам қызметкері қатысты. Бұл шара кемшіліктер мен олқылықтардың бетін ашты, жас жеткіншектер арасындағы тәрбие жұмысының нақты жағдайын көрсетті. Сонымен бірге онкүндік комсомол комитеттері мен ішкі істер органдарының тығыз іскерлік байланыс жасауы қажет екеніне көз жеткізді. Тәртіп бұзушы «қиын» балалар есепке алынып, оларды комсомол қызметкерлері, жас коммунистер, өндіріс озаттары мен үлгілі оқушылар қамқорлыққа алды. Алғашқы комсомолдық іс-қимыл онкүндігі өткінші, бір мезгілдік шара болып қалмайды деген ойдамыз. Оны комсомол ұйымдарының күнбе-күнгі жұмыс практикасына орнықтыратын боламыз.

Тәртіп пен тәрбие — егіз ұғым. Жастардың тәрбиелі, тәлімді болып өсуі сайып келгенде тәрбие жұмысының пәрменділігіне байланысты. Бүгінгі жастардың білім дәрежесі биік, партия мен мемлекеттің күнбе-күнгі қамқорлығы арқасында олар материалдық жағынан еш таршылық көрмей өсуде. Алайда кейбір жастардың бойынан тоғышарлық пиғыл, бойкүйездік, жатыпішерлік, жеңілдің асты, ауырдың үстімен өмір сүруге бейімделушілік сияқты жағымсыз көріністер қылаң беріп жүргенін жасыруға болмайды. Біз аға ұрпақтың ерлік ісін, революция дәстүрлерін кеңінен насихаттау арқылы ондай жастарды игіліктердің өзіненөзі келмейтініне, қоғам мүшелерінің күнбе-күнгі қажырлы еңбегімен жасалатынына иландыруға тиіспіз. Комсомол ұйымдары жастарға идеялық, еңбек, адамгершілік, әскери-патриоттық тәрбие беруде іскерлік, байсалдылық көрсетуге тиіс. Ал осы бағытта тындырылған жұмысты жинақтап, бір арнаға салып, тиісті ұсыныстар әзірлеу үшін Қазақ ССР Ғылым академиясының философия және право институты жанынан жастар проблемасы жөніндегі сектор ашса нұр үстіне нұр болар еді деген ойдамыз.

Қазақстан Ленин комсомолы әрдайым республика партия ұйымына жауынгер көмекші, сенімді қолқанат болу үшін қолдан келгеннің бәрін істеп келді және алдағы уақытта да істей беретін болады. Біз өз ісімізде Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің қамқорлығын, қолдау-көмегін үнемі сезініп отырамыз. Республика комсомол ұйымы партия алдымызға қойып отырған экономикалық-әлеуметтік міндеттерді шешуге жастарды бір кісідей жұмылдырып, оларды коммунизм идеяларына, революция дәстүрлеріне адалдық рухында тәрбиелеу үшін нысаналы жұмыс жүргізеді, оның пәрменділігін арттырып, формаларын жетілдіре түсетін болады.

ИДЕЯЛЫҚ-САЯСИ ТӘРБИЕНІҢ ПӘРМЕНДІ ҚҰРАЛЫ

А. ӘЖІБАЕВА,

Павлодар облыстық партия комитетінің секретары

Партияның идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысының актуальды міндеттерін жан-жақты талқылаған КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының материалдарында адамдарға коммунистік тәрбие берудің негізі — ғылыми, маркстік-лениндік дүниетанымды қалыптастыруда екені атап көрсетілді. Өйткені маркстік-лениндік білім мен оны іс жүзінде қолдана білу практикасы ғана коммунистерді, еңбекшілерді әлеуметтік құбылыстарды өздігінен бағалай алатын, ағымдағы міндеттердің біздің түпкі мақсатымызбен байланысын көре білетін, кез келген идеялық дұшпанмен дәлелді де сенімді түрде айтыса алатын саналы саяси жауынгерлер етіп шыңдайтын болады.

Біздің партия Маркстің, Энгельстің, Лениннің идеялық мол мұрасын оқып-үйренуге өте-мөте маңыз береді. Партиялық оқу жүйесі нақ осы мақсатқа қызмет етіп отыр. Оқудың теориялық, практикалық дәрежесін көтеріп, оның пәрменділігін арттыру мақсатында КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумы партия ұйымдарына формализммен, жаттандылықтан және кертартпалықтан, оқудың күні өткен, тимділігі шамалы формаларынан тез арылуды, саяси білім беруді коммунистердің әрбір категориясының ерекшеліктерін ескере отырып ұйымдастыруды міндеттеді. Өйткені осылай еткенде ғана саяси оқу өзінің алдында тұрған міндеттерді ойдағыдай орындай алады.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас осы Пленумда сөйлеген сөзінде идеологиялық жұмыстың келелі проблемаларына терең талдау жасай келіп, біздің саяси ағарту, бұқаралық саяси оқу жүйесіндегі жұмыс стилін өзгерту, ең алдымен белгілібір жалпы қағидаларды өмірге жанастырмай судыратып жаттап алуды (немесе қағаздан оқып беруді) қою қажеттігін атап көрсетті. «Саяси оқудың мәнісі мынада, — деді Ю. В. Андропов жолдас, — әрбір адам бүгінгі күннің жағдайындағы партияның саясатын тереңірек түсінетін болсын, алған білімін практикада қолдана білетін болсын, өзінің жеке борышын айқынырақ түсініп, оны іс жүзінде орындайтын болсын».

Саяси оқуды одан әрі жетілдіру жөнінде КПСС XXVI съезінің нұсқауларын, КПСС Орталық Комитетінің «КПСС XXVI съезінің шешімдеріне сәйкес партия оқуын одан әрі жетілдіру туралы» қаулысын, сондай-ақ КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдерін басшылыққа ала отырып, біздің облыстың партия ұйымдары маркстік-лениндік оқудың пәрменділігін арттыруда едәуір іс тындырды. Әсіресе оқудың идеялық-теориялық және методикалық дәрежесін арттыруға, оның өмірмен байланысын күшейтуге, насихатшылармен жұмысты жақсартып, тыңдаушылардың белсенділігін көтеруге баса назар аударылуда. Партия ұйымдары саяси оқу жүйесінің жұмысына жан-жақты талдау жасап, оған тыңдаушылар тартуға айрықша ден қойды. Әрбір коммунистпен жеке-жеке әңгіме өткізілді. Оның білім дәрежесі, талап-тілегі анықталды. Соның нәтижесінде саяси оқуға тартылған тыңдаушылардың сапалық құрамы жақсарды. Қазір коммунистердің әртүрлі категориясының ерекшеліктері ескерілген облыстың партия оқуы жүйесінде 40 мыңнан астам адам өзінің саяси білімін көтеруде. Ал комсомолдық саяси ағарту және экономикалық білім беру жүйесіндегі тыңдаушыларды қосқанда бұл көрсеткіш 210 мың адамға жетіп отыр.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерін, Ю. В. Андропов жолдастың «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамасы мен «Карл Маркс ілімі және СССР-дегі социалистік құрылыстың кейбір мәселелері» атты мақаласын оқып-үйрену сабақтардың идеялық-теориялық дәрежесін көтеруге, бүкіл партия оқуының мазмұнын байытуға, оның өмірмен байланысын нығайтуға ықпал етті. К. Маркстің туғанына 165 жыл толуы мен РСДРП Екінші съезінің 80 жылдығына арналған сабақтар, ғылыми-теориялық конференциялар тыңдаушылардың партияның даңқты тарихын терең біліп, оның ішкі және сыртқы саясатын түсінуіне көмегін тигізді.

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында көтерілген мәселелерге қалың бұқараның зор ынта қойып отырғанын ескеріп, қазір партия оқуының барлық түрінде «Жаңа адамды қалыптастыру — коммунистік құрылыстың мақсаты мен шарты», «Әлеуметтік-экономикалық міндеттерді идеологиялық жағынан қамтамасыз ету» деген тақырыптарда сабақтар өткізілуде. Әрине, бұған алдын ала даярлық жасалды. Саяси оқу үйлері мен саяси-ағарту кабинеттері бұл проблемалар бойынша методикалық материалдар әзірлеп, жергілікті жерлерге жіберді. Партия комитеттері насихатшылармен кеңес өткізді.

Сол сияқты июль—август айларында өткізілген қалалық және аудандық партия комитеттерінің пленумдары мен актив жиналыстарында, партия ұйымдарының жиналыстарында КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдерінен туындайтын міндеттер жан-жақты талқыланып, коммунистерге, еңбекшілерге маркстік-лениндік білім беруді одан әрі жетілдірудің, оның идеялық-теориялық, ұйымдық және методикалық дәрежесін арттырудың жайы кеңінен сөз болды. Жаңа саяси оқу жылына тыңғылықты әзірленіп, ұйымшылдықпен бастауға мұның да игі ықпалы тиді.

Биылғы жылдың июль айында облыстық партия комитетінің бюро мәжілісінде партия оқуы мен экономикалық білім беру жүйелеріндегі өткен оқу жылының қорытындылары және КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумы мен Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің X пленумының талаптарына сәйкес 1983—1984 оқу жылындағы облыс партия ұйымының міндеттері туралы мәселе талқыланды. Ал Качиры, Железинка, Екібастұз аудандық партия комитеттерінің бюро мәжілістерінде «Байқоныс», «Михайловка», «Қарасуық» совхоздары партия комитеттерінің марксизм-ленинизм және ғылыми коммунизм негіздері мектептерінің насихатшылары К. Әшімбековтың, В. Шарубинаның және З. Бухиннің есептері тыңдалды. Мұның бәрі коммунистерге, еңбекшілерге маркстік-лениндік білім беруді тыңғылықты ұйымдастыруға себін тигізіп отыр.

Облыстың партия ұйымдары саяси оқудың сапасы мен пәрменділігін арттыруға үнемі ден қойып келеді. Ал мұның өзі ең алдымен оқу процесін ұйымдастыруға, сабақ өткізудің белсенді формаларын пайдалануға байланысты екені сөзсіз. Осыған орай мектептер мен теориялық семинарларда қоғамдық-саяси практика өткізу, оқудың проблемалық әдістерін қолдану жөнінде біршама жұмыс атқарылды. Павлодар қаласында, Железинка, Екібастұз аудандарында тыңдаушылардың өздігінен саяси білімін көтеруі, марксизм-ленинизм классиктерінің шығармаларымен, КПСС документтерімен жұмыс істеу әдістері жөнінде практикалық-методикалық конференциялар өткізілді. Сондай-ақ К. Маркстің, Ф. Энгельстің, В. И. Лениннің шығармаларын оқып-үйренуге көмектесетін лекторийлер де тұрақты жұмыс істеп келеді.

Маркстік-лениндік білім беру жүйесінде проблемалық оқытудың тиімділігін өмірдің өзі көрсетіп отыр. Осыған сәйкес «Проблемалық оқыту — тыңдаушылардың саяси және еңбек белсенділігін арттырудың құралы» деген тақырыпта облыстық ғылыми-методикалық конференция ұйымдастырылды.

Облыстық партия комитетінің марксизм-ленинизм университетінде программаға сәйкес өткізілетін сабақтың дәстүрлі түрлерімен қатар тыңдаушылармен семинар-практикумдар, іскерлік жаттығулар, диплом жұмысын әзірлеу және оны қорғау сияқты оқытудың белсенді түрлері де енгізілді. Әдетте, диплом жұмысын әзірлеу тыңдаушылардың базалық кәсіпорындарда қоғамдық-саяси практикадан өтуімен ұштастырылады. Тыңдаушыларды белсенді қоғамдық пайдалы еңбекке, адамдармен жұмыс істей білуге баулудың мұндай формасы идеология кадрларын даярлаудың тиімді жолы екенін тәжірибе көрсетіп отыр.

Рефераттар әзірлеу тыңдаушылардың теориялық тұжырымдарды творчестволықпен игеруіне, саяси әдебиеттермен өздігінен жұмыс істеу машығын жетілдіруге, оқудың өмірмен, алған білімнің коллектив алдындағы міндеттерді жүзеге асырумен байланысын нығайтуға мүмкіндік береді. Білім шыңдаудың мұндай тиімді әдісін кеңінен тарату мақсатында былтырғы жылы да қалалар мен аудандарда партия оқуы жүйесіндегі тыңдаушылардың жазған рефераттарына байқау-конкурс өткізілді. Бұл рефераттардың тақырыптары мен талдаған проблемалары да алуан түрлі болды, тыңдаушылардың көпшілігі теориялық тұрғыдан да, практикалық тұрғыдан да көп ізденіп, тиянақты жұмыс істегенін танытты. Мысалы, тыңдаушылар Қ. Қожахметовтың «К. Маркс пен Ф. Энгельстің «Коммунистік партияның манифесі» — халықаралық революциялық жұмысшы қозғалысының тұңғыш программалық документі», А. Бардашевскийдің «СССР-де социализм орнатудың лениндік жоспары және оның халықаралық маңызы», С. Поздняковтың «В. И. Лениннің «Ұлт мәселесі жөніндегі сын заметкалары», «Ұлттардың өзін-өзі билеу правосы» деген еңбектеріндегі ұлт мәселесі жөніндегі лениндік теория мен практика», Б. Рақымовтың «СССР-дің Азық-түлік программасы» деген тақырыптарға жазған рефераттары өздерінің мазмұнының тереңдігімен, проблемаларды талдаудағы сонылығымен көзге түсті.

Партия оқуының сапасы мен нәтижелілігін арттыру көбінесе насихатшы кадрларға, оларды іріктеу, оқыту және тәрбиелеу жөніндегі жұмысты дұрыс жолға қоюға байланысты. Өйткені насихатшы — басты тұлға. Сабақтың сапалы, тыңдаушылардың оқуға ынталы болуы көп ретте насихатшыға, оның білімдарлығы мен шеберлігіне байланысты екенін тәжірибе көрсетіп жүр. Сондықтан да партия комитеттері насихатшыларды іріктеуге, олардың білімін көтеріп, шеберлігін шыңдауға үнемі қамқорлық жасап отырады. Қазір облыстағы партия оқуы жүйесіндегі насихатшылардың бәрі коммунистер, олардың 98 проценттен астамының жоғары және аяқталмаған жоғары білімі бар.

Облыстық партия комитетінде бекітілген шараларға сәйкес насихатшылар екі апталық курста қалалық және аудандық партия комитеттері жанындағы тұрақты семинарларда өздерінің саяси және теориялық білімін жетілдіреді. Сондай-ақ ғылыми-теориялық, практикалық-методикалық конференциялар, слеттер, тақырыптық кештер, таңдаулы насихатшыларға құрмет көрсету рәсімдері жүйелі өткізіледі. Айталық, өткен жылы Насихатшы күнінде облыстық партия комитетінің бюро мүшелері насихатшылармен дидарласты. Бұл кездесуде облыстық партия комитетінің бірінші секретары П. И. Ерпилов насихатшылар алдында сөз сөйлеп, озат насихатшыларға Лениндік Құрмет грамоталарын тапсырды.

Насихатшылар мен лекторлардың назары бүгінде саяси мектептер мен семинарлардағы, марксизм-ленинизм университеттеріндегі сабақтарда тыңдаушыларға саяси білім беруді еңбек және адамгершілік тәрбиесімен ұштастыруға бағытталып отыр. КПСС Орталық Комитетінің

Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында сөйлеген сөзінде былай деп атап көрсетті: «...партия біздегі адамның белгілібір білім жиынтығының иесі ретінде ғана емес, ең алдымен социалистік қоғамның азаматы, өзіне тән идеялық қағидалары, моралі мен мүдделері, еңбек пен мінез-құлықтың жоғары мәдениеті бар коммунизмнің белсенді құрылысшысы ретінде де тәрбиелеуіне күш салады». Бұл орайда тыңдаушылар КПСС тарихын, ғылыми коммунизмді, партияның экономикалық саясатын, басқа да әлеуметтік-саяси проблемаларды оқып-үйрене отырып, коммунизм ісіне берілгендік, социалистік Отанға сүйіспеншілік, қоғамдық борышты кәміл сезіну, ортақ мүдде үшін аянбай еңбек ету, еңбекке және қоғамдық меншікке коммунистік көзқарас, тұрмыстағы мінез-құлықтың жоғары мәдениеті, тоғышарлық пиғылдар мен сұғанақтыққа ымырасыздық сияқты коммунистік мораль принциптерін меңгеруге күш салады.

Мектептер мен семинарлардағы сабақтарды өткізуге басшы қызметкерлердің белсене қатысуы да тыңдаушылардың оқуға деген ынтасын арттыратыны сөзсіз. Халық депутаттары облыстық Советі атқару комитетінің председателі Р. Мырзашев партия-шаруашылық активінің облыстық мектебінде СССР-дің құрылуының 60 жылдығына арналған салтанатты мәжілістің материалдары бойынша, ал Железинка, Лебяжі, Шарбақты, Екібастұз аудандық партия комитеттерінің бірінші секретарьлары М. Предеха, Қ. Тәшімов, Н. Гегер, О. Қожанов совхоз партия ұйымдарында «Ерікті республикалардың мызғымас одағы» деген тақырыпта сабақ өткізді.

Облыстың бірқатар таңдаулы насихатшылары тыңдаушылардың алған білімін кәміл сенімге, іс-қимылға айналдыруына, партия оқуының өндірістік міндеттерді шешумен етене ұштастырыла жүргізілуіне ден қойып келеді. Мәселен, В. И. Ленин атындағы Павлодар трактор заводы өндірістік бірлестігі бас конструкторының орынбасары В. Проскура ғылыми коммунизм мектебіне жетекшілік етеді. Ол әрбір сабақты сапалы, әрі тартымды өткізуге тырысады. Соны ой, тың пікір, жарқын факті тыңдаушылардың әрдайым оқуға деген ынтасын туғызады. Насихатшы өтілетін әрбір тақырыпты еліміздің, республика мен облыстың өмірімен, коллективтің игі істерімен ұштастыра біледі. Мұның сыртында ол күрделі проблемалар бойынша арнаулы лекциялар ұйымдастырады, әңгімелер өткізеді, тыңдаушыларға рефераттар әзірлетіп, қорғатады, практикалық сабақтар жүргізуге көмектеседі, кейде сабақ соңында еркін пікір алысуға ұйтқы болады. Мұның бәрі тыңдаушылардың саяси білімінің, ой-өрісінің кеңеюіне, КПСС экономикалық саясатының келелі проблемаларын дұрыс пайымдауына жәрдемдеседі.

Бүгін таңда бірлестік коллективі ДТ—75 М «Қазақстан» тракторының сапасын арттыру үшін күресуде. Бұл жауапты да абыройлы міндетті жүзеге асыруға мектеп тыңдаушылары белсенділікпен ат салысуда. Олар үстіміздегі бесжылдықтың аяғына дейін трактордың негізгі тораптары мен бөлшектерінің моторесурсын алты мың сағаттан сегіз мың сағатқа дейін жеткізуді көздеп отыр.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының материалдарын оқып-үйрену барысында да насихатшылар мен тыңдаушылар отын-энергетика ресурсын, металл прокатын үнемдеуге бағытталған шараларды жүзеге асыруға зор көңіл бөлді. Мәселен, былтыр кезекті сабақтардың бірінде тыңдаушылар «Қазақстан» тракторын пайдаланатын шаруашылықтарда запас бөлшектер шығынының нормасын кеміту жөнінде өндірістік коллектив жұмысына егжей-тегжейлі талдау жасады. Алдын-ала жүргізілген есеп бойынша бесжылдықтың аяғында запас бөлшектер шығынын кемінде 20 процент кемітуге болатыны анықталды. Мұның өзі, бір жағынан, еңбекшілерді ұқыптылыққа, үнемшілдікке тәрбиелеуге ықпал ететін болса, екінші жағынан, бірлестіктің қыруар қаржыны тиімді пайдалануына көмектеседі.

Мысалы, Железинка ауданының XIX партсъезд атындағы совхоз партия комитеті коммунистерге маркстік-лениндік білім беру ісін тыңғылыкты ұйымдастырып келеді. Еңбекшілердің саяси, экономикалық білімін көтерудің жайы партком мәжілістерінде ұдайы қаралып отырады. Мұнда насихатшылардың барлығы дерлік КПСС мүшелері, жоғары білімі бар, аттестациядан өткен мамандар. Насихатшылар жеке творчестволық жоспар бойынша жұмыс істейді. Совхоздағы саяси оқу кабинеті насихатшылар мен тыңдаушыларға теориялық және методикалық көмек көрсетеді. Партком секретары А. Ахметовтың өзі ғылыми коммунизм мектебінің насихатшысы. Бұл мектеп тыңдаушылары «КПСС-тің қазіргі кезеңдегі аграрлық саясаты» курсын оқып-үйренуде. Теориялық тұжырымдарды практикамен, тікелей өндіріспен байланыстыру үшін ол сабақ барысында совхоз өмірінен, тыңдаушылардың өздерінің жұмыс тәжірибесінен нақты мысалдар мен фактілер келтіреді. Мұның өзі тыңдаушылардың өтілген сабақтарды тереңірек меңгеруіне, олардың коллектив өміріне белсендірек қатысуына септігін тигізуде.

Насихатшы саяси білімін өздігінен көтерушілерге де үнемі қамқорлық жасап отырады. Мәселен, өткен оқу жылында совхоз директоры Г. Орлов, бас зоотехник Ж. Сүлейменов, шеберхана меңгерушісі В. Грицай, бас мал дәрігері С. Коваль, инженер В. Талолин КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының материалдарынан, В. И. Лениннің «Совет өкіметінің кезектегі міндеттері» деген еңбегі бойынша арнаулы рефераттар әзірлеп, бұларды еңбекшілер алдында қорғаса, совхозда отын және электр энергиясын үнемдеудің резервтері жөнінде практикалық жұмыс жүргізсе, бұған ұйтқы болған ең алдымен насихатшы А. Ахметов деп атап айтуымыз керек. Тыңдаушылар қатарындағы совхоздың басшы қызметкерлері мен мамандары еңбекшілер арасында лекциялар оқып, әңгімелер өткізді. Мұндай бұқаралық шаралардың өндіріс тиімділігін арттыруға елеулі ықпал ететіні сөзсіз. Айталық, биылғы жылдың бірінші жартысының қорытындысы бойынша совхоз коллективі мемлекетке ет тапсыру жоспарын 102, сүтті — 115 процент етіп асыра орындап шықты. Етке өткізілген ірі қараның тірідей орташа салмағы 421 килограмнан айналды.

Саяси оқудың өндіріске тигізетін ықпалы жөнінде тағы да біраз мысалдар келтіре кеткен артық емес. Екібастұз қалалық партия комитеті «Еңбекшілерге экономикалық білім және коммунистік тәрбие беру — өндіріс тиімділігін арттырудың маңызды құралы» деген тақырыпта ғылыми-практикалық конференция өткізді. Конференцияға қатысушылар еңбекшілерге коммунистік тәрбие беру, еңбек тәртібін нығайту, еңбекті ұйымдастырудың озық әдістерін өндіріске енгізу жөніндегі тәжірибелерін ортаға салды.

Бұл орайда «Энергожилстрой» құрылыс басқармасындағы коммунистік еңбек мектебінің насихатшысы М. Горбаньның тәжірибесін мысалға келтіруге болады. М. Горбань «Бүкіл жұмыс уақыты өнімді еңбекке жұмсалсын!» деген тақырыпта сабақ өткізген кезде тыңдаушылардың бір апта бойындағы жұмыс процесі бейнеленген кестелер мен суреттерді пайдаланған. Онда кімнің қандай жұмыс істегені, қанша уақыт жұмсағаны нақты көрсетілген. Мұның өзі жұмыс уақытының зая кету себептерін ашуға көмектескен. Насихатшы еңбек тәртібінің мәнін осылайша көз жеткізе дәлелдеп берген. Бір жақсысы, тыңдаушылар сол сабақ үстінде еңбек тәртібін бұзушыларға қарсы күрес шараларын қызу талқылаған. Сондай-ақ екінші бір сабақта социалистік жарыс қорытындысын шығаруға байланысты тақырыпты өткен тұста тыңдаушылар техникалық-экономикалық көрсеткіштермен қатар еңбек тәртібін де ескеру, барлық бригадаларда еңбекақыны бөлгенде әркімнің еңбекке қатысу жайын ойластыру қажеттігі туралы ұсыныстарын ортаға салған. Көп ұзамай бұл ұсыныстар өндіріске енгізілді. Бұдан тек бригада ғана емес, сонымен бірге бүкіл басқарма коллективі ұтып шықты.

Еңбекшілерге саяси және экономикалық білім берудің, идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмыстың басқа да оңтайлы формаларын пайдалана отырып, облыс партия ұйымдары өз коллективтерінің күш-жігерін еңбекшілерді жоғары саналылық рухында тәрбиелеуге, еңбек тәртібін, ықтияттылық пен ұйымшылдықты нығайтуға бағыттауда. 1983 жылдың бірінші жартысында былтырғы жылдың осы кезеңімен салыстырғанда облыстың халық шаруашылығы салаларында еңбек тәртібін бұзушылық, жұмыс уақытының зая кетуі едәуір азайды.

Қазіргі кезде КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің және ВЦСПС-тің «Социалистік еңбек тәртібін нығайту жөніндегі жұмысты күшейту туралы», СССР Министрлер Советі мен ВЦСПС-тің «Еңбек тәртібін нығайту жөніндегі қосымша шаралар туралы» қаулылары еңбек коллективтерінде жан-жақты талқылануда. Саяси оқу мен еңбекшілерге экономикалық білім беру жүйелерінде бұған арналып сабақтар өткізілуде, партия комитеттері кезекті бірыңғай саяси күнді жұмыс уақытын тиімді пайдалану мен еңбек тәртібін нығайту мәселесіне арнауға ұйғарып отыр. Мұның бәрі жұртшылықтың еңбекке деген ынта-ықыласын арттыруда.

Облыстың индустриялық қуаты жылдан жылға арта түсуде. Он бірінші бесжылдықта ғана отыздан астам кәсіпорын мен ірі цех іске қосылды. Жалпы алаңы бір миллион шаршы метр тұрғын үй, 19 мектеп, 31 балабақша, 11 клуб пен мәдениет үйі, 19,5 мың шаршы метр сауда объектілері пайдалануға берілді. Солардың ішінен қуаты екі миллион киловаттық Екібастұз I—ГРЭС-ін, Ермак ферросплав заводындағы қуаты 182 мың тонналық екі электр пешінің комплексін, 8 Март атындағы тігін фабрикасын, қалалық бас почтамт пен Екібастұз аэропортының ұшу алаңын атауға болады.

Сонымен бірге еңбекшілерге маркстік-лениндік білім беруде кемшіліктер де жоқ емес. Облыстың бірқатар партия ұйымдары саяси мектептер мен семинарлардың жұмысын тыңғылықты ұйымдастыруға, өткізілетін сабақтардың дәрежесі талапқа сай болуына жеткілікті қамқорлық жасамайды. Кей жерлерде оқылатын лекциялардың тыңдаушыларды жалықтырып жіберетін кездері де болады. Қайсыбір саяси мектептер мен семинарларда оқу формальды түрде өтеді. Сондай-ақ өздігінен саяси білімін көтерушілермен де жүйелі жұмыс жүргізілмейді.

КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің X пленумында жасаған баяндамасында атеистік жұмысты, кадрлардың экономикалық оқуын жолға қою жөнінде біздің облыстың атына орынды сын айтты. Облыс партия ұйымы бұл сыннан тиісті қорытынды шығару үшін шаралар белгілеп, оларды дәйекті жүзеге асыра бастады. Алайда коммунистердің, еңбекшілердің маркстік-лениндік білімін көтеру ісін жолға қоюға, оның пәрменділігін арттыруға кедергі болып отырған жәйттер де бар екенін айта кету керек. Мәселен, саяси оқу жүйесінде өтілетін бірқатар курстар бойынша әлі күнге дейін қалыптасқан оқулықтар мен көрнекі құралдар жетіспейді. Шығарылған оқулықтар мен көрнекі техникалық құралдар жергілікті жерге дер кезінде жеткізілмейді. Бұған әсіресе насихатшылар мен тыңдаушылар, өздігінен саяси білімін көтерушілер тым зәру болып отыр.

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумы бүкіл идеологиялық жұмысты коммунистік құрылыстың жасампаздық міндеттері деңгейіне көтеруді талап етті. Облыстың партия ұйымдары, барлық идеологиялық мекемелері мен идеология қызметкерлері еңбекшілерге коммунистік тәрбие беру ісін, партиялық насихатты осы биік талаптар деңгейіне көтеруге өздерінің күш-жігерін жұмылдыра береді.

АРДАГЕРЛЕРДІҢ АЯЛЫ АЛАҚАНЫ

Қ. ӘМІРОВ,

1920 жылдан КПСС мүшесі

Мен сексен жастамын. Өмірдің небір «тар жол, тайғақ кешуінен» өтіп, қиын-қыстау күндерін бастан кешірдім. Бірақ соған қарамастан әлі көңілім сергек, өзімді ширақ сезінемін. Менің ойымды сергітіп, бойыма тың күш-жігер беретін де, жүрегімді қуанышқа бөлеп, жанымды жадырататын да еліміздің бүгінгі бейбіт өмірі мен шадымен тұрмысы, аналардың ашық күндей ақ бейілі мен сәбилердің алаңсыз, күміс күлкісі.

Осынау шат-шадыман тұрмысымыз азаттық танын атырып, дүниеде тұңғыш рет жаңа дәуірді орнатқан Ұлы Октябрь шұғыласының шапағаты, революцияның от-жалынына оранып, жарқын өмірдің бастаушысы болған, кешегі Ұлы Отан соғысы жылдарында әлемді алапат апаттан аман сақтап қалған аға ұрпақтардың асыл мұрасы.

Сол ағалар тарту еткен асыл мұраның мұрагері де, нағыз иесі де бүгінгі жастар. Олар — біздің болашағымыз, өміріміздің жалғасы, аға ұрпақтардың ерлік пен еңбек дәстүрлерін бойына сіңіріп, келешек ұрпаққа жеткізер ізбасарларымыз. Иә, жастыққа қашан да жасампаздық тән! Ал жасампаздық — халық игілігі, ерлік пен елдіктің көрінісі.

Бүгін таңда социалистік қоғамның жаңа адамын қалыптастыру бүкіл партияның ісі болып отырғаны белгілі. Ал сонда жаңа адам дегеніміз кім? Ол өз бойына адамгершіл асқақ мұраттарды сіңіріп өскен. жалынды патриот, гуманист, интернационалист. Бұлар — ақыл-ойдың алыбы, данышпан көсеміміз Владимир Ильич Ленинге және оның айнымас серіктеріне тән, олар өздері кейінгі ұрпаққа өсиет еткен, ең ізгі, адамгершіл қасиеттер. В. И. Ленин және басқа жалынды революционерлер ғасырлар бойғы қанаушылықтың қарғыс атқан қапасын қиратып, зорлық пен зомбылықтың бұғауын үзген, қайыршылық пен қараңғылық түнегін серпіп тастап, адамзат прогресіне даңғыл жол ашқан Ұлы Октябрьдің бастауында тұрды, осы мақсатқа жету жолында жантәнін аямай, жаңа заманды өз қолдарымен орнатысты. Бұл тарихи ерліктің тәрбиелік мәні зор, кейінгі ұрпақтарға тигізген және тигізіп отырған ықпалы ғаламат. Күні кеше Әліби Жанкелдин, Сәкен Сейфуллин, Ғани Мұратбаев тәрізді халқымыздың асыл перзенттерінің жаңа қоғамның жас өркендерін тәрбиелеуге қаншалықты белсене ат салысқанын көзімізбен көріп, көңілімізге түйіп өстік.

Жаңа адамды қалыптастыруға партия тек бүгінгі күні ғана маңыз беріп отырған жоқ, бұл Ұлы Октябрьдің алғашқы күндерінен бастап-ақ қолға алынған-ды. Демек, бұл күн тәртібінен ешқашан түспейтін, үздіксіз жүргізіле беретін жұмыс. Өйткені өмір алға жылжып, қоғамымыз дами түскен сайын адамдарға қойылатын талап пен талғам да жоғары, оларға жүктелетін міндет пен жауапкершілік те ерекше.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас партиямыздың Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында сөйлеген сөзінде былай деп атап көрсетті: адамның калыптасуы оның өмірінің алғашкы жылдарынан басталады... Мен бір ғана нәрсені атап көрсеткім келеді: партия біздегі адамның тек белгілібір білім жиынтығының иесі ретінде ғана емес, ең алдымен социалистік қоғамның азаматы, өзіне тән идеялық қағидалары, моралі мен мүдделері, еңбек пен мінез-құлықтың жоғары мәдениеті бар коммунизмнің белсенді құрылысшысы ретінде де тәрбиеленуіне күш салады.

Сондықтан да жастардың бойына ізгі қасиеттерді дарытып, оларды аға ұрпақтардың революциялық, жауынгерлік және еңбек дәстүрлері үлгісінде тәрбиелеу—баршамыздың парызымыз. Бұл жайында таяуда партия ардагерлерімен КПСС Орталық Комитетіндегі кездесуде де кеңінен сөз болғаны мәлім. Бұлай болуы түсінікті де. Өйткені партия жастарға зор сенім артып отыр. Сондықтан олардың бүгінгі өмірі, коммунизм құрылысына қатысуы, өмірлік позициясы кімді де болсын толғандырары сөзсіз.

Кейде, расын айту керек, бүгінгі жастарды жиырмасыншы жылдардағы жастармен салыстырып, тіпті жаңсақ пікір айтып жататын кездеріміз аз емес. Осы тұрғыдан келетін болсақ, әр дәуірдің өз ерекшелігін ескергеніміз абзал. Ал шындыққа жүгінсек жоғарыда аталған кездесуде Ю. В. Андропов жолдастың атап көрсеткеніндей, жас ұрпақ біздің ұрпақтан ешбір кем емес, тек ол өзге, жаңа ұрпақ. Ал жаңа ұрпақтар ротапринттің көшірмесіндей бір үлгіде көбейтіле салмайды. Олардың әрқайсысы, алдыңғы ұрпақтың тәжірибесіне сүйене отырып, дүниені өзінше бағалайды және өзінше игереді, жасампаздық қызметке жаңа тәсілдер мен құралдар енгізеді, өз заманының шарттары мен жағдайларына қарай бейімделеді.

Дегенмен, басқа бір нәрсені де ұмытуға болмайды. Өзге жастағы адамдар сияқты жастар да әртүрлі болады. Қазіргі жас адамдардың басым көпшілігі — коммунистік құрылысқа белсене қатысушылар, әкелер ісінің лайықты мұрагерлері және жалғастырушылары. Бірақ дәл осындай жалпы көріністе жастардың қайсыбір бөлігіне тән масылдық, еңбектегі және қоғам өміріндегі енжарлық, тәртіпсіздік фактілері көзге ерекше оқшау көрінеді. Жастар ортасынан кей-кейде қылаң беретін тоғышарлық көріністері алаңдаушылық туғызбай қоймайды.

Жас адамға жараспайтын мұндай жағымсыз әдеттің таралуына жол бермеу керек. Сонда ғана олар қоғамымыздың жаңа адамы ретінде асқақ көрініп, мәртебесі биіктей бермек. Осы жайлар біздерді, ардагерлерді ерекше толғандырады. Жастармен болған әрбір кездесуде осы жайында көбірек айтамыз. Ал біздің жастарымыздың дені еңбек сүйгіш, білімді, іскер. Мысалы, сонау отызыншы жылдардағы еліміздің алып құрылыстарын айтпағанның өзінде, ғасырлар бойы түрен тимеген тыңды игеріп, түлеткен де, Атоммашта, БАМ-да жапанды жаңғыртып, жасампаздық үлгісін танытып жатқан да осы жастар екенін қашан да ұмытпауымыз керек.

Біз жастарды коммунистік рухта тәрбиелеп, идеялық жағынан шыңдай түсуіміз керек, оларды шарболаттай шымыр, саяси өресі биік, парасатты, таптық мүддемізді қастерлейтін, абзал азамат етіп өсіруіміз керек. Бұл игілікті істе, әрине, аға ұрпақтың өкілдері мына біздерге де зор жауапкершілік жүктеледі. Осы орайда біз жастармен болған әрбір кездесуде жігіттер мен қыздардың бойына идеялылық, табандылық пен талапшылдық рухын сіңіруге ұмтыламыз. Өзіміздің жүріп өткен жолымызды, қиын-қыстау кезеңдерді еске аламыз. Мен осы кездесулерде Ғани Мұратбаев туралы, оның үлгісі, азаматтық бейнесі, бойындағы жалын атқан жасын жігері жайында көп сыр шертемін.

Қазақстан комсомолы, оның тамаша жастары коммунистік құрылыстың сан алуан салаларында қыруар іс тындырып жатқанын атап айтқым келеді. Орайы келгенде оның қызметінің үш саласын бөліп айтуға болады. Ленин комсомолының үлкен отряды болып саналатын Қазақстан комсомолы, біріншіден, республикамызда қой өсіруші комсомолец-жастар бригадаларын құрып, жастарды экономикамыздың өзекті саласы мал шаруашылығын дамытуға кеңінен қатыстыруға мұрындық болып отыр. Екіншіден, республика комсомолының жастарға кәсіптік бағдар берудегі қызметінің де нәтижелі болып отырғанын айтқан ләзім. Жұмысшы табының жаңа буынын тәрбиелеудегі мұның атқарар ролі үлкен. Осы орайда кәсіптік-техникалық училищелер жоғары маман жұмысшы кадрлар даярлап қана қоймай, мәдениетті, саяси кемелді азаматтар түлетіп отырғанын айту керек.

Үшіншіден, соңғы үш-төрт жылдан бері дәстүрге айналған «Жігер» фестивалінің де маңызы ерекше. Халық — талант қайнары. Ендеше сол қайнардың көзін ашып, үлкен арнаға қосу — абыройлы борышымыз. Мұны Қазақстан комсомолы дер шағында қолға алып, көп іс тындырып отыр. Соның арқасында ел арасындағы қаншама өнерлі жастарды, талантгарды таныдық. Мен мұны әрқашан да мақтаныш тұтамын. Олардың әні мен күйін тыңдап, өнері жайлы естігенімде жүрегім қуанышқа толады. Міне бұлардың баршасының да жастар тәрбиесіндегі атқарар ролі зор.

Тегінде, «тәрбие — табалдырықтан басталады» деп тегін айтылмаса керек. Сондықтан да семьядағы тәрбиеге талапшылдықпен қарау, балалардың мінез-құлқы мен моральдық бейнесі үшін ата-ана жауапкершілігін арттыру мақсатымен қазірдің өзінде қалыптасқан игі тәжірибені және еңбек коллективтері туралы Заңды кеңінен пайдалану керек. Өйткені бала тәрбиесі — жастар тәрбиесінің, жаңа адамды қалыптастырудың негізі.

Сондықтан да ата-ана балаға тәлімді тәрбие беру үшін, ең алдымен өзінің жеке басының өнегесімен үлгі болуға тиіс. Кейбір ата-аналар бала тәрбиесінің тек сөзбен емес, күнделікті ісімен, мінез-құлқымен, тыныс-тіршілігімен, семьядағы қарым-қатынасымен қалыптасатынын ескере бермейді. Әрбір ата-ананың мұны әрдайым есте ұстауы аса маңызды. Жастар тәрбиесі баршаның ісі деп текке айтылып жүрген жоқ. Демек, жастардың ерекшеліктерін, олар өмір сүріп отырған жағдайларды ескере отырып, жастар арасында жұмыс істеу және үздіксіз жұмыс істеу қажет. Сондықтан әрбір партия ардагері, әрбір еңбек ардагері жастардың ұстазы болуға тиіс. Бұл міндет қандай формада жүзеге асырылады, істі қайткенде жақсырақ жолға қоюға болады, — мұны ардагерлермен бірге партия және комсомол ұйымдары ойластыруға тиіс.

Бұл — партия талабы, өмір талабы. Міне бұл ретте біз тек кездесулерге қатысып қана қоймай, мүмкіндігімізше жастар тәрбиесінің барлық салаларына қамқорлық та жасап отырамыз. Мәселен, бұдан екі-үш жыл бұрын Алматы облысы, Жамбыл ауданындағы «Прогресс» совхозының тұрғындары өздерінде жаңа мәдениет үйін салу мәселесін шешуге көмектесуімді өтінген еді. Мен олардың тілегін қанағаттандыру үшін тиісті орындарға барып, біраз еңбек сіңірдім. Жуырда совхоз басшыларынан хат келіп, онда: «...Совхоз орталығында мәдениет үйін салуға әзірлік басталды. Аталық қамқорлығыңызға рахмет» делініпті. Мен көңілім марқайып, қуанып қалдым. Бұл да жастар үшін атқарған бір ісім болды деп ойлаймын.

Иә, жас ұрпақ — біздің бақытымыз, жарқын болашағымыз. Олай болса, оларды бүгінгі заманымыздың жоғары мәдениетті, саяси кемелді, саналы азаматы, лайықты өкілі етіп тәрбиелеуге мына біздер, ардагерлер де өз үлесімізді қосуды коммунистік парызымыз деп білеміз.

ХАЛЫҚ АЛДЫНДАҒЫ ҚАСИЕТТІ ПАРЫЗ

Қ. ТЕЛЖАНОВ,

СССР халық суретшісі, СССР Көркемсурет академиясының корреспондент мүшесі

Күллі совет адамдары сияқты мәдениет қайраткерлері де қазір КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының материалдарын қайталап оқып, терең үйрену, зерттеу үстінде. Салиқалы пікірлер мен түйінді тұжырымдарға, қастерлі қағидаларға толы бұл материалдар жүрекке бірден жол тауып, жігерімізге жігер қосты, қанатымызға қанат бітірді. Бұл материалдарды оқып отырып, ойға шомасың, толқисың, тебіренесің, өрқенді істерге, соны ізденістерге құлшынасың. Сөйтіп, партия алдындағы, халық алдындағы, заман алдындағы азаматтық парызың көңілге оралған сайын: «Жә, сонда мен не шаруа тындырып жүрмін, қол жеткен табысым қайсы, келешекте қандай биікке көтерілмекпін?» деп пайымдайсың, пайымдайсың да, сүйікті Отанға, қоғамға бергеніңнен берерің әлдеқайда көп екенін сезініп, қайраттана түсесің.

Сайып келгенде, халық мүддесінен айнымай, коммунистік жасампаздықтың алдыңғы шебінде болу, өзіңнің өнерің арқылы жаңалық атаулыны қызу қолдап, прогрестің одан әрі жеделдеуіне қызмет ету, ұлы жеңістерімізді асқақтата жырлап, советтік қоғамдық құрылыстың артықшылықтарын жан-жақты, әрі жарқын кестелеп көрсете білу — міне уақыт алға қойған келелі міндеттер деңгейінен үн қататын, замана рухын бойына сіңірген суреткер-патриоттың творчестволық, қоғамдық қызметінің түпкі мән-мағынасы да осында жатыр. Коммунизм мұраттарына қалтқысыз адал әрбір суреткер үшін бұдан артық мәртебе, бұдан артық бақыт болмақ емес.

Пленум партияның идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысының актуальды мәселелерін егжей-тегжейлі талқылап, оларды ойдағыдай жүзеге асырудың ұтымды жолдарын жете айқындап берді. Ал бұл бағытта әдебиет пен өнердің атқаратын ролі зор. Ұлан-байтақ еліміздің көп ұлтты мәдениетін өркендетуге үлес қосып отырған әдебиетшілер, музыканттар, суретшілер, театр мен кино қызметкерлері ризашылық сөздерге лайық. Соңғы жылдардың көптеген шығармалары миллиондаған адамдардың игілігіне айналғаны баршамызға белгілі. «Халықтың мәдени дәрежесі өскен сайын, — деді КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас Пленумда сөйлеген сөзінде, — адамдардың ақыл-ойына өнердің тигізер әсері қаншалықты күшейіп отырғанын біздің бәріміз көріп отырмыз. Сөйтіп оның қоғамдық өмірге белсене араласуының мүмкіндіктері де артып келеді. Демек, өнер қайраткерлерінің қолындағы қуатты қаруы халық ісіне, коммунизм ісіне қызмет ететін болуы жөніндегі оның жауапкершілігі орасан зор көлемде арта түседі».

Лениндік өсиеттерді бұлжытпай жүзеге асырып келе жатқан сүйікті партиямыз суреткер интеллигенцияны әрқашан да жылы ілтипатпен аялайды, олардың творчестволық қызметіне, ізденісіне қолайлы жағдай туғызуға, көркем творчество проблемаларын білгірлікпен талдап шешуге ұдайы көңіл бөліп, қамқорлық жасайды. КПСС Орталық Комитетінің партияның XXVI съезіне Есепті баяндамасында айтылғанындай, партия таңдаулы шығармаларға тән азаматтық асқақ пафосты, кемшіліктерге ымырасыздықты, қоғамымыз мүдделі болып отырған проблемаларды шешуге өнердің белсене араласуын құптайды.

Коллектившілдіктің рухы дарыған біздің тұрмысымыздың ахуалы, бүкіл уклады совет суреткерінің бойында еліміздің өміріне, коммунистік құрылыстың маңызды міндеттерін жүзеге асыруға белсене араласу қажеттігі сезімін орнықтырып, нығайтады. Бұл арада әрбір өнер адамының, барлық творчестволық кадрлардың идеялық шыңдалуының ролі мейлінше зор.

Дүние жүзіндегі екі қоғамдық системаның шиеленіскен күресі, империалистік реакция тарапынан бейбітшілік пен халықтардың хауіпсіздігіне төнген қатер әрбір совет суретшісінен өзінің қоғамдық, патриоттық парызына адалдықты, идеялық айқын позицияны, саяси қырағылықты талап етеді. Революцияның ұлы суретшілерінің, социалистік реализмнің негізін қалаушылардың, көп ұлтты Совет Одағы қыл қалам шеберлерінің осы бағытта жинақтаған үздік тәжірибесі әркездегідей бүгін де ғибрат-тәлім аларлық.

Жаңа адам тәрбиелеу, идеялық сенімі күшті, үйлесімді дамыған, рухани дүниесі бай жеке адамды қалыптастыру біздің творчестволық еңбектің негізгі өзегі болып келді және болып отыр.

Партияның Совет өкіметі жылдарында жүргізген ұланғайыр жұмысының ірі табыстары мемлекеттік құрылыс саласынан, экономикалық, саяси-әлеуметтік мәселелерден ғана емес, сонымен бірге совет адамына рухани, саяси-идеялық тәрбие беру ісінен де айқын көрінеді. Былай деп есептеуге бізде толық негіз бар, делінді КПСС Орталық Комитетінің июнь Пленумында, жаңа адам — бұл тек алыстағы мұрат қана емес, сонымен бірге біздің бүгінгі нақты шындығымыз да. Коммунизм мұраттарының әділдігіне қалтқысыз сенетін жалынды патриот және интернационалист — совет адамы революциялық күрес пен революциялық жасампаздықтың барысында есейіп, шынықты және ер жетті. Белсенді азаматтық позиция, барлық мемлекеттік және қоғамдық істерге етене мүдделілік, еңбекке инициативалы, творчестволық көзқарас — оның ерекше қасиеттері.

Мәселеге осы тұрғыдан келіп, өткенге көз жіберсек, Советтік Қазақстанның да тарихи қысқа мерзім ішінде тамаша жетістіктерге жеткенін аңғару қиын емес.

Адамның рухани қажеттерін өтеу, идеялық-саяси және адамгершілік бейнесіне пәрменді ықпал жасау социалистік мәдениеттің аса маңызды міндеті болып отырған қазіргі кезең әр суреткерге, оның еңбегіне жоғары жауапкершілік жүктейді, биік талап қояды. Әңгіме заман ұлылығын, бай рухани өмірімізді талантты бейнелейтін, көрермендердің дүниетанымына игі ықпал ететін іргелі шығармаларды көбейте түсуде болып отыр. Алайда бұлардың қатарында, кейде көрмелерімізде кездесіп жүргеніндей, адам жанын толқытпайтын, эстетикалық ләззат сыйламайтын, айтар ойы жоқ, сүреңсіз, солғын туындылар да ұшырасатыны әсте жасырын емес.

Советтік көп ұлтты бейнелеу өнері халықтың рухани өмірін байытуға, патриот, әрі интернационалист совет адамының идеялық-саяси және адамгершілік бейнесін қалыптастыруға зор үлес қосып келеді. Еңбеккерлерді өмірлік мақсаттың асқақтығы, идеялық сенім, адамгершілік мұраттар рухында тәрбиелеуді абзал борышымыз деп есептейтін қыл қалам шеберлері де өз жұмысын партияның қызметімен ажырамас бірлікте, халық өмірімен берік байланыста жүргізеді.

Партия талантты қамқорлықпен, ілтипатпен аялайды. Сонымен бірге ол өнердің мазмұнына немқұрайды қарай алмайды. Қазіргі заманның басты, жетекші тенденцияларын түсіне білу, халық ісіне, коммунизм ісіне белсенді қызмет ету — суреткер творчествосының түп қазығы міне осы. КПСС Орталық Комитетінің июнь Пленумында шын талант иесі өмірден іргесін аулақ салмайтыны, шындықты әлеміштеп боямалауға да, көлеңкелі құбылыстарды әдейі бадырайтып көрсетуге де жол бермейтіні айтылды. Осы орайда Ю. В. Андропов жолдас Пленумда сөйлеген сөзінде көркем творчествоға ықпал етудің басты әдісі маркстік-лениндік сын, белсенді, сергек, зерделі сын және сонымен бірге идеялық жағынан жат, шеберлік тұрғысынан әлсіз шығармаларға ымырасыз сын болуға тиіс екенін атап көрсетті.

Біз жетістіктерді тілге тиек еткенде, оның қалтарысындағы кемшіліктерді де бүгіп қала алмаймыз. Кейде белгілібір шығармаға баға бергенде талғамсыздық көрсетілетін, әртүрлі сыңаржақ пікірлер кесеколденең тартылатын жайлар да кездесіп қалып жүр. Осы орайда көркемсурет көрмелеріндегі талқылауларда, баспасөз мақалаларында, монографиялық еңбектерде өнертану туралы баяндалған ой-пікірлерге құлақ түріп отырудың маңызы зор. Демек, совет өнерінің жетекші тенденциялары мен заңдылықтарын терең зерттейтін, өткен мен қазіргі кезеңдегі жақсы атаулыны кең насихаттап, бүгінгі шындыққа жіті үңілетін, өнеріміздің болашақ көкжиегін көре білетін көптеген жаңа іргелі зерттеу еңбектері жарыққа шығатынына сенім мол.

Осы тұрғыдан идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмыс саласында мәдениет қайраткерлерінің алдына партия қойып отырған келелі міндеттерге байланысты көркемсурет музейлерінің ролі мен мәніне тоқтала кеткен жөн. Соңғы жылдары музей қызметкерлері еңбекшілерге идеялық-эстетикалық тәрбие беруде, олардың білімін отандық және әлемдік мәдениеттің жетістіктерімен байытуда көп іс тындырды.

Көркемсурет музейлерінің қызметкерлері күнбе-күн көрермендермен сұхбаттасып, идеологиялық қызу жұмыс жүргізеді. Айталық, бір ғана Қазақ ССР-інің Мемлекеттік өнер музейінің мысалынан-ақ халықтың бейнелеу өнеріне деген ұлы заманымызға тән, орасан зор ынта-ықыласын айқын аңғаруға болады.

Бұл күндері музей залдарындағы өнер туындыларын біздің көрермендерімізбен қатар социалистік елдерден, планетамыздың барлық континенттерінен келген шетелдік меймандар да тамашалайды. Музей қызметкерлерінің күнделікті жүргізетін кең өрісті жұмысы, көрермендермен қоян-қолтық араласуы олардың өз қызметіне жауапкершілікпен қарауын талап етеді.

Экспозиция залдарына Қазақстан территориясынан табылған көне өнердің экспонаттары, Қазақстан, одақтас республикалар суретшілерінің, революциядан бұрынғы орыс өнерінің, батыс европалық өнердің туындылары, Үндістан, Жапония, Қытай суретшілерінің шығармалары қойылған. Көрермендермен жүргізілетін экскурсиялық және лекциялық жұмыстың да пайдасы зор. Жыл сайын музейге 150 мыңға жуық көрермен келеді, екі мыңнан аса экскурсия жасалып, бес жүз дүркін лекция оқылады.

Музейдегі тұрақты экспозицияның жетпіс проценті совет суретшілерінің шығармаларын көрсетуге арналған. Ал уақытша көрмелер залында одақтас республикалар суретшілерінің көрмелері, Бүкілодақтық көрмелер, шетел суретшілерінің көрмелері әлсін-әлі ұйымдастырылып, жұртшылық назарына ұсынылады. Мәселен, соңғы жылдары тың жерлерді игерудің 25 жылдығына арналған «Жер және адамдар» атты Бүкілодақтық көрме, «Ленинград суретшілері», «Ленин жолымен» (Бүкілодақтық көрменің бір бөлігі), «Жас суретшілер шығармаларының Бүкілодақтық көрмесі», «Ұлы Жеңіске 35 жыл», «Советтік бейнелеу өнеріндегі замандас бейнесі», «Мемлекеттік орыс музейі қорынан орыс және совет кескіндемесі», тағы басқа тақырыптарда көптеген көрмелер ұйымдастырылды. Әрбір көрме өткізілген сайын оны баспасөз, радио және телевизия арқылы кеңінен насихаттау, көрермендердің суретшілермен, өнер зерттеушілермен кездесуін ұйымдастыру, әңгімелер өткізу, экскурсия жасау тәрізді игі шаралар жүзеге асырылды.

Тегінде, советтік өнер туындылары бойынша ұйымдастырылған мұндай көрмелер коммунистік мұраттарды талантты түрде жырға қоса білген, жасампаз совет адамына арналған асқақ гимн іспеттес. Бұл көрмелерде замандастарымыздың өр тұлғасын паш ететін тақырыптық полотнолар да, графикалық сериялар да көрсетілді.

Музей туысқан екі халықтың өміріндегі айтулы оқиға — Қазақстанның Россияға өз еркімен қосылуының 250 жылдығына жан-жақты әзірленіп, бұл мерекені кеңінен атап өтті. Осы мүшел той құрметіне 1981—1982 жылдары Москва, Ленинград, Ульяновск, Новосибирск, Орынбор, Таллин қалаларында «Қазақстан өнері» деген тақырыпта көркемсурет көрмелері ұйымдастырылды. Өз кезегінде біздің музейдің залдарында Мемлекеттік Третьяков галереясынан, Мемлекеттік эрмитаждан, Мемлекеттік орыс музейінен әкелінген туындылар негізінде орыс өнерінің, сондай-ақ эстон өнерінің көрмелері көрсетілді. Бұған қоса СССР-дің 60 жылдығына байланысты ұйымдастырылған «Социалистік дәуір өнері» деген тақырыптағы үлкен көрме де Советтік Қазақстан мен одақтас республикалардың Совет өкіметі жылдарында көркем өнерді дамытуда қол жеткен тамаша табыстарының жарқын куәсі болды.

Айта берсек, қызметкерлеріміздің музей жұмысының басқа да салаларын қамтитын маңызды істе жүзеге асырған игілікті шаралары мол. Сонымен бірге алда шешімін күтіп тұрған ауқымды міндеттер бар екенін де олар терең сезінеді.

КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің таяуда болып өткен пленумында жасаған баяндамасында идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысты өскелең уақыт талабына сай жүргізуде, оның ықпалдылығын, пәрменділігін арттыруда біздің суреткер интеллигенцияға жүктелетін өзекті міндеттерге тоқтала келіп, былай деді: «Біздің әдебиетшілеріміз болашақтың көбінесе қазіргі кездің материалдарынан жасалатынын түсінер, заманымыздың әлеуметтік және моральдық бейнесін әділ бейнелеп, КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумы шешімдерінің ойдағыдай орындалуына белсенді түрде жәрдемдесу үшін қажет нәрсенің бәрін істер деп сенгіміз келеді». Осынау тұжырымның, әрине, бейнелеу өнерінің қайраткерлеріне де тікелей қатысы бар.

Партия сенімі бізді әрқашан да қанаттандырып, жаңа творчестволық шабытқа бөлейді. Сондықтанда сол сенім үдесінен көрініп, еңбекшілерді коммунистік құрылыстың күрделі міндеттерін ойдағыдай орындауға жұмылдыру үшін барлық күш-жігерімізді жұмсаймыз. Бұл жолда партия ісіне, халық ісіне, коммунизм ісіне шексіз берілгендік, идеялық кемелділік, жоғары жауапкершілік бұдан былай да әрқайсымыздың айнымас серігіміз бола береді. Біртұтас семья сезімі топтастырған көп ұлтты совет мәдениетінің өкілдері бірлесе қимылдап, бүгінгі замана шежіресін жасайтынында ешбір күмән жоқ.

ЕҢБЕКШІЛЕРДІҢ БҰҚАРАЛЫҚ МЕКТЕБІ

(ЕҢБЕККЕ КОММУНИСТІК КӨЗҚАРАС ЖОЛЫНДАҒЫ ҚОЗҒАЛЫСТЫҢ БАСТАЛҒАНЫНА 25 ЖЫЛ ТОЛУЫНА)

Осыдан ширек ғасыр бұрын көп ұлтты Совет Одағының астанасы — Москвада, дүние жүзінің данышпан көсемі Владимир Ильич Ленин «Ұлы бастама» деп атаған алғашқы коммунистік сенбіліктер өткізілген Москва-Сортировочная деposында социалистік жарыстың жоғары сатысы — еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қуатты қозғалыс туындаған-ды. Мұның өзі қоғам байлығын еселеп молайтуды ардақты борыш деп ұғатын, санасы биік совет адамдарының өнегелі де шалқар шабытының, еңбекке ересен құлшынысының соны серпіні, жаңа бір көрінісі еді. Бүгінде кемелденген социалистік қоғамымызда коммунистік еңбек коллективі мен екпіндісі атағы жолындағы қозғалыс тамырын тереқ салып, өркенін одан әрі кең жайып отыр.

I

Адамзаттың кеменгер ойшылдары «қой үстінде бозторғай жұмыртқалайтын», қанаушылық пен езушілік дегенді білмейтін, әрбір адам азат еңбектің зейнетін көретін қоғамды көксегені аян. Ғылыми коммунизмнің негізін қалаушылар — Карл Маркс пен Фридрих Энгельс азапты қоғам — капитализмнен социализмге өтудің ғылыми заңдылықтарын ашып, еңбекті адамның бірінші өмірлік қажетіне айналдырудың жолдарын нұсқаған-ды. Биыл туғанына 165 жыл, қайтыс болғанына 100 жыл толуы кеңінен атап өтілген дүние жүзі пролетариатының көсемі және ұстазы К. Маркс ортақ өндіріс құрал-жабдықтарымен жұмыс істейтін ерікті адамдар одағы туралы көрегендікпен айтты. Ол социализмнің дамуы еркін және біріккен еңбек үшін өндірісті ұйымдастыруға ұдайы назар аударып отыруды талап ететінін атап көрсетті.

В. И. Ленин социализм тұсында адамдардың еңбекке деген көзқарасы түбірінен өзгеріп, жаңаша сипат алатынына кәміл сенді. Бұл жөнінде Совет өкіметінің алғашқы кезеңінен бір мысал келтіре кетелік.

...Азамат соғысының қиян-кескі жылдары. Елде күйзеліс, аштық пен жалаңаштық етек алған. Бірақ қайткен күнде де революция жеңісін баянды етіп, әлі буыны қата қоймаған Совет мемлекетін ішкі-сыртқы жаулардың қанды жорығынан сақтап қалу керек. Міне осы кезде «Правда» газетінде В. И. Лениннің өз қолымен жазылған Шығыс майданындағы жағдайға байланысты РКП(б) Орталық Комитетінің Тезистері жарияланды. Осы маңызды документте барлық партия ұйымдары, кәсіпшілер одақтары Колчакты жеңіп шығу жолында революциялық күш-жігермен жұмыла жұмыс істеуге тиіс екені атап көрсетілді. Жалынды үндеу әр жүрекке жол тапты.

Бұл мәселе коммунистер мен тілектестердің жалпы жиналыстарында талқыланды. Сол жиналыстар қабылдаған шешімдердің бірінде былай делінген: «Ішкі және сыртқы жағдайдың ауыр болуы себепті, тап жауын еңсеру үшін коммунистер мен тілектестер жаңадан белді бекем байлап, өздерінің демалыс уақытынан тағы да бір сағатты алып, ягни өзінің жұмыс күнін бір сағат ұзартып, оны жинақтап, — тездетіп нақты зат жасау үшін, — сенбі күні бірден 6 сағат дене еңбегін жұмсап жұмыс істеуге тиіс. Революцияның женуі жолында коммунистер өзінің денсаулығын, өмірін аямауға тиіс деп санап, жұмыс ақысыз істелсін...»

Міне өкімет билігін өз қолына алған қалың бұқара өкілдерінің жаңа қоғам құруға деген бекем бел байлауы, шынайы құлшынысы осындай еді. Жаңа заманның сол бір қиын-қыстау жылдарында-ақ саналылықтың ұшқыны жалт етіп, шартарапқа жарқырай нұрын шашты. Бұдан ұлы көсеміміз В. И. Ленин асқан кемеңгерлікпен коммунизмнің іс жүзінде басталуын көрген еді. Ол «Ұлы бастама» атты әйгілі еңбегінде коммунистік сенбіліктер туралы мәліметтерді мейлінше тәптіштеп, сарапқа салып, жаңа қоғамның өміршеңдігін сипаттай отырып, былай деп жазды: «Бұл, сірә, әлі тек бастау ғана болар, бірақ бұл бастаудың маңызы өте-мөте үлкен. Бұл — буржуазияны құлатудан гөрі неғұрлым қиын, неғұрлым мәнді, неғұрлым түбегейлі, неғұрлым шешуші төңкерістің бастауы, өйткені бұл — әркімнің өз басындағы бойкүйездікті, ауа жайылушылықты, ұсақ буржуазиялық өзімшілдікті, қарғыс атқан капитализм жұмысшы мен шаруаға мұра етіп қалдырған осы әдеттерді жеңу. *Осы* жеңіс баянды етілгенде, сонда, тек сонда ғана жаңа қоғамдық тәртіп, социалистік тәртіп жасалмақ, сонда, тек сонда ғана кейінге, капитализмге қайта оралу мүмкін болмайды, коммунизм шындығында жеңілмейтін болады» (Шығармалар толық жинағы, 39-том, 5—6-беттер).

В. И. Лениннің пайымдауынша, социализм капитализммен салыстырғанда еңбекті қоғамдық жолмен ұйымдастырудың анағұрлым жоғары үлгісін жасап, оны жүзеге асырады. Былайша айтқанда қоғамдық еңбектің крепостниктік ұйымдастырылуы таяқ тәртібіне сүйенсе, қоғамдық еңбектің капиталистік ұйымдастырылуы ашаршылық тәртібіне сүйенді, ал бірінші басқышы социализм болып табылатын қоғамдық еңбектің коммунистік ұйымдастырылуы помещиктердің де, капиталистердің де тепкісін жойған еңбекшілердің өздерінің ерікті және саналы тәртібіне сүйенеді, неғұрлым ілгерілеген сайын, соғұрлым соған сүйене бермек.

Алғашқы коммунистік сенбіліктерге қатысушылар мерзімді уақыттан тысқары ешбір ақысыз жұмыс істеп, еңбек өнімділігін ересен арттырды. Сондықтан да Владимир Ильич былай деп атап көрсетті: «Коммунизм дегеніміз озық техниканы пайдаланатын, ерікті, саналы, бірлескен жұмысшылардың, капиталистік еңбек өнімділігіне қарағанда, жоғары еңбек өнімділігі. Коммунистік сенбіліктер ***коммунизмнің іс жүзінде*** басталуы ретінде аса бағалы... Советтік республикалар Одағына біріккен ондаған және жүздеген миллион адамдардың пайдасына түсетін *әрбір пұт астықты, көмірді, темірді* және басқа өнімдерді сақтау үшін *қатардағы жұмысшылардың* ауыр еңбекті жеңіп шығатын жанкиярлық қамқорлығы туған жерде коммунизм басталады» (сонда, 39-том, 23-бет).

Демек, В. И. Ленин алғашқы коммунистік сенбіліктерден коммунистік қоғамның өркендерін көріп, сол өркендердің жаппай өріс алуына үнемі қамқорлық жасап отыруға мегзеді. Ол өзінің 1920 жылғы 8 апрельде жазған «Ғасырлық укладты талқандаудан жаңаны жасауға қарай» деген мақаласында «коммунистік еңбек» ұғымына ғылыми тұрғыда анықтама берді. Онда атап айтылғанындай, коммунистік еңбек дегеніміз қоғамның пайдасына тегін істелетін еңбек, ерікті еңбек, нормадан тыс еңбек, сыйлық алуға дәмеленбей, ол туралы шарт қоймай істелетін еңбек, жалпының пайдасы үшін еңбек ету қажеттілігінен туатын саналы (әдетке айналған) көзқарас бойынша істелетін еңбек, сау организмнің мұқтажы ретіндегі еңбек.

Коммунистік еңбектің сипатын жан-жақты аша келіп, В. И. Ленин еңбектің жаңа тәртібін орнату, адамдар арасындағы қоғамдық байланыстың жаңа формаларын жасау, адамдарды еңбекке тартудың жаңа формалары мен тәсілдерін қалыптастыру — бұл көптеген жылдардың, ондаған жылдардың жұмысы және өте ардақты да игілікті жұмыс екенін еске салып өтті.

Қоғамдық еңбекті жанаша ұйымдастыру, коммунистік еңбекті қалыптастыру жөніндегі лениндік идеялар ғылыми коммунизмді аса маңызды теориялық қағидалармен байытқаны баршаға аян. Біздің партиямыз, мемлекеттік басқару органдары, кәсіподақтар, комсомол совет адамдарының еңбекке коммунистік көзқарасын қалыптастыруда осынау өміршең идеяларды практикалық жұмысына арқау етіп келеді.

Лениндік идеялар бірінші бесжылдық тұсында жарқын көрінісін тапты. Нақ осы кезде бұқаралық жарыстың негізін қалаған екпінділер козғалысы өріс алды. Екпінді бригадаларға, социалистік құрылыстың екпінділеріне еңбектегі қажырлылық пен жанқиярлылық қасиеттері айрықша тән болды. Өндірісті үрдіс өрге бастыруға бағытталған үстеме жоспарлар да осы кезде өмірге келді.

Социалистік құрылыстың айтулы жетістіктері, жаңа техниканы жете меңгерген майталман кадрлардың өсуі, еңбекшілердің творчестволық белсенділігінің артуы бұқаралық жарыстың сапалық жағынан мүлдем өзгеше жаңа кезеңін — өндіріс жаңашылдарының қозғалысын, даңқты кенші Алексей Стаханов бастаған стахановшылар қозғалысын туғызды. Совет адамдарының саналы да творчестволық еңбегіне негізделген стахановтық қозғалыс коммунистік сенбіліктер мен екпінділер қозғалысының тікелей жалғасы болатын. Ол халықтың еңбекке деген қабілеті мен дарынындағы зор мүмкіндіктерді ашты. Еліміз өміріндегі саяси, экономикалық және әлеуметтік өзгерістердің қуатты тұтқасына айналған осынау стахановтық қозғалыс алғашқы бесжылдық жоспарларды орындауда, Ұлы Отан соғысындағы жеңісті қамтамасыз етуде, соғыс бүлдірген халық шаруашылығын қалпына келтіру жөніндегі міндеттерді шешуде, социалистік қоғамды одан әрі өркендетуде маңызды роль атқарды.

II

Елімізде социализмнің толық және түпкілікті жеңгендігін бар дауыспен паш еткен және бұл кезеңнің негізгі міндеттерін — коммунизмнің материалдық-техникалық базасын жасау, социалистік қоғамдық қатынастарды дамытып, жетілдіру, жаңа адамды тәрбиелеу міндеттерін белгілеп берген КПСС XXI съезі қарсаңында, 1958 жылдың октябрь айында социалистік жарыстың жаңа түрі, жоғары сатысы — коммунистік еңбек коллективтері мен екпінділерінің қуатты қозғалысы басталды. Бұл қозғалысқа дем берушілер — алғашқы коммунистік сенбіліктерге қатысушылардың мұрагерлері — Москва-Сортировочная депосының коллективі еді. Ол жарыс шарттары ретінде мынадай үш түрлі міндетті өз алдына қойды: бірінші — жұмысты жоғары өнімділікпен, ұйымшылдықпен, үнемді атқару, ең жаңа техниканы өндіріске енгізу, ғылымның соңғы жетістіктеріне сай келетін еңбектің озық әдістері мен тәсілдерін қолдану үшін күресу; екінші — әрбір адамның жалпы білім дәрежесін көтеріп, саяси ой-өрісін кеңейтуіне, қазіргі ғылым мен бүкіл мәдениеттің байлықтарын меңгеруіне күш салу; үшінші — әрбір еңбеккердің бойына жаңа қоғам адамының белгілері мен қасиеттерін дарыту, оның қабілетін жан-жақты дамыту, тағы басқалары.

Өнеге күшімен одақ көлеміне кеңінен тараған осынау қозғалысқа қатысушылар болашақтың барлаушылары, коммунизмнің материалдық-техникалық базасын жасау жолындағы нағыз күрескерлер деп аталды. Олар: «Коммунизмдегіше еңбек етіп, өмір сүрейік!» деген ұран көтерді.

1960 жылғы май айында КПСС Орталық Комитетінің үйғарымымен коммунистік еңбек бригадалары мен екпінділері жарысы озаттарының Бүкілодақтық кеңесі өткізілді. Бұл кезде еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қозғалысқа еліміз бойынша бес миллионнан астам адам қатысқан болатын. Ал 1961 жылдың октябрінде оған қатысушылардың саны 20 миллионға жетті. Коммунистік еңбек коллективі деген құрметті атақты 800 кәсіпорын мен 187 мың бригада, коммунистік еңбек екпіндісі атағын 3 миллионнан астам жұмысшы, инженер мен техник жеңіп алды. Бұл патриоттық қозғалысқа қатысушылардың қатары жыл сайын осылай өсе берді. Мәселен, 1964 жылы бұл жарысқа қатысушылардың саны 10 миллион адам болса, 1965 жылы ол 22 миллион, ал 1966 жылы 26 миллионнан астам адамға жетті.

Еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қозғалыстың ерекшелігі мынада: ол еңбек өнімділігін ұдайы арттыру жолындағы күресті совет адамдарының саналылығы мен мәдениеттілігін көтеру, оларды адамгершілік жағынан жетілдіру, қоғам мен мемлекет істерін басқаруға кеңінен қатыстыру жөніндегі сан қырлы саяси-тәрбие жұмысымен табиғи ұштастырып отырады. Өйткені социализм тұсында әркім өзі үшін, өз қоғамы үшін еңбек ететін болғандықтан жеке адам мүддесі мен қоғам мүддесі бір арнаға келіп тоғысады. Коммунизм құрылысшысының моральдық кодексіне жататын: коллектившілдік және жолдастық өзара көмек, біріміз бәріміз үшін, бәріміз біріміз үшін деген адамгершілік принциптердің мәні міне осында. Бұған 1959 жылғы октябрь айында жарқ етіп шығып, бүкіл елге тараған Вышний Волочек мақта мата комбинатының тоқымашысы В. И. Гагарованың өнегесі айқын дәлел. Озат бригаданың жетекшісі болған ол, жалақысының кемитініне қарамастан, өзі сұранып, артта қалған бригаданы басқаруға ауысты. Арада көп уақыт өтпей-ақ Валентина Ивановна сол бригаданы озаттар қатарына жеткізді. Сөйтіп, осы патриоттық бастама партия мен үкімет тарапынан жоғары бағаланып, бүкіл елімізде кеңінен қолдау тапты.

Ширек ғасыр бойы осынау қуатты қозғалыс бүкіл еліміздегі сияқты Советтік Қазақстанда да кеңінен дамып келеді. Коммунистік еңбек коллективі және екпіндісі деген құрметті атақты жеңіп алушылар жарысы барған сайын кең өріс алып, оның легі едәуір көбейіп отыр. Бүгінде республикамызда үш жарым миллионнан астам адам коммунистік еңбектің екпіндісі атағын жеңіп алу жолындағы жарысқа қосылған, бір жарым миллионнан астам адам осы құрметті атаққа ие. Ал 52,4 мың бригада, 21 мың цех пен участке, 645 кәсіпорын мен ұйым коммунистік еңбек коллективі атағын жеңіп алған.

Мұндай коллективтерде өнегелі істердің өріс жаятыны айқын. Мысалға коммунистік еңбек кәсіпорны деген жоғары атаққа ие болған СССР-дің 50 жылдығы атындағы Павлодар алюминий заводының коллективін алуға болады. Достығы жарасқан ондаған ұлттардың өкілдері еңбек ететін бұл завод көп жылдан бері өз саласы бойынша Бүкілодақтық социалистік жарыстың жеңімпазы атанып келеді. Мұнда әрбір екінші жұмысшы — коммунистік еңбектің екпіндісі.

Кәсіпорында социалистік міндеттеме әрбір участкенің, бригаданың өзінде негізделіп, қабылданады да, кейіннен сол міндеттеме арнаулы комиссияның алдында қорғалады. Жеке адам мен коллективтің өзара жауапкершілігі осылай тығыз ұштасқан. Егер бригада мүшелерінің бірі жұмысқа дәлелсіз себептермен келмей қалса немесе қоғамдық тәртіпті бұзса, бүкіл бригада өз еркімен сыйлықтан бас тартады. 136 бригада, смена мен участке қабылдаған міндеттемеде осындай қатал шарт бар. Мұның өзі жарыс қорытындысын шығарғанда өндірістік көрсеткіштер ғана емес, сонымен бірге саяси-тәрбие жұмысының жайы да қатаң ескерілетінін көрсетеді. Заводта туындаған «Әрбір технологиялық комплекс пен агрегаттың жұмысын жобадағыдан жоғары өнімділікке жеткізейік!», «Әрбір жұмысшы сабақтас мамандық игерсін!» деген бастамалар баянды етіліп, игі нәтижесін беруде.

Көмірлі Қарағандының бірқатар кәсіпорындарында еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қозғалысты дамыту бағытында құнды тәжірибе жинақталған. Бұларда жасалатын жарыс шарттарында жарысушы еңбеккердің өз мамандығын және жалпы білім дәрежесін көтеруі, сабақтас мамандықты меңгеруі, техникалық творчествоны дамытуы, жастарға ұстаздық етуі, қоғам жұмысына белсене қатысуы сияқты жұмысшылар белсенділігін арттырудың басты талаптары қатаң ескеріледі. Коммунистік еңбек екпіндісі және коммунистік еңбек коллективі атағын беру мәселесі жұмысшылардың жалпы жиналысында қаралады.

Бассейндегі ең ірі, әрі озат кәсіпорын — Горбачев атындағы шахтада тоғыз учаске мен цех, отыз жеті бригада коммунистік еңбек коллективі, 1300-дей кенші коммунистік еңбек екпіндісі деген құрметті атақты іс жүзінде абыроймен ақтап жүр. Ал Қазақстан Магниткасында жарысқа қосылған 47 мың металлургтің 43 мыңы коммунистік еңбек екпіндісі атағын жеңіп алу жолында күресуде. Жарыс шарты бойынша коммунистік еңбек коллективі атағын алу үшін онда жұмыс істейтіндердің үштен екісі коммунистік еңбек екпіндісі болуы қажет. Әдетте бұл атақ жылма-жыл Металлургтер күнінің қарсаңында беріледі. Әрбір жұмыс орнында жоғары еңбек қайтарымына жету жөніндегі С. В. Дрожжиннің бастамасын Қазақстан Компартиясының Орталық Комитеті мақұлдады. Бұл бастаманың нақ Қарағанды металлургия комбинатында туының өзі кездейсоқ жай емес.

Республикамызда жыл сайын жарыс озаттарына еңбектегі аса үздік жетістіктері үшін СССР және Қазақ ССР Мемлекеттік сыйлықтары беріліп жүр. Осы сыйлық лауреаттарының дені — еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қозғалысқа қатысушылар. Ал коммунистік құрылысқа белсене қатысып, қоғам игілігі үшін қажыр-қайратын, білімі мен тәжірибесін аямай жұмсаған, өндірісті интенсивтендіруге кеңінен жол ашқан еңбек адамдарының осылайша даңққа бөленуі заңды да. Шынында социалистік жарыс озаттарына белсенді өмірлік позиция, еңбекке нағыз коммунистік көзқарас, қоғам ісі үшін асқан жауапкершілік сезімі айрықша тән. Олардың еңбектегі бай тәжірибесі — аса бағалы халық қазынасы, ғылыми-техникалық прогрестің, қоғамдық өндірістің тиімділігін арттырудың, жұмыс сапасын жақсартудың қайнар көзі.

Елімізде жыл сайын Владимир Ильич Лениннің туған күніне орай және Отанымыздың өміріндегі өзге де тарихи оқиғаларға байланысты коммунистік сенбіліктер өткізу дәстүрге айналып келеді. Әрбір «қызыл сенбілік» еңбек адамдарының «Біз коммунистік еңбектің жеңісіне жетеміз!» деген ұранмен ынтымақты да жоғары өнімді жұмыс істеуі, творчестволық инициатива көрсетуі жағдайында өтіп жүр. 1982 жылғы 18 декабрьде өткізілген коммунистік сенбілік СССР-дің құрылуының 60 жылдығына арналды. Одан түскен қаржы, бұдан бұрынғы сенбіліктердегідей, денсаулық сақтау және халыққа білім беру ісіне жұмсалмақ.

Партияның XXVI съезінен кейін КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің «Тиімді және сапалы жұмыс істейік!» деген ұранмен он бірінші бесжылдықтың тапсырмаларын толық және асыра орындау жолындағы Бүкілодақтық социалистік жарысты одан әрі өрістету туралы қаулысы республика еңбеккерлері арасында да зор творчестволық өрлеу туғызды. Қалалар мен ауыл-селоларда «Сапа бесжылдығына — жұмысшы кепілдігі», «Әр адамның мінсіз сапалы жұмыс істеуінен коллективтің аса тиімді еңбек етуіне қол жеткізейік!», «Артта қалушыларсыз жұмыс істейік!» деген ұранмен еңбек етушілер, бригадалық мердігерлік әдісті қолданушылар қатары барған сайын көбеюде. Үстеме жоспар, жұмысшы эстафетасы принципі бойынша салалас кәсіпорындармен шарттар жасасу, үнемге есеп жүргізу — осының бәрі еңбекке коммунистік көзқарастың айқын көріністері. Москваның озат коллективтерінің өнегесі бойынша республика еңбекшілері «Коммунистік еңбек екпінділері мен коллективтері қозғалысының 25 жылдығы құрметіне — 25 екпінді апта!» ұранымен қажырлы еңбек етіп, лайықты тартулар әзірледі.

III

Ұлы көсеміміз В. И. Ленин коммунизм өркендерін аялап күту — біздің ортақ және ең бірінші міндетіміз деп санады, сонымен бірге мұндай құрметті атақты ұзақ және табанды еңбекпен, нағыз коммунистік құрылыста практика жүзінде дәлелденген табыстармен жеңіп алу керектігін айрықша атап көрсетті. Сондықтан да партия социалистік жарыстың барлық формаларын байытуға, коммунистік еңбек коллективі мен екпіндісі деген атақтарды беруде жоғары талаптар қоюға мегзейді. Демек, бұл құрметті атақтарды жеңіп алған коллективтер мен қызметкерлер еңбекте ең жоғары көрсеткіштерге жету, кәсіптік шеберлікті шыңдау, өзінің мәдени-техникалық дәрежесін көтеру, коммунистік мораль нормаларын сақтау жөнінде шын мәнінде үлгі көрсетеді.

Жасыратыны жоқ, еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қозғалыстың мүмкіндіктері барлық жерде бірдей жете пайдаланылып отырған жоқ. Жоғары атақтарды беру мен сақтауға қойылатын талаптың төмендеуі, асығыстыққа, формализмге жол берілуі салдарынан қайсыбір коллективтерде жекелеген коммунистік еңбек екпінділері өздері жеткен озық позицияларынан айрыла бастаған. Сонымен бірге құрметті атақ барлық уақытта бірдей еңбегіне қарай беріліп жүрген жоқ. Мәселен, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің X пленумында атап көрсетілгеніндей, Целиноград облысының «Константинов» совхозында бас экономист, бас агроном, жұмысшылар комитетінің председателі коммунистік еңбек екпіндісі деген жоғары атақ алған. Ал шаруашылық зияннан көз ашпайды, мұнда еңбек тәртібі қандай төмен болса, егіннің түсімі де сондай төмен. Сонда совхоздың осы бас мамандарының жоғары атақты алып жүруге моральдық правосы бар ма деген заңды сұрақ туады. Мұндай фактілерге принципті баға беру қажет.

Партияның идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысының актуальды мәселелерін талқылап, оны бұдан былай да жетілдіре берудің нақтылы жолдарын белгілеп берген КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумы социалистік жарыстың, еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қозғалыстың тәрбиелік күшін кеңірек пайдалануды ұсынды. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас сол Пленумда сөйлеген сөзінде былай деді: «Партия біздегі адамның тек белгілібір білім жиынтығының иесі ретінде ғана емес, ең алдымен социалистік қоғамның азаматы, өзіне тән идеялық қағидалары, моралі мен мүдделері, еңбек пен мінез-құлықтың жоғары мәдениеті бар коммунизмнің белсенді құрылысшысы ретінде де тәрбиеленуіне күш салады».

Үстіміздегі жылдың 1 авгусынан бастап СССР Жоғарғы Советінің сегізінші сессиясы қабылдаған «Еңбек коллективтері және кәсіпорындарды, мекемелерді, ұйымдарды басқаруда олардың ролін арттыру туралы» СССР Заңы күшіне енді. Осы Заңның 12-статьясында еңбек коллективтерінің қызметкерлердің еңбектегі белсенділігін дамытудағы және социалистік жарысты ұйымдастырудағы өкілеттіктері белгіленген. Бұл Заң сонымен бірге уақыт талабына сай әрбір коллективте социалистік еңбек тәртібін нығайтуға да елеулі ықпал етпек.

Еңбекке коммунистік көзқарас — совет адамдарының саяси кемелділігінің, творчестволық белсенділігінің өлшемі, еліміздің экономикалық, әлеуметтік-рухани потенциалын одан әрі нығайтудың даусыз кепілі.

З. ӘЙТІМОВ,
тарих ғылымының кандидаты, доцент.

Партияның лениндік аграрлық саясатын жүзеге асырудың жаңа кезеңі

ИГІ ІЗДЕНІС, СОНЫ СЕРПІН

С. ТОХМЕТОВ,

Ақтоғай аудандық партия комитетінің бірінші секретары

Совет халқының КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерін зор қанағат сезімімен қабыл алғаны мәлім. Бұлай болуы заңды да. Өйткені Пленум ең бір көкейтесті, толғақты мәселені қарап, еліміздің Азық-түлік программасын қабылдады. Ал оны жүзеге асырудың саяси, экономикалық және әлеуметтік маңызы айрықша. Ең алдымен бұл программа — совет адамына деген, оның әл-аукатын жақсартуға деген партиямыздың әкелік қамқорлығының жарқын көрінісі.

Партиямыздың қазіргі аграрлық саясаты КПСС Орталық Комитетінің 1965 жылғы март Пленумынан арна тартқаны аян. Бұл саясаттың басты бағыттары — ауыл шаруашылығының материалдық-техникалық базасын нығайту, колхоздар мен совхоздардың экономикасын одан әрі көтеру, ауыл-село еңбеккерлерінің өнім молшылығына ынталылығын арттыру, шаруашылықаралық кооперациялау мен аграрлық-өнеркәсіптік интеграция негізінде өндірісті ұйымдастыру мен басқаруды жетілдіру, оны мамандандыру мен шоғырландыруды тереңдете түсу.

Осы заманғы аграрлық саясаттың өміршеңдігін тәжірибе көрсетіп отыр. Партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің одан кейінгі Пленумдарының шешімдерін жүзеге асыру барысында ауыл шаруашылығының материалдық-техникалық базасы түбірінен өзгерді деуге толық негіз бар. Бұған еңбектің энергиямен жарақтандырылуының үш есе артқаны дәлел. Ауыл шаруашылығы интенсивті дамып, өнімді бола түсті, ал оның көптеген салаларында индустриялық технологияны кеңінен енгізуге мол мүмкіндіктер туды.

Ақтоғай ауданы еңбекшілерінің экономиканы дамытуда соңғы кезде қол жеткен табыстары — мұның айқын айғағы. Он бірінші бесжылдықтың өткен екі жылында ғана аудан совхоздары мемлекетке жоспардан тыс 600 центнер ет, 100 центнерден астам жүн, 3 мың центнер сүт тапсырды. Бұл — біздің аудан жағдайында тәп-тәуір көрсеткіш. Сонымен қатар мал санын өсіру жоспары барлық түлік бойынша артығымен орындалды.

Партияның шешімдеріне сәйкес ауыл шаруашылығын одан әрі интенсивтендіру, оның өнімдерін өндіруді молайту жөніндегі міндеттер аудандық партия комитетінің былтырғы июль айында өткен кезекті пленумында жан-жақты талқыланды, онда егіншілік пен мал шаруашылығының мәдениетін көтеру, ғылым мен техника жетістіктерін, озық тәжірибені өндіріске батыл енгізу негізінде бұл саланы одан әрі өркендетуге бағытталған нақты шаралар белгіленді. Ақтоғай—Жезқазған облысындағы ірі мал шаруашылықты аудан. Партия ұйымдары жүргізген күнбе-күнгі ұйымдастырушылық, саяси-бұқаралық жұмыстың нәтижесінде қазір аудан экономикасы үлкен өрлеу үстінде.

Қоғамдық мал шаруашылығын өркендетудегі табыстары үшін ауданымыз 1981 жылы республикалық социалистік жарыстың жүлдегері атанды. Ал өткен жылы СССР-дің құрылуының 60 жылдығы құрметіндегі Бүкілодақтық социалистік жарыста жоғары көрсеткіштерге жеткен ақтоғайлықтар КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туымен наградталды. Сондай-ақ ауданымыздың 1982—83 жылдардағы қысқы маусымда мал қыстатуды ойдағыдай өткізу, мал шаруашылығы өнімдерін өндіруді және сатып алуды арттыру жолындағы Бүкілодақтық социалистік жарыста үздік шығып, осы таяуда КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің Құрмет грамотасымен наградталуы да біз үшін үлкен мерей. Бұл жоғары наградалар аудан еңбекшілерінің жігеріне жігер қосты. Қол жеткен табыстарымыз тұтас бесжылдықтың жоспарлы тапсырмаларын толық және асыра орындауға, СССР-дің Азық-түлік программасын жүзеге асыруға лайықты үлес қосуға берік негіз қалап отыр.

Аудандық партия комитеті мен бастауыш ұйымдары алда тұрған міндеттерді жүзеге асыруда ең алдымен коммунистердің белсенділігіне, олардың бұқара арасындағы жетекшілік, ұйымдастырушылық роліне арқа сүйейді. Бұл үшін өндірістегі партиялық ұйтқыны нығайта түсу, коммунистердің КПСС Уставы талаптарын орындау жөніндегі жауапкершілігін күшейту қажет, олардың қоғам өміріндегі, өндірістегі ықпалы мен белсенділігін арттыру, беделін көтеру керек деп білеміз.

Қазір бізде 46 бастауыш, 38 цехтық партия ұйымы, 28 тұрақты партия тобы бар. Бұларға 1450-ден астам коммунист бірігіп отыр. Олардың басым көпшілігі алдыңғы сапта, ауыл шаруашылық өндірісінің шешуші учаскелерінде жұмыс істеп жүр. Партия қатарын нығайту да басты назарда. Соңғы кезде партия қатарына қабылданғандардың 73 проценті — тікелей материалдық өндіріс саласында еңбек ететін шопандар мен механизаторлар.

Ауданның партия ұйымдары еңбекшілерді мал шаруашылығының өнімдерін молайтуға жұмылдыруда, олардың творчестволық инициативасы мен белсенділігін арттыруда социалистік жарыстың ұйымдастырушылық, тәрбиелік роліне, ынталандырушы ықпалына ерекше мән береді. Бізде социалистік жарыстың жариялылығы мен пәрменділігін арттыру жөнінде жинақталған оңды тәжірибе бар. Жарыс жеңімпаздарына ауыспалы Қызыл тулар тапсырып, олардың құрметіне Еңбек даңқы жалауын көтеру — ежелгі дәстүріміз. Жылдық жоспар мен социалистік міндеттемені асыра орындаған еңбек коллективтерін аудандық Құрмет тақтасына, өндіріс озаттарын Еңбек даңқы кітабына жазудың ынталандырушы ықпалы үлкен. Әдетте жарыста бірінші орынға ие болған малшыларға аудан чемпионы атағы беріледі. Әрине біз моральдық ынталандыруды материалдық жағынан көтермелеу шараларымен үнемі ұштастырып отырамыз.

Озаттардың өнегесі мен тәжірибесі—баға жеткісіз қазына. Ауданда үздік көрсеткіштерге жетіп жүрген озаттар саны жылдан жылға көбейіп келеді. Бір қуаныштысы сол, жоғары нәтижелерге ие болған шопандарымыздың көпшілігі — коммунистер. Олардың қатарында әрбір жүз саулықтан орта есеппен 110 — 150 аралығында төл өсіріп жүрген Қазақ ССР Жоғарғы Советінің депутаты, «Қаратал» совхозының аға шопаны З. Ұйқасбаев, аудандық партия комитеті бюросының мүшесі, «Қоңырат» совхозының аға шопаны С. Сейілханов, аудандық партия комитетінің мүшелері С. Жұматаев, Қ. Тұяқбаев, Ж. Оспанов секілді көптеген қой өсіруші саңлақтар бар.

Озаттар тәжірибесін кең насихаттап тарату, еңбек бәсекесін жариялы жүргізу — маңызды міндет. Қой өсірудің майталман шебері, Қазақ ССР ауыл шаруашылығының еңбек сіңірген қызметкері, Ленин, Октябрь Революциясы ордендерінің иегері З. Көпбаевтың осыдан бірнеше жыл бұрын ұйымдастырылған озық тәжірибе мектебінің жұмысы нәтижелі. Осы мектептен тағлым алған талай шопандардың айтарлықтай табысқа жетіп жүргенін атап көрсеткен жөн. З. Көпбаев қазір құрметті пенсияда. Оның құтты таяғын баласы Секеен Көпбаев қабылдап алып, әке ісін лайықты жалғастырып жүр. Ол биыл әр жүз саулықтан 125 қозы өсіру жөніндегі көтеріңкі міндеттемесін абыроймен орындап шықты.

Социалистік жарыстың ең жоғары формасы — еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қозғалыс барған сайын кең құлаш жайып отыр. Аудан бойынша «Коммунистік еңбек коллективі» атағына төрт коллектив ие, ал 877 адам — коммунистік еңбек екпіндісі. Қазір осы құрметті атақты жеңіп алу жолында 24 коллектив, 2215 адам қажырлы еңбек етіп жүр.

«Озаттар қатарына теңелейік!» деген ұранмен кең өрістеген социалистік жарыс қой шаруашылығы өнімін арттыруда және оның сапасын жақсартуда ойдағыдай нәтиже беріп келеді. Ауданымыз жағдайында әрбір жүз саулықтан жүз қозы алудың өзі елеулі жетістік. Сондықтан жыл сайын жүзден төл алған шопандардың аудандық слетін өткізу игі дәстүрге, еңбек мерекесіне айналып отыр. Слетте қол жеткен табыстарға, сондай-ақ орын алған кемшіліктерге талдау жасалады, озаттарға сый-құрмет көрсетіледі.

Еңбек пен өндірісті ғылыми-техникалық прогресс негізінде жаңаша ұйымдастыру — өмір талабы. Мұнсыз қоғамдық өндіріс салаларын, оның ішінде қой шаруашылығын өскелең талаптарға сай ілгері бастыру мүмкін емес. Ал мұның өзі сайып келгенде шаруашылық басшылары мен мамандарының білім дәрежесіне, өз жауапкершілігін терең түсінуіне, іскерлік қабілетіне тығыз байланысты. Өйткені шаруашылықты, сан алуан еңбек процестерін өзара үйлестіре ұйымдастыратын, өндірісті басқарып отыратын да солар. Сондықтан совхоз өндірісін басшы және маман кадрлармен нығайту, оларды даярлау, іріктеу және тәрбиелеу ісі аудандық партия комитетінің айрықша назарында. Бұл мәселе аудандық комитеттің биылғы январь айында болып өткен кезекті пленумында арнайы қаралды. Қазір осы пленумның қаулысын жүзеге асыру бағытында біраз жұмыс жүргізілуде. Орта буын кадрларды тәрбиелеу, орналастыру, олардың сапалық құрамын жақсарту мәселелеріне ерекше көңіл бөлініп отыр.

Бүгінде малдың сапалық құрамын жетілдіру, тұқымын асылдандыру негізінде оның өнімділігін ұдайы арттыру міндеті бірінші кезекке қойылып отыр. Бізде партия, совет және шаруашылық органдарының басшылығымен бұл салада атқарылған бірталай жұмыс бар. Қазір шаруашылықтарда «Қазақтың ақбас» сиыры, қойдың «Дегерес», «Еділбай» тұқымы, «Жабы» жылқысы өсіріледі.

Аудан экономикасының жетекші саласы — қой шаруашылығы. Сегіз совхоздың алтауы қой өсіруге мамандандырылған. Төрт совхозда ертеден «Еділбай» қойы өсіріледі. Ал «Ақтоғай», «Жәмші» совхоздары біраз жылдан бері жартылай биязы жүнді «Дегерес» қойын өсіруге бейімделіп, оның тұқымын асылдандыру мәселесімен ұдайы шұғылданып келеді. Бұл істе ғылыми-зерттеу мекемелерімен, Алматы зоотехникалық-мал дәрігерлік институтының ғалымдарымен берік творчестволық байланыс орнатылған. Көп жыл бойы жүргізілген ізденіс нәтижесінде 1982 жылы СССР Ауыл шаруашылығы министрлігі «Жәмші» совхозына асыл тұқымды мал өсіру совхозы деген атақ берді. Мұның бүкіл аудан экономикасына игі ықпал жасағанын айтуымыз керек. Бұрын біз асыл тұқымды малды сырттан сатып алып келсек, енді ондай малды басқа шаруашылықтарға беретін болдық.

Мал тұқымын асылдандыру шараларын дәйекті жүзеге асыруда мамандарға, шопандар мен бақташыларға жүктелетін жауапкершілік үлкен. Сондықтан совхоз басшылары мен партия комитеттері осы салада жұмыс істеп жүрген коммунистердің, барлық мамандардың тапсырылған іс үшін жауапкершілігін арттырып, олардың малды бонитировкадан өткізу, төлдейтін малды қолдан ұрықтандыру, тағы басқа шараларды тыңғылықты атқаруын ұдайы қадағалап отырады. Соңғы кезде шаруашылықтарда саулық қой саны біраз көбейіп, оның отарлардағы үлес салмағы 68 процентке жетті, ал «Қоңырат», «Қызыларай», «Жәмші» совхоздарында бұл көрсеткіш 69 — 70 процент мөлшерінде. Биыл саулықтардың үлес салмағы аудан бойынша 70 процентке жеткізілмек. Мұның өзі қой шаруашылығын интенсивті жүргізіп, ет, жүн өндіруді едәуір молайтуға игі ықпалын тигізері сөзсіз.

Соңғы кезде мал шаруашылығын интенсивтендіру, өндірісті ұйымдастыруды жетілдіру, малдың бағым-күтімін жақсарту жөнінде көп іс тындырылды. Қойды жайып семірту — оның өнімін молайтудың тиімді жолы. Бізде жыл сайын 80 —100 мың қой жазғы жайылымда семіртіліп, мемлекетке өткізіледі. Кейінгі жылдары етке тапсырылған әрбір қойдың орташа салмағы 40 килограмға жеткізілді.

Сонымен бірге қой шаруашылығын өнеркәсіптік негізге көшіріп, ғылым мен техниканың жетістіктерін, еңбек ұйымдастырудың озық технологиясын кеңінен енгізуге жете көңіл бөлінуде. Әсіресе қой бордақыланатын механикаландырылған алаңдарды тиімді пайдалану батыл қолға алынып отыр. Бұл бағытта үстіміздегі жылдың өзінде көптеген шаралар жүзеге асырылды. Бірнеше отарды бір жерге шоғырландырудың өзі шопан кадрларды дұрыс орналастырып, еңбек процестерін механикаландыруға, жұмсалатын шығындарды күрт азайтып, өнімнің өзіндік құнын кемітуге, малшыларға көрсетілетін мәдени-тұрмыстық қызметті жақсарта түсуге зор мүмкіндіктер туғызды.

Ауданда қой өсіруші ірілендірілген бригадалар құрып, отарларды шоғырландыру — өндірісті ұйымдастырудың ұтымды формасы ретінде кең өріс алуда. Мәселен, «Ақтоғай» совхозындағы «Жалын», «Кеншоқы» совхозындағы «Жас қанат» комсомолец-жастар бригадалары өздері құрылған 1973 жылдан бері ұдайы жақсы көрсеткіштерге жетіп жүр. Бұл бригадаларға коммунистер: Еңбек Қызыл Ту орденді К. Тұяқбаев, Халықтар Достығы орденді С. Жұматаев ұстаздық етеді.

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдеріне сәйкес аудандық партия комитеті совет, кәсіподақ және комсомол ұйымдарымен бірлесе отырып, жастар арасындағы саяси-тәрбие жұмысын жақсарту, мектеп оқушыларына кәсіптік бағдар беру ісін үнемі жетілдіре бермек. Бізде жыл сайын мектеп бітірушілердің аудандық слетін өткізу дәстүрге айналған. Мұның жастардың таңдаған мамандығын алуға, оларды аға ұрпақ ісіне адалдық рухында тәрбиелеуге тигізер көмегі зор.

Ауданымызда ірі қара мен жылқы өсіру де мал шаруашылығының табысты салаларына айналды. Ірі қараны жеделдете бордақылауды ұйымдастыруда «Ақтоғай» мамандандырылған шаруашылық бірлестігінің табысы айтарлықтай. Бірлестік соңғы жылдары мемлекетке тек қоңды мал өткізіп жүр. Мәселен, етке өткізілген әрбір ірі қараның орташа салмағы мұнда 420—425 килограмнан айналды, мұның өзі ауданның орта көрсеткішінен 18 — 20 килограмм жоғары.

Жыл ішінде аудан бойынша мемлекетке тапсырылған ірі қараның 60 проценті осы бірлестіктің үлесіне тиеді. Бұл бірлестіктің құрылуы материал, еңбек және финанс ресурстарын ұтымды пайдалануға, өндіріс тиімділігін арттыруға, жұмыс сапасын, оның түпкі нәтижесін жақсарта түсуге қолайлы жағдай жасады. Бірлестік бойынша ірі қарадан алынған бір центнер қосымша салмақтың өзіндік құны жоспардағыдан 11 сом 02 тиын арзандаған. Бірлестік шаруашылық жылын 165 мың сом пайдамен аяқтады.

«Ақтоғай» мамандандырылған шаруашылық бірлестігі мен «Еңбек» совхозында биыл басқарудың цехтық жүйесі енгізілгенін айта кеткен жөн. Мұның өзі шаруашылық мәселелерін оралымды шешуге, басқару аппаратындағы біраз адамды басқа қызметке ауыстырып, басы артық буындарды қысқартуға, қызметкерлердің міндеттерін нақты белгілеп беруге, мамандардың өндірістің технологі, әрі ұйымдастырушысы ретіндегі ролін, тапсырылған іс үшін жауапкершілігін арттыруға мол мүмкіндік ашады. Алдағы уақытта осы екі шаруашылықтың іс-тәжірибесін жан-жақты зерттеп, қорытып, басқарудың бұл формасын басқа совхоздарға да енгізбек ойымыз бар.

Мал шаруашылығын жедел өркендету, оның өнімділігін молайту жемшөптің берік қорын жасауға тікелей байланысты. Аудандық партия комитетінің былтырғы май айында өткен кезекті пленумы «КПСС XXVI съезінің шешімдеріне сәйкес 1982—1985 жылдары мал шаруашылығын берік жемшөп қорымен қамтамасыз етудегі аудан партия ұйымының міндеттері туралы» мәселе қарады, бұл жөнінде нақты шаралар белгіледі. Ауданның коммунистері, барлық ауыл-село еңбеккерлері осы шараларды жүзеге асыра отырып, мал азығын мол дайындаудың қолда бар мүмкіндіктері мен резервтерін тиімді пайдаланып келеді. Жемдік дақылдар мен көпжылдық шөп егісінің көлемін ұлғайту, оның түсімін молайту, соның негізінде қажетті жемшөптің әрбір шаруашылықтың өзінде жеткілікті дайындалуын қамтамасыз ету — бұл саладағы басты міндет. Таяудағы жылдары көпжылдық шөп егісі көлемін ауданда 120 мың гектарға, ал әрбір совхозда 15—20 мың гектарға жеткізу, белокті жоңышқа, эспарцет шөптерін егуді тиянақты жолға қою негізгі нысана болып отыр.

КПСС Орталық Комитеті Пленумдарының шешімдерінен, СССР Азық-түлік программасынан туындайтын міндеттерді жүзеге асыруда басқарудың жаңа органдарына — аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктерге жүктелетін міндет пен жауапкершілік ерекше. Аудандық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестігі советі өз жұмысын өскелең талаптарға сай құруға, ең алдымен жоспарлау ісін жақсартуға, аудан экономикасының келелі, әрі толғақты мәселелерін байыпты шешуге, бұл салада белгіленген шаралардың сөзсіз орындалуын қамтамасыз етуге бағыт ұстап отыр. Аудандық партия комитеті аграрлық-өнеркәсіптік бірлестік советіне нақты басшылық ете, қамқорлық жасай отырып, оның аграрлық-өнеркәсіптік комплексті дамытудың түйінді мәселелерін дер кезінде іскерлікпен шешуіне күнбе-күн көмектесіп келеді.

Партияның шешімдеріне сәйкес шаруашылықты жүргізудің жаңа шарттарына көшу, село өндірісіне коллективтік мердігерлікті енгізу совхоз парткомдарынан ұйымдастыру, саяси-бұқаралық жұмысты жандандыра түсуді, оның пәрмenділігін арттыруды талап етеді. Олар ауыл-село еңбеккерлерінің қоғамдық өндірісті дамыту, жерді, техниканы, басқа да материалдық ресурстарды тиімді пайдалану; аз күшпен жоғары түпкі нәтижелерге жету жөніндегі инициативасы мен жауапкершілігін ұдайы арттырып отыруға тиіс.

Бізде коллективтік мердігерлік әдіске бірінші болып «Жәмші» совхозындағы Қ. Кәрібозов басқаратын жылқышылар бригадасы көшкен еді. Кейін осы инициативаны «Ақтоғай» мамандандырылған шаруашылық бірлестігіндегі ірі қара бордақылау бригадасы, «Ақтоғай» совхозындағы «Жалын» комсомолец-жастар бригадасы қолдап, мердігерлік әдіспен жұмыс істей бастады. Бұл әдістің тиімділігіне көп бригадалардың-ақ көзі жетті. Қазір ауданда 26 бригада, оның ішінде сегіз пішенші, бес жүгеріші, алты қой өсіруші, бес жылқышы, екі мал бордақылаушы бригада мердігерлік әдіс бойынша жұмыс істеп жүр.

Әрине, мал шаруашылығын интенсивтендіруге байланысты атқарылып келген жұмыс аз емес. Сөйтсе де әлі шешімін таппай жүрген проблемалар да баршылық. Біздің аудан жартылай шөлейт аймаққа орналасқан. Сол себепті де шөбі жұтаң, көпжылдық шөп егісінің шығымдылығы төмен. Осыдан жайылым мен шабындықты, көпжылдық шөп егісін суландыру шараларын кең көлемде жүргізу қажеттігі келіп туып отыр. Аудан территориясында 1940 жылдары салынған Бесбатыр, Жартас, Түлкілі, Тескенсу, Сарыөзек сияқты ондаған су қоймалары, бөгеттер мен тоғандар бар. Бірақ қазір олар мүлде істен шығып, жер суландыруға жарамай қалған. Егер осы су қоймалары мен тоғандарды қалпына келтіріп, Тоқырауын, Жінішке, Жәмші, Қаршығалы өзендеріне бөгет салған жағдайда 6 мың гектардан астам жерді суландыруға толық мүмкіндік туар еді.

Сондай-ақ судың тапшылығынан «Ақтоғай» совхозындағы 40 — 50 мың гектар жерді алып жатқан Түкөде алқабы жеткілікті пайдаланылмай келеді. Ал осы алқаптағы жер асты суын зерттеу жұмысы мүлде жүргізілмей отыр. Бұл мәселелер облыстық су шаруашылығы ұйымдары алдына әлденеше рет қойылса да, одан әзірге еш нәтиже шыққан жоқ.

Жол құрылысын өрістету, совхоздар мен фермаларды өзара байланыстыратын автомобиль жолдарын салу — көкейтесті проблемалардың бірі. Аудан шаруашылықтарының барлық жүгі, өндірген өнімдері автомобиль транспортымен Аксу — Аюлы — Ақтоғай — Балқаш тас жолы арқылы тасылады. Бірақ бұл жолдың жайы нашар, әлі асфальтталмаған, жүк тасуға қолайсыз.

Сондай-ақ шаруашылықтардың барлық қыстақтарын мемлекеттік электр жүйесіне қосуды толық аяқтайтын уақыт жетті. Бұл проблема шешілген күнде мал қораларын механикаландыруға, малшылардың мәдени-тұрмыс жағдайын жақсарта түсуге кең мүмкіндік ашылар еді. Бұл мәселелерді байыпты шешу жөнінде республиканың ауыл шаруашылығы, мелиорация және су шаруашылығы, селолық құрылыс, құрылыс материалдары өнеркәсібі, автомобиль жолдары министрліктері Ақтоғай сияқты шалғай ауданның еңбекшілеріне нақты көмек көрсетеді деп сенеміз.

Аудан еңбекшілері партия ұйымдарының басшылығымен Азық-түлік программасын жүзеге асыру жолында қажырлы күрес жүргізіп, биыл қой санын 223 мыңға, ірі қараны 9620-ға, жылқыны 4150-ге жеткізу, мемлекетке 40 мың центнер астық, 47 мың центнер ет, 6100 центнер жүн, 5 мың центнер сүт тапсыру жөніндегі жоспарды ойдағыдай орындап келеді. Қоғамдық малды қажетті жемшөппен қамтамасыз ету мақсатында 100 мың тонна табиғи шөп, 1500 тонна пішендеме, 4000 тонна сүрлем дайындалды.

Бүгінде ауыл-село еңбеккерлері он бірінші бесжылдықтың өзекті жылының тапсырмаларын толық орындауға бір кісідей жұмылған. Аудан бойынша қозы, құлын өсіру жөніндегі жоспар мен міндеттеме абыроймен орындалды. Диқандар мемлекетке астық сату парызын да артығымен өтеді. Аудан партия ұйымы қол жеткен табысты баянды ете отырып, коммунистердің, барлық еңбекшілердің күш-жігерін партияның XXVI съезі, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май, ноябрь және 1983 жылғы июнь Пленумдары алға қойған міндеттерді жүзеге асыруға жұмылдырады, сөйтіп, мал шаруашылығын интенсивтендіру, оның өнімін молайту мәселелерін табандылықпен шешуге бұдан былай да айрықша күш сала беретін болады.

Жезқазған облысы.

ЖЕР—БАЙЛЫҒЫМЫЗ

Т. ТАЗАБЕКОВ,

Еңбек Қызыл Ту орденді Қазақ ауыл шаруашылық институтының ректоры, ауыл шаруашылық ғылымының докторы, профессор

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдері, сол Пленумда қабылданған Азық-түлік программасы—партияның қазіргі аграрлық саясатын жүзеге асырудың жаңа кезеңі. Бұл маңызды документтер халықты мүмкіндігінше неғұрлым қысқа мерзімде тамақ өнімдерімен сенімді түрде қамтамасыз етуді, оның өмірлік талап-тілектерін толық қанағаттандыруды көздейді. Осы программалық міндетті жүзеге асыруда шаруашылық механизмін, басқаруды барынша жетілдіре түсіп, еңбек, материал, финанс ресурстарын тиімді пайдаланудың, сонымен бірге жерге деген шынайы иелік көзқарасты тәрбиелеудің де маңызы ерекше.

I

Азық-түлік программасын ойдағыдай жүзеге асыру жолында біздің басты табиғи байлығымыз — жерді көздің қарашығындай сақтап, оның тамақ өнімдерін өндіруді молайту мүмкіндіктерін ұтымды пайдаланудың маңызы зор. Осы тұрғыдан алғанда ғылымда да, егіншілік саласында да «жер құнарын», яғни «топырақтың құнарлылығын» арттыруға айрықша көңіл бөлінеді. Өйткені жер өзінің құрылымы жағынан барлық аймақта бірдей емес. Айталық, бір алқаптағы жер өсімдік үшін қоректік заттарға аса бай болса, екінші өңірде ол жеткіліксіз болып келеді. Демек, әрбір аймақта топырақтың құнарлылығын арттыру шараларын ғылым жетістіктері мен өндіріс тәжірибесі негізінде дәйекті түрде іске асырып, егін шығымдылығын арттыру — актуальды міндет.

Азық-түлік программасында үстіміздегі он жылда дәнді дақылдардың шығымдылығын еліміз бойынша 6—7 центнер арттырып, оны 1990 жылға қарай гектарына 21—22 центнерге жеткізу көзделген. Осының негізінде он бірінші бесжылдықта астық өндірудің жылдық орташа мөлшерін 238—243 миллион тоннаға, он екінші бесжылдықта 250—255 миллион тоннаға дейін ұлғайту белгіленіп отыр. Ал осындай жауапты да күрделі міндетті ойдағыдай орындаудың бірден-бір сенімді жолы — егіншілікті интенсивті дамытып, әр гектар жерді тиімді пайдалану. Жердің органикалық құрылымын, ұдайы өзгеріп, жаңарып отыратын диалектикалық құбылысын жете танып білмейінше, егіншілікті ғылыми негізде жүргізбейінше, одан мол өнім күту қиын. Өкінішке орай, топыраққа да жанды организм ретінде ерекше мән беріп, оны аялап, қадірлей білу орнына, жерге тек «асыраушы» объект ретінде қарау, көктемде тұқымды сеуіп тастап, күзде одан мол өнім күту психологиясынан кейбір диқандар әлі арыла қойған жоқ. Олар: «жаңбыр жауса — астық болады» деп ойлап, шарасыздыққа бой ұрады.

Жер мен адам арасындағы өзара қатынас проблемасы ертеден-ақ творчестволық ойдың объектісі болып келеді. Өйткені адам баласының тағдыры, оның жалпы жағдайы, материалдық және рухани мәдениетінің өсуі жермен, топырақ құнарлылығымен тығыз байланысты. Марксизм-ленинизм класcиктері тұңғыш рет топырақ құнарлылығын пайдаланудың негізгі бағыттарын айқындап, оны ұдайы жетілдіріп отыру жолдарын да белгілеп берді. Топырақ құнары ешқашан өз-өзінен жойылып кетпейді, тек бір сападан екінші сапаға көшеді. Қ. Маркс айтқандай: «Жаратылыс тану ғылымдары мен агрономияның дамуына байланысты жердің құнарлылығы да өзгереді, өйткені топырақ элементтерін дереу пайдалануға жарамды ететін құралдар өзгереді» («Капитал» 3-том, 828-бет).

Ал буржуазиялық реакцияшыл ғалымдар табиғаттың мәңгілік қозғалысын мойындағысы келмейді. Олар тек минералдық тыңайтқышты қолдану арқылы ғана ауыл шаруашылық дақылдарынан мол өнім алуға болады деп жорамалдайды. Олардың пайымдауынша топырақ үнемі толысып отыратын табиғи организм емес, керісінше, ол қоректік минералдық заттардың «қоймасы» іспеттес. Буржуазиялық ғалымдар осы ұшқары пікірді уағыздау барысында «топырақ құнарлылығының кеми беру заңы» деген теориясымақты кезінде қасарыса жақтады.

В. И. Ленин бұл «заңның» реакциялық мәнін терең ашып көрсете келіп, былай деді: «...техника алға басқан кездерге, өндіріс әдістері қайта құрылған кездерге «топырақ құнарлылығының кеми беру заңын» тіпті де қолдануға болмайды... аршынды пұтпен ауыстыруға болмайтыны тәрізді, табиғат күштерін адам еңбегімен ауыстыруға да болмайды. Егер адам табиғат күштерінің әрекетін білетін болса, индустрияда да, егіншілікте де адам табиғат күштерінің сол әрекеттерін пайдалана алады және оларды пайдалануды машиналар, құрал-жабдықтар және т. б. арқылы жеңілдете алады» (Шығармалар толық жинағы, 5-том, 108—109-беттер). Социалистік құрылыстың тәжірибесі ұлы көсемнің бұл пікірінің дұрыстығын іс жүзінде дәлелдеп берді.

Ғылымның басқа салаларымен бірге ауыл шаруашылық ғылымы да қарыштап дамып келеді. Ол хайуанат дүниесі тәрізді өсімдіктер дүниесінің де табиғатпен өзара байланысын, оның небір тылсым сырын ашты. Соның ішінде уақыттың жерді тоздырып, топырақ құнарын жойып жібере алмайтыны, қайта адамның қолымен, ақыл-ойымен, творчестволық белсенділігімен оның ұдайы өзгеріп, жаңарып отыратыны толық дәлелденді. Біздің елімізде П. А. Костычев, В. Р. Вильямс, Қ. Қ. Гедройц, А. Н. Соколовский, С. П. Кравков, С. А. Захаров, П. Е. Простаков, И. В. Тюрин, тағы басқа бірқатар ғалымдар топырақтың мәдени құралу процестерін және оның теориясын зерттеуге елеулі үлес қосты.

Топырақ құрылымын жақсартуды теориялық тұрғыдан негіздеп, оны іс жүзінде ойдағыдай қолдану — аса күрделі міндет. Осыған орай адам мен жер арасындағы қарым-қатынас проблемасының ашылмаған сыры әлі жетерлік. Оның ішінде топырақтың өсімдіктер дүниесіне игі әсер ету мүмкіндігі толық игеріліп болған жоқ.

Сондықтан еліміздің егіншілік саласындағы ғылыми-зерттеу институттарының, совхоздар мен колхоздардың коллективтері, мамандар мен өндіріс озаттары жерді күтіп-баптаудың, одан алынатын өнімнің саны мен сапасын ұдайы арттырып отырудың ішкі мүмкіндіктері мен резервтерін творчестволықпен іздестіруде. Осындай белсенді ізденістің бір көрінісі — егіншіліктің топырақ қорғау жүйесін жетілдіріп, оны өндірісте шебер қолдану бағытында атқарылып жатқан өрелі істер. Топырақты эрозиядан сақтаудың бұл жаңа, прогрестік жүйесі әсіресе табиғат-климат жағдайы мейлінше күрделі біздің республикамыз үшін өте тиімді.

II

Топырақ — күн сәулесін жинайтын, өсімдікке керекті қоректік зат — қарашіріндіні молайтатын жанды организм. Топырақта органикалық зат көбейтіліп, оның биологиялық белсенділігі арттырылса, ауыл шаруашылық дақылдары да түсімді келеді. Айталық, Орта Азия мен Қазақстанның қарашіріндіге тапшы бозтопырақты танаптарында өсірілген мақта агротехникалық шараларды толық қолданғанның өзінде көбіне өнімді аз береді. Ал керісінше, жоңышқаның, көк тыңайтқыштың, (сидераттың), көңнің биологиялық, физика-химиялық әсерімен, ауыспалы егіс ротациясында ертеден өңделіп келе жатқан жерлерде мақтаның түсімін гектарына 3—5 центнер, жаңадан игерілген жерлерде 8—13 центнер арттыруға болады. Мәдениеттендірілмеген топырақ жиі-жиі өңдеуді, суаруды, тыңайтуды қажет етеді. Егіншілік мәдениетін көтеру, ең алдымен, міне осындай танаптарды құнарландырудан басталады.

Топырақты құнарландыру жолы әртүрлі. Солардың бірі — биологиялық, яғни мәдени өсімдіктерді ауыспалы егістерде өсіру әдісі. Ауыспалы егіс — мол өнім көзі. Шортандыдағы Бүкілодақтық астық шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтының деректері бойынша бір жерге жылма-жыл жаздық бидай еккенде, оның әр гектарынан орта есеппен 9,4 центнерден, ал бір танабы таза пар болатын төрт; бес және алты танапты ауыспалы егістің әр гектарынан 16,2—17,4 центнерден өнім жинауға болатыны айқындалды. Сондықтан таяу жылдарда ауыспалы егісті мүмкіндігінше толық игеріп, егін шығымдылығын үздіксіз арттырудың маңызы зор. Қазірдің өзінде Қазақстанда ауыспалы егіс барлық өңделген танаптың үштен екісінен астамына енгізілді.

Еңбек Қызыл Ту орденді Қазақ ауыл шаруашылық институты топырақ тану кафедрасы коллективінің зерттеулері көрсеткеніндей, қарақоңыр, қара топырақты өңірдегі жеміс ағаштары аралығына көпжылдық шөп егу арқылы жердің құнарлылығын арттыруға болады. Практикада көп жыл бойы топырақты аударыстыра өңдеуден баудың жоғары өнім бермейтіні, әрбір алма ағашынан орта есеппен жыл сайын 11 килограмнан ғана өнім жиналатыны анықталды. Алма ағаштарының аралығын ұзақ, тіпті он жылдан астам уақыт бойы шым қалпында ұстаған жағдайда өнім едәуір артады. Өйткені осы уақытта топырақтың физикалық қасиеті жақсарып, ылғал сақтау қабілеті күшейеді. Көп жыл бойы шым қалпында сақталған бау алқабында топырақтың қарашіріндісі тың жермен салыстырғанда 1,5—2 есе көбейеді.

Топырақ құрылымын агрохимиялық әдіспен, яғни тыңайтқыш қолдану жолымен де жақсартуға болады. Соңғы жылдары елімізде, оның ішінде республикамызда жерді химиялық әдіспен өңдеудің мүмкіндігі молайтылып, оның технологиясы жетілдірілді. Ғалымдардың творчестволық ізденісі нәтижесінде гербицидтің егіншілікке тиімді жаңа түрлері жасалды. Оның ішінде триаллаттың топырақ құнарын арттыруға әсері күшті. Ол танаптарды мысық құйрық сияқты арам шөп басудан сақтайды, ал мысық құйрық әсіресе Солтүстік Қазақстанның күрделі топырақ-климат жағдайында егіннің қас жауы.

Сонымен қатар республиканың егіншілік аймақтарында егіс алқаптарының топырақ құрылымын алдын-ала, жан-жақты зерттеу негізінде оған енгізілетін тыңайтқыштардың түр-түрінің нақты мөлшері де белгіленді. Әйтпесе оның пайдасынан зияны көп болып кетуі мүмкін. Қазақстан тыңы үшін топыраққа бір килограмм суперфосфат енгізу арқылы қосымша 15—18 килограмм бидай өндіруге болатыны дәлелденді. Сондай-ақ дәннің пісіп жетілу уақыты бір аптадай қысқартылады.

Егіншілік мәдениетін үздіксіз көтеру, дақылдар өсірудің агротехникасын әрбір аймақтың табиғат-топырақ құрылымы жағдайына қарай енгізу, жердің құнарлылығын арттыру шараларын комплексті жүзеге асыру нәтижесінде Қазақстан елімізде бидайдың аса бағалы сорттарын ең көп өндіретін өлкеге айналып отыр. Дәлірек айтқанда, Одақ бойынша дайындалатын барлық күшті бидайдың 70 процентін, қатты бидайдың жартысынан астамын біздің республика береді.

Қазір шаруашылықтарда егін өсіруге жарамды, бірақ айналымға әлі қосылмаған жер жоқтың қасы. Сондықтан егіншілікті интенсивті дамыту, әр танаптың берер өнімін барынша арттыру, әсіресе сортаң, құнарсыз деп аталатын жерлерді мол игеру есебінен астық өндіруді одан әрі ұлғайтуға толық мүмкіндік бар. Ал республикада әлі де адам қолы тимей, қыртысы аударылмай жатқан осындай құнарсыз, сортаң жерлер аз емес. Әрине, осы бағытта жүргізілетін жұмыстың ғылыми негізделген кең программасы қазірдің өзінде жасалды, аймақтар бойынша нақты шаралар да белгіленді. Бірақ, өкінішке қарай, оның түпкі нәтижесі әлі де айтарлықтай болып отырған жоқ.

Қазір республика бойынша әр гектарға 10—20 килограмнан ғана фосфор енгізіліп жүр. Бұл топырақтың коректік қажетін толықтыра алмайтыны сөзсіз. Мұның үстіне кейбір шаруашылықтарда осы аз тыңайтқыштың өзі сапалы сақталмайды, танаптардың топырақ құрылымын уақытында жан-жақты химиялық зерттеуден өткізуге жеткілікті мән берілмейді. Кейбір шаруашылықтарда әр агроном тыңайтқышты өз жобалауымен пайдаланып жүр.

Мысалы, Іле Алатауының бөктеріндегі бірқатар шаруашылықтар темекі, жүгері тәрізді дақылдарға минералдық тыңайтқышты қажетті мөлшерден көп жұмсайды. Сондықтан бұл алқаптарда топырақтағы коректік заттардың арақатынасы бұзылып, өнім сапасы төмендеп отыр. Агрохимиктердің зерттеуі көрсеткеніндей, республиканың бүкіл қант қызылшасы егістігіне 750 мың тонна минералдық тыңайтқыш, оның ішінде 420 мың тонна азот, 330 мың тонна фосфор қажетінен артық жұмсалып келген. Мұның өзі топырақтың құнарлану процесін көрер көзге бұзып, қызылша плантацияларының шығымдылығын төмендетіп жіберген. Ал босқа ысырап болған осыншама тыңайтқышпен 300 мың гектар күздік бидай егістігін коректендіруге болар еді.

Топырақты құнарландырудың тағы бір тиімді жолы — агрофизикалық әдісті қолдану, басқаша айтқанда, озық технология негізінде жерді дер кезінде мұқият, әрі сапалы өңдеу. Әрине, жер-ананы аялай білу, оның шын мәніндегі қамқоршыл иесі болу оңай шаруа емес. Бірақ қажымай-талмай еңбектене жүріп, агротехникалық терең білім мен озық тәжірибені берік ұштастырған жағдайда диқан өзі көздеген мақсатына жете алады. Мысалы, Целиноград облысындағы «Шуйский» совхозының диқандары дәнді дақылдардан жыл сайын тұрақты мол өнім алып келеді. Өйткені олар жерді қалай баптау керек екенін жақсы біледі, сонау 60-шы жылдардың өзінде-ақ жер өңдеудің қайырмасыз әдісін батыл қолдана бастады. Кейін олар осы тиімді әдісті одан әрі жетілдіріп, топырақты құнарландыру технологиясын жақсарта түсті.

Өткен жылдың өзінде республика бойынша 20 миллион гектардан астам егіс алқабы қайырмасыз әдіспен өңделіп, 23,9 миллион гектарға, яғни барлық егістік жердің 90 процентіне тұқым аңыздық сеялкамен себілді. Ғылыми зерттеулер мен өндірістік тәжірибе көрсеткеніндей, топырақ өңдеудің осы прогрестік әдісін творчестволықпен қолданған жағдайда, ол егіннің шығымдылығын, астықтың жалпы түсімін арттыруға едәуір септігін тигізеді.

Мынадай бір дерекке назар аударалықшы. Алматы облысындағы «Қаскелең» совхозының егістігі негізінен тәлімі жерге орналастырылған. Соған қарамастан оныншы бесжылдықта жерді қайырмасыз әдіспен өңдеу негізінде парға егілген күздік бидайдың әр гектарынан орта есеппен 9,4 центнерден өнім жиналды. Ал қайыра жырту әдісі қолданылған нақ осындай алқаптың әр гектарынан 6,4 центнерден ғана астық бастырылды. Топырақ өңдеудің қайырмасыз әдісінің тиімділігі басқа да көптеген шаруашылықтардың практикасында дәлелденіп жүр.

Мелиорациялық жұмыс, яғни дақыл орналастырылатын танаптарды тегістеу, суландыру жүйесін реттеу,топырақты құнарландырудың тиімді жолы ретінде әсіресе соңғы жылдары кең қолданыла бастады. Құлазыған дала су келгелі танымастай өзгерді. Суармалы жер егіншіліктің азық-түлік өнімдерін мол өндіретін сенімді саласына айналды. Бұл жердегі карашіріңді топырақ қабатының қалыңдығы, оның қоректік заттарды сіңіру қабілеті екі еседей артты. Осындай мелиорациялық шараларды жүзеге асыру арқасында суармалы аймақта орналасқан шаруашылықтарда, мәселен, «Пахтаарал» совхозында топырақ қабатындағы тұздың барған сайын азайып келе жатқаны байқалып отыр. Мұның бәрі топырақтың құнарлылығын арттырып мақта шығымдылығын гектарына орта есеппен 40 центнерге дейін ұлғайтуға мүмкіндік беруде.

Топырақ қорғаудың ғылыми негізделген жаңа жүйесі, сөз жоқ, егіншілікті интенсивті дамытуға кең жол ашып отыр. Әрине, диқан тындырар іс мұнымен шектелмейді. Азық-түлік программасын жүзеге асыруда КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдеріне сәйкес ауыл шаруашылығын ғылыми негізде ұйымдастырып, тыңғылықты жүргізе білетін тәжірибелі іскер мамандар қатарын одан әрі толықтыру, олардың творчестволық инициативасын, тапсырылған іс үшін жауапкершілігін арттыру айрықша маңызды.

III

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында істі білгірлікпен, шебер ұйымдастыра алатын маман кадрлар даярлауды бұрынғыдан да жақсарта түсу, ғылым мен өндірісті үйлесімді ұштастыру мәселелеріне баса назар аударылды. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас осы Пленумда сөйлеген сөзінде былай деді: «...егер бүгінгі өмір шындығымен тығыз байланысты және алға қарай ілгерілеу жолын көрсетіп беретін терең идеяларға толы болмаса, мейлінше тартымды және қызықты насихат та, мейлінше шебер және ақылды оқыту да, мейлінше талантты өнер де мақсатқа жете алмайды».

Республиканың басқа жоғары оқу орындарындағы сияқты біздің институттың профессор-оқытушы коллективі де өз түлектерін кәсіптік шеберлікке ғана емес, сонымен бірге жоғары идеялылыққа, азаматтық кемелділікке тәрбиелеуге, олардың қоғамдық саяси білімді жете меңгеруіне айрықша назар аударып отыр. Осыған орай институттың оқу программасына болашақ мамандардың бойында жерді, табиғатты қадірлей білу сезімін қалыптастыру мақсатында қосымша сабақтар енгізілді. Өйткені ауыл шаруашылығын интенсивті дамыту, ғылым мен өндірісті тығыз ұштастыру дағдысы бүгінгі студенттің, ертеңгі маманның бойында оқу процесі үстінде қалыптасады.

Студенттер арнаулы курстар бойынша теориялық және практикалық сабақтарда ауыл шаруашылығына қатысты өндіріс технологиясының, агротехникалық шаралардың ең соңғы озық үлгілерімен жанжақты танысады. Мысалы, егіншілік курсында республикамызда, еліміздің басқа да аймақтарында кең қолданылатын, Бүкілодақтық астық шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтының ғалымдары әзірлеген егіншіліктің топырақ қорғау жүйесі үйретіледі. Мұнда таза парда топырақ қорғаудың қысқа ротациялы ауыспалы егісін игеру, жерді сыдыра жырту әдісі арқылы мүмкіндігінше аңызды сақтау, дақылдарды жолақтап орналастыру, қар тоқтату, тыңайтқыштарды дұрыс қолдану және басқа осындай егіншілік мәселелеріне айрықша назар аударылады. Агрохимия және мелиорация пәндері бойынша жүргізілген сабақтарда бұл саланың негізгі мәселелері, жерді органикалық және минералдық тыңайтқыштармен құнарландырудың, топырақта ылғал сақтаудың биологиялық және химиялық әдістерін, танапты дұрыс суарудың озық технологиясын жан-жақты таныстыру жолымен оқытылады.

Болашақ мамандар ауыл шаруашылық өндірісін механикаландырудың, оның ішінде топырақ қорғау жүйесінің экономикалық көрсеткіштері негізін терең білмейінше, олар өмірдің өзі алға тартқан өскелең міндеттерді ойдағыдай орындай алмайтыны сөзсіз. Сондықтан механикаландыру және экономика пәндері жөніндегі арнаулы кафедраларда егіншіліктің топырақ қорғау жүйесінің техникасы мен технологиясын, оның экономикалық тиімділігін студенттердің терең меңгеруіне айрықша назар аударылады. Ал орман шаруашылығы факультетінің табиғат қорғау жөніндегі арнаулы курсында топырақ қорғау құрылымын зерттеу негізгі пән ретінде өтеді.

Институтымыздың ғалымдары мен оқытушылары өздерінің педагогикалық қызметін топырақ қорғау және оны құнарландыру саласындағы проблемаларды зерттеу ісімен тығыз ұштастырып келеді. Мысалы, топырақ тану кафедрасының ғалымдары осы жолдардың авторы басқаруымен көп жылдан бері Оңтүстік — Шығыс Қазақстанда топырақтың құнарлылығын жақсартудың физика-химиялық және биологиялық негізін анықтау бағытында ғылыми-зерттеу жұмысын жүргізуде. Әсіресе топырақтың құнарын арттыратын элементтеріне тыңайтқыштың әсер етуі жете зерттелуде. Бұл тәжірибе Іле Алатауының сұрғылт топырақты аймағында жүргізілді. Зерттеу жұмысының барысында топырақтың астыңғы қабаты мен үстіңгі қабатын өзара алмастырған жағдайда кейбір элементтердің жойылып, жердің құнарлылығы кемитіні дәлелденді.

Қазір осы кафедраның ғалымдары қайта қалпына келтірілетін алқаптарда өңдеудің үйлесімді арақатынасын белгілеу мақсатында творчестволықпен еңбек етіп жүр. Жерді биологиялық әдіспен қайта өңдеудің нәтижесінде топырақтың құнарланып, қарашіріндінің молаятыны, саздың физикалық құрылымы жақсаратыны белгілі болып отыр.

Ауыл шаруашылық ғылымының докторы, профессор А. Пономарева басқаратын агрохимия кафедрасының коллективі көп жыл бойы Қазақстанның оңтүстік-шығысындағы суармалы алқаптарда өсірілетін жемдік ауыспалы егіс дақылдары үшін тыңайтқыштар жүйесін жасау бағытында жемісті жұмыс жүргізіп келеді. Қазір минералдық тыңайтқышты жеткілікті қолдану арқылы әр гектардан 1000—1200 центнерге дейін жемдік қызылша, 600 центнерден астам сүрлемдік жүгері, 200 центнерге жуық судан шөбін жинауға болатыны анықталды.

Егіншілік және тәжірибелік іс методикасы кафедрасының коллективі топырақ құрылымын жақсарту, әр гектардың өнімділігін аралық дақылдар енгізу арқылы арттыру мақсатында ауыспалы егісті игеру жолдарын іздестіруде. Осыған орай республиканың оңтүстігі мен оңтүстік-шығысындағы әртүрлі аймақтар үшін перспективалы аралық дақылдар іріктеліп алынып, оларды өсірудің агротехникалық шаралары белгіленді. Қосалқы егіс топырақтың физика-химиялық, технологиялық және агрономиялық құрылымын едәуір жақсартып, жыртылған жердің өнімділігін арттырады. Мысалы, бір жылда әр алқаптан екі мәрте өнім алған жағдайда топырақ құрамындағы органикалық қалдықтар күрт көбейеді, жердің агрономиялық құндылығы артады, танапта арам шөптің өсуі азаяды. Ал мұның бәрі, түптеп келгенде, егіншілік жүйесінде қолданылатын шаралардың агротехникалық және экономикалық тиімділігін арттыратыны даусыз.

* * *

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдері маман кадрлар даярлау жөніндегі жұмысты одан әрі жетілдіре түсуімізге жаңа бағыт-бағдар беріп, творчестволық істерге жігерлендіріп отыр. Институт коллективі алдағы уақытта да оқу-тәрбие процесін жетілдіре түсіп, теория мен практиканы табиғи ұштастыру, шәкірттердің бойында жоғары саналылықты, азаматтық кемелділікті қалыптастыру мәселелеріне баса көңіл бөлетін болады.

ҚҰТ ҚАЙНАРЫ—АЛТЫН ДӘН

Бүгінгі Советтік Қазақстанның символы ретінде космодром мен миллиард сөзі қосарлана айтыла бастағалы да ширек ғасырдан асып барады. Осы екі сөз «Аврора» үнімен дүр сілкінген, лениндік ұлт саясаты арқасында шаруасы мен шаттығы дүркірей көтерілген қазақ даласы мен қазақ халқының атақ-абыройын бүкіл әлемге асырды. Бүгінгі Қазақстан даңқы космос кеңістігінде шалқиды, бүгінгі Қазақстан миллиардтаған тұрғыны бар жер шарына белгілі.

Космодром мен миллиардтың қатар айтылып отыруының мәнісі бар. Миллиард пұттаған астық Қазақстан жерінен мәуелесе, космостағы миллиард шақырымдық айналымдарға совет қырандары Қазақстан жерінен көтеріліп жүр. Қазақстанның алғашқы миллиард пұт астығының алтыннан да қымбат асыл дәндері космодром алаңынан ғарышқа шықты. Космонавтар мен тың игерушілер арасында бір-бірін айтулы табыстарымен құттықтау ізгі дәстүрге айналды. Сөйтіп, жер тыңын игеру мен аспан сырын игеру бейбіт еңбектің берік мұраты болып алды.

Бір кезде Қарағандының көмірімен, Қарсақбай мен Жезқазғанның мысымен, Шымкенттің қорғасынымен, Алтайдың мырышымен, Атыраудың мұнайымен, Арал мен Каспийдің тайдай тулаған балығымен, Алатаудың апортымен атағы тараған туған республикамыз бүл күнде оларға қоса миллиард пұттаған алтын астығымен, ғарышқа қырандар ұшырған космодромымен даңқты. Бұл екі сөздің қашанда қатар айтылуының, айтыла берерінің мәнісі осында.

Бірақ дәл бүгін мен астық жырын, дән жырын айрықша бөліп айтқалы отырмын. Бұл өзі — асыл жыр, асқақ жыр, таусылмайтын, айтып жеткізе алмайтын жыр.

Қазақстан жерінің қат-қабатындағы кен қайнары қандай берекелі болса, төсінде толқыған құт қайнары да сондай шалқар. Әуелінде межеден міндеттемеге ұласқан, ал қазір міндеттемеден тұрақты межеге айналған орасан мол астық — осынау құт қайнарының сарқылмас көзі, беделді сөзі. Бұл күнде «Қазақстанның мол астығы» деген ұғым молшылықтың өлшеміндей көрінеді.

Міне осы молшылық үшін күрес биыл Қазақстан жерінде қанатын кеңінен жайып, қарқынын бір сәт бәсендеткен жоқ. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь, 1983 жылғы июнь Пленумдары шешімдері, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың осы Пленумдарда сөйлеген сөздерінде айтылған тұжырымдар мен қағидалар жоғары еңбек өрлеуін туғызды.

Табиғаттан рақым күтпей, тіл табысуды, оның тылсым сырларын тереңірек білуді мұрат тұтқан диқан қауымы құбылмалы ауа райының аңысын аңдып, қарап отырған да жоқ. Қыс бойы қар тоқтатып, ылғал жинап, жер құрсағын жібітіп алған олар көктем шыға агротехникалық шараларды егіс даласында көзін тауып, ұтымды қолдана білді де. Ауа райы биыл да жайдары, жуас мінез көрсетпеді. Көктем көп жерде кешеуілдетіп, елге де, жерге де жайсыз тиді. Соған қарамастан егіс жұмысы екпінді жүргізілді. Жаппай қаулап өскен егін көгі көз қуантты да. Тың төсінде толқындала бой көтерген дән теңізі телегей молшылық хабаршысындай еді. Не пайда, егін бой салып, дәні енді толығар тұста аспанға бір шөкім де бұлт үйірілмей, жерге тырс еткен тамшы тамбай тұрып алды. Бірақ мұндайды талай көрген диқан қауымы аландағанымен, абыржымады: бар егінді бабымен баптап, қуаңшылыққа қайыспай қарсы тұра білді.

Август туа салысымен-ақ республика жерінің 25 миллион гектарын алып жатқан ұлан-ғайыр егін алқабында кезекті дүбірлі еңбек жорығы да басталып кетті. Астық үшін айқас күннен түнге, түннен күнге ұласты. Еңбек оты құт қазанын бұрқ-сарқ қайнатты. Құт қайнары аңыз үстінде толқындап жатты. Одан будақтап алтын дән арнасы ағытылды.

Құт дарыған тың өлкесі биыл да ерледі. Әсіресе Қостанай еңбеккерлері тағы да суырылып алға шықты. Облыс орталығында 31 августа болған облыстық партия активінің жиналысында сөйлеген сөзінде КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас айтқандай, мұнда орақ науқаны күрделі жағдайда өтті. Бірақ соған қарамастан облыс диқандары айтарлықтай табысқа жетті. Тың игерілген бес облыс берген барлық астықтың тең жартысына жуығы Қостанайдың үлесіне тиді. Осы тұста Отан қоймасына Қостанай қырмандарынан құйылған барлық астықтың сексен проценті күшті және қатты бидай болғанын ерекше атап көрсеткен жөн.

Биылғы молшылық жорығында облыстағы Қарасу ауданы диқандарының мерейі үстем болды. Табиғат қытымырлығына қажымас жігерді қарсы қойған олар егіннің әр гектарынан 14 центнерден өнім жинады. Соның нәтижесінде аудан мемлекетке 22 миллион пұттың үстінде алтын дән тапсырды.

Облыста көптеген шаруашылықтар астық тапсыру жөніндегі бесжылдық жоспарды үш жылда орындау жолындағы жарыс жалауын көтеріп, серт межесінен шықты. Солардың бірі — Науырзым ауданындағы «Дәмді» совхозы. Бұл коллектив биыл Отан қоймасына 18 мың тонна сапалы астық құюға міндеттенген еді. Сол уәде абыроймен орындалды. Мұнда мол астық үшін алғашқы күннен-ақ қызу айқас басталып, егін жинау толық аяқталғанша, қарқын бәсеңдеген жоқ. Совхоз коммунистерінің тең жартысынан астамы тікелей егін жинауға қатысты. Солардың ішінде Бәйкен Мұқашев, Төлеутай Оразғалин, Ғабдолла Бекділдин, Аңсаған Әлтиев, Қолбас Қалақов, Евгений Галета, Қайырбай Достияров, Бөлтірік Шапырашов сияқты саңлақтар саналы еңбектің сайыпқырандары ретінде көрінді.

Бұл облыста атақты тың игерушілер, Социалистік Еңбек Ерлері Ж. Демеевтің, Н. Семеновтың, П. Бреусовтың, К. Дөненбаеваның, А. Татаренконың, Ғ. Сексеновтың және басқа да еңбек ардагерлерінің ізбасарлары көп. Биылғы орақта олардың қай-қайсысы да қайсарлық пен қарымдылықтың тамаша үлгісін көрсете білді. Мәселен, «Восток» колхозының ерлі-зайыпты механизаторлары Евгения мен Владимир Рязановтар биылғы орақта айрықша көзге түсті. Отан қоймасына 24 мың тонна астық құйған «Приозерный» совхозында да талай жүлдегерлер бар. Солардың ішінде Қазақ ССР Жоғарғы Советінің депутаты В. Морозов басқарған бригада ерекше жігер танытты.

Биылғы егін бір аудан, бір шаруашылықтың өзінде кей жерде биік, кей жерде аласа болып өскені, ала-құла піскені белгілі. Диқан қауымы бұған да абыржи қойған жоқ. Техника осы ерекшелікке сәйкес қайта жабдықталды. Қажет кезінде егінге тікелей комбайн түсірілді немесе әуелі дестеге салынды. Бункерге толған астықты дереу қырманға тасу әдісі артықшылық танытты. Әр комбайншы бункерге астық толғанда, өзіне күні бұрын бекітіліп берілген машинаны ғана күтіп қалмай, аңыз жиегінде кезекте тұрған кез-келген машинаға аудара қояды. Сонда комбайн да кідірмейді, машина да тоқтап тұрмайды. Жұмысты ұйымдастыруда биылғы және бір артықшылық көп жерде бригадалық мердігерлік әдістің қолданылуы. Бұл — әрі өнімді, әрі бригада мүшелерінің жауапкершілігі мен ұйымшылдығын күшейтетін әдіс.

Бүкіл егін даласында екпін алған осынау ұлы шайқас шебінде Орал облысының еңбеккерлері де шырқай алға шықты. Олар кездескен қиындықты жеңе отырып, бар мүмкіндікті пайдалана біліп, бітік егін өсірді. Ақжайық бойында телегей теңіздей көк жалқын толқып жатты. Сол көк жалқын сәл уақыттан соң сары алтындай құбылды. Содан соң бір ғажайып қимыл дала кеудесін кернеп кетті. Аңыздан алтын дән ақтарылды, қырмандар қызыл тауларға айналды. Аңыз — қырман — элеватор! Осы үшеуінің аралығы көк күмбезін көктей өтіп жатқан «Құс жолындай» көсіле түсті. Арлы-берлі ағылған автомашиналар шаңы сол «Құс жолы» өтер күмбезге барып жалғасты.

Әр жылғы алтын орақтың өз ерлері бар. Олар бұрынғы аты танымал тарландар тобын толықтыра түсетіні табиғи құбылыс. Биыл да нақ солай болды. Осы озаттар легінде Ақжайықтан түлеп ұшқан, абыройатақ тұғырына көтерілген талай жүйріктер көзге түсті, ауызға ілікті, мақтанға айналды.

Бір колхоз, не бір совхоз ғана емес, бүкіл аудандар болып үш жылда бес жылға тең жоспарды орындау жорығына кірісті. Бүкіл Жайық бойы осы ұранға үн қосты.

Бұл серт үдесінен шығуда Жәнібек ауданы тамаша үлгі көрсетті. Алған міндеттемесін абыроймен орындағандардың алғы легінде осы аудан еңбеккерлері рапорт берді. Олар Отан қоймасына жоспардағы 3 миллион пұт, сондай-ақ социалистік міндеттемедегі 4,1 миллион пұттың орнына 6 миллион 521 мың пұт астық құйды. Шаруашылықтар алдағы жылдың егісіне қажетті тұқым қорымен жеткілікті мөлшерде қамтамасыз етілді.

Осынау ортақ табысқа жеке шаруашылықтар үлесі сөз болғанда, миллиондар белесіне шыққандар қатарында аудандағы «Талов», «Қайрат» және «Жәнібек» совхоздары аталады. Бұлар мемлекетке астық сатудың бес жылға белгіленген межесіне жетті. Ал бір жылда екі жоспар орындаған совхоздарды атар болсақ, олардың шоғыры әжептәуір.

Рапортқа рапорт жалғасты. Келесі кезекте Чапаев ауданының еңбеккерлері мемлекетке 4,5 миллион пұт астық тапсыру жөніндегі міндеттемесін абыроймен орындағаны және астық тапсыру жөніндегі бесжылдық жоспарды мерзімінен бұрын орындап шыққаны туралы рапорт берді. Бұдан соң социалистік жарыс мәресіне Ақжайық ауданының еңбеккерлері жетті. Бұл аудан үлесі жоғарыда аталған екі ауданнан да салмақты шықты. Ақжайық атанған аудан диқандары мемлекет қоймасына құйған алтын астық салмағы 8 миллион пұт болды. «Жүйріктен жүйрік озар жарысқанда, шын жүйрік бір-бірінен қалысқан ба?!» дегендей-ақ, Ақжайық ауданынан асып түскен Жымпиты ауданының табысы тіпті керемет! Бұл аудан еңбеккерлері мемлекет қоймасына 14 миллион 700 мың пұт дән құйды.

Тұтас табыс жеке еңбек адамдарының күн-түн демей төккен терінің жемісі екені айдан анық. «Көптің күші — көл, тау қопарар сел» деген рас. Әр комбайншы, әр шофер, әрбір азамат астық үшін айқастың қаһарман жауынгері болды. Егер биыл Орал облысы мемлекетке тапсырған астық мөлшері жағынан республика көлемінде жүлделі тұғырдан көрінсе, бұл топтан оза танылған жүздеген, мыңдаған орақ озаттарының, тұтас еңбек коллективтерінің жанқиярлық еңбегінің, ұйымшылдығының арқасы, сан мың коммунистер мен депутаттардың өнегесі мен ұйтқысының арқасы.

Ауа райының қиындықтарын қажырлы еңбекпен жеңе отырып, еселі табысқа жеткен диқандар қауымының әрбір күні, әрбір сағаты ерлікке бара-бар. Бұл тұста Көкшетау облысындағы «Лавровск» совхозынан Социалистік Еңбек Ері Т. Әбілпейісовтің, «Звезда коммуны» колхозынан Ә. Қуандықовтың, Ақтөбе облысындағы «Победа» колхозының комбайншылары Р. Дәулетова мен ағайынды Мұртазаевтардың, Торғай облысындағы «Заречный» совхозынан Социалистік Еңбек Ері В. Копыловтың, Целиноград облысындағы «Чернигов» совхозынан А. Шмидт пен С. Әлиақпаровтың, «Путь Ленина» колхозынан Б. Түсіповтің, Солтүстік Қазақстан облысындағы ВЛКСМ 50 жылдығы атындағы совхоздан М. Реуповтың, «Восход» совхозынан А. Деньгуб пен Н. Вишняковтың есімдерін ерекше құрметпен атаған ләзім.

Биылғы мол астық үшін күрестің қаһармандары туралы айтқанда, тағы бір тамаша өнегеге назар аудармай өту мүмкін емес. Қай облыста, қай ауданда, қай шаруашылықта болса да, тұтас үй-ішімен семьялық звено құрып, егін жинауға белсене ат салысқандар қатары айрықша көбейді. Солардың бірі — Целиноград облысындағы Вишнев ауданының «Новоалександров» совхозындағы А. Курганниковтың звеносы. Бұл звенода әкелі-балалы бес кісі егін орағы кезінде қажырлы еңбек үлгісін көрсетті. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас облыста болғанда, осы звено мүшелерінің де жұмысымен танысып, өзінің дән ризалығын айтты.

Біз сөз басында космонавтар мен егін орағы озаттарының бір-бірін жаңа табыстарымен құттықтауы дәстүрге айналғанын тілге тиек еткен едік қой. Биыл да солай болды. Бұл Орал өңірінде егін орағы қызу жүріп жатқан күндердің бірі еді. Орақта оза шауып көзге түскен Қамен ауданының бір топ жас комбайншыларының атына СССР космонавтұшқыштарынан құттықтау телеграмма келді. Бұл ілтипатқа ие болғандар ішінде Ленин атындағы совхоздың комбайншылары В. Рудяков пен И. Сатқанов, «Шипов» совхозынан Т. Иманғалиев пен М. Ялпақов және басқалар бар.

Сол тұста естен кетпес осындай бір оқиға ел құлағын елең еткізгені де есімізде. Қостанай ауданындағы СССР-дің 50 жылдығы атындағы совхоздың егін даласы. Самал жел тербеген бітік бидай ырғала толқынданады. Аңыздарда жал-жал болып дестелер жатыр. Қырмандарда да алтын дән үюлі. Осындай бір қауырт шақта Еңбек Қызыл Ту орденді диқан Михаил Иванович Ястребов басқаратын бригада мүшелері аңыз үстінде бір жерге топтала қалды. Өткен жылы совхоз бойынша әр гектардан 16 центнерден өнім алынып жатқанда, мұндағы түсім 20,1 центнерден айналған болатын. Бригада мүшелері биыл да осы биіктен төмендемеуге серттескен. Сол үшін керекті жағдайдың бәрі де ойластырылған. Бригаданың дала қосы өзінше бір шеберхана іспеттес. Мұнда тамақ электрмен пісірілетін асхана бар. Қызыл мүйіс жақсы жабдықталған. Тіпті жұмыстан соң жуынып-шайынып алатын душтың суы да жып-жылы болып тұрады. Егін орағы жайындағы жаңалықтар да тез жетеді. Әркім бүгін өзінің не істегенін ап-айқын біліп отырады.

— Біз өзіміздің биыл да әр гектардан кемінде 20 центнерден өнім алуға ұйғарғанымызды космонавт достарымызға хабарлайық, — деді М. И. Ястребов жігіттерге. — Олар да біліп тұрсын.

Осы келісім бойынша бригада космоста «Салют —7» және «Союз—Т—9», «Прогресс —17» комплексінде жұмыс істеп жатқан Владимир Ляхов пен Александр Александровқа арнаулы сәлем хат жазды. Диқандардың бұл сәлемі орбиталық комплекс бортына кезекті байланыс сеансы арқылы сол күні-ақ жеткізілді.

Иә, диқан еңбегі — ерлік еңбек. Осы тұста «Правда» газетінің биылғы сентябрь айындағы бір номерінде портреті басылған күрішші келіншектің бейнелі сөзі ойға оралады. Ол газет тілшісімен әңгіме үстінде «алты балам бар» депті. Содан кейін бірінен соң бірі бес баласының атын атапты да, «алтыншы балам күріш дақылы ғой» деп әзілдепті. Әзілі десек те, шыны осы. Бұл сөзді айтушы — Тереңөзек ауданындағы «Ширкейлі» совхозының күрішшісі, Социалистік Еңбек Ері, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің мүшесі Балдырған Мұстафаева.

Ал дәл осы ойды әлгі совхоздағы озат күрішші, Қазақ ССР Жоғарғы Советінің депутаты Бексұлу Синаева да, Ильич атындағы совхоздың кәнігі диқаны Абат Сүлейменов те, Жалағаш ауданындағы атақты диқан, Қазақ ССР Жоғарғы Советінің депутаты Ұлмекен Төлегенова да, Қармақшы ауданындағы даңғайыр диқандар, халық қалаулылары Сәлима Жұмабекова мен Бибігүл Әбішева да, Жаңақорған ауданындағы Социалистік Еңбік Ері Арапбек Әбиев пен республика парламентінің мүшесі Әзия Қыстаубаева да, Шиелі ауданындағы асыл жанды апаларымыз, Социалистік Еңбек Ерлері Шырынкүл Қазантаева мен Ұлбала Алтайбаева да, Сырдария ауданындағы Социалистік Еңбек Ері Аманкелді Ахметов те айтар еді. Күріш бөбектей мәпелеуді керексінетінін өз тәжірибесінен көріп жүрген диқандардың барлығы да осы ойда, осы ниетте. Жоғарыда аталған диқан-аналардың, ағалар мен інілердің қай-қайсысы да талай жылдан бері бейнеттің зейнетін көріп жүргендер, күріштің әр гектарынан 80—100 центнерден, кейде одан да көп өнім алып келе жатқандар, сол үшін де құрмет пен сыйға бөленгендер. Егер Қызылорда облысы жыл сайын мемлекетке 18—23 миллион пұт аралығында күміс күріш беріп келе жатса, мұның өзі осы сияқты саңлақ диқандардың ерен еңбегі мен тамаша өнегесінің, ақ күріштің академигі атанған, екі мәрте Социалистік Еңбек Ері Ыбырай Жақаев дәстүрінің жемісі деп білеміз.

Құт қазаны биылғыдай қиын жылдың өзінде де орта түскен жоқ. Отан қоймасына тағы да мол астық құйылды. Бұған қалай қуанбассың, қалай сүйсінбессің!.

Мен нанды кілең күнге ұқсатқым келеді де тұрады. Күн де, нан да парттай қызыл ғой! Күн де, нан да бүкіл тіршілік атаулының тірегі ғой! Күн көтерген көк аспан мен нан көтерген адам да ең күшті құдірет емес пе!? Күн жасасын! Нан жасасын! Күн көзіне көлеңке түсірмес, нанды күндей көтерген совет диқанының мәртебесі биіктей берсін!

Әбіраш ЖӘМІШЕВ,
жазушы.

Экономикалық ойлау:
ТИІМДІЛІК ПЕН ТҮПКІ НӘТИЖЕ

ЖОСПАРЛАУДЫ ЖАҚСАРТУ — ЭКОНОМИКАНЫ ДАМЫТУДЫҢ МАҢЫЗДЫ ФАКТОРЫ

Партияның XXVI съезінің шешімдерінде халық шаруашылығын тұрақты да қарышты өркендету, ғылыми-техникалық прогресті жеделдету, экономиканы интенсивті даму жолына көшіру міндеттері ерекше атап көрсетілді. Бұл міндеттерді ойдағыдай шешуде барлық саладағы кадрлардың белсенділігі мен іскерлігін арттырудың, олардың инициативасын, социалистік алғырлығын дамытудың маңызы зор. Ал мұның өзі кадрлардан еңбек өнімділігін арттыру, өнім сапасын жақсарту жолындағы күрестің тактикалық әдістерін жете меңгеруді, өздерінің кәсіптік білгірлігін, идеялық-саяси дәрежесі мен экономикалық ой-өрісін ұдайы көтеруді, жаңалықты сезе, болашақты болжай білуді талап етеді. Осы орайда «Қазақстан коммунисі» журналының үстіміздегі жылғы үшінші номерінде жарияланған «Экономикалық ойлау және түпкі нәтиже» деген мақалада көтерілген мәселелер кімге де болсын терең ой салады.

Мақала авторы академик Т. Әшімбаев қоғамдық еңбек пен өндірісті ұйымдастыру, жоспарлау мен басқаруды барлық деңгейде жетілдіру, ішкі резервтер мен мүмкіндіктерді мейлінше ұтымды пайдалану мәселелерін экономикалық ойлау тұрғысынан қарастыра келіп, тиімділік пен сапа көрсеткіштерін жақсарту, түпкі жоғары нәтижелерге қол жеткізу жөніндегі ойларын ортаға салды. Ал бұл салада резервтер мен мүмкіндіктердің толық іске қосылуын қатаң ескеру негізінде, жан-жақты ойластырыла жасалған жоспардың ролі ерекше. Өйткені жоспар экономиканы серпінді дамытудың басты бағыт-бағдарларын, оның түпкі нәтижесінің жемісті болуын алдын ала анықтап береді. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде экономиканың тиімділігін арттыру мәселелеріне ерекше тоқтала келіп, былай деді: «Ең бастысы — экономикаға басшылық жасаудың барлық салаларын — басқаруды, жоспарлауды, шаруашылық механизмін жетілдіру жұмысын жеделдету».

Халық шаруашылығын жоспарлауды одан әрі жетілдіру бағытында республикамызда да елеулі жұмыс жүргізіліп келеді. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас Қазақстан Компартиясы XV съезінде жасаған баяндамасында осы орайда былай деп атап көрсетті: «Мемлекеттік жоспарлау комитеті, министрліктер, ведомстволар жоспарлауды сапа жағынан жаңа дәрежеге көтеруге тиіс. Біріншіден, бұл жоспарлы тапсырмалардың терең негізделуін, олардың салалар мен кәсіпорындардың объективті мүмкіндіктеріне сай болуын қажет етеді, екіншіден, олардың өзара толық байланыстылығын, олардың орындалуына қатаң бақылау жасалуын талап етеді» («КПСС лениндік ұлт саясатының салтанаты», 547-бет).

Осы міндеттер тұрғысынан алғанда, республиканың Мемлекеттік жоспарлау комитеті министрліктермен, ведомстволармен бірлесе отырып, партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь, 1983 жылғы июнь Пленумдарының шешімдеріне сәйкес жоспарлау мен шаруашылық механизмін жетілдіру, жекелеген кәсіпорындар мен бірлестіктердің, жоспарлау және шаруашылық органдарының жұмысында орын алған кемшіліктерді жою жөнінде елеулі шараларды жүзеге асырып келеді. Бұл салада, әсіресе, экономикалық-әлеуметтік дамудың перспективалық және жылдық жоспарларының сапалы жасалуын қамтамасыз ету бағытында бірқатар іс тындырылды.

Атап айтқанда, республика облыстарының, қалалары мен аудандарының экономикалық-әлеуметтік комплексті даму жоспарлары жасалды. Бұл жоспарларда аграрлық-өнеркәсіптік комплекс жөніндегі тапсырмалар да көзделген. Сондай-ақ Қазақ ССР-інің 1986—2005 жылдарға арналған ғылыми-техникалық прогресінің комплексті программасын жасау, республиканың өндіргіш күштерін дамыту мен орналастырудың, оның ішінде территориялық-өндірістік комплекстер аймағын айқындаудың 2000-шы жылға дейінгі схемаларын белгілеу жұмысы дәйекті жүргізіліп жатыр. Ал прогрестік техникалық-экономикалық нормалар мен нормативтер жүйесін жасау ойдағыдай аяқталды.

Сонымен бірге облыстарда еңбек ресурстарының, халықтың ақшалай табысы мен шығысының тепе-теңдігі белгіленуде, жергілікті құрылыс материалдарын өндіру, халық тұтынатын товарлар шығару, тұрғын үй-коммуналдық және мәдени-тұрмыс объектілерін салу жөніндегі жиынтық жоспарлар жасала бастады.

Бізде неғұрлым дұрыс теңдестірілген қауырт жоспарлар жасау үшін қажетті жағдайлар жеткілікті. Бақылау цифрлары мен лимиттерді министрліктерге, ведомстволарға, кәсіпорындарға дер кезінде беру практикасы енгізілді. Қазір жылдық жоспарды белгілеу тікелей кәсіпорындар мен ұйымдардың өзінен басталатын болды, олардың жоспарлары өндірістік қуаттар мен ресурстарды тиімді пайдалану жөніндегі прогрестік техникалық-экономикалық нормативтерге сәйкес жасалады.

Сондай-ақ пайда есебінен кәсіпорындардың өзінде қалдырылатын қаржының, жалақыға жұмсалатын шығынның, коллективтерді өндіріс (құрылыс) саласында жоғары көрсеткіштерге жетуге құлшындыратын материалдық ынталандыру қорын жасаудың бесжылдыққа арналған тұрақты нормативтері белгіленді. Енді үстеме жоспарды белгілеу негізгі жоспар жобасын жасау барысында жүргізіледі және ол міндетті түрде материалдық-техникалық ресурстармен сәйкестендіріледі, содан соң ол жылдық жоспардың құрамына енгізіледі. Сөйтіп, мемлекеттік жоспарды жасап, оны орындауда еңбек коллективтерінің ролі барған сайын арттырылып отыр.

Ал бесжылдық және жылдық жоспарларға **экономикалық көрсеткіштердің жаңа жүйесін енгізу** — жоспарлауды жетілдірудің өзекті мәселелерінің бірі. Өйткені осы жоспарлы көрсеткіштердің орындалу дәрежесіне қарай қандай да болсын еңбек коллективінің, жеке бір саланың жұмысындағы жетістіктерді немесе кемшіліктерді нақты анықтауға мүмкіндік туады. Осыған орай жоспарлау және атқарылған жұмысты бағалау практикасына нормативті таза өнім көрсеткішін енгізудің мәні зор.

Бұл көрсеткіштің құндылығы мынада: ол қоғамдық қажеттердің қанағаттандырылу сипатын тікелей анықтайды және шығарылған бұйымдардың өндірушілер үшін тиімді немесе тиімсіз екеніне қарамастан, бұл бұйымдардың түр-түрін толық қамтиды. Қазір республикадағы өнеркәсіп орындары мен бірлестіктердің үштен екісінен астамы өздерінің өндірістік қызметін осы таза өнім көрсеткіші бойынша бағалайтын болды. Бұл коллективтерде республикамыздағы жұмысшылардың 42 проценті еңбек етеді, олар өнеркәсіп өнімінің үштен бірін өндіреді.

Жасалған талдау көрсеткеніндей, нормативті таза өнім көрсеткіші оған артқан үмітті негізінен ақтап келеді. Мысалы, нормативті таза өнім көрсеткішіне көшірілген кәсіпорындар мен бірлестіктер 1982 жылы белгіленген жоспарды асыра орындап, жоспардан тыс 2,3 миллион сомның өнімін өндірді, өнім өсімінің басым бөлігін еңбек өнімділігін арттыру есебінен келтірді. Бұл кәсіпорындар мен бірлестіктерде товарлы өнім көлемі 1981 жылмен салыстырғанда 2,7 процент артты, ал осы мерзімде товарлы өнім жалпы өнеркәсіп бойынша небәрі 1,2 процент қана өсті.

Бүгінде жоспарлау мәселесіне **программалық-мақсаткерлік тұрғыдан қарау** зор маңыз ала бастады. Үстіміздегі жылдың өзінде республиканың министрліктері мен ведомстволары, ғылыми-зерттеу ұйымдары жалпыодақтық маңызы бар 92 түрлі ғылыми-техникалық комплексті программаны шешуге қатысып отыр. Бұлардың ішінде Азық-түлік және Энергетика программаларын жүзеге асыру, халық тұтынатын товарлар шығаруды ұлғайту, олардың сапасын жақсарту, ғылыми-техникалық прогресті тездету, отын-энергетика, түсті металлургия, минералдық тыңайтқыш өнеркәсібі сияқты маңызды салалардың шикізат базасын дамыту, астық шаруашылығын, жемшөп өндірісін интенсивтендіру, қой шаруашылығының тұрақты өркендеуін қамтамасыз ету, Сібір өзендерінің суын Қазақстанның оңтүстік аудандарына және Орта Азияға қарай бұрып әкелу, тағы басқа көптеген көкейтесті мәселелер бар.

Ғылыми-зерттеу мекемелерінің экономиканы дамыту ісімен байланысы нығайып келе жатқанын атап айтуымыз керек. Қазір Қазақ ССР Ғылым академиясының жекелеген институттары (металлургия және байыту, кен істері, химия ғылымы) ғылыми-зерттеу жұмысының 60 процентке жуығын кәсіпорындармен жасасқан шаруашылық шарт негізінде жүргізеді. Ал жекелеген жоғары оқу орындарының жанында министрліктер қаржысы есебінен салалық лабораториялар құрылды. Мәселен, С. М. Киров атындағы Қазақ мемлекеттік университеті жанында республика Ғылым академиясының ғылыми мекемелері, сондай-ақ жоғары оқу орындары үшін құрамында тәжірибе жүргізетін заводы бар, біріккен арнаулы конструкторлық бюро ұйымдастырылды. Ғылым мен өндірістің байланысын нығайту бағытында жүзеге асырылған шаралар өткен жылы Қазақ ССР Министрлер Советіне қарасты салаларда 150 комплексті-механикаландырылған және автоматтандырылған желілерді өндіріске енгізуге, 200-ден астам цехты, учаске мен ірі өндірісті комплексті механикаландыруға, өнеркәсіп өнімінің 60-тан астам жаңа түрлерін игеруге мүмкіндік берді.

Алайда ғылыми-техникалық прогрестің орасан зор мүмкіндіктері әлі де толық пайдаланылмай жүр. Айталық, 1982 жылы республиканың 19 министрлігі мен ведомствосы ғылыми-техникалық прогресті тездету жөніндегі тапсырмаларды орындай алған жоқ.

Қоғамдық өндірісті жоспарлы дамыту принципіне сәйкес **күрделі құрылыстың тиімділігін арттыру** жөнінде де көптеген шаралар жүзеге асырылуда. Соңғы кезде жаңа объектілерді іске қосуға, жұмыс істеп тұрған кәсіпорындарды қайта құруға, оларды техникалық жағынан қайта жарақтандыруға жұмсалатын қаржы біршама ұлғайтылды, аяқталмай қалып келген құрылыс көлемі қысқартылды. Министрліктер мен ведомстволарға күрделі қаржының жалпы көлемі емес, оның нақты шегін айқындайтын лимиті бекітіліп берілетін болды. Сондай-ақ товарлы құрылыс өнімінің көлемі де нақтыланды. Ал өнім өндіруге жұмсалған шығынның тезірек өтелуін қамтамасыз ету үшін кредит берудің жаңа тәртібі енгізілді.

Құрылыс саласында атқарылған жұмыстың түпкі нәтижесі жоғары болуын ынталандыру мақсатында қор жасақтаудың жаңа көрсеткіштері белгіленді. Еңбекке ақы төлеудің неғұрлым прогрестік формалары енгізілуде. Сонымен қатар әкімшілік, мәдениет және спорт ғимараттарын тұрғызуға, мемлекеттік күрделі қаржы лимитінен тыс объектілер салуға шек қойылды, жоспарда көзделмеген объектілер құрылысын жүргізуге үзілді-кесілді тыйым салынды. Ал барлық жобалау институттары, сол тәрізді Қазақ ССР Құрылыс істері жөніндегі мемлекеттік комитеттің жобалау-іздестіру ұйымдары біржола аяқталып, заказ берушілер қабылдап алған өнім бойынша есеп айырысу тәртібіне көшірілді. Мұның өзі объектілерді жобалау мерзімін қысқартуға, еңбекке ақы төлеу және атқарылған іс үшін есеп айырысу тәртібін нығайтуға үлкен септігін тигізді.

Шаруашылықты жүргізудің жаңа әдістері құрылыс ұйымдары қызметінің нәтижелілігін арттыра түсті. Сондықтан да жоспарлау кезінде бұл мәселеге айрықша назар аударылып отырады. Республиканың Мемлекеттік жоспарлау комитеті 1983 жылдың жоспарын жасау кезінде құрылыс ұйымдарының қуаттарын ескере отырып, әрі қаржының қайтарымын арттыру мақсатында әрқайсысының құны 3 миллион сомға дейінгі жаңадан салынатын 98 объектіні жоспарға енгізген жоқ. Ал осы объектілер үшін 31,8 миллион сом күрделі қаржы жұмсалуға тиіс еді. Құрылысты жоспарлаудағы бұл принцип күрделі қаржыны түрліше объектілерге шашыратып жібермей, оны тиімді пайдалануға негіз қалады. Үстіміздегі бесжылдық жоспарда жұмыс істеп тұрған кәсіпорындарды техникалық жағынан қайта құруға жұмсалатын қаржы оныншы бесжылдықтағыдан 28 процент ұлғайтылды.

Алайда күрделі құрылыс саласында белгіленген жоспарлы тапсырмалар әлі де болса толық орындалмай жүр. Мысалы, республиканың Ауыр индустрия кәсіпорындары құрылысы министрлігі 1982 жылы товарлы құрылыс өнімі жоспарын небәрі 81,6 процент, құрылыс-монтаж жұмыстары программасын 89,7 процент, ал биылғы бес айда 86 процент шамасында ғана орындады. Сол сияқты селолық құрылыс, автомобиль жолдары, автомобиль транспорты және басқа бірқатар министрліктер де өз жоспарларын орындай алмай келеді. Әсіресе еңбек ұйымдастыру ісінде елеулі кемшіліктер бар. Айталық, әрбір жұмысшыға шаққанда жұмыс уақытының зая кетуі 1982 жылы Қазақ ССР Ауыр индустрия кәсіпорындары құрылысы министрлігінде 2,8 күн мөлшерінде болды. Ал Қазақ ССР Автомобиль жолдары министрлігінде, «Главалмаатастрой» бас басқармасында кадрлардың тұрақтамауы әлі азаймай отыр.

Практикада мынадай жәйттер де кездесіп жүр. Жекелеген министрліктер мен ведомстволар, жергілікті совет және жоспарлау органдары тарапынан әртүрлі объектілерді салу, жеке салалар мен аудандарды өркендету мәселелерін қарап, шешу жөнінде көптеген ұсыныстар түсіп жатады. Бұл ұсыныстардың көпшілігі басшы органдарға мемлекеттік жоспарлар бекітілгеннен кейін келіп түседі. Бұл ұсыныстарды қабылдап, жүзеге асыру үшін қосымша күрделі қаржы мен материалдық ресурстар бөлуге мүмкіндік бола бермейді. Сондықтан КПСС Орталық Комитеті мен СССР Министрлер Советі мұндай практиканы теріс деп тауып, алдағы уақытта жекелеген салалар мен экономикалық аудандарды әркендетуге байланысты ұсыныстарды халық шаруашылығы жоспарлары жасалып жатқан кезде енгізу тәртібін орнатты. Бұл ұсыныстар орынды деп табылып, қажетті мүмкіндіктер болған жағдайда, мемлекеттік жоспардың жобасына енгізіледі.

Соңғы жылдары республиканың жоспарлау органдары КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдеріне сәйкес территориялық, салалық жоспарлауды өзара тығыз ұштастыра отырып, қоғамдық өндірісті интенсивтендіру, күрделі құрылысты кеңінен өрістету проблемаларын шешуге лайықты үлес қосып келеді. Он бірінші бесжылдықтың басынаң бергі кезенде республикада 180 ірі кәсіпорын, цех пен өндіріс іске қосылды, 13 миллион шаршы метрден астам тұрғын үй, көптеген мәдени-тұрмыс орындары салынып, пайдалануға берілді. Үстіміздегі жылдың өзінде іске қосылған негізгі қорлар көлемі 2 миллиард сомнан да асып түсті.

Қоғамдық өндірістің тиімділігін арттыруда, кәсіпорындардың бірқалыпты жұмыс істеуін қамтамасыз етуде материалдық-техникалық жабдықтауды жақсартудың және оның прогрестік формаларын енгізудің маңызы орасан зор. Бұл салада елеулі іс тындырылды. Республикада прогрестік техникалық-экономикалық нормалар мен нормативтер жүйесін құру жұмысы аяқталды. Бұл нормалар мен нормативтердің құрамы айқындалып, оларды жасау, тапсыру тәртібі мен мерзімі белгіленді. Өткен жылдың өзінде материалдар жұмсаудың 67 мыңға жуық нормасы қайта қаралды, осының өзінен келтірілген жалпы экономикалық тиімділік 11,6 миллион сом мөлшерінде.

Сондай-ақ өнім шығаруға жұмсалатын шикізат пен материалдардың номенклатурасы едәуір ұлғайтылды. Қара және түсті металл прокатын, құбырларды, мұнай өнімдерін, отын-энергетика ресурстарын жұмсау нормаларын кеміту жөніндегі көрсеткіштер жаңадан енгізілді. Сонымен бірге жоспарларда қайталама ресурстарды пайдаланудың нақты тапсырмалары бекітілді.

Республикада барлық тұтынушыларды СССР Материалдық-техникалық жабдықтау жөніндегі мемлекеттік комитет белгілеп берген номенклатура бойынша ұзақ мерзімді тікелей шаруашылық байланысына көшіру толық аяқталды. Биыл бізде жабдықтаудың осы формасымен 1422 миллион сомның өнімін беретін 785 тұтынушы қамтылды, мұның өзі 1980 жылғы дәрежеден 19 процент жоғары. Қазір оларға қара металл прокатының 68 проценті, болат тұрбалардың 87 проценті, цементтің 82 проценті жабдықтаудың осы прогрестік әдісі бойынша беріліп отырады. Талдау көрсеткеніндей, ұзақ мерзімді тікелей шаруашылық байланысы бойынша өнім беру қай жағынан да тиімді.

Осындай тікелей шаруашылық байланысын барынша нығайта отырып, жемісті жұмыс істеуші коллективтер республикамызда аз емес. Мәселен, Шымкент қорғасын заводы өзіне шикізат беретін коллективтермен шарт жасасқан, мұның өзі өндірісті тиімді жүргізуге ықпал етті. Сондай-ақ осы қаладағы ұста-пресс жабдықтарын шығаратын бірлестік Прокопьевск «Электромашина», Жданов металлургия, Томск подшипник заводтарымен өзара байланысты нығайта түскен. Соның нәтижесінде өндірісте кездесетін кейбір қиыншылықтарды ойдағыдай жеңіп, халық шаруашылығы үшін аса қажетті машиналар мен жабдықтар шығаруды тыңғылықты ұйымдастыруға мүмкіндік туды.

Алайда республиканың халық шаруашылығы салаларында келісім шарт бойынша өнім беру тәртібі әлі де өскелең талаптарға сай емес. Бізде бірлестіктер мен кәсіпорындардың төрттен бірінен астамы тұтынушылар алдындағы шартты міндеттемелерін толық орындамай жүр. Мәселен, Павлодар картон-рубероид, Өскемен цемент заводтары, «Союзфосфор» бірлестігінің кәсіпорындары былтыр тұтынушыларға өнім беру жөніндегі тапсырмаларды орындаған жоқ, ал өткен жылы шарт тәртібін бұзғаны үшін Қарағанды металлургия комбинатына 29,5 миллион сом мөлшерінде айып салынды. Үстіміздегі жылдың алғашқы бес айы ішінде республика кәсіпорындары 210,4 миллион сомның өнімін жасасқан шарт пен заказ-нарядта көрсетілген мөлшердегіден кем берді, сөйтіп, өнім өткізу жоспарын 97,6 процент қана орындады.

Министрліктер мен ведомстволар, халық депутаттары Советтері көп жағдайда өздеріне бағынышты кәсіпорындардың назарын өнім шығару жоспарын тұтынушылар заказдарына сәйкес емес, оны өткізудің жалпы көлемі бойынша орындауға айрықша аударады. Осыған орай КПСС Орталық Комитеті мен СССР Министрлер Советі экономиканың тиімділігін арттыру туралы партияның XXVI съезі, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумы белгілеп берген міндеттерге сәйкес өнім беру жөніндегі шартты міндеттемелерді сақтау, бұл жөнінде министрліктердің, ведомстволар мен кәсіпорындардың жауапкершілігін арттыру туралы арнаулы қаулы қабылдады. Осы қаулыда былай деп атап көрсетілген: «Экономиканы интенсивті дамытудың, оның тиімділігін арттырудың партия алған бағытын ойдағыдай жүзеге асырудың шешуші шарттарының бірі — өнім беру жөніндегі шартты міндеттемелердің сақталуын қатаң реттеп, тәртіпті жолға қою шаруашылық, партия және совет органдарының аса маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Шарт бойынша өнім беруді орындау салалық министрліктердің, өндірістік коллективтер мен олардың басшыларының қызметінің басты көрсеткіштерінің бірі болуға тиіс».

Жоспар тәртібін қатаң сақтау бекітілген жоспардың тұрақты болуына тығыз байланысты. Кейде жоспарға түзетулер енгізу, алғашқы тоқсандардың тапсырмаларын кейінгі тоқсандарға ауыстыру практикасы өндіріске көп кеселін тигізеді, әсіресе төртінші тоқсанда кәсіпорындар жұмысында қауырт жағдай туғызады. Міне осындай жарамсыз практика республиканың бірқатар министрліктерінде әлі де кездесіп қалып жүр. Мысалы, былтыр республиканың Тамақ өнеркәсібі министрлігінде өнім өткізудің жылдық және тоқсандық жоспарлары он рет, түсті металлургия, құрылыс материалдары өнеркәсібі министрліктерінде алты реттен, энергетика және электрлендіру, жеңіл өнеркәсіп министрліктерінде төрт реттен өзгерді. Кейде өнім тапсыру жоспарына, жалақы қоры, жұмысшылар мен қызметшілер саны, пайда және басқа осы тәрізді көрсеткіштерге тиісінше түзету жасалмай тұрып өндірістік жоспарларға өзгеріс енгізілетіні тіпті өкінішті-ақ.

Қоғамдық өндірісті интенсивтендіруде **еңбек ресурстарын ұтымды пайдаланудың** маңызы зор. Бұл салада атқарылған жұмыс аз емес. Министрліктердің, бірлестіктер мен кәсіпорындардың жоспарларында еңбек өнімділігін арттыру, қол еңбегін қолдануды азайту жөніндегі тапсырмалар, материалдық ынталандыру қорын, сондай-ақ әлеуметтік-мәдени шаралар мен тұрғын үй құрылысы қорын жасақтау нормативі, басқа да маңызды көрсеткіштер бекітіледі. Сонымен бірге кәсіпорындарды, жеке салаларды еңбек ресурстарымен қамтамасыз ету баланстары жасалады.

Республикада еңбекті нормалау және негізделген нормаларды қолдану жақсара түсті. 1982 жылы өнеркәсіп жұмысшыларының 85,4 проценті нақты нормамен, солардың ішінен 72 проценті техникалық жағынан негізделген нормамен қамтылды. Орта есеппен алғанда жыл сайын қолданылып жүрген нормалардың 10 проценті қайта қаралып жүр. Он бірінші бесжылдық жоспарда жұмыс орындарын, учаскелер мен цехтарды ұйымдастырудың үлгі жобасын енгізу жөнінде нақты тапсырмалар белгіленген. Осындай игі шаралардың нәтижесінде бесжылдықтың басынан бері еңбекке жарамды пенсионерлер, өз үйінде, қосалқы шаруашылығында жұмыс істейтіндер есебінен 100 мыңнан астам адам қоғамдық өндіріске тартылды.

Республикамызда 146 кәсіпорын Щекин химия комбинатының тәжірибесі бойынша жұмыс істейді, мұның өзі 1982 жылы жалпы жалақы қоры 2,4 миллион сом шамасындағы 1,7 мың адамның еңбегін үнемдеуге себін тигізді. Өкінішке қарай, бұл әдіс құрылыс материалдары, жеңіл және жергілікті өнеркәсіп орындарында, жөндеу жұмыстарында әлі де кең өріс алмай келеді.

Бізде еңбек ұйымдастырудың коллективтік формасы да кең қолданыла бастады. Бұл — еңбек ресурстарын пайдалануды жақсартудың аса маңызды бағыты. Қазір республика өнеркәсібінде жұмысшылардың 60 проценті бригадалық әдіспен қамтылған. Бұл әдіс әсіресе «Актюбрентген», Павлодар трактор заводтарында, Қарағанды металлургия, Өскемен титан-магний комбинаттарында кең өріс алып отыр.

Еңбек ұйымдастырудың бригадалық формасы күрделі құрылыс саласында да кулаш жая бастады. Өткен жылы құрылыс-монтаж жұмыстарының 45,5 проценті, Қазақ ССР Селолық құрылыс министрлігінде 57,3 проценті бригадалық мердігерлік әдісімен атқарылды. Ал Қарағанды металлургия комбинатындағы ақ қаңылтыр цехы құрылысында өндірісті ұйымдастырудың тораптық әдісі негізінде бригадалық мердігерлік елімізде тұңғыш рет қолданылды. Кейін ол Жаңа Жамбыл фосфор заводы құрылысында пайдаланылды. Қазір 15 ірі өнеркәсіп комплексінің құрылысы уласпалы бригадалық әдіс бойынша жүргізіліп жатыр. Ал № 5 «Павлодарсельстрой» тресінде күллі құрылыс-монтаж жұмыстары шаруашылық есептегі іріленділірілген бригадаларға тапсырылған. Бұл бригадалардағы еңбек өнімділігі селолық трестердегі басқа бригадаларға қарағанда екі есе жоғары.

Экономикалық талдаулардың деректеріне қарағанда, шаруашылық есепке көшкен бригадаларда еңбек өнімділігін ұдайы арттыруға, материалдарды үнемді жұмсауға толық мүмкіндік бар. Алайда республиканың құрылыс ұйымдарында еңбек ұйымдастырудың бригадалық формасының артықшылықтары әлі де жеткіліксіз пайдаланылып келеді, олардың өнімді жұмыс істеуіне айтарлықтай көңіл бөлінбейді.

Шаруашылықты жүргізудің жаңа әдістері жағдайында **пайданың** ролі барынша артып отыр. Өйткені пайда бірлестіктер қызметіне баға берудің басты шарты. Баға, кредит, шаруашылық есеп және басқа экономикалық тұтқалар пайда арқылы еркін әрі ұтымды іске асырылады. Сондықтан да пайда мемлекеттік бюджеттің басты көзі болып табылады. Осыған байланысты шаруашылық механизмін одан әрі жетілдіруде пайданың және өнімнің **өзіндік құнының** ролін арттыруға баса назар аударылып отыр. 1982 жылдың басынан бастап өнеркәсіпте жаңа көтерме баға мен тарифтің және 1983 жылдың 1 январынан ауыл шаруашылық өнімін сатып алудың жаңа көтеріңкі бағасының енгізілуіне байланысты бұл салалардың бірқалыпты рентабельді жұмыс істеуіне қажетті жағдай жасалды.

Социалистік жарыс — бұқараның жанды творчествосы. Демек, жер-жерде социалистік жарыстың жариялылығы мен ұйымдастырушылық ықпалын одан әрі күшейтіп отырудың маңызы зор. Бұл жөнінде КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында сөйлеген сөзінде былай деп атап көрсетті: «... Қазір жарыстың өнім сапасын арттыру, өндірістік қуаттарды, шикізатты, энергияны, жұмыс уақытын пайдалануды жақсарту сияқты мақсаттарына басты назарды шоғырландырған жөн болар еді деген ой келеді. Сондай-ақ, әрине, ұтымды үнемдеу — бір тонна металдан бастап бір килограмм астыққа дейін — барлық істе үнемдеу қажет».

Өндіріс тиімділігі мен өнім сапасын арттыру жолындағы күрес — партия мен халықтың жасампаздық қызметінің аса маңызды буыны. Мұның өзі жоспарлау мен шаруашылық механизмін жетілдіруді, еңбекшілердің, барлық саладағы кадрлардың бойында экономикалық ойлаудың жаңа типін қалыптастыруды, еңбек тәртібін, ұйымшылдық пен жауапкершілікті барынша нығайтуды талап етеді. Демек, еңбек адамдарының белсенділігі мен инициативасын дамыта отырып, олардың қоғам байлығын молайтуға, өздерінің өндірістік қызметінің түпкі нәтижесі жоғары болуына деген ынта-жігерін арттыра беруіміз қажет. Бұл — өмір талабы, қоғамымыздың сенімді түрде ілгері басуының сөзсіз кепілі.

Ж. ӘБУТӘЛІПОВ,
Қазақ ССР Мемлекеттік жоспарлау комитеті председателінің орынбасары.

Партия жұмысының СТИЛІ МЕН ӘДІСТЕРІ

Есеп беру-сайлау жиналыстарынан

ІСКЕРЛІК ПЕН ӨЗАРА СЫН ЖАҒДАЙЫНДА

Талдықорған облысының партия ұйымы қазір өз қатарына 33,5 мыңнан астам коммунисті біріктіріп отыр. Олардың 21 мыңнан астамы тікелей материалдық өндіріс саласында істеп жүр. Облыс өңірінде коммунистер еңбек етпейтін бірде-бір жұмыс саласы жоқ десе де болады. Ал еңбек коллективтеріндегі ахуал да, өндірістік көрсеткіштер де сайып келгенде коммунистердің қоғам өміріндегі роліне, жеке басының үлгі-өнегесіне, адамгершілік қасиеттеріне, белсенділігі мен жауапкершілігіне тікелей байланысты.

«Партиялық ішкі демократияны одан әрі дамыту, коммунистердің творчестволық белсенділігін, инициативасы мен жауапкершілігін арттыру, — деп атап көрсеткен болатын КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында сөйлеген сөзінде, — партияның зор резерві. Коммунистер партия мен ел өмірінің көкейтесті мәселелерін талқылағанда неғұрлым батылырақ және нақтырақ сөйлесе, қабылданған шешімдерді орындауға неғұрлым белсендірек қатысатын болса, біздің партиямыз өзінің тарихи міндетін соғұрлым табысты орындайтын болады».

Бастауыш партия ұйымдарында есеп беру мен сайлау партия күштерінің шын мәніндегі байқауы, коммунистердің партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің одан кейінгі Пленумдарының шешімдерін орындау жолындағы ұйымшылдығы мен топтасқандығына нағыз сын болғанын атап айту керек. Осы маңызды саяси науқан барысында өнеркәсіпте, күрделі құрылыста, ауыл шаруашылығында, халық шаруашылығының баска да салаларында, әрбір еңбек коллективінде атқарылған жұмыска өзара сын тұрғысынан терең талдау жасалды, болашакта жүзеге асырылатын міндеттер айқындалды.

Облыстық партия комитетінің бюросы, қалалық, аудандық комитеттер есеп беру мен сайлаудың партия ұйымдары мен коммунистер өміріндегі зор маңызын ескере келіп, оған үлкен әзірлік жасады, бастауыш партия ұйымдары секретарьларының кеңестерін өткізді. Барлық жерде жиналыс күндері алдын ала белгіленіп, партия ұйымдарының секретарьларына оны әзірлеу мен өткізу жөнінде методикалық нұсқаулар, баяндама мен қаулыны дайындауға қажетті информациялық материалдар берілді. Көптеген жиналыстарға облыстық, аудандық және қалалық партия комитеттерінің өкілдері қатысты.

Есеп беру-сайлау науқаны аса ұйымшылдықпен, коммунистердің жоғары белсенділігі жағдайында өтіп жатыр. Партияның экономикалық саясатын жүзеге асыру, қоғамдық өндірістің тиімділігін арттыру, социалистік жарысты одан әрі өрістету, еңбек пен қоғамдық тәртіпті нығайту, үнем тәртібін күшейту, жаңа, озық атаулыны өндіріске енгізу негізінде 1983 жылдың және тұтас бесжылдықтың жоспарлары мен социалистік міндеттемелерін бұлжытпай орындау мәселелері коммунистердің басты назарында болып отыр.

Әрине, әрбір партия ұйымы ең алдымен өз коллективінің жұмысына талдау жасайды, ол сонымен бірге жалпыпартиялық, жалпыхалықтық мүдделерді ескере отырып, әрбір коммунистің ортақ міндеттерді орындауға қосқан үлесін айқындайды. Осыған орай баяндамалар мен жарыссөзде кадрлардың жауапкершілігін арттыруға, коммунистердің өндірістегі және қоғам өміріндегі авангардтық ролін күшейтуге, партия ұйымдарының жұмыс стилі мен әдістерін одан әрі жетілдіруге, орындаушылық тәртіпті, адамгершілік және идеялық-саяси тәрбиені жақсартуға айрықша назар аударылуда.

Облысымыздың партия топтары мен цехтық ұйымдарында есеп беру-сайлау жиналыстары зор ұйымшылдықпен, коммунистердің жоғары белсенділігі жағдайында өтті. Бұларда екі мыңға жуық коммунист жарыссөзге шығып сөйледі, олардың жартысынан көбі— жұмысшылар. Мысалға Талдықорған ауданындағы Крупская атындағы совхоздың машина-трактор шеберханасы мен автогаражында өткен партия тобының жиналысын алайық. Топ жетекшісі Ф. Колесников жиналыста коллективтегі істің жайына терең талдау жасап, коммунистердің ортақ іске қосып отырған үлесі жайлы егжей-тегжейлі баяндап берді. Механизаторлар еңбегін ұтымды ұйымдастыру, техниканы сапалы дайындау шаруашылықтағы 3150 гектар алқаптың егінін 14 күнде төкпей-шашпай жинап алуға, 3448 тонна астық бастыруға мүмкіндік берді.

Сонымен қатар жиналыста партия тобының жұмысындағы кемшіліктер де назардан тыс қалған. жоқ. Мәселен, жүк тасымалдау тапсырмасы орындалмай отыр, еңбек ақының жоспардағыдан артық жұмсалуына жол берілді. Еңбек тәртібін бұзу фактілері де жойылған жоқ. Сондай-ақ уставтық талаптарды бұзып, еңбекте, қоғам өмірінде самарқаулық көрсеткен жекелеген коммунистер сын тезіне салынды. Жиналыс кемшіліктердің орын алу себептерін жан-жақты саралап, оларды жоюдың нақты жолдарын көрсетіп берді.

Текелі кірпіш заводындағы үшінші учаскенің коммунистері есепті мерзім ішінде тындырылған жұмыс пен алда тұрған міндеттерді іскерлікпен, өзара сын тұрғысынан талқылады. Тұтас алғанда завод коллективінің қол жеткен техникалық-экономикалық көрсеткіштері жоғары. Бұл табысқа учаске коммунистері қосқан үлес қомақты. Әйткенмен олар есеп беру-сайлау жиналысында қол жеткен табыс төңірегінде ғана сөз қозғап қоймай, жұмыс тиімділігі мен сапасын арттырудың өзекті мәселелеріне айрықша тоқталды. Мәселен, қуаты 26 миллион кірпіш өндіруге лайықталған цех өткен жылы неліктен 16 миллион ғана кірпіш шығарды? Учаскенің ырғақты жұмыс істеуіне не кедергі келтіріп отыр? Коммунистер өндірісте тиісті тәртіп орнатып, еңбек өнімділігін арттыру, резервтерді іске қосу жөнінде барлық мүмкіндіктерді толық пайдалана алды ма? Коллектив жұмысындағы осындай толғақты мәселелерді талқылау үстінде бірде-бір коммунист бейтарап қалған жоқ. Олар шын мәнінде терең мүдделілік танытып, ешбір бүкпесіз, партиялық принциптілік тұрғысынан сөйледі, жағдайды жөндеуге бағытталған ойларын ортаға салды.

— Партия ұйымы — коллектив ұйтқысы. Коммунистер жұмыс тиімділігі мен сапасын арттыру, жаңаны, озық атаулыны өндіріске батыл енгізу жолындағы күреске мұрындық болуға тиіс. Әр коммунист социалистік жарыстың жаршысы, біздің алға басуымызға кедергі келтіретіннің бәріне қарсы белсенді күрескер болғанда ғана коллектив табысы молая түспек, — деді КПСС XXII съезі атындағы тігін фабрикасының технологі Е. Прейс киім пішу цехының есеп беру-сайлау жиналысында жасаған баяндамасында.

Ал цехтық партия ұйымы өзінің коллективке басшылық ету жөніндегі ролін қалай атқарып отыр дейтін болсақ, ол партия мен үкімет алға қойған міндеттерді жүзеге асыру, өндіріс тиімділігін арттыру, жоспарлы тапсырмаларды бұлжытпай орындау жолында күрес жүргізуді өз жұмысының басты мазмұны деп біледі, бар күш-мүмкіндікті осы мақсатқа жұмылдырып келеді.

1982 жылға қабылдаған міндеттемесін мерзімінен бұрын орындаған цех коллективі биыл да еңбек қарқынын бәсеңдеткен жоқ. Дегенмен шығарылған өнім сапасы әлі де жоғары талапқа сай емес. Себебі— жас жұмысшылар арасында өз міндетін ықылассыз атқаратындар бар. Ал мұның өзі өнім сапасына қырсығын тигізіп жүр. Цехта құрылған сапа жөніндегі бюроның жұмысы қанағаттанғысыз. Ал цех коммунистерінің бұл жұмыс учаскесіне бақылауы нашар. Соның салдарынан тігін цехтарына бұйымдар үздік-создық, ақаулы күйінде келіп түседі. Цехта еңбек тәртібін нығайту жөнінде партия, кәсіподақ және комсомол ұйымдары бірлесіп, бірсыпыра іс тындырғанымен, жұмысқа келмей қалу, кешігіп келу, ерте қайту фактілері әлі де тыйылған жоқ.

Партия ұйымы секретарының орынбасары О. Разживина өз сөзінде еңбеккерлер арасында жүргізіліп отырған бұқаралық-саяси шаралардың пәрменділігіне, коммунистер оқуын ұйымдастыру мәселесіне байланысты алаңдаушылық білдірді. «Бұл істе әлі де формализм басым болып отыр, — деді ол. — Орын алған олқылықтарды жою жөнінде шұғыл шаралар белгілеп, оны жүзеге асыру — біздің парызымыз».

Киров ауданындағы «Еңбекші» совхозының № 1, Талдықорған совхоз-заводының № 2 бөлімшелеріндегі, облыстық тәжірибе станциясының ғылым бөліміндегі, басқа да көптеген коллективтердегі партия топтары мен цехтық ұйымдардың есеп беру-сайлау жиналыстары жоғары идеялық дәрежеде ұйымшылдықпен өтті. Есеп беру-сайлау жиналыстарының бәрінде де еңбек тәртібін нығайту мәселесіне айрықша назар аударылғанын атап айту керек. Көптеген коммунистер өз сөздерінде еңбек тәртібі мен өндіріс тәртібінің әлі де нашар екенін ашып айтып, партия ұйымдары жетекшілері мен шаруашылық басшыларынан сөзден нақты іске көшуді, бұдан былай тәртіп бұзушыларға ымырашылдық жасамауды қатаң талап етті.

Талдықорған аккумулятор заводының аспап жасау учаскесі партия тобының есеп беру-сайлау жиналысында сөз сөйлеген коммунист В. Прижибальский жас жұмысшылар арасындағы тәртіптің өз дәрежесінде болмай отырғанын атап көрсете келіп, ұстаздар жұмысын түбегейлі жақсарту, жастарға тәлімгер етіп тәжірибелі жұмысшыларды бекіту керектігіне баса назар аударды, жастардан жұмысты қатаң талап етумен бірге оларға ұдайы көмек көрсетіп, қамқорлық жасап отыру қажеттігін ескертті.

Еңбек коллективтері туралы Заң, КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің және ВЦСПС-тің «Социалистік еңбек тәртібін нығайту жөніндегі жұмысты күшейту туралы» қаулысы, сондай-ақ еңбек тәртібі мен қоғамдық тәртіпті бұзушыларға қарсы ымырасыз күрес жүргізу жөнінде коммунистер айтқан сын ескертпелер мен ұсыныстар партия комитеттері мен бастауыш ұйымдарының бұл жұмысты түбегейлі жақсартуына кең мүмкіндіктер жасайтыны күмәнсіз.

Есеп беру-сайлау жиналыстары жұмыстағы нақтылық, жүйелілік, пәрменділік бастауыш партия ұйымдарына, олардың төменгі буындарына айрықша тән сипат екенін айқын көрсетті. Бүгінде облыстың 1108 бастауыш, 824 цехтық партия ұйымы мен 692 партия тобы өзінің сапалық құрамын жақсартып, еңбек коллективтерінде зор ұйымдастырушылық, саяси жұмыс жүргізіп отыр. Өткен жылы ғана колхоздар мен совхоздарда жаңадан 12 цехтық партия ұйымы, 52 партия тобы құрылды. Өндіріс, саяси-тәрбие мәселелері тікелей шешілетін ең төменгі буындар — бригадаларда 311 партия тобы ұйымдастырылды.

Сондықтан да есеп беру-сайлау жиналыстарында ұйымдастыру-партия жұмысының деңгейін көтеру мәселелері жан-жақты талқыланды.

Ең алдымен партия қатарын нығайту, коммунистерді өндірістің шешуші участкелеріне орналастыру, оларға қойылатын талапты күшейту, ішкі партиялық демократияны одан әрі дамыту мәселелеріне айрықша назар аударылды. Сондай-ақ жиналыстарда кадрларды іріктеу, орналастыру және тәрбиелеу, олардың тапсырылған іс үшін жауапкершілігін арттыру жөніндегі жұмысқа өскелең талаптар тұрғысынан терең талдау жасалды.

Сайламалы органдарда жұмыс істейтін адамдарды іріктеу — есеп беру-сайлау науқанының басты мәселесі. Сондықтан сайламалы партия активінің құрамына саяси кемелді, инициативалы, ұйымдастырушылық қабілеті бар, адамгершілік қасиеті жоғары, жаңаны сезе білетін, коллективтің сеніміне ие болған коммунистерді ұсыну айрықша маңызды. Басшы органдарға тәжірибелі кадрлармен бірге қабілетті жас қызметкерлерді, әйелдерді ұсынуға ден қойылып отыр. Өткен жиналыстарда партия ұйымдарының секретарьлары мен партия топтарының жетекшілерінен басқа парткомдар мен партбюролар құрамына 2428 коммунист сайланды. Олардың 53 процентке жуығы — жұмысшылар мен колхозшылар, 35,6 проценті — әйелдер.

Әйткенмен есеп беру-сайлау науқанының барысында елеулі кемшіліктердің де орын алғанын атап айтуымыз керек. Коммунистердің жиналысқа толық қатысуын қамтамасыз ете алмаған партия комитеттері де болды. Жиналысты өткізу кестесін бұзып, мерзімін кейінге шегеріп, оны коммунистер үшін қолайсыз уақытқа белгілеген кейбір партия ұйымдары да кездеспей қалған жоқ. Сондықтан жер-жерде есеп беру мен сайлауға басшылықты елеулі түрде жақсартып, бұл саяси науқанның тиісті дәрежеде өтуін қамтамасыз етуге ерекше қамқорлық жасалғаны жөн. Коммунистер айтқан орынды ұсыныстар мен сын ескертпелердің бірде-бірі назардан тыс қалмауға тиіс.

Партия конференцияларын мұқият әзірлеп, ойдағыдай өткізу мәселелері аудандық, қалалық партия комитеттерінің бірінші секретарьлары мен бөлім меңгерушілерінің таяуда болып өткен кеңесінде арнайы қаралды, онда облыс партия ұйымдарының КПСС Орталық Комитетінің «Бастауыш, аудандық, қалалық, округтік, облыстық және өлкелік партия ұйымдарында есеп беру мен сайлау өткізу туралы» қаулысынан туындайтын міндеттері егжей-тегжейлі талқыланды. Есеп беру-сайлау науқанының барысында айқын көрінгеніндей, облыстың коммунистері, барлық еңбекшілері партиямыздың лениндік Орталық Комитетінің төңірегіне бұрынғыдан да тығыз топтасып, КПСС XXVI съезінің шешімдерін, он бірінші бесжылдықтың тапсырмаларын ойдағыдай орындау жолындағы күреске бір кісідей жұмылып отыр.

Т. ГАНЗЯ,
Талдықорған облыстық партия комитеті
ұйымдастыру-партия жұмысы бөлімінің
нұсқаушысы.

КОММУНИСТ БӘРІНЕ ЖАУАПТЫ

Партия ұйымдарындағы есеп беру мен сайлау — аса жауапты саяси науқан. КПСС Орталық Комитетінің «Бастауыш, аудандық, қалалық, округтік, облыстық және өлкелік партия ұйымдарында есеп беру мен сайлау өткізу туралы» қаулысында атап көрсетілгеніндей, «Осы маңызды саяси науқанды ойдағыдай өткізу партия қатарын одан әрі нығайтуды, ішкі партиялық демократияны дамытуды, партия ұйымдарының ұйымдастырушылық және идеологиялық жұмысын, әлеуметтік-экономикалық процестерге партиялық басшылық формалары мен әдістерін жетілдіруді, КПСС-тің совет қоғамының өміріндегі басшылық ролін арттыруды қамтамасыз етуге тиіс».

Есеп беру-сайлау жиналыстары КПСС Орталық Комитетінің осы қаулысына сәйкес Ақтөбе облысының партия ұйымдарында да дер кезінде басталып, жоғары ұйымшылдықпен, сын мен өзара сын кеңінен өрістеген жағдайда өтіп жатыр. Коммунистер әрбір кәсіпорын мен шаруашылық алдында тұрған әлеуметтік-экономикалық міндеттердің орындалу барысын жан-жақты талқылап, бұл салада қол жеткен кейбір жетістіктермен бірге орын алып отырған елеулі кемшіліктерді атап көрсетті, партия ұйымдарының іскерлік қабілетін, өндіріске ықпалын арттырудың нақты жолдарын ұсынды. Сондай-ақ жиналыстарда партия ұйымдарының еңбек коллективтерінің жетекшісі, ұйымдастырушы ұйтқысы ретіндегі ролін арттыру, коммунистердің белсенділігі мен жауапкершілігін күшейту, партиялық-ұйымдастыру, идеологиялық және бұқаралық-саяси жұмыстың дәрежесін көтеру мәселелеріне баса назар аударылды.

КПСС Уставына сәйкес бастауыш партия ұйымдарындағы жиналыстар басталғанға дейін есеп беру мен сайлау партия топтары мен цехтық партия ұйымдарында өткізілді. Облыс халық шаруашылығының барлық салалары мен буындарында құрылған партия топтары мен цехтық партия ұйымдары өз коллективтерінде жетекшілік роль атқара отырып, есеп беру мен сайлауға әзірлікпен, сан жағынан өсіп, идеялық-ұйымдық жағынан нығайған қалпында келді. КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін, он бірінші бесжылдықтың тапсырмаларын орындауда олар тындырған іс аз емес. Есеп беру-сайлау жиналыстары облыс кәсіпорындары мен шаруашылықтарындағы партия топтарының, цехтық партия ұйымдарының есепті кезеңдегі жұмысына терең талдау жасап, оның пәрменділігін арттыру, орын алған кемшіліктерді батыл жою, өндірістің пайдаланылмай жатқан мүмкіндіктері мен резервтерін іске қосу жөнінде нақты шаралар белгіледі.

Октябрь революциясының 50 жылдығы атындағы Ақтөбе ферросплав заводы — қаладағы ірі кәсіпорындардың бірі. Завод цехтары мен бригадаларында 43 партия тобы жұмыс істейді. Бұлардағы есеп беру-сайлау жиналыстарының көпшілігі коммунистердің айрықша белсенділік, ортақ іске мүдделілік көрсетуі жағдайында өтті, жетістіктермен бірге кемшіліктерге де жан-жақты талдау жасап, коллектив алдында тұрған көкейтесті мәселелерді кеңінен талқылады.

Мәселен, № 2 балқыту цехының үшінші бригадасындағы партия тобының жиналысы қызу өтті. Топ жетекшісі, «Құрмет Белгісі» орденінің иегері, балқытушы А. Дарьин жасаған есепті баяндама жиналысқа қатысушылардың көңілінен шығып, толғамды ой туғызды. Баяндамада Ж. Нұрпейісов, Қ. Тоқбаев, Б. Закровский сияқты бірқатар коммунистердің қажырлы еңбегімен де, қоғамдық істерге белсене қатысуымен де коллектив ұйтқысы болып келе жатқаны атап көрсетілді, сондай-ақ бригада өміріндегі өзге де игілікті істер назардан тыс қалған жоқ. Баяндамашы коммунистердің тек өз жұмыс орнындағы істің жайына ғана емес, сонымен бірге бүкіл коллектив үшін де жауапты екеніне айрықша тоқтала келіп, июль айында № 2 цехта жұмыс ырғағының біраз бұзылғанын, соның салдарынан мыңдаған тонна феррохром кем өндірілгенін атап көрсетті.

Баяндаманы талқылауға қатысқан коммунистер орынды сынды мойындап қана қоймай, оған объективті талдау жасады, кемшіліктерге жол берілу себептерін ашып көрсетіп, заводтың салалық бөлімдерінің жұмысы талапқа сай болмай отырғанын сынады. Бірқатар цехтарда шикізат дер кезінде жеткізілмейді, сонын кесірінен кейде жұмыс уакыты зая кетеді. Коммунистер кемшіліктерді жоюға бағытталған накты ұсыныстар енгізді.

— Іс тетігін әрдайым маман кадрлар шешеді, — деді смена бастығы В. Ненин жиналыста сөйлеген сөзінде, — бірақ бізде әлі күнге дейін ең негізгі мамандық иелері — балқытушылар жетіспейді. Ал арнаулы білімі жоқ жастарды бұл жұмысқа үйретіп шығарғанша көп уақыт кетеді. Сондықтан завод жанынан балқытушылар даярлайтын кәсіптік-техникалық училище немесе онын филиалын ашу қажет деп санаймын.

Коммунистердің орынды талап-тілектері мен ұсыныстары жиналыс қабылдаған қаулыда нақты көрініс тапты. Ұсыныс-пікірлерді іске асыруға бағытталған шаралар белгіленді.

Осы заводтың № 1 балқыту цехы үнемі жоғары көрсеткіштерге жетіп келеді. Цех коллективі биылғы жылдың алғашкы жеті айынын жоспарын асыра орындап, тапсырмадан тыс 5 мың тоннадан астам өнім өндірді. Цехта еңбек озаттары көп. Коммунистер партия тобынын есеп беру-сайлау жиналысында қол жеткен табыстың тасасында елеулі олқылықтардың орын алып отырғанын ашып көрсетіп, кемшіліктерді жою жолдарын нұсқады.

Атап өтетін бір жағдай, облыстың партия топтары мен цехтық партия ұйымдарынын есеп беру-сайлау жиналыстарында еңбек тәртібін нығайтуға айрықша назар аударылды, КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің және ВЦСПС-тің «Социалистік еңбек тәртібін нығайту жөніндегі жұмысты күшейту туралы» қаулысынан туындайтын міндеттер ең өзекті мәселе ретінде қаралды. Мысалы, № 1 автобус паркінің гараж-техникалық қызметінде өткен есеп беру-сайлау жиналысында топ жетекшісі В. Лаврентьев, коммунистер М. Бекназаров, А. Оразғалиев, В. Земсков, тағы басқалары коллективте еңбек ұйымдастыру мен тәртіп сақтаудың жайы әлі мәз емес екенін бүкпесіз айтты. Олар әсіресе жұмысқа кешігіп келу, ішкілікке салыну сиякты ұнамсыз іс-қылықтардың тыйылмай отырғанына, тәртіп бұзушыларға кеңшілік жасау фактілерінің көрініс беріп жүргеніне, мұндай теріс практиканы батыл жою қажеттігіне тоқтала келіп, саяси-тәрбие жұмысын жолға қою, оған өскелең талаптар тұрғысынан карау, бұл салада коммунистердің жауапкершілігін арттыру мәселелеріне партия ұйымдары жетекшілерінің назарын айрықша аударды.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май, ноябрь және 1983 жылғы июнь Пленумдарының шешімдерін. Азық-түлік программасын жүзеге асыру мәселелері село партия ұйымдарынын есеп беру-сайлау жиналыстарында егжей-тегжейлі талқыланды. Әсіресе Мұғаджар ауданы партия ұйымдарындағы есеп беру-сайлау жиналыстарының коммунистердің жаппай белсенділігі, жоғары принциптілік көрсетуі жағдайында өткенін атап айту орынды. Осы аудандағы «Жаңа жол» совхозының «Социалистік жол» фермасында өткен есеп беру-сайлау жиналысы цехтық партия ұйымынын секретары Б. Жайназаровтың есепті баяндамасын талқылай келіп, ферма коллективінің биыл мал санын өсіру жөнінде біркатар табыстарға жеткенін, төл алу жоспарын асыра орындағанын атап көрсетті. Мұнда тәжірибелі, іскер малшы кадрлар да өсіп жетілді.

Әйтсе де баяндамада өткір сын жетіспеген еді. Оны жарыссөзде шығып сөйлеушілер толықтырып, цехтық партбюронын жұмысына принципті баға берді. Коммунистер цехтық партбюро және онын секретары ферма әкімшілігінің жұмысына бақылау жасамайтынын, іске принципті баға беруден жалтаратынын айта келіп, оларды нақты фактілермен орынды сынады. Расында, баяндаманың жалаң шығуы да осынын бір көрінісі еді. Ал ферма жұмысында ерекше назар аударуға тұрарлық кемшіліктер аз емес-тін. Мұнда төлдейтін малдың үлес салмағы әлі төмен. Мемлекетке ет, сүт, жүн тапсыру жоспарлары орындалған жоқ. Қоғамдық мал басының сақталуы да мәз емес.

— Бұл кемшіліктердің орын алуының бірден-бір себебі, — деді жиырма жылдан бері аға шопан болып істеп келе жатқан коммунист С. Нұрсейітов, — алдымен еңбек тәртібінің босаңдығында, әр адамның өз ісіне жауапкершілігі қатаң талап етілмейтіндігінде. Бізде әсіресе өндірістің орта буындағы мамандары өз міндетіне салдыр-салақ қарайды. Мысалы, көп жыл шопан болсам да, мен ауырған малды емдеп, отарға қайта қосқан веттехникті көрген емеспін. Мамандар ауру малды емдеу орнына бар кінәні шопандарға аудара салуды әдетке айналдырған.

Өз аттарына айтылған орынды сыннан жалтарып, ақталуға тырысқан ферма мамандары Т. Шашин мен Р. Омаровтың теріс іс-әрекеттеріне коммунистер батыл тойтарыс берді. Партия жиналысы цехтық партбюроның басшылық ролін қамтамасыз ете алмаған Б. Жайназаровтың орнына секретарьлыққа принципті коммунист, агроном Н. Қаржаубаевты сайлады.

Осы совхоздағы бірінші ферма партия ұйымының есеп беру-сайлау жиналысында баяндама жасаған цехтық ұйым секретары Х. Әпендин коммунистер назарын сөз бен істің бірлігін қамтамасыз етуге аударды.

— Мал шаруашылығын өркендету жолындағы социалистік жарысқа қосыла отырып, біздің барлық шопандарымыз көтеріңкі міндеттемелер қабылдайды, — деді баяндамашы. — Бірақ сол міндеттемелердің көбі орындалмай қалып жүр. Мұның негізгі себебі, ферма басшылары шопандардың жұмысына бақылауды босаңсытқан, оларға қатаң талап қоймайды. Соның салдарынан шопандар арасында еңбек тәртібін бұзу, мал төлдету кезінде көмекке келген адамдардың еңбегін дұрыс ұйымдастырмау фактілері жиі ұшырасады.

Осыған нақты дәлел ретінде жарыссөзде шығып сөйлеген коммунист Б. Бейісов қой өсіруші комсомолец-жастар бригадасының мүшелері қойды жайып бағуға көңіл бөлмейтінін, оны кеш өргізіп, ерте қайыратынын, ал мұның аяғы малдың күйі төмендеуіне әкеп соғып жүргенін атап көрсетті.

Мұғаджар асыл тұқымды жылқы заводының «Қайыңды» фермасында өткен цехтық партия ұйымының есеп беру-сайлау жиналысында коммунистер өндірістік міндеттерді талқылаумен бірге КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдеріне сәйкес идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысты жақсарту мәселесіне кеңінен тоқталды. Жарыссөзге шыққан коммунистер: механизатор Ж. Медеуов, жылқышылар Т. Үмбетбаев пен М. Жылқыбеков механизаторлар мен малшылар арасындағы социалистік жарыстың қорытындысы уақтылы шығарылып тұрмайтынын, жарыс жеңімпаздарын моральдық және материалдық жағынан көтермелеу шараларының жүйелі қолданылмайтынын әділ сынады.

Еңбекшілерге саяси және экономикалық білім беру саласында да кемшіліктер аз емес. Өткен оқу жылында фермада экономикалық мектепте 52 адам оқыды, бірақ тыңдаушылардың бәрі бірдей сабаққа қатысқан жоқ. Оның бер жағында сабақтар сылбыр өткізіледі, коллективтің практикалық міндеттерімен тығыз байланыстырылмайды. Насихатшылар М. Шонаев пен М. Таңқаевтың өздеріне жүктелген партиялық тапсырманы орындауда селқостық көрсеткені жиналыста қатаң сынға алынды. Сонымен қатар мұнда партия жиналыстары қаулыларының орындалуы бақылауға алынбай, көбіне қағаз жүзінде қалып қояды, ал мұның өзі партия жиналысының беделіне нұқсан келтіретіні сөзсіз.

Шевченко атындағы совхоздың (Қарабұтақ ауданы) №2 фермасындағы қой бордақылау комплексі бригадасында болып өткен есеп беру-сайлау жиналысы партия тобының жұмысына жан-жақты талдау жасады. Жиналыс қабылдаған қаулыда Қызылту қой бордақылау комплексі бригадасын облыстағы ең ірі, үлгі-тәжірибелік ет өндіру участкесіне айналдыру басты міндет етіп қойылды. Шынында да бұл бригада жылына он мың қой бордақылап семіртіп, әр қойды орта есеппен 50-52 килограмм салмақпен етке өткізіп келе жатқан коллектив. Дегенмен мұнда да шешуді қажет ететін проблемалар жоқ емес. Сондай проблемалардың бірі — комплексті кадрлармен нығайту және техникамен жабдықтауды жақсарту. Коммунистер міне осы жайларды ескере келіп, жиналыста комплексті аудан орталығындағы бір орта мектептің қамқорлыққа алуын ұйымдастыру жөнінде тілек білдірді.

Облыстағы партия топтары мен цехтық партия ұйымдарының есеп беру-сайлау жиналыстары егін орағымен тұспа-тұс келді. Осыған орай жиналыстарда егінді шашпай-төкпей, дер кезінде жинап алу мәселесіне ерекше назар аударылды. Мысалы, Октябрь ауданындағы «Победа» совхозының № 3 бөлімшесі цехтық партия ұйымының есеп беру-сайлау жиналысында егін ору, мемлекетке мол астық тапсыру жайы кеңінен талқыланды. Бұл бөлімше — аудандағы озат коллективтердің бірі. Он бірінші бесжылдықтың астық дайындау жоспарын асыра орындаған бөлімше еңбеккерлері мемлекетке ет, сүт, жүн сату жөніндегі тапсырманы да ойдағыдай өтеп келеді. Коммунистер жиналыста сөйлеген сөздерінде егіншілік мәдениетін көтеру, оның ғылыми негізделген жүйесін үздіксіз жетілдіре беру, коллективтік мердігерлікті кеңінен енгізу мәселелеріне айрықша тоқталып, бұл жөнінде нақты ұсыныстар жасады.

Облыста өткен есеп беру-сайлау жиналыстарында партия қатарын нығайту, жас коммунистердің идеялық-саяси деңгейін көтеру, партия күштерін дұрыс орналастыру, әсіресе оларды өндірістің шешуші участкелеріне — фермалар мен бригадаларға көбірек жіберу мәселелеріне баса назар аудару қажеттігі атап көрсетілді, өйткені мұның өзі көптеген көкейтесті проблемаларды шешуге мүмкіндік берер еді.

Өткен есеп беру-сайлау жиналыстары партия топтары мен цехтық ұйымдардың басшы құрамын сайлады, коммунистер айтқан сын ескертпелер мен ұсыныстарды қорытып, жұмысты жақсартудың нақты шараларын белгіледі. Ал мұның өзі партия ұйымдарының басшылық ролі мен іскерлік қабілетін, коммунистердің белсенділігі мен жауапкершілігін бұрынғыдан да арттыра түсуге ықпал етері сөзсіз.

Т. ЫСҚАҚОВ,
СССР Журналистер одағының мүшесі.

Ақтөбе облысы.

Еңбек тәртібі — бүкіл шаруашылық құрылысының түйіні

БАР КҮШТІ ІСКЕ ЖҰМЫЛДЫРАМЫЗ

Н. УЛЬЯНОВ,

Семей қалалық партия комитетінің бірінші секретары

Мәуіті-шұға бірлестігінің жіп орау цехындағы партия тобының есеп беру-сайлау жиналысында жарыссөзге шыққан коммунист В. Голубович салиқалы пікір айтқан еді. Тәртіп бұзушылар туралы аз айтылып жүрген жоқ. Бірақ басшылардың, шеберлердің, былайша айтқанда, қызмет бабына байланысты еңбек тәртібі үшін жауап беретін адамдардың ескертулеріне тәртіп бұзушылардың әбден бойы үйреніп алған. «Сондықтан да бұл мәселені көп болып қолға алуымыз қажет, — деген болатын озат тоқымашы. — Біздер, жұмысшылар, өз коллективімізде қыдырымпаздарға, ақау жіберушілерге, маскүнемдерге қатаң талап қойып, төзімсіздік ахуалын туғызуға тиіспіз. Еңбек тәртібін нығайту — әрқайсымыздың ортақ ісіміз».

Бұл жалғыз В. Голубовичтің ғана емес, бүкіл бірлестік коммунистерінің пікірі. Сондықтан да бұл кәсіпорында еңбек тәртібі берік, коллективтің ісі берекелі, сондай-ақ мұнда жоспарлы тапсырмалар мен көтеріңкі міндеттемелер де ойдағыдай орындалып жүр.

Социалистік тәртіп — аясы кең ұғым. Ол жұмысқа уақытында келіп-кету ғана емес, еңбекке деген саналы творчестволық көзқарас, зор жауапкершілік, барлық күш-жігерді іске жұмылдыра білу деген сөз. Совет өкіметінің алғашқы жылдарында-ақ В. И. Ленин: «Тәртіп, өзара тәртіп орнату жолында, барлық жерде ұйымшылдықты, тәртіпті, іскерлікті, бүкілхалықтық күштің сындарлы ынтымағын, өнімді өндіруге, оны бөлуге жаппай есеп, бақылау орнауын нығайту жолында тынбай жұмыс істеу» (Шығармалар толық жинағы, 36-том, 86-бет) керектігін атап көрсеткен болатын. Бұл лұғатты сөздер дәл қазіргі кезде де аса мәнді. Партия социалистік тәртіпті нығайтуды өткінші науқан емес, күнбе-күнгі, әрдайымғы толассыз жұмыс деп санайды.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь, 1983 жылғы июнь Пленумдарының шешімдері, Еңбек коллективтері туралы заң, партия мен үкіметтің социалистік еңбек тәртібін нығайту жөніндегі қаулылары қала партия ұйымының мемлекет, еңбек және жоспар тәртібін қатаң сақтауда коммунистердің, барлық коллективтердің ролін арттыруға бағытталған жұмысына тың серпін берді. Бұл мәселелер қалалық, аудандық партия комитеттерінің пленумдары мен бюро мәжілістерінде, қала партия активінің жиналыстарында кеңінен талқыланды. Олардың әрқайсысында өткір сын тұрғысынан келелі әңгіме қозғалды, жұмыс уақытының өнімсіз ысырабына жол беретін, өндірістік тәртіпті бұзушыларға кеңшілік жасап, қатаң талап қоймайтын кейбір басшылардың, әсіресе цемент, кірпіш, газ аппаратурасы, «Қазахкабель» заводтарының, былғары-мех бірлестігінің және басқа кәсіпорындардың партия ұйымдары мен әкімшілігі атына орынды сын айтылды.

Қазір кәсіпорындардың, мекемелердің, оқу орындарының бастауыш партия ұйымдарында күн тәртібіне «Тәртіп — бесжылдықтың басты резерві», «Жұмыс уақыты — халық қазынасы» сияқты келелі мәселелер қойылған жиналыстар өтіп жатыр. Олардың бәріне тән бір сипат: қарапайым еңбек адамдары берекесіздікке, иесіздікке, салдыр-салақтыққа қарсы ымырасыз күрес жүргізу қажеттігіне тоқталып, енжарларды, ерішпектерді батыл айыптауда. Мұндай әрбір жиналыс—еңбекшілердің бойында саяси азаматтық кемелділікті, белсенді өмірлік позицияны тәрбиелеу мектебі, сонымен қатар олардың партия саясатын бірауыздан мақұлдап отырғандығының көрінісі.

КПСС XXVI съезінің нұсқауларына сәйкес қала партия ұйымдары идеологиялық жұмыстың салалары мен учаскелерін өскелең талапқа сай қайта құруға, мазмұнын байытып, пәрменділігін арттыруға айрықша назар аударып, оны ең алдымен әрбір жұмыс орнында ұйымшылдық пен тәртіпті нығайтуға бағыттап отыр. Мұның қала экономикасын өркендетуге шешуші ықпалы бар.

Ең алдымен партия нұсқауларын түсіндіруге, әр адамның жүрегіне жеткізуге саяси үгіт пен барлық бұқаралық информация құралдары жұмылдырылды. Еңбекшілерге идеялық тәрбие берудің пәрменді бір түрі — бірыңғай саяси күндер, кәсіпорындарда тікелей бірінші басшылардың өздері өткізетін тәрбие мәселелеріне арналған кеңестер. «Ашық хат күндері». Бұлардың партия ұйымдары мен басшылардың еңбек коллективтерімен байланысын күшейтуге ықпалы айтарлықтай, әрі тәрбие жұмысына еңбекшілердің қалың топтарын, мамандар мен басшы кадрларды қатыстыруға тигізетін септігі үлкен. Бұған біз көптеген еңбек коллективтерінің тәжірибесі арқылы көз жеткізіп отырмыз.

Ұйымдастыру-шаруашылық және идеологиялық жұмысты ұштастыра жүргізгенде елеулі табысқа жетуге болатынын дәлелдеп жатудың қажеті болмас. Мәселен осыдан бес жыл бұрын аяқ киім фабрикасы артта қалушы кәсіпорындардың бірі еді. Ең алдымен партия ұйымы мен кәсіпорынның жаңа басшылығы еңбек коллективінің әр мүшесінің өндірістік міндеттерді шешудегі ролін арттыруға баса назар аударып, дұрыс істеді. Фабрика алғашқылардың бірі болып директор өткізетін кеңестерде коллективтегі тәрбие мәселелерін талқылауды практикаға енгізді, мұның жемісі күткендей болды, ең алдымен кәсіпорындағы моральдық-адамгершілік ахуал жақсарды, еңбек тәртібін бұзу фактілері, кадрлардың тұрақтамаушылығы азайды, сөйтіп, коллектив жоспарды ғана емес, сонымен бірге көтеріңкі социалистік міндеттемесін де үзбей орындап отыратын дәрежеге жетті. Москвалықтардың «Еңбегіне қарай — құрмет пен даңқ» ұранымен жұмыс істеуге шақырған бастамасын фабрика коллективінің қала кәсіпорындары ішінде бірінші болып қолдағанын атап көрсеткен ләзім.

Әдетте мұндай кеңестер жоспар бойынша өткізіледі, оған өндіріс шеберлері мен мамандар алдын-ала мұқият әзірленеді. әрқайсысы өз учаскесіндегі идеялық-тәрбие жұмысының жағдайын зерттейді, орын алған кемшіліктерді жою шараларын белгілейді, олардың орындалуы туралы оқтын-оқтын есеп беріп тұрады. Мәселен, август айында өткен кеңесте фабриканың бас инженері В. Рыжкова мен дайындау цехының шебері В. Голосова есеп берді. Олар ортаңғы буындағы жас кадрлармен жүргізіп отырған жұмысы туралы, цехтар мен тораптарда еңбек тәртібін нығайту үшін нақтылы қандай көмек көрсетіп жүргендері жайлы егжей-тегжейлі әңгімеледі. Осы кеңесте жолдастық соттардың ықпалын күшейтуге және право тәртібін бұзуға жол бермеу жөніндегі жұмысты жақсартуға байланысты көптеген пайдалы ұсыныстар айтылды. Әрине, фабрикада еңбек тәртібін жақсартуға байланысты проблемалар енді жоқ деп айтуға әлі ерте, алайда тәртіп бұзушылыққа мықты тосқауыл қойылғаны анық.

Кәсіпорында таяуда өткізілген «Ашық хат күнінде» жұмысшылар мен шеберлер ақау жіберушілер, қыдырымпаздар, бір орында тұрақтап жұмыс істемейтіндер жайлы ашық пікір айтып, оларға қандай шара қолдану керектігі жөнінде нақты ұсыныс жасады. «Біздің жұмысты мұнан да жақсы істеуге мүмкіндігіміз бар, — деді тігін цехының шебері

Н. Луговец. — Алайда бізге кыдырымпаздар мен маскүнемдер көп кесірін тигізіп жүр». Содан кейін шебер ондайларды накты атап-атап берді. Жалкауларға, кыдырымпаздарға, ауырдың үстімен, жеңілдің астымен өмір сүргісі келетіндерге коллективте кешірімсіздік рухын туғызу керек, оларды катаң жазалау кажет — Социалистік Еңбек Ері, киім пішуші Е. Васильеваның, тігін цехының жұмысшысы П. Подмарькованың, слесарь А. Келенцевтің және баскалардың бір ауызды пікірі міне осындай. Ал салиқалы ұсыныс-пікірлерді корытып, тәрбие жұмысында ескеріп отыру — фабрика басшылығының, партия, кәсіподак ұйымдарының калыптаскан жаксы дәстүрі.

Кәсіпорындар мен ұйымдардың барлык бас мамандарын калалык, аудандык партия комитеттерінің номенклатурасына енгізу, еңбек коллективтеріндегі ахуал жайлы басшылардың есебін бюро мәжілістері мен пленумдарда тыңдап отыру кадрлардың тапсырылған іс үшін жауапкершілігін арттыруға жағдай жасайтынына тәжірибеден көз жеткіздік. КПСС Орталык Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдерін басшылыкка ала отырып, біз партия комитеттерін өндірістік коллективтердің өмірін неғұрлым терең білуге, олармен күнбе-күн байланыс жасауға бағдарлап келеміз. Бұл салада жинактаған тәп-тәуір тәжірибеміз бар.

Кәсіпорындарда аудандык партия комитетінің күнін өткізу — жұмыстың назар аударарлык ыкпалды формасы. Бұл күні каладағы аудандык партия комитетінің жауапты кызметкерлері, идеологиялык активі партия ұйымдарының біріне барып, ондағы істің жайын комплексті зерттейді, кажет болған жағдайда сол жердің өзінде тиісті көмек көрсетеді. Әдетте олар осындай көмекке ділгер болып отырған партия ұйымына барады. Мәселен, Калинин аудандык партия комитетін Рубцовка машина жасау заводының филиалындағы кадрлардың тұрактамауы, жұмыс уакытының ысырабы, смена аралығында боска тұрып калушылык сиякты келеңсіз жайлар көптен бері мазалап жүрген. Осы партия ұйымында өткізілген күн аудандык комитет кызметкерлеріне кемшіліктердің нактылы себептерін аныктауға мүмкіндік берді. Жұмыс аяғында өткізілген кәсіпорын партия комитетінің кеңейтілген мәжілісінде кемшіліктерді жоюдың шаралары, оларды орындау мерзімі бірлесе отырып белгіленді. Сөз жок, бұл — партия ұйымдарына жанды басшылыктың жаксы үлгісі. Біз жұмыстың тәжірибеде өзін актаған осы формасын әлі де жетілдіре бермекпіз. Оның пайдалы болатынына еш күмәніміз жок.

Еңбек коллективтерінде еңбек тәртібі мен өндіріс тәртібін нығайтуда социалистік жарыстың үлкен роль аткаратыны бәрімізге белгілі. Мәселен, Семей автомобиль жөндеу заводының партия және коғамдык ұйымдары тәртіпті нығайту жолындағы күресте еңбек бәсекесінің ыкпалын өте тиімді пайдаланып жүр. Мұнда тәртіпті күшейтуге байланысты ұйымдастыру, тәрбиелік шаралардың тұтас комплексі белгіленген. Бұл кандай шаралар? Ең алдымен жарысты ұйымдастырудың биік деңгейі. Жарыс корытындысы мұнда күн сайын шығарылып, кәсіпорынға кіре берістегі сәулелі такта аркылы әйгіленіп тұрады. Күн сайын әр жұмысшы өз цехының кеше, бір аптада, бір ай ішінде калай жұмыс істегенінен толык мағлұмат алады. Мұндай көрнекі үгіттің әркімнің-ак ортак нәтиже үшін жауапкершілігін арттыра түсетіні сөзсіз.

Жарыс корытындысы шығарылғанда жұмыстың ырғағы, сапасы, еңбек өнімділігі, жабдыктардың күтіп ұсталуы, әсіресе тәртіп жайы катаң ескеріледі. Бұл шарттардың бәрін орындаған цехка 80 балл беріледі, ал цехтың бір жұмысшысы айыктыру үйіне түсе калса, бірден 50 балл, бір адам кешігіп келгендей болса, 5 балл шегеріледі. Сондыктан мұндай окиғаларды болдырмауға әр цех коллективі мүдделі. Заводтың кіре берісінде жұмыс уакытын үзбей бакылауға алып отыратын арнаулы механикалык есептегіш такта орнатылған. Есептің мұндай түрін енгізу жұмыстан сұранып кету, кыдырымпаздық жасау фактілерін азайтуға, кешігіп келушілікті мүлде жоюға мүмкіндік бергенін атап көрсеткен жөн.

«Большевичка» тігін бірлестігінің үш мың адам еңбек ететін коллективінде де социалистік жарысты тыңғылықты ұйымдастыру бағытында атқарылған жұмыс аз емес. Мұнда коллективтік жарыс та, жеке еңбеккерлердің өзара бәсекесі де тәп-тәуір ұйымдастырылған. Жарыс қорытындысын күнбе-күн шығарып, жүлдегерлерді анықтау, жеңімпаздарды моральдық және материалдық ынталандыру шараларын ұтымды қолдану жұмысшылардың еңбек белсенділігін арттыра түскенін атап өткен жөн. Бұл коллективте «Әрбір жұмыс сағатын — мейлінше мол қайтарым беретіндей етіп пайдаланайық!», «Бір бесжылдықта он жылдың тапсырмасын орындайық!» деген патриоттық бастамалар кең қанат жайып отыр.

Бірлестік насихатшылары да еңбек тәртібін нығайту жолындағы бүкілхалықтық күрестің қайнаған ортасында, Олар қаланың барлық насихатшыларына «Еңбек тәртібі мен өндіріс тәртібін нығайтуға — насихатшылық қамқорлық» деген үндеу жолдаған болатын. Бұл жұмыстың нәтижесі қуантарлық. Бірлестікте сменалық тапсырмасын орындамайтын, жұмысшы табының атына кір келтіретін бірде-бір адам жоқ. Маскүнемдік, қыдырымпаздық, қоғам мүлкіне қол сұғу сияқты жағымсыз құбылыстар да түбірінен жойылды. Сапалы, өнімді еңбекке, инициатива мен тапқырлыққа ынталандыратын жағдайлар, экономикалық, әрі ұйымдастырушылық жағдайлар жасау қажет деген партиялық нұсқауды басшылыққа алып, жүзеге асырудың нақтылы көрінісі деп осыны айту керек.

Идеялық-тәрбие, саяси-бұқаралық, ұйымдастырушылық жұмысты тығыз байланыста жүргізу арқасында ұйымшылдықты, тәртіптілікті қамтамасыз етіп, жоғары техникалық-экономикалық көрсеткіштерге жетіп жүрген кәсіпорындар қалада аз емес. Алайда барлық жерде бірдей осындай іскерлік ахуал қалыптасты, кәсіпорындар мен ұйымдардың бәрі жоғары өнімді еңбек ететін дәрежеге жетті, деп айту әлі ерте. Қала партия ұйымының бұл салада әлі де көп жұмыс тындыруына тура келеді, біз жеңуге тиіс қиындықтар да, кешеуілдетпей жоюды қажет ететін кемшіліктер мен олқылықтар да әлі аз емес.

Мәселен, «Большевичка» тігін бірлестігімен салалас кәсіпорын — шұлық фабрикасын алайық. Сырт қарағанда кәсіпорынның жұмысы тәптәуір, өндірістік жоспарларын коллективтің орындамай қалған кезі болған емес. Бірақ кәсіпорынның жұмысын егжей-тегжейлі зерттеген кезде, оның бұдан да жақсы жұмыс істеуге мүмкіндігінің бар екені анықталды. Жүргізілген талдау мұнда өндірістің ішкі резервтерінің іске қосылмай жатқанын, социалистік жарыстың формальды ұйымдастырылып отырғанын көрсетті. Кейбір бригада мүшелері тіпті кіммен жарысатынын да білмейтін болып шықты. Жарыстың жариялылығын қамтамасыз ету, оның қорытындысын уақтылы шығарып тұру мәселелері де назардан тыс қалған екен. Ал мұндай жерде нақтылықтың болмайтыны, өндіріс пен технология тәртібін бұзушыларға кеңшілік жасалатыны, соның салдарынан енжарлық пен бейқамдық тамыр жаятыны мәлім. Айтса айтқандай, 1982 жылы фабрикада қыдырымпаздық жасау, кешігіп келу, әкімшіліктің рұхсатымен жұмысқа шықпай қалу фактілері жиілеп кетті, коллективтің 15 мүшесінің айықтыру орнына түскені де белгілі болды. Жағдайды шұғыл түземесе, көп ұзамай кәсіпорынның тоқырауға ұшырауы әбден мүмкін еді. Біз бұл жағдайды дер кезінде түзедік те.

Осыдан үш жыл бұрын дәл осындай жағдайды бастан кешкеніміз бар. Материалдық ресурстардың үздік-создық түсуіне байланысты мебель фабрикасында бос тұрушылық көбейіп, соның салдарынан коллективте бейқамдық, селқостық орын алып, еңбек тәртібі босаңсып кетті. Соңынан материалдық-техникалық жабдықтау жақсарған кезде де кәсіпорын ырғақты жұмыс істей алмай, кейіндей берді. Фабрикадағы істің жайын жақсарту үшін көп күш-жігер жұмсауға тура келді, ең алдымен социалистік жарысты неғұрлым пәрменді ұйымдастыру шаралары қолданылды, еңбек коллективінің өз ролін арттыру қамы да жасалды. Бұл шаралар тиісті нәтижесін берді.

Сол сияқты шұлық фабрикасындағы жағдай да қалалық партия комитетінің бюросында қаралды. Жасырары жоқ, қатаң ұйымдық шаралар қолдануға тура келді. Қазір кәсіпорындағы істің жайы едәуір ілгері басты деп айтуға толық негіз бар.

Қалалық партия комитеті идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын бүгінгі өскелең талаптарға сай жүргізгенде ғана, коллективтің әрбір мүшесінің тапсырылған іс үшін жауапкершілік сезімін арттырып, еңбекке саналы көзқарасын қалыптастырғанда ғана жоғары көрсеткіштерге жетуге болатынын айқын түсінеді. Міне сол үшін идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысының саналуан формалары мен әдістерін нысаналы пайдалануға көп күш-жігер жұмсап отырмыз. Еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қозғалысты кең өрістету, тәлімгерлікті кеңінен дамыту мәселелері де айрықша назарда. Әсіресе әркімнің ортақ іс үшін жауапкершілік сезімін қалыптастыратын, еңбек ұйымдастырудың бригадалық формасын енгізу өндірістің барлық буындарында тәртіпті нығайтуға айрықша ықпал жасап отыр. Бұл — шын мәнінде еңбекті осы заманғы талапқа сай ұйымдастыруға, адамдарды дұрыс орналастыруға, материалдық-техникалық жағынан мінсіз қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін әдіс. Қазір қаланың өнеркәсіп орындарында еңбек ететіндердің 60 проценті, халық шаруашылығының басқа салаларында — 30—40 проценті осы әдіспен қамтылған. Бұл әдістің артықшылықтары даусыз, дұрыс ұйымдастыра білсе, ол шаруашылықтың барлық саласы үшін тиімді.

Құрылыс материалдары заводында мұндай бригадалар құруға тиянақты дайындық жасалды. Экономистер де, идеологиялық актив те мәселені әр қырынан зерттеуге қатысты. Алдымен бригадалардың жұмыс орны белгіленіп, әзір етілді. Бригада құрамына енетін әр адаммен алдын-ала әңгіме өткізілді. Бригада мүшелерінің алғашқы күннен бір-бірімен түсініскен, ынтымақтаса еңбек етуіне бұл шаралардың тигізген ықпалы үлкен. Қазір кәсіпорында негізгі өндірісте жұмыс істейтіндердің жартысынан астамы осы әдіс бойынша еңбек етіп жүр. Нәтиже айта қаларлықтай.

Осы заводтың әк цехында жаңаша жұмыс істейтін 27 бригада бар. Өткен жылы мұнда өндірістік қуаттарды ұлғайтпай-ақ, негізінен жұмыс уақытының ысырабын азайту есебінен 1980 жылмен салыстырғанда 4 мың тонна әк артық шығарылды. Ал тұтас завод бойынша жұмыс уақытының өнімсіз ысырабын қысқарту есебінен үстіміздегі жылдың жеті айы ішінде еңбек өнімділігі 0,7 процент артты, қосымша 43 мың сомның өнімі шығарылды.

Коммунистік еңбек коллективі атағын жеңіп алған № 1 құрастырмалы темір-бетон комбинатында да бригадалық әдіс кеңінен қолданылады. Мұнда құрылған 24 бригаданың 15-і — комплексті-жалғасқан бригадалар. Соның арқасында өнім сапасы айтарлықтай жақсарды, оның 99 проценті бірінші категорияға ие болды. Осындай жоғары көрсеткіштерге жеткен бригадалардың ішінде әсіресе В. Паламарчук басқаратын комплексті бригаданың мерейі үстем.

Әрине, бірыңғай нарядпен жұмыс істейтін бригада құрумен іс бітпейді. Бізде өкінішке қарай, ешбір дайындықсыз, асығыс құрыла салған бригадалардың үмітті ақтамаған кездері де ұшырасты. Мәселен қолғап-трикотаж фабрикасында, ұн-құрама жем комбинатында осындай ағаттық орын алды. Мұндай бригадалар құруды қиынсынып, бұл жұмысты бетімен жіберген кәсіпорын басшылары да жоқ емес. Ал бетімен жіберілген істе береке болмайтыны белгілі. Өмір көрсетіп отырғанындай, мұндай бригадаларды құру керек, бұл үшін алдын-ала әзірлену, тиісті ұйымдық шаралар жүргізу қажет.

Бригадалар советтері — бүкіл бригадалық жүйенің жетекші буыны, оның қолында үлкен өкілеттік бар. Өз коллективтеріне кімді алу-алмау керектігін шешетін де, жұмысшылардың мамандығын жетілдіру, жастарды іске баулу мәселесімен шұғылданатын да, бригаданың әрбір мүшесінің сабақтас мамандықты меңгеруіне бас-көз болатын да бригада советі. Советтің озаттарға сый-құрмет көрсету жөнінде әкімшілік алдына мәселе қоюға хақысы бар. Сонымен бірге мүшелері тәртіп бұза қалса, өндірісте ғана емес, семьяда, қоғамдық орындарда ұнамсыз мінез-қылық көрсетсе, совет бұл жағдайды аяқсыз қалдырмай, көпшіліктің талқысына салып отыруға міндетті. Адаммен жүргізілген мұндай нақты жұмыстың жақсы нәтиже беретініне біз әбден көз жеткізіп отырмыз.

Бұл сөзімізді дәлелдейтін мысал келтірейік. № 1 таксомотор паркінің жүргізушісі С. Изотовтың жұмысқа ішіп келетіні байқалды, ал оның әріптесі В. Егоровтың жолаушылар тасығанда таксометрді өшіріп тастайтыны белгілі болды. Оларға әкімшілік жаза да берілді, жағымсыз мінез-қылықтары жиналыста талқыланды, амал не, одан еш нәтиже шыққан жоқ. Сонда ғана бригада советі бұл жүргізушілерді жұмыстан шығару жөнінде әкімшілік алдына мәселе қойды. Әрине, бұл ең ақырғы шара еді, бірақ қатал да болса қажетті шара еді. Қиянатшылар мен маскүнемдерге халыққа қызмет көрсету саласында орын жоқ деп шешті коллектив. Адамдарға біз сенеміз, құрметпен қараймыз, тәрбиелеуге тырысамыз, бірақ ешкімнің де шектен шығып, коллектив мүддесімен санаспай кетуіне жол бермейміз, деп түйді бригада советі.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумынан бергі жерде қаладағы өнеркәсіп орындары мен мекемелердің партия, кәсіподақ, комсомол ұйымдары еңбек тәртібі мен технологиялық тәртіпті нығайту, коллективтердегі жағымсыз атаулының бәрін жою жөніндегі жұмысты күшейте түсті. Жұмыс уақытының ысырап болмауын, транспорттың дұрыс пайдаланылуын тексеруге, қыдырымпаздар мен тәртіп бұзушыларды әшкерелеуге бағытталған қоғамдық рейдтерді үзбей өткізіп тұратын болдық. Бұл жұмысты әлі де жандандыра түспекпіз.

Социалистік еңбек тәртібін нығайту жөніндегі жұмысты күшейту туралы КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің және ВЦСПС-тің қаулысы барлық коллективтерде кеңінен талқыланды. Қала еңбекшілері қаулыда белгіленген шараларды қызу мақұлдап қарсы алғанын атап өткен жөн. Партия ұйымдарының есеп беру-сайлау жиналыстарында еңбек коллективтерінің ұйымшылдық пен тәртіпті нығайту жолындағы күресіне айрықша маңыз берілді, еңбек тәртібін нығайту шаралары белгіленіп, барлық жерде қырсыздарға, салдыр-салақтарға төзгісіз жағдай туғызу қажеттігі атап көрсетілді. Тындырылған жұмысты бүгінгі жоғары талап тұрғысынан таразылайтын болсақ, әлі де шешімін күткен көп істер, тез түзетуді қажет ететін кемшіліктер бар екенін көреміз. Қала кәсіпорындарында тәртіп бұзу фактілері әлі де ұшырасады, жоғары өнімді еңбек ету үшін қажетті жағдайлар жасалмай отырған коллективтер де бар, еңбек ұйымдастырудың бригадалық әдісіне көшу қарқыны қанағаттанғысыз.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың: «Социалистік тәртіптің мәні — әркімнің өз жұмыс орнында бар ынтасымен беріле еңбек етуінде» деп атап көрсеткені мәлім. Сондықтан да біз қала коммунистерінің күш-жігерін осы игі мақсатқа жұмылдырудың барлық шараларын қолданудамыз. Әр жұмыс орнында ұсынақтылықты, ұйымшылдық пен тәртіпті нығайту — экономикамыздың зор резерві, ал оны іске қосу — қала партия ұйымының басты міндеті.

ПАРТИЯНЫҢ ҰЙЫМДЫҚ ҚҰРЫЛЫСЫ

КПСС-тің ұйымдық құрылысы жөніндегі мәселе жаңа тұрпатты пролетарлық партияның идеялық және ұйымдық негізі туралы маркстік-лениндік ілімнің құрамды бөлігі болып табылады. Россиядағы революциялық марксті, ұйымдарды біріктіру процесін аяқтаған өзінің тарихи Екінші съезінің 80 жылдығын таяуда ғана салтанатпен атап өткен біздің Коммунистік партия — демократиялық централизм принципі негізінде жұмыс істеп, үздіксіз дамып отырған жанды саяси организм. КПСС — идеялық және ұйымдық жағынан тығыз топтасып, берік байланысқан партия буындарының біртұтас бірлестігі, мұнда централизм мен демократизм табиғи ұштасқан.

Бұл мәселелердің, әрине, КПСС-тің ұйымдық құрылысы мен сан қырлы қызметі жөніндегі проблемаға тікелей қатысы бар. Әйтсе де бұларға байланысты, демократиялық централизм туралы арнаулы сабақтар өткізілетін болғандықтан да, бұл мақалада біз партияның ұйымдық құрылымына, партия ұйымдарының біртұтас бірігу сипатына кеңірек тоқталуды жөн көрдік. Сондықтан бұл тақырыпты негізгі екі мәселеге бөліп қарастырамыз. Ал мұның тақырыпты тереңірек талдау, игеру үшін насихатшыға да, тыңдаушыға да септігі тиеді деп ойлаймыз. Бұл мәселелер:

1. Партия ұйымдарын құрудың территориялық-өндірістік белгісі және интернационалдық сипаты.
2. КПСС-тің құрамы мен құрылымы.

Бірінші мәселе жөнінде әңгімелегенде, ең алдымен тыңдаушыларға партияның ұйымдық құрылысының негізіне алынатын территориялық-өндірістік ыңғайының мәнін түсіндірген орынды. Мұның өзі партияның бүкіл ұйымдық құрылымының сипаты мен мәнін айқын ұғуға көмектеседі. Бұл жөнінде партия Уставында былай делінген: «Партия территориялық-өндірістік ыңғайымен құрылады: бастауыш ұйымдар коммунистердің жұмыс істеп жүрген жерлерінде құрылады және территорияға қарай аудандық, қалалық, тағы басқа ұйымдарға бірігеді» (КПСС XXIV съезінің материалдары, 271-бет).

Демек, өндірістік коллективтерде, ұйымдарда, мекемелерде, оқу орындарында жұмыс істейтін коммунистер қызмет жағдайына яғни өндірістік ыңғайына қарай бастауыш партия ұйымдарына бірігеді (селодағы, тұрғылықты жерлер мен үй басқармаларының жанындағы коммунистерді біріктіретін территориялық партия ұйымдары бұған кірмейді). Содан соң барлық бастауыш партия ұйымдары территория бойынша ауданға, қалаға, округке бірігеді де, ал олар өз ретінде облыс, өлке, республика партия ұйымын құрайды. Демократиялық централизм принципіне сәйкес бір территорияны қамтитын партия ұйымы сол территорияның жеке бөліктерін қамтитын барлық партия ұйымдарының ең жоғары органы болып саналады.

Насихатшының бұл арада біздің республикалық партия ұйымын мысалға келтіруіне болады. Қазір Қазақстан Компартиясының негізін 770 мыңнан астам коммунистерді біріктіріп отырған 21465 бастауыш партия ұйымы құрайды. Бірен-саран селолар мен қалалардағы партия мүшелерінің тұрғылықты жерлерінде құрылған бастауыш ұйымдар болмаса, бұлардын бәрі коммунистердің қызмет істейтін орындарына қарай ұйымдастырылған. Бастауыш ұйымдар территориялық тұрғыдан 221 селолық аудандық, 48 қалалық партия ұйымына топтастырылған (республиканың ірі қалаларында бастауыш партия ұйымдары 33 аудандық ұйымға, олар 20 қалалық партия ұйымына біріктірілген). Барлық аудандық және қалалық ұйымдар 19 облыстық партия ұйымын құрайды да, солардың негізінде республикалық партия ұйымы құрылады. Қазақстан Компартиясы — КПСС-тің айбынды отрядтарының бірі.

Партия ұйымдарын территориялық-өндірістік ыңғайымен құрудың КПСС үшін қандай маңызы бар екенін көрсеткен кезде, насихатшы бұл саладағы Лениннің еңбектері мен Коммунистік партияның тиісті документтеріне сүйенгені абзал. Өйткені мұның өзі партияны құрудың бұл белгісінің тарихи қалай қалыптасқанын, оның қазіргі кезеңде қалай жетілдіріліп отырғанын талдауға мүмкіндік береді. Әрине, мұндай күрделі тақырыпты өткен кезде КПСС дамуының әр кезеңінде қабылданған партия Уставының талаптарына сай партия құрылысының схемасы бейнеленетін көрнекі құралдарды пайдаланған жөн. Өйткені насихатшы осы тақырыпқа байланысты айтылғандарды накты схема жүзінде көрсете отырып, тыңдаушылардың өтілген сабақты айқын ұғуына, жете меңгеруіне көмектеседі.

Сонымен қатар партияның ұйымдық құрылысы оның ұйымдасу, даму, қалыптасу тарихымен де табиғи байланысты. Сондықтан партияның даму кезеңдері жүйелі баяндалуға тиіс. Айталық, Ұлы Октябрь социалистік революциясына дейін партия астыртын жұмыс істеді, сондықтан ол өзінің ұйымдарын бірыңғай жоспар бойынша құра алмады және олай жасауға болмайтын да еді. Өйткені олай еткен жағдайда патша өкіметінің жандармдары жұмысшыларды революциялық күреске шыңдап жатқан партия ұйымдарын оп-оңай талқандар еді. Дегенмен, кезінде В. И. Ленин революциялық партияның ұрығы ғана деп атаған Петербургтің «Жұмысшы табын азат ету жолындағы күрес одағының» өзінен де жан-жақты ойластырылған партияның ұйымдық құрылымын айқын аңғаруға болатын. Оның негізі фабрикалар мен заводтардағы социал-демократиялық үйірмелер мен топтар болды, олар аудандық топтарға (комитеттерге) бірікті, ал күллі ұйымға «Күрес одағының...» жетекші орталығы басшылық жасап отырды.

В. И. Ленин мен оның серіктері Россияда жаңа түрпатты пролетарлық партия құруды қолға алған кезде, Батыстың социал-демократиялық ұйымдар құру жөнінде едәуір тәжірибесі бар еді. Бұл ұйымдар территориялық тұрғыдан: көшелер мен кварталдар бойынша, былайша айтқанда, халықтың тұрғылықты жерлерінде ұйымдастырылды. Ал бұл үлгі біздің елде неге қолданылмады? В. И. Ленин социал-демократиялық партия ең алдымен өзінің басты міндетін—жұмысшы табының социалистік санасын тәрбиелеу, оны өзінің капитализмді күйрету жолындағы тарихи миссиясын жақсы түсінетін, пролетарлық революция жасауға әзір айбынды тапқа айналдыру жөніндегі міндетін жүзеге асыруға тиіс деп санады, социал-демократтардың ұйымдастырушылық және тәрбиелік жұмысын ғана емес, сонымен бірге жаңа түрпатты партияның ұйымдық құрылысын да, оның ұйымдық құрылымын да осы келелі міндетке бағындыру қажет деп білді. Былайша айтқанда, халықтың қалың бұқарасы арасында жұмыс істеп, партия ұйымдарын жұмысшы табының тікелей ортасында — фабрикаларда, заводтарда, басқа да өнеркәсіп орындарында құру керек болды. В. И. Ленин өзінің «Біздің ұйымдық міндеттеріміз туралы жолдасқа хат» деген еңбегінде былай деп атап көрсетті: «Енді завод үйірмелері туралы. Бұлар біз үшін айрықша маңызды: қозғалыстың барлық басты күші — жұмысшылардың *ірі* заводтарда ұйымдасқанында ғой, өйткені бүкіл жұмысшы табының тек сан жағынан басым ғана емес, ықпалы, ой өрісі, күресуге қабілеті жағынан одан да басым бөлегі осы ірі заводтарда (және фабрикаларда). Әрбір завод біздің камалымыз болуға тиіс» (Шығармалар толық жинағы, 7-том, 16-бет). Міне сондықтан да біздің партияның бастауыш буындарын құрудың негізіне өндірістік белгі алынған болатын.

Ал енді Батыстағы социал-демократиялық ұйымдарды территориялық ыңғайымен құруға келетін болсақ, мұндай ұйымдық құрылым жұмысшылардың бірлігін, ұйымшылдығын көтеру міндетін шеше алмайтын еді. Өйткені ол жалпы халық арасында, соның ішінде ұсақ буржуазия арасында социал-демократтардың ықпалын күшейтуге ғана бейімделді. Ондағы мақсаттың өзі де парламенттік күрестің барысында қалайда көбірек дауыс алу болатын. Себебі, Батыстың социал-демократиялық партияларының басшылары социалистік революцияны жүзеге асыру үшін жұмысшы табын ұйымдастыруды эсте ойлаған емес.

Бастауыш партия ұйымдарын өндірістік ыңғайымен ұйымдастырудың қазіргі жағдайда да терең саяси мәні бар. Біріншіден, бастауыш партия ұйымдарын коммунистердің жұмыс істейтін жерлерінде құру КПСС-тің таптық табиғатына, жалпыхалықтық сипатына сай келеді. Өйткені совет қоғамының басты өндіргіш күші — жұмысшылар мен колхозшылар, инженер-техник кадрлар, халық шаруашылығының мамандары мен еліміздің күллі еңбекшілері өнеркәсіп орындарында, құрылыстар мен транспортта, колхоздар мен совхоздарда, басқа да еңбек коллективтерінде шоғырланған.

Екіншіден, бастауыш партия ұйымдары арқылы КПСС еңбекшілердің қалың бұқарасымен өзінің байланысын нығайтып, оларды келелі экономикалық, әлеуметтік міндеттерді шешуге жұмылдырып отырады. Мұның өзі КПСС Уставында былайша баянды етілген: «Бастауыш партия ұйымы өз жұмысында КПСС Программасы мен Уставын басшылыққа алады. Ол тікелей еңбекшілер арасында жұмыс жүргізеді, оларды Совет Одағы Коммунистік партиясының төңірегіне топтастырады, бұқараны партия саясатын жүзеге асыруға, коммунизм орнату жолындағы күреске жұмылдырады» (КПСС XXIV съезінің материалдары, 282—283-беттер).

Үшіншіден, жұмыс орындарының ыңғайына қарай құрылған бастауыш партия ұйымдарына біріккен коммунистер арқылы партия халық шаруашылығының материалдық өндіріс саласына да, сондай-ақ материалдық өндіріс емес саласына да басшылық ықпалын жүргізуге мүмкіндік алады. Партия ұйымдарының төменгі буындарын осылайша құру партия күштерін дұрыс бөліп, орналастыруға, коммунистердің белсенділігін арттыруды, социалистік құрылыстың барлық учаскелерінде олардың авангардтық ролін күшейтуді қамтамасыз етуге жағдай жасайды.

Партия ұйымдарын территориялық ыңғайымен одан әрі біріктіру жайына келетін болсақ, мұның өзі алғаш құрылған күннен бастап біздің партияға тән сипат бола тұрса да, ол тек РСДРП VI съезі (1917 ж.) мен РКП(б)-нің 1919 жылғы Бүкілроссиялық конференциясынан кейін ғана ресми түрде партия Уставына енгізілді. Партия ұйымдарын құрудың бұл екі қырын — өндірістік және территориялық қырын біріктіруді бейнелейтін соңғы тұжырым 1934 жылғы партияның XVII съезінде бекітілген ВКП(б) Уставында баянды етілді. Партия ұйымдарын территориялық ыңғайымен біріктіру оларға партиялық орталықтан дәйекті басшылық жасауды қамтамасыз ету қажеттігінен, демократиялық централизм талаптарынан туындайды. Сонымен қатар бастауыш ұйымдар мен жергілікті партия ұйымдарын еліміздің әкімшілік бөлінісіне сәйкес территориялық ыңғайымен біріктіре отырып, партия мемлекеттік және қоғамдық ұйымдарға, еліміздің күллі саяси, шаруашылық және мәдени өміріне партиялық басшылық етуге жағдай жасайды.

Партия ұйымдарын территориялық-өндірістік ыңғайымен құру қатып қалған, мәңгі өзгермейтін нәрсе емес. Нақты тарихи жағдайға байланысты ол үнемі жетілдіріліп отырады. Бұл арада насихатшы, саяси оқу жүйесінде білімін көтеріп жүрген тыңдаушы мысал ретінде Қазақстан партия ұйымының құрылысы мен құрылымының калай жетілдіріліп келе жатқанын талдап көрсетсе, әрине, нақты жағдайға байланыстырылған сабақтың мазмұны әлдеқайда арта түсетіні де сөзсіз.

Сонымен катар КПСС өзінің партиялық буындарын пролетарлық, социалистік интернационализм принципі негізінде құруға да айрықша маңыз береді. Бұл партияның ұйымдық құрылысының басшы принципі — демократиялық централизм принципіне толық сай келеді. Бұл принциптің мәнісі мынада:

— партияның басшы органдарының бәрі төменнен жоғарыға дейін сайланып қойылады;

— партия органдары өз ұйымдары алдында және жоғары органдар алдында мезгіл-мезгіл есеп беріп отырады;

— партия тәртібі қатаң сақталады және азшылық көпшілікке бағынады;

— жоғары органдардың шешімдерін төменгі органдар сөзсіз орындауға міндетті. Демек, КПСС — біртұтас, орталықтандырылған ұйым, онда идеялық тұрғыдан да, ұйымдық жағынан да ешқандай ұлттық немесе басқадай кедергі болуы мүмкін емес; партияның барлық бөлімдері, барлық отрядтары, оның ішінде одақтас ұлт республикаларындағылары да бір орталықтың басшылығымен жұмыс істейді, олардың праволары мен міндеттері басқа да жергілікті партия ұйымдарымен бірдей.

Коммунистік партияның ұйымдық құрылымы мен қызметіндегі интернационализм идеясын В. И. Ленин жаңа түрпатты пролетарлық партия құру жолындағы күрестің алғашқы күндерінен бастап табандылықпен қорғады. Ол өзінің «Еврей пролетариатына «дербес саяси партия» керек пе» деген мақаласында былай деп жазды: «...самодержавиемен күресу, бүкіл Россия буржуазиясымен күресу мәселелерінде біз біртұтас, орталықтанған, жауынгер ұйым ретінде шығуға тиістіміз, біз тіл және ұлт ерекшелігіне қарамай, теория мен практика мәселелерін, тактика және ұйымдастыру мәселелерін ұдайы бірге шешумен топтасқан бүкіл пролетариатқа сүйенуге тиістіміз, ал әрқайсысы өз жолымен, бөлек жүретін ұйымдар құрмауымыз керек, өз тегеурініміздің күшін толып жатқан дербес саяси партияларға бөлшектеп, әлсіретпеуіміз керек...» (Шығармалар толық жинағы, 7-том, 131—132-беттер).

Совет өкіметінің алғашқы жылдарында КПСС-тің ұлттық отрядтарының қалай құрылып, қалай қалыптасқаны жөніндегі әңгімеге тыңдаушылардың айрықша ынта-ықыласпен ден қоятыны белгілі. Бұл тақырыптан сабақ өткізгенде насихатшы РКП(б)' (1919 ж.) VIII съезіне, онда қабылданған шешімдерге, ВКП(б) (1925 ж.) XIV съезінде партия Уставына енгізілген толықтыруларға кеңірек тоқталып, сол кездегі тарихи жағдайға терең талдау жасағаны жөн. Өйткені бұл документтерде партия көп ұлтты Совет мемлекетінің сипатына тән федерализм принципінде емес, қайта оның ұлттық отрядтары облыстық (немесе губерниялық) ұйымға теңелген, ұлттық құрамының қандай болуына қарамастан Орталық Комитеттің шешімдері партияның барлық бөлімдері үшін міндетті болып табылатын біртұтас, орталықтандырылған ұйым ретінде құрылуға тиіс екендігі атап көрсетілді. Сонымен қатар бұл мәселеге көзқараста кезінде әртүрлі ауыткушылықтар мен кателіктер болғаны да тарихтан белгілі. Сондықтан насихатшы ондай ауытқушылықтар мен қателіктердің сипатын, олардың орын алу себептерін тарихи документтерге сүйене отырып, жан-жақты ашып көрсетуге тиіс.

Сонымен, бұл тақырыпты былайша қорытындылауға болар еді: КПСС-тің ұйымдық құрылысындағы интернационализм — партия ұйымдары коммунистердің ұлттық құрамының қандай болуына қарамастан құрылады, партияның құрамды бөлігі болып табылады және орталықтандырылған басшылыққа бағынады деген сөз. Ал мұны Қазақстан партия ұйымының нақты мысалымен дәлелдеуге болады. Мәселен, республика партия ұйымының құрамында 97 ұлт пен халықтың өкілдері бар. Барлық партия ұйымдарының құрамы көп ұлтты, басшы партия органдарына республикада тұратын барша ұлттардың өкілдері қатыстырылады. Әрине, бұл арада істің формальды жағы емес, қайта КПСС XXVI съезінің документтері мен КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамасында атап көрсетілгеніндей, қызметкерлердің іскерлік және моральдық-саяси сапасы қатаң ескеріледі. Ал салауатты, парасатты, білікті, еңбекшілерді ұйымдастыруға, тәрбиелеуге қабілетті кадрлар ғана коммунистердің сеніміне ие бола алатыны сөзсіз.

Екінші мәселені өткенде сабақты «КПСС-тің құрамы» және «КПСС-тің құрылымы» деген ұғымдардың мәнін түсіндіруден бастаған жөн сияқты. Өйткені бұл екі ұғым партияның ұйымдық құрылысына тікелей байланысты. Әдетте партияның құрамы жөнінде айтқанда, біз оны КПСС Уставында баянды етілген, әрқайсысының атқарар қызметі, праволары мен міндеттері бар партия ұйымдарының немесе партияның құрамдас бөлімдерінің кең таралған жүйесі бола тұрса да, бүтін біртұтас ұйым ретінде қабылдаймыз. Ал КПСС-тің құрылымы дегеніміз—тұтас алғанда бүкіл партияның, жекелей алғанда оның әрбір буынының ұйымдық құрылысының формасы. Партияның негізі, сондай-ақ оның басшы органдарының құрылысы, бәрінің төменнен жоғарыға дейін сайланып қойылатындығы, партия ұйымдары алдында есеп беріп отыратындығы, азшылықтың көпшілікке бағынатындығы партияның осы құрылымына байланысты белгіленеді.

Партияның құрамы мен құрылымы жөніндегі тақырыпты өткен кезде насихатшының КПСС-тің құрамына байланысты кейбір деректерді пайдалануына болады. Мәселен, қазір біздің партияның құрамында 14 одақтас республика компартиялары, 6 өлкелік, 151 облыстық, 10 округтік, 4412 қалалық және аудандық партия ұйымы, 425 мың 897 бастауыш партия ұйымы бар.

КПСС-тің құрылымына маңызды үш буын кіреді. Бұлар: партияның орталық органдары, жергілікті партия органдары, партияның бастауыш ұйымдары. Бұлардың бәріне насихатшы кеңінен тоқталып, жан-жақты сипаттама беруге тиіс. Негізгі материал — КПСС Программасы мен Уставы, партия құрылысына байланысты документтер.

Партияның орталық немесе жоғары органдарына—Совет Одағы Коммунистік партиясының съезі, КПСС Орталық Комитеті, Бүкілодақтық партия конференциясы, Орталық Тексеру Комиссиясы жатады. КПСС Орталық Комитеті съездердің аралығында партияның, жергілікті партия органдарының жұмысына басшылық етеді, басшы кадрларды іріктеп алып, орналастыруды жүзеге асырады. Орталық Комитеттің Пленумдары арасында партияның жұмысын Саяси Бюро басқарады, ал күнделікті, ағымдағы істердің орындалуын ұйымдастыру және тексеру үшін Секретариат сайлайды. Орталық Комитет КПСС Орталық Комитетінің Бас секретарын сайлайды. Сонымен қатар КПСС Орталық Комитетінің жанынан Партиялық Бақылау Комитеті ұйымдастырылады.

Ал енді одақтас республикалар компартияларының Орталық Комитеттері, өлкелік, облыстық, округтік, қалалық және аудандық партия комитеттері жергілікті партия органдары деп аталады. Олардың тиісті тексеру комиссиялары да соған жатады. Бұл басшы органдардың бәрі одақтас республикалардың компартияларының кезекті съездерінің немесе өлкелік, облыстық, округтік, қалалық және аудандық партия конференцияларының аралығында сол партия ұйымдарының жоғары органдары болып табылады.

Жергілікті партия органдары өзінің қызметінде КПСС Уставын қатаң басшылыққа алып отырады. Уставтың 21-тармағында атап көрсетілгеніндей, барлық партия ұйымдары жергілікті мәселелерді өздері шеше алады, бірақ бұл шешімдер партияның саясатына қайшы келмеуге тиіс. Әрине, бұл арада насихатшы жергілікті партия ұйымдарының автономиялығы мен РСДРП Екінші съезінде меньшевиктер мен бундшылар жар салған автономизмнің арасы жер мен көктей екенін ашып көрсеткені жөн. Жергілікті партия органдары партия ұйымдарының өмірі мен қызметіне байланысты барлық мәселелерді өздері шешуге толық праволы, бірақ олар бұл ретте КПСС съездерінің шешімдерін, КПСС Орталық Комитетінің қаулыларын қатаң басшылыққа алып отырады. Ал меньшевиктер мен бундшылар болса, орталыққа бағынудан, жалпыға бірдей партиялық тәртіптен бастартуды талап еткен-ді.

Бастауыш партия ұйымдары — КПСС құрылымының төменгі буыны. Олар партияның негізін құрайды. Мұнда партияның жалпы жиналысы немесе конференциясы жоғары орган болып табылады. Олардың аралығында партия ұйымының жұмысына коммунистердің санына қарай құрылатын партия комитеті немесе партия бюросы басшылық етеді. Коммунистері аз, шағын ұйымдардың жұмысын партия ұйымының секретары басқарады. Бастауыш ұйымдарда цехтық ұйымдар мен партия топтары төменгі буын болып саналады. Сабақ тыңдаушыларға түсінікті болуы үшін насихатшы өз бастауыш ұйымының құрылымы мен қызметі жөнінде нақты мысалдар келтіруіне болады. Мұның өзі сабаққа тыңдаушыларды белсендірек қатыстыруға септігін тигізеді, әрі кейін практикалық тапсырмалар бергенде олардың ойдағыдай орындалуына да жәрдемдеседі.

КПСС-тің құрамы мен құрылымы өзгермейтін, қатып қалған нәрсе емес. Партия өзінің даму барысында шешіп отыратын міндеттер мен нақты жағдайларға байланысты бұлар да ұдайы жетілдіріліп отырады. Айталық, тек КПСС XXVI съезінен кейінгі уақыт ішінде ғана бір облыстық (Өзбекстанда Науаи облыстық партия комитеті), 14 қалалық, ірі қалаларда 10 аудандық және 17 селолық аудандық партия комитеті құрылды.

Соңғы жылдары біздің республикада да бастауыш ұйымдар мен басшы партия органдарының ұйымдық құрылымында көптеген жаналықтар пайда болды. Қазіргі өндіріс талаптарына орай Қазақстан Компартиясының Орталық Комитеті мен кейбір облыстық партия комитеттерінің бірсыпыра бөлімдері қайта құрылды, жаңадан бөлімдер ұйымдастырылды, барлық селолық аудандық партия комитеттерінде ауыл шаруашылық бөлімдері құрылды. Бастауыш партия ұйымдарының құрылымы жетілдіріле түсті. Мәселен, селолық жерде 238 шаруашылықаралық кәсіпорында және 50 өнеркәсіптік-өндірістік бірлестікте партия ұйымдары құрылды.

Сөйтіп, бұл тақырыпты қорыта келіп, КПСС үшін өз құрылымын жетілдіру мәселесі тек тар өрісті ұйымдық, техникалық қана мәселе емес екенін айрықша атап көрсеткен мақұл. Өйткені партия ұйымдары мен оның басшы органдарын құрудың белгілібір формаларын өзгерткенде Коммунистік партия әрқашан партияның лениндік ұйымдық принциптерін басшылыққа алып отырады. КПСС-тің қазіргі ұйымдық құрылымы коммунизм жолындағы заңды кезең — кемелденген социалистік қоғамға партиялық басшылық жасаудың мақсаттары мен міндеттеріне толығынан сай келеді және дүние жүзіндегі басқа да маркстік-лениндік партиялар үшін тамаша үлгі-өнеге болып табылады.

Г. ОБОЛЯНСКИЙ,
тарих ғылымының кандидаты.

Публицист ТРИБУНАСЫ

НАН ЖЫРЫ

Мен шалқымамның тиегіндей тақырыбын іздегенде, көкейімнен нан жыры деген сезім кетпей қойды. Лүпілдеп соққан жүрегімнен нан жыры естіліп, жан-дүнием нан жырымен жаңғырды. Лүпілдеп соққан жүрегім нан жырымен тербелсе, жан дүнием нан жырының тауларындай жаңғырса, бұл жаңғырық нан жырының әуелетіп әкеткен әуені болғаны да...

Мен алты жүз мыңнан астам халқы бар Отанымның үшінші көмір ошағы атанған қара алтынды Қарағандыда тұрамын. Бұл қалада да таңертеңгі алакеуімде ең алдымен нан дүкендері ашылады. Нан дүкендері ашылғанда, осы шахтерлер шаһарында жаңа піскен нанның иісі мұрныңды жарады. Өндірісті қаланың атақты көмір иісін таңертеңгі таза ауада жарықтық нан иісі жеңіп, барлық Қарағанды көшелерінде нан иісі бұрқырап тұрады. Кәдімгі жеміс-жидек пісіп, жаппай жиынтерім басталған алтын күзде астанамыздың бір қиырындағы қалалар мен алыс ауыл-селолардың байланыс бөлімдерінен Алматының атақты апортының иісі қолқаңды ашып, көкірегіңді қалай жарса, нан дүкендерінен де бұрқырап жаңа піскен нан иісі солай шығады.

Міне нан жыры осы. Нанда тіл де бар, нанда жыр да бар. Нан жыры — мәңгі жыр. Нан жыры — өмір жыры. Нан дүкендерінен шалқыған осы жарықтық нанның хош иісі барлық жырдың атырау басы, жыр біткеннің киелісі. Нан жыры бақыт жырын шертеді. Нан жыры — ұлы жыр.

Ал менің Отанымдағы нан жыры — бүкіл тіршіліктегі бақыт жыры. Күн сәулесіндей шуақ жыр. Менің Отанымдағы нан жырының бақыт жыры болу себебі — менің Отаным қанаудың, теңсіздіктің, қараңғылықтың күл-талқанын шығарған бостандықтың, теңдіктің Отаны. Менің Отанымда диқан еккен дән тамыры пролетариаттың ұлы көсемі В. И. Лениннің Бейбітшілік туралы, Жер туралы декреттерімен ғасырлар бойы қанаудан, бұғаудан босанып, теңдікке ие болған жұмысшылар мен шаруалардың еркін иелігіне мәңгі берілген азат жердің топырағында тамыр жайып, көктеп өседі. Менің Отанымдағы нан жырының, дән жырының тек бақыт жырын ғана шертетін себебі де осы.

Көкірек-көңіліңді ашып, жүрегіңнің терең түкпірінен шымырлап шыққан бұл бақыт жыры менің күн сәулеті республикамның өңірінде дән мұхиты болып шалқиды қазір. Еркін елдің еркін дәні ұлы даланың ұлы жырын шырқайды. Ол жыр — тасыған молшылық жыры.

Міне Ұлы Октябрь шапағының бостандық нұрын шашқан алпыс алты жылдан бері менің далам осы бақытты ырыстың жырын жырлап келеді. Менің Отанымда нан жырының бақыт жыры болу себебі — ол еркін адамның еркін еңбегінің нәрі. Ол—бір өзі кіші-гірім бір құрлықтай керіліп жатқан тың даланы жасампаздықпен дән мұхитына айналдырған ер диқанның мейіріндей шетсіз-шексіз ырыс теңізі, молшылық мұхиты. Сондықтан да менің Ұлы Отанымда еңбектеген баладан бастап еңкейген кәріге дейін наннан таршылық көрмейді.

Әне байтақ даламның төсінен ұлы теңіздің асау тасқыны естілді. Бұл — дән жыры. О, жарықтық алтын күз, ағарып атқан ақша таң, шашшы шапақ нұрыңды алтын дәнді өлкеме. Қамбаға құйған астығын миллиард пұттап өлшейтін дән мұхиты толқысын, мынау ұлы даламда піспеген дән тез пісіп, жетпеген дән тез жетсін. Көкала бидай қызарып, қызыл қырман тау болып, атқан таңның алауы, батқан күннің қызылы қырмызыдай құлпырсын.

Сайын даланы алтын дәннің құдіретті толқыны тербеп барады. Шыдатар кімді бұл сарын?! Жер-жердегі қарт диқандар қайта отырды комбайнға. Ауылдағы қызыл қырман Ұлы Отан жүрегіндегі ең қасиетті Қызыл Алаңдай көрінеді қазір. Ауылдағы жас та, кәрі де өзекті жылдың егінін ысырапсыз жинап алуға бір адамдай жұмылып, олар менің күн сәулетті республикамдағы миллиондаған гектар жерде мұхиттай шалқыған астық өсіріп, сол ұланғайыр көлемдегі астықты төкпей-шашпай жинап алуға жұмылды. Бұл — коммунистік саналылықтың, халқымыздың Ленин партиясы туы астына берік топтасқандығының белгісі.

Даласында дән тасыған менің отандастарымның тұрмысы да дариядай шалқиды. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында сөйлеген сөзінде бұл шалқыған тұрмыс туралы: «Шындығына келгенде тұрмыс дәрежесі дегеніңіз әлдеқайда кең де бай ұғым. Оған адамдардың санасы мен мәдениетінің, оның ішінде тұрмыс, мінез-құлық мәдениетінің және, мен айтар едім, парасатты тұтыну мәдениетінің тұрақты өсуі де енеді. Оған үлгілі қоғамдық тәртіп те, денсаулық, дұрыс тамақтану да, оған халыққа қызмет көрсетудің жоғары сапасы да енеді... Оған бос уақытты адамгершілік-эстетикалық тұрғыдан толық құнды етіп пайдалану да енеді. Қысқасы, жинақтап айтқанда социалистік мәдениеттілік деп атауға лайық нәрсенің бәрі енеді» деп терең ой толғады. Міне партия нұсқап отырған жақсы тұрмыс, кемел тоқшылық, таусылмас нан әні осындай.

Алтын күз келіп, Алтайдан Атырауға дейін күн сәулетті республикамыздың ұлан-байтақ даласында дән мұхиты тасыған сайын бойды осындай тебіреніс билеп алады.

Алтын күз келгенде, КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Дінмұхамед Ахметұлы Қонаев жолдастың өзі бастап, республика басшылары өз жұмысын егін орағының алқаптарына көшірді, астықты өңірлерде егін орағын қысқа мерзімде, ысырапсыз өткізудің, мемлекетке астық және басқа өнім сатуды ұлғайтудың, егіншілік пен мал шаруашылығын, бүкіл экономиканы өрге бастырудың жолдарын нақты көрсетіп, партия активінің жиналыстарын өткізді.

Космонавтар айтады: Жер-ананы тіл жетпес ару деп, бүкіл жұлдызды әлемде оған жетер нұр жоқ деп. Жұмыр жердің тартылыс заңы ана құшағындай ыстық деп. Менің отандастарым айтады: сол ару жердің көктемінде күркіреп өзен тасып, дүркіреп гүлдер өсуі үшін, жайқалып егін көктеп, мыңғырып мал өсуі үшін, сол ару жердің жазында нөсерлеп нұр жауып, дақылды далаға моншақтап тер төгілуі үшін, сол ару жердің күзінде ақ бидайдың алтын шапағы айдай толықсып, күндей күлімдеуі үшін, қырмызыдай құлпырған қызыл қырман жанартаудай атылуы үшін, ер диқанның маңдай тері дән мұхиты болып тасуы үшін, сол ару жердің қысында бейбіт аспаннан күміс қанат қар жауып, егінжайдың ақ көрпесін қалың қымтап тастауы үшін шапағыңды шаша берші, нұрлы таң!

Мен ойлаймын: Жер-анаға тіл бітсе, мен Советтік Социалистік Республикалар Одағында айызың қанған адал еңбекке, ақ жаңбырдай нұрға толы адал терге куәмін, егер желге тіл бітсе, осы бір байтақ елде мен әділеттің бақытына бөленген миллиондардың маңдайынан сипап, тұлымын желбіреттім, егер гүлге тіл бітсе, мен осы бір керемет елде еңбегімен алғыска бөленген адамдардың құшағында лауладым, егер күнге тіл бітсе, осы елдің әрбір азаматының жүрегі менен де ыстық екен, егер түнге тіл бітсе, осы елдің ынтымағы менің жұлдыздарымнан да қалың екен, егер бұлаққа тіл бітсе, бұл байтақ қоғамның тынысы менен де мөлдір екен, егер теңізге тіл бітсе, бұл елде Тың деп аталатын далам бар, ол менен де байтақ, оны алтын күздегі дән толқыны, дән маржаны тербейді, егер ғарышқа тіл бітсе, бұл елдің жұлдызы менен де жоғары, менен де асқақ екен, дер еді. Жер тебіренеді: ауа райының қандай да қолайсыздығына қарамастан, Қазақстан диқандары талай дүркін миллиард пұт алтын дән өндіріп, әлемді аузына қаратты.

Миллиард әні — бейбіт өскен дән әні.
Миллиард әні жаңғыртады даланы.
Миллиард әні — қуаныштың қайнары,
Миллиард әні — жүрек әні, жан әні.

Мен дала ұлымын. Менің өмірімнің мазмұны — тың көтеру, өмірдегі, ғылымдағы тыңдарды көтеру, бақытты болашаққа тыңнан жол салу. Менің замандастарым менің туған даламның тыңын осындай ұлы мақсатпен көтеріп, халық игілігіне айналдырған. Менің қоғамымда — бәрі бірі үшін, бірі бәрі үшін!

Мен дала ұлымын. Сондықтан барлық арманым — сол туған даламды дәнге бөлеп, Ұлы Отанымның ырысын тасыту. Менің көз алдымнан Василий Иванович Крахмалевтің ерлігі кетпейді. Ол менің даламдағы тыңды көтеруге жүрек қалауымен келген ержүрек комсомолец еді. Василий Иванович Көкшетау облысындағы Рузаев ауданының «Бірлік» совхозының тұңғыш қадасын қағушылардың бірі болатын. Ол — осы совхоздың іргетасын қар жамылып, мұз жастанып жүріп қалағандардың бірі. Ол жаңа совхозға құрылыс материалдарын әкеле жатқанда адасып, сұрапыл боранмен үш күн, үш түн бойы жекпе-жек алысқанда, от ұшқынынан ақ жалынға оранып, өртеніп кетті. Нан жырында осындай да сөнбейтін алау бар.

Мен дала ұлымын. Оны алтын дәннің алтын мұхитына айналдырып, өздері де тың аспанында Шолпан жұлдыздай жарқырап, ел мақтанышына айналған тың тарланы Тұрлыбек Әбілпейісов, тың қыраны Сертай Бектұрғанов, қиял жетпес ерлік иесі Василий Химич, алтын дәннің алпамысы Анатолий Чеховской, егіншілік сұңқары Сүйіндік Есмағамбетов, керемет иесі Василий Киричек, жол тәңірісі Жәмшит Қожантаев, кеңпейіл батыр Кенжетай Рамазанов, ел мақтанышы Ералы Бақтаев, ерлігі аңыздай Иван Иванович Иванов, жолы жырлы, көзі нұрлы диқан қыз Нұрбақыт Қабдікәрімова сынды ерлермен тың төсінде, теңіздей толқыған дән қойнында, құс жолындай сайраған алтын атжалдардың алқабында астық бастырып жүргенде, қара жолдармен қырманға, қырманнан элеваторға құстай самғап, жұлдыздай ағып келе жатқанда талай рет бірге болдым. Алтын дәннің жорығында сол ерлермен талай-талай атар таңды бірге атырып, батар күнді бірге батырдым. Ұлы дүбірдің, ұлы қуаныштың дәмін таттым. Жанарыма нұр толтырдым, жүрегіме жыр толтырдым. Жұтқан ауам да, туған арманым да солармен бірге болды. Себебі, олардың әні мәңгілік жыр еді, нан жыры еді! Міне осы ұлы даламда 25 миллион гектар тың көтерілгеннен бері де отыз жыл болып қалды...

Менің құлағымнан бір нан жыры кетпейді. Ол жырды маған Көкшетау облысы, Арықбалық ауданындағы «Лобанов» совхозының даңқты диқаны, Социалистік Еңбек Ері Кенжетай Рамазанов айтып еді бір кезде. Ол әлдеқалай алаң шетінде сабағында тік қалған бір тал масақтың дәнін үзіп, оны қауызынан кеңірегінен шыққан ыстық демімен тазартты:

— Міне көрдіңіз бе, дала меруерті осы, — деді ол күректей алақанының аясында жайнап шыға келген бадандай қып-қызыл дәнге ғашық көзбен қарап. — Біздің әкей де диқан болыпты. Тек ол кісінің дидарын бір көруді маған тағдыр жазған жоқ. Ал шешейді көрдім. Ол кісі де диқан еді. Сиырмен жер айлап, егін себетін. 1943 жылы соғыстың нағыз қызып тұрған кезінде қайтыс болды. Тұқым тазалап жүргенінде, суық тиіп, ақыры сол суық жібермеді. Шешейді жерлеген күні біздің үйде нан бітіп қалғанын мәңгі-бақи ұмытпастай болдым. Шіркін, буыным бекіп, бұғанам қатқан күні-ақ арманда кеткен әкем мен шешемнің орнын басып, бидай егіп, диқан болармын-ау деп армандап едім. Кешегі соғыс кезінде ең болмаса түсімізде де бір көруге зарыққан сол нан ғой бұл.

Жас жігіттің жүрегіндегі осы жырды кейін Сарыарқаның сайын төріндегі даңғайыр диқан, дала Маресьеві, Қарағанды облысының Осакаров ауданындағы «Новый путь» совхозының даңқты комбайншысы, Социалистік Еңбек Ері, атақты майдангер Иван Иванович Ивановтан да естідім.

— Менің ес білгелі ұққаным: дән қасиетіне, нан қасиетіне ешбір құдірет жеткен емес. Дән—нәр. Ол—өмір уызы, өмір шуағы. Нан—ас. Асыл арқау, өмір өзегі. «Ас адамның арқауы» деген асыл сөз осыдан шыққан. Сондықтан халық «Арпа, бидай ас екен, алтын-күміс тас екен» деп данышпан мақал туғызған. Адам өміріне күн сәулесі, жұпар ауа қандай қажет болса, бір түйір дән де, бір үзім нан да сондай қажет. Мен жиырма бірінші ғасырға аяқ басқан адаммын. Егер өз заманымның сөзімен айтсам, нан — ырыс, халық ырысы. Нан — байлық, халық байлығы. Нан бар жерде ғана тоқшылық бар. Тоқшылық болған жерде ғана бақыт бар. Ендеше нан молшылығы — бақыт шырағы. Нан еңбекпен өседі. Даланы дән кернеуі үшін бейбіт аспан керек. Нан — бейбітшілік. Дәнге жылы шуақ керек. Ол күн көзінің сәулесін ғана емеді. Дән — күн перзенті. Ол ақша қардың ызғарын ақ уыз қылып сіміреді. Ақ нөсердің нұрымен бойлап көтеріледі. Дән — нұр перзенті. Даланы дәнге бөлейтін — диқан. Диқанның маңдай терінің дән дариясы ешуақытта таусылған емес.

Алтын күз келген сайын таңмен бірге оянып, таңмен бірге шаруа қамына кірісетін, бүкіл ықыласы, мейір-мерейі алтын астықты алқаптың үстінде болатын ата-диқан осылай тебіренген. Тебіренген де қайтадан сөйлеп кеткен:

— Мен орақ сайын осылай толғанамын. Бәлкім, толғанам деудің өзі де аздық ететін шығар. Емешесі құрыған анадай шыдамсызданамын. Бұлай етпеске дәтім шыдамайды. Хақым да жоқ. Шыдамсызданатын себебім — ақ бидайдың бір дәнін ғана жерге төгіп, ысырап қылуға арым қалай барады?! Бұл құдіретті дәнге обал ғой, дән құдіретін білмеу ғой. Кімде-кім орақ үстінде жайбарақат болса, ол адам диқан емес, демек, әрбір орақ — арға емтихан. Менің әлі есімде, әріптесім Яков Фадеевич Звягинцев екеуіміз (ол менің сүйікті шәкірттерімнің бірі) ана жылы қаңтардың қақаған екі аптасы бойы егістікке қар тоқтатамыз деп түтеген боранда далада жатқанбыз. Біз «Кировец» тракторына отырып алып, «Шөптікөлге» тарттық. Ол біздің теріскейіміздегі бір бригаданың жері еді. Ел жоқ, күн жоқ, жапан дала. Сол ен далада түтеп тұрған меңіреу боранның ішінде біз бригадамыздың қалың қардың астындағы жер үйін көз жазбай тауып, сол мекенжайда боранмен бірге ұйқып, айнала қар тоқтатумен болдық. Жарғақ құлағымыз жастыққа тимеді. Бұрқаған ақ боранды егіндік бетіне ақ түйедей шөгерумен болдық. Біз сол екі аптада 2400 гектар жерге қалың қар тоқтаттық. Сонда өстіп жүріп өсірген дәннің бір түйірін ысырап етуге қалай қиярсың?! Бір дән шығын болмасын! Осы үшін күресу керек. Егер ораққа шалғы салғаннан бастап, әрбір диқан осыны асыл мұрат етсе, егер еңбек ұйымдастыру мүддесі осы мақсатты түгелімен жүзеге асыруға бағытталса, егер қолда бар техниканың бәрі көңілдегідей жұмыс істесе, егер дән тасқынында бөгет болмаса, онда бұл ұран сөзден іске айналады. Ал керісінше, дәнді дестеге жыққанда атжал қалдырсақ, арымызды айрандай төккеніміз. Дән бастыру үстінде сабанда дән жіберсек, бұл сертімізді аяққа басқанымыз, ардан жұрдай болғанымыз.

Ата диқан нан жырын әрі қарай толғады:

— Бір түйір дәнді шашу, нанның қоқымын аяққа басу барып тұрған қиянат. Бір үзім нан! Бұл бір үзім нанның құдіретін кешегі сұрапыл соғыста өз көзіммен көрдім. Нева жағалауының аядай бекінісінде жаумен кескілесіп, майдан кешкен күндерде бір үзім нан тістемеген кездерді қалай ұмытарсың! Бір түйір дәнге көзің түскенде, блокададағы Ленинградта бір үзім нанға зәру болып, аштан өлген аяулы анам Анна Ивановнаның бейнесі көз алдыма елестей береді. Мен Ярославль көшесі 13 үйдің 87 пәтеріндегі анама қанды қырғын төрінен асығып жетсем, ол аштықтан талықсып кеткен екен. Оның көзінде көлбеңдеп бір үзім нан тұрды. Ол басқа тіршілікті мүлдем ұмытқан. Мен әкелген бір үзім нанды көргенде, кемсеңдеп жылағысы келді. Бірақ көзінен жас шықпады. Ол мен әкелген бір үзім нанды талмап жұта алмады. Өстіп жатып өмірден аттанды. Сөйткен бір үзім нанды енді жерге тастауға, ысырап етуге қалай қиярсың!

Иә, Иван Иванович дұрыс айтады. Менің де ес білгелі ұққаным — нан қасиетіне ешбір құдірет жеткен емес.

...Тағы да айтамын: мен 600 мыңнан астам халқы бар өнеркәсіпті қалада тұрамын. Біздің қалада да таңертең алакеуімде ең алдымен нан дүкендері ашылады. Нан дүкендері ашылғанда, өндірісті шаһардың атақты көмір иісін таңертеңгі таза ауада нан иісі жеңіп, молшылық жырын, бақыт жырын жырлайды. Сол молшылықты жасап жатқандар дала алыбы — диқандар.

Соның бір мысалын келтіре кетейін. Жақында жолым түсіп Қарағанды облысындағы «Доғалаң» совхозының қырманында болып едім. «Доғалаң» совхозының механикаландырылған қырманы алпыс тарау Атырау құйған ақ бас толқынды теңіз төріндей шупілдейді. Қырман қойнында жоталана түскен астық таулары демде пайда болып, демде біз келген қара жолмен алыстағы ақ мұнарлы алып элеваторға қарай тасқындап ағып жатыр. Өз-өзінен тазаланып жатыр дән.

Дала мен диқан, диқан мен дала осылай тұтасып кеткен. Қырман да — дән, қыр да — дән, кеңсе жабық, совхоздың барлық маманы кеңсені жауып, партком секретары Тоқташ Асқаровтың өзі бас болып, комбайн алып, астық бастыруға ауысқан. Ауылдағы бүкіл актив, барлық коммунист осылай еткен соң Талды аудандық партия комитетінен келген өкіл жігіт Болат Тәпенов те комбайн алып, штурвалына отырған.

«Доғаланда» осындай бір дарын бар,
Асқаровты Клочковтай қабылдар.
Өзің де бір диқан болып кетесің,
Сенбесеңдер, өкіл болып барыңдар.

Міне елімізде Азық-түлік программасын орындау жолындағы күреске жұмылған коммунистер КПСС XXVI съезінің, Орталық Комитеттің одан кейінгі Пленумдарының, Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін осылай жүзеге асырып жатыр. Дала мен диқан, диқан мен дала осылай тұтасып кеткен. Қырман да — дән, қыр да — дән. Нан жырымен жаңғырады гүл далам.

Асқақтай бер, нан жыры!

Еркеш ИБРАҺИМ.

Қарағанды.

„Қазақстан коммунисінің" сынынан кейін

«ЭКОНОМИКА МӘСЕЛЕЛЕРІ БАЙЫПТЫ ЖАЗЫЛСЫН»

«Қазақстан коммунисі» журналының 1983 жылғы үшінші номерінде жарияланған «Экономика мәселелері байыпты жазылсын» деген баспасөзге шолуда «Жезқазған туы» газеті редакциясы жұмысындағы жетістіктермен бірге орын алып келе жатқан бірсыпыра кемшіліктер атап көрсетілген болатын.

«Қазақстан коммунисі» журналының шолуы газеттің редакциялық коллегиясында және барлық творчестволық қызметкерлер қатысқан ашық партия жиналысында талқыланып, мұның өзі газет беделін көтеруге, онда жарияланатын мақалалардың сапасын жақсартуға деген партиялық қамқорлықтың көрінісі деп қабылданды. Сол сияқты газет атына облыстық партия комитетінің жақында өткізілген пленумында принципті сын айтылды.

Қазіргі уақытта газет редакциясы журналдың сын ескертпелері жөнінде шаралар белгілеп, оны жүзеге асырып келеді. Редакция мен оның бөлімдері бойынша жетекші рубрикалар ретке келтіріліп, олардың газет беттерінде тұрақты жарық көруінің қатаң тәртібі белгіленді. Газеттің әрбір номерінде, әсіресе мақсатты топтамалар мен арнаулы беттерде өнеркәсіп орындарының, құрылыстар мен совхоздардың барлық буындары бірінші басшыларының және мамандарының мақалалары жарияланбақшы. Социалистік жарыс мәселелеріне арналған беттер нысаналы түрде беріле бастады.

Партия комитеттерінің, бастауыш партия ұйымдарының, совет, кәсіподақ және комсомол ұйымдарының еңбек коллективтері мен еңбекшілердің тұрғылықты жерінде жүргізетін идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысының актуальды мәселелері жөнінде жаңа рубрикалар ашылды. «Насихатшы», «Үгітші» деген тақырыпта ай сайын беріліп тұратын арнаулы беттерді, облыста ұйымдастырылып жүрген бірыңғай саяси күндер, ашық хат күндері, «дөңгелек стол» сұхбаттары жөніндегі материалдарды оқырмандар жылы қабылдады.

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті X пленумының шешімдерін басшылыққа ала отырып, облыстық партия комитеті бұқаралық информация мен насихат құралдарының жұмысына келешекте де жүйелі бағыт сілтейді, олардың жауынгерлігі мен беделін арттыруға, принципті мақалалардың қолдау табуын қамтамасыз етуге күш салатын болады.

Қ. ЗӘКІРИЯНОВ,
Жезқазған облыстық партия комитетінің секретары.

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КОЛЛЕГИЯ:

М. Мамажанов (бас редактор), **Ә. Ахметов** (жауапты секретарь), **Ә. Р. Ахметов, Б. Баймаханов, О. Батырбеков, Ә. Қалмырзаев, Т. Қызықбаев, О. Смағұлов, Қ. Сұлтанов, Т. Ыдырысов** (бас редактордың орынбасары), **Қ. Юсупов.**

Телефондар: бас редактордың қабылдау бөлмесі — 33-29-52, жауапты секретарь — 33-84-33, маркстік-лениндік теорияны насихаттау бөлімі —33-84-32, нақты экономика бөлімі — 33-90-64, ұйымдастыру - партия жұмысы, ғылым және мәдениет бөлімдері — 33-80-89, әдеби қызметкерлер —33-29-52, 33-92-01, бас редактор —33-86-89, бас редактордың орынбасары —33-83-61.

УГ06350. Сдано в набор 14.09.83. Подписано к печ. 30.09.83. Бум. тип. № 3. Формат издания $70\times108^{1}/_{16}$. Физ. п. л. 6,0. Усл. п. л. 8,4. Уч. изд: л: 8,6. Печать высокая. Заказ 22. Тираж 55797. Цена 25 коп.

Технический редактор **Д. Токтарбекова.**

Ордена Трудового Красного Знамени типография Издательства ЦК Компартии Казахстана, г. Алма-Ата, пр. Ленина 2/4.

«Қазақстан коммунисі» — «Коммунист Казахстана» — теоретический и политический журнал ЦК Компартии Казахстана на казахском языке.

Адрес редакции: 480044, Алма-Ата, ул. М. Горького, 50, 8-этаж.

Бағасы 25 тиын.
Индекс 75738.

ISSN 0135—1117.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің ай сайын шығатын теориялық және саяси журналы

«ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІНЕ»

1984 жылға жазылу жүріп жатыр

Құрметті оқушы! «Қазақстан коммунисі» журналына жазылу жүріп жатыр. Журналды алдырып, үзбей оқу өзіңіздің идеялық-теориялық дәрежеңізді көтеруге, жалпы біліміңізді толықтыруға көмектеседі.

Журналда партияның XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май, ноябрь және 1983 жылғы июнь Пленумдары шешімдерінің, СССР-дің 1990 жылға дейінгі кезеңге арналған Азық-түлік программасының жүзеге асырылуын баяндайтын материалдар, он бірінші бесжылдық тұсында бүкіл елімізде, оның ішінде республикада болып жатқан түбегейлі өзгерістер, коммунистік құрылыстың әлеуметтік-экономикалық келелі міндеттері туралы, маркстік-лениндік философия, ғылыми коммунизм, саяси экономия, КПСС пен Қазақстан Компартиясының тарихы, партияның қазіргі кезеңдегі аграрлық саясаты, накты экономика мәселелері жөнінде мақалалар жарияланып тұрады.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов жолдастың ақыл-кеңестері мен нұсқауларын жүзеге асыру жөніндегі жұмысты көрсететін материалдар үзбей жарияланады.

Республика партия ұйымдарының қызметі — журналдың тұрақты тақырыбы. Облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттерінің партиялық-ұйымдастыру және идеологиялық қызметі, жинактаған тәжірибесі, бастауыш партия ұйымдарының жұмысы қорытылып отырады. Сонымен қатар партия оқуы, еңбекшілерге экономикалық білім беру жүйелерінде және өздігінен оқып, білім алушы жолдастарға, насихатшыларға көмектесетін мақалалар басылады, оқушылардың сұрақтарына жауап беріледі.

Төл әдебиетіміз бен өнеріміздің келелі мәселелері, ғылым мен мәдениеттің, баспасөздің, телевизия мен радионың өзекті проблемалары жайындағы материалдарға журнал бетінен лайықты орын беріледі. Сондай-ақ жергілікті газеттер мен салалық журналдарға шолу жасалады, қоғамдық-саяси, ғылыми-көпшілік кітаптарға рецензиялар беріледі.

Журналға жазылу бағасы:
1 жылға — 3 сом,
6 айға — 1 сом 50 тиын.

Журналға «Союзпечатьтің» барлық бөлімшелерінде, байланыс бөлімшелерінде, сол сияқты қоғамдық баспасөз таратушы өкілдер арқылы жазылуға болады.

«Казахстан коммуниси», Алма-Ата, № 10, 1983. 1—96.

Ateist

БАРЛЫҚ ЕЛДЕРДІҢ ПРОЛЕТАРЛАРЫ, БІРІГІҢДЕР!

93

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

11

НОЯБРЬ
1983

Барлық елдердің пролетарлары, бірігіңдер!

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

№ 11
ноябрь
1983

ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫ ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ және САЯСИ ЖУРНАЛЫ

1921 жылғы сентябрьден бастап шығып келеді

МАЗМҰНЫ

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. АНДРОПОВТЫҢ Мәлімдемесі 3
КПСС Орталық Комитетінде 8
Ұрпақтардың нәрлі, жемісті байланысы 11

АДАМДАРДЫҢ КОММУНИСТІК САНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ — БҮКІЛ ПАРТИЯНЫҢ ІСІ

В. ДЕМИДЕНКО — Әр еңбеккерді іскерлік пен ұсынақтылыққа үйретейік . . 20

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ — БІЗДІҢ ИДЕЯЛЫҚ ҚАРУЫМЫЗ

Ә. ШАЛТЫҚОВ — КПСС — пролетарлық интернационализм партиясы . . . 28
Р. САУРАНБАЕВА — Ұлт мәселесінің екі тенденциясы 34

«КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМДІ ЖЕТІЛДІРУДІҢ АКТУАЛЬДЫ ПРОБЛЕМАЛАРЫ» КУРСЫН ОҚЫП-ҮЙРЕНУШІЛЕРГЕ КӨМЕК

Қ. ЫҚСАНОВ — Бүкіл партияның, әрбір коммунистің ісі 40

ИДЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

П. САМОЙЛЕНКО — Атеистік насихаттың ғылыми негізділігі . . . . . 46 ✓
Ш. ҚҰТТАЯҚОВ — Деректі экранда — ауыл өмірі 51

ПАРТИЯ ЖҰМЫСЫНЫҢ СТИЛІ МЕН ӘДІСТЕРІ

Есеп беру-сайлау жиналыстарынан: Н. УӘЛИЕВ — Жоғары жауапкершілік рухында. М. ҚҰЛІМБЕТОВ — Биік талап пен талғам тұрғысынан . : : . . 56

ОЛ КҮНДЕРДІҢ ӨШПЕС ДАҢҚЫ

Днепр үшін шайқас және Киевті азат ету 64

ОЗЫҚ ТӘЖІРИБЕГЕ — КЕҢ ӨРІС

А. ЗОЛОТАРЕВ, Ш. ЖАРЫЛҒАПОВ — Еңбек тәртібін нығайта отырып . . 72
А. ҚҰЛЕНОВ — Коллективтің ұйымшылдығы мен инициативасы 76

ӘДЕБИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР

Қ. ИСАБАЕВ — Өрісті шығарма өмірден туады 79

ЖУРНАЛИСТ ШЕБЕРЛІГІНІҢ ҚЫРЛАРЫ

Т. ҚОЖАКЕЕВ — Сатира және дәуір 83

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТАҚЫРЫПҚА

В. АУМАН — Өктемдікті көксеушілердің өшпенділік ылаңы 90
«Қазақстан коммунисінің» сынынан кейін 96

© «Қазақстан коммунисі» № 11. 1983.

СОДЕРЖАНИЕ

Заявление Генерального секретаря ЦК КПСС, Председателя Президиума Верховного Совета СССР Ю. В. АНДРОПОВА 3
В Центральном Комитете КПСС 8
Поколений связь живая, плодотворная 11

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИСТИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ ЛЮДЕЙ — ДЕЛО ВСЕЙ ПАРТИИ

В. ДЕМИДЕНКО — Развитие экономического мышления — неотьемлемая часть воспитания и хозяйствования 20

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ — НАШЕ ИДЕЙНОЕ ОРУЖИЕ

А. ШАЛТЫКОВ — КПСС — партия пролетарского интернационализма . . 28
Р. САУРАМБАЕВА — Две тенденции в национальном вопросе 34

В ПОМОЩЬ ИЗУЧАЮЩИМ КУРС «АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИЗМА»

К. ИХСАНОВ — Дело всей партии, каждого коммуниста 40

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ИДЕОЛОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ

П. САМОЙЛЕНКО — Научная обоснованность атеистической пропаганды . . 46
Ш. КУТТАЯКОВ — Горизонты документального экрана 51

СТИЛЬ И МЕТОДЫ ПАРТИЙНОЙ РАБОТЫ

С отчетно-выборных партийных собраний: Н. УАЛИЕВ — В духе высокой ответственности. М. КУЛУМБЕТОВ — С позиций возросших требований . . . 56

ЭТИХ ДНЕЙ НЕ СМОЛКНЕТ СЛАВА

Битва за Днепр и освобождение Киева 64

ПЕРЕДОВОМУ ОПЫТУ — ВНИМАНИЕ И ПОДДЕРЖКУ

А. ЗОЛОТАРЕВ, Ш. ЖАРЫЛГАПОВ — Укрепляя трудовую дисциплину . . . 72
А. КУЛЕНОВ — Организованность и инициатива коллектива 76

ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО

К. ИСАБАЕВ — Глубже вникать в жизнь 79

ГРАНИ ЖУРНАЛИСТСКОГО МАСТЕРСТВА

Т. КОЖАКЕЕВ — Сатира и время 83

НА МЕЖДУНАРОДНЫЕ ТЕМЫ

В. АУМАН — Имперская амбиция администрации США и НАТО 90
По следам выступлений «Казахстан коммуниси» 96

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. АНДРОПОВТЫҢ МӘЛІМДЕМЕСІ

Совет басшылығы АҚШ-тың қазіргі әкімшілігінің халықаралық істерде жүргізіп отырған бағытына беретін өзінің бағасын совет адамдарының, басқа халықтардың және мемлекеттер саясатын белгілеуге жауапты барлық адамдардың назарына жеткізу қажет деп санайды.

Егер қысқаша айтатын болсақ, бұл — бейбітшілікке елеулі қатер төндіретін милитаристік бағыт. Оның мәнісі — басқа мемлекеттер мен халықтардың мүддесімен санаспастан, дүние жүзінде Америка Құрама Штаттарының позициясы басым болуын қамтамасыз етуге тырысып бағу.

АҚШ-тың әскери потенциалын бұрын-соңды болып көрмеген дәрежеде ұлғайту, қарудың барлық түрлерін — ядролық, химиялық, жай қаруларды өндірудің кең ауқымды программасы міне осы мақсаттарға бағындырылған. Енді олар тежеусіз жанталаса қаруланудықосмосқа да таратуды жоспарлап отыр.

Қайдағы бір ойдан шығарылған желеулерді бетке ұстап АҚШ территориясынан мыңдаған километр қашықтықта жатқан жерлерге Американың әскер күшімен қатысуы ұлғайтылуда. Қарулы күштің көмегімен басқа мемлекеттердің істеріне тікелей араласу үшін, Вашингтонның өктемдігін қабылдамайтын кез келген елге қарсы американ қаруын пайдалану үшін плацдармдар жасалуда. Соның салдарынан дүние жүзінің барлық аудандарында — Европада, Азияда, Африкада, Таяу Шығыста, Орталық Америкада жағдай одан әрі шиеленісе түсті.

Вашингтонның осындай қауіпті жоспарларының бәрін жүзеге асыруға НАТО-ның басқа елдері барған сайын көбірек тартылуда. Ол ол ма, жапон милитаризмін қайта тірілтіп, оны осы блоктың әскери-саяси машинасына жегуге күш салынуда. Олар осыны істегенде, жұртты өткеннің тағылымын ұмытуға мәжбүр етпекші.

Халықтар белгілібір үкіметтің саясатына ең алдымен оның іс-қимылына қарап баға береді. Сондықтан, АҚШ президенті Біріккен Ұлттар Ұйымының мінбесінен бейбітшілік ісіне адалдығы жайында, халықтардың өзін-өзі билеуі мен суверенитеті жайында лепірме мәлімдеме жасаған кезде, мұндай сылдыр мәлімдемелер ешкімді де сендіре алмайды.

Егер кейбіреулерде қазіргі американ әкімшілігінің саясатында жақсылық жағына қарай өзгеріс болуы мүмкін деген үміт болған болса, соңғы уақыттың оқиғалары ол үмітті біржола жойды. Ол өзінің империялық мақсаттарына жету жолында әбден насырға шапқаны соншалық, тіпті Вашингтонның кез келген парасатты адам аттап өте алмайтын шектен өтіп кетпеуі үшін жалпы алғанда қандай да бір тежегіші бар ма екен өзі деген күмән туады.

АҚШ-тың арнаулы қызмет орындарының Оңтүстік Корея самолетін пайдаланып ұйымдастырған қуйтырқы арандатушылығы да саясаттағы шектен шыққан авантюризмнің мысалы болып табылады. Бұл әрекеттің нақты жақтарын біз егжей-тегжейлі және нанымды етіп баяндағанбыз. Оны ұйымдастырушылардың кінәсі — олар қалай жалтарса да, қандай жалған қисындар ұсынса да — дәлелденді.

Совет басшылығы бұрын-соңды болып көрмеген осындай диверсияның салдарынан болған адам құрбандығына байланысты өкініш білдірді. Бұл құрбандықтар мемлекеттердің суверенитетімен және олардың шекараларына қол сұғылмайтындығымен санаспау правосын иемденгісі келгендердің, осы арандатушылықты ойластырып, жүзеге асырғандардың, тіпті келесі күні-ақ әскери мақсатқа жұмсалатын қисапсыз көп қаржыны дереу конгресс арқылы өткізіп жіберіп, енді соған масайрап отырғандардың арына жүктеледі.

Сонымен, самолет бортындағы адамдардың қаза тапқаны үшін кінәні басқаларға аудара салмақшы болып тырыштанған қайраткерлердің «адамгершілігі» енді «МХ» ракеталарынан бастап, адамның жүйкесін құртатын газ контейнерлеріне дейін тау-тау болып үйіліп, халықты жаппай қырып-жоятын қаруға айналуда.

Олар өздерінің хауіпті, адамға деген өшпенділікке толы саясатын қайткен күнде де ақтамақшы болып, Совет Одағына, қоғамдық құрылыс ретінде социализмге жаланы үйіп-төгуде, ал осы даңғазаға АҚШ президентінің өзі мұрындық болып отыр. Турасын айту керек — совет халқын даттамақ болып, АҚШ сияқты елдің басшылары мораль, адамшылық жайындағы жәдігөйлік уағыздармен қатар әдепсіз балағат сөздерге дейін барғанының өзі-ақ келеңсіз көрініс.

Мұндай моральшылдықтың құны қанша екенін дүние жүзі жақсы біледі. Вашингтондағы қайраткерлердің түсінігіндегі бұл мораль Вьетнамда напалмдар мен улы химикаттардың көмегімен уағыздалды, Ливанда ол корабль зеңбіректерінің дүркінді гүрсілімен тықпалануда. Сальвадорда бұл мораль геноцидпен енгізілуде. Қылмыстың бұл тізімін жалғастыра беруге болады. Демек, АҚШ саясатының моральдық жағы жайында да бізде тарихты еске түсіре отырып та, қазіргі күндер жайын әңгімелей отырып та айтар сөз баршылық.

Енді Вашингтонда моральмен бірге сыпайылықтың қарапайым ережелері де аяққа басылып, мемлекет қайраткерлері мен мемлекеттер жөнінде ғана емес, сонымен бірге Біріккен Ұлттар Ұйымы жөнінде де әдепсіздік көрсетілуде. Жалпы мынадай сұрақ туады: бейбітшілік пен хауіпсіздікті сақтауға арналған халықаралық ұйым жүгенсіз милитаристік желік таратылып, осы ұйымның ізгі атына қорлау көрсетіліп отырған елде орналасып отыра ала ма?

Дүние жүзінің тағдырына билік еткісі келетіндер тойтарыс алмаған жерлердің бәрінде антикоммунизмнің желеуімен өздеріне жағымды тәртіптер орнатқысы келеді.

Егер бұл сияқты іс-әрекеттер ірі держава басшыларының аузымен уағыздалмаса және жай сөз жүзінде ғана уағыздалып қоймай, іс жүзіне асырылып жатпаса, оларды негіздеу үшін қолданылған концепцияларға назар аудармай-ақ қоюға болар еді.

Идеологиялық қайшылықтарды мемлекетаралық қатынастарға көшіру сыртқы істерде осындай әрекетке жүгінушілерге ешқашан ешқандай жақсылық әкелген емес. Қазіргі, ядролық ғасырда бұл барып тұрған сорақылық және жол беруге болмайтын нәрсе. Идеялардың тайталасын әскери тайталасқа айналдыру бүкіл адамзат үшін тым қымбатқа түскен болар еді.

Бірақ антикоммунизммен көзі қарайғандар, сірә, бұл туралы ойлана қоймайтын болса керек. «Советтік әскери қатер» деген құбыжықтан бастап, олар қазір қоғамдық система ретінде социализмге қарсы «крест жорығын» жариялауға дейін барды. Олар социализмге дүниеде жалпы орын жоқ деген ойды жұртқа ұғындырмақ болады. Рас, әңгіме Вашингтон көксегендей дүние туралы болып отырғанын олар ашып айтпайды.

Бірақ көксеу мен мүмкіндік — тіпті де бір ұғым емес. Тарихтың аяқ алысын ешкім де кері бұра алмайды. СССР, басқа да социалистік елдер өз заңдары бойынша — ең озық әлеуметтік құрылыстың заңдары бойынша өмір сүріп, өркендей беретін болады.

Өзі өмір сүрген алпыс бес жылдың ішінде Совет мемлекеті көптеген сындардан, оның ішінде аса қатал сындардан ойдағыдай өтті. Біздің мемлекетіміздің тұтастығына, оның тәуелсіздігіне, біздің құрылысымызға ауыз салғандар тарихтың үйінді қоқысында қалды. Өз еліміздің хауіпсіздігін, өз достарымыз бен одақтастарымыздың хауіпсіздігін біз кез-келген жағдайда қамтамасыз ете алатындығымызды осыған қатысы бар адамдардың барлығы да түсінетін уақыт жеткен сияқты.

Совет адамдарының кәміл сенуіне болады — еліміздің қорғаныс қабілетінің қазіргі дәрежесінде біз ешкімнің де күш сынасып көруіне кеңес бермеген болар едік.

Біз өз тарапымыздан мұндай күш сынасуды іздемейміз. Бұл жөнінде ойдың өзі бізге жат. Біз өз халқымыздың игілігін, Совет мемлекетінің хауіпсіздігін басқа халықтардың, басқа елдердің игілігі мен хауіпсіздігінен бөле-жарып қарамаймыз, әсіресе, оларға қарсы қоймаймыз. Ядролық заманда дүниеге тар өрісті өзімшіл мүдделердің тар саңылауынан сығалап қарауға болмайды. Жауапты мемлекет қайраткерлерінде бір ғана таңдау бар — ол ядролық апатқа жол бермеу үшін қажет нәрсенің бәрін істеу. Бұдан өзге позицияның қандайы да — келеңсіздік, керек десеңіз — өзін-өзі өлтірумен тең.

Совет басшылығында қазіргі шиеленісті жағдайда да халықаралық істерде қандай бағыт ұстану қажет деген сауал тумайды. Біздің бағытымыз бұрынғысынша бейбітшілікті сақтап, нығайтуға, шиеленісті бәсеңдетуге, жанталаса қаруланууды ауыздықтауға, мемлекеттер арасындағы ынтымақтастықты кеңейтіп, тереңдетуге бағытталған. Совет Одағы Коммунистік партиясының, бүкіл совет халқының бұлжымас ерік-жігері осындай. Барлық халықтардың ой-арманы да осындай екендігіне біз кәміл сенеміз.

Әрине, Совет Одағына қарсы жасалып отырған зұлымдық шабуылдар бізде ашу-ыза сезімін туғызатыны сөзсіз, бірақ біздің жүйкеміз берік, ал саясатты біз қызбалыққа құрмаймыз. Біздің саясатымыздың негізінде парасатты ақыл-ой, реализм, дүние жүзінің тағдыры үшін терең жауапкершілік жатыр.

Біз адамзат құрып кетуге тиісті емес деген сенімді басшылыққа аламыз. Жанталаса қаруланууға тыйым салынуы керек және оған тыйым салуға болады. Адамзат ажал қаруының тауқыметін тартып, жанжал жайлаған дүниеде тірлік кешуден гөрі тәуірірек тағдырға лайық.

Ядролық қаруларды — стратегиялық, сондай-ақ Европадағы орташа қашықтықта қолданылатын қару-жарақты шектеу және қысқарту жөнінде алысқа меңзейтін ұсыныстар енгізе отырып, біз тек СССР-дің, социалистік достық одақ мемлекеттерінің хауіпсіздігі жөнінде ғана емес, сонымен бірге басқа да барлық елдердің хауіпсіздігі жөнінде қамқорлық білдіреміз.

Ал АҚШ-тың саясатына келетін болсақ, оның үсті-үстіне милитарлануы қандай да бір байсалды келіссөз жүргізуге, жанталаса қаруланууды ауыздықтау мәселелері бойынша уағдаласуға тілек білдірмеуінен де көрініс тауып отыр.

Өте өткір проблема — Европадағы ядролық қару-жарақты қысқарту проблемасы бойынша совет-американ келіссөзінің жүргізілгеніне міне екі жыл болды. Совет жағының позициясы адал ниетті, әділетті негізде өзара қолайлы шешімдер, ешкімнің де заңды мүдделеріне нұқсан келтірмейтін шешімдер табуды мақсат етеді. Сонымен бірге осы екі жылдың ішінде біздің Женева келіссөзіндегі әріптестеріміз онда уағдаластық жасау үшін келмегені де белгілі болды. Олардың міндеті басқа — уақытты соза түсу, ал сонсоң Батыс Европада «Першинг-2» баллистикалық ракеталар мен алыс қашықтықта қолданылатын қанатты ракеталарды орналастыруға кірісу. Мұны олар онша жасырып та отырған жоқ.

Олар тек АҚШ-тың Женева келіссөзіндегі әлде қандай бір икемділігі туралы пайымдауларды бүркеніш етеді. Жуырда ғана сондай «икемділіктің» кезекті бір үзігі жария етілді. Бірақ бұл жолы да оның алдау екені айқын болды. Егер мұның егжей-тегжейін былай қоя тұратын болсақ, «тамаша» қадам ретінде жарнамаланып отырған американ позициясындағы жаңа қадам дейтіннің мәні бұрынғысынша орташа қашықтықта қолданылатын совет ракеталарының қаншасын қысқартып, қазірдің өзінде НАТО-ның қолында бар ядролық потенциалға қосымша Европада американ ракеталарының жаңадан қаншасын орналастыру қажеттігі туралы уағдаласу жөніндегі ұсыныс болып шығады.

Қысқасы, бізге Европа аймағындағы орташа қашықтықта қолданылатын ядролық құралдар жөнінен қалыптасқан тепе-теңдікті НАТО блогының пайдасына қарай бұзу үшін соған көмектесу туралы әңгіме жүргізуді ұсынады. Міне сол қадамды ешбір шімірікпестен әлде бір жаңалық ретінде көрсетеді.

Осы американ ядролық ракеталарын Европада орналастыру жөніндегі операция Вашингтонның көзімен қарағанда АҚШ үшін әрі өте жеңіл, әрі мейлінше тиімді — Европаның есебінен тиімді болып көрінеді. АҚШ-тың европалық одақтастары кепілдер ретінде қаралып отыр. Ашық та арсыз саясат. Бірақ шын мәнінде мына бір жәйт түсініксіз: өз халықтарының мүдделерін, бейбітшілік мүдделерін елемей, АҚШ әкімшілігінің милитаристік әулекі жоспарларын жүзеге асыруға көмектесіп отырған Европаның саяси қайраткерлері бұл жөнінде ойлана ма екен?

Бұл жерде дүдәмалдыққа орын болмасқа тиіс. Егер Батыс Европа елдеріндегі халықтың көпшілігінің еркіне қарамастан, Европа континентінде американ ядролық ракеталары пайда болатын болса — мұның өзі АҚШ басшылары және олармен тізе қоса қимылдап отырған басқа да НАТО елдерінің қайраткерлері тарапынан жасалған принципті көлемдегі бейбітшілік ісіне дұшпандық қадам болады.

Біз американ жағынан стратегиялық қару-жарақты шектеу мен қысқарту проблемасын шешу ісімен де шындап айналысатындай ниет көріп отырған жоқпыз. Қазір американ астанасындағылар басқа іспен шұғылдануда: бұл қару-жарақтың да барған сайын жаңа жүйелерін өндіріс конвейеріне қойып жатыр. Ал болашақта бұл қарудың стратегиялық тұрақтылық туралы және ядролық қару-жарақты пәрменді түрде шектеу мен қысқарту мүмкіндігінің өзі туралы ұғымды жалпы түптамырымен төңкеріп тастай алатын түрлері жасалмақ.

Совет Одағының ізгі ниетін, оның уағдаласуды қалаған тілегін ешкім де әлсіздіктің белгісі деп қарамайтын болсын. Қалыптасқан әскери-стратегиялық тепе-теңдікті бұзуға тырысқан қандай да әрекетке Совет Одағы тиісінше жауап бере алады, ал оның сөзі мен ісінде алшақтық болмайды.

Бірақ біз халықты жаппай қырып-жоятын қаруды жарыса өндіріп, жарыса жинақтауға принципті түрде қарсымыз. Бұл біздің жолымыз емес. Ол адамзаттың алдында тұрған: мемлекеттердің экономикалық дамуы, айналадағы ортаны қорғау, адамдарға ең қарапайым тұрмыс жағдайларын жасау, олардың тамақтануы, денсаулығы, білім алуы секілді проблемалардың бірде-бірін шеше алмайды.

Жөн-жосыксыз жанталаса каруланута жұмсалып жаткан материалдық ресурстарды босатып алу, адамның сарқылмас творчестволық мүмкіндіктерін ашу — адамдарды біріктіре алатын нәрселер міне осылар. XX және XXI ғасырлар аралығында мемлекеттердің саясатын айкындауға тиісті нәрселер міне осылар. Мұның бәрінің жүзеге асырылуы үшін милитаризм күштерін тоқтату, бірлескен күш-жігер арқылы дүниені шыңырауға карай құлдыраудан сақтап қалу талап етіледі.

Біздің планетамыздың барлық халықтары, әрбір тұрғыны төніп отырған хауіпті сезінуге тиіс. Жеке басының тіршілігі жолындағы күресте өздерінің күш-жігерін біріктіру үшін сезінуге тиіс.

Адамзат ақыл-парасатын жоғалтқан жоқ және жоғалта да алмайды. Мұның өзі Европа континентінде және басқа континенттерде өрістеген ракетаға қарсы, соғысқа қарсы қозғалыс ауқымының кеңдігінен де барынша айқын көрініп отыр — бұл әлеуметтік, саяси, діни көзқарасы әртүрлі адамдар қатысып отырған қозғалыс.

Бүгінде есуастық жанталаса қарулануға қарсы, бейбітшілікті қорғау жолында үн көтеріп отырған адамдардың барлығы да Совет Одағының, басқа да социалистік елдердің саясаты нақ осы мақсаттарға қол жеткізуге бағытталып отырғанына сене алады, СССР барлық елдермен, соның ішінде АҚШ-пен де бейбітшілікте өмір сүруді қалайды. Ол агрессиялық жоспарларды ойластырмайды, ешкімге жанталаса қарулануды таңбайды, ешкімге өзінің әлеуметтік тәртіптерін таңбайды.

Біздің ой-ниетіміз бен талап-тілегіміз халықаралық жағдайда жақсылыққа қарай шешуші бетбұрысқа қол жеткізуге бағытталған нақты ұсыныстардан көрініс тауып отыр. Совет Одағы жер бетінде бейбітшілікті сақтап қалу үшін бұдан былай да мүмкін болған нәрсенің бәрін істейді.

КПСС ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНДЕ

КПСС ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІ «СОЦИАЛИСТІК ЖАРЫСТЫҢ ҰЙЫМДАСТЫРЫЛУЫН, ОНЫҢ ҚОРЫТЫНДЫЛАРЫН ШЫҒАРУ ЖӘНЕ ЖЕҢІМПАЗДАРЫН КӨТЕРМЕЛЕУ ПРАКТИКАСЫН ЖЕТІЛДІРУ ТУРАЛЫ» ҚАУЛЫ ҚАБЫЛДАДЫ

Қаулыда КПСС XXVI съезінің шешімдерін орындай отырып, партия, совет, кәсіподақ, комсомол және шаруашылық органдары социалистік жарысты өрістету, бұқараның творчестволық инициативасын дамыту жөнінде едәуір жұмыс жүргізіп отырғаны атап өтілген. Қазіргі уақытта жарысқа халық шаруашылығында жұмыс істейтін адамдардың 94 проценттен астамы қатысуда. Оның партияның экономикалық саясатын жүзеге асырудағы, еңбекшілерді өндірісті басқаруға тартудағы, еңбекке коммунистік көзқарасты тәрбиелеудегі маңызы арта түсті.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь және 1983 жылғы июнь Пленумдарының шешімдерінде социалистік жарыстың пәрменділігін арттыру, оның экономиканы интенсивтендірудегі, өндірістік потенциалды неғұрлым тиімді пайдаланудағы, ғылым мен техника жетістіктерін тезірек енгізудегі, еңбекшілердің еңбек және әлеуметтік белсенділігін дамытудағы, осы негізде Отанымыздың экономикалық және қорғаныс қуатын одан әрі нығайтуды, халықтың әл-ауқатын арттыруды қамтамасыз етудегі ролін күшейте түсу міндеті қойылды. Жарысқа қойылатын жаңа талаптар сондай-ақ шаруашылық механизмін жетілдіруден, еңбек коллективтері ролінің артуынан, еңбекті ұйымдастыру мен ынталандырудың бригадалық формаларының таратылуынан, социалистік тәртіпті барынша нығайту қажеттігінен туындап отыр.

Жарыстың зор мүмкіндіктері әлі де болса оны ұйымдастырудағы орын алып отырған кемшіліктердің салдарынан толық іске асырылмай жүр. Жарыс формалары қазіргі кезеңде алда тұрған міндеттерге әрдайым сай келе бермейді, жарысушылардың күш-жігері көп ретте негізінен сан көрсеткіштерін қамтамасыз етуге, аралық нәтижелерге қол жеткізуге бағытталады. Толық қайтарыммен еңбек етпейтін, орташа нәтижелерді қанағат тұтатын коллективтер мен қызметкерлер жарысты ұйымдастырушылардың назарынан жиі-жиі тыс қалады. Жарыс қорытындыларын шығару кезінде кейде тиісті талапшылдық көрсетілмейді, моральдық және материалдық көтермелеу шаралары жеткілікті дәрежеде тиімді пайдаланылмайды.

КПСС Орталық Комитеті одақтас республикалар компартияларының Орталық Комитеттерін, өлкелік, облыстық партия комитеттерін, министрліктер мен ведомстволарды, одақтас республикалардың Министрлер Советтерін, партия, совет, кәсіподақ, комсомол және шаруашылық органдарын партияның XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің одан кейінгі Пленумдарының нұсқауларын басшылыққа ала отырып, социалистік жарыстың ұйымдастырылуын жақсартуға, он бірінші бесжылдықтың тапсырмаларын ойдағыдай орындау, Азық-түлік және Энергетика программаларын жүзеге асыру үшін күресте оның пәрменділігін арттыруға міндеттеді.

Жарысушылардың басты назарын еңбек өнімділігін арттыру қарқынын жеделдетуге, өнім сапасын арттыруға, өндіріс көлемін ұлғайтуға, шарттар мен заказдар бойынша өнім беруді дер кезінде орындауға, ғылыми-техникалық прогресті жеделдетуге, өндірістік қуаттарды, шикізатты, энергияны, жұмыс уақытын жақсырақ пайдалануға, ресурстардың барлық түрлерін үнемдеуге, жоспар және еңбек тәртібін нығайтуға шоғырландыру қажет. Еңбек коллективтерінің үстеме жоспарлар қабылдау жолындағы, үстіміздегі бесжылдықтың алғашқы жылдарында белгіленген тапсырмадан кем берілген өнімнің орнын толтыру жолындағы қозғалысы барынша өрістетілсін. Жарыс еңбек өнімділігінің жалақымен салыстырғанда озық арттырылуына, халық тұтынатын товарлар шығарудың ұлғайтылуына және олардың сапасының жақсартылуына жәрдемдесуге тиіс.

Социалистік жарысты тікелей өндірістік, ғылыми-өндірістік, аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктерде, кәсіпорындар мен мекемелерде, колхоздар мен совхоздарда ұйымдастыруды басты орынға қойып, еңбекшілердің әртүрлі категорияларының еңбек қызметінің ерекшеліктерін неғұрлым толық ескеру керек. Өндірістік бригадалардың жарысы шаруашылық есепті ныгайту, коллективистік қатынастарды, бригаданың әрбір мүшесінің инициативасын дамыту негізінде жетілдірілсін. Еңбек ынтымақтастығы мен өзара көмекке барынша қолдау көрсетілсін, сабақтас коллективтер жарысының өзін ақтаған тәжірибесі таратылсын.

Социалистік жарыс формалары уақыт талаптарына, шаруашылық механизмін жетілдіру жөнінде жүзеге асырылып жатқан шараларға сай келуі үшін табанды түрде күш салу керек. Жарыстың творчестволық сипаты дамытылсын, оның формаларын таңдау кезінде қайталаушылық пен ұқсастыққа, бір сарындылыққа жол берілмесін. Барлық пайдалы бастамаларды дер кезінде байқап, қолдап және таратып отыру қажет, ал ескірген, экономикалық жағынан тиімсіз атаулыны жою керек. Жарыс шарттары мен оның көрсеткіштері, деп атап көрсетілген қаулыда, айқын, дәлме-дәл болуға, түпкі жоғары нәтижелерге жетуге, өндіріс тиімділігін арттыруға бағдарлап отыруға, адамдардың еңбек белсенділігінің артуына жәрдемдесуге тиіс.

КПСС Орталық Комитеті партия, совет, кәсіподақ, комсомол ұйымдарынан, шаруашылық басшыларынан социалистік жарыс қорытындыларын шығару және оның жеңімпаздарын көтермелеу практикасын жетілдіру жөнінде шаралар қолдануды талап етті. Сапалық көрсеткіштердің, ғылым мен техниканы дамыту жөніндегі тапсырмалардың орындалуына, әлеуметтік міндеттердің шешілуіне ерекше назар аударылсын. Бірлестіктер, кәсіпорындар мен ұйымдар коллективтерінің жұмысына өсімнің қол жеткен қарқынын, тапсырмалардың қауырттық дәрежесін, жоспарларды жылдың және бесжылдықтың басынан бері өскелең қорытындымен орындауын ескере отырып баға беру қамтамасыз етілсін.

Жоспарларды барлық көрсеткіштер бойынша орындауға, ішкі резервтерді іздеп тауып, пайдалануға еңбекшілерді жұмылдыру ісінде социалистік міндеттемелердің ролі мен маңызы арттырылсын. Міндеттемелердің экономикалық жағынан негізделуі жақсартылсын, олардың жүзеге асырылуы жүйелі түрде тексерілсін, сөз бен іс бірлігіне қол жеткізілсін.

Жарыс жеңімпаздарын анықтау кезінде талапшылдық арттырылсын. Шын мәнінде өндірістік және әлеуметтік міндеттерді пәрменді түрде шешудің үлгісін, жаңашылдық көзқарас көрсетіп жүрген таңдаулы коллективтер мен қызметкерлердің көтермеленуі қамтамасыз етілсін. Артта қалушыларды озаттар қатарына қосуға, әрбір жұмыс орнында жоғары өнімді еңбек ету үшін жағдайлар жасауға бағытталған нақты шаралар қолданылсын.

Жарыс қорытындыларының барлық жерде дер кезінде, іскерлік жағдайда, еңбекшілердің белсенді түрде қатысуымен шығарылуы маңызды. Кәсіпорындар мен ұйымдардан, басқа да жарысқа қатысушылардан әртүрлі деректердің, әсіресе мемлекеттік статистикада көзделмеген басы артық деректердің сұрастырылуына жол бермеуді қадағалау керек. Социалистік жарыс мәселелері бойынша есеп беруді ретке келтіру орынды деп ұйғарылды.

Жарысқа қатысушыларды моральдық және материалдық жағынан ынталандырудың пәрменділігін, жұмылдырушылық және тәрбиелік маңызын арттыру қажет екені атап көрсетілді. Әрбір адамның еңбек үлесі лайықты түрде бағалансын, теңгермешілікке жол берілмесін. Бригадаларды, учаскелерді, цехтарды, бөлімшелерді, фермаларды коллективті түрде көтермелеудің алуан түрлі формалары белсенді қолданылсын.

Жарыс нәтижелері бойынша қызметкерлерге сыйлық беру үшін материалдық көтермелеу қоры мен жалақы қорының қаржылары неғұрлым толық пайдаланылсын. Ескерткіш сыйлықтардың, грамоталардың, вымпелдердің, дипломдардың, куәліктердің және моральдық көтермелеудің басқа да құралдарының сапасы, көркемдік жағынан орындалуы жақсартылсын.

Қалалық, аудандық партия комитеттері, бастауыш партия ұйымдары, деп атап өтілген қаулыда, социалистік жарыстың барысына белсенді ықпал етіп, коммунистердің авангардтық ролін, жарыстың ұйымдастырылуы және оның нәтижелері үшін кәсіподақ комитеттері мен шаруашылық басшыларының жауапкершілігін барынша арттыруға тиіс. Еңбек коллективтерінің социалистік міндеттемелерді, жарыс шарттарын әзірлеудегі, оның қорытындыларын шығарудағы, жеңімпаздарға моральдық және материалдық көтермелеу шараларын белгілеудегі, озық тәжірибені қолдап, таратудағы СССР Заңында көзделген өкілеттілігін дәйекті түрде жүзеге асыру қамтамасыз етілсін.

Жарыстың тәрбиелік күшін кеңінен пайдалану қажет. Әрбір коллективте жоғары творчестволық белсенділік, талапшылдық пен тәртіптілік жағдайы, сапалы, өнімді, адал еңбекті, адамдардың инициативасы мен жауапкершілігін ынталандыратындай экономикалық және ұйымдық жағдайлар жасалсын. Кәсіпорындардағы экономикалық оқу социалистік жарыспен неғұрлым тығыз байланыстырылсын, оған қатысушылардың бойында резервтерді таба білу, еңбектің озық үлгілерімен салыстырғанда өз мүмкіндіктерін көре білу, жеке және коллективтік социалистік міндеттемелер мен үстеме жоспарларды жан-жақты негіздей білу қабілеті қалыптастырылсын.

КПСС Орталық Комитеті ВЦСПС-ке, кәсіподақтардың Орталық Комитеттеріне, кәсіподақтардың советтері мен комитеттеріне министрліктермен, совет және шаруашылық органдарымен бірлесе отырып, социалистік жарысқа басшылық ету жөніндегі ұйымдастыру жұмысының дәрежесі мен нәтижелілігін арттыруды, оның формалары мен әдістерінің одан әрі жетілдірілуін қамтамасыз етуді, барлық буындарда іскерлік творчестволық стиль, формализм көріністеріне ымырасыздық сезімін орнықтыруды ұсынды. Әрбір жұмысшымен, колхозшымен, маманмен жұмыс жүргізіп, жарыстың мақсаттары мен шарттарын оған жақын да түсінікті ету қажет. Жарысты ұйымдастыру практикасы тереңірек талданып, қорытылсын, кәсіподақ комитеттері мен активіне нақты көмек көбірек көрсетілсін.

ВЛКСМ Орталық Комитеті, комсомол ұйымдары жарысқа жас өндірісшілерді кеңірек тартуға, бұл істе комсомолец-жастар коллективтерінің ролін арттыруға тиіс. Комсомолецтердің, барлық жігіттер мен қыздардың міндеттемелерді белгілеуіне және оларды орындауына ұдайы көмек көрсетілсін, олардың бойында халық игілігіне шаруақорлық көзқарас, оны молайта беруге деген ұмтылыс сезімі тәрбиеленсін. Жастарға еңбек, саяси және адамгершілік тәрбие беруді күшейту үшін социалистік жарыс, озаттардың, еңбек ардагерлерінің, тәлімгер-ұстаздардың өнегесі белсендірек пайдаланылсын.

Газеттер мен журналдар редакцияларына, радио мен телевизияға, бұқаралық информация мен насихаттың басқа да құралдарына социалистік жарысты, жоспарлар мен міндеттемелердің орындалу барысын, оны қорытындылау мен жеңімпаздарды көтермелеуді кеңінен әйгілеп отыруды қамтамасыз ету тапсырылды. Шаруашылықты интенсивті жүргізудің жолдары мен әдістерін, еңбек жетістіктерінің экономикалық және адамгершілік мәнін баяндап отыруға ерекше назар аударылсын. Әрбір еңбеккердің социалистік жарысқа өзінің белсене қатысуы арқылы еліміздің экономикасын одан әрі өрге бастыруға нақты үлес қосатындығын жақсы түсінуіне қол жеткізу қажет.

ҰРПАҚТАРДЫҢ НӘРЛІ, ЖЕМІСТІ БАЙЛАНЫСЫ

ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫНЫҢ ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНДЕ ПАРТИЯ АРДАГЕРЛЕРІМЕН ЖӘНЕ ЖАСТАР ӨКІЛДЕРІМЕН КЕЗДЕСУ

Аса қиын да құрметті тарихи міндет — Октябрь революциясын жүзеге асыру, ішкі және сыртқы жаулармен шайқастарда жас Советтер республикасын қорғап қалу, жаңа қоғамның іргетасын қалау, Ұлы Отан соғысындағы жеңісті шыңдау, халық шаруашылығын қалпына келтіру, кемелденген социализм қоғамын орнатып, оны жетілдіру міндеті үлесіне тиген ардагерлерді партия жоғары бағалайды.

Жуырда КПСС Орталық Комитетінде болған партия ардагерлерімен кездесу коммунистік идеялардың ешқашан кемімейтін маңызын, коммунистердің, бүкіл совет халқының жүріп келе жатқан жолының дұрыстығын жаңа күшпен қуаттап берді, біздің табыстарымызды, алда тұрған проблемаларды бағалаудағы партиялық көзқарастың парасаттылығы мен пайымдылығын тағы да айқын көрсетті. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов жолдастың кездесуде сөйлеген жарқын сөзінде партияның XXVI съезінде, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь және 1983 жылғы июнь Пленумдарында алға қойылған міндеттерді, он бірінші бесжылдықтың жоспарларын орындау үшін ардагерлердің бірегей тәжірибесін пайдаланудың жолдары нақты белгіленіп берілді.

Экономика мен мәдениетті дамытуға, партия ұйымдарының бұқаралық-саяси, тәрбие жұмысына қазақстандық ардагерлер де сүбелі үлес қосып келеді. Олардың жастары ұлғайса да, жандары қартаймайды, күш-жігерлері мен творчестволық қуаттары сарқылмайды. Көптеген ардагерлер бұрынғысынша өндірісте еңбек етіп, жастардың беделді ұстазы болып, оларға әкелер мен аталардың даңқты эстафетасын аманат етіп жүр.

29 сентябрьде Қазақстан Компартиясының Орталық Комитетінде республиканың барлық облыстарынан келген партия ардагерлерімен және жастар өкілдерімен кездесу болды.

Жиналғандар КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары **Д. А. Қонаев** жолдасты, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бюро мүшелері **К. М. Аухадиев, Б. Ә. Әшімов, Е. Ф. Башмаков, В. А. Гребенюк, К. Қ. Қазыбаев, З. К. Камалиденов, О. С. Мирошхин, Н. Ә. Назарбаев,** Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бюро мүшелігіне кандидат **С. С. Жиенбаев** жолдастарды жылы жүзбен қарсы алды.

Кездесуді аша келіп, **Д. А. Қонаев** жолдас өз сөзінде былай деді:

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бюросы бүгін Орталық Комитетке партияның ардагерлерін, советтік жастарымыздың өкілдерін шақырып, Қазақстан Компартиясының Орталық Комитеті мен республикамыздың қазіргі кезде қандай проблемаларды, қандай міндеттерді шешіп жатқанын сіздерге хабарлау, біз КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов жолдастың партия ардагерлерімен кездесуде айтқан нұсқауларын, ұсыныстарын, ескертпелерін мерзімінде, ең бастысы сапалы етіп қалай орындайтынымыз жайында ақылдасу қажет деп тапты.

Өздеріңізге мәлім, деді ол, КПСС Орталық Комитетіндегі партия ардагерлерімен кездесуде Ю. В. Андропов жолдас олардың қызметін, белсенділігін, терең партиялық сенімін жоғары бағалады, қоғамымызды дамытудың маңызды мәселелерін шешуге ардагерлердің жаңашылдықпен қарайтынын айтты, оларда жаңа тұрмыс орнатудың бірегей тәжірибесі бар екенін атап көрсетті.

Ю. В. Андропов жолдастың болашақты мезгеген терең мазмұнды, жарқын сөзі, бүкіл елімізге белгілі ардагерлердің КПСС Орталық Комитетіндегі кездесуде айтқан сөздері, істі бағалаудағы шыншылдық пен пайымдылық, іске творчестволық көзқарас — міне осының барлығы біздің елде және шетелдерде кең үндестік туғызбай тұра алмады.

Бұдан кейін Д. А. Қонаев жолдас кездесуге қатысушыларға республика коммунистерінің, еңбекшілерінің КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезі шешімдерін орындау жөнінде жүзеге асырып жатқан мейлінше зор ұйымдастырушылық және саяси жұмысы жайында хабарлады. Партиялық есеп беру-сайлау жиналыстары өтіп жатыр. Оларда тындырылған істі сын көзімен терең талдауға, экономиканы одан әрі өрге бастыру, тәрбие жұмысын барынша жақсарту, еңбектің тиімділігі мен сапасын арттыру, ұйымшылдық пен тәртіпті нығайту мақсатына бағытталған сындарлы жаңа ұсыныстарға айрықша назар аударылуда.

Республика партия ұйымы едәуір өсіп толтасты. Қазір Қазақстан Компартиясы — КПСС-тің жауынгер ірі отрядтарының бірі.

Қазір Қазақстанның коммунистері, барлық еңбеккерлері қандай жұмыспен шұғылданып жатыр? Ең алдымен олар республиканың өндіргіш күштерін дамытумен, экономикалық потенциалын нығайтумен шұғылдануда. Бірегей өндірістік-территориялық комплекстер ойдағыдай дамытылуда. Табиғи ресурстардың аса бай қорлары анықталып, шаруашылық айналымына қосылуда. Қазақстанның жалпыодақтық еңбек бөлінісіне қосар үлесі ұдайы артып келеді.

Бесжылдықтың басынан бері жоспардан тыс 650 миллионнан астам сомның өнеркәсіп өнімі өткізілді, осыдан 260 миллион сомның өнімі — үстіміздегі жылы өткізіліп отыр. Өнеркәсіп өндірісінің көлемі шамамен 8 процент, ал жоғары сапа категориясы бойынша — 20 процент өсті. 200-ге жуық жаңа кәсіпорын, ірі цехтар мен өндірістер іске қосылды.

Республикада қуатты энергетика базасы — Павлодар-Екібастұз энергетика торабы ойдағыдай дамуда. Батыс Қазақстан жаңа энергетика аймағына айналуда, мұнда мұнай мен газ қоры табылып, шаруашылық айналымына белсене қосылып жатыр. Қаратау және Ащысай кен орындарының негізінде тыңайтқыш өндірісінің жаңа комплексі жасалуда. Республика түсті металдар, қорғасын, мыс, мырыш, сирек кездесетін және асыл металдар өндіру жөнінде жетекші орынға ие болып келеді.

Осының бәрі, деді Д. А. Қонаев жолдас сөзін ардагерлерге арнай келіп, бүкіл еліміздің қызметіне белсене жаратылуда. Біздің мақтанышымыз, біздің перспективамыз — міне осында. Ал республика экономикасын одан әрі өрге бастыру мәселелерін шешуде, оның туысқан халықтар семьясында жан-жақты гүлденіп, өркендеуінде ардагерлердің, соның ішінде осы залда қатысып отырған адамдардың тікелей еңбегі, еркі мен жігері, білімі мен тәжірибесі аз емес екенін біз білеміз.

Бүгінгі таңда, мысалы, өнеркәсіп өндірісінің көлемі 1955 жылмен салыстырғанда 9 есе ұлғайғанын, яғни индустриялы бір Қазақстанның орнына жаңадан тоғыз Қазақстан пайда болғанын мақтан етпеуге бола ма? Қазір бір күннің ішінде бүкіл 1922 жылдағыдан 2,5 есе көп өнім шығарылады.

Химия, мұнай-химия, микробиология, машина жасау озық қарқынмен дамып келеді. Халық тұтынатын товарлар өндіру мәселелері ірі көлемде шешілуде. Тек соңғы 2,5 жылдың ішінде ондай бұйымдар шығаратын 25 жаңа кәсіпорын іске қосылды, саланы дамытуға 400 миллион сомға жуық қаржы жұмсалды, сөйтіп, енді, жылдың аяқ кезінде, 10 миллиардтан астам сомның осындай товарлары шығарылатын болады.

Бірақ, әрине, республиканың қуатты индустриясының өз проблемалары, шешілмеген мәселелері бар. Жекелеген кәсіпорындар жоспарларды орындай алмай келеді. Кей жерлерде техникалық-экономикалық көрсеткіштер өте төмен, іске қосылған қуаттар нашар игерілуде, хауіпсіздік техникасына байланысты істің жағдайы да онша мәз емес.

Біздің бәріміз үшін екінші бір үлкен мәселе — өзіміздің аграрлық-өнеркәсіптік комплексіміз, республикамыздың ауыл шаруашылығы. Тың және тыңайған жерлерді игеру нәтижесінде еліміздің аса ірі астықты өңірлерінің, үлкен мал шаруашылық базасының бірі ретінде Қазақстанның ролі өте жоғары көтерілді. Республика тоғызыншы және оныншы бесжылдықтарда астық өндіру мен дайындау жоспарын ойдағыдай орындады. Біздің миллиардтаған пұт астығымыз жұрттың бәріне жақсы мәлім. Үстіміздегі жылы ауа райының жағдайлары тіпті қолайсыз болды: жаз қуаңшылықты, күз жауын-шашынды болды. Диқандар қиын жағдайларда егінді түгелдей жинап алу үшін қажет нәрсенің бәрін істеуде. Олар қапы қалдырмас деп ойлаймыз.

Бұдан әрі Д. А. Қонаев жолдас мал шаруашылығын дамыту мәселелеріне тоқталды. Республика мал шаруашылығы өнімін көбірек өндіретін болды. Әйтсе де бұл салада бәрі де көңілдегідей қалыптасып отырған жоқ. Ірі кемшіліктер әлі де орын алып келеді, біз оларды көріп те отырмыз және оларды жою бағытында белсенді түрде жұмыс істеп те жатырмыз.

Республиканың ауыл шаруашылығында ардагерлердің үлкен армиясы, бір мыңға жуық Социалистік Еңбек Ерлері еңбек етеді: олар — механизаторлар, мамандар, совхоз директорлары, колхоз председательдері, партия және совет қызметкерлері, бүкіл елімізге әйгілі диқандар. Олардың жинақтаған мол тәжірибесі бар. Соны жас жеткіншектердің күш-жігерімен және білімімен ұштастырғанда, еліміздің Азық-түлік программасын ойдағыдай жүзеге асыру ісіндегі Қазақстанның ролі мен маңызы бұрынғыдан да жоғары көтерілмек.

Содан соң шешен күрделі құрылыс мәселелеріне тоқталды, республиканы дамытуда құрылыстың маңызын айтып жеткізу қиын, Советтік Қазақстан іс жүзінде — алып құрылыс алаңы. Біздің бүкіл перспективамыз, әлеуметтік және экономикалық дамуымыз құрылысты қалай салатынымызға байланысты.

Партия мен үкіметтің, барлық туысқан республикалардың орасан зор көмегі арқасында біз өте көп іс тындырдық. Біздің қалаларымызды, поселкелерімізді, селоларымызды алып қараңыздар. Бәрі де өсіп, көз алдымызда түрленіп келеді. Өнеркәсіптік құрылысты, гидротехникалық гимараттарды — қазір Жезқазғанға қарай тартылып жатқан Ертіс — Қарағанды каналын, тұтас жаңа аймаққа өмір беретін Үлкен Алматы каналын алып қараңыздар. Жылдың аяғына таман бұл канал арқылы су Алматыға дейін келіп, қаланы кесіп өтеді де, одан әрі Қараойға қарай ағады. Канал үлкен су көзі ретінде республиканың астаналық облысының экономикасын одан әрі өрге бастыруға жақсы қызмет ететін болады.

Тұрғын үй құрылысы туралы бірер сөз. Бесжылдықтың 2,5 жылы ішінде 14 миллион шаршы метрден астам тұрғын үй пайдалануға берілді. Мұның өзі бір жарым миллионнан астам адам жаңа пәтер алды немесе тұрғын үй жағдайларын жақсартты деген сөз. Бірақ өмірлік маңызы бар осы салада кемшіліктер әлі де кездеседі. Бөлінген қаржының бәрі бірдей және барлық жерде бірдей мерзімінде игерілмейді. Көптеген объектілердің, соның ішінде әлеуметтік-тұрмыстық мақсаттағы объектілердің іске қосылуы кешеуілдетіледі, ал кейде тіпті орындалмай қалады. Құрылыс сапасы жақсартуды қажет етеді. Бұл жерде де біз ардагерлеріміздің көмегіне үміт артамыз.

Осы залда, деді одан әрі Д. А. Қонаев жолдас, ғылымның, әдебиет пен өнердің көрнекті қайраткерлері отыр. Ескі ауылдың, жаппай сауатсыздықтың, ұлттық мешеуліктің не екенін олар тарих пәнінің оқулықтары арқылы емес, өз тағдырлары арқылы біледі. Біздің неден бастағанымызды олар ұмытқан жоқ, біздің қандай табыстарға жеткенімізді және қандай табыстарға жеткелі отырғанымызды олар өз көздерімен көруде. Бүгінгі таңда Қазақстанда 9 мыңға жуық жалпы білім беретін мектеп, 240 арнаулы орта және 55 жоғары оқу орны, 440-тан астам кәсіптік-техникалық училище бар. 36 мыңнан астам ғылыми қызметкер, 50 мыңнан астам дәрігер мен 200 мың мұғалім жемісті еңбек етуде.

Мәдениеттің осыншалықты қарқынмен көркеюі үшін көптеген халықтарға талай ғасыр қажет болар еді. Ал біз, социализм жағдайында, бұл жолдан іс жүзінде бір ұрпақтың өміріне жетпейтін уақыттың ішінде жүріп өттік. Қазақ совет әдебиетінің негізін қалаушылар қазір де қатарда. Олардың творчествосы жалғаса береді және жыл өткен сайын өмірдің бай тәжірибесін бойына сіңіріп, тек кемелдене түседі.

Бірақ сонымен бірге, ашығын айтсақ, әлі де болса көркем творчествоның күрделі саласындағы нәрселердің бәрі бірдей қазіргі заман рухына, КПСС Орталық Комитетінің июнь Пленумы мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің талаптарына сай емес. Мұнда әлі де көптеген жұмыстар жүргізуге тура келеді, бұл істе мәдениет ардагерлерінің атқарар ролі баға жеткізгісіз. Біздің суреткер интеллигенциямыз проблеманың өткір актуальдылығы мен әлеуметтік мәнділігін, оның талантты түрде бейнеленуін өзінің басты міндеті деп білуге тиіс.

Бүгін таңда КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының материалдары бүкіл идеологиялық жұмыстың негізі болып отыр. Бізде коммунистік тәрбиенің ғылыми негізделген нақты программасы бар. Оны жан-жақты оқып-үйрену, ең бастысы — дәйекті түрде жүзеге асыру керек. Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің X пленумында, облыстық, қалалық және аудандық партия комитеттерінің пленумдарында бұл жайында келелі де нақты әңгіме болды. Ендігі міндет — күнбе-күн пәрменді жұмыс жүргізуде.

Жастар тәрбиесі,— деп атап көрсетті одан әрі Д. А. Қонаев жолдас,— әрқашан бірінші дәрежелі маңызы бар іс болып келді және солай болып қала береді. Біздің жастарымыз — жақсы, белсенді, олар экономикада да, мәдениетте де ірі-ірі істер тындыруда аға ұрпақтардың күресі мен еңбегінің лайықты жалғастырушылары болып отыр.

Бірақ көлеңкелі жақтар да бар. Оларға көз жұмып қарауға болмайды, оның үстіне біздің идеялық дұшпандарымыз жастардың кейбір бөлігінің саяси аңғалдығына, толыспаған дүмбілездігіне үміт артады. Бұл істе қырағылық та, тәрбие де қажет. Жастарымызды буржуазиялық идеологияның ықпалынан аман сақтау, оларды жоғары адамгершілік рухында, коммунистік қазыналар мен мұраттар рухында тәрбиелеу — бүкіл аға ұрпақтың борышы.

Осы және басқа барлық мәселелерді шешуде, деді Д. А. Қонаев жолдас, әсіресе кәсіпорындарда өндірістік тәртіпті, еңбек тәртібін нығайтуда, жастар арасындағы жұмысты жақсартуда ардагерлеріміздің бізге көмектесуін сұраймыз.

Бұл ретте халықаралық жағдайдың елеулі түрде шиеленісе түскендігін ескеру маңызды. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов жолдастың Мәлімдемесінде атап көрсетілгеніндей, АҚШ-тың қазіргі әкімшілігі басқа мемлекеттер мен халықтардың мүддесімен санаспастан, дүние жүзінде Құрама Штаттардың позициясы басым болуын қамтамасыз етуге тырысып, бейбітшілікке елеулі қатер төндіретін барып тұрған милитаризм мен авантюризм жолына түсті.

Барлық совет адамдары сияқты, Советтік Қазақстанның еңбекшілері де Ю. В. Андропов жолдастың Мәлімдемесін терең түсіністікпен, бірауыздан мақұлдап қарсы алды. Олар бұл Мәлімдемеде баяндалған тұжырымдар мен қағидалардың ақиқаттығын, кемеңгерлігі мен пайымдылығын атап көрсетуде, Рейган әкімшілігінің қаскөй пиғылдарына жол бермеуді, өздерінің жанкиярлық еңбегімен, ұйымшылдығымен, жоғары тәртібімен еліміздің экономикалық және қорғаныс қуатын бұдан да гөрі нығайтуды өздерінің тікелей борышы деп түсінуде.

Советтік Қазақстанның тарихи қысқа мерзім ішінде жүріп өткен жолы, оның экономикасы мен мәдениетінің жан-жақты дамуы — социализмнің, азат еңбектің жеңімпаз қуатының айқын мысалы, лениндік ұлт саясатының салтанаты. Осының бәрі ұлы орыс халқының орасан зор көмегі арқасында, еліміздегі барлық туысқан халықтардың қолымен, лениндік партия топтастырып, жігерлендірген совет адамдарының барлық ұрпақтарының қолымен жасалды.

Сөзінің соңында Д. А. Қонаев жолдас еңбектегі және қоғамдық-саяси өмірдегі жоғары белсенділігі үшін ардагерлерге шын жүректен алғыс айтып, оларға мықты денсаулық және бақыт, жұмыста, жастарға коммунистік тәрбие беруде жаңа табыстар тіледі.

1917 жылдан КПСС мүшесі, одақтық дәрежедегі дербес пенсионер **Ф. П. Вовченко** сөз алды. Осында жиналғандардың баршасы үшін бүгінгі кездесу жүрек тебірентерлік ерекше жүздесу, бұл бізге, ардагерлерге, көрсетіліп отырған зор қамқорлық пен ықыластың айғағы, деді ол. Ұлы Ленин партиясының біздің қоғамымызда орасан зор беделге ие болып отырғанын мақтан етемін.

Менің еңбек жолымның көпшілігі транспорт жұмысымен байланысты болды. Сондықтан соңғы жылдары бұл салада елеулі кемшіліктердің орын алуы мені едәуір толғантып жүрді. КПСС Орталық Комитеті, жергілікті партия және совет органдары қолданған шаралар оң нәтижелер беруде. Бұл іске мен де хал-қадарымша өз үлесімді қосқым келді. Сөйтіп транспорттың еңбек коллективтерінде жиі-жиі болып, жұмысшылармен кездесіп тұрдым. Біздің жастарымыз жақсы, бірақ өмір олардың тәрбиесін жақсарта түсуді талап етеді.

Ю. В. Андропов жолдастың партия ардагерлерімен кездесуде айтқан: коммунист — партия ардагері, әрбір еңбек ардагері жастардың ұстазы болуға тиіс, деген сөздері менің жүрегіме терең ұялады.

Мен 1940 жылдан бері Алматы қаласында тұрамын. Өз қаламыздың қаншалықты өсіп, көркейе түскенін біздің бәріміз де көзбен көріп келеміз. Халыққа, оның ішінде ардагерлерге қызмет көрсетудің жаңа түрлері пайда болды.

Шешен семьяда бала тәрбиелеуді жақсарту, дүниеқоңыздық, пайдакүнемдік, жиһазқұмарлық сияқты жағымсыз құбылыстардың көріністеріне қарсы күрес жүргізу қажеттігін айтты.

Қарт коммунист халықтың игілігі, Отанымыздың күш-қуатын нығайту жөнінде көрсетіп отырған күнделікті зор қамқорлығы үшін КПСС Орталық Комитетіне шын жүректен алғыс айтты.

Мінбеде — 1921 жылдан КПСС мүшесі, одақтық дәрежедегі дербес пенсионер **Ә. М. Ипмағанбетов.** Жуырда бізде, Оралда, деді ол, Ю. В. Андропов жолдастың партия ардагерлерімен КПСС Орталық Комитетінде кездесуде сөйлеген сөзінен туындайтын міндеттерге арналған облыс партия ұйымы активінің жиналысы болды. Күш-жігері тасыған жас жігіттердің бізбен зейін қойып, ықыласпен әңгімелескенін көру бір ғанибет болды.

Біздің ардагерлеріміз Петр Васильевич Бученко, Айдын Өтешұлы Біләлиев, Вера Алексеевна Близнякова, Петр Никифорович Семенов және басқа көптеген адамдар — шын мәнінде тамаша тағдырдың адамдары. Олар қазір де бұрынғысынша сапта, өздерінің күш-жігері мен білімін халық игілігіне жұмсауда.

Біздің республика партия ұйымы КПСС-тің жауынгер отрядтарының бірі екендігін және лениндік өсиеттерді орындай отырып, коммунистік құрылыс ісіне зор үлес қосып отырғандығын біз зор мақтанышпен сезінеміз. Бұл сезім бізді жігерлендіре түседі, бұрынғыдан да жақсы еңбек етуге, партия шешімдерін орындауға лайықты үлес қосуға құлшындырады.

Ю. В. Андропов жолдас алға қойған міндеттер абыройлен орындалады. Біз алдағы кезде де партия жоспарларын, коммунистік құрылыс міндеттерін жүзеге асыру, жастарға тәрбие беру жолындағы күреске белсене қатысамыз деп өз жерлестерімнің, Орал өңірінің барлық ардагерлерінің атынан Қазақстан Компартиясының Орталық Комитетін сендіремін. Біз үшін өз еңбегіміздің Отан үшін маңызды да пайдалы екендігін сезінуден асқан зор қуаныш та, абырой да жоқ.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андроповтың партия ардагерлерімен кездесуі жүрек тебірентерлік ерекше қуанышты оқиға болды. Оның ардагерлер қызметіне берген жоғары бағасы бізді мақтаныш сезіміне бөлейді және сонымен бірге көрсетілген сенімді нақты істермен қайткенде жақсырақ, толығырақ ұластыруға болады деген ой салады, деп атап өтті содан соң сөз сөйлеген 1930 жылдан КПСС мүшесі, одақтық дәрежедегі пенсионер **С. А. Иванов.**

Партия және еңбек ардагерлерінің жасағы Целиноград облысында да жақсы, іскерлік сапта. Еңбек коллективтерінде, оқу орындарында жастарға коммунистік тәрбие беру жөнінде көлемді жұмыстар атқарып жатырмыз.

Юрий Владимирович Андроповтың қазіргі жастардың басым көпшілігі — коммунистік құрылысқа белсенді қатысушылар, әкелерінің лайықты ізбасарлары және олардың ісін жалғастырушылар деген сөздерінің әділдігіне біз практикада көз жеткізіп отырмыз. КПСС Орталық Комитеті июнь Пленумының шешімдерін біз зор қанағат сезімімен қарсы алдық. Партияның тәртіпті нығайтуды, кадрлардың жауапкершілігін арттыруды көздейтін бағыты терең мақұлдау табуда. Алайда жекелеген басшылар тәрбие жұмысын жүргізу былай тұрсын, тіпті өз қылықтарымен кейде еңбекшілерге теріс әсер етеді. Бұл кеселге қарсы күресте ардагерлер елеулі көмек көрсете алады.

Қазақстан Компартиясының Орталық Комитетіндегі бүгінгі кездесу КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін жүзеге асыру жолындағы күресте бізге жаңа күш береді.

КПСС Орталық Комитетінде партия ардагерлері алдында Юрий Владимирович Андропов жүрек төрінен шыққан жылы сөздер айтты. Ал бүгін біз, ардагерлер, дидарласу үшін, пікірімізді ортаға салу үшін Сізбен, Димаш Ахметұлы, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бюро мүшелерімен кездесіп отырмыз. Бізге осылайша көңіл бөліп, құрмет көрсеткеніңіз үшін Сізге рахмет айтамыз, деді 1947 жылдан КПСС мүшесі, Социалистік Еңбек Ері, Ардақты ана **Ү. Алтайбаева.**

Мен қазір алпыс жастамын, соның қырық екі жылын диқандық еңбекке арнадым. Сонау 1941 жылы үлкен ағам майданға аттанып бара жатып, өзінің күріш танабын маған қалдырған болатын. Сол жылы әр гектардан 43 центнерден дән жинадым. Сол кезден бері менің бүкіл өмірім диқан еңбегімен байланысты. Мен көптеген шәкірттер тәрбиелеп, ұстаз бақытына кенелдім, олардың көбісі күріш өсірудің нағыз шебері болып шықты. Олардың арасында Жадыра Таспанбетова, Бағлан Әшірбеков, Кейдібай Әмзеев және басқалар бар. Соларды мұқият қадағалап, әрқайсысының табысына қуанамын. Жастарды тәрбиелеу ісіне өз күшімді бұдан былай да аямай жұмсаймын. Өзімнің он үш баламды шетінен жақсы азамат етіп өсіруді алдыма мақсат етемін.

Осы кездесуді пайдаланып, бір мәселе жөніндегі пікірімді ортаға салғым келеді. Байқаймын, жастар мал шаруашылығына аз барады. Оның басты себебі — фермаларда қол еңбегінің әлі де көп болып отырғаны, өндіріс мәдениетінің төмендігі деп санаймын. Кейбір шаруашылықтарда әзірше қажетті мәдени-тұрмыстық жағдайлар да жасалмаған.

Ардагерлердің парызы—жастарға көмектесу, оларға жақсы ұстаз болу.

Сөзімнің соңында жұрттың бәріне аспанымыз ашық болсын деп тілек білдіргім келеді.

КПСС Орталық Комитетіндегі кездесуге қатысушы, 1941 жылдан КПСС мүшесі, Қазақ ССР Ғылым академиясының академигі **У. М. Ахмедсафин** сөз алды. Партиялық басшылықтың лениндік стиліне партиямыздың адалдығын КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь және 1983 жылғы июнь Пленумдарының шешімдері айқын көрсетіп отыр. Социалистік демократияны одан әрі дамыту, бұқарамен байланысты, партиялық, мемлекеттік және еңбек тәртібін нығайту бағыты бізді, партия ардагерлерін, ерекше қанағат сезіміне бөлейді.

Қазақстан ғылымы соңғы жылдарда елеулі табыстарға жетті. Жаңа ғылыми орталықтар құрылды. Қазақ ССР Ғылым академиясының Гидрогеология және гидрофизика институтының ғалымдары тұщы су қоры мол көптеген артезиан бассейндерін табуға мүмкіндік берген дүние жүзіндегі тұңғыш іргелі болжам карталарын жасады. Жер астының су көздері есебінен сумен неғұрлым кеңінен қамтамасыз ету мүмкіндігі негізделді. Алайда, жер қойнауының ресурстарын суармалы егіншілік үшін пайдалану қарқыны жеткіліксіз дәрежеде қалып отыр. Гидрогеология ғылымының жаңа бағыттарын одан әрі дамыту және оның тәжірибелік-эксперименттік базасын нығайту қажет.

Шешен еліміздің экономикалық және қорғаныс қуатын нығайту, социалистік достық одақты күшейту және жер бетінде бейбітшілікті сақтау жөніндегі орасан зор жұмысы үшін КПСС Орталық Комитетіне, Ю. В. Андропов жолдасқа зор алғыс айтты.

Социалистік Еңбек Ері, Алматы ауыр машина жасау заводының директоры **М. А. Битный** сөз алды.

Ардагерлермен КПСС Орталық Комитетіндегі кездесу, Юрий Владимирович Андропов жолдастың сонда сөйлеген сөзі, деді ол, бізді, аға ұрпақ өкілдерін қатты толғандырды, партия бізге әкелік қамқорлық көрсетіп, бізбен кеңесетіні, біздің тәжірибемізді қымбат тұтатыны үшін алғыс сезімін туғызды.

Біздің кәсіпорын дүние жүзінің 36 еліне өнім жіберуде. Ширек ғасыр ішінде өндіріс көлемі мұнда бес есе дерлік артты, шығарылатын өнім сапалық тұрғыдан өзгерді. Заводта 500-ге жуық соғыс және еңбек ардагерлері жұмыс істейді. Машина жасаушылардың тең жартысынан астамы отыз жасқа әлі толмағандар, сондықтан қарт коммунистердің міндеті — олардан нағыз мамандар тәрбиелеу, оларға өз тәжірибемізді үйрету.

Сонымен бірге еліміздің іске қосылатын объектілеріне аса қажетті машиналар мен жабдықтар шығару жөніндегі маңызды заказдарды орындайтын біздің заводтың өндірістік қуаттары «АЗТМ» таңбасы бар өнім жөніндегі өскелең сұранымды қанағаттандырмай отырғанын айтқым келеді. Бізге цехтарды қайта құруды жеделдету ісінде көмек қажет.

Завод коммунистері, бүкіл коллективі КПСС XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь, 1983 жылғы июнь Пленумдарының шешімдерін жүзеге асыру жөнінде екпінді еңбек ететін болады. Біз бүкіл күш-жігерімізді өз ізбасарларымыздың партия мен совет халқының революциялық, жауынгерлік және еңбек дәстүрлерінде тәрбиеленуіне, әркашан және барлык істе белсенді өмірлік позицияда болуына жұмсаймыз.

1926 жылдан КПСС мүшесі, республиканың Мелиорация және су шаруашылығы министрлігінің бөлім бастығы **Ж. Е. Байкісиев** өз сөзін сенімді азык-түлік корын жасау және совет адамдарының әл-аукатын одан әрі көтеру максатында жерді мелиорациялаудың ұзак мерзімді программасының міндеттерін шешуге арнады. Су ресурстарын кайта бөлудің, деп атап өтті ол, Казакстанның орталык және оңтүстік облыстары үшін ерекше маңызы бар, мұнда судың тапшылығы казірдің өзінде суармалы жер көлемін кеңейтудің, демек, егістіктер мен фермалар өнімін арттырудың мүмкіндіктерін шектеп отыр.

Соңғы жиырма жыл ішінде республиканың іздестіру және жобалау ұйымдары кұнарлы жерлердің жаңа алкаптарын айналымға косу максатында көп жұмыс аткарды. Жекелеген аймактар үшін экономикалык негіздемелер жасап берілді, олардың жүзеге асырылуы республиканың ауыл шаруашылығы алдында тұрған міндеттерді ойдағыдай шешуге көмектесетін болады. Сібір өзендерінен басталып, негізінен Казакстан территориясымен өтетін жаңа су арнасын салу,—біздің республикамыздың партия, совет және шаруашылык органдарының абыройлы ісі.

Казакстанның су шаруашылығы ұйымдарының жастары мен ардагерлері халык шаруашылығын одан әрі дамыту мүддесі үшін алдағы кезде де ауыл шаруашылығының өнімдерін өндіруді ұлғайту, егіншіліктің тұрактылығын арттыру жолындағы күреске белсене катысатын болады.

Инициативасыздык, енжарлык, өз міндеттеріне салдыр-салак карау бізге, коммунистерге жат мінез,— деді 1920 жылдан КПСС мүшесі, одактык дәрежедегі дербес пенсионер **К. Ә. Әміров.** Біздің әркайсымыз өз жұмыс орнымызда жинакылыктың, тәртіптіліктің өнегесі болуымыз, жастарды Советтік Отанға шексіз сүйіспеншілік пен берілгендікке, өз жүректерінің бар кызуын, күш-жігерін, білімі мен тәжірибесін соған арнауға үйретуіміз керек.

Біз, ардагерлер, лениндік партиямыздың ұланғайыр женістерін мактан етеміз. КПСС XXVI съезі белгілеген аскаралы жоспарларды ойдағыдай орындауда оған өз шама-шаркымыз бен мүмкіндігімізше көмектесіп келеміз. Партияның біздер, аға буын өкілдері жөніндегі камкорлығы шабыт береді. Еселеген күш жігермен еңбек еткің келеді.

Мен сыркаттығыма карамастан коғамдык істер мен кам-каракеттен кол үзгенім жок. Баска да партия және еңбек ардагерлерімен бірге окушы жастармен, өндіріс кызметкерлерімен, Совет Армиясының жауынгерлерімен жиі-жиі кездесіп тұрамын. Баспасөз де мен үшін трибунаға айналды. Менің барлык он бес кітабым негізінен жастарға арналған. Ол кітаптар — каһарман тағдырдың адамдары туралы, коммунистер мен комсомолецтер туралы деректі әңгімелерден тұрады. Ал олар әркашан Ленинше, коммунисше өмір сүріп, жұмыс істеуге құлшынған болатын. Бұл такырыпты мен алдағы кездегі творчествомда да естен шығармак емеспін.

Партияның ісі жолындағы, КПСС XXVI съезі мен Казакстан Компартиясы XV съезінің тарихи шешімдерін ойдағыдай орындау жолындағы күресте республика комсомолының еңбек данкы арта түсуде, деді өз сөзінде Казакстан ЛКСМ Орталык Комитетінің бірінші секретары **С. Ә. Әбдірахманов.** Бір миллионнан астам жас казакстандыктар бесжылдыктың екі жылының жоспарларын мерзімінен бұрын орындады. Біздің жігіттер мен кыздар кұрылыс орындарында екпінді еңбек етіп жүр. СССР-дің Азык-түлік программасын жүзеге асыру республика жастарының төл ісіне айналды.

ВЛКСМ-нің бүкіл тарихы оның күш-кайратының, беріктігінің, творчестволык белсенділігінің саркылмас кайнар көзі, жаңа жеңістердің кепілі партия басшылығында екендігін дәлелдеп отыр. Шешен Қазақстан Компартиясының Орталық Комитетіне, Д. А. Қонаев жолдасқа комсомолға тұрақты қамқорлық жасап, күнделікті практикалық көмек көрсетіп отырғаны үшін республика жастарының атынан терең алғыс айтты.

Партия қамқорлығына жауап бере, оның нұсқауларын басшылыққа ала отырып, комсомол ұйымдары өз жұмысының мазмұнын тереңдете түсуге ұмтылуда. Алайда қолда бар мүмкіндіктер әлі де болса барлық жерде бірдей толық пайдаланылмай келеді. Партия ардагерлерінің тәжірибесі, олардың лайықты ізбасарлар даярлауға белсене қатысуы, сөз жоқ, комсомолға зор көмек көрсетеді.

С. Ә. Әбдірахманов республиканың комсомолы, жастары бұдан былай да КПСС пен совет халқының революциялық, жауынгерлік және еңбек дәстүрлерін қастерлеп сақтап, байыта түседі, коммунизмді бұрынғыдан да табанды түрде үйренеді, өзінің барлық күш-жігерін, білімі мен қажыр-қайратын сүйікті Коммунистік партияның ісі жолындағы күреске жұмсайды деп Қазақстан Компартиясының Орталық Комитетін, кездесуге қатысушылардың бәрін сендірді.

Жиналғандар зор өрлеу үстінде КПСС Орталық Комитетіне, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов жолдасқа хат қабылдады.

Қазақстан Компартиясының Орталық Комитетіндегі кездесу жылы шырайлы, шын ықыласты жағдайда өтті. Ол Қазақстан ардагерлерінің алдағы уақытта да өндірістік және қоғамдық-саяси өмірге, жастарға коммунистік тәрбие беруге, КПСС алға қойған барлық міндеттерді жүзеге асыруға белсене қатысуға әзір екендігін паш етті, әр ұрпақтың өкілдері болып табылатын совет адамдарының Лениннің, Совет Одағы Коммунистік партиясының ісіне шексіз берілгендігінің жаңа бір жарқын айғағына айналды.

Кездесуге қатысушылар КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов жолдастың АҚШ әкімшілігінің милитаристік бағытын батыл айыптаған Мәлімдемесін қызу мақұлдады, жер бетінде бейбітшілікті сақтап қалу үшін мүмкін нәрсенің бәрін де істеп отырған КПСС пен Совет мемлекетінің сыртқы саясатын бірауыздан қолдады.

* * *

Сол күні партия ардагерлері, жастар өкілдері Владимир Ильич Ленин атындағы алаңға келді. Олар Совет Одағының Коммунистік партиясы мен дүние жүзіндегі тұңғыш социалистік мемлекеттің негізін қалаушының ескерткішіне гүл шоқтарын қойды. Алқызыл лентада: «Владимир Ильич Ленинге — партия ардагерлерінен, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетіндегі кездесуге қатысушылардан» деген сөздер жазылған.

Адамдардың коммунистік санасын қалыптастыру — БҮКІЛ ПАРТИЯНЫҢ ІСІ

ӘР ЕҢБЕККЕРДІ ІСКЕРЛІК ПЕН ҰСЫНАҚТЫЛЫҚҚА ҮЙРЕТЕЙІК

В. ДЕМИДЕНКО,
Қостанай облыстық партия комитетінің бірінші секретары

Партияның қазіргі кезеңдегі экономикалық саясатын жүзеге асыру, кемелденген социализмнің мүмкіндіктері мен артықшылықтарын негұрлым толық пайдалану міндеттерінің еңбекшілерге, сондай-ақ әр адамға коммунистік тәрбие беру ісіне жаңа, бұрынғыдан да жоғары, әрі күрделі талаптар қоятыны мәлім. КПСС Орталық Комитетінің июнь Пленумы осыны ескере келіп, партияның идеологиялық қызметін одан әрі жақсартудың нақтылы программасын белгілеп беріп отыр. Ал бұл міндеттерді іске асырудың басты бағыттары КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың программалық сөзінде жан-жақты тұжырымдалған.

Партия айрықша назар аударып отырған маңызды мәселелердің бірі — совет адамдарын экономикалық тұрғыдан жаңаша ойлауға дағдыландыру, іскерлікке, социалистік ұсынақтылыққа тәрбиелеу, жауапкершілігін арттыру, оларды аз шығын жұмсай отырып, тұтас халық шаруашылығында үздік түпкі нәтижелерге жетудің жолдарын творчестволықпен іздестіруге үйрету мәселесі. Еңбек адамының бойына мұндай қасиеттерді дарытудың маңыздылығына көсеміміз В. И. Ленин Коммунистік партияны алғаш құрған кездің өзінде-ақ назар аударған болатын. Оның: «Экономикалық үгіт те, саяси үгіт те пролетариаттың таптық сана-сезімін дамыту үшін керек... Бұл екі түрлі үгіттің екеуі де жұмысшылардың санасын оятып, оларды ұйымдастырып, тәртіпке баулып, оларды ынтымақпен қызмет істеуге» (Шығармалар толық жинағы, 2-том, 490-бет) тәрбиелеу үшін қажет деп атап көрсеткені мәлім.

Бұл қағида дәл қазір де аса маңызды. Іс жүзінде біз мынаған анық көз жеткіздік: жұмыстың тиімділігі мен сапасын арттыру жөнінде уақыт алға тартып отырған жауапты да күрделі міндеттерді шешуге идеялық сенімі жоғары, экономикалық ой-өрісі кең, өзін өндірістің нағыз қожасы ретінде сезіне білетін, ұйымшыл әрі тәртіпті, өз жұмысын биік кәсіптік талапқа сай атқара алатын адамдар ғана қабілетті. Ал ондай адамдар бізде бар және жасампаздық өмірімізде ондай адамдарды ізденімпаздықпен, талапкершілікпен тәрбиелей беруіміз керек. Әрбір еңбеккердің бойына іскерлік, кәсіпкерлік ұсынақтылық, халық дәулетіне деген жанашырлық сезімін сіңіру — бізге жүктеліп отырған міндеттің өзі де осы ғой. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдастың адамдардың экономикалық жаңа пайымын қалыптастыру жолында идеологиялық ықпал жасаудың барлық құралдарын тиімді пайдалану қажеттігіне республика Компартиясы Орталық Комитетінің X пленумында айрықша назар аударғаны біздің есімізде.

I

Облысымызда еңбекшілердің бойында осындай ізгі қасиеттер тәрбиелеуді нысана еткен біркыдыру іс тындырылды деп айтуға толық негіз бар. Ең алдымен облыстық партия комитеті, қалалық, аудандық партия комитеттері, бастауыш партия ұйымдары күнбе-күнгі идеологиялық жұмыста экономикалық тәрбие беру мәселесіне айрықша мән беріп, оны алдағы айқын мақсаты, өз қызметінің бір сәтте назардан тыс қалдыруға болмайтын өрелі арнасы деп қабыл алды.

Бізде экономикалық тәрбие берудің қалыптасқан жүйесі бар. КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің «Еңбекшілерге экономикалық білім мен тәрбие беруді одан әрі жақсарту туралы» қаулысына сәйкес облыстық партия комитеті кезінде арнайы шаралар белгілеген болатын, қазір олар толассыз жүзеге асырылу үстінде. Біз бұл проблеманы комплексті тұрғыдан шешуді көздеп отырмыз. Мұнда ең алдымен экономикалық білімді насихаттауды жақсарту, еңбекшілердің саяси-қоғамдық белсенділігін арттырып, тәртіпті нығайту, өндіріске сындарлы ықпал жасаудың сан-алуан жолдары мен мүмкіндіктерін кеңінен пайдалану мәселелеріне айрықша мән беріледі.

Мәселен, Қарасу аудандық партия комитетінің кадрларға экономикалық тәрбие беру жөніндегі жұмыс практикасы міне дәл осындай жоғары талапшылдық тұрғысынан қаралып талданды. Облыстық партия комитетінің бюросы бұл істе оңды нәтижелермен бірге елеулі кемшіліктердің де бар екенін атап көрсетті. Жекелеген мектептерде өткізілетін сабақтардың мазмұны тыңдаушылардың өскелең білім және мәдени деңгейіне сай емес, оқып-үйренуге тиісті материалдар еңбек коллективтерінің практикалық ісімен әрдайым етене байланыстырылып отырмайды, сондай-ақ оқытудың белсенді формаларын, көрнекі және техникалық құралдарды пайдалану жағы да нашар. Кейбір партия ұйымдарында тыңдаушылардың ұсыныс-тілектері де есепке алынбаған екен, жеке еңбеккерлердің үнем парактары да жүргізілмеген болып шықты, жасырары жоқ, өзіне жүктелген міндетті қазіргі уақыттағы өскелең талаптарға сай атқаруға әзірлігі жете бермейтін бірен-саран насихатшылар да ұшырасты. Әрине, экономикалық білім беруге атүсті қараған жерде жоғары нәтижелер, мол қайтарым күтуге болмайтыны белгілі. Сондықтан да облыстық партия комитеті арнайы қаулы қабылдап, аудандағы қалыптасқан жағдайды жақсартуға тиісті қолма-қол көмек көрсетті. Қазірдің өзінде бұл шаралардың ықпалы біліне де бастады, экономикалық оқудың тікелей әсері шаруашылықтың көптеген салаларында айқын сезіліп те отыр. Экономикалық тәрбие беру ісіндегі жағдай жалғыз Қарасуда ғана емес, облыстың басқа аудандарында айтарлықтай жақсара түсті.

Бұл жұмысты үйлестіріп, бағдарлап отыратын экономикалық білім беру жөніндегі облыстық совет, оның мәжілістерінде төменгі буындардың есептері үзбей тыңдалып тұрады. Сонымен бірге озық тәжірибені зерттеп, таратып отыратын да осы совет. Оның жұмыс ауқымы кең. Мәселен, өткен оқу жылында ғана советте Қостанай қаласы мен Боровской ауданы насихатшыларының экономикалық білім беру жүйесінің тыңдаушыларына социалистік міндеттемелерін белгілеуіне, оларды негіздеп, қабылдауына көрсетіп отырған көмегі туралы, Лисаков кен-байыту комбинаты мен Семиозер ауданының шаруашылықтарында озық тәжірибені зерттеу және оны өндіріске енгізу практикасы туралы, Рудный қалалық экономикалық білім беру жөніндегі советінің еңбекшілерге экономикалық білім мен тәрбие беру жұмысын үйлестіруі туралы, «Қустанайэнерго» баскармасының өндірістік буындарында жұмысшылардың кәсібін разрядын, кластылығын көтергенде, мамандарды аттестациялау кезінде, кадрларды жоғарылатқан кезде олардың экономикалық даярлық дәрежесін ескеру тәртібі туралы және баска да бірсыпыра көкейтесті мәселелер каралды. Әрі талқыланған мәселелер бойынша тиісті шешімдер кабылданды, пайдалы ұсыныстар жасалды. Осының бәрі де кәдеге асырылып жатыр.

Экономикалық пайым негіздерінің экономикалық білім беру жүйесінің сабақтарында калыптасатыны мәлім. Сондықтан да облыстық партия комитеті бұл жүйенің жұмысын нысаналы жүргізуге, ондағы әр сабақтың сапалы, әрі өндірістік міндеттермен тығыз бірлікте өткізілуіне айрықша мән береді. Жыл сайын материалдық өндіріс және кызмет көрсету саласында еңбек ететін 150 мыңдай кызметкер маркстік-лениндік экономикалық теория мен партия саясатын практикамен тығыз байланыста оқып-үйренуде.

Мысалға Боровской ауданының Ломоносов атындағы совхозын алайық. Мұнда адамдарға экономикалық білім беру, олардың күнбе-күнгі практикалық қызметімен тығыз кабысқан. Совхозда озық тәжірибе — коллективтік мердігерлік әдіс, ішкі шаруашылық есеп ойдағыдай енгізіліп келеді. Бесжылдықтың өткен екі жылында шаруашылықта ет пен сүт өндіру 18—19 процент артып, ауыл шаруашылығы өнімдерінің жалпы өсімі 17,4 процент ұлғайса, ал еңбек өнімділігі 12,6 процентке артқан болса, бұл ілгерілеушілік, сөз жоқ, әр еңбеккердің экономикалық пайымын көтеру бағытында жүргізілген нысаналы жұмыстың заңды нәтижесі. Осы мерзім ішінде совхозда 65 пәтер салынды. Ал өткен жылы совхоз диқандары мемлекетке астық тапсыру жөнінен бір жарым жылдық жоспар орындап, үш миллион сом пайда каратты. Биылғы нәтижелердің де осыдан бір кем болмайтынына күмән жоқ.

Қостанай жөндеу-механикалық заводы коллективінің жұмысы да атап өтуге лайық. Бұл кәсіпорында еңбек өнімділігі тынбай артып келеді, өнімнің сапасы да ұдайы жақсару үстінде, әрі оның өзіндік құны төмен. Ал бұған калай кол жетіп отыр? Мұның ешқандай бөтен құпиясы жоқ. Ең алдымен партия ұйымы коллективте жаңашылдық, творчестволық рух орнату, еңбек бәсекесін жариялы да пәрменді ұйымдастыру мәселесімен әрдайым ынта койып шұғылданады. Кадрларға экономикалық білім берудің сындарлы жүйесі де осы максатка бағындырылған. Қазір кәсіпорынның барлық учаскелерінде еңбекті ұйымдастырудың бригадалық әдісі енгізілген, соның арқасында жұмыс істеушілер санын екі процент кыскартқанның өзінде өндіріс көлемін 4,5 процент, нормативтік таза өнім шығару жөнінде еңбек өнімділігін 6,3 процент арттыруға кол жетіп отыр.

Рудный, Жітікара калалары мен Семиозер, Таран, Комсомол, Орджоникидзе аудандарында, «Главкустанайстройдың» құрылыс ұйымдарында да еңбекшілерге экономикалық білім мен тәрбие берудің айтуға тұрарлық тәжірибесі жинакталған. Әсіресе Семиозер ауданында экономикалық білімді насихаттауға барлық совхоз директорлары, экономистер, ауыл шаруашылығы мамандары бірде-бірі калмай катысып жүр. Коммунистік еңбек және накты экономика мектептерінде оқу программасындағы материалмен бірге ірі караны ашық алаңдарда жеделдете бордакылау тәжірибесі, егіншілікте коллективтік мердігерлік әдісті енгізу мәселесі коса оқытылды. Қол жеткен нәтиже куанарлық. Өткен жылы аудан шаруашылықтары Азық-түлік программасын іске асыруға айтулы үлес қосты, Отан камбасына 20 миллион пұт астық құйып, екі жарым жылдың жоспарын орындады, ал бұдан түскен пайда 31 миллион сомдай. Семиозерлыктардың биыл да егіншілік пен мал шаруашылығының барлық негізгі өнімдерін өндіріп, мемлекетке сату жөніндегі белгіленген тапсырманы асыра орындайтынына шүбә жоқ.

Іскер насихатшы кадрлар болмайынша экономикалық оқуда көздегендей нәтижеге жету мүмкін емес. Істің табысты болуы да, сайып келгенде, солардың білімділігіне, іскерлігіне, иландыра білу қабілетіне тікелей байланысты. Бүгінде облысымызда бес мыңдай мектеп пен семинар жетекшілері бұқара арасында экономикалық білім таратып жүр. Олардың жартысынан астамы коммунистер, ал алпыс проценттен көбінің жоғары білімі бар, әрі насихатшылардың дені бұл жұмыстың қыры мен сырын терең білетін тәжірибелі адамдар. Оларды оқыту, методикалық шеберлігін шыңдау партия ұйымдарының күнбе-күнгі назарында. Жыл сайын насихатшылардың отыз проценттен астамы курстық даярлықтан өтеді. Саяси ағарту үйі мен кабинеттері насихатшыларға арнап экономикалық шолулар мен ұсыныстар әзірлейді, озық өндірістік тәжірибе жөніндегі материалдарды жинақтап қорытады, конференциялар мен семинарлар өткізіп тұрады.

Ал насихатшылар болса өздеріне жасалған қамқорлыққа іспен жауап беруге тырысады. Олар экономикалық насихатты әр коллективтің практикалық істерімен тығыз байланыстыру үшін, жаңа озық атаулыны өндіріске енгізу үшін көп күш-жігер жұмсап отыр. Мәселен, насихатшылардың біздің жағдайымызда жер құнарын арттырудың бірден-бір дұрыс, әрі ғылыми негізделген бағыты — егіншіліктің комплексті топырақ қорғау жүйесін енгізу жөнінде үлкен жұмыс жүргізгенін атап айтуымыз керек. Насихатшылардың көпшілігі өз сабақтарында бұл жүйенің мәнін түсіндіріп қоюмен шектелмейді, оның тиімділігіне, қажеттілігіне әр тыңдаушының көзін жеткізуге, өзінде қолдануға ұмтылдыруға тырысады.

Осы сөздердің дәлелі ретінде К. Маркс атындағы колхоздың бас агрономы насихатшы Ф. Лаукарттың өзім куәсі болған кезекті бір сабағын қалай өткізгеніне тоқтала кетейін. Ауыспалы егісте таза пардың қажет екенін айта келіп, насихатшы ең алдымен оның бір қарағанда осал көрінетін тұстарын сипаттап берді. Мұндай жағдайда әлбетте егістік көлемі кемиді, тиісінше одан алынатын өнім де азаяды. Алайда насихатшы бұдан кейін егер барлық агротехникалық шараларды уақтылы, әрі ұқыпты қолданса, егістік көлемінің кемуіне байланысты азаятын өнімнің орнын еселеп толтыратындай түсім алуға болатынын көз жеткізе дәлелдеп берді. Мысал ретінде ол өз колхозында егіншіліктің топырақ қорғау жүйесін енгізуден алынған нақты нәтижені үлгі етті. Оныншы бесжылдықта шаруашылық әр гектардан орта есеппен 19 центнерден, ал өткен жылы және биыл 20 центнерден астам өнім алды.

Тыңдаушыларымен әңгіме үстінде Ф. Ф. Лаукарт көп жағдайда жеке өзі жүргізген тәжірибелердің нәтижесіне сүйенеді. Шынын айту керек, бұдан асқан ұтымды дәлелдің сірә қажеті бола қоймас. Мәселен, оның бірнеше жыл қатарынан жүргізген минералдық тыңайтқышты қатараралықтарға тікелей тұқым себу үстінде енгізу жөніндегі тәжірибесі әр гектарынан 2,4 центнер қосымша бидай алуға мүмкіндік берді. Міне, сөз бен істің бірлігі дегеніміз осы. Яғни әр насихатшының сөзі практикалық істермен дәл осылайша нақтыланып, сабақтасып жатса ғана, біз әр еңбеккер бойында экономикалық пайымды қалыптастыра аламыз.

Насихатшы сөзінің тыңдаушылардың практикалық істерінде игі көрініс беретінін айғақтайтын тағы бір мысал келтірейін. Жітіқара ауданындағы «Прогресс» совхозының насихатшысы М. Жұмағұлов өзінің тыңдаушыларына мынадай тапсырма берді. Мал шаруашылығы өнімдерін өндіру мен тапсыру жоспарын жыл сайын ойдағыдай орындап келе жатқан шаруашылық неге бұл салада тек зиян шегіп отыр? Осының сыры неде? Тыңдаушылар өз жетекшілерімен бірлесіп, бұл саладағы істің жайын жан-жақты зерттей келіп, өнімсіз шығындардың салдарынан әр центнер сүттің өзіндік құны қымбатқа түсіп жүргенін анықтады. Олар дәл есептерге негіздеп, қосалқы жұмыстардағы тракторлардың санын қысқарту, жемшөп жұмсауға бақылау орнату, еңбекті ұйымдастыру мен оған ақы төлеу жүйесін жетілдіру жөнінде нақты ұсыныстар жасады. Міне осылайша қарапайым еңбек адамы өндіріс экономикасының сырларына қанығады, өз ісін мемлекеттік тұрғыдан пайымдауға дағдыланады, ішкі резервтерді іздестіруге, қаражатқа ұқыпты қарауға үйренеді, шаруашылық есептің артықшылықтарына көз жеткізетін болады. Ал бұл өте қажет. Шаруашылық есеп — бүгінде де күн тәртібінде тұрған ең өзекті мәселе.

Облыста есімін құрмет сезімімен атауға тұрарлық экономист насихатшылар аз емес. С. Баған, И. Дүйсенбаева, Е. Волкорез, А. Николенко, С. Хамзин, В. Кениг, Ғ. Бәкенов, С. Деревяго, Қ. Рамазанов, Н. Шәйкенов және басқа да көптеген насихатшылардың әр сабағы тағлымға толы. Социалистік міндеттемелерді экономикалық тұрғыдан негіздеу жөнінде сабақтар өткізу игі дәстүрге айналған, мұның өзі тыңдаушыларды жарыстың әлеуметтік-экономикалық тиімділігін жан-жақты талдауға қатыстыруға мүмкіндік береді.

Экономикалық оқуды ұйымдастыруда алар биігімізге жеттік деп айтуға, әрине, әлі ерте, орын алып отырған олқылықтар да аз емес. Атап айтқанда, бұл істе әлі де формализм жойылған жоқ, нақтылы өндірістік міндеттермен байланыссыз өткізілетін, кітаби тұжырымдарды тізіп шығумен шектелетін мазмұнсыз сабақтардан арылдық дей алмаймыз, жасырары не, арамызда әлі де насихатшылық жұмыстан бойын аулақ салуға тырысатын жекелеген шаруашылық басшылары мен мамандары да бар. Жаңа оқу жылында бұл кемшіліктерді болдырмауға бекем бел буып отырмыз. Дегенмен бірқатар мәселелерді шешуде бізге тиісті одақтық, республикалық органдардың көмегі керек. Біздің пікірімізше, арнаулы оқу құралдарына сабақты өткізу жөнінде пайдалы кеңес, іскерлікті, алғырлықты шыңдайтын, проблемалық жағдайларды шешуге үйрететін есеп ойындары бар методикалық қосымшалар қажет. Сондай-ақ сауда жүйесіне жаңа курстар бойынша методикалық, көрнекі құралдардың, техникалық жабдықтардың кешігіп, әрі жеткіліксіз мөлшерде түсетінін айтқан жөн. Тағы бір назар аударатын мәселе: біздің кәсіпорындарымызға салалық министрліктер мен ведомстволар тарапынан озық тәжірибені зерттеу мен енгізу жөнінде ұсыныстар өте аз түседі.

Экономикалық оқудың маңыздылығы баршаға мәлім, бірақ бір ғана оқуды жолға қойғанмен экономикалық тәрбие беру жөнінде алдымызда тұрған барлық міндеттер мен проблемаларды шеше алмайтынымыз өзінен-өзі түсінікті. Терең білім алу мәселенің бір жағы ғана, біз үшін, ең бастысы, оны іс жүзінде қолдана білуде. Тыңдаушы сабақ үстінде тақырыпты толық игерді, жасаған есептері де, талдауы да дұрыс делік, бірақ, амал не, ол алған білімін жұмыс орнында қолдана алмайды, өйткені керек шикізат жоқ, немесе тиісті аспап жетіспейді, не қажетті документация болмай шығады. Қысқасы аяққа оралғы болатын бөгеттер әлі де аз емес. Ал мұның өзі кейде экономикалық оқудың пәрменділігін арттыруға кері әсер етіп жүргенін де осы орайда ашық айтқанымыз орынды ғой деп ойлаймын. Міне, осының қырсығынан тәп-тәуір инициативаның өзі іске асырылмай қала береді, еңбеккер енжарлыққа бой ұрады, оның жауапкершілігі төмендейді, мұндай жағдайда экономикалық оқу өмірден алшақтап, оның құны, ықпалы кемиді. Сондықтан да тыңдаушының алған білімін өмірде қолдануына барынша қамқор бола білу де басты парыз.

Бұл орайда оқудың пәрменділігін арттырумен бірге өндірістік жоспардың тәрбиелік ролін неғұрлым белсенді, мақсаткерлікпен пайдалана білу маңызды, сондай-ақ еңбекті ұйымдастырудың, оған ақы төлеудің және көтермелеудің прогресшіл формаларын, шаруашылық есепті енгізудің, социалистік жарыстың тиімділігін арттырып, оны дұрыс ұйымдастырудың пайдасы зор. Ал бұл мәселелерді шешуде бұқаралық информация құралдары, лекциялық насихат, көрнекі үгіт, экономикалық талдау жасау жөніндегі бюролар мен топтар, ғылыми-техникалық және өнертапқыштар мен рационализаторлар қоғамдары, тұрақты жұмыс істейтін өндірістік кеңестер көп іс тындыра алады. Сонымен бірге адамдарға тәрбие берудің үстеме жоспарлар жасау сияқты және басқа тиімді формалары мен әдістерін ұтымды пайдалану қажет.

II

Бүгін экономикалық тәрбиенің іргетасы семьяда, мектепте, кәсіптік-техникалық училищеде, техникумдар мен жоғары оқу орындарында қаланатынын әрқайсымыз жақсы білеміз. Алайда экономикалық тәрбие берудің дәл осы буынының бүгінгі өскелең талаптарға сай емес екені анықталып отыр. Мәселен, таяуда Қостанай қаласындағы № 12 орта мектепті бітірушілердің арасында нақты сұрақтар жазылған арнаулы анкеталар таратылған еді. Анкеталарға алынған жауаптар, жасырары жоқ, алаңдатпай қоймайды. Көптеген жасөспірімдер ата-аналарының табысының мөлшерінен, семьядағы тамаққа, киімге жұмсалатын ақшадан мүлде бейхабар болып шықты. Маңдай тердің парқын ауыл баласы білер деген ойда едік, бірақ село мектептерінің жоғарғы класс оқушылары арасында жүргізілген социологиялық зерттеудің нәтижелері де көңіл көншітерліктей болмай шықты. Көптеген оқушылар тіпті туған селосының тарихын және даму перспективасын білмейтіндігіне еріксіз қайран қаласың, сондай-ақ олардың ата-аналары мен аға-апаларының атқарып жүрген еңбегіне де ден қоймайтыны байқалып қалды. Бұл ұсақ-түйек емес. Дәл осы бейқамдығымыз бен самарқаулығымыздың зардабын біз күні ертең, әлгі жастар еңбек коллективтеріне келгенде, тартатын боламыз. Айта кетейік, мұндай келеңсіз көріністерге қазір де аз ұшырасып жүргеміз жоқ.

Сөз жоқ, бұл педагогикалық коллективтердің, партия, кәсіподақ, комсомол ұйымдарының жұмысындағы елеулі кемшілік. Оны уақыт оздырмай, тез арада жоюға күш жұмылдырып отырмыз. Партия алдымызға әр адамның бойында осы заманғы экономикалық пайым қалыптастыру жөнінде нақты міндет қойып отырған шақта, біздің ойымызша, педагогика ғылымы да, тиісті министрліктер мен ведомстволар да еңбекшілерге, әсіресе жастарға экономикалық тәрбие берудің тиімділігі мен сапасын арттыруға қарай шұғыл бетбұрыс жасауға тиіс.

Ал өндірістік коллективтерде экономикалық тәрбие беру жұмысының тиімділігі көп жағдайда экономистердің қызметіне, жалпы бүкіл экономикалық қызметтің дәрежесіне тікелей байланысты. Қазір облыстың кәсіпорындарындағы, мекемелері мен ұйымдарындағы экономикалық қызмет саласында үш мыңнан астам маман еңбек етіп жүр. Олардың қызметі өте күрделі, сөйткенмен де кейде көзге де көп түсе бермейтін жұмыс. Сонымен бірге ол іске деген айрықша сүйіспеншілікті, экономикалық саясатты жүзеге асыруда әрдайым принциптілік пен табандылық көрсетуді талап ететін ерекше мәртебелі де жұмыс. Осы орайда В. И. Лениннің экономистің рөлін, оның еңбек коллективінде алатын орнын қаншалықты жоғары бағалағанын еске сала кету орынды: «Іс білетін экономист түкке тұрмайтын тезистердің орнына, фактілерді, цифрларды, деректерді зерттеу ісін қолға алып, біздің өзіміздің практикалық тәжірибемізді талдайды да, қате мынада екен, оны былай түзету керек екен дейді» (Шығармалар толық жинағы, 42-том, 385-бет).

Алайда лениндік бұл принцип біздің барлық бірдей экономикалық қызметіміздің жұмысының өзегіне, өмірлік бағдарына айналып отыр деп, әзірше айта алмаймыз. Біздің жоспарларымыздың бәрі бірдей таптұйнақтай, адамдарды түпкілікті жоғары халық шаруашылық нәтижелеріне жетуге бағдарлайды деуде қиын. Олардың ғылыми негізделмей, үйлестірілмей жасалатын кездері де аз емес. Жоспар жасауға әр уақытта барлық жұмысшылар толық қатыстырылып жүрген жоқ, жоспарлардың орындаушылардың қолына уақтылы тимей қалатын кездері де ұшырасады. Жоспардың орындалуына бақылаудың көңілдегідей болмай қалатын, оларға терең талдау жасалмайтын сәттер де баршылық. Мұндай жағдайда жоспардың тәрбиелік ықпалының қаншалықты кемитінін айтып жатудың өзі артық. Міне сондықтан да қазір біз осындай кемшіліктерді жоюға көп күш-жігерімізді мейлінше мақсаткерлікпен бағыттап отырмыз.

Сонымен қатар түпкілікті нәтижелерді, еңбектің сипаты мен мазмұнын терең екшеп-ескермеген жағдайда материалдық және моральдық көтермелеудің саналуан формаларының тәрбиелік ықпалының кейде ойдағыдай бола бермейтіндігін де ұмытпауымыз керек. Еңбекке ақы төлеудегі жөнсіздік, теңгермешілік, жұмыс істемей-ақ ақша табуға жол беретін ретсіздік еңбеккерлердің бойында енжарлық сезімін туғызып, несіздікке, берекесіздікке жол ашатынын, ашкөздік, сұғанақтық пиғылдың пайда болуына мүмкіндік беретінін естен еш уақытта шығаруға хақымыз жоқ. Екіншіден, мұның өзі жалақы өсімінің еңбек өнімділігінің өсу қарқынынан асып түсуіне әкеліп ұрындыратынын да көрмей жүрген жоқпыз. Сайып келгенде, іскерлік пен табандылық көрсетіп, творчестволықпен атқармаса, шаруашылық есептің де, социалистік жарыстың да тәрбиелік мәнін зая кетіру оп-оңай.

Экономикалық жұмыстағы осындай кем-кетіктердің әлі де бірталай коллективтерде кезігетінін, мұның тәрбие жұмысына салқыны тиіп отырғанын да тура айту керек. Сондықтан да облыстық партия комитеті соңғы кезде экономикалық қызмет саласында істейтін мамандардың инициативасын дамытуға, олардың өндірісті интенсивтендіруді тездету мен экономикалық тәрбие жұмысының нәтижелілігін арттыру жолындағы жауапкершілігін көтеруге бағытталған бірсыпыра шаралар белгіледі. Біздің әсіресе, еңбекті ұйымдастыру мен оған ақы төлеудің коллективтік формаларын кеңінен енгізуден, бригадалық звенолық мердігерлікті, шаруашылық есепті жаппай таратудан күткендегідей нәтиже шығаратынымызға сеніміміз зор.

Партия ұйымдары экономикалық қызмет буындарымен бірлесе отырып, бұл бағытта атқарған жұмыс ауқымы қазірдің өзінде айта қаларлықтай. Коллективтік мердігерлік әдіс бойынша жұмыс істеп жүрген бригадалар мен звенолар селолық жердің өзінде үш есе көбейіп, оларға бір жарым миллион гектар егістік алқабы бекітіліп берілген.

Коллективтік мердігерліктің берері көп. Жүргізілген зерттеулер еңбекті ұйымдастыру мен оған ақы төлеудің бұл әдісі бұрынғы жүйемен салыстырғанда дәнді дақылдардың шығымдылығын орта есеппен 10 — 15 процент, еңбек өнімділігін 15 — 20 процент, ал қолда бар техникаға шаққанда өнім алуды 6—8 процент арттыруға мүмкіндік беретінін көрсетіп отыр.

Облыстық партия комитетінің социологиялық тобы жүргізген нарядсыз бригадалар мен звенолардың жұмысын жан-жақты зерттеп, талдау көп жәйттерге көзімізді жеткізді. Осы әдіс бойынша жұмыс істегенде коллективтің ішіндегі экономикалық, әлеуметтік-психологиялық қатынастар сапалық жағынан түбірлі өзгерістерге ұшырайды екен. Анкеталық сұрау қою арқылы алынған талдаулар көрсеткеніндей, мұндай коллективтерде жұмыс істейтіндердің көпшілігі еңбек процесін жетілдіре беруге мүдделі. Олардың әрқайсысы жоғары түпкі нәтижелерге жеткенде ғана табысты мол табуға болатынын, ал мұның жеке өз басының, бригададағы басқа жолдастарының еңбегіне тікелей байланысты екенін жақсы түсінеді. Сөйтіп, әркімнің коллектив алдындағы жауапкершілігі арта түседі. Міне, осы негізде экономикалық пайымдаудың жаңа типі қалыптасады, ал оның мәнісі коллективтің ішіндегі өзара бақылау мен өзара талапшылдықтың күшеюіне барып саяды. Осындай қатынастардың негізінде еңбектегі жоғары жарасымдылық пен ынтымақ туады, еңбек тәртібі мүлтіксіз сақталатын болады, әркімнің тапсырылған іс үшін жауапкершілігі артады.

Экономикалық тәрбие беру мәселесін біз еңбек тәртібін нығайту, өндірісті басқару тиімділігін арттыру, шаруашылық механизмін жетілдіру мәселелерімен тығыз бірлікте қарап, шешу үстіндеміз. Бұл міндетті ойдағыдай іске асыруда бізге партия мен үкіметіміз соңғы кезде белгілеп берген ұйымдастырушылық, идеологиялық, экономикалық, әлеуметтік және праволық шаралар зор көмек көрсетіп келеді. Осы сенімді тұтқаларды пайдалана отырып, еңбек коллективтері кадрларға экономикалық тәрбие беруді үнемі жақсарту, соның негізінде жоспарлар мен социалистік міндеттемелерді ойдағыдай орындау үстінде. Өткен жылы ғана облыс диқандары Отан қоймасына 4 миллион 261 мың тонна жоғары сапалы астық құйды, бұл мемлекеттік жоспардағыдан бір миллион 109 мың тонна артық. Сөйтіп, орта есеппен әрбір шаруашылық екі миллион сомнан астам пайда қаратты. Ауа райы тіпті қолайсыз, әрі қатал болған үстіміздегі жылы да село еңбеккерлері Отанға астықты және басқа да ауыл шаруашылығы өнімдерін мейлінше көп тапсыру үшін барлық мүмкіндіктер мен резервтерді іске қосу жолында аянбай еңбек етті.

Облыста өнеркәсіптің, транспорт пен байланыстың, құрылыс өндірісінің даму қарқыны да жақсы. Еңбекшілерге сауда, медициналық және мәдени қызмет көрсету, халықты әлеуметтік қамсыздандыру бағытында тындырылған іс те көп. Бұл табыстарымыз—партия мен үкіметтің күнбе-күнгі әкелік қамқорлығының жемісі, облыс партия ұйымдарының нысаналы ұйымдастырушылық және идеялық-тәрбие жұмысының нәтижесі, тату-тәтті, көп ұлтты, ынтымақшыл бір семья құрып, өмір сүріп, еңбек етіп жатқан тамаша адамдарымыздың қажырлы ісінің мәуесі. Қоғамдық мүддені асқақ тұтатын, білікті, парасатты еңбеккерлер Социалистік Еңбек Ерлері К. Дөненбаева, А. Сарафенюк, Ғ. Сексенов, А. Татаренко сияқты диқандарымызды, А. Кузьмина сынды сауыншыларымызды, Б. Қасқабасовтай шопандарымызды мақтан тұтамыз. Өндірістің білгір ұйымдастырушылары С. Ерғалиев, Қ. Григорьев, И. Валеев, М. Брага, Ф. Шлосс, В. Дорошко сынды совхоз директорларының, Қ. Темірбаев, А. Товстопят, Е. Чунихин секілді салауатты партия қызметкерлерінің, Т. Тентеков, И. Дукарт сияқты білімді экономистердің ісі алғысқа лайық.

Жыл қорытындысын шығаратын, бесжылдықтың өзекті жылы қандай іс тындырғанымызды айқындайтын кез тақау. Тұтас алғанда партия ұйымдарының, еңбек коллективтерінің, әрбір қостанайлықтың тиімді, үнемді, өнімді жұмыс істегенін қазір-ақ атап айта аламыз. Ал бұл еңбек адамдарының бойында экономикалық пайым мен жоғары азаматтық белсенділікті қалыптастырумен шұғылданып жүрген идеялық ұстаздардың, насихатшылардың ісінің де жемісі.

Ю. В. Андропов жолдастың КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында айтқан: «Әрбір адам бүгінгі күннің жағдайындағы партияның саясатын тереңірек түсінетін болсын, алған білімін практикада қолдана білетін болсын, өзінің жеке борышын айқынырақ түсініп, оны іс жүзінде орындайтын болсын» деген сөзін біз алдағы ісіміздің айқын бағдары деп білеміз. Адамдардың жаңа тұрпатты экономикалық ойын қалыптастыруға бағытталған облыстық партия ұйымының ұйымдастыру-тәрбие жұмысы ісімізге шешуші ықпал жасап, халық шаруашылығының барлық салаларында жоғары түпкі нәтижелерге жеткізеді деген ойдамыз.

Марксизм-ленинизм — біздің идеялық қаруымыз

КПСС — ПРОЛЕТАРЛЫҚ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМ ПАРТИЯСЫ

Пролетарлық интернационализм — жұмысшы табының мүдде және мақсат бірлігінің ғылыми негізделген идеологиясы. Ал бұдан капитализмге қарсы, коммунизм үшін күрес жолындағы еңбекшілердің бірігуі мен тығыз одағының саясаты туындайды. Интернационализмнің өзегі революциялық пролетарлық ынтымақтастық, бүкіл дүние жүзі жұмысшыларының топтасқандығы болып табылады.

Қ. Маркс пен Ф. Энгельс тұңғыш рет пролетарлық интернационализм идеяларын ғылыми тұрғыдан негіздеп, оның принциптерін жасап берді, интернационализмді жұмысшы табының идеологиясы деңгейіне көтерді. Қ. Маркс пен Ф. Энгельстің атақты «Коммунистік партияның манифесінде» жарияланған «Барлық елдердің пролетарлары, бірігіңдер!» деген ұран пролетариаттың бүкіл дүниежүзілік тарихи жеңісінің шешуші шарты ретіндегі пролетарлық интернационализмді нығайтуға шақырған ұран болды. Қ. Маркс пен Ф. Энгельстің бүкіл өмірі, әсіресе олар құрған I Интернационалдың қызметі — пролетарлық интернационализмге адалдықтың, оның идеяларын жүзеге асыру жолындағы күрестің тамаша үлгісі. I Интернационал пролетариаттың халықаралық ынтымақтастығын дамытудың жаңа кезеңінің негізін қалады. Күллі дүние жүзі елдерінің миллиондаған жұмысшылары оның туы астына бірігіп, капитал үстемдігіне қарсы күресті өрістетті. Бұл күресте марксизм олардың ұлы идеялық қаруына айналды.

Жаңа тарихи жағдайда, империализм және пролетарлық революциялар заманында пролетарлық интернационализм принциптерін қорғау, дамыту және жүзеге асыру ең алдымен большевиктер партиясының, оның кемеңгер көсемі В. И. Лениннің қызметімен байланысты болды.

КПСС-тің бүкіл тарихы — іс жүзіндегі пролетарлық интернационализм. Ленин партиясы алғашқы құрылған күнінен бастап өзінің күллі қызметінде пролетарлық интернационализмді көздің қарашығындай қорғай отырып, оны өзінің ішкі және сыртқы саясатында, империализм мен реакцияға қарсы, халықаралық коммунистік қозғалыстың бірлігі жолындағы күресте басшылыққа алып отыр.

Большевиктер партиясы алғаш дүниеге келісімен-ақ өзінің Россиядағы барлық халықтардың алдыңғы қатарлы жұмысшыларын біріктіретінін атап көрсетті. В. И. Ленин былай деп жазды: «Партия өзінің ұлттық сипаты туралы қандай да болсын ой-пікір туғызбас үшін өзіне орыс партиясы деп ат қоймай, Россия партиясы деп ат қойды» (Шығармалар толық жинағы, 10-том, 282-бет).

КПСС пролетарлық интернационализмге адалдықтың, жұмысшы табының интернационалдық міндеттерін шебер үйлестіре білудің тамаша үлгісі болып табылады. Пролетарлық интернационализмге адалдықтан айнымайтын біздің партия еліміздегі пролетарлық күрес мүдделерін халықаралық күрес мүдделерімен ұштастыра білді. Ленин партиясы пролетарлық интернационализмнің революциялық принциптерін революциялық қозғалыстың практикасымен байланыстыра отырып дамытудың, бұларға айнымас адалдықтың және бұларды тап жауларынан дәйектілікпен қорғаудың өнегесін көрсетті.

КПСС-тің интернационалдық парызға адалдығы XX ғасырдың тарихи ұлы оқиғасы болған Ұлы Октябрь социалистік революциясының жеңісінен айқын көрінді. Сондай-ақ азамат соғысы жылдарындағы контрреволюция мен шетел интервенциясының талқандалуы, алғашқы бесжылдықтар кезіндегі совет адамдарының жасампаздық еңбегі, Ұлы Отан соғысындағы тарихи жеңісі мен жаңа өмір орнату үшін бауырлас халықтарға көрсеткен қалтқысыз көмегі, СССР-де кемелденген социализмді баянды ету, бейбітшілік жолындағы, дүниежүзілік жаңа соғыс апатын болдырмау жолындағы күрес іс жүзіндегі интернационализм болып табылады.

Кемеңгер көсеміміз В. И. Лениннің сан салалы жасампаздық қызметінің арқасында интернационализм Коммунистік партияның, совет адамдарының тіршілік-тынысына, күнделікті өмір нормасына айналды. Мұның өзі қоғамдық санадағы түбегейлі терең өзгеріс болды. Совет адамдары пролетарлық интернационализм принциптері негізінде ынтымақтасқан халықтардың қандай зор жетістіктерге жететінін бүкіл әлемге паш етті.

Коммунистік партия пролетарлық интернационализм туы астында еліміздің барлық ұлттары мен халықтарын ерікті одаққа, туысқан бір семьяға біріктірді, олардың арасында достық қарым-қатынас, өзара көмек пен сенім жағдайын қалыптастырды, СССР-дің құрылуы мен өркендеуі біздің көп ұлтты мемлекетіміздің күш-қуатын еселеп, оны әлеуметтік, экономикалық және мәдени прогрестің шырқау биігіне көтерді.

КПСС-тің лениндік ұлт саясатын дәйекті жүзеге асырудың нәтижесінде, социалистік құрылыс жылдарында елімізде адамдардың жаңа тарихи қауымдастығы — совет халқы пайда болды. Бірлескен еңбекте, социализм орнату үшін күресте, оны қорғау жолындағы ұрыстарда таптар мен әлеуметтік топтар, ұлттар мен халықтар арасында жаңа үйлесімді достық және ынтымақтастық қарым-қатынас қалыптасты. Мұның өзі Коммунистік партияның интернационалдық саясатының асқан ұлы жетістігі болып табылады. Маркстік-лениндік идеологияның бірлігімен, коммунистік қоғам орнатудың асқақ мақсат-мұратының ортақтығымен берік топтасқан совет адамдары жүзден астам социалистік ұлттар мен халықтардың бақыт бесігі, туысқандық, бауырластық мекені болып отырған советтік Отанын әрқашан мақтаныш тұтады.

Ұлттық және интернационалдық мүдделерді тығыз ұштастырып, совет халқын елімізде жаңа қоғам орнату жолындағы жасампаздық еңбекке жұмылдырып отырған Коммунистік партия өз өмірінде де интернационализм принциптерін дәйекті жүзеге асырып келеді. Большевиктер партиясы барлық ұлттардың жұмысшыларын топтастырып, құдіретті күшке айналдырған, пролетарлық ұйымдарды біріктіру принципінде құрылған тарихтағы тұңғыш саяси партия болды.

РСДРП Екінші съезінде В. И. Ленин пролетарлық интернационализм принциптерін қорғай келіп, партияны автономия, федерализм негізінде құруға тырысқан меньшевиктерге, оппортунистерге үзілді-кесілді соққы берді. Съезд жаңа тұрпатты партияның ұйымдық құрылымының принципі ретінде пролетарлық интернационализмді барлық ұлтшылдық ауытқушылықтарға қарсы қойды.

КПСС Орталық Комитетінің «РСДРП Екінші съезінің 80 жылдығы туралы» қаулысында былай деп атап көрсетілді: «Алғашқы пайда болған кезден бастап оған тән болған және бұдан былайғы даму барысында шыңдала сомдалған жаңа тұрпатты партияның сипатты белгілері мен ерекшеліктері мынадай болды — ол: ...пролетарлық интернационализм принциптерін дәйекті жүзеге асырады».

Россиядағы революциялық қозғалыс тарихын алып қарар болсақ, онда В. И. Лениннің, большевиктердің ұлы державалық шовинизм мен буржуазияшыл ұлтшылдыққа қарсы табанды түрде ымырасыз күрес жүргізгенін көреміз. Міне соның нәтижесінде пролетарлық интернационализм принциптері еңбекшілерді ынтымақтастырудың, топтастырудың құралы ретінде Россия жұмысшы қозғалысына терең тамыр жайды. Пролетариат пен оның одақтастарын азаттық күресіне бастаған Россиядағы үш революция кезінде түрлі ұлттар пролетарларының біртұтас партия ұйымдарында бірлесіп жұмыс істеу жөніндегі тәжірибесі жинақталды. Осы ұлы принципті дәйекті жүзеге асырудың нәтижесінде Ұлы Октябрь социалистік революциясының жеңісі қамтамасыз етілді, барлық халықтардың күш-жігері елімізде социализм мен коммунизм орнатуға жұмылдырылды.

Көп ұлтты ел жағдайында қалыптасқан КПСС-тің интернационалдық құрылымы, ұйымдық формалары социалистік қоғам орнату барысында қатал сыннан өтті. Коммунистік партия — біртұтас орталықтандырылған ұйым. Ол демократиялық централизм принциптерінің, партия тұрмысының лениндік нормаларының мүлтіксіз сақталуын қамтамасыз етеді. Оның барлық жергілікті ұйымдары партия саясатын қалтқысыз жүзеге асырады, сөйтіп, КПСС Орталық Комитетінің сенімді тірегі болып табылады. Еңбекшілердің қалың бұқарасын коммунистік құрылыстың асқаралы міндеттерін жүзеге асыруға жұмылдыратын барлық одақтас республикалардың, автономиялы облыстар мен ұлт округтерінің партия ұйымдары біздің Коммунистік партияның айбынды отрядтары.

Қазіргі жағдайда әрбір партия ұйымы — берік топтасқан көп ұлтты коллектив. Бастауыш ұйымдардан бастап одақтас республикалардың коммунистік партияларына дейін партия ұйымдары өзінің құрамы жағынан барған сайын көп ұлтты бола түсуде. Екінші жағынан, одақтас және автономиялы республикалар, автономиялы облыстар мен округтердің партия ұйымдарының қатары жергілікті ұлт өкілдері есебінен толығуда. Мұның өзі — партияның лениндік ұлт саясаты салтанатының жарқын көрінісі. Сонымен қатар бұдан біз еліміздегі барлық социалистік ұлттар мен халықтардың экономикасы қарыштай дамып, мәдениеті гүлденгенін, еңбекшілердің қалың бұқарасының саяси саналылығы артқанын, коммунистік қоғам орнатып жатқан СССР халықтарының туысқандығы мен бірлігі, ынтымақтастығы шыңдала түскенін көреміз.

КПСС-тің интернационалдық айбынды отрядтарының бірі — Қазақстан Коммунистік партиясы да өзінің құрамы жағынан көп ұлтты. Алпыс жылдан астам тарихы бар республика партия ұйымы кіші-гірім ұялар мен топтардан қазір қуатты саяси күшке айналды. Егер 1921 жылы оның құрамында 26,6 мың коммунист болса, 1982 жылы Қазақстан Коммунистік партиясының қатарындағы коммунистер саны 750 мыңнан асты, ал бұл 21 мыңнан астам бастауыш партия ұйымын біріктіріп отыр. Бастауыш партия ұйымдарының жауынгерлігі артып, еңбек коллективтерінің ықпалы күшейе түсті. Сондай-ақ бүгінде Қазақстан Коммунистік партиясының қатарында 97 ұлт пен халықтың өкілі бар.

Алайда маркстік-лениндік партияның сипатын оның ұлттық құрамы емес, таптық мәні айқындайды. Партия өз қатарына қай ұлттың өкілі болғанына қарамастан саналы, тәртіпті, коммунизм ісіне шын берілген, интернационалдық ынтымақтастық пен халықтардың лениндік достығы принциптеріне адал еңбекшілерді қабылдайды. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамасында атап көрсеткеніндей, «Өзінің идеологиясы жөнінен, өзінің құрамы мен құрылымы жөнінен біздің партия — Совет

Одағындағы барлық ұлттар мен халықтар бірлігінің, топтасқандығының жанды бейнесі».

Бір кездегі меньшевиктер сияқты қазіргі буржуазияшыл идеологтер мен оңшыл оппортунистер де маркстік-лениндік партияның ұйымдық, демократиялық централизм принциптеріне жала жабуға, большевизмнің тәжірибесін жоққа шығаруға, оның тарихи мәнін кемсітуге тырысып бағады. Жаңа түрпатты лениндік партияны, бір кездегі II Интернационалдың оппортунистері мен меньшевиктер сияқты, «таза орыстық құбылыс» деп көрсетуге, оның тәжірибесін қазіргі үрдіс дамыған батыс елдерінде қолдануға болмайды-мыс деп дәлелдеуге әлектенеді. Сондағы олардың зымияндық арам пиғылы — ғылыми коммунизм тарихынан марксизмнің дамуындағы лениндік кезеңді, ал халықаралық жұмысшы қозғалысының тарихынан — социалистік революцияны жүзеге асырудағы және жаңа қоғам орнатудағы КПСС-тің тәжірибесін сызып тастау. Буржуазия идеологтері ойлап тапқан алуан түрлі социализм «теориясы» мен «үлгілері» міне соған қызмет етеді.

Пролетарлық партияны құрудың және оның қызметін ұйымдастырудың В. И. Ленин белгілеген принциптері интернационалдық болып табылады. Өйткені ол принциптер жұмысшы табы мен коммунистік қозғалыстың интернационализміне негізделген. Жұмысшы табының революцияшыл авангардын ұйымдастырудың лениндік идеялары мен принциптерін басшылыққа алған коммунистік қозғалыс бүгінде осы заманның аса зор ықпалды саяси күшіне айналды. Қазір дүние жүзінде 94 коммунистік партия бар, ондағы коммунистер саны 60 миллионнан асады. Тек соңғы он жылдың ішінде ғана Батыс Европада коммунистік партиялардың қатарына 800 мыңға жуық жаңа күрескер келіп қосылды.

Біздің еліміздің тәжірибесі марксизм-ленинизм айқындап берген социализм құрылысының негізгі заңдылықтарының жалпыға бірдей ортақтығын, жаңа түрпатты партия туралы лениндік ілімнің интернационалдық мәнін іс жүзінде дәлелдеді. Сондықтан да империализм итаршылары мен буржуазия идеологтері біздің партияның құрылымы мен қызметінің интернационалистік принциптеріне, социализм құрылысындағы интернационалдық және ұлттық ерекшеліктің арақатынасы жөніндегі мәселеге қазір де өршелене шабуыл жасап отыр.

Әрине, олар біздің елімізде, социалистік достық одақ елдерінде болып жатқан түбегейлі өзгерістердің бәрін қаралап көрсетуге, сөйтіп, адамдарды социализмнен айнытуға тырысады. Айталық, антикоммунизм азғындары тарихи шындыққа жала жауып, КПСС-тің интернационалдық саясатын еңбекші халықты шексіз қанап, ұлттық шеткері аймақтарды аяусыз езіп келген патшалық Россияның ұлы державалық озбырлық саясатына телігісі келеді, оны тек орыс халқының ғана мүддесін көздейді деп дәлелдемек болады. Бірақ мұның шындыққа үш қайнаса сорпасы қосылмайтын масқара өтірік екенін әлеуметтік прогрестің биік шыңына самғаған біздің еліміздің терезесі тең әрбір одақтас республикасының өмірі дәлелдеп бере алады.

Мысалға Советтік Қазақстанды алайық. Азаттық алып берген Ұлы Октябрьге дейін экономикасы мешеу, қараңғылық, сауатсыздық жайлаған Қазақстан Совет өкіметі жылдарында ғана іргелі ел болды, елімізді мекендейтін тағдырлас барлық халықтардың, әсіресе жүрегі жомарт ұлы орыс халқының туысқандық көмегінің арқасында, пролетарлық интернационализм идеясын ту етіп көтерген Коммунистік партияның кемеңгерлігімен республиканың әлеуметтік-экономикалық, саяси-мәдени өмірінің барлық саласында түбегейлі терең өзгерістер болды. Революциядан бұрынғы кезеңмен салыстырғанда Қазақстанда өнеркәсіп өндірісінің көлемі 227 есе артты. Қазір республиканың социалистік индустриясы қарышты қарқынмен дамуда, ол, мәселен, 1940 жылғы шығарылған өнімді небәрі 11 күнде өндіре алады.

КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас Қазақстан Компартиясының Орталық Комитеті мен Қазақ ССР Жоғарғы Советінің СССР-дің құрылуының 60 жылдығына арналған бірлескен салтанатты мәжілісінде бұл жөнінде былай деп атап көрсетті: «Бүгінгі Қазақстан — Европа мен Азияның кез келген еліне абырой әпере алатын озық индустрияның кең көлемді панорамасы. Бұл — ұшы-қиыры жоқ құнарлы алқаптар мен бау-бақшалар, механикаландырылған фермалар. Бұл — осы заманғы қалалар мен поселкелер, бірегей каналдар мен су жылғалары, жасанды теңіздер, қуатты электр станциялары, республикамызды бүкіл елімізбен және дүние жүзімен байланыстырып тұрған мыңдаған километрлік коммуникациялар».

Советтік Қазақстан, басқа да туысқан одақтас республикалар сияқты, қоғамдық еңбек бөлісінде маңызды орын алады, еліміздің ұлттық байлығын еселей түсуге лайықты үлес қосады, сол сияқты еліміз халық шаруашылығының көптеген салаларын өніммен жабдықтап отырады. Бұлардың ішінде одақтық маңызы бар отын-энергетика, қара және түсті металлургия, машина жасау, химия және мұнай химиясы сияқты салаларды атап айтуға болады. Республикада өндірілетін электр энергиясын Батыс Сібір мен Алтай өлкесінің өнеркәсіп орталықтары, Россия Федерациясының іргелес жатқан облыстары пайдаланады. Пролетарлық ынтымақтастықтың, туысқандық өзара көмектің перзенті іспетті Қарағанды бассейні алты одақтас, үш автономиялы республиканы және 39 облысты көмірмен қамтамасыз етеді. Теміртауда балқытылған болаттан он республика өнеркәсібі алуан түрлі машина жасап шығарады. Ақтөбе ферросплав заводының өнімі тоғыз республикаға жөнелтіледі.

Әрине, өз кезегінде Қазақстан да туысқан республикалардан әртүрлі өнімдер алып тұрады. Совет өкіметінің алғашқы жылдарынан бастап ағалық қамқорлығынан әсте айнымаған Россия Федерациясы индустриясы үздік дамыған біздің республикаға прокат пен трубалар жіберсе, достық қарым-қатынасы дәстүрлі сипат алған Украина станоктарын, ал Белоруссия болса әлемге әйгілі жүк машиналары мен радиоаппаратурасын жөнелтіп отырады. Тек бұлар ғана емес, республикамыздың халық шаруашылығын өркендетуге бүкіл еліміз ат салысады.

Көп ұлттың өкілдері қоян-қолтық еңбек ететін өндірістік коллективтердің құрылуы — қоғамдық өмірдің барған сайын интернационалдана түсуінің жарқын көрінісі. Қазақстанның жұмысшы табы Байкал—Амур магистралінің құрылысына, Тюменьнің мұнай көздерін игеруге, Қара топырақсыз аймақты өрге бастыруға, өркендеп келе жатқан басқа да аймақтарды гүлдендіруге қатысуды өздеріне зор мәртебе санайды. Мұның бәрі социалистік ұлттар мен халықтардың шаруашылық, саяси және рухани өмірін интернационалдандырудың ойдағыдай жүріп жатқанын көрсетеді.

Коммунистік құрылыстың қазіргі кезеңі одақтас республикалар арасындағы экономикалық байланыстың нығаюымен сипатталады. Оныншы бесжылдықта ұлтаралық экономикалық қатынастардың жаңа деңгейінде бірнеше одақтас автономиялы республикалар мен облыстарды қамтыған ірі территориялық-өндірістік комплекстер құрылды. Бұлар еліміздің экономикалық күш-қуатын арттырумен бірге халықтардың одан әрі ынтымақтасуы мен жақындасуының материалдық негізін нығайтты.

Толысқан социализм жағдайында интернационалдану процесі ғылым мен техника, мәдениет пен рухани өмір саласына, тіпті қоғамдық қатынастар жүйесіне де тән болып отыр. Мұның өзі халықтар арасындағы кеңейе түскен байланыстар мен туысқандық қарым-қатынастан, матерналдық-техникалық көмек пен рухани ынтымақтастықтан айқын көрініс табуда.

Социализм ұлт мәдениеттерінің жан-жақты дамуына, олардың бір-бірімен жақындасуына мейлінше қолайлы жағдай жасады. Ұлт мәдениеттерінің гүлденуі — ұлттық прогресшіл сипат-белгілердің жетілдірілуі барлық туысқан халықтар мәдениетінің жетістіктерін жан-жақты игеру деген сөз. Өйткені бірде-бір ұлттық мәдениет өзге халықтар мәдениетінен оқшау дами алмайды. Қайта ол өзгелердің озық үлгілерін меңгере отырып өркендейді. Көп ұлтты совет мәдениеті — интернационалдық пен ұлттық ерекшеліктің біте қайнасқан прогрестік озық үлгісі, олардың таңдаулылары ұлт мәдениетінің тамаша туындысы бола отырып, сонымен бірге мазмұны жағынан интернационалдық болып табылады.

Бұл процестерде СССР халықтарының ортақ тілі — орыс тілі маңызды роль атқарады. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамасында былай деп атап көрсетті: «Әр ұлттың миллиондаған адамдарының өміріне табиғи түрде енген орыс тілі еліміздің экономикалық, саяси және мәдени өмірінде, оның барлық ұлттары мен халықтарының өзара жақындасуында, олардың дүниежүзілік цивилизация қазынасына қол жеткізуінде ерекше маңызды фактор болып отыр». Қазір біздің елімізде орыс тілін меңгеру бұқаралық, әлеуметтік сипат алды. Орыс тілі арқылы әрбір совет адамы ғылыми-техникалық прогрестің биігіне көтеріліп, рухани қазынасын молайтуда.

Интернационализм, СССР халықтарының лениндік достығы—коммунистік құрылыс процесін тездететін факторлар. Лениндік партия еңбекшілерді социалистік интернационализм мен советтік патриотизм, халықтардың бауырластығы рухында тәрбиелеуге зор маңыз береді. Совет халқының миллиондаған алдыңғы қатарлы ұлдары мен қыздарын өз қатарына біріктіріп отырған Коммунистік партияның өзі де осы мызғымас ұлы достықтың жарқын үлгісі болып табылады.

Көп ұлтты совет қоғамы жағдайында КПСС-тің интернационалдық тәрбиеге айрықша көңіл бөлуінің басты себебі — мұның өзі өмірмен езектес, толастауды білмейтін үздіксіз процесс. Сондықтан интернационалдық тәрбие партия ұйымдарынан айрықша көңіл бөлуді, еңбек коллективтеріндегі бүкіл идеялық-саяси тәрбие жұмысын пәрменді жүргізуді талап етеді.

Қазіргі кезеңдегі идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмыстың ауқымды міндеттерін белгілеп берген КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының қаулысында былай деп атап көрсетілді. «СССР-дегі ұлттар мен халықтардың туысқандық одағы, олардың бірлескен еңбегі, ұлттық мәдениеттердің барған сайын жақындасуы, бірін-бірі байытуы — совет халқының топтасқандығын нығайтудың, социалистік интернационализм рухында тәрбиелеу міндеттерін ойдағыдай шешудің аса маңызды факторлары».

Ал мұның өзі, түптеп келгенде коммунистік тәрбиенің басты саласы — еңбекшілерге пролетарлық интернационализм мен советтік патриотизм тәрбиесін беруді жаңа сатыға көтерудің, оның пәрменділігін арттырудың нақты программасы болып табылады. В. И. Ленин құрған жаңа түрпатты партия — КПСС марксизм-ленинизмнің, пролетарлық интернационализм туын жоғары көтерген жұмысшы табының, ғылыми коммунизмнің, социалистік революция мен коммунистік жасампаздықтың партиясы. Оның бүкіл тарихы — пролетарлық социалистік интернационализм принциптерін бұлжытпай басшылыққа алудың, ұлттық және интернационалдық мүдделерді тығыз ұштастырудың аса жарқын үлгісі. Заманымыздың революциялық, прогрестік қозғалысының тірегі болып отырған КПСС — пролетарлық интернационализм партиясы.

Ә. ШАЛТЫҚОВ,
тарих ғылымының кандидаты, доцент.

ҰЛТ МӘСЕЛЕСІНІҢ ЕКІ ТЕНДЕНЦИЯСЫ

(В. И. ЛЕНИННІҢ «ҰЛТ МӘСЕЛЕСІ ЖӨНІНДЕГІ СЫН ЗАМЕТКАЛАР» ДЕГЕН ЕҢБЕГІНІҢ ЖАРИЯЛАНУЫНЫҢ 70 ЖЫЛДЫҒЫНА).

Шағын халықтарды экономикалық жағынан құлдыққа түсіріп, әлеуметтік, саяси жағынан езуді ресми саясат дәрежесіне дейін көтерген көп ұлтты мемлекеттердің әртүрлі үлгісі капиталистік дүниеде бұрын да болған, қазір де бар. Мәселен, өзінің ұлы державалық отаршылдық саясатымен орыс емес халықтардың «қара түнек түрмесі» аталған революциядан бұрынғы Россия немесе жеке меншіктің құдіретіне құлшылық ететін, тек ақ нәсілділерді ғана адам деп санайтын қазіргі Америка Құрама Штаттары — бұл тарихи екі факті ұлт мәселесін әділетті түрде шешуге капитализмнің қабілеті жетпейтіні жөніндегі ғылыми коммунизмнің негізін қалаушылардың даналық тұжырымдарын бұлтартпастай етіп дәлелдеп отыр. Өйткені мұның өзі ұлтшылдық індеті жайлаған буржуазиялық қоғамның табиғатына мүлдем жат. Бұл туралы сол кездің өзінде-ақ В. И. Ленин былай деп жазған еді: «*...барлық* ұлттардың буржуазиясы «ұлттық мәдениет» деген ұранды бетке ұстап, *іс жүзінде* жұмысшыларды бөлшектеуде, демократияны әлсіретуде, халық праволары мен халық бостандығын сату туралы крепостниктермен саудагерлік келісімдер жасасуда» (Шығармалар толық жинағы, 24-том, 132-бет).

Барлық ұлттар мен халықтардың, оның ішінде бір орталықтандырылған мемлекет шеңберінде өмір сүріп отырған ұлттар мен халықтар еңбекшілерінің де көкейкесті мүдделері капитализм, адамды адамның қанауына негізделген құрылыс жойылған кезде ғана, қоғамдық өмірдің барлық саласында олардың шын мәнінде өзара тең праволы қарым-қатынастары орнаған жағдайда ғана толық қанағаттандырылатын болады. Бұл — қазір революциялық практика, біздің елдің тарихи тәжірибесі дәлелдеген даусыз шындық, объективті заңдылық.

Әлемге азаттық таңын әкелген Ұлы Октябрь социалистік революциясының жеңісі, дүние жүзінде тұңғыш жұмысшылар мен шаруалар мемлекетінің орнауы нәтижесінде әлеуметтік езгімен бірге ұлттық араздық пен алауыздық, нәсілшілдік пен ұлтшылдық, езгінің барлық түрлері толық жойылды. Советтер Елі өз территориясында тұратын халықтардың заң жүзіндегі ғана емес, сонымен бірге іс жүзіндегі тең праволылығын да қамтамасыз етті. Барлық республикалардың серпінді дамуына бағытталған жалпымемлекеттік жоспардың негізінде біртұтас халық шаруашылық комплексі қалыптасты. Еліміздің күллі халықтарының рухани өмірі бұрын-соңды болмаған дәрежеде гүлденіп, шырқау биікке көтерілді, олардың әлеуметтік өмірінде, қоғамдық, ұлттық қатынастарда түбегейлі терең өзгерістер болды. Бұл жөнінде КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас өзінің «СССР ге алпыс жыл» деген баяндамасында былай деп атап көрсетті: «60 жыл ішінде ұлттық қатынастарда болған нақты сапалық өзгерістер бізге қанаушы құрылыстан мұра боп қалған күйдегі ұлт мәселесінің ойдағыдай шешілгендігін, біржолата және түпкілікті шешілгендігін дәлелдейді. Елдің көп ұлтты құрамы тарихта тұңғыш рет оның әлсіздігінің қайнар көзінен күш-қуат пен гүлденуінің қайнар көзіне айналды».

Коммунистік қоғам орнатуды күнделікті практикалық ісіне айналдырып отырған еліміздің бүгінгі көтерілген биігінен карар болсақ, ұлт пен ұлттық қозғалыстар дамуының перспективасын көре білген, барлық ұлттардың пролетариатын капиталға қарсы күрес программасымен, жаңа социалистік қоғам орнатудың программасымен каруландырып, оларды жасампаздық істерге құлшындыра білген ұлы көсемнің асқан даналығын айрықша айқын аңғаратынымыз сөзсіз.

В. И. Ленин жаңа түрпатты пролетарлық партияны құрып, оның теориясы мен саясатын, ұлт мәселесі жөніндегі сындарлы программасын жасап берді. Бұған оның 1913—1914 жылдар ішінде ғана осы келелі проблемаға байланысты елуге жуық еңбек жазғанын айтсақ жеткілікті. Солардың бірі — актуальдылығы әрқашан өткір, маңызы орасан зор «Ұлт мәселесі жөніндегі сын заметкалар» деген шығармасы. Әлемнің прогресшіл жұртшылығының осы еңбектің жарық көруінің 70 жылдығын кеңінен атап өтуге ден қойып отырғандығы да міне сондықтан. Өйткені «Сын заметкалар» жұмысшы демократиясының ұлттық программасын белгілеп берді.

Ұлттық қатынастар проблемасына бұлайша ынта-ықылас қойылуының себебін түсіндіре келіп, В. И. Ленин өзінің «Сын заметкаларында» былай деп жазды: «Россияның қоғамдық өмірі мәселелерінің ішінде ұлт мәселесі қазіргі уақытта көрнекті орын алады, бұл анық. Реакцияның өршеленген ұлтшылдығы да, контрреволюциялық, буржуазиялық либерализмнің ұлтшылдыққа (әсіресе великорустық, одан кейін сондай-ақ поляктық, еврейлік, украиндық және басқа да ұлтшылдыққа) көшуі де, ақырында, әр түрлі «ұлттық» (яғни великорустық емес) социал-демократтардың ішінде партиялық программаны бұзуға дейін жеткен ұлтшылдық ауытқулардың күшеюі де — міне осының бәрі бізді ұлт мәселесіне бұрынғыдан гөрі көбірек көңіл бөлуге сөзсіз міндеттейді» (Шығармалар толық жинағы, 24-том, 129-бет).

Жоғарыда аталған жылдары ұлы көсемнің ұлт мәселесіне айрықша көңіл бөлуіне партияның ішкі жағдайы ғана емес, сонымен бірге сыртқы халықаралық жағдай да —ең алдымен бірінші дүниежүзілік соғысқа моральдық-психологиялық әзірліктің барысында Батыстың көптеген социал-демократиялық партияларын буржуазиялық ұлтшылдық індеті жайлай бастағаны да негізінен себеп болды. Сондықтан дүние жүзі пролетариатының көсеміне ұлт мәселесі мен ұлттық-отаршылдық мәселе жөніндегі Маркс пен Энгельстің түбегейлі идеяларын творчестволықпен дамыта отырып, оның Россия сияқты елдегі ерекшеліктерін ашып көрсету, үстем және езілген ұлттар марксистерінің нақты міндеттерін белгілеу, ұлтшылдықтың барлық көріністеріне сілейте соққы беру жөніндегі ғаламдық мәні бар міндеттерді шешуге тура келді.

В. И. Ленин ұлттар, ұлттық қатынастар жөніндегі мәселені әрқашан да диалектикалық-материалистік тұрғыдан қарастырады. Ол былай деп жазды: «*Әрбір* ұлттық мәдениетте демократиялық және социалистік мәдениеттің, жетілмеген болса да *элементтері* бар, өйткені *әрбір* ұлтта еңбекші және қаналушы бұқара бар, оның өмір сүру жағдайлары демократиялық және социалистік идеологияны туғызбай қоймайды» (сонда, 135-бет).

Жалпы ұлт емес, әр ұлттың пролетарлық бұқарасы, жалпыұлттық мәдениет емес, ұлттық мәдениеттің демократиялық, социалистік элементтері, демократиялық және социалистік күрес шеңберінен тыс таза ұлттық қозғалыс емес, жұмысшы қозғалысының, самодержавие мен капитализмге қарсы жалпы күрестің ажыратқысыз құрамдас бөлігі — міне бұл мәселеге Лениннің принципті көзқарасы осындай.

В. И. Лениннің осы еңбегінің тағы бір ерекшелігін айрықша атап өткен жөн. Бұл оның ұлт мәселесін тек бір елдің шеңберінде емес, қайта бүкіл дүниежүзілік шеңберге шығаратын интернационалдық мәні деуіміз керек. Дүниежүзілік ауқымдағы социализмнің тағдырына қамқорлық жасай отырып, кемеңгер көсем барлық жұмысшы партияларының осы саладағы айбынды міндеттерін белгілеп берді. Ол өзінің «Сын заметкаларында» былай деп жазды: «Әр түрлі буржуазиялық партиялардың тіл туралы, т. т. туралы мәселеден туатын ұлттық қырқысуына жұмысшы демократиясы мына талапты: *барлық* жұмысшы ұйымдарында кәсіптік, кооперативтік, тұтынушылар, ағарту ұйымдарында және басқа да ұйымдарда *барлық* ұлттар жұмысшыларының сөзсіз бірлігі болу және толық қосылу талабын буржуазиялық ұлтшылдық атаулының қандайына болса да қарама-қарсы қояды. Тек осындай бірлік пен қосылу ғана демократияны қорғай алады, қазірдің өзінде-ақ интернационалдық болып отырған және барған сайын интернационалдық болып келе жатқан капиталға қарсы жұмысшылардың мүдделерін қорғай алады, адамзаттың пұрсаттылық пен қанаушылық атаулыға жат жаңа тұрмыс укладына қарай даму мүдделерін қорғай алады» (Шығармалар толық жинағы, 24-том, 133-бет).

Ұлттардың тең праволылығы мен олардың өзін өзі билеу правосы жөніндегі мәселелер де — В. И. Лениннің осы шығармасының өзекті арқауы. Мұның өзі занды да. Өйткені сол кезде Россия тұрғындарының 57 проценті орыс емес халықтар болды. Бұлардың көпшілігі әлі де ұлт болып толық қалыптаса қоймаған шағын халықтар еді, олардың көпшілігінде белгілібір территория да, өз жазу-сызуы да болған жоқ. Жоғарыда айтылғанындай, олардың еркін дамуына патша өкіметінің ұлыдержавалық отаршылдық саясаты кедергі жасады. Демек, ұлттық езушілікке қарсы көтерілген езілген азшылық халықтардың еңбекшілер бұқарасының күресін қолдау міндетін Россия марксистерінің алдына тарихтың өзі қойды. Ендеше барлық ұлттардың тең праволылығын, әрбір халықтың өз тағдырын өзі шешу правосын дәйекті түрде қорғағанда ғана олардың ілтипат-сеніміне ие болуға, оларды жалпы демократиялық күрестің одақтасы етуге болатын еді. Міне сондықтан да ұлттардың өзін өзі билеу правосы жөніндегі лениндік қағида РСДРП Екінші съезінде большевиктер партиясының Программасына енгізілді. В. И. Ленин оны ылғи дәйекті түрде қорғап отырды. Бұл қағида партияның ұлт мәселесі жөніндегі маңызды идеялық платформасы ретінде РСДРП VII (Апрель) Бүкілроссиялық конференциясының шешімдерінде баянды етілді.

Шеткері ұлт аймақтарының еңбекшілеріне өзін өзі билеуге право беру жөніндегі лениндік талаптың орасан зор революциялық ықпалы болғаны белгілі. Мұның өзі интернационалдану процесін жеделдетіп, басқа ұлттардың, ең алдымен революциялық күрестен тәжірибесі мол орыс жұмысшы табының пролетарларымен қоян-қолтық жақындасуға мүмкіндік берді.

Россияда Ұлы Октябрь социалистік революциясы жеңіске жетіп, ұлт саясатының лениндік принциптері «Еңбекші және қаналушы халық праволарының декларациясы», 1918 жылғы РСФСР Конституциясы сияқты тарихи документтерде баянды етілген кезде езілген халықтардың еңбекшілер бұқарасы арасындағы большевиктер партиясының беделі бұрынғыдан да арта түсті.

Еліміздің барлық халықтарының іс жүзіндегі теңдігін қамтамасыз етуге, ұлттық аймақтардың экономикалық және мәдени даму дәрежесін теңестіруге бағытталған РКП(б) X, XII съездерінің шешімдері де еңбекшілердің қалың бұқарасын жаңа өмір орнату жолындағы революциялық күреске жұмылдыруға өлшеусіз ықпал жасады. Сонымен

В. И. Лениннің кезінде «Сын заметкаларда» белгіленген ұлттардың өзін өзі билеу правосы жөніндегі ұлт саясатының негізгі принциптері, сондай-ақ барлық ұлттар мен аз ұлттардың тең праволылығы, олардың күллі ұйымдарындағы пролетариаттың интернационалдық бірлігі, облыстық-территориялық автономия сияқты түйінді сәттері насихат ұранынан енді практикалық іс-қимылдың жауынгерлік программасына айналып, 1922 жылы тең праволылық, еріктілік негізінде Советтік Социалистік Республикалар Одағын құрумен аяқталды.

Әлемдегі социалистік ұлттардың тұңғыш одағы Коммунистік партияның кемеңгерлік басшылығымен өзінің серпінді дамуының барысында көп ұлтты мемлекеттің әлеуметтік және ұлттық проблемаларын қалтқысыз шешудің тамаша үлгі-өнегесін паш етті. Мұны дүние жүзінің барша прогресшіл жұртшылығы, шындықты әділ бағалай білетін ақ ниетті адамдар түгел мойындап отыр. Ағылшынның белгілі тарихшысы Тойнби советтің көрнекті ғалымы академик Н. Конрадқа жолдаған хатында былай деп толғана жазады: «Сан тілдерде сөйлейтін, алуан түрлі мәдениетті мұра еткен, көптеген халықтардан тұратын сіздің елдеріңізді барша әлемнің лайықты үлгісі деуге әбден болады; сол сан түрлі мәдениет пен тілдерді федерациялық негіздегі экономикалық, әлеуметтік, саяси бірлікпен ұштастыра отырып, Совет Одағын құру арқылы сіздер мұның дүние жүзінде қалай болуға тиіс екенін іс жүзінде көрсеттіңіздер, оның келешекте солай болатынына мен кәміл сенемін».

Бүгінде әлемнің көптеген халықтары, әсіресе өздерінің ұлттық бостандығы мен тәуелсіздігі, өз тағдырын өз қолына алу жолында табанды күрес жүргізіп жатқан елдердің халықтары ұлт мәселесін шешудегі Совет Одағының бірегей тәжірибесіне сүйенеді. Олардың бәрі де әлеуметтік прогрестің шырқау биігіне көтерілген біздің халқымыздың тамаша табыстарын лениндік ұлт саясатының салтанат құруы, оның өміршеңдігінің жарқын көрінісі деп бағалайды.

Ұлттардың тең праволылығы, олардың еркін дамуы жөніндегі лениндік идеялардың актуальдылығы жөнінде айтқанда кемелденген социализм жағдайында оның ролі барған сайын арта түсіп отырғанын атап көрсету ләзім. Ұлттардың тең праволылығы мен еркін дамуы негізінде олардың экономикалық, әлеуметтік-саяси одағы бұрынғыдан да нығая түсуде, советтік ұлт республикаларының, әсіресе олардың өндіргіш күштерінің интернационалдану процесі барған сайын тереңдеп, кең өріс жаюда. Қазір еліміздің экономикалық қуатын еселей түсетін ірі территориялық-өндірістік комплекстерді игеруге барлық одақтас республикалар ат салысады. Мәселен, Нүрек ГЭС-ін салуға 40 ұлттың өкілі қатысса, Байкал-Амур магистралін бүкіл ел болып салып жатыр. Советтік Қазақстандағы Павлодар-Екібастұз территориялық-өндірістік комплексін салуға барлық одақтас республикалар жұмыла қатысып отыр. Ал Батыс Сібірдің «қара алтынын» Россия Федерациясының, Татарстанның, Азербайжанның, Башқұртстанның мұнайшылары ынтымақтаса игеруде.

Мұраты бір, мүддесі ортақ совет халықтарының табысы да, мақтанышы да ортақ. Айталық, бүкіл елімізде ауыл шаруашылығындағы еңбекті жаңаша ұйымдастыруға, техниканы мейлінше тиімді пайдалануға жол ашқан ипатовтық әдіс барлық одақтас республикаларда кең қолдау тапты, совхоздар мен колхоздарда еңбек өнімділігін, жұмыс тиімділігін арттырды. Ал бүкіл еліміздің күш-қуатын еселей түсуге ықпал етіп отырған мұндай тамаша бастамалар мен инициативалар қаншама! Бұлар — барша халқымыздың игілігі, мызғымас достығымыздың дәнекері, өзара риясыз көмегіміздің көрінісі. Өйткені Совет Одағында жасалғанның, жасалып жатқанның бәрі — халқымыздың қажырлы еңбегінің, азат, әрі тең праволы республикалар еңбекшілерінің қажыр-қайра тының, ақыл-парасатының жемісі, бүкіл сүйікті Отанымыздың ортақ мақтанышы!

Экономикалық өрлеу, серпінді даму әрбір одақтас республикаға тән. Ал идеологиялық және саяси система бірлігіне негізделген социалистік ұлттардың рухани, мәдениет саласындағы өркендеуі айрықша айшықты. Түрі ұлттық, мазмұны социалистік, рухы жағынан интернационалдық мәдениеттердің өзара туысқандық, достық қатынастары арқылы бірін бірі байытып, гүлдендіріп, қанаттаса серпінді дамуы заңды процеске айналып отыр.

Советтің атақты жазушысы Ш. Айтматов бұл саладағы орыс тілінің, орыс әдебиеті мен орыс мәдениетінің игі ықпалын айрықша атап көрсете келіп, былай деген еді: «Бұл тарихи процестегі орыс мәдениетінің ролін біз оны ұлы халық жасағандықтан ғана атап көрсетіп отырғанымыз жоқ. Өйткені бұл өзінен өзі түсінікті. Оны атап көрсететін себебіміз, орыс мәдениеті, әсіресе орыс тілі қоғамдық прогресімізге қызмет етті және қызмет етіп отыр, сонымен бірге ол біздің мәдениетімізді одан әрі жетілдірудің қажет те сөзсіз факторы болып табылады».

Мұның өзі «Ұлт мәселесі жөніндегі сын заметкалардағы» ұлы көсемнің данышпандық нұсқауларымен үндесіп жатыр. В. И. Ленин орыс тілін зорлықпен оқытудың, оның тағдыры туралы абыржудың қажеті жоқ екенін, Россияда ол өзін өзі танытатынын атап көрсеткен болатын.

Ұлы Октябрь жеңісінен кейін жаңа қарым-қатынастың құралы, озық мәдениеттің ұйтқысы, социалистік цивилизацияның жаршысы ретінде ұлы орыс тілі СССР халықтары арасында мызғымас достықты нығайтуда зор роль атқарды. Мынадай бір мысал келтіре кетейік. Патшалық Россияда 7—8 ұлттың ғана жазу-сызуы жөніндегі проблема шешілді деуге болатын еді. Ал қалғандарының бәрі Совет өкіметі орнағаннан кейін ғана жазу-сызуға ие болып, бұл күнде дамудың биік белесіне көтерілді: қазір СССР-де радиохабары 67 тілде жүргізіледі, 52 тілде оқулықтар, 42 тілде журналдар шығарылады. Біздің еліміздің территориясындағы 127 тілдің бәрі де тең праволы, халықтар арасында еркін де ерікті түрде қолданылады. Мұның бәрі кемелденген социализм орнатудың барысында, Коммунистік партияның кемеңгерлігі арқасында еліміздегі социалистік ұлттар мен халықтардың тең праволылығын және олардың одан әрі рухани жақындасуын танытатын түбегейлі терең өзгерістер болып табылады.

Әрине, бұл арада ұлттардың жан-жақты жақындасу процесі олардың әрқайсысының гүлдене көркеюімен диалектикалық бірлікте жүзеге асып жатқанын атап айтқан жөн. КПСС XXVI съезінде бұл тенденцияның жарқын көрінісі ретінде Советтік Қазақстан мысалға келтірілді. Совет өкіметі жылдарындағы оның экономика мен мәдениет саласындағы түбегейлі терең өзгерістері шынында да ғажап. Ұлы Октябрьге дейін патшалық Россияның экономикасы мешеу, мәдениеті жадау шеткері аймақтарының бірі болған Қазақстан — қазір қуатты индустриялы социалистік республика, оның өнеркәсіп өндірісі бұл жылдар ішінде 900 есе ұлғайды. Енді республикада әр күн сайын 300 мың тонна көмір, 70 мың тонна темір рудасы, 170 миллион киловатт-сағаттан астам электр қуаты, 19 мың тонна минералдық тыңайтқыш өндіріліп, 16—17 мың шаршы метр тұрғын үй салынады. Бір жылда ғана өнімді Қазақстан соғысқа дейінгі барлық бесжылдықтарда өндірілгендегіден бес есе артық шығарады.

Ерлік еңбектің эпопеясы болған тың және тыңайған жерлерді игерудің нәтижесінде Қазақстан ең ірі астықты аймаққа айналды, соның нәтижесінде республика дәнді дақылдар өнімін 7 есеге жуық арттырды.

Республиканың ғылым мен мәдениет саласындағы табыстары да таңғажайып. Бір кезде халқының сауаттылары екі проценттен аспаған

Қазақстанның қазір ұлттық Ғылым академиясы бар. Тіпті 1938 жылы, Ұлы Отан соғысының қарсаңында СССР Ғылым академиясының Қазақ филиалында небәрі 100-ге жуық ғылыми қызметкерлер, 3 ғылым докторы мен 14 ғылым кандидаты болса, енді республика Ғылым академиясының құрамында 46 академик, 82 корреспондент мүше бар, ғылыми-зерттеу институттары мен жоғары оқу орындарында 206 ғылым докторы мен 1530 ғылым кандидаты жұмыс істейді. Советтік Қазақстанның ғылым мен мәдениет саласындағы асқаралы табысына көз жүгірткенде КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдастың мына сөздері ойға оралады:

«Адамды адам қанайтын бірде-бір мемлекет барша халықтың мәдениетін көтеруге мүдделі болмақ емес. Социализм болса, қоғамдағы баршаның және әркімнің мәдениетін көтеру жолымен орнайды және нығаяды. Міне сондықтан да біздің туымызға «Әркімнің еркін дамуы — баршаның еркін дамуының шарты» деген маңызды өсиеттердің бірі жазылған».

Советтік Қазақстанның қуатты экономикасының серпінді дамуы, мәдениетінің өрісті өркен жаюы барлық социалистік ұлттар еңбекшілерінің, әсіресе жүрегі жомарт ұлы орыс халқының туысқандық ынтымақтастығы мен риясыз көмегінің нәтижесі деп айтуымыз керек. Кемеңгер Коммунистік партияның жасампаздық қызметі мен оның лениндік ұлт саясаты басқа да одақтас республикалар сияқты біздің Қазақстанның да жан-жақты өркендеуінің, гүлденуінің басты кепілі болып табылады.

Совет халқының қажырлы еңбегінің нәтижесінде елімізде кемелденген социализм орнатылды. Бұл өзі — коммунизмге барар жолдағы тарихи кезең. Сондықтан да партияның XXVI съезі, КПСС Орталық Комитетінің одан кейінгі Пленумдары кемелденген социализмді жетілдіре түсудің, экономиканы интенсивтендіріп, еңбекшілердің материалдық әл-ауқаты мен мәдени дәрежесін көтерудің айбынды да ауқымды міндеттерін алға қойып отыр. Адамдардың жаңа тарихи қауымдастығы — совет халқының әлеуметтік-таптық және ұлттық құрылымында да объективті түрдегі елеулі өзгерістер болды, сол сияқты ұлттық қатынастарда ұлттардың өзара жақындасу процесі тереңдей түсуде. Мұның өзі барлық ұлттардың еңбекшілерін ынтымақтастыратын социализмнің интернационалистік табиғатына тән құбылыс.

Социалистік ұлттардың туысқандық, ынтымақтастық негізінде одан әрі бір-бірімен жақындасуы және гүлденуі — өзара тығыз байланысты тенденциялар. Олардың үйлесімді дамуы үшін халықтар арасындағы қарым-қатынасты барлық салада тереңдете түсу керек. Қазіргі кезеңдегі ұлттық қатынастар проблемасына тоқтала келіп, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас өзінің «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамасында былай деп атап көрсетті: «...толысқан социализм жағдайында ұлттар арасындағы өзара қарым-қатынас проблемалары күн тәртібінен алынбайды. Олар Коммунистік партияның ерекше қамқорлығын, тұрақты назарын талап етеді. Партия ол проблемаларға терең үңіліп, оларды шешудің жолдарын белгілеуге, ұлт саясатының лениндік принциптерін кемелденген социализмнің практикасымен творчестволықпен байытып отыруға тиіс».

Бұл принциптер кезінде кемеңгер көсеміміз В. И. Ленин еліміздің алдына қойған ұлы мақсатқа — коммунизм орнатуға барар жолдағы социалистік ұлттардың мызғымас идеялық іргетасы болып табылады.

Р. САУРАНБАЕВА,
тарих ғылымының кандидаты, доцент.

«Кемелденген социализмді жетілдірудің актуальды проблемалары» курсын оқып-үйренушілерге көмек

БҮКІЛ ПАРТИЯНЫҢ, ӘРБІР КОММУНИСТІҢ ІСІ

Партия қызметінің түбегейлі мәселелерінің бірін — идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмыс жайын талқылаған КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдері совет халқының жасампаздық еңбекке деген құлшынысына жаңа серпін берді. Пленум шешімдерін, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың Пленумда сөйлеген сөзінде айтылған программалық қағидалар мен тұжырымдарды барлық партия ұйымдары біраууыздан мақұлдап, өздерінің бүкіл қызметіне негіз етіп алып отыр.

Коммунистік партия жаңа адамды қалыптастыру — коммунистік құрылыстың аса маңызды мақсаты ғана емес, сонымен бірге сөзсіз шарты да деп білді. Сондықтан июнь Пленумында жаңа адам — бұл алыстағы мұрат қана емес, сонымен бірге біздің бүгінгі нақты шындығымыз да деп атап көрсетілді.

Пленум шешімдерінде идеология, тәрбие, насихат жұмысының пәрменділігін арттыру, оны кемелденген социализмді жетілдіру процесінде шешіп жатқан ауқымды міндеттер дәрежесіне көтеру талап етілді. Өйткені бұқаралық-саяси жұмыс партия мен халықтың бірлігін нығайтуға, еңбекшілердің коммунистік сенімін, саяси белсенділігін арттыруға, жасампаздық еңбекке құлшынысын күшейтуге тиіс. Сондықтан да КПСС XXVI съезінің талаптарына сай идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысты одан әрі жақсартудың келелі міндеттерін белгілеп берген Пленум қаулысында идеялық тәрбиені партияның әлеуметтік-экономикалық саясатының берік негізіне дәйектілікпен құру қажеттігі айтылды.

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумынан кейін шақырылған СССР Жоғарғы Советінің сегізінші сессиясы Ю. В. Андропов жолдасты СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі етіп сайлады. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андроповтың Совет мемлекетінің басшысы болып сайлануын совет халқы, бүкіл прогресшіл адамзат бірауыздан қолдап, асқан ілтипатпен қарсы алды. Насихатшы бұл арада СССР Жоғарғы Советі сессиясының материалдарына, СССР Конституциясына, партияның басқа да документтеріне сүйене отырып, социалистік демократияның, совет адамдары праволарының шынайы мәнін терең ашып көрсетуге тиіс. Бұл сабақтың мазмұны, тыңдаушылардың теориялық білімін тереңдетуге жәрдемдеседі.

КПСС Орталық Комитетінің Пленумы идеологиялық жұмыстың келелі міндеттерін жан-жақты талқылап, партияның XXVI съезінің шешімдерін, КПСС Орталық Комитетінің 1979 жылғы 26 апрельдегі «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысын орындаудың барысын қорытындылады, қазіргі кездегі, алдағы уақыттағы насихат, тәрбие жұмысының негізгі бағыттары мен міндеттерін белгіледі.

Айталық, партия комитеттерінің идеологиялық қызметіндегі елеулі жетістіктермен қатар, бұл саладағы жұмыстың әлі де бүгінгі күннің өскелең талаптарына сай бола алмай отырғаны да айдан анық. Сондықтан идеялық тәрбиені, партиялық насихатты одан әрі жетілдіру, оның нақты тарихи жағдаймен байланысын нығайтып, пәрменділігін арттыру партияның маңызды міндеттерінің бірі болып отыр.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың Пленумда сөйлеген сөзі — социалистік құрылыстың теориясы мен практикасына қосылған елеулі үлес. Өйткені бұл сөз экономикада да, саясатта да, идеологияда да перспективаларды дұрыс түсіну үшін ең алдымен қоғам дамуының қазір өзіміз өмір сүріп отырған кезеңінің сипатын айқын көре білуге үйретеді. Онда марксизм-ленинизмді творчестволықпен дамыту, ғылыми терендік және перспективаларды көре білушілік партия мен халықтың алдында тұрған келелі міндеттерді нақты белгілеумен тығыз ұштасып жатыр.

Өмір шындығымен тығыз байланысты, алға қарай ілгерілеу жолын көрсетіп беретін терең идеяларға толы практикалық насихаттың міндеттерін айта келіп, Ю. В. Андропов жолдас былай деп атап көрсетті: «Бұл тұрғыдан алғанда XXVI съездің шешімі бойынша әзірленіп жатқан КПСС Программасының жаңа редакциясы идеологиялық жұмыс үшін және жалпы алғанда партияның бүкіл жұмысы үшін ерекше маңызды роль атқаруға тиіс».

Мәселенің бұлайша қойылуының мәнін тереңірек ашып көрсету үшін насихатшының партия Программасы жөніндегі марксизм-ленинизм классиктерінің пікірлеріне сүйенуіне болады. К. Маркс пен Ф. Энгельс партия программасына айрықша талапкерлікпен қарау керек, өйткені онда партияның негізгі бағыты мен қызметі белгіленеді деп үйреткен еді. Олар партияның программасын тігілген тумен теңей келіп, партиялық қозғалыстың дәрежесін жұрт оның программасының мазмұнына қарай бағалайды деген болатын.

В. И. Ленин жаңа тұрпатты партия құру жолында күресе отырып, Коммунистік партияның өмірі мен қызметіндегі Программаның маңызы жөніндегі марксизм идеяларын одан әрі дамытты, оның бірқатар талаптарын жаңадан белгіледі. Ұлы көсем партия Программасына байланысты көптеген еңбектер жазды. Насихатшы бұл арада В. И. Лениннің «Программаның жобасы», «Орыс социал-демократтарының міндеттері», «Біздің программамыз», «Біздің таяудағы міндеттеріміз», «Біздің партия программасының жобасы» сияқты еңбектерін атаумен бірге бұларда айтылған негізгі проблемаларға да қысқаша шолу жасағаны құбақұп. Өйткені Владимир Ильич бұл еңбектерінде партияның өмірі мен басшылық қызметі үшін программаның атқаратын ролін ғылыми тұрғыдан терең негіздеді. Ол былай деп жазды: «Оқиғалардың барлық және әрбір бетбұрысында өзінің алған бағытын әрқашан ұстай алатын азды-көпті саяси организм ретінде партияның программасыз болуы мүмкін емес» (Шығармалар толық жинағы, 20-том, 389-бет). Осыдан барып В. И. Ленин мынадай қорытынды жасайды: «Программа дегеніміз — партияның нені көздейтінін, және не үшін күресіп отырғанының барлығын қысқа, айқын, әрі дәлме-дәл баяндау деген сөз» (Шығармалар толық жинағы, 7-том, 183-бет).

Партияның өмірі мен басшылық қызметіндегі Программаның алатын орны мен атқаратын ролі жөніндегі лениндік ғылыми қағидалар біздің партияның үш Программасының да негізгі өзегі болды. КПСС Программасының жаңа редакциясында қазіргі жағдайға реалистік тұрғыдан талдау жасалып және болашаққа арналған, өмір тәжірибесін біздің Коммунистік партияның түпкі мақсаттарымен ұштастыратын айқын бағдарлар белгіленетін болады. Демек, қазіргі жағдайдағы партия Программасы ең алдымен кемелденген социализмді жоспарлы және жан-жақты жетілдіру программасы, коммунизмге қарай одан әрі ілгері басу программасы болуға тиіс.

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында атап көрсетілгеніндей, біз өзіміздің қоғамдық дамуымызда қазір өндіргіш күштердегі терең сапалық өзгерістердің және өндірістік қатынастарды осыған сәйкес жетілдірудің қажеттігі пісіп-жетіліп қана қоймай, сонымен бірге сөзсіз болуға тиіс тарихи шептің табалдырығында тұрмыз. Осыдан келіп, экономикада да, сонымен тығыз өзара байланысты адамдар санасында да, қоғамдық өмірдің қондырғысында да белгілі дәрежеде өзгерістер болу қажеттігі туады. Сондықтан Пленум қаулысында былай деп атап көрсетілді: «Партия мен халықтың күш-жігері кемелденген социализмді жоспарлы түрде, жан-жақты жетілдіру міндеттеріне шоғырландырылуда, ол міндеттерді жүзеге асыру еңбекшілердің саналылығы мен белсенділігінің дәрежесіне тікелей байланысты. Идеологиялық жұмыс барған сайын алдыңғы орынға шығып, оның ролі мен маңызы артып келеді. Жаңа міндеттерді шешу кезінде, деп үйретті В. И. Ленин, «саяси тұрғыдан алғанда, нақ сол бұқараны даярлау — ең маңызды жұмыс».

«Нақ сол бұқараны даярлау» ісі партия ұйымдарынан еңбекшілер арасындағы идеялық-саяси, еңбек және адамгершілік тәрбиесін одан әрі жақсартып, дамуымыздың ішкі және сыртқы жағдайларымен үздіксіз байланыстыруды, оның формалары мен әдістерін жетілдіре беруді талап етеді. Олай болса бұл — коммунистер мен социалистік қоғамымыздың барлық мүшесінің санасын қалыптастыру — тек идеология қызметкерлерінің ғана міндеті емес, бұл — бүкіл партияның ісі.

Идеялық-тәрбие жұмысы ең алдымен совет адамдарының бойында қоғамымыздың дамуын реттеп отыратын социализм принциптерін сақтау қасиетін қалыптастыруға бағытталуы керек. Әңгіме бұл арада коллектившілдік, әрбір адамның қоғамдық еңбекке қатысуы, еңбекке қарай бөлу, саналы тәртіп пен ұйымшылдық, қоғамдық тәртіпті сақтау сияқты принциптер жөнінде болып отыр. Осы мәселелердің бәрі де әрбір коллективте кездеседі. Насихатшы әңгіме өткізілген кезде өзі жетік білетін еңбек коллективтерінде осы принциптердің қалай жүзеге асырылатыны жөнінде нақты мысалдар келтірсе, мұның сабақтың мазмұнын тереңдете түсетіні, кейін бұл проблемаларға байланысты тыңдаушыларға практикалық тапсырмалар берілгенде олардың ойдағыдай орындалуына ықпал ететіні сөзсіз.

Біздің қоғамымыздағы азаматтардың басым көпшілігі, әрине, социализм принциптерін қатаң сақтайды. Бірақ социалистік тұрмыс ережелерінің нормаларын бұзушылар да, бұзақылық пен арамтамақтыққа, алыпсатарлық пен социалистік меншікті талан-таражға салушылыққа, парақорлық пен сұғанақтыққа бой ұрушылар да жоқ емес. Еңбекшілерді алаңдатып отырған мұндай сиықсыз қылықтардың бәріне қарсы ымырасыз күрес жүргізу, жұртшылық пікірін жұмылдыру қажет екені өзінен өзі түсінікті. Сонымен бірге әңгіме бұл арада барша азаматтардың қоғамдық биік сана-сезімін, жеке адамның ақылға қонымды қажеттерін, мүдделерін қалыптастыруға ықпал ететін белсенді, әрі нысаналы идеялық-тәрбие жұмысы туралы болып отыр. Коммунистік тәрбиенің түбегейлі проблемаларын талдаған Ю. В. Андропов жолдас Пленумда сөйлеген сөзінде былай деп атап көрсетті: «...партия біздегі адамның тек белгілібір білім жиынтығының иесі ретінде ғана емес, ең алдымен социалистік қоғамның азаматы, өзіне тән идеялық қағидалары, моралі мен мүдделері, еңбек пен мінез-құлықтың жоғары мәдениеті бар коммунизмнің белсенді құрылысшысы ретінде де тәрбиеленуіне күш салады».

Бұл тұста партия әрбір адамның бойында еңбек ету қажеттігін, ортақ игілік үшін адал жұмыс істеу қажет деген айқын ұғым тәрбиелеуді маңызды міндет деп санайды. Адамның қоғамда танылуы да, оның материалдық әл-ауқаты да ең алдымен оның қалай жұмыс істейтініне қарай айқындалуға тиіс. Сондықтан еңбекке деген адал, саналы көзқарас

— социалистік өмір салтының ең бірінші негізі. Бұл пікірді дамытуға қызықты фактілер мен тамаша мысалдарды насихатшы өз еңбек коллективінен таба алады. Егер ол тыңдаушылар арасындағы өндіріс озаттарының өнегелі істерін көрсете білсе, онда сабақтың мазмұны, әсері әлдеқайда ұтымды болып шығатыны даусыз.

Пленум шешімдерінде атап көрсетілгеніндей, еңбектің ұйымдастырылуын жақсарту мен еңбек тәртібін нығайту — экономиканы өрге бастырудың нақты резерві. Оны ұтымды пайдалану халық шаруашылығының барлық саласында игі нәтиже беретінін практика көрсетіп отыр. Әрине, тәртіпті нығайту — қысқа мерзімді науқан емес. Сондықтан ол тек әкімшілік қана емес, еңбекшілердің бәрі белсенді түрде қатысса ғана ойдағыдай нәтиже береді. Тәрбиенің міндеті де осы бір асқақ ұғымды әрбір адамның бойында қалыптастырып, тәртіптілік пен ыктияттылықты өмір нормасына айналдыру. Сонымен қатар насихатшы тәртіптілік пен ықтияттылық — социалистік демократияның ажыратылмас жақтары екенін, демократияны дамытып, тереңдету еңбекшілерге коммунистік тәрбие берудің пәрменді құралы екенін жүйелі баяндап беруге тиіс. Әрине, бұл арада еңбекшілердің әлеуметтік белсенділігін көтеріп, игі инициативаларын қолдап отыру, оларды бүкіл елдің қожасы екенін сезінуге тәрбиелеу мәселелерін де ескерген абзал.

Өмірдің өзі қандай үздіксіз және күрделі процесс болса, жаңа адамды қалыптастыру да — дәл сондай үздіксіз және күрделі процесс. Мұнда еңбек пен тұрмыстың әлеуметтік-экономикалық жағы да, сауда орындарының жұмысын ұйымдастыру мен әрбір адамның материалдық-рухани қажетін өтеу де, заңдылықты сақтау мен адамға шынайы қамқорлық та маңызды роль атқарады. Демек, идеялық-тәрбие жұмысының пәрменді болуы үшін насихаттық күш-жігермен қоса экономикалық, ұйымдық және праволық сипаты бар шаралар да қажет.

Өмір алға қойып отырған өзекті мәселелердің бірі — адамдарға коммунистік тәрбие берудің негізі — маркстік-лениндік дүниетанымды қалыптастыру. Мұның өзі әрбір адамның, әрбір еңбек коллективінің, күллі қоғамның мүддесіне сай келеді. Өйткені маркстік-лениндік ілімді игерген, әлеуметтік құбылыстарды өздігінен бағалай алатын, ағымдағы міндеттердің біздің түпкі мақсаттарымызбен байланысын көре білетін адамдар қашан да коллективті, қоғамды, мемлекетті басқару ісіне білгірлікпен белсене қатысатын болады. Нақ сонда ғана партия ұйымдары коммунистерді, еңбеккерлерді идеялық жағынан шыңдалған, кез келген идеялық дұшпанмен дәлелді айтысқа түсе алатын саналы саяси жауынгер етіп тәрбиелей алады.

Әлеуметтік прогрестің шырқауына көтерілген біздің елімізде көптеген тиражбен шығарылып жатқан Қ. Маркстің, Ф. Энгельстің, В. И. Лениннің идеялық мол мұрасы, партиялық оқу мен еңбекшілерге экономикалық білім беру жүйелері, марксизм-ленинизм университеттері мен партия-шаруашылық активінің мектептері, лекторлар топтары мен саяси ағарту үйлері, қыруар кітапханалар мен «Білім» қоғамдары, баспасөз, телевизия мен радио осыған қызмет етеді.

Біз ғылыми дүниетаным барлық совет адамдарының игілігі болуына ұмтыламыз. Бұл жолда саяси, экономикалық оқудың қалыптасқан сындарлы формасы бар екені де рас. Семинарлар, теориялық, ғылыми, практикалық конференциялар, лекциялар мен баяндамалар саяси, теориялық білімді көтерудің тиімді түрлері екенін тәжірибе көрсетіп отыр. Алайда КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында атап көрсетілгеніндей, біз бұл салада әлі де орын алып отырған формализмнен, жаттандылықтан, кертартпалықтан, оқудың күні өткен, тиімділігі шамалы формаларынан негұрлым батыл арылатын болсақ, партияның XXVI съезінің талаптарына сай оны дәйекті түрде, табандылықпен қайта құратын болсақ, онда саяси оқу жүйесінің ғана емес, сонымен бірге бүкіл идеялық-тәрбие жұмысы мен партиялық насихаттың пәрменділігі мен айбындылығы күшейе түседі.

Коммунистік партияның әлеуметтік-экономикалық саясатын, идеологиялық қызметін оқып үйренуге КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов жолдастың жақында ғана қазақ тілінде басылып шыққан «Таңдамалы сөздер мен мақалалар» атты кітабы елеулі көмек болып табылады. Кітап «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамамен ашылады. Автор Коммунистік партияның кемеңгерлігімен лениндік ұлт саясатын дәйекті жүзеге асырудың нәтижесінде қол жеткен әлеуметтік-экономикалық, саяси және мәдени құрылыс саласындағы тамаша табыстарымызбен бірге кемелденген социализм жағдайында алда тұрған ауқымды міндеттерді де айқын белгілеп береді. Әсіресе қоғамның қарышты қарқынмен дамуының, партиялық, мемлекеттік тәртіп пен еңбек тәртібін нығайту, барлық буындағы басшы қызметкерлердің жауапкершілігін күшейту, халықтың қалың бұқарасының творчестволық белсенділігін арттыру, кадрларды іріктеу, орналастыру және тәрбиелеу жөніндегі лениндік принциптерді қалтқысыз жүзеге асыру, ұйымдастырупартиялық, идеялық-саяси жұмыстың, партияның ішкі өміріне, қоғамға басшылықтың стилі мен әдістерін жетілдірудің келелі проблемалары ашып көрсетіледі.

Тәрбие жұмысы әлеуметтік-экономикалық саясаттың берік іргетасына сүйенгенде ғана жемісті болатынына практика көз жеткізіп жүр. Ал бүгін таңда еліміздің алдында кемелденген социализмді жетілдіруге үлес қосатын экономиканы интенсивтендіру, ғылыми-техникалық прогресті жеделдету, материалдық ресурстарды тиімді пайдалану, ауыл шаруашылық еңбегін өнеркәсіптік негізде қарқынды түрде күшейту, селоны қайта құру, Азық-түлік және Энергетика программаларын жүзеге асыру сияқты ауқымды міндеттер тұрғаны белгілі. Бұл міндеттерді орындау партия ұйымдарының еңбекшілердің рухани күш-жігерін жұмылдыра білуіне, олардың еңбектегі, әлеуметтік белсенділігін көтеруіне тікелей байланысты. Ал мұның өзі идеялық-тәрбиені саяси, ұйымдастырушылық және шаруашылық шаралармен ұштастырғанда ғана мүмкін екенін тәжірибе көрсетіп отыр.

Өндіріс тиімділігін, өнім сапасын арттыру жолындағы күрес — идеялық тәрбие ісімен өзектес мәселе. Сондықтан социалистік жарыс, еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қозғалыс, экономикалық тәрбие мен экономикалық ойлауды қалыптастыру, игі инициатива мен социалистік алғырлық, ықтияттылық пен жауапкершілік—міне әрбір коллективтің, барша басшы кадрлардың, күллі идеология қызметкерлерінің назары осыған бағытталуы керек. Өйткені мұның бәрі қалың бұқара арасындағы саяси жұмыс қана емес, сонымен бірге еңбекшілерді еліміздің экономикалық және қорғаныс қуатын нығайтуға, халықтың әл-ауқатын одан әрі жақсартуға жұмылдырудың тиімді құралы, оларға коммунистік тәрбие берудің мектебі болып табылады. Насихатшының бұл мәселелерге байланысты жарқын фактілерді өз еңбек коллективінен қарастырғаны абзал. Өйткені мұның өзі сабақтың мазмұнын байытумен бірге тыңдаушылардың оған ынта-ықыласын арттыратыны сөзсіз.

Баспасөз — қоғамға идеялық ықпал етудің, саяси басшылық жасаудың қуатты құралы. Бұл — социалистік, коммунистік құрылыстың барысында дәлелденіп отырған шындық. Ал партиялық насихаттың, бүкіл идеологиялық жұмыстың нәтижелілігі мен пәрменділігі де едәуір дәрежеде баспасөз қызметіне байланысты. Сондықтан Пленум қаулысында былай деп атап көрсетілді: «Баспасөз... өз назарын партия мен халық қызметінің басты бағыттарына, проблемаларды байсалды талдауға, озық тәжірибені таратуға шоғырландырған кезде өзінің тәрбиелік және ұйымдастырушылық ролін ойдағыдай орындайды. Баспасөздің, теледидия мен радионың материалдары өмірге терең бойлауымен, дәлелдерінің орындылығымен, ой мен сөз сонылығымен қызықтырып, сендіруге, біздің құрылыстың артықшылықтарын шебер насихаттауға, дәуіріміздің шынайы қаһарманы — жаңа қоғам құрылысшысының характері мен бейнесін жарқын ашып беруге тиіс».

Бүкіл тәрбие, насихат жұмысының сипатына халықаралық ахуал ықпал ететіні белгілі. Ал соңғы кезде АҚШ пен НАТО елдерінің реакцияшыл топтарының милитаристік, әлемге өктемдік жүргізуді көксеген агрессияшыл саясатының салдарынан халықаралық жағдай мейлінше шиеленісіп, дүние жүзіне ядролық соғыс апатының қатері төніп отыр. Өтірік пен жаладан тайынбай, буржуазиялық насихат социалистік құрылысты қаралауға, біздің қоғамның әлеуметтік-саяси және идеялық бірлігіне іріткі салуға тырысуда. Сондықтан, Пленумда атап көрсетілгеніндей, бүгін таңда еңбекшілерді таптық жағынан шыңдау, буржуазиялық идеологияға қарсы ымырасыз күрес жүргізу ерекше маңызға ие болып отыр.

Насихатшы бұл мәселені баяндаған кезде халықаралық аренадағы екі қоғамдық системаның, бір-біріне қарама қарсы екі дүниетанымның күресі шиеленісуінің түпкі себептерін, таптық мәнін ашып көрсетумен бірге нақты социализмнің тарихи жеңістеріне, дүниежүзілік коммунистік және жұмысшы қозғалысының беделі мен ықпалының өсуіне, ұлт-азаттық күрестің өрлеуіне және соғысқа қарсы күрестің орасан кең құлаш жайып отырғанына кеңінен тоқталғаны жөн.

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының қорытындылары мен КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың сонда сөйлеген сөзінен туындайтын республика партия ұйымының міндеттері Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің X пленумында арнайы талқыланды. Пленумда баяндама жасаған КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас республика партия ұйымының идеологиялық жұмысына жан-жақты талдау жасай келіп: «КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдерін орындау барысында біз орын алған кемшіліктерді жоюға, шаруашылық-экономикалық және идеялық-тәрбие жұмысының толық ұштасуына жетуге, ғылым мен насихат буындарының алшақтығын жоюға, қоғамдық ғылымдардың ролін арттыруға, бұқаралық информация құралдарындағы, творчестволық одақтардағы, мекемелер мен ұйымдардағы селқостықты жоюға міндеттіміз» деп атап көрсетті.

Бұдан шығатын қорытынды— партиялық насихаттың, бүкіл идеологиялық қызметтің өмірмен, алға қойылған айбынды міндеттермен байланысын нығайту, оның актуальдылығы мен пәрменділігін арттыру болып табылады. Насихатшы партия ұйымдарының, коммунистердің, идеология майданының жауынгерлерінің алдында тұрған міндеттерге тоқталған кезде Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің X пленумының материалдарына сүйенуіне болады.

КПСС Орталық Комитеті идеялық жұмысты бүкіл партияның ісі деп атап көрсетті. Мұның өзі дәл солай да. Өйткені бұл—коммунистік құрылыстың ажыратқысыз құрамдас бөлігі. Оның пәрменді болуы — біздің барлық әлеуметтік-экономикалық өмір саласындағы еңбегіміздің жемісті болуының кепілі. Сондықтан да идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысқа партия комитеттерінің дәйекті басшылық жасауымен бірге олардың бірінші секретарьларының, бөлімдерінің терең үңілуі де, идеялық-тәрбие жұмысының ұйымдастыру-партиялық, әлеуметтік-экономикалық қызметпен тығыз бірлігін қамтамасыз ету де талап етіледі. Ал бізде идеологиялық жұмыстың, партиялық насихаттың пәрменділігін арттырып, оның бүгінгі өскелең талаптар деңгейінде болуына не қажеттің бәрі бар.

К. ЫҚСАНОВ,
тарих ғылымының кандидаты, доцент.

АТЕИСТІК НАСИХАТТЫҢ ҒЫЛЫМИ НЕГІЗДІЛІГІ

Партияның XXVI съезінің шешімдерінде, КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысында еңбекшілердің саналылығы мен әлеуметтік белсенділігін арттыру, оларды социалистік Отанға, коммунизм ісіне берілгендік, еңбек пен қоғамдық меншікке коммунистік көзқарас рухында тәрбиелеу, атеистік насихатты күшейтіп, діни соқыр сенімдерге қарсы ымырасыз күрес жүргізу идеологиялық жұмыстың өзекті арқауы екені атап көрсетілді. Ал КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының материалдарында, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың сонда сөйлеген сөзінде идеологиялық жұмыс, социалистік қоғамымыздың барлық мүшелерінің санасын қалыптастыру — бүкіл партияның ісі екені жөнінде тұжырым жасалды.

Партияның XXVI съезінің, Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін басшылыққа ала отырып, идеология майданының қызметкерлері еңбекшілерге коммунистік тәрбие беруге, ғылыми-атеистік насихаттың пәрменділігін арттыруға үнемі көңіл бөліп келеді. Өйткені совет адамдарының бойында маркстік-лениндік ғылыми дүниетанымды, жоғары идеялылық пен адамгершілік абзал қасиеттерді қалыптастыруға ықпал ететін атеистік насихат коммунистік тәрбиенің өзекті саласы болып табылады. Сондықтан оны еңбекшілердің түрлі топтарының ерекшеліктерін ескере отырып, еңбек, идеялық-саяси және адамгершілік тәрбиесімен ұштастыра, ғылыми негізде жүргізген абзал. Бұл ретте КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының қаулысында былай деп атап көрсетілді: «Халық арасындағы ғылыми-материалистік көзқарастарды неғұрлым белсенді насихаттау, атеистік тәрбиеге көбірек көңіл бөлу қажет. Дінге сенетін адамдар қоғамдық өмірге кеңірек қатыстырылсын, советтік әдет-ғұрып неғұрлым табанды енгізілсін».

Идеологиялық жұмысты, оның ішінде атеистік насихаттың пәрменділігін арттыруға баса көңіл бөлу қажеттігінің өзіндік себептері де бар. Біріншіден, соңғы кезде халықаралық аренадағы идеологиялық күрес мейлінше шиеленісіп, антикоммунистік насихат марксизм-ленинизмге, нақты социализмге қарсы күресті күшейте түсті. Бұл үшін империализмнің сойылын соғушылар алуан түрлі өсек-аяңды өршітіп, діни идеялар мен уағыздарды пайдалануда. Империалистік насихат пен антикоммунизм итаршылары халықаралық жағдайды ушықтыру, халықтар арасындағы ынтымаққа іріткі салу үшін қайдағы бір «ислам мәселесін» көтеріп, оны социализмге қарсы қоюға тырысып бағуда. Демек, КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында атап көрсетілгеніндей, империализмнің толып жатқан идеологиялық орталықтары діншілдікті қолдап қана қоймай, сонымен бірге оны орнықтыра беруге, оған антисоветтік, ұлтшылдық бағыт беруге ұмтылып отыр.

Екіншіден, біздің еліміздің өміріндегі елеулі өзгерістер, экономикалық өрлеу, ғылыми-техникалық самғау атеистік насихаттың нысаналы жүргізілуіне елеулі ықпал етеді. Сол себепті тозығы жетсе де, толық жойылып бітпеген діни нанымның өз ішінде де өзгерістер болып жатыр. Дінді уағыздаушылар еңбекшілердің өміріндегі, санасындағы өзгерістерге бейімделуге тырысады. Мәселен, Зырян қаласындағы шіркеу нелері қатары селдірей бастаған діндар қарттардың орнын енді жасөспірімдер есесінен толтыруға алуан түрлі айла-шарғы жасайтын көрінеді. Әрине, мұндай әрекеттерге түбегейлі тойтарыс беру үшін шіркеулер мен мешіттерге, дінге және дінді уағыздаушыларға қарсы байсалды, әрі дәйекті күрес жүргізу қажет. Ал мұның өзі атеистік насихаттың ғылыми негізділігін талап етеді.

Атеистік насихаттың ғылыми негізділігі ең алдымен діни құбылыстар мен уағыздарға терең талдау жасаудан көрінеді. Бұл арада әңгіме діни ағымдарды, олардың өзгеше сипаттарын, ұйымдық құрылымын, атқаратын қызметін, дінге сенушілердің құрамын жан-жақты зерттеп, жете білуде болып отыр. Мұның өзі діндарлар арасындағы тәрбие жұмысын саралап, дәйекті жүргізу жөніндегі талапқа да сай келеді.

Соңғы кезде көптеген партия ұйымдарының атеистік тәрбиені халықтың әртүрлі әлеуметтік, ұлттық топтарын, адамдардың жас ерекшеліктерін ескеретін демографиялық зерттеулер қорытындысына орай жасалған ағымдағы және перспективалық жоспарлар бойынша жүргізуге ден қоя бастағаны байқалады. Мұның өзі атеистік насихаттың, діни соқыр сенімдерге қарсы күрестің ғылыми негізділігін күшейтуге себін тигізеді. Қазір республикамызда идеологиялық қызметке белсене араласатын, атеистік тәрбиеде ғылыми-техникалық революцияның, әсіресе жаратылыстану мен қоғамдық ғылымдардың жетістіктерін ұтымды пайдалана білетін тәжірибелі кадрлар өсіп жетілді. Атеистік тәрбие шаруашылық және мәдени, әлеуметтік, идеологиялық міндеттерді шешуге, еңбекшілердің коммунистік санасын қалыптастыруға ықпал етуде.

Мәселен, Балқаш қалалық партия комитеті еңбекшілердің тұрғылықты жерлеріндегі идеялық-тәрбие жұмысын атеистік насихатпен етене ұштастыруға ерекше көңіл бөледі. Мұндағы микроаудандарда түгел дерлік атеистік клуб ұйымдастырылған. Оның жұмысын идеологиялық комиссия мен қалалық атеистік совет үйлестіріп отырады. Атеистік тақырыптағы лекциялардың жүйелі оқылуына, атеистік кештердің қызғылықты, әрі мазмұнды өткізілуіне зер салынады.

Сонымен, діни уағыздардың жалғандығын бұлтартпастай етіп дәлелдеу, ғылыми тұрғыдан негіздеу атеистік насихаттың пәрменділігінің кепілі екені даусыз. Алайда партия комитеттері мен бастауыш партия ұйымдары бұл істе барлық жерде бірдей белсенділік пен творчестволық ізденіс таныта алмай келеді. Тіпті кемелденген социализм жағдайында дін мен діни сарқыншақтар өз-өзінен стихиялы түрде жойылады, оған қарсы күрес жүргізіп жатудың қажеті жоқ деп жаңсақ ойлаушылар да табылады. Кейде атеистік тәрбиені әкімгершілік әдіске бағындырғысы келетін, атеизмнің пәрменділігі, жауынгерлігі оның ғылыми негізділігінде екенін ескере бермейтіндер кездесіп қалады.

Ондай атеистер мен насихатшылар діни сенімдерге байланысты мәселелерді түсіндіргенде, ғылым мен техника жетістіктеріне сүйенбей, жаттанды, жалпылама бірдеңелерді айтумен шектеледі, дінге сенушілерді әлеуметтік-экономикалық өзгерістерден мүлдем хабары жоқ, қайдағы бір надан, топас етіп көрсетуге тырысады. Ал мұндай кемшіліктер тәрбиенің тиімділігін төмендететінін тәжірибе көрсетіп жүр.

Атеистік тәрбие беру — жауапты да күрделі міндет. Атеистік насихаттың ғылыми негізділігі дегенде, оқылатын лекцияның, өткізілетін диспуттың теориялық жоғары дәрежесін ғана емес, сонымен бірге еңбекшілерге арналып ұйымдастырылатын әрбір бұқаралық-саяси шараның жан-жақты ойластырылуын да, оны білгірлікпен, көкейге қонымды етіп жүзеге асыруды да айтамыз. Ал мұның өзі идеология қызметкерінің, атеистік насихатпен айналысатын әрбір адамның маркстік-лениндік ғылымды, атеизм теориясын терең меңгеруін, діннің шығу тарихын түсіндіре алатын, қоғамның даму заңдылықтарын жете білетін, дінге сенушілер жүрегіне жол таба алатын болуын талап етеді. Сонымен қатар атеист діннің түпкі мәні жөніндегі фактілерден, документтерден мейлінше мол хабардар, ел аузында сақталған алуан түрлі аңыздарды, нақылдарды білуге, құран мен інжілді де түсіндіруге қабілетті болуға тиіс. Мұнын өзі атеистік тәрбиенің пәрменділгін арттыруға көмектеседі. Әрине, бұл екінің бірінің қолынан келе бермеуі мүмкін. Сондықтан партия ұйымдары атеист-насихатшы кадрлармен жұмысты жетілдіруге, оларды оқытуға және шеберлігін шыңдауға баса көңіл бөледі.

Атеист-насихатшылар, негізінен, марксизм-ленинизм университеттерінде, партия-шаруашылық активінің қалалық, аудандық мектептерінде даярланады. Оның сыртында бірқатар ірі кәсіпорындарда құрылған саяси мектептер де бұл іске өз үлесін қосады. Әрине, насихатшылық жұмысқа партия, совет органдарының, ғылыми және мәдениет мекемелерінің қызметкерлері мен жоғары, арнаулы орта оқу орындарының маман оқытушылары да қатыстырылады. Ал олар оқтын-оқтын арнаулы даярлықтан өтіп тұрады. Сол сияқты облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттерінің жанындағы тұрақты жұмыс істейтін семинарлар олардың теориялық білімін көтеріп, насихатшылық шеберлігін шыңдауға көмектеседі.

Бұл жөнінде Жамбыл облыстық партия комитеті тәуір тәжірибе жинақтаған. Мұнда атеист-насихатшыларды даярлау, олардың білімін көтеру перспективалық жоспар бойынша жүргізіледі. Сондай-ақ облыстың қалалық, аудандық партия комитеттері соңғы кезде тәжірибелі мұғалімдер мен медицина қызметкерлерін де атеистік тәрбие іс-шараларына кеңінен тарта бастады. Олар тұрақты семинарларға шақырылып тұрады, атеизмнің теориясы мен практикасының актуальды мәселелері талқыланатын ғылыми конференцияларға, сондай-ақ еңбекшілер, әсіресе жасөспірімдер арасында атеистік тәрбие жүргізудің тәжірибесі ортаға салынатын кеңестерге қатыстырылады. Мұның сыртында облыс орталығында құрылған, КПСС Орталық Комитеті жанындағы Қоғамдық ғылымдар академиясы ғылыми атеизм институтының тірек пункті атеист-насихатшыларға едәуір көмегін тигізеді. Атеистік насихат Алматы қаласында да дұрыс жолға қойылған. Қаладағы ғылыми атеизм үйі өзінің үлкен методикалық қызметімен көзге түсуде. Алайда атеист насихатшыларға көмектесетін мұндай методикалық орталықтар республикамыздың өзге қалаларында әлі күнге дейін құрылмай отыр.

Атеистік тәрбиенің басты мақсаты адамдардың материалистік дүниетанымын қалыптастыру екені белгілі. Ал материалистік дүниетаным дегеніміздің өзі, сайып келгенде, бүкіл жаратылыстану ғылымының қорытындысы, түйіні болып табылады. Сондықтан атеистік насихат ең алдымен осы жаратылыстану ғылымының жетістіктерін кеңінен таратуға, бұларды қазіргі кезде қарқынды дамып отырған ғылыми-техникалық прогреспен ұштастыруға тиіс. Партия ұйымдары мен идеологиялық қызмет саласындағы мекемелер бұған ерекше ден қойып, атеистік насихатқа теориялық даярлығы мол, жаратылыстану ғылымына қатысы бар мамандарды тартуға көбірек көңіл бөлуде. Соның нәтижесінде республикамызда жыл сайын еңбекшілер арасында атеистік тақырыпқа ғана 200-ге жуық лекция оқылады. Атеистік клубтар мен кинолекторийлер де бұл саладағы жұмыстың мазмұнын байытып, пәрменділігін күшейтуге үлес қосады.

Кемелденген социализм орнатылған елімізде ғылыми-техникалық революция жетістіктерінің арқасында табиғат құпияларының сыры барған сайын ашыла түсуде. Айталық, ғарышқа самғау, Шолпанға, Айға саяхат жасау бір кезде адам айтса сенгісіз керемет болғанымен, қазір ешкімге де таң емес. Немесе бұрын табиғатта кездеспеген химиялық заттардың шығарылуын алайық. Ал мұның «құдіреттің күші» емес, адам ақыл-ойының, жасампаздық еңбегінің жемісі екенін енді екінің бірі біледі. Демек, ғылыми-техникалық прогресс жедел дамып отырған қазіргі жағдайда діни уағыздарға орын болмауға тиіс. Түптеп келгенде бұл — лекциялар мен әңгімелердің, кеңестер мен кездесулердің, диспуттар мен жеке сұхбаттардың ғана тақырыбы емес, қайта атеистік тәрбие саласында жүргізілер барлық шаралардың мазмұны, діттеген түйіні. Атеистік тәрбие мен насихаттың ғылыми негізділігін міне осылай түсінген дұрыс.

Біздің республикада жаратылыстану мен қоғамдық ғылымдар жетістіктерін атеистік насихатпен шебер ұштастыра білетін тәжірибелі атеист кадрлары аз емес. Бұлардың қатарына К. Шүленбаев пен Қ. Рахматуллин (Алматы), А. Ширшикова (Шығыс Қазақстан облысы), М. Нұржанов пен Б. Ткаченко (Жамбыл облысы), Л. Ализова мен Л. Крочик (Қарағанды облысы), М. Құсайынов пен С. Нагорная (Солтүстік Қазақстан облысы), М. Сәрсекеев пен И. Рау (Целиноград облысы) тәрізді көптеген лектор-атеистерді қосуға болар еді.

Атеистік тәрбиені терең мазмұнмен, жаңа адамды қалыптастыруға ықпал ететін соны формалармен байытып отыру өте-мөте маңызды. Атап айтқанда саяси оқу мен еңбекшілерге экономикалық білім беру жүйелерінде лекциялар мен халықаралық тақырыптардан жасалатын хабарлардың атеистік мәнін арттыруға көңіл бөлген жөн. Ал бұл салада оған мүмкіндіктер де мол. Айталық, империализмнің реакцияшыл топтары қазір әлемге термоядролық соғыс хаупін төндіруде. Тіпті, олар өздерінің сұрқиялық, бүлдірушілік әрекеттеріне дін иелерін, діндарларды тартуды көздейді, сөйтіп, осылардың көмегімен халықтар арасында алауыздық, үрей туғызғысы келеді. Насихатшы лекторлар мен әңгіме өткізуші саяси хабаршылардың міндеті — империализм мен буржуазия итаршыларының, бейбітшілік пен әлеуметтік прогресс дұшпандарының осы тімискі әрекеттерін батыл әшкерелей отырып, еліміздің арта түскен күш-қуаты мен бүкіл социалистік достық одақ позициясының нығаюы жалпыға бірдей бейбітшілікті баянды етудің сенімді кепілі екенін ашып көрсету. Өтілген сабақ, оқылған лекция әрбір адамның өз Отанына деген мақтаныш сезімін, коммунизм идеяларына деген берік сенімін шыңдай түскені абзал.

Ғылыми-атеистік насихаттың ұтымды формалары мен тиімді әдістерін пайдалануда Шығыс Қазақстан, Солтүстік Қазақстан және Қостанай облыстары партия ұйымдарының көптеген игілікті істері баршылық. Әсіресе бұларда еңбекшілердің әртүрлі топтарына арналған шағын лекцияларды жүйелеп оқу жолға қойылған. Шамамен алғанда 15—20 лекциядан тұратын мұндай циклдар белгілібір проблемаларды жүйелеп оқуды көздейді. Бұлардың бір жарым немесе екі жылға арналуы мүмкін. Мұндай лекциялар тыңдаушылардың тиянақты білім алуына, демек, ой өрісін кеңейтуіне көмектеседі.

Сонымен қатар атеистік тәрбиенің сұрақ-жауап кештері, халық университеттері, табиғат туралы бастапқы білім мектептері, кинолекторийлер, автоклуб қызметкерлерінің малшылар мен егіншілер арасында өткізетін әңгіме циклдары тәрізді формалары да тақырыптық талдану жағынан болсын, ұйымдастырылу формасы жағынан болсын, мейлінше тыңғылықты ойластырылғанда ғана ойдағыдай нәтиже беретінін практика дәлелдеп жүр. Жөпелдемеде жүрдім-бардым өткізілген кеш те, үстірт қайтарылған жауап та, ғылыми деректерге, нақты мәліметтерге сүйенбеген әңгіме де жұртшылық көкейіне қона бермейді. Сондықтан тәрбие сияқты байсалды мәселеге байыпты қарау — атеистік насихаттың ғылыми негізділігінің бір шарты.

Дінге сенуші адамдармен жеке жұмыс жүргізу де айрықша маңызды. Оның тиімділігі туралы көптеген мысалдар келтіруге болады. Мәселен, Талдықорғандағы № 54 кәсіптік-техникалық училищеге бір топ сектант қыз келген болатын. Олардың психологиясын тап басып, тани білген оқытушылар В. Неистова, Л. Мозгова бұл қыздармен жекелей жұмыс жүргізді, коллективте жақсы ахуал туғыза білді. Соның нәтижесінде әлгі қыздар сектамен байланысын біржола үзіп, коллектив өміріне, көркем өнерпаздар үйірмесіне белсене қатысатын болды.

Партия ұйымдары ескіліктің қалдықтарына тек атеистік шараларды қарсы қоюмен тынбай, ғылыми атеизм және интернационалдық тәрбиені етене ұштастырып, еліміздің ерлік тарихы мен өскелең мәдениетін, советтік өмір салтын насихаттауға баса назар аударуы керек.

Дінге сенушілерді қоғамдық еңбекке қатыстыру— олармен жүргізілетін жұмыста табысқа жетудің елеулі шарты. Тек қоғамдық еңбек, коллективтік өмір ғана адасқан адамды дін ықпалынан арашалап, оның бойында атеистік көзқарасты қалыптастыруға қолайлы жағдай жасайды. Адамдардың еңбекке қатысуының дүниетанымдық маңызы бар. Сондықтан КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумы еңбек, идеялық-саяси және адамгершілік тәрбиесін, идеологиялық, ұйымдастыру, шаруашылық жұмысын ғылыми негізде, табиғи бірлікте жүргізуді тағыда атап көрсетті.

Дінге сенушілерді еңбекте тәрбиелеу сөз болғанда, ең алдымен Алматыдағы «Жетісу» аяқ киім өндірістік бірлестігі коллективінің игі істерін ауызға аламыз. Мұнда олардың мамандық таңдауына, мәдени-тұрмыстық қызмет көрсетілуіне ұдайы қамқорлық жасалады. Коллективтің барлық мүшелерімен бірге дінге сенушілер де бірлестік табыстарымен, ғылым жаңалықтарымен таныстырылып отырады. Өндіріс озаттары дінге сенушілерді социалистік жарысқа, коммунистік еңбек екпіндісі деген құрметті атақты жеңіп алу жолындағы қозғалысқа қатыстыруда белсенділік көрсетеді. Осындай ынтымақтастық діни соқыр сенімдегі адамдардың діннен қол үзуіне, діни сарқыншақтардан арылуына игі ықпалын тигізуде. Қазір бірлестікте бұрынғы дінге сенушілер арасынан социалистік жарыс жүлдегерлерінің шығуы — міне осының айғағы.

Сол сияқты Ақтөбе облысының қалалары мен поселкелерінде тұрғылықты жерлердегі дінге сенушілер арасындағы атеистік тәрбиенің формалары мен әдістері де әр алуан. Үгіт алаңдарында өткізілетін баяндамалар мен әңгімелер, мәдени-бұқаралық шаралар атеистік тәрбиемен астасып жатады. Кейде бұларды ұйымдастыруға үй шаруасындағы әйелдер, тіпті дінге сенушілердің өздері де қатыстырылып жүр.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында сөйлеген сөзінде былай деп атап көрсетті: «...Идеологиялық жұмыс неғұрлым пәрменді болған жағдайда, бұқара партияның саясатын жақсырақ түсініп, оны халықтың түбегейлі мүддесіне сай келетін өзінің төл ісі деп қабылдаған уақытта ілгері басудың қарқыны да соғұрлым арта түсетінін біз бүгінгі күннің өзінде жақсы сезініп отырмыз».

Республикамыздағы атеистік қозғалыстың дамуы да партия ұйымдарының зор творчестволық мүмкіндіктерін, олардың совет адамдарының ғылыми-материалистік, атеистік дүниетанымын қалыптастырудағы ролін барынша арттырудың қажеттілігін айқын көрсетеді. Атеистік тәрбиенің формалары мен әдістерін жетілдіріп, оның идеялық және ғылыми деңгейін көтеру — партия ұйымдарының төл ісі.

П. САМОЙЛЕНКО,
тарих ғылымының кандидаты.

ДЕРЕКТІ ЭКРАНДА—АУЫЛ ӨМІРІ

Біздің кинематографиямыз совет адамдарының коммунистік дүниетанымын, идеялық сенімі мен эстетикалық талғамын қалыптастыруда үлкен роль атқарады. Коммунистік партия көркем творчествоның барлық түрлерінің, оның ішінде кино өнерінің дамуын коммунистік құрылыстың жалпыхалықтық ісіне, бұқараға идеялық-саяси тәрбие беруге бағыттап отыр. КПСС Орталық Комитетінің «Совет кинематографиясын одан әрі дамыту жөніндегі шаралар туралы», «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулыларында, КПСС XXVI съезінің шешімдерінде совет кинематографиясының қазіргі кезеңдегі міндеттері айқындалып, оның идеялық-көркемдік дәрежесін арттыру жөнінде нақты шаралар белгіленді. «Көркем және документті кинода,—деп атап көрсетілді КПСС Орталық Комитетінің «Совет кинематографиясын одан әрі дамыту жөніндегі шаралар туралы» қаулысында, — коммунистік жасампаздық, жаңа адамды тәрбиелеу, мәңгі жасайтын лениндік идеяларды жүзеге асыру процестері, дүниені социалистік тұрғыдан қайта өзгертудегі тарихи табыстар таланттылықпен бейнеленуге тиіс» (КПСС қарарлары мен шешімдері..., 150-бет).

Елімізде кино өнеріне, оның ішінде деректі фильмдер шығаруға Совет өкіметінің алғашқы жылдарынан бастап зор маңыз берілді. А. В. Луначарскиймен әңгімесінде В. И. Ленин барлық өнердің ішінен біздер үшін ең маңыздысы кино дей келіп, коммунистік идеяға толы, советтік өмірді бұрмаламай, дұрыс бейнелейтін жаңа фильмдер жасауды хроникадан бастау керек деп кеңес берді. Содан бері совет кинематографистері партияның басшылығымен халқымыз жүзеге асырып жатқан экономикалық және мәдени өзгерістерді, жұмысшы табының, колхозшы шаруалар мен халықтық интеллигенцияның өміріндегі әлеуметтік құбылыстарды экран арқылы насихаттап келеді. Бүгінде есімі елімізге белгілі кино шеберлерінің өз творчествосын деректі фильм түсіруден бастамағаны кемде-кем. Әлемдік кино өнерінің жұлдыздары Михаил Ромм, Сергей Эйзенштейн, Роман Кармен, тағы басқаларының кинопублицистикасы өзінің асқақ үнімен, өткір проблемалылығымен әлі де талай ұрпаққа қызмет ететіні сөзсіз. Мәселен, соңғы жылдары ғана дүниеге келген жиырма сериялы «Ұлы Отан соғысы», бес сериялы «Бәрінен де қымбат», «Тың» деректі фильмдері шоқтығы биік туындылар қатарынан орын алады.

Республикамызда алғашқы деректі фильм 1925 жылы пайда болды. Совет өкіметінің қазақ даласындағы табыстарын көрсетуге арналған бұл фильм «ҚАССР-дің құрылуының жылдығы» деп аталды. Содан кейін 1929 жылы «Востокфильм» тресі «Турксиб» атты деректі фильм түсірді. Қазақстан кино өнерінің тұңғыш туындыларының бірі болып саналатын бұл фильм Түркстан — Сібір темір жолының құрылысы, халық шаруашылығындағы оның маңызы, совет адамдарының қажырлы еңбегі туралы баяндайды.

Алғашқы бесжылдықтар кезінде деректі фильмдер көбінесе республиканың даңқты мерекелеріне орай түсіріліп жүрді. Айталық, режиссер Я. Посельский Қазақстанның 20 жылдығына арнап «Советтік Қазақстан» атты толық метражды деректі фильм түсірсе, арада бес жыл өткен соң Б. Ляховский «Ширек ғасыр» деген картина жасады.

Көрнекті совет кинорежиссерлерінің бірі Дзига Вертов Ұлы Отан соғысы жылдары «Қазақстан — майданға» фильмін экранға шығарды. Көп ұзамай оның «Алатау бөктерінде» атты фильмін де республика жұртшылығы жылы қабылдады.

Тың және тыңайған жерлерді игеруге байланысты республикамызда қыруар жетістіктер мен жаңалықтар болды. Адамдар тыңды түлетсе, тың адамдарды түлетті. Тың түлеткен сол ардагерлер бүгін де, ширек ғасырдан астам уақыттан кейін де болаттай беріктігін, халқымыздың ерлік, еңбек дәстүрлеріне адалдығын көрсетіп келеді. Иван Иванов, Михаил Довжик, Александр Бараев, Кәмшат Дөненбаева, Жансұлтан Демеев... Бұл есімдер қазір республикамызға, қала берді бүкіл елімізге кеңінен танылды. Міне осындай тың ерлерін көпке үлгі етуге, жас ұрпақты ағалар мен әкелердің еңбек дәстүрлері рухында тәрбиелеуге кино шеберлері айтарлықтай үлес қосып келеді. Мәселен, М. Дулэпоның «Тың мінезі», И. Гитлевичтің «Үлкен астықтың хроникасы», В. Татенконың Наталья Геллерт жайындағы «Наташа», Э. Файктің «Менің астықты өлкем» атты деректі фильмдері жоғары бағаға ие болды.

Еліміздің экрандарына жолдама алған деректі леталардың тақырыбы тек тың игерушілер туралы туындылармен шектеліп қалмайды. Құрылысшы, мұнайшы, дәрігер, ұстаз, ғалым, спортшы, тағы басқа мамандық иелері жайында ауыз толтырып айтарлықтай көркемдік дәрежесі жоғары фильмдер де баршылық. Бірақ бұлардың бәрін бірдей сөз ету, талдау мүмкін емес. Біз соңғы жылдары республика кинопублицистері ерекше ынтамен игеріп келе жатқан дала ерлері жайындағы нақты деректерге құрылған фильмдердің жай-күйіне тоқталмақпыз.

Бүгін таңда СССР-дің Азық-түлік программасын жүзеге асыру бүкілхалықтық іске айналып отыр. Оны абыроймен орындау еліміздегі барлық ауыл шаруашылығы еңбеккерлерінің, мамандар мен ғалымдардың, сонымен бірге өнер, оның ішінде кино өнері шеберлерінің де күш-жігерлерін жұмылдыруды қажет етеді. Бұл жөнінде Азық-түлік программасында былай деп атап көрсетілген: «СССР-дің Кинематография жөніндегі мемлекеттік комитеті колхоздар мен совхоздардың таңдаулы басшылары мен мамандарының жұмыс формалары мен әдістерін, партия, совет, кәсіподақ, комсомол және ауыл шаруашылық органдарының кадрларды іріктеу, тәрбиелеу және орналастыру жөніндегі тәжірибесін жан-жақты және терең ашып көрсетуге тиіс».

Үстіміздегі жылғы апрельде Алматыда өткен ауыл шаруашылық фильмдерінің Бүкілодақтық фестивалінде осы мәселелер кеңінен талқыланды. Барлық одақтас республикалардан келген кинематографистер мен ауыл шаруашылығы қызметкерлері жаңарған, көркейген ауыл келбеті, дала ерлері туралы кино туындыларына баға берді, ауыл шаруашылық фильмдерін шығару мен оны тиімді пайдалану шараларын белгіледі. Фестивальде барлығы 87 фильм көрсетілді. Бұлардың көпшілігі— ғылыми-көпшілік, хроникальды-деректі, техникалық-насихаттық ленталар. Ауыл шаруашылық фильмдерінің Бүкілодақтық байқауына республика кинематографистерінің «Арақашықтық», «Орынбасардың әні», «Шөлейт жерлерді игерудің комплексті шаралары», «Шөл даланы игеру», тағы басқа деректі, ғылыми-көпшілік ленталары ұсынылды. Фестиваль қорытындысында бірінші сыйлыққа төрт бірдей фильм лайықты деп табылды. Бұлардың ішінде «Қазақфильм» киностудиясының туындылары — «Сойыстық мал», «Шөл даладағы жайылымдарды жақсарту», «Көлдетіп суару» деп аталатын деректі фильмдер бар.

Айталық, «Сойыстық мал» фильмі ет өндіруде атқарылып жатқан игі істерді, алдағы уақытта шешілуге тиісті проблемаларды қозғайды, көрерменді толғандырып, пікір алысуға шақырады. Ал «Шөл даладағы жайылымдарды жақсарту», «Көлдетіп суару» атты ғылыми-көпшілік фильмдерде адамдардың шөлге шабуылдағы ерен ерлігі, кешегі құла түздің бүгін адам қолымен, адам еңбегімен береке, ырыс аймағына айналғандығы әсерлі баяндалған.

Деректі кино — коммунистік жасампаздықты, совет адамдарының еңбегі мен ерлігін, оның жан дүниесін бейнелеуді, қоғамымыздың, советтік өмір салтының идеялық және адамгершілік байлығын паш етуді өзінің алдына басты мақсат етіп қояды. Жер туралы, сол жерді гүлдендірушілер туралы барынша тартымды, әсерлі түрде айтып беру — деректі кино өкілдерінің абыройлы парызы. Бұл тұрғыдан дала еңбеккерлерінің жасампаздық істерін арқау еткен тәуір деректі лентналардың қатарында режиссер Ә. Сүлееваның «Орынбасардың әні» деген туындысын атауға болады. Оның бұдан бұрын экранда жүрген «Лаулап жанған», «Арқау», «Бақ ішіндегі үй» фильмдері де көрермендерге ұнаған еді.

«Орынбасардың әні» нәзік лиризмге толы. Картинаның оқиға желісі «Адам көркі — еңбек» деген қарапайым ұғымға құрылған. Алты баланың анасы, аға шопанның көмекшісі Орынбасар бізге экраннан отар соңындағы шопан ретінде ғана көрінбейді. Әрине, егер режиссер тек шопанды, оның қам-қаракетін, өндірістік көрсеткіштерін көрсетуді місе тұтса, фильм мұндай көркемдік дәрежеге көтерілмеген болар еді. Фильмнен Орынбасардың жаны нәзік, еңбеккер ана екені көрінеді.

Өзінің ізденгіштігімен болашағынан үлкен үміт күттіретін режиссерлердің бірі — Сергей Әзімов. Бүкілодақтық кинематография институтында СССР халық артисі, Социалистік Еңбек Ері, Лениндік сыйлықтың лауреаты, «Ұлы Отан соғысы» атты жиырма сериялы телевизиялық деректі фильмнің көркемдік жетекшісі Роман Карменнің творчестволық шеберханасында бес жыл тәлім алған ол ә дегеннен аяқ алысының сәтті екенін байқатты. Оның «Жер нәрі» деп аталатын диплом жұмысы жоғары бағаланып, Орталық телевизияның экранына жолдама алды.

«Жер нәрінде» С. Әзімов бүгінгі Бетпақдаланың гүлденуі, оның болашағы жайында сөз етеді. Бір кезде тусырап жатқан жапан даланың қазір мүлде өзгергенін публицистикалық тілмен, өмірдің өзінен алынған шынайы фактілермен жеткізеді. Ең бастысы — фильмде едәуір ізденіс ізі бар. Сол сияқты жас режиссер «Әуенді Алматы», «Жұмысшы мамандығының мектебі», «Өз алқабыңды таба біл», «Арақашықтық» сияқты деректі фильмдер түсіріп, талантын жаңа қырынан танытты. Мысалға С. Әзімовтың «Арақашықтық» фильмін алайық. Фильмге Талдықорған облысындағы Ақсу ауданы шопандарының жаз бойы жайып семірткен малын Үштөбе ет комбинатына тапсыру кезінде қиындыққа ұрынатыны арқау болған. Екі жүз шақырымға жуық арақашықтықты жаяу-жалпылап, малды ет комбинатына әрең жеткізген шопандар мұнда әуре-сарсаңға түседі. Облыстағы жалғыз ет комбинатының қыруар малды қабылдауға мүмкіндігі жетпейді. Жұмысшы қолы аз, техникалық қуаты әлсіз, ұйымдастыру жұмысы нашар комбинатта шопандар бірнеше күн бойы кезек күтіп тұрады. Ал уақыт өткен сайын қоңы кете бастайтын малдың салмағы төмендей беретіні белгілі. «Арақашықтық» фильміндегі проблемалар дер кезінде көтерілген. Картинада комбинат жұмысының жүйесіздігі ғана айтылып қоймайды, сонымен бірге сол жүйесіздіктен шығудың жолдары әңгімеленеді. Ақсу аудандық партия комитетінің бірінші секретары Ғ. Тұрғанбаев комбинаттағы берекесіздікті жою үшін тез арада іргелес жатқан Ақсу, Қапал, Сарқант аудандарына арнап тағы бір ет комбинатын салу керек деп ұсыныс айтады. Үстіміздегі жылы жас кинематографистердің Алматыда өткізілген «Бастау» атты республикалық кинофестивалінде бұл фильм бас жүлдеге ие болды.

Азық-түлік программасын жүзеге асыруда астаналық облыстың егіс алқабын суландыруға қызмет ететін Үлкен Алматы каналы маңызды роль атқарады. Қазір оның құрылысы қызу қарқынмен жүргізілуде. Канал құрылысы республика кинодокументалистерінің де назарынан тыс қалған жоқ. Деректі фильм жасаудың майталман шебері Ораз Әбішев түсірген «БАК — береке трассасы» фильмі Үлкен Алматы каналының құрылысы туралы толғамды сыр шертеді. Он минуттық бұл фильмде каналдың Талғар, Шелек, Іле, Еңбекшіқазақ, Қаскелен аудандарындағы 120 мың гектар егістік жерді игеруге мүмкіндік беретіні, осыған орай жанадан он екі совхоз іргс көтеретіні, Алматы арқылы өтетін канал суының қала тұрғындары үшін жағажайға айналатыны әңгімеленеді. Демек, О. Әбішев үлкен каналдың жарқын болашағы туралы бояуы қанық, режиссерлік шешімі сәтті дүние жасай білген.

Кинодокументалист Марина Голдовскаяның Бүкілодақтық экранда зор табыспен жүріп жатқан «Хирург Вишневский», «Раиса Немчинская — цирк артисткасы», «Аркадий Райкин», «Александр Твардовский», «Бастау», тағы басқа деректі фильмдері ең алдымен өзінің табиғилығымен кейіпкердің мінез-құлқындағы ерекшеліктерді дәл тауып, шебер көрсете білуімен құнды. Осыдан бірнеше жыл бұрын М. Голдовская кинодраматург Ғ. Шалахметов екеуі Маңғышлақ мұнайшысы, тағдыры қызық Рахмет Өтесінов туралы фильм түсіруді ойластырған-ды. Әрине, республикамызға, одан тыс жерлерге мерзімді баспасөздегі очерктерден, поэмалардан жақсы таныс Р. Өтесінов туралы сценарий жазу аса көп қиындық келтірмейтін де еді.

Бірақ болашақ фильм авторлары Маңғышлақ облысындағы Жаңаөзен қаласына келгеннен кейін творчестволық жоспар өзгеріп сала берді. Мұнай кәсіпшілігінде Рахмет Өтесіновтың рационализаторлық ұсынысы төңірегінде талас жүріп жатыр екен. Кинодокументалистер дереу кәсіпшіліктің техникалық кеңесіне келіп, Рахметтің ұсынысы төңірегіндегі айтыс-тартыстың куәсі болады. Қабинетке орнатылған камера өз жұмысын істей берді. Әр ұдай пікір-талас жүріп жатты. Ақыр соңында Рахмет ұсынысы өзінің тиімділігін, өміршеңдігін көрсетті. Деректі кино шеберлерінің алдына қойған басты мақсаты да Өтесіновтың біліктілігін көрсету ғана емес, қайта сол біліктілікті туғызған қайсарлық, табандылық сияқты қасиеттерді ашып көрсету еді. Рахметтің сезімталдығы, мамандығына адалдығы, іштей буырқануы, толқуы экранда сәтті бейнеленген. Көрермен экраннан мінезге бай, бастаған ісін аяғына дейін жеткізуге тырысатын еңбек ардагерімен, дарынды инженермен кездесті. Бұл жерде режиссер мен оператордың тапқырлығы, творчестволық ой-өрісі діттеген жерден шыққан.

«Қазақфильм» киностудиясының замандас бейнесін айшықты көрсете білген, оның күнделікті тыныс-тіршілігін жоғары көркемдік дәрежеге жеткізе білген осы тектес деректі фильмдері баршылық. Биыл ғана бірнеше деректі фильм Бүкілодақтық экранға қабылданды. Мысалы, А. Чепенко мен И. Ахметовтың «Ауылдағы кездесулер» деген фильмі екі мәрте Социалистік Еңбек Ері Н. Алдабергенов атындағы колхоздың адамдары мен олардың жарқын істерінен сыр шертеді. В. Задвицкийдің Целиноград облысының «Қолутон» совхозындағы Социалистік Еңбек Ері, даңғайыр дикан В. Дитюк пен оның ізбасарлары туралы түсірген «Тың төсі — біздің үйіміз», Б. Теткиннің Шымкент облысының «Большевик» совхозындағы мақташылар бригадасының жетекшісі, Социалистік Еңбек Ері Ш. Ділдәбековтың ұйымдастырушылық шеберлігін, адамгершілік биік тұлғасы мен коммунистік парасатын көрсете білген «Ақ алқапқа тартылған жол» атты деректі фильмдерін көрермендер жылы қабылдады. Ю. Пискуновтың «Екібастұз энергиясы» атты толық метражды деректі фильмі жайында да осыны айтуға болады.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумынан кейін «Қазақфильм» киностудиясынан ауыл шаруашылық тақырыбына арналған 15 қысқа метражды деректі фильм көрермендер назарына ұсынылды. Бұлардың ішінде В. Васильковтың «Шаяннан шыққан бикеш», Б. Қадырбековтың «Мұғалім», И. Тынышбаевтың «Сылдырлап аққан сулы өлке» сияқты картиналарында ауыл-село өмірінің бүгінгі кескін-келбеті өз нақыш-бояуымен суреттелген.

Үстіміздегі жылдың октябрь айында Алматыда өткен телефильмдердің Бүкілодақтық X фестивалінде көркем ленталар бойынша туған жердің поэтикалық бейнесін жасағаны үшін «Қайран шешем» фильмі бас жүлдеге, ал деректі және ғылыми-көпшілік телевизия ленталары ішінен «Мұғалім» фильмі арнайы жүлде мен сыйлыққа ие болды. Мұны қазақ кинематографистерінің тағы бір творчестволық жеңісі деп атауға болады.

Әйтсе де, совет адамының қажырлы еңбегін, күнделікті тұрмыс-тіршілігін бейнелеуде кинематографистер творчествосында іркілістер жоқ емес. Кино өнерінің идеялық-эстетикалық талаптарына, көрермендердің өскелең талғамына сай келмейтін фильмдер әлі де кездесіп қалады. Бұларға тән ортақ кемшілік идеялық нысаналылықтың жетіспеуі, фактілердің үстірт, сыңаржақ баяндалуы дер едік. Айталық, екі мәрте Социалистік Еңбек Ері Жазылбек Қуанышбаев туралы түсірілген фильмде шопанның абырой биігіне көтерілу жолында төгілген тер, ұйқысыз түндер, мазасыз маусым, мол тәжірибе төркіні, әрі-беріден соң шопанның қиналысы, қуанышы, толғанысы көрінбей қалған. Фильмнің өн бойынан біз бірыңғай ат үстіндегі кейіпкерді немесе дастарқан басындағы жиынды көреміз. Сол сияқты республика кинематографистері озық шаруашылықтарды жан-жақты көрсете алмай келеді.

Ауыл шаруашылығы — бүгінде өнер адамдарының зор шабытпен қолға алған абыройлы да күрделі тақырыптарының бірі. КПСС Орталық Комитетінің «Идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту туралы» қаулысында, КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерінде творчество адамдарының алдына зор міндеттер қойылды. Село еңбеккерлерінің игі істерін, ізденістерін көрсетуде селоның әлеуметтік-экономикалық проблемаларына тереңдей бойлап, оны шешудің жолдарын қарастыруда өнер иелерінің алдында аса зор, жауапты міндеттер тұр. Бұл жерде синтетикалық өнерге жататын киноның ролі айрықша екенін жоғарыда айттық. Өскелең село келбетін, оның қажырлы, еңбек сүйгіш адамдарын бейнелеуде кинодокументалистер екпінді майданның алдыңғы шебінде жүретіні сөзсіз. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май, ноябрь Пленумдарының шешімдерін жүзеге асыруға ат салысу кино өнерінің шеберлері үшін де тынбай іздену, жұртшылыққа жаңа есімдерді кеңінен таныту, творчестволық ойды жетілдіру, ауыл-село еңбеккерлерінің бүгінгі таңдағы талап-тілектерін зерттеу болып табылады.

Деректі фильм шеберлерінің ауыл шаруашылығындағы көкейтесті проблемалар, орын алып отырған кемшіліктер хақында экран арқылы келелі мәселе көтеруіне толық мүмкіндіктері бар. Мұның ішінде ең басты проблема — жас ұрпақты еңбексүйгіштікке, туған жерге, табиғатқа деген сүйіспеншілікке баулу. Ол үшін қазіргі село мәдениетін, ондағы жоғары адамгершілік ахуалды көрсете білген абзал.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас 1983 жылғы 15 июньде КПСС Орталық Комитетінің Пленумында сөйлеген сөзінде былай деп атап көрсетті: «Халықтың мәдени дәрежесі өскен сайын адамдардың ақыл-ойына өнердің тигізер әсері қаншалықты күшейіп отырғанын біздің бәріміз көріп отырмыз. Сөйтіп, оның қоғамдық өмірге белсене араласуының мүмкіндіктері де артып келеді. Демек, өнер қайраткерлерінің қолындағы қуатты қаруы халық ісіне, коммунизм ісіне қызмет ететін болуы жөніндегі оның жауапкершілігі орасан зор көлемде арта түседі». Ендеше өнер адамдары, олардың ішінде кинематографистер осы программалық міндеттерді өз творчествосына арқау етіп алуға тиіс.

Ш. ҚҰТТАЯҚОВ.

Партия жұмысының СТИЛІ МЕН ӘДІСТЕРІ

Есеп беру-сайлау жиналыстарынан

ЖОҒАРЫ ЖАУАПКЕРШІЛІК РУХЫНДА

Он бірінші бесжылдықтың өзекті жылының әрбір күні совет адамдарының КПСС XXVI съезінің шешімдерін жүзеге асыру жолындағы творчестволық, екпінді еңбегіне, жасампаздық істеріне толы. Партияның елімізді экономикалық және әлеуметтік жағынан гүлдендіріп, халықтың әл-ауқатын одан әрі арттыра беруді көздейтін бағытының дұрыстығына деген кәміл сенім шабыт қайнарына айналып отыр. Бүкіл совет халқы сияқты Қызылорда облысының еңбекшілері де партия жоспарларын жүзеге асыруға зор ұйымшылдықпен жұмылған. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов жолдастың «Партия, мемлекет және еңбек тәртібін кез-келген түрде бұзуға қарсы күресті батылырақ жүргізу керек» («Таңдамалы сөздер мен мақалалар», 221-бет) деген нұсқауы облыс партия ұйымының бүкіл ұйымдастыру және саяси жұмысының өзегіне айналғанын айта кеткен лазым.

Қазіргі кезде облыста екі қалалық, сегіз аудандық партия ұйымы бар. Олардың құрамында 25 мыңға жуық КПСС мүшесі мен мүшелікке кандидаттарды біріктіріп отырған 920 бастауыш, 563 цехтық партия ұйымдары мен топтары КПСС XXVI съезінің шешімдерін жүзеге асыру жолындағы күрестің алғы шебінде.

Он бірінші бесжылдықтың екі жыл он айында облыс өнеркәсібінде өнім өткізу жоспары 100,9 процент орындалып, жоспардан тыс 6,2 миллион сомның бұйымдары шығарылды. Транспорт, байланыс пен халыққа тұрмыстық қызмет көрсету кәсіпорындары мемлекеттік жоспарды барлық негізгі көрсеткіштері бойынша ойдағыдай жүзеге асырды.

Облыс ауыл шаруашылығы еңбеккерлерінің де, әсіресе күріш өсірушілердің табысы сүбелі. Рас, бұл табыс оларға оңайшылықпен келген жоқ. Әсіресе су тапшылығы елеулі қиындықтар туғызды. Дегенмен партия ұйымдары барлық мүмкіндіктерді сарқа пайдаланып, облыс еңбекшілерін қабылданған көтеріңкі социалистік міндеттемелерді орындауға жұмылдыра білді. Диқандарымыз зор шеберлік, іскерлік, табандылық танытып, бітік егін өсірді.

Міне осындай шаралардың нәтижесінде егін жинау науқанын ұйымшылдықпен өткізіп, табыс тұғырынан көріндік. Сөйтіп, Отан қамбасына 386 мың тонна астық, оның ішінде 366 мың тонна күріш құйылды. Әр гектардан 48 центнерге жуық өнім алынып отыр. Алтын дән жорығының алғы шебінде әдеттегідей коммунистер жүрді. Қармақшы ауданының Ленин атындағы совхозындағы цехтық партия ұйымының секретары, СССР Жоғарғы Советінің депутаты, Социалистік Еңбек Ері, Ардақты ана Сәлима Жұмабекова өзіне бекітілген 80 гектар күріштік алкаптың әр гектарынан 81,2 центнерден өнім жиналды. Ал он бес баланың анасы, үшінші және екінші дәрежелі Еңбек Даңқы ордендерінің иегері, Сырдария аудандық партия комитетінің мүшесі, аудандық Советтің депутаты Н. Аймағамбетованың жеткен межесі бұдан да биік, оның көрсеткіші—90 центнер. Бұл даңғайыр диқандардың ондаған ізбасары бар.

Ауыл шаруашылығының басқа салаларында қол жеткен нәтижелер де айтарлықтай. Бақша дақылдарын, сондай-ақ жүн, қаракөл, жұмыртқа сату жөніндегі халық шаруашылық жоспарлары да орындалды. Қоғамдық мал саны өсіп отыр. Ет және сүт өндіру де өткен жылдың тиісті мерзімімен салыстырғанда едәуір арта түсті.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь, 1983 жылғы июнь Пленумдарында белгіленген сара бағытты басшылыққа алған облыс партия ұйымы қол жеткен табыстардың жыл сайын еселене түсуі, бөлінген қаржының мол қайтарым беруі үшін көп күш-жігер жұмсауда. Партия ұйымдары жұмысының саналуан формалары осы міндеттерді жүзеге асыруға бағытталып отыр. Әсіресе коммунистердің, барлық еңбеккерлердің тапсырылған іс үшін жауапкершілігін арттыруға, оларды партия тұрмысының лениндік нормаларын, совет заңдарын, социалистік тұрмыс ережелерін бұлжытпай сақтау рухында тәрбиелеуге баса назар аударылып отыр.

Қазақстан Компартиясының XV съезінде және одан кейін де біздің облысымыздың атына елеулі сын ескертпелер айтылғаны белгілі. Қазақстан Компартиясының Орталық Комитеті облыстағы істің жайын шынайы партиялық принциптілікпен, терең, әрі жан-жақты талдап, біздің жұмысымыздың стилі мен әдістеріндегі кінәраттардың бетін ашып, кемшіліктерді жоюдың нақты жолдарын белгілеп берді.

Қазіргі кезеңде облыстық партия ұйымында сын мен өзара сынды кеңінен өрістету, істің орындалуына бақылау мен тексеруді жетілдіру, іскерлік пен жоғары ұйымшылдық ахуалын орнықтыру нәтижесінде партия тұрмысының лениндік нормалары мүлтіксіз сақталатын болды. Бұған ең алдымен облыстық партия комитетінің партияның XXVI съезінің, Қазақстан Компартиясы XV съезінің және КПСС Орталық Комитетінің одан кейінгі Пленумдарының шешімдерін орындауға бағытталған ұйымдастыру-саяси шаралары ықпал етті. Облыстық, қалалық және аудандық партия комитеттерінің пленумдарында әрбір жұмыс учаскесінде ықтияттылық пен жауапкершілікті арттыру, жоспарлы тапсырмаларды орындауға бақылауды күшейту, партия, мемлекет, еңбек және жоспар тәртібін одан әрі нығайту, жұмысты жақсартудың тың резервтерін іздестіру, барлық салаларда да жігерлі әрі білікті басшылықты қамтамасыз ету мәселелеріне әрдайым айрықша маңыз беріледі.

Партия комитеттері бастауыш партия ұйымдарының қызметін жақсарту, олардың жауынгерлігін, белсенділігін арттыру мәселесіне ұдайы назар аударып отырады. Айталық, өткен облыстық партия конференциясынан бергі мерзімде облыстық партия комитетінің бюро мәжілісі мен секретариатында жиырма бес бастауыш партия ұйымының жұмысы талқыланып, ұйымдастыру-партия жұмысы бөлімі көптеген бастауыш партия ұйымдарының қызметін салалық бөлімдермен бірлесе отырып жан-жақты зерттеді.

Қазір жергілікті партия комитеттері мен бастауыш партия ұйымдарының қызметі творчестволық сипат ала бастағанын көрсететін деректер көп. Бұған облыс партия ұйымдарында өтіп жатқан есеп беру-сайлау науқаны кепіл. Партия комитеттері саяси науқан барысында КПСС Орталық Комитетінің «Бастауыш, аудандық, қалалық, округтік, облыстық және өлкелік партия ұйымдарында есеп-беру мен сайлау өткізу туралы» қаулысы мен КПСС Орталық Комитетіндегі одақтас республикалар Компартиялары Орталық Комитеттерінің, өлкелік және облыстық партия комитеттерінің секретарьларымен және ұйымдастыру-партия жұмысы бөлімдерінің меңгерушілерімен кеңесте айтылған нұсқаулар мен тұжырымдарды басшылыққа алып отыр. Есеп беру-сайлау жиналыстарының алдында облыстық партия комитетінде қалалық және аудандық партия комитеттерінің бірінші және екінші секретарьларымен, ұйымдастыру бөлімдерінің меңгерушілерімен кеңес, ал қалалық, аудандық партия комитеттерінің бәрінде партия ұйымдарының секретарьларымен семинар-кеңестер өткізілді. Бұларда нұсқауды қатаң басшылыққа алу қажеттігі атап көрсетілді.

Есеп беру-сайлау жиналыстарына жасалған талдау ең алдымен коммунистер мен партияда жоқтардың КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов жолдастың Мәлімдемесін зор саяси және еңбек өрлеуімен қарсы алғанын және онда баян етілген партиямыздың ішкі және сыртқы саясатын толық қолдап отырғанын көрсетті.

Есеп беру-сайлау жиналыстарында қабылданған қаулылар партия ұйымдарының назары мен күшін еңбек коллективтерінің бірқалыпты жұмыс істеуін, 1983 жылдың және тұтас бесжылдықтың жоспарлары мен тапсырмаларын ойдағыдай жүзеге асыруын қамтамасыз етуге шоғырландырады. Облыс колхоздары мен совхоздарындағы есеп беру-сайлау жиналыстарында ауыл шаруашылық өндірісін өркендету, оны интенсивтендіру, экономикалық тиімділікті арттыру мәселелері егжей-тегжейлі талқыланды.

Облыстық партия ұйымы құрамының 41 проценттен астамы есепте тұратын село партия ұйымдарындағы есеп беру мен сайлау осындай принциптілік пен іскерлік жағдайында өтіп жатыр. Бұл күнде орта есеппен облысымыздың бір партия ұйымына совхоздарда 77, ал колхоздарда 71 коммунистен келіп отыр. КПСС Орталық Комитетінің «Қостанай облысының Федоров ауданындағы «Путь к коммунизму» колхозы партия ұйымының КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерін орындау жөніндегі жұмысы туралы» қаулысының жұмылдырушылық күші зор маңызды документ. Онда селодағы ұйымдастырушылық-саяси жұмысты жетілдірудің нақты жолдары көрсетілген. Осыған орай кезінде үлкен ұйымдастыру жұмысы жүргізілді, аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің барлық партия ұйымдарында қаулыда алға қойылған міндеттер талқыланып, оны жүзеге асыру жөнінде нақты шаралар белгіленді. Кейін аграрлық-өнеркәсіптік комплекс партия ұйымдары секретарьларының облыстық семинары да өткізілді.

Мәселен, есеп беру-сайлау жиналысы партиялық талапшылдық рухында және коммунистердің зор белсенділігі жағдайында өткен «Қармақшы» мал шаруашылығы совхозы партия ұйымын алайық. Бұл партия ұйымында есепте тұратын 89 КПСС мүшесі мен мүшелікке кандидаттың 92 процентінің тұрақты партиялық тапсырмасы бар. Шаруашылық коммунистерінің 82 проценті тікелей материалдық өндіріс саласында істейді. Мұның өзі барлық жұмыс учаскелерін партиялық ықпалмен қамтуға, еңбекті ұйымдастыруды жақсартуға, тәртіпті нығайтуға мүмкіндік беріп отыр. Совхоз парткомы цехтық партия ұйымдарының ұйымдастыру, саяси-тәрбие жұмысын әрдайым бағдарлап отырады. Коммунистерді, барлық еңбеккерлерді идеялық жағынан шыңдауға да зор қамқорлық жасалған. Партия ұйымының осындай нысаналы жұмысының нәтижесінде совхоз Бүкілодақтық социалистік жарыстағы үздік табыстары үшін 1982 жылдың қорытындысы бойынша КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің Құрмет Грамотасымен наградталды.

Сыр өңіріндегі күріш өсіруші шаруашылықтардың көш бастаушысы болып келе жатқан Жалағаш ауданындағы Ленин комсомолы атындағы совхоздың партия ұйымында да өнегелі істер көп. Совхоз парткомы кадрлардың іскерлігін арттыруға және оларды өндірісте тұрақтандыруға ерекше назар аударады. Коммунистер игі істерге ұйтқы бола білуде, олар ауыл шаруашылық жұмыстарының барысына белсенді ықпал жасап, барлық жерде де іскерлік ахуал туғызуда. Мұның нәтижесі қуанарлықтай. Шаруашылық диқандары үлкен еңбек жеңісіне жетіп, 3300 гектар егістік алқаптың әр гектарынан 56 центнерден өнім жинады. Сөйтіп, олар жоспардағы 144 мың центнер орнына мемлекетке 180 мың центнер астық, оның ішінде 173 мың центнер күріш өткізді.

Партия коммунистерді қол жеткенге тоқмейілсімеуге, өмір талабын, уақыт тынысын сезе білуге үйретеді. Шиелі ауданындағы «Коммунизм» колхозының ірі қара фермасында болып өткен цехтық партия ұйымының есеп беру-сайлау жиналысында коммунистер партия ұйымының жұмысын батыл сынады. Ферма коллективі сүт сатудың тоғыз айлық жоспарын орындағанымен, мемлекетке ет тапсыру, мал санын өсіру жөніндегі жоспарларын қамтамасыз ете алмады, мал қыстатуға әзірлік барысы да қанағаттанғысыз. Коммунистердің саяси оқуы да назардан тыс қалып отыр. Міне осының барлығы да цехтық партия ұйымының секретары А. Айтжановтың талапшылдық пен принциптілік таныта алмағандығының, қолда бар резервтердің ұтымды пайдаланылмауының салдары екенін шығып сөйлеген Ш. Қалыбеков, О. Ағажанов, Х. Мыканов, еңбек ардагері, пенсионер Е. Бақбердиев және басқа да қатардағы коммунистер атап көрсетіп, орын алған олқылықтарды тез арада жою жөніндегі пікірлерін ортаға салды.

Сондай-ақ Сырдария ауданының Аманкелді атындағы совхозындағы, Арал аудандық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестігіндегі, Тереңөзек ауданы, «Шіркейлі» совхозының мал фермасындағы партия ұйымдарындағы есеп беру-сайлау жиналыстары да өзара сын мен жоғары талапшылдық рухында өткізілді.

Өнеркәсіп, транспорт, құрылыс пен байланыс кәсіпорындары партия ұйымдарындағы есеп беру-сайлау жиналыстарында істің жайына мұқият талдау жасалып, өндіріс тиімділігі мен жұмыс сапасын одан әрі арттыру, энергияны, шикізат пен материалдарды үнемдеу, қолда бар қуаттарды неғұрлым тиімді пайдалану жөнінде шаралар белгіленді.

«Главриссовхозстройдың» Қызылордадағы құрылыс материалдары мен конструкциялары комбинатының цехтық, қалааралық телефон станциясы бастауыш партия ұйымдарындағы есеп беру-сайлау жиналыстарында коммунистер москвалықтардың еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қозғалыстың 25 жылдығы құрметіне 1983 жылдың 15 октябрінде коммунистік сенбілік өткізу жөніндегі инициативасын бірауыздан қолдап, еңбек вахтасына тұрды. Олар коммунистік сенбілікті қажырлы еңбекпен атап өтті. Есеп беру-сайлау кезінде коммунистер партия жиналыстарын әзірлеу мен оны өткізу мәселелеріне айрықша тоқталды, оларды нағыз тәрбие мектебіне айналдыру, басшылар мен мамандардың уставтық талаптар мен өздерінің тікелей міндеттерін орындау жөніндегі есептерін жиі-жиі тыңдап отыруды практикаға енгізу қажеттігін атап көрсетті.

Көптеген коммунистер партия қатарын өсіруге, өнеркәсіп пен ауыл шаруашылық өндірісінің шешуші учаскелеріндегі партия ұйымдарын нығайтуға айрықша маңыз берді. Мәселен, «Қзылордасельстрой» тресіне қарасты темір бетон бұйымдары заводының слесарі, КПСС мүшесі Ж. Есмұрзаев есеп беру-сайлау жиналысында заводтың бетон цехында жас жұмысшылардың көп екенін, бірақ онда бірде-бір коммунистің жоқтығын қынжыла айтты. Осы мәселе Арал ауданындағы № 4 арнаулы автобаза бастауыш партия ұйымының секретары М. Таймановтың баяндамасында да атап көрсетілді.

Партия комитеттері есеп беру-сайлау науқаны кезінде партия ұйымдарының қызметін тереңірек зерттеп, олардың ұйымдастыру-партия, идеялық-саяси жұмысын жетілдіруге, құрылымын реттеуге назар аударды. Осынау саяси науқан барысында облыстық партия ұйымында 62 бастауыш, цехтық партия ұйымдары мен партия топтары жаңадан құрылды.

Сонымен қатар облыс партия ұйымдарындағы есеп беру-сайлау жиналыстарында кәсіподақ, комсомол және басқа қоғамдық ұйымдарға партиялық басшылықты жетілдіру, олардың он бірінші бесжылдық міндеттерін жүзеге асыру жөніндегі творчестволық инициативасын дамыту мәселелеріне де ерекше көңіл бөлінді. Еңбек коллективтеріндегі олардың ролі мен ықпалын арттыру, барлық жұмыс учаскелерінде ұйымшылдық пен тәртіпті күшейту жөніндегі зор мүмкіндіктерін неғұрлым толық пайдалану төңірегінде кең әңгіме қозғалды. Коммунистер үшін жастармен жұмыс істеу жауапты партиялық тапсырма, абыройлы міндет. Осыны ескере келіп, парткомдар мен партбюролардың жаңа құрамына комсомол жұмысындағы 140 жас коммунист енгізілді.

Партия жиналыстарында кадрларды іріктеу, орналастыру мен тәрбиелеуді жақсарту, басшы кадрлардың тапсырылған іс үшін жауапкершілігін арттыру мәселелері дәйекті сөз болды. Қызылорда қаласында, Арал, Қазалы және басқа аудандарда болып өткен есеп беру-сайлау жиналыстарында партия, мемлекет тәртібін бұзушылық, шаруаға қырсыздық, көзбояушылық фактілеріне, жекелеген басшы қызметкерлердің әртүрлі заңсыз әрекеттеріне барлық уақытта бірдей принципті баға берілмейтіні атап көрсетілді, басшыларды тәрбие жұмысына кеңінен қатыстыру қажеттігі орынды әңгіме болды.

Мәселен, «Аралсоль» комбинатының тұз өңдеу цехындағы партия ұйымының жиналысында Социалистік Еңбек Ері, аудандық партия комитетінің бюро мүшесі А. Сарымсақов:

— Рас комбинат басшылары мен басқа да мамандар цехтарды жиі аралайды, өндірісті жақсарту мәселесімен бел шеше шұғылданады. Бірақ біздің қынжылатынымыз неден? Біз басшылар мен мамандардың тек өндірістік істердің төңірегінде ғана қалып қоймай, сол игіліктерді жасайтын адамдардың тәрбиесі жайын ұмыт қалдыра беретіні үшін қынжыламыз, — дей келіп, олардың КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының талаптарына сай жұмыс атқара алмай отырғанын батыл сынады.

Облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттері коммунистердің кадрлармен жұмысты жақсарту жөніндегі сын-ескертпелері мен ұсыныстарына орай кадрлардың сенімді резервін жасап отыр. Партия ұйымдарының жұмысы көбіне-көп сайламалы органдардың, партия комитеттері мен партбюролардың олардың қызметіне беретін бағыт-бағдарына тікелей байланысты. Коммунистер партия ұйымдарының жетекшілері етіп саяси кемелді, ұйымдастырушылық қабілеті бар, партия және шаруашылық жұмысында жеткілікті тәжірибе жинақтаған адамдарды сайлауға айрықша назар аударады. Парткомдар мен партбюролардың жаңа құрамында жұмысшылар мен колхозшылар 33 проценттен астам, әйелдер 31 процент. Партия ұйымдары секретарьларының 18 процентіне жуығы жаңадан сайланған.

Есеп беру-сайлау жиналыстарында коммунистер КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының талаптарына сәйкес партия органдарының идеологиялық, саяси-тәрбие жұмысын одан әрі жақсарту мәселелерін жан-жақты талқылады. Сондай-ақ саяси науқан барысында бастауыш партия ұйымдарының еңбек коллективтерінің жетекші күші және саяси ұйтқысы ретіндегі ролін арттыруға, олардың әкімшілік қызметіне бақылау жасау правосын пайдалану мәселелеріне, өндірістік істерге, адамдарды тәрбиелеу мен олардың тұрмысына партиялық ықпалды күшейтуге, Еңбек коллективтері туралы заңды жүзеге асыруға мұқият назар аударылды.

Коммунистердің сын ескертпелері мен ұсыныстары өндірісті өрге бастырып, істің жайын жақсартуға, коллективте кінәратсіз моральдық-психологиялық ахуал орнықтырып, табысымызды молайта түсуге бастайды. Сондықтан да облыс партия ұйымдары сын ескертпелер мен ұсыныстарды жинақтап, жедел жүзеге асыру үшін нақты шаралар белгілеуде, есеп беру-сайлау науқанының қорытындыларын күтпей-ақ бұл тұрғыда тиісті қаулылар қабылданды. Мұның партия жиналыстарының ықпалдылығын, сын мен өзара сынның пәрменділігін күшейтіп, коммунистердің белсенділігін одан әрі арттыруға көмектесетіні сөзсіз.

Есеп беру-сайлау жиналыстарында сайламалы органдардың қызметін іскерлікпен талқылау партиялық басшылықтың стилі мен әдістерін жетілдіруге, кадрлардың тапсырылған іс үшін жауапкершілігін арттыруға ықпал етіп, партия комитеттерінің кемшіліктерді дер кезінде көріп, жоя білуіне көмектеседі және еңбекшілердің күш-жігерін КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін ойдағыдай жүзеге асыруға бағыттауына мүмкіндік береді.

Н. УӘЛИЕВ,
Қызылорда облыстық партия комитеті ұйымдастыру-партия жұмысы бөлімінің меңгерушісі.

БИІК ТАЛАП ПЕН ТАЛҒАМ ТҰРҒЫСЫНАН

Байырғы өнер ошақтарының бірі — Шымкент қазақ драма театры биыл міне елуінші маусымын бастап отыр. Бұл үлкен творчестволық міндеттерді шешуге қабілетті, бай дәстүрі, қалыптасқан актерлік құрамы бар іргелі театр. Сонау 1934 жылдың көктемінде шаңырақ көтерген, қазір республикамызға кең танымал бұл театр талай талантты сахна шеберлерін түлеткен орта. Әсіресе 1938 жылы Ленинград жоғары училищесін бітірген 22 жас өнер иесінің бірден осында келуінің зор маңызы болды. Алғашқы лектің құрамында келген, Қазақ ССР-інің халық артисі Ж. Серікбаева, Қазақ ССР-інің еңбек сіңірген артисі Р. Бәйкенов қазір сахна төрінде өз дарындарымен көрермен қауымның құрметіне бөленіп отыр. СССР халық артисі Х. Бөкеева, Қазақ ССР халық артисі Ә. Өмірзақова сынды сахна саңлақтары да өздерінің өнегелі жолын осы театрда бастаған. Бұл коллектив кезінде осында қанат қаққан жез таңдай әншілер ағайынды Ришат пен Мүсілім Абдуллиндерді де мақтан етеді.

Міне осының өзінен-ақ аса бай тәжірибе жинақтаған, айтулы шежіресі бар Шымкенттің Ж. Шанин атындағы қазақ драма театры коллективінің біздің қоғамымыздың дамуының қазіргі кезеңінде еңбекшілерге коммунистік тәрбие беру жөніндегі алға қойған келелі міндеттерді абыроймен орындауына толық мүмкіндіктері бар екенін айқын көруге болады. Ал партия өнердің қоғам өміріндегі ролін айрықша жоғары бағалайды. КПСС Орталық Комитетінің «Янка Купала атындағы Белоруссия мемлекеттік академиялық театры партия ұйымының жұмысы туралы» қаулысы осының тағы да бір жарқын мысалы болып табылады. Қаулыда атап көрсетілгеніндей, суреткердің таланты мен халық алдындағы жауапкершілігі бір-бірімен ажырағысыз ұғымдар.

Театрдың бастауыш партия ұйымының есеп беру-сайлау жиналысы коммунистердің зор белсенділігі мен өзара сын жағдайында өтіп, онда жетістіктер мен кемшіліктер, көкейкесті мәселелер мен келелі проблемалар кеңінен сөз болды. Ал көңіл тоқтатарлык жетістіктер баршылык. Мысалы, есеп беріліп отырған мерзімнің өзінде ғана 287 спектакль койылған, театрдың финанс көрсеткіштері де қуантарлық: жоспардағы 109,1 мың сомның орнына 114,5 мың сом кіріс келтірілген.

Театр коллективі өнер саңлақтарының республикалық байқауларының жүлдегері де атанды. Бұл коллектив сондай-ақ отандық және шетелдік классикалық шығармалар бойынша жасалған драмалық және балалар спектакльдерінің Бүкілодақтық фестивалінде дипломмен наградталып, үшінші орынға ие болды. Коллектив койған Ғ. Мүсіреповтың «Акан сері—Ақтоқты», Қ. Бекхожиннің «Ұлан асу» пьесалары жұртшылық тарапынан жоғары бағаға ие болды.

Қазір театр репертуарында 16 спектакль бар. Олардың ішінде жоғарыда аталғандардан өзге М. Әуезовтің «Еңлік—Кебек», Ә. Әбішевтің «Мәди», қырғыз драматургі М. Байджиевтің «Жекпе-жек», С. Адамбековтың «Біздің үйдің жұлдыздары», С. Шаймерденовтың «Марғау — үні» тәрізді пьесаларын атауға болады. Ал қазір Шекспирдің «Юлий Цезарь», Қ. Мұхамеджановтың «Жат елде» пьесаларын сахнаға шығаруға әзірлік жүргізілуде.

Партбюро секретары С. Өтемісовтің есепті баяндамасы мен жарыссөзде коллективтің басқа да табыстары кеңінен сөз болды. Тұтас алғанда партия ұйымы коммунистердің жауапкершілігін арттыру мақсатында олардың әрқайсысына жеке-жеке тапсырмалар беріп, оның орындалу барысын ұдайы қадағалап отырады. Коммунистер қоғам өміріне белсене араласады. Ж. Серікбаева, М. Ильяскаров, Р. Бәйкенов, А. Қалмырзаев, Е. Нұрақов, Ә. Ордабаев, А. Федяев, Қ. Жұмақұлов, К. Озғанбаев, Т. Атымтаева тәрізді коммунистер өз міндеттеріне де, қоғамдық жұмысқа да сергек қарайды.

Маркстік-лениндік білім беру, бірыңғай саяси күндерді жүйелі өткізу, профессионалдық шеберлікті шыңдау мәселелері әрдайым партия ұйымының назарында. Театрдағы ұстаздар тобы да (жетекшісі — бас режиссер, коммунист Ж. Омаров) жастардың талантын ұштап, шеберлігін жетілдіріп қана қоймай, олардың өмір мен өнерге маркстік-лениндік көзқарасын қалыптастыруға, көркемдік танымы мен пайымын кеңейтуге, алған білімдерін ұтымды қолдана білулеріне көмектесуге күш салады. Партия жиналыстарында, партбюро мәжілістерінде көркемдік советтің жұмысы, репертуар, жаңа спектакльдер қою және басқа да келелі мәселелерді талқылап, жеке коммунистердің есебін тыңдап отыру дәстүрге айналған.

Есеп беріліп отырған кезең ішінде театрдың партия ұйымы сан жағынан өсіп, ұйымдық жағынан нығая түсті. Яғни, қазір ол 18 КПСС мүшесі мен бір мүшелікке кандидатты өз қатарына біріктіріп отыр.

Есеп беру-сайлау жиналысында партия ұйымы жұмысындағы кемшіліктерге де, оның себептеріне де терең талдау жасалды, алдағы уақытта оларды болдырмау жайында да принципті әңгіме қозғалды. Басты кемшіліктің бірі — театр репертуарының әлі де жұтаңдығы. Коммунистер Р. Бәйкенов пен Ә. Ордабаев өз сөздерінде мәселенің осы жағына тоқталып өтті. Мәселен, театрда қойылған К. Асановтың «Құдашасы» профессионалдық театрдың талғамына мүлдем сәй келмейтін сүреңсіз шығарма екеніне назар аударды. Ал өнерде ешқашан да ымырашылдыққа, көңілжықпастыққа орын болмауға тиіс. Сондықтан да театр репертуарын іріктеуге жоғары талап тұрғысынан қарап, спектакльдерді биік талғаммен таңдай білу керек. Өйткені, КПСС Орталық Комитетінің жоғарыда аталған «Янка Купала атындағы Белоруссия мемлекеттік академиялық театры партия ұйымының жұмысы туралы» қаулысында атап көрсетілгеніндей, спектакльдерде совет адамының ең ізгі сипаттары, оған бүтіндей тән идеялық кемелділік, ой-мақсаттары мен істерінің ауқымдылығы, өте бір кым-куыт жағдайларда дұрыс шешімдер таба білу қасиеттері, коллектившілдік сезімі, таза инабаттылығы жарқын бейнеленіп отыруы маңызды.

Творчестволық жастар тәрбиесіне айрықша көңіл бөлу, оларға сенім арту керектігі жөнінде терең ой қозғалды.

— Егер бас режиссер гастрольге шыға қалса-ақ, біз, актерлер, қол қусырып отырып қалатынымыз бар, — деді коммунист Ж. Серікбаева. — Сондықтан екінші режиссердің де шеберлігін шыңдап, оның спектакль әзірлеуіне мүмкіндік беруіміз керек. Тағы да бір маңызды мәселені айта кетейін. Неге екені белгісіз бізде жергілікті баспасөз органдары театр тақырыбына тым сирек қалам тартады. Ал оқта-текте жарық көрген материалдарының өзі саяз, профессионалдық жағынан төмен дәрежеде жазыла салады. Сахна киімдерінің де тозығы жете бастағаны да алаңдатпай қоймайды.

Есепті баяндамада, жарыссөзге қатысқан коммунистердің сөзінде коллективтегі тәртіп мәселесіне де ерекше маңыз берілді. Мұнда жекелеген актерлер тарапынан еңбек тәртібін қадағаламаушылық, тіпті коллективтің шырқын бұзатын жағымсыз фактілер орын алғандығы да әділ сыналды. Мәселен, актер Ә. Әбішевтің актерлік тұлғаға жат өрескел қылықтары, партия ұйымы мен әкімшілік тарапынан талай рет талқыға түссе де, оның бұдан тиісті қорытынды шығармай, коллектив беделіне нұқсан келтіріп жүргені сөз болды.

Коммунистер А. Федяев пен Т. Атымтаеваның сөздерінде театрды автотранспортпен және тұрғын үймен қамтамасыз етудің өзекті проблемаға айналғандығы нақты айтылды. Мұнда автобустар ескірген, жүруінен тұруы көп. Пайдаланымдағы 3 «Газ—51» автомашинасының екеуінің әлдеқашан есептен шығаратын мерзімі жеткен. Қазақ ССР Мәдениет министрлігі театрдың мұндай мұқтажына сергек қарауы талап етілді.

Театрдың кәсіпорындармен, оқу орындарымен, сондай-ақ көркемөнерпаздар коллективтерімен творчестволық байланысы нығайып келеді, театр күндері мен аптасын өткізу сияқты жұмыстың жаңа формасы өзін ақтап жүр. Әрине, бұл соны бастама творчестволық коллективтің көп ізденістерінің бір қыры ғана. Бұл жұмысты әлі де жетілдіре түсу, оның мазмұнын да, түр-түрін де байыта беру керек.

Партбюро секретары С. Өтемісовтің баяндамасында да, жарыссөзге шыққан коммунистердің сөздерінде де қала интеллигенциясы өкілдерінің, тіпті аудан, қала, облыс мекемелері басшыларының театрға сирек келетіні қынжыла айтылды.

Иә, театр коллективі алдында өзінің шешімін күтіп тұрған проблемалар аз емес. Халыққа қалтқысыз қызмет ету, совет адамдарының бойында коммунистік мораль принциптері мен нормаларын, белсенді өмірлік позицияны қалыптастыруға көмектесу — театр коллективінің басты парызы. Жас таланттардың шыңдалуына, олардың творчестволық кемелденуіне ықпал жасап отыру, коллективте толыққанды көркем спектакльдер қоюға деген барынша мүдделілік туғызу да партия ұйымы жұмысының арқауы болуға тиіс.

М. КУЛІМБЕТОВ,
«Қазақстан коммунисі» журналының арнаулы тілшісі.

Ол күндердің өшпес даңқы

ДНЕПР ҮШІН ШАЙҚАС ЖӘНЕ КИЕВТІ АЗАТ ЕТУ

Киев қаласының көрікті де әсем аудандарының бірінде, Печерскідегі Совет паркінде, жұпар исі аңқыған алуан түрлі гүлдердің ортасында генерал Н. Ф. Ватутинге орнатылған ескерткіш тұр. Ескерткіштің тұғырына «Генерал Ватутинге украин халқынан» деп жазылған. Ол — Украина астанасы еңбекшілерінің «орыс қалаларының анасы» — Киевті гитлершіл басқыншылардан азат ету жолындағы шайқастың ержүрек батырларының бірі, өзінің даңқты жауынгерлік жолын украин жерінде аяқтап, Киевте, Днепр өзенінің жарқабағына жерленген аса көрнекті қолбасшыға деген шынайы сүйіспеншілігінің белгісі.

Осыдан қырық жыл бұрын Н. Ф. Ватутин басқарған 1-ші Украин майданының жауынгерлері ежелгі Киевті жаудан толық тазартып, әскери өнер тарихына соғыс айла-тәсілінің тамаша үлгісі болып енген жойқын шабуыл операциясын жүргізді.

Киев үшін шайқас және оған әзірлік неміс-фашист басқыншылардың Курск иінінде күйрей жеңіліп, совет-герман майданында әскери-стратегиялық жағдай түбірімен өзгерген тұста жүргізілді. Бұл кезде Қызыл Армия шабуылды үдете отырып, Украина территориясына кірді, Харьков қаласын азат етті.

Гитлерлік командованиенің бұдан әрі ешқандай қарсы шабуылға шығатындай күйі болмай, діңкесі құрығанымен, белсенді қорғаныс ұрыстарын жүргізе алатындай күші әлі де жеткілікті еді. Герман бас штабының ендігі үміті Днепр жағалауындағы ұрысқа ауды. Өйткені олар оң жағалауы дөңесті, сол жағалауы ойпаң, ашық алаңқай болып келетін, ені ат шаптырым өзеннен жасалған ғаламат кедергіден өтуге әлемде ешбір армияның күші жетпейді деп ойлады, сөйтіп, Днепрді бойлай, өздерінше «Шығыс қамалы» деп атап кеткен қорғаныс шебін құрды. Демек, олар совет әскерлерінің шабуылын дәл осы арада тоқтатып, тыныс аламыз, қайтадан күш жинаймыз деп дәмеленді.

Жау бекіністері бірнеше аймақтан — доттар мен дзоттардан, артиллерия батареяларынан, ауыр танкілер мен өздігінен жүретін қондырғылардан тұрды. Сондай-ақ истребительдер мен шүйліккіш авиацияның далалық аэродромдары әзірленді. Совет әскерлері Харьковты азат еткеннен кейін іле-шала нацистік партияның Берлинде өткен жиынсымағында фюрер иіні түсіп кеткен солдаттарының еңсесін көтеру үшін: «таяуда Днепр кері қарай ағатын болады, өйткені орыстар ені 700—800 метрлік, оң жағалауы доттарға сықасқан, арналы өзендегі осынау тұңғиық кедергіні, табиғаттың өзі тас түйін еткен берік бекіністі ешбір басып ала алмайды» деп еліре сөйледі.

Гитлершілдердің бұл шепке айрықша мән беруі тек әскери-стратегиялық ниеттен туған жоқ еді. Олар рейхтың көмейін Украина астығымен, көмірімен, кенімен және басқа экономикалық ресурстарымен бітеу үшін осы шептен айрылғысы келмеді, сонымен бірге біздің одақтастарымыз — Англия мен АҚШ-тың реакцияшыл топтарымен астыртын келіссөз жүргізіп, оңаша бітім жасау үшін уақыт ұтқысы келді.

Вермахт командованиесі шарасыздан басқа майдандардан, атап айтқанда италььян майданынан таңдаулы бөлімдерін «Шығыс қамалына» алып келуге мәжбүр болды. Ал бұлардың орнына Украинада соққы жеп, құр сүлдері қалған дивизияларын жіберді. Мұның өзі ағылшын-американ әскерлерінің Италияның орталық аудандарына қарай жылжуын жеңілдетті, бірақ оның есесіне совет-герман майданында жаудың толық жасақталған 7 танк және 5 жаяу әскер дивизиялары пайда болды. Припять батпағынан Қара теңізге дейін созылған майдан шебін неміс-фашист әскерлерінің 80 дивизиясы, оның ішінде 18 танк және моторлы дивизиясы қорғады. Немістің «Оңтүстік» армиясы тобының бұрынғы қолбасшысы генерал-фельдмаршал Манштейн кейін өзінің «Жоғалған жеңістер» атты кітабында Гитлердің Запорожье, Днепропетровск, Кременчуг және Киев түбіндегі позицияларын қалайда, қайткен күнде де ұстап тұру қажеттігі жөнінде бұйрық бергенін жазды.

Сол бір күндердегі аса күрделі жағдайды ескере келіп, Жоғарғы Бас командование ставкасы біздің әскерлеріміздің алдына шабуыл қарқынын бәсеңдетпестен өте қысқа мерзім ішінде Днепрге жету, сол бойда одан өтіп, осы ұлы өзеннің оң жағалауындағы жау плацдармын басып алу, сөйтіп, шабуылды одан әрі үдету және Советтік Украинаны толық азат етуге қолайлы жағдай туғызу міндетін қойды.

Тіпті Курск шайқасы жүріп жатқан кезде — 1943 жылғы 7 августа Смоленск операциясы басталған болатын. Батыс, Калинин және солармен бірге ынтымақтаса қимыл жасаған Брянск майдандары (қолбасшылары В. Д. Соколовский, А. И. Еременко, М. М. Попов) август-сентябрь айларында Калинин, Смоленск және Брянск облыстарының біраз бөлігін неміс-фашист басқыншылардан тазартты. Сөйтіп, совет әскерлері Днепрге өзеннің жоғарғы тұсынан келіп жетті. Смоленск операциясымен бір мезгілде, яғни 13 августа Оңтүстік-Батыс және Оңтүстік майдандары әскерлерінің Донбасс операциясы басталды. Соның нәтижесінде фашистер Днепр шебінде оңтүстігінен де, солтүстік-батысынан да мықты қыспаққа алынды.

1943 жылғы августың аяқ шені мен сентябрьдің бас кезінде тарих шежіресіне Днепр шайқасы деген атпен кірген жойқын шабуыл кең өрістеді. Оған бес майдан: Орталық, Воронеж, Дала, Оңтүстік-Батыс және Оңтүстік майдандары (қолбасшылары К. К. Рокоссовский, Н. Ф. Ватутин, И. С. Конев, Р. Я. Малиновский, Ф. И. Толбухин) қатысты, 20 октябрьден бастап бұл майдандар тиісінше Белорусс, 1-ші, 2-ші, 3-ші және 4-ші Украина майдандары деп аталды.

1943 жылғы 26 августа Орталық майдан Чернигов — Припять операциясын жүзеге асыруға кірісті. Оның жорық жолы Конотоп, Бахмач, Нежин арқылы Киевке, ал оң қанаттан Десна өзені арқылы Черниговқа, Днепрге, Белоруссияға қарай шеру тартты.

Воронеж майданының әскерлері де Белгород — Харьков операциясынан Богодухов пен Ахтырка түбіндегі ұрыстардан кейін тікелей Киев, Черкассы бағытына үрдіс ұмтылды.

Ал Дала майданы Харьковты жаудан азат еткеннен кейін дұшпанға Полтава мен Кременчуг түбінде соққы берді.

Донбасты жаудан тазартқан Оңтүстік-Батыс майданының әскерлері Днепр өзенінің Днепропетровскіден Запорожьеге дейінгі жағалауына жетті.

Бұл кезде Оңтүстік майданының әскерлері Донбасс операциясынан кейін Молочный өзені бойында кескілескен ұрыстар жүргізе отырып, октябрьде жау шебін жарып өтті, содан Перекопқа, Цюрупинск мен Каховкаға лап қойды.

Сөйтіп, бір айда 250 километрден 400 километрге дейінгі жорық жолынан өткен, Украинаның бүкіл сол жағалауын дұшпаннан тазартқан Оңтүстік майданынан басқа барлық майдандар сентябрьдің соңғы онкүндігінде Днепрге жетіп, сол бойда одан үдере өте бастады.

Жауынгерлердің бойында жігер оты тасыды. Украинаның сол жағалауын азат ету шайқастарындағы жеңіс оларды ерекше қанаттандырды. Жоғарғы Бас командование ставкасының директивасында айтылғанындай, кімде-кім жау шебіндегі ірі өзендерді, оның ішінде, әрине, Днепрді де, бірінші болып өтсе, оған Совет Одағының Батыры атағы берілетіндігі де шабытқа шабыт қосты. Мәселен, Днепр үшін ұрысқа жауынгерлерді жұмылдыруда Воронеж майданы Әскери советі үндеуінің тәрбиелік мәні айрықша зор болған еді. Онда былай делінді: «Даңқты жауынгерлер, сержанттар мен офицерлер! Сіздердің алдыңызда сүйікті Днепр тұр. Сіздер оның ақжал толқындарының дыбысын естіп тұрсыздар. Ал ар жақта, батыс жағалауда Украинаның астанасы — ежелгі Киев. Онда бізді әкелеріміз бен шешелеріміз, балаларымыз бен әйелдеріміз, інілеріміз бен қарындастарымыз күтіп отыр. Олар бізді алға, тек алға ұмтылуға шақырады... Күрестің шешуші сағаты соқты. Бүкіл еліміздің, бүкіл халқымыздың назары бізге ауды... Өзіміздің даңқты туларымызды тап бүгін Днепрдің арғы жағалауында, туған қала Киевтің үстінде желбіретейік!»

Совет жауынгерлерінің теңдесі жоқ жаппай ерлік эпопеясы — Днепрден өту шайқасы басталған, естен кетпес 22 сентябрьге қараған түн түк сезбегендей қою қараңғылығымен жер бетін тұмшалай түсті. Сол сәтте полктар мен дивизиялар аспалы көпірді, өзеннен өтудің арнаулы құралдарын күтпестен, қолына не түссе, сонымен — қайықпен, баркаспен, салмен, бос кеспекпен, тіпті, сабан толтырылған қапшықпен, әйтеуір қолына ілігіп, арғы бетке өтуге көмегі тиетін заттың бәрімен өтуге бел байлады. Ал арғы жағалауда жау оларды бораған оқпен қарсы алды. Гранаталармен, автоматтармен өздеріне жол ашқан совет жауынгерлері асқан ерлікпен, табандылықпен шайқасып, фашист траншеяларын басып алды, қорғаныс ұйымдастырып, негізгі күштердің өзеннен өтуіне мүмкіндік берді.

Қиян-кескі ұрыстар нәтижесінде Воронеж майданының әскерлері Днепрдің батыс жағалауында Киевтің оңтүстігі мен солтүстігіндегі дұшпанның тоғыз плацдармын басып алды. Оның екеуі — Үлкен Букрин мен Лютеж селоларындағы плацдармдар кейін Киевті азат ету үшін айрықша маңызды болды. Барлық майдандар бойынша өзеннің оң жағалауында небәрі 23 плацдарм жаудан тартып алынды.

Шабуыл жасаушы әскерлерге Украин партизандары елеулі көмек көрсетті. КП(б)У Орталық Комитетінің және Украин партизан қозғалысы штабының нұсқауларын орындай отырып, халық кекшілдерінің отрядтары мен құрамалары жау гарнизондары мен темір жол составтарына тұтқиылдан лап қойды, совет әскерлерінің Киевтің солтүстігі мен оңтүстігіндегі шабуылы кезінде олардың Десна, Днепр және Припять өзендерінен өтуі үшін 25 өткел әзірледі, бөлім командирлеріне жауынгерлерін аса қолайлы жерлерге орналастыруға көмектесті, жаудың атыс нүктелерін алдын ала анықтады. Днепрден өту ұрыстарында Коцюбинский атындағы (командирі Н. М. Таранущенко), Щорс атындағы (командирі Ю. О. Збанацкий), «Отан үшін» (командирі И. М. Бовкун). Чапаев атындағы (командирі И. К. Примак) құрамалардың, А. В. Тканко тобының және басқаларының партизандары ерекше көзге түсті.

Днепрден өтуде жауынгерлерге жергілікті халық та едәуір қолғабыс тигізді. Қызыл Армияның екі жауынгерінің анасы 66 жастағы колхозшы А. П. Трегуб түні бойы жау оғы астында біздің солдаттарды Днепрден өткізуге көмектесті. Фашизм тұтқынынан қашып шыққан колхозшы Коваленко совет жауынгерлерін өзеннен өткізу үшін 17 балықшы-

дан т
Днеп
К
на:
ізгі
нын
кой
мия
ада
дан

тия
ше
тер

ме
тә
ры
не

А
ар
ба
ті
э
д
ж

дан топ ұйымдастырды. Сол күндері мыңдаған қарапайым еңбеккерлер Днепр үшін шайқасқа қатысып, қаһармандық пен қайсарлық көрсетті.

Коммунистік партия басқарып, дем берген совет халқы өзінің алдына: «Барлығы да майдан үшін, барлығы да жеңіс үшін!» деген бір ғана ізгі мақсат қойды. Адам айтқысыз аса қиын жағдайда жұмысшы табының күш-жігері арқасында біздің елімізде қуатты әскери өндіріс жолға қойылды. Соғыстың алғашқы жылдарындағы шығынға қарамастан, армия қатары көбейе түсті. Совет әскерлері қай жағынан болсын — жеке адам құрамы, артиллериясы, танкісі, авиациясы жағынан болсын жаудан әлдеқайда басым болды.

Партияның армия қатарындағыларға ықпалы мейлінше артты. Партия ұйымдарының саны бір жарым есе өсті, олар әрбір атқыштар бөлімшесінде, әрбір зеңбірек расчетында, әрбір танк экипажында коммунистердің болуына күш салды.

Халықтар достығын насихаттау, партиямыздың ұлт саясаты майдан мен тылдың ынтымағын нығайтуға, жауынгерлерді патриоттық рухта тәрбиелеуге үлкен себін тигізді. Ұлы Отан соғысының барлық майдандарында еліміздегі барлық ұлттардың өкілдері бір жағадан бас, бір жеңнен қол шығарып, зұлым жауға қарсы ұйымшылдықпен шайқасты.

1943 жылдың күзінде Днепрге шабуыл жасаушы әскерлеріміз Орта Азия мен Закавказьеден келген тың күшпен толықтырылды. Олардың арасында ең қиыр түкпірдегі ауылдар мен қыстақтардан келгендер де бар еді. Көпшілігі орыс тіліне шорқақ болатын, тіпті кейбіреулері орыс тілінде сөйлей де алмайтын. Сондықтан орыс емес ұлттардың қызыл әскерлерімен және кіші командирлерімен тәлім-тәрбие жұмысы пәрменді жүргізілді. Қазақ, өзбек, тәжік, азербайжан және басқа ұлттардың жауынгерлерінен, ең бірінші кезекте орыс тілін жақсы меңгерген коммунистер мен комсомолецтерден үгітшілер, газет, журнал оқып берушілер іріктелді. Олар өз жерлестері арасында үгіт-насихат жүргізді. Оларға нұсқау беру, күрделі мәселелерді түсіндіру үшін аға үгітшілер бөлінді. Орайы келген жерде жауынгерлер бас қосып, ұлт тілінде әңгімелер, саяси хабарлар, шағын лекциялар тыңдады. Ұлт тілдерінде газеттер, плакаттар мен кітапшалар шығып тұрды. Воронеж майданының «За честь Родины», Оңтүстік-Батыс майданының «Советский воин», Оңтүстік майданының «Сталинское знамя» газеттері орыс, қазақ, башқұрт, татар, өзбек тілдерінде шығарылды.

Одақтас республикалардың еңбекшілерінен келген хаттардың жауынгерлерді патриотизм мен ерлікке тәрбиелеудегі ролі өте-мөте зор болды. Мәселен, Тәжікстаннан жолданған бір хатта былай деп жазылды: «Отан туралы айтсақ, тек Вахш алқабының дарқан байлығы, Ленинабадтың шабдалы мен алмалы баулары, шыңы көкке шаншылған, қар жамылған Памир таулары ғана көз алдымызға келіп қоймайды. Отан — Россияның жасыл ормандары мен кең арналы өзендері, Украинаның кең байтақ далалары, көркіне көз тоймайтын Қара теңіз жағалаулары, ертегідей еліткен Кавказ таулары мен революция бесігі — Ленин есіміндегі ұлы қала».

Ал қазақ халқы өз жауынгерлеріне былай деп қатал үкім айтты: «Егер сендердің араларыңнан жау алдында ұнжырғасы түсетін біреулер табыла қалса, онда ол халықтың қарғысына ұшырайды. Туған анасы одан теріс айналады, жан жары оған қолын бермейді. Қорқақ — балаларының, анасының, әйелінің жауы. Қорқақ — өз Отанына оқ атушы. Оның сыбағасы — өлім».

Біздің әскерлеріміздің 1943 жылғы жазғы және күзгі ұрыстарда жеткен табыстары қаншалықты зор болғанымен, Днепр үшін шайқасты жеңіспен толық аяқтау үшін әлі де бірқатар маңызды оперативтік-стратегиялық міндеттерді шешу қажет еді. Ең алдымен жойқын шабуылды өрістете отырып, Украинаның оң жағалауы мен Донбаста жаудың бекінуіне мүмкіндік бермеу, сөйтіп, дұшпанды СССР-дің мемлекеттік шекарасынан қуып тастау керек болды.

Енді бұдан былайғы шабуылдың аса маңызды бағыты Киев бағыты еді. Киевті азат ету міндеті 1-ші Украин майданына (20 октябрьге дейін Воронеж майданы деп аталды) жүктелді. Қала дөңеске, мықты бекіністі жағалауға орналасқандықтан, оны тікелей соққымен алу мүмкін емес-тін. Сондықтан майдан қолбасшысы Н. Ф. Ватутин жаудың Киев тобына соққыны екі бағыттан: ең басты соққыны Киевтің оңтүстігіндегі плацдармнан, Днепр өзенінің иінінен, ал қосымша соққыны — Киевтің солтүстігінен, Лютеж селосы маңындағы плацдармнан ұйымдастыру туралы шешімге келді. Екі жалпы әскери армиядан генерал-полковник К. С. Москаленконың 40-шы және генерал-лейтенант С. Г. Трофименконың 27-ші армияларынан, генерал-лейтенант П. С. Рыбалконың 3-ші гвардиялық танк армиясынан және екі танк корпусынан құралған екпінді топ Украина астанасының оңтүстік-батысын орағытып, Васильков пен Фастовты жарып өтуге тиіс болды.

Жау осы бағытта майдан шебін жарып өту өзінің күллі оңтүстік тобына қатер туғызатынын, совет әскерлеріне Украинаның батыс және оңтүстік-батыс аудандарына жол ашатындығын түсінді. Сондықтан дұшпан өзінің едәуір күштерін осында шоғырландырып, біздің әскерлеріміз оң жағалаудан басып алған плацдармдарды кеңейтуге мүмкіндік бермей, үсті-үстіне құтырына атака жасаумен болды. Міне осындай қиын жағдайда, 12 октябрьде Букрин плацдармынан біздің әскерлердің шабуылы басталды.

Нөсер жаңбыр мен тұман салдарынан жаяу әскерлерге авиация көмекке келе алмады, понтон көпір болмағандықтан ауыр артиллерия сол жағалауда қалып қойды, оперативтік өрістің тарлығына байланысты танкілер емін-еркін қимылдай алмады. Әйтсе де басты екпінді топ 12—15 және 21—24 октябрь аралығында екі мәрте күшті шабуылға шықты. Ауыр ұрыстардың нәтижесінде біздің әскерлер басып алған плацдармдарын біраз кеңейтті, көпірлер мен өткелдер жасады. Бірақ бәрібір гитлершілдердің мықты қорғаныс шебін жарып өту қиынға соқты.

Әзірге Киев бағытында қиян-кескі ұрыс жүргізіліп жатты, Белорусс майданы Сож өзенінен өтті, 2-ші және 3-ші Украин майдандарының жауынгерлері Днепрдің сол жағалауында неміс топтарын талқандап, Запорожьені азат етті, содан кейін Кривой Рог бағытында шабуылды үдетіп, Днепропетровск және Днепродзержинскінің маңызды өнеркәсіп аудандарына басып кірді. 4-ші Украин майданы бүкіл Солтүстік Таврияны фашистерден тазартып, Қырым мойнағына шықты, сөйтіп, ондағы неміс және румын әскерлерінің ірі тобын қоршап алды.

1-ші Украин майданындағы жағдайға талдау жасай келіп, Жоғарғы Бас командование ставкасы майдан командованиесіне Киев түбіндегі оперативтік мақсатты өзгертуге, басты соққының бағытын Букрин плацдармынан Лютеж плацдармына көшіруге рұқсат етті. Бұл үшін әскерлердің едәуір бөлігін, оның ішінде 3-ші танк армиясын өте қысқа мерзімде және жауға білдіртпей, солтүстікке қарай 150—200 километр жерге апару қажет болды. Бұл үшін үш қайтара Днепр мен Деснадан және тағы да Днепрден өтуге тура келді.

Әскер бөлімдерін қайта орналастыру 26 октябрьге қараған түнде басталды. Танк атқыштар, артиллерия және инженерлік бөлімдер нөсер жаңбыр құйып тұрғанда өз позицияларынан үн-түнсіз қозғалды. Сол жағалауға өтісімен, күні бойы сонда жасырынды да, келесі түнді жамылып, майдан шебінің бойымен Лютеж ауданына жол тартты. Кеткен машиналар мен зеңбіректердің, атыс ұяларының орнына макеттер қойылды, жалған атыс позициялары жабдықталды. Мықты қорғаныс жұмыстары жүргізіле берді, өткелдер белгіленіп, штабтардың радиостанциялары әдеттегідей жұмыс істеді. Әскерлердің орын ауыстырғанын сездірмеу үшін бүркеме түтіндер, оның ішінде алдамшылары кең қолданылды.

Осындай шебер бүркеменің, жасырын маневрдің, айла-тәсілдің, әскери құпияны қатаң сақтаудың арқасында Киев операциясын тұтқиылдан бастауға мүмкіндік туды.

1943 жылғы 1 ноябрьде Ново-Петровцы селосындағы Лютеж плацдармында кеңес өткізілді, оған майдан қолбасшысы, армия генералы Н. Ф. Ватутин, Жоғарғы Бас командование ставкасының өкілі, Совет Одағының Маршалы Г. К. Жуков, 38-ші армияның жаңадан тағайындалған қолбасшысы, генерал-полковник К. С. Москаленко, құрамалардың командирлері, саяси бөлімдердің бастықтары қатысты. Кеңесте алдағы операцияның барысы егжей-тегжейлі талқыланды.

Бұл жолы негізгі соққыны қаланы орағыта емес, қайта тікелей Киев маңындағы Святошино мен Пуща-Водица бағытынан беру жоспарланды. Дұшпан қорғанысын бірден бұзып, 3-ші танк армиясының жарып өтуін қамтамасыз ету үшін майданның әр километріне орта есеппен 380 оқпаннан келетіндей етіп қолда бар барлық зеңбіректер мен минометтердің 88 процентін осында шоғырландыру, жарып өту учаскесін 6 километрге дейін тарылту ұйғарылды. Жаудың қорғаныс шебін жарып өтуде артиллерия Ұлы Отан соғысы басталғалы тұңғыш рет осылайша өте тығыз орналастырылды.

Дұшпанның назарын басқа жаққа аудару үшін дәл сол күні, яғни 1 ноябрьде Букрин плацдармындағы біздің әскерлер шабуылға шықты. Әйтсе де табысқа жете алмады. Бірақ бұл ұрыс жаудың сол өзінің барлық күшті тобын дәл осында әлі сақтап тұрғанын, басты соққының осы жерден болатынын күтіп отырғанын растады.

3 ноябрьде, таңғы сағат 8-де жаппай атқылаған зеңбіректер үні жер мен көкті күңірентіп жіберді. Қырық минут бойы жер солқылдатқан атыс жау қорғанысын талқандап, жаяу әскерлер мен танкілерге жол ашты. 38-ші армия және оны демеген құрамалар фашистердің бірінші қорғаныс шебін жарып өтіп, Киевтің іргесіне жетті. Осымен бір мезгілде генерал-лейтенант П. С. Рыбалконың 3-ші гвардиялық танк армиясы ұрыс қимылдарын өрістетті, ал оған жау коммуникациясын кесіп тастап, дұшпанды қоршауда қалдыру міндеті жүктелген-ді.

Авиация генерал-лейтенанты С. Я. Красовскийдің 2-ші әуе армиясы шабуыл жасаушы әскерлерге зор көмек көрсетті. Оның ұшқыштары күнімен, түнімен аспаннан шүйлігіп, жау позицияларын оқтың астына алды. Солардың бірі — қазіргі ұшқыш-космонавт, екі мәрте Совет Одағының Батыры Г. Т. Береговой ИЛ-2 самолетімен жаяу әскерлерге жол ашты. Сол кезде өрімдей жас ұшқыш И. Н. Кожедуб Киев үшін ұрыстарда дұшпанның 26 самолетін атып түсірді. Совет Одағы Батырының Алтын Жұлдызы медалі бірінші рет оның омырауына осы ұрыстарда тағылды. Әуе айқасында ерліктің небір үлгісін көрсеткен сайыпқырандар — екі мәрте Совет Одағының Батырлары И. С. Полбин мен А. В. Ворожейкиннің, Совет Одағының Батырлары В. В. Бобков пен И. М. Варчуктың және басқаларының даңқы Киев аспанында шықты.

Жау жанталаса қарсылық көрсетті, ұрысқа резервтегі барлық танкілері мен жаяу әскерлерін салып, біздің әскерлердің шабуылын тойтаруға тырысты. Ұрыстар түнде де толастаған жоқ. Әсіресе 7-ші гвардиялық танк корпусының түнгі атакасы ғажап болды. Зеңбіректері мен пулеметтерінен оқты қарша боратып, танкілерінің шамдарын жағып қойып, сиреналарын сарнатып, алға үрдіс ұмтылды. Гитлершілдер бұған шыдай алмай жан сауғалап, бет-бетіне қашты. Гвардияшы танкистер Киев-Житомир тас жолына шығып, осы аса маңызды магистральды үзіп тастады. Сөйтіп, бозала таңда Киевтің батыс маңындағы Святошиноны тартып алды.

5 ноябрьдің кешіне таман совет әскерлері қаланың орталық кварталдарына лап қойды. Көшелердегі атыс түні бойы толастамады. Таң ата фашистер толық қоршауда қалудан қорқып қаладан қашып кетті.

1943 жылғы 6 ноябрьде Москва Киев қаласын азат еткен әскерлерге 324 зеңбіректен 24 дүркін оқ атып, салют берді. Көптеген жалпы әскери, танк, артиллерия, авиация құрамалары мен бөлімдері «Киевтік» деген құрметті атаққа ие болды.

Киевті азат ету ұрыстарында Чехословакияның полковник Людвик Свобода басқарған 1-ші дербес бригада жауынгерлері де совет жауынгерлерімен бір сапта ерлікпен шайқасты. Бригада командирі — Чехословакия Социалистік Республикасының болашақ президенті ұрыс алаңында жауынгерлеріне: «Киев үшін бейне Прага мен Братислава үшін шайқасатындай шайқасыңдар!» деп ұран тастады. Чехословак жауынгерлері Киевтің іргесіндегі Сырецтен жауды қуып шықты, қаланың батыс бөлігіндегі бірқатар көшелерді, темір жол вокзалын басқыншылардан тазартты.

Чехословакия жауынгерлерінің қаһармандығы мен батырлығы лайықты бағаланды. Бригаданың 139 солдаты мен офицері совет ордендерімен және медальдарымен наградталды. Ал ұрыстарда ерекше көзге түскен поручик Антонин Сохор мен надпоручик Рихард Тесаржикке Совет Одағының Батыры атағы берілді.

Днепр үшін шайқаста және Киевті азат ету ұрыстарында совет жауынгерлері жаппай ерлік көрсетті. 2569 адам Совет Одағының Батыры атағына ие болды. Олардың ішінде 1850 орыс, 435 украин, 45 белорус, 56 татар, 33 қазақ, 28 еврей, 27 мордвин, 26 өзбек, 19 башқұрт, 19 грузин, 13 армян, 11 чуваш және басқа көптеген ұлттардың өкілдері бар.

Украинаны және оның астанасы Киевті азат ету жолында жан аямай соғысқан қазақ жауынгерлерінің ерлігі ешқашан ұмытылмақ емес.

Сол бір сұрапыл күндерде жоғары наградаға ұсыну үшін толтырылған документтердің бірінде былай деп жазылған екен: «Туғанбаев Қыдыран, 1924 жылы туған, қазақ, ВЛКСМ мүшесі, қатардағы жауынгер, 12-армияның (3-Украин майданы) 333 Қызыл тулы Синельников атқыштар дивизиясының 1116 атқыштар полкіндегі жаяу барлау взводының барлаушысы. 1943 жылғы май айынан майданда. «Жауынгерлік ерлігі үшін» медалімен екі рет наградталған. Туғанбаев 1943 жылғы 26 сентябрьде шабуылдаушы топтың құрамында жаудың түтеген оғының астында Днепр өзенінен өтті, оң жағалауда шабуыл кезінде ол барлық патрондарын түгел жұмсады, қалған екі гранатасымен шабуылдаушы топқа оқ жаудырған дұшпан пулеметіне тап берді, сөйтіп, оның көзін жойып, дұшпанды бір қанатынан айналып өтуді қамтамасыз етті. Шабуылдаушы топ дұшпанның қорғаныстағы ротасының қанатына өтіп, оны дүркірете қуып шықты, Днепр өзенінің оң жағалауынан плацдарм жасауға мүмкіндік туғызды.

Қ. А. Туғанбаев Совет Одағының Батыры атағын беруге лайықты».

Алтын Жұлдыз медалі танкіге қарсы ататын қару расчетының командирі Қайқұлы Аухадиевтің омырауында да жарқырады. Ол фашистердің бес танкісін, бір «фердинандын», үш оқ-дәрі тиеген машинасы мен 4 станокты пулеметін жойып жіберді.

20 жасар комсомолец, сержант Абылай Әлімбетов Днепрдің оң жағалауына өтісімен жау траншеясына лап қойды, 15 фашистің көзін жойды, көмекке келген өз бөлімшесімен бірге дұшпанды бекінісінен қуып шықты. Сондай-ақ Киев үшін ұрыстарда зеңбірек командирі Қашаған Жаманғараев та ерекше көзге түсіп, бес танкіні, танкке қарсы ататын төрт зеңбіректі, бір ротадан астам фашисті құртты.

Киев үшін шайқастағы тарихи жеңіс — Коммунистік партияның жан-жақты идеялық-саяси жұмысының, солдаттар мен офицерлердің жаппай ерлігінің, сондай-ақ тылдағы бүкілхалықтық қажырлы еңбектің жарқын көрінісі.

Киев операциясы әскери өнердің тамаша үлгісі болды. Ол ұрыстың тыңғылықты ұйымдастырылуымен, ірі әскер бөлімдерінің өте қысқа мерзімде шапшаң шоғырландырылып, жауға тұтқиылдан соққы берудегі шеберлігімен ерекше көзге түсті. Сондықтан Советтік Украинаның астанасы бірнеше күннің ішінде-ақ жаудан тазартылды. Ал неміс-фашист әскерлері 1941 жылы Днепрдегі осы қаһарман қаланы қорғаушылардың тегеурінді қарсылығын екі жарым ай бойы тойтара алмаған еді.

Фашист жендеттер шегінген кезде 800-ден астам кәсіпорынды тағылықпен құртып кетті, тұрғын үйлердің 40 проценттен астамын, көптеген оқу орындарын, медицина, ғылыми-зерттеу мекемелерін қиратып, өртеді, барлық музейлерді талан, барлық көпірлерді тас-талқан етті.

Қазір қаһарман қала эстафетасын еңбеккер қала одан әрі жалғастырып отыр. Социалистік Отанымыздың барлық ұлттары Киевті қайта жаңартып, қайта түлетуге қол ұшын берді.

Бүгінгі Киевте сұрапыл соғыс салған жарақаттан із қалған жоқ. Қаланың бұдан қырық жыл бұрын қантөгіс ұрыстар жүргізілген бұрынғы шеткері аймақтарында қазір көрікті тұрғын үйлер сән түзеді. Жаудан азат етілген кезде қалада жүз мыңдай ғана тұрғын қалған еді, ал қазір оның халқы екі жарым миллионнан асады. Ежелгі Киев еліміздегі аса ірі өнеркәсіп, ғылым, мәдениет орталықтарының біріне айналды. Адам жанын сырлы сазға, сұлу сезімге бөлейтін ғажайып парктері, жұпар иісі аңқыған гүлзарлары осы заманғы архитектуралық ғимараттармен шебер үйлескен Советтік Украинаның астанасын әлемнің әр шалғайынан келген туристер қызыға тамашалайды.

Әйтсе де құрылыс алаңдарында ара-тұра экскаваторлар жер қазған кезде табылып қалатын снарядтар мен бомбалар сонау бір сұрапыл соғыс күндерін еріксіз ойға оралтады, АҚШ-тың Рейган бастаған әкімшілігі мен оның НАТО-дағы сыбайластары халықаралық жағдайды ушықтырып, соғыс өртін тұтандыруға жанталасып жатқан қазіргі уақытта бүкіл дүние жүзінде баянды бейбітшілік орнату, совет халқының алаңсыз бейбіт өмір сүруі үшін Отанымыздың қорғаныс қабілетін бұрынғыдан да арттыра түсу қажеттігін еске түсіреді. «Бірақ бейбітшілікті нығайту жолындағы әрбір қадам, — деді КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас «СССР-ге алпыс жыл» деген баяндамасында, — оңайға түскен жоқ және түспейді де, ол империалистік «қырғиларға» қарсы қажырлы күрес жүргізуді талап етеді. Бұл күрес әсіресе қазір, Батыста ең бір қан-күйлы топтар жанданып, олардың социализмге деген таптық өшпенділігі ақиқат сезімінен, ал кейде тіпті жай ғана парасатты ақылдан басым түсіп отырған кезде, ерекше шиеленісіп кетті... Тарихи дамудың барысын кері бұру ешкімнің қолынан келмейді. Совет мемлекеті енді-енді ғана қаз тұрып, дүние жүзіндегі бірден-бір социалистік ел болған кездің өзінде де социализмді «тұншықтыру» әрекеттерінен ештеңе шыққан жоқ. Сондықтан бұл әрекеттен енді одан да бетер ештеңе шықпақ емес».

«ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІНІҢ» КОЛЛЕКТИВТІК ТІЛШІСІ —
«ПРАВДА УКРАИНЫ» ГАЗЕТІНІҢ РЕДАКЦИЯСЫ.

ЕҢБЕК ТӘРТІБІН НЫҒАЙТА ОТЫРЫП

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің VIII пленумында Қарағанды кондитер фабрикасы да республиканың озат коллективтері қатарында аталды. Фабрикада былтырғы шаруашылық жылы табысты қорытындыланды. Өнім өндіру жоспары 708 тонна артық орындалды. Кәсіпорын жоспардан тыс 197 мың сомның өнімін берді. Сөйтіп, коллектив өзекті жылдың еңбек календарын уақыттан оза, яғни 19 күн бұрын ашты. Мұндай толымды табыс сыры неде?

I

Өндірістің барлық буынында еңбек тәртібін нығайту жұмысшылардың өнімді жұмыс істеуіне қолайлы жағдай туғызады. Сондықтан да әкімшілік пен партия, кәсіподақ комитеттері фабрикада еңбекті ғылыми түрде ұйымдастыруға байланысты бірқатар шараларды жүзеге асырды. Ал бұл шаралар жұмыс уақытын ұтымды пайдалануды қамтамасыз етті. Мәселен, бізде бір минутта 207 сомның, яғни 144 килограмм кондитер тағамдары шығарылады. Міне бұдан жұмыс уақытын зая кетірудің коллективке қандай зиян келтіретінін байқау қиын емес.

Алайда кейбір объективті себептерді де ескерген жөн. Қей жағдайда шикізаттың, басқа да қажетті материалдардың, ыдыстардың бірқалыпты жеткізілмеуінен жұмыстың тоқтап қалатын кездері болады. Мәселен, былтыр бізде ыдыстың жетіспеуінен бисквит цехы үш тәулік бойы босқа тұрды. Осындай жағдайға мүлде жол бермеу үшін биыл коллектив өндірісте қол байлайтын кедергілерді жоюға, жұмысты өнімді жүргізу әдістерін іздестіруге, оны тиімді қолдануға күш салып отыр.

Тәжірибе көрсеткеніндей, еңбек ұйымдастырудың бригадалық формасы жеке кәсіпорын үшін де, тұтас сала үшін де өте пайдалы. Фабрикада бұл әдіс 1967 жылы қолданыла бастаған еді. Содан бергі жерде бірқатар тәжірибе жинақталды. Қазір фабрикада осындай 52 бригада, оның ішінде 21 комплексті және үш мамандандырылған бригада жұмыс істейді. Бұларда еңбекке қатысу коэффициенті туралы ереже жасалып, бекітілді. Оның мәні мынада: коллективтік еңбек ақы бригада мүшелері арасында өнім шығару үшін жұмсалған уақыт мөлшеріне, тарифтік ставка мен жұмысшы разрядына, ал қосымша табыс пен сыйлық — еңбекке қатысу коэффициентіне қарай төленеді. Еңбек ұйымдастыру мен еңбек ақы төлеудің бұл түрі жұмысшылардың белсенділігі мен іскерлігін арттыра түсті, әрі тәртіпті нығайтуға көмектесті.

Соңғы екі жылда бізде бес бригада еңбекке қатысу коэффициенті бойынша жұмыс істеу әдісіне көшті, ал он бірінші бесжылдықтың аяғында бұлардың саны 61-ге жететін болады. Фабрикадағы өндірістік бригадалар бір ай бойы бірыңғай нарядпен жұмыс істейді, өздері шығарған өнімдерін қоймаға өткізеді, ал айдың аяғында осы өнімдер жөнінде наряд толтырады. Шеберлер күн сайын дайын өнімді тапсыру жөнінде рапорт жазады, есеп-қисап өндірістік цикл бойынша жүргізіледі. Сөйтіп, еңбекті ұйымдастырудың бригадалық әдісі қоғамдық өндірістің тиімділігі мен жұмыс сапасын арттырудың, еңбек тәртібін нығайтудың, жеке жауапкершілікті күшейтудің ең ебдейлі құралы болып отыр.

Сол сияқты жаңашылдық және өнертапқыштық қозғалыс та — өндіріс тиімділігін арттырудың басты әдістерінің бірі. Партия, кәсіподақ комитеттерінің басшылығымен олардың байқау-конкурстары, ғылыми-техникалық конференциялар ұдайы өткізіліп, әлсіз буындарды күшейтудің нақты мүмкіндіктері іздестіріледі. Тек өткен жылы ғана өндіріске экономикалық тиімділігі 105 мың сом мөлшерінде бағалы ұсыныс енгізілді. Мұның өзі техникалық-экономикалық көрсеткіштерді жақсартуға едәуір себін тигізді. Жаңашылдардың өнегесі еңбекке творчестволық тұрғыдан қарауға, шынайы жолдастық сезімнің берік қалыптасуына ықпал жасап отыр. Мысалы, фабрикадағы Н. Корикова, Н. Рябкова, И. Бисенбаева, В. Михайлова сияқты бас мамандар бар творчестволық топ тәтті печенье жасаудың жаңа технологиясын меңгерді. Бұл 12,3 тонна шекер үнемдеуге мүмкіндік берді. Осы жаңа технологияның экономикалық тиімділігі 3,7 мың сомнан асты.

Қарағанды кондитер фабрикасында адамдардың өнімді жұмыс істеуіне, олардың бос уақытын мәдениетті өткізуіне, жақсы дем алуына жағдай жасалған. Мұнда клуб пен кітапхана, техникалық кабинет, кең спорт залы бар. Сол сияқты жұмысшылардың өтінішіне орай қажетті, көпшілік қолды товарлар тікелей кәсіпорын алаңына әкеліп сатылады. Киімді химиялық жолмен тазарту, бояу сияқты тұрмыстық қызмет түрлері де жұмыс басында ұйымдастырылады. Тіпті олар қалаға жүгіріп уақыт алмай, әуе және темір жол билеттерін де фабрика ішінен сатып ала алады. Мұнда бала бақшасына орналастыру мәселесі біржолата шешілді. Сондай-ақ фабрика емханасы жұртты тәуліктің қай мезгілінде болсын қабылдап, жан-жақты медициналық көмек көрсетеді. Қарқаралы тауының бөктерінде, Федоров су қоймасының жағасында кәсіпорынның демалыс аймағы бар. Өндіріс және еңбек жағдайларын жақсарту жолындағы осындай шаралар адамдардың ешбір алаңсыз өнімді жұмыс істеуіне мүмкіндік туғызып отыр.

II

Еңбек тәртібін нығайту социалистік жарыстың пәрменділігімен тығыз байланысты. Сондықтан әкімшілік пен партия, кәсіподақ ұйымдары жарыстың ұйымдастырушылық, жігерлендірушілік және тәрбиелік ықпалын мейлінше күшейтуге зор маңыз беруде. Қазір фабрикада барлық еңбеккер социалистік жарысқа қосылды.

Коллективте еңбек тәртібін бұзудың қандай да болсын көріністеріне төзбестік сезімін орнықтыру үшін партия, кәсіподақ және басқа да қоғамдық ұйымдар саяси-тәрбие жұмысын сан қырымен, пәрменді жүргізуде. Жағымсыз қылық көрсеткен әр жұмысшы партия, кәсіподақ комитеттерінің мәжілістерінде, жұмысшы жиналыстарында, жолдастық соттарда талқыға түседі. Әрине, әрекетіне орай жазасы да әркилы. Мәселен, жұмысшылар жиналысының шешімі бойынша еңбек тәртібін бұзушы сыйлықтан айрылады, немесе жартылай төленеді. Кейде әкімшілік басшылары, қоғамдық ұйымдар активистері еңбек тәртібін бұзушымен жеке-дара әңгімелеседі, оларға ауызша ескертпе жасайды. Кей жағдайда қатаң шара қолдануға да тура келеді. Түптеп келгенде, қандай да бір жағымсыз іс еңбек коллективінің назарынан тыс қалмайды.

Айталық қоғам мүлкін қымқырып кетуге әрекет жасағаны үшін электр цехының жұмысшысы Е. Подолинаның ісі жолдастық сотта қаралды, тиісті шара қолданылды. Жұмыс уақытын сенделіп, бос өткізген Н. Сосновченко жолдастық соттың шешімімен үш айға еңбек ақысы төмен қызметке ауыстырылды. Ал В. Цветков, Н. Журавлев тәрізді жұмысшылардың жұмыстан өз бетімен кетіп қалғаны үшін сыйлықтары қысқартылды. Жұмысшылар В. Лепнухов, И. Ротикер, А. Батманников, С. Бәкіров және басқалары әкімшілік жолымен тәртіпке шақырылды.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдерінде өндіріс басшыларының жеке жауапкершілігін күшейтіп, еңбек тәртібін нығайту қажеттігіне баса назар аударылды. Мұның айрықша мәні бар. Өйткені, қазіргі басшы тек шебер ұйымдастырушы ғана емес, сонымен бірге өнегелі, іскер тәрбиеші де бола білуі керек. Мысалы, мармелад цехының бастығы Н. Соколова — коллективтегі беделді, есімі құрметпен аталатын коммунистердің бірі. Осыдан жиырма жылдан астам бұрын фабрика есігін имене ашқан жас қыз қатардағы жұмысшыдан өндіріс жетекшісіне дейін көтерілді. Оныншы бесжылдықтың басында мармелад цехы артта қалған буындардың бірі еді. Фабрика партия комитетінің ұсынысымен цех жетекшілігіне Н. Соколова тағайындалды. Әрине, алғашқыда екпінді еңбек ырғағын қалыптастыру қиындыққа түсті. Бірақ табандылық пен іскерлік, адамдарды еңбек өнімділігін арттыруға баулу табысқа жеткізді. Цех коллективі ұдайы жоспардан тыс өнім беріп, озаттар қатарына қосылды.

Коммунистер — коллективтегі зор күш. Сондықтан партия комитеті коммунистердің беделін, ықпалын көтеруге әрдайым баса назар аударып отырады. Осыған орай өндірістің шешуші буындарын басқаруға саналы, іскер коммунистер жіберілді. Қазір фабрикадағы жиырма смена шеберінің он сегізі, ал барлық бригадирлердің сексен проценті КПСС мүшесі. Олар жұмысшылармен қоян-қолтық қызмет істей жүріп, өндірісті биік белеске көтеруде үлкен ұйтқы болуда. Мәселен, қоғамдық істің қайнаған ортасында В. Васькина, А. Липунова, В. Тюрина, М. Шабетова, Г. Фанзляу сияқты өндіріс озаттары жүреді. Ал олардың өзгелерден не артықшылығы бар? Өзіне жүктелген сенімге аса сергек қарау, партиялық тапсырманы мүлтіксіз орындауға ұдайы ұмтылу, әріптестеріне қол ұшын ұсынуға әрдайым әзір тұру, мәселені принципшілдікпен бағалау — оларды өзгелерден айрықша құрметке бөлейтін қасиеттер міне осы.

Бір ғана мысал келтірейік. Еңбек өнімділігі төмендеп. сырттан келетін шикізат жетіспей, коллектив қатты қиналған кезде партия тобының жетекшісі О. Ясакованың басқаруындағы бригада инженер-техник қызметкерлерінің көмегімен ішкі резервті тиімді пайдалануға бағытталған жаңа бастама көтерді. Бригада өнімділік нормасын сегіз процент көтеру жөнінде әкімшілік пен партия комитетіне ұсыныс жасады. Ұсыныс қабылданып, ә дегенде-ақ оны 238 жұмысшы қолдады.

Немесе мынадай жәйтті алайық. Бірде бисквит цехында екпінді еңбек ырғағы бұзыла берді, көрсеткіш төмендей бастады. Социалистік жарыс штабы бұған шұғыл назар аударды. Жабдықтаушылардың, слесарь-реттеушілердің кінәсінен еңбек тәртібі мен өндіріс тәртібінің босаңсығаны анықталды. Дереу шара қолданылды. Шешуші буындарға қолынан іс келетін, жауапкершілікті терең сезінетін адамдар жіберілді. Сөйтіп, цех коллективі озаттар қатарына қосылды.

Ригалық экономистердің дәлелдеуінше, қазіргі кезде кейбір өзара түсінбеушілік жұмыс уақытының 15 процентін жоғалтуға әкеп соқтырады екен. Еңбек коллективтерін жасақтаудың автоматтандырылған жүйесі құрылған Риганың «Коммутатор» өндірістік бірлестігінде моральдық-психологиялық ахуалды жақсарту дәстүрге айналған. Соның нәтижесінде мұндағы ынтымақты бригадаларда кадр тұрақсыздығы күрт азайып, еңбек өнімділігі 4,3 процент артты. Сондықтан фабрика коллективі осындай озық тәжірибені ортақ игілікке айналдыруға баса назар аударып отыр. Осы тұрғыдан шеберлердің, технологтер мен бригадирлердің кәсіптік білімін көтерумен бірге олардың бойында ұстаздық қасиетті қалыптастыру, басқару әдісіне машықтандыру өте маңызды.

Жас жұмысшыларды революциялық, жауынгерлік және еңбек дәстүрлері рухында тәрбиелеу еңбек озаттарының да төл ісі. Мысалы, коммунист, еңбек ардагері Е. Овечкин іскер слесарь-реттеуші, белсенді өнертапқыш қана емес, сонымен бірге жастардың өнегелі ұстазы. Өндіріс жетекшілері тәжірибелі жұмысшының тәрбиелеуіне «қиын» жастарды беруге құштар. Өйткені олар Е. Овечкиннің осындай жастармен тіл табысып кететінін жақсы біледі. Ол талай жастың мерейін өсіріп, разряды жоғары мамандар сапына қосты. Таңдаулы өнертапқыштардың бірі — Ш. Олжабеков та кезінде Евгений Матвеевичтен көп тәлім алды. Фабрикада мұндай өмір тәжірибесі бай, ұстаздық қабілеті жоғары еңбек ардагерлері көп. Олардың ішінде коммунистер, цех бастықтары Ф. Қаминский, М. Рубцова, В. Васькина, М. Юстус, Н. Соколова, қатардағы слесарь-реттеуші, Ленин орденінің иегері Н. Шулькина, үшінші дәрежелі Еңбек Даңқы орденінің иегері О. Қалмыкова және басқалар коллективке жаңа келген жастардан өз жүрегінің бар жылуын аямайды, оларды кәсіптік шеберлікке, коммунистік құрылыстың белсенді азаматы болып шығуға баулиды.

Өмір талабына сай әр жұмысшының өз білімін жан-жақты көтеруге деген ынта-ықыласы күшейе түсті. Қазір жоғары оқу орындары мен техникумдарда сексеннен астам жас жігіт пен қыз өндірістен қол үзбей оқиды. Фабрикада жұмысшыларға экономикалық білім беру өндірістің өскелең талабына сәйкес ұйымдастырылады. Экономикалық білім жүйесінде жұмысшылар қоғамдық өндірістің, еңбектің тиімділігін арттыру, өнімді мол, әрі арзан шығару жөніндегі теориялық мәселелерді өздерінің жұмыс тәжірибесімен ұштастыра оқып-үйренеді. Ал мұның өзі КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумы шешімдеріне сәйкес экономикалық тәрбиенің ықпалын арттыруға себін тигізетіні даусыз.

* * *

Фабрика коллективі соңғы сегіз жылда еліміздің салалас кәсіпорындары арасындағы Бүкілодақтық социалистік жарыста жүлдегер атанып, КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туына жеті мәрте ие болды, СССР Халық шаруашылығы жетістіктері көрмесінің Бүкілодақтық Құрмет тақтасына енгізілді. Ал өткен жылғы өндірістік көрсеткіштері үшін Қазақ ССР Тамақ өнеркәсібі министрлігі мен салалық кәсіподақ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туымен наградталды. Ұйымшылдық пен іскерлікті берік ұстана отырып, осы ерлік еңбек дәстүрін алдағы уақытта да жемісті жалғастыратынына коллективіміздің сенімі зор.

А. ЗОЛОТАРЕВ,
СССР-дің 60 жылдығы атындағы Еңбек Қызыл Ту орденді Қарағанды кондитер фабрикасының директоры.
Ш. ЖАРЫЛҒАПОВ,
фабрика жанындағы экономикалық білім советінің мүшесі, экономика ғылымының кандидаты.

КОЛЛЕКТИВТІҢ ҰЙЫМШЫЛДЫҒЫ МЕН ИНИЦИАТИВАСЫ

Біздің Өскемен қорғасын-мырыш комбинатының көп ұлтты коллективі КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін, он бірінші бесжылдықтың тапсырмаларын мерзімінен бұрын орындау үшін асқан шабытпен, зор ұйымшылдықпен қажырлы еңбек етуде. Комбинат өндірісінің барлық учаскесінде ішкі мүмкіндіктер мен резервтерді ұтымды пайдалану, технологияны жетілдіре отырып, жоғары сапалы өнім шығару жолында социалистік жарыс кең өріс алды. Ал жарысқа бір кісідей қосылған металлургтердің әрқайсысы өз орнында техника күшін, жұмыс уақытын толық пайдалану үшін талапты, жауапкершілікті жете сезінген. Міне осындай қауырт қимыл, белсенділік пен іскерлік арқасында коллектив табыстан табысқа жетіп келеді.

Мұның өзіндік сыры да бар. Партия мен үкімет еңбек коллективтерінің инициативасы мен іскерлігін одан әрі дамытуға әрқашан қамқорлық жасап отырады. Бұл қамқорлықтың нақты мысалын біздің коллективтің өмірінен айқын байқауға болады. Айталық, осыдан он жыл бұрын КПСС Орталық Комитеті «Өскемен қорғасын-мырыш және Балқаш кен-металлургия комбинаттары партия ұйымдарының коллективтерді руда шикізатын комплексті пайдалануда жоғары көрсеткіштерге жетуге жұмылдыру жөніндегі жұмысы туралы» қаулы қабылдаған еді. КПСС Орталық Комитетінің бұл қаулысы коллективіміздің өндірісті жедел өркендету жөніндегі жауапкершілігін күшейтуге, шикізатты, ішкі резервтерді тиімді пайдалану үшін іскерлігін арттыруға үлкен қозғау салды. Сондықтан да комбинаттың әкімшілігі, партия, кәсіподақ, комсомол ұйымдары шаруашылық механизмін жетілдіру, өндірісті жоспарлау мен басқаруды жақсарту, жұмысты озық технология негізінде ұйымдастыру мәселесіне айрықша назар аударды. Атап айтқанда руда шикізатын комплексті пайдалану, бағалы компоненттері бар қалдықтарды қайта өңдеу, өндіріс процестерін автоматтандыру және механикаландыру жөнінде көптеген ұтымды шаралар жүзеге асырылды. Қазір шикізат пен материалдарды тиімді пайдалану, өнім сапасын жақсартып, оның өзіндік құнын кеміту бағытындағы ізденістердің нәтижесі де тәуір. Мәселен, комбинат коллективі СССР-дің құрылуының 60 жылдық мерекесін толымды тартулармен қарсы алды. Отанға жоспардан тыс көптеген сомның өнімі өткізілді. Материал және отын-энергетика ресурстарын ұқыпты пайдалану негізінде біз жоспардан тыс мыңдаған сом таза пайда таптық. Осындай табыстары үшін комбинатқа Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің, Қазақ ССР Министрлер Советінің, Кәсіподақтардың Қазақ республикалық советінің және Қазақстан ЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туы тапсырылды.

Комбинат әкімшілігі мен партия, кәсіподақ ұйымдары қол жеткен табыстарды баянды ету, өндірісті интенсивті дамыту мәселесімен байыпты шұғылданып отырады. Әсіресе бізде өндірістің техникалық деңгейін көтеру, құрал-жабдықтарды жаңғырту есебінен өнім шығару көлемін ұлғайту міндеттерін коллектив болып шешу дәстүрі қалыптасты. Мұның өзі металлургтердің белсенділігін, іскерлігін арттыруға, олардың еңбегін мейлінше нәтижелі етуге себін тигізіп келеді. Сонымен бірге комбинаттың барлық учаскесінде жұмысты озық технологияға көшіру творчестволық тұрғыдан қолға алынды. Өйткені жетілдірілген технология еңбек шығынын азайтуды, өнімнің сапалы болуын қамтамасыз етеді. Осыған сәйкес 1979 жылы бізде өнім сапасын басқарудың комплексті жүйесі енгізілген болатын. Мұның өзі қолдағы материал, еңбек және басқа ресурстарды ұтымды пайдалануға, өнім шығару процесіне іскер басшылық жасауға, қатаң бақылау ұйымдастыруға үлкен ықпал етті.

Осындай творчестволық инициатива мен іскерлік өзінің игі нәтижесін беріп отыр. Комбинатта өнім сапалық жағынан мықтап өзгерді. Қазір бізде өнімдердің 60,3 проценті мемлекеттік Сапа белгісімен шығарылады. Ал оның экономикалық жалпы тиімділігі 2267 мың сом болды. Қорыта айтқанда, өнім сапасын комплексті басқару жүйесінің тиімділігі ойдағыдай. Бұл жүйе өткен жылы ғана комбинатқа 1079 мың сом мөлшерінде пайда келтірді.

Өндірістің табысты жүргізілуі ең алдымен еңбекті дұрыс ұйымдастыруға байланысты. Сондықтан да әсіресе еңбекті бригадалық әдіс бойынша ұйымдастыруға кең жол ашылды. Қазір коллективтегі жұмысшылардың 64 проценті осындай тиімді әдіспен жұмыс істейді. Бригадалардағы ішкі мәселелерді түгелдей солардағы советтер шешеді. Бұл салада № 3 цехтағы Қ. Қоңырбаев басқаратын бригаданың советі белсенділік көрсетуде. Мысалы, бригадада өндіріс тәртібі де, еңбек тәртібі де нығая түсті. Әрбір жұмысшының уақытты дұрыс пайдаланып, сапалы өнім беруі үшін жауапкершілігі күшейді. Сондай-ақ үшінші дәрежелі Еңбек Даңқы орденінің иегері В. Гопп басқаратын балқытушылар бригадасы — қорғасын заводындағы таңдаулы еңбек коллективтерінің бірі. Мұнда жұмысшылардың бәрі жеке социалистік міндеттеме қабылдаған, оның орындалуы қатаң бақылауға алынған. Осыдан да бригада өндірістік тапсырмаларын ойдағыдай орындап жүр.

Қорғасын заводының құю цехындағы, В. Царевский басқаратын № 4 смена қатарынан бірнеше жыл бойы республикалық социалистік жарыстың алғы шебінде келеді. Ынтымақты сменада бірнеше ұлттың өкілдері тату-тәтті әрі жемісті еңбек етеді. Цех ардагерлері — орыстар И. Гайдар мен В. Бутин, қазақтар Ж. Темірбеков пен А. Қарабасов, украин В. Гамула мен белорус В. Селенков, неміс А. Вебер, татар Р. Мустафин, тағы басқалары қайнаған еңбек үстінде шыңдалды. Ал тұтас алғанда комбинатта 34 ұлттың өкілі бір семьяның ұлдары мен қыздарындай қажырлы еңбек етеді.

Балқыту цехындағы В. Кулинка басқаратын бірінші сменадан бір жылда 12 жұмысшы үшінші дәрежелі Еңбек Даңқы орденімен наградталды. Қазір солардың арасында Д. Онищенко мен Қ. Айжігітов —Еңбек Даңқы орденінің толық иегерлері. Смена коллективінің мұндай құрметке бөленуінің сыры олардың кәсіптік шеберлігімен, жоғары өндірістік көрсеткіштермен ғана шектелмейді. Коллектив мүшелерінің арасында «Бірі бәрі үшін, бәрі бірі үшін» принципі мықтап қалыптасқан. Смена жетекшісі де, партия және кәсіподақ топтарының жетекшілері де металлургтердің қай-қайсысының болсын өнімді еңбек етуіне баса назар аударып келеді.

Комбинаттың партия, кәсіподақ және комсомол ұйымдары коллективте моральдық-психологиялық ахуалды қалыптастыруға, еңбек ұйымдастыруды жетілдіруге, социалистік жарыстың жариялылығы мен пәрменділігін арттыруға ұдайы қамқорлық жасап отырады. Әр жұмысшының өндірістік белсенділігін күшейту, олардың творчестволықпен жұмыс істеуіне қолайлы жағдай туғызу үшін идеологиялық жұмыстың әдістері үнемі жетілдіріліп келеді. Әсіресе экономикалық білім беру жүйесіндегі насихатшылар металлургтердің теориялық білімін көтерумен бірге оларды өндірісті ұйымдастыру, жоспарлау, тиімді өркендету мәселелеріне экономикалық тұрғыдан талдау жасауға баулиды. Мұның өзі ішкі ресурстарды дұрыс пайдалану жөнінде металлургтердің арзан, әрі мол өнім шығару жолындағы ынтасын арттыра түсті.

Осы тұрғыдан комбинатта салалас коллективтердің өзара еңбек сайысы кең өріс алды. Олар өндірістік тапсырмаларды мерзімінен бұрын орындау, еңбек өнімділігін көтеру, өндіріс тиімділігін арттыру, экономикалық көрсеткіштерді жақсарту мақсатында нақты социалистік міндеттемелер қабылдады. Ал жарыс қорытындысы ай сайын шығарылады. Қазір көптеген сменалар мен бригадалар жарыс жеңімпаздары атанып отыр. Мысалы, Е. Тимофеев, В. Царевский, Ю. Рыстов басқаратын коллективтер жарыста алда келеді. Өндірістік тапсырмасын үнемі артығымен орындаған балқыту цехындағы смена жетекшісі Ю. Рыстовқа «СССР түсті металлургиясының таңдаулы мастері» деген құрметті атақ берілді.

Комбинатымызда өндірістік қызметті бағалаудың ең жоғары түрі— лениндік күн сыйлығының лауреаты атағын беру дәстүрі берік орнықты. Лауреаттарға арнаулы диплом мен көсеміміз В. И. Лениннің бейнесі, оның таңдамалы шығармалары салтанатты түрде тапсырылады. Олардың есімдері Еңбек даңқы кітабына жазылады.

Біздің коллективте аға ұрпақтың озық тәжірибесі мен жастықтың жалынды ізденісі шебер ұштасқан. Өндірістің талай соқпақтарымен жүріп өтіп, құрыштай шыныққан еңбек ардагерлері өздерінің мол тәжірибесін жастарға үйретуді абзал борыш санайды. Қазір ұстаздық қозғалысына 514 еңбек озаты белсене қатысады. Ұстаздар советін бір өзі жиырмадан астам жас жұмысшыны тәрбиелеп өсірген даңқты металлург, Социалистік Еңбек Ері Ә. Қалиев басқарады. Сондай-ақ жаңашылдар мен өнертапқыштардың қосып жүрген үлесі де елеулі. Бізде әрбір төрт жұмысшы мен қызметкердің біреуі — өнертапқыш. Былтыр олар өндіріске жалпы экономикалық тиімділігі 3,8 миллион сомның жаңалығын енгізді.

Тікелей өндірісте істейтіндердің инициативасы мен белсенділігін көтеру мақсатында «Жаңашылдар мен өнертапқыштардың озат коллективі», «Озат өнертапқыш» және басқа құрметті атақты жеңіп алу жолындағы социалистік жарыс кең өрістеп отыр. Қол еңбегін механикаландыру, айналадағы ортаны қорғау, энергия ресурстарын үнемдеу жөнінде арнаулы конкурстар өткізіледі.

Әсіресе комплексті творчестволық бригадалардың тәлімді тәжірибесі көпшіліктің қолдауына ие болды. Үстіміздегі жылы металлургтер бригадалары «Творчестволық комплексті бригадалар еңбек коллективтерін жаңа белестерге бастайды» деген ұранмен жұмыс істеуде. Мысалы, балқыту цехындағы Д. Онищенко басқаратын бригада балқытудың технологиялық процестерін жетілдіру, оны қайта құру жөнінде бағалы ұсыныс жасады. Ал бригада мүшелері осы ұсынысқа байланысты документтерді өздері әзірлеп, оны өндіріске енгізу жөнінде белсенділік көрсетті.

Еңбек тәртібі мен өндірістік тәртіпті қатаң сақтағанда ғана материал ресурстарын үнемді жұмсауға болады. Сондықтан социалистік жарыстың қорытындысын шығару кезінде өндіріс тиімділігін арттыруға ықпал ететін барлық факторлар, коллектив қызметінің барлық қырлары — жоспар мен міндеттеменің орындалуы, шикізаттың комплексті пайдаланылуы, өнім сапасы, айналадағы ортаны қорғау және басқа мәселелерге баса назар аударылады.

Экономикамыздың қарыштап өркендеуі шаруашылықты басқару механизмін жетілдіруді, өндірістік процестердің бүгіні мен ертеңін творчестволықпен болжай білуді талап етеді. Сондықтан біздің комбинатта өндірісті дамытудың екі мыңыншы жылға дейінгі перспективалық жоспары жасалды. Қазір коллективіміздің барлық күш-жігері КПСС XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь және 1983 жылғы июнь Пленумдары алға қойған міндеттерді ойдағыдай орындау жолындағы қаһармандық күреске бағытталған.

А. КҮЛЕНОВ,
В. И. Ленин атындағы Өскемен қорғасын-мырыш комбинатының директоры.

Әдебиет және өнер

ӨРІСТІ ШЫҒАРМА ӨМІРДЕН ТУАДЫ

Өмірді білу, өмірден үйрену — қай заманда да жазушы үшін үлкен парыз. Көрмей, білмей ертегі жазуға ғана болар, ал нағыз өмір айнасына айналатын реалистік шығарма туғызу оңай емес. Сондықтан өзі өмір сүріп отырған ортаның бүкіл болмысын жазушы барынша жан-жақты зерттеуге тиіс. Ол тек жазып жүрген шығармасына қажетті объектілерді ғана жақсы біліп қоймай, сонымен бірге одан мейлінше мол тәжірибе жинақтауы қажет.

Қазір жазушыға — ізденушіге барлық архивтің есігі ашық. Біз халыққа, оқырманға нақты тарихты, болған оқиғаны шыншылдықпен қаз қалпында айтып беруге тиіспіз. Көркем әдебиетке қойылатын талаптың бірі осы.

Айталық бүгінгі жұмысшының жан дүниесіне үңілу оңай емес. Ол кайла мен күректі әлдеқашан музейге тапсырған. Ғылыми-техникалық прогрестің жедел дамуы арқасында ол бүкіл бір цехты пульт арқылы басқара отырып, смена бойы бір ауыз тіл қатпай-ақ жұмыс істеуі мүмкін. Мұндай пікірді жапан далада гидротехникалық құрылыс салумен айналысқан немесе жер жыртып жүрген механизаторлар жөнінде де айтуға болады. Яғни бүгінгі жұмысшының психологиясы да, тұлғасы да тым күрделі. Оны бір сапарда жазып келе қою қиын. Қалам иесі мұның соңында айлап, жылдап жүруге тиіс. Сонда ғана ол бүгінгі жұмысшы табы өкілінің толыққанды бейнесін жасай алады.

Ендеше өмірді, ең алдымен жұмысшы табының өмірі мен ісін зерттеу біздің бәріміздің, үлкенді-кішілі қаламгерлердің алдында тұрған ортақ мәселе, өзекті мәселе, партиямыз бен үкіметіміздің де, бүгінгі күннің де алдымызға қойып отырған басты талабы осы. Мен өз басым қазір жиырма шақты кітаптың авторымын. Бұлар қай-қайсысы болсын үлкен ізденіс, терең зерттеу жемісі деп айтудан қысылмаймын. Алайда солардың ішінен көлемі шағын болса да, төрт-бес кітапты ерекше бөліп атағым келеді. Өйткені бұлар — еліміз бүгін игілігін көріп отырған алып құрылыстардың шежіресі. Мәселен, Ертіс—Қарағанды каналы құрылысын он бес жылдай «қыр соңынан қалмай» зерттегенім бар. Алайда мен «сонда мынадай тәжірибеге ие болып едім» деп айта алмаймын. Өйткені тәжірибе дегеніміздің өзі талмай еткен еңбек, сол еңбектен туған нәтиже болса керек. Дегенмен, аталған кітаптарымның дүниеге келу жайына тоқталсам, өмір зерттеудегі тәсілім де, сол тәсілді қолданып, тындырған еңбегім арқылы жинақталған тәжірибем де төбе көрсетіп қалар деп ойлаймын.

Мен әдебиетке әскер сапынан келген адаммын. Бұл тақырыпта біраз тер төктім. Содан кейін жасампаз еңбек адамын жазу керек болды. Ондай адам егін даласында, мал отарында, заводтар мен құрылыстарда. Ал мен болсам бұларды мүлдем білмейді екенмін. Ол кезде республикалық «Социалистік Қазақстан» газеті редакциясында әдеби қызметкермін. Бір күні салынып жатқан Павлодар алюминий заводына сапар шегуге тура келді. Құрылыстың үлкенді-кішілі басшылары объектілермен жете таныстырып-ақ жатыр. Ал мен бейне айға тап болған адамдай ештеңесіне түсінбеймін. Қайтып келдім. Блокнотым толы факті. Көз алдымда — көргендерім. Алайда мен очерк жаза алмадым. Өйткені құрылыстың өрісі мен барысынан мүлдем дерлік бейхабар екенмін. Сонда менің өндірісті зерттеуді неден бастауым керек еді? Болашақ каналдың жобасы құпталған соң 1961 жылғы августа жаяу-жалпылап сапарға шықтым. Ертістен Қарағандыға дейін, арнаны белгілеген қазықтарды қуалай отырып, бір ай жол шектім. Сондағы жазған күнделігімнің негізінде 1962 жылы — Ертіс-Қарағанды каналы құрылысының басталған жылы «Арман арнасымен» атты кітап жазып, құрылысшыларға ұсындым.

Ұзындығы бес жүз киломерге созылған құрылыстың өн бойында істеп жүрген механизаторлардың қайсысының мәреге бұрын келері алғашқы жылдары белгісіз еді. Алайда қол қусырып қарап отыруға да болмайтын. Олар болашақ арнадан алғашқы шөміш топырақты алғаннан бастап мен де шежіремді жүргізуге кірісуім керек. Егер қаламыма болашақта мәреге бұрын келетіні іліксе құба-құп, ал құрылыс орталай бергенде кетіп қалатыны, не бүгін дұрыс жүргенімен, ертең бұрыс кететіні кездесе қалса, арамтер болғаным осы емес пе? Дегенмен, тәуекел деп құрылыстың алғашқы күнінен бастап бір скреперист, екі адымдағыш экскаваторлар бригадасына ерекше назар аударып, олармен қоянқолтық араласа бастадым. Бір қуаныштысы, мен діттеп жазған адамдарымның бәрі құрылыстың барысында үкімет наградаларына ие болды. Солардың қатарында экскаваторшылар бригадирі Иван Замковой да бар еді. Ертіс — Қарағанды каналы құрылысында алғашқы жылдаақ бір миллион текше метр топырақ аударған да осы бригада. Ал бұл — бес километр дайын канал және адымдағыш экскаватор үшін өнімді рекорд деген сөз. Замковой халық депутаттары Павлодар облыстық Советінің депутаты болып сайланды, облыстық партия комитетінің бюро мүшелігіне бекітілді. Оның бригадасы құрылыста тұңғыш рет «коммунистік еңбек экипажы» атанды, қол астында істеген машинистер кейін баска экипаждарға бригадирлер, машинистер болып кетті. Замковой екінші рет жасақтаған бригадасымен де алғашқы карқынды бәсеңсіткен жоқ, «коммунистік еңбек экипажы» туын жоғары ұстады.

«Қыр соңынан» қалмаған екінші бір адамым Григорий Болгов еді. 1962 жылы алғаш жазғанымда, ол скреперист қана болатын. Ал келесі жылы скреперистер бригадирі, екі жыл өткен соң комплексті бригаданы басқарды. Құрылыс үлкен, бригадалар көп. Әр бригаданың күн сайын таңертең наряд алып, кешке оны жабуы оңай емес және бригадирлердің кыруар уакыты сонымен кететін. Құрылыста осындай ұзын сонар жолдан құтылу тәсілін алғаш Болгов тауып еді. «Маған дамбаға топырақ төгетін, су бүркетін, таптайтын техникамен толық жабдықталған экипаждарды беріп, каналдың бір бөлігін пәлен айда бітіріп, тапсыруға тиістісің» деген міндет қойыңдар. Мен нарядты содан кейін бірақ жабайын» деді ол. Құрылыс басшылары оның ұсынысын қабылдады, сөйтіп, алғашқы комплексті бригада құрылды да. Ол айтқан сөзінде тұрып, сертінен шықты. Екі жылдың ішінде дамба салудың шебері атанып, құрылыста бірінші болып Ленин орденімен наградталды.

Болгов ылғи Қайыржан Рақымжанов басқарған учаскеде істеді. Механизаторлар Қайыржанды механикаландырылған колонна партия ұйымының секретарлығына сайлағаннан кейін, Болгов қарқынынан айрылды да қалды. Ұйымдастыру кабілеті де төмендеді. Колонна басшылары олай сөйлесіп, былай сөйлесіп, сөзге жоқ, ауыр мінезді Болговтан бригаданың құлдырау төркінін біле алмады. Алайда оның «құлдырап» кету себебіне көп кешікпей Қайыржанның көзі жетеді. Болгов өзінің орнына учаске бастығы болып қалған Филимоновпен әуелден ортақ тіл табыса алмай жүреді екен. Қайыржан осы бір құбылысқа зер салып қараса, Филимонов Болговпен ақылдаспай-ақ, оның бригадасындағы адамдарды ауыстырып, агрегаттарын өзгерте береді екен. Колонна партия ұйымының секретары басқарма алдына Филимоновты учаске бастығы қызметінен босату мәселесін қойғаннан кейін барып, Болговтың өзі де, бригадасы да бұрынғы озаттық «тұғырына» қайта шықты.

Үшінші адамым — экскаваторшылар бригадирі Вячеслав Мартыненко. Оның канал құрылысына келуінің өзі қызық. 1964 жылы Братск құрылысынан бір адымдағыш экскаваторды Ертіс-Қарағанды құрылысына жібермек болады. Ол Мартыненко бригадасы істеп жүрген экскаватор еді. Бригадир барлық экипаж мүшесін жинап алады да: «Агрегатымыздан қалмай өзіміз де барайық» дейді. Осыған келіскен бригада жүбын жазбастан экскаватормен бірге келеді де, канал бойында оны өздері құрастырып алып, іске кіріседі. Алғашқы бір жылда бұлар да арнадан бір миллион текше метрден астам топырақ алып, каналда Замковойдың экипажынан кейін «коммунистік еңбек бригадасы» атағына ие болады. Бірде канал бойымен келе жатып, Мартыненкоға жолығып тоқтай қалдық. Ол жаяу, біз машинадамыз. Менің «жол болсын!» деген сауалыма ол көрші экскаватордың тұрып қалғанын, оның экипажының өңшең тәжірибесіз жас жігіттерден құралғанын, солардың агрегатын жөндеуге қол ушын беруге бара жатқанын айтты. Ол осы жерден ана экскаваторға дейін кем дегенде он километрдей. Вячеслав — табиғатынан дарқан мінезді, кең пейіл, өте жоғары мәдениетті, мол адамгершілік иесі. Мартыненконың көршілеріне көмектесіп жүретінін содан кейін де маған талайлар айтты. Бірде Қарағанды радиосының қызметкерлері барып сөйлеспек болғанда, оларға: «Мен әр минут сайын арнадан алты текше метр топырақ шығарамын. Ал сіздермен сөйлесіп тұрған уақытымда мен қанша өнім жоғалтатынымды есептеп шығару қиын емес» депті де, журналистерді кешке үйіне шақырыпты. Сөйте тұра, ол көрші экипаждарға көмек беруден ешқашан бас тартпайды екен. Бұл да — Замковой сияқты құрылысқа талай экскаватор машинистерін даярлап берген ұстаз және құрылыста Болговтан кейін Ленин орденімен наградталған екінші адам. Осылардың бәрін оқырман жұртшылық менің орыс тілінде шыққан «По руслу мечты», «Подвиг в степи» деген кітаптарымнан біледі.

Мен канал құрылысына тікелей үлес қосу ниетімен оның кейбір өзекті проблемаларын қозғауға азды-көпті ат салыстым ғой деп ойлаймын. Мәселен, алғашқы төрт-бес жылда Ертіс — Қарағанды каналының құрылысы еса қарқындап кете қоймады. Бұған көптеген себептер кесірін тигізді. Мұны мен республикалық баспасөзде жариялаған сын мақалаларымда кезінде көрсетіп отырдым. Әсіресе «Арнадағы үйірім» атты мақаламда канал құрылысының баяулап қалғаны жете әңгімеленді. Ол кезде канал құрылысшылары негізінен үш жерде топтасқан еді: Қалқаманда, Шідертіде және Молодежный поселкесінде. Қалқамандағы коммунистер Павлодар облысының Ермак аудандық партия комитетіне, Шідертідегі коммунистер Екібастұз қалалық партия комитетіне, Молодежныйдағылар Қарағанды облысының Осакаров аудандық партия комитетіне қарап, келелі ортақ мәселелерді ортаға салу, құрылысқа «жан бітіру» үшін бас қоса алмады. Канал құрылысындағы коммунистерді жоғарыда аталған комитеттер көбінесе өздерінің жергілікті мәселелерін шешіп алуға пайдалануға тырысты. Канал салуға келген кәсіподақ және комсомол мүшелері де осындай күйге душар болды. Мен әлгі мақаламда канал партия ұйымын құрып, оған аудандық партия комитеті правосын беруді ұсындым. Тиісті партия ұйымдары мен құрылыс мекемелері бұған кезінде назар аударды. Келесі жылы Қазақстан Компартиясының Орталық Комитеті Павлодар облыстық партия комитетіне каналда жеке партия комитетін құруды тапсырды. Бұл нұсқау көп ұзамай орындалды да.

Қанал бойындағы бірінші су қоймасы Екібастұз қаласының солтүстік жағындағы Жыңғылды деген өзекте пайда болуға тиіс еді. Көміршілер қаласының болашақта суды осыдан алуы және оның төңірегінде демалыс аймағын жасау көзделді. Қанал құрылысшылары 1967 жылғы 22 декабрьде Жыңғылдыға Ертіс суын жеткізді, ал 1968 жылдың жазында Ертіс суы Шідертінің төменгі жағына жайылды.

1970 жылдың август айында Қарағанды қаласының солтүстік жағында үлкен мереке болды —Ертіс — Қарағанды каналының құрылысы партия көрсеткен мерзімде аяқталып, құрылысшылар Қазақ ССР-і мен Қазақстан Компартиясы құрылуының 50 жылдығын Ертіс суын Нұраға қотарып қарсы алды...

Жазушының түпкі мақсаты — зерттеген объектісінен көркем шығарма жанрында кітап туғызу. Қанал құрылысымен етене араласып, соған байланысты архив материалдарын зерттей жүріп, менің көзімнің жеткені: даламызды сумен қамтамасыз ету, ягни даламызда су молшылығын жасау өмір бойы халқымыздың ұрпақтан ұрпаққа тапсырып келген, біздің заманымыздан бұрын орындалмай келген мұра екен. Сондықтан да мен «Мұра» атты трилогия жазуға отырдым. Оның алғашқы екі кітабы «Өткелде», «Өрде» деген атпен жарық көрді. Өткен жылы мен баспаға «Арна» атты роман ұсындым. Мұнда канал құрылысының барысы тікелей сөз болады және мұның өзі — трилогияның соңғы кітабы.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумы СССР-дің 1990 жылға дейінгі кезеңге арналған Азық-түлік программасын мақұлдады. Мен жазушы ретінде осы бүкілхалықтық іске қызу үн қостым. Өйткені сусыз азық-түлік өнімдерін молайту мүмкін емес. Ал мен қырға су шығарушылар қатарында еңбек еткенмін. Бүгінде Қарағанды, Павлодар облыстарының елу шақты шаруашылығы Ертіс суын пайдаланып, жер суарады. Ертіс суының қырға шығуының арқасында күні кеше ғана қолдан суаратын ұлтарақтай да жері жоқ аймақтың әр гектарынан алынатын бидай көлемі үш-төрт есеге дейін өсті. Сол сияқты картоптың, жүгерінің өнімділігі артты. Қуаң далада мал азығының тұрақты қоры жасалды. Алайда мен әзірге «су әкелуші» ғанамын. Ал материалдық игілікті өндірушілер жөнінде әлі қалам тербеткен жоқпын. Өйткені менің бұлардан, атап айтқанда егін егу, өсіру, жинау процесінен хабарым мүлде шамалы. Ал бұл процестерді білмейінше, диқан бейнесін жасау мүмкін емес. Сол себепті 1982 жылдың көктемінде Алматы қаласының Фрунзе аудандық партия комитеті ұйымдастырған механизаторлар курсынан өтіп, сол жылғы егін орағына комбайншының көмекшісі, слесарь болып қатыстым. Әрине, мұнымен мен диқан бейнесін жазарлықтай материалға жете қанықтым деп айта алмаймын. Ендеше менің тағы да даладан табылуым керек. Өмірдің өзі де, партия алға қойған міндеттер де және менің жазушылық мамандығым да менен міне осыны талап етеді.

Адамның рухани қажеттерін қалыптастыру, ардақтау, жеке адамның идеялық-саяси және адамгершілік бейнесіне белсенді түрде ықпал жасау — социалистік мәдениеттің аса маңызды міндеті. КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдерінде бұл міндетті жүзеге асыруда әдебиет пен өнер үлкен роль атқаратыны ерекше атап көрсетілді. Демек, біздер, жазушылар үшін шабытты еңбек етуден, бүгінгі заманымызға лайық тұлғалы туындылар беруден артық мәртебелі борыш жоқ.

Қалмұқан ИСАБАЕВ.

САТИРА ЖӘНЕ ДӘУІР

Социалистік мемлекет бұқараның саналылығымен күшті. Міне сондықтан да біздің сүйікті партиямыз совет адамдарының идеялық-саяси, еңбек және адамгершілік тәрбиесін бүгінгі өскелең уақыт талабына сай одан әрі жақсартып, жетілдіре беруге әрқашан баса назар аударып, қамқорлық жасап келеді. Бүкіл идеологиялық жұмыс осы ізгі мақсатқа — еңбекшілерді, әсіресе жастарды жоғары адамгершілік, ізгілік, коммунистік идеялық сенімділік, партия мен халық алдындағы парызға адалдық, советтік патриотизм мен пролетарлық интернационализм, буржуазиялық идеологияға ымырасыздық рухында тәрбиелеуге бағытталуда.

Партияның XXVI съезінде социалистік өмір салтын жетілдіру, жаңа адамды қалыптастыру мәселелеріне ерекше көңіл бөлінді. Онда былай делінген: «Бізде мемлекетке аз беріп, одан көп нәрсе қарпығысы келетін адамдар да бар. Нақ осындай психология топырағында өзімшілдік пен мещандық, дүниеқорлық, халықтың мүдделері мен істеріне немқұрайды қараушылық пайда болады. Қоғамға, семьяға маскүнемдік үлкен зиянын тигізеді, ал мұның өзі, ашығын айтқанда, әлі де елеулі проблема болып қалып отыр. Барлық еңбек коллективтерінің, барлық қоғамдық ұйымдардың, барлық коммунистердің күш-жігері осындай сиықсыз құбылыстарға қарсы күреске бағытталуға тиіс» (КПСС XXVI съезінің материалдары, 85-бет).

Осы міндет КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының қаулысында да айтылды. Қаулыда советтік өмір салтын, социализмнің іргелі қазынасын творчестволықпен, шебер насихаттау керектігі атап көрсетілді. Мемлекеттік, қоғамдық мүлікті жеке баю мақсаттарына пайдалану, алыпсатарлық, парақорлық, біздің құрылысымыздың адамгершілігін пайдаланып, алуан түрлі арамтамақтық жасау сияқты құбылыстарға ымырасыздық жағдайын туғызу керек. Олармен күресте бұқараның белсенділігіне, заңның бұлтартпас күшіне дәйекті түрде сүйену, жеке адамның парасатты қажеттерін, мүдделерін қалыптастыру жөнінде нысаналы жұмыс жүргізу парыз.

Жаны да, ары да таза, мұраты биік жаңа адамды тәрбиелеу не үшін қажет? Бұл проблема күн тәртібіне неге қатты қойылып отыр? Өйткені біздің түпкі мақсатымыз — коммунизм. Ол — адамзаттың ежелгі асыл арманы. Коммунизмге жан дүниесінде пықсық жатқан, қиындыққа төзімсіз, ескінің сарқыншақтарынан арылмаған адамдармен баруға болмайды. Ондай жан-жақты жетілмеген жандар жаңа қоғам мүшесі бола алмайды. Әрі коммунизмді орнату үшін жан-жақты жетілген жаңа адамды баулып өсіру керек.

Міне сондықтан да идеялық сенімі күшті, үйлесімді дамыған, рухани дүниесі бай жеке адамды қалыптастыру — зор да күрделі міндет. Бұл игі де ізгі міндетті жүзеге асыруда әдебиет пен өнер үлкен роль атқарады. Демек, оның ішінде сатираның орны бөлек.

Қазір мораль, этика проблемаларына негізделіп жазылған сатиралық шығармалардың тәрбиелік әсер-ықпалы мейлінше арта түсті. Бүгінгі қазақ сатирасы да адамтану проблемаларына қарай батыл ойысты. «Ап кетті!», «Жеп кетті!» деп қылмыс, ұрлық-қарлық төңірегінде аттан салудың орнына адамдардың сана-сезіміндегі, әдет-дағдысындағы, мінез-құлқындағы ескінің сарқыншақтарына жиі үңілетін болды.

Сатираның тәрбиелік құны, оқырманға әсер-ықпал ету күші заман, дәуір, кезең рухын айқын түсініп, өмір тынысының тамырын тап баса білуге, яғни не туралы жазу қажеттігін сара ұғынуға байланысты. Сатира өз тақырыптарын қазіргі заманның тарихи документтерінен, партия мен үкіметтің нұсқау, директиваларынан, қаулы-қарар, шешімдерінен табуға тиісті, қазіргі кезеңнің көкейтесті мәселелеріне араласуға, үн қосуға міндетті. Сонда ғана ол жүрекке жол табады, көздеген мақсат үдесінен көрінеді.

Оның үстіне сатира халық мүддесін, халық мұқтажын ойластыруға тиіс. Ол жұрттың «осы туралы жазса», «осыны әшкерелесе» деп жүрген проблемаларын қозғауы керек. Халықтың негізде, халықтық қажетте туындаған салмақты сатира ғана қоғамдық мәні бар сатира болып табылады. Өкінішке қарай, біздің жекелеген сатиралық шығармаларымызда осы талап ескеріле бермейді. Мысалы, О. Әубәкіровтың «Сенің атың Хамит», «Жалаңаш оқ», «Ассалаумағалейкум, ата!», «Маскүнем тауық», «Қастандық», О. Иманәлиевтің «Есебі бар жігіт», «Ұры сиыр», Т. Құлиясовтың «Тәкеевтің рогаткісі», Ш. Смаханұлының «Тарғыл танкетка», «Асқазанның аһ ұруы», Е. Айтмағамбетовтың «Көмектесеміз», «Құлақтың қырсығы» деген туындыларының қоғамдық, әлеуметтік мәні, әсер-ықпалы әлсіз. Көбі — құр жеңіл күлкі үшін жазылған дүниелер.

Жергілікті газеттердегі сатиралық шығармалардың да дені тым ұсақ-түйекке, «Редакцияға хат» деген рубриканың жүгін ғана көтеретін фактілерге негізделеді. Кейде сатира салмағы жеңілдетіліп, қарадүрсіндікке жол беріледі. Мұндай сатирадан пайда шамалы екені түсінікті. Түптеп келгенде, сатираның тәрбиелік мәні, ықпалы болуы үшін ол жағымсыз құбылыстарды жай хабарлап, тіркей салуға тиісті емес. Кемшілік бар, «дерт» бар деп даңғазалау жеткіліксіз. Жұртқа керегі — сол кеселдер неден болып отыр, қайткенде бұл кеселдерден арылып, айығуға болады деген сұраққа жауап беру. Демек, бізге теріс мінез, зиянды құбылыстардың орын алу себебін, тамырын ашып, аршып көрсететін сатира қажет.

Әділін айту керек, біздегі көптеген сатиралық шығармаларда кең өрістілік, терендік жетіспейді. Олар фактіні құр тізбелеп, баяндаумен ғана шектеледі, болмыс-құбылысты хабарлай, суреттей салады. Мәселен, Ғұмар Ахметчиннің бір сықақ әңгімесінде лирикалық кейіпкер өзінің тоғышарлық әрекеттерін жалаң сыдыртып, ұзақ сөйлейді. Бірақ бүкіл әңгіме бойында не автор, не кейіпкер тоғышарлықтың түп төркіні неде екенін, оның қандай орта, қандай жағдайда қалыптасатынын ашып бермейді. Сықақ сабазы бірде тоғышарлықтың сырын мүлдем қарадүрсін түсіндіреді. Ол, мәселен, былай дейді: «Әлқисса... қызметте де, қоғамдық орындарда да «тоғышар» деген сөз көлеңкем сияқты қасымнан екі елі қалмайды. Неге дейсіздер ғой. Менің аузым — нағыз қағынған ауыз. Бес-алты жасымнан бері шылым тартып келем. Отырып тартам, жатып тартам, ұйқымнан оянып тартам, самолетте ұшып келе жатып тартам, автобуста келе жатып тартам. Қысқасы, менің аузым қайда — шылым сонда. Бір минут тартпасам, өкпем өкпелеп табанымнан шығып кететін тәрізді көрем. Осынымды жұрт ұнатпайды». Сонымен, әлгі кейіпкер тоғышар болуы, айналасына тоғышар деп танылуы оның темекі тартқандығынан екен. Адам бойына бітетін жаман әдет-дағды — тоғышарлықты бұдан артық қарадүрсін түсіндіру бола қоймас.

Қостанай облыстық «Коммунизм таңы» газеті үстіміздегі жылғы 5 май күнгі номерінде жариялаған сықағында «Аршалы» совхозының құрылысшысы А. Серобянның 29 ірі қара, 31 шошқа, 4 жылқы, 50 қойешкі ұстап отырғанын, соларға совхоздың 7,5 тонна шөбін, 5,6 тонна құрама жемін пайдаланғанын хабарлады. Иә, тек хабарлады. Ал оның осы жеке меншікшіл пиғылының қайдан, қалай қалыптасқанын, дүниеқоныздығына кімнің жол беріп отырғанын ашып көрсетуді қажет деп таппады. Әрине, мұндай сатира ешкімді селт еткізбейді, ешкінің шымбайына батпайды. Осыдан мұндай дүниелердің тәрбиелік әсер-ықпалы болмайды.

Сатираның тәрбиелік мәні, пәрменділігі оның көркемдік сапа қасиеттеріне де тікелей байланысты. Кемшілікті шенеген, сынаған нәрсенің бәрі сатира емес. Тәжірибеде сын материал, сатиралық материал, жағымсыз образ, сатиралық образ болады. Сын материал сатиралық дүниеге айналуы үшін автор ондағы жағымсыз құбылысқа, ұнамсыз нәрсеге ерекше шүйіледі. Соның астын сызып, бадырайтып, бірінші қатарға шығарып көрсетеді. Яғни оған үлкейткіш әйнекпен қарайды. Сондағы көргенін күле, кекете мысқылдай суреттейді. Сонысымен кемшілікке жұртшылықтың назарын тез аударады, толғандырады.

Мұндай уытты, өткір туындыларды белгілі сатириктер творчествосынан ғана емес, сонымен бірге жергілікті жас сықақшылардың газеттерде жарияланған шығармаларынан да кездестіруге болады. Талдықорған облысында Софичев деген алаяқ елдің сағатын сапасыз жөндеп, ақысын асырып алып, оны бас пайдасына жаратып отырған. Күндердің күнінде ол алтын сағаттарды арқалап, тайып тұрған. Жұрт жер соғып, оның орнын сипап қалған. Осы туралы облыстық «Октябрь туы» газеті «Талтүсте жоғалған адам» (4 март, 1983), деген сатиралық заметка жариялады. Соның ұзын-ырғасы былай өріледі: «Заказ иесінің бүгін жөндетіп алған сағаты араға апта салып жүрісінен жаңылатын, болмаса **«жүрек соғысы» мүлдем тоқтап қалатын болды.** Сол сағаттың бір-екеуін қазір Софичевтің **көзіндей көріп,** төрімізге іліп қойып **бетіне қарап отырмыз».** Осында ащы кекесін, әжуа бар. Асты сызылған тіркестер, ұқсатулар мен теңеулер сықаққа уыт, зіл беріп тұр.

Сатиралық туындының пәрменділігін, тәрбиелік мәнін, сезімге тиер күш-қуатын арттырудың тағы бір шарты — тілдің бейнелі, көркем болуы. Сатира да көркем туынды, оған да керегі — әдеби ажар, шарт. Оқырман оны да тұщынып оқуы қажет. Қазір совет адамдары сауатты ғана емес, білімді де мәдениетті. Ненің сәтті, ненің сәтсіз екенін жақсы біледі, жыға таниды. Талғам, тұшымы өскен біздің жұртшылық сатириктерден нағыз көркем, өткір туындыларды талап етеді. Ал осы биік талапқа жауап берерліктей етіп, бейнелі, әсерлі жазуға талпынушылар бізде жоқ емес.

Бұған да дәлел, мысалды облыстық газеттерден-ақ табуға болады. Мысалы, Қызылорда облыстық «Ленин жолы» газетінің «Қармақшыға бармақшы боп...» (12 февраль, 1983) атты сықағынан үзінді оқып көрейік. «Өзекті жылдың кезекті қаңтарының қалтарысында қалған қол байлаулар мен жол байлауларды, кері кеткен керенаулық пен кенеуі қашқан кемістіктерді жалғанның жарығына шығаруға шындап бел байлаған Қожекең есегінің айылын тартып, жабуын жалаулатып Қармақшы уалаятының шаруашылықтарын бетке алып жүріп кетті. Келе «Майлы өзек» совхозының бас агрономы Жанәділовке оқыс тиісті:

Ат-жөніңді ауданнан жаңа біліп,
Өзіңе келіп тұрмын, Жанәділов.
Тұқым қайда, көң қайда, сен қайдасың,
Не қылғаның ісіңді шала қылып?!»

Осы жолдар тілдік, стильдік жағынан сәтсіз емес. Мұнда әп-әдемі кестеленген елес, сурет бар. Қисынын тауып, жатық шыққан сөз, сөйлем бар. Сатиралық интонация, адуынды екпін, леп бар.

Сатира әсерін, сатира ықпалдылығын арттырып, одан жақсы нәтижелер шығару үшін жергілікті партия ұйымдары мен совет органдары сатира сынына құлақ асуға, оны қолдауға тиіс. Оған қырын қарап, дұрыс қабақ танытпайтын мекеме, ұйым, өндіріс басшыларының тәртібіне принципті баға беріп, керек болса, оларды партиялық, әкімшілік жолмен жауапқа тарту қажет. Партия комитеттері баспасөзде жарияланған сын материалдардың пәрменділігін арттыру үшін оларды батыл қолдауға міндетті, оған іспен, нақтылы шаралармен құлақ асқысы келмеген басшыларға тыйым салуға тиісті деген партиялық нұсқауды ұмытпаған ләзім. Жергілікті партия, совет органдарының баспасөз бетіндегі сатиралық сынды қолдап, қостап отыруы журналистер қауымының беделін күшейтеді, бұқаралық информация мен насихат құралдарының идеологиялық әсер-ықпалын арттырады.

Сатиралық материалдардың пәрменді, тәрбиелік әсер-ықпалының жоғары болуы редакцияның ұйымдастыру жұмысының деңгейіне де тікелей байланысты. Ол әр кез сын материалдарының қолдау табуын, жоққа шығарылмауын, нәтижелі болуын қадағалап отыруға, сөйтіп, бұлардың тағдыры немен біткенін, сын бойынша қандай шаралар белгіленгенін өз оқырмандарына хабарлап отыруға міндетті. Өйтпесе газеттің оқырман алдындағы беделі төмендейді. Осылай болмау үшін де қазір газет, журналдарымыз «Біздің дабылымыздан кейін», «Сынап едік, нәтиже қандай?», «Бізге жауап береді», «Бізге хабарлайды», «Газет сынап еді, не істелді» деген сияқты толып жатқан тұрақты рубрикаларды үзбей беріп отыруға ұмтылады, баспасөздегі сын, сатиралық материалдардың аяқсыз қалмауын қадағалайды.

Кейде сатиралық материалдардың пәрменділігін қамтамасыз ету үшін газет, журналдар бұрын бір көтерген мәселесіне қайта оралады. Баспасөз сынына ықыласы түспей, сырғытпа, сүйкей салды жауап қайтарғандарды тағы да сын тезіне салады. Айталық, жоғарыда аталып өткен Талдықорған облыстық «Октябрь туы» газеті сонау 1981 жылы 15 майда, 1982 жылы 27 мартта сынаған, бірақ әлі жойылмаған кемшіліктерге биыл қайта айналып соқты. Сынды сөзбұйдаға салып, тақымға баспақ болғандардың «шаңын қақты». Өзінің сын, сықақ материалдарының пәрменділігі үшін баспасөз органдары табанды, принципті күрес жүргізуге тиіс дегеніміз міне осы.

Тегінде сын, сықақ материалдарын еңбекшілердің өздері жазса, оның тәрбиелік мәні, пәрменділігі арта түседі. Өйткені халықтың өз өкілдері оның жүрек лүпілін, тіршілік-тынысын жақсы сезінеді, сәтті жазады. Сондықтан да партия еңбекшілер хаттарына, ауыл-село тілшілерінің материалдарына ерекше ілтипатпен қарауды, оған баспасөз бетінен көп орын беруді талап етеді.

Қазір баспасөз беттерінде жергілікті тілшілердің сын, сықақ материалдары жиі жарияланып жүр. Мысалы, Қызылорда облыстық «Ленин жолы» газетінен дәрігер Қ. Шардановтың, шофер Қ. Құдайбергеновтің, почта қызметкері П. Байзақовтың сықақ өлеңдерін, фельетондарын оқыдық. Осы сияқты «Көкшетау правдасы» газеті «Оқырман фельетоны», «Біздің Аранның» почтасынан» деген рубрикалармен ауыл-село, жұмысшы тілшілерінің сатиралық туындыларын жариялап тұрады.

Сатираның пәрменділігі мен тәрбиелік ықпалдылығын арттырудың тағы бір шарты — оған тұрақты трибуна беру. Сонда ғана ол жиі көрінеді. Жиі көрінгенде ғана ол көкейтесті проблемаларды жан-жақты қамтып, қозғай алады. Үнемі жазылып, сан қырлы мәселелерге батыл араласқанда ғана сатира бар жанрымен, бар түрімен толық көрінеді. Түр байлығы, жанр молдығы ғана сатираны кемелдендіріп, мазмұндандырып, оның бұқара белсенділігін арттырудағы, қоғамдық сананы қалыптастырудағы ролін күшейтеді.

Көптеген республикалық, облыстық газеттеріміз «Правда» («Сатирическим пером»), «Известия» («Удивительные истории»), «Литературная газета» («Клуб 12 стульев») газеттерінен жол-жоба көре отырып, сықақ бұрыштарын жүргізуді дәстүрге айналдырды. Олар өнеркәсіп орындары мен құрылыс ұйымдарында, түрлі мекемелерде, колхоздар мен совхоздарда шаруашылықты ұйымдастырып, жүргізуде орын алып отырған қайсыбір қырсыздықты, жеке адамдардың ісіндегі, тәртібіндегі жағымсыз әрекеттерді жоюға, жұртты ізгілікке баулып, жақсымен таныстырып, жаманнан жиреңдіруге көп қолғабыс тигізеді. Соңғы жылдары әзіл-оспақ, сын-сықақтың еңселі көрінуі, қабілетті сатириктердің қалыптасуы да сықақ бұрыштарының игі ықпалына байланысты. Бұл бұрыштар әрі газет-журналдарымыздың беделіне бедел қосты, әсерін, пәрменділігін арттырды.

Дегенмен, сықақ бұрыштарын жүргізуде бар мүмкіндікті пайдаланып болдық, мол тәжірибе жинақтап үлгірдік деп айта алмаймыз. Бұл істе әлі де шешілмеген, ескерілмеген жәйттар жоқ емес.

Ең алдымен, сықақ бұрыштарын бір жүйеге келтіріп, уақтылы, мазмұнды шығарып жүргеніміз жоқ. Бірсыпыра республикалық, облыстық газеттер оны тұрақтандыруды, сапасын жақсартуды әдетке айналдыра алмай келеді. Мысалы, Маңғышлақ облыстық «Коммунистік жол», Орал облыстық «Орал өңірі», Ақтөбе облыстық «Коммунизм жолы» газеттерінің сықақ бұрыштары осы жылдың сегіз айы ішінде бірер реттен ғана қылаң берді. Семей облыстық «Семей таңы» өз сықақ бұрышын мүлде ұмытты. Солтүстік Қазақстан облыстық «Ленин туы» тек осы жылғы 23 июльде ғана «Күлкі — көңіл кілті» атты әзіл-оспақ бөлімін ашты. Ол ай сайын жарық көріп тұрады делінген еді. Бірақ августа оны көре алмадық. Енді жаңа табылған «көңіл кілтін» жоғалтып алмаса екен деп тілейміз.

Жарияланып жүрген сықақ бұрыштарындағы басты бір кемшілік— олар тым жұпыны, жанрға бай емес. Әсіресе Шығыс Қазақстанның «Алтай арасы», Гурьевтің «Атырау сонасы», Ақтөбенің «Көреген көзі», Маңғышлақтың «Бөгелегі» әр ретте нақты фактіге негізделген бір-бір сықақ өлең, сықақ заметка жариялаумен ғана шектеледі. Әрине, бұлардан күткендегідей үлкен әсер-ықпал табу қиын. Бұл тұста Шымкент облыстық «Оңтүстік Қазақстан», Көкшетау облыстық «Көкшетау правдасы», Қызылорда облыстық «Ленин жолы», басқа да газеттер редакциясы коллективтерінің игі ізденісін атап айтуға болады. Олар әрбір сықақ бұрышында жанры әртүрлі материалдар жариялауға тырысады.

Осы арада бір айта кетер нәрсе: сықақ бұрыштарын түрлендіруде сөз бен қылқалам, фотоайыптау қуатын тоғыстыра пайдалану шарт. Сөз бен сурет бірігіп қызмет еткенде бірін-бірі толықтырып, күшейтіп тұрады. Әрі материалдардың әшкерелеушілік, тәрбиелік мәні арта түседі.

Қостанай облыстық «Коммунизм таңы» газетінің сықақ бұрышы «Семсер» деп аталады. Осы семсердің қандай мағынада екенін газет қызметкерлерінің өзі әлі күнге дейін білмейтін тәрізді. Семсер суретінің салулы тұрғанына, «Семсер дөп тиді» деп жауап беріп отыруына қарағанда, оны қылыш, қару мағынасында түсінеді екен деп ойлайсың. Ал кейбір материалдардағы «Ассалаумағалейкум, Семсер ақсақал!», «Семсер қарт», «Үлкен кісі» деп жазғанын көргенде, оны кісі аты мағынасында қолданып жүр екен ғой дейсің. Енді бірде газеттен «Қадірменді Семсержан!» дегенді оқисың. Сөйтіп, «Семсерді» бірде қару деп, біресе адам деп түсініп, адам болғанда, оның не қарт екенін, не жас екенін пайымдай алмай дал боласың. Газет кейінгі кезде «Семсерін» жиі ұмытып, сатираны «Сықақ», «Сықақ бұрышы», «Күлкі — көңіл көркі», «Әзіл-оспақ» деген рубрикалармен жариялай салып, мүлдем жүйесіздікке ұрынып жүр.

Бұрын Талдықорған облыстық «Октябрь туы» газетінің авторлары кемшіліктерді тек сықақ бұрышындағы Тұрлыекеңе хабарлап, одан ақыл-кеңес, пікір күтіп жазатын. Бірақ Тұрлыекең түк сезбегендей үндемейтін, жауап та қатпайтын. Кезінде сықақ бұрышын жүргізудегі бұл кемшілік сыналған-ды. Газет осы сынды ескеріп, кейін әр материалдың соңында «Тұрлыекеннің пікірі», «Тұрлыекеннің түйіні», «Тұрлыекен айтады» деген «қосымша» жалғайтын еді. Қазір авторлар шартты түрде Тұрлыекеңмен жүздесіп, сонымен арадағы әңгіме түрінде жазып жүр. Газет енді осының өзін оқушыны жалықтыратын қалыпқа айналдырмай, сықақ материалдарын берудің басқа да соны, тиімді тәсілдерін іздестіргені жөн. Бір мезгіл мойнына дүрбісін салып, Жетісу жебесін қолына беріп, Тұрлымбеттің өзін ел аралатып жіберсе де теріс емес. Материал соның өз атынан, өз көргені, өз сезгені ретінде берілсе де, жаман болмас. Тағы бірде сықақ материалдарды тексеруге Тұрлыекеңнің өзін жіберіп, қорытындысын соның атынан хабарлап отыруға да болар еді.

Ескерте кетер тағы бір жайт бар. Сықақ бұрыштарында көбіне деректі сатира жарияланады. Ол — нақты адамға, нақты фактіге, мерзімі, орын алған жері белгілі оқиғаларға негізделіп жазылатын адресі бар сатира. Бұл түрдің әсері, ықпалы, пәрменділігі күштірек болады. Ол өз оғын, шартты сатира сияқты, «тисе терекке, тимесе бұтаққа» деп, жай ата салмайды, сынға алған адамның тұрағын, жұмыс орнын, лауазымын көрсетіп, атын атап шүйіледі.

Сықақ бұрыштарының материалдары көбіне публицистикалық сатира тұрғысында келеді. Бұл түрдің ерекшелігі мен пәрменділігі сатиралық талдауда, сатиралық интонацияда жатады. Ол ирониялық баяндау әдісімен жазылады. Публицистикалық сатирада ирония — сын объектілерін түйреудің, әшкерелеудің құралы. Материалға сатиралық интонация беретін де осы ирония.

Публицистикалық сатира көбіне белгілібір кезең проблемаларына, науқандар барысына байланысты жазылады. Демек, ол да нақты фактіге, нақты оқиғаға негізделеді, солар жөнінде хабарлайды, бірақ ол — жай информациялық хабар ғана емес, сонымен бірге сезімге әсер ететін, әрленген, нәрленген хабар. Бұл хабарлардың түрін таңдауда да авторларға мол еркіндік беріледі.

Совет сатирасының пәрменділігін арттырып, ол арқылы жұртшылықтың саяси сауаттылығын, биік мұратын, патриоттық сезімін қалыптастыруда халықаралық тақырыптарды қозғаудың да мәні зор. Біздің сатираның басты міндеттерінің бірі — капитализм езгісіндегі елдер еңбекшілерінің бостандық, бақыт, теңдік, социализм жолындағы күресіне көмектесу, бейбітшілік, прогресс жауы — империалистік дүниенің шектен шыққан сұрқия әрекеттерін, дендеген дерттерін әшкерелеу. Империалистік жыртқыштардың соғысқұмарлық психологиясы, бүкіл әлемді аузыма қаратып, билеп-төстеймін деген сандырақ ниеті, «американдық өмір салты», «американдық демократия», «американдық бейіш» деген сияқты жалған лақаптар — совет сатирасының ерекше дендеп, өткір сынайтын жүгенсіздіктер. Ойдан шығарылған осы өтіріктердің шын сырын ашу, еңбекші халықты тонап, қанап, жұмыссыздыққа, ашаршылыққа, бақытсыздыққа ұшыратып жатқан капиталистік құрылыстың бет пердесін сыпыру, шын сиқын көрсету социалистік құрылыстың, советтік Отанның артықшылығына көз жеткізеді, совет адамдарының оған деген сүйіспеншілігін, патриоттық сезімін күшейтеді.

Халықаралық тақырыптарды қозғау одақтық сатираның ғана міндеті деп қарауға болмайды. Халықаралық тақырыптарға жазылған сатира документті дәлдігімен, көркемдік биік өресімен ерекшеленуге тиіс. Сонда ғана ол совет адамдарына мықты әсер-ықпал етеді, олардың ұғым-түсінігін молайтып, қырағылығын күшейтеді.

Қорыта айтқанда, сатира тәрбие құралы ретінде қандай нәтижелерге қол жеткізеді? Ең алдымен жұрт өмірлік болмыс, құбылыстардың қайсысы зиянды, қайсысы пайдалы екенін, нені қолдап, неге қарсы күресу қажеттігін ұғынады. Жаңа қоғамның, жаңа сананың адамдары келісе алмайтын, төзе алмайтын ағаттық-олқылықтардан түсінік алып, олардың зиянды әсерінен сақтанады. Соларға қарсы күресіп, оны жоюдың жолдарын үйренеді, адам жанының тазалығы үшін күреске дағдыланады. Сөйтіп, еңбек ете жүріп, жеңіске жете білудің мектебінен өтеді. Өмірдің көлеңкелі, теріскей жақтарын көре отырып, ондағы өсіп, қалыптасып келе жатқан жаңаны, болашағы мол нәрселерді, адамдардың абзал қасиеттерін танып-біледі, соған бейімделеді. Мұның үстіне сатира совет адамдарын буржуазиялық идеологияға ымырасыздық рухында тәрбиелейді, олардың саяси қырағылығын күшейтеді, өз Отанына деген мақтаныш, патриоттық сезімін оятып, күрескерлік рухын көтереді.

«Баспасөз, телевизия және радио партияның идеологиялық жұмысының пәрменді құралы болып табылады, — делінген КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының қаулысында. — Біздің қоғамда баспасөз — социалистік демократияның аса маңызды институты, еңбекшілерді көкейкесті мәселелерді талқылап, шешуге қатыстырудың, жұртшылық пікірін қалыптастырудың құралы. Ол өз назарын партия мен халық қызметінің басты бағыттарына, проблемаларды байсалды талдауға, озық тәжірибені таратуға шоғырландырған кезде өзінің тәрбиелік және ұйымдастырушылық ролін ойдағыдай орындайды. Баспасөздің, телевизия мен радионың материалдары өмірге терең бойлауымен, дәлелдерінің орындылығымен, ойы мен сөзінің сонылығымен қызықтырып, сендіруге, біздің құрылыстың артықшылықтарын шебер насихаттауға, дәуіріміздің шынайы қаһарманы — жаңа қоғам құрылысшысының характері мен бейнесін жарқын ашып беруге тиіс».

Демек, баспасөз беттерінде, сондай-ақ телевизия мен радио хабарларында әрдайым сатира мен юморға да кеңінен орын беріліп отыруы қажет. Сайып келгенде, сатира мен юмор совет адамдарын күлкіге кенелтіп, қуанышқа бөлейді, оларға ләззат беріп, көңілін сергітеді. Сатира арқылы тәрбиелеудің жеміс, нәтижелері міне осындай.

Т. ҚОЖАКЕЕВ,
филология ғылымының докторы, профессор.

Халықаралық тақырыпқа

ӨКТЕМДІКТІ КӨКСЕУШІЛЕРДІҢ ӨШПЕНДІЛІК ЫЛАҢЫ

Қазір империализмнің, әсіресе дүние жүзіне билік, өктемдік жүргізуге өзеуреген американ империализмінің реакцияшыл күштерінің адамға деген өшпенділікке толы жүгенсіз милитаристік саясатының салдарынан халықаралық жағдай мейлінше шиеленісе түсті, ядролық соғыс хаупі күшейіп, адамзат тағдырына айрықша қатер төнді. Бұған әлем жұртшылығы қатты алаң болып отыр. Әскери-өнеркәсіптік комплекстің қолшоқпары — АҚШ-тың қазіргі әкімшілігінің халықаралық саясаттағы авантюризмінің арамзалық астарын ашып көрсете келіп, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов жолдас былай деп мәлімдеді: «Егер қысқаша айтатын болсақ, бұл—бейбітшілікке елеулі қатер төндіретін милитаристік бағыт. Оның мәнісі — басқа мемлекеттер мен халықтардың мүддесімен санаспастан, дүние жүзінде Америка Құрама Штаттарының позициясы басым болуын қамтамасыз етуге тырысу».

Вашингтонның империялық мақсатқа жету жолындағы насырға шапқан сорақылық әрекеттеріне, турасын айтқанда АҚШ президенті Р. Рейганның өзі мұрындық болып отыр. Совет Одағына, қоғамдық құрылыс ретінде социализмге жала жауып, даттауға келген кезде ол моральдық-адамгершілік қасиеттен де айрылып, әдепсіздікке дейін барады. Жүгенсіз милитаристік желікті өршітіп, ол: «Адамзат тарихының қасіретті де қайғылы тарауы ретінде біз коммунизмді сызып тастаймыз», «Біз марксизм-ленинизмді өртенген тарихтың күліне көмеміз», «Ұлы Британия парламентінде сөз сөйлеген кезімде мен бостандықты қорғау үшін дүниежүзілік «крест жорығына» шақырған едім, менің айтқаным дұрыс болып шықты. Оңтүстік Корея самолетінің опат болуы өш алуды талап етеді» деп лепіреді.

Егер антикоммунизммен көзі шыққан жүзіқаралардың сандырағымен желіккен бұл айбат шеккен сөздер мемлекет басшысының аузымен айтылмаса, соған орай дүние жүзінің барлық аудандарында барып тұрған сорақылық әрекеттер жасалмаса, онда мұны айырып айтпауға да болар еді. Ал идеологиялық қайшылықтарды мемлекетаралық қайшылықтарға көшіруге күш салып отырған Америка Құрама Штаттары президентінің көкуі мен зымияндығында шек жоқ екенін АҚШ-тың әскери бюджетінің бұрын-соңды болмаған дәрежеде өсуі, қарудың барлық түрлерін — ядролық, химиялық, жай қарулардың жаңа жүйелерін жасап шығаруға, тіпті тежеусіз жанталаса қарулануды космосқа таратуға күш салып отырғаны айқын дәлелдейді.

Мәселен, Вашингтондағы әскери проблема жөніндегі информациялық орталықтың 1983 жылғы сентябрь айында жариялаған мәліметіне қарағанда, Рейганның әкімшілігі алдағы алты жылда ядролық қару шығаруға ғана 450 миллиард доллар жұмсауды жоспарлап отырса керек. 1983 жылдан 1992 жылға дейін АҚШ әртүрлі 17 мың ядролық қару шығаруды, ал биылғы жылдың аяғына дейін 21 планетааралық «МХ» ракетасын, 10 жаңа «В-І» стратегиялық бомбардировщигін, 95 «Першинг-2» ракетасын жасауды белгіледі.

Сонымен, милитаристік әулекі жоспарларын жүзеге асыруды көздеген АҚШ пен НАТО елдерінің реакцияшыл күштері ядролық, химиялық каруларды, халықты жаппай қырып-жоятын басқа да қару-жарақты жинап алып, қоғамдық система ретінде социализмге, Совет Одағына қарсы «крест жорығына» аттануға әзірленуде. Ал олар неліктен Совет Одағына, социализмге қарсы шығады?

Оның негізгі себебі мынадай. Қазір Америка Құрама Штаттарындағы ең ықпалды, әрі қатерлі күш — әскери-өнеркәсіптік комплекс. Оның ұстанған бағыты — милитаристік бағыт. АҚШ-тың қазіргі әкімшілігі — соның қолшоқпары, ал Р. Рейган болса, соның қолындағы қуыршақ. Сондықтан дүние жүзін империалистік жырткыштардың талауына, АҚШ-тың әлемге өктемдік жүргізуіне жол бермейтін бейбітшілік пен халықтар хауіпсіздігінің тірегі — социализм мен СССР-ді ол өлердей жек көрмегенде, қайтеді?

Шынында Америка Құрама Штаттарының қазіргі үкіметі — оның соғыстан кейінгі тарихындағы ең реакцияшыл үкімет. Моральмен қоса әдепті де аяққа басқан АҚШ президенті Р. Рейган Совет Одағына, социализмге жаланы үйіп-төгіп, «советтік әскери қатер» деген құбыжықтан бастап, «халықаралық терроризмге» дейін солардың кінәсі деп жұртты иландырмақ болады. Әрине, байыпты ойлаған адамға бұл залымдықтың түпкі төркінінде «халықаралық терроризмге қарсы күресті» желеу етіп, АҚШ-тың империялық өктемдік жөніндегі арам пиғылын жүзеге асырып жатқанын аңғару қиын емес.

Аңғал жұртшылықты арбау, алдарқату үшін жәдігөй уағыздарға жаны құмар американ президенті өзі өрбіткен антикоммунизм желігіне «тарихи негіз» табуға тырысады. «Қотыр атқа соқыр ат үйір» демекші, мұндайда оған қол ұшын беретін әлемге әйгілі өсекшіл, әрі жарымес «советолог» Пайпс. Өйткені оның екі адамның басы қосылған жерде сөзі: «Егер СССР өзінің саяси системасын өзгертпесе, онда АҚШ оған қарсы соғыс ашады» деп бастайтыны жұрттың бәріне белгілі. Ал мұның өзі ұлт-азаттық қозғалысын тұншықтыруды, барлық елдерді «жұмса жұдырығында, ашса алақанында» ұстауды көксейтін Америка Құрама Штаттарының билеуші топтарының арам пиғылымен астасып жатыр. Сондықтан американ президенті Р. Рейган да есалаң болса да Пайпс түшкірсе, «жәрекім алда» деп, оның аузынан шыққанын қайталауға әсте жалықпайды, әрі арланбайды. Тіпті қайталап қана қоймайды, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов жолдас айтқандай, дүние жүзінің тағдырына билік еткісі келетіндер тойтарыс алмаған жерлердің бәрінде антикоммунизмнің желеуімен өздеріне жағымды тәртіптер орнатпақ.

Әлемнің азаттықты аңсаған халықтары ұлттық тәуелсіздік, әлеуметтік-экономикалық өзгерістер жолындағы күреске барған сайын кеңінен ат салысып отырғанда, американ империализмінің билеуші топтары күні өткен капиталистік құрылысты қорғап, екінші дүниежүзілік соғыстан кейін социализмге қарсы агрессиялық блоктер құра бастады. Бүкіл әлемді өз мүдделеріне бағындыруды көксеген олар ядролық қарумен жанталаса қаруланууды өршітіп, капиталистік елдерді антикоммунистік «крест жорығына» топтастыруға ұмтылды.

Америка Құрама Штаттарының қазіргі билеуші топтарының империялық мақсаттағы милитаристік сыртқы саясатының түпкі төркіні қайда жатқанын аша келіп, Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында сөйлеген сөзінде былай деп атап көрсетті: «Сан миллиондаған еңбекшілер жұмыссыздыққа, қайыршылыққа душар болып отырғанда, империализм тереңдігі мен ауқымы жағынан бұрын болып көрмеген ғылыми-техникалық революцияның әлеуметтік зардаптарын жоюға дәрменсіз екені барған сайын айқын бола түсуде».

Еңбекші халықты қанаудан қалтасын қалыңдатып отырған империалистік алпауыттар мен олардың итаршыларының капиталистік қоғамның айрықша асқынған дерті — жалпы дағдарысқа милитаризмнен басқа қарсы қояр құралы жоқ. Сондықтан да империализм, әсіресе американ империализмі дағдарыстан шығудың жолын жанталаса қарулануда, халықаралық шиеленісті ушықтырудан іздейді.

Дүние жүзін ядролық соғыс апатына итермелейтін тежеусіз жанталаса қаруланууды өршіткенде де, СССР-мен әскери-саяси тайталасқа ұмтылғанда да, Европада, Азияда, Африкада, Таяу Шығыс пен Орталық Америкада жағдайды мейлінше шиеленістіре түскенде де АҚШ билеуші топтарының көксейтіні оңай олжа, тегін табысты қалайда молайту, сөйтіп, әлемді өздерінің уысында ұстау екені айдан анық.

Қайдағы бір ойдан шығарылған желеулерді бетке ұстап, Р. Рейган басқарған американ әкімшілігі АҚШ-тан мыңдаған километр жерлердегі «Американың өмірлік мүдделерін қорғауға» қарулы күштерін жіберіп отырса, американдық монополиялық капиталдың бұл гегомонистік арам пиғылын қорғап АҚШ-тың қорғаныс министрі К. Уайнбергер «Біздің мүдделеріміздің қандай ғаламдық сипаты болса, бізге кездесіп отырған қатердің де сондай ғаламдық сипаты бар» деп көкиді.

Қысқасы, империялық өктемдік пен терроризмнің арасында тікелей байланыс бар екенін аңғару қиын емес. Кезінде Ф. Энгельс өзінің «Анти-Дюринг» атты еңбегінде зорлық-зомбылық қанаудың құралы екенін ашып көрсеткен болатын. Бүгінгі мемлекеттік терроризм де — келешектен жұрдай империализмнің іріп-шіри бастағандығының айқын айғағы. Өйткені капитализмді жайлаған жалпы дағдарыстың қазіргі кезеңінде террордан және халықтың қалың бұқарасының үрейін алып жазалаудан басқа оның өзін опаттан сақтайтын «тірегі» жоқ.

Өзін капитализмнің «қорғаны» санайтын Америка Құрама Штаттарының агрессиялық, милитаристік саясаты да, түптеп келгенде, сол империализмнің іріп-шіри бастағанына байланысты. Өйткені мұндай жағдайда еңбекшілер бұқарасының назарын әлеуметтік-экономикалық проблемалардан басқа жаққа аудару, демократиялық қозғалысты аяусыз басып-жаныштау әлдеқайда жеңіл болмақ. АҚШ пен оған тізе қоса қимылдап отырған НАТО елдерінің тау-тау болып үйілген ядролық арсеналы, жаңадан шығарылып жатқан халықты жаппай қырып-жоюға арналған қарулары — нейтрон бомбалары мен адамның жүйкесін құртатын газ контейнерлері, «МХ» және «Трайдент» ракеталары, стратегиялық бомбардировщиктері мен қанатты ракеталары, Батыс Европадағы орта қашықтыққа қолданылатын ракеталары және басқа ядролық потенциалдары — міне осының бәрі бүкіл адамзатқа қарсы қолданылып отырған терроризм құралдары.

Бұл құралдарды дүние жүзінің барлық аудандарында шиеленісті ушықтырып, халықтар арасында үрейді күшейте түсу үшін қалайда ұтымды пайдалану мақсатында Вашингтон «шектеулі», «созылмалы» ядролық соғыс ашу, «ядролық соғыс болатын» аймақтың саяси картасын белгілеп, «демонстрациялық ядролық жарылыс» мүмкіндігі жөнінде ашықтан-ашық мәлімдеме жасауда.

Өзінің осы өктемдігін қабылдамаған, қабылдағысы келмейтін елдерге қарсы Вашингтон қарулы күштерін қолданады немесе қолдануға доқ көрсетеді. Мәселен, американ зерттеушілерінің мәліметтеріне қарағанда, 1945 жылдан 1975 жылға дейінгі аралықта ғана АҚШ көксеген саяси мақсаттарын жүзеге асыру үшін өзге елдерге 215 мәрте әскери қатер төндірген. Ал қоқан-лоққыға көнбеген жерлерде АҚШ қару жұмсаудан да тайынбайды. Бұған, басқасын былай қойғанда, американ империализмінің Вьетнамдағы масқара соғысы айқын дәлел бола алады. Мұнда Америка Құрама Штаттарының өктемдік саясаты, «адамгершілік» моралы жазықсыз жандарды жусатып салған напалмдар мен улы химикаттардың көмегімен уағыздалды.

Құрама Штаттарда шетелдерде террорлық операцияларды жүзеге асыратын «жасыл телпектер» деп аталатын арнаулы әскери бөлімдер ұйымдастырылған. Мұның сыртында «құпия» қылмысты істерді жүргізу жөнінде арнаулы даярлықтан өткен әуе әскери бөлімдері, аквалангист-десантшылар отрядтары, қарулы күштер мен Орталық барлау басқармасының «құпия армиясының» құрамында ондаған құрамалар бар.

Сондай «жасыл телпектер» қазір тәуелсіздік жолына түскен Никарагуаға қарсы бүлікшіл әрекеттер жасау үшін Гондураста азғындар мен сатқындардан жазалаушы отрядтар жасақтауға көмектесуде. АҚШ оларды Орталық Америкада ғана емес, сонымен бірге Ангола мен Кампучияға, Ливан мен Ливияға, Оңтүстік Йемен мен Ауғанстанға қарсы «астыртын соғысқа» пайдаланып отыр.

Американ империализмінің адамға деген өшпенділік, халыққа қарсы саясаты Таяу Шығыста айрықша айқын танылды. Қуйтырқы арандатушылықпен, жантүршігерлік террормен, экономикалық зорлық-зомбылықпен арамзалық жоспарларын жүзеге асыра алмаған АҚШ-тың реакцияшыл топтары қайтадан тағы қаруға жармасуда. Израиль агрессорларын құтыртып, Ливанда қырғын соғыс аштырған американ империализмі енді Ливанның ұлттық-патриоттық қозғалысын қарудың күшімен басып-жаншуға тікелей қатысуда. Сонымен бірге ол араб елдерінің мүддесін қорғап отырған Сирияға да қару кезеніп, қыр көрсетуде.

Шектен шыққан саяси авантюризммен, экономикалық қыспақтармен қоса АҚШ қарулы күрестің шеңберін де барған сайын кеңейте түсуде. Ол контрреволюцияшыл сатқындар мен азғындарға ашық түрде қару-жарақ, әскери көмек беруде. Сөйтіп, шындығына келгенде, өктемдікті өз саясатына өзек еткен Америка Құрама Штаттары әлемнің азаттық аңсаған барлық халықтарына қарсы «крест жорығын» жариялап отыр.

Алайда дүние жүзіндегі күштердің арасалмағының өзгеруіне байланысты АҚШ-тың әскер күшін пайдаланып, өктемдігін қабылдайтын елдерге тікелей басып кіруіне мүмкіндігі шектеулі болып отыр. Сондықтан да ол «өзінің өмірлік мүддесін көздеп», өзге елдердің ішкі істеріне қол сұғуға алуан түрлі арандату мен бүліктің, баскесер қарақшылар мен арсыз азғындардың ордасы — Орталық барлау басқармасын пайдаланады. Арандату, астыртын әрекет — төңкеріс жасау, ылаң салу, бүлік ұйымдастыру — бұл басқарманың қызметі міне осы. Демек, Орталық барлау басқармасы мен «терроризм» — бірінен бірін бөліп қарауға болмайтын ажыратқысыз ұғым. Мәселен, ауқаттыларға арналған «Ю. С. ньюс энд уорлд рипорт» журналында жарияланған мәліметтерге қарағанда, 1961 жылдан 1976 жылға дейінгі аралықта ғана ЦРУ (Орталық барлау басқармасы) АҚШ-тың билеуші топтарына ұнамаған қайраткерлер мен үкіметтерге қарсы 900-ге жуық «құпия» операция ұйымдастырған екен.

Бұл күнде бүкіл әлем американдық «шекпен мен семсер серілерінің» нысанасында екенін Вашингтон жасырмайды. Орталық барлау басқармасының қазіргі бастығы У. Кейси жақында ғана «Құрама Штаттар үшін стратегиялық мәні бар мемлекеттердің бәрі Орталық барлау басқармасының бақылауында» екенін ашық мәлімдеді. Айталық, оны Таяу Шығысқа ынтық етіп қойған, әрине, «американ экономикасы үшін маңызды, АҚШ-тың сыбайластары үшін өмірлік қажетті арабтың мұнайы» екенін, сондықтан мұндағы оқиғалардың бәрі «Құрама Штаттардың көкейкесті ұлттық мүддесіне қатысты» екенін АҚШ-тың қазіргі әкімшілігі де мойындайды.

Бірақ Америкадан мыңдаған километр қашықтықта жатқан Жапония да «халықаралық экономикалық істерде елеулі роль атқаратын болғандықтан» АҚШ үшін ерекше маңызға ие болып отыр. Ал Никарагуаға, Кубаға, өзге елге қарсы «құпия соғыс» жүргізгенде де, қисынсыз болса да сылтау іздеп АҚШ оларды Латын Америкасына «коммунизмді таратушы» деп кінәлағысы келеді. Бүлік пенылаң ұйымдастырудың орталығына айналған бұл мекеменің айла-әрекеті стихиялы емес, қайта алдын ала ойластырылған жоспар бойынша жүргізіледі. Ал ондай жоспарлар АҚШ-тың саяси, экономикалық, империялық, өктемдік мүдделеріне орай жасалады.

Әрине, мұндай «құпия жоспарларды» жүзеге асыратын Орталық барлау басқармасының Құрама Штаттардағы ең құдіретті мекеме болуы заңды. Ал авантюризмге біртабан жақын Р. Рейган Ақ үйге келген соң «шекпен мен семсер серілерінің» қызмет аясы кеңейіп, оның «ақ дегені — алғыс, қара дегені — қарғыс» болып отыр. Айталық, 1984 финанс жылына тек шетелдерде әртүрлі арандату мен бүлік ұйымдастыруға ғана АҚШ үкіметі орасан зор қаржы — 17 миллиард доллар бөлгені бұған айқын дәлел.

АҚШ «өзінің өмірлік мүддесі» бар аймақтардағы мемлекеттердің ішкі істеріне қол сұғумен бірге сол елдердегі азғындар мен сатқындарды қаруландырып, оларды халықаралық шиеленісті ушықтыруға пайдаланады. Ал сыртқа қару-жарақ сату американ империализмінің пайда табу көзіне айналды. Тіпті Р. Рейган әкімшілігі мұны заңдастырып алды. Онда әдеттегі жай қару-жарақ пен әскери техника сатуды АҚШ өзінің ғаламдық қорғаныс жүйесі мен сыртқы саясатының ажырамас құрамдас бөлегі деп білетіндігі атап көрсетілген. Міне сондықтан Құрама Штаттарында бір жылдың ішінде сыртқа қару-жарақ сатудың мөлшері 17 миллиард доллардан 30 миллиард долларға шырқап шыға келгеніне ешбір таңдануға болмайды. Сонымен қатар бұл қару-жарақ ұлт-азаттық, халықтық қозғалыстарды мемлекеттік терроризм әдісімен басып-жаншуға, террористік режимдерді қолдауға қызмет етуде. Мәселен, американ қаруын сатып алған Израиль, Оңтүстік Корея, Тайвань, Пакистан сияқты мемлекеттерде дәл осылай болып отыр.

Сонымен Р. Рейган әкімшілігі жанталаса жүргізіп отырған империялық мақсаттағы өктемдік саясатының нәтижесі қандай? Анығын айтар болсақ, Рейганның көксеген мақсатының бірде-бірі жүзеге асырылмады. АҚШ-тың өктемдігі мен қоқан-лоққысы оның одақтастары арасындағы қарым-қатынасты күрделілендіре, қиындата түсті. Олар Құрама Штаттардың өкірегінен ығып, социалистік елдерге қарсы ұйымдастырылған экономикалық «соғысқа» қатысқысы келмейді. Азия, Африка, Латын Америкасы елдері Вашингтонның зорлық-зомбылығы мен жандармдық әрекеттеріне барған сайын батыл қарсылық көрсетуде. АҚШ-тың билеуші топтарының авантюристік әрекеттері мен жәдігөйлік уағыздарынан әлем жұртшылығы бейбітшілік пен халықтар хауіпсіздігіне шын мәнінде қай жақтан қатер төніп отырғанын айқын аңғаруда. Сондықтан соғысқа қарсы, ядролық апат қатеріне қарсы қозғалыс барған сайын құлашын кең жайып, мұхит толқынындай құдіретті күшке айналуда.

Вашингтонның террористері сөз жүзінде ғана емес, сонымен бірге іс жүзінде де әрекет жасап отыр. Биылғы жылғы январь айында АҚШ президентінің № 77 директивасымен оның ұлттық хауіпсіздік мәселелері жөніндегі көмекшісі басшылық ететін арнаулы комитет құрылуы террористердің ошағына май құюмен бірдей болды. Өйткені сыртқы саясатқа байланысты насихаттық диверсияларды ұйымдастыру енді соған жүктеледі. Арнаулы комитет бұл сенімге лайық болу үшін «психологиялық соғысты» ұлғайтуға кірісіп те кетті. Оның салған ылаңының зардабын Ангола, Никарагуа, Ауғанстан сияқты өз тағдырларын өздері шешуге ұмтылған елдер тартып отыр.

Сонымен, американ империализмінің социалистік елдерге қарсы бағытталған «крест жорығының» көздеген мақсаты да, географиялық шеңбері де әлдеқайда кең екенін аңғару қиын емес. Бұл — ең алдымен АҚШ әкімшілігінің милитаристік саясаты мен озбырлық өктемдігін мойындамайтын дүние жүзінің күллі прогресшіл күштеріне қарсы бағытталған жорық. Ақ үйдегілер өздерінің әлемде билік орнату жөніндегі арамзалық ниеттерін жүзеге асыру үшін бәрінен бұрын өзге елдердің табиғи ресурстарын емін-еркін пайдалануды қарудың күшімен қамтамасыз етуге ұмтылуда. Ал американ экономикасының әскери-стратегиялық мәні бар көптеген шикізатқа зәру екенін мойындап, Пентагонның басшысы Қ. Уайнбергер «Біз аралдағы мемлекетке айналдық», «көптеген стратегиялық маңызды пайдалы қазбалар АҚШ шекарасынан мыңдаған миль қашықтықта жатыр... сол ресурстарды игеру үшін біздің өз әскери және әскери-теңіз күштерімізді ұлғайтуымызға тура келеді» деп жәдігөйленді.

Демек, Құрама Штаттардың «крест жорығының» түпкі төркінінде билеуші топтардың мүддесін көздейтін империалистік, экспансионистік, озбырлық саясат жатқаны айдан анық. Бұл жорық социализм елдеріне, тәуелсіздік жолына түскен мемлекеттерге ғана емес, сонымен бірге АҚШ-тың одақтастарына да, бүкіл адамзатқа қарсы жорық. Тәуелсіз Гренадаға жасалған қарақшылық шабуыл қазіргі американ әкімшілігі халықаралық істерде жүргізіп жатқан бағыт бейбітшілік ісі мен халықтар бостандығына төндіріп отырған хауіпті барынша айқын көрсетеді.

Өзінің өктемдігін қабылдамайтын елдерге қарулы күш жұмсау шеңберін барған сайын кеңейтіп, әскери потенциалын бұрын-соңды болмаған дәрежеде ұлғайтып отырған АҚШ-тың билеуші топтары милитаристік әулекі жоспарларын насихаттауды антикоммунизмнің желігімен бүркемелеуге тырысады. Бұл даңғазаға империализм итаршылары ғана емес, сонымен бірге АҚШ президентінің өзі мұрындық болып отырғаны қазір баршаға аян. Бұған Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының XXXVIII сессиясының мінбесінен «бейбітшілік ісін әр кез жақтауға әзір» екендігін білдірген АҚШ президенті Рейганның сол күні-ақ 1984 жылға арналған әскери қаржы жөніндегі заң жобасына қол қоюы айқын айғақ бола алады.

Әлемге ядролық соғыс қатері төніп тұрған осындай жағдайда совет басшылығы АҚШ-тың қазіргі әкімшілігінің халықаралық істерде жүргізіп отырған бағытына беретін өзінің бағасын совет адамдарының, басқа да халықтардың және мемлекеттер саясатын белгілеуге жауапты барлық адамдардың назарына жеткізуді орынды деп санады. Ал мұны әлемнің прогресшіл күштері, баянды бейбітшілікті жақтайтын ақ ниетті адамдар айрықша мүдделілікпен қарсы алды. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов жолдас әлем жұртшылығы бейбітшіліктің тірегі деп үміт артып отырған Советтер Елінің ерік-жігерін білдіре келіп, былай деп мәлімдеді: «Біздің бағытымыз бұрынғысынша бейбітшілікті сақтап, нығайтуға, шиеленісті бәсеңдетуге, жанталаса қарулануды ауыздықтауға, мемлекеттер арасындағы ынтымақтастықты кеңейтіп, тереңдетуге бағытталған. Совет Одағы Коммунистік партиясының, бүкіл совет халқының бұлжымас ерік-жігері осындай».

Сөйтіп, Совет Одағы өзінің дүние жүзінде жалпыға бірдей баянды бейбітшілік болуына мүдделі екенін тағы да ашық мәлімдеді. Бірақ бұл — оның осалдығы емес, қайта қуаттылығының белгісі. Совет халқының СССР мен социалистік достық одақ елдерінің хауіпсіздігін қорғауға еліміздің экономикалық және қорғаныс қабілеті толық жететініне ешбір күмәні жоқ.

В. АУМАН,
тарих ғылымының кандидаты.

„Қазақстан коммунисінің" сынынан кейін

«КЕЛЕЛІ ТАҚЫРЫП: ІЗДЕНІС ПЕН ТАЛПЫНЫС»

«Қазақстан коммунисі» журналының 1983 жылғы тоғызыншы номерінде жарияланған «Келелі тақырып: ізденіс пен талпыныс» деген баспасөзге шолуды Жамбыл облыстық «Еңбек туы» газеті редакциясының коллективі ағалық қамқорлық, ақыл-кеңес ретінде құптап қарсы алды. «Қазақстан коммунисі» журналының баспасөзге шолуы бастауыш партия ұйымының жалпы жиналысында, редколлегияның кеңейтілген мәжілісінде талқыланып, келелі әңгіменің өзегіне айналды. Шолуда газеттің атына айтылған жылы лебіз бен сын түгелдей орынды деп табылды. Осыған орай газет редакциясы Азық-түлік программасын орындау жөніндегі облыс еңбекшілерінің тыныс-тіршілігін жүйелі жазуға, озаттар тәжірибесі мен социалистік жарысты кеңінен насихаттауға, сын материалдарының нақтылығы мен пәрменділігін арттыруға бағытталған нақты жоспар белгіледі.

Атап айтқанда бұл жоспарда мынадай шараларды жүзеге асыру көзделіп отыр: аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктердің жұмысын көрсететін «РАПО іс үстінде», «РАПО-ның ұтымдылығы», «Азық-түлік программасы және РАПО», «Егіншілік пен мал өнімдерін өндіруді арттырудың жаңа көздері» деген жаңа рубрикалар ашылады.

Облыс ардагерлерінің мал шаруашылығы еңбеккерлеріне арнаған Ашық хатын талқылау одан әрі жалғастырылады. Мал қыстату науқанының басталуы алдында хатқа қол қойған еңбек ардагерлерінің редакцияда «Дөңгелек стол» басындағы кездесуі ұйымдастырылады.

Шолуда атап көрсетілген және басқа үнемі артта қалып келе жатқан шаруашылықтардың өндірістік-экономикалық жұмысы туралы «Көптен бергі көтерем», «Жарыс соңында салпақтап», «Шығын көп, табыс аз» деген тақырыптарда сын мақалалар жариялау жоспарланды.

Жыл қорытындысынан кейін туындайтын міндеттер туралы жекелеген аудан, шаруашылық басшыларының, мамандардың материалдары «Социалистік міндеттеменің орындалуын тексереміз», «Жарыстастар үндесті» деген рубрикалармен беріліп тұрмақшы. Озық тәжірибе беттерін әр саладан ұйымдастыруды көздеп отырмыз. Сол сияқты селоның әлеуметтік бейнесі туралы әлеуметтік очерктер, ауыл шаруашылығының озаттары туралы очерктер беріледі, тағы басқа да шаралар жүзеге асырылатын болады.

Б. ЖАҢАБАЕВ,
Жамбыл облыстық «Еңбек туы» газетінің редакторы.

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КОЛЛЕГИЯ:

М. Мамажанов (бас редактор), **Ә. Ахметов** (жауапты секретарь). **Ә. Р. Ахметов, Б. Баймаханов, О. Батырбеков, Ә. Қалмырзаев, Т. Қызықбаев, О. Смағұлов, Қ. Сұлтанов, Т. Ыдырысов** (бас редактордың орынбасары), **К. Юсупов.**

Телефондар; бас редактордың қабылдау бөлмесі —33-29-52, жауапты секретарь — 33-84-33, маркстік-лениндік теорияны насихаттау бөлімі — 33-84-32, нақты экономика бөлімі — 33-90-64, ұйымдастыру - партия жұмысы, ғылым және мәдениет бөлімдері — 33-80-89, әдеби қызметкерлер — 33-29-52, 33-92-01, бас редактор —33-86-89, бас редактордың орынбасары — 33-83-61.

УГ06387. Сдано в набор 14.10.83. Подписано к печ. 1.11.83. Бум. тип. № 3. Формат изданий $70\times108^1/_{16}$. Физ. п. л. 6,0. Усл. п. л. 8,4. Уч. изд. л. 8,6. Печать высокая: Заказ 23. Тираж 55747. Цена 25 коп.

Технический редактор **Д. Токтарбекова.**

Ордена Трудового Красного Знамени типография Издательства ЦК Компартии Казахстана, г. Алма-Ата, пр. Ленина 2/4.

«Қазақстан коммунисі» — «Коммунист Казахстана» — теоретический и политический журнал ЦК Компартии Казахстана на казахском языке.

Адрес редакции: 480044, Алма-Ата, ул. М. Горького, 50, 8-этаж.

Бағасы 25 тиын.
Индекс 75738.

ISSN 0135—1117.

«Казахстан коммуниси», Алма-Ата, № 11, 1983, 1—96.

БАРЛЫҚ ЕЛДЕРДІҢ ПРОЛЕТАРЛАРЫ, БІРІГІҢДЕР!

93

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

12 ДЕКАБРЬ
1983

Барлық елдердің пролетарлары, бірігіңдер!

ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ

№ 12
декабрь
1983

ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫ ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ және САЯСИ ЖУРНАЛЫ

1921 жылғы сентябрьден бастап шығып келеді

МАЗМҰНЫ

КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Д. ҚОНАЕВ — Ішкі партиялық демократия іске асырылуда 3

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ — БІЗДІҢ ИДЕЯЛЫҚ ҚАРУЫМЫЗ

Ә. АХМЕТОВ — Ұлы идеялар қазынасы 14

АДАМДАРДЫҢ КОММУНИСТІК САНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ — БҮКІЛ ПАРТИЯНЫҢ ІСІ

М. УСТИНОВСКИЙ — Интеллигенцияның қоғамдық белсенділігі мен азаматтық кемелділігі 22
В. СИДОРОВ — Мұғалімдерді идеялық жағынан шыңдау 29

ПАРТИЯНЫҢ ЛЕНИНДІК АГРАРЛЫҚ САЯСАТЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ЖАҢА КЕЗЕҢІ

Х. МАТАЕВ — Коллектив ынтымағы — ырыс көзі 35

ПАРТИЯ ЖҰМЫСЫНЫҢ СТИЛІ МЕН ӘДІСТЕРІ

Есеп беру-сайлау партия конференцияларынан: Қ. ЮСУПОВ—Кадрлардың өндіріс тиімділігін арттырудағы жауапкершілігі. С. БАҚТЫГЕРЕЕВ — Шаруашылық пен тәрбие жұмысының бірлігі. 41

«ЖАС КОММУНИСТ МЕКТЕБІ» КУРСЫН ОҚЫП-ҮЙРЕНУШІЛЕРГЕ КӨМЕК

Е. САУЫТБАЕВ — Программа мен Устав — партияның негізгі документтері. . 50

ОЛ КҮНДЕРДІҢ ӨШПЕС ДАҢҚЫ

Ә. СӘРСЕНБАЕВ — Кеудемізде кек қайнап... 65

ПАРТИЯ ҰЙЫМДАРЫНЫҢ САЯСИ-БҰҚАРАЛЫҚ ЖҰМЫСЫ

С. ПРЕСНЯКОВ — Бірыңғай саяси күн — бұқарамен байланыстың ұтымды формасы 63

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОЙЛАУ: ТИІМДІЛІК ПЕН ТҮПКІ НӘТИЖЕ

С. ҚҰНАНБАЕВ — Аграрлық-өнеркәсіптік комплекс және шаруашылық есеп. . 56

ОҚЫРМАН ОЙ ТОЛҒАЙДЫ

Советтік өмір салтымыз: В. ЛАРИН — Еңбек сүйгенді ел сүйеді. Қ. АЙЖІГІТОВ — Мақсат ортақ, тілек бір. С. ГАВРИЛЮК — Тыңда түлеген достық. С. ЖҰМАБЕКОВА — Ана жүрегінің лүпілі 74

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТАҚЫРЫПҚА

К. САҒЫНДЫКОВ — Қанышезерлік пен сұрқиялық 85
«Қазақстан коммунисі» журналында 1983 жылы жарияланған материалдар . . 92

© «Қазақстан коммунисі» № 12. 1983.

СОДЕРЖАНИЕ

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИЗМА

Д. КУНАЕВ — Внутрипартийная демократия в действии 3

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ — НАШЕ ИДЕЙНОЕ ОРУЖИЕ

А. АХМЕТОВ — Сокровищница великих идей 14

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИСТИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ ЛЮДЕЙ — ДЕЛО ВСЕЙ ПАРТИИ

М. УСТИНОВСКИЙ — Общественная активность и гражданская зрелость интеллигенции 22
В. СИДОРОВ — Учительским кадрам — идейную закалку 29

НОВЫЙ ЭТАП В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ЛЕНИНСКОЙ АГРАРНОЙ ПОЛИТИКИ ПАРТИИ

Х. МАТАЕВ — Сплоченность коллектива — основа успехов 35

СТИЛЬ И МЕТОДЫ ПАРТИЙНОЙ РАБОТЫ

С отчетно-выборных партийных конференций: К. ЮСУПОВ — Ответственность кадров в повышении эффективности производства. С. БАКТИГЕРЕЕВ — Единство хозяйственной и воспитательной работы 41

В ПОМОЩЬ ИЗУЧАЮЩИМ КУРС «ШКОЛА МОЛОДОГО КОММУНИСТА»

Е. САУТБАЕВ — Программа и Устав КПСС — основополагающие документы партии 50

ЭТИХ ДНЕЙ НЕ СМОЛКНЕТ СЛАВА

А. САРСЕМБАЕВ — На священной земле Украины 56

ПОЛИТИКО-МАССОВАЯ РАБОТА ПАРТИЙНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ

С. ПРЕСНЯКОВ — Единый политдень — активная форма общения с людьми . 63

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ: ЭФФЕКТИВНОСТЬ И КОНЕЧНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ

С. КУНАНБАЕВ — Агропромышленный комплекс и хозяйственный расчет . . 69

ЧИТАТЕЛЬ РАЗМЫШЛЯЕТ ПРЕДЛАГАЕТ

Наш образ жизни — советский: В. ЛАРИН — По труду — честь. К. АЙЖИГИТОВ — Плечом к плечу — к единой цели. С. ГАВРИЛЮК — Мы дружбой сильны. С. ЖУМАБЕКОВА — Счастливое материнство и детство 74

НА МЕЖДУНАРОДНЫЕ ТЕМЫ

К. САГЫНДЫКОВ — Авантюризм и беспардонность 85
Перечень материалов, опубликованных в журнале «Казахстан коммунист» в 1983 году 92

КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

ІШКІ ПАРТИЯЛЫҚ ДЕМОКРАТИЯ ІСКЕ АСЫРЫЛУДА

Д. ҚОНАЕВ,

КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі,
Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары

КПСС XXVI съезі, Орталық Комитеттің 1982 жылғы ноябрь, 1983 жылғы июнь Пленумдары, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов жолдас партия мен ел алдына қойған орасан зор міндеттер қоғамымыз өміріндегі жаңа кезең — кемелденген социализмді жоспарлы түрде және жан-жақты жетілдіру кезеңі болып табылады.

Совет халқы өзінің барлық жетістіктерін совет қоғамының басшы және бағыт беруші күші, оның саяси системасының ұйтқысы — КПСС-тің творчестволық, сан қырлы қызметімен байланыстырады. Уақыттың қатал сынынан өткен партия мен халықтың бірлігі социалистік Отанымыздың одан әрі гүлденіп, көркеюінің қайнар көзі болып келді және солай бола береді.

Еліміз еңбекшілерінің КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов жолдастың 1983 жылғы 28 сентябрьдегі Мәлімдемесін қолдаған көптеген митингтері мен демонстрациялары осы бірліктің жарқын көрінісі болды. Бұл документтің орасан зор саяси маңызы бар, ол КПСС пен Совет мемлекетінің ядролық соғыс қатерін болдырмау, жалпыға бірдей бейбітшілікті нығайту жөніндегі бағытын терең, әрі жан-жақты білдіреді. Мәлімдемеде дүние жүзінде қалыптасқан жағдайға айқын-анық тақтық талдау жасалып, халықаралық істерде АҚШ-тың қазіргі әкімшілігі жүргізіп отырған милитаристік бағытқа принципті баға берілген, сөйтіп, Совет Одағына және социалистік достық одақ елдеріне бағытталған оспадарсыз өтірік-өсектер мен қаранетті шабуылдарға лайықты тойтарыс жасалған.

Вашингтон өршіткен жанталаса қарулану дүние жүзін минут сайын бір миллионнан астам доллар жұмсауға душар етіп отыр. Егер планетада 500 миллионнан астам адамның ішер асқа жарымай жүргенін ескерсек, осыншалық орасан зор, ақылға қонымсыз, мейлінше хауіпті шығындарға бару айрықша таңқаларлық жағдай. Қазір, бұрынғы қай кездегідей де Жер бетінде бейбітшілікті сақтаудың игі мақсаты үшін халықаралық жағдайда жақсылыққа қарай батыл бетбұрыс жасау қажет-ақ, Ленин партиясы міне осы мақсатқа барлық күш-жігерін жұмсап отыр.

Коммунистер Ленин өсиеттерін басшылыққа ала отырып, өзінің авангардтық рөлін абыроймен орындап жүр. 80 жылдығын біз елімізде және прогресшіл жұртшылық бүкіл дүние жүзінде кеңінен атап өткен РСДРП II съезінде Ленин «партия мүшесінің атағы мен маңызын жоғары көтерген үстіне көтере түсуге» (Шығармалар толық жинағы, 7-том, 318-бет) шақырған болатын. КПСС бұл өсиетке бүгін де адал. Сексен жылдың ішінде ол шағын ұйымнан қазір қатарында 18 миллионнан астам коммунист бар, бүкіл халықтың қуатты, топтасқан партиясына айналды. Совет адамдары КПСС-тің басшылығымен өзінің көп ұлтты Отанын революциялық жағынан жаңартуда орасан зор табыстарға ие болып, бүкіл дүниежүзілік-тарихи жаңа жеңістерге одан әрі жетіп келеді. Қазіргі кезеңде ішкі дамуымыздың және халықаралық өмірдің ірі де күрделі проблемаларын шешуде Коммунистік партияның ролі бұрынғыдан да арта түсіп отыр.

Біздің партия қоғамға басшылықты жүзеге асыра отырып, өзінің мақсаты демократизмді кеңінен дамытуда деп біледі, ал демократизмнің мәнісі, Ленин жазғанындай, «аса маңызды мәселелер жөнінде бүкіл бұқараның өзі саналы дауыс берсін деген сөз» (Шығармалар толық жинағы, 14-том, 281-бет). Сондықтан бұқараның маркстік-лениндік дүниетанымын, саяси санасын қалыптастыру актуальды міндет болып келді және солай болып қала береді, деп 1983 жылғы июнь Пленумында атап көрсетілді.

КПСС кемелденген социализм жағдайында Уставта баянды етілген демократиялық централизм принципінің мүлтіксіз сақталуын қамтамасыз етеді. Ол өзінің сапалық құрамын жақсартып, партия қатарын топтастыруға, бастауыш ұйымдардың жауынгерлік қабілетін, олардың еңбек коллективтеріндегі ықпалын арттыруға күш салып отырады. Партия комитеттерінің совет адамдары өмірінің барлық жақтарына саяси басшылығын күшейтіп, оны жетілдірмейінше, бұл проблемаларды шешу мүмкін емес. Партия, деп атап көрсетті Ю. В. Андропов жолдас, «өзінің бүкіл қызметін демократиялық жолмен ұйымдастырудың өнегесін көрсетуде; партия біздің социалистік болмысымыздың барлық сферасына еніп отырған демократиялық принциптерді белгілеп, дамытып отырады».

Республиканың партия ұйымдары ішкі партиялық демократияны одан әрі дамытуға, партия тұрмысының лениндік нормаларын сақтауға ұмтылады, барлық коммунистердің праволарын сөзсіз, әрі тыңғылықты пайдаланып, өз міндеттерін осылайша орындауына, олардың партия саясатын жүзеге асыруға белсене қатысуына қажетті мүмкіндіктер жасайды.

КПСС-тің айбынды отрядтарының бірі — республика партия ұйымы КПСС XXVI съезінің, Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін орындай отырып, ішкі партиялық демократияны қатаң сақтау негізінде Азық-түлік және Энергетика программаларын бұдан былай да орындау, республиканың өндіргіш күштерін, экономикасын, ғылымы мен мәдениетін дамыту жөнінде пәрменді ұйымдастыру және саяси жұмыс жүргізіп келеді.

Павлодар-Екібастұз, Қаратау-Жамбыл, Маңғышлақ және басқа бірегей өндірістік-территориялық комплекстер ойдағыдай дамып келеді. Жалпыодақтық еңбек бөлінісіне Қазақстанның қосар үлесі ұлғая түсіп отыр. Бесжылдықтың басынан бері белгіленген жоспарлардан тыс 660 миллионнан астам сомның, оның ішінде үстіміздегі жылдың өзінде 280 миллиондай сомның өнеркәсіп өнімі өткізілді. Өнеркәсіп өндірісінің көлемі 9 процент артты. Жаңадан 200-ге жуық кәсіпорын, ірі цех пен өндіріс қатарға қосылды.

Қазақстанда қуатты энергетикалық база — Павлодар-Екібастұз энергетика торабы дамып келеді, Батыс Қазақстан жаңа энергетикалық аймаққа айнала бастады, мұнда мұнай мен газдың мол қоры ашылып, ол шаруашылық айналымға белсенді түрде қосылып жатыр. Республика түсті, сирек кездесетін және асыл металдар өндіру жөнінде жетекші орынға ие болып отыр. Отын өнеркәсібі, химия және мұнай-химия, машина жасау және металл өңдеу, микробиология озық қарқынмен өркендетілуде.

Бүкіл еліміздегі сияқты республикада халыққа қызмет көрсетудің барлық салаларын жақсарту, оның әл-ауқатын арттыру мақсатын көздейтін партияның бағыты дәйекті түрде жүзеге асырылуда, тұтыну заттарын шығару ұлғая түсті. Үстіміздегі бесжылдықтың екі жарым жылы ішінде тұтыну товарлары өндірісімен байланысты салалардың материалдық-техникалық базасын нығайтуға төрт жүз миллион сомнан астам күрделі қаржы жұмсалды. Тұтыну товарларын шығару 400 миллион сомнан да (көтерме бағамен есептегенде) көбірек, оның ішінде мәдени-тұрмыс және шаруашылық мақсатындағы товарлар — ондаған миллион сом артты. Ал республиканың бүкіл өнеркәсібі биылғы жылы он жарым миллиардтан астам сомның товарларын өндіретін болады, мұның өзі халықтың сұранымын жақсырақ қанағаттандыруға мүмкіндік береді.

Қазіргі кезде республика партия ұйымы бұл іске жаңа кәсіпорындарды қатыстыру, жергілікті өнеркәсіпті, халықтық көркем кәсіпшіліктерін шапшаңдата дамыту, минерал мен өсімдік шикізатының қолда бар қорларын, өндіріс қалдықтарын, жұмыс істеп тұрған қуаттарды неғұрлым тиімді пайдалану есебінен товарлар шығаруды одан әрі арттыруға күш салып келеді.

Қуатты өндірістік потенциалы, даярлығы мол жұмысшы кадрлары бар ауыр өнеркәсіп салаларының заводтарында товарлар шығаруды ұлғайту ірі резерв болып табылады. Ал тұтыну заттары өндірісінің жалпы көлемінде бұл заводтардың үлесі республика бойынша жартымсыз болып отыр. Бұл өнімнің үлес салмағы қара және түсті металлургия, машина жасау кәсіпорындарында бір проценттен үш процентке дейінгі мөлшерде ғана. Алайда тұтыну товарларын өндіретін мамандандырылған цехтар салу жөніндегі республиканың ұсыныстары СССР Қара металлургия министрлігі, СССР Түсті металлургия министрлігі, Жол құрылысы машиналарын жасау министрлігі, Мал шаруашылығы машиналарын жасау министрлігі, Ауыл шаруашылық машиналарын жасау министрлігі тарапынан барлық уақытта бірдей қолдау таппай келеді.

Біздің аграрлық-өнеркәсіптік комплексіміз қазіргі аграрлық саясатқа сәйкес дамып келеді. Алдағы жылы отыз жылдығы толатын тың және тыңайған жерлерді игеру нәтижесінде еліміздің аса маңызды астықты аймақтарының бірі, ірі мал шаруашылық базасы ретіндегі Қазақстанның ролі аса жоғары көтерілді. Республика оныншы бесжылдықта астық өндіру мен дайындау жоспарын ойдағыдай орындады. Қазақстанның миллиардтаған пұт астығы жалпы жұртқа жақсы мәлім. Республика мал шаруашылығы өнімін көп өндіре бастады. Биылғы жылы жемшөп көп дайындалды, мұның өзі қолайлы перспективаларға жол ашып отыр.

Үстіміздегі жылдың егін орағы кезінде ауа райы жағдайы тым қиын болды. Соған қарамастан егіншілер Отанға астықты мүмкіндігінше көбірек беру үшін қолдан келгеннің бәрін істеді.

Орал, Ақтөбе, Шымкент, Қызылорда, Жезқазған және басқа облыстардың диқандары астық сату жоспарларын асыра орындап, елеулі табыстарға ие болды. Бұл облыстар бесжылдықтың үш жылының тапсырмаларын қазірдің өзінде-ақ орындады, ал Ақтөбе облысының совхоздары мен колхоздары астық дайындаудың бесжылдық жоспарын аяқтады. Республика ауыл шаруашылығының еңбеккерлері мемлекетке күріш пен жүгері сату жөніндегі жоспарларды асыра орындады.

Республикада кең көлемді су-техникалық құрылыс жүргізіліп жатыр, Ертіс — Қарағанды каналы Жезқазғанға дейін тартылуда, ал салынып жатқан Үлкен Алматы каналы жаңадан тұтас бір аймаққа жан бітіріп, республиканың астаналық облысының экономикасын одан әрі өрге бастыруға жақсы қызмет ететін болады.

Біздің қалаларымыз, поселкелеріміз бен селоларымыз көз алдымызда көркейе түсуде. Бесжылдықтың 2,5 жылы ішінде 14 миллион шаршы метрден астам тұрғын үй пайдалануға берілін, бір жарым миллионнан астам адам жаңа пәтерлер алды немесе тұрғын үй жағдайларын жақсартты.

Республикаға келген көптеген қонақтар оның астанасының әсемдігіне шын көңілден сүйсінеді. Алматы әдебиет пен өнердің прогресшіл қайраткерлерінің, ғалымдардың, дәрігерлердің, тағы басқалардың одақтық және халықаралық форумдары өткізілетін орынға айналды. Мұнда соңғы кезде Азия мен Африка елдері жазушыларының Бесінші конференциясының 10 жылдығына байланысты көп адам қатысқан мәжілістер, химиктердің Менделеев съезі, Бүкіл дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының конференциясы, геологтердің, металлургтердің симпозиумдары, еліміз офтальмологтарының бүкіл әлемге әйгілі ғалымдар қатысқан кездесуі болып өтті. Біздің жоғары оқу орындарымызда Европаның, Азия мен Африканың көптеген мемлекеттерінен келген студенттер білім алып жүр.

Республиканың партия ұйымы жоғары жауапкершілік сезімімен кең ауқымды шараларды жүзеге асыруда табысқа және практикалық нәтижелерге жетуге күш салып отырады. Осының бәріне партия мен үкіметтің, Советтер Еліндегі туысқан республикалардың орасан зор көмегі арқасында қолымыз жетіп отыр. Тек совет халықтарының мызғымас семьясында, нығая түскен достық пен өзара көмек нәтижесінде, республиканың партия ұйымдарын ұйымдық және саяси жағынан одан әрі нығайту негізінде ғана республиканың экономикасы мен мәдениетін одан әрі өрге бастыру, оның жан-жақты рухани гүлденіп көркеюі мүмкін болатынын біз білеміз.

Қазақстан Компартиясының Орталық Комитеті КПСС Уставына толық сәйкес, бүкіл партия жұмысының пәрменділігін арттырудың аса маңызды құралы ретінде партиялық демократизмді дамытуға бірінші дәрежелі маңыз береді. КПСС XXVI съезінен бергі жерде Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінде барлық облыстық партия комитеттерінің, 12 қалалық және аудандық партия комитетінің, 13 бастауыш партия ұйымының қызметіне қатысты әртүрлі мәселелер қаралып, талқыланды. «В. И. Ленин атындағы Павлодар трактор заводы» және «Карагандагормаш» бірлестіктері, «Актюбрентген» заводы, Өскемендегі жібек маталар комбинаты мен Балқаш кен-металлургия комбинаты, Ленин орденді «Алматы» совхозы партия ұйымдарының қызмет тәжірибесі қорытылған қаулылар ішкі партиялық демократияның қатаң сақталуына елеулі ықпал етті. Облыстық, қалалық және аудандық партия комитеттері мақұлдаған ондаған бастамалар мен инициативалар республикада кеңінен таратылды.

Республиканың партия ұйымында коллегиялы партия органдарының жүйесі кеңейе түсуде. Соңғы 15 жыл ішінде бастауыш партия ұйымдарында қосымша 950-ден астам партком, оның ішінде аудандық партия комитетінің праволарымен пайдаланатын 22 партком құрылды. Өнеркәсіп орындарының партия ұйымдарында 120-дан астам партком, темір жол транспортында — 14, құрылыста 50-ден астам партком сайланып қойылды. Халық шаруашылығының бұл салаларындағы парткомдардың саны екі есе көбейді.

Партия комитеттері партиялық демократизмді іс жүзінде дамытуға ұдайы қамқорлық жасап, бұл үшін қажетті жағдайлар туғызуы керек. Бірақ бұл жөнінде барлық жерде бірдей тиісті қамқорлық жасалып отырмайды. КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумынан кейін Солтүстік Қазақстан облысындағы Преснов аудандық партия комитеті «Победа» колхозы парткомының ішкі партиялық демократияның жайы туралы есебін қарады. Мұнда партия жиналыстары уставтық мерзімде өткізіліп, коммунистер тапсырма орындап келген, адамдармен жұмыс жүргізіп, ұсыныстар мен ескертпелер енгізіп отырған, қабылданған шешімдер мен партиялық директиваларды дер кезінде орындауға тырысқан. Бірақ ең басты нәрсе — әрбір коммунистің белсенділігі жетіспеген. Партия ұйымында партия мүшелерінің бәріне бірдей накты тапсырмалар берілмеген. Көп ретте жиналыста күні бұрын жазылып қойылған тартымсыз баяндамалар оқылып, сөздер сөйленетін болған. Сын тезіне түспеген тәртіп бұзушылар өздеріне жаза қолданылмайтынын сезініп, бұрынғыдан бетер әбден еркінсіп алған. Ал партия ұйымындағы коммунистердің тең жартысына жуығының енжарлыққа еті үйреніп алған болса, мұның өзі қандай демократия? Мұндай, мүлде мән-маңызынан айырылған жиналыстардың ешкімге де кереті жоқ екенін аудандық партия комитетіндегілер сірә түсіне ме екен?

Партия жиналыстарына мұндай көзқарасты айыптаған аудандық партия комитеттері дұрыс жасады, өйткені мұндай жиналыстар қандай да бір оңды ықпал жасай алмайды, қайта, керісінше, ішкі партиялық демократияның аясын қолдан тарылтып, адамдарды белгілібір дағдымен ой ойлап, формальді түрде іс істеуге үйретеді.

Практика көрсетіп отырғанындай, өкінішке қарай, партия қызметкерлерінің бәрі бірдей осындай даусыз ақиқатты әлі жете түсіне қойған жоқ, сөйтіп, олар көп ретте партия жиналыстарын әсіре ұйымдастыруға әуестеніп алған: күні бұрын президиум құрамын, сөз сөйлеушілердің тізімін әзірлеп қояды, жарыссөздің мазмұнын айқындайды. Коммунистерге енжар бақылаушының ролін ғана қалдырады. Мұның бәрі, әрине, партия жиналыстарының дәрежесін кемітеді, орынды сын туғызады.

КПСС Орталық Комитетінің партия ұйымдарындағы есеп беру мен сайлауға байланысты белгілі қаулысында былай деп атап көрсетілді: жиналыстардың әзірленген сценарий бойынша, мүдделі, бүкпесіз талқылаусыз өткізілетін, қатысушылардың сөздері күні бұрын редакциялanатын, ал инициатива мен сынға ерік берілмейтін фактілеріне төзуге болмайды. Коммунистердің өзара талап қоюын арттырудан, принциптілік пен кемшіліктерге ымырасыздықтан, сын мен өзара сынды дамытудан біз партия ұйымдарының барлық буындарында, партия комитеттерінің қызметінде ұйымшылдық пен тәртіпті нығайтудың сенімді құралын көреміз. Бастауыш партия ұйымдарындағы есеп беру мен сайлау осы талаптарды қатаң сақтау рухында өтті, ал қазір аудандық және қалалық партия конференциялары да осы рухта өтіп жатыр.

Есеп беру-сайлау науқаны көрсеткеніндей, коммунистердің жалпы ой толғауы, олардың жиналыстар мен конференцияларды әзірлеуге және өткізуге тікелей қатысу дәрежесі өткен жылдарға қарағанда едәуір өзгеше. Партия мүшелерінің белсенділігі, ой-пікірлерінің кемелділігі мен дербестігі, жасаған тұжырымдарының негізділігі біршама артты. Өздерін бүкіл партия үшін, ол алға қойған аса күрделі міндеттердің ойдағыдай орындалуы үшін тікелей жауапты сезінетін коммунистер саны көбейе түсіп отыр. Коммунистердің саяси және әлеуметтік белсенділігі артқандығына мынадай бір факті айғақ: бастауыш партия ұйымдарындағы есеп беру-сайлау жиналыстарында партияның әрбір үшінші мүшесі шығып сөйледі, 100 мыңға жуық сын ескертпелер мен ұсыныстар айтылды, олардың төрттен бір бөлігі қазірдің өзінде іске асырылды, ал қалғандары партия комитеттерінде, халық депутаттары жергілікті Советтерінің атқару комитеттерінде, министрліктер мен ведомстволарда нақты іске асырылу үстінде.

Коммунистердің арта түскен жауапкершілігін олардың көпшілігінің сөйлеген сөздерінің мазмұнынан-ақ байқауға болады. Целиноград облысындағы «Трудовой» совхозының сауын сиыр комплексіндегі партия тобының жұмыс тәжірибесін облыстық партия комитеті мақұлдаған болатын, осы партия тобының есеп беру-сайлау жиналысында топ жетекшісі Н. Бедюх партия ұйымының қызметіне талдау жасап, әрбір коммунистің жақсы және нашар жақтарына тоқталды, жұмыстағы осал буындарды атап көрсетті. Осыдан кейін тебірене ой толғаған, іс жайын талдаған сөздер басталып кетті. Коммунистер тек өз комплексінде ғана емес, сонымен бірге совхозда, аудан мен облыста қандай істерді атқаруға тура келетіні жайында ерекше толғаныс сезімімен айтты. Қысқасы, жиналыста бейжай отырушылар болған жоқ.

Көкшетау прибор жасау заводының коллективі ұзақ уақыт бойы артта қалушылар қатарында саналып келді. Мұнда кадрлардың тұрақтамаушылығы жоғары, еңбек тәртібі төмен болуына байланысты моральдық-психологиялық ахуал шиеленісіп кетті. Завод парткомы, оның секретары Р. Гайнуллин қалыптасқан жағдайды активтің көмегімен жақсарта білді. Қазір кәсіпорын қатарынан алты тоқсан бойына қалалық социалистік жарыста Қызыл туларды жеңіп алып, жоспардың орындалуын тұрақты қамтамасыз етіп келеді.

Заводтың коммунистері осы оңды өзгерістерді баянды етуге ұмтылып, ғылыми-техникалық прогрестің шын мәніндегі жүзеге асырушылары болып отыр. Мұнда өнімді алғашқы ұсынғанда-ақ тапсыру 90 процентке жетті. Сапа белгісімен өнім шығару 26 проценттен 38 процентке дейін өсті. Қазір приборлар 32 шетелге шығарылады.

Жиналыстар мен конференцияларда өндірісте технология, жоспар және еңбек тәртібін, ұйымшылдық пен ықтияттылықты нығайту, социалистік жарыс пен еңбекке коммунистік көзқарас жолындағы қозғалысты ұйымдастыруды жетілдіру мәселелеріне баса көңіл бөлінуде. Сапалық көрсеткіштерді арттыру, өнім берушілердің шартты міндеттемелерді қатаң сақтауын, өндірістік қуаттардың дер кезінде іске қосылуын қамтамасыз ету, еңбек жағдайларын және оны қорғауды, тұрғын үй, мәдени-тұрмыстық қызмет көрсетуді, тәрбие жұмысын жақсарту міндеттері алға қойылды. Совхоздар мен колхоздардың партия ұйымдарында, аудандық партия конференцияларында мемлекетке ауыл шаруашылық өнімінің барлық түрлерін сату жөніндегі жоспарлар мен социалистік міндеттемелердің орындалуын қайткен күнде ойдағыдай қамтамасыз етуге болатыны жайында егжей-тегжейлі, өзара сын тұрғысынан толғамды әңгіме қозғалып, партия комитеттерінің аграрлық-өнеркәсіптік комплекс жағдайындағы қызметіне талдау жасалуда, мал қыстатуды ұйымшылдықпен өткізу, қосалқы шаруашылықтарды дамыту жөніндегі шаралар, қазіргі село өмірінің басқа да актуальды мәселелері қаралып жатыр.

Бізде шаруашылық пен мәдени құрылыста кемшіліктер аз емес. Туындаған проблемалар олардың білікті шешілуі ең алдымен өздеріне байланысты болып отырған нақты партия, совет және шаруашылық басшылары мен мамандарына жолданады. Мәселеге бұлай қарау іс жүзінде барлық жерде орын алып отыр және ол көп жағдайда партия ұйымдарының өміріне облыстық, қалалық және аудандық партия комитеттері секретарьлары мен жауапты қызметкерлерінің белсене қатысуы арқылы қамтамасыз етіледі. Облыстық комитеттердің секретарьлары бастауыш партия ұйымдарындағы 150-ден астам жиналыста болды, әдетте олар партия конференцияларына да қатысып отырады. Қостанай облыстық партия комитетінің бірінші секретары В. Демиденко Соколов-Сарыбай кен-байыту комбинатындағы шикі окатыш өндіретін төртінші учаскенің коммунистері алдында, Орал облыстық партия комитетінің бірінші секретары М. Ықсанов Землячка атындағы былғары заводының партия ұйымында, Торғай облыстық партия комитетінің бірінші секретары Е. Әуелбеков «Горняк» совхозының партия ұйымында сөз сөйледі.

Партия мүшелері басшы партия қызметкерлерінің партия ұйымдарымен тығыз байланысын, коммунистермен қатынасын лениндік жақсы дәстүрлердің жалғасы және дамуы, еңбек коллективтеріндегі партия ұйымдарының жауынгерлік қабілетін арттыру жөніндегі қамқорлықтың көрінісі ретінде, ішкі партиялық демократияның көз жеткізерлік мысалы ретінде дұрыс бағалайды.

Практика мынаны көрсетіп отыр: 1982 жылғы ноябрь Пленумынан кейін КПСС Орталық Комитеті партия жұмысының стилін, жоғары іскерлікті, нақтылық пен талапшылдықты, формализмнің, бюрократизм мен даңғазалықтың қандай да болсын көріністеріне ымырасыздықты қамтамасыз ететін творчестволық, ғылыми стильді жетілдіру жөнінде жемісті жұмыс жүргізді.

Облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттері күш-жігерді әлеуметтік-экономикалық және мәдени құрылыстың, ішкі партиялық жұмысты жетілдірудің аса ауқымды, перспективалы мәселелеріне шоғырландырып отырады. Екінші мәрте, бұрынғыларды қайталайтын шешімдер аз қабылданатын болды, істің орындалуын бақылау мен тексеру, жергілікті жерлердегі істің жай-жағдайын зерттеу біраз жақсарды. Әртүрлі кеңестер мен мәжілістер саны азайып, қағаз тасқыны кеміп келеді.

Қостанай облыстық партия комитетінің мемлекеттік, шаруашылық органдарға, қоғамдық ұйымдарға басшылығында іске комплексті тұрғыдан қарау орныға бастады. Әлеуметтік-экономикалық дамудың неғұрлым актуальды мәселелері бойынша ұзақ мерзімге арналған мақсатты программаларды жасап, жүзеге асыру тәжірибесі назар аударарлық. Практикалық көмек көрсету үшін артта қалған кәсіпорындардың бастауыш партия ұйымдарына облыстық, қалалық және аудандық партия комитеттерінің комплексті бригадалары жіберіледі. Пленум мен бюроға мәселелерді әзірлеген кезде сайламалы партия органдары мүшелерінен жұмысшы топтарын құру практикаға енді. Бұрын қабылданған қаулылар олардың орындалу жайы жергілікті жерге міндетті түрде адам жіберу арқылы мұқият тексерілгеннен кейін ғана бақылаудан алынады.

Қостанай облыстық партия комитеті бюроның қарауына ұсынылатын мәселелер санын едәуір азайтты, кәсіпорын басшылары мен партком секретарьларын облыстық, қалалық және аудандық партия комитеттеріне шақыруды ретке келтірді. Мұнда пленумдар, активтер, слеттер мен конференциялар әдетте сенбі күндері өткізіледі. Облыстық комитет совет және шаруашылық органдарымен бірлесе қабылдайтын қаулылар саны едәуір азайды. Бұл партия қызметкерлерінің жергілікті жерлерде жиірек болып, адамдармен кездесуіне мүмкіндік туғызды, ал мұның өзі облыс экономикасының одан әрі дамуына, тәрбие, ішкі партиялық қатынастар саласына игі ықпал етеді, кадрлардың тапсырылған іс үшін жауапкершілігін арттырады. Партия ұйымдарының құрылымын жақсарту, олардың еңбек коллективтеріндегі партиялық ықпалын күшейту жөнінде елеулі жұмыс жүргізілді. Өнеркәсіп орындарында, бригадаларда, фермаларда партиялық ұйымдастырушыларды бекіту практикасы кең таралып келеді. Аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктер негізінде бастауыш партия ұйымдары секретарьларының советтері құрылуда.

Шымкент облыстық партия комитеті шаруашылық пен мәдени құрылысқа партиялық басшылықты перспективалы және нысаналы түрде жүзеге асырып отырады. Партия комитеттері еңбек коллективтерінің, әсіресе артта қалып келген кәсіпорындардың өмірі мен істеріне терең үңіліп, қиыншылықтарды жеңуде оларға табанды түрде көмек көрсетеді, кадрларды экономикалық біліммен қаруландырып, олардың бойында экономикалық ойлаудың жаңа үлгісін қалыптастырады. Партия ұйымдарында әкімшілік қызметін бақылау жөніндегі партиялық комиссиялар пәрменді жұмыс істейді.

Үстіміздегі бесжылдықта облыс өнеркәсібінде бірлестіктер мен кәсіпорындардың 60 проценті өндіріс тиімділігін арттырудың комплексті жүйесі бойынша жұмыс істейді, шығарылатын бүкіл өнімнің 80 проценттен астамы солардың үлесіне тиеді. Ұста-пресс жабдықтарын шығаратын бірлестік өндіріс көлемін 25,2 процент, ал еңбек өнімділігін 17,5 процент арттырды. Кәсіпорын шығаратын өнім дүниежүзілік ең жақсы стандарттар деңгейіне көтерілді. «Чимкентшина» бірлестігінде жана куаттардың іске косылуына байланысты өнім шығару 1,8 есе артты. Бесжылдықтың алғашкы жылдарында артта калып келген корғасын және Кентау экскаватор заводтары бірқалыпты жұмыс істеп келеді. Үстіміздегі жылдың 9 айы ішінде негізгі корларды іске косу өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда бұл көрсеткішті 1,4 есе арттырды, ал тұрғын үй 1,3 есе көп пайдалануға берілді.

Өткен бесжылдықпен салыстырғанда ауыл шаруашылық өнімдерін дайындаудың жыл сайынғы орташа мөлшері едәуір өсті, оның ішінде астық 17 процент, картоп—39, мал мен құс—22, сүт—14 процент артты. Ауыл шаруашылық өнімінің көптеген түрлерін, оның ішінде, овощ, бақша дақылдары, жеміс, жүзім, жібек пілләсін, жүн, қаракөл елтірісін мемлекетке сату жөніндегі 11-інші бесжылдықтың екі жылының жоспарлары асыра орындалды.

Қолда бар резервтерді неғұрлым толық пайдалану мақсатында облыстық партия комитеті мен облыстық атқару комитеті аграрлық-өнеркәсіптік комплекс салаларын дамытудың арнаулы программаларын жасап, олардың орындалу барысын ұдайы және табанды түрде бақылап отырады.

Целиноград, Орал, Көкшетау, Жамбыл және басқа облыстық, көптеген қалалық және аудандық партия комитеттері партиялық басшылық стилін жетілдіру жөнінде нысаналы да жоспарлы жұмыс жүргізіп келеді.

Партия ұйымдары мен партия комитеттерінің жұмыс стилі көбінесе оларды кім басқарып отырғанына, кадрлардың біліктілігіне байланысты. Біз партиялық қызметтің барлық учаскелерінде саяси кемелді, адамгершілік қасиеті жоғары, инициативалы, ұйымдастырушылық қабілеті бар, жаңалықты сезе білетін адамдар тұруына күш салып келеміз. Міне сондықтан да кадрларды іріктеу, орналастыру, оқыту және тәрбиелеу мәселелері ұдайы қамқорлық жасайтын аса маңызды партиялық ісіміз болып келді және солай бола береді. Біз бұл істі жақсартып, жетілдіре беруге ұмтылудамыз. Мысалға аудандық және қалалық буынды алайық. Қазір қалалық және аудандық партия комитеттері секретарьларының бәрінің жоғары білімі бар, 65 проценті — халық шаруашылығының мамандары, олардың тең жартысына жуығының екінші жоғары білімі — партиялық-саяси білімі бар, төрттен бір бөлігі — 40-қа дейінгі жастағылар, 40 процентке жуығы бес жылдан он жылға дейінгі стажы барлар.

Республика партия ұйымының барлық буындарында осындай сапалық құрамдағы кадрлар бұрын ешқашан болған емес. Кадрлар —республика алдына қойылып отырған аса күрделі міндеттерді ойдағыдай орындаудың сенімді кепілі.

Принципті, іскерлік сын мен өзара сын болмайынша ішкі партиялық демократияны кеңінен дамыту мүмкін емес, ал сын мен өзара сын әрқашан партия ұйымдарының саяси салауаттылығының, олардың өз міндеттерін дұрыс түсінетіндігінің аса маңызды белгісі болып келді және солай бола береді. Гурьев, Қарағанды, Көкшетау, Маңғышлак, Солтүстік Қазақстан, Семей, Талдықорған облыстық партия комитеттері қалалық, аудандық партия комитеттерінің, бастауыш партия ұйымдарының сын мен өзара сынды өрістету жөніндегі есептеріп қарады.

Алайда партия ұйымдарының бәрі бірдей партиялық және шаруашылық жұмыстың пәрменділігін арттыру, кадрларды партиялық және мемлекеттік тәртіпті қатаң сақтау рухында тәрбиелеу үшін сын мен өзара сын әдісін толық дәрежеде пайдаланып отырмайды. Кейбір партия комитеттері кейде шаруашылықтағы қырсыздыққа, қызмет бабын жеке басы үшін пайдалануға жол берген қызметкерлерге ымырашылдық жасайды, бұған Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің Бюросы Лениногор қалалық партия комитетінің есебі бойынша қабылдаған қаулысында партия комитеттерінің назарын аударды.

Республикада КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдерін жүзеге асыру жөнінде ауқымды жұмыс жүргізіліп келеді. Пленум қаулысының талаптарына, Ю. В. Андропов жолдастың сөйлеген сөзінде, К. У. Черненко жолдастың «Партияның идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысының актуальды мәселелері» атты баяндамасында айтылған қағидалар мен тұжырымдарға сәйкес идеологиялық қызметтің дәрежесін одан әрі көтеру міндеттері Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумында, барлық облыстық, қалалық және аудандық партия комитеттерінің пленумдарында, бастауыш партия ұйымдарының жиналыстарында талқыланды. Кәсіподақ, комсомол комитеттері, халық депутаттарының жергілікті Советтері, министрліктер мен ведомстволар Пленум шешімдерін іске асыру жөнінде кең ауқымды практикалық шаралар белгілеп, оларды жүзеге асыруда.

Партияның идеологиялық мәселелерге байланысты нұсқауларын орындау жөнінде жүргізіліп жатқан жұмыс аз емес. Сентябрьде Қазақстан Компартиясының Орталық Комитеті саяси ағарту үйлері мен кабинеттері меңгерушілерінің республикалық үш күндік семинарын өткізді. Олар маркстік-лениндік білім берудің пәрменділігі мен сапасын қамтамасыз ету жөнінде тәжірибе алмасты.

Саяси-тәрбие қызметінің барлық салаларында қарадүрсіндік, формализм мен төрешілдік батыл жойылып, оның өмірмен тығыз байланысы қамтамасыз етілуде, насихат пен үгіттің ғылыми дәрежесі, олардың актуальдылығы, өршілдігі арта түсті. Идеологиялық, ұйымдастыру-партиялық және шаруашылық жұмысының бірлігі нығайып келеді. Буржуазиялық идеологияның таралуына, мещандық психологияның бой көрсетуіне қарсы күрес күшеюде. Идеология кадрларын — насихатшыларды, лекторларды, саяси хабаршыларды, үгітшілерді; бұқаралық информация құралдарының — баспасөздің, радионың, телевизияның, сондай-ақ творчестволық ұйымдар мен мекемелердің — республикалық баспалардың, жазушылар, композиторлар, кинематографистер, архитекторлар және басқа одақтар қызметкерлерін мұқият іріктеу және оқыту жұмысы жүргізіліп келеді.

Партия комитеттерінің бүкіл саяси жұмысында коммунистердің партия оқуы жүйесіне айрықша орын берілген, мұнда Маркстің, Энгельстің, Лениннің еңбектерін, КПСС-тің аса маңызды документтерін терең, әрі творчестволықпен меңгеруге баса көңіл бөлінеді. Оқудың баяндама, реферат, тыңдаушылардың хабарламасы, семинар және конференция сияқты пәрменді формалары практикаға еніп, оның стилін түбегейлі өзгертті, сөйтіп, оған үлкен актуальдылық сипат берді. Теориялық тақырыптағы әңгімелесулер, топтық консультациялар, партия мүшелері мен мүшелікке кандидаттардың өзінің идеялық-саяси дәрежесін көтеру жөніндегі есептері кең тарала бастады. Еңбекшілердің экономикалық оқуы, комсомолецтер мен жастардың саяси оқуы, саяси күндер, ашық хат күндері, лекциялар мен әңгімелер, халықтың тұрғылықты жеріндегі жұмыс—міне осының бәрі жүйелілік сипат алды және бұл жұмысты партия комитеттері жоспарлы түрде бағыттап отырады.

Ю. В. Андропов жолдас партия ардагерлерімен КПСС Орталық Комитетінде болған кездесуде олардың қызметіне, белсенділігіне, терең партиялық сеніміне жоғары баға беріп, біздің қоғамымыз дамуының маңызды мәселелерін шешуге ардагерлердің творчестволықпен, жаңашылдық тұрғыдан қарайтынын, олар жаңа өмір құрудың бірегей тәжірибесінің негерлері болып табылатынын атап көрсеткені белгілі.

Ю. В. Андропов жолдастың жарқын да терең, болашаққа меңзейтін сөзі, бүкіл елге белгілі ардагерлердің КПСС Орталық Комитетіндегі кездесуде сөйлеген сөздері, берілген бағалардың реализмі мен салмақтылығы, іске деген творчестволық көзқарас — осының бәрі кең қоғамдық әсер туғызбай қалған жоқ. Ю. В. Андропов жолдас былай деп атап көрсетті: «... әр түрлі тәртіпсіздік, шаруашылықтағы қырсыздық, заңдарды бұзушылық, пайдакүнемдік, паракорлық мыңдаған үгітшілер мен насихатшылардың жұмысын зая кетіреді».

Бұл сөздердің әділдігі айқын. Шынында да озат шаруашылықтардағы, таңдаулы кәсіпорындар мен ұйымдардағы адамдар өздерін жарқын өмірдің шын мәніндегі жасаушыларындай сезінетіні баяғыда-ақ байқалған. Бұларға сергек, өмір орнықтырушы ахуал, жақсы моральдық-психологиялық жағдай, жоғары еңбек қайтарымы айрықша тән. Және керісінше, артта қалған коллективтегі жағдай көбінесе кінәрәтшіл болып келеді. Әдетте, осының негізінде масқүнемдік, бұзақылық, қоғам мүлкін талан-таражға салушылық, кешірімділік, принципсіздік, тамыр-таныстық сияқты келеңсіз құбылыстар бой көрсетеді, сондықтан партия ұйымдары, партия комитеттері мұндай құбылыстарға қарсы ымырасыз, батыл күрес жүргізуге тиіс. Мұндай ұнамсыз құбылыстар әсіресе жастарға кері әсерін тигізеді. Ал жас адам өзінің есею шағында қандай жағдайға тап болса, оның өзін қоршаған болмысқа, біздің тәртіптерімізге, социализм принциптеріне көзқарасы көп ретте солай қалыптасатыны жақсы белгілі ғой.

Әлеуметтік және қоғамдық өмірдің әр алуан салаларының басқа актуальды проблемалары сияқты, бұл мәселелер де сентябрьде Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінде болып өткен республика партия ұйымының ардагерлерімен және жастар өкілдерімен кездесуде қатты қойылды. Жігіттер мен қыздарға тәрбие берудегі елеулі кемшіліктерді, деп атап көрсетті ардагерлер өздерінің сөйлеген сөздерінде, елеулі дәрежеде кейбір комсомол ұйымдарының жастардың ерекшеліктерін ескермей, қарадүрсін жұмыс істейтіндігімен, ал партия ұйымдарының барлық уақытта бірдей оларды дер кезінде түзетіп отырмайтындығымен түсіндіруге болады.

«...Коммунист болу,— деп үйретті Ленин,—бүкіл жасөспірім ұрпақты ұйымдастырып, біріктіру, осы күресте тәрбие мен тәртіп үлгісін көрсетіп отыру деген сөз» (Шығармалар толық жинағы, 41-том, 341-бет). Қай жерде жастармен жұмысты коммунистер, партия ардагерлері, ұстаздар зейін қоя қолға алса, сол жерде іс оңға басып, жас адамдар өзіне деген, партияның ізгі мақсаттарына жетуге деген сенімге ие болады.

Республикада ұстаздық қозғалысы кең құлаш жайып отыр. Бұл қозғалысқа 160 мыңнан астам ұстаздар қатысып жүр. Жүздеген мың жігіттер мен қыздар осындай қамқорлықтың игі ықпалын сезінуде. Қазақстан Компартиясының Орталық Комитеті Балқаш кен-металлургия комбинатында қалыптасқан ұстаздық тәжірибесін мақұлдады. Мұнда ұстаздық өндірістік шәкірттер баулу шеңберінен баяғыда-ақ шығып, жұмысшы табының жас толқынына идеялық-саяси, еңбек және адамгершілік тәрбие берудің пәрменді формасына айналды.

Село жастарының мыңдаған ұстаздары атақты тың игеруші, Социалистік Еңбек Ері Ж. Демеевтің «Әкелер тәжірибесі ұлдарына берілсін!» деген үндеуін қызу қолдады. Оның тында түлеген серігі Социалистік Еңбек Ері В. Дитюк өз бригадасында 40-тан астам жас механизаторларды баулып шығарып, олардың бойына жерге деген, егіншінің еңбегіне деген сүйіспеншілік сезімін дарытты, оларды кәсіптік біліммен, өмірлік тәжірибемен қаруландырды.

«Қой шаруашылығы — жастардың төл ісі!» деген бастама бүкіл республикаға белгілі. Бұл бастама Семей облысындағы Шоқан Уәлиханов атындағы совхоздың Социалистік Еңбек Ері, атақты қой өсіруші Ж. Шуленбаев он екі жылдан бері басқарып келе жатқан «Тұлпар» комсомолец-жастар бригадасында туындаған еді. Оның тағлымды да өнегелі өмір мектебінде 80 жігіт пен қыз өсіп шықты, олардың ішінен 20-сы өндірістен қол үзбей жоғары оқу орындары мен техникумдарды бітірді, 24-і коммунист болды.

Жастарды, аға ұрпақтардың лайықты ізбасарларын партия мен халықтың революциялық, жауынгерлік және еңбек дәстүрлері үлгісінде тәрбиелеуді күшейту мәселелері республиканың барлық партия ұйымдарының күн тәртібінен түскен емес. Ю. В. Андропов жолдастың КПСС ардагерлермен кездесуі жігерлендірген партияның карт мүшелері, коммунистер жігіттер мен қыздарға ең басты нәрсені—өзінің коммунистік сенімін, марксизм-ленинизм мұраттарына адалдығын, кез келген жағдайда партия мен халықтың мүдделерін қорғай білетіндігін жалықпай үйретіп келеді.

Қазақстан партия ұйымының ішкі партиялық демократияны одан әрі дамыту жөніндегі тәжірибесі біздің идеялық дұшпандарымыздың: коммунистік партияларда партиялық бұқараның өзіндік іс-қимылын централизм «тұншықтырып» отырады, ал демократия мүлде формальді сипат алып келеді-міс деген жалған пайымдауларын сенімді түрде жоққа шығарғандық болып табылады. Олар әртүрлі өтірік-өсек, бұрмалау, тура жала жабу жолымен КПСС-тегі ішкі партиялық қатынастарды жоғарыдан жасалған «өктемдіктің» біржақты процесі ретінде, ерекше өзгешелігі «партияның қатардағы мүшелеріне және жергілікті ұйымдарға өте-мөте сенімсіз қараумен ұштасқан шектен шыққан централизм болып табылатын» қатынастар ретінде көрсетуге тырысады.

Сөйтіп, бұл біздің қарсыластарымыздың марксстік-лениндік ішкі партиялық қатынастардың шынайы демократизмін ашықтан-ашық түсінгісі келмейтіндігін немесе түсіне алмайтындығын, біздің партиямызды революциялық күреске және жаңа қоғам құрылысына басшылық ету мүмкіндігінен айрылған сиықсыз бірлестікке айналдыруға жәрдемдесетін «демократияны» таңуға ұмтылғандық екенін дәлелдейтінін аңғару қиын емес.

Мұндай әрекеттердің іске аспайтындығын айрықша айтып жатудың қажеті болмас. Заманымыздың ақыл-ойы, абыройы және ар-ожданы болып табылатын Ленин партиясы демократия мен централизмнің табиғи, біртұтас бірлігімен ерекшеленеді. КПСС өзінің күші мен іскерлік қабілетінің аса маңызды қайнар көзі нақ осы демократиялық централизмде деп санап келді және солай деп санайды. Демократиялық централизм барлық партиялық буындардың нысаналы, ынтымақты жұмысының, олардың коммунистік құрылысқа басшылық ықпалын арттырудың сенімді, сыннан өткен негізі болып табылады.

Бұдан алпыс екі жыл бұрын Ленин былай деп жазды: «...Революцияның жеңістері бұрын қандай болса, ендігі жерде ондай бола алмайды... Ең алдымен еңбек өнімділігін арттыруды, еңбек тәртібін күшейтуді талап ететін жағдайлармен байланысты ол жеңістер өзінің сипатын сөзсіз өзгертіп отырады» (Шығармалар толық жинағы, 44-том, 131-бет).

Бұл сөздерде іс-қимылдың тұтас программасы жатыр. Кемелденген социализм қоғамы сенімді, теңдестірілген және серпінді экономикалық базаны, коммунистік принциптерге негізделген қоғамдық қатынастардың жемісті системасын, жаңа, жоғары білімді, интеллектуальды адамды, интернационалисті және патриотты қалыптастырады. Біздің барлық жетістіктеріміздің, партияның әрбір ұясының жауынгерлігі мен ұйымдастырушылық белсенділігін, әрбір партия ұйымының адамдарға коммунистік тәрбие берудегі ролін арттырудың кепілі міне осында.

Партияның мұраттарына адал Қазақстан коммунистері, барлық еңбекшілері біздің ұлы социалистік Отанымыздың экономикалық және әлеуметтік дамуының қазіргі кезеңінде КПСС-тің лениндік Орталық Комитеті алға қойған жауапты міндеттерді абыроймен орындайды.

(«Коммунист» журналы, № 13. 1983 жыл).

Марксизм-ленинизм — біздің идеялық қарумыз

ҰЛЫ ИДЕЯЛАР ҚАЗЫНАСЫ

В. И. ЛЕНИН ШЫҒАРМАЛАРЫ ТОЛЫҚ ЖИНАҒЫНЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ БАСЫЛЫП ШЫҒУЫНА

Марксизм-ленинизмді терең оқып-үйрену совет адамдарының идеялық өміріне тән сипат болып отыр. Олар К. Маркстің, Ф. Энгельстің және солардың ісін кемеңгерлікпен жалғастырушы В. И. Лениннің шығармаларынан қоғамдық дамудың заңдарын біліп, творчестволықпен ойлауды, батыл да қажырлы іс-әрекет жасауды, коммунизм мұраттары жолында күресуді үйренеді. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас «Карл Маркс ілімі және СССР-дегі социалистік құрылыстың кейбір мәселелері» деген мақаласында дүниені өзгертуші біртұтас революциялық ілім ретіндегі марксизм-ленинизмнің дүниежүзілік-тарихи маңызын, Лениннің есімі Маркстің есімімен ешбір ажыратқысыз екенін (Таңдамалы сөздер мен мақалалар. 1983 ж., 244-бет) атап көрсетті.

Ұлы да игілікті істің жеңісі — пролетариаттың және күллі қаналған бұқараның әлеуметтік бостандығы жолында, еңбек адамдарының бақыты жолында творчестволық толғаныспен, қажымас революциялық іс-қимылмен, идеялық және саяси шайқаспен өткен Владимир Ильич Лениннің бүкіл өмірі ұрпақтан-ұрпаққа мәңгі өшпес шамшырақ, жарқын үлгі-өнеге бола береді.

В. И. Лениннің еңбектерін оқып-үйрене отырып, әртүрлі елдер мен континенттердегі миллиондаған адамдар олардан бүгінгі күннің де, болашақтың да ең зәру, көкейтесті сұрақтарына жауап таба алады. Ленин еңбектеріне деген аса зор құштарлықтың сыры міне осында жатыр. Қазір бұл еңбектер 63 елде 134 тілде басылып шығарылуда. ЮНЕСКО-ның мәліметі бойынша Ленин талай жылдан бері дүние жүзіндегі ең көп оқылатын автор болып келеді.

Кемеңгер ойшыл, еңбекшілердің көсемі, әрі ұстазы В. И. Лениннің шығармалары біздің елімізде түп нұсқада — орыс тілінде де, сондай-ақ СССР халықтарының ұлттық тілдерінде, оның ішінде қазақ тілінде де шығарылып келеді. Оның ұлт тіліне жаңадан аударылған әрбір шығармасының жарық көруін еңбекшілердің қалың бұқарасы зор қуанышпен қарсы алады, ол аса маңызды оқиға болып табылады.

Бұл күндері Қазақстан жұртшылығы Владимир Ильич Ленин Шығармаларының 55 томдық толық жинағын қазақ тілінде басып шығару жұмысының аяқталуын атап өтуде. Оған лениндік идеялық-теориялық мұра толық жинақталған, ол енді өзінің ана тілінде оқитын республика халқының қалың көпшілігінің игілігіне айналып отыр.

Лениндік идеялық мұраны басып шығару — Совет Одағы Коммунистік партиясы Орталық Комитетінің тікелей басшылығымен жүзеге асырылған аса зор, жан-жақты ғылыми-зерттеу қызметінің нәтижесі. 1924 жылы-ақ РКП(б) XIII съезі өзінің «Ленин Институтының жұмысы туралы» қарарында «Ленин Шығармаларының толық жинағын нағыз ғылыми жолмен және мейлінше ұқыпты түрде басып шығару және СССР-ді мекендейтін барлық халықтардың тілінде В. И. Лениннің таңдамалы шығармаларынан жұмысшылардың негұрлым қалың бұқарасына арналған Ленин кітапханасын дайындау» міндетін алға қойды. (КПСС қарарлары... 3-том, 131 — 132-беттер). Бұл нұсқау кейін бірқатар партиялық документтерде нақтылана түсті. Оны орындау жолында жүздеген, мыңдаған энтузиастар, партия ардагерлері, кейіннен КПСС Орталық Комитеті жанындағы Марксизм-ленинизм институты мен оның филиалдарына топтастырылған көптеген ғылыми және әдеби қызметкерлер қажымай-талмай еңбек етті.

Будан былайғы жылдарда В. И. Лениннің жеке еңбектері мен таңдамалы шығармаларының жинақтары үнемі шығарылып отырды. Олар СССР халықтарының 62 тілінде басылды. Еңбекшілер арасында лениндік идеяларды таратуда және насихаттауда елеулі роль атқарған оның Шығармалар жинағының I, II, III және IV-басылымдарының дәйекті түрде жарық көруі үлкен жетістік болды.

1919 жылдан 1946 жылға дейін Ленин шығармаларынан қазақ тілінде 106 кітап шығарылды. Оларды әзірлеу барысында аудармашы, әдеби қызметкер, баспа кадрлары өсіп-жетілді, мұның өзі Ленин шығармаларының төртінші басылымын қазақ тілінде шығару ісін қолға алуға мүмкіндік берді. Бұл басылым бұрынғыларға қарағанда әлдеқайда іргелі, толық болғаны, оның негізгі 35 және 10 қосымша томнан тұрғаны белгілі. Оны аудару ісі 1947 жылы қолға алынып, 1970 жылы, көсемнің туғанына 100 жыл толуына аяқталды.

Бұл жұмыстың ойдағыдай атқарылуы бұған дейін республикада өсіп-жетілген көптеген аудармашы кадрлар үшін үлкен мектеп, кемелділік сыны болды. Сөйтіп, мұның өзі бұдан да зор іске — Владимир Ильич шығармалары жинағының бесінші (толық) басылымын аударуға кірісер алдындағы шын мәніндегі үлкен әзірлік болған-ды.

Бұл басылымды қазақ тіліне аударып шығарудың қажеттігін және оны жүзеге асырудың жолдарын Қазақстан Компартиясының Орталық Комитеті белгілеп берген еді. Басылымды жүзеге асыру КПСС Орталық Комитеті жанындағы Марксизм-ленинизм институтының филиалы— Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті жанындағы Партия тарихы институты мен Қазақ ССР Баспа, полиграфия және кітап саудасы істері жөніндегі мемлекеттік комитетіне тапсырылды. Аударманы тікелей әзірлеу үшін арнаулы Бас редакция құрылды.

Институт пен В. И. Ленин Шығармалары толық жинағын қазақ тілінде шығару жөніндегі Бас редакция маман аудармашылармен, әдеби-редактор кадрларымен толықтырылды. Олар өздеріне тапсырылған істің жауапкершілігін терең сезіне отырып, бірнеше жыл бойы лениндік идеялар қазынасының томдарын бірінен соң бірін ана тілінде дәйекті түрде баспаға әзірлеп, жарыққа шығарды. Сөйтіп, жақында біз В. И. Ленин Шығармалары толық жинағының соңғы 55-ші томын жарыққа шығарып, Қазақстан Компартиясының Орталық Комитетіне тапсырманың орындалғанын мәлімдеуге мүмкіндік алдық.

Көлемі жөнінен де, маңызы жағынан да аса үлкен жұмыс атқарылды. Бұл басылымға 9 мыңдай шығарма мен документ кіргені, олардың жартысынан көбі бұрынғы басылымдарда болмағаны мәлім, ал СССР-де және шетелдерде табылған 1100 еңбек бұрын мүлде жарияланған емес. Бұрын ішінара жарық көрген көптеген жұмыс бесінші басылымда толық жарияланып отыр. Мұның үстіне әрбір томда кең көлемді анықтама материал бар, бұларда В. И. Лениннің 200-ден астам документтері (хаттарға жасалған белгілері, шағын жазбалары және тағы басқалары) келтірілген.

Сөйтіп, бесінші басылым текстінің едәуір бөлігі тұңғыш рет аударылып отыр. Мұнымен бірге кезінде аударылып, төртінші басылымға кірген шығармаларды да едәуір дәрежеде қайта қарауға тура келді. Өйткені өткен жиырма-отыз жылдың ішінде қоғамдық ғылымдардың дәрежесінде, қазақтың әдеби тілінде, стилінде, терминдерінде елеулі өзгерістер болды. Осы факторлардың негізінде лениндік ойды, лениндік баяндау мәнерін, лениндік стильді, оның әрдайым қоғамдық және саяси сипатта терең мағына беретін өткір сөздерін дәл мағынасында беру қажет болды. Аудармашылар мен аударма редакторлары осы талаптар деңгейінен шығуға мейлінше тырысты.

Сондықтан барлық томдар түгелдей сапалық, идеялық-теориялық жоғары дәрежеде шығарылды деп санауға негізіміз бар. Мұның өзі — штаттағы қызметкерлердің ғана емес, сонымен бірге бүкіл республиканың творчестволық активі еңбегінің нәтижесі. Бас редакцияның жанында көрнекті ғалымдардан, ғылымның әр саласындағы мамандардан, тіл ғылымы мамандарынан, партия, совет қызметкерлерінен және білікті журналист-аудармашылардан құрылған ғылыми-редакциялық совет жұмыс істеді және істеп отыр. Аударма текстерін рецензиялауға, редакциялауға тарихшылар, философтар, экономистер, лингвистер, ғылымның барлық саласының өкілдері кеңінен қатыстырылды. Барлық қолжазбалар арнайы қайта өңдеуден, ғылыми және бақылау редакцияларынан, жетік рецензиялаудан өткізілді. Ғылыми-анықтама аппаратын жасау жоғары дәрежеге қойылды. Терминдер, қанатты сөздер, мақал-мәтелдер, атаулар, кісі есімдері, географиялық, әдеби атаулар және басқа сілтемелер бойынша, В. И. Лениннің өмірі мен қызметінің даталары бойынша картотекалар жасалды.

* * *

В. И. Лениннің шығармаларында қоғамдық дамудың барлық жақтары, оның революционер, әрі шынайы халық көсемі, Коммунистік партия мен әлемдегі тұңғыш социалистік мемлекетті құрушы ретінде, дүние жүзі пролетариатының кемеңгер стратегі, әрі тактигі ретінде өзі тікелей ортасында болған саналуан проблемалар мен оқиғалар терең бейнеленген.

Лениннің ауқымы мен өзгертушілік күші жөнінен зор қызметінің арқауы ғылыми революциялық теория болды. «Езілуші таптың, тарихтағы ең революцияшыл таптың, — деп жазды ол, — дүние жүзіндегі аса ұлы азаттық қозғалысы революциялық теориясыз мүмкін емес» (Шығармалар толық жинағы, 27-том, 11-бет). Владимир Ильич Ленин Маркс ілімінің ұлы революциялық мәнін Россияда алғаш түсінгендердің бірі болды, бұл ілім жұмысшы табының қолындағы қуатты қару, сондықтан оны қолдана, әрі творчестволықпен дамыта білу қажет деп санады. Бұл пікір Владимир Ильичтің көптеген шығармаларының арқауы болды. Марксизмнің дамуындағы жаңа кезеңді бастаған оның ғылыми-теориялық қызметі революциялық теорияны биікке көтерді.

Ленинді ғылыми ойдың алыбы ретінде сипаттайтын аса маңызды жақтарының бірі — ол қоғамдық даму процестеріне терең де жан-жақты талдау жасау негізінде жаңа тарихи дәуірдің түбірлі өзгешеліктерін дұрыс түсінді. Бұл мәселе жөнінде Лениннің өзі бірсыпыра алғашқы еңбектерінде айтқан данышпандық қорытындылары кейіннен империализм жөнінде сындарлы ілім ретінде дамытылып, барлық елдердің революционерлерінің баға жетпес идеялық-теориялық және методологиялық қаруына айналды.

Капитализмнің соңғы сатысы ретіндегі империализм туралы лениндік қағида қоғамдық дамудың толғағы жеткен барлық проблемаларын жаңа қырынан қарауға мүмкіндік берді. Солардың ішіндегі маңызды мәселелердің бірі дүние жүзінің көпшілік елдерінде, соның ішінде Россияда да болуға тиіс буржуазиялық-демократиялық революциядағы тап күштерінің орналасуы туралы мәселе болды. Дәуірдің ерекшелігін халықаралық көлемде алғанда буржуазия құлдырап бара жатқан тап, сондықтан оның ауқымды революциялық қадам жасауға қабілеті жетпейді, демек, революцияға басшылық ете алмайды деген қорытынды шығатын еді. Әлеуметтік прогрестің бастаушысы басқа тап, алдымен буржуазиялық-демократиялық, онан кейін социалистік революцияның гегемоны болуға бірден-бір қабілетті тап пролетариат болды. Екі революцияға да пролетариаттың дәйекті басшылық етуі олардың арасын жақындату үшін алғы шарт жасады, буржуазиялық-демократиялық революцияның социалистік революцияға ұласуын қамтамасыз етті.

Біздің еліміздің тәжірибесінде және дүниежүзілік революциялық процестің барысында тамаша дәлелденген буржуазиялық-демократиялық революцияның социалистік революцияға ұласуы жөніндегі лениндік теория әртүрлі елдер мен континенттердегі прогресс пен социализм жолындағы күрескерлердің қаруына айналды.

Лениндік ойдың тереңдігі мен сонылығы әсіресе партия туралы ілімді талдап жасауда ерекше көрінді. Жаңа дәуірде жұмысшы табының алдына қойылған міндеттерге орай Ленин партияның ролі мен маңызына творчестволықпен баға берді, ол жұмысшы табының партиясын кәдімгі дәстүрлі ұғымда емес, жаңаша, жаңа түрпатты партия ретінде ұйымдастырып, құрды. Ол партияның тарих алдындағы, өз табының, халықтың алдындағы бұрын-соңды болмаған асқан жауапкершілігін негіздеп берді. Қоғамның тағдырын шешетін алдыңғы қатарлы таптың авангарды, дем берушісі, әрі басшысы ретінде пролетариат партиясы батыл ой-пікір мен іс-қимылды, күрестегі қайсарлық пен табандылықты бейнелейтін болуға тиіс еді. Бүкіл жұмысшы табымен бірге партия тарихи процестің басты субъективті факторы және творчестволық бастауы болып табылады, ол өзінің өнегесімен және іс-қимылымен болашаққа жол салады.

Жаңа түрпатты партия туралы, оның идеялық және ұйымдық принциптері туралы лениндік ілім II Интернационал партияларының қалыптасқан түсініктеріне, теориясы мен практикасына бүтіндей қарама-қарсы болды. Сондықтан да бұл ілім Россияда да, халықаралық аренада да оппортунизмге қарсы батыл да принципті күрес жағдайында жүзеге асырылды. Ленин құрып, шыңдаған большевиктер партиясы барлық туысқан партиялар теңелуге ұмтылатын, өнеге алатын үлгіге айналды.

Большевизм тәжірибесінің байлығы мен әр алуандығы туралы айта келіп, В. И. Ленин бұл тәжірибе бүкіл халықаралық жұмысшы және коммунистік қозғалыстың баға жетпес игілігі болып табылады деп үйретті. Сол сияқты әрбір басқа жұмысшы партиясы да өз елінің нақты жағдайында іс-қимыл жасап, оның ерекшеліктерін, тарихи дәстүрлерін, ұлттық психологиясын, тағы басқаларын ескере отырып, өз тәжірибесін қалыптастыра алады, сөйтіп, ортақ идеялық-саяси қазынаны байытуға үлес қоса алады. Лениннің жұмысшы табының ұлттық және интернационалдық міндеттерінің бірлігін теория жүзінде негіздеуі міне осыдан көрінеді.

Социалистік революцияның лениндік теориясы коммунистік және жұмысшы партияларына алда тұрған міндеттердің нақты жағдайлары мен күрес формаларына сай өз стратегиясы мен тактикасын белгілеуге мүмкіндік беретін берік негіз болып отыр. Ол социалистік революциялардың пісіп-жетілу жағдайлары, дүниежүзілік революциялық процестің өрістеу мерзімдері мен қарқындары, белгілібір елде революциялық ситуацияның пайда болуы сияқты осы заманғы тарихтың түбегейлі проблемаларын қамтиды. Осы мәселелерді мұқият зерттеп, ондағы мемлекеттер мен халықтардың экономикалық және саяси өмірінен алынған орасан көп, әр алуан материалдарды қорытып, капитализмнің монополистік сатысында әркелкі, секірмелі түрде дамитыны туралы өзі ашқан заңға сүйеніп, В. И. Ленин пролетариаттың әуелі бірнеше елде немесе тіпті жеке бір елде жеңуі мүмкін деген тұжырым жасады. Осы арқылы әр түрлі елдердің пролетариатын капитализмнің дүниежүзілік көлемде бір мезгілде стихиялы түрде күйреуі үшін жағдайлар пісіп-жетілетін кезді енжарлықпен тосуға душар ететін революциялық процестің сол кезде тараған оппортунистік схемаларына соққы берілді.

Лениннің үйреткеніндей, пролетариаттың жеңуі объективті жағдайлардың пісіп-жетілуіне ғана емес, сонымен бірге одан кем түспейтін дәрежеде субъективті факторларға да, жұмысшылар мен бүкіл еңбекшілер бұқарасының ұйымшылдығы мен тегеурінді күшіне, оның алдыңғы қатарлы авангарды тарапынан шебер басшылық жасалуына да байланысты. Мәселенің бұлай қойылуы революцияшыл күштердің белсенділігін арттырғаны, жекелеген елдердегі революционерлердің инициативасын өрістетіп, творчестволық ізденісін күшейте түскені түсінікті.

Ленин бастаған Россия революционерлері XX ғасырдың басты оқиғасы болған Ұлы Октябрь социалистік революциясын жүзеге асырып, халық бақыты жолындағы күресте қаһармандық роль атқарды. «Ленин мен ол құрған большевиктер партиясы,—деді Ю. В. Андропов жолдас,— дүние жүзінің әлеуметтік-саяси бейнесін түбегейлі өзгерткен тұңғыш жеңімпаз социалистік революцияны басқарды. Сөйтіп, жаңа заман — жұмысшы табының, халық бұқарасының ғаламат жасампаздық істері мен тарихи жеңістерінің заманы басталды. Сөйтіп, Маркс жасаған ғылыми социализм жаңа қоғам орнатып жатқан миллиондаған еңбекшілердің жанды практикасымен ұштасты» (Таңдамалы сөздер мен мақалалар, 245-бет).

Еліміздің ұлан-байтақ территориясында қоғамдық өмірдің барлық жағын қамтыған, орасан зор ауқымды, әрі терең өзгерістер: қанаушылар өкіметін құлатып, пролетариат диктатурасын орнату; буржуазиялық-помещиктік меншікті қоғамдық, социалистік меншікке айналдыру; аграрлық мәселені шаруалардың пайдасына шешу; халықтарды ұлттық езгіден азат ету басталды. Қиратылған ескі мемлекеттік аппараттың орнында басқарудың жаңа советтік системасы құрылып жатты. Бұл орайда біздің алдымызда өнеге етерлік қандай да бір үлгі болған жоқ, соны жолдармен жүрдік. Сондықтан да көптеген ықтимал қателіктер мен ағаттықтарға ұрынбау үшін, басқарудың ұтымды жолдары мен формаларын табу үшін лениндік кемеңгерлік құдіреті қажет болды.

Революциялық шындық болмыстың нақты фактілері негізінде жасалған қорытындылар, Октябрьден кейінгі кезеңдегі көптеген лениндік еңбектерде ұсынылған идеялар кейіннен Лениннің соңғы еңбектерінде баяндалған, СССР-дегі социализм құрылысының ұлангайыр программасына ұласты. Социалистік құрылыстың лениндік жоспарының басты құрамдас бөлімдері елімізді индустрияландыру, ауыл шаруашылығын коллективтендіру, мәдени революцияны жүзеге асыру болғаны мәлім.

Елімізді социалистік негізде жаңартудың әрбір бағытын негіздеу болашаққа кең перспектива ашқан үздік ғылыми ерлік болды. Ленин өсиетін орындай отырып, Советтер Елінің еңбекшілері тарихи қысқа мерзім ішінде электр энергиясын, табиғи байлықтарды комплексті пайдалану, озық техника мен технологияны енгізу, өндірісті үлгілі ұйымдастыру негізінде жаңа өндіргіш күштер жасады. Шаруа шаруашылықтарын коллективтендіру, совхоздарды кеңінен дамыту нәтижесінде социалистік өндіріс тәсілі деревняда да салтанат құрды, өнімділігі жоғары, барынша механикаландырылған ірі шаруашылықты дамыту үшін қолайлы мүмкіндіктер пайда болды. Мәдени революцияның лениндік программасын жүзеге асыру Совет Одағын түгелдей сауатты, ғылымы мен мәдениеті кемел елге айналдырды, адамзаттың рухани дамуында жаңа кезеңді ашты.

Совет Одағы сияқты көп ұлтты елде социализм құрылысы өздерінің экономикалық және мәдени дамуында артта қалған көптеген халықтар мен ұлттар мекендеген шеткері аймақтарды қайта түлетуді көздеді. В. И. Ленин шығармаларының жинағынан көрінетініндей, ол өзінің революциялық қызметінің алғашқы қадамдарынан бастап ұлт мәселесін талдап-шешумен шұғылданды. Ол ұлттардың дамуындағы белгілер мен тенденциялар туралы, олардың тең праволылығы мен шағын ұлттардың праволары туралы, ұлттардың мемлекет болып бөлініп шығуға дейінгі өзін өзі билеу правосы туралы, ұлттық мәдениет және оның таптық мазмұны туралы теориялық және программалық қағидаларды тұжырымдады. Ұлт мәселесі жөнінде Лениннің еңбектерінде талдап-шешілген теория мен программа Коммунистік партия мен Совет мемлекетінің ұлттық саясатының негізіне алынды. Өзінің практикалық жүзеге асырылу барысында олар одан әрі дамытылды. Революциялық практиканы қорыта келіп, В. И. Ленин өзінің дамуында артта қалған халықтардың капитализмге соқпай социализмге өту мүмкіндігі жөнінде бүкіл дүниежүзілік-тарихи маңызы бар тұжырым жасады.

В. И. Ленин «*әрбір* ұлттың еңбекші бұқарасының» тілектері мен талаптары «интернационалдық бірлікте алғаш рет қанағаттандырылатын» (Шығармалар толық жинағы, 26-том, 40-бет) көп ұлтты Советтік социалистік мемлекет құрудың негізгі принциптерін ғылыми тұрғыдан тұжырымдап берді.

Лениндік идеяларды жүзеге асыра отырып, Коммунистік партия мен Совет мемлекеті алғашқы қадамдарынан бастап, өзінің экономикалық және әлеуметтік саясатын Россияның бұрынғы ұлттық шеткері аймақтарын оның орталығының даму деңгейіне дейін мүмкіндігінше тезірек көтеретіндей етіп құрды, бұрынғы езілген ұлттар мен халықтарға елдің неғұрлым дамыған аудандары тарапынан, ең алдымен орыс халқының, оның жұмысшы табының тарапынан жан-жақты көмек ұйымдастырды.

Владимир Ильичтің еліміздің шығыс аудандарындағы мемлекеттік, шаруашылық және мәдени құрылыс мәселелеріне орасан зор көңіл бөлуі оның Орта Азия мен Қазақстанға арналған шығармалары мен документтерінде бейнеленген. Нақты Қазақстанның дамуы мәселелеріне қатысты лениндік материалдар жүздеп саналады. Олар Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті жанындағы Партия тарихы институты әзірлеген «В. И. Ленин Қазақстан туралы» (Алматы, 1982 жыл) атты жинақта топтастырылған.

Ленин идеяларының дәйекті жүзеге асырылуы нәтижесінде Қазақстан қысқа мерзім ішінде гүлденген республикаға айналды. «Еліміздің қандай да болсын басқа ұлттарының адамы сияқты, қазір әрбір қазақтың жан-жүрегі үшін де ленинизм — тек ұлы ілім ғана емес, — деп атап көрсетті КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас. — Бұл заводтар мен фабрикалардың шұғылалы шапағымен нұрланған ұланасыр кеңістік, бұл совхоздар мен колхоздардың дүние жүзіндегі ең байтақ далалары, ал бұларда жүздеген мың машиналар мен механизмдер жұмыс істейді, бұл мың-мыңдаған мектептер, техникумдар, жоғары оқу орындары, ғылыми және мәдени мекемелер, бұл кешегі көшпенділердің балалары мен немерелері коммунизм сарайын ойдағыдай салып жатқан өлке» (КПСС лениндік ұлт саясатының салтанаты. «Қазақстан», 1981 ж., 105-бет).

В. И. Лениннің жаңа қоғамдық құрылыстың фазалары туралы идеялары СССР-дегі социализм құрылысының жоспарын талдап-жасаудың логикалық жалғасы болды. Қоғамның капитализмнен социализмге өтуінің мәнісі дегеніміз — біртұтас коммунистік формацияның бірінші («төменгі») сатысына қол жетті, бұдан кейін социализм толысудың барған сайын жоғары сатыларына жете отырып, үнемі жетіле беретін болады деген сөз. Осынау кемеңгер көрегендік пікірлер айтылған

В. И. Лениннің еңбектері партияның кемелденген социализм концепциясын талдап-жасауының теориялық негізі болып отыр.

КПСС XXVI съезі маркстік-лениндік теория саласында соңғы жылдары тындырылғандар ішінде осы концепцияны талдап-жасауды бірінші орынға қойғаны мәлім. Осыған сүйене отырып, партия өзінің болашаққа арналған стратегиясы мен тактикасын айқындайды, біздің программалық мақсаттарымызды жүзеге асырудың жолдары мен мерзімдерін анықтап, нақтылай түседі. Қорыта айтқанда, партия мен халықтың қарастырылып отырған кезеңдегі қызметінің негізгі мазмұны кемелденген социализмді жетілдіру болып табылады, коммунизмге біртіндеп өту де осыған орай жүзеге асатын болады.

Совет қоғамының экономикасындағы, әлеуметтік құрылымындағы, рухани өміріндегі терең өзгерістер оның саяси системасының одан әрі дамуы мен жетіле түсуіне ықпал етті, ал мұның өзі партияның одан әрі дамуына, оның басшылық ролінің барынша артуына жаңа, бұрын-соңды болып көрмеген объективті мүмкіндіктер жасап отыр. Сондықтан КПСС-тің әлеуметтік базасының ұлғаюы, оның өзінің таптық, пролетарлық табиғатын сақтай отырып, жұмысшы табының партиясы болып қала отырып, сонымен бірге бүкіл халықтың партиясы болу, қоғамдық өмірдің барлық жақтарына өз ықпалын күшейту фактісі осы мәселемен тығыз байланысты.

Қазіргі уақытта Совет Одағының Коммунистік партиясы көп ұлтты совет халқының жан-жақты революциялық-өзгертушілік қызметіне басшылық етіп отырған 18 миллионнан астам адамы бар күрескер-лениншілдердің қуатты армиясы болып табылады. Ол іс жүзінде заманымыздың ақыл-ойы, абыройы және ар-ожданы, халықпен бірге тарихтың нағыз жасаушысы болып отыр.

СССР-дегі социалистік және коммунистік құрылысты В. И. Ленин дүниежүзілік дамудың сара бағыттарымен табиғи байланыста қарастырды. Ол пролетариаттың жеңісі нәтижесінде барған сайын жаңа елдерде социализмнің ұлттық күштен интернационалдық күшке айналатынын, мұның өзі өмірге халықаралық қатынастардың, мүдделері, мақсаттары мен міндеттері ортақ социалистік мемлекеттер арасындағы қатынастардың жаңа үлгісін туғызатынын алдын ала болжай білді.

Совет Одағына және социалистік достық одақтың басқа елдеріне бейбітшілікке ұмтылу табиғи тән, мұның өзі барлық еңбекшілердің, планетамыздың барлық халықтарының түбегейлі мүдделеріне сай келеді. Дүние жүзінің соғыссыз, әлеуметтік құрылысы әртүрлі мемлекеттердің бейбіт қатар өмір сүруі — олардың Ленин негізін салған, терең гуманизмге толы сыртқы саясатының басты принциптері осындай. Совет мемлекетінің құрылған кезіндегі сияқты бүгін де біздің халқымыз Владимир Ильичтің сөздерімен былай деп мәлімдейді: «...буржуазияның бізге, біздің бейбітшілікке ұмтылған қозғалысымызға қарсы құтырынған өшпенділігі бізді тоқтата алмайды» (Шығармалар толық жинағы, 35-том, 124-бет).

Ленин өсиеттеріне адал совет адамдары халықаралық жағдайды мейлінше ушықтырып, термоядролық апат қатерін тудырып отырған АҚШ империализмі бастаған қазіргі соғысқұмарлардың көксеген үміттерін үзілді-кесілді серпіп тастайды. Біздің партиямыз барлық халықтарды топтасуға, қазіргі және келешек ұрпақтардың жасампаздық еңбегі үшін бейбіт жағдайды қамтамасыз етуге шақырады.

* * *

Совет халқының өмірі — сан тарапты, мақсатты, мазмұны бай өмір. Оның өзі лениндік идеялардың мәңгі өшпес нұрымен нұрландырылған. В. И. Лениннің жауапкершілік пен тәртіп туралы нұсқаулары қазіргі жағдайда өзінің социалистік құрылыстың бүкіл практикасы қуаттап берген өміршең күшін сақтап қана қоймай, сонымен қатар ол ерекше зор маңызға ие болып отыр. Кәсіподақтардың IV Бүкілроссиялық съезінде сөйлейтін сөзі жоспарының нобайында Ленин мынадай пункт белгілеген: «Еңбек тәртібі, еңбек өнімділігін арттыру, еңбекті ұйымдастыру, өнімнің мөлшерін көбейту, ұқыпсыздық пен бюрократизмге қарсы аяусыз күрес жүргізу» (Шығармалар толық жинағы, 43-том, 452-бет).

Еңбек адамы қоғамдық өндіріске қожайын болатын социалистік қоғам, Лениннің ойынша, тәртіп пен өзара тәртіпке негізделуге тиіс. Нақ осындай саналы тәртіпті Ленин бейнелі түрде бүкіл шаруашылық құрылыстың түйіні деп атады.

Жоғары дәрежедегі тәртіп қоғамдық өндірістің тиімділігін арттырып, шаруашылық жоспарлардың орындалуына жағдай жасап қана қоймайды, сонымен бірге ол жаңа қоғамның адамдарына тән коллектившілдік сана-сезім мен мінез-құлықты қалыптастырудың қажетті шарты да болып табылады. Партияның қазіргі кезеңде шешіп отырған экономикалық және идеологиялық міндеттерінің өзара табиғи байланысы осыдан байқалатынын КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумы айрықша атап көрсетті.

«Біз, — деді Пленумда сөйлеген сөзінде Ю. В. Андропов жолдас, — өзіміздің қоғамдық дамуымызда қазір өндіргіш күштердегі терең сапалық өзгерістердің және өндірістік қатынастарды осыған сәйкес жетілдірудің қажеттігі пісіп-жетіліп қана қоймай, сонымен бірге сөзсіз болуға тиіс тарихи шептің табалдырығында тұрмыз... Осымен тығыз өзара байланыста адамдар санасында да, қоғамдық өмірдің қондырғы деп аталған барлық формаларында да өзгерістер болуға тиіс» (Таңдамалы сөздер мен мақалалар. 1983 ж., 301-бет).

Пленум идеология, тәрбие, насихат жұмысын партия кемелденген социализмді жетілдіру процесінде шешіп отырған келелі де күрделі міндеттер дәрежесіне көтеру қажеттігін атап көрсетті. Ол коммунистік тәрбие берудің мызғымас негізін құрайтын маркстік-лениндік дүниетанымды қалыптастыруға ерекше көңіл бөлді. «Қоғамдық дамудың, — делінген Пленумның қаулысында, — аса күрделі проблемаларын түсініп, оларды шешудің кілтін беретін Маркстің, Энгельстің, Лениннің революциялық ілімін барлық коммунистердің, еңбекшілердің терең игеруіне күш салу маңызды».

В. И. Лениннің 55 томдық шығармалар жинағының қазақ тілінде жарық көруімен байланысты республикамызда маркстік-лениндік идеяларды насихаттау едәуір ұлғая түсіп отыр. Енді жергілікті халықтың қалың бұқарасы, Қазақ ССР-інің қалаларында, жұмысшы поселкелерінде, ауылдары мен селоларында өмір сүріп, еңбек етіп жатқан коммунистер мен партияда жоқ еңбекшілер В. И. Лениннің баға жетпес еңбектерінің ана тіліне аударылған толық жинағына ие болады.

В. И. Лениннің творчестволық мұрасының шығарылуы қазақ халқының түрі ұлттық, мазмұны социалистік мәдениетін дамытуға үздік үлес болып қосыла отырып, ғылыми-революциялық теорияны терең оқып-үйреніп, меңгеруге жаңа серпін береді, партия ұйымдарының, идеология майданының барлық қызметкерлерінің ұйымдастырушылық және идеялық-тәрбие қызметінің одан әрі жақсара түсуіне ықпал ететін болады.

Ә. АХМЕТОВ,
Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті
жанындағы Партия тарихы институтының
директоры, тарих ғылымының докторы,
профессор.

Адамдардың коммунистік санасын қалыптастыру — бүкіл партияның ісі

ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯНЫҢ ҚОҒАМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІ МЕН АЗАМАТТЫҚ КЕМЕЛДІЛІГІ

М. УСТИНОВСКИЙ,
Қарағанды қалалық партия комитетінің бірінші секретары

Біздің қоғамымызда экономика әлеуметтік-саяси және рухани прогреспен тығыз байланыста, бұл — кемелденген социализмге тән сындарлы сипат. Осы диалектикалық өзара байланыстың коммунизм құрудағы маңызы зор, өйткені қазір қоғамдық сананың барлық формаларының маңызы артып, ғылымның тікелей өндіргіш күшке, қоғамның рухани дамуының қуатты факторына айналып отырғаны мәлім. В. И. Лениннің бүкіл ғылымды, техниканы, білімді, өнерді социализмге қызмет еткізу қажет дегені біздің көкейімізде. «Мұнсыз, — деп жазған болатын көсем, — біз коммунистік қоғам өмірін құра алмаймыз» (Шығармалар толық жинағы, 38-том, 61-бет).

Совет интеллигенциясының практикалық қызметінің игі нысанасы да — коммунизмнің ізгі мұраттарын жүзеге асыруға жәрдемдесу. Елімізде қоғамдық пікірді, рухани және адамгершілік ахуалды қалыптастыруға олар жасап отырған ықпал үлкен. КПСС XXVI съезінде атап көрсетілгеніндей, советтік интеллигенция басқа әлеуметтік топтарға қарағанда шапшаң өсіп келеді, оның бүкіл қоғам өміріндегі ролі де арта түсіп отыр.

Қарағандыда совет интеллигенциясының үлкен отряды еңбек етуде. Мұнда 25 ғылыми-зерттеу, жобалау- конструкторлық институт, 6 жоғары оқу орны бар. Осы таяуда ғана Қазақ ССР Ғылым академиясының Орталық Қазақстан бөлімшесінің құрылуы біз үшін зор мәртебе. Өнеркәсіпте, транспорт пен құрылыста еңбек ететін интеллигенцияның үлкен отряды — 20 мыңнан астам инженер-техник қызметкер және бар. Коммунистік құрылыстың жалпыпартиялық, жалпыхалықтық ісіне ағарту, денсаулық сақтау, мәдениет мекемелерінің, басқару аппараттарының қызметкерлері қосып отырған үлес те елеулі.

Совет интеллигенциясының әлеуметтік портретінің айрықша маңызды нышаны — оның көп ұлтты сипаты. Ал қала интеллигенциясының қатарында барлық ұлттар мен халықтардың өкілдері бар. Қарағанды қалалық, аудандық партия комитеттері олардың қоғам өмірінің барлық салаларында белсенді творчестволық қызмет атқаруы үшін қолайлы жағдай туғызып отыр. Қала интеллигенциясын іргелі және қолданбалы ғылыми зерттеулерді дамыту, олардың тиімділігін арттыру, ғылым жетістіктерін өндіріске енгізу жөніндегі міндеттерді шешуге жұмылдыру, творчестволық қызметкерлердің еңбекшілерге коммунистік тәрбие берудегі ролін көтеру қала партия ұйымының назарынан тыс қалған емес.

I

Партияның XXVI съезі, КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумы атап көрсеткеніндей, ғылыми-техникалық прогресті шапшандатудың түп қазығы ғылымды дамытуда жатыр. Демек, ғылыми интеллигенцияға жүктелер міндет өте зор. Қаламызда ғылыми жұмыспен шұғылданатын ғылыми-педагог қызметкерлер мен мамандар саны 10 мыңнан асады. Олардың ішінде Қазақ ССР Ғылым академиясының екі академигі, төрт корреспондент мүшесі, 50-ден астам ғылым докторы, мыңнан артық ғылым кандидаты бар. Ғылымда әйелдер елеулі күш болып отыр, олар —қаладағы ғылыми қызметкерлердің 40 проценті.

Осындай ғылыми-техникалық потенциалды дұрыс пайдалану қала партия комитеттері мен бастауыш ұйымдарының айрықша назарында. Ғылыми зерттеулердің тиімділігін арттыру, ғылым мен өндірістің байланысын нығайту проблемалары, ғылыми-техникалық және творчестволық интеллигенцияға идеялық-саяси тәрбие беру мәселелері қалалық, аудандық партия комитеттерінің пленумдарында, бюро мәжілістерінде, партия-шаруашылық және идеология активтерінің жиналыстарында үнемі талқыланып, тиісті шаралар белгіленеді.

Мәселен, таяуда қалалық партия комитетінің бюро мәжілісінде «Қарағанды бассейнінің шахталарында кен проходкалау қарқынын арттыру, әзірлік жұмыстарын комплексті механикаландыру жөніндегі зерттеу және конструкторлық жұмыстардың тиімділігі туралы» мәселе қаралып, онда партия ұйымдарының жұмысындағы кемшіліктер атап көрсетілді, өмірдің өзі актуальды мәселелерді алға тартып отырғанына қарамастан, әлі де болса маңызы шамалы, өрісі тар тақырыптардың зерттеліп жүргеніне назар аударылды. Бюро ғылыми зерттеулердің негізгі бағыттарын айқындауда, кадрлар даярлап, орналастыруда, ғылыми қызметкерлерді идеялық шыңдауда, олардың институттың, қаланың творчестволық, қоғамдық-саяси өміріне белсене қатысуын қамтамасыз етуде бастауыш партия ұйымдарының ролін көтеруге айрықша көңіл бөлді.

Әр ғалымның, тұтас ғылыми коллективтің ғылыми-қоғамдық белсенділігінің, азаматтық кемелділігінің өлшемі — олардың ғылымның, өндіріс пен қоғамның өскелең қажеттерін өтеуге қосып отырған жеке үлесі. Сондықтан да ғылыми-зерттеу, жобалау-технологиялық ұйымдардың, тәжірибелік өндірістердің, ғылыми-өндірістік бірлестіктердің, жоғары оқу орындарының басты нысанасы — аса маңызды халық шаруашылық проблемаларын шешуге ат салысу. Мәселен, Бүкілодақтық көмір шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтының коллективі жүргізген зерттеулер көмір өнеркәсібін өркендетуге елеулі үлес болып қосылды. Бұл институттың 1982 жылы газдың көбеюін кемітіп, газсыздандыру жұмысын жақсартуға бағытталған үш зерттеуінің экономикалық тиімділігі 300 мың сом. Ал ғалымдар ұсынып, қаланың шахталарында енгізілген алдын ала газсыздандырудың аймақтық тәсілі тазалау забойларында көмір мен газдың зиянды қалдықтарын болдырмауға, осы тәсілді қолданудың өзінен 104 мың сом қаржы үнемдеуге мүмкіндік туғызды.

Ғылымның халық шаруашылығымен байланысын жетілдіру, ғылым жетістіктерін өндірісте пайдалануды жеделдету—партия ұйымдарының бүкіл жұмысының негізгі өзегі. Ал ғылым мен өндірісті ынтымақтастыруда инженер-техник интеллигенция маңызды роль атқаратыны аян. Сондықтан да инженер-техник қызметкерлердің ғылыми-зерттеу институттары мен жоғары оқу орындарының ғалымдарымен байланысын нығайта түсудеміз. Олар ғалымдармен бірге кәсіпорындарды жаңа техника мен жарақтандыру және қайта құру жөніндегі советтердің құрамына кіреді. Қаланың көптеген шахталары мен заводтарында ғалымдар мен өндірісшілердің комплексті бригадалары жұмыс істейді, олардың мақсаты — кәсіпорындардың техникалық базасын озық қарқынмен өркендетуге қамқорлық жасау.

Ал мұның өнеркәсіп орындарының жұмысына тигізіп отырған ықпалы қандай? Ғылым жетістіктерін пайдалану, ғалымдарды толғақты міндеттерді шешуге тікелей қатыстыру арқасында көптеген өндірістік коллективтердің ғылыми-техникалық прогресті жеделдету, өнім сапасын жақсарту жөнінде қол жеткен табысы қомақты. Қазір Қостенко атындағы шахта бассейнде ең жоғары еңбек өнімділігіне жетіп, көмірдің өзіндік құнын мейлінше кемітіп отырса, бұл — өндірісшілер мен ғалымдардың творчестволық ынтымағының жемісі.

Сондай-ақ Қазақ ССР Ғылым академиясының химия-металлургия институты мен «Карагандауголь» бірлестігі арасындағы ғылыми-өндірістік байланыс та берік. Ғалымдар орталық лабораториялардың қызметкерлерімен, инженерлермен тығыз ынтымақта. Институт коллективі 25 бюджеттік тақырып бойынша зерттеу жүргізуде, оның алтауы республиканың экономикалық және әлеуметтік дамуының мемлекеттік жоспарына енгізілген, екі жұмыс бүкілодақтық «Сібір» программасы бойынша, бір зерттеу СССР Ғылым және техника жөніндегі мемлекеттік комитетінің тапсырмасы бойынша атқарылып жатыр.

«Черметавтоматика» ғылыми-өндірістік бірлестігінің жобалау-конструкторлық бюросының өндіріске енгізген аспаптарының, автоматтандыру құралдары мен жүйелерінің ұзын саны 318. Он бірінші бесжылдықтың басынан бері оларды енгізуден, басқа да ғылыми зерттеулер мен ұсыныстардан алынған экономикалық тиімділік 8 миллион сомдай. Осындай ғылыми ізденістердің арқасында көптеген шикізат пен материалдар, оның ішінде 27,5 мың тонна агломерат, 34,7 мың тонна кокс, 57 мың тонна шойын, 70,2 мың тонна болат, 120 мың тонна прокат, 5,7 миллион киловатт-сағат электр энергиясы үнемделді.

Бүкілодақтық көмір ғылыми-зерттеу институтының жұмысы да жемісті. Бұл коллектив 1981—1982 жылдары саланың шахталары мен кәсіпорындарында шаруашылық есептегі экономикалық тиімділігі 6 миллион сом құраған 52 жұмысты өндіріске енгізді. Биыл ғалымдар өндіріске 41 зерттеу ұсынды, одан 6,7 миллион сом экономикалық пайда алынбақ. Қазір институтта қосалқы жұмыстар мен қол еңбегін механикаландыру құралдарын жасап, өндіріске енгізу жөнінде комплексті программа жүзеге асырылып жатыр. Бұл программа осы бесжылдықтың өзінде-ақ 340 адамды басқа жұмыстарға ауыстырып, үш миллионнан астам сомның қаржысын үнемдеуге мүмкіндік береді.

Жоғары оқу орындары ғалымдарының өнеркәсіп, транспорт орындарымен байланысты нығайтуға бағытталған жұмысы да айтарлықтай. Бүгінде 969 оқытушы мен ғылыми лабораториялар қызметкері, олардың 385-і коммунистер, шаруашылық шарт тақырыптары бойынша жұмыс жүргізуде. Қарағанды мемлекеттік университеті жүргізіп отырған жұмыс көлемінің өзі бір миллион сомнан астам. Бұл жөнінде жоғары оқу орындары ректорлары советінің жұмысын жандандырудың үлкен септігі тиді.

Қалалық партия комитеті ғылыми және өндірістік коллективтердің қызметіне ұдайы зер салып, айрықша қамқорлық жасап отырады. Бұған қалалық комитетте «КПСС XXVI съезінің шешімдеріне сәйкес білікті мамандар даярлау мен тәрбиелеуді жетілдіру жөніндегі жоғары оқу орындары партия ұйымдарының жұмысы туралы», «Жоғары оқу орындарындағы қоғамдық ғылымдар оқытушыларының мамандығын көтеру жүйесін одан әрі жетілдіру туралы», «Партия ұйымдарының ортаңғы буындағы басшылардың коллектив мүшелеріне тәрбие берудегі ролін көтеру жөніндегі жұмысын күшейту туралы» және басқа да маңызды мәселелердің қаралуы айқын дәлел. Қалалық партия комитетінің бюросына мәселелер әзірлеген кезде социологиялық зерттеулер кеңінен пайдаланылатынын айта кеткен жөн.

Ғылыми мекемелердің, инженер-техник қызметкерлердің жұмысын жандандыру мәселелеріне аудандық партия комитеттері де көп көңіл бөліп жүр. Айталық, Ленин аудандық партия комитеті ғылыми-зерттеу және жобалау-конструкторлық институттар партия ұйымдарының ғылыми-техникалық интеллигенцияның өндірістік, қоғамдық-саяси белсенділігін арттыру жөніндегі жұмысына егжей-тегжейлі талдау жасады, Қарағанды медицина институты ректораты мен парткомының КПСС XXVI съезінің талаптарына сәйкес ғылыми-педагог кадрларды іріктеу, орналастыру және тәрбиелеу жөніндегі жұмысты жақсарту туралы, ғылыми-зерттеу институттарында ғылыми кадрларға маркстік-лениндік білім беруде философиялық (методологиялық) семинарлардың ролін көтеру жайында мәселелер қарап, бұл жөнінде нақты шаралар белгіледі.

Аудандық комитеттер ғылыми-техникалық интеллигенцияның ғылыми және өндірістік қызметіне партиялық ықпалды күшейтудің жаңа формаларын тынбай іздестіру үстінде. Жұмыстың сондай бір тиімді формасы — тораптық партия жиналыстары. Аудандық партия комитетінің секретарьлары мен бюро мүшелері коммунистер алдында баяндама жасайтын мұндай жиналыстар түрлі ғылыми мекемелердің қызметін үйлестіріп, ортақ мүдделерін жақындастыруға мүмкіндік туғызып отыр. Әдетте тораптық партия жиналыстарында зерттеулерді интенсивтендірудің жаңа резервтерін ашуға, ғылым жетістіктерін практикаға енгізуді жеделдетуге жәрдемдесетін келелі әңгіме қозғалып жүр.

Өнеркәсіп орындарында еңбекшілерге коммунистік тәрбие беру жөнінде кеңестер өткізу практикаға берік енді. Мәселен, Костенко атындағы шахтада мұндай кеңестерді адамдармен жұмыс істеу мектебі десе де боларлық. Мұнда әсіресе басшылар жайында емін-еркін әңгіме болады. Олар өздеріне талап қоя біле ме, ісіне сергек пе, адамдармен қарым-қатынасы, жастар арасындағы жұмысы қандай, жұмысшылардың еңбек, тұрмыс жағдайларына ден қоя ма? Мінеки кеңестерде өндіріс жетекшілеріне өмірден туындаған осындай сауалдар да қойылады. Адамға деген қамқорлықты бірінші кезекке қоятын, кадрлардың басқару өнерін меңгеруіне көмектесетін мұндай бас қосулардың маңызы айтып жеткізгісіз.

II

Қала интеллигенциясының қоғамдық белсенділігі мен азаматтық кемелділігі олардың социалистік жарысқа қатысуынан да көрінеді. Мәселен жоғары оқу орындарында кафедралар мен факультеттер арасындағы жарыстың оқытушылардың ғылыми, кәсіптік, педагогикалық, саяси деңгейін арттыруға тигізіп отырған көмегі үлкен. Олардың бәрі жеке творчестволық жоспар бойынша жұмыс істеп жүр. Социалистік жарыстың қорытындысын шығарған кезде ең алдымен ескерілетіні де олардың осындай сапалық өсу көрсеткіштері.

Қазір қаланың жоғары оқу орындарында социалистік жарыстың қолданылып жүрген жүйесі одан әрі жетілдірілуде. Политехника институтының парткомы «Үлгілі кафедра» атағын жеңіп алу жолындағы жарыстың шарттарын жасау үстінде. Осының негізінде «Үлгілі жоғары оқу орны» атағы үшін социалистік жарысты ұйымдастырмақшы. Мұның Қарағандыны мәдениеті жоғары, қоғамдық тәртібі үлгілі қалаға айналдыруға үлкен септігін тигізеріне күмәніміз жоқ.

Қаланың көптеген кәсіпорындарында социалистік жарыстан тыс қалған инженер-техник қызметкер жоқ десе де болады. Социалистік жарыстың түрлі формаларымен қамтылған мамандар 98 процентке жуық. Олардың 55 проценті «Коммунистік еңбек екпіндісі» атағын жеңіп алу жолында күресіп жүр. Инженер-техник қызметкерлер социалистік жарысқа белсене қатысумен бірге, оны өздері тікелей ұйымдастырып отырады. Олар жарыс мәселелері жөнінде жұмысшылармен жеке әңгіме, консультация өткізеді, коллективтік және жеке міндеттемелерді жасап, техникалық-экономикалық жағынан негіздеуге қатысады, озық тәжірибені насихаттап, таратады. Жұмысшы инициативасына, жаңашылдық бастамаларға инженерлік қолдау көрсету, жұмысшыларды еңбектің озық тәсілдеріне, күрделі техниканы басқаруға үйрету, олардың өндіріс пен қоғам істерінде жетекшілік роль атқаруына жәрдемдесу жөнінде де инженер-техник қызметкерлер игілікті жұмыс жүргізіп келеді.

Қала интеллигенциясы еңбекшілер арасында идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмыс жүргізуге зор ынтамен қатысып жүр. Жүргізілген социологиялық зерттеулер ғылыми-техникалық және творчестволық интеллигенцияның қоғамдық-саяси белсенділігі арта түскеніне айғақ. Қаланың 17 коллективінде жүргізілген пікір сұрастыру нәтижесінде инженер-техник қызметкерлердің өнеркәсіп орындарында 90 проценттен астамы, құрылыс пен транспорт ұйымдарында 86—87, педагог интеллигенцияның 97,4, ғалымдардың 88,8, дәрігерлердің 83,9 процентінің қоғамдық жұмысқа қатысатыны анықталды.

Интеллигенцияның қоғамдық белсенділігінің бір көрінісі — оның ғылыми-техникалық білім таратуға белсене қатысуында. Бұл жөнінде «Білім» қоғамының ұйымдары үлкен роль атқарып отыр. Бізде бұл қоғамға үш мыңнан астам ғалым мен маман мүше. 1982 жылы олар оқыған лекция саны отыз мыңнан асты, соның сегіз мыңға жуығы өндіріс озаттары мен жаңашылдарының тәжірибесін насихаттауға арналды. Қала халқының арасында ғылыми-техникалық білім таратуда Бүкілодақтық «Черметавтоматика» ғылыми-өндірістік бірлестігінің директоры Д. Мұқанов, Қарағанды мемлекеттік университеті маркстік-лениндік философия кафедрасының меңгерушісі Р. Клещева, «Промстройпроект» институтының директоры В. Рыбалов, тағы басқалары айрықша белсенділік көрсетіп жүр.

Ғылыми-техникалық интеллигенция халық шаруашылығының 15 мыңнан астам мамандарын өз қатарына біріктіріп отырған өнертапқыштар мен рационализаторлар қоғамының жұмысына да творчестволықпен ат салысады. «Карагандауголь» бірлестігінде 1982 жылы рационализаторлық және өнертапқыштық жұмысқа 6154 адам қатысқан, оның тең жартысынан астамы инженер-техник қызметкерлер. Ал рационализаторлық ұсыныстардың 70 проценттен астамы — жұмысшылар мен инженер-техник қызметкерлердің коллективтік еңбегінің жемісі. Бұдан алынған экономикалық тиімділік 12 миллион сом.

Қазір әрбір еңбек коллективінде кінәратсыз моральдық-психологиялық ахуалды қалыптастыру жөніндегі талаптың күшеюіне байланысты инженер-техник қызметкерлердің еңбекшілерге коммунистік тәрбие берудегі ролі мен жауапкершілігінің бұрынғыдан да арта түсіп отырғаны белгілі. Бұл әсіресе өнеркәсіп орындарының коллективтерінде ұстаздық қозғалысының кең өріс алуынан айқын көрініп отыр. Айталық, «Каргормаш», «Карагандауголь» бірлестіктерінде әрбір бесінші инженер жұмысшылардың саяси білімін, техникалық дәрежесін көтеруге айтарлықтай ат салысып жүр. Жас жұмысшылар ұстаздары арасында инженер-техник қызметкерлер қырық процегттей.

Қалалық, аудандық партия комитеттері ғылыми және ғылыми-техникалық интеллигенция арасындағы ұстаздық қозғалысына да айрықша назар аударып келеді. Ғылыми коллективтердің әлеуметтік даму жоспарларына тән бір сипат — бұларда жас ғалымдармен жүргізілетін жұмыстың ерекшелігі жан-жақты ескеріліп, оларға шынайы қамқорлық жасалуында. Қаланың ғылыми кадрларының едәуір бөлегі жастар екенін ескерсек, бұл мәселеге жете көңіл бөлу қажет екені де өз-өзінен түсінікті. Ғылыми-техникалық прогресті тездету, ғылымның өндіріспен байланысын күшейту, кәсіпорындарды қайта құру ісіне жастарды кеңінен қатыстырудың комплексті программасы жасалды, ал бұл программаны жүзеге асырудан сырт қалған жас ғалымдар мен мамандар бізде жоқ. Бір ғана «Карагандауголь» бірлестігінде құрамына жас жұмысшылар, инженерлер мен техниктер кіретін рационализаторлардың 200 творчестволық тобы бар. 1982 жылдың өзінде жас жаңашылдардан 4 мыңнан астам ұсыныс түсіп, оның 3598-і өндіріске енгізілді, ал бұдан алынған үнем 1190,4 мың сом.

Қалада ғалымдардың бірнеше ұрпағының арасындағы сабақтастықты бейнелейтін ғылыми мектептер жұмыс істейді. Олардың мақсаты — жастарға ағалардың ғылыми мұрасын мирас ету ғана емес, сонымен бірге олардың өмірлік бай тәжірибесін үлгі етіп, алға тарту. Сондықтан да бұл мектептердің жетекшілеріне жүктелетін міндет аса абыройлы, өйткені олардың ғылыми қызметі де, жеке басының қасиеттері де жастарға өнеге болуға тиіс.

III

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас былай деп атап көрсетті: «Партия ғылымды, мәдениетті байытатын нәрсенің бәрін қолдайды, еңбекшілерді кемелденген социализм нормалары мен принциптерінің рухында тәрбиелеуге көмектеседі. Ол жұмыс формалары мен стиліне араласпай-ақ таланттарға, суреткердің творчестволық ізденісіне қамқорлықпен, ілтипатпен қарайды. Бірақ партия өнердің идеялық мазмұнына немқұрайды қарай алмайды. Ол әрқашан да өнердің дамуын халық мүдделеріне қызмет ететіндей мақсатта бағыттап отырады». Осыған орай қала партия ұйымы әдебиет пен өнердің партиялылығы мен халықтығын, олардың өмірмен байланысын нығайту мәселелеріне ұдайы басты назар аударып келеді.

Қарағандыда қазақ және орыс драма театрлары, музыкалық комедия театры бар. Демек, қаладағы ең үлкен творчестволық интеллигенция отряды — актерлер. Олардың еңбегі партия мен үкімет тарапынан лайықты бағаланып отырғанын айтқан абзал. С. Сейфуллин атындағы, К. Станиславский атындағы драма театрлары Халықтар достығы орденімен наградталды. Қ. Сатаев, Н. Симонова, Ж. Шашкина, В. Корниенко сынды театр өнерінің саңлақтарына Қазақ ССР халық артисі, И. Войнаровскийге РСФСР халық артисі атағы берілді, ал 17 актеріміз республиканың еңбек сіңірген артисі атағына ие.

Қарағанды әдебиетшілерінің ежелден қалыптасқан бай дәстүрі бар. Қаламызда 1956 жылдан бері Қазақстан Жазушылар одағының бөлімшесі жұмыс істейді. Осы жылдар ішінде қарағандылық қырық шақты талант иелері СССР Жазушылар одағына қабылданды. Алғашқы бесжылдықтардың перзенті, индустриялы Қарағанды — көптеген жазушылар мен ақындардың дарынына қанат бітірген қала. Мәселен, Ғ. Мүсіреповтің, Ғ. Мұстафиннің, Б. Майлиннің, З. Шашкиннің, С. Мұқановтың бірқатар шығармалары осы қаланың өткен тарихы мен бүгінгі тамаша болмысынан өзек тартқан. Аға буын қаламгерлердің ізгі дәстүрін кейінгі буын — дарынды ақын-жазушылар жалғастырып жатыр.

Бізде қыл қалам шеберлері мен мүсіншілердің үлкен отряды еңбек етіп жүр. Олардың творчестволық еңбектерінің талай мәрте одақтық, республикалық көрмелерде аталып өткені біз үшін үлкен абырой. Мәселен, Алматы қаласында орнатылатын Қазақстанның Россияға өз еркімен қосылуының 250 жылдығына арналған монументтің жобасына жарияланған Бүкілодақтық конкурста қарағандылық жас мүсінші Ж. Молдабаевтың мерейі үстем болды. Сондай-ақ ол Әлия Молдағұлова мен Мәншүк Мәметоваға арналған ескерткіш жобасына жарияланған республикалық конкурста да жеңімпаз атанды. Ф. Молдабаева, Н. Растопчин, В. Шаталин, Л. Смирнова сынды қыл қалам шеберлерінің еңбектері де көрмелерде дипломдармен атап өтілді.

Қарағандылық сәулетшілердің творчестволық табыстары да баршылық. Сәулетшілер С. Мордвинцев пен Е. Попов — Қазақ ССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаттары. Ал Қарағанды циркін жобалаған сәулетшілер коллективі Қазақстан Ленин комсомолының сыйлығына ұсынылып отыр. Жас сәулетшілеріміз Н. Токаев, С. Байыров, Н. Қойшыбеков, А. Гостев Орта Азия мен Қазақстан жас өнер иелерінің конкурсында лауреаттар атанды.

Творчестволық интеллигенцияның алдында тұрған аса маңызды міндет — қала еңбекшілеріне эстетикалық тәрбие беру, олардың көркем талғамын қалыптастырып, өнер құбылыстарын терең пайымдап түсінуге, өнерде де, өмірде де әсемдікті бағалай білуге дағдыландыру. Осыған орай партия ұйымдары творчестволық интеллигенцияның еңбек коллективтерімен байланысын нығайтуға айрықша назар аударады. Әсіресе театрлар коллективтерінің шахтерлермен арадағы байланысы берік. К. Станиславский атындағы театр мен Октябрь революциясының 60 жылдығы атындағы шахта коллективтері арасында творчестволық ынтымақ жайлы шарт жасасылған. Ал музыкалық комедия театры мен «Каргормаш» бірлестігі арасында жасалған шартта бірлестік коллективі жоспарын 29 декабрьде, ал театр коллективі 25 декабрьде орындауға міндеттеніп отыр.

Қыл қалам шеберлері де өндірістік коллективтермен тығыз байланыста. 1983 жылы облыстық ауыл шаруашылығы басқармасы мен Қазақстан Суретшілер одағының Қарағанды ұйымы творчестволық ынтымақ жайлы шарт жасасып, суретшілер тақырыптық жоспар бойынша іске кірісті. Қыл қалам шеберлері ауыл шаруашылық өндірісінің майталман шеберлерінің портреттерін жасап шықпақ. Бірнеше жыл бойы суретшілердің творчестволық бригадалары Костенко атындағы, Октябрь революциясының 50 жылдығы атындағы, Киров атындағы шахталарда жұмыс істеп жүр. Жас суретшілер Қарағанды металлургия комбинатын да назарынан тыс қалдырған емес.

1975 жылдан бері жұмыс істей бастаған республика Композиторлар одағының Қарағанды бөлімшесінің де еңбекшілерге адамгершілік және эстетикалық тәрбие беруде атқарып отырған жұмысы аз емес. Қарағандылық музыка шеберлері еңбек коллективтерімен күнбе-күнгі байланыс арқылы есею, творчестволық кемелдену үстінде. Жергілікті композиторлар Л. Бульиннің, А. Кагеновтің, Э. Тельманның музыкалық шығармалары жұртшылыққа кеңінен танымал. Қысқасы, қаланың творчестволық интеллигенциясы өз шығармаларында Қарағанды шахтерлерінің еңбегі мен рухани өмірін бейнелеуге бетбұрыс жасап отыр.

Қалалық партия комитеті ғылыми, ғылыми-техникалық және творчестволық интеллигенцияның әлеуметтік белсенділігін арттыру үшін методологиялық семинарлардың жұмысын жақсартуға көп күш-жігер жұмсап отыр. Жоғары оқу орындарының оқытушылары партия оқуы жүйесіндегі 75 методологиялық және теориялық семинарларға қатысып, теориялық-саяси білімін көтеріп жүр. Сонымен қатар барлық дерлік театрлар коллективтерінде, творчестволық ұйымдарда теориялық семинарлар жұмыс істейді. Семинарларға жоғары оқу орындары оқытушыларының ішінен іріктелген даярлығы мол насихатшылар жетекшілік етеді.

* * *

Партия ұйымдарының интеллигенция арасындағы жұмысын өскелең талаптар тұрғысынан сын көзімен саралай отырып, біз бұл салада әлі де елеулі кемшіліктердің бар екенін жасырмаймыз. Қала партия ұйымы КПСС XXVI съезі мен КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдеріне сәйкес шаруашылық пен мәдени құрылысқа басшылық стилін жетілдіре отырып, идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысты одан әрі жақсартуға, барлық еңбекшілердің, оның ішінде интеллигенцияның өндірістік, қоғамдық-саяси белсенділігі мен азаматтық кемелділігін арттыруға айрықша күш салатын болады.

МҰҒАЛІМДЕРДІ ИДЕЯЛЫҚ ЖАҒЫНАН ШЫҢДАУ

Өмірден өз орнын тапқан кез келген совет адамы: табиғаттың тылсым сырына үңілген ғалым да, ғарыштағы жұлдыздар әлеміне шеру тартқан космонавт та, от бұлағын сапырған металлург те, дарқан дала төсінде дән теңізін толқытқан диқан да, ақтылы қой өргізген даңқты шопан да мектеп қабырғасында өткізген қызықты жылдарын ешқашан ұмытпайды, білім бұлағынан сусындатып, қияға қанат қақтырған аяулы ұстаздарын әрдайым аса бір ілтипатпен еске түсіреді. Ал ұстаздар мұндай құрмет пен абыройға творчестволықпен ізденіп, тынымсыз тер төккен қажырлы еңбегі арқылы жетеді. Сүйікті партиямыз, қоғамымыз, халқымыз жарқын болашақ иелері — жас ұрпақты коммунистік идеялылық, советтік патриотизм мен пролетарлық интернационализм рухында, жасампаздық істерге және социалистік Отанымыздың жеңістерін қорғауға әзірлік рухында тәрбиелеу міндетін сеніп тапсырып отырған мұғалімдердің еңбегі қиын, әрі ізгі еңбек дейтініміз де міне сондықтан.

Халық ағарту саласында қол жеткен табыстармен бірге шешімін күтіп тұрған проблемалар да аз емес. КПСС XXVI съезінде атап көрсетілгеніндей, қазір ең бастысы — мектепте оқыту, еңбек және адамгершілік тәрбиесін берудің сапасын арттыру, мұғалімдер мен оқушылардың еңбек нәтижелерін бағалаудағы формализмді жою, оқытудың өмірмен байланысын іс жүзінде нығайту, мектеп оқушыларын қоғамдық пайдалы еңбекке даярлауды жақсарту. Бұл тұста мұғалім шешуші роль атқарады. Сондықтан оның оқу-тәрбие жұмысының жайы үшін жауапкершілігін күшейтуге, идеялық-саяси даярлығы мен кәсіптік шеберлігін жетілдіруге ұдайы баса назар аударып, тиісті қамқорлық жасаудың маңызы ерекше.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында сөйлеген сөзінде былай деді: «Адамдарды рухани жағынан дамыту жөнінде көлемді жұмыс жүргізілмейінше кемелденген социализмді жетілдіру мүмкін емес.

Осында дұрыс айтылғанындай, адамның қалыптасуы оның өмірінің алғашқы жылдарынан басталады. Біздің мектебіміз бен басқа да оқу орындарымыздың жұмысы туралы Пленумның барысында аз айтылған жоқ. Мен бір ғана нәрсені атап көрсеткім келеді: партия біздегі адамның тек белгілібір білім жиынтығының иесі ретінде ғана емес, ең алдымен социалистік қоғамның азаматы, өзіне тән идеялық қағидалары, моралі мен мүдделері, еңбек пен мінез-құлықтың жоғары мәдениеті бар коммунизмнің белсенді құрылысшысы ретінде де тәрбиеленуіне күш салады.

Тәрбиенің жақсы құралы — оқуды өнімді еңбекпен ұштастыру. Мектеп оқушысының бойына пайдалы еңбекке деген дағды мен сүйіспеншілікті сіңіру бағытын бұлжытпай жүргізу керек. Бұл дене еңбегі немесе ой еңбегі болуы мүмкін, бірақ міндетті түрде нағыз еңбек — қоғамға қажетті, өнімді еңбек болуға тиіс».

Демек, бұл істе ұстаздар мен тәрбиешілердің ғылыми-теориялық білімін жаңғыртып, кеңейтуінің, ең алдымен идеологиялық жағынан шыңдалуының орны бөлек. Сонымен бірге мұғалім кадрларының маркстік-лениндік методология негіздерін терең меңгеруі өте-мөте маңызды. Сондықтан да мұғалімдерден, тәрбиешілерден жоғары және орта педагогикалық оқу орындарында алған ғылыми-теориялық білімді кәсіптік қызметпен тығыз ұштастырып, үнемі толықтырып отыру талап етіледі.

Республикамыздың халық ағарту жүйесінде құрылған ғылыми коммунизм мектептерінің жұмысын жақсартуда біраз іс тындырылды. Бұл мектептерде қазір 421 мың адам өмір алға тартқан жаңа проблемаларға маркстік-лениндік ілім негізінде талдау жасайды. Олардың 220 мыңы — мұғалімдер мен тәрбиешілер. Ал аталған мектептердің жұмысын жетілдірудің формалары қандай? Енді осы сұрақ төңірегінде әңгіме қозғайық.

1981 жылдан бері ғылыми коммунизм мектептері саяси оқудың арнаулы бесжылдық программа бойынша жұмыс істейтін маңызды формасына айналды. Оның мақсаты — КПСС тарихын, социалистік қоғам құрылысын, идеологиялық жұмыстың қазіргі кезеңдегі проблемалары мен міндеттерін оқып-үйрену. Ғылыми коммунизм мектептеріндегі сабақтар педагогикалық мамандықтың ерекшеліктерін ескере отырып жасалған оқу жоспары негізінде жүргізіледі.

Ғылыми коммунизмнің педагогикалық мектептерінде «Кемелденген социалистік қоғамда жас ұрпаққа коммунистік тәрбие берудің теориясы мен практикасының актуальды проблемалары» деген жалпы тақырыпты 1981—1986 жылдары оқып-үйрену көзделген. Әр жылдың проблемасы бірнеше тақырыпты қамтиды. Бұл тақырыптар газет, журнал беттерінде жарияланып тұрады. Бұларда пайдаланылатын әдебиеттер де көрсетіледі.

Педагогтердің ғылыми коммунизм мектептері тұңғыш рет біртұтас перспективалық тақырыптық жоспар бойынша жұмыс істеп отыр. Мұның өзі мұғалімдердің идеялық-теориялық деңгейін көтерудегі саяси оқудың ролін барған сайын арттырып келеді.

Мұғалімдердің, тәрбиешілердің маркстік-лениндік оқуы Қазақ ССР Оқу министрлігінің ұдайы назарында. Министрлік коллегиясының шешімі бойынша кадрлардың идеялық-теориялық даярлығын жетілдіру мәселелері жөнінде 1980 жылғы декабрьде құрылған ғылыми совет министрліктің өкілдерін, ғалымдарды, мектептердің жетекші методистерін, жоғары және арнаулы орта оқу орындарының, мұғалімдердің білімін жетілдіру институттарының, педагогикалық газеттер мен журналдар редакцияларының тәжірибелі насихатшыларын, халық ағарту саласындағы кәсіподақ қызметкерлерін біріктіріп отыр. Бұл ғылыми-методикалық советтің басты міндеті — КПСС съездерінің шешімдерін, КПСС Орталық Комитеті Пленумдарының қаулыларын, В. И. Лениннің еңбектерін, педагог кадрларының идеялық-саяси оқуы мен тәрбиесі жөніндегі басқа да партиялық документтерді жүзеге асырудың жолдары мен құралдары жайында жасалған ұсыныстарды қарастырып, талдау, мұғалімдердің идеялық-теориялық даярлығын үйлестіруді жүзеге асыру, халық ағарту органдарына, методикалық қызмет мекемелері мен мектеп педагогикалық коллективтеріне мұғалім кадрларының теориялық және саяси оқуын одан әрі жақсартуда тиісті көмек көрсету.

Нақ осындай советтер облыстық оқу бөлімдерінде де құрылды. Бұлар партия органдарының басшылығымен ғылыми коммунизм мектептерінің сабақтарын ұйымдастыру мен өткізуде күнделікті тиянақты жұмыс жүргізіп отыр. Советтердің жұмыс жоспарларында мектептердегі сабақтарға қатысу, аудандық және қалалық оқу бөлімдері меңгерушілерінің саяси оқуды ұйымдастыру, жекелеген насихатшылардың озық тәжірибесін зерттеу, насихатшы кадрларын даярлау мен қайта даярлау жөніндегі есебін тыңдау көзделген.

Сөйтіп, біздің саламызда ғылыми коммунизм мектептерінің белгілі бір жүйесі қалыптасты. Бұл мектептердің жетекшілігіне теориялық даярлығы бар жалпы білім беретін орта мектептердің директорлары, олардың орынбасарлары, тәжірибелі мұғалімдер тағайындалады. Аталған мектептердің бәрін дерлік кандидатуралары аудандық және қалалық партия комитеттерінің бюроларында келісіліп, бекітілген коммунистер басқарады.

Мұғалімдер, сондай-ақ басқа да қызметкерлер «Кемелденген социалистік қоғамда жас ұрпаққа коммунистік тәрбие берудің теориясы мен практикасының актуальды проблемалары» деген тақырыпты алғаш рет оқып-үйреніп отырғандықтан, бұл жөнінде арнаулы кеңес өткізілді. Кейін бұл мәселе аудандық және қалалық оқу бөлімдері басшылары мен инспекторларының семинар-кеңесінде талқыланды. Оқу жылы басталар алдында барлық облыстарда облыстық партия комитеттерінің саяси ағарту үйлері мен облыстық оқу бөлімдері жанындағы кадрлардың идеялық-теориялық даярлығын жетілдіру мәселелері жөніндегі ғылыми-методикалық советтердің ұйымдастыруы бойынша ғылыми коммунизм мектептері насихатшыларының екі-үш күндік семинарлары өткізілді. Мәселен, Целиноград облысындағы ғылыми коммунизм мектептері жетекшілерінің облыстық семинарының жоспарына «Мектептер мен халық ағарту органдарының КПСС XXVI съезінің шешімдерінен туындайтын міндеттері туралы», «Партиялық насихаттың лениндік принциптері», «КПСС XXVI съезі еңбекшілерге маркстік-лениндік білім беруді жетілдірудің және оның нәтижелілігін арттырудың негізгі жолдары туралы», «В. И. Ленин шығармаларымен жұмыс істеу методикасы», «Қазіргі кезеңдегі идеологиялық күрес», «Халықаралық жағдай туралы» және басқа тақырыптардан баяндамалар мен лекциялар енгізілді. Семинарларда баяндамалар жасауға, лекциялар оқуға облыстық партия комитетінің қызметкерлері, жоғары оқу орындарының оқытушылары, облыстық оқу бөлімінің басшы қызметкерлері, «Білім» қоғамының лекторлары тартылды.

Облыстық семинарларға қатысушылар марксизм-ленинизм классиктерінің шығармаларын, КПСС документтері мен материалдарын, КПСС басшыларының еңбектерін, «Коммунист», «Политическое самообразование» журналдарында, педагогикалық газеттер мен журналдарда жарияланған мақалаларды, методикалық материалдарды оқып-үйрену жөнінде нұсқау-кеңес алады. СССР Оқу министрлігі әрбір оқу жылы алдында «Мұғалімдер мен халық ағарту қызметкерлеріне арналған ғылыми коммунизм мектептерінің оқу жоспары мен программасы» деген атпен кітапшалар шығарып тұрады. Қазіргі заманның күрделі де актуальды, проблемалық мәселелерін осылайша творчестволықпен талдау насихатшылардың сабақтарында да, сондай-ақ ғылыми коммунизм мектептері тыңдаушыларының сабақтарында да пәрменді, әрі тиімді болып жүр.

Педагогика қызметкерлеріне арналған ғылыми коммунизм мектептерінің жұмысын ұйымдастыруда өнегелі ісімен көзге түсіп жүрген озат насихатшылар аз емес. Олар өткізген саяси сабақтарда коммунистік тәрбиенің теориялық мәселелері педагогикалық коллективтердегі тәрбие мен оқытудың практикасымен, КПСС XXVI съезінің, КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдерінде алға қойылған міндеттермен тығыз ұштастырылады. Сабақ өткізу барысында түрлі техникалық құралдар кеңінен пайдаланылады. Семинар сабақтарын жүргізуге, лекциялар оқуға аса тәжірибелі мұғалімдер қатыстырылады. Солардың қатарында ең алдымен Целиноград облысының Сілеті ауданындағы № 2 орта мектептің тарих пәнінің мұғалімі Полина Лукьяновна Мирошниченконың есімін атаған жөн.

Полина Лукьяновна оқушыларға терең де дәйекті білім беріп, олардың маркстік-лениндік дүниетанымын, белсенді өмірлік позициясын қалыптастыру бағытындағы өзінің бүкіл оқу-тәрбие жұмысын нысаналы түрде мақсаткерлікпен жүргізеді. Жетілдірілген программалардағы ұсыныстарды неғұрлым тиімді пайдалана отырып, ол қоғамдық ғылымдардың негіздерін оқытудың жоғары ғылыми және идеялық-саяси деңгейін қамтамасыз етуде жинақталған бай тәжірибеге сүйенеді. Әсіресе оның сабақ өткізуде тақырыпты терең ашып көрсетуге мүмкіндік беретін оқытудың комплексті әдістерін ұтымды қолдана білуі жемісті нәтиже беріп келеді.

Өнегелі ұстаз оқу мен тәжірибені өмірмен, коммунистік құрылыстың практикасымен тығыз байланыстырады, шәкірттерге лениндік теориялық мұраны, партия съездерінің шешімдері мен материалдарын, КПСС пен Совет мемлекетінің документтерін творчестволықпен терең үйретеді. Ол оқушыларды еңбекті сүюге баулып, тапсырылған іске, мамандық таңдауға жауапкершілікпен қарауға тәрбиелейді.

Мирошниченко жолдастың тікелей жетекшілік жасауы арқылы талғаммен безендіріліп, өлкетану материалдарымен, оқу құралдарымен ойдағыдай жабдықталған кабинет-музей еліміздің, республиканың, туған өлкенің тарихын оқып-үйренудің бірден-бір орталығына айналды. Туған өлкеге деген сүйіспеншіліктің осылайша мектеп қабырғасынан бастап бойға дарытылуы ұстаз тәрбиелеген көптеген шәкірттердің өз тағдырын туып, өскен жерімен түбегейлі байланыстыруына игі ықпалын тигізді. Тек 1982 жылы ғана мектеп бітірген үш кластың отыздан астам түлегі селолық кәсіптік-техникалық училищеде оқуын одан әрі жалғастырса, жиырма жігіт пен қыз туған совхозында жұмыс істеуге қалды. П. Л. Мирошниченконың педагогикалық қызметтегі мұндай табыстары оның жеке басына тән идеялық сенімділік, сергектік, жақсылық, жаңалық атаулыға құштарлық, шәкірттерге талап қоя білушілік тәрізді асыл қасиеттерден өзек тартатыны даусыз.

Міне осындай озат насихатшылар, сөз жоқ, ғылыми коммунизм мектептерінің сабақтарына сүбелі үлес қосады. Мәселен, Талдықорған облысы, Гвардия ауданындағы Көксу орта мектебінің директоры А. Пилипенко, осы облыстағы С. М. Киров атындағы орта мектептің директоры Э. Штир және басқалары өздеріне тапсырылған насихатшылық міндетті абыроймен атқарып келеді. Тыңдаушылар олардың әрбір сабағына белсене қатысады.

Насихатшылар, тәжірибелі мұғалім-методистер ғылыми коммунизм мектептерінде сабақ өткізудің практикасына жұмыстың тиімді формалары мен әдістерін, рефераттар қорғауды, коммунистік тәрбиенің түрлі мәселелері жөнінде тәжірибе және пікір алысуды кеңінен енгізіп келеді. Айталық, Қостанай облыстық мұғалімдердің білімін жетілдіру институтында Н. Неделина «В. И. Лениннің патша өкіметінің ағарту саласындағы саясатын сынауы», С. Бектасова «Капиталистік елдердегі қазіргі буржуазиялық ағымдар мен мектептердің қызметіне сын» деген тақырыпта рефераттар әзірледі.

Сондай-ақ Целиноград облыстық мұғалімдердің білімін жетілдіру институтындағы ғылыми коммунизм мектебінде тоғыз реферат қорғалды. Бұлардың ішінде Р. Өмірбаевтың «КПСС-тің, коммунистік және жұмысшы партияларының маркстік-лениндік теорияны бұрмалаушылыққа қарсы күресі», А. Бубновтың «Оқушылардың бойында қоғамдық өмір құбылыстарына таптық көзқарасты қалыптастыру» деген тақырыптағы рефераттарын атауға болады.

Ғылыми коммунизм мектептерінің методикалық жұмысын айқындау мақсатында Москвадағы Орталық мұғалімдердің білімін жетілдіру институтының қоғамдық ғылымдар кафедрасы тыңдаушылар алдында педагог кадрлары маркстік-лениндік оқуының проблемалары жөнінде лекция оқитын облыстық мұғалімдердің білімін жетілдіру институттары лекторларының республикалық семинар-кеңесін өткізді.

Педагог кадрларының ғылыми коммунизм мектептерінде сабақ 1981—1986 жылдарға, яғни бес жылға арналған перспективалық тақырыптық жоспарға сәйкес жүргізіледі. Алғашқы оқу жылы «Марксизм-ленинизм — жастарға коммунистік тәрбие берудің методологиялық негізі» деген тарауды 36 сағаттық программа бойынша оқып-үйренуге арналды. Қарағанды, Қостанай, Талдықорған, Целиноград облыстарындағы ғылыми коммунизм мектептерінің жұмысында жинақталған кейбір тәжірибеге зер салып қарасақ, бұл мектептер педагог кадрларының маркстік-лениндік білімін және кәсіптік шеберлігін шыңдауда тиімді нәтиже көрсеткені аңғарылады. Сабақ негізінен айына екі рет, әдетте бірыңғай саяси күндерде өткізілді. Ғылыми коммунизм мектептері оқытудың алғашқы жылғы курсының программасын орындап шықты. Педагог кадрларының маркстік-лениндік оқуы жөніндегі совет облыстық, қалалық және аудандық партия комитеттерінің саяси ағарту үйлерімен, кабинеттерімен бірлесе отырып, насихатшылар үшін ұдайы консультациялар ұйымдастырып тұрды.

1982—1983 оқу жылы қарсаңында барлық облыстарда облыстық саяси ағарту үйлерінің базасында насихатшылар семинарлары өткізілді. Бұл семинарларда облыстық партия комитеттерінің, облыстық оқу бөлімдерінің басшылары, жоғары оқу орындарының оқытушылары, ғалымдар, «Білім» қоғамының лекторлары, өндіріс озаттары, Социалистік Еңбек Ерлері, халық ағарту ісінің үздіктері сөз сөйледі. Біздегі ғылыми коммунизм мектептерінің оқу жоспары ротатор арқылы уақтылы көбейтіліп, облыстық оқу бөлімдеріне жіберілді. Сабақ тақырыптары республикалық «Учитель Казахстана» және «Қазақстан мұғалімі» газеттерінде жарияланды.

Республикадағы ғылыми коммунизм мектептерінде сабақ негізінен қазақ, орыс, өзбек және ұйғыр тілдерінде жүргізіледі. Сабақтар тұрғылықты ұлт тілдерінде жүргізілетін жерлерде ана тіліндегі әдебиеттер: ғылыми коммунизм оқулығы, КПСС XXVI съезінің материалдары, К. Маркс, Ф. Энгельс, В. И. Ленин шығармалары пайдаланылады.

Жаңа оқу жылы басталар алдында республикалық совет оқу жылына ұйымшылдықпен кірісу мәселесін талқылайды. Онда ғылыми коммунизм мектептеріне басшылықты одан әрі күшейтуге, насихатшы кадрларының резервін жасақтауға, маркстік-лениндік ғылымның осы заманғы жетістіктерін еске ала отырып, мұғалімдердің теориялық білімін тереңдете түсуге баса назар аударылады.

Бұрынғы кездегі сияқты биыл да 1983—1984 жаңа оқу жылын ұйымшылдықпен бастау үшін жан-жақты әзірлік жүргізілді. Облыстық мұғалімдердің білімін жетілдіру институттарында ғылыми коммунизм мектептері насихатшыларының семинарлары ойдағыдай өткізілді. Бұларда жинақталған озық тәжірибені кеңінен насихаттауға айрықша көңіл бөлінді, өткен оқу жылында орын алған кемшіліктерді жою жолдары белгіленді.

Қазақ ССР Оқу министрлігі «Әрбір мұғалімге — жоғары саяси білім» деген ұранмен өрістеген қозғалысты одан әрі дамыту бағытында тиісті шараларды жүзеге асырып келеді. Осы мақсатта партия комитеттерімен бірлесе отырып, марксизм-ленинизм университеттерінің барлық мүмкіндіктерін насихатшы кадрларын көптеп даярлауға жұмылдырудамыз.

Ғылыми коммунизм мектептерінің жұмысын жақсартуға қызу ат салысып келе жатқан үздік насихатшылар мен ұйымдастырушылар лайықты құрметке бөленіп жүр. Мәселен, соңғы екі-үш жылда ғана бір мыңға жуық насихатшы аудандық партия комитеттерінің, Қазақ ССР Оқу министрлігінің Құрмет грамоталарымен наградталды, ескерткіш сыйлықтарға ие болды.

Әрине, саяси оқудың енді ғана қалыптаса бастаған жаңа формасы — ғылыми коммунизм мектептерінің жұмысында шешімін күтіп тұрған міндеттер мен проблемалар жоқ емес. Мұғалімдер мен халық ағарту қызметкерлерінің бәрі бірдей саяси оқумен толық қамтылған дей алмаймыз. Селолық жердегі шағын комплектілі мектептерде, шалғайдағы бригадалар мен фермаларда құрылған ғылыми коммунизм мектептері тұрақты түрде жұмыс істемейді. Насихатшылардың құрамында тарих және қоғамтану пәндерінің мұғалімдері әлі де аз. Тыңдаушылар мен насихатшыларды оқу және методикалық құралдарымен, анықтамалықтармен қамтамасыз ету де талапқа сай емес.

Тыңдаушылардың барлығы бірдей марксизм-ленинизмнің негізін қалаушылардың шығармаларын, КПСС документтерін, саяси және педагогикалық жаңа әдебиеттерді өздігінен жүйелі түрде оқып-үйреніп отырған жоқ. Облыстық, қалалық, аудандық оқу бөлімдері, облыстық мұғалімдердің білімін жетілдіру институттары және педагог кадрларының маркстік-лениндік оқуы жөніндегі советтер мұғалімдердің озық тәжірибесін зерттеу, жинақтау, тарату жөнінде ғылыми коммунизм мектептерінің жетекшілерімен жұмыс жүргізуді кең көлемде ойластыра алмай отыр.

Біздің ойымызша, тыңдаушылардың жалпы білім дәрежесі өсе түскен қазіргі жағдайда саяси оқудың теориялық және методологиялық семинарлар сияқты формаларын мейлінше кеңейткен жөн сияқты. Мұғалім кадрларының теориялық мәселелерді өздігінен дәйекті оқып-үйренуі де айрықша маңызды.

«Идеологиялық жұмыстың пәрменділігін арттыру үшін бізде не қажеттің бәрі бар, — делінген КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының қаулысында. — Бұл — социализмнің бүкіл дүниежүзілік-тарихи маңызы бар нақты жеңістері, бұл — біздің ұлы революциялық іліміміз, коммунистік тәрбиенің қалыптасқан жүйесі мен жинақталған тәжірибесі, куатты информациялық-насихаттық аппарат, партия ісіне берілген білікті идеология кадрлары. Ағарту және тәрбие құралдарының бай арсеналын неғұрлым тиімді пайдалану, оларды атап айтқанда, совет адамдарының едәуір өсе түскен білім дәрежесі мен талап-тілегін ескере отырып, неғұрлым белсенді, творчестволықпен қолдану керек. Идеялық-тәрбие жұмысын партияның әлеуметтік-экономикалық саясатының берік негізіне дәйектілікпен құру кажет. Бұл жұмыс бүгінгі өмірдің нақты шындықтарымен тығыз байланысты және алға қарай одан әрі ілгерілеу жолын көрсететін терең идеяларға толы болуға тиіс».

Демек, идеологиялық тәрбие халық ағарту жүйесінде де зор роль атқарады. Ол жас жеткіншектерді қалыптастырудың құрамдас бөлігі болып табылады. Өскелең уақыт талабына сай үздіксіз ізденіп, творчестволықпен еңбек ету, өзінің идеялық-саяси дәрежесі мен кәсіптік шеберлігін тынбастан арттыру — әр ұстаздың, әр тәрбиешінің мәртебелі міндеті.

В. СИДОРОВ,
Қазақ ССР оқу министрінің бірінші орынбасары.

Партияның лениндік аграрлық саясатын жүзеге асырудың жаңа кезеңі

КОЛЛЕКТИВ ЫНТЫМАҒЫ — ЫРЫС КӨЗІ

Х. МАТАЕВ,

Абай аудандық партия комитетінің бірінші секретары,
Қазақ ССР Жоғарғы Советінің депутаты

Ауданымыздағы озат шаруашылықтың бірі Белібаев атындағы совхоздың директоры М. Қорғанбаевтың былтыр экономикасы әлсіз, біраз жылдан бері өндірістік көрсеткіші оңалмай келген Жданов атындағы совхозға ауысуға тілек білдіргеніне, жасырары не, біраз жұрт таңырқап қалған-ды. Оған негіз де жоқ емес еді. Өйткені бұл совхоздың экономикасының әлсіздігін айтпағанның өзінде коллективтегі моральдық-психологиялық ахуал бізді қатты алаңдата берген-ді. Мұнда еңбек пен жоспар тәртібін бұзу, көзбояушылық, тіпті социалистік меншікті талан-таражға салу сияқты өрескелдіктер бой көрсетіп жүрді. Халыққа мәдени-тұрмыстық қызмет көрсету, қажетті еңбек, өндірістік жағдай туғызу да онша емес еді.

Міне сондықтан коммунист Қорғанбаевтың қоғам алдындағы парызын терең түсініп, қиын іске бел байлауы бізді, шынымды айтайын, қатты сүйсінтті. Оның патриоттық қадамын облыстық партия комитеті де құптады. Сөйтіп, ол артта қалған шаруашылықтың тізгінін бірден-ақ қолына қызу алған еді. Жаңа басшының жеке басының үлгісі, оның істің көзін таба білетін шаруақорлығы, табандылығы, туралығы, өзіне де, өзгеге де талапшылдығы совхоз еңбеккерлеріне ізгі ықпал етпей қалған жоқ. Совхоз партия ұйымына, коммунистерге арқа сүйей отырып, директор ең алдымен еңбекті ұйымдастыруды жақсартуға баса көңіл бөлді, несіздікке, өндірістік және мемлекеттік тәртіпті бұзушылыққа қарсы күресті күшейтуге, идеялық-саяси, еңбек және адамгершілік тәрбиесін ұштастыра жүргізуге бағытталған шараларды жүзеге асыруға көп күш жұмсады. Шаруашылықтағы істің жайына жасалған талдау кемшіліктерді ішкі резервтер есебінен-ақ жоюға болатындығына көз жеткізді. Бұл бағытта бірқыдыру шаралар белгіленіп, жүзеге асырылды. Соның нәтижесінде мал қыстатуды ұйымшылдықпен өткізген совхоз коллективі бесжылдықтың биылғы өзекті жылында 2435 қозыны жоспардағыдан артық алды. Сондай-ақ коллектив құлын алу жөніндегі межеден де асып түсті.

Мемлекетке ет тапсырудың жарты жылдық жоспарын 143 процентке асыра орындаған совхоз етке өткізілген 3500 қойдың әрқайсысының орта салмағын 62 килограмға жеткізді. Үстіміздегі жылдың 7 айында мемлекетке 4704 центнер жүн сатылды, бұл өткен жылдың тиісті мерзімімен салыстырғанда 2904 центнер көп деген сөз. Бірінші жарты жылдықта мал басын аман сақтап, одан өнім алу мен мемлекетке тапсыруда жоғары көрсеткіштерге жеткені үшін совхоз коллективі социалистік жарыстың жеңімпазы атанып, ауданның ауыспалы Қызыл туына ие болды. Шаруашылық диқандары да табыссыз емес, олар биыл ауданда бірінші болып мемлекетке астық сату жоспарын асыра орындап шықты. Совхозда шөп дайындау жоспары да мерзімінен бұрын, әрі артығымен жүзеге асырылғанын да атап айтқан лазым.

Ынтымағы жарасқан ортаның ілгері баса беретінін айғақтайтын мысал жалғыз бұл емес. Үстіміздегі бесжылдықтың алғашқы жылында «Қызыл ту» және Тельман атындағы совхоздарда да жағдай онша мәз емес-ті. Еңбекті ұйымдастырудағы кемшіліктерден, жергілікті партия ұйымы мен әкімшілік тарапынан бақылау-басшылықтың нашарлығынан жоспарлы тапсырмалар орындалмай жүрді. Аудандық партия комитеті жағдайды жан-жақты талдай келіп, бұл шаруашылықтарды басқаруға білікті, ысылған, жақсы ұйымдастырушылық қабілетімен танылған коммунистер М. Төлеуқасымов пен А. Мұздыбаевты жіберді. Олар сенімді ақтады. Қазір екі шаруашылықтағы жағдай да айта қаларлықтай. Бұлар аудандағы озат коллективтер қатарында.

Осы орайда айрықша атап көрсететін бір жәйт — аталған шаруашылықтардың басшылары өз жұмысында ең алдымен коллективте кінәрәтсіз моральдық-психологиялық ахуалды қалыптастыруға айрықша маңыз берді. Сонымен бірге олар қай еңбек коллективінің болса да табысының негізі шешуші буындарда — учаскелерде, бөлімшелер мен фермаларда қаланатынын ескеріп, ондағы партия ұйымдарының көмегіне арқа сүйей білді. Сөйтіп, табыстарға жетуде партия ұйымдарының ықпалы мен үлесі арта түсіп келеді.

Бастауыш партия ұйымдарының жетекшілік ролі, коллектив өміріне ықпалы қашан да коммунистердің белсенділігі мен инициативасынан, олардың тапсырылған іс үшін жауапкершілігінен көрінетіні белгілі. Бұлай болуы заңды да. Өйткені еңбек адамының инициативасын дамыту, оның өндірісті басқарудағы ролін арттыру, әрбір совет азаматының бойына елдің толық праволы иесімін деген асқақ сезім дарыту барлық партия ұйымдарының биік парызы. Барлық жерлерде кінәрәтсіз моральдық-психологиялық ахуал, өзара талапшылдық, тәртіптілік, жинақылық рухын туғызу үшін Еңбек коллективтері туралы Заңның мүмкіндіктер ашып берді. КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында атап көрсетілгеніндей, еңбек коллективтерінің праволары мен мүмкіндіктері толық күшінде пайдаланылған жерлерде өндірістік көрсеткіштер жоғары болып қана қоймай, сонымен қатар моральдық ахуал да таза, заңдылық пен тәртіпті бұзушылық та жоққа саймақ.

Еңбек коллективтеріндегі ахуал үшін ең алдымен коммунистерге жүктелетін жауапкершілік зор. Себебі жақсы істің жаршысы, коллективтің ұйтқысы да солар. Аудан партия ұйымы еңбекшілер арасындағы тәрбие жұмысын өз есебіндегі бір жарым мыңнан астам коммунистің көмегі мен қолдауына, творчестволық белсенділігі мен инициативасына сүйене отырып, жүзеге асыруда. Мұнда әсіресе Тельман, Әуезов, Жданов атындағы және «Архат» совхоздары партия ұйымдарының елеулі жұмыс атқарып отырғанын атап айтқан абзал.

Бұл партия ұйымдарында коллективте творчестволық, іскерлік ахуал туғызу, өндірістің барлық буындарында еңбек тәртібін күшейтіп, тапсырылған іс үшін жауапкершілікті арттыру, артта қалған учаскелерді тәжірибелі де беделді, білікті кадрлармен нығайту, озат тәжірибені кеңінен енгізу күнделікті жұмыс практикасына берік орнығып отыр. Ал мұның өзі коллектив мүшелерін бұрынғыдан да тығыз топтастырып, олардың өнімді еңбек етуіне, жеке инициативасы мен ізденісіне кең жол ашты. Бұған аудан коммунистері мен еңбекшілерінің москвалықтардың «Еңбегіне қарай — құрмет пен даңқ!» деген ұранына қызу үн қосуы дәлел.

Аталған шаруашылықтарда иесіздікке, өндіріс пен мемлекет тәртібін бұзушылыққа қарсы және еңбекті ұйымдастыруды жақсартуға бағытталған пәрменді шаралар белгіленген. Ал Белібаев атындағы совхоздың аға шопаны, Социалистік Еңбек Ері Б. Бағдатовтың еңбек тәртібін нығайта отырып, өндіріс тиімділігін арттыру жөніндегі облыстық партия комитеті мақұлдаған бағалы бастамасы еңбек коллективтерінде әңгіме өзегі ғана болып қалмай, социалистік жарысқа жаңаша сипат беріп, еңбекте ерен өрлеу туғызды. Әрбір шаруашылықта, ферма мен бригадада еңбек бәсекесі қыза түсті, өндірістің көптеген озаттары, тұтас коллективтер өз мүмкіндіктерін қайта қарап, көтеріңкі міндеттемелер қабылдады.

Жоғары еңбек өрлеуі үстінде 1982—1983 мал қыстату жылын ұйымшылдықпен өткізу, қыс кезінде де мал өнімдерін өндіру мен дайындауды кемітпеу жөнінде облыстың барлық ауыл шаруашылығы еңбеккерлеріне үндеу жолдаған аудан малшылары жауапты сыннан абыроймен шығып, табыс биігінен көрінді. Сөйтіп, он бірінші бесжылдықтың биылғы өзекті жылында шопандар қауымы 300 мыңнан астам қозы өргізіп, социалистік міндеттемені артығымен орындап шықты. Мұның өзі жоспарда көрсетілген межеден 24 мың қозы, ал өткен жылмен салыстырғанда 29 мың қозы артық алынды деген сөз.

Бұл табыстар, әрине, өздігінен келген жоқ. Ең алдымен коммунистердің авангардтық роль атқарып, белсенділік, ұйымшылдық пен іскерлік көрсеткенін айту керек. Олар жұмыстың қиын әрі жауапты учаскелерінде жүрді, жеке басының үлгісімен әріптестерін қажырлы еңбекке үндеді. Аудан партия ұйымдары құрғақ ұраншылдыққа, бос даңғазаға жол бермеу қажеттігін жақсы түсінеді, сондықтан ұйымдастыру, саяси-бұқаралық жұмысты нақтылы жүргізуге тырысады. Еңбеккерлерді жоғары межеге жетуге үндегенде, оларға қажетті тұрмыстық жағдай туғызып, мәдени, сауда қызметін көрсету, еңбек, өндіріс жағдайын жақсарту мәселелерін назардан тыс қалдырмайды. Өйткені мұның коллективте қалыпты моральдық-психологиялық ахуалдың орнығуына тікелей ықпал ететіні баршаға мәлім.

Біздің барлық жетістіктеріміз, сөз жоқ, адамдарымыздың жоғары саналылығының, іскерлігінің жемісі. Ауданда өз ісін үлкен қоғамдық мұраттар тұрғысынан таразылайтын алғыр, іскер, қажырлы азаматтар көп. Мәселен, олардың қатарында Жданов атындағы совхоздың шопаны, социалистік жарыс озаты, Қазақстан Компартиясы XV съезінің делегаты, қой өсіруден облыстың бірнеше мәрте чемпионы М. Әмірхановтың есімін атауға болады. Оныншы бесжылдықта да, үстіміздегі бесжылдықтың алғашқы екі жылында да жоғары еңбек көрсеткіштеріне жеткен коммунист шопан биыл отарындағы әр жүз саулықтан 151-ден төл алып, тағы да ең биік тұғырға көтерілді. Сол сияқты ақбұлақтық С. Масақбаев, жоғарыда аталған Б. Бағдатов тәрізді шопандарымыз да жыл сайын озаттар сапында.

Коммунистердің авангардтық ролі қашан да еңбек ұйымдастырудың биік дәрежесінен, еңбек тәртібінің беріктігінен, коллективтегі ұйымшылдық пен ынтымақтан, бірауыздылықтан, қалыпты моральдық-психологиялық ауаннан айқын аңғарылатыны анық. Сондықтан да партия ұйымдары социалистік жарыстың тәрбиелік мәніне айрықша маңыз беріп отыр. Ю. В. Андропов жолдастың КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында атап көрсеткеніндей, басқа да қоғамдық инициативалар мен бұқаралық қозғалыстар сияқты социалистік жарыстың формалары да қатып қалған, мәңгілік өзгермейтін нәрсе емес, олар қоғамның материалдық және рухани кемелділігінің дәрежесіне байланысты өзгеріп отырады.

Демек, біздің нысана — социалистік жарыстың ықпалдылығын арттыру мақсатында оның формалары мен әдістерін ұдайы жетілдіре беру. Жарыс қорытындысын шығарғанда да тек өндірістік көрсеткішті таразылап қана қоймай, коллективтегі еңбек тәртібі мен моральдық-психологиялық ахуалдың жайын да ескереміз.

Аудан партия ұйымы коммунистердің белсенділігі мен инициативасын арттыру үшін партиялық тапсырманың ролін көтеруге ерекше маңыз беріп отыр. Бізде коммунистердің басым көпшілігінің партиялық тапсырмасы бар. Коммунистердің оларды орындау жөніндегі есептерін партия жиналыстарында, аудандық партия комитетінің бюро мәжілістерінде тұрақты тыңдап отыру дәстүрге айналды. Соңғы жылдардың өзінде ғана бастауыш, цехтық ұйымдар мен партия топтарында, сондай-ақ аудандық партия комитетінің бюросында 147 жұмысшы коммунист пен 39 басшы қызметкердің есебі тыңдалды.

Бізде көптеген коммунист жастарға ұстаздық етіп жүр. Олардың мақсаты — жастарды мамандыққа үйрету ғана емес, ең бастысы — саналы, белсенді, іскер, адамгершілігі жоғары азамат етіп тәрбиелеу. Жастардың бойында белсенді өмірлік позиция, қоғам алдындағы парызына саналы көзқарас қалыптастыру — ұстаздың биік мұраты осы. Шынын айту керек, тәлімгерлер осы бағытта үлкен іс тындырып жүр. Аудандағы 29 қой өсіруші, 2 құрылысшы комсомолец-жастар бригадаларында жыл сайын 300-ге тарта жас материалдық игілікті өндіруге тікелей қатысып, еңбек мектебінен өтуде. Мұның өзі шопандар құрамын үнемі тың күшпен, әсіресе орта мектеп бітірген білімді жастар есебінен толықтырып отыруға мүмкіндік беруде.

Жастардың қадір-құрметіне бөленген өнегелі тәлімгерлердің ішінде Тельман атындағы совхоздың «Сарыарқа» қой өсіруші комсомолец-жастар бригадасының жетекшісі, Ленин және Еңбек Қызыл Ту ордендерінің иегері, КПСС мүшесі Т. Құрмановты айрықша атар едім. Ол бригада мүшелерінен тек жұмыс талап етумен, оларға шопандықтың қыр-сырын үйретумен шектеліп қана қоймайды, әр жаспен жеке жұмыс жүргізіп, оларды ізгілікке, абзал қасиеттерге баулиды. Шағын еңбек коллективінде ынтымақ, сыйластық, сонымен бірге өзара талапшылдық рухы, кінәратсіз моральдық-психологиялық ахуал орныққан. Бұған еңбек нәтижесі жақсы дәлел. Үстіміздегі бесжылдықтың алғашқы екі жылында мыңнан астам саулықтың әр жүзінен 125 қозыдан алған бригада коллективінің биылғы көрсеткіші 135 қозыдан айналып отыр. Сол сияқты коммунист шопан, облыстық партия комитетінің мүшесі, Ленин, Октябрь Революциясы ордендерінің иегері Ы. Тәтіханов жетекшілік ететін «Қызылту» совхозының «Екпін-76», III дәрежелі Еңбек Даңқы орденінің иегері, коммунист М. Сұлташев жетекшілік ететін «Қарлығаш» қой өсіруші комсомолец-жастар бригадаларының еңбегі де жемісті. Мұндай озат бригадалардың саны жылдан жылға көбейе түсуде.

Осынау мысалдардың өзінен-ақ еңбек коллективтерінің тәрбиелік ролінің барған сайын арта түсіп отырғанын көру оңай. Сондықтан да әрбір коллективте адамдардың еңбек және саяси белсенділігін, олардың жұмыс тиімділігі мен сапасын ұдайы жақсарта беруге мүдделілігін арттыруға көмектесетін моральдық-психологиялық ахуал туғызу өте маңызды. Ғылыми зерттеулерге қарағанда адамның көңіл күйінің кінәратты болуы еңбек өнімділігін 20 процентке дейін төмендетеді екен. Ал еңбеккердің көңіл күйі көбіне-көп өзі еңбек ететін ортадағы адамгершілік райға байланысты ғой. Сондай-ақ бағзы бір басшының өзімшіл, дөрекі, оғаш мінезі қарауындағылардың 35—40 минут жұмыс уақытын жоғалтуына себепкер болатыны белгілі жәйт.

Демек, коллективтегі жалпы ахуал негізінен басшының жеке өнегесіне, оның адамдармен қарым-қатынасына тікелей байланысты. Сондықтан жұмыстың қай учаскесінде болмасын, басшы ең алдымен коллективте іскерлік ахуал туғызуға, адамдарға, олардың қажеттері мен тілектеріне сергек қарауға тиіс, жеке өз басы жұмыста да, тұрмыста да үлгі-өнеге болуға міндетті.

Аудандық партия комитеті сондықтан да кадрларды іріктеп, орналастыруға, тәрбиелеуге ерекше мән беріп, әрбір өндіріс учаскесіне салауатты, іскер және моральдық сапасы жоғары адамдардың басшылық етуін қамтамасыз етуге ұмтылып отыр. Осы орайда Ю. В. Андропов жолдастың КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзіндегі: «...Шешуші учаскелерде саяси кемелді, білікті, инициативалы, ұйымдастырушылық қабілеті бар және жаңаны сезе білетін адамдардың тұруы үшін кадрларды дұрыс орналастыру керек, қазіргі кезде осы заманғы өндірісті мұнсыз басқаруға болмайды» (Таңдамалы сөздер мен мақалалар, 1983 ж., 2-бет) деген нұсқауын мүлтіксіз басшылыққа алып келеміз.

Біздің аудан негізінен қой шаруашылығымен айналысады. Совхоздардың ауыл шаруашылығы өнімдерін сатудан түсетін барлық табысының 69 проценті, ал еттің 75 проценті осы саладан өндіріліп отыр. Үстіміздегі бесжылдықтың өзекті жылында бізде қой саны 826 мыңға жетті. 1982 жылы мемлекетке ет тапсыру жоспары 101, жүн — 104 процент орындалды. 1981 жылмен салыстырғанда мемлекетке 19302 центнер ет, 3658 центнер жүн артық өткізілді. Бұл салада әсіресе «Қызылту» совхозының малшылары ірі табыстарға жетті, шаруашылық мемлекетке ет тапсыру жоспарын 110 процент орындады, етке өткізілген қой мен қозының орта салмағы мұнда 43 килограмнан айналды. Сондай-ақ Тельман атындағы, «Ақбұлақ», «Бірлік», Белібаев атындағы совхоздардың шопандарының жұмысы да нәтижелі.

Партия ұйымдарының коммунистер мен барлық еңбекшілерді Азық-түлік программасын орындау жолындағы бүкілхалықтық күреске жұмылдыра білуінің нәтижесінде 1982 шаруашылық жылының қорытындысы бойынша ауданымыз және Тельман атындағы совхоз коллективі КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туларын жеңіп алды. Мұнымен қоса 1982—1983 жылдардың қысқы кезіндегі мал қыстатуды ұйымшылдықпен өткізу және мал шаруашылығының өнімдерін арттыру жөніндегі республикалық жарыстың қорытындысы бойынша Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің, Қазақ ССР Министрлер Советінің, Кәсіподақтардың Қазақ республикалық советінің және Қазақстан ЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туын да біздің ауданымыз иеленді. Осы көрсеткіштері үшін аудан мен Белібаев атындағы совхоз КПСС Орталық Комитетінің, СССР Министрлер Советінің, ВЦСПС-тің және ВЛКСМ Орталық Комитетінің Құрмет грамотасымен наградталды. Сондай-ақ ауданымыз 1983 жылғы егін орағын өткізу және мемлекетке астық сату жөніндегі республикалық социалистік жарыстың қорытындысы бойынша Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің, Қазақ ССР Министрлер Советінің, Кәсіподақтардың Қазақ республикалық советінің және Қазақстан ЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туына ие болды.

Иә, он бірінші бесжылдықтың биылғы өзекті жылы да ауданымыз үшін табыссыз емес. Бірінші жарты жылдықтың қорытындысы бойынша ет тапсыру жоспары 116 процент орындалып, мемлекетке өткізілген әр қойдың орташа салмағы 42 килограмнан, ал ірі қара 434 килограмнан айналды. Олар негізінен жоғары қондылықпен өтті. Тек осының есебінен ғана 688 центнер қой еті артық өндірілді. Тельман, Әуезов атындағы совхоздардың ірі қара бордақылаушылары Қ. Әліпбаев пен Б. Белібаев әрбір өгізшені жарты тоннадан аса салмақпен етке өткізуді тұрақты көрсеткішке айналдырған.

Партия бізді қол жеткенге тоқмейілсімеуге үйретеді. Ал енді ісімізді жоғары талап тұрғысынан талдайтын болсақ, әлі де үлкен кемшіліктердің барын жасыра алмаймыз. Атап айтқанда, шаруашылыққа партиялық басшылықты әлі де талапқа сай жүргізе алмай отырған партия ұйымдары бар. Айталық, Абай атындағы, «Бірлік» совхоздарының партия ұйымдары еңбек коллективтерінде ұйымшылдық, іскерлік ахуал туғыза алмай отыр. Шаруашылықтарда коммунистердің, мамандардың тапсырылған іс үшін жауапкершілігі төмен, партиялық-ұйымдастыру, саяси-бұқаралық, идеялық-тәрбие жұмысы пәрменді жүргізілмей отыр. Соның салдарынан бұл шаруашылықтарда негізгі көрсеткіштер бойынша жоспар орындалмай келеді. Мұндай кемшіліктер «Қайнар», «Абралы» совхоздарында да бой көрсетті. Аудандық комитетке бұл кемшіліктердің түп-төркіні белгілі болды. Атап-атап айтсақ: бұл шаруашылықтарда адамдар арасындағы жұмыс жүйесіз, қалай болса солай жүргізілуде, сөз бен істің бірлігі сақталмайды, еңбекшілердің мүддесі мен талап-тілегі ескерілмей қалады, партия ұйымының коллективтегі ықпалы төмендеп, тәрбие ісі босаңсыған. Біз қазір жағдайды жақсарту жөнінде ықпалды шаралар қолданудамыз.

Еңбек және өндіріс тәртібін бұзу, социалистік меншікке қол сұғу, обыр-өңештік, жеке меншікшілдік пиғыл, сұғанақтық, социалистік қоғамға жат басқа да жағымсыз әрекеттер әсіресе моральдық-психологиялық ахуалға партиялық ықпал төмендеген жерде бой көрсететіні белгілі. Аудандық байланыс торабы мекемесі мен кейбір сауда орындарында биылғы жылы осындай келеңсіз көріністер байқалды.

Демек, партия ұйымдары мұндай ұнамсыз құбылыстарға қарсы батыл күресіп қана қоймай, оның алдын алу шараларын қолдануы қажет. Ал бұл — коллективтегі тәрбие жұмысын дұрыс жолға қою деген сөз. Сондықтан жаңа адамды тәрбиелеу маскүнемдікке, бұзақылық пен арамтамақтыққа, алыпсатарлық пен социалистік меншікті талантаражға салушылыққа, парақорлық пен сұғанақтыққа қарсы мейлінше пәрменді күреспен ажыратылмастай біртұтас екендігін әрдайым ұмытпаған лазым.

Еңбек коллективтеріндегі моральдық-психологиялық ахуалды, адамдардың талап-тілегі мен ой-пікірлерін анықтауда бұл күнде дәстүрге айналған «Ашық хат күндерін» өткізудің маңызы үлкен. Он бірінші бесжылдықтың алғашқы жылында тұңғыш рет өмірге келген ашық хат күндері аудан орталығында және барлық шаруашылықтарда өтіп, оған үш мыңға жуық село тұрғындары мен көптеген аудандық, облыстық мекеме басшылары қатыстырылды. Осының нәтижесінде бірсыпыра еңбек коллективтері мен жекелеген адамдардың талап-тілектері қанағаттандырылып, олардың алаңсыз еңбек етіп, дем алуларына қолайлы жағдайлар жасалды.

Аудан бойынша жыл сайын әр совхозға, мекемеге арналған күндер өткізу де коллективтерде кінәрәтсіз моральдық-психологиялық ахуалдың қалыптасуына игі ықпал етіп отыр. Бұл дәстүрлі күндер — тек өнерпаздық пен көркем творчествоның байқауы ғана емес, сонымен бірге еңбек коллективтерінде ұйымшылдық рай туғызудың, адамдардың бойына патриоттық, интернационалдық сезімді сіңірудің, оларды саяси, рухани шыңдаудың тиімді тәсілдерінің бірі.

КПСС XXVI съезінде атап көрсетілгеніндей, өздерінің еңбек және тұрмыс жағдайларын жақсарту жайлы тұрақты қамқорлықты сезініп отыратын жерде адамдар жақсы, ынталы еңбек ететіні барша жұртқа түсінікті. Завод, ферма дегеніңіз — адам өз өмірінің кемінде үштен бірін өткізетін үйі іспеттес. Олай болса әрбір жұмыс орнында, коллективте моральдық-психологиялық ахуалды орнықтыру — барлық партия ұйымдарының бірінші кезекті міндеті. Өйткені мұның өзі — біздің табыстарымыздың кепілі.

Семей облысы.

Партия жұмысының СТИЛІ МЕН ӘДІСТЕРІ

Есеп беру-сайлау партия конференцияларынан

КАДРЛАРДЫҢ ӨНДІРІС ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУДАҒЫ ЖАУАПКЕРШІЛІГІ

Жуалы аудандық партия конференциясынан

Аудандық XXVIII партия конференциясы коммунистердің, барлық еңбекшілердің зор саяси, еңбек өрлеуі жағдайында, тындырылған іске, қол жеткен табысқа сын көзімен қарау, ұйымшылдық пен талапшылдық рухында өтті. Конференцияда баяндама жасаған аудандық партия комитетінің бірінші секретары С. Әмірекұлов және жарыссөзде шығып сөйлеген делегаттар есепті кезең ішінде аудан партия ұйымының бүкіл қызметі КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезі шешімдерінің игі ықпалымен жүргізілгенін атап көрсетті.

Аудандық партия комитеті, бастауыш партия ұйымдары коммунистер мен еңбекшілердің күш-жігерін аудан экономикасын өркендетудің түбегейлі міндеттерін шешуге, ауыл шаруашылық өндірісіне ғылым жетістіктері мен озық тәжірибені енгізуге, мемлекеттік жоспар мен социалистік міндеттемені ойдағыдай орындауға бағыттап отырды. Мұның тигізген ықпалы үлкен. Егіншілік мәдениеті арта түсті, колхоздар мен совхоздардың экономикасы нығайды.

Шаруашылық қызметтің басты көрсеткіші — өндірістің түпкі нәтижелері. Олай болса, соңғы үш жылда бұл салада қол жеткен нәтижелер қандай? Жалпы өнім өндірудің бір жылғы орташа көлемі ауданда оныншы бесжылдықтағы 22,3 миллион сомнан есепті кезеңде 26,5 миллион сомға жетіп отыр. Әсіресе егіншілік саласындағы нәтижелер тәуір. Ауданның «Билікөл» совхозынан басқа шаруашылықтарының бәрі мемлекетке астық тапсыру жөніндегі үш жылдың жоспарын орындап шықты. Отан қамбасына үш жыл ішінде 116,6 мың тонна орнына 152,8 мың тонна Жуалы астығы құйылғаны диқандар үшін зор мерей.

Бұл салада әсіресе Ленин атындағы, Чапаев атындағы, «Путь к коммунизму» колхоздарының, Б. Момышұлы атындағы совхоздың көрсеткіштері жоғары. Мәселен, Ленин атындағы колхоз үш жылда бесжылдық, ал қалған үш шаруашылық төрт жылдық жоспар орындап отыр.

Аудан шаруашылығы сан салалы, оның ішінде әсіресе картоп өсірудің орны бөлек. Аудан жағдайында бұл — мейлінше тиімді дақыл. Жуалылықтар қазір оны өндіру жөнінен биік белеске шығып отыр. Мемлекетке картоп тапсыру жоспары ауданда 108 процент орындалып, қамбаға 66 мың тонна өнім құйылды. Картоптың орташа шығымдылығы да артты, қазір гектар басы 204 центнерден өнім алынып жүр, бұл оныншы бесжылдықтағы деңгеймен салыстырғанда 20 центнер артық.

Осы бағалы дақылды өсіру жөнінен Ленин атындағы, «Большевик» колхоздарының жұмысы берекелі. Алайда өкінішке орай, Карл Маркс атындағы совхоз бен Максим Горький атындағы колхоз коллективтері үстіміздегі жылы мемлекетке картоп тапсыру жоспарын орындай алған жоқ. Конференция атап көрсеткеніндей, бұл шаруашылықтардың басшылары олқылықты жою жолдарын батыл іздестіруге тиіс, олар ең алдымен көршілерінен үйренуге міндетті.

Партия ұйымдары, шаруашылық басшылары мен мамандар қол жеткен табысты баянды етудің, бұрынғыдан да жақсы көрсеткіштерге жетудің негізін қалау қамында. Ауданда келесі жылдың егісіне қызу әзірлік жүргізіліп жатыр. Күздік егіліп, минералдық тыңайтқыш сіңірілген алқаптың көлемі 27 мың гектар. Аудан диқандары алдағы жылға белгілеген меже—дәнді дақылдардың гектарынан 20—22 центнерден тұрақты өнім алу.

КПСС XXVI съезінде мал шаруашылығы селодағы екпінді майдан деп жарияланғаны мәлім. Конференцияда мал шаруашылығының жағдайына терең талдау жасалды. Баяндамашы мен жарыссөзге шыққан шешендер атап көрсеткеніндей, бұл салада да біраз ілгері басушылық бар. Қоғамдық мал саны, оның өнімділігі арта түсті. Қазір ауданда 20 мыңға жуық ірі қара, 170 мыңдай қой мен ешкі, 3,5 мыңдай жылқы, соған тарта шошқа бар. Ет өндіру көлемі ұлғайып келеді. Өткен бесжылдықта жылына 3870 тонна ет өндірілсе, бұл көрсеткіш биыл 4165 тоннаға жетіп отыр. Сүт өндіру де тиісінше 10,8 мың тоннадан 11,5 мың тоннаға, жүн өндіру 426-дан 520 тоннаға дейін өсті.

Аудандағы товарлы-сүт фермаларының көрсеткіштері бірсыдырғы тәуір. Мемлекетке сүт тапсыру жөніндегі үш жылдың тапсырмасы едәуір асыра орындалды.

Өкінішке қарай, ауданның ілгері басқан көрсеткіштерін кейіндетіп отырған шаруашылықтар да жоқ емес. Айталық, «Биликөл» совхозы мен «Путь к коммунизму» колхозының көрсеткіштері нашар. Бұл шаруашылықтар сүт өндіру жөнінен мемлекетке қарыздар, мұнда ірі қара мен қой азайып кеткен, мал өнімділігі төмен, оның өлім-жітімі көп, малды ретсіз сою фактілері жиі.

Ет өндірудің үлкен резерві мемлекетке тапсырылатын малдың тірідей салмағын арттыру екені мәлім. Бұған К. Маркс атындағы совхоздың тәжірибесі жақсы дәлел. Үстіміздегі жылы шаруашылық ет комбинатына әрқайсысының салмағы 414 килограмнан 414 ірі қара, әрқайсысының салмағы 48 килограммнан 3241 қой өткізді, бұл аудандық орта көрсеткіштен тиісінше 36 және 6 килограмм жоғары. Бұл көрсеткіштер Чапаев атындағы, «Путь к коммунизму» колхоздарында жаман емес. Конференцияда мал бордақылауды интенсивтендіру арқылы ірі қараның салмағын кем дегенде 450, ал қойды 45 килограмға жеткізу жөнінде алға нақты міндет қойылды.

Делегаттар қол жеткенге тоқмейілсушілік білдірген жоқ, атқарылған жұмысты жоғары талап тұрғысынан таразылап, пайдаланылмай жатқан резервтерді ашып көрсетті. Олар ең алдымен өндірістік жоспарлардың орындалуына партиялық ықпалды күшейту қажеттігіне, жұмыс стилі мен әдістерін жетілдіру, шаруашылыққа басшылық дәрежесін көтеру, социалистік жарысты ұйымдастыруды жақсарту мәселелеріне айрықша тоқталды. Әсіресе облыс мал шаруашылығының барлық қызметкерлеріне 1983—84 жылғы мал қыстату науқанын ұйымшылдықпен өткізу, қыста мал өнімдерін өндіруді кемітпеу жөнінде үндеу қабылдаған Жуалы малшыларының алдағы міндеттеріне баса назар аударылды. Делегаттар ауданның құрылыс саласында артта қалып отырғанына қатты алаңдаушылық білдірді. Ауданда мәдени-тұрмыстық объектілер құрылысы ұзаққа созылады, тұрғын үй құрылысы мүлде баяу, жол салу қарқыны да мардымсыз. Құрылысты қарқынды жүргізу резервтерін іске қосу жөнінде делегаттар өз пікірлерін ортаға салды.

Конференцияда атап өтілгеніндей, алға қойылған экономикалық міндеттерді жүзеге асыру ең алдымен партия ұйымдарының ұйымдастыру, бұқаралық-саяси жұмысының дәрежесіне, олардың еңбекшілерді белгілеген межелерді алуға жұмылдыру қабілетіне байланысты. Ауданның партия ұйымы өз конференциясына сан жағынан өсіп, идеялық жағынан нығайған қалпында келді. Есепті кезең ішінде партия қатарына 232 адам қабылданды, олардың ішінде жұмысшылар —44,8 процент, колхозшылар —26,3 процент, мамандар —25,8 процент. Партия қатарына қосылғандардың 73,7 проценті — комсомолецтер. Қазір аудан партия ұйымының қатарында 1855 коммунист бар. Олардың 80 проценті тікелей материалдық өндіріс саласында еңбек етіп жүр.

Бастауыш партия ұйымдарының жауынгерлік қабілетін арттыруға, олардың еңбек коллективтерінің өмірі мен қызметінің барлық салаларына ықпалын күшейтуге, ұйымдық құрылымын жетілдіруге айрықша назар аударылып отыр. Қазір ауданда 80 бастауыш, 57 цехтық партия ұйымы бар. Ал партия тобының саны 58-ге жетті. Партияның негұрлым беделді де белсенді 540 мүшесі—партия ұйымдары мен топтарының жетекшілері, парткомдар мен партбюролардың мүшелері.

Конференцияда жекелеген партия ұйымдарының өз қатарын нығайту, коммунистерді өндірістің шешуші учаскелеріне орналастыру мәселесімен жеткілікті шұғылданбайтыны атап көрсетілді. Бұған коммунистердің сауыншылар арасында небәрі 12 процент, шопандар арасында 7, ал картоп өсірушілер ішінде бар болғаны 3 процент болып отырғаны дәлел. Әрдайым үздік шаруашылықтар қатарында келе жатқан В. И. Ленин атындағы колхозда бір ғана малшы коммунистің болуы мүлде түсініксіз. Бұл мәселеге баяндамада да назар аударылды, сондай-ақ жарыссөзге шыққан «Билікөл» совхозының аға шопаны, партия тобының жетекшісі Ө. Қосаров, Максим Горький атындағы колхоз партия комитетінің секретары Қ. Досаев айрықша тоқталып өтті.

— Коммунист бәріне де жауапты,— деді аудандық «Сельхозтехниканың» токарі делегат Владимир Готфридович Сальвассер. — Коллективтегі ахуал, еңбек тәртібі мен өндіріс тәртібінің жәйі де, жоспардың орындалуы да партия мүшелерінің белсенділігіне, авангардтық роліне, жеке басының өнегесіне тікелей байланысты. Сондықтан өндірістің барлық буындарында партиялық ықпалды күшейте беру аса маңызды.

Делегаттар партия қатарының сапалық құрамын одан әрі жақсарту, әрбір коммунистің шын мәніндегі саяси күрескер, кемшіліктерге төзбейтін, жаңа, жақсы атаулының жаршысы болуы үшін бастауыш партия ұйымдарының жұмысына талапты күшейту, олардың құрылымын жетілдіру, бастапқы буындары — цехтық ұйымдар мен партия топтарының ролін көтеру мәселелеріне баса назар аударды.

Конференцияға қатысушылар айрықша тоқталған бір мәселе — КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының шешімдеріне сәйкес кадрларды идеялық шыңдау, іріктеу және тәрбиелеу. Қазір өндіріс шоғырланып, жедел қарқынмен дамып отырған жағдайда, басшылар мен мамандарға қойылатын талаптың күшейе түсетіні белгілі. Сондықтан да шаруашылықтың барлық буындарында сапалық жағынан жаңа міндеттерді жүзеге асыруға қабілетті, саяси кемелді, білікті де білімді адамдардың іс басында болуы аса маңызды.

Ауданның көп салалы шаруашылығында қол жетіп отырған көрсеткіштер ондай басшылар мен мамандардың бар екеніне айқын дәлел. Қазір еңбек етіп жүрген мамандар екі жарым мыңнан асып отыр, олардың 520-сы коммунистер. Бүгінгі күні барлық партия комитеттерінің секретарьлары, колхоз председательдері мен совхоз директорлары шетінен жоғары білімді. Ал селолық Советтердің атқару комитеттері председательдерінің 83,3 процентінің жоғары білімі бар, олардың үштен екісі—ауыл шаруашылығының мамандары. Баяндамашы мен делегаттар өнеркәсіпте де, құрылыста да басшы қызметкерлер құрамының, ауыл шаруашылығындағы ортаңғы буын кадрлардың сапалық жағынан жақсара түскеніне тоқталды. Кадрларды іріктеу, орналастыру және тәрбиелеу мәселесі үстіміздегі жылы аудандық партия комитетінің пленумында арнайы қаралған.

Айрықша тоқталуды талап ететін бір жәйт, аудандағы басшы кадрлардың жартысынан көбі өзінің еңбек жолын тікелей өндірісте бастаған адамдар, күні кешегі жұмысшылар мен колхозшылар. Мәселен, үстіміздегі жылы «Путь к коммунизму» колхозы басқармасының председателі болып сайланған Сәбит Қадыровты алайық. Ол еңбек жолын қатардағы колхозшыдан бастады, өндірістің қайнаған ортасында жүріп, сырттай оқып, жоғары білім алды. Ал Чапаев атындағы колхоздың председателі Қуат Асабаев кешегі жұмысшы. Қарл Маркс атындағы совхоздың партия комитетінің секретары Дүйсен Оразымбетов еңбек жолын шопан болып бастаған. Аудан өмірінен келтіруге болатын мұндай мысалдар аз емес. Қысқасы, өздеріне жүктелген істі ойдағыдай атқарып, өндірісті ілгері бастырып, ел сеніміне ие болып жүрген іскер басшылар мен мамандар біраз.

Дегенмен конференцияда сөз сөйлеген делегаттар, оның ішінде облыстық партия комитетінің секретары Н. Ф. Красносельский кадрларды іріктеу, орналастыру, тәрбиелеу ісінде әлі де кемшіліктердің орын алып отырғанына назар аударды. Құрылыс, тұрмыстық қызмет саласында әлі де мамандар жетіспейді, басшы қызметтерге әйелдер аз жоғарылатылады, кадрлардың сенімді резервін жасау бағытында жүргізіліп отырған жұмыс бәсең.

Ауданда орта буын кадрлар жиі ауысады, өз міндетіне салдыр-салақ қарайтын енжар, іс мүддесін жете бағаламайтын адамдарға кеңшілік, тіпті ымырашылдық жасалатыны жасырын емес. Мәселен, аудандық партия комитетінің Б. Момышұлы атындағы совхоздың партия комитетіне, құрылыс мекемелерінің партия ұйымдарына, аудандық оқу бөліміне өзіне тапсырылған учаскенің жұмысын қамтамасыз ете алмаған, партиялық және мемлекеттік тәртіпті бұзған адамдарға талапты бәсеңсітіп жібергені атап көрсетілді. Делегаттар кадрларды іріктеуде лениндік принциптерді қатаң сақтау, партия ұйымдарының, еңбек коллективтерінің пікірін еске алу керектігіне баса назар аударды.

Қонференция қатаң ескерткендей, кадрларды тәрбиелеу, үйрету керек, оларды бағалау, құрметтеу керек, сонымен бірге оларға биік талап та қою қажет. Ал жекелеген қызметкерлер өздеріне көрсетілген сенімді ақтамай, жұмыста енжарлық, салдыр-салақтық көрсетсе, мемлекеттік мүддеден гөрі өз басының қамын көбірек ойлайтын болса, ондайларды іскер, білімді, жас кадрлармен батыл алмастырып отыру қажет. Мәселен, шаруашылыққа басшылықты мүлде әлсіреткені үшін «Билікөл» совхозының директоры Т. Исабаев, «Путь к коммунизму» колхозының басқарма председателі Қ. Чжен қызметінен босатылып, олардың орнына тәжірибелі, істі жақсы білетін, білікті мамандар жіберілді.

Қонференцияда сонымен қатар орта буын кадрларды тәрбиелеу мәселесіне зор көңіл бөлінгенін айту керек. Баяндамашы үстіміздегі бесжылдықтың соңына қарай ферма меңгерушілері, бригадирлер мен өндіріс шеберлері етіп ұйымдастыру қабілеті жоғары, шаруашылықты жүргізудің қазіргі әдіс-тәсілдеріне қанық, адамдармен жұмыс істей білетін, арнаулы білімі бар мамандарды жіберуді аудандық партия комитетінің нысана етіп отырғанын атап өтті. Ленин атындағы колхоздың партия комитетінің секретары Р. Балацкая, Қарл Маркс атындағы совхоздың директоры И. Заварыкин өз сөздерінде кадрлардың біліктілігін арттыру мәселелерін қозғады.

Қадрларға экономикалық білім беру деңгейін көтеру, партия активі, идеологиялық актив мектептерінің жұмысын өскелең талаптарға сай қайта құру, лекциялық насихатты жақсарту, ауызша саяси үгіттің пәрменділігін арттыру, көрнекі үгіттің ықпалын күшейту мәселелері, сондай-ақ бұл істе қол жеткен табыстар мен кемшіліктер баяндамада да, делегаттардың сөздерінде де бірсыдырғы сараланды. Қонференция қазіргі кезеңде идеология майданының жауынгерлеріне қойылатын талаптардың айрықша жоғары екпінін атап көрсете келіп, аудандық партия комитетінің, бастауыш партия ұйымдарының насихатшылармен, лекторлармен, саяси хабаршылармен жұмысын жақсарту қажеттігіне айрықша назар аударды. Жүргізіліп жатқан барлық идеялық-саяси шаралар өмірмен, коммунистік құрылыстың міндеттерімен тығыз байланыстырылуға тиіс.

Идеологиялық жұмыстың бүкіл қуаты қазір экономиканың ең өзекті мәселесі — еңбек өнімділігін еселеп арттыруға, барлық жерде де еңбек тәртібін, мемлекеттік және орындаушылық тәртіпті нығайтуға бағытталуы керек. Партия ұйымдарының саяси-бұқаралық, идеялық-тәрбие жұмысы ең алдымен аудан шаруашылықтарының алдында тұрған экономикалық міндеттерді жүзеге асыруға жәрдемдесуге тиіс.

Егіншілік өнімдерін молайту жайын сөз ете келіп, «Большевик» колхозының сушысы Ж. Артаев, «Путь к коммунизму» колхозының тракторшы-комбайншысы Д. Жаманқұлов, Карл Маркс атындағы совхоздың сушысы, цехтық партия ұйымының секретары В. Духан көктемгі егіске әзірлікті осы бастан күшейту қажеттігін ескертті.

Конференция делегаттары аудан партия ұйымының есепті кезең ішіндегі жұмысын өскелең талаптар тұрғысынан талқылай келіп, барлық коммунистер мен еңбекшілердің КПСС XXVI съезінің шешімдерін жүзеге асыруға жұмылған тастүйін ерік-жігерін білдірді.

— Біздің ашық аспан астында, шат-шадыман тұрмыс құрып, алаңсыз еңбек еткіміз келеді. Сондықтан да біз КПСС Орталық Комитетінің, Ю. В. Андропов жолдастың тікелей өзінің бейбітшілік пен халықаралық хауіпсіздікті нығайтуға бағытталған белсенді қызметін қызу қуаттаймыз. Бейбітшілікті сақтау, еліміздің қорғаныс қабілетін нығайту мақсатын көздеген партияның саясатына қажырлы еңбегімізбен жауап береміз,— деп мәлімдеді жарыссөзде шығып сөйлеген делегаттар: жүн өңдеу фабрикасының тоқымашысы О. Брейдигам, сауыншы М. Бекмырзаева, сатушы Л. Мокшанцева, тағы басқалары.

Партия конференциясы аудан коммунистерінің алдында тұрған асқаралы міндеттерді шешу жолдары белгіленген қаулы қабылдады. Конференция аудандық комитет пен тексеру комиссиясының жаңа құрамын, облыстық партия конференциясына делегаттар сайлады. Алғашқы ұйымдастыру пленумында аудандық партия комитетінің бірінші секретары болып С. Әмірекұлов сайланды.

К. ЮСУПОВ,
«Қазақстан коммунисінің»
арнаулы тілшісі.

Жамбыл облысы.

ШАРУАШЫЛЫҚ ПЕН ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫНЫҢ БІРЛІГІ

Күрті аудандық партия конференциясынан

Күрті — өз алдына отау тіккеніне он жылдың ғана жүзі болған жас аудан. Әсіресе оның экономикасын дамытуда алда тұрған міндеттер аса ауқымды. Сонымен бірге әлі де шешімін күткен проблемалар да баршылық. Сондықтан ауданның коммунистері биылғы есеп беру-сайлау науқанын үлкен әзірлікпен бастап, оны ұйымшылдықпен, идеялық жоғары дәрежеде өткізді. Әрбір коммунисті, барлық еңбеккерлерді көптен толғантып жүрген экономикалық-әлеуметтік проблемалар ең алдымен бастауыш партия ұйымдарының есеп беру-сайлау жиналыстарында егжей-тегжейлі талқыланды. Бұл жиналыстарға аудан коммунистерінің 96,3 проценті қатысып, әрбір алтыншы коммунист жарыссөзде шығып сөйледі. Олар айтқан орынды пікірлер мен ұсыныстар мұқият іріктеліп, аудандық партия комитетінің кезекті бюросында арнайы қаралды, коммунистердің сын ескертпелері мен ұсыныстарын іске асыру бағытында нақты шаралар белгіленді.

Жақында аудандық VI партия конференциясы болып өтті. Баяндамашы — аудандық партия комитетінің бірінші секретары Н. Нұрманбетов және жарыссөзде шығып сөйлеген делегаттар КПСС XXVI съезі мен Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін жүзеге асыру жөнінде есепті кезең ішінде атқарылған жұмысқа жан-жақты талдау жасады, шаруашылық пен мәдени құрылысқа басшылықты жақсарту, әсіресе аудан экономикасының басты саласы — мал шаруашылығын өркендету, оның көкейтесті проблемаларын тиянақты шешу мәселелерін толғамды сөз етті.

Жер көлемі жағынан облыстағы ең ірі, бірақ шөлейт аймақта орналасқан аудан еңбеккерлері осынау табиғаты қытымыр өңірді түлетіп, одан шаруашылық өнімдерін өндіруді молайту жөнінде қандай нақты шараларды жүзеге асырды? Бұл бағыттағы жетістіктер мен кемшіліктер неде?

Есепті кезеңде күртілік мал өсірушілер мен диқандар елеулі табыстарға жетті. Мысалы, осы мерзімде қой мен ешкі — 18 мыңға, ірі қара— 4,7 мыңға, жылқы — 1,5 мыңға, түйе 300-ге көбейді. Мемлекетке ет, жүн тапсыру жоспары артығымен орындалды. Мал шаруашылығын өркендетудегі жетістіктері үшін аудан соңғы екі жылда үш дүркін Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің, Қазақ ССР Министрлер Советінің, Кәсіподақтардың Қазақ республикалық советінің және Қазақстан ЛКСМ Орталық Комитетінің ауыспалы Қызыл туына және екі дүркін республиканың Құрмет дипломына ие болды. СССР-дің 60 жылдығы атындағы, Т. Бокин атындағы, «Сарытауқұм» совхоздарының коллективтері республикалық социалистік жарыстың алғы шебінде келеді. Сондай-ақауданда тұңғыш рет биыл мемлекетке 12 мың тонна бақша өнімдері өткізілді. Овощ сатудың үш жылдық жоспары асыра орындалды.

Есепті кезеңде ауыл шаруашылығының өндірістік қорлары өсіп, ол 55,9 миллион сомға жетті. Аудан шаруашылықтарының электр энергиясын тұтынуы биыл бесжылдықтың алғашқы жылымен салыстырғанда бір жарым есе ұлғайды. Еңбеккерлерге мәдени, тұрмыстық қызмет көрсету, оларды медицина жағынан қамту едәуір жақсарды.

Әрине, табыс аз емес. Бірақ конференцияның мақсаты оны жалаң баяндамай, оның қайнар көзін ашып, арнасын кеңейтудің нақты жолдары мен әдістерін айқындап беру еді. Сондықтан баяндамашы да, жарыссөзде сөйлеген делегаттар да әр жетістіктің ішкі мән-сырына айрықша назар аударды. Баяндамашы бастауыш партия ұйымдарының жанды творчествосына, партия жетекшілерінің, қатардағы коммунистердің инициативасы мен іскерлігіне жан-жақты тоқталды. Айталық, СССР-дің 60 жылдығы атындағы совхоздың аға шопаны, Октябрь Революциясы және «Құрмет Белгісі» орденлерінің иегері А. Көшербаевтың озық тәжірибесі неліктен тез қолдау тапты? Ол оныншы бесжылдықта белгіленген жоспарын үш жылда толық орындап шықты. Әрине, мұндай топ жарған еңбек саңлақтары облыс көлемінде аз болмағанымен ауданда ол жалғыз еді. Неге? Қой өсірудің орасан мол мүмкіндігін тек жекелеген адамдардың ғана игеріп қоюы бұл саланың талаптарына сай келе ме? Жоқ, әрине. Сондықтан ауданның бір топ аға шопаны А. Көшербаевтың озық тәжірибесіне байыппен зер салды. Сөйтіп, 1981 жылы «Бесжылдық жоспарды үш жылда орындайық!» деген бастама көтерді. Бұл патриоттық бастаманы аудандық партия комитеті мақұлдап, оны жүзеге асырудың нақты шараларын белгіледі. Ал жайлау төсінде ол көңілді сергіткен соны лептей тез тарады. Соның нәтижесінде мұны іле қолдаған 13 шопан жұбын жазбастан мәреден өтті, оның тоғызы коммунист. Бастама иесі А. Көшербаев. Социалистік Еңбек Ері Ө. Өмірбеков, Қазақстан Компартиясының XV съезінің делегаты А. Сатыбеков, Ленин орденінің иегерлері Ш. Елубаев пен Д. Шәмшеков, аға шопандар А. Сырғабаев пен М. Тұраров—партия конференциясының делегаттары. Сондай-ақ осы жарысқа қосылған 43 шопан бесжылдық жоспарын төрт жылда орындамақ. Қатардағы еңбеккердің творчестволық белсенділігі мен инициативасының күші міне осылайша алаулай түсуде.

Аудан бойынша өткен үш жылда мемлекетке жоспардан тыс 1200 тонна ет, 169 тонна таза қылшықты жүн сатылды. Мал өсіру жоспары барлық түлік бойынша орындалды. Әсіресе Т. Бокин атындағы, СССР-дің 60 жылдығы атындағы, «Сарытауқұм» совхоздары еңбеккерлері мал шаруашылығын өркендетуде елеулі табыстарға жетуде. Бірақ, шынын айту керек, пайдаланылмай жатқан резервтер мен мүмкіндіктер әлі де көп. Айталық, бірқатар шаруашылықтарда малды жайып және бордақылап семірту, мал тұқымын асылдандыру жайы мүлдем қанағаттандырмайды. Мысалы, үстіміздегі жылы мемлекетке әр ірі қара «Құйған» совхозында 181 килограмм, ал «Топар» совхозында 200 килограмм, аудан бойынша 271 килограмм салмақпен ғана тапсырылды. Ж. Бәрібаев атындағы, «Топар», «Желтораңғы» совхоздары мал шаруашылығы өнімдерін өндірудің тапсырмаларын орындай алмай келеді.

«Желтораңғы» совхозы бастауыш партия ұйымының секретары С. Жұқаев конференцияда бұл кемшіліктерді түзету үшін совхозда атқарылып жатқан нақты шараларды айтып бере алмады. Рас, партком секретары өтініш еткендей тиісті ұйымдар шаруашылықта суармалы жер көлемін кеңейтуге көмек көрсетсе нұр үстіне нұр. Сонымен бірге мәселенің екінші бір қырына назар аударып көрелікші. Т. Бокин атындағы совхозда да, осы «Желтораңғы» совхозында да 200 гектардан суармалы жер бар. Бокиндіктер оны тиімді пайдаланып, биыл оның әр гектарынан 500 центнерден көк балауса жинады. Ал «Желтораңғы» совхозындағылар суармалы жердің әр гектарынан 90—110 центнер аралығында ғана сүрлемдік жүгері алды.

Мал шаруашылығын өркендетудің негізі берік жемшөп базасы екені белгілі. Аудан жағдайында мәдени шабындықтардың алатын орны айрықша. Сондықтан соңғы жылдары міне осындай шабындықтардың көлемін кеңейтіп, оның шығымдылығын арттыруға бетбұрыс жасалды. Айталық, 1980 жылы аудан бойынша 1,6 мың гектар жерге көпжылдық екпе шөп пен жоңышқа егілген еді, ал биыл оның көлемі 5,8 мың гектарға жеткізілді. Т. Бокин атындағы совхоздың механизаторлары аудан бойынша дайындалған құнарлы азықтың жартысына жуығын дәл осындай шабындықтардан әзірледі. Сондай-ақ тәлімі жерлерде еркек шөп, изен егістігі де ұлғая түсті. Қазір ауданда 10,2 мың гектарға еркек шөп, 430 гектар изен, 980 гектар қияқ өсірілуде. Бұл бір жағынан жайылымды жақсартса, екіншіден биыл аудандық тұқым тәжірибе шаруашылығы, Т. Бокин атындағы совхоз еңбеккерлеріне еркек шөптің әр гектарынан 7 центнерден өнім алуға мүмкіндік берді. Алайда СССР-дің 60 жылдығы атындағы, «Бозой» сияқты совхоздарда мұндай табиғи мол байлықтың ойдағыдай игерілмей отырғаны өкінішті.

Баяндамашы және жарыссөзге шыққан делегаттар бүкіл аудан еңбекшілерін мейлінше толғантып жүрген көкейтесті мәселе — су тапшылығынан арылу жайында келелі әңгіме қозғады. Мысалы, Күрті су қоймасына жоспарлы 120 миллион текше метр орнына жыл сайын 50—80 миллион текше метр ғана су жиналады. Коймадағы су деңгейін қажетті мөлшерге дейін көтеруге мүмкіндік бар ма? Бар. Атап айтқанда Ұзын Қарғалы Шамалған өзендерін бұру арқылы Бозой өңіріндегі бірнеше шаруашылықтардың зәру мұқтажын ойдағыдай өтеуге болар еді. Сонымен бірге тұқым тәжірибе шаруашылығында 711 гектар, СССР-дің 60 жылдығы атындағы совхозда 200 гектар, «Құйған» совхозында 241 гектар жобалы суландыру алқаптарын түбегейлі жөндеу жұмыстарының 4—5 жылдан бері «Иссыкводстрой», «Алмаатаводстрой» тресттері басшылары кінәсінен тоқтап қалуы аудан экономикасын өркендетуге салқынын тигізіп отыр.

Қазақ егіншілік ғылыми-зерттеу институты ғалымдарының көмегімен ауданда егіншілік мәдениетін көтеру, оның ішінде ауыспалы егіс жүйесін енгізу шаралары жасалды. Аудандық партия комитеті ол шараларды бекітті. Пар көтеру қолға алынды, егіс алқаптарында жасыл белдеулер көбейе түсті. Бірақ өкінішке орай, ең басты мәселе — Күрті өңірін астықты өңірге айналдыру мәселесі түпкілікті шешімін таппай қалып отыр.

— Жыл сайын жем жетіспейді. Ал диқандарымыз егін өсіруге шындап дағдылана алмай-ақ қойды. Бар кінәні құрғақшылыққа аудара салу мүлдем дұрыс емес. Табиғаты дәл біздегідей көршілес «Қаскелең» совхозы жылда мол өнім жинап жүрген жоқ па? — деді СССР-дің 60 жылдығы атындағы совхоздың аға шопаны А. Көшербаев.

Делегаттар шаруашылық механизмін жетілдіруге, қоғамдық меншікті мұқият сақтауға, аздан да, көптен де үнемдей білуге баса назар аударды. Айталық соңғы жылдары техниканы пайдалану едәуір жақсарды. Мысалы, әр трактор 1981 жылы сменасына 5,9 эталон-гектар, ал 1982 жылы 6,7 эталон-гектар жұмыс атқарды. Осы мерзімде әр эталон гектарға шаққанда бір килограмнан астам жанар-жағар май үнемделді. Алайда Ж. Бәрібаев атындағы совхоздың механизаторы В. Климовтың айтқанындай, техника қуаты әлі де болса толық пайдаланылмай жүр. Қазір аудан бойынша мыңдаған алуан түрлі машиналар мен механизмдер жөнделмей тұр. Өйткені қажет бөлшек жетіспейді. Облыс орталығынан шалғай ауданда «Сельхозтехниканың» аудандық бірлестігінің болмауы ауыл шаруашылығы өндірісінің жедел дамуына кедергі келтіріп отыр.

Бастауыш партия ұйымдары қашанда жасампаз істердің жаршысы болуға тиіс. Әр коммунистің белсенді өмірлік позициясы ең әуелі осында қалыптасады. Сондықтан аудандық партия комитеті бастауыш ұйымдардың жұмысына ұдайы жан-жақты көмек көрсетіп отырады. Есепті кезеңде аудандық партия комитетінің бюросында 18 рет бастауыш партия ұйымдары жетекшілерінің, 12 рет олардың қоғамдық ұйымдарға басшылығы туралы есебі тыңдалды. Партия ұйымы секретарьларының семинары тоқсан сайын өтіп тұрды.

— Ұйымның беделі оның комиссияларының талапшылдығы мен инициативасына да байланысты, — деді «Айдарлы» совхозы бастауыш партия ұйымының секретары Ә. Түгелбаев, — қазір әкімшілік қызметін бақылау жөніндегі комиссия өз жұмысын едәуір жандандырды. Осы комиссияның араласуымен партком мәжілістерінде 14 рет мамандардың жауапкершілігін көтеру, кейбір науқандық жұмыстардың дер кезінде, сапалы өткізілу жайы қаралды. Ал оның нәтижесі совхоз экономикасының күрт жақсара түсуінен көрініп отыр.

Бірақ баяндамада айтылғанындай, бастауыш ұйымдар барлық жерде бірдей экономикалық-әлеуметтік мәселелерді шебер шешудің шын мәніндегі штабына айналып отырған жоқ. Ж. Бәрібаев атындағы совхоздың бастауыш партия ұйымының мал шаруашылығын өркендетейік деп жар салғанына біраз болды. Бірақ, амал не, одан жағдай өзгеретін емес. «Бозой» совхозының бастауыш партия ұйымы да осы бағытта бір қаулыны төрт қайтара қабылдады. Бос даңғазадан мал өнімдерінің көбейе қоймайтыны әрине белгілі.

Еңбекшілеріміздің творчестволық күш-жігерін дамыту, олардың саяси белсенділігін арттыру үшін КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында атап көрсетілгеніндей: «Идеология, тәрбие, насихат жұмысын партия кемелденген социализмді жетілдіру процесінде шешіп жатқан зор да күрделі міндеттер дәрежесіне батыл көтеру қажет». Аудан еңбеккерлерінің коммунистік санасын қалыптастыруда партия, комсомол саяси оқу жүйелері елеулі ықпал етіп отыр. Қазір ауданда партия-шаруашылық және идеология активтерінің мектебі, 11 жас коммунистер мектебі, марксизм-ленинизм негіздерінің 46 мектебі, 26 ғылыми коммунизм мектебі, 81 коммунистік еңбек мектебі, 6 халық университеті және комсомол оқуы жүйесінде 41 мектеп жұмыс істейді. Оларда 5160 тыңдаушы саяси білімін көтереді.

Баяндамашы көптеген саяси үйірмелерде жаңа оқу жылының үлкен дайындықпен, мазмұнды әңгімемен басталғанын айта келіп, саяси сабақтың пәрменділігін арттыра алмай отырған партия ұйымдарын сынады. Мысалы, Ұзынағаш темір жол станциясында, «Сарытауқұм» совхозында, тұқым тәжірибе шаруашылығында тыңдаушылар сабаққа толық қатыспайды. Кейбір насихатшылар теориялық білімі мен методикалық шеберлігін көтеруде қоғамдық негіздегі кабинеттердің мүмкіндігін пайдаланбайды, ал «Күйған», «Сарытауқұм» совхоздарының, тұқым тәжірибе шаруашылығының партия ұйымдары мұндай методикалық орталықтарды құруға әлі күнге дейін мән бермей келеді.

Конференцияда социалистік жарыстың кең қанат жайғаны, өндірістік және қоғамдық тәртіптің нығая түскені жайында да айтылды. Қазір ауданда екі мыңнан астам адам коммунистік еңбектің екпіндісі, ал екі мыңға жуық еңбек озаттары осы құрметті атақ үшін күресіп жүр. 14 коммунистік еңбек мектебі мен 10 озық тәжірибе мектебінің жемісті жұмысы міне осының айғағы.

— Еңбек белсенділігі күшейе түскен сайын қоғамымызға жат қылықтар азайып келеді, — деді аудандық прокурор Ә. Үйсінбаев, — бұған праволық насихаттың жүйелі жүргізілуі де игі әсерін тигізіп отыр. Қазір жыл сайын осы тақырыпта 120-дан астам лекция оқылады. Сұрақ-жауап кештері де жылдан-жылға қызғылықты өтетін болды.

Алайда қоғамдық еңбектен жалтаруға тырысатын, реті келсе қоғам мүлкін жымқырып кеткісі келіп тұратындар әлі де кездеседі. Әрине, біздің арамызда мұндайларға орын жоқ. Олар дер кезінде қатаң жазаланады. Мысалы, есепті кезеңде социалистік меншікке қол сұққаны үшін 26 адам, оның ішінде «Достижение» колхозының бұрынғы председательдері Н. Жинақбаев пен Ш. Молдахметов, «Топар» совхозының бұрынғы директоры Н. Смағұлов қылмысты жауапқа тартылды. Ақши орман-мелиоративтік станциясының бұрынғы директоры И. Тымбаев, Ленин атындағы және Бозой орта мектептерінің бұрынғы директорлары О. Қожамқұлова мен Ш. Жырғабаев қызметінен босатылды. Осы уақыт ішінде социалистік заңдылықты бұзғаны, коммуниске жат қылық көрсеткені үшін 9 КПСС мүшесі партия қатарынан шығарылды.

Конференция аудан партия ұйымының жұмысын жақсартуға бағытталған қаулы қабылдады.

Конференция аудандық партия комитетінің жаңа құрамын сайлады. Алғашқы ұйымдастыру пленумында аудандық партия комитетінің бірінші секретары болып Н. Нұрманбетов жолдас қайтадан сайланды.

С. БАҚТЫГЕРЕЕВ,
«Қазақстан коммунисінің»
арнаулы тілшісі.

Алматы облысы.

«Жас коммунист мектебі» курсын оқып-үйренушілерге көмек

ПРОГРАММА МЕН УСТАВ — ПАРТИЯНЫҢ НЕГІЗГІ ДОКУМЕНТТЕРІ

Коммунистік партияның ұлы көсеміміз В. И. Ленин белгілеп берген идеялық және ұйымдық негізі, партия тұрмысының нормалары мен партиялық басшылықтың принциптері КПСС Программасы мен Уставында бейнеленген. Міне осы документтер негізінде партияның, оның барлық буындары мен әрбір коммунистің практикалық қызметі ұйымдастырылады. Сондықтан бұл тақырыпты партия оқуы жүйесінде оқып-үйренген кезде негізінен үш мәселені әдейі бөліп қарастырған мақұл.

Бұл мәселелер:

1. Марксизм-ленинизм Коммунистік партияның өмірі мен қызметінде Программа мен Уставтың мәні туралы;
2. Партияның үш Программасы және бұлардың тарихи маңызы;
3. КПСС Уставы—ұйымдық құрал, партия тұрмысының негізгі заңы.

Бірінші мәселе туралы әңгімені ғылыми коммунизмнің негізін қалаушылар К. Маркс пен Ф. Энгельстің бұл саладағы қызметінен бастаған орынды. Өйткені олар пролетарлық партияның ғылыми негізделген Программасы мен Уставын жасауға көп еңбек сіңірді. Тарихта тұңғыш «Коммунистер одағын» ұйымдастырған К. Маркс пен Ф. Энгельс бірінші партия программасы — «Коммунистік партияның манифесін» жасап берді. Бұл кемеңгерлік еңбекте ғылыми социализмнің біртұтас сындарлы теориясы жасалды, пролетариаттың дүниежүзілік-тарихи ролі ашып көрсетілді, жұмысшы партиясы, оның мақсаттары мен міндеттері жөніндегі негізгі қағидалар, революциялық күрестің стратегиясы мен тактикасының жалпы теориялық негіздері тұжырымдалды.

Программа мен Уставтың партия өміріндегі маңызы жөніндегі марксизм идеяларын В. И. Ленин одан әрі дамытты. Бұл жөнінде ол бірқатар шығармалар жазды. Оның «Программа жобасы», «Орыс социал-демократтарының міндеттері», «Біздің программамыз», «Біздің таяудағы міндеттеріміз» сияқты еңбектері партияның Программасы мен Уставын жасау мәселелеріне арналған болатын. Әрине, насихатшы бұл еңбектерге қысқаша шолу жасаумен бірге олардың қай уақытта, қандай тарихи жағдайда жазылғанына да тоқталып өткені жөн. Өйткені мұның өзі партия Программасы мен Уставының партияның, елдің өмірімен, тарихи даму кезеңдерімен табиғи байланыстылығын тыңдаушылардың кәміл түсінуіне септігін тигізеді.

В. И. Ленин Россияда жаңа түрпатты партия құра отырып, оның айқын программасын жасауға да айрықша көңіл бөлді. Ол партия программасының мәнін сипаттай келіп, былай деп жазды: «Программа дегеніміз — *партияның нені көздейтінін және не үшін күресіп отырғанының барлығын* қысқа, айқын әрі дәлме-дәл баяндау деген сөз. Социал-демократиялық партия дегеніміз айқын және дәлме-дәл программа ұсынатын, оны бүкіл халыққа білдіретін және көрсететін, партия катарында бүкіл жұмысшы халықтың буржуазия езгісінен азат етілуі үшін күресті шын мәнісінде жүргізгісі келетін, оның үстіне мұндай күрес үшін кімнің бірігуінің керек екенін және бұл күресті қалай жүргізу керек екенін дұрыс түсінетін адамдардың ғана болғанын керек ететін бірден-бір партия» (Шығармалар толық жинағы, 7-том, 183-бет).

Пролетарлық партия үшін ғылыми негізделген программаның қажеттілігі оның жұмысшы табының, бүкіл еңбекші бұқараның саяси көсемі болып табылатындығынан келіп туады. Өйткені ол күрестің басты мақсатын, оған жетудің жолдары мен құралдарын белгілеп беруге тиіс. Программаның негізінде партия әрбір тарихи кезеңге, онда алға қойылатын міндеттерге байланысты ішкі және сыртқы саясатты белгілейді.

Партия Программасында алға қойылған ауқымды міндеттерді жүзеге асыру үшін мызғымас идеялық бірлікпен қатар жұмысшы табының өзінің де, оның авангарды — маркстік-лениндік партияның да асқан ұйымшылдығы қажет екенін тарихи тәжірибе дәлелдеп отыр. Партия өзінің жетекшілік ролін жауынгерлік программа белгілеп, оны жүзеге асырумен ғана емес, сонымен бірге өзінің ұйымшылдығымен де, іс-қимыл бірлігімен де, өз қатарының құрыштай топтасқандығымен де атқаратын болады. Бұған партияның қуатты ұйымдық құралы — Устав күшті ықпал етеді.

Егер айқын Программасы мен Уставы болмаса, жұмысшы партиясы өз жұмысын жемісті жүргізе алмайтынын марксизм класссиктері атап көрсеткен болатын. К. Маркс пен Ф. Энгельс «Коммунистер одағының» Уставын да жасады. Партия Уставын жасауға В. И. Ленин де айрықша маңыз берді. Ол «Біздің ұйымдық міндеттеріміз туралы жолдасқа хат», «Не істеу керек?», «Бір адым ілгері, екі адым кейін» сияқты еңбектерінде, партия Уставының жобасында, РСДРП II съезінде сөйлеген сөздерінде партияның ұйымдық принциптерінің теориялық негіздерін, партияның өмірі мен қызметіндегі Уставтың маңызын сипаттады. Партияның ұйымдық мәселелері жөніндегі лениндік идеялар партия шешімдерінде одан әрі дамытылып, КПСС Уставында баянды етілді.

Партияның бірінші Программасы 1903 жылы РСДРП II съезінде қабылданды. Онда әділеттілік принциптері жарияланды, патша самодержавиесі мен капиталистік құрылыстың еңбекші халықты аяусыз қанап отырғаны, оны қиратататын нақты күштің қандай екендігі атап көрсетілді. Партия программасы екі бөлімнен: минимум және максимум программасынан тұрды. Минимум программасы партияның буржуазиялық-демократиялық революция кезеңіндегі міндеттерін белгіледі. Олар — патша самодержавиесін құлату, демократиялық республика орнату, 8 сағаттық жұмыс күнін жүзеге асыру, саяси бостандық беру, помещиктердің жерді иемденуін жою.

Буржуазиялық-демократиялық революцияның қозғаушы күші жұмысшы табы мен шаруалар болды.

Максимум программасында жұмысшы табының, Коммунистік партияның түпкі мақсаты айқындалды. Ол — социалистік революция, пролетариат диктатурасы. Бірінші программада белгіленген партия стратегиясы — қала мен деревняның буржуазиясына қарсы күресте орташа шаруаны бейтарап қалдыра отырып, жұмысшы табы мен кедей шаруалардың одағын құруды, нығайтуды көздеді. Мұның өзі жұмысшы қозғалысын басқарған Россия коммунистерінің жауынгерлік документі болды. Ал бұл халықаралық революциялық қозғалыстағы нағыз революциялық программа еді. Сол программаның негізінде большевиктер партиясы қалыптасып, нығайды.

Ұлы Октябрь социалистік революциясы жеңіп, пролетариат диктатурасы орнаған соң бірінші Программа толық жүзеге асырылды. Осыған орай партияның атқарар міндеттері бүтіндей өзгерді. Ол еңбекшілер бұқарасын жаңа қоғам орнату жолындағы жасампаздық істерге жұмылдырушы, қоғамды басқарушы партияға айналды. Енді бүкіл қоғамдық құрылысты социалистік негізде қайта құру ісін ұйымдастыру міндеті алға қойылды.

1919 жылғы мартта болған РКП(б) VIII съезі В. И. Лениннің басшылығымен жасалған партияның екінші Программасын қабылдады. Оның теориялық бөлімінде тек капитализмнің ең жоғары сатысы ретінде империализмге ғылыми анықтама беріліп қана қойған жоқ, сонымен бірге монополияға дейінгі капитализмге де, қарапайым товарлы шаруашылыққа да айқын сипаттама берілді. Ал мұның Совет Елінде социализм орнату міндеттерін дұрыс белгілеу үшін айрықша зор маңызы болды. Өйткені социализмнің жеңуі үшін капитализмді түп-тамырымен жою, капиталистік элементтерді ұдайы туғызып отыратын ұсақ товарлы шаруашылықты қайта құру керек еді. Сондықтан да партияның жаңа Программасында елімізде социализм орнатудың негізгі міндеттері белгіленді, партияның әлеуметтік, экономикалық, саяси және мәдени құрылыс, ұлттық қатынастар саласындағы басты бағыттары тұжырымдалды. Онда әлеуметтік революцияның қажетті шарты ретінде пролетариат диктатурасы жөніндегі қағида сақталып қалды, сонымен қатар пролетариаттың және оның партиясының жаңа қоғам орнатудағы жетекшілік ролі атап көрсетілді.

Совет халқы Коммунистік партияның басшылығымен тарихи қысқа мерзім ішінде бұл Программаны да ойдағыдай жүзеге асырды. СССР-де дүние жүзінде тұңғыш рет социалистік қоғам орнатылды. Үшінші Программа 1961 жылы партияның XXII съезінде қабылданды. Жаңа Программада партия мен совет халқының коммунистік қоғам орнату жолындағы міндеттеріне жан-жақты сипаттама берілді, социализмнің коммунизмге ұласуы жөніндегі заңдылықтар ғылыми тұрғыдан негізделді.

Программада партия өзара тығыз байланысты тарихи үш міндетті — коммунизмнің материалдық-техникалық базасын жасау, коммунистік қоғамдық қатынастарды қалыптастыру, жан-жақты жетілген жаңа адам тәрбиелеу міндетін шешуді алдына мақсат етіп қойды. Бұл программалық міндеттер партияның XXIII, XXIV, XXV съездерінің шешімдерінде, КПСС Орталық Комитеті Пленумдарының қаулыларында одан әрі нақтыланып айқындала түсті.

Партия Программасына қосымшалар мен өзгерістер енгізу жөніндегі КПСС XXVI съезі шешімінің теориялық және практикалық зор маңызы бар. Съезде қазіргі қолданылып жүрген Программаның дүниежүзілік қоғамдық дамудың заңдылықтарын, партия мен совет халқының коммунизм жолындағы күресінің мақсаттары мен негізгі міндеттерін жалпы алғанда дұрыс сипаттайтыны атап көрсетілді. Сонымен қатар онда жазылғандардың көбі қазірдің өзінде орындалып отыр. Әйтсе де Программа қабылданғаннан бергі жиырма жыл ішінде совет қоғамының, басқа да социализм елдерінің өмірінде, тұтас алғанда, тіпті дүниежүзілік дамуда маңызды өзгерістер болды. Міне осының бәрі теориялық тұрғыдан терең толғауды және партияның ішкі, сыртқы саясат саласындағы ұзақ мерзімді стратегиясын жасаған кезде ескеруді талап етеді.

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында сөйлеген сөзінде Программаның жаңа редакциясында қандай нақты проблемаларды қамту жөнінде айта келіп, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас: «Қазіргі жағдайды реалистік тұрғыдан талдау және болашаққа арналып, өмір тәжірибесін біздің Коммунистік партияның түпкі мақсаттарымен ұштастыратын айқын бағдарлар — КПСС Программасының жаңа редакциясынан міне осыны көргіміз келеді» деді.

КПСС XXV съезінде біздің елде бірте-бірте коммунистік қоғамға ұласатын кемелденген социалистік қоғам орнатылғаны атап көрсетілді. Бұл — социалистік принциптерге сай келетін экономикалық базасы, әлеуметтік құрылымы, саяси системасы қазірдің өзінде толық жасалған қоғам, сөйтіп, социализм өзінің төл, коллектившілдік негізінде дамиды.

Бірақ біздегі құрылған бұл қоғамды мінсіз деп санауға болмайды. Онда объективті сипаттағы, қазіргі даму деңгейі үшін табиғи қиындықтар да, субъективтік себептерден, адамдардың әрдайым шебер және ұйымшыл бола бермейтін жұмысынан туған кемшіліктер де аз емес. Сөйтіп, Ю. В. Андропов жолдас айтқандай, қазіргі жағдайдағы партия Программасы ең алдымен кемелденген социализмді жоспарлы және жан-жақты жетілдіру программасы, демек, коммунизмге қарай одан әрі ілгерілеу программасы болуға тиіс.

Кемелденген социализм кезенінде совет халқының қаһармандық еңбегі нәтижесінде өндіргіш күштерде терең сапалық өзгерістер жасауға мүмкіндік беретін экономикалық потенциал құрылды. Мұның өзі, әрине, өндірістік қатынастарды тиісінше жетілдіруді талап етеді. Осымен тығыз байланысты адамдар санасында да, қоғамның барлық қондырғыларында да өзгерістер болуға тиіс.

Партия экономика саласында еңбек өнімділігін түбегейлі арттырып, дүниежүзілік деңгейдегі жоғары көрсеткіштерге жетуді өзекті міндет етіп қойып отыр. Ал бұл, ұлы көсеміміз Лениннің сөзімен айтқанда, сайып келгенде, жаңа қоғамдық құрылыстың жеңуі үшін ең маңызды, ең басты шарт болып табылады (Шығармалар толық жинағы, 39-том, 22—23-беттер).

Өндіргіш күштердегі сапа жағынан ілгері басудың басты жолы — бұл, әрине, интенсивті дамуға көшу, социализмнің артықшылықтарын ғылыми-техникалық революцияның жетістіктерімен іс жүзінде ұштастыра білу. Бұл үшін, әрине, өндірістің көптеген салаларында технологиялық терең өзгерістер жасау қажет. Айталық, өндірісті автоматтандыру, компьютерлер мен роботтарды мейлінше кеңінен қолдану, ең жаңа атом реакторларын пайдалану, жаңа өнім жасау үшін өндірісті тез, әрі тиімді етіп қайта құруға мүмкіндік беретін икемді технологияны енгізу, болашақта алдын-ала белгіленген сипаттары бар материалдар алуды қамтамасыз ету — міне осының барлығы біздің халық шаруашылығымызда шын мәніндегі революцияға жеткізетін болады. Ал мұның бәрі партия Программасының жаңа редакциясында лайықты көрініс табуға тиіс. Бұл тұстағы насихатшының парызы — өзі жұмыс істейтін еңбек коллективінің осы келелі міндетті жүзеге асыруға қосар үлесін көкейге қонымды, иланымды етіп баяндап беру.

Өндіргіш күштердегі сапалық өзгерістер өндірістік қатынастарды да осыған сәйкес жетілдіруді талап ететіні белгілі. Ал бұлардың негізі— өндіріс құрал-жабдықтарына қоғамдық меншік. Бізде оның екі формасы — мемлекеттік меншік пен колхоздық-кооперативтік меншік бар. Болашақта бұл екеуі біртұтас, жалпыхалықтық формаға ұласатын болады. Мұның өзі, әрине, күрделі процесс. Программада осы проблема да терең, әрі айқын баяндалуға тиіс.

Біздің саяси системамызды дамыту, советтік мемлекеттілікті жетілдіру, социалистік демократияны кеңейту жөніндегі партияның үшінші Программасындағы көптеген нұсқаулар қазірдің өзінде ойдағыдай жүзеге асырылды. Соның нәтижесінде Советтердің және депутаттардың еңбекшілермен байланысы нығайды, маңызды заң жобаларын бүкіл халық болып талқылау берік практикаға енді, күллі еңбекшілерді дерлік қамтып отырған кәсіподақтардың белсенділігі артты, халықтық бақылаудың ролі өсті. Әрине, әлі де атқарылар істер аз емес. Соның ішінде партия Программасының жаңа редакциясында өндірісті басқарудың демократиялық негіздерін одан әрі жетілдіру мәселесі елеулі орын алуға тиіс.

Жалпыға мәлім, біздің мемлекетіміздің тарихында еңбек коллективтері туралы тұңғыш заң қабылданды. Басқаруды демократияландыруды одан әрі дамытудың перспективасына келетін болсақ, оны біз советтік мемлекеттіктің бірте-бірте қоғамдық өзін өзі басқаруға ұласуынан көреміз. Бұл процесс экономиканы нығайту, еңбекшілерді қоғам істерін басқаруға кеңінен тарту, халықтың қалың бұқарасының саяси сана-сезімі мен мәдениетін көтеру арқылы жүзеге асырылады.

Еліміздің барлық ұлттары мен халықтарының толық тең праволылығы, олардың туысқандық одақ шеңберінде емін-еркін дамуы және бір-бірімен ұдайы жақындасуы бағытына негізделген лениндік ұлт саясатының мәселелері, адамды рухани тәрбиелеуге ықпал ететін әдебиет пен мәдениетті одан әрі өркендетудің, партия стратегиясының іргетасы — маркстік-лениндік теорияны дамытудың, дүниежүзілік дамудың тәжірибесі алға тартып отырған халықаралық қатынастардың көкейкесті проблемалары, қысқасы, адамды жан-жақты кемелдендірудің басқа да келелі мәселелері КПСС Программасының жаңа редакциясында лайықты орын алатын болады. Насихатшы сабақ үстінде бұл проблемалардың әрқайсысына арнайы тоқталып, тыңдаушылардың өздігінен оқып-үйренуіне қажетті әдебиеттер ұсынғаны, практикалық тапсырма бергені жөн. Өйткені бір сабақта мұндай ауқымды мәселелерді егжей-тегжейлі қамту мүмкін емес: Ал өздігінен оқу, тыңдаушылардың практикалық тапсырмалар орындауы осы олқылықтың орнын толтыруға себін тигізеді.

Партияның ұйымдық негіздері Уставта бейнеленеді. Программа сияқты ол да — партия үшін, оның әрбір ұйымы мен әрбір коммунист үшін бұлжымас өмір заңы. Бұл партиялық екі документ бір-бірімен тығыз байланысты. Егер Программа партияның басты міндеттері мен мақсаттарын, оның стратегиясы мен тактикасын ғылыми тұрғыдан негіздейтін болса. Устав оларды жүзеге асыруды ұйымдық тұрғыдан қамтамасыз етеді, барлық коммунистердің ерік-жігері мен қимыл бірлігін ұштап, шыңдайды.

КПСС қызметінің ұйымдық формалары мен әдістері қатып қалған, мәңгі өзгермейтін нәрсе емес. Ол нақты тарихи жағдайларға байланысты үнемі жетілдіріліп отырады. Партия өз өмірінде, халықтың өмірінде болып жататын процестерді үнемі зерттеп, дәуір талабын мұқият ескереді, соған орай өз қызметінің ұйымдық формалары мен әдістерін жетілдіруге, олардың пәрменділігін арттыруға айрықша көңіл бөледі. Насихатшы бұл мәселеге көшкен кезде негізгі құрал ретінде КПСС Уставын, партия съездерінің Уставқа байланысты документтерін, В. И. Лениннің еңбектерін пайдалануына болады. Бұлар мәселенің теориялық қырын, практикалық мәнін ашып беруге көмектесетіні сөзсіз.

Әңгімені одан әрі сабақтау үшін насихатшының Программамен бірге партияның тұңғыш Уставы қабылданған РСДРП Екінші съезінің материалдарын тілге тиек еткені жөн. Партия Уставы да жалпы алғанда Ленин жасап берген ұйымдық принциптерге негізделді. Тек Уставтың бірінші параграфы ғана Мартовтың ұсынысымен өтті. Бірақ оның ғұмыры ұзақ болмады. Партияның практикалық қызметі оның қате екенін көрсетті. Сондықтан да РСДРП III съезі партия Уставының бірінші параграфын қайта қарады. Онда лениндік тұжырым қабылданып, Уставқа «Партияның программасын мойындайтын, оны материалдық жағынан қолдайтын, оның ұйымдарының бірінде мүшелікке тұратын адамның бәрі партия мүшесі бола алады» деп жазылды.

Партия Уставы кейін РСДРП IV, V съездерінде де, 1912 жылғы Прага конференциясында да қаралып, толықтырылды. Ұлы Октябрь социалистік революциясының қарсаңында партия Уставқа бірсыпыра толықтырулар енгізді. Партияның VI съезінде Уставтың бірінші параграфы партияның барлық қаулыларына коммунистердің бағынатыны жөніндегі талаптармен күшейтілді.

Ұлы Октябрь социалистік революциясынан кейінгі Коммунистік партияның алғашқы Уставы 1919 жылы Бүкілроссиялық VIII партия конференциясында қабылданды. Онда партияны Россия Коммунистік (большeвиктер) партиясы деп атау ұйғарылды, коммунистерге бұрынғыдан да талап күшейтілді, партияның территориялық-өндірістік ыңғайымен құрылу принципі баянды етілді, алғаш рет партия ұясы партия ұйымының негізі ретінде тұжырымдалды.

Азамат соғысынан кейін партия барлық күш-жігерін шаруашылық құрылысқа, жаңа экономикалық саясатты жүзеге асыруға жұмылдырды. Бұл кезде тап күресі шиеленісе түсті, партияның IX съезі партия қатарының сапалық құрамын жақсарту, партия қатарына қабылданатындарға талапты күшейту мақсатында Уставқа толықтыру енгізуді жөн деп тапты. ВКП(б) XIV, XVII және XVIII съездерінде партия Уставына едәуір өзгерістер енгізілді. Сол сияқты оған партияның XIX, XX съездерінде кейбір өзгерістер енгізілді. Ал қазір қолданылып жүрген КПСС Уставы партияның XXII съезінде бекітілген болатын. Үшінші Программаның қабылдануына байланысты Уставта партия мүшелігі жөніндегі параграф жаңаша тұжырымдалды. Онда коммунистерге қойылатын талаптар күшейтілді, партияға кіретін әрбір адамның коммунизм құрылысына белсене қатысуы міндетті екені атап көрсетілді.

Партияның ұйымдық құрылысы мен партиялық ішкі демократия мәселелеріне байланысты да бірсыпыра толықтырулар болды, әсіресе партия органдарының ролі мен бастауыш партия ұйымдарының праволары кеңейтілді. КПСС XXIII және XXIV съездерінде де шаруашылық пен мәдени құрылыстың аса маңызды міндеттерін шешудегі, жаңа адам тәрбиелеудегі коммунистердің авангардтық ролі мен жауапкершілігін арттыруға, съездерді, конференциялар мен есеп беру-сайлау жиналыстарын өткізу мерзімін өзгертуге байланысты Уставқа тағы да бірсыпыра өзгерістер енгізілді.

Партия ұйымдарына, барлық коммунистерге бұрынғыдан да талап күшейіп отырған қазіргі жағдайда партия жұмысының дәрежесін одан әрі көтерудің, оның қоғам өмірінің барлық саласына ықпалын арттырудың қуатты құралы болып табылатын КПСС Уставының әрбір тармағын бұлжытпай орындаудың маңызы арта түседі. Бұл ретте КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь, 1983 жылғы июнь Пленумдарында сөйлеген сөздерінде еліміздің алдында тұрған келелі міндеттер айқын белгіленген болатын. Насихатшы бұл материалдарға кеңірек тоқталып, тереңірек талдау жасауға тиіс.

КПСС Уставы әрбір партия мүшесінен коммунистік құрылысқа белсенді қатысуды, қоғамдық еңбекте авангардтық роль атқаруды, партия ісі үшін бар күш-жігерін, білімі мен қабілетін жұмсауды талап етеді. Бұл арада насихатшының өз коллективіндегі коммунистердің еңбектегі өнегелі ісінен, игі инициативасы мен соны бастамасынан жарқын фактілер келтіргені жөн. Практикалық тапсырмалар бергенде тыңдаушыларға өндіріс озаттары болып жүрген коммунистердің тәуір тәжірибесі жөнінде рефераттар жаздырып, талқылау ұсынылғаны орынды болар еді.

Сонымен қорыта келгенде, партияның қалыптасуы мен дамуы, оның қоғамдағы басшылық ролінің артуы ең алдымен оның қандай документтерді басшылыққа алатынына және бұларды жүзеге асыруды қалай ұйымдастыратынына байланысты. Ал КПСС Программасы мен Уставы міне осындай роль атқарады.

Е. САУЫТБАЕВ,
Алматы Жоғары партия мектебінің партия құрылысы кафедрасының меңгерушісі, доцент.

Ол күндердің өшпес даңқы

Майталман жазушы, көрнекті ақынымыз Әбу Сәрсенбаев — Ұлы Отан соғысы жылдарында қолына қаруы мен қаламын қатар ұстаған ардагерлеріміздің бірі. Ол Оңтүстік-Батыс, кейінгі 3-Украина майданында шыққан «Совет жауынгері» газетінің әскери тілшісі де болды. Оның қаламынан совет жауынгерлерінің қаһармандық ерлігі туралы талай-талай шығармалар туды. Журналымыздың бұл номерінде ақынның сол бір отты күндер шежіресін шерткен естелігін оқырман назарына ұсынып отырмыз.

КЕУДЕМІЗДЕ КЕК ҚАЙНАП...

Ә. СӘРСЕНБАЕВ,

ақын, Ұлы Отан соғысының ардагері

I

Фашистік Германияның соғыс жарияламастан тұтқиылдан бастаған қара жүзділік шабуылы Отанымызға хауіп туғызды. Бүкіл совет халқымен бірге туысқан украин халқы зұлым жауға қарсы ерлікпен шайқасты. Украина Коммунистік партиясы барлық коммунистер мен республика еңбекшілерін фашист басқыншыларына қарсы қаһармандық күреске шақырды. Киевтің алты мың коммунисі соғыстың алғашқы сағатында-ақ армия сапында тұрды. Республиканың ірі кәсіпорындары майданнан шалғай өлкелерге көшірілді. Жау қолында қазына қалдырмау шаралары көзделді. Алғашқы бесжылдықтың перзенті — ДнепроГЭС-ті өз қолымен тұрғызған совет адамдары енді оны өз қолымен қиратуға мәжбүр болды. Жер-жерде партизандық отрядтар ұйымдастырылды.

Гитлер басқыншылары Украинаны бірден-ақ жұтата, қанды қырғынға ұшырата келді. Фашистер қожалық еткен мезгіл ішінде төрт жарым миллион адамды атты, асты, азаптап өлтірді. 2,5 миллион адамды Германияға айдап, жан төзбестік ауыр жұмысқа салды, мыңдаған қалалар мен селолар қирады. Қортелесы селосы Белоруссиядағы Хатынь селосының кебін киді. 1942 жылғы август айында фашист зұлымдары осы маңда 2875 адамды азаптап өлтірді, олардың 1620-сы кәмелетке толмаған балалар болатын. Қортелесы маңындағы 20 хутор түгел өртелді.

Гитлер басқыншылары халықты жаппай ату, дарға асу арқылы қаншама қатаң тәртіп орнатуға тырысса да, совет адамдары қас дұшпанына бас июді білмеді. Ковпак, Федоров бастаған халық кегін іздеушілер өлімге өлім, қанға қанмен жауап қайтарды, неміс гарнизондарын талқандады, қару-жарақ тиелген темір жол эшелондарын үздіксіз қиратты. Украина партизандарының қатарында алпыс ұлттың өкілі бар еді десек, солардың ішінде қазақ перзенттері де болатын-ды. Кейін біз оларды Қызыл Армия қатарында кездестірдік. Қазақтың жалынды ақыны, әйгілі «Айдар» өлеңінің авторы Жұмағали Саин досымыз да украин ормандарында дұшпанға зауал төндірді. Деректі әскери прозамыздың айтулы шебері Қасым Қайсенов те немістің талай офицерлерін тапа-талтүсте Ковпак штабына жеткізгені есімізде.

II

Байтақ Украинаны уақытша жоғалту да, оны фашистік жыртқыштардың улы тырнағынан құтқару да оңайға түскен жоқ. Сталинград қамалындағы ұлы жеңісімізден кейін Совет Армиясының алдында дұшпанның орталық бекіністерін талқандап, Днепрге шығу міндеті тұрды. Оңтүстік-Батыс және Оңтүстік майдандарының әскерлері Волга бойынан, Дон иірімінен жарыла қашқан жау шоғырын өкшелей қуып, Ворошиловград облысын, Донбастың бір бөлігін гитлерлік басқыншылардан азат етті. Одан әрі Харьков түбінде сәтсіздікке ұшырап, кейін шегінді де, 1943 жылдың көктемінде Солтүстік Донец пен Миус өзендерінің бойында қорғаныска көшті. Түскейлікте Таганрогке, теріскейлікте Изюмнен Ворошиловградқа дейін созылған бұл қорғаныс алдында дұшпанның екі жыл бойы тұрғызылған аса мықты қамалы бар еді. Гитлердің тікелей бұйрығы бойынша салынған бұл қамалды бұзу үшін ұзақ уақыт дайындалуға тура келді.

Июльдің екінші жартысында Воронеж бен Орталық майдан әскерлері дұшпанның Курск иініндегі елу дивизиясын талқандады. Бұл жеңіске біздің Оңтүстік-Батыс майданнан бір армия ғана қатысты да, негізгі күш белсенді қорғаныс міндеттерін атқара отырып, жау қамалының құпиясын ашу үшін барлау ұрыстарын жүргізді, партизан отрядтарымен байланысын жақсартты, жаңа күштерді шоғырландырып, жауынгерлік даярлығын шынықтырды. Кезекте терең де шалқар Днепрден әрі өту міндеті тұрды. Демек, Днепрге барар жол дұшпанның Миус пен Солтүстік Донец бойындағы қуатты қамалдарын талқандаудан басталмақ. Біздің жауынгерлер жіп-жіңішке Солтүстік Донецті де «Жеңіс тағдырының айнасы» деп атайтын-ды. Өйткені өзеннің дұшпан бекінген батыс жағасы жынысты биік те, біздің бет жазық та жалаңаш келетін-ді. Сондықтан дұшпан бақылаушылары біздің қыбыр еткенімізді алақан аясындай көріп отырар еді де, пулеметтер өңешінен оқ төктірер еді. Түпкілікті жеңіске асыққан жауынгерлеріміз Донецтен өтіп, жау бекінген биік жарға бір көтерілсе, Днепрге жетпей тоқтамаймыз деген сенімде болатын. Әрине, Днепрдің мынау Донецтен он есе кең, Днепр жарының найза бойы тік екенінен де хабардар едік.

Фашист қолбасшылары да Днепр өзенінің шалқарлығына да, Днепр жарының биіктігіне де ерекше назар аударды. Гитлер Днепр бойын мызғымас «шығыс дуалына» айналдырып, совет әскерлерін қия бастырмау туралы қатаң бұйрық берді. Осы бұйрық бойынша қуатты қорғаныс құрылыстары жүргізілді. Совет Армиясының оңтүстік бағытына неміс қолбасшылары «Орталық» және «Оңтүстік» деп аталатын армиялық топтарын қарсы шоғырландырды. Аталған топтарда 1 миллион 240 мың адам, 12600 зеңбірек, 2100 танк, екі мың самолет бар болатын.

Бұл кезеңде біздің күшіміз жау жағынан әлде қайда басым еді. Фашистер көктемгі ауыр жорықтардан кейін Қызыл Армияның қапелімде күш жинап, батыл шабуылға көтерілер қабілеті бар екеніне де күмәнданды. Жары биік те, көз жеткісіз кең Днепрдің мықты бөгет болатынына шүбәсіз сенді. Днепрден өтудің оңай емес екені де даусыз еді.

III

Ұзақ мезгіл қорғаныс ұстаған Оңтүстік-Батыс, Оңтүстік майдандарының жауынгерлері тарихи «Бородино» шумақтарын өз ана тілдерінде қайталап, командирлерін алда тұрған шабуылға асықтырды. «Уау, мұнымыз не, қыстаймыз ба, түйреп совет найзасына жау мундирін жыртпаймыз ба? Не ойлайды командирлер?» десті. Ал командирлер соғыс карталарындағы сиқырлы сызықтармен сырласып, Жоғарғы қолбасшының жарлығын асыға күтті.

Осындағы мазасыз түндердің бірінде мен 333-дивизияның жау сыртынан іңірде ғана оралған тәжірибелі барлаушысы, бұрынғы мұғалім, жиырмаға жаңа ғана аяқ басқан Қыдыран Туғанбаевпен әңгімелесіп отырдым. Неке тойы үстінде әскерге шақырылған екен, ертеңіне майданға аттанынты. Жас мұғалім желегі желбіреп қалған аяулы жарын еске түсірді де, «Аға, соғыс қашан бітер екен?— деп сұрады. — Майдандық газетте істейсіз... Үлкен командирлерге жақын жүресіз ғой...» Бөгеле жауап қайтарамын: «Берлинге Жеңіс туын тіккенде ғана бітетін болса керек...» Барлаушы терең тыныстайды: «Әрине, дұрыс қой... Ендеше асығуымыз керек....»

Жас мұғалім біраз уақыт үнсіз отырды да, ұлы ақынның «Полтавасынан» үзінді оқыды:

...Украина түні тып-тымық.
Мөлдір аспан жұлдыз күліп
Жалтылдасқан,
Тәтті ұйқысын—
Бұзбайды ауа, күміс терек
Жапырақтары тұр дірілдеп...

— Қайдағы тып-тымық...— Жанымызда жатқан украин солдаты жұлып алғандай тіл қатты.

Солдат пікірін қостағандай таяу тұста жарылған ауыр мина жаңғырығы әңгімемізді үзіп жіберді. Аспан тас түнек еді. Әлгі мина жарқылынан бір сәтке ғана самаладай жап-жарық болды да, артынша қайтадан түнерді. Окобымыздың үстінен быж-быж ысқырып, снайпер оқтары зулайды, қап-қара түн пердесін тілгілеп, қызыл-ала таспалар мезгіл-мезгіл ағылады. Жоғарыда самолет моторы гүрілдейді, ғаламат үлкен прожектор қайшылары көк шаңырағын оңды-солды қиып, қайтадан құлайды. Екі жақтан да пулеметтер ұлиды.

Прожектор қайшылары қайтадан көтерілгенде, өзеннің бергі бетіне таянып қалған екі қайық көрінді. Өзеннің дәл жиегіне қымталып орнатылған Назымов пен Төлесов пулеметтері «шақырылмаған қонақтарды» оқ нөсерімен қарсы алды. Бір қайық өзенге аударылып кетті де, екінші қайық жиекке жетіп, тұмсық тіреді. Жау солдаттары пулеметшілерге жақындап келе жатты. Ал біздің автоматшылар дұшпан тобын қоршап үлгерді. Сағатқа созылған шайқастан кейін түн қарақшыларының тірі қалғандары түгел тұтқындалып, штабқа жөнелтілді. Ауыр жараланған қос пулеметшіні көтерген санитарлар біздің жанымыздан өтіп бара жатты.

Украина түні бірер минут қана тынышталып тұрды да, кенет қайтадан әбігерленді. «...Иә, қайдағы тыныштық? Сен рас айттың, достым. — Қыдыран қасындағы серігінің иығынан қағып-қағып қояды. — Анда-санда бұтақтан үзіліп түскен алма дүңкілінен өзге еш дыбыс жоқ, Украинаның ай нұрына тоғытылған бей-жай түні туралы тамаша бір әңгіме оқығаным да бар еді... Ал қазіргі Украина түні қандай мазасыз... Күндегісі де осы ғой, дегенмен де бүгін тіпті өзгеше...» Басымды изеп құптаймын. Иә, Украина түні бүгін тіпті мазасыз! Тіліме жыр жолдары оралады:

Мазасыз Украина түні,
Түн қара түнегін киінді.
...Қатерлі өлік көлеңкесі —
Менің окобыма үңілді...

Тәжірибелі сержант бүгінгі түннің өзгеше мазасыздығын дұрыс аңғарған екен, таңсәріде шабуылға әмір берілді де, зеңбірек оқтары майдан даласын дірілдетті. Бұл түні саяси қызметкерлерде де маза болған жоқ. Олар окоптан окопқа сүңгіп, әр солдатты айқасқа жігерлендірді. Менімен асығыс сәлемдесіп, оң қанаттағы окопқа қарғыған қазақ офицерінің полк үгітшісі Сәбден Омаров екенін де кейіннен білдім. Көп ұзамай Изюм аспанын самолеттер қаптады.

Біз бір бүйірі үңгірлене қазылған терең окоптан көтерілдік. Сержант асығыс қоштасты да, жүгіре жөнелді. «Жақсылықпен Берлинде кездесейік». Мен-дағы ілесе ұмтылған едім. Кенеттен гүрс ете қалған жау минасы арамызды бөліп тастады. бұға түсіп, оң сапар тіледім. «Аузыңа май, алдымен Днепрде кездеселік...»

Әскери тілшілер еңбектей жүгіріп, жар жағасына таяндық. Таңғы алагеуімде бір тұстан гвардия майоры Панченконың. енді бір тұстан гвардия аға лейтенанты Рәтай Сұлтанбековтың батальондарын кездестірдім. Еңбектей жүгіріп, гвардия лейтенанты Мағзұм Сәдуақасовтың автоматшылар ротасын, минометші Садық Жақсығұловты, автоматшы Мақаш Балмақановты, сапер бөлімшесінің командирі Таңатаровты іздестіремін. Кеш қалыппын. Саперлер түн қараңғысында өтіп, жау бекінісінің алдын минадан тазартып үлгерсе керек. Қазір дұшпан траншеясында айқас жүріп жатқан сияқты. Өзен үстінде көрініс берген қайықтар жар жиекке таяна түскен екен. Кенет жау минасы өзен суын аспанға шаншылдырды да, қайықтар аударылып бара жатты. Қайықтан секірген бетте белуардан су кеше жүгірген совет жауынгерлерінің қаһарлы уралары оқ жаңғырығына ұласты. Әскери тілшілер кезекті қайықтарға мініп, арғы бетке өтпек боламыз. Қай тұстан барсақ та қатал майорлар жолымызды кес-кестейді. «Қайтыңдар, бұл сендер қызықтайтын той емес!» Қанша өтінсек те, жіберер түрі жоқ. Амалсыз бағынамыз.

Бұл 1943 жылғы 13 августың таңы болатын. Армия генералы Малиновский бастаған Оңтүстік-Батыс майданы бес мың зеңбіректің жойқын оғымен дұшпан қамалын талқандай бұзып, Солтүстік Донец өзенінен өтіп шықты да, жаудың күшті қарсылығын жеңе отырып, ілгерілей берді. Осыған ілесе Оңтүстік майданы да батыл шабуылға көтерілді. Бұлар жолай генерал Конев бастаған Дала майданының Харьков қаласын азат етуіне көмектесті. Одан әрі Воронеж майданымен қанаттаса отырып, Миус өзеніндегі жаудың «Миус майданы» аталған аса күшті қамалын талқандады. Сөйтіп, Донбасты жаудан тазартуға жол ашылды.

Гитлер басқыншылары қожалық еткен жылдарда Донбасс аймағында екі жүз мың адамды атып, асып, азаптап өлтірді. Ал Донбастан қашар кезде күні бұрын жасалған жоба бойынша бүкіл құрылыстарды қиратып, өртеп, шахталарды суға батырып кетті.

Лисичанскіні, Донбасты және сол маңдағы деревняларды азат етуде фашист құғынынан құтылып, қираған мекендеріне оралған жүзі жүдеу қарияларды, үпір-шүпір сәбилерін күнжарамен тамақтандырып отырған өрім-өрім киімді өлмелі аналарды кездестірдік. Жол қапшығымыздан алып қант пен нан ұсынғанымда, әлгі сәбилердің қуп-қу жүзіне ойнап шыққан бақыт нұры әлі күнге дейін көз алдымда. Біз осы бір қас-қағымды өзіміздің де ең бақытты сәтіміз санадық. Жүздерін терең әжім тілгілеген кәрі аналар бүлінген жиһаздарды әңгімелеген жоқ, фашистік Германияға айдалып кеткен аяулы перзенттерін аманат етті. Мынау бір орта жасқа жаңа ғана жетсе де, қоңырқай жүзін әжім торлап, ұлпа шашы ақ жабағыға айналған ана әр жетімнің жүзіне үңіліп, басын шайқайды. «Жоқ, бұлар емес, Менің Зоям да, Николам да, Витям да, Толям да әрі әдемі, әрі сүйкті болатын-ды. Бізді бытырата қуды ғой... Адастырып алдым. Демек, Германияға айдап кеткені...» Ана жетімдер шоғырын бір айналып шығады да, тағам үлестіріп жүрген старшинаға өтінішті раймен қарайды. «Айналайын, тағамыңа мың рет алғыс... бірақ та менің қарактарымды іздесші. Берлинге барасың ғой. Есімдерін жазып алшы...» Мұртты Грицай старшинаны жетім сәбилер де қоршай түскен. Әрқайсы өз аналарының есімдерін атайды. Старшина не істерін білмей ауыр күрсінеді, үнінде діріл бар, өзі де балаларын жоғалтқан шерлі екен.

Екі қарияның жамыраса сәлемдескен қарлығыңқы даусы бір сәт жұрт назарын түгел аударды. Жас пен күлкі аралас бірін-бірі омырауға түйеді де, қайтадан құшақтасады. «Шайтан алғыр Чабан, сені неміс тамұғының оты да күйдіре алмағаны да!» Селеу сақал қара шал селкілдеп күлуге тырысады: «Андрей достым-ау, қайсар көміршіні Гитлердің тамұғы өртей алатын ба еді, тәйірі. Енді біз ол жауыздың өзін зауал тамұғында өртейміз!»

Бұл карттардың бірі Иван Тимофеевич Чабан, екіншісі Андрей Андреевич Кащеев деген байырғы шахтерлер екен. Осыдан бірнеше күн бұрын азап лагерінен босанып, ата мекеніне оралған алғашқы беті ғана. Денеде іліп алар ет, жүздерінде қан-сөл жоқ. Алайда көз нұры өшпеген. Екеуі де қираған шахталарға күйзелісті назар аударып, терең тыныстайды да, күдіксіз сенім білдіреді. «Қанша ауыр болса да, күні ертең-ақ бәрін де қалпына келтіреміз!»

Иә, карт шахтерлер қателеспеген. Көмірлі Донбасс басқыншылардан тазартылған күннен бастап-ақ өндірісті қалпына келтіру жұмысы шұғыл қолға алынды. 1944 жылдың алғашқы апталарында Донбастың 94 шахтасы іске қосылды.

Сөйтіп, сентябрьдің алғашқы апталарында көмірлі Донбасс аймағы басқыншылардан түгел азат етілді. Кезекте, ұлы Кобзарьша мінездесек, «терең де шалқар...», ұлы Гогольше түйіндесек, «...ең қуатты құстың өзі де қанатын талдыра барып орта деңгейіне ғана шақ жететін... ғажайып сұлу...» Днепр тұрды.

Днепр шайқасы — Ұлы Отан соғысының тарихындағы ең ірілерінің бірі. Бұл айқасты қанаттас төрт майданның қалың қолы біріне бірін жалғастыра бір мезгілде жүргізді. Дәл осы тұста жау сыртындағы партизан отрядтары да «рельс соғысы» деп аталатын батыл әрекеттерін бастады. Совет Армиясының тегеурінді соққысына Гитлердің үлкен үміт артқан «Жолбарыстары» мен «Пантерлері» тойтарыс бере алмады. Жоғарыда айтылған майдандарымыз дұшпанның Днепр бойымен 700 километрге созылған «Мызғымас шығыс дуалын» 23 жерден талқандады да, басқыншыларды зор қырғынға ұшырата отырып, арғы бетке қуып тастады. Біздің әскерлеріміз Днепр шайқасына даярланып, керекті жабдықтардың бәрін де ала келген болатын. Оның үстіне Днепр жиегіндегі жаңадан азат етілген аудандардың еңбекшілері түгелімен көмекке келді, бұзылған көпірлерді түзетті, қаңсыған кайықтарын да жамап, көлденең тартты.

Алайда буырқанған күзгі Днепрден өту де, арғы беттен табан тірерлік жер алу да оңайға түскен жоқ. Ашынған дұшпан шабуылдаушы отрядтарымызды түтеген оқ астында ұстап, кері қуып тастауға бар күшін салды. Біздің қаһарман гвардеецтерімізге сағаттар бойы соншама болат қайсарлықпен мұздай суда бұғып жатуға тура келді. Әйтсе де бірте-бірте жар жиекке көтеріліп, табан тірерлік плацдармдарын кеңейтіп, жаңа күштеріміздің өтуіне де көмектесті. Сентябрьдің 21-і күні Киевтің солтүстігін ала Орталық майдан, 22 сентябрьде Киевтің оңтүстігінен Воронеж майданы, 26 сентябрьде Оңтүстік-Батыс майданы өтіп шықты да, ауыр ұрыстар жүргізе отырып, Днепропетровск, Днепродзержинск қалаларын азат етті. Одан әрі октябрьдің 10-нан 14-не дейін дұшпанның Запорожье ауданындағы үлкен шоғырын талқандады. Сөйтіп, келешекте Кривой-Рог, Николаев, Никополь қалаларын азат етуге жол ашты да, біздің Оңтүстік-Батыс майданымыз жаңадан күш жинастырып, кезекті шабуылға дайындалу үшін белсенді қорғанысқа көшті.

Днепр шайқасы осындай ұлы жеңістермен аяқталды. Бұл шайқаста үлкен ерлік көрсеткен 2438 адамға Совет Одағының Батыры деген жоғары атақ берілді. Олардың ішінде ондаған қазақстандықтар да бар еді. Болашақ деректі әңгімелерімнің кейіпкерлері Қыдыран Туғанбаев, Садық Жақсығұлов, Мақаш Балмағамбетовтер де Днепрден бірінші болып өтті. Олардың омырауы да Алтын Жұлдыздармен көріктенді.

IV

Советтік Украинаны фашистік басқыншылардан азат етудің ендігі кезегі қырық үшінші жылдың соңғы, қырық төртінші жылдың алғашқы апталарынан басталды. Бұл кезде украиндық төрт майданның алдында «Оңтүстік Украина» қамалын талқандау міндеті тұрған болатын. Овручтен Херсонға дейінгі 1200 километр бойына бекінген Манштейн мен Клейстің қарамағында екі миллионға жуық адам күші, он жеті мың зеңбірек, екі мың екі жүз танк, мың жарым самолет бар болатын. Біздің күшіміз бұдан біраз басым еді. Ал оның есесіне жылдар бойы дайындалған қат-қабат дұшпан бекінісін бұзу оңай да емес.

Біздің тәжірибелі әскери мамандарымыз бұл жолы да дұшпан күшін бөлшектеп тастау үшін қанаттас майдандарымыздың шабуылды бір-біріне ұластыра, жалғастыра жүргізуін дұрыс деп тапты. Ең алдымен қырық үшінші жылғы 24 декабрьде I-Украина майданының әскерлері қауырт шабуыл бастады да, екі аптаға созылған ауыр ұрыстар нәтижесінде екі жүз километр ілгерілеп, Киев, Житомир облыстарын басқыншылардан тазартты. Қырық төртінші жылғы 5 январьда 2-Украина майданы басқыншыларды Днепр бойынан ығыстырып, январьдың орта кезінде Кировоград қаласын азат етті. Одан әрі қанаттас екі майдан басқыншылардың Корсунь-Шевченко ауданындағы әскерлерін қоршап алып, құртып үлгерді.

30—31 январьда 2-және 3-Украина майдандары шабуылға көтерілді. Январь жаңа ғана аяқтала тұрса да, тым ерте көктем басталғандай, апталар бойы селдеткен жауыннан жер қыйқасы жидіп кеткендей, тізеден тарта батпақ, ойпаң тұстың бәрі де көлдеуітке айналған. Солдат жаны сірі ғой, сондай батпақты кеше жүріп, ауыр зеңбіректер мен оқ-дәрі тиелген жүк машиналарын да әлсін-әлі сүйреп шығарады.

Майданымыздың армиялары шабуылды осындай жағдайда бастаған болатын. Алайда 8 февральда дұшпанның қат-қабат қамалын талқандап, қарсы шабуылын тойтара отырып, Апостолово қаласын, Никополь қаласына таяу Марганец темір жол торабын, 250-ден астам елді пункттерді басқыншылардан тазартты. Мен бұл күндерде ерекше көзге түскен майдандастарымның есімдерін атап өтуді борыш санаймын.

Біз әдетте саперлер мен минерлердің қатерлі де ауыр ерлігін елей бермейміз. Әділін айтсақ, жеңіске жол ашатындар осылар. Сол шабуыл алдында капитан Ровенко мен аға лейтенант Баубек Бұлқышев бастаған саперлер түтеген оқ астында 800 минаны зақымсыздандырып, шабуылға талай тұстан жол ашты. Публицист Баубек осы Апостолово-Кривой-Рог операцияларында асқан ерлікпен қаза тапты. Бұл шабуыл кезінде алғыр зеңбірекшілеріміз Құспан Тындыбаев, Смағұл Ерманов, Сұлтанбеков, Нұрпейісов, Иванов, Әзімжанов, Калинин жолдастар жау «Жолбарыстарын» кезек-кезек жандырумен болды. Гвардия сержанты Калинин зеңбірегі істен шықты. Жау «Жолбарысы» таяу қалды. «Өте алмайсың, өткізбеймін!» деді зеңбірекші. Сержант жаралы күйі гранатаны құшақтай барып құлады да, жау танкісін гранатамен ғана емес, жүрек отымен өртеді. Бұл ұрыста ротаның партия ұйымдастырушысы, гвардия сержанты Доскеев жауынгерлерді батылдыққа жігерлендірді.

Біздің майданымыз 2-Украина майданымен біріге отырып, 9 февральда Никополь қаласын да басқыншылардан азат етті.

22 февральда 3-Украина майданы Кривой-Рог қаласын басқыншылардан тазартты. Февраль айқастарында ауыр жеңіліс тауып, лажсыз шегінген дұшпан құрал-сайман қоймаларын, колонна-колонна машиналары мен танктерін, ауыр зеңбіректерін алып өте алмай, тастап қашты.

Апостолово, Никополь, Кривой-Рог аудандарында фашист басқыншыларының істеген жауыздықтарын еске түсіргенде, әлі күнге дейін жүрегім ызаға, көзім жасқа толады. Біз түп-түгел өртеніп, тек мұржалары ғана қалған деревняда ақ шашты әйелді кездестірдік. Ол ескі қора маңына тізерлеп отырған қалпы, қара балшықты саусақтарымен аршиды да, Гришасын шақырады. «Балапаным, қайдасың? Келе ғой... Мен ғой, мамаң ғой...»

Сорлы ананың кішкентай Гришасын фашист солдаттары машина доңғалағының алдына лақтырып, әдейі бастырып өлтірген көрінеді. Үлкен ұлы мен күйеуінен хабарсыз. Боздап қалған ана бейшара азап лагерінен енді ғана оралыпты.

Кривой-Рогтің Мопер шахтасында біз Анна Тимофеевна деген егде ананы әңгімеге шақырдық. Шақырған жоқпыз-ау, ол өзі келді. Бұл капитан Зеверов немістің тұтқын офицерлерінен жауап алып отырған кеш еді. Ана есіктен кірген бетте ешкімнен жасқанбай да, рұқсат та сұрамай, капитанға таяу отырды. Сұрақ пен жауапқа бар зейінімен құлақ тосады. Кейде «не дейді мынау мылқауың?» деп сұрайды. Капитан тұтқындардың жауабын тұжыра аударады. Ана басын изейді де, «жүзі қара жауыздар!» деп қояды. Жауап біткеннен кейін ана сөз алды да, мынау фашист сұмдардың қылмысын бетіне басты. Ескі шахтаның апанына апарып, екі жүзден аса адамды бірден пулеметпен атып қырғанын баяндады. Сол өліктердің ішінен бір шала жансар еврей баласын үйіне әкеліп, емдеп, өмірге оралтқан екен. Кейін сол баланы фашист солдаттарының итке талатып өлтірткенін айтып, сәл бөгелді. Бұдан соң Лариса деген әдемі қыздың ызалы, намысты өлеңін жырлады.

Он тоғызға жаңа толған әдемі қыз Германияға жөнелтушілер тізіміне ілінеді. Фашистер күңі болғысы келмеген қыз әлденендей дәрімен өз бетін өзі улап отырғанда, қарашықтарына дәрі тамып кетеді. Қыз жанардан айрылады. Жанарсыз ару өз қасіреті туралы өлең шығарады. Бұл өлеңді мен Анна Тимофеевнаның аузынан жазып алып, кейін қазақшаға аудардым.

Фашистер Ларисаның орнына туған анасын күндікке айдапты. Лариса кезекті түндердің бірінде партизандарға ілесіп орманға кетіпті. Содан бері хабарсыз.

Қырық төртінші жылғы 10 апрельде біздің 3-Украина майданы ару Одессаны неміс басқыншыларынан азат етті. Ол шақта Одесса өрт құшағында болатын. Осы операция кезінде жау сыртына маманданған барлаушы-саперлер отрядтары түсірілді. Маған сол отрядтардың бірінде болуға тура келді. Барлаушы саперлер отряды дұшпанның бүлдіруші топтарын қолға түсірді, алып кетуге дайындаған темір жол эшелондарын өткізбей тастады. Одессаның темір жол, электр станцияларын, тамаша үйлерін, ғажайып сұлу театрын апаттан сақтап үлгерді.

...Сонымен, фашистер тырнағынан арылған Украинаны шұғыл қалпына келтіру жұмысы алғашқы күндерден бастап-ақ қызу қолға алынды. Бауырлас халықтарымыз қол ұшын созып, үлкен көмек көрсетті. Республикаға мың мыңдаған мал, эшелондаған азық-түлік, құрал-жабдықтар келтірілді. Енді міне алып адымды бұл қырық жыл ішінде Советтік Украинаның қанша қуаттанып, қанша құлпырып гүлденгені баршамызға белгілі.

Салтанаттарың құтты болсын, бауырлар! Бұдан былай соғысқа жол берілмесін!

БІРЫҢҒАЙ САЯСИ КҮН—БҰҚАРАМЕН БАЙЛАНЫСТЫҢ ҰТЫМДЫ ФОРМАСЫ

Бүгін таңда кемелденген социализм жағдайында, еңбекшілердің сана-сезімін көтерудің, рухани дүниесін байытудың маңызы бұрынғыдан да арта түсіп, коммунистік құрылыстың құрамдас бөлігі болып отырғаны белгілі. Өйткені бұқараның қоғамдық жоғары саналылығы мен әлеуметтік белсенділігі — социалистік мемлекеттің күш-қуатының, оның барлық салада өрге басуының қайнар көзі. Сондықтан да КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В Андропов жолдас атап көрсеткендей, бүкіл идеологиялық, тәрбиелік, насихаттық жұмысымызды кемелденген социализмді жетілдіру процесінде шешіліп жатқан зор да күрделі міндеттердің деңгейіне батыл көтеру, ал ол үшін еңбекшілерге коммунистік тәрбие берудің барлық құралдарын тиімді пайдаланып, идеялық-саяси тәрбиенің формалары мен әдістерін жетілдіру талап етіліп отыр. Партия ұйымдарында кеңінен қолданылып жүрген бірыңғай саяси күн — бұқараға идеялық ықпал ету жолындағы ізденістердің игі нәтижесі. Қаладағы, сол сияқты селодағы еңбеккерлердің өскелең талап-тілектеріне сай келетін бұқаралық жұмыстың бұл түрін Солтүстік Қазақстан облысының партия ұйымдары алғаш рет 1979 жылы практикаға енгізген болатын. Міне содан бері әр айдың төртінші жұмасында завод цехтары мен құрылыс аландарында, совхоз фермалары мен колхоз қырмандарында, студенттік аудиториялар мен тұрғылықты жерлерде халықтың қалың бұқарасымен партия, совет, кәсіподақ, комсомол органдары және шаруашылық жетекшілерінің кездесулері жүйелі өткізіліп келеді. Әрине, мұндай дидарласулардың мейлінше пайдалы, барынша іскерлік жағдайда ұйымдастырылуына ерекше көңіл бөлінеді.

Өндірістік коллективтерде және еңбекшілердің тұрғылықты жерлерінде өткізілетін бірыңғай саяси күндер қалың бұқараның қоғамдық өмірдің көкейкесті проблемаларын кеңінен талқылауына мүмкіндік береді, өндірістің, мәдениет пен тұрмыстың шешімін таппай отырған мәселелеріне жұртшылық назарын аударады. Ал мұндай еркін пікір алысу, мүдделі әңгіме әрқашанда пайдалы. Өйткені ол адамдардың сана-сезімін қалыптастыруға, олардың күнделікті өмір құбылыстарын дұрыс түсінуіне, әлеуметтік, еңбек белсенділігін арттыруына ықпал етеді. Сонымен қатар бірыңғай саяси күндер бұқарамен байланысты нығайтуға, игі инициативаларды өрістетуге, партия мен үкіметтің шешімдерін, еңбекшілер алдында тұрған нақты жоспарлар мен міндеттерді дәйекті насихаттауға мүмкіндік береді. Партия комитеттері ауызша насихат пен үгіттің бұл ұтымды формасын творчестволықпен қолдана білген жерде оның пәрменділігі қашан да жоғары болатынын тәжірибе көрсетіп отыр.

Басшы кадрлардың халықпен мұндай кездесулерін ұйымдастыру практикасын жетілдіру жөніндегі шараларды белгілеген кезде облыстық партия комитеті бұлардың әрбір коллектив өмірімен, өмірмен, жұмысшылардың, колхозшылардың, интеллигенцияның, барлық еңбекшілердің өндірістік және қоғамдық қызметімен тығыз ұштастырылуына айрықша көңіл бөледі.

Бірыңғай саяси күн, КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумы талап етіп отырғанындай, сөз бен істің, шаруашылық, ұйымдастырушылық және идеялық-саяси жұмыстың ажыратылмастай бірлігін қамтамасыз етудің пәрменді факторларының бірі екеніне көзіміз әбден жетті.

Адамдардың назарын көкейкесті мәселелерге аудару, оларды болып жатқан құбылыстарды дұрыс түсіне білуге баулу, қоғам, коллектив мүддесі үшін қызмет етуге құлшындыру — тәрбиенің түпкі мақсаты міне осы. Кезінде В. И. Ленин былай деп жазған болатын: «Жеке өзіннің ықпал жасауың мен жиналыстарда шығып сөйлеудің саясатта орасан үлкен маңызы бар» (Шығармалар толық жинағы, 47-том, 63-бет). Лениннің сөзімен айтқанда, бірыңғай саяси күн бұқарамен байланыстың жанды құралы ретінде «...жұмысшы өмірінің қайнаған ортасында өмір сүруге, оны бүге-шігесіне дейін білуге, кез келген мәселе жөнінен, кез келген сәтте бұқараның пиғылын, оның шын қажеттерін, тілектерін, ойларын жаңсақ баспай анық білуге...» (Шығармалар толық жинағы, 44-том ,378—379-беттер) мүмкіндік береді.

Партия комитеттері өнеркәсіп пен селолық кәсіпорындардың, тұрмыстық қызмет, транспорт, сауда орындарының басшы қызметкерлерін бұқаралық-саяси жұмысқа тарта отырып, еңбек коллективтерінде, тұрғылықты жерлерде өткізілетін әңгімелердің жалаң сөз болмай, жарқын мысалдарға, нақты фактілерге құрылуын, әрбір саяси баяндамашының партияның саяси және экономикалық стратегиясын, әлеуметтік даму программасын жете түсіндіріп, қайсыбір өндіріс учаскелеріндегі істің жағдайын ашып көрсете алатын, қойылған сұрақтарға тиянақты жауап беретін болуын көздейді. Бұған қазіргі шаруашылық басшыларының толық шамасы келеді. Ендеше олар еңбекшілер арасындағы идеялық тәрбиеге белсене араласуға тиіс. Бұл ретте КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында сөйлеген сөзінде былай деп атап көрсетті: «Партия біздегі адамның тек белгілібір білім жиынтығының иесі ретінде ғана емес, ең алдымен социалистік қоғамның азаматы, өзіне тән идеялық қағидалары, моралі мен мүдделері, еңбек пен мінез-құлықтың жоғары мәдениеті бар коммунизмнің белсенді құрылысшысы ретінде де тәрбиеленуіне күш салады».

Адамдармен кездесулер, әңгімелесулер, олардың талаптары мен мүдделеріне көңіл бөлу, бірыңғай саяси күндерде айтылған ұсыныстар мен сын ескертпелерге зер салып, құлақ асу бұқараның санасын, рухани бейнесін қалыптастыру процесінің маңызды факторы болып табылады. Айталық, Сергеев, Возвышен, Булаев, Москва және басқа аудандардың еңбек коллективтерінде бірыңғай саяси күндер көп жағдайда толғағы жеткен мәселелер жөніндегі ашық әңгіме ретінде өткізіледі. Мұнда әрбір адам өзін толғандырып жүрген сұрағына тиянақты жауап алады. Бұлай болатын себебі, кездесуде әңгімені ауданның тәжірибелі басшы қызметкерлері өткізеді.

Әрбір кездесуге алдын ала тиянақты әзірлік жүргізіледі. Жер-жерге арнайы адамдар жіберіледі, олар еңбекшілермен дидарласады, халықтың тілек-талабын анықтайды, жұртшылықты толғандырып жүрген мәселелерді зерттейді. Әрине, арнайы барған қызметкерлер жоспарлар мен социалистік міндеттемелерді орындау жолындағы жарыстың ұйымдастырылуына да, мәдени-ағарту мекемелерінің бұқаралық-саяси жұмысқа қатысуына да, еңбек тәртібі мен қоғамдық тәртіпті сақтаудың жай-жапсарына да көңіл бөліп, терең талдау жасайды. Содан кейін барып кездесуге ұсынылатын келелі мәселелер белгіленеді, ал әлгі жинақталған мәліметтер әңгімеге қатысушы басшылардың сөзіне арқау болады. Мысалы, «Отанымыздың күш-қуатын қажырлы еңбекпен нығайтайық», «Үнемді экономиканың басты принципі — шығынды аз жұмсап, өнімді мол өндіру» деген тақырыптарда бірыңғай саяси күндер Возвышен ауданында ойдағыдай өткізілді. Бірыңғай саяси күндердің қорытындысы талқыланғаннан кейін аудандық комитет партия ұйымдарына сол мәселелер бойынша селолық жерлерде еңбекшілер жиынын өткізуді ұсынды. Жақсы әзірлікпен өткізілген бұл шаралар игі нәтиже берді. Село еңбеккерлері бас қосқан үлкен жиында еңбек тәртібі мен өндірістік тәртіпті бұзушыларға, маскүнемдерге, тұрақсыздарға, мемлекет есебінен күн көргісі келетіндерге қатаң талап қойылды.

Саяси баяндамашылар, әрине, кездесулерде лекция оқумен немесе әңгіме өткізумен ғана шектелмейді. Олар бірыңғай саяси күндерді өткізуде жергілікті партия ұйымдарына ақыл-кеңесші де, көмекші де бола біледі. Облыстық партия комитетінің бюросы әр айдың төртінші жұмасында облыс орталығында, басқа жерлерде де бірыңғай саяси күнге қатысы жоқ шараларды өткізбеу, басшы қызметкерлерді түрлі мәжілістерге шақырмау туралы арнаулы қаулы қабылдады. Бұл күні олар міндетті түрде өз коллективтерінде болуға тиіс. Мұның өзі облыста бірыңғай саяси күнді ұйымшылдықпен өткізуге себін тигізеді. Еңбекшілер болса, кездесудің қай күні болатынын, оған кімдердің қатысатынын алдын-ала біліп отырады.

Ал басшы қызметкерлердің халықпен осындай кездесуі қалай өткізіледі? Әрине, мұнда қатып қалған форма жоқ. Кейде саяси баяндамашы жергілікті лекторлардың міндетін атқарады, ал енді бірде бірыңғай саяси күн сұрақ-жауап кеші, ауызша журнал, конференция түрінде де өткізіледі. Ондайда бұқаралық жұмысқа еңбекшілердің өздері белсене қатысады. Куйбышев, Киров, Жамбыл, Ленин, Мамлют аудандарында сұрақ-жауап кештері тартымды өтеді. Аудандық партия комитеттерінің насихат және үгіт бөлімдері партия ұйымдарының көмегімен еңбекшілер ден қоятын мәселелерге байланысты сұрақтарды алдын ала жинап, нақты жауап беру үшін оларды тиісті мекемелер мен ұйымдарға жолдайды. Әрине, ондай сұрақтарға көп жағдайда аудандық партия комитеттерінің секретарьлары, халық депутаттары қалалық және аудандық Советі атқару комитеттерінің председательдері, кәсіпорындар мен ұйымдардың басшылары жауап береді. Ал шешімін таппаған кейбір мәселелердің қорытындысы келесі кезекті кездесуде хабарланады.

Айталық, биылғы 22 июльде «Бүкіл партияның ісі» деген тақырыпта өткізілген кезекті бірыңғай саяси күнде облыста 1087 баяндама жасалды, 36 сұрақ-жауап кеші, 44 ауызша журнал, 36 тақырыптық кеш ұйымдастырылды. Мұның өзі идеологиялық жұмыстың осы формасының бұқаралық сипат алып отырғанын көрсетеді.

Әрине, идеологиялық жұмысқа соны леп әкелген бұл жаңа форма бірден жалғасын тауып кете қойған жоқ. Алғашында мұны жатырқағандар да болды. Қайсыбір партия ұйымдары бірыңғай саяси күнді бүкіл ай бойы жүргізілетін бірден-бір саяси шара деп те түсінді, олар үгітшілердің әңгімесін де, саяси хабаршылар мен баяндамашылардың еңбекшілермен кездесуін де сол күнге белгілеп, тіпті лекция оқуға лекторларды да сол күнге шақырды. Ал мұның ағаттық екенін тәжірибе көрсетті.

Облыстық партия комитеті мұндай ағаттықты дер кезінде түзетіп отырды. Бірыңғай саяси күнді өткізуге байланысты кеңестер шақырылды. Бірыңғай саяси күндердің пәрменділігін, саяси баяндамашылар жұмысының сапасын арттыру мақсатында облыстық партия комитеті секретариат мәжілісінде облыстық байланыс басқармасының бастығы А. Маньков пен жергілікті өнеркәсіп басқармасының бастығы М. Ғаббасовтың есебін тыңдады. Бұл басқармаларда бірыңғай саяси күн өткізу практикасында едәуір ағаттық бар екендігі анықталды. Сонымен қатар кейбір басшы қызметкерлердің еңбекшілер алдында саяси баяндама жасаудан жалтарып, оны өздерінің орынбасарларына ысыра салатыны атап көрсетілді. Ондай басшыларға қатаң ескерту жасалды. Облыстық партия комитеті бұл маңызды саяси шараны талапқа сай өткізуді дәйекті бақылауға алды.

Партия ұйымдарының тәжірибесін жинақтай келіп, облыстық партия комитеті бірыңғай саяси күнді өткізудің нақты жоспарын белгіледі. Ондағы көзделген басты мақсат — бұл күнді барлық деңгейдегі басшы қызметкерлердің еңбек коллективтеріндегі саяси-тәрбие жұмысына белсене қатысатын күніне айналдыру. Өйткені адамдармен кездесу, олармен еркін сұхбаттасу, жиында қойылатын сұрақтардың сипаты басшы кадрлардың еңбекшілерді толғандыратын проблемаларды айқынырақ сезінуіне үлкен септігін тигізеді. Оның бержағында, КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумында атап көрсетілгеніндей, басшы қызметкерлер еңбекшілер алдында сөз сөйлеп, есеп беріп отыруға тиіс. Мұның өзі олардың коллектив мүшелерін еңбекке, жарқын істерге жұмылдыру қабілетін шыңдайды. Бірыңғай саяси күн өткізу, бұл жағынан алғанда, басқару мектебінің бір саласы іспетті.

Бір жылға арналған тақырыптық жоспар — бірыңғай саяси күнді ұйымдастырудың маңызды буыны. Әрине, жұмыстың барысында өмірде, елімізде, дүние жүзінде болып жататын елеулі оқиғаларға байланысты жоспарға тиісті түзетулер енгізілетіні белгілі. Әйтсе де жоспарды белгілеген кезде терең ойластырған тақырыптың теория мен практиканың бірлігін қамтамасыз ететінін, сонымен қатар еңбек коллективтерінде өткізілетін бірыңғай саяси күндерді өндірістік жиналысқа айналдырып жіберуге жол берілмейтінін әсте ұмытуға болмайды.

Әдетте, жоспардағы тақырыптар еліміздің, партиямыздың өміріндегі елеулі оқиғаларға немесе республиканың, облыстың алдында тұрған әлеуметтік-экономикалық міндеттерге байланысты болады. Өткен жылы СССР-дің құрылуының 60 жылдығын және Қазақстанның Россияға өз еркімен қосылуының 250 жылдығын мерекелеуге байланысты январь мен август айларында өткізілген бірыңғай саяси күндер интернационалдық тәрбиеге, халықтар достығына, апрель айындағы бірыңғай саяси күндер кәсіподаққа, оның коммунистік құрылыстағы ролі мен міндеттеріне, ал май айында — социалистік демократия туралы, мемлекетіміздің саяси негізі — Советтер туралы мәселелерге арналды.

Үстіміздегі жылдың алғашқы тоқсанында облыстың барлық еңбек коллективтерінде КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдері талқыланды. Мұнда экономиканың тиімділігін арттыру жолдары, еңбек тәртібінің мәні, оны нығайту шаралары, қоғам мүлкіне ұқыптылықпен қарау жөнінде сөз болды.

Биылғы июнь айында РСДРП Екінші съезінің 80 жылдығына орай «Халық пен партия біртұтас» деген тақырыпта, ал КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының қорытындылары бойынша «Бүкіл партияның ісі» деген тақырыпта бірыңғай саяси күндер өткізілді. Ендігі бір кездесу «СССР-дің Азық-түлік программасы — біздің жоспарларымыздың өзегі» деген проблемаға арналды. Бұл ретте біз саяси күндерді өткізуге әзірлік село еңбеккерлерін егін жинау науқанына жұмылдыруға септігін тигізеді деп санадық. Іс жүзінде солай болды да. Облыстың диқандары мен механизаторлары егінді төкпей-шашпай жинап алуға ұйымшылдықпен кірісіп, жемісті аяқтады. Ендігі бір айта кететін нәрсе, жылына үш-төрт кездесудің тақырыбын аудандық партия комитеттері белгілейді. Мұның өзі жергілікті жерлердегі көкейкесті мәселелерді талқылауға, тиісті шаралар белгілеуге мүмкіндік береді.

Бұқаралық-саяси жұмыстың пәрменділігін арттырып, еңбекшілердің барлық категориясын саяси шаралармен қамту үшін облыстық, қалалық, аудандық партия комитеттері идеология активін ірі өнеркәсіп орындарына, колхоздар мен совхоздарға ғана емес, сонымен бірге шағын коллективтер мен елді мекендерге де жіберіп отырады. Әсіресе еңбек коллективтерімен тікелей байланысы жоқ адамдарға, жатақханаларда тұратын жастарга ерекше көңіл бөлінеді.

Облыста бірыңғай саяси күндерді өткізуге мәдениет мекемелері, қызыл мүйістер, малшылар үйі, үгіт пункттері, ал жаз айларында үгіт алаңдары кеңінен пайдаланылады. Соңғы уақытта осынау саяси шараны шағын коллективтерде, бригадаларда, фермаларда, бөлімшелерде өткізу жолға қойыла бастады. Өйткені үлкен бе, кіші ме, әр коллективтің өз мүддесі, өзіне тән проблемасы болады. Ендеше бұларды елеусіз қалдыруга болмайды.

Бірыңғай саяси күннің сапасы, пәрменділігі, оның еңбекшілерді жұмылдырушылық, тәрбиелік ықпалы көп жағдайда баяндамашыға, оның идеялық-саяси білімі мен шеберлігіне байланысты. Сондықтан облыстық партия комитеті баяндамашыларға айрықша қамқорлық жасайды. Саяси баяндамашылармен нұсқау-кеңестер өткізіледі. Бірыңғай саяси күнді өткізуден бір апта бұрын аудандарға шығатын, кездесуге қатысатын жолдастар облыстық партия комитетінде бас қосады. Ондағы негізгі мақсат — еңбекшілердің әртүрлі категориясы арасында жүргізілетін жұмыстың жүйесін белгілеу. Мұндай кеңестерді көбіне облыстық партия комитетінің секретарьлары, кейде бөлім меңгерушілері өткізеді. Мәселен, «СССР-дің Азық-түлік программасы — біздің жоспарларымыздың өзегі» деген тақырыпта өткізілген бірыңғай саяси күнге байланысты шақырылған кеңесті облыстық партия комитетінің бірінші секретары В. Степанов жолдастың өзі басқарды. Қазір мұндай шараларды аудандық партия комитеттері де қолданып жүр.

Бірыңғай саяси күндерді мазмұнды, қызғылықты өткізуге облыстық партия комитетінің лекторлар тобы елеулі көмек көрсетуде. Олар баяндамашыларга қажетті анықтама материалдар әзірлеп береді, баяндамашылардың өздігінен теориялық-саяси білімін көтеруіне жәрдемдеседі. Өйткені баяндамашы терең де жан-жақты білімді болумен бірге сол білімін іс жүзінде ойдағыдай қолданада білуге тиіс.

Бірыңғай саяси күннің нәтижелілігіне келетін болсақ, мұның өзі ең алдымен коллективтердегі қалыпты моральдық-психологиялық ахуалдан, еңбекшілердің қоғамдық-саяси белсенділігінен, саяси-тәрбие жұмысына басшы кадрлардың жауапкершілігі күшеюінен көрінеді. Әрине, ойдағыдай ұйымдастырылған әрбір бірыңғай саяси күн өзінің алдына қойылған нақты проблемаларды шешуге де септігін тигізетіні сөзсіз. Оған кездесуде көтерілетін мәселелердің күрделі бола түскені куә. Егер бұрын бірыңғай саяси күндерде көбіне тұрмысқа, жеке адамдарға қатысты мәселелер сөз болса, енді мұндай бас қосуларда еңбекшілер өндірісті ұйымдастыруды жақсартуға, еңбек өнімділігін арттыруға, еңбек тәртібін нығайтуға, сауда, тұрмыстық қызмет, транспорт, медицина мекемелерінің жұмысын жетілдіруге бағытталған пікірлерін ортаға салады. Мұның өзі еңбекшілердің қоғамдық сана-сезімінің өсуімен бірге белсенді өмірлік позициясының да қалыптаса бастағанын аңғартады.

Бұл арада кездесулер кезінде қойылатын сұрақтар мен сын ескертпелер жөнінде бірер сөз айта кеткен орынды сияқты. Еңбекшілердің талап-тілегіне айрықша сезімталдықпен қараған В. И. Ленин калың бұқараның қажетін қанағаттандыра отырып, оның шексіз сеніміне ие болу керек деп үйреткен болатын. Бұл қазір де әрбір басшыға қойылар басты талап екені айдан анық. Кездесу кезінде еңбекшілер баяндамашыға сұрақ қойып, ұсыныстар жасаса, бұл олардың сөз болып отырған мәселеге мүдделі екенін танытады. Мұндай жағдайда баяндамашы ондай сұрақтарға байыпты жауап беруге, қажет болса, мәселеге тікелей араласуга тиіс. Дегенмен, көп жағдайда дәл солай бола бермейді.

Нақты істің орнына кейде қойылған сұрақтар мен сын ескертпелерді жинаумен ғана шектелетін жәйттер баршылық. Оларды жүйелеп, терең талдау жасау, нақты шаралар белгілеп, дәйекті жүзеге асыру жағы жетпей жатады. Сондықтан да қайсыбір мәселелерге байланысты шағымдар әлі күнге дейін азаймай отыр. Мысалы, Булаев, Мамлют, Соколов аудандарының орталықтарында мүмкіндік бола тұрса да, көпке дейін автотранспорттың жұмысы жолға қойылмай келді. Тек бірыңғай саяси күнге қатысқан облыстық партия комитетінің саяси баяндамашысы тікелей араласқаннан соң ғана бұл проблема шешілді.

Бірыңғай саяси күндерді өткізген кезде көтерілген, аудан, кәсіпорын немесе шаруашылық көлемінде шешуге болатын мәселелерді аудандық партия комитеттері өз бақылауына алады. Ал республикаға, облысқа тән проблемалар, әрине, облыстық партия комитетіне жолданады. Бұларға байланысты қолданылған шаралар кезекті кездесуде еңбекшілерге міндетті түрде хабарланып отырады.

КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының материалдарында министрліктердің, ведомстволардың, партия комитеттерінің басшыларының баспасөз, телевизия мен радио арқылы сөз сөйлеп отыруына міндетті сипат беру қажеттігі атап көрсетілді. Бұл орайда облыста тілге тиек етерлік жақсы істер де бар. Мәселен, өткізілген кезекті бірыңғай саяси күндерден кейін облыстық газеттер кездесудің қорытындысы, онда қойылған сұрақтарға байланысты жүзеге асырылған шаралар жөнінде арнаулы бет беріп отыруды дәстүрге айналдырды. Ай айына бір рет көгілдір экранға шығатын «Бірыңғай саяси күн» атты телевизиялық хабарға халықтың қойған сұрақтарына жауап беру үшін облыстық мекемелер мен ұйымдардың басшылары шақырылады. Мұндай хабарларға облыстық тұрмыстық қызмет басқармасының бастығы К. Нұралин, жүк автотранспорты басқармасы бастығы С. Андреев, облыстық соттың председателі Т. Бородин, облыстық денсаулық сақтау бөлімінің меңгерушісі Н. Қоскин, облыстық «Сельхозтехника» өндірістік бірлестігінің председателі Қ. Сайдуов және басқа бірқатар басшы қызметкерлер қатысып, еңбекшілердің сұрақтарына жауап берді.

Бірыңғай саяси күндерде туындайтын мәселелер газет, радио, телевизия редакцияларына еңбекшілер арасында терең түсіндіруді қажет ететін тақырыптарды айқындауға да септігін тигізіп отыр.

Бұқаралық-саяси жұмыстың тиімді формасына айналған бірыңғай саяси күн партия мен халықтың байланысын нығайта түседі. Ол еңбек коллективтерінде және халықтың тұрғылықты жерлерінде партияның ішкі және сыртқы саясатының актуальды міндеттерін насихаттауға, он бірінші бесжылдықтың тапсырмаларын орындауға қала мен село еңбеккерлерін жұмылдыруға зор ықпал етеді.

Идеологиялық қызметтің әрбір учаскесінде алға қойылып отырған міндеттер өте күрделі, әрі сан қырлы. Мұның өзі толастауды білмейтін процесс. Біздің мақсатымыз — идеологиялық жұмысты, оның ішінде бірыңғай саяси күнді бұқараның инициативасын, күш жігерін, сана-сезімін шыңдаудың мейлінше пәрменді құралына айналдыру.

Идеологиялық жұмыс — бүкіл партияның ісі. Ендеше бұл лениндік принципті дәйекті жүзеге асыру — абыройлы борыш.

С. ПРЕСНЯКОВ,
Солтүстік Қазақстан облыстық партия
комитетінің насихат және үгіт бөлімінің
меңгерушісі.

Экономикалық ойлау: ТИІМДІЛІК ПЕН ТҮПКІ НӘТИЖЕ

АГРАРЛЫҚ-ӨНЕРКӘСІПТІК КОМПЛЕКС ЖӘНЕ ШАРУАШЫЛЫҚ ЕСЕП

Кемелденген социализм тұсында қоғамдық өндірісті жоспарлы басқару жүйесінде басқа экономикалық тұтқалар сияқты шаруашылық есеп те маңызды орын алады. КПСС XXVI съезі шаруашылық механизмін және оны жүргізу әдістерін жетілдіру жөнінде партия белгілеп берген экономикалық стратегия мен принциптік нұсқаулар негізінде шаруашылық есепті барынша дамытып, нығайту міндетін алға қойды. Қазір шаруашылық есеп кең өріс алып, тереңдей түсуіне байланысты ол барған сайын толымды болып отыр. Жаңа шаруашылық есеп қатынастары бригадаларда, учаскелер мен цехтарда, кәсіпорындар мен бірлестіктерде, салалық министрліктерде қолданыла бастады. Шаруашылық есеп ғылыми-зерттеу, жобалау және конструкторлық ұйымдарды да қамтып отыр.

Сонымен бірге белгілібір жағдайда шаруашылық есептің әртүрлі буындарының экономикалық мүдделері, мемлекеттік және ведомстволық мүдделер жүйесінде ауытқушылық тууы мүмкін. Мысалы, қоғамның өндіріс тиімділігін арттыру және өнім сапасын жақсарту жөніндегі мүдделілігі жекелеген кәсіпорындар мен ведомстволардың қандай тәсілмен болса да пайда табуға ұмтылып, өндірістің жалпы көлемін сан жағынан ұлғайтуды көздеген мүддесіне қайшы келуі де ықтимал. Ал мұның өзі көбінесе шаруашылықты жүргізудің социалистік принциптерінің бұзылуына әкеп соқтырады.

Негізінен алғанда еңбек коллективтері мен қоғам мүдделерінің бірлігі шаруашылық есеп жүйесінде белгілібір антагонистік емес қайшылықтарды жоққа шығармайды. В. И. Ленин мемлекеттік кәсіпорындарды шаруашылық есепке көшіру жайында айта келіп, «Еңбек өнімділігін арттырудың, әрбір мемлекеттік кәсіпорынның зиян шекпеуіне және пайда беруіне жетудің өте-мөте қажеттігіне байланысты, ведомстволық мүдделердің сөзсіз туатындығына және ведомстволық ынтаның тым күшейетіндігіне байланысты бұл жағдай... мүдделердің белгілі дәрежеде қарама-қарсылығын туғызбай қоймайды» (Шығармалар толық жинағы, 44-том, 373-бет) деп атап көрсеткен болатын.

Шаруашылық есеп, басқа экономикалық тетіктер сияқты, қызметкердің мүддесін кәсіпорын мүддесімен, кәсіпорынның мүддесін мемлекет мүддесімен біртұтас ұштастыруды көздейді және ол осыған нақты көмектесуге тиіс. Демек, министрліктердің, бірлестіктер мен кәсіпорындардың қызметіне, ең алдымен олардың жұмысының тиімділігі мен сапасына баға беру негізіне алынатын көрсеткіштердің бүкіл жүйесі жетілдіріліп отыруы керек.

Осыған байланысты шаруашылық есепті қолдануда оның әртүрлі кәсіпорындардың, ведомстволардың және жалпы қоғамның экономикалық мүдделерінің жақындасуын қамтамасыз ете алатын ұтымды тәсілдерін белгілеудің маңызы зор. Салааралық шаруашылық есеп концепциясы міне осы мақсатқа қызмет етеді, ол ведомствоға бағынышты, заңды правосы бар дербес кәсіпорындар (бірлестіктер) топтарын камтитын, бірақ түпкі өнімнің белгілібір түрін бірлесе өндіруге қатысатын шаруашылық есеп буындарының жаңа түрлерін қалыптастыруды көздейді. Азық-түлік программасы айқындағанындай, аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің қызметін біртұтас буын ретінде жоспарлап, басқаруға көшу осы концепцияны пайдалануға қолайлы мүмкіндіктер туғызады. «Аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің қызметкерлері күш-жігерін күннен-күнге арттырып, — деді КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумында сөйлеген сөзінде, — осы міндетті шешуге жұмсалып жатқан орасан зор қаржы бүгіннің өзінде және ертең одан да көп қайтарым беретіндей етіп еңбек етуі керек... Экономиканың осы маңызды учаскесіндегі барлық практикалық іс-қимылды Азық-түлік программасымен ұштастырып отыруымыз керек».

Аграрлық-өнеркәсіптік комплекс еліміздің 19 министрлігі мен ведомствосын қамтитын қоғамдық өндірістің бір-бірімен өзара тығыз байланысты үш ірі саласынан құралады. Бүгінде аграрлық-өнеркәсіптік комплекс ұлттық табыстың 42 процентін береді, мұнда халық шаруашылығының негізгі қорларының 37 проценті, күллі жұмыс істейтіндердің 40 проценттен астамы шоғырланған. Сондықтан ауыл шаруашылық өндірісінің түпкі нәтижелерінің жоғары болуына қол жеткізу үшін аграрлық-өнеркәсіптік комплекс салаларының мүдделерін жақындастыруды көздейтін салааралық шаруашылық есепті жүзеге асыру КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумы алға қойған міндеттерді орындаудың неғұрлым тиімді әдістерінің бірі болып отыр.

КПСС Орталық Комитетінің май Пленумы ауыл шаруашылық өндірісінің, аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің барлық салаларының тиімділігін едәуір арттыру шараларын белгілей отырып, бұл жөнінде колхоздар мен совхоздар орталық буын болып табылатынын атап көрсетті. Сонымен бірге Пленумда «Сельхозтехниканың», құрылысшылардың, мелиораторлардың, дайындаушылардың, селоға қызмет көрсететін басқа да ұйымдардың жұмысына ауыл шаруашылық өндірісінің түпкі нәтижелеріне қарай баға беру мәселесі айрықша қатаң қойылды.

Өйткені, практикадан байқалғанындай, өздері қызмет көрсететін колхоздар мен совхоздардың зиянмен жұмыс істегеніне қарамастан, нақ осы өндірістік буындардың жұмысын жақсарту мақсатында құрылған «Сельхозтехника» және басқа қызмет көрсетуші ұйымдар шаруашылықтар есебінен пайда тауып, қолайлы жағдайда болып келді. Тар ведомстволық мүдделен туындаған осындай оғаш жағдайлар шаруашылықтар мен ұқсатушы салалар кәсіпорындары арасындағы қарым-қатынастардан да байқалып жүрді. Мәселен, кейбір ұқсату кәсіпорындары колхоздар мен совхоздардан қабылдап алған ауыл шаруашылық өнімінің сорттылығын, малдың қоңдылығын көрнеу кемітіп, осының есебінен жекелеген сұғанақтардың оңай олжа табуына жол беріп келді.

Шаруашылықты жүргізудің социалистік нормалары мен принциптерінің бұзылу фактілеріне жасалған талдау мынаны көрсетті: аграрлық-өнеркәсіптік комплекс салалары арасындағы өзара қарым-қатынаста ауыл шаруашылығына қызмет көрсететін және оның өнімін ұқсататын кәсіпорындар қолайлы жағдайда болды да колхоздар мен совхоздардың өздеріне берілетін өндіріс құрал-жабдықтарының құрылымын жетілдіріп, сапасын жақсарту, ұқсату кәсіпорындары мен сауда ұйымдарының ауыл шаруашылық өнімін қабылдап алу және оған баға қою мерзімін белгілеу жөнінде өз әріптестеріне пәрменді ықпал жасай алатындай мүмкіндігі болған жоқ. Сондықтан өнімді тасымалдау, сақтау, ұқсату кезінде, яғни оны өндіру мен тұтынушыға жеткізуге дейінгі аралықта егіншілік пен мал шаруашылығы өнімдерінің біраз бөлігінің толық жиналмай қалуына, әртүрлі себептермен ысырапқа ұшырауына әлі де көп жол беріліп жүр.

Ведомстволық басқару мен жоспарлаудың қалыптасқан практикасы аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің құрамына кіретін салалардың белгілі дәрежеде шаруашылық жағынан оқшаулануын туғызды. Басқару қызметі тар шеңберде мамандандырылып, мұның өзі азық-түлік өндірудің біртұтас процесін басқарудың біршама әлсіреуіне әкеп соқты. Бұл, әрине, аграрлық-өнеркәсіптік комплекс буындары арасындағы финанс-экономикалық қатынастардың бүкіл жүйесіне әсер етпей қойған жоқ.

КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдеріне сәйкес аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктердің құрылуы комплекс буындары арасындағы финанс-экономикалық қатынастарды жақсартуға жол ашатын маңызды қадам болды. Бірақ бұл мүмкіндіктерді іске асыру үшін аграрлық-өнеркәсіптік комплекс буындары арасындағы финанс-экономикалық қатынастар механизміне, сондай-ақ ауыл шаруашылығына қызмет көрсететін және оның өнімін ұқсататын кәсіпорындар қызметінің жоспарлы көрсеткіштері жүйесіне ғылыми негізделген елеулі өзгерістер енгізу қажет болып отыр.

Біртұтас буын ретіндегі аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің қызметін жоспарлаған кезде түбегейлі шешіп алатын негізгі мәселелердің бірі — түпкі өнім түрлерін айқындау. Ал өнімді екі топқа жататын салалар: ауыл шаруашылық өндірісі салалары мен оның өнімін ұқсататын салалар өндіреді. Ауыл шаруашылығына қызмет көрсететін кәсіпорындар мен ұйымдар өздерінің қоғамдық өндірістегі қызметі жағынан аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің өндірістік **инфрақұрылымына** жатады және олар түпкі өнімнің, сондай-ақ аралық өнімнің де барынша мол, әрі сапалы өндірілуіне, оның ысырапсыз сақталуына, дер кезінде ұқсатылып, тасымалдануына жәрдемдесіп отыруға міндетті. Инфрақұрылым салаларының колхоздармен, совхоздармен және өнім ұқсатушы кәсіпорындармен бірге аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктер құрамына енгізілуі олардың мүдделерінің ортақтасуына игі ықпал етпек. Қызмет көрсетуші ұйымдар бұрынғысынша ведомстволық бағыныштылығын сақтап қалғанымен, олардың қызметін жоспарлау енді колхоздар мен совхоздардың түпкі және аралық өнім өндіру мақсатына тікелей байланысты жүргізіледі. Егер бұған дейін олар көрсететін қызмет түрлері «жоғарыдан» берілген ведомстволық нұсқаулар арқылы белгіленіп келген болса, енді жаңа жағдайда бұл міндетті шаруашылықтардың заказы негізінде аудандық аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктер атқарады.

Аграрлық-өнеркәсіптік комплекс құрамындағы инфрақұрылым ұйымдарының жұмысы олардың колхоздар мен совхоздардың қажеттерін іс жүзінде қалай қанағаттандырғанына қарай бағалануы керек. Бұл үшін олардың арасындағы финанс-экономикалық қатынастардың осы талаптарға сай келетін түрлерін қалыптастыру қажет. Мұндай жағдайда колхоздар мен совхоздарға қызмет көрсететін ұйымдардың басты мақсаты, олардың қызметін бағалаудың бірден-бір көрсеткіші ауыл шаруашылық өнімін молайту болмақ. Мәселеге осы тұрғыдан келер болсақ, бұл ұйымдардың пайдамен жұмыс істеуі туралы заңды сұрақ туады. Социалистік экономикадағы пропорциялық пен теңдестік елеулі дәрежеде оның салалары мен буындары арасындағы финанс-экономикалық қатынастарға байланысты. Социалистік шаруашылықты жүргізу практикасы бұл қатынастарды шаруашылық есеп негізінде ұйымдастырудың өзін іс жүзінде ақтаған әдістерін жасап берді. Әйтсе де көп нәрсе шаруашылық есепті қолдану және пайда табу тәсілдеріне байланысты.

Аграрлық-өнеркәсіптік комплекс жағдайында оның салалары арасындағы финанс-экономикалық қатынастардың жаңа принциптері қалыптасты, бұл принциптер инфрақұрылым салалары қызметінің жоспарлы және бағалау көрсеткіштерінен пайданы алып тастауға мүмкіндік береді. Мұның өзі өз кезегінде «пайда таппаған» кәсіпорындар мен ұйымдар өздері қызмет көрсететін шаруашылықтардың өндірістік және экономикалық жағынан жоғары көрсеткіштерге жетуіне мүдделі болуы үшін шаруашылық есепті қолдану тәсілдерінде тиісті өзгерістер енгізуді талап етеді. Мұндай көзқарас салааралық шаруашылық есеп концепциясын ұсынуға мүмкіндік береді, бұл концепция аграрлық-өнеркәсіптік комплексте салааралық шаруашылық есептегі буындар құруды көздейді, ал бұл буындарға түпкі өнім өндіретін және пайда беретін кәсіпорындармен бірге оларға қызмет көрсетуші «пайда таппайтын» кәсіпорындар мен ұйымдар да кіреді.

Осы концепцияға сәйкес әртүрлі ведомствоға қарайтын, бірақ түпкі өнімнің белгілібір түрін өндіруге бірлесе қатысатын, заң жүзінде дербес кәсіпорындар мен ұйымдар тобын қамтитын салааралық шаруашылық есеп буындары аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің жаңа финанс-экономикалық құрылымы ретінде танылуға тиіс. Мұндай буындарды әкімшілік аудан шеңберінде ұйымдастырған жөн.

Шаруашылық есептегі буынға кіретін барлық бірлестіктердің, кәсіпорындардың және басқа ұйымдардың ортақ жоспарлары, шарттық және социалистік міндеттемелері, экономикалық тұтқалары, сондай-ақ біртұтас, бәріне ортақ материалдық ынталандыру көзі — шаруашылық есеп буынының пайдасы болуға тиіс, бұл пайда түпкі өнімді өндіретін кәсіпорында (бірлестікте) толық көлемінде құралады. Бұл — шаруашылық есеп буынындағы өзінің қызметі пайдаға қосар үлесімен бағаланатын бірден-бір пайдалы кәсіпорын. Шаруашылық есеп буынының басқа барлық бөлімшелері пайда табушы кәсіпорынға шикізат, жартылай дайын өнім беру, қызмет көрсету жолымен шаруашылық есеп буынында пайда қорын жинақтау және оны бөлу ісіне қатысады. Олардың экономикалық жай-жағдайы шаруашылық есеп буынында пайда жасақтауға қосқан үлесімен бағаланады. Салааралық шаруашылық есеп буынының жұмысын жоспарлауда, сондай-ақ осы буын құрамындағы шаруашылық ұйымдары арасында финанс жұмыстарын жүргізуде және пайданы бөлуде шаруашылық есептегі комплексті бригадаларда (атап айтқанда еңбекке қатысу коэффициенті бойынша), сонымен бірге салааралық кооперацияға қатысып жүрген шаруашылықтар практикасында сыннан өткен әдістерді қолданған жөн.

Түпкі нәтижеге жетуді, біртұтас халық шаруашылық комплексінде жаңа финанс-экономикалық құрылымды қалыптастыруды көздейтін салааралық шаруашылық есеп кемелденген социализмнің партиямыз белгілеп берген теориялық және саяси концепциясына, саяси және экономикалық басшылықтың біртұтастығы жөніндегі лениндік принциптің талаптарына, яғни қандай да болсын шаруашылық мәселесін шешкен кезде жалпымемлекеттік мүдделерді, коммунистік құрылыстың міндеттерін басшылыққа алу қажеттігіне негізделеді. Салааралық шаруашылық есепті енгізу өндірісті қоғамдастырудың аса маңызды сатыларының бірі болып отыр, ал бұған В. И. Ленин пролетарлық мемлекет өндіргіш күштер мен өндірістік-шаруашылық байланыстың бүкіл жиынтығын барған сайын жан-жақты меңгеруге тиісті күрделі процесс ретінде қарады, ал мұнсыз социалистік өндірістің мақсатына қол жеткізу мүмкін емес.

Түпкі нәтижені көздеген салааралық шаруашылық есеп буындарын құру, олардың жұмысын дұрыс ұйымдастыру социалистік шаруашылықты жүргізудің стилі мен әдістерінде сапалық өзгерістерге жеткізеді. Ең алдымен мемлекеттік және ведомстволық мүдделерді жақындастыру жолында маңызды қадам жасалады: шаруашылық есеп буынына кіретін кәсіпорынның жай-жағдайы енді қалай болғанда да «өзі үшін» пайда табуына емес, қоғамға қажетті түпкі өнім өндіруге қосқан үлесіне байланысты болады.

Салааралық шаруашылық есеп буындарын құрудың үлкен тәрбиелік мәні де бар. Өйткені белгілібір өнімді өндірушілер мен тұтынушылар арасындағы қатынастардың (оның ішінде товар-ақша қатынастарының) жаңа принциптері олардың жұмысына баға беру әдістерін өзгертуге жеткізеді, кәсіпорындар басшыларының да, қызметкерлердің де «өздерінің» кәсіпорнына, министрлігіне немесе ведомствосына басқалардың есебінен қолайлы финанс жағдайын жасауға деген психологиясын жеңуге ықпал етеді. Соның нәтижесінде «ведомстволық мүдде» деген ұғымның мән-мазмұны да өзгереді.

Қазір өмірдің өзі біздің экономикамыздың алдына қолдан жасалған ведомстволық кедергілерді жоятын өндірісті кооперациялаудың біртұтас жүйесін құру міндетін қойып отыр. Ал мұның өзі жоспарларды, әсіресе тұтынушылардың заказдарына сәйкес өнім беру тапсырмаларын орындау жөнінде еңбек коллективтерінің өзара жауапкершілігін күшейтуді көздеген КПСС XXVI съезінің бағытын, сондай-ақ осы мәселе жөнінде КПСС Орталық Комитеті мен СССР Министрлер Советінің таяуда қабылдаған қаулысын дәйектілікпен жүзеге асырған жағдайда ғана мүмкін болмақ. Бұл міндетті әкімшілік тұрғыдан реттеу немесе қаржыны мемлекеттің бір «қалтасынан» екінші «қалтасына» аудара салуға машықтану жолымен орындауға болмайды.

Салааралық шаруашылық есеп біртұтас халық шаруашылық комплексінің, оның ішінде аграрлық-өнеркәсіптік комплекстің құрамына кіретін әртүрлі шаруашылық бөлімшелердің мүдделерін жақындастыруға бағытталған. Ол өндірісті кооперациялау жүйесіне кірген кәсіпорындардың экономикалық және шаруашылық мүддесі түпкі өнімді өндіретін кәсіпорындардағы ортақ пайданы жасақтау және оны бөлу процесіне қатысуға бағындырылатын финанс қатынастары принциптерін енгізуді көздейді.

Салааралық шаруашылық есеп буындарының қызметі социалистік шаруашылықты жүргізудің лениндік аса маңызды принциптерінің бірі —есеп пен бақылаудың жүзеге асырылуын қамтамасыз етеді. Күллі шаруашылық есеп буындарының қызметі сияқты олардың ортақ табысқа қосар үлесі де түпкі өнім өндіруге қатысатын коллективтердің жаппай бақылауында болады. Пайда табу процесінің өзі басты міндетке айналады және ол шаруашылық есеп буынындағы мүшелердің әрқайсысының түпкі өнім өндіруге қатысуын анықтайтын коэффициент арқылы бағаланады.

Салааралық шаруашылық есеп буындарын құру — біртұтас халық шаруашылық комплексі шеңберіндегі, сол сияқты аграрлық-өнеркәсіптік комплекстегі өндірісті жоспарлауды және финанс қатынастарын ұйымдастырудың жаңа формасы. Бұл буындар бүгінде біздің шаруашылық механизмімізге, оның аса маңызды құрамдас бөліктерінің бірі —аграрлық-өнеркәсіптік комплекске аса қажетті финанс-экономикалық бөлімдер болуға тиіс.

Одақтас республикалардың Компартиялары Орталық Комитеттерінің, өлкелік және облыстық партия комитеттерінің бірінші секретарьларының КПСС Орталық Комитетінде болған кеңесінде сөйлеген сөзінде КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдас жергілікті жерлерде аграрлық-өнеркәсіптік бірлестіктер жұмысқа кірісken қазіргі кезеңде партия комитеттері селолық еңбек коллективтерінде ұйымдастыру және саяси жұмысты жаңа деңгейге көтеру қажеттігін тағы да атап көрсетті. Халық шаруашылығының барлық буынындағы сияқты мұнда да еңбек тәртібін мейлінше нығайту, село еңбеккерлерінің жерге деген иелік көзқарасын барынша ұштай түсу қажет. Мұның өзі социалистік жарыстың пәрменділігін күшейтіп, бұқаралық жұмыстың соңғы жылдарда практикада әбден сыналған тиімді әдістерін кеңінен қолдануды, өндірісті ұйымдастыру мен еңбекке ынталандыруды жақсартуды, барлық жерде шаруашылық есепті нығайтуды талап етеді.

С. ҚҰНАНБАЕВ,
экономика ғылымының кандидаты, доцент.

Оқырман ой толғайды

СОВЕТТІК ӨМІР САЛТЫМЫЗ

Шынайы коллектившілдік пен жолдастық, еліміздегі барлық ұлттар мен халықтардың күннен-күнге нығая түскен топтасқандығы, туысқандық достығы, еңбекшілердің бойындағы жоғары идеялылық және социалистік Отанға, коммунизм ісіне шексіз берілгендік, еңбекке, қоғамдық меншікке коммунистік көзқарас жарқын өміріміздің бүкіл мән-мазмұнына айналып келеді. КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумы ұлы Отанымызда жүзеге асырылған аса терең әлеуметтік-экономикалық және саяси өзгерістердің нәтижесінде дүниеге келіп, берік қалыптасқан осынау советтік өмір салтын, социализмнің іргелі қазыналарын одан әрі творчестволықпен дамыта беру қажеттігіне ерекше назар аударды. Журнал редакциясына жолданған хаттарында оқырмандар өздері жұмыс істеп жүрген еңбек коллективтеріндегі советтік өмір салтының накты көріністері мен сипаттарын зор мақтаныш сезіммен баян етеді. Журналымыздың осы номерінде советтік өмір салтының алуан қырлары жөнінде ой толғаған осындай мақалалардың кейбірін жариялай отырып, өздерінің еңбектес серіктерінің бойында коллективизм мен жолдастықты, адамгершілік кіршіксіздік пен әлеуметтік оптимизмді, еңбек пен тұтынудың, мінез-құлық пен тұрмыстың жоғары мәдениетін қамтитын жаңа сапаларын орнықтыру мәселелерін, осы бағыттағы игі тәжірибелерді молынан қамтып, дәйектілікпен әңгімелеуге, қадірмен оқырмандар, сіздер де қызу үн қосады деп сенеміз.

ЕҢБЕК СҮЙГЕНДІ ЕЛ СҮЙЕДІ

Еңбегіне қарай құрмет пен даңқ туралы әңгіме қозғала қалса-ақ, менің ойыма Талдықорған облысы Панфилов ауданындағы «40 лет Октября» колхозы басқармасының ана бір кезде өткен мәжілісі орала береді. Бұл мәжілісте жаңа ғана аяқталған көктемгі егістің қорытындысы талқыланып еді. Әңгіме желісі атқарылған жұмыстың сапасы, адамдардың жерге, суға деген көзқарасы төңірегінде өрбіді. Мұның өзі әсте тегін де емес. Егер қолдан суарылмаса, ми қайнатқан аптап ыстық енді толысып, бой сала бастаған өсімдік атаулыны мүлдем күйдіріп жібереді. Құмды, әрі тастақты жер қыстыгүні және жазда бап көрмесе, жалаңаштанып, тақырланып, шыға келеді. Мұнда жаздың нағыз қызып тұрған қарбалас шағында бір құлақ судың өзі қат. Сондықтан да суды мейлінше ұқыпты, үнемді пайдаланбаса болмайды.

Міне сол мәжілісте естіп-білгенімді қазір баяндағалы отырмын. Колхоз председателі Николай Никитич Головацкий орнынан іле көтеріліп, егіс бригадасының бригадиріне қабақ шыта тіл қатты.

— Сіз бұл алқап Тұрсынның жері екенін естен шығармаңыз!

Жиналғандар бейне бір осы аманатты тұңғыш рет естігендей әп-сәтте тыныштала қалды. Тұрсын Үшуровтың есімі маған ежелден таныс еді. Мен жасырақ кезімде «Ленинская смена» газетінде істейтінмін. Сонда жастардың жүгеріден мол өнім жинау жолындағы жорығының инициаторы болған Тұрсынмен және Мариям Ниязовамен талай рет жүздесуіме тура келгені бар. Комсомолец Тұрсын қарауына бекітіліп берілген алқапты күтіп-баптауға өзінің барлық күш-жігерін жұмсады. Сөйтіп жүріп, ол жиырма бес жасында ауыл шаруашылығының еңбек сіңірген қызметкері атанды. Атақты жүгерішіден үйрену үшін адамдар республиканың түкпір-түкпірінен келіп жатты. Бірақ тосыннан киліккен ауыр сырқат талантты жасты өмірден ерте алып кетті. Мариям өздері бастаған істі ілгері жалғастыруға бекем бел байлады. Қажырлы еңбегінің арқасында кейіннен ол Социалистік Еңбек Ері деген жоғары атаққа ие болды. Мариям күні осы уақытқа дейін еңбек сүйгіштіктің, өз ісіне берілгендіктің өнегесін көрсетіп, халқына қалтқысыз қызмет етіп келеді.

— Бұл алқап Тұрсын Ушуровтың егістігі екенін естен шығармаңдар!

Атақты председатель бір кезде жас жүгеріші маңдай терін төккен егістік жерді жиі еске салады. Сол арада қазір жұрт сүйіктісіне арналып ескерткіш орнатылған. Ескерткіш әрі-бері өткен әр адамға қатардағы колхозшының еңбек ерлігін ойға салып тұрғандай. Еңбегімен аты шыққан комсомолецтің есімі қазір де бүкіл шар-тарапқа кеңінен белгілі. Бұл есім алдағы уақытта да даңқты бола бермек.

Егер еңбегіне қарай құрмет пен даңқ туралы әңгіме қозғала қалса-ақ, Целиноград облысындағы алғашқы тыңгерлер, Социалистік Еңбек Ерлері Нұрғабыл Мәлғаждаров пен Михаил Довжик басқарған бригадалардың тап-түйнақтай жинақы қостары міндетті түрде менің ойыма оралады. Өмірде көпті көрген кәнігі механизаторлардың бай тәжірибесі де, еңбек қадамын енді ғана бастаған жас жігіттердің алау жігері де, баландығы да осында тоғысқан. Соңғы жылдары мен осы бригадаларда болған сайын ауыл өміріне мықтап еніп келе жатқан талай жаңалықтың куәгері болдым. Осы жаңалықтар түптің түбінде ауыл шаруашылығының мықтап дамып отырған күрт қарқынында, СССР-дің Азық-түлік программасын шешуде айқындаушы күшке айналатыны да жете сезіледі.

Таяуда ғана КПСС XXVI съезінің делегаты Нұрғабыл Мәлғаждаровтың бригадасында Маршановтар әулетінен жалғыз Дулат қана жұмыс істейтін сияқты еді. Негізгі мамандығы—тракторшы ол егін орағы кезінде комбайн руліне де отырып жүрді. Қоғамдық іспен шұғылдануға да уақыт тапты — ұзақ уақыт бойы комсомол тобына жетекшілік етті, ВЛКСМ XVI съезіне делегат болып қатысты. Енді міне коммунист, екі бірдей орденнің иегері Дулат Маршановпен бірге оның інілері, маман механизаторлар Ақат, Болат, Айдархан, Бекежандар қоян-қолтық жұмыс істеп жүр. Дала қосында осы семьялардың ең кішісі Өміржанды да кездестірдім. Өміржан қазір мектепте оқиды. Алайда, ол өзінің бос уақытын егіс басында өткізеді. Омырауына Октябрь Революциясы орденін жарқыратып тұрып қадаған комбайншы Көбеш Алпысбаевтың жасы мұндағы комсомолец-жастар бригадасы мүшелерінің жасынан әлдеқайда асып кетті. Енді міне орта мектепті бітіргеннен кейін Көбештің ізін ұлдары Ысмағұл мен Есенжан басты. Бригадирдің өзі де армия қатарынан танкист болып оралған, қазірде «К-701» тракторын ұршықша үйіретін, механизаторлық мамандықтың бәрін де жетік меңгерген үлкен ұлы Болат өкшелеп келеді.

Онша назар аудармайтын кішкентай ғана мысал болғандықтан бастапқыда бұл туралы айтқым-ақ келмеп еді. Бірақ әрі екшеп, бері екшеп, ол жайында әңгіме қозғауды жөн деп білдім. Бригада қосында (оның егістігі «Приозерный» совхозындағы сияқты Балқашин ауданында, облыс орталығынан өте шалғайда, Көкшетаудың нақ түбінде орналасқан) күлімсіреп тұрған Нұрғабылдың суреті ілінген. Суретші оның портретін Еңбек Ерінің Алтын Жұлдызы тапсырылатын күні салған еді. Совхоздың орталық усадьбасында ілініп қойылған портрет екінші күні ұшты-күйлі жоқ болып кетті. Кешке қарай ол дала қосынан табылды. Бригадир портретті алып тастады. Бірақ көп ұзамай сурет дала қосында тағы да ілулі тұрды. Портретті қайда жасырып бақса да, дүркін-дүркін дала қосынан ұшырасты.

Бұл «оқиға» тіптен тегін емес. Село тұрғындары Нұрғабылды кішіпейілдігі, қарапайымдылығы, адамдарға деген жылы ілтипаты, ең алдымен күн-түн демей шаруа қамын ойлап, тынымсыз тер төккен диқандық еңбегі үшін қатты құрметтейді. Портретті өздерінде сақтауға тырысып баққан бригада жігіттері дұрыс істеді ғой деп ойлаймын. Нұрғабыл қысылып-қымтырылып жай ғана күлімсіреп қояды.

— Жалғыз өзім не бітіруші едім, біздің күшіміз — коллективтің ынтымағында. Бұл жолдастармен қандай жүкті болсын емін-еркін көтеріп кете беруге болады...

Республика Жоғарғы Советінің депутаты, Целиноград облыстық партия комитетінің бюро мүшесі Михаил Егорович Довжиктің бригадасында коммунист Николай Васильевич Филимов алғашқы күннен жұмыс істейді. Ол Ленин және Еңбек Қызыл Ту ордендерімен, СССР Халық шаруашылығы жетістіктері көрмесінің бірнеше дипломдарымен және медальдарымен наградталды. Республиканың еңбек сіңірген механизаторымен бірге оның төрт бірдей ұлы — Владимир, Евгений, Александр мен Михаил диқандық кәсіппен айналысып жүр. Олардың бәрі де комбайн мен трактор жүргізеді. Комбайншы Химичтердің — әкесі мен баласының есімі де Атбасар ауданынан тыс жерлерге кеңінен белгілі. Бригадирдің өзі де жалғыз емес: оның қасында үнемі ұлы мен екі қызы тракторшы, аспаз және агроном болып жұмыс істейді.

Филимовтың үлкені былай деп өте орынды айтады:

— Өмірде бәрі де тез ұмытылады. Ал адамдар үшін жасалған жақсылық жұртшылықтың жадында қалады. Адамның шынайы бақыты да — еңбекте!

Жақында мен Қарағанды облысындағы «Қазақстан» совхозының директоры, отыздан енді ғана асқан Амантай Рақымұлы Рақымовпен таныстым. Бұл шаруашылық негізінен овощ, сүт өндірумен шұғылданады. Оның шаңырақ көтергеніне де он-ақ жыл болған. Төсінде аңызақ жел ойнаған бұл далаға Ертіс суы келгенге дейін бір түйір дән егілмеген. Тек көктемде ғана қой отарлары жайылып, маусым туа салысымен-ақ басқа жаққа айдап әкетілетін. Өйткені жалаңаш тақыр жерде мал жаю мүмкін емес еді. Бұл совхоз — Қарағандыда канал бойында тұңғыш шаңырақ көтерген шаруашылық. Бастапқыда совхоздың орталық усадьбасы үшін жер таңдап алуда ағаттыққа да жол берілді: ойпаң, жер астындағы тұзды су да жақын. Сондықтан қыста картоп пен овощ сақтаудың өзі де қиынға соқты. Поселкені салумен «Главрисстрой» шұғылданды. Олар да асығыстыққа ұрынды: бір жыл өтпей жатып, су құбырын ауыстыруға тура келді. Малға арналған қоралардың құрылысында да көп шалағайлықты оңдауға тура келді. Әйтеуір келе-келе шаруа оңдалып кетті. Енді сол қиындықтардың бәрі де артта қалған.

Дөңгелек жүзді, ойлы көзді Амантай Рақымұлы қуақылана тіл қатады:

— Әрине, ең бастысы — адамдар. Маған дейінгі екі жылда мұнда екі директор ауысып үлгірді. Осыдан сегіз жыл бұрын үшінші болып мен келдім. Бірден-ақ адамдармен тіл табысуға ұмтылдым. Кім қалай жұмыс істесе, нәтижесі де солай болып шықпай ма? Әр кісі көз алдымызда. Қыста суығы қақаған, жазда аңызақ желі таңдай кептірген тақырға келе қою тіпті де оңай емес еді...

Амантай Рақымұлы өзінің жұмысты неден бастағанын әзіл-шыны аралас баяндай жөнелді. Ұйқыны ұмытуға тура келді. Күні бойы шеберханаға да, фермаға да соқты, адамдармен егіс басында, жол бойында, жаңбырлатқыштың қасында тікелей кездесті. Кешке қарай пәтерлерді аралады. Жұрттың үйіне кіріп, емін-еркін әңгімелесті, кімге не қажет екенін анықтап білді. Бірде Семенихиннің пәтеріне кіргенде, ол тұйыққа тірелгендей күй кешті. Семьяда үш еңбеккер бар: үй иесі — тракторшы, әйелі — сауыншы, баласы — шофер, бәрі де жұмысқа табанды жандар. Амантай Рақымұлы тракторшының жолдасы қарсы алды. Мейман оның бірден абдырап қалғанын айқын байқады. Ерін де, баласын да сұрап еді — әйел дәнеңе деп тіл қатқан жоқ.

Мен табандылық көрсетіп, олардың қайда екенін білмей кетпедім. Байқаймын, үйдің іші жұтаң, ешқандай мебель көзге шалынбайды, тіпті терезеге перде де ілінбеген. Ортада үш орындық пен стол ғана тұр. Әйтеуір бұлар басқа жақты көксеп отырғаны айқын сезіледі. Ал олар көшіп кетсе, совхоз үш бірдей еңбеккерінен айрылатыны күмәнсіз. Үй иесі ақыры әке мен баланың көрші бөлмеде мас болып ұйықтап жатқанын еріксіз мойындады...

Директор Семенихиндердің арақты қалай ішсе де, дәулеті жететінін жақсы білді. Айтып-айтпай не керек, олар бір сыйлыққа ғана үш мың сом алған болатын... Директорға мәселенің өзге қыры да түсінікті еді. Бұлай соза беруге болмайды. Семья басқа жаққа көшеміз десе, оларды ешнәрсе де тоқтатып тұра алмайды. Амантай Рақымұлы таңертең Семенихинді кабинетіне шақырды. Тракторшы кешегі әңгіме сөз болар ма екен дегендей кабинетке сезіктеніп кірді. Директор мен механизатор әңгімелесіп те үлгерген жоқ, сауыншы да кабинетке кіруді өтінді. Шамасы күйеуін қорғағысы келген болу керек. Ал Амантай Рақымұлы бірден жылы қабақ танытты:

— Бізге екі бөлмеге арналған әсем гарнитур келіп түскелі тұр. Бағасы үш жарым мың сом. Сол гарнитурды үздік еңбеккерлер ретінде сіздерге кезектен тыс беруді ұйғардық...

Олар әңгіменің мұндай сыңайын күткен жоқ еді, үнсіз ғана келісім берді. Ана-мына шаруаны әңгімелескен болып тарқасты. Қазір директор былай деп мойындайды:

— Мен уәде беруін бердім-ау. Ал оны қалай орындаймын? Мебельдің қолға тимей тұрған кезі. Қарағандыға барып, жалынып-жалбарынып жүріп, шахтерлерден сұрап алдым...

Арада үш ай өткен соң жұмысшы кооперациясындағылар Амантай Рақымұлына былай деп хабарлады:

— Семенихиндер гарнитурды алудан бас тартты...

Директор тағы да Семенихиндер семьясына келді. Олардың ақшасы таусылып қалыпты, жалақыны да, сыйлықты да арақа жұмсап қойыпты. Директордың айтуымен бұлар көршілерінен қарызданып-қауғаланып, ақыры гарнитурды сатып алды. Пәтер лезде жайнап шыға келді. Жаңа мебельді тамашалағандар да аз болған жоқ.

— Алайда мәселе онда да емес. Ең бастысы — олар күрт өзгерді. Қазір Семенихиндер семьясы — совхоздағы алдыңғы қатардағы адамдар. Үшеуі де — коммунистік еңбектің екпінділері. Міне оларды құрметке бөлеген де — ең алдымен еңбек, қажырлы еңбек...

Совхоз үш жарым мың гектар жерге егін салады, 615 гектар жерге картоп, 70 гектар жерге сәбіз егеді. Мұның үстіне екпе шөп те бар. Мыңдаған сауын сиырға жемшөп қажет. Шаруашылықтың экономикасы мықты. Егістіктің бәрі суарылады, өнім тұрақты, әрі жоғары. Поселке де танымастай өзгерді: әсем үйлер, жасыл желек жамылған көшелер, мәдениет үйі, осы заманғы өндірістік құрылыстар ерекше көз тартады. Сонан соң барлық ауыл шаруашылық жұмысын механикаландырудың жоғары деңгейі де көңіл қуантпай қоймайды.

Өнімнің денін нарядсыз жұмыс істейтін бригадалар мен звенолар өсіреді. Шаруашылықтың атақ-даңқын кәнігі диқандар, звеношылар Қажынұр Нұрғалиев, Рудольф Мельман, Николай Примушкин, тракторшы Николай Срыбный, комбайншы Абылай Қаббасов, шофер Владимир Афанасьев, тракторшылар Ольга Комарова мен Галина Рябова және басқалар шыңдап, шығайтып жүр. Сауыншылар Эльфира Муфтиева мен Земфира Мұстафинаның еңбегін қалай мақтаса да орынды. Олардың әрқайсысы мұнда тұңғыш рет әр сиырдан үш мың литрден сүт сауып, жоғары табысқа жетті, ендігі меже — бес мың литр!

Мен директорды ұзақ бақыладым. Сырт қарағанда оның ешкімнен ешқандай артықшылығы жоқ: дөңгелек жүзді, аласа бойлы, жігерлі. Андап сөйлеуге тырысқандай асықпай тіл қатады. Бәлкім, солай да шығар, ол бір айтқанын екі етіп көрген емес. Мамандығы агроном бола тұрса да, экономикаға судай, техника тіліне де жетік. КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумына қатысушылар жаңа адам туралы әңгіме қозғалғанда дәл осындай абзал жандарды көзге елестеткен шығар деп ойлаймын. Бұл жаңа адам қалай қалыптасты? Неліктен қоғамдық еңбек оның өмірінің басты мазмұнына айналды? Ол өзінің тағдырын бұдан бір сәт те бөліп қарай алмайды ғой!

Мүмкін, осының бәрі оған әке мен шешеден мұралыққа қалған шығар?! Әкесі мен шешесі өмір бойы еңбек етті. Сондықтан да олар жұртшылық арасында лайықты құрметке бөленді. Әкесі Қарқаралы түбіндегі колхоздың бірінде қой бақты. 1949 жылы Отанымыздың жоғары наградасы — Ленин орденімен наградталды. Анасы бес баланың тәрбиесімен айналысты. Үлкен ағасы бертін әке жолын жалғастырып, шопандықты қалады, қазір де озаттардың қатарында. Бәлкім, Амантайдың өмірінде тәжірибе мен білім үлкен роль атқарған шығар? Амантай институт бітірді. Содан кейін туған колхозында бастапқыда қатардағы, одан соң бас агроном болып істеді, облыстық партия комитетінде үш жыл нұсқаушылық қызмет атқарды. Еңбекке жастайынан араласқан ол пионер, комсомол ұйымдарының тапсырмасынан бойын аулақ салып көрген емес, коммунистерден көп нәрсені үйренді. Сонда оның өміріндегі айқындаушы нәрсе не? Мен осы сауалды қойғанда, мынадай жауап алдым:

— Ата-анам да, ауылым да, комсомол да, партия да — соның бәрі қосыла келіп, мені осындай дәрежеге көтерді. Және де еңбекте шыңдалдым. Жұртшылыққа қайталап айтудан жалықпаймын: адам еңбегімен, қажырлы да адал еңбегімен ғана даңқты!

Амантай Рақымұлы адамдардың қалай өзгергенін сүйсіне әңгімелейді. Бүгінгі аста-төк молшылыққа көз жеткізу үшін кез келген пәтерге бас сұғуды өтінеді. Осыдан аздаған жыл бұрын мұндағы жұрттың ешқайсысының да жеке машинасы жоқ еді. Қазір отыздан астам жұмысшының автомобильдері бар, мұның үстіне елу адам кезекте тұр. Бірақ ең бастысы — адамдар рухани жағынан өзгеріп отыр. Мұның өзі ең алдымен олардың еңбекке, қоғамдық меншікке деген адал көзқарасынан көрініс береді.

— Бұл ара Тұрсын Ушуровтың жері екенін ұмытпаңдар!

Николай Никитич осындай әкелік жылы лебізбен колхозшыларға олардың аға ұрпақтың еңбектегі мұрагерлері екенін қайта-қайта еске салады. Ол өзінің өмірі арқылы да қажырлы еңбекпен келген даңқ халықтың жадында сақталып қалатынын дәлелдеп берді. Николай Никитич — төрт мәрте Ленин орденінің иегері, Социалистік Еңбек Ері, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің мүшесі, СССР Жоғарғы Советінің депутаты. Алпыс жылдан бері селода тұрады—мал да бақты, егін де екті, трактор да жүргізді, тек республика көлемінде ғана емес, сонымен бірге бүкіл еліміздегі алдыңғы қатарлы шаруашылықтардың бірінен саналатын осы колхозды басқарғанына отыз жылдан асты.

1983 жылғы 15 августа КПСС Орталық Комитетінде партия ардагерлерімен болған кездесуде Николай Никитич Головацкий де сөз сөйлеп, еңбек және революция дәстүрлерінің мәңгі жасай беретінін. Отан игілігі үшін еңбек етіп, өмір сүру бақыты туралы айтты. Ол үстіміздегі жылы өзі басқарған колхоздың еңбеккерлері мемлекетке төрт миллион пұттан аса астық сатып, кем дегенде мың тонна ет тапсыратынын мәлімдеген еді.

Николай Никитич былай дейді: колхоз қазір бұл көрсеткіштерді артығымен орындап та отыр. Абырой, даңқ деген осы да! Адам өзінің игілікті істері арқылы ғана ұзақ жасайды. Жалқаулыққа салынсаң, көлеңкені сағаласаң, тапсырылған міндетті жүрім-бардым, немкетті атқарсаң —адамдардың есінен мүлдем шығып қаласың. Ал өз қамыңды күйттемей, халық мүддесін көздеп еңбек етсең, адамдар сені ардақ тұтады, қастерлейді.

Ардагер аға рас айтады. Шынында да бір сәтке ойлап қарайықшы. Құттықтау лебіз, грамота мен орден, еңбек сіңірген колхозшы және совхоз жұмысшысы атағы, Құрмет тақтасына ілінген портрет және өндіріс озатының құрметіне көтерілген Қызыл жалау,газеттегі мақала мен ауылдастарының жылы ілтипаты — міне осының бәрі жұртшылық, бүкіл халқымыз қадірлейтін, құрметтейтін адамның қалтқысыз еңбегіне берілген лайықты баға емес пе!

Үстіміздегі жылғы ауа райы да оңайға соққан жоқ. Жазда аңызақ жел ессе, күзде толассыз жаңбыр жауды. Адамдар әр ашық күнді ұтымды пайдалануға ұмтылды. Күзде менің Өскеменде, Целиноградта, Қарағандыда болуыма тура келді. Мен адамдардың қандай қиын жағдайда жұмыс істегенін өз көзіммен көрдім. Олардың бүкіл ықыласы егін орағына ауды. Заводтар мен фабрикалардың жұмысшылары, қала мен село тұрғындары, жас пен кәрі, студент пен ғалым астық деп ой толғады. Соған орай қол жеткен жеңіс те аса қуанышты. Қадір-қасиеті еш нәрсемен де өлшенбейтін нанның алдында бас иелік! Нан бар жерде өмір бар. Нан өсірген адамдардың шеберлігіне, олардың табандылығы мен ерлігіне тағзым етейік, әлеумет!

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов жолдас өз сөздерінде әр жолы еңбек тәртібін одан әрі нығайту қажеттігін ерекше атап көрсетеді. Өйткені адамның қоғамда танылуы да, материалдық әл-ауқаты да ең алдымен оның қалай жұмыс істейтініне қарай айқындалады. Адал еңбек еткен адам дәулетті де тұрады, оның моральдық бейнесі де жоғары. Еңбек сүйген, өз мамандығын ардақтаған адам ғана Отан байлығын одан әрі арттыруға лайықты үлес қоса алмақ. Еңбегіне қарай — құрмет пен даңқ!

Вениамин ЛАРИН,
жазушы.

МАҚСАТ ОРТАҚ, ТІЛЕК БІР

Қажырлы еңбек ету, тапсырылған іске асқан жауапкершілікпен қарау, еңбек тәртібін қатаң сақтау — біздің әрқайсымыздың мәртебелі міндетіміз. Осы міндет тұрғысынан атқарған ісіңді саралап байқасаң, өзіңнің ел алдындағы, қоғам алдындағы азаматтық парызың хақында толқып-тебіренесің.

Сол бір шақта Москвадағы Серго Орджоникидзе атындағы станок жасау заводының жұмысшысы, Социалистік Еңбек Ері Владимир Григорьевич Комаров ортаға салған түйінді пікірлер еріксіз ойға оралады. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың атына жолдаған хатында Владимир Григорьевич былай деп жазғаны есімізде: «Бұл хатты жазуға мен бірден немесе кенеттен отырғаным жоқ. Оған біздің заводтың жұмысшыларымен Сіздің жылы жүзді кездесуіңіз себеп болды. Байырғы жұмысшы, соғыс ардагері — мен өз өмірімде көп нәрсені көрдім. Және, шынын айтайын, өзіміздің қаншалықты көп іс тындырғанымызды көргенде, жүректі қуаныш сезімі кернейді. Ізгі өзгерістер шынында да орасан зор. Бірақ ол бұдан да елеулі бола алар еді ғой.

Адамдардың көпшілігі жұмысшының ар-ұятына бағып, адал еңбек етеді. Ал кейбіреуге қарасаң, жұмысты да жүрдім-бардым істейді, кейде тіпті жұмысқа келмей де қалады. Ал жалақы берілетін күні кассаның алдын бермейді, оның үстіне — ақшаны аз жазыпты деп шағым айтатынын қайтерсің.

Бұл — ар-ұяттан айрылған адам. Өзі қайткенде азырақ беріп, неғұрлым көбірек қымқырғысы келеді. Сонда ол кімнен қымқырмақ? Мемлекеттен, демек, бізден ғой.

Біздің партия Орталық Комитетінің еңбек тәртібі мен оның ұйымдастырылуын нығайту бағыты — бейнелеп айтқанда, бүкіл станок орнатылатын станинаның нақ өзі: еңбек өнімділігі де, өнімнің сапасы да, ал сайып келгенде — өміріміздің бүкіл дәрежесі де соған жатады. Ағынан жарылып айтайын — партияның бағыты біздің ойларымызбен, сезімдерімізбен түгелімен және толық үндесіп жатыр. Бұл біздің жұмысшыға тән бағытымыз».

Міне қарапайым жұмысшы жазған бұл хатты тебіренбей оқу мүмкін емес. «Ізгі өзгерістер шынында да орасан зор. Бірақ ол бұдан да елеулі бола алар еді ғой» деген сөздерде қаншама терең мағына, мән жатыр десеңізші. Иә, барлық істе тәртіп пен ықтияттылық қажет. Онсыз табысқа да қол жетпейді. Сайып келгенде, еңбекке деген адал, саналы көзқарас — социалистік өмір салтының ең бірінші негізі. Кімде-кім саналы, адал, қажырлы еңбегімен, тындырымды ісімен қоғам байлығын арттыра беруге қомақты үлес қосса, ол, әрине, өз коллективінде, бүкіл жұртшылық алдында лайықты құрмет пен абыройға бөленетіні даусыз.

Отанымыздың ең жоғары наградасы — Ленин және Октябрь Революциясы ордендерін туына қадаған, коммунистік еңбек кәсіпорны, түсті металлургияның ту ұстаушысы атанған комбинатымызда творчестволық жоғары еңбек өрлеуін бастаған ардақты ардагерлеріміз аз емес. Солардың бірі — қорғасын балқытушы, Социалистік Еңбек Ері Жәпек Алдабергенов. Комбинатта ұзақ жылдар бойы жұмыс істеген Жәпек бай тәжірибе жинақтады. Қазір оны жастар арасынан жиі кездестіруге болады. Ол еңбек жолын енді ғана бастаған жас металлургтерге ұстаздық етуден әсте жалыққан емес. Мырыш өндіруші, Социалистік Еңбек Ері Әутәліп Қалиев туралы да осыны айтқан жөн. Ағалар салған жол — кейінгілерге үлгі. Іргелі де ұйымшыл коллективімізде озат металлургтер қатары жыл сайын көбейіп келеді.

Қай коллективтің болсын айтулы еңбек жеңістеріне жетуіне, социалистік жарысты кеңінен өрістетіп, техникалық прогресті жедел дамытуына коммунистер мұрындық болып, әр істе авангардтық роль атқарып жүргенін орынды мақтан тұтамыз. Коммунистер «Арамызда артта қалушы бірде-бір адам болмасын» деген ұранмен жұмыс істеп, еңбек өнімділігін арттыруда, өнім сапасын жақсартуда белсенділік көрсетіп жүр. Металлургтеріміздің құрыш қолынан шыққан қорғасын мен мырыш бүкіл дүние жүзінде жоғары бағаланып, барлық халықаралық көрмелер мен жәрмеңкелерде көрсетіліп келеді.

Комбинатымызда қорғасын мен мырыш өндіруде елімізде тұңғыш рет оттегі қолданылды. Ал шикізатты комплексті пайдалану жөніндегі тәжірибемізді КПСС Орталық Комитеті мақұлдап, еліміздің өзге тектес кәсіпорындары кеңінен қолданып отыр. Бізде дүние жүзіндегі ең таза қорғасын, мырыш, кадмий, теллур, селен, тағы басқа да сирек кездесетін және асыл металдар шығарылады. Еңбекті көп қажет ететін негізгі өндірістік процестерді механикаландыру мен автоматтандыру 96 проценттен асып түсті.

Он бірінші бесжылдықтың басынан бері комбинат коллективі республикалық және одақтық социалистік жарыстарда талай рет жеңімпаз атанып, ауыспалы Қызыл туларға ие болды. Биылғы жылдың өзінде кәсіпорын өнім өндіру мен өткізуде қол жеткен табыстары үшін Қазақ ССР Түсті металлургия министрлігі мен салалық кәсіподақтардың республикалық комитетінің ауыспалы Қызыл туымен наградталды. Металлургтер үстіміздегі жылдың өткен айларының жоспарын барлық техникалық-экономикалық көрсеткіштер бойынша абыроймен орындап шықты. Жоспардан тыс мыңдаған сомның өнімі өткізілді. Бүкіл қорғасын мен мырыштың 60 проценті мемлекеттік Сапа белгісімен шығарылды.

Қазіргі таңда біздің комбинат—ірі шаруашылық комплексі. Оның цехтары мен өндірістік учаскелері бір-бірімен тығыз байланысты. Негізгі металдар — коргасын мен мырышка коса кәсіпорын товарлы өнімнің жиырмадан астам түрін шығарады.

Менің тағдырым да комбинаттағы көптеген металлургтердің тағдырына ұксас. Елуінші жылдардың аяқ кезінде Лениногор фабрика-завод училищесін бітіргеннен кейін осы комбинатка жұмыс істеуге жолдама алдым. Содан бері отыз үш жыл бойы балкыту цехында тапжылмастан үздіксіз еңбек етудемін. Еңбегім де жемісті, абырой-атағым да жоғары. Жақында мен өз әріптесім, Еңбек Даңқы ордендерінің толық иегері Дмитрий Онищенкомен бірге коммунистік еңбек қозғалысының 25 жылдығына арналған металлургия өнеркәсібі озаттарының слетіне қатысу үшін астанамыз Москваға барып қайттым. Сол слетте сөз сөйлеп, өзімнің еңбектес жолдастарым шеберлер В. Кулинка, Қ. Берест, конверторшы В. Лаврешков, балкытушылар В. Гооп, Қ. Дәуітов және басқалар жайында айтып бердім. Слеттен кейін Дмитрий екеуміз СССР Халық шаруашылығы жетістіктерінің көрмесіне бардық. Түсті металлургия павильонына келушілердің біз шығарған өнімдерді зейін қоя қадағалап, тамашалағанын көргенімізде, біздің жүрегімізді куаныш пен мақтаныш сезімі билеп әкетті.

Біз астанадан оралысымен өз әсерлерімізді әріптестерімізге әңгімелеп, бұрынғыдан да қаркынды еңбек етуге жігерлі кірістік. Қазір бүкіл комбинат коллективі он бірінші бесжылдықтың үшінші, өзекті жылына, тұтас бесжылдыкка қабылданған көтеріңкі міндеттемелерді мерзімінен бұрын және толық орындау жолындағы социалистік жарысты кеңінен өрістетіп отыр. Партия топтарының, бастауыш партия ұйымдарының есеп беру-сайлау жиналыстарында коммунистер өндірістің тың резервтерін ашып, іске қосу, әлі де аякка оралғы болып келе жатқан кемшіліктерді жою жөнінде өздерінің құнды пікірлерін ортаға салды. Бұл еңбек өнімділігі мен өндіріс тиімділігін арттыруға ықпал жасайтыны сөзсіз.

Мыңдаған жұмысшысы бар кәсіпорын коллективінде бір семьяның адамдарындай отыз үш ұлттың өкілдері қоян-қолтық ынтымақтасып еңбек етеді. Алда тұрған күрделі міндеттерді жүзеге асыруда қол жеткен табыстарымыздың бәрі де —біздегі орыс пен қазақ, украин мен белорус, неміс пен татар және басқа ұлт өкілдерінің жарасты, творчестволық еңбегімен өркен жайып жатқан игіліктер. Олардың көздеген мақсаты да ортақ, ойлаған ойлары да бір. Барлығы да уақыт талабына сай тиянақты, ыктиятты жұмыс істеп, сүйікті Отанымыздың атақ-даңқын еселей түсуге лайықты үлес қосуды мұрат тұтады. Ал мұның өзі — ізгі мұрат.

Қайырбек АЙЖІГІТОВ,
В. И. Ленин атындағы Өскемен қорғасын-мырыш
комбинаты балқыту цехының машинисі,
Еңбек Даңқы ордендерінің толық иегері.

ТЫҢДА ТҮЛЕГЕН ДОСТЫҚ

«Жаңбырмен жер көгерер, достықпен ел көгерер» дейді халық. Бұл осыдан жиырма жыл бұрын болған еді. 1963 жылдың наурыз айында сонау Украинадан ұзақ жол шеккен поезбен Қазақстанға келдім. Қолымда—комсомолдық жолдама. Мен ауыл шаруашылығы техникумын бітіргенмін. Бірақ техникумнан кейін бірден Совет Армиясы қатарына шақырылып, әскери борышымды өтеуге аттанғанмын. Агрономдық тәжірибе жоққа тән еді.

Міне осындай жағдайда алғаш аяқ басқан тың өңірі мен үшін ол кезде мүлдем жұмбақ еді. Көп ұзамай Бүкілодақтық астық шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтының Шортандыдағы тәжірибе шаруашылығына бөлімше агрономы болып тағайындалдым. Ал нақ сол бір жылдары тыңдағы егіншілік үшін өте бір ауыр кезең еді ғой. Бұл өңірде топырақ дауылынан, былайша айтқанда, жел эрозиясынан зардап шегіп, біраз егістік алқапта мүлдем өнім шықпай, ал басқа жерлерде өнім өте аз жиналып жүрді. Тіпті біздің егінжайларымыздың өзі де өте сараңдық жасап, гектар сайын 6,6—4,1 центнерден ғана өнім берді ғой.

Бұл, әрине, көпшілікке белгілі жәйт. Бірақ табиғи апатқа пәрменді тосқауыл қойылды, егіншіліктің жаңа топырақ қорғау жүйесі дүниеге келді. Сөйтіп, Қазақстан мол астықтың құт қоймасына айналғаны да аян. Мен де егіншілікті етене танып, Қазақ ССР ауыл шаруашылығының еңбек сіңірген қызметкері атандым, кеудеме Социалистік Еңбек Ерінің Алтын Жұлдызын қададым. Тыңға келгеннен кейін бір жыл өткен соң қабылдап алған № 6 трактор-егіс бригадасы «Егіншілік мәдениеті жоғары коллектив» атанып, кеңінен танымал бірнеше озық тәжірибенің коллективтік авторына айналды. Ауа райының қиын жағдайының өзінде біз қазір жоғары өнім жинауға қол жеткізіп жүрміз. Мысалы, биыл дәнді дақылдардың әр гектарынан 16,8 центнерден өнім жиналды.

Ал бұларды арнайы айтып отыруымның мәні мынада. Қол жеткен жеңістердің бір көзі ғылымның қарышты, қарқынды дамуымен, техникалық прогреспен және қажырлы еңбекпен тығыз байланысты екені даусыз. Осы орайда тыңдағы толағай табыстардың тасқындауына ықпал етуші зор рухани күштің бірі достық екенін де айрықша атап айтуымыз ләзім. Халықтар достығы — советтік өмір салтымыздың ерекше бір жарқын көрінісі. Бұл тамаша достық тамырын барынша тереңге жайып, қанаттана түсіп келеді. Қазір тыңдағы шаруашылықтардың әрқайсысында ондаған ұлттың өкілдері бар. Мәселен, шап-шағын біздің бригадамыздың өзінде алты ұлттың өкілдері бар. Орыс Геннадий Иванович Ажыганов, қазақ Марат Халелов, неміс Иван Крих және басқалар биылғы орақта да бірлесе қимылдап, абырой биігінен көрінді. Бүкіл тың төсінің шамшырақтарына айналғандар арасында Социалистік Еңбек Ерлері — қазақ Н. Мәлғаждаров, украин В. Дитюк, балкар И. Жанғоразов және басқа бірнеше ұлт өкілдерінің есімдері қатар аталуының өзі қандай ғанибет десеңізші!

Достықпен түлеген тың төсінде жаңа дәстүрлер де өмірге келіп, берік орныға түсті. Солардың бірі — диқандық кәсіпті бүтіндей әулеттердің еншілеуі. Қазір біздің облыста ғана жүздеген диқандар әулеті бар. Айталық, биылғы орақта көрші «Новоалександров» совхозында бір семьяның мүшелері, бес бірдей Курганниковтар еселі еңбек етті. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдас байырғы механизатор Александр Федорович Курганниковпен, оның диқандық жолын өмірлік мұрат тұтқан төрт ұлы — Владимир, Виктор, Яков және Александрмен облыста болған кезінде кездесіп, әңгімелесті. Мұның өзі тыңдағы күллі диқандар әулетіне көрсетілген зор құрмет деп танылды.

Бізде қазір жерге алғаш тұқым сіңіру мен егін орағын аяқтау сәттерін үлкен мейрам ретінде атап өту де жақсы әдетке айналған. Жас механизаторларды диқандар қатарына қабылдау ерекше есте қаларлықтай салтанатты жағдайда өткізіліп жүр. Сондай-ақ семья құрған жас диқандарға шаруашылықтарда бірден жаңа пәтердің кілтін табыс ету де игі дәстүрге айналып барады. Осы сияқты және басқа тамаша дәстүрлер біздің өмір салтымызды байыта түсіп отырғаны айдан айқын.

Қазір маған Қазақстан тыңы айрықша ыстық. Өз алдыма отау тігіп, шаңырақ көтерген семьяммен бірге өзім тұрып жатқан жерім, Қазақстандағы қазіргі мекенім бір кезде өзім дүниеге келген Украинадағы туған жерімдей болып кеткелі қашан. Осы бір ыстық сезім, отаншылдық сезім — советтік өмір салтымыздың жарқын бір көрінісі. Нақ осы сезім бізге әрдайым ерекше рухани күш-қуат береді. Осымен байланысты КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдастың мына бір сөздері ойыма орала береді: «Адамдардың принципті жаңа тарихи қауымдастығына — совет халқының қатарына жататынымыз біз үшін ең қымбат қазына, сарқылмас күштің қайнар көзі, бұдан былайғы табыстардың кепілі болды және әрқашан солай бола бермек» («КПСС лениндік ұлт саясатының салтанаты», 1981, 508-бет).

Советтік өмір салтымыздың игіліктерін барынша байыта беру—біздің бәріміздің ортақ ісіміз, төл ісіміз.

Станислав ГАВРИЛЮК,
Бүкілодақтық астық шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтының Шортанды тәжірибе шаруашылығы трактор-егіс бригадасының бригадирі, Социалистік Еңбек Ері, Қазақ ССР Жоғарғы Советінің депутаты.

Целиноград облысы.

АНА ЖҮРЕГІНІҢ ЛҮПІЛІ

Үлкен өмірге көзімді ашқан, бұғанамды бекітіп, қанатымды қатайтқан туған ауылым. Бейбіт күннің мейірімді шуағымен марқайып, төл өргізіп, дән өсіріп, береке-құтқа бөленген сүйікті ауылым. Ерлік еңбекке, қажырлы еңбекке жұмылған туған ауылымның кескін келбетінен әрқашан да ерекше бір ләззаты мол жыр оқығандай сезінемін. Ауылымның бүкіл еліміздің береке-байлығын молайтуға қосқан өз үлесін көріп сүйсінемін, мақтан етемін.

Мен күрішшімін. Жыл он екі ай Жер-ананы аялап, маңдайымның күміс терін төгемін. Сол күміс терден ақ маржан ырыс моншақтары өсіп-өніп, мәуелейді...

Мен алғашқыда сауыншы анам Ақсалыға қолғабыс тигізіп, көмекшілік міндет атқарып жүрдім. 1963 жылы совхозымызда күріш егістігінің көлемі ұлғайтылып, жаңадан звенолар жасақтала бастады. Осы жолы күріш өсіруге бекінгенімде, менің алғашқы ұстазым, совхоздың байырғы еңбеккері Шәймерден Шегебаев ә дегеннен-ақ:

— Шырағым, әбден ойландың ба? Асығыстық жасап жүрме. Бейнеті көп жұмыс қой бұл. Оның үстіне балаларың да жас, — деп бір жағы ескерту, бір жағы жанашырлық білдірді.

Алайда мен күрішші кәсібіне әбден ден қойып, алған беттен қайтпадым. Шынында да күріш өсіру жеңіл соқпады. Талмай ізденіп, жалықпай үйренуге тура келді. Сөйтіп, бірден-бірге бабы қиын күріш дақылының қыры мен сырына жете қаныға бердім. Арада он жыл өткенде, қарамағымдағы 20 гектар күріштің әр гектарынан 113 центнерден өнім жинап, жоғары көрсеткішке жеттім. Содан былай қарай бұл көрсеткіштен төмендеген кезім болған емес.

1978 жылдың көктемінде совхоз партия ұйымы маған комсомолец-жастар звеносына жетекшілік етуді ұсынды. Содан бері де бірталай уақыт өте шығыпты. Қазір сол кездегі шәкірттерім М. Қарақасова, Г. Тілеуова, Б. Құлбаева, А. Оспанова, Б. Дүрмановалардың әрқайсысы шеберлігі шыңдалған, жұмысты үйіріп әкететін кәнігі диқандар дәрежесіне көтерілді. Бұл мені айрықша қуанышқа бөлейді.

Бертін семьялы звено атанып, егіс алқабына шықтым. Есейіп, азамат қатарына қосылған ұлдарым Орынбасар мен Жарылқасын да күріш өсіруге ден қойды.

Партия мен үкіметке деген алғысым шексіз. Сүйікті Отаным еңбегімді аса жоғары бағалады. Өңіріме Социалистік Еңбек Ерінің Алтын Жұлдызын тақтым, СССР Жоғарғы Советіне депутат болып сайландым. КПСС XXVI съезіне делегат ретінде қатыстым. Бұдан артық қандай бақыт бар! Осының бәрі мені үлкен шабытқа бөлеп, жаңа жеңістерге жігерлендіре түсті.

Партия мен мемлекеттің ана мен бала жөніндегі қамқорлығы орасан зор. Совет әйелдерінің жемісті еңбек етуі, балаларды тәрбиелеуі, білімін көтеруі, тынығуы, мәдениет қазыналарынан сусындап, рухани кемелдене түсуі үшін барлық мүмкіндік туғызылған.

Менің он бір балам бар. Күллі аналар сияқты менің де ақ тілегім: балалар ешқашан да соғыстың қайғы-қасіретін білмесе екен. Коммунистік партия мен Совет үкіметі қазіргі күрделі халықаралық жағдайда бейбітшілікті қорғап қалу, адамзатқа төнген ядролық қатерді жою үшін қолдан келгеннің бәрін істеп келеді.

КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов жолдастың жақында баспасөзде жарияланған Мәлімдемесінде бұл жөнінде былай деп атап көрсетілген: «Біздің бағытымыз бұрынғысынша бейбітшілікті сақтап, нығайтуға, шиеленісті бәсеңдетуге, жанталаса қарулануды ауыздықтауға, мемлекеттер арасындағы ынтымақтастықты кеңейтіп, тереңдетуге бағытталған. Совет Одағы Коммунистік партиясының, бүкіл совет халқының бұлжымас ерік-жігері осындай. Барлық халықтардың ой-арманы да осындай екендігіне біз кәміл сенеміз». Совет мемлекеті басшысының бұл тұжырымы бүгінде әрбір совет адамының, дүние жүзіндегі адал ниетті әрбір адамның жүрегіне жол тауып отыр. Өйткені Мәлімдемеде атап көрсетілгеніндей, біз адамзат құрып кетуге тиісті емес деген сенімді басшылыққа аламыз... Адамзат ажал қаруының тауқыметін тартып, жанжал жайлаған дүниеде тірлік кешуден гөрі тәуірірек тағдырға лайық. Бұл қасиетті күресте совет әйелдерінің үні де әрдайым асқақ естіледі.

Бұл күндері біздің ауданымыздың еңбеккерлері КПСС XXVI съезінің, Орталық Комитеттің одан кейінгі Пленумдарының, Қазақстан Компартиясы XV съезінің шешімдерін жүзеге асыру жолында қажырлы қайрат танытып, жаңа асуларға құлаш ұрып отыр. Осынау үлкен дүбірде алдыңғы қатардан көрініп, ел дәулетін арттыруға тамшыдай болса да үлес қосқаныңды сезіну қандай зор бақыт десеңізші!

Сәлима **ЖҰМАБЕКОВА**,
Ленин атындағы совхоздың күріш
өсіруші звеносының шетекшісі,
Социалистік Еңбек Ері, СССР Жоғарғы
Советінің депутаты, Ардақты ана.

Қызылорда облысы,
Қармақшы ауданы.

Халықаралық
ТАҚЫРЫПҚА

✓

ҚАНЫПЕЗЕРЛІК ПЕН СҰРҚИЯЛЫҚ

Бүкіл әлемге өктемдік орнатуды көксеп аласұрған американ империализмінің, әскери-өнеркәсіптік комплекстің қолшоқпары — қазіргі АҚШ әкімшілігі халықаралық жағдайды барынша ушықтырып, бейбітшілікке, дүние жүзіне елеулі қатер төндіріп отыр. Шектен шыққан авантюристік саясатқа мұрындық болып отырған президент Р. Рейганның сыңарезу сыбайласы, АҚШ вице-президенті Дж. Буш өзінің Австрияға барған сапарында жүгенсіз милитаристік желікті асқындырып, әртүрлі азғындарды топтастырған антикоммунизмнің ошағына май құю үшін Совет Одағын және басқа социалистік елдерді қаскүнемдікпен даттады. Оның осынау сорақы мінезі австриян жұртшылығының занды ашу-ызасын туғызды. Бір ол ғана емес, дүние жүзінің тағдырына билік еткісі келетін АҚШ-тың ресми адамдары өздерінің жалақорлық желігі үшін кез келген сылтауды, қүйтырқы арандатушылықты да пайдалануда. Социализм елдерінің ынтымағы мен бірлігін бұзуға әрекеттенетінін де әсте жасырмайды. Бірақ Вашингтонның мұндай қоқан-лоққысынан түк шықпайтыны достық одақ елдерінің тәжірибесінен айқын көрінуде.

АҚШ-тың ресми адамдарының тағы бір сұрқиялығы, олар Нью-Йорк қаласына орналасқан Біріккен Ұлттар Ұйымы жөнінде де мейлінше әдепсіздік көрсетіп отыр. Осынау аса күрделі де салиқалы халықаралық ұйымның пәтер-штабы мекендеген сол Нью-Йорк қаласының мэрі Коч сионистік ұйым мүшелерінің алдында сөйлеген бір сөзінде: «Мен миллион рет қайталап айтқанмын: осы Біріккен Ұлттар Ұйымы дегенің — жуынды төгетін шұңқыр ғана» деп те көкіді.

АҚШ әкімшілігінің СССР делегациясы басшысының Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының XXXVIII сессиясына қатысу үшін Нью-Йоркке ұшып баруы мен онда болуына қажетті жағдайларды қамтамасыз етуден бас тартуы халықаралық нормалар мен ережелерді өрескел бұзғандық болып табылады.

Қазір Америка Құрама Штаттары жүргізіп отырған милитаристік бағыт дүние жүзіне зор хауіп төндіруде. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андроповтың сентябрьдегі Мәлімдемесінде айтылғанындай, мұның мәні басқа мемлекеттер мен халықтардың мүдделерімен санаспастан, АҚШ-тың дүние жүзінде үстем жағдайға ие болуын қамтамасыз етуге әрекеттенуінде. Американ соғыс потенциалының адам айтқысыз еселеп өсірілуі, қарудың барлық түрін өндіру жөніндегі кең көлемді программалары нақ осы мақсаттарға бағындырылған. Шексіз жанталаса қарулану ісін АҚШ енді космоста да жүргізуді көздеп отыр.

Сонымен қатар Вашингтон өзінің бөтен елдердің территорияларындағы әскери базаларының желісін көбейте отырып, оларда жүз мыңдаған әскери қызметшілерін орналастыра отырып, тәуелсіз бағыт ұстаған көптеген мемлекеттерге хауіп төндіруде, олардың ішкі істеріне араласып, екінің бірінде қару жұмсауға дейін баруда. Батыс Европада жаңа ядролық ракеталарын орналастыруды жүзеге асыруы арқылы АҚШ әскери күш жағынан СССР-ден басым болу мақсатын көздеп, бұл елдердің халқын қасақана өзінің ядролық тұтқындарына айналдыруда.

Дүние жүзінде үстемдік орнату жөніндегі есаландық ой-ниетімен американ империализмі әлемнің әрбір өңірін дерлік АҚШ-тың «өмірлік мүдделерінің аймағы» деп жариялайтын қанып езерлікке дейін барып, дүниенің шартарапында әскери базаларын құрды, бөтен елдердің территорияларында американ қарулы күштерін орналастырды, өзінің қалауынша сол өңірлерде кең көлемді маневрлер ұйымдастырып, тәуелсіз саясат жүргізуші мемлекеттерге қарсы арандатушылық әрекеттерін жүзеге асыруда.

Белгілібір мемлекетпен ресми түрде соғыс жағдайында болмаса да, АҚШ қайсыбір елге рабайсыз жүгенсіздікпен әскери қыр көрсетіп, коқан-лоққы жасауда. Қазіргі кезде американ империализмінің агрессияшылдығы Европада, Орталық Америкада, Таяу Шығыста, Парсы шығанағында және Африканың оңтүстігінде мейлінше өрши түсіп отыр.

Рейганның Ақ үйдегі алғашқы қадамын Сидра шығанағына алтыншы флоттың корабльдерін жіберуден бастауы да тегін емес еді. Ал бұл шығанақ Ливия территориясының бір бөлігі болып саналады. Сол күндері американ самолеті Ливияның екі истребителін атып түсірді. Бұл Совет Одағымен қалыпты қарым-қатынас жасайтын, тәуелсіз сыртқы саясат жүргізетін Ливияға қарсы бағытталған қоқан-лоққының бір көрінісі еді. Вашингтон Ливияға қыр көрсетуді көздеп, өткен жылғы февральда Ливиямен көршілес Египетке АВАКС системалы төрт самолетін де жіберді. Ливияның жағалауын американның «Нимиц», «Эйзенхауэр» авианосецтері де торуылдады.

Бейрутте «бейбітшілікті сақтайтын көп ұлтты күштер» дегенді ойлап шығарып, Рейган әкімшілігі Израиль агрессиясына ұшыраған Ливанға теңізші әскерлерін алып келді. Сөйтіп, американ солдаттары жазықсыз қайғы-қасірет шегуші Ливанның жерін таптауда. Онысы былай тұрсын американ корабльдері ливандықтардың мекендерін зеңбіректерден атқылауда. Осының салдарынан қирап қалған тұрғын үйлер мен әсем ғимараттар, жараланған және қаза тапқан жазықсыз жандар қанша десеңізші! Ливан патриоттарының және басқа прогресшіл араб елдерінің американ әскерлерін әкету жөніндегі орынды талабына президент Рейган: мұнда АҚШ солдаттары әлі де кемінде бір жарым жыл тұрады, ал қажет болса, тіпті одан да ұзақ мерзімге қалдырылады деп жауап қайырды. Ал мұның өзі барып тұрған сұрқиялық, нағыз агрессияшылдық, басқыншылдық ниет емей немене?!

Рейган Орталық Америкада да осындай лаң салып отыр. Сальвадордың патриоттарын қорқыту үшін, сонымен қатар Никарагуаға қысым жасау үшін Гондурас пен Коста-Рика территорияларына контрреволюционерлерді шоғырландыруда. Халықаралық жандармның кейпіне түскен Рейган өзінің айбалтасы мен шоқпарын осылайша оңды-солды сілтеп бағуда. АҚШ-тың айтқанына көніп, айдауына жүрмеген тәуелсіз Гренадаға қарсы жасаған қарулы интервенциясы осының тағы да бір айқын айғағы.

Қазір Батыс Европа халықтарына айрықша қатерлі хауіп төнуде. Осы декабрь айынан бастап Германия Федерациялық Республикасында, Англияда, Италияда, Бельгия мен Голландияда Америка Құрама Штаттарының 572 жаңа ядролық ракетасы орнатылмақ. Мұның үстіне Батыс Европада қазірдің өзінде АҚШ-тың, Англия мен Францияның орташа қашықтықта қолданылатын бір мыңдай ядролық қаруы бар. Варшава Шартына қатысушы мемлекеттердің Прага саяси декларациясында атап көрсетілгеніндей, Солтүстік Атлантика Одағының—НАТО-ның бұл шешімі жүзеге асырылған күнде екі жақтың арасындағы сенім азайып, континенттегі жағдайдың нашарлап кететіні сөзсіз. Өйткені СССР мен оның одақтастарының шекараларында Американың жаңа жойқын қаруының орнатылуы Варшава Шарты мемлекеттерін шұғыл да пәрменді қарымталы шара қолдануға амалсыз мәжбүр етіп отыр.

«Ядролық каруларды—стратегиялық, сондай-ақ Европадағы орташа кашықтықта қолданылатын қару-жарақты шектеу және қысқарту жөнінде алыс мақсаттарды көздейтін ұсыныстар енгізе отырып, — деді КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары, СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. Андропов өзінің Мәлімдемесінде, — біз тек СССР-дің, социалистік достық одақ мемлекеттерінің хауіпсіздігі жөнінде ғана емес, сонымен бірге басқа да барлық елдердің хауіпсіздігі жөнінде қамқорлық білдіреміз».

Совет Одағы кезінде енгізген нақты ұсыныстар баршаға мәлім: біріншіден, Европадағы нысаналарға кезелген ядролық қарудың барлық түрінен — орташа қашықтықта қолданылатын түрлерінен де, тактикалық түрлерінен де мүлде бастарту жөнінде келісім жасалсын делінді: екіншіден, бұл проблеманы шешудің қиындығын ескере отырып, Совет Одағы СССР мен НАТО елдері өздерінің орташа қашықтықта қолданылатын қару-жарағын үш еседен астам қысқартатын болсын деген жоба ұсынды.

Америка Құрама Штаттары бұл ұсыныстарды қабылдамады. Әскери басымдық алу ниетін көздеген Рейган әкімшілігі «ноль нұсқасы» дейтінді ұсынып, Европада «Першинг —2» ракеталары мен қанатты ракеталарды орналастырмау үшін орташа қашықтықта қолданылатын барлық советтік ракеталарды елдің европалық бөлігінде, тіпті азиялық бөлегінде де түгел жоюды шарт етіп қойды.

Совет Одағын бір жақты қарусыздандыруды көздейтін осынау қаныпезерлік ұсыныстың қабылданбайтыны, әрине, жалпы әлемге, оның ішінде АҚШ әкімшілігіне де айдан анық еді. Ендеше бұл сорақылықтың түпкі сыры неде? Мұның түпкі сыры, біріншіден, АҚШ билеушілерінің Женевадағы келіссөздің нәтижелі болуын әсте қаламайтындығында, екіншіден, келіссөз сәтсіздікке ұшыраған күнде, бұл жөніндегі бар кінәні сұрқиялылықпен Советтердің «көнімсіздігіне» аударып, өздерінің діттеген мақсатына жетуде, яғни Батыс Европа елдерінде өздерінің ракеталарын қалайда түпкілікті орналастыруда болып отыр.

Осылай болған күнде Европа халықтарының қандай жойқын хауіпкатерге ұшырайтынын әркім анық сезінеді. Сондықтан да соғыс хауіпіне қарсы, халықты жаппай қырып-жоятын ядролық қару-жараққа қарсы қозғалыс, Вашингтонның милитаристік жоспарларына қарсы наразылық толқыны бұрын-соңды болып көрмеген көлемде кең өріс алып отыр. Мұндай қозғалыс тіпті АҚШ жерінде де айтарлықтай дамып келеді.

Осыған байланысты американ әкімшілігі ядролық апатқа қарсы күрескерлерді барынша даттап, оларға түрліше ат қойып, айдар тағуда, оларды «коммунизм» жолына түскендер, «анархистер мен бүлікшілдер», «қылмыскер элементтер», тіпті «отанына опасыздық жасаушылар» деп айыптауда.

Ядролық соғыс қатеріне қарсы шығушыларға рабайсыз өшпенділіктің қозып отырған себебі не? Әңгіме соғысқа қарсы қозғалыстың жанталаса қаруланудан қыруар пайдаға кенелуші әскери-монополистік жалдаптардың тамағына қадалған қылтанақ болуында ғана емес. Империалистік саясатшылардың ядролық өртте үйітілгісі келмейтін адамдарды жалақорлықпен даттайтын себебі, олар өз елдерінде Вашингтонның жан түршігерлік жоспарларына қарсы белсене күресуші халықтан өлердей қорқады. Қанынезерлер бейбітшілік жолында күресушілерге қарсы қолданатын жазалау шараларын барлық демократияшыл, прогресшіл күштерге, адамның сөз бостандығы, жиналыс өткізу, шеру құру бостандығы сияқты праволарына үдете шабуыл жасау үшін пайдалануда.

Айыкпас дертке шалдыққан капитализм дүниесінің мүддесін көздеуші Рейган және онымен сыбайлас кәсіпкер шонжарлардың итаршылары адалдық, адамгершілік, азаматтық ар-ұждан, адамның праволары немесе халықтың әл-ауқаты деген сияқты нәрселерге жирене қарайды. Ядролық басымдық алу және антикоммунистік науқанды өршіту желігіне салынып, олар байыптылық пен инабаттылық, парасаттылық пен сыпайыгершілік атаулыны аластап тастады. Қанышезерлік пен зұлымдық, сұрқиялық пен суайттық бұлардың жұртшылықты иландыру үшін, Батыс Европа мемлекеттері басшыларының көңілдерін демдеу үшін қолданатын негізгі амалы болып отыр. Осындай сұрқиялықтың бір түрі президент Рейган Женевадағы келіссөзге, кешегісіндей, бүгін де елеулі мән бермейтінін барша әлемге жариялап келеді. Ал американ милитаристік кораблінің жетегіне ерген Вашингтон одақтастары да жанталаса қарулануды тоқтатуды, бейбітшілікті баянды етуді көздеместен, соғысқа әзірленудің орны толмас зардабын, оның қатты опық жегізетінін ұмытып жүр.

АҚШ президенті Рейган және оның сыбайластары Оңтүстік Корея самолеті жөніндегі оқиғаны сұрқиялықпен пайдаланғаны әлемге аян.

Совет үкіметінің 1983 жылғы 6 сентябрьдегі Мәлімдемесінде, 9 октябрьде Москвада өткізілген баспасөз конференциясында, совет баспасөзінде жарияланған материалдарда келтірілген, кейін де егжей-тегжейлі және нанымды баяндалған фактілер мен мәліметтерден Анкориджден «ҚЕ—007» рейсімен ұшып шыққан Оңтүстік Корея самолетінің өзіне жүктелген тыңшылық тапсырманы орындау үшін СССР шекарасын бұзғаны, еліміздің аса маңызды қорғаныс объектілері орналасқан әуе кеңістігіне баса-көктеп енгені бұлтартпастай дәлелденіп отыр. АҚШ-тың арнаулы қызмет орындары ұйымдастырған бұл қуйтырқы арандатушылықтың, бір жағынан, әскери-барлаушылық сипаттағы қаскүнемдік, екінші жағынан, көптеген мақсатқа жетуді көздейтін диверсиялық әрекет болғанына қазір әлем жұртшылығының иненің жасуындай да шүбәсі қалған жоқ. Әлемге өктемдік етуді көксеген АҚШ империализмінің реакцияшыл топтарының адамға деген өшпенділік саясатының мысалы болып табылатын бұл «көптеген мақсатты көздеген» операцияның мынадай зұлымдық астары да бар еді:

Біріншіден, қандыбалақ, баукеспе күштерді Рейганның туы астына жаппай топтастырып, оларды «марксизм-ленинизмді тарих төрінен кетіру үшін крест жорығына» аттандыру.

Екіншіден, «қыңырларды қирату», яғни бейбітшілік жолында, бәсендік жолында, ядролық қару-жарақты бөгеп тастау жолында, «шектеулі» және «ұзақ мерзімді» термоядролық соғыстар жүргізуді көздеушілердің парасатсыздық жоспарларына қарсы, Европа жерінде американ ракеталарын орнатуға қарсы күресушілерді ауыздықтау.

Үшіншіден, Европадағы ядролық қару жөнінде жүргізіліп жатқан келіссөзді сәтсіздікке ұшыратып, Батыс Европаның бірқатар елдерінде орта қашықтықта қолданылатын американ ракеталарына жол ашып, Совет Одағының бейбіт ұсыныстарынан бастартуға «сылтау табу».

Төртіншіден, Таяу Шығыста, ең алдымен Ливанда, өзінің басқыншылық әрекетін өршіту үшін, Орталық Америка елдеріндегі халықтардың істеріне ашықтан-ашық қол сұғу үшін, Оңтүстік Африка Республикасы нәсілшілдерінің шекаралас мемлекеттердегі ылаңын арсыздықпен қолдау үшін түрлі дәлел іздестіру.

Бесіншіден, саналуан қару-жарақты, оның ішінде ядролық қаруды жанталаса молайта беру үшін американдарды қалай да көндіріп, олардың ризалығын алу. Оңтүстік Корея самолеті жөнінде Вашингтонның өзі ұйымдастырған сорақы арандатушылықты пайдаланып, Рейган әкімшілігі өршіткен антисоветтік, шовинистік желікпенің әсерімен АҚШ конгресі Ақ үй ұсынған милитаристік программаны бірден бекіте салды. Сенат пен өкілдер палатасы 1984 финанс жылында қару-жарақ, ең алдымен ракеталық-ядролық қару шығаруға 188 миллиард доллар бөлу жөніндегі заң жобасын мақұлдады. Сөйтіп, келесі жылы Пентагонға бөлінетін сома 280 миллиард доллар болмақ.

1983 жылғы 17 сентябрьде сөйлеген сөзінде Рейган Вашингтонның жанкештілік әрекетімен ұйымдастырылған трагедияны әлемдегі жағдайды бүтіндей кайта карайтын, калыптаскан көзкарасты мүлде өзгертетін бетбұрыс кезеңі деп жариялады. Американ әкімшілігінің өзі үйтқы болған пасыктык, арсыздык арандатушылық оның бұған арткан үмітін актамай, сәтсіздікке ұшырады. Мұның бірінші дәлелі, Мадридтегі кездесу, Вашингтон әкімдері ойлағандай, Советтерді жазғыратын орынға айналмай, өз жұмысын нәтижелі аяқтады. Екінші дәлел, Батыс Европада, Жапонияда бейбітшілікті жақтаушылар қозғалысы кең өріс алып, Вашингтон өктемдігіне тыйым салуды талап етіп отыр. Үшінші дәлел, Совет Одағы өзінің және өз одақтастарының суверендігі мен хауіпсіздігін кастандық атаулының кандайынан болса да батыл қорғау жөнінде бекем бел байлап, әлем халықтарының бейбіт өмір-тіршілігін аман сақтауға бағытталған күш-жігерін еселеп жұмсауда.

Жоғарыда атап көрсеткеніміздей, американ әкімшілігі ядролық қару-жарақты қысқарту жөнінде Совет Одағымен келісуден жалтарып кетуге сылтау іздеп, біздің елдің саясаты, оның қорғаныс қабілеті жөнінде әртүрлі жалған лақапқа, тіпті ойдан қиыстырылған рабайсыз өтірікке жүгінуде.

Вашингтон басшыларының осындай айла-шарғысын СССР қорғаныс министрі, Совет Одағының Маршалы Д. Ф. Устинов жолдас ТАСС тілшісінің сұрақтарына қайырған жауаптарында нақты дәлелдермен сипаттап көрсетті. НАТО елдерінің, ең алдымен АҚШ-тың мемлекет қайраткерлері СССР өзінің әскери қуатын қорғаныс қажеттігі шегінен тыс еселеп арттыра түсуде деген лақап жөнінде ол былай деді: «Совет Одағы мен оның одақтастарының қорғаныс потенциалы Варшава Шартына қатысушы мемлекеттерді қорғау үшін қажетті дәрежеде, бірақ әсте одан астам емес. Өйткені біздің әскери саясаттың мәні — тек мықты қорғаныс қана. СССР ешқашан да өршелене қарулануды өршіткен емес; келешекте де олай етпейді. Егер АҚШ пен СССР-дің әскери потенциалын алатын болсақ, екі жақтікі, шамада, бірдей».

Біз ядролық және басқа қару-жарақ жағынан тепе-теңдікті жақтаймыз, — деді Д. Ф. Устинов жолдас бұдан кейін, — әскери басымдық алудан сөз жүзінде емес, іс жүзінде бастартуды, ешбір өктемдікті, қысым жасауды болғызбайтын келіссөз жүргізуді жақтаймыз. Ал советтің әскери басымдығы, шектен тыс қарулангандығы жайындағы лақапты алатын болсақ, мұның өзі — жоқтан қиыстырылып, ұдайы таратылып жүрген қаскүнемдік өтірік-өсектен басқа түк те емес.

Ал егер шектен тыс қаруланған ел жайында айтар болсақ, ол тек қана АҚШ. Оның басқа елдердің территориясында 1500-ден астам әскери базалары мен объектілері бар; ол қыруар қарулы күштерін іріктеп алып, дүниедегі ең шалғай өңірлерге дереу жеткізу үшін сақадай сайлап отыр; ядролық қару-жараққа шек қойып, оны азайтудың орнына стратегиялық шабуыл жасайтын күштерін рабайсыз еселеп өсіруде, Европада орта қашықтықта қолданылатын ракеталарын көбейтуде, сөйтіп, бірінші болып ядролық соққы берерлік потенциал жасауда; жер шарын ядролық жойқын қарудың, лазерлік және сәулелік жабдықтардың нысанасына іліктіру үшін космосқа ұмтылуда; қазірде ол триллиондаған долларын сұрапыл соғысты әзірлеуге жұмсап, әлемдегі жағдайды сауықтыруға бағытталған ұсыныс атаулыны қабылдаудан үзілді-кесілді бастартып отыр. Бұл арада айта кету керек, Рейган әкімшілігі жер бетіндегі адам атаулыны жаппай қырып-жоюға арналған қарудың қандай түрінен болса да жиренбейді. Бұдан бір-екі жыл бұрын американ үкімет орындары мен реакцияшыл топтары нейтрон бомбасын ойлап тапқан Сэмюэл Коэн дейтінді мадақтап жүрді. Осынау «өнертапқыштың» өз сөздеріне қарағанда, оның парасатты ғалым да емес, рақымшыл жан да емес, нағыз жанкешті жендет,барып тұрған қанішер қарақшы екендігі айқын болды. Сол сұрқия бет-аузы шімірікпей, өзі ойлап тапқан қаруды мақтап, жақсы жері, қолданғанда адамзат миллиондап қырылғанымен, материалдық байлық аман қалады, оған зақым келмейді деп көкиді. Ол үшін адамның құны бір тиын, тек әлемді билеуге ұмтылған американ империализмі үшін жазықсыз қырылған миллиондардың байлығы сақталып қалса болғаны!

Қоэнмен әңгімелескен тілші: «Өз балаңыз әскери теңізші. Ойлап шығарған қарудың оны да жалмап кетуі мүмкін ғой. Оны да аямайсыз ба?» деп сұрапты. Сонда жанкешті шошып кетіп: «Жо-жоқ, ол қалай да аман қалуға тиіс!» депті.

Қандыбалақ империализмге қызмет етуші Рейган әкімшілігінің, оның Сэмюэл Қоэн тәрізді жалдама малайларының сиқы міне осындай!

Европада ядролық қару-жараққа шек қою жөніндегі келіссөзге байланысты батыс насихаты Совет Одағын мәмлеге келмейді, иілікпейді, өзінің бас пайдасын ғана көздейді, деп ешбір қисынсыз айыптап жүргені мәлім. Әділін айтсақ, әркім келіссөздің нәтижесі өзіне де, екінші жаққа да тиімді болуын қалайды. Ендеше келіссөзде мемлекеттердің түбегейлі мүдделеріне байланысты проблемалар тілге тиек етілетін болса, онда келіссөзде екі жақтың да заңды мүдделері сөзсіз ескерілуге тиіс.

Женевада совет жағы нақ осыған ұмтылды. Біздің жүйелі ұсыныстарымыз бойынша Европада ешқандай ядролық қару — орта қашықтықта қолданылатыны да, тактикалық түрдегісі де —болмауға тиіс. Европаны ядросыз аймаққа айналдырудың нақты жолы міне осы. Совет Одағының бұл ұсынысты қостайтын себебі, біздің елде ешқандай агрессияшылдық ниет жоқ. Бірақ АҚШ пен НАТО, бұл ұсыныс енгізілгелі екі жылдай уақыт өтсе, де, біздің инициативамызға жауап қайырмай келеді. Женевада өтіп жатқан совет-американ келіссөзіндегі істің жайы жөніндегі 1983 жылғы 27 октябрьде «Правда» газетінің сұрағына берген жауабында Ю. В. Андропов жолдас былай деп атап көрсетті: «Өкінішке қарай, келіссөзде уағдаластыққа жету бағытында ешқандай ілгерілеу жоқ. Ондағы жағдай бұрынғысынша тұйыққа тіреліп тұр». Бұған шындықтан аулақ сыңаржақ позиция ұстап отырған АҚШ қана кінәлі.

Батыстағылар «орыстардың көнімсіздігі» жайында да көп қақсайды. Сонда біз неге көнбекпіз? Европаға «Першинг — 2» ракеталары мен қанатты ракеталардың әкелінуін қостамақпыз ба? НАТО жағындағы Англия мен Францияның ядролық қару-жарағын есепке алмай-ақ қоюымыз керек пе? Мұның аты біздің бір жақты кеңшілік жасап, өзіміздің хауіпсіздігімізге, одақтастарымыздың хауіпсіздігіне тікелей нұқсан келтіргендік болмай ма?! Ал біз АҚШ-қа әсте мұндай талап қойып отырған жоқпыз ғой.

Бұдан кейін Совет Одағы Европада «ракеталық монополияға» ие болып отыр дейтін лақапты алатын болсақ, іс жүзінде СССР-де ешқандай «ракеталық монополия» жоқ. Советтік СС—20 ракеталары Европадағы НАТО елдерінің ядролық потенциалына, олардың ракеталарына қарсы қойылған құрал ғана. Ал егер монополия туралы айтар болсақ, артықша жағдайға ие болуды, совет шекараларының маңында қосымша ядролық қару орнатуды көксеп жүрген нақ американ жағы.

Сонымен, НАТО жағында Англия мен Францияның ядролық қару-жарағын есепке алу жөніндегі талап—біз үшін сауда-саттық мәселесі емес, өзіміздің хауіпсіздігімізді қамтамасыз ету мүддесінен туып отырған табиғи қажеттілік.

Соңғы кезде АҚШ әкімшілігінің нұсқауы бойынша стратегиялық қару-жарақ саласында АҚШ-тан СССР-дің күші басым деген лақап кең таратылып жүр. Ал шындығында бұл жөнінде екі жақтың күші тепе-тең деуге болады. Әңгіме Вашингтонның осы тепе-теңдікті бұзуға ұмтылуында, сөйтіп, бізден басым болып шығуды көздеуінде болып отыр.

АҚШ-тың стратегиялық шабуыл жасау күштерінің қай тармағын алсақ та, қарудың жаңа системаларымен қайта жарақтандырылғалы отыр. Атап айтқанда, жер бетіне орнатылып, жеке нысананы көздеп ататын он бунақты стратегиялық «МХ» ракетасы сынақтан өткізілуде, бірегей блокты, жылжымалы жаңа «Миджитмен» ракетасы, теңізде қолданылатын жаңа «Трайдент—2» ракетасы жасалуда; осы он жылдық ішінде жаңадан екі стратегиялық бомбалағыш самолеттерін жасап шығару жөніндегі жұмыс үдете жүргізілуде, т. т. Пентагон басшыларының мәлімдеуінше, жоғарыда көрсетілген программалардың бәрі тіпті Совет Одағымен екі арада келісім жасалған күнде де жүзеге асырыла бермек.

Әскери басымдық алу ниетін бүркеу үшін Вашингтон басшылары түрліше айла-шарғы қолдануда. Олар Совет Одағында өте-мөте күшті дамытылған құралдар — қазіргі континентаралық баллистикалық ракеталар қалыпты жағдайдың шырқын бұзады деген пікірді көйіте отырып, өздеріндегі сүңгуір қайықтарға орнатылған қазіргі баллистикалық ракеталары мен ауыр бомбалағыштарын аман сақтап қалу ниетін көздеуде. Мұның бәрі, әрине, СССР-дің стратегиялық ядролық қуатын әлсіретуге бағытталған.

АҚШ-та және НАТО-ның басқа да елдерінде Совет үкіметінің 28 майдағы Мәлімдемесіне байланысты «советтік соғыс қатерінің» күшеюі жайында насихат науқаны өршітілуде. Шындығында Совет Одағы ешкімге қатер төндірген емес және төндірмейді де. «Советтік қатер» жайындағы сілікпесі шыққан өсекті пайдалана отырып, Батыстағы белгілі бір топтар халықтардың назарын АҚШ әкімшілігі және оның НАТО жүйесіндегі кейбір одақтастары төндіріп отырған нағыз соғыс қатерінен басқа жаққа аударып жіберуге әрекеттенуде.

АҚШ президентінің сан рет мәлімдегеніндей, «Першинг—2» ракеталары мен «Трайдент» ракеталары «орыстарды бөгеу үшін» Америкаға аса қажетті, таптырмас құралдар көрінеді. Ал бөгеу жайындағы пайымдаулар — өзінің соғысқа әзірленіп жатқанын жасыру үшін қолданылып жүрген алдамшы сөздер. Өйткені аталған ракеталар — АҚШ әскери доктринасына сәйкес шабуыл жасауға, бірінші болып соққы беруге арналған құралдар.

Рейган әкімшілігі Женевадағы келіссөзде СССР ұсынған сындарлы инициативаларды қабылдамай, Батыс Европада жаңа ракеталарын орналастыра бастаса, бұған Совет Одағы жауап шаралар қолданбай отыра алмайды. Туысқан елдермен уағдаластық бойынша бұл бағытта қазірдің өзінде-ақ нақты қадам жасалды. ГДР мен ЧССР территориясындағы оперативтік-тактикалық мақсаттағы ракеталық комплекстер орналастыру жөніндегі әзірлік жұмыстары басталды. Өз хауіпсіздігімізді, сондай-ақ одақтастарымыз бен достарымыздың хауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін басқа да қадамдар жасалатыны сөзсіз.

Совет мемлекетінің бейбітшілік пен халықаралық хауіпсіздікті нығайту мақсатын көздеген принциптік бағыты айқын, әрі дәйекті. Бұл лениндік бағыттан бізді ешқандай күш тайдыра алмайды. Совет Одағы бейбітшілік жолында, ядролық соғыс қатеріне қарсы бұрынғысынша табанды күрес жүргізе отырып, өзінің қорғаныс қабілетін нығайтуға бұдан былай да баса көңіл бөлетін болады. Өйткені Коммунистік партия мен Совет мемлекетінің басшылары талай рет мәлімдегеніндей, соғыс қатері күшейе түскен жағдайда социалистік достық одақ елдері халықтарының бейбіт еңбегін жазатайым халге ұшырату мүлде жөнсіз болар еді. Біз империалистердің социализм елдеріне қалай қарайтынын және олардың «бейбітшілдік уәделерінің» құнын жақсы білеміз. Сондықтан біз ядролық қатерді болғызбайтындай, ықтимал агрессорды ауыздықтап, оны бізге қарсы шабуыл жасаудан тайсалдырарлықтай, оны бас сауғалау сезіміне келтірерліктей пәрменді шаралар қолдануға міндеттіміз.

Құрманбек САҒЫНДЫҚОВ.

«ҚАЗАҚСТАН КОММУНИСІ» ЖУРНАЛЫНДА 1983 ЖЫЛЫ ЖАРНЯЛАНҒАН МАТЕРИАЛДАР

	№	беті
СССР-ге алпыс жыл. КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. АНДРОПОВ жолдастың КПСС Орталық Комитетінің, СССР Жоғарғы Советінің және РСФСР Жоғарғы Советінің Кремльдің Съездер сарайындағы біріккен салтанатты мәжілісінде 1982 жылғы 21 декабрьде жасаған баяндамасы.	1	1
Дүние жүзінің парламенттеріне, үкіметтеріне, партиялары мен халықтарына .	1	14
КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросында	1	16
КПСС Орталық Комитетінде. Қостанай облысының Федоров ауданындағы «Путь к коммунизму» колхозы партия ұйымының КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май Пленумының шешімдерін орындау жөніндегі жұмысы туралы	1	18
КПСС Орталық Комитетінің Саяси Бюросында. СССР Жоғарғы Советінің Президиумында және СССР Министрлер Советінде	2	3
Ю. В. АНДРОПОВ — Карл Маркс ілімі және СССР-дегі социалистік құрылыстың кейбір мәселелері	3	3
КПСС Орталық Комитетінің қаулысы. РСДРП Екінші съезінің 80 жылдығы туралы	5	3
Совет Одағы Коммунистік партиясы Орталық Комитетінің Пленумы туралы информациялық хабар	7	1
КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. АНДРОПОВ жолдастың 1983 жылғы 15 июньде КПСС Орталық Комитетінің Пленумында сөйлеген сөзі.	7	3
Партияның идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысының актуальды мәселелері. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, КПСС Орталық Комитетінің секретары К. У. ЧЕРНЕНКО жолдастың КПСС Орталық Комитетінің Пленумында жасаған баяндамасы	7	16
КПСС Орталық Комитеті Пленумының қаулысы. Партияның идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысының актуальды мәселелері	7	40
Әрдайым сапта! Партия ардагерлерімен КПСС Орталық Комитетіндегі 1983 жылғы 15 августағы кездесу	9	3
Ю. В. АНДРОПОВ жолдастың сөзі	9	4
М. С. ГОРБАЧЕВ жолдастың кіріспе сөзі	9	10
Кездесуге қатысушылардың сөзі	9	11
Партия ардагерлерімен КПСС Орталық Комитетінде болған кездесудің қорытындылары туралы	9	19
КПСС Орталық Комитетінің қаулысы. Бастауыш, аудандық, қалалық, округтік, облыстық және өлкелік партия ұйымдарында есеп беру мен сайлау өткізу туралы.	9	21
Революциялық іс-қимыл партиясы. КПСС Орталық Комитетінің секретары М. В. ЗИМЯНИН жолдастың РСДРП II съезінің 80 жылдығына арналған Москвадағы 1983 жылғы 29 июльдегі салтанатты мәжілісте жасаған баяндамасы.	9	23
КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары. СССР Жоғарғы Советі Президиумының Председателі Ю. В. АНДРОПОВТЫҢ Мәлімдемесі.	11	3
КПСС Орталық Комитетінде	11	8
Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы туралы информациялық хабар.	1	22
Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің VIII пленумының қаулысы.		
КПСС Орталық Комитетінің қаулысы. Бастауыш, аудандық, қалалық, округ- КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдері мен КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың сонда сөйлеген сөзінен туындайтын республика партия ұйымының міндеттері туралы.	1	24
КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы ноябрь Пленумының шешімдері мен КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың сонда сөйлеген сөзінен туындайтын республика партия ұйымының міндеттері туралы. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. ҚОНАЕВ жолдастың баяндамасы	1	27
Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы туралы информациялық хабар.	4	3
Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті IX пленумының қаулысы. КПСС Орталық Комитетінің 1982 жылғы май және ноябрь Пленумдарының шешімдерін, СССР-дің Азық-түлік программасының тапсырмаларын, КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. Андропов жолдастың нұсқауларын орындау жөніндегі Қазақстан Компартиясы **Алматы және Көкшетау**		

облыстық комитеттерінің ұйымдастыру және саяси жұмысы туралы . . 4 5
КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. ҚОНАЕВ жолдастың сөзі. . . . 4 8
Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің пленумы туралы информациялық хабар . . . 8 3
КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының «Партияның идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысының актуальды мәселелері» жөніндегі шешімдерінен және КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. АНДРОПОВ жолдастың сонда сөйлеген сөзінен туындайтын республика партия ұйымының міндеттері туралы. КПСС Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. ҚОНАЕВ жолдастың баяндамасы . . . 8 5
Д. А. ҚОНАЕВ жолдастың қорытынды сөзі . . . 8 23
Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті X пленумының қаулысы. КПСС Орталық Комитетінің 1983 жылғы июнь Пленумының «Партияның идеологиялық, бұқаралық-саяси жұмысының актуальды мәселелері» жөніндегі шешімдерінен және КПСС Орталық Комитетінің Бас секретары Ю. В. АНДРОПОВ жолдастың сонда сөйлеген сөзінен туындайтын республика партия ұйымының міндеттері туралы . . . 8 26
Ұрпақтардың нәрлі, жемісті байланысы. . . . 11 11

БАС МАҚАЛАЛАР МЕН РЕДАКЦИЯЛЫҚ МАҚАЛАЛАР

Асқар асу, айбынды міндет. . . . 2 5
Бейбітшілік пен жасампаздық саясаты . . . 4 18
Еңбек тәртібі — бүкіл шаруашылық құрылысының түйіні . . . 5 11
Ауыл шаруашылығын интенсивті дамыта берейік . . . 6 3
Бос уақыт — қоғамдық байлық . . . 6 50
Идеологиялық жұмысты жаңа міндеттердің деңгейіне көтерейік . . . 9 41
Кемелденген социализмді жетілдірудің басты бағыттары . . . 10 3

КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Қонаев Д. — Ішкі партиялық демократия іске асырылуда. . . . 12 3
Агафонов В. — Социалистік интернационализмнің құдіретті күші . . . 1 44
Арапов В. — Жауынгерлік дәстүрлер сабақтастығы . . . 2 12
Әшімбаев Т. — Экономикалық ойлау және түпкі нәтиже. . . . 3 27
Бижанов Қ. — Партия мүшесінің мәртебелі атағы. . . . 8 43
Бородин А. — Партияның бұқарамен байланысының аса маңызды арнасы. . . 5 18
Елемесов Ғ. — Совет сотының демократиялық сипаттары . . . 8 31
Ермұханов Б. — Бейбітшілік пен әлеуметтік прогрестің тірегі . . . 1 51
Жексенев Ю. — Транспорттың жұмысын жақсарту — уақыт талабы . . . 3 19
Жолдасбеков Ө. — Жоғары оқу орнындағы социалистік жарыс . . . 6 10
Зікірипова Н. — Совет әйелдерінің әлеуметтік белсенділігі . . . 2 29
Исаева М. — Өндірісті территориялық жағынан ұйымдастырудың кейбір — мәселелері. . . . 8 48
Көшеков О. — Тиянақтылық пен ұйымшылдық — басты талап . . . 5 26
Протозанов А. — Тәртіптілік пен парасаттылыққа тәрбиелеу — мәртебелі мақсатымыз. . . . 7 48
Сармурзин А. — Тарихи-партиялық ғылымның орталығы . . . 2 23
Сейітов Ө. — Заңдылық пен право тәртібін нығайта берейік . . . 10 12
Түймебаев С — Халыққа қызмет көрсетуді жақсарта береміз . . . 2 18
Түркебаев Е — Тиімділікті арттыру жолдары . . . 6 16
Чистяков Н — Социалистік қоғам дамуының қуатты негізі . . . 8 37
Шоланов Б — Еңбек тәртібі — өрлеу кепілі . . . 3 35

ПАРТИЯНЫҢ ЛЕНИНДІК АГРАРЛЫҚ САЯСАТЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ЖАҢА КЕЗЕҢІ

Бейсенов С — Маңызды буын . . . 1 58
Бекжанов Л — Мал шаруашылығына басшылықты жетілдіре береміз . . 3 40
Бутенко М. — Еңбек ұйымдастырудың ұтымды түрі . . . 5 57
Жәмішев Ә. — Құт қайнары — алтын дән. . . . 10 59
Интенсивтендіру — тиімділікті арттырудың кілті. Әбдіқасымов А. — Күш-жігер бір арнаға тоғысқанда. **Юлдашев Н.** — Табыс көзі — озық әдісте. **Наматаев Қ.** — Жер иесі өзіміз . . . 9 59
Кенжебеков С — Село мәдениетінің көкжиектері. . . . 4 36
Қозыбаев О. — Ауыл шаруашылығын интенсивтендіру жолымен . . . 2 34
Матаев Х. — Коллектив ынтымағы — ырыс көзі . . . 12 35
Мырзалиев Р. — Өркенді істер өрісі . . . 4 25
Нақыпов Ш. — Ауыл шаруашылық өнімін сатып алу бағасын жетілдіру . . 8 54
Ниязов С. — Өндірісті дамыту — басты парыз . . . 4 32
Нұрпайықов Ә — Мойынқұм сапары . . . 1 62
Петров П. — Селодағы медициналық қызметті жетілдіре түсейік . . . 7 69

Сәдуов Т. — Егіншілік жүйесіне — ерекше қамқорлық. 6 32
Спанов Ә. — Ауыл шаруашылығындағы коллективтік мердігерлік 5 52
Сыдықов Ж. — Жер асты суы — ырыс көзі 6 43
Тазабеков Т. — Жер — байлығымыз. 10 53
Тамшыбаева З. — Ортақ мүдде, игі ізденіс. 6 38
Тоқмырзин Қ. — Өмір өткелдері 3 46
Тохметов С. — Игі ізденіс, соны серпін 10 47
Шекера В. — Табыс кілті өз қолымызда 2 41

ҚАРЛ МАРКСТІҢ ТУҒАНЫНА 165 ЖЫЛ ТОЛУЫНА

Қозыбаев М., Ващенко Н. — Асқан ірі ғалым, ұлы революционер 5 34
Шеденов Ө. — Маркстің экономикалық ілімі және қазіргі заман 5 41

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ — БІЗДІҢ ИДЕЯЛЫҚ ҚАРУЫМЫЗ

Ахметов Ә. — Ұлы идеялар қазынасы 12 14
Қалқаманов Б. — Лениндік кооперативтік жоспардың сара жолы 5 47
Мусин Ч — Социализм орнатудың лениндік бағытымен 4 45
Нұрқасынов С. — Марксизмнің тарихи маңызы 4 41
Сауранбаева Р. — Ұлт мәселесінің екі тенденциясы 11 34
Шалтықов Ә. — КПСС — пролетарлық интернационализм партиясы 11 28

РСДРП ЕКІНШІ СЪЕЗІНІҢ 80 ЖЫЛДЫҒЫНА

Айдосов А. — Іскерлік пен талапшылдық рухында 6 26
Вовченко Ф. — Ленин жолымен 7 64
Оразбаев К. — Есімде күрес жылдары 7 66
Төлепбаев Б. — Социалистік революция мен коммунистік жасампаздық партиясы 7 56
Шәймерденов Қ. — Жаңа түрпатты партия 6 21

АДАМДАРДЫҢ КОММУНИСТІК САНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ — БҮКІЛ ПАРТИЯНЫҢ ІСІ

Аухадиев К. — Бұқараның идеялық сенімі мен саяси белсенділігі 9 49
Әбдірахманов С. — Коммунизм идеялары мен революция дәстүрлеріне адалдық 10 20
Әжібаева А. — Идеялық-саяси тәрбиенің пәрменді құралы 10 28
Әйтімов З. — Еңбекшілердің бұқаралық мектебі 10 41
Әміров Қ. — Ардагерлердің аялы алақаны 10 34
Демиденко В. — Әр еңбеккерді іскерлік пен ұсынақтылыққа үйретейік 11 20
Сидоров В. — Мұғалімдерді идеялық жағынан шыңдау 12 29
Устиновский М. — Интеллигенцияның қоғамдық белсенділігі мен азаматтық кемелділігі. 12 22
Телжанов Қ. — Халық алдындағы кәсіптті парыз. 10 37

ИДЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

Ахметова Н., Құсниденов Қ. — Оқушыларға праволық білім беру мақсатында 2 52
Әжібаева Ә. — Жеке адамды үйлесімді жетілдірудің маңызды шарты 9 71
Боданов Ж. — Тәлімділік тәрбиелі орталан 3 55
Дорженов С. — Атеистік тәрбиенің пәрменділігі 5 65
Елеукенов Ш. — Кітап әрі мәнді, әрі сәнді шықсын. 7 76
Кәмәлиев П. — Білікті маманға зәрулік қайдан туады? 4 57
Крылов В. — Кадрларды идеялық жағынан шыңдау 6 57
Қалматаев М. — Баспасөздің ықпалды күші 5 60
Қасабеков А. — Дүниені өзгертуші ғылым 3 50
Қасымжанов А. ,Сатыбалдина К. — Коммунистік мораль мен буржуазиялық мораль 4 50
Құсманғалиева Т. — Қоғамдық тәртіпті сақтау — баршаның ісі 2 48
Құттаяқов Ш. — Көңіл кілті. 4 62
Құттаяқов Ш. — Деректі экранда — ауыл өмірі 11 51
Самойленко П. — Атеистік насихаттың ғылыми негізділігі 11 46
Сәдуақасов Н. — Айналадағы ортаны қорғау жауапкершілігі 2 44
Харченко С, Қалдыбаев С. — Әрі ұйымдастырушы, әрі тәрбиеші 3 60

ПАРТИЯ ҰЙЫМДАРЫНЫҢ БҰҚАРАЛЫҚ-САЯСИ ЖҰМЫСЫ

Котунов Ю. — Жазғы үгіт алаңы 8 87
Құмаров Ғ. — Патриоттық және интернационалдық тәрбие ықпалы. 2 57
Омаров Қ. — Үгіт коллективтері жұртшылық арасында 2 60
Пресняков С. — Бірыңғай саяси күн — бұқарамен байланыстың ұтымды формасы. 12 63

«КЕМЕЛДЕНГЕН СОЦИАЛИЗМ: ТЕОРИЯ МЕН ПРАКТИКА ПРОБЛЕМАЛАРЫ» КУРСЫН ОҚЫП-ҮЙРЕНУШІЛЕРГЕ КӨМЕК

Мұқашев З — Табиғат пен қоғамның өзара қатынасын үйлестіру мәселелері 2 71

Өтембетов С. — Қоғамдық сана және жаңа адамды қалыптастыру . . . 6 63
Ықсанов К. — Бүкіл партияның, әрбір коммунистің ісі 11 40

«ЖАС КОММУНИСТ МЕКТЕБІ» КУРСЫН ОҚЫП-ҮЙРЕНУШІЛЕРГЕ КӨМЕК

Оболянский Г. — Партияның ұйымдық құрылысы. 10 85
Сапарғалиев С. — Коммунистердің авангардтық ролі 3 66
Сауытбаев Е. — Программа мен Устав — партияның негізгі документтері . . 12 50

БІЗ — СОВЕТ ХАЛҚЫМЫЗ

Ким. А. — Ырыс алды — ынтымақ. 1 75
Молдағалиев Т. — Отаншылдық — отты сезім 1 69
Шегебаев Т. — Ағалар аманатына адалдық 1 77
Ілиясов Н. — Шыңдалған достық 1 79

ЕКІ ДҮНИЕ — ЕКІ ӨМІР

Әубәкіров Я. — Социализм экономикасының қарышты қадамы. 4 68
Қолдашов А. — В. И. Ленин социалистік идеология мен буржуазиялық идеологияның ымырасыздығы туралы. 8 62
Хан Г. — КПСС-тің бейбітшілік пен халықтар қауіпсіздігі жолындағы дәйекті күресі 8 68

ОЛ КҮНДЕРДІҢ ӨШПЕС ДАҢҚЫ

Вдовин А. — От оранған қала. 9 80
Днепр үшін шайқас және Киевті азат ету 11 64
Ершов В. — Ерлікпен елдің даңқын асырған 2 65
Жуков Г. — Курск иінінде фашист әскерлерінің талқандалуы 8 73
Қойшыбаев Ғ. — Елестеп өтті алдымнан... . . . . 5 73
Мырзаев Т. — Естен кетпес елу сегіз күн 1 87
Плотников Ю. — Курск түбіндегі тарихи жеңіс. 7 84
Сәрсенбаев Ә. — — Кеудемізде кек қайнап... . . . . 12 56
Сейітов З. — Жойқын шабуылға жол аштық 9 77
Серікбаев К. — Халықтар қаһармандығының өнегесі 1 82
Трефилов А. — Мұқалмаған жігер 5 70

ПАРТИЯ ЖҰМЫСЫНЫҢ СТИЛІ МЕН ӘДІСТЕРІ

Есеп беру-сайлау партия конференцияларынан: Юсупов К. — Кадрлардың өндіріс тиімділігін арттырудағы жауапкершілігі. **Бақтыгереев С.** — Шаруашылық пен тәрбие жұмысының бірлігі. 12 41
Есеп беру-сайлау жиналыстарынан: Ганзя Т. — Іскерлік пен өзара сын жағдайында **Ысқақов Т.** — Коммунист бәріне жауапты 10 71
Есеп беру-сайлау жиналыстарынан: Уәлиев Н. — Жоғары жауапкершілік рухында. **Күлімбетов М.** — Биік талап пен талғам тұрғысынан. 11 56
Осипенко В. — Білікті де байыпты басшылық керек. 8 80
Сұраққа жауап 8 86

ХАЛЫҚТЫҚ БАҚЫЛАУШЫЛАР МЕКТЕБІ

Кесікбаев Ө. — Бақылаудың лениндік принциптері 3 72
Мәмлеев Ә. — Пәрменділік күші 9 82
Ненадов В. — Азық-түлік программасы және бақылаудың негізгі бағыттары 5 76

ПАРТИЯНЫҢ НЕГІЗІ, КОЛЛЕКТИВТІҢ ҰЙТҚЫСЫ

Степанов В. — Жетекші мұраты 9 89
Ысқақов М. — Цехтық партия ұйымдарының іскерлігі 4 74

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОЙЛАУ: ТИІМДІЛІК ПЕН ТҮПКІ НӘТИЖЕ

Әбутәліпов Ж. — Жоспарлауды жақсарту — экономиканы дамытудың маңызды факторы 10 64
Құнанбаев С. — Аграрлық-өнеркәсіптік комплекс және шаруашылық есеп . .12 69

ҮНЕМДІ ЭКОНОМИКА ҮШІН

Баяділов Е. —Бәрі де жобадан басталады 3 79
Любомирский А. — Комплексті жүйенің тиімділігі 5 93

ОЗЫҚ ТӘЖІРИБЕГЕ — КЕҢ ӨРІС

Айдапкелов Ә. — Бригадалық әдіспен 4 78
Жолдыбаев О. — Диқан мерейі 8 93
Золотарев А., Жарылғапов Ш. — Еңбек тәртібін нығайта отырып . . . 11 72
Иванов Б. — Бағалы бастама — ортақ игілік 2 77
Күленов А. — Коллективтің ұйымшылдығы мен инициативасы 11 76

ЕҢБЕК ТӘРТІБІ — БҮКІЛ ШАРУАШЫЛЫҚ ҚҰРЫЛЫСЫНЫҢ ТҮЙІНІ

Ульянов Н. — Бар күшті іске жұмылдырамыз. 10 79

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТАҚЫРЫПҚА

Американ империализмі: жұмыссыздық, зорлық-зомбылық, қайыршылық, қанау. Бітіспес әлеуметтік қайшылықтар елі. Қанқұмар «қырғилар». Айықпас кесел. Ұлттық трагедия 6 77
Ауман В. — Өктемдікті көксеушілердің өшпенділік ыланы 11 90
Брюхов В. — «Үрей тепе-теңдігі» концепциясы, оның милитаристік мәні . . 5 88
Гвоздев Е. — Ядролық соғыс қатеріне жол бермеу— ғаламдық проблема . 7 90
Исаев Н. — Мемлекетаралық қатынастардың жаңа тұрпаты 4 88
Сағындықов Қ. — Қанышезерлік пен сұрқиялық 12 85

ОҚЫРМАН ОЙ ТОЛҒАЙДЫ

Советтік өмір салтымыз: Ларин В. — Еңбек сүйгенді ел сүйеді. **Айжігітов Қ.** — Мақсат ортақ, тілек бар. **Гаврилюк С.** — Тыңда түлеген достық. **Жұмабекова С.** — Ана жүрегінің лүпілі. 12 74

ӘДЕБИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР

Әсіпов С. — Жырлайды халық Ленин деп! 4 82
Жоламанов Б. — Музыка өнеріндегі соны леп 6 72
Исабаев Қ. — Өрісті шығарма өмірден туады 11 79
Оңғарсынова Ф. — Замана ұлылығын жырлайық 3 83

ПУБЛИЦИСТ ТРИБУНАСЫ

Айтмағамбетов З. — Еңжарлық та бір дерт 5 83
Әбдәлиев А. — Жұмысшы мәртебесі 6 68
Ибраһим Е. — Нан жыры 10 91
Ысмағұлов Ж. — Бірлігіміз болаттай берік. 1 91

БАСПАСӨЗ. ТЕЛЕВИЗИЯ. РАДИО

Оразалинов С. — Көгілдір экранда — көркем өнер 2 82

БАСПАСӨЗГЕ ШОЛУ

Келелі тақырып: ізденіс пен талпыныс 9 94
Экономика мәселелері байыпты жазылсын 3 87
«Қазақстан коммунисінің» сынынан кейін 10, 11 номерлердің соңғы беттерінде

ЖУРНАЛИСТ ШЕБЕРЛІГІНІҢ ҚЫРЛАРЫ

Кожакеев Т. — Сатира және дәуір 11 83
Мұсабекова Ф. — Сөз — үлкен өнер 3 93

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕР

Бектұров Ғ. — Селодағы еңбектің интернационалдануы. 2 88
Көшенова Б. — Шаруашылық механизмінің пәрменді құралы 4 94
Өтемісов Қ. — Қаһармандықтың эстетикалық мәні 2 92

СЫН ЖӘНЕ БИБЛИОГРАФИЯ

Амантаев Б. — Ұлттық қатынастардың дамуына арналған еңбек . . . 6 91
Карл Маркс туралы қазақ тіліндегі алғашқы басылым 6 90
Қожабаев І. — Зерттеу өрісі — Советтер қызметі. 6 93

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КОЛЛЕГИЯ:

М. Мамажанов (бас редактор), **Ә. Ахметов** (жауапты секретарь), **Ә. Р. Ахметов, Ь. Баймаханов, О. Батырбеков, Ә. Қалмырзаев, Т. Қызықбаев, О. Смағұлов, Қ. Сұлтанов, Т. Ыдырысов** (бас редактордың орынбасары), **Қ. Юсупов.**

Телефондар: бас редактордың қабылдау бөлмесі —33-29-52, жауапты секретарь — 33-84-33, маркстік-лениндік теорияны насихаттау бөлімі—33-84-32 нақты экономика бөлімі—33-90-64, ұйымдастыру-партия жұмысы, ғылым және мәдениет бөлімдері — 33-80-89, әдеби қызметкерлер — 33-29-52, 33-92-01, бас редактор — 33-86-89, бас редактордың орынбасары — 33-83-61.

УГ01690. Сдано в набор 14.11.83. Подписано к печати 02.12.83. Бум. тип. № 3. Формат изданий 70×108¹/₁₆. Физ. п. л. 6,0. Усл. п. л. 8,4. Уч. изд. л. 8,6. Печать высокая. Заказ 24. Тираж 55745. Цена 25 коп.

Технический редактор **Д. Токтарбекова.**

Ордена Трудового Красного Знамени типография Издательства ЦК Компартии Казахстана, г. Алма-Ата, пр. Ленина 2/4.

«Казакстан коммунисі» — «Коммунист Казахстана» — теоретический и политический журнал ЦК Компартии Казахстана на казахском языке.

Адрес редакции: 480044, Алма-Ата, ул. М. Горького, 50, 8-этаж.

Бағасы 25 тиын.
Индекс 75738.

ISSN 0135—1117.

«Қазақстан коммунисі», Алма-Ата, № 12, 1983. 1—96.